

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

LEGVM SECTIO II. CAPITVLARIA REGVM FRANCORVM.
TOMVS II.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCXCVII.

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

LEGVM SECTIO II. CAPITVLARIA REGVM FRANCORVM.
TOMVS II.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCXCVII.

CAPITVLARIA 74288
REGVM FRANCORVM

DENVO EDIDERVNT

ALFREDVS BORETIVS

ET

VICTOR KRAVSE.

TOMVS SECVNDVS.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCXCVII.

REGIUM AULAE
CYPRITANA

IMPERII ROMANI

ANNO DOMINI

Ex officina aulae Vimariensis typographica.

TOMO SECUNDO INSUNT:

Praefatio	pag. IX.
Conspectus librorum	XI.

XIII. Hludowici Pii capitularia.

*184—*193. Capitula anno 828. et 829. edita.	
*184. Constitutio de synodis anno 829. in regno Francorum habendis.	
828. Dec.	2.
*185. Hludowici et Hlotharii epistola generalis. 828. Dec.	3.
*186. Capitula ab episcopis in placito tractanda. 829. initio.	6.
*187. Capitula de missis instruendis. 829. initio.	7.
*188. Capitulare missorum. 829. initio.	9.
*189. Tractoria de coniectu missis dando. 829. initio.	10.
*190. Capitula incerta. 829?	11.
*191. Capitulare Wormatiense. 829. Aug.	11.
*192. Capitulare missorum Wormatiense. 829. Aug.	14.
*193. Capitulare pro lege habendum Wormatiense. 829. Aug.	17.
*194. Regni divisio. 831. Febr.?	20.

XIV. Additamenta ad Hludowici Pii capitularia.

*195. Capitula de praescriptione temporis.	25.
*196. Episcoporum ad Hludowicum imperatorem relatio. 829. Aug.	26.
*197. Episcoporum de poenitentia, quam Hludowicus imperator professus est, relatio Compendiensis. 833. Oct.	51.
*198. Agobardi cartula de poenitentia ab imperatore acta. 833. Oct.	56.
*199. Ebbonis Remensis archiepiscopi resignatio. 835. Mart. 4.	57.
*200. Divisio imperii. 839. Iun.	58.

XV. Capitularia Hlotharii I. et regum Italiae.

*201. Hlotharii capitulare Papiense. 832. Febr.	59.
*202. Hlotharii capitulare missorum. 832. Febr.	63.
*203. Hlotharii capitulare de expeditione contra Sarracenos facienda. 846. fere Oct.	65.
*204. Hlotharii, Hludowici et Karoli conventus apud Marsnam primus. 847. Febr.	68.
*205. Hlotharii, Hludowici et Karoli conventus apud Marsnam secundus. 851. aestate.	72.
206. Hlotharii et Karoli conventus apud Valentianas. 853. Nov.	75.
207. Hlotharii et Karoli conventus Leodii habitus. 854. Febr.	76.

MS. 9-12-33. H. 10

*208. Hludowici II. capitulum Italicum originis incertae. 844—850?	pag. 78.
209—211. Hludowici II. capitularia intra annos 845—850. edita.	
209. Hludowici II. commonitorium episcopis Papiæ traditum. 845—850.	79.
210. Capitula episcoporum Papiæ edita. 845—850.	80.
211. Hludowici II. capitulare. 850.	83.
212. 213. Capitularia a. 850. exeunte Papiæ facta.	
212. Capitula comitibus Papiæ ab Hludowico II. proposita. 850. exeunte.	84.
213. Hludowici II. capitulare Papiense. 850. exeunte.	85.
214. Hludowici II. capitula Papiensia in legem data. 855. Iul. 20.	88.
215. Capitulare Papiense pro lege tenendum. 856. ineunte	90.
216. Capitula Papiæ optimatibus ab imperatore pronuntiata. 865. Febr. 4. .	91.
217. Capitulare missorum. 865. post Febr. 4.	93.
218. Constitutio de expeditione Beneventana. 866. ineunte.	94.
219. Capitula singillatim tradita Hlothario vel Hludowico II. adscripta. . .	97.
220. Karoli II. imperatoris electio. 876. Febr.	98.
221. Karoli II. capitulare Papiense. 876. Febr.	100.
222. Widonis capitulatio electionis. 889. Febr.	104.
223. Widonis regis capitulum singillatim traditum. 889. Febr. — 891. Febr. .	106.
224. Widonis imperatoris capitulare Papiense legibus addendum. 891. Mai. 1. .	107.
225. Lamberti capitulare Ravennas. 898.	109.

XVI. Additamenta ad capitularia Hlotharii I. et regum Italiae.

*226. Ebbonis Remensis archiepiscopi restitutio. 840. Aug.	111.
*227. Synodus ad Theodonis villam habita. 844. Oct.	112.
*228. Synodus Papiensis. 850.	116.
229. Iuramentum Romanorum Arnolfo imperatori praestitum. 896. Febr. . .	123.
230. Synodus Ravennas. 898.	123.
231. Berengarii promissio Angiltrudae data. 898. Dec. 1.	126.
232. Capitula incerta.	127.

XVII. Pacta et praecepta Venetica.

Praefatio ad pacta et praecepta Venetica.	129.
233. Pactum Hlotharii I. 840.	130.
234. Praeceptum Hlotharii I. 840. Sept. 1.	136.
235. Praeceptum Hludowici II. 856. Mart. 23.	137.
236. Pactum Karoli III. 880. Ian. 11.	138.
237. Praeceptum Karoli III. 883. Mai. 10.	141.
238. Pactum Berengarii I. 888. Mai. 7. (11.).	143.
239. Praeceptum Widonis imperatoris. 891. Iun. 20.	147.
240. Praeceptum Rudolfi. 924. Febr. 29.	148.
241. Praeceptum Hugonis. 927. Febr. 26.	150.

XVIII. Capitularia regum Franciae orientalis.

242. Hludowici, Karoli et Hlotharii II. conventus apud Confluentes. 860. Iun. 1.—7.	152.
243. Hludowici, Karoli et Hlotharii II. conventus apud Saponarias. 862. Nov. 3.	159.
244. Hludowici et Karoli pactum Tusiace. 865. Febr. 19.	165.
245. Hludowici et Karoli pactiones Mettenses. 867.	167.
246. Hludowici Iunioris et Hludowici Balbi conventio Furonensis. 878. Nov. 1.	168.

XIX. Additamenta ad capitularia regum Franciae orientalis.

	pag.
*247. Hludowici et Karoli II. pactum Argentoratense. 842. Febr. 11.	171.
248. Concilium Moguntinum. 847. Oct. 1.	173.
249. Concilium Moguntinum. 852. Oct. 3.	184.
250. Pactiones Aquenses. 870. Mart. 6.	191.
251. Divisio regni Hlotharii II. 870. Aug. 8.	193.
252. Concilium Triburiense. 895. Mai. 5.	196.
253. Inquisitio de theloneis Raffelstettensis. 903—906.	249.

XX. Capitularia regum Franciae occidentalis.

*254. Conventus in villa Colonia. 843. Nov.	253.
*255. Capitulare Septimanicum apud Tolosam datum. 844. Iun.	256.
*256. Praeceptum pro Hispanis. 844. Iun. 11.	258.
*257. Notitia de conciliorum canonibus in villa Sparnaco a Karolo rege confirmatis. 846. Iun.	260.
258. Conventus Suessionensis. 853. April. 22.	263.
259. Capitulare missorum Suessionense. 853. April. 22.—26.	266.
260. Capitulare missorum Silvacense. 853. Nov.	270.
261. Capitulare missorum Attiniacense. 854. Iun.	277.
262. Capitula ad Francos et Aquitanos missa de Carisiaco. 856. Iul. 7. . . .	279.
263—265. Missatica tria a. 856. ad Francos et Aquitanos directa.	
263. Primum missaticum ad Francos et Aquitanos directum. 856. Iul. 26.— Sept. 1.	282.
264. Secundum missaticum ad Francos et Aquitanos directum. 856. post diem 1. m. Sept.	283.
265. Tertium missaticum ad Francos et Aquitanos directum. 856. Sept. 1. — Oct. 10.	284.
266. Capitulare Carisiacense. 857. Febr. 14.	285.
267. Allocutio missi cuiusdam Divionensis. 857. post Febr. 14.	291.
268. Karoli II. et Hlotharii II. conventus apud Sanctum Quintinum. 857. Mart. 1. .	293.
269. Sacramenta Carisiaci praestita. 858. Mart. 21.	295.
270. Capitula post conventum Confluentinum missis tradita. 860. post Iun. 7. .	297.
271. Constitutio Carisiacensis de moneta. 861. Iul.	301.
272. Capitula Pistensia. 862. Iun.	302.
273. Edictum Pistense. 864. Iun. 25.	310.
274. Capitulare Tusiacense in Burgundiam directum. 865. Febr.	329.
275. Capitula Pistensia. 869. Iul.	332.
276. Electionis Karoli capitula in regno Hlotharii factae. 869. Sept. 9. . . .	337.
277. Sacramenta apud Gundulfi-villam facta. 872. Sept. 9.	341.
278. Capitulare Carisiacense. 873. Ian. 4.	342.
279. Synodus Pontigonensis. 876. Iun. 21. — Iul. 16.	347.
280. Edictum Compendiense de tributo Nordmannico. 877. Mai. 7.	353.
281. 282. Conventus Carisiacensis. 877. Iun. 14.—16.	
281. Capitulare Carisiacense. 877. Iun. 14.	355.
282. Capitula excerpta in conventu Carisiacensi coram populo lecta. 877. Iun. 16.	361.
283. Capitula electionis Hludowici Balbi Compendii facta. 877. Nov. 30.— Dec. 8. .	363.

284. Conventus Mantalensis. 879. Oct. 15.	pag. 365.
285. Karolomanni conventus Carisiacensis. 882. Sept. 9.	369.
286. Karolomanni capitula Compendii de rapinis promulgata. 883. Febr. 22.	370.
287. Karolomanni capitulare Vernense. 884. Mart.	371.
288. Odonis regis promissio. 888. Febr.	375.
289. Hludowici regis Arelatensis electio. 890. Aug. exeunte.	376.
290. Karoli III. capitula de Tungrensi episcopatu proposita. 920.	378.

XXI. Additamenta ad capitularia regum Franciae occidentalis.

*291. Concilium Vernense. 844. Dec.	382.
*292. Synodus Bellovacensis. 845. April.	387.
293. Concilium Meldense-Parisiense. 845. Iun. 17. — 846. Febr. 2.	388.
294. Synodus Vermeriensis. 853. Aug. 27.	421.
295. Consilium optimatum Karolo II. datum. 856. Aug.	424.
296. Coronatio Iudithae Karoli II. filiae. 856. Oct. 1.	425.
297. Epistola synodi Carisiacensis ad Hludowicum regem Germaniae directa. 858. Nov.	427.
298. Synodus Mettensis. 859. Mai. 28. — Iun. 4.	441.
299. Synodus apud Saponarias habita. 859. Iun. 14.	447.
300. Libellus proclamationis adversus Wenilonem. 859. Iun. 14.	450.
301. Coronatio Hermintrudis reginae. 866. Aug.	453.
302. Ordo coronationis Karoli II. in regno Hlotharii II. factae. 869. Sept. 9.	456.
303. Synodus Attiniacensis. 874. Iul. 1.	458.
304. Ordo coronationis Hludowici Balbi. 877. Dec. 8.	461.

XXII. Acta de Theutberga regina emissa.

305. 306. Synodi Aquenses. 860.	
305. Synodus Aquensis I. 860. Ian. 9.	463.
306. Synodus Aquensis II. 860. Febr.	466.
307. Relatio de Theutbergae receptione scripta. 865. Aug. 3.	468.

Appendix.

Walafridi Strabonis libellus de exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum.	473.
Hincmarus de ordine palatii.	517.
Baluzianae editionis capitularia cum editione nostra collata.	531.
Pertzianae editionis capitularia cum editione nostra collata.	534.
Addenda et corrigenda.	537.
	(cfr. pag. XXXVI.)
Index nominum.	542.
Index rerum et verborum.	568.
Glossarium linguarum vernacularum.	719.
Index initiorum.	722.

Novae capitularium editionis tomum secundum, cuius fasciculus primus paginas 1—192 complectens anno 1890, fasciculus secundus paginas 193 — 470 continens 1893. prodiit, nunc completum proponimus. Continet capitularia regum Francorum inde ab anno 828. usque ad exitum Karolinorum una cum additamentis. Accedunt pacta et praecepta Venetica, acta de Theutberga regina emissa et in appendice Walafridi Strabonis libellus de exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum et Hincmari epistola, quae de ordine palatii inscribitur.

Capitularia aliaque acta hic edita partim ex recensione Alfredi Boretii v. cl., partim ex recensione Victoris Krause b. m. data sunt. Boretius, qui ineunte anno 1889. propter infirmam valetudinem ab opere incepto recessit, capita, quae sub numeris 184—205. 208. 226—228. 247. 254—257. 291. 292. exstant, in indice asterisco signata, ad editionem praeparaverat. Quae tamen omnia Victor Krause, ad opus persequendum vocatus, priusquam imprimi fecit, recensuit et retractavit; de cuius rei causis atque ratione in tomo XVI. annalium nostrorum, p. 421 sqq., disseruit, rationem inter suum et Boretii modum edendi exponens. Quae his capitibus in commentariis adiecit littera K. uncis inclusa signavit. Reliqua huius tomi capita et appendicem soli Victoris Krause operae debemus, qui vero in pactis et praeceptis Veneticis edendis auxilio Pauli Kehr v. cl. adiutus est.

Victor Krause, cum addenda et corrigenda, indicem nominum atque priores litteras indicis rerum et verborum imprimi fecisset, praematura morte d. 9. Martis anni 1896. nobis ereptus est.

Cuius opus imperfectum relictum ego Karolus Zeumer inde a littera d usque ad finem litterae i perduxì, unde Albertus Werminghoff v. d., tunc novus noster socius, laborem suscepit et me curante ad finem peregit. Materiam summa diligentia collectam, sed magna ex parte rudem, fere indigestam et haud sine lacunis nobis relictam tractavimus, digessimus et, quantum fieri potuit, supplementum. Cum tamen materiae, qua usi sumus, pars multo maior non a nobis excerpta, sed a b. m. auctore relictà sit, neque etiam licuerit a ratione indicis semel instituta longius discedere, nos quidem neque de integritate neque de indole huius indicis quicquam recipere vel affirmare possumus.

Glossarium, initiorum indicem, conspectum librorum debemus Alberto Werminghoff.

Prolegomenis, qualia Alfredus Boretius in tomi primi praefatione promisit, coacti renuntiamus. Collectionem, quae dicitur Benedicti levitae, tertio tomo reservatam edet Emilius Seckel v. d.

*Datum Berolini mense Augusto
anni MDCCCXCVII.*

HEINRICUS BRUNNER. KAROLUS ZEUMER.

CONSPECTUS LIBRORUM.

Conspectui librorum, quos A. Boretius et V. Krause b. m. in edendis capitularibus regum Francorum adhibuerunt, pauca mihi praemittenda sunt.

Genealogia codicum, quae uniuscuiusque editionis caput recte dici potest, a viris doctis frustra desiderabitur: in eis enim, quae editores reliquerunt, nihil fere inveniebatur, quo nisus stemma quod vocatur librorum manuscriptorum praeberem. Qua de causa in enumerandis codicibus, quibus paucos post editionem confectam inventos ipse addidi, ordinem tantum alphabeti secutus sum. Accedit quod nullum codicem praeter Gothanum (membr. II. No. 189) ipse inspexi, ut verear ne eis praesertim locis erraverim, ubi descriptiones codicum hodie obsoletae vel schedae eorum, qui hanc editionem paraverunt, nemini nisi ipsis auctoribus perspicuae exstabant. Antecessorum errores quoad fieri potuit plerumque tacite correxi, ut tale quid proponerem, quo fulti alii in hanc materiam difficillimam altius penetrarent; si ipse erravi vel aliqua minus recte disserui, periculum in me recipio.

Restat ut viris doctis gratias agam, qui in hoc opere perficiendo seu consilio seu opera me adiuverunt, P. Achatz scilicet S. Pauli in Karinthia bibliothecario, Fink Bunzlaviensi, Georges Gothano, Th. Hampe Norimbergensi, Hauthaler S. Petri Salisburgensis bibliothecario, Holder Carlsruhensi, Leitschuh Bambergensi, Molhuysen Lugdunensi, Tideman Haagensi, Weeke Havniensi. Inter omnes vero excellit E. Seckel Berolinensis, qui numquam sciscitanti mihi defuit.

Albertus Werminghoff.

Codices manuscripti.

Codex Abrincatensis 145 (antea 121, olim monasterii S. Michaelis de periculo maris), membr. saec. XII., fol. 110 in 4°; cfr. 'Archiv' VIII, p. 382; 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques de France, Départements' X, p. 66 sq.; MG. Capit. I, p. 391 No. 25. Exhibet Ansegisi collectionem.

Codex Admontensis 712 (antea 55), membr. saec. XI.—XIII. compositus, 4°; cfr. 'Archiv' VI, p. 180 sq., X, p. 643 sq., XI, p. 572 sqq.; MG. LL. III, p. 188. Praebet C. 170¹.

1) Quae capitulum partes in codicibus tradantur, ex praefatione unicuique documento anteposita perspicui potest, quod hoc loco non repetivi.

De codice monasterii S. Aegidii in Septimania v. infra Sirmond, Concilia Galliae.

Codex Andaginensis monasterii S. Huberti¹ in Arduenna = Codex Ashburnhamensis, Barrois 43.

De codice Aquitanico v. infra Sirmond, Concilia Galliae.

Codex Argentinensis bibliothecae publicae (olim Beati Rhenani Schlettstadiensis, tum Buechlerianus), membr. saec. IX., fol. 115 in 2° min., anno 1870. incendio deletus est; cfr. 'Archiv' IV, p. 445, V, p. 221, VII, p. 751; 'Neues Archiv' VIII, p. 481; MG. LL. III, p. 8; MG. LL. nat. Germ. V, p. 16; MG. Form. p. 339; MG. Capit. I, p. 390 No. 6. Inerat collectio Ansegisi.

Codices Ashburnhamenses.

Codex Ashburnhamensis, Barrois 43 (olim Andaginensis monasterii S. Huberti in Arduenna, tum collegii Lovanii et codex Barrois olim Lovanii a Boretio dictus), membr. saec. XI. XII., fol. 145 in 2°; cfr. 'Catalogue of the manuscripts at Ashburnham-Place' II No. 43, ubi vero in codice ea inesse dicuntur, quae praebet codex Ashburnhamensis Barrois 73; 'Neues Archiv' IV, p. 612; MG. Capit. I, p. 392 No. 46. Tradit C. 35. 36. 37. 39. 40. 41. 44. 46. 55. 85. 104, 4. 5. 6. 122. 123. 124 et collectionem Ansegisi.

Codex Ashburnhamensis, Barrois 73 = codicis Parisiensis latini 4761 pars altera.

Codex Ashburnhamensis, Barrois 146 = codicis Parisiensis latini 4761 pars prima.

Codex Ashburnhamensis, Barrois 214 (olim P. Pithoei), membr. saec. IX. ex. vel X. in., fol. 51 in 4°, olim cum codicibus Londiniensi Egerton ms. 269 (v. infra) et Parisiensi latino 4633² coniunctus; cfr. Pardessus, 'Loi salique' p. XXXIX sq.; von Richthofen, 'Zur lex Saxonum' p. 19; 'Abhandlungen der Berliner Akademie, philol.-hist. Abh.' 1857, p. 90 sqq.; 'Catalogue' II No. 214; MG. LL. V, p. 2. 200 sq. Servat C. 20. 34. 39. 40. 134. 139.

Codex Ashburnhamensis, Barrois 248, membr. saec. X., fol. 109 in 4°; cfr. 'Catalogue' II No. 248; 'Neues Archiv' IV, p. 613. Exhibet C. 177 et Walafridi libellum de exord. rer. eccl.

De codice Antonii Augustini, apographo codicis Mureti, qui fluxit ex codice Mutinensi II, 2, cfr. 'Rivista italiana per le scienze giuridiche' XI, p. 380 et infra Baronius, Annales ecclesiastici.

Codex Aurelianensis = Codex Parisiensis, nouv. acq. 1632.

Codices Bambergenses.

Codex Bambergensis A. I. 35 (olim monasterii S. Michaelis prope Bamberg), membr. saec. X., fol. 86 in 4°; cfr. 'Neues Archiv' XVII, p. 322 sqq. Inveniuntur in codice C. 249 et 252 (can. brev.).

Codex Bambergensis A. II. 53 (antea 23), membr. saec. X., fol. 176 in 8°; cfr. 'Archiv' VII, p. 814 sqq., XI, p. 571 sq.; MG. LL. III, p. 18, ubi saeculis XI. vel XII. attribuitur. Insunt C. 170. 177 et Walafridi libellus de exord. rer. eccl.

Codex Bambergensis D. II. 2, membr. saec. IX., fol. 145 in 8° long.; cfr. 'Archiv' VI, p. 70; MG. LL. III, p. 4. Praebet C. 110.

Codex Bambergensis P. I. 1 (antea 62), membr. saec. IX. vel X., fol. 78 in 2° min.; cfr. 'Archiv' VI, p. 70 sq.; MG. Capit. I, p. 392 No. 42, ubi falso numero 60. insignitus est. Leguntur in hoc codice C. 7. 77. 184. 186. 191. 192. 193 et Ansegisi collectio.

1) Hic codex MG. Capit. I, p. 244, 25 minus recte codex Andaginensis S. Amandi nominatur.

2) De codice Parisiensi latino 4633, qui in editione capitularium adhibendus non erat, cfr. Haenel, Lex Romana Visigothorum p. LXXVI.

Codex Bambergensis P. I. 9 (antea 64), membr. ex duabus partibus saec. XI. XII. et saec. X. compositus, fol. 232 in 8° mai.; cfr. 'Archiv' VII, p. 822 sqq., XI, p. 572; 'Neues Archiv' XVII, p. 303 sqq.; 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' XLVII, p. 191 sq.; MG. LL. III, p. 188. Exhibet C. 252 (form. vulg. et can. brev.) et 293.

De codicibus bibliothecae Barberinianae inter codices Romanarum bibliothecarum disseremus.

Codex Barcinonensis archivi coronae Aragoniae 40 (olim Rivipullensis monasterii), membr. saec. XI, 2°; cfr. 'Neues Archiv' VI, p. 386. Tradit C. 184. 185. 244. 275. 285. 288 et Ansegisi collectionem.

Codex Barrois olim Lovanii = *Codex Ashburnhamensis*, Barrois 43.

De codice Bellovacensi deperdito¹, cuius exemplaria sunt codices Vallicellanus C. 16, Vaticanus 4982, Vaticanus reginae Christinae 291, v. infra Pithoeus, Scriptores coetanei, et Sirmond, Caroli Calvi Capitula.

Codices Bernenses.

Codex Bernensis 89 (olim Bongarsii Francogallici), membr. saec. VIII. IX., fol. 172 in 2°; cfr. Hagen, Catalogus codicum Bernensium p. 108 sq.; 'Archiv' V, p. 498. In hoc codice legitur C. 14.

Codex Bernensis 289 (olim Bongarsii Francogallici), membr. saec. IX., fol. 129 in 4°; cfr. Hagen, l. l. p. 310 sq.; 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XIII, p. 596 sq. Traditur hoc codice C. 173.

Codices Berolinenses.

Codex Berolinensis 84, Phill. 1743 (olim collegii Claramontani, tum Meermannianus 576), membr. saec. VIII., fol. 301 in 2°; cfr. 'Archiv' VII, p. 98; 'Neues Archiv' IV, p. 587 sq.; Rose, 'Die lateinischen Meermannhandschriften des Sir Thomas Philipps in der Königlichen Bibliothek zu Berlin' p. 171 sqq.; Maassen, 'Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts' I, p. 638 sqq.; MG. Conc. I, p. XIV. Praebet C. 1 et 9.

Codex Berolinensis 161, Phill. 1736 (olim collegii Claramontani, tum Meermannianus 566), membr. saec. IX. X., fol. 23 in 2°; cfr. 'Archiv' VII, p. 98. 746; Rose, l. l. p. 353 sq. Insunt C. 7. 39. 40. 41. 43. 44. 57. 67.

Codex Berolinensis 162, Phill. 1737 (olim collegii Claramontani, tum Meermannianus 567), membr. saec. X. ex., fol. 51 in 2° min.; cfr. 'Archiv' VII, p. 98. 790; Rose, l. l. p. 354 sqq.; MG. Capit. I, p. 390 No. 2. Quo in codice reperiuntur C. 138. 188. 191. 192. 193 et Ansegisi collectio.

Codex Berolinensis 163, Phill. 1762 (olim S. Remigii Remensis, deinde Tilianus, postea Claramontanus, tum Meermannianus 605), membr. saec. X., fol. 138 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 98. 790, IX, p. 499; Rose, l. l. p. 357 sqq.; MG. Capit. I, p. 392 No. 43. Insunt C. 77. 184. 186. 189. 191. 192. 193 et Ansegisi collectio.

Codex Berolinensis Hamilton 132, membr. saec. VIII. IX., fol. 263 in 2°; cfr. 'Neues Archiv' VIII, p. 332 sqq.; 'Zeitschrift für Kirchengeschichte' VI, p. 193 sqq.; MG. Conc. I, p. XIV sq. Exhibet C. 1. 5 et Ansegisi collectionis fragmenta.

Codex Bonnensis 402 (antea 96a, olim academiae Duisburgensis), membr. saec. XII., fol. 94 in 8°; cfr. 'Rheinisches Museum' I (1827), p. 158 sqq.; Pardessus, l. l. p. XLII sqq.; 'Archiv' XI, p. 738; Catalogi chirographorum in bibliotheca academica Bonnensi servatorum fasc. IV, p. 118; MG. Capit. I, p. 391 No. 10. Tradit C. 184. 186. 189. 191. 192. 193 et Ansegisi collectionem.

De codice Brixinensi nunc deperdito v. infra Cochlaeus, Acta et decreta concilii Triburiensis.

1) Cfr. 'Neues Archiv' VIII, p. 312 et quae infra de codice Vaticano 3827 proferemus.

Codex Bruxellensis 8654—8672 (olim *S. Bertini*), membr. saec. IX. ex. vel X. in.; cfr. 'Archiv' VIII, p. 515; 'Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale des ducs de Bourgogne' I, p. 174. Servat C. 22. 23. 47. 86.

Codex Cameracensis 625 (antea 576), membr. saec. IX., fol. 80 in 2°; cfr. *Pardessus*, l. l. p. XXVIII; 'Archiv' VIII, p. 432; 'Sitzungsberichte der Wiener Akademie, philos.-hist. Classe' LIV, p. 168; 'Catalogue général, Départements' XVII, p. 242 sqq. Praebet C. 39 et 40.

Codex Cantabrigiensis collegii Corporis Christi 265, saec. X. ex. vel XI. in.; cfr. 'The English Historical Review' X, p. 712 sqq.¹ Praebet C. 36.

Codices Carlsruhenses.

Codex Carlsruhensis inter Augienses XXIX (olim monasterii Augiae maioris), membr. saec. IX., fol. 70 in 2°, quibus folia 13 nuper addita sunt; cfr. *Mabillon*, *Vetera Analecta*, 2. ed., p. 15; 'Archiv' XI, p. 784. Inest C. 30.

Codex Carlsruhensis, Rastatt 22 (antea *Durlach* 94), membr. saec. X. scriptus manuque saec. XI. hincinde castigatus, fol. 116 in 8°; cfr. *Jaffé*, *Bibliotheca rerum Germanicarum* III, p. 10 sq.; 'Die Handschriften der Hof- und Landesbibliothek zu Karlsruhe' III, p. 102 sqq.; *MG. EE. III*, p. 217 sqq. In hoc codice leguntur C. 10 et 11.

Codex Casinensis 353, membr. iussu *Johannis* abbatis *Casinensis* (915—934) conscriptus, fol. 289 in 2°; cfr. 'Archiv' V, p. 134 sq., X, p. 389 sqq., XII, p. 505 sq.; *MG. SS. III*, p. 197. 222, VII, p. 636; *MG. SS. rer. Langob.* p. 467; *MG. LL. IV*, p. XLII sq. Leguntur in hoc codice C. 170 et 218.

Codex Catalaunensis 32, membr. saec. XI. ex., fol. 60 in 8°; cfr. 'Catalogue général, Départements' III, p. 12 sq.; 'Neues Archiv' XVIII, p. 389 sqq. Inest C. 252. (can. brev.).

Codex Cavensis 22, circa annum 1005. in partibus Beneventi scriptus, 4°; cfr. 'Archiv' IV, p. 372 sq., V, p. 247 sqq., X, p. 359 sqq.; *Baudi a Vesme*, *Edicta regum Langobardorum* p. XXXII sqq.; *Boretius*, 'Capitularien im Langobardenreich' p. 50 sqq.; *MG. LL. IV*, p. XXX sqq. Exhibet C. 20. 39. 40. 44. 61. 67. 88. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 98. 99. 102. 104. 121. 134. 135. 139. 140. 158. 159. 161. 162. 163. 164. 165. 232.

Codices Cheltenhamenses vel Middlehilliani.

Codex Cheltenhamensis 1736 = *Codex Berolinensis* 161, *Phill.* 1736.

Codex Cheltenhamensis 1737 = *Codex Berolinensis* 162, *Phill.* 1737.

Codex Cheltenhamensis 1743 = *Codex Berolinensis* 84, *Phill.* 1743.

Codex Cheltenhamensis 1762 = *Codex Berolinensis* 163, *Phill.* 1762.

Codex Cheltenhamensis 10190, saec. IX. vel X., fol. 210; cfr. 'Archiv' IX, p. 502; *MG. Capit. I*, p. 392. No. 44. Tradit C. 259. 260. 266. 272. 273. 278 et *Ansegisi* collectionem.

Codex Chisianus F IV. 75 v. inter codices bibliothecarum Romanarum.

Codices Colonienses.

Codex Coloniensis 120 (antea *Darmstad.* 2119), membr. saec. X., fol. 172 in 4°; cfr. *Jaffé et Wattenbach*, *Ecclesiae metropolitanae Coloniensis codices manuscripti* p. 49 sq. Servat C. 123.

Codex Coloniensis 124 (antea *Darmstad.* 2123), membr. saec. XI., fol. 240 in 2° min.; cfr. *Wasserschleben*, 'Beiträge zur Geschichte der vorgratiamischen Kirchenrechtsquellen' p. 20 sqq.; 'Archiv' VIII, p. 621; *Jaffé et Wattenbach*, l. l. p. 52. Hoc in codice inveniuntur C. 176 et 252 (can. brev.).

1) Eodem loco de aliis codicibus, qui idem caput 36 praebent, agitur, scilicet de codicibus Londinensi inter Cottonianos, Nero A. I, Oxoniensi Bodleiano 718, Parisiensi inter suppl. lat. 138, quorum nullus a *Boretio* in editione paranda adhibitus est.

Codex Corsinianus 14 v. inter codices Romanos.

Codex S. Crucis (monasterii Heiligenkreuz in Austria) 217, membr. saec. X., fol. 330 in 4°, exemplar codicis Monacensis latini 3853; cfr. 'Archiv' X, p. 597 sq.; 'Neues Archiv' XIX, p. 128; MG. LL. III, p. 6 sq. 195. Praebet C. 13. 15. 16. 20. 23. 36. 42. 52. 55. 66. 78. 94. 95. 98. 131. 134. 157. 163. 165. 167. 176. 188. 191. 192. 193. 195. 196. 242. 252 (form. vulg. et can. brev.). 273. 287. 293 et Ansegisi collectionem.

Codices Eporedienses.

Codex Eporediensis 33, membr. saec. IX. ex. vel X. in., fol. 153 in 2° min.; cfr. Haenel, Lex Romana Visigothorum p. LII; 'Archiv' IX, p. 617, XI, p. 547 sqq.; 'Abhandlungen der Berliner Akademie' 1857, p. 80 sqq.; Boretius, l. l. p. 39 sqq.; MG. LL. III, p. 6. 185. 511 sq., IV, p. LI; MG. LL. V, p. 201 sq.; MG. LL. nat. Germ. V, p. 15. Hoc in codice leguntur C. 20. 21. 22. 23. 39. 40. 41. 43. 44. 68. 88. 94. 95. 97. 98. 104, 7. 8. 112. 129. 134. 135. 139.

Codex Eporediensis 34, membr. circa annum 830. conscriptus, fol. 167 in 2° min.; cfr. Haenel, l. l. p. XLIX; Baudi a Vesme, l. l. p. XXII sqq.; 'Abhandlungen der Berliner Akademie' 1857, p. 80 sqq.; 'Archiv' IX, p. 617; Boretius, l. l. p. 39 sqq.; MG. LL. III, p. 511, IV, p. XXI sqq. LI. Insunt C. 20. 21. 22. 39. 40. 41. 43. 44. 60. 88. 93. 94. 95. 97. 98. 99. 100. 101. 112. 134. 135. 138. 139. 140. 141. 157. 163. 164. 165. 168, 2. 201.

Codex Escorialensis bibliothecae regalis S. Laurentii L. III. 8 (olim ecclesiae Silvanectensis, tum Leodiensis), membr. saec. X., 4°; cfr. 'Archiv' VIII, p. 818 sq.; 'Neues Archiv' VI, p. 253 sqq. Tradit C. 299.

Codex Estensis v. inter codices Mutinenses.

Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae plut. LXXXIX, super. 86, membr. saec. XI. ex., fol. 138 in 2°; cfr. 'Archiv' V, p. 277 sqq.; Baudi a Vesme, l. l. p. XLV; MG. LL. IV, p. LVII sq. Exhibet C. 100.

De codice Gandavensi hodie incognito v. infra Sirmond, Concilia Galliae.

De manuscripto quodam abbatiae „de S. Gilles“ v. infra Ménard, 'Histoire de Nîmes'.

Codices Gothani.

Codex Gothanus membr. I No. 84 (antea 54, olim ecclesiae S. Martini Moguntinensis), membr. saec. X. ex. vel XI. in., fol. 413 in 2°, maiorem partem collectionis legum a Lupo circa annum 830. conditae exhibens¹; cfr. Cyprianus, Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae Gothanae p. 12 sqq.; 'Archiv' X, p. 363 sqq., XI, p. 604 sqq.; Pardessus, l. l. p. XLIII sq.; Haenel, l. l. p. XLVI; Baudi a Vesme, l. l. p. XXXIX sq.; Boretius, l. l. p. 37 sq.; MG. LL. III, p. 4. 189, IV, p. XXXVII sqq. LI; MG. LL. V, p. 197; MG. LL. nat. Germ. V, p. 12; MG. Capit. I, p. 390 No. 3 et p. 391 No. 27. Praebet C. 20. 22. 23. 39. 40. 43. 44. 94. 95. 97. 98. 112. 138. 139. 140. 141. 157. 163. 165. 166. 175. 176. 191. 192. 193. 196. 209. 210. 212. 213. 216. 217. 228 et Ansegisi collectionem.

Codex Gothanus membr. II No. 189, membr. saec. X., fol. 11 in 4°. Inest C. 45.

De codice cartularii Gratianopolitani v. infra Marion, 'Cartulaire de l'église cathédrale de Grenoble'.

Codices Guelferbytani.

Codex Guelferbytanus inter Augustaeos 50. 2, membr. saec. IX., 4°; cfr. Pardessus, l. l. p. LXVI sq.; 'Archiv' VI, p. 23. Insunt C. 39. 40. 43. 44. 139.

Codex Guelferbytanus inter Augustaeos 83. 21 (olim monasterii S. Jacobi

¹) Cfr. quae infra de codice Mutinensi ecclesiae cathedralis ord. I. 2 proferemus.

extra Moguntium), membr. saec. X., fol. 171 in 2°; cfr. 'Archiv' VI, p. 23 sq. Continet C. 252 (can. brev.).

Codex Guelferbytanus inter Blankenburgenses 130. 52 (olim ecclesiae cathedralis Augustanae)¹, membr. saec. X., fol. 207 in 2°; cfr. 'Archiv' VII, p. 777 sqq., XI, p. 577 sqq.; Baudi a Vesme, l. l. p. XXXI sq.; Boretius, l. l. p. 46 sqq.; MG. LL. III, p. 8. 188. 512 sqq., IV, p. XXV sq. LI; MG. LL. V, p. 197; MG. LL. nat. Germ. II, p. 17, V, p. 16. Inveniuntur in hoc codice C. 14. 22. 23. 28. 38. 39. 40. 41. 43. 44. 57. 60. 67. 93. 95. 97. 98. 103. 105, 1. 112. 114. 129. 131, 5. 138. 139. 140. 143. 150. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 163. 164. 165. 166. 174. 177. 178. 179. 180. 191. 192. 193. 201. 202. 210. 211. 214. 219, 2. 228.

Codex Guelferbytanus inter Gudianos 299, membr. saec. IX., fol. 61 in 4°; cfr. 'Archiv' VI, p. 23, VII, p. 752; Pardessus, l. l. p. XLVII; MG. LL. V, p. 201. Quo in codice leguntur C. 39. 44. 57. 135.

Codex Guelferbytanus inter Helmstadiensis 254, membr. saec. IX., fol. 16 in 8° long.; cfr. 'Archiv' VI, p. 23. 29. 31, VII, p. 766; von Heinemann, 'Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel, Helmstädter Handschriften' I, p. 214 No. 287. Servat C. 32 et 128.

Codex Guelferbytanus inter Helmstadiensis 454, membr. saec. X., fol. 165 in 8° mai.; cfr. 'Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft' 1828, p. 485; 'Zeitschrift für Kirchenrecht' XX, p. 99 sq.; von Heinemann, l. l. I, p. 356 No. 488. Exhibet C. 249 et 252 (can. brev.).

Codex Guelferbytanus inter Helmstadiensis 496a, membr. saec. VIII. ex. vel IX. in., fol. 26 in 2°; cfr. 'Archiv' VI, p. 23, VII, p. 754 sq.; von Heinemann, l. l. I, p. 377 No. 533. Exhibet C. 22.

Codex Guelferbytanus inter Helmstadiensis 532 (olim fortasse Salisburgensis, deinde M. Flacii Illyrici, tum academiae Helmstadiensis), membr. saec. IX. vel X., fol. 173 in 8°; cfr. 'Archiv' XI, p. 541 sqq.; von Heinemann, l. l. II, p. 20 No. 579; MG. LL. III, p. 185, IV, p. XXIII sq. Traduntur hoc codice C. 169 et 170.

Codex Guelferbytanus inter Weisseburgenses 97 (olim monasterii S. Petri et S. Pauli Weisseburgensis), membr. inter annos 754. et 768. ab Agamberto quodam scriptus, fol. 86 in 8°; cfr. 'Archiv' VI, p. 23, VII, p. 732 sq.; Holder, 'Lex Salica ... nach der Handschrift von Tours-Weissenburg-Wolfenbüttel' p. 80 sqq.; MG. Form. p. 537. Praebet C. 3.

Codex Haagensis musei Meermannno-Westreniani 1 (olim Tilianus Sirmondi², tum Meermannianus 606), membr. saec. IX., fol. 43 in 4°, hodie mutilatus; cfr. 'Archiv' VII, p. 98. Servat C. 204. 205. 206. 227. 254. 255. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 292. 293. 294. 295; v. infra Sirmond, Caroli Calvi capitula.

Codex bibliothecae civitatis Hamburgensis 83 in scrin. 141a (olim Corbeiensis, tum Lindenbrogii), membr. saec. IX. vel X., pag. 276 in 4°; cfr. 'Archiv' VI, p. 473 sqq., VII, p. 751; Pardessus, l. l. p. XLIV; MG. LL. V, p. 200; MG. LL. nat. Germ. V, p. 14; MG. Capit. I, p. 390 No. 1. Insunt C. 188. 191. 192. 193 et Ansegisi collectio.

Codex Havniensis antiquae collectionis regiae 166, membr. saec. XI., fol. 173 in 2°. Exhibet fol. 172° inde a verbis 'Karolus princeps' fragmentum c. 7 capitis 297.³

1) Pardessus, l. l. p. LXVII, eumque secutus Boretius, MG. Capit. I, p. 32, hunc codicem 'Guelferbytanum inter Blankenburgenses III. 3' dicunt, sine dubio in errorem rapti descriptione huius codicis, quae exstat MG. LL. I, p. XXXVII sq., ubi 'tab. III. 3' significat in tabula III. sub No. 3 specimen scripturae inveniri. 2) Cfr. 'Neues Archiv' XVI, p. 428. 3) Codex Havniensis antiquae collectionis regiae

1943, cuius descriptio apud Pardessus, l. l. p. LIII; MG. LL. III, p. 5; MG. Form. p. 265 invenitur, a Boretio non adhibitus est, quamquam in eo insunt C. 137. 138. 139. 140. 141.

Codex Holkhamensis 210 (olim ecclesiae maioris S. Mariae Ravellensis), membr. saec. IX. ex. vel X. in., fol. 164 in 4°; cfr. 'Neues Archiv' X, p. 597, ubi saeculo XII. attribuitur; Gaudenzi, 'Una antica compilazione di diritto Romano e Visigoto' p. 11 sqq. Quo in codice invenitur C. 232.

Codex Klitschdorfianus comitis de Solms-Baruth, antea in castro Klitschdorf, nunc in castro Wehrau prope Bunzlau sub 'Rep. X^b. IV. i' asservatus, membr. saec. IX. vel X., olim fol. 181, nunc fol. 141 integra et fol. 4 mutilata in 4° continens; cfr. MG. LL. nat. Germ. V, p. 13 sq. Praebet C. 67; cfr. infra p. XXXVI et p. 676 s. v. patria.

De codice Laudunensi vel S. Vincentii Laudunensi¹, qui vel periit vel certe nobis ignotus est, v. infra Baluze, Capitularia, et Sirmond, Caroli Calvi capitula.

De codice S. Laurentii Leodiensi nunc deperdito v. infra Sirmond, Caroli Calvi capitula.

Codices Londinienses musei Britannici.

Codex Londiniensis Add. of Ayscough 5411 (olim Pinellianus), membr. saec. XI., fol. 192 in 2° min.; cfr. 'Archiv' V, p. 291 sqq., VII, p. 78. 779 sqq.; Baudi a Vesme, l. l. p. XLV; MG. LL. IV, p. LVII sqq. Ex hoc codice sumptum est C. 219, 5.

Codex Londiniensis Add. 22398, membr. saec. IX., fol. 105 in 4°; cfr. 'Catalogue of additions to the manuscripts in the British museum' 1854—1860, p. 641 sq.; 'Neues Archiv' IV, p. 365; MG. LL. V, p. 200. Continet C. 273.

Codex Londiniensis inter Cottonianos, Tiberius A. III, membr. saec. IX. X., fol. 178 in 4°; cfr. 'Catalogue of the manuscripts in the Cottonian library deposited in the British museum' p. 31 sq.; 'Archiv' VII, p. 72. Hoc in codice legitur C. 170.

Codex Londiniensis Egerton ms. 269 (antea Spangenbergii), membr. saec. IX. ex. vel X. in., fol. 15 in 4°, quondam cum codicibus Ashburnhamensi Barrois 214 (v. supra) et Parisiensi latino 4633 coniunctus; cfr. 'Archiv' V, p. 301 sq., IX, p. 487. 493; 'Abhandlungen der Berliner Akademie' 1857, p. 88 sq.; von Richthofen, 'Zur lex Saxonum' p. 18 sqq.; MG. LL. III, p. 5, V, p. 1 sqq. 202; MG. LL. nat. Germ. II, p. 16, V, p. 13. Praebet C. 39. 40. 45. 140. 156.

Codices Lugdunenses Batavorum.

Codex Lugdunensis Batavorum bibliothecae publicae latinae 13 (olim S. Mariae Dunensis), membr. saec. XIV., fol. 113 in 2° min.; cfr. Mommsen, C. Iulii Solini collectanea rerum memorabilium, 2. ed., p. XXXVI; MG. Capit. I, p. 392. Insunt fragmenta Ansegisi collectionis.

Codex Lugdunensis Batavorum bibl. publ. 22 (olim S. Nichasii ut videtur Remensis), membr. saec. X. in., fol. 42 in 8° mai.; cfr. 'Archiv' VII, p. 134. 789 sq.; MG. Capit. I, p. 391 No. 26. In codice legitur Ansegisi collectio.

Codex Lugdunensis Batavorum Vossianus latinus in folio 4 (olim S. Dionysii in Francia, tum Petavii 43), membr., constans ex. fol. 33 saec. IX. et fol. 4 saec. XIV. conscriptis; cfr. 'Archiv' VII, p. 136. 1010; Châtelain, 'Paléographie des classiques latins', text. p. 13, tab. 138; Delisle, 'Cabinet des manuscrits' I, p. 203 sq. Exhibet C. 30.

Codex Lugdunensis Batavorum Vossianus Q. 119, membr. saec. IX. vel X., fol. 141 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 137. 736 sqq., XI, p. 537 sqq.; Pardessus, l. l. p. XXXIII sq.; Haenel, l. l. p. LXXVII; Holder, 'Lex Salica ... nach dem Codex Vossianus Q. 119', p. 59 sqq.; MG. LL. III, p. 184 sq., V, p. 201 sq.; MG. LL. nat. Germ. V, p. 15. Tradit C. 3. 4. 7. 18. 20. 22. 23. 24. 34. 39. 40. 67. 134.

Codex Martisburgensis 58 (= Merseburgensis), membr. saec. IX. X., fol. 92

1) Cfr. quae infra de codice Parisiensi latino 4788 proferemus.

in 2° min.¹; cfr. 'Archiv' VIII, p. 665; Muellenhoff et Scherer, 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa', 3. ed., II, p. 43. Inest C. 170.

Codices Mediolanenses.

Codex Mediolanensis Ambrosianus A. 46 inf., membr. saec. X.; cfr. 'Atti della R. Accademia della scienze di Torino' XXV, p. 882 sq. Exhibet C. 191. 192. 193. 206. 259.

Codex Mediolanensis Ambrosianus G. 58 sup. (olim S. Columbani de Bobio), membr. saec. X.; cfr. 'Archiv' XII, p. 617; 'Wiener Sitzungsberichte' XLVI, p. 237 sqq.; Maassen, l. l. I, p. 896. Legitur in hoc codice C. 248.

Codex Mediolanensis Ambrosianus O. 55 (olim coenobii Oscelae vel 'Susa in Savoia'), membr. saec. XI. in., 8° mai.; cfr. 'Archiv' V, p. 265 sqq., XII, p. 615; Baudi a Vesme, l. l. p. XLIII sq.; MG. LL. IV, p. LIV sq. Tradit C. 88. 100. 168, cc. 6-13. 219, 1. 232.

Codex Merseburgensis = *Codex Martisburgensis*.

Codex bibliothecae Mettensis E. 19 (quondam S. Arnulfi Mettensis), membr. saec. XI. vel XII.; cfr. 'Archiv' VII, p. 788, VIII, p. 454. Exhibet C. 29.

Codices Monacenses latini.

Codex Monacensis latinus 3519 (olim M. Welseri, deinde bibliothecae civitatis Augustanae 25, tum inter cimelia IV. 3. b (328) collocatus), misc., membr. saec. XII., fol. 49 in 4°; cfr. 'Archiv' XI, p. 561 sqq.; Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae Monacensis III, 2, p. 84 No. 634; MG. LL. III, p. 186. Insunt C. 39. 40. 41. 68. 69.

Codex Monacensis latinus 3853² (olim ecclesiae cathedralis Augustanae 153), membr. saec. X., fol. 318 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 118. 761; 'Neues Archiv' XIX, p. 96 sqq.; Catalogus III, 2, p. 125 No. 881; MG. LL. III, p. 6. 195. 250; MG. LL. nat. Germ. V, p. 14; MG. Capit. I, p. 391 No. 14. Inveniuntur in hoc codice C. 13. 15. 16. 20. 23. 36. 42. 52. 55. 66. 68. 78. 94. 95. 98. 131. 134. 157. 163. 165. 167. 176. 188. 191. 192. 193. 195. 196. 242. 252 (form. vulg. et can. brev.). 273. 287. 293 et Ansegisi collectio.

Codex Monacensis latinus 4115 (olim monasterii S. Crucis Augustanae 15), membr. saec. VIII. IX., fol. 67 in 8° mai.; cfr. 'Archiv' VII, p. 735 sq. 755 sq. 760 sq.; Catalogus III, 2, p. 139 No. 971; Holder, 'Lex Salica ... nach den Handschriften von Tours ... und von Fulda-Augsburg-München' p. 85 sqq.; MG. LL. III, p. 3. 520, V, p. 196; MG. LL. nat. Germ. II, p. 17, V, p. 11. Inest C. 3.

Codex Monacensis latinus 4460 (olim praedicatorum Bambergensium), membr. ex quattuor codicibus saec. XI.—XIV. compositus, fol. 191 in 8°; cfr. Catalogus III, 2, p. 168 No. 1120; Muellenhoff et Scherer, 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa', 3. ed., II, p. 158 sq.; MG. LL. III, p. 5. 195. 250; MG. LL. nat. Germ. V, p. 14. Praebet C. 68.

Codex Monacensis latinus 4774 (olim Benedictoburanus 274), membr. saec. XV., fol. 285 in 4°; cfr. Catalogus III, 2, p. 202 No. 1364; 'Neues Archiv' XIX, p. 672. Tradit C. 209. 210. 272.

Codex Monacensis latinus 5260 (olim canonicorum Chiemseensium 10, deinde Johannis Caspari de Lippert, tum inter cimelia IV. 3. c (327) collocatus), membr. saec. XII., fol. 39 in 8°; cfr. 'Archiv' XI, p. 558 sqq.; Catalogus III, 3, p. 2 No. 11; MG. LL. III, p. 186. 242. 250 sq. Exhibet C. 39. 40. 41. 67. 68. 69.

Codex Monacensis latinus 5541 (Diessensis 41), membr. ex duabus partibus saec. XIII. XIV. et saec. XI. compositus, fol. 143 in 4°; cfr. Catalogus III, 3, p. 22

1) In Boretii schedis hic codex numero 58. insignitus invenitur, MG. Capit. I, p. 343 vero eum Martisburgensem 136 appellat. Ab archivo capituli Merseburgensis frustra petii, ut rectum mihi nuntiaretur.

2) Huius codicis exemplaria sunt codices S. Crucis 217 (v. supra) et Parisiensis latinus 3878 (v. infra).

No. 61; MG. SS. XXIV, p. 175 (de parte saec. XIII. XIV.); 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' XLVII, p. 179 sqq.; 'Neues Archiv' XVII, p. 305 sqq. Ex parte saec. XI. fluxit C. 252 (can. brev.).

Codex Monacensis latinus 6241 (olim Frisingensis 41), membr. saec. XI., fol. 142 in 2°; cfr. Catalogus III, 3, p. 77 No. 620; 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' XLVII, p. 184 sqq.; 'Neues Archiv' XVII, p. 292 sqq. Servat C. 248. 249. 252 (form. vulg. et can. brev.). 293.

Codex Monacensis latinus 6243 (olim S. Mariae et S. Corbiniani Frisingensium), membr. saec. VIII. vel IX. in., fol. 238 in 2°; cfr. Catalogus III, 3, p. 78 No. 622; Maassen, l. l. I, p. 476 sq. 921 sqq.; MG. LL. III, p. 239. 242. Exhibet C. 14.

Codex Monacensis latinus 6245 (Frisingensis 45), membr. saec. X., fol. 124 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 117. 812 sq.; 'Neues Archiv' XVII, p. 289 sqq.; 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' XLVII, p. 188 sqq.; Catalogus III, 3, p. 78 Nr. 624; MG. LL. III, p. 213. 255. Insunt C. 248. 249. 252 (form. vulg. et can. brev.). 293.

Codex Monacensis latinus 6285 (Frisingensis 85), membr. saec. X., fol. 98 in 2°; cfr. Catalogus III, 3, p. 84 No. 664; 'Neues Archiv' VIII, p. 308. Praebet C. 10.

Codex Monacensis latinus 6288 (Frisingensis 88), membr. saec. X., fol. 209 in 2°; cfr. Catalogus III, 3, p. 85 No. 667. Legitur in hoc codice C. 248.

Codex Monacensis latinus 6324 (Frisingensis 124), membr. saec. X., fol. 106 in 2°; cfr. 'Archiv' VII, p. 117; Catalogus III, 3, p. 92 No. 703. Traditur hoc codice, qui exemplar codicis sequentis est, C. 117.

Codex Monacensis latinus 6325 (Frisingensis 125), membr. saec. IX., fol. 142 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 117; Catalogus III, 3, p. 93 No. 704. Ut in antecedenti codice legitur hic C. 117.

Codex Monacensis latinus 6360 (Frisingensis 160), membr. et a duobus scribis saec. X. vel XI. exaratus, fol. 89 in 4°; cfr. Catalogus III, 3, p. 97 No. 733; MG. Capit. I, p. 391 No. 15. Insunt C. 130. 167,1 et Ansegisi collectio.

Codex Monacensis latinus 8112 (Moguntinus 12), membr. saec. IX., fol. 128 in 4°; cfr. Catalogus IV, 1, p. 2 No. 12; Jaffé, Bibliotheca rerum Germanicarum III, p. 9, ubi saec. XI. attribuitur; MG. EE. III, p. 216 sq. Tradit C. 10 et 11.

Codex Monacensis latinus 14468 (olim S. Emmerammi Ratisbonensis E. 91) membr. anno 821. iussu Baturici Ratisbonensis episcopi conscriptus, fol. 112 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 114; Catalogus IV, 2, p. 176 No. 1449; Muellenhoff et Scherer, 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa' 3. ed., II, p. 344 sq. Servat C. 22. 23. 109.

Codex Monacensis latinus 14508 (olim S. Emmerammi Ratisbonensis F. 11), membr. ex duabus partibus saec. XIV. et saec. X. compositus, fol. 148 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 114; Catalogus IV, 2, p. 184 No. 1488; MG. Form. p. 605. Ex parte saec. X. fluxit C. 36.

Codex Monacensis latinus 14581 (olim S. Emmerammi Ratisbonensis F. 84), membr. ex duabus partibus saec. XI. et saec. XIV. compositus, fol. 174 in 4°; cfr. Catalogus IV, 2, p. 196 No. 1557; 'Neues Archiv' IX, p. 562. In parte saec. XI. leguntur C. 177 et Walafridi libellus de exord. rer. eccl.

Codex Monacensis latinus 14628 (olim S. Emmerammi Ratisbonensis G. 12), membr. saec. XI. vel XII., fol. 130 in 4°; cfr. Catalogus IV, 2, p. 205 No. 1603; 'Neues Archiv' XVII, p. 319 sqq. Praebet C. 249 et 252 (form. vulg. et can. brev.).

Codex Monacensis latinus 14727 (olim S. Emmerammi Ratisbonensis G. 111), membr. ex duabus partibus saec. XIV. et IX. compositus, fol. 170 in 4° min.; cfr. 'Archiv' VII, p. 114; 'Neues Archiv' IX, p. 564; Catalogus IV, 2, p. 223 No. 1695. Parti saec. IX. scriptae debetur C. 116.

Codex Monacensis latinus 17184 (Scheftlariensis 184), membr. saec. XII.,

fol. 135 in 4°; cfr. *Catalogus* IV, 3, p. 85 No. 686; 'Neues Archiv' IX, p. 572. Invenitur hic Walafridi libellus de exord. rer. eccl.

Codex Monacensis latinus 19415 (*Tegernseensis* 1415, inter cimelia IV. 3. d (325) collocatus), membr. intra saec. IX.—XI. conscriptus, pag. 305 in 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 765, XI, p. 556 sqq.; 'Neues Archiv' IX, p. 582; *Catalogus* IV, 3, p. 244 No. 1950; *MG. LL. III*, p. 5. 185 sq. 242. 250. 251. 254; *MG. LL. nat. Germ. V*, p. 14. Insunt C. 39. 40. 67. 68. 69.

Codex Monacensis latinus 19416 (*Tegernseensis* 1416), membr. saec. IX. et X. conscriptus, fol. 209 in 8°; cfr. Boretius, 'Capitularien im Langobardenreich' p. 42 sqq.; *Catalogus* IV, 3, p. 244 No. 1951; 'Neues Archiv' IX, p. 582; *MG. LL. IV*, p. LI. Praebet C. 20. 22. 23. 39. 40. 41. 43. 44. 46. 47. 67. 93. 95. 97. 98. 99. 103. 105, 3. 112. 129. 191. 192. 193. 201.

Codex Monacensis latinus 27246 (olim S. Mariae et S. Corbiniani Frisingensium B. H. 1) membr. saec. X., fol. 100; cfr. 'Archiv' VII, p. 791 sqq.; 'Neues Archiv' VIII, p. 308, IX, p. 600; *Catalogus* IV, 4, p. 257 No. 2727. Exhibet C. 10.

Codex Monacensis latinus 29084, ex monasterio Benedictoburano oriundus, ex fol. 19 saec. IX. X. scriptis constat, quibuscum 2 fol. tegumenti codicis Monacensis latini 4774 (v. supra) et 4 fol. in bibliotheca universitatis Monacensis coniungenda videntur; cfr. 'Neues Archiv' XIX, p. 671 sqq.; *MG. Capit. I*, p. 391 No. 16. Tradit C. 105, 9. 12. 175. 209. 273 et fragmenta capitum 91. 93. 95. 102. 158. 163. 165. 180. 193. 196. 210. 224. 228 et Ansegisi collectionis.

Codex Monacensis latinus 29085, saec. IX. X.; cfr. 'Neues Archiv' XIX, p. 670 sq. Insunt C. 14. 154 et Ansegisi collectionis fragmenta.

Codex Hermannii abbatis Altahensis (1242—1273, obiit 1275) in tabulario regio Monacensi, form. max., saec. XIII. compositus; cfr. Jaffé, *Bibliotheca rerum Germanicarum* IV, p. 387 ann. a; 'Neues Archiv' I, p. 374; *MG. SS. XVII*, p. 351. Servavit C. 75.

Codex traditionum ecclesiae Pataviensis ab Ottone de Lonsdorf, Pataviensi episcopo (1254—1265), compositus et in tabulario regio Monacensi ('Litteralien des Hochstifts Passau No. 203') asservatus; cfr. *MG. LL. III*, p. 252 sq.; *MG. Capit. II*, p. 249 sq. In hoc codice exstat C. 253.

Codex Monasteriensis Msc. VII. 5201 (olim Corbeiensis, tum Patherbrunnensis), saec. X., fol. 328 in 4°; cfr. 'Archiv' IV, p. 346 sqq.; von Richthofen, 'Zur lex Saxonum' p. 65 sqq.; *MG. LL. V*, p. 3. 103. Exhibet C. 27. 139. 140. 141.

Codices Montispessulani.

Codex Montispessulanus 136 (olim Pithoei, deinde collegii Trecensis), membr. saec. IX, fol. 189 in 2° min.; cfr. 'Archiv' VII, p. 741 sq., 788 sq.; Pardessus, 'Loi salique' p. XXXIV sqq.; Haenel, *Lex Romana Wisigothorum* p. LIX; 'Catalogue général des bibliothèques publiques des départements' I (1849), p. 335; *MG. LL. III*, p. 591; *MG. LL. nat. Germ. II*, p. 21. Tradit C. 20. 34. 39. 40. 44. 67. 138. 139. 140. 141.

Codex Montispessulanus 137 (olim Pithoei, deinde collegii Trecensis), membr. saec. XI. vel XII., 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 199. 790; 'Catalogue' I (1849), p. 335 sq. Insunt C. 293 et Ansegisi collectionis fragmenta.

Codex Montispessulanus 360 (olim Pontigniacensis), membr. saec. IX. vel X. in., 4°; cfr. 'Archiv' VII, p. 204. 371. 789; Einhardi vita Karoli ed. Waitz (Hannoverae 1890), p. XVII sq.; *MG. SS. rer. Merow. II*, p. 225 sqq. Legitur in hoc codice miscellaneo C. 131, 6.

Codices Mutinenses.

Codex bibliothecae Mutinensis olim ducalis, Estensis dictus, a Pellegrino Prisciani, ducum Estensium historiographo, circa annum 1490. compositus adhibito fortasse

archetypo saec. IX.; cfr. Baudi a Vesme, l. l. p. XLIV; MG. LL. IV, p. LX. Exhibet C. 219, 5.

Codex Mutinensis ecclesiae cathedralis ord. I. 2, membr. anno 991. confectus, fol. 218 in 4°, collectionem legum circa annum 830. a Lupo conditam continet; cfr. Muratori, *Antiquitates Italicae* II, p. 233 sqq.; 'Archiv' V, p. 262 sqq., X, p. 356. 408, XI, p. 596 sqq.; Baudi a Vesme, l. l. p. XLII sq.; Pardessus, l. l. p. XLVII; Boretius, l. l. p. 32 sqq.; MG. SS. III, p. 216; MG. LL. III, p. 3 sq. 189, IV, p. XL sqq.; MG. LL. V, p. 196 sq.; MG. LL. nat. Germ. V, p. 12. Traduntur hoc codice C. 20. 22. 23. 39. 40. 43. 44. 94. 95. 97. 98. 112. 157. 163. 165. 191. 192. 193. 196. 216. 217.

Codex Mutinensis II. 2, membr. saec. X., 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 700; 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' II (1862), p. 466; 'Rivista italiana per le scienze giuridiche' XI, p. 376 sq. Praebet C. 225 et 230.

Codex Norimbergensis bibliothecae urbanae, Mss. Cent. V. Anhang No. 96 (olim Meieri Norimbergensis), membr. saec. X. vel XI., fol. 39 in 8° mai.; cfr. 'Archiv' IX, p. 549 sq. Praebet C. 20. 21. 39. 40. 43. 44. 61. 62. 63. 67. 71. 104, 3.

Codices Novarienses.

Codex capituli Novariensis XV (30), saec. XII., 2°, exemplar est codicis subsequentis; cfr. 'Sitzungsberichte der Wiener Akademie, phil.-hist. Classe' XLVI, p. 68 ann. 1., LIII, p. 391; 'Neues Archiv' XII, p. 533. Inest C. 203.

Codex capituli Novariensis XXX (66), membr. saec. X. XI., fol. 290 in 2°; cfr. 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 387 sqq., LXVIII, p. 613 sqq.; 'Neues Archiv' XII, p. 533. In hoc codice legitur C. 203.

Codex Ottobonianus v. inter codices Romanos.

Codices Parisienses latini.

Codex Parisiensis latinus 1454 (olim Guillelmi Sacherii, deinde Mazarineus, tum regius 2241), membr. saec. IX. X., fol. 247 in 2°; cfr. *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae Parisiensis* III, p. 115 sq.; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 190 sqq.; MG. Conc. I, p. XVI. Tradit C. 1.

Codex Parisiensis latinus 1455 (olim Jacobi Tavelli Senonensis, deinde Colbertinus 3368, tum regius 3887, l. l. A), membr. saec. X., fol. 199 in 2°; cfr. *Catalogus* III, p. 116; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 195 sqq.; Maassen, l. l. I, p. 536 sq.; MG. Conc. I, p. XV. Invenitur in hoc codice C. 5.

Codex Parisiensis latinus 1535 (olim Bigotianus), membr. saec. X., 2°; cfr. *Catalogus* III, p. 146 sq.; 'Archiv' VII, p. 808; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 199. Praebet C. 170.

Codex Parisiensis latinus 1537 (olim Colbertinus), membr. saec. X. vel XI.; cfr. *Catalogus* III, p. 147; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 200. Continet C. 169.

Codex Parisiensis latinus 1550, chart. saec. XVI.; cfr. *Catalogus* III, p. 149. Inest C. 293.

Codex Parisiensis latinus 2178 (olim Colbertinus 4593, deinde regius 4323), membr. saec. XI.—XII. compositus, plagulas 140 in 4° continens; cfr. *Catalogus* III, p. 319; Carpentier, *Alphabetum Tironianum* p. 3; U. Fr. Kopp, *Palaeographia critica* I, p. 318 sqq.; Sickel, *Acta regum Karolinorum* I, p. 116 sqq.; Schmitz, *Monumenta tachygraphica codicis Parisiensis latini* 2718, fasc. I, p. III sqq. et p. 45, ubi editum est ex hoc codice C. 137, quod ibidem notis Tironianis perscriptum legitur.

Codex Parisiensis latinus 2826 (olim S. Martialis Lemovicensis), membr. saec. IX. X., 4°; cfr. *Catalogus* III, p. 336 sq.; MG. EE. IV, p. 12. Exhibet C. 170.

Codex Parisiensis latinus 2853 (olim J. B. Massoni), membr. circa annum 840. conscriptus; cfr. *Catalogus* III, p. 342 sq. Tradit C. 198.

Codex Parisiensis latinus 2866 (olim Colbertinus), membr. saec. IX. X.; cfr. *Catalogus III*, p. 345; 'Archiv' VII, p. 44. Insunt C. 305 et 306.

Codex Parisiensis latinus 3833 (olim Colbertinus 962, deinde regius 3887), membr. saec. X., fol. 168 in 2° min.; cfr. *Catalogus III*, p. 517; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 228 sqq. Exhibet C. 14.

Codex Parisiensis latinus 3839, membr. saec. IX.; cfr. *Catalogus III*, p. 517; 'Archiv' VII, p. 46. Leguntur in hoc codice Ansegisi collectionis fragmenta.

Codex Parisiensis latinus 3839A (olim Baluzianus), membr. saec. IX.; cfr. *Catalogus III*, p. 517 sq.; 'Archiv' VII, p. 46. Servat C. 293 et Ansegisi collectionis fragmenta.

Codex Parisiensis latinus 3842A (olim Thuaneus¹, deinde Colbertinus 932, tum regius 3887), membr. saec. IX.—X., fol. 191 in 2°; cfr. *Catalogus III*, p. 518 sq.; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 232. Ut *codex Parisiensis latinus 1454*, cuius exemplar est, praebet C. 1.

Codex Parisiensis latinus 3846 (in monasterio S. Amandi in diocesi Tornacensi quondam asservatus, deinde Tellerianus, tum regius 3665), membr. saec. IX., fol. 266 in 2° mai.; cfr. *Catalogus III*, p. 519; 'Archiv' VII, p. 46, ubi saec. XI. attribuitur; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 233; MG. Conc. I, p. XV. Continet C. 1 et 5.

Codex Parisiensis latinus 3878 (olim Faurianus, tum regius 4242), membr. saec. X., fol. 171 in 4°, exemplar est codicis Monacensis latini 3853; cfr. *Catalogus III*, p. 524 et 'Archiv' VII, p. 46, ubi saec. XII. attribuitur; 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 253; 'Neues Archiv' XIX, p. 128 sqq.; MG. Capit. I, p. 391 No. 13. Insunt C. 13. 15. 16. 20. 23. 36. 42. 52. 55. 66. 68. 78. 94. 95. 98. 131. 134. 157. 163. 165. 167. 176. 188. 191. 192. 193. 195. 196. 242. 252 (form. vulg.). 273. 287. 293 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 4280A (olim S. Remigii Remensis, deinde Colbertinus 3029, tum regius 4240B), membr. saec. X., fol. 107 in 4°; cfr. *Catalogus III*, p. 573; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 256 sqq.; Maassen, l. l. I, p. 846 sqq. In hoc codice inveniuntur C. 138. 139. 140. 141.

Codex Parisiensis latinus 4404 (olim Narbonensis, deinde Colbertinus 2436, tum regius 4890. 2. 2), membr. saec. IX. in., fol. 234 in 4° mai.; cfr. *Catalogus III*, p. 589; Pardessus, l. l. p. X sqq.; Haenel, l. l. p. XLIV; 'Archiv' VII, p. 733 sqq.; MG. LL. III, p. 2, V, p. 196; MG. LL. nat. Germ. V, p. 12. Traduntur hoc codice C. 3. 4. 7. 39. 40. 67. 82.

Codex Parisiensis latinus 4409 (antea Colbertinus 1197, deinde regius 5184), membr. saec. IX., fol. 183 in 4°; cfr. *Catalogus III*, p. 589 sq.; Pardessus, l. l. p. XIII sq.; Haenel, l. l. p. LXXI. LXXV; 'Archiv' VII, p. 743; MG. Form. p. 131. Inest C. 7.

Codex Parisiensis latinus 4417 (olim canonicorum Aniciensium, deinde Colbertinus 826, tum regius 5159. 9. 5), membr. saec. IX. vel X., fol. 185 in 2° min.; cfr. *Catalogus III*, p. 591; Pardessus, l. l. p. XIV sq.; Haenel, l. l. p. LXXV sq.; 'Archiv' XI, p. 586 sqq.; MG. LL. III, p. 9. 188 sq. 249. 510 sq., V, p. 200; MG. LL. nat. Germ. II, p. 17, V, p. 16; MG. Capit. I, p. 391 No. 8. Exhibet C. 68. 167, 4. 184. 186. 189. 191. 192. 193 et Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 4613 (olim Colbertinus, a Baluzio Thuaneus appellatus), membr. saec. X., fol. 100 in 2°; cfr. *Catalogus III*, p. 614; Baudi a Vesme, l. l. p. XXIX; Boretius, l. l. p. 44 sq.; 'Archiv' VII, p. 773 sqq.; MG. LL. IV, p. XXVI sq. LI. Tradit C. 20. 22. 23. 25. 33. 39. 40. 94. 96. 98. 105, 4. 5. 121. 141. 158. 165. 191. 192. 201. 214. 215. 219, 3. 4.

Codex Parisiensis latinus 4626 (olim Matisconensis, deinde Bigotianus 128, tum regius 5189), membr. saec. X. ex. vel XI. in., fol. 129 in 2°; cfr. *Catalogus III*,

1) De alio codice Thuaneo, qui periisse videtur, v. infra Baluze, *Capitularia*; cfr. praeterea codices Parisienses latini 4613 et 4638.

p. 615; Pardessus, l. l. p. XVI sq.; Haenel, l. l. p. LXXVI; MG. LL. III, p. 517 sq.; MG. LL. nat. Germ. II, p. 15. In hoc codice servantur C. 20. 39. 40. 57. 138. 139. 140. 141. 260. 266. 267. 274.

Codex Parisiensis latinus 4627, membr. saec. IX. vel X., fol. 149 in 4° min.; cfr. Catalogus III, p. 615; Pardessus, l. l. p. XVII sq.; Holder, 'Lex Salica . . . nach der Handschrift von Sens—Fontainebleau—Paris 4627' p. 38 sqq.; MG. Form. p. 34 sq. Exhibet C. 7.

Codex Parisiensis latinus 4628 (antea Colbertinus 5453, tum regius 5289. 6), membr. saec. IX. vel X., 8°; cfr. Catalogus III, p. 615 sq.; Pardessus, l. l. p. XVIII; MG. LL. III, p. 6, V, p. 200; MG. LL. nat. Germ. V, p. 14. In hoc codice inveniuntur C. 39. 40. 139. 140. 141. 156.

Codex Parisiensis latinus 4628A (olim abbatae S. Dionysii in Francia), membr. saec. X., 4°; cfr. Catalogus III, p. 616; 'Notices et extraits de la bibliothèque du roi' XIII, 2, p. 62 sqq.; Pardessus, l. l. p. XVIII sqq.; MG. LL. V, p. 270; MG. Capit. I, p. 391 No. 11. Continet C. 3. 7. 20. 22. 28. 39. 40. 43. 44. 61. 63. 77. 139. 140. 141. 142. 167, 7. 184. 186. 187. 188. 189. 191. 192. 193. 297 et Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 4629 (olim Colbertinus 4059, tum regius 5189. 3. 3), membr. saec. IX., 2° long.; cfr. Pardessus, l. l. p. XX; 'Archiv' VII, p. 745; MG. LL. V, p. 196, ubi sicut in Catalogo III, p. 616 saec. X. attribuitur; MG. Form. p. 166. Exstant in codice C. 7. 39. 40. 41. 43. 44. 57. 67.

Codex Parisiensis latinus 4631 (olim Faurianus), partim membr., partim chart. saec. XV., exemplar est codicis Parisiensis latini 4628A; cfr. Catalogus III, p. 616; Pardessus, l. l. p. XX; MG. LL. V, p. 270; MG. Capit. I, p. 391 No. 12. Leguntur in codice C. 3. 28. 139 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 4632 (olim Mazarineus et a Baluzio Regius appellatus), membr. saec. X. in ecclesia S. Estefani in villa nomine Templova scriptus, 4°; cfr. Catalogus III, p. 616 sq.; Pardessus, l. l. p. XXI; 'Archiv' VII, p. 752; MG. LL. III, p. 6. Praebet C. 39. 40. 104, 7. 134. 139. 142.

Codex Parisiensis latinus 4634 (olim ecclesiae S. Mariae et S. Stephani Senonum, deinde Baluzianus 202, tum regius 4243. 2), membr. saec. IX. vel X.; cfr. Catalogus III, p. 617; MG. LL. I, p. 270; MG. Capit. I, p. 391 No. 33. Exhibet Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 4635 (olim Mazarineus et a Baluzio Tilianus dictus), membr. saec. X., 4° mai.; cfr. Catalogus III, p. 617; MG. LL. I, p. 269; MG. Capit. I, p. 391 No. 34. Inveniuntur in hoc codice C. 167, 6 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 4636 (olim Cangii 144, deinde regius 4243), membr. saec. IX. ex. vel X. in.; cfr. Catalogus III, p. 617; MG. LL. I, p. 270; MG. Capit. I, p. 391 No. 35. Continet Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 4637 (olim Colbertinus 467, deinde regius 4243A), membr. saec. X. vel XI., 2°; cfr. Catalogus III, p. 617; MG. LL. I, p. 269; MG. Capit. I, p. 391 No. 36. In hoc codice legitur Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 4638 (olim Pithoei et Pithoeanus a Baluzio dictus, postea J. A. Thuani, deinde Colbertinus 1597, tum regius 4243. 1), membr. saec. X. vel XI., 2°; cfr. Catalogus III, p. 617; MG. LL. I, p. XXXII. 270; MG. Capit. I, p. 391 No. 37. Insunt in hoc codice C. 77. 167, 7. 170. 184. 186. 189. 191. 192. 193. 204. 206. 207. 227. 254. 255. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 291. 292. 293. 294. 295 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 4758 (olim Mazarineus, tum regius 4490), membr. saec. IX. in., 4° min.; cfr. Catalogus III, p. 629; 'Archiv' VII, p. 728; Pardessus, l. l. p. XXI sq.; MG. LL. III, p. 516 sq.; MG. LL. nat. Germ. II, p. 15. Tradit C. 39 et 40.

Codex Parisiensis latinus 4760 (olim Baluzianus 365, tum regius 4263. 7),

membr. saec. X. XI., 8° mai.; cfr. Catalogus III, p. 629 sq.; Pardessus, l. l. p. XXII sq.; MG. LL. I, p. XXX sq. Exhibet C. 20. 37. 39. 40.

Codex Parisiensis latinus 4761 (olim Philiberti ex gente de la Mare Divionensis), membr. saec. X., 4° min., variis fatis insignis. Trium enim partium una periit, qua continebantur C. 170. (189). (193). 282. 283. Altera, fol. 1—102 codicis complectens, ex bibliotheca Parisiensi rapta in bibliothecam Ashburnhamensem venit, ubi inter codices Barrois 146 numerabatur, unde vero postea in bibliothecam Parisiensem rediit; huic nunc primae parti codicis Paris. 4761 insunt C. 259 et Ansegisi collectio; cfr. MG. Capit. I, p. 390 No. 4. Tertia denique, fol. 26 complectens, item ex bibliotheca Parisiensi in Ashburnhamensem translata et inter codices Barrois 73 numerata tandem patriae restituta est. Hac in parte iam altera cod. Paris. 4761 leguntur C. 77. 184. (189). 191. 192. (193). 272. 274; cfr. Delisle, 'Catalogue des manuscrits des fonds Libri et Barrois' p. 196 sqq., qui tabulam praebet capitum nunc deperditorum. Nonnulla parte a Boretio et Krause discrepat, id quod ea ratione significavimus, ut quae hi in codice adhuc exstare dicunt, Delisle vero negat, uncis incluserimus; cfr. praeterea quae Krause, MG. Capit. II, p. 355, de capite 281 monuit.

Codex Parisiensis latinus 4762 (olim Colbertinus), membr. saec. X.; cfr. Catalogus III, p. 630; MG. Capit. I, p. 391 No. 38. Servat Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 4788 (olim S. Vincentii Laudunensis¹, deinde Baluzianus 864, tum regius 4655 A), membr. saec. IX. vel X., 8°; cfr. Catalogus III, p. 632; Pardessus, l. l. p. XXIII sq.; MG. LL. I, p. XXIII. Insunt C. 39. 40. 138. 139. 140. 141. 146. 147.

Codex Parisiensis latinus 4995 (olim Colbertinus 3287, tum regius 5192), membr. saec. X., 2°; cfr. Catalogus IV, p. 27 sq.; 'Archiv' VII, p. 54; MG. LL. III, p. 213. Leguntur in hoc codice C. 34. 37. 39. 40. 43. 44. 54. 61. 62. 63. 67. 74. 139. 140. 156.

Codex Parisiensis latinus 5095 (olim Tellerianus), membr. saec. X.; cfr. Catalogus IV, p. 39. Exhibet C. 273 et 297.

Codex Parisiensis latinus 5577 (olim b. Mariae Lucionemensis, deinde Colbertinus 4167, tum regius 4382. 5. 5), membr. saec. X., 8° long.; cfr. Catalogus IV, p. 134 sq.; MG. LL. I, p. XX. Inest C. 31.

Codex Parisiensis latinus 9008 est membrana saec. VIII. ex. sub vitro hodie servata; cfr. Champollion-Figeac, 'Fragment inédit de la fin du VIII. siècle relatif à l'histoire de Charlemagne' p. 5 sqq. Tradit C. 111.

Codex Parisiensis latinus 9653 (olim J. A. Lescurii, deinde Cl. Ex Pillii Gratianopolitani, tum inter supplementa latina 65), membr. saec. IX. X., fol. 163 in 4°; cfr. Pardessus, l. l. p. XXIV sq.; Haenel, l. l. p. LXII sq.; Holder, 'Lex Salica . . . nach dem Codex Lescrivanus (Paris. 9653)' p. 28 sqq.; Delisle, 'Inventaire des manuscrits latins conservés à la bibliothèque nationale sous les numéros 8823—18613', fasc. I, p. 42; MG. LL. III, p. 509 sq.; MG. LL. nat. Germ. II, p. 17. Exstat in hoc codice C. 139.

Codex Parisiensis latinus 9654 (olim S. Vincentii Mettensis et collegii Claramontani, tum inter suppl. lat. 75), membr. saec. X. vel XI., 4°; cfr. Pardessus, l. l. p. XXV sq.; 'Archiv' XI, p. 589 sq.; Delisle, l. l. fasc. I, p. 42; MG. LL. III, p. 8. 189, V, p. 199. 270; MG. Capit. I, p. 391 No. 17. Leguntur in hoc codice C. 12. 13. 14. 15. 16. 20. 21. 23. 34. 36. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 46. 48. 49. 51. 52. 53. 55. 56. 57. 58. 59. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 71. 72. 73. 74. 77. 78. 80. 119. 184. 186. 189. 191.

1) De alio codice S. Vincentii Laudunensi deperdito vel ignoto v. infra Baluze, Capitularia, et Sirmond, Caroli Calvi capitula.

192. 193. 195. 242. 243. 257. 258. 259. 260. 266. 268. 272. 273. 287. 292. 293 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 9656 (olim monasterii S. Eufemiae Veronensis P. I. 37), membr. saec. XI., fol. 115 in 4°; cfr. Delisle, l. l. fasc. I, p. 42; MG. LL. IV, p. LVIII sqq. Tradit C. 219, 5.

Codex Parisiensis latinus 10753 (olim ecclesiae b. Launomari Claramontani, tum inter suppl. lat. 215, a Sirmondo Blesensis, a Baluzio et Corbionensis et Remensis vocatus), membr. saec. X. ex. vel XI. in., fol. 154 in 4°; cfr. Pardessus, l. l. p. XXVIII sq.; Haenel, l. l. p. XXVI sq. LXXIX sq.; 'Archiv' VII, p. 729; Delisle, l. l. fasc. I, p. 92; MG. LL. III, p. 1 sq. 10 sq. 518 sq. 591, V, p. 195 sq.; MG. LL. nat. Germ. II, p. 15, V, p. 12 sq.; MG. Form. p. 605. Hoc codice traduntur C. 8. 39. 40. 44. 139.

Codex Parisiensis latinus 10754 (olim collegii Claramontani, tum inter suppl. lat. 303), membr. saec. IX. vel X., 4°; cfr. Pardessus, p. XXIX sq.; Delisle, l. l. fasc. I, p. 92. Servat C. 39. 43. 44.

Codex Parisiensis latinus 10757 (olim Rosniensis 2410, tum inter suppl. lat. 1007), membr. saec. X., fol. 16 in 4°; cfr. Duemmler, 'Das Formelbuch des Bischofs Salomo III. von Constan' p. XXIX sqq.; Delisle, l. l. fasc. I, p. 93; MG. Form. p. 391. Servavit unicum c. 32 libelli Walafridi de exord. rer. eccl.

Codex Parisiensis latinus 10758 (olim S. Remigii Remensis, postea collegii Claramontani 620, tum inter suppl. lat. 164bis), membr. saec. IX. X., fol. 169 in 4°; cfr. Pardessus, l. l. p. XXVI sqq.; Delisle, l. l. fasc. I, p. 93; Einhardi vita Karoli ed. Waitz (Hannoverae 1890) p. XIX; MG. LL. I, p. XXIX sq.; MG. Capit. I, p. 392 No. 41. Praebet C. 3. 7. 20. 22. 28. 39. 40. 77. 142. 167, 5. 8. 184. 186. 187. 188. 189. 191. 192. 193 et Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 11015, miscell. saec. XII.—XIV. confectus; cfr. Vaissette, 'Histoire générale de Languedoc, nouv. éd.' II° p. 73; Delisle, l. l. fasc. I, p. 105 sq. Legitur in huius codicis parte saec. XII. conscripta tamquam exemplar documenti cuiusdam in archivo archiepiscopi Narbonensis asservati C. 76.

Codex Parisiensis latinus 12097 (olim Corbeiensis 26, tum Sangermanensis 936), membr. saec. VI.—VII. diversis manibus exaratus, fol. 232 in 4°; cfr. Delisle, l. l. fasc. II, p. 36; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 268 sqq.; MG. Conc. I, p. XII. Servavit C. 1. 2. 8.

Codex Parisiensis latinus 18237 (olim A. Loiselii, deinde 'Fond de Notre-Dame' 252 [F. 9]), membr. saec. IX., 8°; cfr. 'Archiv' VII, p. 730 sq.; Pardessus, l. l. p. XXXI sq.; Delisle, l. l. fasc. V, p. 87; MG. LL. III, p. 9. 185; MG. LL. nat. Germ. V, p. 16; MG. Capit. I, p. 392 No. 39. Insunt C. 3. 7 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus 18238 (antea 'Fond de Notre-Dame' 244 [F. 4]), membr. saec. IX. vel X., 8°; cfr. Pardessus, l. l. p. XXX sq.; Delisle, l. l. fasc. V, p. 88; MG. LL. I, p. XXV. 270; MG. Capit. I, p. 392 No. 40. Tradit C. 138. 139. 140. 141 et Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus 18239, saec. XI., 8°; cfr. Delisle, l. l. fasc. V, p. 88; MG. Capit. I, p. 391 No. 24. Exhibet Ansegisi collectionem.

Codex Parisiensis latinus nouv. acq. 204, saec. IX.—XI. attributus, fol. 95 in 8°; cfr. Delisle, 'Manuscrits latins et français ajoutés aux fonds des nouvelles acquisitions pendant les années 1875—1891', I, p. 380 sq.; 'Neues Archiv' VIII, p. 202, XII, p. 579 sqq.; MG. LL. nat. Germ. II, p. 16, V, p. 16. Leguntur in hoc codice C. 139. 141. 143. 144. 145.

Codex Parisiensis latinus nouv. acq. 1632 (olim S. Benedicti Floriacensis, tum Aurelianensis¹⁾), membr. ex tribus partibus saec. IX.—X. confectis compositus, fol. 152

1) Hoc nomine appellatur MG. Capit. I, p. 392 No. 45.

in 2°; cfr. 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France, Départements' XII, p. 270 No. 662; Delisle, l. l. I, p. 49. 94. 340; Delisle, 'Catalogue des manuscrits des fonds Libri et Barrois' p. 111 sqq. Inveniuntur in hoc codice C. 293 et Ansegisi collectio.

Codex Parisiensis latinus inter suppl. lat. 1046 exemplar modernae aetatis est legis Salicae, quae in codice Lugdunensi Vossiano lat. Q. 119 (v. supra) legitur; cfr. Pardessus, l. l. p. XXXIII. Legitur in hoc codice C. 4.

De codice Patavino S. Antonii 182 v. infra Muratori, Scriptores. Pro certo affirmare non ausim hunc codicem eundem esse atque eum, quem Minuciotti, 'Catalogo dei codici manoscritti esistenti nella biblioteca di sant' Antonio di Padova' p. 62 No. 182 descripsit et qui saec. VIII. conscriptus Augustini libros de locutionibus et quaestionibus veteris testamenti continet.

Codices S. Pauli in Karinthia.

Codex S. Pauli in Karinthia XXV^a/₄ (olim Kruftianus, deinde monasterii S. Blasii in Nigra Silva), membr. intra annos 817. et 823. exaratus, fol. 184 in 4°; cfr. 'Archiv' III, p. 78 sqq., XI, p. 574 sqq.; Pardessus, l. l. p. LXIV; Haenel, l. l. p. LXXVIII; Boretius, 'Capitularien im Langobardenreich' p. 29 sqq.; MG. LL. III, p. 7. 188. 514, IV, p. LI; MG. LL. V, p. 199; MG. LL. nat. Germ. II, p. 16, V, p. 15. In hoc codice exstant C. 20. 39. 41. 43. 44. 46. 47. 88. 90. 92. 93. 94. 95. 98. 99. 113. 134. 139. 140. 141. 158. 165. 181.

Codex S. Pauli in Karinthia XXV^a/₅ (quondam monasterii S. Blasii in Nigra Silva), membr. saec. IX. vel X., fol. 168 in 8° long.; cfr. 'Archiv' III, p. 82; MG. LL. I, p. XXII. Praebet C. 125 et 126.

Codex S. Pauli in Karinthia XXV^a/₆ (antea fortasse monasterii Augiae maioris), membr. saec. IX., fol. 192 in 2° min.; cfr. 'Archiv' III, p. 82; 'Neues Archiv' I, p. 413; MG. LL. I, p. XX. Inest C. 133.

Codex Petropolitanus O. II. 11 (antea musei Petri Dubrowski), membr. saec. IX., fol. 40 in 4°; cfr. Hubé, 'La loi salique' p. XIX sqq.; 'Neues Archiv' V, p. 614 sqq. Exhibet C. 39 et 40.

Codices Pictavienses.

Codex Pictaviensis 121 (antea 6, olim S. Hilarii Pictaviensis), membr. saec. XI. ex. vel XII. in., fol. 104 in 2° long.; cfr. 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France, Départements' XXV, p. 40. Inest C. 252 (can. brev.).

Codex Pictaviensis 162 (antea 154)¹, membr. saec. IX., fol. 88 in 2°; cfr. 'Catalogue général, Départements' XXV, p. 256 sq. Legitur hoc in codice C. 149.

Codex Pommersfeldensis 2875, chart. saec. XVI. ex., 2°; cfr. 'Archiv' IX, p. 537 sq.; MG. EE. III, p. 222. Inest C. 10.

Codex Pragensis² musei Bohemici 277, saec. XI.; cfr. MG. Capit. I, p. 359. Praebet C. 176.

Codex ecclesiae Reatinae Arm. V. L., saec. XI.; cfr. 'Archiv' XII, p. 488; MG. Capit. I, p. 96, 40. Legitur in hoc codice C. 33, c. 27.

1) Quantum coniectare licet hic codex idem est atque ille codex Pictaviensis, liber scilicet manuscriptus Parthenonis S. Crucis, cui titulus est testamentum S. Radegundae, quem adhibuit Mabillon, Vetera analecta, 1. ed., I, p. 299, cuius editionem Boretius, MG. Capit. I, p. 302, repetivit. 2) Haud scio an hic codex idem sit atque ille musei Bohemici Pragensis I. G. 13, saec. X., 2° min., quem descripsit Schulte, 'Abhandlungen der Königl. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, 6. Folge', tom. II, fasc. II, p. 14. Hic enim continet fol. 1 constitutionem, cui titulus est „de conviciis (?) et calumniis episcoporum et reliquorum ordinum.“ Boretius codicem 277 exhibere dicit item fol. 1 hanc capituli inscriptionem „de homicidiis et calumniis episcoporum et reliquorum ordinum.“

De codice quodam Remensi¹ v. infra Sirmond, Concilia.

Codex monasterii Rivipullensis = Codex Barcinonensis archivi coronae Aragoniae 40.

Codices bibliothecarum Romanarum.

De codice quodam bibliothecae Barberinianae v. infra d'Achéry, Spicilegium.

Codex bibliothecae Barberinianae XIV. 19, membr. saec. IX., 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 380, ubi vero haud recte saec. XI. attribuitur. In hoc codice legitur C. 170.

Codex bibliothecae Barberinianae XIV. 52 (2888), membr. saec. IX. vel X., fol. 298 in 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 381; 'Neues Archiv' III, p. 154 sq.; 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 314 sqq. 406; Maassen, l. l. I, p. 513; 'Bulletino Senese di Storia Patria' III (1896), p. 491, ubi Patetta C. 104, 1 hoc codice traditum accuratius edidit.

Codex Chisianus F. IV. 75, membr. versus annum 1000. conscriptus, 4°; cfr. 'Archiv' V, p. 308 sq., XII, p. 391; Boretius, 'Capitularien im Langobardenreich' p. 50 sqq.; MG. SS. III, p. 695; MG. LL. IV, p. LI. Insunt C. 20. 39. 40. 44. 61. 67. 88. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 98. 99. 102. 104, 7. 8. 134. 135. 139. 140. 141. 158. 159. 161. 162. 163. 164. 165. 201. 208. 232.

Codex Corsinianus 14, chart. saec. XVII., fol.; cfr. 'Archiv' XII, p. 393, ubi falso numero 4. insignitus est; 'Rivista italiana per le scienze giuridiche' XI, p. 377 ann. 3. Exhibet C. 225 et 230.

Codex Vallicellanus A. 5, membr. saec. IX. vel X., fol. 339 in 4° mai.; cfr. 'Archiv' XII, p. 421; 'Neues Archiv' VIII, p. 311; 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 339 sqq. 407; Maassen, l. l. I, p. 442 No. 35; 'Rivista italiana' XI, p. 380 sq. Traduntur hoc codice C. 225 et 226.

Codex Vallicellanus C. 16, chart. saec. XVI., fol. 260 in 2°, exemplar codicis Bellovacensis deperditi; cfr. 'Archiv' XII, p. 420. Exstant in hoc codice C. 206. 207. 220. 221. 242. 243. 244. 250. 251. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 295. 297. 298.

Codex Vallicellanus C. 18, chart. saec. XVII.; cfr. 'Archiv' XII, p. 423; 'Rivista italiana' XI, p. 377. Exhibet C. 225 et 230.

Codex Vallicellanus C. 23, saec. XVI.; cfr. 'Neues Archiv' VIII, p. 311; 'Rivista italiana' XI, p. 377. Tradit C. 230.

Codex Vallicellanus C. 24, misc. saec. XVI. ex.; cfr. 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 408; 'Rivista italiana' XI, p. 377. Leguntur in hoc codice C. 225 et 230.

Codex Vallicellanus G. 94, chart. saec. XVI., 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 424. Praebet C. 10.

Codex Vallicellanus N. 21, chart. saec. XVI.—XVII.; cfr. 'Archiv' XII, p. 425. In hoc codice leguntur C. 204. 205. 207. 227. 254. 255. 258. 259. 260. 261. 262. 291. 292. 294. 295.

De codice bibliothecae Vaticanae v. infra d'Achéry, Spicilegium.

De codice Vaticano 'vetustissimo' v. infra Baluze, Capitularia.

Codices Vaticani 1146, 1147, 1148, de quorum aetate nihil inveni (cfr. 'Archiv' XII, p. 223), exhibent C. 177; codd. Vatic. 1147 et 1148 praebent etiam Walafridi libellum de exord. rer. eccl.

Codex Vaticanus 1339, membr. saec. XI., fol. 317 in 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 225; 'Neues Archiv' I, p. 569, VII, p. 312, XX, p. 313. Inest C. 223.

Codex Vaticanus 1342, saec. IX. ex. vel X. in., fol. 213; cfr. 'Archiv' XII, p. 225; 'Neues Archiv' VIII, p. 310; 'Wiener Sitzungsberichte' LIV, p. 395; Maassen, l. l. I, p. 512 sq. Traditur hoc codice C. 180.

1) Quattuor alii codices olim S. Remigii Remensis erant, Berolinensis scilicet 163, Parisienses latini 4280A et 10758, Vaticanus reginae Christinae 417; cfr. praeterea codex Parisiensis latinus 10753.

Codex Vaticanus 3827 (olim *S. Petri Bellovacensis*¹⁾, membr. saec. X. XI., fol. 209 in 4°; cfr. 'Archiv' V, p. 463 sq., XII, p. 237; 'Neues Archiv' VIII, p. 312 sq.; 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 397; Maassen, l. l. I, p. 778 sq.; MG. Conc. I, p. XV. Insunt C. 5. 12. 13. 14. 185. 299. 300.

Codex Vaticanus 3922, chart. saec. XVI. vel XVII., 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 240; MG. LL. I, p. XXXV. Praebet C. 45.

Codex Vaticanus 4159, membr. saec. IX. vel X. in., fol. 112 in 8° min.; cfr. 'Archiv' V, p. 314 sq., XII, p. 243; MG. Capit. I, p. 391 No. 7. Inest Ansegisi collectio.

Codex Vaticanus 4899, chart. saec. XVI. in., fol. 540 in 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 244; 'Rivista italiana per le scienze giuridiche' XI, p. 376 ann. 8. Leguntur in hoc codice C. 225 et 230.

Codex Vaticanus 4979, membr. saec. XI., 4°; cfr. MG. LL. IV, p. 205 ann. 2. Exhibet C. 223.

Codex Vaticanus 4982, saec. XVII. vel XVIII., fol. 304 in 2°, exemplar codicis Bellovacensis deperditi; cfr. 'Archiv' XII, p. 246; 'Neues Archiv' III, p. 150. Inveniuntur in hoc codice C. 204. 205. 206. 207. 220. 221. 242. 243. 244. 250. 251. 257. 259. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 295. 297. 298. 299.

Codex Vaticanus 5359 (olim Theodorici a Malsen Ultraiectini, deinde ut videtur ex bibliotheca Ursiniana in Vaticanam translatus), membr. saec. IX. ex. vel X. in., fol. 146 in 4°; cfr. 'Archiv' IV, p. 372, V, p. 239 sqq., XII, p. 250; Baudi a Vesme, *Edicta regum Langobardorum* p. XXVIII sq.; Boretius, l. l. p. 45 sq.; MG. LL. IV, p. XXIV sq. Servat C. 163. 165. 201.

Codex Vaticanus 5748 (olim *S. Columbani de Bobio*), membr. saec. X., 4°; cfr. 'Archiv' XII, p. 251; 'Neues Archiv' I, p. 571. In hoc codice exstat C. 248.

Codex Vaticanus 6209, fortasse saec. XI. conscriptus; cfr. 'Wiener Sitzungsberichte' XLIX, p. 730. Praebet C. 252 (can. brev.).

Codex Vaticanus inter codices reginae Christinae 263, membr. saec. X.—XIV. compositus, fol. 235 in 8°; cfr. 'Archiv' XII, p. 271 sq.; 'Neues Archiv' III, p. 152; MG. LL. IV, p. LI sq. Hoc codice exhibentur C. 20. 44. 87. 93. 202. 224. 225. 232.

Codex Vaticanus reginae Christinae 291 (olim Petavianus), chart. saec. XVI., exemplar codicis Bellovacensis deperditi; cfr. 'Archiv' XII, p. 273. Hic leguntur C. 7. 206. 207. 220. 221. 242. 243. 244. 246. 250. 251. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 268. 269. 270. 271. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 295. 297. 298.

Codex Vaticanus reginae Christinae 417 (olim *S. Remigii Remensis*), membr. saec. X. vel XI., 4°; cfr. 'Archiv' XII, p. 279; MG. Capit. I, p. 391 No. 23. Tradit C. 184. 186. 191. 192. 193 et Ansegisi collectionem.

Codex Vaticanus reginae Christinae 447, membr. saec. IX. ex. vel X. in. vel XI., fol. 72 in 8°; cfr. 'Archiv' XII, p. 281; MG. Capit. I, p. 391 No. 22. Ab utroque, a Bethmanno et a Boretio, schedae a b. m. Krause relictæ discrepant. Inest Ansegisi collectio.

Codex Vaticanus reginae Christinae 520 (olim vel *S. Benedicti Floriacensis* ad Ligerim vel monasterii *S. Petri Corbeiensis*, deinde *P. Danielis*, tum Petavianus), ex diversis partibus, membranaceis et chartaceis, saec. X.—XV. scriptis compositus, 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 286 sq.; 'Neues Archiv' III, p. 153; Mai, *Spicilegium Romanum* VI, p. 181 sqq.; MG. LL. III, p. 590 sq.; MG. LL. nat. Germ. II, p. 21, V, p. 11 sq. Traduntur hoc codice C. 3. 7. 20. 62. 82. 83. 84. 104, 2. 131, 6.

*Codex Vaticanus reginae Christinae 846*² (olim *A. Petavii* et pristinis numeris

1) De alio codice Bellovacensi deperdito eiusque exemplaribus cfr. quae supra monuimus; cfr. praeterea *Codex Vaticanus reginae Christinae 980*. 2) Codices Vaticani reginae Christinae 556 et 571, qui capitularia et capitularium fragmenta servare dicuntur (cfr. 'Archiv' XII, p. 290. 293 sq.), hac in editione adhibiti non sunt.

1170, 1029, 1287 insignitus), membr. saec. IX.—X., fol. 114 in 4°; cfr. Pardessus, l. l. p. XLIX sq.; Haenel, l. l. p. LXXXVII; 'Archiv' XII, p. 308 sq.; W. Schmitz, 'Miscellanea Tironiana aus dem Cod. Vat. reg. Christ. 846 (fol. 99—114),' p. 1 sq. Servat C. 7 et 20.

Codex Vaticanus reginae Christinae 974 (olim Petavianus), saec. X. vel XI.; 'Archiv' XII, p. 311; MG. Capit. I, p. 391 No. 28. Praebet Ansegisi collectionem.

Codex Vaticanus reginae Christinae 980 (olim A. Petavii), ex partibus saec. X.—XII. compositus; cfr. 'Archiv' XII, p. 311 sq. Ex parte saec. X. conscripta olimque S. Petri Bellovacensis recepta sunt C. 194. 257. 258. 272. 292. 293.

Codex Vaticanus reginae Christinae 991 (olim A. Petavii), membr. saec. IX. ex. vel X., fol. 167 in 4°; cfr. 'Archiv' XI, p. 584 sq., XII, p. 312; Pardessus, l. l. p. LI sq.; MG. LL. III, p. 7. 188. 249, V, 200; MG. LL. nat. Germ. V, p. 15. Legitur in hoc codice C. 68.

Codex Vaticanus reginae Christinae 1000bis, membr. saec. X., 4°; cfr. 'Archiv' XII, p. 312. In insigniendo codice Bethmannum secuti sumus, non Boretium, qui hunc codicem (MG. Capit. I, p. 391 No. 21) 'codicem Vaticanum reginae Christinae 1000' appellat. Exstant in hoc codice C. 157 et Ansegisi collectio.

Codex Vaticanus reginae Christinae 1036 (olim A. Petavii), saec. XV. vel XVI., fol. 147 in 4°; cfr. 'Archiv' XII, p. 313; Pardessus, l. l. p. LIII sq.; MG. Capit. I, p. 391 No. 30. Exhibet C. 3. 20. 39. 40. 43. 44. 46. 67. 74. 80. 105, 2 et Ansegisi collectionem.

Codex Vaticanus reginae Christinae 1041, chart. saec. XVII.; cfr. 'Archiv' XII, p. 313. Continet C. 12. 13. 14. 185.

Codex Vaticanus reginae Christinae 1050 (olim A. Petavii), membr. saec. X. vel saec. XI. in., fol. 165 in 2°; cfr. 'Archiv' XII, p. 313; Pardessus, l. l. p. LIV; Haenel, l. l. p. LXXXVIII; MG. LL. III, p. 7 sq. 195. 585 sqq., IV, p. 200; MG. LL. nat. Germ. II, p. 20, V, p. 15. Inveniuntur in hoc codice C. 39 et 40.

Codex Vaticanus reginae Christinae 1283, ex partibus saec. X.—XIII. confectus; cfr. 'Archiv' XII, p. 315 sq. In parte saec. X. legitur C. 194.

Codex Vaticanus reginae Christinae 1728, chart. saec. XV. vel XVI. vel XVII., fol. 161 in 4°; 'Archiv' XII, p. 325; Pardessus, l. l. p. LIX; MG. Capit. I, p. 166; unoquoque loco alii saeculo attribuitur. Tradit C. 3. 74. 80.

Codex Vaticano-Ottobonianus 258 (olim reginae Christinae 1233), membr. saec. X., 4° min.; cfr. 'Archiv' V, p. 583, XII, p. 359; MG. Capit. I, p. 391 No. 20. Exhibet Ansegisi collectionem.

Codex Vaticanus inter Palatinos 289 (olim Moguntinus), membr. saec. IX., fol. 64 in 4°; cfr. 'Archiv' III, p. 154, V, p. 305 sq., XII, p. 333; Bibliotheca Vaticana, Codices Palatini latini I, p. 74; MG. LL. V, p. 5. Insunt C. 26. 27. 42. 78. 118.

Codex Vaticanus Palatinus 577 (olim ecclesiae S. Martini Moguntini), membr. saec. VIII. vel IX., fol. 75 in 4°; cfr. 'Archiv' V, p. 303 sqq., XII, p. 338; 'Neues Archiv' VIII, p. 307; 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 402 sq., LVI, p. 500 sqq.; Maassen, l. l. I, p. 425 sq.; Muellenhoff et Scherer, 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa', 3. ed., II, p. 316 sq.; Codices Vaticani Palatini latini I, p. 191 sq. Servat C. 10. 11. 14. 106. 107. 108.

Codex Vaticanus Palatinus 582 (olim ecclesiae S. Martini Moguntini), membr. saec. IX. vel X., fol. 155 in 4°; cfr. 'Archiv' XII, p. 339; 'Neues Archiv' VIII, p. 313; Codices Vaticani Palatini latini I, p. 193 sqq.; MG. Capit. I, p. 391 No. 18. Continet C. 12. 13. 14. 15. 16. 20. 21. 23. 34. 36. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 46. 48. 49. 51. 52. 53. 55. 56. 57. 58. 59. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 71. 72. 73. 74. 77. 78. 80. 119. 184. 186. 189. 191. 192. 193. 195. 242. 243. 257. 258. 259. 260. 266. 268. 272. 273. 287. 292. 293 et collectionem Ansegisi.

Codex Vaticanus Palatinus 583, membr. saec. IX. vel X., fol. 224 in 4°; cfr.

'Archiv' XII, p. 339; 'Neues Archiv' VIII, p. 307 sq.; *Codices Vaticani Palatini latini* I, p. 196; MG. Capit. I, p. 391 No. 29. Leguntur in hoc codice C. 10 et Ansegisi collectio.

Codex Vaticanus Palatinus 773, membr. saec. X., fol. 57 in 8°; cfr. 'Archiv' V, p. 218 sq., VII, p. 750, XII, p. 342; *Codices Vaticani Palatini latini* I, p. 276; MG. LL. V, p. 197. Praebet C. 39. 40. 41.

Codex Vaticanus Palatinus 973, membr. saec. X. vel XI. in., 4°; cfr. 'Archiv' XII, p. 349 sq.; MG. Capit. I, p. 391 No. 19. Exhibet C. 249 et Ansegisi collectionem.

Codices Salisburgenses S. Petri.

Codex Salisburgenses S. Petri, a VIII. 7 (antea D, 29), membr. saec. XII. in., fol. 74 in 2°; cfr. 'Archiv' IX, p. 482, X, p. 615; 'Mittheilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde' XXIV, p. 51 sq. Exstant in hoc codice C. 176 et 252 (can. brev.).

Codex Salisburgensis S. Petri, a IX. 32 (antea R, tum D, 28), membr. saec. XI. vel XII., fol. 218 in 2° min.; cfr. 'Archiv' IX, p. 482, X, p. 616; 'Wiener Sitzungsberichte' XLIV, p. 437 sq.; ubi saec. X. ex. vel XI. in. attribuitur; 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' XLVII, p. 202. Inveniuntur in hoc codice C. 10. 11. 249. 252 (form. vulg. et can. brev.).

Codices Sangallenses.

De codice Sangallensi v. infra Canisius, *Antiquae lectiones*.

Codex Sangallensis 278, membr. saec. IX., pag. 514 in 4°; cfr. (Scherrer), 'Verzeichnis der Handschriften der Stiftsbibliothek von St. Gallen' p. 106. Tradit inde a c. 29. Walafridi libellum de exord. rer. eccl.

Codex Sangallensis 296, membr. saec. IX., pag. 216 in 4° min.; cfr. 'Archiv' V, p. 208; Scherrer, l. l. p. 109. Inest C. 248.

Codex Sangallensis 446, membr. saec. X., pag. 344 in 4°; cfr. 'Archiv' V, p. 305 ann. *; Scherrer, l. l. p. 144 sqq. Continet C. 177 et Walafridi libellum de exord. rer. eccl.

Codex Sangallensis 727, membr. saec. X. XI., pag. 256 in 2°; cfr. 'Archiv' V, p. 315; Scherrer, l. l. p. 233; MG. Capit. I, p. 391 No. 31. Exhibet Ansegisi collectionem.

Codex Sangallensis 728, membr. saec. IX. X., pag. 220 in 4°; cfr. 'Archiv' V, p. 210 sq., VI, p. 478 sq.; Scherrer, l. l. p. 233; MG. LL. V, p. 200; MG. Capit. I, p. 391 No. 32. Leguntur in hoc codice C. 39 et Ansegisi collectio.

Codex Sangallensis 729 (olim Egidii Tschudi), membr. priore parte saeculi IX. scriptus, pag. 404 in 4°; cfr. 'Archiv' V, p. 215 sq., VI, p. 479 sqq., VII, p. 745. 757; Pardessus, l. l. p. LXIII; Haenel, l. l. p. LXXVIII sq.; Scherrer, l. l. p. 235 sq.; MG. LL. III, p. 2 sq.; MG. LL. nat. Germ. V, p. 12. Praebet C. 7.

Codex Sangallensis 731, membr. mensibus octobris et novembris anni 794. a Vandalgario, canonico ecclesiae S. Pauli Bisuntinensis, conscriptus, pag. 342 in 8° mai.; cfr. 'Archiv' III, p. 85 sq., VI, p. 483 sqq., VII, p. 741, XI, p. 213 sqq.; Pardessus, l. l. p. LXIII sq.; Haenel, l. l. p. LXXIII; Scherrer, l. l. p. 238 sqq.; Holder, 'Lex Salica ... nach den Handschriften von Besançon-St. Gallen 731 und Iohannes Herold' p. 88 sq.; MG. LL. III, p. 3; MG. LL. nat. Germ. V, p. 11. Tradit C. 7.

Codex Sangallensis 733, membr. saec. IX. in., pag. 88 in 8°; cfr. 'Archiv' V, p. 306, VI, p. 485; Scherrer, l. l. p. 241 sq.; Boretius, 'Capitularen im Langobardenreich' p. 28 sq.; MG. LL. IV, p. LI. In codice leguntur C. 20. 22. 23. 89. 94. 97.

Codex Sangallensis 1394, membr., pag. 200 in 2° mai., miscellaneus est continens collectionem fragmentorum veterum codicibus manuscriptis detractorum; cfr. Scherrer, l. l. p. 456 sqq. In parte eius XV. legitur manu saeculi IX. scriptum C. 127.

Codex Schaffhusanus bibliothecae ecclesiasticae S. Iohannis No. 74, membr. saec. XI. vel XII. a compluribus conscriptus, fol. 97 in 4°; cfr. 'Archiv' VIII, p. 734; MG. SS. II, p. 587; MG. LL. I, p. 266; MG. Capit. I, p. 391 No. 9. Exhibet C. 184. 186. 189. 191. 192. 193 et Ansegisi collectionem.

De codice ecclesiae cathedralis Spirensis non iam exstante cfr. infra Busaeus, Hincmari epistolae.

Codices Stuttgartenses.

Codex Stuttgartensis bibliothecae aulicae, cod. iur. et pol. 107 (olim monasterii Weingartensis), membr. saec. XI. ex. vel XII. in., fol. 201 in 4°; cfr. 'Wiener Sitzungsberichte' CXVII, fasc. XI, p. 23 sqq. Tradit C. 248 et 252 (form. vulg. et can. brev.).

Codex Stuttgartensis bibliothecae publicae, cod. iur. quart. 134 (olim monasterii Weissenauensis, tum in castro Liebenau ad lacum Brigantium servatus), membr. saec. X., fol. 201 in 4°; cfr. Haenel, l. l. p. LXXXVII; 'Berichte der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften' 1865, p. 1 sqq.; MG. LL. III, p. 9; MG. LL. nat. Germ. V, p. 16; MG. Capit. I, p. 390 No. 5. Insunt C. 50 et Ansegisi collectio.

De codice bibliothecae cathedralis Trevirensis ut videtur deperdito v. infra Brower, Antiquitates.

Codex Trivisanus infra inter codices Venetiis asservatos describetur.

Codex Turicensis necrologii Augiensis, diversas saeculorum IX. et sequentium partes continens ac saec. XVI. compositus, 4°; cfr. 'Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich' VI, p. 38 sq.; MG. Necrol. I, p. 271. Exhibet C. 170.

Codices Turinenses.

Codex Turinensis G. V. 4, membr. saec. X., fol. 200 in 4° min.; cfr. Ottino, 'I codici Bobiesi nella biblioteca nazionale di Torino' p. 44; 'Neues Archiv' XIX, p. 217 sqq. Tradit C. 170.

Codex Turinensis G. V. 38, membr. saec. X., fol. 130 in 8°; cfr. Ottino, l. l. p. 50; 'Neues Archiv' XVII, p. 24 sqq., XIX, p. 217 sqq. Legitur in hoc quoque codice C. 170.

Codices Vallicellani inter codices bibliothecarum Romanarum descripti inveniuntur.

Codex Varsoviensis (olim Lingonensis, postea Claramontanus 617, deinde Meermannianus, tum Friderici L. Keller) bibliothecae maioris, membr. saec. IX., fol. 269 in 4°; cfr. Haenel, l. l. p. LXIX sq.; Hubé, 'La loi salique d'après un manuscrit de la bibliothèque centrale de Varsovie' p. I sqq.; MG. Form. p. 131. Tradit C. 7.

Codices Vaticanos, Vaticanos reginae Christinae, Vaticanos Palatinos supra inter codices bibliothecarum Romanarum enumeravimus.

Codices Veneti.

Codex Trivisanus in archivio rei publicae Venetiarum (antea Bernardi Trivisani), circa annum 1500. conscriptus et diplomata ad historiam Venetiarum spectantia inde ab anno 700. complectens; cfr. 'Archiv' IV, p. 170 sqq., XII, p. 634; 'Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband' I, p. 54 ann. 1. Inveniuntur in hoc codice C. 233. 235. 236. 238. 239. 240. 241.

Liber blancus in eodem archivio, membr. iussu Andreae Danduli ducis Venetiarum (1343—1354) confectus, 2° mai., cui ea inserta sunt, „quae ad Lombardiae, Tusciae, Romandiolae, Marchiae et Siciliae provincias pertinebant“; cfr. 'Archiv' III, p. 576 sqq. 598 sqq., 612 sqq., VI, p. 492, XII, p. 633 sq.; 'Mittheilungen etc., Ergänzungsband' I, p. 54 ann. 1. Exhibet C. 233. 234. 235. 237. 238. 239. 240. 241.

Liber pactorum I. in eodem archivio exemplaria vidimata documentorum usque ad annum 1409. continet; cfr. Bluhme, Iter Italicum I, p. 204; 'Archiv' XII, p. 631 sqq. Exstat in hoc libro C. 237.

Codex Venetus S. Marci, Zanetti CLXIX, chart. saec. XV., fol. 282 in 2°; cfr. 'Archiv' IV, p. 140; Valentinelli, Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum II,

p. 228 sq.; Hinschius, *Decretales Pseudoisidorianae* p. LXVII sqq.; MG. EE. III, p. 221. Praebet C. 10 et 11.

Codex Venetus S. Marci, Zanetti CCCC, chart. saec. XIV., 4° mai., chronicon Andreae Danduli continens; cfr. Valentinelli, l. l. VI, p. 151 sq.; 'Archiv' IV, p. 142; Simonsfeld, 'Andrea Dandolo und seine Geschichtswerke' p. 27 sqq. Inest C. 234.

Codices Vercellenses.

Codex Vercellensis CLXXIV, membr. saec. IX. vel X., fol. 80 in 2° min.; cfr. 'Atti della R. Academia delle scienze di Torino' XXV, p. 879 sqq. Praebet C. 92. 93. 164. 165. 166 et fragmenta collectionis Ansegisi.

Codex Vercellensis CLXXV, membr. saec. IX., fol. 87 in 8°; cfr. 'Wiener Sitzungsberichte' LIII, p. 419, LXVIII, p. 542 sqq. Insunt C. 163. 165. 166.

Codex Vercellensis collectionis canonum Anselmo dedicatae, saec. X.; cfr. 'Rivista italiana per le scienze giuridiche' XI, p. 375 sq. Inveniuntur in hoc codice C. 225 et 230.

Codices Vindobonenses.

Codex Vindobonensis 398 (iur. can. 45), membr. saec. XII., fol. 150 in 8°; cfr. 'Archiv' X, p. 486; *Tabulae codicum manuscriptorum in bibliotheca Palatina Vindobonensi* I, p. 63. Inest C. 125.

Codex Vindobonensis 471 (iur. civ. 210, olim ecclesiae Gurcensis), membr. saec. XI. vel XII., fol. 141 in 2°; cfr. 'Archiv' V, p. 290; Baudi a Vesme, l. l. p. XLV; *Tabulae* I, p. 77; MG. LL. IV, p. LX; MG. Form. p. 567. Tradit C. 219, 5.

Codex Vindobonensis 501 (iur. can. 106), membr. saec. X., fol. 118 in 4°; cfr. *Tabulae* I, p. 83. Leguntur in hoc codice C. 220. 221. 279.

Codex Vindobonensis 694 (theol. 79), membr. saec. XI., fol. 177 in 2°; cfr. Wassersleben, *Reginonis libri II de synodalibus causis* p. XXI; *Tabulae* I, p. 117. Invenitur in hoc codice C. 252 (can. brev.).

Codex Vindobonensis 751 (theol. 259), membr. ex quattuor codicibus saec. IX. X. compositus, fol. 188 in 2°; cfr. 'Archiv' III, p. 170 sqq.; 'Neues Archiv' XI, p. 11 sqq.; Jaffé, *Bibliotheca rerum Germanicarum* III, p. 11 sqq.; Muellenhoff et Scherer, l. l., 3. ed., II, p. 49 sq.; *Tabulae* I, p. 126; MG. EE. III, p. 219 sqq.; MG. Form. p. 545. Servat C. 10. 11. 17.

Codex Vindobonensis 914 (rec. 17), membr. saec. X., fol. 223 in 2°; cfr. *Tabulae* I, p. 156. Exhibet Walafridi libellum de exord. rer. eccl.

Codex Vindobonensis 2198 (iur. can. 99), membr. saec. X., fol. 123 in 4°; cfr. 'Archiv für katholisches Kirchenrecht' XLVII, p. 190 sq.; 'Neues Archiv' XVII, p. 295 sqq.; *Tabulae* II, p. 29; MG. LL. III, p. 254, ubi saec. X. vel XI. attribuitur. Praebet C. 252 (form. vulg. et can. brev.) et 293.

Codex Vindobonensis 2232 (iur. can. 128), membr. saec. IX. vel X., fol. 102 in 8°; cfr. *Tabulae* II, p. 39 sq.; MG. LL. III, p. 251. In hoc codice exstant C. 22 et 69.

De codice S. Mariae Virdunensi ut videtur deperdito v. infra Sirmond, Caroli Calvi capitula.

Codex Weissenaugienses = *Codex Stuttgartensis bibliothecae publicae*, cod. iur. quart. 134.

Libri impressi.

L. d'Achéry (*Dacherius*), *Spicilegium sive collectio veterum aliquot scriptorum*, 2. ed. expurgata per L. F. J. de la Barre, t. I, Paris. 1723, p. 584 e duobus codicibus bibliothecarum Barberiniana et Vaticanae publici iuris fecit C. 177.

Baluze, *Capitularia regum Francorum*, ed. P. de Chiniac, Paris. 1780, dedit t. II, col. 235 C. 220; t. II, col. 25 e documento cartularii ecclesiae Barcinonensis C. 256; t. I, col. 189 e codice S. Vincentii Laudunensi C. 19; t. I, col. 499. 549. 569 e documentis archivi archiepiscopi Narbonensis C. 76. 132. 133; t. II, col. 95 e codice Parisiensi 4626 C. 267; t. I, col. 653. 657, t. II, col. 201 e codice Rivipullensi (nunc archivi Barcinonensis coronae Aragoniae 40) C. 185. 244; t. I, col. 515. 351 e schedis J. Sirmondi C. 35. 120; t. I, praef. p. 15, col. 653. 657 e codice Thuaneo C. 185. 225. 230; t. I, col. 625 e codice Vaticano 'vetustissimo' C. 176.

Baluze, *Lupi Ferrariensis opera*, Paris. 1664, p. 519 et 521 codice Rivipullensi (nunc archivi Barcinonensis coronae Aragoniae 40) usus est in edendis C. 285 et 288.

Baronius in *Annalibus ecclesiasticis ad annos 853. 856. 858. 859.* praebet C. 261. 266. 297. 298. 299. 300; ad annos 904. 860. 862. 869. 873. e codice Antonii Augustini, apographo codicis Mureti, C. 225. 230. 242. 243. 276. 277.

Chr. Brower, *Antiquitates et annales Trevirenses* 1626, p. 35 e codice bibliothecae cathedralis Trevirensis solus tradit C. 182.

J. Busaeus, *Hincmari Rhemensis archiepiscopi ... epistolae*, Mogunt. 1602, p. 15 e manuscripto membranaceo codice bibliothecae et cathedralis Spirensis imprimendam curavit Hincmari epistolam de ordine palatii.

H. Canisius, *Antiquarum lectionum t. V*, Ingolstadii 1604, p. 683. 685. 674 e codice quodam Sangallensi profert C. 213. 215. 228.

Cochlaeus, *Speculum antiquae devotionis circa missam*, Mogunt. 1549, p. 63 ope codicis nunc deperditi edidit Walafridi libellum de exord. rer. eccl.

Cochlaeus, *Acta et decreta concilii Triburiensis*, Mogunt. 1524, e codice Brixinensi typis dedit C. 252 (form. vulg.).

F. Diago, 'Historia de los victoriosissimos condes de Barcelona, Barcelona' 1603, p. 58 e documento cartularii ecclesiae Barcinonensis protulit C. 256.

A. Duchesne (*Chesnius*), *Historiae Francorum scriptores coetanei ...*, t. II, Lutet. Paris. 1636, p. 321 et 322 ex documentis archivi archiepiscopi Narbonensis exhibet C. 132 et 133.

Flacius Illyricus, *Ecclesiastica historia ... secundum singulas centurias congesta in urbe Magdeburgica*, Basileae 1565, Cent. IX, c. 9, col. 406 exhibet C. 293.

M. Goldast, *Collectio constitutionum imperialium t. III*, Offenbachii 1610, p. 276 typis dedit C. 266.

J. Chr. Harenberg, *Monumenta historica adhuc inedita ...*, fasc. I, Brunovici 1758, p. 90 ex chronico quodam Gandersheimensi alias ignoto edidit ab ipso fortasse fictam Karoli Magni constitutionem Scahiningensem, cuius textum MG. Capit. I, p. 461 repetitum invenies.

W. Lippert, 'Neues Archiv' XII, p. 534 secundum Fr. Maasseni schedas e codicibus capituli Novariensis XXX et XV edidit C. 203.

J. Mabillon, *Vetera analecta sive collectio veterum aliquot operum*, t. I, Paris. 1675, p. 299 e codice Pictaviensi¹ dedit C. 149.

J. Marion, 'Cartulaire de l'église cathédrale de Grenoble' ('Collection des documents inédits sur l'histoire de France' XI), Paris. 1869, p. 265 ope codicis truncati cartularii

1) De codice Pictaviensi supra egimus.

Gratianopolitani, de quo num idem sit atque ille codex, qui in 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France, Départements' VII, p. 526 No. 1547 describitur, equidem pro certo affirmare non ausim, edidit C. 284.

Ménard, 'Histoire civile, ecclésiastique et littéraire de la ville de Nîme', Paris. 1750, t. I, 'Preuves' p. 2 ex manuscripto ecclesiae beati Aegidii (hodie Saint-Gilles) edidit C. 171.

Muellerhoff et Scherer, 'Denkmäler deutscher Poesie und Prosa', 2. ed., Berolini 1873, p. 155. 164. 180. 181 (= 3. ed. cur. E. Steinmeyer, Berolini 1892, t. I, p. 198. 209. 229. 231) praebent C. 107. 109. 182. 247.

L. A. Muratori, *Antiquitates Italicae medii aevi*, t. I, Mediolani 1738, col. 83 e charta Bobiensi edidit C. 222; t. VI, Mediolani 1742, col. 339 e diplomate archivi monachorum Casinensium S. Sixti Placentini C. 231.

L. A. Muratori, *Rerum Italicarum scriptores*, t. II, 2, Mediolani 1726, col. 150 typis dedit C. 279; t. II, 2, col. 150. 151 „secundum apographum saec. XVII. sumptum ex volumine capitularium et conciliorum“ C. 220. 221; t. II, 1, Mediolani 1723, col. 416 e charta Bobiensi C. 222; t. I, 2, Mediolani 1723, col. 184 e codice Patavino S. Antonii 182 C. 161 (form. sacr.).

Paradinus, 'Annales de Bourgogne', Lugdun. 1566, p. 105 et 121 exhibet C. 284 et 289.

P. Pithoeus, *Annalium et historiae Francorum . . . scriptores coetanei XII*, ed. Germ. Francofurti ad Moenum 1594, p. 283. 330. 508. 509. 506. 491 typis dedit C. 45. 194. 269. 277. 279. 300; p. 488 e codice Bellovacensi et e codice nunc deperdito C. 251.

Th. Sickel, 'Das Privilegium Otto I. für die römische Kirche vom Jahre 962, Innsbruck' 1883, p. 173 edidit C. 172.

J. Sirmond, *Capitula Caroli Calvi et successorum*, Paris. 1623, typis dedit p. 411 C. 221; p. 228 C. 242; p. 279 C. 243; p. 351 C. 244; p. 545 C. 246; p. 376 C. 250; p. 381 C. 251; p. 257 C. 272; p. 386 C. 277; p. 421 C. 280; p. 424 C. 281; p. 441 C. 282; p. 459 C. 286; p. 167 C. 297; p. 207 C. 298; p. 400 C. 303. E codice Bellovacensi ut videtur edidit p. 143 C. 266; p. 159 C. 268; p. 242 C. 270; p. 296 C. 273; p. 342 C. 274; p. 358 C. 275; p. 371 C. 276; p. 407 C. 279; p. 447 C. 283. Adhibitis eodem codice Bellovacensi et codice Laudunensi tradidit p. 136 sqq. C. 263. 264. 265; p. 253 C. 271; usus eodem codice Bellovacensi et codice Mettensi (hodie Parisiensi latino 9654, de quo supra egimus) p. 159 C. 268. E codice Haagensi 1 (v. supra) nondum mutilato dedit p. 114 et 126 C. 261 et 262. E codice Laudunensi protulit p. 356 C. 245; p. 165 C. 269; p. 388 C. 278; ex eodem codice Laudunensi et alio codice incognito fluxit p. 78 C. 258. Edidit e codice S. Laurentii Leodiensi p. 485 C. 276; p. 492 C. 283; p. 498 C. 296; p. 504 C. 301; p. 486 C. 302; p. 492 C. 304. Codice denique S. Mariae Virdunensi usus est p. 472 in edendo C. 290.

J. Sirmond, *Concilia antiqua Galliae*, Lutet. Paris. 1629, t. III, p. 464. 475 edidit C. 185 (A et B); t. II, p. 473 C. 190; t. II, p. 560 C. 197; t. III, p. 437 C. 220. 221; t. III, p. 572 C. 290; t. III, p. 138 C. 299. E codice monasterii S. Aegidii in Septimania in lucem protulit t. II, p. 685 C. 171; t. II, p. 675 e codice Aquitanico C. 169; t. II, p. 323 e codice Gandavensi C. 79; t. III, p. 437 e codice ut videtur Remensi C. 279.

J. Sirmond, *Hincmari opera*, t. II, Lutet. Paris. 1645, p. 834 affert C. 220 et 279; t. I, p. 1067 C. 242 (Karoli iuramentum); t. II, p. 322 et 840 C. 269; t. II, p. 321 C. 292.

Surius, *Concilia omnia tum generalia tum provincialia*, t. III, Colon. Agripp. 1567, p. 480 edidit C. 209; p. 481 C. 210; p. 482 C. 216; p. 421 C. 248; p. 469 C. 258; p. 486 C. 272; p. 468 C. 292; t. 453 C. 293.

Vaissette, 'Histoire générale de Languedoc', 2. ed., t. II^b, Tolos. 1875, p. 73 e codice Parisiensi latino 11015 typis dedit C. 76.

Legum et canonum collectiones.

Ansegisi collectioi captularium sola tradit haec capita: libro III, cc. 64. 65 et app. II, cc. 34. 35 C. 70¹; l. I, cc. 140—158 et app. I, c. 30 C. 81; l. IV, cc. 1—12 C. 148; l. II, cc. 25. 26. 27 C. 151; l. II, c. 28 C. 152; l. II, cc. 29. 30 [= Iustiniani epitome novellarum Iuliani const. VII, cc. 1. 2 (vel 32. 33)] C. 153; app. III, cc. 1—10 C. 155.²

Benedicti Levitae collectionis libro III, cc. 123—127, debetur C. 19; cfr. praeterea quae in praefationibus capitum 21 et 31 et infra p. 537 ad C. 31 exponuntur.

Burchardi Wormatiensis decretum l. VI, cc. 5. 6 nostrum est C. 176.

Deusdedit in collectione canonum l. I, cc. CCXLII—CCL (ed. Martinucci p. 169 sqq.) recepit C. 161.

De Hibernica collectione quae faciat ad textum canonum Triburiensium (C. 252) cfr. infra p. 541.

Ivo Carnotensis in decreti sui parte X, cc. 134. 135 recepit C. 176.

In legem Romanam canonice comptam transiit C. 163, c. 10; cfr. Maassen, l. l. I, p. 891.

Ex libro Papiensi haec capita recepta sunt: lib. Pap. Karoli Magni cc. 33. 65. 121. 126. 127. 128 [= concilium Cabilionense 813 c. 30]. 132 [= conc. Cabil. c. 31]. 143 = C. 105, 6. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14; lib. Pap. Pippini c. 45 [Karoli Magni c. 151] = C. 105, 19; lib. Pap. Hludowici Pii c. 53 = C. 168, 1; lib. Pap. Hlotharii cc. 81. 82. 102 = C. 168, 3. 4. 5. Capitula extra librum Papiensem vagantia (MG. LL. IV, p. 586 sqq.) 2. 20 [= Iuliani epitome novellarum 119, 6]. 24. 16. 17. 3. 11. 12 [= Epitome Aegidii legis Romanae Visigoth. Cod. Theod. V, 12 Interpr. ed. Haenel, l. l. p. 150]. 32 = C. 105, 7. 15. 16. 17. 18. 20. 21. 22. 219, 1. Adhiberi praeterea potest liber Papiensis in restituendo textu capitum 20. 70. 99. 102. 104, 7. 156. 161. 165. 168, 2. 180. 208. 219, 5. 224.

Lupi collectio legum continetur codicibus Gothanis membr. I No. 84 et Mutinensi ord. I. 2, de quibus supra diximus.

Theodori capitula quae faciant ad textum canonum Triburiensium (C. 252) exponitur infra p. 541.

Scriptores.

Annales Bertiniani (ed. G. Waitz, Hannoverae 1883, p. 20. 38. 145. 108. 110. 138. 77) auctore Prudentio ad annos 839. et 851. exhibent C. 200 et 205; auctore Hincmaro ad annos 878. 870. 877. 865. praebent C. 246. 250. 251. 283. 307.

Annales Fuldenses (ed. Fr. Kurze, Hannoverae 1891, p. 128) ad annum 896. exhibent C. 229; ad annum 860. (MG. SS. I, p. 373) C. 242 (Hludowici iuramentum).

Chronica S. Benedicti Casinensis c. 3 (MG. SS. rer. Langob. p. 469) tradunt C. 218.

Ebbonis libro apologetico (ed. L. d'Achéry, Spicilegium sive collectio veterum aliquot scriptorum, ... 2. ed. expurgata per L. F. J. de la Barre, t. III, Paris. 1723, p. 336) servatur C. 199.

Flodoardi historia Remensis l. II, c. 20 (MG. SS. XIII, p. 473) tradit C. 199 et 226.

1) Deest hoc caput MG. Capit. I, p. 383, ubi typographi fortasse errore excidit haec linea: 14) Capitula Karoli apud Ansegisum servata. 810. 811? 2) De capitularibus ab Ansegiso recensitis v. MG. Capit. I, p. 383 sqq.

Gregorii Turonensis historia Francorum l. IX, c. 20 (MG. SS. rer. Merow. I, p. 374) praebet C. 6.

Hincmari annales v. supra *Annales Bertiniani*.

In *Hincmari expositione* (admonitione extemporali) ad Carolum (ed. Mansi, *Conciliorum amplissima collectio* t. XVI, col. 781) traditur C. 269.

In *Hincmari libro de praedestinatione* (ed. Sirmond, *Hincmari opera* t. I, p. 324) servatum est C. 199.

Hincmari opusculum de divortio Lotharii (l. l. I, p. 568 et 573) exhibet C. 305 et 306.

Nithardus historiarum libro III, c. 5 (MG. SS. II, p. 665; 2. ed. in 8°, Hannoverae 1870, p. 37) tradit C. 247.

ADDENDA ET CORRIGENDA.¹⁾

TOM. I.

- Nr. 67. Capitula per missos cognita facienda. 803—813. In inscriptione pro partes legendum est patrias secundum codicem Klitschdorffianum comitis de Solms-Baruth (Zeumer).
- Nr. 104, 1. Codice Barberiniano 2888 iterum inspecto praebuit Patetta, 'Bulletino Senese di Storia Patria' III (1896), p. 389 hunc plenioris capitis textum: Adquisitionem autem facta precipienda statuimus, ut nullus hominibus audeat commendatione facere ad monachos nisi iussione abbati suo. quia eodem scapulum staminia tene. et si fur venerit nocte ac die commendatione detulerit aut furaveris non sit ille emendandi. Ille monachus qui in suo vim commendatione suscepi. nec abbas suo. Sicut domno nostro Karulo rex Francorum et patritio Romanorum facere iussit pro causa oportunis. et si intentione voluerit committere componat sol. centum et monachus inlesus permaneat. Minus recte supra p. XXVII, lin. 11 'p. 491' pro 'p. 391' positum est.
- Nr. 105. Huius capitis c. 18 fluxit ex Aegidii epitome Paul. II, 1 (ed. Haenel, *Lex Romana Visigothorum* p. 356); cfr. Conrat, 'Neues Archiv' XV, p. 202 (Zeumer).
- Nr. 113. Ex statutis ecclesiae antiquis c. 31. 32. 20 (ed. Bruns, *Canones apostolorum et conciliorum saec. IV—VII*, t. I, p. 144. 145. 143) originem trahunt huius capitis cc. 2. 3. 5 (Zeumer).
- Nr. 168. Ex Aegidii epitome Cod. Theod. IV, 5 (ed. Haenel, l. l. p. 108) sumptum est c. 10; e lege Romana Raetica Curiensi XXIII, 25. 26 (MG. LL. V, p. 419 sq.) cc. 11—13; cfr. Conrat, 'Neues Archiv' XV, p. 202. — p. 337 annotatio 9 delenda est; cfr. addendum infra p. 539, quod minus accurate scriptum est (Zeumer).

TOM. II.

- pag. 30. lin. 49 pro VI, col. 760 legas: III, col. 1096.
- pag. 31. lin. 49 pro VII. col. 701 legas: IV, col. 417.
- pag. 75. lin. 9 pro 850. legas: 853.
- pag. 98. lin. 24. 25 pro Sirmondi Concil. ampl. coll. legas: Sirmondi Concil. Galliae.
- pag. 123. lin. 12. adde: (P. 561).
- Nr. 260. De hoc capite cfr. Vanderkindere, 'Le capitulaire de Servais et les origines du comté de Flandre', Bruxellis 1897.
- Nr. 281. De hoc capite cfr. Bourgeois in libro miscellaneo 'Etudes d'histoire du moyen-âge dédiés à G. Monod', Paris. 1896, p. 137 sqq.
- pag. 676. s. v. patria = pagus, comitatus, addas: II 19, 10.
- pag. 701. s. v. scarire legas: I 159, 10. II 344, 40.
- pag. 719. in fine col. II. excidit: ewa.
- pag. 720. col. III. inter scrura et scura adde: sculdasius.
- pag. 722. col. II. haec suprema linea addenda est: Cum in Saxonia orientali I 461, 15.

1) Scripsit A. Werminghoff. Cfr. pag. 537—541.

XIII.

HLUDOWICI PII CAPITULARIA.

828—840.

184—193. CAPITULA ANNO 828. ET 829. EDITA. 828. 829

⁵ *In concilii Parisiensis sexti actis, quae anno 829. die sexto mensis Iunii (cfr. Mansi XIV, col. 535) Hludowico imperatori transmissa sunt, exstat episcoporum quaedam ad eum data epistola (nr. 196), qua de imperatoris consilio imperii statum constitutionibus reformandi et de capitulis ab ipso editis verba fiunt. Dicunt episcopi imperatorem anno ante hanc epistolam datam, anno igitur 828, generale ieiunium tri-*
¹⁰ *duanum per totum regnum celebrari iussisse et simul edixisse se in placito generali de statu imperii reformando acturum esse. Huius ieiunii generalis et huius placiti habendi mentio etiam fit in Hludowici quadam epistola generali infra nr. 185. edita, quae eodem anno scripta est, quo ieiunium generale indictum erat et minus placitum habitum est. Illud autem edictum nobis non est traditum. Narrat deinde episcoporum epistola*
¹⁵ *propter hostes in regnum ingressos (anno 827. Einh. ann.) concilium illud generale non fuisse celebratum, imperatorem autem hieme insequenti cum quibusdam saltem fidelibus placitum habuisse, quod eadem illa Hludowici epistola generalis confirmat. In hoc minore placito, ut utraque epistola refert, imperatorem quatuor episcoporum synodos in diversos imperii locos convocasse, de causis, quae ad tempus emendatione dignae visae*
²⁰ *fuerint, congrua capitula digessisse strenuosque legatos, ut per eadem capitula emendanda emendarent, delegavisse. Quae in hoc minore placito hieme et, ut ex verbis epistolae generalis hoc anno (formae utriusque) et praeterito anno (formae maioris) apparet, iam mense Decembri anni 828. inito statuta sunt, maximam in partem ad nos devenerunt. Exstat enim constitutio de quatuor episcoporum synodis anno 829. habendis (infra nr. 184); exstat*
²⁵ *imperatorum epistola generalis, qua de his synodis convocatis missisque delegatis populo nuntiatur, ieiunia quoque generalia iterum indicantur (nr. 185); exstant quoque capitula ab episcopis deliberanda (nr. 186) et capitularia complura ad missos mense Aprili anni 829. delegatos pertinentia (nr. 187—189, fortasse etiam 190). Sed 'ad tempus' tantum quaedam in minore illo placito ordinata, alia in generale placitum dilata sunt (cfr. nr. 188, c. 1),*
³⁰ *quod mense Augusto anni 829. Wormatiae Einhardi annalibus et vita Hludowici testibus habitum est. In hoc conventu episcopi de quatuor synodorum deliberationibus imperatori retulerunt (cfr. infra nr. 196), praeterea autem capitularia edita sunt, quae codices manuscripti multi servaverunt (infra nr. 191—193).*

828. 184. CONSTITUTIO DE SYNODIS ANNO 829.
IN REGNO FRANCORUM HABENDIS.

828. Dec.

Legitur in codicibus: 1) Paris. 4417 fol. 252^v. 2) Bamberg. 60 fol. 68^v. 3) Paris. 10758 pag. 260. 4) Paris. 4628 A fol. 146. 5) olim Paris. 4761, tum Ashburnh. Barrois 5 75 fol. 18^v. 6) olim Cheltenham. 1762 (Meerm. 605), nunc Berolin. fol. 70^v. 7) Paris. 4638 fol. 72^v. 8) Vatic. Palat. 582 fol. 75. 9) Paris. 9654 fol. 66. 10) Vatic. reg. Christ. 417. 11) Schaffhus. bibl. eccl. 75. 12) Bonn. 402.

In codd. 1. 11. constitutioni inscriptio praefigitur: Capitula a piissimo Hludowico edita, quae ad constitutionem et capitula sequentia spectat. 10

Constitutio hieme anni exeuntis 828. edita est, cum Senonensis sedes archiepiscopalis vacans dicatur, Ieremias autem archiepiscopus die septimo mensis Decembris obierit, cuius successor Aldericus, cum missi dominici electum confirmare negarent (Bouquet VI, 392. 393, nr. 15—17) mense demum Iunio anni 829. consecratus est.

Synodi Parisiis habitae amplius apparatus nobis traditur (Mansi XIV, 529—604, 15 et infra nr. 196); de Moguntina synodo epistolae quaedam Fuldenses referunt, quas edidit E. Dümmler in Forschungen zur deutschen Geschichte V, 387—388; de Lugdunensi et Tolosana nihil aliunde constat. (B. I, 653; P. I, 327.)

Anno sexto decimo regnante domno nostro Hludowico conventus episcoporum debet fieri in quattuor locis, id est Magontiac^a, in quo isti archiepiscopi cum eorum 20 suffraganeis convenire debent: Autcarius^{b1}, Hadebaldus², Heti^{c3}, Bernoinus^{d4}. In Parisio^e: Ebo^{f5}, Ragnowardus^{g6}, Lantramnus⁷, archiepiscopus Senonis qui fuerit⁸, cum eorum suffraganeis. In Lugduno: Agobardus⁹, Bernardus¹⁰, Andreas¹¹, Benedictus^{h12}, Agaricus¹³ cum eorum suffraganeis^h. Inⁱ Tolosa: Noto¹⁴, Bartolomaeus¹⁵, Adalelmus¹⁶, Agiulfus^{k17} cum eorum suffraganeisⁱ. In quibus conventibus tractare, 25 quaerere et cum Dei adiutorio invenire debent de causis ad religionem christianam et eorum curam pertinentibus, et quid a principibus¹¹⁸ et reliquo populo vel ita, ut divina auctoritas docet, aut aliter teneatur, vel quid inde ex parte vel ex toto dimissum sit, ut non teneatur; deinde quid in ipsorum, qui pastores populi constituti sunt, moribus, conversatione et actibus inveniri possit, quod divinae regulae atque auctori- 30 tati non concordet, simulque invenire, quae occasiones in utroque ordine id effecerint, ut a recto tramite deviassent. Et^m quicquid ab eis de his causis inventum fuerit,

a) Mogontiac^o 3. 4; Magunciac^o 9; in Magontiac^o 10; Mogontia 7. b) aut vicariis 2. c) Ethi 1; Hetti 5. d) Bernuinus 2—8. e) Parisiaco corr. Parisio 3. f) Ebbo 7—9. g) Ragowardus 2; Rainowardus 4. 10. Rainoardus 9. h) Benedictus . . . suffraganeis posita sunt ante In quibus 10. 35 i) In Tolosa . . . suffraganeis posita sunt ante In Lugduno 2—6; desunt 7. 9. k) Aiulfus 2—6. l) qui a pr. 3. 6. 7; qui ad principibus 5. m) ut 3—11.

1) Mogontinus. 2) Coloniensis. 3) Trevirensis. 4) Vesontionensis. 5) Remensis. 6) Rotomagensis. 7) Turonensis. 8) Ieremias obierat die 7. mensis Dec. a. 828, successit ei Aldericus, qui consecratus est die 6. mensis Iunii a. 829. 9) Lugduncensis. 10) Viennensis. 11) Taran- 40 tasiensis. 12) Aquensis. 13) Ebredunensis. 14) Arelatensis. 15) Narbonensis. 16) Burdegalis. 17) Bituricensis. 18) Imperatore et filiis eius; cfr. Epistola generalis infra nr. 185, p. 4, l. 21 sq.; Episcoporum relatio nr. 196, c. 55; Sickel, Acta regum et imperatorum Karolinorum I, p. 176, n. 1; aliter Waitz, Deutsche Verfassungs-Geschichte IV², p. 327, n. 1. [K.]

tam sollerti cura custodiatur, ut nullatenus ad aliorum notitiam pervenire permittant 828. ante tempus constitutum; et ideo unus notarius inter omnes eligatur, quiⁿ quodⁿ ipsi invenerint subtiliter describat et sub iuramento constrictus fideliter conservet.

Volumus^o etiam ipsorum conventum fieri octavas pentecosten¹⁹; missi vero
5 nostri suam incipiant legationem peragere octavas paschae²⁰.

n) quicquid 3. 5. 6. o) Volumus . . . paschae leguntur in codd. 1—11; om. Sirm. et unus Baluzii codex.

19) Die 23. mensis Maii; cfr. infra nr. 189. et Epistola generalis nr. 185, n. 3. 20) Die 4. mensis Aprilis; cfr. infra nr. 189.

10 185. HLUDOWICI ET HLOTHARII EPISTOLA GENERALIS.

828. Dec.

A Sirmondo (Concilia II, p. 464. 475) et Baluzio edita est duplex forma, maior et minor; maiorem duorum codicum ope, uno bibliothecae Thuaneae vetustissimo, altero
15 monasterii Rivipullensis, Baluzius se edidisse dicit, ipsaque forma invenitur etiam in codice Vaticano 3827, in quo in fronte actorum concilii Parisiensis sexti anno 829. celebrati legitur; minorem editiones tantum anteriores nobis praestant.

In epistola minore de quatuor episcoporum conventibus habendis, de missis ablegandis, de ieiuniis post pentecosten celebrandis, de expeditione exercitali praeparanda agitur,
20 neque haec epistolae forma suspicionem movet. Maior contra epistolae forma, an genuina sit, equidem admodum dubitaverim. Prima ipsius pars cum alia forma omnino consentanea est; deinde autem in forma maiore tam humiliter et se ipsos arguentes imperatores dicere, tam miro modo nobiles ('tyrannos') et populum recte et iuste contra sese esse rebelles affirmare videntur, ut haec epistolae pars maxime suspecta mihi quidem
25 appareat. Anno saltem 828. non adeo humilis et contritus apud rerum scriptores Hludowicus existit, ut verba ad populum directa ipsi tribuere possimus: Quis enim non sentiat Deum nostris pravissimis actibus esse offensum; — nec illud dubitamus ex iusta vindicta Dei evenire, quod scandala per tyrannos exsurgunt; — et ideo merito creaturae Dei nobis concessae contra nos ingratos pugnant, vel alia plura, quae neque ita
30 neque similiter leguntur in epistolae forma minore. Accedit, quod ultima longioris epistolae pars ad verbum e constitutione supra edita desumpta est. Quibus de causis haec maior epistola a quodam imperatoris inimico consuta et falsata haberi possit. Sunt quidem (cfr. Hefele, Conciliengeschichte IV², p. 55; Böhmer-Mühlbacher nr. 828), qui dicunt maiorem epistolam episcopis, minorem populo fuisse destinata: cui rei contrarium videtur, quod in
35 utraque forma epistola omnibus fidelibus sanctae Dei ecclesiae et nostris pariter inscripta est; fortasse etiam et quod episcopi Parisiis in concilio adunati non hanc epistolam allegant, sed constitutionem potius cum ipsa consentaneam (Mansi XIV, 535. 593: a recto tramite deviassent, uti legitur in constitutione illa, cum contra in epistola legatur: ut a recto tramite deviatum sit), et quod referunt de missis directis, quorum
40 nulla mentio fit in forma maiore.

Sirmondus et Baluzius epistolae inscriptionem praefigunt: Incipit epistola (ep. caesarea uno loco Baluzius), quae generaliter populo Dei (Dei om. Sirm.) est legenda, cui inscriptioni concordat, quod epistola datam se dicit omnibus fidelibus sanctae Dei ecclesiae et nostris. Epistolae sane tenor et potissimum allocutio, quae in utraque ipsius
45 forma legitur: sollertia vestra, optimates potius quam universum populum spectare videtur.

828. *Epistolam constitutioni supra editae vel aequalem vel paucis tantum diebus esse posteriorem pro certo ex ipsis collatis collegendum est.*

Minorem formam littera A, maiorem littera B signavimus.

(B. I, 653 et 657; P. I, 329.)

In nomine domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi Hludowicus et Hlotharius divina ordinante providentia imperatores augusti omnibus fidelibus sanctae Dei ecclesiae et nostris.

Recordari vos credimus, qualiter hoc anno consilio sacerdotum et aliorum fidelium nostrorum generale ieiunium per totum regnum nostrum celebrare iussimus Deumque tota devotione deprecari, ut nobis propitiari^a et^a, in quibus illum maxime¹⁰ offensum^b haberemus^b, nobis manifestare et ut ad correctionem nostram necessariam tranquillum tempus nobis tribuere dignaretur. Volueramus siquidem tempore congruo placitum nostrum generale habere et in eodem^c de communi correctione agere; et ita Deo miserante fieret, nisi commotio inimicorum, sicut nostis, praepedisset. Sed quia tunc fieri non potuit iuxta voluntatem nostram, visum nobis fuit praesens placitum cum aliquibus ex fidelibus nostris habere et in eo de his, quae propter praedictum impedimentum remanserunt, qualiter ad effectum pervenirent, Domino adjuvante considerare. Quapropter nosse volumus solertiam vestram, quod in isto praesenti placito cum fidelibus nostris consideravimus, ut primo omnium archiepiscopi cum suis suffraganeis in locis congruis tempore opportuno convenirent et ibi tam de²⁰ sua quam de omnium nostrum correctione et emendatione secundum divinam auctoritatem quaerendo invenirent et nobis atque fidelibus nostris secundum ministerium sibi commissum adnuntiarent.

A.

Item consideravimus, ut missos nostros per universum regnum nostrum mitteremus, qui de omnibus causis, quae ad correctionem pertinere viderentur, quanto potuissent studio, decertarent et, quicquid possibile invenirent, per semetipsos^d nostra auctoritate corrigerent et, si aliqua difficultas in qualibet re eis obsisteret, ad nostram notitiam deferre curarent. Quapropter volumus, ut vos omnes propter communem salutem et regni honorem ac populi utilitatem obedientes et adiutores missis nostris in omnibus pro viribus esse non neglegatis; simulque sciatis ob hanc causam nos velle per singulas hebdomadas uno die in palatio nostro ad causas audiendas sedere¹, ut per hunc aut illum comitem et providentia missorum et obedientia populi nobis manifestius appareat.

B.

Quis enim non sentiat Deum nostris²⁵ pravissimis actibus esse offensum et ad iracundiam provocatum, cum videat tot annis multifariis flagellis iram illius in regno nobis ab eo commisso desaevire, videlicet in fame continua, in mortalitate³⁰ animalium, in pestilentia hominum, in sterilitate pene omnium frugum, et, ut ita dixerim, diversissimis morborum claudibus atque ingentibus penuriis populum istius regni miserabiliter vexatum et³⁵ afflictum atque omni abundantia rerum quodam modo exinanitum? Nec illud etiam dubitamus ex iusta vindicta illius evenire, quod saepe scandala per tyrannos in hoc regno exsurgunt, qui pacem populi christiani et unitatem imperii sua pravitate nituntur scindere. Nam et illud nihilo minus peccatis nostris deputandum est, quod inimici² Christi nominis praeterito

a) propitiaret A. b) offenderimus B. c) eo B. d) presentaliter Bal.

1) Cfr. *infra Capitulare missorum nr. 192, c. 14*: Hoc missi nostri notum faciant, quod nos in omni hebdomada unum diem ad causas audiendas et iudicandas sedere volumus. 2) *Sarraceni; Annales Einh. 827 (SS. I, p. 216).*

A.

Et, ut haec omnia successum habeant, volumus, ut generale triduanum ieiunium secunda feria post octabas pentecosten³ celebrandum indicetur et generaliter ab omnibus cum summa devotione observetur.

Et quia undique inimicos sanctae Dei ecclesiae commoveri et regnum a Deo nobis commissum infestare velle cognoscimus, praecipimus atque iubemus⁴, ut omnes homines per totum regnum nostrum, qui exercitalis itineris debitores sunt, bene sint praeparati cum equis, armis, vestimentis, carris et victualibus; ut, quocumque tempore eis a nobis denuntiatus fuerit, sine ulla mora exire et, in quamcumque partem necessitas postulaverit, pergere possint et tamdiu ibi esse, quamdiu necessitas postulaverit.

20

‘Sola⁶ vexatio intellectum dabit auditui’. Sed quia pius et clemens Dominus sic ipsum flagellum moderatur, ut non ad interitum, sed potius ad correctionem nostram inferre videatur, debemus in conspectu eius veraciter humiliari et faciem illius in confessione praevenire eiusque pietatem pronis mentibus exorare, ut, qui fecit nos iustissima dispensatione flagella sentire, faciat nobis peccata nostra, pro quibus iuste ab eo flagellamur, cognoscere et, in quibus maxime illum offendimus et iram illius provocavimus, manifestius intelligere, ut post, eo miserante, prava deserendo et corrigendo, bona etiam sectando et tota cum devotione exsequendo, valeamus per spiritum humilitatis et animam contritam sacrificium Deo debitum offerre iramque illius indignationis evadere et per dignam congruamque correctionem et bonorum operum exhibitionem gratiam eius propitiationis, licet indigni, promereri. At, quia nos magis in hoc peccasse cognoscimus, qui forma salutis omnibus esse debuimus et omnium curam gerere et per auctoritatem imperialem pravorum acta, ne tantum ad crescerent^f, corrigere, cupimus Domino nobis propitio in conspectu pietatis illius per dignam satisfactionem veniam adipisci et per saluberrimam correctionem vel per bonum studium, quod nostra desidia et ignorantia hactenus neglectum est, consultu fidelium tempore opportuno, quantum in nobis est, studiosissime emendare et nostram in hoc voluntatem omnibus manifestam facere.

Quapropter statuimus atque decrevimus cum consultu sacerdotum caeterorumque fidelium nostrorum huius rei gratia ob placandum scilicet contra nos nobisque subiectos Domini furorem conventus eorundem episcoporum in quatuor imperii nostri locis congruentissime fieri. Primo⁷ scilicet in Moguntiacensi urbe, ubi conveniant metropolitani^g Autgarius, Hadabaldus, Hethi, Bernuinus cum suffraganeis suis; secundo

45

e) qui Sirm. f) adolescerent Sirm. g) archiepiscopi Bal.

3) Mensis Maii die vicesimo quarto; die vicesimo tertio eiusdem mensis synodorum initium indicatum erat; cfr. nr. 184. 4) Cfr. infra nr. 186, c. 7. 5) Sap. Sal. 5, 21. 6) Ies. 28, 19. 7) Epistola hinc inde usque ad finem ad verbum fere consentit cum constitutione de episcoporum conventibus quatuor habendis nr. 184.

B.

828.

anno in hoc regnum ingressi depraedationes, incendia ecclesiarum et captivationes christianorum et interfectiones servorum Dei audenter et impune, immo crudeliter, fecerunt. Agitur siquidem iusto iudicio Dei, ut, quia^e in cunctis delinquimus, interius simul et exterius flagellemur. Beneficiis quippe Dei evidenter existimus ingrati, quoniam his non ad voluntatem Dei, sed ad libitum nostrum carnalem uti invenimur. Et idcirco merito creaturae Dei nobis divinitus concessae pro Deo contra nos ingratos pugnant, iuxta illud: ‘Pugnabit⁵ pro eo orbis terrarum contra insensatos’. Verum, quia tot modis vexamur atque percutimur, ad eum, a quo percutimur, toto corde dignum necessariumque est ut revertamur, quatenus illud propheticum in nobis impleatur, quo dicitur:

828. quoque in Parisiorum urbe, ubi futurus antistes Senonicus et Ebbo, Ragnoardus et Landramnus metropolitani^h cum suffraganeis suis conveniant; tertio vero apud Lugdunum, ubi Agobardus, Bernardus, Andreas, Benedictus, Agericus cum suffraganeis suis similiter conveniant; quarto etiam apud Tolosam urbem, quo simul conveniant Notho, Bartolomaeus, Adalelmus, Agiulfus cum suffraganeis suis. In quibus con-
 ventibus tractare, quaerere et cum Dei adiutorio invenire debent de causis ad religionem christianam et eorum curam pertinentibus, quid a principibus et reliquo populo vel ita, ut divina auctoritas docet, aut aliter teneatur, vel quid inde ex parte vel ex toto dimissum sit, ut non teneatur; deinde quid in ipsorum, qui pastores populi constituti sunt, moribus, conversatione et actibus inveniri possit, quod divinae regulae atque auctoritati non concordet, simulque inveniant, quae occasiones in utroque ordine id effecerint, ut a recto tramite deviatum sit. Et quicquid de his causis inventum fuerit, tam sollerti cura custodiatur, ut nullatenus ad aliorum notitiam pervenire permittant ante tempus constitutum; et ideo unus notarius inter omnes eligatur, qui quod ipsi invenerint describat et ipse sub iuramento constrictusⁱ ea, quae inventa et digesta fuerint, diligenter fideliterque conservet.

h) om. Bal. i) om. Sirm.

186. CAPITULA AB EPISCOPIS IN PLACITO TRACTANDA.

829. initio.

Exstant in codicibus: 1) Paris. 4417 fol. 253. 2) Bamberg. 60 fol. 69. 3) Paris. 10758 pag. 260. 4) Paris. 4628 A fol. 146^v. 5) olim Cheltenham. 1762 (Meerm. 605), nunc Berolin. fol. 71^v. 6) Paris. 4638 fol. 73. 7) Vatic. Palat. 582 fol. 75^v. 8) Paris. 9654 fol. 66. 9) Vatic. reg. Christ. 417. 10) Schaffhus. bibl. eccl. 74. 11) Bonn. 402.

In codicibus omnibus excepto Bonnensi haec capitula continuo sequuntur constitutionem de conventibus episcoporum convocandis inscripta: Haec capitula ab episcopis tractanda sunt, eademque inscriptio constitutionem in codice etiam Ashburnh. Barrois 73 insequitur, in quo autem praefixa est capitulari infra nr. 191. edito. Unde apparet haec capitula non esse capitulare missorum, ut coniecit Simson, *Jahrbücher des Fränkischen Reichs unter Ludwig dem Frommen I*, p. 310, n. 7. et Böhmer-Mühlbacher nr. 827. Sunt potius propositiones, de quibus episcopi deliberarent non tam in synodis quam in eo placito, quod imperatores habuerunt cum quibusdam fidelibus. Capitulum sane septimum natura diversum est et fortasse separandum ab antecedentibus; tamen in codicibus omnibus capitibus sex prioribus tamquam septimum additur, in cod. 11. cum antecedenti in unum conjungitur et a Karolo etiam Calvo in Capitulari Pistensi anni 864. capite 27. plene allegatur praemissis verbis: ut iuxta regium capitulare, quod domnus et genitor noster anno XVI. regni sui capitulo septimo constituit.

Capitula, ut tam Pistense illud edictum quam codices demonstrant, haud dubie constitutione hieme 828. emissa paulo posteriora habenda sunt. (B. I, 653; P. I, 327.)

Haec capitula ab episcopis tractanda sunt*.

1. De decimis, quae ad capellas^a dominicas^a dantur, et hominibus^b, qui eas habent et^c in suos usus convertunt^d.

*) Haec epistola ab episcopis tractata est 1.

a) capellam dominicam 10. b) ad homines 8. c) om. 10. d) conversos 10.

2. De feminis¹, quae in quibusdam locis inrationabiliter sanctum^e velamen sibi 829. imponunt.

3. Similiter de monasteriolis puellarum in legatione² Autgarii, in quibus nullus ordo bonae conversationis tenetur.

5 4. De monasteriolis etiam diversis in missatico Albrici³.

5. De iudicio aquae frigidae⁴.

6. De his, qui usuris inserviunt⁵.

7. Volumus⁶ atque iubemus, ut missi nostri diligenter inquirent, quanti homines liberi in singulis comitatibus maneant, qui per se possint expeditionem facere, vel
10 quanti de his, quibus unus alium adiuvet, quanti etiam de his, qui a^f duobus tertius adiuvetur^g et praeparetur^h, necnonⁱ de his, qui a tribus quartus adiuvetur^k et praeparetur^{hi}, sive^l de his, qui^f a quattuor quintus adiuvetur^k et praeparetur^{hi}, eandem^m expeditionemⁿ exercitalem facere possint; et eorum summam ad nostram notitiam deferant.

15 e) velamen sibi sanctum 3—6. 9. f) a duobus usque ad sive de his qui propter homoioteleuton de his qui om. 1. g) additur 2—4. 7. 9, corr. adiuvetur 5, corr. adiuvatur 8. h) praeparatur 3. 6. 8, corr. praeparetur 5. i) necnon ... praeparetur om. 4. 10. k) adiuvatur 3. 6. 8, corr. adiuvetur 5. l) sive ... praeparetur om. 9. m) ut eandem 1. 6. 10. n) expeditionem et exercitalem opus facere 1. 10.

1) *Episcoporum relatio* 829. *infra* nr. 196, capp. 47, 51: quod sepe in vestris conciliis prohibitum
20 est; — de quibus in aliis conventibus coram serenitate vestra iam dudum ventilatum et definitum est. *Cfr. etiam Cap. ecclesiast.* 818. 819, tom. I, p. 278, c. 21. [K.] 2) *Moguntina?* *Cfr. supra* nr. 184, n. 1. 3) *Lingonensis episcopus* (tom. I, p. 308, n. 12)? *Albericus Lingonensis episcopus tamquam Hludowici missus commemoratur etiam in documento quodam Hlotharii apud Bouquet VIII, 376, nr. 16. edito; Böhmer-Mühlbacher nr. 1042.* 4) *Cfr. infra* nr. 192, c. 12. 5) *Cfr. Episcoporum relatio*
25 *infra* nr. 196, c. 54. 6) *Cfr. epistola antecedens* p. 5, A. I. 10 sqq.; *Boretius, Beiträge zur Capitularienkritik* p. 90 sq. [K.]

187. CAPITULA DE MISSIS INSTRUENDIS.

829. initio.

Leguntur in codicibus: 1) *Paris.* 10758 pag. 272. 2) *Paris.* 4628 A fol. 153^v. *Apud*
30 *Sirmondum* (*Concil. II*, p. 465) *inscripta sunt:* Haec sunt capitula de instructione missorum.

Data videntur, ut secundum ea missi eligantur, instruantur et delegentur, et bene congruunt cum illis reliquis capitulis illaque legatione, quae anni 829. initio emissa sunt (nr. 188. 189). Initio capitula mutila sunt vel tantum inscriptione carent (Dicendum est illis); *fortasse sub fine quoque mutila sunt* (quales inferius adnotatae sunt) *nisi*
35 *forte, quod codices sane manuscripti dissuadent, Capitularia infra* nr. 191, 192. *edita, in quibus saepius culpabiles in nostram praesentiam venire infertur, his capitulis coniungenda sunt, ut coniecit Simson, Ludwig d. Fr. I, p. 378; cfr. etiam Böhmer-Mühlbacher nr. 837.*
(B. I, 655; P. I, 328.)

..... Dicendum est illis, quia necesse est, ut intellegamus omnes communiter, quale
40 periculum nobis imineat in eo maxime, quod in nostra negligentia tanta et talia, per quae Deus offendi potuit et honor et honestas regni descrescere^a Adhuc autem

a) *Verbum excidissee videtur, fortasse depravata sunt (ut infra) vel commisimus vel fieri permisimus, ut coniecit Pertz.*

829. etiam aliam intellectum habemus negligentiam ex priori occasione natam, id est, quod¹ ipsa legatio non ita peracta fuit, sicut ipsa necessitas deposcat; quamquam ex parte vos dicatis nos materiam in eo dedisse, quod non per omnia ad hanc necessitatem inquirendam plenam vobis dedissemus iussionem. Ideo summopere tractandum est, quomodo Domino adiuvente et in praesenti de his, quae per negligentiam et incuriam⁵ depravata sunt, corrigantur et, ne ultra talia fiant, sollicite caveatur.

Post haec socii² denominandi sunt et tunc, qualis debeat esse legatio, iniungenda est.

Primo iniungendum est missis, ut hoc omnimodis caveant, ne populo in eorum profectione oneri sint, ne forte quibus subvenire debuerint afflictionem inferant³.¹⁰

Ut primo nostram populo voluntatem et studium et, qua intentione a nobis sint directi, per nostrum scriptum⁴ nuntient⁵.

Instruendi etiam sunt, quid inquirent.

In primis hoc maxime inquirent, quomodo hi, qui populum regere debent, unusquisque in suo ministerio se custoditum habeat, ut qui bene faciendo gratiarum actione¹⁵ digni sunt cognoscamus, qui vero correctionem et increpationem pro eorum negligentis merentur omnimodis nobis manifesti fiant⁶.

Inquisitio autem hoc modo fiat.

Eligantur⁷ per singulos comitatus qui meliores et veratiores sunt. Et si aliquis inventus fuerit de ipsis, qui fidelitatem promissam adhuc nobis non habeat, promittat.²⁰ Et tunc instruendi sunt, qualiter ipsam fidem erga nos salvare debeant; id est, ut quicumque ex his talem causam scit in illis rectoribus et diversis ministris, qui populum regere et servare debent, de quibus interrogati fuerint, quae ad populi dampnum et detrimentum pertinet, et propter hoc nobis periculum animae evenire possit et inhonoratio^b, omnino, si salvam voluerit suam fidem et promissionem habere, manifestum²⁵ faciat. Et si post talem ammonitionem et contestationem^c aliter, quam se veritas habeat, dixisse aliquis deprehensus fuerit, sciat se inter infideles esse reputandum.

Haec sunt capitula, quae volumus ut diligenter inquirent.

Primo de episcopis, quomodo suum ministerium expleant, et qualis sit illorum³⁰ conversatio, vel quomodo ecclesias et clerum sibi commissum ordinatum habeant atque dispositum, vel in quibus rebus maxime studeant, in spiritalibus videlicet aut in saecularibus negotiis.

Deinde, quales sint adiutores ministerii eorum, id est: corepiscopi^d, archidiaconi et vicedomni et presbyteri per parrochias eorum, quale scilicet studium habeant in³⁵ doctrina, vel qualem famam habeant secundum veritatem in populo.

Similiter de omnibus monasteriis inquirent iuxta uniuscuiusque qualitatem et professionem.

Similiter et de ceteris ecclesiis nostra auctoritate in beneficio datis.

b) inoratio 1.

c) ita coniecit Sirm.; constitutionem 1. 2.

d) archypresbyteri add. Sirm. 40

1) Similiter in legationis Capitulo tom. I, p. 309. 2) In singula missatica delegandi. 3) Cfr. Commemoratio missis data 825, tom. I, p. 309, c. 2; Cap. miss. 819, l. c. p. 291, c. 24. 4) Per epistolam generalem supra editam? 5) Cfr. Commemoratio missis data 825, tom. I, p. 308, c. 2. [K.] 6) Episcopi in synodo Parisiensi mense Iunio anni 829. ad Hludowicum dicunt (Mansi XIV, col. 593): congrua capitula serenitas vestra digessit legatosque strenuos delegavit, ut per eadem capitula et flagitia⁴⁵ malorum hominum punirent et bonorum laudem vestrae celsitudini notescerent. 7) Cfr. Waitz, VG. III², p. 468. [K.]

Utrum episcopi in circumeundo parrochias suas ceteras minores ecclesias 829. gravent aut populo oneri sint, et si ab ipsis aut a ministris eorum indebita exsena a presbyteris exigantur⁸.

Simili modo de comitibus inquirant, quale studium de suo habeant ministerio, 5 ut, qui bene exinde facit, cognoscemus; si aliter facit, et hoc nosse omnino volumus, id est: si populus per suam negligentiam et desidiam iustitia et pace careat, aut si ipse sciens^e aliquid iniuste factum habeat.

Deinde ergo, quales ministros habeat ad populum regendum vel missos, utrum iuste^f in ipsis ministeriis agant, aut consentiente vel negligente comite a veritate et 10 iustitia declinent. Quae personae vel quibus causis culpabiles^g ad praesentiam nostram venire debent, discernendum^h est — exceptis episcopis, abbatibus, comitibus, qui ad placita nostra semper venire debent^h — isti veniant, si talibus culpis et criminibus deprehensi fuerint, quales inferius⁹ adnotataeⁱ sunt.

e) aut nesciens *add. Sirm.* . f) an iniuste *add. Sirm.* g) culpabili 1. h) discernendum ...
15 debent *om. 1. 2; leguntur ipsa apud Sirm. et Bal.* i) adnoctae 1.

8) *Cfr. Richter, Kirchenrecht ed. 8. p. 884. [K.]* 9) *Cfr. praefationem ad hoc capitulare.*

188. CAPITULARE MISSORUM.

829. initio.

Capitula 1—5. leguntur in codicibus: 1) olim Corbeiensi, nunc Hamburg. bibl. publ. 83
20 *pag. 154. 2) olim Cheltenham. 1737 (Meerm. 567), nunc Berolin. fol. 49^v inscripta:*
Item alia capitula. Capitula 1—4. exstant in codd. 3) Paris. 10758 p. 274 et 4) Paris.
4628A fol. 154^v, qui caput 5, mutilum tamen, paulo ante (p. 271 et fol. 153^v) post in-
sequentem tractoriam exhibuerunt; capitula 1. 2. 4. in cod. 5) Monac. 3853 fol. 248^v et 252.

Capitulare ab anterioribus editoribus placito Wormatiensi generali mense Augusto
25 *anni 829. habito adscriptum est, sed haud dubie ante ipsum editum esse Brunner, Zeugen-*
und Inquisitionsbeweis im deutschen Gerichtsverfahren in 'Sitzungsberichte der kaiserlichen
Akademie der Wissenschaften zu Wien, philos.-histor. Classe' tom. LI, p. 442 sq. recte
dixit (cfr. etiam Böhmer-Mühlbacher, nr. 831). Res enim in capite primo ad generale
placitum dilata postea in capitulari Wormatiensi (nr. 191) capite 8. vere ordinata est.
30 *Episcopi quoque secundum Parisiaca synodi canones imperatorem mense Iunio anni 829.*
alloquentes (infra nr. 196, c. 34) hoc caput primum tamquam paulo ante editum respicere
videntur. Capitulare, quod non dubito, in placito cum paucis tantum fidelibus hieme
anni 828. 829. habito missis quibusdam datum est; tam quae in ipsis continentur cum
aliis capitulis aequalibus bene congruunt, quam quod de Mahtfrido capite tertio agitur
35 *eandem fere aetatem innuit.* (B. I, 673, c. 3—7; P. I, 354.)

1. Volumus, ut omnes^a res ecclesiasticae eo modo contineantur, sicut res ad fiscum nostrum^b contineri solent, usque dum nos ad generale placitum nostrum cum fidelibus nostris invenerimus et constituerimus, qualiter in futurum de his fieri debeat¹.

a) *deest 3. 4.* b) *pertinentes add. Bal.*

40 1) *Constitutum est in capitulari Wormatiensi infra nr. 191, c. 8.*

LL. CAPITULARIA II.

829. 2. Item^c volumus, ut omnis inquisitio, quae de rebus ad ius fisci nostri pertinentibus facienda est, non per testes, qui producti fuerint, sed per illos, qui in eo comitatu meliores et veraciores esse cognoscuntur, per illorum testimonium inquisitio fiat², et iuxta quod illi^d testificati fuerint, vel contineantur vel reddantur.

3. Item volumus, ut de rebus, quas Mahtfridus^{e 3} per diversa loca et per diversos homines adquisivit, ipsi, qui easdem res ei dederunt, interrogentur, si aliquis eorum eas repetere velit. Et quicumque hoc se velle pronuntiaverit, ad generale placitum nostrum venire iubeatur, ut inde cum eodem Mahtfrido^f rationem habere possit.

4. Volumus, ut missi nostri per totam legationem suam primo omnium inquirant, qui sint de liberis hominibus, qui fidelitatem nobis nondum promissum habeant, et faciant illos eam promittere, sicut consuetudo semper fuit⁴; et postea incipiant legationem suam per cetera capitula⁵ peragere.

5. Volumus atque iubemus, ut missi⁶ nostri diligenter inquirant, quanti homines liberi in singulis comitatibus maneant, qui possint expeditionem exercitalem per^g se¹⁵ facere, vel^h quanti de his, qui a duobus tertius adiutus et praeparatus, et de his, qui a tribus quartus adiutus et praeparatus, et de his, qui a quattuor quintus vel sextus adiutus et praeparatus ad expeditionem exercitalem facere^h, nobisque per brevem eorum summam deferantⁱ.

c) Cum capite 1. in unum coniunctum in codd. 3. 4. d) de (inde coniecit Pertz.) add. 1. 20
e) ita 1. 2; Matfredus 3. 4. f) Matfrido 3. 4. g) per se om. 3. 4. h) vel ... facere om. 3. 4.
i) Et qui necdum fidelitatem nobis promiserunt, cum sacramento nobis fidelitatem promittere faciant add. 3. 4;
cfr. infra nr. 193, c. 7. sub fine.

2) Brunner l. c. p. 406 sqq. 3) Mahtfrido Aurelianensi comiti, qui ignavum contra Sarracenos anno 827. se praestiterat, in placito Aquisgranensi mense Februario anni 828. habito honores adempti sunt (Einh. ann. SS. I, p. 216 sq. et Vita Hludow. c. 41. 42. SS. II, p. 630 sq.). His, qui res suas huic Mahtfrido tradiderant, ipsas repetere hic concedi videtur. 4) Cfr. Cap. de just. fac. 811—813, tom. I, p. 177, c. 13; Cap. miss. Niumag. 806, l. c. p. 131, c. 2; Cap. miss. Theod. II. 805, l. c. p. 124, c. 9; Cap. miss. gen. 802, l. c. p. 92, c. 2; Cap. miss. 792 vel 786, l. c. p. 66, c. 1—4. [K.] 5) Nobis non sunt tradita. [K.] 6) Cfr. supra p. 7, c. 7. 30

189. TRACTORIA DE CONIECTU MISSIS DANDO.

829. initio.

Legitur sub fine capitulorum Wormatiensium anni 829. in codicibus: 1) Paris. 4417 fol. 259. 2) Paris. 10758 pag. 271. 3) Paris. 4628 A fol. 153. 4) olim Paris. 4761, tum 33 Ashburnh. Barrois 73. 5) olim Cheltenham. 1762 (Meerm. 605), nunc Berolin. fol. 77^v. 6) Paris. 4638 fol. 80. 7) Vatic. Palat. 582 fol. 78^v. 8) Paris. 9654 fol. 70. 9) Schaffhusan. bibl. eccl. 74. 10) Bonn. 402.

Etiam si capitulum Wormatiensibus capitulis in codicibus tamquam ultimum adnexum est, ante ipsa tamen initio anni 829. vel paucis diebus ante editum esse oportet, 40 respectis verbis in fine eius positis. Tractoria est, ut in Francorum regno dicebatur; cfr. Capp. legg. add. 818. 819. tom. I, p. 284, c. 16; Form. imper. nr. 7 (LL. Form. p. 292). Collata hac tractoria cum Hludowici capitulo tom. I, p. 291, c. 29. edito prodit

nostram tractoriam coniectum missis, qui episcopi erant, dandum statuere; nam abbates, 829. comites atque vassalli dominici minore tantum coniectu contenti esse debebant.

(B. I, 671 c. 1; P. I, 328 c. 1.)

Volumus, ut tale coniectum missi nostri accipiant, quando per missaticum suum
5 perrexerint: hoc est, ut^a unusquisque accipiat panes quadraginta, friskingas^b duas,
porcellum aut agnum unum, pullos^c quatuor, ova viginti, vino sextarios octo, cervisa^d
modios duos^e, annona modios duos; et quando prope sunt de illorum domibus¹, nullum
accipiant coniectum.

Volumus^{e2} etiam, ut octabas paschae incipiant suam agere legationem. Epi-
10 scopi vero suum habere debent conventum octabas pentecosten^e.

a) om. 4. b) friskingas 6; frixingas 1; frixingas 8; frisingas 2. 4. c) pullos ... duos om. 6.
d) sicera 1. 9. e) Volumus ... pentecosten om. 4; leguntur in codd. 1—3. 5—10.

1) Cfr. Cap. miss. 819, tom. I, p. 291, c. 26.
p. 3, l. 4 sq.

2) Cfr. Constitut. de synodis convocandis supra

15

190. CAPITULA INCERTA.

829?

*Sirmondus ipsa inter capitularia Wormatiensia (Concilia II, p. 473) servavit iisque
inscriptionem dedit: Haec sunt capitula, quae ad plurimorum notitiam ad generalia
placita (generale placitum Baluzius) sunt reservata, quam inscriptionem fortasse ope
20 capituli apud eum insequentis (supra nr. 188, c. 1) Sirmondus finxit. Utrum vere placito
generali reservata an missis data sint, in incerto relinquo; anno 829. fortasse non im-
merito adscribuntur.*
(B. I, 671; P. I, 329.)

1. De sacerdotibus a laicis vinctis et flagellatis.
2. De homine, qui ad servitium quaesitus et ereptus est ab uno herede, iterum
25 caeteri heredes eum interpellare et adquirere conantur.
3. De comitibus et vicariis eorum, qui in aliquibus locis tantum accipiunt de
coniectu populi ad minorem legationem quantum ad maiorem¹.

1) Cfr. Cap. miss. 819, tom. I, p. 291, c. 29.

30

191. CAPITULARE WORMATIENSE.

829. Aug.

*Legitur in codicibus capitula anni 829. anteriora continentibus: 1) Paris. 4417
fol. 253^v. 2) Bamberg. 60 fol. 69^v. 3) Paris. 10758 pag. 261. 4) Paris. 4628A fol. 147
et in eodem codice iterum (4^b) fol. 43. 5) olim Paris. 4761, tum Ashburnh. Barrois 73.
6) olim Cheltenham. 1762 (Meerm. 605), nunc Berolin. fol. 71^v. 7) Paris. 4638 fol. 73^v.
35 8) Vatic. Palat. 582 fol. 75^v. 9) Paris. 9654 fol. 66^v. 10) Vatic. reg. Christ. 417.*

829. 11) *Schaffhus. bibl. eccl. 74. 11*) Bonn. 402; praeterea etiam in codicibus: 12) Monac. 19416. 13) olim Corbeiensi, nunc Hamburg. bibl. publ. 83 pag. 145. 14) olim Cheltenham. 1737 (Meerm. 567), nunc Berolin. fol. 46. 15) Monac. 3853 fol. 249. 16) Guelf. inter Blankenburg. 130 fol. fere 119. Capitula 1—3. 7. exhibent: 17) Gothanus 84 fol. 407. 18) Mutin. eccl. cath. Ord. I, 2 fol. fere 181^v; capitula 2—5. 8—10: 19) Ambros. A. 46; capitula denique 1—3: 20) Paris. 4613 fol. 92. Caput octavum omittitur in codd. 13—16, sed in cod. 15. postea, fol. scilicet 261^v, suppletur; ultimo loco ponitur in solo cod. 12, quem Pertz secutus est, octavo vero in codd. 1—11*.*

Ex inscriptione apparere videtur haec capitula ecclesiastica secundum ea, quae missi e provinciis reversi tanquam emendanda retulerant, ab imperatore data esse; conventui Wormatiensi mense Augusto habito recte ab editoribus anterioribus tributa sunt. Hoc capitulare primum Ansegisi collectionem allegat, minus quidem accurate in capite nono. Codex 15. capitulorum allegatorum textum plerumque omittit.

(B. I, 663; P. I, 350.)

Haec^a sunt capitula, quae aliqui ex missis nostris^b ad nostram notitiam¹⁵ detulerunt anno XVI. imperii nostri.

1. De^e his, qui sine consensu episcopi presbyteros in ecclesiis suis constituunt vel de ecclesiis eiciunt et ab episcopo vel a quolibet misso dominico admoniti obaedire noluerint, ut bannum nostrum rewadiare cogantur et per fideiussores ad palatium nostrum venire iubeantur; et tunc nos decernamus, utrum nobis placeat, ut aut²⁰ illum bannum persolvant^d, aut aliam harmiscaram¹ sustineant^d.

2. De^e ecclesiis, quae inter coheredes divisae sunt², considerandum^f est, quatenus, si secundum providentiam et admonitionem episcopi ipsi coheredes eas voluerint tenere et honorare, faciant; sin autem hoc contradixerint, ut in episcopi potestate maneat, utrum eas ita consistere permittat aut reliquias exinde auferat. Et ubi ad²⁵ nostrum beneficium ecclesiae pertinentes ita divisae inventae fuerint, ut describantur^g et nobis renuntietur.

3. De^h ecclesiis destructis, ut episcopi et missi inquisitionem faciant, utrum per negligentiam aut impossibilitatem destructae sint. Et ubi negligentia inventa fuerit, episcopali auctoritate emendare cogantur hiⁱ, qui easⁱ restaurare debuerant; ³⁰ si vero per impossibilitatem contigit, ut aut plures sint, quam necesse sit, aut maioris magnitudinis, quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, episcopus modum inveniatur, qualiter congrue emendari et consistere possint.

4. De^k uno manso ad ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra statuta¹³ sibi servitium exigunt, quicumque pro hac causa accusatus fuerit, comes vel missi ³⁵ hoc, quod inde subtractum est, presbyteris cum sua lege restituere faciant.

a) *Hanc inscriptionem exhibent 4^b. 13. 17. 18; Incipiunt capitula, quae Luodowicus cesar et Hlotharius imperator filius eius cum consensu eorum fidelium dederunt cod. 15; Item alia cod. 14; reliqui codd. a nobis adhibiti inscriptione carent. Sirmondus et secundum Baluzium, fortasse minus accurate, duo codices hanc inscriptionem exhibent: Haec sunt capitula, quae propter interrogationem aliquorum missorum considerata⁴⁰ et scripta vel ordinata sunt, sive de ecclesiasticis causis, sive de caeteris, quae ad correctionem maiorum hominum, et quae ad publicum honorem pertinent; quae sub tribus distinctionibus ordinata sunt.* b) *om. 13.* c) *De eo, qui sine consensu episcopi presbyterum de ecclesia eiecerit vel constituerit rubr. in 3. 4.* d) *persolvat ... sustineat 3—7. 12—15; corr. persolvant ... sustineant 1.* e) *De ecclesiis inter heredes divisis rubr. in 4; De ecclesiis, quae inter coheredes divisae sunt rubr. in 17.* f) *consideratum 2. 6. 10—18. 20.* ⁴⁵ g) *describatur 12—14.* h) *De destructione ecclesiarum rubr. in 4; De ecclesiis destructis rubr. in 17.* i) *qui eam, om. hi, 12—15. 17.* k) *Ne de manso ecclesiae dato contra sancita servitium exigatur rubr. in 3. 4.* l) *canonum statuta 7.*

1) *Cfr. infra nr. 218, n. 18. [K.]* 2) *Cfr. Cap. eccles. 818. 819, tom. I, p. 279, c. 29.* 3) *Cfr. p. 277, c. 10.*

5.^m Deⁿ his, qui nonas et decimas iam per multos annos aut ex parte aut ex 829. toto dare neglexerunt, volumus, ut per missos nostros constringantur, ut secundum capitularem priorem⁴ solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege⁵ et insuper bannum nostrum; et hoc eis denuntietur, quod, quicumque hanc neglegentiam iteraverit, beneficium, unde haec nona et decima persolvi debuit, amissurum se sciat^o. Ita enim continetur in capitulare bonae memoriae genitoris nostri in libro primo, capitulo CLVII: 'Ut⁶ qui ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis ecclesiae cuius res sunt donent. Et qui tale beneficium habent, ut^p ad medietatem laborent, ut^a de eorum portione proprio presbytero decimas donent.' Item in capitulare nostro in libro secundo, capitulo XXI. de eadem re: 'De⁷ nonis quidem et decimis, unde et genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus et per capitularia nostra, qualiter haec observentur, ordinavimus, volumus atque iubemus, ut de omni conlaboratur^r et de vino et feno fideliter et pleniter ab omnibus nona et decima persolvatur; de nutrimine vero pro decima, sicut actenus 15 consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen episcoporum fuerit, qui argentum pro hoc accipere velit, in sua maneat potestate, iuxta quod ei et illi, qui hoc persolvere debet, convenerit.'

6. Quicumque^s decimam abstrahit de ecclesia, ad quam per iustitiam dari debet, et eam praesumptiose et^t propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occasionem ad alteram ecclesiam dederit, a comite vel a misso nostro distringatur, ut eiusdem decimae quantitatem cum sua lege restituat.

7. Deⁿ decimis, quae dare populus non vult, nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab episcopis prohibendum est, ne fiat. Et si quis contemptor inventus fuerit et^v nec episcopum nec comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad praesentiam nostram venire compellatur; ceteri vero distringantur, ut inviti ecclesiae restituant, quae^w voluntarie dare neglexerunt.

8. Ut de rebus ecclesiarum, quae ab eis per triginta annorum spatium sine ulla interpellatione possessae sunt, testimonia non recipiantur, sed eo modo contineantur, sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent⁸.

9. Quicumque^x de rebus ecclesiarum, quas in beneficium habent, restorationes earum facere neglexerint, iuxta capitularem anteriorem, in quo de operibus ac nonis et decimis constitutum est, sic de illis adimpleatur, id est in libro quarto, capitulo XXXVIII: 'De^{y9} opere et restauratione ecclesiarum^y. Consideratum^z est, ut de frugibus terrae et animalium nutrimine persolvantur. De opere vero vel restauratione ecclesiarum comes et episcopus sive abbas una cum misso nostro, quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant, ut unusquisque eorum tantum inde accipiat

m) Caput 5. ante caput 4. positum in cod. 1. n) De nonis et decimis, quas quidam negligant rubr. in 4. o) Explicit caput 5. in cod. 15, sequitur caput 6. quasi capitis 5. altera pars. p) et ad med. 12—14. q) et de eorum 3—6. 11—14. r) de annonae add. 13. 14. s) De eo, qui decimam dare neglexerit ecclesiae cuius esse debet alterique ecclesiae eam dederit rubr. in 4. t) vel 6. 12—14. u) De decimis a populo dandis rubr. in 4; De decimis rubr. in 17. v) ut 17. w) qui 13; quod 14. 17. x) De his, qui ecclesias restaurare negligunt de rebus earum, quas in beneficium habeant rubr. in 4. y) ita codd. omnes; rectius apud Anseg. et in Capitulari anni 818. 819: De nonis et decimis. z) considerandum 12—14; constitutum 15.

4) Cfr. Capp. per se scrib. 818. 819, tom. I, p. 288, c. 5. [K.] 5) Solidos sex; cfr. Capp. de reb. eccles. 787—813, l. c. p. 186, c. 3; Cap. Mantuan. II. 787, l. c. p. 197, c. 8. 6) Anseg. I, 157, l. c. p. 413. 7) Anseg. II, 21, l. c. p. 418; cfr. etiam Capp. per se scrib. 818. 819, l. c. p. 287, c. 5. [K.] 8) Cfr. supra p. 9, c. 1, et Brunner, Zeugen- und Inquisitionsbeweis p. 442. [K.] 9) Anseg. IV, 38, tom. I, p. 442; cfr. etiam Synod. Franconof. 794, l. c. p. 76, c. 26. [K.]

829. ad operandum et restaurandum; quantum ipse de rebus ecclesiarum habere cognoscitur; similiter et vassi nostri aut in commune tantum operis accipiant, quantum rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se iuxta quantitatem, quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit, ut pro opere faciendo argentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant: cum quo pretio rector ecclesiae ad praedictam 5 restaurationem operarios^a conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primum quidem illas cum sua lege restituat et insuper bannum nostrum solvat, ut ita castigatus caveat, ne saepius iterando beneficium amittat.⁷

10. De^b illo^c, qui agros dominicos propterea neglexit^d excolere, ut nonam^e cum decima^e exinde non persolvat, et alienas terras ad excolendum propter hoc 10 accipit, volumus, ut de tribus annis ipsam nonam et^f decimam cum sua lege persolvat. Et si quis contemptor aut comitis aut missorum nostrorum propter hoc extiterit, per fideiussores ad palatium venire compellatur.

a) operis 12—14. b) De his, qui agros dominicos excolere negligunt, ne nonas ex eis persolvant rubr. in 4. c) illis 2. 3. 6. 7. 13. 14. 16; illis corr. illo 9. d) neglexerit 13. 14. e) nonas et de- 15
cimas 6. 7; nonas 13. 14. f) et decimam om. 10. 13—15.

192. CAPITULARE MISSORUM WORMATIENSE.

829. Aug.

*In codicibus manuscriptis omnibus, qui capitulare antecedens continent, ipsum con- 20
tinuo sequitur hoc alterum; in codice tantum 15. capitulare, quod sequitur in editione
nostra, inter utrumque inseritur. Codex 20. capita tantum 2. 4. 5. 7. exhibet; cod. 19.
capita 1. 2; codices 16—18. omittunt caput 1; cod. 10. caput 8; cod. 16. capita 13. 14;
codices 17. 18. etiam capitula 5. 8. 15, quod ultimum tamquam decimum tertium nume-
ratur in codd. 12—14.*

*Simson, Ludwig d. Fr. I, p. 378 coniecit capitulare initio anni 829. esse datum et 25
ad capitula de missis instruendis supra nr. 187. edita pertinere, ac sane capitula haec
3. 12. aequalia fere sunt quibusdam illius anni initio praeceptis. Tamen in codicibus
manuscriptis omnibus haec capitula cum iis, quae in hac editione antecedunt et quae
sequuntur, coniuncta leguntur, ut Wormatiensi potius conventui tribuenda videantur. 30
Missis hoc capitulare datum esse potissimum capitibus 12. 14. (Populo autem dicatur)
probat, necnon capitibus 2. 3. 4. Capitula Ansegisiana tam in hoc quam in sequenti
capitulari allegata saepius hic mutata apparent. (B. I, 665; P. I, 351.)*

Item^a alia capitula.

1. De^b beneficiis destructis hoc observetur, quod in^c capitulare priori continetur, 35
id est^e in libro quarto, capitulo XXXVI^d: 'Quicumque^{e1} suum beneficium occasione
proprii desertum habuerit et intra annum, postquam ei a comite vel misso nostro
notum factum fuerit, illud emendatum non habuerit, ipsum beneficium amittat^e.'

a) Inscriptionem om. 10. b) De eo, qui beneficium desertum fecit rubr. in 4. c) in ... id
est om. 15. d) continetur add. 15. e) quicumque ... amittat om. 10. 15. 40

1) Anseg. IV, 36, tom. I, p. 442; cfr. etiam Capitula 807, l. c. p. 136, c. 4; Cap. miss. Niumag.
806, l. c. p. 131, c. 6; Cap. miss. gen. 802, l. c. p. 93, c. 6. [K.]

2. Ut^f missi nostri, ubicumque malos scabinos^g inveniunt^h, eiciant et totius 829. populi consensu in locum eorum bonos eligant; et cum electi fuerint, iurare faciant, ut scienterⁱ iniuste iudicare non debeant^k.

3. Ut^l in omni comitatu hi, qui meliores et veratiores inveniri possunt²,
5 elegantur a missis nostris ad inquisitiones faciendas et rei veritatem dicendam³ et ut adiutores comitum sint⁴ ad iustitias faciendas.

4. Volumus^m, ut quicumque de scabinis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam velⁿ inimicitiam iniuste iudicasse, ut per fideiussores missus^o ad praesentiam^p nostram veniat^q. De cetero omnibus scabinis denuntietur, ne quis
10 deinceps etiam iustum iudicium vendere praesumat.

5. Ubicumque^r commutationes tam tempore nostro quamque genitoris nostri legitimae^s et rationabiles atque utiles ecclesiis Dei factae sunt, permaneant; ubicumque vero inutiles et incommodae atque inrationabiles factae sunt, dissolvantur³, et recipiat unusquisque, quod dedit. Ubi vero mortua manus interiacet aut alia quae-
15 libet causa, quae rationabilis^t esse videtur, inventa fuerit, diligenter describatur et ad nostram notitiam perferatur.

6. Quicumque^u comprobatus fuerit de eo, quod scienter testes in periurium induxisset, sub fideiussione ad palatium^v nostrum venire compellatur, ut ibi cum fidelibus nostris consideremus, quid de tali homine faciendum sit.

20 7. De^w his, qui discordiis et contentionibus studere solent et in^x pace vivere^x nolunt et inde convicti fuerint, similiter volumus, ut sub fideiussoribus ad nostrum placitum veniant, ut ibi cum fidelibus nostris consideremus, quid de talibus faciendum sit.

8^y. De^z bonis denariis, quos populus non vult recipere, volumus, ut hoc obser-
25 vetur et teneatur, quod in priore capitulare nostro constitutum est, id^a est in libro quarto, capitulo XXX^b: 'Quicumque⁵ liber homo vel⁶ in emptione vel in debiti solutione denarium merum et bene pensantem recipere noluerit, bannum nostrum, id est sexaginta solidos, componat. Si vero servi ecclesiastici aut⁷ fiscalini nostri aut comitum aut vassallorum nostrorum hoc facere praesumpserint, sexaginta ictibus
30 vapulent. Et⁸ si actores nostri aut aliorum vel advocati eos missis nostris vel

f) De malis scabinis eiciendis *rubr. in 4*; De scabinis *rubr. in 17. 18.* g) scabinos 1. 5. 9. 11. 15. h) invenient 12—14; invenerint *add. loco 16.* i) scientes 12—14. k) audeant 17. l) De melioribus et veracioribus eligendis *rubr. in 4*; De iudicibus *rubr. in 17. 18.* m) De scabinis, qui propter munera aut amicitiam iniuste iudicant *rubr. in 4*; Item de scabinis *rubr. in 17. 18.* n) vel
35 inimicitiam *om. 6. 7. 12. 17. 18. 20.* o) noster *add. 17.* p) palatium nostrum 10. q) illum venire faciat 12—14. r) De legitimis et rationabilibus commutationibus ecclesiarum Dei *rubr. in 4.* s) illegitimae et inrationabiles atque inutiles ecclesiis Dei factae sunt, dissolvantur (*media desunt*) 16. t) rebellis 3. 6. 9. u) De eo, qui comprobatus fuerit testes in periurium scienter induxisse *rubr. in 4*; De testibus *rubr. in 17. 18.* v) placitum 12—14. 16—18. w) De discordibus hominibus *rubr. in 4*;
40 De discordiis *rubr. in 17. 18.* x) in pacem venire 7; pacem nolunt 16. y) *Hoc caput anteriori praemittunt* 13. 14. z) Ut nummos bonos nullus resumat (*corrig. presumat reicere*) *rubr. in 4.* a) id est ... componant *om. 15.* b) *Cetera desunt in cod. 10.*

2) *Cfr. exempli gr. Capp. de iustitiis fac. 820, l. c. p. 295, c. 2; Cap. Aquisgr. 809, l. c. p. 149, c. 11. [K.]* 3) *Ex notis l et m apparet Brunner, Zeugen- und Inquisitionsbeweis p. 363, non immerito hoc*
45 *quoque capitulum ad scabinos retulisse. Aliter Waitz, VG. III², p. 468, n. 1; IV², p. 398 sq. [K.]* 4) *Cum capitula 2—4 agant de scabinis, constat etiam verba adiutores comitum sint spectare ad scabinos, non ad missos, ut dicit Sohm, Fränkische Reichs- und Gerichtsverfassung I, p. 486, n. 27. [K.]* 5) *Anseg. IV, 30, tom. I, p. 441; cfr. etiam Admonitionem 823—825, l. c. p. 306, c. 20; Capp. legg. add. 818. 819, l. c. p. 285, c. 18. [K.]* 6) *Verba vel in empt. vel in deb. solutione desunt in capitulari anteriore et*
50 *apud Ansegisum.* 7) *Verba aut fiscalini nostri item recenter addita sunt.* 8) *Haec quoque paulisper mutata sunt.*

829. comitibus iussi praesentare noluerint, praedictum bannum, id est sexaginta solidos, componant^a. Et ad hanc constitutionem nostram adimplendam episcopi et abbates sive reliqui, qui beneficia nostra habent, adiuvent comitibus in suis hominibus distringendis; et si comites hanc nostram constitutionem neglexerint, hoc per missos nostros ad nostram notitiam perferatur.

9. De^c homicidiis vel aliis iniustitiis, quae a fiscalinis nostris^d fiunt, quia inpune se ea committere posse existimant, nos actoribus nostris praecipendum esse decernimus, ne^e ultra inpune fiant, ita ut, ubicumque facta fuerint, solvere^e cum disciplina praecipiemus.

10. Collectae^f ad malefaciendum^g fieri omnimodis prohibeantur⁹, et ubicumque¹⁰ huiusmodi praesumptiones factae fuerint, digna emendatione corrigantur; et si per negligentiam comitis vel factae sunt vel inemendatae remanserunt, hoc ad nostram notitiam perferatur. Auctor vero facti, si fuerit praepositus vel advocatus sive centenarius vel qualibet alia dignitate praedita libera persona, post legalem emendationem in loco factam sub fideiussoribus ad nostram praesentiam veniat; multitudo vero, sive¹⁵ de servis¹⁰ sive de liberis sit, legitima emendatione multetur.

11. De^h pontibus publicis destructis placuit nobis, ut hi, qui iussionem nostram in reparandis pontibus contempserunt¹¹, volumus ac iubemus, ut omnes homines nostri in nostram praesentiam veniant rationes reddere, cur nostram iussionem ausi sunt contempnere; comites autem reddant rationem de eorum pagensibus, cur eos²⁰ aut non constrinxeruntⁱ, ut hoc facerent, aut nobis nuntiare neglexerunt^k. Similiter et de iniustis theloneis¹², ubicumque accipiuntur, sciant se exinde^l nobis rationem reddituros¹.

12. Ut^m examen aquae frigidae¹³, quod actenus faciebant, a missis nostris omnibus interdicatur, ne ulterius fiat.

13.ⁿ Postquam^o comes et pagenses de qualibet expeditione hostili reversi fuerint, ex eo die super quadraginta noctes sit bannus resisus^{p 14}, quod in lingua theodisca^q scaftlegi^r, id est armorum depositio, vocatur.

14. Hoc^s missi nostri notum faciant comitibus et populo, quod nos in omni ebdomada unum diem ad causas audiendas et iudicandas sedere volumus^{s 15}. Comites^t 30

c) De malis, quae a fiscalinis fiunt *rubr. in 4*; De homicidiis *rubr. in 17. 18.* d) *om. 3. 7. 9. 10.*
e) neutra 17; neutris 18; ne ... solvere *om. 17.* f) De collectis malis omnimodis inhibendis *rubr. in 4*;
De collecta *rubr. in 17*, collectis 18. g) malum faciendum 2—9. 11; maleficiendum 13. h) Ut
pontes publici, qui destructi fuerint, iterum extruantur *rubr. in 4*; De pontibus *rubr. in 17. 18.*
i) constrinxerint 8—10. 13. 14. k) neglexerint 14. l) a nobis interdicti, ne ulterius fiat 16. m) De 35
examine aquae frigidae *rubr. in 4. 17. 18.* n) *Cum capite 12. tamquam in unum coniunctum in cod. 14.*
o) De reversione comitis et pagensium de hostili expeditione, ut ex eo die *rell. rubr. in 4*; De reversione
de hoste *rubr. in 17. 18.* p) rescisus 13; rescissus 12. 14; resinus 15. q) teodisca 10; theothisca 9;
thiudisca 13. 14; thutisca 15; teudisca 17; teutisca 12. r) scaft legi 9; scaftleg 17; scaft legi 5; scaft
legi 1. 2. 10. 12; scaft legii 11; castlegi 6. 18; casolegi 7. s) Hoc ... volumus *om. 17. 18.* t) Ut 40
comites et missi dominici maximam curam habeant pauperum *rubr. in 4*; De pauperibus *rubr. in 17. 18.*

9) *Cfr. Cap. Silv. 853, c. 3, ubi collectae appellantur 'heriszuph'; Summula de bannis, tom. I, p. 224, c. 7; Wilda, Strafrecht der Germanen p. 622 sqq. [K.]* 10) *Cfr. Capp. miss. 821, tom. I, p. 301, c. 7.*
11) *Cfr. Admonitionem 823—825, l. c. p. 306, c. 22.* 12) *l. c. c. 21; Capp. de funct. publ. 820, l. c. p. 294, c. 1; Capp. legg. add. 818. 819, l. c. p. 284, c. 17. [K.]* 13) *Cfr. Capp. tractanda nr. 186, 45 c. 5; Waitz, VG. IV², p. 428.* 14) *Cfr. infra Cap. Pistense 864, c. 33; formulae Senon. rec. 2, LL. Formulae p. 212; Sohm, R.- u. GV. I, p. 396. Minus recte Waitz, l. c. p. 551, dicit post demum quadraginta noctes depositionem armorum factam esse. Arma deposita sunt die reversionis et ex eo die tempus 'banni resisi' scaftlegi vocatum est. [K.]* 15) *Cfr. Hludowici et Hlotharii epist. gener. supra p. 4, A. lin. 40 sqq.*

autem et missi nostri magnum studium habeant, ne forte propter eorum negligentiam^u 829. pauperes crucientur et nos taedium propter eorum^u clamores patiamur, si nostram gratiam habere velint. Populo autem dicatur, ut caveat de aliis causis se ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri aut comites eis iustitias facere noluerint^v.

5 15ⁿ. Quicumque vicarii vel alii ministri comitum tributum, quod inferenda vocatur¹⁶, maioris pretii a populo exigere praesumpsit, quam a missis bonae memoriae genitoris nostri constitutum fuit, hoc est duos solidos pro una^w vacca, hoc, quod iniuste superposuit atque abstulit sibique retinuit, his, quibus hoc tulit, cum sua lege restituat et insuper fredum nostrum componat^x et^y ministerium amittat.

10 u) negligentiam ... eorum om. 17. v) noluerunt 12—14. w) unaquaque vacca, et qui super hoc iniuste 16. x) persolvat 12—14. y) et ... amittat om. 2.

16) Usitatum in provincia Turonensi; cfr. Waitz, *VG. II*³, 2 p. 252; *IV*², p. 115.

193. CAPITULARE PRO LEGE HABENDUM WORMATIENSE.

829. Aug.

15

Traditur in codicibus: 1) Paris. 4417 fol. 257. 2) Bamberg. 60 fol. 73^v. 3) Paris. 10758 pag. 267. 4) Paris. 4628A fol. 151. 5) olim Paris. 4761, tum Ashburnh. Barrois 73. 6) olim Cheltenham. 1762 (Meerm. 605), nunc Berolin. fol. 75^v. 7) Paris. 4638 fol. 77^v. 8) Vatic. Palat. 582 fol. 77. 9) Paris. 9654 fol. 68^v. 10) Vatic. reg. Christ. 417. 11) Schaff-
20 hus. bibl. eccl. 73. 11*) Bonn. 402; praeterea in codicibus: 12) olim Corbeiensi, nunc Hamburg. bibl. publ. 83 pag. 152. 13) olim Cheltenham. 1737 (Meerm. 567), nunc Berolin. fol. 48. 14) Monac. 3853 fol. 251. 15) Guelf. inter Blankenburg. 130 fol. 119. 16) Gothan. 84 fol. 407^v. 17) Mutin. eccl. cath. Ord. I, 2 fol. 183. 18) Monac. 19416. 19) Ambros. A. 46. Codicis 2. finis est in medio capite 5, cod. 18. in initio capitis 1.
25 Caput primum omittunt codd. 10. 15, cap. 3. omittit cod. 15, capita 6. 7. omittunt codd. 16. 17, caput 7. codd. 12—14, capita 5. 7. 8. omittit cod. 19, capita 7. 8. cod. 15 (qui igitur exhibet tantum capita 2. 4. 5. 6), caput 8. omittit cod. 10. Inscriptionem: Haec sunt capitula, quae pro lege habenda sunt, offerunt codd. 12—14. 16—18; Item alio capitulo cod. 1; Cap. praefigunt codd. 3. 4. 9; ceteri codices inscriptione carent, et codd. 2—7. 10.
30 11*. 19. capitulare cum antecedentibus capitulum numeris perpetuo numeratis iungunt.

Capitulare Wormatiae esse editum non codices tantum manuscripti probant, sed Hincmari etiam testimonium infra ad caput tertium in notis laudatum. An inscriptio: Haec sunt capitula, quae pro lege habenda sunt, genuina sit, non omnino certum videtur; fortasse capitula imprimis solemnia et gravia esse inscriptio indicat. De
35 capitis septimi origine, et an ad hoc capitulare pertineat, item dubitandum est; abest idem a codicibus 12—14. et praeterea etiam deest in codicibus 15—17. 19, qui autem excerpta tantum capitula offerunt, et verba ipsius capituli ad missorum potius quam ad legibus addendum capitulare spectare videntur. Legitur autem capitulum tamquam septimum in codicibus 1—11*. et natura eius tamen quadam ratione diversa est a similibus, quae in
40 missorum capitularibus recepta sunt, ut infra adnotavi. Quas ob causas capitulum tamquam huius capitularis partem edendum esse censi.

In solo codice 10. servatur sub numero XX. caput, quod in quibusdam codicibus Ansegisi collectioni vel insertum vel in margine additum est et quod tom. I edidi p. 334, c. 7. (B. I, 669; P. I, 353.)

829.

Haec sunt capitula, quae pro lege habenda sunt.

1. De^a homicidiis in ecclesiis vel in atriis^b earum commissis hoc observetur et teneatur, sicut in capitulare priore constitutum^c est, id est in libro quarto, capitulo XIII^d: 'Si¹ quis aut ex levi causa^e aut sine causa hominem in ecclesia interfecerit, de vita conponat. Si vero foris rixati fuerint et unus alterum in ecclesiam 5 fugerit et ibi se defendendo eum interfecerit, et si huius facti testes non habuerit, cum duodecim coniuratoribus legitimis per sacramentum adfirmet se defendendo eum interfecisse. Et² si ipse auctor commotae inter eos rixae exstiterit, leudem interfecti et insuper bannum nostrum cogatur solvere et publicam agat poenitentiam. Sin autem non ille, qui alterum interfecit, sed is, qui interfectus est, eandem 10 rixam commovit, absque compositione iaceat; et is, qui eum interfecit, secundum iudicium canonicum publicam agat poenitentiam². Si cuiuslibet proprius servus hoc commiserit, iudicio aquae ferventis examinetur, utrum hoc sponte an se defendendo fecisset. Et si manus eius exusta fuerit, interficiatur, si autem non fuerit, publica³ poenitentia multetur; nisi forte et ipse auctor commotae inter eos rixae inventus 15 fuerit: tunc³ dominus eius iuxta quod wirgildus^f est illius ad ecclesiam persolvat aut eum, si voluerit, eidem ecclesiae tradat. De^g ecclesiastico et fiscalino et beneficiario servo volumus, ut pro una vice wirgildus eius pro eo conponatur, altera vice ipse servus ad supplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit iudicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in 20 atrio ecclesiae, cuius porta reliquiis sanctorum consecrata est, huiusmodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur vel conponatur; si^h vero porta ecclesiae non est consecrata, eo modo conponatur^h quod in atrio committitur, sicut conponi debet quod in immunitate violata⁴ committitur¹.

2. Quicumque^k propter cupiditatem rerum patrem aut matrem aut fratrem aut 25 sororem vel¹ nepotem vel alium propinquum suum interfecerit, hereditas interfecti ad alios suos legitimos heredes perveniat, interfectoris vero hereditas in fiscum redigatur; ipse vero ordinante episcopo publicae poenitentiae subdatur.

3. Quicumque^m propria uxore derelicta velⁿ sine culpaⁿ interfecta aliam duxerit uxorem^o, armis depositis⁶ publicam agat poenitentiam; et si contumax fuerit, 30

a) De homicidiis *rubr. in 16. 17.* b) Item cap. II. *quasi rubr. in 8. 9.* c) *Hic finis est codicis 18.* d) cap. XVII. *ex corr. 3; capitulo XIII. om. 16; initium capitis 17. in codd. 4. 6.* e) *Cod. 14, qui plerumque capitula Ansegisiana omittit, ea, quae mutata sunt, ita in breviorum formam redigit: causa et rel. Commotor rixae si ibi moritur, sine weregeldo, alter, qui se defendendo occisus fuerit, werigeldo solvatur et alia compositio, sicut supra (apud Ansegisum) dictum vel scriptum est, perficiat.* f) *wergeltus 35 12. 13; widregildus 2. 6.* g) *Incipit cap. 17. in cod. 5.* h) *si ... conponatur om. 16.* i) *sicut continetur in libro superiori add. 3—7.* k) *De eo, qui propter cupiditatem rerum quaecumque propinquorum suorum interfecerit rubr. in 4; De homicidiis propinquorum rubr. in 16. 17.* l) *om. 12. 13.* m) *De cuiuslibet propria uxore dimissa vel sine culpa interfecta rubr. in 4; De uxore interfecta rubr. in 16. 17.* n) *aut sine causa 12—14.* o) *om. 12—14.* 40

1) *Anseg. IV, 13. tom. I, p. 437.* 2) *Haec verba inde a Et si ipse usque ad publicam agat poenitentiam non Ansegisum simpliciter repetunt, sed mutata sunt. Apud Ansegisum et Capp. legg. add. 818. 819, l. c. p. 281, c. 1, ex quibus hoc caput derivatum est, non est distinctio, utrum interfecto auctor rixae sit necne: utut res se habet, culpabilis iudicatur 600 sol., banni regis, poenitentiae publicae. [K.]* 3) *Verba publica poenitentia ... fuerit tunc desunt apud Ansegisum et hic suppleta sunt.* 4) *Cap. 45 legg. add. 803. tom. I, p. 113, c. 2; Anseg. III, 26, p. 428.* 5) *Hoc capitulum ad verbum allegatur ab Hincmaro in libro de divortio Hlotharii et Theutbergae tamquam post quatuor episcoporum synodos 'in synodo ac placito generali apud Wormatiam' datum. Hincmari Opera, ed. Sirmond I, p. 590.* 6) *Cfr. Synod. Pap. 850, c. 12, infra nr. 228. [K.]*

comprehendatur a comite et ferro vinciat et in custodia mittatur, donec res ad 829. nostram notitiam deducatur.

4. Quicumque^p res alienas cuilibet homini vendiderit, et ipse homo easdem res^q alicui alteri dederit sive vendiderit, et ipse, qui tunc easdem^q res comparatas habet, per malum ingenium proprio filio aut alteri cuilibet necdum legitimos annos habenti iustitiae tollendae causa tradiderit, volumus atque firmiter praecipimus, ut, si pater eiusdem parvuli vixerit, ipse intret in causam rationem reddendi pro filio suo; si autem ipse pater mortuus est, tunc legitimus eius propinquus, qui iuste ei tutor ac defensor esse videtur, pro ipso rationem reddere compellatur. Similiter de^r aliis omnibus iustitiis ad eum pertinentibus, excepta sua legitima hereditate, quae ei per successionem parentum suorum legitime venire^s debuit. Quodsi quis hanc nostram iussionem contempserit vel neglexerit, sicut de ceteris contemptoribus, ita de eo agatur. Is vero, qui easdem res primus invasit et iniuste vendidit, necnon et emptores excepta sola persona parvuli hoc^t, quod fraudulenter admiserunt, infra^u patriam⁷ emendare cogantur et postea, sicut contemptores iussionis nostrae, sub fideiussoribus ad nostram praesentiam venire compellantur.

5. De^v vicariis et centenariis, qui magis propter cupiditatem quam propter iustitiam faciendam saepissime placita tenent et exinde populum nimis adffigunt, ita teneatur, sicut in capitulare domni Karoli imperatoris continetur in libro III. capitulo XL: 'Ut^{w8} nullus ad placitum manniatur^x, nisi qui causam suam quaerit, aut si alter ei quaerere debet, exceptis scabinis septem, qui ad omnia placita adesse debent.' Item^y de eadem re in capitulari nostro libro IV. capitulo LV: 'De^{z9} placitis siquidem, quos liberi homines observare debent, constitutio genitoris nostri penitus observanda atque tenenda est, ut videlicet in anno tria solummodo generalia placita observent, et nullus eos amplius placita observare compellat, nisi forte quilibet aut accusatus fuerit aut alium accusaverit aut^a ad testimonium perhibendum vocatus fuerit^a. Ad cetera vero, quae centenarii tenent, non alius venire iubeatur, nisi qui aut litigat aut iudicat^b aut testificatur.' Et quicumque huius constitutionis transgressor a missis nostris inventus fuerit, bannum nostrum persolvat.

6. De^c liberis hominibus, qui proprium non habent, sed in terra dominica resident, ut propter res alterius ad testimonium non recipiantur¹⁰; coniuratores tamen aliorum liberorum hominum ideo esse possunt, quia liberi sunt. Illi vero, qui et proprium habent et tamen in terra dominica resident, propter hoc non abiciantur, quia in terra dominica resident; sed propter hoc ad testimonium recipiantur, quia proprium habent.

7. Volumus¹¹ atque iubemus, ut missi nostri diligenter inquirent, quanti liberi homines in singulis comitatibus maneant. Hinc vero ea diligentia et haec ratio examinetur per singulas centenas, ut veraciter sciant illos atque describant, qui in

p) De eo, qui res alienas cuilibet homini vendiderit *rubr. in 4*; De rebus alienis *rubr. in 16. 17.*
 40 q) res ... easdem *om. 7.* r) et de 12—14. s) evenire 12—14. t) *om. 12—14.* u) intra 12—14.
 v) De vicariis et centenariis *rubr. in 4*; caput 5 sub fine huius capitularis collocat *cod. 10.*
 w) *Incipit cap. 21. in codd. 16. 17.* x) banniatur 12. 13. 15—17, sicuti etiam *Anseg. et Cap. miss. 803. tom. I, p. 116, c. 20.* y) *Incipit cap. 6. in codd. 8. 9; cod. 12. hanc formam praebet:* Item. De placitis, quos liberi homines observare debent, ita servetur, sicut in capitulari nostro in libro IV. capitulo LV. scriptum
 45 est. Et quicumque *rell.* z) *Incipit cap. 22. in codd. 10. 16. 17.* a) aut ... fuerit *om. 16.*
 b) *Hic finis est codicis 2.* c) De liberis hominibus *rubr. in 4.*

7) *Id est in pagi iudicio; cfr. Sohm, R.-u. GV. I, p. 312. [K.]* 8) *Anseg. III, 40, tom. I, p. 429; cfr. etiam Cap. Aquisgr. 809, l. c. p. 148, c. 5. [K.]* 9) *Anseg. IV, 55, l. c. p. 444; cfr. etiam Pippini Cap. ital. 801—810, l. c. p. 210, c. 14; Cap. miss. Theod. II, 805, l. c. p. 125, c. 16. [K.]*
 50 10) *Cfr. Cap. Olonnense 825, l. c. p. 330, c. 7.* 11) *Cfr. supra p. 10, c. 5; p. 7, c. 7.*

829. exercitalem ire possunt expeditionem; ac deinde videlicet secundum^d ordinem^d de his, qui per se ire non possunt, ut duo tertio^e adiutorium praeparent. Et qui necdum fidelitatem nobis promiserunt, cum sacramento nobis fidelitatem promittere faciant^f.

8. De faidis coercendis observetur^g et teneatur, quod in capitulari nostro libro IV. capitulo XXV.^h continetur: 'Si¹² quis aliqua necessitateⁱ cogente homicidium⁵ commisit, comes, in cuius ministerio res perpetrata est, et compositionem solvere et faidam per sacramentum pacificare faciat; quodsi una pars ei ad hoc consentire noluerit, id est aut ille, qui homicidium commisit, aut is, qui compositionem recipere debet, faciat illum, qui ei contumax fuerit, ad praesentiam nostram venire, ut ad tempus eum quod nobis placuerit, in exilio mittamus, donec ibi castigetur, ut comiti¹⁰ suo inoboediens esse ulterius non audeat et maius dampnum inde non adcreseat.'

d) secundus ordo 3. 4. 6. 7. 10. e) tertium 1. f) faciatis 3. 4. 6. 7. 10. g) hoc observ. 14. 16. 17. h) XX 1. 3—9. i) et rel. 14.

12) *Anseg. IV, 25, tom. I, p. 440; cfr. etiam Cap. Harist. 779, l. c. p. 51, c. 22. [K.]*

194. REGNI DIVISIO.

15

831. Febr.?

*Legitur in foliis duobus saeculo decimo scriptis, quorum unum hodie est folium 14. in codice Vaticano reg. Christ. 980, alterum folium 66. in codice eiusdem bibliothecae 1283; folium 14. prologum et capita 1—13. in medio continet, continuationem usque ad finem folium 66. alterius codicis. Codice, cuius partes haec folia aliquando fuerunt,²⁰ iam primus editor P. Pithoeus (*Scriptt. coëtan. XII, p. 330*) usus esse videtur et ex ipso etiam scriptae fuere schedae, quae Baluzio praesto fuerunt.*

*Admodum de hoc documento a scriptoribus dubitatum est (cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 853); primo an genuinum sit. Nam divisio haec miro modo verbis concepta est divisionis anno 806. a Karolo factae (tom. I, p. 126); capita ipsius 6—16. 20. 19. accurate repetuntur in capitulis his 2—14, augmenta existunt tantum in capitulis his 4. et 13, pauca verba mutata sunt in capitulo 11, capitulum primum abbreviatum est ope Karoli capitulum 5. et 4, omnino omissa sunt Karolina capitula 17. 18. et potissimum capita 1. 2. 3, ut in hac 'divisione', quae sub prologi fine fieri dicitur, divisio re vera omnino desit, post prologum lacuna videatur, sub fine demum capitularis quaedam verba³⁰ subnectantur, quibus Aquitaniae, Baivariae, Alamanniae regnis aliae quaedam Francorum regni provinciae et pagi adduntur, et quae pro divisione haberi possunt. Dubitationem quoque merito movit, quod in capite decimo secundum Karoli capitulum iudicio crucis probandum esse statuitur, quod iudicium deinceps fieri Hludowicus anno 818. vel 819. (cfr. *Cap. eccles. tom. I, p. 279, c. 27*) omnino vetuerat. Quas contra dubi-³⁵tandi rationes recte a scriptoribus monitum est, non alienum esse ab illa aetate morem conficiendi constitutiones verbis constitutionum antea edictarum neque alienam ipsam negligentiam in verbis anterioribus minus commode repetendis. Certo conciliorum capitula saepe a recentioribus conciliis et interdum modo recentiori aetati minus adaptato repetita apparent. Et pro huius capitularis veritate et sinceritate pugnat, quod ipsum⁴⁰ in codice satis antiquo traditum est, quod dicendi ratio et formulae, quae in prologo occurrunt, a Hludowici aetate non aliena videntur, quod augmenta, quae in capitulis 4.*

et 13. recepta sunt, huic ipsi aetati optime congruunt, quod divisio, quae e capitularis 831. fine colligi potest, iis confirmatur, quae rerum scriptores referunt.

Nam etiamsi de anno quoque, quo hoc capitulare scriptum sit, saepe dubitatum est nec immerito dubitari potest, maxime tamen probabile videtur hanc divisionem factam esse, postquam Hludowicus imperator primo anno 830. a filio depositus, mox autem restauratus fuit, et in concilio quidem mense Februario anni 831. post restorationem habito. Maxime autem hoc divisionis capitulare respondet iis, quae Nithardus in *historiarum libro primo, capite tertio* (SS. II, p. 652) tradit. Verba autem ad hanc divisionem referenda haec sunt: Per idem tempus (Wormatiae anno 829.) Karolo Alamannia (cum Alsatia, Raetia et Burgundiae parte) per edictum traditur ad Pippinum Lodhuwicumque filios occulte imperator Guntbaldum monachum direxit, promittens, si in sua restitutione adesse voluissent, regnum utrisque se ampliare velle. Ac per hoc perfacile cupideque parvare Lodharium quoque sola Italia contentum ea pactione abire permisit, ut extra patris voluntatem nihil deinceps moliri in regno temptaret Pippinus quoque et Lodhuwicus, quamquam eis regna, sicut promissum fuerat, aucta fuissent, tamen in imperio ut post patrem primi essent, uterque laborabat. Hac divisione Pippini et Hludowici regna anno 817. iis in Aquitania et Baiwaria concessa re vera aucta apparent, nec minus sane Karoli parvuli regnum Alamannicum anno 829. ipsi destinatum; Italiae contra, 'qua sola Lotharius contentus esse' iubetur in hoc capitulari nulla mentio fit.

Quam ob rem hoc divisionis capitulare geminum esse non negaverim; fortasse autem alia forma conceptum est, insertis scilicet, quae iam sub fine posita sunt, post praefationem, fortasse etiam imperfectum remansit et haud dubie turbae mox existentes divisionem illam oblivioni tradiderunt. Anno 831. ipsum scriptum esse non pro certo quidem dici potest, sed respectu Nithardo satis probabile est, etiamsi alio fortasse anno (833. 834? Simson, Ludwig d. Fr. I, p. 392. II, p. 93) ipsum confectum esse non omnino negandum videtur. (B. I, 685; P. I, 357.)

In nomine domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi. Ludowicus divina ordinante providentia imperator augustus omnibus fidelibus sancte Dei ecclesie et cuncto catholico populo, presenti scilicet et futuro, gentium ac nationum^a, quae sub imperio hac regimine nostro constitutae sunt.

Notum fieri volumus omnium vestre sollertiae, quod inter dilectos filios nostros Pipinum, Ludowicum, Karolum regni nobis a Deo commissi talem divisionem facere decrevimus, ut post nostrum ab hac mortalitate discessum unusquisque illorum scire valeat, si eos divina pietas nobis superstites esse voluerit, quae portio sibi ad tenendum adque gubernandum a nobis adsignata sit. Quam divisionem eo modo describere ac designare volumus, ut singuli iuxta ordinationem nostram et fines regni sui, qui in alienigenas extenduntur, cum Dei adiutorio defendere studeant^b et pacem hac fraternam^c caritatem inter se custodire valeant. Cuius divisionis modum atque ordinationem talem nobis facere placuit.

Cap. 1.¹ Hec² autem tali ordinatione disposuimus, ut, si post nostrum ab hac luce discessum aliquis eorum prius quam fratres sui diem obierit et talem filium reliquerit, quem populus ipsius eligere velit, ut patri suo succedat in regni hereditate,

a) natione c.

b) ita c.; statuunt ac studeant Bal.

c) fraternitatem c.

1) Divisio et ordinatio hoc loco ommissa est; tres regni partes infra post caput 14. describuntur.

2) Respondent in Karoli divisione anni 806. capita 5. 4, l. c. p. 127 sq.; sed in capite illo quarto trium regnorum partes fratribus superstilibus destinatae accurate describuntur.

831. volumus, ut hoc consentiant patruī ipsius pueri et regnare permittant filium fratris sui in eo regno, quod pater eius, frater eorum, habuit. Quodsi talem filium non habuerit, tunc volumus, ut illa pars regni, quem idem habebat, dividatur equaliter inter illos fratres, qui superstites remanserunt.

2. Placuit³ etiam inter predictos filios statuere atque precipere propter pacem⁵ et concordiam, quam inter eos perpetuo permanere desideramus, ut nullus eorum fratris sui terminos vel regni limites invadere praesumat neque fraudulenter ingredi ad conturbandum regnum eius vel marcas minuendas, sed potius adiuvet unusquisque illorum fratrem suum, prout temporis oportunitas permiserit, et auxilium ei ferat contra inimicos eius iuxta rationem et possibilitatem.¹⁰

3. Nec⁴ aliquis illorum^d hominem fratris sui pro quibuslibet causis vel culpis ad se confugientem suscipiat ad intercessionem pro eo faciendam, quia volumus, ut quilibet homo peccans et intercessionem indigens intra regnum domini sui vel ad loca sancta vel ad honoratos homines confugiat et inde iustam intercessionem mereatur.

4. Similiter⁵ precipimus, ut quemlibet liberum^e, qui dominum suum contra¹⁵ voluntatem eius dimiserit et de uno regno in aliud profectus fuerit, neque ipse rex suscipiat neque hominibus suis consentiat, ut talem hominem recipiant vel iniuste retinere presumant; nec non solum de liberis^e, set etiam de servis fugitivis statuimus observandum, ut nulla discordiis relinquatur occasio^f. Et⁶ hoc precipimus, ut nullus ex is tribus fratribus nobis in corpore consistentibus vel nostrum^g vel cuiuslibet²⁰ alterius hominem sacramentum fidelitatis sibi promittere faciat et per hoc eum vel a nobis vel ab altero domino suo per uisummodi sacramentum avertat et ad se adtraat.

5. Quapropter^{h7} praecipendum nobis videtur, ut post nostrum ex hac mortalitate discessum homines uniuscuiusque eorum accipiant beneficia, unusquisque in regno domini sui et non alterius, ne quando per hoc, si aliter fuerit, scandalum aliquod²⁵ possit accidere. Ereditatem autem suam habeat unusquisque hominum illorum absque contradictione, in quocumque regnoⁱ hoc eum legitime habere contigerit^k.

6. Et⁸ unusquisque liber homo post mortem domini sui licentiam habeat se commendandum inter haec tria regna ad quemcumque voluerit; similiter et ille, qui nondum alicui commendatus est.³⁰

7. De⁹ traditionibus autem adque venditionibus, que inter partes fieri solent, precipimus, ut nullus ex is tribus fratribus suscipiat de regno alterius a quolibet homine traditione vel venditione rei immobilis, hoc est: terrarum, vinearum adque silvarum servorumque, qui iam casati sunt, sive ceterarum rerum, que hereditatis nomine censentur, exep̄to auro, argento et gemmis, armis ac vestibus necnon et man-³⁵ cipiis non casatis et is speciebus, que proprie ad negotiatoribus pertinere noscuntur. Ceteris vero liberis^e hominibus hoc minime interdicendum iudicamus.

8. Si¹⁰ autem femine, sicut fieri solet, inter partes et regna legitime fuerint ad coniugium postulate, non denegentur iuste poscentibus, set liceat eas vicissim dare et accipere et adfinitatibus populos inter se sociare. Ipse vero feminae pote-⁴⁰ statem habeant rerum suarum in regno, unde exierint, quamquam in alio propter mariti societatem habitare debeant.

9. De¹¹ obsedibus autem, qui propter credentias dati sunt et a nobis per diversa loca ad custodiendum destinati sunt, volumus, ut ille rex, in cuius regno sunt,

d) ita c.; ullum editiones anteriores. e) cod. tam hoc loco quam infra in hoc capite et in fine⁴⁵ capitis 7: illum et illis. f) quicquam c. g) nostro c. h) qualiter c. i) om. c. k) cognoverit c.

3) Karoli divisio c. 6, p. 128. 4) Ibidem c. 7. 5) Ibidem c. 8. 6) Reliqua huius capituli pars non exstat in Karoli divisione. 7) Karoli divisio c. 9. 8) Ibidem c. 10. 9) Ibidem c. 11. 10) Ibidem c. 12, p. 129. 11) Ibidem c. 13.

absque voluntate fratris sui, de cuius regno sublati sunt, ad patriam eos redire¹ non^m 831. permittat, sed potius in futuro in suscipiendis obsedibus alter alteri mutuum ferat auxilium, si frater fratrem hoc facere rationabiliter postulaverit; idem iubemus et de eis, qui adⁿ suis facinoribus in exilium missi vel mittendi sunt.

5 10. Si¹² causa vel intentio vel controversia talis inter partes propter terminos aut confinia regnorum orta fuerit, que hominum testimonio declarari vel definiri non possit, tunc volumus, ut ad declaratione rei dubiae vexillo crucis¹³ Dei voluntas et rerum veritas inquiratur, ne umquam pro tali causa cuiuslibet generis pugna vel
10 de altero regno de infidelitate contra fratrem domini sui apud dominum suum accusaverit, mittat eum dominus eius ad fratrem suum, ut ibi comprobet, quod de homine illius dixit.

11. Super¹⁴ omnia autem iubemus adque precipimus, ut ipsi tres fratres curam et defensionem aecclesiae sancti Petri simul suscipiant, sicut quondam a proavo
15 nostro Karolo et avo nostro Pipino et beate memorie genitore^p nostro Karolo imperatore^p et a nobis postea suscepta est, ut eam^q cum Dei adiutorio ab hostibus defendere nitantur et iustitiam suam, quantum ad ipsos pertinet et ratio postulaverit, abere faciant. Similiter de ceteris ecclesiis, que sub illorum fuerint potestate, precipimus, ut iustitiam suam et honorem habeant, et pastores adque rectores venera-
20 bilium locorum habeant potestatem rerum, que ad ipsa pia loca pertinent, in quocumque de his tribus regnis^r illarum ecclesiarum possessiones fuerint.

12. Quodsi¹⁵ de his statutis adque convenientiis^s aliquid casu quolibet vel ignorantia, quod non obtamus, inruptum^t fuerit, precipimus, ut quam citissime secundum iustitiam emendare studeant, ne quando propter dilationem magis damnum
25 possit aderescere.

13. Haec¹⁶ autem omnia ita disposuimus adque eo ordine adfirmare decrevimus, ut, quamdiu divinae maiestati placuerit hanc corporalem nos agere vitam, potestas nostra sit super a Deo conservatum regnum adque imperium istud, sicut actenus fuit, in regimine adque ordinatione et omni dominatione regali atque imperiali, et
30 ut obedientes habeamus predictos filios nostros adque Deo hamabilem populum nostrum cum omni subiectione, que patri a filiis et imperatori hac regi a suis populis exhibetur. Et¹⁷ si aliquis ex his tribus filiis nostris per maiorem obedientiam hac bonam voluntatem^u inprimis Deo omnipotenti ac postea nobis placere cupiens morum probitate promeruerit, ut ei maiorem honorem hac potestatem conferre de-
35 lectet, et hoc volumus, ut in nostra maneat potestate, ut illi de portione fratris sui, qui non placere curaverit, et regnum et honorem ac potestatem augeamus et illum talem efficiamus, qualiter ille propriis meritis dignus ostenderit.

14. Hoc¹⁸ postremo statuendum nobis videtur, ut, quicquid adhuc de rebus et conventionibus, que ad profectum et utilitatem eorum pertineant, his nostris decretis
40 adque preceptis addere^v voluerimus^v, sic a predictis dilectis filiis nostris observetur

l) reddere c. m) om. c. n) pro suis facinoribus Karoli div. o) ita correxi; exterminationem c. p) genitoris nostri Karoli imperatoris c. q) etiam c. r) fratribus c. s) consentiis c. t) inrutum c. u) in litteris volun finis est foliū 14. in cod. 980; litteris tatem incipit fol. 66. in cod. 1283. v) addiderimus volumus c.

45 12) Ibidem c. 14. 13) Intelligendum videtur: iudicio crucis Dei, uti in Karoli divisione legitur; mirum, quod haec quoque immutata in hoc capitulari repetuntur, cum Hludowicus crucis iudicium fieri ante vetuisset; cfr. tom. I, p. 279, c. 27. 14) Karoli divisio c. 15. 15) Ibidem c. 16. 16) Ibidem c. 20; p. 130; c. 17. 18) Karoli divisio c. 19. 17) Reliqua huius capituli pars deest in Karoli divisione.

831. adque custodiatur, sicut ea, que in his iam statuta et descripta sunt, custodire et conservare praecipimus.

Ad¹⁹ Aquitaniam²⁰ totam^w inter Ligerim et Sequana et ultra Sequana pagis XXVIII²¹, id est Catalonis, Meltianum, Ambiensis et Pontium usque in mare.

Ad Baiwariam²² totam Toringiam, Riburias, Atoarias²³, Saxoniae, Frisie, Ar-
denna, Asbania²⁴, Bragmento²⁵, Franderes²⁶, Mempiscon²⁷, Medenenti²⁸, Ainau²⁹,
Austerban³⁰, Adertensis³¹, Tervanensis³², Bolensis³³, Quentovico³⁴, Camalecensis³⁵,
Virdomadensis³⁶.

Ad Alamaniam³⁷ totam Burgundiam, excepto quod Pipino datum est³⁸, totam
Provintiam et totam Gotiam, et de ista media Frantia Warensis³⁹, Ungensis⁴⁰, Ca-
strensensis⁴¹, Portiano^{x42}, Remegensis⁴³, Laudunensis, Mosellis⁴⁴, Treveris.

w) *Hic haud dubie verbum unum excidit, fortasse terram, fortasse Niustriam; similiter infra, ubi de Baiwaria et Alamannia dicitur.* x) Potiano c.

- 19) *Haec, quae sequuntur, melius post prologum et ante caput primum collocanda erant.* 20) *Pippini regnum.* 21) *Numerus sive mendosus est sive ad pagorum summam Aquitaniae additorum spectat.* 15
Pagi nominati Catalaunensis (Châlons), Meldensis (Meaux), Ambianensis (Amiens) et Ponticus (Ponthieu) fines tantum huius Pippini regni efficere videntur. 22) *Hludowici filii regnum.* 23) *Geldern.*
24) *Haspengau circa Leodium. [K.]* 25) *Brabant.* 26) *Flandern.* 27) *Pars littoralis Flandriae; cfr. Longnon, Atlas historique de la France, text. p. 125, tab. VIII. [K.]* 28) *Menin; cfr. Longnon, text. p. 126, tab. VIII. [K.]* 29) *Hennegau.* 30) *Inter pagos Atrebatensem et Ter- 20*
vanensem; cfr. Longnon, text. p. 123, tab. VIII: 'Archidiaconé d'Ostrevant au diocèse d'Arras.' [K.]
31) *Artois.* 32) *Thérouanne.* 33) *Boulogne s. mer.* 34) *'Port ruiné près de Saint-Josse-sur-Mer,' Longnon, text. p. 64, tab. VII. [K.]* 35) *Cambrai.* 36) *Vermandois.* 37) *Karoli regnum.* 38) *Cfr. Ordinatio imperii 817, tom. I, p. 271, c. 1.* 39) *Ad dextram Mosae fluminis in dioecibus Virodunensi et Trevirensi; cfr. Longnon, text. p. 114, tab. V. [K.]* 40) *Ad dextram 25*
Axonae fluminis prope ad Attiniacum; cfr. Longnon, text. p. 119, tab. VIII. [K.] 41) *Mézières; cfr. Longnon, l. c. [K.]* 42) *Porcien; ad orientem pagi Laudunensis versus. [K.]* 43) *Reims.*
44) *Moselgau.*

XIV.

ADDITAMENTA AD HLUDOWICI PII CAPITULARIA.

828—840.

195. CAPITULA DE PRAESCRIPTIONE TEMPORIS.

Leguntur in codicibus: 1) Vatic. Pal. 582 fol. 78^v et 2) Paris. 9654 fol. 70; capituli primi pars etiam in 3) cod. Monac. 3853 fol. 262^v.

In codicibus 1. 2. capitula leguntur subnexa capitularibus Wormatiensibus anni 829, in codice 3. sub fine capitum multorum post Ansegisi libros suppletorum. Caput primum legis Burgundionum titulum 79. (LL. III, p. 566) repetit, caput secundum epitomen Aegidii dictam ad l. un. Cod. Theod. V, 10 (ed. Hänel, p. 148). Hludowico Pio minime tribuenda sunt, sed a scriptore quodam Burgundione collecta in diversos codices recepta sunt, ut Regino etiam in libro de synodalibus causis I, 20—22. (ed. Wasserschleben, p. 35 sq.) ea recenseat tamquam ex capitulis Ludowici imperatoris.

(B. I, 673; P. I, 355 in notis.)

1. De inscriptione^a temporum. Licet iampridem a nobis fuerat ordinatum, ut, si quis in populo nostro barbarae nationis persona^b aut^b in re sua consisteret^c invitasset, aut si terram ad habitandum voluntarius deputasset eamque^d per annos quindecim sine tertiis habuisset, in voluntate^e ipsius permaneret, neque exinde quicquam sibi ille, qui dederat, sciret esse reddendum, tamen absque ulla permutatione omni tempore generaliter memorata conditio debeat custodiri^f, praesenti placuit lege constitui. Si quis vero terram ab altero sibi^h traditam violenter dixerit et convicerit fuisse sublatam, priusquam triginta annorum terminus compleatur, et rem constiterit occupatam, et requirere poterit et repetentis partibus reformare. Ceterum si impletis triginta annis terra, a quo- cumque etiam pervasaⁱ fuisse dicatur, non fuerit restituta, nihil sibi reddendum esse cognoscat. Quapropter omnes comites, quoties de privatis causis contentio fuerit generata, secundum ordinem

a) ita 1—3; recte praescriptione. b) ita 1—3; recte personam ut. c) aut alium add. 1. 2.
d) ea 1; eaque 2; eique 3. e) potestate plurimi legis Burg. codd. f) custodire 1. 2. g) Codd.
1—3. Hac voce incipit locus a Reginone receptus; inscriptionem a Reginone praemissam: Item de inscrip-
tione temporum repetivit Baluzius. h) sibi trad. desunt in lege Burg. i) Hic finis codicis 3.

829. legis istius^k iudicare curabunt. Et quia omnia ad quietem omnium pertinentia ex lege convenit provideri, quas^l omnino causas de quibuscunque rebus, quae intra triginta annos non fuerint diffinitae, nullo eas postmodum licebit ordine commoveri: quia satis unicuique ad requirendum et recipiendum, quod ei debitum fuerit, suprascriptus annorum numerus constat posse sufficere.

2. Si^m quis colonum alienum in re sua triginta annos habuerit, ac si suum⁵ vendicet^m. Qui si infra triginta annos inventus fuerit, a domino cum filiis sibi debitis et omni peculio revocetur. Si vero mortuus fuerit, peculium eius dominus revocet. Colona vero, si viginti annos in alieno dominio permanserit, a priore domino non requiratur. Colono duae partes agnationis sequantur, colonae vero tertia pars sequatur. Nam si agnatio infra vigintiⁿ annos edita fuerit, quando adhuc colona domino competebat, repetentibus non negetur; quia in novellis legibus¹⁰ est constitutum. Sane ne separatio coniugii fiat, praecipimus, ut dominus^o coloni vicaria muliere^o cum agnatione partis tertiae non negetur.

k) om. 2. l) omnes lex Burg. m) De inquilinis et colonis inscriptio apud Bal. n) XXX. cod. 2. o) a domino coloni vicariae mulieri corr. 2; legendum erat: dominus coloni vicariam mulierem cum agnatione partis tertiae non neget.

15

196. EPISCOPORUM AD HLUDOWICUM IMPERATOREM RELATIO.

829. Aug.

Invenitur in codicibus: 1) Gothano 84 fol. 395, in quo sequitur Ansegisi collectionem, 2) Mutin. eccl. cath. Ord. I, 2 fol. 185, in quo subnexum est Wormatiensibus²⁰ capitulis, quae pro lege habenda dicuntur, 3) Monac. 3853 fol. 295^v, in quo praefatio et capitula 1—45. a me infra numerata tamquam capitula XXX—LXX. diversis aliis plerumque Italicis subnectuntur, reliqua vero omittuntur. Initii quaedam fragmenta servantur quoque 4) in foliis nonnullis in bibliotheca regia Monacensi nuper repertis; in codice, ad quem haec Monacenses reliquiae quando pertinuerunt, haec relatio Ansegisi²⁵ collectionem secuta est.

Hludowicus hieme anni 828. ad annum 829. constituerat (supra nr. 184) quatuor archiepiscoporum et episcoporum synodos in regno Francorum fieri et, ut epistola generalis (supra nr. 185) docet, de harum synodorum deliberationibus 'sibi atque fidelibus suis admuntiare' iusserat. Synodi mensibus Maio et Iunio anni 829. habitae sunt, et³⁰ servata sunt ea, quae in Parisiensi synodo deliberata et conscripta sunt (Mansi XIV, col. 533—604), cum contra aliarum trium synodorum acta ad nostram aetatem non pervenisse videantur. Parisiensis synodus anno 829. ante diem octavum Idus Iunias (6. Iunii) habita (Mansi l. c. col. 535) haec acta cum litteris transmiserat haud dubie, ut in placito generali mense Augusto eiusdem anni Wormatiae habendo de ipsis trac-³⁵ taretur, ut colligendum est e verbis, quae actorum libro tertio canone 18. leguntur (Mansi XIV, col. 600, et infra c. 30): ut nunc in praesenti placito a vestra serenitate expresse admoneantur (sc. abbates et abbatissae). Sed uti anno 813. concordia quaedam, quae dicitur, synodorum quinque illo anno habitatum imperatori tradita esse videtur (LL. II, p. 552—554; cfr. Capp. e canonibus excerpta, tom. I, p. 173), ita anno quo-⁴⁰ que 829. synodorum huius anni habitatum concordiam Hludowico transmissam esse crediderim, quam antea pro parte tantum e Benedicti collectione notam G. H. Pertz primus e codice Gothano edidit, et quam aliis codicibus et conciliorum editione adhibitis in plurimis emendatam infra repeto. Praefationis primae et ultimae partis loco litterae quaedam episcoporum ad imperatorem datae ab huius relationis auctore⁴⁵ positae sunt, quae in Parisiensi concilio actorum libro tertio praefixae leguntur (Mansi

XIV, col. 592 sq.), mutatis tamen quibusdam verbis huius relationis indolem in- 829.
dicantibus, cum dicatur (infra c. 55): pauca de multis, quae in nostris conventibus
gesta sunt, excerpentes in unum redigendo succincte et ordinatim adnotavimus. Hinc
etiam colligendum videtur hanc relationem non de Parisiensi tantum conventu, sed de
5 aliis quoque tribus esse excerptam (cfr. etiam Hefele, Conciliengeschichte IV², p. 72 sq.):
maxima sane relationis pars cum Parisiensibus canonibus concordat, qui saepe abbreviati,
raro tantum paululum mutati vel paucis verbis aucti, interdum etiam negligentius de-
scripti et concepti (cfr. infra c. 2. 4. 6. 24) apparent. Quaedam sane huius relationis
capitula frustra in Parisiensibus canonibus requiruntur, capita scilicet 11. 12. 13.
10 infra a me numerata, et alia (cfr. c. 56 sqq.) argumento quidem similia, verbis autem
a Parisiensi concilio diversa sunt. Haec autem capitula ex aliis eiusdem anni conciliis
hausta esse putaverim: leguntur enim omnino consentanea etiam in posterioris cuiusdam
synodi Aquisgrani scilicet anno 836. habitae canonibus (Mansi XIV, col. 672—734),
quae maximam in partem et huius Parisiensis concilii et aliorum anno 829. habitorum
15 canones iterum sanxisse videtur. Haec quoque relatio in conventu Wormatiensi tradita
esse haberi potest: recurrunt enim in capite 30. verba illa de 'presenti placito' dicta,
quae e Parisiensibus canonibus repetita sunt.

Capitula vere 'succincte et ordinatim' (c. 55) redacta et in plures partes in codice
Gothano divisa sunt; in aliis codicibus capitula omnia perpetua numerorum serie iuncta
20 sunt; quare ego quidem numeros perpetuos uncis inclusos capitulis, ut melius allegari
possint, addidi. (B. deest; P. I, 332.)

Rescriptum^a consultationis sive exortationis episcoporum ad domnum
Hludowicum imperatorem.

Domino¹ prestantissimo et pietatis gratia predito Hluduwico orthodoxo atque
25 invictissimo augusto.

Nos famuli vestri, quamvis indigni, tamen episcopi Deo humiliter grates per-
solvimus eiusque immensam pietatem et benignitatem conlaudamus et predicamus,
qui vos adeo in sui amorem devotissimum famulum suum flagrare facit, ut de pro-
fectu et exaltatione sanctae suae ecclesiae indesinenter cogitetis^b, eamque, utpote
30 matrem spiritalem, sicut fidelis et dilectus filius spiritalis, ad meliora et potiora
semper provehere studeatis. Nam cum mucro divinus imperium vobis divinitus com-
missum interius exteriusque merito nostrae iniquitatis multifariis attereret cladibus,
prudenter animadvertentes, quod haec nonnisi iusto iudicio Dei evenirent, illico scriptis
serenitatis vestrae² anno praeterito cunctos aecclesiarum pastores admonuistis, ut,
35 quia constabat eos speculatores Domini existere et gladium divinum super terram,
id est super peccatores Deum, grassari, meminerint speculationis suae et ieiunio
triduo ab omnibus generaliter peracto unusquisque in quolibet ordine positus dili-
genter conscientiam suam conveniret et, ubi se Deum offendisse cognoscebat, maturato
per poenitentiae satisfactionem corrigere non differret. In quibus etiam apicibus in-
40 serere vobis placuit, ut, si Deus pacem undique et otium vobis tribueret, in hoc
placitum vestrum generale consumere voluissetis, ut primum, quicquid in vobis, id
est in persona et ministerio vestro, corrigendum inveniretur, Domino auxiliante
corrigeretis, deinde, quicumque³ in omnibus ordinibus imperii vestri Deo displiceret³,

a) Inscriptio e codd. 1—4.

b) Hic finis est cod. 4.

45 1) Conc. Paris. libri tertii praefatio, quae autem ad Hludowicum et Hlotharium data est; Mansi
XIV, col. 592 sq. 2) Nobis non tradita sunt; cfr. supra p. 1. praefationem ad Capitularia nr.

184—193. [K.] 3) quaecumque ... displicerent Conc. Paris.

829. inquireretis et secundum eius voluntatem cum consensu fidelium vestrorum ad tramitem rectitudinis revocaretis⁴. Sed quia tempus optatum exterioribus incursionibus praepedientibus secundum desiderium vestrum nacti non estis, libuit serenitati vestre cum quibusdam fidelibus vestris preterita hieme placitum habere et de his, quae praemissa sunt, diligenter tractare Deique voluntatem quaerere et aecclesiae vobis commissae utilitatem providere. Quapropter de^e omnibus, quae ad tempus emendatione digna visa sunt, congrua capitula serenitas vestra digessit⁵ legatosque strenuos delegavit⁶, ut per eadem capitula et flagitia malorum hominum punirent et bonorum laudem vestrae celsitudini innotescerent. Inter quae etiam statuistis⁷ in quattuor partibus imperii vestri conventus episcoporum uno eodemque tempore fieri, in quibus tractarent, quaererent atque cum Dei adiutorio invenirent de causis ad religionem christianam eorumque curam pertinentibus, quid a principibus et reliquo populo vel ita, ut divina auctoritas docet, aut aliter teneretur, vel quid inde ex parte aut ex toto dimissum esset, ut non teneretur; deinde quid in ipsorum, qui pastores populi constituti sunt, moribus, conversatione et actibus inquiri⁸ possit, quod divinae regulae atque auctoritati non concordaret, simulque inveniretur, quae occasiones in utroque ordine id effecerunt, ut a recto tramite deviassent, et quicquid de his inventum fuisset, vestrae celsitudini notum facerent. Quod⁹, ut Deus posse dedit, facere curavimus et in subiectis capitulis adnotavimus.

(1.) Cap. I. Quid proprie ad religionem christianam pertinet. Primum¹⁰ fundamentum christianae religionis est fides catholica, hoc est, credere in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum et verum Deum, trinum in personis et unum in substantia; credere etiam, quod sola persona Filii pro salute nostra carnem assumpserit, in qua et passus est et resurrexit et ascendit in celos, cum qua etiam ad iudicium venturus est^d; et credere, quod per Spiritum sanctum remissio peccatorum in baptismo conferatur, et quod fidelibus in aecclesia Christi eiusdem sancti Spiritus dono per ministerium sacerdotale et per poenitentiam remissio peccatorum indubitanter attribuat, et quod generalis omnium in vera carne in adventu Christi resurrectio futura sit, et quod nosse unumquemque fidelem oporteat, quia^e haec fides vera et fructuosa esse non potest, nisi bonis operibus exornetur, id est¹¹ spe, caritate, humilitate, castitate, continentia, sobrietate, unanimitate, concordia, iustitia, pietate, misericordia, innocentia et simplicitate et ceteris his similibus; quae omnia in dilectione Dei et proximi consistunt. Sine his enim nemo potest placere Deo nec salvus esse, quia teste apostolo 'fides¹² sine operibus mortua est in semetipsa'. Proinde necesse est, ut unusquisque christianus diligenter perpendat, utrum in eo fides viva sit bona opera agendo, an mortua bona opera negligendo; et si iuxta documentum apostoli ipsa fides sine operibus bonis mortua est, qua^f damnatione plectendi sunt illi, qui non solum eandem fidem bonis operibus non exornant, sed etiam diversis flagitiis eam commaculant? Inter cetera^g quippe mala, quae eandem fidem commaculant, quattuor nobis vitia spiritalia merito exaggeranda videntur, quae, quanto occultiora sunt, tanto perniciosiora, id est: superbia, per quam angelus diabolus effectus est et de celo eiectus; invidia, per quam idem diabolus hominem

c) de omn. om. 1. d) om. 1. e) adventum 1. f) quadam 1. g) tertia 1.

4) scilicet ut eum vobis populoque vobis commisso propitium faceretis *addit Conc. Paris.*

5) *Cfr. supra nr. 187. 188.* 6) *Cfr. supra nr. 184. sub fine.* 7) *In Constitutione supra p. 2.*

edita, e qua verba, quae sequuntur, desumpta sunt. 8) *inveniri Conc. Paris. et Constitutio supra p. 2.*

edita. 9) *Praefationis Parisiensis finem longiorem vide infra tamquam praefationem ad c. 55 sqq.*

10) *Conc. Paris. lib. I, c. 1. in medio, Mansi XIV, col. 536 sq.* 11) *fide add. Conc. Paris.*

12) *Iac. 2, 17.*

de paradyso eiecit; odium et discordia, quae caritatem inter proximos extinguunt et^h 829. dilectionem evacuant et omnia bona pervertunt^h et non sinunt proximos in mutua dilectione consistere neque¹³ etiam tranquillam, ut decuerat christianos, vitam degere¹. Quae ideo periculosiora, immo mortifera diximus, quoniam sectatores illorum ea aut
5 non intellegunt aut certe intellegere dedignantur, et quia ea parvipendentes pro his ad confessionem non veniunt idcirco nec correctionem merentur.

(2.) Cap. II. Quod universalis sancta Dei ecclesia unum corpus^k, eiusque caput Christus sit¹. Primum¹⁴ igitur, quod universalis sancta ecclesia Dei unum corpus manifeste esse credatur, eiusque caput Christus¹, apostolicis ora-
10 culis approbamus; unde Paulus: 'Vos¹⁵ autem estis' inquit 'corpus Christi et membra de membro', itemque: 'Sicut¹⁶ enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo', item: 'Cuius¹⁷ caput Christus est, ex quo totum corpus per nexus et coniunctionem administratum crescit in templum sanctum in Domino.' Sunt et alia innumera huius-
15 cecodi exempla, quae hic ob prolixitatem vitandam pretermittuntur. Quisquis ergo per aliqua illicita ex membro Christi se fecit membrum diaboli¹⁸, a quo astu diabolico superatus^m est, se incunctanter, dum tempus penitentiae in promptu habetur, restituere non neglegat.

(3.) Cap. III. Quod eiusdem aecclesiae corpus in duabus principaliter
20 dividatur eximiis personis. Principaliter¹⁹ itaque totius sanctae Dei ecclesiae corpus in duas eximias personas, in sacerdotalem videlicet et regalem, sicut a sanctis patribus traditum accepimus, divisum esse novimus; de qua re Gelasius Romanae sedis venerabilis episcopus ad Anastasium imperatorem ita scribit: 'Duae²⁰ sunt quippe', inquit, 'imperator augusteⁿ, quibus principaliter mundus hic regitur, auctori-
25 tas sacrata pontificum et regalis potestas; in quibus tanto gravius pondus est sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem.' Fulgentius quoque in libro de veritate predestinationis et gratiae ita scribit^o: 'Quantum²¹ pertinet', inquit, 'ad huius temporis vitam, in aeclesia nemo pontifice potior, et in saeculo christiano nemo imperatore celsior invenitur.'

30 Cum haec quippe ita se habeant, primum de sacerdotali, post de regali persona dicendum statuimus.

De^p persona sacerdotali.

(4.) Cap. I. De^a electione et promotione sacerdotum. De electione et promotione eorum, qui ad formam et exemplum aliis praeficiendi^r sunt, providen-
35 dum²² ac summopere cavendum est, ut hi, per quos et religio christiana constare et caeteri ab offensione debent salvari, tales remota poenitus Simoniaca peste eligantur, quales et apostolicus sermo et canonicus ordo et beati Gregorii pastoralis

h) et ... pervertunt *om. 3. et Conc. Paris.* i) delegere 1. k) manifeste esse dicatur eique 3.
l) sit ... Christus *om. 3.* m) separatus *corr. superatus 1; separatus Conc. Paris.* n) imperatrices 1.
40 o) *Hic incipit iterum cod. 4.* p) *Hanc rubricam et sequentes om. codd.; apte suppl. Pertz.* q) *Inscr. om. 3; Ut docti et idonei ad sacerdotium promoveantur rubr. in 4.* r) perficiendi 1; proficiendum 3.

13) nec quietem tranquillamque *Conc. Paris.* 14) *Conc. Paris. lib. I, c. 2, l. c. col. 537.*
15) 1. *Corinth. 12, 27.* 16) *Rom. 12, 4. 5.* 17) *Coloss. 2, 19.* 18) *Conc. Paris. hic addit: noverit se non in corpore Christi, sed in corpore esse diaboli. Proinde necesse est, ut corpori Christi,*
45 *quae negligens huius capitularis auctor omisisse videtur.* 19) *Conc. Paris. lib. I, c. 3, l. c.* 20) *Thiel, Epistolae Roman. pontif. I, p. 349; Jaffé, Reg. Pontif. I², nr. 632.* 21) *Fulgentius, de veritate praedest. lib. II, c. 38, Opera ed. Venetiis 1742, p. 215.* 22) *Conc. Paris. lib. I, c. 11, l. c. col. 544.*

829. regula docet. Scilicet²³ quoniam, si pro aliquo munere presentis futuraeque retributionis vel pro alia qualibet re, quae contraria esse possit veritati divinaeque auctoritati, eligitur, liquet profecto, quod ex toto aliter agitur, quam divina auctoritas testetur, et quod in huiusmodi facto Deus offendatur, et taliter electo et his, quibus praeficitur, quin scandalum generetur, dubium non est. Proinde oportet, ut in electione et ordinatione sacerdotis valde sit execranda Simoniaca heresis²⁴, quae propter quorundam avaritiam et ambitionem modernis temporibus dignitatem sacerdotalem fuscare comprobatur, nichilque^s sui detestandi iuris habeat^s, quae in primordio sanctae Dei ecclesiae a beato Petro principe apostolorum cum auctore suo damnata est. Nam et in concilio Calcedonensi capitulo secundo scribitur: 'Si^{t25} quis episcopus per pecuniam fecerit ordinationem et sub precio redegerit gratiam, quae non potest vendi, ordinaveritque per pecuniam episcopum aut presbiterum aut diaconum vel quemlibet ex his, qui connumerantur in clero, aut promoverit per pecuniam dispensatorem aut defensorem vel quemquam, qui subiectus est regulae, pro suo turpissimi lucri comodo, is, cui hoc attemptandi approbatum fuerit, proprii gradus periculo subiacebit; et qui ordinatus est, nichil ex hac ordinatione aut promotione per negociacionem facta proficiat, sed sit alienus ea dignitate vel sollicitudine, quam pecuniis adquisivit. Si quis vero mediator tam turpibus et nefandis datis vel acceptis extiterit, siquidem clericus fuerit, proprio gradu decidat; si vero laicus aut monachus, anathematizetur^{t26}.'

(5.) Cap. II.^u Quod²⁷ sumopere studendum est, ut tam docti et tales ad sacerdotium provehantur, quales beatus Gregorius in Libro pastoralis describit, ubi inter caetera sic ait: 'Nulla²⁸ ars doceri presumitur, nisi intenta prius meditatione discatur; ab imperitis ergo, qua temeritate pastorale magisterium suscipitur, quando ars est artium, regimen animarum?' Nam et Dominus per Aggeum prophetam de pastoribus ait: 'Interroga²⁹ sacerdotes legem.' Quod beatus Hieronimus ita exponit: 'Considera³⁰ sacerdotum esse', inquit, 'officii de lege interrogatos respondere; si sacerdos est, sciat legem Domini; si ignorat legem, ipse se arguit non esse Domini sacerdotem. Sacerdotis enim est scire legem et ad interrogationem respondere de lege'. Omnibus etiam sacerdotibus illa specialiter sententia beati Gregorii ante oculos constituenda est, in qua inter caetera: 'Cum³¹ rerum', inquit, 'necessitas exposcit, pensandum valde est, ad culmen quisque regiminis qualiter veniat; ad hoc rite perveniens, qualiter vivat, et bene vivens, qualiter doceat, et recte docens infirmitatem^v suam quotidie, quanta valet consideratione, cognoscat^v.'

(6.) Cap. III. Quia^{w32} vero nonnullos ordinis nostri socios avaritiam turpiter sectari et merito a multis reprehendi et ob id innoxios cum noxiis ex hac occasione infamari conperimus, abhinc in commune nos et socios nostros mutua exhortatione corrigendos esse iudicavimus, ita videlicet, ut nec nos in huiusmodi peste avaritiae coram Deo peccaremus, nec aliis per nostrum malum exemplum detrahendi et in

s) non nichil detestandi iuris tanta cupiditas habet 1. t) Si . . . anathematizetur om. 3. u) Ut docti et idonei ad sacerdotium promoveantur rubr. in 4. v) infirmitatem . . . cognoscat om. 1. w) Ut avaricia caveatur rubr. in 4.

23) Conc. Paris. l. c.: scilicet ut nullius terrenae rei gratia, nisi Dei solius, eligantur. Quoniam rell. Errore haec omissa videntur. 24) Cfr. Cap. eccles. 818. 819, tom. I, p. 276, c. 2; Admon. gen. 789, l. c. p. 55, c. 21. 22. [K.] 25) Conc. Chalc. c. 2, Mansi VII, col. 384. 26) Conc. Paris. l. c. add.: Quae etiam Deo odibilis pestis primum necesse est, ut imperiali auctoritate et potestate cum consensu venerabilium sacerdotum a Romana ecclesia amputetur rell. [K.] 27) Conc. Paris. lib. I, c. 12, Mansi XIV, col. 545, quod capitulum hic valde abbreviatum apparet. 28) Gregorii Lib. pastor. pars I, c. 1, Opera ed. Bened. tom. II, col. 2. 29) Agg. 2, 12. 30) Hieronymus, Commentar. in Agg. c. 2, Opera ed. Bened. tom. VI, col. 760. 31) Gregorii Lib. pastor. praef., l. c. col. 1. 32) Conc. Paris. lib. I, c. 13, l. c. col. 546, pluribus autem omissis.

nobis peccandi locum daremus. Verum cum nullus christianus thesauros in terra, 829. sed potius secundum Domini sententiam³³ in caelo recondere debeat, cavendum sum-
mopere sacerdotibus est, ut ab avaritiae peste³⁴, quae radix omnium malorum est
suosque sectatores a regno Christi excludit, se cohibeant; quoniam digne non possunt
5 subditis praedicare, ut ab his se abstineant, cum ipsi his, quod valde dedecus³⁵, immo
periculosum est, se mancipaverint. Gravius quippe atrociusque hae pestiferae lues
in illis dampnantur, quam in his, qui eorum dictis et exemplis ab his coherceri de-
buerunt^x. Solent namque a nonnullis multifariae occasiones obtendi, quae necessitatis
nomine palliantur^y, et revera, dum exterius necessitas pretenditur, interius ab avaritia
10 tegitur, unde et beatus Prosper ait: 'Non³⁶ potest dicere sacerdos contemptoribus
admonitionis suae: "Futurum cogitate iudicium", quod ipse forte non cogitat; ama-
toribus mundi: "Nolite diligere mundum", si eum amor mundi oblectat; ambitiosis:
"Ambitioni iam finem inponite", si eum ambitio ruinosa precipitat.' In vita quoque
beati Ambrosii legitur: 'Ingemiscebat³⁷ enim vehementer, cum videret radicem
15 omnium malorum^z avaritiam, quae neque copia neque inopia minui potest, magis
magisque increescere in hominibus, et maxime in his, qui in potestatibus erant con-
stituti, ita ut interveniendi illi apud illos gravissimus labor esset, qui omnia precio
distrahebant. Quae res omne malum primo^a invexit Italiae, et exinde omnia ver-
guntur in peius. Et quid dicam, si in huiusmodi personis ita rabiem suam exercent,
20 qui solent aut filiorum aut propinquorum causas protendere ad excusandas excusationes
in peccatis, quandoquidem plerosque coeperit etiam caeca labes sacerdotes vel levitas,
quibus portio Deus est, ut illam etiam ipsi appetant. Et vae mihi misero, quia nec
fine mundi provocamur, ut tam gravi iugo servitutis liberari velimus, quod demergit
usque ad profundum inferni, ut faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, qui
25 nos recipiant in aeterna tabernacula.'

(7.) Cap. IV.^b Quia^{c38} ergo propter communem ac necessariam correctionem
pariter diligenterque inquisivimus et ex oraculis divinis et sanctorum patrum dictis
manifestum fecimus, qualiter ad pastorale magisterium veniendum, qualiter in eo
vivendum, qualiter docendum sit et qualiter sacerdotes Domini avaritiam, qui aliis
30 forma et exemplum esse debent, cavere debeant^c, operae precium duximus nos exor-
tando admonere et admonendo exhortari, ut hospitalitatem precipue sacerdotes^d Do-
mini^e sectari meminerint, quoniam haec a quibusdam ordinis nostri sociis minus
iusto in ea actum est, et ideo a multis non solum ipsi negligentes, verum etiam
hospitalitati studentes^d tali reprehensione sunt denotati. Porro si hospitalitas in
35 tremendi examinis die ab aeterno iudice est remuneranda, qui dicturus est: 'Hospes³⁹
fui, et collegistis me', et ob id ab omnibus christianis summopere est sectanda, multo
magis tamen vigilantiusque ab his, qui dictis et exemplis ad vitam aeternam aliis
ducatum praebent, postposita avaritiae peste et alia qualibet occasione prorsus est
exequenda. Ab apostolo⁴⁰ quippe inter cetera virtutum praeconia, quae episcopo
40 inesse debent, hospitalitas etiam habenda praedicatur. 'Episcopi⁴¹ namque domus', ut
beatus Hieronimus scribit, 'omnium commune debet esse hospitium; et laicus, si unum

x) debuerit 1. y) balliantur corr. blandiantur 1. z) om. 1. a) proximo 1. b) De hospi-
talitate rubr. in 4. c) Quia ... debeant om. 3, in quo initium est: Operae quoque precium. d) sacer-
dotes ... studentes om. 3. e) Finis codicis 4.

45 33) Matth. 6, 19, 20. 34) quae est idolorum servitus et cupiditate addit Conc. Paris., fortasse
neglegenter hic omitta. 35) dedecens rectius Conc. Paris. 36) Prosper, de vita contemplativa
lib. I, c. 15, Opera ed. Parisiis 1711, App. col. 13 sq. 37) Vita Ambros. c. 41, Opera ed. Bened.
tom. II, App. col. XI. 38) Conc. Paris. lib. I, c. 14, pars prior, l. c. col. 548. 39) Matth. 25, 35.
40) 1. Tim. 3, 2. 41) Hieronymus, Commentar. ad Titum, c. 1, Opera, tom. VII, col. 701.

829. aut duos aut paucos recipiat, implet hospitalitatis officium; et episcopus, nisi omnes recipiat, inhumanus ab eo scribitur.⁷

(8.) Cap. V. Ut, quando episcopi parrochias suas circumeunt, hoc summopere studeant, ne his, quibus prodesse debuerant, oneri sint. Didicimus⁴² sane quorundam relatu nonnullos episcoporum nostrorum in peragrandis 5 parrochiis suis non solum consacerdotibus, verum etiam quibusdam aliis fidelibus, quibus consultum ferre debuerant, oneri existere⁴³, et ob hanc causam multos in sui detractationem detestationemque pertrahere; idcirco in commune statuimus, ne ulterius a quoquam episcopo tale quid fiat. Statuimus etiam, ut congruo tempore unusquisque parrochiam suam circumeat. Et quamquam auctoritas canonica doceat⁴⁴, ut 10 quarta pars decimarum et reddituum ex oblationibus fidelium in usus episcoporum cedat, ubicumque tamen episcopus sua habet, suis contentus sit; ubi autem nihil rerum aeclesiae suae habet, accipiat de memorata parte sibi suisque, non quod avaritia, quod absit, suaserit, sed potius quod necessitas compulerit. Ceterum si accipiendi nulla necessitas urguerit, nihil de memorata quarta parte accipiat, sed usibus 15 ecclesiarum et pauperibus Christi impertiendum secundum suam dispositionem relinquat.

(9.) Cap. VI. Ut^f chorepiscopi modum mensurae suae, qui in sacris canonibus prefixus est, non excedant. Emersisse⁴⁵ reprehensibilem et valde inolitum usum comperimus, eo quod quidam chorepiscopi ultra modum suum progredientes et donum sancti Spiritus per inpositionem manuum tradant et alia quae- 20 que, quae solis pontificibus debentur, contra fas peragant, presertim cum nullus ex septuaginta discipulis, quorum speciem in aeclesia gerunt^g, legatur sancti Spiritus donum per manuum inpositionem tradidisse; quod autem solis apostolis eorumque successoribus proprii sit officii tradere Spiritum sanctum, liber actum apostolorum⁴⁶ docet. In concilio vero Cesariensi ita de chorepiscopis habetur scriptum: 'Chor- 25 episcopi⁴⁷ quoque ad exemplum quidem et formam septuaginta videntur esse; ut comministri autem propter studium, quod erga pauperes exhibent, honorantur.' Item in concilio Antiocheno cap. X: 'Qui⁴⁸ in vicis et possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint et ut episcopi consecrati sint, tamen sanctae synodo placuit, ut modum proprium recognoscant et 30 gubernent subiectas sibi ecclesias earumque moderamine curaue contenti sint^h.'

(10.) Cap. VII. Ut^f episcopi ministros odientes avaritiam per parrochias suas constituentⁱ. Comperimus⁴⁹ quorundam episcoporum ministros, id⁵⁰ est chorepiscopos, archipresbiteros et archidiaconos⁵⁰, non solum in presbiteris sed etiam in plebibus parrochiae suae avaritiam potius exercere, quam utilitati ec- 35 clesiasticae dignitatis inservire populiue saluti consulere; quam negligentiam, immo execrabile ac dampnabile cupiditatis vitium, omnes in commune deinceps vitandum statuimus. Pertimescenda porro et vigilanter cavenda est sacerdotibus Domini Heli sacerdotis ruina⁵¹, qui, filios suos indigne agentes Dominumque in suis pravis actibus ad iracundiam provocantes sacrificioque Domini iniuriam inrogantes, quia verbis tan- 40 tum et non verberibus corripuit, cum eis divina iustaque ultione ruentibus ruit. At si forte, quod absit, ullus episcoporum deinceps sectatores avaritiae ministros in parrochia sua constituerit et eorum cognitam pravitatem auctoritate pastoralis acriter

f) *Inscr. om.* 3. g) *gerit corr. gerunt* 1. h) *ut episcopi add.* 1. i) *om.* 1.

42) *Conc. Paris. lib. I, c. 31, medio, l. c. col. 559.* 43) *Cfr. etiam Cap. eccles. 818. 819, tom. I, 45 p. 278, c. 19; supra p. 9, n. 8. [K.]* 44) *Cfr. Capp. episcoporum 846—850 infra nr. 210, n. 9. [K.]*

45) *Conc. Paris. lib. I, c. 27, abbrev., l. c. col. 556.* 46) *Act. apost. c. 19.* 47) *Conc. Neocaes. c. 13, Mansi II, col. 546.* 48) *Conc. Antioch. c. 10, l. c. col. 1323.* 49) *Conc. Paris. lib. I, c. 25, abbrev., Mansi XIV, col. 555.* 50) *id est ... archidiacon. om. Conc. Paris.* 51) *1. Reg. 4, 18.*

ferire detrectaverit, exemplum neglegentis^k Heli sacerdotis imitari se cognoscat, et 829. sinodali correctione modis omnibus subiacendum. Nam et in communi consensu statuimus, ut unusquisque episcoporum super archidiaconum suum deinceps vigilant-
torem curam adhibeat, quia propter eorum avaritiam et morum improbitatem multi
5 scandalizantur et ministerium sacerdotale vituperatur et in ecclesiis a sacerdotibus multa propter eos negleguntur.

(11.) Cap. VIII. De⁵² presbiteris et eorum ecclesiis, unde multa negleguntur et scandala generantur, in nostra discussione quattuor nobis pericula apparuerunt. Primo quia nonnulli ex ipsis sacerdotibus quadam securitate accepta nec ea, quae
10 ad cultum pertinent, faciunt neque in restauratione et luminaribus ecclesiae studium habent nec etiam senioribus suis debitam reverentiam exhibent et insuper ecclesias suas exspoliant et in prediola sua propria transferunt; quae omnia ad neglegentiam episcoporum pertinere deprehendimus. Ob id vero quadam occasione accepta seniores eorum audaciter prorumpunt, ut eos etiam inlicite et inhoneste atque irreverenter
15 tractare presumant. Unde summopere omnibus modis^l abhinc providendum iudicavimus, ut ea, quae a domno imperatore cum consensu episcoporum ob honorem et amorem Dei ecclesiis concessa^m sunt, non in avaritiam presbiterorum aut in rapacitatem episcopalium ministrorum cedant, sed in utilitatem ecclesiae et in usus clericorum et pauperum deveniant.

(12.) Cap. IX. Illud⁵² quoque non minus periculosum esse didicimus, quod in quorundam episcoporum parroechiis quosdam presbiteros contra interdicta sanctorum canonum⁵³ feminas in domibus suis non solum habitare, sed etiam sibi ministrare faciunt; quas et laqueum sacerdotibus persepe extitisse et multos hac occasione in scandalum et in detractionem corruiisse cognovimus. Que transgressio et tempore
25 genitoris vestri⁵⁴ et vestro⁵⁵ in conventibusⁿ episcoporum secundum auctoritatem canonicam prohibita, sed necdum ad perfectionem plene est perducta. Unde in commune censuimus, ut hi, qui tantae transgressionis incorrectores hactenus extiterunt, si abhinc huius rei correctores esse neglexerint, iuxta apostoli sententiam quasi consentientes malorum coerceantur.

(13.) Cap. X. Similiter⁵² de illis presbiteris, qui contra statuta canonum⁵⁶ villici fiunt, tabernas ingrediuntur, turpia lucra sectantur et diversissimis modis usuris inserviunt et aliorum domos inhoneste ac inpudice frequentant et comessationibus et ebrietatibus deservire non erubescunt et per diversos mercatus indiscrete discurrunt, observandum iudicavimus, ut abhinc districte severiterque coerceantur, ne
35 per eorum inlicitam et indecentem actionem et ministerium sacerdotale vituperetur et, quibus debuerant esse in exemplum, fiant in scandalum.

(14.) Cap. XI. Quod^f conversatio sacerdotalis testes vitae probabiles habeat. Pari ergo consensu nobis visum est, ut pontifices sanctorum decedentium patrum exempla sequentes religiosos conversationis suae testes habeant, quatinus
40 detrahare volentibus locum minime prebeant. Ut⁵⁷ ergo sacerdos discipulis suis de

k) neglegentius 1. l) nobis 1. m) concessum est 1. n) conventus 1.

52) Non e Concilio Paris. desumptum; cfr. autem c. 6—8. Concilii Aquisgr. 836 (Mansi XIV, col. 681 sq.), quibuscum haec ad verbum consentiunt. 53) Conc. Nic. c. 3, Mansi II, col. 679. 54) Capp. in synodo tractata, tom. I, p. 237, c. 6; Ghaerbaldi capp. 802—810, l. c. p. 243, c. 1; Statuta Rhispac. 799.
45 800, l. c. p. 228, c. 17; Capp. a sacerdot. propos. 802, l. c. p. 107, c. 15; Cap. miss. 802, l. c. p. 102, c. 3. [K.] 55) Cap. eccles. 818. 819, l. c. p. 278, c. 17. 56) Cfr. exempli gr. Conc. Nic. c. 17, Mansi II, col. 682; Conc. Laodic. c. 24. 54, l. c. col. 579. 582. [K.] 57) Conc. Paris. lib. I, c. 20, l. c. col. 553.

829. se ipso exemplum bonum debeat praebere, apostolus ad Titum docet dicens: 'In⁵⁸ omnibus te ipsum praebe^o exemplum^o bonorum operum, in doctrina, in integritate, in castitate' et reliqua. Beatus quoque Gregorius in decretis suis ita ait: 'Verecundus⁵⁹ mos inolevit, ut huius sedis pontificibus ad secreta cubiculi sui servitia laici pueri ac^p seculares obsequantur et, cum pastoris vita esse discipulis semper debeat in exemplum, plerumque clerici, qualis in secreto sit vita pontificis sui, nesciunt et, ut dictum est, seculares pueri sciunt. De qua re presenti decreto constituo, ut quidam ex clericis vel etiam ex monachis electi ministerio cubiculi pontificalis obsequantur, ut is, qui in loco est regiminis, habeat testes tales, qui eius in secreto conversionem videant et ex visione sedula exemplum profectus^q sumant.' Haec igitur beatus¹⁰ Gregorius scripserit; caeterum, si qui de hac re copiosiora exempla querere voluerint, vitas beati Augustini et Ambrosii et ceterorum sanctorum aliorumque virorum legant et perspicue invenient, quod vita et conversatio pontificis semper testes vite probabilis habere debeat.

(15.) Cap. XII. Ut^{q*} episcopi in rebus ecclesiae circa propinquos¹⁵ suos expendendis reprehensionem caveant et discrecionis modum teneant. Quoniam⁶⁰ multi episcoporum amore propinquorum suorum de rebus sibi commendatis suo aut quolibet amicorum nomine praedia et mancipia emunt et, ut in suorum propinquorum ius cedant^r, statuunt et ob hoc et iura ecclesiastica convelluntur et ministerium sacerdotale fuscatur, immo a subditis detrahatur et contemnitur, placuit omnibus, ut deinceps hoc avaritiae genus caveatur, fixumque abhinc et perpetuo mansurum esse decrevimus, ut episcopus res sui iuris, quas aut ante episcopatum aut certe in episcopatu hereditaria successione adquisivit, secundum auctoritatem canonicam⁶¹ quicquid vult faciat et cui vult conferat; postquam autem episcopus factus est, quascumque res de facultatibus aecclesie aut suo aut alterius²⁵ nomine qualibet conditione comparaverit, decrevimus, ut non in propinquorum suorum, sed in ecclesiae, cui praeest, iura deveniant. Similiter de^o presbiteris vel diaconibus, qui de aeclesiarum rebus, quibus praesunt, praedia eo modo emunt, faciendum statuimus; quoniam multos presbiterorum occasione taliter emptarum rerum ecclesias, quibus praesunt, exspoliassent et a suo ministerio multis modis exorbitassent et se³⁰ diabolo mancipassent et hac occasione multos laicorum in scandalum damnationis et perditionis proruissent comperimus.

(16.) Cap. XIII. Didicimus⁶² sane nonnullos episcopos in gubernandis congregationibus sibi subiectis, canonicis videlicet, monachis et sanctimonialibus, haecenus valde neglegentes exstitisse et ob id multos in sui detractionem et contemptum provocasse, ita ut nonnulli alii praelati in eorum parroeciis constituti, eorum prava exempla secuti, suas similiter congregationes neglexerint; quos et fraterno et sinodali conventu admonendos esse necessario duximus, ut ab^o hac neglegentia deinceps se cohibeant et caeteris se imitabiles prebeant; ne forte propter illorum incuriam et divinae servitutis contemptus et pericula proveniant animarum et auribus excellentiae⁴⁰ vestrae molestia ingeratur et nostrae mediocritati in sacris conventibus taedium et obprobrium inferatur.

(17.) Cap. XIV. Comperimus etiam quosdam socios ordinis nostri non causa necessitatis aut utilitatis, sed potius avaritiae et^o delectationis sepiissime propria civitatis suae sede relicta cleroque neglecto remotiora loca frequentare. De qua re et⁴⁵

o) om. 1. p) eis 1. q) provectus subeant 1. q*) Inscr. om. 3. r) cedat 1.

58) Tit. 2, 7. 59) Conc. Roman. c. 2, Opera ed. Bened. tom. II, App. V, col. 1289. 60) Conc. Paris. lib. I, c. 16, Mansi XIV, col. 550 sq. 61) Cfr. Loening, Gesch. d. Deutsch. Kirchenrechts I, p. 227 sq.; II, 674. [K.] 62) Conc. Paris. lib. I, c. 21, l. c. col. 553 sq.

destitutio divini cultus et predicatio in plebibus et cura subiectorum postponitur et 829. hospitalitas negligitur: quod ne ulterius a quoquam sine inevitabili necessitate et certa utilitate fiat, pari consensu inhibuimus.

(18.) Cap.^o XV. De⁶³ clericis vero laicorum, unde nonnulli eorum conqueri videntur, eo quod quidam episcopi ad eorum preces nolint in ecclesiis suis eos, cum utiles sint, ordinare, visum nobis fuit, ut in utrisque partibus pax et concordia servetur et cum caritate et ratione utiles et idonei eligantur; et si laicus idoneum utilemque clericum obtulerit, nulla qualibet occasione ab episcopo sine ratione certa repellatur et, si reiiciendus est, propter scandalum vitandum evidenti ratione manifestetur.

(19.) Cap.^o XVI. Igitur⁶⁴, quia constat religionem christianam per successores apostolorum salubriter administrari populisque ad vitam aeternam ducatum exhiberi debere, primo necessarium iudicavimus, ut, quicquid in nobis reprehensibile^a sacrisque ministeriis, quibus indigni mancipamur, inconveniens et indecens contrariumque videbatur, toto adnisu Domino opem ferente corrigeremus, id est in vita nostra et doctrina et conversatione et morum probitate et studio predicationis et in consecratorum et ministrorum subiectorumque nostrorum correctione diligentiores deinceps cum omni studio et sollicitudine curam et providentiam adhiberemus, et ut nos non tantum in mundanis cupiditatibus et curis et sollicitudinibus, sed potius in divinis officiis implicaremus et in scolis habendis et in educandis militibus sanctae aeclesie operam darem⁶⁵: quae nos Deo miserante in omnibus pro viribus imitari, exercere ad nostram universorum salutem cupimus, in quantum nobis divina favente gratia sacerdotalis libertas et optatum otium adtributum fuerit.

(20.) Cap.^o XVII⁶⁶. Nam et in statutis conventibus primo omnium pari voto parique consensu decrevimus, ut unusquisque nostrum in parrochia sua dictis et exemplis plebes sibi subiectas ad meliora incitare studeret easque, ut se a malis cohiberent et ad Deum ex toto corde converterent, sollicite admoneret, Deum, quem peccando sibi iratum fecerant, digna penitentiae satisfactione et elemosinarum largitione sibi placabilem facere satagerent, necnon et pro vita piissimorum⁶⁷ Deoque amabilium imperatorum, coniugum proliumque eorum incolomitate imperiique sibi commissi stabilitate Dei⁶⁷ immensam misericordiam cernuis precibus implorarent.

Post haec visum nobis fuit ea capitula hic inserere, quae^t domno imperatori petitionis gratia pernecessarium offerenda iudicavimus.

Petitio^u.

(21.) I. Petimus⁶⁸ humiliter vestram excellentiam, ut per vos filii et proceres vestri nomen, potestatem, vigorem et dignitatem sacerdotalem cognoscant. Quod ex verbis Domini facile intellegere possunt^v, quibus beato Petro, cuius vicem indigni gerimus, ait: 'Quodcumque⁶⁹ ligaveris super terram, erunt ligata et in caelo, et quodcumque solveris super terram, erunt soluta et in caelo'; et alibi discipulis generaliter dicit: 'Accipite⁷⁰ Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt'.

(22.) II. Illud^w⁷¹ etiam ad exemplum reducendum est, quod in Ecclesiastica historia Constantinus imperator episcopis ait: 'Deus'⁷², inquit, 'constituit vos sacer-

s) reprehendi sibi 1. t) quem 1. u) add. Pertz. v) possis corr. possitis 1. w) cod. 3. caput novum non distinguit.

45 63) *Ibidem* c. 22, l. c. 64) *Conc. Paris. lib. III, c. 1, l. c. col. 594 sq.* 65) *Infra* c. 39. 66) *Conc. Paris. lib. III, c. 1. sub fine, l. c. col. 595.* 67) *Conc. Paris.*: pro vita vestra, coniugum proliumque vestrae incolomitate Dei rell. 68) *Conc. Paris. lib. III, c. 8, l. c. col. 597 sq.* 69) *Matth.* 18, 18. 19. 70) *Ioh.* 20, 22. 71) *Conc. Paris. lib. III, c. 8, contin., l. c. col. 598.* 72) *Rufini historiae eccles. lib. X, c. 2, ed. Beatus Rhenanus, p. 218.*

829. dotes et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, et ideo nos a vobis recte iudicamur; vos autem non potestis ab hominibus iudicari; propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, ut vestra iurgia, quaecumque sunt, ad illud divinum reserventur examen. Vos etenim nobis a Deo dati estis Dei, et conveniens non est^x, ut homo iudicet deos, sed ille solus, de quo scriptum est^x: Deus⁷³ stetit in 5 synagoga deorum, in medio autem Deus diiudicat.' Sed⁷⁴ et illud ad memoriam reducendum est, qualiter beatus Prosper in libro, quem de contemplativa et actuali vita scribit, laudem sacerdotum comprehenderit: 'Ipsi⁷⁵ enim', inquit, 'id est sacerdotibus proprie animarum curandarum sollicitudo commissa est, qui pondus populi sibi commissi viriliter sustinentes pro peccatis omnium velut pro suis infatigabiliter 10 supplicant Deo ac velut quidam Aaron, incensum contriti cordis et humiliati spiritus offerentes, quo^y placatur Deus, avertunt iram futurae animadversionis a populo. Qui per Dei gratiam fiunt divinae voluntatis indices, ecclesiarum Christi post apostolos fundatores, fidelis populi duces, veritatis adsertores, pravae doctrinae hostes, omnibus bonis amabiles et mala sibi consciis etiam ipso visu terribiles, vindices 15 oppressorum, patres in fide catholica regeneratorum, predicatorum caelestium praemiorum, exempla bonorum, documenta virtutum et forma fidelium; ipsi decus ecclesiae, in quibus amplius fulget ecclesia; ipsi columnae firmissimae, quibus in Christo fundatis innititur omnis multitudo credentium; ipsi ianuae civitatis aeternae, per quos omnes, qui credunt, ingrediuntur ad Christum; ipsi ianitores, quibus claves datae sunt regni 20 celorum; ipsi etiam dispensatores regiae domus, quorum arbitrio in aula regis aeterni dividuntur gradus et officia singulorum.' Licet enim sanctorum predecedentium sacerdotum vita et meritis longe inferiores simus, id tamen sacrum ministerium, quod indigni suscepimus, non minoris auctoritatis et dignitatis existit^z, et quamquam tanto ministerio indigni simus, propter illum tamen, cuius ministerium gerimus, in nobis 25 non contempnendum est.

(23.) III. Illud^{w76} etiam specialiter necessarium vestre suggerere pietati duximus, ut fideles vestri per vos admoneantur et instruantur, quatinus, quando aliquid nobis vestra celsitudo de nostra correctione vel vestra necnon et illorum salute tractandum committit, ut non per inanem et falsam suspicionem contra nos scandalum 30 sumant et sine causa in nos detrahendo Deum offendant et, unde sibi salutem sperare et adquirere debuerant, culpam incurrant. Quia nos nichil aliud quaerere aut tractare desideramus nec nostri officii est, ut faciamus, nisi quod ad nostrum debitum ministerium et ad illorum salutem pertinet. Et ideo non debemus ante tempus per suspicionem iudicari, sed pacienter expectari, donec ipsa veritas manifestum faciat, 35 utrum magis audiendi, an improbandi simus. Nos enim, si forte evenierit, ut aliquid sinistrae opinionis de nobis fama sparserit, Deo nobis opem ferente equanimitèr tolerare et possumus et debemus. Ipsi vero culpa immunes esse non possunt, dum patrum et fratrum intensionem sine causa reprehendere non metuunt. Quoniam hoc summopere laborandum est nobis et vobis, ut semper inter pastores ecclesiarum et 40 gregem Christi pax et concordia unanimitasque servetur: nisi enim caritatem et concordiam in invicem habuerint, Deum, sicut oportet, propitium habere non merentur. Quapropter, sicut premissum est⁷⁷, cum Deo inspirante vestra pietas de ecclesiastica et communi utilitate aliquid nobis tractare praecipit, non est nobis fas mentiri, quia aliquando veritatem sine gravi periculo ad tempus reticere, numquam tamen 45

x) est... est om. 1. y) quod placatus 1. z) existimus 1.

73) Psalm. 82, 1. 74) Conc. Paris. lib. III, c. 9, Mansi XIV, col. 598. 75) Prosper, de vita contempl. lib. II, c. 2, Opera ed. Parisiis 1711, App. col. 25. 76) Conc. Paris. lib. III, c. 10, l. c. col. 598 sq. 77) Cfr. supra p. 28, l. 10 sqq.

interrogati de ipsa veritate sine gravi discrimine possumus mentiri. Sed quia veritas 829. sepe odium generat et sermo Dei adversarius a Domino nostris carnalibus voluptatibus describitur, tamen ei^a in via, id est in presenti vita, consentiendum est. Sic^b etiam erga nos agendum est^b, ut, quotiescumque interrogati veritatem proferimus, 5 quamquam nonnulli infirmi sine causa scandalizentur, nobis tamen consentiendum est propter ipsam veritatem. Nam⁷⁸ sepe quando vobis suggerimus, ut fideles quique res aecclesiarum pie et cum reverentia et timore Dei tractent et cognoscant illas Deo esse dicatas, quatinus sic habeant de illis temporalem profectum, ut non per ignorantiam et negligentiam aeternum paciantur detrimentum, suspicantur non- 10 nulli, quod nos causa cupiditatis potius hoc admonemus, quam causa salutis, cum nos veraciter nullis rebus sibi conlatis optemus eos exspoliari, sed magis eorum communi saluti consultum prebere; quia non rerum, ut multi arbitrantur, ambitione, sed animarum potius delectamur salvatione, adtendentes illud apostoli: 'Non⁷⁹ enim vestra quaero, sed vos.'

15 (24.) IV. Cum⁸⁰ sacri canones bis in anno concilia celebrari iubeant⁸¹, illud obnixè vestram pietatem deposcimus, ut saltem vel semel in anno libertas opportuni temporis concedatur, quo haec ad honorem Dei et^c utilitatem sanctae Dei ecclesiae multorumque correctionem congruenter decenterque fieri possint^d. Quoniam si haec semel, ut dictum est, in anno per unamquamque provinciam celebrata fuerint, et 20 honor ecclesiasticus ius^e ordinis sui obtinebit, et inpudentia quorundam superbiorum clericorum, qui^f passim quique auctoritate canonica calcata, auribus imperialibus molestiam^g ingerere non cessabunt^f, et impunitas diversorum flagitiorum locum delitiscendi, quem nunc habet, non habebit, et alia multa, quae hactenus secus, quam ecclesiastica docet doctrina, incesserunt, ordinem suum Domino auxiliante tenebunt. 25 Similiter⁸² etiam obnixè et suppliciter vestrae celsitudini suggerimus, ut morem paternum sequentes saltem in tribus congruentissimis imperii vestri locis scolae publicae ex vestra auctoritate fiant⁸³, ut labor patris vestri et vester per incuriam, quod absit, labefactando non depereat, quoniam ex hoc facto et magna utilitas et honor sanctae Dei ecclesiae et vobis magnum mercedis emolumentum et memoria 30 sempiterna adcrecet.

(25.) V. Similiter⁸⁴ et hoc a^h vestra pietate necessario duximus expetendum^h, ut sacerdotes et levitae et sequentis ordinis clerici, qui in diversis imperii vestri partibus maximeque in Italiae regionibus fuga lapsi sunt, vestra auctoritate per missos vestros diligenter perquirantur et in praesentiam vestram venire compellantur 35 et per vestram clementiam unicuique ecclesiae, a qua per contumaciam defecerunt, restituantur.

(26.) VI. Illud⁸⁵ quoque nichilominus a vestra pietate suppliciter flagitamus, ut monachi et presbyteri necnon et clerici, qui postposita canonica auctoritate⁸⁶ passim palatium adeunt et vestris sacris auribus inopportunissimam molestiam inferunt,

40 a) et 1. b) sic ... est om. 1. c) et util. om. 1. d) possit 1. e) ita 1; vires Conc. Paris. f) ita 1, haud dubie corrupte; quae passim auctoritate canonica calcata auribus imperialibus molestiam ingerit, cessabit Conc. Paris. g) molestia 1. h) ad vestram pietatem ... expectendum 1.

78) Haec, quae sequuntur, cum Parisiensi Concilio non concordant, sed plenius dicta sunt.

79) 2. Cor. 12, 14. 80) Conc. Paris. lib. III, c. 11, l. c. col. 599. 81) Conc. Antioch. c. 20, Mansi II, 45 col. 1326; Conc. Chalced. c. 19, Mansi VII, col. 389; Episcoporum relatio 820, tom. I, p. 366, c. 1. [K.]

82) Conc. Paris. lib. III, c. 12, l. c. 83) Ab his scholis publicis illae discernendae sunt, quas infra c. 39. episcopi in suis civitatibus habere decernunt. [K.] 84) Conc. Paris. lib. III, c. 13, l. c.

85) Ibidem c. 14, l. c. 86) Cfr. exempli gr. Conc. Antioch. c. 11, Mansi II, col. 1323; Conc. Cabill. c. 15, Mansi X, col. 1192; Chloth. II, Edict. 614, tom. I, p. 21, c. 3; Synod. Franconof. 794, l. c. p. 74, c. 6. [K.]

829. vestra auctoritate et potestate deterreantur, ne hoc facere presumant: quoniam in huiusmodi facto et vigor ecclesiasticus contempnitur et religio sacerdotalis et professio monastica vilis efficitur.

(27.) VII. Illud⁸⁷ etiam obnixe vestram sanctam piissimamque devotionem suppliciter monendo deposcimus, ut ob amorem et honorem Dei et animae vestrae salutem morem paternum sequentes quasdam sedes episcopales, quae rebus propriis viduatae, immo annullatae esse videntur, dum tempus habetis et oportunitas se prae- buerit, de earum sublevatione et consolatione cogitetis memores semper, quomodo progenitores vestri huiusmodi piissimis studiis intenti fuerint.

(28.) VIII. Sed⁸⁸ et illud a vestra misericordia fieri deposcimus, ut in quadam parte parroechiae Alitgari⁸⁹ et Rantgarii⁹⁰, ubi turpissimam et nefandissimam et ipso dictu foetidissimam rem perpetrari audivimus, missi vestri fideles existant, qui per potestatem imperialem vestram simul cum eorum auctoritate, quorum parroechiae sunt, idem malum ab illo loco quantocius radicitus evellant.

(29.) IX. Iterum⁹¹ suppliciter admonendo vestrae suggerimus serenitati, ut vestro sollertissimo studio vestraque imperiali auctoritate tam temeraria christianorum sanguinis^k effusio in regno vestro fieri non sinatur, semper illud adtendentes, quod Dominus post¹ diluvium dixit famulo suo Noe: 'De⁹² manu hominis et de manu viri et fratris eius requiram animam hominis; quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus est homo.' Et in lege: 'Qui⁹³ occiderit hominem, morte moriatur.' Et apostolus: 'Nam⁹⁴ principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem, bonum fac, et habebis laudem ex illo; Dei enim minister est tibi in bono; si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat; Dei enim minister est vindex in iram ei, qui malum agit.' De illo enim specialiter divina auctoritas dicit: 'Gladium⁹⁵ Dei portat ad vindictam malorum', non de quolibet alio. Econtra vero nescimus, quam pernioxia inventionem a nonnullis usurpatum est, ut hi, qui nullo ministerio publico fulciuntur, propter sua odia et diversissimas voluntates pessimas indebitum sibi usurpant in vindicandis proximis et in interficiendis hominibus vindictae ministerium et, quod rex saltem in uno exercere debuerat propter terrorem multorum, ipsi inpudenter in multis perpetrare non metuunt propter odium, et putant sibi licere ob inimicitiarum vindictas, quod nolunt, ut rex faciat propter Dei vindictam.

(30.) X. De⁹⁶ abbatibus vero canonicis et regularibus et de abbatissis, quae sanctimonialibus preesse videntur, sive de laicis, qui monasteria habent, illud vestrae pietati deposcimus, ut nunc in presenti placito a vestra serenitate expresse admo- neantur, ut de se ipsis caeteris bonum exemplum praebeant et religiose, sicut decet, conversentur et, quod uniuscuiusque professioni inconueniens est et in sacris canonicis prohibetur, omnino caveant et loca sibi a vobis concessa deperire et destrui per negligentiam non demittant et congregationes sibi commissas sive spiritaliter sive temporaliter paterno affectu gubernare eisque necessaria stipendia administrare non neglegant; ne forte propter aliquam inopiam divina officia neglegantur et ipsae congregationes inreligiosius vivere compellantur; et ut nostram admonitionem libenter audiant, benigne suscipiant et oboedienter adimpleant; quoniam, si illi nostris admonitionibus paruerint, nos Deo auxiliante id per nostrum studium pro viribus effi-

i) Atligari 1. k) sanguis 1. l) om. 1. m) quia 1. n) nobis 1. o) diripere 1. 45

87) *Conc. Paris. lib. III, c. 15, Mansi XIV, col. 600.* 88) *Ibidem c. 16, l. c.* 89) *Episcopi Cameracensis.* 90) *Episcopi Noviomacensis.* 91) *Conc. Paris. lib. III, c. 17, l. c.* 92) *Genes. 9, 5, 6.* 93) *Levit. 24, 17.* 94) *Rom. 13, 3, 4.* 95) *In Biblia vulgata non legitur.* 96) *Conc. Paris. lib. III, c. 18, l. c. col. 600 sq.*

cere cupimus, ut ipsa religio semper in melius proficiat et merces vobis exinde 829. crescat necnon et periculum, quantum fieri potest, caveatur animarum et ab auribus vestris amoveatur pro hac causa tedium querellarum.

(31.) XI. Postulamus⁹⁷ etiam, ut celsitudo vestra missis vestris specialiter
5 iniungat, ut ad haec peragenda studiosi et veri adiutores, ubicumque necessitas poscerit, nobis existant.

(32.) XII. De⁹⁷ presbiteris et capellis palatinis⁹⁸ contra canonicam auctoritatem et aecelesiasticam honestatem inconsulte habitis vestram monemus sollertiam, ut a vestra potestate inhibeantur; quoniam propter hoc et honor ecclesiasticus vilior
10 efficitur et vestri proceres et palatini ministri in diebus sollemnibus, sicut decet, vobiscum ad missarum celebrationes non procedunt. Nam et obnixè deprecamur, ut in observatione diei dominici, sicuti iam dudum deprecati sumus⁹⁹, debitam adhibeatis curam, quatinus, nisi magna compellente necessitate, in ipsa die a curis et sollicitudinibus mundanis, quantum potestis, vos exuatis et, quod tantae diei venera-
15 tioni competit, et vos faciatis et vestros sacro vestro exemplo et^p doceatis et agere compellatis.

(33.) XIII. De¹⁰⁰ perceptione vero sacri corporis et sanguinis Domini nostri^q Iesu Christi^q nichilominus monemus, ut, quod christianae religioni expedit, sicut vobis a patribus nostris admonitum est in aliis conventibus¹, quando possibile
20 fuerit, faciatis et vestro exemplo vobis famulantibus, ut hoc faciant, instruatis.

(34.) XIV. De² capitulo siquidem, quod propter honorem ecclesiasticum in generali conventu vestra celsitudo se constituere^r velle decrevit³, tantummodo vestram pietatem deprecimus, ut secundum Dei voluntatem, quod melius exinde vobis visum fuerit, ad effectum perducatis.

25 *De^h his, quae populo adnuntianda sunt^s.*

(35.) Item capitulo primo. Hoc⁴ admonendum vel denunciandum fidelibus necessario providimus, ut⁵ hi, qui fidem Christi expetunt et provectae aetatis sunt, priusquam ad baptismum accedant, instruantur et fidei et baptismatis sacramento. Similiter et illi instruendi sunt, qui parvulos de sacro fonte suscipere voluerint,
30 ut intellegant et vim eiusdem sacramenti et quid^t pro aliis sponderint vel pro^u quibus fideiussores extiterint. Illos tamen specialiter ab his officiis removendos iudicamus, ne alios de sacrosancti^v fontis baptismo suscipiant nec etiam ad percipiendum sancti Spiritus donum aliorum patroni existant, qui et communione canonica privati et penitentiae publicae sunt subacti, donec per penitentiae satisfactionem
35 reconciliationem mereantur. Quos enim lex divina⁶ et auctoritas canonica⁷ ab ecclesiarum liminibus et a castris^w militaribus^{x8}, ne ruina sint populi, sequestrant, multo magis a memoratis peragendis^x officiis usque ad tempus poenitentiae, ut iam dictum est, peractum^{x*} sunt sequestrandi^{x*}.

p) edoceatis 1. q) nostri ... Christi om. 1. r) constitui 1. s) add. Pertz. t) quod 1.
40 u) per quos 1. v) sacrosancto 1. w) castris corr. canonicis 1. x) militaribus ... peragendis om. 1. x*) peractum ... sequestr. om. 3.

97) *Ibidem* c. 19, col. 601. 98) *Cfr. Waitz, VG. III², p. 525 sqq. [K.]* 99) *Cfr. Conc. Roman. 826, tom. I, p. 376, c. 30; in conciliis annis 814—828. habitis huius petitionis nulla mentio fit. [K.]*
100) *Conc. Paris. lib. III, c. 20, l. c. col. 601.* 1) *Cfr. Episcoporum relatio c. 820, tom. I, p. 367, c. 3. [K.]* 2) *Conc. Paris. lib. III, c. 21, l. c.* 3) *Cfr. supra p. 9, c. 1.* 4) *Hinc inde Benedicti add. II.* 5) *Conc. Paris. lib. I, c. 54, paulisper mutat., l. c. col. 573 sq.* 6) *Num. 5, 2.*
7) *Cfr. Hinschius, Kirchenrecht IV, p. 801, 704. [K.]* 8) *Agobardi cartula 833, infra nr. 198; Synod. Ticin. 850, infra nr. 228, c. 12. [K.]*

829. (36.) II. Ut⁹ extra statuta tempora canonum¹⁰ baptismata non celebrentur, quia sacri canones hoc modis omnibus, nisi aliquid periculum institerit¹¹, fieri prohibent, in tantum ut etiam eos, qui alio tempore baptizantur, a gradibus ecclesiasticis arceant.

(37.) III. De eo etiam instruendo fideles necessarium praevidimus, ut intelligent pactum, quod cum Deo in baptismo fecerunt^y. Pactum¹², quod cum Deo in baptismo fit, a multis ex toto, a multis ex parte transgreditur. Ex toto quippe transgreditur, quando quis post acceptam baptismatis gratiam aut ad infidelitatem aut ad heresim aut certe ad scisma prolabitur; ex parte vero, quando quis aut ad superbiam aut ad invidiam aut ad caetera vitia spiritualia, quae ex radice superbiae¹⁰ prodeunt, labitur.

(38.) IV. Quid sit abrenuntiare diabolo, operibus et pompis eius, valde omnes fideles intellegere oportet. Quapropter¹³ necesse est, ut praedicatores in admonendo et auditores in discendo et opere complendo abhinc, ut suum cavere possint periculum, magis adhibeant studium. Abrenuntiare igitur diabolo est, penitus eum¹⁵ respuere, spernere, reicere eique contradicere, seque et^z unumquemque ab eo alienare, sive aliud, quid quod hoc verbo in hoc sensu exprimi potest. Opera eius sunt, quae utique operibus Salvatoris contraria existunt. Primum superbia, cuius ille auctor est, et quae eum ex angelo demonem fecit, quae est etiam initium omnis peccati; et cetera vitia, quae ex radice prodeunt superbiae. Pompa diaboli haec est, quae²⁰ et pompa mundi, id est ambitio, arrogantia, vana gloria omnisque cuiuslibet rei superfluitas in humanis usibus, unde crescit elatio, quae multotiens honestati solet ascribi, et caetera huiusmodi, quae de fonte superbiae procedere noscuntur. Haec et his similia sunt, quae unusquisque fidelis tempore baptismatis a se reiecit¹⁴ Christo- que se mancipavit pactumque cum Deo fecit, ne penitus ad ea, quibus abrenuntiavit,²⁵ rediret. Verum si iura humanae pactionis firmiter conservantur, fixius tamen atque ferventius iura tanti pacti, quae cum Deo facta sunt, inviolabiliter sunt observanda.

(39.) V. Inter¹⁵ nos pari consensu decrevimus, ut unusquisque episcoporum in scolis habendis et ad utilitatem aeclesiae militibus Christi praeparandis et educandis abhinc maius studium adhiberet¹⁶, et in hoc uniuscuiusque studium volumus³⁰ probare, ut, quando ad provinciale episcoporum concilium ventum fuerit, unusquisque rectorum scolasticos suos eidem concilio adesse faciat, quatinus et ceteris ecclesiis noti sint et^z sollers studium circa divinum cultum omnibus manifestum fiat.

(40.) VI. Ut¹⁷ episcopi nonnisi ieiuni per inpositionem manuum Spiritum sanctum tradant, exceptis infirmis et morte periclitantibus. Sicut autem duobus³⁵ temporibus, pascha videlicet et pentecosten, baptismum, ita etiam traditionem sancti Spiritus a ieiunis pontificibus convenit celebrare.

(41.) VII. Ut¹⁸ presbiteri, sicut hactenus factum est, indiscrete per diversa non mittantur, nec ab episcopis nec ab aliis prelati nec etiam a laicis, ne propter eorum abstinenciam et animarum pericula et ecclesiarum, in quibus constituti sunt,⁴⁰ neglegantur officia.

y) fecerunt ... baptismo om. 1. z) om. 1.

9) *Conc. Paris. lib. I, c. 8, argum., Mansi XIV, col. 542.* 10) *C. 11. 12. 17. 18, Dist. IV. de consecr., Corp. iur. canon. ed. Friedberg I, col. 1364 sqq. [K.]* 11) *Cfr. Cap. miss. 813?, tom. I, p. 182, c. 5, ubi pro: sehu morhostis legendum est: sehu (i. e. seu) timor hostis, ut monuit K. Zeumer. [K.]* 45
12) *Conc. Paris. lib. I, c. 9, initio, l. c. col. 542.* 13) *Ibid. c. 10, col. 543 sq.* 14) *Cfr. Interrogationes et responsiones baptismales, tom. I, p. 222.* 15) *Conc. Paris. lib. I, c. 30, abbrev. et mutat., l. c. col. 558 sq.* 16) *Cfr. Eugenii II. conc. Roman. 826, tom. I, p. 376, c. 34; Admonit. 823—825, l. c. p. 304, c. 6. [K.]* 17) *Conc. Paris. lib. I, c. 33, argum., l. c. col. 560.* 18) *Ibidem lib. III, c. 4, l. c. col. 597.*

(42.) VIII. Visum¹⁹ est nobis, ut unusquisque episcoporum vitam et conver-
sationem morumque emendationem eorum, qui gradum amittunt, tam per se, quam
ministros noverit eosque canonicè penitentiae subdere non neglegat, iuxta quod in
concilio Neocesariensi^a titulo primo scribitur: 'Presbiter²⁰, si uxorem acciperit, ab
ordine deponatur; si vero fornicatus fuerit aut adulterium perpetraverit, amplius
pelli debet et sub penitentia redigi.' Nonnulli enim amisso gradu adeo filii Belial
efficiuntur, ut nec publicis, quia fas non est, nec canonicis propter quorundam epi-
scoporum incuriam legibus constringantur.

(43.) IX. Visum²¹ etiam nobis fuit illud inhibendum, ut nullus presbiterorum
solus missam celebrare praesumat, quia ita nec verba domini Salvatoris, quibus
mysteria corporis et sanguinis sui discipulis suis celebranda contradidit, nec apostoli
Pauli documenta declarant, nec etiam in ipsis actibus apostolorum, si enucleatim
legantur, ita fieri debere ullo modo invenitur. Unde conveniendus, immo interrogandus
nobis videtur huiusmodi corporis et sanguinis Domini solitarius consecrator, quibus
dicit: 'Dominus vobiscum' et^b a^b quo illi respondetur: 'et cum Spiritu tuo' vel
pro quibus supplicando Domino inter cetera: 'Memento, Domine, et omnium circum-
adstantium', cum nullus circumstet, dicit? Quae consuetudo, quia apostolicae et
ecclesiasticae auctoritati refragatur et tanto misterio quandam dehonorationem irro-
gare videtur, omnibus nobis^c in commune visum est, ut deinceps huiusmodi usus
inhibeatur.

(44.) X. Sepe²² namque in aliis conciliis et nunc in nostris conventibus con-
stitutum est, ut unaquaeque ecclesia, si facultas suppetit, proprium presbiterum habeat³,
et unusquisque presbiter una tantum sit contentus ecclesia.

(45.) XI. Inter²³ caetera vero admonitionis nostrae officia satis illud nobis
necessarium visum est, ut populis fidelibus terribiliter denuntietur, ut diem domini-
cum, in quo auctor vitae resurrexit a mortuis, honorabiliter et venerabiliter colant.
Nam si pagani ob memoriam et reverentiam deorum suorum dies colere et Iudei
more carnali sabbatum carnaliter observare satagunt, quanto magis christianae reli-
gionis devotio ob memoriam dominicae resurrectionis eundem diem venerabiliter atque
honorabiliter colere debet! Multi namque nostrorum visu, multi etiam quorundam
relatu didicimus quosdam in hac die opera ruralia exercentes fulmine interemptos,
quosdam artuum contractione multatos, quosdam etiam visibili igne absumptos subito
in cinerem resolutos penaliter occubuisse. Proinde necesse est, ut primum sacer-
dotes, reges et principes cunctique fideles huic diei observationem atque reverentiam
devotissime exhibeant^c.

(46.) XII. Illud etiam, quamquam sepe admonitum sit, nobis iterum incul-
candum populisque denuntiandum summopere visum fuit, ut missarum celebrationes
in locis incongruentibus fieri omnino non debeant; et necesse est²⁴, ut unusquisque
episcoporum huiusmodi temerariam consuetudinem a parrochia sua poenitus
amoveat. Et si quis presbiterorum abhinc, excepto quando itinere pergit et locus
basilicae procul est et id in altaribus ab episcopo consecratis fieri necessitas con-
pellit, ne populus Dei sine missarum celebratione et corporis et sanguinis dominici
perceptione remaneat, missarum celebrationes in huiusmodi illicitis locis post tot
tantasque prohibitiones facere adtemptaverit, dignum est, ut gradus sui periculum

45 a) Cesariensi 1. b) etiam 1. c) *Hic finis est codicis* 3.

19) *Ibidem* lib. I, c. 35, *mutat.*, l. c. col. 561.

20) *Conc. Neocesar.* c. 1, *Mansi II*, col. 543.

21) *Conc. Paris. lib. I*, c. 48, *paulisper mutat.*, l. c. col. 567.

22) *Ibidem* c. 49, *argum.*, l. c.

23) *Ibi-*

dem c. 50, *abbrev.*, l. c. col. 568 sq.

24) *Ibidem* c. 47, *abbrev.*, l. c. col. 566.

829. incurrat. Satius igitur est missam non audiri, quam eam, ubi non licet nec oportet, celebrari aut audiri.

(47.) XIII. Quia²⁵ ergo, quod sepe in vestris conciliis prohibitum est²⁶, viduas inconsultis episcopis velari non debere, et eandem constitutionem a quibusdam praevaricari nunc cognovimus, prorsus, ne deinceps fieret, interdiximus; et si quispiam⁵ presbiterorum deinceps huius constitutionis contumaciter transgressor extiterit, scilicet, ut aliquam viduam inconsulto episcopo velare praesumat, gradus sui periculum incurrat.

(48.) XIV. Similiter²⁷ et de puellis virginibus a presbiteris non velandis inhibuimus; in qua re hactenus multos presbiterorum partim ignorantia, partim temeritate deliquisse deprehendimus. 10

(49.) XV. Deprehendimus²⁸ etiam et aliam negligentiam, quod quaedam feminae sine consensu sacerdotum velum sibi incaute inponant; quod similiter, ne ulterius fieret, inhibuimus.

(50.) XVI. Nihilominus²⁹ etiam in quibusdam locis inolitum invenimus usum stultitiae plenum et ecclesiasticae auctoritati contrarium, eo quod videlicet nonnullae¹⁵ abbatissae et aliquae ex sanctimonialibus viduis et puellis virginibus contra fas velum inponere presumant; et ideo nonnullae taliter^d velatae putant se liberius suis carnalibus desideriis posse vacare et suas voluntates explorare. Quapropter statuimus, ut, si abbatissa aut quaelibet sanctimonialis post hanc definitionem in tantam audatiam proruperit, ut aut viduam aut puellam virginem velare presumpserit, iudicio canonico²⁰ usque ad satisfactionem subdatur.

(51.) XVII. De³⁰ nobilibus feminis, quae amissis viris repente velantur et in propriis domibus diversas necessitates obponentes residere delectantur, de quibus in aliis conventibus coram serenitate vestra³¹ iam dudum ventilatum et definitum est, maiori sollertique studio admonendas et instruendas ab episcopis statuimus; quatinus²⁵ suae saluti consulant nec sic indiscrete vivendo et propria noxiaque libertate utendo et per diversa vagando periculum animarum suarum incurrant; semper illud apostolicum ante oculos habentes, quod dicitur: 'Vidua³², quae in deliciis est, vivens mortua est.'

(52.) XVIII. Ut³³ illicitus accessus feminarum ad altare non fiat, modis omnibus³⁰ inhibuimus. Quia quorundam relatu didicimus in quibusdam provinciis contra legem divinam canonicamque institutionem feminas sanctis altaribus se ultro ingerere sacrataque vasa inpudenter contingere et indumenta sacerdotalia presbiteris administrare et, quod his maius^e, indecentius ineptiusque est, et corpus et sanguinem Domini^f populis porrigere et alia, quae ipso dicto turpia sunt, exercere, inhibuimus, ne³⁵ ulterius fieri presumatur. Quod autem mulieres ingredi ad altare non debeant, in concilio Calcidonensi³⁴ et in decretis Gelasii papae³⁵ invenitur.

(53.) XIX. Quia³⁶ etiam comperimus quosdam canonicos et monachos postposito religionis suae pudore monasteria sanctimonialium, tam monacharum^g, quam

d) aliter l. e) magis l. f) om. l. g) monachorum quam canonicarum corr. canonicorum l. 40

25) *Conc. Paris. lib. I, c. 40, mutat., Mansi XIV, col. 563.* 26) *Cfr. supra p. 7, c. 2; Cap. eccles. 818. 819, tom. I, p. 278, c. 21. [K.]* 27) *Conc. Paris. lib. I, c. 41, argum., l. c. col. 563.*

28) *Ibidem c. 42, argum., l. c. col. 564.* 29) *Ibidem c. 43, abbrev., l. c.* 30) *Ibidem lib. III, c. 7, mutat., l. c. col. 597; cfr. ibid. lib. I, c. 44, col. 564.* 31) *Cfr. supra p. 7, c. 2. et Cap. eccles. 818. 819, tom. I, p. 278, c. 21, quae vero constitutiones ad viduas tantum 'repente et irrationabiliter' se velantes⁴⁵ spectant. De viduis nobilibus iam velatis et domi residentibus in conciliis annis 814—828. habitis nihil reperitur. [K.]* 32) *1. Timoth. 5, 6.* 33) *Conc. Paris. lib. I, c. 45, abbrev., l. c. col. 565.* 34) *Laodicensi capitulo XLIV. in Concilio Parisiensi; cfr. Mansi II, col. 581.* 35) *Gelasii decr. c. 26, Mansi VIII, col. 44.* 36) *Conc. Paris. lib. I, c. 46, pars prior, l. c. col. 565 sq.*

canonicarum^g, inconsulto episcopo suo impudenter atque irreverenter adire, qui ob- 829.
tendere solent se non ob aliud illuc accedere, nisi aut propinquitatis aut familiari-
tatis aut certe nescio cuius conlocutionis gratia: quod factum, quia nec canonico nec
monastico congruit proposito, prorsus interdicimus, nisi forte causa predicationis aut^h
5 certe inevitabilis necessitas id facere coegit; et hoc nullatenus sine licentia episcopi
aut illius, qui vice illius fungitur, fieri praesumatur. Quodsi sermo predicationis^h
faciendusⁱ est, et hoc congruo in loco coram omnibus fiat; si vero conloquendum
cum aliqua sanctimonialium ratio expostulat, id non aliubi nisi constituto loco, id
est in auditorio, sub testimonio virorum religiosorum et feminarum fiat. Quando
10 vero a sacerdotibus in monasteriis puellaribus missarum celebrationes faciendae sunt,
cum ministris sibi deputatis illuc ingrediantur. Quibus rite peractis non ad secretas
conlocutiones sanctimonialium se ullo modo divertant, sed cum ministris suis illico
egrediantur. Porro si sacerdotibus sanctimoniales peccata sua confiteri voluerint,
id nonnisi in ecclesia coram sancto altari adstantibus haud procul testibus faciant;
15 si autem infirmitas prepedierit, ut in ecclesia eadem confessio fieri nequeat, in qua-
cumque libet domo facienda est, nonnisi testibus similiter haud procul adstantibus fiat.
Nullomodo quippe videtur nobis convenire, ut monachus relicto monasterio suo
ideirco sanctimonialium monasteria adeat, ut confitentibus peccata sua modum
paenitentiae imponat.

20 (54.) XX. Quia³⁷ ergo in multimodis usurarum adinventionibus quosdam cleri-
cos et laicos oblitos preceptionis dominicae, qua dicitur: 'Pecuniam³⁸ tuam non dabis
ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges; ego dominus Deus vester', in
tantum turpissimi lucri labem exarsisse cognovimus, ut multiplicibus atque innumeris
usurarum generibus sua adinventione et cupiditate repertis pauperes adfligant, ob-
25 primant et exhauriant, adeo ut multi fame confecti pereant, multi etiam propriis
derelictis alienas terras^k expetant; in quibuscumque locis haec fieri didicimus, ne
ulterius fieret, cum ingenti^l protestatione modis omnibus inhibuimus attendentes illud,
quod in libro Exodi Dominus per legislatores dicit: 'Si³⁹ pecuniam mutuam^m dederis
populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebisⁿ eum quasi exactor, nec usuris
30 obprimes'; in libro quoque Levitici: 'Si⁴⁰ attenuatus fuerat frater tuus et infirmus^o
manu, et susceperis eum quasi advenam et peregrinum et vixerit tecum, non accipias
ab eo usuram nec amplius, quam dedisti; time Deum tuum, ut vivere possit frater
tuus apud te'; et in libro Deuteronomii: 'Si⁴¹ unus', inquit, 'de fratribus tuis, qui
morantur intra portas civitatis tuae in terra, quam dominus Deus tuus daturus est
35 tibi, ad paupertatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed
aperies eam pauperi, et dabis mutuo, quo eum indigere perspexeris'; item in eodem:
'Cave⁴², ne forte surripiat tibi impia cogitatio et dicas in corde tuo: "adpropinquat
septimus annus remissionis", et avertas oculos tuos a paupere fratre tuo nolens ei,
quod postulat, mutuo commodare, ne^p clamet contra te ad Dominum et fiat^q tibi in
40 peccatum; sed dabis, nec ages quippiam callide in eius necessitatibus sublevandis,
ut benedicat tibi dominus Deus tuus in omni tempore et in cunctis, ad quae manum
miseris.' Amos propheta: 'Audite⁴³ hoc, qui conteritis pauperem et deficere facitis
egenos^r terrae, dicentes: quando transibit mensis^{r*} et venundabimus merces, et sab-
batum et aperiemus frumentum, ut inminuamus mensuram et augeamus siculum et
45 subponamus stateras dolosas, ut possideamus in argento egenos et pauperes pro

h) aut ... predicationis om. 1. i) faciendum 1. k) ternas 1. l) genti 1. m) tuam 1.
n) urges 1. o) infirmis 1. p) nec 1. q) fiet 1. r) ergo nostra est terra 1. r*) messis 1.

37) *Ibidem* lib. I, c. 53, abbrer., l. c. col. 570 sq. 38) *Levit.* 25, 37. 39) *Exod.* 22, 25.
40) *Levit.* 25, 35. 36. 41) *Deuter.* 15, 7. 8. 42) *Ibidem* 15, 9. 10. 43) *Amos* 8, 4—6.

829. calciamentis, et quisquillas^s frumenti venundamus^t? Hieronimus in expositione Ezechielis prophetae: 'Putant⁴⁴ quidam usuram tantum esse in pecunia; quod praevidens Scriptura omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias, quam dedisti. Solent in agris frumenti et milii et vini et olei caeterarumque specierum usurae exigi sive, ut appellat sermo divinus, superabundantiae; verbi gratia, ut hiemis tempore demus decem modios et in messe recipiamus quindecim, hoc est amplius partem mediam; qui iustissimum se putaverit, quartam plus accipiet portionem. Et solent argumentari et dicere: Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios; nonne iustum est, ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate^u novem et semis de meo habeat? "Nolite errare", inquit apostolus⁴⁵, "Deus non inridetur." Respondeat nobis breviter fenerator misericors, utrum habenti dederit, an non habenti? Habenti utique dare non debuerat, sed dedit quasi non habenti; ergo quare plus exigit quasi ab habente? Alii pro pecunia fenerata solent munuscula accipere diversi generis et non intellegunt usuram appellari et superabundantiam quicquid illud est, si ab eo, quod dederint, plus acceperint.'

De⁴⁶ mensurarum namque inaequalitate et modiis iniustis et sestariis, quae Domini lege haberi^v prohibentur, qualiter res ad certam correctionem perducí possit, non satis perspicue nobis patet, eo quod in diversis provinciis diversae⁴⁷ ab omnibus pene^w habeantur; hoc tamen modis omnibus optamus et admonemus, ut saltem nullus duplices mensuras in sua dominatione aut habeat aut haberi permittat; quoniam hac occasione multos pauperes affligi in plerisque locis cognovimus.

Sunt⁴⁸ sane diversorum malorum patratores, quos et lex divina improbat et condemnat, pro quorum etiam diversis sceleribus et flagitiis populus fame et pestilentia flagellatur et ecclesiae status infirmatur et regnum periclitatur. Contra quos nos eorum malitiam exaggerantes, quamquam in sacris eloquiis satis sunt^x execrati, nos necessarium praevidimus, iterum nostra admonitione et exhortatione praecaveri omnino oportere. Sicut sunt diversarum pollutionum patratores, quas cum masculis et pecoribus nonnulli diversissimis modis admittunt, quae incomparabilem dulcedinem piissimi creatoris ad amaritudinem provocantes tanto gravius delinquant, quanto contra naturam peccant. Pro quo etiam scelere igne caelesti conflagratae infernique hiatu quinque absorptae sunt civitates⁴⁹, nec non et XL et eo amplius milia stirpis Benjamin a mucrone fraterno confossa sunt⁵⁰; haec porro iudicia et evidentes vindictae declarant, quam detestabile et execrabile apud divinam maiestatem hoc vitium extet. Extant et alia perniciosissima mala, quae ex ritu gentilium remansisse non dubium est, ut sunt magi, arioli, sortilegi, venefici, divini, incantatores, somniatorum coniectores, quos divina lex inretractabiliter puniri iubet. De quibus in lege dicitur: 'Anima⁵¹, quae declinaverit ad magos et ariolos et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam et interficiam illam de medio populi sui. Sanctificamini et estote sancti, quia ego sanctus sum dominus Deus vester. Custodite precepta mea et facite ea, quia ego Dominus, qui sanctifico vos.' Et alibi: 'Magos⁵² et ariolos et maleficos terrae vivere non paciamini.' Dubium etenim non est, sicut multis est

s) quisqualias corr. quis siliquas 1. t) venundemus 1. u) libertate 1. v) habere 1.
w) poena 1. x) sint execrata 1.

44) Hieronymus, *Commentar. in Ezech.* c. 18, 8, *Opera ed. Bened. tom. III, col. 823.* 45) *Galat.* 6, 7.
46) *Conc. Paris. lib. III, c. 3, Mansi XIV, col. 597.* 47) *Cfr. Episcoporum relatio* 820, *tom. I, p. 367,* 45 c. 7; *Hlud. ad archiepisc. epistolae* 816—817, l. c. p. 342, l. 27 sqq.; *Capp. e canonibus excerpta* 813, l. c. p. 174, c. 13; *Cap. miss. Nium.* 806, l. c. p. 132, c. 18; *Cap. miss.* 803, l. c. p. 115, c. 8; *Capp.* 802? l. c. p. 108, c. 19; *Admon. gen.* 789, l. c. p. 60, c. 74. [K.] 48) *Conc. Paris. lib. III, c. 2, l. c. col. 595 sq.*
49) *Genes.* 19, 24. 50) *Iudic.* c. 20. 51) *Levit.* 20, 6—8. 52) *Exod.* 22, 18.

notum, quod a quibusdam prestigiis atque diabolicis inlusionibus ita mentes quorun- 829.
dam inficiantur^y poculis amatoriiis, cibis vel fylacteriis, ut in^z insaniam versi a pleris-
que iudicentur, dum proprias non sentiunt contumelias. Ferunt enim suis maleficiis
aëra posse conturbare et grandines immittere, futura predicere, fructus et lac auferre
5 aliisque dare et innumera a talibus fieri dicuntur; qui, ut fuerint huiusmodi reperti,
viri sive feminae, in tantum disciplina et vigore principis acrius corrigendi^a sunt,
in quantum manifestius ausu nefando et temerario servire diabolo non metuunt.
De his quoque in Concilio Anciritano titulo XXIII. ita scriptum est: 'Qui⁵³ divina-
tiones expetunt et more gentilium subsequuntur aut in domos suas huiuscemodi
10 homines introducunt exquirendi aliquid arte malefica aut expiandi causa, sub regula
quinquennii iaceant secundum gradus poenitentiae definitos.' Oportet enim haec in
omnibus et maxime in his locis, ubi licite et inpune multi se posse hoc perpetrare
confidunt, ut studiosius et diligentius admoneantur et severius corrigantur. Sunt et
alia detestanda vitia, quae ita habentur quasi naturaliter in usu^b, ut ea perpetrantes,
15 quanti sint criminis⁵⁴, non advertant. Sicut sunt ea, quae apostolus⁵⁵ aperte enumerat,
id est ebrietates, commessationes, contentiones, irae, rixae, dissensiones, detractioes,
invidiae, inimicitiae, quae homines iuxta eundem apostolum a regno Dei excludunt,
ita inquires: 'Qui⁵⁵ enim talia agunt, regnum Dei non consequuntur.' In tantum enim
ea inpudenter et fidenter quidam committunt, ut merito de illis dici possit: 'Letantur⁵⁶
20 cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis.' Unde oportet, ut omnes christiani
haec et subtiliter intellegant et studiosissime caveant, ne ea perpetrantes et alia
bona, quae agunt, perdant et propter haec a regno Dei se alienos faciant. Similiter
etiam de otioso sermone, pro quo iuxta Domini vocem 'omnes⁵⁷ reddituri sumus in
die iudicii rationem', de scurrilitate et stultiloquio et maledictionibus, quoniam iuxta
25 apostolum 'maledicentes⁵⁸ regnum Dei non possidebunt', de mendatio, de periculoso,
noxio assiduoque iuramento et obscenis turpibusque canticis omnibus christianis in-
tellegendum et observandum est, ut summopere ab his se caveant, ne his studentes
per negligentiam detrimentum suarum paciantur animarum. Haec igitur, quae bre-
viter premissa sunt, primum adiuvante divina gratia a nobismetipsis abdicando,
30 formam et exemplum aliis prebere volumus et fidelibus vestris humiliter innotescere,
et fideliter denuntiare necessario iudicamus. Sed et parroechias nostras^c omnes ad-
monendo instruere cupimus, ne, quod absit, per suam ignorantiam et nostram negle-
gentiam huiuscemodi mortiferis subiaceant periculis.

Congessimus etiam in opere conventus nostri nonnulla alia capitula⁵⁹ ad⁶⁰
35 laicorum fidelium observationem⁶⁰ et salutem pertinentia, quorum hic ob nimiam pro-
lixitatem mentionem tantum facimus: scilicet quod nosse eos oporteat coniugium
a Deo esse constitutum, et quod non sit causa luxuriae, sed causa potius filiorum
appetendum; et ut virginitas, sicut doctores nostri tradunt, usque ad nuptias sit
custodienda, et uxores habentes neque pellicem neque concubinam habere debeant;
40 quomodo in castitate uxores suas diligere eis utpote quasi^d infirmioribus^d honorem
debitum debeant impendere; et quod commixtio carnalis^e cum uxoribus gratia fieri

y) inficiant 1. z) om. 1. a) corruendi 1. b) usum 1. c) vestras 1. d) vasi in-
firmiori Conc. Paris. l. c.; cfr. 1. Petr. 3, 7. e) carnalibus 1.

53) Conc. Ancir. c. 23, Mansi II, col. 527. 54) discriminis Conc. Paris. l. c. 55) Galat.
45 5, 19—21. 56) Prov. 2, 14. 57) Matth. 12, 36. 58) 1. Cor. 6, 10. 59) Simson, Ludwig
d. Fr. I, p. 383, bene coniecit hoc opus deperditum ex parte nobis servatum esse in Jonae Aurelianensis
libro de institutione laicali, qui non solum hic, sed etiam in altero illo de institutione regia acta Concilii
Parisiensis excerptis; cfr. ibid. p. 382. Aliter Amelung, Jonas von Orléans p. 45 sqq. [K.] 60) vestram
fideliumque vestrorum observationem rel. Conc. Paris. l. c.

829. debeat prolis, non voluptatis, et qualiter a coitu pregnantium uxorū viris abstinendum sit, et quod nisi causa fornicationis, ut Dominus ait⁶¹, non sit uxor dimittenda, sed potius sustinenda, et quod hi, qui causa fornicationis dimissis uxoribus alias ducunt, Domini sententia adulteri esse notentur; sive etiam qualiter incesta a christianis cavenda sint, et quod loca Deo dicata frequentius devotiusque a fidelibus ad Deum exorandum sibi propitius faciendum sint adeunda; et quod in basilicis Deo dicatis non sit fabulis otiosis turpibusque et obscenis sermocinationibus vacandum et negotia secularia publicaue placita habenda, et quod, qui haec in ecclesiis Dei faciunt, maiora sibi peccata accumulent; de iusto iudicio iudicando et munerum acceptione cavenda; de falso testimonio vitando et detractatione cavenda^f necnon et de caeteris, quae enumerare longum est. Sunt etiam alia plura flagitia pernecessarium corrigenda, quae nos ideo hic inserere non necessarium duximus, quoniam satis evidenter in vestris capitulis ea comprehensa esse scimus, quae vos vestra auctoritate et fidelium consultu per strenuos missos vestros corrigenda esse censuistis^g⁶².

De^h persona regali^h.

15

(55.) Item alia. Haec⁶³ nos fideles⁶⁴ et devotissimi famuli et oratores vestri iuxta⁶⁴ parvitatem sensus nostri, prout brevitās temporis permisit, secundum sanctam ordinationem vestram de his, quae ad nostram et sacerdotum subiectorumque nostrorum correctionem et emendationem pertinere perspeximus necnon et de his, quae populis necessario adnuntianda et admonenda previdimus, illud etiam, quod vestrae pietati deprecandum tantummodo iudicavimus, pauca de multis, quae in nostris conventibus gesta sunt, excerptes in unum redigendo succincte et ordinatim adnotavimus. Sed quamquam ordine prepostero de his, quae premissaⁱ sunt, vestro ardentissimo desiderio prius satisfacere elegerimus, illud tamen, quod in capite prius ponendum fuerat et ad vestram specialiter personam ministeriumque pertinere^k cognovimus, nullatenus oblivioni tradidimus, sed potius vestrae salutis prospicientes nonnulla capitula necessaria fideliter collegimus et vobis familiariter admonitionis gratia porrigenda devovimus, ut aperte atque distincte inspiciendo, legendo et audiendo vestra cognoscere possit sollertia, de quibus et pro quibus in memoratis conventibus nostris secundum virium possibilitatem nostrarum fideliter egerimus.

30

(56.) Cap. I. Ut⁶⁵ quid rex dictus sit, Ysidorus in libro Sententiarum scribit: 'Rex⁶⁶ enim', inquit, 'a recte agendo vocatur; si enim pie et iuste et misericorditer regit, merito rex appellatur; si his caruerit, non rex, sed tyrannus est.' Antiqui autem, ut idem Isidorus in libro Ethimologiarum scribit⁶⁷, omnes reges tyrannos vocabant. Sed postea pie et misericorditer regentibus regis nomen adeptis, impie vero, iniuste crudeliterque principantibus non regis, sed^l tyrannicum aptatum est nomen. Unde et beatus Gregorius ait in Moralibus: 'Viros⁶⁸ namque sanctos proinde reges vocari in sacris suis eloquiis didicimus, eo quod recte agant sensusque proprios bene regant et motus resistentes sibi rationabili discretionē componant. Recte igitur illi reges vocantur, qui tam semetipsos, quam subiectos bene gerendo

40

f) vitanda 1. g) consuevistis 1. h) add. Pertz. i) promissa 1. k) om. 1. l) ad 1.

61) Matth. 5, 32. 62) Supra nr. 192, p. 14. 63) Conc. Paris. libri III. praefatio sub fine, abbrev., Mansi XIV, col. 593 sq. 64) fidelissimi ac devotissimi salutis vestrae procuratores iuxta rell. Conc. Paris. 65) Cfr. Conc. Paris. lib. II, c. 1, l. c. col. 574 sq.; accuratius autem consentit cum Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 1, Mansi XIV, col. 684 sq. 66) Isidori lib. Sent. III, 48, Opera ed. Arevalo tom. VI, p. 338 sq. 67) Eiusdem lib. Etym. IX, c. 3, tom. III, p. 423. 68) Haec verba non ex Gregorii Moralibus desumpta sunt, sed ex Isidori lib. Sent. III, 48, 7, tom. VI, p. 339. [K.]

pacificare noverunt⁶⁸. Ad⁶⁹ quid etiam constitutus sit imperator, Fulgentius in libro 827. de veritate predestinationis et gratiae scribit: 'Clementissimus⁷⁰ quoque imperator non ideo est vas misericordiae preparatum in gloriam^m, quia apicem terreni principatus accepit, sed si in^k imperiali culmine recta fide vivat et vera cordis humilitate
 5 peditus culmen regiae dignitatis sanctae religioni subiciat; si magis in timore servire Deo, quam in timore dominari populo delectetur, si in eo lenitas iracundiam mitiget, ornet benignitas potestatem, si se magis diligendum, quam metuendum cunctis exhibeat, si subiectis salubriter consulat, si iustitiam sic teneat, ut misericordiam non relinquat, si pre omnibus ita se sanctae matris ecclesiae catholicae meminerit filium,
 10 ut eius paci atque tranquillitati per universum mundum prodesse suum faciat principatum. Magis enim christianum regitur imperium, dum ecclesiastico statui per omnem terram consulitur, quam cum in parte quacumque terrarum pro temporali securitate pugnatur.' Unde et Ysidorus scribit: 'Principes⁷¹ namque seculi nonnumquam intra ecclesiam potestatis adeptaeⁿ culmina tenent, ut per eandem potestatem
 15 disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra ecclesiam potestatesⁿ necessariae non essent, nisi ut, quod non prevalet sacerdos efficere per doctrinae sermonem, potestas hoc imperet per disciplinae terrorem.' Salomon in proverbiiis: 'Misericordia⁷² et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus eius.'

Regale^o⁷³ namque ministerium specialiter est, populum Dei gubernare et regere
 20 cum equitate et iustitia et, ut pacem et concordiam habeant, studere. Ipse enim debet primo defensor esse ecclesiarum et servorum Dei, viduarum, orfanorum caeterorumque pauperum necnon et omnium indigentium. Ipsius enim terror et studium huiusmodi, in quantum possibile est, esse debet, primo, ut nulla iniustitia fiat, deinde, si evenierit, ut nullo modo eam subsistere permittat nec spem delitescendi
 25 sive audaciam male agendi cuiquam relinquat. Sed sciant omnes, quoniam, si ad ipsius notitiam pervenerit quippiam mali, quod admiserint, nequaquam incorrectum aut inultum remanebit, sed iuxta facti qualitatem erit modus iustae correctionis. Unde oportet, ut ipse, qui iudex est iudicium, causam pauperum ad se ingredi faciat et diligenter inquiret, ne forte aliqui, qui ab eo constituti sunt et vicem eius agere
 30 debent in populo, iniuste aut neglegenter pauperes oppressiones pati permittant. Scire autem unumquemque, cuiuslibet sit ordinis, oportet, quia, si de ocioso sermone Deo rationem redditurus est⁷⁴, multo magis de ministerio sibi divinitus commissio. Unde⁷⁵ beatus Iob: 'Cumque⁷⁶ sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen merentium consolator; auris audiens beatificabat me et oculos videns testimonium
 35 reddebat michi, quod liberassem pauperem vociferantem et pupillum, cui non esset adiutor. Benedictio pauperis super me veniebat, et cor viduae consolatus sum; iustitia indutus sum et vestivi me sicut vestimento et diademate iuditio meo. Oculus fui ceco et pes claudus; pater eram pauperum et causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas^p iniqui et dentibus illius auferebam pre-
 40 dam.' Salomon: ^q⁷⁷ 'Rex, qui sedet in solio iuditii, dissipat omne malum nutu suo.' Item idem in libro sapientiae: 'Diligite⁷⁸ iustitiam, qui iudicatis terram, sentite de Domino in bonitate et in simplicitate cordis quaerite illum.' Item ibi: 'Audite⁷⁹

m) gloria 1. n) adeptae ... potestates om. 1. o) regalem 1. p) moles iniquas 1. q) om. 1.

69) *Concordat cum Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 2, l. c. col. 685.* 70) *Fulgentius, de veritate*
 45 *praedest. lib. II, c. 38, Opera ed. Venetiis 1742, p. 215.* 71) *Isidori lib. Sent. III, 51, tom. VI, p. 344.*
 72) *Prov. 20, 28.* 73) *Cfr. Conc. Paris. lib. II, c. 2, l. c. col. 577; accurate consentit Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 3, l. c. col. 685 sq.* 74) *Matth. 12, 36.* 75) *Conc. Paris. lib. II, c. 2, l. c. col. 577, medio = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 4, l. c. col. 686.* 76) *Iob 29, 25. 11—17.*
 77) *Prov. 20, 8.* 78) *Sap. 1, 1.* 79) *Sap. 6, 2—8.*

829. ergo, reges, et intellegite; discite, iudices finium terrae; praebete aures vestras, qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est a Domino potestas vobis et virtus ab altissimo. Qui non custodistis legem iustitiae neque secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende et cito apparebit vobis Dominus, quoniam iudicium durissimum in his, qui presunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes enim potenter tormenta paciuntur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Dominus nec reverebitur cuiusquam magnitudinem. Quoniam pusillum et magnum ipse fecit et aequaliter pro omnibus cura est illi.⁸⁰ Extant⁸⁰ et alia innumera sanctarum scripturarum^r testimonia regio nomini et officio convenientia, super quibus colligendis vestra sancta devotio idcirco magnum nobis ademit laborem, eo quod divina gratia adeo tot virtutum prerogativis vestrum repleverit animum et ornaverit dignitatem, ut non sit necesse sacerdotibus Domini copiosioribus exemplis ac qualibet exaggeratione vestrum animum onerare. Quare^s Deo omnipotenti gratias uberrimas ac multiplices referimus, qui ita vos pia religione, sancta devotione, benigna humilitate, amore iustitiae, operibus misericordiae ceterarumque sanctarum virtutum perfectione sua gratuita pietate ditavit, ut merito ab omnibus amandi et imitandi sitis. Verum⁸¹ quod nos, si haec vobis caelitus attributa non fuissent, cum temporali periculo propter auctoritatem ministerii nostri vos ad ea peragenda admonere, immo admonendo exigere a vobis quolibet modo debueramus, vos e contra propter divinum amorem et honorem⁸² pium oportunumque adiutorium nobis⁸² ferre devotissime curatis. Proinde humillimis precibus specialiter pietati vestre suggerimus, ut bonum, quod cepistis, Deo opitulante indesinenter perficere non gravemini et in adimplendis operibus iustitiae et pietatis ac misericordiae nullatenus deficiatis; quoniam non inchoantibus, sed perseverantibus premium aeternae vitae datur et iuxta veritatis vocem 'qui⁸³ perseveraverit usque in finem, hic salvus erit'.²⁵

(57.) Cap. II. Iterum⁸⁴ monendo magnitudini vestrae suppliciter suggerimus, ut deinceps in bonis pastoribus rectoribusque in ecclesiis Dei constituendis magnum studium atque sollertissimam adhibeatis curam: quia, si aliter factum fuerit, et ordo ecclesiasticus suam non habebit dignitatem et religio christiana in multis labefactanda^t dampna detrimenti sui patietur et animae vestrae, quod non optamus, periculum generabitur.³⁰

(58.) Cap. III. Similiter⁸⁵ deposcimus, ut in abbatissis constituendis vestrum caveatis periculum; sicut vobis sepe est admonitum⁸⁶ et per divinam auctoritatem crebrius manifestatum.

(59.) Cap. IV. Sed⁸⁷ et hoc obsecramus^u, ut in eligendis adiutoribus vestris et reipublicae ministris, qui vice vestra populum Dei regere et gubernare atque iudicare debent, sollertissimam providentiam habeatis semper illud adtendentes, quod in libro Exodi ad Moysen dicitur: 'Provide'⁸⁸, inquit, 'de omni populo, elige viros potentes et timentes Deum, in quibus sit veritas et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones et quinquagenarios, qui iudicent populum omni'⁴⁰

r) in add. 1. s) quia add. 1. t) labefactando 1. u) observamus 1.

80) Haec non in Conc. Paris., sed in Conc. Aquisgr. l. c. exstant. 81) Concordant haec cum Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 25, sub fine, Mansi XIV, col. 695. 82) et admonendo nos ad potiora provocatis et piam opportunamque opem nobis rell. Conc. Aquisgr. 83) Matth. 10, 22. 84) Conc. Paris. lib. III, c. 22, l. c. col. 601. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 9, l. c. col. 690. 85) Conc. Paris. lib. III, c. 23, initium, l. c. col. 601. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 10, l. c. 86) Conc. Aquisgr. 816, lib. II, c. 7, Mansi XIV, col. 266; cfr. etiam Capp. excerpta 826. 827? tom. I, p. 313, c. 10. [K.] 87) Conc. Paris. lib. III, c. 23, contin., l. c. col. 601 sq. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 11, l. c. col. 690 sq. 88) Exod. 18, 21—23.

tempore; quicquid autem maius fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo 829. iudicent; leviusque tibi sit partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Domini et precepta eius poteris sustentare.' Unde et in libro Deuteronomii: 'Iudices'⁸⁹, inquit, 'et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas dominus 5 Deus tuus dederit tibi per singulas tribus^v tuas, ut iudicent populum iusto iudicio nec in aliquam partem declinent.' Item ibi: 'Dixique'⁹⁰ vobis in illo tempore: non possum solus sustinere vos, quoniam dominus Deus vester multiplicavit vos et estis hodie sicut stellae celi plurimae. Dominus Deus patrum vestrorum^w addat ad hunc numerum multa milia et faciet vobis, sicut locutus est! Non valeo solus vestra 10 negotia sustinere et pondus et iurgia. Date e vobis viros sapientes et gnaros et quorum conversatio sit probata in tribubus vestris.' Sed in libro Paralipomenon ita legitur: 'Constituitque'⁹¹ rex Iosaphat iudices terrae in cunctis civitatibus Iuda munitis per singula loca et precipiens iudicibus: Videte, ait, quid facitis; non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, et quodcumque iudicaveritis, in vos re- 15 dundabit. Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite. Non enim est apud dominum Deum nostrum^x iniquitas nec personarum acceptio nec cupido munerum.' Rogamus⁹² etiam vestram pietatem propter divinam misericordiam^y vestramque salutem ac totius populi utilitatem necnon et regni honorem atque stabilitatem, ut vestra pietas sollertissimam vigilantiam adhibeat, quatinus consilarii et 20 dignitatis vestrae ministri custodesque animae vestrae et corporis, qui debent esse intra regnum aliis decus et bonitatis exemplum et in exteris nationibus bonae opinio- nis condimentum, caritatem, pacem atque concordiam omni simulatione et calliditate postposita ad invicem habeant, ut secundum Dei voluntatem et vestram honestatem atque totius regni profectum communiter decertent et veri vobis adiutores in omnibus 25 concorditer existant. Tunc etenim veri consilarii verique adiutores vestri et totius regni salubriter esse poterunt^z, si unanimes extiterint et invicem dilectionem ha- buerint. Decet quippe, ut sacra domus vestra cunctis spectabilis appareat et imi- tabilis existat et fama suae opinionis sive alios imperii vestri subiectos, sive exterarum nationes abundantissime perfundat. Ubi igitur omnes dissensiones et discordiae diri- 30 mendae et omnis malitia imperiali auctoritate est comprimenda, necesse est, ut, quod in aliis corrigere decernit, in ea^a minime reperiatur.

(60.) Cap. V. Nam⁹³ et hoc humiliter obsecrando admonemus, ut liberos vestros, quos vobis divina pietas largiri voluerit, in timore Dei iugiter diligenterque erudiatis, sicuti et facitis, et ut^b in mutua dilectionis caritate et fraternitatis amore atque unanimi- 35 tatis concordia vicissim consistent, sedula paternaque admonitione insinuetis⁹⁴, et, ne illicitis actibus creatoris sui offensam incurrant, provida sollertique circumspectione nihilominus invigiletis adtendentes beatum Iob, cuius⁹⁵ studium, ut^b vir beatus Gre- gorius in Moralibus libris scribit, circa filios erudiendos tale^c extitit, ut non solum eos exterius perfecto opere et sermone efficeret, verum etiam corda sacrificii oblatione 40 mundaret⁹⁵. Adtendite etiam et David instruentem Salomonem filium suum, de quo in primo libro Malachim legitur: 'Ego'⁹⁶, inquit, 'ingredior viam universae terrae; con-

v) tribuas corr. tribuus 1. w) nostrorum 1. x) vestrum 1. y) nostram 1. z) poterint 1.
a) eo 1. b) om. 1. c) talio 1.

89) Deuter. 16, 18. 19. 90) Ibidem 1, 9—13. 91) 2. Paralip. 19, 5—7. 92) Conc.
45 Paris. lib. III, c. 24, l. c. col. 602. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 12, l. c. col. 691. 93) Conc.
Paris. lib. III, c. 25, l. c. col. 602 sq. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 13, l. c. col. 691 sq. 94) in-
sistatis Conc. Paris. et Aquisgr. 95) Verba cuius ... mundaret non verbo tenus recepta sunt ex Gre-
gorii Moralibus, spectant autem ad lib. I, c. 8. 9, Opera, tom. II, col. 20 sq.; cfr. Ionas, De instit. laicali
lib. II, c. 14 (d'Achery, Spicilegium ed. II, tom. I, p. 288). [K.] 96) 1. Reg. 2, 2.

829. fortare et esto vir fortis et observa, ut custodias precepta domini Dei tui, ut ambules in viis eius et custodias ceremonias eius et iudicia eius et precepta et testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi'; et in libro Paralipomenon: 'Tu⁹⁷ autem Salomon, fili mi, scito Deum patris tui et servi ei corde perfecto et animo voluntario.' Ad-
tendite etiam Tobiam, de quo legitur, quod, cum factus esset vir, accepit uxorem 5
Annam ex tribu sua et genuit ex ea filium nomen suum inponens ei; quem ab in-
fanzia timere Deum docuit et abstinere ab omni peccato. Item idem adloquens
eundem filium suum: 'Omnibus'⁹⁸, inquit, 'diebus vitae tuae habe Deum in mente
et cave, ne aliquando peccato consentias et pretermittas precepta Dei nostri. Ex
substantia tua fac elemosynam et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere. Ita 10
enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto miseri-
cors', et cetera. Item paulo post: 'Adtende'⁹⁹ tibi, fili, ab omni fornicatione et preter
uxorem tuam nequaquam paciaris crimen scire. Superbiam numquam in tuo sensu
aut in tuo corde dominari permittas; in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.'
Et idem non post multum: 'Consilium'¹⁰⁰ semper a sapiente perquire, omni tempore 15
benedic Deum^d et pete ab eo, ut vias tuas dirigat et omnia consilia tua in ipso
permaneant.' Item idem: 'Audite'¹ ergo, filii mei, patrem vestrum, servite Domino
in veritate^e et inquirete, ut faciatis, quae sunt placita illi, et filiis vestris mandate,
ut faciant iustitias et elemosynas, et ut sint memores Dei et benedicant eum in omni
tempore in veritate et in tota virtute sua.' 20

(61.) Cap.^b VI. His² omnibus prelibatis notescimus vobis, quod ea, quae in capitulis vestris nobis tractanda commisistis, scilicet 'quid'^{f3} a principibus et reliquo populo vel ita, ut divina auctoritas doceat, aut aliter teneatur, vel quid^b inde ex parte aut ex toto dimissum sit, ut non teneatur³, fatemur, quia in his capitulis, quae superius continentur, necnon^g in his, quae praesenti anno conscribi et per missos vestros ob 25
vitia comprimenda per imperium vestrum direxistis^{g4} multa demonstrata sunt, quae a pastoribus ecclesiarum et a principibus et a reliquo populo hactenus neglecta ex-
titerint, et aliter, quam divina auctoritas se habeat, in his eos egisse et agere novi-
mus. Sed si haec nostra sacerdotalis admonitio effectum Deo operante per vestrum bonum studium abhinc obtinuerit, credimus, quod multa, quae a multis aliter, quam 30
divina auctoritas se habeat, dimissa sunt, quae non tenebantur, corrigentur. Nam et illud, quod in eisdem capitulis continetur, ut manifestum fieret, quae causa id effecerit, ut sacerdotes et principes a recto tramite deviassent⁵, exceptis premissis capitulis, in quibus, sicut diximus, multa neglegebantur, specialiter unum obstaculum ex multo tempore iam inolevisse cognovimus, id est, quia et principalis potestas 35
diversis occasionibus intervenientibus secus, quam auctoritas divina se habeat, in causas ecclesiasticas prosiluerit et sacerdotes partim negligentia, partim ignorantia, partim cupiditate in secularibus negotiis et sollicitudinibus ultra, quam debuerant, se occupaverint; et hac occasione aliter, quam divina auctoritas doceat, in utraque parte actum extitisse dubium non est. Sed quia, Deo miserante, a progenitoribus et geni- 40
tore vestro et a vobis multa correcta gratulamur^h, si ea, quae admonemus, prosperum successum habuerint, credimus, quod ad perfectionis statum vestra^b intentio nostra-
queⁱ devotio Deo cooperante pervenire^k possit. Verumtamen, quia novimus statum

d) Deo 1. e) bonitate 1. f) quia 1. g) necnon ... direxistis om. 1. h) gratulabantur 1.
i) vestraque 1. k) pervincere 1.

97) 1. *Paralip.* 28, 9. 98) *Tob.* 4, 6—8. 99) *Ibidem* 4, 13. 14. 100) *Ibidem* 4, 19. 20.
1) *Ibidem* 14, 10. 11. 2) *Conc. Paris. lib. III, c. 26, Mansi XIV, col. 603 sq. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 14. 15, l. c. col. 692 sq.* 3) *Ex Constitutione nr. 184, supra p. 2. edita.* 4) *Cfr. supra nr. 187. 188, p. 7 sqq.* 5) *Cfr. Constitut. nr. 184, supra p. 2, sub fine.*

huius regni sub tali conditione et teneri et crevisse atque dilatatum esse et a pru- 829.
 dentissimis sanctisque predecessoribus nostris, sive scilicet ab episcopis, sive a prin-
 cipibus, hanc causam ex toto correctam non fuisse propter haec, quae suo tempore
 dici possunt, et pondus tantae considerationis parvitatē nostrae vires excessit, quoniam
 5 nec otium nec spatium temporis nec plenitudinem consacerdotum nostrorum, sicut
 ipsa necessitas exposcebat, habuimus, ideo haec congruentiori et aptiori tempore,
 vita comite, si Deus ita annuerit, tractanda ac considerata distulimus. Quoniam
 tantae considerationis perfectio indiget assensu et adiutorio principum et multitudine
 atque devotione necnon et studio sacerdotum et oboedientia vel concordia populi et
 10 congruentia loci temporisque spatio.

(62.) Cap.^b VII. Porro⁶ de episcopali libertate, quam Deo annuente vestroque
 adminiculo suffragante adipisci ad Dei servitium peragendum cupimus, suo in tempore
 vobis dicenda atque vobiscum conferenda reservavimus, quatinus ita sit, ut et nos-
 metipsos salvare et populo nobis subiecto utiliter prodesse atque pro vobis et stabili-
 15 tate imperii vestri liberius valeamus exorare, et ut vestris obsequiis et regni adiu-
 torio solatium debitum minime subtrahatur, sed, si possibile fuerit, potius augeatur.

6) *Conc. Paris. lib. III, c. 27, l. c. col. 604. = Conc. Aquisgr. 836, pars III, c. 16, l. c. col. 693.*

197. EPISCOPORUM DE POENITENTIA, QUAM HLUDOWICUS IMPERATOR PRO- 20 FESSUS EST, RELATIO COMPENDIENSIS.

833. Oct.

Annales Bertiniani ad annum 833, ed. Waitz p. 6 sq., referunt haec: Hlotharius,
 arrepta potestate regia, ... patrem secum sub custodia per Mettis usque ad Sues-
 sionis civitatem perducens, illic eum in monasterio sancti Medardi in eadem custodia
 25 reliquit ... Deinde conditum placitum Kalendas Octobris Hlotharius in Compendio
 habuit. Ibique episcopi, abbates, comites et universus populus convenientes, dona
 annualia ei praesentaverunt fidelitatemque promiserunt ... In quo conventu multa
 in domnum imperatorem crimina confinxerunt. Inter quos Ebo Remorum episcopus
 falsarum obiectionum incentor extiterat. Et tam diu illum vexaverunt, quousque
 30 arma deponere habitumque mutare cogentes, liminibus ecclesiae pepulerunt. Quae
in hoc conventu 'de commoditate et soliditate regni', ut in sequenti Agobardi cartula
(p. 56, l. 26) dicitur, deliberata et statuta sunt, ad nos non pervenerunt: servata autem
est relatio, quam de Hludowici 'vexationibus' et poenitentia ab ipso acta episcopi scribi
fecerunt. Repetimus ipsam relationem, cum codices manuscripti haud amplius exstare
 35 *videantur, secundum Sirmondi editionem, Concilia Galliae tom. II, p. 560 sqq.*

(B. deest; P. I, 366.)

Omnibus in christiana religione constitutis scire convenit, quale sit ministerium
 episcoporum, qualisque vigilantia atque sollicitudo eis circa salutem cunctorum ad-
 hibenda sit, quos constat esse vicarios Christi et clavigeros regni caelorum. Quibus
 40 a Christo tanta collata est potestas, ut, 'quodcumque ligaverint super terram, sit

833. ligatum et in caelo, et quodcumque solverint super terram, sit solutum et in caelo¹. Et in quanto sint ipsi periculo constituti, si ovibus Christi pabulum vitae ministrare neglexerint et errantes ad viam veritatis arguendo, obsecrando reducere pro viribus non studuerint, iuxta illud propheticum: 'Si² non annuntiaveris', inquit, 'iniquo iniquitatem suam et ipse in impietate sua mortuus fuerit, sanguinem eius de manu tua requiram', et multa his similia ad magisterium pastorale pertinentia, quae in divinis sparsim continentur. Quapropter eisdem pastoribus Christi summopere studendum est, ut erga errata delinquentium moderationem discretissimam teneant, ut sint iuxta beati Gregorii doctrinae documentum bene agentibus per humilitatem socii, contra delinquentum vero vitia per zelum iustitiae erecti: quatinus, posthabito torpore atque segnitie vel humano favore aut mundiali timore, sic exerceant ministerium suum, ut et praesentibus salubriter consulant et futuris sint exemplum salutis. Verum quia in agro Dei, qui est ecclesia Christi, noxia quaeque instinctu hostis antiqui pullulare non cessant, quae necesse est, ut adhibito sarculo pastoralis radicitus extirpentur, et propter malevolos quosque, qui bene acta aut intelligere nolunt aut malevola intentione potius intelligere, quam ipsam veritatem delectantur amplecti, oportet eosdem pastores, ut, quodcumque de generali utilitate vel publica coercitione quippiam in conventibus suis decreverint, id iuxta morem ecclesiasticum scriptis committant: videlicet ut posteris omnem ambiguitatem et occasionem iuste detrahendi vel reprehendendi penitus amputent.

Proinde notum esse necessarium duximus omnibus filiis sanctae Dei ecclesiae, praesentibus scilicet et futuris, qualiter nos episcopi super^a imperio domini et gloriosissimi Lotharii imperatoris constituti anno incarnationis domini Iesu Christi DCCCXXXIII. indictione XII. anno siquidem eiusdem principis primo in mense videlicet Octobri apud Compendium palatium generaliter convenimus et memoratum principem humiliter audivimus. Et hoc quidem illi sive optimatibus illius seu omni generalitati populi, quae undique illuc confluxerat, manifestare iuxta iniunctum nobis ministerium curavimus, qualis sit vigor et potestas sive ministerium sacerdotale et quali mereatur damnari sententia, qui monitis sacerdotalibus obedire noluerit. Deinde tam memorato principi, quam cuncto eius populo denuntiare studuimus, ut Domino devotissime placere studerent et, in quibus eum offenderant, placare non differrent. Examined quippe sunt multa, quae per negligentiam in hoc imperio contigerunt, quae ad scandalum ecclesiae et ruinam populi vel regni interitum manifestis indiciis pertinebant: quae necesse erat, ut cito corrigerentur et in futuro omnibus modis vitarentur.

Inter cetera etiam commemoratum est a nobis et omnibus ad memoriam reductum, qualiter Deus^b regnum istud per administrationem bonae memoriae Karoli praestantissimi imperatoris et per praedecessorum suorum laborem pacificum^c et unitum atque nobiliter dilatatum fuerit et domino Ludewico imperatori a Deo ad regendum sub magna pace commissum Dominoque protegente sub eadem pace, quamdiu idem princeps Deo studuit et paternis exemplis uti ac bonorum hominum consiliis acquiescere curavit, conservatum manserit, et quomodo in processu temporis, sicut omnibus manifestum erat, per eius improvidentiam vel negligentiam in tantam venerit ignominiam et vilitatem, ut non solum amicis in moestitiam, sed etiam inimicis venerit in derisionem. Sed quia idem princeps ministerium sibi commissum negliger tractaverit et multa, quae Deo et hominibus displicebant, et fecerit et facere compulerit vel fieri permiserit et in multis nefandis consiliis Deum irritaverit et

a) sub corr. Pertz.

b) ita Sirm.; a Deo corrigend.

c) pacificatum fortasse corrigend.

1) Matth. 18, 18. 19.

2) Ezech. 3, 18.

sanctam ecclesiam scandalizaverit et, ut cetera, quae innumera sunt, omittamus, novis- 833.
sime omnem populum sibi subiectum ad generalem interitum contraxerit et ab eo
divino iustoque iudicio subito imperialis sit subtracta potestas, nos tamen memores
praeceptorum Dei ministeriique nostri atque beneficiorum eius dignum duximus, ut
5 per licentiam memorati principis Lotharii legationem ad illum ex auctoritate sacri
conventus mitteremus, quae eum de suis reatibus admoneat, quatenus certum con-
siliium suae salutis caperet, ut, quia potestate privatus erat terrena iuxta divinum
consilium et ecclesiasticam auctoritatem, ne suam^d animam perderet, elaborare in
extremis positus totis viribus studeret. Quorum legatorum consiliis et saluberrimis
10 admonitionibus libenter assensum praebuit, spatium poposcit diemque constituit, qua
de salubribus eorum monitis certum eis responsum redderet. Cum autem supra-
scriptus instaret dies, sacer idem conventus unanimiter ad eundem venerabilem virum
perrexit eumque diligenter, de quibus Deum offenderat et sanctam ecclesiam scan-
dalizaverat ac populum sibi commissum perturbaverat, admonere et cuncta illi ad
15 memoriam reducere curavit. Ille vero eorum salutiferam admonitionem et dignam
congruamque exaggerationem libenter amplectens promisit se in omnibus illis ac-
quieturum salutari consilio et subiturum remediale iudicium. Porro, de tanta salubri
admonitione hilaris, illico dilectum filium suum Lotharium augustum sibi festinato
affuturum supplicavit, ut ille ruptis quibuslibet morulis cum suis primatibus veniret,
20 quatinus primum inter eos mutua reconciliatio secundum christianam doctrinam fieret,
ut, si quid in cordibus eorum naevi aut discordiae inerat, pura humilisque postulatio
veniae expiaret ac deinde coram omni multitudine iudicium sacerdotale more pae-
nitentis susciperet, quod et non multo post factum est. Veniens igitur idem dominus
Lodewicus in basilicam sanctae Dei genetricis Mariae³, ubi sanctorum corpora re-
25 quiescunt, Medardi videlicet confessoris Christi atque pontificis necnon Sebastiani
praestantissimi martyris, adstantibus presbyteris, diaconibus et non parva multitudine
clericorum, praesente etiam praefato domino Lothario filio eius eiusque proceribus
atque totius populi generalitate, quotquot videlicet intra sui septum eadem continere
potuit ecclesia, et prostratus in terram super cilicium ante sacrosanctum altare con-
30 fessus est coram omnibus: ministerium sibi commissum satis indigne tractasse et in
eo multis modis Deum offendisse et ecclesiam Christi scandalizasse populumque per
suam negligentiam multifarie in perturbationem induxisse, et ideo ob tantorum
reatuum expiationem publicam et ecclesiasticam se expetere velle dixit poenitentiam,
quo miserante Domino per eorum ministerium et adiutorium percipere mereretur
35 absolutionem tantorum criminum, quibus Deus ligandi ac solvendi intulerat potestatem.
Quem etiam iidem pontifices, utpote medici spiritales, salubriter admonuerunt as-
serentes ei, quod puram et simplicem confessionem sequeretur vera remissio pecca-
torum, ut aperte confiteretur errata sua, in quibus maxime se Deum offendisse pro-
fitebatur, ne forte interius aliquid tegeret aut in conspectu Dei quippiam dolose
40 ageret, sicut iam pridem⁴ in Compendio palatio ab alio sacro conventu correptus
coram omni ecclesia eum fecisse omnibus notum erat, ne sicut tunc, ita et nunc per
simulationem et calliditatem duplici ad Deum corde accedendo, ad iram potius, quam
ad veniam suorum peccatorum provocaret, quoniam scriptura testante 'simulatores⁵
et callidi provocant iram Dei'. Verum post huiusmodi admonitionem professus est
45 se in omnibus iis praecipue deliquisse, unde a memoratis sacerdotibus fuerat fami-
liariter, sive verbis, sive scriptis⁶ admonitus et digna increpatione correptus; super

d) secundam *Sirm.*

3) *In Suessionum civitate.*

4) Anno 830; *vita Walae II*, c. 10, *SS. II*, p. 555.

5) *Iob* 36, 13.

6) *Cfr. Agobardi cartula*, *infra* p. 56, l. 37 sqq. [K.]

833 quibus cartulam⁷ summam reatum suorum, unde illum specialiter redarguerent, continentem ei dederunt, quam ille in manibus gestabat.

1. Videlicet, sicut in eadem cartula plenius continetur, reatum sacrilegii incurrendo et homicidii, eo quod paternam admonitionem⁸ et terribilem contestationem sub divina invocatione ante sanctum altare in praesentia sacerdotum et maxima 5 populi multitudine sibi factam secundum suam promissionem non conservaverit; eo quod fratribus et propinquis violentiam intulerit⁹ et nepotem¹⁰ suum, quem ipse liberare potuerat, interficere permiserit; et quod immemor voti sui signum¹¹ sanctae religionis propter vindictam suae indignationis fieri postea iusserit.

2. Quod auctor scandali et perturbator pacis ac violator sacramentorum exi- 10 stendo pactum¹², quod propter pacem et unanimatem imperii ecclesiaeque tranquillitatem communi consilio et consensu cunctorum fidelium suorum fuerat inter filios suos factum et per sacramentum confirmatum, nuper^e illicita potestate corruperit¹³; et in eo, quod fideles suos in contrarietatem eiusdem primi pacti et iuramenti¹⁴ aliud sacramentum iurare compulerit, in periurii reatum praestatorum vio- 15 latione sacramentorum inciderit: et quantum hoc Deo displicuerit, liquido claret, quia postea nec ipse nec populus sibi subiectus pacem habere meruit, sed omnes in perturbationem poenam peccati sustinendo iusto Dei iudicio postea inducti sunt.

3. Quia contra christianam religionem et contra votum suum sine ulla utilitate publica aut certa necessitate pravorum consilio delusus in diebus quadragesimae 20 expeditionem generalem fieri iussit¹⁵ et in extremis imperii sui finibus in coena Domini, quando paschalia sacramenta ab omnibus christianis rite sunt celebranda, placitum generale se habiturum constituit¹⁶; in qua expeditione, quantum in ipso fuit, et populum in magnam murmurationem protraxit et sacerdotes Domini a suis officiis contra fas amovit et pauperibus gravissimam oppressionem irrogavit. 25

4. Quod nonnullis ex suis fidelibus, qui pro eius suorumque filiorum fidelitate et salvatione regnique nutantis recuperatione humiliter eum adierant et de insidiis inimicorum sibi praeparatis certum reddiderant, violentiam intulerit; et quod contra omnem legem, divinam videlicet et humanam, eos et rebus propriis privaverit et in exilio tradi^f iusserit atque absentes morti adiudicari fecerit et iudicantes procul dubio 30 ad falsum iudicium induxerit: et sacerdotibus Domini ac monachis contra divinam et canonicam auctoritatem praeiudicium irrogavit et absentes damnavit et in hoc reatum homicidii incurrendo divinarum seu humanarum legum violator exitisset¹⁷.

5. De diversis sacramentis sibique contrariis atque perniciosis a filiis sive a populo, eo praecipiente et compellente, irrationabiliter saepe factis, pro quibus non 35 modicam in populo sibi commissio peccati maculam induxit, reatum periurii nihilominus incurrisse; quoniam haec procul dubio in auctorem, per quem fieri compulsae sunt, iure retorquentur. Sed in mulierum¹⁸ purgatione, in iniustis iudiciis, in falsis

e) super *Sirm.* f) ita *Sirm.*; trudi corr. *Pertz*, fortasse recte.

7) *Deperdita est.*

8) Anno 813; *Thegani vita Hludowici* c. 6, SS. II, p. 591.

9) Anno 40

814. et 818. fratribus, sororibus, propinquis invitis in monasteria missis; *ibidem* c. 24, l. c. p. 596.

10) *Bernhardum, Pippini Italiae regis filium*, anno 818; *ibidem* c. 22, l. c.

11) *Quid hoc opprobrio*

spectetur, incertum.

12) *Ordinatio imperii* a. 817, tom. I, p. 270.

13) *Alamannia Karolo filio*

anno 829. concessa, divisione anno 832. facta; *Theg. vita Hlud.* c. 35, SS. II, p. 597; *Nithard. lib. I,*

c. 4, l. c. p. 652; *Vita Hlud.* c. 47, l. c. p. 635; *Divis.* 831?, *supra* p. 21.

14) *Einhardi ann.* 821, 45

SS. I, p. 207.

15) Anno 830; *ann. Bert. ed. Waitz*, p. 2.

16) *Eodem anno ad oppidum*

Redonicum in Britannia; *ann. Mett.* SS. I, p. 336.

17) *Res initio anni 831. in placito Aquisgranensi*

gestae spectari videntur; cfr. *Böhmer-Mühlbacher* nr. 852a.

18) *Mulieris?* *Ann. Bert. ad a.* 831,

l. c. p. 3: purificavit se domna imperatrix secundum iudicium Francorum de omnibus quibus accusata erat.

testimoniis atque periuriis, quae eo permittente coram se perpetrata sunt, quantum 833. Deum offenderit, ipse novit.

6. De diversis expeditionibus, quas in regno sibi commisso non solum inutiliter, sed etiam noxie sine consilio et utilitate fecit, in quibus nimirum multa et innumera-
5 bilia sunt in populo christiano flagitia perpetrata, in homicidiis et periuriis, in sacri-
legiis, in adulteriis, in rapinis, in incendiis, sive in ecclesiis Dei, sive in aliis diversis
locis factis, in direptionibus et oppressionibus pauperum miserabili et pene apud
christianos inaudito patrato: quae omnia ad auctorem, sicut praemissum est, re-
flectuntur.

10 7. In divisionibus imperii¹⁹ ab eo contra communem pacem et totius imperii
salutem ad libitum suum temere factis et in sacramento etiam, quod iurare compulit
omnem populum, ut contra filios suos, sicut contra inimicos suos agerent, cum ipse
eos paterna auctoritate consultoque fidelium suorum pacificare potuisset²⁰.

8. Quod non suffecerint ei tot mala et flagitia per suam negligentiam et im-
15 providentiam in regno sibi commisso perpetrata, quae enumerari non possent, pro
quibus et regni periclitatio et regis dehonestatio evidenter provenerat: sed insuper
ad cumulum miseriarum novissime omnem populum suae potestatis ad communem
interitum traxerit²¹, cum debuisset esse eidem populo dux salutis et pacis, cum divina
pietas inaudito et invisibili modo ac nostris saeculis praedicando populo suo misereri
20 decrevisset.

Igitur pro his vel in his omnibus, quae supra memorata sunt, reum se coram
Deo et coram sacerdotibus vel omni populo cum lacrymis confessus et in cunctis
se deliquisse protestatus est^g et poenitentiam publicam expetiit, quatinus ecclesiae,
quam peccando scandalizaverat, poenitendo satisfaceret, et sicut fuerat scandalum
25 multa negligendo, ita nimirum se velle professus est esse exemplum dignam poeni-
tentiam subeundo. Post hanc vero confessionem cartulam suorum reatum et con-
fessionis ob futuram memoriam sacerdotibus tradidit, quam ipsi super altare po-
suerunt; ac deinde cingulum militiae deposuit²² et super altare collocavit et habitu
saeculi se exuens habitum poenitentis per impositionem manuum episcoporum suscepit:
30 ut post tantam talemque poenitentiam nemo ultra ad militiam saecularem redeat.

His itaque gestis placuit, ut unusquisque episcoporum, qualiter haec res acta
fuerit, in propriis cartulis²³ insereret eamque sua scriptione roboraret et roboratam
memorato principi Lothario ob memoriam huius facti offerret. Ad extremum omnibus
nobis, qui interfuimus, visum est omnium cartularum immo tanti negotii summam in
35 unum breviter strictimque congerere et congesta propriis manuum nostrarum sub-
scriptionibus roborare, sicut sequentia²⁴ factum esse demonstrant.

g) ita corr. Pertz; esset Sirm.

19) Cfr. supra n. 13.

20) Anno 833. aestate.

21) Aliter ann. Bert. ad a. 833, l. c. p. 6:

pravis persuasionibus et falsis promissionibus populum, qui cum imperatore venerat, filii deceperunt,

40 ita ut omnes illum dimitterent et Nithard. lib. I, c. 4, SS. II, p. 652: variis affectionibus populum,
ut a patre deficeret, filii compellunt.

22) Cfr. Agobardi cartul. infra p. 57, l. 12; Synod. Pap. vel

Tic. 850, infra nr. 228, c. 12. [K.]

23) Servata est Agobardi episcopi cartula, quae sequitur.

24) Quae deperdita videntur.

833. 198. AGOBARDI CARTULA DE POENITENTIA AB IMPERATORE ACTA.

833. Oct.

*Sub fine relationis, quae antecedit, leguntur haec: Placuit, ut unusquisque episcoporum, qualiter haec res acta fuerit, in propriis cartulis insereret eamque sua 5
scriptione roboraret et roboratam memorato principi Lothario ob memoriam huius
facti offerret. Cartula ab Agobardo Lugdunensi archiepiscopo scripta inter ipsius opera
(Agobardi Opera, ed. Baluze, tom. II, p. 73) servata est; G. H. Pertz ipsam ope codicis
Parisiensis 2853, quem unicum iam anteriores etiam editores adhibuerant, denuo recensuit.
(B. deest; P. I, 369.) 10*

In nomine Dei ac domini nostri Iesu Christi. Anno incarnationis eius octingen-
tesimo tricesimo tertio ego Agobardus Lugdunensis ecclesiae indignus episcopus
interfui venerabili conventui apud palatium, quod nuncupatur Compendium. Qui uti-
que conventus extitit ex reverentissimis episcopis et magnificentissimis viris illustribus,
collegio quoque abbatum et comitum promiscuaeque aetatis et dignitatis populo, 15
praesidente serenissimo et gloriosissimo Hlothario imperatore et Christi domini
amatore; quo protegente et adiuvante subter adnexa disposita sunt anno imperii
primo, mense quarto. Quibus omnibus vehementer incumbibat vera necessitas, ut
sollicite tractarent de periculo regni in praesenti et statu in futuro, quod regnum,
quia iam diu nutabat et impellebatur ad ruinam per negligentiam et, ut verius dicam, 20
per ignaviam domni Hluduvici^a venerandi quondam imperatoris, in quibus ille in-
retitus est per corruptas mentes et corrumpentes et secundum apostolicum dictum,
quia erant ipsi 'errantes¹ et alios in errorem mittentes'. A quo conventu quicquid
utiliter et laudabiliter tractando et conferendo inventum est et necessario statuendum,
et iudicantibus consensi et consensiens ipse iudicavi. In primis videlicet, quae ad 25
commoditatem et soliditatem regni et regis pertinere videbantur²; deinde, quae ad
ereptionem et purgationem animae domni Hluduvici manifestissime noscebantur.
Quae in praedicto conventu fideliter quaesita et veraciter inventa et ordinabiliter
executa sunt, in eo scilicet, quod praedictus conventus deliberavit, ut per legatos
et missos ammoneretur domnus Hluduvicus de suis erratibus et exhortaretur, ut 30
secundum propheticum dictum 'rediret³ ad cor' et recognosceret acta sua, quae ad-
versus Deum currens per vias pravitatis et iniusticiae exegerat, ac deinceps susciperet
consilium vitae et salutis suae, quatenus apud omnipotentem iudicem et Dominum,
qui clementissimus indultor est criminum, indulgentiam et remissionem iniquitatum
impetrare posset, ut, qui per multiplicatas negligentias regnum terrenum ammiserat, 35
per impensas supplices confessiones regnum caeleste adipisceretur per eum, apud
quem est 'misericordia⁴ et copiosa redemptio'. Propter quod et libellus editus est a
viris diligentioribus et ei oblatus de manifestatione criminum suorum, in quo, velut
in speculo, perspicue conspiceret fedtatem actuum suorum, et fieret in illo, quod per
penitentem perfectum dictum est: 'Iniquitatem⁵ meam ego agnosco; peccatum meum 40

a) Luduuici c.; in sequentibus hluduvicus.

1) 2. *Timoth.* 3, 13.

2) *Quae servata non sunt.*

3) *Isaia* 46, 8.

4) *Dan.* 9, 9.

5) *Psalm.* 50, 5.

coram me est semper'. Pro qua re accesserunt ad eum denuo omnes, qui in prae- 833.
dicto conventu aderant, episcopi condolentes et conpatientes infirmitatibus et miseriis
eius, exhortantes atque exoptantes et postulantes, ut omnipotens Deus manu pietatis
suae educeret eum 'de⁶ lacu miseriae et de luto ceni'. Quod clementissimus dominus
5 non solum non abstulit, sed nec distulit. Sed mox resuscitata in mente eius con-
tritione humiliati cordis prostratus coram eis non semel vel iterum, sed tertio aut
amplius crimina cognoscit, veniam poscit, auxilium orationum praecatur, consilium
recipit, penitentiam postulat, iniunctam sibi humilitatem libentissime impleturum pro-
mittit. Innotescitur^b ei lex et ordo publicae penitenciae, quam non rennuit, sed ad
10 omnia annuit; ac demum pervenit in ecclesiam coram cetu fidelium ante altare et
sepulcra sanctorum et prostratus super cilicium bis terque quaterque confessus in
omnibus clara voce cum habundanti effusione lacrimarum, deposita arma⁷ manu
propria et ad crepidinem altaris proiecta, suscepit mente compuncta penitentiam
publicam per manuum episcopalium impositionem cum psalmis et orationibus. Sicque
15 deposito habitu pristino et assumpto habitu penitentis, congratulans et confidens
postulat piissimi pastoris humeris reduci se ad inventae et redemptae ovis unitatem.

His gestis ego Agobardus indignus episcopus interfui et melioribus consonans
et consentiens iudicavi et manu propria signans subscripsi.

b) innostescitur c.

20 6) Psalm. 39, 2. 7) Cfr. supra p. 55, l. 29; *Episcoporum relatio* 829, supra p. 39, c. 35. et
Synod. Pap. 850, infra nr. 228, c. 12. [K.]

199. EBBONIS REMENSIS ARCHIEPISCOPI RESIGNATIO.

835. Mart. 4.

25 *Ebbo Remensis archiepiscopus, qui anno 833. falsarum contra Hludowicum im-
peratorem obiectionum incentor fuerat, ut Bertiniani annales dicunt, a restituto im-
peratore in synodo in Theodonis villa habita anno 835. accusatus et a iudicibus tribus
iure canonico ab Ebbone electis sede episcopali indignus iudicatus est die, ut Hincmarus
ad synodum Suessionensem c. 1 (Hincmari Opera II, p. 271) refert, quarto mensis Martii.*
30 *Resignationis cartam ab Ebbone subscriptam servaverunt Ebbonis liber apologeticus
(D'Achéry, Spicileg. ed. II, tom. III, p. 336), Hincmarus in libro de praedestinatione
c. 36. (Opera I, p. 324) et Flodoardus in historiae ecclesiasticae Remensis lib. II, c. 20,
SS. XIII, p. 473, cuius textum hic repetimus. (B. deest; P. I, 370.)*

Ego Ebo, indignus episcopus, recognoscens fragilitatem meam et pondera pec-
35 catorum meorum testes confessores meos, Aiulfum¹ videlicet archiepiscopum et
Badaradum² episcopum necnon et Modoinum³ episcopum, constitui mihi iudices
delictorum meorum et puram ipsis confessionem dedi quaerens remedium poenitendi
et salutem animae meae, ut recederem ab officio et ministerio pontificali, quo me
recognosco esse indignum, et alienum me reddens pro reatibus meis, in quibus me

40 1) Bituricensem. 2) Paderbornensem. 3) Augustodunensem.

833. peccasse secreto ipsis confessus sum, eo scilicet modo, ut ipsi sint testes alio succedendi et consecrandi subrogandique in loco meo, qui digne preesse et prodesse possit ecclesiae, cui hactenus indignus prefui; et ut inde nullam repetitionem aut interpellationem auctoritate canonica facere valeam, manu propria mea subscribens firmavi. Ebo, quondam episcopus, subscripsi.

5

200. DIVISIO IMPERII.

839. Iun.

Quae Bertiniani annales, Prudentio auctore ista parte confecti, de imperii divisione anno 839. Wormatiae inter Hlotharium et Karolum a Hludowico patre facta (Hludowico filio Baiuaria tantum relicta erat) narrant, G. H. Pertz inter capitularia 10 collocavit, quae quidem hic quoque ex iisdem annalibus, ed. Waitz p. 20, repetuntur. Caeterum accuratius de iis, quae Wormatiae acta sunt, Nithardus lib. I, c. 7, SS. II, p. 654, refert et de simili divisione Aquis anno 837. facta iidem illi Bertiniani annales. (B. deest; P. I, 373.)

Cuius divisionis formula ita se habuit: Quarum [partium] altera regnum Italiae 15 partemque Burgundiae, id est vallem Augustanam¹, comitatum Vallissiorum², comitatum Waldensem³ usque mare Rhodani⁴ ac deinde orientalem atque aquilonalem Rhodani partem usque ad comitatum Lugdunensem, comitatum Scudingium⁵, comitatum Wirascorum⁶, comitatum Portisiorum⁷, comitatum Suentisiorum⁸, comitatum Calmontensium⁹, ducatum Mosellicorum, comitatum Arduennensium, comitatum Condorusto¹⁰, 20 inde per cursum Mosae usque in mare, ducatum Ribuariorum, Wormazfelda, Sperrhogouwi¹¹, ducatum Elisatiae, ducatum Alamanniae, Curiam, ducatum Austrasiorum cum Swalafelda¹² et Nortgowi et Hessi, ducatum Toringiae cum marchis suis, regnum Saxoniae cum marchis suis, ducatum Fresiae usque Mosam, comitatum Hamarlant¹³, comitatum Batavorum¹⁴, comitatum Testrabenticum¹⁵, Dorestado¹⁶. 25

Alteram partem Burgundiae, id est comitatum Genavensem, comitatum Lugdunensem, comitatum Cavallonensem¹⁷, comitatum Amaus¹⁸, comitatum Hatoariorum¹⁹, comitatum Lingonicum, comitatum Tullensium, et sic per decursum Mosae usque in mare, et inter Mosam et Sequanam, et inter Sequanam et Ligerim cum marcha Britannica, Aquitaneam et Wasconiam cum marchis ad se pertinentibus, Septimaniam 30 cum marchis suis, et Provinciam habuit²⁰.

- 1) Val d'Aosta. 2) Wallis. 3) Waadtland, pays de Vaud. 4) Lacus Lemanus.
5) Salins; cfr. Longnon, text. p. 135, tabl. V. [K.] 6) Varasques. 7) Le Portois. 8) Le Saintois.
9) Chaumont. 10) Condroz. 11) Pagus Spirensis. 12) Pagus Sualafeld (Schwalefeld) in Franconia circa fluvium Altmühl. 13) Hamaland. 14) Batua, nunc Betuwe. 15) Teisterbant. 35
16) Duurstede. 17) Chalon s. S. 18) Ad orientem Sagonae fluminis, ad occidentem pagi Virascorum; cfr. Longnon, text. p. 135, tabl. V; Waitz in editione p. 21. [K.] 19) Inter pagum Divionensem et Sagonam fluvium; cfr. Longnon, text. p. 96, tabl. V. [K.] 20) Pergunt annales: Quo (Hlothario) superiorem potius eligente, imperator Karolo filio suo inferiorem contulit, ea conditione, ut viventi fideliter obsequentes, eo decedente memoratis portionibus potirentur. 40

XV.
CAPITULARIA HLOTHARII I.
ET REGUM ITALIAE.

832—898.

201. HLOTHARII CAPITULARE PAPIENSE. 832.

832. Febr.

Traditur in codicibus: 1) *Epored.* 34 fol. 166^v, in quo *Langobardorum* edicto subnexum legitur usque ad caput decimum, in quo codex exit; 2) *Chisiano F. IV*, 75 fol. 98. 3) *Vatic.* 5359 fol. 143, in quo desunt capita 11. 12. 14. 4) *Paris.* 4613 fol. 94^v,
10 in quo omissa sunt capita 9. 10. 5) *Monac.* 19416, in quo hac parte mutilo leguntur tantum finis capitis 9. et capita 10—14. Codex 6) *Guelferbyt. inter Blankenburg.* 130 in *Hlotharii* quadam centum quatuor capitum collectione capita 13. 3. 11. 12. 14. tamquam c. 49. 101—104. exhibet.

Capitularis aetatem tam inscriptio demonstrat, quam subscriptio in solo codice
15 *Chisiano servata.* Ut *annales Bertiniani* narrant, *Hlotharius* post placitum mense *Octobri* anno 831. habitum in *Italiam* profectus ibique in regno a patre concessa usque ad medium annum sequentem versatus erat. Ipsius mense *Februario* capitulare datum est. Capitula excerpta sunt e *Karoli et Hludowici capitulis*, capita 3. 12—14. et maior capituli undecimi pars ab ipso *Hlothario* noviter edita videntur, quam ob rem ea sola
20 servavit codex *Blankenburgensis*.

In codice *Chisiano* subnectuntur capitulari parva tria *Karoli* capita: sed ipsa huius capitularis non esse partes non eo tantum probatur, quod desunt in aliis codicibus, sed capite etiam decimo quarto, quo haud dubie capitulare finitur. In codice *Parisiensi* alia quatuor capitula subnectuntur infra in notis edita: primum et secundum concordant
25 cum alio quodam *Hlotharii* capitulo tom. I, p. 320, c. 1. edito, tertio repetitur *Hlotharii* caput l. c. p. 317, c. 4. editum et ea quidem forma, quam codices 5. 6. 7. ibi numerati praebeant; quartum caput alibi non exstat, sed dubiae fidei videtur; cfr. infra nr. 232, c. 2.

In codice *Chisiano* hoc capitulare sequuntur capitula triginta septem Item alia capitula inscripta. *G. H. Pertz* ipsa tamquam alterum *Hlotharii* capitulare edidit, haud
30 dubie parum recte. A *Chisiani* potius codicis scriptore collecta sunt, in cuius manus finito codice codex noster *S. Pauli in Karinthia* vel codex quidem cum ipso omnino consentaneus incidit, ex quo scriba omnia ea capita supplendo excerpserit, quae in codice *Chisiano* nondum antea descripta erant.

(B. II, 327; P. I, 360.)

832. Haec^{ab} sunt capitula^b, quae domnus Hlotharius^c rex una cum consensu fidelium suorum excerpserit^d de capitulis domni Karoli^e avi sui ac serenissimi imperatoris Hludowici^f genitoris sui in^g Papia in^h palatio regio^h, sub indictione decima et cunctoⁱ populo in regno Italiae consistenti^k conservare^l praecepit^m.

5

1. De ecclesiis emendandis volumus, ut ita conserveturⁿ, sicut in capitulare nostro continetur, quod ad Olonnam^o fecimus¹. Et² ubi in uno^p loco plures sunt, quam necesse sit, destruantur. Quodsi forte in aliquo^q loco aecclesia^r sit constructa, quae^r tamen necessaria sit et nihil dotis habuerit, volumus, ut secundum iussionem³ domni et genitoris nostri unus mansus cum duodecim bunuariis^{s4} de terra arabili¹⁰ ibi detur et mancipia^t duo⁵ a^t liberis hominibus, qui ad eandem ecclesiam officium Dei debeant audire, ut sacerdotes^u ibi possint^u esse et divinus cultus fieri; quodsi hoc populus facere noluerit, destruat.

2. Sanguinis⁶ effusio in ecclesia facta cum fuste, si presbyter fuerit, triplo componatur⁷: duas partes eidem presbytero, tertiam pro fredo ad ecclesiam et in¹⁵ super bannum nostrum. Similiter de diacono iuxta compositionem eius in triplo cum banno nostro componatur; de subdiacono similiter triplo secundum suam compositionem^v et de uniuscuiusque ordinis clerico^w secundum suam^v compositionem triplo persolvatur, insuper bannus noster. Similiter et de ictu sine sanguinis effusione de uniuscuiusque ordinis clerico secundum suam compositionem triplo componatur^{x7},²⁰ insuper bannus noster. Et qui non habet, unde ad ecclesiam persolvat, tradat se in servitium eidem ecclesiae, usque dum totum debitum persolvat.

3. Statuimus de presbiteris et diaconibus ecclesiastico honore privatis, ut redigantur sub^y poenitentia, sicut canones praecipiunt⁸. Et si habet episcopus in sua parrochia suum^z monasterium^a, ibi mittantur; quodsi monasterium^a non habuerit,²⁵ tunc praecipiat episcopus, ut illi tales habitent in illa plebe, unde sunt; et si res proprias habuerint, eligant sibi talem^b patronum, qui de ipsis rebus victum et vestimentum eis ministret. Ipsi tamen nullam habeant licentiam vagandi aut discurrendi, sive ad placita sive ad palatium sive ad ipsas res, quas proprias ante habuerunt, sine licentia sui episcopi: sed in eodem loco, ubi sibi constitutum est,³⁰ suam poenitentiam iugiter agant. Quodsi hoc non observaverint^c, primum verberibus coherceantur; quodsi nec sic se^d castigaverint^e, in tali loco recludentur, ubi, velint nolint, in^f poenitentia vivant.

4. Ut⁹ nullus ebrius suam causam in mallum possit conquirere nec testimonium dicere; nec comis placitum habeat nisi ieiunus.

35

a) *Inscriptio e. codd.* 1—3; Haec sunt capitula, quem domnus Lotharius rex instituere iussit 4.
b) Incipit capitula 3. c) Lottarius 2. d) excersit 2; excepit 3. e) Caroli 2; Karli 3. f) Ludowici 2. g) *om.* 2. h) palatii regali 3. i) cum 3. k) consensus 3. l) conservari 3. m) concepit 2. n) observetis 4. o) Olonna 2. p) unum locum 2. q) alio 3. 4. r) aecclesiam sit constructam qui 2. s) bichariis 2. t) mancipias duas ad 2. u) sacerdos ibi possit 4. v) compositionem . . . suam *om.* 2. 4. w) *om.* 4. x) et *add.* 2. y) *om.* 2. z) *om.* 6. a) ministerium 4. b) *om.* 4. c) conservaverint 8. d) se *om.* 2. 6. e) castigati fuerint 6. f) sup 4. 40

1) *Cap. Olonn.* 825, *tom. I*, p. 327, c. 8. 2) *Desumpta e Cap. miss.* 803, l. c. p. 115, c. 1.
3) *Cap. eccles.* 818. 819, l. c. p. 277, c. 10. 4) *Bunuarium, bonnarium i. e. modus agri certis limitibus seu bonnis (scopis) definitus.* 5) *Cfr. Capitulatio de partibus Saxoniae* 775—790, l. c. p. 69, c. 15. 45
6) *Capp. legib. add.* 818. 819, l. c. p. 281, c. 2. 7) *Cfr. Karoli ad Pippinum epist.* 806—810, l. c. p. 212; *Concilium de clericor. percuss.* l. c. p. 361, c. 1—3. [K.] 8) *Cfr. Hinschius, Kirchenrecht IV*, p. 818 sq. [K.] 9) *Cap. miss.* 803, *tom. I*, p. 116, c. 15.

5. De¹⁰ reclamatoribus vel causedicis, qui nec iudicium scabinorum adquiescere 832.
nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est in custodia recludentur,
donec unum e duobus faciant. Et si ad palatium pro hac re clamaverint et litteras
detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur; sed cum custodia
5 et cum ipsis litteris pariter ad palatium nostrum remittantur, ut ibi discutiantur,
sicut dignum est.

6. De¹¹ conspiracyibus, quicumque facere praesumpserit et sacramento quam-
cumque conspiracyem firmaverint, triplici ratione iudicentur. Primo, ut ubicumque
aliquod malum per hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur; adiutores
10 vero eorum alter ab altero flagellentur et nares sibi invicem praecedant. Ubi vero
nihil mali perpetratum est, similiter quidem inter se flagellentur et capillos^g sibi
vicissim detundant. Si vero per dextras aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi
sunt, aut iurent cum ideoneis iuratoribus hoc pro malo non fecisse, aut si facere
non potuerint, suam legem componant; si vero servi^h fuerint, flagellentur. Et ut de
15 cetero^h in regno nostro nulla huiusmodi conspiratio fiat, nec per sacramentum nec
sine sacramentum.

7. De¹² oppressione pauperum liberorum hominum, ut non fiant a potentioribus
per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut coacti res eorum ven-
dant aut tradant. Ideo haec de liberis hominibus diximus, ne forte parentes contra
20 iustitiam fiant exeredati et regale obsequium minuatur et ipsi heredes propter in-
digentiam mendici vel latrones seu malefactores efficiantur.

8. Si¹³ quis litteras nostras dispexerit, id est tractoriam¹⁴, quae propter missos
recipiendos dirigitur, aut honores, quos habet, amittat, aut in eo loco, ubi praedictos
missos suscipere debuit, tamdiu resideat et de suis rebus legationes illuc venientes
25 suscipiat, quousque animo nostro satisfactum habeat. Qui vero epistolam nostram
quocumque modo dispexerit, iusso nostro ad palatium veniat et iuxta voluntatem
nostram congruam stultitiae suae castigationem accipiat. Et si homo liber vel mini-
sterialis comitis hoc fecerit, honorem, qualemcumque habuerit, sive beneficium amittat;
et si servus fuerit, nudus ad palum vapulet et caput eius tundaturⁱ.

9. Quicumque¹⁵ liber homo denarium merum et bene pensantem recipere
noluerit, bannum nostrum, id est LX solidos, componat. Si vero servi ecclesiastici
aut comitum aut vasallorum nostrorum hoc facere praesumpserint, sexaginta ictus
vapulent, aut, si magister eorum vel advocatus, qui liber est, eos vel comiti vel
misso nostro iussus praesentare noluerit, praedictum^k bannum, id est sexaginta soli-
35 dos, componat.

10. De¹⁶ falsa moneta iubemus, ut, qui^l eam percussisse conprobatus^l fuerit,
manus ei amputetur¹⁷. Et qui hoc consenserit^m, si liber^m est, LX solidos componat.

11. Decernimus¹⁸, ut quisquis aliter testes habere non potuerit, volumus, ut
per comitis iussionem, quos in suo testimonio necessarios quisqueⁿ habuerit, verita-

40 g) nares 2. h) servi ... cetero om. 4. i) sic codd.; tondeatur in Cap. cit. k) In hoc
verbo initium est cod. 5, antea mutili. l) quicumque percusserit aut probatus 5. m) consibilis 2.
n) quosque 5. 6.

10) Cap. in Theod. villa datum II, 805, l. c. p. 123, c. 8. 11) Ibidem p. 124, c. 10; Memoria
Olonn. data 822—823, l. c. p. 318, c. 4; Cap. Harist. 779, l. c. p. 51, c. 16. [K.] 12) Ibidem
45 p. 125, c. 16, omisso autem huius capituli fine. 13) Capp. legib. add. 818. 819, l. c. p. 284, c. 16.
14) Cfr. supra nr. 189, p. 11. 15) Capp. legib. add. 818. 819, tom. I, p. 285, c. 18; cfr. etiam Cap.
miss. Wornat. 829, supra p. 15, c. 8. 16) Ibidem c. 19, verbis sub fine omissis. 17) Cfr. autem Cap.
insequens c. 2. sub fine. 18) Initium capituli desumptum est ex Hlotharii Cap. Olonn. 822—823, tom. I,
p. 317, c. 6, maior capituli pars hic noviter additur; cfr. cum ipsa Capp. legib. add. 818. 819, l. c. p. 282, c. 10.

832. tem prolaturo publico^p conventu adducantur, ut per ipsos rei veritas cum iuramento valeat inquiri. Quodsi de duabus partibus fuerit inquisitio facta, idcirco quod nullus eorum possit habere testes, antequam iurent, fiat inquisitio facta¹⁹. Quodsi omnes ad unam partem dixerint testimonium, iurent verum dixisse testimonium. Quodsi dissenserint et quaedam^a pars testium^r unum^s praeberit testimonium et alia alterum^t, 5 tunc interrogentur, si audent per pugnam illorum testimonium approbare; quodsi nulla pars alteri cesserit^u, iurent, et per pugnam probetur illorum testimonium^v; quodsi una^w pars se^x subtraxerit^v, tunc illa, quae ausa fuerit contendere, recipiatur ad testimonium.

12. Ut per triginta annos servus liber fieri non possit, si pater illius servus 10 aut mater illius ancilla fuerit. Similiter^y de aldionibus²⁰.

13. Ut nullus cancellarius pro ullo iudicato aut scripto aliquid amplius accipere audeat^z, nisi dimidiam libram argenti de maioribus scriptis; de minoribus autem infra^a dimidiam libram, quantum res^b assimilari possit^b et iudicibus rectum videtur, accipiat. De orphanis autem vel ceteris pauperibus, qui exsolvere hoc non possunt, in pro- 15 videntia comitis sit^c, ut nequaquam inde aliquid accipiat^{*}. Notarii autem hoc iurare debent^d, quod nullum scriptum falsum faciant, nec^e in occulto²¹ scriptum^f aliquis faciat^f nec^g de uno comitatu in alio^{**} nisi per licentiam illius comitis, in cuius comitatum^h stare debet. Siⁱ vero necessitas itineris aliquem^k compulerit^l aut infirmitas gravis, secundum capitulare genitoris nostri²² faciat^{im}; quodsi aliter feceritⁿ, 20 inanis et vacuus^o appareat.

14. Placuit nobis, ut haec capitula, quae excerptimus de capitulis bonae^p memoriae avi nostri Karoli ac domni et genitoris nostri Hludowici imperatoris, ab^a omnibus sanctae Dei ecclesiae et nostris fidelibus in regno Italiae consistentibus pro lege teneantur²³ et conserventur. Et quicumque horum^r capitulorum contemptor 25 extiterit, LX solidorum^s multam componat, sicut in capitulis praedicti^t avi nostri Karoli continetur^{***24}.

Facto^u capitulare anno imperii dominorum nostrorum Ludowici et Lotario nonodecimo et tertiodecimo, mense Februario, indicione decima.

*) *Cod. 6. add.*: De indiculis vero nihil accipiat, nisi tantum pergamenam, ubi ipsum in- 30 diculum scribere possit.

**) scribat *add. Lib. Pap. Hloth. 71, LL. IV, p. 552.*

***) *In codice Paris. 4613 haec subnectuntur capitula, de quibus videas praefationem ad hoc capitulare:*

13. Placuit nobis de liberis feminis, quae sibi servi copulant, sicut ad nostram regiam potestatem perteneant, ita volumus, ut inceptus ad ipsos Langobardos perteneant, ipse et filiis suis et filiabus eorum. 35

14. Statutum est, ut, si qua femina libera cum servum alterius se copulaverit et parentes eius eam anni spatium ad vindictam non dederit, volumus, ut curtis regia adquirat; si ipsa femina

o) ita in *Cap. Olonn.*; probaturi 4; prelaturi 2. 6; perlaturi 5. p) in publicum conventum 6.
q) ex quadam parte 6. r) om. 5. s) uni 4. 5; omnium 6. t) alteri 4. 5. u) concesserit 2.
v) et *add.*, quodsi ... subtraxerit om. 6. w) nulla 2. x) se subtrax. om. 2. y) Sim. de ald. om. 5. 40
z) valeat 5. a) ipsam *add.* 4—6. b) res exposcit 4—6. c) fiat 5. d) per singula loca *add.* 5.
e) neque aliquid 6. f) nec (et 6) scriptum aliquod faciant 5. 6. g) om. 5. 6. h) cartula ipsa
add. 6. i) Si ... faciat *sub fine huius capituli ponuntur in codd.* 4. 5. k) aliquid 2. l) con-
tulerit 2; capulaverit 4. m) faciant 2. 3. n) sit inanis *ceteris omissis* 5. o) vacua 6. p) sancte 4. 5.
q) ii 2. r) huius capitularis 5. s) denariorum *add.* 5. 6. t) domni *add.* 4. 5. u) *Subscriptio* 45
e solo codice 2.

19) *Hanc esse inquisitionem testium, non per testes demonstrat Brunner, Zeugen- u. Inquisitions-
beweis p. 477. [K.]* 20) *Cfr. Brunner, Rechts-Gesch. I, p. 268. [K.]* 21) *Cfr. Memoria comitibus*

data 822—823, tom. I, p. 319, c. 12. [K.] 22) *Haec spectant fortasse ad Capp. legib. add. 818. 819,*

l. c. p. 282, c. 6. 23) *Boretius, Beiträge p. 29 sq.; p. 51. [K.]* 24) *Cap. Ital. 801, tom. I, p. 205, c. 2.* 50

cum ipso servum annu et diem steterit, habeat eam cuius servo est, et filii, qui ex ea nati fuerint, 832. sic servi, sicut pater eorum.

15. Statutum est, ut, si quis liber homo uxore habens liberam propter aliquod crimen aut debitum servitium alteri se subdidit eademque coniux cum ipso manere noluerit^v, ipsorum procreatio, 5 que tali coniugio sit, libertatis statutum non amittat. Si vero ea defuncta secunda uxor et tamen libera tali se sciens tulerit, iunxerit coniugio, liberi eorum subdantur.

16. Si quis percusserit presbiter, id est sacerdos, componat aurum optimum libre decem.

v) voluerit *codd.* 5—7. *Capitularis Olonnensis* 822—823, tom. I, p. 317, not. m.

202. HLOTHARII CAPITULARE MISSORUM.

832. Febr.

10

Legitur Item alia capitula in scriptum in codice 1) *Guelferbyt. inter Blankenburg.* 130 fol. 131. Capitula 2. inde a verbis solidos componat usque ad capitis sexti priorem partem leguntur etiam numeris XXXI—XXXIV. numerata in miscellaneo codice 2) *Vatic. reg. Christ.* 263 fol. 227.

15 *Capitulare in Blankenburgensi codice post Hludowici secundi Italiae imperatoris capitula positum est: tamen Hlotharii capitulari anno 832. mense Febr. dato aequale videtur. Nam quod in his missorum capitularis capitibus 2. 12. 'iuxta capitulare' allegatur, ad Hlotharii illud Papiense capitulare referendum est, et cum eodem ea quoque, quae missis c. 5. et 9. praecipuntur, consentiunt. Ex eodem Papiensi placito, quo* 20 *antecedens capitulare datum est, missi quoque delegati et hoc missorum capitulari instructi sunt. Cfr. Boretius, Capitularien im Langobardenreich p. 159.*

(*B. deest; P. I, 437.*)

1. Ut inquirant de singulis monasteriis vel senedochiis¹, qualiter a conditoribus ordinata sunt vel quomodo nunc permaneant et a quibus personis detineantur.

25 2. De monetis inquiratur, qua custodia observantur vel qua fraude vitiantur et a quibus personis hoc perpetratum sit, et noviter a nobis instituta instanter^a figurari precipiantur. Verumtamen usque missa sancti Iohannis² denarium argenteum et non fractum cuiuscumque monetae recipiatur³. Reietoribus autem iuxta capitulare⁴ castigatio adhibenda: vel LX solidos componat vel totidem ictus accipiat^b. 30 Falsatores vero monetae, si inventi fuerint, in praesentia nostra deducantur⁵.

3. Ut missi nostri per singulas civitates mensuram antiquam⁶ inquirant, et nemo neque emere neque vendere praesumat, nisi ad ipsam mensuram.

4. De usuris⁷, que multis argumentis fiunt⁸, diligentissime inquiratur a missis nostris, et cum reperti fuerint, qui eas exercent, propriis episcopis⁹ tradantur, ut^c 35 sub publica poenitentia redigantur.

a) instantur 1. b) accipiant 2. c) et 2.

1) *Cfr. Capp. de rebus eccles.* 825? tom. I, p. 332, c. 3; *Cap. Olonnense* 825, l. c. p. 328, c. 4. 7; *Episcoporum relatio post 821*, l. c. p. 369, c. 6. [K.] 2) 24. Iun. 3) *Cfr. Admon.* 823—825, tom. I, p. 306, c. 20; *Cap. Mantuan.* 781? l. c. p. 191, c. 9. [K.] 4) *Capitulare antecedens* c. 9.

40 5) *Cfr. autem Capitulare antecedens* c. 10. [K.] 6) *Cfr. Capp.* 803—813, tom. I, p. 146, c. 10; *Cap. miss. Niumag.* 806, l. c. p. 132, c. 18; *Soetbeer in 'Forschungen zur Deutschen Geschichte'* tom. VI, p. 79. [K.]

7) *Cfr. Capp. Ital.* tom. I, p. 219, c. 17; *Admon. gener.* 789, l. c. p. 54, c. 5. [K.] 8) *Cfr. Episc. relatio* 829, supra p. 43, c. 54. [K.] 9) *Cfr. Cap. Olonn. eccl. prim.* 825, tom. I, p. 327, c. 5.

832. 5. De iudicibus¹⁰ inquiretur, si nobiles et sapientes et Deum timentes constituti sunt; iurent^d, ut iuxta suam intellegentiam recte iudicent et pro muneribus vel humana gratia iustitiam non pervertant nec differant et, quod iudicaverint, confirmare sua subscriptione non dissimulent. Ubi autem tales non sunt, a missis nostris constituentur et idem^e sacramentum facere cogantur; quodsi viles personae et minus idoneae^f ad hoc constitutae^f sunt, reiciantur. Similiter et notarii legibus eruditi et bonae opinionis constituentur et iusiurandum^g praebeant^{g11}, ut nullatenus falsitatem vel colludium scribant; et qui^h hoc fecisse preterito tempore inventi fuerint, praesentialiter damnentur^h.

6. Ut inquirent diligentissime missi nostri per singulos comitatus, quiⁱ adhuc sacramentumⁱ fidelitatis nondum nobis promiserunt, et promittere eos compellant^{k12}. Et inquirent diligentissime missi nostri villas et cortes, unde regis expensa ministrari solita sit, et a quibus personis modo detineantur^l, necnon et quae in transitu domni imperatoris servire debent vel missis transeuntibus necessaria ministrare.

7. Ut per singulas civitates inquirent missi nostri, ubi palatia antiquitus fuerunt vel publicae domus¹³ antiquitus vel unde continebantur vel qua occasione aut a quibus personis vel sub cuius tempore destructa sunt, et nostra auctoritate praecipiant, ut amodo quantotius restaurentur; sed et de singulis conditionibus¹⁴, quae ad cameram nostram vel ad fiscum vel ad diversa palatia pertinent.

8. Ut missi nostri perquirant in singulis civitatibus beneficia, quae antiquis temporibus clerici et vassalli predecessorum nostrorum habuerunt vel qui nunc ea retinent, et nobis renuntient. Similiter comitatus pertinentia¹⁵, quae comites^m non habent, necnon et res ecclesiis Dei pertinentes et aliae personae, quam rectores earum retinent, inquirent et nobis renuntient.

9. Ut¹⁶ baptismales ecclesiae, quae per negligentiam eorum, qui eas restaurare debuerunt, paulatim a suo statu defecerunt, diligentia missorum nostrorum ab his, qui ibi baptizantur vel sacra misteria percipiunt, restaurari praecipiantur et ministris rei publice comittantur, ut filii ecclesiae eorum instantia ad earum restorationem compellantur, decimas quoque Deo dare ibidem cogantur.

10. Ut idem missi perquirant in singulis civitatibus, qualiter canonicorum vita et conversatio ordinata sit, et de thesauro ecclesiae¹⁷, quidⁿ inde perditum sit vel a quo aut cuius tempore, et utrum episcopi suas plebes ordinatas habeant, et si contra rationem^o destributae sunt¹⁸, ut emendent; et si opus fuerit, nobis renuntient.

11. De depraedationibus quoque, quae moderno tempore¹⁹ defunctis episcopis a diversis hominibus factae sunt in rebus ecclesiasticis, ut, qui eas fecerunt, legaliter emendent cum emunitate nostra²⁰.

d) om. 2. e) ibidem 2. f) idonei ... constituti 2. g) iuxta iusiurandum preveniat 2.
h) quod fecisse p. t. i. sunt, praesentialiter damnetur 2. i) qui ... sacramentum om. 2. k) Hic finis est cod. 2. l) detineatur 1. m) ita correxi; comitatus 1. n) qui 1. o) restorationem 1. 40

10) Cfr. Cap. Wormat. miss. 829, supra p. 14, c. 2—4. [K.] 11) Capitulare antecedens c. 13.
12) Cfr. Cap. miss. 829, supra p. 10, c. 4. [K.] 13) Cfr. Hlud. II. Cap. Pap. 850, infra nr. 213, c. 7. [K.] 14) Cfr. Cap. de iust. fac. 811—813, tom. I, p. 177, c. 10. [K.] 15) Cfr. Waitz, VG. IV², p. 165 sqq. [K.] 16) Capitulare antecedens c. 1. 17) Cfr. Cap. miss. Niumag. 806, l. c. p. 131, c. 4. [K.] 18) Cfr. Hinschius, Kirchenrecht II, p. 265 sqq. [K.] 19) Cfr. etiam Kar. II. Cap. Pap. 876, infra nr. 221, c. 14. [K.] 20) Id est 600 sol.; Cap. legib. add. 803, tom. I, p. 113, c. 2; cfr. etiam form. imperial. 15, Formulae p. 297, l. 9. [K.]

12. De sceleribus^p atque criminibus, quae multis modis increverunt, volumus, 832.
ut inquirant et emendent; similiter et de conspiracyonibus nocivis iuxta capitulare²¹
emendent. Similiter et de rapinis seu et de falsis testibus vel de periuris^q homini-
bus sive de monachis, qui proprium habitum reliquerunt, et de his, qui seculares vel
5 laici ex clericis vel monachis sunt effecti.

13. De viis et pontibus²² et ceteris excubiis²³ publicis, ut inquirant, et quae
potuerint emendent aut nobis, quod invenerint, renuntient.

p) caelestibus 1. q) periuriis 1.

21) *Capitulare antecessens* c. 6. 22) *Cfr. Admonit.* 823—825, tom. I, p. 306, c. 22; *Cap. miss.*
10 819, l. c. p. 290, c. 17; *Pippini Cap. Pap.* 787, l. c. p. 199, c. 9; *Cap. Mant. II*, 787, l. c. p. 197, c. 7;
Pippini Cap. 782—786, l. c. p. 192, c. 4. [K.] 23) *Cfr. Waitz, VG. IV*², p. 36; p. 615 sq. [K.]

203. HLOTHARII CAPITULARE DE EXPEDITIONE CONTRA SARRACENOS FACIENDA.

846. fere Oct.

15

*Fridericus Maassen in bibliotheca ecclesiae cathedralis Novariensis codicem iuris
canonici num. XXX. signatum et saec. XI. scriptum reperit, in quo fol. 282 capitulare,
quod sequitur, scriptum est. Primo a Maassen editum est in 'SB. d. Wien. Ak. phil-
hist. Cl.' tom. XLVI (1864), p. 68 sqq.; aprographum capitularis esse videtur in cod.
20 Novar. XV. saec. XII. scripto, e quo lectiones variantes adnotatae sunt l. c. tom. XLIX
(1865), p. 310, et codicem Novar. XXX. descripsit A. Reifferscheid l. c. tom. LXVIII
(1871), p. 626. Secundum ea, quae Maassen et Reifferscheid retulerunt, denuo hoc
capitulare edidit a. 1873. Bluhme in 'Zeitschr. f. Rechts-Gesch.' tom. XI, p. 257 sqq.,
de qua editione indicavit Maassen in 'SB. d. Wien. Ak.' tom. XCII (1878), p. 606 sq.
25 Anno denique 1887. novissimam editionem atque emendatiorem secundum schedas Fri-
derici Maassen paravit W. Lippert in Archivi novi tomo XII, p. 534 sqq., quam hic
repetimus.*

*In utroque codice capitulare inscriptum est: Incipit synodus habita Francia
(Fancia cod. XXX.) tempore domni Hlotharii imperatoris pro edificatione novae Romae.*

30 *Quo tempore capitulare datum sit, c. 7. probat collatum cum iis infra allegatis,
quae Bertiniani annales ad a. 846. tradunt; item c. 9, quo Hludowicus filius mense
Ianuario Papiam cum exercitu venire iubetur. Expeditio contra Sarracenos a. 847.
evenit, item divisio regni Beneventani (c. 11) et novi muri aedificatio.*

(B. deest; P. deest.)

35 **Cap. 1.** Quia divina pietas nos et karissimum filium nostrum ad commune
colloquium pervenire concessit, prudentiae devotionique vestrae, de quibus hic trac-
tavimus, breviter intimavimus.

2. Nulli dubium est, quod peccatis nostris atque flagitiis merentibus tantum
malum in ecclesia Christi contigerit^a, ut et ipsa Romana ecclesia, quae capud est

40

a) contingerit codd.

LL. CAPITULARIA II.

846. christianitatis, infidelium manibus traderetur et per omnes fines regni nostri fratrum-
que nostrorum paganorum populus prevaleret. Ideirco necessarium valde iudicavimus,
ut omnia, in quibus maxime Deum a nobis offensum esse cognoscimus, ipsius^b adiu-
vante misericordia corrigamus, et ut per satisfactionem congruam divinam studeamus
placare iusticiam, quatinus, quem iratum sensimus, placatum habere possimus. 5

3. Hac de causa volumus et omnino proponimus, ut, quicquid in ecclesiis Christi
locisque sacratis per negligentiam hucusque aliter fuit, quam debuit, in quantum
adiuvat superna pietas, emendetur.

4. Et inprimis monachi, qui ordinem suum per desidiam aut cupiditatem seu
secularem ambitum^c deseruerunt¹, admoniti ab episcopis et abbatibus emendentur; 10
quodsi audire contempserint, severius districti suum ordinem repetere compellantur.
Qui vero per inopiam a suo proposito deviaverunt, si ipsa inopia per necessitatem
generalem^d contigit, prout potest fieri, emendetur, donec largiente Domino melius
atque perfectius talem inopiam emendare possimus; si vero per duriciam aut negle-
gentiam praelatorum evenit, praelati ipsi diligenter admoniti si emendaverint, bene; 15
si emendare noluerint, ab ipsa praelatione removeantur. Similiter et in canonicis^e
atque sanctimonialibus observandum esse sancimus.

5. Quia in dehonoratione sanctorum locorum Deum frequenter offendimus,
volumus atque statuimus, ut, quicquid ab ecclesiis Christi iniuste et inrationabiliter
nostro tempore ablatum esse cognoscitur, pristinae potestati competenti ordine re- 20
stituatur.

6. Volumus eciam et diligentissime praecipimus observandum, ut episcopi
singuli in suis parrochiis diligenter examinent et sollicite investigent, quicumque
publicis sint inretiti flagitiis, hoc est incestos, adulteros, sanctimonialium stupratores
vel qui eas eciam in coniugium acceperunt, homicidas, sacrilegos, alienarum rerum 25
pervasores atque praedones; et hoc per omne regnum nostrum sollicite examinetur,
ut, quicumque tales fuerint inventi, paenitentiae publice subdantur, aut, si hoc noluerint,
ab ecclesia separentur, donec a suis flagitiis corrigantur². Similiter de illis fiat, qui
in clericatu fuisse et postea comam sibi crescere dimississe noscuntur.

7. Quia pro peccatis nostris et offensionibus aecclesia^f beati Petri hoc anno 30
a paganis vastata est et direpta³, omni desiderio et summa instancia elaborare cupi-
mus, qualiter ecclesia restauretur et deinceps ad eam paganorum accessio prohibeatur.
Itaque decernimus et hoc Apostolico per litteras nostras et missos mandamus, ut
murus firmissimus circa aecclesiam beati Petri construatur. Ad hoc vero opus col-
lationem pecuniae ex omni regno nostro fieri volumus, ut tantum opus, quod ad 35
omnium gloriam pertinet, omnium subsidio compleatur.

8. Admonendi erunt episcopi per omne regnum domni imperatoris Hlotharii,
ut praedicent in aecclesiis suis et civitatibus eis^g, qui sine beneficiis sunt et alodos
atque pecunias habent, atque cohortando et incitando suadeant, ut sicut illi facturi
sunt, qui beneficia possident, ita ipsi eciam de peccuniis suis collationem faciant ad 40

b) ipse c. c) habitum cod. XV. d) generale c. e) canocis c. f) aecclesie codd.
g) eos codd.; et eos Maassen et Bluhme; cfr. etiam Lippert, l. c. p. 535, n. 7.

1) Cfr. Cap. miss. 832, supra p. 65, c. 12. 2) Cfr. Hinschius, Kirchenrecht IV, p. 746; p. 798,
n. 6; p. 830 sq.; p. 842; Dove, Die fränk. Sendgerichte in 'Zeitschr. f. Kirchenrecht' tom. IV (1864),
p. 21. [K.] 3) Prudentius in ann. Bertin. ad a. 846, ed. Waitz p. 34: Mense Augusto Saraceni 45
Maurique Tiberi Romam adgressi, basilicam beati Petri apostolorum principis devastantes, ablatis
cum ipso altari, quod tumbae memorati apostolorum principis superpositum fuerat, omnibus ornamentis
atque thesauris, quendam montem centum ab Urbe milibus munitissimum occupant.

murum faciendum circa aecclesiam beati Petri apostoli Rome, eo quod hoc deceat^h 846. plurimum, ut matrem filii honorent et, in quantum valent, tueantur atque defendant.

9. Decretum quoque et confirmatum habemus, ut karissimus filius noster cum omni exercitu Italiae et parte ex Francia, Burgundia atque Provincia in Beneventum 15 proficiscaturⁱ, ut inde inimicos Christi, Sarracenos et Mauros, eiciat tam propter hoc, quod ipse populus nostrum auxilium expetit, quam propterea, quod certissime novimus, si infideles illam terram obtinuerint, eos Romaniam, quod absit, et magnam partem Italiae invasuros. Ipse vero filius noster ita ire debebit, ut VIII. kal. Febr. ad Papiam cum exercitu veniat, medio Marcio ad Alarinum⁴ perveniat.

10. Summopere iubemus et modis omnibus observandum censem, ut quicunque illuc ibunt, sine praedatione christiani populi vadant⁵, quoniam propter hoc magnum nobis malum accidisse non dubitamus.

11. Missos quoque nostros constitutos habemus Petrum⁶ venerabilem episcopum, Anselmum vocatum episcopum⁷ et Witonem inlustrem comitem⁸, qui in Beneventum 15 ad Sigenulfum et Radalgisum vadant et eos inter se pacificent legesque et condiciones pacis aequissimas inter eos decernant et regnum Beneventanum, si pacificati fuerint, inter eos aequaliter dividant⁹ atque ex nostra parte eis securitatem et consensum honoris sacramento confirment et ab eis similiter ad nostram partem adiutoriumque filii nostri expulsionemque Sarracenorum sacramentum accipiant.

12. Sergio quoque magistro militum¹⁰ mandamus, ut ipse pacis auctor inter illos et auxiliator filii nostri existat; similiter Apostolico et Petro Venaeciarum duci, ut adiutorium ex Pentapoli^k et Venecia navali expedicione faciant ad opprimendos in Benevento Sarracenos.

13. Ut autem haec omnia competenter implere possimus, ieiunio triduo per 25 omne regnum nostrum devotissime Christi misericordiam pro nostris peccatis exorandum censem.

Haec sunt nomina eorum, qui in Italia beneficia habent:

	Rataldus	Isti nihil habent in Italia:		
30	Remboldus ¹	Harduicus	Aquinus	In prima scara ¹¹ sunt missi:
	Eberhardus	Amolo	Sigericus	Ebrardus
	Beringarius	Agilmarus	Heribertus	Wito
	Liutfridus	Audax	Heimericus	Liutfridus
	Humfridus	Heiminus	Milo	Adalgisus ⁿ .
35	Hrotfridus	Boso	Hucboldus.	Signiferi:
	Teotboldus	Wilelmus	De comitibus:	Bernardus
				Albericus
	Fuleradus	Ioseph	Gerardus	et Bebbo.

h) doceat c. i) proficiscantur codd. k) Pentapolim codd. l) Reinboldus Reifferscheid et 40 Bluhme. n) * Adalgisus Reiff.; et Algisus cod. XV. et Bluhme.

4) Larino in ducatu Beneventano, secundum Böhrer-Mühlbacher nr. 1094. 5) Cfr. Admonitio 823—825, tom. I p. 305, c. 17; Epistola ad Fulradum 804—811, l. c. p. 168, l. 29 sqq.; Capp. Karoli 810. 811, l. c. p. 160, c. 4; Cap. miss. 792. vel 786, l. c. p. 67, c. 6; Cap. Haristall. 779, l. c. p. 51, c. 17. [K.] 6) Vel Aretinum vel Spoletinum; cfr. Flodoardi hist. Rem. eccl. lib. III, c. 10, SS. XIII,

45 p. 483. 7) Qui fuerit, non liquet. 8) Marchionem Spoletinum; cfr. Wüstenfeld in 'Forschungen z. Deutsch. Gesch.' tom. III, p. 396. [K.] 9) Divisio a. 847. ita facta est, ut Sigenulfus Salernitanum, Radalgisus Beneventanum ducatum acciperet; divisionis cartam videas LL. IV, p. 221, a. 851. immerito adscriptam. 10) Neapolitano. 11) Cfr. Waitz, VG. IV², p. 611. [K.]

847. (*qui in Italia b. h.*)(*Isti nihil habent.*)

Cunibertus Erlardus Aldricus

Bodradus David Fulcradus

Hilpericus Ebo Ottramnus^m

Bebo Hartbertus Ermenoldus

Grozmannus Riconsindus Albericus filius Richardi

Meinardus. Remigius Beieri¹²

Teotgaudus Arnulfus

Odolricus

Eicardus. Engilramnus^m.

In secunda scara sunt missi:

Wito

et Adalbertus.

Signiferi:

Wiefredus

et Autramnus^m comites¹³.

Heribrandus

Farulfus

Hilpericus

et Tresegius.

In scara Francisca sunt missi:

Gerardus

Fulcradus

et Ermenoldus.

Signiferi:

Beieri¹²

Arnulfus

Hucboldus

Aquinus

et Sigiricus.

m) Ottrañus, Engilrañus, Autrañus c.; Ottranus *Reiff*.12) *Cfr. Lippert l. c. p. 538; Dümmler, Geschichte des Ostfränk. Reiches I², p. 305, n. 3. [K.]*13) *Lippert, l. c. p. 539. [K.]*

204. HLOTHARII, HLUDOWICI ET KAROLI CONVENTUS APUD MARSNAM PRIMUS.

847. Febr.

Leguntur haec capitula in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 22. 2) Paris. 4638 fol. 163. 3) Vallicell. N. 21 fol. 16; item mutila in recentiore saeculi decimi octavi apographo Vatic. 4982 fol. 74. Inscripta sunt in codicibus: Haec, quae secuntur capitula, acta sunt, quando tres reges fratres, Hlotharius scilicet, Hludowicus et Karolus simul convenerunt secus municipium Treiectum (Maastricht) in loco, qui dicitur Marsna (Meersen), anno dominicae incarnationis DCCCXLVII. per mensem Febroarium (per mense Febr. 1; mense Febroario 2), quae etiam capitula singulorum adnuntiationes secuntur.

Conventum hunc apud Marsnam in Hlotharii regno indictum Lupus Ferrariensis abbas commemorat in epistolis 50. 51. 59. 60 (Opera ed. Baluzius p. 92 sq.; p. 101), praesertim in epistola 59: non ignoratis, credo, reges nostros apud Traiectum hebdomada secunda quadragesimae celebraturos colloquium; legatos ad Nordmannos a tribus fratribus directos esse (infra c. 11), Bertiniani quoque annales ad annum 847. narrant. Similis conventus iam anno 844. apud Theodonis villam habitus est, in quo aequae atque in hoc Marsnensi Karoli potissimum regnum contra Pippinum, Brittones Nordmannosque tueri, pacem atque concordiam inter se confirmare studuerunt. Referunt de hoc priore conventu, cuius capitula ad nos non pervenerunt, Bertiniani annales ita,

ut de hoc quoque Marsnensi conventu annalium verba dicta haberi possint (cfr. infra 847. nr. 227. in praefatione mea). Sed tam Marsnensis, quam prior conventus successu caruit, uti e tertii conventus item Marsnae anno 851. habiti capitulis apparet. Capitula, quae sequuntur, non tam a regibus statuta, quam a proceribus vel proposita sunt, ut de iis inter fratres ageretur, vel notata secundum ea, quae inter fratres antea acta erant (Adnuntiatio Hlotharii: ut nos coniungeremus, sicut nunc fecimus). 'Adnuntiationes' autem, quae sequuntur, vere a regibus singulis singulae primoribus, qui in conventu aderant, recitatae sunt (sciatis reges semper dicunt, et Karolus in adnuntiationis suae capite primo: ubi de istis, quae illi [dilecti fratres nostri] modo dixere). Cacterum conventus hic, uti iam monui, potissimum ad Karoli regnum stabiliendum spectabat (Hlud. adnuntiatio c. 1. 4), et alio conventu in ipsius regis regnum, Parisios scilicet, mense Iunio eiusdem anni indicto ad effectum perducere, ut Karolus dicit, debebat. Sed hic Parisiensis trium fratrum conventus postea non habitus est, cum post Marsnensem maior etiam discordia inter Hlotharium et Karolum resurgeret.

15

(B. II, 41; P. I, 393.)

1. De¹ pace et concordia atque unanimitate trium fratrum et regum^a inter se, et quod verissimo et non ficto caritatis vinculo sint uniti et ut nullus deinceps scandalorum inter eos occasiones serere possit.

2. Ut¹ ipsi mutuo sibi auxilientur et contra Dei sanctaeque ecclesiae ac suos inimicos secundum opportunitatem temporis invicem adiuvent.

3. Ut nemo per quamlibet cupiditatem leges pacis in cuiuslibet eorum regno convellere^b praesumat; quodsi facere praesumpserit, communem ab eis ultionem incurrat.

4. Ut ecclesiae Christi^c per omne eorum regnum pristinam dignitatem honoremque retineant²; et quicquid superstitute domno Hludowico imperatore iure legitimo possederunt, absque ulla deminutione recipiant³.

5. Ut singulis eorum fidelibus talis lex conservetur, qualem temporibus priorum regum et praecipue avi patrisque eorum habuisse noscuntur, si tamen et ipsi pristinam fidem erga ipsos conservent.

6. Ut rapinae et depraedationes, quae quasi iure legitimo hactenus factae sunt, penitus interdicantur, et nemo se impune post haec eas praesumere posse confidat.

7. Ut in singulis partibus regni missi idonei constituentur⁴, qui querelas pauperum⁵ et oppressiones sive quorumcumque causas examinare et secundum legis aequitatem valeant definire⁶. Et si ab uno in aliud regnum huiusmodi praesumptores confugerint, ibi similiter opprimantur⁷.

8. Ut nullus in omni eorum regno deinceps raptum facere praesumat, aut, si fecerit, legaliter puniatur.

9. Ut regum filii legitimam hereditatem regni secundum definitas praesenti tempore portiones post eos retineant⁸; et hoc, quicumque ex his fratribus superstes fratribus fuerit, consentiat, si tamen ipsi nepotes patruis obediens⁹ esse consenserint.

40 a) regnum 1. b) evellere 2. c) om. 2.

1) Cfr. Divisio 806, tom. I, p. 128, c. 6 (Divisio 831, supra p. 22, c. 2). [K.] 2) Divisio 806,

l. c. p. 129, c. 15 (Divisio 831, supra p. 23, c. 11). [K.] 3) Cfr. Cap. antecedens c. 5. [K.]

4) Cfr. quae disserui in 'Mitteilungen des Inst. f. österr. Geschichtsforsch.' tom. XI, p. 238 sqq. [K.]

5) Cfr. exempl. gr. Cap. miss. gen. 802, tom. I, p. 92, c. 1. [K.] 6) Cfr. Responsa 826, l. c.

45 p. 315, c. 9. [K.] 7) Cfr. Conv. ap. Valentian. 853, infra nr. 206, Adnunt. Hloth. c. 2. [K.]

8) Cfr. Ordinatio imperii 817, tom. I, p. 272, c. 14. [K.] 9) Divisio 806, l. c. p. 130, c. 18: ut

obediens sint (sc. nepotes) illis (patruis) cum omni subiectione quam decet in tali consanguinitate esse; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 300. [K.]

847. 10. Ut legati ad ducem Brittonum¹⁰ mittantur, qui de communi erga eos observatione pacis eum commoneant.

11. Ut similiter ad regem Nordmannorum¹¹ legati mittantur, qui eum contestentur, quod aut pacem servare studebit aut communiter eos infensos habebit.

I^a. Adnuntiatio domni Hlotharii.

Nobis et fratribus nostris visum fuit, ut ad Dei voluntatem querendam, qualiter sancta ecclesia recuperata esse possit et pacem et nos ac vos et iste populus christianus habere possimus, nos simul coniungeremus, sicut nunc fecimus, et sic simus inter nos, sicut fratres per rectum esse debent. Et pro certo illud sciatis, quia, gratias Deo! sic sumus et sic permanere adiuvante Deo inante volumus et in consilio et in auxilio unusquisque erga alterum parati sumus adiutorium ferre, sicut fratres in Dei voluntate et communi profectu facere debent, in quibuscumque poterimus.

II^a. Adnuntiatio domni Hludowici.

(1°.) Sciatis, quia fratres nostri et nos nostros missos ad communem nepotem nostrum¹² in Aquitaniam mittimus et ei tales comitatus designatos mandamus, in quibus ipse cum suis interim sufficienter esse possit¹³, et fideles dilecti fratris nostri Karoli de illo regno pacem habere possint, usque dum idem^f nepos noster ad communem placitum nostrum¹⁴ veniat; ad quod cum tali securitate a nobis accepta eum venire mandamus, ut sanus venire et sanus stare et sanus reverti, quantum illum Deus salvare voluerit, possit. Et si tunc nostrum consilium audire voluerit, volumus cum Dei adiutorio et vestro consilio considerare, quomodo melius secundum communem profectum et utilitatem inante esse possit; et si nostrum consilium audire non^g voluerit, tunc, sicut melius cum Dei adiutorio et vestro consilio invenire poterimus, exinde agere volumus.

(2.) Sciatis etiam, quia similiter missos nostros ad Brittones¹⁰ mittimus et illos ad communem profectum et pacem hortamur; qui si audierint aut^h non audierint, cum Dei adiutorio et vestro consilio exinde etiam facere volumus.

(3.) Sciatis, quia communiter missos nostros ad Nortmannos¹¹ pro pace accipienda mittimus.

(4.) Sciatis etiam, quia dilectus frater noster Hlotharius missos suos ad suosⁱ homines transmittit, qui usque modo in contrarietatem dilecti fratris nostri Karoli fuerunt, et illis mandat, ut per nullum ingenium inante, sicut de Dei et sua gratia gaudere volunt, in illius et fidelium eius contrarietatem aliquid faciant.

(5.) Et sciatis, quia volumus, ut res ecclesiarum, in cuiuscumque regno caput fuerit, tam de episcopatibus, quam de abbatiis sine ulla contradictione rectores ipsarum ecclesiarum, sicut tempore domni ac genitoris nostri fecerunt, illas possideant.

d) ita adnuntiationes in cod. 1. numerantur. e) Capitulum numerum in hac adnuntiatione et in sequenti desunt in codicibus. f) inde 2. g) noluerit 2. h) et 1. i) vos 1. 2.

10) Nomenoium, qui Karoli regnum saepe et praesertim anno 846. inquietaverat. Ann. Bertin. 40 ed. Waitz p. 34. 11) Ann. Bertin. ad a. 847, l. c. p. 35: Hlotharius, Hludowicus et Karolus legatos ad Oric Danorum regem destinant, mandantes, ut suos christianorum infestationibus cohiberet, sin alias, bello se inpetendum nullatenus dubitaret. 12) Pippinum, Pippini filium. 13) Ann. Bertin. ad a. 845, l. c. p. 32: Karolus ... Pippinum, Pippini filium, suscipit et ... totius Aquitaniae dominatum ei permisit, praeter Pictavos, Sanctonas et Ecolinenses. 14) Parisios indictum; cfr. 45 infra Karoli adnunt. c. 1.

(6^k.) Similiter et de episcopatibus et monasteriis, ubicumque in nostro comuni 847. regno aliter est modo, quam debeat, volumus una cum Dei adiutorio illud emendare, ut ecclesia Dei suum honorem debitum habere possit et populus suam legem et iustitiam habeat.

5

III^d. Adnuntiatio Karoli.

(1.) Sciatis, quia dilecti fratres nostri et nos communiter placitum nostrum ad missam sancti Iohannis¹⁵ apud Parisium conditum habemus¹⁶, ubi de istis, quae illi modo dixere, et ceteris, quae ad Dei voluntatem et nostrum ac vestrum communem profectum invenire potuerimus, consideremus et una cum Dei adiutorio ad effectum 10 perducamus. Et volumus, ut abhinc inante, ubicumque unusquisque fuerit, cum pace consistat et ad illud placitum cum pace unusquisque veniat¹⁷; quia in istis miseriis et rapinis usque modo multum Deum offendimus; unde nobis Dei misericordiam deprecari, satis necessarium esse cognoscimus.

(2.) Volumus etiam, ut unusquisque liber homo in nostro regno seniore, qualem 15 voluerit, in nobis et in nostris fidelibus accipiat¹⁸.

(3.) Mandamus etiam, ut nullus homo seniore suum sine iusta ratione dimittat nec aliquis eum recipiat, nisi sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo fuit¹⁹.

(4.) Et volumus, ut sciatis, quia nos fidelibus nostris rectum consentire volumus et contra rationem eis facere non volumus. Et similiter vos ac caeteros fideles 20 nostros¹ admonemus, ut vos vestris hominibus rectum consentiatis et contra rationem illis non faciatis.

(5.) Et volumus, ut cuiuscumque nostrum homo, in cuiuscumque regno sit²⁰, cum seniore suo in hostem vel aliis suis utilitatibus pergat; nisi talis regni invasio, quam lantweri dicunt, quod absit, acciderit, ut omnis populus illius regni ad eam 25 repellendam communiter pergat^{*21}.

*) In codicibus Paris. 10758 et 4628 A post Ansegisi capitularium collectionem et nonnulla alia capitularia subnectuntur capitula complura de rebus exercitalibus. His capitulis haec nota subiungitur, quam iam Baluzius et post eum G. H. Pertz in notis hoc loco edidit: Et²² quia in hostem aut propter terram defendendam aut propter terram acquirendam itur, de lantweri, id est de patriae defensione, non 30 aliter nisi secundum istum modum in lege aut in capitulis imperatorum scriptum habemus, nisi in anterioribus capitulis de pauperibus Francis, qui, si non habent, unde heribannum persolvant, ut se in servitium regis tradant, et tamdiu in eodem servitio maneat, usque dum ille heribannus fiat persolutus. Et si mortuus fuerit in eodem servitio, heredes eius suam hereditatem recipiunt, et nec de libertate nec de ipso banno obnoxii fiant. Similiter in posterioribus capitulis de pauperibus 35 Francis ibidem scriptum invenimus, ut unusquisque comes describat, quanti sint in suo comitatu, qui per se hostem facere non possunt, ut alios adfanniant^m, sicut ibi scriptum est.

k) Hoc caput cum antecedenti in unum coniunctum in cod. 1. l) vestros 2. m) ita Paris. 10758; adfiniant Paris. 4628 A; adiuvent corrigendum videtur.

15) 24. Iun. 16) Quod postea non habitum est. 17) Cfr. Cap. Pap. 850, infra nr. 213, 40 c. 4 et quae ibidem contuli. [K.] 18) Divisio 806, tom. I, p. 128, c. 10 (Divisio 831, supra p. 22, c. 6); Ordinatio 817, l. c. p. 272, c. 9. Cfr. autem v. Noorden, Hincmar, Erzbischof v. Rheims p. IV sq. [K.] 19) Cfr. Capp. Franc. tom. I, p. 215, c. 8; Cap. Aquisgr. 801—813, l. c. p. 172, c. 16. [K.] 20) Cfr. supra n. 18. et infra Conv. ap. Confluent. 860, Adnuntiat. Kar. II. lingua Romana facta. [K.] 21) Cfr. Boretius, Beiträge z. Capitularienkritik p. 128. [K.] 22) Haec 45 nota confecta est ope Cap. Bonon. 811, tom. I, p. 166, c. 1. et Capp. 829, supra p. 7, c. 7.

851. 205. HLOTHARII, HLUDOWICI ET KAROLI
CONVENTUS APUD MARSNAM SECUNDUS.

851. aestate.

Capitula cum admuntiationibus leguntur in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 24. 2) Paris. 4638 fol. 165. 3) Vallicell. N. 21 fol. 18; capitula sine admuntiationibus in 4) Ber- 5 tinianis annalibus ad annum 851. recepit etiam Prudentius (ed. Waitz, p. 38 sqq.); item recens apographum Vatic. 4982 fol. 75 capitula 1—8. servavit.

Codices 1. 2. hanc capitulorum inscriptionem capitulis fere aequalem tradunt: Haec, quae secuntur, capitula acta sunt anno DCCCLI. incarnationis dominicae, quando tres fratres reges, Hlotharius scilicet, Hludowicus et Karolus secus muni- 10 cipium Treiectum penes locum, qui dicitur Marsna, iterum convenerunt et consultu episcoporum et ceterorum fidelium eadem capitula subscripserunt manibus propriis et inter se ac inter fideles suos perpetuo se conservaturos promiserunt. Quae capitula singulorum in populo admuntiationes secuntur. Prudentius haec verba capitulis praemittit: Hlotharius, Hludowicus et Karolus apud Marsnam palatium 15 conveniunt. Ubi etiam fraterne paucis diebus morati, haec communi procerum suorum consilio atque consensu decernunt priorumque nominum monogrammatibus confirmant.

Conventus Marsnensis primus concordiam inter fratres anno 847. minime firma- 20 verat, ut postea quoque Hlotharius et Karolus sibi invicem infesti per biennium existerent. Anno denique 849. ipsi in pacem et concordiam, ut Prudentius dicit, redeunt, et Hludowico semper pacifico auctore (Cfr. Conventus Sancti Quintini a. 857. habitus, c. 1) hunc Marsnensem tractatum ad exemplum primi aestate anni 851. tres fratres statuunt. Capitula a regibus cum eorum primoribus deliberata et subscripta tum in conspectu 25 populi relecta sunt praemissis regum ad populum admuntiationibus.

(B. II, 45; P. I, 408.)

1^a. **U**t omnium preteritorum malorum et contrarietatum et supplantationum ac malarum machinationum atque^b molitionum^b seu nocimentorum^c in invicem actorum abolitio ita inter nos et^d apud nos^d fiat et a nostris cordibus penitus avellatur cum omni malitia et rancore, ut nec in memoriam, ad retributionem dumtaxat^b mali vel 30 contrarietatis atque^b exprobrationis^b seu improprietatis, de cetero exinde quiddam veniat.

2. **U**t^{e1} tanta, Domino cooperante, inter nos verae caritatis benignitas abhinc inante^f maneat^g de corde puro et conscientia bona et fide non ficta sine dolo et simulatione, ut nemo suo pari suum regnum aut suos fideles vel quod ad salutem sive^h prosperitatem ac honorem regum pertinet discipiat aut forsconsiliet aut per 35 occultos susurrones libenter composita mendacia seu detractiones acceptet.

3. **U**t^{b2} unusquisque fideliter suum parem, ubicumque necessitas illi fuerit et ipse potuerit, aut per se aut per filium aut per fideles suos et consilio et auxilio adiuvet, ut regnum, fideles, prosperitatem atque honorem regum debite valeat ob- tinere. Et veraciter unusquisque erga alterum certatim demonstret, quia in fratris 40

a) Cap. hic et infra numeris praefigit 4. b) om. 4. c) nocimentorum 2. 4. d) et ... nos om. 4. e) Ut cum 2. f) semper 4. g) maneant 1. 2. h) et 4.

1) Cfr. Conventus antecessor c. 1. [K.]

2) Ibidem c. 2. [K.]

sui adversitate, si evenerit, fraterno modo contristatur et in prosperitate illius laetatur. Et talem fidem, sicut inter nos modo abhinc in ante conservaturos confirmatum habemus, sic unusquisque infantibus fratris sui, si obierit, qui superfuerit conservabit³.

4. Et quia per vagos et tyrannica^b consuetudine^b irreverentes homines pax et quies regni perturbari solet, volumus, ut, ad quemcumque nostrum talis venerit, utⁱ de his, quae egit, rationem et iustitiam subterfugere^k possit¹, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem perducatur. Et si rationem rectam subterfugerit, omnes in commune, in cuius regnum
10 venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducatur aut de regno deleatur.

5. Similiter et de eo agendum est, qui pro aliquo capitali et publico crimine a quolibet episcopo corripitur vel^m excommunicatur^m⁴ aut ante excommunicationem crimen faciens regnum et regis regimenⁿ mutat, ne debitam poenitentiam suscipiat aut susceptam legitime peragat, interdum etiam incestam propinquam suam aut sancti-
15 monialem vel raptam sive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens secum ducit: hic talis, cum episcopus, ad cuius curam pertinebit⁵, nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel latendi locum in regno alicuius nostrum inveniat et Dei ac nostros fideles suo morbo inficiat; sed a nobis vel per ministros rei publicae constringatur et^o, ut simul cum diabolica praeda, quam secum duxit, ad episcopum
20 suum redeat et de quocumque crimine publico debitam poenitentiam suscipiat aut susceptam^p legitime peragat, compellatur.

6. Ut nostri fideles, unusquisque in suo ordine et statu, veraciter sint de nobis securi, quia nullum abhinc inante contra legem et iustitiam vel^b auctoritatem ac iustam rationem aut damnabimus aut dehonorem aut opprimemus vel indebitis
25 machinationibus affligemus⁶, et illorum, scilicet veraciter nobis fidelium, communi consilio secundum Dei voluntatem et commune salvamentum ad restitutionem sanctae Dei ecclesiae et statum regni et ad honorem regum atque pacem populi commissi nobis pertinenti adsensum praebebimus in hoc, ut illi non solum non sint nobis contradicentes et resistentes ad ista exsequenda, verum etiam sic sint nobis fideles
30 et oboedientes ac veri adiutores atque cooperatores vero consilio et sincero auxilio ad ista peragenda, quae praemisimus, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et statu suo principi et suo^b seniori esse debet⁷.

7. Ut sic simul coniuncti et nos fratres ad invicem et nos cum fidelibus nostris et fideles nostri nobiscum et omnes simul cum Deo nos reconiungamus, et, ut nobis
35 sit propitius, illi pro devoto munere offeramus, ut unusquisque omnium nostrum absque sua^q propria excusatione vel iustificatione recognoscamus, in quibus aut singillatim aut communiter contra illius mandata et decreta suorum sanctorum fecimus aut consensimus in ordine ecclesiastico et statu regni, et per singula in medium illa producamus et nemo nostrum suo aut amico aut propinquo vel confoederato, immo
40 nec sibi saeculariter parcat, ut spiritaliter et salubriter parcere possit; quin, sicut praemisimus in praecedenti capitulo, vero consilio et sincero auxilio illa in commune certatim emendare totis viribus procuremus, quam citius rationabiliter poterimus.

8. Et si aliquis de subditis in quocumque ordine et statu de hac convenientia exierit aut se retraxerit vel huic communi decreto contradixerit, seniores cum

45 i) et 4. k) non add. 2. l) velit 4. m) vel excom. om. 2; excom. aut om. 4. n) nomen 2.
o) ut et 4. p) ut add. 2. 4. q) om. 2.

3) *Ibidem* c. 9. [K.] 4) *Cfr. Cap. 846, supra p. 66, n. 2.* [K.] 5) *Id est episcopus, in cuius parrochia crimen commissum est; supra n. 4.* [K.] 6) *Cfr. Conventus prior, adnuntiatio Karoli c. 4, supra p. 71.* [K.] 7) *Cfr. sacramentum fidelitatis tom. I, p. 101 sq.* [K.]

851. veraciter fidelibus suis haec secundum Dei voluntatem et legem ac iustam rationem, velit aut nolit ille, qui divino consilio et decreto et huic convenientiae resistens et contradicens fuerit, exsequantur. Et si aliquis de senioribus de hac convenientia exierit aut se retraxerit vel^r huic communi decreto, quod absit, contradixerit^r, cum plures seniorum nostrorum fideles et regnorum primores in unum convenerint, eorum, 5 qui haec observaverint, seniorum consilio et episcoporum iudicio ac communi consensu, qualiter de eo, qui debite admonitus incorrigibilis perseveraverit, agendum sit, favente Domino decernemus^s.

Et ut obnixius suprascripta capitula a nobis auxiliante Domino inviolabiliter observentur et nos illa observaturos certius credatur^t, manibus propriis eadem^b 10 subter firmavimus^u.

Adnuntiatio^v Hlotharii.

Volumus, ut vos sapiatis^w, quid noster adventus hic fuerit. Venimus hic, ut simul adiuvante Deo cum fidelibus nostris de Dei voluntate et statu sanctae ecclesiae ac regni et communi nostro ac vestro profectu consideraremus, sicut et fe- 15 cimus; et gratias Deo! sumus inde sic adunati et nos ad invicem et cum fidelibus nostris, sicut nos recognoscimus, quia et infra regnum et extra regnum per marcas nostras nobis est necessarium.

Adnuntiatio^v Hludowici.

Sicut meus frater vobis^x dicit, magna necessitas est nobis et isti populo christiano, qui nobis est a Deo commissus, ut nos ad invicem sic concordem et uniti 20 simus, quomodo Dei voluntas est et verae fraternitati convenit. Quod usque modo, postquam Deus istud regnum in manus nostras post patrem nostrum misit, per omnia, sicut necessitas fuerat, non fuimus: et ideo tanta Deo contraria et nobis ac vobis impeditiosa acciderunt. Et quia modo Domino adiuvante sic sumus unanimem, 25 sicut per rectum esse debemus, sciatis, quia unusquisque nostrum paratus est, ut suum fratrem, ubicumque necessitas fuerit, et infra patriam et foris patriam aut per se ipsum aut per infantem vel fideles suos et consilio et auxilio sic adiuvet, sicut frater fratri per rectum facere debet.

Adnuntiatio^v Karoli.

Sciatis, quia et nos et fideles nostri veraciter recognoscimus, quia partim necessitate, partim indebita voluntate, sicut meus frater Hludowicus vobis dixit, multa acciderunt in isto regno, quae nobis necesse non fuerat. Et sciatis, quia nunc, gratias Deo! adunati sumus et nos ad invicem et cum fidelibus nostris, ut una cum Dei adiutorio, quanto melius et citius rationabiliter possumus, procuremus, qualiter, 35 quae neglecta sunt, emendata fiant, ut et Deus sit nobis propitius et ecclesiasticus ordo debitum honorem habeat et regni nobis commissi prosperitas proveniat et iste populus christianus pacem habeat et vobis lex et iustitia conservetur^s et vos nobis, sicut antecessores vestri nostris antecessoribus fecerunt, debitum honorem et auxilium exhibeatis. Et qualiter hoc consideratum et veraciter confirmatum manibus propriis 40 habeamus, hic vobis relegetur.

Et relecta sunt in conspectu totius populi suprascripta capitula.

r) vel ... contradixerit om. 4. s) decernetur 2. t) credatis 4. u) Reliqua desunt 4.
v) Inscriptiones hic et infra om. 1. 2, linea tamen una vacua relicta. w) ut add. 2. x) nobis 2.

8) Cfr. Conventus prior c. 5, supra p. 69. [K.]

206. HLOTHARII ET KAROLI CONVENTUS^{853.} APUD VALENTIANAS.

853. Nov.

*Traduntur haec capitula in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 34^v. 2) Paris. 4638 fol. 176^v.
3) Vallicell. C. 17 fol. 11. 4) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 106, qui exhibet tantum
capita 2. 3. ab Hlothario imperatore adnuntiata; item leguntur in novo apographo
Vatic. 4982 fol. 100. Codices 1—3. praebent inscriptionem: De his capitulis, quae
subsecuntur, adnuntiaverunt populo domni reges Hlotharius et Karolus, quando in
ipso anno incarnationis Domini (scilicet 850, quo leges in codicibus antecedentes pro-
mulgatae sunt) convenerunt ad Valentianas per mensem Novembrium.*

*Conventus autem factus est, cum Aquitani a Karolo rege defecissent et Hludowicus
ab illis auxilium petitus pararet in regnum Karoli invasionem facere.*

*Capitula regum, cum Hlotharii, tum Karoli non sunt nisi tamquam rubricae:
ipsae Hlotharii constitutiones deperditae esse videntur, Karoli leges servatae sunt in
Cap. Silvac. infra edito. (B. II, 61; P. 422.)*

Adnuntiatio domni Hlotharii.

1. De missis directis¹ per regnum, ut populus pacem et iustitiam habeat².
De raptoribus, de praedatoribus, de latronibus et aliis malefactoribus et de omnibus
iustitiis.

2. Ut ubi missatici simul venerint, missi simul veniant, et si de uno regno in
aliud aut de uno missatico in aliud fugerint, simul eos constringant².

3. Ut ubicumque fugerint, illuc indiculus transmittatur³, ut comes illos di-
stringat aut cum alode^{a4} aut per quodcumque potest, ut illuc reveniat et emendet^b,
ubi malum fecit^c.

4. Ut missis commendetur, ut faciant iustitias; et si non fecerint, quod ipsi
pergere debeatis.

5. Ut si necessitas alicui fuerit, omnes sint parati, quomodo invicem vos
adiuvetis⁵.

Sequitur adnuntiatio Karoli^c.

1. De adnuntiatione episcopali et de honore sacerdotum⁶.

2. De reaedificatione ecclesiarum et de nonis ac decimis⁶.

3. De observatione capitulorum domni Karoli et domni Hludowici de ecclesiis⁶.

4. De observatione pacis⁷ et cavenda rapacitate et oppressione rerum ec-
clesiasticarum ac pauperum.

5. Quod nos cum consilio fidelium nostrorum ordinare volumus, qualiter honeste
et sine indigentia in curte nostra, sicut antecessores nostri fecerunt, vivere possimus⁸.

a) alodo 2.

b) emend. malum, quod fec. 2.

c) gloriosi regis add. 2.

1) Cfr. infra Cap. Silvac. 853, c. 1.

2) Cfr. Conv. ap. Marsnam I. 847, supra p. 69, c. 7.

3) Cfr. Cap. Silvac. c. 8.

4) Mittens in bannum; cfr. Waitz VG. IV², p. 516; Brunner in 'Zeitschr.

40 f. RG. tom. XXIV, germ. Abt., p. 84 sq.

5) Cap. Silvac. c. 10.

6) Ibidem c. 2.

7) Cfr.

Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 73, c. 4.

8) Cfr. Epistola synodi Carisiacensis ad Hludowicum

regem 858, Baluzius, tom. II, p. 115, c. 14.

853. Et comites ac ceteros fideles nostros admonemus, ut ipsi sic suum esse et vivere ordinent, qualiter propter illorum necessitatem vicini eorum ac pauperes non opprimantur⁹.

6. De concordia et mutuo adiutorio episcopi et comitis ad iustitias faciendas et divinum ministerium exequendum¹⁰. 5

7. De iustitiis per episcopos et missos ac comites nostros in^d regno nostro studendis.

8. De raptis et coniunctione sanctimonialium atque propinquarum seu sponsarum aliorum⁶, ut, quod in preterito¹¹ actum est, secundum consilium et iudicium episcoporum corrigatur et de cetero omnimodis caveatur. 10

9. Quodsi aliquid per necessitatem in ecclesiis Dei¹² aut contra aliquem fidelium nostrorum¹³ fecimus, hoc, quam citius potuerimus, libentissime emendabimus. Et de cetero, si aliquis apud nos parem suum nocere voluerit, hoc secundum consuetudinem antecessorum nostrorum diffinire volumus.

10. De placito nostro¹⁴ et de communi adiutorio contra Nortmannos¹⁵ et de 15
conlocutione nostra fraterna.

d) de 2.

- 9) Cfr. *Cap. Silvac.* c. 13. 10) Cfr. *Admonitio* 823—825, tom. I, p. 305, c. 12; *Cap. miss.* 802, l. c. p. 94, c. 14. 11) *Conr. ap. Marsnam II.* 851, supra p. 73, c. 5. 12) Cfr. *Conr. ap. Marsnam I.* 847, supra p. 69, c. 4. 13) *Conr. ap. Marsnam II.* 851, supra p. 73, c. 6. 14) *Silvac.* 20 habendum; cfr. *infra Cap. Silvac.* 853. 15) *Ann. Bertin.* ad a. 853, ed. Waitz, p. 42 sq.; *Dümmler, Ostfränk. Reich I*², p. 355.

207. HLOTHARII ET KAROLI CONVENTUS LEODII HABITUS.

854. Febr. 25

Legitur in codicibus: 1) *Paris.* 4638 fol. 184. 2) *Vallicell.* N. 21 fol. 29. et 3) *Vatic. reg. Christ.* 291 fol. 106, in quo exstant Hlotharii caput 3. et Karoli capita 1. 2. valde abbreviata; item in recentiore apographo *Vatic.* 4982; sacramentum etiam servatur in 5) *cod. Haag.* 1 fol. 43, in quo hoc loco nonnulla folia desunt. Inscriptus est in codicibus: Hae sunt adnuntiationes, quas Hlotharius et Karolus apud Leu- 30
dicam (*Lüttich*) annuntiaverunt anno DCCCLIV. Ad eundem annum Prudentius in *Analibus Bertinianis* (ed. Waitz, p. 44) haec refert: Karolus super fratris sui Ludoici fide suspectus, ad Lotharium in vico Leutico venit. Ubi diu de communi amicitia atque indissolubili tractantes, tandem coram omnibus qui aderant identidem super sancta iurando vicissim firmaverunt, commendatis alternatim filiis, proceribus et regnis. *Reges* 35
ergo convenerant, ut alter alterum adiuvaret contra Hludovicum fratrem, qui frequenter praesenti anno ad commune colloquium invitatus, sed aliquibus impedimentis praepeditus (c. 1. Hlotharii et Karoli) Hludovicum filium suum magno cum exercitu in Aquitaniam miserat.

Cum Hlotharius secundum diploma quoddam monasterio Prumiensi datum 25. die 40
mensis Febr. Leodii esset (*Böhmer-Mühlbacher nr.* 1130), verisimile est colloquium eodem mense esse habitum (cfr. l. c. nr. 1128b).

(*B. II*, 71; *P.* 427.)

Hlotharius serenissimus^a imperator.

854.

1. Scire volumus vestram omnium fidelitatem, quia frequenter praesenti anno dilectissimum fratrem nostrum Hludowicum invitavimus, ut commune conloquium cum fidelibus nostris haberemus atque cum illis de Domini voluntate, quantum ipse
5 inspirare vellet, ac de sanctae Dei ecclesiae utilitate nostroque ac nostrorum communi profectu^b, honore et necessitate tractaremus et ordinaremus. Sed quia praedictus frater noster hactenus, sicut optaveramus, quibusdam impredientibus causis venire distulit, nos illud omittere nolimus, quin utiliter nos coniungeremus.

2. Nunc volumus vos certos reddere de nostra coniunctione, quia Christo pro-
10 pitio secundum Deum ad salutem sanctae Dei ecclesiae nostramque ac vestram communem utilitatem et necessitatem indissolubiliter corde et opere coniungere nos volumus¹, ut unum simus in Christo et vos unum sitis nobiscum.

3. Sapiatis, quia legem, qualem antecessores nostri, hoc est pater et avus noster, vestris antecessoribus concesserunt et servaverunt, nos similiter vobis per-
15 donamus et inviolabiliter atque incorrupte et praesentibus et futuris temporibus per omnia volumus observare².

Karolus gloriosissimus rex.

1. Hanc siquidem coniunctionem facere idcirco usque nunc distulimus, quia volumus^c, ut supradictus frater noster nobiscum pariter conveniens in eadem coniunctione se nobis associaret. Sed quia ille aliquibus impedimentis praepeditus venire
20 omisit, nos audita perturbatione, quam filius eius facere conatur, consociare nos volumus. Sciatis ergo, quoniam et in prosperis et in adversis simul erimus; nec poterit nos Deo adiuvante ullum offendiculum ab ea caritate separare, qua fraternis vinculis adstricti sumus. Sed ubicumque alterno solatio et adiutorio indiguerimus,
25 quantum Dominus permiserit, in invicem supportari et sustentari cupimus, atque contra omnem terrenum inimicum auxilium in alterutrum ferre volumus.

2. Si autem isdem frater noster, sicut optamus et ei mandamus, hoc agere distulerit, nos ita coniuncti sumus, ut unus alteri tale praebeat solatium et adiutorium³, quatenus, ubicumque necesse fuerit, amodo et deinceps, sicut praemisimus, unusquis-
30 que regnum sibi divinitus commissum quiete obtinere possit. Et si aliquis pari suo superstes extiterit, ipse, qui remanserit, nepotes suos una cum regno patris sub tuitione et defensione habeat, ut contra adversantium machinationes auxiliante Deo ita muniti existant, qualiter quieto ordine regnum patris obtinere valeant.

3. Certissime igitur devotionem vestram scire cupimus, quia veraciter nos
35 recognoscimus in multis Deum offendisse animosque vestros negligenter molestasse; quae videlicet cuncta ita favente Christo pro viribus emendare voti habemus⁴, ut et Deum placare et vestrae devotioni satisfacere possimus. De quibus omnibus certiores vos reddere curabimus, cum plures nostri fideles convenerint, aut cum praefatus frater noster, ut ei mandavimus, venerit; si tamen venire voluerit, quomodocumque
40 vobis amabilius erit, ita ut veraciter cognoscatis promissionem nostram omnimodis adtendere et plenissime nos observare velle.

4. Illud praeterea in commune vestra et omnium comperiat solertia, quia ideo vobis in hoc sacro loco haec sollicitè denuntiare volumus, ut noveritis cuncta, quae dicimus, Domino favente sanctisque eius suffragantibus, in quorum praesentia de-
45 nuntiantur, inviolabiliter observaturos nos esse.

a) serenus 1. b) profecto 1. c) volumus 1.

1) Cfr. *Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 72, c. 2.* 2) *Conv. ap. Marsnam II. 851, adnunt. Karoli, supra p. 74.* 3) *Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 72, c. 3.* 4) Cfr. *Conventus ap. Valent. c. 9, supra p. 76.*

854.

Hoc est sacramentum, quod sibi^d mutuo iuraverunt.

Ab hodierna die et deinceps, si Hludowicus frater noster illud sacramentum, quod contra nos iuratum habet⁵, infregerit vel infringit aut filii eius ad talem partem regni, quam tu^e contra eum acceptam habes, in quantum Dominus posse dederit, et contra ipsum et contra filios eius ac omnes, qui eam tibi auferre voluerint⁵ absque iusta et rationabili occasione, si tu expetieris, adiutorium tibi defensionis praestabo. Si autem ego te supervixero, filiis tuis talem partem regni, quam tu contra me et meum fratrem acceptam habes, non auferam, sed consentiam. Et si ipsi vel fideles illorum expetierint defensionis adiutorium contra ipsum fratrem nostrum et filios eius ac omnes, ut eam tenere possint, adiutorium, in quantum potero^f,¹⁰ praestabo, si tu aut filii tui id ipsum adiutorium mihi praestaveritis et a nobis vos non dissociaveritis.

d) tres fratres Francorum reges *add.* 1. e) tua 1. f) potuero 1.

5) *Conv. ap. Marsnam II.* 851, *admunt. Hludowici*, *supra* p. 74.

208. HLUDOWICI II. CAPITULUM ITALICUM¹⁵ ORIGINIS INCERTAE.

844—850?

Legitur capitulum tamquam ultimum in codice Chisiano F. IV, 75 fol. 109.^v subnexum Hludowici Pii et Hlotharii filii eius capitulis, inscriptum: Item capitula domno Loudowigi regi et numero I. numeratum; finis autem capituli in hoc codice, qui in ipso capite exit, omittitur. Praeterea exstat capitulum in Libro Papiensi, in quo tamquam Hlotharii caput 83. (LL. IV, p. 555) recensetur post capitula tom. I, p. 335. sub numeris 3. 4. edita. Italicum haud dubie est et argumento simile Hlotharii capitulis anno 825. datis et l. c. p. 330 sq., c. 5. 11. editis; G. H. Pertz ipsum respecta inscriptione in codice Chisiano servata Hludowico II. tribuit, Italiae regi coronato a. 844. et imperatori a. 850, cui opinioni consentaneum est, quod Hludowici II. capitula in Libro Papiensi sub patris eius Hlotharii nomine recensentur. Pro certo sane haec origo haberi non potest. (B. deest; P. I, 388.)

De^a his^b personis, qui res suas ideo in alteram personam delegant, ut ad placitum venire non compellantur, ut mala, que facta habent, non emendent: quodsi paruerit ideo eas delegasse, ne iustitiam facerent, volumus, ut ipsae res in bannum mittantur^c, quousque illi, qui eas habent, auctorem ad placitum adducant et isdem malefactor iustitiam faciat.

a) Et *cod. Chis.* b) De his, qui (*pro quidem*) *codicem Chisianum praebere dicit G. H. Pertz, sed falso; vox qui secundum schedas Pertzianas deest in Chis. ut in rell. codd.* c) In hoc verbo desinit *cod. Chis. omissis reliquis.*

209—211. HLUDOWICI II. CAPITULARIA INTRA ANNOS 845—850. EDITA.

Anno 855. a. d. XIII. Kal. Aug. Hludowicus II. imperator Papiæ habuit conventum, ex quo capitula infra sub nr. 214. edita emisit. Eidem placito A. Boretius vir
 5 cl. in libro suo, qui inscribitur: 'Die Capitularien im Langobardenreich' p. 166, quem Böhmer-Mühlbacher nr. 1167. 1168. secutus est, capitularia infra nr. 209—211. numerata attribuit. Sed fieri non potest, quin haec capitularia a. 855. promulgata sint. Nam, quod attinet nr. 209. 210, primum quidem monendum est episcopos in nr. 210. Hludowicum regem alloqui et in c. 4. 10. 14. disciplinam, maiestatem, auctoritatem regiam,
 10 non imperialem vocari. Huc accedit, quod a. 855. Andreas patriarcha Aquileiensis iam mortuus erat et Theodemarus inde ab a. 850. sedem tenuit (cfr. Synod. Pap. 850, infra nr. 228, inscript.). Quibus de causis haec capitula ante a. 850, priusquam Hludowicus imperator fieret (Böhmer-Mühlbacher nr. 1144 a.) edita esse debent. Cum vero minime constet, quo anno Andreas patriarcha diem supremum obierit, Iosephus autem episcopus
 15 Eporediensis secundum diploma quoddam (Böhmer-Mühlbacher nr. 1088) a. 845. mense Octobri nondum honore et nomine archicapellani indutus fuisse videatur, capitularia nr. 209. 210. fortasse intra illud temporis spatium ponenda sunt, quod est inter mensem Octobrem anni 845. et mensem Aprilem anni 850.

Quae capitularia sequitur in uno codice Guelferbyt. inter Blankenburg. 130. capitulare
 20 illud, infra nr. 211, quod equidem cum anterioribus coniungi velim (cfr. Boretius l. c. p. 165), annis tamen 845—850. non adnumerandum est, cum in c. 2. Hludowici auctoritas iam imperialis nominetur. Ex capite tertio collato cum nr. 212, c. 5. et nr. 213, c. 8, quae capitularia a. 850. autumno edita sunt, apparet capitulare nr. 211. illis antea esse. Nam imperator, cum nr. 211, c. 3. vi non adhibita pontes restitui velit, nr. 212, c. 5.
 25 'censuram' petit, qua homines 'totiens commoniti' distringendi sunt, et nr. 213, c. 8, postquam 'saepe auctoritate monuit', terminum statuit, ad quem pontes restaurandi sunt. Cum igitur Hludowicus a. 850. mense Aprili imperator fieret, capitula nr. 212. 213. autumno eiusdem anni emitterentur, capitulare nr. 211. intra illud spatium temporis promulgatum est.

30 209. HLUDOWICI II. COMMONITORIUM EPISCOPIS PAPIAE TRADITUM.

845—850.

Legitur in uno codice Goth. 84 fol. 408^r et editione principi Surii, Concilia general. et provincial. III, p. 480 inscriptum: Capitula, quae gloriosus imperator Hludowicus
 35 suis episcopis de statu sui regni considerare precepit. Sunt autem illa capitula, ut dicunt episcopi nr. 210, c. 1, commonitorium, quod Hludowicus illis post exhortationem, qua viva voce ad episcopos usus fuerat, ad tractandum ac ipsi renuntiandum commisit.
 De aetate commonitorii supra dixi. (B. II, 349; P. 430.)

De conversatione episcoporum, presbyterorum et ceterorum clericorum; de
 40 doctrina et predicatione in populo; de conscriptione librorum; de restauratione

845—850. aeclesiarum; de ordinatione plebium et xenodochiorum; de monasteriis virorum seu
feminarum, quae secundum regulam sancti Benedicti vel ea, quae secundum canoni-
cam auctoritatem disposita esse debent: quicquid in prefatis ordinibus extra ordinem
est aut^a per negligentiam prepositorum aut per desidiam subditorum, vehementer
cupio scire, et secundum Dei voluntatem vestrumque sanctum consilium sic emendare 5
desidero, ut in conspectu Dei nec ego reprobus sim neque vos et populus mihi
commissus iram suae indignationis incurrat. Quomodo autem istud rationabiliter
quaesitum et inventum perficiatur, vobis hoc ad tractandum ac nobis renuntiandum
committimus.

De minoribus quoque causis, quae^a generaliter omnes, specialiter aliquos tan- 10
gunt et indigent emendatione, volumus, ut post haec illas quaeratis et ad nostram
notitiam reducat, sicut est de comitibus et eorum ministris, si iustitias negligunt
aut ipsas vendunt; si sunt rapaces aut aeclesiarum, viduarum, orfanorum aut pau-
perum oppressores; si ad predicationem veniunt, si debitum honorem et oboedientiam
sacerdotibus suis impendunt; si aliquas novitates aut argumenta, quae ad detrimentum 15
populi pertinent, agere presumunt, sicut est in acquirendis proprietatibus¹, aut in-
rationabiles preces ad adiutoria facienda² sive in reliquis causis, quae ad peccatum
nostrum pertinere possunt ac populi nostri.

a) om. cod.

1) Cfr. Capp. Italica tom. I, p. 220, c. 21 (Capp. e canonibus excerpta 813, l. c. p. 174, c. 22); 20
Capp. de rebus exercital. 811, l. c. p. 165, c. 2. 3. 2) Cfr. Karoli ad Pippinum epistola 806—810, l. c.
p. 211; Cap. Pippini c. 790, l. c. p. 201, c. 13; Cap. Mantuan. II. 787, l. c. p. 197, c. 6; Capp. 801—814,
l. c. p. 144, c. 2.

210. CAPITULA EPISCOPORUM PAPIAE EDITA. 845—850.

25

Traduntur in codicibus: 1) *Guelferbyt. inter Blankenburg. 130 fol. 128^v.* 2) *Goth. 84 fol. 408^v et apud Surium, Concilia III, p. 480. Cod. 1. hanc inscriptionem exhibet:* Incipiunt capitula domni Hludowici imperatoris; *cod. 2. et editio princ.:* Rescriptum consultationis sive exhortationis episcoporum ad domnum Hludowicum imperatorem, 30
quae a scribis minus recte fictae sunt (cfr. etiam Boretius l. c. p. 165).

Capitula episcoporum facta sunt in synodo Papiae intra annos 845—850. (cfr. supra p. 79) habita secundum Hludowici regis exhortationem atque commonitorium.

(B. II, 351; P. 430.)

Domino glorioso^a regi Hludowico pax et vita, salus et victoria ministretur a 35
Deo patre^b et domino nostro Iesu Christo.

1. Nos quidem in Dei nomine Angilbertus archiepiscopus¹ et Andreas patriarcha²
una cum Ioseph archicapellano³, cum ad hanc sanctam synodum in urbe regia Ticina
congregatam venissemus, replicavimus eis piam exhortationem vestram, qua^c viva
voce ad nos usi fuistis flagrantibus Spiritus sancti munere et ultra, quam huius aetatis 40

a) gloriosissimo 2. b) om. 1. c) quam 2.

1) *Mediolanensis.* 2) *Aquileiensis.* 3) *Episcopo Eporediensi.*

teneritudo capere potuisse videretur, totius modestiae et gravitatis atque sapientiae 845—850. sapore conditam; protulimus etiam et coram eis relegi fecimus commonitorium a vestra nobis magnificentia traditum. Quibus auditis omnes unanimiter pro vestra indole omnipotenti Deo diutissime gratias egerunt, quia populo suo tam piissimum
5 tamque^d sapientissimum^e principem dedit, qui cuncta ordinabiliter^f disponere cupit.

2. Et quoniam religiosa sollicitudo vestra primum de conversatione episcoporum, presbyterorum et ceterorum clericorum quaerere studuit, nos quoque, quia^g nec aliter^g melius fieri potuit, eundem ordinem servavimus^h. Et episcopum quidem ita conversari debere pronuntiamus, ut eius vita omnibus recte vivendi sit norma; pres-
10 byteros vero et clericos ita vivere oportet, ut subditae plebi exemplo suae conversationis proficiant. Atⁱ quidam coepiscoporum nostrorum, qui bonae conversationis sibi conscii sunt, palam fateri recusabant, ne sui ipsorum laudatores viderentur; qui vero negligentiam suam recognoscunt, more humani ingenii se ipsos accusare vere-
bantur: iuxta commonitionem tamen vestram diligentius perscrutantes quosdam,
15 quales desideratis qualesque populi Dei pastores et rectores esse decet, invenimus; quorundam vero negligentiam vel erga clericorum suorum^k custodiam atque doctrinam vel erga plebium sollicitudinem repperimus; quibus ut aliquantulum emendandi spa-
tium tribuatis, humiliter petimus. Quodsi^l cito delicta non correxerint, severiori sententiae subiacebunt. Caeterum si quislibet laicorum vel clericorum contra epi-
20 scopum aut alicuius ordinis clericum aliquid queritur, noverit nos paratos esse^m et legitimam praebere audientiam et, si quid perperam gessisse probati fuerint, debita animadversione punireⁿ.

3. Doctrina vero et praedicatio in populum partim episcoporum et reliquorum sacerdotum, partim vero populi negligentia non, sicut necessarium est, procuratur.
25 Et sacerdotum quidem incuria nullatenus est excusanda; quidam vero laici, et maxime potentes ac nobiles, quos studiosius ad praedicationem venire oportebat, iuxta domos suas basilicas habent⁴, in quibus divinum audientes officium ad maiores ecclesias rarius venire consuerunt. Et dum soli afflicti et pauperes veniunt, quid aliud, quam ut patienter mala ferant, illis praedicandum est? Si autem divites, qui pauperibus
30 iniuriam facere soliti^o sunt, venire non rennuerent, illis^p omnino praedicandum esset, ut a rapinis se compescerent^p utque^q, dum^m possunt, elemosynis peccata sua redimerent, ut a fluxu rerum temporalium se abstinerent. Admonendi sunt igitur potentes, ut ad maiores ecclesias, ubi praedicationem audire possint, sepius^m con-
veniant, et quantum dono omnipotentis Dei divitiis et honoribus caeteros antecedunt,
35 tanto ad audienda praecepta conditoris sui alacrius festinent. Quidam autem comites et vassi dominici presbyteros et caeteros clericos nostros, quod nec episcopis facere licet, absque nostra licentia recipiunt, insuper etiam ubicumque ordinatos et quos-
dam, de quibus dubium est, utrum consecrati sint, in parroeciis nostris absque nostra examinatione missas sibi^m celebrare faciunt⁵; quod, ne ulterius fiat, omnimodis
40 est inhibendum.

4. Quare^m in ordinandis plebibus sanctorum^m canonum instituta⁶ servantur, et pestiferae ambitionis vitium radicitus extirpetur^r; et neque ob quorundam propinquitatem nec pro alicuius familiaritatis gratia neque, quod maxime detestandum

d) quamque 2. e) sanctissimum 2. f) et rationabiliter add. 2. g) qui regaliter 2.
45 h) servamus 2. i) et 2. k) que add. 1. l) qui si 2. m) om. 2. n) puniri 1. o) solliciti 1.
p) illis ... compescerent om. 2. q) ut quia 1. r) exturpetur 2.

4) Cfr. etiam *Episcoporum relatio* 829, supra p. 39, c. 32. 5) *Synod. Pap.* 850, infra nr. 228, c. 18. 6) *Corpus iur. canon.* c. 20, *Dist. LXIII*, ed. Friedberg tom. I, col. 240; de cuius origine et aetate cfr. Hinschius, *Kirchenrecht II*, p. 269, n. 4.

845—850. est^m, propter pecuniarum acceptionem indignus quilibet ordinetur. Et primum quidem ipsius loci presbyteri vel caeteri clerici idoneum sibi rectorem eligant, deinde populi, qui ad eandem plebem aspiciunt, sequatur assensus. Si autem in ipsa plebe talis inveniri non potuerit, qui illud opus competenter peragere possit, tunc episcopus de suis, quem idoneum iudicaverit, inibi constituat. Sane removenda est quorundam laycorum procacitas^s, qui hoc solo obtentu, quod ad electionis consortium admittuntur, archipresbyteris suis dominari praesumunt et quos tamquam patres venerari debuerant, velut subditos contempnunt. Hi igitur intra proprii iuris terminos sunt redigendi; et si extraordinariam dominationem in aecclesiis exercere praesumpserint, regia sunt disciplina coercendi.

5. Hi^t vero, qui ad gubernandas plebes legitime provecti sunt, nullatenus a suis episcopis repellantur, nisi aut alicuius criminis reatum inciderint aut easdem plebes male tractaverint. Tollenda est enim omnino prava consuetudo, quae in quibusdam locis oriri coepit: quia nonnulli archipresbyteri^u vel aliorum titulorum custodes, fruges vel alios ecclesiarum redditus ad proprias domos abducunt, quidam vero aliorum possessiones conducunt, ut in eis, quae ab ecclesiis suis male subtraxerint, recondant; nonnulli autem laicorum in tantum eorum nequitiae se complices faciunt, ut, quae huiusmodi transgressores ab ecclesia subripuerint, ipsi in suis domibus abscondant. Tales ergo primum a suis episcopis corripiantur; quodsi se citius corrigere noluerint, tamquam qui ecclesiasticas res sacrilega temeritate tractaverint, synodali sententia feriantur. Laici vero, qui post hanc denuntiationem socios se huius expilationis praeberint, tamquam furti reos iudiciaria coartabit^v auctoritas.

6. De restauratione ecclesiarum illud capitulum sufficit, quod gloriosus genitor vester^w in Olonna constituit⁷; sed ut observetur, vestra indiget admonitione.

7. Similiter et de xenodochiis, sicut in eodem kapitulari continetur⁸, observandum est.

8. De monasteriis autem virorum seu feminarum, quae secundum regulam sancti Benedicti vel secundum canonicam auctoritatem disposita esse debent, quia inspiratio omnipotentis Dei, ut^m credimus, ad^x hanc inquisitionem^x cor vestri moderaminis incitavit, ipsi gratias referimus. Nam quod iam maxima ex parte ordinem suum amiserunt, omnibus est manifestum; quae ut ad pristinum statum reducantur, in domini et genitoris vestri ac vestra gloriosa dispositione consistit.

9. Et ea quidem monasteria, quae adhuc statum suum retinent, unumquemque episcoporum, in cuius parroechia constituta sunt, providere oportet, utrum ordinem suum teneant; qui si aliter invenerit, una cum rectore monasterii corrigere debet. Quodsi rectoris monasterii principaliter culpa fuerit et se suosque subditos ad admonitionem episcopi sui corrigere dissimulaverit^y, synodica debet auctoritate^y percelli.

10. Quidam autem episcopi et rectores monasteriorum res ecclesiarum suarum subtractas et aliis personis in beneficium largitas esse queruntur⁹, et ideo ecclesiasticas utilitates se nequaquam implere posse dicunt; quae ut restituantur, vestram regiam maiestatem imploramus humiliter admonentes, quia, si hi, qui eas pro animarum suarum remedio ecclesiis contulerunt, praemium merentur, sine dubio dampnatione digni sunt, qui eas subtrahere moliuntur.

11. In sacris canonibus¹⁰ praefixum est, ut decimae iuxta episcopi dispositionem distribuantur; quidam autem laici, qui vel in propriis vel in beneficiis suas habent

s) procacitas 1. t) si 2. u) archiepiscopi 1. v) coartabat 2. w) noster 1. x) ad ... inquisitionem om. 2. y) dissimulaverit ... auctoritate om. 1.

7) Cap. Olonn. eccles. I, 825, tom. I, p. 327, c. 8. 8) Cap. II, l. c. p. 328, c. 4. 9) Cfr. Synod. ad Theod. villam 844, infra nr. 227, c. 4. 10) Decreta Gelasii c. 27, Mansi VIII, col. 45.

basilicas, contempta episcopi dispositione non ad ecclesias, ubi baptismum et prae-845—850.
dicationem et^z manus impositionem et alia Christi sacramenta percipiunt, decimas
suas dant, set vel propriis basilicis vel suis clericis pro suo libitu tribuunt¹¹. Quod
omnimodis divinae legi et sacris canonibus constat esse contrarium: unde vestram
5 potestatem, ut eos corrigatis, expetimus.

12. Sacra docet auctoritas, ut publice peccantes publicae poenitentiae subician-
tur¹². Inveniuntur autem quidam, qui incesta matrimonia contraxerunt et vel pro-
ximis suis vel Deo sacratis^a mulieribus copulati sunt, quidam etiam publice^b ho-
micidia vel alia crimina perpetrarunt; quos ut episcopi^b publicae possint poenitentiae
10 subiugare, petimus, ut comitum vestrorum auxilio fulciantur¹³.

13. Quosdam ministros comitum propter frequentia placita pauperiorem po-
pulum nimis affligere comperimus; unde maiestatem vestram obsecramus, ut capitu-
lare avi vestri de hac re¹⁴ observare praecipiat.

14. De comitibus vero, de quorum vita et actibus a nobis quaerere voluit
15 sublimitas vestra, quosdam tales esse scimus, quales Dei ministros et vestrae rei
publicae provisos esse decet; nonnulli autem, ut se suosque ministros corrigant,
vestra admonitione indigent, quibus tamen, similiter^z ut episcopis^c¹⁵, aliquantulum
emendandi spatium tribuatis, exposcimus. Qui si se citius corrigere noluerint, regia
sunt auctoritate reprimendi.

20 15. Statuimus etiam, ne episcopi, quando pro confirmando populo parroechias
circumeunt, archipresbyteros suos gravent¹⁶, ut huiusmodi dispensa contenti sint:
panes C, frisingas^d IV, vinum sextaria L, pullos X, ova L, agnum I, por-
cellum I, annonam ad caballos modios VI, foenum carradas III, mel, oleum, cera,
quod sufficit.

25 16°. Petimus etiam, ut emunitates progenitorum vestrorum ita conservare prae-
cipiat, sicut a glorioso genitore vestro in Olonna¹⁷ constitutum est.

17°. Per singulas parroechias eas festivitates populus observare studeat, quas
proprius eorum episcopus venerari praedicaverit, ita ut^e neque illas neglegant, quas
sacerdotes colere monuerint, neque inani superstitione eas celebrare praesumant,
30 quae nequaquam sunt observandae. Si vero aliqui inventi fuerint, qui sacerdotibus
obtemperare noluerint, per ministros rei publicae distringantur et satisfactionem
poenitentiae, quam presbyteri imposuerint, subire cogantur.

z) om. 2. a) sacris 2. b) publice ... episcopi om. 2. c) om. 1. d) frisingas 2.
e) Cum antecedenti capite 15. tamquam in unum coniunctum in cod. 2.

35 11) Cfr. etiam Synod. Pap. 850, infra nr. 228, c. 17. 12) Cfr. Hloth. Cap. 846, supra p. 66, n. 2.
13) Conr. ap. Valentianas 853, supra p. 76, c. 6. 14) Cap. Wormat. 829, supra p. 19, c. 5, vel Cap.
miss. 819, tom. I, p. 290, c. 14. 15) Supra c. 2. 16) Cfr. Episcoporum relatio 829, supra p. 32, c. 8.
17) Cap. Olonn. I, 825, tom. I, p. 326, c. 2.

211. HLUDOWICI II. CAPITULARE.

850.

40

Inscriptum: Institutio domni Hludowici imperatoris legitur in uno codice Guel-
ferbyt. inter Blankenburg. 130 fol. fere 131.

*Ex capitulis 1. 2. apparet capitulare nostrum editum esse, ut statuta episcoporum,
quae ex placito vel synodo Papiensi 845—850. prodissent, rata fierent. Aetatem*

850. *capitularis supra p. 79 indicavi; quo vero loco et quo mense promulgatum sit, incertum relinquo.* (B. deest; P. 434.)

1. Volumus, ut unusquisque pro temporis consistentia et ministerii sui congruentia iustitias procurare decertent; et subditos non solum commoneant, sed etiam procurare compellant. Constituimus et modis omnibus monemus, ut in aecclesiasticis ministeriis, iuxta quod preterito sancti patres in nostro placito¹ invenerunt, unusquisque servare studeat et preterito neglecta celeriter emendet. Et restauratio^a ecclesiarum baptismalium iuxta antiquam consuetudinem perficiatur².

2. De decimis, sicut supra dicto placito³ inventum est, quicumque neglexerit, canonico iudicio corrigatur; et qui in hoc aliquid contrasteterit, sciat se nostra imperiali auctoritate emendandum⁴. Iudices namque commoneantur Dei timorem ante oculos habere, et pro nulla persona iustitiam immutare audeant, sed quod verum est, iustissime perquirant et veraciter iudicent.

3. Pontes enim, ubicumque consueti sunt, permaxime Ticinensis, restaurentur⁵; et ubicumque non consueti necessarii sunt, construantur. Navigia in consuetis locis preparata consistent⁶, et ne transeuntes gravent, commonendi sunt.

a) ita correxit Pertz; restaurandis c.

1) *Supra Capp. episcoporum* 850. 2) *Ibidem c. 6.* 3) *Ibidem c. 11.* 4) *Cfr. Cap. Mantuan. II, 787, tom. I, p. 197, c. 8.* 5) *Cfr. Cap. miss. Pap. 832, supra p. 65, c. 13.* 6) *Cfr. Pippini Cap. Pap. 787, tom. I, p. 199, c. 9.*

20

212. 213. CAPITULARIA A. 850. EXEUNTE PAPIAE FACTA.

Anno 850. exeunte synodo episcoporum finita, cuius acta infra sub nr. 228. sequuntur, Hludowicum imperatorem Papiæ capitula quoque mundana promulgasse inscriptio nr. 213. docet. Quod capitulare artissime cohaeret cum capitulis infra nr. 212. editis, quibus imperator de statu regni consilium comitum quaesivit (c. 1. 7. 9). Omnia enim capitula exceptis 4. 6. 10. in Capitulari repetuntur, ita ut Capitulare confectum sit auditis sane responsis comitum ad imperatoris proposita datis. Cum vero Capitulare a. 850. exeunte factum sit, capitula quoque eodem fere tempore vel paulo ante comitibus esse proposita verisimile est.

30

212. CAPITULA COMITIBUS PAPIAE AB HLUDOWICO II. PROPOSITA.

850. exeunte.

Exstant in uno codice Gothano 84 fol. 412^v.

(B. desunt; P. 405.)

Cap. 1. Ut¹ aperte depredationes, quae fiunt adversus eos, qui Romam orationis causa, eosque, qui vel ad mercatum aut ad alias utilitates suas proficiscuntur, quemadmodum conprimantur, ne fiant ulterius, comitum nostrorum consilium quaerimus.

1) *Cfr. Cap. insequens c. 1.*

Cap. 2. Potentes² autem, ne circa domos, in quibus habitant, oppressiones⁸⁵⁰ exerceant, quibus pauperes affliguntur, quia solent cum suis caballis ac reliquis animalibus inter reliquas violentias aliorum prata decerpere, nihilominus autem et hiemis tempore occasione nutriendorum equorum illos affligunt: per eos etiam scire volumus, qualiter hoc emendandum sit.

Cap. 3. Quando ad palatium³ vel ad alia loca² potentes properant et in exposcendis hospitibus pauperes adgravant, inquirere placet, qualiter haec oppressio fieri desinat.

Cap. 4. Furta quoque, quae crebro longe lateque per Italiam fiunt, quo studio¹⁰ reprimantur, inquiremus.

Cap. 5. Et⁴ hoc scire volumus, qua censura redarguendi sunt illi, qui pontem Tyceynensem totiens a nobis commoniti⁵ facere neglexerunt, et ut non solum ille, sed omnes^a Italiae pontes, qui emendatione indigent, qualiter ad statum antiquitatis revocentur.

Cap. 6. Naves autem, quae propter custodiam littoris per mare sunt antiquitas⁶ ordinatae ad precavendas adversariorum insidias, qualiter secundum ordinem eundem reparatae fiant, oportune consulimus, quoniam hac desidia non modica ex parte populus noster inimicorum insidias sustinet.

Cap. 7. Qualiter⁷ autem palatia nostra, quae longa vetustate vel negligentia²⁰ sunt obsoleta, reparentur atque reficiantur, comitum nostrorum consultus inquiritur.

Cap. 8. Et⁸ ut status rei publicae nostrae in hoc non videatur infirmari, dicant nobis, si conveniens sit, ut unusquisque comes domos a nobis susceptas bene pre-
visas et emendatas habeat aut, si quae indigent emendatione, statum pristinae soliditatis suscipere congruum videatur.

Cap. 9. Qualiter autem missi domni ac genitoris nostri ac nostri vel apostolici debito suscipiantur honore, dicendum est; atque ad nostram notitiam per comites nostros volumus perveniri, de quibus rebus aut facultatibus huiuscemodi sumptus et apparatus legationi designatae delegatus sumebatur antiquitus aut a quibus personis²⁵ exigebantur parvareda, ut et nostro tempore idem ordo servetur nec ad alias res aut personas usus iste retorqueatur⁹.

Cap. 10. Hoc etiam audire desideramus, si in iudicio comitum prius miserorum causae, id est viduarum, pupillorum ceterorumque pauperum quaerimoniae terminandae sint, ac deinde potentiorum¹⁰; quodsi ab aliquo tales Christi pauperes sunt despecti, qualiter hoc emendare velint, inquirentibus nobis insinuent^b.

³⁵ a) ita corr. Pertz; omnis in loco raso. b) insinuet c.

2) Ibidem c. 5. 3) Ibidem c. 4. 4) Ibidem c. 8. 5) Cfr. Cap. anteced. c. 3. 6) Cfr. Waitz, VG. IV², p. 616 sq. 7) Cap. inseq. c. 6. 8) Ibidem c. 7. 9) Ibidem c. 9. 10) Cfr. Capp. legib. add. 818. 819, tom. I, p. 281, c. 3; Conc. Vern. 755, l. c. p. 37, c. 23.

213. HLUDOWICI II. CAPITULARE PAPIENSE.

850. exeunte.

Primo editum a Canisio in Lectionibus antiquioribus tom. V, 2, p. 683. ex codice Sangallensi, qui exiit in medium c. 5, traditur hodie in uno codice Gothano 84 fol. 412. De aetate capitularis supra p. 84. dixi. (B. II, 345; P. 405.)

850. De^a rebus vero saecularibus haec statuit piissimus imperator Hludowicus, quae gloriosi quoque genitoris eius Hlotharii serenissimi augusti auctoritate firmata sunt^a.

Cap. 1. Perventum est ad nos, quod eos, qui Romam orationis causa pergunt vel qui negotiandi gratia per regnum nostrum discurrunt, collecti latrones diripiant⁵ eosque aliquotiens vulnerent vel occidant et eorum bona diripiant. Ideo volumus, ut comites nostri eorumque sculdassi adiunctis secum vassallis episcoporum, si necessitas fuerit¹, ubicumque tales audierint^b, studiosissime perquirant et^c eos capiant atque distringant. Et si huius criminis reos invenerint, poenas in legibus positas² erga eos absque ulla neglegentia exsequantur, ut ab his malefactoribus regnum¹⁰ nostrum purgetur et qui in nostra fiducia³ huc veniunt, sive orationis seu negotiandi gratia⁴, salvi esse possint. Sciat autem unusquisque fidelium nostrorum, quia quicumque comes vel quilibet publicus minister huiusmodi malefactoribus aut adsensum prebuerit aut eos persequi neglexerit, nostrae indignationis motum sentiet et proprio honore privabitur. 15

Cap. 2. Sed et comperimus, quia ex diversis locis huiusmodi noxii homines inter se^d conspirent et diversos comitatus circumeuntes praedas et rapinas per villas seu et per vias vel per silvas faciant et innocentes homines depraedentur et spolient: et hi quoque similiter volumus, ut diligenti studio perquisiti capiantur et distringantur. Et si obnoxii huius sceleris inventi fuerint, legalibus poenis⁵ absque ulla²⁰ dilatione subigantur^e, ut huiusmodi inquietudo et iniusta direptio a populo nostro auferatur et liceat omnibus sub nostra ditione degentibus cum salvatione et pace vivere, ut ordo rei publicae secundum iustam administrationem provisos^f, salvus et quietus permaneat.

Cap. 3. Audivimus quoque, quod quidam domos et possessiones habentes concilient sibi atque consotient latrones aliunde venientes eosque occulte foveant et solatium dent ad tale facinus perpetrandum, ut, quicquid ipsi ex pernicioso opere adquisierint, cum eis parciantur. Quod genus malefactorum pessimum iudicamus, quia non solum ipsi mala peragunt, sed etiam aliorum opere et officio ad scelera utuntur. Ubicumque igitur in tali suspitione quilibet venerit et rumor in populo³⁰ dispersus fuerit, quod haec facinora exerceat, si adhuc propalatum non est, cum duodecim se expurget; si autem iam in aliquo manifestus aut deprehensus est, statim capiatur et distringatur et dampnationem legibus prefixam sustineat⁶. Ubicumque vero sive manentes seu vagantes latrones comprehendere publici muneris administrator voluerit et ille se defensare conatus fuerit, si inter haec forte eundem latronem³⁵ occidi contigerit, nulla is, qui eum occidit, damnatione multetur neque ullas inimicicias a parentibus aut^g persecutionem ab ullo eius amico vel propinquo sustineat⁷. Et si aliquis eius senior aut propinquus propter hoc vindictam facere conatus fuerit et iudex publicus eum compescere non potuerit, per fideiussores idoneos talis persona ad nostram deducatur presentiam, ut complices et fautores sceleratorum nostra⁴⁰

a) Haec in codice Sangallensi apud Canisium exstant. b) fuerint Can. c) ut Can. d) om. c. e) subiciantur Can. f) prorsus Can. g) ullam add. Can.

1) Cfr. Vita Hlud. c. 53, SS. II, p. 639: ubi eorum (sc. latronum) maior vis incubuerat. 2) Cfr. Pippini Cap. 782–786, tom. I, p. 193, c. 10. 3) id est: sub nostra defensione. 4) Cfr. Alcuini epist. nr. 57, Jaffé, Biblioth. rer. Germanic. VI, p. 287; Form. imper. nr. 37, LL. Formulae p. 314. 5) Cfr. Cap. Haristall. 779, tom. I, p. 49, c. 12. 6) Cfr. Capp. 803–813, l. c. p. 156, c. 2. 7) Cfr. Capp. Italica l. c. p. 217, c. 7.

animadversione flectantur^h. Ubi cumque autem fama est tales habitare, inquisitio per sacramentum per omnem populum circa manentem fiat⁸; et cuiuscumque gentis aut conditionis fuerint, per quos hoc inquiri melius potuerit, iusiurandum dare, cum a comite conventus fuerit, recusandi non habeat potestatem⁹.

5 Cap. 4. Sed et hoc pervenit ad notitiam nostram, quod, quando potentes et honorati, sive ecclesiastici ordinis sive secularis, ad nos veniunt, a populo, in quorum domibus mansiones accipiunt, suis usibus suorumque equorum necessaria per vim tollant et hac occasione populus noster affligatur. Idcirco precipimus, ut omnis fidelis noster, quicumque ad nostram presentiam properat, nihil in veniendo aut
10 revertendo ab aliquo violenter tollat¹⁰, set suis hominibus et equis, nisi forte ab amicis stipendia acciperit, ab hospitibus suis precio iusto¹¹ comparet. Nam quicumque huius mali famam habuerit, cum ad nos venerit, veracem hominem volumus ut det, qui pro suis omnibus iuret nihil eos in itinere tulisse. Et si forte in aliquo se suosque obnoxios recognoscit, donet idoneum hominem, qui iuret et cuncta re-
15 stituat his, quibus abstulisse visus est.

Cap. 5. Hoc etiam multorum querellis ad nos delatum est, quod potentes et honorati viri in locis, quibus conversantur, minorem populum depopulentur et opprimant et eorum prata depascant, mansiones etiam contra voluntatem privatorum hominum sive pauperum in eorum domibus suisⁱ hominibus disperciant eisque per
20 vim quaelibet tollant. Unde precipimus, ut hoc ulterius non fiat, sed unusquisque honoratus noster se suosque ex suo pascant. Et si de loco ad locum migrat, cum summa pace transeat et neque in manendo neque in iter agendo onerosus et damnosus aliis existat. Et hoc sciant omnes, quia, quicumque deinceps hoc transgredi presumpserit, nostrae indignationis motum sustinebit et proprio honore carebit.

25 Cap. 6. Quia eorum desidia et negligentia, qui palatia nostra secundum antiquam consuetudinem restaurare debuerant, in magno squalore et negligentia sunt, et ad ruinam poene pervenerint, precipimus, ut absque dilatione restaurentur¹², et quicumque inde negligens fuerit, sciat, quia nostra iussione tamdiu ibi residebit, quousque, quod neglexerit, pleniter recuperatum habeat.

30 Cap. 7. Certissime cognovimus, quia publicae domus, quae in singulis civitatibus ad ornatum nostrae rei publice antiquitus constructae fuerant, eorum desidia, quibus¹³ commissae sunt, ad lapsum et ruinam poene pervenerint; unde iubemus, ut protinus restaurentur et ad priorem statum recuperentur¹², quatinus nostris usibus et externarum gentium legationibus, quae ad nos veniunt, satis congrua et
35 decora fiant¹⁴.

Cap. 8. Sepe¹⁵ nostra auctoritate monuimus, ut Tycinensis pons secundum antiquam dispositionem restauraretur, sed hactenus ab aliquibus neglectum est; unde precipimus, ut, quicumque in Kalendas Marcias portionem suam pleniter restauratam non habuerit, tamdiu ibi ipse sedeant, quousque perfectissime consummatam habeat.
40 Per singulas quoque provincias super quaelibet flumina, ubi antiqua consuetudine pontes fieri soliti^k sunt¹⁶, instanter volumus, ut restaurentur; et si alicubi aliquis

h) plectantur Can.

i) Hic finis ed. Can.

k) soluti c.

8) Capp. 829, supra p. 8, l. 17 sqq.; Pippini Cap. 800—810, tom. I, p. 208, c. 3; eiusd. Cap. 782—786, l. c. p. 192, c. 8. — Cfr. Dove in 'Z. f. KR.' IV, p. 36; Brunner in 'Z. f. RG.' XI, p. 317.

9) Cfr. Widonis Cap. legib. add. 891, infra nr. 224, c. 2.

10) Cfr. Pippini Cap. Pap. 787, tom. I,

p. 198, c. 4.

11) Cfr. Capp. Pap. 865, infra p. 92, c. 5

12) Cfr. Hloth. Cap. miss. 832,

supra p. 64, c. 7.

13) Scilicet comitibus, secundum Cap. anteced. c. 8.

14) Cfr. Admon. 823—825,

tom. I, p. 306, c. 19.

15) Cap. 850, supra p. 84, c. 3.

16) Cap. miss. 832, supra p. 65, c. 13.

855. casus exigit, ut pons noviter fiat, volumus, ut communi opera totius populi circum habitantis ibi pons construatur.

Cap. 9. Quia racionabiliter in singulis civitatibus cognovimus, unde missi trans-euntes vel stipendia vel paravaredos acciperent, et nunc eorum temeritate violatum est, quibus ipsa loca commissa sunt, et ab ordine suo res ad hoc deputatae ad alios⁵ usus convertuntur, precipimus, ut iuxta priorum¹ dispositionem¹⁷, unde stipendia et paravaredos exigere consueverant, inde exigant et nullatenus ad alios usus res ad hoc deputatae ullo modo retorqueantur.

Cap. 10. Haec, quae superius nostra auctoritate agenda et observanda decrevimus, omnimodis ab omnibus nostris fidelibus cum summa reverentia observanda¹⁰ precipimus; neque patimur, ut nostra dispositio in aliquo titubet aut a quocumque parvipendatur, hoc omnibus denuntiantes, quia, quicumque his contraire presumpserit aut nostrae dispositionis ordinem non custodierit et a nobis constituta temerare aut negligere presumpserit, si ecclesiastici est ordinis, secundum proprii gradus disciplinam cohercebitur, si autem et secularis muneris administrator est, nostra se no-¹⁵verit animadversione plectendum.

1) priorem *corr.* priorum *c.*

17) *Ibidem c. 6; Responsio 826, tom. I, p. 315, c. 10; Admonitio 823—825, l. c. p. 306, c. 19; Cap. miss. 802, l. c. p. 96, c. 28; Cap. de villis 800, l. c. p. 85, c. 27.*

214. HLUDOWICI II. CAPITULA PAPIENSIA²⁰ IN LEGEM DATA.

855. Iul. 20.

Capitula, quae sequuntur, Hludowicus II. bis promulgavit: primo a. 855. die 20. mensis Iulii, deinde omissa praefatione una cum insequenti capitulari. Formam geminam, qua hic prodeunt, praebet 1) cod. Guelferbyt. inter Blankenburg. 130 fol. 131^v,²⁵ qui inter praefationem et c. 1. inserit rubricam: Item statuta domni Hludowici pro lege posita; alteram 2) cod. Paris. 4613 fol. 97^v. (Cfr. Cap. inseq.)

Ex praefatione apparet capitula nostra 'in legem data' esse.

(B. II, 349; P. 436.)

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Hludowicus gratia Dei imperator³⁰ augustus. Dum enim superno nutu cum fidelibus nostris conventum Papia regia civitate habuissemus, pervenit ad nos, qualiter, dum aliqui homines suam infra regnum querere conantur iustitiam, a quorundam pravorum hominum insidiis im-
pediantur, ita ut per se aut per alios submissos eos ad servitium quaerant, sive illos
sive quos ad testimonium producere velint, ut sub tali occasione suam percipere³⁵
non valeant iustitiam. Qua pro re, ut talem resecaremus nequitiam, duo capitula
infra regnum nostrum Italicum populo commoranti in legem dare¹ praevidimus, anno
imperii domni et genitoris nostri Hlotharii pii imperatoris trigesimo sexto, nostro
etiam sexto, XIII. Kal. Aug. sub indicione III.

1) Cfr. Boretius, *Beiträge z. Capitularienkritik* p. 30 sqq.; p. 51 sqq.

1. Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio et ille, qui mallatus fuerit, 855.
dicat ideo ei respondere nolle^a, quia servus alterius sit, aut si testimonia produxerit
et^b similiter dixerit^b, quod ea^c recipere non debeat, quia aliquis eorum servus sit,
nomet dominum eius et sic det wadium de eo adducendo; et posito placito, in
5 quantum ire, ubi eum invenire credit, et reverti posse^d iudices dixerint, si in placito
constituto dominum non adduxerit, praebeat^e sacramentum, quod pro nulla dilatione
iustitiae^f eius hoc dixerit^e, nisi pro certo ita verum esse crediderit; quodsi iurare
ausus non fuerit, quia pro occasione prolongandi iustitiam^g hoc dixit^g, componat illi
bannum nostrum et iustitiam plenissimam faciat. Si vero aliquem adduxerit, qui se
10 dominum eius dicat et illum, quem de servitio appellavit, replicare ad servitium non
valuerit, tunc ipse, qui se dominum^h eius dixit^h, bannum nostrum illi componat,
eo quod proⁱ conculcanda iustitia ingenium tale facere ausus fuitⁱ. Crimina^k vero,
si super eum pro dilatanda iustitia^l imponere voluerit, probare cogatur^k; et si pro-
bare non potuerit, et iustitiam faciat et insuper bannum nostrum pro tanta callidi-
15 tate componere cogatur.

2. Si forte quispiam aliquem mallaverit et ille, qui mallatus fuerit, dixerit
eum suum servum^m esse, vel alius in ipsa altercatione veniens eumⁿ ad servitium
mallaverit, iubemus, ut praesentialiter inter se wadient, ut ad primum et secundum
vel tertium placitum causam ipsam definiant^o. Inter placitum vero et placitum sint
20 dies XV; tertium autem, quando comes placitum habuerit². Si infra unum comitatum
est, [sint^p dies XV^p]; sin autem in alium^q 3, sint [dies^r] XX, ne pro tali occasione eius^s
iustitia prolongetur^t. Quodsi^u in his tribus placitis ille, qui quaerit, venireⁿ ne-
glexerit excepto servitio regis aut inevitabili necessitate et comes placitum ha-
buerit, ille quoque alius ad suam probandam libertatem paratus fuerit, tunc comes
25 ipsamⁿ causam finiat^v, veluti si ipse, qui quaerit, praesens fuisset, et ultra ille, qui
quaesierat, facundiam^w de servitio illius dicendi non habeat et insuper, ut supra,
bannum nostrum illi componat ac iustitiam pleniter faciat.

Et sunt aliqui^x, quiⁿ dum alios^y in servitium mallant et ipsi de sua libertate
approbare wadium dant, in tantum eos mutando^z placitum lacerant, ut vix pro sua
30 paupertate evadere possint; unde tertium addere capitulum placuit.

3. Si vero aliquis^a alium ad servitium mallaverit et ille, qui mallatus fuerit,
wadium de sua probanda libertate dederit, iubemus, ut supra, ad primum aut se-
cundum vel tertium placitum causam deliberent. Inter placitum et placitum sintⁿ
dies XV; tertium vero, quando comes placitum habuerit². Si infra unum comitatum
35 est, [sint^p dies XV^p]; sin autem in alium³, sint dies XX^b. Et si in istis tribus placitis
ipse, qui quaerit, venire contempserit antepositis^c quae superius anteposuimus et
comes placitum habuerit, ille namque alius cum suis testibus paratus fuerit, tunc
comes ipsos testes recipiat^d et causam definiat^d, veluti si ipse, qui quaerit, praesens
fuisset, et ultra ille, qui quaesierat, tacitus^e de servitio illius permaneat.

40 a) nollet 2. b) et ... dixerit om. 1. c) eum 2. d) possit ut *Lib. Pap. Loth. 78, LL. IV, p. 553.* e) praebeat ... dixerit om. 2. f) iustitia 1. g) iustitia obdixerit 2. h) dominus esse dixerit 2. i) conculcandam iustitiam in ieiunium tale ausus fuerit facere 2. k) crimina ... cogatur om. 1. l) iustitiam 2. m) servus 2. n) om. 2. o) definiat 2. p) sint ... XV om. codd.; ex *Lib. Pap. Loth. 79, l. c. p. 554, suppl. G. H. Pertz.* q) alia 2. r) om. codd. s) ei 2.
45 t) prolongentur 2. u) quo 1. v) prodefiniat 2. w) facundia 2. x) aliquid 2. y) alii 2. z) mutandi 2. a) aliquid 2. b) XV. 1. c) anteposito 2. d) recipiant et causam definiant 2. e) tacito 2.

2) *Sohm, R.- u. GV. I, p. 427.*

3) *Ibidem p. 322 sq.; p. 327.*

856. 215. CAPITULARE PAPIENSE PRO LEGE
TENENDUM.

856. ineunte.

Primo publici iuris factum a Canisio in Lectionibus antiquioribus V, 2, p. 685 ex codice Sangallensi hoc tempore exstat in uno cod. Paris. 4613 fol. 97, qui omittit c. 6.

Cum apud Canisium, tum in codice tempus, quo capitulare editum sit, definitur anno incarnationis DCCCLIV, anno VI. imperii Hludowici, indictione IV. Sed annus imperii et indictio minime concordant cum anno incarnationis, respiciunt potius ad temporis spatium, quod est inter diem 1. mensis Septembris a. 855. et diem 6. mensis Aprilis a. 856. Cum praeterea Hlotharii, qui die 29. mensis Septembris a. 855. mortuus est, nulla mentio fiat, capitulare nostrum post illius mortem et, cum annus DCCCLIV. errore scribae facile ex anno DCCCLVI. effectus esse possit, ineunte anno 856. confectum esse probavit Boretius, Capitularien im Langobardenreich p. 163 sq. (cfr. etiam Böhmer-Mühlbacher nr. 1170).

Capitulare autem factum est ad petitiones, quas populus imperatori obtulerat (c. 1), quibus concessis Hludowicus capitula supra nr. 214. edita quasi appendicem subiunxit (cfr. nr. 214).

Secundum c. 1. capitulare 'pro lege tenendum' est. (B. II, 347; P. 435.)

In nomine sanctae et individuae trinitatis, anno incarnationis domini nostri Iesu Christi DCCCLVI^a, imperii^b nostri VI, indictione IV.

Prephatio 1. Dum conventum fidelium nostrorum palatio nostro Ticine civitatis convocaremus et simul episcoporum et nobilium nostrorum consultu non solum aecclesiasticam utilitatem et populi pacem vel salvationem, sed etiam totius regni statum perquirere studeremus, inter reliqua^c populus noster nobis quasdam petitiones optulit, quas nos Dei amore et eorum fidelitate ducti libenter suscepimus, adque ideo subter annotata capitula ad eorum utilitatem conscribi fecimus, quas in futurum pro lege tenenda¹ firmamus.

2. De feminis, que defunctis viris lex Langobardorum² prohibet ante anni^d spatium vestem religionis mutare velumque suscipere, petierunt, ut nostra licentia eis mox, [dum^e] divina pietas inspiraverat^f eas, indemnes licere^g suscipere. Nos autem considerantes, quia praeterita^h pro ipsa dilatione multaeⁱ etiam raptu intra eodem^k spatio ad aliam partem distractae fuerunt, ideo et eorum petitionem^l, quam iustam^m censuimus, suscepimus, et eis ita fieri concedimus.

3. Nostrae maiestatiⁿ reclamaverunt vel [tempore^o] patris nostri^p super eos^q superfluas factas fuisse inquisitiones. Ideo eis concedimus abhinc in futurum nullas

a) CLIII^{or} c.; DCCCLIV Can. b) anni imperii domini Hludouici imperatoris augusti VI. Can.
c) reliquos c. d) anno c. e) om. c. et Can.; supplevi secundum Lib. Pap. Hloth. 70, LL. IV, p. 552.
f) ita c.; inspiraverit Can. et Lib. Pap. g) ita c. et Can.; liceret corrig. videtur secundum Lib. Pap.
h) ita c.; praeterito tempore Lib. Pap.; opto Can. fortasse minus recte lectum pro praeterito. i) multi c. 40
k) eundem spatium Can. l) petitione c. m) iusta c. n) maiestatis c. o) om. c. et Can.
p) vel nostri add. Can. q) eas c. et Can.

1) Cfr. supra p. 88, n. 1.

2) Edict. Langob. Liutpr. 100, LL. IV, p. 148.

alias super eos fieri inquisitiones, nisi unde Karoli proavi^r et^r avi nostri tempore 856. factae fuerunt³.

4. De liberis hominibus, qui super alterius res resident et usque nunc a ministris rei publicae contra legem⁴ ad placita protrahebantur et ideo pignerabantur, 5 constituimus, ut^r secundum legem patroni^t eorum ad placitum eos adducant. Et si quis contra hanc nostram auctoritatem et eorum legem eos pignerare aut distingere praesumpserint, patrono^u eorum omnia cum lege emendent, et insuper pro incauta praesumptione bannum nostrum componant.

5. De homicidio, unde lex⁵ pro simplicitate⁶ probationem^v trium testium quaerit 10 et testes habere non potuerit, concedimus, ut cum duodecim iuratoribus iuret et ab eadem simplicitate^w absolutus proprium non amittat^x.

6. De cartis⁷, quae a quibusdam personis falsae appellantur, constituimus, ut, si notarius superfuerit et testes, ipsi^y eam veram et idoneam faciant; et si testes mortui fuerint et notarius superfuerit, cum duodecim iuratoribus veram et idoneam 15 eam faciat.

Concessas^z denique petitiones vestras consideravimus etiam ea, quae ad nos iam pridem^a pervenerunt, ad resecandas malorum insidiationes^b iisdem adiungere capitulis^c id est:

Si^d quis aliquem de aliquo mallaverit negotio — — — tacitus de servitio illius permaneat 20 (cfr. supra nr. 214. c. 1—3).

r) om. c. s) ad c. t) patronos c. u) patroni c.; patronum eius Can. v) probatione c.
w) simplicitatem c. x) ita cod. pro amittat. y) ita correxi secundum Lib. Pap. Hloth. 72, l. c. p. 552;
qui Can. z) Cod. hic praefigit numerum VI. a) pridie c. b) insidiatores c. c) Hic explicit Can.
d) Capitibus 2. 3. nr. 214. cod. addit numeros VII. VIII.

25 3) Brunner, Zeugen- u. Inquisitionsbeweis l. c. p. 445 sq. 4) Cfr. Cap. Mantuan. II, 787, tom. I, p. 196, c. 5. 5) Edict. Langob. Liutpr. 20, l. c. p. 117, in quo probatio defensionis, sed non per tres testes quaeritur. 6) I. e.: absentia temeritatis vel praesumptionis; cfr. infra p. 96, c. 11; Gloss. ad Lib. Pap. Hloth. 92, l. c. p. 556; Lombarda-Commentare, ed. Anschütz, lib. I, tit. 9, p. 26. 7) Cfr. Widonis Cap. Pap. 891, infra nr. 224, c. 6.

30 216. CAPITULA PAPIAE OPTIMATIBUS AB IMPERATORE PRONUNTIATA.

865. Febr. 4.

Capitulare prima vice a Surio, Concilia III, p. 482, in lucem emissum nobis traditum est in codicibus: 1) Goth. 84 fol. 413 et 2) Mutin. eccl. cath. Ord. I, 2. 35 Secundum Surium et codd. a. DCCCLV, indictione XIII, mens. Febr. die IV. datum est. Cum autem anni DCCCLV. m. Febr. dies IV. cum indictione XIII. minime conveniat, cum etiam Hlotharii nomen desideretur, nondubito, quin A. Boretius, Capitularien im Langobardenreich p. 166 (cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1195), non immerito annum DCCCLV. in annum DCCCLXV. emendaverit, quo anno Hludowicus placitum ac 40 synodum Papiae habuit (cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 139; Böhmer-Mühlbacher nr. 1194a.). Accedit, quod capitula edita sunt, postquam Hludowicus imperator iam 'crebro' optimates admonuerat, ut se suosque a rapinis et oppressione pauperum abstinere, quod cum illo tempore convenire videtur, et ita quidem composita sunt, ut allocutionem imperatoris ad optimates in conventu adunatos directam repraesentent.

(B. II, 355; P. 433.)

865. In nomine Dei omnipotentis anno incarnationis dominicae DCCCLXV^a, indictione XIII, mense Februario, die mensis eiusdem quarto^b. Cum domnus et magnificentissimus Hludowicus augustus apud Tycinensem civitatem in augustali aula resideret tractaturus de statu sanctae matris aeclesiae et pace divina dispositione^c sibi commissi imperii ac generali totius populi salute, presentibus obtimatibus suis dixit:

Cap. 1. Crebro vestram fidelitatem retroactis temporibus commonuimus¹, ut secundum normam christianae religionis vivere unusquisque nostrorum fidelium satageret et suos a rapina conpesceret; attamen quia hactenus minus^d diligenter est actum, amodo omni conamine vos^e studere volumus, quo poenitus a nostro regno rapina eliminetur et pauperum voces usque nunc domini Sabaoth aures pulsantes querimoniis incipiant suo creatori^f laudes rependere pro ubique pace et quiete concessa nobis agentibus.

Cap. 2. Statuimus autem, ut ecclesiae Dei per totius regni nostri fundatae terminos sub nostrae inmunitatis tuitione securae cum rebus et familiis permaneant, ceu praedecessorum^g nostrorum, piissimorum videlicet augustorum^h, temporibus fecisse probantur, earumque rectores propriis utantur privilegiisⁱ². Et monachi per sua cenobia regularem teneant ordinem. Similiter et clerus omnis proprio fungatur ministerio nemine^k molestante^k nostri terroris formidine.

Cap. 3. Sancimus nihilominus, ut singuli comites^l et exactores rei publicae in suis ministeriis legalem procurent populo facere iustitiam³, pupillos et viduas protegant, per loca solita restaurent palatia⁴, quibus, cum iter dictaverit, nos legatosque nostros valeant recipere, ne gravetur^m aeclesia. Quando etiam episcopos, abbates vel comites seu fidelium nostrorum quempiam in propria villa morari contigerit, cum suis in suis maneant domibus, ne sub obtentu hospitii vicinosⁿ opprimant vel eorum bona^o diripiant⁵.

Cap. 4. Denique quia Christi custodiente clementia neminem iniuste^p consecuti^q privavimus, sed neque privari absque legali sanctione aliquem nostrorum fidelium volumus beneficio, iubemus, ne quis suum depravet nullo^r modo, sed instauret securiter, ne qui dirigendi sunt a nobis undique⁶, si depravata repererint, legaliter emendare compellant et eos deinceps perfrui prohibeant⁷.

Cap. 5. Porro cum ad nostrum quislibet nostrorum fidelium properat obsequium, tam eundo, quam redeundo gradiatur pacifice; et^s ni^s generalis exigit utilitas, [ut^t] cum scaritis veniat⁸, in statutis^{u9} iuxta domibus^v maneat. Episcopus et comes, per quorum transeunt terminum, diligenter provideant, ne molestentur incolae aut eorum domos per vim paciantur invadere vel propria diripere absque conlato praecio¹⁰;

a) ita correxit Boretius l. c.; DCCCLV. codd. et ed. princ. b) quarti 2. c) dispositionem 1.
d) om. 1. e) omnes ed. princ. f) creatoris 2. g) prodecessorum codd. h) angustorum 1.
i) privilegiis 1. k) neminem molestantem 2. l) conventus ed. princ. m) graventur aeclesias 2.
n) nos 2. o) om. 2. p) iusto 2. q) consecuto 2. r) ullo 2. s) aeterni 2. t) ita suppl. 40
Pertz; om. codd. et ed. princ. u) viis vel locis supplendum videtur. v) dominus 2.

1) Cap. Pap. 850, supra p. 86 sq., c. 1—5. 2) Cfr. Capp. episcop. 845—850, supra p. 83, c. 16.
3) Cap. 850, supra p. 84, c. 2. 4) Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 6. 7. 5) Ibidem c. 5.
6) Cfr. infra c. 7. 7) Cap. miss. 832, supra p. 64, c. 8; Cap. miss. Wormat. 829, supra p. 14, c. 1.
8) Haec verba plane falso intellexit Baldamus, Das Heerwesen unter den späteren Karolingern p. 75. 45
Cfr. Waitz, VG. IV², p. 611 sq. 9) Cfr. Admonitio 823—825, tom. I, p. 306, c. 19. 10) Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 4.

sed neque indigenae^w per solita^x loca tectum, focum, aquam et paleam hospitibus 865. denegare¹¹ aut sua^y carius quam vicinis audeant vendere.

Cap. 6. Igitur quia^z hactenus in regno nostro quosdam^a infrenate^b vixisse¹² nulli est ambiguum, sancimus unumquemque suorum hominum sollicitudinem gerere, ne solitam rapinam patrare presumant. Qua pro re si quis artatus suum seniore⁵ dimiserit, penitus interdicimus, ne recipiatur ab altero, quatinus, nisi corrigi voluerit, a nostri regni penitus excludatur finibus.

Cap. 7. Haec olim^c saepe inculcata et augustali nostra sanctione promulgata, quia ex parte in aliquibus neglecta videntur, hactenus acriori ulcisci debuerant examine; attamen nostra mansuetudine, ut corrigantur, quantumcumque largimur spatium¹³, quo quique neglecta emendare^d valeant, destinaturi post modicum^e legatos strenuos emendata inquirere; qui vero neglegens repertus fuerit, propriis honoribus nostro privabitur iudicio.

w) indigne 1. x) soluta 1. y) suam 1. z) qui 1. a) om. 1. b) inrefrenate 1.
15 c) colimus 2. d) ita correxit Pertz; emendari codd. e) postmodum 2.

11) Cfr. Pippini Cap. Pap. 787, tom. I, p. 198, c. 4; Capp. 801—814, l. c. p. 144, c. 1; Cap. miss. generale 802, l. c. p. 96, c. 27; Pippini Cap. Aquitan. 768, l. c. p. 43, c. 6. 12) Cap. Pap. 850, supra p. 86, c. 1—3. 13) Cfr. etiam Capp. episcoporum 845—850, supra p. 81, c. 2. 14.

217. CAPITULARE MISSORUM.

865. post Febr. 4.

Subiunctum eis capitulis, quae supra edita sunt, legitur capitulare apud Surium l. c. et in codicibus: 1) Goth. 84 fol. 413^v et 2) Mutin. eccl. cath. Ord. I, 2.

Cum ordo codicum et inscriptio codicis 1, tum c. 4. collatum cum nr. 216, c. 3. et c. 1. 2. 4. (inquiratur, investigetur, inquirendum) comparata cum nr. 216, c. 7. (emendata 25 inquirere) docent haec capitula cum antecedentibus coniungenda esse. Capitulare enim nostrum illis missis vel 'legatis' traditum est, quos Hludowicus ad emendata inquirenda (c. 7) destinaturus erat. Cum vero imperator aliquanto spatio corrigendi optimatibus praebito post modicum demum tempus missos suos delegare vellet, capitulare missorum non eodem tempore, quo capitula nr. 216, sed post diem 4. mensis Februarii emissum est.
(B. deest; P. 434.)

Legatio.

Cap. 1. Ecclesiarum Dei iustitia inquiratur et omni studio perficiatur¹, et ne a sacrilegis thesaurus diripiat²ur earum, fideliter conscribatur^{a2}.

Cap. 2. Pupillorum et viduarum causa investigetur et diligenti cura misericor- 35 diter examinetur³.

Cap. 3. Totius populi querimonia generaliter audiat³ur et legaliter definiatur³.

Cap. 4. De statu rei publicae inquirendum, ubi, cum iter dictaverit dominus imperator, recipi debeant^b per singula ministeria ab eo directi legati³; unde eis administrentur obsequia, unde paraveredi⁴; unde vel quae dona annualia aut tributa

40 a) describatur 2. b) debeat 2.

1) Supra c. 2. 2) Cap. miss. 832, supra p. 64, c. 10. 3) Supra c. 3. 4) Cap. Pap. 850, supra p. 88, c. 9.

865. publica exigi debeant⁵; qui debeant palatia restaurare⁶, qui pontes⁷; ut non destruantur beneficia et destructa recuperentur⁸; quae beneficia dominicus gisindius⁹ habuit, quis habeat illa¹⁰, vel ubi coniaceant.

Cap. 5. Directi abbates monasteria monachorum et puellarum ac senodochia circumeant; si, unde administrantur, debita obsequia habeant et concorditer degant, inquirant¹; quicquid inordinatum reppererint, regulariter corrigant; senodochia autem sic, ubi sunt neglecta, ad pristinum statum revocent¹¹; hospitales vero pauperum tam in montanis, quam et ubicumque fuisse noscuntur, pleniter et diligenti^d cura restaurentur.

c) *ita codd.*; restaurentur *coniecit Pertz.*

d) *dilenti 1.*

10

5) *Cap. miss. 832, supra p. 64, c. 6. 7.*

6) *Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 6.*

7) *Ibi-*

dem c. 8.

8) *Supra c. 4.*

9) *I. e. vassallus; cfr. Waitz, VG. IV², p. 243, n. 2; Brunner*

in 'Z. f. RG. XXII, germ. Abt.', p. 216 sq.; Gloss. ad Lib. Pap. Rachis 6, LL. IV, p. 476.

10) *Cap.*

miss. 832, supra p. 64, c. 8.

11) *Cfr. Capp. episcoporum 845—850, supra p. 82, c. 7.*

218. CONSTITUTIO DE EXPEDITIONE BENEVENTANA.

15

866. ineunte.

Traditur in Chronica s. Benedicti Casinensis c. 3. ex cod. Casin. 353. edita a Georgio Waitz b. m. in SS. rer. Langob. p. 469, praedita inscriptione: Constitutio promotionis exercitus observationis partibus Beneventi, sub indictione quinta decima.

20

Qua de causa vero et quo tempore re vera haec constitutio et expeditio factae sint, ipsa Chronica c. 2. 4. indicat hisce verbis: Langobardi vero dum nimia suis pro factis pericula sustinerent, ob hoc nimium afflicti necessitatemque compulsi, Franciam (Ann. Bert. ad a. 865, ed. Waitz, p. 78: Urbam, quo dicebatur Hludowicus Italiae imperator obviam Hlothario venturus) legatos dirigunt atque gloriosi imperatoris Hludowici implorant augusti clementiam, ut patria sua cum gente veniens, eos omnino a Saracenis quantocius eriperet. Qui beniens hoc decretum suae reliquit patriae His igitur prelibatis et hac lege sancita ... Hludowicus augustus cum uxore sua ... Benevento properantes Iunio mense ad monasterium veniunt sanctissimi Benedicti patris ... Mense autem Decembrio ingressus est Beneventum, anno quidem septimo decimo augustalis imperii sui. Proinde in inscriptione indictio XV, quae ad a. 867. spectat, in indictionem XIV. emendanda est (cfr. etiam Böhmer-Mühlbacher nr. 1198).

25

30

Textum, quem codex continuo scriptum praebet, equidem, ut melius allegari possit, in capitula, aliter tamen ac Baluzius, divisi eisque numeros uncis inclusos addidi.

35

(B. II, 357; P. 504.)

(1.) Quicumque¹ de mobilibus widrigild suum habere potest, pergat in hoste; qui vero medium widrigild habet, duos iuncti in unum utiliorem^a instruant, ut bene

a) *Ita bene coniecit Baldamus, l. infra n. 1. c. p. 7, n. 34; qualitatem c.; duo iuncti unum qui utilior est Boretius l. infra n. 1. c. p. 168.*

40

1) *De hoc capitulari cfr. quae disseruit Boretius, Beiträge z. Capitularienkritik p. 141. et Baldamus, Das Heerwesen unter den späteren Karolingern p. 7 sq.*

ire possit^b. Pauperes vero personae ad custodiam maritimam vel patriae pergant, 866.
ita videlicet, ut, qui plus, quam decem solidos habet de mobilibus, ad eandem custo-
diam vadant. Qui vero non plus, quam decem solidos habet de mobilibus, nil ei
requiratur. Si pater quoque unum filium habuerit et ipse filius utilior patre est,
5 instructus a patre pergat; nam si pater utilior est, ipse pergat. Si vero duos filios
habuerit, quicumque ex eis utilior fuerit, ipse pergat; alius autem cum patre re-
maneant; quodsi plures filios habuerit, utiliores omnes pergant; tantum unus remaneat,
qui inutilior fuerit. De fratribus indivisis, iuxta capitularem domini et genitoris
nostri² volumus, ut, si duos fuerint, ambo pergant; si tres fuerint, unus, qui inutilior
10 apparuerit, remaneat, ceteri pergant; si quoque plures omnes utiliores apparuerint,
pergant, unus inutilior remaneat. De qua condicione volumus, ut neque per prae-
ceptum³ neque per advocacionem⁴ aut quaecumque occasionem excusatus sit, aut
comes aut gastaldus vel ministri eorum ullum excusatum habeant⁵, praeter quod
comes in unoquoque comitatu unum relinquat, qui eundem locum custodiat et duos
15 cum uxore sua⁶; episcopi ergo nullum laicum relinquunt⁷.

(2.) Quicumque enim contra hanc institutionem remanere presumpserit, proprium
eius a missis, quos^c subter ordinatum habemus, praesentaliter ad nostrum opus re-
cipere iussimus et illum foras eicere⁸. Omnibus enim notum esse volumus, quia
iam^d a prioribus nostris^d iuxta hanc institutionem tultae fuerunt, sed pro misericordia
20 recuperare meruerunt. Nunc autem certissime scitote, cuiuscumque proprietas tulta
fuerit, vix a nobis promerebitur recuperatione.

(3.) A flubio Pado usque Trebia sit missus Iotselmus; inter Padum et Ticinum
Eriulfus; inter Ticinum et Adda Erembertus; inter Adda et Addiza⁹ Landebertus;
ab Addiza usque Forum Iulii Teodoldus^e, Petrus¹⁰ et Arthemius¹¹ episcopi iunctis
25 secum missis episcoporum et comitum; Pisa, Luca, Pistoris et Lunis Teutmundus;
Florentia, Volterra et Aritio Rodselmus; Clusio et Sena Andreas; in ministerio Wi-
tonis¹² Rimmo et Ioannes episcopus de Tortona^f; in ministerio Verengari¹³ Hisel-
mundus episcopus¹⁴; in litore Italico¹⁵ Ermeфридus, Macedo et Vulfericus. Hi vo-
lumus, ut populum eiciant^g et custodiam¹⁶ praevideant et populum in castella residere
30 faciant etiam et cum pace. Nam si missus aliquis ausus fuerit pretermittere, quin^h
ominibus, [quiⁱ] remanserint, presentaliter proprium tollat^k et eum foris eiciat^l, et
si inventus fuerit ipse missus, proprium suum perdat. Et si comes aliquem ex-
cusatum aut^m bassallum suum, praeter quod superius diximus, dimiserit, honorem
suum perdat; similiter eorum ministri, si aliquem dimiserint, et proprium et mi-
35 nisterium perdant.

b) possint c. c) ita correxit Boretius; secundum quod Pertz; quod c. d) i. e.: iam prius ab
hominibus nostris; Boretius: iam prius a nobis. e) Ceodoldus c. f) Forcona c. g) ita c.;
fortasse corrig. excitent; ire faciant Boretius. h) qui nominibus c.; qui non ii qui remanserint ... tollat
et ... eiciat Boretius. i) om. c.; supplevit etiam Baldamus, p. 42, n. 11. k) tollant c. l) eiciant c.
40 m) Baldamus p. 42, n. 13. vult deleri.

2) Cap. Olonn. 825, tom. I, p. 330, c. 6. 3) Praecepta, quibus munus militiae dimittitur,
invenias apud Böhmer-Mühlbacher nr. 895. 900. 1100. 1172. 1177. 1187. 4) Cfr. autem Cap. Olonn. I.
825, tom. I, p. 326, c. 4. 5) Cfr. Capp. de reb. exercital. 811, l. c. p. 165, c. 4. 5; Cap. miss. 808,
l. c. p. 137, c. 3; Cap. miss. 802, l. c. p. 93, c. 7. 6) Cap. miss. 808, l. c. p. 137, c. 4. 7) Cfr. n. 3. 4.
45 8) Cfr. Cap. Olonn. 825, l. c. p. 329, c. 1. 9) Etsch. 10) Florentinus? Aretinus? Praeter quos
episcopi cognomine Petrus residerunt eo tempore Albae, Imolae, Urbini. 11) Asolensis? 12) In
comitatu Camerinensi, in altera parte ducatus Spoletini; cfr. Wüstenfeld in 'Forschungen z. D. Gesch.'
III, p. 403. 13) In comitatu Spoletino, qui est altera pars ducatus; cfr. Wüstenfeld l. c. 14) Ignotus.
15) In Exarchatu et Pentapoli. 16) Scilicet maritimam vel patriae supra lin. 1.

866. (4.) Quodsi comes aut bassi nostri aliqua infirmitate [nonⁿ] detenti remanserint^o, aut abbates vel abbatissae si plenissime homines suos non direxerint, ipsi suos honores perdant, et eorum bassalli et proprium et beneficium amittant. De episcopis autem cuiuscumque bassallus remanserit^p, et proprium et beneficium perdant. Si quoque episcopus absque manifesta infirmitate remanserit, pro tali negligentia ita emendet, ut in ipsa marcha resideat, quousque alia vice exercitus illuc pergat, in^q quantum Dominus largire dignatus fuerit^a.

(5.) Et ut certissime sciatis, quia hanc expeditionem plenissime explere volumus, constituimus, ut episcopus, comes aut bassus noster, si in infirmitate incerta^r detentus fuerit, episcopus quippe per suum missum, quem meliorem habet, comes vero et bassi nostri per se ipsos hoc sub sacramentum affirment, quod pro nulla occasione remansissent, nisi quod pro certissima infirmitate hoc agere non potuissent.

(6.) Omnes enim volumus, ut omni hostili apparatu¹⁷ secum deferant, ut, cum nos hoc prospexerimus et inbreviare fecerimus, non neglegentes appareant, sed gratiam quoque nostram habere mereantur. Vestimenta autem habeant ad annum unum, victualia vero quousque novum fructum ipsa patria habere poterit.

(7.) Fagidis¹⁸ enim quicumque eundo et redeundo commotionem fecerit, vitae incurrat periculum¹⁹.

(8.) Et quia etiam temporis congruentia imminet quadragesimale²⁰, in quo studenda sunt praecepta Dei, constituimus, ut, quicumque ecclesiam Dei fregerit, adulteria et incendia fecerit, vitae incurrat periculum.

(9.) Quicumque caballum, bovem, frisingas, vestes, arma vel alia mobilia tollere ausus fuerit, triplici lege componat; et liber cum^s armiscara²¹, id est sella ad suum dorsum, ante nos a suis senioribus dirigatur, et usque ad nostram indulgentiam sustineat; servi vero flagellentur et tundantur, et illorum domini, quae ipsi tulerunt, restituant. Quodsi clamor ad seniores venerit et ipsi talia non emenda-
verint, tunc horum seniores ipsam compositionem faciant et eadem armiscara, quamdiu nobis placuerit, sufficere compellantur²².

(10.) Et hoc constituimus, ut ex utraque parte iustitia servetur: videlicet nostri sicut circavicini quae necessaria sunt emant^t, vicini autem nullatenus carius quam suis circavicinis vendere praesumant²³.

(11.) Qui vero homicidia indiscrete et praesumptiose fecerit, vitae incurrat periculum.

(12.) Iter enim erit nostrum per Ravennam, exin mediante mense Martio in Piscaria, et omnis exercitus Italicus nobiscum. Tuscani autem cum populo, qui de ultra veniunt, per Romam veniant ad Pontem-curvum²⁴, inde Capuam et per Beneventum descendant nobis obviam Luceria octavo Kalendas Aprilis.

n) suppl. Boretius; om. c. et Baldamus p. 42, n. 14. o) aut aliquem excusatum retinuerint scriptor codicis per imprudentiam add.; cfr. Baldamus l. c. p) remanserint c. q) ita c.; Pertz haec verba posuit post expeditionem c. 5. r) certa falso corr. Boretius; cfr. Baldamus p. 43, n. 17. s) ita legi vult Pertz; liberum c. t) ita correxi; emenda c.

17) Cfr. Cap. Aquisgr. 801—813, tom. I, p. 171, c. 10; Karoli ad Fulradum epist. 804—811, l. c. p. 168, l. 25 sqq. 18) Id est: faidosus, fehitus; cfr. Lex Baiuv. II, 8, LL. III, p. 285, l. 34. 35; Brunner, RG. I, p. 157. Minus recte Du Cange et Pertz: faida. 19) Cfr. Edict. Rothari 17. 18, LL. IV, p. 15. 16; Einh. Epist. 42, Jaffé, Bibl. rer. Germ. IV, p. 469. 20) Initium 20. Febr. 45 21) Grimm, Rechts-Altertümer p. 681; Waitz, VG. VI, p. 490; Brunner in 'Z. f. RG. XXI, germ. Abt.', p. 28 sq. 22) Cfr. Admon. 823—825, tom. I, p. 305, c. 17. 23) Cfr. Cap. Pap. 865, supra p. 93, c. 5. 24) Pontecorvo ad flumen Volturnum.

219. CAPITULA SINGILLATIM TRADITA HLOTHARIO VEL HLUDOWICO II. ADSCRIPTA.

Caput, quod sequitur, traditum est in uno codice Libri Papiensis, scilicet Ambros. O. 55, ubi inter Hloth. c. 98. et c. 102. positum Hlothario adscribitur. Originis incertae, sed argumento Capitulis Italicis tom. I, p. 217, c. 7. simillimum est. Editionem Alfredi Boretii, LL. IV, p. 589, c. 32, hic repetimus. (B. deest; P. deest.)

1. De is vero personis, qui apsq̃ue senioribus per diversa loca moram et predaciones faciunt, ministri rei publici eos comprehendere et ad nostram presentiam ducere studeant. Si quis se defendere voluerit et ibidem interfectus fuerit, incompositus iacead¹.

Capitulum annexum Capitulis Papiensibus 855, supra p. 88, nr. 214, tamquam caput quartum legitur in uno cod. Guelferbyt. inter Blankenburg. 130 fol. 131^v, tamen cum illis non coniungendum est. Dicit enim Hludowicus in prologo nr. 214. duo tantum capitula in legem dare se velle, quibus in c. 3. tertium addit capitulum. Tempus et causa originis incerta sunt. Cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1168. (B. deest; P. 437, c. 4.)

2. Providimus de Iudeis, ut nullus infra regnum Italicum ultra Kalendas Octobris maneat, et modo eis denuntietur, ut omnes usque ad placitum illud exeant, ubi voluerint, sine ullius contradictione. Quodsi post Kalendas Octobris aliquis inventus fuerit, a quibuscumque comprehendi potest, cum omni [substantia^a] sua ad nostram deducatur praesentiam.

Subnexa capitulari supra nr. 215. edito et numeris IX. X. praedita leguntur haec capitula in uno cod. Paris. 4613 fol. 98^v, qui exit in numerum XI. Inscriptio eorum haec est: Alio tempore dictus (edictus cod.) serenissimus Augustus instituere praevidit capitula. Argumento similia sunt Capitulari Papiensi 850, supra p. 87, c. 4. 5. Quo vero tempore promulgata sint, dici non potest. (B. II, 1294; P. 437.)

3. Si quislibet episcopus vel comes in propria sede vel domos aut villa residet, homines ipsius depraedationes fecerint, messes vel prata defensionis tempore devastaverint et hoc cognitum absque^b iniusta dilatatione non emendaverit et factori condigna castigatione non inposuerit, ipsum malum, ut lex est, emendare cogatur et insuper quadraginta dies et noctes a vino et carne abstineat.

4. Per viam quoque ad palatium veniens aut rediens cuicumque homines rapinam fecerint et cognito statim non emendaverit et factori condignam castigationem non inposuerit, omnia, que rapta sunt, ut lex est, emendare cogatur², et insuper triginta dies et [noctes^c] carne^d et a vino abstineat.

a) om. c.; suppl. Pertz.

b) adque c.

c) om. c.

d) carnes c.

1) Cfr. Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 3.

2) Cfr. Edict. Roth. 17. 18, LL. IV, p. 15 sq.

Novissime editum ab A. Boretio, LL. IV, p. 589, c. 35. hoc caput legitur in Libri Papiensis codicibus: 1) olim Veron., nunc Paris. 9656 inter Hloth. c. 105. et Cap. eccles. 818. 819, tom. I, p. 277, c. 7. Hludowico II. adscriptum (cfr. LL. IV, p. LIX, XCI); itemque 2) Vindob. iur. civ. 210. 3) Estensi. Praeterea exstat in 4) cod. Londin. inter Extrav. c. 30, LL. IV, p. 588, et Hloth. c. 102, in quo autem capitulis Hlotharii adnumeratur. Origo incerta est. (B. deest; P. 528, c. 1.)

5. De iudicio autem iudicis ideo tam frequenter rememoramus, quia omnino consuetudinem iudicandi iniuste iudicibus auferre^e volumus. Sed tantum secundum scripturam iudicent, ut nullatenus audeant secundum arbitrium suum iudicare³; sed discant^f pleniter legem scriptam⁴. De quo autem non est scripta, hoc nostro consilio offeratur^g.

*) Cod. 4. hanc formam praebet: De iudicii consuetudine. Ut consuetudinem iniuste iudicandi iudicibus omnino volumus auferre. Sed tantum ut scriptura iudicent, et nullatenus audeant aliter secundum arbitrium suum iudicare, nisi sit iudicium legibus consentaneum. Sed discant pleniter legem scriptam, et ita iudicent. Quae autem scriptae non sunt, nostro auxilio offerantur. 15

e) offerre 1. 2. f) dicant Boretius. g) habeatur Boretius; in quibusdam (sc. codicibus) add. 1—3.

3) Cfr. Cap. miss. 802, tom. I, p. 96, c. 26. 4) Cfr. Responsa misso data 801—814?, l. c. p. 145, c. 2; Capp. 801—814, l. c. p. 144, c. 4.

220. KAROLI II. IMPERATORIS ELECTIO.

876. Febr.

20

Traditur his libris partim manuscriptis, partim impressis: 1) Muratorii SS. rer. Ital. t. II, 2, col. 149. secundum apographum saec. XVI. 'sumptum ex volumine capitularium et conciliorum', et, cum in synodo Pontigonensi recitata sit (cfr. infra nr. 221. praef.), etiam in actis huius conventus, scilicet 2) cod. Vindob. 501 fol. 117. 3) Sirmondi Concil. ampl. coll. t. III, p. 437 sqq., qui in Operibus Hincmari t. II, p. 834. iuramentum apud Pontigonem praestitum separatim edidit (infra 3b. signatum). 4) Baluzii Capit. t. II, col. 235 sqq. 5) P. Pithoei SS. coëtan. p. 506. 508. 6) cod. Vatic. reg. Christ. 291 fol. 123^v et, iuramentum scilicet, fol. 123. 7) cod. Vatic. 4982 fol. fere 148. Cod. 2. omittit nomina optimatum et utrumque iuramentum; 3—7. omittunt iuramentum Karoli, quod inscriptum est in 1: Quod rex Karolus iuravit Ansperto archiepiscopo atque optimatibus regni Italici. Iuramento autem episcoporum et comitum in 1. praeponitur inscriptio: Iuramentum Ansperti archiepiscopi; in 3. 4: Iuramentum Hincmari archiepiscopi et reliquorum procerum; in 5: Generale omnium fidelium, ex quo a G. H. Pertz p. 518 ad conventum apud Gundulfi villam a. 872. habitum minus recte editum est.

Karolus II., cum a. 876. die nativitatis Domini ab Iohanne VIII. papa imperator Romanorum coronatus esset, Non. Ian. Roma in Franciam profectus mense Februario Papiæ magnum procerum Italiae conventum habuit (Ann. Bertin. ad a. 876, ed. Waitz p. 127; v. praefationem Capitularis insequentis). Ibi a parte quadam episcoporum et comitum (cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 402), quorum nomina subsequuntur, 'protector, dominus ac defensor' electus est. Quo facto imperator et ipse iusiurandum praestitit et omnes optimates, qui aderant, iuramento constrinxit. Nam praeter illam inscriptionem apud Muratorium nihil est, quod probet Anspertum solum aut unum pro omnibus

imperatorī fidelitatem promisisse. Accedit, quod iuramentum Ansperto addictum ad 876. verbum cum Hincmari aliorumque episcoporum apud Pontigonem facto convenit, et quod Hincmarus in *Ann. Bertin.*, l. c. p. 129, refert electionem imperatoris ab omnibus nobilibus (ab episcopis et ceteris) Italici regni firmatam esse.

- 5 *Acta placiti Papiensis, scilicet et electio et Capitulare insequens, duplicem in formam redacta sunt: altera ad imperatorem, altera ad optimates Italiae respicit. Relatio a partibus imperatoris facta in synodum Pontigonensem translata est (cfr. etiam v. Noorden, Hincmar p. 319, n. 1); forma, quae proceribus maximeque Ansperto, capiti factionis, favet, apud unum Muratorium exstat, qua de causa in actis edendis illum secutus sum.*
10 (B. II, 235; P. 528.)

Gloriosissimo et a Deo coronato, magno et pacifico imperatori, domno nostro Karolo perpetuo augusto nos quidem* Ansbertus cum omnibus episcopis, abbatibus, comitibus ac reliquis*, qui nobiscum convenerunt Italici regni optimates, quorum nomina generaliter subter habentur inserta, perpetuam optamus^a prosperitatem et
15 pacem.

Iam quia divina pietas vos beatorum principum apostolorum Petri et Pauli interventione per vicarium ipsorum, domnum videlicet Iohannem summum pontificem et universalem papam spiritalemque^b patrem^b vestrum^c, ad profectum sanctae Dei ecclesiae nostrorumque omnium incitavit^d et ad imperiale culmen sancti Spiritus
20 iudicio provexit, nos unanimiter vos protectorem, dominum ac defensorem omnium nostrum et** Italici regni regem eligimus, cui et gaudente^e toto cordis affectu subdi^f gaudemus, et omnia, quae nobiscum^g ad profectum^f totius sanctae Dei ecclesiae nostrorumque omnium salutem decernitis^h et sancitis^h, totis viribus annuente Christo concordī mente et prompta voluntate observare promittimusⁱ.

25 Anspertus sanctae Mediolanensis ecclesiae archiepiscopus subscripsi. Iohannes sanctae Aretinae ecclesiae humilis episcopus subscripsi. Iohannes episcopus sanctae Ticinensis ecclesiae subscripsi. Benedictus Cremonensis episcopus subscripsi. Theudolphus^k Tertonensis^l episcopus subscripsi. Adalgaudus Vercellensis episcopus subscripsi. Azo Eporediensis episcopus subscripsi. Gerardus exiguus in exigua Laudensi
30 ecclesia episcopus subscripsi. Hilduinus Astensis ecclesiae^m episcopus subscripsi. Leodoinus Mutinensis ecclesiae^m episcopus subscripsi. Hildradus Albensis ecclesiae^m episcopus subscripsi. Ratbornusⁿ sedis Augustanae episcopus subscripsiⁿ. Bodo humilis sanctae Aquensis ecclesiae episcopus subscripsi. Sabbatinus Ienuensis^o ecclesiae episcopus subscripsi. Eilbertus^p Comensis episcopus subscripsi. Adelardus
35 servus servorum Dei Veronensis episcopus subscripsi. Ego Paulus sanctae ecclesiae Placentinae^q episcopus subscripsi. Ego Andreas sanctae Florentinae ecclesiae episcopus subscripsi. Reginerius^r abbas subscripsi. Signum Bosonis¹ incliti ducis et sacri palatii archiministri atque imperialis missi. Signum Richardi^s comitis. Signum Walfridi^t comitis. Signum Liutfridi^u comitis. Signum Alberici comitis. Signum

40 *) omnes episcopi, abbates, comites ac reliqui 2—6.

***) et Italici regni regem om. 2—6.

a) optant 2. b) om. 1. c) nostrum 5. d) invitavit 3—6; invitant 2. e) gaudentes 3.
f) subdi ... profectum om. 2. g) om. 4. 5. h) decernetis et sancietis 4—6. i) Et subscripserunt illi, qui in Italia adfuerunt add. 3. 4. k) Tendulfus 3—5. l) Dertonensis 3. m) om. 5.
45 n) Ratbornus ... subscripsi in 3—5. posita sunt ante Leodoinus l. 31. o) Ianuensis 1. p) Filbertus 1.
q) Placentiae 3—5. r) Ragniensis 1; Ragnerius 5. s) Ricardi 1. t) Walfredi 1. u) Luitfredi 1.

1) Cfr. Dümmler, *Ostfränk. Reich II*², p. 403.

876. Supponis comitis². Signum Hardingi comitis. Signum Bodradi comitis palatii.
Signum Cuniberti comitis. Signum Bernardi comitis. Signum Airboldi comitis^v.

Sic promitto ego, quia de isto die in antea isti seniori meo, quamdiu vixero, fidelis et obediens et adiutor, quantumcumque^w plus et melius sciero et potuero, et consilio et auxilio secundum meum ministerium in omnibus ero absque fraude et malo ingenio et absque ulla dolositate vel^x seductione^x seu deceptione et absque respectu alicuius personae, et neque per me neque per missum neque per literas, sed neque per emissam vel intromissam personam vel quocumque modo vel^y significatione contra suum honorem et suam ac^z ecclesiae atque regni sibi^a commissi quietem et tranquillitatem atque soliditatem machinabo, vel machinanti consentiam, neque aliquod^b umquam scandalum movebo, quod illius praesenti vel futurae saluti contraria^c vel nociva^c esse possit. Sic me Deus adiuvet et ista^d sanctorum^d patrocinia.

Et³ ego, quantum sciero et rationabiliter potuero, Domino adiuvante te, sanctissime ac reverentissime archiepiscopo, et unumquemque vestrum secundum suum ordinem et personam honorabo, et salvabo, et honoratum et salvatum absque ullo dolo ac damnatione vel deceptione conservabo, et unicuique competentem legem⁴ ac iustitiam conservabo, et qui illam necesse habuerint et rationabiliter petierit, rationabilem misericordiam exhibebo, sicut fidelis rex suos fideles per rectum honorare et salvare et unicuique competentem legem et iustitiam in unoquoque ordine conservare et indigentibus et rationabiliter petentibus rationabilem misericordiam debet impendere. Et pro nullo homine ab hoc, quantum dimittit humana fragilitas, per studium aut malevolentiam vel alicuius indebitum hortamentum deviabo, quantum mihi Deus intellectum et possibilitatem [donaverit^e]; et si per fragilitatem contra hoc mihi surreptum fuerit, cum recognovero, voluntarie illud emendare studebo, sic etc.^f

v) Acta sunt haec in palatio Ticinensi anno Domini DCCCLXXVI, regni domni imperatoris Karoli, Hludowici augusti piae memoriae filii, in Francia XXXVI, imperii primo, indictione IX. add. 3. 4. ut videtur ex codicibus. w) quantumcumque 3b. x) om. 3b. y) ac 3—5. z) om. 1. 3. 4; sanctae 5. a) illi 3—5. b) umquam aliquod 3—5. c) ita 1. 3b; contrarium ... nocivum reliqui. d) om. 1; ista sancta 3. e) om. 1; supplevi secundum Karoli iuramentum ad Carisiacum factum. f) sc.: me Deus adiuvet et ista sanctorum patrocinia.

2) Ibidem II², p. 251; III², p. 20.
Carisiacum a. 858. praestito et infra edito.

3) Consentit ad verbum cum iuramento Karoli regis ad
4) Cfr. Conv. Leodii hab. 854, supra p. 77, Hlotharii c. 3.

221. KAROLI II. CAPITULARE PAPIENSE.

876. Febr.

Coniunctum cum electione antecedenti traditum est: 1) a Muratorio l. c. 2) cod. Vindob. 501 fol. 117. 3) a Sirmondo l. c. 4) a Baluzio l. c. 5) cod. Vatic. reg. Christ. 291 fol. 123^v. 6) cod. Vatic. 4982 fol. fere 148. In 1. et 5. excerpta tantum capitulorum servata sunt; cod. 2. exit in medium caput 13; 3. omittit subscriptiones procerum.

Tempus huius capitularis ex ipso apparet; est enim constitutum, ut colligendum est ex ordine synodi Pontigonensis, in qua acta Papiensia confirmata sunt, non ut capitulatio insequens Widonis ante electionem, sed Karolo electo et fide ex utraque parte

promissa. Enarrat enim Hincmarus in Ann. Bertin. ad a. 876, ed. Waitz p. 129: 876. In quo conventu ... lecta est electio domni imperatoris ... sed et capitula, quae in palatio Ticinensi constituit et ab omnibus confirmari praecepit, quocum bene consentit omnes codices et editiones post electionem vel iuramentum capitula praebere.

(B. II, 237; P. 530.)

In^a nomine Patris et Filii et Spiritus sancti^a. Incipiunt capitula, quae domnus imperator Karolus, Hludowici augusti^b piaae memoriae filius, una cum consensu et suggestione reverentissimi* ac sanctissimi domini Ansperti archiepiscopi sanctae Mediolanensis ecclesiae necnon* venerabilium episcoporum et illustrium optimatum reliquorumque fidelium suorum in** regno Italico ad honorem sanctae Dei ecclesiae et ad pacem ac profectum totius imperii sui fecit anno incarnationis domini nostri Iesu Christi DCCCLXXVI^c, regni vero sui in Frantia XXXVI, imperii autem sui primo, indictione IX, mense Februario, in palatio Ticinensi.

Cap. 1. Ut sancta Romana ecclesia, sicut est caput omnium ecclesiarum, ita ab omnibus honoretur et veneretur; neque quisquam contra ius et potestatem ipsius aliquid iniuste agere praesumat: sed liceat ei debitum tenere vigorem et pro universali ecclesia pastorem exhibere curam atque sacris precibus omnium pro omnibus interpellare auctorem.

2. Ut honor domno et spiritali patri nostro Iohanni, summo pontifici et universali papae, ab omnibus conservetur; et quae secundum sacrum ministerium suum auctoritate apostolica decreverit, cum summa veneratione ab omnibus suscipiantur, et debita illa oboedientia in omnibus conservetur¹.

3. Et licet in omnibus id observari^d velimus, praecipue tamen sanccimus, ut in termino beatorum Petri et Pauli apostolorum principum nemo in eundo et redeundo vel ibi morando aliquam vastationem et depraedationem facere praesumat; et quae ipsius sanctae Dei^e ecclesiae propria sunt, nemo aliqua iniqua machinatione sine voluntate ipsius sacri pontificis sibi vindicare praesumat². Quodsi quisquam fecerit, restitutis male praesumptis immunitatem³ ipsius ecclesiae persolvat et banum nostrum tripliciter componat.

4. Ut ecclesiasticus honor et sacerdotalis atque clericalis reverentia debita competentique sinceritatis religione ab omnibus amplectatur et ab^f omnibus custodiat^g, sicut^g avi et genitoris nostri monent edicta^g.

5. Ut imperialis honor ab omnibus fideliter observetur; et quae ab eo seu per epistolam seu per legatos praecipiantur^h, a nullo impune audeantⁱ violari.

6. Ut episcopi ministerium suum secundum sacros et sancto Spiritu promulgatos canones peragant, parroechias suas absque alicuius impedimento praedicando, corrigendo et confirmando circumeant; et hoc in agendo nullus eis contraire et, quod ad ministerium illorum pertinet, contradicere in ipsis parroechiis audeat vel eis exinde aliquam molestiam inferat. Sed adiutor, si oportuerit, invitatus a pontifice quisque ecclesiae filius existat⁴, ut liceat eis criminalia scelera et alia quaeque cor-

*) ita 1; om. 2—6.

**) in regno Italico om. 2—6.

a) In ... sancti om. 3. 6. b) om. 1. c) DCCCLXXVII 1—4. 6. 7. d) observare 3. 4.
e) om. 4. f) in 3. 4. g) sicut ... edicta om. 2. h) recipiuntur 2. i) audeat 2.

1) Cfr. Const. Romana 824, tom. I, p. 323, c. 1; p. 324, c. 9, quae vero oboedientiam Romanorum tantum statuit. 2) Ibidem c. 2. 3) Cap. legib. add. 803, l. c. p. 113, c. 2. 4) Cfr. Cap. Mantuan. 781? l. c. p. 190, c. 6; Capp. 801—813, l. c. p. 184, c. 1; Capp. e canon. excerpta 803, l. c. p. 174, c. 10; infra c. 12.

876. rigenda^k inquirere, discutere et diiudicare canonice. Quod qui temerare proterve praesumpserit, triplicem legem et triplicem bannum nostrum exsolvat.

7. Ut episcopi secundum sacram iussionem domini nostri Iesu Christi⁵ praedicationem per se vel^l suos congruenter exerceant et presbyteros suos, ut similiter faciant, instruere procurent. Et ut seculares et fideles laici diebus festis, qui in civitatibus sunt, ad publicas stationes occurrant; et qui in villulis et possessionibus sunt, ad publicum officium in plebe⁶ festinent. Et nullus latibulosa missarum in suis domibus officia celebrare praesumat sine sui rationali^m licentia episcopi⁷.

8. Ut episcopi in civitatibus suis proximum ecclesiae suaeⁿ claustrum instituant, in quo ipsi cum clero suoⁿ secundum canonicam regulam⁸ Deo militant^o; et sacerdotes suos ad hoc constringant, ut ecclesias suasⁿ non relinquant et aliubi habitare praesumant. Sint etiam subiecti proprio episcopo secundum canonicam auctoritatem, nec per contumaciam ab eorum potestate dissiliant^p, neque seculari potestati^q ad hoc eis^r commendare se liceat aut eos quilibet recipere audeat, ut^s contra canonicas leges⁹ et debitam episcopi potestatem quodammodo defensentur. Huiusmodi vero sacerdotes episcopalis^t ilico censura disciplinis ecclesiasticis subdat^r. Nefas est omnium eorum sollicitudinem episcopos non gerere, quibus in committendis sacris ordinibus dignum visum est communicasse.

9. Ut a^u domibus sacerdotum propter malae opinionis famam habitatio feminarum penitus tollatur¹⁰; neque illi in domos earum intrare indiscrete praesumant, ne nomen Dei, quod absit, per illos blasphemetur, per quos laudari pie et iugiter debet. Venationem quoque nullus tam sacri ordinis exercere praesumat neque arma militaria pro qualicumque seditione portare audeat aut habitum quemlibet tantum apicem sacerdotum^v non decentem assumat¹¹.

10. Ut res ecclesiasticas, tam mobiles quam et immobiles, nemo invadere vel auferre praesumat; et quae a rectoribus ecclesiae actenus ob timorem vel favorem alicui libellario vel enfiteotario^w iure¹² dolose et cum damni detrimento ecclesiae amissae^x videntur, ad pristinum ius revertantur¹³, quatinus liceat illis, quibus earum cura commissa est, quieto et pacifico ordine eas tenere et pro nobis ac regno nobis a Deo commisso orare pauperibusque debita stipendia erogare, familiam ecclesiae iuste et rationabiliter regere et gubernare. Transgressoribus autem indicimus iniuste praesumpta restituere et, sicut superius¹⁴ praefixum est, triplicem legem et triplex bannum nostrum persolvere.

11. Ut decimae conlaborationum^y et animalium secundum sacra praecepta¹⁵ Domino absque fraude et aliqua retractione offerantur; et in potestate episcopi maneat, qualiter a^z presbyteris dispensentur canonice¹⁶. Et ut ecclesias baptismales, quas plebes appellant, secundum antiquam consuetudinem¹⁷ ecclesiae filii instaurent.

k) corrigendo 2. l) per add. 3. 4. m) rationabili 3. 4. n) om. 3. 4. o) militent 3. 4.
p) dissilient 2. q) potestate 2. r) om. 2. s) aut 4. t) epistolas 2. u) ad omnibus corr.
ab omnibus 2; in 3. v) sacerdotii 3. 4. w) enfiteotario 2; emphyteuticario 3. 4. x) amisisse 4. 40
y) conlaborationem 2. z) om. 4.

5) Marc. 16, 15; Luc. 9, 2; Act. apost. 10, 42. 6) Cfr. infra c. 11. 7) Synod. Pap. 850, infra nr. 228, c. 18. 8) Regula Chrodegangi c. 3. 4. 8. 14—19, Mansi XIV, col. 316 sqq.; Hinschius, Kirchenrecht II, p. 50 sqq.; p. 54. 9) Cfr. supra p. 37, n. 86; Hinschius l. c. IV, p. 789, praesertim n. 9. 10) Relatio 829, supra p. 33, c. 12. 11) Cfr. etiam exempli gr. Synod. Pap. 850, 45 infra nr. 228, c. 4. 12) Pertile, Storia del diritto italiano IV, p. 285 sqq. 13) Cfr. Capp. Ital. tom. I, p. 335, c. 1; Cap. Olonn. 822—823, l. c. p. 316, c. 1. 14) Supra c. 6. 15) Cfr. exempli gr. Levit. 27, 30—33. 16) Cfr. Capp. episcop. 845—850, supra p. 82, c. 11. 17) Cap. Olonn. I. 825, tom. I, p. 327, c. 8.

12. Ut episcopi comites et vassos nostros in parroecia eorum manentes paterno 876.
amore secundum ecclesiasticum ministerium diligant; ipsi vero comites et vassalli
seu reliqua generalitas praedictos episcopos ut sanctos patres honorent et venerentur,
et ad ministerium illorum peragendum, ubicumque potuerint, eos adiuuvare decertent¹⁸.
5 Si vero, quod non optamus, eis infesti, cominus, quae Dei sunt, exercere possint,
reperiti fuerint aut ipsi contra leges officia sua violaverint et^a eos, quos venerari
debent, inquietaverint^a, secundum capitulare avi et genitoris nostri¹⁹ emendent;
qualiter quoque presbyteros ac reliquos gradus honorent, ipsius capitularis forma
doceantur. Ipsi nihilominus episcopi singuli in suo episcopio missatici nostri po-
10 testate et auctoritate fungantur²⁰.

13. Ut episcopi et comites in suis ministeriis commorantes in suis consistant
domibus cum suis vassallis neque praesumant occasione ospitii in pauperioris cuius-
piam vicini domo, nisi rogati, commorari²¹, quia ob hoc maxime depraedationes et
discordias actenus pululasse manifestum est. Praevideant quoque secundum mini-
15 sterium unusquisque suum, ne in potestate illorum praedae et devastationes fiant.
Et si aliqui hoc facere temptaverint, omni^b sua virtute illis resistent. Et si ipsi
per se constringere ad emendationem illos non potuerint, constitutis missis nostris²²
renuntient²³, ut ipsorum iudicio legaliter secundum capitulare avi et genitoris nostri²⁴
emendent^c. Quodsi et ipsi hoc emendare nequiverint, ad nostram notitiam perducant.

20 14. Ut, quoties divinum iudicium aliquem ecclesiae praesulem e saeculo vo-
caverit, nullus ad suimet perditionem facultates eius invadat, diripiat et ad suos^d
usus^d transferat²⁵; sed erogatoriis et eleemosynariis ecclesiasticis cum ipsius ecclesiae
constituto oeconomio liberum sit canonico more iuste rationabiliterque deputata suc-
cessori futuro^e reservare vel quibuscumque, sicut expedit, pro eius spiritu distribuere.
25 Quod qui iniqua cupiditate transgredi praesumpserit, ut superius²⁶ praelibatum est,
inrefragabiliter multetur.

15. Ut nemo fidelium nostrorum quodammodo aliquem celet, quem nostrum
scierit infidelem esse, neque ei sustentationem quamcumque praestare pertentet²⁷,
si eum ad nostram fidelitatem revocare nequiverit. Quicumque autem contra hoc
30 fecerit, praedecessorum et progenitorum nostrorum iudicium experietur.

Ansbertus^f archiepiscopus subscripsi. Iohannes humilis Aretinae ecclesiae
episcopus subscripsi. Adalardus servus servorum Dei sanctae Veronensis ecclesiae
episcopus subscripsi. Adalgaudus Vercellensis ecclesiae episcopus subscripsi. Azo
Eporediensis episcopus subscripsi. Benedictus episcopus Cremonensis subscripsi.
35 Hildradus Albensis episcopus subscripsi. Gerardus exiguus ecclesiae Laudensis
episcopus subscripsi. Iohannes humilis episcopus sanctae Ticinensis ecclesiae sub-
scripsi. Teudulfus Terdonensis episcopus subscripsi. Hilduinus Astensis episcopus

a) et ... inquietaverint om. 2. b) omnis 2. c) emendetur 3. d) ius suum 4. e) om. 3.
f) Ansbertus ... comitis add. 4. ex codice Bellovacensi.

40 18) *Supra* c. 6; *cfr. etiam Conv. ap. Valentian.* 853, *supra* p. 76, c. 6; *Pippini Cap. Ital.* 801—810, tom. I, p. 209, c. 5; *Admonit.* 823—825, l. c. p. 307, c. 25. 19) *Capitulare illud Karoli et Hludowici deperditum esse videtur; cfr. autem Karoli epist.* 790—800, l. c. p. 203. 20) *Cfr. quae disserui in 'Mitteilungen d. Inst. f. österr. GF.'* XI, p. 245 sq. 21) *Cfr. Capp. Pap.* 865, *supra* p. 92, c. 3. 22) *Mitteilungen* l. c. p. 246 n. 23) *Commemoratio* 825, tom. I, p. 308 sq., c. 2. 3. 24) *Cap. miss.* 819, l. c. p. 290, c. 12; *Cap. de latronibus* 804—813, l. c. p. 180 sq. 25) *Cfr. Richter, Kirchenrecht* ed. 8, p. 1334; *Conc. Roman.* 898, *Mansi XVIII*, col. 226, c. 11; *Conc. Trosleian.* 909, l. c. col. 302 sqq., c. 14; *Cap. miss.* 832, *supra* p. 64, c. 11. 26) *Supra* c. 10. 27) *Cfr. Cap. miss.* 802, tom. I, p. 92, c. 2; *Capp.* 803—813, l. c. p. 156, c. 2; *Brunner in 'Z. f. RG. XXIV, germ. Abt.'*, p. 84.

876. subscripsi. Sabbatinus humilis Ienuensis ecclesiae episcopus subscripsi. Signum Bosonis ducis et missi Italiae atque sacri palatii archiministri. Signum Bernardi comitis. Signum Bodradi comitis palatii. Signum Ricardi comitis. Signum Airboldi comitis. Signum Cuniberti comitis. Signum Supponis comitis. Signum Alberici comitis. Signum item Bernardi. Signum Hardingi comitis. Signum Berardi comitis^f. 5

222. WIDONIS CAPITULATIO ELECTIONIS.

889. Febr.

Edita est a Muratorio primum in SS. rer. Ital. t. II, 2, col. 416. ex charta Bobiensi eiusdem temporis, cuius specimen ibidem invenias, tum in Antiq. Ital. t. I, col. 83, sed ab ipso ex voluntate emendata. Secundum Muratorium charta 'non alium titulum 10 praeferebat, quam sequentem: Sinodus episcoporum Papiae,' et utrumque capitulare minus recte continuis numeris coniungebat.

Episcopi Papiae convenerunt, ut Widonem Berengario, qui inde ab a. 888. m. Ian. (cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich III², p. 313) regnum Italicum obtinuit, duobus proeliis (vide infra n. 12) superato regem sibi crearent. Sed non prius electio facta est, quam 15 Wido illa octo capitula, quae episcopi proposuissent, se servaturum pollicitus esset. Ex diplomate quodam Widonis servato apud Tiraboschi, Storia di Nonantula II, p. 67, sequitur illum medio mense Februario 889. regem electum esse; cfr. Dümmler l. c. III², p. 366.

Cum Wido in prologo capitulationis, quamvis rex Italiae nondum esset, tamen 20 nomine regis ac senioris indutus sit, illa mihi videtur esse relatio de his, quae electionem antecesserunt, sed postea demum in hanc formam redacta. Decretum autem electionis, quod dicitur, in quo Wido recte adhuc 'princeps' vocatur, proclamationem statim post electionem populo nuntiandam putare velim. (B. deest; P. 554.)

Post bella horribilia cladesque nefandissimas, quae meritis facinorum nostrorum 25 acciderunt huic provincie, disponente iura regni huius cum tranquillitate sopitis hostibus suis insigni rege et seniore nostro Widone in aula Ticinensi nos humiles episcopos^a ex diversis partibus Papiae convenientibus^b pro ecclesiarum nostrarum ereptione et omnis christianitatis salvatione, quae pene iam ad interitum desolationis inclinata erat, annuente nobis eodem principe in uno congregati sumus collegio ea 30 videlicet ratione, ut his, per quos homicidia, sacrilegia, rapine et cetera facinora perpetrata erant, dignam penitentiam ad capiendam salutem subtractis eis a male cepto negotio per veram confessionem Deo adiuvante imposeremus; ac ne ulterius tantum nefas excrescere aut vires sumere valeret, pastoralis provisione et auxilio regio compescendum decrevimus. 35

1. In primis oramus, optamus operamque damus, ut mater nostra sancta Romana ecclesia in statu et honore suo cum omnibus privilegiis et auctoritatibus, sicut ab antiquis et modernis imperatoribus atque regibus sublimata est, ita habeatur, teneatur et perhenniter custodiatur illesa¹. Nefas est enim, ut hec, quae totius corporis ecclesiae caput est² et confugium atque relevatio infirmantium, a quoquam 40

a) ita SS.; episcopi Ant. b) ita SS.; convenientes Ant.

1) Sickel, Privil. Otto I. f. d. Röm. Kirche p. 105; p. 164 sq. 2) Cfr. Cap. antecedens p. 101, c. 1.

temere propulsari vexarive permittatur, presertim cum sanitas ipsius nostrorum⁸⁸⁹ omnium sit salubritas. Ipse quoque summus pontifex a cunctis principibus et christiani nominis cultoribus digno semper veneretur honore debitaque precellat reverentia.

2. Singulorum episcoporum ecclesiae cum suis privilegiis et possessionibus,
5 tam interioribus quam exterioribus, inconvulse et incorrupte absque aliqua sui diminutione vel quorumlibet pravorum hominum iniusta vexatione permaneant, sicut precepta regum et imperatorum sibi collata continent³; rectoresque earum libere pontificalem exercent potestatem tam in disponendis ecclesiasticis negotiis, quam in comprimendis legis Dei transgressoribus universis⁴.

10 3. Sancimus etiam, ut neque in episcopatibus neque in abbatiis vel senodochiis aut ullis Deo sacratis locis ulla violentia aut novae conditionis gravamina imponantur, sed secundum antiquam consuetudinem omnes in suo statu suoque privilegio perpetuo maneant.

4. Ut sacerdotum omnium et ministrorum Christi unusquisque in suo ordine
15 condigno veneretur honore et reverentia⁵ et cum omnibus rebus ecclesiasticis ac familiis ad se pertinentibus sub potestate proprii episcopi quietus et inconcussus permaneat salva ecclesiastica disciplina.

5. Plebei homines et universi ecclesiae filii libere suis utantur legibus⁶; ex parte publica ultra, quam legibus sancitum est, ab eis non exigatur, nec violenter
20 opprimantur; quodsi factum fuerit, legaliter per comitem ipsius loci emendetur, si suo voluerit deinceps potiri honore⁷; si vero ipse neglexerit vel fecerit aut facienti assensum prebuerit, a loci episcopo usque dignam satisfactionem excommunicatus habeatur.

6. Palatini, qui in regio morantur obsequio, pacifice sine depredatione regi
25 deserviant suis contenti stipendiis⁸.

7. Hi vero, qui tempore placiti diversis ex partibus conveniunt, nullam pertranseuntes in villis seu civitatibus rapinam exercent sibi necessaria antiqua consuetudine digno pretio ementes⁹.

8. Quicumque ab exteris provinciis adventantes¹⁰ depredationes atque rapinas
30 infra regnum hoc exercere presumunt, hi, cum quibus morantur, aut ad audientiam eos adducant aut pro eis emendent neque eos ulterius in talibus ausis sua potestate defendere audeant; quodsi fecerint, inter excommunicatos habeantur, quousque resipiscant¹¹.

Preterea, quia gloriosus rex Wido dignatus est nobis promittere conservaturus
35 se prescripta capitula necessitate non minima confecta et, quae in eis continentur, curam habens Deo inspirante suae nostraeque salutis, sicut apertis inditiis iam demonstrat, ideo nobis omnibus complacuit eligere illum in regem et seniore atque defensorem, quatinus amodo et deinceps illo nos secundum regale ministerium gubernante singuli nostrum in suo ordine oboedientes et adiutores pro posse exi-
40 stamus illi ad suam regnique sui salvationem.

Electionis decretum.

Post obitum recordandae memoriae domni Karoli, gloriosi imperatoris et senioris nostri, quot quantaque pericula huic Italico regno usque in presens tempus super-

3) Cfr. Capp. Pap. 865, supra p. 92, c. 2. 4) Cap. antecedens c. 6. 5) Ibidem c. 4.
45 6) Supra p. 100, iuramentum Karoli. 7) Id est: si suum noluerit amittere honorem; cfr. Widonis Cap. Pap. 891, infra p. 108, c. 3. 8) Cfr. Lamb. Cap. Ravenn. 898, infra p. 109, c. 2. 9) Capp. Pap. 865, supra p. 92, c. 5. 10) Widonis auxilia Gallica; cfr. Dümmler, l. c. III², p. 367. 11) Cfr. Widonis Cap. Pap. 891, infra p. 107, c. 1.

889. venerint, nec lingua potest evolvere nec calamus explicare. Ipsis denique diebus quasi ad certum signum supervenerunt, qui pro hoc regno, ut sibi volentes nolentesque adsentiremus, minis diversis et suasionibus inlectos^c furtive ac fraudulenter adtraxerunt. Sed quia illi superveniente perspicuo principe Widone bis iam fuga lapsi¹² ut fumus evanuerunt nosque in ambiguo reliquerunt tamquam oves non habentes⁵ pastorem, necessarium duximus ad mutuam colloquium Papie in aula regia convenire. Ibique de communi salute et statu huius regni sollicite pertractantes decrevimus uno animo eademque sententia praefatum magnanimum principem Widonem ad protegendum et regaliter gubernandum nos in regem et seniore nobis eligere et in regni fastigium Deo miserante prefigere pro eo, quod isdem magnificus rex divino,¹⁰ ut credimus, protectus auxilio de hostibus potenter triumphavit et hoc non sue virtutis^d, sed totum divinae miserationis^e providentiae^f adtribuit, insuper etiam sanctam Romanam ecclesiam ex corde se diligere et exaltare et ecclesiastica iura in omnibus observare et leges proprias singulis quibusque sub sua ditione positae concedere et rapinas de suo regno penitus extirpare et pacem reformare et custodire se velle¹⁵ Deo teste professus est. Pro his ergo et aliis multis eius bonae voluntatis inditiis ipsum, ut prelibavimus, ad regni huius gubernacula ascivimus, eique toto mentis nisu adhesimus seniore piissimum et regem excellentissimum pari consensu ex hinc et in posterum decernentes.

c) inretitos *Ant.* d) virtuti *Ant.* e) misericordiae *Ant.* f) prudenter *Ant.*; providentia *SS.* 20

12) *Primum ad Brixiam a. 888. m. Oct.; tum fortasse ad Trebiam fluvium a. 889. initio; cfr. Dümmler, l. c. III², p. 324 sq.; p. 365 sq.*

223. WIDONIS REGIS CAPITULUM SINGIL- LATIM TRADITUM.

889. Febr. — 891. Febr.

25

Primo in lucem prolatum ab Alfredo Boretio, LL. IV, p. 205, n. 2, ex schedis Iohannis Merkel b. m., legitur capitulum in codicibus: 1) Vatic. 1339 fol. 142. et 2) Vatic. 4979 fol. 44. in collectione quadam canonum lib. III, c. 195. In qua Widoni regi addicitur: utrum recte, an non, incertum relinquo. In Widonis quidem legibus minime invenias, quod ad nostrum capitulum respiciat.

30

(*B. deest; P. deest.*)

De clericis, qui in quacumque seditione arma susceperint. Wido rex. De clericis, qui arma baiulant^a et in suis propriis resident (i. e. habitant), ad ecclesiam seu ad episcopum non militant, negotia secularia agunt, in lege vivant sicut et ceteri Langobardi, tam ipsi quam et filii eorum.

35

a) baiulant *c.*

224. WIDONIS IMPERATORIS CAPITULARE^{891.} PAPIENSE LEGIBUS ADDENDUM.

891. Mai. 1.

Capitulare ad hoc tempus ex solo Libro Papiensi, LL. IV, p. 559 sqq., notum
nunc edimus ex 1) foliis nonnullis in bibliotheca regia Monacensi nuper repertis et
2) cod. Vatic. reg. Christ. 263 fol. 228^v et 227^v. Cod. 1. omittit c. 1. 2. et 3. ex prima
parte; cod. 2. exit in c. 6. in verbum Inter et iterum initium capit c. 9. a verbis Si quis.
Cod. 2. exhibet hanc inscriptionem: Incipit Capitula, quas domnus Wido imperator in-
stituit; Libri Papiensis codices antiquissimi, Ambrosianus scilicet et Londinensis: In-
cipiunt capitula, quae domnus Wido imperator addidit in Kalendas Madias (Madii
Lond.) civitate Ticinensi anno imperii eius primo, indictione IV (VII. Lond.). Quae
indictiones quamquam ad annos 886. vel 889. spectant, neutro tamen anno hoc capitulare
editum est. Nam Wido cum a. 891. die 21. mensis Februarii imperator fieret (Dümmler,
Ostfränk. Reich III², p. 368), cum in c. 4. et praeceptum et palatium suum 'imperiale'
nominet, cum capitula secundum codices Ambrosianum et Londinensem 'anno imperii
primo' addiderit, non dubium est, quin a. 891. facta sint; cfr. etiam Dümmler l. c.
III², p. 370. Exstat etiam enarratio in Chronic. Benedicti de St. Andrea, SS. III,
p. 713, quae ad nostrum capitulare referenda est: In Langobardum gens civitatis
Ticine preerat rex nomine Quido ... fecit idem Quido synodum cum episcopis et
abbatibus et cum fidelibus Langobardis capitulis legis et in edictis affigi precepit.

Hisce ex verbis et inde, quod in Librum Papiensem receptum est, apparet capi-
ulare esse legibus addendum.
(B. deest; P. 556.)

Cap. 1. Placuit nobis eciam summopere statuere, ut episcopi et comites uniti
sint in suis paroechiis et comitatibus¹ pro pace et salvatione in omnibus operibus^a
suis habitantibus, ita ut nullum praedonem, raptorem vel incestum permittant morari
in suis sedibus vel concessis honoribus². Et si intellexerint ex aliqua parte per
eorum terminos velle aut debere transire exteros³ ad istius regni vastationem, obviam
eis missos communitorios dirigant, ut pacifice et sine praeda per eorum transeant
terram. Vendere autem eis quae necessaria sunt faciant non plus carum, sed
secundum usum et consuetudinem terrae⁴. Si vero noluerint adquiescere, sed prae-
das et rapinas exercuerint, quicquid alteri rapuerint, legaliter cum banno nostro ab
episcopo vel^b comite eiusdem loci emendare cogantur. Quodsi exequi noluerint,
statim a loci episcopo excommunicentur. Postea vero si contigerit, ut comes loci
populusque terrae super ipsos praedones venerint et eos impedierint et mortui fuerint,
neque faida^c inde crescat, neque compositio aliquando requiratur pro his, qui ibidem
occubuerint⁵. Et si comes eiusdem loci hoc adimplere neglexerit, proprio honore
privetur. Et si oportuerit et necesse fuerit, ut in suo auxilio vicinum suum advocet
comitem, et ille se subtraxerit, similiter proprio privetur honore, et insuper LX^d
solidos ad rege⁶ componat^d.

⁴⁰ a) ita 2; honoribus *Lib. Pap.* b) et *Lib. Pap.* c) neque *add. 2.* d) XXX libras argenti
comiti persolvat *Lib. Pap.*

1) *Cfr. Cap. Pap. 876, supra p. 103, c. 12.* 2) *Ibidem c. 13.* 3) *Widonis Capit. elect.,*
supra p. 105, c. 8. 4) *Ibidem c. 7.* 5) *Cap. Pap. 850, supra p. 86, c. 3.* 6) *Multa XXX*
librarum argenti comiti solvenda in Libro Papiensi statuta inferioris aetatis est.

891. Cap. 2. Quicumque igitur ex laicali ordine, tam liberi quam servi, homines in comitatu commanentes a proprio comite vel a publica parte, id est ab his, qui rem publicam agunt, ammoniti fuerint, si se subtraxerint ab adiutorio sui proprii comitis et eos non adiuvaverint infra ipsum comitatum contra supervenientes in suo comitatu praedones, tertiam partem liberi ex suis mobilibus componant, servi autem XLe ictos a propriis suis dominis vapulentur, si tamen probatum fuerit, quod ei denuntiatus fuisset.

Cap. 3. Neque⁷ comes neque locopositus eius neque sculdasi⁸ ab arimannis suis aliquid per vim exigat, praeterquam legibus constitutum est, sed^f neque per suam fortiam in mansionem arimanni⁹ applicet⁸ aut placitum teneat aut aliquam violentiam ei faciat. Si vero de praedictis personis publicis hoc irritum fecerit, 10 honore proprio sive ministerio privetur, et secundum legem emendet.

Cap. 4. Si igitur ex precepto imperiali comes loci ad defensionem patriae^h suos aerimannos hostiliter properare monuerit aut per se aut per suos missos, si aliquis eorum remanserit exceptis his, quos episcopus in sua elegerit necessitate⁹ autⁱ comes dimittere voluerit¹⁰, nisi aliquis sunnis et ceteris impedimentis, quae 15 legibus continentur, detentus fuerit, widrigildum suum componat¹¹. Et hoc nullus comitum aut actor^k publicus potestatem habeat exigendum¹, nisi missus^m de palatio imperatoris¹².

Cap. 5. De cartis vero interdicimus nemini licere alienas res praesumtive invadere occasione cartulae ab eo factae, qui vestituram legitimam non habens 20 dinoscitur invasisse. Sed si quis adquisitor extiterit, non ante invadere alienas res, ecclesiaeⁿ vel cuiuspiam liberi hominis, praesumat, antequam auctor cartulae legali et iudiciali^o diffinitione eas vendicat, et tunc^p demum cui vult^p liberam tradendi habeat facultatem. Et si quis ipsas^q sine lege invaserit res, non solum ipsas res amittat, sed insuper bannum nostrum componat. 25

Cap. 6. De cartis¹³ etiam vel quibuscumque inscriptionibus^r, quae a^s quibusdam personis falsae^s appellantur, statuimus, si notarius vixerit^t et testes, ut idem notarius cum legitimis sacramentalibus XII simul et cum ipsis testibus, qui in eadem carta scripti sunt, ipsam cartam veram faciat. Similiter et cartae ostensor cum XII sacramentalibus, sicut legitime iurare valeat, ipsam cartam veram et idoneam efficiat. 30 Interpellator^u autem primum iuret, quod se sciente nil aliud, nisi verissimam in omnibus et iustam rationem exquirat. Si autem notarius se subtraxerit et cartam suo subscriptam nomine idoneam minime potuerit confirmare, nulla ei redemptio concedatur, sed manum propriam amittat; et ostensor ipsius^v post rerum amissionem widrigildum componat. Et si notarius defuerit et testes supervixerint, ipse ostensor 35 cartae cum ipsis testibus et cum XII sacramentalibus, sex suis propinquis, se^w septimo^w et quinque aliis idoneis, ostensis primum duabus aliis cartis manus conlatione^x ab eodem notario descriptis ipsam tertiam cartam sacramento veram et idoneam faciat.

e) LX *Lib. Pap.* f) *Hic incipit* 1. g) sui *add.* 2. h) suae *add.* 2. i) et 2. k) *om.* 2. et *Lib. Pap.* l) exinde 2. m) cum misso *Lib. Pap.* n) nec de ecclesia vel de 2. o) iudicis *om.* et 2. 40 p) postea de cuius voluerit 2. q) antea re ipsa 2. r) scriptionibus 2. s) *om.* 1. t) supervixerit 2. u) *In litteris Inter explicit* 2. v) cartulae *add. Lib. Pap.* w) et ipse sit septimus *Lib. Pap.* x) conlationis 1.

7) *Cfr. Widonis Capit. elect., supra p. 105, c. 5.* 8) id est albergat *glossa in cod. 3. Libri Papiensis.* 9) *Cfr. Cap. Olonn. I. 825, tom. I, p. 326, c. 4; Cap. miss. 819, l. c. p. 291, c. 27.* 45 10) *Cfr. autem Cap. miss. 819, l. c.; Cap. miss. 808, l. c. p. 137, c. 3. 4; Cap. miss. 802, l. c. p. 93, c. 7; Hegel, Städteverfassung von Italien II, p. 61.* 11) *Cfr. Hlud. II. Cap. 866, supra p. 95, c. 2.* 12) *Cap. insequens c. 7; Cap. miss. 781—810, tom. I, p. 207, c. 13; Cap. Bonon. 811, l. c. p. 166, c. 2. 9; Capp. de reb. exerc. 811, l. c. p. 165, c. 6.* 13) *Cfr. Cap. Pap. 856, supra p. 91, c. 6; H. Bresslau, Urkundenlehre I, p. 491.*

Cap. 7. Volumus praeterea atque sanctimus, ut, si quilibet^y homo legitimae 891.
uxori suae, dum vixerit, res suas per scriptum ad^a usumfructum^a dederit et filios
duos vel plures habuerit et unus ex ipsis vel duo mortui fuerint et filios vel filias
reliquerint, aequaliter ipsas res, quas usufructuario praedicta uxor habuerit, filii de-
5 functi cum patruis suis, sicut ceteram hereditatem, ita ipsum usumfructuarium dividant.

Cap. 8. Concedimus etiam, ut, sicut mulieres cum viris suis venundare aut
donare res suas possunt, ita et commutare valeant ac familiam suam liberam facere.

Cap. 9. Si^z quis iudicibus nostris in iudicio residentibus minas aut etiam con-
vicia intulerit eosque verbis aut factis turpiter dehonestaverit, widrigildum illi com-
10 ponat, quem leserit. Si vero^a aliquem ex ipsis iudicibus nostris pro ipso iudicio
falsidicos dixerit vel pro ipsa intentione et causa quilibet^b homo interfecerit, L libras
auri optimi componat, medietatem primam heredibus interfecti iudicis^c et alteram
medietatem camerae nostrae.

y) quis liber *Lib. Pap.* z) *Incipit iterum 2.* a) *Hic finis cod. 2.* b) quemlibet hominem
15 *Lib. Pap.* c) iudices 1.

225. LAMBERTI CAPITULARE RAVENNAS. 898.

Capitulare traditum est in codicibus: 1) *Vallicell. A. 5, in quo post fol. 337.*
inter acta synodi Romanae anni 898 (Mansi XVIII, col. 221 sqq.), quibuscum continuis
20 *capitulum numeris (c. XI—XXII) coniunctum est, et synodi Ravennatis (infra nr. 230)*
eodem anno habitae inseritur; 2) *Vatic. reg. Christ. 263 fol. 230, qui praebet capita*
tantum 9. med. — 11; itemque legitur sumptum 3) *ex codice Antonii Augustini, apo-*
grapho codicis Mureti, apud Baronium, Ann. ecclesiast. ad a. 904. Capitis 9. initium
exhibuit 4) *codex quidam Thuanus nunc, ut videtur, deperditus, cuius cognitionem*
25 *debemus Baluzio I, praef. p. 15.*

Capitulare nostrum G. H. Pertz non immerito synodo Ravennae a. 898. habitae
(infra nr. 230) attribuit. Nam c. 9. ita cum Synod. Ravenn. c. 1. cohaeret, ut ex con-
cessione ibidem (cfr. praef. ad nr. 230) facta editum videatur. Caput 12. inde a vocabulo
Propter ad verbum consentit cum Synod. Pap. 850, infra nr. 228, c. 13; cum praeterea
30 *prorsus a tenore huius capitularis abhorreat, dubito, an cum hoc coniungendum sit.*

(B. deest; P. 564.)

1. Ut comes inter honores^a suos ... et^b rapinam exercens^c legi subiiciat¹.
2. Ut omnes^b imperiales homines ad colloquium sive servitium imperatoris
properantes suis stipendiis sint contenti².

35 3. Ut nullus comitum arimannos in beneficia suis hominibus tribuat.

4. Ut homines comitum nullatenus in domibus arimannorum resideant³, sed
domos rei publicae instaurent et ibi habitent^d.

a) *Inter verba honores ... et lacuna in 1; fortasse post suos, quod praebet 3, supplendum est:*
violentiam vel simile; cfr. supra p. 108, c. 3. b) *om. 3.* c) *exercitus 3.* d) *habent 1; resideant 3.*

40 1) *Cfr. Cap. anteced. c. 3.* 2) *Cfr. Widonis Capit. elect. 889, supra p. 105, c. 6.* 3) *Cfr.*
Cap. anteced. c. 3; Kar. II. Cap. Pap. 876, supra p. 103, c. 13. 4) *Cfr. c. 11.*

898. 5. Ut scriptoribus publicis nullatenus interdicatur res arimannorum transcribere⁵, si quando eis fuerit opportunum. Quodsi⁶ occasione vitandi exercitus aut placiti venditae fuerint et ipsi eas^e supersederint⁷, exigatur ab eis utrumque, sicut ante transcriptionem.

6. Ut ipsi arimanni frequentius, quam in lege statutum⁸ est, ad placitum^f non cogantur nec a comitibus nec a sculdasiis^g.

7. Ut^{*} bandum pretermisiss^h exercitus imperiales solummodo missi exigant⁹.

8. Ut pastus imperatoris ab episcopis et comitibus secundum antiquam consuetudinem solvatur¹⁰. Quodsi novo tempore fiscus comitalisⁱ in ius ecclesiasticum concessus^k est, augeatur stipendium imperiale ab ecclesia, iuxta quod res publicae¹⁰ fuerint minoratae.

9. Ut omnis decimatio^l episcopis^m vel hisⁿ, qui hab eis^o substituti^p sunt, praebeatur nullusque eam ad suam capellam, nisi forte concessione episcopi, conferat. Quodsi fecisse contigerit, primum legibus^q subiacebit^r humanis, postea^s excommunicatione episcopali^t constrictus¹¹, ad ultimum ipsa capella, quae magis contentionem, 15 quam utilitatem aliquam praestat, destruat.

10. Ut plebes^u aecclesiasticae^v nullatenus aut comitibus^w aut episcoporum^x vassallis aut ullis^y laicis in beneficia tribuantur.

11^z. Ut in domibus ecclesiarum neque missus neque comes vel iudices^a quasi pro consuetudine neque placitum neque ospitium vindicent, sed in publicis rebus^b 20 domos restituant^c, in quibus placitum teneant¹², et secundum antiquam consuetudinem hospitentur^d 13.

12. Ut singulae plebes archipresbyterum habeant. Propter assiduam ergo^e populi Dei curam singulis plebibus archipresbyteros praeesse volumus, qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam eorum presbyterorum, qui per 25 minores titulos habitant, vitam iugi circumspectione custodiant, et qua unusquisque industria divinum opus exerceat, episcopo suo renuntient. Nec obtendat episcopus non egere plebem archipresbytero, quod ipse eam^f per se^f gubernare^g valeat; etsi est valde idoneus, decet tamen, ut partiatur onera sua, et sicut ipse matrici praest, ita archipresbyteri^h praesint plebibus, ut in nullo titubet ecclesiastica sollicitudo. 30 Cuncta tamen ad episcopum referant, nec aliquid contra eius decretum ordinare praesumant.

*) *Cod. 3. hanc formam praebet*: Ut bannum missi exercitus imperialis solummodo exigant.

e) pendere *add.* 3. f) ire *add.* 3. g) sculdalisiis 3. h) *ita legendum esse censuit K. Zeumer*; preter missi 1. i) comitalis 3. k) conversus 3. l) ab *add.* 3. m) episcopo 4. n) ei 4. 35 o) eo 3. 4. p) substitutus est 4. q) *Initium textus cod.* 2. r) subiaceat 2. 3. s) quodsi fecisse contigerit *add.* 2. t) episcopalis 2; populi 3. u) blebis 1. v) ecclesiae 3. w) episcopi 2. x) temporum 1. y) ullus 2. z) *Ante c. 1. ponit 1; cum c. 10. in unum coniungit 2.* a) iudex 3. b) vicis 3. c) constituent 3. d) *Explicit* 2. e) erga populum *Synod. Pap.* f) eam ... se *om.* 3. g) non *add.* 1. h) presbyteri 3. 40

5) *Sc.*: ut per cartas tradantur; *cfr. Brunner, RG. d. Urk. I, p. 331.* 6) *Cfr. Hlud. Cap. 844—850, supra p. 78; Cap. Olonn. 825, tom. I, p. 330, c. 2. 3.* 7) *Cfr. Memoria Olonn. data 822—823, l. c. p. 319, c. 8.* 8) *Cap. Wormat. 829, supra p. 19, c. 5.* 9) *Cfr. Cap. anteced. c. 4; Waitz, VG. IV², p. 577 sq.* 10) *Cfr. Cap. miss. 832, supra p. 64, c. 6; K. Lehmann, Abhandl. z. german. Rechtsgesch. p. 78 sqq.* 11) *Cfr. Synod. Ravenn. 898, infra nr. 230, c. 1.* 12) *Cfr. 45 Capp. legib. add. 818. 819, tom. I, p. 284, c. 14; Capp. miss. 813?, l. c. p. 182, c. 8.* 13) *Supra c. 4; Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 7.*

XVI.
ADDITAMENTA AD CAPITULARIA
HLOTHARII I. ET REGUM ITALIAE.
840—898.

226. EBBONIS REMENSIS ARCHIEPISCOPI^{840.}
RESTITUTIO.

840. Aug.

Flodoardus in historiae ecclesiasticae Remensis lib. II. c. 20, SS. XIII, p. 473, documentum refert de Ebbonis archiepiscopi, qui anno 835. sedem suam relinquere coactus erat (supra p. 57), restitutione. Documentum die 24. mensis Iunii, paucis scilicet diebus post Hludowici imperatoris obitum, datum apud Flodoardum apparet; sed hic dies falso fortasse ab ipsis episcopis documento inditus est. Vere enim Hlotharius mense Iunio non in Ingelheimensi palatio, sed in Italia versatus et pedetemptim (Nithard. lib. II, c. 1, SS. II, p. 655) per Galliam in Germaniam profectus est et mense demum

15 Augusto Ebbonem restituit (cfr. etiam Böhmer-Mühlbacher nr. 1038).

(B. II, 341; P. I, 374.)

In nomine domini nostri Iesu Christi Dei aeterni. Lotharius divina ordinante providentia imperator augustus. Quia confessio delictorum non minus in adversis necessaria est quam in prosperis et cor contritum et humiliatum Deus non despicit,
²⁰ gaudium etiam esse angelorum in coelo super uno peccatore poenitentiam agente non dubitamus, nos mortales in terris eos nequaquam despiciamus, pro quibus gaudere angelos in coelo divino testimonio non ignoramus. Accusantes et reprehendentes in excessibus semetipsos divina nos benignitas non condemnare, sed recreare docuit; qui meretricem non solum a legali damnatione eripuit, verum etiam publicanum
²⁵ humiliatum et accusantem se non condemnavit, sed magis iustificando exaltavit; qui non dixit: 'Omnis¹, qui se humiliat, non condemnabitur', sed 'exaltabitur'. Potestatem ergo, quam pro causa nostra raptus perdidisti, repetentibus ecclesiae tuae filiis, presentibus quoque, astantibus ac decernentibus presulibus sedem ac diocesim Remensis urbis tibi, Ebo, restituimus, ut pristino sanctae largitatis apostolicae pallio indutus

³⁰ 1) Luc. 18, 11.

840. concordiam atque gratiam divini officii nobiscum humili satisfactione expleta solemniter nostra a largitate recipiendo exerceas.

Drogo² episcopus assensi. Otgarius³ archiepiscopus. Hecti⁴ archiepiscopus. Amalwinus⁵ archiepiscopus. Audax⁶ archiepiscopus. Ioseph⁷ episcopus. Adalulfus⁸ episcopus. David⁹ episcopus. Rodingus¹⁰ episcopus. Giselbertus¹⁰ episcopus. Flotharius¹¹ episcopus. Badaradus¹² episcopus. Hagano¹³ episcopus. Hartgarius¹⁴ episcopus. Ado¹⁵ episcopus. Samuel¹⁶ episcopus. Rambertus¹⁷ episcopus. Haiminus¹⁸ episcopus. Ratoldus presbyter vocatus episcopus¹⁹. Amalricus vocatus episcopus²⁰ cum caeteris plurimis presbyteris ac diaconis publice assistentibus.

Actum in Engilenheim palatio publico in mense Iunio, VIII. Kalendas Iulii, 10 regnante et imperante domno Lothario caesare, anno reversionis eius primo, successor patris factus in Francia, indictione tertia.

2) Mettensis.	3) Moguntinus.	4) Trevirensis.	5) Vesontiensis.	6) Tarantasiensis.
7) Eporediensis.	8) Gratianopolitanus.	9) Lausannensis.	10) Ignotus.	11) Tullensis.
12) Paderbornensis.	13) Bergomensis.	14) Leodiensis.	15) Valentinus.	16) Wormatiensis. 15
17) Brixiensis.	18) Cenedensis?	19) Strasburgensis.	20) Comensis.	

227. SYNODUS AD THEODONIS VILLAM HABITA.

844. Oct.

Legitur in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 3^v. 2) Paris. 4638 fol. 143. 3) Val-²⁰licell. N. 21 fol. 6. — Cum capitula huius synodi in concilii quoque Meldensis anno 845. celebrati canones, mutatis sane vel additis verbis quibusdam, recepta sint (cfr. infra), alii quoque codices, qui Meldenses canones continent, ipsa capita praebent, ita Vat. Pal. 582; Paris. 9654; Vat. reg. Christ. 980, qui tamen hic non respiciendi erant.

De synodi huius origine inscriptio in tribus codicibus praefixa haec refert: Secun-²⁵tur capitula, quae acta sunt in sinodo secus Teudonis villa habita (habita 1. 2.) in loco, qui dicitur Iudicium (*Iudz villa prope Theodonis villam, ut adnotat Sirmondus; Yütz*), quando tres fratres gloriosi principes, Hlotharius videlicet, Hludowicus et Karolus simul convenerunt anno V. regni Karoli; cui synodo Drogo Mettensis episcopus (*Karoli Magni e concubina quadam filius*) praesedit consensu eorundem regum: ³⁰ quae et ipsi principes ante se fidelesque eorum relecta capitula adprobaverunt et se eadem servaturos auxiliante Domino promiserunt, mense Octobrio, indictione septima. *Ad huius synodi capitula annalium, qui Bertiniani dicuntur, auctor spectat scribens ad annum 844, ed. Waitz, p. 31:* Mense Octobri idem (*Hlotharius, Hludowicus et Karolus*) penes Theodonis — villam conveniunt, habitoque diebus aliquot ³⁵ amicabili pernecessarioque conloquio, inter se fraternitatis et caritatis iura in posterum non violanda confirmant. Omnes quoque discordiarum satores cautos sollicitius execratosque, et statum ecclesiarum, imminentibus necessitatibus foedissime rebus dilaceratum, ac personis minus congruis, id est laicis, vulgo contraditum, redintegratos sese promittunt. *Quae verba omnino concordant cum iis, quae in huius synodi ⁴⁰ a regibus confirmatae capitulis continentur; capitula ab ipsis regibus deliberata et statuta, in quibus de Karoli Calvi potissimum regno contra hostes defendendo secundum Bertinianos annales actum fuerat* (Unde et ad Pippinum, Landbertum atque Nomenogium pacis gratia missos pariter destinant, ut fratri Karolo oboedientes fideles de cetero

permansuri occurrere non differant; sin alias, eis tempore oportuno viriliter conglo- 844.
bati, eorum infidelitatibus ulciscendis se interminando profecturos pronunciant) *periisse*
videntur. Cfr. *praefat. ad. Conv. ap. Marsnam I*, 847, *supra p.* 68.

(*B. II, 7; P. I, 380.*)

5 **N**avis sanctae ecclesiae ab exordio suo variis saepe perturbationibus mersa,
sed excitato fidelium precibus gubernatore suo Christo nunquam est usquequaque
dimersa. Quae quondam etiam, ut nunc videtur, pene conlapsa progenitorum
vestrorum studio et devotione est auctore Deo iuxta modum divinitus concessum
recuperata. Unde immensas domino Deo nostro laudes referimus, qui et corda vestra
10 ad intentionem similem excitavit et post vestigia patrum vestrorum, quibus per
temporale regnum ad aeternum perveniatis, ire velle docuit et inspiravit. Vestrae
nihilominus nobilissimae dominationi multimodas gratiarum actiones rependimus, quia
ad evitandum et vestrum et nostrum periculum et ad communem totiusque populi
providendam salvationem bonam et beneplacitam Dei voluntatem subsequi et divinum
15 consilium secundum praeceptum Domini, quo dicitur: 'Interroga¹ sacerdotes legem
meam' et 'Interroga² patres tuos et adnuntiabunt tibi', a nobis, quamquam indignis,
Christi tamen vicariis, quaerere et benigna devotione, velut revera ex ore ipsius
Dei, expectare dignamini. Quod humilitatis vestrae supernum donum sancta ecclesia
cum tanto gaudio suscipit, ut de vobis etiam in consolatione sua sibi dictum a
20 Domino aptare velit: 'Pro³ patribus tuis nati sunt tibi filii'; id^a est^a: pro istorum^b
progenitoribus, qui te paterno affectu ditaverunt et ampliaverunt ac coluerunt, nati
sunt tibi isti filii, qui in te et paterna munera resarciant, recuperent et conservent
et te fideli devotione ut bonae indolis adolescentes me super eos intendente eisque
manum solacii porrigente tueantur et excolant.

25 1. His ita premissis, nobilissimi domini, ut cum pace vestra dicamus, quia
constat hanc sanctam ecclesiam sanguine Christi redemptam et predecessorum vestro-
rum^c multo labore redintegratam ac adunatam atque gubernatam, vestra discordia
esse discissam et perturbatam atque afflictam, videtur nobis, si et in praesenti
feliciter regnare et in futuro cupitis esse salvi et ab hac eadem ecclesia vobis ad
30 gubernandum commissa, pro qua ex ministerio regali reddituri estis regi regum
rationem in die iudicii, tam multiplices ac perniciosas corruptionis pestilentias vultis
amovere et vigorem regum ac senioralem^d et super vestros et super inpugnantes
potestatem vestram optatis habere, caritatem illam, quam apostolus docuit, de⁴ corde
puro et conscientia bona et fide non ficta inter vos studete habere; et quia sic
35 habeatis, et fidelibus et infidelibus vestris omni virtute et puritate curate manifestare,
sicut Dominus docuit dicens: 'In⁵ hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli,
si dilectionem habueritis ad invicem.' Quae non tantum verbo et lingua, sed potius
remota quolibet modo omni occulta nocendi machinatione aut, quod absit, aliena a
caritate aperta inpugnatione quocumque quis indiget pro viribus vero^e consilio et
40 prompto auxilio ab altero adiuvetur, quoniam scriptum est: 'Frater⁶, qui adiuvetur
a fratre, quasi civitas firma.' Et ita in populum vobis commendatum pro ista, quae
hactenus operante per membra sua^f diabolo versata est, discordia pacem illam dis-
seminate, quam Christus in caelum ascendens fidelibus suis munere magno reliquit
dicens: 'Pacem⁷ relinquo vobis, pacem meam do vobis', sine qua nemo videbit Deum.

45 a) ideo 2. b) iustorum 1. c) nostrorum 2. d) seniorale 1. 2. e) om. 2. f) a add. 2.

1) *Agg.* 2, 12. 2) *Deuter.* 32, 7. 3) *Psalm.* 45, 17. 4) *1. Timoth.* 1, 5. 5) *Ioh.* 13, 35.
6) *Prov.* 18, 19. 7) *Ioh.* 14, 27.

844. 2. Quia bene nostis ab illo, qui solus merito et^g rex et sacerdos fieri potuit, ita ecclesiam dispositam esse, ut pontificali auctoritate et regali potestate gubernetur⁸, et scriptum esse liquido pervidetis: 'Ubi⁹ non est gubernator, populus corrui^t', et tanto periculosius, quanto anima plus est pretiosa quam corpus, canonum etiam inrefragabilis auctoritas super episcoporum ordinatione et in populi ad custodiendum suscepti^h vigilantia ac sedium suarum tenaci stabilitate evidentissime praecipiat, ferventissime Dei legatione fungentes monemus, ut sedes, quae vestra discordia ulterius nec nominanda sine sacro episcopali ministerio et sine episcopis viduatae manent, submota funditus peste Symoniacae hereseos¹⁰, sine dilatione iuxta auctoritatem canonicam aut episcopos a Deo datos et a vobis regulariter designatos et gratia sancti Spiritus consecratos accipiant aut, quae suis episcopis quacumque occasione privatae sunt, canonice eos sine aliqua excusatione aut tarditate recipiant.

3. Sacrum quoque monasticum ordinem a Deo inspiratum et ab ipsis apostolis fundatum seu a nominatissimis ac sanctissimis patribus excultum atque per istud imperium a vestris piae memoriae praedecessoribus propagatum et quaedam etiam loca specialius venerabilia contra omnem auctoritatem et rationem ac patrum vestrorum seu regum praecedentium consuetudinem¹¹ laicorum curae et potestati¹² in maximo vestro periculo et illorum perditione et Dei ac sanctorum non modica ad irascendum provocatione vos commisisse dolemus. Quapropter pro Christo devotissime obsecramus, ut tam magnam offensam et iustam reprehensionem atque periculosam sine exemplo praecedentium¹³ praesumptionem ab animabus vestris et a felicitate regni vestri pellatis et loca venerabilia et habitum ac ordinem sacrum eis, qui ad hoc vocati sunt, viris scilicet ex clericali et ecclesiastico vel monastico ordine religiosi seu et in suo sexu feminis Deo dicatis atque devotis et in scola Christi eruditis, ad custodiendum et providendum committatis, qui et quae Dei sunt Deo et quae sunt caesaris caesari reddant. Qui si minus perfecte et in divina religione et in rei publice utilitate profecerint, aut corripiantur aut meliores et utiliores in locis eorum substituantur; et non propter pravorum nequitiam ordo religionis et loca sacratissima eis, quibus licitum non est, committantur; cum manifestissime scriptura demonstret¹⁵ Ozam morte damnatum, qui arcam Domini quasi cadentem relevare voluit, quam vel contingere illicitum ei fuit.

4. Occasionem etiam et fomitem, unde ordo ecclesiasticus et canonica forma atque monastica religio saepe a longe superiori tempore, cum minus religiosos principes habuit, titubavit et pene conlabens deperiit et iterum, cum devotos et in Dei zelo ferventes principes accipere meruit, resurrectione quadam revixit et vigorem recepit atque sui processus tempore ambulavit, quod non sine gravi dolore et metu ultionis divinae dicimus, in vestri regiminis tempore in destructionem, non in aedificationem, sicut Paulus docuerat¹⁶, accidisse conspicimus. Quod et nostris peccatis, qui dispensatores et pastores ecclesiarum esse debuimus, veraciter inputamus; et eorum, quorum factione res ista adeo male pullulavit et excrevit, alia precedentia peccata hoc meruisse, pro certo auctoritate divina cognoscimus: ut, qui nocebant, sicut scriptum¹⁷ est, nocerentⁱ adhuc, et qui in sordibus erant, sordescerentⁱ adhuc.

g) om. 2. h) suscepta 2. i) noceant ... sordescant 2.

8) Cfr. *Relatio episcop.* 829, *supra* p. 29, c. 3. [K.] 9) *Prov.* 11, 14. 10) Cfr. *Relatio* 829, *supra* p. 29 sq., c. 4. [K.] 11) Cfr. *Cap. Mantuan.* 787, *tom. I*, p. 195, c. 2; *Synod. Franconof.* 794, 45 l. c. p. 76, c. 17. [K.] 12) Cfr. *Relatio* 829, *supra* p. 38, c. 30. [K.] 13) *Haec ab episcopis ficta sunt; cfr. Conc. Aquisgr.* 836, *Mansi XIV*, col. 694, c. 19; *Waltz, VG. III*², p. 433 sq. [K.] 14) *Matth.* 22, 21. 15) 2. *Paralip.* 6, 7. 16) 2. *Corinth.* 13, 10. 17) *Apocal.* 22, 11.

Unde Deum gravius ad iracundiam provocarent et sanctos, quos intercessores pro 844.
suis peccatis habere debuerant, infensos haberent et sacerdotes ac viros religiosos
seu Christi pauperes, quos oratores et reconciliatores sibi de suo promereri necesse
fuerat, proclamatores adversum se fieri irritarent et ad cumulum suorum peccatorum
5 etiam illa peccata, unde in conspectu Dei¹⁸ rationem in die terribilis iudicii redderent,
et augerent, quae illi commiserunt, qui eadem ipsa peccata per intercessionem fidelis-
simarum oblationum deleverunt, quas ecclesiasticarum rerum pervasores inconsulte
et in perniciem sui sine reverentia abutuntur. Quod ita verum esse, ut dicimus,
Dominus protestatur dicens: 'Peccata¹⁸ populi mei comedunt.' Peccata enim populi
10 comedunt, qui contra auctoritatem divinam res ecclesiasticas indebite pervadunt et
nec intercessionis ope nec praedicationis consilio vel quocumque divino auxilio pro
peccatis eorum, qui eas dederant, laborant nec pio operi, ad quod fides fidelium eas
tradiderat, inservire permittunt. De quo periculoso facto vos, christianissimi prin-
cipes, venerabiliter admonemus et devotissime obsecramus, ut memores salutis vestrae,
15 praesentis scilicet et aeternae, memores etiam largitatis progenitorum vestrorum erga
sanctas ecclesias, propter quam feliciter regnaverunt et sibi contrarios superaverunt,
memores siquidem, cum quanta religione etiam ante Christi sanguinem et in tempore
famis in Aegypto discretionem sancti Ioseph apud nefandum regem Pharaonem terra
sacerdotalis extitit¹⁹, innumera quoque scripturarum exempla, ut lacte ecclesiae
20 nutriti et scientiae ipsius uberibus sufficienter repleti, ante oculos reducentes tunicam
Christi, qui vos elegit et exaltavit, quam nec milites ausi fuerunt scindere, tempore
vestro quantoties reconsuite et resarcite et nec violenta ablatione nec inlicitorum
preceptorum confirmatione res ab ecclesiis vobis ad tuendum et defensandum ac
propagandum commissis auferre temptate: sed ut sanctae memoriae avus et pater
25 vester eas gubernandas vobis fautore Deo dimiserunt, redintegrate²⁰, et praecepta
regalia earumdem ecclesiarum conservate ac confirmate; ne, sicut intentavit Samuhel
propheta²¹ ad Roboam filium Salomonis in conseissione pallii, praesens regnum,
quod absit, vobis patrum labore acquisitum et hereditate relictum a vobis ipse
Christus dividat et aeternum regnum, quod promisit, non tribuat. Nec contra Dei
30 faciem iratas hominum facies consideretis; quia, si ad tempus illis displicueritis,
cum vos Deo placebitis, in vobis ille, quod promisit, implebit: 'Cum²² placuerint',
inquiens, 'Domino viae hominis, omnes inimicos eius convertet ad pacem'. Quod ut
commodius valeatis implere, unusquisque vir ecclesiasticus et intercessionis adiutorium
et solacii, quo res publica indiget subsidium, iuxta quantitatem rerum ecclesiae sibi
35 commissae salvo iure, quod exinde divinis dispensationibus debet inpendi, promte
et ex animo parare et inpigre, sicut tempore antecessorum vestrorum consueverat,
studebit offerre.

5. Et quia sancta ecclesia in area triturae dominicae docta quaedam novit
redarguenda, quaedam dissimulanda, quaedam etiam gemenda, usque ad tempus
40 perferenda, perspeximus eo ferventiori zelo, quo maiora corrigenda sunt, vestram
potestatem et sacerdotalis consilii auctoritatem quaedam ad praesens ex asse non
valere corrigere. Et ideo de canonicorum monasteriis et sanctimonialium, quae sub
eadem forma vivere dicuntur, consideravimus, sicut apostolus Paulus dicit, 'secundum²³
indulgentiam, non secundum imperium', ut, si propter imminentem rei publicae ne-
45 cessitatem laicis interim committuntur²⁴, episcopi providentia, in cuius parroechia
consistunt, adiuncto sibi aliquo abbate viro religioso studeatur, qualiter restauratio

18) Osea 4, 8. 19) Genes. 47, 22. 20) Cfr. Relatio 829, supra p. 38, c. 27. et Conv. ap.
Marsnam I, 847, supra p. 69, c. 4. [K.] 21) 1. Reg. 11, 30. 22) Prov. 16, 7. 23) 1. Corinth. 7, 6.
24) Cfr. Conc. Aquisgr. 836, l. c. c. 19. [K.]

844. locorum et studium ac custodia officii et religionis atque subsidium temporalis necessitatis in eisdem locis degentibus iuxta qualitatem et quantitatem moderationis adhibeatur et ministretur; et qui eadem loca tenuerint, eis inde, sicut et de aliis christianae religionis negotiis, pro Christi et vestra reverentia obediatur. Quodsi quis non fecerit, provisorum curae erit, ut ad vestram hoc notitiam referant, et vestra dominatio secundum sibi a Deo commissum ministerium pro modo culpae, quae emendanda sunt, corriget^k. Per loca etiam monastica eiusdem ordinis provisos necesse erit disponere, cum vestra auctoritas eos, qui vices Christi^l secundum regulam divinitus dictatam in monasteriis agant, studuerit ordinare.

6. Petimus tandem, ut ordo ecclesiasticus, in quibuscumque ei fuerit necesse rigorem salutis humanae exerere, per potestatem vestram et per ministerium ministrorum dominationis vestrae secundum antiquam consuetudinem suum vigorem recipiat; et populi generalitas una cum ecclesiastica devotione iudicium, quod honor regis diligit²⁵, et iustitiam, qua thronus eius firmatur²⁶, per dispositionem vestram suscipiat; seu ammonitione atque consilio sacerdotali vestra sublimitas et quisque in quolibet statu vel ordine de rapinis et ceteris, quae discordiae malo acciderunt, praeteritis erroribus penitudinem gerat et Domini reconciliationem expostulet. Quam facile omnis, qui quaesierit, inveniet, si in loco discordiae plantata fuerit caritas, quae cooperit multitudinem peccatorum, eumque potius quam nos in consilio, non nostro sed Dei, adtendatis, qui dixit: 'Qui²⁷ vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Non²⁸ enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis'.

k) corrigantur 2.

l) om. 2.

25) Psalm. 99, 4.

26) Prov. 25, 5.

27) Luc. 10, 16.

28) Matth. 10, 20.

228. SYNODUS PAPIENSIS.

25

850.

Capitula primo edita sunt a Canisio in Lectionibus antiquis V, 2, p. 674. secundum codicem quendam Sangallensem. Leguntur praeterea in codicibus: 1) Goth. 84 fol. 409^v. 2) cod. Guelferbyt. inter Blankenburg. 130 fol. 108. et 3) in foliis nonnullis nuper in bibliotheca regia Monacensi repertis et Clm. 4683, ius. can. signatis, in quibus capita 1—12, sed valde mutilata exhibentur.

In cod. 1. capitula inscribuntur verbis: Rescriptum consultationis sive exortationis episcoporum ad domnum Hludowicum imperatorem, quod in Papia fuit actum, quorum in cod. 3. tantum exstant: imperatorem quod in Papia fuit actum. Quae inscriptio cum capitulis sequentibus minime congruens repetita est e rescripto quodam ad Hludowicum Pium ab episcopis anno 829. dato et supra nr. 196. edito, additis tantum verbis 'quod in Papia fuit actum'. In cod. 2. inscribuntur capitula: Item alia capitula domni Hlotharii de ordinibus ecclesiasticis, quae item a codicis scriptore pro more suo inventa sunt.

Synodus haec Papiensis secundum inscriptionem exeunte anno 850. ab episcopis Italiae habita est eiusque capitula ad Hludowicum imperatorem directa sunt, ut capitulum quoque decimum sextum docet. G. H. Pertz in codice Gothano episcoporum rescriptum, in Blankenburgensi leges ab imperatore promulgatas contineri putavit, haud dubie autem

erravit. In utroque codice eadem omnino forma capitulorum ab episcopis statutorum 850. servatur, quae, si ab imperatore promulgata fuissent, aliter profecto concepta forent.

(B. deest; P. I, 396.)

Anno^a incarnationis dominicae DCCCL, indictione XIV, et Hlotharii
 5 atque Hludowici piissimorum augustorum tricesimo atque primo, in
 urbe regia Ticina facta synodus, cui praesederunt Angilbertus Mediola-
 nensis archiepiscopus, Theodemarus Aquileiensis patriarcha et Ioseph
 venerabilis episcopus¹ atque archicapellanus totius ecclesiae, in qua
 haec constituta sunt capitula.

10 **D**omino^b glorioso imperatori Hludowico pax et vita, salus et victoria ministretur
 a Deo patre et domino Iesu Christo.

Cap.^c 1. Decevit^d sancta synodus domesticam et interiorem episcopi con-
 versationem totius reprehensionis^e atque suspicionis inpenetrabilem fieri debere, ut
 iuxta apostolum provideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus
 15 hominibus. Oportet igitur, ut cubiculo episcopi et secreciis quibuslibet obsequiis
 sincerae opinionis sacerdotes et clerici assistant, qui vigilantem, orantem, sacra
 eloquia scrutantem episcopum suum iugiter adtendant eiusque sanctae conversationis
 testes, imitatores et ad Dei gloriam predicator^f existant.

Cap.^c 2. Statuimus^g, ut non tantum dominicis diebus et precipuis festivitibus
 20 episcopi missas celebrent, set, cum possibile fuerit, cotidiana quoque sacrificia fre-
 quentent; nec fastidiant privatim^h primum pro se, deinde pro consacerdotibus, pro
 regibus et cunctis ecclesiae Dei rectoribus proque his, qui se orationibus ipsorum
 peculiariter commiserint, et maxime pro pauperibus preces fundere et omnipotenti
 Deo hostias offerre comitante pia compunctione et sacrae devotionis affectu, quod
 25 magis utique occulte sacrificantibus convenit, ut ipse quoque sacerdos hostia viva fiat
 et sacrificium Deo spiritu contribulato.

Cap.^c 3. Placetⁱ episcopum moderatis epulis contentum esse suosque convivas
 ad comedendum et potandum non urgere, quin potius semper se^k sobrietatis prebeat
 exemplum. Removeantur ab eius convictibus^l cuncta turpitudinis argumenta: non
 30 ludicra spectacula, non acromatum^m vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scur-
 riles admittantur praestigiae; adsint peregrini et pauperes et debiles, qui de sacer-
 dotali mensa Christum benedicentes benedictionem percipiant; recitetur sacra lectio,
 subsequatur vivae vocis exhortatio, ut non tantum corporali cibo, immo verbi spiri-
 talis alimento convivantes se refectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus
 35 per Iesum Christum dominum nostrum.

Cap. 4. Utⁿ episcopus omnes affectiones, quae a sancta conversatione et sacer-
 dotali abhorrent officio, poenitus repudiet et non cum canibus aut accipitribus vel
 capis, quos vulgus falcones vocat, per se ipsum venationes exerceat, equorum quo-
 que mulorumque superfluam curam contemnat preciosarumque vestium cultum et
 40 dissolutum ac velut ad pompam compositum vitet incessum. Sit sacerdotis eloquium
 spiritali sale conditum, non iniuriosis et protervis et coturnosis vocibus tumidum^o.

a) Haec inscriptio e codice Sangallensi. b) Haec inscriptio e codd. 1. 3. c) om. 1. d) Placuit
 sancta synodo 2. e) inreprehensibilis 2. f) predicationis 1. g) Ut episcopi sepe missas celebrent
 rubr. in 3. h) om. 2. i) Episcopum moderatis epulis contentum esse rubr. in 3. k) om. 1; eis 3.
 45 in loco raso. l) convictu 2. 3. m) dogmatum 3. n) Ut secularia loca devitet rubr. in 3. o) tu-
 midus sit 1.

1) Eporediensis.

850. Sit^o sermo episcopi iuxta evangelium: 'Est², est. Non, non'; si quid enixius adfirmandum durae forsitan audientium mentes exigunt, more potius apostolico interponat suae locutioni: 'Deus³ scit'! aut 'coram Deo'! quam 'per^e imperatoris gratiam', sicut militantibus seculo iurare celebre est, sua dicta confirmet. Purgetur sane Domino suffragante ab omni levitate atque iactantia dignitas episcopalis, ut^p omnibus christi- 5
stianis bonae conversationis speculum fieri valeat.

Cap. 5. Ut^a episcopi canonicas scripturas et sancta dogmata iugi meditatione discutiant et presbiteris ac clericis suis subtilius tractando et disserendo occultos sanctarum litterarum thesauros aperiant; populis vero iuxta ipsorum capacitatem dominicis et festis diebus verbum praedicationis impendere non neglegant. Quodsi 10
quis se deinceps ab hac observatione et ab his, quae superius sunt statuta, subtraxerit, tamquam proprii desertor officii divinis legibus subiacebit.

Cap. 6. Sollicite^r procurent episcopi, quam diligentiam erga plebem sibi commissam unusquisque presbiterorum gerat; oportet enim, ut plebium archipresbiteri per singulas villas unumquemque patrem familias conveniant^s, quatinus tam ipsi, 15
quam omnes in eorum domibus commorantes, qui publice crimina perpetrarunt, publice peniteant; qui vero occulte deliquerunt^t, illis confiteantur, quos episcopi et plebium archipresbiteri idoneos ad secreciora vulnera mentium medicos elegerint; qui si forsitan in aliquo dubitaverint, episcoporum suorum non dissimulent implorare sententiam. Si vero episcopus hesitaverit, non aspernetur consulere vicinos episcopos 20
et ambiguum rem alterius aut certe duorum vel trium fratrum examinare consensu. Quodsi adeo aliqua obscuritate vel novitate perplexa res fuerit, siquidem diffamatum certae personae scelus est, metropolitani et provincialis synodi palam sententia^u requiratur, ut illud impleatur apostoli: 'Peccantes⁴ publice argue, ut et caeteri metum habeant.' Si autem occulta confessio est, et is, a quo queritur salutis consilium, ex- 25
plicare non sufficit, potest suppresso facinorosi nomine qualitas quantitasque peccati discuti et congruus correctionis^v modus inveniri. Similiter autem et in singulis urbium vicis et suburbanis et per municipalem archipresbiterum et reliquos ex presbiteris strenuos ministros procuret episcopus habita poenitus in rebus dubiis observatione, quae superius praefixa est. 30

Cap. 7. Oportet^w etiam per oppida singula villasque curam gerere presbiteros, qualiter paenitentes inpositam sibi abstinentiae formam custodiant et utrum elemosynarum largitione^x vel aliis remissionem peccatorum promerentibus piis operibus inserviant et qua cordis contricione vel lamentatione se ipsos afficiant, ut hac consideratione premissa paenitudinis tempus rationabilem possit accipere terminum et 35
vel extendatur, si paenitens neglegenter iniuncta prosectus est, vel brevietur, si desideranter veniae placationem studuit promereri. Reconciliatio vero paenitentum iuxta antiquorum canonum instituta⁵ non a presbiteris, sed ab episcopis fieri debet, nisi forte quis in periculo fuerit constitutus et se reconciliari devote petierit. Si episcopus absens fuerit, debet utique presbiter episcopum consulere et sic penitentem 40
eius precepto reconciliare; aliter autem, sicut nec chrismatis confectio vel puellarum consecratio, ita nec penitentum reconciliatio ullatenus a presbiteris fieri debet^y, quia solis episcopis apostolorum vicem tenentibus per manus inpositionem specialiter in

p) in *add.* 2. q) Ut canonicas scripturas discutiant *rubr.* in 3. r) De sollicitudine episcoporum erga plebem *rubr.* in 3. s) *ita* 1. 3; *commoneant* 2. t) deliquerit 1. u) sententiam 2. v) cor- 45
rectioni 1. 3. w) De cura presbiterorum erga penitentes *rubr.* in 3. x) largitioni 2. y) debet 1.

2) *Matth.* 5, 37. 3) *2. Cor.* 12, 2. 3. 19. 4) *1. Timoth.* 5, 20. 5) *Conc. Eliverit.* 306, c. 32, *Mansi II.* col. 11; *Siricii ep. ad Himer.* 385, *Constant, Epist. Roman. pontif.* p. 623, c. 3, *Jaffé, Reg. pontif. I*², nr. 255; *Conc. Carthag.* 387, c. 3, *Mansi III,* col. 693. 869; *Conc. Hippon.* 393, c. 30, l. c. col. 923. [K.]

eclesia conceditur, quod tunc apostolis ad^z ipsos Domino dicente concessum est: 850.
 'Accipite⁶ Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum
 retinueritis, retenta sunt'.

Cap. 8. Illud^a quoque salutare sacramentum, quod commendat Iacobus apostolus
 5 dicens: 'Infirmatur⁷ quis in vobis, inducat presbiteros, et orent super eum unguentes
 eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et suscitabit illum
 Dominus; et si in peccatis fuerit, remittuntur ei', sollerti predicatione populis in-
 notescendum est. Magnum sane et valde appetendum misterium^b, per quod, si
 fideliter poscitur, et peccata remittuntur et^c consequenter corporalis salus restituitur^c.
 10 Sed quia frequenter contingit^d, ut aegrotans aliquis aut sacramenti vim nesciat aut
 minus periculosam reputans infirmitatem salutem suam operari dissimulet aut certe
 morbi violentia obliviscatur, debet eum loci presbiter congruenter admonere, quatinus
 ad hanc spiritalem curam secundum propriae possibilitatis vires vicinos quoque^e
 presbiteros invitet. Hoc tamen sciendum, quia, si is, qui infirmatur, publicae peniten-
 15 ciae mancipatus est, non potest huius misterii consequi medicinam, nisi prius re-
 conciliatione percepta communionem corporis et sanguinis Christi meruerit; cui enim
 reliqua sacramenta interdicta sunt, hoc uno nulla ratione uti conceditur. Si autem
 infirmi qualitas talis est, ut per se ipsum visitandum et unguendum dignum existimet
 episcopus, ab ipso quam plurimum competenter fieri valet, a quo ipsum chrisma
 20 conficitur et cui peccata remittendi officii privilegio potestas concessa est.

Cap. 9. Ex^f diversis partibus perventum est ad sacram synodum, quod quidam
 parentum filias suas, cum ad nubilem pervenerint aetatem easque pro suo modulo
 satis convenienter nuptum tradere possint, diutius, quam necesse est, secum detineant;
 unde sepe contingit^d, ut in ipsa paterna domo corrumpantur. Fertur et de quibus-
 25 dam, quod dictu quoque nefas est, ipsos parentes filiarum suarum corruptoribus con-
 hibentiam praebere et natarum suarum lenones existere. Monendi igitur a presbiteris
 sunt patres familias, ut filiabus suis tempestive nuptias provideant et calorem fer-
 ventis aetatis coniugali lege preveniant: primum scientes, quia tales, et si post cor-
 ruptelam legitimis viris copulatae fuerint, non possunt tamen cum sponso pariter
 30 sollemne benedictionis a sacerdote munus percipere; deinde si in eorum domibus
 tale nefas acciderit, siquidem illis nescientibus pro sola negligentiae culpa poeniten-
 tiae subiciendi sunt, si vero corruptionis turpitudinem ipsi consenserint, maior^g his^g,
 qui prohibere debuerant, penitentiae sarcina quam ipsis, qui perpetrarunt, imponenda
 est; ad ultimum hoc noverint ecclesiasticis sanctionibus esse praefixum, ut nullus
 35 publice paenitens usque ad tempus peractae penitentiae coniugium contrahere valeat
 et hac ratione corruptam filiam non posse coniugio copulari, quousque per publicam
 paenitentiam et ipsa et parentes, si forte consensisse probati fuerint, reconciliationem
 et sacri altaris communionem obtinere meruerint.

Cap. 10. De raptoribus vero antiquorum patrum statuta⁸ sequentes hoc tenen-
 40 dum censemus, ut, si eas rapuerint, quae cum sponso pariter benedictione sacerdotale
 initiatae sunt, licet easdem corruerint, abstrahantur tamen ab his et propriis sponsis
 reddantur. Quae vero vel viduae sunt vel adhuc sponsae non fuerunt et absque
 ipsarum et parentum voluntate rapiuntur, nihilominus parentibus vel propinquis
 restituantur et aliis, si voluerint, nubant; nam ipsis, a quibus raptae sunt, legitimae
 45 demum uxores nullatenus esse possunt. Ipsos autem raptos eisque auxilium pre-
 bentes, quamquam anathematizandos antiqui canones precipiant, in ultimo tamen

z) ab ipso 2. a) De infirmis *rubr. in* 3. b) ministerium 3. c) et ... restit. *om.* 2. d) con-
 tigit 1. e) quosque 2. f) De puellis in domibus parentum corruptis *rubr. in* 3. g) maioribus 2.

6) *Ioh.* 20, 22.

7) *Iac.* 5, 14.

8) *Conc. Ancy.* c. 10, *Mansi II*, col. 531.

850. constitutis, si devote postulaverint, sacrae communionis viaticum pro misericordia dandum non negamus. Quodsi aliquis de ordine clericali huiusmodi transgressoribus cooperator extiterit, proprii gradus honore carebit.

Cap. 11. Inveniuntur^h nonnulli per diversas provincias et civitates habentes possessiones, qui, cum aliquod publice scelus perpetraverint et ab episcopo vel presbiteris loci conventiⁱ fuerint, ut penitudinem gerant, ab alterius civitatis episcopo vel presbitero se iam penitentiam suscepisse vel suscipere velle fatentur atque ita sibimet illudentes Deo mentiri conantur. Tales ergo ab episcopo civitatis, in cuius parrochia scelus commissum est, statim communione privati ad agendam penitentiam cogantur. Scribat autem, qui eum communione privaverit, aliis quoque episcopis, in quorum parrochiarum territoriis huiusmodi predia possidet, ut et ipsi rem scientes a sua illum communione removeant, ne forte postmodum per ignorantiam sibi subreptum querantur. Manifesta etenim est^k aecclesiastica sanctio⁹ continens^l, ut, qui ab uno episcopo excommunicatus est, ab aliis ei non debeat episcopis communicari.

Cap. 12. Hoc^m autem omnibus christianis intimandum est, quia hi, qui sacri altaris communione privati et pro suis sceleribus reverendis aditibus exclusi publicae poenitentiae subiugati sunt, nullo militiae secularis uti cingulo¹⁰ nullamque reipublicae debent administrare dignitatem; quia nec popularibus conventibus eos misceri oportet nec vacare salutationibus nec quorumlibet causas iudicare, cum sint ipsi divino addicti iuditio; domesticas autem necessitates curare non prohibentur, nisi forte propter scelorum, ut sepe fit, enormitatem conscientiae stimulis exagitati et mente perculsi ipsius privatae rei amministrationem implere nequiverint. Qui vero ad admonitionem episcopi seu sacerdotum pro perpetrato palam scelere poenitentiae remedium suscipere noluerint, magis abiciendi sunt, anathematizandi scilicet et tamquam putrida ac desperata membra ab universalis ecclesiae corpore dissecandi; cuiusmodi iam inter christianos nulla legum, nulla morum, nulla collegii participatio est, quibus neque in ipso exitu communicatur, et quorum neque post mortem, saltem inter defunctos fideles, commemoratio fit. Sed si ad hoc irrevocabileⁿ iudicium obdurati cordis contemptus trahit, non sine magna tamen examinatione veniendum est, et omnia sacerdoti prius experienda, nec absque metropolitani cognitione et provincialium episcoporum communi iuditio quemlibet anathematizandum esse permittimus.

Cap. 13. Propter¹¹ assiduam erga populum Dei curam singulis plebibus archipresbiteros preesse volumus, qui non solum inperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam eorum presbiterorum, qui per minores titulos habitant, vitam iugi circumspeditione custodiant et, qua unusquisque industria divinum opus exerceat, episcopo suo renuntient. Nec obtendat episcopus, non egere plebem archipresbitero, quod ipse eam per se gubernare valeat; quia, et si valde idoneus est, decet tamen, ut parciatur onera sua et, sicut ipse matrici preest, ita archipresbiteri praesint plebeis, ut in nullo titubet aecclesiastica sollicitudo. Cuncta tamen ad episcopum referant, nec aliquid contra eius decretum ordinare presumant.

Cap. 14. Quia non tantum a secularibus personis, immo et ab ipsis presulibus, quod minime decuit, tam virorum quam feminarum monasteria destructa inveniuntur, placuit sanctae^o synodo, ut ab episcopis primum eorum status recuperationis sumat

h) De his, qui penitentiam se accepisse mentiuntur *rubr. in 3.* i) *ita 1. 3;* commoniti 2. k) *om. 2.*
l) continet 2. m) De excommunicatis *rubr. in 3.* n) *Hic expliciunt fragm. Monac.* o) sancta 2. 45

9) *Cfr. Hinschius, Kirchenrecht IV, p. 704 sq.; Capp. 822, tom. I, p. 257, c. 1. [K.]* 10) *Cfr. supra Agobardi cart. 833, p. 57; Exauct. 833, p. 55, l. 28; Relatio 829, p. 39, c. 35; Cap. Wormat. 829, p. 18, c. 3; Waitz, VG. III², p. 253; IV², p. 675, n. 4. [K.]* 11) *Cfr. praef. ad Cap. Ravenn. 898, supra p. 109. [K.]*

exordium et omnia monasteria, quae sub episcoporum sunt potestate, protinus re- 850.
staurentur; et, quicumque episcoporum ad venturam sequentis anni Domino propitio
synodum monasteria, quae sub sua potestate neglecta fuerant, aliqua ex parte re-
cuperasse repertus non fuerit, excommunicetur.

5 Cap. 15. Similiter et de synodochiis¹² statuimus, ut, quaecumque in episcopo-
rum sunt potestate, secundum dispositionem eorum, qui ea instituerunt, gubernentur;
quae autem sub defensione quidem sunt ecclesiae, set iuxta institutorum decreta per
heredes vel pertinentes^p, qui religiosam vitam duxerint, regi debent, procuret epi-
scopus, ut ab eis non neglegantur; et si in aliquo malae tractationis obnoxii re-
10 periuntur, ecclesiasticae subiaceant disciplinae. Quodsi heredes, sive clerici sive
seculares, adeo inopportune contra maiorum suorum decreta ire temptaverint, ut testa-
toris institutionem subprimere vel obscurare nitantur et inter se synodochii sub-
stantiam dividere, nuntietur sacratissimo imperatori, ut eius auctoritate huiusmodi
transgressorum nequitia coerceatur.

15 Cap. 16. Suggestendum est beatissimis imperatoribus, quia hi, qui monasteria
et synodochia sub defensione sacri palatii posuerunt, ideo fecisse probantur, quod a
nullo melius, quam a summis potestatibus protegenda crediderint, et, si ea contra
decreta instituentium personis, quibus non licet, dederint, ipsi inpugnatores efficiuntur,
qui propugnare debuerant; et cavendum summopere est principibus, ut, qui a nemine
20 nunc inde iudicantur, ne in futuro iudicio ab omnipotente Deo gravius iudicentur;
secundum apostolum¹³ etenim horrendum est incidere in manus Dei viventis. Nos
vero, qui^q debitores sumus, ut fideliter annuntiemus, idcirco humiliter suggerimus,
quod silere non audemus.

Cap. 17. Omnes christianos scire oportet, quia omnium rerum suarum decima-
25 tionem Deo fideliter reddere debent et secundum episcoporum dispositionem sacer-
dotum et reliquorum clericorum usibus ceterisque ecclesiasticis utilitatibus distribuen-
dae sunt. Qui vero eas suo arbitrio et non secundum episcopi dispositionem dis-
pensare conatur, duplicem reatum incurrit: unum, quia dominicam substantiam impie
subtrahit, alterum, quia rem sacram sacrilega temeritate violare presumit. Quisquis
30 igitur post admonitionem episcopi et sacerdotum vel decimas dare contempserit^r vel
pro suo arbitrio^s, quibus dandae non sunt, dare^r presumpserit, tamquam divinarum
sanctionum contemptor et temerator sacerdotali est vigore plectendus et a sacrae
communione participatione removendus¹⁴.

Cap. 18. Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius
35 episcopi disciplina et providentia gubernantur; tales enim acefalos, id est sine capite,
prisca ecclesiae consuetudo nuncupavit. Docendi sunt igitur seculares viri, ut, si in
domibus suis misteria divina iugiter exerceri desiderant, quod valde laudabile est,
ab his tamen tractentur, qui ab episcopis examinati fuerint et ab ordinatibus suis
commendaticiis litteris comitati probantur¹⁵, cum ad peregrina forte migrare necesse
40 est. Si qui ergo^t contemptores canonum extraordinarie et inlicite ministrantes et
divina sacramenta taliter violantes inveniuntur, primum ab episcopo uterque ad-
moneatur, et vagans scilicet clericus vel sacerdos et is^u, qui eius usurpativo^v fruitur
officio, et si ab hac noluerint se temeritate compescere, excommunicentur. Sed et^s
ille excessus omnino inhibendus est, quod quidam seculares viri presbiteros aut alios

45 p) parentes 1. q) quia 2. r) contempserit ... dare om. 2. s) om. 1. t) eorum 2. u) si 2.
v) usurpative 1.

12) Cfr. Cap. miss. 832, supra p. 63, n. 1. [K.] 13) Ebrae. 10, 31. 14) Cfr. Cap.
Kar. II. Pap. 876, supra p. 102, c. 11; Synod. Ravenn. 898, infra p. 124, c. 1. [K.] 15) Cfr.
Capp. episc. 845—850, supra p. 81, c. 3; Capp. 802, tom. I, p. 110, c. 12; p. 108, c. 2. [K.]

850. clericos conductores vel procuratores sive exactores fiscalium rerum vel reddituum aut vectigalium constituunt; si quis igitur deinceps huius exorbitationis reus inventus fuerit, uterque excommunicetur, tam ipse, qui constituit, quam ille, qui indigne paruit.

Cap. 19. Quia terribiliter propheticus¹⁶ sermo minatur ad usuram dantem et amplius accipientem in aeternum non esse victurum et non habitaturum in tabernaculo^w Altissimi nec requieturum in monte sancto Dei, censemur, ut, quicumque haec^x perpetrasset inveniuntur, si supersunt, a quibus usuras exegerunt, ipsis restituant, quae superhabundantius abstulisse probantur; si autem decesserint, heredibus eorum saltem medietatem refundant aut elemosinis redimant, quod cupiditate deliquerunt. Deinceps vero, qui haec sectari inventus fuerit, si laicus est, excommunicetur, sacerdos autem vel clericus, si ad episcopi admonitionem ab hoc turpi et pestifero negotio se non cohibuerit, proprii gradus periculum sustinebit.

Cap. 20. Comperimus, quod ab his, qui secundum mundanas leges^y viduarum et orfanorum tutelam sibi vindicant, non solum neglegantur, verum etiam aliquotiens opprimantur; quibus ecclesiastica sollicitudine succurrendum censemur. Et si huiusmodi oppressores ad episcopalem admonitionem corrigi voluerint, gratulandum his est; si autem in opstinationis impietate duraverint, suggerendum clementissimo imperatori, quatinus ipse efficacem tutorem eis tribuat, ut et illi remuneratio reddatur a Deo et de inutili silentio sacerdotalis ordo non dampnetur.

Cap. 21. Quidam clericorum vel monachorum peregrinantes per diversas vagando^z provincias et civitates multiplices spargunt errores et inutiles questiones disseminant decipientes corda simplicium: de his decrevit sancta sinodus, ut ab episcopo loci detineantur et ad metropolitanum deducti discussione aeclesiastica examinentur; et si vanitatis atque iactantiae, non autem utilitatis aut doctrinae causa has inquietudines serere^z reperiuntur in populis, velut ecclesiasticae pacis perturbatores congruenti disciplina macerentur.

Cap. 22. Inventi sunt multi et maxime de rusticis, qui adultas feminas sub parvulorum filiorum nomine in domibus suis introduxerunt, et postmodum ipsi soceri nurus suas adulterasse convicti sunt. Idecirco inhibendum decernimus, ut nulli deinceps imperfectae etatis puero adulta femina iungatur; sed cum ad etatem idoneam^z adolescentes venerint, tunc legitimo possint conubio copulari¹⁷.

Cap. 23. Quia pestiferas adhuc stirpes et reliquias artis magicae in tantum vigere ad nos perlatum est, ut quaedam maleficae inlicitum amorem aliorum mentibus, aliis vero odium inmittere dicantur, quaedam etiam ita venenariae sunt, ut quosdam peremisse multo populi rumore deferantur, huiusmodi diaboli ministras diligenti examinatione proditas sub acerrima penitentia redigendas statuimus, et in ipso tantum exitu, si tamen prius digna poenitentiae opera fecerint, reconciliandas esse permittimus.

Cap. 24. Omni ratione caret et religioni christianae noxium et contrarium noscitur, ut Iudei a christianis vectigalia exigant aut ullas civiles aut criminales causas inter christianos iudicandi locum habeant¹⁸; quicumque igitur iudiciariae potestatis super christianos aliquam administrationem Iudeo tractare permiserit, a christiana communione pellatur.

w) habitaculo 1. x) homo 1. y) om. 2. z) asserere 2.

16) *Psalm.* 14, 1. 5. 17) *Cfr. Edict. Langob. Liutpr.* 129, *LL. IV*, p. 161. 18) *Cfr. Waitz, VG. II*³, 1, p. 270, n. 5; *Lex Rom. Visig. Nov. Theod. III*, 2. *cum Interpret.*, ed. Hänel p. 256 sq.; *Lex Rom. Raet. Cur. XVII*, 3, *LL. V*, p. 394.

229. IURAMENTUM ROMANORUM ARNOLFO^{896.} IMPERATORI PRAESTITUM.

896. Febr.

Legitur iuramentum in Ann. Fuld. ad a. 896, SS. I, p. 412. Qui oppugnatione
urbis Romae et ingressu Arnolphi regis relatis haec verba praefigunt: Iam apostolicus
(sc. Formosus papa) ... regem ... honeste ad basilicam sanctorum principum aposto-
lorum laetificando introduxit, et secundum morem antecessorum suorum imperialem
consecrationem coronam capiti imponens, Caesarem Augustum appellavit. Dispositis
ibi multimodis rebus, omnis Romanorum populus ad sanctum Paulum cum iuramento
imperatorum fidem promittentes. Iuramentum vero illud, ne quem lateat, hic inserere
proposuimus. Coronatio autem Arnolphi facta est intra dies 9—23. mensis Februarii;
cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1862h.

Iuro per haec omnia Dei mysteria, quod salvo honore et lege mea atque
fidelitate domno Formoso papae¹ fidelis sum et ero omnibus diebus vitae meae
Arnolfo imperatori et nunquam me ad illius infidelitatem cum aliquo homine sociabo;
et Lantberto filio Agildrudae vel ipsi matri suae ad secularem honorem nunquam
adiutorium praebebo et hanc civitatem Romam ipsi Lantberto vel matri eius Agil-
drudae vel eorum hominibus per aliquod ingenium aut argumentum non tradam.

1) Cfr. Const. Rom. 824, tom. I, p. 324, l. 14.

230. SYNODUS RAVENNAS.

898.

Acta huius synodi tradita sunt 1) ex codice Antonii Augustini, apographo codicis
Mureti, apud Baronium, Ann. ecclesiast. ad a. 904; praeterea caput 1. nobis servatum
est: 2) apud Baluzium I, praef. p. 15, qui praeditum inscriptione: Item ex legibus
Romanis a domno Lamberto imperatore promulgatis capitul. XI. ex codice quodam
Thuano nunc deperdito publici iuris fecit; 3) in codice Vallicell. A. 5. annexum tam-
quam caput XXIII. Capitulari Ravennati 898. supra p. 109. edito.

Iohannes IX, cum a. 898. m. Iunio sedem pontificalem obtinuisset, Romae syno-
dum congregavit, quae de restitutione Formosi papae, cuius corpus a Stephano VII.
turpissimum in modum contaminatum erat (cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich III²,
p. 427 sq.), quaereret et tractaret (Mansi XVIII, col. 221 sqq.). Paulo post una cum
Lamberto imperatore, ut rem Romae inceptam ad finem perduceret (c. 4) et cum ipso
capitula 'ad robur et munimen sanctae ecclesiae' (Responsio) faceret, in magnum con-
cilium, cui 73 episcopi aderant, Ravennam convenit (cfr. Invect. in Romam, ed.
Dümmler, Gesta Berengarii p. 153; Auxilii in def. ord. lib. I, c. 8, ed. Dümmler,
Auxilius und Vulgarius p. 69; App. ad Auxil. l. c. p. 95; Inf. et def. c. 29, Mabillon,
Anal. vet. p. 50). Cuius acta in formam pacti inter imperatorem et papam initi redacta
sunt, ita ut in c. 1—3. Lambertus papae concessionem praeberet, in c. 4—10. Iohannes
imperatorum petitionibus (cfr. c. 5. 7. 8: petimus) adiret (cfr. Fanta in 'Mitteilungen
d. Inst. f. öst. GF' tom. suppl. I, p. 111). (B. deest; P. 562.)

898.

Quia divina inspirante misericordia vestra nobiscum convenit fraternitas, ut nutu sancti Spiritus, qui suis numquam deest fidelibus, communi omnium vestrum consultu, fratres carissimi, ea, quae necessaria sanctae Dei ecclesiae praevimus, una cum spirituali filio nostro, gloriosissimo videlicet imperatore Lamberto, et vestro sancto collegio, et quae nocivo surculo pullulare conabantur in agro sanctae ecclesiae, canonico sarculo eradicare studeamus, quae capitulatim annotata sunt, si omnibus placent, in conspectu omnium legantur, examinentur et examinata manibus omnium pro futura memoria roborentur, ne ulli umquam sine status sui periculo eadem violare liceat, sed rata et firma in perpetuum consistent ad statum et munimen sanctae Dei ecclesiae, ad salvationem omnium fidelium per Dei misericordiam.

10

Responsio^a.

Immensas Deo salvatori nostro laudes referimus, qui talem vos suae praefecit ecclesiae eius opportunitatem decernere, ut omne ab ea zizanium eradicare conemini, prout in hac sancta synodo cunctis nationibus apertis declaratur indiciis. Capitula etiam, quae pro generali omnium cautela ad robur et munimen sanctae ecclesiae conscripta sunt, si vestrae placet pietati, legantur, qualiter per ea omnes doceamur, quae observare vel quae cavere debeamus, ne in aliquo a regulis sanctorum patrum, quod Deus avertat, deviare inveniamur.

Capitula^b.

Cap. 1. Si quis sanctorum patrum regulas contempserit et gloriosissimorum imperatorum Karoli^{c1} et Ludowici² atque Lotharii^{d3} et Ludowici⁴ filii eius^e de^f decimis in eorum capitularibus statuta atque sancita^g non observaverit easque^h alibi, nisi in baptismalibus ecclesiis absque consensu episcopi dare tentaverit vel retinere praesumpserit^h, et qui dat et qui recipit eisdemⁱ constitutis percellatur⁵. Quodsi neque sic correxeritⁱ, auctoritate et^k iudicio sanctae sedis apostolicae et^l sanctione sanctae synodi excommunicationi¹ modis^m omnibus subiaceat⁶.

Cap. 2ⁿ. Si quis Romanus, cuiuscumque sit ordinis, sive de clero, sive de senatu, seu de quocumque ordine, gratis ad nostram^o imperialem maiestatem venire voluerit aut necessitate compulsus ad nos^o voluerit proclamare, nullus eis contradicere praesumat et neque eorum res quispiam invadere vel depraedari aut eorum personas in eundo vel redeundo vel morando inquietare praesumat⁷, donec liceat imperatoriae potestati eorum causas aut per nos^p aut per missos nostros^o deliberare. Qui autem eos inquietare eundo, redeundo vel morando tentaverit vel eorum quid-

a) Hanc inscriptionem add. Bar., nescio utrum ex codice sumptam, an fictam. b) Addidi secundum supra l. 6. 14 sq. c) videlicet magni imperatoris add. 1. 3. d) necnon add. 1. 3. e) quae add. 1. 35 f) ecclesiasticis add. 1. 3. g) sunt add. 1. 3. h) easque ... praesumpserit om. 1; et eas aliubi 3. i) eisdem ... correxerit om. 1. 3. k) et iudicio om. 1. 3. l) et ... excommunicationi om. 2. m) mod. omn. om. 1. 3. n) Imperator autem ista servanda proposuit add. Bar. ut videtur sua sponte; sed minus recte, cum iam in c. 1. imperator loquatur; cfr. Fanta l. c. o) ita 1; Pertz corr.: vestram ... vos ... vestros ... vestram ... vobis ... vestris ... vestri. p) ita coniecit K. Zeumer; personas 1. 40

1) Karoli epist. 790—800, tom. I, p. 203, l. 26 sqq.; Cap. Mant. II. 787, l. c. p. 197, c. 8; Cap. Mant. I. 787, l. c. p. 195, c. 11; Cap. cum episc. delib. 780—790, l. c. p. 189, c. 9; Capp. eccles. 810—813, l. c. p. 179, c. 18; Capp. ad Salz data 803—804, l. c. p. 119, c. 2; Synod. Franconof. 794, l. c. p. 76, c. 25.

2) Cap. Wornat. 829, supra p. 13, c. 5; Cap. eccles. 818. 819, tom. I, p. 277, c. 12. 3) Cap. Olonn. 825, l. c. p. 327, c. 9. 4) Cap. 850, supra p. 84, c. 2. 5) Cfr. Capp. per se scrib. 818. 819, tom. I, p. 288, c. 5. 6) Cfr. Cap. Ravenn. 898, supra p. 110, c. 9; Synod. Pap. 850, supra p. 121, c. 17.

7) Cfr. Capp. singill. trad., supra p. 97, c. 4.

piam rerum auferre, postquam per nostram^o misericordiam se proclamaverint, imperialis ultionis indignationem incurrat. im- 898.

Cap. 3. Ut privilegium⁸ sanctae Romanae ecclesiae, quod a priscis temporibus per piissimos imperatores stabilitum est atque firmatum, ita nunc a nobis^o firmetur
5 et diebus nostris^o, sicut condecet, immutatum servetur et sancta Romana ecclesia mater nostra exaltetur, protegatur ac defendatur, quoad imperii nostri^o est.

Cap. 4^a. Ut synodus, quae vestris temporibus in basilica beati Petri apostoli pro nonnullis malis eradicandis et maxime pro causa domni Formosi sanctissimi papae acta est⁹, vestro imperiali consensu et venerabilium episcoporum et optimatum
10 vestrorum roboretur ac perpetualiter stabilita servetur. Quae non invidiae zelo, sed rectitudinis gratia canonice peracta.

Cap. 5. Ut tantae impietates, pro quibus nos ad vos venissemus, quas etiam per territoria nostra vidimus in tractationibus, depraedationibus, incendiis, rapinis et violentiis, a vobis diligentissime inquirantur et, prout necesse est, legaliter emenden-
15 tur, quoniam tanto dolore percussi sumus talia contemplantes, quod magis mori cupieramus, quam talia in nostris diebus cernissemus, de quibus, si emendata non fuerint, vos et nos a summo iudice distincte quaeremur. Ideo petimus et per Christum dominum adiuramus, ut talia impunita non dimittatis.

Cap. 6. Ut pactum¹⁰, quod a beatae memoriae vestro genitore domino Widone¹¹
20 et a vobis piissimis imperatoribus iuxta praecedentem consuetudinem factum est, nunc reintegretur et inviolatum servetur.

Cap. 7. De locis autem atque rebus, quae in eodem pacto continentur, praecepta¹² nonnulla illicita facta sunt, quae petimus, ut in eadem synodo terminentur, et quae non recte facta praecepta sunt, corrumpantur.

Cap. 8. Ut patrimonia seu suburbana atque massae et colonitiae necnon civi-
25 tates, quae contra rationem, quasi per praecepta¹² largita sunt, petimus, reddantur, ipsaque ...^r

Cap. 9. Vestrae igitur maiestati non manet^s incognitum, qualiter illicitas coniunctiones Romani et Longobardi simul et Franci contra apostolicam et im-
30 perialem voluntatem facere praesumpserunt in territoriis beati Petri apostolorum principis: petimus, ut, sicut a vestris antecessoribus imperatoribus prohibitum¹³ est, ne quoquo modo fierent, ita amodo vestro augustali decreto omnimodis prohibeantur et synodaliter, ne amodo ac deinceps fieri tententur, in perpetuum firmiter statuatur atque firmetur.

Cap. 10. De hoc sane prae omnibus condolemus, quia ad tantum apostolicum
35 culmen gratia Christi provecti, cum ecclesiam Domini salvatoris, quae Constantiniana vocatur, destructam cerneremus, direximus pro illius aliqua restauratione ad trabes incidendas, sed qui directi sunt a nobis, quae necessaria erant, ob^t malitiosorum hominum infestationem facere nullo modo valuerunt. Super quibus omnibus, caris-
40 sime fili, videte nobiscum, et quantum sit indecens quantamque violentiam sancta mater Romana ecclesia sit passa, medullitus considerate, et ut amodo et deinceps vestro imperiali studio ad optatum vigorem perducatur, sicut dilectissimus eius filius et imperator sublimissimus, operam date. Sed hoc scire vos volumus, quoniam sancta

q) Pontifex his subicit ista add. Bar. ut videtur sua sponte. r) Verba exciderunt; corrumpantur
45 vel similitudine supplendum est. s) maneat corr. Goldast, Const. tom. III, p. 297. t) ab 1.

8) *Infra* c. 6. 9) *Conc. Roman.* 898, *Mansi XVIII*, col. 221 sqq.; cfr. *Dümmler l. c. III*², p. 426 sqq. 10) *Supra* c. 3. 11) Cfr. *Widonis Capit. elect.* 889, *supra* p. 104, c. 1. 12) *Non iam exstare videntur.* 13) Cfr. *Hlud. II. Cap. Pap.* 850, *supra* p. 86, c. 1. 2; *Cap. miss. Wormat.* 829, *supra* p. 16, c. 10.

898. Romana ecclesia tantum est ad nihilum deducta, quod et eleemosynae, quae pauperibus pro sospitate vestri imperii distribui solebant, et stipendia clericorum ac famulorum eius omnimodis sunt evacuata; pro quibus vero ad stabilitatem imperii vestri magis vos oportet cum vestris fidelibus prudenter tractare, ut, sicut praediximus, alicui restorationi ipsius, quae nimium est afflicta, operam detis. 5

Quia vestra omnium fraternitas concordi voce sibi placere profitetur, quae Christi Dei nostri gratia inspirante praefiximus, hortamur, ut secundum debitam sollicitudinem commissae sibi a Deo ecclesiae curam unusquisque vestrum agere studeat et gregem Christi sanguine redemptum bonis exemplis ac salutaribus documentis instruat habens semper prae oculis illum tremendum iudicem, qui suum sacratissimum sanguinem pro omnibus fudit, ut, cum ante ipsius tribunal steteritis, unicuique vestrum dicat: 'Euge¹⁴ serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui.' Cumque Deo auxiliante ad propria veneritis, ieiunium indicite, litaniam celebrate rogantes et obsecrantes pium et misericordem Dominum, ut furorem mitiget, iram a populo avertat, pacem tribuat, schismata et seditiones comprimat, discordiam auferat, retroacta peccata tergat et miserando aboleat; quatenus indultis omnibus delictis misericordiam rogantibus largiatur et ad protectionem et exaltationem sanctae suae ecclesiae spiritualem filium nostrum, excellentissimum scilicet imperatorem Lambertum, conservet et superbarum gentium illi colla subiiciat sua potenti dextera Iesus Christus dominus noster, cui est cum Patre et Spiritu sancto honor et gloria in saecula saeculorum. Amen. 15 20

14) Matth. 25, 23.

231. BERENGARII PROMISSIO ANGILTRUDAE DATA.

898. Dec. 1.

25

'Legebatur membrana autographam amplexens sponsionem, qua cum ipsa Ageltrude pacem statuebat Berengarius, assuta diplomati', quo imperatrici possessiones confirmavit (Böhmer nr. 1307), deposito in archivo monachorum Casinensium sancti Sixti Placentini. Ex quo in lucem protraxit Muratorius, Antiq. Ital. tom. VI, col. 339, cuius editionem hic repetimus. 30

Diploma illud et promissio facta sunt a. 898. die 1. mensis Decembris, postquam Lamberto imperatore mortuo Berengarius rex totius Italiae declaratus est; cfr. Gesta Berengarii lib. III, v. 287—298, ed. Dümmler p. 125; Liutprandi Antap. lib. I, c. 43, SS. III, p. 386. (B. deest; P. 565.)

Promitto ego Berengarius rex tibi Ageltrudae, relicta quondam Widoni imperatoris, quia ab hac ora et deinceps amicus tibi sum, sicuti recte amicus amico esse debet. Et cuncta tua praeceptalia concessa a Widone seu a filio eius Lamberto imperatoribus¹ nec tollo nec ulli aliquid aliquando tollere dimitto iniuste. 35

1) Cfr. Forschungen z. D. Gesch. X, p. 275 sqq.; Böhmer nr. 1270. 1271. 1281. 1284.

232. CAPITULA INCERTA.

Capitula, quae sequuntur, tradita sunt in codicibus: 1) *Chisiano F. IV, 75, fol. 59.*
 2) *Cavensi 22, fol. 210, in quo propter folium antecedens excisum c. 1. 2. desiderantur;*
 3) *Holkham. 210, ex quo edita sunt ab Augusto Gaudenzi, Antica compilazione di*
 5 *diritto romano et visigoto, p. 206, c. XXVI. XXVII;* 4) *Vatic. reg. Christ. 263, fol. 230.*
 5) *Ambros. O. 55, in cuius fine et capite foliis perturbatis exstant, cfr. LL. IV, p. LIV.*
Capiti primo in cod. 5. praefixa est inscriptio: In nomine domini incipit capitula,
 quas singulas regibus vel imperatoribus institutum est; *capitibus 2—4. in cod. 1:*
Ex codice monachorum sententia; in cod. 4: Ex codice nemocanonum; *in cod. 5:*
 10 *Ex codice et nom. canonum sententia.*

Capitula nostra non inter capitularia numeranda esse probavit A. Boretius, Capitularien im Langobardenreich p. 188 sq.: Caput primum est Nov. 20. constitutionum
Sirmondicarum, valde corrupta sane et mutilata, quam vero G. Hänel sumptam ex
Appendice Iuliani Epitomes Novellarum ab illa collectione iuris Romani separavit et
 15 *edidit 'Corpus legum' p. 241. Unde c. 2—4. fluxerint, dicere non possum; Gaudenzi*
l. c. p. 33. coniecit esse originis Visigoticae et orta in concilio quodam Hispano. Sed
dubito, an canones concilii cuiusdam sint, cum multa poenitentiae desideretur. Caput 2.
simillimum est capiti 16. supra p. 63. ex codice Paris. 4613 edito.

(B. deest; P. 191, c. 2. 3.)

20 1. **D**um^a relegissemus aliquibus capitulis ex Romanis legibus in novella Iustiniani invenimus scriptum inter cetera de constitutione Theodosii imperatoris et Valentiniani augusti ad Albinum^b praefectum^a.

Ut^c nullus audeat episcopos, presbyteros, diaconos accusare. Audemus quidem sermonem
 facere sollerter^d plus sermonem^e de sanctis ac venerabilibus sacerdotibus^f vel levitis^g omni timore^h,
 25 quibus omnis terra inclinatur caput. Tamen adhuc^c audivimus perfidiam in Urbemⁱ ad Deum vivum
 aut^k impium nomen^k fieri. Sed si quis ausus^l aut temerarius legi^m ecclesiae vel cleroⁿ, per quem
 omne^o pollet imperium, iniuria^p audere voluerit et^p si accusationem seditior^q persona fuerit^r re-
 posita^s poena fisco nostro id^c est^c centum pondi auri et centum pondi^e argenti inferre^c cogatur^c
 et sic cum actoribus^t ecclesiae causam dicat. Si vero infirmior fuerit persona, prius cogitet animo
 30 suo perfido, et sic aut accuset, aut^u iniuriam faciat^u, aut^v criminis causam dicat. Numquam ob-
 recto^w patrimonio nostro^x nescio^y qua perfidia attemptare adsuevit^z militantes^x in palatio Christi
 terrae^a curiae obduci^b iussimus^c manus eius implumbari^d. Si autem voluerit^e superscripta^f degere
 vita^g, nihil^h sitⁱ cura ecclesiae catholicae^k.

a) Imperator Theodosius et Valentinianos augustus albino prefecto 3. b) Virum Hänel. c) om. 3.
 35 d) solito plus timore capiti de sanctis Hänel. e) sermonem 3; sermones 4. f) et secundis sacerdotibus
 add. Hänel. g) et eos cum addendum est. h) adde: nominare. i) urbe Hänel. k) pro:
 et imperium nostrum. l) ausu 1. m) legis 3. 4. n) clerus 1; clerico 3; Hänel. o) nomen 3. 4
 nostrum Hänel. p) om. Hänel. q) pro: ditior; seditiosa 3. r) protulerit Hänel. s) reponat
 poenam 3. t) auctore 3; auctoribus 4. u) aut ... faciat om. 3. v) et Hänel. w) ob recto 4;
 40 obtrectator 3; obrepto Hänel. x) nostro ... militantes om. 4; recipiatur add. 3. y) enim quae 3.
 z) audeat Hänel. a) terrenae 3; arre cure 4. b) obduci 1. 4; hinc adduci Hänel. c) et add.
 Hänel; enim illi add. 3. d) implum dari 1. e) noluerit 4. f) suprascripta 3; liberam Hänel.
 g) vitam Hänel. h) illi sint curae Hänel. i) sit cara ecclesia catholica 3; si aura 4. k) De
 obnoxiiis vero, si qui ambulaverint cum episcopo vel cum presbytero vel etiam diacono sive in platea, sive
 45 in agro, sive in quolibet loco, nullo pacto eos retineri vel adduci iubemus, quoniam in sacerdotibus ecclesia
 constat. Dat. XV. Kal. Ian. Ravenna Theodosio XIII. et Valentiniano III. AA. Coss. add. Hänel.

2. Si quis percusserit sacerdotem, id¹ est presbyterum sive diaconum, decretum est, ut det poenam auri libras X, id est solidos DCCXX^{m1}.

3ⁿ. Si quis^o percusserit subdiaconus et defensorem ecclesiae, det^p poenam auri^p libras V, hoc^q est solidos CCCLX^{qr}.

4ⁿ. Si^s quis lectorem percusserit, det^p poenam auri^p libras III^t, hoc^u est 5 solidos CCVI^v.

l) id est presbyterum om. 3. m) DCCCCXX 4. n) Cum c. 2. in unum coniunctum in 1. 3.
o) autem 3. p) componat auri 3. q) hoc ... CCCLX om. 3. r) CCCXL. 2. 4. s) Quod si
lect 3. t) V 3. u) hoc reliqua om. 3. v) CCIII 4.

1) Cfr. autem Cap. legib. add. 803, tom. I, p. 113, c. 1. et praef. ad Concil. de cleric. percuss. 10 l. c. p. 360.

XVII.

PACTA ET PRAECEPTA VENETICA.

840—927.

PRAEFATIO AD PACTA ET PRAECEPTA VENETICA.

⁵ *Regum et imperatorum Germaniae illos, qui Italiam quoque in potestate sua tenuerunt, et reges Italiae indigenos cum Venetis pacta fecisse, satis constat. Ex quibus vero usque ad aetatem Ottonis I. tria tantum nobis servata sunt, Hlotharii I. scilicet a. 840, Karoli III. a. 880, cuius praefationem vero infra conseras, Berengarii I. a. 888.*
¹⁰ *Sed non dubium est, quin pactum Hlotharii iam alia antecesserint aliaque secuta sint. Nam in ipso prius Ravennae initum allegatur (c. 2), 'pactum antierius' nominatur (c. 23), verba fiunt de renovando pacto (c. 5), quod in quinque tantum annos ratum erat (prologus p. 131, l. 5). Accedit, quod traditum est iam Karolum Magnum cum Venetis pactum esse. Cuius pactio, ut Fanta in 'Mitteilungen d. Inst. f. öst. GF.' tom. suppl. I,*
¹⁵ *p. 77 sqq. demonstravit, quem hic sequimur, a. 812. 813. effecta et exemplar omnium pactorum posteriorum habenda est, quam decessores Karoli Magni iam iamque ad verba fere omissis sane quibusdam vel additis repetiverunt (Fanta l. c. p. 68 sq.). Hoc pactum Karoli Magni pro parte (Fanta l. c. p. 92) ex illo ortum est, quod Liutprandus rex Langobardorum cum Paulutio duce Venetiarum intra annos 714—719. fecerat (Fanta*
²⁰ *l. c. p. 85 sq.; p. 89) et in nr. 233. quoque c. 26. allegatur. Quae vero sit summa pactorum et quo modo paulatim mutata sint, ex ipsis apparet et eis, quae exposuit Fanta in commentatione saepe laudata.**

Pacta ipsa ita composita sunt, ut primo in c. 1—8. vicissim rex vel vicini Venetorum (c. 1. 2. 6) et ipsi Veneti (c. 3—5. 7. 8) promissa et constitutiones faciant, deinde se-
²⁵ *quantur capitula, quae utrasque partes obligent (c. 9—23), denique illa, quae a partibus regis statuta sunt (c. 24—32; Fanta l. c. p. 104 sq.). Quae tamen portiones haud ita accurate distinctae sunt. Nam in ea, quae capita 9—23. comprehendit, ubi pleraque quidem apte personaliter ex persona unius partis dicta occurrunt (statuimus c. 11; parti vestre c. 13; partibus vestris c. 20), unum autem caput integrum (c. 17) insertum est,*
³⁰ *quod unum tantum partem constringat. Inter capita vero 24—32. unum est (c. 31), quod utramque partem obliget. Qua de causa verisimile est ad exemplum cartarum commutationis, de quibus cfr. Brunner, RG. d. Urkunde I. p. 19, pactorum quoque duplex exemplar confectum esse, qua re dictator in pacto formando inductus est modo hunc, modo illum dicentem introducere.*

Praeter pacta, quae reges pro vicinis Venetiarum in prologo nominatis inierunt, sua sponte Venetis possessionum confirmationes vel praecepta dederunt. Quorum nobis non tradita sunt nisi Hlotharii I. a. 840, Hludowici II. a. 856, cuius pactum intra annos 847—851. factum deperditum est (Fanta l. c. p. 69), Karoli III. a. 883, Widonis a. 891, Rudolphi 924, Hugonis a. 927, quae aequae ac pacta aliud ex alio transformata sunt. In illa praecepta gradatim singula quaedam statuta ex pactis transsumpta sunt, ita ut confirmationes Widonis, Rudolphi, Hugonis locum pacti tenerent.

Ut perspicuum sit, quae ratio inter transscriptum diploma et genuinum sit, ea, quae derivata sunt, minoribus typis imprimi curavimus.

In diplomatibus edendis opera et auxilio Pauli Kehr v. cl. usi sumus, qui collationes nobiscum communicavit et textus ipsos ex parte paravit.

233. PACTUM HLOTHARII I.

840.

Legitur in 1) Libro blanco fol. 7, nr. 1, qui nunc servatur in archivo rei publicae Venetiarum, olim in archivo Viennensi, praeditum hac inscriptione: Pactum inter Lotharium imperatorem et dominum Petrum ducem Venecie pro firma pace habenda inter aliquas civitates et loca ducatus Venecie propinqua; 2) cod. Trivisano fol. 39 ibidem servato. Praebent codices textum continuo scriptum (cfr. quae dixit Sickel in DD. I, p. 478); quo vero melius allegari possit, in capitula distincti singulisque numeros uncis inclusos addidi. Cum Pacta Karoli (PK.) et Berengarii (PB.) nostram pactionem ad verbum fere repetant, ipsa in textu parando adhibuimus. Cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1033. (B. deest; P. deest.)

In nomine domini nostri Yesu Christi Dei eterni. Anno incarnationis domini octingentesimo^a quadragesimo Lotarius^b divina ordinante providentia imperator augustus, anno imperii eius vigesimo sexto, octavo kal. Marcii, Papie civitatis palatio, hoc pactum suggerente ac supplicante Petro^c gloriosissimo duce Veneticorum inter Veneticos et vicinos eorum constituit ac describere iussit, ut ex utraque parte de observandis hiis constitutionibus sacramenta dentur et postea per observationem harum constitutionum pax firma inter illos perseveret. Vicini vero Veneticorum sunt, ad quos huius pacti ratio pertinet: Histrienses, Foroiulienses^d, Cenetenses^e, Tarvisanenses, Vincentenses, Montessilicenses^f, Gavalenses^g, Comaclenses^h, Ravenenses, Cesentensesⁱ, Ariminenses, Pisaureses, Fanenses^j, Senegalenses^k, Anconenses, Humanenses^l, Firmenses^m et Pinensesⁿ, quibus locis vel presenti tempore constituti sunt vel in futuro constituti fuerint, maiores atque minores. Quos constituit ipse imperator, ut^o cum Petro duce Veneticorum et cum ipso populo Veneticorum, id est^p: cum habitatoribus Rivo^q alto, castro^r Olivoli^s, Amorianas^t, Madamauco^u, Albiola^v,

a) octogesimo 1. b) Lotharius 2. c) pro 1. d) Forouilenses 1. e) Centenses 1.
f) Cesenetenses 2. g) Senogalienses 2. h) Firmenses 1. i) ita correxi secundum Pactum
Ottonis I, DD. I, p. 480; et 1; om. 2. k) idem 1. l) castro Helibolis 1.

1) Monseice. 2) Gavello, prope ad urbem Mirandola. 3) Comacchio. 4) Fano. 5) Umana.
6) Fermo. 7) Penne. 8) Rialto. 9) Castell Olivolo in urbe Venetiis. 10) Murano,
prope ad Venetias. 11) Malamocco, ad meridiem Venetiarum. 12) Palaestrina; cfr. Amati, Dizionario corographico dell' Italia I, p. 165.

Cluia¹³, Brundulo¹⁴, Fossiones^{m15}, Lauretum¹⁶, Torcelo¹⁷, Amianas¹⁸, Buriano¹⁹, 840.
Civitate nova²⁰, Fines²¹, Equilo²², Caprulas²³, Gradus, Caput Argeles²⁴ et cum
omnibus hiis locis habitantibus, tam episcopis ac sacerdotibus quamⁿ et^o primatibus
seu reliquo populo, et cuncta^p generalitate ad ducatum Venetie pertinentibus^a hoc
5 pactum observare deberent per annos constitutos numero^r quinque, ut nulla malitia
nec lesio inter partes proveniat; et^s si, quod absit, aliquod^a malum inter partes
commisum fuerit, secundum pacti huius seriem emendare et iustitiam conservare
ad invicem repromittunt.

(1.) Et si excursus in finibus vestris Veneciarum factus fuerit, persona ipsa^t,
10 que in capite fuerit ad eandem malitiam fatiendam, intra sexaginta dies parti vestre
tradatur^u, et omnia, que fuerint [ablata^v], in duplum restituantur; et si ipsum duplum
vobis non composuerimus, aut si personam ipsam manibus vestris non dederimus
infra sexaginta dies, pro unaquaque persona, que ipsam^w malitiam perpetraverit,
auri solidos quingentos componamus.

15 (2.) Et volumus, ut omnes homines vestros, postquam pactum antea factum
fuit Ravenne²⁵, qui ad nos confugium fecerunt, si eos invenire potuerimus, ad partem
vestram restituamus.

(3.) Similiter repromittimus vobis, ut homines christianos de potestate vel regno
dominationis vestre²⁶ scientes non emamus nec venundamus nec pro quolibet ingenio
20 transponamus, ut captivitatem paciantur aut eos suus dominus perdat; sed neque
aliquem christianum alicubi^x qualibet occasione transponamus ad hoc, ut propterea
in potestate paganorum deveniat²⁷. Et si invenerimus, quod aliquis eos in ducatus
nostris adduxerit, modis omnibus ad partem vestram reddamus, qui ipsa mancipia
christiana adduxerit venundanda^y, et omnia, que secum adduxerit, ipse, qui eos ad-
25 prehenderit, habeat concessa²⁸.

(4.) De captivis vero, si inventi fuerint in ducatus nostris: ipsas personas,
que ipsos captivos transposuerint, cum omnibus rebus et familiis ad partem vestram
reddamus; et si hoc factum non fuerit, tunc prebeat sacramentum iudex loci illius,
ubi ipsa mancipia requiruntur, cum quinque electis, quales pars vestra elegerit, quod
30 ea mancipia illuc^z non fuissent suscepta nec inde transposita.

(5.) Et hoc spondimus, ut, quicumque post renovationem huius pacti ad^a nos
confugium fecerint^b, cum^c rebus eorum^c parti vestre reddantur.

(6.) Si autem aliqua^d scamera²⁹ aut hostis vel qualiscumque persona per fines
nostros contra vos ad vestram lesionem vel ad vestra loca venire temptaverit et ad

35 l*) Clugiae 2. m) Susciones 1. n) qua 1. o) om. 2. p) cuncte generalitati 1.
q) pertinente 1. r) numerum 1. s) ita PK. PB.; et si quid aliquid 1; et si aliquod 2. t) ita PK.
PB.; personam ipsam codd. u) tradantur codd. v) suppl. ex PK.; om. codd. w) ipsa malitia
perpetravat 1. x) ita PK. PB.; alicui 1; aliqui 2. y) venundandam 1. z) illie 1. a) ad nos
om. 1. b) ita PB.; fecerit codd. c) cum ... eorum om. 1. d) ita PK.; aliquas codd.

40 13) Chioggia. 14) Brondolo. 15) Fossone. 16) Loreo, ad orientem Adriae urbis.
17) Torcello, ad septentrionem Venetiarum. 18) Erat insula Venetiarum. 19) Burano. 20) Cfr.
Stumpf, Acta imperii inedita p. 37, nr. 30: in terminationem Civitatis nove, que vocatur Heracliana.
Eraclea ad ostium Plavis fluvii sita erat; cfr. Amati, l. c. III, p. 534 sq. 21) Fine, hodie non
exstat; erat autem sita prope ad Equilium; cfr. Amati, l. c. p. 710. 22) Equilio vel Iesolo
45 erat usque ad a. 1466. episcopatus; hodie Cavazuccherina; cfr. Amati l. c. p. 533. 23) Caorle.
24) Cavarzere ad oppidum Rovigo; cfr. Amati, l. c. II, p. 817. 25) Cfr. Fanta l. c. p. 68 sq.
26) sc. Hlotharii; Fanta l. c. p. 104 sq. 27) Cfr. Cap. Mantuan. 781?, tom. I, p. 190, c. 7.
28) Ad exemplum huius capituli in pacto anteriore deperdito Sicardi pactio cum Neapolitanis a. 836. facta
c. 3, LL. IV, p. 218, composita est; cfr. Fanta l. c. p. 93. 29) Id est spia, spio, explorator Gloss. ad

840. nostram^e pervenerit notitiam, mox sine aliqua tarditate vobis nunciabimus^f, ita ut per nos nullam lesionem habeatis³⁰.

(7.) Et³¹ hoc statuimus ut, quodcumque^g mandatum domini imperatoris Lotharii clarissimi augusti vel missorum eius nobis^h nuntiatum fuerit, inter utrasque partes ad vestrum solatium navalemⁱ exercitum contra generationes Selavorum, 5 inimicos silicet vestros, in quo potuerimus, solatium prestare debeamus absque ulla occasione³².

(8.) Spondimus quoque, ut nullum inimicorum, qui contra vos vestrasque partes sunt vel fuerint, nos, qui modo sumus vel qui fuerint, adiutorium ad vestram lesionem faciendam prebere debeamus sub quolibet ingenio infra hoc spatio pacti. 10

(9.) Si enim furtum inter partes [factum^k] fuerit, in quadruplum³³ restituatur^l.

(10.) Si³⁴ servi aut ancille infra hoc spatium inter partes confugerint^m, cum omnibus rebus, quas detulerint secum, reddantur, et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, pro unoquoque singulos auri solidos recipiat, sic tamen utⁿ, si amplius requiritur, per sacramentum ydoneum dominis illorum satisfactum fiat^o. Si³⁵ vero 15 iudex ipsos fugitivos suscepit et eos reddere negaverit et exinde aliud^p confugium fecerint, pro unoquoque fugitivo auri soldi^q septuaginta duo componantur.

(11.) Et hoc statuimus de fugitivis, de quibus constat, ad quos^r iudices vel loca ipsi fugitivi fugerint: quodsi dubium fuerit^s et denegaverit^t iudex vel auctor^{t*} loci illius, in quo liberi et servi requiruntur, tunc prebeant^u sacramentum duodecim 20 electi, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos habeant nec in conscientia eorum sint^u nec aliquas res eorum secum habuerint^u. Si autem hoc distulerit facere, post primam et secundam contestationem³⁶ presentia [testium^v peractam] per iussionem iudicis sui liceat eum pignerare hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen ut ipsum pignus post peractam iustitiam in integro reddatur³⁷. 25

(12.) Et nullatenus liceat alicui per alia loca pignus accipere, nisi ubi fugitivi aut causa requiritur, ibi^w pigneretur; et si pignratio pervenerit, [non^x presumat alia pars pro pignere aliam pignerare³⁸, sed expectet ad audiendum, ita sane ut cause in sex mensium spatio fiant et sint finite cause, reddens prius, quod ex iudicio 30 condempnatus fuit^x], et pignus suum recipiat. Si autem infra sex menses post-

e) ita PK. PB.; vestram codd. f) nunciamus l. g) ita PB.; quodcumque codd. h) ita PK.; vobis codd.; cfr. Fanta l. c. p. 74. i) novali l. k) suppl. ex PK. PB.; om. codd. l) ita PB.; restituantur codd. m) ita PK. PB.; confugerit codd. n) om. l. o) sit 2. p) alium l. q) ita PK.; solidos 1; solid. 2. r) ita PB.; vos codd. s) fuerint l. t) ita PK. PB.; denegaverint codd. t*) lege: actor. u) ita PB.; prebeat, sit, habuerit codd. v) test. peract. suppl. ex PB.; om. codd. et PK. 35 w) ita PK. PB.; aut codd. x) Verba non ... fuit suppl. ex PB.; in codd. et in PK. errore scribae omissa sunt.

Lib. Pap. Roth. 5, LL. IV, p. 293; Comment. ad Lombardam I, 1, ed. Anschütz p. 15; cfr. Osenbrüggen, Strafrecht der Langobarden p. 44 sq. — Aliter Gloss. Matrit. 4, l. c. p. 651: Scamara. Id est furtum; Gloss. Cav. 102, l. c. p. 655; Gloss. Vatic. 84, l. c.; J. Grimm, RA. p. 635.

30) Haec ad verba fere recepta sunt in Sicardi pactionem, l. c. p. 218, c. 1; cfr. Fanta l. c. p. 93. 40

31) Fanta l. c. p. 74 sq. demonstravit hoc capitulum ex anteriore quodam pacto Karoli Magni sumptum videri. 32) Excusatione in Pacto Berengarii, infra nr. 238, c. 7. 33) In iure Romano, Inst.

Iust. IV, 1, § 5, quadruplum in manifesto tantum furto restituendum est. 34) Desumptum ex Edict. Roth. 264, LL. IV, p. 64, quocum ad verba fere consentit; cfr. Fanta l. c. p. 90. — Sicardi pact., l. c.

p. 219, c. 6. haud dubie ad nostrum caput comparatum est; cfr. Fanta l. c. p. 93. 35) Cfr. Edict. 45

Langob. Liutpr. 44 l. c. p. 127; Capp. per se scrib. 818. 819, tom. I, p. 287, c. 1; Pippini Cap. 782—786, l. c. p. 193, c. 9. 36) Edict. Roth. 245, l. c. p. 60. post tertiam demum contestationem pignorationem

concedit; cfr. Wach, Arrestprocess I, p. 30 sq. 37) Cfr. Edict. Roth. 252, sub fine, l. c. p. 62;

Liutpr. 108, l. c. p. 151. 38) Quod hodie 'Gegenpfändung' vocamus.

posuerit^y ipse iudex aut alia persona, que^z pignus tulit, iudicium habere, post 840. transactos illos sex menses in duplum iudex loci illius omnimodo ipsa pignera reddat. Nam si quis de alio loco pignus tollere^a presumpserit aut sine causa tulerit vel aliquem [pro^b] pignere pignerare presumpserit, in duplo, quod tulerit, restituat³⁹.

5 (13.) Si vero equi vel eque aut armentum aut aliqua quadrupedia fuerint ablata aut semetipsa aberraverint^c, modis omnibus parti vestre reddantur. Quodsi post primam et secundam contestationem minime reddita fuerint, tunc proveniat^d pignatio de loco, ubi hoc requiritur, usque dum pars parti satisfiat; et post satisfactionem ipsa pignera reddantur.

10 (14.) Et hoc stetit, ut, si fugitivi seu^e res redditae fuerint et per sacramentum satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti sive reddendi sive iurandi securitatem fatiat.

(15.) Si quis vero infra hoc spatium^f pignerare presumpserit excepta memorata capitula causam perdat, et quod tulerit restituat.

15 (16.) Negocia^g⁴⁰ autem inter partes liceat dare, quod inter eos convenerit vel invenire potuerint sine aliqua violentia aut contrarietate exceptis ab^h aliis, ita ut equa conditio utrarumque partium negociatoribus, in quibus fuerit, conservetur.

(17.) De ripatico vero et transitorisⁱ fluminum stetit, ut secundum antiquam consuetudinem debeamus tollere per portus^k nostros et flumina et nullum gravamen
20 vel violentiam fatiamus; et si factum fuerit [et^b] ad nostram notitiam pervenerit, ab eis fatiamus exinde iustitiam facere. Et homines vestri licentiam habeant per terram ambulandi vel flumina transeundi, ubi voluerint; similiter et homines nostri per mare.

(18.) Sed et hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenerit, legatarii inter
25 partes non detineantur, sed securi ad propria redeant; similiter epistolarii, si detenti fuerint, relaxentur et componantur eis solidi^l trecenti; et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidi^l mille, et ipsa persona tradatur in manibus illorum⁴¹.

(19.) Si⁴² quis inter partes causas habuerit, vadat semel vel^m bis cum epistola
30 iudicis sui et, si ei iustitia minime facta fuerit infra dies quatuordecim, si ipse homo, unde iustitiaⁿ requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies septem licentiam habeat pignerare iudicem⁴³, qui in ipso tempore ordinatus fuerit, infra casam suam, quantum ipsum debitum fuerit; et ipsum pignus salvum sit usque ad supranominatas noctes. Et si ipsum pignus antesteterit, componantur solidi XII causa manente, ut inantea
35 iterum pignatio^o fiat, ubi potuerit in fines, ubi causa requiritur; sic tamen ut, ubi iudicium ambabus partibus denuntiatum fuerit resedentes duo de utraque parte de loco, ubi causa requiritur, et quod ipsi per evangelia determinaverint, pars parti satisfiat.

y) ita Fanta l. c. p. 125. bene coniecit; proposuerit codd. PK. PB.. z) ita PB.; qui codd.

40 a) tulere 1. b) suppl. ex PK. PB.; om. codd. c) aberraverit PK. PB.; alienaverit codd. d) ita PK. PB.; proveniant pignera vel 1; proveniat pignera 2. e) se 1. f) spatio 1. g) ita PB.; negotii codd. h) om. 1. i) transituras 1. k) portos 1. l) solidos 1. m) ita PK. PB.; om. 1; et 2. n) iustitiam 1. o) ita PK. PB.; pignatione codd.; non add. codd. et PK., quod deest in PB. et Sicardi pactione l. c.

39) Edict. Roth. 248, l. c. p. 60; Liutpr. 15, l. c. p. 114. 40) Fanta l. c. p. 94. putat hoc et in-
45 sequens caput transformatum esse in Sicardi pactione c. 5. 13, LL. IV, p. 219 sq. 41) Cfr. Edict. Langob. Liutpr. 20, l. c. p. 117. 42) Compositum ex Edict. Langob. Liutpr. 27, l. c. p. 119 sq., quocum ad verba fere partim consentit; cfr. Fanta l. c. p. 91. — Receptum est in Sicardi pactionem l. c. p. 219, c. 8; Fanta l. c. p. 94. 43) Cfr. Wach l. c. p. 26 sq.

840. (20.) Addimus⁴⁴ etenim: si quis homicidia^p perpetraverit stante pacto, modis omnibus partibus vestris ligati tradantur, quanti in ipso homicidio mixti fuerint; et si distulerit^q eos tradere, pro^r unaquaque persona componat auri solidos CCC. Et si aliquis^s in silva pignerationem facere voluerit, sic fiat sine homicidio; et si, quod absit, homicidium factum fuerit in libero homine, componat pro ipso solidos CCC et 5 pro servo solidos quinquaginta⁴⁵; et si plage peracte fuerint in libero homine, componat solidos quinquaginta et pro servo solidos XXX.

(21.) Et hoc stetit, ut de feminis ac mulieribus seu puellis vel gregibus⁴⁶ equarum vel gregibus porcorum indomitorum^t nulla pignratio fieri debeat; et si qua pars facere presumpserit, componat solidos quinquaginta, et ipsa pignratio 10 salva restituatur^u.

(22.) Similiter stetit, ut in rebus^v sanctorum ecclesiarumque Dei nulla pignratio fieri debeat, excepto si cum sacerdotibus ipsarum ecclesiarum causas habuerit; et antea compellatio fiat semel aut bis; postea^w fieri debeat pignratio⁴⁷; nam^x qui aliter facere presumpserit, duplum componat⁴⁸, et si nesciens pignraverit, prebeat 15 sacramentum⁴⁹, et sit sollicitus, ut ipsum pignus salvum restituat.

(23.) Et hoc stetit de cautionibus^y sive de quibuslibet commendationibus, ut, si quis aliquid^z dederit ad negociandum sive aliqua pignera posuerit et solidos mutuaverit, ut secundum legem⁵⁰ et iustitiam incedat iudicium; et iustitiam fatiat pars 20 parti de hiis et similibus causis, de quibus in anteriori pacto continetur.

(24.) Et hoc stetit, ut de capulo, [quod^a] Rivoaltenses, Amorianenses, Methamaucenses^b, Albiolenses, Torcelenses, Commanences^c⁵¹ fecerunt ab hodie in annos XXX, ubi capulaverunt, habeant licentiam capulandi, sicut supradictos annos habuerunt consuetudinem, sive per flumina, sive per mare; et flumina, que aperta habuerunt^d in fine Tarvisiana, ab hodie in annos triginta reaperiantur^e. 25

(25.) Equilenses vero capulare debent in ripa sancti Zenonis⁵² usque ad fossam Metamauri⁵³ et Gentionis⁵² secundum consuetudinem omnem arborem non portantem et vegere cum carro aut ad collum aut quantum sibi placuerit anteposita^f fossa^f Gentionis, ubi minime presumat cum nave introire; et arbores non portantes infra ipsos fines designatas licentiam habeat, quantum sibi ad collum portare potuerit, 30 lignamen faciendum, non ad pectus trahendum, nec amplius per nullum capitulum arbores portantes deleret^g; et qui presumpserit arbores portantes delere, componat solidos C, et si aliter introire presumpserit, suprascripte subiaceat pene. Et licentiam habeant peculia vestra in ipsos fines pascere [et^h] pabulare.

p) homicida 1. q) ita codd. et PB.; distulerint PK. r) per unamquamque personam 1. 35
s) aliquem 1. t) indomitos 1. u) restituat 1. v) ita PK.; res codd. w) posita 1. x) ita PK.;
nam qualiter codd. y) ita PK. PB.; causationibus codd. z) aliquis 1. a) suppl. ex PK. PB.;
om. codd. b) Mecamaucenses 1. c) Commanenses 2. PK.; PB. et PO. hoc loco praebent Amianenses.
d) fuerunt 1. e) reperiantur codd. f) ita PB.; antepositam causa 1; anteposita causa 2. g) delere 2;
delendum PK. h) suppl. ex PB.; om. codd. 40

44) Ex hoc capite Sicardi pactionis c. 7. 9, l. c. p. 219, derivata esse dicit Fanta l. c. p. 94.

45) Hae compositiones concordant cum Edict. Langob. Liutpr. 62, l. c. p. 132. et Edict. Roth. 130, l. c. p. 30, pro libero et servo primi ordinis. 46) Cfr. Edict. Roth. 249, l. c. p. 61; Liutpr. 146, l. c. p. 173.

47) Wach l. c. p. 29 sq. 48) Cfr. supra c. 12. sub fine. 49) Edict. Roth. 248, l. c. p. 60. 50) Edict. Langob. Liutpr. 16. 67, l. c. p. 114. 134; cfr. Fanta l. c. p. 92. 51) Qui sint, dicere non possum; 45

inter vicinos Venetorum supra p. 130 sq. non nominantur. Fortasse legendum est: Commacini, de quibus vide Memorator. de merced. Commacinorum, LL. IV, p. 176; Diez, Etymol. WB. d. roman. Sprachen II, s. v. maçon. 52) Quid sit, dici non potest. 53) Id est: Metamauci, Malamocco? cfr. Böhm-Mühlbacher nr. 1033.

(26.) De finibus autem Civitatis nove statuimus, ut, sicut a tempore Liuth- 840.
prandi regis terminatio facta est⁵⁴ inter Paulutionem⁵⁵ ducem et Marcellum magistrum
militum^k, ita permanere debeat^l, secundum quod Aistulfus ad vos Civitatinos novos
largitus est.

5 (27.) Placuit autem super hec omnia, ut missi domini Lotharii^m imperatoris
omni tempore parati sint iustitias facere, ita ut unusquisque ex utraque parte suam
pleniter recipiat iustitiam; et ipsi missi ad partem domini nostri, quicquidⁿ iussum
fuerit, recipiantⁿ.

(28.) Peculiarum quoque^o vestrarum partium^p greges^q pascere debeat cum
10 securitate usque in terminum, quem posuit Paulutius^r dux cum Civitatinis novis^s,
sicut in pacto legitur, de Plave maiore⁵⁶ usque in Plave sicca⁵⁷, quod est terminus
vel proprietas vestra.

(29.) Caprisani vero in silva, ubi capulaverunt, in fines Foroiulianos^t semper
fatiant^u redditum, et ea capulent, sicut antea capulaverunt.

15 (30.) Et stetit, ut de Gradense civitate secundum antiquam consuetudinem
debeat dare⁵⁸ et capulas facere, ubi antea fecerunt in fine^v Foroiuliano, sicut
antiquitus fecistis^w⁵⁹.

(31.) Reservamus in eodem pacto, ut pars parti de causis ecclesiarum et
monasteriorum iustitias fatiant.

20 (32.) Et⁶⁰ hoc stetit de Clugiensibus^x, ut revertantur^y per loca sua ad habi-
tandum.

(33.) De eunuchis vero statuimus, ut, si quis eos abinde^z inantea facere
presumpserit secundum inolitam consuetudinem, ut ipsam penam⁶¹ sustineat ipse aut
se de nobis redimat; et si hoc negaverit se fecisse, cum duodecim electis se in-
25 culpabillem reddat, sin autem, penam sustineat.

(34.) Volumus⁶², ut pro sex mancusis solum ab uno homine sacramentum
recipiatur, et si plus fuerit usque ad duodecim manculos, duorum hominum iura-
mentum sit satisfactum; et ita usque ad duodecim libras Veneticorum semper ad-
dendum per duodecim electos iuratores perveniat, ut^a, quantae sint librae, tanti sint
30 etiam iuratores^a⁶³; nam si ultra duodecim librarum questio fuerit, iuratores ultra
duodecim non excedant.

(35.) Statuimus enim de pigneribus, que inter partes posita fuerint, ut, si
qua contentio de hiis orta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit^b.

i) Paulinonem 1. k) magistro milite 1. l) debeant 1. m) Lotarii 2. n) ita PB.;
35 queque fuerit recipiat *codd.* o) ita PB.; peculiarumque *codd.* p) et portium 2. q) grege 1.
r) Paulicius 1. s) Civitatinos novos 1. t) Foroiuliano 1. u) fatiunt 1. v) fines 1. w) ita PB.;
cessistis *codd.* x) Clugiensis 1. y) revertatur 1. z) abhinc 2. a) ut quantae ... iuratores om. 1.
b) In margine *cod.* 2: desunt reliqua; *cfr.* PB.

54) A. 714—717; *cfr.* Fanta l. c. p. 89. 55) Id est: inter Liutprandum et Venetos Paulutionem
40 et Marcellum; *cfr.* Fanta l. c. p. 86 sq. 56) Piave flumen. 57) Monticano rivus; *cfr.* Kohl-
schütter, Venedig unter Peter II. p. 23, n. 5. 58) Sc.: redditum. 59) Hic aequae ac in PK.
capitulum de tributo a Venetis solvendo deletum est; *cfr.* PB., c. 30. et Fanta l. c. p. 62. 77. 60) *Cfr.*
supra p. 132, n. 31. 61) Sc.: castrationis. 62) *Cfr.* Edict. Roth. 359, l. c. p. 82. 63) *Cfr.*
Aethelredi I, 1, 3 vetus versio, Schmid, Gesetze d. Angelsachsen, ed. 2. p. 201: iusiurandum unius librae.

840.

234. PRAECEPTUM HLOTHARII I.

840. Sept. 1.

Exstat in 1) Libro blanco fol. 10^v nr. 2, ubi inscribitur: Privilegium confirmationis Lotharii imperatoris factum domino Petro duci Venetiarum de rebus ducatus Venecie, que infra dictionem sui imperii consistere noscebantur; 2) Chronica Andreae Danduli, de cuius permultis codicibus uno tantum atque antiquissimo codice servato in bibliotheca Marciana, Zanetti 400, ex collatione Henrici Simonsfeld v. cl. usi sumus. Errore conductus E. Mühlbacher, Böhmer-Mühlbacher nr. 1054, laudans Romanin, Storia di Venezia, dicit, praeceptum nostrum etiam servari in cod. Trivisano. Sed Romanin l. c. I, p. 362. ipsum edidit ex Chronica Danduli et l. c. II, p. 465. variantes lectiones ex Libro blanco attulit.

De indicio temporis cfr. Mühlbacher in 'SB. d. Wien. Ak., phil.-hist. Cl.', tom. LXXXV, p. 498. (B. deest; P. deest.)

In nomine domini nostri Iesu Christi Dei eterni. Lotharius divina ordinante providentia imperator augustus. Dignum est, ut celsitudo imperialis, quantum ceteros honoris ac potestatis fastigio antecellit, tantum erga omnes pietatis sue munus impendere satagat. Igitur omnium fidelium sancte Dei ecclesie [ac^a] nostrorum presentium silicet^b et futurorum, comperiat magnitudo, quia Petrus dux ac spatharius Veneticorum per Heverardum fidelem comitem nostrum¹ ac per missum suum Patrium nomine nostram deprecatus est maiestatem, ut ex rebus sui duchatus, que infra dictionem imperii nostri consistere noscuntur, confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus, per quod ipse ac patriarcha, pontifices atque populus illi subiectus sibi debitas^c res absque cuiusquam contrarietate seu refragatione retinere quivissent, quemadmodum temporibus avi^d nostri Karoli per decretum cum Grecis sanccitum² possiderunt. Cuius petitionem, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes hos excelentie nostre apices decrevimus fieri, per quos statuentes decernimus^e, ut nullus in territoriis, locis pecculiariis aut ecclesiis, domibus seu rebus et reliquis possessionibus presignati duchatus, que infra potestatem imperii nostri site esse noscuntur, iniquam ingerere presumat^f inquietudinem, diminorationem seu calumpniosam contradictionem aut subtractionem nephandam; set liceat eas prefato duci, patriarche, episcopis ac populo sibi subiecto seu successoribus eorum ac heredibus quiete absque cuiusquam insultantis machinatione aut sinistra^g quippiam^h molientis tergiversatione iure gubernare et gubernando, prout liquidius in presignatoⁱ decreto continetur, legaliter possidere. Et ut hec nostrae^k confirmationis atque corroborationis auctoritas a fidelibus sancte Dei ecclesie et nostris verius credatur et nostris successoribus per tempora labentia omni munimine stabiliatur, manu propria fideliter eam firmavimus, et anuli nostri impressione adsignari^l iussimus.

a) om. codd.; suppl. ex Praec. Hlud. II. b) om. 2. c) debita 1. d) avii 1. e) decrevimus 2. f) presumant 2. g) sinistrum 1. h) cuiuspiam 2. i) praedesignato 2. k) nostra 1. l) signari 2.

40

1) Comitem marchionem Foriulii; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 119. 2) Spectat ad pacem inter Karolum et Graecos a. 812. factam; cfr. Fanta l. c. p. 81 sq.; p. 85.

Signum^m Lotharii serenissimi augusti.

840.

Ercambaldusⁿ notarius ...

Data Kal. Sept. anno Christo propitio imperii domini Lotharii piissimi augusti in Italia XXII. et in Francia II, indictione octava^o; actum Teodonis villa palacio regio; in Dei nomine feliciter amen^m.

m) Signum ... amen om. cod. Marc. et codd. Estenses Chron. Danduli apud Muratorium, SS. rer. Ital. XII, col. 177, qui tamen affert ex cod. Ambros. Chron. Danduli, ubi exstat monogramma falsum et leguntur Crombaldus et Thermis villa pro Ercambaldus et Theodonis villa. n) Ercambaldi not. 1. o) pro IV.

235. PRAECEPTUM HLUDOWICI II.

856. Mart. 23.

Traditum est in: 1) *Libro blanco fol. 11, nr. 3, qui exhibet inscriptionem: Privilegium confirmationis Ludovici imperatoris factum supradicto Petro duci Venecie;* 2) *cod. Trivisano fol. 49. Praeceptum Hlotharii ad verbum repetitur. Cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1171.* (B. deest; P. deest.)

15 In nomine domini nostri Yesu Christi Dei eterni. Ludovicus^a gratia Dei imperator augustus. Dignum est, ut celsitudo imperialis, quantum ceteros^b honoris ac potestatis fastigio antecellit, tantum erga omnes pietatis sue munus impendere satagat. Igitur omnium fidelium sancte Dei ecclesie ac nostrorum, presentium silicet et futurorum, comperiat magnitudo, quia Petrus dux ac spatharius Veneticorum per Everardum dilectissimum ducem et familiarem
20 nostrum atque per missum suum^c Deusdedit nomine nostram deprecatus est maiestatem, ut ex rebus sui ducatus, que infra ditionem imperii nostri consistere noscuntur, confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus, per quod ipse ac patriarcha, pontifices atque populus sibi subiectus sibi debitas res absque cuiuspiam contrarietate seu refragatione retinere quivissent^d, quemadmodum temporibus bisavi^e nostri Karoli per decretum cum Grecis sancitum possiderunt.
25 Cuius petitionem, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes hos excellentie nostre apices decrevimus fieri, per quos statuantes decernimus^f, ut nullus in territoriis, locis peculiariis^g aut ecclesiis, domibus seu rebus et reliquis possessionibus presignati ducatus, que infra potestatem imperii nostri scita esse noscuntur, iniquam ingerere presumat^h inquietudinem, diminorationem seu calumniosam contradictionem aut subtractionem nefandam; sed liceat
30 eas prefato duci, patriarche, episcopis ac populo sibi subiecto seu^c successoribus eorum ac heredibus quiete absque cuiusquam insultantis machinatione aut sinistra quippiam molientis tergiversationeⁱ iure gubernare et gubernando, prout liquidius in presignato decreto continetur, legaliter possidere^k. Et ut hec nostre confirmationis atque corroborationis auctoritas a fidelibus sancte Dei ecclesie et nostris verius credatur et a nostris successoribus per tempora labentia
35 omni munimine stabiliatur, manu propria subter eam firmavimus, et anuli nostri impressione adsignari iussimus.

Signum (M.) Lodovici^l gloriosissimi augusti.

Data X. Kal. Aprilis anno Christo propitio imperii domini Lodovici^m serenissimi augusti in Italia VIⁿ, indictione IV; actum Mantua^o palatio regio; in Dei nomine
40 feliciter amen.

a) Hlodovicus 2. b) ceteris 1. c) om. 1. d) quivisset 1. e) bisavii 1. f) decrevimus 1. g) peculiaribus 2. h) presumant 1. i) tergiversationem 1. k) postulare 1. l) Hlodovici secundi 2. m) Hlodovici excellentissimi 2. n) V 2. o) Mantuae 2.

880.

236. PACTUM KAROLI III.

880. Ian. 11.

Pactum Karoli, quod in uno codice Trivisano fol. 54. exstat et primo publici iuris factum est a Fanta in 'Mitteilungen d. Inst. f. öst. GF.' tom. suppl. I, p. 123 sqq., ad verbum consentit cum Pacto Hlotharii, supra p. 130. edito, ita ut Karolus in c. 7. 27. ad exemplum Hlotharii imperator nominetur. Tamen verisimile est nostrum non ad exemplar Pacti Hlotharii scriptum esse, cum hoc non valeret, nisi in quinque annos, sed ex pacto derivatum, quod Karolus ipse antea itemque Paviae inisset (c. 2). De tempore, quo de pacto ageretur et diploma ipsum conficeretur, cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1554.

In capite 12. Pacti et Karoli et Hlotharii verbis non presumat ... condemnatus 10 fuit omissis atque in capite 19. verbo non addito sensus plane corruptus est. Ex qua consensione codicum cum efficeretur menda codicum Pacti Hlotharii I. etiam in exemplar authenticum Pacti Karoli III., si genuinum esset, recepta esse, K. Zeumer, ut nobiscum benevolenter communicavit, de genuinitate Pacti Karoli III. suspicatur.

Pactum Hlotharii et Berengarii litteris PHL. PB. signavi; cfr. supra p. 130, praef. 15 (B. deest; P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Karolus divina favente gratia rex, anno autem regni eius hic in Italia in Dei nomine primo, inditione tertiadecima, tertio Idus Ianuarii, Ravenna urbe, hoc pactum sugerente ac suplicante Urso^a Veneticorum duce inter Veneticos ac vicinos eorum constituit ac renovando describi et competenter or- 20 dinari iussit, ut ex utraque^b parte de observandis his constitutionibus sacramenta dentur et postea per observationem harum constitutionum pax firma inter illos perseveret. Vicini vero Veneticorum sunt, ad quos huius pacti ratio pertinet^c: Istrienses, Foroiulienses, Cenetenses, Tarvisianenses, Vincentinenses, Montesilicenses, Patavienses, Ferrarienses, Cavallenses, Comaclenses, Raven- nates, Cesenetenses, Ariminenses, Pisauenses, Fanenses, Senegallienses, Anconenses, Humanenses, 25 Firmenses et Quinenses^d, etiam totius regni nostri, in quibus locis quicumque vel presenti tempore constitutus est vel futuris temporibus constitutus fuerit^e, maiores atque minores. Quod constituit^f ipse vero piissimus rex cum Urso duce Veneticorum et cum ipso populo Veneticorum, id est: cum habitatoribus Rivoalti, castri Olivoli, Amorianae, Methamaucensis, Albiolae, Clugiae, Brunduli, Fossiones, Laureti, Torcelli, Amiani, Burianae, Civitatis novae, Finis, Equili, 30 Caprularum, Gradus, Caput Argeris et cum omnibus habitatoribus, tam episcopis et sacerdotibus quam et primatibus seu et reliquo populo, et cuncta generalitate ad ducatum Venetiae pertinentibus hoc pactum observare debent per annos constitutos numero quinque, ut nulla malitia nec laesio inter partes facta proveniat; et si, quod absit, aliquid mali inter partes commissum fuerit, secundum pacti huius seriem emendare et iustitiam conservare ad invicem repromittant, cuius- 35 cumque gentis sit.

(1.) Quod si excursus in finibus vestris Venetiarum factus fuerit, persona ipsa, quae in capite fuerit ad eandem malitiam faciendam, intra sexaginta dies parti vestrae tradatur^g, et omnia, quae fuerint ablata, in duplum restituantur; quod si ipsum duplum vobis non composuerimus, aut si personam ipsam vestris manibus non dederimus infra sexaginta dies, pro unaquaque per- 40 sona, quae ipsam malitiam perpetraverit, auri solidos quingentos componamus^h.

(2.) Et volumus, ut omnes homines vestros, postquam pactum antierius factum fuit Paviaeⁱ, qui ad nos confugium fecerunt, si eos invenire potuerimus, ad partem vestram restituamusⁱ.

a) gloriosissimo add. PHL. b) nostra c. c) Cod. hoc loco addit Icadicis, quod e Tradicis correctum esse videtur; Fanta l. c. p. 123. legi vult Italicis, cum Dümmler in 'Forschungen z. D. Gesch.' 45 tom. X, p. 279. in PB. non immerito tamquam glossam delet. d) Pinenses PHL.; Picnenses Pactum Ottonis I. e) constituens c. f) constituerunt c. g) tradantur c. h) componā c. i) restituā c.

1) Cfr. Fanta l. c. p. 69.

(3.) Similiter repromisistis^k nobis, ut homines christianos, qui liberi sint, de potestate 880. vel regno dominationis nostrae scienter non emamus nec venundamus nec pro quolibet ingenio transponamus, ut captivitatem patiantur aut^l eos suos dominus perdat; sed neque aliquem christianum alicubi qualibet occasione transponamus ad hoc, ut propterea in potestate paganorum
5 deveniat. Et si invenerimus, quod aliquis eos in ducatum nostrum adduxerit, modis omnibus ad partem vestram reddere debeamus, qui ipsa mancipia adduxerit christiana venundanda, et omnia, quae secum adduxerit, ipse, qui eos adprehenderet, habeat concessa sibi.

(4.) De captivis vero, qui inventi fuerint^m in ducatibus nostris: ipsas personas, quae eosdem captivos transposuerintⁿ, cum omnibus rebus [et^o] familiis ad partem vestram reddamus;
10 et si hoc factum non fuerit, tunc prebeat sacramentum iudex loci illius, ubi ipsa mancipia requiruntur, cum quinque^p ellectis, quales pars vestra elegerit, quod ea mancipia illuc suscepta non fuerint nec inde transposita.

(5.) Et hoc spondemus, ut, quicumque post renovationem huius pacti ad nos confugium fecerunt, cum omnibus rebus eorum parti vestrae reddantur.

15 (6.) Si autem scamara aliqua vel hostis aut qualiscumque persona per fines nostros contra vos ad vestram laesionem vel ad vestra loca venire tentaverit et ad nostram notitiam pervenerit, mox sine aliqua tarditate vobis nunciabimus, ita ut per nos nullam habeatis laesionem.

(7.) Et hoc statuimus, ut, quodcumque^q mandatum domini imperatoris Caroli clarissimi augusti vel missorum eius nobis fuerit nunciatum, inter utrasque partes ad vestrum solatium cum
20 navali exercitu contra generationes Sclavorum, inimicos scilicet vestros, in quo potuerimus, solatium prestare debeamus absque ulla occasione.

(8.) Spondemus quoque, ut nullum inimicorum, qui contra vos vestrasque partes sunt vel qui fuerint, nos, qui modo sumus vel qui fuerint, adiutorium ad vestram laesionem faciendam praebere debeamus sub quolibet ingenio infra hoc spatium pacti.

25 (9.) Si enim furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur^r.

(10.) Si servi aut ancillae infra hoc spatium inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas detulerint secum, reddantur, et iudex, qui ipsos fugitivos rediderit, pro unoquoque singulos solidos auri recipiat, sic tamen ut, si amplius [requiritur^s], per sacramentum idoneum dominis illorum satisfactum fiat. Si vero iudex ipsos fugitivos susceperit et eos negaverit reddere et
30 exinde aliud confugium fecerint, pro unoquoque fugitivo auri solidi septuaginta duo componantur.

(11.) Et hoc statuimus de fugitivis, de quibus constat, ad quos^t iudices vel loca^u ipsi fugitivi fuerint: quodsi dubium fuerit et denegaverit iudex vel actor loci illius, in quo liberi vel servi requiruntur, tunc prebeant sacramentum duodecim ellecti, quod ibi nec suscepti fuerint nec illos habeant nec in conscientia eorum sint^v nec aliquas res illorum secum habuerint^v.
35 Si autem hoc distulerit^w facere, post primam et secundam contestationem presentia [testium^x peractam] per iussionem iudicis sui liceat eum pignorare hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen ut ipsum pignus post peractam iustitiam in integro reddatur^y.

(12.) Et nullatenus liceat alicui per alia loca pignus accipere, nisi ubi fugitivi aut causa requiritur, ibi pignoretur; et si pignoratio pervenerit, [non^z presumat alia pars pro pignere aliam
40 pignere, sed expectet ad audiendum, ita sane ut cause in VI mensium spatium fiant et sint finite cause, reddens prius, quod ex iudicio condemnatus fuit^z], et pignus suum recipiat. Si autem infra VI menses postposuerit^a ipse iudex aut alia persona, que^b pignus tulit, iudicium habere, post transactos illos VI menses in duplum iudex loci illius omnimodo ipsa pignora reddat. Nam si quis de alio loco pignus tollere presumpserit aut sine causa tulerit vel aliquem pro
45 pignore pignorare praesumpserit, in duplo, quod tulerit, restituat.

(13.) Si vero equi vel equae aut armentum aut aliqua quadrupedia fuerint ablata aut semetipsa aberraverint^c, modis omnibus parti vestrae reddantur. Quodsi post primam et secundam contestationem minime reddita fuerint, tunc proveniat pignoratio de loco, ubi hoc requiritur, usque dum pars parti satisfaciatur; et post satisfactionem ipsa pignora reddantur.

50 (14.) Et hoc stetit, ut, si fugitivi seu res redditae fuerint et per sacramentum satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti sive redendi sive iurandi securitatem faciat.

(15.) Si quis vero infra hoc spatium pignorare presumpserit excepto memorato capitulo causam perdat, et quod tulerit restituat.

k) repromisisti c. l) ut c. m) ut add. c. n) transposuerit c. o) om. c. p) quin-
55 quaginta c. q) quodcumque c. r) restituantur c. s) om. c. t) nos c. u) ubi add. c.
v) sit, habuerit c. w) distulerint c. x) test. peract. suppl. ex PB.; om. PHL. et c. y) reddantur c.
z) Cfr. PHL., p. 132, not. x. a) proposuerit c.; cfr. PHL. b) qui c. c) aberraverit c.

880. (16.) *Negocia*^d autem inter partes liceat dare, quod inter eos convenerit vel invenire potuerint sine aliqua violentia aut contrarietate exceptis ab aliis, ita ut aequa conditio utrarumque partium negociatoribus, in quibus fuerit, conservetur.

(17.) De ripatico vero et transitoris fluminum stetit, ut secundum antiquam consuetudinem debeamus tollere per portus nostros et flumina et nullum gravamen vel violentiam faciamus; et si factum fuerit et ad nostram notitiam pervenerit, ab eis faciamus exinde iustitiam facere. Et homines vestri licentiam habeant per terram ambulandi vel flumina transeundi, ubi voluerint; similiter et homines nostri per mare.

(18.) Sed et hoc convenit, ut, si qua laesio inter partes evenerit, legatarii^e non detineantur, sed securi ad propria redeant; similiter et epistolarii, si detenti fuerint, relaxentur et componantur eis soldi trecenti; et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis soldi mille, et ipsa persona tradatur in manibus eorum.

(19.) Si quis inter partes causas habuerit, vadat semel vel bis cum epistola iudicis sui et, si ei iustitia minime facta fuerit infra dies XIV, si ipse homo, unde iustitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies VII licentiam habeat pignorare iudicem, qui in ipso tempore ordinatus fuerit, infra casam^f suam, quantum ipsum debitum fuerit; et ipsum pignus salvum sit usque ad supranominatas noctes. Et si ipsum pignus antesteterit, componantur soldi XII causa manente, [ut^g] inantea iterum^h pignoratio fiat^h, ubi potuerit in fines, ubi causa requiritur; sic tamen ut, ubi iudicium ambabus partibus denunciatum fuerit, resedentes duo de utraque parte de loco, ubi causa requiritur, et quod ipsi per evangelia determinaverint, pars parti satisfaciatur.

(20.) Et hoc stetit, ut, si quis homicidium perpetraverit stante pacto, modis omnibus partibus vestris ligati tradantur, quanti in ipso homicidio mixti fuerint; et si distulerint eos tradere, pro unaquaque persona componat auri solidosⁱ trecentos. Et si aliquis in silva pignorationem facere voluerit, sic fiat sine homicidio; et si, quod absit, homicidium factum fuerit in libero homine, componat pro ipso auri solidos trecentos et pro servo solidos L; et si plaga peracta fuerit in libero homine, componat solidos L et pro servo solidos XXX.

(21.) Et hoc stetit, ut de feminis ac mulieribus seu puellis vel gregibus equorum vel gregibus porchorum indomitorum nulla pignoratio fieri debeat; et si qua pars facere presumpserit, componat solidos L, et ipsa pignoratio salva restituatur.

(22.) Similiter stetit, ut in rebus sanctorum ecclesiarumque Dei nulla pignoratio fieri debeat, excepto si cum sacerdotibus ecclesiarum ipsarum causas habuerit; et antea compellatio fiat semel aut bis; postea fieri debeat pignoratio; nam qui aliter facere presumpserit, duplum componat, et si nesciens pignoraverit, praebeat sacramentum, et sit sollicitus, ut ipsum pignus salvum restituatur.

(23.) Et hoc stetit de cautionibus sive de quibuslibet commendationibus, ut, si quis aliquid dederit ad negociandum sive aliqua pignora posuerit et solidos mutuaverit, ipsi^k, qui scriptum fiduciationis² aut pignus habuerit, ipse faciat iuramentum et tunc secundum legem et iustitiam incedat iudicium; et iustitiam faciat pars parti de his et similibus causis, de quibus in anteriori pacto continetur.

(24.) Et hoc stetit, ut de capulo, quod Rivoltenses, Olivolenses, Amorianenses, Methamaucenses, Albiolenses, Torcellenses, Commanenses fecerunt ab hodie in annos triginta, ubi capulaverunt, habeant licentiam capulandi, sicut supradictos annos habuerunt consuetudinem, sive per flumina, sive per mare; et flumina, quae aperta habuerunt in fine Tarvisiana, ab hodie in annos triginta reaperiantur^l.

(25.) Equilenses vero capulare debent in ripa sancti Zenonis usque ad fossam Methauri et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem non portantem et vegere cum carro aut ad collum aut quantum sibi placuerit, anteposita^m fossa^m Gentionis, ubi minime praesumat cum nave introire; et arbores non portantes infra ipsos fines designatos licentiam habeat, quantum sibi ad collum portare potuerit, lignamen faciendum, non ad pectus thraendum, nec amplius per nullum capitulum arbores portantes delendum; et qui presumpserit arbores portantes delere, componat solidos C, et si aliter introire praesumpserit, suprascriptae subiaceat paenae. Et licentiam habeantⁿ peculia vestra in ipsos fines pascere [et^o] pabulare.

d) negotii c. e) inter partes *add. PHL. PB.* f) causam c. g) *om. c.* h) et iterum pignoratio non fiat c.; *cfr. PHL.* i) solidi c. k) *Fanta l. c. p. 127 corr. ipse.* l) reperiuntur c. m) *ita PB.*; antepositam causam c. n) habeat c. o) *suppl. ex PB.; om. c.*

2) *I. e. scriptum de obligatione rei; cfr. Gloss. Cav., LL. IV, p. 653: Cautio. Id. scriptum obligationis; Brunner in 'Z. f. Handelsrecht' XXII, p. 70 sqq.*

(26.) De finibus autem Civitatis novae statuimus, ut, sicut a tempore Liuthprandi regis 880. terminatio facta est inter Paulutionem ducem et Marcellum magistrum militum, ita permanere debeat^p, [secundum^q] quod Aistulfus ad vos Civitatinos novos largitus est.

(27.) Placuit autem super haec omnia, ut missi domini imperatoris Karoli omni in tempore parati sint iustitias facere, ita ut unusquisque ex utraque parte suam pleniter recipiat iustitiam; et ipsi missi ad^r partem domini nostri, quicquid^s iussum fuerit, recipiant^a.

(28.) Peculia[rum^q quoque vestrarum partium^q] greges^t pascere debeat cum securitate usque in terminum, quem posuit Paulutius dux cum Civitatinis novis, sicut in pacto legitur, de Plave maiore usque in Plavi sicca, quod est terminus vel proprietas vestra.

(29.) Caprisani vero in silva, ubi capulaverunt, in fines Foroiulianos semper faciant reditum, [et^u ea] capulent^v, sicut antea capulaverunt.

(30.) Et stetit, ut de Gradensi civitate secundum antiquam consuetudinem debeat dare et capulas facere, ubi antea fecerunt in fine Foroiuliano, sicut antiquitus fecistis^w.

(31.) Reservamus in eodem pacto, ut pars parti de causis ecclesiarum et monasteriorum iustitias faciant.

(32.) Et hoc stetit de Clugiensibus, ut revertantur per loca sua ad habitandum.

(33.) De eunuchis vero statuimus, ut, si quis eos abinde^x inantea facere presumpserit secundum inolitam consuetudinem, ut ipsam paenam sustineat ipse aut se de nobis redimat; et si hoc negaverit se fecisse, cum duodecim ellectis se inculpabilem reddat, sin autem, paenam sustineat.

(34.) Volumus, ut pro sex mancusis solum^y ab uno homine sacramentum recipiatur, et si plus fuerit usque ad duodecim manculos, duorum hominum iuramentum sit satisfactum; et ita usque ad duodecim libras Veneticorum semper addendum per duodecim ellectos iuratores perveniat, ut, quantae sint librae, tanti sint etiam iuratores; nam si ultra duodecim librarum questio fuerit, iuratores ultra duodecim non excedant^z.

(35.) Statuimus enim de pignoribus, quae inter partes posita fuerint, ut, si qua contentio de his orta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit^a.

p) debeant c. q) Lacuna in cod. r) a parte c. s) ita PB.; consueque fuerit recipiat c.
t) gregem c. u) et ea om. c. v) decapulent c. w) ita PB.; cessistis c. x) ab c. y) solid. c.
z) excedat c. a) In margine: desunt reliqua.

237. PRAECEPTUM KAROLI III.

883. Mai. 10.

Proferimus hoc praeceptum ex 1) Libris pactorum lib. I. fol. 1. et 2) Libro blanco fol. 11^v, nr. 4, in quo inscribitur: Privilegium confirmationis Karoli imperatoris factum domino Iohanni duci Venecie de rebus sui ducatus, et que infra dictionem sui imperii site esse noscuntur. Praeterea exstat in copia servata Venetiis in archivo rei publicae, Atti restituiti nr. 108, anni 1382, 21. Febr., 'desumpta ex quodam libro autentico et antiquo, in quo privilegia et scripture autentice conscripta sunt' (i. e. ex Libris pactorum), et apud Andream Dandulum, cuius textus in codice Marciano traditus ex Libro blanco derivatus est. Ceteri vero codices Danduli chronicae, Estenses scilicet et Ambrosianus apud Muratorium, SS. rer. Ital. XII, praebent textum, qui a Libris pactorum originem duxisse videtur. Ex Libris pactorum lib. I. diploma transscriptum est in Libros pact. lib. II. fol. 75. Codex vero Trivisanus ipsum non continet; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1615.

Praeceptum nostrum ex parte ad exemplum Praecepti Hludowici, supra p. 137, et Hlotharii, supra p. 136, compositum est.

De indicio temporis cfr. Mühlbacher in 'SB. d. Wien. Ak. phil.-hist. Cl.' tom. XCII, p. 381, n. 2. (B. deest; P. deest.)

883.

In nomine sancte et individue Trinitatis. Karolus divina favente^a clementia imperator augustus. Dignum est, ut celsitudo imperialis, quantum ceteros honoris ac potestatis fastigio^b antecellit, tantum erga^c omnes pietatis^c sue munus impendere^d satagat. Igitur omnium fidelium sancte Dei ecclesie [ac^e] nostrorum, presentium silicet ac futurorum, comperiat magnitudo, quia Iohanes Veneticorum dux^f per legatos suos, Laurentium venerabilem^g episcopum¹ atque Vigilium seu Leonem Veneticos, nostram deprecatus est clementiam, ut ex rebus sui ducatus quamque et suam proprietatem, quam in Venetia habere videtur vel que infra^g ditionem imperii nostri site esse noscuntur, ei confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus, per quod ipse^h suique heredes ac patriarcha, pontifices, abbates atque populus sibi subiectus sibiⁱ debitas res absque cuiuspiam contrarietate seu^k refectione retinere quivissent, quemadmodum temporibus bisavi¹ nostri Karoli per decretum cum Grecis sancitum possiderunt. Peciit^m etiam celsitudinem nostram, ut, in quibuscumque patriis ac provinciis regni nostri quispiam Veneticus esset, sue potestati maneret subiectus atque omni fide vel obedientia submissus^m. Cuius petitionibus, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes hos excellentie nostre apices decrevimus fieri, per quosⁿ statuentes¹⁵ decernimus, ut nemo ex nostro regno in finibus Civitatis nove vel¹ Milidise^o sive in villa, que dicitur Caput Argeris, vel in finibus atque possessionibus eius vel etiam vineis, terris, pratis, pascuis, silvis atque piscationibus ipsius aut in ceteris locis, quibus in pacto² eorum relegitur^p, vel ubi infra ditionem imperii nostri proprietates habere videntur, aliquam venationem aut pabulationem exerceat, unde homines eius, qui in eo ambitu circuminhabitant, aliquam sustineant molestationem vel fortiam, sed securiter atque in pace ibi vivere queant; immo per loca et flumina cuncto nostro in regno libere sua peragant negotia³, ita tamen ut nullum gravamen sentiat populus eius, nisi, quodⁱ equum est, tantumodo telonaria et ripatica solvat. Nam vero predictus dux suique heredes nullo in loco persolvant de quacumque re, sed ex nostra²⁵ largitate quieto more ubique sua perficiant. Statuimus etiam, ut nullus^q in territoriis, locis peculiaribus aut ecclesiis, domibus seu rebus et reliquis possessionibus presignati ducatus ac sua^r proprietate, quam in Venetia obtinere videtur vel que infra potestatem imperii nostri sita esse noscuntur, iniquam ingerere presumat^s inquietudinem, diminorationem seu^k calumniosam contradictionem aut subtractionem nefandam; sed liceat eas prefato duci ac patriarche, episcopis, abbatibus vel populo sibi subiecto seu successoribus eorum ac heredibus quiete absque cuiusquam insultantis machinatione aut sinistra quippiam tergiversatione iure gubernare et gubernando, prout liquidius in presignato decreto continetur, legaliter possidere. Concessimus quoque sancte metropolitane eius ecclesie vel episcopatibus sibi subiectis^t atque etⁱ monasteriorum cenobiis iustitiam requirendam de suis rebus in annos legales, secundum quod Ravennas habet ecclesia⁴. Sed^u hoc constituimus atque per hoc nostrum preceptum mansurum confirmamus, ut, in quacumque patria regni nostri quislibet Veneticorum fuerit, eius sit potestate distringendus eiusque per omnia [debeat^v] obedire preceptis, adeo ut nulla maior vel minor persona contra eum quempiam Veneticum defendere presumat^u. Adiungimus inter hec pro amore Dei omnipotentis, quia⁴⁰ nefarium malum est alicuius^w interficere seniore[m] aut ducatus sui privari honore^x,

a) iuvante 2. b) fastigium 1. c) erga Deum sospitatis 2. d) impensare 1. e) om. codd.
f) ac spatharius add. Praec. Hlud. g) intra 1. h) ipsi 2. i) om. 2. k) se 2. l) bisavii 2.
m) Peciit ... submissus om. 1. n) quas 1. o) Milidissce 2. p) legitur 2. q) nulla 2. r) sue 2.
s) presumant 2. t) subiectus 1. u) Sed ... presumat om. 1. v) om. 2; suppl. ex Praecepto
Widonis, infra nr. 239. w) alicui suum 2. x) honorem 2.

1) Castelli Olivoli. 2) Supra p. 138 edito; cfr. Fanta l. c. p. 69. 3) Cfr. supra p. 140, c. 17.

4) Romana ecclesia in Praec. Rudolfi, infra nr. 240; cfr. Nov. 111. 131, c. 6 (Corp. iur. civ. ed. Kriegelii III, p. 480. 594); Nov. 9 (l. c. p. 81); L. 23. Cod. De ss. eccles. I, 2 (Corp. iur. civ. ed. Mommsen et Krueger II, p. 16); Auth. Quas actiones ad L. 23. Cod. cit. (l. c. p. 510).

ne quislibet deinceps hoc agere presumat; quod qui fecerit, exilio retrudatur, et 883.
 ceteri in hoc facinore deprehensi centum libras auri componere cogantur, medietatem
 palatio nostro et medietatem prefato duci suisque heredibus. Quodamodo statuimus,
 ut, si quis ex cunctis locis nostri imperii hanc nostram iussionem postponere pre-
 5 sumpserit et omnia, que superius dicta sunt, observare neglexerit, similiter centum
 libras auri componat, salva ex omni populo Veneticorum debita obedientia et sin-
 gulorum hominum iustitia atque querela. Porro ut et^y hoc verius credatur dili-
 gentiusque observetur, propria manu firmavimus et anulo nostro iussimus sigillari.

Signum (M.) domni Karoli serenissimi imperatoris augusti.

10 Inquirinus notarius advicem Liutwardi^y archicancellarii recognovi^z.

Data VI^a. Idus Mai., anno incarnationis domini DCCCLXXXIII, indictione I,
 anno vero imperii domni Karoli in Italia III, in Francia II; actum^b Mantua; in Dei
 nomine feliciter amen.

y) om. 2. z) om. 1. a) III 2. b) in add. 2.

238. PACTUM BERENGARII I.

888. Mai. 7. (11).

Primo in lucem editum ab Ernesto Dümmler in 'Forschungen z. D. Gesch.'
tom. X, p. 279 sqq. legitur in 1) Libro blanco fol. 17, nr. 8, in quo praefigitur inscriptio:
 Pactum inter Berengarium regem et dominum Petrum ducem Veneciarum pro firma
 20 pace firmanda inter Veneticos et vicinos eorum; 2) *cod. Trivisano fol. 71. et derivatum*
est ex Pacto Karoli (PK.), supra p. 138, additis sane et omissis quibusdam verbis.
Ex duplici temporis indicio efficitur, de pacto die 7. mensis Maii actum, diploma
ipsum die 11. confectum esse. (B. deest; P. deest.)

In nomine sancte et individue Trinitatis. Berengarius rex anno regni eius
 25 primo, indictione sexta, Nonas Madii, in Olona curte regia, hoc pactum sugerente^a ac
 supplicante Petro Veneticorum duce inter Veneticos et vicinos eorum constituit ac renovandum
 describi et competenter^b ordinari iussit, ut ex utraque parte de observandis hiis constitutionibus
 sacramenta dentur et postea per observationem harum constitutionum pax firma inter illos per-
 severet. Vicini vero Veneticorum sunt^c, ad quos huius pacti ratio pertinet^d: Histrienses, Foro-
 30 iulenses^e, Cenetenses^f, Tarvisianenses, Vicentenses^g, Montesilienses^h, Padavensesⁱ, Ferrarienses,
 Kavalenses, Comaclenses, Ravenates, Cesentenses^k, Ariminenses, Pisaurenses, Fanenses, Senegalienses,
 Anconenses, Humanenses, Firmenses et Quinenses^l, etiam et totius regni nostri, in quibus locis
 quicumque vel presenti tempore constitutus^m est vel futuris temporibus constitutusⁿ fuerit, minores
 atque maiores. Quod constituit^o ipse piissimus rex cum Petro duce Veneticorum et cum ipso
 35 populo Veneticorum, id est: cum habitatoribus Rivo alto, castro Oliboli, Amoriane, Metamaucense,
 Albirole, Cluge, Brundulo, Fossones, Laureto, Torcelli, Amiane, Buriane, Civitatis nove, Finis,
 Equilo, Caprulas, Gradus, Caput Argeles et cum omnibus habitantibus vestre potestatis^p, tam
 cum vestro^q patriarchatu seu episcopis ac sacerdotibus quam et primatibus seu et reliquo
 40 populo et cuncta^r generalitate ad ducatum Venetie pertinentibus hoc pactum observare debebunt
 per annos constitutos numero quinque, ita ut nulla malitia nec lesio inter partes facta pro-

a) sugerentem 1. b) om. 2. c) est 1. d) Icadicis add. codd., delet. autem in cod. 2; cfr. PK.
 e) Foriulenses 1. f) Cenicensis 1. g) Vincentinenses 2. h) Montesilicenses 2. i) Paduanenses 2.
 k) Cesenetenses 2. l) Quininenses 1. m) constitutum codd. n) ita PK.; constituens codd.
 o) constituerit codd. p) potestati 1. q) nostro patriarchato 1. r) cuncte generalitati 1.

888. veniat^a; et si, quod absit, aliquid malum inter partes commissum fuerit, secundum pacti huius seriem emendare et iustitiam conservare ad invicem repromittat, cuiuscumque gentis sit.

(1.) Quodsi excursus in finibus vestris Venetiarum factum fuerit, persona ipsa, que in capite fuerit ad eandem malitiam faciendam, infra sexaginta dies [parti^t vestrae tradatur, et omnia, quae fuerint ablata, in duplum restituantur; quodsi ipsum duplum vobis non composuerimus, aut si 5 personam ipsam vestris manibus non dederimus infra sexaginta dies^t], pro^u unaquaque persona^v, quae ipsam malitiam^v perpetraverit, auri solidos quingentos^w componamus^x.

(2.) Et volumus, ut^y omnes homines vestros, postquam pactum antea factum fuit^z Ravenne¹, qui ad nos confugium fecerunt, si eos invenire potuerimus, ad partem vestram restituamus^a. 10

(3.) Similiter repromisistis nobis, ut homines christianos, qui liberi sint, de potestate vel regno^b dominationis nostre scienter non emamus nec venundamus nec pro quolibet ingenio transponamus, ut captivitatem patiantur aut^c eos suos dominus perdat; sed neque aliquem christianum alicubi qualibet occasione transponamus ad hoc, ut propterea in potestate paganorum deveniat. Et si invenerimus^d, quod aliquis^e eos in ducatum nostrum adduxerit, modis omnibus ad partem vestram 15 reddere debeamus, qui ipsa mancipia adduxerit christiana venundanda, et omnia, que secum habuerit, ipse, qui eos adprehenderet, habeat concessa sibi.

(4.) De captivis vero, qui inventi fuerint^f in ducatibus nostris: ipsas personas, que eosdem captivos transposuerint^g, cum omnibus rebus [et^h] familiis ad partem vestram reddamus; et si hoc factum non fuerit, tunc prebeat sacramentum iudex loci illius, ubi ipsa mancipia requiruntur, cum 20 quinqueⁱ electis, quales pars vestra elegerit, quod ea mancipia illuc^k suscepta non fuerint nec inde transposita.

(5.) Et hoc spondemus, ut, quicumque post renovationem huius pacti ad nos confugium fecerint, cum omnibus rebus eorum parti vestre reddantur.

(6.) Si autem aliquis scamera vel ostis aut qualiscumque persona per fines nostros contra 25 vos ad vestram lesionem vel ad vestra loca venire temptaverit et ad nostram pervenerit notitiam, mox sine aliqua tarditate vobis nunciabimus^l, ita ut per nos nullam habeatis lesionem.

(7.) Et hoc statuimus, ut, quodcumque mandatum domini regis Berengarii^m nobisⁿ fuerit nuntiatum, inter utrasque^o partes ad vestrum solatium cum navali exercitu contra gentes Sclavorum, inimicos scilicet nostros² vestrosque, in quo potuerimus, solatium prestare debeamus 30 absque ulla excusatione.

(8.) Spondimus etiam, ut nullum^p inimicorum, qui contra vos vestrasque partes sunt vel^q fuerint, nos, qui modo [sumus^r] vel qui post nos erunt, adiutorium ad vestram lesionem faciendam prebere debeamus sub quolibet ingenio^s infra hoc^t spatium pacti.

(9.) Si^u furtum inter partes factum fuerit, in quadruplum restituatur. 35

(10.) Si servi aut ancille infra hoc spatium inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas detulerint secum, reddantur, et iudex, qui ipsos fugitivos reddiderit, pro unoquoque singulos auri solidos recipiat, sic^v tamen ut, si amplius [requiritur^h], per sacramentum ydoneum dominis illorum satisfactum fiat. Si vero iudex ipsos fugitivos suscepit et eos negaverit reddere [et^r] exinde [aliud^r] confugium fecerint, pro unoquoque fugitivo auri solidos septuaginta duo componat^w. 40

(11.) Et hoc statuimus de fugitivis, de quibus constat, ad quos iudices vel ad que loca^x confugerint: quodsi dubium fuerit et denegaverit iudex vel auctor loci illius, in quo liberi et servi requiruntur, tunc prebeant sacramentum duodecim electi, quod ibi nec suscepti^x fuerint nec illos habeant nec in conscientia illorum sint nec aliquas res illorum secum habuerint. Si autem hoc distulerit facere, post primam^y et secundam contestationem^y presentia testium peractam^z per iussionem 45 iudicis^a sui liceat ei pignerare hominem de ipso loco, ubi causa requiritur, ita tamen ut ipsum pignus post actam iustitiam [in^r] integro reddatur^b.

s) perveniat *codd.* t) parti ... dies *propter homoioteleuton* dies *om. codd.* u) per unaquaque 1.
v) persona ipsa malitia 1; persona ipsa, quae malitiam 2. w) quingenti 1. x) componā 1; componat 2.
y) ita *codd.* z) fuerit *corr.* fuit 1; fuerit 2. a) restitutam 1. b) regnum 1. c) ut *codd.* 50
d) inveniremus 1. e) aliquid 1. f) ut *add.* 2. g) transposuerit *codd.* h) *om. codd.*; *suppl.*
ex PHL. i) quinquaginta *codd.* k) illum 1. l) nuntiamus 1. m) clarissimi augusti vel missorum
eius nobis *PK.* n) vobis *codd.* o) vestrasque *codd.* p) nullus *codd.* q) vel qui *PK.* r) *om. codd.*
s) ingenium 1. t) hos 1. u) Si enim *PK.* v) si 1. w) componant 1. x) ipsi fugitivi *add. PK.*
x*) suspecti *codd.* y) prima et secunda contestatione 1. z) peracta *codd.* a) iudicii *codd.* b) reddentur 1. 55

(12.) Et nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, nisi ubi fugitivi aut causa 888. requiritur, ibi pigneretur; et si pignratio pervenerit, non presumat alia pars pro pignere aliam pignerare, sed expectet ad audiendum, ita sane^c ut cause in sex mensium spatio fiant et sint finite cause, reddens prius, quod ex iudicio condemnatus fuit, et pignus suum recipiat. Si autem infra 5 sex menses postposuerit^e ipse iudex aut alia persona, que pignus tulit, iudicium habere, post transactos sex menses illos in duplum iudex loci illius omnimodo sua pignora reddat. Nam si quis de alio loco pignus tolere presumpserit aut sine causa tulerit vel aliquem pro pignere pignerare presumpserit, in duplum, quod tulerit, restituat.

(13.) Si vero equi vel eque aut armentum aut aliqua quadrupedia fuerint^d ablata aut 10 semetipsa aberaverint^d, modis omnibus parti vestre reddantur. Quodsi post primam et secundam contestationem minime reddita fuerint, tunc proveniat pignratio de loco, ubi hoc requiritur, usque dum pars parti^e satisfiat; et post satisfactionem ipsa pignora reddantur.

(14.) Et hoc stetit, ut, si fugitivi seu^f res redditae fuerint et per sacramentum satisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti sive^g reddendi sive iurandi securitatem faciat.

15 (15.) Si quis vero infra hoc spatium pignerare presumpserit exceptis memoratis capitulis, causam perdet, et quod tulerit restituat.

(16.) Negocia autem inter partes liceat dare, quod inter eos convenerit^h vel invenire potuerint^h sine aliqua violentia aut contrarietateⁱ, ita ut equa conditio utrarumque partium negotiatoribus, [in^k] quibus fuerant, conservetur.

20 (17.) De ripatico vero^l stetit, ut secundum antiquam consuetudinem debeamus tollere per portus nostros^m, et nullum gravamen aut violentiam fatiamus; et si factum fuerit et ad nostram noticiam perveneritⁿ, fatiamus exinde iustitiam fieri. Et statuimus de ripatico, ut nequaquam plus debeamus tollere nisi omnem quadragesimam libram^o. Et habeant licentiam homines vestri per nostram terram ambulandi^p, ubi voluerint; et similiter homines 25 nostri per mare.

(18.) Sed et hoc convenit, ut, si qua lesio inter partes evenerit^q, ligatarii inter partes non detineantur, sed securi ad propria^r redeant; similiter et epistolarii, si detenti fuerint, relaxentur et componantur [eis^k] solidos trecentos et si, quod absit, occisi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipsis solidos mille, et ipsa^s persona tradatur^s in manibus eorum.

30 (19.) Si quis inter partes causas habuerit, vadat semel vel bis cum epistola iudicis^t sui [et^k], si ei iustitia minime facta fuerit infra dies quatuordecim, si ipse homo, unde iustitia requiritur, infra ipsum locum fuerit, infra dies septem licentiam habeat pignerare iudicem, qui in ipso tempore ordinatus fuerit, infra casum^u suam, quantum ipsum debitum fuerit; et ipsum pignus salvum sit usque ad prenomatas noctes. Et si ipsum pignus antesteterit, componantur 35 solidi duodecim^v causa manente, ut in ea^w pignratio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi causa requiritur; sic^x tamen [ut^y], ubi iudicium ambabus partibus denuntiatum fuerit, residentes duo de utraque parte de loco, ubi causa requiritur, et quod ipsi^z per evangelium determinaverint^a, pars parti satisfiat.

(20.) Addidimus etiam, ut, si quis homicidium perpetraverit, stante pacto, modis omnibus 40 parti vestre ligati tradantur, quanti in ipso homicidio misti fuerint; et si distulerit^b, pro^c unaquaque persona^c componat auri solidos CCC. Et si aliquam in silva pignrationem facere voluerit, sic fiat sine homicidio; et si, quod absit, homicidium factum fuerit in libero homine^d, componat^e solidos CCC pro ipso et pro servo solidos L; et si plaga facta fuerit in libero homine^d, componat solidos L et pro servo solidos XXX.

45 (21.) Et hoc stetit, ut de feminis ac mulieribus seu puellis vel gregibus equarum indomitis^f vel gregibus porcorum [nulla^g] pignratio fieri debeat; si qua pars facere presumpserit, componat solidos L, et ipsa pignratio salva restituatur.

(22.) Similiter stetit de rebus sanctorum^h ecclesiarumque Dei, quodⁱ [nulla^g] pignratio fieri debeat, excepto si cum sacerdotibus ipsarum ecclesiarum causas habuerit; et antea [compellatio^k

50 c) om. 1. c*) proposuerit *codd.*; cfr. *PHI.* d) fuerit, aberaverit *codd.* e) pacti fatiat *codd.*
f) aut res res 1. g) sue *codd.* h) convenerint, poterint *codd.* i) exceptis ab aliis *hic desunt.* k) om. *codd.* l) et transituris fluminum *add. PK.* m) nostr. et flumina *PK.* n) ab eis *add. PK.* o) libra 1.
p) vel flumina transeundi *add. PK.* q) convenerit *codd.* r) propriam 1. s) ipse persone tradantur 1.
t) iudici suo *codd.* u) casa *codd.* v) ita *PK.*; componant solidos trecentos *codd.* w) inantea et
55 iterum *PK.* x) si *codd.* y) om. *codd.* z) ipse *codd.* a) determinaverit 1. b) eos tradere *add. PK.*
c) per unamquamque personam 1. d) hominem 1. e) pro ipso auri *add. PK.* f) indomiti 1.
g) om. *codd.* h) sanctorum ecclesiarum 2. i) om. 1. k) compellatio ... ut om. *codd.*

888. fiat semel aut bis; postea fieri debeat pignoratío; nam qui aliter facere presumpserit, duplum componat, et si nesciens pignoraverit, praebeat sacramentum, et sit sollicitus, ut^k ipsum pignus saluum restituat.

(23.) Et hoc stetit de cautionibus sive de quibuslibet commendationibus, si aliquis^l dederit ad negociandum sive aliqua pignora posuerit^m et solidosⁿ mutuaverit, ut^o secundum legem et iustitiam incedat iudicium; et iustitiam fatiant pars parti de hiis [et^p] similibus causis, de quibus in anteriori pacto continetur.

(24.) Et hoc stetit, ut de capulo, quod Rivoaltenses, Olivolenses^q, Amorianenses, Meta-maucenses, Albiolenses, Torcelenses, Amianenses fecerunt ab hodie, retro in annis triginta, ubi capulaverunt, habeant licentiam capulandi, sicut per suprascriptos annos habuerunt consuetudinem, [sive^p] per flumina, sive per mare; et flumina, quae aperta habuerunt in fine Tarvisiana, [ab^p] hodie in annos triginta reaperiantur^r.

(25.) Aquilenses^s vero capulare debent [in^p] ripa sancti Zenonis^t usque in fossa Meta-mauri et Gentionis secundum consuetudinem omnem arborem non portantem et vegere cum carro aut ad collum^u, quantum sibi placuerit, anteposita fossa Gentionis^v, ubi minime presumat cum navi introire; et arbores non portantes infra ipsos fines designatos licentiam habeat, quantum sibi voluntas adcreverit^w; et licentiam habeant peculia vestra in ipsis finibus pascere et pabulare^x.

(26.) Placuit autem super hec omnia, ut missi domini Berengarii regis omni tempore parati sint iustitias facere, ita ut unusquisque ex utraque parte suam^y pleniter recipiat^z iustitiam; et ipsi missi ad^a partem domini nostri, quicquid^b iussum fuerit, recipiant^c.

(27.) Peccuarium quoque^d partium gregem pascere liceat cum securitate usque in terminum, quem posuit Paulutius dux^e cum Civitatinis novis^e, sicut in pacto legitur, de Plave maiori usque in Plave sicca, que est terminus^f vester.

(28.) Caprisani vero in silva, ubi capulaverunt, in^g fine Foroiuliano semper faciant red-ditum, et capulent, sicut ante capulaverunt^g.

(29.) Et stetit^h, ut de Gradense civitate secundum antiquam consuetudinem debeat dare et capulasⁱ facere, ubi antea fecerunt in fine Foroiuliano, sicut antiquitus fecistis.

(30.) Et promisistis nobis cum cuncto^k ducatu Veneticorum annualiter inferre de denariis Papiensibus libras viginti quinque.

(31.) Reservavimus in eodem pacto, ut pars parti de causis ecclesiarum vel monasteriorum iustitias^l faciant.

(32.) Et hoc stetit de Clugiensibus^m, ut ita sint per loca sua ad habitandum.

(33.) De eunuchis vero statuimus, ut, si quis eos abⁿ hoc die inantea facere presumpserit secundum inolitam consuetudinem, ut ipsam penam suscipiat^o aut se de nobis redimat; et si hoc negaverit se fecisse, cum duodecim electis se inculpabilem reddat^p.

(34.) Volumus, ut pro sex mancusis solum ab uno homine sacramentum recipiatur, et si amplius fuerit usque ad duodecim manculos, duorum hominum iuramentum sit satisfactum; et ita usque ad^q duodecim libras Veneticorum semper addendum per duodecim electos iuratores perveniat, ut, quantae sint libre, tanti sint et iuratores; nam si ultra duodecim librarum questio fuerit, iuratores duodecim non excedant^r.

(35.) Statuimus de pigneribus etiam, que inter partes posita fuerint, ut, si qua de eis contentio orta fuerit, illi tribuatur arbitrium iurandi, qui pignus habuerit, soli sine electis^s.

(36.) De cautionibus similiter.

Petrus canzelarius advicem Adelardi episcopi et archicanzelarii recognovi.

l) aliquid add. PK. m) posuerint 2. n) solum mutaverit codd. o) ita etiam PHL.; cfr. autem PK. p) om. codd. q) Oblivolenses 1. r) reperiatur codd. s) Equilenses 2. t) Zenoni 1. u) aut add. PK. v) om. 1. w) Hoc loco capitulum valde abbreviatum est; cfr. PK. c. 25. x) Hic deest in codd. capitulum de finibus Civitatis novae. Quod vero cum adsit in Pacto Ottonis I. errore scribae omissum esse mihi videtur. y) sua 2. z) recipiant codd. a) a parte 2. b) quisquis 1. c) recipiat 50 codd. d) vestrarum add. PK. e) dux Civitatis (Civitati 2) nove codd. f) terminum vestrum 1; terminus vel proprietas vestra PK. g) in fine ... capulaverunt om. 1. h) extitit codd. i) capula 2. k) cunctum ducatum 1. l) iustitiam faciendam codd. m) Clugientibus codd. n) ad hanc diem 2. o) ipse add. PK. p) sin autem, paenam sustineat add. PK. q) in 2. r) accedant codd. s) electus 1.

Data IIIII^t. Idus Magias, anno incarnationis domini DCCCCLIII^t, indictione III^a; 888.
actum Sala³ curte regia.

t) ita codd. u) ita codd. pro VI.

3) Salo.

239. PRAECEPTUM WIDONIS IMPERATORIS.

891. Iun. 20.

Ad exemplum Praecepti Karoli, supra p. 142, compositum traditum est in
1) *Libro blanco fol. 13, nr. 5, qui exhibet inscriptionem: Privilegium confirmationis*
Lodovici (*sic, pro Widonis*) imperatoris factum domino Petro duci Venetiarum ex
10 *rebus sui ducatus et que infra dictionem sui imperii site esse noscuntur; 2) cod.*
Trivisano fol. 59. Praeceptum locum tenuit pacti, ex quo quaedam transsumpta sunt;
cfr. quae supra p. 130 diximus. (B. deest; P. deest.)

In nomine sancte et individue trinitatis. Wido^a gratia Dei imperator augustus.
Dignum est, ut celsitudo imperialis, quantum ceteros honoris ac potestatis fastigio ante-
15 cellit, tantum erga omnes pietatis sue munus impendere satagat. Igitur omnium fidelium sancte
Dei ecclesie nostrorumque, presentium silicet ac futurorum, comperiat magnitudo, quia Petrus
Veneciarum dux per legatos suos, Dominicum videlicet presbiterum et capelanum suum,
Mauritium quoque atque Vitalem Veneticos, nostram deprecatus est clementiam, ut ex rebus
sui ducatus quamque et suam proprietatem, quam^b in Venetia obtinere videtur vel que infra
20 dictionem imperii nostri scita esse noscuntur, ei confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus,
per quod ipse suiue heredes ac patriarcha, pontifices, abbates atque populus sibi subiectus sibi
debitas res absque cuiuspiam contrarietate seu refragatione retinere quivissent, quemadmodum
temporibus boni predecessoris nostri Karoli imperatoris per decretum cum Grecis sancitum
possiderunt. Petiit etiam celsitudinem nostram, ut, in quibuscumque patriis ac provinciis regni
25 nostri quispiam Veneticus esset, sue potestati maneret subiectus atque omni fide vel obedientia
submissus. Cuius petitionibus, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes
hos excelentie nostre apices decrevimus fieri, per quos statuentes decernimus, ut nemo ex nostro
regno in finibus Civitatis nove vel Milidisce sive in villa, que dicitur Caput Argelis^c, vel in
finibus atque possessionibus eius vel etiam vineis, terris, pratis, pascuis, silvis atque piscationibus
30 illius aut in ceteris locis, quibus in pacto eorum relegitur, vel ubi infra dictionem imperii nostri
proprietates^d habere videntur, aliquam contrarietatem ac machinationem facere presumat
nec etiam venationem aut pabulationem ibi exerceat, et nullatenus homines eius, qui in eo
ambitu circuminhabitant, aliquam sustineant molestationem vel fortiam, sed securiter atque in
pace ibi vivere queant; immo per loca et flumina cuncto nostro in regno libere sua peragant
35 negocia, ita tamen ut nullum gravamen sentiat populus eius, nisi, quod equum est, tantummodo
telonaria et ripatica solvat. Nam vero predictus dux suiue heredes ac successores nullo in
loco persolvant de quacumque re, sed ex nostra largitate quieto more ubique sua perfitiant.
Statuimus etiam, ut nullus in territoriis, locis peculiaribus aut ecclesiis, domibus seu rebus et
reliquis possessionibus presignati ducatus ac sua proprietate, quam in Venetia obtinere videtur vel
40 que infra potestatem imperii nostri scita esse noscuntur, iniquam ingerere presumat inquietu-
dinem^e, diminorationem seu calumniosam contradictionem aut subtractionem nephandam; sed liceat
eas prefato duci ac patriarche, episcopis, abbatibus vel populo sibi subiecto seu successoribus
eorum ac heredibus^f quiete absque cuiusquam insultantis machinatione aut sinistra quippiam^g
tergiversatione iure gubernare et gubernando, prout liquidius in presignato decreto continetur,
45 legaliter continere. Itemque precipimus de proprietatibus sive possessionibus predicti
ducis, quas in territoriis regni nostri habere videtur^h, ut, si de eis aliqua contentio

a) Luido 1; Vido 2. b) que 1. c) Caput Ageris 2. d) proprietas codd. e) inquietitudinem 1.
f) et successoribus add. codd. g) quappiam 2. h) ita Praeceptum Rudolphi infra p. 149; videntur codd.

891. orta fuerit et ad iuramentum causa pervenerit, secundum seriem pacti¹ diffiniatur per electos duodecim iuratores; et cuiuscumque gentis sit homo ille, cum quo predictus dux contentiones habuerit, iuratores tamen de illo commitatu eligantur, ubi causa requiritur. Concessimus quoque sancte metropolitane eiusⁱ ecclesie vel episcopatibus sibi subiectis atque monasteriorum cenobiis iustitiam requirendam de suis rebus in annos legales, secundum quod Ravennas^k habet ecclesia. Sed et hoc constituimus atque per hoc nostrum preceptum mansurum confirmamus, ut, in quacumque patria regni nostri quislibet Veneticorum fuerit, eius sit potestate distringendus eiusque per omnia debeat obedire preceptis, adeo ut nulla maior vel minor persona contra eum quempiam Veneticum deffendere presumat^l. Quodamodo statuimus, ut, si quis ex cunctis locis nostri imperii hanc nostram iussionem postponere presumpserit et omnia, que superius dicta sunt, observare neglexerit, similiter centum libras auri componat, salva ex omni populo Veneticorum debita obedientia et singulorum hominum iustitia atque querela. Porro ut hoc verius credatur diligentiusque observetur, propria manu firmavimus et annulo nostro iussimus sigillari.

Signum (M.) domini Widonis^m serenissimi imperatoris augusti.

Morontius presbiter et notarius advicem Helbunei archicancellarii recognovi. 15

Data XII. Kal. Iulias, annoⁿ incarnationis domini DCCCXCI, indictione VI°, anno primo imperii domini Widonis^m serenissimi imperatoris augusti; actum Papiae; in Dei nomine feliciter^p amen.

i) ecclesie eius 1. k) Ravennatis 1. l) *Praeceptum Karoli supra p. 142 s. fine hoc loco praebet capitulum de interfectione seniorum.* m) Luidonis codd. n) ano 1. o) ita codd. pro IX. 20 p) fel. amen om. 2.

1) *Cfr. supra p. 142, n. 2.*

240. PRAECEPTUM RUDOLFI.

924. Febr. 29.

Legitur in 1) Libro blanco fol. 14^v, nr. 6, praefixa rubrica: Simile privilegium confirmationis Rodulfi imperatoris factum domino Ursio duci Veneciarum; 2) cod. Trivisano fol. 61. Derivatam ex Praecepto Widonis, supra p. 147, aeque ac illud diploma pro pacto habitum est; cfr. supra p. 130. (B. deest; P. deest.)

In nomine domini nostri Iesu Christi Dei eterni. Rodulfus rex. Dignum est, ut celsitudo regalis, quantum ceteros^a honoris ac potestatis fastigio^b antecellit, tantum erga omnes fideles pietatis sue munus impendere satagat. Igitur omnium fidelium sancte Dei ecclesie nostrorumque, presentium silicet^c ac futurorum, comperiat solertia, quia Vrsus Veneticorum dux per legatos suos, Dominicum silicet venerabilem Madamaucensem^d episcopum atque Stephanum Coloprinum¹, nostram deprecatus est clementiam, ut cum ex rebus sui ducatus quamque et ex sua proprietate, quam in Venetia obtinere videtur vel que infra dictionem^e regni nostri scita esse noscuntur, ei confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus, per quod ipse suique heredes ac patriarcha, pontifices quoque et abbates atque populus sibi subiectus proprietates suas sibi debitas[que^f] res absque cuiuspiam contrarietatem seu refragationem retinere securiter queant, quemadmodum temporibus domini Karoli^g per decretum cum Grecis sancitum possiderunt. Petiit etiam celsitudinem nostram, ut, in quibuscumque patriis ac provinciis regni

a) veteros honores 1. b) fastigium 1. c) ita et *Praec. Hugonis infra p. 150; silicet n. p. videlicet codd.* d) Madamaucensis 1. e) dictione 1. f) ita *Praec. Hug.*; debitas codd. g) imperatoris add. *Praec. Widonis.*

1) Coloprini erant ex nobilibus Venetorum; cfr. *Chron. Venetum V. VI, SS. XIV, p. 27, l. 16; p. 28, l. 12; p. 29, l. 36; p. 35, l. 12. 21.*

nostri quispiam Veneticus esset, sue potestati maneret subiectus atque omni fide vel obedientia sub- 924.
missus. Cuius petitionibus, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes hos
excelentie nostre apices decrevimus fieri, per quos statuentes decrevimus, ut nemo ex nostro regno
in finibus Civitatis nove vel Millidis sive in villa, que dicitur Caput Argelles^h, vel in finibus atque
5 possessionibus eius vel etiam vineis, terris, pratis, pascuis, silvis atque piscationibus ipsius aut in
ceteris locis, inⁱ quibus in pacto eorum relegitur, vel ubi infra dictionem regni nostri pro-
prietates habere videntur vel invenire^k potuerint, aliquam^l venationem aut pabulationem^l ex-
erceat^m, unde homines eius, qui in eo ambituⁿ circuminhabitant, aliquam sustineant molesta-
tionem vel contrarietatem, sed securiter atque in pace vivere queant; imo per loca et flumina
10 cuncto nostro in regno libere sua peragant negocia, ita tamen ut nullum gravamen sentiat^o
populus eius vel eius negociatores, nisi, quod equum est, tantummodo telonaria et ripatica
solvant. Nam vero predictus dux suique heredes suique negociatores nullo in loco persolvant
de quacumque re, sed ex nostra largitate quieto more ubique sua perficiant^p. Statuimus etiam, ut
nullus in territoriis, locis peculiaribus aut ecclesiis, domibus seu rebus et reliquis possessionibus
15 presignati ducatus ac^q sua proprietate, quam in Venetia obtinere videtur vel que in potestate
regni nostri sita esse noscuntur, iniquam ingerere presumat inquietudinem^r vel diminorationem
seu calumniosam contradictionem aut subtractionem nephandam, sed^s liceat eas prefato duci ac
patriarche, episcopis, abbatibus vel populo sibi subiecto seu successoribus eorum ac heredibus quiete
absque cuiusquam insultantis machinatione^t aut sinistra^t quippiam^u tergiversatione^t iure^v gubernare
20 et gubernando, prout liquidius in presignato decreto continetur, legaliter continere. Itemque pre-
cipimus de proprietatibus sive possessionibus predicti ducis, quas in territoriis regni nostri habere
videtur, ut, si de eis^w aliqua contentio orta fuerit et ad iuramentum causa^x pervenerit^y, secundum
seriem pacti diffiniatur^z per electos duodecim iuratores; et cuiuscumque gentis sit homo ille, cum
quo predictus dux contentiones habuerit, iuratores de illo comitatu^a tamen eligantur, ubi causa re-
25 quiritur. Concessimus quoque sancte metropolitane eius ecclesie vel episcopatibus^b subiectis atque
monasteriorum zenobiis iustitiam requirendam de suis rebus in annos legales, secundum quod
sancta^c Romana habet ecclesia^{c.2}. Sed et hoc constituimus atque per hoc nostrum preceptum
inviolabiliter mansurum confirmamus, ut, in quacumque patria regni nostri quislibet Veneticorum
fuerit, eius sit potestate distringendus^d eiusque per omnia debeat obedire preceptis, adeo^e ut nulla
30 maior vel minor persona contra eum quempiam Veneticum deffendere presumat. Insuper etiam
et^f concedimus per hoc regie auctoritatis preceptum, ut tam nos, quam nostri de-
cessores nichil amplius eos cogamus pacti causa persolvere, nisi tantum annualiter
denariorum libras XXV^{g.3}. Simulque eis numorum^h monetam concedimus, secundum
quod eorum provintie duces a priscis temporibus consueto more habuerunt, ita ut
35 nullo umquam tempore repetantur aut exigantur per aliquem neque ab ipso Ursoⁱ
duce neque a successoribus eius, sed in ea, quam^k in presenti concedimus, per-
petualiter donatione consistent. Si quis autem contra hoc, quod in presenti per
huius edicti^l tenorem Veneciarum duci populoque ipsius concessimus, agere pre-
sumpserit, ut instituta nostra violet aut infringat, ne quod temptavit, perficere possit,
40 sciat se compositurum auri obrizi libras centum, medietatem camere nostre et me-
dietatem duci Veneciarum, qui per tempora^m fuerit. Et ut hoc cercius credatur et
ab omnibus inviolabiliter conservetur, manu propria roboravimus et annuli nostri
impressionem subter iussimus insigniri.

Signum (M.) domini Rodulfi serenissimi regis.

45 h) Caput Ageris 2. i) ita et Praec. Hug. k) ita 2. et Praec. Hug.; habere 1. l) cfr.
Praec. Wid. m) exerceant codd. n) amitu 1. o) sentiant codd. p) perfolvant 1. q) a codd.
r) inquietudinem 1. s) silicet at 1. t) machinationem, sinistram, tergiversationem 1. u) quappiam 2.
v) regubernare codd. w) eas 1. x) causam 1. y) pervenerint 1. z) diffiniantur codd. a) comitato 1.
b) sibi add. Praec. Wid. c) sanctam Romanam ecclesiam 1. d) constringendus 1. e) adea codd.
50 f) et om. 2. g) XXII codd.; cfr. autem Praec. Hug. et infra n. 3. h) ita Praec. Hug.; numis codd.
i) Urse 1. k) qua 1. l) dicti 1. m) tempore om. per 1.

2) Cfr. Praec. Karoli, supra p. 142, n. 4.
Fanta l. c. p. 70.

3) Cfr. Pact. Berengarii, supra p. 146, c. 30;

924. Data II. Kal. Mar., anno dominice incarnationis DCCCCXXIV, domni Rodulfi invictissimi regis hic in Italia IVⁿ, indictione tertia decima; actum Papie; in Christi nomine feliciter amen.

n) ita codd. pro III.

241. PRAECEPTUM HUGONIS.

927. Febr. 26.

Transscriptum ex Praecepto Rudolphi, supra p. 148, exstat in 1) Libro blanco fol. 16. nr. 7, ubi inscribitur: Simile privilegium confirmationis Ugonis imperatoris factum predicto Ursio duci; 2) cod. Trivisano fol. 63. et aequae pacti ratum habuit; cfr. supra p. 130. (B. deest; P. deest.)

In nomine domini nostri Yesu Christi Dei eterni. Hugo Dei gratia rex. Dignum est, ut celsitudo regalis, quantum ceteros^a honoris ac potestatis fastigio antecellit, tantum erga omnes^b sospitatis^c sue munus impendere satagat. Igitur omnium fidelium sancte Dei ecclesie nostrorumque, presentium silicet ac futurorum, comperiat solertia, quia Ursus Veneticorum dux per legatos suos, Iohanem Fabianicum et Stephanum Coloprinum, nostram deprecatus^d est clementiam, ut cum ex rebus sui ducatus [quamque^e et ex sua^e] proprietate, [quam^d in^d Venetia^d] obtinere videtur [vel^d que^d] infra dictionem^e regni nostri sita esse noscuntur, ei confirmationis nostre preceptum fieri iuberemus, per quod ipse suique heredes ac patriarcha, pontifices quoque et abbates atque populus sibi subiectus proprietates suas sibi debitasque res absque cuiuspiam contrarietate seu refragatione retinere securiter queant, quemadmodum a temporibus¹⁵ domini Karoli per decretum cum Grecis sancitum possiderunt. Pecit etiam celsitudinem nostram, ut, in quibuscumque patriis ac provinciis regni nostri quispiam Veneticus esset^f sue potestati maneret subiectus atque omni fide vel obedientia submissus. Cuius petitionibus, ut nobis celestis suffragatio copiosior adsit, libenter adquiescentes hos excelentie nostre apices decrevimus fieri, per quos statuantes decrevimus, ut nemo ex nostro regno in finibus Civitatis nove vel Milidisse sive in²⁵ villa, que dicitur Caput Argelles, vel in finibus atque possessionibus eius vel etiam vineis, terris, pratis, pascuis, silvis atque piscationibus ipsius aut in ceteris terris, in quibus [in^d] eorum pacto relegitur, vel ubi infra dictionem^e imperii nostri proprietates ipse aut sui videntur habere vel invenire potuerint^g, aliquam venationem aut pabulationem exerceat, unde homines eius vel negociatores, qui in eo ambitu circuminhabitant, aliquam sustineant molestationem³⁰ vel contrarietatem, sed securiter atque in pace vivere queant; imo per loca et flumina cuncto in^f nostro regno libere sua peragant negocia, ita tamen ut nullum gravamen sentiat populus eius vel eius negociatores, nisi, quod equum est, tantummodo telonaria^h et ripatica solvant. Predictus vero dux et heredes illius et proprii negociatores eorum in omnibus habeant libertatem suam propria peragendi absque ulla publica functione. Statuimus etiam, ut³⁵ nullus in territoriis, locis aliquibus peculiaribus aut ecclesiis, domibus seu rebus et reliquis possessionibus presignati ducatus acⁱ sua proprietate, que^k in potestate regni nostri sita esse noscuntur^k vel in Venetia optinere videtur, iniquam^l ingerere presumat inquietudinem vel diminorationem seu calumniosam contradictionem aut nephandam subtractionem, set liceat eas^m prefato duci ac patriarche, episcopis, abbatibus vel populo sibi subiecto et heredibus ac successoribus eorum⁴⁰ quiete absque cuiusquam insultantis machinatione aut sinistraⁿ quippiam^o tergiversatione iure^p gubernare et gubernando, prout liquidius in presignato decreto continetur, legaliter continere. Itemque precipimus de proprietatibus sive possessionibus predicti ducis, quas in territoriis regni nostri habere videtur, ut, si de eis aliqua contentio orta fuerit et ad iuramentum causa pervenerit, secundum seriem pacti diffiniatur per electos duodecim iuratores; et cuiuscumque gentis sit homo⁴⁵

a) cetero honoris 2; veteros honores 1. b) fideles add. Praec. Rud. c) quamque ... sua om. codd. d) om. codd. e) dictione 1. f) om. 1. g) potuerit 2. h) celonaria 1. i) a codd. k) ita codd.; in Praec. Rud. verba quae ... noscuntur posita sunt post optinere videtur vel. l) iniqua 1. m) eos codd. n) sinistre 1. o) quappiam 2. p) regubernare codd.

ille, cum quo predictus dux contentiones habuerit, [iuratores^d] de illo comitatu^a eligantur, ubi causa 927. requiritur. Concessimus quoque sancte metropolitane eius ecclesie **suisque** episcopatibus subiectis atque **et** monasteriorum zenobiis iustitiam requirendam de suis rebus in annos legales, secundum quod sancta Romana habet ecclesia. Sed et hoc constituimus atque per hoc nostrum preceptum
 5 inviolabiliter mansurum confirmamus, ut, in quacumque patria regni nostri quislibet Veneticorum fuerit, eius sit potestate distringendus eiusque per omnia debeat obedire preceptis, adeo ut nulla maior vel minor persona contra eum quempiam Veneticum defendere presumat. Insuper et concedimus per hoc regie auctoritatis preceptum, [ut^d] tam nos, quam nostri decessores nichil amplius eos cogamus^r pacti causa persolvere, nisi tantum annualiter denariorum libras XXV.
 10 Simulque eis numorum monetam concedimus, secundum quod eorum provincie duces a priscis temporibus consueto more habuerunt, ita ut nullo umquam tempore repetantur aut exigantur per aliquem neque ab ipso^s Urso duce neque a successoribus eius, set in ea, quam in presenti concessimus, perpetualiter donatione consistent. Si quis autem contra hoc, quod in presenti per huius edicti^t tenorem^u Veneticorum duci populoque ipsius concessimus, agere presumpserit, ut instituta
 15 nostra violet aut infringat, ne^v quod temptavit, perficere possit, sciat se compositurum auri obrizi libras centum, medietatem camere nostre et medietatem duci Veneticorum, qui per tempora fuerit. Et ut hoc cercius credatur et ab omnibus inviolabiliter observetur, manu propria roboravimus et annuli nostri impressione subter iussimus sigillari.

Signum domini^f (M.) Hugonis gloriossissimi regis.

20 Data anno domini incarnationis DCCCCXXVII^w, IV. Kal. Marc., indictione quinta decima, anno domini^x Hugonis gloriossissimi regis primo; actum^y Papia^z; in Christo nomine feliciter amen.

q) tamen *add. Praec. Rud.* r) cogam *codd.* s) ut se 1. t) dicti 1. u) tenore 1. v) nec 2.
 w) DCCCCXXIV 2; *e corr.* 1. x) vero 2. y) actu 1. z) Papiae 2.

XVIII.
CAPITULARIA REGUM FRANCIAE
ORIENTALIS.

847—878.

HLOTHARII, HLUADOWICI ET KAROLI
CONVENTUS APUD MARSNAM PRIMUS. 5

847. Febr.

Vide supra p. 68 sqq.

HLOTHARII, HLUADOWICI ET KAROLI
CONVENTUS APUD MARSNAM SECUNDUS. 10

851. aestate.

Vide supra p. 72 sqq.

242. HLUADOWICI, KAROLI ET HLOTHARII II.
CONVENTUS APUD CONFLUENTES.

860. Iun. 1—7. 15

Acta huius conventus nobis tradita sunt: 1) a Sirmondo, Karoli Calvi Capitula p. 228 sqq.; 2) a Baronio, Ann. eccles. ad a. 860. edita ex codice Antonii Augustini; et in codicibus: 3) Vatic. Palat. 582 fol. 86^v. 4) Paris. 9654 fol. 79^v. 5) Monac. 3853 fol. 268^v, ad quem prope accedit 5b) cod. Paris. 3878, qui fol. 158. rubricas capitulorum servavit; 6) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 111. 7) Vatic. 4982 fol. 122. 8) in Ann. Fuld. ad a. 860, SS. I, p. 373; Karoli 9) apud Hincmarum, Expositiones

ad Karolum, Opera I, p. 1067. Cod. 5. exhibet tantum nomina optimatum et c. 4—7. 10; 860. codd. 2—4. omittunt Adnuntiationem Karoli; 3. 4. etiam trium regum Adnuntiationes, quarum aequae ac capitulum 1. 3. 10. 12. reliquis sane omissis excerpta praebet cod. 6. In codd. 3—5. Capitula praeponuntur nominibus episcoporum et laicorum et in codd. 3. 4. hac inscriptione perperam composita praedita sunt: Anno incarnationis domini nostri Ihesu Christi DCCCLX. Haec sunt capitula venerabilium regum Hlotharii, Hludowici et scilicet Karoli, quae inter se firmaverunt pridie Id. Iun. in pago Treiectinse iuxta ipsum locum Treiectum. Eo ordine, quo hic prodeunt acta, exstant in codd. 1. 2. 6. 7, qui bene convenit cum illis, quae Karolus a. 862. ad Saponarias (infra p. 159, c. 1) pronuntiavit: apud Confluentes nos ... communi fidelium nostrorum consilio reconciliavimus et sacramento nos confirmavimus et capitula a communibus fidelibus nostris dictata et nobis relecta nos observaturos promisimus et publice communibus fidelibus nostris adnuntiavimus.

Karolus II., cum ineunte anno 859. Hludowicum regem Franciae orientalis e regno suo, quod hic mense Septembri a. 858. hostiliter invaserat, expulisset, una cum Hlothario II. nepote operam dedit, ut fratrem ad reconciliationem et pacem revocaret. Qua de causa reges primum die 4. mensis Iunii 859. Wormatiae per episcopos (cfr. infra Synod. Mett. 859), tum iuxta Anternacum castellum ipsi cum Hludowico de pacis conditionibus tractaverunt (Ann. Fuld. ad a. 859, SS. I, p. 373; Ann. Bertin. ad a. 859, ed. Waitz p. 52). 'Cuius colloquii effectus differtur usque ad 8. Kalendas Novembris apud Basiliam civitatem. Quo Lodoico adveniente Karlus propter Lotharii absentiam ab itinere coepto revertitur' (Ann. Bertin. l. c.). Itaque anno demum 860. 'Ludoicus, Karlus et Lotharius reges Kalendas Iunias apud castrum quod Confluentes vocatur conveniunt, ibique de pace inter se diu tractantes, tandem concordiam atque amicitiam ipsi per se iuramento firman' (Ann. Bertin. l. c. p. 54; cfr. etiam Ann. Fuld. ad a. 860, l. c.).

Adnuntiatio Karoli, quae in capite actorum conventus exstat, ab illis separanda esse videtur. Karolus enim pronuntiat 'hoc anno', anno igitur 860, Hludowicum sollicitatum esse, ut in regnum suum veniret, quod factum re vera iam anno 858. accidit; eodem anno 860. se ipsum a fidelibus adiutum fratrem expulisse, bis cum illo tractasse. Quae indicia temporis cum inter se magnopere discrepent neque ad a. 858. aut 859. aut 860. referri possint, incertum relinquo, cui anno Adnuntiatio tribuenda sit. Ex verbis vero: unde nos ... vestra fidelitas sic adiuvavit (l. 45) et: quod quia ... utile nobis videtur, volumus vobis illud dicere; et si vobis ... videtur, cum vestro consilio volumus illud recipere (l. 3 sqq.) apparet illam ad solos fideles Karoli directam esse et emissam, priusquam optimates trium regum ad conditiones pacis deliberandas convenissent; aliter Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 456; Böhmer-Mühlbacher nr. 1402b.

Capitula, quae episcopi et laici adunati acceptaverunt, maxima ex parte, exceptis scilicet c. 6—9, ex Conv. apud Marsnam II. 851, supra p. 72 sqq., desumpta sunt, quae igitur derivata, quo facilius ab reliquis discernantur, minoribus typis imprimi curavimus. (B. II, 137; P. 468.)

Adnuntiatio domni Karoli.

Vos scitis, quomodo aliquanti homines minus, quam necesse fuerat, Deum timentes, nostrum fratrem Hludowicum quasi sub bona intentione hoc anno sollicitaverunt, ut in regnum nostrum taliter veniret, sicut ipsi scitis: unde nos Deus et vestra fidelitas sic adiuvavit, sicut et bene cognoscitis. Post hoc laboravit adjuvante Domino iste carissimus, nepos noster, ut inter nos pax fieret, sicut per rectum esse debet, et ut monentibus episcopis ad illam caritatem et fraternam concordiam rediret, sine qua nullus christianus salvus esse non potest. Propterea transmisit ad

860. nos suos missos, et mandavit nobis primum tale missaticum, quod nobis impossibile visum fuit. Deinde, quia illud missaticum non suscepimus, aliud missaticum nobis sui missi dixerunt; quod quia et secundum Deum salubre et secundum seculum utile nobis videtur, volumus vobis illud dicere; et si vobis ita, sicut et nobis, videtur, cum vestro consilio volumus illud recipere et quod Deus concesserit, ad necessarium effectum perducere.

Haec sunt nomina episcoporum, qui anno^a incarnationis dominicae DCCCLX^a, Nonis Iuniis in secretario basilicae sancti Castoris consideraverunt cum nobilibus ac^b fidelibus laicis firmitatem, quam gloriosi reges nostri Hludowicus et Karolus atque Hlotharius inter se fecerunt VII^c. Idus Iunias in eodem monasterio, et qui haec capitula ab omnibus conservanda acceptaverunt^e: Hincmarus¹, Guntharius², Altfrius³, Salomon⁴, Adventius⁵, Atto^{d6}, Franco^{e7}, Teudericus^{f8}, Luitbertus^{g9}, Gebehardus¹⁰, Christianus¹¹, Vulfadus abbas¹², Witgarius abbas¹³.

Haec nomina laicorum: Chuonradus¹⁴, Evrardus¹⁵, Adalardus^{h16}, Arnustus^{h17}, Warnarius¹⁸, Liutfridus^{h19}, Hruodulfus^{h19}, Erkingarius²⁰, Gislebertus^{h21}, Ratbodus^{h18}, 15 Arnulfus¹⁸, Hugo^{h18}, item Chuonradus^{h22}, Liutharius²³, Beringariusⁱ²⁴, Matfridus^{h25}, Boso^{h26}, Sigeri^{h18}, Hartmannus^{h18}, Liuthardus^{k18}, Richuinus^{h27}, Wigricus^{h18}, Hunfridus²⁸, Bernoldus^{h18}, Atto^{h129}, Adalbertus³⁰, Burchardus^{h18}, Christianus^{h18}, Leutulfus^{m31}, Hessi¹⁸, Herimannus¹⁸, item Hruodulfus³², Sigewardusⁿ¹⁸.

Sacramentum^o firmitatis Hludowici regis.

20

Amodo et quamdiu vixero, istum fratrem meum Karolum^p et nepotes meos Hludowicum^p et^q Hlotharium^p atque Karolum^p ad Dei voluntatem et sanctae eius ecclesiae statum et honorem atque defensionem et ad nostram communem salutem et honorem et ad populi christiani nobis commissi salvamentum et pacem et ad

a) anno ... DCCCLX. om. 3—5. b) ac fidelibus om. 1. 2. c) octavo 2; VII ... acceptaverunt 25 om. 5. d) Hatto 3—5. e) om. 2. 4. f) Deodericus 4. g) ita 1; Leutbertus *rell.* h) *Hoc loco om. 2, suppl. autem infra; cfr. not. m.* i) Berengarius 3. 5. k) om. 4. l) Hatto 3. 4; om. 5. m) Leuthulphus, Hernodulphus, Adalardus, Luitfridus, Gislebertus, Huto, Matfridus, Boso, Rithuenus, Bernoldus, Burchardus, Hessi, Arnustus, Bynodulphus, Ratbotus, item Chuanradus, Sigeri, Harmainus, Wigricus, Atto, Christianus, Herimannus, Sigardus 2. n) Sigardus 3; Sigehardus 4. 5. o) *Hanc 30 inscriptionem finxit Sirmondus.* p) natura apud Hincmarum, orta ex abbreviatura N, quae pro nomini- bus posita erat; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1402b. q) om. 1. 2. 4.

- 1) Remensis. 2) Coloniensis. 3) Hildesheimensis. 4) Constantiensis. 5) Mettensis.
- 6) Viridunensis. 7) Leodiensis. 8) Mindensis. 9) Mimigernafordensis. 10) Spirensis.
- 11) Autissiodorensis. 12) Resbacensis. 13) Ottenburanus, postea episcopus Augustensis. 14) Frater 35 Iudithae imperatricis; cfr. Eckhart, *Francia orientalis II*, p. 476 sqq., qui nomina laicorum maxima ex parte commentatus est.
- 15) 'Comes in dioecesi Tornacensi', Eckhart l. c. 16) Senescalcus Hludowici Pii, avunculus Irmintrudis uxoris Karoli regis; cfr. Simson, *Ludwig d. Fr. II*, p. 241.
- 17) Marchio in Baiuaria. 18) Qui sit, dicere non possum. 19) Avunculus Hlotharii regis; cfr. Dümmler, *Ostfränk. Reich II*, p. 33, n. 2. 20) Comes Alamannicus, pater Richardis uxoris 40 Karoli III.
- 21) Comes Masuariorum, gener Hlotharii I.; cfr. Dümmler, l. c. I², p. 296, n. 2. 22) Filius Chuonradi supra nominati, comes Autissiodorensis; cfr. Dümmler, l. c. p. 442, n. 1.
- 23) 'Comes in Saxonia a. 880. a Danis occisus'? Eckhart l. c. 24) Filius Gebehardi comitis pagi Loganaha; cfr. Stein, *Konrad I*, p. 44. 25) Comes regni Hlotharii, filius Matfridi comitis Aureliensis; cfr. Dümmler l. c. I², p. 119, n. 4; II², p. 17, n. 1. 26) Filius comitis Buwini vel Bivini, 45 frater uxoris Karoli II, inde ab a. 879. rex Burgundiae.
- 27) 'Comes in Alsatia' Eckhart l. c. 28) Marchio Gothiae. 29) 'Comes Moguntinus'? Eckhart l. c. 30) 'Comes in Baiuaria'? Eckhart l. c. 31) Comes vel dux Saxoniae. 32) 'Comes et abbas s. Richarii Centulensis'? Eckhart l. c.

legis ac iustitiae atque rectae rationis conservationem, quantum mihi Deus scire et 860.
posse donaverit et ipsi me obaudierint et^r a me ipsi quaesierint^r, vero consilio
et secundum quod^s mihi rationabiliter et salubriter possibile fuerit, sincero auxilio
adiutor ero^t ad regnum illorum continendum, et nec in vita nec in membris neque
5 in regno illorum eos forconsiliabo in hoc, ut ipsi erga me similem promissionem
faciant et conservent^u. Sic^v me Deus adiuvet et istae sanctae reliquiae.

Capitula^o ab omnibus conservanda.

1. Ut omnium praeteritorum malorum et contrarietatum et supplantationum ac malarum
machinationum atque molitionum seu nocumentorum invicem actorum abolitio ita inter nos et
10 apud nos fiat et a nostris cordibus penitus avellatur cum omni malitia et rancore, ut nec in me-
moriā ad retribuendum duntaxat mali vel contrarietatis atque exprobrationis seu improprietii
de caetero exinde quiddam veniat.

2. Ut tanta, Domino cooperante, inter nos verae caritatis benignitas abhinc inante semper
maneant 'de³³ corde puro et conscientia bona et fide non ficta' sine dolo et simulatione, ut nemo
15 suo pari suum regnum aut suos fideles vel quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regium
pertinet, discipiat aut forconsiliet aut per occultos susurrones libenter composita mendacia seu
detractiones acceptet.

3.^w Ut unusquisque fideliter suum fratrem^x, ubicumque necessitas illi fuerit et ipse
potuerit, aut per se aut per filium aut per fideles suos et consilio et auxilio adiuvet, ut regnum,
20 fideles, prosperitatem atque honorem regium debite^y valeat obtinere. Et veraciter unusquisque
erga alterum certatim demonstret, quia in fratris^z sui adversitate, si evenerit, fraterno modo con-
tristetur et in prosperitate illius laetetur. Et talem fidem, sicut inter nos modo abhinc inante
conservaturos confirmatum habemus^y, sic unusquisque infantibus fratris sui, si obierit^a, qui super-
fuerit conservabit.

4. Et^b quia per vagos et^c tyrannica consuetudine irreverentes^c homines pax et tran-
quillitas^d perturbari solet, volumus, ut, ad quemcumque nostrum talis venerit, ut^e de his, quae
egit, rationem et iustitiam subterfugere possit^e, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel^f retineat,
nisi ut ad rectam rationem et^g debitam emendationem^g perducatur. Et si rationem^h rectam^h subter-
fugerit, omnes in commune, in cuius regnum venerit, illum persequamur, donec ad rationem per-
30 ducatur aut de regno deleatur.

5. Similiter¹ et de eo agendum est, qui pro aliquo capitali et^h publico^h crimine a quo-
libet episcopo corripitur^h vel^h excommunicatur aut^k ante excommunicationem crimen faciens^k
regnum et regis regimen mutat, ne debitam poenitentiam suscipiat aut^l susceptam legitime peragat^l,
interdum etiam incestam propinquam suam aut sanctimoniam vel raptam sive adulteram, quam
35 illic ei non licebat habere, fugiens secum ducit: hic talis, cum episcopus, ad cuius curam pertinebit,
nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel^m latendi locum in regno alicuius nostrum
inveniat et Dei ac nostros fideles suo morbo inficiat; sedⁿ a nobis vel ministris rei publicae con-
stringatur et, ut simul cum diabolica praeda, quam secum duxit, ad episcopum suum redeatⁿ, et
de quocumque crimine publico debitam poenitentiam suscipiat^o aut susceptam legitime peragat,
40 compellatur^o.

6. Ut^p nemo episcoporum hominem peccantem ab ecclesia^q et christiana^q com-
munionē alienet, donec illum secundum evangelicum praeceptum, ut ad emendationem
et poenitentiam redeat, commonitum habeat. Qui peccans si commonitus inobediens
et incorrigibilis permanserit et ad emendationem redire noluerit, regiam vel rei

45 r) et ... quaesierint om. 2. s) ut 1. 4. 9. t) Et reliqua 9. u) *Explicit* 8. v) Si 1. 4.
w) *Cap. 3. in loco raso in cod. 3.* x) *parem codd. 3. 4.* y) debite ... habemus *finis capituli 2.*
in cod. 3. z) *pari 3. 4.* a) *ille add. 3. 4.* b) *Ut nemo vagum hominum recipiat, sed fugientem*
omnes persequantur rubr. in 5b. c) *et ... irreverentes om. 3. 5.* d) *regni add. 2.* e) *ut ... possit*
om. 3—5. f) *vel retin. om. 3—5.* g) *et ... emendationem om. 3—5.* h) *om. 3—5.* i) *De eo, qui*
50 *ab episcopo aliquo excommunicatus fuerit et iusticiam fugerit rubr. in 5b.* k) *aut ... faciens om. 3—5.*
l) *aut ... peragat om. 3—5.* m) *vel latendi om. 4. 5.* n) *sed ... redeat om. 3—5.* o) *suscipere*
compellatur 3. 5; compellantur 4; media desunt. p) *Ut nemo episcoporum hominem excommunicet, donec*
aevangelicae ammoneatur rubr. in 5b. q) *ecclesiae christiana 1.*

860. publicae potestatem per se^r episcopus vel^r per ministros suos adeat^s, ut constringatur et ad emendationem ac poenitentiam peccator redeat. Qui etiam, si ita ad correctionem perducere nequiverit, tunc secundum leges ecclesiasticas³⁴ medicinali separatione a^t communione ecclesiastica^t segregetur.

7. Ut^u illis hominibus, qui in talibus perturbationibus, sicut in his praeteritis 5 annis acciderunt, in Deum et in sanctam ecclesiam atque in nos peccaverunt, si se^v ex veritate recognoscentes^w petierint et deinceps nobis veraciter fideles esse voluerint et in regnis nostris pacifici ac quieti et legibus ac iustitiae obedientes extiterint, rationabilis misericordia³⁵ impendatur non solum in indulgentia commissorum et in concessione proprietatum, verum etiam et in largitione honorum secundum nostram 10 rationabilem possibilitatem.

8. Ut³⁶ de rapinis ac depraedationibus et de conspiracyonibus atque seditionibus et de raptis feminarum, sicut ecclesiasticae et christianae leges atque progenitorum nostrorum^v capitula continent, ita in omnibus et ab omnibus conserventur.

9. Ut³⁷ alia etiam capitula eorundem progenitorum nostrorum de sanctae 15 ecclesiae honore et immunitate ac conservatione et de regio etiam honore atque^v vigore^v et populi nobis commissi lege ac iustitia in omnibus et ab omnibus conserventur.

10. Ut^x nostri fideles, unusquisque in suo ordine et statu, veraciter sint de nobis securi, quia nullum abhinc in antea contra legem et^y iustitiam vel auctoritatem ac iustam rationem^y aut^z 20 dampnabimus aut^a dehonorabimus^a aut opprimemus vel indebitis machinationibus adfligemus, et^a illorum, scilicet veraciter^b nobis fidelium^b, communi consilio secundum Dei voluntatem et^c commune salvamentum^c ad restitutionem sanctae Dei ecclesiae et^d statum regni et ad honorem regium^d atque pacem populi commissi nobis^a pertinenti^a ad sensum praebemus, in^a hoc^a, ut illi non^a solum^a non sint nobis contradicentes^a et^a resistentes ad ista exequenda, verum etiam sic sint nobis^a fideles 25 et^a obedientes^a ac veri adiutores atque^e cooperatores vero consilio et sincero auxilio^e ad ista peragenda, quae^a praemisimus^a, sicut per rectum unusquisque^f in suo ordine et^g statu suo^g principi^h etⁱ suo senioriⁱ esse^h debet.

11. Ut sic simul coniuncti et nos fratres ac nepos noster ad invicem et nos cum fidelibus nostris et^k fideles nostri nobiscum et omnes^k simul cum Deo nos^l reconiungamus, et^l, 30 ut nobis sit propitius, illi^m pro devoto munere offeramus^m. Et unusquisque omnium^l nostrum absque sua propria^l excusatione vel^l iustificatione^l recognoscamus, in quibus aut singillatim aut communiter contra illius mandata etⁿ decreta suorum sanctorumⁿ fecimus^o aut^p consensimus^o in ordine ecclesiastico et statu regni, et per singula in medium illa^l producimus, et nemo nostrum suo aut^l amico aut propinquo vel^q confoederato, immo^q nec sibi ipsi seculariter parcat, ut^r 35 spiritaliter et salubriter parcere possit^r; quin, sicut praemisimus in praecedenti capitulo, vero consilio et^s sincero auxilio^s illa in commune certatim emendare^t totis^l viribus^l procuremus, quanto cius rationabiliter^l poterimus.

12. Et si aliquis de subditis in quocumque ordine et^l statu^l de hac convenientia exierit aut^u se retraxerit^u vel huic communi decreto contradixerit, seniores cum veraciter^l fidelibus suis 40 haec secundum Dei voluntatem et legem ac iustam rationem, velit nolit ille, qui divino consilio et^v decreto^v et huic convenientiae resistens^l et^l contradicens fuerit, exequantur^w. Et si aliquis de

r) seipsos et 2. s) adeant 2. t) communionis ecclesiasticae om. a 2. u) Ut illis hominibus, qui in nos peccaverunt, rationalis misericordia impendatur rubr. in 5b. v) om. 2. w) veniam add. 2. x) Ut nostri fideles unusquisque in suo ordine et statu a nobis securi sint rubr. in 5b. y) et ... ratio- 45 nem om. 3-5. z) om. 4. 5. a) om. 3-5. a*) sed 2. 4. 5. b) veraciter ... fidelium om. 3-5. c) et ... salvamentum om. 3-5. d) et ... regium om. 3-5. e) atque ... auxilio om. 3-5. f) om. 1. 2. g) et ... suo om. 3-5. h) principi suo esse 4. 5. i) et ... seniori om. 3. k) et ... omnes om. 3. 4. l) om. 3. 4. m) illi ... offeramus om. 3. 4. n) et ... sanctorum om. 3. 4. o) consensimus vel fecimus 6. p) aut consensimus om. 3. q) vel ... immo om. 3. 4. r) ut ... possit om. 3. 4. 50 s) et ... auxilio om. 3. 4. t) emendari 1. 2. u) aut ... retraxerit om. 3. 4. v) et om. 4; decreto om. 3. 4. w) haec sequatur 3. 4.

34) Cfr. supra p. 66, n. 2.

35) Cfr. Brunner in 'Z. f. RG. XXXI, germ. Abt.' p. 83.

36) Cfr. infra c. 6. 7.

37) Ibidem c. 4.

senioribus de hac convenientia exierit aut^x se retraxerit vel huic communi decreto, quod absit, 860. contradixerit^x, cum plures seniorum¹ nostrorum¹ fideles^y et^z regnorum primores in^z unum convenerint^a, eorum, qui haec^b observaverint, seniorum^y consilio et^d episcoporum iudicio ac^e communi consensu^e, qualiter de eo, qui debite admonitus incorrigibilis perseveraverit, agendum sit, faventef Domino decernatur.

Et ut obnixius suprascripta capitula a nobis auxiliante Domino inviolabiliter observentur et nos illa observaturos certius^g credatur, manibus propriis^h subter firmavimus.

Adnuntiatioⁱ domni Hludowici regis apud Confluentes^k
lingua Theodisca^l.

10 1. Vos³⁸ scitis, quid in isto regno evenit. Et ideo huc convenimus, ut de Dei voluntate et sanctae ecclesiae statu et de nostra ac vestra communi salute atque honore et de pace populi christiani cum Dei adiutorio et fidelium nostrorum consilio tractaremus.

2. Et misimus hoc super episcopos et ceteros fideles nostros³⁹, ut illi hoc in-
15 venirent, qualiter nos ad haec, quae diximus, exequenda adunaremus. Et volumus, ut sciatis, quia, sicut illi invenerunt et scripto nobis ostenderunt^m, ad invicem adunati sumus, sicut fratres per rectum esse debent, et nosⁿ simul cum isto nepote nostro et ille nobiscum, et etiam suos fratres^o, nepotes nostros, in hac adunationis firmitate nobiscum recepimus, ita tamen, si et ipsi hanc firmitatem erga nos fecerint et
20 observaverint.

3. Et sciatis, quia non volumus, ut ullus inter nos abhinc in antea alia verba portet nisi talia, quae Deo sint placita et^p quae ad nostram communem salutem^p et^q nostrum honorem pertineant; ut sic simus, sicut fratres in invicem et patru cum nepotibus et nepotes cum patruis esse debent. Et si aliquis fuerit, qui hoc
25 facere tentaverit, producat in medium ad rationem, et taliter inde castigetur, ut nemo alius^r similia agere tentet.

4. Et volumus, ut ecclesiae et casae Dei et episcopi et Dei homines, clerici et monachi et nonnae talem mundeburden et honorem habeant, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt.

30 5. Et⁴⁰ volumus, ut vos et ceteri homines fideles nostri talem legem et rectitudinem et tale salvamentum in regnis nostris habeatis, sicut antecessores vestri tempore antecessorum nostrorum habuerunt^s, et nos talem honorem et rectam potestatem in nostro regio nomine apud vos habeamus, sicut nostri antecessores apud vestros antecessores^s habuerunt; et iustitia et lex omnibus conservetur; et pauperes
35 homines talem defensionem habeant, sicut tempore antecessorum nostrorum lex et consuetudo fuit, et sicut hic^t fideles nostri communiter consenserunt et scripto nobis demonstraverunt et nos cum illorum consilio consentimus et observari^t communiter volumus⁴¹. Et si aliquis hoc perturbare voluerit, a nullo nostrum recipiatur, nisi ut^t aut^t ad rectam rationem aut ad^t rationabilem indulgentiae concessionem de-
40 ducatur.

x) aut ... contradixerit om. 3. 4. y) fideles ... seniorum om. 2. z) regni nostri in 3. 4. a) et add. 3. 4. b) om. 1. c) seniorum om. 1. d) ac communi 3. 4. e) ac ... consensu om. 3. f) faciente 1. 4. g) om. 4. h) nostris 3. 4. i) Annuntiationes 2. k) Confluentem 2. l) Theodisca hic et infra 2. m) nuntiaverunt 2. n) vos 2. o) et add. 2. p) et ... salutem om. 2. q) ad add. 2. r) alias 1. s) habuerunt ... antecessores om. 2. t) om. 2.

38) Cfr. *Adnuntiationes regum ad Marsnam a. 851. factae, supra p. 74.*
nominatos. 40) Cfr. *Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 74, Kar. admunt.*

39) *Supra p. 154.*
41) *Supra c. 10.*

860. 6. Sed et^t de istis rapinis et depraedationibus, quas⁴² iam quasi pro lege multi per consuetudinem tenent, ab hoc die et deinceps de Dei banno et de^t nostro verbo^t bannimus, ut nemo hoc amplius praesumat. Sed⁴³ unusquisque infra patriam cum pace et sine oppressione pauperum et circummanentium consistat et in hostem vel ad placitum sive ad curtem veniens de suo sic^u warnitus^{u44} et de domo sua moveat, ut cum pace venire et nobiscum stare et ad domum suam redire possit. Et qui hoc transgressus fuerit, sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo^t fuit et in illorum capitulis continetur⁴⁵, volumus, ut hoc in illis transgressoribus^v emendetur.

7. Similiter et de conspiracyibus⁴⁶ et de raptis feminarum⁴⁷, tam viduarum¹⁰ quam et puellarum atque nonnarum, bannimus ex Dei et nostro verbo, ut nullus hoc in regnis nostris agere praesumat. Et si quis hoc praesumpserit, secundum legem et sicut in capitularibus progenitorum nostrorum continetur, sic hoc emendare cogatur.

Haec eadem domnus^t Karolus Romana lingua adnuntiavit^w et ex maxima parte lingua Theodisca recapitulavit.¹⁵

Post haec domnus Hludowicus ad domnum Karolum fratrem suum lingua Romana dixit: Nunc^x, si vobis placet, vestrum verbum habere volo de illis hominibus, qui ad meam fidem venerunt.

Et domnus Karolus excelsiori voce lingua Romana dixit: Illis⁴⁸ hominibus, qui contra me sic^t fecerunt^y, sicut scitis, et^t ad meum fratrem venerunt, propter Deum et propter illius amorem et pro illius gratia totum perdono, quod contra me misfecerunt^z, et^a illorum^a alodes de hereditate et de conquisitu et quod de donatione nostri senioris habuerunt excepto illo, quod de mea donatione venit, illis concedo, si mihi firmitatem fecerint, quod in regno meo pacifici sint et sic ibi^a vivant, sicut christiani in christiano regno vivere debent, in hoc si frater meus meis fidelibus, qui contra illum nihil^b misfecerunt et me, quando mihi^a opus fuit, adiuverunt, similiter illorum alodes, quos in regno illius⁴⁹ habent, concesserit. Sed et de illis alodibus, quos de mea donatione habuerunt, et etiam de honoribus, sicut cum illo melius considerabo, illis, qui ad me se^a retornabunt, voluntarie faciam.²⁵

Et domnus Hlotharius lingua Theodisca in supra adnuntiatis capitulis se consentire dixit et se observaturum illa promisit.³⁰

Et tunc domnus Karolus iterum lingua Romana de pace commonuit, et^a ut cum Dei gratia sani et salvi irent et ut eos sanos reviderent^c, oravit et adnuntiationibus finem imposuit.

u) sewarintaes 2. v) transgressionibus 2. w) pronuntiavit 2. x) Hoc 2. y) et add. 2. 35
z) nimis fecerunt 2. a) om. 2. b) nihilominus fecerunt 2. c) revideret 2.

42) *Conv. ap. Marsnam I. 847, supra p. 69, c. 6*: quae quasi iure legitimo hactenus factae sunt.

43) *Cfr. Hlud. II. Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 4. 5.* 44) 'Warnitus sive garnitus, id est instructus' *Ducange*; *cfr. etiam Kar. II. Cap. Carisiac. 877, c. 25*: nobis in adiutorium, prout citius potuerint, veniant et ad hoc omnes semper warniti sint; *Diez, Etymol. WB. der roman. Sprachen I, s. v. guarnire.* 40

45) *Cfr. Anseg. III, 66, tom. I, p. 432; Bened. Lev. II, 382. 383; Const. Benev. 866, supra p. 96, c. 9; Capp. supra p. 97, c. 4.* 46) *Cfr. Hloth. I. Cap. Pap. 832, supra p. 61, c. 6.* 47) *Cfr. Capp. legib. add. 818. 819, tom. I, p. 281, c. 4; Cap. eccles. 818. 819, l. c. p. 278, c. 22—25; Summula de bannis l. c. p. 224, c. 5; Capp. Franc., l. c. p. 214, c. 6; Capp. Baiwar. 801—813, l. c. p. 157, c. 2.* 48) *Cfr.*

Kar. II. Cap. 860, infra c. 4. 49) *Cfr. Conv. ap. Marsnam I. 847, Admunt. Kar. c. 5, supra p. 71.* 45

243. HLUDOWICI, KAROLI ET HLOTHARII II. 862. CONVENTUS APUD SAPONARIAS.

862. Nov. 3.

Leguntur capitula in his libris partim impressis, partim manuscriptis: 1) *Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 279 sqq.* 2) *Vatic. Palat. 582 fol. 88.* 3) *Paris. 9654 fol. 83.* 4) *Baronio, Ann. eccles. ad a. 862. sumpta ex codice Antonii Augustini;* 5) *Vatic. reg. Christ. 291 fol. 112^v, qui capitulum 4—10. et Adnuntiationum excerpta tantum praebet;* 6) *Vatic. 4982 fol. 128. Codd. 2. 3. expliciunt in medio capite 3. Adnuntiationis Hludowici, quam aequae ac ceteras omittit Baronius, in cuius vero codice praesto erant.*

Codd. 1. 4—6. capitulis praemittunt hanc praefationem: Anno incarnationis dominicae DCCCLXII, quando Hludowicus Karolo mandavit, ut cum eo simul et Hlotharium reciperet ad osculum atque conloquium, misit Karolus per eum et per Altfridum (*Hildesheimensem*) atque per Salomonem (*Constantiensem*) et per Adventium (*Mettensem*) et per Hattonem (*Viridunensem*) episcopos Hlothario haec, quae sequuntur, capitula dicens, quia pro his causis ei non auderet communicare, nisi ita perficeretur, sicut ibidem scriptum est. Renuntiantibus autem ex parte Hlotharii Hludowico et praefatis episcopis Karolo et Hincmaro (*Remensi*) itemque Hincmaro (*Laudunensi*) et Hodoni (*Bellovacensi*) atque Christiano (*Autissiodorensi*) episcopis, quod ita se velle et se facturum esse fuerat professus Hlotharius, sub hac convenientia receperunt eum ad osculum atque conloquium Karolus atque episcopi, qui cum eo fuerunt. Quae prorsus conveniunt cum iis, quae refert Hincmarus in *Ann. Bertin. ad a. 862, ed. Waitz p. 60*: Hludowicus rex Germaniae, directis missis blandiloquis ad fratrem suum Karolum, obviam sibi in territorium Tullensem venire petit; et quia Karolus cum Hlothario ante colloqui noluit, quam fratri causas diceret, quae et in Hlothario displicebant, non mediocri quaerela inde sermonibus est conflictum. Tandem Karolus cum episcopis qui secum erant Hludowico et episcopis qui erant cum eo scripto capitulatim ostendit, pro quibus Hlothario communicare nolebat, nisi profiteretur, quod inde aut certam redderet rationem aut secundum auctoritatem dignam ostenderet emendationem. Post quam professionem sub hac convenientia Karolus et episcopi qui cum eo erant in communionem Hlotharium receperunt.

Auctor actorum huius conventus Hincmarus esse videtur; cfr. Schrörs, Hincmar v. Reims, p. 230.

Nomen loci 'Sablonariae', ad quem secundum codices infra p. 163, not. c et p. 165, lin. 8. citatos reges convenerunt corruptum est ex nomine 'Saponariae' (Savonnière apud Tullum); cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1262b. (B. II, 163; P. 483.)

Cap. 1. Posteaquam proxime^a apud Confluentes nos invicem mutua indulgentia annuente Deo communi fidelium nostrorum consilio reconciliavimus et sacramento de observanda inter nos pace et de praestando alterutrum adiutorio nos confirmavimus et capitula a communibus fidelibus nostris dictata et nobis relecta nos observaturos promisimus et publice communibus fidelibus nostris adnuntiavimus, vobis, unice et carissime frater, reputare non volo, ut illa, quae invicem nobis promisimus, hactenus erga me observata^b non habeatis; nec spero, ut vos aut aliquis alius mihi

a) proximo 2. 3.

b) observata ... illa om. 4.

862. reputare possit aut velit, ut similiter erga vos illa^{bc} observata non habeam. Quodsi quis fecerit^d, paratus sum inde vobis certam reddere rationem et dignam facere^e satisfactionem. Et si aliquis mihi reputare voluerit, quod quantum ex me est, illa, quae debeo nepoti nostro Hlothario, observata non habeam, similiter paratus sum certam reddere rationem et congruam^e facere satisfactionem. Qualiter autem ea, 5 quae mihi promisit ille, erga me observata habeat, non solum ego, sed et plures alii sciunt.

2. Sed et sicut nobis tunc ibi convenit, ut tempore statuto ad locum condictum cum primoribus regnorum nostrorum conveniremus¹, ut ibi, quaeque in regnis nostris emendatione digna et necessaria erant et in sancta Dei ecclesia et in nostro ac po- 10 puli salvamento, tractaremus et nos erga fideles nostros et fideles nostri erga nos emendaremus et observanda de cetero statueremus, et semel et secundo ad haec exequenda paratus fui, et ad hoc etiam nunc conveni, sicut saepe mihi per communes fideles nostros mandastis.

3. Pro quibus autem causis cum praefato nepote nostro antea loqui non volui, 15 quam vobiscum inde acciperem consilium, quaedam volo hic designare, quaedam vero postea congruo loco et convenienti modo vobis innotescere.

4. Quando altera vice pro his, quae dixi, tractandis^f ad Tusiaceum² veni, adportavit mihi et episcopis regni nostri Boso ex parte domni apostolici epistolam quas- 20 dam³ nepoti nostro et episcopis regni sui mittendas, quas illis secundum mandatum domni papae transmisimus, quasdam autem nobis legendas et observandas, quarum et hic textum habemus: in^g quibus invenimus nos^h increpatos, cur fornicarios in regno nostro immorari permetteremus et non solum ipsam feminam⁴, sed et omnesⁱ faventesⁱ facinori eius a corpore et sanguine Domini excommunicatos, usque dum ipsa mulier ad virum suum rediret. Et scimus, sicut sanctus dicit Gregorius, quoniam 25 qui^k resecanda, si potest, non corrigit, ipse illa committit. Nos autem audivimus praedictam feminam in regno nepotis nostri commorari, et hanc sententiam postea non audivimus immutatam. Et qui gravamur nostris, timemus alienis etiam communicare peccatis communicando excommunicatis.

5. Filiam nostram Iudith viduam⁵ secundum leges divinas et mundanas sub⁶ 30 tutione ecclesiastica et regio mundeburde constitutam Balduinus⁷ sibi furatus est in uxorem: quem post⁸ legale iudicium episcopi regni nostri excommunicaverunt secundum sacros canones et diffinitionem sancti Gregorii papae, qui dicit: 'Si⁹ quis viduam furatus fuerit in uxorem, ipse¹ et consentientes ei anathema sint.' Quae et

e) illa om. 1. d) fuerit 4. e) facere ... congruam om. 4. f) tractantes 4. g) in quibus 35 om. 3. h) om. 3. i) omnibus facientibus 2; corr. consencientibus 3. k) si quis 2; si quis res et causas si potest 3. l) om. 1.

1) Haec desiderantur in actis supra nr. 242. editis; cfr. Wenck, *Fränk. Reich* p. 474. 2) Tusey, *dép. Meuse, ad Mosam sita; canones synodi Tusiensis a. 860. die 22. mensis Octobris celebratae exstant apud Mansi XV, col. 557 sqq.* 3) Nicolai I. ep. 54, App. ep. 1, Mansi XV, col. 326, 366; Jaffé, *Reg. Pontif. I*, 2684, 2685. Ep. 54. ad Hincmarum aliosque episcopos, App. ep. 1. ad Karolum directa est; in 40 neutra vero iubetur epistolam ad Hlotharium transmittendam esse. 4) Engiltrudem, uxorem Bosonis nominati, comitis Italici, quae marito relicto cum Vangero vassallo in Hlotharii regnum fugerat; cfr. Reginon. *chron. ad a. 866, ed. Kurze* p. 84; Dümmler, *Ostfränk. Reich II*, p. 16 sq. 5) Ethelwulfi, regis Angliae; cfr. Bertin. *ann. ad a. 862, l. c. p. 56.* 6) Hincmarus in Bertin. *ann. l. c.* 45 sub tutione paterna et regia atque episcopali custodia servabatur. 7) Comes Flandriae. 8) Hincmarus l. c. p. 57: post mundanae legis iudicium canonicam ... secundum edicta beati Gregorii: ut, si quis viduam in uxorem furatus fuerit, et consentientes ei, anathema sint, depromi sententiam ab episcopis petiit; in *Suessione oppido a. 862.* 9) *Synod. Roman. 721, Mansi XII, col. 264, c. 10.*

verbis et literis nos et episcopi regni nostri nepoti nostro Hlothario innotuimus. 862.
 Nos etiam, sicut scitis, consilio et consensu fidelium nostrorum communiter confirmavimus¹⁰, ut nemo nostrum huiusmodi hominem in regno suo recipiat neque immorari permittat, sed ad rectam rationem reddendam et ad poenitentiam agendam, sicut statutum est, illum redire cogat. Qualiter autem nepos noster Hlotharius non solum erga nos et consanguinitatem nostram, verum et contra Deum et sacram auctoritatem et communem christianitatem inde egerit, spero, quia vos non latet, quod est plurimis cognitum. Et sanctus Paulus, per quem loquutus est Christus, dicit: 'Non¹¹ solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus digni sunt morte.'
 6. Nota est vobis causa de uxore nepotis nostri Hlotharii, unde et a nobis et ab episcopis regni nostri, sed et ab aliis episcopis praesentibus nobis consilium quaesivit et audivit; sed secundum illud consilium exinde non fecit. Scimus etiam, quia et ad domnum apostolicum pro hoc transmisit¹² et ab illo epistolas exinde recepit. Negare quoque non volumus nos scire, quid domnus apostolicus et illi et quibusdam episcopis inde mandavit; et scimus, quod negare non possumus nec volumus, quoniam non debemus, quia domni apostolici commendatio ab evangelica veritate et ab apostolica atque canonica auctoritate in nullo discordat; et secundum mandatum illius de hoc facto executum non audivimus nec videmus. Illa etiam sancta et prima in toto orbe terrarum sedes per divinum Paulum, coelestem scilicet tubam, qui ad tertium coelum et ad paradisum raptus hoc ab ipso Domino didicit, nobis et omnibus christianis semper in omni mundo clamat 'cum¹³ huiusmodi nec cibum sumere'; et per beatum Ioannem apostolum¹⁴, qui de aeterno et vivo Christi pectoris fonte in coena, quando sacramenta redemptionis^m nostrae sunt celebrata et tradita, super eo recumbens hausit, quod redemptis omnibus propinavit, manifestissime sedes apostolica interdicat huiusmodi hominem non debere quemquam in domum suam recipere nec ave ei dicere, 'quia¹⁵ qui dicit ei ave, communicat operibus eius malignis'; et per beatum Gregorium papam in homeliis Ezechielis dicit: 'Quia¹⁶ sicut ille, qui fide a Deo recedit, apostata est, ita et ille, qui a Deo recedit opere, sine dubio apostata est', quoniam, sicut dicit apostolus, 'fides¹⁷ sine operibus mortua est'.
 Et item, sicut aliusⁿ dicit apostolus, 'sunt¹⁸, qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant'. Et ipse Dominus¹⁹ dicit de semel et secundo ac tertio legaliter commonito^o et non correcto, ut sit nobis sicut gentilis et publicis criminibus implicatus, cum quo et apostolica¹³ et canonica auctoritas 'nec cibum sumere', ut praemisimus, nobis concedit.

7. Propterea, unice et frater carissime, a^p vobismetipsis^a consilium^r accipite, et mihi consilium date, et ipsi nepoti nostro suae salutis et honoris date consilium, et praestate auxilium, quia et ego ad hoc, quantum mihi Dominus scire et posse donaverit, sum paratus simul vobiscum agere, si voluerit ipse recipere.

8. Quod autem consilium ego cum episcopis et ceteris fidelibus nostris, sollicitus et pro nostra communi, vestra scilicet et mea, sed et pro ipsius nepotis nostri salute et honore et pro communi omnium fidelium nostrorum indemnitate et salvatione, nunc proxime et in synodo et in placito nostro accepi, vobis, cui nullum bonum negare, sed omne bonum meum paratus sum participare, dico, si placet, et, si ita

m) inredemptionis 2. 3. n) alibi 2. 3. o) excommunicato 2. 3. p) et 1—3. q) nobis-
 45 metipsis 4. r) om. 2—4.

10) *Supra* p. 155, c. 5. 11) *Rom.* 1, 32. 12) *Cfr. Nicolai I. ep.* 58. 17, *Mansi XV*, col. 335. 278; *Jaffé, Reg. Pontif. P.*, 2886. 2698. 13) *1. Corinth.* 5, 11. 14) *2. Ioh.* 10. 15) *2. Ioh.* 11. 16) *Gregorii Magni homil. in Ezech. I.*, c. 2; *Opera tom. I.*, col. 1251. 17) *Iac.* 2, 26. 18) *Tit.* 1, 16. 19) *Matth.* 18, 17.

862. vobis bene visum fuerit^s, accipiamus illud communiter. Et si melius nobis per rationem et auctoritatem divinam et humanam nostrae salvationi et christianitati congruentem ostenderitis, paratus sum illud cum omni devotione accipere et vobiscum, Deo cooperante et communium^t fidelium nostrorum consilio et auxilio adminiculante, libentissime sequi et exequi.

9. Quia scriptum est dicente bono rege, qui tamen deliquit ut homo et recognovit se ut felix: 'Ex²⁰ voluntate mea confitebor illi', profiteatur idem nepos noster coram vobis et coram episcopis, qui^u vobiscum fuerint, et remandet nobis per vos et per illos^u, quia vult secundum domni apostolici et episcopale, immo divinum consilium ad placitum convenire cum episcopis et fidelibus atque amicis Dei et nostris¹⁰ ac suis, quoniam haec causa generalis est omnibus christianis²¹, et aut^v ostendere, quia secundum legem divinam et humanam christianis congruam hoc factum de uxore sua habeat executum, aut secundum Dei consilium et legem christiano regi convenientem hoc et illa duo, quae praemisimus, emendare velit et debeat. Et paratus sum cum tali caritate et honorabilitate illum recipere, sicut christianus rex christi¹⁵ anum regem et sicut diligens patruus dilectum nepotem debet recipere, et in illius amicitia ad illius salvationem et honorem, si ita fecerit, permanere. Et constituatur tempus congruum et locus oportunus, quando simul pacifice conveniamus et hanc causam, sicut de nobis ipsis, quia, sicut Scriptura dicit, os²² nostrum et caro nostra est, ad communem nostram et fidelium nostrorum salvationem et honorem diffinia-²⁰ mus; ne, qui fidelibus nostris et omnibus christianis in bono exemplum esse debemus^w, perditionis exemplum donemus, et qui malorum correctores esse^w debemus, caput malorum, quod absit, fiamus. Sed et ea, quae, ut supra diximus²³, apud Confluentes promissimus nos tractaturos et observanda constituturos, tractemus et statuamus, ut, qui undique propter peccata nostra et malum discordiae, quod in regnis nostris²⁵ manet, percutimur, placato Deo misericordiae illius solatium consequi mereamur. Et non sit nepoti nostro hoc agere in mente sua durum, quia scriptum est: 'Qui²⁴ mentis est durae, corrueat in malum'; sed timeat Deum, et compescat istud scandalum, quod tam grande in ista christianitate sine ulla necessitate est generatum et propagatum, cum per rationem et auctoritatem potuisset ad debitum effectum perducere,³⁰ quod multis hominibus videtur sine plena ratione et auctoritate debita executum. Et quia scriptum est: 'Beatus²⁴ homo, qui semper est pavidus', et Dominus dicit: 'Diligentes²⁵ me diligo', pro amore et timore Dei honoret se et suam christianitatem et suum nomen regium, et exuat^x se et nos omnes ab ista calumnia, quae illum sequitur et per illum ac propter illum nos propinquos illius, et honoret inde Deum³⁵ sciens Dominum dicere: 'Honorantes²⁶ me honorabo; et qui contempnunt me, erunt ignobiles'.

10. Et si ita noluerit, faciat, quod iudicaverit faciendum. Ego in vestra amicitia et debita fraternitate persistere et omni debito obsequio illam promereri cupiens, qui non quaero, quae sunt illius, sed illum, si eum salubriter habere non possum, me a^y⁴⁰ Deo pro illius amicitia tollere nolo, nec ad malum alicui praestare auxilium volo; quia legimus in Scriptura Dominum dixisse cuidam regi: 'Impio²⁷ praebes auxilium, et his, qui oderunt me, amicitia iungeris: idcirco iram quidem Domini merebaris',

s) bene add. 3. t) communi 4. u) qui . . . illos om. 1. v) causam add. 4. w) debemus . . . esse om. 1. x) eruat 3. y) ita 4; om. reliqui.

20) Psalm. 27, 7. 21) Cfr. Hincmari, *De divortio Hlotharii, interrog. III, Opera I*, p. 583: rationabilius esset, ut ad generalem synodum ventilatio et diffinitio huiusce rei . . . differetur. 22) Genes. 2, 23. 23) Cfr. supra p. 160, c. 2. 24) Prov. 28, 14. 25) Prov. 8, 17. 26) 1. Reg. 2, 30. 27) 2. Paralip. 19, 2.

et sicut ibidem in reliquo scriptum est. Et item legimus²⁸, quia de quacumque im- 862.
pietate quicumque^z impius conversus fuerit et ex corde^a se converti velle dixerit,
iam non inter impios computatur, sed a piis pie recipi debet et salubriter potest
dicente Scriptura: 'Verte²⁹ impios, et non erunt'; non quia non erunt in essentia,
5 sed non erunt in impietatis culpa. Haec autem diximus, non ut nepotem nostrum
in numero impiorum computari cupiamus, quem piorum numero sociari a Domino
exoptamus^b.

Adnuntiatio^c domni Hludowici.

Cap. 1. Sicut scitis, qui ibi adfuistis, quando proxime apud Confluentes nos
10 adiuvante Domino coniunximus et capitula a nobis et a fidelibus nostris observanda
statuimus, convenit nobis, ut congruo tempore et oportuno loco iterum simul con-
veniremus et cum Dei adiutorio et fidelium nostrorum consilio, quae in statu sanctae
ecclesiae et in nobis et in regnis nostris atque in nostris fidelibus emendanda erant,
emendaremus et, ut emendata^d de cetero observanda^e statueremus. Et ad haec
15 agenda iam per tres vices et tempus et locum condiximus; sed aut mihi aut fratri
meo aut communi nepoti nostro tales causae acciderunt, pro quibus hoc, quod con-
diximus^f, implere non potuimus.

2. Interea pervenit ad me, quia meus frater et communis nepos noster ita
inter se non erant, sicut tunc fuerunt, quando nos simul coniunximus. Et ideo ad
20 hoc veni, ut inter eos privatus mediator existerem et ipsi sic inter se sint, sicut per
rectum esse debent. Unde frater noster per me et per episcopos nostros ac per
episcopos nepotis nostri³⁰ et scripto et verbo tales causas nepoti nostro mandavit,
pro quibus illi sic privatus non erat, sicut antea fuerat; quas^g si ille emendare vellet,
sicut ei mandabat, voluntarie illi erat, sicut diligens patruus dilecto nepoti et chri-
25 stianus rex christiano regi esse per rectum debet. De quibus causis nos et episcopi,
qui nobiscum fuerunt ex parte nepotis nostri, fratri nostro et episcopis, qui cum eo
erant³¹, tale responsum reddidimus: quia illas causas, quas ei reputabat, paratus erat
aut emendare aut de illis certam reddere rationem et dignam facere satisfactionem.
Quod responsum et^h frater noster et episcopi libenter receperunt; et, Deo gratias,
30 sunt ita modo frater et nepos noster, sicut per rectum esse debent.

3. Et volumus, ut, sicut nobis convenit, ut inter nos fideles missi discurrant
et, quae in uniuscuiusque nostrum regno emendanda sunt et alter alteri innotuerit,
emendenturⁱ et casae Dei et sacerdotes ac servi Dei legem et honorem debitum
habeant et unusquisque fidelium nostrorum in regnis nostris, cuiuscumque nostrum
35 sit homo, legem et iustitiam et in se et in suis proprietatibus et in suis honoribus
habeat, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt, et sicut inter nos iam
convenit et in illis capitulis est constitutum, quae antecessores nostri reges constitue-
runt, et sicut nos apud Marsnam firmavimus³², et sicut nunc proxime apud Conflu-
entes statuimus, donec adiuvante Deo congruo tempore^k et opportuno loco iterum
40 simul conveniamus³³ et una cum communi fidelium nostrorum consilio, quae perfecta
non fuerint, pacifice tractemus atque perficiamus^l et ita nos ad invicem adiuvemus,

z) om. 1. a) suo add. 3. b) cooptamus 1. c) 1. 5. 6. praefigunt rubricam: Sequuntur
adnuntiationes, quas tres reges apud Sablonarias adnuntiare debuerunt. d) emendanda 2. e) ob-
servantur 2. 3; observarentur corr. Pertz. f) diximus 2. 3. g) quia si ita se emendare 2. 3. h) om. 2. 3.
45 i) emendent 2. k) om. 1. l) Hic finis 2. 3.

28) Ezech. 3, 20. 29) Prov. 12, 7. 30) Supra p. 159 in inscriptione nominatos. 31) Ibidem
nominati. 32) Supra nr. 205, p. 72 sqq.; cfr. praesertim Adnunt. Kar. p. 74. 33) Conventus
mense Octobri habendus 'in confinium Mosomagensem (Mouzon) et Vonzensem comitatum (Vouziers)' in-
dictus est; cfr. Ann. Bertin. ad a. 862, l. c. p. 61.

862. ut cum Dei adiutorio nos et fideles nostros salvemus et oppressoribus sanctae ecclesiae resistamus. Et hanc ad cognitionem ideo scribi communi consensu fecimus, ut unusquisque nostrum illam habeat et certius sciat, quid et qualiter exinde observare expressius debeat; quia non decet, ut rex a sua cognitione deviet, sicut non con-
venit, ut episcopus a sua recta praedicatione discordet.

5

Adnuntiatio Karoli.

Cap. 1. Hoc, quod dilectus frater noster dixit nos proxime apud Confluentes constituisse, quantum fuit ex me, haecenus observavi et observare cupio, si et erga me ita fuerit observatum; et ei³⁴ reputare non volo, ut ipse similiter erga me illa observata non habeat. Credo etiam, quia nec ille velit nec aliquis alius mihi repu-
tare possit, ut erga eum illa observata non habeam. Quodsi aliquis fecerit, paratus
sum aut illa, quae emendanda sunt, emendare aut de hoc, quod mihi reputatum
fuerit, certam reddere rationem.

2. Et si hic communis nepos noster fecerit, sicut frater noster et episcopi, qui cum eo inter nos mediatores fuerunt, mihi et episcopis, qui mecum erant, ex parte
illius nuntiaverunt, et frater noster nunc dixit, et ita mihi familiaris et amicus atque
adiutor secundum rationabilem possibilitatem extiterit, sicut nepos patruo et christia-
nus rex christiano regi esse per rectum debet, sic ei privatus et amicus atque ad-
iutor secundum rationabilem possibilitatem esse volo, sicut diligens patruus dilecto
nepoti et sicut christianus rex christiano regi per rectum esse debet.

20

3. De fidelibus autem missis inter nos discurrendis et de his, quae in regnis nostris emendanda sunt, emendandis et de statu atque honore ecclesiarum et sacer-
dotum ac servorum Dei et de lege ac iustitia conservanda unicuique fidelium nostro-
rum in regno nostro, cuiuscumque nostrum sit homo, et in illo et in suis proprieta-
tibus et in suis honoribus et de capitulis observandis, sicut frater noster nunc dixit,
ita et ego per omnia cupio observare.

25

Adnuntiatio Hlotharii.

Cap. 1. Postquam iste patruus meus Hludowicus me in sua bonitate in filii loco suscepit³⁵, sic erga me semper in sua mercede fecit, sicut et illum decuit et mihi necesse fuit. Unde paratus sum illi debitum obsequium exhibere, sicut per
rectum debeo facere.

2. Et de his, quae patruus meus Karolus proxime nunc, quando primum simul convenimus, mihi mandavit, sic observare cupio, sicut³⁶ patruus meus Hludowicus et episcopi, qui cum eo inter me et patruum meum Karolum mediatores fuerunt, ex mea
parte illi et episcopis, qui cum eo erant, nuntiaverunt. Et si ipse mihi ita privatus et
amicus atque adiutor secundum rationabilem possibilitatem extiterit, sicut patruus nepoti et
christianus rex christiano regi esse per rectum debet, ita et illi et familiaris et amicus
atque adiutor secundum rationabilem possibilitatem esse volo, sicut diligens nepos dilecto patruo
et christianus rex christiano regi esse per rectum debet.

3. De³⁷ fidelibus autem missis inter nos discurrendis et de his, quae in regnis nostris emen-
danda sunt, emendandis^k et de statu atque honore ecclesiarum et sacerdotum ac servorum Dei et de
lege ac iustitia conservanda unicuique fidelium nostrorum in regno nostro, cuiuscumque nostrum sit

40

34) Cfr. supra p. 159, c. 1.

35) A. 855, cum Hlotharius rex fieret; cfr. Ann. Fuld. ad a. 855, SS. I, p. 369.

36) Ad verbum fere mutatis sane mutandis consentit cum Adnunt. Kar. supra c. 2.

37) Cfr. ib. c. 3.

45

homo, et in illo et in suis proprietatibus et in suis honoribus et de capitulis observandis, sicut 862. isti mei patruī nunc dixerunt, ita et ego per omnia cupio observare*.

Adnuntiatio Karoli.

Sicut ego verbis et scriptis per fratrem meum et per episcopos nepoti meo
5 mandavi et illi de sua parte mihi renuntiaverunt, sic illi amicus esse et illum salvare volo, sicut avunculus per rectum nepotem salvere debet, si ille, sicut nepos per rectum avunculum salvere debet, me et meos salvaverit.

*) *Codd.* 1.4—6. *hoc loco addunt*: Quoniam³⁸ istas, quae praecedunt, adnuntiationes Hludowicus et Hlotharius cum illorum sequacibus, postquam coram omnibus, qui adfuerunt, trium regum
10 consiliariis fere ducentis, tam episcopis quam abbatibus et laicis, relectas penitus reiecerunt, ne populo legerentur, ut causa Hlotharii penitus taceretur, hanc, quae sequitur adnuntiationem, domnus Karolus istis ipsis verbis iam vesperi adnuntiavit apud Sablonarias, anno incarnationis dominicae DCCCLXII, indictione XI, III. Nonas Novembris, in ipsa casa, ubi relectae sunt praeecedentes adnuntiationes, in quam pauci alii intraverunt, quam qui antea fuerunt, quoniam fere plena
15 de ipsis erat.

38) *Cfr. Ann. Bertin. l. c. p. 60.*

244. HLUADOWICI ET KAROLI PACTUM TUSIACENSE.

865. Febr. 19.

Hoc pactum nobis traditum est: 1) a Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 351; 2) a Baluzio II, col. 201. ex codice quodam Rivipullensi; et in codicibus: 3) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 120, in quo valde mutilatum est; 4) Vatic. 4982 fol. 141. Capitula inscribuntur in cod. 2: Capitula Karoli regis atque Ludowici fratris eius; in 1. 3. 4: Anno incarnationis dominicae DCCCLXV, XI. Kalend. Martii, haec, quae sequuntur, Hludowicus et Karolus reges in Tusiaco villa (*Tusey, ad Mosam sita*) populo adnuntiaverunt.

Quo vero modo pactum nostrum initum vel confirmatum sit, plene et accurate Ann. Fuld., falso tamen ad a. 864, SS. I, p. 378, hisce verbis referunt: Hludowicus et Karolus reges et fratres apud Dusiaceum villam mense Septembri convenientes foedus ineunt, et quicquid inter eos levitate humana vel suggestionem militum perperam
30 gestum fuerat, sibi mutuo dimittunt, cuncta retro oblivioni tradenda censentes. Huius autem foederis pactum inviolabiliter omni tempore conservandum testes et admonitores idonei ex utraque parte statuuntur. Nam Hludowicus ex parte Karoli Hincmarum Remensem episcopum et Engilramnum comitem (*sc. Flandriae, camerarium et consiliarium a secretis*; *cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 112, n. 3*), Karolus
35 vero ex parte Hludowici Liutbertum archiepiscopum (*Moguntinum*) et Altfridum antistitem (*Hildesheimensem*) elegit, ut si forte ab aliquo eiusdem pacti iura laederentur, his admonentibus et gesta priora ad memoriam revocantibus, facilius in pristinum statum reformari possent.

Tempus, quo conventus habitus sit, et ex inscriptione supra edita apparet et ex
40 Ann. Bertin. ad a. 865, ed. Waitz p. 74: Karolus circa medium Februarium mensem fratrem suum Hludowicum in villa Tusiaco honorifice suscepit. *Cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1415.*

(B. II, 201; P. 499.)

865. Sicut vos et plures alios audisse credimus, iam secundo et tertio in isto tempore convenire insimul proposuimus, sed variis occupationibus praepedientibus hoc usque modo implere nequivimus. Nunc quia, Deo gratias, insimul convenimus, volumus vos scire, quoniam ad nullius deceptionem vel condemnationem neque pro ulla indebita cupiditate insimul convenimus. Propter quae autem excepto debito ac fraterno desiderio, ut nos invicem dilectione mutua videremus, noster conventus fuerit, vobis nota facere volumus, et quae Deo placita et nobis ac fidelibus nostris salubria et proficua sunt, una cum Dei adiutorio et vestro ac ceterorum communium fidelium nostrorum consilio et auxilio tenere immutabiliter et augere utiliter volumus.

Cap. 1. Primo nostras et sanctae Dei ecclesiae ac regni nobis commissi necessitates fraterne et sincera mente ad invicem exposuimus.

2. Illa, quae nuper cum fidelium nostrorum consilio apud Confluentes¹ inter nos confirmata fuerunt, diligenter rememoravimus, quae inviolabiliter adiuvante Domino conservabimus.

3. Sicut Deus hoc in corde nostro videt, volumus et vos scire, quoniam 'de² corde puro et conscientia bona et fide non ficta' adunati, id est unanimes effecti sumus, quantum ipse dederit, a quo est 'omne³ datum optimum et omne donum perfectum', ad Dei voluntatem et nostrum communem honorem et salvamentum et ad sanctae Dei ecclesiae statum et sacerdotum ac servorum eius debitum honorem et vigorem ac regni nobis a Deo commissi soliditatem restituendam et conservandam, ut ecclesia et regnum, quod Deus in manus progenitorum nostrorum adunavit et nobis misericordia sua commisit, in nostro tempore necessariam defensionem et tuitionem et honorem atque soliditatem habeat.

4. Quoniam, sicut dicit Sancta scriptura, qui 'suorum⁴ et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior', consideravimus et confirmavimus in fide nostra inter nos de uxoribus et filiis nostris, qui ita fideliter nobis subditi et obedientes fuerint, sicut filii patribus et suis senioribus esse debent, ut unusquisque⁵ nostrum alterius filios sicut proprios in vera dilectione habeat; et qui superstes de nobis alteri fuerit, illius, qui decesserit, uxori et filiis, sicut inter nos convenit, debitum et necessarium adiutorium praestet et fidem conservet.

5. Consideravimus et statuimus, ut communes fideles nostri⁶, quorum consilio et auxilio sanctam Dei ecclesiam et regnum nobis commissum gubernare debemus, debitum honorem et salvamentum habeant. Et ipsi ad Dei voluntatem et ad^a nostrum debitum honorem et^a vigorem et salvamentum et ad sanctae Dei ecclesiae statum et ad regni soliditatem et defensionem, qualiter populus in regno nostro legem et iustitiam et pacem ac tranquillitatem habeat, 'de⁷ corde puro et conscientia bona et fide non ficta' fidei consilio et auxilio nobis sint in omnibus adiutores. Et si aliquis, quod absit, ab hoc deviare tentaverit, unanimiter, ut ad hoc redeat, illum convertere decertemus⁸. Et si ad hoc reduci non potuerit, unanimiter studeamus, ut vel sibi soli noceat et contra hoc, quod salubriter conservare debemus, non possit damnabiliter agere. Et omnes, tam nobis amici quam et contrarii, certissimum teneant, quoniam, qui contra quemlibet nostrum quiddam adversi machinatus vel molitus fuerit, apud alium locum familiaritatis et amicitiae non habebit⁹.

a) ad ... et om. 1.

1) A. 860; cfr. supra p. 155 sqq. 2) 1. *Timoth.* 1, 5. 3) *Iac.* 1, 17. 4) 1. *Timoth.* 5, 8. 5) Cfr. *Conv. ap. Marsnam II.* 851, supra p. 73, c. 3. 6) Cfr. *Conv. ap. Confluentes* 860, supra p. 157, *Admunt. Hlud.* c. 5. 7) 1. *Timoth.* 1, 5. 8) Cfr. *Conv. ap. Confluentes* 860, supra p. 156, c. 12. 9) *Ibidem* p. 155, c. 4. 5.

6. Vos scitis, qualiter nepos noster Hlotharius per suam iuventutem et per 865.
levium hominum consensum et hortamentum et etiam per eorum favorem, qui illum
salvare debuerant, fecit et facit contra illam legem, quam Deus primo in paradiso
primis hominibus dedit, et quam in evangelio per praesentiam carnis cum hominibus
5 habitans renovavit et confirmavit, quae ad omnes homines pertinet, qui secundum
Deum legitimo utuntur coniugio. Unde et universalis ecclesia Dei pulsatur, et sacer-
dotes sunt dehonorati, et populus christianus sicut de mali morbi contagio est macu-
latus. Propterea, quod Deus dixit: 'Diliges¹⁰ proximum tuum sicut teipsum', et sicut
scriptum est: 'Ipse¹¹ os nostrum et caro nostra est', et ecclesia nobis et illi com-
10 missa et regnum unum est et populus ac christianitas una est, consideravimus, ut
ad illum missos nostros mittamus¹² et ei tale consilium mandemus^{b 13}, qualiter et ipse
coram Deo salvus^c et coram saeculo honoratus esse valeat et ecclesia et regnum,
quod illi ad salvationem commissum est, solidum esse possit et populus Dei salvus
sit et legem ac iustitiam et pacem ac tranquillitatem habeat.
- 15 7. Quia etiam ipse suos missos ad nos transmisit quasi consilium quaerens,
per nostros missos et de his, unde nobis mandavit, quantum nobis Dominus dedit,
ei verum et sincerum consilium remandamus, et talem voluntatem nostram esse erga
eum, sicut vobis dicimus, illi per eosdem missos nostros mandamus.

b) demus 1.

c) om. 1.

- 20 10) *Matth.* 22, 39. 11) *Genes.* 2, 23. 12) *Altfridum Hildesheimensem et Erchanraam
Catalaunensem episcopos; cfr. Ann. Bertin. ad a. 865, l. c. p. 74.* 13) *Ibidem*: mandantes, ut ...
prius secundum domni apostolici et eorum hortamentum emendaret, quod contra leges divinas et
humanas commiserat in aecclesia ... et tunc, ordinato regno suo ... pro indulgentia petenda et
optinenda ad apostolorum limina properaret.

245. HLUDOWICI ET KAROLI PACTIONES METTENSES.

867.

- Acta huius conventus nobis tradita sunt a Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 356,
ex codice quodam Laudunensi, in quo haec inscriptio praefixa erat: Anno incarnationis
30 dominicae DCCCLXVIII, indictione prima, Metis civitate apud sanctum Arnulfum hae
pactiones inter Hludowicum et Karolum gloriosos reges factae sunt his praesentibus:
Hinemaro archiepiscopo, Luitberto archiepiscopo (Moguntino), Altfrido episcopo (Hil-
desheimensi), item Hinemaro episcopo (Laudunensi), Witgario episcopo (Augustano),
Odone episcopo (Bellocacensi), regni Karoli gloriosi regis XXIX.*
- 35 *Hludowicus et Karolus, postquam anno 865. apud Tusiaceum pacem et foedus
inierunt (supra p. 165 sq.), paulo post mense fere Octobri Coloniae colloquium habuerunt,
ut Hlotharium nepotem ad amicitiam adhiberent (Ann. Bertin. ed. Waitz p. 79 sq.; Ann.
Fuld., SS. I, p. 379). Cum vero ille non adesset, Hludowicus anno 866. ex urbe Fran-
conofurt Karolum et Hlotharium iterum ad communem conventum die 3. mensis No-
40 vembris Mettis habendum invitavit (Ann. Bertin. l. c. p. 84.). Sed ipso et Hlothario
diversis quibusdam causis retentis (l. c. p. 85) anno demum 867. conventus inter Karo-
lum et Hludowicum factus est (l. c. p. 86). Quamquam enim temporis indicia supra
in inscriptione citata ad annum 868. spectant, ad annum 867. tamen referenda sunt;
cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 160, n. 2; Böhmer-Mühlbacher nr. 1419c. 1420.
45 (B. II, 207; P. 508.)*

867. **A**modo¹ et deinceps ad Dei voluntatem et sanctae ecclesiae restorationem et honorem atque defensionem et ad nostrum communem honorem et salvamentum atque profectum et ad salvationem ac pacem christiani populi nobis commissi isti fratri meo Karolo et consilio et auxilio in vera fraternitate, quantum Deus mihi scire et posse dederit¹, fidelis adiutor ero. Et si Deus nobis amplius adhuc de regnis nepotum nostrorum donaverit, et in acquirendo ac in dividendo, sicuti plus aequaliter aut nos aut nostri communes fideles invenerint, quos communi consensu elegerimus, et in ipsa divisione consentiendo et in habendo et in conservando atque defendendo tam istud, quod habemus, quam et quod nobis de praefatis regnis Dominus concesserit, absque dolositate aut deceptione vel superabreptione illi sincerus auxiliator et cooperatores ero, sicut verus frater vero fratri per rectum esse debet; in hoc, ut ipse similiter erga me conservet. Mundeburdem autem et defensionem sanctae Romanae ecclesiae pariter conservabimus² in hoc, ut Romani pontifices nobis debitum honorem conservent, sicut eorum antecessores nostris antecessoribus conservaverunt. Sic^a me Deus adiuvet et isti sancti.

Similiter et Karolus Hludowico promisit.

a) Si *Sirm.*

1) *Cfr. Conv. ap. Confluentes 860, Sacrament., supra p. 154, quocum ad verbum fere consentiunt.*

2) *Cfr. Divisio regni 831?, supra p. 23, c. 11.*

246. HLUDOWICI IUNIORIS ET HLUDOWICI BALBI CONVENTIO FURONENSIS.

878. Nov. 1.

Leguntur haec capitula: 1) in Ann. Bertin. ad a. 878, ed. Waitz p. 145; 2) apud Sirmondum, Caroli Calvi Capitula p. 545; 3) in cod. Vatic. reg. Christ. 291 fol. 104^v.

Hincmarus in suis annalibus, l. c. p. 144, actis conventus haec verba praemittit: 25
Hludowicus rex (*sc. Balbus*) Trekas Compendium reversus, audita renunciatione legatorum suorum, quod ad sobrinum suum Hludowicum cum pace inter se obtinenda direxerat, cum quibusdam consiliariis suis venit usque ad Heristallium; et Kalendis Novembris simul convenientes apud Marsnam (*sitam ad septentriones loci Furonis*), utrimque pax firmata est inter eos. . . . In ipso quidem placito haec quae sequuntur 30
inter eos consensu fidelium illorum servanda convenerunt. *Illis addenda sunt, quae referunt Ann. Fuld., SS. I, p. 392: Rex Hludowicus ad Aquas in mense Octobre perrexit et cum aequivoco suo, Karoli regis filio, haud procul inde colloquium habuit, et Ann. Vedast., l. c. p. 517: Hludowicus etiam rex, filius Hludowici, legatos misit ad Hludowicum regem, ut sibi Aristallio occurreret pacis gratia. Qui festine ad 35 locum nominatum veniens mutuo se salutaverunt, pacemque firmissimam inter se fecerunt. Actum est hoc mense Octobrio. Quo tamen loco et tempore et qua de causa conventus habitus sit, ex ipso apparet.*

Acta placiti duobus exemplaribus conscripta sunt, ex quibus unius tantum textus nobis servatus est. Verba enim: Sicut inter patrem meum Karolum et patrem vestrum 40 Hludowicum (lin. 7, p. 169) et caput 3. probant nostrum in cancellaria Hludowici Balbi in hanc formam redactum esse, et bene convenit, quod Hincmarus idipsum exemplar tradidit, quem ex cancellaria sumpsisse putaverim.
(*B. II, 277; P. 545.*)

Conventio, quae inter gloriosos reges, Hludowicum filium Karoli imperatoris itemque Hludowicum filium Hludowici regis, in loco, qui vocatur Furonis¹, Kalendis Novembris, ipsis et communibus fidelibus ipsorum faventibus et consentientibus, facta est, anno incarnationis dominicae DCCCLXXVIII^a, indictione XI^b, dicente^c rege Hludowico filio Karoli^c:

Sicut inter patrem meum Karolum et patrem vestrum Hludowicum regnum^d Hlotharii divisum^e fuit², volumus, ut ita consistat. Et si aliquis nostrorum fidelium de regno paris sui ex hoc aliquid purprisum habet, iussu nostro illud dimittat. De regno vero, quod Hludowicus imperator Italiae habuit³, quia necdum ex illo aliqua divisio facta est, quicumque modo illud tenet, ita teneat, donec Domino volente iterum^f simul venientes⁴ cum communibus fidelibus nostris inveniamus et diffiniamus^g, quid^g ex hoc melius et iustius nobis^h visum fuerit. De regno autem^h Italiae, quia modo nulla ratio esse potest, omnes sciant, quia partem nostram de illo regno et requisivimus et requirimus et Domino auxiliante requiremus.

Ista sequenti die statuta sunt.

Cap. 1. Ut, quia firmitas amicitiae et coniunctionis nostrae modo quibusdam praepedientibus causis esse non potuit, usque ad illud placitum, quo simul ut conveniamus statutum habemus⁴, talisⁱ amicitia⁵ inter nos maneat^k Domino auxiliante^l de⁶ corde puro et conscientia bona et fide non ficta, ut nemo suo pari vitam, regnum aut fideles suos vel aliquid, quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regni pertinet, discipiat aut forsconsiliet.

Cap.¹ 2. Ut, si in cuiuscumque nostrum regno pagani sive pseudochristiani insurrexerint, unusquisque⁷ veraciter suum parem, ubicumque necesse^m illiⁿ fuerit et ipse rationabiliter potuerit, aut per semetipsum aut per suos fideles et consilio et auxilio, prout melius potuerit, adiuvet.

Cap. 3. Ut, si ego vobis superstes fuero, filium vestrum Hludowicum adhuc parvulum et alios filios vestros, quos Dominus vobis donaverit, ut regnum paternum hereditario iure quiete tenere possint, et consilio et auxilio, prout melius potuero, adiuvabo⁷. Si autem vos mihi superstes^o fueritis, filios meos Hludowicum et Karlomannum et alios, quos divina pietas mihi donare voluerit, ut regnum paternum quiete tenere possint, similiter et consilio et auxilio, prout melius potueritis, ut^f adiuvetis rogo^f.

Cap. 4. Ut⁵, si aliqui susurriones et detractores et, qui paci nostrae invident et quietum regnum esse non patiuntur, inter nos lites et contentiones atque discordias seminare voluerint, nullus nostrum hoc recipiat aut libenter acceptet⁸; nisi forte hoc ad rationem coram nobis utrisque et communibus fidelibus nostris perducere

a) Ita unus cod. Atrebat. Annalium Bertin.; ceteri et nostri 2. 3: DCCCLXXIX. b) XII. 2; VI. 3.
c) dicente ... Karoli om. 2. 3. d) regni 2. e) divisio 2. f) om. 2. 3. g) definiamus quod 2.
h) om. 2. i) enim add. 1. k) manebit 1. l) Cap. hic et infra om. 2. m) necessitas 2.
n) om. 1. o) superstites 2.

1) Furon; situs ad fines Belgiarum prope ad Aquas. 2) Marsnae a. 870; cfr. infra nr. 251.
3) Sc.: Provintiam et Burgundiam; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich III², p. 93 sq. 4) Ann. Bertin. l. c.: condixerunt placitum purificatione sanctae Mariae (6. Febr.), ut simul iterum convenirent, Hludowicus, Karoli filius, ad Gundulfi villam et Hludowicus, Hludowici filius, circa eundem locum.
5) Cfr. Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 72, c. 2, cuius verba inde ab de corde puro usque ad finem paucis tantum mutatis hic repetuntur. 6) 1. Timoth. 1, 5. 7) Cfr. Conv. ap. Marsnam II. 851, l. c., c. 3. 8) Cfr. supra p. 166, c. 5.

878. voluerit. Si vero hoc noluerit, cum nullo nostrum aliquam societatem habeat, sed omnes illum, sicut mendacem et falsatorem^p et inter fratres volentem seminare discordias, communiter a nobis abiciamus, ne de cetero quisque talia mendacia auribus nostris inferre^q audeat.

Cap. 5. Ut communiter, prout citius potuerimus, missos nostros ad Karlomannum⁵ et Karolum gloriosos reges⁹ dirigamus, qui eos ad placitum, quod octavo Idus Februarii statutum habemus⁴, invitent et, ut nullatenus venire differant, obsecrent; et si, secundum quod optamus, venire voluerint, communiter nos ad Dei voluntatem et sanctae ecclesiae salvationem ac communem honorem nostrum ac profectum atque salvamentum totius populi christiani nobis commissi Domino cooperante ita coniungamus, ut de cetero in eo, qui unus est, unum simus et unum velimus et id ipsum dicamus secundum apostolum¹⁰ et faciamus omnes et non sint in nobis ulla scismata.

Cap. 6. Si autem illi obsecratione nostra vocati et invitati aut missi eorum ad praefatum placitum venire distulerint, nos, secundum quod statutum habemus, illuc omnino venire et nos secundum Dei voluntatem coniungere omnimodis non omittamus, nisi forte talis inevitabilis necessitas evenerit, pro qua^r id fieri nullatenus possit. Et si hoc acciderit, ad tempus quisque^s pari suo hoc rescire faciat; et propterea amicitia nostra nec minuatur nec immutetur, donec Domino volente congruo tempore perfecte confirmetur.

Cap. 7. Ut¹¹ res ecclesiarum, in cuiuscumque regno caput fuerit, tam de episcopatibus²⁰ quam de abbatibus sine ulla contradictione rectores ipsarum ecclesiarum illas possideant; et si aliquid ibi mali^t factum a quoquam est, in cuiuscumque regno illae res consistunt, legaliter exinde iustitiam reddere faciat.

Cap. 8. Et¹¹ quia per vagos et in tyrannica consuetudine irreverentes homines pax et quies regni perturbari solet, volumus, ut, ad quemcumque nostrum talis venerit, ut de his, quae egit^u,²⁵ rationem et iustitiam subterfugere possit, nemo ex nobis illum^h ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem perducatur. Et si rationem rectam subterfugerit, omnes in commune, in cuius regnum venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducatur aut de regno expellatur vel deleatur^v.

Cap. 9. Volumus, ut hi^w, qui merito proprietatem illorum in regno nostro perdididerint, ita iudicentur, sicuti temporibus antecessorum nostrorum inventum fuit; qui vero dicunt se iniuste proprietatem illorum perdidisse, veniant in nostram praesentiam et, sicut iustum est, ita illis iudicetur, et sua recipiant.

p) falsarium 2. q) inserere 2. r) quo 1. s) uterque 2. t) misfactam 2. u) egerit 2.
v) deiciatur 2. w) his 2.

35

9) *Baiuariae et Alamanniae.* 10) 1. *Corinth.* 1, 10. 11) *Conv. ap. Marsnam I.* 847, *Adnunt. Hlud.*, supra p. 70, c. 5. 12) *Conv. ap. Marsnam II.* 851, supra p. 73, c. 4.

XIX.
ADDITAMENTA AD CAPITULARIA
REGUM FRANCIAE ORIENTALIS.

842—906.

5 247. HLUDOWICI ET KAROLI PACTUM
ARGENTORATENSE.

842. Febr. 11.

Nithardus in historiarum libro tertio capite quinto (SS. II, p. 665; editio altera emendata in 8°, Hannoverae 1870, p. 37 sqq.) sacramenta refert, quae Hludowicus et
10 *Karolus fratres invicem sibi Argentorati a. 842. iuraverunt, simul cum iuramento ab utriusque regis populo praestito. Iuramenta ex unico Nithardi codice, qui hodie est Paris. 9768, accurate dantur in SS. II, tab. VIII, et in 'Cabinet des manuscrits de la bibliothèque nationale, Planche XXX'; in quibusdam emendata ea repetimus secundum Müllenhoff et Scherer, Denkmäler deutscher Poesie und Prosa, ed. altera p. 181. Quae*
15 *Nithardus refert, sacramentorum verbis praemisimus.*

(B. II, 39; P. I, 375.)

Ergo XVI. Kalend. Marcii Lodhuwicus et Karolus in civitate, quae olim Argentaria vocabatur, nunc autem Strazburg vulgo dicitur, convenerunt, et sacramenta, quae subter notata sunt, Lodhuwicus Romana, Karolus vero Teudisca lingua iuraverunt. Ac sic ante sacramentum circumfusam plebem alter Teudisca, alter Romana lingua alloquuti sunt. Lodhuwicus autem, qui maior natu, prior exorsus sic coepit:

20 'Quotiens Lodharius me et hunc fratrem meum post obitum patris nostri insectando usque ad internecionem delere conatus sit, nostis. Cum autem nec fraternitas nec christianitas nec quodlibet ingenium salva iusticia, ut pax inter nos esset adiuvare posset, tandem coacti rem ad iudicium omnipotentis Dei detulimus, ut suo nutu, quid cuique deberetur, contenti essemus; in quos nos, sicut nostis, per misericordiam Dei victores extitimus, is autem victus una cum suis, quo valuit, secessit. Hinc vero fraterno amore correpti necnon et super populum christianum compassi persequi atque delere illos noluimus; sed hactenus, sicut et antea, ut saltem deinde

842. cuique sua iustitia cederetur, mandavimus. At ille posthaec non contentus iudicio divino, sed hostili manu iterum et me et hunc fratrem meum persequi non cessat; insuper et populum nostrum incendiis, rapinis cedibusque devastat; quamobrem nunc necessitate coacti convenimus et, quoniam vos de nostra stabili fide ac firma fraternitate dubitare credimus, hoc sacramentum inter nos in conspectu vestro iurare decrevimus. Non qualibet iniqua cupiditate illecti hoc agimus, sed ut certiores, si Deus nobis vestro adiutorio quietem dederit, de communi profectu simus; si autem, quod absit, sacramentum, quod fratri meo iuravero, violare praesumpsero, a subditione mea necnon et a iuramento, quod mihi iurastis, unumquemque vestrum absolvo.⁵

Cumque Karolus haec eadem verba Romana lingua perorasset, Lodhuwicus, quoniam maior natu erat, prior haec deinde se servaturum testatus est:

‘Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament, d’ist di in^a avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo cist meon fradre Karlo, et in adiudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dist, in o quid il mi altresi fazet; et ab Ludher nul plaid numquam prindrai, qui meon vol¹⁵ cist meon fradre Karle in damno sit.’

Quod cum Lodhuwicus explesset, Karolus Teudisca lingua sic hec eadem verba testatus est:

‘In Godes minna ind in thes christianes folches ind unser bedhero gehaltnissi^b, fon thesemo dage frammordes, so fram so mir Got gewizci indi mahd^c furgibit, so²⁰ haldih thesan minan bruodher, soso man mit rehtu sinan bruodher^d scal, in thiu, thaz er mig so^e sama^e duo; indi mid^f Ludheren in nohheiniu^g thing ne gegango, the minan willon imo ce scadhen werdhen^h.’

Sacramentum autem, quod utrorumque populus quique propria lingua testatus est, Romana lingua sic se habet:

‘Si Lodhuvigs sagrament, quae son fradre Karlo iurat, conservat, et Karlus meos sendra de suaⁱ part non los tanit, si io returnar non l’int pois, ne io ne neuls cui eo returnar int pois, in nulla aiudha^k contra Lodhuwig nun li iv er.’

Teudisca autem lingua:

‘Oba Karl then eid, then er sinemo^l bruodher Ludhuwige gesuor, geleistit indi³⁰ Ludhuwig min herro then er imo gesuor, forbriehit, ob ih inan es irwenden ne mag, noh ih noh thero nohhein, the^m ih es irwenden mag, widhar Karle imo ce follusti ne wirdhit.’

a) en corr. in c. b) gealnissi corr. gealtnissi c. c) madh c. d) bruher c. e) soso | ma c.
f) mit c. g) e noheiniu corr. c. h) werhen c. i) suo c. k) e aiuha corr. c. l) sineno c. 35
m) then c.

SYNODUS AD THEODONIS VILLAM HABITA.

844. Oct.

Vide supra p. 112 sqq.

248. CONCILIUM MOGUNTINUM.

847.

847. Oct. 1.

Legitur hoc concilium in codicibus: 1) Sangall. 296, p. 3. 2) Monac. 6245 fol. 15. et (2a) capita 30. 31. fol. 57. 3) Monac. 6241 fol. 40. 4) Monac. 6288 fol. 192. 5) Vatic. 5748 fol. 123; et 6) in editione principi Surii, Concilia tom. III, p. 421 sqq. Praeterea exstat c. 27. in cod. Stuttgart. 107, inter fol. 81v. et fol. 83. in collectione quadam canonum. In codd. 2. 3. praefigitur inscriptio: Incipit epistola Rabani Magonciacensis archiepiscopi cum coepiscopis suis ad Hludowicum regem; in cod. 4. haec verba inscribuntur: Epistola Rabani Magonciacensis archiepiscopi.

Quo tempore concilium habitum sit, docent illa, quae referunt Ann. Fuld. ad a. 847, SS. I, p. 365: Otgarius Mogontiacensis episcopus XI. Kal. Mai. obiit, in cuius locum Rhabanus ordinatus est VI. Kal. Iulii, qui in eodem anno iubente Hludowico rege apud Mogontiacum synodum habuit circa Kalendas Octobris.

Capitula synodi minima ex parte noviter verbis concepta sunt: plurima partim ex Concilio Moguntino a. 813. celebrato, Mansi XIV, col. 63 sqq., partim ex aliis fontibus, quos suis locis adnotavimus, derivata sunt, qua de causa minoribus typis imprimenda erant.
(B. deest; P. deest.)

Domino serenissimo et christianissimo regi Hludowico verae religionis strenuissimo rectori ac defensori sanctae Dei aeclesiae una cum uxore et prole sua eiusque fidelibus vita et salus, honor et benedictio cum victoria sine fine mansura.

Dignissimae reverentiae¹ vestrae patefacimus^a nos humillimi famuli vestri, Rabanus videlicet Magontiacensis^b ecclesiae^c indignus archiepiscopus cum coepiscopis meis, qui ad praedictae ecclesiae diocesim pertinent, hoc est: Samuele^{d2}, Gozbaldo^{e3}, Baturato⁴, Hebone⁵, Gozprahto^{f6}, Hemmone^{g7}, Waltgario⁸, Ansgario⁹, Otgario¹⁰, Lantone¹¹, Salomone¹² et Gebeharto^{h13} cum reliquis corepiscopis, abbatibus, monachis, presbiteris et caeteris aeclesiasticis ordinibus, quia venimus secundum iussionem vestram in civitatem^e Magonciam ibique pariter adunati post triduanum ieiunium, quod cum letaniis celebravimus, divinam suppliciter postulantesⁱ clementiam, quatinus sancta gratia sua conventum et actionem ipsius synodi^k sibi acceptabilem facere dignaretur^l et christiano populo proficientem ad salutem et vitam perpetuam vobisque ad aeternum honorem et gloriam. Ubi etiam decrevimus, ut in^m singulis parrochiis per episcopos et clericos, per abbates et monachos oratio pro vobis et pro vestra coniuge simulqueⁿ prole nobilissima fieret — cuius orationis summa est: missarum tria milia et quingenta et psalteriorum mille septingenta — hoc omni devotione postulantes, ut Deus omnipotens diuturnam vobis sanitatem ac prosperitatem^o concedat regnumque vestrum diu stabiliat ab omni hoste defensum in terra postque huius vitae terminum in regno celesti gloriam vobis simul cum sanctis suis concedat sempiternam. Tunc vero considentes in claustro sancti Albani martyris secundum morem illum, quo priscis temporibus sub Carolo imperatore¹⁴

a) ita 1; patefecimus reliqui. b) Magonciacensis 2. 3. 5; Magonciatensis 4; Moguntiacensis 6.
40 c) (eccle)siae ... civitatem in loco raso 1. d) Samuhel et 2—5. e) Egorbaldo 6. f) Gozbrachto 2—5; Gorbachto 6. g) Hemone 2—5. h) Gebehardo 2. 3. 6; Gabeardo 4. 5. i) postulavimus 2. 3. k) synodo 1. l) dignetur 4. 5. m) om. 4—6. n) simul 3. 5. 6. o) prosperitate 1.

1) Conc. Mog. 813, prolog., Mansi XIV, col. 64 sqq. 2) Wormatiensi. 3) Wirzburgensi.
45 4) Paderbrunnensi. 5) Hildesheimensi. 6) Osnabruggeri. 7) Halberstadensi. 8) Verdensi.
9) Hamaburgensi. 10) Eichstatensi. 11) Augustano. 12) Constantiensi. 13) Spirensi.
14) Anno 813; cfr. acta huius concilii apud Mansi l. c.

847. Hiltibaldus^{p 15} et Richulfus^{q 16} cum caeteris episcopis et abbatibus illuc convenientibus fecerunt, coepimus in Dei nomine communi consensu et voluntate tractare pariter de statu verae religionis atque utilitate et profectu christianae plebis. Convenit inter nos de nostro communi collegio clericorum¹⁷ atque monachorum^r duas facere turmas, sicut et fecimus, ita ut in una turma considerent episcopi cum quibusdam notariis legentes atque perscrutantes⁵ sanctum evangelium necnon epistolas et actus apostolorum, canones quoque ac diversa sanctorum patrum opuscula¹⁸ cum caeteris sacris dogmatibus diligenti studio perquirendo, quibus modis statum aeclesiae Dei et christianae plebis profectum sana doctrina et exemplis iustitiae inconvulsum largiente gratia Dei perficere et^s conservare potuissent^t. In alia vero turma sederunt abbates ac probati monachi regulam sancti Benedicti legentes atque tractantes diligenter, qualiter monachorum¹⁰ vitam in meliorem statum atque augmentum cum Dei gratia perducere potuissent¹⁹, et, ubicumque per negligentiam atque desidiam rectorum regularis ordo dilapsus fuisset, rursus secundum normam regulae sancti Benedicti ad integrum restitueretur. His ergo dispositis atque peractis primo decrevimus unicuique personae vel sexui congruum honorem impendere secundum dictum sancti Petri, primi pastoris aeclesiae, quo ait: 'Omnes²⁰ 15 honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis: haec est enim gratia in Christo Iesu domino nostro'. Cui paria doctor gentium ad Timotheum discipulum suum scribens ait: 'Attende²¹ tibi et doctrinae, insta in illis: hoc enim faciens et te ipsum salvum facies et eos, qui te audiunt. Seniore[m] ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, iuvenes ut fratres, 20 anus ut matres, iuenculas ut sorores in omni castitate.' Insuper etiam congruum esse visum est, ut sacerdotes et^u ecclesiae Dei iure legitimo inconvulso honorarentur, de quibus Dominus ait: 'Qui²² vos audit, me audit, et qui vos recipit, me recipit; qui autem me recipit, recipit eum, qui me misit'. Et apostolus ad Ebreos: 'Oboedite²³, inquit, 'prepositis vestris et subiacete eis; ipsi enim pervigilant quasi rationem reddituri pro animabus^v vestris'. Nam de reverentia ecclesiarum Dominus ait: 25 'Domus²⁴ mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus'. Unde etiam legitur in evangelio²⁵, quod ipse Dominus, cum venisset ad Hierusalem et introisset in templum, eos, qui negotia terrena et emptiones atque venditiones in eodem exercebant, 'quasi flagellum de^w funiculis' faciens omnes^x inde eiecerit^x. Sed^y pro dolor! istis temporibus nec loca sancta venerantur neque ministri Dei condigne honorantur, sed versa 30 vice illi, qui honorari debuerant, flagellantur, spoliuntur atque diversis^z calumniis fatigantur^z. Unde necessitas magna nos coegit pro hac re ad vos reclamare et petere, ut, sicut apud antecessores vestros reges atque imperatores, qui ante vos fuerunt, honorem sancta Dei aeclesia habuit^a et per immunitatem eorum possessiones aeclesiasticae inconvulsae perstiterunt manentesque in eis semper inlaesi persevera- 35 verunt^b, ita apud vos modernis temporibus incontaminatae permaneant. Zelo enim Dei oportet vos defendere aeclesias^c Christi, qui vobis regnum in terra et dominationem tribuit, ut per nullius suggestiones iniquas vestram concessionem, quam in elemosinam vestram^d aeclesiis Christi contulistis, sinatis permutari. Quia inhonestum est, ut hoc, quod non solum christianis temporibus a christianis imperatoribus, sed 40

p) ita 1; Hildebaldus *reliqui*. q) Richolfus 6. r) monacharum 1. s) om. 4. 5.
t) possent 6. u) om. 2—5. et *Conc. Mog.* 813. v) anibus 1. w) de funiculis *superscr.* 1.
x) omnes ... eiecerit *in loco raso* 1. y) om. 2—6. z) diverse calumniantur 2. 3; diversis modis
(modis om. 5.) calumn. 4. 5; franguntur 6. a) habuerat 2. 3; habuerit 4. 5. b) *in loco raso* 1.
c) ecclesiam 2. 3. 5. d) qua in *add.* 4. 5; in *add.* 2. 3. 45

15) *Coloniensis*. 16) *Moguntinus*. 17) *Cfr. Conc. Mog.* 813, l. c. col. 64: seu laicorum tres facere turmas. 18) *Pastoralemque librum Gregorii add. Conc. Mog.* 813, l. c. 19) *Conc. Mog.* 813, l. c. col. 65. *pergit*: In tertia denique turma sederunt comites et iudices in mundanis legibus decertantes, vulgi iustitias perquirentes omniumque advenientium causas diligenter exami-
nantes, modis, quibus poterant, iustitias terminantes. 20) 1. *Petr.* 2, 17—19. 21) 1. *Timoth.* 50
4, 16—5, 2. 22) *Luc.* 10, 16; *Matth.* 10, 40. 23) *Ebrae.* 13, 17. 24) *Isai.* 56, 7. 25) *Ioh.*
2, 13—15.

etiam a paganis regibus tempore gentilitatis ad honorem Dei collatum est, vestris 847.
temporibus in regno vestro permutetur. Nam legimus in^e libro Hesdrae^f, quod Artaxerses rex Hesdrae^f scribae legis Dei per epistolam mandaverit ita dicens: 'Ego²⁶
Artaxerses rex statui atque decrevi omnibus custodibus arcae publicae, qui sunt
5 trans flumen, ut, quodcumque petierit a vobis Esdra^f sacerdos scriba legis^g Dei celi^h
absqueⁱ mora detis omnequeⁱ, quod^k ad ritum Dei celi^k pertinet, tribuatur diligenter
in domo Dei celi, ne forte irascatur contra regnum regis et filiorum eius. Vobisque
notum facimus de universis sacerdotibus et levitis, cantoribus, ianitoribus, nathinneis
et ministris domus Dei huius, ut vectigal et tributum et annonas non habeatis pote-
10 statem imponendi super eos. Tu autem, Esra^f, secundum sapientiam Dei tui, quae
est in manu tua, constitue iudices et praesides, et iudicent omni populo, qui est
trans flumen, his videlicet, qui noverunt legem Dei tui; sed et imperitos doceto^l
libere. Et omnis, qui non fecerit legem Dei tui et legem regis diligenter, iudicium
erit de eo, sive in mortem sive in condemnationem substantiae eius vel certe in
15 carcerem'. De christianis vero regibus et imperatoribus non necesse est aliqua
exempla ponere, cum omnes, qui rectae fidei et sani dogmatis fuerunt, a Constantino
imperatore, qui primus imperatorum christianam religionem defendere atque honorem
aecclesiarum Dei amplificare coepit, usque ad vos semper in hoc studio sollerter
laboraverunt, ut aecclesia Dei pacem et tranquillitatem haberet, quatinus cultus Dei
20 incontaminatus foret et servi eius sine impedimento Deo delectabiliter deservirent.
Qualis autem vindicta illis, qui contra mandata Dei et contra iussionem vestram
ecclesiae Christi per avaritiam molestiam inferunt, conveniat, in sequentibus per
sanctorum patrum canones et per doctrinam scripturarum divinarum congruo loco
demonstrabimus. Non enim formidamus iuxta exemplum Domini Salvatoris corrup-
25 toribus templi Dei et contaminatoribus sacrarum locorum iudicium congruum inferre;
quia, si illi a Christo Domino eiecti sunt foras de domo Dei, qui per cupiditatem
terrenam violabant sanctum locum, non est^m iniquumⁿ insolentibus et se corrigere
nolentibus canonicum inferre iudicium, ut sentiant correpti, quod ante noluerunt sentire
leniter admoniti.

30 Deus omnipotens vos in sua iustitia confortet et inlaesum ab omni hoste protegat
in^o sempiternum*.

*) Finit epistola Rabani archiepiscopi. Incipiunt capitula sequentis opusculi eiusdem Rabani
Magontiacensis archiepiscopi *rubr. in 2. 3*; Incipiunt capitula Rabani Magonensis archiepiscopi *rubr.*
in 4. 5; *deinde sequitur in codicibus 2—5. hic a scribis compositus index capitulorum:*

- 33 I. De fide catholica.
II. De dogmate ecclesiastico.
III. De sacramento baptismatis.
IV. De pace et concordia.
V. De conspiratione.
40 VI. De immunitate rerum ecclesiasticarum.
VII. De potestate episcoporum super res ecclesiasticas eorumque convenientia cum laicis
deque abominandis perversis^p praemiis.
VIII. De proprietatibus ab episcopis vel presbyteris post ordinationem acquisitis.
VIII. De manumissionibus.
45 X. De decimis dandis et in quattuor portiones dividendis.
XI^a. Et ut antiquae ecclesiae habeant privilegia sua.

e) apud Esdram 6. f) Ezdrae, Ezdra 2—5. g) quod ad cultum *add. 2. 3; in marg. 4.*
h) *om. 1.* i) absque ... omneque *om. 2—6.* k) quod ... celi *om. 2—5.* l) *ita 1—5;*
docete 6. et Bibl. m) iniustum (locum *add. 4*) non *add. 2—4.* n) inistum 5, *in marg. vero in-*
50 *iustum.* o) in sempiternam 1; *om. 6.* p) e perversi *corr. 3; perversi 5.* q) *Codices, exceptis 4. 5,*
falso numerum XI. hoc loco omittunt, et XI—XXX. pro XII—XXXI. praebent.

847. 1. De^a fide catholica. Initium²⁷ actionis nostrae de fide esse decrevimus, quae bonorum est omnium fundamentum, et quamvis 'sine²⁸ fide', ut dicit apostolus, 'impossibile sit placere Deo', fides tamen indiget opere, quia 'fides sine operibus mortua est'. Ideo beatus Gregorius: 'Ille', inquit, 'vere credit, qui exercet operando, quod credit'. Quapropter de fide vera^b omnes omnino christianos alterutrum inter se iugiter admonere et docere oportet; maxime tamen Domini sacerdotes 5 in eo certamine laborare decet, ut firmiter ab omnibus teneatur.

2. De dogmate ecclesiastico. Cum igitur omnia concilia canonum, qui^c recipiuntur, sint a sacerdotibus legenda et^d intellegenda et per ea sit eis vivendum et predicandum, necessarium duximus, ut ea, quae ad^e fidem pertinent et ubi de extirpandis^f vitiis et plantandis virtutibus scribitur, hoc ab eis crebro legatur et bene 10 intellegatur et in populo praedicetur. Et quilibet²⁹ episcopus habeat omelias continentes necessarias admonitiones, quibus subiecti erudiantur, id est: de fide catholica, prout capere possint, de perpetua retributione bonorum et aeterna damnatione malorum, de resurrectione quoque futura et ultimo iudicio, et quibus operibus possit promereri beata vita, quibusve excludi. Et ut^g easdem omelias quisque aperte transferre studeat in rusticam Romanam^h linguam aut Teotiscamⁱ, quo facilius 15 cuncti possint intellegere, quae dicuntur.

3. De sacramento baptismatis. Sacramenta³⁰ itaque baptismatis volumus ut³¹ concorditer atque uniformiter in singulis parrochiis secundum Romanum ordinem inter nos celebrentur^k iugiter atque conserventur^l, id est scrutinium ad ordinem baptismatis, sicut in decretis Leonis papae sub duobus continetur capitulis; in capitulo XI.^m haec: 'Duo³² tempora, id est pascha et 20 pentecoste ad baptizandum a Romano pontifice legitima sunt praefixa'; item in capitulo XII.ⁿ: 'Non³³

XII. Ne presbyteri sine consensu episcoporum per ecclesias constituentur vel ab eis reiciantur.

XIII. De vita clericorum^r.

XIII. Proprie^s de voto^t monachorum. 25

XV. De clericis comam nutrientibus.

XVI^u. De vita sanctimonialium.

XVII. De pauperibus liberis^v non opprimendis.

XVIII. De rebus pauperum per malam occasionem non emendis aut^v vi tollendis.

XVIII. De his, qui ad subvertendam iustitiam^w munera accipiunt^x. 30

XX. De parricidis.

XXI. De mulieribus, quae partus suos necant.

XXII. De homicidiis.

XXIII. De homicidiis non sponte commissis.

XXIII. De occisis presbyteris in gradu positiss^y. 35

XXV. De presbyteris post degradationem occisis^u.

XXVI. De infirmis in periculo mortis constitutis.

XXVII. De his, qui suspenduntur in patibulis.

XXVIII. De incestuosis^z.

XXVIII. De damnatis nuptiis. 40

XXX. Quota generatione coniugia copulari debeant.

XXXI. De modo dandae poenitentiae.

r) sive monachorum add. 4. 5. s) om. 4. 5. t) vota 5; vita 2. 3. u) XVI. — occisis (l. 36) in loco raso 4. v) aut vi toll. om. 4. 5. w) iusti 4. 5. x) accipiant 4. 5. y) constitutis 4. 5. z) cestuosis 4. 5. a) In primis de 2. 3. b) vestra 4. 5; nostra 6. c) quae 2. 3. d) et 45 intell. om. 4. e) superscr. 4; om. 5. f) stirpandis 2—5. g) tunc 2—4. h) Romanorum 6. i) Theotiscam 5. 6; Theosticam 2—4. k) e celebretur corr. 1. l) e conservetur corr. 1. m) ita codd. 1—5. et Conc. Mog. secundum Dionysium Exiguum; V. 6. n) ita codd. 1—5, Conc. Mog., Dionys.; VI. 6.

27) Conc. Mog. 813, c. 1, Mansi XIV, col. 64. 28) Ebrae. 11, 6. 29) Conc. Turon. 50 813, c. 17, Mansi XIV, col. 85; cfr. etiam Conc. Rem. 813, c. 15, l. c. col. 78; Conc. Mog. 813, c. 25, l. c. col. 72. 30) Conc. Mog. 813, c. 4, l. c. col. 66. 31) sicut sancta vestra fuit admonitio ita add. Conc. Mog. 32) Leonis epist. ad episc. Siciliae, Jaffé, Reg. pontif. I², nr. 414, rubrica ad c. 11. apud Dionysium, Codex canonum vet. eccl. Rom., ed. F. Pithoeus p. 446, ad c. 5. apud Mansi V, col. 1310. 33) Ibid.; apud Dionysium c. 12, l. c., apud Mansi V, col. 1310 c. 5. 55

est interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo quolibet^o tempore^p periclitantibus^q subvenitur^r. 847.

Et Siricius: 'In³⁴ qualibet necessitate fuerit opus sacri unda baptismatis, omni volumus celeritate succurri'. Debent³⁵ igitur episcopi cum^s magna diligentia presbiteris suis^t tradere baptismi sacramentum et quid in eodem renuntiandum quidve credendum sit. Re-

nuntiatur³⁶ enim diabulo et operibus atque^u pompis eius. Opera vero diaboli opera carnis esse intelleguntur; quae sunt: homicidia, fornicationes, adulteria, ebrietates et multa alia his similia; quae nimirum diabolico instinctu prius cogitatione mentis concipiuntur, quam opere perpetrentur. Pompae vero eiusdem^v sunt: superbia, iactantia, elatio, vana gloria, fastus^v et alia quam plurima, quae^w ex his oriri^w videntur.

4. De pace et concordia. Sane opus est, ut³⁷ pax et concordia sit atque unanimitas^x in populo cristiano, quia unum Deum patrem habemus in^y caelis et unam matrem ecclesiam, unam fidem^z, unum baptisma. Ideo in una pace et unanimitate concorditer vivere debemus, si ad unam et veram hereditatem regni caelestis cupimus pervenire, 'quia³⁸ non est dissensionis Deus, sed pacis', ut ipse ait: 'Beati³⁹ pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur^a'. Igitur si inter omnes fideles pax et concordia habenda est dicente apostolo: 'Pacem⁴⁰ sequimini cum^b omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum', multo magis inter episcopos et comites esse debet, qui post imperialis apicis dignitatem populum Dei regunt. Ita⁴¹ enim inter se^c concordare debent^d, ut alterutrum sibi ad Dei servitium peragendum et ministerium suum recte^e explendum non solum non noceant, quin potius adminiculo sint.

5. De conspiratione. Si vero pax et concordia summum inter homines et maxime christianos bonum iudicatur et praemio summo remunerandum, id est, ut eius merito filii Dei vocemur, nonne e^c contrario discordiae et dissensionis summum est malum et summa poena plectendum? Ita ut sapiens⁴² dicat animam Domini illum detestari, qui inter fratres discordiam seminat atque ideo filius diaboli non inmerito nominetur. Unde statuimus atque auctoritate ecclesiastica confirmamus^f eos, qui contra regem vel ecclesiasticas dignitates sive rei publicae potestates in unoquoque ordine legitima dispositione constitutas coniurationes et conspirationes rebellionis et repugnantiae faciunt, a communione⁴³ et consortio^g catholicorum veram pacem amantium summovendos et, nisi per poenitentiam et emendationem paci^h se ecclesiasticae incorporaverint, ab omnibus filiis pacis sancimus extorres.

6. De immunitate rerum ecclesiasticarum. Quisquis fastu superbiae elatus domum Dei ducit contemptibilem et possessiones Dei consecratasⁱ atque ob^k honorem Dei sub regia^l immunitatis defensione constitutas inhoneste tractaverit vel infringere praesumpserit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet etiam^m, ut indignationem ipsius domini regis sentiat⁴⁴, cuiusⁿ benivolentiae contemptor et constitutionis praevaricator exstitit. Nihilominus tamen^o rex suae concessionis immunitatem ab omnibus dicioni suae subiectis inlaesam conservari precipiat; assensum vero non praebeat inprovide affirmantibus non debere esse res dominicas, id est

40 o) quolibet 4. 5. p) om. 2—5. q) periclitanti 2. 3. r) subvenit 2—5. s) om. 4. 5.
t) sui 4. 5. u) atque pompis om. 1. 4—6. v) in loco raso 1. w) quae ... oriri om. 4. 5.
x) humanitas 2—5. y) in caelis om. 2. 3. z) et add. 2. 3. a) Beati ... vocabuntur om. 2—6.
b) cum omn. om. 1—5. c) om. 4. 5. d) debebunt 4. 5. e) om. 1. f) firmamus 2. 3;
perfirmamus 4. 5. g) omnium add. 2—5. h) pacis om. se 4. 5. i) sacratas 2—4. k) ita 1;
45 ad reliqui. l) regiae 6. m) enim 2—5. n) rei add. 4. 5. o) superscr. 1.

34) Siricii ep. ad Himer. 385, c. 2, Jaffé l. c. nr. 255; Cod. can. p. 315; Coustant, Epist. Roman. pontif. p. 623. 35) Cfr. Relatio 829, supra p. 40, c. 37. 36) Ibidem c. 38. 37) Conc.

Mog. 813, c. 5, l. c. col. 66. 38) 1. Corinth. 14, 33. 39) Matth. 5, 9. 40) Ebrae. 12, 14.

41) Cfr. Kar. II. Cap. Pap. 876, supra p. 103, c. 12, et quae eodem contuli. 42) Prov. 6, 16. 19.

50 43) Cfr. Hloth. Cap. Pap. 832, supra p. 61, c. 6. 44) Cfr. Cap. legib. add. 803, tom. I, p. 113, c. 2.

847. Domino dominantium traditas, ita sub defensione regis sicuti propriae suae^p hereditatis⁴⁵; magis advertat, quia, quanto Deus excellentior est homine, tanto prestantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur, quisquis plus in propriis, quam in dominicis rebus gloriatur; quarum divinarum rerum defensor et custos divinitus^a statutus diligenti cura non solum eas^o servare, sed etiam multiplicare debet; magisque illa, quae diximus praestantiora, quam sua defendere illum^r oportet et augmentare. Si quis igitur insanus importunitate improbitatis suae regem a recto proposito pervertere temptaverit nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abscidendus ab eo prociendusque est, iuxta illud evangelicum: 'Si⁴⁶ pes, manus oculusve tuus scandalizet te, 10 erue illa et proice abs te'.

7. De potestate episcoporum super res ecclesiasticas eorumque convenientia cum laicis, deque abhominandis perversis^s premiis. Ut⁴⁷ episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas praevidere, regere et gubernare atque dispensare secundum canonum auctoritatem, volumus; et ut laici in eorum ministerio oboediant episcopis ad 15 regendas ecclesias, viduas et orfanos defensandos, et ut oboedientes sint ad eorum christianitatem servandam. Et^{*} episcopi consentientes sint comitibus et iudicibus ad iustitias faciendas; et nullatenus per aliquorum mendacium vel falsum testimonium neque per periurium aut per praemium lex iusta^t in aliquo depravetur.

8. De proprietatibus ab episcopis vel presbyteris post ordina- 20 tionem acquisitis. In concilio Cartaginensi scriptum est: 'Ut⁴⁸ episcopi^u, presbyteri, diaconi vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quaecumque predia suo nomine comparant, tamquam rerum dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti in ecclesiam eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis proprie^v aliquid liberalitate alicuius vel successione 25 cognationis^w obvenerit, faciant inde, quod eorum propoposito congruit. Quodsi a suo proposito retrorsum exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni tamquam reprobi iudicentur. Presbyteri⁴⁹ vero non vendant rem ecclesiae, ubi sunt constituti, nescientibus episcopis suis, quomodo^x et episcopo non licet vendere predia ecclesiae ignorante concilio vel presbyteris suis^x. Non habenti^y necessitatem nec episcopo liceat 30 matricis ecclesiae rem tituli sui nomine usurpare'.

9. De manumissionibus. In concilio Cartaginensi ita continetur: 'De⁵⁰ manumissionibus in ecclesia celebrandis. Si id nostri consacerdotes per Italiam facere reperiuntur, nostrae etiam erit fiducia istorum ordinem sequi data plane licentia misso legato, ut, quaecumque digna fide pro statu ecclesiae et salute anima- 35 rum agere potuerint, nos sciant laudabiliter in conspectu Domini^z accepturos.'

10. De decimis^a dandis^a et in quattuor portiones dividendis^b. Volumus, ut decimae, quae singulis dantur ecclesiis, per^c consulta episcoporum a presbyteris ad usus aecclesiae et pauperum summa diligentia dispensentur. Quattuor⁵¹ autem tam de redditibus, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet aecclesiae facultas admittit, 40 sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones: quarum sit una pontificis, altera

*) *Codd.* 2—6: consentientesque sint comites et iudices praesulibus suis ad iustitias faciendas iuxta praecepta legis divinae; et nullatenus.

p) suae sunt hereditates 6. q) divinitatis 2—4. r) om. 2—4. s) perversi 2—5. t) iuxta 2. 5; e corr. 2. u) om. 6. v) propria 1. 4. 5. w) cognitionis 4. 5. x) quomodo . . . 45 suis om. 2—6. y) habentes 2. 3. 6. z) Dei 2—5. a) decimandis 4. 5. b) Et ut antiquae aecclesiae habeant privilegia sua add. 2. 3; cfr. infra n. f. c) persulto 2—5.

45) Cfr. Brunner, *Zeugen- u. Inquisitionsbew.* l. c. p. 441 sqq. 46) *Matth.* 18, 8. 9. 47) *Conc. Mog.* 813, c. 8, *Mansi XIV*, col. 67. 48) *Cod. can. eccl. Afric.* c. 32, *Mansi III*, col. 732. 49) *Ibidem* c. 33. 50) *Ibidem* c. 64, l. c. col. 770. 51) *Decreta Gelasii* c. 27, *Mansi VIII*, col. 45. 50

clericorum, pauperum tertia, quarta ecclesiae^d fabricis applicanda iuxta constitutionem epis- 847.
copalem. Admonendum tamen est, ut⁵² decima Deo omnino dari non neglegatur, quam
Deus ipse dari sibi constituit; quia timendum est, si quis Deo suum debitum abstrahit^e, ne forte
Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua.

5 11^f. Ut antiquae aeclesiae habeant privilegia sua. Ecclesiae⁵³ anti-
quitus constitutae nec decimis nec aliis possessionibus pro⁵⁴ novis oratoriis sine consensu
et consilio episcopali priventur.

12^g. Ne^h presbyteri sine consensu episcoporum per aeclesias con-
stituantur vel ab eis reiciantur. Quicumque⁵⁵ presbyter per pretium aeclesiam fuerit
10 adeptus⁵⁶, omnimodis deponatur, quodⁱ contra ecclesiasticae regulae^k disciplinam agere dinoscitur,
qui alium presbyterum legitime ad aeclesiam ordinatum per pecuniam expulerit eamque sibi taliter
vindica-verit. Quod vitium late diffusum^l summo studio emendandum est. Itemque interdicendum
videtur clericis sive laicis, ne quis cuilibet presbytero praesumat dare ecclesiam sine licentia et con-
sensu episcopi sui.

15 13^m. Deⁿ clericorum vita sive monachorum. Providendum necesse est
unicuique episcopo, qualiter canonici vivere debeant necnon et monachi, ut secundum
ordinem canonicum^o vel regularem vivere studeant, ut ait apostolus: 'Unusquisque⁵⁷,
in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat', et ut⁵⁸ a negotiis saecularibus omnino^p
abstineant. Multa enim sunt negotia saecularia; de his tamen pauca perstrinximus. Ad^q quae
20 pertinet: omnis libido, non solum inmunditia^r carnis, sed etiam in omni carnali concupiscentia;
quidquid plus iusto appetit homo; turpe lucrum^s; munera iniusta accipere vel etiam dare; pro
aliquo saeculari conquestu^t praetio aliquem conducere; contentiones et lites vel^u rixas amare; in
placitis saecularibus disputare excepta defensione orphanorum aut^v viduarum; conductores aut pro-
curatores esse saecularium rerum; turpis verbi vel facti ioculatorem^v esse vel iocum saecularem
25 diligere; aleas amare; ornamentum inconueniens proposito suo quaerere; in deliciis^w vivere velle;
gulam et ebrietatem sequi; pondera iniusta vel mensuras habere; negotium iniustum exercere — nec
tamen iustum negotium est contradicendum^x propter necessitates diversas, quia^y legimus sanctos
apostolos negotiasse^z et in regula^a sancti Benedicti praecipitur praevidere, per quorum manus nego-
tium monasterii transeat —; canes et aves sequi ad venandum; in⁵⁹ commensationibus et vino-
30 lentiis nimis incumbere; superfluitatem in quibuslibet rebus nolle fugere. Quae
omnia ministris⁵⁹ altaris Domini⁶⁰ contradicimus^b hortantes⁶¹ eos servare illud apostolicum:
'Nemo⁶² militans Deo implicat se negotiis saecularibus', considerare quoque sententiam
Domini dicentis: 'Attendite⁶³, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate',
moderare⁶⁴ cibum et necessarium^c potum, ut iuxta apostolum⁶⁵ sobrii sint parati ad
35 servitium Domini, ante se ioca saecularia vel^d turpia fieri non permittere, sed pau-

d) om. 1. e) ut add. 2—5. f) Cum cap. 10. in unum coniunctum in codd. 2—5, omissa
rubrica. Numerum XI. postea add. 1. g) e XI corr. 1. h) XI. Ut antiquae ecclesiae habeant pri-
vilegia sua rubr. in 4. 5; cfr. index titulorum supra p. 175. in nota exhibitus. i) quem 2. 4. k) regu-
lam disciplinae 2—5. l) e diffusam corr. 1. m) Numerum postea add. 1. n) XII. Ne pres-
40 biteri sine consensu episcoporum per ecclesias constituantur vel (om. 4) ab eis recipiantur rubr. in 4. 5.
o) canonicum vel om. 6. p) om. 2. 3. q) e atque corr. 2; atque 5; corr. atque 4. r) e in-
munditia corr. 2. 3. s) est add. Conc. Mog. t) cum quaestu 2. 4. 6. u) et 2—5.
v) iocularem 2—5. w) divitiis 2—5. x) interdicendum 6. y) qui 1; om. 2—5. z) ita
1—5; negotiatos esse 6. et Conc. Mog. a) e regulam corr. 1. b) interdicimus 6. c) om. 6.
45 d) om. 2. 3. 5.

52) Conc. Mog. 813, c. 38, l. c. col. 73. 53) Ibidem c. 41, l. c. col. 74; cfr. etiam Anseg.
II, 34, tom. I, p. 422. 54) priventur, ita ut novis oratoriis tribuantur Conc. Mog. et Anseg.
55) Conc. Turon. 813, c. 15, Mansi XIV, col. 85. 56) quolibet expulso add. Conc. Turon.
57) 1. Corinth. 7, 20. 58) Conc. Mog. 813, c. 14, l. c. col. 69, quod incipit: Ministri autem altaris
50 Domini vel monachi nobis placuit ut. 59) in omnibus quibuslibet sit causis, superfluum esse. Ecce
talia et his similia ministris Conc. Mog. 60) necnon et monachis add. Conc. Mog. 61) De
quibus dicit apostolus: 'Nemo Conc. Mog. 62) 2. Timoth. 2, 4. 63) Luc. 21, 34. 64) Cfr.
Synod. Pap. 850, supra p. 117, c. 3; Hrabani Poenit. lib. c. 27. 28, Opera VI, p. 162. 65) 1. Petr.
5, 8 sqq.

847. peres et indigentes secum ad mensam habere et lectionem divinam ibidem audire et sumere cibum cum benedictione^e et laude Domini secundum apostolum dicentem: 'Sive⁶⁶ manducatis^f sive bibitis, omnia in laudem^g Dei facite'.

14^h. Deⁱ voto monachorum. Nullus monachorum aliquid proprietatis habeat, et res seculares, quibus renuntiavit, nullatenus sibi^k usurpet, nec^l parrochias eccle-
siarum accipere^m presumat sine consensu episcopi. De ipsis veroⁿ titulis, in quibus constituti fuerint, rationem episcopo vel eius vicario reddant, et convocati ad synodum veniant.

15°. De clericis comam nutrientibus. In decretis Gregorii papae scriptum est: 'Si⁶⁷ quis ex clericis laxaverit comam, anathema sit^p'. Unde sancimus, ut 10 huiusmodi^q coerceantur ad pristinum statum reverti.

16^r. De vita sanctimonialium. Abbatisa, quae in civitate monasterium habet, nequaquam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam episcopi sui aut qui eius vicem obtinet, nisi forte regali iussione cogatur. Et si quando foras pergit, de sanctimonialibus, quas^s secum ducit, curam et vigilantiam habeat^t, ut nulla eis detur 15 peccandi licentia sive occasio. Sed et cum pergit, in monasterio talem in vice sua constituere debet, quae de sanctimonialium animabus curam et vigilantiam^t gerat. Habeat etiam^u abbatissa studium in aedificando ea, quae ad sanctimonialium necessitatem pertinent, et in restaurando. Sanctimoniales vero in monasterio constitutae habeant studium in legendo et in cantando, in psallimorum caelebratione sive oratione. 20 Et horas canonicas, matutinam videlicet, primam, tertiam, sextam, nonam, vespertinam^v, completorium pariter celebrent; et omnes, excepta quam infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, et omnibus diebus ad conlationem veniant. Et ut^k cetera servant, quae in regulis^w sanctimonialium continentur, et quae a sanctis patribus illis^x constituta sunt.

17^y. De pauperibus^z non opprimendis. Monemus regiam pietatem de⁶⁸ oppressione pauperum liberorum, ut non a potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam opprimantur vel⁶⁹ cogantur^a, ut^b res suas vendant sive tradant⁷⁰, ne forte parentes eorum contra iustitiam fiant exeredati et regale obsequium minuatur et ipsi⁷¹ propter indigentiam mendici^c vel latrones seu malefactores efficiantur. Et ut sepius non fiant manniti^d ad 30 placita nisi sicut in dominico capitulari olim facto praecipitur.

18^e. De rebus pauperum per malam occasionem non emendis^f. Propter⁷² provisiones pauperum, quorum curam habere debemus, placuit nobis, ut nec episcopi nec abbates nec comites nec vicarii nec iudices nullusque omnino sub mala occasione vel malo ingenio res pauperum vel minus potentum emere aut vi^g tollere audeat. Sed quisquis ex eis 35 aliquid comparare voluerit, in publico placito coram idoneis testibus et cum ratione hoc faciat. Ubi cumque autem^h aliter inventum fuerit factum, hoc omnino emendari per regiam convenit iussionem.

19ⁱ. De his, qui ad subvertendam iustitiam^k munera accipiunt^l. Qui vero ad subvertendam iustitiam a duobus munera accipiunt, hoc est ab eo, qui, 40

e) benedictio 1. f) ita 1. et *Bibl.*; manducetis sive bibatis 2—6. g) laude 1. h) XII corr. XIII 1. i) XIII. *Proprie de vita monachorum rubr. in* 2. 3; XIII. De clericorum vita sive monachorum *rubr. in* 4. 5. k) om. 2. 3. l) om. 2—5. m) non add. 2—5. n) vere 5. 6. o) postea add. 1. p) om. 4. 6. q) patratores vel malefactores *supplendum videtur*. r) XIII corr. XV corr. XVI 1. s) ita *correx*; quae *codd.* t) habeat om., ut . . . vigilantiam in *marg.* 4. 45 u) autem 2. 3. v) et add. 2. 3. w) regula 6. x) illic 6. y) XIII corr. XV corr. XVI 1. z) liberis add. 2. 3. a) cogitantur corr. cogantur 1. b) et add. 2. 3. c) emendi 2—5. d) manniti *superscr. b, littera m non deleta* 3. e) XV corr. XVII corr. XVIII 1. f) aut vi tollendis add. 2. 3. g) om. 6. h) om. 2. 3. i) XVI corr. XVIII corr. XVIII 1. k) iustia 1; iusti 5. l) accipiant 2—4.

66) 1. *Corinth.* 10, 31. 67) *Synod. Rom.* 721, c. 17, *Mansi XII*, col. 264. 68) *Anseg.* I, 115, tom. I, p. 410. 69) ita ut coacti res *Anseg.* 70) Ideo haec et supra et hic de liberis hominibus diximus add. *Anseg.* 71) heredes add. *Anseg.* 72) *Conc. Mog.* 813, c. 7, l. c. col. 67.

quod sibi iniuste ablatum est, iuste requirit, et ab eo, qui eandem^m iustitiam iniuste 847. invasit, admonendi sunt et fortiter increpandi, ne regnum Christi, quod omnibus iuste facientibus patetⁿ, sibi sine ulla retractatione^o secludant.

20^p. De parricidiis. Parricidium⁷³ autem, quam sit detestabile crimen, in iudicio
5 facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ostendit ipse, cum ad Cain parricidam^q ait: 'Maledictus⁷⁴ eris super terram, quae aperuit os suum et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua; cum operatus^r fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus et profugus eris super terram'. In quo etiam posuit signum, hoc est^q, ut tremens et gemens profugus semper viveret nec auderet^s uspiam^t sedes habere quietas. Sed quia in^q modernis temporibus parricidae profugi discurrunt^u
10 per diversa^v et variis vitiis atque gulae inlecebris deserviunt^w, melius nobis videtur, ut in uno loco manentes poenitentia districta semetipsos castigent, si forte a Domini bonitate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militiae cingulum sumere et nuptiis vel coniugiis copulari, quia^x sacri canones hoc eis non consentiunt^{x75}.

21^y. De mulieribus, quae partus suos necant. 'De^{z75} mulieribus, quae
15 fornicantur^a et partus suos necant, vel quae agunt secum, ut utero conceptus^b excutiant, antiqua quidem diffinitio usque ad exitum vitae eas ab ecclesia removet; humanius autem nunc diffinimus, ut eis X annorum tempus secundum prefixos gradus poenitentiae largiatur^c.' Item in^d concilio Eliberritano^e capite LXIII^f scriptum est de his, quae^g filios ex adulterio necant: 'Si⁷⁶ qua^h per adulterium⁷⁷ conceperit idque postⁱ facinus occiderit, placuit vix in fine ei^k
20 dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus'. Item in concilio Hildense^l capite II. scriptum est de^m his, quiⁿ aborsum^o faciunt vel natos suos extinguunt: 'Hi⁷⁸ vero, qui^p male^q conceptos ex adulterio faetus^r vel editos necare studuerint vel in ventris matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adultero^s post VII annorum^t poenitentiae^u curricula^v communio tribuatur; ita tamen, ut omni tempore vitae suae fletibus et humilitati insistant'.

22^w. De homicidiis. In⁷⁹ concilio Ancyran^x capite^y XXI. de homicidis ita scriptum est: 'Qui⁸⁰ voluntarie homicidium fecerit, poenitentiae quidem iugiter se summittant, perfectionem vero circa vitae exitum consequantur^y'. In⁸¹ concilio^z Agathense^a capite XXXVII. de homicidis et falsis^b testibus ita legitur: 'Itaque⁸² censuimus homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi poenitentiae satisfactione crimina admissa diluerint'.
30 Item⁸³ in concilio Agathense^c capite LXII^d scriptum est de his, qui servos extra iudicem^e necant: 'Si⁸⁴ quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione vel poenitentia biennii reatum sanguinis emundabit'. Item^f in concilio Eliberritano capite V. scriptum est de^g domina, quae^h per zelum ancillam suam occiderit, itaⁱ: 'Si⁸⁵ qua femina furore zeli accensa flagellis verberavit ancillam suam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo

- 35 m) eadem om. iustitiam 6. n) aptet 4. 5. o) retractatione 4. 5. p) XVII corr. XVIII corr. XX 1. q) om. 2—5. r) e perperatus corr. 1. s) audiret 4; audire 5. t) quispiam 2—4; corr. uspiam 3. u) currunt 6. v) supple: loca. w) serviunt 6. x) quia sacri canones om. 4. 5; quia . . . consentiunt om. 2. 3. y) XVIII corr. XX corr. XXI 1. z) De . . . largiatur (l. 17.) in marg. 4. 5. a) fornic. et om. 3. b) conceptos 2—5. c) tribuatur 2—5. d) om. 4. 5.
40 e) Heliberritano 2. 3. f) XIII 2—5. g) qui 2—5. h) mulier add. 2. 3. i) hoc add. 2. 3. k) superscr. 1. l) Hildense 2—5; Hildensi 6. m) de his om. 6. n) quae 6. o) avorsum 2—5, corr. avorsum 3; abortivum 6. p) quae 2—5. q) malo 4. 5. r) factos 1. 4. 5. s) adulteris 6; adulterio 4. 5; om. 2. 3. t) annos poenitentia 4. 5. u) poenitentiam 2. 3. v) eis 2. 3. w) XVIII corr. XXI corr. XXII 1. x) ita correxi; Neocesariensi codd. et Hrabanus l. c. y) capite
45 . . . consequantur om. 2—5. z) vero add. 2—5. a) Agathensi 2—5. b) e falsas corr. 1. c) Agathensi 2. 3. 6. d) ita correxi; LXXII codd. e) indices 1. 5. 6. f) Item . . . communionem om. 2—5. g) in loco raso 1. h) in marg. 1. i) om. 6.

- 73) Hrabanus Poenit. lib. c. 11, l. c. p. 159. 74) Genes. 4, 11. 12. 75) Hrabanus l. c. pergit: sicut modo de poenitentibus pro culpis gravium criminum decreta synodalia decernere, ostensuri
50 sumus. Itaque in Ancyran Conc. cap. XX. scriptum est de his, qui partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt: 'De mulieribus etc.; cfr. c. 21. 76) Conc. Eliberit. c. 63, Mansi II, col. 16. 77) absente marito add. Hrabanus. 78) Conc. Hild. c. 2, Mansi VIII, col. 612. 79) Hrabanus l. c. p. 159, c. 12. 80) Con. Ancyran. c. 21, Mansi II, col. 526. 81) Hrabanus, l. c., c. 13. 82) Conc. Agath. c. 37, Mansi VIII, col. 331. 83) Hrabanus l. c. c. 14. 84) Conc. Agath. c. 62, l. c. col. 335. 85) Conc. Eliberit. c. 5, Mansi II, col. 6.

847. quod incertum sit voluntate, an casu occiderit: si voluntate, post VII annos^k, si casu, per quinquennii tempora acta legitima poenitentia ad communionem placuit admitti. Quodsi vero^l infra^m tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem^f.

23ⁿ. De homicidiis non sponte commissis. In^o86 concilio Ancyranop^p capite XXII. scriptum est^o: 'De⁸⁷ homicidiis non sponte commissis prior quidem 5 diffinitio post septennem poenitentiam perfectionem consequi praecepit; secunda vero quinquennii tempus explere'.

24^q. De occisis presbiteris in gradu positis. Qui presbiterum occidit^r, XII annorum ei poenitentia secundum canones^s priorum inponatur⁸⁸; si negaverit, si liber est, cum XII^t iuret⁸⁹; si autem servus, per XII vomeres⁹⁰ ferventes se purget. Convictus^u 10 noxa usque ad ultimum vitae^v tempus militiae cingulum deponat et uxorem amittat.

25^w. De presbiteris post degradationem occisis. Nuntiatum est nobis, quod aliqui, qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes et postea degradati^{w*} pro suis peccatis poenitentiam agendo suffragia sanctorum per diversa loca transeuntes quaesi- 15 erunt, trucidati sunt. Huiusmodi interfectores^x omnem aecclesiasticam communi- onem denegamus, donec dignam poenitentiam pro reatu suo secundum iudicium epi- scoporum exsolvant.

26^y. De infirmis in periculo mortis constitutis^z. Ab infirmis in mortis periculo positos per presbiteros pura inquirenda est confessio peccatorum, non tamen est^a illis imponenda quantitas poenitentiae, sed innotescenda^b, et cum amicorum ora- 20 tionibus et elemosinarum studiis pondus poenitentiae sublevandum, ut, si forte migra- verint, ne obligati^c excommunicatione alieni^d ex^e consortio venie^f fiant; a quo peri- culo si divinitus erepti^g convaluerint, poenitentiae modum a suo confessore impositum diligenter observent. Et ideo secundum canonicam auctoritatem, ne illis ianua pietatis clausa videatur, orationibus et consolationibus aecclesiasticis sacra cum unctione 25 olei^h animatiⁱ secundum statuta sanctorum patrum communione viatici reficiantur.

27^k. De his, qui suspenduntur in patibulis. Quaesitum est^l ab ali- quibus fratribus de his, qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera eorum^m ad aecclesiasⁿ deferenda sint et oblationes pro eis offerendae et missae caelebrandae, an non. Quibus respondimus: 30 Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus et digne poenitentibus communio in fine secundum canonicum iussum^o danda^o est, cur^{*} non eis, qui pro

*) cur ... vivat locus abrasus in cod. 5, in quo secunda manu haec scripta sunt: si promittit ex corde suo amplius se non peccare, si evadere potuisset non fecte, non simulate propter terrorem mortis, quia si fecte confessionem facit ad inferna descendit et duplex dampnationem habet hic et 35 in futuro. Monaci v. cl. Romanus, qui codicem contulit, putat textum supra editum primo extitisse, cuius nonnulla fragmenta legi possunt.

k) annum 6. l) om. 1. m) ita 1. et Hrab. l. c.; intra reliqui. n) XX corr. XXII corr. XXIII 1. o) In ... est om. 2—5. p) Neocesariensi 1. et Hrab. l. c. q) XXI corr. XXIII corr. XXIII 1. r) occiderit 2—5. s) statuta 2—6. t) LXXII 3, LXX in loco raso. u) vero 40 add. 6. v) om. 5. 6. w) XXII corr. XXIII, postea III del. et V superscr. 1. w*) degradari 1—5. x) ita corr. sec. Reginonem lib. II, c. 44; interfectionibus codd. y) XXIII corr. XXV corr. XXVI 1. z) positos 2—5. a) superscr. 1; om. 5. 6. b) ignoscenda quasi glossa in marg. 5. c) e obligatis corr. 1. d) e alienis corr. 1. e) a 2. 3; exsortio 1. f) bene 6. g) e ereptis corr. 1. h) Dei 6. i) animatis 1. k) XXIII corr. XXVI corr. XXVII 1. l) superscr. 1. m) qui 45 add. 4. 5. n) ecclesiam 2—5. o) in loco raso 1.

86) Cfr. Hrabanus l. c. c. 15, ex quo hoc quoque capitulum derivatum esse videtur. 87) Conc. Ancyran. c. 22, Mansi II, col. 527. 88) Cfr. Poenit. Pseudo-Theodori c. 3, § 6, Wassersleben, Bussordnungen p. 569; Conc. de cleric. percuss., tom. I, p. 361, c. 3. 89) Cfr. Burchardi Decret. lib. VI, c. 7; c. 24. C. XVII. qu. 4, Corp. iur. can. I, col. 821: cum LXXII iuret. 90) Cfr. Grimm, RA. 50 p. 914; Du Cange s. v.

peccatis suis poenam extremam persolvunt? Scriptum est enim: 'Non⁹¹ vindicat 847. Deus bis in id ipsum.' Nam ipse Dominus ait: 'In⁹² quocumque die conversus fuerit peccator, peccata eius non reputabuntur ei'. Et iterum: 'Nolo⁹³ mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*'. Salutem ergo homini^p adimit, quisquis mortis tempore^q penitentiam denegarit^r, et desperat de clementia Dei^s, qui eam^t ad subveniendum morienti sufficere vel^o in^o momento posse non credit. Perdidisset latro in cruce premium ad Christi dexteram pendens, si illum unius horae penitentia non iuisset; cum esset in poena, poenituit, et per unius sermonis professionem^u habitaculum paradisi Deo promittente promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est aestimanda^v, quam tempore propheta hoc taliter 10 asserente: 'Cum⁹⁴ conversus ingemueris, tunc salvus eris^w'.

28^x. De incestuosis^y. Ut⁹⁵ episcopi incestuosos puriter^z investigare studeant, omnino decrevimus; qui si penitere noluerint, de aecclesia expellantur, donec ad poenitentiam revertantur. Quodsi^a sacerdotum noluerint admonitionibus aurem accomodare volentes in pristinis perdurare criminibus, oportet eos per saecularis potentiae^b disciplinam 15 a tam prava consuetudine coerceri⁹⁶.

29^c. De damnatis nuptiis. Si⁹⁷ quis viduam uxorem duxerit et postea cum filiastra^d sua fornicatus fuerit seu duabus sororibus nupserit, aut si qua duobus fratribus nupserit seu cum patre et filio⁹⁸, item si⁹⁹ quis relictam fratris, quae pene prius soror exstiterat, carnali coniunctione violaverit, si^{**} quis fratris germanam uxorem acceperit, si quis novercam 20 duxerit, si quis consobrinae suae impudice se sociaverit vel relicte sive filiae avunculi aut patris¹⁰⁰ filiae vel privigne suae concubitu⁹⁹ pollutus vel huiuscemodi coniunctionis attactu maculatus fuerit, eos disiungi⁹⁸ et ulterius numquam coniugio copulari, sed sub magna districtione fieri volumus.

30^g. Quota generatione coniugia copulari debeant. Contradicimus¹ quoque, ut in quarta generatione nullus amplius coniugio copuletur; ubi autem post interdictum factum^h inventumⁱ fuerit, separetur^k. Sane eadem^l, quae in viri^l, haec nimirum in uxoris parentela de lege nuptiarum regula custodienda est. Quia ergo constat eos duos esse in carne una², communis illis utrimque^m parentela esse credenda estⁿ, sicutⁿ scriptum est: 'Erunt² duo in carne una'.

31°. De modo dande poenitentiae. Modus tempusque poenitentiae peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem aut per sanctarum scripturarum auctoritatem aut per aecclesiasticam consuetudinem imponi debet a sacerdotibus. Nam qui pro peccatis gravibus leves quosdam^p et inusitados^q impo-

**) *Codd. 2—6. hanc formam praebent: si quis neptem in coniugium acceperit, si quis novercam^o aut nurum suam^f duxerit, si quis etc.*

p) omnino 2—5. q) bene confessus *superscr.* 5; speratam *add. Coelest.* r) ita 1. et *Coelest. l. c.*; denegat 2—6. s) qui amplius non vult revertere ad malum *superscr.* 5. t) eum 2. 3. et *Coelest.*; cum 4. 5. u) ex corde *superscr.* 5. v) extimanda 4. 5, *corr. existimanda* 4. w) si malum dimittis, quod gesisti *in marg.* 5. x) XXV *corr. XXVII corr. XXVIII* 1. y) cestuosis 4. 5. 40 z) penitus 6. a) Quod 1. b) poenitentiae 2. 5. c) XXVI *corr. XXVIII corr. XXVIII* 1. d) filiastra 1. e) novergam 4. 5, *corr. novercam* 4. f) suum 4. 5, *corr. suam* 4. g) XXVII *corr. XXVIII del. VIII superscr. X* 1. h) *Hinc inde* 2a. i) *om.* 2. 3. 5. k) separentur 2. 3. l) eadem . . . viri *in loco raso* 1. m) utrisque 2. 2a. 3—5. n) est, scriptum namque est 2. 2a. 3—5. o) XXVIII *ras. VIII antep. X add. I* 1. p) quosdam et *om.* 5. q) inusitadosque *om.* et 2. 2a. 3. 4.

45 91) *Can. apost. c. 25, Mansi I, col. 53; cfr. Nah. 1, 9.* 92) *Omnia, quae sequuntur, sumpta sunt ex Coelestini epist. ad ep. Vienn. et Narbonn. c. 2, Mansi IV, col. 465, Jaffé, Regest. pontif. I², nr. 369. In . . . ei est Ezech. 33, 12.* 93) *Ezech. 33, 11.* 94) *Ibid. 33, 12.* 95) *Conc. Mog. 813, c. 53, Mansi XIV, col. 75.* 96) *Cfr. Cap. miss. gen. 802, tom. I, p. 97, c. 33; Sohm in 'Z. f. K. R.' IX, p. 244 sqq.* 97) *Conc. Mog. 813, c. 56, l. c.* 98) *tales copulationes anathematizari et disiungi etc. Conc. Mog.* 99) *si . . . concubitu est Conc. Agath. c. 61, Mansi VIII, col. 335, cuius textus tamen ex Hrabani Poenit. lib. c. 2, l. c. p. 157, sumptus est.* 100) *patruis recte Conc. Agath.* 1) *Conc. Mog. 813, c. 54, l. c.* 2) *Genes. 2, 24.*

847. nunt poenitentiae modos, 'consuunt³ pulvillos' secundum propheticum sermonem 'sub omni cubito manus et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas'. Sed discretio servanda est inter poenitentes, qui publice et qui absconse poenitere debeant. Nam qui publice peccat, oportet, ut publica multetur poenitentia et secundum ordinem canonum pro merito suo et^r excommunicetur et reconcilietur. 5 Poenitentes vero non^s tam expletionem constituti temporis quam facinoris remissionem desiderant; nec eis sufficiat^t, si se a perceptione quarundam^u rerum abstineant, nisi^v etiam a noxiis delectationibus subtrahantur^w, declinantes autem a malo faciant bonum, inquirent pacem atque sequantur illam.

Multa quidem^x alia per diversas questiones coram nobis allata sunt, sed pro 10 brevitate temporis in praesenti concilio omnibus respondere et ea absolvere non potuimus. Haec vero, quae vobis transmissa sunt, petimus, ut vestra auctoritate firmentur; et si quis adversarius illis existere voluerit, prevalere non permittatur. Dei enim cooperatores vos esse debetis et adiutores sanctae^y eius aeclesiae^y, quatinus religio christiana incontaminata temporibus regni vestri usque in finem servetur^z. 15

r) om. 2. 2a. 3—5. s) om. 6. t) sufficiant 2a. 4. 5. u) quarundarum 2. 3. v) ni se 6. w) subtrahatur 2a. 4. 5; subtrahant 6. x) quaedam 4. 5. y) sanctae . . . aeclesiae in loco raso 1. z) Finiunt capitula Rabani Magonciacensis archiepiscopi ad Hludowicum regem pium 2. 3.

3) *Ezech.* 13, 18.

249. CONCILIUM MOGUNTINUM.

20

852. Oct. 3.

Ad lucem protracta ab Henrico Jaeck et edita a G. H. Pertz exstant omnia huius concilii capitula in uno codice Bamberg. A. I, 35, p. 48. Praeterea autem singula quaedam capita in diversis canonum collectionibus servata sunt, scilicet c. 9. 11. in eodem codice p. 62. et in cod. Salisburg. S. Petri IX, 32, fol. 142. 143^v; c. 3. in codd. 25 Monac. 6245, 6241, fol. 70^v et fol. 104; c. 8. in cod. Guelferbyt. inter Helmstad. 454, cap. 207. (cfr. Wasserschleben in 'Krit. Jahrbücher f. D. Rechtswissensch.' 1838, p. 485) et in cod. Monac. 14628 fol. 20^v; c. 9. in cod. Vatic. Palat. 973 fol. 127.

De tempore, quo haec synodus celebrata sit, cum indicia temporis minime inter se concordent, inter doctissimos viros magna est dissensio (cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich I², 30 p. 361, not. 1): alii, exempli gr. G. H. Pertz et Th. Sickel, respicientes indictionem, quae ad a. 851. spectat, huic anno concilium attribuunt; alii, inter quos sunt E. Dümmler et E. Mühlbacher, Annalibus Fuldensibus fulti a. 852. habitum id esse existimant. Annales enim laudati ad a. 852, SS. I, p. 367, referunt: Habita est autem et synodus 35 ex voluntate atque praecepto eiusdem serenissimi principis in civitate Mogontia metropoli Germaniae, praesidente Rhabono, venerabili eiusdem urbis archiepiscopo, cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciae, Baioariae et Saxoniae. Et illi quidem de absolvendis quaestionibus ecclesiasticis tractatum habebant, rex vero cum principibus et praefectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit . . . Baioariam reversus 40 est. Cum auctor annalium in hac parte componenda acta concilii magna ex parte ad verbum fere exscripserit, illum sequendum et concilium anno 852. cum E. Dümmler l. c. et Böhmer-Mühlbacher nr. 1360a. attribuendum esse puto.

Cum capitula synodi, ut tradunt Ann. Fuld., ab Hludowico confirmata sint, inscripta sunt: Canon Hludowici regis. (B. deest; P. 410.) 45

Canon Hludowici regis.

852.

Anno dominicae incarnationis DCCCLII^a, indictione XV, regis vero orthodoxi atque gloriosi et vera clementiae dignitate precipui Hludowici anno XVIII, mense Octobre, die tertio, ex voluntate atque precepto eiusdem serenissimi principis sancta
 5 synodus habita est in civitate Magontia metropoli Germaniae presidente Rabono venerabili eiusdem civitatis archiepiscopo cum ceteris episcopis orientalis Frantiae et Baioariae atque Saxoniae, hoc est: Liupramno Iuvavensi^b archiepiscopo, Gozbaldo^{c1} episcopo, Salomone episcopo², Essone episcopo³, Lantone episcopo⁴, Otkario episcopo⁵, Gebehardo episcopo⁶, Hemmone episcopo⁷, Baturato episcopo⁸, Gozperto episcopo⁹,
 10 Erchanfrido episcopo¹⁰, Harthwigo episcopo¹¹, Lantfrido episcopo¹², Altfrido episcopo¹³, Liutbrando^d episcopo¹⁴, Diatmaro chorepiscopo¹⁵, Folchardo chorepiscopo^{e15}, Albericho chorepiscopo¹¹, Reginhario chorepiscopo¹⁵, Grimaldo abbate¹⁶, Rathleio abbate¹⁷, Hantone abbate¹⁸, et reliquis aecclesiastici ordinis viris, presbiteris videlicet, monachis atque diaconibus, a quibus statutum est haec synodaliū decreta gestorum,
 15 quorum capita subter adnexa^f sunt.

(1re.) De concordia episcoporum comitumque fidelium. Sane¹⁹ opus est, ut pax et concordia sit atque unanimitas in populo christiano, quia unum Deum patrem habemus in caelis et unam matrem aecclesiam, unam fidem, unum baptisma^g. Ideo in una pace et unanimitate concorditer vivere debemus, si ad unam et veram hereditatem regni caelestis cupimus
 20 pervenire, 'quia²⁰ non est dissensionis Deus, sed pacis', ut ipse ait: 'Beati²¹ pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.' Igitur si inter omnes fideles pax et concordia habenda est dicente apostolo: 'Pacem²² sequimini et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum'; multo magis inter episcopos et comites esse debet, qui post imperialis apicis dignitatem^h populum Dei regunt. Ita enim inter se concordiam habeantⁱ, ut alterutrum sibi ad Dei servitium peragendum et
 25 ministerium suum explendum non solum non noceant, quin potius adminiculo sint.

(2.) De potestate episcoporum. Ut²³ episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas providere, regere, gubernare atque dispensare secundum canonum auctoritatem, volumus; et ut laici in eorum ministerio oboediant episcopis ad regendas aecclesias, viduas et orphanos defensandos, et ut oboedientes sint eis ad eorum christianitatem servandam; consentientesque^k sint
 30 comites et iudices presulibus suis ad iustitias faciendas iuxta precepta divinae legis^k, et nullatenus per aliquorum mendatium vel falsum testimonium neque [per^l] periurium aut per premium lex iusta in aliquo depravetur.

(3.) De^m decimis exquirendis. Volumus²⁴, ut decimae, quae singulis dantur aecclesiis, per consulta episcoporum a presbiteris ad usus aecclesiae et pauperum summa diligentia
 35 dispensentur. Quattuor autem tam de redditibusⁿ, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet aecclesiae facultas admittit, sicut dudum rationabiliter decretum est, convenit fieri portiones: quarum sit una pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda iuxta constitutionem episcopalem^m. Admonendum tamen est, ut decima Deo omnino dari non neglegatur, quam ipse Deus sibi constituit dari; quia timendum est, si quis Deo suum debitum abstrahat,
 40 ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua. Dicit enim Deus taliter in

a) DCCCL *superscript*. II c. b) Iuvanen c. c) Zozbaldo c. d) Liutprando *corr.* Liutbrando c. e) episcopo *superscr.* chor c. f) adnecta c. f*) *Numeros capitum addidi; des. in cod.* g) baptismam c. h) dignitate c. i) *ita corr. Pertz.; habent c.* k) consentientesque ... legis *ex codd.* 2—6. *Conc. Mog. l. c. sumpta sunt.* l) *om. c.* m) De decimis ... episcopalem *om. codd. Monac.*
 45 n) hereditibus c.

1) *Herbipolensi.* 2) *Constantiensi.* 3) *Curiensi.* 4) *Augustano.* 5) *Eichstatensi.*
 6) *Spirensi.* 7) *Halberstadensi.* 8) *Paderbrunnensi.* 9) *Osnabruggensi.* 10) *Ratisbonensi.*
 11) *Passaviensi.* 12) *Sabionensi.* 13) *Hildesheimensi.* 14) *Ignotus est; Erhard, Regesta Westfaliae I, p. 105. coniecit pro Liutbrando Liutbertum intellegendum esse, qui erat episcopus*
 50 *Monasteriensis.* 15) *Moguntino.* 16) *Sangallensi.* 17) *Seligenstadensi.* 18) *Fuldensi.*
 19) *Conc. Mog. 847, c. 4, supra p. 177.* 20) *1. Corinth. 14, 33.* 21) *Matth. 5, 9.* 22) *Ebrae. 12, 14.*
 23) *Conc. Mog. 847, c. 7, supra p. 178.* 24) *Conc. Mog. 847, c. 10, supra p. 178.*

852. Levitico de decimis: 'Omnes²⁵ decime terre, sive de fructibus, sive de pomis arborum, Domini sint et illi sanctificentur. Boves et oves et caprae, quae sub pastoris^o virga transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino^p. Si quis mutaverit^q, et quod mutat, et quod mutabitur, sanctificabitur Domino. Non eligetur^r nec bonum nec malum, nec altero commutabitur, et non redimetur.' Sed quia modo multi⁵ inveniuntur decimas dare nolentes, statuimus, ut secundum Domini preceptum, amoneantur semel et secundo atque tertio; si non emendaverint, anathematis vinculo constringantur usque ad satisfactionem et emendationem congruam^s. Nam hoc censuimus, quia sacri canones²⁶ precipiunt, de decimis fidelium quattuor fieri portiones, ex quibus una ad susceptionem pertineat episcopi. Statuimus, ut per aecclesias¹⁰ monachorum vel laicorum et per cappellas dominicas seu beneficiatas^t, ubi decime dantur, episcopi digno honore suscipiantur, ut ecclesiasticum officium ibi persolvere possint. Ecclesiae²⁷ antiquitus constitutae^u propter nova oratoria nec decimis nec possessionibus aliis priventur nec ullam omnino iniuriam paciantur.

(4.) Ut nullus audeat inmunitates^v infringere. Quisquis²⁸ fastu^w superbiae¹⁵ elatus domum Dei ducit contemptibilem et possessiones Deo consecratas atque ob honorem Dei sub regia inmunitatis defensione constitutas inhoneste tractaverit vel infringere presumpserit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet enim, ut indignationem Domini atque ipsius regis sentiat, cuius benevolentiae contemptor et constitutionis prevaricator exstitit. Nihilominus tamen rex suae concessionis inmunitatem ab omnibus dicioni^x suae subiectis inlesam²⁰ conservari^y precipiat; assensum vero non prebeat inprovide affirmantibus non debere esse res dominicas, id est Domino dominantium traditas, ita sub defensione regis sicut propriae suae haereditatis; magis magisque advertat, quia, quanto Deus excellentior est homine, tanto prestantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca^z decipitur, quisquis plus in propriis, quam in dominicis rebus gloriatur; quarum divinarum defensor et custos^a divinitus statutus²⁵ diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet; magisque illa, que diximus prestantiora^b, quam sua defendere illum oportet et augmentare. Si quis igitur insanus inopportunitate improbitatis suae regem a recto proposito pervertere temptaverit nullisque remediis mitigari^c posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abscidendus ab eo proiciendusque^d est, iuxta illud evangelicum: 'Si²⁹ pes, manus oculusque tuus scandalizet te, erue³⁰ illam et proice abs te.'

(5.) Ut heredes ecclesiam^e non dividant^f. Perlatum ad nos est, quod inter heredes aecclesiae in rebus propriis constitutae dividantur et tanta per eandem divisionem simultas^g oriatur, ut unius altaris quattuor partes fiant et singule partes singulos habeant presbiteros; sine^h discordia et simultate nullo modo augeri^h³⁵ potest. Unde nobis visum est, quod huiusmodi ecclesiae inter heredes dividi non debeant³⁰; et si in contentionem venerint et simultates inter eos surrexerint, per quas sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit, precipiatur ab episcopo civitatis, ut nullo modo ibi missarum solemniam celebrentur, donec illi ad concordiam redeant, ex pari voto atque consilio ecclesiaⁱ illa sacerdotem canonice habeat, qui⁴⁰ libere suum mynisterium ibi peragere possit.

o) pasto c. p) etc. *codd. Monac., om.* Si ... redimetur. q) mutabitur c. r) elietur c., in
 marg. alienetur. s) *Reliqua desunt in codd. Monac.* t) benefacias c. u) constitutef. c.
 v) munitates c. w) *In marg. glossa Theotisca nonnullis litteris abscisis ... ut uuégisemi ... hahtot.*
 x) dicionis c. y) conservare c. z) *Glossa in marg. initio truncata ... idiu ... siuhan uuiridit.*⁴⁵
 a) custos c. b) praestantiore c. c) mitigare c. d) qui c. e) decimam c. f) dividantur c.
 g) simultas c. h) *Verba corrupta videntur; fortasse ante sine supplendum est quod, ut voluit Pertz,*
et pro augeri emendandum auderi. i) ecclesiae corr. ecclesia c.

25) *Levit. 27, 30—33.* 26) *Cfr. Decreta Gelasii c. 27, supra lin. 35—37.* 27) *Conc. Mog. 847,*
c. 11, supra p. 179. 28) *Ibid. c. 6.* 29) *Matth. 18, 8. 9.* 30) *Cfr. Cap. Wormat. 829, 50*
supra p. 12, c. 2; Meichelbeck, Hist. Frising. I b, p. 268 sq., nr. 510.

(6.) Ut^k episcopi venationem non exercent. Ut omnis controversia, 852. quae de ecclesiasticis rebus fit, secundum divinam legem sub duobus vel tribus testibus terminetur, dicente Domino: 'Non³¹ unus stet contra alium; sed in ore duorum vel trium testium fiat omne verbum'*.

5 contra¹ episcopos, qui canes vel cetera ioca habere volunt, in psalmo XXIV. sicut scriptum est: 'Confundantur³² omnes inique agentes supervacue', et in XXX: 'Odisti³³ observantes vanitates supervacue' vel sicut Haebraica translatio habet: 'Odisti custodientes frustra', in Iona quoque propheta: 'Qui³⁴ custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt.' Hinc ergo pensandum
10 est, si illi, qui acquirendis transitoriis rebus elaborant, quae aliquando necessaria putantur, contra quas necessitates in praedictis psalmis orat: 'De³⁵ necessitatibus meis erue me^m', et 'Salvasti³³ de necessitatibus animam meam', confusione vel odio Dei digni sunt, aut misericordiam suam derelinquunt, Deum videlicet, cui dicimus vel cui cantamus: 'Deus³⁶ meus, misericordia mea', quanto
15 magis illi, qui ea diligunt, quae nullius sunt utilitatis! Item [inⁿ] XXXIX. psalmo scriptum est: 'Beatus³⁷ vir, cuius est nomen Domini spes eius, et non respexit in vanitates et insanias falsas'; et secundum Ebraicum: 'Beatus vir, qui posuit Deum confidentiam suam, et non est aversus ad superbias pompasque mendacii'; in CXVIII^o: 'Averte³⁸ oculos meos, ne videant vanitatem.' In libro Hieremiae prophetae, in
20 verbis Baruch scriptum est: 'Ubi³⁹ sunt principes nationum et qui dominantur bestiarum, quae sunt super terram? qui in avibus ludunt? qui pecuniam thesaurizant et aurum, in quo confidebant homines, et non est finis possessionis^p ipsorum? qui in argento fabricant, et solliciti sunt, et non est inventio operum ipsorum? Exterminati sunt et in infernum descenderunt, et alii surrexerunt pro eis.' Pensandum
25 omnibus est in hac sententia, quia, si principibus et laicis hominibus, etiam paganis nichil prodest, quia 'dominantur bestiarum et in avibus ludunt', quanto magis episcopis obest^q et quibus portare neque sacculum neque peram licet⁴⁰ neque duabus indui tunicis, et quibus possidere aurum vel argentum vel aes in zona non licet⁴⁰, quomodo possidere canes licebit; et qui in via virgam ferre non debent, quomodo
30 accipitres portare debebunt? Sic rite canones praecipunt: 'Ut⁴¹ episcopus vilem subpellectilem, mensam^r ac victum pauperum habeat et dignitatis suae auctoritatem fide et vite meritis querat.' Nam pastor a pascendis ovibus vocatus est, non a canibus, sicut per prophetam dicitur: 'Nonne⁴² oves pascuntur a pastoribus?' Hinc Bonifacius in synodalibus decretis sub Carlomanno duce et principe Francorum habitis ait:
35 'Venationes⁴³ et silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdicti; similiter ut accipitres et falcones non habeant'. In concilio vero Agatensi et reliquis sanctorum patrum conventibus^s pari ratione hoc modo diffinitum est: 'Episcopis⁴⁴,

*) Regino, *De synod. causis*, App. II, c. 38. addit: Similiter et de separatione coniugatorum, ut tres veraces homines hoc testificentur, si VII inveniri non valeant.

40 k) Caput sextum in codice Bambergensi continuo scriptum corruptum et ex duobus capitulis compositum videtur. Rubrica enim non ad primam partem, sed ad alteram tantum referri potest; cfr. *Wasserschleben* l. c. p. 486. l) Ante verbum contra quaedam omitta videntur. m) mei c. n) om. c. o) CVIII. c. p) possessiones corr. possessionis c. q) contra est in marg. r) mensem ad c. s) convenientibus c.

45 31) Deuter. 19, 15. 32) Psalm. 24, 4. 33) Ibid. 30, 7. 8. 34) Ionas 2, 9. 35) Psalm. 24, 7. 36) Ibid. 58, 11. 37) Ibid. 39, 5. 38) Ibid. 118, 37. 39) Baruch 3, 16—19. 40) Cfr. Matth. 10, 9, 10; Marc. 6, 8; Luc. 9, 3; 10, 4. 41) Conc. Carth. IV, c. 15, Mansi III, col. 952. 42) Ezech. 34, 2. 43) Karlmanni Cap. 742, tom. I, p. 25, c. 2. 44) Conc. Agath. c. 55, Mansi VIII, col. 334.

852. presbiteris atque diaconibus canes ad venandum atque falcones ceterasque ad ludendum aves habere non liceat; quodsi quis talium personarum in hac voluntate fuerit detentus, si episcopus est, tribus mensibus a communione suspendatur, presbiter duobus, diaconus I ab omni officio ecclesiastico et communione removeatur.*

(7.) De continentia presbiterorum. 'Id^{t45} etiam ad custodiendam vitam et famam speciali ordinatione precipimus, ut nullus clericorum extraneae mulieri quolibet collatione aut familiaritate iungatur; et non solum in domo illius extranea mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi ad extraneam mulierem habeat potestatem, sed cum matre tantum et sorore, filia et neptae, si habuerit, liberam habeat potestatem.' Item in sequente capitulo: 'Ancillas⁴⁵ vel libertas a cellario vel secreto ministerio et ab eadem mansione, in qua clericus manet, placuit removeri.' In concilio vero Hilardense capitulo XV. ita praecipitur: 'Familiaritatem⁴⁶ extranearum mulierum licet ex toto sancti patres antiquis monitionibus preceperint clericis evitandam, id nunc tamen nobis visum est, ut, qui talis probabitur, post primam et secundam ammonitionem, si emendare neglexerit, donec in vitio perseverat, officii sui dignitate privetur. Quodsi se Deo iuvante correxerit, sancto ministerio restauretur.'

(8.) De^u excusatione presbiterorum et diaconorum. Si quis presbiter vitae^v suae negligens pravis exemplis mala de se suspicari^w permiserit^v et populus ab episcopo iuramento seo^x banno christianitatis constrictus infamiam eius patefecerit et certi^y accusatores criminis eius defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus; si non emendaverit, in conventu presbiterorum^z episcopus eum publica increpatione admoneat^z; si vero^a nec sic se correxerit, ab officio suspendatur usque ad dignam satisfactionem, ne populus^b fidelium in eo scandalum patiatur^{**}. Si^c autem accusatores legitimi fuerint, qui eius^d crimina manifestis indiciis probare contenderint, et ipse negaverit, tunc ipse cum sociis suis eiusdem ordinis VIe viris, si valet, a crimine semetipsum expurget. Diaconus^e vero, si eodem crimine accusatus fuerit, semetipsum cum tribus diaconibus^f examinet.

*) *Cod. Salisb. IX, 32 fol. 143v, c. 9 praebet capitulum quoddam, quod ex nostro ortum videtur:* Si quis episcopus, presbyter et diaconus cum avibus et canibus seu reliquis iocis usum habuerit iocandi et transitoriis rebus elaborant, quodsi quis *rell. cfr. lin. 2.*

**) *Cod. Guelferbyt. perg.:* Digna enim satisfactio est (satisfactionē c.), si eis, a quibus reus creditur, per rectam securitatem de eodem crimine innocens esse manifestatur, quod ita nobis a maioribus constitutum esse docetur. Si hanc impleturus, sive secundum canones, sive ad arbitrium episcopi sibi collegas coniungat seu certe ipse solus manu propria iuret in sacro coram posito evangelio dicens, quod eum sancta trinitas et Christus filius Dei, qui illud fecit et docuit, quod evangelium continet et sancti quatuor evangelistae, qui illud scripserunt, et omnes sancti sic adiuvent, quod ille per nominatam actionem ita non perpetrasset, sicut ei de illa oblatum est. Et hac satisfactione purgatus secure deinceps suum exerceat ministerium. Quam satisfactionem nonnulli praecedentium patrum sanctum papam Leonem in basilica sancti Petri apostoli coram reverendissimo Caesare Karolo ac clero et plebe ita perfecisse commemorant atque ita mox venerandum principem contra eiusdem sancti papae adversarios dignae ultionis vindictam exercere. *Wasserschleben l. c. genuinum caput nostri concilii putavit, est vero posterioris aetatis et concordat cum Burchardi, Decretorum lib. II, c. 184, et c. 13. C. II. qu. 5, Corp. iur. can. I, p. 459; cfr. Richter, Kirchenrecht, ed. 8, p. 831, not. 11.*

t) Vt c.; ante Id verba Item in decimo capitulo vel similia omitta videntur; cfr. lin. 10. u) Hludowici imperatoris *rubr. in Monac.*; De presbyteris et diaconis negligentibus *rubr. in Guelferbyt.* v) neglector sui de se pravum exemplum suspicari permiserit *Monac.* w) suspicare corr. suspicari c. x) se ab anno c. y) ita *Monac.*; ceteri c. z) presbit. publice admoneatur *Monac.* a) adhuc non emendaverit ab *Monac.* b) pop. ab eo scandalizetur *Monac.* c) Mogontiacense *rubr. praepon. Monac.* d) accusati presbyteri *Monac.* e) VII *Monac.*; Burchard. l. c.; Gratian. l. c. f) om. c.

45) *Ibid. c. 10, l. c. col. 326. — c. 11, l. c. col. 327.*

46) *Conc. Ilerd. c. 15, l. c. col. 614.*

(9.) De^g infantibus obpressis. Si quis infantem suum incaute oppresserit 852.
aut vestimentorum pondere suffocaverit post baptismum^h, proximos XL dies peniteat
in pane et aqua et oleribus atque leguminibus et a coniugioⁱ se abstineat; postea III
annos in penitentia exigat^k per legitimas ferias et III quadragesimas. Et si ante
5 baptismum oppresserit infantem, proximos dies XL, ut supra; postea vero quin-
quennium expleat.

(10.) De adulterio^l. Si quis incestum^m occulte commiserit et sacerdoti
occulte confessionem egerit, indicetur ei remedium canonicum, quod subire debuerat,
si eius facinus publicum fuisset; verum quia latet commissum, detur ei a sacerdote
10 consilium, ut saluti animae suae per occultam penitentiam prospiciat; hoc est ut
veraciter ex corde peniteat se graviter deliquisse et per ieiunia et elemosinas vigilias-
que atque per sacras orationes cum lacrimis se purgare contendat et sic se ad spem
veniae per misericordiam Dei pervenire confidat.

(11.) Deⁿ homocidio. Si quattuor vel V^o seu etiam plures contra hominem
15 unum rixati fuerint et ab eis vulneratus^p mortuus fuerit, quicumque eorum plagam
inposuisset, secundum statuta canonum⁴⁷ ut homicida iudicetur, et^q VII annorum
penitentiam^r subeat, hoc est: proximos dies XL peniteat in pane et aqua et legumini-
bus et oleribus, abstineat se ab uxore et ingressu ecclesie, deinde III^s annos ab-
stineat se a carne, vino, medone et cervisa mellita^t, exceptis festis diebus et gravi
20 infirmitate, reliquos^u autem^r quattuor III^v legitimis feriis in singulis ebdomadibus
et III^w quadragesimis in annis singulis a carne tantum abstineat. Albgis^x, qui
uxorem Patrichi publice auferens ad extremos fines regni duxit in rudem^y adhuc
christianitatem gentis Maraensium⁴⁸ et crimine adulterii ecclesiam Christi diffamavit,
communi consilio decernimus, ut iussu regis in exilium missus iuxta sacrorum
25 canonum statuta⁴⁹ penitentiam pleniter agat, id est: III annos cum pane et aqua et
leguminibus atque holeribus, exceptis precipuis festivitatibus, et postea IV annos
alios per singulas ebdomadas III dies similiter abstineat et III quadragesimas, nisi
infirmitatis nimia hoc illum prohibeat ita implere, et deposito militari cingulo omni
tempore vitae absque coniugio permaneat. De Battone, qui accusatur homines V
30 occidisse, iudicavimus eum et a coniugio se abstinere et usque ad finem vitae suae
in penitentia perseverare.

(12.) De concubinis. Quodsi quislibet concubinam habuerit, quae non legitime
fuit desponsata, et postea desponsatam ritae puellam duxerit abiecta concubina, habeat
illam, quam legitime desponsavit. De hoc Leo papa in decretis suis ita diffinivit
35 dicens: 'Dubium⁵⁰ non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua
docetur nuptiale non fuisse mysterium; paterno arbitrio viris iunctae carent culpa,
si mulieres, quae a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt, quia aliud est nupta,
aliud concubina.'

g) Rubricam om. Salisb.; Capitulo I. rubr. in Bamb. p. 62. h) baptismum Bamb. p. 62, Palat.,
40 Salisb. i) coniuge Bamb. p. 62, Palat., Salisb. k) expurget in marg. l) Scribendum
erat: De incestu. m) inhonest in marg. n) Capitulo II. rubr. in Bamb. p. 62. o) homines
add. Salisb. p) et add. Salisb. q) om. c., Salisb. r) om. Bamb. p. 62. s) uno anno
Salisb. t) similiter duobus sequentibus add. Salisb. u) Reliquis Bamb. p. 62, Salisb. v) tres le-
gitimas ferias Bamb. p. 62, Salisb. w) tres legitimas quadragesimas Salisb. x) Albgis reliqua om.
45 Bamb. p. 62, Salisb. y) inouā in marg.

47) Cfr. Conc. Eliberit. c. 5, Mansi II, col. 6. 48) I. e. Moravorum. 49) Cfr. Conc.
Ancyrr. c. 19, Mansi II, col. 526; Poenit. Hubert. c. 9, Wasserschleben, Bussordnungen p. 378. — Conc.
Mog. 847, supra p. 181, c. 20. sub fine. 50) Leonis ep. ad Rustic., Mansi VI, col. 402, Jaffé, Reg.
pontif. I³, nr. 544.

852. (13.) Item de homicidiis. Ubi manifestari potest quemlibet hominem perpetrasse homicidium, secundum canones⁵¹ condignum penitentiae iudicium illi ingeratur. Si autem manifestis indiciis non potest probari eum homicidam esse nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei iudicio, cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur, eique tamen indicetur, quod communione ecclesiastica indignus sit, donec perpetratum crimen per confessionem et penitentiam condignam ab hoc crimine se absolvere decertet². Si maritus uxorem aut uxor maritum interfecerit, equum iudicium sit super eos, dicente Domino: 'Non⁵² facias quod iniquum est, nec iniuste iudicabis, nec consideras personam pauperis nec honores vultum potentis; iuste iudicabis proximum tuum, sive⁵³ cives^a sit ille sive peregrinus; nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.' Idcirco uterque eorum in huiusmodi criminis accusatione, si negaverit, pari iudicio examinetur.

(14.) De operibus servilibus, que diebus dominicis non sunt agenda. Statuimus⁵⁴ quoque secundum quod in lege Dominus precepit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, sicut et bonae memoriae genitor meus in suis synodalibus edictis mandavit, quod nec viri ruralia exerceant nec in vinea colenda nec in campis arando nec in metendo^b vel foenum secando vel sepe ponendo nec in silvis stirpando vel arbores caedere vel in petris laborare nec domos struere nec in orto laborent nec ad placita convenient nec venationes exerceant; et tria carraria opera licet fieri in die dominico, id est hostilia^c carra vel victualia, et si forte necesse erit²⁰ corpus cuiuslibet duci ad sepulchrum. Item femine opera textilia non faciant nec capulent vestitos nec consuunt vel acupictile^d fiant nec lanam carpere nec linum battere nec in publico vestimenta lavare nec berbices tondere habeant licitum: ut omnimodis bonorum requies die dominico persolvatur; sed ad missarum solemniam ad ecclesiam undique convenient, et laudent Deum pro omnibus bonis, que nobis in illa die fecit.

(15.) Qui uxorem habet et simul concubinam. De⁵⁵ eo, qui uxorem habet, si concubinam habuerit, non communicet. Ceterum autem is, qui non habet uxorem et pro uxore concubinam habet, a communione non pellatur, tantum aut unius mulieris, aut uxoris aut concubine, ut ei placuerit, sit coniunctione contentus. Alias vero vivens abiciatur, donec desinat aut ad penitentiam revertatur.

(16.) De parvulis infirmis baptizandis. Si⁵⁶ parvulus egrotans ad quemlibet presbiterum baptismi gratia de cuiuslibet parrochia allatus fuerit, ei baptismi sacramentum nullomodo^e negetur. Si quis hoc munus petenti^f concedere detraxerit et ille parvulus absque baptismatis gratia mortuus fuerit, noverit se ille, qui eum non baptizavit, pro eius anima rationem redditurum in die iudicii.

(17.) Ut nullus presbiter alii suam parrochiam intervenire praesumat. Nullus⁵⁷ presbiter fidelibus sanctae Dei ecclesiae de alterius presbiteri parrochia persuadeat, ut^g suam ecclesiam concurrant derelicta propria ecclesia et suas decimas sibi dent. Sed unusquisque sua ecclesia contentus et populo, quod sibi non vult fieri, alteri nequaquam faciat, iuxta illud evangelicum: 'Quaecumque⁵⁸ vultis ut faciant vobis homines, hec eadem facite illis.' Quisquis autem contra haec constituta venerit aut his monitis nostris reniti temptaverit, aut gradum se sciat amissurum, aut^h in carcere longo tempore detinendum.

(18.) Ut nullus alterius clericum sollicitet. Hoc⁵⁹ quoque modis omnibus prohibemus, ut nullus vestrum alterius clericum sollicitet aut recipiat, quia gravis de hac re in sacris canonibus sententia est.

z) ita corr. Pertz; coercet c. a) dives c. b) metente c. c) hostialia c. d) acupile c.
e) non add. c. f) penitenti c. g) ad add. Theod. l. c. h) ut c.

51) Cfr. Conc. Mog. 847, c. 22. 23, supra p. 181 sq., et canones, qui ibidem allegati sunt.

52) Levit. 19, 15.

53) Deuter. 1, 16. 17.

54) Anseg. I, 75, tom. I, p. 404.

55) Conc. Tolet.

400, c. 17, Mansi III, col. 1001; De eo ... communicet est rubr.

56) Theodulfi Aurel. Capitul. 50

c. 17, Sirmond, Concilia Galliae II, p. 215.

57) Ibidem c. 14, l. c. p. 214.

58) Matth. 7, 12.

59) Theodulfi c. 15, l. c.

(19.) Ut nullus presbiter munera dareⁱ praesumat alterius ec- 852.
clesiam subripere. Si⁶⁰ quis presbiter inventus fuerit alicui clerico aut laico munera
dare aut dedisse, ut ecclesiam alterius presbiteri subripiat, sciat se pro hac rapina et seva cu-
piditate aut gradum amisurum aut in carceris erumna longo tempore poenitentiam agendo de-
5 tinendum.

(20.) De presbiteris, qui habuere coniugia. Quicumque⁶¹ discernit a pres-
bitero, qui uxorem habuit, quod non oporteat eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit.

(21.) Ut presbiteri honorem habeant. Quod⁶² non oporteat diaconum coram
presbitero sedere, sed iussione presbiteri sedeat. Similiter autem et diaconus⁶³ honore habeatur
10 ab obsequentibus, id est subdiaconis et omnibus clericis.

(22.) Non licet in quadragesima festa celebrare. Quod⁶⁴ non oporteat
in quadragesima panem benedictionis offerri nisi sabbato et dominica^k, id est natalicia⁶⁵ vel
festa sanctorum celebrare.

(23.) Non licere clericis spectaculis^l ludicris interesse. Quod⁶⁶
15 non oporteat sacerdotes^m aut clericos quibuscumque spectaculis in caenis aut in nuptiis interesse,
sed antequam thimeliciⁿ ingrediantur, exurgere eos convenit atque inde decedere^o.

(24.) Non licere missam cantare in domo. Quod⁶⁷ non oporteat in domibus
oblaciones celebrari ab episcopis vel presbiteris, id est missam cantare.

(25.) In concilio Calcidonense. Quod⁶⁸ non oporteat episcopos aut quem-
20 libet ex clero per pecunias ordinari^r, qui utique deponendi sunt, et qui ordinet et
qui ordinantur, nec non et qui mediator inter eos.

i) dando coniecit Pertz. k) dominico c. l) Glossa interlin.: ein uuigi; turpis iocis. m) sacerdos
corr. sacerdotes c. n) In marg. f̄ tūm. r. sclm. o) descendere c.

60) Ibidem c. 16, l. c. 61) Conc. Gangr. c. 4, Mansi II, col. 1106. 62) Conc. Laod. c. 20,
25 l. c. col. 579. 63) diaconis honor hab. Conc. Laod. 64) Ibid. c. 49, l. c. col. 581. 65) Cfr. ibid.
c. 51, l. c. col. 582. 66) Ibid. c. 54, l. c. 67) Ibid. c. 57, l. c. 68) Conc. Chalced. c. 2, rubr.,
Mansi VII, col. 371.

250. PACTIONES AQUENSES.

870. Mart. 6.

30 *Pactiones, quae sequuntur, nobis traditae sunt: 1) a Sirmondo, Capitularia Karoli
Calvi p. 379; et in codicibus: 2) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 121^v. 3) Vatic. 4982 fol. 145.
Formulam iuramenti servavit Hincmarus in Ann. Bertin. ad a. 870, ed. Waitz p. 108.
In 1—3. inscribuntur sacramenta: Anno incarnationis domini nostri Iesu Christi
(nostri ... Christi om. 1) DCCCLXX, indictione III, pridie Nonas Martii, anno XXXII.
35 Karoli gloriosi regis, Aquisgrani palatio hae pactiones inter ipsum et Hludowicum
regem fratrem ipsius factae sunt.*

*Hlothario II. a. 869. mortuo Karolus II. pactis, quae inter ipsum et Hludowicum
fratrem de regno Hlotharii inita erant, postpositis in Lotharingiam invasione facta suae
dicionis reddidit. Quod cum Hludowicus aegre ferret, semel atque iterum fratrem per
40 legatos commonuit, ut regnum nepotis inter ipsos divideretur. Quo factum est, ut reges
pactiones, quae sequuntur, inirent. Refert enim Hincmarus l. c.: Insperate a fratre
suo Hludowico Germaniae rege sibi nunciantes missos accepit, ut, si quantocius
Aquis non egrederetur et regnum quondam Hlotharii penitus non desereret
idemque regnum, sicut Hlotharii homines tempore obitus eius habebant, eis*

870. tenere pacifice non concederet, sine ulla retractione illum bello appeteret. Unde inter eos missis discurrentibus, eo usque causa perducta est, ut inter utramque huiusmodi sacramenta fierent. (B. II, 221; P. 516.)

Ingelramnus^a comes¹ ex parte Karoli regis^a.

Sic promitto ex parte senioris mei^b, quod senior meus Karolus^c rex^d fratri suo Hludowico^e regi talem² portionem de regno Hlotharii regis consentit habere, qualem aut ipsi iustiore et plus aequaliore aut communes fideles eorum inter se invenerint. Nec eum in ipsa portione vel in regno, quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel subreptionem decipiet aut forconsiliabit, si frater suus Hludowicus^e eandem firmitatem et fidelitatem, quam ex parte senioris mei illi habeo promissam, iste^d frater suus Hludowicus^e seniori meo ex parte sua, quandiu vixerit, inviolabiliter servaverit^f.

Item Leutfridus comes ex parte Hludowici regis:

Sic³ promitto ego ex parte senioris mei, quod senior meus Hludowicus rex fratri suo Karolo regi talem portionem de regno Hlotharii regis consentit habere, qualem aut ipsi iustiore aut plus aequaliore aut communes fideles eorum inter se invenerint. Nec eum in ipsa portione vel in regno, quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel subreptionem decipiet aut forconsiliabit, si frater suus Karolus eandem firmitatem et fidelitatem, quam ex parte senioris mei illi^g habeo promissam, iste frater suus Karolus seniori meo ex sua parte, quandiu vixerit, inviolabiliter servaverit.

Haec eadem tertius Theodoricus comes ex parte gloriosi regis Karoli et quartus Radulfus comes ex parte Hludowici prosecuti sunt.

Isti praesentes fuerunt: Leutbertus archiepiscopus⁴, Altfridus episcopus⁵, Odo episcopus⁶, Adalelmus comes⁷, Ingelramnus comes¹, Liutfridus comes, Theodericus comes, item Adalelmus comes.

a) Ingelramnus ... regis om. *Hincm.* b) illius add. *Hincm.* c) ille *Hincm.* d) om. *Hincm.*
e) illi *Hincm.* f) *Explicit Hincm.* g) om. 1.

1) *Sc. Flandriae, camerarius et consiliarius a secretis; cfr. supra p. 165, praef.* 2) *Cfr. Pact. Mett. 867, supra p. 168.* 3) *Ad verbum consentit cum iuramento Ingelramni.* 4) *Moguntinus.* 5) *Hildesheimensis.* 6) *Bellovacensis.* 7) *Laudunensis.*

251. DIVISIO REGNI HLOTHARII II.

870.

870. Aug. 8.

Acta divisionis debemus 1) *Annalibus Bertin. ad a. 870, ed. Waitz p. 110 sqq.*; 2) *Sirmondo, Karoli Calvi Capitula p. 381 sqq.*; 3) *codici cuidam Bellovacensi, quem adhibuit P. Pithoeus, SS. coëtan. p. 488, in edenda portione Hludowici*; 4) *eiusdem cuidam codici nunc deperdito, ex quo vir doctus ille editioni partis Hludowici variantes lectiones addidit, editionis autem portione Karoli ipsum contextum sumpsit; his denique apographis deperditi codicis Bellovac.*; 5) *Vatic. reg. Christ. 291 fol. 122.* 6) *Vatic. 4982 fol. 145^v.* 7) *Vallicell. C. 16 fol. 85^v. Codd. 3. 5—7 Hludowici tantum portionem servaverunt. 2—7 hanc exhibent inscriptionem: Anno incarnationis dominicae DCCCLXX, regni Karoli XXXIII, indictione III, VI. Idus Augusti inter gloriosos reges Karolum et Hludowicum (inter . . . Hlud. sub fine posita sunt in 3. 4.) fuit haec divisio regni facta in procaspide (procuspide id est promontoriolo corr. vult Miraeus, Opera diplomat. I, p. 28) super fluvium Mosam.*

15 *Quo vero modo regni divisio pactionibus Aquis praestitis (cfr. supra nr. 250) ad finem perducta sit, optime apparet hisce ex verbis, quae Hincmarus in suis annalibus, l. c. p. 109 sq., actis praemittit: [Karolus] mense Maio ad Attiniacum venit; ubi et duodecim missos fratris sui Hludowici pro divisione regni accepit; qui superciliose . . . elevati, minus debito sacramenta inter eos facta duxere servanda. Quae* 20 *divisio multifarie multisque modis hinc et illinc agitata et per diversos missos alterutrum directa ad hunc finem ex Karoli mandato pervenit, ut in illud regnum, quod inter eos secundum sacramenta praestita dividendum erat, pacifice convenirent, et sicut illi cum consensu et unanimitate communium fidelium ipsorum invenirent, secundum sacramenta inter eos praestita illud regnum dividerent . . . Karolus missos* 25 *suos, Odonem scilicet Belgivagorum episcopum et Odonem atque Arduinum comites, ad fratrem suum Hludovicum ad Franconofurt dirigens, petiit, ut ad regnum Hlotharii dividendum simul convenirent; ipseque Pontigonem petens, ibidem missos fratris sui accepit, nunciantes illi, ut ad Heristallium pergeret et frater suus Hludowicus ad Marsnam venturus foret, et in meditullio eorundem locorum Kalendis Augusti collo-* 30 *querentur, et unusquisque eorum 4 episcopos et 10 consiliarios et inter ministeriales et vassallos 30 tantummodo ad idem colloquium ducerent . . . Et discurrentibus inter utrosque fratres et reges missis, tandem 5. Kalendas (pro Idus; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1436 h) Augusti ad locum colloquii convenerunt et hoc modo regnum Hlotharii inter se diviserunt.* (B. II, 221; P. 517.)

35 *Est^a haec divisio^b, quam sibi Hludowicus accepit.*

Coloniam¹, Treveris^c, Utrech, Stratsburch, Basulam, abbatiam Suestre^{d2}, Berch³, Niu-monasterium⁴, Castellum⁵, Indam⁶, Sancti Maximini⁷, Ephterniacum^{e8}, Horream⁹,

a) Et 3. 4; rubricam om. 2. 5—7. b) portio 3. 4. c) Trevis 2. d) Silvestre 4. e) Ephternacum 2.

40 1) *Loca, quae sequuntur, Waitz l. c. et Böhmer-Mühlbacher nr. 1437 accurate designaverunt.* 2) *Süsteren, prope ad Mosam.* 3) *Berg, ad Roermond.* 4) *Münstereifel.* 5) *Kievermunt; 'Kessel ad Mosam' Waitz, l. c. p. 110, not. 5.* 6) *Inden vel Cornelimünster, ad Aquas.* 7) *Ad Treveros.* 8) *Echternach.* 9) *'Ören; olim extra, iam intra muros Treverenses' Waitz, l. c. not. 9.*

870. Sancti Gangulfi¹⁰, Faverniacum¹¹, Polemniacum¹², Luxovium¹³, Luteram¹⁴, Balmam¹⁵, Offonis-villam¹⁶, Meieni-monasterium¹⁷, Sancti Deodati¹⁸, Bodonis-monasterium¹⁹, Stivagium²⁰, Romerici-montem²¹, Morbach²², Sancti Gregorii²³, Mauri-monasterium²⁴, Eboresheim²⁵, Hoinowa²⁶, Masonis-monasterium²⁷, Homburch²⁸, Sancti Stephani²⁹, Strastburch, Erenstein²⁹, Sancti Ursi in Salodoro³⁰, Grandivallem³¹, Altam-petram³², Iustinnam³³, Vallem-Clusae³⁴, Castellum Carnones³⁵, Heribodesheim³⁶, abbatiam de Aquis, Hoenchirche³⁷, Augustchirche³⁷, comitatum^m Testebant, Batua, Hattuarias³⁸, Masau³⁹ subterior de ista parte, item Masau superior, quod de ista parte est, Liugas⁴⁰, quod de ista parte est, districtum Aquense, districtum Trectis⁴¹, in Ribuarisⁿ comitatus quinque, Megenensium⁴², Bedagowa⁴³, Nitachowa⁴⁴, Sarachowa⁴⁵ subterior, Blesitchowa⁴⁶, Seline⁴⁷, Albechowa⁴⁸, Suentisium⁴⁹, Calmontis⁵⁰, Sarachowa superior, Odornense⁵¹, quod Bernardus habuit^p, Solocense⁵², Basiniacum⁵³, Elischowe⁵⁴, Warasch⁵⁵, Scudingum⁵⁶, Emaus⁵⁷, Basalchowa⁵⁸, in Elisatio comitatus II, de Frisia duas partes de regno, quod Lotharius habuit. Super istam divisionem propter pacis et caritatis custodiam superaddimus^q istam adiectionem: civitatem Mettis cum abbatia Sancti Petri et Sancti Martini et comitatu Moslensi, cum omnibus villis in eo consistentibus, tam dominicatis quam et vassallorum; de Arduenna sicut flumen Urta⁵⁹ surgit inter Bislanc⁶⁰ et Tumbas⁶¹ ac decurrit in Mosam, et sicut recta via pergit in Bedensi⁴³, secundum quod communes^r nostri missi rectius invenerint — excepto quod de Condrusto⁶² est ad partem orientis trans Urtam — et abbatias Prumiam et Stabolau cum^t omnibus villis dominicatis et vassallorum.

f) Megeni mon. 2—4. g) Stivarium 3. h) Homova 2—4. i) Hombure 3. 4. k) Stapni 1; Stagni 4. l) Justinam 2—4. m) comitatus 2. 3; Testrabant 2; Trestebant 3; Testebant 4. n) Ripuarias 3. 4. o) Selme 2. p) habet 3. q) superaddidimus 3. 4. r) fideles add. 2. 3, om. missi; comm. missi fideles 4. s) Condrusto 2. 3. t) et 3. 4.

25

10) Quid sit, certe dici non potest; cfr. Waitz, l. c. not. 10. 11) Faverney, ad septentrionem Vesontii oppidi versus. 12) Poligny, ad orientem Cabilloni versus. 13) Luxeuil. 14) Lure, ad meridiem Luxovii versus. 15) Baume-les-Dames, ad Vesontium. 16) Enfonvelle (départ. Haute-Marne), ad orientem Varennae versus; cfr. Longnon, Atlas historique de la France, text. p. 193, tabl. VIII. 17) Moyen-moutier, inter Tullum et Strassburgum. 18) St.-Dié. 19) Val-de-Bon-Moutier in Vosago, ad occidentem Strassburgi versus; cfr. Longnon, text. p. 169, tabl. VIII. 20) Étival. 21) Remiremont. 22) Murbach. 23) Münster im Gregorienthal. 24) Maursmünster. 25) Ebersheim. 26) Hohenaugia vel Honau; 'olim in insula Rheni infra Argentoratum' Waitz, l. c. p. 110, not. 26. 27) Maasmünster. 28) Odilienberg. 29) Erinstein, in Alsatia. 30) Solothurn. 31) Granfelden, ad meridiem Basileae versus. 32) Mouthier-Hautepierre, ad Vesontium. 33) Jussan ibid.? 34) Vauchuse, ibid. 35) Chateau-Châlon, ad orientem Cabilloni versus. 36) Herbitzheim, ad orientem Mettensis oppidi versus? 37) Incognita. 38) Teisterbant et comitatus Batavorum et Hattuariorum; nunc Geldern. 39) Maasgau. 40) Lüttichgau. 41) Maastricht. 42) Meiengau, inter Mosellam et Rhenum. 43) Bidgau, ad utramque partem Mosellae, circa Treveros. 44) Niedgau, ad orientem Mettis versus. 45) Saargau. 46) Bliessgau. 47) Salingowe, ad meridiem Mettis versus; cfr. etiam Waitz, l. c. p. 111, not. 16. 48) Albegau, ad orientem pagi nominati versus. 49) Le Saintois, ad meridiem pagi Tullensis versus; cfr. Longnon, text. p. 118, tabl. VIII. 50) Chaumont, ibidem. 51) Ornois ad occidentem pagi Tullensis versus; cfr. Longnon, text. p. 117, tabl. VIII. 52) Le Soulossois, ad superiorem Mosam, inter pagos Odornensem et Suentisium; l. c. p. 117, tabl. VIII. 53) Bassigny, ad septentrionem civitatis Lingonensis (Langres) versus; cfr. l. c. p. 95, tabl. VIII. 54) Elzgau, ad meridiem Alsaciae versus. 55) Le Varais, ad Vesontium; l. c. p. 134, tabl. VIII. 56) Salins; cfr. supra p. 58, not. 5. 57) Cfr. ibid. not. 18. 58) Baselgau. 59) Ourthe, ad Leodium in Mosam exiens. 60) Besslingen. 61) Thommen. 62) Condroz.

Et^u haec est divisio^v, quam Karolus de eodem regno sibi accepit. 870.

Lugdunum, Vesontium, Viennam, Tungris, Tullum, Viridunum, Cameracum, Vivarias⁶³, Uceciam^{w64}, Montemfalconis⁶⁵, Sancti Michahelis⁶⁶, Gildini^x monasterium⁶⁷, Sanctae^y Mariae in Bisintiono, Sancti Martini in eodem loco, Sancti Augentii⁶⁸, Sancti Marcelli⁶⁹, Sancti Laurentii Leudensi⁷⁰, Sennonem⁷¹, abbatiam Niellam^{z72}, Molburium^{a73}, Laubias⁷⁴, Sancti Gaugerici^{b75}, Sancti Salvii⁷⁶, Crispinno⁷⁷, Fossas⁷⁸, Marilias⁷⁹, Hunulfeurt^{e80}, sancti Servatii^{d81}, Maalinas⁸², Ledi⁸³, Sunniacum^{e84}, Antonium⁸⁵, Condatum⁸⁶, Merrebecchi⁸⁷, Ticlivinni⁸⁸, Luttosa^{t89}, Calmontis⁹⁰, sanctae^g Mariae in Deonant⁹¹, Echa⁹², Andana⁹³, Wasloi⁹⁴, Altum-montem⁹⁵, comitatum Texandrum, in Bracbanto^h comitatus IV, Cameracensemⁱ⁹⁶, Hainoum^{k97}, Lomensem⁹⁸, in Hasbanio⁹⁹ comitatus IV, Masau³⁹ superior de¹ ista parte Mosae, Masau subterior¹, quod^m de ista parte est, Liugas⁴⁰, quod de ista parte est Mosae et pertinet ad Veosatumⁿ¹⁰⁰, Scarponinse¹, Viridunense^o, Dulmense², Arlon³, Wavrense⁴ comitatus II, Mosminse⁵, Castricum⁶, Condrust⁶², de Arduenna, sicut flumen Urta⁵⁹ surgit inter Bislane⁶⁰ et Tumbas⁶¹ ac decurrit ex hac parte in Mosam. et sicut recta via ex hac parte occidentis pergit in Bedensi, secundum quod missi nostri rectius invenerint; Tullense, aliud Odornense⁵¹, quod Tetmarus^p habuit, Barrense⁷, Portense^{q8}, Salmoringum⁹, Lugdunense, Viennense, Vivarias⁶³, Ucecium⁶⁴, de Frisia tertiam partem.

u) om. 4. v) portio 2. w) Ucetia 2. 4. x) Culdini 2. 4. y) sancta Maria 4.
20 z) Mellam 2. 4. a) Melbarium 2; Molbarium 4. b) Gauderici 4. c) Hunulcort 2. 4. d) Gervatii 2. 4.
e) Sumniacum 2. 4. f) Luitosa 2. 4. g) sancta Maria 4. h) Brachanto 2. 4. i) Cameracensium 2. 4.
k) Hanioum 2. 4. l) de ... subterior om. 4 m) quantum 2. n) Velsatum 2. 4.
o) Viriduninse, Dulminse 2. 4. p) Termarus 2. 4. q) ita omnes codd. pro Pertense; cfr. Böhmer-Mühlbacher l. c.

25 63) Viviers. 64) Uzès. 65) Montfaucon, ad Viridunum. 66) St-Mihiel, ad meridiem Viriduni versus 67) Calmoutier, ad meridiem Tulli versus. 68) St-Claude. 69) Ad Cabilonum. 70) Lüttich. 71) Senones, ad septentrionem monasterii s. Deodati versus, inter Tullum et Strassburgum. 72) Nivelles, ad occidentem Leodii versus. 73) Maubeuge, ad orientem Cameraci versus. 74) Lobbes. 75) St.-Gery, ad Cameracum. 76) St.-Saulve, ad Valentinianas. 77) Crespin, ibid. 78) Fosses, ad Laubias. 79) Maroilles, ad orientem Cameraci versus. 80) Honnecourt, ad meridiem Cameraci versus. 81) 'Ecclesia Traiecti ad Mosam' Waitz, l. c. p. 112, not. 20. 82) Mecheln. 83) 'Lierre ad Nethe fl.' Waitz, l. c. p. 112, not. 22. 84) 'Soignies, arr. Mons' Böhmer-Mühlbacher l. c. 85) Antoing, ad Scaldim, ad meridiem Tornaci versus. 86) Condé, ad meridiem Antonii versus. 87) Meerbeck, in Brabant, ad occidentem Bruxellae versus. 88) Dickelvenne, ad Scaldim, ad meridiem Gandae (Gavere) versus. 89) Leuze, in Hannonia, ad septentrionem Condati versus. 90) 'Chaumont, Brabant, arr. Nivelles' Böhmer-Mühlbacher l. c. 91) Dinant, ad Mosam, ad meridiem Namuri versus. 92) Alden-Eyk, ad Mosam, contra Suestram (supra not. 2). 93) Andenne, ad Mosam, ad orientem Namuri versus. 94) Walers, ad meridiem Laubiarum versus. 95) Hautmont, prope ad Sambram, ad orientem Cameraci versus. 96) Cambrai. 97) Hennegau. 98) Sommegau. 99) Haspengau. 100) Visé, ad dexteram Mosae, ad septentrionem Leodii versus. 1) Serpagne vel Charpeigne, ad meridiem Mettis versus; cfr. Longnon, text. p. 117, tabl. VIII. 2) vel Dulcomensis; le Dormois, ad orientem pagi Remensis versus; l. c. p. 120, tabl. VIII. 3) Arlon, ad occidentem Luxemburgii versus. 4) Woerre; l. c. p. 114. 118, tabl. VIII. 5) vel Mosomagense, Mouzon. 6) ad occidentem pagi Mosomagensis versus; l. c. p. 119, tabl. VIII. 7) Bar-le-Duc. 8) 'Perthes, Haute Marne, canton de Saint-Dizier' Longnon, text. p. 122, tabl. VIII. 9) Sermorens, ad orientem Viennae versus; l. c. p. 139, tabl. VIII.

895.

252. CONCILIUM TRIBURIENSE.

895. Mai. 5.

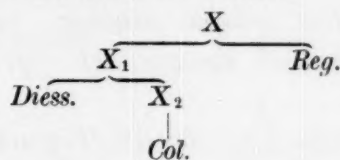
Concilium illud famosissimum, cuius canonum nunc editionem, primam quidem critica ratione paratam, praebemus, a. 895. m. Maio Triburiae in oppido prope ad Mogontiam sito habitum esse non solum ex ipsis prologis, et longiore et utroque brevior, 5 apparet, sed ex iis etiam, quae Annales Fuldenses et Regino memoriae tradiderunt. Refertur enim in illis, ed. Kurze p. 126, ad a. 895: Convenientibus ... de toto Hlotharico regno, Saxonia, Baioaria et Alamannia in Francia XX et VI episcopis, curte Triburia magnus synodus habebatur, praesidentibus scilicet metropolitanis Haddone Magontinae urbis archiepiscopo, Herimanno Coloniae Agrippinae urbis 10 archiepiscopo, Ratbodo Treverensi archiepiscopo; multa quidem pro utilitate christianae religionis tractantes eademque statuta memoria retinendum successoribus suis propriis capitulis scripta commendaverunt; et a Reginone in suo chronico, ed. id. p. 143, ad a. 895: Anno dominicae incarnationis DCCCXCV sinodus magna celebrata est apud Triburias contra¹ plerosque seculares, qui auctoritatem episcopalem inminuere tempta- 15 bant; ubi XXVI episcopi cum abbatibus monasteriorum residentes plurima decreta super statum sanctae ecclesiae scripto roboraverunt.

De capitulis vero, quae in hoc concilio statuta et promulgata sint, inter viros eruditos est dissensio. Servati enim nobis sunt sub titulis canonum Triburiensium per- multi, neque vero eadem forma eodemque argumento. Ex quibus alteri collectionem 20 58 capitulorum multis verbis conceptorum formant, quibus praecedit prologus longior, subiectae sunt subscriptiones episcoporum. Quae forma sub numeris 1—58 infra edita vulgata dicitur. Alteri canones pauciores et breviter scripti, partim singillatim, partim in duas collectiones brevioribus tantum prologis ornatas redacti traduntur. Haec capi- tula maxima ex parte in Reginonis libros, De synodalibus causis, recepta aut ipsa iudicia 25 synodalia praebent (infra p. 206 sq., c. 1—7), ad quae nonnulla capita longiora dictata sunt, aut summas capitum formae vulgatae aut canones in formam vulgatam non receptos, quae infra inter capita litteris a vel b vel c signata et inter extravagantes invenias. De quibus canonibus Wasserschleben in libro suo, qui inscribitur: Beiträge z. Geschichte d. vorgratian. Kirchenrechtsquellen, p. 25. sq., et illum secutus Phillips, Die grosse 30 Synode von Tribur in 'SB. d. Wien. Ak., phil.-hist. Cl.' XLIX (1865), p. 713 sqq. ad fidem Reginonis coaevi capitula breviora genuina Triburiensia et ab ipso concilio in hanc formam redacta esse existimarunt. Sed non recte mihi quidem videntur iudicasse illi viri doctissimi: nam non canones breviores, sed illa 58 capita formae vulgatae ea existimanda sunt, quae ab episcopis Triburiae sunt statuta et formam authenticam actorum 35 concilii exhibent. Qua de re cum in 'N. Archiv' tom. XVII (1892), p. 51 sqq. et tom. XVIII. (1893) fusius disputaverimus, satis est summam tantum commentationum nostra- rum hoc loco addere.

Capitula breviora cum in multis aliis codicibus, quos infra in tab. II—IV. videas, tum in codd. Diessensi, Coloniensi, Catalaunensi², ex quibus Regino hausit, tradita 40 sunt. Quorum Diess. et Col. artissime inter se cohaerent (cfr. c. 36 a. 41 a. 43 a, b. 44 a. 45 b; NA. XVII, p. 53). Cum vero in nonnullis capitulis (cfr. c. 14 a. 31 a; l. c. p. 54) Diessensis plura verba habeat quam Col., in aliis autem (cfr. c. 4 b. 23 a.

1) Cfr. infra p. 213. prolog. codicis Catal. 2) De hoc codice nuper reperto et collectionem 35 capitum Triburiensium continenti cfr. E. Seckel, Zu den Acten der Triburer Synode 895. in 'NA.' XVIII (1893). 45

41 a. 43 a; l. c. p. 54 sq.) Coloniensis Diessensi ampliorem formam praebeat, neutrum ex 895. altero, sed utrumque ex eodem codice, nobis quidem ignoto, scriptum esse apparet (cfr. l. c. p. 55). Qui codex deperditus ex eodem fonte est derivatus, ex quo Reginonem hausisse crediderim. Quamquam enim ille collector in nonnullis capitulis cum Diessensi (cfr. c. 25 b. 26 a. 37 a. 41 a) et Coloniensi (cfr. c. 25 b. 36 a. 41 a; l. c. p. 56) convenit, tamen capita quaedam exstant, in quibus tantopere a Diessensi (cfr. c. 4 a³. 24 a. 40 a. 43 b. 44 a. 45 b; l. c. p. 55) et a Coloniensi (cfr. ead. capp., excepto c. 40 a, et c. 55 a—58 a; l. c. p. 56 sqq.) discrepat, ut neque Reginonis canones ex altero codice neque canones codicum illorum ex Reginone sumpti esse possint. Rationes autem, quae sint inter tres 10 fontes, hoc stemmate ad oculos demonstrari liceat:

15 Quae cum ita sint, archetypus ille littera X signatus ab altero auctore, aut a Reginone aut a collectore codicis X₁ transformatus vel ampliatus vel abbreviatus esse videtur. Quis vero fecerit, ex capitulis 4. 37. 40. 43. 45. 55—58 cum eorum breviori forma (sc. c. 4 a. 37 a. 40 a. 43 b. 45 b. 55 a—58 a) collatis perspicui potest. Nam cum satis constet canones breviores ad formam vulgatam spectantes ex illa excerptos esse, ea brevior 20 forma magis authentica putanda est, cuius verba cum forma vulgata melius consentiunt. Ipsa autem capitula supra dicta, excepto c. 4, probant non in Reginonis opere, sed in codice X₁ vel codicibus Diessensi et Coloniensi canonum breviorum formam genuinae propinquiorem praeberi, Reginonem fontem communem sua sponte commutasse vel mutilasse (cfr. l. c. p. 59 sqq.; 64 sq. et tom. XVIII.).

25 Similiter res se habet inter collectiones X₁ et Catalaunensem. Ex capitulis enim 15 a. 23 b. 31 a. 32 a. 37 b. comparatis ex altera parte cum iisdem capitibus codicum Diess. et Col. et c. 23 a. 37 a, ex altera cum vulg. c. 15. 23. 31. 32. 37. apparet auctorem collectionis Catalaunensis excerpta Triburiensia, qualia tradunt Diess. et Col., iterum excerptisse (cfr. l. c. p. 61. 63. et tom. XVIII.).

30 Cum igitur auctoritas illa, qua tantummodo nixi Wassersleben et Phillips formam vulgatam reiecerunt, Reginoni vel collectioni Catalaunensi minime addenda sit, cum praeterea illa 58 capitula cum propter rationem, qua singulae partes inter se coniunctae sunt (cfr. c. 20. 2. 3; c. 53—58; l. c. p. 68 sqq.), tum propter sollemnem orationem et propter subscriptiones episcoporum subiectas (p. 70 sqq.) authenticorum concilii actorum 35 formam profiteantur, non dubito, quin non breviores, sed illi 58 longiores canones genuina acta concilii Triburiensis praebeant⁴. Collectiones vero Diess. et Catal. privatim⁵ a quibusdam episcopis vel in eorum nomine compositas crediderim, quas quidem hanc in archiepiscopatu Treverensi propter Reginonem eam adhibentem, illam in archiepiscopatu Mogontino propter prologum Hatthonem laudantem et efferentem ortas esse existimaverim 40 (cfr. NA. XVIII.).

Quibus demonstratis de his brevioribus capitibus breviter disserere opus est, quae non excerpta ex forma vulgata sunt. Quorum c. 1—7, infra p. 206 sq., iudicia singularum causarum conservaverunt, quae postea in decretis concilii fusius tractatae sunt (cfr. NA. XVII, p. 72 sq). Reliqua autem capitula, quae, quamquam res, de quibus 45 referunt, in concilio Triburiensi actae non esse videntur, tamen partim in collectione Catal. quoque exstant, partim apud Burchardum atque in codd. Col., Helmstad., Salisb. IX, 32 inscriptis verbis: Ex concilio Triburiensi canones Triburienses appellantur, omnino ab actis

3) C. 15 a. 23 a. 31 a. 32 a. ex Coll. Catal. sunt. Seckel l. c.

4) Cfr. etiam Seckel l. c.

5) Aliter

895. nostri concilii separanda sunt. Nam quod attinet collectionem Catal. iam supra diximus eam collectione X_1 multo deteriore esse et propterea fontem secundi vel tertii ordinis aestimandam. Accedit quod in c. 2. 5. 29 (infra p. 216, not. 59; c. 4 c; p. 248, not. 40) constitutiones alius originis inseruntur et in c. 21. 30. (infra c. 25 a. 29 a) non vulgatae capita 25. 29, sed fontes eorum excerpta sunt. Qua de causa et illi collectioni, quamquam a Reginone maxima ex parte adhibita est, et capitulis Triburiensibus, quae dicuntur, opera illius traditis nullam auctoritatem attribui posse mihi videtur (cfr. NA. XVIII; aliter Seckel l. c.). De reliquis vero capitibus satis notum est collectores canonum propter incuriam aut ignorantiam inscriptiones non raro confundisse atque inter se commutasse. Cum autem multa capitula, quae inscribuntur Triburiensia, aliunde sumpta esse iam constet (cfr. infra tab. V), illos quoque canones, qui ad certum fontem adhuc revocari non possint, suspectos haberi necesse est (cfr. NA. XVII, p. 72 sqq.; Seckel l. c.).

Restat, ut demonstrem, quo modo acta concilii Triburiensis nobis tradita sint.

Vulgatae formae omnia capitula leguntur in his codicibus⁶: 1) Monac. 6245 fol. 31^v. 2) Monac. 6241 fol. 51^v. 3) Vindob. 2198 fol. 46^v. 4) Bamberg. P. I, 9 fol. 173^v. 5) Brixin. nunc deperdito, ad cuius fidem editionem principem paravit Cochlaeus, Acta et decreta concilii Triburiensis, Mogont. 1524. Praeterea singula quaedam capita in diversissimis canonum collectionibus partim impressis, partim non impressis exstant, scilicet in: Reginone, Libri duo de synodal. causis (ed. Wasserschleben Lips. 1840), Burchardo Wormaciensi, Decretorum libri XX (ed. ap. Foucherium, Paris. 1549; nos quidem codicibus Bamberg. P. I, 5 et Vatic. 1355 usi sumus), Collect. canon. XII partium, de qua cfr. Wasserschleben, Beiträge p. 34 sqq., et cuius codd. Berolin. Savign. 2 et Bamberg. P. I, 13 adhibuimus, quas vero collectiones in contextu restituendo non respeximus; in codicibus denique: Monac. 3853 (St. Crucis 217, Paris. 3878), Monac. 6245 (6241), Vindob. 2198 (Bamberg. P. I, 9), Monac. 14628, Salisb. IX, 32, Stuttgart. 107. De quibus omnibus videas insequentem tabulam.

TABULA I.
Capitula formae vulgatae.

Nr.	Vulg.	Initia capitum.	Reg.	Burch.	Coll. XII part.	Codices varii.
1.	Prol.	Cum constet omnibus divinam legem				Paris. fol 167 ^v .
2.	c. 3.	Nos igitur, quibus cura regni			X, 190 (212 ⁷)	Stuttgart. fol. 141 ^v sqq.
3.	c. 4.	Si quis presbyter quod absit			X, 165 ⁸	Monac. 3853 fol. 146 ^v .
St. Crucis fol. 173.
4.		Si quis presbyter vulneratus vel quibuslibet				Monac. 14628 fol. 25.
5.		Si quis presbyter vulneratus et articulo				Monac. 14628 fol. 25.
6.	c. 5.	Si quis sacerdotem non coactus			VII, 4 ⁸	

6) Cfr. quae diximus in 'NA.' XVII, p. 284—289. Bamberg. indicatur.

8) In solo cod. Bamberg.

7) Numero his uncis incluso caput codicis

| Nr. | Vulg. | Initia capitulum. | Reg. | Burch. | Coll. XII
part. | Codices varii. | 895. |
|-----|--------|---|------|-----------|----------------------|--|------|
| 7. | c. 6. | Si quis temerarius atrium | | | IV, 259 | <i>Monac.</i> 3853 fol. 147.
<i>St. Crucis</i> fol. 173 ^v .
<i>Vindob.</i> fol. 111, c. 96.
<i>Bamberg.</i> fol. 225, c. 96.
<i>Monac.</i> 14628 fol. 21. | |
| 8. | c. 7. | Quicumque timorem Domini
postponens | | | X, 174 (195) | | |
| 8*. | | Quicumque res ecclesiae ra-
puerit | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 25 ^v . | |
| 9. | | Qui vero exteriores ecclesiae
res rapiunt | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 25 ^v .
<i>Monac.</i> 3853 fol. 40 ^v .
<i>St. Crucis</i> fol. 62.
<i>Paris.</i> fol. 35.
<i>Vindob.</i> fol. 109 ^v , c. 70.
<i>Bamberg.</i> fol. 219 ^v , c. 70.
<i>Salisb.</i> fol. 215.
<i>Monac.</i> 14628 fol. 19 ^v . | |
| 10. | c. 8. | Nemo contemnat neque trans-
grediatur | | XI, 73. | X, 239 (262) | | |
| 11. | c. 9. | Cum autem episcopus eccle-
siam | | XV, 37. | X, 34 (37) | | |
| 12. | | Episcopus circuiendo parro-
chiam | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 25 ^v . | |
| 13. | | Nullus comes nullusque iudex | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 25 ^v . | |
| 14. | c. 10. | Statutum est in hac sancta
synodo | | | IX, 164 ⁸ | | |
| 15. | c. 11. | Si quis clericus, quamvis ni-
mium | | VI, 47. | VII, 15 ⁸ | | |
| 16. | c. 12. | Sacrosanctum baptismi my-
sterium | | | V, 7 | | |
| 17. | c. 13. | De decimis Augustinus doctor | | | IV, 192 | <i>Stuttg.</i> fol. 141 ^v sqq. | |
| 18. | c. 14. | Placuit huic sancto concilio | | | IV, 202 | <i>Monac.</i> 3853 fol. 263 ^v .
<i>Salisb.</i> fol. 214 ^v . | |
| 19. | | Decimae sicut aliae posses-
siones | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 25 ^v . | |
| 20. | | Si quis vero in qualibet silva | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 25 ^v . | |
| 21. | c. 15. | Restat propter instantem | | III, 237 | IV, 278 | <i>Monac.</i> 14628 fol. 26. | |
| 22. | c. 16. | Abhorrendus et christianis om-
nino | | | IV, 279 | <i>Monac.</i> 14628 fol. 8 ^v . | |
| 23. | | Omnibus igitur christianis in-
terdictum sit | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 8 ^v . | |
| 24. | c. 17. | Secundum statuta sanctorum | | | IV, 280 | <i>Monac.</i> 14628 fol. 26. | |
| 25. | | Nemo laicorum in ecclesia
sepeliatur | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 26. | |
| 26. | | Corpora antiquitus in ecclesia
sepulta | | | | <i>Monac.</i> 14628 fol. 26. | |
27.	c. 18.	Vasa, quibus sacrosancta		III, 223.	IV, 182		
28.	c. 19.	Alexander successor Euaristi			V, 163 (162)		
29.	c. 20.	Si quis inreverens timorem Dei			X, 166 ⁸	<i>Salisb.</i> fol. 93 ^v .	

| 895. Nr. | Vulg. | Initia capitulum. | Reg. | Burch. | Coll. XII
part. | Codices varii. |
|----------|--------|-------------------------------------|--------------|----------|----------------------|---|
| 30. | c. 21. | Si quis presbyter contra laicum | App. III, 44 | II, 182 | IX, 221
(257) | Monac. 3853 fol. 146 ^v .
St. Crucis fol. 172 ^v .
Monac. 6245 fol. 70 ^v .
Monac. 6241 fol. 104. |
| 31. | c. 22. | Si quis fidelis libertate notabilis | | | X, 91 (97) | Monac. 14628 fol. 26 ^v .
Monac. 3853 fol. 40 ^v .
St. Crucis fol. 62 ^v .
Paris. fol. 35. |
32.	c. 23.	Si quis sacro velamine	App. II, 20	VIII, 38		
33.		Velatae et Deo consecratae				Monac. 14628 fol. 26 ^v .
34.	c. 24.	Quaecunque virgo sub patrocinio			III, 208	
35.	c. 25.	Viduas autem velare	App. II, 21	VIII, 36	III, 254	
36.	c. 26.	Si quis monachus pro lucro			III, 154	Monac. 14628 fol. 19.
37.		Si quis vero monachus fuga				Monac. 14628 fol. 19.
38.	c. 27.	In synodo Calcidonensi			III, 8	
39.		Si quis clericus ecclesiasticae				Monac. 14628 fol. 19.
40.	c. 29.	Secundum decreta sanctorum			II, 46 ⁸	
41.	c. 30.	In memoriam beati Petri		I, 220	X, 120 (134)	
42.		Si quis presbyter aut diaconus				Monac. 14628 fol. 26 ^v .
43.	c. 31.	Tranquillitatem sanctae Dei		XI, 75	VII, 93 ⁸	
44.	c. 32.	Quaecunque ecclesia a compluribus		III, 224	IV, 211	Stuttg. fol. 141 ^v .
Monac. 14628 fol. 27.
45.	c. 34.	Undique bella consurgunt		VI, 48		Stuttg. fol. 141 ^v sqq.
46.	c. 35.	Secundum sanctorum statuta			VI, 16 (12)	
47.	c. 36.	Si contingat duos fratres			VII, 42 ⁹	Monac. 14628 fol. 21 ^v .
Monac. 3853 fol. 128 ^v .
St. Crucis fol. 152 ^v .
Paris fol. 79 ^v .
Monac. 14628 fol. 21 ^v .
48.	c. 37.	Si quae mulier, ut saepe			VII, 44	
49.	c. 38.	In decretis papae Leonis	App. III, 45		VIII, 12	
50.	c. 39.	Quicumque alienigenam			VIII, 13	
51.	c. 40.	Audivimus rem execrabilem			VIII, 64	
52.	c. 41.	Si quis legitimam duxerit			VIII, 131	Monac. 14628 fol. 27.
Salisb. fol. 215.
53.	c. 42.	Si quis de uno in alium		XVII, 50	VIII, 145	
54.	c. 43.	Si quis cum qualibet fornicatus			VIII, 139	Monac. 14628 fol. 27 ^v .
Salisb. fol. 214 ^v .
55.	c. 44.	Si quis cum aliqua crimen			VIII, 132	Monac. 14628 fol. 27 ^v .
Salisb. fol. 215.
56.	c. 45.	Qui duabus sororibus				Monac. 14628 fol. 27 ^v .

9) Usque ad c. 49. ex solo cod. Bamberg.

| Nr. | Vulg. | Initia capitum. | Reg. | Burch. | Coll. XII
part. | Codices varii. | 895. |
|-----|--------|---|------|-----------|----------------------|---|------|
| 57. | c. 46. | Si cuius uxor constuprata | | IX, 73 | | Vindob. fol. 105 ^v , c. 46.
Bamberg. fol. 215, c. 46. | |
| 58. | c. 47. | Qui spiritalem habet compa-
trem | | XVII, 45. | | | |
| 59. | c. 48. | Illud etiam nec canonica | | XVII, 46. | VIII, 147 | | |
| 60. | c. 49. | De his, qui in adulterio | | | VIII, 70 | | |
| 61. | c. 50. | Si quis vero sive sit vir | | | X, 259 (281) | | |
| 62. | c. 51. | Illud vero communi decreto | | IX, 74 | | Stuttg. fol. 141 ^v sqq. | |
| 63. | | Si quis cum uxore alterius | | | | Monac. 14628 fol. 27 ^v . | |
| 64. | c. 53. | Si quis proprium filium | | | | Monac. 14628 fol. 27 ^v . | |
| 65. | c. 54. | De his, qui voluntarie | | | VII, 28 ⁸ | | |
| 66. | c. 55. | Si quis sponte homicidium
fecerit | | | | | |
| 67. | | Si vero sint aliqui insidiatores | | | | | |
| 68. | | Si aliqua infirmitate paeni-
tens | | | | | |
| 69. | | Si vero longo tempore paeni-
tens | | | | | |
| 70. | c. 56. | Post XL dies, quos homi-
cida | | | | | |
| 71. | | Si paenitens in hoste sit primo
anno | | | | Monac. 14628 fol. 28. | |
| 72. | | Paenitens primi anni post-
quam | | | | | |
| 73. | c. 57. | Secundum vero et tertium
annum | | | | | |
| 74. | c. 58. | Quartum vero paenitentiae
annum | | | | | |
| 75. | | Alteram quadragesimam ante | | | | | |
| 76. | | His VII annis a paenitente | | | | | |

Breviores vero canones praeter tres collectiones iam nominatas, Reginonis, Burchardi, XII partium, hi codices¹⁰ nobis tradiderunt: Monac.¹¹ 5541 (Diessensis 41), inde a fol. 103^v—fol. 109, c. 103—123 et fol. 77^v, 119^v, 120^v; Colon. 124 (olim Col., tum Darmstad.); Catalaun. 32 fol. 44^v; Monac. 3853 (St. Crucis 217); Guelferbyt. inter Helmstad. 454; Monac. 6245 (6241). 14628; Stuttgart. 107; Salisb. IX, 32. VIII, 7; Vindob. 2198 (Bamberg. P I, 9); Bamberg. A I, 35; Reginonis codd. Guelferbyt. inter August. 83. 21 et Vindob. 694 (inter theol. 79); Vatic. 6209; Pictav. 6. Ut autem facilius intellegi possit, quo modo et ordine capitula in singulis codicibus servata sint, tabulas insequentes instituimus.

10) De cod. Monac. 3909 capitula Triburiensia falsata continenti cfr. Seckel l. c. 11) Cfr. N.A. XVII, p. 307 sqq.

TABULA II.

Iudicia concilii Triburiensis.

Nr.	Vulg.	Initia capitum.	Cat.	Reg.	Burch.	Codices varii.
1.	c. 16.	Dictum est solere in quibusdam	c. 26	I, 129	IV, 101	[¹² Coll. XII P. V, 150(149 ¹³).]
2.	c. 33.	Medicus infantem incautius	c. 18	App. I, 39		
3.	c. 36.	Dictum est, quod . . . dum arborem	c. 17			
4.	c. 39.	De Francia nobilis quidam	c. 23		IX, 76	[Coll. ¹⁴ XII P. VIII, 14.]
5.		Quidam desponsavit uxorem	c. 12		XVII, 49	[Coll. ¹⁴ XII P. VIII, 137.]
6.	c. 41.	In concilii Triburiensis conventu				Guelferb. inter Aug. fol. 171 ^v .
7.		Quidam stupravit aliquam mulierem	c. 15			
8.	c. 42.	Quidam fornicatus est cum aliqua muliere		II, 208	XVII, 16	[Coll. ¹⁴ XII P. VIII, 138.]
9.	c. 44.	Item indicatum est quendam	c. 11	II, 205	XVII, 15	

TABULA III.

Canones Triburienses ex forma vulgata excerpti.

Nr.	Vulg.	Initia capitum.	Diess.	Col.	Cat.	Reg.	Burch.	Codices varii.
1.	Prolog.	Cum in nomine sancte	c. 103					Monac. 3853 fol. 43.
2.		Si domni principis auribus		III, 45				Monac. 6245 fol. 1.
3.	c. 1—3.	Anno incarnationis Domini			Prol.			Monac. 6241 fol. 94 ^v .
4.	c. 3 a.	Conquesti sunt quidam			c. 8	II, 297		
5.		Presbyter vulneratus aut caesus				II, 40		Monac. 5541 fol. 77 ^v .
6.	c. 4 a.	Presbyter calumniatus si sparsaverit	c. 104	III, 46				Monac. 3853 fol. 43 ^v .
7.	c. 4 b.	Si in atrio ecclesiae quislibet	c. 105	III, 47				Monac. 3853 fol. 43 ^v .
8.	c. 4 c.	Si quis in ecclesia clericum			c. 5	II, 38		
9.	c. 4 d.	Ut si qua in ipsos clericos			c. 1	II, 34		Monac. 5541 fol. 120 ^v .
10.		Si quis in atrio ecclesiae pugnare			c. 4			
11.	c. 6 a.	Si quis in atrio ecclesiae pugnare				II, 37	III, 196	Monac. 5541 fol. 77 ^v .
[Coll. XII P. IV, 256.]
12.		In Saxonia et Turingia decimae	c. 110					
13.	c. 14 a.	Ut novalia rura, quae iuxta cultos		III, 82		I, 44 b		
14.		Mortuum sepelire sane non in alio	c. 107					Helmstad. c. 230.
15.	c. 15 a.	Ut si possit fieri mortui non alibi			c. 25	I, 128		

12) His [] uncis indicatur illud capitulum ex Burchardo esse sumptum. his uncis includitur. 14) In solo codice Bamberg. exstat.

13) Numerus codicis Bamberg.

Nr.	Vulg.	Initia capitum.	Diess.	Col.	Cat.	Reg.	Burch.	Codices varii.	895.
16.	c. 19a.	Ut mundam aquam in vasculo			c. 33				
17.	c. 22a.	Nobilis homo vel ingenuus			c. 9	II, 303	XVI, 19	{ Monac. 5541 fol. 119 ^v .
{ Helmst. fol. 141 ^v (c. 173).	
18.	c. 23a.	Illicitum concubitum Deo consecratarum	c. 106	IV, 11					
19.	c. 23b.	Quorum illicita coniugia			c. 24	II, 231			
20.	c. 24a.	Virgines, quae ante XII annos	c. 117	IV, 12		II, 177	VIII, 10	{ Helmst. fol. 158 ^v (c. 241).
{ Vindob. fol. 102, c. 24.
{ Bamb. P I, 9 fol. 212 ^v .
c. 24.
{ Stuttgart. fol. 82 ^v .
{ Salisb. VIII, 7 fol. 6.
{ [Coll. XII P. III, 207.]	
21.		Puella si ante duodecim annos			c. 20	App. I, 41	VIII, 98	[Coll. XII P. III, 205.]	
22.	c. 24b.	Virgines adolescentulae si Deo						Monac. 14628 fol. 18.	
23.	c. 25a.	Vidua, quae sacrum velamen			c. 21				
24.	c. 25b.	Viduae, quae spontanea voluntate	c. 111	IV, 14		II, 178	VIII, 35	Helmstad. fol. 20.	
25.		Monacha (Sanctimonialis) si pro lucro animae	c. 112			II, 180			
26.	c. 26a.	Virgines sacrae si pro lucro animae					VIII, 22	[Coll. XII P. III, 226.]	
27.	c. 27a.	Si quis clericus in monasterio	c. 116					{ Helmst. fol. 153 (c. 221).
{ Coll. XII P. III, 13.
{ [Coll. XII P. III, 19.]	
28.	c. 27b.	Clericus, si tonsura dimissa			c. 19	App. I, 40	VIII, 97	{ [Vatic. 6209.]
{ [Pictav. 6 fol. 13]	
29.	c. 27c.	Monachus, qui semel se Deo						Monac. 14628 fol. 17 ^v .	
30.	c. 29a.	Ut nulli de servili conditione			c. 30	{ I, 419
{ App. I, 44	II, 21	[Coll. ¹⁴ XII P. II, 54.]	
31.	c. 30a.	Si quis clericus falsam episcopo	c. 122						
32.		De furibus et raptoribus placet, si	c. 109	III, 64					
33.	c. 31a.	Fures et latrones, si in ipsa praeda			c. 7	II, 93	XI, 59	[Coll. ¹⁴ XII P. VII, 91.]	
34.		Si qua fuerit ecclesia	c. 123						
35.	c. 32a.	Si plures heredes contenderint			c. 35	I, 246	III, 40	{ Salisb. IX, 32 fol. 116.
{ [Coll. XII P. IV, 212.]	

895. Nr.	Vulg.	Initia capitum.	Diess.	Col.	Cat.	Reg.	Burch.	Codices varii.
36.	c. 36a.	Si duo fratres in silva arbores	c. 113	III, 29		II, 18	VI, 22	<i>Monac.</i> 3853 fol. 128.
<i>St. Crucis</i> fol. 152 ^v .
<i>Paris.</i> fol. 79.
[<i>Monac.</i> 14628 fol. 67.]
37.	c. 37a.	Mater si infantem iuxta focum	c. 114			II, 19	XIX, 149	
38.	c. 37b.	Mater, parvulum suum iuxta focum			c. 22			
39.	c. 39a.	Pervenit ad notitiam nostram						<i>Helmstad.</i> c. 226.
40.	c. 40a.	Relatum est auribus sanctorum	c. 108			II, 238	IX, 66	[<i>Coll.</i> ¹⁵ XII P. VIII, 63.]
41.	c. 41a.	Vir si duxerit uxorem	c. 115	IV, 43		II, 246	IX, 43	
42.	c. 42a.	Si quis de uno pago		IV, 44				<i>Helmstad.</i> c. 182.
<i>Salisb.</i> IX, 32 fol. 91.
<i>Monac.</i> 6245 fol. 74 ^v .
<i>Monac.</i> 6241 fol. 102 ^v .
<i>Coll.</i> XII P. VIII, 146.
43.	c. 43a.	Si pater cuiuslibet fuerit fornicatus	c. 118	IV, 45				
44.	c. 43b.	Si cuiuslibet frater cum muliere	c. 121	IV, 48		II, 212	XVII, 14	
45.	c. 44a.	Si homo fornicatus fuerit	c. 119	IV, 46		II, 211	XVII, 13	
46.	c. 45a.	In lectum mariti			c. 14	II, 207	XVII, 4	[<i>Coll.</i> XII P. VIII, 124.]
47.	c. 45b.	Si quis cum duabus sororibus . . . vir	c. 120	IV, 47		II, 210	XVII, 6	
48.	c. 50a.	Si quis vel si qua mulier						<i>Monac.</i> 14628 fol. 27 ^v .
49.	c. 52a.	De homicidiis non sponte			(c. 6)	II, 20		
50.	c. 53a.	Si quis filium suum non sponte		III, 31	(c. 6)	II, 21	VI, 36	[<i>Monac.</i> 14628 fol. 68 ^v .]
[<i>Coll.</i> XII P. VII, 43.]
51.		Si quis spontanea voluntate		III, 19		II, 6	VI, 1	[<i>Bamberg A I</i> , 35, p. 63.
<i>Reg. Guelf.</i> fol. 11 ^v et <i>Vindob.</i> fol. 12.
<i>Salisb.</i> IX, 32, fol. 213 ^v .
[<i>Coll.</i> XII P. VII, 79.]
	c. 55a.							
52.		Ut penitentia super homicidiis			c. 6			
53.	c. 56a.	In primo anno post XL dies		III, 19	(c. 6)	II, 7	VI, 2	[<i>Reg. Guelf. et Vindob. l.c.</i>
<i>Salisb.</i> IX, 32, fol. 213 ^v .
[<i>Coll.</i> XII P. VII, 80.]
54.		In secundo et tertio anno		III, 19	(c. 6)		VI, 3	[<i>Reg. Guelf. et Vindob. l.c.</i>
[<i>Coll.</i> XII P. VII, 81.]
	c. 57a.							
55.		((Completo anni circulo))				II, 8		<i>Salisb.</i> IX, 32 fol. 213 ^v .
56.	c. 58a.	Quattuor vero anni deinde restant		III, 19	(c. 6)	II, 9	VI, 4	[<i>Reg. Guelf. et Vindob. l.c.</i>
<i>Salisb.</i> IX, 32 fol. 213 ^v .
[<i>Coll.</i> XII P. VII, 82.]

15) Inde a nr. 40 omnia capitula Collectionis XII Part. in solo codice Bamberg. exstant.

TABULA IV.

895.

Canones extravagantes.

Nr.	Initia capitulum	Cat.	Reg.	Burch.	Codices varii.
1.	Si quis clericum verberaverit vel debilitaverit	c. 3	II, 35		
2.	Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidam ingenuus	c. 10	II, 204	IX, 75	[Coll. ¹⁴ XII P. VIII, 16.]
3.	Item interrogatum fuit, si quis cum filia	c. 13	II, 206	XVII, 20	[Coll. ¹⁴ XII P. VIII, 144.]
4.	Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit et soror	c. 16	II, 209	XVII, 5	[Coll. ¹⁴ XII P. VIII, 126.]
5.	Delata est coram sancta synodo querimonia	c. 27	I, 12	I, 229	[Salisb. IX, 32 fol. 114 ^v .]
[Coll. XII P. I, 188.]
6.	Perlatum est quoque ad sanctam synodum, quod quidam laici	c. 28	II, 39
App. I, 42		Monac. 5541 fol. 77 ^v .
	Sancto concilio allatum est, quod			II, 206	[Coll. XII P. IV, 167.]
[Vatic. 6209.]
7.	Ut presbyteri non vadant nisi stola	c. 31	I, 343	VI, 10	[Coll. ¹⁴ XII P. VII, 7.]
[Monac. 14628 fol. 66 ^v .]
8.	Ut laicis indumentis clerici	c. 32			
	Ut laicalibus vestimentis clerici		I, 345	II, 208	[Coll. XII P. III, 54.]
9.	Ut oblatas offerant certo numero	c. 34			
10.	Quicumque clericus aut in bello aut in rixa			II, 233	[Coll. ¹⁴ XII P. VII, 8.]
[Monac. 14628 fol. 57 ^v .]
11.	Praecipimus vobis, ut unusquisque vestrum			II, 237	[Coll. XII P. II, 195.]
12.	Quaesitum est in eadem synodo, pro quibus causis			XI, 74	[Coll. XII P. X, 236 (259).]
13.	Accusator unius rei iudex esse				Salisb. IX 32 fol. 153.

TABULA V.

Canones concilio Triburiensi ascripti et fontes, ex quibus sumpti sunt.

Nr.	Initia capitulum.	Fontes.	Codices varii.
	1. Coloniensis.		
1.	III, 48: Relatum est sanctae synodo	Conc. Mog. 888, c. 7.	
2.	III, 49: Relatum est sanctae synodo	Conc. Mog. 888, c. 8.	
	2. Helmstad.		
3.	c. 173: Si diaconus aut presbyter	Conc. Aurel. I. 511, c. 12.	
4.	c. 221: Puellae, quae non parentum	Leonis epist. c. 27.	

895. Nr.	Initia capitulum.	Fontes.	Codices varii.
	3. <i>Salisb. IX, 32.</i>		
5.	<i>fol. 149^v. 153: Quia secundum canonicam diffinitionem</i>	<i>'Sendrecht d. Maimwenden.'</i>
<i>(Z. f. KR. IV, p. 160.)</i>	
	4. <i>Burch. (Coll. XII. part.)</i>		
6.	<i>II, 204: Testimonium laici</i>	<i>Capp. Angilr. c. 14.</i>	
7.	<i>II, 207 (IV, 168): Si quis cumque ex gradu ecclesiastico</i>	<i>Bened. Lev. add. III, c. 31.</i>	
8.	<i>II, 236 (IX, 202 vel 238): De presbyteris, qui crimine</i>	<i>Conc. Mog. 888, c. 19.</i>	
9.	<i>III, 56 (IV, 87): Missarum sollemnina</i>	<i>Conc. Mog. 888, c. 9.</i>	
10.	<i>VI, 11 (VII¹⁴, 9): Presbyteri interfecti compositio</i>	<i>Reg. II, 41.</i>	
11.	<i>VI, 34: Statuimus, ut parricidae</i>	<i>Conc. Wormat. 868, c. 30.</i>	
12.	<i>VIII, 96 (III, 111): Si quis autem abbas</i>	<i>Excerpt. Egberti c. 64.</i>	
13.	<i>VIII, 99 (III, 211): Quicumque filiam suam</i>	<i>Capp. ad Salzdata 803, c. 6.</i>	<i>[Monac. 5541 fol. 134.]</i>
14.	<i>VIII, 100 (III, 199): Omnino prohibemus, ut nullus</i>	<i>Capp. ad Salzdata 803, c. 7.</i>	
15.	<i>X, 25 (X, 279 vel 301): Si aliquis manducat</i>	<i>Reg. II, 386.</i>	<i>[Vatic. 6209.]</i>
16.	<i>XV, 9 (IX, 273 vel 309): Ut constitutiones</i>	<i>Capp. Angilr. c. 38.</i>	<i>[Vatic. 6209.]</i>
17.	<i>XVI, 20: Testes ad testimonium</i>	<i>Cod. can. eccl. Afric. c. 131</i>
<i>(cfr. Bened. Lev. III, 101).</i>	<i>[Vatic. 6209.]</i>
18.	<i>XVII, 7 (VIII¹⁴, 125): Similiter et de duabus sororibus</i>	<i>Reg. II, 221.</i>	
19.	<i>XVII, 17 (VIII¹⁴, 134): Si quis cum uxore</i>	<i>Reg. II, 217.</i>	
20.	<i>XVII, 18 (VIII¹⁴, 140): Si quis sponsam filii</i>	<i>Reg. II, 218.</i>	
21.	<i>XVII, 25: Nullus proprium filium</i>	<i>Conc. Mog. 813, c. 5.</i>	<i>[Monac. 14628 fol. 71^v.]</i>
22.	<i>XIX, 157 (VIII¹⁵, 190): Si quis nupserit die dominico</i>	<i>Poenit.¹⁶ Vallicell. I, c. 42.</i>	

(B. deest; P. 559.)

IUDICIA.

cfr. c. 16. (1.) Dictum^a est solere in quibusdam locis pro perceptione chrismatis nummos dari, solere^b quoque^c pro baptismo et communione. Hoc Simoniace heresis semen detestata est sancta synodus et anathematizavit, et ut de cetero nec pro ordinatione

1. a) De eadem re. Item ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg.*; De illis, qui gratiam sancti Spiritus vendere conantur. Ex concilio Triburiensi cap. XXII, cui interfuit Arnolfus rex *rubr. ap. Burch.*
b) *om. Cat.* c) pro bapt. quoque *id.*

16) *Cfr. Seckel l. c.*

nec pro chrismate^d vel baptismo^e nec pro^d sepultura vel communione quicquam 895. exigatur, sed gratis dona Christi gratuita dispensentur^f.

(2.) Medicus^a infantem incautius curans claudicantem effecit. Quesitum est, an *cfr. c. 33.* gradum in clero talis mereri possit; et visum est, quod huiusmodi debilitas, si alios
5 bonos profectus ostenderit, eum a gradu non debeat inhibere^b.

(3.) Dictum est, quod, quidam dum arborem succideret, fratrem eius cadens *cfr. c. 36.* arbor oppresserit. Iudicatum est, si, dum posset cavere qui oppressus est, non cavebat, qui succidit arborem innocens videri. Tamen¹ de securitate conscientiae non multum presumendum, sed ad consilium episcopi nonnulla penitentia subeunda,
10 quia peccata plerumque sunt aliorum peccatorum penae.

(4.) De^a Francia nobilis quidam homo nobilem de Saxonia Saxonum lege duxit *cfr. c. 39.* uxorem. Tenuit eam^b multis annis et ex ea filios procreavit. Verum quia non hisdem^c utuntur legibus Saxones et Franci, causatus est, quod eam non sua, id est Francorum, lege desponsaverit vel acceperit aut dotaverit; dimissaque illa, duxit
15 alteram. Definivit super hoc sancta synodus, ut ille transgressor evangelicae legis subigatur penitentiae, a secunda coniuge separetur, priorem resumere cogatur.

(5.) Quidam^a desponsavit uxorem^b et dotavit, cum illa^c vero coire non potuit. *cfr. c. 41.* Quam frater eius clanculo corrumpit et gravidam reddidit. Decretum est, ut, quamvis nupta esse non potuerit^{*} legitimo viro, desponsatam tamen fratri frater^d habere non
20 possit. Sed mehus et mecha fornicationis quidem vindictam sustineant, licita vero^b eis coniugia non negentur.

(6.) Quidam^a stupravit^b aliquam mulierem. Postea filius eius^c, nesciens patris *cfr. c. 43.* factum, stupravit eandem. Quod cum pater rescisset^d, de se filioque confessus est. Statuerunt melius esse, ut taliter lapsis cum digna penitentia legitima permittantur
25 coniugia, quam fortasse^e deterius delinquant; cum^f fornicatrice^g autem illa agendum gravius^h.

(7.) Item^a indicatum est quendam stuprasse quandam feminam, quam postea *cfr. c. 44.* frater eius accepit uxorem. Statuerunt eum, qui stupravit et a se stupratam fratri celavit, quia geminavit peccatum, penitentia districtiori castigandum, coniugium tale
30 dissolvi oportere et mulieri quidem eis^b viventibus non fore^b potestatem nubendi, illis autem pro misericordia coniugium indulgere^c.

*) *Cod. Reginonis Guelferbyt. inter August. 83. 21, exhibet fol. 171^v capitulum quoddam, quod ope nostri ortum videtur: In concilii Triburiensis conventu, in quo fuerunt XXVI episcopi, statutum est capitulo X: Si quis desponsaret uxorem et dotaret, coire autem cum illa non posset, si frater illius
35 aut consobrinus aut avunculus aut ullo modo intra consanguinitatis liniamenta propinquus eam corrumperet, quod, quamvis nupta esse non potuerit etc.; cfr. Wasserschleben, Beiträge p. 178.*

1. d) chrismate ... pro om. Reg. e) vel pro balsamo add. Burch. f) dispensatione donentur id.

2. a) De claudicatione infantis rubr. ap. Reg. App. b) prohibere id.

4. a) De illis coniugatis, quorum leges diversae sunt. Ex eodem (sc. Triburiensi) cap. XV, cui
40 interfuit rex Arnolfus rubr. ap. Burch. b) om. id. c) isdem id.

5. a) De sponsa fratris, si frater eam violaverit. Ex concilio Triburiensi cap. X, cui interfuit rex Arnolfus rubr. ap. Burch. b) add. man. alt. in Cat. c) ea om. vero Burch. d) om. Cat.

6. a) De eadem re. Ex eodem (sc. Triburiensi) rubr. ap. Reg.; De muliere, cum qua et pater et filius fornicati sunt. Ex concilio Triburiensi cap. VI. rubr. ap. Burch. b) fornicatus est cum aliqua
45 muliere iid. c) om. iid. d) resciret Burch. e) forte Reg., Burch. f) fornicaria autem sine spe coniugii maneat. Burch. g) fornicaria Reg. h) grav. agend. id.

7. a) Item de incestis. Ex eodem (sc. Triburiensi) rubr. ap. Reg.; De eadem re. Ex concilio Matiscensi cap. V. rubr. ap. Burch. b) numquam dari pot. Burch. c) sed cum poenitentia add. id.

1) Tamen de securitate etc. delenda esse recte coniecit Seckel l. c.; cfr. c. 36.

DECRETA CONCILII.

Incipiunt^a capitula sequentis^b opusculi.

- I.^c Communis oratio pro concordia tam cleri quam populi.
- II. De quodam presbytero excaecato et de excommunicatis interrogatio synodalis.
- III. Responsio regis et de excommunicatis sententia universalis. 5
- IV. De iniuria et contumelia, quod absit, presbiterorum.
- V. Quali poenitentia subiacerere debeat, qui presbyterum voluntarie morti tradiderit.
- VI.^d De eo, qui evaginato gladio atrium ecclesiae intraverit.
- VIIe De his, qui res ecclesiae, sive interiores sive exteriores, rapiunt. 10
- VIII. De his, qui contemnunt bannum ab episcopis inpositum.
- IX. De eo, si episcopus ecclesiasticum et comes saeculare placitum una die condixerint.
- X. Ut episcopus non deponatur, nisi a XII episcopis, presbyter a VI, diaconus a tribus. 15
- XI. Si quis clericus homicidium fecerit, ab ordine cessare debet.
- XII. Ut praeter pascha et pentecosten baptisma non celebretur excepta necessitate periclitantium.
- XIII.^f De decimis.^g
- XIV.^f De decimis antiquarum et noviter consecratarum ecclesiarum. 20
- XV.^f De sepultura mortuorum.
- XVI. Ut sepulturam morientium nemo vendat.
- XVII. Ut nullus laicus in ecclesia sepeliatur.
- XVIII. De vasculis, quibus mysteria sacra conficiuntur.
- XIX.^h Ne in calice aut vinum solum aut aqua sola offeratur. 25
- XX.^h De iniuria clericorum.
- XXI.^h De querimonia inter presbyterum et laicum.
- XXII.^h De eo, si quis liber aliqua crimine infamatur.
- XXIII.ⁱ De his, qui velatas Deo consecratas in coniugium duxerint.
- XXIV. De virgine ante XII annos velata non consentiente patrono, sub cuius 30 erat patrocinio.
- XXV. De viduis velatis.
- XXVI. De monachis regulariter exeuntibus sive fuga regularis disciplinae elapsis.
- XXVII. De clericis, qui semel in clero deputati sunt.
- XXVIII. Ut nullus episcopus alterius ministrum ecclesiasticum sollicitet. 35
- XXIX. Ut nullum servum ante perfectam libertatem episcopus ordinare praesumat.
- XXX. De eo, si quis ab apostolico falsam detulerit epistolam.
- XXXI. De furibus et latronibus.
- XXXII. De ecclesia a compluribus coheredibus obsessa.
- XXXIII. De claudis et aliqua parte corporis minutis, si sacro ordini possint adiungi. 40
- XXXIV. De eo, si quis in hoste contra paganos interficit captivos christianos.
- XXXV. Ut nullus comes nullusque iudex diebus festis vel dominicis seu ieiuniorum aut quadragesimae placitum habere praesumat et ut nullus poenitens illo veniat.

a) Decreta et capitula concilii Triburiensis 5. b) eiusdem concilii 2, in quo index titulorum 45 sequitur epistolam praelocutivam. c) Rubricas insequentes, quamquam opus librarii putandae sunt, tamen contextui praeponimus, cum singula capitula celerius ope illorum reperiri possint. d) XXII add. 3 in marg. e) XVII item 3. f) XXIII. XXIII. XXV item 3. g) De eodem add. 2. h) XXVI. VI. VII. XXVII. item 3. i) XXII — in (p. 214, lin. 4) des. in 2 uno folio exciso.

- XXXVI. De eo, si duo fratres simul arborem succiderint et cadente arbore unus 895.
eorum interfectus fuerit.
- XXXVII. De muliere, cuius infans aliquo casu propter negligentiam eius moritur.
- XXXVIII. Si quis liber libertam duxerit, ulterius habere debet.
- 5 XXXIX. Si quis alienigenam in matrimonium duxerit, habere debet.
- XL. De eo, quod quidam uxorem alterius vivente eo constupravit et insuper
iuramento confirmavit eo moriente coniugem eam accipere.
- XLI. De eo, si quis duxerit uxorem et concumbere non valens cum ea frater
eius clam violaverit illam.
- 10 XLII. Si quis de uno in alium transmigrat episcopatum et consanguineam suam
polluerit vel aliquod crimen commiserit.
- XLIII. Si quis cum qualibet fornicatus fuerit et eo nesciente filius eius vel frater
inseius violaverit illam.
- XLIV. Si quis cum aliqua^k fornicatus fuerit et frater eius ignarus duxerit
15 illam uxorem.
- XLV. Si quis cum duabus sororibus fuerit pollutus.
- XLVI. Si cuius uxor constuprata fuerit et propterea maritus perdere illam machi-
naverit.
- XLVII. Si quis spiritalem habet compatrem, cuius uxor commater non est, eo
20 defuncto eius viduam licet ei ducere uxorem.
- XLVIII. De eo, si quis suae spiritualis commatris filiam duxerit uxorem.
- XLIX. De his, qui in adulterio filios genuerunt, ut omnino separentur.
- L. De eo, si quis aliquem per inlusionem a recta fide subverterit vel per-
diderit, ut dupliciter puniatur.
- 25 LI. De eo, si quis cum uxore alterius vivente eo fornicatus fuerit.
- LII. De homicidiis non sponte commissis.
- LIII. De eo, si quis filium suum non sponte, sed casu contingente occiderit.
- LIV. De his, qui voluntarie homicidium fecerint.
- LV. De poenitentia XL dierum.
- 30 LVI. Post XL dies poenitentia primi anni.
- LVII. Poenitentia secundi et tertii anni.
- LVIII. Poenitentia quarti, quinti, sexti et septimi anni.

A (Prolog. formae vulgatae).

35 Incipit^{*1} epistola praeeloquutiva
sequentium capitulorum.

Cum^m constet omnibus divinam legem
tractantibus post evangelia et limpidissima
novi testamenti fluentia beatorum canonibus
apostolorum² et sanctorum patrum apud
40 Niceam³ Bithiniae congregatorum consti-
tutis nec non et apostolicorum Romanae

B (Prolog. Collectionis Diess.).

Incipit synodus^a apud Triburas
habita.

Cum in nomine sancte et individue tri-
nitatis gloriosissimus rex Arnolfus anno
incarnationis Domini DCCCXCV, anno
vero regni eius VIII, indictione XIII,
sub die II. Non. Mai. inspirante benigni
Ihesu clementia et primatum suorum hu-

*) In cod. Paris. haec verba praemissa sunt: Haec capitula instituta sunt ad Triburiam ab epi-
scopis XXII, quos fecit convenire Arnolfus rex anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi DCCCXCV,
anno regni sui VIII, indictione XIII, sub die II. Non. Mai. De quodam presbitero excaecato et de
45 excommunicatis sinodalis interrogatio.

A. k) qualibet 1. 3.

l) Incipit epistola Triburiensis concilii 2.

m) Dum constat 4.

B. a) syndus Diess.

2) Cfr. Can. apost. c. 45. 46, Mansi I, col. 56.

3) Conc. Nic. c. 12. 19? Mansi II, col. 681 sq.

895.

A.

sedis pontificum decretis satisⁿ occurrisset, restitisse et obpugnasseⁿ, sive hereticis, sive scismaticis et omnibus verae fidei obpugnantibus regulis^o, sed antiquus serpens^p, qui dicitur diabolus et Satanas, inimicus humani generis, nova venena malitiae suae dulci poculo sancti Spiritus admiscere et bono semini sancti evangelii zizania suae pravitate et profanae iniquitatis subseminare^q non desinit, sicut in Mattheo, cum bonae messi zizania fuissent inserta, scriptum est: 'Inimicus⁴ homo hoc fecit', et de eius satellitibus sub squamarum specie in Iob perhibetur: 'Una^r uni coniungitur, et ne^s spiraculum quidem incedit^t per eas': unde necesse est eius perversissimis machinationibus et satellitum suorum insecutionibus ex authentica potestate contraire et novum paradigma verae assertionis obponere.

Quapropter rex regum, cuius 'regnum⁷', ut psalmista canit, 'regnum est omnium saeculorum', omnibus ecclesiasticae sublimitatis ordinibus nec non et secularis potentiae dignitatibus novum principem Arnolfum^u regem pacifico ordine perpetuae tranquillitatis praeferre dignatus est, cuius cor sancti Spiritus ardore inflammare et zelo divini amoris voluit accendere, ut totus cognoscat mundus non ab homine neque per hominem, sed per ipsum Dominum eum esse electum. Considerans enim idem sapientissimus rex profundae mentis intuitu abundantem in se sancti Spiritus gratiam, quia, quos repleverit, ardentem in se, pariter et loquentes facit de se, anno incarnationis Jesu Christi Domini nostri DCCCXCV^v, regni vero sui VIII^w, indictione XIII^w, mense Maio,

B.

mili devotione instinctus^b placitum apud Triburas haberi decrevisset, ut rex sapientissimus inter ceteras regni sui dispositiones synodalia iura maluit ibidem retineri, 5 quatenus divina religatione et humana Dei miseratione tractarentur honeste atque utraque pars, tam^{b*} populi quam clerici, concordia sanctimonia christianae statutum reverentiae pertractando excolerent. Cuius 10 rei sollertiam per prudentissimi Hathonis, sanctae videlicet Mogontiae sedis archiepiscopi prudentiam gubernari decrevit et statuit cum sedentibus sanctissimis episcopis id est⁵:

Heremanno sanctae Agripinensis aeccliesiae archiepiscopo,

Ratphtone sacrae Treverensis sedis archiepiscopo,

Salomone Constantiensis aeccliesiae episcopo, 20

Adelberone Augustitudunensis^c aeccliesiae episcopo,

Erchanbaldo Ethstetensis aeccliesiae episcopo, 25

Thieteloho Vagionensis aeccliesiae episcopo, Cotedancho Spirensis aeccliesiae episcopo, Baldrammo Argentinensis aeccliesiae episcopo,

Ingrimo Basiliensis aeccliesiae episcopo, 30

Tutone Radasponensis aeccliesiae episcopo, Ruodhario^d Curiensis aeccliesiae episcopo, Waldone Frisingensis aeccliesiae episcopo, Ruadolfo Wirziburgensis aeccliesiae episcopo,

Sigimundo Halvarastetensis aeccliesiae episcopo, 35

Wicperto Hiltineschinensis aeccliesiae episcopo,

Bisone Paderbrunnensis aeccliesiae episcopo, 40

A. n) satis . . . obpugnasse hoc loco des. in 4, sed suppl. infra post obpugnantibus. o) regulas 5, Paris. p) hostis 4. q) superseminare 1—4. r) sequaces illius, videlicet diaboli, quo nulla inter se discordia divisi sunt in bonorum nece, gravius glomerantur add. 2—4, postea autem delet. in 2; glossa marg. in 1. s) nec 1—4. t) incidit 1—4; hic explicit Paris. u) Arnulfum 3. v) corr. DCCCXCVI. 1. w) corr. VIII. XIII. 1.

B. b) ita correxi; instinctu Diess.; om. Phillips. b*) quam Diess. c) ita Diess. pro Augustensis vel Augustidunensis. d) ita Diess.; Ruodharto Phill.

4) Matth. 13,28. 5) Cfr. infra subscriptiones episcoporum. 6) Job 41,7. 7) Psalm. 144,13. 8) Ruodharius iam a. 887. mortuus erat; episcopatum Curiensem hoc tempore infra nominatus Theodulfus tenuit; cfr. Phillips l. c. p. 717.

A.

eiusdem sancti Spiritus instinctu et primatum suorum consultu venit in villam regiam, videlicet Triburiam in terra Francorum consistentem, cum episcopis infra^x conscriptis, abbatibus, comitibus et omnibus regni sui principibus nec non convenientibus ecclesiasticorum et saecularium innumeris turbis; quatinus infatigabili perseverantia divina et humana tractarentur atque emergentia mala comprimerentur, ut eo liberius sancta Dei ecclesia suo potiretur honore. Cum autem sapientissimus rex concilium sacrum continuari decrevisset, placuit sibi et universo clero, ut peracto triduo ieiunio, laetaniis et orationibus super se de coelis promissum invitarent adiutorium, sicut ipse salvator ascendens in caelum discipulis suis promisit dicens: 'Ecce¹⁴ ego vobiscum sum omnibus diebus^y usque ad consummationem saeculi'; ut futura concilia in ipso inchoarentur et per ipsum finirentur, qui est initium et finis¹⁵ et^z supplementum legis, ut apostolus Romanis scribens ait: 'Finis¹⁶ enim legis Christus ad iustitiam omni credenti'. Quo peracto pergens¹⁷ ad palatium regale sedit solium indutus veste splendidissima, quam texit sapientia, repletus est prudentia, erectus et potentia, pro sua magnitudine stipatus multitudine¹⁷, tractans *ИПАКТИХ* de statu regni et *ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ* de ordine et stabilitate ecclesiarum Christi, et¹⁷ qualiter boni quiete viverent, et mali inulte non peccarent¹⁷.

Interim^a episcoporum sacer conventus in basilica praedictae villae post com-

B.

895.

Truogone Mimidensis aecclesiae episcopo, Engilmaro Osneburgensis aecclesiae episcopo,

Wicperto⁹ Wardenensis aecclesiae¹⁰ episcopo,

Wolfhelmo Muntgarduvirensis^e aecclesiae¹¹ episcopo,

Vodebaldo^e Taventrensensis aecclesiae¹² episcopo,

Adalgario Bremensis aecclesiae episcopo, Francone Trugrensensis aecclesiae¹³ episcopo, Dedone Wirdunensis aecclesiae episcopo, Ruadperto Metensis aecclesiae episcopo.

Porro cum eorum unanimitas de aecclesiastico iure diligenti conamine invigilaret, placuit omnibus, ut ad fidelem sanctae matris aecclesiae filium, principem utique regni transmitteretur atque ab eo fideliter investigaretur, quali benignitate, quicquid ipsi iuxta canonicas sanctiones ventilent, corroborare dignaretur, mandantes*, si

*) *Tertiam formam mandati episcoporum ad Arnulfum directi praebere mihi videntur codd. Col., Monac. 3853. 6245. 6241. hoc insequenti capitulo*¹⁸: Si^f domni principis auribus complacuerit, ut calumnia in presbyteros peracta iuxta synodalia determinetur pleniter statuta, hoc idem et episcoporum iudicio placet^g secundum potestatem ipsorum definire, id est, ut canonica feriantur sententia hi, qui timorem Domini postponentes in ministros suos grassare praesumunt. Quodsi vero pietati illius iuxta capitula regum, ubi eorum provisio misericorditer in offensis pecuniae quantitatem^h interposuit, pro levigatione scilicet poenitentiae, placuerit, ut praefatae res determinentur, episcoporum quoque id iudicio diffiniri eis conplacuit.

A. x) in fine libelli *add.* 4; *glossa marg.* in 1. 2, *interlin.* in 3. y) suae vitae *add.* 4. z) cui sit laus et gloria per infinita saeculorum saecula *perg.* 4, *om. rell.*; *cfr. infra p.* 213, *lin.* 41. a) *In-* 40 *terdum* 1-3.

B. e) Muntgarduvirensis... Vodebaldo *om. Phill.* f) Item synodus Liutberti apud Mogontiam *rubr. in Col.*; Item apud Magontiam sinodus Liutperti *rubr. in Monac.* 3853; De his, qui presbyteros fatigare praesumunt *rubr. in Monac.* 6245. 6241. g) *om. Monac.* 6245. 6241. h) qualitatem *Monac.* 3853.

9) *Nomina* Wicperti, Wolfhelmi, Vodebaldi, Franconis *infra* in subscriptionibus desiderantur; 45 *cfr. quae exposui in 'NA.' XVII, p.* 71, *not.* 1. 10) Verden. 11) Münster. 12) Derenter. 13) Tongern. 14) *Matth.* 28, 20. 15) *Cfr. Apoc.* 21, 6: Ego sum Alpha et Omega, initium et finis. 16) *Rom.* 10, 4. 17) *Verba*: pergens ad palatium... stipatus multitudine; et qualiter... peccarent; honorificentissime infulati... prudentia praediti *rythmice conscripta esse demonstravit Dünmler, De Arnulfo rege p.* 117. 18) *De ratione, quae est inter hoc caput et prologum spurii* 50 *Capitularis ap. Theod. tom. I, p.* 360, *cfr. Phillips l. c. p.* 759 *sqq.*

895.

A.

munes orationes et preces finitas honorificentissime¹⁷ infulati, pontificalibus sedibus suffulti, mentibus serenati, prudentia praediti¹⁷ sacrosanctum ingressi sunt synodale colloquium. Inter alia namque, quibus divina et humana tractaturi erant, communi voto et pari consensu de collegio sanctorum sacerdotum gnaros et idoneos direxerunt mediatores ad praefatum pium regem inquirentes, quo studio vel quali benignitate secundum sapientiam et possibilitatem ab ipso Deo sibi datam ecclesiam Christi illi per regalem potestatem et ipsis per sacerdotalem eminentiam commissam defendere et ministerium illorum amplificare et sublimare dignaretur; proponentes ei propriam regis eminentiam, id est, ut misericordia et modestia omnes praecellat et non secundum personam iudicet atque iuxta Salomonem²⁰ iustitiam, iudicium et aequitatem diligat; addentes insuper sacrarum exempla literarum, quibus sapientia alumnos suis laribus^b educatos instruens, ait: 'Meum²¹ est consilium et aequitas, mea prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant et legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, et potentes decernunt iustitiam'; et item: 'Rex²², qui iudicat in veritate^c, tronus eius in aeternum firmabitur'; praeficientes etiam ei institutiones Martini episcopi ad Mironem regem, quibus eum ad honestatem vitae et pietatem morum ordine rationis instituens ait: 'Prudentis²³ proprium est, examinare consilia', atque subiunxit: 'Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur. Praesentia ordina, futura praevide, praeterita recordare', et 'sermo tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur,

B.

iuxta sanctorum instituta patrum integriterⁱ illi placuisset aut secundum capitularia regum, quae inter eos discutienda afforent, diffiniri^k, prona intentione eos iussionibus^l illius oboedire. Quibus¹⁹ rex, superno lumine illustratus et zelo divini honoris animatus, ut pater et dominus remisit se corpore et animo paratissimum aecclesiarum rerum auxiliatorem, aequem^m defensorem vindicemque in rebelles, qui eorum saluberrimis non adquiescerent monitis, adeo ut, si quaelibet persona in regno suo episcoporum excommunicatione pro malefactis palatino diu careretⁿ examine^o, aut a potestatibus^p regni sui capta regiis aspectibus praesentaretur aut, si se defendere niteretur, absque interdictu occideretur, constrectis insuper parentibus eius, ne aliquam super hoc faidam allevare praesumant. Ad haec sanctorum coetus sacerdotum cum adstanti clero in venerationem^q regis se humilians per alta^r voce^r 'Te Deum laudamus' sonantibus campanis, lacrimantibus quam plurimis in finem usque decantavit; dictaque oratione, tam pro serenissimi regis incolomitate, quam etiam pro fratribus gloriosam maiestatem trinitatis conlaudabant, qui eis tam mitem et strenuum contulit regni tutorem, residentesque capitula^s subternixa promulgarunt et titulaverunt. Accessit ad haec regiae dignitati honorabilissima iocunditas. Nam cum die altera aecclesiam, in qua sinodus habebatur, ad audiendam missam intraret, hac psallentium voce omnipotens eum Dominus redimere dignatus est, ut per totam basilicam resonaret gloria et iubilatio in laudem nominis Domini. Sicque per caetera missalia officia cum divinis laudibus regis

A. b) laboribus 5. c) pauperes add. Bibl.

B. i) ita Diess.; integrum legi vult Phill. k) diffinire Phill. l) iussione id. m) ita Diess.; atque legendum esse censent Phill., Waitz, VG. V², p. 32, not. 1. n) caret Diess. o) exanimi Phill. p) ita emend. Phill.; potestatrius Diess., quod correctum videtur ex potestate. q) veneratione Phill. 45
r) ita Diess. s) ita corr. Phill.; capitula Diess.

19) Quae sequuntur summam partim prologi longioris, partim capitis tertii repetunt. 20) Cfr. Prov. 1, 3; 2, 9. 21) Prov. 8, 14—16. 22) Ibid. 29, 14. 23) Martini Dumiensis Formula honestae vitae c. 1, Galland, Biblioth. patr. XII, p. 275.

A.

aut praecipiat'. Quibus rex theologiam quasi ab alto disserentibus ab augusta mentis suae sede — quia, ut sapientia ait, 5 'cor²⁵ regum inscrutabile est' — archanum mysterii sui revelans in haec verba prorupit: O pastores ecclesiarum Christi et clarissima lumina mundi, agite, quae vobis inposita est, curam pastorem; et, iuxta 10 apostolum, 'instat²⁶ oportune inopportune, arguite, obsecrate, increpate in omni patientia et doctrina', ut vigili cura et admonitione sedula oves Christi ad caulas aeternae vitae introducere mereamini. Habetis me omnibus ecclesiae Christi adversantibus et vestro sacerdotali ministerio renitentibus obpositissimum bellatorem, quia, ut apostolus Romanis scribit^d, 'in²⁷ his omnibus^e superamus propter eum, qui 20 dilexit nos', et item 'si²⁸ Deus pro nobis, quis contra nos? certus²⁹ sum enim, quia neque mors neque vita neque instantia neque futura neque ulla creatura poterit nos separare a caritate Dei' et unanimitate sancta, beatissimi patres.

Gratulantes igitur beati, qui missi sunt, sacerdotes, congregantibus quibusdam 25 optimatibus de trono regis causa iustae legationis et verae unanimatis ad sanctam synodum directis, reversi sunt ad eos, qui miserant illos. Perambulantes igitur et sacrum conventum inrumpentes, rite et laudabiliter, quae iniuncta sunt, exponentes et ecclesiam illic congregatam consolatoria responsione laetificantes siluerunt, et quid deinceps acturi essent, taciti expectare coeperunt. Exsurgentes igitur de sedibus 30 suis reverentissimi patres, cum asstanti clero ter quaterque proclamantes et divinae maiestati supplicantes: 'Exaudi Christe, Arnolfo magno regi vita' et sonantibus campanis 'Te Deum laudamus' concinentibus cunctis, glorificantes et Iesum Christum conlaudantes, qui in servis suis consolabitur, qui ecclesiae suae sanctae tam pium et mitem consolatorem tamque strenuum adiutorem ad honorem nominis sui con- 35 donare dignatus est, et peractis divinae maiestati precibus inclinantes se coram pii principis asstantibus missis, gratificantes et magno principi laudes debitas persolventes; deinde recto ordine consederunt, et praevio sancto Spiritu quaedam capitula magis necessaria ex canonicis institutionibus subscripserunt, errata³⁰ corrigere, superflua abscidere, recta via regia coartare. Post haec prudentissimus rex regnorum 40 sacrosanctis divinae religionis interfuit mysteriis et sancti patres secretis palatinis. Et concordia erat in cunctis ad laudem Iesu Christi domini nostri, cui sit laus et gloria per infinita seculorum secula.

Explicit^f epistola.

A. d) scripsit 1. 2. e) om. 1. 3. f) Finit epistola Triburiensis concilii. Incipiunt capitula eiusdem 45 concilii 2; cfr. supra p. 208, not. b.

B.

895.

honorificentia intonuit, acsi pro defensione promissa sanctae Dei aecclesiae iudex iustus praesenti futuroque seculo eum coronare misericorditer repromitteret.**

**) In cod. Cat. hic praemissus est prologus²⁴: Anno incarnationis Domini DCCCXCV sedente ad Triburiam oppidum glorioso rege Arnulfo congregati sunt episcopi numero XXVI cum abbatibus monasteriorum. Quos idem gloriosus rex ecclesiastica iura tractare precepit seque devotissimum adiutorem promisit ad restituenda seu canonum decreta seu decreta progenitorum suorum, quae in capitulari eorum continentur, in quocumque ea cognoscerent infirmari. Contra plerosque etiam seculares, qui episcopalem auctoritatem inminuere temptabant, episcopis et sancte synodo vigore regio favebat. Et promulgata sunt et ab ipso probata capitula, quae infra digesta sunt.

24) Seckel, l. c. s. fine, non immerito demonstravit verba illa, quae Regino in suo chronico de concilio Triburiensi facit et quae supra p. 196 allegata sunt, partim hinc sumpta esse. 25) Prov. 25, 3.

26) 2. Timoth. 4, 2. 27) Rom. 8, 37. 28) Ibid. 8, 31. 29) Ibid. 8, 38. 39. 30) Cfr. quae exposui in 'NA' XVII, p. 68, not. 1.

895. Caput 1. Communis oratio pro concordia tam cleri, quam populi. Post ingressum sancti et synodalis colloquii, e coelis divinum implorabant auxilium, ut Deus omnipotens, qui David canente 'inhabitare³¹ facit unanimes in domo', et 'dabit³² virtutem et fortitudinem plebi suae' in domo sua, in sancta^a videlicet ecclesia, clerum et populum unanimes dignaretur cohibere, virtutem et fortitudinem dare, ut in nullo dissiderent, sed^b, quae agenda sunt, rite et laudabiliter discernere^b, quatenus rationabilia meditantes et dictis concordarent et factis.

Cap. 2. De quodam presbytero excaecato, et de excommunicatis interrogatio synodalis. Cum haec pro unitate tam cleri, quam populi tractarentur, quidam presbyter venit medius, a quodam laico excaecatus, eiusdem criminis, propter quod caecus fuerat effectus^a, liberrimus, ut testatur episcopus, in cuius sancta synodo post excaecationem coram positus securus est factus^b. Quapropter idem episcopus praecepit, ut veniret laicus et de tam nefando scelere satisfactionem procuraret agere. Qui nequaquam consensit, sed communem episcoporum synodum appellavit. Perpendentes episcopi lamentationem Hieremiae³³ impleri, aurum obscurari, lapides sanctuarii ab hostibus destrui et iterum in membris suis Christum crucifigi, suspirantes et compassibiliter ingemiscientes, vicariis pro se et sancto clero transmissis, proclamantes et pium ecclesiarum defensorem appellantes atque consilium postulantes, quid statuere dignaretur pro talibus et similibus, qui pro diversis erratibus et certis criminibus sunt incorrigibiles et iusto anathemate, mucrone apostolici sermonis, absci- duntur, quo ait: 'Tradite³⁴ huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini', et iterum: 'Cum³⁵ huiusmodi nec cibum sumere', sed tamen indurante diabolo, quamvis excommunicentur, ad poenitendum non emolliuntur, sed, sicut scriptum est: 'Impius³⁶, cum in profundum peccatorum venerit, contemnit', profundum peccatorum intuentes et in desperationem proruentes, 'et³⁷ erit novissimus error peior priore'; mittentes etiam ei contra eos scripta instituta canonica: in canonibus sanctorum apostolorum cap. XI: 'Quod³⁸ cum excommunicatis non sit orandum'; in Niceno magno concilio cap. V: 'Qui³⁹ suo peccaverunt evidenter episcopo, excommunicati rationabiliter ab omnibus estimentur'; in Antioceno sancto concilio cap. II: 'Ut⁴⁰, si quis episcopus aut presbyter aut diaconus seu^c quilibet ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste communione privetur, tamquam qui regulam confundat ecclesiae'; in epistola Calisti papae: 'Ut⁴¹ nemo cum eis in oratione aut cibo vel potu aut osculo communicet nec eis "Ave" dicat'.

Cap. 3. Responsio regis, et de excommunicatis sententia universalis. Nos igitur, quibus cura regni et sollicitudo ecclesiarum Christi commissa est, aliter regnum et imperium iure ecclesiastico regere et gubernare non possu-

(3a.)

Conquesti^{a42} sunt quidam^b de quibusdam malefactoribus, quorum tam nimia improbitas est, ut admonitionem sacerdotum non curent, bannum episcoporum contempnant, ad synodum^c semel, bis, ter aut

1. a) Incipit iterum 2. b) sed ... discernere in marg. add. 1; om. 5.

2. a) effectus ... quin[quennio], infra p. 217, lin. 4, des. in 4, foliis duobus deperditis. b) ille presbyter add. 3; glossa interlin. in 1. c) sed communicare quilibet 5.

3a. Cfr. Tab. III, supra p. 202 sqq., nr. 4. a) Item de malefactoribus. Ex concilio Triburiensi cap. VIII. rubr. ap. Reg. b) om. Cat. c) synod. ter quaterque Reg.

31) Psalm. 67, 7.

32) Ibid. 67, 36.

33) Hierem. Thren. 4, 1.

34) 1. Corinth. 5, 5.

35) Ibid. 5, 11.

36) Prov. 18, 3.

37) Matth. 27, 64.

38) Can. apost. c. 11, inscript., Mansi I, col. 49.

39) Conc. Nic. c. 5, Mansi II, col. 679.

40) Conc. Antioc. c. 2, l. c. col. 1321sq.

41) Pseudo-Calixtus c. 10, Decretal. Pseudo-Isidor. ed. Hinschius p. 138.

42) Hoc capitulum ope

capitulum 3. 8. compositum est.

mus, nisi hos, qui 'ecclesiam⁴³ Christi non habentem', ut apostolus ait, 'maculam neque rugam' conturbant, zelo fidei persequamur. De quo rex David testatur: 5 'Nonne⁴⁵, qui oderunt te, Deus^a, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio^b oderam illos^c, inimici facti sunt mihi'; et cum evangelium legeretur, audivimus: 'Si⁴⁶ te non audierit, sit tibi, 10 sicut ethnicus et publicanus', et alibi: 'Qui⁴⁷ percutit malos in eo, quod mali sunt, minister Domini est'. Idecirco non potentiam ostendentes, sed iustitiam exhibentes praecipimus et auctoritate nostra in- iungimus omnibus regni nostri comitibus⁴⁸, postquam ab episcopis anathemate ex- 15 communicationis percelluntur et tamen ad poenitendum non inclinantur, ut ab ipsis comprehendantur et ante nos perferantur, ut, qui divina iudicia non verentur, humana sententia feriantur, unde per quendam sapientem dictum est: 'Rex⁴⁹, qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo'. Si enim tam rebelles extiterint, ut comprehendentibus repugnare studuerint et in tali temeritate interfecti fuerint, iudicio 20 episcoporum interfecto nullam inponatur poenitentia, et praecepto nostro weregeldi nulla ab eis extorqueatur compositio constringanturque proximi et eorum cognati cum iuramento, ne in illis eos vindicent, sed pacem ad eos et concordiam servent⁵⁰.

Cap^a. 4. De iniuria et contumelia, quod absit, presbyterorum.

25 Si quis presbyter, quod^b absit, quia sacerdos altissimi Dei^c est^b, vulneratus vel quibuslibet iniuriis et contumeliis dehon- nestatus evaserit et supervixerit, tota com- positio⁵¹ persolvatur^d presbytero^e. Si au- 30 tem articulo^e mortis praeventus obierit,

(4a.)

Presbyter^a vulneratus^b aut caesus si mortem evaserit, tota^b compositio cedat presbytero; si vero mortuus fuerit, compositio^c in tres dividatur portiones; id est: altari, cui presbyter deserviebat, pars una, altera episcopo, tertia parentibus presbyteri solvatur.

3. a) Domine *Stuttg.* b) Perfecto odio odisse est et (pro ad) quod facti sunt diligere et quod faciunt increpare, mores pravorum premere, vitae prodesse *add. Stuttg.* (*cfr. Libelli de lite I, p. 378*); *glossa marg. in 1—3, quae ad verbum concordat cum Synod. Mett. 859, c. 8, infra edita.* c) et *add. Bibl.*

3a. d) pro nihilo ducant *id.* e) *om. Cat.* f) iaceantque *id.*

35 4. a) *rubr. om. Monac. 3853, St. Crucis*; Hilarii papae *rubr. in Monac. 14628.* b) quod ... est *om. Monac. 14628.* c) *om. Monac. 3853, St. Crucis.* d) solvatur *Monac. 14628.* e) Si vero in atrio ecclesiae aliquid ex istis presbytero factum fuerit (*p. 216, lin. 5 sqq.*), sive vivo sive mortuo similiter compositio solvatur presbytero. Eiusdem Hilarii papae. Si quis presbyter vulneratus et articulo *perg. id.*

40 4a. *Cfr. Tab. III, nr. 5. 6.* a) Cap. II. *praemittit Diess.*; Item apud Triburias *rubr. in Col., Monac. 3853*; De compositione presbyteri, si occisus fuerit. Ex eodem (*sc. concilio Triburiensi*) *rubr. ap. Reg., Monac. 5541.* b) calumniatus, si spassaverit, tota *Diess., Col., Monac.* c) calumniantis *add. iud.*

43) *Ephes. 5, 27.*

44) *Cfr. Anseg. II, c. 23, tom. I, p. 419.*

45) *Psalm. 138, 21. 22.*

46) *Matth. 18, 17.*

47) *Haec verba ita quidem in Biblia vulgata non leguntur; cfr. vero Rom. 13, 4:*

48) *Cfr. Widonis Cap. legib. add. 891, supra p. 107 c. 1.* 49) *Prov. 20, 8.*

50) *Cfr. Cap. Karlomanni 884, infra nr. 287, c. 10.*

51) *I. e: illae duae partes, quas laesus accepit, et tertia pars vel fredus, qui secundum legem regi solvendus erat; cfr. Brunner RG. I, p. 164 sq; II, p. 621 sqq.*

895. *precium weregeldi*^{f52} tripartita partiatur divisione; id est: altari, cui ordinatus fuerat^g, pars una, episcopo, in cuius diocesi erat, altera^{h53}, tertia parentibus, de quibus ortus fuerat. Si vero in atrio ecclesiae aliquid ex istis presbytero factum fuerit, supra dicto modo presbyteroⁱ, et pro presbytero^k solvatur. Sed quia, ut Hilarius papa omnibus episcopis per diversas provincias in epistola sua scribit, 'iniuria⁵⁴ sacerdotum et^l ecclesiarum^l sacrilegium est^m', sacrilegium in atrio factum altari et domino eiusdem loci persolvatur. Sacerdotes enim non sunt lacerandi, sed potius coronandiⁿ, quia de his ecclesiasticus liber loquitur dicens: 'In⁵⁷ tota anima tua time Dominum^o, et sacerdotes illius sanctifica, et ministros eius non derelinquas, et honorifica sacerdotem'; et Isidorus: 'His⁵⁸ enim, sicut et episcopis, dispensatio mysteriorum Dei commissa est. Praesunt enim ecclesiae Christi, et in confessione^p divini corporis et sanguinis consortes cum^q episcopis sunt^q, similiter et in doctrina populorum et in officio praedicandi'.

(4b.)

Si^a in atrio ecclesiae quislibet iniuriaverit aliquem presbyterorum vel ibidem aliquod sacrilegium perpetraverit, altari, cuiuscumque personae fuerit ecclesia, et domino^b componatur.

(4c.)

Si^a quis in ecclesia clericum fuste vel^b gladio percusserit, ut sanguis exeat^c, vel de ictu^d sine effusione^e sanguinis, secundum quod in capitulari scriptum⁵⁵ est, componatur, id est: in triplo secundum suam compositionem.

(4d.)

Ut^{a56} si qua in ipsos clericos vel in¹⁵ ecclesias perpetrata fuerint, id est: si quis clericum spoliaverit^b aut^c vulneraverit vel quippiam^d huiusmodi iniuriarum egerit^d, decimas ecclesiae tulerit vel retinuerit et^e cetera huiusmodi^e, si^f non prius per secularem potentiam digne vindicatum fuerit^f, episcopus ad suum^g iudicium illos malefactores vocet et digne emendet⁵⁹.

*) *Reg., Monac. add.*: si contempserint venire, excommunicentur.

25

4. f) eius *add. id.* g) est *id.* h) pars una par. de quib. ort. fuerat tertia; iniurgia enim sacerdotum (*lin. 11*) *id., med. des.* i) si vivat *glossa interlin. in 1—3.* k) si occisus sit *item.* l) *om. Monac. 14628.* m) sacrarum rerum ablatio vel pollutio sacrilegium est *add. 3; sacrilegium est sacrarum rerum etc. glossa marg. in 1. 2; sacrarum rerum ablatio. Sacerdotes Monac. 14628.* n) *Explic. Monac. 14628.* o) Deum 1—3, *Monac., St. Crucis.* p) *ita codd.; consecratione legi vult Cochl. 30 sec. Isidorum.* q) *ita Isid.; cum episcopis om. sunt 1—3, Monac., St. Crucis; sunt episcopis 5.*
4b. *Cfr. Tab. III, nr. 7.* a) *Cap. III. praemittit Diess.; Item apud Triburias rubr. in. Col., Monac. 3853.* b) quod (cui *Monac.*) commissum est *add. Col., Monac.*
4c. *Cfr. Tab. III, nr. 8.* a) De pugna in ecclesia. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg.* b) aut *id.* c) *om. Cat.* d) *iectu corr. iactu id.* e) *sang. effus. iuxta Reg.* 35
4d. *Cfr. Tab. III, nr. 9.* a) Si quis clericum exspoliaverit. Ex concilio Triburiensi *rubr. ap. Reg.; Ex concilio Triburiensi. Si quis clericum Monac. 5541.* b) exspoliaverit *iid.* c) aut *vuln. om. Monac.* d) aliquam iniuriam fecerit *Reg., Monac.; aut add. Monac.* e) et ... huiusm. *om. iid.* f) si ... fuerit *om. Monac.* g) suam synodum *Reg., Monac.*

52) 600 solidorum; *Cap. legib. add. 803, tom. I, p. 113, c. 1.* 53) *Cfr. Capp. legib. add. 818. 40 819, l. c. p. 281, c. 2; Wilda, Strafrecht d. Germ. p. 528sq.* 54) *Haec Hilarii epistola non iam exstat; cfr. Jaffé, Reg. pontif. I², nr. 563.* 55) *Cfr. Anseg. IV, c. 14, tom. I, p. 438, ex quo nostrum caput excerptum videtur; cfr.: de ictu sine effusione sanguinis; in triplo secundum suam compositionem.* 56) *Cfr. c. 7, cuius summam auctor Collectionis Cat. in hoc capite cum summa capituli 4. coniungit.* 57) *Eccles. 7, 31—33.* 58) *Isidori de ecclesiast. offic. lib. II, c. 7, Opera ed. Arevalo, 45 VI, p. 425.* 59) *In Coll. Cat. nunc sequitur: Item scriptum est in concilio Toletano capitulo undecimo: Si quis de potentibus clericum aut quemlibet pauperiorem aut religiosum exspoliaverit, et mandaverit eum ad se venire episcopus, ut audiat, et contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes provinciae episcopos et quoscumque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur, donec audiat et reddat aliena; = Conc. Tolet. I, c. 11, Mansi III, col. 1000; cfr. Reg. II, 36 et Seckel l. c., 50 qui hoc caput partem concilii Triburiensis esse putat, et quae ipse exposui eodem loco.*

Cap. 5. Quali poenitentia subiacerere debeat, qui presbyterum volun- 895.
tarie morti tradiderit. Si quis sacerdotem non coactus, sed propria voluntate
seductus morti tradiderit, secundum sententiam apostolicorum et nostrorum moderni
temporis sacerdotum quinquennio^a plenissime^b castigatione poenitentiae subster-
natur; ita ut carnem⁶⁰ non manducet nec vinum bibat, ieiunet autem usque ad vesperam
exceptis dominicis^c et diebus festis; arma non portet, et ubicunque eat, pedibus incedat;
ecclesiam⁶¹ non intret, sed⁶² ante fores stet orans Deum^d puro corde, ut abluatur tanto
crimine. Expleto vero quinquennio introducente episcopo ingrediatur ecclesiam, nondum tamen
communicans, sed inter^e audientes stans. Et aliud quinquennium indulgentius introeat
indultum. Quo vero expleto cum decimi anni cursus fuerit finitus, gratia communicandi et
licentia concedatur ei equitandi. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per eb-
domadam, ut purificationis mereatur culmen.

Cap.* 6. De eo, qui evaginato (6a.)
gladio atrium ecclesiae intraverit. Si^a quis in atrio ecclesiae pugnare^b
15 Si quis temerarius atrium aecclisiae eva- incipit vel homicidium fecerit^c, quicquid
ginato gladio praesumptiose intraverit, pro immunitate violata emendandum est,
sacrilegium facit; et idcirco sacrilegium altari^d solvatur, cuiuscumque fuerit eccle-
in atrio Domini factum sacrilegii more sia illa.
altari et domino persolvatur^{b 63}. Dominus^c
20 dicit in evangelio: 'Omnes⁶⁴ enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt'; id
est: qui se ipsos vice talionis per peccatum in praesenti ulcisci desiderant, gladio
ipsius peccati in anima moriuntur; quanto magis is, qui sanctum^d atrium, quod Do-
minus sibi prae ceteris segregavit locis suae sanctae ecclesiae ad honorem, polluit
et temerarius irruperit, gladio peccati et iniquitatis suae mortuus iacuerit? Quapropter
25 opus est poenitentia^e, ut resurgat ad vitam, qui gustavit mortem^f.

Cap.* 7. De his, qui res ecclesiae, sive interiores, sive exteriores
rapiunt. Quicumque⁶⁵ timorem Domini postponentes et ecclesiastica iudicia non
verentes res ecclesiae rapiunt vel auferunt, ut in epistola Anacleti papae legitur,
sacrilegium faciunt. Papa dixit: 'Ergo⁶⁶ qui Christi pecunias et ecclesiae rapit,
30 aufert vel fraudat, homicida est atque homicida ante conspectum iudicis deputabitur;
qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur, qui autem pecuniam vel res
ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit'. Unde tanta auctoritate apostolicae sententiae
suffulti sancimus et unanimes iudicamus, ut res ecclesiae tripliciter componantur⁶⁷;
insuper vero bannus episcopalis exquiratur⁶⁸. Qui^a vero exteriores ecclesiae res rapiunt

35 *) Monac. 14628 priorem capituli partem hac forma praebet: Anacleti papae. Quicumque res
ecclesiae rapuerit vel aufert, apostolica auctoritate sancimus, ut, quicumque sit, qui Christi pecunias
rapit, aufert, fraudat, in conspectu Domini homicida est et sacrilegus; et easdem pecunias tripliciter
componat et bannum episcopo persolvere omnimodis conetur.

5. a) a litteris quennio incipit iterum 4. b) plenissimae castigationi 5. c) [domi]nicis . . .
40 ma[num], p. 220, lin. 9, des. in 2, tribus foliis excisis. d) Dominum 5. e) intra 5.

6. a) rubr. om. Monac. 3853, St. Crucis; In Antioceno concilio rubr. in Vindob., Bamberg; An-
tioceno concilio rubr. in Monac. 14628. b) Cetera des. in Monac. 14628. c) enim add. Monac.,
superscr. St. Crucis. d) ita 4, Monac., St. Crucis; secundum rell. e) e poenitentiae corr. 1;
penitentiae 4, Monac., St. Crucis. f) deest in 1, folio absciso.

45 6a. Cfr. Tab. III, nr. 10. 11. a) De pugna et homicidio in atrio ecclesiae. Ex concilio Triburiensi
rubr. ap. Reg.; Ex concilio Triburiensi rubr. in Monac. 5541; De emunitate aecclisiae. Ex concilio Triburiensi
cap. XXX. rubr. ap. Burch. b) pugnam committit aut Reg., Monac., Burch. c) facit id. d) altario id.

7. a) Anacleti papae. rubr. praemittit. Monac.

60) Conc. Wormat. 868, c. 26, Mansi XV, col. 874. 61) per quinquennii tempus add. id.

50 62) cum sacrarum orationum officia aut missarum solemnia celebrantur add. id. 63) Cfr. supra c. 4.

64) Matth. 26, 52. 65) Cfr. supra c. 4d. 66) Pseudo-Anacletus c. 14, l. c. p. 73. 67) Cfr.

Brunner, RG. II, p. 54. 68) Cfr. Wilda, l. c. p. 526sq.; Dove in 'Z. f. KR.' V (1865), p. 41.

895. vel fraudant, comite^b agente coerceantur, ut res ablatae^c legitime restituantur et componantur. Si vero^d comes non procuraverit^e vel non emendaverit, ab episcopo^f canonice constringantur^g, ut res restituantur.

Cap.* 8. De his, qui contemnunt bannum ab episcopis inpositum. Nemo contemnat neque^b transgrediatur^b bannum^c ab episcopis superpositum^d. Sciat^e 5 et abhorreat in^f epistola beati Clementis dictum contra se scriptum: 'Si⁶⁹ vobis episcopis^g non oboedierint omnes^h 70, tam maioresⁱ quam^k et^l inferioris ordinis^m atque reliqui populi, tribus et linguaeⁿ, non solum infames, sedⁿ et^o extorres a regno Dei et consortio fidelium^p a liminibus sanctae Deiⁿ ecclesiae alieni^q erunt'. Et^r audiat^s ipsum Dominum in evangelio dicentem: 'Qui⁷¹ vos audit, me audit, et^t qui vos 10 spernit, me spernit^u'. Quapropter nos^u evangelicam et apostolicam considerantes auctoritatem, non quaestum pecuniarum, sed lucrum quaerentes animarum statuimus et confirmamus, ut, si quis post hanc huius sancti^v concilii diffinitionem inventus fuerit, corrupisse bannum ab episcopis inpositum, XL dierum castigatione corripiatur, tantum^w in pane, sale et aqua. 15

Cap.* 9. De eo, si episcopus ecclesiasticum et comes saeculare placitum una die condixerint. Cum autem episcopus ecclesiam a domino Deo sibi commissam regens episcopatum circumeundo perrexerit et placitum canonice constitutum decreverit⁷² populumque sibi creditum illo invitaverit atque comes eadem die, sciens placitum ab episcopo condictum vel nesciens, placitum^b cum populo suum 20 condixerit et per bannum illuc venire praeceperit: placitum comitis omnes postponant⁷³, et comes ipse idemque populus post episcopum festine pergant, scientes se non illic seditiosa contentione decertare, sed pro fide catholica invigilare, non cumulum pecuniarum, sed lucrum congregare animarum. Unde in eadem beati Clementis epistola: 'Vestrum⁷⁴, qui legatione Domini fungimini, est docere populos. 25 Eorum vero est, vobis oboedire, ut Deo'; et in epistola Alexandri papae successoris Euaristi: 'Si⁷⁵ quis autem legationem vestram impedit, non unius, sed multorum profectum avertit. Et sicut multis nocet, ita a multis est arguendus. Et quia Dei causam impedit et statum ecclesiae conturbat, ideo a liminibus eius arceatur'.

*) In Monac. 14628 prior capituli pars hac forma exstat: Alexandri. [Cum^a] episcopus circuiendo 30 parrochiam sui episcopatus et placitum suum canonice constitutum populum sibi creditum illo adventurum decrevit et comes ipsa die sciens indictum placitum condixerit, cum bannito populo ad episcopi placitum veniat.

7. b) a comite coerc. id. c) om. id. d) non procuraverint vel non emendaverint pergit 5. e) procurat . . . emendat Monac. f) loci add. id. g) constringatur ut ecclesiae ablatae res id. 35

8. a) De transgressoribus banni episcopalis rubr. in Monac. 3853, St. Crucis, Paris; De banno episcopali concilii Niceni cap. VII. rubr. in Salisb.; Fructuosi episcopi rubr. in Monac. 14628. b) om. Salisb., Monac. 14628. c) ban. episcopi Monac. 3853; ban. episcopis St. Crucis. d) neque transgrediatur add. Salisb. e) unusquisque add. 1. f) sicut dicit sanctus Clemens: Ut si quis episcopis Monac. 14628. g) om. Salisb. h) omnes . . . linguae om. Monac. 14628. i) maioris 3. 4, Salisb. 40 Vindob. et Bamberg. c. 70, Ps.-Clem. k) quam et inf. om. 4. l) om. Monac. 3853, St. Crucis, Paris. m) clerici add. id. n) om. Monac. 14628. o) om. 4; etiam 5. p) sed add. Monac. 14628. q) fiant alieni id. r) Et si quis praedictum bannum corruperit, XL dies in pane, sale et aqua sit, om. rell., id. s) audiant Salisb. t) et . . . spernit om. id. u) vos Salisb.; et add. id., Monac. 3853, St. Crucis, Paris. v) om. Bamberg. w) om. id., Vindob. 45

9. a) om. Monac. b) plac. suum cum pop. cond. 3.

69) Pseudo-Clemens c. 57, l. c. p. 53. 70) omnes presbyteri, diaconi ac subdiaconi et reliqui clerici cuncti omnesque principes tam maioris ordinis quam et Ps.-Clem. 71) Luc. 10, 16.

72) Cfr. Dove l. c. IV (1864), p. 16 sqq. 73) Ibid. V, p. 11 sq. 74) Cfr. supra not. 69.

75) Pseudo-Alexander c. 13, l. c. p. 102.

Quapropter nullus^c comes nullusque iudex^d, nullus omnino in clericatu vel seculari 895. habitu constitutus legationem episcoporum impediat vel conturbare praesumat^e. Ut autem unanimitas et concordia sit inter episcopos et comites, placuit, ut, si quis episcopus domi residens conventum populi esse voluerit et comes nihilominus in
 5 ipsa eademque die placitum condixerit^f, effectum obtineat, qui prior indicaverat, salva tamen dignitate et potestate episcopi.

Cap. 10. Ut episcopus non deponatur, nisi a XII episcopis^a, presbyter a VI, diaconus a^a tribus^a. Statutum est in hac sancta et universali synodo, ut nullus episcopus deponatur, nisi a XII episcopis, presbyter a VI, diaconus a
 10 tribus. In concilio Carthaginensi cap. XII: 'Felix⁷⁶ episcopus dixit: Si quis episcopus in reatum aliquem incurrerit et non potest plurimos congregare episcopos, ne in crimine remaneat, a XII episcopis audiatur, et presbyter a VI cum proprio suo episcopo, et diaconus a tribus episcopis audiatur'; et in eodem concilio cap. XX: 'Ut⁷⁷ presbyter a VI, diaconus a tribus discutiatur episcopis. Reliquorum clericorum
 15 causas etiam solus episcopus loci cognoscat et definiat'.

Cap. 11. Si quis clericus homicidium fecerit, ab ordine cessare debet. Si quis clericus quamvis nimium coactus homicidium fecerit, sive sit presbyter sive diaconus, deponatur. Legimus in canonibus apostolorum, quod 'episcopus⁷⁸, presbyter et diaconus, qui in fornicatione aut periurio aut furto captus est,
 20 deponatur'. Quanto magis is, qui hoc inmane scelus fecerit, ab ordine cessare debet? Qui enim Christum sequi desiderat, debet, sicut ipse ambulavit, et ipse ambulare; 'qui⁷⁹, cum malediceretur, non remaledicebat; cum percuteretur, non repercutiebat; cum pro nobis pateretur, non comminabatur'. Et ipse in evangelio suo praecepit: 'Si⁸⁰ quis te percusserit in unam maxillam, praebe illi et alteram'.
 25 Non enim debemus occidere, cum Dominus dicat: 'Audistis⁸¹, quia dictum est antiquis: non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio', nec malum pro malo reddere, sed, sicut apostolus Romanis scribens ait: 'Noli⁸² vinci a malo, sed vince in bono malum'. Si quis clericorum praesens erit, ubi homicidium^a fuerit, et neque consensu neque consultu neque in aliquo homicidii reatu pollutus esse convincitur,
 30 nihil ei obsit, quin consecratus in gradu permaneat; non consecratus, si alias dignus sit, promotus accedat.

Cap. 12. Ut praeter pascha et pentecosten baptisma non celebretur excepta necessitate periclitantium. Sacrosanctum baptismi mysterium sciant
 35 omnes in Christo regenerati non nisi praefixis et legitimis in anno celebrari temporibus, 'cum⁸³ hoc sibi privilegium', ut in epistola Siricii papae legitur cap. II, 'et apud nos et apud omnes ecclesias specialiter cum pentecoste suo^a dominicum pascha defendit'; 'in⁸⁴ quo', ut legitur in epistola Leonis papae cap. IX^b, 'orta est

9. c) *Incipit iterum Monac.* 14628, *praemissa rubrica*: Alexandri papae. d) et *add. id., om.*
 40 omnino. e) *Cetera des. ibid.* f) esse dixerit 5.

10. a) *om.* 4.

11. a) *factum add.* 3. 4.

12. a) *sua* 3. b) VIII. 4.

76) *Conc. Carthag. c. 12, Mansi III, col. 715.* 77) *Conc. Carthag. c. 20, l. c. col. 722: una*
 45 *secum in presbyteri nomine sex, in diaconi tres ipsorum causam discutiant. Reliquorum etc.* 78) *Can. apost. c. 25, Mansi I, col. 53.* 79) *1. Petr. 2, 23.* 80) *Matth. 5, 39.* 81) *Ibid. 5, 21. 22.*
 82) *Rom. 12, 21.* 83) *Supra p. 177, not. 34.* 84) *Leonis epist. ad episc. Siciliae, Jaffé l. c. I², nr. 414, c. 9. ap. Dionysium, Cod. canon. p. 444, c. 3. ap. Mansi V, col. 1308.*

895. et virtus muneris et species actionis, ad^e cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipse^c dominus Iesus Christus, postquam resurrexit a mortuis, discipulis suis formam et potestatem tradidit baptizandi dicens: "Euntes⁸⁵ docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti". De quo utique ante passionem potuisset eos instruere, nisi proprie voluisset demonstrare^d regenerationis gratiam⁵ ex sua resurrectione coepisse. Additur sane huic observantiae etiam pentecostes ex adventu sancti Spiritus sacra solemnitas, quae de paschalis festi pendet articulo. Nam cum ad alios dies alia festa pertineant, haec semper ad eum diem recurrit, qui resurrectione Domini est insignis, porrigens quodammodo^e manum^f auxiliantis gratiae et^g eos invitans, quos^g a die paschae aut molestia infirmitatis aut^h longin-¹⁰ quitas itineris aut navigationis difficultas^h intercludit, ut desiderii sui effectum dono sancti Spiritus consequantur. Ipse enim unigenitus Dei, qui in pascha resurrexit, in fide credentium et in virtute operum nullam inter se et Spiritum sanctum voluit esse distantiam, quia nulla est diversitas in natura'. Unde 'utriusque sit proprium non dissimile esse festum, ubi unum est sacramentum'. Sicut tunc, ita et nunc in¹⁵ remissionem peccatorum baptismi celebratur sacramentum, quiaⁱ idem Spiritus sanctus, cuius hic celebramus adventum, est remissio omnium peccatorum. 'Trina namque in baptismo immersio triduanam imitatur sepulturam, et ab aquis elevatio instar est resurgentis de sepulchro'. Periculo quocunque modo praeoccupatis et desperatis omni tempore subveniendum et baptismi sacramentum est tribuendum, quia necessitas²⁰ vix habet legem. Si enim valida infirmitate occupati et desperati ad ecclesiam provehi non possint, loco mundo perspecto baptisma celebretur, et procuratore presbyteri caute observetur et collocetur⁸⁶. Usque ad octavum namque diem ipsa regeneratio sacra ob omni christiano populo celebrabitur, quia resurrectio Domini octo diebus colitur.

Cap. 13. De decimis. De⁸⁷ decimis Augustinus doctor mirabilis sub brevi ratiun-²⁵ cula satis videtur dilucidasse, cum ait: 'Decimae⁸⁸ ex debito requiruntur. Quid si diceret Deus: nempe meus es, o homo! Mea est terra, quam colis. Mea semina, quae spargis. Mea animalia, quae fatigas. Meus est solis ardor. Et cum omnia mea sunt, tu, qui minus^a accom- modas, solam decimam merebaris. Sed servo tibi IX, da mihi decimam. Si non dederis deci- mam, auferam^b IX. Si dederis mihi decimam, multiplicabo IX'. Si ergo quaerit aliquis, cur³⁰ decimae dentur, sciat, quod ideo dandae sunt, ut hac devotione Deus placatus largius praestet, quae necessaria sunt⁸⁹, et ut ministri ecclesiae exinde⁹⁰ relevati^c liberiores fiant ad⁹¹ spiri- talis servitii expletionem, et ut munus populi exhinc in cotidiana oblatione Domino imoletur nec non secundum statuta canonum in sustentationem pauperum et restaurationem ecclesiarum proficiant. Quattuor enim fieri partes iuxta canones iudicamus de decimis et oblationibus³⁵ fidelium, ut una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta restorationi ecclesiarum servetur, sicut in epistola Gelasii papae cap.^d XXVII. legitur^{*92}.

*) In cod. 2. cum capite 13. hic tractatus⁹³ de decimis coniungitur, qui in 1. 3. 4. acta concilii subsequitur et ab illis separandus est: Dominus dicit in evangelio: 'Omnem⁹⁴ decimationem vestram

12. c) ad . . . ipse om. 1. 3. 4. d) ita omnes codd.; intellegi epist. Leonis. e) om. 4. 40
f) a litteris num incipit iterum 2 g) ad eos quos epist. Leonis. h) aut alicuius difficultatis 1—4. i) qui 5.
13. a) ita 1—5, Stuttg., Walahf.; manus August. b) auf. tibi IX. Si autem Stuttg.
c) velati 3. d) Ab his verbis incipit caput insequens in Stuttg. (cfr. c. 51).

85) Matth. 28, 19. 86) I. e.: tempus octo dierum post baptismum rite expleatur; cfr. Binterim, Deutsche Concilien III, p. 189, not. 1. 87) Walahfridi liber de rebus ecclesiast. c. 28, infra in App. 45
edit. 88) Augustini append. sermo 277, c. 3. 2, Opera ed. Bened. V, 2, col. 461. 89) sicut
superius ostendimus et ut sacerdotes et min. perg. Walahf. 90) cura et sollicitudine necessitatum
corporalium, quibus sine haec vita transigi non potest relevati id. 91) meditationem divinae legis et
doctrinae administrationem atque add. id. 92) Gelasii epist. ad episc. per Lucaniam, c. 27, Mansi VIII,
col. 45, Jaffé l. c. I², nr. 636. 93) Primum edidit Phillips l. c. p. 768 B. 94) In evangeliiis Bibliae 50
vulgatae non legitur; cogitavit fortasse auctor de Tob. 1, 7.

Cap.^a 14. De decimis antiquarum et noviter consecratarum ecclesiarum. Placuit^b huic sancto concilio, ut secundum sanctiones canonum^b decimae, sicut et^c aliae possessiones, antiquis conserventur ecclesiis, sicut^d in Calcidonensi sancto concilio statutum est⁹⁵ cap.^e XVII^f. Si quis autem^e in affinitate antiquae ecclesiae novalia rura excoluerit, decima exinde debita antiquae reddatur ecclesiae. Si^g vero in qualibet silva vel deserto loco ultra miliaria IV aut V vel eo amplius aliquod dirutum conlaboraverit^h et illic consentiente episcopo ecclesiam construxerit et consecratam perpetraverit, prospiciat presbyterum ad servitium Dei idoneum et studiosum, et tunc demum novam decimam novae reddat ecclesiae, salva tamenⁱ potestate episcopi.

Cap.^a 15. De sepultura mortuorum. Restat propter instantem, quae^b tunc maxima occurrit^b, necessitatem, ubi-

(14a.)

895.

Ut^a novalia rura, quae iuxta cultos agros fiunt, ecclesiae^b antiquae decimentur. Et si ultra miliaria IV vel V in saltu quaelibet digna persona aliquod novale conlaboraverit^c ibidemque cum sui consensu episcopi ecclesiam construxerit, post consecrationem ecclesiae provideat presbyterum eiusque conductum^d et de eodem elaboratu decimas eidem ecclesiae conferat.

(15a.)

Mortuum^a sepelire sane non in alio loco, nisi apud ecclesiam, ubi sedes est episcopi,

distribuite'. Ipse per prophetam loquitur: 'Inferte⁹⁶ omnem decimam in horreum meum, ut sit cibus in domo mea; et probate me in his, dicit Dominus'. Paulus apostolus dicit: 'De⁹⁷ filiis Levi sacerdotium accipientes mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est a fratribus suis. Hilarem⁹⁸ enim datorem diligit Dominus'. Salomon dicit: 'Alii⁹⁹ dividunt propria et ditiores fiunt, alii rapiunt non sua et semper in egestate sunt'. Iesus filius Syrac dicit: 'In¹⁰⁰ omni datu hilarem fac vultum et in exultatione sanctifica decimas tuas. Da altissimo secundum datum eius et in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum, quoniam Dominus retribuens est et septies tantum reddet tibi'. Augustinus dicit: 'Decimae¹ enim tributa sunt egentium animarum. Quodsi decimam dederis, non solum abundantiam frugum recipies, sed etiam sanitatem corporum consequeris. Dominus enim noster, qui dignatus est totum dare, decimam a nobis dignatur repetere non sibi, sed nobis sine dubio profuturam. Unde propheta dicit: "Primitias² areae tuae et torcularis tui non tardabis offerre mihi". Si tardius dare peccatum est, quantum peius non dedisse! De primitiis, de negotio, de artificio redde decimas. Cum enim decimas dando et terrena et coelestia possis munera promereri, quare per avaritiam duplici te benedictione defraudas? Haec enim est Domini iustissima consuetudo, ut, si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revoceris. Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti. Benefacere Dominus semper paratus est, sed hominum malitia prohibetur. Decimae enim ex debito requiruntur et qui eas dare noluerit, res alienas invadit. Et quanti pauperes in locis, ubi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal aeterni iudicis apparebit. Qui ergo sibi aut praemium comparare aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri, reddat decimas et de novem partibus studeat eleemosynam dare'.

40 14. a) In Triburiensi concilio. De novalium decimis *rubr. in Salisb.*; Arnolfus imperator *rubr. in Monac.* 14628. b) Placuit . . . canonum *om. Monac.* 14628. c) *om. id.* d) sicut . . . cap. XVII. *om. id.* e) *Initium novi capitis in Salisb.* f) prout ibi legitur *add. 3. 4; glossa interlin. in 1. 2; et add. Monac.* 14628. g) Arnolfus imperator. Si quis vero *Monac.* 14628. h) laboraverit *Monac.* 3853. i) *om. Salisb.*

14a. *Cfr. Tab. III, nr. 12. 13.* a) Cap. XI. In Saxonia et Turingia decimae antiquitus constitutae (constitutae c.) servantur et dentur. In Francia autem ad antiquas dentur ecclesias. Et in novalia *add. Diess.*; Synodus Liutherti apud Mogontiam *rubr. in Col.*; Quando aliquis novale collaboraverit plus II vel III seu IV miliaria in saltu *rubr. ap. Reg.* b) antiquae ecclesiae *Diess.* c) conlaboraverint *id.* d) conductu de *Reg.*

15. a) Sub Arnolfo imperatore *rubr. in Monac.* 14628. b) quae . . . occurrit *om. id.*
50 15a. *Cfr. Tab. III, nr. 14. 15.* a) Cap. VI. *praemittit Diess.*; Ubi corpora fidelium sepeliantur. Ex concilio Triburiensi cap. VIII. *rubr. in Helmst.*

95) *Conc. Chalced. c. 17, Mansi VII, col. 378; cfr. etiam Anseg. II, c. 34, tom. I, p. 422.* 96) *Malach. 3, 10.* 97) *Ebrae. 7, 5.* 98) *2. Corinth. 9, 7.* 99) *Prov. 11, 24.* 100) *Eccles. 35, 11—13.*
1) *Omnia, quae sequuntur, excerpta sunt ex Augustini sermone not. 88. citato.* 2) *Exod. 22, 29.*

895. cunque facultas rerum et oportunitas temporum suppetat, sepulturam morientium apud ecclesiam, ubi sedes est episcopi, celebrari. Si autem hoc propter itineris longinquitatem aut adiacentem alicuius inoportunitatis difficultatem impossibile videatur^c, expectet eum terra sepulturae suae, quo canonicorum aut monachorum sive sanctaemonialium congregatio sancta communiter degat, ut eorum orationibus iudici suo commendatus occurrat et remissionem delictorum^d, quam meritis non obtinet, illorum intercessionibus percipiat. Quodsi et hoc ineptum et difficile estimetur, ubi decimam persolvebat^e vivus, sepeliatur mortuus.

si fieri potest, determinatum est. Quodsi non^b, ad eandem ecclesiam, ubi decimationem persolvebat vivens, vel ubi canonicorum seu monachorum vel sanctaemonialium sancta congregatio degit^e, mortuus^d sepeliatur^d; sine³ aliqua^e tamen exactione precii sepulturae^f, nisi forte parentes defuncti loco ecclesiae maluerint aliquid conferre*.

*) *Auctor Coll. Cat. capitulum in hanc breviorē formam redegit*: Utq, si possit fieri, mortui non alibi sepeliantur preter ad ecclesiam, et deinceps nihil exigatur pro pretio sepulturae; *cfr. Wassersleben, Regino p. 81, not. z; NA. XVII, p. 61 sq.*

15

Cap.^a 16. Ut sepulturam morientium nemo vendat. Abhorrendus⁴ et christianis omnibus devitandus mos iniquus subrepsit sepulturam mortuis debitam sub praecio vendere et gratiam Dei venalem facere, cum hoc nusquam sub evangelica gratia^b meminimus nos invenisse vel legisse. In ecclesiastico namque libro²⁰ scriptum est: 'Mortuo⁵ non^c prohibeas sepulturam^d', sciens^e, quia omnes moriemur; et^f item: 'Omnia⁶, quae de terra sunt, in terram convertentur^g'. Quid terra terram vendis? Memento, quoniam terra es et in terram ibis, et quoniam mors tibi futura est, appropriat^h et non tardat. Recordare, quoniam non hominis est terra, sed, ut psalmista commemorat, 'Domini⁷ est terra et qui habitant in ea'. Siⁱ terram vendis, invasione aliena rei reus teneberis. Gratis accepisti a Deo, gratis da pro eo^f. Quare^k interdictum sit omnibus omnino christianis terram^k mortuis vendere et debitam sepulturam denegare, nisi forte proximi et amici^l defuncti propter nomen Domini et redemptionem^m animae viri gratis aliquid donare velintⁿ.

Cap.^a 17. Ut nullus laicus in ecclesia sepeliatur. Secundum statuta³⁰ sanctorum patrum et experimenta miraculorum prohibemus et praecipimus, ut deinceps nullus laicus in ecclesia sepeliatur⁹. Quidam mirabilis doctor nostrae diffinitioni consentiens inquit: 'Nemo¹⁰ enim in ecclesia sepeliatur, nisi forte talis sit persona sacerdotis aut cuiuslibet iusti hominis, qui per vitae meritum talem vivendo suo corpori defuncto locum adquisivit. Corpora^b antiquitus in ecclesia sepulta nequa-

35

15. c) videtur 5. d) peccatorum *Monac.* e) persolvat 4.

15a) b) vel *add. Helmst.* c) elegit *Diess.* d) *om. Helmst.* e) ullo *id.* f) sepulturae et *rell. om. id.* g) De eadem re. Item ex concilio Triburiensi *rubr. ap. Reg.; Ut om. Cat.*

16. a) Gregorii papae *rubr. in Monac. 14628.* b) gratiam 1. 2. 4. c) namque ne *Monac.* d) ita 1. 2. 5; gratiam 3. 4, *Bibl., Monac.* e) *om. Monac.* f) et item ... da pro. eo (*lin. 26*) *om. id.* 40 g) convertuntur 5. h) appropinquat 4. i) Si terram ... compesceret, p. 225, *lin. 15, des. in 4, uno folio exciso.* k) Gregorii papae. Omnibus igitur christianis interdictum sit, omnino terram *Monac.* l) morte *add. id.* m) redemptione 1. 2; pro redemptione *Monac.* n) velit 5.

17. a) Gregorii papae. Nemo laicorum in ecclesia sepeliatur. Dicit enim sanctus Gregorius: Nemo in ecclesia (*lin. 33*) *Monac. 14628.* b) Gregorii papae *rubr. praemittit id.*

45

3) *Cfr. cap. 16.* 4) *Cfr. c. 15 a sub fine.* 5) *Eccles. 7, 37.* 6) *Ibid. 40, 11.* 7) *Psalm. 23, 1.*

8) *Cfr. Conc. Namnet. c. 6, Mansi XVIII, col. 168; Conc. Meld. 845, c. 72, infra edit.* 9) *Cfr. l. c. ibid.; Conc. Bracar. c. 18, l. c. IX, col. 779; Conc. Mog. 813, c. 52, l. c. XIV, col. 75; Capp. eccles. 810—813?, tom. I, p. 179, c. 14.* 10) *Theodulfi Aurel. capp. presbyt. c. 9, Sirmond, Conc. Galliae II, p. 213.*

50

quam proiciantur, sed¹¹ pavimento desuper facto nullo tumulorum vestigio apparente⁸⁹⁵. ecclesiae reverentia conservetur. Ubi vero hoc¹² prae multitudine cadaverum difficile sit facere¹², locus ille cymiterium et poliandrium habeatur ablato inde altari et constituto^e, ubi religiose sacrificium Deo valeat offerri^d. Beatus Gregorius in miraculis patrum memoria dignum et huic rei congruum refert miraculum in Genuensi urbe contigisse. Ibi¹³ namque quidam Valentius nomine Mediolanensis ecclesiae defensor defunctus est, cuius corpus in ecclesia beati martyris Syri sepultum est. Nocte autem media in eadem ecclesia factae sunt voces, ac si quis violenter ex ea repelleretur atque traheretur foras. Ad quas nimirum voces cucurrerunt custodes¹⁰ et viderunt duos quosdam teterrimos spiritus, qui eiusdem Valentii pedes cum ligatura constrinxerant et eum^e ab ecclesia clamantem ac^f nimium^f vociferantem foras trahabant. Qui videlicet exterriti, ad sua strata reversi sunt. Mane autem facto aperientes sepulcrum, ubi idem Valentius positus fuerat, eius corpus non invenerunt. Cumque extra ecclesiam quererent, ubi proiectum esset, invenerunt hoc in sepulchro¹⁵ alio positum ligatis adhuc pedibus, sicut de ecclesia fuerat abiectum. Ex qua re colligendum est, quia hi, quos peccata gravia deprimunt, si in sacro loco sepeliri se faciunt, restat, ut etiam de sua praesumptione iudicentur, quatinus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset^r. Quid igitur sacra loca sepultis prosunt, quando hi, qui indigni sunt, ab eisdem sacris locis divinitus proiciuntur?²⁰ Sancta synodus dixit: Mira res et multis expavescenda ideoque per futura temporum curricula ab omnibus observanda.

Cap. 18. De vasculis, quibus mysteria sacra conficiuntur. Vasa¹⁴, quibus sacrosancta conficiuntur mysteria, calices sunt et patenae. De quibus Bonifacius martyr et episcopus interrogatus, si liceret in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit: Quondam²⁵ sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur, nunc econtra lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus. Zepherinus¹⁵ XVI. Romanus episcopus patenis vitreis missas celebrari constituit. Tum deinde Urbanus XVIII. papa omnia ministeria sacrata fecit argentea. In hoc enim, sicut et in reliquis cultibus magis et magis per incrementa temporum decus succrevit ecclesiarum. Nostris enim diebus, qui servi patrisfamilias sumus, ne decus matris ecclesiae inminuatur, sed³⁰ magis cumuletur et amplificetur, statuimus, ut deinceps nullus sacerdos sacrum mysterium corporis et sanguinis Iesu Christi domini nostri in ligneis vasculis ullo modo conficere praesumat, ne, unde placari debet, irascatur Deus.

Cap. 19. Ne in calice aut vinum (19a.) solum aut aqua sola offeratur. Alexander¹⁶ successor Euaristi dixit: 'Non¹⁷ missas agentes et vino permisceant.¹⁸ debet enim, ut a patribus accepimus et ipsa ratio docet, in calice Domini aut vinum solum aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum, quia utrumque ex latere eius profluxit^r, ut videlicet per hoc indicetur^a populos, qui secundum Iohannem¹⁸ aquae sunt, a Christo, cuius sanguis in calice est, dividi non debere. Cuius rei veritatem in hac sancta synodo confitemur, credimus et confirmamus, ne ullus sine commixtione vini et aquae mysteria sacra conficiat, sed ut duae partes sint vini,

17. c) om. id. d) constituatur cum honore add. id., om. rell. e) eam 5. f) animam 5.
19. a) indicet 5.

45 11) tumuli, qui apparent, profundius in terram mittantur et add. id. 12) tanta est multitudo cadaverum, ut hoc facere difficile sit id. 13) Gregorii Dialog. lib. IV, c. 53, Opera II, col. 461. 14) Walahfridi liber de rebus ecclesiast. c. 25, infra in App. edit. 15) Exemplum Zepherini et Urbani ap. Walahfridum ante dicta Bonifacii positum est. 16) Fortasse hoc caput nihil est nisi rubrica ad. c. 19. 17) Pseudo-Alexander c. 9, l. c. p. 99. 18) Apoc. 17, 15.

895. quia maior est maiestas sanguinis Christi, quam fragilitas populi, tertia aquae, per quam intellegitur infirmitas humanae naturae.

Nihilominus^b statuimus et iudicamus nulli sacerdoti esse licitum una die uno altari plus quam tres superponere missas. Leo¹⁹ papa, sicut ipse fatebatur, una die VII vel IX missarum sollemnia sepius celebrasse legitur; Bonifacius vero archiepiscopus⁵ et martyr semel tantum per diem missas fecisse dicitur; sed ambo scientia tam quam gradu praecipui. Itaque 'unusquisque'²⁰ in suo sensu abundet, dum fides concordet¹⁹. Ideo sacerdotibus missarum numerum non inponimus, sed quantas celebrari in uno conveniat altari, praecipimus^b.

Cap.^a 20. De iniuria clericorum. Si quis inreverens, timorem Domini post-¹⁰ ponens, in servos suos^b sevirare praesumpserit, quos ipse prae ceteris peculiari singularitate sibi segregavit et coronae suae similitudinem, tradente apostolorum principe²¹, gestare fecit et servos suos dici et esse voluit fortemque illorum se constituit, sicut de eis scriptum est loquente ipso Domino: 'Ego²² hereditas eorum' et^c psalmista in persona eorum^c: 'Dominus²³ hereditas mea est'; si quis, ut¹⁵ diximus, ullum eorum quocumque ordine consecratum caesis vulneribus vel quibuscumque iniuriis angustaverit^d, iubeat eum domnus episcopus per bannum a se inpositum²⁴ ante se venire et advocet cognitorem et adiutorem comitem; et constringant^e protervum episcopus^f auctoritate canonica et^g comes saeculari potentia^g, ut eidem clerico, cui contra divinas et humanas leges contumelias ingessit, iustam et²⁰ debitam persolvat compositionem; et comite agente persolvat bannum regibus debitum. Si vero agente protervia venire contempserit iustitiamque consentire detrectaverit*, agantur super eum omnia, quae supra scripta sunt in II. et III. capitulo, nisi iterum veniat et iustitiae concordet.

Cap. 21. De querimonia inter presbyterum et laicum. Si quis pres-²⁵ byter contra laicum vel laicus contra presbyterum aliquam habet querimoniae controversiam, episcopo regente sine personarum acceptione finiatur; et laicus praeiuramento²⁵, si necesse sit, constringatur, presbyter vero vice praeiuramenti per sanctam consecrationem interrogetur, quia sacerdotes ex levi causa iurare non debent²⁶. Manus enim, per quam corpus et sanguis Christi conficitur, iuramento polluitur. Absit,³⁰ cum Dominus in evangelio discipulis suis, quorum vicem nos indigni in sancta gerimus ecclesia, dicat: 'Nolite²⁷ omnino iurare. Sit autem sermo vester: est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est'. Non dixit: quod amplius est, malum est; sed: a malo^a, id est: a malo^b homine, de cuius incredulitate cogimur iurare.

*) *Cod. Salisb. omissis reliquis perg.*: iusto anathemate, mucrone apostolici sermonis abscidatur,³⁵ quo ait: 'Tradite²⁸ huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut Spiritus sanctus salvus fiat in die Domini', et iterum: 'Cum²⁸ huiusmodi nec cibum sumere'; quae verba non sunt nisi excerptum minus recte factum ex capite secundo; cfr. quae dixi in 'NA', XVII, p. 69, not. 1.

19. b) Nihilominus ... praecipimus om. 5.

20. a) Concilio Agatensi cap. XXIII. rubr. in *Salisb.* b) eius 5. c) et ... eorum om. 5. ⁴⁰
d) angustaverit *Salisb.* e) constringat *Salisb.*; corr. constringant 1. f) superscr. 1. 2. g) et ...
potentia superscr. 1. 2; add. 3, *Salisb.*; om. 5.

21. a) est add. 4. b) est add. 1. 2.

19) Leo papa ... concordet ad verbum fere prompta sunt ex *Walahfridi libro de reb. eccl.* c. 22, infra edit.; cfr. *Phillips l. c.* p. 632. 20) *Rom.* 14, 5. 21) *Neque in Petri epistolis neque in Biblia* ⁴⁵
quaequam reperiuntur, quae ad hanc sententiam referri possint. 22) *Ezech.* 44, 28. 23) Cfr. *Psal.* 15, 5: Dominus pars hereditatis meae et calicis mei; tu es, qui restitues hereditatem meam mihi. 24) Cfr. *Dove l. c.* V, p. 20 sqq. 25) Cfr. *Brunner, RG. II*, p. 343 sqq. 26) Cfr. *Capp. a*
a sacerd. propos. 802, tom. I, p. 107, c. 20. 27) *Matth.* 5, 34. 37. 28) *1. Corinth.* 5, 5. 11.

Ut enim in quadam omelia beati Bedae presbyteri legimus: 'Si²⁹ forte nos incautius 895. iurasse contigerit, quod scilicet observatum peiorem vergat in exitum, libere illud mutandum noverimus salubriori consilio.'

Cap.^a 22. De eo, si quis liber

(22a.)

⁵ aliquo crimine infamatur^b. Si³⁰ quis fidelis libertate notabilis aliquo crimine aut infamia deputatur, utatur iure iuramento se excusare. Si vero tanto talique crimine publicatur, ut criminosus a populo

¹⁰ suspicetur et propterea superiuretur, aut confiteatur et paeniteat, aut^c episcopo vel suo misso^d discutiente per ignem candenti ferro caute examinetur^e. 'Deus^{e31} omnipotens, cum omnia nuda et aperta sint oculis eius', ut in epistola Euaristi papae ¹⁵ scriptum legimus, 'quo³² nos a dubiis et incognitis sententiam proferre compesceret, mala^f Sodomae noluit audita iudicare, priusquam^g manifeste agnosceret, quae dicebantur, unde ipse ait: "Descendam³³ et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, compleverint, an non est ita, ut sciam"'. Quo exemplo^h moniti^h, ne ad proferendam sententiam unquam praecipites simus aut temere indiligerterque indiscussa quaeque ²⁰ quoquoⁱ modo iudicemus, sed exemplo Domini descendamus, videamus et iusto examine criminosos diligenter perscrutemur, sicut^k ipse Sodomam, ut videamus, utrum clamorem populi compleverint, nec ne^l. Nam mala audita nullum moveant, sed ante audita diligenter inquirat.

Nobilis^a homo vel ingenuus, dum^b in synodo accusatur et negaverit, si eum fidelem esse sciunt, iuramento^c se expurget; sin^b antea^d fuit^e deprehensus in furto aut^f periurio^g, ad iuramentum non admittatur, sed, sicut qui ingenuus non est, ferventi aqua vel^h candenti ferro se expurget.

Cap.^a 23. De his, qui velatas

(23a.)

²⁵ Deo consecratas in coniugium duxerint. Si quis sacro velamine consecratam in coniugium duxerit et post dicatum Deo propositum incesta^b foedera sacrilegaque miscuerit, ut in constitutis Gelasii ³⁰ papae cap. XX. legitur, 'protinus³⁴ aequum est a sacra communione detrudi et nisi per publicam probatamque^c poenitentiam omnino non recipi. Si tamen poenituerint,

Illicitum^a concubitum Deo consecratarum discindi lex canonica sancit. Unde suademus, ut post discidium iuramento constringantur sub uno tecto non cohabitare vel^b quolibet familiari colloquio perfrui^b, nisi in ecclesia et in publico. Pecunias etiam et terras suas vel si qua^c alia sibi sint communia, disperciantur^d, ne aliqua in eis mala suspicio increseat.

22. a) Euaristi papae rubr. in Monac. 14628.

b) Concilii Triburiensis add. Monac. 6241 fol. 104.

³⁵ c) aut ab episc. vel suo nuntio candenti ferro cautissime discutiatur, om. quae sequuntur, Monac. 14628.

d) suo inspiciente misso vel Monac. 6245 fol. 70v; 6241 fol. 104.

e) Deus . . . exemplo om. iid. f) Incipit

iterum 4. g) priusquam nosceret Monac. 3853, St. Crucis, Paris.

h) Ideo moniti Monac. 6245. 6241.

i) quo 1. 5, Monac. 3853, St. Crucis, Paris.

k) Explic. Monac. 6245. 6241.

l) an non 4; superscr. 1. 3.

22a. Cfr. Tab. III, nr. 17.

a) Si homo accusatur et negaverit. Ex concilio Triburiensi rubr.

⁴⁰ ap. Reg.; De iudiciis faciendis rubr. in Monac. 5541; Item ex concilio Triburicensi rubr. in Helmst.; De ingenuis, si in synodo accusantur. Ex concilio Triburiensi cap. X. rubr. ap. Burch.

b) ita Cat.; si rell.

c) cum duodecim ingenuis Burch.

d) autem Reg.; cfr. vero Regino p. 332, not. 609.

e) deprehensus fuerit Reg., Monac., Burch.; depr. fuerat in incestu, furto vel periur. Helmst.

f) atque Reg.; in add.

Monac. g) aut falso testimonio add. Burch.

h) aut Burch.; et Reg., Monac., Helmst.

⁴⁵ 23. a) Siricii papae. Velatae et Deo (p. 226, lin. 6) Monac. 14628. b) incerta 3. 4. c) sententiam et add. 4.

23a. Cfr. Tab. III, nr. 18. a) Cap. V. praemittit Diess.; Synodus Liutberti apud Wormaciam rubr. in Col. b) vel . . . perfrui om. Diess. c) aliqua Col. d) disperciant Col.

29) Bedae homil. 29, Opera ed. Giles V, p. 213.

30) Cfr. Dove l. c. V, p. 23sq.; p. 29sq.

⁵⁰ 31) Pseudo-Euaristus c. 11, l. c. p. 92.

32) ut nos a praecipitante sententiae prolatione compesceret id.

33) Genes. 18, 21.

34) Gelasii epist. c. 20, supra p. 220, not. 92.

895. transeuntibus de saeculo viaticum non negetur⁸⁹⁵; in Calcedonensi concilio cap. XVI: 'Hoc³⁶ perpetrantes excommunicentur; confitentibus auctoritate episcopi misericordia largiatur⁸⁹⁵'; in epistola papae Syricii cap. VI. velata^a Deo consecratae si 'abiectione³⁷ proposito sanctitatis, clanculum sacrilega se contagione miscuerint, vel de^d illicitis complexibus publice et libere filios procreaverint, has inpudicas detestabilesque personas a monasteriorum coetu et ecclesiarum conventibus eliminandas esse iudicatum^e est^e, quatinus retrusae ergastulis tantum facinus continua^f lamentatione defleant⁸⁹⁵'. Unde verbo Domini et canonica auctoritate in hac sancta synodo praecipimus, ut omnino^f separentur et iuramento conligentur^g ulterius sub uno non^h cohabitare tecto nec familiari fruiⁱ colloquio, excepto in ecclesia et in publico, aut^k pariter ullam habere communionem, unde suspicio inlecebrosi desiderii aut scandalum libidinosi facti iuste possit oriri^k. Si quae etiam^l inter se dividenda sint, dividant, et uterque sua provideat.

Cap. 24. De virgine ante XII annos velata non consentiente patrono, sub cuius erat patrocinio. Quaecunque virgo sub patrocinio ante annos XII⁴³ non coacta, sed propria voluntate sacrum velamen sibi imposuerit annumque et diem nullo repetente velata permanserit, ab eodem sancto habitu ulterius non

(23 b.)

Quorum³⁵ illicita coniugia discindenda sunt, volumus, ut iuramento confirmant, ne ad unam mensam nec sub uno tecto umquam simul^a sint. Res, quas communes⁵ habuerint, dividant ad statutum diem, et deinceps ne colloquantur ad invicem, nisi in ecclesia vel in publico*.

*) *Regino exhibet insequens ab ipso partim ex c. 23a, partim ex c. 23b. conflatum capitulum*³⁶: 10 Quod cum sacramento illicita coniugia scindenda sunt. Ex concilio Triburiensi. Quorum³⁹ illicita coniugia scindenda sunt, volumus, ut iuramento confirmant, ne ad unam mensam nec sub uno tecto³⁹ 15 cohabitent⁴⁰ vel quolibet familiari colloquio perfruantur, nisi in publico aut in ecclesia⁴⁰. Res⁴¹, quas communes habuerint, dividant⁴¹, ne⁴² aliqua suspicio possit nasci atque in- 20 crescere.

suspicio inlecebrosi desiderii aut scandalum quae etiam^l inter se dividenda sint, dividant,

(24a.)

Virgines^a, quae ante XII annos^b in saeculo mundiburdii^d suis^e sacrum velamen capiti suo imposuerint et illi mundiburdi^d integrum annum et diem hoc tacendo consentiunt^f, postea in eadem religionis observantia se permanere cognoscant. Et^f si in praedicto anno et die pro illis se proclama-

23. d) delictis *corr.* illicitis, *om.* de, 3; de *om.* 4; de ... complexibus *om.* *Monac.* e) iudicamus *Monac.* f) amarissime fleant et huiusmodi omnino *id.* g) conligantur 1. 3; constricti ut *Monac.* h) tecto non cohabitent *Monac.* i) fruuntur *id.* k) aut ... oriri *om. id.* l) vero *id.* 35

23b. *Cfr. Tab. III, nr. 19.* a) e sint simul *corr. Cat.*

24a. *Cfr. Tab. III, nr. 20.* a) Cap. XXIII. *praemittit Diess.*; Synodus Liutberti apud Mogontiam *rubr. in Col.*; De eadem re. Ex concilio Triburiensi *rubr. ap. Reg., Salisb. VIII, 7*; De virginibus, quae ante XII annos in saeculo mundiburdii suis velamen sibi imposuerint. Ex concilio Triburiensi cap. X. *rubr. ap. Burch.*; Ex concilio Triburiensi (cap. VIII. *add. Stuttg.*) *rubr. in Vindob., Bamb. P. I, 9, Stuttg.* 40 b) aetatis sponte sua *add. Helmst., Vindob., Bamb., Stuttg.* c) in suis *Diess.* d) mundiburdiis, mundiburdii *id.* e) *om. id.* f) consenserint, in sancto proposito permaneant. Et *Reg., Burch., Salisb.*; consenserint, nec illi mundiburdi nec illae virgines ulterius hoc mutare poterunt. Et *Helmst., Vindob., Bamb., Stuttg.*; *cfr. c. 24b, lin. 10sq.*

35) *Hoc capitulum ita ab auctore Coll. Cat. ope cap. 23a compositum est, ut summa capitulum 23. et 45 49. repetatur; cfr. quae dixi in 'N.A.' XVII, p. 60 et ibid. XVIII.* 36) *Conc. Chalced. c. 16, Mansi VII, col. 378, abbrev.* 37) *Siricii epist. ad Himer. c. 6, Coustant, Epist. Roman. pontif. p. 623, Jaffé l. c. I², nr. 255, hic vero abbrev.* 38) *Cfr. Seckel l. c.* 39) Quorum ... tecto = c. 23b. 40) cohabitent ... ecclesia = c. 23a. 41) Res ... dividant = c. 23b. 42) *Cfr. c. 23a.* 43) *Cfr. Admonit. general. 789, tom. I, p. 57, c. 46.* 50

recedat, sed sponso^a vero, regi Christo, immaculato agno, ulterius incorrupta et immaculata deserviat. Si vero idem patronus post annum et diem sanctum propositum corrumpere et velatam studuerit repetere atque Christo suam sponsam rapere, secundum praestituta canonum praeiudicamus, ut vires non obtineat, sed Christo regi suam sponsam relinquat. Si quis^b de virginibus velatis curiosius et diligentius investigare perstiterit, insistat cap. XVI. Carthaginensis sancti concilii et XCIII. Affricani. In Carthaginensi cap. XVI. continetur: 'Ut⁴⁴ ante viginti quinque annos virgines non consecrentur'; in Affricano XCIII: 'Ut⁴⁵ quicumque episcoporum aliqua urgente necessitate vel periculo mortis angustante aut exigentibus parentibus aut his, ad quorum curam pertinet, velaverit seu velavit ante XXV annos aetatis virginem, non ei obsit concilium, quod de isto annorum numero constitutum est', quin velata et consecrata permaneat.

Cap. 25. De viduis velatis. 'Viduas⁴⁶ autem velare pontificum nullus adtemptet', prout constitutum est in decretis papae Gelasii cap. XIII, 'quod nec auctoritas divina^a nec canonum forma praestituit'. 'Quae⁴⁷ si propria voluntate continentiam professae', ut in eiusdem Gelasii cap. XXI. legitur, 'eius intentio pro se reddat rationem Deo; quia, sicut secundum apostolum⁴⁸, si se continere non poterat, nullatenus nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione promissam

verint, petitioni eorum assensus praebeatur, nisi^g Deo^h compuncti amore in illa religiositate eas permanere concedant.

(24b.)

Puella^a si ante duodecim annos aetatis sponte sua sacrum sibi velamen assumit, possunt statim parentes vel tutores eius id factum irritum facere, si volunt. At si annum et diem id^b dissimulando consenserint, ulterius nec illi^c nec ipsa mutare hoc^d poterunt. Porro si in fortiori etate adolescentula vel adolescens servire Deo elegerint, non est potestas parentibus hoc^d prohibendi*.

*) *Ex altera parte huius capituli ortum videtur esse illud capitulum, quod exhibet cod. Monac. 14628 fol. 18: Triburiense. Virgines adolescentulae si Deo servire elegerint, non potestas parentibus erit omnino hoc prohibendi.*

(25a.)

Vidua⁴⁸, quae sacrum velamen sibi imponit et inter velatas publice oraverit et oblatas fecerit, canones sanciant non posse eam ultra velamen dimittere.

(25b.)

Viduae^a, quae spontanea voluntate ab altari sacrae conversationis velamen suscipiunt, decrevit sancta synodus sub^b velatarum^b proposito indubitanter^c eas permanere. Non enim fas esse decrevimus^d, ut, postquam se Domino^e semel sub vela-

35 24. a) sponsa 5. b) quas 5.

24a. g) forte add. *iid.*, *Reg.*, *Burch.*; nisi ... concedant *om. Salisb.* h) Dei timore tacti cum (*om. Stuttg.*) eorum licentia in religionis habitu perseverent (*explic. Reg.*, *Burch.*). Porro si inferiori aetate adolescentulae vel adolescentes servire ... prohibendi *iid.*; *cfr. c. 24b, lin. 11 sqq.*

24b. *Cfr. Tab. III, nr. 21. 22.* a) De puellis velandis *rubr. ap. Reg. App.*; De puellis, quae se ante legitimos annos sua sponte sacrae religioni tradiderint. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) concilio cap. XVII, cui interfuit rex Arnolfus *rubr. ap. Burch.* b) vel *Cat.* c) ille *Cat.*; ipsa nec illi *Burch.* d) *om. Cat.*

25. a) *ita 3. 4, Gelas.*; *om. 1. 2. 5.*

25b. *Cfr. Tab. III, nr. 24.* a) Cap. XII. *praemittit Diess.*; Synodus Liutherti. De viduis *rubr. in Col.*; De eadem re. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) concilio *rubr. ap. Reg.*; De viduis, quae semel sacrae conversationis velamen suscipiunt. Ex concilio Aurelianensi cap. III. *rubr. ap. Burch.*; Ex concilio Triburiensi patrum XXVI, cap. XIV. *rubr. in Helmst.* b) in eodem *Reg.*, *Burch.* c) *om. iid.* d) decernimus *Col., Burch.* e) Deo *Col.*

44) *Conc. Carthag. c. 16, Mansi III, col. 718.*

45) *Conc. Afric. c. 93, Cod. canon. p. 270;*

Cod. canon. eccl. Afric. c. 126, Mansi III, col. 822 sq.

46) *Gelasii epist. c. 13, supra p. 220, not. 92.*

50 47) *Ibid. c. 21, quod hic excerptum est.*

48) *Excerptum ex fonte capituli 25, sc. ex Conc. Wormat. 868,*

c. 21; cfr. not. 50. et quae dixi in 'N.A.' XVIII.

49) *1. Corinth. 7, 9.*

895. fidem pudicitiae Deo debet custodire'. Quae auctoritate paternae suffulti sententiae in hoc sacro conventu sancimus et libere iudicamus, quod, si sponte velamen⁵⁰ quamvis non consecratum sibi inposuerit et in ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimoniae habitum ulterius habere debet; licet sacramento confirmare velit eo tenore et ratione velamen sibi inposuisse^b, ut iterum possit deponere.

Cap.^a 26. De monachis regulariter exeuntibus sive fuga regularis disciplinae elapsis. Si quis monachus pro lucro animae^b vel^c animarum^d suo monasterio exire et^e aliud proposuerit intrare consentientibus episcopo, abbate et fratribus^f, consentimus et concordamus, quia id fecisse multos sanctos legimus. Si^g vero fuga regularis disciplinae elapsus propositum sanctitatis calcaverit, omnimodis coercendus^h et ab omnibus detestandus atque^k omni onere est gravandus, ut saltem rubore verecundiae confusus et onere paupertatis afflictus redeat, quem relicta singularitatis professione inimicus²⁰ tenebat^k. Si autem^l tam inreverens et pertinax est, ut ad monasterium redire et propositum monachi reluctaverit observare, impleantur super eum constituta, quae de eo scripta sunt in sancto canone in concilio Calcedonensi cap. IV⁵¹, papae Siricii sexto⁵², Leonis XXVI^m⁵³, quatinus retrusus ergastulo¹ decoqui possit poenitudinisⁿ igne purgatorio.

Cap.^a 27. De clericis, qui semel in clero deputati sunt. In synodo Calcedonensi cap. VII. statutum est, ut clericus, qui⁵⁴ semel in clero deputatus fuerit et in ecclesia publice legerit vel cantaverit et postmodum ad saeculi negotia

25. b) ita correxi secundum Reg. App.; inponere codd.

25 b. f) velo Reg., Burch. g) oblatas Diess., Helmst.

26. a) Siricii papae rubr. in Monac. 14628. b) id est suae glossa interlin. in 1—3. c) aliarum add. Monac. d) id est aliarum glossa interlin. in 1—3; a add. 5; de add. Monac. e) in add. Monac. f) quibus nos add. id. g) Siricii papae. Si quis vero monachus fuga id. h) est recoercendus id. i) hominibus 5. k) atque ... tenebat om. Monac. l) inreverens reverti noluerit et retractaverit iugum propositi, canonica regula invitatus ergastulo retrusus perg. id. m) VI. 1—3. n) purg. poen. igne Monac.

26 a. Cfr. Tab. III, nr. 25. 26. a) Cap. XV. praemittit Diess.; Item de sanctimonialibus. Ex eodem (sc. Triburiensi) concilio. Sanctimonialis Reg.; De virginibus sacris, quae propter districtiorem vitam ad aliud monasterium ire disposuerint. Ex concilio Triburiensi cap. XI. Virgines sacrae si Burch. b) propter districtiorem vitam ad Burch. c) disposuerint id. d) decrevit, synodus concedi Reg.; decreverint, synodus concedit Burch. e) alium locum id. f) quaesierint ... cogantur Burch.

27. a) Calcedonense. Si quis clericus (p. 229, lin. 7) Monac. 14628.

27 a. Cfr. Tab. III, nr. 27. a) Cap. XX. praemittit Diess.; Ut clerici in monasterio nutriti ad saeculi negotia non egrediantur rubr. in Coll. XII part.; Item ex concilio Triburiensi cap. XXII. rubr. in Helmst.

50) Cfr. Conc. Wormat. 868, c. 21, Mansi XV, col. 873. 51) Conc. Chalced. c. 4, Mansi VII, col. 374. 52) Supra p. 226, not. 37: quatenus retrusae in suis ergastulis tantum facinus continua lamentatione deflentes purgatorio possint poenitudinis igne decoquere. 53) Leonis epist. ad Rustic., Jaffé l. c. I², nr. 544; c. 26. ap. Dionys., Cod. canon. p. 459, c. 14. ap. Mansi VI, col. 405. 54) Conc. Chalced. c. 7, Mansi VII, col. 375.

sunt, neque ad militiam neque ad aliquam
veniant dignitatem mundanam. Et hoc
temptantes et poenitentiam non agentes,
quominus redeant ad hoc, quod propter
5 Deum primitus elegerunt, anathematizari.
Nos autem eandem sequentes canonicam
auctoritatem statuimus, ut clericus^a eccle-
siastice nutritus in ecclesia coram clero
vel populo legens vel cantans, si post-
10 modum relicto clericatus habitu a^b castris
dominicis, quibus ascriptus est^b, pro-
fugus et apostata elabatur^c et^c ad saecu-
lum egreditur^d, ab episcopo canonicè
coerceatur, ut^e ad sinum matris ecclesiae
15 revertatur^e. Quodsi in^f hac indisciplina-
tione perdurat^f, ut^g comam nutriat^h, con-
stringatur, utⁱ iterum detondeatur, et
postea nec uxorem accipiat, nec sacrum
ordinem attingat. Si vero huic^k huius
20 sancti concilii reluctaverit diffinitioni, se-
cundum praestitutam Calcidonensis capi-
tuli constitutionem anathematizetur. Sanc-
tus Isidorus⁵⁵ tales ypocentauris dicit esse
similes, qui nec equi nec homines atque
25 quasi bruta animalia libertate ac desiderio
suo feruntur.

Cap. 28. Ut nullus episcopus alterius ministerium ecclesiasticum
sollicitet. In Niceno sancto et universali concilio continetur: 'Propter⁵⁶ multam
perturbationem et seditiones, quae fiunt, placuit consuetudinem omnimodis amputari,
30 ita ut de civitate ad civitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur' et
cetera; in Calcidonensi cap. XX: 'Clericos⁵⁷ in ecclesia ministrantes in alterius civitatis
ecclesiam statutos fieri non oportet. Si quis episcopus post hanc diffinitionem susce-
perit^a clericum ad alium pertinentem^a, suscipiens et susceptus communione priventur,
donec is, qui migraverat, ad propriam fuerit regressus ecclesiam': item in synodo
35 Sardicensi cap. XVIII: 'Ut⁵⁸ nulli liceat episcopo alterius episcopi ministerium eccle-
siasticum sollicitare et in suis parrochiis ordinare'; in Affricano cap. XXI: 'Ut⁵⁹

egreditur, hic ab episcopo suo coerceatur^b, 895.
ut iterum^c ad monasterium revertatur, unde
discesserat. Si autem^d tam pertinax ex-
titerat, ut capillos capitis sui nutriat,
tunc ab^d episcopo constringatur, ut iterum^e
detondeat^e caput, et deinceps nec uxorem
sibi usurpet, nec ad sacrum ordinem pro-
moveatur.

(27b.)

Clericus^a si tonsura^b dimissa uxorem^c
acceperit, qui quidem sit sine gradu nec
ad monasterium quodlibet^d a parentibus
traditus, si uxorem habere permittitur,
iterum tonderi cogatur, nec in^e vita sua^e
tonsuram negligere audeat. Quem autem
progenitores ad^f monasterium^f tradiderunt
et in ecclesia cepit cantare et legere, nec
uxorem ducere nec monasterium deserere
poterit, sed, si discesserit, reducatur; si
tonsuram dimiserit, rursus tondeatur; uxo-
rem, si usurpaverit, dimittere compellatur.

(27c.)

Mogontiacense. Monachus, qui semel
se Deo vovit et in monasterio suo con-
versatus est sub regulari militia, non
potest redire omnino ad saeculum.

27. b) a castris . . . est *om. id.* c) elapsus *id.* d) regreditur *id.* e) ut . . . revertatur
om. id. f) noluerit et perdurat *id.* g) *om. id.* h) nutriens *id.* i) et *id.* k) adhuc relucta-
verit, anathema sit *id. om. rell.*

40 27a. b) constringatur *Helmst.* c) *om. id.* d) autem pertinax capillos et barbam nutriat ab *id.*
e) se tondeat et *id.*

27b. *Cfr. Tab. III, nr. 28.* a) De clericorum tonsura dimissa uxore *rubr. ap. Reg. App.*; De
clericis, qui tonsuras dimiserint et uxores acceperint. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) concilio praesente Arnolfo
rege cap. XVI. *rubr. ap. Burch.* b) tonsuram *Reg. App.* c) uxore *id.* d) aliquod *Burch.*
45 e) invitus suam *Cat.* f) *om. Reg. App.*

28. a) suscepit . . . pertinentem *om. 3. 4.*

55) *Isidori Etymol. lib. I, c. 40; XII, c. 3, Opera III, p. 71; IV, p. 37.* 56) *Conc. Nic. c. 15, Mansi II, col. 681sq.* 57) *Conc. Chalced. c. 20, Mansi VII, col. 379, abbrev.* 58) *Conc. Sardic. c. 18, Mansi III, col. 29.* 59) *Conc. Afric. c. 21, Cod. canon. p. 220; Cod. canon. eccl. Afric. c. 54, Mansi III, col. 745sq.*

895. clericum alienum nullus sibi privet episcopus praeter eius arbitrium, cuius fuerit clericus' et cetera; item in decretis papae Leonis: 'Alienum⁶⁰ clericum invito episcopo ipsius nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito caritatis id inter dantem accipientemque convenerit'. Quibus constitutis sanctorum canonum operam dantes et vestigiis patrum inhaerentes, hoc^b secundum praefixos sanctos canones statuimus, 5 et iustum esse decernimus.

Cap. 29. Ut nullum servum ante perfectam libertatem episcopus ordinare presumat. Secundum decreta sanctorum patrum praeiudicamus et nos id acturos profiteamur, ut nullum servum episcopus ordinare praesumat, antequam perfecta ditetur ingenuitate⁶², quia non debet vilis persona fungi sacerdotii dignitate. Leo papa in epistola sua cap. I: 'Debet⁶³ enim esse ab aliis securus, qui divinae militiae fuerit aggregandus, ut a castris dominicis, quibus nomen eius ad-

scribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur'; Gregorius in decretis suis cap. VII: 'Multos⁶⁴ ex ecclesiastica⁶⁵ familia novimus ad omnipotentis Dei servitium festinare, 20 ut ab humana servitute liberi in divino servitio valeant⁶⁶ conversari⁶⁷. Si vero festinantes ad omnipotentis Dei servitium incaute retinemus, illi invenimur quaedam negare, qui dedit omnia. Unde necesse est⁶⁸, ut ab humano servitio liber recedat, qui divini obsequii districtam subire appetit servitutem'. Sancta^a synodus dixit: praefinita patrum statuta inviolabilem habeant firmitatem^a. 25

Cap.^a 30. De eo, si quis ab apostolico falsam detulerit epistolam. In memoriam beati Petri apostoli honoremus sanctam Romanam et apostolicam

(29a.)
Ut^{a61} nulli de servili conditione ad sacros ordines^b promoveantur, nisi prius a dominis propriis legitimam libertatem¹⁰ consecuti^c fuerint^c, cuius libertatis carta ante ordinandum^d in ambone^e publice^e legatur; et si nullus contradixerit, rite consecrabitur. Porro, si^f postea de gradu deciderint^g, eius sint^g conditionis, cuius 15 fuerant^g ante gradum.

(30a.)
Si^a quis clericus falsam episcopo de sede apostolica portaverit epistolam et exinde victus fuerit, in arbitrio epi-

28. b) idem *superscr.* 1; *add.* 3. 4.

29. a) Sancta . . . firmitatem *om.* 3. 4.

29a. *Cfr. Tab. III, nr. 30.* a) Quod carta libertatis in ambone sit legenda. Ex concilio Triburiensi *rubr. ap. Reg.*; Ne quis de servili conditione promoveatur ad clerum *rubr. ap. Reg. App.*; Ut de servili conditione, nisi prius a dominis propriis libertatem habeant, nulli ordinentur. Ex concilio Triburiensi cap. XXV. *rubr. ap. Burch.* b) gradus *Reg. App.* c) consequantur *Reg., Burch.*; *cfr. not. 61.* 35 d) ordinationem *iid.* e) auditu populi *Cat.* f) servus non canonice consecratus postquam de gradu *Burch.* g) deciderit, sit, fuerat *Reg., Burch.*

30. a) Romanum. Si quis presbyter aut diaconus vel quilibet aliquam (*p. 231, lin. 7*) *Monac.* 14628.

30a. *Cfr. Tab. III, nr. 31.* a) Cap. XXVIII. *praemittit Diess.*

60) *Leonis epist. ad Anastas. c. 9, Mansi V, col. 1283, Jaffé l. c. I², nr. 411.* 61) *Hoc caput* 40 *non est nisi excerptum brevissimum ex Anseg. I, c. 82, tom. I, p. 406, cuius nonnulla verba hic repetuntur; cfr.: ad sacros ordines . . . consecuti fuerint; in ambone . . . legatur.* 62) *Cfr. Hinschius, Kirchenrecht I, p. 32. 33, not. 2.* 63) *Leonis epist. ad episc. per Campan. c. 1, Mansi V, col. 1227, Jaffé l. c. I², nr. 402.* 64) *Gregorii Conc. Roman. 599, c. 6, Opera II, App. V, col. 1290, Jaffé l. c. I², nr. 1365.* 65) seu saeculari *add. Greg.* 66) familiaris in monasterio *add. Greg.* 67) Quos 45 si passim dimittimus, omnibus fugiendi ecclesiastici iuris dominium occasionem praebemus *add. Greg.* 68) quisquis ex iuris ecclesiastici vel saecularis militiae servitute ad Dei servitium converti desiderat, probetur prius in laico habitu constitutus; et si mores eius atque conversatio bono desiderio eius testimonium ferunt, absque retractatione servire in monasterio omnipotenti Domino permittatur *add. Greg.* 50

sedem, ut, quae nobis sacerdotalis mater
est dignitatis, esse debeat magistra eccle-
siasticae rationis. Quare servanda est
cum mansuetudine humilitas, ut, licet vix
5 ferendum ab illa sancta sede inponatur
iugum, conferamus et pia devotione tole-
remus. Si vero, quod non decet, quilibet, sive sit presbyter, sive diaconus, aliquam^a
perturbationem machinando et^b nostro ministerio insidiando redarguatur^b falsam ab
apostolico^c detulisse epistolam vel aliud quid, quod inde non convenerit^d, salva fide
10 et integra circa^e apostolicum humilitate, penes episcopum sit potestas, utrum eum
in carcerem aut in aliam^f detrudat custodiam, usque quo per epistolam aut per ido-
neos suae partis legatos apostolicam interpellat sublimitatem, ut potissimum^g stia
sancta legatione^g dignetur decernere, quid de talibus iusto ordine lex Romana⁶⁹ statuatur
diffinire, ut et is corrigatur et ceteris modus^h inponatur.

15 Cap. 31. De furibus et latro-

(31 a.)

nibus. Tranquillitatem sanctae Dei eccle-
siae inquietari et pacem fraternam infestari
testantur fures et latrones, qui ambulant
inter nos ovina pelle obumbrati, sed lu-
20 pina mente recedunt alienati, res eccle-
siarum saeva mente adducti rapientes et
gregem dominicum spoliando lacerantes.
De quibus Salvator in evangelio com-
memorat: 'Qui⁷⁰ non intrat per ostium

De^a furibus et raptoribus placet^b, si in
ipsa^c praeda occiduntur^d, pro eis minime^e
orandum. Si^f vulnerati in^g desperationem
praesentis vitae prolapsi fuerint et de^h
pravitatibus suis se poenituerint et^h, si
supervixerint, Deo et sacerdoti repromi-
serint se emendaturos, communionem^g eis
impendereⁱ non denegamus^k.

25 in ovile ovium, ille fur est et latro';

atque subiunxit^a: 'Fur⁷¹ non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat', ubi,
quamvis hereticos, qui fidem furantur ecclesiae, designet, tamen insecutione furum
et latronum turbatam monstrat pacem ecclesiarum. De talibus apostolus ad Phi-
lippenses: 'Videte⁷² canes, videte malos operarios'. Canes vocavit, quod non habent
30 verecundiam; malos operarios, quia nulla faciunt, quae pietati conveniunt. Et Do-
minus per prophetam Esaiam: 'Ego⁷³ Dominus diligens iudicium et odio habens
rapinam'. Unde nos, quae Dominus diligit diligentes et quae odit odio habentes,
statuimus et iudicamus, ut, si quis post haec evangelica et apostolica atque pro-
phetica verba et diffinitionem pacatissimae synodi inventus fuerit furtum aut rapinam
35 exercere et in ipso diabolico actu mortem meretur incurrere, nullus pro eo praesumat
orare aut elemosynam dare; et elemosyna pro eo data in memoriam clericorum nec
pauperum veniat, sed execrabilis sordescat. Beatus Augustinus de talibus horribilem
profert sententiam dicens: 'Nemo⁷⁴ te post mortem tuam fideliter redimit, quia tu te

30. b) et ... redarguatur om. id. c) apostolica sede defert id. d) convenit id. e) erga id.

40 f) aliquam id. g) potissimum ... legatione om. id. h) metus superscr. id.

31. a) subiungit 5.

31a. Cfr. Tab. III, nr. 32. 33. a) Cap. X. praemittit Diess.; Synodus Liutberti apud Triburias
rubr. in Col.; De eadem re. Ex concilio Triburiensi (cap. V. add. Burch.) rubr. ap. Reg., Burch.; Fures
et predones si Cat.; Fures et latrones si Reg., Burch. b) ut add. Diess. c) furando vel (et Reg.,
45 Burch.) praedando Cat., Reg., Burch. d) visum est add. iid. e) non iid. f) comprehensi aut
add. iid. g) presbitero vel diacono confessi fuerint, communionem iid. h) de ... et om. Col.
i) om. Cat., Reg., Burch. k) negemus Cat.; negamus Reg., Burch.

69) Cfr. Brev. Cod. Theod. IX, 15 ad leg. Corn. de falso c. 1 (Lex Rom. Visigoth. ed. Hänel
p. 188); Conrat, Gesch. d. röm. Rechts i. Mittelalter I, p. 21, not. 5. 70) Ioh. 10, 1. 71) Ibid. 10, 10.
50 72) Philipp. 3, 2. 73) Esai. 61, 8. 74) Supra p. 220, not. 88.

895. redimere noluisti'. Si autem ille fur vel latro vulneratus elabatur et expectatione mortis desperatus putatur atque reconciliari se mysteriis sacrosanctis habitu corporis et voluntate pia mentis deprecatur Deoque et sacerdoti comite vita emendationem morum et actuum confitetur, communionis gratiam non negamus tribuendam. In Niceno magno concilio statutum legimus: 'Si⁷⁵ quis egreditur e corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur' et cetera. Item^b de ultima poenitentia in epistola Innocentii papae cap. XXII^c: 'Tribuitur⁷⁶ ergo cum poenitentia extrema communio, ut homines huiusmodi vel in supremis suis permittente Salvatore nostro a perpetuo liberentur exitio'; item de eodem Carthaginensi VII.⁷⁷ et Celestini XV, ubi ait: 'Quid⁷⁸ rogo? aliud est ultimam poenitentiam negare periclitanti, quam mortem¹⁹ addere morienti^b'?

Cap.^a 32. De ecclesia a compluribus coheredibus obsessa^b. Quaecunque⁷⁹ ecclesia a compluribus coheredibus sit obsessa, concordii unanimitate undique procuretur, ne propter aliquas disceptationes^c servitium Dei minuatur et cura populi inreligiose agatur. Si vero contingat pro ea participes dissidere et sub uno presbytero nolle eam procurare^d et propterea iurgia et contentiones tam inter ipsos, quam inter clericos incipiant frequentare^e, quia iuxta apostolum 'servos⁸⁰ Dei non oportet litigare', episcopus^e tollat inde reliquias et sub^f magna cura honorifice collocet eas^g atque eiusdem ecclesiae claudat ostia et sub^h sigillo consignetⁱ ea, ut^h sacrum ministerium nullus celebret in ea, antequam concordii unanimitate unum omnes eligant presbyterum, qui idoneus^k sit sacrosanctum locum procurare et populo Dei utiliter^k praeesse. Hanc autem habeant auctoritatem episcopi, ut⁸¹ in nullis ecclesiis nec constituentur presbyteri nec expellantur illis inconsultis et non consentientibus. In epistola beati papae Clementis legitur: 'Attendendum⁸² summopere est omnibus presbyteris et reliquis clericis, ut nihil absque episcopi proprii licentia agant. Non utique missas³⁵

(32a.)

Si^a qua fuerit ecclesia per plurimos heredes dispartita nec se coadunare possunt, ut^b sub uno presbytero ecclesia¹⁵ procuretur, episcopus, in cuius parrochia haec lis maneat, ablatis reliquiis et digno in loco collocatis, foribus quoque ecclesiae sigillatis non prius ibidem sacra celebrare officia permittat, quam concordii pace²⁰ unum sibi eligant presbyterum, qui digne sanctas reliquias procuret ac populo utiliter praesit, sancta synodus praecepit*.

*) *Auctor Coll. Cat. capitulum in hanc brevissimam formam redegit*: Si^e plures heredes contenderint de communi ecclesia, auferri iubeat episcopus reliquias sacras et ecclesiam claudi, donec communi consensu^d statuatur ibi presbyterum et unde vivat^e.

31. b) Item . . . morienti om. 4. c) ita correxi; XXI. omnes codd.
32. a) Sub Arnolfo imperatore rubr. in Monac. 14628. b) om. Stuttg. c) disceptationes . . .
ecce in, p. 234, lin. 6, desunt in 3, quaternione una deperdita. d) procurari Stuttg. e) frequentare
tunc episc. Monac. f) sub mag. cura om. id. g) ubi proposuerit add. id. h) ea sigillet ut id.
i) constringat 4. k) sit idoneus Deo sacrificare et utiliter Monac.
32a. Cfr. Tab. III, nr. 34. 35. a) Cap. XXXIII. praemittit Diess. b) ita corr. Phillips; et
Diess. c) De eadem re. Ex concilio Triburiensi rubr. ap. Reg.; Quid episcopo agendum sit, si plures
haeredes de una contenderint aecclesia. Ex concilio Triburiensi cap. XX. rubr. ap. Burch. d) et con-
silio episcopi add. Burch. e) vivant Cat.

75) Conc. Nic. c. 13, Mansi II, col. 681. 76) Innocentii epist. ad Exuperium, Jaffé l. c. I², 45
nr. 293; c. 22. ap. Dionysium, Cod. canon. p. 350, c. 2. ap. Mansi III, col. 1039. 77) Conc. Carthag.
c. 7. Mansi III, col. 711. 78) Coelestini epist. ad episc. Vienn. et Narbon., Jaffé l. c. I², nr. 369;
c. 15. ap. Dionysium, l. c. p. 420, c. 2. ap. Mansi IV, col. 465. 79) Cfr. Conc. Mog. 852, supra
p. 186. c. 5. 80) 2. Timoth. 2, 24. 81) Cfr. Cap. Wornat. 829, supra p. 12, c. 1; Cap. eccles. 818.
819, tom. I, p. 277, c. 9. 82) Pseudo-Clemens c. 70, l. c. p. 57 sq., abbrev.

sine eius iussu quisquam presbyterorum in sua parrochia agat. Similiter et reliqui 895. populi, maiores scilicet et minores, per^l eius licentiam, quicquid^l agendum est, agant. Animae vero^m eorum ei creditae sunt: ideo omnia eius consilio agere debent, et eo inconsulto nihil^l.

5 Cap. 33. De claudis et aliqua parte corporis minutis, si sacro ordini possint adiungi. In⁸³ Niceno sancto et universali concilio statutum est cap. I: 'Ut⁸⁴, si quis a medicis per languorem defectus^a est aut a barbaris abscisus, hic in clero permaneat'; in epistola Innocentii papae cap. XXVIII: 'Qui⁸⁵ igitur volens cuiuslibet partem digiti sibi abscidit, hunc ad clerum canones non admittunt. Cui vero casu 10 aliquo contingit, hunc canones praecipiant et clericum fieri et, si in clero fuerit repertus, non abici'; item in decretis Gelasii papae cap. XVI: 'Ut⁸⁶ nemo literas nesciens vel aliqua parte corporis in minutus promoveatur ad clerum'. Hanc auctoritatem sanctorum patrum confitemur et confirmamus sequimurque, ita ut, 'si⁸⁴ quis a medicis per languorem defectus est' vel per aliquam infirmitatem claudus effectus 15 est et^b inveniatur alias dignus, permaneat clericus et sacro ordini aptus.

Cap.^a 34. De eo, si quis in hoste contra paganos interficit^b captivos christianos. Undique bella consurgunt, hostes saeviunt, inimica gens paganorum insequitur populum christianorum^c; inpletum est enim, quod evangelica testatur historia: 'Surget⁸⁷ gens contra gentem et regnum adversus regnum' et cetera; et alibi 20 scriptum est: 'Pugnabit^{d88} orbis terrarum pro eo contra insensatos'. Quapropter zelo divinae emulationis accensus christianorum exercitus procedunt ad bellum confidentes in eum, qui dixit: 'Vos⁸⁹ ad certamen acceditis, ego praelior pro vobis': fit conventus christianorum et paganorum; fortiter dimicant isti pro fide, illi contra fidem. Unde fortissimo confortante Domino, sicut Mathathias^e pater Machabeorum ait: 'Non⁹⁰ 25 in^f multitudine exercitus fit victora belli, sed de caelo venit fortitudo', sepe fit victoria christianorum, victa est pars paganorum. Quare una cum interfectis paganis^g perempti fuerunt^h christiani captivi a barbaris, quia in inpetu belli^f nequeunt distinguere. Idcirco iustum decernentes statuimusⁱ⁹¹ cum intersectoribus misericordius agendum, ita ut XL diebus poenitentiae indulgentius^k transactis penes episcopum 30 sit auctoritas et potestas, ut perpendat culpam, agat indulgentiam.

Cap. 35. Ut nullus comes nullusque iudex diebus festis vel dominicis seu ieiuniorum aut quadragesimae placitum habere praesumat, et ut nullus poenitens illo veniat. Secundum sanctorum statuta patrum in hoc sancto praeiudicamus concilio, ut nullus comes nullusque omnino saecularis diebus 35 dominicis vel sanctorum^a festis seu quadragesimae aut ieiuniorum placitum habere, sed nec populum illo praesumat coercere; quia inde irascitur Deus, [quod^b], cum tantum suo sancto servitio debet populus desudare, inveniatur lites et contentiones frequentare. Diebus vero dominicis et sanctorum festis vigiliis et orationibus in-

32. l) eius licencia quodcumque *Stuttg.* m) enim ei cred. sunt eorum *id.*

40 33. a) *ita omnes codd. (cfr. etiam lin. 14); desectus Conc. Nic.* b) *om. 5.*

34. a) Cap. XXVIII. *Stuttg.* b) interfecit *id.* c) christianum *id.* d) pugnavit 1. 2.
e) Mathias 4. f) *om. Stuttg.* g) si *add. id.* h) fuerint 1. 2. 4. i) instituimus *Stuttg.*
k) indulgentiae *id.*

35. a) in *add. 5.* b) *ita suppl. Labbe, Concilia IX, col. 458; om. codd.*

45 83) *Cfr. supra p. 207, c. 2.* 84) *Conc. Nic. c. 1, Mansi II, col. 678.* 85) *Innocentii epist. ad Felicem, Jaffé l. c. I², nr. 314, c. 28. ap. Dionys., l. c. p. 354, c. 1. ap. Mansi III, col. 1046.*

86) *Gelasii epist. c. 16, supra p. 220, not. 92.* 87) *Matth. 24, 7.* 88) *Sap. 5, 21.* 89) *Haec verba ipsa quidem in Biblia non reperiuntur, similia vero saepius, ex. gr. Deuter. 1, 30; 3, 22; Ios. 23, 10.*

90) *1. Machab. 3, 19.* 91) *Cfr. Poenit. XXXV capp. I, 2; Poenit. Pseudo-Roman. c. 3, Wasserschl. leben, Bussordnungen p. 506. 570; Brunner, RG. II, p. 608, not. 3.*

895. sistendum et ad missas cuilibet christiano cum oblationibus est currendum et tantummodo Deo vacandum; diebus quadragesimae et ieiuniorum summa devotione ieiunandum et omni intentione est orandum atque unicuique pro facultatibus suis elemosynae tribuendae et nullae lites vel contentiones habendae. Arguit enim eos, qui contentiones et lites tempore ieiuniorum et qui a debitoribus debita exigunt, Dominus per prophetam dicens: 'Ecce⁹² in diebus^c ieiuniorum vestrorum invenitur^d voluntas^e vestra, et omnes debitores vestros repetitis; ecce ad lites et contentiones ieiunatis et percutitis pugno inpie'. Ideo nobis, qui gregis Dei curam accepimus pastorem, summopere curandum et prohibendum est, ne nostra desidia agente praefatis diebus ullus placitum habere et populum nobis commissum a servitio Dei nostri audeat impedire. Praeterea sancimus et praecipimus, ut nullus comes aliquem poenitentem ad placitum ire compellat nec ipse veniat, ne forte, dum ieiunare et orare atque pro salute suae animae debet invigilare, vaniloquiis et contentionibus cogatur laborare.

Cap.^a 36. De eo, si duo fratres simul arborem succiderint et cadente arbore unus eorum interfectus fuerit. Si⁹³ contingat duos fratres simul arborem succidere, sive in silva, sive quocunque^b loco, et cadente^c arbore alter alteri: 'fuge'! vel 'cave'! dixerit et ipse stans sive fugiens subtus ipsam arborem devenerit et mortuus fuerit, superstes frater innocens de morte defuncti diiudicetur^d; quia non voluntate, non incuria illius, non denique consensu nec ullo suo mortem incurrit reatu, sed, dum ambo insisterent operi necessario, incautus et insperatus casu arboris depressus est nemine paenitus adiuvere valente. Hanc eandem statuimus diffinitionem de caeteris similibus sive cognatis sive nulla proximitate coniunctis. Istam^e diffinitionem tenuerunt patres nostri apostolici viri; ideo eorum exempla sequentes per futura tempora inviolabilem eam custodimus et posteris nostris sequendam transmittimus, quia grave peccatum est et nostro ministerio contrarium innocentem opprimere et securum crimine scienter criminosum habere. Quidam de sapientibus ait: 'Premit⁹⁴ insontes debita sceleri noxia poena, iustusque tulit crimen iniqui^e'.

Cap.^a 37. De muliere, cuius infans aliquo casu propter negligentiam eius moritur. Si^{94*} quae mulier, Mater^a si infantem^b iuxta focum collocaverit^b et alius homo aquam in calda-

35. c) *Incipit iterum* 3. d) invenietur 1—3. e) voluptas 1—3; e voluntas *corr.* 2.

36. a) Nicolai papae *rubr. in Monac.* 14628. b) in quolibet *id.* c) ea cadente, *om.* arbore, *id.* d) omnimodis diiudicetur, *om. rell., id.* e) Istam *rell. capitis om.* 4.

36a. *Cfr. Tab. III, nr. 36.* a) Cap. XVII. *praemitt. Diess.*; Cap. XVII. Ex concilio, quo supra 40 (*sc. Liutberti archiepiscopi*) *rubr. in Col.*; De eadem re. Ex concilio Triburiensi *rubr. ap. Reg., Burch., qui addit: cap. XVII*; De synodo Liutberti archiepiscopi *rubr. in Monac.* 3851, *St. Crucis, Paris.* b) inciderint *Diess.* c) *om. id.* d) dixerit cave *Diess., Burch.* e) dicitur *Diess.*

37. a) De infante per aquam ferventem perduto *rubr. in Monac.* 3853, *St. Crucis, Paris.*; Nicolai papae *rubr. in Monac.* 14628.

37a. *Cfr. Tab. III, nr. 37.* a) Cap. XVIII. *praemitt. Diess.*; De eadem re. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg.*; De matre, quae infantem suum iuxta ignem posuerat et sua neglegentia mortuus est. Ex concilio Triburiensi cap. XIV, cui interfuit rex Arnolfus *rubr. ap. Burch.* b) iuxta foc. inf. posuerit *Reg., Burch.*

92) *Esai.* 58, 3. 4. 93) *Cfr. p.* 207, c. 3; *Conc. Wormat.* 868, c. 29, *Mansi XV, col. 874*; *Poenit. Vallicell. I, c. 15, Wassersleben l. c. p. 549* (*Brunner in 'SB. d. Berlin. Ak.'* 1890, p. 830). 94) *Boetius, 50 Philosoph. consolat. lib. I, 5, v. 29 sq. 35 sq., ed. Peiper p. 17 sq.* 94*) *Cfr. Brunner l. c. p. 822.*

ut^b sepe contingit^b, infantem proprium prope ignem collocaverit et alius quis^c caldarium super ipsum ignem pependerit^d et^e aquam infuderit^e atque aqua ipsa per^f ignem fervens egreditur et infanti superfunditur et propterea^g mortuus agitur^g: mater infantis^h propterⁱ negligentiam iudicio sacerdotum^k poeniteat, et homo, qui caldarium pependit^d, securus permaneat^l. Simili modo^l de caeteris similibus, quae^m sepe diverse solent evenire, et iudicamus et esse volumus.

Cap. 38. Si quis liber libertam duxerit, ulterius habere debet. In decretis papae Leonis cap. XVIII.^a scriptum est: 'Non⁹⁶ omnis mulier viro iuncta uxor est viri, quia nec omnis filius heres est patris. Nuptiarum autem foedera inter ingenuos sunt legitima et inter aequales. Itaque aliud est^b uxor, aliud concubina, sicut aliud ancilla, aliud libera. Igitur si quis filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam coniugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua sit facta et dotata legitime et in publicis nuptiis honestata videatur'. Unde paternam sequentes auctoritatem sub praesenti huius sancti catalogo concilii statuimus et libere iudicamus, ut, quisquis liber libertam, hoc est ex ancilla per manumissionem et regalem largitionem liberam factam, legitime in matrimonium duxerit, ulterius habere debet tamquam unam ex nobili genere progenitam, excepta fornicationis causa; et quamdiu illa vivat, nullam aliam accipiat. Est^c igitur, ut ex decretis papae Leonis praediximus, 'ingenua⁹⁶ facta et dotata legitime et in publicis honestata nuptiis', et propterea iam non est concubina, sed uxor legibus acquisita. Haec eadem lex pro qualitate sexus sit feminis et viris libertis^d.

Cap. 39. Si quis alienigenam in matrimonium duxerit, habere debet. Quicumque⁹⁷ alienigenam, hoc est alienae gentis feminam, verbi gratia Francus mulierem^a Baioaricam, utrorumque consultu propinquorum legitime vel sua vel mulieris lege acquisitam in coniugium duxerit, velit nolit, tenenda erit nec ultra ab eo separanda, excepta fornica-

rium miserit et ebullita aqua infans super-
fusus mortuus fuerit, pro negligentia mater^c poeniteat, et ille homo securus persistat^d.

(37b.)

Mater⁹⁵ parvulum suum iuxta focum ponit, ebullit aqua ex caldaria, qua superfusus infans perit. Videtur sola negligentia matris, non culpa eius^a, qui focum construxit vel aquam in caldariam misit.

(39a.)

Pervenit ad notitiam nostram quendam Franchum genere Saxonicae gentis mulierem communi propinquorum consultu duxisse uxorem et ad subolis procreationem publice plus quam XV annis sibi commansisse; quamvis^a enim 'una⁹⁸ fides et unum baptisma' utramque nationem regat, legem tamen inter se, quantum ad

37. b) ut ... contingit *om. Monac. 14628.* c) qui 5. d) pependit, *superscr. suspenderit, Monac. 14628.* e) et ... infuderit *om. Monac. 3853, St. Crucis, Paris.* f) in caldaria *Monac. 14628.* g) inde mortuus est *id.* h) homicidii rea *add. id.* i) suam *add. id.* k) sacerdotali *id.* l) sit. 40 Similiter *id.* m) sive supra de arbore iudicetur *perg. id.* 37a. c) *om. Diess.* d) sit *Reg., Burch.* 37b. *Cfr. Tab. III, nr. 38.* a) ita correxit *Seckel; eis Cat.* 38. a) VIII. 4. b) est uxor aliud *om. 5.* c) Est igitur *rell. capitis om. 4.* d) libertas 5. 39. a) *om. 3. 4.* 39a. *Cfr. Tab. III, nr. 39.* a) ita correxi *sec. c. 39, p. 236, lin. 1; quam Helmst.*

95) Hoc capitulum ope cap. 37 a. compositum esse videtur; *cfr.: iuxta focum; ebullit aqua; superfusus infans; aquam in caldariam misit, et quae diximus in 'NA.' XVIII.* 96) Leonis *epist. ad Rustic., Jaffé l. c. I², nr. 544; c. 18. ap. Dionys. l. c. p. 456, c. 4. ap. Mansi VI, col. 402.* 97) *Cfr. supra p. 207, c. 4; Brunner, RG. I, p. 266 sq.* 98) *Ephes. 4, 5.*

895. tionis causa. Quamvis enim, ut apostolus ait, 'unus⁹⁸ Dominus, una fides, unum baptisma' utrique communis sit nationi, legem tamen habent diversam et, quantum ad saeculum, interdum longe disiunctam. Quare, si unus e duobus unam carnem in duas dividere et copulam nuptialem machinetur disiungere dicendo, non secundum suae gentis legem iura matrimonii contraxisse et idcirco separari posse, canonica institutione diffinimus et nostro omniumque orthodoxorum iudicio statuimus, ut, quod legis imperfectum sit, perficiatur et ius matrimonii nequaquam resolvatur. Synodus Romana ait: 'Quod⁹⁹ non dimittenda sit uxor post baptismum, quae habita est et ante baptismum^b. In baptismo solvuntur crimina, non tamen 15 legitima coniugia'. Cum enim in baptismo transmigrat de vita in vitam et non mutat uxorem legitimam, quomodo^c mutat eam, qui non mutat vitam, sed transit de gente ad gentem? Igitur, quia iam suffugium non habent separandi, impleant dictum apostoli, ut 'unanimes¹⁰⁰ unum sentientes' permaneant in Christo Iesu domino nostro. Nos autem cognita referimus, quia quendam Francum et mulierem Saxoniam talia egisse 20 cognovimus. Si quis post haec huius sancti concilii institutionem parvi pendens aliam duxerit, cuiuscunque gentis sit, canonice arceatur, ut priori cum poenitentia copuletur.

Cap. 40. De eo, quod quidam uxorem alterius vivente eo constupravavit et insuper iuramento confirmavit eo moriente coniugem eam accipere. Audivimus rem execrabilem et catholicis omnibus detestandam quendam nefario fornicationis opere alicuius uxorem vivente eo commaculasse et^a in augmentum iniquitatis iuramento confirmasse^a, si eius legitimum supervixissent ambo maritum, ut ille fornicator illam

adulteram adulterino^b sibi associaret thoro et legitimo matrimonio; si hoc iure dici 35 matrimonium potest, per quod oriuntur, quae apostolus¹ numerat^c mala, quae sunt fornicatio, immunditia, luxuria^d et cetera, ad ultimum vero veneficia et homicidia,

seculum, sortiuntur diversam. Unde contigit, ut antiqui hostis calliditate praefatus homo deceptus diceret non suam, quae tunc credebatur, iure Franchorum ullo modo sibi desponsasse^b uxorem. Dimissa 5 igitur legitima coniuge aliam sibi sociavit. Sancta ergo synodus super hec decrevit, ut idem canonicae transgressor disciplinae priorem coniugem reciperet atque secundam cum poenitentia repudiaret. 10

(40 a.)

Relatum^a est auribus sanctorum sacerdotum quendam alterius uxorem stupro violasse insuper et moechae^b vivente viro suo iuramentum dedisse, ut post legitimi obitum^c mariti duceret moechus moecham sub legitimo matrimonio, si supervixisset^c; 30 quod et factum est. Tale igitur concubium deinceps^d prohibemus et anathematizamus.

39. b) De eodem in epistola Innocentii cap. XIII. in marg. 1—3; rubr. in 4. c) quando 1—4.

39 a. b) ita correxi; desponsasset Helmst.

40. a) et ... confirmasse om. 4. b) adulterio pollutam 5. c) enumerat 5. d) et cetera, 40 om. luxuria ... obseramus (lin. 5), 4.

40 a. Cfr. Tab. III, nr. 40. a) Cap. VIII. praemittit Diess.; De eadem re. Ex concilio Triburiensi rubr. ap. Reg., Burch., qui addit: cap. III. b) moecham Reg. c) mariti mortem si supervix. duceret in (om. Burch.) uxorem Reg., Burch. d) om. iid.

99) Haec verba in nulla synodo Romana quidem exstant; similia vero leguntur in Innocentii 45 epistolis ad Victricium, Jaffé l. c. I², nr. 286, c. 5. 6. ap. Mansi III, col. 1034, c. 12. 13. ap. Dionys. l. c. p. 341 (cfr. not. b); ad episc. in synodo Tolet. constit., Jaffé l. c. I², nr. 292, c. 6. ap. Mansi III, col. 1069, c. 52. ap. Dionys. l. c. p. 376 sqq.; ad Rufum, Eusebium etc. c. 2, Mansi III, col. 1059, Jaffé l. c. I², nr. 303; cfr. etiam c. 1. C. XXVIII, q. 2 (Corp. iur. canon. ed. Friedberg I, col. 1089). 100) Philipp. 2, 2. 1) Rom. 1, 29.

quia pro tam illicito amore alii veneno, alii gladio vel aliis diversis sunt perempti⁸⁹⁵. maleficiis. Idecirco acutissimo ferro et totius generis artificio sunt⁹⁰ resecanda, per quae caelestia regna sunt obcludenda; 'quoniam'², ut idem apostolus ait, 'qui talia agunt, regnum Dei non consequentur'. Tale igitur conubium anathematizamus et
 5 christianis omnibus obseramus^d. Non licet ergo nec christianae religioni oportet, ut ullus ea utatur in matrimonio, cum qua prius pollutus est adulterio.

Cap.^a 41. De eo, si quis duxerit uxorem et concumbere non valens cum ea frater eius clam violaverit
 10 illam. Si³ quis legitimam duxerit uxorem et inpediente quacunque^b domestica infirmitate uxorum opus non^c valens implere cum^d illa, frater vero eius suadente diabolo adamatus ab ipsa clanculum eam
 15 humiliaverit^e et violatam reddiderit, om-

(41a.)

Vir^a si duxerit uxorem et concumbere cum ea non valens frater eius clanculo eam^b vitiaverit et gravidam reddiderit, separentur. Considerata autem imbecillitate misericordia eis impertitur^c ad coniugium tantum in Domino.

nimodo separentur, et a neutro ulterius^f eadem mulier contingatur^g. Igitur coniugium, quod erat legitimum, fraterna commaculatione est pollutum, et quod erat licitum, illicitum est factum, ut^h Hieronimus ait: 'Mulier duorum fratrum non ascendat thorum; si autem ascendit, adulterium perpetrabit'ⁱ. Quia^k vero humana fragilitas
 20 proclivis est ad labendum, aliquo modo muniatur ad standum^k. Idecirco episcopus considerata mentis eorum inbecillitate post poenitentiam sua institutione peractam, si se continere non possint, legitimo consoletur^l matrimonio, ne, dum sperantur ad alta sublevari, corruant in coenum.

Cap. 42. Si quis de uno in alium
 25 transmigrat episcopatum et consanguineam suam polluerit vel aliquod crimen commiserit. Si quis de uno in alium omnino transmigrat episcopatum, et si, quod absit, contingat eum
 30 filiam sororis suae, amitae aut materterae, avunculi vel patrui polluere aut aliquod crimen committere, episcopus⁴, in cuius

(42a.)

Si^a quis de uno pago et^b episcopatu^c in alium pagum et^b episcopatum^c adveniens filiam^d sororis suae vel^e amitae^f polluerit vel^g aliud aliquod scelus commiserit^g, potestatem habeat episcopus, cuius^h illa parrochia est, delinquentemⁱ coercere ad poenitentiam.

40. e) om. 5.

41. a) De eo, si frater fratris uxorem violaverit. Concilio Toletano tit. VI. *rubr. in Salisb.*; Hieronimi presbyteri *rubr. in Monac.* 14628. b) aliqua infirm. *Monac.* c) cum ea non valet *id.* d) cum illa *om. id.* e) violaverit *id., om.* et . . . reddiderit. f) illorum *id.* g) ulterius attingatur. Nam *id.* h) post illorum tamen poenitentiam, si non valent se continere, nubant., *om. rell., id.* i) perpetravit 4, *Salisb.* k) Quia . . . standum *om. 4.* l) consolentur 1—4; *corr. consoletur 1.*

41a. *Cfr. Tab. III, nr. 41.* a) Cap. XVIII. *praemittit Diess.*; Item apud Triburias cap. XVIII. *rubr. in Col.*; De eadem re. Ex concilio Triburiensi *rubr. ap. Reg., Burch., qui addit: cap. III.* b) *om. Diess., Reg.* c) impertietur *Diess.*; iniungatur *Col.*

42a. *Cfr. Tab. III, nr. 42.* a) Item apud Triburias cap. XXIII. *rubr. in Col.*; Ex concilio apud Triburias temporibus Arnulfi regis XXVI episcoporum cap. XXIII. *rubr. in Helmst.*; Require in libro secundo de vita sancti Martini cap. III. *rubr. in Monac.* 6241; De eadem re. *rubr. in Coll. XII part.* b) vel *Salisb., Monac.* 6245. 6241. c) episcopio, episcopium *codd. Monac.* d) incestu se polluerit *id., Salisb.* e) filiam *add. Col.* f) suae *add. Coll. cit.* g) vel . . . commiserit *om. Col., Coll. cit.*; aut aliud quid contra synodale decretum egerit *Helmst.* h) cui *codd. Monac.* i) fornicantem *Col., Coll. cit.*; peccantem *Salisb., codd. Monac.*

2) *Galat.* 5, 21. 3) *Cfr. supra p. 207, c. 5.* 4) *Cfr. infra Cap. Karlomanni Vern. 884, c. 6. 8.; supra p. 66, not. 2.*

895. tunc diocesi commoratur et tali scelere criminatur, habeat^a ius et potestatem^a secundum canonicam auctoritatem et nostram synodalem institutionem flagitiosum coercere et ad poenitendum emollire. Per quos enim melius rei veritas ventilatur et emendatur, quam per hos, inter quos habitat et criminosus apparet?

Cap.^a 43^b. Si quis cum qualibet fornicatus fuerit et eo nesciente filius eius vel frater inscius violaverit illam. Si⁵ quis cum qualibet fornicatus fuerit et eo nesciente filius eius vel frater eiusdem rei inscius cum eadem se polluerit et, postquam^c se pollutum esse cognoverit, confessus fuerit et hoc se nescire cum iuramento confirmaverit: quia hoc poenituit et confessus fuit, post peractam congruam^c poenitentiam legitimo utatur matrimonio^d, ne iterum mordente crudelissima libidinis bestia saucietur et voraginem fornicationis incidere videatur. Nam, ut^e Hieronimus ait, 'ferreas^f.⁷ mentes domat libido^d'. Mulier vero^g, quae tantum nefas^h commiserat, ulterius poeniteat atque continens et innupta permaneat.

Cap.^a 44. Si quis cum aliqua fornicatus fuerit et frater eius ignarus duxerit illam uxorem. Si⁸ quis cum aliqua crimen^b fornicationis fecerit^b et frater eius eiusdem sceleris ignarus duxerit illam uxorem, frater, qui prior^c per fornicationem polluerat illam, quia^c non indicavit fratri^d uxorem ducenti, praedura^e arceatur poenitentia et^f condigna castigatione^f. Qua^g peracta si

(43a.)

Si^a pater cuiuslibet fuerit fornicatus cum muliere et nesciente^b patre filius eius^c cum eadem fornicatus^d fuerit et confessi^e fuerint, mulier usque in finem vitae suae poeniteat, et filius post^f per- 10 actam poenitentiam^f 'in⁶ Domino nubat'.

(43b.)

Si^a cuiuslibet^b frater cum muliere fornicatus fuerit et frater suus^b nesciens cum eadem se^c polluerit, mulier diebus vitae 15 suae poeniteat*, et frater, qui post fratrem se cum muliere polluerit^d nesciens, post poenitentiam, si se continere non possit, 'nubat⁶ tantum^e in Domino'.

*) *Reg., Burch. pergunt*: post poenitentiam autem 20 frater ignarus sceleris coniugium accipiat, si vult, *om. rel.*

(44a.)

Si^a homo fornicatus fuerit cum muliere et frater eius nesciens duxerit eam^b uxore- 25 rem, frater, qui^c fornicatus est^c, eo quod fratri^d crimen celaverit, poeniteat et considerata^e imbecillitate^e post poenitentiam 'nubat⁶ in^e Domino^e', mulier autem diebus^f vitae suae^f poeniteat^g. 30

42. a) habeat . . . potestatem *om.* 3. 4.

43. a) Arnolfus imperator *rubr. in Monac.* 14628. b) XLIII, *om. rubr., Salisb.* c) postquam cognoscens reatum suum confitetur post indictam congruam *Monac.* d) coniugio, *om.* ne iterum . . . libido, *id.* 35 e) *om.* 4. f) ferrea libido *Salisb.* g) innupta permaneat *add. Monac.* h) scelus commisit, *om. rel., id.*

43a. *Cfr. Tab. III, nr. 43.* a) Cap. XXV. *praemitt. Diess.*; Item apud Triburias capitulo XXV. *rubr. in Col.* b) nesciens, *om. patre, Diess.* c) suus sciens vel nesciens *Col.* d) fornicaverit *Diess.* e) conversi *id.* f) peracta poenitentia *id.*

43b. *Cfr. Tab. III, nr. 44.* a) Cap. XXVIII. *praemitt. Diess.*; Item apud Triburias cap. XXVIII *rubr.* 40 *in Col.*; De eadem re. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg.*; De eadem re. Ex eodem (*sc. apud Vermeriam*) cap. VI. *rubr. ap. Burch.* b) *om. Reg., Burch.* c) concubuerit *iid.* d) polluit *Diess.* e) tamen *Col.*

44. a) De incestuosis *rubr. in Salisb.*; Neocesariense *rubr. in Monac.* 14628. b) fornicaverit *Monac.* c) prius eam violaverat quia *id.* d) eam *add. id.* e) dura coerceatur *id.* f) et . . . castigatione *om. id.* g) Qua etiam peracta si voluerit, nubat legitime, mulier vero paenitens non nubat, *om. rel., id.* 45

44a. *Cfr. Tab. III, nr. 45.* a) Cap. XXVI. *praemitt. Diess.*; Item apud Triburias capitulo XXVI. *rubr. in Col.*; De eadem re. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg.*; De illo, qui stupraverat quandam, quam frater eius postea duxerat uxorem. Ex eodem (*sc. apud Vermeriam*) cap. V. *rubr. ap. Burch.* b) illam *Diess.*; eandem *Burch.* c) qui . . . est *om. Reg., Burch.* d) fratris *Diess.* e) *om. Reg., Burch.* f) usque ad mortem *iid.* g) et sine spe coniugii maneat *add. Burch.* 50

5) *Cfr. supra p. 207, c. 6.* 6) 1. *Corinth.* 7, 39. 7) *Hieronymi epist.* 117, c. 6, *Opera I, col. 781.*

8) *Cfr. supra p. 207, c. 7.*

continens esse non possit, indulgentia sublevetur, ne libidini prosternatur, quatenus 895. legitimo consoletur matrimonio. De muliere vero sancimus, sicut de^h ea inⁱ Neocesa-
riensi sancto^k concilio diffinitum legimus cap. II: 'Mulier^l, si duobus fratribus
nupserit, abiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu propter misericordiam
5 fructum poenitentiae consequatur, si promiserit, quod facta incolumis huius coniunctio-
nis vincula dissolvat. Quodsi^m defecerit mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit
poenitentia in vita permanenti^l'. Episcopus vero potestatem habeat secundum con-
versationem ipsius aut adicere negligentem aut minuere vereⁿ poenitenti^m. Tamen
ulterius continens et a viro disiuncta permaneat.

10 Cap.^a 45. Si quis cum duabus
sororibus fuerit pollutus. Simili^b
modo secundum sanctos canones¹⁰ diffini-
mus et iudicamus de eo^b, qui cum^c dua-
bus sororibus fuerit pollutus, ut^c usque
15 in^d exitum vitae poenitens et continens
permaneat. Soror autem, quae posterior
libidinis^e perforata aculeis^e scienter se^f
cum eodem commaculaverit^g, usque in
finem vitae^f poenitens et continens^h per-
20 duret. Si autem inprovise contingitⁱ, con-
digna stringatur castigatione et, siⁱ velit,
legitima^k utatur viri coniunctione^k.

(45 a.)

In^a lectum mariti absente uxore soror
uxoris^b ivit, quam ille uxorem suam
putans dormivit cum ea. Super hoc visum
est, si ipse per securitatem veram hoc
probaverit, quod in sciis hoc^c scelus fecerit,
penitentiam quidem, quae sibi iudicata^d
fuerit, agat, legitimum vero^e suum coniu-
gium habere permittatur; illam autem^e
oportere^e digna vindicta affligi et in eter-
num coniugio privari.*

(45 b.)

Si^a quis cum duabus sororibus forni-
catus fuerit, vir diebus vitae suae poeni-
teat, soror^b autem^b, quae post^c priorem
sciens fornicata est, diebus vitae poeniteat;
quodsi non rescivit, licentiam^c habeat
nubendi.

*) *Cat. add. falso*¹¹: nisi post dignissimam peni-
tentiam indulgentiam forte meruerit.

30 Cap.^a 46. Si cuius uxor constuprata fuerit et propterea maritus
perdere illam machinaverit. Si cuius uxor constuprata fuerit et propterea
maritus capitali^b sententia delere illam^b machinaverit, ipsa vero urgente mortis
periculo ad episcopum confugerit et auxilium quaesierit, operosiori^c tamen^d, si potest^c

44. h) de ea in *om. Salisb.* i) *om. 3. 4.* k) *om. Salisb.* l) Mulier . . . permanenti
35 *om. id.* m) Quodsi . . . poenitenti *om. 4.* n) *om. 5.*

45. a) *Cum antecedenti capitulo in unum coniunctum in Salisb.; Neocesariense rubr. in Monac. 14628.*
b) Simili . . . eo *om. Monac.* c) *om. id.* d) *ad id.* e) libidini succubuerit *id.* f) se . . .
vitae *om. id.* g) commaculaverat 1—3. h) in exitum vitae *add. Monac.* i) contigit peracta
digna poenitentia si *id.* k) legitime nubat *id.*

40 45a. *Cfr. Tab. III, nr. 46.* a) De eadem re. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg.; De illo,*
qui se ignorante cum sorore uxoris suae fornicatus est. Ex concilio Triburiensi cap. VIII. *rubr. ap. Burch.*
b) ivit uxoris *iid.* c) fecerit hoc scelus *iid.* d) indicata *iid.* e) *om. iid.*

45b. *Cfr. Tab. III, nr. 47.* a) Cap. XXVII. *praemittit Diess.; Item apud Triburias cap. XXVII. rubr.*
in Col.; De eadem re. Ex eodem (sc. Triburiensi) rubr. ap. Reg., Burch., qui addit: cap. X. b) soro-
rum *Diess.* c) de alia sorore nescivit licentiam *Reg., Burch.*

46. a) Ex concilio eodem (*sc. Namnatensi*) *rubr. in Vindob. fol. 105v, Bamberg. fol. 215.* b) per-
dere illam *iid.* c) operosiori . . . potest *om. iid.* d) *om. 5.*

9) *Conc. Neocaes. c. 2, Mansi II, col. 543.* 10) *Cfr. Decret. Vermer. 758—768?, tom. I, p. 41, c. 12.*
11) *Cfr. Seckel l. c.*

895. episcopus labore desudet, ne occidatur. Si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti^e eam reddere viro^e ad occidendum, quae se ei^e obtulit ad defendendum, sed sollerti^f cura transmittat^g eam ad locum, quem ipsa delegerit, ut secura vivere possit. Si vero interdum maritus eam invenerit et^e repetierit^e, secundum saeculum potestatem habuerit^h, quidⁱ ei agere velit¹². Sed audiat sanctum Augustinum dicentem: 'Cum¹³ enim vir a virtute nomen^k accipit et mulier a mollicia, id^l est fragilitate¹, quare contra crudelissimam^e libidinis bestiam vult unusquisque uxorem suam esse^e victricem, cum ipse ad primum libidinis ictum victus cadit?' Nam quicquid contra fidem catholicam^m mulieribus non licet, nec viris licet¹⁴. Siⁿ autem eadem mulier timore perterrita a loco, ubi eam episcopus destinavit, aufugerit et vir eius 10 ab episcopo semel aut bis vel sepius repetierit, si vitam ei obtinere possit, perquirat et reddat; sin^o autem, omnino non reddat¹⁵. Maritus vero, quamdiu ipsa vivat, nullo modo alteram ducat^p.

Cap. 47. Si quis spiritalem habet compatrem, cuius uxor commater non est, eo defuncto eius viduam licet^a ei ducere uxorem. Qui spiritalem 15 habet compatrem, cuius filium de lavacro sacri fontis accepit, et eius uxor commater non est, liceat ei defuncto compatre suo eius viduam ducere in uxorem, si nullam habent consanguinitatis propinquitatem. Quid enim? Numquid non possunt coniungi, quos nulla proximitas carnalis vel in^b id^b generatio secernit spiritalis?

Cap. 48. De eo, si quis suae spiritalis commatris filiam duxerit 20 uxorem. Illud etiam nec canonica institutione diffinimus nec introductione aliqua refutamus, sed propter eos, qui diverse de eo sentiunt¹⁵, hoc loco aliquid commemoramus: Si quis suae spiritalis commatris filiam fortuito et ita contingente rerum casu in coniugium duxerit, consilio maturiori servato habeat atque honeste legitimo coniugio operam det.

Cap. 49. De his, qui in adulterio filios genuerunt, ut omnino separantur. De¹⁶ his, qui in adulterio iuncti^a per incentiva libidinis malae filium vel filiam genuerunt, canonice praeiudicamus, ut, quando ab episcopo iusta divisione separantur, eo tenore seiungantur, ne ultra spe reversionis deludantur. Quare si quid inter se proprietatis aut pecuniae communi donatione tradiderunt, uterque^b com- 30 muni servet^c infanti. De reliqua vero proprietate et pecunia nullam ulterius habeant communionem, sed uterque¹⁷ sua provideat et, ut velit, faciat. Et ut hoc verius credatur atque firmiter observetur, verbo¹⁷ Domini praecipimus et canonica atque synodali inpositione iniungimus, quatenus iuramento colligantur^d deinceps et ultra sub uno non cohabitare tecto nec familiari frui colloquio, excepto in ecclesia et in publico, nec ullam habere 35 communionem in proprietate aut mancipiis vel pecunia sive ullis rebus, unde suspicio luxuriosi facti aut scandalum libidinosi desiderii iuste possit oriri.

46. e) om. *Vindob., Bamberg.* f) magna *iid.* g) transmittet 5; mittat *Vindob., Bamberg.*
h) habet, quod agere velit *Vindob.* i) quicquid *Bamberg.* k) dicitur *Vindob., Bamberg.* l) id ...
fragil. om. *iid.* m) sanctam *iid.* n) Si ... reddat om. 4. o) sin ... reddat om. 3. 5, *Vindob.,* 40
Bamberg. p) accipiat *Vindob., Bamberg.*

47. a) potest 1—4. b) nulla *legi vult Cochl.*

49. a) et *add.* 1—4. b) ut quae *Cochl.* (5), *qui legi vult utique.* c) servant 5.
d) colliguntur 5.

12) *Cfr. Brunner, RG. II, p. 662sq.* 13) *Augustini Append. sermo 289, c. 1, Opera V, 2,* 45
col. 481. 14) *Cfr. Wilda, Strafrecht d. Germ. p. 822sqq.* 15) *Cfr. Binterim, Denkwürdig-*
keiten der kathol. Kirche IV, 2, p. 426; Schulte, Kathol. Eherecht p. 188sqq. 16) *Cfr. supra c. 23b.*
17) *Supra c. 23 s. fine et med.*

Cap. 50. De eo, si quis aliquem
per inlusionem a recta fide subver-
terit vel perdiderit, ut dupliciter
puniat. Si¹⁸ quis vero, sive sit vir sive
mulier, aliquem a recta credulitate et catho-
lica fide inlusione diabolica averterit, 'ex-
pedit¹⁹ ei', ut evangelicus intonat sermo,
'ut suspendatur mola asinaria in collo eius
et dimergetur in profundum maris'; quia, qui scandalizaverit alios, ut Deum offen-
dant ac de vera fide et salute recedant, multo melius esset ei, ut propriis vitae
suae vitiis et inmunditia pollutus puniretur, quam pro suis et aliorum peccatis in
infernum dimergeretur. Et si quempiam veneno vel herbis aut diversi generis male-
ficiis perdiderit, velut pessimus homicida duplici multetur poenitentia.

Cap.^a 51. De^b eo, si quis cum uxore alterius vivente^c eo fornicatus
fuerit. Illud^d vero communi decreto secundum canonum instituta diffinimus et
praeiudicamus, ut^d, si quis cum uxore alterius vivente eo fornicatus fuerit, moriente^e
marito synodali iudicio aditus^f ei claudatur illicitus, ne^f ulterius ei coniungatur
matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus^g enim^h nec christianae reli-
gioni oportet, ut ullus ducat in coniugium, quam prius polluit per adulterium^g.

Cap. 52. De homicidiis non
sponte commissis. Placuit nobis de
homicidiis non sponte commissis hic in-
serere, quod in Ancyrano sancto concilio
cap. XXII. legitur, ubi dicitur: 'De²²
homicidiis non sponte commissis prior
quidem diffinitio post septennem poeniten-
tiam perfectionem consequi praecepit; secunda vero quinquennii tempus explere. Modus
autem huius poenitentiae in episcoporum sit arbitrio, ut secundum conversationem
poenitentium possint et extendere tardantibus et minuere studiose festinantibus.'

Cap.^a 53. De eo, si quis filium
suum non sponte, sed casu con-
tingente occiderit. Si²³ quis filium^b
suum, quod absit, non sponte^b, sed casu
contingente occiderit, secundum homicidia
sponte commissa poeniteat^c, ut sequenti
subinfertur capitulo.

(50a.)
895.
Sub Arnolfo imperatore. Si quis
vel si qua mulier quempiam veneno seu
herbis sive diversis maleficiis perdiderit,
velut pessimus homicida duplici paeni-
tentia omnino multetur.

(52a.)
De eadem re. Ex eodem. De²¹
homicidiis non sponte commissis, quali
poenitentiae iugo submittantur hi, qui
fecerint ea, in episcopi sententia maneat.

(53a.)
Si^a 23 quis filium suum non sponte occi-
derit, iuxta homicidia non²⁴ sponte com-
missa poeniteat.

51. a) Laudacense rubr. in Monac. 14628. b) Cap. XVII. legitur de eo ... fuerit, cap. LI.
Stuttg.; cfr. supra p. 220, not. d. c) viventis, om. eo, id. d) Illud ... ut om. Monac. e) mortuo
Stuttg.; mortuo legali mar. Monac. f) perpetuus ei aditus coniugii claudatur ne id. g) Nolu-
mus ... adulterium om. id. h) enim christianam religionem Stuttg.

53. a) Gangrense rubr. in Monac. 14628. b) proprium filium non sponte id. c) ita ut
tantum in exitu vitae communionem mereatur poenitentiae modo semper insistens perg. id.; cfr. quae dixi in
'NA.' XVII, p. 69, not. 1.

53a. Cfr. Tab. III, nr. 50. a) Synodus Liutherti habita apud Mogontiam praemittit Col.; De eadem
re. Ex eodem (sc. Triburiensi) rubr. ap. Reg.; De illis, qui infantes suos non sponte interficiunt. Ex
concilio Triburiensi cap. XXI. rubr. ap. Burch.

18) Cfr. Brunner, RG. II, p. 679 sqq.; Poenit. Columb. c. 6, Wassersleben, Bussordnungen p. 356.
19) Matth. 18, 6. 20) Cfr. supra c. 40, s. fine, quod hic repetitur. 21) Cfr. c. 55a. Collectionis Cat.,
infra p. 243, ex quo Reg. caput composuit. 22) Conc. Ancy. c. 22, Mansi II, col. 527. 23) Cfr. c. 55a.
Collectionis Cat., infra p. 243, lin. 28sq. 24) Cfr. quae exposui in 'NA.' XVII, p. 70, not. 2.

895. Cap. 54. De his, qui voluntarie homicidium fecerint. De his, 'qui²⁵ voluntarie homicidium fecerint', Ancyrano sancto concilio cap. XXI. legitur, ut 'poenitentiae quidem iugiter se submittant; perfectionem vero, id est communionis Christi gratiam, circa vitae exitum consequantur'. Instituta canonica et sanctorum patrum decreta nostro et omnium orthodoxorum iudicio inviolabilem habeant firmitatem. 5 Nobis autem, qui pastores Christi ovium sumus, pro moderni temporis qualitate et hominum fragilitate bonum et utile videtur, ut his, qui voluntarie homicidium fecerint, auctoritate synodali et iudicio generali et modum^a castigationis inponamus et certum^b ac definitum poenitentiae tempus^c praemonstremus, ne prolixum tempus poenitentiae generet fastidium negligentibus, sed cursim^d exercitatis accrescat opus salutis. 10

Cap.^a 55. De poenitentia XL dierum. Si²⁶ quis sponte homicidium fecerit, XL diebus ab ingressu ecclesiae^b arceatur et nihil manducet^c illis XL diebus praeter solum panem et salem, neque^d bibat, nisi puram^d aquam; nudis pedibus incedat; lineis non induatur vestibus, nisi tantum^e femoralibus; saecularia^e arma non portet^{*}; nullo^f vehiculo utatur^f; ad nullam feminam nec ad propriam uxorem his diebus misceatur; nullam communionem illis XL diebus cum aliis christianis nec cum alio habeat poenitente in cibo vel potu aut ullis rebus. Si^g vero sint aliqui vitae suae^h insidiatores, ut prae illis non possit digne poenitere, interim differatur eiⁱ eademⁱ poenitentia, donec ab episcopo proprio^k pax ei ab illis sit facta. Si^l enim^e aliqua corporali^e infirmitate detentus^m sit, ut non possit rite ieiunare, adhibeaturⁿ ei

(55a.)

Si^a quis spontanea voluntate diabolo suadente homicidium perpetraverit, iuxta

*) In Coll. Cat. c. 52. 53. 55—58. in hoc brevissimum caput contracta sunt: Ut poenitentia super 15 homicidiis non diverse, ut prius, sed in episcopis singulis uno more agatur, hoc est: Inprimis²⁷ poeniteat in pane et aqua, qui sponte occidit hominem. Considerata vero persone qualitate vel infirmitate de pomis 20 vel holeribus seu legumine, prout visum fuerit, aliquid pro misericordia indulgeatur, maxime si quis coactus vel non sponte homicidium fecit. Arma non ferat his diebus, equitare non permittatur et cetera compleat, 25 ut moris est. Dehinc per totum annum abstineat a carne et vino, medone et mellita cervisa.

Duobus²⁸ sequentibus annis similiter excepta dominica et qui in illa parrochia festi dies habentur. In²⁹ his tamen, si carne 30 vescitur, a ceteris abstineat; si vino utitur vel medone, non vescatur carne, nisi licentiam forte acceperit, ut certo elemosinae pretio et missarum numero diem redimat.

*) Monac. pergit: nec uxori nec alicui feminae iungatur; nullo saltim colloquio coniungatur 35 his diebus; nullam communionem habeat cum omni christiano, tam in cibo quam in potu, nec vestimenta eius ab aliquo christiano tangantur.

54. a) id est in cibo et potu, ut sequenti monstratur capitulo glossa marg. in 1—3. b) videlicet VII annorum item 1—3. c) usque in exitum vitae, ut in Ancyrano concilio item 1—3, in 3. vero ad prolixum tempus. d) per spacium VII annorum item 1—3. 40

55. a) Sub Arnolfo imperatore rubr. in Monac. 14628. b) templi id. c) in add. id. d) et bibat puram id. e) om id. f) nullo ... utatur om. 3. 4. g) Arnolfus rubr. praemittit Monac. h) poenitentis id. i) illius id. k) suo pax ei fuerit facta id. l) Eiusdem rubr. praemittit id. m) poenitens detent. fuerit id. n) misericordia ei detur donec id.

55a. Cfr. Tab. III, nr. 51. 52. a) Item in synodo domni Liutberti de eadem re apud Mogontiam 45 habita cap. XXXIII. rubr. in Col.; De synodo Liutberti apud Mogontiam habita rubr. in Guelf., Vindob.; Ut poenitentia super homicidiis non diverso more, ut prius, sed in episcopis singulis uno more agatur (supra lin. 15sq.). Ex concilio Triburiensi rubr. ap. Reg.; De poenitentia homicidarum. Ex concilio Triburiensi. Ut poenitentia ... agatur. Id est, si quis Salisb.; Si quis spontanea voluntate homicidium perpetraverit, iuxta decreta Melciadis papae et Triburiensis concilii statuta talem poenitentiam accipere 50 debet. Ex concilio Triburiensi cap. IV. Inprimis ut licentiam Burch.; Capitulo III. rubr. in Bamb.

25) Conc. Ancyr. c. 21, Mansi II, col. 526.

26) Cfr. Conc. Mog. 852, supra p. 189, c. 11.

27) Cfr. c. 55. 56.

28) Aliter c. 57.

29) Cfr. c. 56.

misericordia, quousqueⁿ convalescat, et
tunc^o demum poeniteat; si^o vero longo
tempore eadem^p sit occupatus infirmitate,
ad^p episcopum pertinebit^q, ut prudenter
5 pertractet, quomodo infirmum peccatorem
curare disponat^r; quia^s, ut Gregorius pasto-
rali commemorat libro, 'occultiora³⁰ sunt
vulnera mentium, quam corporum, et^s ars
est artium regimen animarum'.

10

15

20

25

30

35

40

895.
porum talem penitentiam accipere^b debet:
Primitus^c, ut licentiam non habeat eccle-
siam intrandi illos proximos^d XL dies
nudisque pedibus incedat, quocumque^e
eat^e, et nullo^f vehiculo utatur^g et^f saecu-
laria arma relinquat et nihil^g sumat his
XL diebus, nisi tantum panem et^h salem
et^h puram bibat aquam ac nullam commu-
nionem cum ceteris christianisⁱ neque cum
alio poenitente habeat^k inⁱ cibo et potu,
antequam XL^{**} dierum poenitentia resol-
vatur^l. Et^m ei contradictumⁿ sit eadem
canonica auctoritate, ut hisⁿ XL diebus
supradictis^o ad^o nullam feminam nec ad^o
propriam uxorem accedat^p, antequam^{***}
illos XL dies peniteat, nec lineis^q vesti-
mentis utatur, nisi tantum femoralibus. Et

Quatuor³¹ sequentibus annis tres in ebdo-
mada ferias et tres in anno observet qua-
dragesimas.

Post annum ecclesiam ingredi permittatur,
non tamen communicet. Post VII annos
perfectionem consequatur.

De³² his vero, qui inviti vel non sponte
homicidia committunt, in arbitrio sit episcopi,
qualiter et quam diu peniteant; sicut cuidam
nuper contigit, qui non sponte filium suum
interfecit.

**) *Reg., Salisb., Burch. perg.*: dies adimpleantur
et ex cibo, quem sumit, nullus alius manducet.
Considerata vero personae qualitate vel in-
firmitate de pomis vel oleribus seu legumi-
nibus, prout visum fuerit, aliquid pro miseri-
cordia indulgeatur, maxime si quis coactus
et non sponte homicidium fecerit; *cfr. supra*
p. 242, lin. 19 — 22.

***) *Id. haec verba exhibent*: nec cum aliquo homine
dormiat, iuxta ecclesiam sit, ante cuius ianuas
peccata (peracta *Salisb.*) sua defeat diebus
et noctibus, et non de loco ad locum pergat,
sed in uno loco his XL diebus sit. Et si forte.

55. o) cum melioratus erit, iterum paenitere legitime debet. Eiusdem. Si *id.* p) paenitens
infirmatur ad *id.* q) pertinebat 1—3. 5. r) debeat *Monac.* s) quia . . . et *om. id.*
45 55a. b) incipere *Guelf., Vindob.* c) imprimis *Reg., Salisb., Burch.* d) *om. Bamb.* e) *om.*
Reg., Salisb., Burch. f) nullam equitationem exerceat et *Bamb.* g) in laneis vestibus sit absque
femoralibus, saecularia arma non ferat et nihil *perg. Reg., Salisb., Burch.*; nihilque *Col.* h) holera ac
legumina sive sal et *Bamb.* i) christ. *om. Guelf., Vindob.*; non retineat in *perg. Bamb.* k) retineat
Col., Guelf., Vindob. l) solvatur *Guelf., Vindob.* m) Verum tamen *Col.* n) omnimodis ex auct.
50 canon. interdicatur ut in his *Reg., Salisb., Burch.* o) cum nulla femina misceatur nec ad *id.*; ad *om.*
Bamb. p) ad fornicationem sibi usurpat, antequam illos XL dies paeniteat. Postea vero iuxta canonum
auctoritatem imponatur ei a sacerdote VII annorum penitentia *Bamb., om. vell.* q) in eis *Col.*

30) *Gregorii Lib. pastor. pars I, c. 1, Opera II, col. 3.* 31) *Cfr. c. 58.* 32) *Cfr. c. 52. 52a. 53.*

895.

si forte habuerit vitae suae insidiatores, interim differatur ei poenitentia, donec ab episcopo parroechiae^e suae^e pax ei ab inimicis reddatur. Et si infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit digne poenitere, adhibenda^r est misericordia tamdiu, donec^r sanitati restituatur; si autem^a longa egritudine occupatus^t fuerit, ad sententiam episcopi pertinebit, quomodo reum et infirmum sanare disponat.[†]

†) *Id. add.*: Completis XL diebus aqua lotus vestimenta et calceamenta, quae a se abiecerat, rursus sumat (calceamenta accipiat *Burch.*) et capillum incidat.

Cap.* 56. Post XL dies poenitentia primi anni. Post illos XL dies unum annum integrum ab introitu ecclesiae suspendatur et abstineat se a carne et^a caseo, a^a vino et medone ac mellita cervisia^b, nisi dominicis et diebus^c festis, qui per illum^d episcopatum publice celebrantur apud^e cunctum populum^{**}, et nisi vel in hoste aut in aliquo magno sit itinere vel longe aut diu ad dominicam curtam vel si infirmitate detentus sit. Tunc licitum sit ei III. feriam et V. atque sabbatum redimere³³ uno denario vel precio denarii sive tres pauperes pro nomine Domini pascendo; ita duntaxat^{**}, ut vel carne^d vel^d vino vel medone^f, id^g

(56 a.)

In^a primo anno post XL dies totum illum annum a vino, a^b medone, a^c mellita cervisia^d, a carne, a^e caseo^e abstineat, nisi festis diebus, qui in illo episcopio publice^b apud^f cunctum populum celebrantur, et nisi forte in magno itinere vel in hoste vel longe^b aut^b diu ad dominicam curtem vel^g infirmitate detentus sit^h. Tunc liceat uno denario vel pretio unius denarii aut tres pauperes pascendo tertiam feriam, quintam et sabbatum redimere; ita duntaxat, ut velⁱ vino vel medone aut carne, id estⁱ una re de tribus utatur. Postquam domum veniat^k vel^l pausaverit, nullam potestatem habeat^l

*) *In Monac. 14628 initium capitis hoc est*: Arnolfus. Post XL dies, quos homicida spontaneus primo ieiunat iuxta praedictam sententiam, statim integrum annum ab ingressu ecclesiae etc.

**) *Id. pergit*: Eiusdem. Si paenitens in hoste sit primo anno aut in magno itinere aut longe aut diu in aliqua infirmitate sit, quod non possit in dominica ad aecclesiam venire, licitum sit ei terciam, quintam et septimam redimere uno denario aut eius precio, et tres pauperes pro Christi nomine pascat; ita duntaxat etc.

55a. r) differatur (ei *add. Salisb.*) poenitentia donec *Reg., Salisb., Burch.* s) in *add. Col., Guelf., Vindob.* t) detentus *Reg., Salisb., Burch.*

56. a) *om. Monac. 14628.* b) cervisa *id.* c) aliis festis diebus *id.* d) *om. id.* e) a populo *id.* f) vel carne *add. id.* g) *id . . . tribus om. id.*

56a. *Cfr. Tab. III, nr. 53.* a) *In codd. Col., Guelf., Vindob. hoc et duo sequentia capitula cum antecedenti in unum coniuncta sunt*; Quid in primo anno observare debeat *rubr. in Reg., Salisb., Burch., qui addit*: Ex eodem concilio cap. V. b) *om. iid.* c) et *iid.* d) cervisia *Reg.* e) et pinguibus piscibus *add. Reg., Salisb., Burch.* f) a cuncto populo *iid.* g) in *add. Col., Guelf.* h) *om. iid. et Vindob.* i) vel . . . est *om. Reg., Salisb., Burch.* k) venerit *iid.* l) aut sanitati fuerit restitutus, nullam licentiam habeat *iid.*; vel pausaverit *om. Guelf., Vindob.*

33) *Cfr. Binterim, Denkwürdigkeiten V, 3, p. 165sqq.; Dove in 'Z. f. KR.' IV, p. 11sq.; Hinschius, Kirchenrecht IV, p. 827.*

est de tribus^g una^h re^h utatur, nonⁱ redimendi. Completo^m anni circulo eccle- 895.
omnibus vescatur. Postquam^k autem de
siam intretⁿ.

itinere domum^l revertatur aut de infir-
mitate liberetur^m, praedictas ferias non redimat, sed statutoⁿ modo poeniteat.
5 Completo^o vero unius^p eiusdemque anni curriculo^o ita^p castigatus rite et ordinabi-
liter more poenitentium introducat^q in^r ecclesiam.

Cap.^a 57. Poenitentia secundi
et tertii anni. Secundum vero et ter-
tium annum simili modo poeniteat^b ex-
10 cepto, quod praedictas tres ferias redimere
ius^c habeat, ubicunque est, sive in domo,
sive in itinere. Caetera per^d omnia ob-
servet, ut in primo anno faciebat^e.

(57a.)

In^a secundo et tertio anno similiter
ieiunet, nisi quod tertiam^b feriam, quin-
tam et^b sabbatum potestatem habeat redi-
mendi^c, ubicunque est. Cetera omnia
diligenter^d observet, ut in^e primo anno.

Cap.^a 58. Poenitentia IV. V. VI.
15 et VII. anni. Quartum enim^b annum
et^c quintum, sextum et septimum isto
modo^d observet. Ieiunet autem^e his sin-
gulis tres^e quadragesimas: unam ante
pascha Domini^e a caseo et pinguibus pi-
20 scibus^f, a vino et medone ac mellita cer-
visia^g; alteram^h ante nativitatem sancti
Iohannis baptistaeⁱ, si vero desunt XL
dies ante nativitatem^k, impleantur post^c
nativitatem^c; tertiam^d quadragesimam ante
25 nativitatem Domini Salvatoris^e ieiunet et
abstineat se a carne et ceteris rebus
praedictis. Et in his IV annis tertia feria
et quinta et sabbato manducet et bibat,
quodcunque libeat^l, et secundam atque
30 quartam^l feriam denario aut praedicto^m

(58a.)

Quattuor^a vero^b anni deinde^c restant,
per quos singulos ieiunet III quadrage-
simas: unam ante pascha cum ceteris
christianis abstinendo de vino^d, medone^d,
mellita cervisa^e, caseo^f et de piscibus^g
pinguibus; alteram^h ante nativitatem sancti
Iohannis baptistae, si aliquid remaneat
de XL diebus, post missam sancti Iohannis
impleat; tertiam^h ante natalemⁱ Domini
ieiunet, id^k est a carne et^d ceteris rebus^l,
sicut^k supra dictum est. Et in quattuor
annis supradictis tertia, quinta feria et
sabbato utatur, quodcunque^m libeat, et
secundamⁿ et quartam feriam redimendi^o
potestatem habeat^o pretio iam^p dicto.
Sextam^q feriam^r caute^s observet^t et ne-

56. h) uno eorum *id.* i) simul *add. id.* k) Arnolfus. Paenitens primi anni postquam de *id.*
l) longo redierit *id.* m) convalescit, indictas sibi ferias *id.* n) more solito *id.* o) Completo ...
curriculo *om.* 4. p) primo paenitentiae anno ita *Monac.* q) introducetur paenitens *id.* r) *om.* 3. 4.

56a. m) *Quae sequuntur in Reg. et Salisb., quamquam ad. c. 56. vel c. 56a. pertinent, cum c. 57a.*
35 coniuncta sunt praemissa rubrica: Quid in aliis duobus annis debeat observare? n) ingrediatur et pacis
osculum concedatur *iid.*; in ecclesiam introducat^q et pacis oscul. ei conced. *Burch.*

57. a) Arnolfus *rubr. in Monac. 14628.* b) paenitens debet paenitere *id.* c) ei liceat *id.*
d) vero *id.* e) *om. id.*

57a) *Cfr. Tab. III, nr. 54. 55.* a) Quid in secundo et tercio anno observare debeat. Ex eodem
40 cap. VI. *rubr. ap. Burch.; cfr. c. 56a, not. m.* b) tertia, quinta et *Col., Guelf., Vindob.* c) praetaxato
precio *add. Burch.* d) *om. Guelf., Vindob.* e) *om. iid. et Col.*

58. a) Eiusdem *rubr. in Monac. 14628.* b) vero paenitentiae *id.* c) *om. id.* d) paenitens
add. id. e) quidem tres *id.* f) a carne *add. id.* g) cervisa 2—4, *Monac., qui add. ab ovo.*
h) Arnolfus. Alteram quadragesimam ante *Monac.* i) similiter paenitens ieiunet *add. id.* k) eius
45 postea *add. id.* l) velit, secundam autem et quartam *id.* m) precio eius ius habeat paenitens redimere *id.*

58a. *Cfr. Tab. III, nr. 56.* Quid in reliquis quatuor annis debeat observare *rubr. in Reg., Salisb.,*
Burch., qui addit: Item de eodem cap VII. b) *om. iid.* c) qui *add. Col., Guelf., Vindob.* d) a *add.*
Guelf., Vindob. e) cervisia *Reg.; a carne a add. Guelf., Vindob.* f) carne et sagimine et ovis et
pinguibus piscibus *Burch.* g) abstineat *add. Col., Guelf., Vindob.* h) autem *add. Guelf., Vindob.*
50 i) nativitatem *iid.* k) *id. ... sic. om. Reg., Salisb., Burch.* l) reb. *sic. om. Guelf., Vindob.* m) quid-
quid vult *Reg., Salisb., Burch.* n) secunda et quarta feria *Col.* o) redimere potest *Reg., Salisb., Burch.*
p) supra *add. Burch.* q) sexta feria *Col.* r) *om. Reg.* s) omnimodis *Reg., Salisb., Burch.;*
cautissime observ. neq. *Guelf., Vindob.* t) in pane et aqua *add. Burch.*

895. denariiⁿ precioⁿ redimere ius habeat^m; quaquam redimat. His expletis sacram VI. vero feriam caute observet. His^o VII communionem accipiat. annis^p rite expletis reconcilietur et more poenitentium sacris altaribus et sanctae communioni restituatur^{*} atque^q perfectionem consequatur^q.

Subscriptio episcoporum XXII³⁴.

In hoc sancto et^r universali^r concilio praesidente et adiuvante pio principe Arnolfo gloriosissimo rege consederunt, qui convenerant^a, sancti patres et venerabiles ecclesiarum pastores et, quae catholica fide promulgaverunt, pari professione confirmaverunt et unanimes subscripserunt.

Nomina episcoporum.

- Hattho sanctae Mogontiacensis ecclesiae archiepiscopus subscripsi.
Herimannus^t sanctae Agrippinensis, quae et Coloniensis, ecclesiae archiepiscopus subscripsi.
Ratbotus^u Treverensis ecclesiae archiepiscopus subscripsi.
Waldo Frigisingensis ecclesiae episcopus subscripsi.
Erchanbaldus Eihstatensis ecclesiae episcopus subscripsi.
Tuto Radasbonensis episcopus.
Adalbero^v Augustensis episcopus.
Salomon Constantiensis episcopus.
Theodulfus^w Curiensis episcopus.
Iringus^x Basiliensis episcopus.
Baldrammus Strazburgensis episcopus.
Gotethancus^y Spirensis episcopus.
Theotelaus Wormacensis episcopus^z.
Adalgarius Brumensis episcopus^z.
Dado Wirdunensis episcopus^z.
Wigbertus Hiltinesheimensis episcopus^z.
Ruodulfus Wirziburgensis episcopus^z.
Sigimundus Halvarastatensis episcopus^z.
Ruodbertus Mettensis episcopus^z.
Druogo Mimidensis episcopus^z.
Biso Padarbrunnensis episcopus^z.
Egilmarus Osnebruggensis episcopus^z 35.

*) *Monac. perg.*: Arnolfus imperator. Duodecim his capitulis de homicidis spontaneis 33 praelibatis confirmante Arnolfo imperatore XXII patres subscripserunt innumerabilium circumstantium presbyterorum et diaconorum sive nobilium laicorum multitudo confirmantium; *rell. des.*

58. n) *om.* 4. o) *Eiusdem rubr. praemittit Monac.* p) a paenitente *add. id.* q) atque ... consequatur *om.* 3; atque ... Amen (*p.* 247, *lin.* 4) *om.* 4, *add.* De decimis; *cfr. supra p.* 220, *lin.* 38.
r) *om.* 5. s) convenerunt 1. 2. t) Hermannus 5. u) Rathotus 5. v) Adalpero 3. 5. 40
w) Theodulfus 5. x) Fringus 5. y) Lotechaneus 5. z) *om.* 3.

34) *Vide supra p.* 210 sq. B. 35) *Trithemius, Chron. Hirsaug. ad a.* 896, *tom.* I, *p.* 49 ait: Ex abbatibus vero nomina istorum signata invenimus: Hugo, qui et Herigerus abbas Fuldensis, Harderadus abbas huius coenobii Hirsaugiensis, Harderadus quoque abbas Hersfeldensis, Murhardus abbas Selgenstattensis, Adelbertus abbas S. Ferrucii Blidenstatensis, Regino abbas Brumiensis, Hilt- 45 winus abbas Lobiensis et alii multi, quorum vocabula non tenemus; *cfr. Eckhart, Francia orientalis II, p.* 761.

Haec subscriptio sacrosancta venerabili professione et condigna responsione 895.
innummerabilium circumstantium presbyterorum et diaconorum nec non et nobilium
laicorum confirmata et laudabiliter approbata ad laudem et gloriam Iesu Christi
Domini nostri, cui sit honor, laus et iubilatio per infinita saecula saeculorum. Amen^a.

5 *CANONES EXTRAVAGANTES CONCILIO TRIBURIENSI*
ADDICTI.

(1.) Ut^a, si quis clericum verberaverit vel debilitaverit vel^b quaslibet in eum
tales lesiones patrauerit, et^b canonice peniteat et ad legem emendet, iuxta quod in
capitulari scriptum est³⁶.

10 (2.) Perlatum^a est ad sanctam synodum, quod quidam ingenuus ingenuam
acceperit^b uxorem et post filiorum procreationem occasione divortii cuiusdam servum
se fecerit, utrum necessario mulierem tenere debeat, et, si tenuerit, utrum illa quo-
que secundum secularem legem servituti subici debeat? Iudicatum est, uxorem mi-
nime debere dimitti, non tamen ob Christi legem mulierem in servitutem redigi, dum
15 ille non ex consensu coniugis se servum fecit, quem liberum ipsa^c maritum accepit^d.

(3.) Item^a interrogatum fuit^b, si quis cum filia materterae suae vel avunculi^c,
amitae vel patru^d concubuerit, si coniugatus fuerit, liceatne^e illi ulterius^f uti
coniugio aut non coniugato uxorem accipere? Iustum esset, sicut^g aliqua priorum^h
statuta habentur, ut in perpetuum a coniugio tales abstineant. Visum est humanae
20 fragilitatis intuitu, ut post penitentiam nonⁱ quidem penitus priventur coniugio,
durissime^k tamen tam inmanis fornicatio vindicetur, sicut sanctus papa Nicolaus³⁷ et
alii Romani pontifices statuerunt, ne forte desperata^l conscientia multiplicius peccent.

(4.) Si^{a38} quis cum duabus sororibus fuerit^b fornicatus et soror sororem ab
eodem antea stupratam nescierit, vel si ipse sororem eius, quam antea stupravit, non
25 intellexerit, si digne penituerint et se continere non valuerint, post annos VII coniugia
illis non negentur. Si autem non ignoraverint^c, ad finem usque coniugio abstineant^{*}.

(5.) Delata^a est coram sancta synodo querimonia plebis^b, eo quod sint quidam^c
episcopi nolentes ad predicandum vel^d firmandum suas per annum parrochias

*) *Cat. addit minus recte*¹¹: nisi forte episcopus super eis mitius agendum perpenderit sic utique,
30 ut pena sit salvificans, non mortificans, pietas sed non remissa.

58. a) *In 1—3. sequitur nunc*: De decimis; *cfr. not. q.*

1. *Cfr. Tab. IV, nr. 1.* a) Si quis clericum verberaverit. Ex eodem (*sc. Triburiensi*). Si *Reg.*
b) aut in aliquo laeserit et *id.*

2. *Cfr. Tab. IV, nr. 2.* a) De illo, qui servum se fecerit. Ex concilio Triburiensi cap. XI. *rubr. ap.*
35 *Reg.*; De ingenuo, si ingenuam acceperit uxorem et postea se servum esse profitetur. Ex concilio Triburiensi
cap. VIII, cui interfuit rex Arnolfus *rubr. ap. Burch.* b) accepit *Cat.* c) *om. Reg.* d) acceperat *id.*

3. *Cfr. Tab. IV, nr. 3.* a) Si quis cum filia materterae suae et cet. concubuerit. Ex eodem (*sc.*
Triburiensi) *rubr. ap. Reg.*; De illo coniugato, qui cum filia materterae suae vel avunculi vel amitae vel
patru sui fornicatus fuerit. Ex concilio Triburiensi cap. I. *rubr. ap. Burch.*; Item *om. id.* b) est *id.*
40 c) amitae vel avunc. *id.* d) patris *Cat.* e) non liceat *id.* f) alterius *id.* g) ac sic *id.*
h) stat. prior. *Burch.* i) *om. Reg.* k) durissime autem *Cat.* l) desperati, *om. conscientia, Burch.*

4. *Cfr. Tab. IV, nr. 4.* a) De eadem re. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) *rubr. ap. Reg., Burch., qui*
addit: cap. IX. b) fornic. fuer. *id.* c) ignoraverunt, usque ad mortem a coniugio *id.*

5. *Cfr. Tab. IV, nr. 5.* a) De episcopis, qui non visitatis parochiis precium servitutis requirunt.
45 Ex concilio apud Triburias habito temporibus Arnulphi regis cap. XXVI. *rubr. ap. Reg., Burch.* b) plebium
Reg., Salisb., Burch. c) episcopi quidam *Reg., Salisb.* d) vel ad confirmandum *Reg., Salisb., Burch.*

36) *Cfr. supra c. 4 c.* 37) *Cfr. Nicolai I. epist. ad Arduicum c. 2, Mansi XV, col. 461, Jaffé*
l. c. I², nr. 2787; epist. ad Tadonem, Migne, Patrol. lat. CXIX, col. 1134, Jaffé l. c. I², nr. 2865.

38) *Cfr. supra c. 45.*

895. circuire, qui^e tamen exigant, ut mansiones, quibus in profectione uti debuerant, alio pretio redimant, qui^f parare debent. Quae^e duplex infamia, et^g negligentiae^h et avaritiae, sanctae synodo magnoⁱ horrore fuit; et^k statuerunt, ne quis penitus^l ultra exerceat id^m cupiditatis ingeniumⁿ, et ut sollicitiores sint episcopi de suis gregibus visitandis.

(6.) Perlatum^a est quoque ad sanctam synodum, quod quidam laici inprobe agant contra presbiteros suos^b, ita ut de morientium presbiterorum substantia partes sibi vendicent, sicuti de substantia^c rusticorum suorum^c. Interdicimus itaque^d, ne hoc ulterius fiat, sed, sicut liberi facti sunt ad suscipiendum gradum et agendum divinum officium, ita ab^e eis nihil exigatur preter Dei^f officium. De peculiari vero 10 sacerdotum nihil sibi usurpent, sed^g de^h duabus partibus faciant presbiteri, quod sibiⁱ placuerit, tertiam secundum canonum^k iussa quibus serviunt relinquunt ecclesiis⁴⁰.

(7.) Ut^a presbiteri non vadant, nisi stola vel orario induti. Et si in itinere presbiteri spoliuntur vel vulnerantur aut occiduntur sine^b stola, simplici emendatione^c solvantur^d; si^e cum stola, tripliciter^f.

(8.) Ut^a 41 laicis^b indumentis clerici non utantur, id est mantili^c vel cotto^d sine cappa nec pretiosis et ineptis caltiamentis et aliis vanitatum^e novitatibus, sed^f decenti habitu induti incedant.

(9.) Ut oblatas offerant certo numero, id est infra denarium aut VII aut V aut III vel unam.

(10.) De clericis, qui rixa interficiuntur. Ex concilio Triburiensi cap. L. Quicumque clericus aut in bello aut in rixa aut gentiliu ludis mortuus fuerit, neque oblatione neque oratione pro eo postuletur, sed manus incidat iudicis, sepultura tamen non privetur.

5. e) mansiones tamen exigant alio pretio redemi, quae eorum profectioni debuerant parari. Quae 25 *Salisb.* f) quae *Cat.* g) hoc est *Salisb.* h) negligentia et avaritia *Reg.*, *Salisb.*, *Burch.* i) horrore fuit magno *iid.* k) ideoque interdixit *Salisb.* l) *om. id.*, *Burch.* m) horrendum et *add. Salisb.* n) *Explic. id.*

6. *Cfr. Tab. IV, nr. 6.* a) Quod laici de substantia morientium presbyterorum suorum nullam portionem accipiant. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) cap. II. *rubr. ap. Reg.*; De laicis morientium presbyterorum substantiam diripientibus *rubr. ap. Reg. App.*; De substantia defuncti presbyteri, cuius esse debeat. Ex concilio Triburiensi cap. XXIII, cui interfuit Arnolfus rex. Sancto concilio allatum est quod *Burch.*; Ex eodem cap. XXXVIII. *rubr. in Monac. 5541, qui numerus errore scribae ex numero capitis ap. Reg. (II, c. 39) ortus videtur esse.* b) *om. Cat.* c) propriis servis *Reg.*, *Monac.*, *Burch.* d) canonica auctoritate *add. Burch.* e) nihil ab eis *id.* f) divinum *id.* g) sed totum in quatuor dividatur partes: una 39 35 episcopo, alia altari, tertia pauperibus, quarta parentibus et, si non sunt idonei parentes, episcopus eam recipiat et in usum aeclesiae diligenter distribuat. Et si quis contra haec facere presumpserit, anathematizetur *id.* h) ex *Reg. App.* i) eis visum fuerit *Reg.*, *Monac.* k) iussa can. *Cat.*

7. *Cfr. Tab. IV, nr. 7.* a) Ut presbyteri cum stola incedant. Ex synodo Triburiensi *rubr. ap. Reg.*; De presbyteris, qui sine orario occiduntur. Ex concilio Triburiensi cap. XXVI, cui interfuit rex Arnolfus 40 *rubr. ap. Burch.* b) non stola vestiti *iid.* c) sua *add. iid.* d) solvatur *Cat.* e) autem *add. Reg.*, *Burch.* f) triplici *Burch.*

8. *Cfr. Tab. IV, nr. 8.* a) Ne clerici laicalibus induantur vestibus. Ex concilio quo supra (*sc. Moguntino*) *rubr. ap. Reg.*; De clericis, qui laicalibus vestimentis utuntur. Ex eodem (*sc. Triburiensi*) cap. XXVII. *rubr. ap. Burch.* b) laicalibus vestimentis *iid.* c) mantello *Burch.*; mantellum vel 45 cottum *Reg.* d) sive *add. altera manus in Cat.* e) novitatum vanitatibus *Reg.*, *Burch.* f) religioso et *add. iid.*

39) *Cfr. c. 13, s. fine.* 40) *Sequitur in Coll. Cat.*: Item sancitum est in capitulari, ne de seminibus (*pro manso*) ecclesiae neque de decimis neque de oblationibus, non de domibus vel atriis iuxta ecclesiam positis aliquod servitium faciant (*sc. presbyteri*) preter ecclesiasticum. Si aliquid vero 50 amplius habuerint, inde faciant servitium senioribus suis; *cfr. Anseg. I, c. 85, tom. I, p. 407, Reg. App. I, 43, supra p. 216, not. 59, s. fine.* 41) *Excerptum ex Conc. Mett. 888, c. 6, Mansi XVIII, col. 79; cfr. quae dixi in 'NA.' XVIII.*

(11.) De praedicatione presbyterorum. Ex eodem concilio (*sc. Tribu- 906. riensi*), cui interfuit rex Arnolfus. Praecipimus vobis, ut unusquisque vestrum super duas seu tres ebdomadas diebus dominicis seu festivitibus sanctorum populum sibi commissum doctrinis salutiferis ex sacra scriptura sumptis in aecclesia sibi commissa post evangelium perlectum instruere studeat et iubeat illis, ut nullus de aecclesia exeat, antequam a presbytero sive diacono ultima laus, id est: 'Benedicamus Domino' aut 'Ite, missa est' pronuntietur.

(12.) De eo, pro quibus causis quemlibet hominem anathematis vinculo ligari oporteat. Ex eodem concilio (*sc. Triburiensi*), cui interfuit rex Arnolfus. Quesitum est in eadem synodo, pro quibus causis quemlibet hominem episcopali auctoritate vinculo anathematis ligari oporteat; atque unanimi cunctorum sententia decretum est pro his tribus criminibus fieri debere: cum⁴² ad synodum canonice iussus venire contempnit; aut, postquam illuc venerit, sacerdotalibus respuit oboedire praeceptis; aut ante finitam causae suae examinationem a synodo profugus abire praesumit.

(13.) In Triburiensi concilio cap. XXII. Accusator unius rei iudex esse non potest in ecclesiastico negotio. Non propter sacerdotum iudicium, sed accusatorum testimonium saeculares exleges fieri poterunt.

42) Cfr. *infra Conc. Meld.* 845, c. 56.

253. INQUISITIO DE THELONEIS RAFFELSTETTENSIS.

903—906.

*Lex, quae sequitur, exstat in codice traditionum ecclesiae Pataviensis ab Ottone de Lonsdorf intra annos 1254—1265. composito fol. 58^v, qui nunc in tabulario regio Monacensi s. nr. 203. servatur. De editionibus autem prioribus nostri documenti, ut verbis Iohannis Merkel b. m. utamur (LL. III, p. 252), haec referenda sunt: 'Iam Aventinus operae pretium facturus esse sibi videbatur, si documenti illius rationem habuerit, atque evoluto codice inter schedas Passaviae praecipue collectas textum, etsi non ad verbum, attamen in epitomen redactum, descripsit in Rhapsodiarum libro X, fol. 67, quem . . . nunc bibliotheca regia Monacensis inter codices Bavaros nr. 204. possidet. Neque istam tamen epitomen, sed denuo in brevius excerptam Aventinus in Annalib. Boic., Ingolstad. 1554, p. 479. edidit atque in editione annalium theotisca Francofurtana a. 1580, p. 308. in vernaculum sermonem transtulit. Ita factum est, ut per longum tempus duplex eiusdem monu-
menti nec vera figura divulgaretur; breviorē Aventino duce Adlzreitter, Ann. Boic. gentis I, 13, § 9, ed. 1710, p. 308; Hansiz, German. Sacra I, p. 183; Gemeiner, Regensburger Chronik I, p. 99; Buchner, Gesch. v. Bayern II, p. 196; alteram largioris styli ex Aventini schedis, sed valde mendose transscriptam sub titulo Leges portoriae Boiorum Oefele, SS. rer. Boic. I, p. 718, post eumque Canciani, Leges barbar. II, p. 399, Hormayr, Histor. Taschenbuch 1813. et Beiträge z. Preisfrage d. Erzherzogs Johann II, p. 88. ediderunt. Nostra demum aetate textus genuinus in publicum productus et codex Lonsdorfiensis integer a. 1829. inter Monumenta Boica XXVIII b, p. 203, nr. 4. editus est. Novissimam denique editionem codice denuo collato paravit Iohannes Merkel l. c. p. 480 sq., quam commentariis ampliatam repetivit Gengler, German. Rechtsdenkmäler p. 385 sqq.*

906. *Documentum illud, ab editoribus 'Leges portorii' vel 'Leges portoriae' inscriptum, testimonium continet ex iussione Hludowici IV. per testes iuramento constrictos editum, quod patrio sermone 'Weistum' appellamus. Quo tempore factum sit, accurate dici non potest. Cum autem Burchardus, cuius antecessor a. 902, die 16. m. Febr. mortuus est, primum a. 903, die 12. m. Aug. episcopus Pataviensis nominetur, et Theotmarus archiepiscopus in proelio a. 907, m. Iulio contra Hungarios commisso diem supremum obierit, inquisitionem intra a. 903—906. habitam esse oportet (cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich III², p. 531, not. 4; Böhmer-Mühlbacher nr. 1961 a).*

Inquisitionis notitia, quam codex continuo scriptam praebet, ab Ioh. Merkel in capitula divisa est.

Codicem iterum in usum nostrum Edmundus l. b. ab Oefele Monacensis v. cl. benevolentissime contulit. (B. deest; P. III, 480.)

Noverit¹ omnium fidelium orthodoxorum, presentium scilicet ac futurorum, industria, qualiter questus clamorque cunctorum Bawariorum, episcoporum videlicet, abbatum ac comitum omniumque, qui in orientales partes iter habebant, ante Hlodo-
wicum regem venerant dicentes se iniusto theloneo et iniqua muta² constrictos in
illis partibus et coartatos. Ille vero secundum morem antecessorum regum hoc
benignis auribus audiens Arboni marchioni³ precepit, quatenus cum iudicibus orien-
taliū⁴, quibus hoc notum fieret, investigaret ad iura thelonica modumque thelonii
exploraret; nuntios suos Theotmarum archiepiscopum⁵, Purchardum Pataviensis eccle-
sie presulem et Otacharium comitem⁶ dedit, ut hoc in suo loco iuste legitimeque
corrigerent. Et isti sunt, qui iuraverunt⁷ pro theloneo in comitatu Arbonis: Walto
vicarius, Durinc vicarius, Gundalperht, Amo, Gerpreht, Pazrich, Diotrich, Aschrich,
Arbo, Tunzili, Salacho, Helmwin, Sigimar, Gerolt, Ysac, Salaman, Humperht, item
Humperht, Engilschalh, Azo, Ortimuot, Ruothoh, Emilo, item Durinc, Reinolt, Eigil
vicarius, Poto, Eigilo, Ellinger, Otlant, Gundpold, item Gerolt, Otperht, Adalhelm,
Tento, Buoto, Wolfker, Rantolf, Kozperht, Graman, Heimo. Isti et ceteri omnes,
qui in hiis tribus comitatibus⁸ nobiles fuerunt, post peractum iuramentum interrogati
ab Arbone marchione in presentia Theotmari archiepiscopi et Purchardi presulis
Pataviensis ecclesie, residente cum eis Otachario comite, in ipso placito in loco, qui
dicitur Raffoltestetun⁹, retulerunt loca thelonio et modum theolonei, qualiter tempo-
ribus Hludwici¹⁰ et Karlomanni ceterorumque regum iustissime exolvebatur.

(1.) Naves vero, que ab occidentalibus partibus, postquam egresse sint silvam Patavicam, et ad Rosdorf¹¹ vel ubicumque sedere voluerint et mercatum habere, donent

1) Cfr. Gengler, Beiträge z. bayer. Rechtsgesch. I, p. 96 sqq.; Waitz, VG. IV², p. 70 sqq. et opera, quae ibi nominata sunt.

2) German.: 'Maut'; cfr. Schade, Althochd. WB., I², s. v. mûta; Kluge, Etymol. WB. d. Deutsch. Spr., s. v. Maut; Brunner, RG. II, p. 239, not. 35. 3) Cfr. Dümmler in 'Archiv f. Kunde österr. Gesch.-Quell.' X, p. 49.

4) I. e.: marchiae orientalis; cfr. infra not. 8. 5) Salisburgensem. 6) Filium Aribonis? cfr. Hormayr, Herzog Luitpold p. XXXII; Gengler, Rechtsd. p. 336, not. 6.

7) Cfr. Brunner, Zeugen- u. Inquis.-Beweis l. c. p. 486 sqq. 8) 'Id est marchia orientalis, ut ex loco chronicorum (potius Gestorum Frider. imp.) Ottonis Frisingensis lib. II, c. 32,

(ed. Waitz, II, c. 55) edocemur: duobus [cum] vexillis marchiam orientalem cum comitatibus ad eam ex antiquo pertinentibus reddidit. Exinde de eadem marchia cum praedictis comitatibus, quos tres dicunt, iudicio principum ducatum fecit etc.' Merkel not. 89; cfr. Zarncke in 'Berichte d. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch.' VIII (1856), p. 178. 9) Raffelstetten; erat vicus inter Zizelau et Enns.

10) Sc. Germanici, qui dicitur, eiusque filii, regis Baiuvariae. 11) Inter Pataviam et Lintzam, prope ad Aschach.

pro theloneo semidragmam, id est^a scoti¹² I; si inferius ire voluerint ad Lintzam, de 906.
una navi reddant III semimodios, id est^a III scafilos¹³ de sale. De mancipiis vero et
ceteris aliis rebus ibi nichil solvant, sed postea licentiam sedendi et mercandi habeant
usque ad silvam Boemicam, ubicunque voluerint.

5 (2.) Si aliquis de Bawaris sal suum ad propriam domum suam transmittere
voluerit, gubernatore navis hoc adprobante cum iuramento, nichil solvant, sed securiter
transeant.

(3.) Si autem liber homo aliquis ipsum legitimum mercatum transierit nichil
ibi solvens vel loquens¹⁴ et inde probatus fuerit, tollatur ab eo et navis et sub-
10 stantia^b. Si autem servus alicuius hoc perpetraverit, constringatur ibidem, donec
dominus eius veniens dampnum persolvat, et postea ei exire liceat.

(4.) Si autem Bawari vel Selavi istius patrie¹⁵ ipsam regionem intraverint ad
emenda victualia cum mancipiis vel cavallis vel bobus vel ceteris suppellectilibus
suis, ubicunque voluerint in ipsa regione, sine theloneo emant, que necessaria sunt.
15 Si autem locum mercati ipsius transire voluerint, per mediam plateam transeant sine
ulla constrictione; et in aliis locis ipsius regionis emant sine theloneo, que potuerint.
Si eis in ipso mercato magis conplaceat mercari, donent prescriptum^c theloneum et
emant, quecunque voluerint et quanto melius potuerint.

(5.) Carre autem salinarie, que per stratam legitimam Anesim¹⁶ fluvium
20 transeunt, ad Urulam¹⁷ tantum unum scafil plenum exsolvant et nichil amplius
exsolvere cogantur. Sed ibi naves, que de Trugowe¹⁸ sunt, nichil reddant, sed
sine censu transeant. Hoc de Bawaris observandum est.

(6.) Selavi vero, qui de Rugis¹⁹ vel de Boemanis mercandi causa exeunt,
ubicunque iuxta ripam Danubii vel ubicunque in Rotalariis²⁰ vel in Reodariis²⁰ loca
25 mercandi optinuerint, de sogma²¹ una de cera duas massiolas²², quarum utraque^d
scoti unum valeat; de onere unius hominis massiola una eiusdem precii; si vero
mancia vel cavillos vendere voluerit, de una ancilla tremisam I, de cavallo mascu-
lino similiter, de servo saigam²³ I, similis de equa.

Bawari vero vel Selavi istius patrie ibi ementes vel vendentes nichil solvere
30 cogantur.

(7.) Item de navibus salinariis, postquam silvam [Boemicam^e] transierint, in
nullo loco licentiam habeant emendi vel vendendi vel sedendi, antequam ad Epe-
raespurch²⁴ perveniant. Ibi de unaqueque navi legitima, id est quam tres homines
navigant, exsolvant de sale scafil III, nichilque amplius ex eis exigatur, sed pergant
35 ad Mutarun^f vel ubicunque tunc temporis salinarium mercatum fuerit consti-

a) idem c. b) ita correxit Merkel; sub^a c.; subera Hormayr l. c.; cfr. Waitz, l. c. p. 71, not. 3.
c) ita corr. Merkel; perscriptum c. d) uterque Merkel. e) ita suppl. Zarncke l. c.; Patavicam
minus recte Merkel; cfr. Waitz l. c. p. 71, not. 4; in cod. locus octo fere litteris vacuus relictus est.
f) ita c.; Mutarim Merkel.

40 12) De hoc nummo cfr. Soetbeer in 'Forschungen z. D. Gesch.' II, p. 357; Waitz, VG. IV², p. 71,
not. 1. 13) I. e. 'Scheffel'; cfr. Schade l. c. II², s. v. scaphil. 14) Cfr. Waitz l. c. p. 71, not. 2.
15) Cfr. Gengler, Beiträge p. 98, not. 3. 16) Enns. 17) Url, qui rivus ex sinistra parte in
Ipsam flumen (Ips) se effundit. 18) Traungau 19) De Russia; cfr. Büdinger, Österr. Gesch. I,
p. 157, not. 1; Gengler, Beiträge p. 98, not. 4. 20) 'Die Bewohner des Rothales'; 'Die Bewohner
45 der Umgegend von Ried' Monum. Boica XXXII b, p. 415 sq. 21) Ita vel sagma, sauma; onus, quod
mulus portare potest; cfr. Kluge l. c., s. v. Saum; Diez, Etymol. WB. d. rom. Spr. I, s. v. salma.
22) Massiola, parva massa, 'Klumpen'; modus quidam cerae. 23) Duodecima pars aurei solidi; cfr.
Waitz, VG. II³, 2, p. 313; IV², p. 78 Soetbeer l. c. p. 329 sqq.; p. 356 sqq. 24) Ebersburg, vicus quondam
situs prope ad Mautern (lin. 35); cfr. Pritz, Gesch. d. Landes ob d. Enns I, p. 397; Zarncke l. c. p. 175 sq.

906. tutum^g; et ibi similiter persolvant, id est^a III scafil de sale, nichilque plus; et postea liberam ac securam licentiam vendendi et emendi habeant sine ullo banno comitis vel constrictione alicuius persone; sed quancumque meliori precio venditor et emptor inter se dare voluerint res suas, liberam in omnibus habeant licentiam.

5

(8.) Si autem transire voluerint ad mercatum Marahorum, iuxta estimationem mercationis tunc temporis exsolvat solidum I de navi et licenter transeat; revertendo autem nichil cogantur exsolvere legitimum^h.

(9.) Mercatores, id est^a Iudei et ceteri mercatores, undecumque venerint de ista patria vel de aliis patriis, iustum theloneum solvant tam de mancipiis, quam de aliis rebus, sicut semper in prioribus temporibus regum fuit.

10

g) constitū c.

h) exsolvere. Legittimi mercatores coniecit Waitz l. c. p. 72, not. 1.

XX.
CAPITULARIA REGUM FRANCIAE
OCCIDENTALIS.

843—920.

5 254. CONVENTUS IN VILLA COLONIA.

843. Nov.

Exstant capitula in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 1. 2) Paris. 4638 fol. 139^v. 3) Vallicell. N. 21 fol. 4. et in illis codicibus, qui Synodum Meldensem a. 845. celebratam continent; cfr. praef. ad Synod. ad Theod. supra p. 112.

10 *Codices hanc capitularis inscriptionem praebent: Incipiunt capitula, quae acta sunt anno quarto regni domni Karoli (gloriosi add. 3) regis, domni Hludowici imperatoris filii, in conventu habito in villa, quae dicitur Colonia (Coulaines prope ad urbem Cenomannem); quae etiam subscriptione eiusdem principis et episcoporum ac ceterorum fidelium Dei confirmata fuere consensu Warini (abbatis monasterii Flaviniacensis; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich, I², p. 244, not. 4) et aliorum optimatum, in-*
15 *ditione VI (pro VII). In Concilio autem Meldensi capitula inscripta sunt ita: Capitula ex conventu habito in villa, quae dicitur Colonia, principis, episcoporum ac ceterorum fidelium consensu prolata et confirmata et ab omnibus fidelibus necessaria observanda. Inscriptione capitula a. 843. data esse docemur; in Concilii Meldensis prologo hoc capi-*
20 *ulare 'in reversione regis Karoli a Redonis civitate' editum esse dicitur. In Redonis autem civitate Karolus rex ipsius anni 843. Idibus Novembr. cartam largitionis dedit; cfr. Baluzius II, col. 1440, Böhmer nr. 1546. (B. II, 1; P. 376.)*

Sancta ecclesia navis more, ut de prioribus saeculis taceamus, ab initio suae institutionis pelagus seculi huius diversa qualitate actenus Domino moderante transegit:
25 et modo tranquillitate gravis, amodo autem procellae alicuius tempestate concussa, sed non usquequaque demersa, quin potius excitato fidelium precibus Christo suo gubernatore, salubri libertatis securitate atque optata donata serenitate. Unde etiam in partibus nostri orbis, quae tempore divinae recordationis avi nostri et sanctae

843. memoriae domni ac genitoris nostri aliquandiu fuerat pacis suavitate laetata, inimico homine iuxta sanctum evangelium¹ in agro dominico superseminante discordiae zizania in medio tritici Deo amatae caritatis, adeo est diversis atque adversis vexata molestiis, ut non sine maxima difficultate respectu divino et fidelium Dei ac^a nostrorum^a solatio inter nos fratresque nostros pacificatio et paterni regni ex consensu⁵ divisio seu eiusdem sanctae ecclesiae ac fidelis populi tantorum laborum quantula-
cunque fieret respiratio. Processu vero temporis, ut solet post condensos aeris turbines nubium in pertranseundo remanere vestigia, restiterunt, fatemur, in nobis et in viris ecclesiasticis necnon et in rei publicae nostrae solaciatoribus huiusmodi materiae et fomites dissensionum, ut manifeste patesceret nos divina gratia indigere, ut omnes¹⁰ a contagio morbi pristini penitus exueremur, qua praeventi eramus, ut infirmitatem communem videre possemus. Quapropter venientes in unum fideles nostri, tam in venerabili ordine clericali quam et illustres viri in nobili laicali habitu constituti et zelo Dei accensi, memores etiam fidei, quam ipsi et antecessores eorum nostris detulerunt praedecessoribus, ponentesque ante oculos dilectionem et fidelitatem, quam¹⁵ nobis post defunctionem patris laudabiliter et continentissime servaverunt, secundum quod legitur in litteris divinitus inspiratis² hortatus est alter alterum, immo omnes se invicem monuerunt^b, ut cuncti universum animi rancorem pro quocunque conceptum negotio a corde propellerent et in Dei voluntate ac sanctae ecclesiae competentem venerationem seu nostra fidelitate servanda atque debito honore et regia²⁰ potestate stabilienda et conservanda, quin etiam sese in pacis concordia et vera amicitia copularent, quatenus divinae clementiae placerent obnixius et de regis ac regni stabilitate et utilitate possent tractare sublimius et suum atque totius populi communem profectum et tranquillitatem obtinerent propensius. Sicque Deo amabili atque laudabili conventu unanimiter ac rationabiliter perpetrato nostrae mansuetudini²⁵ suam devotionem et actionem fidelissime suggesserunt. Nos autem tanta fidelium erga dominationem nostram subtiliter perspecta benignitate, ut causa pro sui merito exigebat, eis condignas gratiarum actiones retulimus et nos nostramque potestatem eorum bonae convenientiae per benevolentiam in hoc facto, quod sine dubio ad praesentem et aeternam tendit salutem, sociam et comitem fore tota devotione³⁰ spopondimus apdicatis omnibus, quantum patitur humana fragilitas, quae persona nostri^c regiminis ignorantia seu iuventute aut necessitate contra convenientem sibi salubritatem et honestatem usque modo egerat aut alterius astu contraxerat. Qua de re communiter inito consilio hoc scriptum fieri proposuimus, quod etiam manuum omnium nostrorum subscriptione roborandum decrevimus³. In quo, quae nobis nunc³⁵ praecipue ad communem salutem et regni soliditatem atque omnium nostrorum utilitatem, immo plenissimam honestatem visa sunt pertinere, conscripsimus, non loquentes diversarum inmutatione personarum, ut modo regalis sublimitas, modo episcopalis auctoritas, modo autem fidelium loquatur commoditas; sed secundum apostolum⁴ sub uno capite Christo, ut revera unus homo in unius ecclesiae corpore, singuli autem⁴⁰ alter alterius membra, quod prosit omnibus, omnes unanimiter una voce loquamur, per eum et in eo, qui dixit et de quo dictum est: 'Non⁵ vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis'.

a) amatorum 2. b) om. 2. c) fortasse gen. pron. pers. 'nos'; exspectaveris: nostra.

1) Matth. 13, 25. 2) 1. Machab. 12, 50: omnes . . . hortati sunt semetipsos. 3) *Subscriptio* 45
regis ac procerum desideratur in codicibus. — Cfr. etiam Hincmari *Extemp. admonitio ad regem*, Mansi XVI,
col. 781: Vos ipse manu propria in villa, quae dicitur Colonia . . . confirmastis et per Ricuinum
Ludovico fratri vestro misistis. [K.] 4) Cfr. Coloss. 1, 18. 5) Matth. 10, 20.

1. De honore videlicet et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum, quae auctore 843. Deo sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, communiter Domino mediante decernimus, ut, sicut tempore beatae recordationis domni ac genitoris nostri exultae et honoratae atque rebus ampliatae fuerunt, salva aequitatis ratione ita permaneant, et quae a nostra liberalitate honorantur atque ditantur, de cetero sub integritate sui servantur, et sacerdotes ac servi Dei vigorem ecclesiasticum et debita privilegia iuxta reverendam auctoritatem obtineant; eisdem vero^d regalis potestas et inlustrium virorum strenuitas seu reipublicae administratores, ut suum ministerium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter et iuste concurrant.

2. Honor etiam regius et potestas regali dignitati competens atque sinceritas et optemperantia seniori debita, remota omni socordia et calliditate seu qualibet indebita quorumcumque coniunctione contra honorem et potestatem atque salutem nostram sive regni nostri soliditatem, nobis in omnibus et ab omnibus, sicut tempore antecessorum nostrorum consueverat, exhibeatur. Et si quis quemcumque contra nos et contra hanc pactam sinceritatem aliquid moliri manifeste cognoverit, si eum converti nequiverit, aperte prodat atque denotet. Et sic consilio atque auxilio episcopalis auctoritas et fidelium unanimitas, ut noster honor et potestas regia incon-
vulsa permaneat, totis nisibus decertare et adiuvere procuret.

3. Quia vero debitum esse cognoscimus, ut, a quibus honorem suscipimus, eos iuxta dictum dominicum honoremus, volumus, ut omnes fideles nostri certissimum teneant neminem cuiuslibet ordinis aut dignitatis deinceps nostro inconvenienti libitu aut alterius calliditate vel iniusta cupiditate promerito honore debere privare, nisi iustitiae iudicio et ratione atque aequitate dictante. Legem vero unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore meorum praedecessorum habuerunt, in omni dignitate et ordine favente Deo me observaturum perdono.

4. Quod ut facilius atque obnixius nostra auctoritas valeat observare, omnes, sicut in vestra bene memorabili^e convenientia pepigistis, conservare studebitis. Immo etiam cuncti in postmodum sollicite praecavebunt, ne aliquis pro quacunque privata commoditate aut reicienda cupiditate sive alicuius consanguinitatis vel familiaritatis seu amicitiae coniunctione nobis inmoderatus suggerat vel postulationibus aut quolibet modo illiciat, ut contra iustitiae rationem et nostri nominis dignitatem ac regiminis aequitatem agamus.

5. Et si forte subreptum nobis quippiam ut homini fuerit, competenter et fideliter, prout sublimitati regiae convenit et necessitatibus subiectorum expedit, ut hoc rationabiliter corrigatur vestra fidelis devotio ammonere curabit.

6. Tandem autem visum est nobis adnectere, ut, si quis hoc foedus concordiae salubris, quod propter pacis caritatisque custodiam inivimus et cirographi virtute subscripsimus³, rebelli atque animo pertinaci inruperit, christiana dilectione admoneatur et ad inconvulsum caritatis vinculum conservandum, quod qui temptaverit corrumpere facilius poterit se ipsum disrumpere quam illud possit inrumpere, iuxta monita divina, ut resipiscat, hortetur. Et si audierit, fiat de societate fidei omnibus gaudium; si vero obaudire rennuerit, tunc pontificalis auctoritas et regalis sublimitas atque in caritatis connexionem persistentium magnanimitas, secundum quod res et necessitas postulaverit ac ratio expetierit seu qualitati personae convenerit, zelum suae devotionis ferventissime exerat, et quod inspirante Deo agendum in omnem salutis et utilitatis atque honestatis partem iudicaverit, inrefragabiliter peragat^f.

d) vera 1.

e) memoriali in codice quodam Bellovac. se legisse tradit Baluzius II, col. 1259.

f) agat 2.

844.

255. CAPITULARE SEPTIMANICUM APUD TOLOSAM DATUM.

844. Iun.

Legitur in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 13^v. 2) Paris. 4638 fol. 153^v. 3) Vallicell. N. 21 fol. 14. *inscriptum verbis:* Sequentia capitula acta sunt apud Tolosam civitatem, 5 anno quarto regni domini (domini regni 1) Karoli, indictione VI (*pro VII*), mense Iunio, antequam illa, quae praecedunt, facta fuerint secus Teudonis villam et in Verno palatio et in Belvaco civitate; sed ideo ante illa posita sunt, quia et dignitate generalitatis et synodali praeeminent auctoritate. *Anteposuit scilicet scriptor illius codicis, ex quo nostri derivati sunt, synodorum dictarum canones aetate quidem posteriores* 10 *his Tolosanis capitulis.*

Edita sunt capitula in obsessione urbis Tolosae, cum Karolus Bernardo marchione morte multato Septimaniam in suam potestatem redeegisset; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 246 sq. (B. II, 21; P. 378.)

Haec, quae secuntur, capitula consulentes necessitati^a episcoporum Septimaniae 15 et subiectorum eis presbiterorum providentes possibilitati, tractantes etiam sacri et iuste inreprehensibilis ministerii honestatem, presbyterorum reclamatione commoniti moderamine mansuetudinis nostrae usque ad diligentiorum tractatum synodi generalis decernimus:

1. Ut episcopi nullam inquietudinem sive exprobrationem presbyteris aut aperte 20 ingerendo aut alia qualibet occasione machinando pro eo, quod se ad nos hac vice reclamare venerunt, inferant; quia longa oppressio huiusmodi itineris eos fecit subire laborem.

2. Ut¹ unum modium frumenti et unum modium ordeï atque unum modium vini cum mensura, quae publica et probata ac generalis seu legitima per civitatem 25 et pagum atque vicinitatem habetur, episcopi a presbyteris accipiant, et frisingam sex valentem denarios aut sex pro ea denarios et non amplius exigant; et si haec non accipiunt, accipiant, si volunt, pro his omnibus duos solidos in denariis, sicut in Toletano² et Bracharense³ consensu^b episcopi considerasse dicuntur.

3. Ut presbyteri, qui prope civitatem quinque miliaria commanent, per famulos 30 suos praedictam dispensam reddi in civitate, cui iusserit civitatis episcopus, faciant; qui autem longius ab urbe commanent, statuunt episcopi loca convenientia per decanias, sicut constituti sunt archipresbyteri, quo similiter et eadem propinquitate caeteri presbyteri per famulos suos debitam dispensam archipresbyteris aut episcoporum ministris convehant. Et procurent episcopi, ne ministri illorum presbyteros 35 dehonorent aut pignora inhoneste tollendo vel locationem pro receptione dispensae exigendo, sed cum gratiarum actione recipiant, quae presbyteri cum hilaritatis humanitate iuxta apostolum⁴ conferre debebunt. Quodsi ministri episcoporum presbyteros dehonorerint, dignam illis exinde episcopi castigationem exhibeant: quoniam, nisi fecerint et ad nos iterum pro hoc se presbyteri reclamaverint, motus nostros qui 40 culpabilis repertus fuerit sentiet.

a) necessitate 1. b) ita codd.; consensu vel concilio legendum esse proposuit G. H. Pertz.

1) Cfr. Capp. episc. 845—850, supra p. 83, c. 15. [K.] 2) Conc. Tolet. VII. (a. 684), Mansi X, col. 768, c. 4 3) Conc. Bracar. III. (a. 572), Mansi IX, col. 839, c. 2. 4) 2. Corinth. 9, 7.

4. Ut⁵ in circuitione parrochiae episcopi de cetero singulos presbyteros per 844. singulas iacendo euntes ecclesiolas, sicut actenus, non praedentur; cum scriptum sit⁶ eosdem evangelizare debere non turpis lucri gratia, ne vituperetur ministerium sanctum; sed considerent et denuntient loca sibi et populo convenientia, et illuc
 5 presbyteri, quotquot possibilitas et moderatio providerit, plebes suas adducant, et ibidem episcopi praedicent, confirment et populi errata^c inquirent^d ac corrigant. Iterum autem, quia dominica voce datur licentia⁷, qui evangelium adnuntiant ut de evangelio vivant, licet Paulus apostolus nihil horum fuerit usus, presbyteri tale coniectum faciant, ut et episcopi solacium habeant et ipsi non graventur. Quod ita
 10 nobis fieri posse videtur, videlicet ut quattuor presbyteri ad locum, ubi quintus degit^e et episcopus residet, plebes suas de quattuor partibus adducere studeant, et unusquisque eorum decem panes et dimidium modium vini et freschingam^f de quattuor denariis et pullos duos et ova decem et modium unum de annona ad caballos in subsidium benedictionis gratia praesentet episcopo; et similiter quintus, in cuius domo
 15 episcopus residet, faciat, nec amplius ab eo exigatur, nisi forte ligna et utensilia in opus ministerii commodet. Quapropter episcopus providebit, ne domus aut sepes illius a ministris vastentur.

5. Ut semel in anno episcopi hanc circumitionem tempore congruo faciant; et si amplius ministerium suum per diocesim agere voluerint, hanc tamen dispensam
 20 non amplius, quam semel a presbyteris per annum accipiant.

6. Quod et si circumitionem in salutem et necessitatem populi quacumque de causa demiserint^g, a presbyteris nec hanc dispensam neque pretium illius exigant neque aliis aut suis domesticis aut amicis exigendam^h concedant. Et quando circumierint et in domo presbyteri resederint, non sub occasione adfligendi presbyteros
 25 inmoderate et non necessarie numerum famulorum adducant neque vicinos ad pastum incongrue convocent. Quod et si cum caritate vocare voluerint, faciant; sed non amplius a presbyteris vel sub occasione vendendi vel alio quolibet modo, quam statutum est, exigant neque paraveredos aut alias exactiones tollant.

7. Ut episcopi parrochias presbyterorum propter inhonestum et periculosum
 30 lucrum non dividant; sed si necessitas populi exegerit, ut plures fiant ecclesiae aut statuatur altaria, cum ratione et auctoritate hoc faciant, scilicet ut, si longitudo aut periculum aquae vel silvae aut alicuius certae rationis vel necessitatis causa poposcerit, ut populus et sexus infirmior, mulierum videlicet vel infantum, aut etiam debilium inbecillitas ad ecclesiam principalem non possit occurrere, et non est sic
 35 longe villa, ut presbyter illic sine periculo ad tempus et congrue non possit venire, statuatur altare; et si ita populo complacet et commodum fuerit, ne sine ratione scandalizetur, parrochia maneat indivisa. Sin autem praefatae causae postulaverint et populus, non conductus neque cupiditate vel invidia excitatus, sed rationabiliter adclamaverit, ut ecclesia illis fieri et presbyter debeat ordinari, hoc episcopi epi-
 40 scopaliter teste Deo in conscientiae puritate cum ratione et auctoritate sine intentione turpis lucri mature consilio canonico tractent et utilitati ac saluti subiectae plebis quaeque agenda sunt peragant; et secundum quod subtraxerint cuilibet presbytero de parrochia, de dispensa quoque debita ab illo minus accipiant et alteri, qui quod dividitur a parrochia suscipit, sub hac eadem mensura inponant.

45 8. Ut episcopi sub occasione, quasi auctoritatem habeant canonum, his constitutis excellentiae nostrae nequaquam resultent aut neglegant, sed potius canones, ut

c) om. 2. d) inquirent 1. e) deget 1. f) frischingam 2. g) dimiserint 2. h) exigenda 2.

5) Cfr. not. 1. 2; Conc. Tolet. III. (a. 586), Mansi IX, col. 998 c. 20. [K.] 6) 1. Petr. 5, 2.

7) 1. Corinth. 9, 14. 15.

844. intellegendi sunt, intellegere et in cunctis observare procurent; quia, si aliter fecerint, omnimodis et qualiter canones fidelium decimis agendum statuunt et qualiter intellegi ac observari cum mansuetudinis nostrae decreto debeant, synodali diiudicatione et nostra regia auctoritate docebuntur.

9. Ut episcopi synodos a presbyteris, nisi sicut docet auctoritas canonum⁸, duos⁵ scilicet et per tempora constituta, non exigant; sed et in eisdem synodis non per occasionem, sed per veritatem ministerii sui teste Deo, ad quod constituti sunt, presbyteros et tractent et teneant et absolvant.

8) Cfr. Hinschius, *Kirchenrecht III*, p. 585, not. 4 [K.].

256. PRAECEPTUM PRO HISPANIS.

10

844. Iun. 11.

Primo editum est ab Hispaniae rerum scriptore nomine Diago in historia comitum Barcinonensium libro secundo capite quarto e cartulario ecclesiae Barcinonensis, inscriptum: Hoc est exemplar praecepti translatum in civitate Barchinona in anno primo, quo obiit Odo rex (898), tempore domini Borrelli comitis filii quondam Wifredi¹⁵ eiusdem nominis nuncupati post reversionem Barchinonensium. Ex eodem cartulario Baluzius quoque exemplum habuit; cuius ope praecepti textum edidit in pluribus locis emendatum, quem hic repetimus.

Secundum subscriptionem praeceptum datum est anno 844, die 11. m. Iun. in monasterio Sancti Saturnini prope Tolosam sito, quam mense Maio et Iunio ipsius anni²⁰ Karolus rex obsidebat. Secundum Baluzium Petrus Casanova hoc praeceptum suppositum esse putavit multaque argumenta protulit, ut falsitatem eius probaret. Baluzius vero pro genuino hoc documentum habuit, cui, quamvis argumenta a Casanova prolata ignorem, equidem assentior, cum nullam dubitationem movere nec historicae veritati contrarium videatur. Ceterum, quod Baluzium fugit, hoc edictum ad exemplum constitutionis²⁵ a Hludowico Pio Hispanis anno 815. datae (tom. I p. 261) conceptum est; magna prioris edicti pars, in editione nostra minoribus typis impressa, ad verbum repetitur, alia vero adduntur.

(B. II, 25; P. deest.)

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus gratia Dei rex. Si enim ea, quae ob utilitatem sanctae Dei ecclesiae imperialibus edictis sunt constituta,³⁰ magnificentiae nostrae confirmatione denuo instituentes corroboramus, ad diuturnam prosperamque regni a Deo nobis collati stabilitatem id ipsum adtinere non dubitamus, quin etiam ad capessendam aeternae felicitatis beatitudinem profuturum nobis liquido credimus. Itaque notum sit omnium sanctae Dei ecclesiae fidelium atque nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, partibus Aquitaniae, Septimaniae sive Hispaniae consistentium³⁵ magnitudini, quia progenitorum nostrorum, magnorum siquidem orthodoxorumque imperatorum, avi videlicet nostri Karoli seu genitoris nostri augusti Hludowici, auctoritatem imitantes¹ Gothos sive Hispanos intra Barchinonam famosi nominis civitatem vel Terracium² castellum cohabitantes simul cum his omnibus, qui infra eundem comitatum Barchinonae Hispani extra civitatem quoque consistunt, quorum progeni-⁴⁰

1) Cfr. *Praecepta pro Hispanis* a. 813, tom. I, p. 169. et a. 815, l. c. p. 261.

2) Hodie Tarrasa

in comitatu Barcinonensi.

tores crudelissimum iugum inimicissimae christiani nominis gentis Sarracenorum evitantes ad 844. eos fecere confugium et eandem civitatem illorum magnipotentiae libenter condonarunt seu tradiderunt et ab eorundem Sarracenorum potestate se subtrahentes eorum nostroque^a dominio^a libera et prompta voluntate se subiecerunt, complacuit mansuetudini nostrae
 5 sub immunitatis tuitione defensionisque munimine benigne suscipere ac retinere et cohabitationem seu necessitatibus eorum opportunum auxilium, sicut et ab illis progenitoribus eorum et ipsis constat per imperialium apicum sanctionem concessum, clementer conferre; quatenus et nostra regalis conservatio constructa atque innovatio in eorum bene gestis operibus exaltationi ecclesiae pretioso Christi sanguine redemptae
 10 et ministret augmentum et animabus eorum ac nostrae proficiat semper in emolumentum.

Cap. 1. Igitur, sicut dictum est, ad³ omnium vestrum notitiam pervenire volumus, quia eosdem homines sub protectione et defensione nostra denuo receptos⁴, sicut in unitate fidei, sic etiam in unanimitate pacis et dilectionis conservare⁴ decrevimus, eo videlicet
 15 modo, ut, sicut caeteri Franci⁵ homines, cum comite suo in exercitum pergant et in marcha nostra iuxta rationabilem eiusdem comitis ordinationem atque admonitionem explorationes et excubias, quod usitato vocabulo wactas dicunt, facere non neglegant et missis nostris, quos pro rerum opportunitate illas in partes miserimus, aut legatis, qui de partibus Hispaniae ad nos transmissi fuerint, paratas faciant et ad subvectionem eorum veredos donent, ipsi videlicet et
 20 illi, quorum progenitoribus temporibus avi nostri Karoli id ipsum facere institutum fuit. Si autem hi, qui veredos acceperint, reddere eos neglexerint, et eorum interveniente neglegentia perditum seu mortui fuerint, secundum legem Francorum eis, quorum fuerunt, sine dilatione restituantur vel restaurentur.

2. Ecclesiarum vero census, id est nec pascualia infra eorum terminos vel
 25 eorum villas nec telonea infra comitatum, in quo consistunt, nec alia quaelibet redibitio neque⁶ a comite neque a iunioribus aut ministerialibus eius deinceps ab illis ullatenus exigatur.

3. Et⁷ nisi pro tribus criminalibus actionibus, id est homicidio, rapto et incendio, nec ipsi nec eorum homines a quolibet comite aut ministro iudiciariae potestatis ullo modo iudicentur aut distringantur; sed liceat ipsis secundum eorum legem
 30 de aliis criminibus^b iudicia terminare et praeter haec tria et de se et de eorum hominibus secundum propriam legem omnia mutuo definire.

4. Et⁸ si quispiam eorum in partem, quam ille ad habitandum sibi excoluit, alios homines de aliis generationibus venientes adtraxerit et secum in portione sua, quam aprisionem
 35 vocant, habitare fecerit, utatur illorum servitio absque alicuius contradictione vel impedimento.

5. Et⁹ si aliquis ex ipsis hominibus, qui ab eorum aliquo adtractus est et in sua portione collocatus, alium, id est comitis aut vicecomitis aut vicarii aut cuiuslibet hominis, senioratum elegerit, liberam habeat licentiam abeundi, verumtamen ex his, quae possidet, nihil habeat nihilque secum ferat; sed omnia in dominium et potestatem
 40 prioris senioris plenissime revertantur.

6. Placuit¹⁰ etiam nobis illis concedere, ut, quicquid de heremi squalore in quolibet comitatu ad cultum frugum traxerint aut deinceps infra eorum aprisiones¹¹ excolere potuerint, integerrime teneant atque possideant: servitia tamen regalia infra comitatum, in quo consistunt, faciant.

45 a) ita correxi secundum constitutionem anni 815; nostraeque demum *Diago et Baluzius*. b) ita emendare proposuit Waitz, *VG. IV*², p. 459, not.; hominibus *Diago et Baluzius*.

3) *Constit. 815, l. c., prolog. s. fine et c. 1.* 4) rec. in libertate conservare *l. c.* 5) liberi *l. c.*; cfr. *infra c. 10.* 6) *Ibid. c. 1.* 7) Cfr. *ibid. c. 2.* 8) *Ibid. c. 3.* 9) *Ibid. c. 4.* 10) Cfr. *Karoli II. diploma Hispanis quibusdam a. 844, die 19. mense Maio datum (Böhmer nr. 1556), quocum*
 50 *cap. 6—8. consentiunt.* 11) Cfr. *Brunner, RG. II, p. 256 sq.*

846. 7. Et¹⁰ omnes eorum possessiones sive aprisiones inter se vendere, concambiare seu donare posterisque relinquere omnino liceat; et si filios aut nepotes non habuerint, iuxta legem eorum¹² alii ipsorum propinqui illis hereditando succedant, ita videlicet, ut quicumque successerint servitia superius¹³ memorata persolvere non contemnant.

8. Simul¹⁰ etiam praecipientes iniungimus, ut nullus hominum de saepe memoratis eorum aprisionibus vel villis cum propriis terminis propriisque earum finibus et adiacentiis iniustam inquietudinem illis inferre praesumat aut aliquam minorationem contra legem facere audeat, sed liceat eis ipsas res cum tranquillitate pacis tenere et possidere et secundum antiquam consuetudinem ubique pascua habere et ligna¹⁰ caedere et aquarum ductus pro suis necessitatibus, ubicunque pervenire potuerint, nemine contradicente iuxta priscum morem semper deducere.

9. Si¹⁴ autem illi propter lenitatem et mansuetudinem comitis sui eidem comiti honoris et obsequii gratia quippiam de rebus suis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel censu aliquo computetur, neque comes ille aut successores eius hoc in consuetudinem venire praesumat neque eos sibi vel hominibus suis aut mansionaticos parare aut veredos dare aut ullum censum vel tributum aut servitium praeter id, quod iam superius¹³ comprehensum est, praestare cogat. Sed liceat tam istis Hispanis, qui praesenti tempore in praedictis locis resident, quam his, qui adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo confluxerint et in desertis atque incultis locis per nostram vel comitis nostri licentiam consedentes aedificia fecerint et agros incoluerint, iuxta supradictum modum sub nostra defensione atque protectione in¹⁵ unitate fidei et pacis tranquillitate residere¹⁵ et nobis ea, quae superius¹³ diximus, tam cum comite suo, quam cum missis eius pro temporis opportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

10. Noverint¹⁶ praeterea iidem Hispani sibi licentiam a nobis esse concessam, ut se in vassaticum comitis nostri, sicut alii Franci¹⁷ homines, commendent; et si aliquod²⁵ beneficium quisquam eorum ab eo, cui se commendavit, fuerit consecutus, sciat se de illo tale obsequium seniori suo exhibere debere, quale nostrates homines de simili beneficio senioribus suis exhibere solent.

Ut autem hae nostrae regalis auctoritatis litterae erga eosdem Hispanos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus sanctae Dei ecclesiae et nostris inviolabiliter conserventur, manu³⁰ propria nostra eas subter firmavimus et anuli nostri impressione signari decrevimus.

Signum Karoli gloriosissimi regis.

Deormarus^c ad vicem Hludowici recognovit.

Data III. Idus Iunii anno quarto regnante Karolo glorioso rege.

Actum in monasterio Sancti Saturnini prope Tolosam in^d Dei nomine^d feliciter. Amen. ³⁵

c) ita recte Bouquet, ut in aliis quoque Caroli Calvi documentis; Deormannus Bal.; Deornuamius notarius Diago. d) in Amne Diago.

12) Cfr. lex Wisigoth. IV, 2, 2. 3. 13) Cap. 1. 14) Constit. 815, l. c. c. 5. 15) in libertate residere l. c. 16) Ibid c. 6. 17) Cfr. supra c. 1.

257. NOTITIA DE CONCILIORUM CANONIBUS IN VILLA SPARNACO A KAROLO REGE CONFIRMATIS.

846. Iun.

Regni Francorum occidentalis archiepiscopi et episcopi, cum a. 845. m. Iunio in civitate Meldensi et a. 846. m. Febr. Parisiis concilia celebrarent (cfr. infra nr. 293),⁴⁵ Karolum regem admonuerunt (c. 83), ut capitula ante confirmata conservaret et adimpleret,

atque ut capitulis vestrae religioni ab exiguitatis nostrae ministerio oblati hoc di- 846.
ploma (epilogum, ut videtur) adnectatur ab eodem rege precati sunt. Sed Karolo et
primoribus eius hos canones confirmare minime placuit, ut refert nota quaedam in codi-
cibus 1. 2. capitulis infra editis praefixa, quae talis est: Haec, quae secuntur, capitula
5 excerpta sunt a domno rege Karolo et principibus eius ex his capitulis, quae anno
DCCCXLVI. ediderunt episcopi in synodis, Wenilo (Senonensis) scilicet cum suffraga-
neis suis, Guntboldus (Rotomagensis) cum suffraganeis suis, Ursmarus (Turonensis)
cum suffraganeis suis, Hinemarus (Remensis) cum suffraganeis suis, Amalo¹ (Lugdu-
nensis e regno Hlotharii) cum suffraganeis suis; et oblata sunt eidem principi, sicut
10 ipse iusserat, collecta ad relegendum in Sparnaco (Epernay) villa Remensis ecclesiae.
Et quia factione quorundam motus est animus ipsius regis contra episcopos dissiden-
tibus regni primoribus sui ab eorundem episcoporum ammonitione et remotis ab
eodem concilio episcopis, ex omnibus illis capitulis haec tantum observanda et con-
placenda sibi collegerunt et episcopis scripto tradiderunt, dicentes non amplius de
15 eorum capitulis acceptasse, quam ista, et ista se velle cum principe observare.
Cui notae a capitulorum quodam collectore conceptae omnino congruunt, quae in Berti-
nianis Annalibus (ed. Waitz p. 33) Prudentius ad a. 846. refert: Karolus apud villam
Sancti Remigii Sparnacum nomine contra morem conventum populi sui generalem
mense Iunio habuit; in quo episcoporum regni sui pernecessaria admonitio de causis
20 ecclesiasticis ita flocci pensa est, ut vix umquam reverentia pontificalis, christiano-
rum dumtaxat temporibus, sic posthabita legatur.

De octoginta et tribus Meldensis et Parisiensis concilii canonibus undeviginti tantum
hic a rege confirmata vel, ut in nota illa legitur, acceptata apparent. Quam ob rem
alia omnia, et praesertim ea, quae ab ipso rege antea in villa Colonia edita erant, a
25 primoribus reiecta sint, vix dici potest; potissimum autem primorum animos iis offensos
esse crediderim, quae in canonibus 41. 42. 61. de monasteriis et aliis rebus ecclesiasticis
a rege per subreptionem vel ignorantiam saecularibus hominibus in alodium datis et de
eorum restitutione dicuntur.

Leguntur haec, quae sequuntur, capitula in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 16. 2) Paris.
30 4638 fol. 156. 3) Vatic. 4982 fol. 71^v. 4) Vatic. Palat. 582 fol. 105. 5) Paris. 9654
fol. 99^v. 6) Vatic. reg. Christ. 980 fol. 30^v. In codd. 1—3. commemorationibus in nota
editis illa plena concilii Meldensis capitula adduntur, quorum rubricae in actis placiti
exstant (sc. c. 20—22. 24. 28. 37. 40. 43. 47. 53. 56. 57. 62. 67. 68. 72). Cum vero
ex prioribus quinque commemorationibus intellegi liceat capita illa non confecta vel exhibita
35 esse nisi a scriba archetypi codicum 1—3, in quo Coloniensis synodus, non autem Mel-
densis concilii canones antea descripti erant, a Georgio Heinricho Pertz et Alfredo
Boretio recedentes capitula illa ab actis authenticis conventus Sparnacensis separanda
esse existimavimus. (B. II, 31; P. 388.)

1. De² honore et cultu ecclesiarum.
- 40 2. De² honore episcoporum et veneratione servorum Dei.
3. De³ iustitiis.
4. Ut⁴ cautela fiat erga eos, qui causa iuventutis aut insipientiae in aliquo fallunt

1) In Meldensis concilii praefatione neque Ursmarus neque Amalo concilii participes nominantur;
contra nominatur ibi Rodulfus Bituricensis. 2) Conc. Meld. c. 1 (Conv. in villa Colonia c. 1, supra
45 p. 255). 3) Ibid. c. 3. 4) Canon in concilio Meldensi ita non legitur; similiter autem constituit
eiusdem concilii c. 56, et de anathemate agit c. 13, ad quem horum Sparnacensium capitulorum auctor
respexisse videtur.

846. sive contempnunt admonitionem episcoporum, ne subito aut incaute damnentur anathemate.

5. De⁵ his, qui contra regiam potestatem contumaces esse moliuntur.
6. De⁶ precariis.
7. De⁷ hospitalibus.
8. De⁸ rapacibus.
9. Ut⁹ episcopis tempus congruum observetur ad ministerium suum peragendum.
10. Ut¹⁰ clerici arma militaria non contingant.
11. Ut¹¹ missi dirigantur, qui inquirent, si praecepta a nobis de rebus ecclesiarum ad proprium sint facta.
12. De¹² heresi simoniaca.
13. Ut¹³ a nullo sedes episcopalis proprio infirmante episcopo usurpetur.
14. Ut¹⁴ canonici infra dormitorium dormiant.
15. Ut¹⁵ monachi ad palatium non veniant, nisi causa obedientiae, exceptis abbatibus.
16. Ut¹⁶ laici decimas de ecclesiis non contingant.
17. De¹⁷ sanctimonialibus contra auctoritatem nuptis.
18. De¹⁸ sponsis aliorum.
19. De¹⁹ sepulturis infra ecclesiam.*

*) *Codd.* 1—3. *pergunt*: Plenitudo^a autem capitulorum, quae in plenitudine synodaliū actio-
num habentur, unde hae commemorationes excerptae sunt, ita per loca continentur^a.

Commemoratio^b prima: 'De honore videlicet et cultu ecclesiarum', sicut supra²⁰ scriptum habetur in villa Colonia subscriptione regis et principum roboratum.

Commemoratio^b secunda: 'De honore episcoporum et veneratione servorum Dei', similiter²⁰.

Commemoratio^b tertia: 'De iustitiis', similiter²⁰.

Commemoratio^b quinta²¹: 'De his, qui contra regiam potestatem contumaces esse moliuntur', similiter.

Commemoratio^b sexta²².

Caeterae autem commemorationes, quae^c secuntur, ita in praefata plenitudine cum suis capitulis continentur; *sequuntur nunc capitula supra in praefat. nominata*.

a) *Inscr. om.* 3. b) commemoratione 1. c) *om.* 1.

- 5) *Conc. Meld.* c. 2; *A. Boretius* c. 15. *spectatum esse putavit*. [K.] 6) *Ibid.* c. 21. 22.
7) *Ibid.* c. 40. 8) *Ibid.* c. 24. 9) *Ibid.* c. 28. 10) *Ibid.* c. 37. 11) *Ibid.* c. 20. 12) *Ibid.*
c. 43. 13) *Ibid.* c. 47. 14) *Ibid.* c. 53. 15) *Ibid.* c. 57. 16) *Ibid.* c. 62. 17) *Ibid.* c. 67.
18) *Ibid.* c. 68. 19) *Ibid.* c. 72. 20) *Sc. in codice*. [K.] 21) *Commemoratio quarta omissa est*,
cum in nullo anteriore concilio exstaret; supra not. 4. [K.] 22) *Quae continet Conc. Meld.* c. 21. 22.

HLOTHARII, HLUDOWICI ET KAROLI CONVENTUS APUD MARSNAM PRIMUS.

847. Febr.

Vide supra p. 68 sqq.

HLOTHARII, HLUDOWICI ET KAROLI CONVENTUS APUD MARSNAM SECUNDUS.

853.

851. aestate.

Vide supra p. 72 sqq.

258. CONVENTUS SUESSIONENSIS.

853. April. 22.

Quae sequuntur capitula in his libris, plerisque manuscriptis, uno impresso, exstant:

- 1) *Haag.* 1 fol. 27. 2) *Paris.* 4638 fol. 168. 3) *Vatic. Palat.* 582 fol. 105. 4) *Paris.* 9654 fol. 99^v. 5) *Vatic. reg. Christ.* 980 fol. 30^v. 6) *Surio, Concilia III*, p. 469 sqq.
 10 7) *Vallicell. N.* 21 fol. 20, et inscribuntur apud Sirmondum, *Caroli Calvi Capitula* p. 78, usum codice quodam *Laudunensi* et alio quodam nobis incognito, hisce verbis:
 Ista capitula constituta sunt a (coram *Laud.*) domno Karolo in synodo apud Suessionis civitatem in monasterio Sancti Medardi, anno incarnationis Domini DCCCLIII, in mense Aprili. Tradita autem sunt inde a c. 6. duabus formis, quae altera (littera
 15 *A signata*) exhibetur in codd. 1. 2. 7, in quo desunt c. 1—5, altera (littera *B* inscripta) propositiones episcoporum praebens in codd. 3—6. legitur.

Cum ex his capitibus vel ex illis, quae suis locis annotavimus, satis appareat, quonam tempore vel quibus de causis concilium Suessionense habitum sit, satis videtur hoc loco addere verba illa, quae de concilio laudato facit Prudentius. Refert vero ille auctor
 20 *in Ann. Bertin. ad a. 853, ed Waitz p. 42sq., haec:* Karolus mense Aprili synodum episcoporum iuxta urbem Suessionum in monasterium Sancti Medardi adgregans, duos presbiteros, monachos eiusdem monasterii, ipse synodo praesidens, episcopis iudicantibus, degradari fecit, eo quod Pippinum furari et cum eo in Aquitaniam fugere disposuissent. Ingmarus Remorum episcopus omnes ecclesiae suae presbiteros, diaco-
 25 nos et subdiaconos, quoscumque Ebo post depositionem suam ordinaverat, synodo deposuit.

Ex actis concilii Suessionensis hic et in sequenti capitulari partes tantum quasdam edimus.
(B. II 49; P. 416).

Cap.^a 1. Regnante in sempiternum domino Deo universorum, anno incarnationis^b
 30 eiusdem domini Dei nostri Iesu Christi DCCCLIII, anno vero^b regni gloriosi Karoli, filii Hludowici religiosissimi augusti, tertio decimo, indictione prima, episcopis iuxta^c instituta canonum^c synodum celebrare volentibus, annuit idem rex Karolus eosque apud urbem Suessionum in monasterio Sancti Medardi et Sancti^d Sebastiani, X. Kalendas Maias convenire praecepit; ubi posthabitis saecularibus curis ipse quoque rex
 35 adesse dignatus est, ut non solum devotione ecclesiae se filium esse ostenderet, verum etiam, sicubi opus esset, protectorem regia potestate monstraret. Cum itaque praesules diversarum ecclesiarum, pio rege multa humiliter et prudenter proponente, tractassent potius quaedam, quam diffinissent, VI. Kalendas Maias¹ synodo praesiden-

a) om. 1. 2. b) incarnat. . . . vero om. 3—6. c) iuxta canonem 3. 6 d) om. 1. 3. 6.

40 1) *Acta huius sessionis exstant apud Mansi XIV, col. 982 sqq.*

853. tibus Hincmaro Remorum, Guenilone^e Senonum, Amalrico Turonorum^f, metropolitanis episcopis, idem Remorum metropolitanus episcopus venerabilis Hincmarus ostendit non paucos a decessore suo Ebbone^g, postquam canonice depositus fuerit^h nec veroⁱ canonice restitutus, inrationabiliter ordinatos. Iam rex absque ulla ambitione synodum solus ingressus simpliciter cum episcopis residebat. Serie igitur depositionis^j memorati Ebonis^k plenissime prolata, multis metropolitanis pluribusque aliis episcopis, qui auctores fuerunt, recitatis, restitutionis autem illius non^l canonicae, immo nec veraesimilis^l paucis admodum et aliarum regionum praesulibus nominatim expressis, claruit praefatum Ebonem episcopale officium illicite repetisse, quosque gradibus ecclesiasticis aestimatus fuerit promovisse, damnationi potius obnoxios^m effecisse; Hincmarum autem successorem eius canonicis sanctionibus caute ac subtiliter observatis ad sedem accessisse et praeter decreta maiorum in hac parte nihil omnino moliri; sicut^m in gestis synodalibus exinde ab episcopis eiusdem concilii more canonico confirmatis plenius edocetur^m.

2. Postmodum venerabilis Guenilonisⁿ Senonicae urbis metropolitana episcopi^o suffraganeus Nevernensis^o ecclesiae, nomine Herimannus², pro suis excessibus^p, quos corporali molestia sepe dicebatur admittere, a sanctis^p praesulibus modeste^q et acriter increpatus est, quod prius frequenter correptus ordini sacratissimo perseverantia levitatum adhuc iniuriam faceret. Et in praesentia principis infirmitatem pastoris nequaquam fastidientis iniunctum est metropolitano eius, ut adiunctis secum aliquot²⁰ episcopis ad oppidum Nevernense^r accederet et omnia ibi negotia ecclesiastica sapienter componeret; ipsum vero coepiscopum suum Herimannum apud urbem Senonum secum haberet, donec aestivum^s tempus, quod valde contrarium infirmitati illius ferebatur, pertransiret et sic Domino annuente^s abstinencia competenti assuetum, episcopali gravitate instructum, apostolicis moribus informatum, clerus et populus²⁵ eum ad sedem propriam utiliter favente Dei^t gratia revocaret.

3. De Burchardo^u etiam, qui Carnutum^v ecclesiam tenebat, statutum est, ut aut se idoneum ad^w sumendum episcopalem gradum admonitu Guenilonis^x metropolitana episcopi ostenderet aut certe pronam in se clementiam principis^y cognoscens cederet^y in utroque Dei iudicium experturus. Igitur sequenti die causa illius ad³⁰ medium deducta venerabiles episcopi, Remorum metropolitanus Hincmarus, Lugdunensium^z Pardulus, Aurelianorum Agius^a, seorsum eum admonere praecepti sunt, ut, si^b absque discrimine valeret, officium se posse aggredi fateretur; aut si non posset propter Dei timorem, impossibilitatem ingenue confiteretur. Parte cleri, quae praesens erat, ac laicorum bonum ei testimonium perhibente memoratis praesulibus suadentibus³⁵ ad concilium intromissus tanto quidem gradu se dignum esse profiteri arrogantiae asseruit esse, non veritatis. Si quis vero crimen aliquod sibi vellet obicere, ad id purgandum se paratum esse firmavit. Nullo, qui id conaretur, existente decrevit sancta synodus, ne diu Carnotum^c sedes vacaret, sed directis illuc secundum voluntatem metropolitana episcopi venerabilis Guenilonis^x, qui electionem praefati Burg-⁴⁰ hardi^d recognoscerent et ipsi referrent, optantibus^e canonice ordinaretur episcopus.

e) Wenilone 3—6. f) Turonum 3. 5. 6. g) Ebone 2. h) fuisset 3. 4. 6. i) vere 3. 4.
k) Ebbonis 3. l) non . . . veraesimilis om. 3—6. m) sicut . . . edocetur om. 3—6. n) Wenil-
lonis 3—6. o) Nervenensis 3. p) excess. variis a sanctis 3—6. q) modeste et om. 3—6.
r) Nivernense 2; Nervenense 3. s) aestivum . . . annuente om. 3—6. t) Domini 4. u) Burg-
hardo 3. v) Carnotenam 2. w) assumendum 3; ad assumendum 6. x) Wenilonis 2—6.
y) cog. ced. princ. 3—5; cog. princ. ced. 6. z) Hludunensium 3. a) Aius 6; eius 3—5.
b) non 3—5. c) Carnutum 3. d) Burchardi 2. e) quod add. 2.

2) Cfr. etiam Synod. apud Vermeriam a. 853. m. Aug. habit., infra nr. 294, c. 1. 3) Laon.

4. Praeterea Cenomannicae^f urbis Aldricus episcopus paralisi dissolutus epi- 853.
stolam direxit causam suae absentiae insinuans petensque, ut maxime sibi adhuc^g
viventis et quodocumque^h defuncto sacris precibus opitularentur. Quod exuberantes
caritate se facturos omnes promiserunt et metropolitano illius, Turonicae urbis
5 venerabili episcopo Amalrico, ut ad eandem urbem accederet, iniunxerunt et,
quaecumque essent eidem ecclesiae proficua, ut strenue exequeretur, unanimiter
praeceperuntⁱ.

5. Ante hoc tempus venerandi concilii, optinente Pippino, Pippini regis filii
Hludowici^k piissimi augusti filio, Aquitaniam, etiam consentiente^l avunculo eius,
10 glorioso rege Karolo, cui eadem provintia in partem optigerat^m, ecclesiastica disci-
plina et militari soluta eadem regio a suis indigenis valde vastata est, et multi illic
impune illicita perpetrarunt. Tandem aliquando respiciente Deo populum suum
idem Pippinus a suis contemptus et desertus atque in potestatem avunculi sui Karoli
redactusⁿ, consilio reverentissimorum pontificum et procerum attonsus et in habitu
15 monachico ad monasterium Sancti Medardi custodiendus et docendus deductus est^o.
Ibi^p duo^q quidam monachi habitu, sui^r propositi vix credibiliter transgressores,
ardentes inmodica cupiditate eundem Pippinum abducere conati sunt et pacem
christiani populi dissipare. Quos praesentibus diversorum coenobiorum religiosi
abbatibus et causam suptiliter iuxta regulam beati Benedicti examinantibus concors
20 congregatio Sancti Medardi a sua unanimitate praecidit attestata se ab horum crimine
longe absistere, quod usitatas culpas iam inde ab initio huius religionis monachorum
omnium, praeter duntaxat Eutychis^s et aliorum hereticorum, facile superaret. Eiectos
iussu venerabilis Rothadi^t Suessionum episcopi ad synodi audientiam archidiaconus
deduxit; et partim confessi, partim convicti conspiracy malum perpetrasse, cano-
25 num severitate depositi sunt — presbyteri quippe erant — et separatim in monasteria
sui ordinis longe distantia relegati, ut deinceps nemo tale quid committere auderet,
nisi qui similia perpeti non timeret.

A.

(e codd. 1. 2.)

30 6. Post haec gloriosissimus domnus
rex Karolus coram sacra synodo quen-
dam diaconum Remensis ecclesiae nomine
Ragamfridum^u impetiit, quod praecepta
falsa regio nomine compilasset, sicut ad
35 eum quorundam suggestionibus et verisi-
milibus indiciis esset perlatum. Unde
quia putatum est quibusdam significationi-
bus, ut purgationem sui isdem diaconus
subterfugere voluisset, aliis aliter dicen-
40 tibus, visum est omnibus in eodem sacro
conventu degentibus, ut ab omni concilio

B.

(e codd. 3—6.)

6. Ut^v in civitatibus et monasteriis
utriusque sexus et ordinis Dei cultus
quam proxime fieri posset instauraretur,
statuit sancta synodus annitente pio prin-
cipe, ut idonei legati dirigerentur, qui
singulorum locorum statum solertissime
perscrutarentur; et quae ipsi per se non
valerent corrigere, iudicio proxime futuri
concilii et potestati regiae revelarent.

7. Decreverunt^w praeterea sancti pon-
tifices, ut ecclesiae, quae olim indulgentia
religiosorum principum vel aliorum fide-

f) Cinomannicae 2. g) om. 2. h) quandoque 2. i) praecepit 2. k) Hludowici 1.
l) om. 3. 6. m) quidam duo 3. 6. n) propositi sui 3. 6. o) Hrothadi 3. 5; Rothardi 4.

4) A. 848; cfr. *Ann. Bertin.*, ed. Waitz, p. 36; *Synod. ap. Saponarias* 859, *infra* nr. 300, c. 3.
45 5) A. 839; cfr. *Divisio imperii*, *supra* p. 58. 6) A. 852; cfr. *Ann. Bertin.* l. c. p. 41. 7) *Ibid.*
ad a. 853, *supra* p. 263, *lin.* 21sq. 8) Cfr. *Herzog-Plitt, Real-Encyclop. d. protest. Theolog. s. v.*
Eutychianismus. 9) *Cap. inseq.* c. 1. 10) *Ad hunc Ragamfridum Baluzius II*, col. 1265. *referre vult*
epistolam Hincmari directam Ansoldo, Gerolo et Hadrico pro inquisitione cuiusdam fratris Raganfredi
ministerialis sui, *Flodoardi Hist. eccl. Rem., lib. III*, c. 28, *SS. XIII*, p. 550. 11) *Cap. inseq.* c. 2.

853. illi interdiceretur, ne a parrochia Remensi quoquo modo praesumeret^p abscedere, donec se ab illis, quae ei inpingebantur, idoneum¹³ redderet vel competenter satisfacere procuraret. Quod et omnibus singillatim episcopis illi auctoritate episcopali praecipientibus ex divino mandato est interdictum.

7. Septima actione eidem sacrae synodo idem christianissimus domnus rex Karolus haec¹⁵, quae sequuntur, capitula proposuit et consultu eorundem episcoporum ea per regnum suum innotescenda, exercenda et conservanda commonuit, praecipit et confirmavit.

coercentur, nulli audeant eos tueri et vindictam eorum in quoslibet ad potestatem episcoporum pertinentium retorquere; quodsi qui deinceps praesumpserint, et excommunicationem ecclesiasticam et motum indignationis regiae perpessuros.

11. Optentum¹⁷ est etiam a devotissimo principe, ut incesti et quilibet alii²⁰ perditum examen episcoporum refugientes per iudices publicos ad eorum praesentiam deducantur, ne alterius^s illecebram peccandi nutriet impunitas vitiorum.

12. Postremo¹⁸ quod a quibusdam conservabatur, praefixum est generaliter ab omnibus custodiendum, ne ullae res ecclesiasticae absque regis cohibentia^t commutentur.

lium devotione immunitatem meruissent, ea in perpetuum perfrui sinerentur.

8. Et¹² ut ex possessionibus, quae ecclesiasticae certis indiciis comprobantur nec plene propter varias necessitates possunt⁵ restitui, saltem nonae ac decimae tribuantur.

9. Et¹⁴ ut in locis sacratis, diebus dominicis vel aliis solemnitatibus iudicia publica non exerceantur; neque enim fas¹⁰ est^q ibi reos puniri, ubi respectu divinae reverentiae misericordiam consensu fidelium consequuntur.

10. Illud¹⁶ quoque cunctis volentibus confirmatum est, ut^r, qui disciplina eccle-¹⁵ siastica noxii, sive ingenui sive servi,

p) praesumpsisset 1. q) esse 4—6. r) om. 4. s) ulterius 5. t) immo licentia add. 5; conniventia 4; conibentia corr. coniventia 3.

12) Ibid. c. 6. 13) Idem ac: se idoneare, se probare innocentem; cfr. Du Cange, s. v. idoneus. 14) Cap. inseq. c. 7. 15) Cap. inseq. 16) Ibid. c. 9. 17) Ibid. c. 10. 18) Ibid. c. 12.

259. CAPITULARE MISSORUM SUESSIONENSE.

853. April. 22—26.

Legitur in his libris partim manuscriptis, partim impressis: 1) Haag. 1 fol. 29^v. 2) Barchinon. archivii coronae Aragoniae 40 fol. 49, olim Rivipullensi Baluzii; 3) Paris. 4638 fol. 171. 4) Vatic. Palat. 582 fol. 80. 5) Paris. 9654 fol. 72^v.³⁵ 6) Middlehill. 10190 fol. 132. 7) olim Paris. 4761, tum Ashburnh. Barrois 146. 8) Baronio, Ann. ecclesiast. ad a. 853. 9) Vallicell. N. 21 fol. 20. 10) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 105, qui tradit excerpta tantum capitulorum; 11) Vallicell. C. 16 fol. 9. 12) Vatic. 4982 fol. 99. 13) Ambros. A. 46, qui exhibet c. 7—12. Capita 1. 4—11. etiam recepta sunt in Synodum apud S. Macram a. 881. habitam c. 4. 6 (Mansi XVII, 40 col. 540 sq.; 547 sq.), cuius contextus ad verbum fere convenit cum cod. 1. Qua de causa

existimaverim illum codicem genuinam capitularis formam, reliquos vero codices textum 853. posteriore aetate ampliatum praebere.

Inscribitur autem capitulare in 2. falso: Capitula Karoli gloriosi regis in Compendio facta anno regni eius XXVIII, indictione XV; in 3. 10: Ista capitula constituta sunt (Ex capitulis constitutis 10) a domno Karolo in synodo apud Suessionis civitatem in monasterio Sancti Medardi, anno incarnationis dominicae DCCCLIII, in mense Aprili; in 8: Ista sunt capitula a domno Karolo . . . Sancti Medardi facto anno etc.; in 4—6: Capitula Karoli regis iunioris facta in monasterio Sancti Medardi; in 7: Capitula Karoli regis filii Hludowici.

Quo die m. April. capitula promulgata sint, non certo dici potest. Cum vero concilium Suessionense die 22. m. April. convocatum sit et de rebus clericorum Remensium (cfr. Conv. antec. c. 1), inde a die 26. m. April. usque ad mensem Maium ageretur, capitulare autem secundum codd. 3. 8. 10. m. Aprili editum sit, Karolus rex intra diem 22. et 26. m. April. capitulare pronuntiasse mihi videtur.

(B. II, 53. 203; P. 418).

1^a. Ut¹ missi nostri per civitates et singula monasteria, tam canonicorum quam monachorum sive sanctimonialium, una cum episcopo parrochiae uniuscuiusque, in qua consistunt, cum consilio etiam et^b consensu ipsius, qui monasterium^c retinet*, vitam ibi degentium et conversationem inquirant, et ubi necesse est, corrigant; et ubi desunt, congruas officinas construere^d iubeant; et ubi sunt^e factae et per negligentiam sunt destructae, instaurari praecipiant; et victum ac potum et vestitum^f atque cetera necessaria pro qualitate et possibilitate loci et inhabitantium necessitate ordinent; et hospitalitatem supervenientium hospitum et receptionem pauperum ibidem disponant^g et ordinent. Ecclesiae^h quoque luminaria et ornatum debitum ordinent^h, et thesaurum ac vestimenta seu libros diligenter inbrevient et breves nobis reportent. Inbrevientⁱ, quid unusquisque ecclesiarum praelatus, quando praelationem ecclesiae suscepit, ibi invenerit, et quid modo exinde ibi minus sit, vel quid vel quantum sit superadditum.** Numerum etiam canonicorum et monachorum sive sanctimonialium uniuscuiusque loci describant, et nobis referant, ut secundum qualitatem et quantitatem loci cum consilio episcoporum et fidelium nostrorum, ubi minor numerus fuerit, nostra auctoritate addamus; ubi vero indiscretionem^{i*} praelatorum superfuerit, ad mensu-

*) 2—8. 10—12. addunt: quem volumus et expresse praecipimus, ut praesens sit.

**) Item: Quid etiam Nortmannis per nostram commendationem sive sine nostra commendatione datum sit, quidve relictum vel quid a quoquam ibi in eleemosyna datum.

a) VIII. 3. b) cum add. 4. 5. c) locum 2. 4. 5; 1. tenet 5. d) extruere 3. e) om. 3, Conc. cit.; facta 2. f) vestimentum 3. 7. 8. g) ponant 2. 4. 5. 8. h) ecclesiae . . . ordinent om. 8, Conc. cit. i) etiam add. 2—8. i*) discretionem 2.

1) Cfr. Conv. anteced. c. 6; Synod. Vernensis 844, infra nr. 291, c. 3; Capp. 813, tom. I, p. 183, c. 10; Cap. miss. Niumag. 806, l. c. p. 131, c. 3; cfr. etiam Hincmari epistolae: Rothado Suessionico pro ordinatione monasterii Sancti Medardi et restituenda in eo regula (Flodoardi Hist. eccl. Rem. lib. III, c. 21, SS. XIII, p. 517); Anselmo cuidam monacho precipiens, ut describat omnia, quae in monasterio, ut videtur, Altvillarensi ante ipsius presulis ordinationem facta vel collata fuerunt, et quaeque postea, numerum quoque fratrum ac famulorum eis servientium, et si qua exinde suo tempore dispensata fuerunt, et in quos usus vel per quas personas, et ita veraciter omnia describantur, ut missi dominici nihil ibi falsum possint invenire; Ratramno preposito monasterii Orbacensis similiter (l. c. lib. III, c. 28, p. 552); Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 74, not. 7.

853. ram redigamus*; et qualiter abbatiarum praelati et in locis sacris inhabitantes de his, quae missi nostri praeceperint, oboedierint, nobis diligentissime et capitulatim referre^k procurent.

2¹. Ut² missi nostri diligenter investigent per singulas parrochias simul cum episcopo de monasteriis, quae^m Deum timentes in suis proprietatibus aedificaverunt⁵ et, ne ab haeredibus eorumⁿ dividerentur, parentibus et^o praedecessoribus nostris sub immunitatis defensione tradiderunt³, et postea in alodem^p sunt data; ut describant, quae sint et a quo vel quibus in proprietatem data sunt, et nobis renunciare procurent, ut^q cum episcopis et ceteris fidelibus nostris consideremus, quid et qualiter inde secundum Dei voluntatem et nostram salutem agere debeamus. 10

3. Ut missi nostri per singulas parrochias una cum episcopo parrochiae ipsius requirant de cappellis et^r abbatiolis ex^s casis Dei in beneficium datis, qualis census inde exeat, ut ecclesia^t, de qua sunt, exinde vestituram habere possit⁴, et nobis renuntient, ut hoc nostra auctoritate commendetur atque firmetur; et secundum qualitatem vel^u quantitatemⁿ loci clericos et luminaria ibi ordinent et loca restaurari 15 faciant^v5.

4. Denuntiandum est omnibus et a missis nostris ordinandum, ut omnes ecclesiae et^w presbyteri sub inmunitate ac privilegio et ordinatione atque dispositione episcoporum singularum parrochiarum, in quibus consistunt, secundum auctoritatem canonicam et capitularia⁶ domni Karoli imperatoris avi nostri et pii augusti Hludowici domni et genitoris nostri permaneant. 20

5. Ut missi nostri diligenter investigent cum episcopo et praelatis monasteriorum et per fideles et strenuos viros in unaquaque parrochia de rebus ecclesiasticis in alodem datis; et sicut evidentibus et veris indiciis^x ac auctoritatibus compererint, diligenter, a quo et^y quibus datae sint^z vel quantum exinde^a sit^a, describant, et nobis 25 renuntient.

6. Ut⁷ missi nostri expresse et cum omni diligentia cum episcopo et praelatis monasteriorum per singulas parrochias requirant de rebus ecclesiasticis, unde nonae et decimae solvi debent^b et non solvuntur; ut^c persolvi ab easdem^d res retinentibus faciant⁸. Et si aliqua contradictio, quae rationabilis videatur, oborta fuerit, descri- 30 batur, et praelatus ipsius casae Dei, unde res esse noscuntur, et ille, qui eas detinet et nonam ac decimam solvere detractat, simul cum missis nostris ad nostram iubeatur

*) 2—8. 10—12. *addunt*: Inquirant quoque, quot tempore avi nostri Karoli et domni genitoris nostri Hludowici unoquoque in loco fuerint, et quot modo sint, et ubi loca a Nortmannis sive a quibuslibet aliis destructa sunt et penitus adnullata, quot ibi nunc propter paucitatem rerum et devastat- 35 tionem earumdem constitui vel ordinari possint, ut inde cum consensu fidelium nostrorum ordinemus, quid de caetero agendum sit.

k) ita 1. 12, *Conc. cit.*; referant *rell.* l) ita etiam 3. m) qui 5. n) om. 3. o) om. 5; decessoribus 2. p) alodum 3. q) et 2. r) de *add.* 3. 5. 7. 8. s) et 8. t) ecclesiae . . . possint 4. u) om. 2. v) facient 2. w) om. 8. x) iudiciis 2. y) a *add.* 2. z) sunt 2. 3. 40 a) exit 3; exinde percipienturi sint 8. b) debeant 3. c) ita 1—4, *Conc. cit.*; et *rell.* d) eisdem 3.

2) *Conv. anteced.* c. 7. 3) *Cfr. Synod. Meld.* 845, *infra* nr. 293, c. 41. 42. 4) *Cfr. Roth, Feudalität* p. 156; *Brunner, RG. d. Urk. I*, p. 267; *Heusler, Institutionen d. Deutsch. Privatr. I*, p. 353. 5) *Cfr. Cap. Wormat.* 829, *supra* p. 13, c. 9; *Capp. excerpta* 813, tom. I, p. 175, c. 24; *Cap. miss.* 802, l. c. p. 104, c. 56; *Cap. Aquitan.* 768, l. c. p. 42, c. 1; *infra* not. 8. 6) *Anseg. III*, c. 26 (tom. I, 45 p. 428)? *Praeter hoc caput nullum invenitur, ad quod ratio hoc loco haberi possit.* 7) *Conv. anteced.* c. 8. 8) *Cfr. Cap. Wormat.* 829, *supra* p. 13, c. 5; *Pippini Cap. Ital.* 801—810, tom. I, p. 210, c. 6; *Capp.* 813?, l. c. p. 183, c. 12; *Synod. Franconof.* 794, l. c. p. 76, c. 25; *supra* not. 5.

venire praesentiam, ut tunc veritate comperta et diffinitione decreta, quod rationa- 853.
bilitate invenerimus, inde praecipiamus. Volumus etiam, ut investigent missi nostri,
qualiter illi, qui easdem res^e ecclesiasticas, unde decimae dantur sive non dantur,
illas salvas habeant et in casticiis⁹ et in silvis custoditis, vel si terrae aut mancipia
inde perdita sint vel aliquid huiusmodi, aut si familia oppressa sit contra legem:
et omnia per breves nobis renuntient missi^e nostri^e.

7. Ut¹⁰ missi nostri per singulas parrochias comitibus et rei publicae ministris
ex banno nostro praecipiant, ne malla vel placita in exitibus et in atriis ecclesia-
rum¹¹ et presbyterorum mansionibus, neque in dominicis vel^f festivis diebus¹² tenere
praesumant^g; sed comes convenientem locum consideret et inveniatur^h, ubi^h stationem
ad mallum tenendum constituat: quia nefas¹³ est ibi reos^e puniri, ubi respectu divinae
reverentiae misericordiam consensu fidelium nostrorum et decreto praedecessorum
nostrorum¹⁴ consecuntur¹³.

8. Ut missi nostri comitibus et omnibus rei publicae ministris firmiter ex verbo
15 nostro denuntient atque praecipiant, ut a quarta feria ante initium quadragesimae
nec in ipsa quarta feria usque postⁱ octabas paschae¹⁵ mallum vel placitum publicum
nisi de concordia et pacificatione discordantium tenere praesumant. Similiter etiam
a quarta feria ante nativitatem Domini usque post consecratos dies observent necnon
et in ieiuniis quatuor temporum et in rogationibus* simili observatione eosdem
26 feriatis dies venerari omnimodis^k studeant.

9. Ut¹⁶ missi nostri omnibus per singulas parrochias denuntient, quia, si epi-
scopus aut ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis
propter metum aliorum et¹ ut ipsi^m criminosi corrigantur, cum tali discretionem sine
ulla occasione indebita, sicut in synodo¹⁶ conlocutum est, et^e vel inviti poenitentiam
25 temporaliter et corporaliter agant, ne aeternaliter pereant, si seniores ipsorum colo-
norumⁿ indigne tulerint et aliquam vindictam inde exercere voluerint aut eosdem
colonos, ne distringantur, contendere praesumpserint^o, sciant, quia et bannum nostrum
component et simul cum excommunicatione ecclesiastica nostram^p harmiscaram^q durissi-
mam sustinebunt¹⁷.

10. Ut¹⁸ missi nostri omnibus rei publicae ministris denuntient, ut comes^r vel
rei publicae ministri simul cum episcopo uniuscuiusque parrochiae sint in ministeriis
illorum, quando idem episcopus suam^e parrochiam circumierit, cum episcopus eis
notum fecerit; et quos per excommunicationem episcopus adducere non potuerit,
ipsi regia auctoritate et potestate ad poenitentiam vel rationem atque satisfactionem
35 adducant¹⁹.

*) 2—8. 10—12. addunt: et in diebus pentecostes.

e) om. 2. f) in add. 2. g) debeant 1. h) convenientem 8. i) ad 8. k) omni-
modo 2. l) ita 1. Conc. cit.; om. rell. m) episcopi 1. n) colonum 1. 3. o) et add. 2.
p) om. 3; postea superscr. 4. q) armiscaram 2. 4. 5. r) ita 1. 2, Conc. cit.; comites rell.

9) I. e.: in aedificiis; cfr. LL. Formul. p. 230, not. 5. 10) Conv. anteced. c. 9. 11) Cfr.
Capp. legib. add. 818. 819, tom. I, p. 284, c. 14; Capp. miss. 813?, l. c. p. 182, c. 8. 12) Cfr. cap.
inseq.; Admonitio 823—825, tom. I, p. 304, c. 9. 13) Verba nefas . . . consecuntur, except. nostrorum
. . . nostrorum, ex Conv. anteced. c. 9. sumpta sunt. 14) Cfr. quae infra nr. 278 in Cap. Carisiac.
873, c. 12. contuli. 15) Cfr. Conc. Tribur. 895, supra p. 233, c. 35; Conc. Meld. 845, infra c. 79. 80.
16) Conv. anteced. c. 10. 17) Cfr. Cap. Womat. 829, supra p. 12, c. 1; Waitz, VG. IV², p. 523;
Brunner, RG. II, p. 596. 18) Conv. anteced. c. 11. 19) Cfr. Epist. Carisiac. 858, infra nr. 297, c. 7;
Kar. II. Cap. Pap. 876, supra p. 103, c. 12; Capp. episc. 845—850, l. c. p. 83, c. 12. et quae eo contuli.

853. 11. Sciant etiam fideles nostri, quia concessimus in synodo²⁰ venerabilibus episcopis, ne²¹ super beneficia ecclesiastica vel prestarias^s, etiamsi episcopus aut quilibet monasteriorum praelatus inrationabiliter petierit, praecepta confirmationis nostrae ullo modo faciamus. Et ideo ab inrationabili petitione se unusquisque compescat.

12. Ut²² missi nostri omnibus per illorum missaticum denuntient, ne commutationes rerum vel mancipiorum quilibet praelatus earundem rerum ecclesiasticarum sine licentia vel consensu nostro facere praesumat²³, neque mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem commutet, videlicet ut^t mancipia, quae pro ecclesiastico^u dabuntur²⁴, in ecclesiae^u servitute permaneant, et^v ecclesiasticus homo, qui^w com-¹⁰ mutatus fuerit^w, perpetua libertate fruatur^x.

s) praesentatorias 8. t) ne 8. u) Gl 8. v) ut 8; om. 2. w) qui . . . fuerit om. 8. x) Expliciunt capitula Karoli regis add. 7.

20) In actis synodi Suessionensis nobis traditis de hac concessione nihil reperitur. 21) Cfr. Conc. Meld. 845, infra nr. 293, c. 22. 22) Conv. anteced. c. 12. 23) Cfr. Waitz, VG. IV², 15 p. 160, not. 3. 24) Cfr. Lex Ribuar. 58, 3, LL. V, p. 243; Löning, Gesch. d. Deutsch. Kirchenrechts II, p. 229, not. 4; Brunner, RG. I, p. 245.

HLOTHARII ET KAROLI CONVENTUS APUD VALENTIANAS.

853. Nov.

20

Vide supra p. 75 sq.

260. CAPITULARE MISSORUM SILVACENSE.

853. Nov.

Legitur in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 35^v. 2) Paris. 4638 fol. 177^v. 3) Vatic. 25 Palat. 582 fol. 81^v. 4) Paris. 9654 fol. 73^v. 5) Middlehill. 10190 fol. 138. 6) Paris 4626 fol. 82. 7) Vallicell. C. 16 fol. 12. 8) Vallicell. N. 21 fol. 25. 9) Vatic. reg. Christ. 291. fol. 106. 10) Vatic. 4982 fol. 101. 11) Ambros. A. 46, qui exhibet c. 9. Omnes capitularis partes exstant in solis codd. 1. 2; cod. 8. omittit utrumque iuramentum; codd. 3—7. 9. 10. praebent tantum prologum et c. 1—13, quibus in 3—5. nomina missorum decimi³⁰ missatici, in cod. 6. fragmentum epistolae regis ad missum quendam Divionensem directae tamquam c. 14. adduntur. Inscriptum autem est in 1. 2. 7—10: Secuntur (ita 1; Sequuntur rell.) capitula, quae in (om. 9) ipso (eodem 9) anno et (in add. 2) ipso (om. 9) mense Novembrio domnus Karolus consultu fidelium suorum in Silvatico (Silvaco 7,

Laud. et Bellovac. Sirmondi) edidit et per regnum suum a missis suis adnuntiari 853. et observari praecepit (*cetera des. in 9*), sed et missos suos, sicut subsequitur, per regnum suum ordinavit; in 3—5: Capitula Hlotharii (Lotharii 4) imperatoris et Karoli regis facta in palatio (*om. 5*) Valentinianas. *Quam codicum 3—5. inscriptionem scriba illius codicis, ex quo hi derivati sunt, minus recte composuit, conductus fortasse verbis prologi: cum . . . Hlothario apud Valentinianas locuti fuimus et communi consilio cum fidelibus nostris communibus consideravimus. Conventum enim re vera Silvaci, non apud Valentinianas habitum esse praeter supra citata indicia probant Cap. Attiniac. 854, c. 1. et Consilium procerum 856, infra sub nr. 261. 295. edita.*

10 *Capitula litteris mandata et edita sunt, postquam Karolus apud Valentinianas cum Hlothario fratre de illorum summa tractavit atque convenit; cfr. praefat. ad nr. 206, supra p. 75. (B. II, 63; P. 423.)*

In^a nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus gratia Dei rex^a dilectis et fidelibus missis nostris per regnum nostrum constitutis¹ salutem. Sicut vobis 15 notum esse credimus, cum dilectissimo fratre nostro Hlothario apud Valentinianas² locuti fuimus, et communi consilio cum fidelibus nostris^b communibus consideravimus, ut inter cetera sanctae Dei ecclesiae et nostri principatus ac regni nobis a Deo commissi^c negotia necessaria de his, quae subsecuntur, vos specialiter ammoneremus^d, ut, sicut hic descripta habentur, una cum Dei adiutorio^b, prout melius potueritis, 20 strenue exsequi procuretis et hoc praesentialiter necessarium opus sine aliqua dilatione vel excusatione, sicut in missaticis coniuncti et deputati estis, simul conveniatis et hoc ad perficiendum quantocius inchoetis et, quantum vel qualiter inde factum habueritis, unusquisque^e vestrum, sicut in missaticis^f constituti estis, de unoquoque missatico nobis ad conloquium, quod in proximo cum fratribus nostris habebimus³, renuntiare 25 procuret. Et si contigerit, ut aliquis vestrum nostro servitio vel infirmitate aut quacumque occasione detentus fuerit, pro hoc alii non dimittant, ut commendata exsequi non studeant; etiam si unus vacaverit a praedictis occasionibus^g, ipse, quantum Deus dederit, iussa perficere^h studeat*.

Ista denuntianda sunt populo a missis nostris.

30 1. Nostri⁴ seniores, sicut audistis, parabolaverunt⁵ simul et consideraverunt cum communibus illorum fidelibus de Dei servitio et sanctae ecclesiae ac regni statu et qualiter vos, qui in regno consistitis, pacem et iustitiam habere possitis; et ordina-
naverunt missos per regnum illorum, qui in hoc decertent, quantum Deus adiu-
torium dederit.

35 2. Inter omnes iustitias, quas ordinaverunt, ut unusquisque habeat, primo con-

*) *Cod. 6. hunc breviorum prologum praebet: Ista denuntianda sunt a populo missis nostris capitula, quae fieri iussimus, quando cum fratre nostro Lothario apud Valentinianas locuti fuimus. Nostri seniores rel. c. 1.*

a) In . . . rex *om. 1; recentissima manu superscr. in 2.* b) *om. 2.* c) commissis si 1. d) e am-
40 monemus *corr. 3.* e) unus 1. 3. f) missaticū 3. g) occupationibus 3. 4, *cod. Bellovac. Sirmondi*
h) adimplere *üdem codd.*

1) *Cfr. Mittheilungen d. Inst. f. österr. GF., XI, p. 242 sq.* 2) *Vide supra nr. 206, p. 75 sq.*
3) *Leodii a. 854; cfr. supra nr. 207, p. 76 sqq.* 4) *Conv. ap. Valentin. 853, supra p. 75, Hloth. Adnunt. c. 1.* 5) *Franco-gallice: paroler, parler; cfr. Diez, WB. d. rom. Spr. I, s. v. parola.*

853. sideraverunt⁶ de honore ecclesiarum Dei et orfanorum ac viduarum causis et de regalibus iustitiis. Tumⁱ maxime de raptoribus⁷ puellarum et viduarum causis et sanctimonialium et de his, qui presbyteros flagellare praesumunt, et qui presbyteros de ecclesiis sine episcoporum consensu eicere vel recipere⁸ aut censum^k de manso⁹ vel ex his¹⁰, quae domnus et genitor noster in suis capitularibus ecclesiis in immunitate concessit, exigere non timent, et qui^l censa^m de rebus ecclesiasticis ad ecclesias persolvere detractant¹¹, ut firmiter inquirantur et acriter distringantur et plena iustitia inde fiat, secundum quod in capitularibus avi et patris illorum statutum habetur; et ipsi per certos fideiussores ad praesentiam illius, in cuius regno tales inventi fuerint, perducantur, ut inde ipse commendet, quid de tali homine fiat, qui¹⁰ nec Deum timet nec contra sanctos canones facere nec legem et praeceptum regiumⁿ infringere pertimescit, salva censura ecclesiastica et episcopalis poenitentiae^o vindicta.

3. Similiter^p de collectis, quas Theudisca^q lingua heriszuph^r appellat^s¹², et de his, qui immunitates infringunt¹³ et qui incendia et voluntaria homicidia et adsalaturas¹⁵ in domos^t faciunt.

4. De latronibus autem commendaverunt, ut missi omnibus denuntient in illa fidelitate, quam Deo et regi unusquisque debet^u et promissam habet, et^v in illa christianitate, qua pacem proximo unusquisque servare debet, ut sine exceptione alicuius personae nec pro amicitia vel propinquitate aut amore vel timore ullus^w latronem celet, sed illum missis illorum manifestet, et ad accipiendum^x illum adiutorium, quantum potuerit, unusquisque^y prestet, et per^v sacramentum¹⁴ hoc missi illorum firmare faciant, sicut tempore antecessorum illorum consuetudo fuit. Et si aliquis missos illorum non obaudierit, si regis homo fuerit, per fideiussores ad illius praesentiam perducatur; si autem alterius homo fuerit, senior, cuius homo fuerit,²⁵ illum regi praesentet.

5. Commendaverunt^z etiam, ut, si¹⁵ alicui denuntiatus fuerit, ut ad accipiendum^x latronem adiutorium praestet, aut aliquis sonum¹⁶ inde audierit, ut ad latronem accipiendum concurratur, et se inde retraxerit, ut ad hoc adiutorium non praestet, si liber homo fuerit, bannum dominicum componat^a; et si colonus fuerit, sexaginta³⁰ ictus accipiat^a. Et si latro ibi occisus fuerit, qui eum occiderit, leudem^b inde non solvat, et nullus illi inde faidam portare praesumat; quodsi quis facere praesumpserit, per certos fideiussores ad regis praesentiam perducatur¹⁷.

6. Quicumque^c autem^d abhinc inante latronem receperit, maxime autem illum, qui forbannitus fuerit¹⁸, vel qui illos, quos missi nostri forbannierunt, recepit, postquam forbanniti ab eisdem missis nostris fuerunt, secundum quod constitutum est in

i) etiam *add.* 3. 4. k) census 3. l) de *add.* 1. m) censum 2; census 4. n) regum 3. 4. o) sententiae 6. p) et *add.* 2. q) theudisia 2; teotisca 3; theotisca 4. r) herizup 3. 4. s) appellant 4. t) domo 4. u) *om.* 2. v) *om.* 3. 4. w) ullius 4. x) capiendum 2, *et sic constanter.* y) quisque 1. z) Quomodo latrones constringantur *in marg.* 3. a) componet . . . accipiet 3. b) liudem⁴⁰ non solvat inde 4. c) De forbannito latrone *in marg.* 3. d) *om.* 3. 4. 6.

6) *Conv. ap. Valentin.* 853, *supra* p. 75, *Kar. Admunt.* c. 1—4. 7) *Ibid.*, c. 8; p. 158, *not.* 47. 8) *Cfr. Cap. Wormat.* 829, *supra* p. 12, c. 1. 9) *Ibid.* c. 4. 10) *Cfr. Sickel, Beiträge V, in 'SB. d. Wien. Ak., phil.-hist. Cl.' tom. XLIX, p. 346. 348, not. 1.* 11) *Cfr. Cap. anteced.* c. 6. 12) *Cap. miss. Wormat.* 829, *supra* p. 16, c. 10; *Brunner, RG. II, p. 651 sqq.* 13) *Cfr. Cap. legib.* 45 *add.* 803, *tom. I, p. 113, c. 2.* 14) *Infra* p. 274, *lin.* 20 *sqq.* 15) *Cfr. Brunner l. c. p. 227.* 16) *Quem nos 'Gerüfte, Klaggeschrei' vocamus; cfr. Grimm, RA. p. 876 sq.; Schröder, RG. p. 30. not.* 17) *Cfr. Widonis Cap. Pap.* 891, *supra* p. 107, c. 1. 18) *Cfr. Cap. miss. Aquisgr.* 809, *tom. I, p. 150, c. 11; Waitz, VG. IV², p. 518; Brunner l. c. p. 465 sq.*

capitularibus avi et patris nostri in libro III, capitulo XXIII: 'Si¹⁹ Francus est, 853. cum duodecim similibus Francis iuret, quod ipse latronem eum fuisse non scisset, licet pater eius sit aut frater vel propinquus. Si hoc iurare non potuerit et ab alio convictus fuerit, quod latronem in hospitio suscepisset, quasi latro et infidelis iudicetur: quia^e latro est, et infidelis est^{e*} noster et Francorum, et qui illum suscepit, similis est illi. Si autem audivit, quod latro fuisset, et tamen non scit pro firmiter, aut iuret solus, quod nunquam eum audisset nec per veritatem nec per mendacium latronem, aut sit paratus, si ille de latrocinio evictus^f fuerit, ut similiter dampnetur.'

7. Ut^g quando missi nostri latronem forbannierint, hoc et missis aliis et comitibus scire faciant²⁰. Et si de uno missatico^h in alium fugerit, si in vicinitatem veneritⁱ, pro hoc missus^k, qui eum forbannivit, non dimittat, ut eum non persequatur et comprehendat. Et si longius fugerit^l, missus, in cuius missaticum fugerit, si alodem^m habuerit, illi tollat, et illum constringatⁿ, ut illuc, velit nolit, reveniat et ibi malum emendet, ubi illud perpetravit. Et si in alicuius villam fugerit et ipsa villa eum contenderit, secundum quod in capitularibus avi et patris nostri scriptum habetur²¹, inde fiat. Et si necesse fuerit, ut iustitia non proteletur, advocato denuntietur, ut ipsum latronem reddat et eos, qui eum contenderint, praesentet, ut debitam disciplinam inde sustineant et emendationem inde congruam faciant. Quodsi facere neglexerit usque ad secundam vicem, bannum^o dominicum inde componat; et sic^o per fideiussores ad praesentiam eorum deducatur, ut et de illo et de contradictoribus et de ipso latrone, secundum quod causa coniacuerit, sic^p decernatur, ut ceteri metum habeant.

8. Hoc etiam commendaverunt seniores nostri, ut^k, si huiusmodi malefactores, sicut praediximus, de uno regno in aliud fugerint, similiter missi illius, de cuius regno fugerit^q, ad alios missos in illo regno, ubi fugit^q, hoc notum faciant²⁰, et illi missi eos constringant, ut ad illud regnum et ad illos missos reveniant, ut ibi distringi possint, ubi malum fecerunt.

9. De advenis, qui oppressione Nortmannorum^r vel^s Brittanorum in partes istorum regnorum confugerunt, statuerunt seniores nostri, ut a nullo rei publicae ministro quaecumque violentiam vel oppressionem aut exactationem patiantur; sed liceat eis conductum suum quaerere et habere, donec aut ipsi redeant ad loca sua aut seniores illorum eos recipiant.* Quodsi^t inventus fuerit ex rei publicae ministris aut aliis^u quibuslibet^v contra hoc pietatis praeceptum facere aut fecisse, bannum dominicum exinde componat²².

10. Ut²³ omnibus denuntietur, qualiter cuncti sint praeparati ad quaecumque necessitatem imminens, ut secundum consuetudinem, prout necessitas evenerit, ad

*) Nullus autem eos inservire praesumat, eo quod loco mercenarii apud aliquem manserint, nec censum aut tributum exigere add. Baluzius nescio quo ex codice.

40 e) *supplendum est*: qui, quod om. etiam Anseg. e*) om. 4. 6. f) postea convictus Anseg. l. c. g) Item de forbannito latrone in marg. 3. h) transmissatico 2. i) venerint 2. k) om. 3. l) fuerit 2. 3; corr. fugerit 3. m) alodum 2, et sic constanter. n) et add. 3. 4. o) inde bannum dom. componet sic 3. p) om. 2. q) fugerint al. man. corr. 3. r) Normannorum 4. s) vel Britt. abras. in cod. 1. t) quod 1; quodqui 3. 4. 6. u) alius 3. 4. v) quilibet qui 3.

45 19) Anseg. III, c. 23, tom. I, p. 428. 20) Cfr. Cap. Aquisgr. 809, l. c. p. 148, c. 4; Conv. ap. Valentin. 853, supra p. 75, Hloth. Adnunt. c. 3. 21) Anseg. III, c. 26, tom. I, p. 428? 22) Cfr. Cap. miss. gen. 802, tom. I, p. 93, c. 5; Summula de bannis, l. c. p. 224, c. 4. 23) Cfr. Conv. ap. Valentin. 853, supra p. 75, Hloth. Adnunt. c. 5; Conv. ap. Marsnam I, 847, supra p. 71, Kar. Adnunt. c. 5.

853. Dei servitium et illorum atque ad^w defendendam sanctam^x Dei ecclesiam et regnum omnes sint praeparati^y.

11. Capitula autem avi et patris nostri, quae in praescriptis^z commemoravimus, qui ex missis nostris non habuerint et eis^a indiguerint, ut commissa per illa corrigere possint, sicut in eisdem capitulis iubetur^{b24}, de scrinio nostro vel a cancellario nostro⁵ accipiant, ut rationabiliter et legaliter cuncta corrigant et disponant.

12. Ut unusquisque missus in suo missatico provisionem habeat, ut, si aliquis de nostris fidelibus per missaticum suum^c transierit aut ibi consistens vel commanens rapinas vel depraedationes aut talia^d illicita fecerit, de quibus Deus offendi solet et populus pro oppressione gemere, quatenus hoc subtiliter et veraciter investiget et¹⁰ nobis renuntiet, qualiter inde nos sic ordinemus, ut nec ipsum nec alium hoc agere delectet.

13. Ut²⁵ missi in illorum missaticis curam habeant, ne homines nostri aut alii quilibet vicinos suos maiores vel minores tempore aestatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hiemis, quando marascalcos^e illorum ad fodrum dirigunt^f,¹⁵ depraedentur aut^g opprimant²⁶. Et si egerint, hoc etiam, ut praediximus, veraciter missi nostri investigent, et nobis renuntient, ut in seniore hoc sic emendemus²⁷, quatenus homines suos in potestate habeat^h et contenti sint debitis et indebita iniuste non appetant^{i*}.

Istum sacramentum^k iurabunt Franci homines.

20

Ego ille adsalituram, illud malum, quod scach¹²⁸ vocant vel tesceiam²⁹, non faciam, nec, ut alius faciat, consentiam; et si sapuero, qui hoc faciat, non celabo; et quem scio, qui nunc latro aut scacheator est, vobis missis dominicis non caelabo, ut non manifestem. Sic^m me Deus adiuvet et istae reliquiae.

Istum sacramentum^k iurabunt centenarii.

25

Ego ille adsalituramⁿ, illud malum, quod scach^o vocant vel tesceiam, non faciam, nec, ut alius faciat, consentiam; et si sapuero, qui hoc faciat, non caelabo; et quem scio, qui nunc latro aut scacheator est, vobis missis dominicis non caelabo, ut non manifestem. Et de Francis hominibus in isto comitatu et in meo mynisterio commanentibus nullum recaelabo, quantum recordari potuero, ut per brevem vobis³⁰ missis dominicis non manifestem. Sic^m me Deus adiuvet et istae reliquiae.

*) *Cod. 6. subnectit tamquam cap. 14. hoc fragmentum epistolae regiae ad missum quendam directae: Mandamus praeterea, ut, si capitula domni avi et genitoris nostri scripta non habetis, mittatis²⁴ ad palatium nostrum de more praedecessorum vestrorum missum vestrum et scriptorem cum pergamina, et ibi de nostro armario ipsa capitula accipiat atque conscribat. Et vos deinde secundum ipsa³⁵ capitula Dei iustitia[m] populique a Deo nobis commissi necessarias proclamationes legaliter emendare sollerti vigilantia procuretis. Valete.*

w) ad ecclesiam def. 3. x) sanctam Dei om. 2. y) e parati corr. 3. z) scriptis 3. a) eisdem 3. 4. 6. b) habetur 2. c) om. 2. d) e alia corr. 3. e) marascalchos 3. 4. f) vicinos maiores vel minores add. 1. 2. g) aut opprim. om. 1. h) habeant 3. i) *Expliciunt* 3—7. 9. 10; 40 sequitur in 3—5. tamquam cap. 14: Wenilo episcopus, Odo etc. infra p. 276, c. 10. k) om. 1. l) siach 2. m) si 1. n) assalituram 2. o) scach 2.

24) *Anseg. II, c. 24, tom. I, p. 419; cfr. etiam Hlud. prooemium 818. 819, l. c., p. 275, lin. 12sqq.; Cap. miss. 808, l. c. p. 138, c. 8; supra l. 34sq.* 25) *Cfr. Conv. ap. Valentin. 853, supra p. 76, c. 5.*

26) *Cfr. Capp. ab Hlud. II. proposita 850, supra p. 85, c. 2.* 27) *Cfr. Capp. singill. trad. supra p. 97, c. 3.*

28) *vel scāh, id est latrocinium, Raub, Räuberei; cfr. Schade, Althochd. WB., II², s. v. scāh; Osenbrüggen in 'Z. f. D. Recht', XVII, p. 472sq.; Brunner, RG. II, p. 649.* 29) *vel texacam, id est furtum; cfr. J. Grimm, Gesch. d. D. Sprache I³, p. 386; Brunner l. c. p. 508, not. 86; Cap. Carisiac. 873, infra nr. 278, c. 3.*

Missi autem et pagi per missaticos qualiter fuerunt tunc ordinati. 853.

1^p. Hincmarus episcopus³⁰, Ricuinus³¹, Engilscalch^q missi in Remitiano^{r30}, Vonziso³², Stadiniso³³, Pertiso³⁴, Barriso³⁵, Camiziso³⁶, Catalaunio, Virtudiso³⁷, Bagenoniso³⁸, Tardaniso³⁹.

2. Pardulus episcopus⁴⁰, Altmarus, Theodacrus missi in Lauduniso, Portiano⁴¹, Suessionico, Urciso⁴² et Vadiso⁴³.

3. Immo^{s44} episcopus, Adalardus abba⁴⁵, Walteaudus, Odelricus missi in Noviomiso⁴⁴, Vermendiso⁴⁶, Adertiso^{t47}, Curtricio⁴⁸, Flandra, comitatibus Engilramni⁴⁹ et in comitatibus Walteaudi.

4. Folcoinus episcopus⁵⁰, Adalgarius, Engilscalch et Berengarius missi in comitatu Berengarii, Engilscalchi, Gerardi et in comitatibus Reginarii.

5. Hludowicus abba⁵¹, Yrminfridus episcopus⁵², Ingilwinus⁵³, Gotselmus^{u53} missi in Parisiaco, Melciano⁵⁴, Silvanectensi⁵⁵, Vircasino⁵⁶, Belvacense et Vindoiliso⁵⁷.

6. Paulus episcopus⁵⁸, Hilmeradus episcopus⁵⁹, Herloinus⁶⁰, Hungarius⁶¹ missi in Rotmense^{v58}, Tellau⁶², Vitnau⁶³, Pontiu⁶⁴, Ambianense.

7. Eirardus episcopus⁶⁵, Teodericus abba, Herloinus, Hardoinus missi in Aprincato⁶⁶, Constantino⁶⁷, Bagisino⁶⁸, Coriliso⁶⁹, Otlingua Saxonia⁷⁰ et Harduini^w, Oxmiso⁷¹ et in Lisuino.

p) Numeri capitum desunt in 1. q) Engilscalchus 2. r) Remtiano 1. s) Imino 2.
20 t) Aderoso 2. u) Gotselmus 2. v) Rotinense 2. w) supplend. est: comitatu vel comitatibus; Oxiniso 2.

- 30) Remensis; Remensi. 31) Cfr. Bourgeois, *Le capitulaire de Kiersy* p. 244. 32) vel Vongensi, 'Voncq, situé sur la rive droite de l'Aisne à peu de distance d'Attigny', Longnon, *Atlas historique de la France, text. p. 119, tab. VIII.* 33) vel Stadinensi, 'Astenois ou Atenois ... au Vieil-Dampierre (Marne, canton de Dommartin-sur-Yerre)', Longnon, *text. p. 122, tab. VIII.* 34) vel Pertensi, Perthes, cfr. supra p. 195, not. 8. 35) vel Barrensi, Bar-le-Duc. 36) Pagus Camsiacensis erat pars septentrionalis pagi Pertensis, quocum saec. X. coniunctus formavit comitatum 'de Chanzy', cuius caput erat Vitry-en-Perthois; cfr. Longnon l. c. 37) vel Virtudensi, Vertus, ad meridiem pagi Remensis versus; cfr. Longnon l. c. 38) vel Bansionensi, 'pays de Binson ... répondant à l'archidiaconé de Brie au diocèse de Soissons', Longnon, *text. p. 121, tab. VIII.* 39) vel Tardunensi, Tardunois, cuius pars orientalis erat dioeceseos Remensis, pars occidentalis dioeceseos Suessionensis; cfr. Longnon, *text. p. 120, tab. VIII.* 40) Laudunensis. 41) Porcien; cfr. supra p. 24, not. 42. 42) vel Orcensi, Orxois vel Orceois, ad meridiem pagi Suessionensis versus; Longnon, *text. p. 120.* 43) vel Vadensi, Valois. 44) Noriomensis (Noyon). 45) Monasteriorum SS. Amandi et Bertini. 46) vel Viromandensi, Vermandois. 47) vel Atrebatensi, Artois, Arras. 48) vel Curtraçensi, Courtrai. 49) Cfr. supra p. 192, not. 1. 50) Teruanensis. 51) Monasterii S. Dionysii. 52) Bellovacensis. 53) Ingilwinus quidam erat a. 875. episcopus Parisiensis; Gotselmus vel Gotlinus nomen erat abbatis monast. S. Germani Paris.; cfr. Bourgeois l. c. p. 245. 54) vel Meldensi. 55) Senlis. 56) vel Vilcassino, Vexin, 'il correspondait aux deux archidiaconés rouennais du Vexin Français et du Vexin Normand', Longnon, *text. p. 98, tab. VII.* 57) vel Vindoilensi, Vendeuil; cfr. Longnon, *text. p. 127, tab. VIII.* 58) Rotomagensis. 59) Ambianensis. 60) Accepit a. 859. a patre monasterium S. Richarii et distribuit a. 863. terras quasdam ecclesiae Rotomagensi; cfr. Bourgeois l. c. p. 245. 61) Possedit iure beneficiario villam quandam monasterii S. Richarii; cfr. Bourgeois l. c. 62) Le Talou, ad septentrionem pagi Rotomagensis versus; cfr. Longnon, *text. p. 98, tab. VII.* 63) vel Viminio, 'comprendait les trois doyennés d'Airaines, de Gamache et d'Oisemont de l'archidiaconé de Ponthieu', Longnon, *text. p. 127 sq., tab. VII.* 64) vel Pontivo, Ponthieu. 65) Lexoviensis (Lisieux). 66) vel Abrincatino, Arranches. 67) Coutances. 68) vel Baiocassino, Bayeux. 69) vel Coriovallensi, Cotentin (Cherbourg), Longnon, *text. p. 101, tab. VII.* 70) Pars orientalis dioeceseos Baiocassensis; cfr. Longnon, *text. p. 98 sq., tab. VII.* 71) vel Oximensi, ad orientem pagi Baiocassensis versus, 'au diocèse de Séez', Longnon, *text. p. 100, tab. VII.*

853. 8. Dodo episcopus⁷², Hrotbertus⁷³ et Osbertus missi in Cinnomannio, Andegavensi atque Turonico, Corboniso⁷⁴ et Sagiso⁷⁵.
9. Burcardus^x episcopus⁷⁶ et Hrodulfus⁷⁷ et Henricus abba⁷⁷ missi in Blesiso⁷⁸, Aurelianensi, Vindusniso⁷⁹, Carentino⁸⁰, Durcasino^{y81}. Duniso⁸², Ebricino⁸³, Stampiso⁸⁴, Castriso^{y85}, Pincisio⁸⁶, Madreciso⁸⁷.
10. Wenilo episcopus⁸⁸, Odo⁸⁹ et Donatus⁹⁰ missi in pago Senonico, Trecasino, Wasteniso⁹¹, Miliduniso, Morviso⁹², Proviniso⁹³ et in tribus Arcisis⁹⁴ et in duobus Brionis⁹⁵.
11. Teutboldus episcopus⁹⁶, Ionas episcopus⁹⁷, Isembardus et Abbo abba⁹⁸, Daddo missi in comitatibus Milonis et in comitatibus Isembardi, Augustuduno scilicet, 10 Matisconense, Divionense, Cavillone, Hatuariis⁹⁹ et in Tornedriso¹⁰⁰ et in Belniso¹ et in Dusmiso², comitatu Attelae et in comitatu Romoldi.
12. Hugo³, Gozso, Nivilungus missi in Niverniso⁴, Alciodriso⁵, Avaliso⁶.

x) Bernardus 2. y) Durcasino . . . Castriso om. 2.

- 72) Andegavensis. 73) Comes Andegavensis, cognomine Fortis. 74) vel Corbonensi, Cor- 15
bonnais, ad septentrionem pagi Cenomanici versus; cfr. Longnon l. c. 75) vel Sagensi, Sééz; cfr.
Longnon l. c. 76) Carnotensis (Chartres). 77) Incertus; cfr. Bourgeois l. c. p. 245 sq. 78) vel
Blesensi, Blois. 79) vel Vindocinensi, Vendôme. 80) vel Carnoteno, Carnotensi. 81) vel
Durocassino, Dreux. 82) vel Dunensi, le Dunois, Châteaudun. 83) vel Ebroicino, Erreux.
84) vel Stampensi, Etampes. 85) vel Castrensi, Arpajon; cfr. Longnon, text. p. 112, tab. VII. 20
86) vel Pinciace, Poissy; Longnon, text. p. 109, tab. VII. 87) vel Madriacensi, Merey (pays de
Madrie), ad sinistram Sagonae fluminis; cfr. Longnon, text. p. 99, tab. VII. 88) Senonensis.
89) Comes Trecensis; cfr. v. Kalckstein, Robert d. Tapfere p. 56, not. 5; Forsch. z. DG. XIV, p. 44;
Bourgeois l. c. p. 246. 90) Comes Milidunensis; cfr. v. Kalckstein l. c. p. 57; Bourgeois l. c. 91) vel
Wastinensi, le Gâtinais, Chateau-Landon (Seine-et-Marne, arrond. de Fontainebleau); cfr. Longnon, 25
text. p. 107, tab. VIII. 92) vel Mauripensi, 'repondait au doyenné de Pont-sur-Seine', Longnon,
text. p. 111, tab. VIII. 93) vel Pruviniensi, Provins; cfr. Longnon, text. p. 107, tab. VIII. 94) vel
Arciacensi, Arcis-sur-Aube. 95) vel Breonensi, Brienne et Margerie; cfr. Longnon, text. p. 110,
tab. VIII. 96) Lingonensis. 97) Augustodunensis (Autun). 98) Monasterii S. Germani
Autissiodorensis. 99) Cfr. supra p. 58, not. 19. 100) vel Tornodorensi, Tonnerre. 1) vel 30
Belnensi, Beaune. 2) vel Duismensi, 'Duesme, canton d'Aignay-le-Duc', Longnon, text. p. 94, tab. X.
3) Propinquus Caroli, filius Chuonradi fratris Iudithae imperatricis, ex gente Guelforum; cfr. Bourgeois
l. c. p. 99 sqq. 4) vel Nivernensi. 5) vel Autissiodorensi. 6) vel Avalensi, Avallon.

HLOTHARII ET KAROLI CONVENTUS LEODII HABITUS.

35

854. Febr.

Vide supra p. 76 sqq.

261. CAPITULARE MISSORUM
ATTINIACENSE.

854.

854. Iun.

Capitulare, quod sequitur, traditum est in his libris, plerisque manuscriptis, uno
impresso: 1) *Haag. 1 fol. 39^v et, cum in codice post verbum fidelitatem (p. 278, lin. 23)*
nonnulla folia desint, inde a verbis: Isti iuraverunt antiquitus in 1a) libro Sirmondi,
Capitula Caroli Calvi p. 114 sqq., qui Haagensi nondum mutilato usus est. 2) *Paris. 4638*
fol. 182. 3) *Vallicell. C. 16 fol. 14^v.* 4) *Vallicell. N. 21 fol. 28.* 5) *Vatic. reg. Christ. 291*
fol. 106^v. 6) *Vatic. 4982 fol. 102^v.* *Cod. 4. omittit nomina iurantium, quae una cum*
sacramento desunt quoque in 3. 6; cod. 5. exhibet tantum c. 3. 5. 8. 10. 13.

Quo vero tempore capitula emissa sint, docet inscriptio, quacum conferendum est,
quod refert Prudentius in Ann. Bertin. ad a. 854, ed. Waitz p. 44: Lotharius fratrem
suum Lodoicum super Rhenum de fraternitate erga Karolum alloquitur. Sed prius
acriter sese mordentes, tandem ad concordiam redeunt pacisque nomine foederantur.
Unde non modice Karolus sollicitus, ab Aquitania nullo peracto negotio repedans,
fratrem Lotharium ad palatium suum Attiniacum invitat. Quo convenientes, quod
dudum pepigerant, firmaverunt.

Ex inscriptione et brevi capitulorum forma apparet capitulare esse missorum,
secundum quod illi populum regerent atque gubernarent. (B. II, 69; P. 428.)

20 Haec memorialia^a capitula^b, quae secuntur, dedit missis suis domnus
 Karolus anno dominicae^c incarnationis DCCCLIV. in mense Iunio, quando
 apud Attiniacum cum fratre suo Hlothario fuit locutus, ut illa unus-
 quisque missus in suo missaticeo per regnum illius exsequi procuret.

1. De missis pro latronibus, scilicet ut addantur et suppleantur missi, qui
 25 illa peragant, quae in capitulis continentur, quae^d supra in Silvaco illum edidisse¹
 praescripsimus.

2. De maritima custodia, ut secundum consuetudinem vigilanter disponeretur.

3. De viis per aquas, videlicet ut, ubi noviter clausae erant, aperirentur, sicut
 antiquitus fuerunt apertae².

30 4. De pontibus restaurandis, videlicet ut secundum capitularia avi et patris
 sui³, ubi antiquitus fuerunt, reficiantur ab his, qui honores^e illos^f tenent, de quibus
 ante pontes facti vel restaurati fuerunt.

5. De navibus, quae vadunt sub pontibus, videlicet ut inde teloneum non
 exigatur⁴.

35 6. De advenis⁵, quos affligunt ministri rei publicae, scilicet ut qui ab illis, quos
 Nortmanni vel Brittones adfluxerunt, et ideo mendicando in istud regnum venerunt,
 vel qui propter afflictionem Aquitanicam⁶ huc venerunt, censum vel operationes

a) memorabilia 3. 4. 6. b) Hinc incipit 5. c) om. 1. d) quas 1. 2. e) honore 1. f) om. 2.

1) *Supra p. 272, c. 4—8.* 2) *Cfr. Cap. miss. Theod. 805, tom. I, p. 124, c. 13.* 3) *Anseg. II,*
c. 20, l. c. p. 418; IV, c. 41, l. c. p. 442; cfr. etiam exempl. gr. Cap. Mantuan. II. gen. 787, l. c. p. 197,
c. 7; Pippini Cap. 782—786, l. c. p. 192, c. 4. 4) *Cfr. Capp. legib. add. 818, 819, l. c. p. 284, c. 17.*
 5) *Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 273, c. 9.* 6) *Ineunte anno 854. invasione Hludowici Iunioris in*
Aquitaniam facta; Ann. Bertin., ed. Waitz, p. 44; Ann. Fuld., ed. Kurze p. 44.

854. exegerunt, hoc cum sua lege illis emendet^g. Et qui deinceps hoc facere praesumpserit, simul cum emendatione dominicum bannum componat.

7. De latronibus, qui nunc nihil mali faciunt, et quod iam diu fecerunt emendatum habent, et nullus modo super eos clamat, videlicet ut propter hoc modo non puniantur.

8. De hominibus, qui in banno et in paenitentia missi sunt⁷ et peius semper faciunt, scilicet ut a missis capiantur^h et constringantur.

9. De monetis et falsariis fabris, videlicet ut diligenter inquirantur et emendentur.

10. De rebus ecclesiarum in alodem datis⁸, videlicet ut a missis inquirantur et describantur, et regi renuntietur.

11. De monasteriis circumeundis, id est, ut, sicut ordinatum fuit⁹, ita missi exsequi procurent.

12. De hominibus, qui iterum a novo raptos faciunt, ut a missis conprehendantur et constringantur et ad regisⁱ praesentiam deducantur.

13. De fidelitate regi promittenda¹⁰, id est, omnes per regnum illius Franci¹⁵ fidelitatem illi promittant. Et qui dicunt se illam promisisse, aut certis testibus hoc adprobent, aut iurent se illam ante iurasse, aut illam ipsam fidelitatem promittant^k.

Sacramentum autem fidelitatis tale est:

Ego ille Karolo, Hludowici et Iudit¹ filio, ab ista die inante fidelis ero secundum meum savirum¹¹, sicut Francus homo per rectum esse debet suo regi¹². Sic^m 20 me Deus adiuvet et istae reliquiaeⁿ.

Anno incarnationis Domini DCCCLIV, V. Nonas Iulias^o in mallo Remis¹³ isti iuraverunt, quod iuratam habuissent fidelitatem^p.

Isti iuraverunt antiquitus: Teudacrus, Amalricus, Rotboldus, Amalbertus, Dodo, Wingboldus^q, Berulfus, Wala, Herilo^r, Heirbertus, Airardus, Gotlandus, 25 Hilpricus, Gerlegius, Amalgisus, Heico, Amalricus maior de Buxido.

Isti iuraverunt fidelitatem: Goderamnus, Dodilo, Sigebertus, Fidentius, Ermenulfus, Teutgriminus, Wicboldus, Ermengaudus, Rotmundus, Gislulfus, Haimiricus, Teutbaldus, Drogo, Teodericus, Ebroinus, Rodoinus, Gislinus, Vulfridus, Haimuinus, Wandreburtus, Berecarius, Angelinus, Ado, Meinardus, Ottradus decanus, 30 Guntbertus decanus, Heruwincus decanus, Ozias, Ailus, Teudaldus, Teodoldus decanus, Bertricus, Rothaus, Ingobertus, Amblinus decanus, Gozselmus decanus, Vulfarius, Flodoinus, Anglebertus, Einmenulfus^s, Siebertus decanus, Hecto, Isaac, Gislardus, Alaricus, Gerardus, Madergaudus decanus.

g) emendent 2. h) capientur 1. i) regum 2. k) *Explic.* 3. 5. 6. l) Iudithae 2. 35
m) Si 1. n) *Explic.* 4. o) Iulii 2. p) *Cetera des. in 1, foliis nonnullis excisis.* q) Wigboldus 2.
r) Hecilo 2. s) Emmenulfus 2.

7) Cfr. *Cap. Olonn. ecclesiast.* 825, tom. I, p. 326, c. 1. 8) Cfr. *Cap. Silvac.* 853, supra p. 272, c. 5.

9) Cfr. *miss. Suession.* 853, supra p. 267, c. 1. 10) Cfr. *Cap. miss.* 832, supra p. 64, c. 6. 11) *I. e.*: 'savoir', sapere, scire; cfr. *Pact. Argentorat.* 842, supra p. 172, lin. 13; *Karoli Capp. election.* 869, infra 40 nr. 276, *Responsio Kar.*: iuxta meum scire et posse. 12) Cfr. *Cap. miss. spec.* 802, tom. I, p. 101 sq.; aliter *Dupl. legat. ed.* 789, l. c. p. 63, c. 18. 13) *Schrörs, Hinkmar v. Reims* p. 75, not. 12 probat ad hunc annum referendam esse epistolam, quam Hincmarus direxit Bertrano illustri comiti Tardunensis pagi . . . pro sacramento regi agendo, qualiter regi fidelitatem iurare deberent qui in ipsius comitatu consistebant, *Flodoardi Hist. eccl. Rem. III*, c. 26, SS. XIII, p. 545.

262. CAPITULA AD FRANCOS
ET AQUITANOS MISSA DE CARISIACO.

856.

856. Iul. 7.

Exstant in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 41. et a medio capite nono, in quo codex
 5 hodie explicit, 1a) apud Sirmondum, Capitula Caroli Calvi p. 126 sqq. (cfr. praef. ad
 nr. 261); 2) Paris. 4638 fol. 187v. 3) Vallicell. C. 16 fol. 17. 4) Vallicell. N. 21 fol. 31v.
 5) Vatic. reg. Christ. 291. 6) Vatic. 4982 fol. 104. Cod. 5. nihil exhibet nisi excerpta
 capitulorum. Baronius, Ann. ecclesiast. ad a. 856. praebet tantum inscriptionem.

Capitula ad Aquitanos directa sunt, cum, iam inde ab anno 853. contra Karolum
 10 regem rebelles existentes (Ann. Bertin. ad a. 858, ed. Waitz p. 50), ipso anno 856.
 seditionem machinarentur, tradentibus Ann. Bertin. l. c. p. 46: Comites pene omnes ex
 regno Karoli regis cum Aquitaniis adversus eum coniurant, invitantes Ludoicum regem
 Germanorum ad suum consilium perficiendum. Quod periculum invasionis ab Hludo-
 wico imminentis ut evitaret, Karolus his subsequentibus capitulis magno opere studuit,
 15 ut Francos et Aquitanos rebelles sibi reconciliaret. (B. II, 79; P. 444.)

Haec, quae secuntur, capitula misit domnus^a rex Karolus ad Francos et
 Aquitanos, qui ab eo desciverant, anno incarnationis dominicae DCCCLVI,
 Nonis Iulii de palatio Carisiaco^b per fideles^c missos suos Adalardum^d
 abbatem¹, Rodulfum², Richuinum^e, Adalgarium³ et Berengarium.

20 1. Mandat vobis noster senior, quia suus avunculus Rhuodulfus illi de vestra
 fidelitate nuntiavit, et quod vos^f illum precastis, ut ad vos suos denominatos fideles
 in sua mercede transmitteret, et vos illi per illos vestram necessitatem et voluntatem
 mandare volebatis; et si aliquid factum habebatis, quod necessitas fuisset emendare,
 voluntarie per illorum consilium emendabatis, et quod vobis consilium donaverint ad
 25 nostri senioris fidelitatem et vestram salvationem, voluntarie faceretis.

2. Et mandat vobis noster senior, quia placet ei, quod illi suus avunculus de
 vestra fidelitate et bona voluntate nuntiavit; et secundum vestram deprecationem
 transmittit nos, sicut precastis, ad vos et mandat vobis, quia, si aliquis de vobis se
 reclamat, quod iniuste alicui de vobis fecit et ad rectam rationem et iustum iudicium
 30 venire non potuit aut per insidias aliquas aut ipse senior noster aut aliquis ad illum
 aliquem de vobis comprehendere^g voluit et propter hoc ad tempus aliquis de vobis
 ab illius praesentia et ab illius servitio se subtraxit, quia omnis quicumque de vobis
 ad rectam rationem ad illum et ante suos fideles venire voluerit, hoc ei concedit.
 Et si iuste et rationabiliter inventum fuerit, quod rectam rationem contra eum aliquis
 35 de vobis habuerit, cum consilio fidelium suorum hoc voluntarie emendabit. Et si
 inventum fuerit, quod illam causam, unde aliquis de vobis conquirere voluerit, per
 rationem fecerit, volet, ut, sicut per rationem fecit, ita facta per rationem permaneat.

3. Mandat vobis, ut, si aliquis de vobis rectam rationem ad illum et ante suos
 fideles precaverit et inde in rectam rationem venerit et iuste et rationabiliter inven-

40 a) om. Bar. b) om. 5; Carissiaco Bar. c) om. 2. 4. d) Allardum 4; Alardum 6, Bar.
 e) Rithuinum Bar. f) om. 2. g) comperdere 1. 3. 6.

1) Cfr. p. 275, not. 45. 2) Fratrem Iudithae reginae. 3) Cfr. Simson, Ludwig d. Fr. II,
 p. 158, not. 1.

856. tum fuerit, quod rectam rationem aliquid de vobis non habeat et ipsa recta ratio illum convicerit, quia, si se concrediderit et humiliaverit et emendare voluerit et in ipsa emendatione permanere voluerit, quia, sicut cum suis fidelibus rationabiliter invenerit, ut rationabilem misericordiam⁴ faciat, voluntarie paratus est facere.

4. Mandat vobis, quia, si aliquis est de vobis, qui non se confidit in sua conscientia, ut rectam rationem precare aut non valeat aut non audeat, et se recognoscit et paenitet et misericordiam illius et indulgentiam petierit, quia illum, tantum ut inante, sicut debet, se caveat, voluntarie unicuique, qui sic se recognoscit, misericordiam et indulgentiam donat.

5. Mandat vobis, ut ne aliquis de illo inante dubitet, quia ipsam rectam rationem, qui illam quaerit, semper illi vult conservare et illam misericordiam, quam modo illi concedit, similiter illam semper vult conservare, si ille aliam iterum talem^h causam non commiserit, pro qua per rectam rationem iustum iudicium debeat sustinere.

6. Mandat vobis, quia, si aliquis de vobis talis est, qui dicat, quia pro paupertate et necessitate⁵, quia multos dies in illius servitio misit et omnia, quae habuit, dispendit, ad talem coniunctionem, ut aliquid impetraret, quod per servitium impetrare non potuit, se coniunxit, quia, si hoc nostro seniori ante suos fideles demonstrare potuerit, et hoc si verum inventum fuerit, quod senioris nostri culpa fuerit, quod per necessitatem aliquis de vobis rationabiliter de servitio illiusⁱ se tali modo subtraxerit, quia senior noster hoc voluntarie recognoscit et cum consilio de suis fidelibus hoc, quam citius et rationabilius potuerit, emendabit.

7. Mandat vobis, quia, si aliquis de vobis dixerit, quod hoc, quod fecit, non pro sua infidelitate neque pro sua desinonorantia^k fecit, et timet aliquis de vobis, quod noster senior alicui de vobis reputare inante debeat hoc factum aut pro sua infidelitate aut pro sua desinonorantia, et propter hoc iam ultra ad illum non debeat consilium acaptare⁶, quia, qualiscumque de vobis tali modo in isto facto commisculatus est, si inante^l illi sic fidelis^l et obediens et adiutor ad suum regnum et debitum honorem continendum fuerit, sicut per rectum homo suo regi et suo seniori esse debet, quia nulli de ista causa volet^m reputare, sed totum ex corde dimittere, quod in illius persona in ista causa^m commisit, et suum servitium, quod illi et ante fecit et adhuc Deo iuvante faciet, debite et rationabiliter vult illi mereriⁿ. Si autem aliquis illi aut alicui iniuste abstulit, lex hoc, sicut consuetudo et rectum est, pacificabit.

8. Et sciatis, quia senior noster, sicut subinde voluit, Deo gratias nunc ad bonum effectum perduxit et rogavit fideles suos, ut sine ulla mala suspicione de illius iracundia aut animi commotione communiter quaerant et inveniant atque describant hoc, quod ille secundum suum ministerium facere debet et quae facere illum non condeceant; et ubicunque inventum fuerit, quod fecit, quod facere non debuit, paratus est, ut cum Dei adiutorio et fidelium suorum consilio hoc, quam citius cum ratione et possibilitate emendare potuerit, emendet et inante corrigat et correcta custodiat et, quod facere debuit, quod ad salutem et honestatem illius pertinuit, et aliquid minus fecit, hoc cum Dei adiutorio et fidelium suorum consilio et auxilio, facere quam citius cum ratione et possibilitate potuerit, faciat.

9. Et similiter vult, ut nos quaeramus et inveniamus et describamus, quid et qualiter nobis fidelibus suis in unoquoque ordine contra illum conveniat facere, et

h) om. 2. i) alius 1. k) deshonorantia 2. l) inante sit fid. 2. m) volet ... causa secunda manu in marg. script. in 2. n) merere 1.

4) Cfr. *Conv. ap. Confluent.* 860, *supra* p. 156, c. 7. 5) Cfr. *Lupi Ferrariensis epist.* 21. 25. 32, *ed. Baluzius* p. 44. 49. 65sq. 6) I. e.: consensum adquirere; cfr. *Du Cange* s. v. *accaptare*.

quid non conveniat facere; ut illa, quae conveniunt, faciamus et illa, quae non con- 856.
veniunt, caveamus^o, et ubicumque in retro aliqua^p a nobis suis fidelibus in quocum-
que ordine facta sunt, quae non condeceant, cum Dei et illius auxilio et nostro
communi consilio, quam citius cum ratione et possibilitate emendare potuerimus,
5 emendemus et inante corrigamus et correcta custodiamus.

10. Et sciatis, quia sic est^q adunatus cum omnibus suis fidelibus in omni ordine
et statu et nos omnes sui fideles de^r omni ordine et statu^r, ut, si ille iuxta huma-
nam fragilitatem aliquid contra tale pactum fecerit, illum honeste et cum reverentia,
sicut seniore decet, ammonemus, ut ille hoc corrigat et emendet et unicuique in
15 suo ordine debitam legem conservet. Et si aliquis de nobis in quocumque ordine
contra istum pactum incontra illum fecerit, si talis est, ut ille inde eum ammonere
voleat, ut emendet, faciat; et si talis est causa, ut inde illum familiariter non debeat
ammonere, et ante suos pares illum in rectam rationem mittat⁷, et ille, qui debitum
pactum et rectam legem et debitam seniori reverentiam non vult exhibere et obser-
15 vare, iustum iustitiae iudicium sustineat. Et si sustinere non voluerit et contumax
et rebellis extiterit et converti non potuerit, a nostra omnium societate et regno ab
omnibus expellatur. Et si senior noster legem unicuique debitam et a se et a suis
antecessoribus nobis^s et nostris antecessoribus^s perdonatam^s per rectam rationem
vel misericordiam competentem unicuique in suo ordine conservare non voluerit et
20 ammonitus a suis fidelibus suam intensionem non voluerit, sciatis, quia sic est ille
nobiscum et nos cum illo adunati et sic sumus omnes per illius voluntatem et
consensum confirmati, episcopi atque abbates cum laicis et laici cum viris eccle-
siasticis, ut nullus suum parem dimittat, ut contra suam legem et rectam ratio-
nem et iustum iudicium, etiamsi voluerit, quod absit, rex noster alicui facere non
25 possit.

11. Et sciatis, quia ad hoc quaerendum et inveniendum et statuendum atque
confirmandum cum nostro et caeterorum fidelium suorum consensu habet noster senior
constitutum locum Vermeriam palatium et tempus ac diem XIV. Kalend. Augusti;
et habet ex nomine descriptos fideles suos, per quorum tractatum ista causa Deo
30 adiuvante ad perfectionem perveniat; et habet VII. Kalend. Augusti ad ipsum pala-
tium Vermeriam generaliter omnes fideles suos convocatos, ut omnibus suam volun-
tatem et perdonationem et nostram, qui fideles illius sumus, devotionem accognitet,
ut ista convenientia, quam teste Deo confirmabimus, inante diebus vitae suae et
diebus vitae nostrae conservetur et ipse suis successoribus contra successores
35 nostros et nos nostris successoribus suis successoribus conservandam in Dei nomine
relinquamus.

12. Et sciatis, quia vult senior noster et nos ac caeteri fideles illius, ut, si
vos, qui illius fideles et consilarii esse debetis, volueritis, sicut vobis diximus, ad
illius praesentiam et fidelitatem atque servitium venire et nobiscum in ista societate
40 esse, quia et ipse et nos quae voluntarie volumus, ut cum nobis hoc et quaeratis
et inveniatis et statuatis et confirmetis atque^t conservetis^t et nos cum vobis simi-
liter; et vobis aliis omnibus, sicut et nobis, debitam legem et rectam rationem
dehinc inante, sicut rectum est, vult conservare, sicut sui antecessores, qui hoc
melius et rationabilius fecerunt, nostris et vestris antecessoribus in omni ordine
45 conservaverunt.

o) *Explic.* 1. p) aliquid 2. q) ille *add.* 5. r) de ... statu *om.* 1a. s) nobis ...
antecessoribus *om.* 1a. t) *om.* 1a.

7) *Cfr. Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 74, c. 8.* 8) *Cfr. Conv. Leodii hab. 854, Hloth. Adnunt., supra p. 77, c. 3.*

856. 13. Et mandat vobis noster senior, quia, si aliquis de vobis talis est, cui suus senioratus non placet, et illi simulat, ut ad alium seniore melius quam ad illum acaptare⁹ possit, veniat ad illum¹⁰, et ipse tranquillo et pacifico animo donat illi comeatum; tantum ut ipsi et in suo regno vel suis fidelibus aliquod damnum aut aliquam marritionem¹¹ non faciat; et quod Deus illi cupierit et ad alium seniore 5 acaptare potuerit, pacifice habeat.

14. Et si aliquis fuerit de vobis, qui voleat dicere, quia non credit senioris nostri fidem, et suspectus sit de sua perditione et propter hoc non audeat ambulare ad illum, nos vobis damus Dei et nostri senioris Karoli fidem et de suis episcopis et fidelibus clericis fidem, quia, quantum Deus vos salvaverit et vos vos ipsos salva- 10 veritis, sani ambuletis et sani cum illo sitis et sani^u, si vobis cum illo^u, sicut debet, non convenerit^v, retornetis, tantum ut pacifice et sine seditione ambuletis et suos fideles non sollicitetis.

15. Et si adhuc dubitatis et aliam firmitatem quaeritis, tantum ut contra rationem non quaeratis, si ad illum, sicut diximus, ambulare vultis, etiam et ad hoc parati 15 sumus, ut faciamus; quia certi sumus, quia omnia cum securitate facere possumus.

u) sanus sit vobiscum ille 1 a. v) cum venerit 1 a.

9) I. q. supra 'consilium acaptare'; cfr. Diez, *Etymol. WB. d. rom. Spr. I*, s. v. accattare; Brunner, *RG. II*, p. 273 sq. 10) *Conv. ap. Confluent.* 860, supra p. 158, lin. 27. 11) I. e.: impedimentum; cfr. *LL. Formul.* p. 193, not. 2; *Cap. miss.* 802, tom. I, p. 92, not. 2. 20

263—265. MISSATICA TRIA A. 856. AD FRANCOS ET AQUITANOS DIRECTA.

Capitula, quae infra sub nr. 263—265 sequuntur, Karolus rex ad Francos et Aquitanos rebelles misit, postquam ad generale placitum Vermeriam die 26. m. Iul. indictum venire renuerunt. Ex quibus primum missaticum, cum rex iam primo die m. Sept. 25 cum rebellibus agere vellet (nr. 263, c. 3) post diem 26. m. Iul. vel m. Augusto, secundum post primum diem m. Sept., tertium ante diem 10. m. Octobr. (p. 285, lin. 6) emissa sunt.

263. PRIMUM MISSATICUM AD FRANCOS ET AQUITANOS DIRECTUM. 30

856. Iul. 26—Sept. 1.

Legitur in his libris partim impressis, partim manuscriptis: 1) Sirmondo, Capitula Caroli Calvi p. 136 sq., qui usus est codicibus quibusdam Laudunensi et Bellovacensi, et apographis codicis Bellovacensis, scilicet in: 2) Vallicell. C. 16 fol. 20. 3) Vatic. reg. Christ. 291, fol. 108, qui excerpta tantum praebebat; 4) Vatic. 4982 fol. 105^v. 35

(B. II, 83; P. 448.)

Ista capitula misit rex de Basiu¹ per Hadabrannum et Bettonem. 856.

Cap. 1. **M**andat vobis senior noster salutes. Mandat etiam vobis, quia valde miratur, quod placitum tale² non custodistis, sicut vos illi promisistis, et sicut ipse vobis mandavit.

2. Mandat vobis senior noster, quod propterea hoc placitum dimisistis, ut fratris eius expectare voluissetis adventum³; iuxta quod illi mandastis, non sine aliis suis fidelibus, quos modo secum non habuit, invenire potuit, ut necesse esset inde aliquam expectationem facere.

3. Habet senior noster constitutum aliud placitum Kal. Septemb. in villa Nielfa⁴, ubi ei occurrere sui fideles debent. Propterea mandat vobis, ut vos tali loco et vobis congruo et eidem praemisso loco proximo veniatis, ubi tales suos fideles transmittere ad vos possit, quos vobis mittendos postulaveritis.

4. Sciatis, quia vult vobis hoc observare, secundum quod vobis in Vermeria concessit, et sicut scriptis et verbis antea mandaverat, et quicquid amplius iuste et rationabiliter postulare vultis. Pariter et de expectatione, secundum quod cum fidelibus suis invenerit, quod Dei voluntati et eius fideliumque suorum honori non sit indignum, propter Deum et nutrimentum domini et genitoris sui ac illius et servitium illi a vobis impensum hoc vobis adsentire non contradicit.

5. Mandat vobis, ut memores sitis Dei et vestrae christianitatis et nutrimenti genitoris eius et sui et debitae fidelitatis et regni supervenientis periculi⁵; studeatis vos fideles sanctae matris ecclesiae et sui unanimes fieri et omnipotentis Dei voluntatem ac illius fidelitatem communemque salutem simul cum ipso fideliter explere ad resistendum inimicis et christiani nominis persecutoribus.

1) *Prope ad Ambianum.* 2) *Ad palatium Vermeriam die 19. m. Iulii indictum; supra p. 281, c. 11.* 3) *Cfr. Ann. Bertin. ad a. 856, ed. Waitz p. 46; infra nr. 264, c. 4.* 4) *Neaufle, dép. Eure, ad orientem Rotomagi versus; cfr. Hincmarus, De praedest. dissert. poster., SS. XIII, p. 506.* 5) *Per Nortmannos.*

264. SECUNDUM MISSATICUM AD FRANCOS ET AQUITANOS DIRECTUM.

856, post diem 1. m. Sept.

In libris, qui continent capitula antecedentia, sequitur nostrum capitulare, quod aequae ac nr. 265. in cod. 2., omissis inscriptionibus, continuis capitulorum numeris cum nr. 263. in unum coniunctum est. (B. II, 85; P. 448.)

Istum missaticum transmisit domnus rex gloriosus Karolus per Adalardum abbatem et Richuinum¹ et Rodulfum et Berengarium.

Cap. 1. **M**andat vobis senior noster salutes. Et mandat vobis, quia, quicquid in vestra causa secundum consilium suorum fidelium melius et honestius invenire potuit, per suos fideles et sua capitula iam per duas vices² vobis mandavit.

2. Mandat vobis, quia, sicut per illos suos fideles et per eadem capitula vobis innotuit, sic vult erga vos adtendere et observare. Et si vos adhuc talem causam

1) *Cfr. supra p. 279, lin. 18sq.* 2) *Supra nr. 263. 262.*

856. eum postulare volueritis, quae ad suum honorem et ad vestrum profectum pertineat, paratus est etiam in hoc secundum vestram petitionem facere iuxta consilium fidelium suorum.

3. Mandat³ etiam, ut recordemini Dei et vestrae christianitatis et condoleatis atque compatiamini huic sanctae ecclesiae, quae et a vobis et ab aliis miserabiliter est oppressa et depraedata, et quae crudeliter ex altera parte persequitur a paganis; et non vos dissocietis ab unitate et unanimitate fidelium Dei, sed acceleretis praesentiter vos^a illi adunare et coniungere aliis Dei suisque fidelibus ad defensionem sanctae ecclesiae et suam fidelitatem.

4. Si autem dicitis vos propter pares vestros, qui praesentes non sunt⁴, hoc non posse facere, mandat, ut vos, qui inpraesentiarum estis, talem securitatem ei faciatis, ut non propter aliam causam hoc dimittatis, quod per nos vobis mandat, nisi propter illos vestros pares, qui praesentes non sunt. Et facite ei securitatem, ut illos vestros pares ad Dei servitium et ad suam fidelitatem, in quantum potueritis, exhortemini et convertatis et, si illos converti non potueritis, vos ab eius servitio non vos subtrahatis; quoniam, si omnes converti ad illum volueritis, paratus est vos omnes secundum sanctae ecclesiae utilitatem et suum honorem et vestrum communem profectum recipere⁵ et salvare et honorabiles semper habere et nulli umquam imputare, in quantum ad se pertinet, quicquid neglegenter factum habetis de eius servitio aut in ista causa contra illum egistis.

5. Et mandat vobis, quia, postquam vestram fidelitatem cognoverit, securos etiam vos faciet ex sua parte, quod nulli debeat reputare hoc, quod erga illum neglegenter egit in hac causa; ita tamen, si vos quoque erga illum debitum honorem et debitam fidelitatem conservaveritis sicut Dei suique fideles⁵.

6. Et si aliqua pars ex vobis ad eius senioratum et ad eius fidelitatem reverti voluerit, similiter est paratus eos benigne recipere et erga illos omnimodis adimplere, quae superius scripta sunt.

a) vos vos 1.

3) *Cap. antec. c. 5.*

4) *Ibid. c. 2.*

5) *Cfr. Cap. p. 280, c. 7.*

265. TERTIUM MISSATICUM AD AQUITANOS ET FRANCOS DIRECTUM.

856. Sept. 1. — Oct. 10.

Exstat in iisdem libris, quos supra in nr. 263. enumeravimus, subsequens secundum missaticum. (B. II, 87; P. 449.)

Istum missaticum transmisit rex per Hinemarum¹ et Yrminfridum² episcopos et per Adalardum abbatem³ et Rodulfum et Richuinum et Berengarium.

Mandat vobis senior noster salutes. Et mandat vobis, quia pro Dei amore et pro vestrae quondam fidelitatis servitio sibi impenso omnes vos vult salvos esse et sine aliqua occasione omnes vos ad Dei servitium et ad suam fidelitatem adtrahere

1) *Remensem.*

2) *Bellovacensem.*

3) *Cfr. supra p. 279, lin. 18 sq.*

cupit. Et ut omnibus manifestum fiat, quia sic omnes vos vult salvare, sicut suos 857.
 fideles, et nulla occasione intermissa aliquem ex vobis perdere vult, et ut etiam
 contra pares vestros absque laesione salvi esse possitis, sicut debetis et christianos
 oportet, talem causam, qualem vos eum postulastis, libentissime vobis concedit secun-
 dum consilium suorum fidelium usque ad conductum placitum, quod est V. Idus
 5 Octob. Carnutum; ita tamen, ut vos securitatem talem ei faciatis, ut usque ad illud
 placitum in pace maneatis et nullam dehonorationem in aliqua causa erga eum aut
 erga suos fideles faciatis, quam rationabiliter et possibiliter vitare et cavere potestis,
 neque impedimentum suis fidelibus faciatis nec^a impraedationem nec aliquam in-
 10 quietudinem^a. Et concedit vobis, ut omnes in honoribus et in alodis vestris interim
 consistatis exceptis his, quorum honores senior noster donatos habet. Et si aliqui
 sunt ex vobis, qui honores non habent, si volunt in suis alodibus consistere aut cum
 aliis eorum paribus vel amicis, faciant. Et etiam si voluerint cum seniore nostro
 manere, ita tamen ut cum pace vivant et ipsi et sui, etiam hoc elementer concedit;
 15 ea videlicet ratione, ut vos securum de vobis illum faciatis, et ut nullum suum
 fidelem aliquo modo de sua fidelitate subtrahatis neque sollicitetis et, si aliquis
 ex vobis fuerit, qui hanc pacem isto modo servare noluerit, a vestro consortio
 omnes eum unanimiter expellatis, si emendare noluerit, quod neglegenter fecisse
 manifestum fuerit.

20 a) nec in praedatione nec in aliqua inquietudine *Sirmondus secundum Baluzium in margine posuit ita etiam 2. 4.*

266. CAPITULARE CARISIACENSE.

857. Febr. 14.

Capitula nobis tradita sunt his libris, partim impressis, partim manuscriptis:

- 25 1) a *Sirmondo*, *Capitula Caroli Calvi* p. 143 sqq. et codicis *Bellovacensis*, quem ille in
 editione paranda secutus est, apographis, scilicet: *Vatic. reg. Christ. 291 fol. 108^v,*
Vallicell. C. 16 fol. 22, Vatic. 4982 fol. 106^v; 2) Vatic. Palat. 582 fol. 83. 3) Paris. 9654
fol. 75. 4) Middlehill. vel Cheltenham. 10190 fol. 143. 5) Paris. 4626 fol. 72.
 6) a *Goldasto*, *Imperatorum constitutiones III*, p. 276. 7) a *Baronio*, *Ann. ecclesiast. ad*
 30 *a. 856. Cod. Vatic. Christ. omittit c. 10. et Admonitionem et habet reliqua capitula in*
breviorem formam redacta; 4. 6. 7. om. capitula Ansegisi et Benedicti Levitae. In solo
cod. 5. inscripta sunt haec: Capitula, quem (pro quae) Karolus fecit apud Carisiacum
(Quierzy).

Capitulare ipsum ad exemplum epistolae regiae compositum est, cuius formula,
 35 *qualis in cancellaria concepta et epistolis ad singulos missos dirigendis subiecta est, exstat*
in codd. 1. 6. 7. Additae sunt litteris duae collectiones capitulorum, in quibus, primo quidem
in genuinis capitularibus regum Francorum, decretalia Pseudo-Isidoriana et Benedictus
Levita allegantur (cfr. Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 48, not. 87). Collectio de raptoribus,
quae dicitur, re vera exemplar admonitionis est, quam episcopi populo adnuntiarent et
 40 *proclamarent (cfr. audiant raptores; episcopus autem omnibus dicere debet p. 289,*
lin. 22). Auctor vero admonitionis Hincmarus Remensis putandus est; cfr. quae disserui
in 'NA.' XVIII (1893), p. 303 sqq. (B. II, 87; P. 451.)

857.

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus gratia Dei rex illi^a episcopo^b et dilectis ac fidelibus missis illis^c comitibusque^d nostris^e salutem.

Cap. 1. Notum sit fidelitati vestrae, quia XVI.^f Kal. Mart. secundum sacram auctoritatem synodum^g venerabilium episcoporum ac conventum fidelium nostrorum apud Carisiacum fecimus convenire. Cum quibus inter caetera ecclesiasticae^h utilitatis ac regni necessitatis negotia consideravimus, qualiter rapinae et depopulationes^h, quae partim occasione superinruentium paganorum, partim mobilitate quorundam fidelium nostrorum in regno nostro, per eos etiam, qui ecclesiam Dei defendere et tueri et regni soliditatem ac quietem debuerant providere, grassantur, aliquo modo annuente Domino sedari valeant et amoveri.

2. Quorum consultu decrevimus, ut — quia peccata, quae in suo initio, ut sunt, magni ponderis aestimantur, pernicioso processu, ipso etiam exitiabili usuⁱ pravisⁱ mentibus leviantur^k et quasi insensibiles reddunt^l ac, si quando resipiscere moliantur, eas^m saepius^m obligantⁿ, ut, si resurgere^o velint, non possint, antequam censura ecclesiastica et legales sententiae huiusmodi praedatores^p terribiliter et damnabiliter^q feriant — episcopi quique^q in suis parochiis et missi^r in illorum missaticis comitesque^s in eorum comitatibus pariter placita teneant^t, quo omnes rei publicae ministri et vassi dominici omnesque, quicumque vel quorumcumque homines in eisdem parochiis vel comitatibus commanent^t, sine ulla personarum exceptione^u vel excusatione aut dilatione conveniant.

3. Et episcopus^v illius parochiae breviter adnotatas sententias⁵ de huiusmodi causa, evangelicae videlicet et apostolicae atque propheticae^w auctoritatis, necnon et decreta apostolica atque canonica omnibus relegat^v et aperto sermone⁶ cunctis, quale quantumque peccatum sit et qualem quantamque poenitentiam et quam inmanem severissimamque vindictam exposcat, cum aliis debitis et necessariis atque utilibus praedicationibus innotescere curet^v.

4. Missi quoque legales sententias, sicut eas cognitae habent, adnotent, et praedecessorum nostrorum regum atque imperatorum⁷ nostraque capitula de hac causa in unum collecta omnibus nota faciant^x. Et⁸ episcopi Dei et episcopali^y auctoritate tales depraedationes^z omnibus interdiciant. Et missi ac comites nostri³⁰ cunctis ex nostro regio banno prohibere firmiter studeant, ut^a cognoscant omnes, quia, si abhinc inante in nostro regno talia facere aliquis praesumpserit, secundum divinas sententias episcopalem^b excipiet sententiam et secundum leges ac capitula

*) Hunfrido venerabili episcopo¹, Ingiscalco et Berengario comitibus et ministerialibus ac fidelibus missis nostris in Domino salutem 2—4; dilecto nobis Iona venerabili episcopo² et Isimbardo³⁵ illustri comiti missis nostris salutem 5.

a) illustris 6. 7. b) episcopis 7. c) illustribus 6. 7; illis illustr. *Vatic.* d) comitibus 7.
e) illis *add.* 1; illustribus *add.* 7. f) XV. *Vallicell.*, 6. 7. g) ecclesiastica 7. h) delationes 7.
i) supra ius 6. 7. k) levantur 1; loquantur 6. 7. l) *om.* 7. m) cassibus suis 6. 7. n) obligent 2. 6. o) *ita* 1. 6. 7; surgere *rell.* p) praedicatores 3. q) qui *corr.* quiqui 2; quoque 5; 40
quidem 6. r) missis 2. s) comitesqui 2. t) *om.* 6. 7. u) acceptione 6. 7. v) episcopi . . .
relegant . . . curent 7. w) prophetiae auctoritas 2. x) fiant 1. 7. y) apostoli 7. z) *corr.*
deprecationes 2. a) et 6. 7. b) specialiter 6. 7.

1) *Teruannensi, qui successit Folcwino a. 855. in episcopatu et missatico; cfr. supra p. 275, c. 4.*
2) *Aurelianensi; ibid. c. 11.* 3) *In qua actum est de ecclesia Lingonica, quam Vulfadus ecclesiae 45*
Remensis alumpnus contra canonica occupaverat decreta; cfr. Flodoardi Hist. Rem. eccl. lib. III, c. 24,
SS. XIII, p. 535. 4) *Cfr. Conv. ap. S. Quintin. 857, infra p. 294, Kar. Adnunt. alt.* 5) *Cfr.*
infra p. 287, Admonit. 6) *Cfr. Admonitio Lupi Ferrariensis, epist. 100, ed. Baluzius p. 149sqq.*
7) *Cfr. infra p. 289, excerpta ex Ansegiso et Benedicto Levita.* 8) *Cfr. Cap. inseq. c. 3.*

regia⁹ emendare^e cogetur et secundum iudicium fidelium nostrorum condignam vin- 857.
dictam suscipiet.

5. Et si talis persona fuerit, ut episcopi vel missi nostri ac comites in illorum ministeriis, quod pravum actum fuerit, potuerint emendare, secundum praefixum^d modum
5 illud emendare studeant, aut per fideiussores ad nostram praesentiam venire faciant.

6. Si autem aliquis quicumque inoboediens extiterit, cum summa festinatione nobis notum facere curent, ut quantotius^e ad nostram praesentiam illum venire iubeamus, et dignam ultionem secundum iudicium fidelium nostrorum sustineat.

7. Et^f si, quod absit, talis emerit, qui Dei timorem postponat et^g ecclesiasti-
10 cam auctoritatem contempnat et regiam potestatem refugiat, sciat, quicumque ille fuerit, quia et secundum canonicam auctoritatem ab omnium christianorum coetu et a^h sanctae ecclesiae consortio et in coelo et in terra alienus efficietur et regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate sicut Dei et ecclesiae inimicus et regni devastator persequetur, usque dum a regno exterminetur.

15 8. Et si aliquis comes fuerit, qui hoc in suo comitatu fecerit aut ibi talia in-
crescere permiserit, utⁱ aut ipse illa non emendet aut nobis nota non fecerit, ut nostra auctoritas talia corrigat, sciat, quia talem sententiam inde sustinebit, sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo fuit¹⁰.

9. Et si aliqui iterantes^k depraedationes et rapinas per regnum nostrum fecerint¹¹
20 et episcopi ac missi vel comites hoc emendare non potuerint, quam citius possunt, nobis notum facere curent, ut iubeamus ipsos depraedatores per eandem viam cum misso nostro redire et illa omnia, quae male^l egerant, legaliter emendare et talem harmiscaram^{m12}, sicut nobis visumⁿ fuerit, aut iudicium, sicut cum fidelibus nostris consideraverimus, sustinere.

25 10. Si autem dilecti fratris nostri aut nepotum nostrorum homines fuerint, qui talia egerint, et hoc nobis innotescant^o, ut illis notum^p faciamus¹³, et illi suos homines, sicut illis melius visum fuerit, de talibus castigare procurent, sicut et nos nostros homines castigare volumus, si in illorum regnis indecentia et aliqua noxia, quod absit, facere praesumpserint.

Admonitio^q.

30 Sanctus^r Gregorius in libro pastorali dicit^r: 'Ammonendi¹⁴ sunt, qui aliena rapere contendunt, ut sollicite audiant, quid^s veniens in iudicio Dominus dicat: "Esurivi¹⁵ enim^h, et non dedistis mihi manducare", et caetera. Quibus dicit: "Discedite¹⁶ a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis
35 eius." Hinc ergo colligendum est, quanta dampnatione plectendi sunt, qui aliena rapiunt, si tanta animadversione feriuntur, qui sua indiscrete tenuerunt. Perpendant, quo eos obliget^t reatu res rapta^u, si tali subicit poenae^v non tradita. Perpendant, quid^w meretur iniustitia inlata, si tanta percussione digna est pietas non inpensa.

c) emendari 6. 7. d) praefixa monita 6. 7. e) quanto citius 6. 7. f) De his, qui timorem
40 Dei postponent in marg. 2. g) om. 2. h) om. 7. i) et, om. aut, 6. 7. k) itinerantes 6. 7.
l) mala 1; alii egerunt 6. 7. m) harmiscaram 1; armiscaram 2. 5—7. n) iussum 6. 7. o) in-
notescat 6. 7. p) nota 1. 6. 7. q) Collectio de raptoribus 1; cfr. N. A. XVIII. p. 303, not. 1.
r) Sanctus om. 1; Sanctus . . . dicit om. 6. 7. s) quod 2. 7. t) obligent 2. u) raptae 2; capta 7.
v) poena 2. w) quo demeretur 7.

45 9) Cfr. infra p. 290, c. 8—11 10) Cfr. Capitulat. de part. Sax. 775—790, tom. I, p. 70,
c. 24; Brunner, RG. II, p. 78 sq. 11) Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 274, c. 12. 12) Cfr. supra
p. 269, not. 17. 13) Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 273, c. 8. 14) Gregorii Lib. pastoral. III, c. 20,
Opera II, col. 65 sq.; non ad verbum repetita, sed excerpta. 15) Matth. 25, 42. 16) Ibid. 25, 41.

857. Audiant raptore: "Vae^{x17} ei, qui multiplicat non sua, usquequo^y et adgravat contra se densum lutum." Densum lutum contra se adgravare est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Audiant, quid Christus dicat: "Quid¹⁸ prodest homini, si totum^z mundum lucretur, animae vero suae detrimentum fiat^a?" id est, quid prodest homini, si totum, quod extra se est, congregat, sed hoc solum, quod ipse est, damnat? 5 Audiant, quod^b illa, quae^b rapiunt, in hoc seculo deficient aut^c in seculo dimittent^d, sed secum ad iudicium causas rapinae, id est damnationem^e secum ferent.^f Et^f alibi scriptum est. Audiant, quid^g propheta Esaias dicit^h: 'Rapina¹⁹ pauperis in domo vestra, et²⁰ causa viduae non ingreditur ad eos'; et: 'Lacrima²¹ viduae usque ad maxillam descendit, et Dominus non delectabitur in illis'. Audiant, quia, in cuius 10 domo rapina estⁱ, sive in domo corporis, sive in domo mansionis, non habitat in illa domo Spiritus sanctus, sed spiritus malignus; et si accedit ad communionem corporis et sanguinis Christi ante dignam satisfactionem, non mundatur^k per illam communionem a peccato, sed plenius^l, sicut Iudas, quando in coena plenus rapina et iniquitate communicare praesumpsit de manu Christi, possidetur a diabolo: unde et suspensus 15 crepuit medius. Et^m ad quem 'causa²⁰ viduae non ingreditur', nec ipse, si digne non satisfecerit, in coelestem ecclesiam intrare valebit. Audiant rapacesⁿ et praedatores, quid^o iterum propheta dicat^o: 'Qui²² praedaris, nonne et ipse praedaberis?' Videlicet quia ille, qui praedatur res pauperum et ecclesiarum ac servorum Dei, praedatur^p a diabolo et praeda illius fit. Audiant, quid sanctus Paulus^q apostolus 20 dicat, per quem locutus est Christus, et qui raptus fuit usque ad tertium coelum, et qui raptus fuit in paradysum et audivit talia secreta verba, quae non licebat homini^m loqui. Ait namque, quia 'neque^{m23} rapaces neque homicidae neque adulteri regnum Dei possidebunt'. Unde^r intendat, quale quantumque peccatum est rapina, quam cum adulterio et homicidio sanctus comparavit apostolus. Item ipse dicit^s: 'Si²⁴ quis 25 fornicator aut adulter aut rapax aut homicida est, cum huiusmodi nec cibum sumere' Christi discipulo, id est christiano, licet ante satisfactionem, id est correctionem ac emendationem et dignam penitentiam. Audiant, quia^t sanctus Iohannes apostolus electus et dilectus Christi, qui in cena super^u pectus eius recubuit, talem hominem salutare vetat dicens: 'Nec²⁵ ave eiⁱ dixeris, neque in domum receperis'. Audiant, 30 quid in Toletano concilio sancti episcopi, qui in caelo^v cum Deo regnant et in terris miraculis choruscant, de totius mundi partibus congregati decreverunt: 'Si²⁶ quis', inquiunt^a, 'de potentibus clericum aut quemlibet pauperem aut religiosum expoliaverit, et mandaverit ad ipsum episcopus, ut eum audiat; et si^w contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes provinciae episcopos^x, quoscunque adire potuerit^y, ut 35 excommunicatus habeatur, donec audiat^z et^z reddat aliena'. Ecce de pauperum raptoribus. Audiant raptore et praedones rerum ecclesiasticarum, quid^t sanctus Anacletus papa ab ipso beatoⁱ Petro apostolo presbyter ordinatus cum totius mundi sacerdotibus iudicavit. Dicit namque: 'Qui²⁷ abstulerit aliquid patri vel matri²⁸,

x) Vae ei om. 6. 7. y) usquequaque adgravant 6. 7. z) om. 2. a) patiat 6. 7, *Bibl.* 40
b) illi qui 6. 7. c) autem et in 6. 7. d) dimittant 2. e) damnationes 2. f) ut 6. 7.
g) quia 6. 7. h) dicat 2. i) om. 6. k) mundantur 2. l) inpeiorantur 2. m) om. 7.
n) raptore quid 6. 7. o) dicit 2. p) depraedatur 6. 7. q) om. 6. 7. r) ille 6. 7. s) ita 2;
dicat *rell.* t) quod 6. 7. u) supra 7. v) et *add.* 7. w) is 2. x) et *add.* *Conc. cit.*
y) potuerint 2. 6. 7, *Conc. cit.* z) ita omnes *codd.*; audiatur ut *Conc. cit.* 45

17) *Habac.* 2, 6. 18) *Matth.* 16, 26. 19) *Esai.* 3, 14. 20) *Ibid.* 1, 23. 21) *Eccl.* 35, 18. 19.
22) *Esai.* 33, 1. 23) 1. *Corinth.* 6, 10. 24) *Ibid.* 5, 11; sed non ad verbum repetita. 25) 2. *Ioh.* 10.
26) *Conc. Tolet. I*, c. 11, *Mansi III*, col. 1000. 27) *Pseudo-Anaclet.* c. 14, *Decretal. Pseudo-Isidor.*
ed. Hinschius p. 73. 28) dicitque hoc peccatum non esse *add. epist. cit.*

homicidae particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit; mater ⁸⁵⁷.
 vero nostra ecclesia, quae nos in baptismo spiritaliter^a regeneravit. Ergo qui Christi
 pecunias et ecclesiae rapit, aufert^a vel fraudatur^b, homicida est, atque^c homicida
 ante conspectum iusti iudicis deputabitur; qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem
 5 operatur, qui autem pecuniam vel res ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit et²⁹ ut
 sacrilegus iudicandus est²⁹. Item sanctus Urbanus papa et martyr: 'Res³⁰ et
 facultates ecclesiae^d oblationes appellantur, quia Domino offeruntur³¹ et vota sunt
 fidelium ac pretia peccatorum atque³² patrimonia pauperum. Si³³ quis illa rapuerit,
 reus est damnationis Ananiae et Saphirae, et oportet huiusmodi tradere^e Satanae,
 10 ut spiritus salvus sit in die Domini'. Item sanctus Lucius papa: 'Rerum³⁴ ecclesia-
 sticarum et facultatum raptores a liminibus sanctae ecclesiae anathematizatos aposto-
 lica auctoritate pellimus et damnamus atque sacrilegos esse iudicamus, et non solum
 eos, sed et^f omnes consentientes eis^a, "quia³⁵ non solum qui faciunt", rei iudicantur,
 "sed etiam qui facientibus consentiunt"; par enim poena et^a agentes et consentientes
 15 comprehendit'. Et sanctus Augustinus in sermone evangelii sancti Iohannis ita dicit:
 'Fur³⁶ sacrilegus loculorum^g sacrorum et dominicorum est Iudas; et qui aliquid de
 ecclesia furatur et rapit, Iudae perduto comparatur'. Item in sacris canonibus, sancto
 Spiritu dictatis et Christi sanguine confirmatis, scriptum est: 'Si³⁷ quis oblationes
 ecclesiae extra ecclesiam accipere^h vel dare voluerit praeter conscientiam episcopi
 20 vel eius, cui huiusmodi officia commissa sunt, nec cum eius voluerit agere consilio,
 anathema sit'.

Episcopus autem omnibus dicere debet, quid sit anathema³⁸, et ne desperent,
 ostendere debet, quandiu duret anathema, id est, quandiu quisque errorem non corrigit
 et digna satisfactione non emendat, ut reconciliationem et indulgentiam valeat pro-
 25 mereri. Si quis vero ante satisfactionem et reconciliationis indulgentiam in peccatis
 suis perseverans mortuus fuerit, iam anathema perpetuum illi erit et peccatum³⁹ ad
 mortem, pro quo non dicit apostolus ut oretur. Sed et plura, si necesse fuerit, epi-
 scopus quisque colligere et dicere procurabitⁱ.

Sequuntur^k capitula domni Karoli et domni^k Hludowici^l imperatorum^m.

30 (1.) Vobisⁿ⁴⁰ vero comitibus dicimus vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium
 maxime pertinet, ut reverentiam et honorem sanctae Dei ecclesiae exhibeatis et cum episcopis
 vestris concorditer vivatis et eis adiutorium ad suum ministerium peragendum praebeatis; ut
 et vos ipsi in ministeriis vestris pacem et iustitiam faciatis et, quae nostra auctoritas publice fieri
 decernit, ut in ministeriis vestris studiose perficiantur^o, studeatis. Proinde monemus vestram
 35 fidelitatem, ut memores sitis fidei^p nobis promissae et in parte ministerii nostri vobis commissi,
 in pace scilicet et iustitia facienda, vosmetipsos coram Deo et coram hominibus tales exhibeatis,
 ut et nostri veri adiutores et populi conservatores iuste dici et vocari possitis; et nulla quae-

a) om. 6. 7. b) fraudat 7, *epist. cit.* c) utque 6. 7. d) ecclesiasticae 2. e) tradi 6. 7.
 f) etiam 7. g) locorum 2. h) rapere 2. i) *Reliqua desunt* 4. 6. 7. k) om. 3. l) Ludowici 3. 5.
 40 m) imperatoris 2. n) Admonitio comitum in *margin.* 2. o) perficiatur *codd.* p) vestrae *add.* 1.

29) et ... est *hic noviter addita sunt.* 30) *Pseudo-Urbani c. 4, l. c. p. 144:* Ipse enim res
 fidelium oblationes. 31) Non ergo debent in aliis usibus quam ecclesiasticis et predictorum
 christianorum fratrum vel indigentium converti, quia vota sunt fidelium *etc. epist. cit.* 32) atque
 ad praedictum opus explendum domino traditae. Si *epist. cit.* 33) *Quae sequuntur verba ita*
 45 *quidem non exstant in epist. cit., sed ab Hincmaro sua sponte in hanc brevem formam redacta sunt*
 34) *Pseudo-Lucii c. 7, l. c. p. 179:* Omnes tales praesumptores et aecclesiae raptores atque suarum
 facultatum alienatores una vobiscum a liminibus. 35) *Rom. 1, 32.* 36) *Augustini in evang. Ioh.*
tractat. 50, c. 10, Opera III, 2, col. 632; cfr. infra nr. 290, c. 4. 37) *Conc. Gangr. c. 7, Mansi II, col. 1107.*
 38) *Cfr. Conc. Tusiace. 860, Mansi XV, col. 568 sq.* 39) *1. Ioh. 5, 16.* 40) *Anseg. II, c. 6, tom. I, p. 416.*

857. libet causa aut munerum acceptio aut amicitia cuiuslibet vel odium aut timor aut gratia ab statu rectitudinis vos deviare compellat, quin inter proximum et proximum semper iuste iudicetis. Pupillorum vero et viduarum et caeterorum pauperum adiutores ac defensores et sanctae ecclesiae vel^a servorum illius honoratores iuxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoque, qui temeritate et violentia in furtis et latrocinis sive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, 5 vestro studio et correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona in aliquo vobis impedimentum fuerit, quin ea, quae dicimus, facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum faciatis^r, ut nostra auctoritate adiuti ministerium vestrum digne adimplere possitis.

(2.) Omnes⁴¹ vero laicos monemus, ut honorem ecclesiasticum conservent et dignam venerationem episcopis et Dei sacerdotibus exhibeant et ad eorum praedicationem cum suis 10 devote occurrant et ieiunia ab illis communiter indicta révérenter conservent et suos observare doceant et^s compellant. Ut etiam dies dominicus, sicut decet, honoretur^t et colatur, omnes studeant; et ut liberius fieri possint, mercata et placita a comitibus, sicut saepe admonitum fuit, illo die prohibeantur.

(3.) De⁴² pace vero in exercitali itinere servanda usque ad marcham hoc omnibus notum 15 fieri volumus, quod quicumque auctorem damni sibi praeterito anno inlati nominatim cognoscit, ut iustitiam de illo quaerat et accipiat.

(4.) Deinceps⁴³ tamen omnibus denuntiare volumus, ut unusquisque cognoscat omnes, qui in suo obsequio in tali itinere pergunt, sive sui sint, sive alieni, ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum et, quicquid^u in pace violanda deliquerint, ad ipsius debeat periculum^v 20 pertinere; ea scilicet conditione, ut pacis violator primum iuxta facinoris qualitatem, sive coram nobis sive coram misso nostro, dignas poenas persolvat et senior, qui secum talem duxerit, quem aut constringere noluit aut non potuit, ut nostram iussionem servaret, et insuper in regno nostro praedas facere non timuerit, pro illius negligentia, si ante eum de his non admonuerit, et postquam negligentia contemptoris ad eius notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet, 25 neglexerit, honore suo privetur, ut scilicet neuter illorum sine iusta vindicta remaneat.

(5.) Comites⁴⁴ vero ministris ecclesiae in eorum ministeriis, ut hoc plenius et de nostris et de se et de suis hominibus obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et quicumque prima et secunda vice de his a comite admonitus non se correxerit, volumus, ut per eundem comitem eius negligentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate, quod in nostro capitulari 30 continetur, subire cogatur.

(6.) De⁴⁵ pace admonemus, ut omnes, qui per aliqua scelera rebelles sunt, constringantur.

(7.) De⁴⁶ pace et iustitia infra patriam, sicut saepe per alia capitula iussimus, adimpletum fiat.

(8.) Si⁴⁷ quis domum alienam cuiuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit 35 aut rapuerit vel furaverit, secundum legem eam^w illi, cuius domus fuerit infracta et spoliata, in triplum componat, et insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, et insuper secundum suam legem compositionem faciat. Si quislibet^x homo aliquod tale damnum alicui fecerit, pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adimpleat. 40

(9.) Si⁴⁸ quis messes aut annonas in hoste super bannum dominicum rapuerit vel paverit aut furaverit aut cum caballis vastaverit, aestimato damno secundum legem in triplum componat. Et si liber homo hoc fecerit, bannum dominicum pro hac re componere cogatur; servus vero secundum legem tripla compositione damnum in loco restituat, et pro damno disciplinae corporali subiaceat. 45

(10.) Si⁴⁹ quis in exercitu infra regnum sine iussione dominica per vim hostilem aliquid praedare voluerit aut foenum tollere aut granum sive pecora maiora vel minora domosque infrangere vel incendere, haec ne fiant, omnino prohibemus. Quodsi ab aliquo praesumptioso factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali crimini subiaceat, et dominus 50 omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit, ut talia non perpetraret;

q) id est l. r) fiat l. s) et comp. om. l. t) observetur l. u) ipsi add. Anseg.
v) plevium Anseg. w) et ewam Anseg. x) quis liber Anseg.

41) *Ibid.* c. 7, l. c. 42) *Ibid.* c. 14, l. c. p. 417. 43) *Ibid.* c. 15, l. c. 44) *Ibid.* c. 23, l. c. p. 419. 45) *Ibid.* III, c. 1, l. c. p. 425. 46) *Ibid.* c. 62, l. c. p. 431. 47) *Ibid.* c. 65, 55 l. c. p. 432. 48) *Ibid.* c. 66, l. c. 49) *Bened. Lev.* I, c. 341.

quoniam, si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, 857. ne aliqua depraeditio infra regnum fiat.

(11.) Si⁵⁰ quis infra regnum rapinam fecerit aut cuiquam nostro fideli eiusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo, cui aliquid abstulit, legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero a comite ante nos adducatur, ut in bastonico retrusus, usque dum nobis placuerit, poenas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat poenitentiam iuxta sanctorum canonum sanctionem; si vero occulte, sacerdotum consilio ex hoc agat poenitentiam; quoniam 'raptores'⁵¹, ut ait apostolus, nisi veram egerint poenitentiam, 'regnum Dei non possidebunt'. Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerit, 10 gravius inde iudicetur; quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur, qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque a liminibus sanctae matris ecclesiae tales personae usque ad satisfactionem ecclesiae, quam laeserunt, sunt habendae atque firmiter⁵² denotandae.

50) *Ibid.* II, c. 383.

51) 1. *Corinth.* 6, 10.

52) infamia notandae *Bened.*

15 267. ALLOCUTIO MISSI CUIUSDAM DIVIONENSIS.

857. post Febr. 14.

Primo in lucem protracta a Baluzio II, col. 95, legitur in uno codice Paris. 4626 fol. 91.

20 *Ex prologi verbis:* Karolus plurimos fideles . . . mediante Februario mense apud Carisiacum congregans haec capitula . . . nobis transmisit *apparet capitula post conventum Carisiacensem, id est post diem 14. m. Febr. litteris mandata esse. Verba vero sequentia:* ut ea vobis denuntiaremus *et:* Primo capitulo continetur, ut vos moneamus (c. 1) *et:* ex his mandat senior noster (c. 3) *probant his capitulis non capitulare* 25 *Karoli regis, quale promulgatum est, pure tradi, sed missum quendam Divionensis missatici (cfr. supra descript. codicum) proclamationem vel allocutionem ad populum sui missatici facere. Quae tamen ita composita est, ut missus capitula regis aut exciperet aut ad verbum hominibus denuntiaret. Exemplum est caput tertium, in cuius priore parte usque ad verba:* ex his mandat senior noster *missus loquitur et in cuius altera usque* 30 *ad verba:* et insuper bannum nostrum, id est solidos LX, componant *regis oratio repetitur; cfr. etiam c. 4.* (B. II, 95; P. 454.)

Propter cognititas vobis necessitates et nimias perturbationes, quae in regno isto evenerunt, sicut scitis, senior noster Karolus plurimos fideles regni sui, tam episcopos, quam abbates et comites atque reliquos regni sui fideles mediante 35 Februario mense apud Carisiacum congregans haec capitula ab ipsis confirmata nobis transmisit, ut ea vobis denuntiaremus, ut et vos cum omni timore Dei et legali imperio observare cum iustitia studeatis omnesque christiani, qui in nostro consistunt missatico.

1. Primo capitulo continetur, ut vos moneamus de honore sanctae Dei aeccle- 40 siae¹, qui per omnia ab omnibus fidelibus christianis observandus est, ut eius^a

a) ita emendare proposuit Baluzius; eorum c.

1) *Cfr. Cap. Silvae.* 853, *supra* p. 272, c. 2.

857. immunitates in nullo infringantur², res sacrae et fructus eius a nullo rapiantur, quoniam, qui aliena rapiunt, a regno Dei excluduntur dicente apostolo: 'Rapaces³ regnum Dei non possidebunt'. Nonae et decimae fideliter persolvantur: sacerdotes Dei et ministri eius non dehonorentur, non flagellentur neque de aeclesia sine consensu episcopi sui eiciantur aut in ea recipiantur⁴; aeclesiae destructae restaurentur. Quodsi quis transgressus fuerit, anathematis vindicta feriat, et comitis districtione constringatur, et banni regalis exactione dampnetur.

2. Sanctimoniales, viduae, orphani et pauperes nullo modo opprimantur; et res illorum, tam in frugibus, quam in pratis necnon etiam in eorum foeno a nullo per rapinam depraedentur. Et ubicumque oppressi sunt, ab episcopis, comitibus et missis⁵ regalibus sublevantur, et oppressores illorum, sicut supra scriptum est⁶, in omnibus constringantur.

3. De⁷ his vero, qui intra patriam residentes rapinas exercent, domos infringunt, homines sine causa occidunt, trustes⁸ commovent aut alios dampnant et opprimant, prata defensoria⁹ depascunt, fruges aliorum devastant, ex his mandat senior noster: 15 'ut primum episcopali auctoritate iudicentur et sic postea a comitibus legaliter constringantur et insuper bannum nostrum, id est solidos XL, componant'. Et si eos constringere^b non potuerint, ad regalem praesentiam deducantur, ut dignam suscipiant vindictam.

4. Mancipia⁸ aliena, quae intra immunitates fugiunt aut intra fiscum nostrum 20 aut aliorum potestatem^c et a dominis suis insecuntur, sine ullo munere aut aliqua contradictione reddantur, aut foras eiciantur, nisi legibus sua esse probaverint. Et si quis contenderit et reddere noluerit et postea fugerint, legaliter ea^d persolvat.

5. Ut nemo virgines aut viduas rapere praesumat et ad eas nullo modo accedat, nisi legaliter eas nuptialiter desponsatas coniunxerit. Nullus Deo sacramentum rapiat 25 aut violet vel in coniugio sibi societ. Si quis hoc transgressus fuerit, ecclesiastico anathemate feriat, et publico iudicio damnetur.

6. Ut regales iustitiae cum omni diligentia perficiantur.

7. Ut⁹ nullus de domo sua ad aliam transiens aut in itinere pergens rapinam facere praesumat.

8. Ut¹⁰ unusquisque presbyter inbreviat^e in sua parrochia omnes malefactores, videlicet raptos, rapaces, adulteros, incestos, homicidas, latrones; et eos extra ecclesiam faciat, nisi paenitentiam agere voluerint. Si se emendare noluerint, ad episcopi praesentiam perducantur.

b) sic correxit Bal.; confringere c. c) ita correxit Bal.; potestate c. d) eas c. e) ita c. 35

2) Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 272, c. 3. 3) 1. Corinth. 6, 10. 4) Cfr. supra p. 289, c. 1.
5) Cfr. Cap. anteced. c. 4. 6) Cfr. Breviar. miss. 789, tom. I. p. 66, c. 15. 7) I. e.: prata defensa, 'in quibus pascua et animalia immittere non licet' Du Cange s. v. defensa. 8) Cfr. Capp. per se scrib. 818. 819, l. c. p. 288. c. 6. 9) Cap. anteced. c. 9. 10) Cfr. Hincmari capitula presbyteror. c. 1, Opera, ed. Sirmond I, p. 730sq.; Dove in 'Z. f. K. R.' IV, p. 26. 40

268. KAROLI II. ET HLOTHARII II. CONVENTUS APUD SANCTUM QUINTINUM.

857.

857. Mart. 1.

Quae sequuntur capitula conservata sunt: 1) apud Sirmondum, Capitula Caroli Calvi p. 159, qui 'in adnuntiationum collocatione, quia in codice Bellovacensi confusae erant', Mettensem (Paris. 9654) secutus est, et in illius apographis, scilicet: Vatic. reg. Christ. 291 fol. 109, Vallicell. C. 16 fol. 26^v, Vatic. 4982 fol. 110^v; 2) in Vatic. Palat. 582 fol. 85^v. 3) in Paris. 9654 fol. 78^v. Eo ordine, quo hic editae sunt adnuntiationes, exstant in 2. 3; in Vallicell. et Vatic. 4982, quales fortasse in archetypo quoque Bellovacensi institutae erant, omnes tres Karoli adnuntiationes praecedunt duas Hlotharii. In Vatic. reg. Christ. 291, qui exhibet tantum Karoli adnuntiationes, hic est ordo: primae c. 1. 3; secunda usque ad verbum interdicant (lin. 38); tertia; primae c. 2.

Praefixa est capitulis in 1, eiusdem apographis et apud Baronium, Ann. ecclesiast. ad a. 857, qui ex cod. Ant. Augustini in Vatic. illato primae Karoli adnuntiationis cap. 1. usque ad verba: de isto saeculo (lin. 26) praebet, inscriptio infra lin. 22 edita; in 2. 3: Capitula Karoli regis et Lotharii regis nepotis eius in Valentianas. Quibus addenda sunt, quae refert Prudentius in Ann. Bertin. ad. a. 857, ed. Waitz p. 47: Karlus rex et Lotharius, nepos eius, sacramentis vicissim exhibitis foederantur, similiter Lodoicus rex Germaniae et Lodoicus imperator Italiae; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1247.

(B. II, 97; P. 455.)

Adnuntiatio Karoli et nepotis sui Hlotharii apud Sanctum Quintinum,
Kalendis Martiis, anno DCCCLVII. incarnationis dominicae.

Adnuntiatio Karoli.

25 *Cap. 1. Volumus vos scire, quod fuit insimul noster conventus¹. Postquam Deus nostrum seniore vocavit de hoc^a saeculo², semper inveni tale consilium in meo dilecto fratre Hludowico, sicut mihi necesse fuit et ego in illo quaesivi et illum ostendere decuit; et illius adhortatione et interventione devenit, Deo gratias, talis unanimitas inter me et bonae memoriae fratrem meum Hlotharium³, sicut inter*
30 *fratres esse debebat^b. Et propter tales causas, quae sicut inter nos coniacuerant, invenimus cum communibus^c fidelibus nostris, quia necesse erat, ut inter nos firmitas facta fuisset secundum Dei voluntatem de nostro communi profectu et adiutorio et de filiorum ac regni et fidelium nostrorum salvamento, sicut tunc^d ad cognovimus nostris communibus fidelibus, qui adfuerunt, et ille in sua vita contra nos conser-*
35 *vavit, et Deo gratias nos contra illum conservavimus, et contra illius filios nepotes nostros adiuvante Deo, quantum scimus et possumus et illi ad nos quaesierint, conservare volumus.*

2. Post obitum vero illius ex parte pro mea, sicut audistis, infirmitate, ex parte pro paganorum superventione et pro aliis occasionibus^e, quae in regno nostro

40 a) isto 2. 3. b) debeat 3. c) omnibus 1, Vall., Vatic. d) ter 3. e) ita recte corr. Baluzius; occupationibus codd.; cfr. infra p. 294 lin. 30.

1) Carisiaci habitus; supra nr. 266. 2) Hlotharius I. imperator obiit a. 855. die 29. mensis Septembris. 3) Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 72.

857. acciderunt, usque modo non fuit oportunus locus, ut ego et iste meus carissimus nepos insimul parabolare⁴ potuissemus et invicem nobis praesentes nostras voluntates demonstraremus, quas in corde unusquisque contra alterum retinebamus.

3. Evenit autem locus congruus⁵, quia iste meus carissimus nepos cum dilectissimo fratre meo Hludowico parabolavit⁴ et tale receptum et consilium in eo invenit, sicut et isti necesse fuit et illum demonstrare decuit; quod mihi satis complacuit. Et nunc, quando mecum parabolavit, dixit mihi, quod in illa firmitate, quam ego cum patre suo, bonae memoriae fratre meo, feci et illum suscepi, in illa^f susceptione vellet perseverare et illam firmitatem, quam suus pater meus frater contra me fecerat, vellet adiuvante Domino per omnia observare.

4. Et invenimus cum communibus fidelibus nostris, ut pro talibus necessitatibus, sicut scitis et videtis in isto regno evenire, nos invicem confirmaremus, sicut et fecimus, ut ad honorem sanctae Dei ecclesiae et communem profectum ac fidelium nostrorum salvamentum et regnum nostrum contra quoscumque nobis necesse fuerit continendum invicem nos salvemus et adiuvemus, sicut avunculus nepotem et nepos avunculum per rectum salvare et adiuvere debet.

5. Et nostri fideles, qui praesentes fuerunt et hoc consilium nobis dederunt, dixerunt nobis, quod parati sunt nos auxiliante Domino in omnibus adiuvere, ut istam firmitatem possimus ad invicem observare⁶. Et propterea volumus a vobis vestrum consensum et voluntatem audire, si et hoc vobis bene videtur et nobis inde auxilium vultis praestare, ut hoc possimus cum Dei adiutorio et vestro observare.

Adnuntiatio Lotharii^g.

Sicut meus avunculus vobis dicit, quantum Deus mihi scire et posse donaverit, et in^h illa firmitate cum seniore meo facta³, in qua me suscepit et quam senior meus contra illum fecit, volo perseverare, et illam, quam contra eum feci, cum Dei adiutorio volo firmiter observare.

Itemⁱ adnuntiatio Karoli regis.

Volumus vos scire, quia propter istas rapinas et depredationes, quae in regno nostro increverunt, ex parte, quia pagani nobis supervenerunt, ex parte pro talibus occasionibus, quae in regno nostro acciderunt, synodum episcoporum et aliquantos de nostris fidelibus pro oportunitate temporis convocavimus et consideravimus cum ipsis¹, ut per omne regnum nostrum episcopi et missi nostri ac comites in singulis parochiis ac comitatibus placita teneant et ad illa placita omnis homo, qui placitum custodire debet et in illis comitatibus commanet, sine exceptione et excusatione conveniat^k. Et episcopi omnibus demonstrent, quam grave hoc peccatum sit, et qualem poenitentiam quaerit, et qualem damnationem, nisi poenitentia succurrerit, adquirat. Et missi nostri capitula legis et antecessorum nostrorum de hoc omnibus ostendant, et tantam^l miseriam interdiciant. Et sciant omnes, quia, quicumque abinde talia facere praesumpserit, et canonicam et regalem vindictam suscipiet, sicut tunc omnibus et episcopi et missi nostri plenius adnuntiabunt.

Item adnuntiatio Lotharii.

Cap. 1. Sciatis etiam, quia consideravimus, ut, quicumque⁷ malefactor de uno regno nostro in alterum venerit, episcopus vel missus sive comes, de quorum mini-

f) ipsa 1, *Vall.*, *Vatic.*

g) Hlotharii 3.

h) *om.* 3.

i) Item Karoli 2.

k) custodiat 1.

l) tantum mysterium 3.

4) *Cfr. supra p. 271, not. 5.*

5) *Confluentibus a. 857, m. Febr.; Ann. Fuld. ed. Kurze p. 47.*

6) *Conr. ap. Marsnam II. 853, supra p. 73, c. 6.*

7) *Cfr. Cap. Silvae. 853, supra p. 273, c. 8.*

sterio effugerit, ut iustitiam non reddat aut dignam vindictam non sustineat, illis 858. missis, in quorum missatico in alio regno fugerit, notum faciant et ipsi illum taliter constringant, ut aut ad compositionem aut ad vindictam illuc reveniat, ubi malum perpetravit.

5 2. Et sciatis, quia, sicut Deus^m per suam misericordiam et per meorumⁿ avunculorum bonitatem et per mei senioris ac meorum^o fidelium adiutorium meo seniori in regno successi, ita et in omni bonitate et in observatione de illis capitulis, quos meus senior cum suis fratribus meis avunculis ad Marsnam³ de Dei voluntate et sanctae ecclesiae honore et regni stabilitate et sanctae ecclesiae ac regni fidelium
10 salvamento consideravit et confirmavit, cum Dei adiutorio et meorum^p avunculorum consilio et auxilio et vestro adiutorio permanere volo.

Tertia adnuntiatio Karoli.

Deus omnipotens nobis donet, ut vestram fidelitatem et vestrum adiutorium, quae semper contra nos cum omni barnatu⁸ demonstrastis, vobis sic merere possimus,
15 sicut antecessores nostri vestris antecessoribus in bono meruerunt; et nos vobis cum omni bonitate volumus commereri.

m) ita codd. et edd.; intellegend.: sicut Deus concessit vel Deo adiuvente. n) meos avunculos codd.; corr. meorum avunculorum 2, mei avunculi 3. o) meos fideles 1. 3; add. in 3. p) meis avunculis 1. 3.

20 8) vel baronatu, cum omnibus baronibus (cfr. Diez, WB. d. rom. Spr. I, s. v. barone); aliter Sirmondus in notis ad capitularia, l. c. p. 100.

269. SACRAMENTA CARISIACI PRAESTITA.

858. Mart. 21.

25 Traduntur his libris partim impressis, partim manuscriptis: 1) a P. Pithoeo, SS. coëtan. p. 508; 2) in Hincmari Remensis a) epistola ad Karolum Calvum pro Hincmaro Laudunensi, Opera ed. Sirmond II, p. 322, b) epist. ad eundem, l. c. p. 840, c) in Exposit. (Admonit. extempor.) ad eundem, Mansi XVI, col. 782; 3) a Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 165. et apographis codicis Bellovacensis: 4) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 109^v.
30 5) Vallicell. C. 16 fol. 28. 6) Vatic. 4982 fol. 110^v. 2a. c. om. sacramentum fidelium. Nomina optimatum, quae iuramenta sequuntur, desiderantur in omnibus hic nominatis codicibus; exstabant vero in uno nunc deperdito codice Laudunensi, ex quo Sirmondus edidit.

Inscriptio, quae infra e codd. 1. 3—6. edita est, ad verbum fere, ita ut Hincmarus
35 codicem quendam eiusdem generis prae oculis habuisse videatur, concordat partim cum his in 2a. iuramentum regis praecedentibus et subsequentibus verbis: Et haec sequentia apud Carisiacum palatium anno incarnationis dominicae DCCCLVIII, regni autem vestri XVIII, XII. Kalendas Aprilis, vos servaturos episcopis et ceteris fidelibus vestris manu propria vestra firmastis: Quantum . . . curabo (l. 26—37). Sed et alia ex hoc firmastis,
40 quae hic non posui. Et post haec omnia et alia, quae saepe fidelibus vestris et etiam in Carisiaco, quando veniam petentes ab episcopis, qui adfuerunt, manus impositionem

858. accepistis, quin et in villa Breona promisistis. *His addenda sunt, quae idem refert in duobus aliis opusculis, in 2b. scilicet:* supradictas leges, tam publicas, quam ecclesiasticas . . . et nobis vestra dilectissima et benignissima dominatio servaturam se et verbo et subscriptione promisit in Carisiaco, ubi hoc capitulum consultu ac consilio fidelium vestrorum, tam episcoporum quam et laicorum condidistis et ei subscripsistis ⁵ dicentes: Quantum etc. (*lin. 26 sqq.*); et in 2c: Et hoc, quod subsequitur, anno incarnationis dominicae DCCCLVIII, regni autem vestri XVIII, in Carisiaco palatio consensu episcoporum ac caeterorum fidelium vestrorum sponte manu propria confirmastis: Quantum etc. (*lin. 26 sqq.*).

Conventum autem Carisiacensem habuit Karolus, ut fidem optimatum, quae ex ¹⁰ seditione Aquitanorum et Neustriorum iam iamque labefactata est (cfr. supra nr. 262—265; Ann. Bertin. ad a. 858, ed. Waitz p. 49; Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 422), reficeret. (B. II, 99; P. 457.)

Acta^a sunt haec sequentia apud^a Carisiacum palatium anno incarnationis dominicae DCCCLVIII, regni autem domni Karoli XVIII, ¹⁵ indictione VI^b, XII. Kal. Aprilis, in Dei nomine feliciter.

Sacramentum^c fidelium.

Quantum¹ sciero et potuero, Domino adiuvante absque ulla dolositate aut seductione et consilio et auxilio secundum meum ministerium et secundum meam personam fidelis vobis adiutor ero, ut illam potestatem, quam in regio nomine et ²⁰ regno vobis Deus concessit, ad ipsius voluntatem et ad vestram ac fidelium vestrorum salvationem cum debito et honore et vigore tenere et gubernare possitis; et^d pro ullo homine non me inde retraham, quantum Deus mihi intellectum et possibilitatem donaverit^d.

Sacramentum^c regis.

²⁵

Et^{e2} ego, quantum sciero et rationabiliter potuero, Domino adiuvante unumquemque vestrum secundum suum ordinem et personam honorabo et salvabo et honoratum ac salvatum absque ullo dolo ac damnatione vel deceptione conservabo et^f unicuique competentem legem et iustitiam conservabo^f, et qui illam necesse habuerit et rationabiliter petierit, rationabilem misericordiam³ exhibebo, ³⁰ sicut fidelis rex suos fideles per rectum honorare et salvare et unicuique competentem legem et iustitiam in unoquoque ordine conservare et indigentibus et rationabiliter petentibus rationabilem misericordiam debet impendere. Et pro nullo homine ab hoc, quantum dimittit humana fragilitas, per studium aut malivolentiam vel alicuius indebitum hortamentum deviabo, quantum mihi^g Deus intellectum et possibilitatem donaverit; et si per fragilitatem contra hoc mihi subreptum fuerit, cum hoc recognovero, voluntarie illud emendare curabo.

Hincmarus archiepiscopus⁴, Immo episcopus⁵, Yrminfridus episcopus⁶, Hincmarus episcopus⁷, Hilduinus abba⁸.

a) Haec acta sunt apud 4. 5. b) VII. 5. c) *Hanc inscriptionem finxit Sirmondus.* d) et . . . ⁴⁰ donaverit des. in 2b. e) Et ego om. 2a—c. f) et . . . conservabo om. 2c. g) om. 1.

1) *Hincmarus in 2b. haec praefigit verba:* Nos autem fideles vestri, episcopi et ceteri laicalis ordinis, qui adfuerant, hoc capitulum et vobiscum condidimus et ei subscripsimus unusquisque profitendo. 2) *Cum hoc sacramento ad verbum consentit iuramentum Karoli II. a. 876. praestitum, supra p. 100.* 3) *Cfr. Conc. ap. Confluent. 860, supra p. 156, c. 7.* 4) *Remensis.* 5) *Novio- ⁴⁵ mensis (Noyon).* 6) *Bellovacensis.* 7) *Laudunensis.* 8) *et archicapellanus Karoli; cfr. Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 567, not. 42.*

Hungarius⁹, Engilramnus¹⁰, Isembardus¹¹, Odo¹², Osbertus¹³, Ratbodus¹⁴, Hunfridus¹⁴, Odalricus¹⁰, Rhodulfus¹⁵, Engischaleus¹⁶, Herluinus¹⁷, Hitto.

9) *Cap. Silvac.* 853, *supra* p. 275, c. 6. 10) *Ibid.* c. 3. 11) *Ibid.* c. 11. 12) *Ibid.* c. 10;
cfr. autem v. Kalckstein in 'Forsch. z. D. Gesch.' XIV, p. 43. 13) *Ibid.* c. 8. 14) *Idem*, qui
5 *supra* p. 154. *nominatus est?* 15) *Ibid.* c. 9? 16) *Ibid.* c. 1. 4. 17) *Ibid.* c. 6. 7.

HLUDOWICI, KAROLI ET HLOTHARII II. CONVENTUS APUD CONFLUENTES.

860. Iun. 1—7.

Vide supra p. 152 sqq.

10 270. CAPITULA POST CONVENTUM CONFLUENTINUM MISSIS TRADITA.

860. post Iun. 7.

Leguntur: 1) *apud Sirmondum, Capitula Caroli Calvi* p. 242, et in apographis
codicis *Bellovacensis*, scilicet: 2) *Vatic. reg. Christ.* 291 fol. 111. 3) *Vallicell. C.* 16 fol. 51.
15 4) *Vatic.* 4982 fol. 125; in quibus omnibus *Adnuntiatio* praecedit *Summam capitulorum*.

Capitulorum duo genera distinguenda sunt: alia, in quibus rex ipse loquitur,
scilicet partes, quas signavi litteris A. et E; alia autem, in quibus missi ad populum
de rege vel senioribus suis verba faciunt. Quodsi singulae capitularis partes eodem ordine,
quo in uno codice Bellovacensi nobis traditae sunt, in ipso capitulari scriptae erant,
20 *illa excerpta, in quibus de regibus agitur, in cancellaria facta et omnibus regni missis*
eisdem verbis populo pronuntianda transmissa esse crediderim. Si vero capitula in forma
genuina fortasse deperdita aequae erant ordinata, atque acta Conventus Confluentini, ita
ut Confirmatio (B), Adnuntiatio (D), Summa capitulorum (C) reliquas capitularis partes
(A. et E) in unum coniunctas sequerentur, illa fortasse non in cancellaria in hanc formam
25 *redacta, sed opus missi cuiusdam, qui in libro suo capitularium excerpta capitulis an-*
nexerit, esse existimaverim. Utut autem res se habet, non dubium est, quin Summa
capitulorum (C) secundum Conventum ipsum (supra p. 156), quocum Karoli c. 2. 3. (p. 297)
concordant, Adnuntiationi (D) praeponenda sit. (B. II, 145; P. 473.)

(A.) Haec, quae sequuntur, domnus Karolus reversus a Confluente
30 cum consilio fidelium suorum per regnum suum denuntianda et
observanda direxit.

Haec missi nostri discurrentes faciant:

Cap. 1. Omnibus in suo missatico firmitatem, quae inter nos et carissimum
fratrem nostrum atque dilectos nepotes nostros facta est¹, notam faciant.

35 2. Capitula² etiam, quae apud Confluentes accepta sunt a nobis et communibus
fidelibus nostris, adnuntient.

1) A. 860. ap. *Confluentes*, *supra* p. 154; cfr. *infra* *Confirmatio*. 2) *Supra* p. 155, c. 1—12;
cfr. *infra* *Summa capitulorum*.

860. 3. Sed et illa capitula, quae ante per regnum nostrum observanda misimus cum capitulis episcopalibus et progenitorum nostrorum imperatorum³, adco[n]noscant, et cognitamentum⁴, quod modo apud Confluentes fecimus, omnibus innotescant. Et firmitatem ab omnibus, qui ita contra nos misfecerunt, sicut notum est, et de quibus carissimus frater noster petiit, qui alodes in regno nostro habere volunt, sicut in 5 cognitamento nostro scriptum est⁵, firmamentum⁶ recipiant, ita tamen, ut, si maiores homines voluerint, ad nos veniant et in praesentia nostra ipsam firmitatem faciant, homines vero illorum ante missos nostros eandem firmitatem faciant.

4. Ut missi nostri eis, qui firmitatem fecerint, alodes illorum, quos de hereditate et de tali conquisitu, qui de nostra donatione non venit, habuerunt, et quos 10 senior noster domnus imperator eis dedit, si praecepta illius ostenderint, quantum in ipsis praeceptis inde continetur, illis reddant.

5. Ut omnes, qui firmitatem fecerint, et quibus alodes reddiderint, diligenter inbrevient. Et si aliqui eam facere noluerint, similiter inbrevient, et nobis renuntient.

6. De rapinis autem et violentiis et ceteris iniustitiis, quas in istis praeteritis 15 annis, postquam ista perturbatio⁷ exorta est, in regno nostro fecerunt, quantum rationabiliter potuerint, missi nostri pacificare procurent. Et si de ipsa pacificatione wadii ad nostram partem venerint, ex toto, sicut frater noster carissimus nos petiit, ex nostra auctoritate perdonent in hoc, ut talia de cetero non faciant.

7. De pacificatione vero illorum, qui in regno nostro consistentes, postquam 20 Deus suam nobis ostendit gratiorem misericordiam, per illorum indebitam praesumptionem rapinas et violentias atque alias iniustitias fecerunt, si wadii ad nostram partem exierint, missi nostri inbrevient et nobis renuntient, ut nos inde commendemus, quid nobis tunc visum fuerit.

8. Et ut pax in regno nostro per illorum missaticum, sicut nos adco[n]noscavi- 25 mus⁴ et capitula a nobis directa commendant⁸, omnibus modis observetur, diligenter provideant; et qualiter eam quisque observaverit, absque respectu alicuius personae, ut veritatem inde nobis renuntient, diligenter inspiciant. Et quicquid exinde, quod commendamus, per se adimplere non potuerint, ad missos maiores per ipsum missaticum constitutos⁹ referant, ut cum illorum consilio et auxilio omnia impleant. 30

(9.) Firmitas autem, quam a praedictis hominibus missi nostri debent recipere, ista est: 'De ista die in ante Karoli Hludowici imperatoris filii regnum illi non for- 35 consiliabo, neque werribo¹⁰. Sic^a me Deus adiuvet et istae sanctae reliquiae'.

(B.) Confirmatio seniorum nostrorum regum modo apud Confluentes
facta ista est: 35

Quod 'ad¹¹ Dei voluntatem et sanctae eius ecclesiae statum et honorem atque^b defensionem et ad illorum communem salutem et honorem^b et ad populi christiani illis commissi salvamentum et pacem et ad leges ac iustitiae atque rectae rationis conservationem, quantum illis Deus scire et posse donaverit¹², vero consilio et secundum quod illis rationabiliter et salubriter possibile fuerit, sincero auxilio adiutores 40

a) Si 1. b) atque . . . honorem om. 1.

3) Cfr. Cap. Carisiac. 857, supra p. 287 sqq.; infra p. 300. 4) Supra p. 157; infra Adnuntiatio.

5) Supra p. 158, lin. 19 sqq. 6) Infra lin. 31. 7) Invasione in regnum Karoli ab Hludowico a. 858. facta. 8) Infra p. 300, c. 4. 5. 9) Cfr. quae diximus in 'Mittheilungen' XI, p. 239 sq.

10) werrire = 'bellum inferre' Du Cange s. v. guerra; cfr. etiam Schade, Althochdeutsch. WB. II², s. v. 45 wërran, et Epist. Carisiac. 858, infra nr. 297, c. 15. 11) Supra p. 154. 12) et ipsi me obaudierint et a me ipsi quaesierint add. reges l. c.

sibi invicem ad regnum illorum continendum erunt, et nec in vita nec in membris 860. neque in regno aliquis¹³ eorum suum parem forconsiliabit^e.

(C.) Summa capitulorum, quae apud Confluentes modo acceptata sunt a senioribus nostris regibus et illorum fidelibus, haec est:

5 Cap. 1. De¹⁴ illorum concordia et fraterna coniunctione atque mutuo adiutorio, sicut in cognitamento illorum continetur.

2. Et¹⁵ de illorum indulgentia, qui in isto regno mispriserunt, si se recognoverint et deinceps a talibus se cavere voluerint et in regno pacifici esse voluerint, sicut in cognitamento illorum continetur.

10 3. De¹⁶ lege et iustitia omnibus unicuique in suo statu et ordine conservanda.

4. Ut¹⁷ a rapinis ac depraedationibus atque a coniurationibus et conspirationibus et seditionibus et a raptis feminarum se omnes caveant; et qui deinceps talia praesumpserit, sicut in cognitamento illorum continetur, secundum leges ecclesiasticas et mundanas et secundum capitula praedecessorum regum, hoc emendare cogetur et 15 in compositione et in harmscara¹⁸ et in poenitentia ab episcopo parochiae eius suscipienda.

(D.) Adnuntiatio autem illorum ista^d est:

Cap. 1. Quia¹⁹, secundum quod in praedicta firmitate continetur, deinceps observare volunt et Domino adiuvante observabunt.

20 2. Et non volunt, 'ut²⁰ aliquis inter eos alia aliqua verba portet, nisi quae Deo sint placita et ad communem salutem et honorem sint pertinentia. Et si aliquis aliter praesumpserit, in medium adducatur, et taliter inde castigetur, ut nemo alius similia agere tentet'.

3. Et volunt, 'ut²⁰ ecclesiae et casae Dei et^e episcopi et Dei^e homines, clerici, 25 monachi et nonnae talem mundeburdem et honorem habeant, sicut tempore antecessorum suorum habuerunt'.

4. Et volunt, 'ut²⁰ fideles illorum talem legem et iustitiam et tale salvamentum in regnis illorum habeant, sicut antecessores eorum tempore antecessorum illorum habuerunt, et ipsi reges talem honorem et rectam potestatem habeant, sicut ipsorum 30 antecessores habuerunt; et iustitia et lex omnibus conservetur. Et si aliquis hoc perturbare voluerit, a nullo eorum recipiatur, nisi ut aut ad rectam rationem aut ad rationabilem indulgentiae concessionem deducatur'.

5. Et²¹ ut illi homines, qui in isto regno contra seniore nostrum domnum Karolum mispriserunt, si se recognoverint, propter Deum et propter fratris sui 35 deprecationem, quicquid contra eum misfecerunt^f, eis vult indulgere, et, sicut praescriptum est, alodes illorum de hereditate et de conquisitu, quod tamen de donatione sua non venit, sed et illos alodes, quos de donatione domni imperatoris Hludowici habuerunt, eis concedit, si talem firmitatem ei fecerint, sicut praediximus.

6. 'Sed²² et de rapinis et depraedationibus et de coniurationibus et de con- 40 spirationibus et de raptis feminarum, tam viduarum quam et puellarum atque nonna-

c) Capitula lingua theodisca facta repetuntur *add.* 2. d) ita 3. e) et . . . Dei *om.* 1. f) misfecerant 1.

13) illorum eos forconsiliabo in hoc, ut ipsi erga me similem promissionem faciant et conservent *reges l. c.* 14) *Supra p. 155, c. 1—6.* 15) *Supra p. 156, c. 7.* 16) *Ibid. c. 9. 10.*

45 17) *Ibid. c. 8.* 18) *Cfr. supra p. 269, not. 17.* 19) *Cfr. supra p. 157, c. 2.* 20) *Cap. 2—4. ad verbum fere concordant cum cap. 3—5. l. c.* 21) *Cfr. p. 158, lin. 19sq.; p. 298, c. 4.* 22) *Compositum ex cap. 7. 6, p. 158.*

860. rum, firmiter banniverunt, ut amodo et deinceps nullus praesumat. Et qui praesumpserit, secundum leges divinas et humanas et secundum capitula imperatorum ac praedecessorum suorum hoc emendare cogatur. Et ut unusquisque infra patriam cum pace et sine oppressione pauperum et circummanentium consistat et in hostem vel ad placitum sive ad curtem veniens de suo sic warnitus de domo sua moveat, ut cum pace venire, stare et ad domum suam redire possit'.

(E.)

Capitula autem imperatorum domni Karoli et domni Hludowici de talibus rebus, ut de multis pauca hic ponamus, ista sunt.

(1.) Si²³ quis infra regnum rapinam fecerit aut cuiquam nostro fidei eiusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo, cui aliquid abstulit, legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero a comite ante nos adducatur, et in bastonico retrusus usque dum nobis placuerit, poenas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat poenitentiam iuxta sanctorum canonum sanctionem. Si vero occulte, sacerdotum consilio ex hoc agat poenitentiam: quoniam 'raptores', ut ait apostolus, nisi veram egerint poenitentiam, 'regnum Dei non possidebunt'. Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde iudicetur; quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur, qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque a liminibus sanctae matris ecclesiae tales personae usque ad satisfactionem ecclesiae, quam laeserunt, sunt habendae atque firmiter denotandae.

(2.) Et item. Si²⁴ quis in exercitu infra regnum sine iussione dominica per vim hostilem aliquid praedari voluerit aut foenum tollere aut granum sive pecora maiora vel minora domosque infringere vel incendere, haec ne fiant, omnino prohibemus. Quodsi ab aliquo praesumptiose factum fuerit, sexaginta solidos, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali crimini subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit, ut talia non perpetraret; quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua depraeditio infra regnum fiat.

(3.) Et item. Si²⁵ quis domum alienam cuiuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit vel furaverit, secundum legem eam illi, cuius domus fuerit infraacta et spoliata, in triplum componat, et insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, et insuper secundum legem suam compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit, pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adimpleat.

De capitulis autem a nobis per regnum nostrum directis ista excerpta sunt.

(4.) Ut²⁶ unusquisque missus in suo missatico provisionem habeat, ut, si aliquis de nostris fidelibus per missaticum suum transierit aut ibi consistens vel commanens rapinas vel depraeditationes aut talia illicita fecerit, de quibus Deus offendi solet et populus pro oppressione gemere, quatenus hoc subtiliter et veraciter investiget et secundum legem emendari faciat nobisque renuntiet, qualiter inde nos sic ordinemus, ut nec ipsum nec alium hoc agere delectet.

(5.) Et item. Ut²⁷ missi in illorum missaticis curam habeant, ne homines nostri aut alii quilibet vicinos suos maiores vel minores tempore aestatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hiemis, quando marascalcos illorum ad fodrum dirigunt, vicinos maiores vel minores depraedentur. Et si egerint, hoc etiam, ut praediximus, veraciter missi nostri investigent, et legaliter emendatum nobis renuntient, ut in seniore hoc sic emendemus, quatenus homines suos in potestate habeat et contenti sint debitis et indebita iniuste non appetant.

(6.) Volumus etiam, ut de beneficiis destructis et silvis venditis tam ex re publica, quam ex rebus ecclesiasticis, missi nostri omnes admoneant, ut de cetero, qui illa habent, exinde se caveant et hoc, quod male actum est, quantum potuerint, emen-

g) adhibeat 1.

23) *Supra* p. 290 sq., c. 11 (*Bened. Lev. II*, c. 383). 24) *Ibid.* c. 10 (*Bened. Lev. I*, c. 341).

25) *Ibid.* c. 8 (*Anseg. III*, c. 65). 26) *Cap. miss. Silvac.* 853, *supra* p. 274, c. 12. 27) *Ibid.* c. 13.

dare procurent, ne vindictam secundum capitularia praedecessorum nostrorum²⁸ 861. sustinere cogantur.

(7.) Capitula autem legum divinarum atque mundanarum et imperatorum de raptis feminarum et de conspiracyonibus et de coniurationibus et de ecclesiarum infracturis
5 atque clericorum dehonorationibus et de comitibus, qui in comitatibus suis iniusta faciunt, hic non adnotavimus, quia cognita sunt et maiori districtione indigent, de quibus omnes admonere atque omnes ex Dei banno et nostro cavere praecipimus. De his interim missi nostri discurrentes cum consilio maiorum missorum⁹, ut praemisimus, studeant, donec plenitudinem capitulorum et adnuntiandam et observandam
10 ad communem omnium nostrum salutem et pacem per regnum nostrum adiuvante Domino disponamus.

28) Cfr. Cap. miss. Wormat. 829, supra p. 14, c. 1; Waitz, VG. IV², p. 230sqg.

271. CONSTITUTIO CARISIACENSIS DE MONETA.

861. Iul.

15

Primum edita a Sirmondo ex duobus codicibus non iam exstantibus, Laudunensi scilicet et Bellovacensi sub fine truncato (cfr. p. 302, lin. 23sq.), legitur nunc: 1) apud Sirmondum, Caroli Calvi Capitula p. 253. et in apographis Bellovacensis: 2) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 112^v. 3) Vallicell. C. 16 fol. 54. 4) Vatic. 4982 fol. 127.

20

Cum Karolum regem ex diplomate quodam (Böhmer nr. 1695) die 21. mensis Iulii Carisiaci esse moratum appareat, constitutionem eodem mense et eisdem fere diebus promulgatam esse verisimile est. (B. II, 151; P. 476.)

Hoc edictum constituit domnus Karolus in Carisiaco anno incarnationis dominicae DCCCLXI.

25

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus gratia Dei rex omnibus regni nostri fidelibus.

30

Pervenit¹ ad nos, quia, quod ad timorem incutiendum, ne aliquis bonum denarium, id est merum et bene pensantem, reicere audeat, more praedecessorum nostrorum pro generali utilitate regni nostri commendavimus², aliqui missi ad hoc constitutum exequendum minus intelligentes devotionem voluntatis nostrae et obsequentes intentioni suae voluntatis quasdam adinventiones, quod multum Dominus detestatur, et in mallatione et in exactione intromittunt; cum in eo, quod ad regni utilitatem iubetur et agitur, non privata contra generalem utilitatem commoditas neque aliquod turpe lucrum, quod in christiana religione et in regia dignitate aut in missorum
35 fidelium sinceritate non condecet, se debet ullo modo miscere. Propterea necessarium duximus, ut commendationem nostram ex hoc scribere rogaremus, quae ex more in nostro palatio apud cancellarium retineatur³ et inde per missos nostros dirigatur, ut nemo per ignorantiam, nemo per industriam ab ea valeat deviare. Unde volumus, quia et timor utilis et consideratio misericors et discretio moderata in hac commen-
40 datione nostra est necessaria propter paupertatem hominum, quia necesse fuit in istis temporibus coniectum de illis accipere et ad navium compositionem et in Nort-

1) Cfr. J. H. Müller, Deutsche Münz-Gesch. I, p. 113sqg. 2) Cfr. Cap. miss. Attiniac. 854, supra p. 278, c. 9. 3) Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 274, c. 11.

862. mannorum causa⁴ pro regni, sicut res coniacet, salvamento, ut omnes cognoscant, qui non quaestum inhonestum, sed publicam regni utilitatem quaerimus. Salva constitutione et inpostmodum iure firmissimo permanente, quae in capitulari avi et patris nostri ex hoc scripta habetur⁵, quilibet Francus homo convictus, quia bonum denarium, id est merum et bene pensantem, post hunc bannum nostrum eiecerit, medietatem⁵ Francilis banni componat. De colonis autem et servis cuiuslibet potestatis, si in civitatibus vel mercatis aliis deprehensus aliquis fuerit denarium reicere, missus rei publicae provideat, ut, si non invenerit illum denarium merum et bene pensantem, ut cambiare illum mercanti iubeat. Si autem illum denarium bonum invenerit, consideret aetatem et infirmitatem et sexum hominis, quia et feminae barcaniare⁶ solent,¹⁰ et aut ictibus, prout viderit competere, aut minutis virgis cum ratione et discretione illum, qui denarium bonum reiecit, castiget, quatenus et ceteri timorem habeant et homo crudeliter non damnetur. Et qui post hunc praesentem bannum inventus fuerit pro tali correptione non castigatus, habeat missus rei publicae in civitatibus et in mercatis denarium sic affectatum, ut deprehensum in fronte denario calefacto salvis¹⁵ venis taliter coquat⁷, ut ipse homo et ceteri castigentur et homo non pereat et videntibus signum castigationis ostendat. Missi autem nostri colonos et servos pauperes cuiuslibet potestatis non mallent nec bannum Francilem solvere cogant, sed advocatus eorum non cum aliqua nova adinventione, sed quia de sua advocacione coloni vel servi contra bannum nostrum bonum denarium, id est merum et bene²⁰ pensantem, reiecerint, sicut lex est, malletur. Et unusquisque advocatus pro^a omnibus de sua advocacione, si suo sacramento eos inculpabiles de hoc banno nostro reddere non potuerit, unum tantum integrum bannum componat in convenientia, ut^b cum ministerialibus, de sua^c advocacione quos invenerit contra hunc bannum nostrum fecisse, sicut supra diximus, cum necessaria et moderata discretione castiget. Et si²⁵ causa exegerit, ut advocatus de uno solo colono vel servo malletur, quia contra bannum nostrum fecerit, nolumus, quia nec lex est, ut, sicut audivimus aliquos interpretare, advocatus Francus suam legem, sed coloni vel servi de sua advocacione legem componat; nisi forte ipse eum in hoc induxerit, qui contra nostrum fecerit bannum.³⁰

Hanc autem nostram de praesenti tempore constitutionem salva inpostmodum, ut diximus, ex hoc praedecessorum nostrorum constitutione et in palatio nostro et in civitatibus et in mallis atque in placitis seu in mercatis relegi, adcognitari et observari mandamus.

a) pro omnib. om. 1. b) Cetera desunt 2, *omissis reliquis*. c) *Explic.* 3. 4; hic deest folium³⁵ in marg. cfr. infra p. 303, lin. 2 sq.

4) Cfr. *Ann. Bertin. ad a. 861, ed. Waitz p. 54 sqq.; Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 26 sq.*

5) *Anseg. IV, c. 30, tom. I, p. 441.* 6) *negotiari, licitando cunctari, franco-gallice: barguigner; cfr. Ducange s. v. barcaniare; Diez, WB. d. rom. Spr. I, s. v. bargagno.* 7) Cfr. *Cap. de moneta c. 820, tom. I, p. 299, c. 5; Brunner, RG. II, p. 589.*⁴⁰

272. CAPITULA PISTENSIA.

862. m. Iun.

*Quae sequuntur capitula nobis tradita sunt in his libris: 1) Vatic. Palat. 582 fol. 110^v. 2) Paris. 9654 fol. 105^v. 3) Vatic. reg. Christ. 980 fol. 35. 4) olim Paris. 4761, tum Ashburnh. Barrois 73 fol. 1. 5) apud Sirmondum, Caroli Calvi Capitula p. 257.*⁴⁵

6) in editione principi Surii, *Concilia generalia et provincialia III*, p. 486. Praeterea 862. leguntur in cod. Middlehill. 10190 fol. 149. et ultima quidem pars inde a verbis: et expressius a nobis (*infra* p. 310, lin. 13) in apographis codicis Bellovacensis, scilicet: in Vallicell. C. 16 fol. 55^v. et Vatic. 4982 fol. 128.

5 Qua de causa vero capitulare editum sit, cum ex ipso apparet, tum ex Ann. Bertin. ad a. 862, ed. Waitz p. 58, ubi haec leguntur: Karolus . . . omnes primores regni sui ad locum qui Pistis dicitur, ubi ex una parte Andella (*Andelle*) et ex altera Audura (*Eure*) Sequanam influunt, circa Iunii Kalendas cum multis operariis et carris convenire facit, et in Sequana munitiones construens, ascendendi
10 vel descendendi navibus propter Nortmannos aditum intercludit . . . ad Pistis, quo placitum simul et synodum (*de causa Rothadi*) ante condixerat, redit et inter operandum de sanctae ecclesiae ac regni negotiis cum fidelibus suis tractat.

Propter tenorem capitis quarti Schrörs, *Hinkmar v. Reims* p. 235, not. 72. recte coniecit Hincmarum Remensem auctorem capitularis fuisse; cfr. etiam quae exposui in
15 'NA.' XVIII (1893), p. 307, not. 2. (B. II, 153; P. 477.)

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus gratia Dei rex et episcopi, abbates quoque et comites ac ceteri in Christo renati fideles, qui ex diversis provinciis^a super fluvium Sequanam in locum, qui Pistis dicitur, ubi exigentibus peccatis nostris aliquandiu sedes fuit^b Nortmannorum^c, convenimus anno incarnationis dominicae DCCCLXII^d, anno vero XXII. regni domni nostri Karoli regis gloriosi, indictione X.

Cap. 1. Reges et episcopi, qui ante nos fuerunt, ducti amore et timore divino cum ceterorum fidelium Dei consilio atque consensu plura statuerunt capitula providentes, qualiter sancta Dei^e ecclesia statum debitum et honorem et regni habitatores in omni statu et ordine haberent legem atque iustitiam. Nos etiam^f pro
25 qualitate rerum et oportunitate temporum quaedam huic causae convenientia capitula superaddidimus. Sed diabolo satagente supervenientibus perturbationibus tam a paganis, quam a nominetenus christianis miserabiliter excitatis, incepta bona defecerunt, et in tantum in hoc regno mala horribilia increverunt, ut in nobis videamus
30 et sentiamus completum, quod olim est per prophetam praedictum: 'Terram² vestram in conspectu vestro alieni devorant, et erit sicut^e in vastitate hostili', et 'pervenit² gladius usque ad animam; quoniam³ alieni insurrexerunt in nos et fortes quaesierunt animas nostras^g et non proposuerunt Deum ante conspectum suum'; contra quos defensionem paravimus, sed defensionis auxilio, sicut necesse fuerat, hactenus adiuti
35 non sumus. Unde compellente cordis dolore nobis est exclamandum, quod rex bonus obsidionis angustia tribulatus exclamavit dicens: 'Dies⁴ tribulationis et blasphemiae dies iste. Venerunt filiae usque ad partum, et vires non habet parturiens'. Haec omnia vidimus, sensimus et dolemus; quia, cum hostes irruerunt, defensores nostri parati^h sunt, sed ad praeparata non convaluerunt; quia illum Spiritum sanctum,
40 qui requievit super adiutoremⁱ in oportunitatibus, in tribulatione, Christum dominum^k nostrum, et quem per impositionem manus episcopalis in consignatione accepimus, contristatum malignis operibus a nobis effugavimus, spiritum scilicet consilii et forti-

a) principiis 6. b) fuerat 1. c) Normannorum 2. 4. d) DCCCLXIII. 1—4. 6. e) om. 6.
f) autem 4. g) vestras 6. h) praeparati 6. i) auditorem 6. k) Deum 2. 5.

45 1) A. 855; cfr. Dümmler, *Ostfränk. Reich I*², p. 423; *II*², p. 26 sqq. 2) *Esai.* 1, 7: Regionem vestr. coram vobis. — *Hierem.* 4, 10. 3) *Psalm.* 53, 5. 4) 4. *Reg.* 19, 3.

862. tudinis; quem quia ita, ut nobis necesse fuerat, non habemus, ideo contra inimicos nostros stare viriliter et vincere fortiter non valemus. Quae utraque sibi necessario sunt coniuncta, quia neque virtus sine consilio nec consilium sine virtute utilis^l esse potest. Quid igitur prosunt, qui per consilium praeparantur, dum ad praelium per fortitudinem^m non procedunt? 'Filiaeⁿ quippe usque ad partum veniunt', quando apta^o consilia usque ad desiderium efficiendi operis procedunt; sed virtutem non habet parturiens, quia, dum infirmus quisque consilia concepit, haec ad utilitatem aliquantam^o per partum operis non producit, videmusque^p impletum, quod a^q Domino^q est ante praedictum populo contra voluntatem suam facienti: 'Anathema⁵ in medio tui: non poteris stare coram inimicis tuis'; qui^r contra placatus placentibus sibi dixit: 10 'Nullus⁶ stabit contra vos'. Sed et^s ideo terram nostram in conspectu nostro alieni devorant, quoniam alienos a Deo diabolo effugata gratia sancti Spiritus in animas nostras recepimus. Ideo terra^t nostra deserta est sicut in vastatione hostili, quia flores et fructus fidei, spei et caritatis et humilitatis et castitatis et sobrietatis ac ceterarum virtutum ab agro^u cordis nostri devastavimus et pro illis spinas vitiorum 15 et urticas peccatorum et cicutas^v vanitatis in nobis ipsis etiam laborantes, ut inique agamus, non increescere^w solum^x, sed^y incrementare cum studio fecimus. Ideo habitatores terrae occisi et fugati sunt, quia nos ipsos peccati gladio occidimus et omnia bona, quae nobis Dominus sive in^s intellectu naturali sive in doctrina sive in divitiis sive in honoribus sive in familiaritatibus, quas nobis contulit apud nobis potentiores, 20 ad carnis voluptates^z convertimus et nos et^s omnia, quae nobis Dominus dedit, ab illius voluntate, pro qua nobis facienda illa donavit, avertimus. Quod unusquisque potest in seipso recognoscere, si etiam de singulis membris suis cogitaverit^a, quid fecit et quid facit^b, quod Deus ad operandam suam salutem donavit. Et sicut de membris corporis^c inveniet apud seipsum, ita de membris animae poterit invenire, 25 quae per spiritalia^d vitia dispergit atque disperdit, et spirituales in se virtutes a Deo sibi conlatas aut effugat aut conculcat. Ideo ecclesiae et villae incensae sunt, quia ignis avaritiae et rapacitatis atque invidiae et adulteriorum ac ceterarum immunditiarum non solum per naturalem sexum, sed etiam per eum sexum, qui est contra naturam, sine poenitentia et sine resipiscentia in nobis exarsit et ardet. Et quoniam 30 illum spiritum, qui super humilem et quietum et sermones suos trementem^e requiescit, per superbiam et inobedientiam ac praesumptionem a nobis expulimus, ideo sanctorum ac protectorum nostrorum corpora de sepulchris suae requietionis effossa sunt. Et quia nos spiritui maligno iuxta^f Dei permissionem^f potestatem habenti et super nos ascendenti non resistimus, ut fugiat a nobis, idcirco servi et ancillae Dei de locis 35 suis expulsi sunt, et nos de quiete coelestis paradisi et de consortio coelestis ecclesiae, id est angelorum sanctorum, eiecti sumus, nisi per dignos poenitentiae fructus ad haec, unde cecidimus, redeamus. Et quia nos tales efficimus^g, de qualibus^h Dominus per prophetam dixit: 'Causaⁱ viduae non ingreditur ad eos'; quiaⁱ sicⁱ apud nos est facta venalis iustitia, ut ad eam nemo possit pervenire, nisi viam^k ei aperue- 40 rint munera, ideo vota fidelium et pretia peccatorum, quae sacris locis conlata^l fuerunt, propter peccata nostra de hoc regno sunt penitus exportata, et vendentes iustitiam et veritatem et in his scilicet ipsum Christum, qui est nobis a Deo factus

l) utile 6. m) fortitudine, om., per 5. 6. n) filii 6. o) aliquam 4. p) videamusque 4.
q) ad nos 5. 6. r) quo 1. 3. 4. s) om. 4. t) contra 3; terram 4. u) ara 5. 6. v) cunctas 45
vanitates 5. w) decrescere 6. x) om. 5. 6. y) et add. 6. z) voluntatem 6. a) cogitat 5. 6.
b) per id add. 6. c) corporalibus 2. d) spiritalia 6. e) trementes 6. f) iusta Dei per-
missione 4—6. g) efficimur 6. h) quibus 6. i) quasi 5. 6. k) eam 6. l) collocata 6.

5) Ios. 7, 13.

6) Deuter. 11, 25.

7) Esai. 1, 23.

iustitia, et qui dixit: 'Ego⁸ sum^m veritas', nisi digne poenituerint, cum Iuda traditore⁸⁶² Christi aeterna expectant incendia. Et quia sanguis sanguinem tetigit, id est culpa culpis adiunctae sunt et, sicut scriptum est, 'adulterium⁹ et homicidium et mendacium et furtum et periurium inundaverunt' et 'iniquitates¹⁰ nostrae supergressae sunt capita nostra', ideo nobiles nostri et de episcopali ordineⁿ et de aliis ordinibus interierunt, et capti cum maximo detrimento et regni et ecclesiae sunt aut redempti aut interempti. Et quia nos per peccata nostra a terra viventium peregrinati sumus, idcirco, sicut scriptum est, 'propheta¹¹ et sacerdos ierunt in terram, quam ignorabant.' Et post haec omnia pius pater, cuius multis miserationibus non sumus consumpti, 10 'quia¹² non defecerunt miserationes eius', materna pietate nos flagellat et expectat, ut ipsa vexatio donet intellectum auditui nostro, quia illa credere noluimus, quae per scripturas nobis se illaturum promisit, si illius voluntatem non fecerimus^o. Et ostendit nobis in exterioribus vastationibus, quae de interioribus depopulationibus intelligere debeamus, et^p intellecta^q ad illum redeamus et^r credamus, quia^s iterum nobis in 15 scriptura multipliciter promisit. Inter quae veraciter, sicut^t veritas, dixit: 'Revertimini¹³ ad me, et ego revertar ad vos,' et: 'Quare¹⁴ moriemini in peccatis vestris?' Et quia non credidimus promittenti, credamus tandem^u aliquando vel iuranti: 'Vivo¹⁴ ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat,' et 'nisi¹⁵ conversi fuerimus,' sicut iam videmus, 'gladium suum vibravit^v, arcum suum', id est 20 vindictam, 'tetendit et paravit' ad exercendam duriores vindictam; sicut item de reprobis dictum^w est: 'Ignis¹⁶, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum,' et hoc, quod videmus et sentimus, pars et^x vindictae; quia maiora et plura et graviora venient super nos, nisi fuerimus conversi, ut scriptum est: 'Pugnabit¹⁷ pro^y eo orbis terrarum contra insensatos.' Unde, sicut dicit apostolus, 'sicut¹⁸ exhibuimus 25 membra nostra arma iniquitatis peccato ad serviendum immunditiae et iniquitati, ita exhibeamus membra nostra servire iustitiae in sanctificationem.' Quia 'stipendia¹⁸', id est retributio, 'peccati mors; gratia autem Dei' pro nobis operibus ipsa donata est 'vita aeterna'. Et sicut, quando solemus de istis frequentibus itineribus reverti ad mansiones nostras detonsi et delavati^z cum drappis et calciamentis depannatis, et^a 30 tunc nos reficimus et reparamus, ita vel nunc reparemus nos per cor contritum et humiliatum et per confessiones ex puro corde et per benignitatem mentis et per concordiam cum Dei voluntate, quia per discordiam et regnum istud temporale imminutum et pene desertum et aeternum regnum perditum habemus, quia nec omnes reges esse possumus nec regem super nos a Deo constitutum — quia^b, sicut scriptum 35 est, 'imposuit¹⁹ homines super capita nostra' — habere sustinemus non attendentes, quia, sicut dicit apostolus, 'non²⁰ est potestas nisi a Deo, et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit'; quoniam Deus, qui essentialiter est 'rex²¹ regum et dominus dominantium', participatione^c nominis et numinis Dei, id est potestatis suae, voluit et esse et vocari regem et dominum pro honore et vice sua regem^d in terris. Et 40 sicut archangelus, qui nunc est diabolus, cum suis sequacibus, quia per humilitatis subiectionem conditori suo subditus esse noluit et per aequalitatem^e caritatis coangelis

m) via, veritas et vita 6. n) ordinatione 6. o) faceremus 5. 6. p) ut 5. q) iis intellectis 5. 6. r) et cred. om. 5. 6. s) qui 5. 6. t) sic 5. 6. u) tamen 5. v) vibrabit 5. w) scriptum 6. x) ita 1—5; est 6. y) cum illo 6. z) decalvati 6. a) om. 5. b) qui 6. 45 c) partitione 6. d) om. 6. e) coequalitatem 6.

8) *Ioh.* 14, 6. 9) *Osea* 4, 2. 10) *Psalm.* 37, 5. 11) *Hierem.* 14, 18. 12) *Hierem. Lamentat.* 3, 22. 13) *Malach.* 3, 7. 14) *Ezech.* 33, 11. 15) *Psalm.* 7, 13. 16) *Ibid.* 10, 7. 17) *Sap.* 5, 21. 18) *Rom.* 6, 19. 23. 19) *Psalm.* 65, 12. 20) *Rom.* 13, 12. 21) *1. Timoth.* 6, 15.

862. suis socius esse despexit, de coelo cecidit, ita et illi, qui potestati a Deo constitutae propter Deum et in Deo subiecti esse nolunt et pares vel coaequales in regno habere non sufferunt, per quam debitam subiectionem et parilem aequalitatem Dei amici et angelorum consortes esse poterant, subiecti diabolo et^f Dei inimici constituuntur. Quapropter de diabolo scriptum est: 'Ipse²² est rex super universos filios superbiae;' et illius subiectis Dominus, 'apud²³ quem non est vicissitudinis obumbratio', quando in ipso malo perseverant, semper in evangelio dicit: 'Vos²⁴ ex patre diabolo estis;' non quia a diabolo sint facti aut generati, sed quia diabolum sunt^g imitati. Reparemus ergo nos per poenitentiam et confessionem et per eleemosynas unusquisque secundum possibilitatem suam; et quantum quisque se recognoscit a Deo aruisse per culpas, tantum bibat compunctionis suae lacrimas. Et tunc proficient in aqua ista, quas facimus, firmitates, si^h per bona opera restruxerimus, quas in nobis destruxeruntⁱ peccata, virtutum munitiones. Quae et tunc proficient, si mala, quae fecit quis prius, prout potuerit, emendaverit aut rapta solvendo aut per indulgentiam deprecando aut^k mala cetera per dignam poenitentiam abolendo. Et tunc proficient, si inante se^g custodierit, ne de illis se sordidet, de quibus se emundavit^l, quia scriptum est: 'Lavamini²⁵, mundi estote. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, dicit Dominus. Quiescite agere perverse, discite benefacere;' quia qui se bonis operibus et lacrimis et orationibus a peccato mundat et iterum gravia peccata perpetrat, talis est, ut sanctus Petrus²⁶ dicit, sicut porcus^m, qui se lavatⁿ in luto, et sicut canis, qui remanducat vomitum suum, et timere debet, ne ipsas lacrimas in conspectu Dei reddat immundas, per quas mundari potuit a peccatis. Quae non dicimus, ut, si iterum aliquis ceciderit post confessionem in peccatum^o, ut^f in peccatis quasi desperatus iaceat, sed ut a peccatis, quantum potest, se caveat. Et si fragilitate ceciderit, quia scriptum est: 'Numquid²⁷, qui cadit^p, non adiiciet, ut resurgat?' dicat: 'Nunc²⁸ coepi', et per immutationem dexterarum excelsi semper per poenitentiam resurgat, ne illum ultimus dies in peccatis inveniat et sine fine perditus fiat.

2. Unde, quia solent medici, quando generalis^q infirmitas^r vel morbus in terram venit, generalem medicinam conficere, unde omnes possint sanari, ita nunc communiter hanc medicinam cooperante et mediante^s Domino statuimus ad recuperandam et conservandam sanitatem nostram, ne et in isto seculo gravius affligamur et in futuro seculo, quando de isto corpore exierimus, aeternis tormentis cruciemur: id est, ut²⁹ unusquisque episcopus in sua parochia et missi in illorum missaticis et comites in illorum comitatibus cum maximo studio et summa diligentia curam habeant, ut, quicumque raptores et depraedatores^t ibi^u sunt, cuiuscunque homines sint, ad rationem deducantur, ut^v secundum legem quae ibi male facta habent emendent aut solvant secundum legale placitum aut per indulgentiam sibi impetrent perdonari. Et episcopi secundum qualitatem et quantitatem peccatorum absque acceptione personarum rapacibus et his similibus vitiis nominatis et convictis poenitentiae leges iniungant inspecta discretione et qualitate, prout cuique ad salutem viderint expedire. Ad quae specialiter exequenda quaedam de pluribus capitulis praedecessorum regum et synodaliū hic ponere dignum et^g necessarium^g duximus commonentes episcopos,

f) om. 5. g) om. 5. 6. h) si bona destruxerimus 2; si bonas restr. 5. i) distraxerunt 6.
k) atque 6. l) emendavit 5. 6. m) sus quae 6. n) iactat 2. 5. 6. o) peccatis 6. p) ita 45
codd.; dormit Bibl. q) genera infirmitatum 2. 6. r) infirmitas vel om. 3. 4. s) medicante 5.
t) praedatores 6. u) ubi 5. 6. v) et 5. 6.

22) Iob 41, 25. 23) Iac. 1, 17. 24) Ioh. 8, 44. 25) Esai. 1, 16. 17. 26) 2. Petr. 2, 22.
27) Psalm. 40, 9. 28) Ibid. 76, 11. 29) Cfr. Cap. Carisiac. 857, supra p. 286, c. 3-5.

missos^w et^x comites, ut illa capitula³⁰, quae inde ante hos annos in unum collecta 862. fuerunt et in Carisiaco^y episcopis et missis nostris per universum regnum nostrum ad exequendum donavimus, sed et illa³¹, quae consensu fidelium nostrorum fieri iussimus, quando cum^z fratre^z nostro Hlothario glorioso imperatore^a apud Valentianas locuti fuimus, et fidelibus nostris denuntiari et observare^b praecepimus, ad praesentiam reducant et illa relegant. Et quia haec pauca hic brevitatis causa subscripsimus, in talibus rebus, quae eis advenerint ad emendandum et hic inde capitula^c non invenerint, per illa et per alia capitula regia et synodalia, quae emendanda sunt et emendanda perviderint^d, emendare procurent. Si vero et iuxta diabolicam calliditatem et secundum humanam fragilitatem nova quaecunque acciderint, quia nova morborum genera nova quaerunt medicamentorum experimenta, morem sequentes praedecessorum nostrorum sancti Spiritus gratia illustrati contra venena diaboli ministrare curabimus medicinalia antidota Christi.

3. Communi placito constituimus, ut usque ad missam sancti Remigii, id est 15 Kalendas Octobris, spatium habeant illi, qui in istis temporibus istas depredationes et alia malefacta criminaliter et publice fecerunt, ut inde^e apud Deum^f et apud eos, quibus male fecerunt, se pacificent. Et quisquis hoc non fecerit, bannum nostrum dupliciter componat, scilicet et^g, quia^h, postquam illasⁱ rapinas et alia malefacta in Carisiaco³² et postea apud Confluentes³³ cum dilecto fratre nostro Hludowico glorioso 20 rege et nepote nostro Hlothario forbannivimus^k, et post istum bannum per consensum omnium factum illa emendare, sicut eis^l spatium dedimus³⁴, noluerunt, et omnia, quae commiserunt, legaliter componere compellantur et per publicam poenitentiam secundum sacros canones Deo et ecclesiae, in quam peccaverunt, satisfaciant. Quibus si obedire noluerint, aut per fideiussores ad praesentiam nostram perducantur, aut 25 omnia, quae in regno nostro habent, in bannum nostrum^m mittantur, et episcopali auctoritate a communi ecclesiastica et omnium fidelium societate excludantur.

4. De honore autem ecclesiarum ac servorum Dei et de rapinis atque aliis malis seu praesumptionibus ab ista die et in reliquum compescendis capitula avi et patris nostri temporibus constituta hic subiungere et, ut omnimodis observentur, ex 30 banno nostro praecipere dignum et necessarium duximus. Scriptum est enim in illis capitulis: 'Si³⁵ quis infra regnum rapinam fecerit aut cuiquam nostro fideli eiusque homini aliquid vi abstulerit, inⁿ triplo, cui aliquid abstulitⁿ, legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero ante nos a comite adducatur, ut in bastonico vel³⁶ in alio carcere trusus, usque dum 35 nobis placuerit, poenas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat poenitentiam³⁷; quoniam "raptores³⁷", ut ait apostolus, nisi veram egerint poenitentiam, "regnum Dei non possidebunt". Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerint, gravius inde iudicentur; quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur, qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit^o. Extorres namque a liminibus sanctae 40 matris ecclesiae tales personae usque ad satisfactionem ecclesiae, quam laeserunt,

w) om. 6. x) om. 5. y) Parisiaco 2. z) confratri 6. a) imperatori 6. b) observari 5. c) si add. 6. d) praeviderint 5; providerint 6. e) et add. 3. 4. f) Dominum 6. g) ut 5. h) om. 4. i) illis 2; om. 6. k) forbannivimus 6. l) illis 6. m) om. 6. n) in ... abstulit om. 5; abstulerit 6. o) abripuerit 6.

45 30) *Cap. Carisiac.* 857, *supra* p. 287 sqq. 31) *Cap. Silvac.* 853, *supra* p. 271 sqq. 32) *Cap. Carisiac.* 857, *supra* p. 286, c. 4. 33) *Conv. ap. Confluentes* 860, *supra* p. 158, *Admunt.* c. 6. 34) *Cfr. ibidem* p. 156, c. 7. 35) *Bened. Lev. II*, c. 383; *cfr. Cap. Carisiac.* 857, *supra* p. 291, c. 11. et *Admonitio* p. 287, unde omnes, qui sequuntur, loci sumpti sunt. 36) vel in alio carcere hic noviter addita sunt. 37) *Cfr. supra* p. 291, *lin.* 7. — 1. *Corinth.* 6, 10.

262. sunt habendae atque firmiter denotandae.' Et item 'sanctus³⁸ Paulus, per quem locutus est Christus, dicit, quia "neque³⁹ rapaces neque homicidae neque adulteri regnum Dei possidebunt." Et item: "Si⁴⁰ quis fornicator est aut adulter aut rapax aut homicida, cum huiusmodi nec cibum sumere" Christi discipulo, id est christiano, licet ante satisfactionem, id est correctionem ac emendationem et dignam poenitentiam. Et sanctus Iohannes apostolus⁴¹ talem salutare aut in domum recipere vetat.' Et sacri canones^p Spiritu sancto per eos dictati, 'qui³⁸ in coelo cum Deo regnant et in terris miraculis coruscant, constituerunt dicentes: "Si⁴² quis de potentibus clericum aut quemlibet pauperem aut religiosum exspoliaverit, et mandaverit ad ipsum episcopus, ut eum audiat, et is^q contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes¹⁰ provinciae episcopos, quoscunque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur, donec audiat et reddat aliena." Et de rebus ac facultatibus ecclesiasticis dicunt: "Si⁴³ quis oblationes ecclesiae extra ecclesiam accipere vel dare voluerit praeter conscientiam episcopi vel eius, cui huiusmodi officia commissa sunt, nec cum eius voluerit agere consilio, anathema sit." Et item^r in capitulis avi et patris nostri scriptum est¹⁵ de his, qui in exercitu quoscunque secum ducunt, quod et nos infra^s patriam volumus observare^t: 'Deinceps⁴⁴ omnibus denuntiare volumus, ut unusquisque cognoscat omnes, qui in suo obsequio sunt⁴⁵, sive sui sint, sive alieni, ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum et^u, quicquid in pace violanda deliquerint, ad ipsius debeat⁴⁶ periculum pertinere; ea scilicet conditione, ut pacis violator primum iuxta²⁰ facinoris qualitatem, sive coram nobis sive coram misso nostro, dignas poenas persolvat et senior, qui secum talem duxerit, quem aut constringere noluit aut non potuit, ut nostram iussionem servaret, et insuper in regno nostro praedas facere non timuerit, pro^v illius negligentia, si ante eum de his non admonuerit, et postquam negligentia contemptoris ad eius notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet,²⁵ neglexerit, honore suo privetur, ut scilicet neuter illorum sine iusta vindicta remaneat.' Nos^w autem episcopi evangelica et apostolica atque episcopali auctoritate seniore et quemlibet regni potentem, si commonitus iuxta evangelicum praeceptum se suosque homines corrigere noluerit et, licet ipse talia non faciat, tamen, si sui vel in suo obsequio manentes talia fecerint, si eos non correxerit et emendari, quae³⁰ faciunt, non obtinuerit eosque ad poenitentiam non perduxerit, ipse⁴⁷ excommunicetur secundum sacros canones, donec suos homines ad emendationem et poenitentiam reducat; quia melius iudicavimus illum excommunicari, per cuius fortiam^x sui talia faciunt, quam omnes illos, qui nec Deum timent nec episcopos neque missos rei publicae propter eius fortiam^x reverentur et excommunicati ipsi non corriguntur et³⁵ alios suo morbo inficiunt; quia dicente apostolo 'non⁴⁸ solum, qui faciunt, sed^y qui consentiunt facientibus, digni sunt morte;' non est liber a consensu, qui, quod emendare potest, emendare neglegit; quapropter sine dubio peccati se participem facit. Si autem ipse potens vel senior satisfecerit episcopo et missis regiis, quia suos homines ad emendationem et ad poenitentiam non potest adducere, sed seipsum^z⁴⁰ vult aut a talibus immunem^a ostendere aut digne satisfacere et huiusmodi maleficos

p) a add. 6. q) eos 6. r) iterum 3. s) intra 6. t) observari 6. u) ut 6.
v) per illius negligentiam 6. w) vos 1. 2. 5. x) formam 5. y) et add. 6. z) ipsum 6.
a) incommunem 5.

38) *Admonit.* p. 288. 39) 1. *Corinth.* 6, 10. 40) *Ibid.* 5, 11. 41) 2. *Ioh.* 10. 42) *Conc.* 45
Tolet. I, c. 11, *Mansi III*, col. 1000. 43) *Conc. Gangr.* c. 7, *Mansi II*, col. 1107. 44) *Anseg.* II,
c. 15, tom. I, p. 417 (*supra* p. 290, c. 4). 45) in tali itinere pergunt *Anseg.* 46) *Supra*
p. 290, c. 4. 47) *Secundum verba*: Nos episcopi ... seniore scribendum erat: ipsum excommunicemus.
48) *Rom.* 1, 32.

a suo obsequio reicere et ut Dei inimicos persequi, tunc aut non excommunicetur, 862. aut ab excommunicatione solvatur. Et item in capitulis imperatorum scriptum est: 'Comites⁴⁹ vero ministris^b ecclesiae in eorum ministeriis, ut hoc plenius et de nostris et de se et de suis hominibus obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et quicunque prima et secunda vice de his a comite admonitus non se correxerit, volumus, ut per eundem comitem eius neglegentia^c ad nostram notitiam perferatur, ut nostra^d auctoritate, quod in nostro capitulari continetur, subire cogatur.' Et item: 'De⁵⁰ pace in exercitali itinere servanda usque ad marcham hoc omnibus notum fieri volumus, quod quicunque auctorem damni sibi⁵¹ inlati nominatim cognoscit, ut iustitiam de illo quaerat et accipiat.' Et item: 'Si⁵² quis in exercitu vel⁵³ infra regnum sine iussione dominica per vim hostilem aliquid praedari voluerit aut foenum tollere aut granum sive pecora maiora vel minora domosque infringere vel incendere, haec ne fiant, omnino prohibemus. Quodsi ab aliquo praesumptiose factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fuerit⁵⁴, sententia capitali subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit, ut talia non perpetraret; quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua depredatio infra regnum fiat.' Similiter⁵⁵ et collectas, quas Theodisca^e lingua herizuph^f appellant^g, et infractiones imunitatum et incendia et assalaturas in domos et coniurationes et conspirationes et seditiones et raptus feminarum, sicut et divinae et humanae leges prohibent et praedecessores nostri reges prohibuerunt, firmiter ex banno nostro et nos prohibemus.

Nos quoque episcopi auctoritate Dei et sacrorum canonum, sicut sancti pontifices DCXXX in Chalcedonensi concilio⁵⁶ conspiracyem fieri prohibuerunt et sicut cetera concilia episcoporum huiusmodi pernicioosa facta vetuerunt, et nos prohibemus; quia facientes illa per eorum iudicium, qui cum Deo iam in coelo regnant, et^h a coelesti ecclesia et a christianorum societate separati sunt, nisi per dignos poenitentiae fructus ad hoc redeant, ut sanctae ecclesiae possint readunari. Similiter ut haec capitula, quae hic annotata sunt, ita per haec et illa omnia, quae in suprascriptis locis, scilicet in Carisiaco et apud Valentianas, collecta et constituta sunt, observari praecipimus et omnes communiter confirmamus:

'Si⁵⁷ autem aliquis quicumqueⁱ inobediens extiterit, cum summa festinatione episcopi, comites et missi nobis^k notum facere curent, ut quantocius ad nostram praesentiam illum venire iubeamus et dignam ultionem secundum iudicium fidelium nostrorum sustineat. Et⁵⁸ si, quod absit, talis emerit, qui Dei timorem postponat et ecclesiasticam auctoritatem contemnat et regiam potestatem refugiat, sciat, quicumque^l ille fuerit, quia et secundum canonicam auctoritatem ab omnium christianorum coetu et a sanctae ecclesiae consortio et in coelo et in terra alienus efficietur et regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate sicut Dei et ecclesiae inimicus et regni^m devastatorⁿ persequetur, usque dum a regno exterminetur. Et⁵⁹ si aliquis comes fuerit, qui hoc in suo comitatu fecerit aut ibi talia increcere per-

b) ministri 6. c) et add. 6. d) om. 6. e) theotisca 2. 3. 5; teotisca 4. f) herizup 1. 6; herizup 4; herisub 2. g) appellat 6. h) om. 5. i) quicumque 6. k) nostri 6. l) quicunque 5. 6. m) Dei add. 6. n) vastator 5.

49) *Anseg. II, c. 23, tom. I, p. 419 (supra p. 290, c. 5).* 50) *Ibid. c. 14, l. c. p. 417 (supra p. 290, c. 3).* 51) praeterito anno add. *Anseg.* 52) *Bened. Lev. I, c. 341 (supra p. 290, c. 10).* 53) vel om. id. 54) fecerit capit. crimini id. 55) *Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 272, c. 3.* 56) *Conc. Chalced. c. 18, Mansi VII, col. 378.* 57) *Cap. Carisiac. 857, supra p. 287, c. 6.* 58) *Ibid. c. 7.* 59) *Ibid. c. 8.*

862. miserit aut ipse illa non emendaverit aut nobis nota non fecerit, ut nostra auctoritas talia corrigat, sciat, quia talem sententiam inde sustinebit, sicut tempore antecessorum nostrum^o consuetudo fuit. Episcopus⁶⁰ autem', secundum Toletani concilii capitulum septimum, 'ad quem pertinere noscuntur illi⁶¹, qui talia contra Deum et ecclesiae pacem faciunt, si eos quolibet munere vel favore aut neglegentia admonere noluerit, ut^p aut revertentes suscipiat aut contemnentes de ecclesia reiciat, excommunicatus⁶² a collegio ceterorum episcoporum habebitur, quousque emendationis vel damnationis eorum ab eo sententia promulgetur.' Quoniam nisi communiter certaverimus, ut in omnibus iustitia^q omnibus conservetur, nec rex pater patriae nec episcopi propitiatores et reconciliatores populi ad salutem aeternam nec, qui participatione nominis Christi christiani vocantur, hoc, quod humano ore dicimur, in divinis oculis esse valemus. Ut autem haec, quae observanda^r supra scripsimus ac praenominavimus, nunc et de cetero certius et^s expressius a nobis atque a successoribus nostris^t inconversa serventur, propriis manibus his subscribere communi consensu decrevimus^u ea conditione servata, ut, quia^t omnes^v in cunctis ordinibus a^w regia¹⁵ ditione sibi expetunt competentia legis iura servari, regiae quoque potestati in cunctis ordinibus^w lex iuris debiti et honor ab omnibus obedienter et fideliter cooperante Domino conservetur.

Post haec omnia relecta et conlaudata communi consensu decrevimus, ut, si aliquis homo propter mala facta, quae emendare et per legem et per poenitentiam²⁰ noluerit, seniore suum dimiserit aut ab illo propter haec eiectus fuerit, ab alio non recipiatur, donec illa, quae male fecit, emendet et per legalem compositionem et per ecclesiasticae satisfactionis poenitentiam.

o) om. 5. p) ita omnes codd.; et Conc. Toletan. q) et ab add. 6. r) In litteris obse-
 explicit 3. s) Hinc incipit Vallicell. C. 16, Vatic. 4982. t) om. 6. u) Explicit 4. v) omnis 6. 25
 w) a regia . . . ordinibus om. 6.

60) Conc. Toletan. VI, c. 7, Mansi X, col. 665. 61) illi . . . faciunt hic noviter addita sunt.
 62) simili sententia plectatur quousque Conc. Toletan.

HLUDOWICI, KAROLI ET HLOTARII II. CONVENTUS APUD SAPONARIAS.

30

862. Nov. 3.

Vide supra p. 159 sqq.

273. EDICTUM PISTENSE.

864. Iun. 25.

*Legitur in his libris partim impressis, partim manuscriptis: 1) apud Sirmondum, 45
 Caroli Calvi Capitula p. 296, codice Bellovacensi adhibito, cuius apographi sunt: Vatic. reg.
 Christ. 291 fol. 113^v, Vallicell. C. 16 fol. 60^v, Vatic. 4982 fol. 131. 2) Vatic. Palat. 582*

fol. 115. 3) *Paris.* 9654 fol. 110. 4) *Paris.* 5095 fol. 122. 5) *in fragmentis Mona-* 864.
censibus Clm. 29084. *signatis*; 6) *Londin.* 22398 fol. 55^v. 7) *Monac.* 3853 fol. 280^v.
 7b) *Paris.* 3878 fol. 159, *qui rubricas tantum in indice titulorum praebet*; 8) *Middle-*
hill. 10190 fol. 165. *Codd.* 2—8. *praebent tantum capitula 1—37, infra p. 312sqq.*;
 5 *in cod.* 5. *exstant*: c. 1—20. *med.*, c. 27. *med.*—29. *med.*, c. 33. s. *fine*—34. *med.*;
in 7. (7b): c. 5. 22. 25. 32. 34. Inscripta sunt capitula in 5: Karolus gratia Dei.
Capitula Karoli maioris; in 6: Capitula constituta in placito ad Pistis habito anno XXV.
regni Karoli gloriosi regis; in 8: Capitula domni Karoli regis iunioris in Pistis facta.
Ipsum edictum (B.) praecedit Karoli adnuntiatio (A.) et subsequitur eiusdem regis
 10 *epilogus (C.).*

De conventu autem, quo edictum constitutum est, praebent Annales Bertiniani
(ed. Waitz p. 72) haec: Karolus Kalendas Iunii in loco, qui Pistis dicitur, generale
placitum habuit. In quo annua dona, sed et census de Brittannia . . . recepit, et
firmitates in Sequana, ne Nortmanni per idem fluvium possint ascendere, ibidem
 15 *feri iubet. Capitula etiam ad triginta et septem consilio fidelium suorum more*
praedecessorum ac progenitorum suorum regum constituit et ut legalia per omnem
regnum suum observari praecepit; cfr. etiam Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 106, not. 1.
(B. II, 173; P. 488.)

(A.) Adnuntiatio domni Karoli apud Pistas.

20 1. **M**ultas gratias vobis agimus de vestra fidelitate et de vestra bona voluntate,
 quam semper erga nos in omni adiutorio et obsequio demonstratis, sicut vestri ante-
 cessores erga nostros antecessores demonstraverunt; et quia pacem, quam iam prae-
 terito tertio^a anno hic communiter confirmavimus¹ et ad cognitari fecimus, secundum
 25 quod causa in quibusdam locis coniacuit, etsi non omnes, sicut desideravimus, tamen
 ex maiori parte observastis, et quia pleniter et cum pace ad hoc nostrum placitum
 convenistis.

2. Et quia bonam voluntatem vestram in istis et in aliis videmus et experti
 sumus, fiducialius vos commonemus, ut et de ipsa pace observanda et de istis operi-
 bus, quae contra Dei et sanctae eius ecclesiae et nostros communes inimicos
 30 Nortmannos incepimus², sine defectu et lassatione viriliter laboretis scientes,
 qualiter nobis placuisset, si istas firmitates hic factas habuissemus, quando in tali
 angustia, sicut experti estis, ad Meldis³ contra eos communiter laboravimus,
 unde nos Deus, sicut suae misericordiae placuit, manifesto suae clementiae indicio
 adiuvavit.

35 3. Et quoniam illa, quae iam tertio anno hic una cum consensu et consilio
 fidelium nostrorum constituimus et vobis ad cognitari fecimus, libenter audisse et
 suscepisse comperimus, quae nunc etiam ad nostram communem salutem et pacem
 atque honorem hic fidelium nostrorum consensu atque consilio constituimus, vobis
 per scriptum nota facere volumus, ut illa plenius audire et ad illud scriptum
 40 recurrendo, quod in singulis comitatibus dari et relegi atque haberi praecipimus,
 firmitus retinere et certius observare possitis. Quae etiam ab episcopis vel eorum
 ministris per singulos comitatus de eorum parochiis aperto sermone, ut ab omnibus
 possint intelligi, tradi volumus⁴.

a) om. 1; adest in *Christ., Vallicell., Vatic.*; cfr. c. 3: quae iam tertio anno.

45 1) A. 862; *supra* nr. 272. 2) A. 862; cfr. *Ann. Bertin. ed. Waitz, p. 58.* 3) *Eodem anno;*
cfr. ibid. p. 57. 4) *Cfr. Constit. Carisiac. 861, supra p. 302, lin. 33 sq.*

864.

(B.) EDICTUM.

Karolus^b gratia Dei rex. Notum esse volumus omnibus Dei et nostris fidelibus, quoniam haec, quae sequuntur, capitula nunc in^c isto placito nostro^b anno ab incarnatione domini nostri^d Iesu Christi^d DCCCLXIV, anno^e videlicet regni nostri ipso propitio^e XXV^f, indictione XII^g, VII.^h Kalend. Iuliasⁱ in hoc^k loco, qui dicitur Pistis, una^k cum^l fidelium nostrorum consensu atque consilio constituimus et cunctis sine^m ulla refragatione per regnum nostrum observanda mandamusⁿ.

Cap. 1. Primo^o consideravimus de honore ecclesiarum et sacerdotum ac servorum Dei et immunitate rerum ecclesiasticarum, ut nullus sibi de ipsis rebus contra auctoritatem praesumat; et 'comites^p⁵ episcopis et ministris ecclesiae in eorum ministeriis⁶ adiutores in omnibus fiant', sicut in capitulari praedecessorum ac progenitorum nostrorum continetur, in secundo libro, capitulo XXIII; et quicumque comitum vel ministrorum rei publicae haec, quae mandamus, observare neglexerit, si^q prima⁵ et secunda vice de his admonitus⁷ non se correxerit, volumus, ut neglegentia ad nostram notitiam per episcopos et per^r missos nostros deferatur et aliorum neglegentia per comites ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate, quod in capitulari praedecessorum nostrorum^s continetur, subire cogantur.

2. Post^t haec de⁸ orfanorum et viduarum causis et de regalibus iustitiis et summopere de raptoribus puellarum et viduarum⁹ et sanctimonialium^u et de his, qui presbyteros flagellare praesumunt, et qui^s presbyteros^v de ecclesiis sine episcoporum consensu^w eicere vel recipere aut censum de manso vel ex his, quae domnus et genitor noster in suis capitularibus ecclesiis in immunitate^x concessit, exigere^y non timent, et qui censa de rebus ecclesiasticis ad ecclesias persolvere detrectant, ut firmiter a missis et comitibus nostris inquirantur et acriter distringantur et plena iustitia inde fiat^z, secundum quod in capitularibus avi et patris nostri^a statutum^a habetur; et ipsi contemptores legum, divinae scilicet et humanae, ad nostram praesentiam legaliter perducantur^b, ut inde consilio^c fidelium Dei ac nostrorum commendemus, quid^d de talibus hominibus^e sit faciendum, qui nec Deum timent nec contra sanctos^f canones facere nec legem et praeceptum regium infringere pertimescunt, salva censura ecclesiastica et episcopalis poenitentiae vindicta.

3. Ut^g lex et iustitia unicuique in suo ordine omnibus^h conservetur, et pacem, quam proxime teste Deo propriis manibus communi consensu confirmavimusⁱ, quando hic placitum nostrum habuimus, sic omnes et infra patriam et quando ad placitum unusquisque venerit et quando redierit et quando necessitas nobis evenerit, ut hostem nostrum^j adnuntiemus^k, usque constituta loca secundum consuetudinem et capitula praedecessorum nostrorum^l observare procuret. Et qui contra hanc confirmationem per contemptum venerit aut^l quantocius^m, quod contra hanc confirmationemⁿ excres-

b) Karolus ... nostro om. 7. 7b. c) om. 2. 3. d) nostri ... Christi om. 7. 7b. e) anno ... propitio om. 7; regnante Karolo in indice 7. 7b. f) año add. 7. 7b. g) XXII. 5. h) VI. 3. i) Iulii 6. 7. 7b. k) om. 7. 7b. l) cum consensu fid. nost. 7. 7b. m) per reg. nost. sine 7. 7b. n) mandavimus 7. 7b. o) Quod servandum sit honor ecclesiis Dei et ministris earum rubr. in 6. 40 p) comitis 6. q) in add. 2. r) om. 6. s) om. 5. t) De causis orfanorum et viduarum et, quid de rationibus agendum sit, et his, qui ministris ecclesia (sic) violentiam inferunt rubr. in 6. u) sanctarum monialium 4. v) eos 3. w) om. 4. x) immunitatem 6. y) exire 5. z) faciat 6. a) nostris tantum 5. b) perducatur 5. c) consilium 6. d) qui 5. e) in omnibus 2. f) sacros 5. g) Quid de his agendum sit, qui pacem servare contempserint et rapinam fecerint rubr. in 6. h) omnibus 6. i) nostram 4—6. k) denuntiemus 2. 6. l) ut 5. m) quanto cuius 4. n) om. 1. 45

5) Anseg. II, c. 23, tom. I, p. 419. 6) ut hoc plenius et de nostris et de se et de suis hominibus obtinere possint add. Anseg. l. c. 7) a comite ammonitus non se correxerit, volumus, ut per eundem comitem eius neglegentia ad nostram notitiam perferatur, ... quod in nostro capitulari continetur, subire cogatur Anseg. l. c. 8) Cap. Silvae. 853, supra p. 272, c. 2. 9) causis hic 50 rectius omittitur. 10) Cfr. Conv. ap. Confluent. 860, supra p. 158, Adnunt. Hlud. c. 6.

sum^o fuerit, emendare neglexerit, ab episcopis et missis ac^p comitibus nostris hoc 864.
nobis nuntiari^a mandamus, quatenus tantum^r Dei et nostrum ac totius christianitatis
contemptum^s, sicut secundum leges divinas et humanas invenerimus, emendare cure-
mus, ne ipso nostro iudicio a Deo, quod absit, condemnati simus. Et videant epi-
5 scopi et missi ac comites nostri, ne^t, si^t contra nostram communem confirmationem
aliquis per contemptum fecerit^u et emendare noluerit^v, per alium, quam per illos,
qui ad hoc^w constituti sunt, hunc contemptum^u sciamus; quoniam si per alium, quam
per illos hoc^r, sicut non convenit, audierimus, sicut nec ipsi immunes a peccato erunt,
sic nec ab ultione^x immunes existent.

10 4. Volumus^y et expresse mandamus comitibus nostris, ut, sicut in XXIV. capi-
tulo secundi libri capitulorum decessorum nostrorum continetur^z, 'vassalli¹¹ nostri
nobis et¹² nostrae coniugi^a famulantes condignum apud omnes honorem habeant,
sicut a^b genitore nostro et a nobis saepe admonitum est'; et sicut ipsi volunt se a
nobis honoratos tenere, ita et nobis famulantibus, sicut consuetudo fuit tempore
15 antecessorum nostrorum^c¹³, debitum honorem exhibeant.

5. Volumus^d et expresse comitibus nostris mandamus^o, ut^b villae nostrae in-
dominicatae, sed et villae de monasteriis, quae et^f coniugi nostrae et filiis ac filiabus
nostris concessa atque donata habemus, quaeque sub immunitate consistunt, cum
salvamento et debita reverentia in comitatibus illorum^g consistent^h. Sed et quae
20 homines nostri ac illorum illarumque, quiⁱ sine ulla differentia et nostri^k sunt^l, cum
salvamento et debito honore habere possint. Et non ignorent neque obliviscantur
comites ac missi nostri nos^m scire^m, quod dominorum dominus de se dicit: 'Honorifi-
cantes¹⁴ me honorificabo et, qui contemnunt me, inhonorati erunt.'

6. Etⁿ quoniam humana fragilitas proclivior est ad contra^o iustitiam facien-
25 dum^o, quam ad iustitiam exequendum^p, et diabolus semper certat, ut fragilitati^q
humanae oculos mentis claudat, ne castigationem Dei^r videat et semetipsam^s emendet,
sicut ad nos perventum est^t¹⁵, quidam leves homines de istis comitatibus, qui deva-
stati sunt a Nortmannis, in quibus res et mancipia et domos habuerunt, quia nunc
ibi mancipia et domos non habent, quasi licenter malum faciunt; quia^u, sicut dicunt,
30 non habent^u, unde ad iustitiam faciendam^v adducantur, et quia non habent domos,
ad quas secundum legem¹⁶ manniri et banniri possint, dicunt, quod de mannitione
vel bannitione legibus comprobari et legaliter iudicari non possunt. Contra quorum
malas insidias consensu et consilio fidelium nostrorum statuimus, ut comes missum
suum ad illam terram, in qua domos^w habuit^x, mittat et eum^y bannire et mannire
35 iubeat. Et quoniam lex consensu populi et^z constitutione regis¹⁷ fit, Franci iurare
debent^a, quia secundum regium^b mandatum nostrum^c ad iustitiam reddendam vel

o) excussum 2. p) a 5. q) renuntiari 6. r) om. 4. s) conceptum 6. t) nisi 6.
u) fecerit . . . contemptum om. 6. v) ne add. 2. 4. 5. w) huc 4. x) ultiones, om. immunes, 5.
y) Quod honorandi sint vasalli regis et regine ab omnibus rubr. in 6. z) ut add. 2. a) coniugis 5.
40 b) om. 5. c) meorum 1. d) Quod debeant comites precipue salvare villas regales rubr. in 6.
e) mandavimus 7. f) om. 2. 4. 5. 7. g) eorum 2. 7. h) consistent 4. i) quae 4. 6; vel qui
superscr. 4. k) nostris, om. sunt, 3. 7. l) hic possident vel simile supplendum est. m) om. 7.
n) Quomodo ad iustitiam reddendam veniant, qui dicunt res proprietatis sue a Nortmannis vastatas rubr. in 6.
o) iniustitiam faciendam 3. p) exequendam 1. 3. q) fragilitatis 5. r) om. 6. s) semetipsum 2.
45 3. 5. 6. t) quod add. 2. u) eo quod non habeant 3. v) om. 3. w) quis add. 1. x) habent 3.
y) eos 3. z) fit et const. reg. 3. 4. a) debeant 1. b) regium . . . vel (lin. 1) om. 5. c) om. 3.

11) Anseg. II, c. 24, l. c. p. 419. 12) et nostrae coniugi noviter addita sunt. 13) Cfr.
tom. I, p. 307, not. 18. 14) 1. Reg. 2, 30. 15) Cfr. Brunner, RG. I, p. 379 sq. 16) Lex
Sal. 1, 3; cfr. J. Grimm, RA. p. 843 sqq. 17) Cfr. Boretius, Beiträge z. Capitularienkritik p. 8 sqq.;
50 Brunner l. c. I, p. 287.

864. faciendam legibus^d bannitus vel^b mannitus fuit; et sic ipsae^e res illi^f iudicio scabinorum in bannum mittantur, et, si^g necesse fuerit, ipse in^h forbannum mittatur, quiⁱ ad iustitiam reddendam venire nolueritⁱ. Et¹⁸ mandet comes, qui hoc executus fuit, alteri comiti, in cuius^k comitatu res et^k mancipia habet, quidⁱ inde factum habeat; et^l ex nostro verbo illi mandet, ut^m per illa, quae in suo comitatu habet, 5 illum distringat, quatenus ad iustitiam reddendam^f vel^f faciendam adⁿ suum comitatum redeat.

7. Audivimus^o etiam, quia huiusmodi leves homines in aliis comitatibus depraedationes et iniustitias faciant et ad illum comitatum, in quo commanent et in quo illas malitias non faciunt, factis malitiis in aliis comitatibus reveniunt. Unde man- 10 damus et^p comitibus nostris expresse praecipimus^f, ut illi comites, in quorum comitatibus tales^q homines^r iniustitias^s faciunt^t, illis comitibus hoc mandent, in quorum comitatibus^u refugium habent^u, et una mente unoque consensu^t et uno certamine ad tales homines comprehendendo^v se erigant et decertent, ut ecclesiae Dei et ministri eius et servi Dei ac populus pacem et quietem habere possit. 15

8. Ut^w 19 denarii ex omnibus monetis meri ac bene pensantes, sicut et^x in capitulari^y praedecessorum ac progenitorum nostrorum regum libro quarto, XXXII.^z capitulo continetur²⁰, in omni regno nostro non reiciantur^a usque ad missam sancti Martini. Et in omnibus civitatibus et vicis ac villis, tam nostris indominicatis, quam et in^b his, quae de immunitate^c sunt vel de comitatibus²¹ atque hominum nostrorum, 20 sive cuiuscunque sint, per omne^d regnum nostrum a iudicibus nostris et ab eis, quorum villae sunt, una cum ministris rei publicae secundum quantitatem locorum et villarum tanti ac tales de ipsis incolis et inibi^e manentibus constituentur, qui inde^f providentiam habeant, ne^g boni denarii reiciantur et non nisi meri et bene pensantes accipiantur. 25

9. Ut^h illiⁱ, qui ex hac causa providentiam habebunt, sacramento iurent, quod, sicut eis ex hac causa iniunctum fuerit, quantum scierint et potuerint, debeant fideliter observare, et illum^k hominem, quem^k scierint merum et bene pensantem denarium reicere, non debeant celare, sed ministris rei publicae eum debeant notum facere. De quo sacramento quicumque comprobatus fuerit periuratus, et secundum 30 legem mundanam ut periurus puniatur^l, sicut in capitulari decessorum ac progenitorum nostrorum continetur in fine capituli decimi ex tertio libro²², et secundum legem ecclesiasticam^m publicae poenitentiae²³ subigatur.

d) legaliter 3. e) illae 4. f) om. 3. g) sic 5. h) om. 4. i) quia iusticiam reddere noluit 3. k) cui comitatus et 6. l) quid . . . et om. 6. m) et 2. n) in 1. 3. 35 o) Quid de his agendum sit, qui aliubi malitias faciunt, ubi vero manent, nil mali operantur *rubr. in 6.* p) om. 2. 3. q) tales . . . comitatibus *in marg. suppl. 2.* r) om. 1. s) iustitias 3. 6. t) faciunt uno consensu 3, *med. des.* u) habeant 5. v) comprehendentes 2. w) Usque ad quem terminum moneta praeterita currere debeat *rubr. in 6.* x) om. 2—4. 6. y) capitulare 5. 6. z) ita 1—3; XXII. 4—6; *cfr. autem not. 20.* a) recipiantur 6. b) om. 1; de 6. c) immunitatis, om. sunt, 6. 40 d) omnem 5. 6. e) ibi commanentibus 3. f) in 5. g) nec 6. h) Quid agendum sit de his, qui bonos recipiunt denarios *rubr. in 6.* i) illic 5. k) illi hominis, qui 6. l) puniantur 5. m) sanctam 3.

18) *Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 273, c. 7.* 19) *De capp. 8—24. cfr. Soetbeer in 'Forsch. z. D. Gesch.' VI, p. 9—22; J. H. Müller, D. Münz-Gesch. I, p. 115sqq.* 20) *In Ansegisi lib. IV, c. 30, 45 tom. I, p. 441, quod hic allegatur, verba tantum fiunt de multa illorum Francorum, qui denarios bonos recipere nolunt; terminus missae sancti Martini (11. Novemb.), usque ad quem monetae antiquae non reiciendae erant, constituitur in lib. II, c. 18, l. c. p. 418.* 21) *Cfr. Waitz, VG. IV², p. 296, not. 1.* 22) *Anseg. III, c. 10, l. c. p. 426.* 23) *Sc.: septem annorum; cfr. Poenitent. Columbani B, c. V, Wassersleben, Bussordnungen p. 356.* 50

10. Utⁿ ab ipsa missa sancti Martini per omne^o regnum nostrum non nisi 864.
istius nostrae novae^p monetae meri et bene pensantes denarii accipiantur. Et
'quicumque²⁴ ab illa die alium denarium negotiandi causa protulerit, a comite et a^a
ministris eius auferatur^r ab eo', sicut^s in libro capitulorum secundo, decimo^t octavo
5 capitulo continetur^s.

11. Ut^u in^v denariis novae nostrae monetae ex una parte nomen nostrum
habeatur in gyro^w et in medio nostri nominis monogramma, ex altera vero parte
nomen civitatis et in medio crux habeatur²⁵.

12. Sequentes^x consuetudinem praedecessorum nostrorum, sicut in illorum
10 capitulis invenitur, constituimus, ut²⁶ in nullo loco^y alio in omni regno nostro moneta
fiat, nisi in palatio nostro et in Quentovico^z²⁷ ac Rotomago^a, quae moneta ad
Quentovicum^b ex antiqua consuetudine pertinet^c, et in Remis et in Senonis et in
Parisiis et in Aurelianis et in Cavillono^d et in Metullo²⁸ et in Narbona^e²⁹.

13. Ut^f hi, in quorum potestate deinceps monetae^g permanserint, omni gratia
15 et cupiditate seu lucro postposito fideles monetarios³⁰ eligant, sicut^h Dei et nostram
gratiam volunt habere. Et ipsi monetarii iurent, quod ipsum ministerium, quantum
scierint et potuerint, fideliter faciant. Et mixtum denarium et minus, quam debetⁱ,
pensantem non monetent nec monetari^k consentiant. Et sine ulla fraude et absque
malo ingenio contra eos, quorum argentum ad purgandum acceperint, ipsum argentum
20 exmerent et sine fraude tam in pensa, quam in purgatione denarios concambient.
Contra quod sacramentum si quilibet fecisse reputatus^l fuerit, iudicio Dei^m se exa-
minet: et siⁿ contra hoc fecisse comprobatus fuerit, — quia non maiorem fraudem
facit^o, si mixtum denarium et minus, quam^m debeat, pensantem monetaverit, quam^p si
in^p purgatione et^p concambio argenti per malum ingenium fraudem de^q argento^r rei
25 publicae et^r de^s argento rerum ecclesiasticarum et de facultate pauperum feceritst, —
sicut constitutum est de falsis monetariis in libro IV. capitulorum, XXXIII.^u capitulo³¹,
manum perdat, et ut sacrilegus ac pauperum spoliator publicae poenitentiae iudicio
episcopali subiciatur. In^v illis autem regionibus, in quibus secundum legem Roma-
nam iudicia terminantur, iuxta ipsam legem culpabilis iudicetur³².

30 14. Ut^w in proximis Kalendis Iulii per hanc duodecimam indictionem habeat
in Silvanectis^x civitate³³ unusquisque comes, in cuius comitatu monetam esse iussi-
mus, vicecomitem suum³⁴ cum duobus aliis hominibus, qui in eius comitatu res et

n) Quid agendum sit de his, qui post prefixum terminum de veteribus voluerint negotiari denariis
rubr. in 6. o) omnem 5. 6. p) om. 6. q) om. 3. 4. 6. r) merces *add.* 3. s) sicut . . .
35 continetur om. 3. t) om. 4. u) Quomodo nova moneta formari debeat *rubr. in 6.* v) om. 5.
w) giro 4—6. x) In quibus locis monete habeantur *rubr. in 6.* y) alio loco 3. 4. z) Quanto-
vico *constanter* 3. a) Rotomago 3. b) Uicum 5. c) pertinetur 6. d) Cavillonum 3.
e) Arbona 3. 5. f) De fidelibus monetariis eligendis et quid his fieri debeat, si in postiores (?) inventi
fuerint *rubr. in 6.* g) moneta permanserit 2. 3. h) et *add.* 3. i) debeat 6. k) aliis mone-
40 tariis 3; monetarii 4. 6. l) repertus 3. m) Dei examinatus si comprobatus fuerit, qui non (e quia
corr.) minorem (e maiorem *corr.*) denarium minusque quam 3. n) sicut 1. 2. o) fecit 6. p) et
in 3. q) de arg. om. 3. r) argento . . . et om. 6. s) ecclesiarum et pauperum facultate intulerit 3.
t) fecerint 6. u) *ita* 1—3; XXVIII. 4—6; *cfr. not.* 31. v) ex 1. w) De regis camera accipiendas
quinque argenti libras ad monetandi initium et eadem pensa ibi restitu[en]dis *rubr. in 6.* x) Silvanectensis 4.

45 24) *Anseg. II, c. 18, l. c. p. 418.* 25) *Nummorum imagines praebet Gariel, Monnaies royales de*
France II, tabl. XXV—XXXVII. eorumque descriptionem p. 208—254. 26) *Anseg. III, c. 13,*
l. c. p. 427: ut nullo alio loco moneta sit nisi in palatio nostro; *cfr. Capp. 808, l. c. p. 140, c. 7.*
27) *Cfr. supra p. 24, not. 34.* 28) *Melle, in pago Pictavensi.* 29) *Cfr. Soetbeer l. c. p. 12. 49.*
30) *Cfr. Soetbeer l. c. p. 14sq.; Waitz, VG. IV², p. 99.* 31) *Anseg. IV, c. 31, l. c. p. 441.* 32) *Cod.*
50 *Theod. IX, 17. 18 (Lex Rom. Vis. ed. Hänel p. 190sq.).* 33) *Senlis.* 34) *Cfr. Brunner, RG. II, p. 173.*

864. mancipia vel beneficia habeant, et suum monetarium cum ipsis habeat^y, quatenus³⁵ ibi accipiant per manus suas de camera nostra ad opus uniuscuiusque monetarii de mero argento cum pensa libras^z quinque, ut habeat, unde initium monetandi possit incipere; et pensam argenti, quam ex camera nostra accepit^a, per manus eorum, per quas^b illud accepit^b, sabbato ante initium quadragesimae in monetatis denariis⁵ in praefato loco et^c cum ipsa^d pensa^e, cum qua argentum acceperat, unusquisque monetarius in nostra camera reddat.

15. Ut^f nullus more solito pro ullo lucro vel avaritia hoc leviter accipiat, sed omnes ab ipsis Kalendis Iulii argentum suum in constitutis monetis concambiari faciant scientes, quia post missam sancti Martini nulli alii denarii in regno nostro,¹⁰ nisi istius novae nostrae monetae recipiuntur^g et ab ipsis Kalendis Iulii ipsi novi denarii ab omnibus accipiantur. Et 'quicumque³⁶ liber^e homo^e ab³⁷ ipso^h die denarium merumⁱ novae³⁸ nostrae monetae in regno nostro reiecerit', sicut in praefato libro et capitulo regio continetur, 'bannum nostrum, id est solidos sexaginta, componat. Si vero servi ecclesiastici aut comitum aut vassallorum nostrorum hoc facere¹⁵ praesumpserint', quia in praefato capitulari continetur: 'ut sexaginta ictibus vapulent', et hac occasione indiscreti^k homines^l modum in disciplina faciebant, constituimus cum^m fidelium nostrorum consensu atque^c consilio^e, ut, quorumcumque coloni et servi pro hoc convicti fuerintⁿ, non^o cum grosso^p fuste, sed nudi cum^o virgis vapulent^a; et in civitatibus^r atque vicis seu villis episcopi per suos ministros vel^s presbyteros providentiam una cum rei publicae ministris accipiant, ne et in^o hac causa²⁰ modus^t disciplinae transgrediatur, sed taliter fiat, qualiter et homines castigentur^s, et quasi^u pro intentione vel occasione^u castigationis disciplinam facientes^v peccatum non incurrant et disciplinam sustinentes in^w corpore suo^w debiliores^x non fiant. Quodsi quis hoc mandatum nostrum transgressus fuerit, nobis ab episcopis nuntietur,²⁵ quatenus taliter castigetur, ne deinceps mandatum nostrum quemquam delectet contemnere. Et 'si^o36 dominus³⁹ vel^y magister^y40, qui liber^z est^z, aut advocatus talium hominum eos⁴⁰ vel comiti vel misso nostro ad⁴¹ disciplinam sustinendam contradixerit vel misso nostro⁴¹ iussus praesentare noluerit, praedictum bannum sexaginta solidorum componat', sicut in praedicto capitulari habetur.³⁰

16. Ut^a, si aliquis homo a^y proximis Kalendis Iulii de hac nova nostra moneta mixtum vel minus, quam debeat, pensantem denarium invenerit, constringat eum, qui ipsum denarium ad negotiandum protulit, et ipse dicat, a quo eum accepit; et sic de manu ad manum veniat, usque dum ad falsitatis auctorem perveniatur. Et inventus mixti vel minus, quam debeat, pensantis denarii monetator in illa terra, in³⁵ qua iudicia secundum legem Romanam terminantur, secundum ipsam legem iudicetur³²; et in illa terra, in qua iudicia secundum legem Romanam non iudicantur, monetarius,

y) habeant 3. z) libris 6. a) acceperit 2; acceperint 3. b) ita 1. 2. 4—6; quos illud acceperint 3. c) om. 3. d) om. 4. e) impensa 3. f) Quid de his fieri debeat, qui novam monetam reiecerint *rubr. in* 6. g) accipientur 4. 5; accipiantur 6. h) ipsa 4. 5. i) om. 4. 6. 40 k) in discretis hominibus 3. l) sic et per quem scriptum et corruptum *add.* 5 m) om. 5. 6. n) om. 1. 4—6. o) om. 6. p) grossa 1. q) vapulant 5. r) comitatibus 3. s) hec eadem faciant ne castigentur (*lin.* 22) 3. t) modis 6. u) qui in protentione occasione 3. v) faciunt 3. w) in . . . suo om. 3. x) debiliores non fatiant 5. y) om. 3. z) ita *Bellovacensis Sirmondi*, 4. 6, *Anseg.*; quilibet, om. est, 1—3; quilibet est 5. a) Quid agendum, si denarius novae monetae non merus 45 inventus fuerit *rubr. in* 6.

35) Cfr. Soetbeer l. c. p. 15sq.; Waitz, *VG. IV*², p. 97sq. 36) *Anseg. IV*, c. 30, tom. I, p. 441.

37) ab ipso die *hic noviter addita sunt*.

38) et bene pensantem recipere noluerit *Anseg. l. c.*

39) dominus vel *des. ap. Anseg.*

40) magister eorum vel advocatus qui liber est eos *Anseg.*

41) ad . . . nostro *des. ap. Anseg.*

sicut supra⁴² diximus, falsi denarii manum dexteram perdat, sicut in quarto libro 864. capitulorum continetur capite XXXIII^b. Et³¹ qui hoc consenserit, si liber est, LX solidos componat; si servus vel⁴³ colonus, nudus cum virgis vapulet^{e 43}.

17. Ut^d diligenter comites et ministri rei publicae per^e suos comitatus ac ministeria provideant, ne in^f aliquo loco occulta vel fraudulenta moneta fieri possit. Et si inventus ac comprobatus quilibet fuerit fraudulentam^g monetam percutiens^g, sicut constitutum est de falso monetario, ex praefato capitulari praedecessorum nostrorum 'manus³¹ ei amputetur^h. Et qui hoc consenserit, si liber est, sexaginta solidos componat; si servus vel⁴³ colonus, nudus cum virgis vapulet.'

18. Etⁱ si falsus monetarius aut^e de illis locis, in quibus monetam fieri iussimus, aut occulte^k monetam percutiens aut denarium falsum de nova moneta ad negotiandum proferens, ut^e constringi et puniri non possit^l, sicut est constitutum⁴⁴, in fiscum nostrum^l vel in quaecumque^m immunitatem aut alicuius potentis potestatem vel^e proprietatem^e confugerit, siⁿ in nostrum confugeritⁿ fiscum, requiratur a ministro nostro. Et si ille eum defenderit aut occultaverit, nuntietur nobis, quatenus ita^e in eo secundum capitulare regium⁴⁵ vindicetur^o, ne ullus alius^p unquam falsitatem nostra^q auctoritate vel potestate consentire^r aut defendere audeat. Si autem in immunitatem vel potestatem aut proprietatem^s alicuius potentis confugerit, secundum quod in tertio libro capitularis, XXVI. capitulo continetur de eo^t, qui furtum aut homicidium vel quodlibet crimen foris committens infra immunitatem fugerit, inde fiat; id est: 'mandet⁴⁶ comes vel publicae⁴⁷ rei minister episcopo vel abbati⁴⁸ vel illi, quicumque locum^u episcopi vel abbatis vel^{v 49} abbatissae tenuerit vel⁵⁰ potentis^v hominis, in cuius potestatem vel proprietatem confugerit⁵⁰, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit et^w eum reddere noluerit, in prima contradictione solidis quindecim culpabilis iudicetur. Si ad secundam inquisitionem eum reddere noluerit, triginta solidis culpabilis iudicetur. Si nec ad tertiam inquisitionem consentire voluerit, quicquid reus damni fecit, totum ille, qui eum infra immunitatem retinet nec reddere vult, solvere cogatur, et ipse comes veniens licentiam habeat ipsum hominem infra immunitatem quaerendi, ubicumque eum invenire potuerit. Si autem in prima inquisitione comiti responsum fuerit, quod reus infra immunitatem quidem fuisset, sed fuga lapsus sit, iuret, quod ipse eum ad iustitiam cuiuslibet disfaciendam fugere non fecisset, et sit ei in hoc satisfactum. Si vero intranti in^x ipsam immunitatem vel⁵¹ in cuiuslibet hominis potestatem vel proprietatem⁵¹ comiti collecta manu quilibet resistere tentaverit, comes hoc ad regem vel^y principem deferat, et ibi iudicetur. Et sicut ille, qui in immunitate damnum fecit, sexcentis solidis componi debet^z, ita qui comiti collecta manu resistere praesumpserit, sexcentis solidis culpabilis iudicetur.'

19. Ut^a melius et commodius haec providentia de bonis denariis non reiciendis et de monetae falsae denariis custodiri possit, volumus, ut unusquisque comes de

b) ita codd.; cfr. not. 31. c) caedatur 3. d) Qua diligentia cavendum sit, ne fraudulenta moneta fiat, et de falsis monetariis *rubr. in 6.* e) *om. 3.* f) *om. 4.* g) fraudulentam ... percutiens *om. 3.* h) abscidatur 3. i) Quid agendum, si falsus monetarius in quacumque immunitate intraverit ad se liberandum *rubr. in 6; Ut.* k) occultam 6. l) potest eo quod in fisco nostro 3. m) quacumque 5. 6. n) si ... confugerit *om. 6.* o) iudicetur 1. p) *om. 1.* q) nostram 4. 6. r) consonare 3. s) proprii 6. t) his 4—6. u) *om. 4.* v) vel ... potentis *om. 6.* w) *om. 5.* x) *om. 6.* y) ad *add. 6.* z) debeat 5. 6. a) Omnia mercata describenda nuntiandumque regi, ut definiat, quot et in quibus locis haberi debeant *rubr. in 6.*

42) *In cap. 13.* 43) ut sexaginta ictus accipiat *Anseg.* 44) *Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 273, c. 7; Waitz l. c. IV², p. 300sqq.* 45) *Supra c. 15. 17.* 46) *Anseg. III, c. 26, l. c. p. 428.* 47) publ. rei minister *des. ap. Anseg.* 48) vel vicedomino *add. Anseg.* 49) vel abbatissae *des. ap. Anseg.* 50) vel ... confugerit *item.* 51) vel ... proprietatem *item.*

864. comitatu suo omnia mercata inbreuiari faciat et sciat nobis dicere, quae mercata tempore^b avi nostri^b fuerunt, et quae tempore domni et genitoris nostri esse coeperunt, vel quae illius auctoritate constituta fuerunt, vel quae sine auctoritate illius facta fuerunt, vel quae tempore nostro convenire coeperunt, vel quae in antiquis locis permanent et, si mutata sunt, cuius^c auctoritate mutata fuerunt. Et ipsum brevem unusquisque comes ad proximum placitum nostrum nobis adportet, ut decernere possimus⁵², quatenus necessaria et utilia et, quae per auctoritatem sunt, maneant, quae vero superflua, interdican-⁵tur vel locis suis restituantur. 'Et⁵³ mercata die dominico in nullo^d loco habeantur', sicut in primo libro capitulorum^e, capitulo CXXXVI.^f habetur.

20. Ut^g comes et^e rei publicae ministri ac ceteri fideles nostri^h provideant, quatenus 'iustus⁵⁴ modius aequusque sextarius' secundum sacram scripturam et capitula⁵⁵ praedecessorum nostrorum in civitatibus et in vicis et in villis ad vendendum et emendum fiat et mensuram secundum antiquam consuetudinem de palatio nostro accipiant⁵⁶, et non pro hac occasione a mansuariisⁱ vel ab his^k, qui censum debent, maior modius, nisi sicut consuetudo fuit, exigatur. Et ipsi homines, qui per villas de denariis providentiam iurati habebunt⁵⁷, ipsi etiam de mensura, ne adulteretur, provideant, sicut in libro tertio capitulorum, capitulo XC. continetur⁵⁵. Et si quis reputatus fuerit mensuram adulterasse et cum maiori modio vel sextario annonam vel vinum accepisse et cum minori mensura venundare, si liber homo est, aut secundum suam legem se inde sacramento idoneum⁵⁸ reddat, aut^l, si hoc^m fecisse vel fieri iussisse aut consensisseⁿ comprobatus fuerit, hoc, unde mensuram adulteravit, id est vinum et annona a ministris rei publicae tollatur ab eo; insuper⁵⁹ et bannum nostrum, id est solidos sexaginta, componat. Si autem colonus vel servus inde reputatus fuerit, aut iudicio Dei se inde^h examinet, aut, si inde convictus fuerit, hoc, ut supra diximus, unde mensuram adulteravit, perdat; insuper et virgis nudo corpore^o vapulet. Et sive liber sive colonus vel servus de hoc convictus fuerit, post legalem emendationem episcopale iudicium suscipiat, quia contra tale interdictum Domini fecit dicentis: 'Qui⁶⁰ pecuniam suam non dedit ad usuram'; unde regnum Dei sibi clausit, et infernum sibi aperuit. Quod peccatum inter illa criminalia peccata^h computatur, de quibus dicit apostolus, quod, qui ea fecerit, 'cum⁶¹ huiusmodi nec cibum sumere' christiano licet; et inde^p sacri Nicaeni canones⁶² clericos gradus^q perdere iubent. Et de tali causa, unde seculares homines vitam perdunt, inde clerici ecclesiasticum^r gradum amittunt. Ministri autem rei publicae se caute custodiant, ne pro hac occasione ducti cupiditate per aliquod malum ingenium a liberis hominibus vel colonis seu servis sua^s iniuste tollant^s; quia, si inde ad nos clamor venerit et inde convicti fuerint, sic iniustitiam istam exsolvent, sicut illi, qui in suo ministerio tortum⁶³ faciant. In illis autem regionibus, in quibus

b) tempore . . . nostri om. 6. c) quo 5. d) ullo 6. e) om. 4. f) ita Bellovacensis Sirmondi et vell. codd.; CXLV. corr. 1; cfr. not. 53. g) De aequitate nec mensueri (sic) in aridis vel liquidis et de falsatoribus mensurarum rubr. in 6. h) om. 6. i) Explicit 5. k) aliis 6. l) quod si, om. hoc, 3. m) nec 6. n) aut add. 6. o) corio 2. 6 (e corpore corr.) et Bellovacensis Sirmondi. p) unde 4. 6. q) gradum 6. r) ecclesiastici 4. 6. s) sua . . . tollant om. 6.

52) Cfr. Brunner l. c. II, p. 239sq. 53) Anseg. I, c. 139, tom. I, p. 412. 54) Levit. 19, 36. 55) Anseg. III, c. 90, l. c. p. 434; cfr. etiam Relat. 829, supra p. 44, c. 54. 56) Cfr. Waitz, VG. IV², p. 76. 57) Cfr. supra c. 8. 58) Cfr. supra p. 266, not. 13. 59) Cfr. Capp. legib. add. 818. 819, tom. I, p. 285, c. 19: De adulteratoribus monetae (Anseg. IV, c. 31, l. c. p. 441), ad cuius exemplum quae sequuntur ex parte composita sunt. 60) Psalm. 14, 5. 61) 1. Corinth. 5, 11. 62) Conc. Nic. c. 17, Mansi II, col. 682. 63) I. c.: iniustitiam; cfr. Du Cange s. v. tortus; Diez, WB. d. roman. Spr. I, s. v. torto; infra c. 26.

secundum legem Romanam⁶⁴ iudicantur iudicia, iuxta ipsam legem committentes^t talia⁸⁶⁴ iudicentur; quia super illam legem^t vel contra ipsam legem nec antecessores nostri quodcumque capitulum statuerunt nec nos aliquid constituimus. Similiter per civitates et vicos atque per mercata ministri rei publicae provideant, ne illi, qui panem coctum
 5 aut carnem per deneratas⁶⁵ aut vinum per sextaria^u vendunt, adulterare et minuere possint. Sed quantos mensurabiles panes in unaquaque civitate de iusto modio episcopi vel^v abbatis^v seu comitis^w ministeriales^v a pistoribus suis recipiunt, tantos mensurabiles panes de aequo modio a pistoribus, qui panem vendunt, fieri faciant; quodsi^x inventi fuerint adulterare vel minorare, ut supra diximus, secundum suum
 10 modum culpabiles iudicentur. Homines⁶⁶ etiam, qui providentiam^y habere debebunt, ne mancae mensurae fiant, si de^z periurio, quod iuraverunt, quia hoc consentire non debuissent, revicti fuerint^z, secundum legem puniantur, sicut in fine capituli decimi ex libro tertio capitulorum habetur, et postea ab episcopo publicam poenitentiam de periurio accipiant.

15 21. Ut^a⁶⁷, quia per tres iam annos bannum pro reiectione bonorum denariorum perdonavimus, volumus, ut modo secundum discretionem, quam missis nostris commendavimus, rewadiatum persolvatur et, ubi rewadiatum non est, rewadietur et solvatur, quatenus et ex hoc et ex disciplina constituta ita constricti deinceps cessent^b denarios bonos reicere. Et quoniam audivimus occasione accepta pro rewadiato^c
 20 banno quosdam plus a pauperibus accepisse, quam bannus levet, hoc a missis nostris diligenter requiri^d volumus. Et quicumque plus ab eis acceperunt^e, quam iussimus, cogantur illis restituere, et illos absque ulla excusatione ad praesentiam nostram missi nostri adducant, quatenus per nostram harmiscaram^f⁶⁸ ita castigentur, ne ulterius tali concludio^g eos delectet opprimere pauperes.

25 22. Ut^h a colonis, qui iam pro reiectione bonorum denariorum flagellati velⁱ flagellandi sunt, nulla alia exactio requiratur; et si ab aliquo eorum aliquid inde^k acceptum fuit, a missis nostris cogatur restitui. Et qui beneficia vel alodes^l in duobus vel tribus aut quatuor comitatibus habent et non habent in unoquoque comitatu, unde plenum bannum^m valeant solvereⁿ, vel qui in uno tantum comitatu alodem
 30 vel beneficia^o habent et non tantum ibi habent, unde plenum bannum valeantⁿ solvere, missis nostris hoc notum faciant, et hoc^p ab eisdem missis nostris diligenter inbrevietur^q et nobis renuntietur, ut nostra discretionem decernamus^r, qualiter et castigatio ex compositione fiat et homines ultra mensuram et^p indebite^p non graventur; 'quia⁶⁹', sicut sancta scriptura dicit, 'non inde requirimus^s datum, sed fructum',
 35 id est non inde requirimus inhonestum lucrum, sed regni ex castigatione profectum.*

*) *Cod. 1. hanc glossam in textu addit: 'Turpe vel inhonestum est lucrum', ut Augustinus⁷⁰ exponit, 'per varias circumventiones et occasiones lucrando causa inhoneste res quaslibet congregari.'*

t) committentes . . . legem om. 6. u) sextarium 6. v) om. 6. w) comites 3. x) quos si 2—4. y) super hoc add. 2—4. z) hoc consentisse revicti fuerint 3. a) Quid fieri debeat, si
 40 bannum pro reiectione denariorum rewadiatum fuerit rubr. in 6. b) essent 6. c) wadiato 6. d) inquiri 6. e) acceperint 2. 3. f) harmiscaram 1; armiscaram 3. 6. g) concludio 3. h) Quid agi debeat de his, qui non habent in comitatu, unde plenum bannum debeant persolvere rubr. in 6.
 i) vel om. 7; vel flagellandi om. 3. k) om. 4. l) alodos 3; alodas 7. m) pannum possunt 7. n) solvere . . . valeant om. 3. 7. o) beneficium 4. p) om. 7. q) inbrevientur 7. r) discer-
 45 namus 4. 7. s) quaerimus 4.

64) *Cfr. Cod. Theod. XI, 8, 3; XII, 7; XII, 6, 19 (ed. Hänel col. 1077. 1293sq. 1286).* 65) *Id est: per portiones valentes denarios cfr. Du Cange s. v. denariata, denerata; franco-gallice: denrée; cfr. Diez l. c. I, s. v. denaro.* 66) *Cfr. supra c. 9.* 67) *Edict. Carisiac. 861, supra p. 302, lin. 2sq.* 68) *Cfr. Capp. post Conv. Confluent. 860, supra p. 299 (C.), c. 4.* 69) *Philipp. 4, 17.* 70) *Neque apud*
 50 *Augustinum neque apud Isidorum inveniuntur; cfr. autem Cap. miss. Niumag. 806, tom. I, p. 132, c. 15.*

864. Et non solum in pauperioribus^t, sed etiam in ditioribus considerare volumus discretionem, quam decessores nostri reges in quarto libro capitulorum posuerunt, capitulo^u LVII.^v decernentes: 'Ut⁷¹ de debito', inquiunt, 'quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum, talis^w consideratio fiat, ut is, qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem componere cogatur, sed iuxta quod possibile visum fuerit. Is vero, 5 qui tantum mala voluntate peccavit, totam legis compositionem cogatur exsolvere.'

23. Ut^x nullus deinceps in regno nostro^y mixturam auri vel argenti ad vendendum facere vel consentire praesumat; et nullus a missa sancti Remigii, id est a proximis Kalendis Octobris, aurum vel argentum ad vendendum vel^z emendum^z, nisi purificatum proferat. Et si quis inventus^a fuerit post praefatas Kalendas Octobris aurum vel argentum vel quodcumque fabricinium ex^b auro vel argento^b mixtum ad vendendum vel^c emendum^c portare, a ministris rei publicae ipsum, quod portaverit, ab eo tollatur, et ipse per^d fideiussores, si res et mancipia in illo comitatu non habet^e, ad praesentiam nostram cum ipso auro vel argento adducatur, ut nos inde commen- 15 demus, qualiter culpabilis iudicetur. Si vero res et mancipia vel mobile, per quae 15 distringi legaliter possit, in ipso comitatu habuerit, secundum legem ad nostram praesentiam venire iubeatur. Et si quisquam inventus fuerit suum aurum vel argentum vel quodcumque fabricinium ex auro vel argento portare ad fabrum, ut purgetur, provideant rei publicae ministri, ne hac^e occasione ab eo, quod suum fuerit, tollant. Quodsi fecerint et ad nos inde reclamatio venerit, sicut ille, qui tortum⁶³ in suo 20 comitatu vel ministerio fecerit, in nostra^{e*} vel fidelium nostrorum praesentia culpabilis iudicabitur. Faber vero, qui post praefatas Kalendas comprobatus fuerit aurum vel argentum ad vendendum vel emendum adulterasse vel misculasse, in illis regionibus, in quibus iudicia secundum legem Romanam terminantur, iuxta illam legem^y puniatur³²; in aliis autem regionibus^d regni nostri secundum capitulare^f regium⁷² sicut falsam 25 monetam percutiens manum perdat. Et liber homo, qui hoc consenserit, sicut in praefato continetur capitulo, bannum nostrum, id est solidos sexaginta^d, componat; colonus vel servus nudus^g cum virgis^h flagelletur^g. Si vero Iudaeus fuerit, ipsum, quod mixtum proferetⁱ, perdat, et bannum nostrum, sicut tempore praedecessorum nostrorum consuetudo fuit, componat. 30

24. Ut^k⁷³ in omni regno nostro non amplius vendatur libra auri purissime^l cocti, nisi duodecim libris^m argenti de novis et merisⁿ denariis. Illud vero aurum, quod coctum quidem^o fuerit, sed non tantum, ut^p ex eo deauratura fieri possit, libra una de auro vendatur decem libris argenti de novis et meris denariis. Et omnimo- 35 dis provideant tam comites, quam ceteri omnes ministri rei publicae, ne aliqua adiectione vel fraude per occasionem aliquid amplius vendatur, sicut de suis honoribus volunt gaudere. Et quicumque hanc commendationem nostram aliquo ingenio infirmare vel fraudare seu aliter immutare inventus fuerit, si⁷² liber homo fuerit, bannum nostrum, id est sexaginta solidos, componat; colonus seu servus nudus^a cum virgis flagelletur^a. 40

t) pauperibus 4. 6. u) om. 7. v) ita 1. 2. 4. 6. 7; LVI. 3. w) et caetera 7, om. reliquis.

x) Quod nulla fieri mixtura debeat in auro vel argento, et de his, qui hoc fecerint, qualiter puniantur rubr. in 6. y) om. 6. z) om. 3. a) post praef. Kal., om. Oct., inv. f. 2. 3. b) ex . . . argento om. 3. c) om. 3. d) om. 6. e) habent 6. e*) vestra 6. f) regium capitulare 4. 6; regum capitulare 3. g) nudi . . . flagellentur 3. h) virga 6. i) proferat 6; protulerit 2. 3. k) Quantum debeat vendi libra auri bene vel minus cocti rubr. in 6. l) purissimi 6. m) libras 1. n) novis 4. o) om. 4. p) om. 3. 4. q) nudi . . . flagellentur 3.

71) Anseg. IV, c. 56, tom. I, p. 444.

72) Anseg. IV, c. 31, l. c. p. 441; supra c. 16. 17.

73) Cfr. Soetbeer l. c. p. 20sqq.

25. Ut^r, quoniam in praefatis capitulis continetur^a in libro tertio, capitulo LXXV, 864. 'ut⁷⁴ nullus sine permissio^t regio bruniam vel arma extraneo dare aut vendere praesumat', et in eodem libro, capitulo VI. designata sunt^u loca regni, usque ad quae negotiatores 'brunias'⁷⁵ et arma ad venundandum portare et vendere debeant; quod-
 5 si inventi fuerint ultra portantes aut venundantes, ut omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia^v vero medietas inter missos regios et inventorem dividatur; quia peccatis nostris exigentibus in nostra vicinia^w Nortmanni deveniunt^x et eis a nostris bruniae et arma atque caballi aut^y pro redemptione dantur aut pro pretii cupiditate venundantur; cum pro redemptione unius homi-
 10 nis ista donantur vel pro paucio pretio venundantur, per hoc auxilium illis contra nos praestitum^z et regni nostri maximum fit detrimentum et multae Dei^a ecclesiae destruuntur et quamplurimi christiani depraedantur et facultates ecclesiasticae et regni exhauriuntur: propterea una cum consensu atque consilio nostrorum fidelium constituimus, ut^b, quicumque post proximas Iulii^c Kalendas huius duodecimae in-
 15 dictionis Nortmannis^d quocumque ingenio vel pro redemptione vel pro^e aliquo pretio bruniam vel quaecumque arma aut caballum donaverit, sicut proditor patriae et expositor^{*} christianitatis ad perditionem gentilitati sine^f ulla retractione^g vel^h redemptione de vita componat. Quae omnia omnibus citissime a missis nostris et comitibus nota fiantⁱ, ne de ignorantia se excusare valeant.

20 26. Ut^k⁷⁶ pagenses Franci, qui caballos habent vel habere possunt, cum suis comitibus^l in hostem pergant; et nullus per violentiam vel per aliquod malum ingenium aut per quaecumque indebitam^m oppressionem talibus Francis suas res aut caballos tollat, ut hostem facere et debitos paraveredos secundum antiquam consuetudinem nobis exsolvere non possint, neque comes neque aliquis minister rei
 25 publicae. Quodsi fecisse aliquis eorum comprobatus fuerit, sic hoc cogatur componere, sicut de illis est constitutum in capitularibus regiis⁷⁷, qui tortum⁶³ in suo comitatu vel ministerio faciunt.

27. Utⁿ iuxta^o regium capitulare, quod domnus et genitor noster anno XVI.^p regni sui capitulo VII.^q constituit⁷⁸, comites vel 'missi nostri diligenter inquirent,
 30 quanti homines liberi in singulis comitatibus maneant, qui per se possunt expeditionem^r facere, vel quanti de his, quibus unus alium adiuvet, quanti etiam de his, qui a duobus tertius adiuvetur vel^s praeparetur^s, necnon de his, qui a tribus quartus adiuvetur et^t praeparetur, sive de his, qui a quatuor quintus adiuvetur et praeparetur, ut expeditionem exercitalem facere possint, et eorum summam ad nostram notitiam
 35 deferant⁷; ut illi, qui in hostem pergere non^u potuerint, iuxta antiquam et aliarum

*) *Cod. 3. perg.*: christianitatis et adiutor gentilium erroris^v. Igitur pro tali venditione et ausu temerario volumus, ut venditor de vita componat et omnes res eius infiscentur. Ecclesiasticus vero Deo aut sacrata perpetuo exilio dampnentur.

r) Non debere arma vel brunias sive caballos Nortmannis vendere, et de iudicio eorum, qui fecerit
 40 *rubr. in 6*; Et 1. 3. s) et *add. 6.* t) permissu 2. 3. u) *om. 6.* v) *ali 6.* w) *terra 6.*
 x) *devenerunt 3.* y) *om. 3.* z) *praestatur 3.* a) *ecclesiae Dei 2; eccl. et Dei 3.* b) *Initium capitis in 7.*
 c) *Kalendas Iulii 2. 3; Iulii om. 7.* d) *Normannis 7.* e) *om. 4.* f) *si 6.*
 g) *retractione 4.* h) *pro add. 6.* i) *faciant 6.* k) *Non debere pauperibus Francis res suas vel caballos per cuiusquam violentiam auferri, et quomodo puniri debeat, qui hoc fecerit rubr. in 6.* l) *armis 3.*
 45 m) *cupiditatem aut 3.* n) *Omnium summam Francorum in singulis comitatibus regi nuntiandam, et quid facere debeant pauperes expeditione hostili rubr. in 6.* o) *qui iuxta 6.* p) *VII. 3.* q) *II. 3.*
 r) *a litteris pditionem incipit iterum 5.* s) *om. 3.* t) *ut 3.* u) *om. 4. 6.* v) *putandus vel existimandus vel simile supplendum est.*

74) *Anseg. III, c. 75, l. c. p. 433.*

75) *Ibid. c. 6, p. 426.*

76) *Cfr. Boretius, Beiträge p. 128sq.*

77) *Cfr. Cap. Carisiac. 857, supra p. 287, c. 8.*

78) *Supra p. 6 sq. editum.*

864. gentium consuetudinem⁷⁹ ad^w civitates novas et pontes ac transitus paludium operentur et in civitate atque^w in marca^x wactas faciant; ad defensionem patriae omnes sine ulla excusatione veniant⁸⁰. Et qui de talibus hostem dimiserint, heribannum iuxta discretionem, quae^y in progenitorum^z nostrorum tertio libro capitulorum, capitulo XIV. continetur⁸¹, persolvant. Et qui ad defensionem patriae non 5 occurrerint, secundum antiquam consuetudinem et capitulorum constitutionem⁸² iudicentur.

28. Ut^a illi Franci, qui census de suo capite vel de suis rebus ad partem regiam debent, sine nostra licentia⁸³ ad casam Dei vel ad alterius cuiuscumque^b servitium se non tradant, ut res publica, quod de^c illis habere debet, non perdat. 10 Quodsi aut seipsos aut res suas ad casam Dei aut ad alterius cuiuscumque servitium sine licentia nostra^d tradere^e voluerint, sicut in capitulari avi nostri continetur⁸⁴ de his, qui pro furto se in servitium tradere cupiunt, comites vel vicarii hoc eis non consentiant, sed ex banno nostro prohibeant⁸⁵. Quod et^f si contra bannum nostrum fecerint, ipsi, qui eos receperint, bannum nostrum, id est solidos sexaginta, componant^g. Et si ipsos in servitio suo habere voluerint^h velⁱ illorum resⁱ, de quibus census ad partem regiam exiebat^h, tenere voluerint, census, quem^k ipsi^l Franci debebant vel^m qui^k de illorum rebus exire solebat^m, ad nostram regiam partem^l componant, sicut in praefato capitulorum libro tertio, capitulisⁿ XV. et LXXXVI. et^o in libro IV, capitulo XXXVI.^p habetur⁸⁶. Et quia, sicut^q in sacris^l ecclesiasticis 20 regulis invenitur, 'prior⁸⁷ observatio durior, posterior autem exigente⁸⁸ causa inclinatio' fuit, post haec praefata capitula decessorum et progenitorum nostrorum huiusmodi, sicut praediximus, Francis hominibus res suas ad casam Dei vel aliis tradere ac vendere eosque ad divinum servitium converti, si vellent, non prohibuerunt, sicut in capitulis libri primi, capitulis CXXXII.^r et CXXXIV. et in libro II, capitulo XXXI.^s 25 et in libro IV,^t capitulo XIX. continetur⁸⁹. Si quis de talibus Francis de suis rebus tradere vel vendere voluerit, non prohibemus; tantum ut ius^u regium, quod sibi debetur, sine ratione non perdat; quia iniustas consuetudines noviter institutas imponere cuique non volumus, quas^v in quarto libro eorundem capitulorum prohibitas cap. XLVII.^w legimus⁹⁰. De illis autem^x, qui secundum legem^x Romanam vivunt, 30 nihil aliud, nisi quod in eisdem continetur legibus⁹¹ definimus^y.

w) om. 3. x) marka 3; marcha 1. 2. y) quam 3. 5. z) genitorum 6. a) Quod neque ad cuiusquam servitium se ille tradere debeat, qui census sui capitis regi solvit, sine regali licentia, et quod bannumolvere debeat, qui eum receperit *rubr. in* 6. b) cuiusque 4. c) om. 6. d) om. 1. e) tradiderint, om. voluerint, 3. f) om. 2—5. g) componat 4. h) [vo]luerint ... 35 e[exiebat] *desunt in* 5, *folio abscisso*. i) vel ... res om. 3. k) quod 4—6. l) om. 3. m) vel ... solebat om. 3. n) capitulo V. 5. o) om. 5. p) ita omnes *codd.*; *cfr. autem not.* 86. q) et *add.* 4. r) CXXXIII. et CXXXVI. 3; *cfr. not.* 89. s) XXXII. 3. t) V. cap. XVIII. 3. u) iustum 6. v) quasi 5. w) XLV. 3. x) om. 4. y) diffinimus 4—6.

79) *Cfr. Waitz, VG. IV*², p. 35sq. 80) *Cfr. Conv. ap. Marsnam I*, 847, *supra* p. 71, *Admunt.* 40 *Kar. c.* 5; *Cap. miss. Silvac.* 853, *supra* p. 273sq., *c.* 10; *Capp. propos.* 877, *infra* nr. 281, *c.* 10. 81) *Anseg. III*, c. 14, tom. I, p. 427. 82) *Cfr. Memor. Olonnae dat.* 822—823, l. c. p. 319, c. 18; *Widonis Cap. Pap.* 891, *supra* p. 108, c. 4; *Baldamus, Heerwesen* p. 51sq., p. 36; *Waitz, l. c. IV*², p. 581sq.; *Brunner, RG. II*, p. 215. 83) *Cfr. Cap. miss. Theod.* 805, tom. I, p. 125, c. 15. 84) *Cap. Aquisgr.* 801—813, l. c. p. 172, c. 15; *cfr. ibid.* c. 6. 85) *Cfr. Brunner l. c. II*, p. 238. 86) *Anseg. III*, 45 c. 15. 86; *IV*, c. 35, l. c. p. 427. 434. 442. 87) *Innocentii ep. ad Exuperium, Mansi III*, col. 1039, c. 2, *Jaffé, Reg. pontif. I*², nr. 293. 88) *interveniente misericordia l. c.* 89) *Anseg. I*, c. 135. 137; *II*, c. 31; *IV*, c. 18, l. c. p. 411. 412. 421. 438sq. 90) *Ibid. IV*, c. 45, l. c. p. 443. 91) *Cfr. Cod. Theod. IV*, 18, 1; *XI*, 2 (*Lex Rom. Visig. ed Hünel* p. 126. 221sq.).

29. Ut^z illi^a coloni, tam^b fiscales, quam et ecclesiastici, qui, sicut^b in polypticis⁹² 864. continetur et ipsi non denegant^c, carropera^{d93} et manopera ex antiqua consuetudine debent^e et margilam⁹⁴ et alia^f quaeque caricare^e, quae illis non placent, renuunt^g, quoniam adhuc in^g illis antiquis temporibus forte margila^h non trahebatur, quae in multis locis tempore avi ac domni et^o patris nostri trahi coepitⁱ, et de manopera in scuria⁹⁵ battere nolunt etⁱ tamen non denegant, quia manoperam^k debent^l, quicquid^m eis caricareⁿ praecipitur de^o opera carroperae, quando illam facere debent^o, sine^p ulla differentia carricent; et^q quicquid eis de opera manoperae, quando illam facere debent, praecipitur, similiter sine^q ulla differentia faciant.

30. Ut^r, quoniam in quibusdam locis coloni, tam fiscales, quam et de casis Dei, suas hereditates, id est mansa^s, quae tenent, non solum suis paribus^t, sed et clericis canonicis ac villanis presbyteris et aliis quibuscumque hominibus vendunt et tantummodo sellam⁹⁶ retinent et hac occasione sic^u destructae fiunt^v villae, ut non solum census debitus inde non possit exigi, sed etiam quae terrae de singulis mansis fuerunt^w, iam non possint agnoscī: constituimus, ut praecipiat^r a nostris ministerialibus et a ministris ecclesiasticis, ut hoc nullo modo de cetero fiat, ne villae destructae atque confusae fiant; et quicquid de singulis mansis sine licentia dominorum vel magistrorum per quoscumque venditum est, recipiatur, et singulis mansis^u, de quibus terrae venditae sunt et de^x quibus census decidit^y propter eorum impossibilitatem, qui^z mansa deservire non possunt, restituatur; et iuxta qualitatem^z vel quantitatem terrae vel vinearum ad singulos mansos pertinentium, postquam^a restaurati fuerint, ab unoquoque manso census ad partem dominicam exigatur.

31. De^b adventitiis istius terrae, quae a Nortmannis^c devastata^d est, constituimus, ut, sicut in capitulari avi nostri Karoli imperatoris habetur⁹⁷, unusquisque comes de suo comitatu et nomina eorum et^e qui sunt^f eorum seniores describi faciant^g et ipsos advenas, qui a tempore avi nostri atque a tempore domini et^o patris nostri in^h illorum comitatibus commanent^h, secundum consuetudinem, quae illorum temporibus fuit, eos ibi manere permittant. Illos vero, quiⁱ persecutione Nortmannorum nuper de istis partibus in illas partes confugerunt, episcoporum missi^k cum missis rei publicae taliter de illis^l partibus in istas^m partes venireⁿ faciant, ut non opprimantur nec^o aliquis^e census vel quaecumque exactio ab illis exigatur⁹⁸; et habeant^q licentiam, quae in illis partibus suo servitio promeruerunt^r vel quocumque iusto in-

z) Quod fiscales et ecclesiastici, qui profitentur carropera et manoperam, non possint se excusare, si ad margilam ducendam vel excusatione annone vocentur *rubr. in* 6. a) *om.* 3. b) et fiscalini et ecclesiastici sicut 3. c) denegent 3. d) carroperae et manoperae 6. e) *om.* 3. f) aliam 5. 6. g) non renuunt licet in 3; rennuunt 4. 6. h) margillam non traherent 3. i) cepit (*in loco raso* debeat) etiam in scuria batere et 3. k) manopera 3. l) et 6. m) etiam *add.* 3. n) caricare praecipitur de *om.* 6; *in verbo* caricare *explic.* 5. o) de . . . debent *om.* 3. p) *om.* 6. q) et omne opus, quando eis praecipitur, sine 3. r) Non debere ultra fiscales [et] ecclesiasticos hereditates suas cuilibet sociorum vendere *rubr. in* 6. s) mansas 3. t) paris 3. u) *om.* 3. v) sunt 3. w) fuerint 3. x) *om.* 4. y) debuit 3. z) qui . . . qualitatem *om.* 3. a) per quam 4. b) Usque ad quod tempus expectentur nec redire ad sua cogantur advene paganorum timore dispersi *rubr. in* 6. c) Nortmannis 6. d) vastata 3. e) *om.* 3. f) sint, *om.* eorum seniores, 3. g) faciat 4. h) hic commanent 3, *media des.* i) pro *add.* 6; propter persecutionem 2. 3. k) missis 6. l) istis 3. m) illas 3. n) redire 1. o) ne 6. p) exigantur 2. 3. q) habeatur 6. r) promeruit 6.

92) Cfr. Guérard, *Polyptique d'Irminon I*, p. 16 sqq. 93) *Ibid.* p. 778 sq.; p. 748 sqq. 94) Mergel; cfr. Schade, *Altd. WB. I*², s. v. *mergil*; Diez l. c. II c, s. v. *marne*; Guérard l. c. p. 791. 95) Scheuer; cfr. Schade l. c. II², s. v. *sciura*; Guérard l. c. p. 773. 96) I. e.: *sedem, casam*; cfr. Guérard l. c. p. 603 sq.; G. L. v. Maurer, *Gesch. d. Fronhöfe I*, p. 337. 97) Cfr. Anseg. III, c. 18, l. c. p. 427; App. II, c. 2, p. 447. 98) Cfr. Cap. Silvac. 853, supra p. 273, c. 9.

864. genio adepti sunt^s, commendandi. Et illi, qui nullum lucrum de opere in vineis sperant, Kalendis Septembris unusquisque ad locum suum iam^t perventus sit; et^t qui lucrum de vineis in illis partibus promeruerit^u, octo dies post missam sancti Remigii⁹⁹ in istas partes iam^v sit perventus et^v sibi in istis partibus in futurum provideat et suo seniori serviat. Et si necesse illi^w fuerit, ad missam sancti Martini¹⁰⁰ 5 ad suum conductum in illas partes redeat, et usque ad Kalendas Aprilis ibidem^x immorandi^y licentiam habeat^z, indeque ad terram suae^a nativitatis et^b ad senioratum^c suum unusquisque redeat, et usque ad medium Maium propter seminationem ibidem maneat^d; indeque, si illi^e necessitas fuerit, ad suum conductum redeat; et inde^f ad messiones^g in terram suam unusquisque redeat^h, et^f de cetero ibidem per- 10 maneatⁱ. Si autem de istis partibus in illis partibus femina maritum aut maritus feminam accepit, illud coniugium, quia non est legale neque^o legitimum^e, sicut Leo¹ in suis decretis et sanctus Gregorius² in suis epistolis monstrant, dissolvatur; et cuius fuerit^k vir vel femina, mancipium^l suum^m quaeque potestas recipiat, et suae potestatis homini coniungere faciat. Et^m si infantes inde nati sunt, secundum legem 15 et^o antiquam consuetudinem^e nostram^e infantes matrem sequantur³. In illis autem regionibus, quaeⁿ legem Romanam sequuntur, secundum eandem legem⁴ fieri exinde^e decrevimus.

32. Ut^o conlimitanei et vicini comites^p in una die, si fieri potest, mallum non teneant, maxime post octavas paschae⁵, propter Irancos homines et advocatos, qui 20 ad utraque malla^q non possunt occurrere^r; sed mittant sibi invicem missos; et si unus die^s Lunis^t mallum habuerit, alter die Iovis aut die Lunis^t sequentis hebdomadae mallum habeat. Et ne grave ei sit, qui suum mallum interiecit, qui uno anno primus tenuerit mallum, sequenti anno consentiat^u alteri primum tenere. Et si sacramenta legalia in primo die Lunis^t post pascha iuranda devenerint aut in aliis feriis, 25 quando mallum tenere debuerat^v, mittat quisque^w comes missum suum, qui ipsa^x sacramenta auscultet, ne ipsi homines iectivi^y⁶ inveniantur. Et ipse sic mallum suum teneat, ut barigildi^z⁷ eius et advocati, qui in aliis comitatibus rationes habent^a, ad suum mallum occurrere possint^b.

33. Et^o quia sacramenta post quadraginta noctes legaliter iuranda accipiantur 30 et in praefatis praedecessorum et progenitorum^d nostrorum capitulis invenitur, ut, 'postquam⁸ comes et pagenses de qualibet expeditione hostili reversi fuerint, ex eo die super XL noctes^e sit bannus resisus^f, quod in lingua Theodisca^g scaftlegi^h, id

s) fuerint 3. t) revertatur et 3. u) sperant 3. v) revertantur et 3. w) om. 3.
x) unusquisque add. 6. y) commorandi 3. z) habeant 3. a) seu 6. b) om. 6. c) seni- 35
orem 3. d) maneat 3. e) om. 3. f) inde . . . et om. 4. g) mansiones 6. h) redeant 3.
i) permaneant 3. k) mancipium 2. 3. l) fuerit 2. 3. m) potestatem habeat recipiendi et sibi
coniungendi. Et 3. n) qui 6. o) Non debere vicinos comites in una die mallum tenere rubr. in 6.
p) comitis 7. q) om. 7. r) concurrere 4. s) dies 4. t) Lunae 1. 4. u) et add. 6.
v) debuerit 3. 7. w) unusquisque 2. 3. 6. x) ipsum sacramentum 3; ipso sacramento 7. y) fugi- 40
tivi 3. z) bargildi 4. a) et add. 3. 7. b) non possunt 3. 7. c) De his, qui iuramenta post XL
noctes iurandi accipiant rubr. in 6. d) genitorum 4. 6. e) dies 2. 3. f) recisus 1. g) theo-
tisca 3. h) scaftlegi 1. 2. 4; scaftlei 3.

99) 1. Octob. 100) 11. Novemb. 1) Cfr. Leonis epist. ad Rusticum, Mansi VI, col. 402, c. 4, Jaffé, Regest. pontif. I², nr. 544. 2) In Gregorii Registro nulla invenitur epistola, quae huc referri 45 potest. 3) Cfr. Walter, Deutsche RG. II², p. 30sq. 4) Cfr. Nov. 156, c. 1; 162, c. 3 (Corp. iur. civ. ed. Kriegelii III, p. 657. 671.); cfr. Brunner, Zeugen- u. Inqu.-Beweis I. c. p. 423, not. 3. 5) Cfr. Cap. miss. Suession. 853, supra p. 269, c. 8. 6) Cfr. Brunner, RG. II, p. 368sq. 7) Cfr. Gengler, German. Rechtsdenkmäler p. 687, not. 39; Waitz, VG. IV², p. 332; Schröder, RG. p. 212. 8) Bened. Lev. Add. IV, c. 114 (Cap. miss. Wormat. 829, supra p. 16, c. 13). 50

est armorum depositio, vocatur^r, multiⁱ inde contendunt⁹, et se inter se^k iectiscunt⁶. 864. Alii enim suum sacramentum quadragesimo die, in quo illud accipiunt, iurare volunt; et in tantum contendunt, ut, etiamsi intra quadragesimam sacri^l ieiunii quadragesimus dies advenerit, suum sacramentum se iurare debere contendant^m, et contra
 5 causatoresⁿ suos, si ad hoc audiendum non venerint, iectiscunt^o. Numerant enim dies, et non numerant cum eis noctes; sicut^p numerantur dies^q et non numerantur^q noctes^p a nativitate Domini usque ad purificationem sanctae Mariae¹⁰ et a resurrectione Domini usque ad ascensionem Domini. Quadragesimo enim die et purificatio sanctae Mariae a nativitate Domini et quadragesimo die a resurrectione Domini,
 10 quae^r est in dominica die, ascensio Domini celebratur, quae evenit quinta feria, id est Iovis die. Et de diebus sine memoria^s noctium Dominus per Ionam prophetam dicit^t: 'Adhuc¹¹ quadraginta dies, et Ninive subvertetur.' Et quadraginta dies simul^u cum noctibus^u in ieiunio Heliae prophetae¹² et Moysi, quando legem secundo accepit¹³, et ipsius Domini ieiunio¹⁴ computantur. In quibus sex septimanae, id est quadraginta
 15 et duo dies, fiunt usque ad resurrectionem Domini, quae fit in dominica die, sicut et initium quadragesimae. Et haec non sine Dei mysterio^v fiunt, per quem conditores legum iusta decernunt. Unde, sicut in quibusdam regionibus^k rectius tenere comperimus, una cum consensu et^k fidelium nostrorum consilio^k constituimus, ut ab ipso die, quo sacramentum accipitur, post quadraginta dies et quadraginta noctes, id
 20 est quadragesimo secundo die, de^w sex septimanis, ipsa feria, qua illud sacramentum accepit, sicut^x pascha ipsa^x feria fit^y, qua initium quadragesimae accipitur^z, qui sacramentum legaliter accipit^a, legaliter in locis constitutis iuret, sicut in capitulorum libris^b decessorum et progenitorum nostrorum continetur¹⁵. Et amodo nulla dissensio vel retractatio^c in regno nostro a quolibet ex hoc fiat. Quod mandatum nostrum
 25 si quis contemnere praesumpserit, bannum nostrum, id est LX solidos, componat. Et si ipsa dies^d intra quadragesimae sacra ieiunia evenerit, nemo illud sacramentum, quod^b accepit, in quadragesima iurare^e praesumat; quia ex^f hoc iam^g etiam^g manifestam Dei vindictam vidimus et audivimus. Et^b si quis^h praesumpserit, similiter bannum nostrum componat, et inde poenitentiam episcopali iudicio faciat. Ipsam
 30 autem quadragesimam a quarta feria, id est a capite ieiunii, cum ipsa quarta feriaⁱ, qua^k publice poenitentes poenitentiam accipiunt, observari usque ad sanctam resurrectionem secundum consuetudinem antiquam praecipimus. Sed expectet qui sacramentum ante quadragesimam servatum accepit, si XL dies et XL noctes ante illud^l quadragesima non habuit, sine ulla^g legali compositione vel iectitione^m usque ad
 35 diem Lunisⁿ post octavas paschae; et tunc quod legaliter accepit, legaliter et^g perficiat.

34. Notum^o fieri volumus omnibus Dei et nostris fidelibus, quoniam^p quidam comites nostri nos consuluerunt de illis Francis hominibus, qui censum regum de suo capite, sed^a et de suis rescellis¹⁶ debebant^a, qui tempore famis necessitate

40 i) enim *add.* 6. k) *om.* 3. l) sacra 6. m) contendunt 3. n) accusatores 3.
 o) iectiscant 1. 2. p) sicut . . . noctes *om.* 3. q) dies . . . numerantur *om.* 6. r) sive 6. s) noctis
 memoria 3. t) dixit 6. u) simul . . . noctibus *om.* 1. v) ministerio 3. w) post sex septi-
 manas 3. x) si pascha in ipsa 3. y) sit qua in 6. z) accepit 6. a) accepit 3. 4. b) *om.* 6.
 c) detractatio 6. d) die 4. e) non *add.* 6. f) *om.* 4. g) *om.* 3. h) qui, *om.* si, 3.
 45 i) *Incip. iterum* 5. k) quia 5. l) illam quadragesimam 2. 3. m) iectitione 3. 4. n) Lunae 1. 4.
 o) Quid de his pauperibus Francis faciendum sit, qui res suas, tempore famis etiam semetipsos in servitium
 vendiderunt *rubr. in* 6. p) quia 3. q) et rescellis debeant (*corr. debent*) 3.

9) *Cfr. Sohm, R.-u. G.V. I, p. 392sq.; Brunner l. c. II, p. 216sq.; 218, not. 9.* 10) 2. Februar.

11) *Ionas* 3, 4. 12) 3. *Reg.* 19, 8. 13) *Exod.* 34, 28. 14) *Matth.* 4, 2. 15) *Cfr. exempli*

50 *gr. Anseg. IV, c. 26, tom. I, p. 440.* 16) *I. e.: parvis rebus; cfr. Du Cange s. v. recula.*

864. cogente seipsos ad servitium vendiderunt. Unde cum episcopis et ceteris Dei ac nostris fidelibus tractavimus, quid nobis esset agendum; et quod^r cum eis inde invenimus ac constituimus^s, praesenti edicto decrevimus: Id^t est, quia non in^t lege Salica^u ex hoc expressius quiddam^v invenimus, continetur tamen in tertio^w capitulorum libro, capitulo XXIX. de homine libero, 'qui¹⁷ se loco wadii tradidit in alterius potestatem, et ibi constitutus damnum aliquod cuilibet fecerit, ut is, qui eum loco wadii suscepit, aut damnum solvat aut hominem in mallo productum^x amittat^y perdens simul debitum, propter quod eum pro wadio suscepit; et qui damnum fecit, dimissus iuxta qualitatem rei^z cogatur emendare. Si vero liberam feminam habuerit^a et, usque dum in pignore extitit, filios habuerint, liberi permaneant.' Et in lege digito Dei scripta^b legimus²⁰, ut, si attenuatus fuerit^c frater noster et^d se in servitium tradiderit, sex annis serviet illi, qui eum emit, et septimo egrediatur^e liber gratis. Quae sacra historia et observantes moraliter aedificat et altiori sensu intelligentes inluminat. In^f lege etiam, quam praedecessores^g nostri et^h nominatissimi imperatores^b constituerunt²¹ de his, qui filios suos fame aut alia aliqua necessitate cogente vendunt, plura habentur capitula, quae omnia hicⁱ non^k necesse duximus ponere²². Tamen illud capitulum, quod cum sanctis ecclesiasticis regulis ex maxima parte concordari invenimus, hic^l ponere necessarium duximus, in quo dicit: 'Ut²³ quicumque ingenui filios suos, quod²⁴ et de ipsis liberis hominibus, qui se vendunt, observari volumus²⁴, qualibet necessitate seu famis tempore vendiderint ipsa necessitate compulsi, emptor, si quinque solidis emit, sex recipiat; si decem, duodecim solidos similiter recipiat; aut^m si amplius, secundum suprascriptam rationem augmentum pretii consequatur.' Sanctus autemⁿ Gregorius²⁵ etiam^o de his, qui liberi a paganis capti fuerint, si aliquis eos redemerit, ipsi, qui redempti sunt, procurent, ut tantum pretium redemptori suo donent, sicut ab eo redempti fuerunt^p, et in sua libertate permaneant. Si²⁶ autem ecclesia eos redemerit, gratis sine aliqua^q compositione liberi fiant. Quod et nos per regnum^r una cum consensu etⁱ fidelium nostrorum consilioⁱ observari^s regia auctoritate praecipimus^t. Et si quis dixerit, quia^{*} non vult aut tempore famis aut pro alia necessitate pretium suum dare pro libero homine, si semper illum servum^u habere^v non debet, attendat^{*}, quid ei Dominus per apostolum suum dicat: 'Qui²⁸ habuerit', inquiens^w, 'substantiam huius^x mundi et viderit fratrem suum necesse habere et clausit viscera sua ab eo, non

*) *Cod. 3. hanc formam praebet*: quia nolo praetium tempore famis dare pro libero homine, si semper illum habere servum non debeo, attendat.

r) quid 5. 6. s) constituere, *om.* ac, 3. t) Eo quod in 3. u) salicha 5. v) non *add.* 3. 35
w) III. 5. x) perductum 6. y) admittat 5. 6. z) reis 5. a) *corr.* habuerint 5. b) scriptam 5. 6.
c) *om.* 4. d) *om.* 1. 4. 6. e) liber egredietur 2. 3. f) *Initium capitis in* 7.
g) praecessores 4. h) et ... imperatores *om.* 7. i) *om.* 3. k) *om.* 7. l) id 3. 7. m) quod 3.
n) etiam 2. 3. o) *om.* 2. 3. 5. p) fuerint 5. 6. q) *om.* 1. r) nostrum *add.* 2. 3.
s) a *add.* 7. t) *Explic.* 7. u) habere servum 4. 5. v) in servitium *add.* 6. w) substantiam 40
inquiens 4. 5. x) *om.* 3. 6.

17) *Anseg. III. c. 29, tom. I, p. 429; cfr. etiam Capp. legi Sal. add. 819, l. c. p. 293, c. 6.* 18) dimittat *Anseg.* 19) habuerit usque dum in pignore extiterit et *Anseg.* 20) *Cfr. Levit. 25.*
21) *Iulii Pauli sentent. V, 1, 1 (Hänel, Lex Rom. Visig. p. 412); cfr. Bened. Lev. II, c. 4; Kraut, Vormundschaft I, p. 46.* 22) *Cfr. Walter, Deutsche RG. II², p. 156.* 23) *Nov. Valentiniani III. tit. XI, interpr., Hänel l. c. p. 292.* 24) quod ... volumus *des. l. c.* 25) *Cfr. Gregorii Registr. lib. IV, ep. 17, EE. I, p. 250, Jaffé l. c. I², nr. 1288.* 26) *Ibid. lib. IX, ep. 52, l. c. II, p. 77, Jaffé l. c. I², nr. 1582.* 27) *Cfr. Brunner, RG. II, p. 443.* 28) 1. Joh. 3, 17.

manet caritas Dei in eo.' Et qui non habet hanc caritatem, etiamsi ad martyrium 864. et ad ignem se tradiderit^y, sine ista caritate remissionem peccatorum suorum habere non poterit, et nullatenus in regnum Dei intrabit, quia pro Deo suos denarios vel suam annonam, quae a Deo accepit, dare non indurat^z, cum Deus seipsum et san-
 5 guinem suum pro eo in cruce clavis et lancea transfixus fudit. Et quia hominum ingenia, qui Deum non timent, diabolo suadente multa mala^a excogitant, potest fieri, ut, qui tales homines liberos necessitate, ut diximus, cogente in servos^b suscipiunt, in alteras partes illos dispendant et vendant. Propterea una cum consensu et^c fidelium nostrorum consilio^e constituimus, quod in antiquis legibus decretum
 10 invenimus²⁹, ut, si huiusmodi personas aliqui aut ad extraneas gentes aut ad transmarina loca transferre aut venundare praesumpserint, ipse, qui hoc contra statuta praesumpserit, constitutionem regii banni componat. Et si talis homo antea liber, usque dum in tali servitio fuerit, de libera femina filios habuerit, ipsi filii liberi permaneant, sicut in praefato XXIX. capitulo III.^d libri capitulorum decessorum^e ac
 15 progenitorum nostrorum habetur 'de¹⁷ eo, qui se loco wadii in alterius potestatem commiserit'; salva constitutione legis Romanae²³ in eis, qui secundum illam vivunt.

35. Et^f sciant comites nostri, 'quia³⁰ per singulos comitatus missos nostros dirigemus^g, qui specialiter³¹ de^h his^h, quae nunc constituimus, inquirant, qualiter³¹ in his nostram iussionem adimplere certaverint', sicut in secundo libro capitulorumⁱ
 20 decessorum^e ac progenitorum nostrorum continetur, capitulo XVIII; 'et quicumque negligens inde inventus fuerit, praecipiemus, ut ante nostram praesentiam venire iubeatur et rationem reddat^k, utrum^k hoc, quod iussimus, facere noluerit aut non potuerit aut, si aliqua re praepediente id facere non potuit, cur nobis ipsam impossibilitatem ad tempus non adnuntiavit. Quia, si ipse hoc non voluit aut suae
 25 negligentiae causa¹ non potuit, nos talem invenire volumus, qui hoc, quod iubemus, servare velit aut^m possit.'

36. 'Volumusⁿ³², ut', sicut in secundo libro capitulorum decessorum ac progenitorum nostrorum continetur, capitulo XXIV, 'haec capitula, quae nunc et alio tempore consultu fidelium nostrorum a nobis constituta sunt, a cancellario nostro
 30 archiepiscopi et comites eorum^o de propriis civitatibus modo aut per se aut per suos missos accipiant; et unusquisque per suam dioecesim ceteris episcopis, abbatibus, comitibus aut^p aliis fidelibus nostris ea transcribi faciant, et in suis comitatibus coram omnibus relegant^q, ut cunctis nostra ordinatio et voluntas nota fieri possit. Cancellarius autem noster nomina episcoporum et comitum, qui ea accipere curaverint, notet, et ea ad nostram notitiam perferat, ut nullus hoc^r praetermittere praesumat.'

37. Et^s quoniam fideles nostri in istis, quae^t in Sequana fiunt³³, et in aliis operibus laborant et heribergum³⁴ nostrum, quod praeterito anno hic fieri iussimus, homines^u de illa parte Sequanae in istas partes venientes et^v de istis partibus in illas partes euntes destruxerunt per occasionem, quia in illo contra debitam^v reveren-

40 y) tradidit 1. z) *Explic.* 5. a) om. 6. b) servo 6. c) om. 3. d) quarti 3. 4. 6.
 e) praedecessorum 2. 3. f) Haec capitula ubique per regnum vulganda et [de] contentoribus preceptorum
rubr. in 6. g) dirigimus 6. h) om. 4. i) nostrorum *add.* 6. k) redditurum 4. l) causam 6.
 m) et 4. 6. n) A cancellario palatii haec capitula accipienda per archiepiscopos et comites *rubr. in* 6.
 o) nostri 3. p) et 3. 4. 6. q) legant 6. r) haec 1. s) Quod nullus transeuntium audere
 45 debeat in heribergo regio Pistis constructo manere *rubr. in* 6. t) qui 2. 3. u) et *add.* 6. v) om. 6.

29) *Cfr. Nov. Valentin. III. tit. XI, 1, l. c.; Lex Angl. et Werin. c. 40, LL. V, p. 132; Walter l. c. II², p. 5; Brunner l. c. II, p. 478.* 30) *Anseg. II, c. 18, l. c. p. 418, cuius verba hic paulisper mutata sunt.* 31) diligenter inquirant qualiter comites *Anseg. l. c.* 32) *Ibid. c. 24, l. c. p. 419.*

33) *Cfr. supra p. 311, c. 2. et praefat.* 34) *Cfr. Hbud. II. Cap. Pap. 850, supra p. 87, c. 7.*

864. tiam manere coeperunt, et nunc istud heribergum non sine labore et dispendio fidelium nostrorum fieri fecimus^w: volumus et expresse mandamus, ut, sicut nec in nostro palatio³⁵, ita nec in isto^x heribergo aliquis alius^y sine nostra iussione manere praesumat nec^z illud aliquis destruat^z. Quodsi aliquis praesumpserit et a custodibus, quos ad hoc deputatos habemus, nobis notum factum fuerit, non sine debita vindicta 5 praesumptor evadet. Quia semper parati esse volumus et vos paratos esse iubemus, ut in istis partibus et in aliis quibuscumque nobis necesse fuerit, et contra paganos et contra alios quoscumque, sicut consuetudo fuit et vestri antecessores nostris antecessoribus auxilium praebuerunt et vos nobis debitum et necessarium adiutorium exhibuistis, ita nunc et semper communiter ad Dei voluntatem et sanctae ecclesiae 10 atque istius christianitatis defensionem et nostram communem salutem et pacem obtinendam et^a defendendam^a in omnibus, quantum Deus auxilium^b praestare dignatus fuerit^b, parati^c semper et in omnibus simus^d.

(C.) Et post haec^e omnia lecta.

Cap. 1. Monemus fidelitatem vestram, ut haec firmiter observetis et semper 15 sicut Dei et nostri dilecti fideles parati sitis, ut, si necessitas nobis evenierit aut contra paganos aut contra quoscumque alios, ut statim, quando unicuique nuntius venerit aut nobis necesse audierit, sine ulla dilatione hostiliter praeparatus in Dei et nostrum servitium ad communem^f utilitatem possit movere et certissime nobis occurrere. Et volumus et expresse mandamus, ut, quicumque istis temporibus 20 castella et firmitates et haias³⁶ sine nostro verbo fecerint, Kalendis Augusti omnes tales firmitates disfactas habeant; quia vicini et circummanentes exinde multas depraedationes et impedimenta sustinent. Et qui eas disfacere non voluerint, comites, in quorum comitatibus factae sunt, eas disfaciant. Et si aliquis eis contradixerit, ad tempus nobis notum facere curent. Qui si hoc, sicut mandamus, adimplere neglexe- 25 rint, sciant, quia, sicut in istis capitulis et capitularibus praedecessorum nostrorum continetur³⁷, tales comites quaeremus et in illorum comitatibus constituemus, qui nostrum mandatum facere velint et possint.

2. Et qui interpellatus est, ut hic aliquam causam debeat diffinire, instet^g, usquequo diffinita sit ratio, de qua interpellatus habetur. Et qui pro sua causa hic 30 demorandi habet necessitatem, et ipse nobiscum stare poterit, quantum ei necessitas fuerit. Sed et vassalli nostri cum tantis hominibus, sicut eis commoditas fuerit, nobiscum remaneant et nobiscum pergant.

3. Vos autem alii, sed et ipsi, qui nobiscum remanebunt, in eundo et in patria remanendo et ad nos redeundo pacem a nobis communiter confirmatam servantes 35 ite cum Dei et nostra gratia. Et Deus nobis concedat, ut cito et per plures annos sani et laeti nos invicem videamus et de Dei super nos misericordia et gratia gaudeamus.

w) e iussimus corr. 4. x) istum heribergum 3. y) om. 3. z) ne destruat 3. a) om. 4.
b) dignaturus auxilium dare nobis voluerit 6. c) parata semper intentione sitis 3. d) Cetera des. 40
in 2—6. e) om. Christ., Vallic., Vatic. f) et add. Sirm. g) ita 1; hic stet Baluzius.

35) Cfr. Cap. de discipl. pal. Aquisgr. 820?, tom. I, p. 298, c. 5. 36) vel hagas, Hecken, Gehege, Verhaue, franco-gallice: haie; cfr. Schade l.c. I² s.v. hag; Diez l.c. IIc, s.v. haie. 37) Cfr. supra c. 20. 26. 35.

HLUDOWICI ET KAROLI PACTUM TUSIACENSE.

865.

865. Febr. 19.

Vide supra p. 165 sqq.

274. CAPITULARE TUSIACENSE IN BURGUNDIAM DIRECTUM.

865. Febr.

Exstat in his libris partim manuscriptis, partim impressis: 1) olim Paris. 4761, tum Ashburnh. Barrois 73 fol. 11. 2) Paris 4626 fol. 85. 3) apud Sirmondum, Caroli Calvi Capitula p. 342, editum ope codicis Bellovacensis, ut opinor, et in eiusdem apographis, scilicet: 4) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 119. 5) Vallicell. C. 16 fol. 74^v. 6) Vatic. 4982 fol. 139.

De origine capitularis nihil novimus, nisi quod refert rubrica ex codicibus 3—6. infra lin. 19 sqq. edita.

Utrum vero Karolus capitula post conventum cum Hludowico die 19. m. Febr. habitum (supra p. 165 sqq.) emisit, an, cum in codd. 3—6. pactum antecedant, ante illam conventionem, non certo dici potest; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 116.

(B. II, 195; P. 501.)

Haec, quae sequuntur, capitula misit domnus rex Karolus in Burgundiam
exequenda per Gauslinum et Fulconem et per Waltarium et Lantvinum
de Tusiaco anno incarnationis dominicae DCCCLXV.

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus gratia Dei rex omnibus
episcopis, abbatibus, abbatissis, comitibus et vassis nostris seu cunctis Dei et nostris
fidelibus in regno Burgundiae consistentibus salutem. Volumus et expresse praeci-
pimus, ut in his, quae subiuncta^a sunt, exequendis et in aliis, quae ad Dei voluntatem
et sanctae ecclesiae statum atque ad nostram fidelitatem et ad nostrum honorem ac
ad regni soliditatem necnon ad commune fidelium nostrorum salvamentum pertinent,
unusquisque secundum quod suo ordini et suae personae competit, istis missis nostris
obedientes et adiutores in omnibus existatis.

1. Ut, sicut nostri infideles et communes contrarii nostri se invicem confirma-
verunt ad nostram contrarietatem, ut nullus de his, quae consideraverint, suum parem
discooperiat vel prodat neque ad illa, quae adimplere volunt, dimittat, ita fideles
nostri se confirment ad Dei voluntatem et nostram fidelitatem et ad honorem et
sanctae ecclesiae statum et regni utilitatem et illorum commune adiutorium et sal-
vamentum. Et nullus fidelium nostrorum cuicumque infideli nostro quocumque modo
se coniungat, aut in aliquo faveat, vel in quacumque causa, in qua illum impedire
potuerit, illi parcat, nisi statim ad fidelitatem nostram se convertere voluerit. Et si

a) subiuncta 2. 3.

865. pro certo cognoscere potuerit, qui contra istud capitulum fecerit, non nobis celet. Et si aliquis audierit, quod pari suo fideli nostro necessitas evenierit aut evenire debeat ad resistendum infideli nostro, non expectet, ut illi hoc mandetur, sed statim sit praeparatus sicut Dei fidelis et noster, ad suum parem in nostra fidelitate adiuvandum, et quantum potuerit pergere festinet.

2. Ut omnes, qui fidelitatem nobis adhuc promissam non habent, fidelitatem nobis promittant, sicut in capitulis avi et patris nostri continetur¹.

3. Ut, qui fidelitatem nobis promiserunt et post illud sacramentum ad infideles nostros in nostrum damnum se coniunxerunt, proprietates illorum in nostrum indomincatum recipiatur², donec ipsi per fideiussores in nostram praesentiam veniant.

4. Ut nullus^b infidelium^b nostrorum, qui liberi homines sunt, in nostro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, nisi fidelitatem nobis promiserit et noster aut nostri fidelis homo deveniat.

5. Ut illae traditiones iniustae et a nostris antecessoribus³ atque a nobis⁴ prohibita, quae factae sunt aut mulieribus aut matribus aut quibuscumque personis, ut liberius ipsi traditores nostram infidelitatem perficere possint aut ut iustitiam in comitatibus non reddant, tamquam factae non fuerint, pro nihilo habeantur; et sicut ipsi ipsos alodes in sua manu tenuissent, ita de ipsis alodibus fiat. Et si nec ita ad fidelitatem nostram aut ad iustitiam reddendam adduci potuerint, ipsi alodes in nostrum dominicatum recipiantur, et certa illorum descriptio nobis adportetur. Ipsi autem infideles nostri in nostro regno locum habere non permittantur. Similiter et de commendationibus quarumlibet facultatum vel pecuniarum fiat. Et si ad casam Dei aliquid commendatum habent, ipse episcopus vel rector ecclesiae, ubi commendatae sunt, aut illis praesentialiter in praesentia missorum nostrorum reddant, qui eas commendaverunt, aut coram missis nostris sigillentur et sub sigillo custodiantur, donec ipsi veniant, qui eas commendaverunt, et coram missis nostris illas recipiant et perinde distringantur, ut ad fidelitatem nostram et ad pacem ecclesiae ac regni revertantur.

6. Ut de iniustis commutationibus, quae ad casas Dei factae sunt sine regia auctoritate, missi nostri inquirent^c et eas dissolvant, sicut in capitularibus avi et patris nostri continetur⁵. Et si mortua manus vel praeceptum regum super eas interiacet, describantur diligenter atque fideliter, qualiter factae sunt, et nobis missi nostri renuntient; et signatis ipsis praeceptis, sicut lex Romana praecipit⁷, ad nostram praesentiam deferri faciant, sicut in capitularibus progenitorum nostrorum continetur.

7. Quia, ut comperimus, plures nobis petierunt alodes et petentes parum plus inde acceperunt, volumus, ut missi nostri hoc diligenter inquirent et describant et ipsos homines cum praeceptis ad nostram praesentiam venire faciant.

b) nulli fideli 2. c) requirant, ut eas 3.

1) Cfr. *Cap. pro lege hab. Wormat.* 829, *supra* p. 20, c. 7, quocum ad verbum fere convenit; ⁴⁰ *Hlotharii Cap. miss.* 832, *supra* p. 64, c. 6; *Cap. miss. Attiniac.* 854, *supra* p. 278, c. 13. 2) Cfr. *Waitz, VG. III²*, p. 307, not. 3. 3) Cfr. *Anseg. I*, c. 114, tom. I, p. 410; *Bened. Lev. Add. IV*, c. 119 (*Cap. pro lege hab. Wormat.* 829, *supra* p. 19, c. 4); *Cap. Olonn.* 825, l. c. p. 330, c. 2. 3. 4) Cfr. *Edict. Pist.* 864 *supra* p. 322, c. 28. 5) *Bened. Lev. I*, c. 110 (*Cap. miss. Wormat.* 829, *supra* p. 15, c. 5); cfr. etiam *Cap. miss. Suession.* 853, *supra* p. 270, c. 12. 6) Ubi vero mortua manus ⁴⁵ interiacet aut alia quaelibet causa, quae rationabilis esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur et ad nostram notitiam perferatur *Bened.* 7) *Cod. Theod. I*, 1, 1 (*Lex Rom. Vis., ed. Haenel* p. 16)?

8. Ut missi nostri de omnibus censibus⁸ vel paraveredis⁹, quos Franci homines 865.
ad regiam potestatem exsolvere debent, inquirant et, ubi per neglectum dimissum
est, exsolvi faciant et diligenter de singulis comitatibus cuncta describant et nobis
renuntient. Similiter et de terris^d censalibus et de rebus ad casas Dei traditis, unde
5 census ad partem regis exivit antiquitus¹⁰. Et si aliquis aliquam auctoritatem regiam
inde ostenderit, ad nostram praesentiam ipsam auctoritatem deferri faciant.

9. Ut missi nostri de locis ad claustra canonicorum vel monachorum, ubi ne-
cesse fuerit, nostra auctoritate exsequantur, sicut in capitularibus avi et patris nostri
continetur¹¹.

10. Ut de nonis et decimis ad casas Dei reddendis missi nostri exsequantur,
sicut in praefatis capitularibus continetur¹².

11. Ut de uno manso ad ecclesiam dato nullus census neque caballi pastus a
senioribus de presbyteris requiratur, sicut in praefato capitulari continetur¹³; sed
neque de terrulis ac vineolis pro loco sepulturae ad easdem ecclesias datis neque
15 de decimis, sicut in canonibus et in praefatis capitularibus continetur. Et ubi in-
ventum fuerit et^e a missis nostris, quod seniores sine conscientia episcoporum
presbyteros de ecclesiis eiciunt vel in ecclesiis statuunt, missi nostri, sicut in prae-
fatis capitularibus continetur¹⁴, inde faciant. Et episcopi de clericis hominum nostro-
rum ita faciant, sicut in eisdem capitularibus continetur¹⁵.

12. Ut missi nostri iustitias, quantum temporis qualitas permiserit, omnibus
indigentibus faciant, et quod modo pro qualitate vel brevitate temporis facere non
potuerint, comitibus commendent, ut tempore congruo eis legem et iustitiam faciant.
Et in suis memorialibus adnotent, de quibus comitibus commendaverunt, ut, si iterum
illi homines se reclamaverint, quod iustitiam habere non potuerunt, nos ipsi investiga-
25 mus et decernamus, quare hoc ipsi comites dimiserunt.

13. Ut, si infideles nostri se adunaverint ad devastationem regni nostri, fideles
nostri, tam episcopi, quam abbates et comites et abbatissarum homines, sed et ipsi
comites ac vassi nostri seu ceteri quique fideles Dei ac nostri de uno missatico se
in unum adunare procurent. Et missi nostri de ipso missatico providentiam habeant,
30 qualiter unusquisque episcopus vel abbas seu abbatissa cum omni plenitudine et
necessario hostili apparatu et ad tempus suos homines illuc transmiserit cum gunt-
fanonario¹⁶, qui de suis paribus^f cum missis nostris rationem habeat; et qualiter
ipsi comites et vassi nostri seu ceteri quique Dei fideles ad hoc occurrerint, nobis
scripto renuntient. Et si de uno missatico ad hoc praevalere non potuerint, ad alium
35 missaticum celeriter missos suos dirigant, et omnes, sicut praediximus, de alio mis-
satico ad illos, qui indigent, praeparati occurrant. Et si illi duo missatici ad hoc
non suffecerint, nobis ad tempus hoc mandent, qualiter aut per nos aut per filium
nostrum aut, sicut viderimus, eis necessarium solatium transmittamus, quatenus in
regno nostro nullus noster infidelis vel contrarius locum nocendi habeat.

14. Ut^g, quia, sicut audivimus, quidam in domibus suis resident, quamdiu
pacem habere possunt et, cum necessitas venit, dicunt se in nostrum venire ser-
vitium, nolumus, ut aliquis de his, qui in illa terra manent et eam contra inimicos

d) ceteris 2. 3.

e) om. 3.

f) partibus 2; corr. paribus 1.

g) ita codd.; fortasse
corrig. est: Et.

8) Cfr. *Cap. de iust. fac.* 811—813, tom. I, p. 177, c. 10. 9) Cfr. *Edict. Pist.* 864, supra
p. 321, c. 26. 10) *Cap.* 811—813, tom. I, p. 177, c. 11. 11) *Anseg. IV*, c. 48, l. c. p. 443.

12) *Ibid.* c. 38, p. 442; c. 47, p. 443.

13) *Ibid.* I, c. 85, l. c. p. 407.

14) *Bened. Lev. I*, c. 98

(*Cap. Wormat.* 829, supra p. 12, c. 1).

15) *Anseg. I*, c. 84, l. c. p. 407.

16) *Vexillifer*; cfr. *Schade*,

*Altd. WB. I*², s. v. *gundfano*; *Diez*, *WB. d. roman. Spr. I*, s. v. *gonfalone*; *Brunner, RG. II*, p. 213.

869. nostros defendere debent, deinceps hanc occasionem habeat; sed cum necessitas fuerit, sicut praediximus, ad missos nostros et ad pares suos occurrant. Et si nos^h eum^h specialiter ad nos venire mandaverimus aut ipse nobis necessariam causam de nostra fidelitate nuntiare voluerit, plenitudinem hominumⁱ suorum illic ad nostram fidelitatem exsequendam dimittat et missis nostris vel paribus suis hoc notum faciat. 5 Aliter autem in nullam partem de illa terra pergat, nisi cum communi consilio vel commendatione missorum nostrorum aut reliquorum fidelium nostrorum, qui illam terram defendere debent. Et missi nostri cum episcopis et comitibus ac vassis nostris, qui super aquas commanent, per quas infideles nostri ad regnum nostrum transeunt, ordinent, qualiter illae naves custodiantur, ne infideles nostri ad regnum 10 nostrum devastandum transire possint. Et per cuius neglectum ipsae naves postea bene custoditae non fuerint, nobis renuntietur, ut nos decernamus, qualiter de illo contemptore praecepti nostri quasi de proditore patriae agi debeat.

15. Ut, si missi nostri talem causam in illa terra invenerint, quam ad debitum finem nec per ista capitula nec per capitula progenitorum nostrorum neque per legalia 15 capitula perducere possint, nobis rationabiliter et veraciter remandare procurent¹⁷, ut nos illis remandemus, qualiter inde agere debeant.

16. Ut ministri comitum in unoquoque comitatu dispensam missorum nostrorum, a quibuscumque dari debet¹⁸, recipiant, sicut in tractoria¹⁹ nostra continetur; et ipsi ministerialibus missorum^k nostrorum eam reddant. Missi autem nostri provideant, ne 20 pro hac occasione inde ministri comitum amplius, nisi quantum in tractoria nostra continetur, inde exigant.

h) quem 3. i) omnium 1. k) ministrorum 3.

17) *Cfr. Respons. 801—814?*, tom. I, p. 145, c. 2; *Cap. miss. spec. 802*, l. c. p. 101, c. 19.

18) *Cfr. Hlud. II. Cap. Pap. 850*, supra p. 88, c. 9.

19) *Tractoriae exemplum exstat supra p. 11.* 25

HLUDOWICI ET KAROLI PACTIONES METTENSES.

867.

Vide supra p. 167 sq.

275. CAPITULA PISTENSIA.

30

869 Iul.

Nobis tradita sunt: 1) apud Sirmondum, Caroli Calvi Capitula p. 358, ut opinor, ex codice Bellovacensi sumpta; 2) in cod. Barchinon. archivii coronae Aragoniae 40 fol. 51, olim Rivipullensi Baluzii; 3) in Vatic. reg. Christ. 291 fol. 120. 4) in Vallicell. C. 16 fol. 79. 5) in Vatic. 4982 fol. 142. Cod. 3. exhibet excerpta tantum capitulorum et 35 adnuntiationis et om. c. 12; cod. 2. om. adnuntiationem.

Quo tempore capitula edita ac promulgata sint, indicant et inscriptio infra edita 869. et duo diplomata, e quibus alterum, Böhmer nr. 1757, Karolum die 28. m. Iunii 'apud salas Basin' prope ad Ambianum, alterum, l. c. nr. 1759, die 21. m. Iulii apud Pistas comoratum esse demonstrat. Adde, quod Karolus ineunte mense Augusto, cum de morte
 5 Hlotharii nepotis certior fieret, iam in civitate Silvanectensi esset; cfr. Ann. Bertin. ad a. 869, ed. Waitz p. 101. Quibus de causis conventum medio vel exeunte mense Iulio habitum esse mihi videtur.

Cur placitum ad Pistas quidem indictum sit, dicunt Annales Bertiniani l. c. p. 98: Per omne regnum suum litteras misit (sc. Karolus), ut episcopi, abbates
 10 et abbatissae breves de honoribus suis, quanta mansa quisque haberet, futuras Kalendaras Mai deferre curarent, vassalli autem dominici comitum beneficia et comites vassallorum beneficia inbreviarent et praedicto placito aedium breves inde deferrent, et de centum mansis unum carrum cum duobus bobus praedicto placito cum aliis
 15 exeniis, quae regnum illius admodum gravant, ad Pistas mitti praecepit, quatenus ipsi haistaldi castellum, quod ibidem ex ligno et lapide fieri praecepit, excolerent et custodirent; cfr. infra adnunt. c. 4. (B. II, 209; P. 509.)

Haec, quae sequuntur, capitula constituta sunt a domno nostro Karolo rege glorioso cum consilio et consensu episcoporum ac ceterorum Dei et suorum fidelium, qui adfuerunt, in loco, qui dicitur Pistis, anno incarnationis dominicae DCCCLXIX, anno autem regni sui XXX, indictione
 20 secunda, et ab eo denunciata sunt a se et ab omnibus fidelibus suis secundum uniuscuiusque ordinem et personam inviolabiliter conservanda.

Cap. 1. De¹ honore et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum in regno nostro decernimus, ut, sicut tempore avi et patris nostri exultae et honoratae² fuerunt et sicut a nostra
 25 largitate honoratae et ditatae^a sunt vel deinceps fuerint^b, salva aequitatis ratione^c, ita sub immunitate permaneant. Archiepiscopi quoque et episcopi et ceteri sacerdotes ac servi et ancillae Dei, quique vel quaeque in ordinis sui dignitate, honorem atque immunitatem secundum sacras leges et canones habeant.

2. Ut³ ab archiepiscopis et^d episcopis^d et ab aliis fidelibus nostris honor
 30 regius et potestas ac debita obedientia atque adiutorium ad regnum nostrum continendum et defensandum nobis in omnibus et^e ab omnibus secundum uniuscuiusque ordinem et dignitatem atque possibilitatem, sicut tempore antecessorum nostrorum iuste et rationabiliter consueverat, exhibeatur.

3. Ut⁴ omnes nostri fideles⁵ veraciter sint de nobis securi, quia⁴, quantum⁶ sciero et
 35 iuste ac rationabiliter potuero, Domino adiuvante unumquemque secundum sui ordinis dignitatem et personam honorare et salvare^f et honoratum ac salvatum^g conservare volo et unicuique eorum in suo ordine secundum^d sibi competentes leges, tam mundanas quam ecclesiasticas, rectam rationem et^d iustitiam conservabo⁶ et nullum⁴ fidelium nostrorum contra legem et iustitiam vel auctoritatem ac iustam rationem aut damnabo aut dehonoro
 40 aut opprimam aut indebitis machinationibus affligam⁴; et legem⁸, ut praediximus, unicuique

a) dictate, om. et, 2. b) fuerant 2. c) rationum 2. d) om. 2. e) et ab om. om. 1. f) salutare 2. g) salutatum 2.

1) Cfr. Conv. in Colonia 843, supra p. 255, c. 1, cuius ope hoc capitulum confectum est. 2) atque rebus ampliatae add. l. c. 3) Ibid. c. 2, item. 4) Ut ... quia; nullum ... affligam; fideles ...
 45 debet ex Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 73, c. 6. sumpta sunt. 5) unusquisque in suo ordine et statu add. l. c. 6) quantum ... conservabo = Karoli sacram. Carisiaci 858 praest., supra p. 296. 7) absque ullo dolo ac damnatione vel deceptione add. l. c. 8) legem ... perdono = Conv. in villa Col. 843, supra p. 255, c. 3.

869. competentem, sicut antecessores sui tempore antecessorum meorum habuerunt, in omni dignitate et ordine^h adiuvante Domino conservaturum perdono⁸, cuilibet duntaxat ex eis, qui mihi fideles⁴ et obedientes ac veri adiutores atque cooperatores iuxta suum ministerium et personam consilio et auxilio secundum suum scire et posse et secundum Deumⁱ ac secundum seculum fuerint, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et statu regi suo et suo seniori esse debet⁴. Et capitula, quae avus et pater noster pro statu et munimine sanctae Dei ecclesiae ac ministrorum eius et pro pace ac iustitia populi et quiete regni constituerunt, et quae nos cum fratribus nostris regibus et nostris^k ac eorum fidelibus communiter constituimus, sed et quae nos consilio et consensu episcoporum ac ceterorum Dei et nostrorum fidelium pro suprascriptis causis in diveris placitis nostris conservanda statuimus, permanere inconvulsa decernimus.

4. Ut⁹, quia regia nostra potestas hoc adiuvante Domino exequi^l per omnia cupit, regni ministri, quantum Deus scire et posse illis donaverit, episcopis et ceteris sacerdotibus ac servis et ancillis Dei, ut suum ministerium implere possint, sicut ab antecessoribus nostris imperatoribus et regibus et a nobis constitutum est, adiutorium praestent et sanctis ecclesiis et sacerdotibus ac servis et ancillis Dei secundum sacras leges, tam mundanas quam ecclesiasticas, et secundum capitula avi et patris nostri ac nostra debitum honorem et immunitatem conservent et^m exhibeant^m, ut quiete pro stabilitate regni ac nostra et illorum salute Dominum exorare possintⁿ.

5. Ut episcopi comitibus, missis et vassis nostris, sed et ipsis^o suis subditis, tam clericis quam laicis, et comitum ac vassallorum nostrorum hominibus^p paternam benignitatem secundum suum ministerium et debitum honorem ac legem et iustitiam unicuique secundum suum ordinem ac dignitatem impendant^q et conservent, sicut sacrae leges, tam mundanae quam ecclesiasticae, et capitula avi et patris nostri decernunt^r, et sicut^r in capitulis a nobis et a fratribus nostris regibus ac communibus fidelibus nostris est constitutum, et sicut temporibus avi et patris nostri^r iusta^s et rationabilis consuetudo fuit. Similiter comites et missi ac vassi^t nostri episcopis ac presbyteris debitam reverentiam et vassallis^t episcoporum legem et iustitiam et debitum honorem impendant secundum praefatas leges et praefata capitula ac praefatam consuetudinem.

6. Ut¹⁰, si episcopi suis clericis iniuste fecerint, secundum quod sacri canones et sacrae leges, quas ecclesia catholica probat et servat, praefigunt, hoc eorum iudicio, quorum interest, emendare procurent.

7. Ut, si episcopi suis laicis iniuste fecerint et ipsi^m laici se ad nos inde reclamaverint, nostrae regiae potestati secundum nostrum et suum ministerium ipsi archiepiscopi et episcopi obediant, ut secundum sanctos canones et iuxta leges, quas ecclesia catholica probat et servat, et secundum capitula avi et patris nostri hoc emendare curent, et sicut temporibus avi et patris nostri iusta^s et rationabilis consuetudo fuit.

8. Ut presbyteri parochiani suis senioribus debitam reverentiam et competentem honorem atque obsequium secundum suum ministerium impendant, sicut in legibus sacris et in praefatis capitulis continetur¹¹, et sicut temporibus avi et patris nostri iusta^s et rationabilis consuetudo fuit. Quodsi^u ipsi presbyteri non fecerintⁿ, seniores

h) me *add.* 2. i) deinceps 2. k) nostri 2. l) exequium 2. m) *om.* 2. n) exhibeant *add.* 2. o) suis ipsis 2. p) hominum 2. q) inspirant 2. r) decernunt ... nostri *om.* 4; sicut ... nostri *om.* 1. s) iuxta 2. t) vasalli ... vasallis 2. u) quod ... fecerunt 2.

9) *Ad hoc cap. et inseq. cfr. Conv. in villa Col. 843, supra p. 255, c. 1; Conv. ap. Valentin. 853, supra p. 76, c. 6; supra p. 103, not. 18.* 10) *Cfr. Nissl, Gerichtsstand d. Klerus p. 224sq.* 11) *Cfr. Anseg. I, c. 85, tom. I, p. 407; infra p. 335, lin. 9sq.*

illorum episcopis non per occasionem aut malitiam, sed per rationem et veritatem 869.
hoc innotescere studeant; et episcopi presbyteros secundum suum ministerium et
leges ecclesiasticas taliter castigent, ut hoc illos emendare delectet, qualiter cum
necessaria benignitatis concordia et illi pro senioribus suis orare et seniores illorum
5 sacra officia et divina mysteria puro corde per illos^v suscipere possint.

9. Ut, si abbates vel abbatissae aut comites seu vassi nostri aut ceteri 'laici'¹²
clericos probabilis vitae et doctrinae episcopis canonice consecrandos^w suisque in
ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos episcopi vel ministri
eorum reiciant; et 'episcopi'¹³ praevideant, quem honorem presbyteri pro ecclesiis
10 suis senioribus suis tribuere debent.' Et^x episcopi¹⁴ parochias et decimas antiquis
ecclesiis servant; et seniores¹⁵ immunitatem de manso ad ecclesiam dato conservent;
et 'non'¹² sine auctoritate vel consensu episcoporum presbyteri in quibuslibet ecclesiis
constituantur vel expellantur^x, sicut in primo libro capitulorum avi et patris nostri
et sicut in capitulis patris nostri anno XVI. imperii eius factis continetur¹⁶. Et
15 senioribus presbyterorum hoc sufficiat, et amplius per ingeniosas machinationes a
presbyteris non exigant vel exquirant, nisi, sicut in eisdem capitulis avi et patris
nostri ac nostris est constitutum, ne Deum offendant et pro lucro terreno, quod absit,
suas animas perdant et nostram offensam incurrant ac post debitam emendationem
dignam harmiscaram^y¹⁷ a nobis dispositam sustineant. Et episcopi tam seniores
20 presbyterorum quam presbyteros, sed et seipsos custodiant, ne laici per ignorantiam
et presbyteri per necessitatem et ipsi episcopi vel ministri eorum per cupiditatem
et avaritiam, quod absit, in Simoniacam haeresim cadant; quia, ut sanctus Gregorius
dicit¹⁸, qui praemio vel gratia aut supplicatione indebita ad sacros ordines accedit
vel promovetur, haereticus a Domino deputatur, tam ille, qui promovetur, quam ille,
25 a quo taliter promovetur et^z cuius interventu taliter promovetur^z; et qui pro tali
ordinatione illicita quolibet malo ingenio, quod Deum latere non potest, aliquid
dederit vel acceperit vel mediator factus fuerit, a Deo, sicut canones Dei spiritu
conditi demonstrant, condemnatur per illorum iudicium, 'qui'¹⁹ cum Deo in coelis
regnant et in terris miraculis coruscant.' Damnantur utique in praesenti seculo com-
30 burendi igne perpetuo tales negotiatores pravi, cum, quod iuste bene meritis dare
gratis debent iustitiam, sicut Iudas Christum, qui, ut dicit apostolus²⁰, factus est nobis
a Deo iustitia, vendidit, ita et isti Deum patrem omnipotentem et eandem iustitiam
Christum atque consubstantiallem illis sanctum Spiritum, qui per impositionem manuum
sacerdotalium hominibus tribuitur^a, quoniam sanctae trinitatis una est natura, voluntas
35 et operatio, gradus ecclesiasticos temporali commodo^b dantes^b vel accipientes vendunt;
et qui pretium proinde donant, emunt peccatum, et haeretici fiunt; et qui praemium
proinde accipiunt, sicut idem^c sanctus demonstrat Gregorius¹⁸, facti et ipsi haeretici eos
malitiae suae gladiis occidunt, quos vivificare orationis suae intercessione debuerunt.

10. Ut²¹ nemo episcopus, nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam
40 causa probetur, propter quam ecclesiastici canones hoc fieri iubent, et donec illum,

v) ille 2. w) conservandos 1. x) et . . . expellantur om. 2; compellantur 1. y) harm-
scaram 1. z) et . . . promovetur om. 1. 4. 5. a) tribuatur 2. b) commodantes 2. c) item 2.

12) *Anseg. I, c. 84, l. c. p. 407.* 13) *Ibid. I, c. 142, l. c. p. 412.* 14) *Cfr. ibid. II, c. 34, l. c. p. 422.* 15) *Cfr. Cap. anteced. c. 11.* 16) *Cap. Wormat. 829, supra p. 12, c. 1.* 17) *Cfr. Edict. Pist. 864 supra p. 319, c. 21.* 18) *Verba, quae sequuntur, ita quidem apud Gregorium non leguntur; cfr. autem Gregorii Registr. lib. V, ep. 58. 63; lib. IX, ep. 218, EE. I, p. 369. 379, Jaffé, Regest. pontif. I², nr. 1374. 1379. 1747, et saepius.* 19) *Cfr. supra p. 288, lin. 31sq.* 20) *Cfr. Rom. 10, 4.* 21) *Hoc caput usque ad verbum: redeat (p. 336, lin. 8) maxima ex parte desumptum est ex cap. 6. Conv. ap. Confluent. 860, supra p. 155 sq.*

869. qui peccavit et inde aut sponte confessus aut aperte convictus fuerit, secundum evangelicum^d praeceptum, ut ad emendationem et poenitentiam redeat, commonitum habeat. Qui peccator, si commonitus de certa et manifesta causa, ut ad emendationem et correptionem^e redeat, inobediens et incorrigibilis permanserit et ad emendationem redire noluerit et excommunicationem canonicam de causis designatis et manifestis parvipenderit, regiam vel rei publicae potestatem per se vel per ministros suos aut per litteras suas episcopus adeat, ut constringatur, quatenus ad emendationem ac poenitentiam isdem peccator redeat²¹, ne dicatur nobis a Domino, quod olim populo veteri ab eo legimus dictum: 'Anathema²² in medio tui. Non poteris stare coram inimicis tuis.' Si autem idem peccator de manifesta et comprobata vel a se sponte confessa causa ad poenitentiam venire voluerit, sed ipsam poenitentiam propter faidam secundum canones²³ suscipere et quiete agere non potuerit^f, episcopus per se vel per ministros aut per litteras suas regiam nostram vel rei publicae nostrae potestatem adeat, ut ipsa faida secundum constitutionem avi et patris nostri²⁴ legaliter pacificetur aut iuxta leges, secundum quas in aliis regionibus quilibet vivunt, sedetur. Et tunc peccator medicinam poenitentiae secundum sacros canones cum pia et salubri discretionem secundum regulas sacras suscipiat et peragat et reconciliationem atque communionem^g percipiat, sicut in eisdem sacris regulis discretissime et misericorditer continetur.

11. Ut comites et missi ac vassi nostri et ministeriales regni nostri unusquisque secundum ordinem et dignitatem ac possibilitatem suam pacem et iustitiam in suis ministeriis faciant et iuste omnes sub Dei respectu iudicent attendentes, quod Dominus omnibus iudicantibus dicit: 'In²⁵ quo iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis'; et: 'Beati²⁶, qui custodiunt iudicium et faciunt iustitiam in omni tempore.'

12. Ut episcopi atque abbates et comites ac vassi nostri et omnes fideles laici concordii dilectione et unanimi voluntate ad Dei et sanctae ecclesiae ac nostrum et regni nostri honorem et statum atque communem nostram salvationem sine invidia et malivolentia atque indebita contentione communiter decertare procurent, ut pax et iustitia et vera cum Dei voluntate concordia inter nos omnes et in regno nostro maneat; quia, sicut sancta scriptura dicit, 'iustitia²⁷ elevat gentem, miseros facit populos peccatum.' Et ubi non est vera cum Dei voluntate concordia, ibi, nisi ad iudicium, non habitat Deus, qui, sicut psalmus dicit, 'facit²⁸ unanimes habitare in domo', id est in sancta ecclesia; in qua fideliter consistentibus spiritum caritatis infundit, qui propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos, tradidit semetipsum pro nobis, et cum essemus mortui in peccatis nostris, convivificavit nos in semetipso, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate et simus sectatores^h bonorum operum, in quibus cum fide recta perseverantes perveniamus omnes ipso praeveniente, adiuvante et subsequente ad regna coelorum. Etⁱ episcopi privilegia Romanae sedis et regum praecepta ecclesiis suis confirmata vigili^k solertia custodiant, ut exinde auctorabili firmitate tueantur. Nonas et decimas, unde statutum est, absque alicuius contradictu recipiant. De terris censualibus et potestate ecclesiae suae et culturis indominicatis et absitatibus²⁹ et manufirmatis maior ecclesia, quae

d) ecclesiasticum 2. e) correctionem 2. f) poterit 2. g) communem 2. h) secatores 1.

i) Et . . . cavendum est om. 1. 3—5; Baluzius et G. H. Pertz, om. et, a verbo Episcopi novum caput (13) incipiunt. k) ita corr. Baluzius; vigils 2.

22) Ios. 7, 13. 23) Cfr. Synod. Pap. 850, supra p. 120, c. 12. 24) Anseg. IV, c. 25, tom. I, p. 440. 25) Matth. 7, 2. 26) Psalm. 105, 3. 27) Prov. 14, 34. 28) Cfr. Psalm. 77, 55. 29) vel absis; cfr. Guérard, Polyptique d'Irminon I, p. 589 sqq.; Brunner, RG. I, p. 212.

caput episcopatus est, decimam recipiat: similiter et de carruca²⁹ indominicata. De 869. mansis hereditariis³⁰ presbyter parroeciae, sicut constitutum est, decimam consequatur. Et ne de hoc contentio¹ oriatur, summopere cavendum est^m.

Adnuntiatioⁿ Karoli regis.

5 Cap. 1. Volumus vos scire, quia secundum consuetudinem antecessorum nostrorum consideravimus³¹ in hoc placito cum episcopis et ceteris fidelibus nostris de honore sanctae ecclesiae et episcoporum ac ceterorum servorum Dei, ut debitum honorem habeant, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt. Et hominibus fidelibus nostris, unicuique in suo ordine, legem et iustitiam conservabimus, sicut
10 eorum antecessores tempore antecessorum nostrorum habuerunt.

2. Et volumus atque iubemus, ut vassalli episcoporum, abbatum et abbatissarum atque comitum et vassorum nostrorum talem legem et iustitiam apud seniores suos habeant, sicut eorum antecessores apud illorum seniores tempore antecessorum habuerunt. Et si aliquis episcopus, abbas aut abbatissa vel comes ac vassus noster
15 suo homini contra rectum et iustitiam fecerit et se inde ad nos reclamaverit, sciat, quia, sicut ratio et lex atque iustitia est, hoc emendare faciemus.

3. Et volumus atque iubemus, ut³² episcopi atque abbates, comites ac vassi nostri concordie dilectione et unanimi voluntate ad Dei et sanctae ecclesiae ac nostrum et regni nostri honorem et statum atque communem nostram salvationem decertare procurent, ut pax et iustitia
20 et vera cum Dei voluntate concordia inter nos omnes et in regno nostro maneat et omnes³³ ita sint semper parati, ut, si nobis necessitas evenerit, ad defensionem patriae contra paganos aut contra alios Dei et nostros inimicos, sicut consuetudo fuit tempore antecessorum nostrorum, absque mora statim, ut eis nuntiatum fuerit, possint venire.

4. Et volumus, ut sciatis, quia commendavimus^o, ut unusquisque de sua opera
25 tale certamen habeat, sicut scit necesse esse ad defensionem istius sanctae Dei ecclesiae, secundum nostram commendationem³⁴. Gratias vobis agimus, quia fideliter secundum nostram commendationem in nostro venistis servitio. Et ite cum Dei gratia sani et salvi, et Deus nobis concedat, ut iterum cum sanitate et gaudio ad suam voluntatem reconiungamur.

30 1) contemptio 2. m) *Explicit* 2. n) *Inscript. om.* 4. 5. o) ita 1; commendamus *rell. codd.*

29) 'Mensura agri, quantum aratro uno proscinditur', Guérard, *Irminon II*, p. 450; cfr. etiam *Du Cange*. 30) Cfr. Maurer, *Fronhöfe I*, p. 358. 31) Cfr. *supra* c. 1. 3. 32) *Supra* c. 11, sed abbreviatum.

33) *Ad verbum fere convenit cum Edict. Pist. 864, supra p. 328, Adnunt. (C) c. 1.*

34) Cfr. *supra* p. 333, praefat. lin. 9sq.

35 276. ELECTIONIS KAROLI CAPITULA
IN REGNO HLOTHARII FACTAE.

869. Sept. 9.

Haec, quae sequuntur, exstant: 1) apud Sirmondum, *Caroli Calvi Capitula* p. 485. edita ope codicis Leodiensis; 2) in *Ann. Bertin.* ad a. 869, ed. Waitz p. 102 sqq.;
40 3) apud Sirmondum l. c. p. 371. sumpta ex codice Bellovacensi, ut videtur, et in eiusdem apographis, scilicet in cod. *Vatic. reg. Christ.* 291 fol. 120^v, in cod. *Vallicell. C.* 16 fol. 82^v, in cod. *Vatic.* 4982 fol. 114; 4) apud Baronium, *Ann. ecclesiast.* ad a. 869. ex

869. *codice A. Augustini. Inscriptum est capitulis in 1:* Ordo, qualiter Karolus rex fuit coronatus in Mettis civitate anno DCCCLXIX, in mense Septembrio, V. Idus Septembris, quae evenit die Veneris, cum istis episcopis, videlicet Hinemaro archiepiscopo, Adventio (*Mettensi*), Hattone (*Viridunensi*), Arnulfo (*Tullensi*), Francone (*Leodiensi*), Hinemaro (*Laudunensi*) et Odone (*Bellovacensi*), quando quondam rex Hlotharius 5 filius Hlotharii imperatoris fuit mortuus in Placentia civitate; *in ceteris:* Anno incarnationis dominicae DCCCLXIX, indictione II, V. (pridie 4) Idus Septembris Mettis (Metis 3. 4) civitate in ecclesia sancti Stephani martyris, haec, quae sequuntur, capitula Adventius episcopus ipsius civitatis coram rege et episcopis, qui adfuerunt, publice (*om.* 4) populo et scripto et verbis (verbo 4; publice *add.* 4) denunciavit. 10

Quo vero modo factum sit, ut Karolus pactionum Mettensium anni 867. (supra p. 167) nulla ratione habita regno Hlotharii potiretur, optime apparet ex illis, quae Hinemarus in suis annalibus actis conventus praemisit. Sat igitur est hoc loco ista verba Annalium Bertin. l. c. repetere: Quod (sc. mortem Hlotharii) Karolus apud Silvanectis civitatem degens . . . non incerto comperiens nuncio, ab ipsa civitate 15 movens, Attiniacum venit. Ubi a quibusdam episcopis, sed et ab aliquibus primoribus regni quondam Hlotharii missos directos suscepit, ut ibi resideret et in regnum quod Hlotharii fuerat non intraret, donec frater suus Hludowicus . . . ab expeditione hostili de Winidis . . . reverteretur. Petierunt ergo, ut . . . ei mandaret, ubi et quando simul convenirent et de regni ipsius divisione tractarent; plures autem 20 saniori consilio illi mandaverunt, ut, quantocius commode posset, usque Mettis properare satageret, et ipsi tam in itinere quam ad ipsam civitatem ei occurrere maturarent. Quorum consilium Karolus acceptabilius et sibi salubrius esse intellegens, iuxta eorum suggestionem agere festinavit. Veniens ergo usque Viridunum, plurimos de eodem regno, sed et Hattonem ipsius civitatis episcopum et Arnulfum Tullensis 25 urbis episcopum, sibi se commendantes suscepit. Indeque Mettis Nonas Septembris veniens, Adventium ipsius civitatis praesulem et Franconem Tungrensem episcopum cum multis aliis in sua commendatione suscepit. Sicque V. Idus ipsius mensis ab episcopis qui adfuerunt, cohibentibus omnibus, in basilica beati Stephani haec quae sequuntur denunciata et gesta fuere hoc modo. — Ordinem coronationis vide infra 30 nr. 302. (B. II, 207; P. 512.)

(A.) Adnuntiatio^a Adventii episcopi ante initium missae in ecclesia sancti Stephani coram rege et episcopis et aliis quam plurimis^a.

1. Vos scitis, et multis in plurimis^b regnis est^c cognitum, quantos et quales eventus tempore senioris nostri, quem haecenus habuimus, pro causis notissimis com- 35 muniter sustinuimus, et quanto dolore quantaque angustia de illius infausta morte nuper cordibus percussi sumus. Unde unicum refugium et singulariter salubre consilium, rege et principe nostro destituti ac desolati, nobis omnibus esse consideravimus, ut ieiuniis et orationibus ad eum nos converteremur^d, qui est 'adiutor¹ in opportunitatibus^e, in tribulatione', et cuius² est consilium, ac cuius³ est regnum et, ut scriptum 40 est, 'cui⁴ voluerit, dabit illud', et in cuius⁵ manu corda sunt regum, et 'facit⁶ unanimes habitare in domo solvens⁷ medium parietem et faciens utraque unum'; deprecantes ipsius misericordiam, ut daret^f nobis regem ac principem secundum cor suum, qui in iudicio et iustitia nos in omni ordine ac professione regeret^e, salvaret atque

a) Ex 1. b) pluribus 4. c) esse 4. d) convertamus 4. e) et *add.* 4. f) donet 4. 45

1) Psalm. 9, 10. 2) Cfr. Prov. 8, 14. 3) Cfr. Psalm. 21, 29. 4) Daniel 4, 14. 5) Cfr. Prov. 21, 1. 6) Psalm. 77, 55. 7) Ephes. 2, 14.

defenderet iuxta voluntatem eius et corda omnium nostrorum unanimiter ad^g eum 869 inclinaret atque uniret, quem ipse ad salutem et profectum nostrum praescitum et electum atque praedestinatum habeat^h secundum misericordiam suam.

2ⁱ. Quia denique voluntatem Dei, qui 'voluntatem'ⁱ timentium se facit et depre-
5 cationes eorum exaudit', in concordia^k unanimitate nostra videmus hunc regni huius heredem esse legitimum, cui nos sponte commisimus, domnum^l videlicet praesentem regem ac principem nostrum Karolum, ut nobis praesit et prosit, videtur nobis, si vobis placet, ut, sicut post illius verba vobis manifestabimus^m, signo certissimo demonstremus, quia illum a Deo electum et nobis datum principem credimus et
10 eidem largitori Deo ex suis beneficiis non simus ingrati; sed gratiarum actiones illi referentes oremus, quatenus et eum nobis^l ad salutem et defensionem sanctae suae ecclesiae et ad auxilium atque profectum omnium nostrum cum salute ac pace et tranquillitate nobis conservet diutius et nos fidei devotione illi obsequentes atque optata salvatione fruentes sub illius administratione in suo gubernet servitio.

15 3ⁱ. Et si illi placet, dignum ipsi et necessarium nobis esse videtur, ut ex eius ore audiamus, quod a christianissimo rege fidei et unanimi in servitio illius populo, unicuique in suoⁿ ordine, convenit audire ac devota mente suscipere^o.

(B.) Responsio^{a*} Karoli ad populum.

Quia^p, sicut isti venerabiles episcopi unius ex ipsis voce dixerunt et certis in-
20 diciis ex vestra unanimitate monstraverunt et vos acclamastis me Dei electione ad vestram salvationem et profectum atque regimen et gubernationem huc advenisse, sciatis me honorem⁸ et cultum Dei atque sanctarum ecclesiarum Domino adiuvante conservare et unumquemque⁹ vestrum secundum sui ordinis dignitatem et personam iuxta meum scire et posse honorare et salvare et honoratum ac salvatum tenere velle et uni-
25 cuique in suo ordine secundum sibi competentes leges, tam ecclesiasticas quam mundanas, legem et iustitiam conservare⁹; in hoc, ut honor¹⁰ regius et potestas ac debita obedientia atque adiutorium ad regnum mihi a Deo datum continendum et defensandum ab unoquoque vestrum secundum suum ordinem et dignitatem atque possibilitatem mihi exhibeatur, sicut vestri antecessores fideliter iuste et rationabiliter meis antecessoribus exhibuerunt.

30 (C.) Adnuntiatio^{a**} Hinemari archiepiscopi.

1. Ne alicui forte videatur incongrue ac praesumptiose me ac provinciae nostrae venerabiles coepiscopos facere, quoniam de altera provincia ordinationi et causis huius provinciae nos immiscemus, sciat nos contra canones sacros non agere, quoniam Remensis et Treverensis ecclesiae in hac regione Belgica cum^q sibi^q com-
35 missis ecclesiis sorores¹¹ et comprovinciales habentur, sicut auctoritas ecclesiastica

*) 2—4, *Christ., Vatic. hanc rubricam praebent*: Post haec Karolus rex haec, quae sequuntur, per se in eadem ecclesia cunctis, qui affuerunt, denunciavit.

**) *Reliqui codices hanc inscriptionem exhibent*: Et post haec Hinemarus Remorum episcopus haec, quae sequuntur, capitula iubente ac postulante Adventio ipsius civitatis episcopo et ceteris
40 episcopis Treverorum^s provinciae, Hattone^t scilicet ecclesiae Viridunensis episcopo et Arnulfo Tulensis civitatis episcopo, Francone^u Tungrens civitatis episcopoⁿ, cohibentibus^v provinciae Remorum episcopis, coram^w episcopis et^l rege cunctisque, qui adfuerunt, in eadem ecclesia publice denunciavit.

g) in 1. 3. h) habebat 2. i) 2. 4. *praebent hic et infra capitula numeris omissis continuo scripta.* k) corde 4. l) om. 4. m) manifestavimus 4. n) ordine suo 2. o) suscipiatur 4.

45 p) Cap. III. *praemitt. Vall. omissis rubricis.* q) om. 1. 3; cum istis eccl. 4. r) dicens *add.* 2. s) Tre-
virorum 3. t) Attone 3. u) Francone . . . episcopo om. 2; Franco 4. v) conniventibus 4.
w) reliquis *add.* 2.

7*) *Psalm.* 144, 19. 8) *Cfr. Capp. anteced., p. 333, c. 1.* 9) unumquemque . . . conservare =
ibid. c. 3. 10) honor *rell.* = c. 2. 11) *Cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 283, not. 1.*

869. et antiquissima demonstrat consuetudo, ac per hoc unanimi consensu et synodalia iudicia exercere et, quae a sanctis patribus constituta sunt, debent concorditer custodire hac privilegii conditione servata, ut, qui prior de Remensi et Treverensi episcopo fuerit^x ordinatus, prior etiam habeatur.

2.¹ Et lex divinitus inspirata praecipit dicens: 'Si¹² transieris^y per messem⁵ amici tui colligens spicas, manu confricabis ad manducandum, falcem autem non mittas', vel 'falce non metas.' Messis est populus, ut Dominus monstrat in evangelio dicens: 'Messis¹³ quidem est^z multa, operarii autem pauci. Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam'; quia vos pro nobis episcopis debetis orare, ut vobis digna possimus loqui. Messis autem amici est populus in provincia alteri¹⁰ metropolitano commissa. Unde vos hortando, quasi manu operis confricando, ad Dei voluntatem et vestram salutem in corpus unitatis ecclesiae valemus et debemus traicere. In parochianos autem provinciarum aliis metropolitans commissarum falcem iudicii non mittimus, quia nec est unde, nec nostrum esse consideramus.

3.¹ Est et alia causa, quia isti venerabiles domini et confratres nostri provin-¹⁵ ciae istius episcopi non habentes metropolitanum episcopum exiguitatem nostram sic in suis, sicut et in specialibus nostris causis, nos fraterna caritate iubent et commonent agere. Est ita, domini fratres?

Et responderunt ipsi episcopi: Ita est.

4.¹ Praeter ea, quae^a domnus episcopus et frater noster Adventius vobis^b ex²⁰ sua et ceterorum suorum ac nostrorum fratrum et venerabilium episcoporum voce dixit, in hoc etiam animadvertere potestis voluntatem Dei esse, ut praesens domnus et rex noster, qui in parte regni, quam hactenus tenet et tenuit et nobis ac ecclesiis nostris et populo sibi commissio utiliter praest ac praefuit et salubriter prodest et profuit, inde ad hunc locum Domino ducente pervenerit, quo etiam vos eius inspira-²⁵ tione confluxistis et ipsi vos sponte commendastis, cuius instinctu animantia^c omnia in arcam Noe^d significantem ecclesiae unitatem nullo cogente convenerunt, quia sanctae memoriae pater suus domnus Hludowicus pius imperator augustus ex progenie Hludowici regis Francorum inelyti, per beati Remigii Francorum apostoli catholicam praedicationem cum integra gente conversi et cum tribus Francorum³⁰ milibus, exceptis parvulis et mulieribus, vigilia sancti^e paschae in Remensi metropoli baptizati et coelitus sumpto chrismate¹⁴, unde adhuc habemus, peruncti et in regem sacratif, exortus^f per beatum Arnulfum^g, cuius carne idem Hludowicus pius augustus originem duxit carnis, et a Stephano papa Romano ante sanctae Dei genitricis et semper virginis Mariae altare Remi^h in imperatorem est coronatus¹⁵ et demum³⁵ factione quorundam terreno imperio destitutus¹⁶ in praedictam regni partem unanimitate episcoporum et fidelis populi ante sepulchrum sancti Dionysii eximii martyris ecclesiae sanctae est redditus¹⁷ et in hac domo ante hoc altare protomartyris Stephani, cuius nomen interpretatum resonat coronatus, per Domini sacerdotes acclamatione fidelis populi, sicut vidimus, qui adfuimus, corona regni est imperio restitutus¹⁸.⁴⁰ Et quia, ut in historiis sacris legimus¹⁹, reges, quando regna obtinuerunt, singulorum regnorum sibi diademata imposuerunt, non incongruum videtur istisⁱ venerabilibus

x) episcopis fuit 1. 3. y) transiens 4. z) om. 4. a) quia 4. b) nobis 4. c) animata 2.
d) hoc 4. e) sanctae 2. f) consecratus 4. g) a add. 4. h) Remis 1. 4. i) om. 2.

12) Deuter. 23, 25. 13) Matth. 9, 37. 38. 14) Cfr. Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 307, not. 48. 45
15) A. 816, die 5. m. Octobr.; cfr. Simson, Ludwig d. Fr. I, p. 71 sq. 16) A. 833, die 30. m. Iun.;
cfr. ibid. II, p. 52 sqq. 17) A. 834, primo die m. Mart.; cfr. ibid. II, p. 90 sqq. 18) A. 835, die
28. m. Febr.; cfr. ibid. II, p. 129 sq. 19) Cfr. ex gr. 1. Machab. 11, 13.

episcopis, si vestrae unanimitati placet, ut in obtentu^k regni, unde vos ad illum sponte 872. convenistis et vos ei commendastis, sacerdotali ministerio ante altare hoc coronetur et sacra unctione Domino^l consecretur. Quodsi vobis placet, propriis vocibus consonate.

5 Et in hoc conclamantibus omnibus dixit idem episcopus: Agamus ergo unanimiter Deo gratias decantantes: 'Te Deum laudamus.'

Benedictiones super regem Karolum — — — ad aeternam perveniat haereditatem. Per Dominum (cfr. infra nr. 302).

k) ita 2; obtentum Pertz; obedientia 1. 3. 4. 1) Deo 2.

10 277. SACRAMENTA APUD GUNDULFIVILLAM FACTA.

872. Sept. 9.

Praebent sacramenta hi libri partim impressi, partim manuscripti: 1) Sirmondus, Caroli Calvi Capitula p. 386. 2) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 122^v. 3) Vallicell. C. 16 fol. 86. 4) Vatic. 4982 fol. 146^v. 5) P. Pithocus, SS. coetan. p. 509. 6) Baronius, Ann. ecclesiast. ad a. 873, codice A. Augustini adhibito.

In omnibus codicibus praemissa est rubrica infra p. 342. edita. Quaecumque convenit relatio illa, quam exhibet Hincmarus in Ann. Bertin. ad a. 872, ed. Waitz p. 119 sqq.: Hludowicus . . . apud Trientum cum Ingelberga loquens, partem regni Hlotharii quam 20 contra Karolum accepit, neglectis sacramentis inter eos pactis, sine consensu ac conscientia hominum quondam Hlotharii, qui se illi commendaverunt, clam reddidit. Unde utrimque sacramenta prioribus sacramentis quae cum fratre suo pepigerat diversa et adversa inter eos sunt facta . . . Karolus autem ad Burgundiam ad Gundulfi-villam placitum ibi antea condictum habiturus, Kalendis Septembris rever-

25 titur. Ubi aliquantisper immoratus, et quae sibi visa fuere dispositis, . . . ad Arduennam petiit.

Iuramentum 'generale omnium fidelium', quod in editione Pithocana et secundum illam apud Baluzium et G. H. Pertz sacramentum laicorum subsequitur, ab actis huius conventus separandum est. Nam praeter auctoritatem unius P. Pithoci, qui hoc loco 30 edidit, nihil est, quod probet omnes fideles Karoli hoc anno et in hoc placito regi fidem esse pollicitos. Dicuntur potius in inscriptione infra edita non professionem vel sacramentum praestitisse nisi episcopi et laici nulla mentione generalis iuramenti omnium fidelium facta. Accedit, quod, cum et episcopi et laici Karolo adiutores se fore promittant, 'ut regnum, quod Deus donavit vel donaverit, habere et obtinere et continere 35 possit', in generali sacramento de regno futuro nulla verba fiunt, et quod hoc ad verbum consentit cum illo, quod a. 876. episcopi in synodis Papiensi et Pontigonensi (cfr. nr. 220. 279) ediderunt. Tandem respiciendum est, quo modo iuramentum nobis traditum sit. Desideratur enim hoc loco apud Sirmondum et Baronium, qui uterque minime 'editionem Pithocanam exceperunt,' ut dicit G. H. Pertz (cfr. infra not. d.). In codicibus vero 40 2. 4. post Capitulare Carisiacense a. 873, in 3. post epistolam quandam Iohannis papae servatum praecedit Synodum Pontigonensem (cfr. praefat. ad nr. 279). Quibus de causis generale iuramentum non cum hoc placito coniungendum, sed pars Synodi Pontigonensis putandum est. (B. II, 225; P. 517.)

873. Anno incarnationis dominicae DCCCLXXII^a, indictione quinta, quinto Idus Septembris^b in placito generali apud Gundulfi^c-villam, — cum^d Hludowicus sacramenta superius scripta¹ dirupisset et aequivoco suo itidem Hludowico imperatori se coniunxisset et sacramenta, quae superius scripta sunt², fieri iussisset^d Ingilberga regina et legatis sedis apostolicae, Formoso scilicet et Gaderico^{e3} praesentibus —, hac tempestate urgente episcopi omnes ex regno gloriosi regis Karoli hanc professionem infra scriptam fecerunt, et omnes laici hoc sacramentum similiter infra scriptum iuraverunt.

Professio episcoporum.

Quantum⁴ sciero et potuero adiuvante Domino consilio et auxilio secundum meum ministerium fidelis vobis adiutor ero, ut regnum, quod vobis Deus donavit vel donaverit, ad ipsius voluntatem et sanctae ecclesiae ac debitum regum honorem vestrum et^f vestram fideliumque vestrorum^g salvationem habere^h et obtinere et continere possitis.

Sacramentum laicorum.

Quantum⁵ sciero et potuero adiuvante Domino consilio et auxilio fidelis vobis adiutor ero, ut regnum, quod habetis ad Dei voluntatem et sanctae ecclesiae et vestrum honorem atque ad vestram salvationem continere possitis, et quod Deus adhucⁱ vobis concesserit, acquirere et^k contra omnes homines defendere valeatis.

a) DCCCLXXIII. *codd.* b) alias sexta Idibus Septembris 6. c) Grandulsi 3; Gandulphi 6. d) cum . . . iussisset *om.* 5. e) Gauderico 6. f) et vestram *om.* 6. g) vestrum 6. h) continere et hab. et obt. 6. i) nobis adhuc 6. k) *om.* 6.

1) *Sc. in codice; cfr. supra nr. 250. 245; Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 340.* 2) *Nunc deperdita.* 3) *Cfr. infra p. 351, c. 1.* 4) *Cfr. supra p. 296. sacramentum Carisiaci a. 858. praestitum.* 5) *Ad verbum fere cum professione episcoporum consentit.*

278. CAPITULARE CARISIACENSE.

873. Ian. 4.

Legitur: 1) *apud Sirmondum, Caroli Calvi Capitula p. 388 sqq., et in his codicibus:* 2) *Vatic. reg. Christ. 291 fol. 122^v.* 3) *Vallicell. C. 16 fol. 86^v.* 4) *Vatic. 4982 fol. 146^v.* 5) *Middlehill, vel Cheltenham, 10190 fol. 195. et iterum fol. 204. Codd. 2—4. terminantur sub fine capituli tertii; cod. 5 bis. in medio capitulo octavo.*

Cod. Laudunensis Sirmondi nunc deperditus exhibuit hanc rubricam: Anno incarnationis dominicae DCCCLXXIII, indictione VI, pridie Nonas Ianuarii haec, quae sequuntur, capitula domnus rex Karolus in Carisiaco palatio cum fidelium suorum consilio decrevit et per suum regnum denuntiari et observari mandavit; *in codd. vero Bellovacensi, quem Sirmondus secutus est, eiusdem apographis, sc. 2—4, apud Baronium, Ann. ecclesiast. ad a. 873, verba infra p. 343. edita inscripta sunt; in codice denique 5:* Incipiunt capitula iunioris Karoli regis, quae facta fuerunt ad Carisiacum palatium publicum.

Qua de causa capitulare editum sit, referunt Ann. Bertin. ad a. 873, ed. Waitz p. 121, hisce verbis: Quia ergo multi erant in regno Karoli, qui exspectabant, ut per Karlomannum (*cfr. l. c. p. 114—118*) adhuc rediviva mala agerentur, in sancta Dei ecclesia et in aliis regnis . . . cum consilio fidelium suorum, secundum morem praecessorum ac progenitorum suorum (*cfr. infra c. 3. 8—12*), leges paci ecclesiae et regni soliditati congruas promulgavit et ab omnibus observari decrevit.

(B. II, 227; P. 518.)

Anno incarnationis dominicae DCCCLXXIII, regni vero domni Karoli 873. XXXIII, indictione V, haec capitula, quae sequuntur, ab eodem rege statuta sunt in placito generali apud Carisiacum omnium cum voluntate et consensu et a praefato rege et ab omnibus, qui praesentes fuerunt, confirmata.

Cap. 1. Quia necesse est, ut, quod male^a reinerescit, iterum recidatur, de constitutionibus antecessorum nostrorum et nostris, quae in illorum et nostris capitulis constitutae sunt, ad resecanda mala, quae specialiter iterum remergunt, missis et comitibus nostris firmiter exequenda proponimus; id est, ut¹, quando missi vel comites nostri latronem vel aliquem malefactorem vel infidelem nostrum forbannierint, hoc nobis in nostro palatio et aliis missis et comitibus scire faciant, ut, si ad nostram curtem venerit, inde faciamus, quod nostrum est. Et si de uno missatico vel comitatu in alium missaticum vel comitatum fugerit², missus vel comes, in cuius missaticum fugerit, per fideiussores constringat, ut, velit nolit, illuc reveniat et ibi malum emendet, ubi illud perpetravit. Et si fideiussores non habuerit, sub custodia illum habeat, donec ad illum comitem, in cuius comitatu forbannitus fuerit, illum revenire faciat. Et si alodem habuerit vel in illo comitatu, unde fugit, vel in illo comitatu, ad quem fugit, comes ipsum alodem in fiscum recipiat. Et³ qui talem forbannitum receperit, secundum quod constitutum est in capitularibus avi et patris nostri in libro tertio, 'si⁴ Francus est, cum duodecim similibus Francis iuret, quod ipsum latronem vel forbannitum esse non scisset, licet pater eius sit aut frater aut propinquus. Si hoc iurare non potuerit vel ab alio convictus fuerit, quod latronem vel malefactorem aut infidelem nostrum forbannitum in hospitio suscepisset, sicut ipse forbannitus et ut infidelis iudicetur.'

2. Ut comites et missi nostri maximam curam adhibeant, quatinus in illorum comitatibus et missaticis populus iustitiam et pacem habeat, et de latronibus exturbandis maximum certamen habeant. Et si talis malefactor aut infidelis noster emerit, ut per se illum comprehendere comes in suo comitatu non possit, accipiat⁵ homines tam nostros, quam episcoporum vel abbatum et abbatissarum in suo comitatu commanentes, et sic illum persequatur, donec comprehendat. Et qui ad talem malefactorem accipiendum vocatus fuerit et⁶ se inde retraxerit, ut ad hoc adiutorium non praestet, si liber homo fuerit, bannum dominicum componat; et si colonus fuerit, sexaginta ictus accipiat. Et si talis malefactor in illa persecutione occisus fuerit, qui eum occiderit, leudem inde non solvat, et nullus illi inde faidam portare praesumat; quodsi quis facere praesumpserit, per certos fideiussores ad nostram praesentiam perducatur.

3. De illis liberis hominibus, qui infames vel clamodici sunt de testeiis⁷ vel latrociniiis et rapacitatibus et assalturis vel de infidelitate nostra et cum furto non comprehenduntur, si eis iam vita perdonata est propter aliquod malefactum, fiat de illis, sicut in capitulari avi et patris nostri continetur in libro III, capitulo XLVII⁸; et si iam de latrocinio revicti sunt, fiat de illis, sicut de revictis. Si autem illis adhuc vita perdonata non fuit et revicti non sunt et res et mancipia vel mobile habent, fiat de illis, sicut in quarto libro capitulorum, capitulo XXIX.⁹ dicitur⁹, cum ad mallum comitis venerint. Si autem ad mallum non venerint, banniantur, et per res et mancipia vel^c mobile^c distringantur, ut veniant. Si autem non venerint, fiat de

a) malae rei increscit 1.

b) ita codd. pro XXVII.

c) om. 1.

1) Cap. Silvac. 853, supra p. 273, c. 7. 2) Hoc loco in c. 7. cit. verba quaedam inseruntur.

3) Ibid. c. 6. 4) Anseg. III, c. 23, tom. I, p. 428. 5) Cfr. Brunner, RG. II, p. 228. 6) Cap.

Silvac. 853, supra p. 272, c. 5. 7) Cfr. ibid. p. 274, not. 29. 8) Anseg. III, c. 47, tom. I, p. 430.

9) Anseg. IV, c. 27, l. c. p. 440.

873. illis, sicut in capitulari continetur: Et¹⁰ si post secundam comitis admonitionem ad mallum venire noluerint, rebus eorum in bannum missis venire et iustitiam reddere compellantur. Et si talis est, quem aut parentes aut propter faidam homines accusare noluerint aut ausi non fuerint, et cum malefacto comprehensus non fuerit et negaverit, iuret cum duodecim talibus Francis, quorum testimonium leges publicae non reiciunt, quod testeiam vel latrocinium aut rapinam non fecerit; et post haec iuret ipse tantum, quod¹¹ deinceps testeiam vel latrocinium non faciet neque facienti consentiet et, si scierit, qui haec fecerit, illis ministris nostris, per quos talis causa emendari debet, non celet. Et qui res et mancipia vel mobile non habent, per quae distringi possint, ut ad mallum veniant, et ibi aut se legaliter, ut praemisimus, excondicant, aut, si se excondicere non potuerint, quod male fecerint, legaliter emendent. Post secundam bannitionem comitis si ad mallum non venerint, comprehendantur secundum praefatum capitulare libri tertii capitulo LVI^d, quo dicitur: 'De¹² latronibus, qui magnam habent blasphemiam. Quicumque aliquem ex his comprehenderit, nullum damnum exinde patiatur.' Comprehensus autem si fideiussores habere potuerit, per fideiussores ad mallum adducatur; si fideiussores habere non potuerit, a ministris comitis custodiatur, et ad mallum perducatur. Et si aliquis eum accusaverit, fiat de illo secundum praefatum capitulum libri capitularis. Si autem eum nullus accusaverit, excondicat se praedicto modo, et iuret, 'quod¹³ deinceps testeiam vel latrocinium non faciet neque facienti consentiet et, si scierit, qui hoc faciet, non celet ministris regni, per quos talis causa emendari debet.' Si vero tales, ut praediximus, ad mallum adduci non potuerint, in forbannum mittantur, et de his missi vel comites, sicut supra diximus¹⁴, faciant; et de illis, qui tales receperint, sicut praescripsimus, fiat. Si¹⁵ autem fiscalinus noster ita infamis in fiscum nostrum confugerit vel colonus de immunitate in immunitatem confugerit, mandet comes iudici nostro vel advocato cuiuscumque casae Dei, ut talem infamem in mallo suo praesentet. Et si talem praesentaverit, si aliquis eum comprobare voluerit, faciat; et si nullus eum comprobare voluerit, tamen suam infamiam ad Dei iudicium purget, et per illud Dei iudicium aut liberetur aut condemnetur. Si autem iudex noster vel advocatus de casa Dei commonitus talem blasphemum comiti in mallo suo non praesentaverit, fiat inde secundum capitulare libri tertii capitulo XXVI^e¹⁶. Et si servus alicuius ita clamorosus est, comes dominum servi commoneat, ut eum in mallo praesentet, et praesentatum^f si aliquis comprobare voluerit, faciat; 'et¹⁷ si nullus eum comprobare voluerit, ad Dei iudicium praedicto modo se examinet, et per illud Dei iudicium aut liberetur aut condemnetur.' Si autem dominus servi eundem servum suum comiti in mallo praesentare noluerit, fiat inde secundum capitulare libri tertii capitulo XLVI^g¹⁸.

4. De illis hominibus, qui cum Carlomanno¹⁹ praeteritis annis tanta mala et tanta scelera in regno nostro fecerunt, sicut tunc et verbis et scriptis praecepimus, ita comites et missi nostri exequantur in eos, in quibus nostra iussio, quam consilio fidelium nostrorum iussimus, executi non est; id est, ut fidelitatem nobis promittant, sicut tunc scarivimus²⁰ et scriptam comitibus nostris dedimus. Et cui ali-

d) ita codd. pro LXI. e) Cetera desunt 2, omissis reliquis. f) Terminantur 3. 4. g) ita 1. pro XLIV.

10) *Anseg. IV*, c. 24, l. c. p. 440: Et si post unam et alteram comitis admonitionem aliquis ad mallum venire noluerit, rebus eius in bannum missis venire et iustitiam facere compellatur; *cfr. Waitz, VG. IV*², p. 385, not. 3. 11) *Cfr. Cap. Silvac.* 853, *sacramentum Francorum*, supra p. 274. 12) *Anseg. III*, c. 61, l. c. p. 431. 13) *Supra lin. 7 sqq.* 14) *Cap. 1. 2.* 15) *Cfr. Cap. Silvac.* 853, supra p. 273, c. 7. 16) *Anseg. III*, c. 26, l. c. p. 428. 17) *Supra lin. 27 sqq.* 18) *Anseg. III*, c. 44, l. c. p. 430. 19) *Cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II*², p. 321 sq. 20) *I. e.: ordinavimus, constituimus; cfr. Schade, Altd. WB. II*², s. v. scarjan; *Diez, Etym. WB. d. rom. Spr. I*, s. v. schiera.

quid abstulerunt, aut emendent aut deprecentur, et poenitentiam faciant, sicut tunc 873. constitutum fuit. Et qui seniores, sicut tunc praecepimus, acceptos non habent, per fideiussores ad nostram praesentiam perducantur, et alodes, quos habent, comites, in quorum comitatibus sunt, in fiscum recipiant.

5 5. Ut unusquisque comes in suo comitatu provideat, ut²¹, qui fidelitatem nobis adhuc promissam non habent, fidelitatem nobis promittant, sicut in capitulis avi et patris nostri continetur.

6. Ut unusquisque comes in comitatu suo magnam providentiam accipiat, ut nullus liber homo in nostro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, cuiuscumque homo sit, nisi fidelitatem nobis promiserit.

10 7. Et²² quia audivimus, quod malefici homines et sortiariae²³ per plura loca in nostro regno insurgunt, quorum maleficiis iam multi homines infirmati^h et plures mortui sunt, quoniam, sicut sancti Dei homines scripserunt²⁴, regis ministerium est impios de terra perdere, maleficos et veneficos non sinere vivere, expresse praecepimus, ut unusquisque comes in suo comitatu magnum studium adhibeat, ut tales 15 perquirantur et comprehendantur. Et si iam inde comprobati masculi vel comprobatae feminae sunt, sicut lex et iustitia docet, disperdantur. Si vero nominati vel suspecti et necdum inde comprobati sunt vel per testes veraces inde comprobari non possunt, Dei iudicio examinentur; et sic per illud Dei iudicium aut liberentur aut condemnentur. Et non solum tales istius mali auctores, sed et conscii ac com- 20 plices illorum, sive masculorum, sive feminarum, disperdantur, ut una cum eis scientia tanti mali de terra nostra pereat.

8. Quia, sicut et per scripturas et per auctoritatem et per rationem manifestum est, 'duo²⁵ sunt, quibus principaliter mundus hic regitur, regia potestas et pontificalis auctoritas', et in libro capitulorum avi et patris nostri coniuncte ponitur, ut res et 25 mancipia ecclesiarum 'eo²⁶ modo contineantur, sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent', iuste et rationabiliter de rebus et mancipiis, quae in regia et in ecclesiastica vestitura fuerunt, uniformiter et uno modo tenendum est: ut²⁷, sicut, quaecumque res et mancipia in regia vestitura avi et patris nostri et nostra fuerunt et nunc ab aliis detinentur, demonstretur, qualiter de regia vestitura avi et 30 patris nostri et nostra exierunt, quia plures inde per mendacium quaedam obtinuerunt et quidam plura per fraudem obtinent, ita et de rebus, quae in ecclesiarum vestitura fuerunt, unde quaestio fuerit, demonstretur, qua auctoritate in proprietatem eas quisque obtineant. Et quoniam quidam non contradicunt, quod res et mancipia, quae tenent, in vestitura nostra vel antecessorum nostrorum sive ecclesiarum Dei non 35 fuissent, sed patres illorum morientes eis in hereditatem dimiserunt, ideo non volunt inde ullam auctoritatem ostendere, sed suam hereditatem probare: contra illos dicitur, quia potest fieri, ut aliquis de fisco regio vel de rebus ecclesiae aliquid proprindat aut per fraudem obtineat et mortuo illo filius eiusⁱ aut filia illas res tenere in hereditatem velit. Propterea per capitula avi et patris nostri, quae Franci pro lege 40 tenenda iudicaverunt²⁸ et fideles nostri in generali placito nostro conservanda decreverunt, discernendum est, de quali hereditate auctoritas non debet requiri, sed legitima hereditas ab aliquo approbari. Ostenditur²⁹ enim in eis capitulis, ubi de

h) informati 1. i) *Explicit 5 bis.*

21) *Cap. Tusiace*. 865, *supra* p. 330, c. 2. 22) *Cfr. Brunner, RG. II*, p. 574. 681. 23) *I. e.*:
45 *veneficae*. 24) *Cypriani tract. de XII abus. saec. c. 9*; *cfr. Synod. Mett.* 859, *infra* nr. 298, c. 8.
25) *Gelasii epist. ad Anastasium*, *supra* p. 29, c. 3. 26) *Bened. Lev. Add. IV*, c. 170 (*Cap. Wormat.* 829, *supra* p. 13, c. 8). 27) *Cfr. Brunner, Zeugen u. Inquisitionsbew.*, l. c. p. 443 sqq.;
RG. II, p. 518. 28) *Cfr. Cap. Pap.* 856, *supra* p. 90, c. 1. 29) *Cfr. Nissl, Gerichtsstand d. Clerus im fränk. Reich* p. 180 sq.

873. rebus alienis alicui per malum ingenium venditis vel datis loquitur, quae sit unicuique legitima hereditas, cum dicitur inter alia: 'Similiter³⁰ de omnibus iustitiis ad eum pertinentibus rationem reddere compellatur excepta sua legitima hereditate, quae ei per successionem parentum suorum legitime evenire debuit.' Et de hac legitima hereditate non est auctoritas requirenda; sed si interpellatio inde fuerit, legitima hereditas approbanda. Quia vero de rebus ex fisco regio et de rebus ecclesiasticis, quae ita, ut in eisdem capitulis habetur, 'contineri²⁶ debent, sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent', auctoritas est requirenda, per quam auctoritatem quisque illas retineat, in ipsis capitulis demonstratur, cum dicitur: 'Ubicumque³¹ commutationes tam tempore nostro, quam tempore genitoris et avi nostri legitime et rationabiliter atque utiles ecclesiis Dei factae sunt, permaneant; ubicumque vero inutiles et incommodae atque inrationabiles factae sunt, dissolvantur, et recipiat unusquisque, quod dedit. Ubi vero mortua manus interiacet aut alia quaelibet causa, quae rationabilis^k esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur, et ad nostram notitiam perferatur.' Sed et iustum atque rationabile videtur, ut, si rectores ecclesiarum negligenter res, quas acceperunt in commutationem, neglexerunt et commutantes commutatas excoluerunt, non compensentur excultae et neglectae aequaliter; sed, sicut tunc fuerunt, compensentur, quando commutatae fuerunt. Et ita compensatio ad nostram notitiam perferatur, et nostro ac fidelium nostrorum iudicio, utrum permanere an dissolvi debeant istae commutationes, decernatur.

9. Ut, sicut in capitulis avi et patris nostri continetur, 'missi³² nostri, ubi³³ boni scabinei non sunt, bonos scabineos mittant; et³³ ubicumque malos scabineos inveniunt, eiciant et totius populi consensu in locum eorum bonos eligant; et cum electi fuerint, iurare eos faciant, ut scienter iniuste non iudicent.'

10. Volumus, ut secundum capitulare avi et patris nostri: 'quicumque³⁴ de scabineis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam iniuste iudicasse, per fideiussores missus ad praesentiam nostram veniat. Et omnibus scabineis denuntiatur, ne quis etiam iustum iudicium vendere praesumat.'

11. Volumus, ut secundum capitulare avi et patris nostri: 'in³⁵ comitatu omni hi, qui meliores et veraciores inveniri possunt, eligantur a missis nostris ad inquisitionem faciendam et rei veritatem discendam, et ut adiutores comitum sint ad iustitias faciendas.'

12. Volumus, ut secundum capitula avi et patris nostri et nostra mallus³⁶ neque in ecclesia neque in porticibus aut atrio ecclesiae neque in mansione presbyteri iuxta ecclesiam habeatur; quia non est aequum, ut ibi homines ad mortem iudicentur et dismembrentur et flagellentur, ubi, si confugerint, secundum aliud capitulum³⁷ pacem habere debent³⁶. 'Domus vero', sicut in capitulis avi et patris nostri con-

k) rebellis 1; cfr. supra p. 15, not. t.

30) Bened. Lev. Add. IV, c. 119 (Cap. pro lege hab. Wormat. 829, supra p. 19, c. 4). 31) Ibid. I, c. 110; Add. IV, c. 108 (Cap. miss. Wormat. 829, supra p. 15, c. 5). 32) Ibid. Add. IV, c. 105 (supra p. 15, c. 2). 33) ubi . . . et desunt et in codicibus Benedicti Levitae ad hoc quidem tempus notis et in Cap. Wormat., ex quo Bened. Lev. hoc caput desumpsit. 34) Ibid. Add. IV, c. 107 (supra p. 15, c. 4). 35) Ibid. Add. IV, c. 106 (supra p. 15, c. 3). 36) Huius capitis prior pars usque ad verba: habere debent composita est ex Anseg. IV, c. 26, tom. I, p. 440, et Cap. miss. Suess. 853, supra p. 269, c. 7; altera pars desumpta est ex Anseg. IV, c. 26, l. c., verbis: domus . . . remaneat antepositis aliisque quibusdam additis; cfr. Brunner, RG. II, p. 610, not. 11. 37) Anseg. I, c. 134, l. c. p. 411 (Cap. legib. add. 803, l. c. p. 113, c. 3); cfr. etiam Capitulat. de part. Sax. 775—790, l. c. p. 68sq., c. 2. Childeb. II. Decret. 596, l. c. p. 16, c. 4; Decret. Chlotharii 511—558, l. c. p. 6, c. 14.

tinetur, 'a comite in loco, ubi mallum tenere debet, construatur, quatenus propter 876.
calorem solis et pluviam publica utilitas non remaneat. Minora vero placita comes
sive intra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit', excepto in ecclesia et por-
ticibus atque atrio ecclesiae et mansionem presbyteri habeat, sicut in eisdem capitulis
5 continetur.

279. SYNODUS PONTIGONENSIS.

876. Iun. 21 — Iul. 16.

Acta huius concilii tradita sunt in his libris partim impressis, partim manu-
scriptis: 1) apud Sirmondum, Concil. Galliae t. III, p. 437 sqq. fortasse codice quodam
10 *Remensi usum, qui iuramentum Hincmari in eiusdem Operibus t. II, p. 834 (infra 1b),*
separatim publici iuris fecit; 2) apud eundem, Caroli Calvi Capit. p. 407 sqq., ope codicis
Bellovacensis, ut opinor, edita; 3) Vatic. reg. Christ. 291 fol. 123. 4) Vallicell. C. 16
fol. 3. 5) Vatic. 4982 fol. fere 148. 6) Vindob. 501 fol. 117. 7) apud P. Pithoeum, SS.
coëtan. p. 506 sqq. 8) apud Muratorium, SS. rer. Ital. t. II, 2, col. 150 sqq. Inscripta
15 *autem sunt in 1: Synodus apud Ticinum acta palatium anno incarnationis dominicae*
DCCCLXXVI, indictione IX, mense Februario; confirmata in synodo apud Pontigonem
eodem anno et indictione, mense Iunio; in 2: Synodus, quae fuit acta apud Ticinum
palatium anno . . . Februario; et postea fuit confirmata ipsa synodus apud Pontigonem
cum missis domni apostolici Iohannis aliisque multarum provinciarum episcopis. Omnia
20 *capitula exhibet solus 1; in 2. desunt iuramentum (C) et quae subscriptiones episcoporum*
Franciae sequuntur (E—H), in 3. 4. confirmatio Cisalpinorum (B), capitula Odonis (G),
quae utraque in 5. quoque desiderantur, definitio de Adalgaudo (F), consensus Leonis (H).
Muratorius (8) praebet tantum exceptis actis synodi Papiensis definitionem de Adalgaudo
(F) et consensum Leonis (H); de codd. vero 6. 7. cfr. supra praefat. ad nr. 220. 221.

25 *Ordo singularum partium diversus est in codicibus et confusus: in 1, quem una*
cum 2. in actis sessionis secundae edendis secutus sum, subscriptionibus episcoporum (D)
adiecta sunt capitula Odonis (G), libellus (E), consensus Leonis (H), iuramentum (C)
antea omissum; in 3—5. iuramentum (C) et libellus (E) praecedunt electionem (A) et
capitula (D), quibus 5. aeque ac 8. definitionem de Adalgaudo (F) et consensum Leonis (H)
30 *addit. Quo vero modo synodus re vera processerit, cum ex actis ipsis, tum ex Annalibus*
Bertin. ad a. 876, ed. Waitz p. 128 sqq., perspicui licet.

Karolus Calvus Romae imperator electus ex Italia reversus ad monasterium Sancti
Dionysii accersiens legatos apostolici Iohannem Tuschanensem et Iohannem Aritinum
atque Ansigisum Senensem, synodum auctoritate apostolica et illorum consilio atque
35 *sanctione sua indixit medio futuro mense Iulio apud Pontigonem (Ann. Bertin.). Post-*
quam die 21. m. Iun. synodo congregata de primatu Ansegisi actum est, qua de re nihil
exstat nisi relatio illa Annalium, secunda sessio die 30. eiusdem mensis habita est. In
quo conventu . . . lecta et electio domni imperatoris ab episcopis et ceteris Italici regni
firmata, sed et capitula quae in palatio Ticinensi constituit et ab omnibus confirmari
40 *praecepit, quae et episcopis Cisalpinis praecepit confirmari (Ann. Bertin.). Quae omnia,*
quamquam secundum Hincmarum iam die 21. facta sunt, tamen, cum optime concordent
cum illis, quae capitula electionis nobis tradunt, cumque haec diem 30. indicent, ad hunc
diem referenda sunt (cfr. quoque Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 408, not. 2; Schrörs,
Hinkmar v. Reims p. 362; aliter v. Noorden, Hinkmar v. Reims p. 318 sq.). In hac sessione
45 *autem ita actum est, ut primum electio Karoli (A) legeretur (Gloriosissimo . . . Airboldi*

876. comitis), *deinde a Cisalpinis (B) confirmaretur* (Sicut domnus . . . confirmamus), *tum ad exemplum Synodi Papiensis (supra p. 100), quod attinet ordinem, omnes episcopi — inscriptiones enim iuramento praefixae omnino fictae sunt — Karoli fidem iurarent (C), denique Capitula Papiensia (D) pronuntiata* (In nomine Patris . . . experietur vel Berardi comitis, p. 349, lin. 4) *ab episcopis subscriberentur (cfr. etiam Dümmmler l. c. II², p. 408 sq.).* 5

Quibus vero diebus reliquae actorum partes editae sint, et ex ipsis apparet et ex iis, quae in not. 34. 36. 39. 50. diximus.

Capitula synodi Pontigonensis, quae ex parte tantum ad nos venisse Hincmarus probat, a partibus Karoli facta esse iam supra p. 99. meminimus.

(B. II, 235; P. 532.)

10

30. *Iun.* (A.) Electio^a Karoli imperatoris ab Italici regni episcopis et ceteris confirmata.

Gloriosissimo et a Deo coronato, magno et pacifico imperatori, domno nostro Karolo perpetuo augusto nos omnes episcopi, abbates, comites ac reliqui, qui nobiscum convenerunt Italici regni optimates, quorum nomina generaliter subter habentur inserta, perpetuam optamus^b 15 prosperitatem et pacem.

Iam quia divina pietas vos beatorum principum apostolorum Petri et Pauli interventione per vicarium ipsorum, domnum videlicet Iohannem summum pontificem et universalem papam spiritalemque patrem vestrum^c, ad profectum sanctae Dei ecclesiae nostrorumque omnium incitavit^d et ad imperiale culmen sancti Spiritus iudicio provexit, nos unanimiter vos protectorem, 20 dominum ac defensorem omnium nostrum eligimus, cui et gaudenter^e toto cordis affectu subdi gaudemus — — — Signum Airboldi comitis^f (cfr. supra nr. 220, p. 99sq.).

(B.) Confirmatio^a Cisalpinorum apud^g Pontigonem^g.

Sicut domnus Iohannes apostolicus et universalis papa primo Romae elegit atque sacra unctione constituit omnesque¹ Italici regni episcopi, abbates, comites et reliqui 25 omnes, qui cum illis convenerunt, domnum nostrum gloriosum imperatorem Karolum augustum unanimi devotione elegerunt sibi protectorem ac defensorem esse, ita et nos, qui de Francia, Burgundia, Aquitania, Septimania, Neustria ac Provincia pridie Kalendas Iulii in loco, qui dicitur Pontigonis, anno XXXVII. in Francia ac imperii primo, iussu eiusdem domni et gloriosi augusti convenimus, pari consensu ac con- 30 cordi devotione eligimus et confirmamus^h.

(C.) Sic¹² promitto ego, quia de isto die in antea — — — Sic me Deus adiuvet et ista sanctorum patrocinia (cfr. supra nr. 220, p. 100).

(D.) In^k nomine Patris et Filii et Spiritus sancti^k. Incipiunt capitula, quae domnus imperator Karolus, Hludowici augusti piae memoriae filius, una cum consensu et suggestione venerabilium 35 episcoporum et illustrium optimatum reliquorumque fidelium suorum ad honorem sanctae Dei

a) Ita in 1. 2, fortasse ex codicibus sumpta. b) optant 2. 6. c) nostrum 7. d) ita unus Muratorius (8); invitavit 1—5. 7; invitavit. 6. e) gaudentes 1. 2. f) Acta sunt haec in palatio Ticinensi anno Domini DCCCLXXVI, regni domni Karoli, Hludowici augusti piae memoriae filii, in Francia XXXVI, imperii primo, indictione IX. add. 1. 7. g) om. 2. h) Et subscripserunt omnes cisalpini episcopi, 40 qui adfuerunt, et quorum nomina subter sequentia capitula, quae confirmaverunt, tenentur adscripta add. 2, ut opinor, sua sponte. i) Generale omnium fidelium inscribit 6 (cfr. supra nr. 277); Sirm. in 1. 1b. hanc falsam praemisit rubricam: Iuramentum, quod Hincmarus archiepiscopus edere iussus est apud Pontigonem; G. H. Pertz finxit: Iuramentum Hincmari archiepiscopi et reliquorum procerum. k) In . . . sancti om. 1. 3.

1) Verba, quae sequuntur, ad exemplum electionis, supra lin. 13sq., composita sunt. 2) Cfr. 45 quae de hoc sacramento disseruit Hincmarus, Opera II, p. 835sq.

ecclesiae et ad pacem ac profectum totius imperii sui fecit anno incarnationis domini nostri 876. Iesu Christi DCCCLXXVI¹, regni vero sui in Frantia XXXVI, imperii autem sui primo, indictione IX, mense Februario, in palatio Ticinensi — — — Quicumque autem contra hoc fenderit, praedecessorum et progenitorum nostrorum iudicium experietur^m (cfr. *supra* nr. 221, p. 101—103, lin. 30).

5 Iohannes Tuscanensisⁿ³ episcopus, legatus sanctae sedis apostolicae et domni Iohannis summi pontificis et universalis papae, in his, quae supra scripta sunt^o, interfui, consensi et subscripsi. Ansegisus Senonum metropolis episcopus, sanctae et apostolicae sedis per domnum Iohannem summum pontificem papam vicarius, interfui, consensi et subscripsi. Iohannes Aretinus episcopus, sanctae sedis apostolicae legatus, 10 interfui, consensi et subscripsi. Hinemarus Remorum archiepiscopus subscripsi. Aurelianus^p Lugdunensis ecclesiae episcopus in Christi nomine roboravi^p. Frotarius archiepiscopus⁴ consensi et subscripsi. Ottramnus Viennensis ecclesiae episcopus subscripsi. Iohannes Rotomagensis ecclesiae archiepiscopus subscripsi. Bertmundus Ebredunensis ecclesiae⁵ archiepiscopus subscripsi. Ragenelmus Tornacensis ecclesiae 15 episcopus subscripsi. Walterus humilis Aurelianensis ecclesiae episcopus subscripsi. Gerboldus Cabillonensis ecclesiae⁶ episcopus subscripsi. Gislebertus Carnotensis ecclesiae⁷ episcopus subscripsi. Hildeboldus Suessionensis ecclesiae episcopus subscripsi. Rostagnus sanctae Arelatensis ecclesiae humilis episcopus subscripsi. Isaac Lingonensis ecclesiae episcopus subscripsi. Lantbertus Matiscensis ecclesiae⁸ epi- 20 scopus subscripsi. Ingelwinus sanctae Parisiacensis ecclesiae episcopus subscripsi. Geroldus Ambianensis ecclesiae episcopus subscripsi. Abbo Nevernensis ecclesiae episcopus subscripsi. Iohannes Cameracensis ecclesiae episcopus subscripsi. Hadebertus Silvanectensis ecclesiae⁹ episcopus subscripsi. Odo Belgivacorum episcopus¹⁰ in Christi nomine subscripsi. Ratbertus Valentinae ecclesiae¹¹ episcopus subscripsi. 25 Bernarius Gratianopolitanae ecclesiae¹² episcopus subscripsi. Agenulfus^q Gabalitanensis ecclesiae¹³ episcopus subscripsi. Birico Wapincensis ecclesiae¹⁴ episcopus subscripsi. Alduinus Avenionensis ecclesiae episcopus subscripsi. Wido Vellavensis^r ecclesiae¹⁵ episcopus subscripsi. Hildebrannus Sagensis¹⁶ episcopus subscripsi. Willebertus humilis Catalaunorum¹⁷ episcopus subscripsi. Ragenfridus Meldensis 30 ecclesiae episcopus subscripsi. Heirardus Lixoviensis ecclesiae episcopus subscripsi. Sigenandus Constantiensis ecclesiae¹⁸ episcopus subscripsi. Aetherius Vivariensis¹⁹ episcopus subscripsi. Erchambertus Baiocensis ecclesiae²⁰ episcopus subscripsi. Hedenulfus Laudunensis ecclesiae episcopus subscripsi. Agilmarus Arvernensis ecclesiae²¹ episcopus subscripsi. Anselmus Lemovicensis ecclesiae²² episcopus subscripsi. 35 Adalbertus Morinensis ecclesiae²³ episcopus subscripsi. Willelmus Cadurcorum ecclesiae²⁴ episcopus subscripsi. Lupus Albiensis ecclesiae episcopus subscripsi. Ottulfus sanctae Trecassinae ecclesiae humilis episcopus subscripsi. Berardus Viridunensis ecclesiae episcopus subscripsi. Arnaldus Leucorum ecclesiae²⁵ episcopus subscripsi. Franco Tungrensis ecclesiae episcopus subscripsi. Theodoricus Vesontionum^s eccle- 40 siae archiepiscopus subscripsi. Wala Autisiodorensis ecclesiae^{t26} episcopus subscripsi.

l) DCCCLXXVII. 3—6. m) Baluzius nominibus insequentibus praeposuit: Ansbertus archiepiscopus . . . Signum Berardi comitis ex codice Bellovacensi; cfr. p. 103, not. f. n) Tusculanensis 5. o) om. 1. p) ita 1. 2; Baluzius subscriptionem Aureliani postposuit Frotarii subscriptioni. q) Agenulfus Bal. r) Vallavensis id. s) Vesontiorum id. t) om. 1.

45 3) Toscanella. 4) Bituricensis, Bourges. 5) Embrun. 6) Châlons s. Saône. 7) Chartres. 8) Mâcon. 9) Senlis. 10) Beauvais. 11) Valence. 12) Grenoble. 13) Cavaillon; sedes episcopalis hodie est Mende. 14) Gap. 15) Le Puy en Velay. 16) Séez; cfr. *supra* p. 276, not. 75. 17) Châlons s. Marne. 18) Coutance. 19) Viriers. 20) Bayeux. 21) Clermont. 22) Limoges. 23) S. Jean-de-Maurienne. 24) Cahors. 25) Lüttich. 26) Auxerre.

876. Adalgarius Augustidunensis ecclesiae^{u27} episcopus subscripsi. Hemico Diensis ecclesiae²⁸ episcopus subscripsi. Aymarus Ruthenensium ecclesiae²⁹ episcopus subscripsi. Theotarius Gerundensis ecclesiae³⁰ episcopus subscripsi. Hugo abba³¹. Albustus abbas ex monasterio, quod vocatur Bethleem sive Ferrarias. Hilduinus^v abbas³² et bibliothecarius. Vulfardus abba scripsit et subscripsit. Gauzlenus abba³³ et archican-
cellarius^v.

4. *Iul. (E.)* Libellus^{w34} proclamationis ecclesiae Remensis adversus Hludowicum regem Carolo imperatori oblatus in synodo Pontigonensi^w.

Paternis^x magisteriis instruimur, ut, si qua maiora negotia vel maiores causae exortae fuerint, ad sedem apostolicam, prout auctoritas docet et mos antiquus ob-
tinuit, semper referantur. Ideoque, quia^x imperialem excellentiam vestram synodo
praeesse et vicarios sedis apostolicae praesto nobis adesse gaudemus, calamitates et
miserias ecclesiae nostrae ac filiorum nostrorum, quas hoc anno ab Hludowico rege³⁵
itemque Hludowico filio eius et complicitibus eorum, caedes videlicet et homicidia,
adulteria, fornicationes, rapinas, sacrilegia et cetera flagitia, quae nullus enumerare
potest, ecclesia nostra perpessa est, vestrae serenitati innotescimus obsecrantes, ut
pro Dei omnipotentis amore et pro ingenita vobis benignitate ac pro ministerio im-
posito nobis et ecclesiae nostrae ac filiis nostris secundum promulgatam^y omnibus
vestram sapientiam consulatis pariter ac succurratis, ne de cetero talia ac tanta mala
ecclesia nostra ac regnum patiat, qualia haecenus passum^z est.

14. *Iul. (F.)* Definitio^{w36} synodi Pontigonensis de Adalgaudo presbytero infamato^w.

Pridie Idus Iulii in loco, qui vocatur Pontigonis, ita de^a Adalgaudo presbytero
a legatis sedis apostolicae³⁷, Leone apocrisiario sanctae^b sedis Romanae^b, Petro,
Iohanne itemque Iohanne legatis³⁸ memoratae^c sanctae sedis^c et Ansegiso vicario
eiusdem sanctae^d sedis et ab omni concilio definitum est^a, ut^e illi propria ecclesia
reddatur et a praefatis Kalendis quatuor mensium dilatio ad famam suam purgan-

u) om. 1. v) Hilduinus . . . archicancellarius om. 5. w) ita in 1, nescio utrum ex codice sumpta, an ficta. x) Paternis . . . quia om. 3. y) pervulgatam Bal. z) passa id. a) Verba: de Adalgaudo presbytero in 8. post: definitum est posita sunt. b) sanctae . . . Romanae om. 8. c) me-
moratae . . . sedis om. 8. d) om. 8. e) Cetera desunt in 8; sequitur uno tenore Quia dominus, infra p. 352, lin. 30.

27) *Autun.* 28) *Die.* 29) *Rhodes.* 30) *Gerona.* 31) *Turonensis.* 32) *Monasterii S. Audomari, S. Bertini (St. Omer).* 33) *Monasterii S. Germani Parisiorum.* 34) *Hic libellus sine indicio temporis traditus est. Leguntur vero in Ann. Bertin. l. c. p. 130: IV. Nonas eiusdem mensis
iterum convenerunt episcopi; et imperator in synodo residens, audivit missos fratris sui Hludowici
regis . . . per quos petiit partem de regno Hludowici imperatoris . . . sicut ei competeret ex here-
ditate et illi firmatum fuerat sacramento; et cum in nulla synodi sessione contentiones regum mentio
fiat, Dümmler l. c. recte coniecit petitionem ecclesiae Remensis hoc die prolatam esse; cfr. etiam Schrörs
l. c. p. 364; aliter v. Noorden l. c. p. 321. 35) A. 875, mense Decembri invasione in regnum Karoli
facta; cfr. Ann. Blandin., SS. V, p. 24; Ann. Bertin. l. c. p. 127; Hincmari epist. ad episc. dioec.
Rem., Opera II, p. 158. 160, c. 2. 8; Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 390 sqq. 36) *Ann. Bertin.*
l. c. p. 130: Pridie Idus Iulii convenerunt episcopi et misit imperator vicarios apostolici . . . Post
multas contentiones de presbiteris diversarum parrochiarum reclamantibus ad missos apostolici.
37) *Ibid.*: VI. Idus Iulii . . . venerunt missi domni apostolici Leo episcopus (*Gabinensis*) et apocrisia-
rius ac nepos apostolici atque Petrus Foro-Sempronii (*Fossombrone*) episcopus, deferentes epistolas
imperatoris et imperatrici et salutationes apostolici ad episcopos. 38) *Supra* p. 349, lin. 5 sq.*

dam illi concedatur. Si post quatuor menses purgare se canonice non potuerit, 876. nulla eius vox postea penitus audiatur.

(G). Capitula^{f39} ab Odone proposita.

16. Iul.

Sancta synodus, quae in nomine Domini vocatione domni Iohannis ter beatissimi
5 ac universalis papae et iussione domni Karoli perpetuo augusti congregata est in
loco, qui vocatur Pontigonis, anno incarnationis dominicae DCCCLXXVI, indictione IX,
regni praefati invictissimi imperatoris XXXVII, imperii autem primo, XVII. Kalendas
Augusti, haec capitula, quae subter adnexa sunt, instituit.

1. Obeunte Hludowico⁴⁰, qui Romani imperii iura regebat, dominus Iohannes
10 ter beatissimus papa per Gadericum Veliternensem⁴¹, Formosum Portuensem, Iohan-
nem Aretinum venerabiles episcopos domnum Karolum tunc regem ad limina beatorum
apostolorum invitavit eumque ecclesiae ipsius defensorem ac tutorem elegit imperia-
lique diademate coronavit⁴² eum prae cunctis solum et specialem eligens, qui Romani
imperii sceptrum teneret. Cuius sacris institutionibus pro debito parentes, quod ipse
15 instituit, instituimus, et quod ipse confirmavit, pari consensu omnes firmamus.

2. Congregata igitur in Romana urbe sancta synodo ante adventum praedicti
domni imperatoris misit cum consensu omnium epistolas⁴³ Hludowico regi, filiis quo-
que ipsius, archiepiscopis, episcopis, abbatibus ac reliquis primoribus regni sui
monentes eos apostolica auctoritate more paterno servare, quae pacis sunt, ne vide-
20 licet aliquam inreptionem in regno praefati augusti facile temptarent, usque dum
simul ad mutuum colloquium venirent et ipse inter eos et de pace conservanda et
de iure regnorum secundum sibi a Deo ministerium creditum decerneret pariter et
discerneret. Quas epistolas per Odonem Bellovacorum venerabilem episcopum sibi
destinatas et bis delatas omnino recipere renuerunt.

3. Ipse vero apostolica et paterna monita parvipendens et fraterna foedera
25 dirumpens hostili manu tyrannico more fratrum regnum depopulando invasit³⁵:
homicidia, stupra, adulteria, sacrilegia et innumera mala, quae enumerari nequeunt,
auctoritas facientium perpetravit.

4. Haec mala audiens ter beatissimus papa perpetrata esse in regno spiritalis
30 filii sui domni Karoli semper augusti, tactus dolore cordis acceleravit mittere missos
suos, Iohannem videlicet et Iohannem venerabiles episcopos, cum aliis epistolis⁴⁴
volens eum monere, ut a tanto malo poenitudinem de praeteritis ageret et tandem
fratrum regnum invadere desineret. Quorum legationem secundo commonitus nec-
dum recipere voluit.

5. Post hos denique misit iterum alios legatos, Leonem scilicet sanctissimum
35 Gabinensem episcopum et sanctae Romanae ecclesiae missum et apocrisarium pariter-
que et Petrum Forosemproniatem venerabilem episcopum, haec eadem obsecrando,
monendo protestans. Quorum monita utrum recipere velit, adhuc ambiguum constat.

f) Hanc rubricam addidit H. G. Pertz.

40 39) *Ann. Bertin. l. c. p. 131*: Post quam legit Odo Belgivagorum episcopus quaedam capi-
tula a missis apostolici et ab Ansigiso et eodem Odone sine conscientia synodi dictata, inter se
dissonantia et nullam utilitatem habentia, verum et ratione ac auctoritate carentia; et idcirco hic
non habentur subiuncta. 40) *A. 875, die 12. m. Aug.* 41) *Velletri.* 42) *A. 875, die nativitatis*
Domini. 43) *Quae non iam exstant.* 44) *Iohannis VIII. epistolae ad episcopos et comites in*
45 *regno Caroli constit., Mansi XVII, col. 233sq.; ad episc. qui a Carolo desciscentes Ludowico regi ad-*
haeserant, l. c. col. 234sq.; ad episc. in regno Ludowici regis Baioariae constit., l. c. col. 227 sqq.; ad
comites in regno Lud. reg. Baioar. constit., l. c. col. 230sq., scriptae a. 876, die 17. m. Febr.; Jaffé, Reg.
pontif. I^a, nr. 3037—3040.

876. 6. Verum⁴⁵ quia praefatus Leo Gabinensis reverentissimus episcopus et sanctae Romanae ecclesiae missus et apocrisiarius, seu et Petrus Forosemproniatensis episcopus pro quibusdam utilitatibus ecclesiasticis morari hic diutius nequeunt neque episcopos de longinquo venientes fatigare longius dignum est, decreverunt Iohannem Tuscanensem et Iohannem Aretinum venerandos episcopos, qui legationem praefatorum pariter cum priori legatione suscipientes ea, quae peragenda sunt, cum ceteris episcopis, quos communi consensu elegerint, vice omnium episcoporum, quicquid seu in evocanda synodo^g seu in definiendo^g seu in contemptoribus feriendo definierint, apostolica auctoritate libere definiant; et quicquid ipsi deliberaverint, et dominus apostolicus cum omni sancta Romana ecclesia determinabit et in perpetuum mansurum statuet et firmabit. 10

7. Sicut dominus papa Iohannes sanxit⁴⁶, connivente et consentiente et concedente domno et gloriosissimo Karolo imperatore semper augusto, Ansigisum venerabilem episcopum, Senonum archiepiscopum, suam vicem tenere et primatum ei Galliae et Germaniae contulit in evocanda synodo et definiendo canonice, si quaelibet insurrexerint necessaria, et ut graviora ad ipsius notitiam referat, et nos unanimiter 15 omni devotione laudamus et, ut ita ipse primatum teneat Galliae et Germaniae, decernimus et sancimus⁴⁷.

8. Synodum⁴⁸, quam dominus Iohannes apostolicus et universalis papa super quorundam depositionem, Formosi scilicet Portuensis episcopi et Gregorii nomenclatoris, seu et Stephani secundicerii et Georgii vesterarii ceterorumque suorum complicum, sicut in epistola ipsius ad nos missa continetur, nuper instituit, et nos secundum iussionem ipsius in nullo a capite dissidentes consentiendo decernimus, omnibusque apostolicis illius sanctionibus per omnia parentes, sicut decet, obedimus.

9. Censuram vero, quam dominus apostolicus super nefandissima acta Hludowici regis et complicum eius⁴⁹, nisi resipuerint et debitam obedientiam sedi apostolicae exhibuerint, statuit et firmavit, omnes nos, qui ad praesentem synodum convenimus, unanimiter decernimus atque firmamus. 25

(H.) Consensus^{h50} Leonis episcopi missi et apocrisarii, cum post synodum discessurus esset^h.

Quia dominus noster Iohannes sanctissimus etⁱ ter beatissimusⁱ papa nos quidem, me scilicet^k Leonem Gabinensem^l episcopum et^l sanctae Romanae ecclesiae missum et apocrisarium et Petrum venerabilem Forosemproniatensem^m episcopum ad hoc has in partes direxit, utⁿ, ceuⁿ pridem per^l venerabiles^l episcopos, Iohannem videlicet et Iohannem, mandaverat, vestra^o sanctitate adgregata de negotiis, quae inter utrosque fratres hoc anno emergerant, determinaremus, sed nos ob quasdam 30 sanctae Romanae ecclesiae utilitates^o quia diutius morari nequimus^p et vestram beatitudinem longius fatigare^q nolumus^r, hos fratres nostros, Iohannem videlicet

g) synodo ... defin. om. Bal., Pertz. h) ita in 1, nescio utrum ex codice sumpta, an ficta. i) et ... beatiss. om. 8. k) et add. 8. l) om. 8. m) Forosemproniatensem 8. n) sicut 8. o) vestra ... utilitates om. 8. p) ab ipso vocati add. 8. q) fatigari 1. r) nolumus 8. 40

45) Hoc caput ad verbum fere consentit cum consensu Leonis infra lin. 30sq. 46) A. 876, die 2. m. Ian.; cfr. Iohannis epist. ad episc. Galliae et Germaniae, Mansi XVII, col. 225sq.; Jaffé l. c. I², nr. 3032. 47) Cfr. autem Ann. Bertin. l. c. p. 129. 131. 48) A. 876, die 19. m. Aprilis Romae habitam; cfr. Dümmler l. c. III², p. 27. 49) Cfr. supra not. 44. epist. in regnum Hludowici missae; Dümmler l. c. II², p. 411. 50) Ann. Bertin. l. c. p. 131: Postea (sc. synodo soluta) imperator, muneratis missis apostolici Leone et Petro, remisit eos Romam. Quamvis iam in postrema sessione constaret (supra c. 6), Iohannes episcopos vicem Leonis et Petri gessuros esse, et auctoritas, ex qua supra cap. 6. derivatum est, iam tunc scripta exstitisse videatur, tamen verisimile est illam in profectione demum Leonis et Petri esse traditam; cfr. etiam Dümmler l. c. II², p. 411. 45

Tuscanensem et Iohannem Aretinum venerabiles¹ episcopos^s, vobiscum¹ morari 877. decrevimus, usque dum res, unde^t agitur, optatum finem divina^u favente gratia^u accipiat^v: qui quicquid seu in evocanda synodo seu in definiendo seu in contempto-ribus feriendo definierint, apostolica auctoritate libere definiant, et^w quicquid ipsi
5 deliberaverint, et dominus apostolicus cum omni sancta Romana ecclesia determinabit et in perpetuum mansurum statuet et firmabit.

s) episcopum 8. t) unde agitur om. 8. u) divina ... grat. om. 8. v) in synodo, in qua auctoritate apostolica libere omnia definire poterunt et grata erunt perg. 8, om. rell. w) om. 1; cfr. supra p. 352, lin. 9.

10

280. EDICTUM COMPENDIENSE DE TRIBUTO NORDMANNICO.

877. Mai. 7.

Utraque edicti forma, quod sequitur, in lucem, nescio quonam ex codice, pro-
15 *lata est a Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 421sqg.*

De aetate, qua forma A promulgata sit, inter G. H. Pertz, qui anno 861. edic-
tum attribuit, et alios viros eruditos dissensio fuit. Cum vero iam recte monitum sit
de ecclesiis imperatricis sermonem fieri et a. 861. nullam expeditionem esse susceptam,
ad quam non immerito ista verba: de illis, qui cum seniore nostro pergere debent
20 *referri possint, constare mihi videtur hanc formam non a. 861, sed a. 877. editam*
esse (cfr. v. Noorden, Hinkmar v. Reims p. 158, not. 4; p. 335, not.; Dümmler, Ostfränk.
Reich III², p. 42; Sirmondus, Baluzius). Quod vero naturam formae A attinet, Dümmler
l. c. bene coniecit nihil esse, nisi propositionem, ut opinor, ab optimatibus conceptam
(cfr. cum seniore nostro), ex qua capitulare vel edictum (forma B) additis sane quibus-
25 *dam verbis compositum est; aliter censuit v. Noorden l. c. p. 335, qui eam refert ad*
tributum illis Nortmannis qui in Ligeri erant secundum quod sibi ab eis fuit im-
positum reddendum (Ann. Bertin. ad a. 877, ed. Waitz p. 135).

Hincmarus, qui edicti summam ad verbum fere cum eo convenientem exhibet, falso
illud conventui Carisiacensi inde a die 14. m. Iunii usque ad diem primum m. Iulii habito
30 *asscripsit. Refert enim in Ann. Bertin. l. c.: Inde placitum suum generale Kalendis*
Iulii habuit, ubi per capitula (cfr. Cap. inseq.), qualiter regnum Franciae filius suus
Hludowicus cum fidelibus eius et regni primoribus regeret, usque dum ipse Roma
rediret, ordinavit, et quomodo tributum de parte regni Franciae quam ante mortem
Lotharii habuit, sed et de Burgundia exigeretur, disposuit, scilicet ut etc. cfr.
35 *infra not. 1.*

(B. II, 257; P. 476. 536.)

877.

A.

Haec exactio a Nortmannis, qui erant in Sequana tempore Karoli regis, de suo regno fuit facta, ut ab ipsius regno recederent.

Unusquisque episcopus, qui habet abbatiam, aut abbas, qui similiter habet abbatiam, aut comes, qui aequae habet abbatiam, de suo manso indominicato similiterque et de vassallorum accipiat² de manso indominicato denarios duodecim, de manso ingenuili quatuor denarios de censu dominicato et quatuor de sua facultate, de servili vero duos denarios de censu et de sua facultate duos. De omnibus vero ecclesiis unusquisque episcopus vel abbas de sua solummodo potestate accipiant de presbyteris a quocumque plurimum solidos quinque et de unoquoque iuxta quod possibile fuerit, ita ut a quo plurimum quinque solidos, a quo minimum quatuor denarios. De ecclesiis vero, quas comites et vassalli dominici habent, seu de illis, qui cum seniore nostro pergere debent, sive qui remanserint, episcopus, in cuius parrochia consistunt, secundum praetaxatum modum accipere procurabit. De ecclesiis vero imperatricis episcopus similiter accipiet praetaxato modo.

B.

Anno incarnationis dominicae DCCCLXXVII, Nonis Maii in Compendio palatio de aliqua, sed non de tota parte regni, quod dominus⁵ imperator Karolus habuit, antequam iunior Hlotharius defunctus fuisset, haec constituta est exactio Nortmannis, qui erant in Sequana, tribuenda, ut a regno eius¹⁰ recederent.

Episcopi¹, abbates, comites ac vassi dominici ex suis honoribus de unoquoque manso indominicato donent denarios duodecim, de manso ingenuili quatuor¹⁵ denarios de censu dominicato et quatuor de facultate mansuarii, de servili vero manso duos denarios de censu indominicato et duos de facultate mansuarii. De omnibus vero ecclesiis unusquisque epi-²⁰scopus de suo episcopatu vel abbas de sua solummodo abbatia, in cuiuscumque episcopi sint parrochia, accipiant cum misso episcopi, in cuius parrochia sunt, de presbyteris secundum possibilitatem²⁵ quinque solidos vel quatuor vel tres vel duos vel unum solidum; a quo plurimum quinque solidos, a quo minimum quatuor denarios. De ecclesiis vero imperatoris et imperatricis et comitum ac vassallorum³⁰ imperialium, tam de illis, qui cum imperatore pergent³, quam et illis, qui remanserint, episcopus, in cuius parrochia consistunt, secundum praedictum modum coniectum accipiat. De negotiatoribus au-³⁵tem vel qui in civitatibus commanent iuxta possibilitatem, secundum quod habuerint de facultatibus, coniectus exigatur.

1) *Hincmarus l. c.*: ut de mansis indominicatis solidus unus, de unoquoque manso ingenuili IV denarii de censu dominico et IV de facultate mansuarii, de manso vero servili duo denarii de censu⁴⁰ dominico et duo de facultate mansuarii, et unusquisque episcopus de presbiteris suae parrochiae secundum quod cuique possibile erat, a quo plurimum quinque solidos, a quo minimum IV denarios episcopi de singulis presbiteris acciperent et missis dominicis redderent. Sed et de thesauris ecclesiarum, prout quantitas loci exstitit, ad idem tributum exsolvendum acceptum fuit. Summa vero tributii fuerunt quinque milia librae argenti ad pensam.

2) *Cfr. not. 1*: acciperent et redderent.⁴⁵

3) *sc. in Italiam; cfr. Ann. Bertin. l. c. p. 134sq.*

281. 282. CONVENTUS CARISIACENSIS.

877.

877. Iun. 14—16.

Karolus II. imperator, priusquam a Iohanne papa Romam vocatus in Italiam proficisceretur, Carisiaci placitum suum generale Kalendis Iulii habuit, ubi per capitula, qualiter regnum Franciae filius suus Hludowicus cum fidelibus eius et regni primoribus regeret, usque dum ipse Roma rediret, ordinavit (Ann. Bertin. ad a. 877, ed. Waitz p. 135). Cuius conventus ex actis illa capitula, quae optimatibus deliberanda proposita sunt, cum nonnullis responsis (infra nr. 281) et quatuor capita iussu imperatoris pronuntiata (infra nr. 282) ad nos venerunt; authenticum vero et completum capitulare deperditum est. Ut haec statuamus, hisce causis adducimur.

Ac primum quidem monendum est capitulare nr. 281. in hac forma, qua nobis traditum est, vix esse pronuntiatum. Ex verbis enim: Cetera capitula responsione non egent etc. (infra p. 358, lin. 30sq.) sequitur, ut omnia capitula ab imperatore iam fuerint diffinita et constituta¹. Cum vero c. 24. 26—31. diffinitiones non contineant et nihil sint, nisi propositiones imperatoris, et cum in c. 25. illa statuuntur, quae in c. 7. discretioni Karoli commissa sunt, neque verba: Cetera capitula etc. ad c. 24. 26—31. referri neque c. 7. et c. 25. eodem tempore et in eodem capitulari constituta esse possunt. Quibus de causis K. Zeumer recte coniecit capitulare nr. 281. ex duabus partibus constare, cuius altera pars initium forte a c. 22. vel 23. cepit.

De quatuor vero capitulis pronuntiatis (nr. 282) Karolus ipse infra p. 361, lin. 42sq., dicit se 'de generalibus et specialibus causis generalia et specialia capitula habere disposita . . . et de ipsis capitulis quaedam capitula excerpta, quae in illorum omnium notitiam recitari vellet', illis quatuor capitulis ergo non totum capitulare, quale disposuit, sed excerpta tantum capitularis praeberi.

¹⁾ Cfr. etiam Fustel de Coulanges, *Nouvelles recherches sur quelques problèmes d'histoire* p. 450sq.; aliter Bourgeois, *Le Capitulaire de Kiersy-sur-Oise* p. 47sq.

281. CAPITULARE CARISIACENSE.

877. Iun. 14.

Debemus haec placiti generalis acta Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 424sq., qui edidit ea ex codice quodam incognito et hodie deperdito. Non enim exstabant in codice olim Paris. 4761, ut putare videtur Bourgeois l. c. p. 11sq.; p. 25sqq.

(B. II, 259; P. 537.)

Haec capitula constituta sunt a domno Karolo glorioso imperatore cum consensu fidelium suorum apud Carisiacum anno incarnationis dominicae DCCCLXXVII, regni vero ipsius XXXVII, imperii autem II, XVIII. Kalendas Iulias, indictione X; de quibus quaedam ipse definivit, et de quibusdam a suis fidelibus responderi iussit.

Cap. 1. *De*¹ honore et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum, quae auctore Deo sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, Domino mediante decernimus, ut, sicut tempore

¹⁾ *Conv. in villa Colon. 843, supra p. 255, c. 1; cfr. Capp. Pist. 869, supra p. 333, c. 1. — De capitibus 1—8. plenissime disseruit Bourgeois l. c. p. 30—45; cfr. etiam Fustel de Coulanges l. c. p. 417sq.; p. 443sqq.*

877. beatae recordationis domni et genitoris nostri exultae et honoratae atque rebus ampliatae fuerunt², et quae a nostra liberalitate honoratae atque ditatae sunt, de cetero sub integritate sui servantur, et sacerdotes ac servi Dei vigorem ecclesiasticum et debita privilegia iuxta reverendam auctoritatem obtineant; et eisdem principalis potestas et inlustrium virorum strenuitas seu rei publicae administratores, ut suum ministerium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter⁵ et iuste concurrant. Et filius noster haec suprascripta similiter Deo iuvante conservet.

RP. Primum capitulum, sicut Deo inspirante decrevistis, omnes conlaudamus et conservare volumus.

2. Ut monasterium a nobis Compendio in honore sanctae Dei genitricis Mariae constructum³ a filio nostro et fidelibus nostris eo tenore, quo coepimus, honoretur¹⁰ et privilegium a domno papa et ab omnibus episcopis confirmatum, imperiale etiam decretum ab omnibus fidelibus pro Dei et nostro amore benignissime atque inviolabiliter conservetur et a filio nostro firmetur.

RP. De secundo similiter respondemus.

3. Ut tales a vobis eligantur exceptis illis, quibus commendatum habemus,¹⁵ quorum speciali consilio et adiutorio in praesenti itinere utamur.

RP. De tertio vos, sicut melius Deo inspirante vidistis, regni vestri defensionem atque tuitionem et filii vestri custodiam per fideles vestros, tam per episcopos, quam abbates et comites dispositum habetis, et necessarium esse cognoscimus. Ipsam dispositionem nos disordinare non possumus nec debemus; et qualiter illam²⁰ melius disponere possimus, non sapimus.

4. Quomodo securi esse possimus, quousque Deo donante huc revertamur, a nullo regnum nostrum inquietari posse, quantum Deus vos adiuvere voluerit et vestrum posse extiterit, et quomodo nos de filio nostro et de vobis securi esse possimus et vos de filio nostro securi esse possitis et ipse de vobis, et ut vos ad invicem credere possitis.²⁵

RP. De quarto, in quo scriptum est: 'quomodo vos de filio vestro securi esse possitis', respondemus, quia Deo gratias vos eundem filium vestrum et generastis et nutristis et sub nutrimento vestro Deus ad hanc aetatem illum perduxit; et nemo nostrum illum amplius salvare potest vel debet aut sapit, quam vos, et in vestro consilio et auxilio ac dispositione illius salvatio et honor post Deum et sanctos eius³⁰ consistit. Et qualiter ad Dei voluntatem et sanctae ecclesiae et regni vestri utilitatem securi de illo esse possitis, in vestra dispositione manet. Et de hoc, quod ibi scriptum est: 'quomodo de nobis securi esse possitis, qualiter usquedum Deo donante huc revertamini, ut a nullo regnum vestrum inquietari possit, quantum Deus nos iuvare voluerit et nostrum posse extiterit', respondemus, quia sunt sacramenta, quae³⁵ vobis fecimus, et est professio, quam vobis et clerici et laici in Carisiaco⁴ fecimus et subscripsimus, et est perdonatio, quam dominatio vestra nobis fidelibus vestris et perdonavit et subscripsit, et est professio et sacramentum, quae in Gundulfi-villa⁵ pro novis causis emergentibus ex morte Hlotharii et missatico domni apostolici Hadriani et missatico Hludowici nepotis vestri vobis fecimus; est etiam professio,⁴⁰ quam Remis⁶ et de vestra fidelitate et de vestri regni dispositione ac defensione et de uxore vestra et de filio vestro, quem habetis, et si Deus adhuc etiam alterum dederit, professi fuimus. Quae omnia hactenus conservavimus et conservamus et adiuvente Deo usque ad finem vitae nostrae conservare volumus. Unde pro certo nos veraciter credere potestis. Si autem aliquis a praefatis sacramentis vel pro-⁴⁵ fessionibus deviavit, hoc secundum rationem et auctoritatem atque consuetudinem emendet et de cetero conservet. Si autem talis est de vestris fidelibus, qui has

2) salva aequitatis ratione ita permaneant *add. Conv. cit.* 3) Die 5. m. Maii; *cfr. Böhmer, Regesta Carolorum nr. 1809; Ann. Bertin. ad a. 877, l. c. p. 135.* 4) A. 858, *supra* p. 296. 5) A. 872, *supra* p. 341 sq. 6) A. 870? *cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 309, not. 1; III², p. 43, not. 3.* 50

professiones non fecit, si necesse fuerit, faciat, et de cetero conservet. Fideles etiam 877. vestri post mortem fratris vestri ad vos venerunt⁷. Quale sacramentum vobis fecerunt, vos scitis. Qui autem de illis illud sacramentum hactenus conservavit, de cetero conservet. Et si aliquis ab illo sacramento deviavit, secundum rationem et
 5 auctoritatem atque consuetudinem hoc emendet, et deinceps conservet. De hoc, quod ibidem scriptum est: 'qualiter nos securi de filio vestro esse possimus', respondemus, quia de filio vestro, quem per Dei gratiam et vestram dispositionem futurum seniore post vos habere volumus, nullam firmitatem aliam quaerimus, nisi hoc, quod vos in capitulari vestro⁸ statuistis et decrevistis, nobis unicuique in suo ordine
 10 et persona conservet. De hoc quod ibidem scriptum est: 'qualiter ipse de nobis securus esse possit', respondemus, quod et Remis respondimus: 'quia⁹, si Deus et vos illum in regni regimine sublimaveritis et in parte denominata illum designaveritis, sic ei fideles esse cupimus, sicut¹⁰ per rectum esse seniori debemus⁹'. De hoc, quod ibi scriptum est et nobis verbis dixistis: 'ut ad invicem nos credere possimus', ver-
 15 bis fideliter nos confirmavimus, 'ut⁹ ad Dei voluntatem et vestram fidelitatem et honorem et sanctae ecclesiae ac regni vestri utilitatem ac fidelium vestrorum salvamentum Deo mediante adunati simus, quantum unusquisque nostrum in suo ordine et persona per Dei gratiam scire et posse habuerit, ut ad invicem nos credamus et mutuo adiuvemus⁹'.

20 5. Ut ea, quae per largitatis nostrae praecepta dilectae coniugi nostrae¹¹ in proprium habere concessimus, filius noster ante nos confirmet; et ex omnibus, quae illi iure beneficiario concessimus sive concesserimus, si obitus noster evenerit et illa nos supervixerit, quomodo securi sumus, quatinus illam et sua omnia filius noster et fideles nostri condigno honore studeant conservare.

25 RP. De quinto capitulo, in quo scriptum est de dilectae coniugis vestrae dominae nostrae honore et salvamento et de conservatione earum rerum, quas illi dedistis vel dederitis, et de confirmatione a filio vestro exinde facienda, et filius vester ad hoc paratus est, sicut iubetis, et nos, quantum scierimus et potuerimus, ad hoc parati erimus.

30 6. De filiabus nostris, cum quo honore secundum Dei voluntatem et quali salvamento aut adiutorio consistere debeant. Quod etiam parvulae nostrae filiae datum habemus aut deinceps dederimus, cum quali securitate tenere possit. Et si Deus eam ad perfectam aetatem venire donaverit, in matris suae sit potestate, et a nullo contra ipsius voluntatem vel marito tribuatur, vel sacrum ei velamen imponatur.

35 RP. Similiter et de filiabus vestris et etiam de parvula filia vestra, sicut in capitulo vestro continetur, et filius vester paratus est conservare, et ad hoc conservandum, quantum scierimus et potuerimus, adiutorium praestabimus.

7. De ordinandis scaris¹², et si nepotes nostri¹³ sui patris¹⁴ imitantes vestigia contra nos aut in itinere aut, postquam ad dispositum locum Deo duce venerimus,
 40 aliquid nobis mali aut regno nostro machinari voluerint, quomodo illis Deo iuvante plenissime resistatur.

RP. De scaris ordinandis et de adiutorio, si aliquis de nepotibus vestris aut inter vias aut in Italia vobis aliquod impedimentum facere voluerit, in vestra

7) Cfr. Dümmler l. c. III², p. 33. 8) Cfr. Capp. Pist. 869, supra p. 333, c. 3; Cap. inseq. c. 2.

45 9) Verba: quia . . . debemus et: ut ad Dei . . . adiuvemus promissionem Remis datam repetere mihi videntur; cfr. etiam Sacrament. Carisiae. 858, supra p. 296. 10) Cfr. sacramenta fidelitatis tom. I, p. 101sq.

11) Richildi, sorori Bosonis. 12) Cfr. supra p. 67, not. 11. 13) Sc.: Hludovicus rex Franciae orientalis, Karolomannus rex Baiuvariae, Karolus rex Alamanniae. 14) Qui invisiones in regnum Karoli fecit a. 858. et a. 875; cfr. infra nr. 297, supra p. 350, not. 35.

877. dispositione erit¹⁵, qui in isto regno remaneant, vel qui post vos in vestrum adiutorium pergant.

8. Si, antequam redeamus, aliqui honores interim aperti fuerint, considerandum, quid exinde agatur.

RP. Si, antequam iuvante Domino revertamini, aliquis archiepiscopus defunctus fuerit, vicinus episcopus ipsius dioeceseos cum comite ipsam sedem praevideat, usque dum obitus ipsius archiepiscopi ad vestram notitiam perveniat. Si aliquis episcopus interim obierit, archiepiscopus ipsi sedi visitatorem secundum sacros canones¹⁶ deputet, qui una cum comite ipsam ecclesiam, ne praedetur, custodiat, usque dum ipsius episcopi obitus ad vestram notitiam perveniat. Si abbas vel abbatisa obierit, episcopus, in cuius parochia monasterium illud est, una cum comite illud monasterium custodiat, usque dum vestra iussio inde fiat.

9. Si¹⁷ comes obierit, cuius filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his, qui illi plus familiares et propinquiore fuerint, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo ipsum comitatum praevideat, usque dum nobis renuntietur. Si autem filium parvulum habuerit, isdem cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo, in cuius parochia consistit, eundem comitatum praevideat, donec^a ad nostram notitiam perveniat. Si vero filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et episcopo ipsum comitatum praevideat, donec iussio nostra inde fiat. Et pro hoc nullus irascatur, si eundem comitatum alteri, cui nobis placuerit, dederimus quam illi, qui eum hactenus praevidit. Similiter et de vassallis nostris faciendum est. Et volumus atque expresse iubemus, ut tam episcopi, quam abbates et comites, seu etiam ceteri fideles nostri hominibus suis similiter conservare studeant; et tam de episcopatibus, quam et de abbatiis vicinus episcopus et comes praevideant, ne aliquis res ecclesiasticas vel facultates diripiat, et nullus ad eorum eleemosynam faciendam impediatur. Quodsi praesumpserit, et secundum leges humanas hoc componat, et secundum leges ecclesiasticas inde ecclesiae, quam laesit, satisfaciatur, et nostram harmiscaram secundum modum culpa et ut nobis placuerit sustineat.

RP. Cetera¹⁸ capitula responsione non egent, quoniam a vestra sapientia sunt disposita et diffinita.

10. Si¹⁷ aliquis ex fidelibus nostris post obitum nostrum Dei et nostro amore compunctus seculo renuntiare voluerit et filium vel talem propinquum habuerit, qui rei publicae prodesse valeat, suos honores, prout melius voluerit, ei valeat placitare. Et si in alode suo quiete vivere voluerit, nullus ei aliquod impedimentum facere praesumat, neque aliud aliquid ab eo requiratur, nisi solummodo, ut ad patriae defensionem pergat¹⁹.

11. Si aliqua occasione filio nostro aut fidelibus nostris de nostro obitu nuntiatum fuerit, non facile credatur; sed convenient simul fideles nostri et rationabiliter secundum Dei voluntatem omnia a nobis ordinata disponant.

12. Si nos in Dei sanctorumque ipsius servitio mors praeoccupaverit, eleemosynarii nostri, secundum quod illis commendatum habemus, de eleemosyna nostra decertent. Et libri nostri, qui in thesauro nostro sunt, ab illis, sicut dispositum habemus, inter sanctum Dionysium²⁰ et sanctam Mariam in Compendio et filium

a) Cap. 3. insequentis capitularis, quod ex nostro derivatum est, addit: obitus praefati comitis.

15) Cfr. *infra* c. 25. 16) Cfr. Hinschius, *Kirchenrecht II*, p. 229 sqq. 17) Cfr. Cap. inseq. c. 3. 4; Bourgeois l. c. p. 126—205; Fustel de Coulanges l. c. p. 461 sqq.; Brunner, *RG. II*, p. 171. 325. 18) Cfr. *supra* in praefat. p. 355. 19) Cfr. *Edict. Pist.* 864, *supra* p. 322, c. 27. 20) *Sc. monasterium S. Dionysii apud Parisios situm.*

nostrum dispertiantur; id est: Hinemarus venerabilis archiepiscopus, Franco epi- 877.
scopus²¹, Odo episcopus²², Gauzlinus abba²³, Arnulfus comes, Bernardus comes²⁴,
Chuonradus comes²⁵, Adalelmus comes²⁶. Similiter de his, quae ad eleemosynam
coniugis nostrae pertinent, si ipsa obierit, faciant. Quae vero superfuerint, ab ipsis
5 salventur usque ad nostram Deo dante interrogationem.

13. Inveniendum, qualem partem imperii, si obitus noster evenerit, sibi de-
cernendam sperare filius noster debeat; et si Deus alterum filium nobis interim
donare voluerit, quam ipse habeat. Et si aliquis ex nepotibus nostris ad hoc se
dignum exhibuerit vel si non fecerit, secundum quod nobis tunc et cui placuerit
10 censeatur.

14. Ut filius noster talem se et taliter praeparet, quatenus, cum Deo iuvante
reversi fuerimus, Romam ire valeat et ibi Dei et sanctorum apostolorum, quandiu
necesse fuerit, servitium agere et ibi Deo adminiculante in regem possit coronari.

15. Qualiter²⁷ et quo ordine filius noster in hoc regno remaneat, et qui debeant
esse, quorum auxilio utatur, et vicissitudine cum eo sint; videlicet ex episcopis
assidue sint cum illo: aut Ingilwinus²⁵ aut Reinelmus²⁸ sive Odo²² seu Hildeboldus²⁹;
ex abbatibus, si alia necessitas non evenerit, assidue sint cum eo: Welpho³⁰, Gauz-
linus²³ et Folco³¹; ex comitibus vero: aut Teudericus aut Balduinus³² sive Chuon-
radus²⁵ seu Adalelmus²⁶; alternatim cum illo consistent et quanto saepius pro nostra
20 utilitate potuerint, Boso³³ et Bernardus²⁴. Si versus Mosam perrexerit, sint cum eo:
Franco episcopus²¹, Iohannes episcopus³⁴, Arnulfus comes, Gislebertus, Letardus,
Matfridus, Widricus, Gotbertus, Adalbertus, Ingelgerus, Rainerus una cum praedictis;
si ultra Sequanam perrexerit: Hugo abba³⁵, Waltherus episcopus³⁶, Wala episcopus³⁷,
Gislebertus episcopus³⁸ et ceteri nostri fideles illius partis una cum praedictis; sed
25 et de aliis fidelibus nostris, secundum quod in unaquaque parte regni necesse fuerit.

16. Si subito evenerit in aliqua parte regni necessitas, videtur nobis, ut, quia
Deo gratias filius noster iuvenis est, non omnes fideles nostros aequaliter faciat
laborare; sed, sicut nos iam Deo iuvante saepissime fecimus, acceptis secum strenuis
viris ex fidelibus nostris inimicis nostris insperate superveniat, et eos viriliter per-
30 terreat; et qui cum eo ire non potuerint, mittant cum eo electos viros, prout neces-
sitas fuerit.

17. Adalardus comes palatii remaneat cum eo cum sigillo. Et si ipse pro
aliqua necessitate defuerit, Gerardus sive Fredricus vel unus eorum³⁹, qui cum eo
scariti⁴⁰ sunt, causas teneat⁴¹; et vel una die in septimana ipse causas teneat⁴²; et
35 ubicunque fuerint, de pace praevideant.

18. Comites quoque per suos comitatus de raptoribus et malis hominibus prae-
videant, qualiter pax fiat, et malla teneant, et omnibus, qui hostem debent, denun-

21) *Leodiensis*. 22) *Bellovacensis*. 23) *Monasterii S. Germani Parisiis siti*. 24) *Arvern-
nicus (Auvergne)*. 25) *Parisiensis*. 26) *Laudunensis*. 27) *Cfr. Hincmari epist. ad Hudo-
40 wicum Balbum, Opera II, p. 181, c. 7: Et quando proxime in Carisiaco inde disposuit (sc. Karolus)
et nomina vobis descripta dedit, quorum consilio et auxilio regni negotia disponere deberetis (inter
quos et Boso adscriptus est) omnes praesentes adfuerunt excepto ipso Bosone et Hugone abbate et
Bernardo comite Arvernico*. 28) *Tornacensis*. 29) *Suessionensis*. 30) *Monasterii S. Columbae
Senonensis*. 31) *S. Audomari (St. Omer)*. 32) *Flandriae*. 33) *Viennensis, postea rex Burgundiae*.
45 34) *Cameracensis*. 35) *Turonensis; cfr. supra p. 276, not. 3*. 36) *Aurelianensis*. 37) *Autissio-
dorensis*. 38) *Carnotensis (Chartres)*. 39) *Cfr. Waitz, VG. IV², p. 488, not. 1; p. 490*. 40) *Cfr.
supra p. 344, not. 20; aliter Waitz l. c. p. 612, not. 1*. 41) *Cfr. Hincmarus, De ordine palatii c. 19.*
21, *infra in App. edit.* 42) *Cfr. Cap. miss. Wormat. 829, supra p. 16, c. 14.*

877. tient, ut parati sint⁴³, quatinus, si necessitas fuerit, in Dei et nostrum servitium pergere valeant. Et missi nostri, qui per omne regnum nostrum constituti⁴⁴ sunt, missaticum nostrum, prout eis opportunum fuerit, agere non negligent.

19. Si wer⁴⁵ in regno surrexerit, quam comes per se comprimere non possit, filius noster cum fidelibus nostris eam quantocius comprimere studeat, antequam⁵ malum in regno nostro accrescere possit.

20. Ut filius noster cum fidelibus nostris in illa parte regni moretur, ubi maior necessitas fuerit; et nemo⁴⁶ in villis nostris vel in villis uxoris nostrae mansionaticum accipiat, et nullus homines nostros sive alios depraedari audeat; et eorum, qui nobiscum vadunt, beneficia et villae sub immunitate maneant⁴⁷. Quodsi aliquis praesumpserit, in triplo componat, sicut ille, qui in truste dominico committit⁴⁸. Et qui in villas episcoporum, abbatum vel aliorum fidelium nostrorum depraedationes fecerint, sicut in capitularibus antecessorum nostrorum et in nostro continetur, emendent⁴⁹.

21. Ut nemo despiciat litteras nostra auctoritate aut filii nostri nomine signatas¹⁵ vel eorum, quos in hoc regno cum illo dimittimus, neque inobediens sit, quae sibi mandata fuerint. Quodsi praesumpserit, ita multetur, sicut in capitulari avi et domni ac genitoris nostri continetur⁵⁰.

22. Monendum quoque et hortandum, ut fidelium nostrorum, qui cum filio nostro remanserint, nullus in consilio tardus appareat; sed unusquisque, ut sibi melius²⁰ visum fuerit, loquatur, et post omnium locutiones, quod melius visum fuerit, eligant.

23. Qualiter regnum, quod necessitate Brittonibus quondam iuramento confirmatum fuerat⁵¹, quia de illis, quibus firmatum est, nullus superstes est⁵², a fidelibus nostris recipiatur.

24. De regno Aquitanico⁵³.

25. Ut⁵⁴ post nos cum his, quae nobis ferenda sunt, pergat primum Willebertus episcopus⁵⁵, deinde Arnoldus episcopus⁵⁶ et deinde Wala episcopus⁵⁷. Et ut filius noster et alii nostri fideles ad hoc studeant, ut nihil novi aut mali in hoc regno surgat, quod aut per equites aut per cursores pedites non sciamus, quia de vestra prosperitate, sicut de nostra, semper solliciti erimus. Et si nepotes nostri filii³⁰ fratris nostri sui patris imitantes exempla post nos pergere et contra nos insurgere voluerint, non expectetur, ut commendemus fidelibus nostris, ut nobis occurrant; sed, prout plenius potuerint, statim ut hoc cognoscere potuerint, nobis in adiutorium, prout citius potuerint, veniant, et ad hoc omnes semper warniti⁵⁸ sint.

26. Ut castellum de Compendio a nobis coeptum pro nostro amore et vestro³⁵ honore perficiatur in testimonium dilectionis vestrae erga nostram benignitatem.

43) Cfr. *Cap. Aquisgr.* 801—813, tom. I, p. 171, c. 9; *Capp. nota fac.* 805—808, l. c. p. 141, c. 3; *Frotharii ep.* 25, *Bouquet VI*, p. 396: quatenus omnes praeparati sint, ut, si vespere eis adnuntiatus fuerit, mane, et si mane, vesperi absque ulla tarditate proficiscantur in partes Italiae.

44) Cfr. *Capp. post Conv. ap. Confl.* 860, supra p. 298, c. 8. 45) *Discordia, inimicitiae*; cfr. infra 40 *Epist. Carisiac.* 858, nr. 297, c. 15; *Diez, WB. d. roman. Spr. I*, s. v. guerra. 46) Cfr. *Edict. Pist.* 864, supra p. 327, c. 37. 47) Cfr. *Waitz l. c. IV²*, p. 296. 48) *Lex Sal.* 41, 3; *Lex Rib.* 11, 1, *LL. V*, p. 216; *Marculf. I*, 18, *LL. Formul.* p. 55; cfr. *Waitz l. c. IV²*, p. 303; *III²*, p. 541, not. 2; *Brunner RG. II*, p. 98, not. 16. 49) Cfr. *Cap. Pist.* 862, supra p. 307, c. 4; *Allocut. missi* 857, supra p. 292, c. 3.

50) *Anseg. IV*, c. 28, tom. I, p. 441. 51) Cfr. *Ann. Bertin.* ad a. 867, ed. *Waitz* p. 87 sq.; ad a. 868, 45 l. c. p. 97; *Dümmeler l. c. II²*, p. 166. 279. 52) *Ann. Bertin.* ad a. 874, l. c. p. 125; *Dümmeler l. c. II²*, p. 363. 53) *Quod regebat Hludowicus inde ab anno 872*; cfr. *Ann. Bertin.* ad a. 872, l. c. p. 119.

54) Cfr. *cap. 7.* et p. 355, lin. 15. 55) *Catalaunensis.* 56) *Tullensis.* 57) *Autissiodorensis.* 58) *I. e.: instructi vel praeparati*; cfr. supra p. 158, not. 44.

27. De civitate Parisius et de castellis super Sequanam et super Ligerim ex 877. utraque parte, qualiter et a quibus instaurentur; specialiter etiam de castello Sancti Dionysii.

28. De Vulframno et Gauzmaro et Hadeberto aurifice, sicuti statuimus, ita
5 permaneat.

29. De monetis.

30. Qualiter hoc perficiatur et ad effectum perveniat, quod Nortmannis dari debet de coniecto⁵⁹.

31. De honoribus Bosonis³³, Bernardi²⁴ et Widonis⁶⁰ et aliorum illarum par-
10 tium⁶¹. Et de cappis⁶² et aliis negotiatoribus, videlicet ut Iudaei dent decimam et negotiatores christiani undecimam.

32. In quibus ex nostris palatiis filius noster, si necessitas non fuerit, morari vel in quibus forestibus venationem exercere non debeat: Carisiacus penitus cum forestibus excipitur; Silvacus cum toto Laudunensi similiter; Compendium cum
15 Causia⁶³ similiter; Salmonciacus similiter; in Odra villa porcos non accipiat et non ibi cacet⁶⁴, nisi in transeundo; in Attiniaco parum cacet; in Verno porcos accipiat tantum; Arduenna penitus excipitur, nisi in transeundo; et villae ad servitium nostrum similiter; in Ligurio porcos et feramina accipiat; Aristallium cum foreste penitus excipitur; in Lens et Wara et Astenido et feramina et porcos capere potest; in
20 Rugitusit, in Scadebolt, in Launif tantummodo in transitu, et sicut minus potest; in Crisiaco similiter; in Lisga porcos tantum accipiat.

33. Ut Adelelmus de forestibus diligenter sciat, quot porci et feramina in una-
quaque a filio nostro caciata fuerint.

59) Cfr. *Edict. anteced.* 60) *Progenies Widonis comitis Andegavensis, cognatus Widonis marchio-
25 nis Spoletini; cfr. Wüstenfeld in 'Forsch. z. D. Gesch.' III, p. 429; Bourgeois l. c. p. 96.* 61) Cfr. *Bourgeois l. c. p. 82. 99.* 62) *Cappi vel capi sunt castrati. 'Iudaei ita videntur appellati ob . . .
circumcisionem', Du Cange s. v. capus.* 63) *De palatiis, quae sequuntur, cfr. infra index.* 64) *I. e.:
venetur; cfr. Diez l. c. I, s. v. cacciare.*

282. CAPITULA EXCERPTA IN CONVENTU 30 CARISIACENSI CORAM POPULO LECTA.

877. Iun. 16.

Postremo edita sunt a G. H. Pertz ope unius codicis olim Paris. 4761, cuius ab illo tempore ex bibliotheca publica furto rapti priores partes in codicibus Ashburnh. Barrois 73. 146 servatae, posteriores tamen capitulare nostrum exhibentes amissae sunt.
35 *Praeterea traditum est a Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 441 sqq. Cuius codex hanc praebuit inscriptionem: XVI. Kalendas praedicti mensis, postquam domnus imperator Karolus adnuntiavit generaliter in populum de suo itinere Romam et quia ordinatum habebat (cfr. supra c. 15), qualiter filius suus in regno isto consistat, et quorum in specialibus et generalibus causis utatur consilio et adiuvetur auxilio, et quia
40 ordinatum habebat, quomodo Nortmanni de isto regno expellantur et postea defendantur et, si werra de quacumque parte in isto regno surrexerit (cfr. supra c. 19), comprimatur vel defendatur, et quia de generalibus et specialibus causis generalia et specialia capitula habebat disposita, quae filio suo et fidelibus suis, qui in isto regno remanebant, data habebat et secum portabat, dixit, quia de ipsis capitulis*

877. quaedam capitula excerpta habebat, quae in illorum omnium notitiam recitari volebat. Et tunc iussit Gauzlenum cancellarium, ut haec sequentia capitula in populum recitaret. *In codice vero Paris. 4761, qui omittit c. 3. 4, praemissa erant: Haec capitula fecit domnus Karolus imperator et adnuntiari iussit novissime apud Carisiacum.*

(B. II, 267; P. 541.)

5

Cap. 1. De¹ honore et cultu Dei atque sanctarum ecclesiarum, quae auctore Deo sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, Domino mediante decernimus, ut, sicut tempore beatae recordationis domni et genitoris nostri exultae et honoratae atque rebus ampliatae fuerunt, et quae a nostra liberalitate honoratae atque ditatae sunt, de cetero sub integritate sui servantur; et sacerdotes atque servi Dei vigorem ecclesiasticum et debita privilegia iuxta reverendam auctoritatem optineant; et eisdem principalis potestas et inlustrium virorum strenuitas seu rei publicae administratores, ut suum ministerium competenter^a exsequi valeant, in omnibus rationabiliter et iuste concurrant. Et filius noster haec supradicta similiter Deo iuvante^b conservet.

2. Ut² omnes nostri fideles veraciter sint de nobis securi, quia, quantum potuerimus¹⁵ et iuste et rationabiliter scierimus³, unumquemque secundum sui ordinis dignitatem et personam honorare et salvare et honoratum ac salvatum conservare volumus et unicuique eorum in suo ordine secundum sibi competentes leges, tam ecclesiasticas quam mundanas, rectam rationem et iustitiam conservabimus et nullum fidelium nostrorum contra legem vel iustitiam aut auctoritatem et iustam rationem aut damnabimus aut dehonorabimus aut opprimemus vel²⁰ indebitis machinationibus affligemus; et legem, ut praediximus, unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore antecessorum nostrorum habuerunt, in omni dignitate et ordine nos adiuvante Domino servaturos perdonamus, illis videlicet, qui nobis fideles et obedientes atque⁴ adiutores et cooperatores iuxta suum ministerium et personam consilio et auxilio secundum suum scire et posse et secundum Deum ac secundum seculum fuerint, sicut per rectum²⁵ unusquisque in suo ordine et statu imperatori suo et suo^c seniori esse debet. Et capitula, quae avus et pater noster pro statu et munimine sanctae Dei ecclesiae et ministrorum eius et pro pace ac iustitia populi ac quiete regni constituerunt, et quae nos cum fratribus nostris regibus et nostris et eorum fidelibus communiter constituimus, sed et quae nos consilio et consensu episcoporum et ceterorum Dei et nostrorum fidelium pro suprascriptis causis in diversis³⁰ placitis nostris conservanda statuimus, et manere inconvulsa decernimus. Similiter et a filio nostro inconvulsa conservari volumus et mandamus^d.

3. Si⁵ comes de isto regno obierit, cuius filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his, qui eidem comiti plus familiares [et^e] propinquiore fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo, in cuius parrochia fuerit ipse³⁵ comitatus, ipsum comitatum praevideant, usque dum nobis renuntietur, ut⁶ filium illius, qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, isdem filius eius cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo, in cuius parrochia consistit, eundem comitatum praevideant, donec obitus praefati comitis ad notitiam nostram perveniat et ipse filius eius per nostram concessionem de illius honoribus honoretur. Si vero⁴⁰ filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo proprio ipsum comitatum praevideat, donec iussio nostra inde fiat. Et pro hoc ille non irascatur, qui illum comitatum praeviderit, si eundem comitatum alteri, cui nobis placuerit, dederimus quam illi, qui eum eatenus praevidit. Similiter et de vassallis nostris faciendum est. Et volumus atque praecipimus, ut tam episcopi, quam⁴⁵ abbates et comites seu etiam ceteri fideles nostri hoc erga homines suos studeant conservare.

4. Volumus etiam et expresse praecipimus, quod, si aliquis episcopus vel abbas aut abbatissa vel comes aut vassallus noster obierit, nullus⁷ res ecclesiasticas aut facultates

a) competentur c. b) adiuvante c. c) sui c. d) *Hic finis erat codicis.* e) *om. Sirm.*

1) *Capp. anteced. c. 1.* 2) *Capp. Pist. 869, supra p. 333, c. 3.* 3) Domino adiuvante⁵⁰ *add. l. c.* 4) *veri hic deest.* 5) *Capp. anteced. c. 9; Baldamus, Heerwesen unter d. Karoling. p. 90sq., hoc cap. et insequens falsata esse putat; isdem p. 358, lin. 16. non ad procuratorem comitatus, sed ad filium parvulum spectat; cfr. etiam Dümmler, Ostfränk. Reich III², p. 45, not. 1.* 6) *Cfr. Brunner, RG. II, p. 256.* 7) *Capp. anteced. c. 9.*

diripiat vel comitis aut vassalli nostri aut alicuius defuncti res aut facultates invadere 877.
vel usurpare praesumat vel uxoribus defunctorum laicorum ac filiis quaecumque
violentiam inferat et nullus ad illorum eleemosynam faciendam eleemosynarios eorum
impediat. Quodsi aliquis praesumpserit, et secundum leges mundanas hoc cum banno nostro
5 componat, et secundum leges ecclesiasticas inde ecclesiae, quam laesit, satisfaciat, insuper
nostram harmiscaram secundum modum culpae et ut nobis placuerit sustineat.

Post haec lecta capitula dedit omnibus licentiam cum Dei gratia et sua redeundi
ad propria⁸ exceptis his, quos specialiter pro specialibus causis considerandis vel pro
dona liberanda^f secum aliquantis diebus manere praecepit.

10 f) libranda correxit Dümmler l. c. III², p. 47, not. 1; cfr. autem Diez, *Etymol. WB. d. rom. Spr. I*,
s. v. *liverare*.

8) Cfr. *Capp. Pist.* 869, supra p. 334, c. 4.

283. CAPITULA ELECTIONIS HLUDOWICI BALBI COMPENDII FACTA.

877. Nov. 30. — Dec. 8.

15 *Acta conventus Compendiensis exstant*: 1) apud Sirmondum, *Caroli Calvi Capitula*
p. 492 sqq., codice quodam Leodiensi adhibito; 2) eodem loco p. 447 sq., ex codice Bello-
vacensi fortasse edita; 3) in *Ann. Bertin.* ad a. 877, ed. Waitz p. 138 sqq.; 4) in codice
olim Paris. 4761, nunc deperdito. 1. 2. 4. omittunt professionem Hludowici (A), com-
20 mendationem Ansegisi (D), professionem episcoporum (E). Capitula in 1. hac inscrip-
tione praedita sunt: Ordo, qualiter Hludowicus rex anno incarnationis dominicae
DCCCLXXVII, VI. Idus Decembris, ab Hincmaro archiepiscopo fuit coronatus in
Compendio palatio; quando et haec, quae sequuntur, ab episcopis petita sunt apud
regem et ab eo promissa episcopis; in 2: Anno incarnationis dominicae DCCCLXXVII.
25 in Compendio palatio haec, quae sequuntur, ab episcopis petita sunt apud Hludowicum
regem et ab eo promissa episcopis.

De quo conventu et rebus antea gestis optime referunt Ann. Bertin. l. c. his verbis,
quae actis praemittunt: Hludowicus, accepto nuncio in Audriaca villa de morte patris
sui, quos potuit conciliavit sibi, dans eis abbatias et comitatus ac villas secundum
30 uniuscuiusque postulationem. Et iter agens . . . usque ad Vernum . . .; ubi audiens
patrem suum sepultum, et regni primores tam abbates quam comites indignatos,
quia quibusdam honores dederat sine illorum consensu, et ob id adversum se con-
spiratos esse, reversus est Compendium. Ipsi autem primores cum Richilde . . .
conventum suum ad Montem-Witmari condixerunt, indeque missos suos ad Hlodo-
35 wicum direxerunt; sed et Hludowicus legatos suos ad eos direxit. Et discursantibus
inter eos missis, ad hoc perventum est, ut Richildis et ipsi primores
ad eum Compendium venirent . . . Richildis Compendium ad Hludowicum veniens,
missa sancti Andreae (*die 30. m. Nov.*) attulit ei praeceptum, per quod pater suus
illi regnum ante mortem suam tradiderat, et spatam quae vocatur sancti Petri, per
40 quam eum de regno revestiret, sed et regium vestimentum et coronam ac fustem
ex auro et gemmis. Et discurrentibus legatis inter Hludowicum et regni primores,
et pactis honoribus singulis quos petierunt, VI. Idus Decembris consensu omnium
tam episcoporum et abbatum quam regni primorum ceterorumque qui adfuerunt con-

877. secratus et coronatus est in regem Hlodowicus ab Hincmaro Remorum episcopo. Et episcopi se suasque ecclesias illi ad debitam defensionem et canonica privilegia sibi servanda commendaverunt, profitentes (*cfr. infra p. 365, E.*) secundum suum scire et posse et iuxta suum ministerium consilio et auxilio illi fideles fore; abbates autem et regni primores ac vassalli regii se illi commendaverunt et sacramento secundum morem fidelitatem promiserunt.

In ordine singulorum capitulorum instituendo, qui in editione nostra alius est atque in Pertziana, Hincmarum secuti sumus, qui tradit (infra not. 1) professionem Hlodowici (A) die 30. m. Nov. factam esse, episcopos autem post coronationem demum, cuius ordinem infra nr. 304. invenias, se commendasse (supra lin. 2sqg.). Qua de causa verba: 10 ad suprascriptam petitionem (infra not. 1), quamquam in Ann. Bertin. 'professionem ipsorum' (E) sequuntur, non ad commendationem episcoporum (E) referenda sunt, praesertim cum in ipsa petitionis cuiusdam mentio non fiat. Cum vero responsio regis ad petitionem episcoporum (B) data in promissione (C) exstet, constare mihi videtur professionem illam Hlodowici (A) coniungendam esse cum verbis Annalium: pactis hono- 15 ribus singulis quos petierunt; cfr. etiam Dümmler, Ostfränk. Reich III², p. 68.

(B. II, 271; P. 542.)

(A.) Professio¹ istius Hlodowici filii Karoli.

Ego Hlodowicus, misericordia domini Dei nostri et electione populi rex constitutus, promitto teste ecclesia Dei omnibus ordinibus, episcoporum videlicet, sacer- 20 dotum, monachorum, canonicorum atque sanctimonialium, regulas a patribus conscriptas et apostolicis adtestationibus roboratas ex hoc et in futurum tempus me illis ex integro servaturum. Polliceor etiam me servaturum leges et statuta populo, qui mihi ad regendum misericordia Dei committitur, pro^a communi consilio^a fidelium nostrorum, secundum quod praedecessores mei imperatores et reges gestis inserue- 25 runt et omnino inviolabiliter tenenda et observanda decreverunt. Ego igitur Hlodowicus rectitudinis et iustitiae amore hanc spontaneam promissionem meam relegens manu propria firmavi.

(B.) Petitio² episcoporum.

A³ vobis perdonari nobis petimus, ut unicuique de nobis et ecclesiis nobis 30 commissis secundum primum capitulum⁴, quod novissime in Carisiaco domnus imperator pater vester a se et a vobis servaturum^b consentientibus fidelibus illius^c ac vestris atque apostolicae sedis legatis legente Gauzleno^d denuntiavit, canonicum privilegium et debitam legem atque iustitiam conservetis et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae per rectum 35 exhibere debet.

a) ita 3; per commune consilium emendav. Baluzius. b) ita codd. pro servandum. c) ita 1. 2, infra p. 365, lin. 4, Petit. episc. a. 882, infra p. 370; suis 3. 4. d) Gozleno 3.

1) Hincmarus, l. c. p. 139, haec praefigit verba: Ad suprascriptam vero episcoporum petitionem haec quae sequuntur, rex Hlodowicus professus est episcopis, et istam ipsam donationis scripturam 40 manu sua eis dedit in Compendio anno incarnationis dominicae DCCCLXXVII, II. Kalendas Decembris. 2) Hincmarus l. c.: Quando Hlodowicus rex, filius Karoli imperatoris, fuit coronatus in Compendio, hoc petierunt episcopi apud ipsum, sicut hic subsequitur: 'A vobis'. 3) Cfr. Waitz, Formeln d. D. Königs-Krönung etc. in 'Abhandl. d. Götting. Gesellsch. d. Wissensch.' XVIII (1873), p. 76. 22. 4) Cap. anteced. c. 1; cfr. etiam Hincmari epist. ad Hlodowicum regem, Opera II, 45 p. 181sqg., c. 7. 8.

(C.) Promissio⁵ regis.

879.

Promitto³ et⁶ perdono vobis, quia unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis secundum primum capitulum, quod novissime in Carisiaco dominus imperator pater meus^f a se et a me servaturum consentientibus fidelibus illius ac nostris atque apostolicae sedis legatis legente Gauzleno^d denuntiavit, canonicum privilegium et debitam legem atque iustitiam conservabo, et defensionem, quantum potuero, adiuvante^g Domino exhibebo, sicut rex in^h suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae perⁱ rectum exhibere debet^{k6}.

(D.) Commendatio Ansegisi⁷ episcopi et aliorum episcoporum, qui adfuerunt apud Compendium, quando benedixerunt Hludowicum filium Karoli imperatoris.

10

Me ac aecclesiam mihi commissam vobis commendo ad debitam legem et iustitiam conservandam et defensionem exhibendam, sicut rex episcopo et ecclesiae suae iusto iudicio conservare et exhibere debet.

(E.) Professio ipsorum.

15

Ego ille ipse sic profiteor: 'De⁸ ista die et deinceps isti seniori et regi meo Hladowico Karoli et Hyrmentrudis filio secundum meum scire et posse et meum ministerium et auxilio et consilio fidelis et adiutor ero, sicut episcopus recte seniori suo debitor est, in mea fide et meo sacerdotio.'

Benedictiones super Hludowicum regem factae — — — Quod ipse praestare dignetur (*cfr. infra nr. 304*).

e) vobis et perdono 1. f) meus se serv. 3. g) exhibebo adiuvante Dom. 3. h) in suo regno om. 1. 2. i) debitor est exhibere 3. k) *Reliqua des. in 2. 4.*

5) *Hincmarus l. c.*: Ipse autem Hladowicus talem promissionem fecit illis episcopis: 'Promitto'.

6) *Idem pergit*: Hoc est capitulum quod hic commemoratur: 'De honore quoque' *supra p. 362, c. 1.*

25 7) *Senonensis.* 8) *Cfr. Sacramenta a. 876. 872. 854. praestita, supra p. 100. 342. 278.*

HLUDOWICI BALBI ET HLUDOWICI IUNIORIS CONVENTIO FURONENSIS.

878. Nov. 1.

Vide supra p. 168 sqq.

30

284. CONVENTUS MANTALENSIS.

879. Oct. 15.

Primo publici iuris facta a Paradino, Annales de Bourgogne, Lugdun. 1566, leguntur capitula: 1) apud Marion, Cartulaire de Grenoble p. 265 sqq., ope codicis truncati cartularii Gratianopolitani edita; 2) apud Paradinum l. c. p. 105 sqq. In 1. exhibetur electio tantum praemissis verbis: Concilium Mantalense, in quo Boso electus fuit ab episcopis

35

879. proceribusque in regem Arelatensem, Idibus Octobris, anno Christi DCCCLXXIX, quae in 2. legationem synodi (A) et Bosonis responsionem (B) praecedit; sed minus recte. Nam cum episcopi in legatione (A) pronuntient Bosoni se illum regem facere optare (lin. 28), in electione (C) vero iam 'domnum Bosonem ad hoc regale negotium petierint et unanimiter elegerint' (lin. 33 sq.), et cum verisimile sit procures non prius regnum 5 Bosoni tradituros fuisse, quam fidem de postulationibus adimplendis acceperint, legatio (A) et responsio (B) ante electionem (C) factae fuisse videntur (cfr. etiam verba: imparem me iudicans tanto negotio omnimodis abnuissem . . . Obediendum itaque cognoscens, p. 367, lin. 13 sqq., et: et qua consideratione tanti laboris renuerit et abdixerit . . . tandem obedienter colla promittendo submitit, p. 368, lin. 34 sqq.); aliter Dümmler, Ostfränk. 10 Reich III², p. 125.

Quo vero modo re vera Boso rex factus et regno potitus sit, elucet ex eis, quae nobiscum communicaverunt Hincmarus in Ann. Bertin. ad a. 879, ed. Waitz p. 150: Boso, persuadente uxore sua . . . partim comminatione constrictis, partim cupiditate illectis pro abbatiis et villis eis promissis et postea datis, episcopis illarum partium persuasit, 15 ut eum in regem ungerent et coronarent, et Regino in suo Chronico ad a. 879, ed. Kurze p. 114: Boso . . . audita morte Ludowici (die 10. m. Aprilis) a Provincia egreditur totamque Burgundiam occupare nititur. Denique nonnullos episcopos partim minis partim suasionibus in societatis foedera colligit et Lugdunum ingressus ab Aureliano eiusdem urbis metropolita et aliis pontificibus in regem super prefatum Burgundiae 20 regnum inungitur pro nihilo ducens adulescentes filios Ludowici et velut degeneres despiciens; cfr. etiam Dümmler l. c. III², p. 122 sqq. (B. deest; P. 547.)

(A.) Synodi^a ad Bosonem regem designatum legatio.

Sacra synodus Mantalensis¹ territorii Viennensis in nomine Domini nostri congregata simul cum primoribus inspirante divinitate summae maiestatis sincera devo- 25 tione vestram prudentiam, clarissime princeps, adit petens addiscere vestra certissima responsione, qualem vos velitis in principatu, quo vos sublimari per divinam misericordiam optamus, omnibus ostendere: Si videlicet honorem Dei omnipotentis et dilectionem in fide catholica veraciter quaesituri estis et ecclesiam illius pro viribus exaltaturi et^b singularum ecclesiarum cum suis episcopis et sacerdotibus privilegia 30 conservaturi^b; si vultis omnibus, sicut boni principes, qui vos praecesserunt et quorum formam literis et fama nostis, legem, iustitiam et rectum concedere et servare tenentes humilitatem, quae est fundamentum virtutum, cum patientia et animo sereno, humillimo, ad damnandum incondito, sed in omnibus iuste promissis stabili et certo, bene per Dei gratiam praeparato et ornato, sobrietate competenti venusto; qui sitis 35 accessibiles omnibus recta suggerentibus et pro aliis intercedentibus, quaerentes magis prodesse, quam praeesse, sequentes vestigia sanctorum principum, calcantes iram, saevitiam, duritiam, avaritiam, cupiditatem, indignationem et superbiam, iustus patricius vestris maioribus et minoribus apparentes, veritatem ore et opere praeferentes, salubre consilium libenter audientes, monstra viciorum declinantes et per- 40 sequentes, virtutes amantes, defensionem et momburgium² singulis exhibentes; ut neque eadem sancta synodus et primates vestri cum ea sentientes nunc de vobis in bonitate maledicantur vel detrahantur in futuro neque sacro vestro principatui nobis, ut credimus, profuturo iuste derogetur. Sed sit pax et veritas sanctorum suffragiis

a) Inscriptiones finxit Sirmondus, Concilia III, p. 496 sqq. qui editionem Sirmondi repetivit.

b) et . . . conservaturi om. id., Pertz, 45

1) Mantaille, 'est situé . . . à cinq lieues au sud de Vienne, commune d'Anneyron, dép. de l'Isère', Gingins-la-Sarraz in 'Archiv f. Schweiz. Gesch.' VII (1851), p. 157, not. 272. 2) I. e.: mundeburgium.

per divinam gratiam praelatis et subditis, sacerdotibus et illis commissis primatibus, 879.
dum eis auctoritatem evangelicam et apostolicam cum iusta lege humana consen-
seritis et observaveritis, ut per omnia et in omnibus benedicatur Deus. Precatur
etiam sacerdotalis et laicalis fidelitas, ut faciat vestra prudentia unumquemque in
5 vestra domo suum vas possidere in sanctificatione et honore.

(B.) *Bosonis^a regis electi ad synodum responsio.*

Sacratissimae synodo et cunctis primoribus nostris fidelibus humilis Christi ver-
naculus Boso. Primum vestrae sincerissimae devotioni gratiarum actiones corde et
ore rependo, quod licet immerito sola vestra benevolentia per incommutabilem Dei
10 gratiam amplecti me visceribus vestris ad liquidum comperio; pariter quoque, quod
fervor vestrae caritatis ad id officium me promoveri divinitus optat, ut mea par-
vitas matri meae, quae ecclesia Dei vivi est, ob immortalem remunerationem decertare
valeat. Ego autem conscius meae conditionis et figmenti fragilis imparem me iudicans
tanto negotio omnimodis abnuissem, nisi per Dei nutum vobis cor unum datum et
15 animam unam in unum consensum advertissem. Obediendum itaque pro certo
cognoscens inspiratis a Deo tam sacerdotibus quam nostris amicis et fidelibus non
reluctor nec audeo vestris iussionibus. Quod vero requisistis, qualem me praebere
vellem in committendo per Dei misericordiam in regimine futuro, et simul ostendistis
normam et instruxistis dogmate sacro, libentissime suscipio. Amplector catholicam
20 fidem, in qua et nutritus sum, quam purissimo corde teneo, ore veracissimo pronuntio,
pro qua paratus sum impendi et superimpendi, si sic placuerit domino Deo nostro.
Ecclesiarum privilegia iuvante domino nostro Iesu Christo restaurare et conservare^c
per vestrum commune consilium curabo. Omnibus, ut monuistis, legem, iustitiam et
rectum momburgium auxiliante Deo conservabo et impendere curabo; quo sequens
25 praecedentium bonorum principum vestigia tam sacris ordinibus quam vobis nostris
fidelibus consulere certem aequitatem servando. De moribus meis, licet me peccatorem
prae omnibus sciam, voluntatem meam hanc esse veraciter assero, ut per omnia
morigerum bonorum et in nullo malorum ostendam; si autem, quoniam homo sum,
contra quemlibet animo excessero, secundum vestrum consilium corrigere curabo.
30 In quo precor reverenter, ut, quod iustius et rationabilius inveneritis, mihi congrue
pro tempore et loco suggerentes vos ipsos in me honoretis, quoniam et ego, si
quis vestrum in me deliquerit, emendationem rationabiliter accessibilis factus ex-
pectabo. Evangelicam et apostolicam auctoritatem cum iusta lege sequar humana,
ut ipso praeduce et comite per omnia et in omnibus benedicatur Deus. De domo
35 nostra, sicut me monuistis, quia Deus in sanctis habitat, sollicitudinem adhibebo^d;
ut decenter quisque incedat, studiosissime procurabo. Igitur, domini mei, sacrosancti
pontifices, ecclesiae summi Dei nostri praesules, et vos omnes nostri fideles, primates
et suppressates, confisus de Dei gratia et auxilio per sanctorum eius suffragia, quia
vestris iussionibus faveo, precor vos et obsecro, ut per ipsum et cum ipso^e, tam
40 piis ad ipsum interventibus, in tanto subeundo labore meam necessitatem et humili-
tatem iuvetis, quam etiam^f humanis adminiculis et auxiliis pro posse suffragari mihi
certetis. Quodsi cui displicet et aliter animo tenet, quaeso patenter edicat, et se
nobiscum in nullo decipiat. Simulque precor per caritatem, qua fervetis, ut com-
muni faventes utilitati triduanis solenniter precibus dominum Deum nostrum cum
45 plebibus vobis commissis exoretis, ut propter peccata mea vel levitatem meam vos
aut me ad deceptionem populi sui nequaquam errare permittat, sed suam ex hoc
voluntatem misericorditer ostendat.

c) et iustitiam add. iid.

d) et add. iid.

e) ut add. 2.

f) ita corr. Sirmondus; et tam 2.

879.

(C.) *Electio^a Bosonis regis.*

Cum convenissent sancti patres in nomine Domini salvatoris mundi^g conventum celebraturi apud Mantalam territorii Viennensis, de multis aecclesiae negociis tractaturi et sanctae sollicitudinis secretarium^h penetraturi, multis emergentibus et suimet consideratione cogentibus, sacerdotalis affectusⁱ ex antiquo patrum cordibus infusus⁵ evidenter dictavit eius^k personae curam gerere, cuius adminiculo tam in veteri testamento, quam et in novo consuevit populo condignum regimen exhiberi^l. Et quoniam iam olim eiusdem personae presidiis tam ipsi sancti^m patres, quos gratia divina episcopos vocari concessit, quam principes et totum vulgus carentes, nulliusⁿ compatiens fulciebantur vel iuvabantur auxiliis, praesertim cum rege communi³ morte¹⁰ recepto nullus in eos sua viscera per karitatis largitatem extenderit, anxiami plurimum compulsi sunt, quia non solum in internis per invisibilem inimicum, sed etiam in apertis per visibiles inimicos, etiam ex his, quos ipsa Christo^o peperit, sancta mater ecclesia pessumdari funditus videbatur^p. Itaque dum mentis aciem usquequaque verterent et simul cum nobilioribus ad hanc necessitatem submovendam idoneas¹⁵ personas considerarent non invenientes, qui suae consultationi respondere vellent, utpote negligentibus cunctis tantum laborem ob honorem Dei et sanctorum eius et matris ecclesiae sumere, omnes inflammati Deum omnium principum^q principem pro hac angustia medullitus exoraverunt, ut is, qui curam singularem habet mortalium et cuius dispositio curricula vergit omnium seculorum, et rectum daret consilium et²⁰ evidens auxilii^r promeret indicium. Denique cui patet omne cor et omnis voluntas loquitur, fatigatos maiorum et minorum inspiciens animos quoddam clarescere fecit solatium, et quodam modo praesentavit suffragium: sane omnibus unum sapientibus et per divinam visitationem idem indivisibiliter ambientibus cordi fuit exhibitus homo, iamdudum in principatu domni Karoli defensor et adiutor necessarius; cuius post se²⁵ filius eiusdem imperatoris cernens eius insignem prudentiam amplificare delegerat domnus rex Ludovicus. Ipse etiam tantum^s non solum in Galliis, sed et in Italia cunctis enituit, ut^t domnus apostolicus Iohannes Romensis instar filii complexus eiusdem sinceritatem multis preconis extulerit et ad suam tutelam revertens ad sedem propriam delegerit. Ergo nutu Dei per suffragia sanctorum ob instantem³⁰ necessitatem et eam, quam in eo compererunt, expetibilem utilitatem et prudentissimam et^u providentissimam sagacitatem communi animo parique voto et uno consensu clarissimum principem domnum Bosonem Christo preduce ad hoc regale negotium petierunt, et unanimiter elegerunt. Et^v qua consideratione tanti laboris renuerit et abdixerit, oppositis his, quae Dei sunt et eius ecclesiae, tandem obedienter³⁵ colla promittendo submisit. Electus autem Deo statuitur, preces funduntur, domini nostri Iesu Christi gratia, quae precessit in velle, in certo perfecto^w satis efficax prestolatur^x. Et ut haec electio praesentibus et futuris certius innotescat, omnium episcoporum subscriptio luce clarius indicat. Actum apud Mantalam publice, anno incarnationis dominicae DCCCLXXIX, indictione^y XII^a, Idibus Octobris. Gratia⁴⁰ tollende ambiguitatis uno

g) nostri 2. h) sacrarium 2. i) effectus 1. k) ei 2. l) exhibere 1. m) om. 2.
 n) nullis 2. o) Christi 2. p) videbantur 2. q) om. 2. r) consilii 2. s) non tantum in 2.
 t) atque 2. u) qui etsi *Sirm.*; et quae 2. v) perfectum 1. w) postulatur 2. x) Gratia . . .
 uno *des. in 2*; Et subscripserunt episcopi *pergit Sirm.*, qui *'ex verbis Paradini (p. 105: 'Et furent lesdits 45*
evesques ceux qui s'ensuyent: Ottramnus etc.) subscriptiones concinnavit seriem secutus episcoporum quos
interfuisse narrat.'

3) *Hludowico Balbo filio Karoli II a. 879, die 11. m. Aprilis mortuo, Ann. Bertin. l. c. p. 148;*
cfr. Reginon. chronic. ad a. 879, supra p. 366. 4) *Cfr. Dümmler l. c. III², p. 77sq.; p. 88sq.*

[Ottramnus^y exiguus Viennen]sis archiepiscopus. [Aure]lianus Lugdunensis archi- 882.
episcopus. [Teutrannus^z Tarantasiensis archiepiscopus]. Rotbertus^a Aquensis exiguus
episcopus. Ad^b vicem Adalgarii [Augustodunensis episcopi] ... archidiaconus. Rat-
bertus^a Valentinensis episcopus. [Bernarius Gratianopolitanus episcopus. Helias aecce-
siae] Vasensis⁵ episcopus. Emico^e humilis episcopus [Diensis aecclēsiae. Adalbertus
Mauriennensis⁶ episcopus. Bi]raco [Vapin]censis⁷ aecclēsiae episcopus. [Eustorgius
Tolonensis⁸ episcopus. Girbaldus^d Cavel]lonensis aecclēsiae episcopus. Baldemarus^{e 9}
vilis episcopus. [Hieronimus Lausannensis episcopus. Richardus Aptensis^{f 10} episcopus.
Gun]tardus^g Maticensis episcopus. Rostagnus Arelat[ensis archiepiscopus. Theodericus
10 Vesontionensis] aecclēsiae archiepiscopus. Etherius Vivariensis¹¹ episcopus. Leodoinus
Massil[iensis episcopus. Germardus Ar]ausicensis¹² episcopus. Ratfridus Avinionensis
episcopus. Gualafridus Uzeziensis¹³ aecclēsiae [episcopus. Edoldus humilis eccle]siae
Regensis¹⁴ episcopus. Leoboinus^h corepiscopus. Manno prepositus. Geilo humilis abba.

y) Verba, quae his [] uncis inclusa sunt, Marion ope relationis Paradini supplevit. z) Tectro-
15 nius 2. a) Ratberdus 2. b) 'pour et au nom de Adalgarius evesque d'Austun y assista le seigneur
de Tornyz' Parad. c) Biraco 2. d) Orucardus 2. e) Nomen Baldemari deest in 2. f) ita
correxī secundum Bouquetum; Agathensis 1. 2. g) Conrardus 2. h) 'Avec ces evesques furent autres
grands personnages, comme Gerlo abbé de Vienne, et un nommé Leobernus, coadjuteur de archevesque,
et Manno prevost de l'eglise de Vienne' etc. Parad.; Leoboinus ... abba om. Sirm.

20 5) Vaison. 6) S. Jean-de-Maurienne. 7) Gap. 8) Toulon. 9) Ignotus. 10) Apt.
11) Viviers. 12) Orange. 13) Usèz. 14) Riez.

285. KAROLOMANNI CONVENTUS CARISIACENSIS.

882. Sept. 9.

25 *Exstat in uno codice Barchinonensi archivii coronae Aragoniae 40 fol. 29, olim
Rivipullensi, ex quo primo edidit Baluzius, Opera Lupi Ferrariensis p. 519sq.*

*Conventus habitus est a Karolomanno, ut, Hludowico fratre rege Franciae et
Neustriae die 5. m. Augusti a. 882. subita morte absumpto (Ann. Bertin. ad a. 882), com-
mendationem procerum totius Franciae occidentalis acciperet. Refert enim Hincmarus
30 in Ann. Bertin. ad a. 882, ed. Waitz p. 152sq.: Primores autem regni expeditum
nuntium miserunt ad Karlomannum, mandantes, ut, relictis qui Viennam obsiderent ...
ipse quantocius ad eos venire festinaret ... Ipsi autem parati erant illum recipere
et se illi commendare; sicut et fecerunt. Cum vero rex secundum diploma ab ipso
Viennae die 8. m. Augusti Geiloni Lingonensi episcopo datum et in 'Forsch. z. D.
35 Gesch.' IX, p. 431. editum die 8. m. Augusti adhuc Viennam obsideret et teste Hincmaro
l. c. post commendationem in expeditione contra Nordmannos paranda mense Septembri
de Vienna expugnata certior fieret, Baluzius diem V. Idus, quo episcopos se commendasse
dicunt, ad Idus Septembris referendum esse recte videtur coniecisse.*

(B. II, 281; P. 549.)

882. Peticio episcoporum ad domnum Carolomannum regem, quando ei se comendaverunt in Carisiaco V. Idus [Septembris^a anno DCCCLXXXII].

A¹ vobis perdonare^b nobis petimus, ut unicuique de nobis et ecclesiis nobis commissis secundum primum capitulum, quod novissime in Carisiaco domnus imperator avus vester a se et a patre vestro servaturum consentientibus fidelibus illius ac patris vestri atque apostolicae sedis legatis legente Gauzeleno denuntiavit, canonicum privilegium et debitam legem atque iusticiam conservetis et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commisse per rectum exhibere debet, et quemadmodum continetur in scripto, quod in Ferrariorum monasterio² coram altare sancti Petri perdonastis et manu propria una cum fratre vestro confirmastis³.

10

Promissio domni Karolomanni regis ad superscriptam^c petitionem.

Promitto⁴ et perdono vobis, quia unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis secundum primum capitulum, quod novissime in Carisiaco domnus imperator avus meus a se et a patre meo servaturum consentientibus fidelibus suis ac patris mei atque apostolicae sedis legatis legente Gauzeleno denuntiavit, canonicum privilegium et debitam legem atque iusticiam conservabo⁵ et defensionem, quantum potuero, adiuvante Domino exhibebo, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae per rectum exhibere debet, et quemadmodum continetur in scripto, quod in Ferrariorum monasterio coram altare sancti Petri perdonavi, in hoc⁵, ut vos mihi secundum Deum et secundum seculum sic fideles adiutores et consilio et auxilio sitis, sicut vestri antecessores boni meis melioribus praedecessoribus extiterunt, secundum scire et posse.

a) *supplev. Bal.; des. in cod.*

b) *perdonari l. infra not. 1. cit.*

c) *supradictam corr. Bal.*

1) *Petitio episc. a. 877, supra p. 364.* 2) *Ferrières.* 3) *A. 879, cum Hludowicus et Karolomannus coronarentur, Ann. Bertin. ed. Waitz p. 149sq.; cfr. etiam Hincmari epist. ad Hludovicum c. 5, Opera II, p. 191: Recordamini quae so professionis vestrae, quam in die consecrationis vestrae promissistis . . . quamque manu propria subscripsistis et super altare coram episcopis omnibus . . . Domino obtulistis, et c. 4, p. 197: ut, sicut professi estis in die consecrationis vestrae, in regimine regni more praedecessorum vestrorum honoretis Deum consentiendo ei, conservando sanctae ecclesiae ac ipsius rectoribus leges.* 4) *Composita est ex Promiss. regis a. 877, supra p. 365, et Petit. episc. supra in. 8sqg.* 5) *Cfr. Capp. Carisiac. 877, supra p. 362, c. 2.*

30

286. KAROLOMANNI CAPITULA COMPENDII DE RAPINIS PROMULGATA.

883. Febr. 22.

Tradita sunt nobis a Sirmondo, Caroli Calvi Capitula p. 459sq.

(B. II, 283; P. 550.)

35

Haec capitula, quae sequuntur, sunt promulgata a domno glorioso rege Karlomanno anno incarnationis dominicae DCCCLXXXIII, VIII. Kal. Martias, feria VI, anno regni sui in Francia primo, in broilo Compendii palatii, de rapinis.

1. Communi fidelium nostrorum consilio statutum habemus, ut rapinam nullus deinceps faciat aut facienti consentiat.

40

2. Ut rapina, quae retro est acta, cum omni diligentia emendetur, et condignam 884. pro hoc harmiscaram is, qui eam fecit, sustineat.

3. Ut¹, si quis post hunc conventum et bannum nostrum rapinam faciens inventus fuerit, is, cuius homo eam fecerit, eum ad legalem emendationem in praesentiam nostram adducat. Quodsi eum adducere non potuerit, pro eo secundum statuta legum emendet. Eum autem, qui iustitiam fugerit, sciant omnes esse forbannitum, ita ut nullus eum nisi ad praesentandum recipiat.

1) Cfr. *Cap. miss. Silvac.* 853, *supra* p. 268, c. 4.

287. KAROLOMANNI CAPITULARE VERNENSE.

884. Mart.

Legitur in codicibus: 1) *Vatic. Palat.* 582 fol. 122^v. 2) *Paris.* 9654 fol. 118^v. 3) *Monac.* 3853 fol. 282. eiusque apographis, scilicet *S. Crucis* 217 post fol. 283. et *Paris.* 3878 fol. 159^v. *Cod.* 3. omittit c. 1. 4. 7; *Paris.* praebet tantum in indice titu-
lorum rubricas ad c. 4—6. 11—14.

Quo tempore et qua de causa capitula emissa sint, satis ex prologo elucet.

(*B. II*, 283; *P.* 550.)

In^a nomine sanctae et individuae trinitatis^a. Karolomannus gratia Dei rex omnibus^b venerabilibus episcopis, abbatibus, comitibus, iudicibus omnibusque sanctae Dei ecclesiae et nostris fidelibus. Cum^b ad palatium Vernis anno dominicae incarnationis DCCCLXXXIV, anno autem regni nostri^c quinto, indictione secunda, mense Martio convenissemus^d et pars fidelium nostrorum nobiscum, placuit, ut quaedam statuta sacrorum canonum necnon quaedam capitula antecessorum nostrorum renovarentur; quia graviter et moleste ferimus, quod peccatis impredientibus et malitiis
perversorum hominum exuberantibus ultra modum vilescunt atque pene adnullata existunt, praecipue illa, quae contra malum rapinae et depraedationis a sanctis patribus sunt promulgata et a christianissimis regibus auctoritate regia confirmata. Siquidem ita passim longe lateque hoc venenum diffusum et dispersum est, ut quasi libere iam male abutantur omnes infecti et corrupti corpore et anima hoc tam sceleratissimo
atque mortifero morbo non recogitantes hoc, quod Paulus dicit, immo Deus omnipotens per ipsum: 'Rapaces¹ regnum Dei non possidebunt', neque illud, quod alibi apostolus² ait, quia, si nosmetipsos comedimus et consumimus, id est depraedamur, cito deficiemus. Completur ergo in nobis, immo per nos, quod omnipotens Deus per Esaiam prophetam impropere dicens: 'Unusquisque³ carnem brachii sui vorabit', id
est substantiam fratris sui diripiet. Carnem enim brachii sui devorat et sanguinem brachii sui bibit, qui substantiam proximi sui tollit, unde caro sustentari debuit. Non est autem mirum, si pagani et exterarum nationes nobis dominantur nobisque bona temporalia tollunt, dum unusquisque proximo suo per vim tollit, unde vivere debet.

a) In . . . Trinit. om. 3. b) omnibus . . . Cum om. 3. c) sui 3. d) has capitulas constituit 3, om. rel.

1) 1. *Corinth.* 6, 10. 2) *Galat.* 5, 15. 3) *Esai.* 9, 20.

884. Ideo iuste convenit nobis illud, quod omnipotens Deus per Esaiam prophetam minatur dicens: 'Vae⁴ qui praedaris, nonne et ipse praedaberis?' Nos vero praedamur fratres nostros, et idcirco pagani merito nos nostramque substantiam depraedantur. Quomodo igitur securi poterimus pergere contra inimicos sanctae Dei ecclesiae et nostros, cum 'rapina⁵ pauperis inclusa est in domo nostra'? Et non solum domi reclusa est, ⁵ verum etiam plerumque evenit, ut pleno ventre rapina in hostem quidam proficiscantur. Et quomodo poterimus inimicos nostros devincere, cum sanguis fratrum nostrorum ab ore nostro distillat, et manus nostrae plenae sunt sanguine et brachia pondere miseria- ¹⁰ rum et rapinarum gravantur totaque virtus animi corporisque debilitatur? Preces nostrae a Deo non recipiuntur, quia clamores et ploratus altaque suspiria pauperum et orphanorum, pupillorum atque viduarum praeoccupant et praeveniunt preces nostras, quae crudis carnibus fratrum nostrorum gravatae raucitudinem acceperunt nullam sonoritatem virtutum habentes. Et sunt multi, qui ex ipsa rapina videntur elemosinas facere non intellegentes, quod de talibus dicit Esaias: 'Qui⁶ offert Domino de rapina oblationem, quasi qui mactet filium ante patrem.' Et sunt nonnulli, qui ¹⁵ de homicidiis, adulteriis, periuriis, incendiis consilium et poenitentiam quaerunt et malum rapinae pro nihilo ducunt non intellegentes, quia, quot pauperes quis exspoliatur et fame ac nuditate periclitari facit, tot homicidia perpetratur; quia tunc proximum suum interficit, dum, unde vivere debet, ei tollit. Et scimus dicente Paulo apostolo, 'quia⁷ omnis homicida non habet vitam in regno Dei', et homicidas 'et⁸ adulteros ²⁰ iudicabit Deus'. Quia ergo 'rapaces¹ regnum Dei non possidebunt', nisi ea reddiderint, quae tulerint, et insuper poenitentiam egerint, fugiamus hoc tantum malum, unde tot ac tanta alia mala procedunt, et diligamus⁹ proximos sicut nosmetipsos adimplentes legem, quae dicit: 'Non¹⁰ concupiscas rem proximi tui nec omnia, quae illius sunt,' quia aliter neque inimicis nostris poterimus resistere neque regnum Dei possidere. ²⁵

Cap. 1. Volumus itaque, ut palatium nostrum more praedecessorum nostrorum et Dei cultu et regali honore, sed et religionis habitu et unanimis concordia atque pacis ordine stabiliatur et in eodem palatio nostro pax praedecessorum nostrorum sanctionibus servata per omne regnum nostrum exequenda proferatur¹¹.

2. Decernimus igitur, ut omnes in palatio nostro commanentes^e et illud undique ³⁰ adeuntes pacifice vivant. Quodsi aliquis corrupta pace rapinam exercuerit, per nostram regiam auctoritatem^f et missi nostri iussionem ad palatinam adducatur audientiam, ut, secundum quod in capitulis antecessorum continetur¹², legali multetur iudicio tripla compositione peracta cum dominico banno^g.

3. Si quis vero absque seniore aut infra palatium aut circa illud degens hoc ³⁵ idem fecerit, hunc missus noster adeat, et ad ipsum palatium^h iussu nostro cumⁱ venire praecipiat. Quodsi ausu temerario venire contempserit, vi^k ad^k nostram praesentiam adducatur subdendus praedecessorum nostrorum sanctionibus. Si autem etⁱ nos et missum nostrum contempserit et ad nos venire noluerit et se defendendo ibi occisus fuerit et aliquis parentum aut amicorum eius inde faidam fidelibus nostris, ⁴⁰ qui eum occiderint, portare voluerit, potestative eam iurare faciemus, et fideles nostros regia^l auctoritate exinde adiuvabimus¹³.

e) commorantes 3. f) potestatem 3. g) panno 3. h) nostrum add. 3. i) om. 3.
k) cuius 3. l) nostra add. 3.

4) Esai. 33, 1. 5) Ibid. 3, 14. 6) Ibid. 66, 3: Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem ⁴⁵ suillum offerat. 7) Immo 1. Ioh. 3, 15: Et scitis quoniam ... vitam aeternam in semetipso manentem. 8) Ebrae. 13, 4. 9) Cfr. ex. gr. Matth. 19, 19. 10) Exod. 20, 17. 11) Cfr. Brunner, RG. II, p. 47. 12) Bened. Lev. II, c. 97. 383; cfr. etiam Anseg. III, c. 65, tom. I, p. 432. 13) Cfr. Conc. Tribur. 895, supra p. 215, c. 3; Cap. miss. Silvac. 853, supra p. 272, c. 5; infra c. 10. 11; Brunner, RG. II, p. 531, not. 17.

4. Placuit^m etiam nobis et fidelibus nostris, ut, quicumque infra regnum nostrum 884. aliquid rapuerit aut depraedatus fuerit, omnia in triplum componat et bannum dominicum persolvat et insuper publicam poenitentiam inde faciat, sicut in capitulari antecessorum continetur¹⁴. Si autem colonus aut servus fuerit, similiter omnia in
 5 triplum componat aut dominus pro eo, sexaginta ictus bene pressos accipiat et insuper publicam poenitentiam inde agat; cuius modus erit in consideratione episcopi secundum quantitatem facti, quia fornicationes et adulteria atque homicidia necnon incendia, ebrietates aliaque quamplura vitia exinde prodeunt. Si quis autem negaverit factum, si comprobatus non fuerit, propria manu¹⁵ iuramento seⁿ excondicat;
 10 excepto nostris vassis dominicis, pro quibus illorum homines meliores iuramentum persolvent¹⁶. Hoc vero cum summa diligentia tali modo procurabitur.

5. Episcopus, in cuius parrochia aliquis consistens aliquid depraedatus fuerit, semel¹⁷ et bis atque tertio, si necesse fuerit, vocabit illum sua admonitione per suum presbyterum canonice ad emendationem sive^o adⁱ compositionem^o et ad poenitentiam,
 15 ut Deo et ecclesiae satisfaciatur, quam^p laesit. Si autem despexerit atque contempserit eius^a admonitionem atque saluberrimam invitationem, feriat illum pastoralis virga, hoc est sententia excommunicationis, ut a communione sanctae ecclesiae omniumque christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem et dignam^a emendationem. Quam excommunicationem debet idem episcopus seniori illius^r
 20 notam facere et omnibus suis coepiscopis, ne eum recipiant usque ad^s satisfactionem.

6. De illis autem, qui infra parrochiam beneficia et alodum^t non habent et alterius episcopi parrochiani sunt et, dum ad curtem pergunt aut de loco ad locum iter faciunt, rapinas et depraedationes infra parrochiam faciunt, placuit nobis et^u fidelibus nostris^u, ut, si ita prope episcopum fuerit^v factum, ut ei depraeditio illorum
 25 nota fieri possit, antequam parrochiam eius exeant, mittat strenuum et prudentem presbyterum, qui^w sua vice rationabiliter illos ad emendationem vocet; in quo superior modus compositionis et emendationis servabitur, si vocati venire voluerint^x. Si vero vocationem atque ammonitionem episcopi superbe contempserint, simili sententia excommunicationis feriuntur qua et illi^y, qui infra parrochiam res aut beneficia habent;
 30 et insuper excommunicentur, ne extra parrochiam exeant, antequam superius statuta adimpleant. Quorum excommunicatio seniori illorum et proprio eorum episcopo significanda est, ne eos recipiant, antequam illuc redeant, ubi rapinam fecerunt, ibique pleniter emendentur.

7. Et quoniam episcopi, qui nostris et suis et communibus ecclesiae atque
 35 totius regni necessitatibus occupati sunt, non valent cuncta soli^z prospicere, quae infra fines parrochiae illorum perpetrantur, statuimus, ut, quotiescumque episcopi a propria civitate digrediuntur, tales adiutores unusquisque in sua civitate relinquat, qui haec omnia in sua civitate prudentissime peragant, et pauperes sanguine Christi

m) Quamquam hoc caput deest in cod. 3, tamen in indice titulorum haec servata est rubrica:
 40 Qualiter de his fiat, qui rapinam exercuerint. n) se abscondat 2. o) sive . . . compos. om. 2.
 p) qui 3. q) om. 2. r) illi 3. s) Baluzius II, col. 1288. non recte dicit codicem Palat. verbum dignam addere; deest potius et in hoc codice; dignam add. Reg. II, 290. t) alodem 3. u) et . . . nostris om. 1. 2. v) fuerit fact. om. 1. 2. w) a add. 3. x) ita iam Sirmondus correxit; noluerint codd. y) ille 3. z) sibi 2.

45 14) Bened. Lev. II, c. 97. 383; altera capitis pars ad exemplum huius capituli ope Anseg. III, c. 66. confecta est, ita ut servi tripla compositio et corporalis disciplina, quae triplae compositioni et banno dominico liberi hominis respondent, ex Anseg., poenitentia publica ex Bened. sumptae sint (Capp. cit. vide supra p. 290, c. 9. 11). 15) Quam periurio facto perdidit; cfr. ex. gr. Cap. miss. gener. 802, tom. I, p. 98, c. 36. 16) Cfr. infra c. 11. 17) Cfr. Capp. Pist. 869, supra p. 335, c. 10.

884. redempti semper in civitate praesentem inveniant, a quo responsum et consolationem accipiant. In vicis autem et villis longe a civitate remotis constituat unusquisque episcopus reverendos et cautos atque prudentia morum^a temperatos presbyteros, qui sua vice superius statuta modeste^a perficiant et ad quos alii presbyteri iuniores et minus cauti suam causam referant.

8. Placuit nobis et^b fidelibus nostris^c pro communi utilitate et instanti necessitate, ut nullus episcoporum graviter ferat, si eius parrochianum pro huiusmodi causa deprædationis alter episcopus excommunicaverit¹⁸.

9^d. Et quia ad tantum malum funditus eradicandum atque^e tollendum^e et^f tantum bonum plantandum atque^e statuendum^e necesse habet episcopalis auctoritas iudiciali potestate adiuvari, placuit nobis nostrisque^g fidelibus in commune^h, ut¹⁹ missi dominici suis in locis ex hoc fideliter adiuvent et comes præcipiat suo vicecomiti²⁰ suisque vicariis^e atque^e centenariis ac reliquis ministris rei publicae necnon Francis hominibus mundanae legis documentis eruditis, ut pro amore Dei omnipotentis ac pace sanctae ecclesiae et fidelitate nostra ex hoc adiuvent, quantum melius potuerint, tamⁱ per se, quam cum ministris ecclesiaeⁱ, quoties episcopi aut ministri illorum, sive etiam ipsi pauperes super^k hac re eos^e appellaverint; ita ut ministri ecclesiae habeant auctoritatem sui episcopi et ministri comitis^l auctoritatem nostram^e et^e sui comitis.

10^d. Volumus autem, ut, si episcopalem aut^m regiam auctoritatem ausu temerario aliquis pro nihilo duxerit in comitatu consistens autⁿ iter faciens^o, legaliter^p, quod iniuste abstulerit, emendare contempserit, et rebellis existens si ibi occisus fuerit, nulli fidelium nostrorum, qui eum occiderit^q, aliquis faidam portet²¹ neque pro eius morte aliquid componat. Si vero aliquis parentum aut^e amicorum^e eius aliquam^e inde^e faidam portare voluerit, potestative eam^r iurare faciemus, et fideles nostros regia^s auctoritate exinde adiuvabimus.

11. De²² nostris quoque dominicis vassallis iubemus, ut, si aliquis praedas egerit, comes, in cuius potestate fuerit, ad emendationem eum venire^e vocet. Qui si comitem aut missum illius audire noluerit, per forciam illud emendare cogatur, prout lex docet, et quemadmodum in capitularibus regum antecessorum^t nostrorum^{t23} tenetur insertum, in eodem loco, ubi praeda commissa fuerit. Quodsi proclamaverit se ante praesentiam nostram velle distringi^e potius, quam ante comitem^o, per credibiles fideiussores aut per sacramentum^u melioris hominis ante nos venire permittatur^v, ut ibi talis ratio finem accipiat. Honorem²³ enim talem nostris vassis dominicis concedimus, ut ipsi non sicut reliqui manu propria sacramentum iurent, sed melior homo illorum et credibilior^w illud agere non differat. Si autem, quae supra diximus, despexerint et nullo modo emendare voluerint et in contemptu permanentes^x ibi occisi fuerint, nullam contra ipsos, qui eos occiderint, iracundiam^y tenebimus unquam. Quodsi²¹ aliquis parentum aut^z amicorum eorum^z inde faidam portare voluerit,

a) om. 2. b) et fid. nostr. om. 2. c) om. 3. d) Cap. 9. et 10. cum cap. 8. in unum 40
coniungit 3. e) om. 2. f) ad add. 3. g) et nostris 3. h) in communione 3. i) tam . . .
ecclesiae om. 2. k) super hac re om. 2. l) habeant add. 3. m) etiam add. 1. n) etiam 3.
o) aut add. 3. p) si quod . . . abstul. legaliter emend. 2. q) occiderunt 3. r) ei add. 3.
s) nostra add. 3. t) om. 2. 3. u) sui add. 3. v) permittantur 3. w) credibilis 3. x) manentes 3.
y) nec faidam add. 3. z) aut . . . eorum om. 2.

18) Cfr. Hinschius, *Kirchenrecht IV*, p. 758. 842. 19) Cfr. Capp. Pist. 869, supra p. 334, c. 4; *Commemor.* 825, tom. I, p. 308, c. 2. 20) Cfr. *Edict. Pist.* 864, supra p. 315, c. 14. 21) Cfr. supra c. 3. 22) Cfr. Brunner, *Zeugen- u. Inquisitionsbeweis I. c.* p. 396 sq.; *RG. II*, p. 138. 264 sq. 23) Cfr. supra c. 4.

potestative^a eam ei iurare faciemus, sicut superius dictum est, et^a nostra regia⁸⁸⁸. auctoritate^b exinde^c illos^d iuvabimus. Si vero dixerint^e, quod eis comes non secundum legem fecerit, sed pro aliqua iracundia aut^e invidia^e, quam ante^e contra illos tenebat, illud^e fecerit^e, hoc comes eis ante nos satisfaciat, secundum^f quod nobis placuerit^f, quod non ob aliud, quam pro rapina sit actum^g.

12^h. Ut autem omnis occasio rapinae tollatur, volumus, ut presbyteri, qui bonum exemplum caritatis^e omnibus ostendere debent, hospitales existant, sicutⁱ apostolus dicitⁱ: 'Hospitales²⁴ invicem sine murmuratione;' et^k hospitalitatem^l praebeant iter facientibus, quia per hospitalitatem^m placuerunt quidam Deo, angelis¹⁰ hospitio receptisⁿ.

13. Placuit nobis et^o nostris fidelibus^o, ut presbyteri suos parrochianos admo-
neant, ut et ipsi hospitales existant et^p nulli²⁵ iter facienti mansionem denegent;
et ut omnis occasio rapinae tollatur, nihil carius vendant^q transeuntibus, nisi quanto^r
in mercato vendere possunt^r. Quodsi carius vendere voluerint, ad presbyterum¹⁵
transeuntes hoc referant, et illius iussu cum humanitate eis vendant.

14. Volumus, ut presbyteri et ministri comitis villanis praecipiant, ne collectam
faciant²⁶, quam vulgo geldam^{s27} vocant, contra illos, qui aliquid rapuerint. Sed
causam suam ad illum presbyterum referant, qui episcopi missus est, et ad illos,
qui in illis locis ministri comitis super^t hoc existunt, ut omnia prudenter et rationa-
biliter corrigantur.²⁰

a) potestative . . . et om. 2. b) om. 1. c) om. 3. d) eum 2. e) om. 2. f) secun-
dum . . . placuerit om. 2. g) factum 3. h) Cum antecedenti in unum coniunctum in 3. i) iuxta
quod apostolus Paulus dicit 3. k) quam, om. hospital., 2. l) humanitatem 3. m) illam 2.
n) susceptis 2. o) et . . . fidelibus om. 2. p) ut 3. q) vendatur 2. r) sicut in mercato accipiunt 2.
25 s) geldeam corr. geldam 2. t) super hoc om. 3.

24) 1. Petr. 4, 9. 25) Cfr. Capp. Pap. 865, supra p. 93, c. 5. et quae eo contuli. 26) Cfr.
Conv. ap. Confl. 860, Admunt. supra p. 158, c. 7; Waitz, VG. IV², p. 434sq. 27) Cfr. Amira in 'Paul,
Grundriss d. germ. Philol.' II, 2, p. 147; Hegel, Städte u. Gilden I, p. 3sq.

288. ODONIS REGIS PROMISSIO.

888. Febr.

Quod sequitur capitulum legitur in uno codice Barchinonensi archivii coronae Aragoniae 40 fol. 4^r, olim Rivipullensi, ex quo primo editum est a Baluzio, Opera Lupi Ferrariensis p. 521.

Conventus, in quo Odo comes Parisiorum, Karolo III. die 13. m. Ian. a. 888.
35 mortuo, rex Franciae est electus, eodem anno Compendii habitus est. Referunt enim
Ann. Vedast., SS. II, p. 203, haec ad a. 888: Convenerunt itaque, qui Odonem avoca-
runt, Compendii palatio atque cum consensu eorum, qui sibi consentiebant, per manus
Walteri archiepiscopi benedici sibi in regem fecerunt. Et cum Dümmler, Ostfränk.
Reich. III², p. 316, not. 2. probaverit electionem Odonis die 29. m. Febr. esse factam,
40 Odo ipse hanc promissionem eodem die vel paulo ante fecisse putandus est.

(B. II, 291; P. 554.)

888.

Promissio Odonis regis.

Promitto¹ et perdono unicuique vestrum et ecclesiis vobis commissis, quia canonicum privilegium et debitam legem atque iusticiam conservabo et contra depredatores et oppressores ecclesiarumstrarum et rerum ad easdem pertinentium defensionem secundum ministerium meum, quantum mihi posse Deus dederit, exhibebo; et ius⁵ ecclesiasticum et legem canonicam vobis ita conservabo, et res ecclesiarumstrarum, tam a regibus vel imperatoribus, quam a reliquis Dei fidelibus collatas sub integritate et immunitate absque aliqua^a inonatione^b permanere concedam, quas modo iuste et legaliter vestrae retinent ecclesiae; et eas augmentare et exaltare secundum debitum uniuscuiusque servitium, prout scire et posse mihi Deus rationabiliter dederit¹⁰ et tempus dictaverit, studebo, sicut mei antecessores, qui hoc bene et rationabiliter observaverunt, vestris predecessoribus; in hoc, ut vos mihi secundum Deum et secundum seculum sic fideles adiutores et consilio et auxilio sitis, sicut vestri antecessores boni meis melioribus praedecessoribus extiterunt secundum scire et posse. Et quae retro malo^c sunt ingenio depravata, in meliorem et pristinum gradum adiuvante me divina clemencia¹⁵ reformabo cum vestro et aliorum nostrorum fidelium consolatio^d et auxilio^e.

a) ita corr. Bal.; aliquam c. b) e inonatione corr. c) ita corr. Bal.; mala c. d) ita c.; consilio Bal. e) Confirmacio Odonis regis. Autenticum est inter praecepta Sanctae Crucis add. c.

1) Promissio Karolomanni 882, supra p. 370.

289. HLUDOWICI REGIS ARELATENSIS ELECTIO.

20

890. m. Aug. exeunte.

Acta, quae sequuntur, primo in lucem edita sunt a Paradino, Annales de Bourgogne, Lugdun. 1566, p. 121 sqq., cuius editionem nullo codice exstante hic repetimus.

Bosone rege a. 887, die 11. m. Ian. mortuo Irmingardis regina, cum procures regni²⁵ Arelatensis ad Hludowicum filium dignitatem paternam non transferrent, una cum filio se Karolo III. imperatori a. 887. (infra not. 6) et Arnolfo regi a. 889. (infra not. 7) commendavit, ut iura Hludowico competentia servarent. Quo facto Arnolfus fautor Hludowici existit et cum Stephano IX. papa effecit, ut, regno per tres annos bellis vastato, Hludowicus rex eligeretur. Facta autem est electio in urbe Valentia a. 890, intra dies³⁰ 18. et 31. m. Augusti; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1797a.

(B. deest; P. 558.)

Anno incarnationis dominicae DCCCXC, indictione VIII^a. religiosus atque satis venerabilis Bernoinus sacrae sedis Viennensis archiepiscopus pro quibusdam ecclesiae suae sive generalibus totius regni necessitatibus sedem adiens apostolicam consultu³⁵ ipsius dominii^b apostolici, cui cura et sollicitudo instat omnium ecclesiarum, digno quoque suo relatu de perturbatione huius regni retulit, quomodo post gloriosissimi Karoli imperatoris obitum aliquamdiu sine rege et principe existens¹ valde undique

a) ita corr. Duchesne; VII. Parad. b) ita Parad.; domni cett. edd.

1) Cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich III², p. 277.

40

afflictaretur, non modo a propriis incolis, quos nulla dominationis virga cohercebat, 890.
sed etiam a paganis²: quoniam ex una parte Normanni cuncta penitus devastantes
insistebant, ex alia vero Sarrazeni Provinciam depopulantes terram in solitudinem
redigebant. His et aliis huiusmodi causis ab eo auditis reverendus dominus Stephanus
apostolicus ad lacrimas usque compunctus tam verbis, quam scriptis³ generaliter ad
omnes Galliarum cisalpinarum tam archiepiscopos, quam et reliquos venerabiles
antistites directis suo sanctissimo commonuit hortatu, ut unanimes atque concordēs
omnes in Ludovico nepote quondam Ludovici gloriosissimi imperatoris consentientes
hunc super populum Dei regem constituerent.

10 Cum igitur diligenter comperissemus, quod assensus sanctae catholicae et apo-
stolicae matris nostrae huic faveret electioni, simul convenimus in civitatem Valentiam,
dominus scilicet Aurelianus Lugdunensis sedis archiepiscopus, necnon et dominus
Rostagnus urbis Arelatensis archiepiscopus, venerabilis quoque Arnaldus Ebrodu-
nensis⁴ archiepiscopus, ipse quoque dominus^e Bernoinus Viennensis archiepiscopus,
15 cuius relatu voluntatem dominii^b apostolici venerabiliter accepimus, cum aliis com-
pluribus coepiscopis tractaturis^d atque secundum Dei voluntatem quaesituri explora-
vimus, si hunc digne et rationabiliter secundum monita dominii^b apostolici, cuius
scripta prae manibus habebantur³, super nos regem constituere deberemus. Assensus
itaque in eo omnium fuit, ut nullus melius rex fieri debuisset, quam ille, qui ex
20 prosapia imperiali prodiens bonae puer indolis iam coadulescebat; cuius etsi aetas
idonea ad reprimendam barbarorum saevitiam minus sufficere videretur^e, tamen nobi-
lium principum istius regni, quorum non parvus est numerus, consilio et fortitudine
Deo iuvante comprimerentur; maxime inclytissimi^f Richardi ducis⁵ eximiique prin-
cipis fulta iuvamine, quin etiam dominae Hyrmengardis gloriosissimae reginae utilitas^g
25 regni, insita sibi accutissima atque profundissima a Deo prudentia, adiuncto sibi supra-
dictorum episcoporum digno hortatu procerumque totius regni consilio secundum Dei
timorem decentissime administrabitur. Denique freti et tanta sublevati fiducia per
Dei, ut credimus, voluntatem supradictum Ludovicum excellentissimi Bosonis regis
filium elegimus atque in regem ungendum decrevimus iudicantes illum ad hoc dignum,
30 cui praestantissimus Carolus imperator iam regiam concesserat dignitatem⁶ et Arnul-
phus⁷, qui successor eius existit^h, per suum sceptrum perque suos sagacissimos
legatos⁸, Reoculfumⁱ videlicet episcopum et Bertaldum comitem, fautor regni auctorque
in omnibus esse comprobatur. Hac tanta talique fulti auctoritatis licentia communi
omnes in iam dictam civitatem advenientes consensu hanc regiam fieri decrevimus
35 conscriptionem manibusque insuper propriis ratam perennibusque eam temporibus
felicem vigere praecoptantes roboravimus singulique subscripsimus^k.

c) om. cett. edd. d) ita Parad.; tractaturi cett. edd. e) videtur Parad. f) inclyti cett.
edd. g) ita Parad.; utilitatis cett. edd. h) extitit cett. edd. i) Reoculsum Parad. k) Sub-
scriptiones desiderantur.

40 2) Ibid. p. 317. 3) Non iam exstant. 4) Embrun. 5) Burgundiae. 6) Ann.
Fuld. ad a. 887, ed. Kurze p. 115: honorifice ad hominem sibi quasi adoptivum filium eum iniunxit.
7) A. 889; cfr. Dümmler l. c. p. 332. 8) Eckhart, Francia orientalis II, p. 716. coniecit hos legatos
fuisse Thiadulfum episcopum Curiensem et Bertholdum comitem Alamannicum.

920.

290. KAROLI III. CAPITULA DE TUNGRENSI EPISCOPATU PROPOSITA.

920.

Edidit capitula ex codice quodam S. Mariae Viridunensis, hodie, ut videtur, perduto, Sirmondus, Caroli Calvi Capit. p. 472 sqq. (1.) et iterum 'in quibusdam emendata' Concilia Galliae III, p. 572 sqq. (2).

Qua de causa capitula emissa sint, ex iis apparet, quae Richerus et Flodoardus nobis tradiderunt. Refert autem Richerus, Histor. lib. II, c. 22. 25, SS. III, p. 576 sq., haec: Karolus . . . Tungros concedit. Ibi episcopo tunc defuncto¹ Hilduinum eligente clero ac populo favente, per archiepiscopum Herimannum praesulem² ordinat, virum liberalem. sed factiosum. Nam mox episcopus ordinatus, iis Belgicae principibus, qui Rotberto duci in regis abiectioe favebant, mox haesit et favit, plurimum cum eis contra regem machinans. . . . Hilduinus . . . regi infensus ab eo insectabatur. Cuius odii vis eo usque pervenit, ut Richerum³ . . . promoveret et Hilduinum abdicaret; et Flodoardus, Ann. ad a. 920, SS. III, p. 369: Hoc anno, sequenti quoque, agitatur inter Hilduinum episcopum et Richarium abbatem de episcopatu Tungrensi contentio. Si quidem rex illud episcopium Richario, quia Hilduinus a se descivit, cui prius ipsum concesserat, dedit. Herimannus vero archiepiscopus Hilduinum ibi episcopum eligente clero ac populo favente necnon Gisleberto, quem plurimi Lotharienses principem, relicto Karolo rege, delegerant, ordinavit. Karolus vero, reversis ad se Lothariensibus et ipso Gisleberto, Richario abbati, non Hilduino episcopo, episcopatum consentiebat.

Cum Karolus rex iam mense Septembri a. 920. Lotharingia potitus rebelles optimates sibi subiecerit, verisimile est capitula eodem mense vel paulo post episcopis deliberanda proposita esse; cfr. Waitz, Heinrich I, ed. 3, p. 48 sq. 58. (B. II, 295; P. 565.)

In nomine sanctae et individuae trinitatis. Karolus vir illustris, divina propitiante clementia rex Francorum, omnibus archiepiscopis et episcopis in regno nobis a Deo commissis constitutis pax et salus ab eodem Deo aeterno.

Cap.^a 1. Quia divinae propitiationis beneficia, quae ab ipso ab ipsis crepundiis experti sumus, nullatenus enumerare possumus, ideo laudem Domini loquetur os meum et benedicet nomen sanctum eius in seculum seculi. Unde quia pluribus nostris exigentibus meritis multotiens adversa quaeque sustinuimus, credimus non hoc ad nostrae damnationis meritum, sed ad gratiam suae reconciliationis nobis fore permissum, ut flagellis eius eruditi discamus perversa cavere et in cunctis eius voluntatibus parere. Sicut vobis de multis notum est, cum olim quidam nostri fideles a nostra debita fidelitate exorbitantes vitam et regnum nobis auferre moliti sunt euntes post inimicos nostros eisque familiariter inhaerentes res et episcopia nostri regni ab ipsis dari sibi concupierunt. Ut ergo de multis taceamus, unum, qui nobis nostris visceribus serpentinum virus infudit, vestrae sanctitati propalavimus^b, Hilduinum videlicet, qui contra regalem agens potestatem, contra quoque apostoli dicta, ubi

a) Cap. 1. om. 2. b) ita 1. 2; Baluzius correxit: propalabimus.

1) Stephano a. 920, die 19. m. Mai. 2) Coloniensem. 3) Abbatem Prumiensem.

dicitur: 'Deum⁴ timete, regem honorificate', et: 'Non⁵ est potestas nisi a Deo', et: 920. 'Qui^e potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Non est enim potestas nisi a Deo⁶, et adversus citharoedi David dicta, ubi ad Dominum loquitur: 'Imposuisti⁶ homines super capita nostra'; quique ultra Rhenum ad inimicos nostros proficiscens minimeque
 5 reminiscens sacramentorum suorum nobis promissorum eaque retro dorsum abiciens ab Heinrico inimico nostro episcopium Tungrensis ecclesiae expetiit suaque damnatione contra omnia statuta tam sacrorum patrum, quam regum, videlicet antecessorum nostrorum, usurpavit. De qualibus in libro regum capitulari ita dicitur: 'Si⁷ quis praesumpserit, quam non meruit, a principe vel seniore iusto dignitatem, sacrilegus
 10 habeatur'; et beatus Gregorius: 'Sicut⁸ qui invitatus renuit, quaesitus refugit, sacris est altaribus admovendus, sic qui ultro ambit, vel qui importunus se ingerit, proculdubio est repellendus. Nam qui⁹ nititur ad altiora contendere, quid agit, nisi ut crescendo decreseat? Cur non perpendit, quia benedictio illi in maledictum convertitur, qui ad hoc, ut fiat haereticus, promovetur?'

15 2. Cum quidam pestiferi viri, ut supra memoravimus, a nostra fidelitate deviant, convocavimus archiepiscopos praesules XVI nostri regni, nonnullos etiam proceres, marchiones et comites optimatesque, ut eorum consilio, auctoritate atque virtute tantae vesaniae resisteremus. Inventum est, ut nova gibborum genera novis medicationibus secarentur ac sanarentur, pellentes eos episcopali auctoritate sacrorumque canonum constitutione a coetu et consortio christianorum. Quorum praesumptioni ac nefandae tyrannidi Hilduinus se immiscens^d datis Heinrico suisque
 20 proceribus complurimis auri argentique ponderibus non solum cum eis scienter participavit, sed etiam ex thesauris ecclesiae Tungrensis, quos instinctu diabolico rapuerat vel furatus fuerat, quibusdam minis ac terroribus egit, ut Herimannus Agrippinae civitatis archiepiscopus per violentiam Heinrici suorumque fidelium illum
 25 in pontificem consecraret. Nam si non fecisset, sicut ipse venerabilis archiepiscopus nobis postea in praesentia plurimorum retulit, sibi vitam resque ecclesiasticas auferret omnemque familiam trucidaret ac illorum bona diriperet. Ideoque absque legitimorum antecessorum auctoritate eum consecravit, ut ipse adhuc testatur, sed
 30 tantis terroribus ac diris crudelitatibus coactus. Unde in Nicaeno concilio ita ad locum invenitur: 'Si¹⁰ quis ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam ipse privetur communione, tanquam qui regulas confundit.' Quae longe lateque in diversis conciliis et capitularibus regum de excommunicatis inveniuntur.

35 3. Idem etiam Hilduinus res nostri regni ex praefato episcopo invasit, diripuit et pro libito abduxit agens contra statuta Anacleti papae, ubi dicitur: 'Sanctus¹¹ Anacletus, qui ab ipso Petro apostolo ordinatus est presbyter, postea in sede Romana successor illius factus episcopus cum totius mundi sacerdotibus iudicavit: „Qui abstulerit”, inquit, “patri vel matri aliquid, homicidae particeps est. Pater noster sine
 40 dubio Deus est; mater vero nostra ecclesia est, quae nos in baptismo regeneravit. Ergo qui pecunias Christi et ecclesiae rapit, aufert vel fraudatur^e, homicida est, atque homicida in conspectu iusti iudicis deputabitur; qui rapit pecuniam proximi sui,

c) Qui . . . Deo om. 1. d) intumescens, om. se, 1. e) fraudat 2.

4) 1. Petr. 2, 17. 5) Rom. 13, 1. 2. 6) Psalm. 65, 12. 7) Bened. Lev. II, c. 396.
 43 8) Gregorii I. Registr. lib. IX, ep. 218, Jaffé, Regest. pontif. I², nr. 1747; hic abbrev. 9) sic nititur ad altiora conscendere . . . perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem convertitur Gregor.
 10) Haec verba ita quidem neque in Conc. Nic. neque aliubi inveniuntur; cfr. autem Conc. Carthag. c. 9, tom. I, p. 56, c. 36. 11) Admonit. 857, supra p. 288sq.

920. iniquitatem operatur, qui autem pecuniam vel res ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus iudicandus est.”

4. Praefatus denique Hilduinus thesauros ecclesiae Tungrensis et Aquisgrani palatii iuxta beati Lamberti corpus martyris in quadam arca positos auida cupiditate rapuit eosque inimicis nostris, suis videlicet fautoribus, contulit et ecclesiae abstulit. 5 De quo quibusque huiusmodi sacri canones ita decernunt: ‘Si¹² quis inventus fuerit aliquid de ministeriis ecclesiae vendidisse vel abstulisse^f, sacrilegium commisit. Placuit eum in ordine ecclesiastico non haberi.’ Unde et beatus Augustinus XLVII. evangelii homilia Iohannis dicit: ‘Ecce¹³ inter sanctos est Iudas, ecce fur est Iudas; et ne contemnas, fur¹⁴ hic sacrilegus est, non qualiumcumque fur locorum, sed¹⁴ 10 dominicorum; loculorum^g, sed sacrorum’; et post pauca: ‘Quicumque aliquid de ecclesia aufert¹⁵ vel fraudatur^g, Iudae proditori comparatur.’

5. Hos ecclesiae thesauros episcopis et comitibus et fautoribus pro sua ordinatione dedit non prae oculis habens statuta Africani concilii, quibus praecipitur, ut nullus per pecunias ordinetur, ita inquit: ‘Si¹⁶ quis episcopus per pecunias ob- 15 tinuerit dignitatem, deiciatur, modis omnibus abscidatur^h, sicut Simon magus abscissus est a Petro’; item in concilio Chalcedonensi: ‘Si¹⁷ quis episcopus, presbyter aut diaconus sub pretio Spiritus sancti gratiam obtinere voluerit, proprii gradus periculo subiacebit; et nihil ex hac ordinatione vel promotione, quae est per negotiationem facta, proficiat, sed anathematizetur.’ 20

6. Iam dictus Hilduinus ad cumulum suae damnationis ante venerabilis Herimanni praesentiam veniens super sacra nefanda iuravit, quod ego Karolus episcopium Tungrense dederim¹⁸, et quosdam ex clericis et laicis iurare compulit. Quod quam sit absurdum quamque vitandum, sparsim sanctarum scripturarum testimonia approbant. 25

7. Memoratus praeterea Hilduinus per domnum Herimannum episcopum tertio vocatus ad synodum, ut contra haec, quae sibi obiciuntur, responderet, si iustam causam haberet, aut si non posset, canonum feriretur spiculis, qui, quoniam quidem venire distulit, incidit sententiam Bonifacii papae ita dicentis: ‘Probat¹⁹ vera esse illa, quae adversus se dicta sunt, qui ad ea confutanda adesse minime vult. Et ne 30 dubitet, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum ut absolvatur, qui est innocens, quaerit’; et post pauca: ‘Confitetur enim de omnibus, quisquis subterfugere iudicium posse dilationibus putat’; item ipse: ‘Si adesse voluerit, praesens, si confidit, ad obiecta respondeat. Quodsi adesse neglexerit, dilationem sententiae de absentia non lucretur.’ 35

f) qui *add.* 2. g) locorum 1. h) abiciatur 1.

12) *Cfr. supra p. 289.* 13) *Supra p. 289, not. 36.* 14) fur et sacrilegus non qualiscumque fur: fur loculorum, sed *Augustin.* 15) furatur Iudae perduto *Augustin.* 16) *Immo Can. apost. c. 30, Mansi I, col. 53:* Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus per pecunias etc. 17) *Conc. Chalced. c. 2, Mansi VII, col. 373:* Si quis episcopus per pecuniam fecerit ordinationem et sub pretio 40 redegerit gratiam, quae non potest vendi, ordinaueritque per pecunias episcopum aut diaconum vel quemlibet ex his, qui connumerantur in clero, ... is, cui hoc attentanti probatum fuerit, proprii gradus periculo subiacebit. Et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione ... proficiat, sed sit alienus a dignitate vel sollicitudine, quam pecuniis quaesivit. Si quis vero mediator tam turpibus et nefandis datis vel acceptis exstiterit, siquidem clericus fuerit, proprio gradu decidat; si vero 45 laicus aut monachus, anathematizetur. 18) *Cfr. supra p. 378, lin. 10.* 19) *Bonifacii epist. ad Patroclum etc., Mansi IV, col. 394 sq., Jaffé l. c. I², nr. 349; hoc loco abbrev.*

8. Omnes tam clerici, quam laici supradictae ecclesiae nostram adeuntes sub- 920.
limitatem luctuosis vocibus innotuerunt, quod iam memoratus Hilduinus cum suis
praedonibus bona illorum diripuit omnemque illorum facultatem et supellectilem abs-
tulit nihilqueⁱ illis remansit, unde saltem sibi victus sufficientiam adhiberent; ad-
5 dentes etiam in precibus, ut vestro consilio citius ageretur, ne amplius praedae et
direptioni paterent, sed illis ad ordinandum daremus pontificem Richerum, quem
concorditer elegerunt. De quibus videlicet omnibus hic capitulatim insertis vestrum
precamur pontificium, ut propter Deum et debitam, quam nobis polliciti estis, fide-
litem pro viribus exinde adiuvetis, ut noster honor in huiusmodi negotiis amplius
10 non decreseat et status sanctae Dei ecclesiae stabiliatur.

i) nihil 1.

XXI.

ADDITAMENTA AD CAPITULARIA REGUM FRANCIAE OCCIDENTALIS.

842—877.

KAROLI ET HLUDOWICI PACTUM ARGENTORATENSE.

5

842. Febr. 11.

Vide supra p. 171 sq.

SYNODUS AD THEODONIS-VILLAM HABITA.

10

844. Oct.

Vide supra p. 112 sqq.

291. CONCILIUM VERNENSE.

844. Dec.

Legitur in his codicibus: 1) *Haag.* 1 fol. 8. 2) *Paris.* 4638 fol. 147^v. 3) *Valli-* 15
cell. N. 21 fol. 10. *Concilii originem inscriptio docet in codicibus servata et canonibus*
a librario praefixa haec: Canones concilii in Verno palatio habiti, ubi praesedit Ebroinus
Pictavorum episcopus (summus cappellanus Karoli regis *in margine addit codex Lau-*
dunensis a Sirmondo adhibitus) et Wenilo Senonum archiepiscopus necnon et Hludo-
wicus Sancti Dyonisii abbas¹ et Hincmarus (Igmarus 1) post² Remorum episcopus, 20

1) *Karoli Magni e Rohtrude filia nepos, mortuus a. 867.*
nr. 292, praefat.

2) *Sc. inde ab anno 845; cfr. infra*

anno quinto regni domini nostri Karoli filii Hludowici imperatoris, mense Decembrio, 844.
indictione septima. *In concilii Meldensis a. 845. m. Iun. celebrati canonibus (infra nr. 293)*
hoc Vernense concilium non excerptum est, sed in eius praefatione haec de nostro leguntur:
Quartum ex convenientia in praedicto conventu (*sc. apud Theodonis-villam*) ceptum et
5 in Verno palatio perpetratum, sed invidia ac malitia diaboli seu ministrorum eius
nondum principis et populi auribus propalatum. *Huius concilii capitulis Karolum*
non esse obsecutum, canonum etiam auctor, Lupus scilicet abbas Ferrariensis (ut Baluzius
Capitularium tomo II, col. 1260. adnotat) conqueritur scribens ad Hincmarum Remensem
10 *in epistola 42: Si consiliis, quae in Verno quaesita et inventa sunt, adquievisset*
(scilicet Karolus rex) iam eum in pace regnare fecisset [Dominus] . . . Canones eos-
dem sive, ut vos vocatis, capitula meo stilo tunc comprehensa vobis direxi: de quo-
rum aequitate credo aetas posterior iudicabit, et devotionis meae non erit immemor
cordum renorumque scrutator. (B. II, 13; P. 383.)

Gratias omnipotenti Deo referimus, inclyte rex Karole, nos episcopi et caeteri
15 fideles, qui ex diversis partibus ad Vernum evocati sumus, quod deposita discordia,
unde tot mala processerunt, quae et enumerare longum est et declinare adhuc in-
possibile, redistis ad pacem cum fratribus vestris, quam et natura vobis et religione
debetis; in qua ut semper maneatis, per Christum, qui pax nostra est, obsecramus, ut,
qui maximas res vestras discordia pene dilapsas videtis, concordia et fido adiutorio
20 relevatas cito aspiciatis. Cedendum est enim Deo, de quo verissimae^a continent
litterae: 'Potestatem³ habet excelsus in regno hominum et, cuicumque voluerit, dabit
illud'; et qui dignatione mirabili pollicetur: 'Beati⁴ pacifici, quoniam filii Dei voca-
buntur.' Caeterum, quia eodem Deo inspirante dignati estis iubere, ut de statu
ecclesiae, qui vehementer magnitudine ac multitudine peccatorum nostrorum^b con-
25 fusus est, tractaremus, in nomine et adiutorio eius quae communi deliberatione
repperimus celsitudini vestrae ac populi fidelis devotioni humiliter aperimus. Neque
enim nos iustos approbare contendimus; consideratione conscientiae nostrae illud
Hieremiae suppliciter dicamus: 'Misericordiae^{c5} Domini, quia non sumus consumpti,
quia non defecerunt miserationes eius'; sed ad Deum reverti et vos nobiscum trahere
30 meditantes officium nostrum exequimur cunctis adquiescentibus profuturum. Quippe
non vobis nostra, sed illius auctoritate loquimur, qui ait: 'Qui⁶ est ex Deo, verba Dei
audit'; absit autem, ut in vobis impleatur, quod sequitur: 'Propterea vos non auditis,
quia ex Deo non estis^d.'

1. Itaque vos primo convenimus, ut, quia vestra probitas cunctis vobis potest
35 prodesse subiectis, cultum Dei rebus omnibus praeferatis. Namque ipse dicit: 'Qui⁷
glorificant me, glorificabo eos; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.' Prae-
terea misericordiam et iudicium atque^b iustitiam^b conservetis, scilicet ut misericordia
temperet severitatem potestatis, iudicium comprimat obstinate peccantes, iustitia
merentibus digna restituat; siquidem 'beati⁸ misericordes, quoniam ipsi misericordiam
40 consequentur', et 'beati⁹, qui custodiunt iudicium et faciunt iustitiam in omni
tempore', et 'honor¹⁰ regis iudicium diligit^e', et 'iustitia¹¹ firmari thronum regis'
sapientissimi Salomonis, immo per eum loquentis Dei, prodit auctoritas. Taliter
vobis agentibus vel incruentam vobis, ut credimus, vel iustam de hostibus victoriam
divina gratia providebit. Exemplo vobis esse possunt David et Ezechias, qui merito

45 a) verissime 2. b) om. 2. c) misericordia est 2. d) istis 2. e) diligi 2.

3) Daniel. 4, 14. 4) Matth. 5, 9. 5) Lament. Hierem. 3, 22. 6) Joh. 8, 47. 7) 1. Reg. 2, 30.
8) Matth. 5, 7. 9) Psalm. 105, 3. 10) Psalm. 98, 4. 11) Proverb. 25, 5.

844. sanctitatis inimicos populi Dei vel pugnando vel orando mirabili celeritate vicerunt; sed est domesticum lumen imperator Karolus, qui nomen, quod familiae vestrae peperit, clarissimis actibus adornavit. Nec regni vobis amplitudinem ac soliditatem tantummodo, verum etiam vobis bene gerentibus post vitae huius excursus eadem Dei gratia gloriam largietur aeternam, cui rex et propheta suspirans: 'Satiabor'¹², inquit, 'cum apparuerit gloria tua.' Haec autem vestrae maiestati non temere suggerimus, quia vestri quoque cura nobis commissa est, quorum ministerio per fidem atque baptismum mundati diem tremendi iudicii cum caeteris fidelibus expectatis.

2. Verum ut ad nos episcopos redeamus, per hanc civilem, immo plus¹³ quam civilem, discordiam multa interdum in nobis ipsis ac aliis nobis commissis negleximus, interdum negligere coacti sumus, ita ut in omnibus ordinibus religio magnum detrimentum acceperit et alii quidem per ignorantiam in interitum tendant, alii vero longa^b licentia assuefacti impune se peccare posse confidant. Tandem igitur ad propriam et ceterorum correctionem conversi quaesumus, ut scelerum patratores et apostolicae disciplinae contemptores missis a latere vestro probatae fidei legatis absque¹⁵ respectu personarum et excaecatione munerum coerceantur, et otio^f nobis, quantum possibile est, concesso sermo Dei praedicando fructificet et canonum reverenda auctoritas debitum in omnibus vigorem obtineat.

3. In locis sanctis, hoc est monasteriis, alios studio, nonnullos desidia, multos necessitate victus et vestimenti a sua professione deviare comperimus. Quod²⁰ petimus, ut¹⁴ in omnibus parrochiis directi a vestra mansuetudine religiosi atque idonei viri cum notitia episcoporum scrutentur et corrigant ac singulorum locorum statum vestrae celsitudini et nostrae mediocritati tempore a vobis^g constituendo renuntient.

4. Monachos, qui cupiditatis causa vagantur et sanctae religionis propositum²⁵ impudenter infamant ad sua loca iubemus^h reverti et regulariter abbatum sollertia recipi. Eis autem, qui post evidentem professionem monachicam etiam habitum reliquerunt vel qui sua culpa prociuntur, nisi redire et quod Deo spoponderunt implere consentiant, hoc credimus posseⁱ remedio subveniri, si in ergastulis inclusi tamdiu a conventu hominum abstineantur et pietatis intuitu convenientibus macerentur³⁰ operibus, donec sanitatem correctionis admittant. Namque illi, 'qui¹⁵' quondam monachi, postea 'relicta singularitatis professione, ad militiam vel ad nuptias devolvuntur', papae Leonis decreto 'publicae paenitentiae satisfactione purgandi sunt.' De clericis autem ecclesiarum suarum desertoribus antiqua forma Calcedonensis concilii servanda est, quae praescribit, ut, 'si¹⁶ episcopus susceperit clericum ad alium epi-³⁵ scopum pertinentem, et susceptus et suscipiens communionem priventur, donec is, qui migraverat, clericus ad propriam revertatur ecclesiam.'

5. Qui sanctimonialibus illicite miscentur et sacrilega foedera cum eis faciunt nuptiarum, eos Innocentii¹⁷ papae censura a communione iubet suspendi 'et nisi per publicam probatamque poenitentiam omnino non recipi aut his certe viaticum de⁴⁰ saeculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negari.'

6. Ab altero vero desponsata et ab altero rapta puella secundum statuta Ancirani concilii¹⁸ ei, a quo desponsata fuerat, reddenda est, etiamsi vim a raptore

f) otium 1. 2. g) nobis 2. h) habemus 2. i) nosse 2.

12) Psalm. 16, 15. 13) Verba: plus quam civilia bella, e Lucani Pharsalia repetita, saepe⁴⁵ saeculo nono occurrere adnotat Baluzius. 14) Cfr. Cap. miss. Suession. 853, supra p. 267, c. 1. [K.]

15) Supra p. 228, not. 53. 16) Conc. Chalced. c. 20, Mansi VII, col. 379. 17) Immo Gelasii c. 20, supra p. 220, not. 92. 18) Conc. Ancyra. c. 10, Mansi II, col. 525; cfr. tom. I, p. 279, c. 24.

pertulerit. De raptoribus autem id nobis videtur optimum, ut, quoniam ecclesiasticam 844. excommunicationem parvipendunt, secularium legum^{k19} terreantur austeritate¹.

7. Si quae sanctimoniales causa religionis, ut eis falso videtur, vel virilem habitum sumunt vel crines adtondent, quia ignorantia magis, quam studio eas errare 5 putamus, admonendas castigandasque decernimus; ne forte veteris ac novi instrumenti praevaricatricēs iuxta Gangrensem synodum²⁰ severitate anathematis ab ecclesiae corpore praecedantur.

8. Quoniam quosdam episcoporum ab expeditionis labore corporis defendit inbecillitas, aliis autem vestra indulgentia cunctis optabilem largitur quietem, pre- 10 cavendum est utrisque, ne per eorum absentiam res militaris dispendium patiatur. Itaque, si vestra consentit sublimitas, homines suos rei publicae profuturos cuilibet fidelium vestrorum, quem sibi utilem iudicaverint, committant, cuius diligentia, ne se ab officio subtrahere valeant, observetur.

9. Remorum ecclesiam diu²¹ multumque pastore destitutam, nuper spoliata 15 rebus, oneratam iniuriis absque ingenti dolore fateri non possumus. Et quia vestram sublimitatem et nostram parvitatem exuere desideramus periculo, obsecramus, ut tam^m fede lacerata ecclesia redintegretur atque iuxta venerabilium canonum constitutionem dignus ei celeriter quaeratur et praeficiatur episcopus²², ut clerus et populus tantis attritus et spiritalibus et corporalibus incommodis consolatione recepta cum suo prae- 20 sule pro vestra salute ac prosperitate communi Domino studeat supplicare.

10. Aurelianensis etiam ecclesia confusione maxima noscitur laborare; tamen quia superiore anno archiepiscopus Wenilo suis annitentibus suffraganeis ex eodem loco Agiumⁿ presbyterum palatii vestri memoratae ecclesiae ordinavit probabilium 25 canonicorum ac laicorum attestazione instructus et petitione impulsus et eadem ecclesia nostro et vestro vacat periculo, huius rei alium exitum non videmus, nisi ut vestra pietas, quod a tantis viris factum est, ratum esse permittat.

11. De praelatione reverendissimi Drogonis²³ definire aliud^o non audemus, nisi expectandum, quam maximus cogi potest, Galliae Germaniaeque conventum^p, et in eo metropolitanorum reliquorumque antistitem inquirendum esse consensum, cui 30 resistere nec volumus nec valemus. Nobis tamen, si quid tale alicui committi potest et non alia, quam quae praetenditur, latet causa, illi potissimum convenire videtur, qui et communione sacerdotii nobis et excellentiae vestrae propinquitatis privilegio sociatur.

12. Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis nostrae; quam qua inten- 35 tione fundimus, dederit Deus, ut vos ac proceres caeterique fideles ea devotione suscipiatis. Videmus enim iram Dei nobis et vobis imminere cum pro rapinis et immanibus aliis sceleribus, tum etiam maxime, quod ecclesiae facultates, quas reges et reliqui christiani Deo voverunt ad alimentum servorum Dei et pauperum, ad exceptionem hospitum, redemptionem captivorum atque templorum Dei instaurationem, 40 nunc²⁴ in usu saecularium detinentur. Hinc multi servi Dei penuriam cibi et potus

k) regum 1. l) auctoritate 2. m) tanta fede 2. n) Aigum 1. 2. o) aliquid 2.
p) conventus 2.

19) Cfr. *Capp. incerta* 814—840, tom. I, p. 315, c. 1. 20) *Conc. Gangr. c. 13. 17, Mansi II, col. 1107 sq.* 21) *Annis* 835—845; *Flodoardi Hist. eccl. Rem. III, c. 1, SS. XIII, p. 474 sq.; cfr. etiam Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 110 sq.; p. 254.* 22) *Anno* 845. *Hinemarus episcopus constitutus est; cfr. Dümmler l. c. I², p. 257 sq.* 23) *Mettensis archiepiscopi, Karoli Magni e concubina filii, qui a Sergio II. vicarius sedis apostolicae Galliae et Germaniae praefectus fuit, sed episcopis refragan- 45 tibus a vicariatu se abstinuit; cfr. Dümmler l. c. I², p. 252 sq.; p. 256 sq.* 24) Cfr. *Synod. ad Theod. 844, supra p. 114 sq., c. 3—5; Baluzius, Lupi opera p. 467. [K.]*

844. ac vestimentorum patiuntur, pauperes consuetam^q aelemosinam non accipiunt, negleguntur hospites, fraudantur captivi et fama omnium merito laceratur. Et quidem, si haec a paganis pateretur ecclesia, patientiam flagitaret; nunc autem oppressi a filiis nostris, hoc est ab his, quos vel nos vel decessores nostri in Christo genuimus, christianos eos nostro mynisterio facientes, nullam patientiae consolationem recipimus, quoniam de illorum interitu formidamus. Certe, quod nullus quamquam^r inpudentissimus negare audebit, possessio²⁵ ecclesiae votum est fidelium, patrimonium pauperum, redemptio animarum. Votum ergo alterius quomodo quisquam Deo audet auferre? hereditatem pauperum qua temeritate praesumit invadere? unde alii suas animas redemerunt, cur inde alii suas perdunt? Itaque quaedam loca venerabilia, quod numquam antea auditum est, laici ex integro possident, quorundam partem sibi vindicant, quorundam predia multipliciter divisa in hereditatem sibi dari fecerunt. Aegyptii sacerdotes famis necessitate caeteris cuncta vendentibus^s suas possessiones retinuerunt²⁶, et falsi dii reverentiam a suis cultoribus meruerunt, quam in hac parte solus et verus Deus non obtinet! Oza²⁷ percussus est propterea, quod nutantem¹⁵ arcam sublevare praesumpsit, quam tangere nefas erat. Rideat hoc aliquis, nisi, quod summo dolore dicimus, quidam oppressores ecclesiae dignum suis moribus exitum nostro etiam tempore invenerunt. Propheta clamat: 'Qui²⁸ dixerunt: hereditate possideamus sanctuarium Dei; Deus meus! pone illos ut rotam et sicut stipulam ante faciem venti'; postremo ipse dominus Iesus conditor et redemptor: 'Quid²⁹ 20 proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat et detrimentum sui faciat?' Et quisquam tam audax et desperatus invenitur, qui possessiones Dei ad certissimam perniciem suam occupet et invadat? O fideles Deo et vobis ipsis, nolite pro temporali abundantia divitiarum mereri sempiternam congeriem miseriarum, nec ultra decus animae vestrae tam pestifero, tam inaudito, tam denique certo²⁵ sacrilegio polluat! Reddite Deo sua, ut vestra cum pace possideatis, tormenta evadatis aeterna et postmodum ad gaudium Domini nostri, ut servi fideles, intro-mittamini. Saeculares honores saeculares possideant, ecclesiasticos ecclesiastici sortiantur. Nec nos insatiabilis cupiditatis arguatis, quia, qualescumque sumus^t, vera nos dicere nec ipsi nescitis. Et licet pauci, sunt^u tamen aliqui nostrum Deum³⁰ 30 timentes, qui iuxta illud propheticum exaudiantur: 'Voluntatem³⁰ timentium se faciet et deprecationem eorum exaudiet'; quia 'omnium³¹ finis cotidie appropinquat'; et 'quae³² videntur, temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna'. Si volumus evadere praesentes calamitates et futuras evitare miseras, in commune omnes a nostris pravitatibus ad Dominum convertamur, et declinantes³³ a malo faciamus bonum, 35 ut 'bona³⁴ Domini mereamur videre in terra viventium.'

Tu autem, clarissime rex, quia verissime scriptum est: 'Corrumpunt³⁵ mores bonos conloquia mala', fuge perversorum consortia et consilia, nec a te quisquam petere audeat, quod maiestatem tuam praestare non deceat; nec timeas iratos homines, hoc³⁶ est terram et cinerem, amplius quam Deum, qui te creavit quique 'in³⁷ 40 veritate iudicabit'; cuius voluntatem si perfecte secutus fueris, credimus, quod^v quorumlibet hominum te contumacia liberabit et omnibus angustiis clementer eripiet ac post hoc^w temporale regnum ad perpetuum cumulata felicitate perducet. In fine

q) consueta 2. r) umquam 2. s) videntibus 1. t) simus 2. u) sint 2. v) a add. 2. w) om. 2.

25) Haec de possessione ecclesiae verba saepe in mediæ aevi scriptis et canonibus occurrunt; cfr. tom. I, p. 275, not. 1. 26) Genes. 47, 22. 27) 2. Reg. 6, 7. 28) Psalm. 82, 13. 14. 29) Matth. 16, 26. 30) Psalm. 144, 19. 31) 1. Petr. 4, 7. 32) 2. Corinth. 4, 18. 33) Cfr. 1. Petr. 3, 11. 34) Psalm. 26, 13. 35) 1. Corinth. 15, 33. 36) Cfr. Eccles. 17, 31. 37) Psalm. 95, 13.

omnes alloquimur, quod, si nostris salutaribus adquieveritis consiliis, vestro profectui 845. plurimum congratulabimur; sin autem nos, immo Deum per nos loquentem, contempseritis, necessitate implendi ministerii, quod nollemus, facere compellemur.

292. SYNODUS BELLOVACENSIS.

845. April.

Traduntur capitula in his libris, partim manuscriptis, partim impressis: 1) Haag. 1 fol. 12^v. 2) Paris. 4638 fol. 152^v. 3) Vatic. Palat. 582 fol. 104^v. 4) Paris. 9654 fol. 99. 5) Vatic. reg. Christ. 980 fol. 30. 6) in Hincmari epist. ad Karolum regem Opera II, p. 321 sq.; 7) apud Surium, Concilia III, p. 468; 8) Paris. 1550. 9) Valli-
10 cell. N. 21 fol. 13. In 7. 8. canones synodi Bellovacensis tamquam c. 81 — 88. concilio Meldensi a. 845. annexi sunt (cfr. infra p. 388, not. y). Excerpta autem sunt quaedam capitula in eiusdem concilii Meldensis canonibus.

De capitulorum origine inscriptione in codd. 1. 2. 9. servata haec traduntur: Haec capitula, quae secuntur, facta sunt in synodo habita apud Belvacum civitatem anno
15 incarnationis dominicae (inc. dom. om. 1) DCCCXLV, mense Aprilio, anno VI. (quinto potius) regni domni Karoli, indictione VII (octava potius). Quae collata sunt inter eundem principem domnum Karolum et episcopos regni sui. Et eadem isdem princeps gloriosus Deo teste sub fidei suae adstipulatione se servaturum promisit erga omnes ecclesias et episcopos regni sui. Quae ad vicem omnium episcoporum sui princi-
20 patus, qui erant quique futuri erant, de manu horum episcoporum conservanda suscepit, id est: Wenilonis¹, Erchanradi², Ymmonis³, Rothadi⁴, Symeonis⁵, Lupi⁶, Ragenarii⁷, Heliae⁸, Erpoini⁹, Agii¹⁰, Hincmari presbyteri et vocati archiepiscopi¹¹. Quibuscum consentiunt, quae Hincmarus in epistola citata actis praemittit: Haec nam-
que cum aliis, quae ibidem continentur, anno incarnationis dominicae DCCCXLV,
25 mense Aprili, anno VI. regni vestri in Belgivaco civitate cum maxima contestatione cunctis diebus vitae vestrae vos servaturos promisistis eisdem episcopis, qui praesentes aderant, et ceteris regni vestri episcopis, qui corpore praesentes non aderant, et omnibus eorum successoribus et omnibus episcopis in regno vestro consistentibus et in manus eorumdem episcoporum ad petitionem eorum dedistis; et quae idem in
30 Admonit. (Mansi XVI, col. 782) ad Karolum scripsit: Et hoc cum aliis capitulum, quod subsequitur, in Belgivaco civitate anno VI. regni vestri coram Deo et angelis eius in fide et dextera vestra per spatam vestram iurantes, sicut praesentes episcopi, qui adfuerunt, petierant, illis et caeteris episcopis regni vestri ac successoribus suis et eorum ecclesiis cunctis diebus vitae vestrae vos servaturos promisistis petentibus:
35 'Ut ius' etc. Quae verba Hincmari demonstrant octo capitula Bellovacensia non a solo Hincmaro in hac synodo episcopo electo, sed ab omnibus episcopis ad Karolum regem esse directa; cfr. v. Noorden, Hinkmar v. Reims p. 36, et Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 43; aliter Hefele, Conciliengeschichte IV², p. 113. (B. II, 19; P. 386.)

Cap. 1. Ut ius ecclesiasticum et legem^a canonicam nobis ita conservetis,
40 sicut antecessores vestri, qui hoc bene et rationabiliter observaverunt^b, iuxta^c

a) legum 3. 5, corr. legem 3. b) om. 7. 8. c) ita 3 — 5. 7. 8.

1) Senonensis. 2) Parisiensis. 3) Noviomagensis. 4) Suessionensis. 5) Laudunensis. 6) Catalaunensis. 7) Ambianensis. 8) Carnotensis. 9) Silvanectensis. 10) Aurelianensis. 11) Remensis.

845. quod sciri poterit et Deus vobis posse dederit, nostris^d praedecessoribus conservaverunt.

2. Quod in mea persona nec in meo ordine — nisi forte, quod absit, inantea^e contra Deum et contra vos manifeste fecero, ut dampnari canonice debeam — adversum me et meum ordinem ita dampnabiliter non faciatis^f pro quacumque preterita^g causa, ut^g mihi dehonoriatio aut dampnatio veniat.

3. Quod¹² res ad ecclesiam mihi commissam pertinentes et tempore principatus vestri ablatas ita praesentaliter restituatis et restitutas conservetis, sicut tempore avi et patris vestri fuerunt^h, et excepto superposito, quod in usus possidentium vel ex aedificiis absumptumⁱ est, quomodo tunc erant^k (quantum ad hoc, quod res usitato^l nomine appellamus, constat), quando vos inde^l illas tulistis.

4. Ut¹³ praecepta illicita de rebus ecclesiae mihi commissae a vobis facta rescindantur^m, et ut de cetero, ne fiant, caveatis.

5. Ut ab ecclesia mihi commissae indebitas consuetudines etⁿ iniustas exactationes^o de caetero non^p exactetis, sed sic eas conservetis, sicut tempore avi et^q patris vestri conservatae fuerunt.

6. Ut contra depredatores et oppressores ecclesiarum nostrarum et rerum ad easdem^a pertinentium defensionem secundum ministerium vestrum, quantum posse^r vobis Deus dederit, exhibeatis.

7. Ut¹³ praecepta, quae avus et pater vester ecclesiis nobis commissis fecerunt²⁰ et^s firmaverunt et^b stabilita^t conservaverunt^s, quae etiam vos confirmastis^u, de caetero^v rata conservetis.

8. Ut, si vos contra haec capitula, aut nos, quod absit, non malitia nec per-
verso studio, sed aut per humanam fragilitatem aut per ignorantiam vel per^w sub-
reptionem non dampnabiliter contra^x vos egerimus, mutuo hoc consilio corrigamus,²⁵
et firmata deinceps convenientia maneat^y.

d) et vestri praedecessores 2. e) inante 7. 8. f) non add. 5. 7. 8. g) aut 3. 7. 8.
h) fuerant 7. 8. i) assumptum 3. 4. 7. 8. k) erunt 7. 8. l) in die illa 3—5. m) rescindantur 2. n) seu 7. 8. o) exactiones 2—5. 7. 8. p) om. 5. q) eas 3—5. 7. 8. r) posse dederit Deus 7. 8. s) et . . . conservaverunt postea suppl. 1. t) sic 1; stabilia rell. u) con- 30
firmatis 1; et add. 4—8. v) caetera 5. w) om. 3. 5—8. x) contra vos om. 2. 6. y) Explicuit Synodus Meldensis add. 7. 8; cfr. infra nr. 293, c. 83. ultima nota.

12) Cfr. nr. 293, c. 17 sqq. [K.]

13) Cfr. Synod. ad Theod. 844, supra p. 115, c. 4. [K.]

293. CONCILIUM MELDENSE-PARISIENSE.

35

845. Iun. 17—846. Febr. 2.

Concilium, cuius canones primo critica quidem ratione adhibita hic edimus, secundum prologum a. 845. die 17. m. Iun. in civitate Meldensium inceptum et anno insequenti¹ die 2. m. Febr. in urbe Parisiorum ad finem perductum est. In quo episcopi primum capitula synodorum, quae antecesserant, repetiverunt, ita ut 'quaedam pro tempore 40

1) Superfluum mihi videtur, quod Hefele, Conciliengesch. IV², p. 119 sq., de tempore, quo concilium Parisiense habitum sit, affert. Indictionis enim decimae in actis concilii nulla mentio fit.

tunc dicenda nunc brevitati studentes reciderent, quaedam etiam necessitati consulentes 845. et ordini providentes . . . interponerent' (infra p. 399, rubr.); deinde sua sponte aliquot canones addiderunt. Quae vero capitula in civitate Meldensium, quae Parisiis constituta sint, dici non potest.

5 Omnes canones huius concilii leguntur in his libris partim manuscriptis, partim impressis: 1) Paris. nouv. acq. 1632 fol. 106. 2) Vatic. Palat. 582 fol. 90^v. 3) Vatic. reg. Christ. 980 fol. 19. 4) Paris. 9654 fol. 84. 5) in editione principi Surii, Concilia III, p. 453 sqq.; 6) Paris. 1550 fol. 1; praeterea autem singula quaedam capitula in: 7) Haag. 1 fol. 17. 8) Paris. 4638 fol. 156. 9) Monac. 3853 fol. 271. et eiusdem
10 apographis, sc. St. Crucis 217 post fol. 283. et Paris. 3878 fol. 158, qui exhibet indicem tantum titulorum et textum usque ad c. 17. med.; 10) Montispezz. 137 fol. 269. 11) Paris. 3839 A fol. 107. 12) in Historia ecclesiae Christi secundum centurias in urbe Magdeburgica congesta (Basil. 1565), Centur. IX, c. 9, col. 406 sqq.; 13) Monac. 6245 fol. 9^v. 14) Monac. 6241 fol. 87^v. 15) Vindob. 2198 fol. 77. 16) Bamberg. P. I, 9 fol. 195^v.

15 In codicibus 1—4. deest c. 80; in cod. 1. praeterea c. 15, cuius rubrica in indice titulorum invenitur, et c. 83. Codd. 7. 8. exhibent²: c. 20—24. 28. 37. 40. 43. 47. 53. 56. 57. 62. 67. 68. 72; in codice 9. exstant: c. 3. 4. 8. 10. 13—19. 21—24. 26. 27. 29. 35—38. 41. 45. 56. 59—78. 82; in codicibus 10. 11. viginti sex capitula hoc ordine servata sunt:

20 c. 1—8 = c. 63—70. c. 13 = c. 26. c. 18 = c. 45. c. 23 = c. 10.
c. 9 = c. 72. c. 14 = c. 33. c. 19 = c. 49. c. 24 = c. 22.
c. 10 = c. 77. c. 15 = c. 36. c. 20 = c. 50. c. 25 = c. 43.
c. 11 = c. 79. c. 16 = c. 37. c. 21 = c. 56. c. 26 = c. 62.
c. 12 = c. 23. c. 17 = c. 39. c. 22 = c. 38.

25 Centuriatores (12.) praebent collectionem 31 capitulorum, praefixa rubrica: Concilium Meldense, ex his partibus diversae aetatis compositam³:

c. 1 = Conc. Ilerd. c. 4. et Conc. Tolet. II, c. 5. c. 21 = c. 65.
c. 2 = Cap. Vern. 884, c. 7. c. 22 = c. 66.
c. 3 = c. 34. c. 12 = c. 62. c. 23 = c. 70.
30 c. 4 = c. 35. c. 13 = Capp. ad Salz c. 24 = c. 72.
c. 5 = c. 45. 803—804, c. 2. c. 25 = c. 37.
c. 6 = c. 36. c. 14 = Anseg. I, c. 144. c. 26 = Anseg. I, c. 103.
c. 7 = c. 43. c. 15 = c. 62. c. 27. 28 = c. 28.
c. 8 = c. 45. c. 16 = c. 63. c. 29 = c. 29.
35 c. 9 = c. 49. c. 17. 18. = c. 64. c. 30 = c. 52.
c. 10 = c. 48. c. 19 = c. 68. c. 31 = Capp. Hincmari II,
c. 11 = c. 52. 30. c. 20 = Anseg. I, c. 98. c. 18. 19.

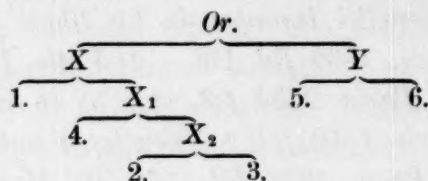
In codicibus denique 13—16. exstant c. 73. 74. in 11 capita divisa et praedita inscriptione: Capitula contra Iudaeos Magni Karoli invictissimi imperatoris caeterorumque
40 regum cum consensu episcoporum.

In solis libris 5. 6. acta his verbis inscribuntur: Synodus Meldensis habita anno domini DCCCXLV. sub Carolo iuniore rege Francorum.

Codices 1—6, quos in editione paranda potissimum secuti sumus, in duas classes distribuendi sunt, quae prior (A) amplectitur codd. 1—4, altera (B) codd. 5. 6. In classi
45 enim B. eadem rubrica capitulis praemittitur, c. 73—76. in unum caput coniuncta, capiti

2) Cfr. supra p. 261, praefat. 3) Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 44, not. 76. haec capitula fortasse authentica concilii Meldensis esse putavit, quae deinde Parisiis retractata essent. Ex capite vero secundo apparet collectionem non a. 845. ortam, sed post a. 884. demum a scriba quodam variis fontibus iuris canonici et civilis adhibitis confectam esse.

845. ultimo (sc. c. 80) canones synodi Bellovacensis tamquam c. 81—88. subiecta sunt; in classi vero A. c. 80. omittitur. Cuius classis A codices ita inter se cohaerent, ut 2. 3. ex eodem ignoto codice⁴ X₂, et cod. X₂ una cum 4. ex communi fonte⁵ X₁ derivati sint. Rationes vero, quae sint inter codices 1—6. hoc stemmate demonstrari potest:

(B. deest; P. deest.)

INDEX TITULORUM.

Ex Sirmondo^a.

Ex^b codice 1.

Ex conventu in villa Colonia.

1. De honore cultuque Dei atque ecclesiarum et servorum Dei veneratione.
2. Ut honor et potestas regia inconvulsa permaneat.
3. De iustitiis unicuique secundum legem suam faciendis.
4. Ut nemo quidquam regi contra iustitiae rationem suggerat.
5. Ut, si quid regi subreptum est, fideliter admoneatur.
6. De iis, qui initum concordiae foedus irruerint.

De honore et cultu Dei atque sanctorum ecclesiarum.

De honore regio et potestate regali.

Ut a quibus honorem suscipimus, eos iuxta dictum dominicum honoremus.

Quod facilius auctoritas nostra valeat observare.

Si subraptum fuerit quippiam.

De federe concordiae.

Ex synodo apud Theodonis-villam.

7. Ut principes mutuam inter se caritatem et concordiam habere studeant.
8. Ut episcopi in viduatis sedibus ordinentur.
9. Ut monasteria laicis concessa religionis deinceps viris seu feminis committantur.
10. De abusibus, quos laici monasteria regentes praesumebant.

De eo, qui feliciter^c vult regnare.

Quod ab eo, qui solus rex est et sacerdos, aecclesia disposita sit.

De sancto ordine monastico.

Quod non laici in medio sacerdotum et levitarum ut domini et magistri resideant.

a) Hunc indicem ex Sirmondo, Concilia III, p. 25, capitulis praeposui, quamvis dici non liceat, quoniam codice Sirmondus, qui contextum synodi ex editionibus prioribus repetisse videtur, usus sit. Indicem vero non esse fictum, probat titulus capitis 27; cfr. infra c. 27. b) Index sequitur in 1. prologum concilii. c) feliter 1.

4) Quamquam enim aliquot variantes lectiones eis sunt communes et quaedam verba in utroque desiderantur, tamen neque cod. 2. ex codice 3. vel vice versa exscriptus est, cum in codice 2. loci falsi exstent, quos cod. 3. recte praebet, et verba omittantur, quae in codice 3. reperiuntur et vice versa. 5) De codicibus X₂ et 4. eadem dicenda sunt, quae de codd. 2. 3; cfr. etiam numeri falsi capitulorum 74sqg.

11. De rebus ecclesiasticis non pervadendis.

12. Ut ordo ecclesiasticus antiquum vigorem recipiat, iudicium et iustitia omnibus reddatur et de praeteritis erroribus poenitentia agatur.

Ex synodo apud Lauriacum.

13. De eo, qui ecclesiasticam auctoritatem contemnit.

14. De eo, qui contra regiam dignitatem egisse comprobatur.

15. De eo, qui potestati regiae non obtemperat.

16. De eo, qui adversus haec capitula praevaricatur.

Ex synodo apud Belvacum.

17. Ut res ecclesiis ablatae restituantur.

18. Ut praecepta illicita de rebus ecclesiasticis rescindantur.

19. Ut iniustae consuetudines ab ecclesia non exigantur.

20. Ut missi dirigantur, qui inquirant, quae ad regem et rempublicam pertinent.

21. De precariis et commutationibus vacante sede factis.

22. De precariis, quomodo fieri ac renovari debeant, et de praeceptis regalibus.

23. De commutationibus rerum ecclesiasticarum.

24. Ut ecclesiae contra oppressores defendantur.

In synodo Meldensi acta.

25. Quod domus episcopi recte ordinari et componi debeat.

26. Ut domum episcopi feminae non frequentent nec in ea reges aut principes saeculares diu versentur.

Quod canonica forma et monastica 845. religiosos principes non habens titubaverit.

Quod ordo ecclesiasticus secundum antiquam consuetudinem suum vigorem recipiat.

De publico divinae legis prevariatore.

Si quis contra regiam dignitatem dolose egerit.

Si quis potestatem regiam contradicere presumpserit.

De eo, qui propriis manibus robodata violare temptaverit.

Ut res ecclesiasticae ablatae restituantur et restitutae conservantur.

Ut precepta illicita sine dilatione rescindantur.

Ut ab ecclesiis iniustae exactationes non exactentur.

Ut^d ne magnificenciam vestram illuc indecens et inonesta inpellat necessitas.

Ut precariae et commutationes tempore viduarum ecclesiarum factae rescindantur.

Ut precariae de rebus ecclesiasticis fieri [non^e] presumantur.

Ut commutationes rerum ecclesiasticarum valde caveantur.

Ut contra depredatores et oppressores ecclesiarum existatis.

Ut non solum secundum apostolum domui suae specialiter^f episcopus bene presit, verum et domum temporalem ornatam habeat.

De episcopio, quod domus episcopi appellatur.

d) Et *infra* c. 20.

e) *om.* 1.

f) *ita* 1. *pro* spiritualiter; *cfr. infra* c. 25.

845. 27. Ut civitates per regis transitum non depraedentur. Ut si transitus regis iuxta civitates acciderit, immunes a depredatione mansiones infra civitatem fiant.
28. Ut episcopis libertas a rege ad obeunda ministeria concedatur, et episcopi concessio sibi otio non abutantur. Ut regia magnificencia liberio- rem libertatem episcopis ad suum per- agendum misterium tribuat. 5
29. Ut episcopi plebes sibi creditas ipsimet visitent. Ut quorundam episcoporum repre- hensibilis consuetudo corrigatur.
30. Ut a minore ecclesia ad potio- rem nemo aspiret. De ordine sacerdotali. 10
31. Ut metropolitanis reverentiam exhibeant episcopi provinciae. De metropolitanis sedibus.
32. Ut principes synodos provinciales suis temporibus fieri permittant. De piis principibus. 15
33. De episcopis, qui ad synodos vocati non veniunt. Ut si quislibet episcopus ad sino- dum vocatus venire distulerit.
34. Ut canonum statuta omnes custo- dian- et vocum novitates in ex- ponendis scripturis aliisve non praesumant. Ut canonum statuta custodiantur. 20
35. Ut habere studeat episcopus, qui presbyteros plebium assidue in- struat et informet. Ut quisque episcopus iuxta se talem habere decertet, qui presbiteros assidue instituat.
36. Ut presbyteri apud ecclesias suas habitent et mulierum frequenta- tionem devitent. Ut presbiteri nullatenus ubicumque 25 hospitari sinantur.
37. Ut clerici arma militaria non con- tingant. Ut quicumque ex clero est, arma non sumat.
38. Ut nullus deinceps episcopus super^g sacra iuret. Ut nullus episcopus super sacra 30 iurare presumat.
39. Quod detestanda sint periuria. Ut multiplex iuramentorum confusio omnibus adnuncietur.
40. De hospitalibus Scotorum et aliis ad nihilum redactis. Quid ammonenda sit regia magni- tudo de hospitalibus. 35
41. De monasteriis eversis et in allo- dium datis. Quid providendum sit regiae maie- stati de monasteriis ab omnibus^h in sua proprietate constructis.
42. Ut missi dirigantur, qui res ecclesi- asticas in allodium datas inquirant. Ut rex fideles missos per suum re- gnum dirigat. 40
43. Ut per simoniacam haeresim nemo regimen obtineat. Ut nemo per symoniacam heresim regiminis locum optineat.
44. Ut chorepiscopus ultra modum suum nihil praesumat. Ut corepiscopus modum suum teneat.
45. Ne pro chrismate pretium exigatur; et de eulogiis, quae a presbyteris offeruntur. Ut nemo episcoporum propter crisma 45 aliquid muneris accipiat.
46. Ut sacrum chrisma nisi in coena dominica non fiat. Ut certo tempore sanctum crisma conficiatur.

g) supra *Sirm.*h) *pro* hominibus.

47. Quomodo providendum sit ecclesiae, cuius episcopus infirmus est. 48. Ut presbyteri excepta aegritudine non baptizent extra loca et tempora constituta. 5 49. Ut laici presbyteros suos villicationi et aliis saecularibus negotiis non implicant nec aliorum ducant. 10 50. Ut clerici alterius parochiae sine formata non recipiantur et criminati ab omnibus excludantur. 51. Ut clerici, qui cum senioribus suis ex aliis provinciis veniunt, non ministrent nec ordinentur sine litteris episcopi sui. 15 52. Ut nullus ordinetur, nisi certo in clero per anni spatium conversationem suam probarit. 20 53. De canonicorum in civitate vel monasteriis cura et disciplina. 54. Ut titulos cardinales in urbibus et suburbiis constitutos episcopi penitus ordinent et disponant. 25 55. Ut episcopi usuras omnino compescere studeant. 56. Ut episcopus sine certa causa nullum excommunicet nec anathema imponat sine archiepiscopi et comprovincialium episcoporum consensu. 30 57. Ut monachi palatium sine episcopi auctoritate non adeant nec vagentur nec villicationibus inservant. 35 58. Ut canonicos sine episcopi consensu in servitium suum rex non recipiat. 40 59. Ut monachus de monasterio sine episcopi consultu non eiciatur. 60. Ut, qui sacra loca infringunt et praedantur, tamquam sacrilegi puniantur. 45 61. Ut pervasores rerum ecclesiasticarum publicae poenitentiae subiciantur.	Ut nemo vivente episcopo res suas invadat. Ubi presbiter baptizare debeat. Ut [nul]lus laicus presbiteros aeclesiarum suarum inhoneste negotiationiⁱ implicet. Ut presbiter vel clericus in alterius paroechia sine formata non recipiatur. Ut, qui^k cum^k senioribus suis de aliis provinciis ad alias paroechias veniant sine formata, ministrare non permittantur. Ut, qui ex nostris paroechiis aut [ad^e] tytulum [aut^e] absolute ordinari petuntur, nullatenus ordinentur. Ut canonici in civitate vel monasteriis in dormitorio dormiant. De tytulis in urbibus vel suburbiis. Ut episcopi se ipsos aut ministros suos maxime aeclesiasticos ab usura conpescant. Ut nemo episcoporum quemlibet sine certa causa peccati communione privet. Ut monachi, quibus monasteriorum cura commissa non est, palatium sine auctoritate non adeant. Ut canonici in paroechiis tonsorati vel ordinati sine auctoritate a rege non recipiantur. Ut monachus de monasterio sine consultu vel presencia episcopi non eiciatur. De monasteriorum atque sacerdotum locorum vel aeclesiarum infractoribus. De pervasoribus aeclesiarum^l rerum.

i) negotiatione 1. k) quicumque 1. l) ita 1, pro aeclesiasticarum; cfr. infra c. 61, ubi cod. 1. item ecclesiarum praebet pro ecclesiasticarum.

845. 62. Ut, qui nonas et decimas persolvere aut sarta tecta restaurare negligunt, excommunicentur.
63. Ut de manso ecclesiae aliisve indebitus census a presbyteris non exigatur.
64. De raptoribus virginum et viduarum, qui eas consensu parentum postea duxerunt.
65. De raptoribus virginum et viduarum, qui nondum eas ex voluntate parentum duxerunt.
66. Ut, qui deinceps virgines vel viduas rapere praesumpserint, excommunicentur.
67. De iis, qui sanctimoniales rapiunt et in coniugium sumunt.
68. De iis, qui alienas sponsas rapiunt.
69. De eo, qui vivente marito coniugem illius adulteravit et illo mortuo sumpsit.
70. De iis, quae sub velamine religionis quasi sanctimoniales degunt et voluptatibus inservire dicuntur.
71. Ut auctoritatem regiam penes se habeant episcopi, qua ministros rei publicae, si eorum indiguerint adiutorio, convenient.
72. De sepulturis infra ecclesiam, et de sepulcris non violandis vel pecunia pro sepultura non exigenda.
- 73.^m Ut erga Iudaeos antiqua canonum et legum iura servantur.
- 74.
- 75.
- 76.
77. Ut potentes viri ac feminae provideant, ne in suis domibus vigeant adulteria et libidines.
78. Ut capellae villarum regiarum non committantur laicis, sed ecclesiasticis; et de dominicis decimis.
- De his, qui ex rebus ecclesiasticis nonas et decimas non persolvunt.
- Item de censu aeclesiastici agri.
- De raptoribus virginum vel viduarum.
- De his, qui necdum eas, quas rapuerant, cum voluntate parentum sub dotalicii nomine in coniugium iunctas habent.
- Item de his, qui deinceps rapere virgines vel viduas praesumpserint.
- De his, qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt.
- De his, qui sponsas alienas rapiunt vel consensu parentum accipiunt.
- De eo, qui vivente marito coniugem illius adulterasse et eo defuncto eam sumpsisse dinoscitur.
- De falsis sanctimonialibus.
- Ut auctoritas sigillo regio roborata singulis donetur episcopis.
- De mortuis in aeclesia non sepeliendis.
- Ut erga Iudeos ab omnibusⁿ iura servantur.
- Ex^o consilio Tolitano capite LVIII^p.
- De his, qui contra fidem Christi Iudeis munus vel favorem prestant.
- Item^o in eodem concilio cap. LX^q.
- De filiis Iudeorum.
- De^o mercatoribus huius regni.
- De adulteriis et luxuriis non faciendis.
- De his, qui ceteris praecellunt et neglegentius, quae Dei sunt, exequi videntur.

m) Cfr. *supra* praefat. p. 389, lin. 45.
q) *pro* LIX.

n) *pro* omnibus.

o) Cfr. *infra* c. 74—76.

p) *pro* LVII.

<p>79. Ut comites seu iudices placitum aut
mallum non teneant post quartam
feriam in capite ieiunii.</p> <p>80. Ut feriat sint octo dies paschalis
festivitatis.</p> <p>81. Ut capitula a Carolo Magno im-
peratore et a Ludovico augusto
promulgata observari praecipi-
antur.</p> <p>82. Ut, qui haec statuta episcopalia et
regalia violarit, si clericus est,
gradum amittat, si saecularis, ho-
nore suo privetur.</p> <p>83. Conclusio ad regem, ut capitula,
quae ipse decrevit et manu sua
firmavit, re ipsa conservet.</p> | <p>Ut, que constituta sunt, regia ma- 845.
gestas observari precipiat^r.</p> <p>Ut capitula a regibus promulgata
observentur.</p> <p>Quod haec, non parvipendentes
maiorum instituta, fecerint^s.</p> |
|---|---|

Quia generis humani fragilitas pronior dilabatur^a ad corrigenda, quam studeat conservare correct^b, et divina testantur oracula, et consuetudine monstratur coti-
diana; quia etiam virtutes facilius queant^c plantari, quam vitia possint eradicari, et
ager dumosus ruricularum usu atque labore ad cultum fertilem^d perductus ostendit,
et propheta sacerdotalem gestans personam Domino loquente praemonstrat dicens:
'Ecce¹ constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas et
dissipes et disperdas et edifies et plantes.' Quattuor enim prius ponens ad destruen-
dum^e prava et duo postmodum ad statuendum recta, ostendit, quid^f falce sacer-
dotali durius valeat et sepius debeat recidi: quicquid terrena potestate vel cupiditate,
ignorantia seu fragilitate, studio ac subreptione perversum in ecclesia aut in humana^g
conversatione^h pullulaverit, recidendum. Sacerdotum est enim divinaⁱ populo dare
mandata et referre responsa, quia 'in² rationale^k pectoris Aaron erant doctrina et
veritas.' Et sacerdotalis chorus os Domini appellatur, sicut scriptum est: 'Si³ separa-
veris pretiosum a vili, quasi os meum eris'; cui etiam dictum est: 'Tu⁴ autem
adnuntiabis eis', quin populis universis, 'ex me', et: 'Legem⁵ requirent ex ore sacer-
dotis, quia angelus Domini exercituum est'; et multa alia his similia, quae vera
christianitas plus iam pene credendo et venerando, quam audiendo vel discendo
cognoscit. Sacerdotum est etiam imminentem gladium, quae est animadversio divini
furoris atque iudicii, populis nuntiare. Eorum est nichilominus verbi gladio, 'acutius^{5*}
omni gladio ancipiti, qui penetrat usque ad divisionem animae et corporis^l, com-
pagum quoque et medullarum atque cogitationum et^m intentionum cordis', in uno-
quoque ecclesiae filio prava resecare a rectis pravosque in omni ecclesiaⁿ, si ita res
poposcerit, ut saeculi iudices et iudicii divini praecones, segregare de^o rectis; quia
nulli, qui sanum sapit, est dubium ita Dominum omnia moderasse, ut clavibus eccle-
siae datis aditus ad vitam claudi debeat vel reserari^p: et quicquid ordine ordinato

r) Cap. 80. deest. in 1. s) Cap. 83. deest. in 1.
a) dilabatur 4. 6. b) directa 1. c) queunt 4. d) feralem 5. e) destruenda 2. 3. 6.
f) quod 2—4. g) humanam 3. 4. h) conversationem 4. i) divino 2. k) rationali 5. 6.
l) spiritus 4—6, Bibl. m) et intent. om. 1. n) ecclesiae 4. o) directis 3. p) resecari 4.

1) Hierem. 1, 10. 2) Exod. 28, 30. 3) Hierem. 15, 19. 4) Ezech. 3, 17. 5) Malach. 2, 7.
5*) Ebrae. 4, 12.

845. a sacerdotibus in ecclesia geritur, per gratiam sancti Spiritus ab illo geratur, qui, quod eis promisit, nullatenus pro quocumque in quocumque dimisit: 'Ecce⁶ ego', inquiens, 'vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.' Quod certissime cognoscentes Domini sacerdotes et subtili examine perpendentes, quia eorum erat ad omnem actionem^a populi, ut Dominus per Moysen praeceperat⁷, tubis clangere^r, id⁵ est manifestissima^s praedicatione^t voluntatem Domini insonare; postquam ab ipsa^u memoriae Hludowici^u divini^v augusti temporibus^w ecclesia diversis^x et adversis ceperat vexationibus fatigari, in qua, ut^y propheta longe multo ante defleverat, 'a⁸ planta pedis usque ad verticem non' erat, immo nec 'est desiderabilis sanitas': crebris monitionibus^z suam, principum quoque et potentum ac pauperum totiusque ecclesiae¹⁰ clamantes necessitatem, vocem correctionis dederunt, si forte vel 'ipsa⁹ vexatio', ut scriptum est, 'intellectum daret auditui^a'. Hoc verbis, hoc scriptis, hoc publicis, hoc privatis suasionibus, hoc specialibus, hoc generalibus egerunt pro Christo legatione fungentes petitionibus; hoc etiam dicta dominica^b proponentes, hoc propheticeis et apostolicis oraculis^c contestantes^d, hoc veterum statuta prae oculis demonstrantes,¹⁵ hoc capitulari et petitoria suggestionem saepius et principes et rei publicae potentes atque ministros ex divina insinuatione et voce blande ac terribiliter, quia ita diversi rerum eventus exegerant, monuerunt. Et ut de multis quaedam ad memoriam reducamus, ita egerunt scriptis, quae constant.

Quorum est^e unum ex synodo in pago Andegavensi habita¹⁰ in villa, quae²⁰ dicitur Lauriacus¹¹. Aliud¹² in reversione gloriosi regis ac domni nostri Karoli a Redonis civitate, quod idem inclitus princeps et ceteri quique^f, tam ecclesiastici quamque ex laicali ordine, qui adfuerunt viri, manu propria firmaverunt. Tertium in generali synodo apud Teodonis-villam^g generaliter actum¹³ et generali contestatione prolatum^h. Quartum ex convenientia in praedicto conventu ceptum et in Verno²⁵ palatio perpetratum¹⁴, sed invidia ac malitia diaboli seu ministrorum eius nondum principis et populi auribus propalatumⁱ. Inde vero, quia, sicut necesse fuerat, divinis iussionibus non est secuta oboedientia, dedit Dominus 'ab¹⁵ aquilone', unde iuxta prophetam 'pandetur^k malum', dignos meritis nostris apostolos, crudeles scilicet et inmanissimos christianitatis persecutores Nortmannos¹⁶, qui usque Parisius^m venientes,³⁰ quod iussit Dominus, monstraverunt; quorum actus Domini sacerdotes, ut praeveniant ex ore Domini, sermone sunt etiam subsecuti. Sed et inde Belvacum civitatem venientes¹⁷, quae ex Domini voluntate cognoverantⁿ, et verbo et scripto nullatenus siluerunt. Tandem autem crassante^o iniquitate et elongante se optata atque obtabili pace non solum a medio nostri, verum^p, quod est lugubrius, a finibus nostris; per-³⁵spicientes etiam divinam misericordiam, quae potissimum in tribulatione suis fidelibus consueverat^q semper adesse, tot miserorum gemitus tantasque lacrimas et pene intolerabiles et in hac regni dumtaxat parte^r inauditas^s afflictiones et horribiles cala-

q) om. 2. r) clangore 1. s) manifestissime 2—4. t) praedicationum 2. 4. u) Hluduici 2; Hlodovici 3; Hloduici 4; Ludovici 5. v) divi 3. 5. w) temporis 2—4. x) adversis 2. y) et 2—4. 40 z) munitionibus 2—4. a) auditu 4. b) propon. domin. 2—4. c) oculis 1. d) constantes 2—4. e) unum est 4. f) quinque 6. g) Theodonis villam 4—6. h) propalatum 4—6. i) prolatum 4—6. k) omne add. 4—6. l) Northmannos 4. m) Parisios 5. n) cognoverunt 2. 3. o) grassante 4—6. p) etiam add. 4. q) consueverat 2—4. r) partem 2. s) auditas 2—4.

6) Matth. 28, 20. 7) Cfr. Num. 10. 8) Esai. 1, 6. 9) Ibid. 28, 19. 10) A. 843, 45 m. Oct.; cuius acta non tradita sunt, nisi ope Concilii Meldensis; infra c. 13—16. 11) Loire, prope ad Andegavum. 12) A. 843, m. Nov.; supra nr. 254. 13) A. 844, m. Oct.; supra nr. 227. 14) A. 844, m. Dec.; supra nr. 291. 15) Hierem. 1, 14. 16) A. 845, die 28. m. Mart.; cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 282 sq. 17) A. 845, m. April.; supra nr. 292.

mitates, surda si dici fas est, aure Dominum^t iusto iudicio praeterire: ob hoc iustae 845.
indignationis divinae complangendum supplicium et^u ecclesiae Christi devoto pectore
tractandum negotium, praesulum^v quoque et sequentis cleri correctionem^w et regis
ac regni salubritatem atque stabilitatem et populi auctore et fautore^x Domino^y pro-
curandam salutem venerabiles episcopi, Wenilo videlicet Senonicae sedis archiepi-
scopus cum^z suffraganeis suis, Hincmarus quoque sanctae metropolis ecclesiae Remo-
rum episcopus cum coepiscopis^a suis et Hrodulfus^b Bituricae civitatis archiepiscopus,
ceteris etiam Domini^c sacerdotibus legatis vel scriptis suam praesentiam exhibentibus
in Meldensem ecclesiam de suis civitatibus convenerunt, ibique secundum synodalis
10 ordinis censuram residentes anno dominicae incarnationis DCCCXLV. piique regis
Karoli succrescente^d feliciter VI, cuius consensu sub divino nutu illuc conventum
est, XV. Kalendas Iulii, quia occasiones durissimae iam annis praecedentibus syno-
dalia tempora religioni^e abripientes^f sibi indebite subripuerant, post compassionis^g
fraternae et communis miseriae luctum statuerunt, primo aliqua ex his, quae nuper
15 ab eodem devotissimo principe una cum sacro^h ecclesiastico ordine et inlustrium
virorum nobilitate decreta sunt, ita, ut constituta fueruntⁱ, praefigere vel, quae ab^k
ipsis ac ceteris Christi vicariis ex divina auctoritate ad statum^l sanctae ecclesiae
redintegrandum et^m principis ac rei publicae et subsequenterⁿ christianitatis^o salutem
sunt propalata^p capitula, recenti memoriae et auditui atque aspectui salubriter pro-
20 pitio^q Christo praescribere^r, et tunc, quae sancti Spiritus gratia ministraverit et
patrum constitutio roborarat, devotis mentibus intimare. Quia quae bene inventa
et semel statuta sunt, observatione indigent, ut^s vestigiis praecedentium didicimus^t,
non retractatione. Nec solum studendum est nova cudere, sed et vetera con-
servare.

25 Quia etiam mox post absolutam synodum nec ammonitionis episcopalis con-
gruentia variis eventibus praepedita potuit subsequi nec monitionis efficacia^u pro-
mereri, praedicti venerabiles episcopi una cum aequae venerabili Gunbaldo^v Roto-
magensi^w archiepiscopo ac coepiscopis suis consensu suprascripti gloriosissimi regis^x
Karoli anno incarnationis dominicae DCCCXLVI, XVI^y. Kalendas Martias Parisius^z
30 convenerunt, et ceptum divinum negotium pertractantes, ut ad perfectionem debitam
propiciante Christo^a perduceretur, satagere studuerunt. Sicque per septimiformis
Spiritus sancti virtutem nos omnes, licet indigni, Christi tamen vicarii et apostolorum
ipsius successores omnem hominem ecce iam non modo septies, verum^b et octies
intuitu meriti stabulario repromissi: 'Quod¹⁸ supererogaveris', inquit, 'cum redigero^c,
35 reddam tibi' convenientes, ut vel nunc in hac^d octava, quae resurrectionem prae-
tendit, conventionem a mortuis operibus communiter resurgamus, consilium Dei iuxta
Pauli vocem¹⁹ adnuntiamus, et mundos nos a sanguine audientium exhibemus;
indeque^e non oboedientibus, quam non optamus, iram et indignationem ac tribula-
tionem, sicut idem sanctus^f apostolus²⁰ docuerat, denuntiamus; omni^g autem oboe-
40 dienti et operanti bonum ac perseveranti in bono Christi Dei^h nostri voce promittimus,

t) om. 5. 6. u) om. 2—4. v) presulem 4. w) correctione 1. x) favore 3. y) Deo 4.
z) altera manu superscr. 2. a) episcopis 2. 3. b) Rodulphus 5. 6. c) sac. Dom. 2—4. d) suc-
crescentis 5. 6. e) religione 4. f) arripientes 1. g) compassionem 3. h) sanctorum add. 1.
i) fuerint 2. 3. k) ipsis a ceteris 2. 3. l) statutum 6. m) ad 4—6. n) subsecutis 2—4.
45 o) christianae 6. p) prolata 3. 5. 6. q) Christo prop. 5. 6. r) proscribere 3. s) et 2—4;
ex add. 5. 6. t) dicimus 5. u) officia 2; efficia 3. v) Guntholdo 2—4; Guntholdo 5. 6.
w) Rothomagensi 5. 6. x) om. 4. y) om. 5. 6. z) Parisiis 5. a) Domino 4. b) iterum 2. 3.
c) rediero 2. 4—6. d) hoc 2. 3. e) idemque 2—4. f) om. 4. g) omnia 2. 3. h) Do-
mini 2—5.

50 18) Luc. 10, 35. 19) Act. apost. 20, 26. 27. 20) Rom. 2, 7—9.

845. quam et deposcimus, gloriamⁱ et incorruptionem et vitam aeternam in saecula saeculorum^f. Amen.

Capitula ex conventu habito in villa, quae^k dicitur Colonia^l, consensum^m principis et episcoporum ac ceterorum fidelium prolata^m et confirmata et ab omnibus Deiⁿ fidelibus necessario^o observanda^p. 5

Cap. 1. De²¹ honore videlicet et cultu^q Dei atque sanctarum ecclesiarum, quae auctore^r Deo sub ditione et tuitione regiminis nostri consistunt, communiter Domino mediante decernimus, ut, sicut tempore beatae recordationis domni ac genitoris nostri excultae et honoratae atque rebus^s ampliatae fuerunt²², ita permaneant, et quae a nostra liberalitate honorantur atque ditantur, de cetero sub integritate sui servantur^t, et sacerdotes ac servi Dei vigorem ecclesiasticum et 10 debita privilegia iuxta reverendam auctoritatem obtineant; eisdem vero regalis potestas et in-lustrum^u virorum strenuitas seu rei^v publicae administratores, ut suum ministerium competenter exsequi valeant, in omnibus rationabiliter et iuste concurrant.

2. Honor²¹ etiam regius et potestas regali dignitati competens atque sinceritas^w et ob-temperantia seniori debita, remota omni socordia et calliditate seu qualibet indebita quorumcumque 15 coniunctione contra honorem et potestatem atque salutem nostram sive regni nostri soliditatem, nobis in omnibus et^x ab^x omnibus^x, sicut tempore antecessorum nostrorum consueverat^y, exhibeatur. Et si quis quemcumque contra nos et contra hanc pactam sinceritatem aliquid moliri manifeste cognoverit, si eum converti^z nequiverit, aperte prodat atque denotet. Et sic^a consilio atque auxilio episcopalis auctoritas et fidelium unanimitas, ut²³ honor et potestas regia incon- 20 vulsa permaneat, totis nisibus decertare et adiuuvare procuret.

3. Quia²¹ vero debitum esse cognoscimus, ut, a quibus honorem suscipimus, eos iuxta dictum^b dominicum honoremus, volumus, ut omnes fideles^c nostri certissimum teneant neminem cuiuslibet ordinis aut dignitatis deinceps^d nostro inconvenienti libitu aut alterius calliditate vel in-iusta cupiditate promerito honore debere privare^e, nisi iustitiae^f iudicio et ratione atque aequitate 25 dictante. Legem vero unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore meorum^g praedecessorum habuerunt, in omni dignitate et ordine favente Deo^h nostram magnificentiam observaturam promittimusⁱ.

4. Quod²¹ ut^k facilius atque obnoxius^l nostra^m auctoritas valeatⁿ observare, omnes, sicut in vestra bene memorabili convenientia pepigistis, conservare studebitis. Immo etiam cuncti in post- 30 modum solliciti praecavebunt, ne aliquis pro quacumque privata commoditate aut reicienda cupiditate sive alicuius consanguinitatis vel familiaritatis seu amicitiae coniunctione nobis immoderatus suggerat vel postulationibus aut quolibet modo inlicitat, ut contra iustitiae rationem et nostri nomi-nis dignitatem ac regiminis aequitatem agamus.

5. Et^o²¹ si forte subreptum nobis quippiam^p ut homini fuerit, competenter^q et fideliter, 35 prout sublimitati regiae convenit et necessitatibus subiectorum expedit, ut^r hoc rationabiliter corrigatur, vestra fidelis devotio admonere curabit.

6. Tandem²¹ autem visum est nobis annectere, ut, si quis hoc foedus concordiae salu-bris, quod propter pacis caritatisque custodiam^s inivimus et cyrographi virtute subscripsimus, rebelli atque animo pertinaci inruperit, christiana dilectione admoneatur et^t ad inconvulsum caritatis^u 40 vinculum conservandum, quod qui temptaverit corrumpere facilius poterit se ipsum dirumpere quam illud^v possit inrumpere, iuxta monita divina, ut respiscat, hortetur. Et si audierit, fiat de societate fidei omnibus gaudium; si vero obaudire^w rennuerit, tunc pontificalis auctoritas et regalis sub-limitas atque in caritatis conexione persistentium magnanimitas, secundum quod res et necessitas

i) *his script.* 3. k) qui 9. l) Holonia 5. 6. m) consensu *om.* 1; principis, episcoporum 45 (eorum 2.) ac cet. fid. consensu prol. 2—4. 9; atque firmata, *om. vell.*, 9. n) *om.* 2—4. o) necessaria 2—4. p) *Sequitur in 1. index titulorum, supra p. 390.* q) cultū 2. r) *e* auctor *corr.* 2. s) regibus 3. t) servantur 2. u) industrium 1. v) regi 1. w) insinceritas 1. x) *om.* 4. y) convenerat 5. z) convertere 5. 6. a) *om.* 6. b) edictum 2. 3. 5. 6. 9. c) *om.* 9. d) *om.* 1. e) pri-vari 2. 4—6. 9. f) vel iusto *add.* 4. g) *ita etiam* 1; nostrorum 2—6. 9. h) Domino 2—6. 9. 50 i) promittamus 2. 3. k) *om.* 5. 6. l) obnoxius 1—3. m) vestra 5. n) possit 4. o) Ut 2—4. p) quippiam 1. q) competentem 5. 6. r) in *add.* 3. s) concordiam *Sirm.* t) ut 2. 3. u) veritatis 5. 6. v) illa 4. w) abaudire 1.

21) *Capp.* 1—6 = *Conr. in Col.* 843, *supra p.* 255, c. 1—6. 22) salva aequitatis ratione *add.* l. e. c. 1. 23) noster *add.* l. e. c. 2.

postulaverit ac ratio expetiverit seu qualitati^x personae convenerit, zelum suae devotionis ferventissime exerat, et quod inspirante Deo agendum in omnem salutis et utilitatis atque honestatis partem iudicaverit, inrefragabiliter peragat.

Ex capitulis vero in^y synodo^y apud Teodonis^z-villam habitis quaedam monenda subiungimus^a; quaedam autem pro tempore tunc dicenda nunc brevitati studentes recidimus^b; quaedam etiam necessitati^c consulentes et ordini providentes, patrum sequentes consuetudinem interposuimus ita ab episcopis prolata principum^d et ceterorum fidelium salutis^e.

7. Videtur²⁴ nobis, si feliciter^f vultis regnare et vigorem regium ac seniore et super vestros et super inpu gnantes potestatem vestram optatis habere, caritatem illam, quam apostolus docuit, 'de²⁵ corde puro et conscientia bona et fide non ficta' cum fratribus^g vestris studete habere; et quia sic habeatis, et fidelibus et infidelibus²⁶ omni virtute et puritate, quantum Deus dederit, curate manifestare, sicut ipse docuit dicens: 'In²⁷ hoc cognoscent omnes, quia mei estis^h discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem.'

8. Quia²⁸ bene nostis ab illo, qui solus²⁹ rex et sacerdos fieri potuit, ita^k ecclesiam dispositam^l esse, ut pontificali auctoritate et regali potestate gubernetur, et scriptum esse^m liquido perviditis: 'Ubi³⁰ non est gubernator, populus corrumpitur', et tanto periculosius, quanto anima plus est pretiosa quam corpus, canonum etiam inrefragabilis auctoritas super episcoporum ordinatione³¹ evidentissime praecipiat, ferventissime Deiⁿ legatione fungentes monemus, ut, quandocumque Deo dispensante quilibet episcopus ad Deum^o migraverit, submota funditus peste simoniace hereseos, sine dilatione iuxta auctoritatem canonicam, sedes vacans episcopum³² a vobis regulariter designatum et gratia sancti Spiritus consecratum accipiat³³.

9. Sacrum³⁴ quoque monasticum ordinem a Deo inspiratum et ab ipsis apostolis fundatum seu a nominatissimis ac sanctissimis patribus excultum atque per istud imperium a vestris pia memoriae praedecessoribus propagatum et quaedam etiam loca specialius venerabilia contra omnem auctoritatem et rationem ac patrum vestrorum seu regum praecedentium consuetudinem laicorum curae et potestati in maximo vestro periculo et illorum perditione^p et Dei ac sanctorum non modica ad irascendum provocatione vos commisisse dolemus. Quapropter pro Christo devotissime obsecramus, ut^q tam^q magnam offensam et iustam^r reprehensionem atque periculosam sine exemplo praecedentium praesumptionem ab animabus^s vestris et a^t felicitate regni vestri pellatis et loca venerabilia et habitum ac ordinem sacrum eis, qui ad hoc vocati sunt, viris^u scilicet ex^v clericali^v et ecclesiastico vel monastico ordine religiosi^w seu et in^x suo sexu feminis^y Deo dicatis atque devotis^x et^x in scola Christi eruditis, ad^z custodiendum et providendum committatis, qui et^a 'quae³⁵ Dei sunt Deo et quae sunt caesaris caesari' reddant. Qui si^b minus perfecte et in divina^c religione et in rei publicae utilitate profecerint, aut corripiantur aut meliores et^d utiliores in locis eorum substituantur; et non propter pravorum nequitiam ordo religionis et loca sacratissima eis^e, quibus licitum non est, committantur, quia, ut sancti patres dicunt, 'non³⁶ debet esse in regimine vel^f in contubernio communis habitatio, quorum est diversa professio'. Et magnopere cavendum est, ne^g tam manifesta religionis destructio regni huius fiat desolatio; cum manifestissime scriptura^h demonstret³⁷ Ozam morte dampnatum, qui archam Domini quasi cadentem

x) qualitate 1—4. y) om. 1. z) Theonis 1; Theotonis 4; Theodonis 5. 6. a) subiungimus 5. 6. b) reddimus 1. c) necessitate 3. d) principium 2. e) salutem 3. f) fideliter 2. 3. 5. 6. g) confratribus 3. h) isti 2. i) Qui 9. k) om. 3. l) disposita 1. m) est 1. 3. n) legatione Dei 9. o) a Deo 1; Dominum 5. 6. 9. p) perditionem 1. q) uitam 3. 45 r) iuxta 1. s) e animalibus corr. 2. t) om. 5. 6. u) viri 5. v) et clericalis 1. w) devotis add. 6. x) om. 6. y) femineis 6. z) et 2. a) etsi 6. b) etsi 5. c) relig. divina 2. 3. d) aut 2. 3. e) om. 2. f) aut 2—4. g) nec 2—4, corr. ne 2. h) dicit et add. 1.

24) Synod. ad Theod. 844, supra p. 113, c. 1, lin. 28sq., sed valde abbrev. 25) 1. Timoth. 1, 5. 26) vestris add. l. c. 27) Ioh. 13, 35. 28) Synod. cit. c. 2. 29) merito et add. l. c. 30) Prov. 11, 14. 31) et in populi ad custodiendum suscepti vigilantia ac sedium suarum tenaci stabilitate add. l. c. 32) episcopos a Deo datos et a l. c. 33) accipiant aut, quae suis episcopis quacumque occasione privatae sunt, canonicè eos sine aliqua excusatione aut tarditate recipiant l. c. 34) Ibid. c. 3. 35) Matth. 22, 21. 36) Nescio, unde haec verba sumpta sint. 37) 2. Paralip. 6, 7.

845. tem relevareⁱ voluit, quam vel contingere illicitum ei fuit. Haec autem loca sacrata^k non ideo ab illis, quia^l tenere non debent, occupari prohibemus, ut a nobis illa cupide possideri^m quaeramus, sed ut hi, quibus ea habere non licet, licita habeant et illi, qui ad regiminis onera portanda a Domino vocatiⁿ sunt, divina mysteria^o exsequantur.

10^p. Perventum est siquidem ad nos, quod auditu lugubre et dictu nefas actum^q horribile ac nimis triste dinoscitur, quia contra^r omnem auctoritatem, contra patrum decreta et totius christianae religionis consuetudinem in monasteriis regulariis laici in medio sacerdotum et levitarum ac ceterorum religiosorum virorum ut domini et magistri resideant³⁸ et velud abbates de illorum vita et conversatione¹⁰ decernant eosque diiudicent et regimina animarum ac divina eis secundum regulam non solum sine praesentia, verum^s et^t sine conscientia episcopi committant^u sacraria, et ita praesumptive doceant^v, qui noluerunt fieri discipuli veritatis, ut^w saltu inordinato magistri fiant erroris. Quod quam temerario ausu praesumptum sit, omnis^x scripturarum demonstrat auctoritas, adeo ut, sicut^y scriptum est, nec in persecutione¹⁵ dominica sine ministris pontificum res publica ad comprehendendum Dominum, quanto magis ad ordinanda divina servitia^z auderent transmittere? Ait enim scriptura secundum Iohannem: 'Iudas³⁹ autem^a cum accepisset cohortem et a pontificibus et Pharisaeis^b ministros'; et item^c: 'Et⁴⁰ adduxerunt Iesum ad Annam primum et inde^d ad Caiphan pontificem'; et post examinationem pontificis suscepit eum Pilatus; et Paulum^e²⁰ princeps sacerdotum secundum legem sedens per legem iudicare^f debebat^g. Et^h quibus panesⁱ propositionis non licet edere, etiam regis a Deo electi petitione, nisi ab immunditia sua mudentur^k, iudicio^l sacerdotum panes^m proponunt. Quodⁿ non est aliud, nisi quod Iohannes dicit, cum venerit, antichristum^o acturum, 'et⁴¹ nunc antichristi^p', videlicet isti, 'multi sunt'; et quod Dominus secundum Marcum: 'Cum⁴²²⁵ videritis abominationem^q desolationis stantem in loco, ubi non debet; qui legit, intellegat^h.' Vere enim ista est abominatio desolationis, non solum religionis, sed etiam praesentis et perpetuae salutis, et non solum subditorum et^r talium apocriphorum rectorum, verum et regis et regni atque regni primorum^s huic detestabili inordinationi^t fautorum. Et quod adhuc habetur flebilis, quidam episcoporum e vicino³⁰ sedentes et iuxta prophetam 'canes⁴³ muti, non valentes latrare nec⁴⁴ opponere murum pro domo Israel' haec scientes silent et surda aure pertranseunt. Unde^u zelo divino accensi auctoritate Dei, 'ex⁴⁵ quo omnis paternitas' secundum^v apostolum 'in caelo^w et in terra nominatur', decernimus, ut, quicquid huiusmodi hactenus actum est, sacerdotali ac regali rigore seu dispositione cassetur et ad statum auctoritativum³⁵ reducatur^x, et talis abbatia^y, quae paternitas^z latino^z nomine^a dicitur, funditus^b removeatur. Et si quis hoc de^c cetero^c praesumpserit^d et ammonitus a^e tali prae-

i) revelare 2. k) sacra 2—4. l) qui e correct. 2; qui ea Sirm. m) possidere 1. 4.
n) vocata 1. o) ministeria 5. 6. p) Cum cap. 8. in unum coniunct. in 9. q) atque 2—4. 9.
r) om. 10. 11. s) om. 1. t) etiam 5. 6. 9. u) committat 1. v) doceant 4—6. w) et 4—6. 40
x) omnium 4. y) om. 9. z) servare 1. a) ergo 1. 10. 11, Bibl. b) Phariseos 2. 3; ministris 3.
c) iterum 5. 10. 11. d) deinde 1. 11. e) Paulus 9. f) sedens 1. g) debeat 4. h) Et
quibus ... intellegat (lin. 27) om. 9. i) panis 1. k) mudentur 6. l) iudicia 5. 6. m) non add. 4.
n) corr. quid 2; quid est 4. o) ante christum 2. p) antichristum 1. q) ab homine corr. ab-
hominatione, abhominationem 2; ab hominem corr. abominem 3; hominem corr. abominationem 4. r) om. 3. 45
s) et add. 6. 9—11. t) inordinatione 3. 9; faustorum 3. u) et add. 2. 4—6. 9—11. v) sec.
apost. om. 9. w) caelis 9. et Bibl. x) deducatur 10. 11. y) abba qui pater 9. z) latine 2;
nom. lat. 1. a) non add. 9. b) om. 1. c) de cete 3; decretum Sirm. d) contempserit 4,
Sirm. e) in 10. 11.

38) Cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 291sq. 39) Ioh. 18, 3. 40) Ibid. 18, 13. 24. 50
41) 1. Ioh. 2, 18. 42) Marc. 13, 14. 43) Esai. 56, 10. 44) Ezech. 13, 5. 45) Ephes. 3, 15.

sumptione se^f corrigere non^g voluerit, et isdem^h etⁱ qui ei^k faverit vel consenserit 845.
a corpore Christi separetur et sanguine. Qui autem de monachis per talem manum^l
obedientiam regularem susceperit, gravioris^m culpa vindicta puniatur. Quodsi postⁿ
quisquam illorum praesumpserit, iudicio sancti Spiritus praesenti decreta auctoritate
5 anathematizetur. Si autem^o monachus contempnens^o gradum ecclesiasticum habuerit,
eo^p privetur; et si gradum^q non habuerit, pane et aqua contentus^r ergastulo diebus
quadraginta retrudatur, et^s de ministerio indebite^t adepto ultionem canonicam, qui a
qualibet^u seculari potestate praedictum^u honorem ecclesiasticum vult obtinere, ex
hoc decreto^v sustineat. Episcopi vero, qui actenus tantam silentio consenserunt
10 praesumptionis perniciem, durius arguantur; et si deinceps istud sine vindicta dimi-
serint^w aut agere in suis parrochiis consenserint, tribus mensibus hoc^x synodali
iudicio a missarum sollemniis se abstineant, et suae tantum ecclesiae communione^y
contenti^z fiant.

11. Occasionem⁴⁶ etiam et fomitem, unde ordo ecclesiasticus et canonica forma atque
15 monastica religio saepe a longe superiori tempore, cum minus religiosos principes habuit, titubavit
et pene conlabens deperiit et iterum, cum devotos et in Dei zelo ferventes principes accipere meruit,
resurrectione quadam revixit et vigorem recepit atque sui processus tempore ambulavit, quod non
sine gravi dolore et metu ultionis divinae dicimus, in vestri^a regiminis tempore 'in⁴⁷ destructionem^b,
non in^c aedificationem', sicut Paulus docuerat, accidisse^d conspicimus. Quod et nostris peccatis, qui
20 dispensatores et pastores ecclesiarum esse debuimus, veraciter^e imputamus; et eorum, quorum fac-
tione res ista adeo male pullulavit et excrevit, alia praecedentia peccata hoc meruisse, pro certo
auctoritate^f divina^g cognoscimus: ut, 'qui⁴⁸ nocebant', sicut scriptum est, 'nocerent adhuc, et^h
qui in sordibus erant, sordescerent adhuc'. Unde Deum gravius ad iracundiam provocarent et
sanctos, quos intercessores pro suis peccatis habere debuerant, infensos^k haberent et sacerdotes ac
25 viros religiosos seu Christi pauperes, quos oratores et reconciliatores sibi de suo promereri necesse
fuerat, proclamatores adversum se fieri irritarent et ad cumulum suorum peccatorum etiam illa
peccata, unde in conspectu Dei rationem in die terribilis iudicii redderent, et^l augerent, quae^m
illi^m commiserunt, qui eadem ipsa peccata per intercessionem fidelissimarum oblationum deleverunt,
quasⁿ ecclesiasticarum rerum pervasores inconsulte et in perniciem sui sine reverentia abutuntur.
30 Quod ita verum esse, ut dicimus, Dominus protestatur dicens: 'Peccata⁴⁹ populi mei comedunt'. Pec-
cata enim populi comedunt, qui^o contra auctoritatem divinam res ecclesiasticas indebite pervadunt
et nec intercessionis ope nec praedicationis^p consilio vel quocumque divino auxilio pro peccatis
eorum, qui eas^q dederant, laborant^r nec pio operi, ad quod fides fidelium eas tradiderat, inservire^s
permittunt. De quo periculoso^t facto vos, princeps^u christianissime^u, venerabiliter admone-
35 mus et devotissime obsecramus, ut memores salutis vestrae, praesentis scilicet et^v aeternae, me-
mores etiam largitatis progenitorum vestrorum erga sanctas ecclesias, propter quam feliciter^w regna-
verunt et sibi contrarios superaverunt, memores siquidem, cum quanta religione etiam ante Christi
sanguinem et in tempore famis in Aegypto discretionem sancti Ioseph apud nefandum^x regem
Pharaonem terra sacerdotalis extitit⁵⁰, innumera quoque scripturarum^y exempla, ut lacte eccle-
40 siae nutriti et scientiae ipsius uberibus sufficienter repleti, ante oculos reducentes tunicam Christi,
qui vos elegit et exaltavit, quam nec milites ausi fuerunt scindere, tempore vestro quantotius recon-

f) si 3. g) noluerit 4. 9—11. h) idem 5. 6. i) om. 10. 11. k) et 3. l) bis
script. 3. m) e correct. in 2; gravioribus. 3. 4. n) postmodum 4. o) autem ... contempnens
om. 10. 11. p) om. 10. 11. q) ecclesiasticum add. 9. r) continetur 1; contemptus 2. 3.
45 s) et indebito ministerio adepto 9. t) [in]debita ... qualibet om. 1. u) ita 5. 6; praedicto 2. 4. 9;
praedito 1. 3. 10. 11. v) ita 5. 6; decreta 1—4. 9—11. w) dimiserit 3. x) haec 2—4.
y) communioni 1. 4. z) contempti 1. 11. a) vestris 1. b) distructionem 2. 3. c) om. 5. 6.
d) om. 1. e) velociter 3. f) divina auct. conspicimus vel cognoscimus 1. g) divino 2. 3.
h) et qui ... adhuc om. 5. i) adhuc om. 1; et add. 4. 6. k) infensos 1. l) om. 1. 4—6.
50 m) bis script. 3. n) quibus 2. 3. 5. 6. o) quia 1. p) praecationis 2. 3. q) eos 2. 3.
r) laborent 1. s) inservi se 2. 3. t) periculo 2. u) ita 1. 3; principes christianissimi 2. 4—6,
Syn. cit. v) om. 1; post superscr. 2. w) fideliter 3. x) scilicet add. 1. y) om. 2. 3.

46) Synod. ad Theod. 844, supra p. 114sq., c. 4. 47) 2. Corinth. 13, 10. 48) Apocal. 22, 11.
49) Osea 4, 8. 50) Genes. 47, 22.

845. suite et resarcite et nec violenta ablatione^z nec inlicitorum praeceptorum confirmatione^a res ab ecclesiis^a vobis ad tuendum et defensandum ac propagandum commissis auferre temptate^b: sed ut sanctae memoriae avus et pater vester eas gubernandas vobis fautore Deo dimiserunt, redintegrate, et praecepta regalia earundem ecclesiarum conservate et confirmate; ne^c sicut intentavit Samuhel^d propheta⁵¹ ad Roboam filium Salomonis in conscissione pallii, praesens regnum, quod absit, vobis 5 patrum labore acquisitum et hereditate relictum a vobis ipse Christus dividat et aeternum regnum, quod promisit, non tribuat. Nec contra Dei faciem iratas^e hominum facies consideretis; quia, si ad tempus illis^f displicueritis, cum vos Deo^g placebitis, in vobis ille, quod promisit, implebit: 'Cum⁵² placuerint^h', inquit, 'Dominoⁱ viae hominis, omnes inimicos eius^k convertet^l ad pacem⁵³':

12. Petimus⁵⁴ tandem, ut ordo ecclesiasticus, in quibuscumque ei fuerit necesse rigorem 10 salutis humanae exerere, per potestatem vestram et per ministerium ministrorum dominationis vestrae secundum antiquam^m consuetudinem suum vigorem recipiat: et populi generalitas una cum ecclesiastica devotione 'iudicium⁵⁵', quod honor regis diligit, et 'iustitiam⁵⁶', qua thronus eius firmatur, per dispositionem vestram suscipiat; seu admonitioneⁿ atque consilio sacerdotali vestra sublimitas et quisque in quolibet statu vel ordine de rapinis et ceteris^k, quae^k discordiae malo^o acciderunt, 15 praeteritis erroribus poenitentiam gerat et Domini reconciliationem expostulet. Quam facile omnis, qui quaesierit, inveniet, si in loco discordiae plantata fuerit caritas, quae cooperit^p multitudinem peccatorum, eumque potius quam nos in consilio, non nostro sed Dei, adtendatis, qui dixit: 'Qui⁵⁷ vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Non⁵⁸ enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.' 20

Capitula in^a synodo acta, quae^r habita est^r aquod Lauriacum^s in pago Andegavensi anno DCCCXLIII^t. incarnationis domini^u nostri^v Iesu Christi^u, mense^w Octobri, indictione VII^x.

13. Si quis publicus divinae legis praevaricator vel pro manifestis criminibus erga^y ecclesiastica iusta^z et rationabilia iudicia contemptor repertus fuerit vel inflatus ac^a tumidus^a monitis ecclesiasticis ac sanctorum patrum constitutionibus contradictor vel subsannator comprobatus fuerit, si monitionibus episcopalibus^b obtemperare distulerit, anathematizetur.

14. Si quis contra regiam dignitatem dolose ac callide ac pernitiouse satagere^c comprobatus fuerit, nisi dignissime satisfecerit, anathematizetur^c. 30

15. Si quis potestati regiae, quae 'non⁵⁹ est' iuxta apostolum 'nisi a Deo', contumaci ac^d inflato spiritu, contra auctoritatem et rationem pertinaciter contradicere praesumpserit et eius iustis et rationabilibus imperiis secundum Deum et auctoritatem ecclesiasticam ac ius civile obtemperare inrefragabiliter noluerit, anathematizetur. 35

16. Quicumque superbiae facibus accensi vel protervia stomacati haec, quae pro sanctae matris ecclesiae tranquillitate sacerdotalique rigore et regia^e dignitate a nobis unanimiter definita manibusque propriis roborata sunt, violare aut quolibet argumento inrumpere temptaverit^f, placet eos omnes anathematizari^g.

z) oblatione 1. a) confirmationem res aecclesiasticis 1. b) temtatis 1. c) nec 1. 40
d) Semeias 5. e) iratus 1. f) illi 2. 3. g) om. 2. 3. h) placuerit 1. i) Deo 2—6.
k) om. 2. 3. l) converte 2. 3, corr. convertet 2. m) consuet. antiq. 2. 3. n) admonitio 2. 3.
o) mala 2. 3. p) e correct. in 2; coeperit 3. q) om. 2—4. 9. r) quae . . . est om. 1. s) villa
add. 1. t) DCCCXLIII. 1—4. 9. u) domini . . . Christi om. 9. v) om. 6. w) MS 2; men-
sis 3. 9; octb 2. 3; Octobris 9. x) VI. 1. 2. 4. 9. y) om. 1—4. 9; ecclesiasticarum iustarum et 45
rationabiliorum iudiciorum cont. 9. z) iuxta 1. a) actū id 2—4; ac tum idem 9. b) episcopalis 1.
c) satagere . . . anathem. des. in 2. d) et inflatu 2—4. e) regio 2. 3. f) ita 1—3. 6. 9;
temptaverint 4. 5. g) anathematizare 9.

51) 3. Reg. 11, 30. 52) Prov. 16, 7. 53) Synod. cit. perg.: Quod ut commodius valeatis implere etc. 54) Ibid. c. 6, l. c. p. 116; cap. 5. hic omissum est. 55) Psalm. 98, 4. 56) Prov. 25, 5. 50
57) Luc. 10, 16. 58) Matth. 10, 20. 59) Rom. 13, 1.

Ex^h capitulis apudⁱ Belvacum civitatem^k in^l synodo habitis^l. 845.

17. Ut⁶⁰ res ecclesiasticae tempore principatus vestri ablatae ex integro praesentialiter restituantur et restituae conserventur, sicut tempore avi et patris vestri fuerunt, et excepto superposito^m, quod ad usus possidentium⁶¹ absumptumⁿ est, quomodo tunc erant⁶², quando vos inde^o illas^p tulistis, sine refragatione reddantur. Hinc enim in canone Aurelianiensi scriptum est titulo XIII^q: 'Ne⁶³ cui liceat res vel facultates ecclesiae aut monasteriis vel senodochiis pro quacumque elemosyna cum iustitia delegatas retinere^r, alienare atque subtrahere: quodsi quis fecerit, tamquam necator pauperum canonum^s antiquorum sententiis constrictus ab ecclesiae liminibus excludatur, quamdiu ab ipso ea, quae sunt ablata vel retenta, reddantur.'

18. Ut⁶⁰ praecepta illicita iure beneficiario de rebus ecclesiasticis facta a vobis sine dilatione rescindantur, et ut de cetero, ne fiant, a dignitate^t vestri nominis regii caveatur.

19ⁿ. Ut⁶⁰ ab ecclesiis vestrae ditioni subiectis indebitas consuetudines et iniustas exactationes^v de cetero non exactetis, sed ita eas conservetis, sicut ordo docet canonicus et tempore avi et patris vestri conservatae fuerunt.

20. Et ne magnificentiam vestram illuc vestrae dignitati indecens et inhonesta inpellat necessitas, quo^w non trahit voluntas, et partim necessitate, partim etiam subreptione, quia aliter, quam se rei veritas habeat, vobis dictum^x vel postulatum fuit, maxime quod ad rempublicam pertinuit aut praereptione in beneficiario iure aut in alode^y absumptum^z habetur: videtur nobis utile et necessarium^a, ut fideles et strenuos missos ex utroque ordine per singulos comitatus regni vestri mittatis, qui omnia diligenter inbrevient⁶⁴, quae tempore avi ac patris vestri vel in regio specialiter servitio vel in vassallorum dominicorum beneficiis fuerunt, et quid vel qualiter aut quantum exinde quisque modo retineat, et^b secundum veritatem renuntietur vobis. Et ubi^c inveneritis, quia ratio et utilitas ac ordo seu veritas in absumptis^d vel donationibus^e habeantur, in^f statu permaneant; ubi autem inrationabilitas vel potius fraus inventae fuerint, una cum consilio fidelium vestrorum hoc taliter corrigite, ut^g et ratio atque utilitas seu iustitia non deserantur et dignitas vestrae magnificentiae^h per necessitatem ita vilis non fiat, sicut vos non decere cognoscitur, quoniam domestica domus vestra aliter obsequiis domesticorum repleti non poterit, nisi habueritis, unde eis meritumⁱ rependere et indigentiae solatium ferre possitis; et sic demum res publica et^k vestra de suo suffragetur sibi, et ecclesiae^k, a quibus non expedit, habeantur immunes.

21. Ut^l precariae et commutationes tempore viduatarum ecclesiarum factae ab his, qui loca episcoporum occupaverant, rescindantur et cum auctoritate ecclesiastica vel civili^m, si fiendaeⁿ sunt^o, fiant.

h) *Rubr. om.* 9. i) *om.* 6; ad 2. k) *om.* 2—4. 6. l) in ... habitis *om.* 2. m) supposito 5. 6. n) adsumptum 1. o) in die (*corr.* de 2) illa stulstis (*corr.* abstulstis *alt. man.* 2) 2. 3; in die illa tulstis 4. p) illa 6. q) XIII. 2. 4. 9. r) receptare 2. 4; recentare 3. s) virorum 4. t) dignitati vestrae 1. u) *In cod.* 3. cap. 19. 20. *commutata sunt.* v) ita 1; exactiones *rell.* w) qui 1—3. x) est *add.* 1. y) alodio 5. 6; alodo 7. 8. z) assumptum 1; adsumptum 7. 8. a) necessaria 1. b) *om.* 5. 6. c) ibi 7. 8; invenietis 8. d) assumptis 5. 6. e) dominationibus 2. 4. f) instituta 5. g) et ut 2. 3; et *om.* 4. h) magnitudinis 1. i) meritis respondere 7. 8. k) ita 1; *om. rell.* l) De precariis *rubr. in* 5. m) denuo *add.* 1. 7. 8. n) fieri desunt 1; fiendi 7. 8; finiendae 5. 6; faciendae 2. 3. o) *om.* 7.

60) *Capp.* 17—19 = *Synod. Bellovac.* 845, *supra* p. 388, c. 3—5, *mutatis sane mutandis et additis quibusdam verbis.* 61) vel ex aedificiis *add. l. c.* c. 3. 62) quantum ad hoc, quod res usitato nomine appellamus, constat *add. l. c.* 63) *Conc. Aurel. V* (a. 549), c. 13, *LL. Conc. I*, p. 104. 64) *Cfr. Cap. miss. Suession.* 853, *supra* p. 268, c. 5; *Cap. de iust. fac.* 811—813, *tom. I*, p. 177, c. 7; *Capp. de caus. div.* 807?, *l. c.* p. 136, c. 4.

845. 22. Precariae⁶⁵ autem a nemine de rebus ecclesiasticis fieri praesumantur, nisi quantum de qualitate convenienti datur ex^p proprio, duplum accipiatur ex rebus ecclesiae, in suo tantum qui dederit nomine, si res proprias^a et^r ecclesiasticas usu fructuario tenere voluerit. Si autem^s res^a proprias^t ad praesens^u dimiserit, ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantum quis nomine sumat^v, quia⁵ sic eas quemque tractare oportet^w ut alienarum dispensatorem^x, non propriarum largitorem. Et a nulla potestate quis cogatur facere precariam de^s rebus^s proprie^y Deo et sanctis^z illius dicatis, cum ratio^a et usus obtineat neminem, cui^b non vult, contra utilitatem et rationem praestitum de proprio facere beneficium. Praecepta autem regalia super precariis ecclesiasticis fieri nec ratio sinit, nec auctoritas quo-¹⁰ libet modo permittit, quoniam praecepta in iure ecclesiastico firmare indignum^e iudicet necesse^d est^d maiestas regia, nisi ab ecclesiastico rectore^e petantur^f. Isdem^g autem^h custos ecclesiae solertissime caveat, ne sui ordinis et ecclesiasticae communionis forte inmemor contra auctoritatemⁱ praeceptum regium^k pro quacumque adsentatione fieri petat; qui etsi fecerit, non audiat. Si autem et^l obtinuerit, regia discretione^m¹⁵ et episcopali iudicioⁿ idem rescindatur^o, et petitor iniustus pro principis iniusta suggestionem digne corripiatur. Et^p⁶⁶ precariae secundum antiquam consuetudinem et auctoritatem de^q quinquennio in quinquennium renoventur^p.

23. Ut commutationes rerum^r ecclesiasticarum valde caveantur et subtilissime, si aliquo modo fieri debent, inspiciantur. Quae autem inconsulte sunt factae, iuxta²⁰ decretum canonicum papae Hilarii⁶⁷, quae illicite decessor episcopus admiserit vel ab aliis illicite commissa sunt, ab eo, qui successor est, emendentur.

24. Ut⁶⁸ contra depraedatores et obpressores ecclesiarum et^s rerum ad easdem pertinentium defensores secundum ministerium vestrum, quantum Deus posse dederit, existatis; et praecepta, quae avus ac pater vester ecclesiis ditioni vestrae subiectis fecerunt ac^t firmaverunt^t²⁵ et stabilita^u conservaverunt^v, quaeque vos confirmastis, de cetero rata in omnibus conservetis.

Capitula in synodo acta^w, quae apud^w Meldensem urbem divino^x nutu habita est^x anno incarnationis dominicae^y DCCCXLV, XV^z. Kalendas Iulias, indictione VIII.

25. Salubre et decens esse cognoscitur atque apostolicis regulis conveniens, ut³⁰ non solum, secundum apostolum⁶⁹, domui^a suae^b spiritaliter episcopus bene praesit, verum etiam et domum temporalem ornatam^c et compositam secundum competens ministerium suum et^d de vicinitate ecclesiae et de^e convenientia religionis et de receptione pauperum vel hospitum habeat; et ita sit ordinata, ut, quicumque conversationem et domos conversationis ipsius viderit, habitacula ea^f religionis valeat³⁵ computare, non diversoria inpudicitiae aut alicuius inreligiositatis, quae castitati^g vel bonae opinioni^h contraria sint vel officiant, estimanturⁱ.

p) et 1. q) proprias . . . res om. 8. r) om. 3. s) om. 9. t) et ecclesiasticas add. 9.
u) praesentem 10. 11. v) om. 10. 11. w) om. 2. 3. 9. x) convenit add. 2. 9. y) prope 2. 3. 9.
z) sancti 3. a) ratione et usu 9. b) ita omnes codd.; qui Sirm. c) indigne 9. d) om. 1. 40
e) recte repetantur 3. 8. f) petatur 9—11. g) idem 5. 6. h) et add. 3. i) et ab altera manu
superscr. in 2; auct. regiam, om. praeceptum, 1. k) regalium 9. l) om. 7. 8. m) districtione 8.
n) om. 7. o) rescindantur 3. p) Et . . . renoventur om. 1. q) om. 7. r) ecclesiarum
rerum 9. s) om. 2. t) ab altera manu in marg. suppl. in 2. u) ita 1; stabilia rell.; cfr. supra
p. 388, not. t. v) confirmaverunt 8. w) acta . . . apud om. 9. x) divino . . . est om. 9. y) om. 4. 9. 45
z) om. 6. a) domuis 4. b) om. 2—4. c) ordinatam Sirm. d) ut 2—4. e) om. 2—4.
f) et 2—4. g) castitatem 1. h) opinion duabus litteris erasis 2; opinionio 3. i) estimantur 2. 3.

65) Cfr. Roth, *Beneficialwesen* p. 433 sq.; *Feudalität u. Unterthanverband* p. 147 sq.; p. 160.

164. 199. 66) Cfr. Roth l. c. p. 170 sq.; Brunner, *RG. I*, p. 210.

67) *Synod. Rom.* 465, c. 4,

Mansi VII, col. 961.

68) *Synod. Bellor.* 845, supra p. 388, c. 6. 7.

69) Cfr. 1. *Timoth* 3, 2—4. 50

26. Suggestendum est etiam^k et ex divino mandato intimandum regiae dignitati, 845. ut^l episcopium, quod domus episcopi^m appellatur, qualiscumque sit in oculis Domini episcopus, ipse tamen a rege regum rex constitutus, pro sanctitate ordinis episcopalis, sicut sanctus Gregorius⁷⁰ adⁿ Fortunatum docet episcopum, venerabiliter^o et reverenter introeat, et^p secundum sanctam praedecessorum consuetudinem^p, quando orationis et debitae susceptionis gratia in transitu convenienti civitatem ingressus fuerit^q, habitaculis episcopalibus reverenter inhabitet, et non diversoria feminarum magnificentia sua et religio venerabilis ibidem fieri^r permittat. Quia si^s secundum leges canonicas⁷¹ in mansiones clericorum introitus feminarum prohibentur, quanto magis domus episcopi ab huiusmodi^t inhabitatione et^u conversatione, etiam et a legitimo conubio coniugatorum debet immunis esse et aliena? Sed et immunitates praecedentium imperatorum ac regum ab huiusmodi longiori et diuturna conversatione et commoratione^v regum et quorumcumque potentium ac secularium personarum in episcopio prohibent. Quapropter et divinitus et humanitus sancitas^w divinas et humanas leges vestra devotio et dignitas observare curabit^x, si et in^x caelesti regno et^y in terreno^y feliciter cupitis prosperari.

27. Quia hactenus propter diversas necessitatum incommoditates aliter vos fieri incompetencia compulit, quam salubritas poposcisset et honestas atque utilitas postullarent, vestra studebit magnitudo obnixius^z observare^{*}, ut, quando transitus vester iuxta civitates acciderit, immunes et liberas vestra dominatio iubeat^a a depraedationum exactationibus^b fieri mansiones intra civitatem, quia omnes, qui sua ad civitates^c deferebant, ut et^d salva quaeque ibi^e haberent et illa plus pacifice venderent⁷², iam et^f hoc refugium et pristinae immunitates et confirmationes infringuntur, dum et cives ab hospitibus opprimuntur et^g ab his, a quibus non solum opprimuntur^g, verum et diripiuntur^h, sua non solum vendere prohibentur, sed et propter direptionem post eos cum gemitu clamare coguntur.

28. Utⁱ regia magnificentia liberiolem libertatem episcopis ad suum^k peragendum in eorum parrochiis ministerium^l, quam hactenus propter diversas perturbationes habuissent, maxime^m in sacratissimis temporibus, quadragesimae scilicet et adventus Domini, tribuat, quatinus et periculum et ipsiⁿ episcopi et regia dignitas^o salubrius pro^p ministerio sibi commissio et neglecto possint evadere et pro strenue^q exsecuto divinam misericordiam sibi conciliare^r praevalcant^m. Ipsi autem episcopi concessum sibi otium non in suas voluptates^s, sed in divinum et officiosum convertant negotium, quatenus studentes praedicationi^t et^u correctioni^u atque confirmationi, quod hactenus

35 *) *Codd.* 2. 4—6. 9. *addunt*: ut civitates per regis transitum non depraedentur⁷³.

k) *om.* 9. l) *om.* 10. 11. m) Dei 10. 11. n) *om.* 4. o) venerabitur 1. p) et . . . consuetud. *om.* 4. q) civitatem *add.* 1. r) *om.* 11. s) *om.* 1. 9. t) huius 11. u) *om.* 2. 3. 9. v) commemoratione 1—3. 11. w) sanctitas et 1. x) curavit sic in 1. y) et . . . terreno *om.* 4. 9. z) obnoxius 2. 3. a) iubebit 1; iubebat 3. b) *ita* 1; exactationibus *rell.* c) civitate 2. 3, *corr.* civitatem 2; civitatem 9. d) ad 1. e) *om.* 9. f) *om.* 4. g) et . . . opprimuntur *om.* 1. h) deprimuntur 5. 6. i) Quod a rege postulandum sit, ut episcopi tempore opportuno ad ministerium sibi commissum vacare possint *rubr. in* 12. k) *om.* 12. l) praestet *add.* 12. m) maxime . . . praevalcant (*lin.* 32) *om.* 12. n) si episcopi 7. 8; episc. ipsi 5. 6. o) divinitas 2. p) per 1. q) strenuo 2. 3. r) consiliari 1. s) voluntates 1. t) praedicationibus, *om.* et, 2—4. 12. u) *om.* 7. 8.

45 70) *Cfr. Gregorii I. Registr. lib. III, ep. 60, EE. I, p. 219, Jaffé l. c. I², nr. 1265.* 71) *Cfr. supra p. 33, not. 53—55.* 72) *Cfr. Brunner, RG. II, p. 584sq.* 73) *Quae verba, cum a tenore huius capituli prorsus abhorreant (cfr.: per regis transitum et: vestra magnitudo, transitus vester), respondeant vero rubricae supra p. 392. editae, nihil sunt, nisi summa capitis, quae in margine archetypi scripta errore scribae hoc loco in contextum posita est.*

845. per^v parrochias fuit neglectum, sollerter et^w devotissime^w de cetero sit correctum^w et^w emendatum. Et^x 74 non propter suam quietudinem^y episcopi ad remotiora loca secedentes et suum ministerium neglegentes proprias deserant^z civitates, sed ut parrochias suas cum officii efficacia circumeant aut^a cum religione in suis civitatibus canonice cum suis filiis degant et^b hospitalitate ornati, quae iam pene propter diversas rapacitates adnullata est, non solum in oculis Domini propter obedientiam^c mandati divini reddantur conspicui, verum^d et bonum testimonium secundum sanctum adquirant apostolum^b 75. Presbiteros etiam sibi commissos et^e doctrina^f et castitate et sobrietate atque hospitalitate^g secundum eorum^g ministerium ornari^h compellant.

29. Utⁱ quorundam episcoporum reprehensibilis, immo damnabilis consuetudo 10 omnimodis corrigatur, qui plebes sibi creditas aut raro aut nunquam per^k se ipsos iuxta ordinem evangelicum et apostolicum atque ecclesiasticum visitant, cum Dominus dicat: 'Speculatorem⁷⁶ dedi te domui Israel, et audies ex ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me' et cetera, quae divinus sermo complectitur. Omnes^l etiam sacerdotes Domini pia vigilantia fidem catholicam indagare et^m subditos sibi cum 15 mandatorum Domini observantia episcopi quique studiosissime docere contendunt^l.

30. Utⁿ, si quis de ordine sacerdotali contemptu minoris ecclesiae, ambitiose et improbe ad potiore aspirare^o contenderit, canonica erga eum definitio⁷⁷ conservetur.

31. Ut metropolitanis sedibus antiquitus statuta iura servantur et a conprovin- 20 cialibus episcopis iuxta regulas ecclesiasticas⁷⁸ eis reverentia exhibeatur.

32. Ut^p principes iuxta decreta canonum^q 79 per singulas provincias saltim bis aut^r semel in anno a metropolitanis et diocesanis episcopis synodice conveniri concedant, quia quaelibet confusio rerum temporalium dissolvere non debet collegium et studium sacerdotum.

33. Ut si quilibet^s episcopus ad synodum vocatus quacumque occasione venire distulerit, nisi evidens^t impossibilitas praepedierit^u, salva censura ex hoc patrum auctoritate⁸⁰ decreta cesset^v ab officio, donec satisfaciat fratribus.

34. Ut canonum statuta sine praeiudicio ab omnibus custodiantur, et nemo in actionibus^w vel iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate ducatur. In 30 exponendis etiam vel praedicandis divinis scripturis sanctorum catholicorum et probatissimorum patrum sensum quisque sequatur, 'in⁸¹ quorum scriptis', ut beatus dicit^x Hieronimus, 'fidei veritas non vacillet'. Sed^y et qui in suis monasteriis religiose residere debent^z et vocationes novitates, ut innotescant, studio proferre satagunt, acerrime ut praesumptores^a arguantur et comprimantur^y.

v) om. 7. w) om. 12. x) Ne episcopi propter suam quietem negligant plebem sibi commissam. Providendum ne episcopi propter 12. y) inquietudinem 2. 12. z) deserent 1. a) hoc 1. b) et . . . apostolum om. 12. c) inoboedientiam 3. 7, corr. oboedientiam 3. d) om. 1. e) et om. 12. f) doctrinae, om. et, 7; et om. 8. 12. g) suum 12. h) ornati 7; hortentur et compellant 8. i) De episcopis, qui raro aut nunquam per seipsos plebes suas visitant rubr. in 12. 40 k) pro seipso 12. l) Omnes . . . contendunt des. in 12. m) om. 9. n) om. 12. o) aspiraverit, om. contenderit, 12. p) pii add. 1. q) e correct. in 2; canonicum 3. r) et 2—4. s) quislibet 2—4. t) videns 1. u) impeditur 10. 11. v) cessat 3. w) actibus 1. x) dixit 6. y) Sed . . . comprimantur om. 12. z) debet 3. a) praesumptiores 2.

74) Cfr. Relat. 829, supra p. 34, c. 17. 75) 1. Timoth. 3, 7. 76) Ezech. 3, 17. 77) Cfr. 45 Conc. Sardic. c. 1. 2, Mansi III, col. 22sq. 78) Cfr. ex. gr. Can. apost. c. 35, Mansi I, col. 54; Conc. Nic. c. 6, Mansi II, col. 679. 79) Cfr. II. cc. c. 38. 5; Conc. Antioch. c. 20, Mansi II, col. 1326. 80) Cfr. Conc. Chalced. c. 19, Mansi VII, col. 378; Conc. Afric. c. 43, Cod. canon. p. 236; Cod. canon. eccl. Afric. c. 76, Mansi III, col. 778. 81) Hieronymi epist. ad Iactam c. 12, Opera I, col. 682.

35. Ut^b quisque episcopus talem^c iuxta se pro viribus habere decertet, qui 845.
iuxta sincerissimum et purissimum sensum catholicorum patrum de^d fide et obser-
vatione^e mandatorum Dei seu et^f praedicationis doctrina^g presbiteros plebium assidue
instruant^h et informant^h, neⁱ domus Dei vivi, quae est ecclesia, sine lucerna verbi
5 divini remaneat; sed et^k isdem^l talis existat, quem amor pecuniae non vexet aut
reprobi^m mores et conversatio reprehensibilis^{*} periculose devastet.

36. Utⁿ presbiteri nullatenus ubicumque hospitari sinantur aut aliquo modo
ipsi praesumant, sed assidue apud suas ecclesias esse studeant propter sacra^o mi-
steria^p vel ministeria fidelibus exhibenda. Nec etiam^q alibi habitare permittantur,
10 neque^r mulieres quamcumque frequentationem^s habeant in locis, in quibus presbiteri
aliquem recursum habuerint^{rt}. Quodsi^u observare parvipenderint, ita^d ut transgressores
et qui contra interdicta fecerint^v iudicentur.

37. Ut^w, quicumque ex clero esse videntur, arma militaria^x non sumant nec
armati incedant, sed professionis suae vocabulum religiosi moribus et religioso
15 habitu praebeant^{wy}. Quodsi contempserint, tamquam^z sacrorum^a canonum⁸² con-
temptores et^b ecclesiasticae sanctitatis profanatores proprii gradus amissione mul-
tentur, quia non possunt simul Deo et saeculo militare.

38. Ut^{c83} nullus deinceps veritatis episcopus solito super sacra iurare praesumat,
quod mysterii^d causa sancti quaesierint^e patriarchae et fecerint^f. Non enim in hae-
20 sitatione et malitia exigentis^g, sed in caritate non ficta fides^h servatur. Quod qui
transgredi ausu temerario praesumpserit quolibet modo inlectusⁱ, censurae eccle-
siasticae sine retractatione^k subiaceat.

39. Ut multiplex iuramentorum et periuriorum^l confusio, per quam^m multae
fidelium animae in toto hoc regno perditae esse noscunturⁿ, quam sit detestanda et
25 Deo odibilis, adtentius omnibus annuntietur, sicut ipse Dominus ostendit dicens:
'Non⁸⁴ periurabis in nomine meo, nec^o pollues nomen Dei tui: ego Dominus'. Tan-
tum namque hoc malum est, ut ad sanctuaria martyrum, ubi diversorum egritudines
sanantur, ibi periuri, licet manifeste interdum vexari non^p videantur, iusto Dei

*) 12. *pergit*: contemptibilem reddant. Hinc est, quod, cum Moses querelam in conspectu Dei
30 deponeret, non se posse portare tantum onus, quod ei fuerat impositum, audivit a Deo: 'Congrega⁸⁵
mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos tu nosti, quod senes populi tui sint ac magistri,
et auferam de spiritu tuo tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi et non tu solus graveris.'
Quid in Mose, nisi summum sacerdotium? Quid in LXX viris, nisi presbyteros accipimus? Quod
autem Dominus aufert de spiritu Moysi traditque eis, patenter ostendit, quod hi, qui ab episcopo
35 in conspectu Dei vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem quae Christus debent sen-
tire, eadem velle et impartito sibi onere totis viribus cooperari. Hoc enim significat, quod non
alium, sed eundem Moysi spiritum accipiunt.

b) Qualem ministrum episcopus iuxta se habere debeat *rubr. in 12.* c) tales 9. d) *om. 12.*
e) operatione 1. f) de *add. 1*; etiam 12. g) doctrinae 2. 4. h) instruat et informet 5. 6. 12.
40 i) nec 1. k) *om. 9. 12.* l) idem 5. 6. 12. m) reprobet 3. n) Ut presbyteri nullatenus ubi-
que hospitari sinantur *rubr. in 12*; *cfr. supra p. 392, c. 36.* o) sua 3. p) *om. 11.* q) *om. 9*;
alibi etiam 4. r) neque ... habuerint *om. 9*; enim *add. 1.* s) habitationem 12. t) habent 1.
u) sed si 1. v) fecerunt 2. 9. w) Ut clerici armati non incedant *rubr. in 2. 4. 9*; Ut ... prae-
beant *om. 9*; Ut *om. 12.* x) *om. 1. 7. 8. 10. 11.* y) prebent 1. z) tam 9. a) sacrarum
45 canones 7. b) *om. 2—4. 9.* c) Ut episcopus super (*om. 4*) sacra iurare non praesumat *rubr. in 2. 4.*
d) mysterium, *om. causa, 9*; ministerii 1. 11. e) quesierunt 1. f) fecerunt 1. g) exigentes 1.
h) fide 9. i) inlectos 1; *om. 10. 11.* k) retractione 2. 3. l) periurium 10. 11. m) quem 10. 11.
n) cognoscuntur, *om. esse, 5. 6.* o) non 1. p) *om. 4.*

82) *Cfr. Conc. Mog. 813, c. 17, Mansi XIV, col. 70; Cap. miss. 802, tom. I, p. 94, c. 17; Karolo-*
50 *manni Cap. 742, l. c. p. 25, c. 2; Conc. Latun. 673—675, c. 2, LL. Conc. I, p. 218.* 83) *Cfr. Conc.*
Tribur. 895, supra p. 224, c. 21. 84) *Levit. 19, 12.* 85) 1. *Num. 11, 16. 17.*

845. iudicio a^q demonibus arripiantur^q, sicut dicit^r sanctus Gregorius: 'Ad⁸⁶ horum corpora aegri veniunt et sanantur; demoniaci⁸⁷ veniunt et curantur; periuri veniunt et a demonio vexantur'.

40. Admonenda^s est regia magnitudo de hospitalibus, quae tempore praedecessorum suorum et ordinata et exulta fuerunt et modo ad nichilum sunt^t redacta. 5 Sed et hospitalia Scothorum^{u88}, quae sancti homines gentis illius in hoc regno^v construxerunt et rebus pro sanctitate sua^w adquisitis ampliaverunt, ab eodem hospitalitatis officio funditus sunt^v alienata. Et non solum supervenientes in eadem hospitalia non recipiuntur, verum etiam ipsi, qui ab infantia in eisdem locis sub religione Domino militaverunt, et^x exinde eiciuntur et ostiatim^y mendicare coguntur. Unde^z 10 pertimescenda est canonica sententia et maxime decretalis Symmachi^a papae diffinitio⁸⁹, quia ut necator pauperum et Christi traditor Iudas isdem^b, qui huius sceleris auctor et perpetrator esse dinoscitur, praesenti et perpetuo est^c anathemate feriendus. 'Qui⁹⁰ reiculam^d', inquit Symmachus^e papa, vel quicquid fuerit 'ecclesiae, petunt a regibus et corrumpendae pietatis instinctu egentium substantiam rapiunt, irrita ha- 15 beantur, quae obtinent^f, et a communione^g ecclesiae, cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur^h'. Item inⁱ canone Aurelianensi: 'Si⁹¹ quis quolibet tempore contra hanc constitutionem nostram venire temptaverit aut aliquid de consuetudine vel facultate senodochii abstulerit^k, ut xenodochium^k, quod avertat Deus^l, esse desinat, ut necator pauperum inrevocabili anathemate feriat^r'. 20

41. Providendum⁹² est regiae maiestati^m, ut monasteria, quae ab hominibusⁿ Deum timentibus in sua proprietate constructa praedecessores^o illius causa defensionis et munde burdi susceperunt, ut libera libertate remota spe hereditaria de illorum propinquitate ibidem religio^p observaretur, et nunc in alodem^q sunt data, quapropter omnis exinde^p religio^r funditus est eversa: qualiter⁹³ vota fidelium in- 25 convulsa permaneant, ne voces eorum contra se ante Deum clamantes adiuncto periculo de eorum perditione, qui in eisdem locis necessitate naufragantur, condemnabiles sentiat^s.

42. Monenda est sollertia regia, ut strenuos et fideles missos per regnum sibi commissum dirigat; et investigent ac diligenter inbrevient res ecclesiasticas, quas 30 per subreptionem atque ignorantiam quorumcumque in alodem^t ipse aut pater suus donavit; et consulens periculo animarum, suae videlicet et patris sui, hoc ad tempus corrigere studeat, ne forte, cum voluerit^u, minime possit.

43. Cavendum est^v et summopere praecavendum ac per virtutem Christi sanguinis interdicendum et^w episcopis et^x regibus et^r omnibus^r sublimioribus potestati- 35 bus atque cunctis fautoribus et electoribus quorumcumque atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per simoniacam heresim regiminis locum

q) a . . . arripiantur om. 4. r) sanctus dicit 2. 3. 5. 6. s) De hospitalibus rubr. in 5.
t) om. 1. u) Scothorum 2; Scottorum 3. 7. 8; Scotorum 4—6. v) om. 8. w) suae 7. x) et
exinde om. 4; et om. 7. 8. y) hostim 1. z) ut de 1. a) Symachi 2—4. b) idem 7—11; 40
id est 1. et cod. Bellovacensis Baluzii (tom. II, col. 1264). c) fer. est anath. 4; est om. 7. 8. d) re-
culam 5. 6; regiculum 1. e) Symachus 2—4. f) obtineant 7. 8. g) commune 7. h) cludantur 7. 8.
i) om. 1. k) abstulerit ut xenod. om. 7. 8. l) om. 6. m) potestati 9. n) omnibus 4.
o) praedecessorum 2. 3. p) religio . . . exinde om. 3. q) allodium 3. 5. 6. r) om. 1. s) sen-
ciant 1. t) allodium 5. 6. u) violaverit 1. v) om. 5. 7. 8. 10—12. w) om. 12. x) ut 12. 45

86) Gregorii Homil. in evang. 32. c. 6, Opera I, col. 1591. 87) periuri veniunt et a demonio
vexantur; demoniaci veniunt et liberantur Gregorius l. c. 88) Cfr. Greith, Gesch. d. altirisch. Kirche
p. 155. 89) Cfr. Symmachi Conc. Roman. 502, c. 7. Mansi VIII, col. 267. 90) Conc. Arvern. 535,
c. 5, LL. Conc. I, p. 67. 91) Conc. Aurel. V (a. 549), c. 15, l. c. p. 105. 92) Cfr. Cap. miss.
Suession. 853, supra p. 268, c. 2. 93) Secundum verba: ut monasteria aliter pergendum erat. 50

obtineat quacumque factione^y, calliditate^z, promissione^a seu commoditate aut datione^a 845.
per se aut per emissam personam; cum Spiritus sanctus inter cetera documenta
ecclesiastica^b per os sancti dicat Gregorii: 'Cur⁹⁴ non perpenditur^c, quia benedictio
illi^d in maledictionem convertitur, qui^e ad hoc, ut fiat hereticus, promovetur?' Et
item: 'Ementes⁹⁵ quippe atque vendentes par poena constringit⁹⁵; cum liqueat^f hanc
heresim in ipsa sua origine apostolica esse detestatione dampnatam.' Et apostolus
docet: 'Non⁹⁶ solum qui^g faciunt, sed^h qui consentiunt facientibus, digni^h sunt
morte.' Et item beatusⁱ Gregoriusⁱ: 'Dolens⁹⁷', inquit, 'dico, gemens denuntio, quia
sacerdotium^l, quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non poterit.' Item^m: 'Ad-
versarius⁹⁴ animarum⁹⁸ callida specie suadet, quasiⁿ debere ab habentibus accipi, ut
sit^o, quod possit non habentibus erogari', sed^p scriptum est: 'Hostiae⁹⁹ impiorum
abominabiles^r, quia^s offeruntur^t ex scelere^u.'

44. Ut¹⁰⁰ corepiscopus modum suum iuxta canonicam institutionem teneat et
nec sanctum chrisma nec sanctum paraclitum^v Spiritum, solis episcopis iuxta decreta
Innocentii¹ tribuere debitum, tradere temptet nec ecclesias consecret neque ordines
ecclesiasticos, qui per inpositionem manus tribuuntur, id est non nisi usque ad sub-
diaconatum et hoc iubente episcopo et in locis, quibus canones designant, agere
presumat^w; inpositioni autem penitentiae atque^x penitentium reconciliationi per
parrochiam secundum mandatum episcopi sui inserviat. Si vero civitatis episcopus
obierit, nihil ex episcopali ministerio^y specialiter episcopis debito adtemptet, quia
ex hoc magnum scandalum et divisionem rerum ecclesiasticarum atque dilationem
in canonicè ordinandis episcopis Dei ecclesiis accidisse conspeximus. Nam si epi-
scopus civitatis propter desidiam aut secularem pervagationem^z vel propter infir-
mitatem modum suum corepiscopis transcendere consenserit, sententiam canonicam
debet attendere, qua decretum est, ut, qui contra^a dicta^a canonum fecerit, gradus
sui periculo sine retractatione subiaceat.

45. Ut^b nemo episcoporum vel quilibet minister ecclesiasticus propter sacrum
chrisma aliquid muneris accipiat neque denarios vel quaelibet munuscula, quae per
ministros episcoporum a presbiteris inordinabiliter exiguntur^c. Decet tamen^d presbi-
teros cum voluntariis eulogiis^e tempore congruo visitare^f et venerari suos episcopos.

46. Ut nemo sacrum chrisma nisi in quinta feria maioris septimanae, id est
in cena, quae specialiter appellatur dominica, conficere^g praesumat.

47. Ut nemo vivente^h episcopo ecclesiam illius aut res ad eam pertinentes
invadere aut dominari praesumat, neque sub voluntariaeⁱ cleri ac populi electionis
obtentu praeter^k voluntatem episcopi quisquam quacumque seculari potestate prae-

- y) fractione 1. z) om. 7. a) donatione 7. 8. b) om. 12. c) penditur 1; perpendit 12.
d) om. 8. e) quia 5. 6. 8; qui ... Gregorius (*lin.* 8) om. 12. f) etiam 10. 11. g) om. 7.
h) sed etiam qui (*om.* 7) consent. digni 7. 8. i) om. 11. k) et alibi dolens 12. l) sacerdotum 1.
m) idem *add.* 7. 10. 11; ideo *add.* 8; item ... scelere *om.* 12. n) quia si 1. o) si 1. 5. 6. 10. 11.
40 p) sicut 1. 8. 11. q) hoste 1. r) Domino *add.* 10. 11. s) quae 1. 8. t) offerunt 1.
u) celere 1—3. v) paraclitum 4. 5. w) praesumant 5. 6. x) aut 5. 6. y) misterio 1.
z) praevagationem 1. a) interdicta 1. b) Ne pro chrismate precium exigatur *rubr.* in 5. 6.
c) exigantur 5; exigatur 6. d) presbiteros tamen 2—4. 9. 12. e) eulogias 1. f) visitari 11.
g) confitere 3. h) episc. viv. 7. 8. i) voluntate 1; [volunta]rię *in loco raso* 2. k) propter 1. 3.

- 94) Gregorii I. Registr. lib. IX, ep. 218, EE. II, p. 206, Jaffé l. c. I², nr. 1747. 95) Ementes ...
constringit desiderantur in epist. cit. 96) Rom. 1, 32. 97) Gregorii I. Registr. lib. V, ep. 58, EE. I,
p. 369, Jaffé l. c. I², nr. 1374. 98) dum non potest in his, quae ad faciem sunt, prava subripere,
callida specie quasi pietatis iniecta nititur supplantare, suadetque forsitan debere *perg.* Greg.
99) Prov. 21, 27. 100) Cfr. Relat. ad Hlud. 829, supra p. 32, c. 9. 1) Innocentii I. epist. ad Decen-
tium c. 3, Mansi III, col. 1029, Jaffé, l. c. I², nr. 311.

845. ditus¹ quasi oeconomum^m constituatⁿ. Sed si episcopus ministerium ecclesiasticum propter infirmitatem corpoream exhibere non potuerit, in archiepiscopi hoc cum voluntate episcopi eiusdem ecclesiae maneat ordinatione, qualiter debitum officium non remaneat. Obsequium vero ad rempublicam pertinens qualiter exsequatur, per tales ex subditis et^o ecclesiasticis ministris cum consensu archiepiscopi propter pacis caritatisque custodiam episcopus ordinet ac disponat, quos succedendi^p in episcopatu appetitus^q indebitus non eleuet neque^r vexet; nisi^s ita^t moratus extiterit, ut secundum instituta beati Gregorii in libro epistolarum² et humiliter in subdictione^u prosit^v et post utiliter^w conveniens sanctis regulis praesit^x; quia ob hoc in multis ecclesiis scandalum magnum conspeximus. Si^x autem in archiepiscopo talis necessitas acciderit, similiter ipse consilio coepiscoporum^y suorum huiusmodi ordinationem^z exhibeat.

48. Ut^a nemo presbiterorum^b baptizare praesumat, nisi in vicis et^c ecclesiis baptismalibus atque temporibus constitutis, nisi causa egritudinis vel certae necessitatis, sicut^d sacra canonum docet auctoritas^{d3}; et⁴ vici auctoritatem et privilegia¹³ debita et^a antiqua^a retineant^e.

49. Ut⁵ nemo laicorum presbiteros ecclesiarum suarum turpi vilicationi^f et secundum apostolum⁶ seculari et inhonestae negotiationi^g implicare nec secum aliorum contra auctoritatem praesumat ducere, quo^h ministerium sibi commissum cogantur negligere. Quodsi contra interdictaⁱ praesumpserit, excommunicetur.

50. Ut presbiteri vel quilibet^k clerici^l in alterius parrochiam^m sine formata⁷ non recipianturⁿ neque retineantur nec etiam ministrare sinantur. Criminati autem ab omnibus excludantur et eiciantur^o a^p parrochiis, in quibus cupiunt immorari, usquequo ad eum revertantur episcopum, a quo aufugisse^q noscuntur.

51. Qui cum senioribus suis de aliis provinciis ad nostras parrochias veniunt²⁵ sine formata, ministrare^r non permittantur; quam et si attulerint et ministrare idonei inventi fuerint, instruantur, quam religiose atque studiose sacrum ministerium peragant et in quibus locis illud agere non debeant, et ut excommunicatis nequaquam communicent. Clerici vero, si ab huiusmodi^s hominibus ad ordinandum^t offeruntur, instrui debent^u, ut ad episcopos, ex quorum parrochiis sumpti sunt, eos remittant;³⁰ et aut ibi ordinentur, aut litteras canonicas ab episcopo, ex cuius dioecesi sunt, perferant, sicut canonica docet auctoritas⁷.

52. Qui^v vero ex nostris parrochiis aut ad titulum⁸ aut absolute ordinari^w petunt^x, nullatenus^v ordinentur, nisi aut^y in loco^z certo et religioso vel etiam in civitate saltim^a uno anno immorentur, ut de vita et conversatione atque doctrina^b 35

1) om. 1. m) equonomum 1; ethonomum 3; echonomum 7; dominum 2. 4. n) constituent 1.
o) om. 6. p) succedi 1; succendi corr. succedendi 2; succedenti 3. q) appetus 1. r) ne 1.
s) nisi . . . praesit om. 1. t) morat. ita 7. 8. u) subdictione 3; subdito 8. v) proraesit 8.
w) humiliter 8; viriliter Sirm. x) sin 4—6. y) episcoporum 8. z) ordinem 5. 6. a) om. 12.
b) presbiter 1. c) om. 6. d) sicut . . . auctoritas om. 12. e) permittant 12. f) vilicationis 2. 4; 40
vilicatione 1; villicatione 10. 11. g) negationi 3. h) qui 2—4. i) indicta 2—4. k) om. 10. 11.
l) cleri 1. m) litt. m eras. 2; parrochia 10. 11. n) recipiuntur 1. o) exiciantur 3; reiciantur. 5. 6.
p) om. 4. q) e fugisse corr. 2. r) idonei add. 3. s) eiusmodi 1. t) ornandum 1. 2.
u) debeant 1. v) Hi, qui ordinari petuntur, nullatenus 12 bis. w) ordinarii 6. x) petuntur 2—6.
y) om. 12 bis. z) clero 5. 6. a) om. 12. b) doctrinae 12 bis. 45

2) Cfr. Hinschius, *Kirchenrecht II*, p. 229 sqq.; Phillips, *Kirchenrecht V*, p. 459. 3) Cfr. *Conc. Mog.* 847, c. 3, supra p. 176 sq. 4) et loca illa Burch. IV, 14; in locis illis, quae auctoritatem Ieonis *Decret. I*, 209. 5) Cfr. *Relat.* 829, supra p. 33, c. 13; *Conc. Cabill.* 813, c. 12, *Mansi XIV*, col. 96; *Conc. Vern.* 755, tom. I, p. 36, c. 16. 6) 2. *Timoth.* 2, 4. 7) Cfr. *Regino, De synod. causis I*, 431—445. 449—451. 8) I. e.: ad ecclesiam; cfr. Hinschius, l. c. I, p. 63 sq. 50

illius^c certitudo possit^d agnosci. Et^e nemo absolute quemquam ordinare praesumat, 845.
sicut sancti^f sanxerunt canones^g.

53^h. Ut¹⁰ canonici in civitate vel monasteriis, sicut constitutum est, in dormi-
torio dormiant et in refectorio comedant et in domo infirmorum necessario suble-
5 ventur; et tam sani, quamⁱ infirmi canonice vestiantur^k atque in claustris horis
congruis degant et sub custodia canonica lectioni^l et ceteris divinae institutionis in-
sistant officiis. Qui^m vero episcoporumⁿ loci convenientiam aut facultatem^o non
habuerit, ut hoc perficere et ordinare possit, princeps secundum constitutionem domni
imperatoris Hluduwici^p annuat¹¹: id est, si vicina episcopo^r terra de eadem eccle-
10 sia esse^s reperta fuerit et ab alio possidetur, ecclesiae rectori ad claustra clericorum
vel alia quaelibet ecclesiae^t commoda facienda reddatur; si autem de fisco fuerit, regia
liberalitas^u eandem^v terram ad servorum Dei habitacula construenda largiri dignetur;
si autem de alia casa^w Dei aut de cuiuslibet proprio fuerit, ex convenientia com-
mutandi licentia tribuatur. Et si paupertas loci ad aedificandas^x domos^y necessarias^z
15 non sufficerit^a, eos^b ad adiutorium^b aedificandi potestas regia cogat, qui res de eadem
ecclesia^c in beneficiis retinent¹².

54. Ut titulos cardinales¹³ in urbibus vel suburbiis constitutos episcopi canonice
et honeste sine retractatione^d ordinent^e et disponant^f.

55^g. Ut episcopi se ipsos atque ministros suos et maxime ecclesiasticos cunctos-
20 que christianos in sua parrochia perpendentes ex^h hoc statuta Niceni concilii¹⁴ et
ceterorum conciliorumⁱ ab usuris^k sine excusatione compescant^l; et quos compescere
aliter non potuerint^m, canonicam in eos sententiam proferant.

56. Ut¹⁵ nemo episcoporum quemlibet sine certa et manifesta peccati causa
communione privet ecclesiastica. Anathema autem sine consensu archiepiscopi aut
25 coepiscoporum, praelataⁿ etiam evangelica admonitione¹⁶, nulli^o imponat, nisi unde
canonica docet^p auctoritas; quia anathema aeternae^q est mortis dampnatio et non nisi
pro mortali debet imponi crimine et illi^r, qui aliter non potuerit corrigi.

57. Ut monachi, quibus monasteriorum cura commissa non est, passim et sine
auctoritate palatium non adeant nec in eo immorentur vel ubi et^s ubi discurrere
30 ac^t pervagari acephali^u praesumant. Sed si^v tales quilibet fuerint, ut utiles et ne-
cessarii ecclesiae^w ac principi repperiantur, cum auctoritate episcopi canonice ac
religiose pergant^x. Sin autem, in monasteriis suis, sicut canonica et regularis docet
institutio, religiose resideant. Quos etiam^y nec episcopus nec abbas^z vel quilibet

c) illorum 5. 6. d) possit 2. e) Et ... canones om. 12 bis. f) sanctae 2. 4. g) In 12. hoc
35 loco tamquam pars capitis 52. cap. 30. additum est. h) LII. 2. i) et add. 2. 3. 5—8. k) vesti-
gentur 3. l) ita 7; lectionis 1—4. 8; lectionibus 5. 6. m) quae 7. 8. n) episcopis horum 1.
o) facultate 2. 3. p) Hludowici 7. 8; Hludowici 4; Ludovici 5. 6. q) annunciant 1. r) terra
episcopo 1. s) om. 6. t) aeclesiasticae 1. u) e libertas corr. 2. v) eadem 3. w) causa 1. 2,
corr. casa 2. x) aedificandos 7. y) domus 8. z) necessarios 1. 8. a) suffecerit 4—6. 8;
40 fecerit 7. b) eos ... adiut. om. 2. c) ecclesiae 1. 7. d) retractione 2. 3, corr. retractatione 2.
e) ordinent et om. 2. 4; ordinent om. 3. f) disponent 1. g) Numerus deest in 3. h) et 3.
i) consiliorum 1. k) usuras 1. l) conpescunt 1. m) e potuerunt corr. 2. n) prolata 7. 8.
o) nullum ponat 2—4; ponat, om. nulli, 9; imponatur 10. 11. p) doceat 1. q) aeterna 2. 4. 9;
esse 2. 4. r) illis 9; ille que 1. s) et ubi om. 8. t) aut 3. u) acaefali 7; aceper 3;
45 cephalii 1; om. 2. 4—6. v) qui 1; hi 2. 4. w) ecclesia 1. x) pergunt 1. y) nisi add. 1.
z) abba 2. 4, corr. abbas 4.

9) Conc. Chalced. c. 6, Mansi VII, col. 375. 10) Cfr. supra p. 102, not. 8. 11) Cfr. Cap.
miss. 819, tom. I, p. 289, c. 7. 12) Cfr. infra c. 63. 13) Cfr. Hinschius, KR. I, p. 314 sqq.
14) Conc. Nic. c. 17, Mansi II, col. 682. 15) Cfr. Cap. Vern. 884, supra p. 373, c. 5; Conc. Trib.
40 can. extrav. c. 12, supra p. 249. 16) Cfr. Matth. 18, 15—17.

845. alius eos^a veredariorum^b more in missaticis instanter transmittat, quia^c per quosdam illorum contra^d canonicam auctoritatem et ecclesiastica et civilia perturbantur negotia. Nec sub praetextu obedientiae diutius vilicationibus inserviant, sed regulariter obedientiam^e vicissitudine^f sua peragentes secum, ut de sancto Benedicto legitur, in monasterio habitent atque se ipsos^g recolligant^h. Haec autem transgredientes siveⁱ praelati in favendo, sive subditi in obtinendo^j excommunicentur.

58. Canonicorum autem, qui in parrochiis tonsorantur^k et erudiuntur^l, interdum etiam et ordinantur, sine auctoritate dignitas regalis in suum periculum non dignetur recipere, praesertim cum eos salubriter et auctoritative possit^m habere. Quapropter cum quilibet canonicorum ad regiam venerit maiestatem et suoⁿ se^o 10 voluerit mancipare servitio, consensu episcopi, ad cuius dioecesim pertinere dinoscitur, eum recipiat¹⁷. Et si in ordine^p clericali eum^q promoveri^r voluerit, manus ipsius impositione ad ecclesiasticum ordinem, sancti Spiritus munere si dignus fuerit, consecratur; qualiter^s et divina auctoritas vigeat et regalis dignitas obsequatur et salus ordinantis^t et ordinati atque iubentis in omnibus observetur. Alioquin^u haec statuta 15 transgredientes canonicae subigantur^v sententiae.

59. Ut monachus de monasterio sine consultu vel praesentia episcopi aut vicarii eius ad hoc regulariter deductus^w non eiciatur; cuius dispositione et auctoritate de cetero vita et conversatio eiecti^x, ne^x perditus perpetuo fiat, si aliquo modo salvari potest, ordinari debet atque^y decerni.

60. Ut hi, qui monasteria atque sacrata^z loca vel ecclesias infringunt et deposita vel alia quaelibet exinde abstrahunt^a et sacerdotes ac viros ecclesiasticos non solum dehonorent, verum et diverso atque adverso^b modo affligunt, velut sacrilegi canonicae sententiae, quae ex his^c decreta esse dinoscitur, subigantur.

61. Ut pervasores rerum ecclesiasticarum^d, qui easdem res vel contra auctori- 25 tatem non solum retinere, verum et crudeliter depopulari noscuntur, quidam etiam et facultates ecclesiae in diversa^e conlaboratione et redditibus eas expoliant, sed^f et pauperes atque vicinos et circummanentes inmisericorditer expoliant^g, devastant^h et opprimunt, ut rapaces, qui secundum apostolum^{h18} aⁱ regno Dei excluduntur, ex criminali et publico peccato publica^k penitentia satisfaciant. Quodsi hoc agere 30 noluerint^l et potestate regia ad hoc exortati vel coacti non fuerint, proferatur^m contra eos apostolica terribilis sententia, qua dicitur: 'Si¹⁹ quis frater nominatur et est rapax, cum huiusmodi nec cibum quisquam praesumat sumere'; quia 'iniquum²⁰ et sacrilegum estⁿ', ut Symachus papa et post eum beatus^o Gregorius Sabino subdiacono scribit, 'et²¹ contra leges^p est, si quis, quod venerabilibus locis relinquitur, 35 pravae voluntatis studiis suis temptaverit compendiis^q retinere'. Quapropter^r secundum statuta canonum ab omni ecclesiastica communione ut sacrilegus debet arceri, donec studeat digna satisfactione quod admisit^s corrigere.

a) om. 5—8. b) veredariorum 1. 3. 7. c) qui 5. 6. d) extra 8. e) in add. 5—6.
f) vicissitudinem suam 1. g) seipso 3. h) recolligunt 2. 4, corr. recolligant 2. i) obediendo 4. 40
k) tonserantur 2. 4; tonsurantur 5. 6. l) et add. 6. m) posse 3. n) suos 2. o) om. 2. 4.
p) ordinem 1. q) eundem 2—4. r) promoveri 4. s) quatenus 5. 6. t) ordinandis 2—4,
corr. ordinantis 2. u) alioquin 1. v) subiungantur 1. w) deducatus 2. 3; educatus 4.
x) eiectione 2; eiectione 3; ex eiectione 9; eicta 1. y) om. 9. z) sacra 5. 6. a) abstrahunt 1.
b) averso 1. c) quae add. 2. 3. d) ecclesiarum 1. e) diverso 1. f) sed ... expoliant om. 1. 45
g) et devastant et opp. 1. h) om. 9. i) in 9. k) publice 1. l) noluerit 1. m) proferantur 3.
n) om. 4—6. o) om. 1. p) lege 1. q) retinere comp. 1. r) om. 2. 4. 9. s) amisit 1. 4.

17) Cfr. Löning, *Gesch. d. Deutch. Kirchenrechts II*, p. 492. 18) 1. Corinth. 6, 10. 19) 1. Corinth. 5, 11. 20) *Synod. Rom. a. 502. sub Symmacho habita*, c. 3, *Mansi VIII*, col. 267. 21) *Gregorii I. Registr. lib. IX, ep. 89, EE. II, p. 102, Jaffé l. c. I², nr. 1614.*

62. Hi^{t22} vero, qui ex rebus ecclesiasticis nonas et decimas persolvere et 845. sarta^u tecta²³ ecclesiae secundum antiquam auctoritatem et consuetudinem restaurare debent^v et hoc^w non solum neglegunt, verum et per^x contemptum^y dimittunt atque clericos^z fame ac penuria obprimunt^a, ecclesiastica quoque aedificia dissolutione^b ad-
5 nullari^c permittunt, tamdiu ab ecclesiastica communione separentur, usque dum dili- gentia^d emendare studeant, quod socordia neglexerunt. Quodsi iterum^e iteraverint^f, post excommunicationis^g satisfactionem regia potestate compulsi iuxta legale et anti- quum dictum^h 'qui neglegit censum, perdatⁱ agrum'. Servi^k autem^o ecclesiarum quibuscumque^l potestatibus subditi, unde melior consuetudo vel devotior^m commen-
10 datio exⁿ tempore et iussione domni^o Hludowici^p vel certe^q domni Karoli seu etiam Pipini^r non^s existit^t, saltem XX diebus in anno eidem ecclesiae^u ad reficiendas ipsius ruinas^v absque molestia servire sinantur. Ubi autem et amplior^w commendatio et melior consuetudo inde habetur^x, pro hac nostra necessitudinis^y consideratione^z non decadat.

63. 'Ut²⁴ secundum canonicam^a auctoritatem et constitutionem' domni impera- toris Hludowici^b 'de agro ecclesiastico et manso ac mancipiis', quae ipse^c suis capitulis constituit^{d25}, 'vel si quilibet pro loco sepulturae aliquid largitus ecclesiae^e fuerit, neque de decimis et oblationibus fidelium cuiquam^f presbitero^f aliquem cen- sum persolvere cogat nec quisquam cuiuslibet^g ordinis vel dignitatis exinde quicquam
20 subtrahat aut²⁶ redibitionem quameumque exigat temporalem. Quodsi fecerit, com- munionem usque ad satisfactionem privetur et regia potestate hoc emendare lega- liter^h cogaturⁱ²⁷.

64. Raptores^{k27} virginum et viduarum, qui etiam postea^l voluntate parentum eas quasi desponsantes^m sub dotalicii nomine in coniugium duxerunt, publicae peni- tentiae subiganturⁿ; et post^o publicam penitentiam, prout^p praeviderit episcopus, peractam^q, ne in peius corruant, iterum convenientes de cetero elemosinis et ceteris quibuscumque^r religiosae^l et^l salvificae conversationis actionibus inservire procurent, usquequo ab opere coniugali ex consensu^s se^t valeant abstinere. Filii^u vero ex
30 huiusmodi vituperabili coniunctione ante coniugium etiam^l minus laudabile^v pro- creati ad ecclesiasticam dignitatem nullo modo provehantur^w; nec de^x tali coniugio

t) De eodem rubr. in 9. n) sacratecta 2; sarta tecta 7. v) qualiscumque sit persona add. 1.
w) om. 9. x) om. 2—4. 9. 12. y) contemptui 9; contempnendo 12. z) clericos 3. a) ita
solus 1; om. rell.; afficiunt 12. b) dissolutionem 1. c) annihilari 12. d) indulgentia 8.
e) om. 12. f) iteraverit 7. 8. g) excommunicatione 1. h) edictum 2. 4—6. 9. 12. i) perdit 2.
35 7. 8; et add. 1. k) Novum caput in 12. l) qui ubicumque 9. m) de universo 10. 11.
n) et 2—4. 9. 12. o) om. 9. p) Hludowici 2. 3; Ludowici 1. 4; Ludovici 5. 6. 12. q) certi 1.
r) Pippini 3—5. 7. 8. s) delet. in 8. t) extitit 9; existat 12. u) aeclesia 1. v) om. 10. 11.
w) amplius 10. 11. x) haberetur 2. 3. 12. y) necessitatis 9. z) considerationem 1. a) om. 11.
b) Hludowici 2. 3; Ludowici 4; Ludovici 5. 6. 10. 12. c) in add. 12. d) instituit 11. e) om. 10. 11;
40 fuerit eccles. 2—4. 12. f) ita 1—6. 10. 11; presbyter, om. cuiquam, ... cogatur Capp. not. 23. cit.;
cuiq. presbyteros Sirm.; quemquam presbyterum 12; quemquam presbyterorum Reg. I, 29, cfr. autem
ibid. not. 93. g) cuilibet 1. h) legatur 1; om. 10. 11. i) compellatur 12. k) igitur add. 12.
l) om. 12. m) dispensantes 1; desponsatas 9. 12. et Reg. I, 428. n) subiunguntur 12. o) per 1.
p) prout ... peractam om. 12. q) peractum 1. 5; om. 10. 11. r) quibus 1; quibusque 5. 6. s) con-
45 cessu 1. t) om. 10. 11. u) De filiis non legitimis rubr. praemittit 12. v) laudabili 5. 6; lauda-
biliter 12. w) proveniantur 1. x) om. 1.

22) Cfr. supra c. 53; Brunner, RG. I, p. 211; II, p. 249. 23) I. e.: reparationem, restaura-
tionem; cfr. Du Cange. 24) Capp. Franc., tom. I, p. 333, c. 4. 25) Cfr. Cap. ecclesiast. 818.
819, l. c. p. 277, c. 10. 26) aut temporale lucrum exigat. Quodsi fecerit, communionem privetur et
50 Capp. cit. 27) Cfr. Cap. ecclesiast. 818. 819, l. c. p. 278 sq., c. 22—25.

845. generati ecclesiasticis ordinibus^y applicentur, nisi forte eos aut maxima^z ecclesiae utilitas vel necessitas postulet vel evidens meritorum praerogativa commendet.

65. Hi^{a27} autem, qui necdum eas, quas rapuerant, cum voluntate parentum sub^b praefato^b desponsionis^c vel dotalicii nomine in coniugium sumptas habent, quando in omnium aures haec fuerit constitutio promulgata, ab earum coniunctione separentur et publicae penitentiae subigantur^d, raptae autem parentibus legaliter restituantur. Post peractam^e vero publicam^f penitentiam, si^g aetas^g et incontinentia exegerit^h, legitimo et ex utrisque partibus placito coniugio socientur. Nam in his 'non²⁸ regulam constituimus, sed', ut verbis magni Leonis utamur, 'quidⁱ sitⁱ tolerabilius, aestimamus'. Quodsi unus ex coniugatis obierit, is, qui publicam^k penitentiam¹⁰ egit¹ et superstes extiterit, iterare coniugium non praesumat; nisi forte episcopus praeviderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviolem possit amovere offensam.

66^m. Quiⁿ vero deinceps rapere virgines vel viduas praesumperint, secundum synodalem beati Gregorii²⁹ diffinitionem ipsi et complices eorum anathematizentur, et raptores sine spe coniugii perpetuo maneant.

67. Qui²⁷ sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt et progressu etiam criminis in coniugium sumunt, publicae penitentiae^o iuxta modum, quod^p praeviderit episcopus, subigantur. Ipsae vero locis congruis^o penitentiae retrudantur et ad habitum religionis redire cogantur; uterque^q autem sine ulla spe uxoreae copulationis perenniter maneant^r. Si autem, quod absit, coniugia iterare praesumpserint, acriori²⁰ subdantur vindictae et amplius propellantur. Qui^s si forte oboedire monitis salutaribus non^t voluerint, anathematizentur.

68. De²⁷ his, qui sponsas alienas rapiunt velⁿ consensu parentum accipiunt^u, antiqua et synodalis sententia^v observetur. Quod et si forte in ecclesia eventus^w talis repperiri^x dinoscitur, ut pro salutis et religionis competentia humanius^y quid-²⁵ dam debeant^z tractare^a pontifices^z, sicut canonica, ut eisdem^b verbis utamur, docet auctoritas, 'quia³⁰ prior quidem^c', inquit, 'diffinitio durius, posterior autem quid-^d dam tractavit humanius', nullo modo, ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsae acceptor^e sine publica transeat penitentia^f et sponso legaliter multa^g componat^h. Quodsi haecⁱ obedire renuerit^k, sine ulla refectione anathematizetur¹; ³⁰ fautores vero illius iuxta modum culpae episcopali decreto peniteant. Si vero, quod non^m optamusⁿ, de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem vel interven-
torem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur^o. Et si verisimilibus exinde
suspitionibus fuerit propulsatus et^p canonice nequiverit approbati, secundum sancto-
rum patrum statuta se purgare^q cogatur.

69. Is^r, qui vivente marito coniugem illius adulterasse accusatur et eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dinoscitur, omnimodis publicae penitentiae subigatur.

y) ordinis 1. z) maxime 10. 11. a) Si 2—4. 9. 12. b) privatae 12. c) dispo-
sionis 1. 3. d) subiugantur 1; subiungantur 10. 11. e) actam 12. f) om. 5. 9. g) pietas 12.
h) ut add. 12. i) quod si 1; quod sit 12. k) penit. publ. 2—4. l) egerit 12. m) Cum 40
cap. 65. in unum coniunct. in 9. n) Quicumque 5. 10. 11. o) penit. . . congruis om. 1; penit.
om. 11. p) quem 4—6. q) utrique 8. r) maneat 5. s) quod si 9. 11. t) noluerint 4.
8—11. u) vel . . . accipiunt om. 12. v) sententiae 7. w) ventus 1. x) inveniri 10 11.
y) humaniter 9; humanus quidem 1. z) debet tr. pontifex 12. a) om. 10. 11; retractare 1. b) eius-
dem 12. c) om. 12. d) quidam 1. 6. e) non add. 10. 11. f) poenitentiae 7. g) mul- 45
tam 2. 4. 12. h) componatur 9; imponat 12. i) his 4—6; ad haec 12. k) noluerit 12.
l) anathematizentur 11. m) om. 3. n) quis add. 7. 8. 10. 11. o) reppellantur 2. p) cano-
nice se purget, om. rell., 12. q) probare 2. 4. 9. r) quisquis 9.

28) Leonis I. epist. ad Rustic., Mansi VI, col. 405, c. 13, Jaffé l. c. I², nr. 544. 29) Gregorii II.
Synod. Rom. a. 721, c. 10. 11, Mansi XII, col. 264. 30) Supra p. 322, not. 87.

De quo etiam post penitentiam praefata^a, si expedierit, servabitur regula, nisi forte 845. isdem^t aut mulier virum, qui mortuus fuerit^u, occidisse notentur aut propinquitias vel alia quaelibet actio criminalis impediatur. Quodsi probatum fuerit, sine ulla spe coniugii^v cum penitentia^w perpetuo maneant. Si autem negaverit se eandem femi-
nam vivente marito^x nequaquam adulterasse et praefati homicidii nemo eorum reus
extiterit et probatis testibus neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter fa-
mam suae opinionis et sumpto utantur coniugio, si alia, ut diximus, non prae-
pedit^y ratio.

70. Ut^z illae, quae quasi sanctimoniales sub^a velamine religionis degere cogno-
scuntur^b, sed potius iuxta^c apostolum^{e31} in deliciis viventes mortuae in divinis oculis
computantur^d libidinibusque et ceteris carnis^e voluptatibus inservire accusantur, si
manifeste detegi potuerint, episcopali auctoritate et regia potestate in talibus locis
residere sub testimonio religioso cogantur, ubi penitentiam^f si fecerint^g dignam, asse-
quantur etiam^h fructuosam; si autem manifeste detegi non valuerint, erga eccle-
siam^h suae opinionis malam famam legaliter purgare cogantur et, ut religiosius de
cetero vivantⁱ, episcopali decreto et regia potestate coerceantur^{*}.

71. Ut auctoritatem sigillo regio roboratam more tractoriae christianissimus
princeps singulis donet episcopis, quam quisque episcoporum penes se habeat^k, ut,
quando ei^l necesse fuerit, per eandem auctoritatem reipublicae ministros conveniat^m,
ut³² ipsi, in quibuscumque civili indiguerit adiutorio, reipublicae ministris^m concur-
rentibus suum, immo divinum, possit rite peragere ministerium.

72. Ut³³ nemo quemlibetⁿ mortuum in ecclesia quasi hereditario iure, nisi
quem episcopus aut presbyter pro qualitate conversationis et vitae dignum^o duxerit,
sepelire praesumat nec^p quisquam^q ossa cuiuslibet mortui de sepulcro suo eicere^r,
aut sepulturam cuiusquam^s temerario ausu^t quoquo^u modo violet^v; sed unumquem-
que in loculo sibi a Deo^a praeparato^w atque concesso^x adventum sui iudicis prae-
stolari concedat, maxime cum non solum divinae leges^y, sed etiam et^z humanae
apud humanam^a rempublicam sepulcrorum^b violatores reos mortis diiudicent³⁴. Sed
et^c neque pro loco sepulturae, ut verbis sancti^d Gregorii utamur, 'pretium^{e35} de
terra^d concessa^e putredini querere et de alieno velle^f facere luctus^g compendium',
aliquo modo temptet. Si quando autem^h proximi vel heredes sponte aliquid offerre
in ecclesiaⁱ voluerint in elemosina^k defuncti, accipere non vetamus; peti vero aut

*) 12. *addit.*: De his n. apostolus dicit: 'Quae³⁶, cum fornicatae fuerint, in Christo nubere volunt.'

- 35 s) praefatam 1. 10. 11. t) is 5. 6. u) ita 1. 4; fuerat *rell.* v) coniugio 1. w) peni-
tentiae 1. x) viro 2. 3. 5. 6. 9. y) praepedierit 11. z) De secularibus viduis et sanctimonialibus
rubr. in 12. a) vel 2—4. 9. b) noscuntur 4; videntur 12. c) *om.* 12. d) provincias
discurrentes curiose et verbose se libidinibus ceterisque *perg.* 12. e) *om.* 11. f) si penit. 10. 11.
g) fecerit 1. h) etiam ... ecclesiae *om.* 12. i) et in monasteriis conversentur *add.* 12. k) ha-
bebat 1. l) *om.* 9. m) conveniat ... ministris *in marg. suppl.* 2. n) in ecclesia quemlib. 10. 11.
o) duxerit dignum 11. p) ne 11. q) quicquam 1. r) eiciat 5. 6. s) cuiquam 11; quam ...
Deo *om.* 7. 8. t) usu 2. u) quomodo 2; aliquo 9. v) vigilet 1. w) parato 12. x) con-
senso 1. y) legis 2. 4. 9. z) *om.* 4. 9—12. a) humane 1. b) sepulchri 12. c) *om.* 12.
d) sancti ... terra *om.* 6. e) commissa 1; putred. concessa 11. f) nullo 7. 8. 11; ullo 10.
45 g) *om.* 8; *Baluzius II, col. 1264. non recte dicit codicem Tilianum, qui est noster 7, praebere luci.*
h) *om.* 8; aut 1. i) ecclesiae, *om.* in, 7. 8. 11. k) elemosinam 3.

- 31) 1. *Tim.* 5, 6: quae in deliciis est, vivens mortua est. 32) *Cfr. Cap. miss. Suess. 853, supra*
p. 269, c. 10. 33) *Cfr. Conc. Trib. 895, supra p. 222 sq., c. 16. 17.* 34) *Cfr. Nov. Valentin. III,*
tit. V, § 1 (Lex Rom. Visig. ed. Hänel p. 280); Conc. Tolet. IV (a. 633), c. 46, Mansi X, col. 630; Brunner,
RG. II, p. 684 sq. 35) *Gregorii I. Registr. lib. VIII, ep. 35, EE. II, p. 37, Jaffé l. c. I², nr. 1524.*
36) 1. *Tim.* 5, 11.

845. aliquid exigi omnimodo¹ prohibemus, ne, quod valde inreligiosum est; aut venalis, quod absit, dicatur^m ecclesia, aut de humanis mortibus videamurⁿ gratulari, si compendium exinde studemus modo quolibet querere.

73°. Ut erga Iudeos a christianis principibus ac ceteris omnibus Dei fidelibus, tam clericis quam laicis, viris seu feminis, sacrorum canonum et antiquorum regum⁵ atque^p legum iura servantur; ex quibus pauca de multis subter adnotare curavimus.

Constantinus^a Flavius imperator^r augustus: 'Si³⁷ quis Iudeorum christianum servum vel cuiuslibet alterius sectae emerit et circumciderit, a Iudei ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.'

Theodosius^s et Valentinianus augusti: 'Iudeis³⁸ vel paganis causas agendi vel¹⁰ militandi licentiam denegamus, quibus christianae legis nolumus^t servire personas, ne^u occasione dominii^v sectam venerandae religionis inmutent. Omnes igitur personas^u erroris infausti iubemus excludi, nisi his emendatio matura subveniat.'

Item idem imperatores augusti: 'Haec^{w39} victura in omne aevum lege sancimus^x neminem Iudeum ad honores et dignitates accedere, nulli administrationem¹⁵ patere civilis obsequii nec defensoris saltem fungi officio. Nefas^y quippe credimus, ut supernae maiestatis^z et Romanis legibus inimici sub⁴⁰ specie cuiuslibet officii christianos vel etiam sacerdotes sub quacumque occasione iniuriis audeant fatigare vel legis nostrae aliquos aut condemnare aut adiudicare praesumant⁴⁰. Nec⁴¹ carcerali custodiae praesint, ne christiani, ut fieri adsolet, nonnumquam obstrusi^a custodum^b odiis alterum carcerem patiantur. Nullam⁴² denuo audeant construere^c synagogam. Nam si fecerint, noverint hanc fabricae^d ecclesiae catholicae^e profuturam et quinquaginta pondera auri auctores fabricae esse multandos^f: ruinas tantum^g synagogarum suarum^h permissaⁱ licentia reparandi⁴². Quicumque⁴³ Iudeus servum seu ingenuum invitum^k vel suasionem plectenda ex cultu christianae religionis in²⁵ nefandam sectam ritumve traduxerit, amissis⁴⁴ facultatibus capite puniatur⁴⁴. Iustissimae^m penae⁴⁵ sanguinis destinatus, qui fidem alterius expugnavitⁿ perversa doctrina. Quicumque ex his ad honores inrepsit, habeatur ut ante conditionis extremae; ne videamur^o hominibus execrandis contumeliosum^p immunitatis beneficium praestitisse^m.' 30

Childebertus^a rex Francorum: 'Iudeis⁴⁶ a cena Domini usque in primum pascha per plateas aut forum quasi^r insultationis causa deambulandi^s licentia denegetur.'

Gregorius^t papa Theoderico et Theodeberto regibus Francorum et Brunechildae^u reginae: 'Mirati⁴⁷ sumus, quod in regno vestro Iudeos christiana mancipia possidere

1) omnino 5. 6. 12. m) eccles. dic. 4. 10. 11. n) videamus 1. 7. 11; videmus 10. o) Cap. I. 35
13—16; cfr. supra p. 389. p) om. 4. 9. 13—16. q) II. praemitt. 13—16. r) om. 9. s) III. praemitt. 13—16.
t) velumus serviri 1. u) nec 1; ne ... personas om. 3. v) domini 2. 5. 13—16.
w) Hac 4—6, Nov. Theod. x) sancimur 1. y) nec fas 5. 6; hostes 2. 4. 9. 13—16; nestis 3.
z) maiestati 4, Nov. a) abstrusi 5. 6. 13—16. b) custodium 4. c) struere 4—6. 9—11.
d) ita 1—6. 9; fabricam 13—16, Nov. e) non add. 13—16; perfuturam 1. f) multandas 1. 40
g) tantam 1. h) om. 1—4. 13—16. i) promissa licentiae 1. k) invitam 1; seu suas. 9.
l) puniantur 2. 3. 9. m) Iustissimae ... praestitisse om. 13—16. n) expugnat 4. o) videamus 1—3.
p) contumelioso 1, Nov.; ambitu add. Nov. q) IV. praemitt. 13—16. r) quia 9.
s) perambulandi 1. t) V. praemitt. 13—16. u) Burnichilde 1; Brunihildae 4; Brunnihille 9.

37) Cod. Theod. XVI, 4, 1, interpret. (Lex Rom. Visig. p. 250). 38) Constit. Sirmond. c. 6 45
(Novell. Constit. ed. Hänel col. 458). 39) Nov. Theodos. II, tit. 3, § 1 (Lex Rom. Visig. p. 256 sq.).
40) sub ... praesumant ex interpret. 41) Nov. § 7. 42) Nullam ... reparandi ex interpret.
43) Nov. § 4. 44) amissis ... puniatur ex interpret. 45) Nov. § 5. 6. 46) Conc. Matiscon. I
(a. 583), c. 14, LL. Conc. I, p. 158; cfr. tom. I, p. 3, not. f. 47) Gregorii I. Registr. lib. IX, ep. 215,
EE. II, p. 203, Jaffé l. c. I², nr. 1744; cfr. ibid. lib. IX, ep. 213, l. c. p. 199, Jaffé l. c. I², nr. 1743. 50

permittitis. Quid enim sunt omnes christiani, nisi membra Christi? Et post pauca: 845. 'In hoc, vos^v amplius petimus, Dei cultores demonstretis, quod fideles illius^w ab inimicis eius absolvitis^x.' Item^y idem ad Fortunatum episcopum^z: 'Christiana⁴⁸, inquit, 'mancia, quae a^z Iudeis adducuntur aut⁴⁹ possidentur, aut mandatoribus
5 contradantur aut certe christianis emptoribus intra^a diem quadragesimum vendantur^b; et transacto hoc^c dierum numero nec^d apud eos quolibet modo^e remaneant. Si autem quaedam ex eisdem mancipiis talem aegritudinem fortassis incurrerint, ut intra^f statutos dies vendi non valeant, adhibenda sollicitudo est, ut, dum^g salutis fuerint^h pristinae restituta, similiterⁱ modis omnibus distrahantur' et inde 'fraudis⁵⁰
10 tollatur cuncta occasio nec^k christiana mancipia in domo Iudei habitare sinantur'.

Sanctus Alchimus^l Avitus ecclesiae Viennensis episcopus et sanctus Apollinaris ecclesiae^m Valentinae et sanctus Gregorius Lingonicae ecclesiae episcopus et sanctus Viventiolus ecclesiaeⁿ Lugdunensis episcopus cum aliis viginti episcopis in nomine Domini congregatis ita sanxerunt: 'Si⁵¹ superioris loci clericus heretici cuiuscumque^o
15 convivio interfuerit, anni spatio ecclesiae pacem non habebit. Quod iuniores clerici si^p praesumpserint, vapulabuntⁱ. A Iudeorum vero^p convivii etiam laicos constitutio nostra prohibuit, nec cum ullo clerico^q nostro panem comedat, quisquis^r Iudeorum convivio fuerit inquinatus.'

Sanctus^s Caesarius ecclesiae Arelatensis cum aliis XXXV^t episcopis: 'Omnes⁵²,
20 inquit, 'deinceps clerici sive laici Iudeorum convivia evitent^u, et nec eos ad convivium quis excipiat, quia^v, cum apud christianos cibis communibus non utantur, indignum est atque sacrilegium^w eorum cibos a christianis sumi; cum^x ea, quae apostolo permittente⁵³ nos^y sumimus, ab illis iudicentur immunda^z; ac^x sic^a inferiores incipiant esse catholici^b, quam Iudei, si^c nos^c illis, quae ab^d eis apponuntur, utamur, illi vero a nobis oblata contempnant.'

Priscus^e ecclesiae Lugdunensis episcopus, Artemius^f Senonicae, Remedius Bituricae et sanctus Syagrius^g Heduum episcopus cum ceteris pluribus statuta ecclesiastica renovantes^h ita definierunt: 'Ne⁵⁴ Iudei christianis populis iudices deputentur aut thelonarii esse permittanturⁱ, per quod illis, quod Deus avertat, christiani videantur esse^k subiecti. Ut Iudeis a cena Domini usque prima^l pascha secundum edictum^m bonaeⁿ recordationis domni Childeberti regis per plateas aut forum quasi insultationis causa deambulandi licentia denegetur, et ut reverentiam cunctis sacerdotibus Domini vel clericis inpendant nec ante sacerdotes^o consessum^p

v) petimus, ut vos amplius 13—16. w) eius 5. 6. x) absolvatis 9. 13—16. y) Item ...
35 episcopum om. 13—16. z) om. 1; superscr. 2. a) infra 2—4. 13—16. b) veniuntur 5. 6, Greg. c) om. 2—4. 9. 13—16. d) om. 13—16; ne 6. e) non add. 13—16. f) infra 2. 3. 9. 13—16. g) solitum 1. h) sint 13—16; prist. restituantur 4. i) similiter ... vapulabunt (lin. 16) om. 13—16. k) ne 2. 4—6; ut ... non sin. 9. l) Alchimus 9. m) episcopus 3. n) sanctae Lugd. eccl. 4. o) cuiusquam 4. p) om. 1. q) om. 4. r) quisquam 1. s) VI. praemitt. 13—16. t) XXX 3; XXV 4. u) devitent 9. v) qui 9. w) sacrilegium 2. 3. 5, Conc. Agath. x) cum ... ac om. 13—16. y) non 6; non fuimus 2. 3. 9. z) om. 9. a) ita omnes codd.; si Conc. Agath.; enim add. 13—16. b) christiani Conc. Agath. c) si no 1. 2, corr. si nos 2; si non 6; si enim nos illos 9. d) om. 2—4. 9. 13—16. e) VII. praemitt. 13—16. f) Arthemius 2. 4—6; Archemius 3. 9. g) Siagrius 4. 5. 13—16. h) removens 6. i) committantur 1. k) om. 9. 45 l) ita 1; primum rell. m) dictum 5. 6. n) boni 2. 3, corr. bonae 2. o) sacerdotis 4. 5. p) consensum 2—6.

48) Gregorii I. Registr. lib. IX, ep. 104, l. c. p. 112, Jaffé l. c. I², nr. 1629. 49) aut possidentur hic addita sunt; des. apud Greg. 50) Et si qua filiis suis mancipia donare voluerit, ut cuncta fraudis tollatur occasio, fiant modis omnibus christiana et in domo eius non maneant Greg. 51) Conc. Epaon. 517, c. 15, LL. Conc. I, p. 22. 52) Conc. Agath. c. 40, Mansi VIII, col. 331. 53) 1. Corinth. 10, 27. 54) Conc. Matic. I (a. 583), c. 13—17, LL. Conc. I, p. 158sq.; cfr. supra p. 416, lin. 31. 32.

845. nisi ordinati habere praesumant. Quodsi^a facere fortasse praesumpserint, a iudicibus locorum, prout persona fuerit, distringantur. Et ut nullus christianus Iudeorum convivii participare praesumat^a. Quodsi facere quicumque, quod nefas est dici, clericus aut secularis praesumpserit, ab omnium christianorum consortio se noverit coercendum, quisquis eorum impietatibus fuerit inquinatus. Et licet quid^r de christianis, ⁵ qui aut captivitatis incursu aut quibuscumque fraudibus Iudeorum servitio implicantur, debeat^a custodiri, non solum canonicis, sed et legum beneficiis iampridem fuerit constitutum; tamen, quia nunc ita quorundam querela exorta est quosdam Iudeos per civitates aut municipia consistentes in tantam insolentiam et proterviam prorupisse, ut nec reclamantes christianos liceat vel ad pretium de eorum posse^t servitute ¹⁰ absolvi: idcirco praesenti concilio Deo^u auctore^u sancimus, ut nullus christianus Iudeo^v deinceps debeat deservire, sed datis pro^w quolibet bono^x mancipio duodecim solidis ipsum mancipium quicumque christianus seu ad ingenuitatem sive ad servitium licentiam habeat redimendi, quia nefas est, ut, quos Christus dominus sanguinis sui effusione redemit, persecutorum vinculis permaneant inretiti. Quodsi ¹⁵ adquiescere his, quae statuimus, quicumque Iudeus noluerit, quamdiu ad pecuniam^y constitutam venire distulerit, liceat^z mancipio ipsi cum christianis, ubicumque voluerit, habitare; illud etiam specialiter sancientes, quod, si quis Iudeus christianum mancipium ad ritum Iudaicum convictus fuerit persuasisse, et ipso mancipio careat et legali dampnatione plectatur.⁷ 20

Sanctus^a Lupus Trecassenorum⁵⁵ episcopus et cum eo alii viginti et quattuor episcopi vel vicarii episcoporum similiter in nomine Domini nostri Iesu Christi congregati pro causis corporis eius, quod est ecclesia, inter multa hoc etiam statuerunt: 'Quia⁵⁶ Deo propitio sub catholicorum regum dominatione^b consistimus, Iudei a cena Domini usque in secunda^c sabbati in pascha, hoc est ipso quadriduo, procedere ²⁵ inter christianos neque catholicis populis se^d ullo loco vel quacumque^e occasione miscere praesumant.'

In^f concilio Laodiceno statutum est: 'Quod⁵⁷ non oporteat a Iudeis vel hereticis ea, quae mittuntur, munera festiva suscipere nec cum eis festa celebrare'; et: 'Quod non oporteat a Iudeis azima^g accipere et communicare impietatibus eorum.'³⁰ Et^h in alio concilio: 'Ut⁵⁸, si quis Iudaicae pravitati iugali societate coniungitur, id est si seuⁱ christiano Iudea sive Iudeo christiana mulier carnali consortio misceatur, quique^k horum tantum nefas admisisse^l noscuntur, a christiano^m coetu atque convivio et a communione ecclesiae protinus segregentur.'

74ⁿ. Ex^o concilio Tolitano^p IV.^a cap. LVIII^r: 'De⁵⁹ his, qui contra fidem ³⁵ Christi Iudeis munus vel favorem praestant. Tanta est quorundam cupiditas^q, ut "quidam⁶⁰ eam^t appetentes", iuxta quod^u ait apostolus, "etiam a fide erraverint".

q) Quodsi . . . praesumat om. 13—16. r) quod 2. 3. 13—16. s) debeant 1. t) om. 2. 3.
u) om. 1. v) Iudaeos 5; Iudaeis 6. w) per 2—4. x) om. 13—16. y) penitentiam 1.
z) licet 1. a) VIII. praemitt. 13—16. b) dominationem 1; tempore 13—16. c) ita 1—4, Conc. 40
Aurel.; secundam rell. d) seu 2. 4. 9. e) quacumque occasionem 1. f) IX. praemitt. 13—16.
g) azimam 1; azymas 9. h) X. praemitt. 13—16. i) se 1. 2. 4. 9; om. 13—16. k) quicumque 9,
Conc. Arvern. l) amisisse 1. m) Christo 2. 3; Christi 4. n) XI. 13—16; in codd. 5. 6. 9. et
editionibus prioribus c. 74. 75. 76. cum c. 73. in unum coniuncta sunt; cfr. supra p. 389. o) Ex . . .
LVIII. om. 1; cfr. vero supra p. 394. in indice titulorum. p) om. 14—16; Tolino 2. 3. q) om. 2—4. 45
r) ita 1—6, pro LVII; XLV. 9. s) captivitas 9. t) eum 1. u) quo 1.

55) Immo episcopus Lugdunensis, non Trecassinensis. 56) Conc. Aurel. III (a. 538), c. 33, LL. Conc. I, p. 83. 57) Conc. Laodic. c. 37. 38, Mansi II, col. 579 sq. 58) Conc. Arvern. I (a. 535), c. 6, LL. Conc. I, p. 67. 59) Conc. Tolet. IV (a. 633), c. 57; c. 58. apud Mansi X, col. 633. 60) 1. Timoth. 6, 10.

Multi quippe hucusque ex sacerdotibus atque laicis accipientes a Iudeis munera 845. perfidiam eorum patrocínio suo fovebant^v; qui non inmerito ex corpore antichristi esse noscuntur, quia^w contra Christum faciunt. Quicumque igitur deinceps episcopus sive clericus sive secularis illis contra fidem christianam suffragium vel munere vel
5 favore praestiterit, ut^x profanus et sacrilegus anathema effectus ab ecclesia catho-
lica et regno^y Dei efficiatur extraneus; quia dignum est, ut a corpore Christi separetur,
qui inimicis Christi patronus efficitur^z.

75^a. Item^b in eodem^c concilio cap. LIX^d: 'De⁶¹ filiis Iudeorum, ut a paren-
tibus^e separati christianis debeant deputari. Iudeorum filios vel filias^f, ne parentum
10 ultra involvantur^g erroribus^h, ab eorum consortio separariⁱ decernimus; deputatos^k
autem monasteriis aut christianis viris ac mulieribus Deum timentibus, ut sub eorum
conversatione cultum fidei discant; atque in melius instituti^l, tam in moribus quam
in fide proficiant.'

76^m. Ut mercatores huius regni, christiani sive Iudei, mancipia pagana, quae
15 perⁿ tot populos et civitates fidelium transeuntes ad manus infidelium et sevis-
simorum hostium nostrorum perducunt⁶², ex quo et ipsi infelices servi, qui^o, si^o a
christianis emerentur, poterant salvari, miserabiliter pereunt et inimicorum regni
maximus numerus augetur, coerceantur a piis principibus nostris et intra christianorum
fines vendere compellantur, ne tam horrenda crudelitate et aperta infidelitate et ani-
20 marum dampnis Deus exasperetur et vires hostibus augeantur.

77^p. Provideant^q viri potentes et maxime potentes feminae, ut^q in suis domi-
bus adulteria et luxuriae concubinaticae^r et incesta adulteria non vigeant^s. Et⁶³
suos presbyteros, qui cum eis in capellam^t vadunt, huiusmodi virtutem habere
faciant^u, quatinus omnia vitia^v in domibus suis resecant; et orationem dominicam ac
25 symbolum cunctos tenere et frequentare compellant, quia parrochiani presbyteri et
episcoporum ministri de minoribus^w et^w vilioribus^x personis hoc providere studebunt.

78^y. Indignum^z valde^a est, ut, qui in regia dignitate ceteros ecclesiae filios
auctore Deo praecellitis^b, negligentius quae Dei sunt exsequi videamini. Unde
dignum erat, ut capellas villarum vestrarum laicis non committeretis, sed potius illis,
30 qui et eadem^c sacrata loca religiosius tractarent et vobis exinde adiuti obsequium
debitum impenderent. Sed quia aliter causis intervenientibus res se habere dinoscitur^z,
monemus^d et hortamur^e, ut secundum canonicam auctoritatem — ne, quod absit,
periculum interdicti anathematis ex decimis praesumptis incurratis —, si capellas
vestras presbyteris aut viris ecclesiasticis dederitis et dominicas decimas acceperint,
35 sarta tecta ecclesiae et luminaria exinde competenter provideant et presbyteri par-
rochianas decimas accipiant et populi necessitatibus debite invigilent^d; si^f autem laici

v) foveat 13—16. w) que 1. x) vel 1—3; velut 4. 9. 13—16; vere ut *Conc. Tolet.*
y) regni, om. et, 1—4. 13—16. z) Finiunt capitula contra Iudaeos Magni Karoli caeterorumque regum
cum consensu episcoporum, om. *rell.*, add. 13—16. a) *cfr. supra not. n.* b) Item ... LIX. om. 1;
40 *cfr. vero supra in indice.* c) alio 9. d) in *marginis minio* in 2. 3; XLVI. 9. e) ut apparen-
tibus 2. 3. f) si add. 2. 3. 9. g) insidient 1; insidientur 2—4. 9. h) errore 1. i) sepa-
rare 1—3. 9. k) deputandos 5. 6. l) constitutum 1—4. 9. m) *cfr. supra not. n.*; LX. 2—4;
XLVII. 9. n) om. 9. o) quasi 1. 9. p) LXI. 2—4; LXXIV. 5. 6. q) Providendum est
viris potentibus et maxime feminis potentibus ut 9. r) concubinatae 9. s) vigeant 9. t) capella
45 2. 4. 9; capellania 1. 3. 10. 11. u) faciunt 1. v) om. 9. w) om. 6. x) levioribus 4. 5.
9—11. y) LXII. 2—4; LXXV. 5. 6. z) Indignum ... dinoscitur (*lin. 31*) om. 9. a) est valde 2.
b) praecellentis 1. c) in eodem 1. d) hoc monemus etiam et ... invigilent (*lin. 36*) ad finem
capituli posita sunt in 9. e) ortemur 1. f) Capituli initium, om. autem, in 9.

61) *Conc. Tolet. IV, c. 59. vel 60.* 62) *Cfr. Cap. Mantuan. 781?, tom. I, p. 190, c. 7.* 63) *Cfr.*
50 *Maassen in 'SB. d. Wien. Ak., phil.-hist. Cl.' tom. LXXXIV (1876), p. 246sq.; Synod. Pap. 850, supra*
p. 121, c. 18.

845. capellas habuerint^g, a ratione et auctoritate alienum habetur^h, ut ipsi decimas accipiant etⁱ inde canes aut geniciarias⁶⁴ suas pascant; sed potius presbyteri ecclesiarum eas accipiantⁱ et inde restaurationem ecclesiarum et luminaria et hospitum^k ac pauperum receptionem^l exhibeant et pro vobis ac statu regni vestri Domini misericordiam^m studiose implorent.

79ⁿ. Ut regia maiestas observari^o praecipiat omnibus reipublicae ministris, quod a^p divina auctoritate et sanctorum patrum constitutione^q cautum esse dinoscitur, videlicet ut nemo comitum aut quisquam ex iudiciaria potestate post quartam feriam, quae caput ieiunii nominatur, in qua omnes poenitentes manus inpositionem ad vacandum solummodo poenitentiae et divinis officiis accipiunt, placitum aut^r mallum^s tenere 10 praesumant.

80^t. Dies⁶⁵ quoque octo sacrosanctae paschalis festivitatis omnibus christianis feriatos esse decernimus ab omni opere rurali, fabrili, carpentario, gynaeceo, caementario, pictorio, venatorio, forensi, mercatorio, audientiali^u ac sacramentis exi- 15 gendis, quatenus eisdem diebus tanto licentius, quanto liberius, omnibus christianis sanctae resurrectionis laudibus et sacrosanctae praedicationi iugiter insistere liceat. Quodsi quis temerare praesumpserit, excommunicetur.

81^v. Ut capitula ecclesiastica a domno Karolo magno^w imperatore nec non et^x a domno Hludowico^y pio augusto promulgata obnixè observari^z praecipiantur, sicut et legalia observanda^a esse noscuntur. 20

82^b. Haec autem constituimus non praeiudicantes aut parvipendentes, quae a maioribus et^c praedecessoribus nostris^d forte severius propter rigorem^e ecclesiasticae disciplinae^f sunt constituta, sed temporis^g servientes et fragilitati delinquentium, fisci de multimoda Dei misericordia, si saltem his obedire voluerint, consulentes praescripta taliter praefiximus, ut, quicumque, quae^h a divino spiritu per pontificalem 25 auctoritatem et regiam maiestatem promulgata et prolata atque confirmata sunt, contumaci atque rebeli animo contraire praesumpserit, siⁱ ecclesiastico ordine quaelibet persona fueritⁱ honorata, synodali auctoritate gradus proprii amissione multetur; si autem in seculari habitu qualibet potestate vel dignitate fuerit sublimata persona, honore, quo^k in re publica fruitur, sine retractatione^l a regia maiestate privetur et 30 insuper exilii vel afflictionis cuiuslibet, prout ordo ecclesiasticus et^k regalis severitas decreverit, ultione plectatur^m.

83ⁿ. Vos simul cum istis et aliis Dei ac vestris fidelibus nos atque socios nostros in episcopali auctoritate rogastis, ut propter Deum et nostrum ministerium iuxta cognitatas necessitates verum consilium secundum Deum et secundum seculum 35 invenissemus; quod et fecimus, iuxta quod Dominus inspirare dignatus est, et vestrae christianae devotioni verbis et scriptis protulimus. Quodsi illud pleniter et in om-

g) et *add.* 4. h) habeatur 6. i) et inde ... accipiant *om.* 1; canes ... accipiant *om.* 6. k) hospitium 2; hospiciu 3. l) perceptionem 9. m) misericordiam implorent. Hoc monemus *etc.* 9 (*cfr. supra not. d.*). n) LXIII. 2—4; LXXVI. 5. 6. o) observare 5. 6. p) ad 1. q) constitu- 40 tionem 1. r) ad 3. s) malum 1. t) LXXVII. 5. 6; *caput totum deest in* 1—4. u) audientiali 5. v) LXXX. 1; LXIII. 2—4; LXXVIII. 5. 6. w) imperatore magno 1. x) *om.* 1. y) Hludowico 2; Lodowico 4; Ludovico 5. 6. z) observare 3. a) observandum 2. 3. b) LXXXI. 1; LXV. 2—4; LXXIX. 5. 6; *cum cap. 78. in unum coniunct. in* 9. c) a *add.* 6. d) ne *add.* 9. e) quae in *add.* 9. f) *om.* 9. g) tempore 3. h) *om.* 2. 3. 9. i) si ... fuerit *om.* 1. k) *om.* 1. 45 l) retractatione 2. 3. m) *Hic explicit* 1. n) LXVI. 3. 4; XXC. 5. 6; *numerus deest in* 2; *totum caput deest in* 1.

64) I. e.: ancillas, quae in genitiis vel gynaeceis operantur; *cfr. Cap. de villis* 800, tom. I, p. 86, c. 31. 65) *Cfr. Cap. miss. Suession. 853, supra p. 269, c. 8.*

nibus adimplere potestis, sicut verbo et scripto vobis ex divino mandato innotuimus, 853.
Deo gratias^o agimus; si autem vultis et adhuc non potestis, quanto plus^p perfectionem^a adproximaveritis, gaudemus. Ut autem capitula, quae Domino mediatore communiter decrevistis et manu propria confirmastis et nunc observaturos^r vos verbis
5 promissistis, ut opere pleniter conservetis et adimpleatis, nunc etiam admonemus. De sponsis quoque aliorum deinceps quoquo^s modo acceptis^{t66}, quia de hoc, quod in praeterito actum est, maximam indulgentiam, confisi de Dei multimoda et maxima largitate atque longanimitate, propter quorundam fragilitatem repperimus, et capitula patris vestri sine refragatione de cetero conserventur^u, ac capitulis vestrae religioni
10 ab exiguitatis nostrae ministerio oblati hoc diploma, si conplacet, adnectatur.

Nos autem Dei iudicio sui ab illo vicarii constituti^v iuxta ministerium nostrum et reverendam auctoritatem, nisi impossibilitas aut quaecumque contradictio praepedierit, et in locis Deo dicatis et in eorundem locorum inhabitantibus atque in ceteris quibuscumque divinae religionis obsequiis, prout Dominus velle, scire et posse
15 donaverit, ut ipsius voluntas et iussio adimpleatur, pro viribus decertare studebimus^w.

o) agimus gratias 4. p) ad add. 3. q) perfectioni 5. 6. r) observatores 2. 4—6. s) quoque 2. 3; quae quo 4. t) accepistis 2. 4—6. u) conservetur 2. 3. v) constituteque 2. 3.
w) *Sequitur nunc in 5. 6. tamquam c. 81—88. Synod. Bellor. 845, in cuius fine posita sunt: Explicit Synodus Meldensis; cfr. supra p. 388, not. y.*

20 66) *Cfr. supra c. 68.*

294. SYNODUS VERMERIENSIS.

853. Aug. 27.

Canones huius synodi traduntur in codicibus: 1) Haag. 1 fol. 32. 2) Paris. 4638 fol. 173^v. 3) Vallicell. N. 21 fol. 23, hac inscriptione praemissa: Haec, quae secuntur,
25 *diffinitiones in synodo apud Vermeriam palatium habita actae sunt anno suprascripto¹ (sc. a. 853), in mense Augusto, indictione praefata² (sc. prima).*
(B. II, 57; P. 420.)

Omnibus sanctae dilectionis fratribus, ad quorum haec poterunt pervenire notitiam, Wenilo Senonum, Hincmarus Remorum, Paulus Rotomagensium, Amalricus
30 Turonum archiepiscopi^a, Teutboldus Lingonum, Pardulus^a Lugdunensium³, Hucbertus Meldensium, Ansegaudus Abrincatum, Hrothadus Suessionum, Immo Noviomagensium, Hilmeradus Ambianensium, Yrminfridus Belvacensium, Erpoinus Silvanectensium, Baltfridus Baiocacensium, Guntbertus Ebrocensium, Eirardus Lixoviensium, Erloinus Constantiae, Hildebrannus Sagorum⁴, Godelsadus Cavillonensium^b, Ionas Aeduorum⁵,
35 Braidungus Matisconensium, Agius Aurelianensium episcopi apud Vermeriam^c palatium iussu gloriosi principis Karoli anno ab incarnatione Domini DCCCLIII, indictione prima, VI. Kalend. Septembris in nomine eiusdem domini nostri Iesu Christi sinodaliter congregati salutem. Notum fraternitati vestrae fieri volumus, quia nuper

a) Pardulus Lugd. archiepiscopi et Teutboldus 2. 3. b) Cabillonensium 2. c) Vermenam 2.

40 1) *Cfr. supra p. 263, lin. 30; descript. codicum; infra lin. 36.* 2) *Cfr. supra p. 263, lin. 31; infra lin. 36.* 3) *Laon.* 4) *Sééz.* 5) *Autun.*

853. instanti anno per praesentem primam indictionem apud urbem Suessionum^d decimo Kalendas Maias ad synodum convenientes, cui sacro conventui idem gloriosus rex suam est dignatus exhibere praesentiam, inter cetera ecclesiastica negotia de venerabili fratre nostro Herimanno Nivernensis urbis episcopo questionalis est ratio nobis oblata^e; videlicet quia infirmitate praeoccupatus seu praepeditus corporea saepe ineptire et quaedam, quae ad naufragium rerum et facultatum ecclesiasticarum pertinere atque ad salvationem ac debitam seu rationabilem dispensationem impedire poterant, nisi celeri remedio subventum foret, agere indiscrete soleret. Cuius suggestionis certa experimentorum documenta evidentius perquirentes aliquanta invenimus, quae nobis fidem fecerunt aliis, quae audieramus, sensum accommodare. Unde secundum quod in decretalibus epistolis beati Gregorii exemplo repperimus^f, statuimus illi echonomum persuadere, qui ei suffragium et ecclesiae sibi commissae custodiam debitam et canonicam exhiberet, donec annuente Domino isdem frater venerabilis a sua infirmitate optabiliter convalesceret. Sed quoniam intimatum est nobis in sua ecclesia neminem posse reperiri^g, qui interim eundem venerabilem partim indebita forte pietate, partim reverentia seniorali secundum modum a nobis constitutum custodire aut vellet aut posset, consilii consultu illum hortati sumus, ut cum domno Wenilone praenominato, scilicet reverentissimo confratre nostro et archiepiscopo suo, maneret illeque ei conveniens studium impertiri curaret et ecclesiae Nivernensi ea, quibus indigeret, visitatorio officio impenderet et ordinaret, quousque aestivum^h tempus, quod huiusmodi infirmitati, qua impediri dicebatur, valde contrarium est, pertransiret et saepefatus dilectissimus ac venerabilis frater noster, ut praediximus, a sua infirmitate emeliorareturⁱ et suae potestati suaeque ipsius custodiae suaeve ecclesiae dispositioni, ut est debitum, restitueretur. Quae quoniam, gratias Deo, ad votum iuxta divinam ordinationem, ut fuerant disposita, sunt quoque perducta et canonica iubet auctoritas, ut ab uno quilibet reiectus episcopo, non dicamus a tantis pro tempore et ad tempus remotus secundum quendam modum episcopis, non recipiatur sine testimonii aut litterarum evidentissimo documento, per hos^j nostrae humanitatis apices plerumque dictum venerabilem fratrem nostrum suae dicioni et potestati atque episcopali custodiae suaeque ecclesiae gubernationi debite restituimus, et nos eum non morum vitiis aut peccatis publicis, quae censura damnat ecclesiastica, a sua illum ecclesia aliquantulum removisse, quod sine aperta convictione vel manifesta confessione fieri non licet, qua de re et non libet, sed corporeae suae infirmitati et ecclesiae sibi commissae necessitati pietative consuluisse manifestissime demonstramus. Quod ut praesentibus scilicet et futuris temporibus enucleatius cognoscatur, his gestis manibus propriis subterfirmare decrevimus^k.

2. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Episcopi, qui iussu gloriosi principis domni nostri Karoli ad synodum in Vermeriam palatium convenimus, id est: Wenilo¹⁰ archiepiscopus, Paulus archiepiscopus, Amalricus archiepiscopus, Hinemarus archiepiscopus^h, Teutboldus episcopus, Ansegaudus episcopus, Pardulus^h episcopus, Hrothadus episcopus, Immo episcopus, Yrminfridus episcopus, Erpoinus episcopus, Hilmeradus episcopus, Agius episcopus, Erloinus episcopus, Baltfridus episcopus, Guntbertus episcopus, Eirardus episcopus, Hildebrannus episcopus, Ionas episcopus, Godelsadus episcopus, Braidingus episcopus Chuonrado¹¹ inclito et nobilissimo viro

d) Suessionum 1. e) reperire 1. f) inmelioraretur 2. g) has 1. h) Pardulus archiepiscopus, Teutb. 2; cfr. not. a. 45

6) Cfr. Conv. Suession. 853, supra p. 264, c. 2. 7) Cfr. supra p. 410, not. 2. 8) Cfr. supra p. 264, l. 23. 9) Subscriptiones desiderantur. 10) Cfr. supra p. 421, l. 29 sqq.; deest hoc loco Hucbertus Meldensium. 11) Fratri Iudithae imperatoris.

praesentem et aeternam optamus in omnium salvatore salutem. Cum inter caetera 853. ecclesiastica negotia de ordinabili dispositione monasterii Sancti Dyonisii disponeremus, venerunt monachi ipsius sacri coenobiiⁱ in praesentiam^k venerandae synodi^l deferentes auctoritates, videlicet testamentum¹², quod sanctae recordationis abba 5 Fulradus^m de monasterio Lebbrahaⁿ 13, ubi sanctus Alexander martyr quiescit humatus, et de cella, quae ad Sanctum Yppolitum nominatur¹⁴, seu de rebus aliis, quas per idem testamentum isdem venerabilis abbas Sancto Dyonisio contulerat, necnon et privilegium¹⁵, quod exinde sancta sedes apostolica per beatum Stephanum¹⁶ papam eidem monasterio super praefato testamento fecerat, dicentes, quod venerabilis abbas 10 illorum domnus Hludowicus ex praecepto gloriosi regis domni nostri Karoli eos consulisset ac consensum eorum quaesisset, quatenus praescriptum monasterium vobis in precariam, acceptis rebus vestra traditione ad eandem casam Dei delegandis, concessisset; quod consentire sine consultu sui episcopi atque archiepiscopi, immo sacrae synodi, non auderent. Quam causam subtiliter investigantes et ad liquidum 15 cognoscentes diffinivimus iuxta sacram et divinam auctoritatem atque secundum testamentum praefatae^o piaae recordationis Fulradi^m necnon et secundum decretum apostolicae sedis nullo unquam tempore iam dictum monasterium Sancti Alexandri cum rebus sibi pertinentibus a maiore monasterio Sancti Dyonisii quocumque ingenio divellendum nec beneficiario neque precario iure distrahendum. Subiunxerunt etiam 20 idem monachi, quod vestra commendatione ac iussione, immo etiam actione, idem monasterium cum rebus sibi subditis in vestram ditionem redactum et assumptum, quin etiam usurpatum habuissetis. Quod quam absurdum et contra legem atque iustitiam sit, si tamen ita se res habet, ipsi etiam pervidetis. Unde vestram paterna et caritativa seu auctoritativa cum interpositione divini nominis et episcopalis auctori- 25 tatis nobilitatem hortamur et obtestamur, ut hoc nullatenus agere ulterius attentetis, sed et si molitum est, ab huiusmodi molitione vel actione vos vestrosque compescatis; quia et contra Deum et contra omnem auctoritatem contraque vestram salutem esse dinoscitur. Sciatis etiam, quia domnum et seniore nostrum regem gloriosissimum Karolum et humili suggestione et divina auctoritate obsecravimus praefatoque venera- 30 bili abbati et monachis suis praecepimus, ut in hoc nulli adsensum praebeant, quoniam nec vobis nec cuiquam fidelium expedit talia postulare. Valeto, vir nobilissime, et admodum nobis in Christo carissime.

3. Sed et capitula¹⁷, quae synodali consultu domnus rex Karolus in concilio memorato apud Suessionis civitatem sacro proposuit conventui, coram fidelibus suis 35 in eodem palatio Vermeria relegi fecit, et ab omnibus consonanter suscepta sunt et accepta.

i) om. 2. k) praesentia 2. l) synodis 2. m) Folradus, Folradi 2. n) Lebraha 2.
o) praefati 2.

12) Tardif, *Monuments histor.* p. 61 sq.; cfr. Abel-Simson, *Karl d. Grosse I*², p. 265 sq.
40 13) Leberau, ad occidentem Schlettstadii versus. 14) S. Pilt, prope ad Rappoltsweiler. 15) Non iam exstat. 16) Stephanum III. aut IV; cfr. Abel-Simson l. c. 17) Supra nr. 258.

856.

295. CONSILIUM OPTIMATUM KAROLO II. DATUM.

856. Aug.

Exstat hoc capitulum, de quo nihil novimus, nisi quod ex ipso et inscriptione infra edita elucet, in his codicibus: 1) Haag. 1 fol. 43. 2) Paris 4638 fol. 186. 3) Vatic. 4982 fol. 103. 4) Vallicell. C. 16 fol. 16. 5) Vallicell. N. 21 fol. 30^v et excerptum tantum 6) in Vatic. reg. Christ. 291 fol. 107. (B. II, 77; P. 447.)

Hoc est consilium, quod episcopi^{a1} et caeteri fideles domni Karoli apud Bonoilum communiter illi dederunt anno incarnationis domini nostri^b Ihesu Christi^b DCCCLVI. in mense Augusto.

Increpatio, quam in epistola domni apostolici² vobiscum et cum aliis fidelibus vestris audivimus, severissime nos tangeret, si nos aliter non egissemus, quam isdem domnus apostolicus nos egisse, secundum quod ipse audierat, cum magna auctoritate mandavit. Nam quia nos in isto facto, unde nos specialiter redarguit, consentientes non fuimus et vos ac fideles vestros, quos inde admonere convenit, et verbis et scriptis, sicut ipsi scitis et manentia scripta testantur, frequenter et salubriter commonuimus, ut, quod contra salutem et auctoritatem factum erat, emendaretur et, ne deinceps committeretur, omnimodis caveretur, dampnabiliter ista increpatione non tangimur. Sed et nunc nostris monitis illius monita coniungentes et illius monitis nostra^c monita^c subiungentes hortamur^d, ut statum monasteriorum in regno vestro^e consistentium, aliter quam debeat et deceat, perversum ac confusum, quanto citius et melius ac possibilis atque rationabilis potueritis, restituere et corrigere studeatis. Et non solum hoc vos et commissos vobis in regno vestro agere commonemus, verum etiam monemus, hortamur et precamur, ut capitula, quae vos ipse cum fidelibus vestris in Colonia villa manu propria confirmastis³, sed et ea, quae in Belvaco civitate episcopis tradentibus sub conditione notissima suscepistis^{f4}, illa quoque, quae cum fratribus vestris secus Teudonis-villam in loco, qui dicitur Iudicium, approbastis⁵ illaque, quae in Verno palatio synodaliter prolata suscepistis⁶, ea etiam, quae in Sparnaco⁷ de episcopalibus capitulis cum inlustris viris et sapientibus baronibus vestris observanda delegistis, sed et illa, quae cum fratribus vestris apud Marsnam manu propria confirmastis⁸, verum et illa, quae in synodo Suessionica⁹, cui vestram praesentiam exhibere dignati fuistis, acceptastis necnon et illa, quae in Silvaco decrevistis¹⁰, cum his, quae in Leodico cum fratre vestro Hlothario adnuntiastis¹¹,

a) et abbates add. Bal., Pertz. b) nostri ... Christi om. 2. c) om. 2. d) Hinc inde incipit 6. e) nostro 2. f) susceptis 1. g) Suessionica 1.

1) Baluzius II, col. 1267. et illum secutus G. H. Pertz p. 447, not. 1. actis nomina episcoporum et abbatum, quos huic conventui affuisse putabant, subiecerunt; sed minus recte. Diploma enim illud, ex quo subscriptiones ediderunt, non a. 856, sed a. 855, die 24. m. Aug. scriptum est; cfr. J. Havet, Questions Méroving. IV, p. 85 (= Bibl. de l'école des chartes XLVIII, p. 235). 2) Haec epistola Benedicti III. nobis non tradita est. 3) A. 843, supra nr. 254. 4) A. 845, supra nr. 292. 5) A. 844, supra nr. 227. 6) A. 844, supra nr. 291. 7) A. 846, supra nr. 257. 8) A. 847. 851, supra nr. 204. 205. 9) A. 853, supra nr. 258. 10) Eodem anno, supra nr. 260. 11) A. 854, supra nr. 207.

diligenter et frequenter ad memoriam reducat^{is} ac relegat^{is} et, quae in regno vestro 856.
contra illa acta sunt contraque divinam et salubrem auctoritatem, quam progenitores
et predecessores vestri directo ordine tenuerunt et observaverunt, perpetrata sunt,
quantocius ratio et possibilitas permittit, corrigere procuretis. Et ne de cetero a
5 quocumque contra haec agatur^h, omnes communiter cooperante Domino caveamus.
Et si quid contra haec actum fuerit, statim, ut citius fieri potuerit, aequitate et ratione
ac possibilitate dictante absque dolo cum recta intentione et lege ac auctoritate
competente unicuique ordini corrigatur. Et ne leve cuiquam videatur, quod Deo
teste ac mediante manu propria confirmatum et sponsione cumⁱ veritatis, quae Deus
10 est, assertionem prolatum est, discat ex confirmationis cautione in terris et ex baptis-
matis ac ceterarum observationum confirmatione in caelis, quantis nexibus quisque
teneatur obstrictus, omnesque, quod divino spiritu dicitur, communiter audiamus: 'Nisi¹²
conversi fueritis, gladium suum vibrabit; arcum suum tetendit et paravit illum et
in eo paravit vasa mortis.' De quibus nos^k omnes ad se et ad^e mandatorum suorum
15 observationem conversos et in observatione eorundem permanentes, eripiat Iesus
Christus dominus noster, cui est honor et gloria, potestas et imperium per omnia
secula seculorum. Amen.

h) agantur *codd.* i) tantae 2. k) non 1; vos 2. 5.

12) *Psalm.* 7, 13. 14.

296. CORONATIO IUDITHAE KAROLI II. FILIAE.

856. Oct. 1.

*Coronationis huius ordinem primum in lucem edidit Sirmondus, Caroli Calvi
Capit. p. 498 sqq., codice S. Laurentii Leodiensis adhibito. Cuius editionem codice hodie
25 non iam exstante hic repetimus.*

*Qua de causa vero et quo tempore Iuditha coronata sit, in Ann. Bertin. ad
a. 856, ed. Waitz p. 47, his verbis refertur: Edilvulf rex occidentalium Anglorum Roma
rediens, Iudith, filiam Karli regis, mense Iulio desponsatam, Kalendis Octobribus in
Vermaria palatio in matrimonium accipit, et eam, Ingmaro Durocortori Remorum
30 episcopo benedicente, imposito capiti eius diademate, reginae nomine insignit, quod
sibi suaeque genti eatenus fuerat insuetum. (B. II, 309; P. 450.)*

Benedictio super reginam, quam Edelulfus rex accepit in uxorem.

Nubas in Christo obnupta nube caelesti et refrigerata gratia spiritali ac pro-
tecta ab omni illicita concupiscentia; pangas foedus cum oculis tuis, ut non videas
35 alienum virum ad¹ concupiscendum eum et non moecheris in corpore vel corde tuo;
et avertas² oculos tuos, ne videant vanitatem, quatenus in via Domini vivificeris, ut
possis dicere cum propheta: 'Ad³ te levavi oculos meos, qui habitas in caelis'; et:
'Levavi⁴ oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.' Per conditorem et

1) *Cfr. Matth.* 5, 28. 2) *Psalm.* 118, 37: Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via
40 tua vivifica me. 3) *Psalm.* 123, 1. 4) *Ibid.* 121, 1.

856. redemptorem ac dominum nostrum Iesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum.

Benedic, Domine, has dotes, et accipientes tua benedictione dotare digneris, ut coniugii fidem et thorum immaculatum servantes sanctorum patriarcharum adscisci mereantur consortio. Per Dominum.

Accipe anulum, fidei et dilectionis signum atque coniugalis coniunctionis vinculum, ut 'non⁵ separet homo, quos coniungit Deus', qui vivit et regnat in omnia saecula saeculorum.

Despondeo te uni viro virginem castam atque pudicam, futuram coniugem, ut sanctae mulieres fuere viris suis, Sarra, Rebecca, Rachel, Hester, Iudith, Anna, 10 Noëmi, favente auctore et sanctificatore nuptiarum Iesu Christo domino nostro, qui vivit et regnat in saecula saeculorum.

Deus, qui in mundi crescentis exordio multiplicandae proli benedixisti, propitiare supplicationibus nostris et huic famulo tuo et huic famulae tuae opem tuae benedictionis infunde, ut in coniugali consortio secundum beneplacitum tuum affectu 15 compari, mente consimili, sanctitate mutua copulentur. Dita eos fructibus sanctis et operibus benedictis. Fac illos talem sobolem generare, quae ad tui paradisi pertineat hereditatem. Aperi, Domine, ianuas coeli, et visita eos in pace. Inriga terram eorum, ut germinet fructum spiritalem. Sanctifica eos, qui datus es nobis ex virgine, et praesta eis tempora salutis, quae ante tuum adventum praedixit sanctus 20 propheta Iohannes, ut hic fideliter credant et beate viventes vitam et regnum consequantur aeternum, gratia tua, Christe salvator noster, qui cum Deo patre in unitate Spiritus sancti vivis et regnas Deus per omnia.

Benedictio reginae. Te invocamus, Domine sancte, pater omnipotens, aeterne Deus, ut hanc famulam tuam, quam tuae divinae dispensationis providentia 25 in praesentem diem iuvenali flore laetantem crescere concessisti, tuae pietatis dono ditatam plenam veritatis de die in diem coram te et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut in regimine suo gratiae supernae largitatem congaudens suscipiat et misericordiae tuae muro adversitate undique munita cum pace propitiationis vivere mereatur. Per Dominum.

Sursum corda. Domine sancte, pater omnipotens, aeterne Deus, electorum fortitudo et humilium celsitudo, qui in primordio per effusionem diluvii crimina mundi purgari voluisti et per columbam ramum olivae portantem pacem terris redditam demonstrasti, iterum Aaron famulum tuum per unctionem olei sacerdotem unxisti 35 et postea per huius unguenti infusionem ad regendum populum Israeliticum sacer dotes, reges et prophetas perfecisti vultumque ecclesiae in oleo exhilarandum prophetica famuli tui voce David⁶ esse praedixisti; qui hoc etiam unguento famulae tuae Iudith ad liberationem servorum tuorum et confusionem inimicorum vultum exhilarasti et ancillae tuae Hester faciem hac spiritali misericordiae tuae unctione adeo lucifluam reddidisti, ut efferatum cor regis ad misericordiam et salvationem in 40 te credentium ipsius precibus inclinaret: te quaesumus, omnipotens Deus, ut per huius creaturae pinguedinem, columbae pace, simplicitate ac pudicitia decoram efficias. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui venturus est iudicare.

Coronatio. Gloria et honore coronet te Dominus, et ponat super caput tuum 45 coronam de spiritali lapide pretioso, ut, quicquid in fulgore auri et in vario nitore gemmarum significatur, hoc in tuis moribus, hoc in actibus semper refulgeat. Quod ipse praestare dignetur, 'cui⁷ est honor et gloria in saecula saeculorum.'

5) Marc. 10, 9.

6) Psalm. 103, 15: ut exhilaret faciem in oleo.

7) Rom. 16, 27.

Benedictiones. Benedic, Domine, hanc famulam tuam, qui regna regum a 858. saeculo moderaris. Amen.

Opera manuum illius suscipe, et benedictione tua terra eius de pomis fructuum caeli et rore atque abyssu subiacente repleatur. Amen.

5 De vertice antiquorum montium et collum aeternorum, de frugibus terrae et plenitudine eius tua benedictione laetetur. Amen.

'Benedictio⁸ illius, qui apparuit in rubo, veniat super caput' eius. Da ei 'de⁹ rore caeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti et vini', ut¹⁰ serviant illi ac semini eius populi et in honore tuo tribus illam et semen eius adorent. Amen.

10 Reple eam 'benedictionibus¹¹ uberum et vulvae'. Benedictiones¹² patrum antiquorum confortatae sint super eam et super semen eius, sicut promisisti servo tuo Abrahae et semini eius in saecula. Amen.

Concede, quaesumus, omnipotens et misericors Deus, ut haec dona tua, quae fideles tui acceperunt de manu tua, dantibus, accipientibus et dispensantibus ad 15 praesentis vitae subsidium ac redemptionem animarum atque ad vitam capessendam proficiant sempiternam. Per Dominum.

8) Deuter. 33, 16. 9) Genes. 27, 28. 29: Det tibi Deus de rore etc. 10) Ibid.: Et serviant tibi populi et adorent te tribus. 11) Genes. 49, 25. 12) Cfr. Genes. 49, 26.

297. EPISTOLA SYNODI CARISIACENSIS 20 AD HLUDOWICUM REGEM GERMANIAE DIRECTA.

858. Nov.

Exstant hae litterae in his libris partim impressis, partim manuscriptis: 1) apud Sirmondum, Caroli Calvi Capit. p. 167 sqq.; 2) in Paris. 5095 fol. 130. 3) in Vatic. 4982 25 fol. 110^v. 4) in Vallicell. C. 16 fol. 28^v. 5) apud Baronium, Ann. eccles. ad a. 858. 6) in Vatic. reg. Christ. 291 fol. 109^v, qui excerpta tantum exhibet; fragmentum denique capituli septimi inde a verbis: Quia vero Karolus usque ad verba: referre audivimus in codicibus: 7) Havniens. 166, fol. 192^v. 8) Paris. 4628 A fol. 4. Inscripta est epistola in 1. 3—6. his verbis: Haec, quae sequuntur, capitula miserunt episcopi pro- 30 vinciarum Remensis et Rotomagensis a Carisiaco palatio, quo convenerant, per Wenilonem Rotomagensem archiepiscopum et Erchanraum Catalaunensem episcopum Hludowico regi in Attiniaco palatio consistenti, anno incarnationis dominicae DCCCLVIII, in mense Novembrio; in 2. autem haec rubrica praemissa est: Exemplar epistolae episcoporum de synodo apud Carisiacum habita ad domnum Hludowicum 35 regem per Wanilonem archiepiscopum et Ercanraum episcopum directae.

Hludowicus rex Germaniae, postquam ab optimatibus quibusdam Karoli invitatus anno 858, die 1. m. Sept. in regnum fratris invadit et Karolo in Burgundiam recedente usque ad Trekas progressus est, mense Novembri Attiniacum rediit (Ann. Bertin. ad a. 858, ed. Waitz p. 50 sq.; Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 430 sqq.). Unde episcopos 40 Franciae occidentalis ad placitum die 25. m. Nov. in urbe Remensi habendum convocavit. Illi vero ad indictum conventum non venerunt, sed auspiciis Hincmari synodum Carisiaci celebraverunt et capitula, quae sequuntur, Hludowico miserunt.

858. *Auctor epistolae est Hincmarus. Testatur enim ipse in litteris ad Karolum de coercendis rapinis directis (Opera II, p. 145) hisce verbis: Nolite negligere illa capitula, quae synodus de Carisiaco per Wenilonem et Erchanraum transmisit ad hunc Attiniacum praeterito anno Hludowico fratri vestro et me transmittente Hincmarus filius meus vobis dedit, quando vobiscum in Burgundia fuit, sed relegite ea diligenter, qui, mihi credite, plus pro vobis quam pro illo facta fuerunt. Credebam enim, quod Dei misericordia vos revocare debuisset et illa admonitio vobis necessaria et utilis esse valeret; cfr. etiam Flodoardi Hist. eccl. Rem. lib. III, c. 20, SS. XIII, p. 511.*

(B. II, 101; P. deest.)

Domno Hludowico regi glorioso episcopi Remorum dioceseos atque Rotoma-
gensis, qui adesse potuimus.

1. Litteras dominationis^a vestrae quique nostrum habuimus, quibus^b iussistis, ut vobis^c VII.^d Kal. Decembr. Remis occurreremus^e, quatenus ibi nobiscum et cum ceteris fidelibus vestris de restauratione sanctae ecclesiae et de statu ac salute populi christiani tractaretis. Sed nos ad placitum illud occurrere non potuimus et propter incommoditatem et brevitatem temporis et propter inconvenientiam loci et, quod est lugubrius, propter confusionem^f tumultus exorti. Sed et divinis legibus, quas et vos observaturos cum vestris^g fratribus nobis denunciastis¹, cautum esse dinoscitur, quia, sicut nec archiepiscopi sine coëpiscopis^h, ita nec coëpiscopi sine archiepiscoporumⁱ consensu vel iussu, nisi quae ad proprias pertinent parroechias, debent praesumere: et in tam angusto tempore^j archiepiscoporum litteras^k non valui-
mus de conventu habere^l. Quapropter noverit vestra sublimitas, quia mandatum vestrum nostra non contempsit humilitas, sed, sicut longe est ante nos dictum, 'qui² iubet impossibile, facit se contemptibilem.'

2. Sed et tractatum de restauratione sanctae Dei^m ecclesiae et statu ac salute populi christiani, quod nunc vos nobiscum habere velle dicitis, iustius et rationabilius illud haberi potuisset, si nostris, quin potius divinis consiliis et observationibusⁿ atque obtestationibus superno respectu obtemperare voluissetis; quia non nostra scripsimus, mandavimus, diximus, sed quae dictante caritate, quae Deus est, in litteris sacris invenimus, et quae naturae insita recognoscimus. Caeterum quae contra illa, quae scripsimus, mandavimus, diximus, acta sunt vel aguntur, naturalis legis morbus et vitium etiam a minus sapientibus esse dinoscitur. Qua de re prudens quisque resipiscat^o et^p sapiat^p, quam granditer Deus offenditur, quando in sic grandibus et apertis non ignoranter peccatur. Unde scriptum est: 'Descendant³ in infernum viventes', id est labantur in peccatum scientes. Quae divina permissione merito mundi patientis propter communia peccata nostra, pastorum scilicet et gregum, propter delicta regis et^q regni^q, eveniunt, sicut scriptum est, 'immissiones⁴ per angelos malos. Viam fecit Dominus semitae^r irae suae.' Tamen, sicut veritas^s protestatur⁵, non erit sine ultione vindictae, nec ipsa virga furoris Domini. Sic legimus, sic audivimus, sic vidimus et pro certo sic cito videbimus, quoniam, licet peccatores simus, sed poenitentes et in divina clementia fortiter confidentes ministerium sacrum operante Spiritu sancto suscepimus, sine quo sacra non ministramus, et^t

a) admonitionis 5. b) qui 2. c) nobis 2. d) octavo 5. e) occurreremus 2. f) compassionem 5. g) fratribus nostris 5. h) coepiscopi 4. i) archiep. . . tempore om. 5. k) litteris nos 5. l) sermonem add. 5. m) om. 3—5. n) obsecrationibus 2. o) respiciat 5. p) om. 2. q) om. 5. r) semitas 1. s) Dominus 5. t) nam 4.

1) Cfr. Conv. ap. Marsnam I. 847, supra p. 69, c. 5; Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 73, c. 6.
2) Quis dixerit, nescio. 3) Psalm. 54, 16. 4) Ibid. 77, 49. 50. 5) Cfr. Esai. 10, 5.

nobis dictum a veritate veraciter scimus: 'Non⁶ vos estis, qui loquimini, sed spiritus 858. patris vestri, qui loquitur in vobis.'

3. Et licet dominatio vestra melius noverit, de quibus scriptis, mandatis et dictis dicamus, tamen non ab re est, si etiam et nos illa ad memoriam vestram 5 reducamus. Primo quidem per Hildegarium venerabilem episcopum⁷ scriptis et dictis, secundo per Aeneam honorabilem^u episcopum⁸ litteris et verbis, item per Aeneam verbis, deinde per Hinemarum Remensem et Wenilonem^v Rotomagensem archiepiscopos, iterum^w per eosdem cum aliis, quos ipsi^x vocastis, ea, quae saluti fuerunt congrua, sufficienter audistis^y, quando, sicut et ante, petivimus, ut frater 10 vester et omnes fideles illius ante vestram fideliumque vestrorum praesentiam in rationes loco et tempore congruo venissemus et, quae male gesta forent, vestro consilio et auxilio cum Dei adiutorio fierent emendata. Pro quibus omnibus dictis^a valde^a non obaudientibus^z timemus, quod dicitur: 'Si⁹ sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt', et reliqua, quae Dominus comminatur. Et si illa non sunt 15 exaudita, putari potest et^a nec ista, quae vos dicitis apud nos velle quaerere et audire, exaudientur. Videturque quibusdam, ut, sicut Dominus¹⁰, quando quaesivit ficus in ficulnea, cui maledixit, cum non esset, teste evangelio, tempus ficorum, aliud voluerit significari^b, ita et in hoc citato et incongruo conventu remota dominationis vestrae sinceritate, de qua nihil contra puritatem volumus autumare^c, alia quaedam 20 possint intelligi. Et quia beatus Petrus omnem monet episcopum, ut 'paratus¹¹ sit ad satisfactionem omni poscenti se rationem', quae nunc videmus, pro tempore damus fideliter dominationi vestrae consilia.

4. Primo quidem in ipsa radice cordis adventum vestrum in hoc regnum inspicite, et coram oculis Domini, cui secundum psalmistam 'cogitatio¹² hominis confitetur', 25 statera aequitatis ponderate; et quicquid hortatores et consiliarii ac laudatores vestri vobis dicant, ad cor redite^d; et quicquid ad excusationem^e et commendationem adventus vestri invenire et dicere potueritis, vestram conscientiam interrogate et, si talia sustinere vultis, qualia facitis, iudicate. Et illam horam, quam certi estis quia nullo modo poteritis effugere, quando anima vestra de corpore exiet, ante mentis oculos 30 ponite, quando totum mundum et omnem potestatem et omnes divitias et ipsum corpus derelinquet et sine adiutorio uxoris ac filiorum et sine solatio et comitatu drudorum¹³ atque vassorum nuda et desolata exhibit et, quicquid cogitavit et ordinare disposuit, infecta^f dimittet, sicut dicit scriptura: 'In¹⁴ illa die peribunt omnes cogitationes eorum', et videbit omnia peccata sua et sentiet videns diabolos se constringentes et coartantes 35 et, quicquid contra caritatem et fidem debitam cogitavit, parabolavit et fecit in isto saeculo et per dignos poenitentiae fructus non emendavit, ante oculos semper habebit et effugere volebit^g et non valebit. Nam certum est, quia ad omnes homines, quando egrediuntur de corpore, veniunt^h diaboli, et ad iustos et ad peccatores; sed et ad ipsum Christum venit, in quo suum nihil invenit, sicut scriptum est: 'Venit¹⁵ princeps 40 huius mundi, et in me non habet quicquam.' Et crede nobis veraciter, rexⁱ utinam semper bone et christiane, nec longe est, sed satis et plus, quam speretur, prope^k tibi est illa^k hora. Propterea non te seducant ista, quae vides. In tempore quippe

u) Parisiorum 5. v) Wenelonem 2. w) iterumque 2; itemque 4. 5. x) ibi 1. y) audiat 5.
z) valde add. 5. a) quod 5. b) significare 5. c) autumari haud alia 5. d) reddite 4; redu-
cite 5. e) accusationem 1; excus. et om. 3—5. f) infectum 5. g) volet 1. 4. 5; e volebit
corr. 3. h) om. 2. i) et add. 2. k) praepropera inest illa 5.

6) Matth. 10, 20. 7) Meldensem. 8) Parisiensem. 9) Ioh. 15, 20. 10) Matth. 21, 19.
11) 1. Petr. 3, 15. 12) Psalm. 75, 11. 13) I. e.: fidelium, amicorum; cfr. Du Cange s. v. drudes,
drudi; Diez, Etymol. WB. d. rom. Spr. I, s. v. drudo. 14) Psalm. 145, 4. 15) Ioh. 14, 30.

858. patris vestri vidimus per aliquos incepta et facta, quae in tempore isto per istos, qui ista conficiunt, videmus fieri, et per alios videbuntur¹ compleri. Et quando tibi adveniet hora exitus tui, sicut rident nunc, quando per te obtinent quae volunt in hora voluntatis suae, sic ridebunt et in hora exitus tui, et quaerent, quomodo per alium teneant, quae per te obtinuerunt; quod et fieri potest, ut quidam etiam⁵ quaerant^m in tempore tuo. Sed et illi, nisi dignam poenitentiam egerint, miserabiliter ad illam horam venient exitus sui, sicut venerunt et illi, qui defecerunt a patre tuo cum fratre tuo¹⁶. Nam ut illi ordinantes seditiones in paternam reverentiam, sic et isti vos excitantes in fraternam dilectionem nomen pacis et statum ecclesiae et salutem ac unitatem populi obtendereⁿ studuerunt; et^o latebat sub melle¹⁰ venenum. Et completum est in illis completurque^p in istis psalmistae dictum: 'Qui¹⁷ loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum' et reliqua^q, quae sequuntur. Et receperunt illi in saeculo isto, quae nota sunt^r, et receperunt in saeculo altero, quae in iudicio plenius cognoscentur. Quorum isti intuentes exitum timere debuerant actionem; et^s facient, si illos respexerit Dominus, qui respicit hu-¹⁵ miles et custodit parvulos, et sic 'pestilente¹⁸ flagellato', ut scriptum est, 'sapientior erit parvulus', et sapient^t, 'quia¹⁹ non repellet Dominus plebem suam' nec 'obliviscetur²⁰ in finem'; quoniam 'propter²¹ miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus'. Alioquin^u sicut tunc dixit illis, ita et nunc dicit Dominus istis: 'Tacui²², nunquid semper tacebo? quasi parturiens clamabo; nondum²³²⁰ venit hora mea, sed²⁴ nunc est hora vestra et potestas tenebrarum; et²⁵ quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, quia venient dies in te'. Roga tibi, quaesumus, in tali loco, ubi bene possis intendere^v, omiliam sancti Gregorii²⁶ legere in lectione evangelii^w: 'Videns Iesus civitatem flevit super illam'. Precamur vos, domine, ut et diem ante mentis oculos habeatis, quando²⁵ cum omnibus hominibus anima^x vestra proprium corpus recipiet et venietis ante faciem aeterni iudicis in conspectu omnium angelorum et hominum, in qua die, sicut dicit^y sanctus Paulus, 'iudicabit²⁷ Dominus unumquemque', non per alienum testimonium²⁸, sed occulta uniuscuiusque per cogitationes accusantes aut etiam defendentes^a, quando recipiet unusquisque 'propria²⁹ corporis, prout gessit, sive bonum, sive³⁰ malum'. Et non despicientur tunc nostra verba, quae scripsimus, ab eis, qui nunc illa contemnunt, quando sine dubio replicata erunt in testimonium in ipso tremendo iudicio, et nullus illorum te^y tunc adiuvabit, qui nec se ipsum adiuvare sufficiet, quando ibunt qui talia agunt, qualia audimus et sentimus atque dolemus, si in talibus perseveraverint, in ignem aeternum et iusti, qui iniusta patiuntur, in vitam aeternam.³⁵

5. Quia tanta et talia crudelia et abominanda fieri per parroechias, quas pertransitis, audivimus^z et quaedam sentimus^a, quaedam sentire timemus^b et illis, qui senserunt et sentiunt, condolemus, quae calamitatem et miseriam, quam a paganis patimur, superent^c, quoniam a christianis in christianos, a parentibus in parentes, a rege christiano in regem christianum, a fratre in fratrem contra omnes leges divinas⁴⁰ et humanas aguntur; contra quos clamat ecclesia a paganis afflicta: 'Et³⁰ super

1) videbantur 5. m) pereant 5. n) ostendere 1. o) sed 5. p) completurque in istis
om. 5. q) om. 5. r) sicut add. 5. s) quid 5. t) sapiet 5. u) alioqui 1. v) afferri
add. 5. w) quae incipit add. 5. x) animam vestram 5. y) om. 2. z) audimus 2. a) et
add. 5. b) retinemus 5. c) superant 5.

16) A. 833; cfr. supra nr. 197. 17) Psalm. 27, 3. 18) Proverb. 19, 25. 19) Psalm. 93, 14.
20) Ibid. 12, 1. 21) Ibid. 11, 6. 22) Esai. 42, 14. 23) Ioh. 2, 4. 24) Luc. 22, 53.
25) Ibid. 19, 42. 43. 26) Gregorii Homil. in evang. 39, Opera I, col. 1644. 27) Ebrae. 10, 30.
28) Cfr. Rom. 2, 15. 16. 29) 2. Corinth. 5, 10. 30) Psalm. 68, 27.

dolorem vulnerum meorum addiderunt', et nos omnes cunctique patientes 'sustinui-
mus³¹ pacem, et non venit, quaesivimus bona, et ecce turbatio': propterea talia
prohibete, compescite et sedate, quoniam palatium vestrum debet esse sacrum et
non sacrilegum. Palatium enim regis^d dicitur propter rationabiles homines inhabi-
tantes, et non propter parietes insensibiles sive macerias. Et rex a regendo dicitur³²,
ut se sub Deo et bonos cum Deo puritate cordis, veritate oris, firmitate stabilitatis
regat et pravos a pravitate corrigat et in rectitudinem^e dirigat. Et si, quae male^f
facta sunt, emendare venistis, peiora, quam viderimus a christianis in christianos
fieri, ingerere non debetis^g; et^h si pacem facere advenistis, pacem pacifice ab auctore
10 pacis obtinere^g debetis; et si discordiam effugare et caritatem redintegrare venistis^h,
illamⁱ, quam Christus per Paulum docuit, monstrare debetis. Ait enim: 'Caritas³³
non est ambitiosa, non agit perperam, non quaerit, quae sua sunt, non gaudet super
iniquitate, congaudet autem veritati'; quae est 'de³⁴ corde puro et conscientia bona
et fide non ficta'; quae operatur per dilectionem et non per potestatem vel indebitam
15 cupiditatem; sine qua caritate, sicut^k scriptum est^k, etiam 'si³⁵ quis tradiderit corpus
suum^l, ut ardeat, nihil illi prodest'. Quam^m omnibus Dominus in signum dedit, ut
sciant, si quisque est christianus aut si intrabitⁿ in regnum Dei, an non, dicens^o:
'In³⁶ hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad in-
vicem'. Nam qui in primordio fidei discipuli appellabantur, nunc christiani dicuntur.
20 Et³⁷ ipsa est vestis nuptialis, quam qui non habuerit de nuptiis coelestis convivii
in futuro iudicio eicietur 'in tenebras exteriores et in ignem^p aeternum; ibi^q erit
fletus et stridor dentium'.

6. Ipsa caritas vos contra paganos accendat, ut^r, quia tunc moti non sunt ad
pietatem, ut nobiscum irent contra eos, qui de isto regno amplos habebant et habent
25 honores — quodsi facerent et zelo recto accensi unanimiter vellent, expelli aut disperdi
pagani adiuvante Domino poterant — vel nunc quacumque intentione a dominatu
illorum per vestram ordinationem sancta liberetur ecclesia et regnum, quod contra
eos redimitur³⁸, a tributo indebito eripiatur. Sed et qui fugiunt a facie paganorum,
cum in illas partes venerint, in quibus degitis, refugium tranquillum inveniant et
30 non talem depraedationem, ut nec incolae vivere nec fugientibus solatium possint
praebere; quia nunc peccatis nostris exigentibus completur, quod olim dictum est
per prophetam: 'Qui³⁹ fugerit a facie leonis, irruet in ursum; et cum intraverit
domum et innisus fuerit super parietem, mordebit eum coluber'; et cum 'effugerint'⁴⁰
arma ferrea, irruent^t in arcum aereum'. In^u omni enim parte miseri, pro^v dolor^v!
35 afflictionem inveniunt.

7. Et si ecclesiam Dei, sicut nobis scripsistis, quaeritis restaurare, debita epi-
scopis et sibi commissis ecclesiis privilegia intemerata, sicut divinitus constituta sunt,
custodite. Praecepta et immunitates et honorem earum, sicut avus et^v pater^v vester
conservaverunt^w, conservare curate. Et quae frater vester, dominus noster^x, qui et
40 paterna donatione^y et vobiscum cum^z vestris^z vestrorumque fidelium mutuis^a firmita-
tibus regni partem accepit, pro cultu et honore ecclesiarum egit, similiter conservate.

d) sacrum *add.* 5. e) rectitudine 5. f) mala 2. g) debetis . . . obtinere *om.* 2. h) et . . .
venistis *om.* 5. i) charitatem *add.* 5. k) sicut . . . est *om.* 5. l) ita *add.* 5. m) quoniam 5.
n) intrabunt 5. o) dicit 5. p) ignum, *om.* in, 2. q) ubi, *om.* erit, 5. r) et qui 5. s) redi-
45 metur 2. 5. t) fugerit . . . irruet 5. u) sic omni ex parte 5. v) *om.* 5. w) conservavit 5.
x) Carolus scilicet 5. y) dominatione 2. z) *om.* 2. a) cum suis 5.

31) *Hierem.* 14, 19. 32) *Cfr. Relat. episc.* 829, *supra* p. 46, c. 56. 33) *1. Corinth.* 13, 4—6.
34) *1. Timoth.* 1, 5. 35) *1. Corinth.* 13, 3. 36) *Ioh.* 13, 35. 37) *Cfr. Matth.* 22, 11—13. 38) *Cfr.*
*Dümmler, Ostfränk. Reich I*², p. 422 sqq. 39) *Amos* 5, 19. 40) *Iob* 20, 24.

858. Et rectores ac pastores ecclesiarum ut patres et Christi vicarios colite, sicut sancta^b scriptura praecepit^c dicens: 'Sacerdotes⁴¹ Dei sanctifica', et 'magnatis humilia caput tuum' eorumque spiritalia consilia obaudite iterum^d dicente scriptura: 'Interroga⁴² patres tuos et annuntiabunt tibi; maiores tuos et dicent tibi^d'; et item: 'Interroga⁴³ sacerdotes meos legem^e meam; et Dominus per Malachiam prophetam: 'Labia⁴⁴ 5 sacerdotis custodient scientiam et legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est'. Eosque tempore incongruo et inoportuno nolite inquietare, sed liceat eis ministerium sacrum, ad quod ordinati sunt, in populi salutem peragere; sibique domestica cura subiectos nolite concutere et non sinatis dehonestare sive opprimere. Ut presbyteris honos congruus et iura debita, quae canones et capitula avi et patris 10 vestri statuerunt⁴⁵, conserventur, satagite. Ut episcopi quietam^f libertatem suas parroechias circumeundi et praedicandi ac confirmandi atque corrigendi habeant⁴⁶, ordinate. Ut missus rei publicae, id est minister comitis, cum ipsis, si iusserint⁴⁷, eat, qui liberos homines incestuosos, si per admonitionem presbyterorum venire ad episcopum noluerint, eos ad episcopi placitum venire faciat, commendate. Ut, si 15 episcopus pro quacumque necessitate ecclesiastica ad vos direxerit, ad quem suus missus veniat, per quem, quae^g rationabiliter petierit, obtineat, in palatio vestro, sicut comes palatii est in causis reipublicae, ministerio congruum constitutum habete⁴⁸. Ut temporibus a sacris regulis constitutis comprovinciales synodos cum episcopis et speciales cum presbyteris habere quiete^h possint, annuite. Res et facultates eccle- 20 siasticas, quae⁴⁹ sunt vota fidelium, pretia peccatorum, stipendia ancillarum et servorum Dei, depraedari et ab ecclesiis discindi nolite sustinere, sed fortiter ut rex christianus et ecclesiae alumnus resistite atque defendite. De quibus consecratis Deo rebus, quod habent liberi homines ecclesiis servientes per dispositionem rectorum ipsarum ecclesiarum, ideo constituerunt apostolorum successores hoc ordinari, ut, quia 25 creverunt fidelium vota et increverunt infidelium mala, augeretur per dispensationem ecclesiasticam regni militia ad resistendamⁱ malorum nequitiam, quatenus ipsae ecclesiae defensionem haberent et pacem et christianitas obtineret tranquillitatem. Quapropter, sicut et illae res ac facultates, de quibus vivunt clerici, ita et illae sub consecratione immunitatis sunt, de quibus debent militare vasalli, et pari tuitione a 30 regia potestate in ecclesiarum usibus debent muniri. Quia^k vero Karolus^l princeps, Pippini^m regis pater, qui primus inter omnes Francorum reges ac principes res ecclesiarum ab eis separavit atque divisit⁵⁰, pro hoc solo maxime est aeternaliter perditus, signisⁿ manifestatur evidentibusⁿ. Nam sanctus Eucherius Aurelianensium episcopus, qui in monasterio sancti Trudonis requiescit, in oratione positus ad 35 alterum est saeculum raptus et inter cetera, quae Domino sibi ostendente conspexit, vidit illum^o in inferno inferiore torqueri. Cui interroganti ab angelo eius^p ductore responsum est, quia sanctorum iudicatione, qui in futuro^q iudicio cum Domino iudicabunt quorumque^r res abstulit et divisit, ante illud iudicium anima^s et corpore

b) om. 2. c) praecipit 1. d) iterum . . . tibi om. 5. e) et dicent tibi add. 5. f) e quie- 40 tem corr. 2. g) om. 5. h) qui 5. i) resistendum mal. nequitiae 5. k) Hic incipit 8. l) Incipit 7; Carlus 1. m) Pipini 5. 7. n) signis . . . evidentibus om. 1—7. o) ipsum Karolum 7. p) eius om. 8; responsum est ductore, om. eius, 7. q) futurum iudicium, om. in, 8. r) quorum- cumque 5. 7. 8. s) animae a corp. 8.

41) Eccles. 7, 31; 4, 7. 42) Deuter. 32, 7. 43) Agg. 2, 12. 44) Malach. 2, 7. 45) Cfr. 45 Conc. Meld. 845, supra p. 413, c. 63. 46) Ibid. c. 28. 47) Ibid. c. 71. 48) Cfr. Hincmarus, De ordine palatii c. 19, infra in App. ed. 49) Cfr. Conc. Vern. 844, supra p. 386, c. 12. 50) De his, quae sequuntur, cfr. Roth, Gesch. d. Beneficialwesens p. 325 sqq.; p. 334 sqq.; p. 466 sqq.; Feudal- lität u. Unterthanverband p. 105 sqq.; Waitz, VG. III², p. 15 sqq.; v. Noorden, Hinkmar v. Rheims p. 146, not. 1; Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 508 sq.; Brunner, RG. II, p. 246 sqq. 50

sempiternis poenis est deputatus et recipit simul^t cum suis peccatis poenas propter 858.
peccata omnium, qui res suas et facultates in honore et amore Domini^u ad sancto-
rum loca in luminaribus divini cultus et alimoniis servorum Christi ac pauperum
pro animarum suarum redemptione tradiderant^v. Qui in se reversus sanctum Boni-
5 facium^w et Fulradum abbatem monasterii sancti Dyonisii et summum capellanum
regis Pippini^m ad se vocavit, eisque talia dicens in^x signum dedit, ut^x ad sepulchrum
illius^y irent et, si corpus eius ibidem^z non reperissent, ea, quae dicebat, vera esse
concrederent^a. Ipsi autem pergentes ad praedictum monasterium^b, ubi corpus ipsius
Karli^c humatum fuerat, sepulchrumque illius^d aperientes visus est subito exisse
10 draco, et totum illud sepulchrum interius inventum est denigratum, ac si fuisset
exustum. Nos autem illos vidimus, qui usque ad nostram aetatem duraverunt^e, qui^f
huic rei interfuerunt^f et nobis viva voce veraciter sunt testati, quae^g audierunt atque
viderunt. Quod cognoscens filius eius Pippinus^h synodum apud Liptinas congregari
fecit⁵¹, cui praefuit cum sancto Bonifacioⁱ legatus apostolicae sedis Georgius^k⁵²
15 nomine, — nam et synodum ipsam habemus — et quantumcunque de rebus eccle-
siasticis, quas pater suus abstulerat, potuit, ecclesiis reddere^l procuravit^m. Et quo-
niam omnesⁿ res ecclesiis^o, a quibus ablatae erant, restituere^p propter concertationem,
quam cum Waifario^q Aquitanorum principe habebat, non praevaluit, precarias fieri
ab episcopis exinde petiit^r et nonas ac decimas ad^s restorationes tectorum et de
20 unaquaque casata^t duodecim denarios ad ecclesiam^u, unde^v res erant beneficiatae^w,
sicut in libro capitulorum regum^x habetur⁵³, dari constituit, usque dum ipsae res
ad ecclesiam revenirent. Unde et domnus Carolus imperator adhuc in regio nomine
constitutus edictum fecit⁵⁴, ut nec ipse nec filii^y eius neque successores huiusmodi
rem^z agere adtemptarent^a; quod manu propria firmavit, cuius plenitudinem habemus,
25 et de quo capitulum excerptum^b in libro capitulorum eius, quicumque librum illum
habet et legere voluerit, invenire valebit. Hanc etiam relationem et^c in scriptura^d
habemus; et quidam nostrum etiam viva voce domnum Hludowicum imperatorem
patrem vestrum referre audivimus^e. Sed⁵⁵ et sacri canones Spiritu sancto dictati^f
eos, qui facultates ecclesiasticas diripiunt et res ecclesiasticas indebite sibi usurpant,
30 Iudae traditori Christi similes computant; et sancti, qui cum Deo in caelo regnant
et in terris miraculis coruscant, divino iudicio tanquam necatores pauperum ab eccle-
siae liminibus et a coelesti regno secludunt. De quibus sacrilegis in prophetia^g
psalmi praedictum^g est: 'Qui⁵⁶ dixerunt: Haereditate possideamus sanctuarium Dei.
Deus meus, pone illos ut rotam et sicut stipulam ante faciem venti. Et sicut^h ignis,
35 qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes, ita persequeris illos in tem-
pestate tua, et in ira tua turbabis eos. Imple facies eorum ignominia.'

- t) om. 2. u) Dei 7. v) tradiderunt 5. 7. 8. w) Bonifacium 2. 7. 8. x) iussit ut 7.
y) eius 2. z) om. 8. a) crederent 7. 8. b) coenobium 8. c) Carli 1; Karoli 5. 7. 8;
sepultum 8. d) ipsius 7; eius 8. e) perduraverunt 8. f) qui . . . interfuerunt om. 5. g) qui 7;
40 quaequae 8. h) Pipinus 5. 7. i) Bonifacio 2. 7. 8. k) Gregorius 5. l) reddi 5. m) curavit 7.
n) om. 8. o) ecclesiae 7. 8. p) restaurare 7. 8. q) Waifero 7. 8. r) precepit 8. s) atque 2.
t) casa 8; ecclesia 7. u) casam cui res 7. v) cuius 2. 8. w) ablatae 8. x) regiorum 8.
y) filius 1. z) res 3—5 (e corr. 3); om. 2. 7. 8. a) temptarent 7. b) excerpto 7. c) om. 8.
d) scripturis 3—5. e) audiverunt 5; huc usque 7. 8. f) dictante 5. g) prophetico psalmo dictum 5.
45 h) om. 5.

51) *Cap. Liptin.* 743, tom. I, p. 28, c. 2; cfr. *Hahn, Jahrb. d. fränk. Reichs* 741—752. p. 195 sqq.
52) *Ostiensis.* 53) *Bened. Lev. I*, c. 3. 54) *Anseg. I*, c. 77, l. c. p. 405; cfr. *Boretius ibid.*
p. 337 sqq.; *Roth, Feudalität* p. 107 sqq. 55) Cfr. *Admonit.* 857, supra p. 289, lin. 16 sqq.; p. 288,
lin. 31 sq., et quae diximus in 'NA.' XVIII (1893), p. 307, not. 2. 56) *Psalms.* 82, 13—17.

858. 8. Monasteria etiam religiosa atque praecipua canonicorum et monachorum atque sanctimonialiumⁱ, quae ab antiquo tempore* sub religiosi habitus rectore vel rectrice fuerunt, et quando* parentes vestri primatum regni tenuerunt et etiam quando sanctus Remigius Francos ad fidem cooperante^k Domino convertit et cum rege ipsum baptizavit, et frater vester dominus noster partim^h iuventute^l, partim fragilitate, 5 partim aliorum callida suggestione, etiam et minarum^m necessitate — quia dicebant petitores, nisi eis illa loca sacra donaret, ab eo deficerent et ipse aliquando per vos, sicut nunc patet, aliquando per fratrem vestrum regnum destitutus ab eis perderet — talibus, sicut scitis, personis commisit, debito privilegio restituite. Nam idem frater vester et divina inspiratione et sacerdotali redargutione et etiam ab 10 apostolica sede⁵⁷ commonitus ex aliqua parte, quae perpereⁿ egit, correxeratⁿ; quae autem adhuc^h incorrecta erant, quomodo emendare posset, saepe^h gemebundus quaerebat. Absit autem, ut vos, qui pro restauratione sanctae ecclesiae huc venistis, aut illa, quae ipse emendavit, deterioretis et, sicut ille offendit, et vos offendatis aut, quae ipse necdum emendare potuit, inemendata sinatis; qui saepe, sicut et nos testes 15 sumus, fratres vestros de talibus monuistis et in omni adnuntiatione, quam communiter faciebatis, promptissime inde disputabatis, sicut et secus Teudonis^o-villam in loco, qui Iudicium^p dicitur, capitula⁵⁸, quae habemus, cum vestris fratribus acceptastis et in chirographo apud Marsnam⁵⁹ manu propria confirmastis. Contra quod si forte aliquis egit, non propterea vos immunes eritis, si illud, quod teste Domino 20 pepigistis et confirmastis, observare, quod absit, non studueritis. Neminem quippe adiuvat, quod^q aliena mala reprehendit, nisi et ipse illa caveat, quod demonstrat Paulus dicens: 'Putas⁶⁰, o homo, quod tu evades iudicium Dei, qui eadem agis, quae iudicas?'

9. Rectores etiam monasteriorum, quibus monasteria committitis^r, firmiter et 25 obnixe praecipite, ut secundum ordinem et habitum ac sexum, quo inhabitantes constituti sunt, sollicite et sollerter praevideant, ut secundum debitum ordinem servi vel ancillae Domini vivant et necessaria stipendia in victu et vestitu et ceteris quibusque habeant et domos ac servitores^s, prout competit, sicut religiosi et habitus et conversationis rectores eis provideant. Susceptionem etiam hospitem et pau- 30 perum nullo modo negligant. Et^t quia^t inconvenientes personae et res tales, quae religioni non congruunt^u, monasteria non introducantur, non dicimus, quoniam religiosos rectores providentiam et curam debitam inde sumere debere non ignoramus.

10. Hospitalia peregrinorum, sicut sunt Scottorum⁶¹ et quae tempore antecessorum vestrorum regum constructa et constituta fuerunt, ut ad hoc, ad quod deputata 35 sunt, teneantur et a rectoribus Deum timentibus ordinentur, custodiantur, ne dissipentur, obtinete. Sed et rectoribus monasteriorum et xenodochiorum, id est hospitalium, praecipite, ut, sicut canonica docet auctoritas et capitula avi et patris vestri praecipiant⁶², episcopis propriis sint subiecti et monasteria atque hospitalia sibi commissa ipsorum regant consilio, quorum episcopi paternam sollicitudinem eis secundum 40 ministerium illorum studebunt impendere. Et quia saepe unicuique in omni ordine

*) 5. *pergit*: parentes vestri sub religioso habitu constituerunt et in eis rectores et rectrices fuerunt et quando.

i) sanctarum monialium 2; habitacula *add.* 5. k) operante 1. l) innuente 5. m) animarum 5. n) *peregit*, *correxit* 5. o) Theodonis 5. p) Iuliacum 5. q) qui 5. r) *committis* 2. 45 s) habeant *add.* 5. t) *quin et* 5. u) *in add.* 5.

57) *Istae litterae non exstant.* 58) *Synod. ad Theod.-villam* 844, *supra* nr. 227. 59) *Conv. ap. Marsnam* I. 847, *Adnunt. Hlud.* c. 5, 6, *supra* p. 70 sq. 60) *Rom.* 2, 3. 61) *Cfr. Conc. Meld.* 845, *supra* p. 408, c. 40. 62) *Cfr. Cap. miss. gener.* 802, *tom. I*, p. 94, c. 15.

competentem legem et iustitiam una cum fratribus vestris frequenti adnuntiatione 858.
perdonastis⁶³, ecclesiastici et religiosi habitus viri ac feminae atque peregrini et pau-
peres, in quibus specialiter Christus suscipitur, perdonationem vestram sibi sentiant
semper adesse.

5 11. Et quia de statu et salute populi christiani, sicut nobis scripsistis, vultis
quaerere, primo a vobis ipsis incipite, qui alios debetis corrigere, sicut scriptum est:
'Medice⁶⁴ cura te ipsum', et munda debet manus a sordibus esse, quae alienas
sordes curat detergere. Et quae in aliis debetis corrigere, nemo in vobis iuste valeat
reprehendere. Super quantos^v enim^w estis in regni culmine, tantorum^x moribus
10 debetis servire et sicut lucerna super candelabrum in domo posita bonitatis exempla
monstrare^y, quia omnium oculi in vos debent intendere. Quos si malo exemplo
destruxeritis, qui per vos et a vobis in bonum debuerant aedificari, sub tantis sine
dubio in futuro saeculo^z poenis vos necesse erit^a torqueri. Propterea^b oportet, ut,
15 qui rex estis et dominus appellamini, in illum semper suspenso corde suspiciatis, a
quo, videlicet rege regum et domino dominorum, nomen regis et domini mutuastis^c;
et, sicut ille 'disponit⁶⁵ orbem terrae in aequitate' et ad hoc, sicut in libro Sapientiae
dicitur, 'constituit hominem', ut ipse similiter faciat, imitamini illum, si vultis regnare
cum illo, quia, 'qui⁶⁶ dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse
ambulare', qui dicit: 'Estote⁶⁷ et^d vos^d perfecti, sicut et^d pater vester caelestis per-
20 fectus est.' Et si dixeritis: Quomodo^e possum esse perfectus? cum alia scriptura
dicat: 'Si⁶⁸ quis in verbo non offendit, ille perfectus est vir': non cadit a per-
fectione, qui non peccat malitiae cupiditate. 'Septies⁶⁹ enim cadit iustus et resurgit;
impii autem corruunt in malum', et 'iustus, cum ceciderit, non collidetur, quia
Dominus supponit manum suam.' Qualitercunque vero quis peccat^f cupiditatis volun-
25 tate aut fragilitatis necessitate, nemo illi melius praevallet indicare, quam^g con-
scientia sua, quae non potest latere oculos inspectoris sui. Propterea ita oportet
vos vivere, iudicare et agere etiam in occulto, quasi sitis semper in publico; quia
saepe^h talis vos verbo laudabit, qui corde acriter reprehendet^h, saepe etiam illa,
quae vobis et in vobis laudaverit, apud alios de vobis reprehensibilia iudicabit. Sic
30 autem, ut dicimus, adiuvante Domino vivere, iudicare et agere praevalebitis, si vos
non stimulaverit amor privatus, si non vos inflammaverit cupiditas gloriae, divitiarum,
possessionum et potentatus; si non plus credideritis alienae linguae, quam propriae
conscientiae; si vos non roserit tinea adulationis, si nonⁱ vos usserit^k livor alienae
felicitatis; si vos non vexaverit neglectus animae et amor carnis; si credideritis
35 regem⁷⁰ Christum non pro se, id est non pro sua necessitate mortuum, sed pro nobis,
ut viveremus, qui mortui eramus, et vos, rex^l, plus studeatis aliis vivere in salutis
suae utilitatibus, quam vobis ipsis in propriis voluptatibus^m; si scieritisⁿ vos esse mori-
turos et vos credideritis de factis propriis rationem Domino reddituros et, quae
digne receperitis, sine fine vel^o immutatione aliqua habituros.

40 12. Domum vestram domesticam sic nutrite, regite et disponite, ut, quando
regni populus ad vos convenerit, in vobis et in domesticis vestris videant, qualiter
se atque domum, cum quanta humilitate atque castitate, quam sobrie, quam iuste,

v) quanto sem̄ estis 3; quanto sen̄ estis 4; quanto siti estis 5. w) om. 2. x) tanto 5. y) debetis
add. 2. z) in add. 1—4. a) ita correxi; erat 1—3; est 4. 5. b) praeterea 5. c) mu-
45 tuatis 1. 3—5. d) om. 5. e) quonam modo 5. f) peccet 3—5. g) ut 5. h) se de
vobis reprehensibilia iudicabit 3; se (si 5) de vobis inreprehensibilia iudicabit 4. 5. i) vos non 4. 5.
k) arserit 5. l) om. 5. m) voluntatibus 3—5. n) sciretis 2; scientes 5. o) et com-
mutatione 5.

63) *Supra* p. 428, not. 1. 64) *Luc.* 4, 23. 65) *Sap.* 9, 2. 3. 66) *1. Ioh.* 2, 6. 67) *Matth.*
50 5, 48. 68) *Iac.* 3, 2. 69) *Proverb.* 24, 16; *Psalm.* 36, 24. 70) *Cfr. Rom.* 5, 9.

858. quam pie nutrire, disponere debeant et gubernare, quia, sicut quidam sapiens dixit, 'secundum⁷¹ mores domini erit familia custodita.' Et ideo domus regis scola^p dicitur, id est disciplina; quia non tantum^q scolastici^p, id est disciplinati et bene correcti, sunt^r, sicut alii, sed potius ipsa scola^p, quae interpretatur disciplina, id est correctio, dicitur, quae alios habitu, incessu, verbo et actu^q atque^q totius bonitatis^s continentia⁵ corrigit^t. Et vos, sicut^u paxillus non bene infixus, nisi in Domino virtutum innixi fortiter^u fueritis, et vos cadetis, et qui in vobis pendent labentur. Quapropter, sicut Dominus sub potestate constitutos ex temptatorum occasione docuit reddere, 'quae⁷² sunt Caesaris, Caesari et, quae sunt Dei, Deo', ita et vos, qui sub Deo estis et super homines estis, reddite, quae sunt Dei, Deo, et sicut^r Caesar aequus, quae¹⁰ subditorum^v sunt, subditis reddite. Reddite Deo puram et immaculatam fidem et sincerissimum cultum in sacerdotibus, in ecclesiarum privilegiis, in sacris locis, in ecclesiasticis et religiosis viris ac feminis, in defensione ecclesiae et christianitatis, in aequitate et iustitia populi christiani, in sublevatione et tranquillitate et consolatione omnium indigentium, sicut praemisimus. Reddite illi quotidianum pensum in¹⁵ quotidiana oratione, in iustis et assiduis elemosinis. Offerte illi devotionem vestram in sacris oblationibus et lacrimis secundum magnitudinem ac multitudinem quotidianorum peccatorum profusis. Reddite subditis iudicium cum misericordia, iustitiam cum aequitate. Studete exaltare humiles et^w Deum timentes^w et debellare atque humiliare superbos. Studete a bonis plus diligere, quam timeri. Curate, ut mali, si²⁰ non propter Deum, vel^x propter timorem vestrum malum agere metuant. Non plus apud vos lingua dolosa, manus plena, obsequium indebitum valeat, quam veritas, aequitas et sinceritas, scientes scriptum: 'Qui⁷³ excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitabit', unde consequenter intelligi debet: et non aliud^y — munus⁷⁴ enim est a lingua, favor; munus a manu, donatio; munus ab obsequio, indebita²⁵ subiectio —. Constituite ministros palatii, qui Deum cognoscant, ament et metuant; qui maximam curam gerant, quatenus, quicumque necestuosi palatium adierint et per quos perrexeritis^z, patrem et consolatorem mirantes gaudendo vos videre accurrant^a, non, qualem^b dicere nolumus, gemendo et maledicendo refugiant. Constituite comites et ministros rei publicae, qui non diligant munera, qui odiant avaritiam, qui detestentur³⁰ superbiam; qui non opprimant neque dehonestent pagenses; qui messes et vineas et prata ac silvas eorum nequaquam devastent; qui illorum^c pecora vel friskingas vel quaeque^d illorum sunt non praedentur neque diripiant et per violentiam ac mala ingenia, quae illorum sunt, nullomodo auferant; qui episcoporum suorum consilio, quae Dei sunt et christianitati conveniunt, faciant; qui placita non pro acqui-³⁵sitione lucris teneant, sed ut casae Dei et viduae ac pupilli et populus iustitiam habeant, et plus litigantes ad concordiam salva iustitia revocare studeant, quam committere, ut ipsi inde aliquod lucrum possint habere, quos si pacificare non potuerint, tunc, sicut rectum est, iustum iudicium decerni cum magna sollicitudine faciant scientes scriptum esse: 'Indicabo⁷⁵ tibi, homo, quid sit bonum', id est 'facere iudicium⁴⁰ et iustitiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo', id est: ut, quod illi placet^e, tibi

p) schola, scholastici 1. 3—5. q) om. 5. r) om. 2. s) ita 1. 2; vanitatis 3—5.
t) corrigan 2—4. u) si caput illius non bene infixi in Domino virtutum inimici forte 5. v) sub-
ditis 2. w) et . . . timentes om. 5. x) saltem add. 5. y) sc.: in excelsis habitabit; aliud 5.
z) perrexerint 5. a) occurrant 5. b) qualiter 3—5. c) eorum 1. d) quaecumque 5. e) et add. 5. 45

71) *Quis dixerit, nescio.* 72) *Matth.* 22, 21. 73) *Esai.* 33, 15, 16. 74) *Cfr Hincmarus, De cavendis vitiis c. 1, Opera II, p. 32:* Tres vero sunt acceptiones munerum, ad quas ex fraude festinatio. Munus namque a corde est captata gratia a cogitatione, munus ab ore est gloria per favorem, munus ex manu est praemium per dationem. 75) *Micha* 6, 8.

placeat et facias, quod illi displicet, tibi displiceat et non facias; quodsi per fragili- 858.
tatem feceris, non contumaciter vel pertinaciter in tuo malo facto perseveres, sed
statim pedem sicut a ferro calido revoca, et in viam voluntatis Domini^f tui dirige;
et, sicut scriptum est, quia 'sunt⁷⁶ viae, quae videntur hominibus bonae et ducunt
ad interitum', fac, sicut scriptura tibi praecipit, quicumque es homo, 'interroga⁷⁷ de
via bona et ambula per eam', quia, sicut^g dicitur in evangelio^g, 'ampla⁷⁸ via est,
quae ducit ad perditionem, et multi vadunt per eam; et^h arta et angusta via est,
quae ducit ad vitam, et pauci inveniunt eam'; propterea quicumque es homo, audi
prophetam, et ora cum propheta: 'Legem⁷⁹ pone mihi, Domine, viam iustificationum
tuarum, et exquiram eam semper', et 'deduc me in semitamⁱ mandatorum tuorum',
et 'viam^k iniquitatis amove a me, et^l lege tua miserere mei; quia⁸⁰', sicut Hiere-
mias propheta dicit, 'non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet et dirigat
gressus suos', sed 'a⁸¹ Domino diriguntur gressus viri, et viam eius volet.' — Ipsi
comites similiter, quantum potuerint, similes sibi timentes Deum et iustitiam diligentes
per^m se ministros constituent, qui, sicut seniores suosⁿ benignos et affabiles pagen-
sibus suis viderint, et ipsi pro modulo suo illos imitari in omni bonitate et iustitia
certent.

13. Homines etiam et potentes saeculi, qui inter istas seditiones legis iugum
et iustitiam aequitatis refugerunt^o et talia ac tanta fecerunt, pro quibus ecclesiasti-
cam et episcopalem^p excommunicationem meruerunt, ad leges^q et iustitiae tramitem
revocate, et ut^r ad suos^r episcopos humiliter, sicut eis necesse est, veniant, iubete
vel cogite; et ut ecclesiae, in quam peccaverunt, aut cum debita et^s necessaria hu-
militate satisfaciant, aut humiliter et veraciter se excusent, qualiter absolvi a Domino
per ministerium episcopale valeant, suadete atque regia potestate praecipite. Et si
forte vos vel quicumque alii de eorum societatis et coniunctionis communicatione
infecti et condemnati sunt, poenitentiam quisque se recognoscendo faciat; quia teste
sacra auctoritate non poterit absolvi a suis, qui peccatis damnabiliter gravatur externis,
sicut orans Dominum^t sanctus propheta David demonstrat dicens: 'Ab⁸² occultis
meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo.'

14. Iudices denique villarum regiarum^u constituite, qui non sint cupidi et^v
non diligant avaritiam et usuras nec ipsi faciant nec pecunias regias vel suas ad
usuras donent neque a suis subditis usuras fieri sinant, quae omnia^w vos super
omnes ministros vestros^x odire debetis et fugere. Et servos regios iudices non
opprimant, nec ultra quod soliti fuerunt reddere tempore patris vestri ab eis exi-
gant^x; neque per angarias in tempore incongruo illos affligant; neque per dolos aut
per^y mala ingenia sive inconvenientes preces colonos condemnent, quia, si per
tales vel alias huiusmodi factiones^y pondus argenti vel auri habueritis in arca, maius
et gravius pondus erit peccati, quod habebitis in conscientia vestra et anima. Aedi-
ficient villas vestras moderatis casticiis⁸³, ut et honestas necessaria sit et familia
non gravetur; laborent et excolant terras et vineas in tempore cum debita sollici-
tudine; salvent^z et dispensent laborata cum fidei discretionem; faciant nutrimenta
congrua et necessaria; custodiant silvas, unde^u habeant^u pastiones^a; defendant et

f) Dei *add.* 2. g) si creditur evang. 5. h) *om.* 1. i) semita 1. 2. k) diem *Bibl.*
l) de *add. ead.*, 5. m) pro 2. n) *om.* 2. o) refugiunt 5. p) specialem 5. q) legis 4. 5.
45 r) nos 3—5, *corr.* vos 3. 4. s) *om.* 1. 3—5. t) Deum 3—5. u) *om.* 5. v) qui 5. w) per
add. 5. x) vestros ordine exigant 5, *med. des.* y) affectiones 5. z) solvent 3. 4; solvant 5.
a) pastionem 5.

76) *Proverb.* 16, 25. 77) *Hier.* 6, 16. 78) *Matth.* 7, 13. 14. 79) *Psal.* 119, 33. 35. 29.
80) *Hier.* 10, 23. 81) *Psal.* 36, 23. 82) *Psal.* 28, 13. 14. 83) *Cfr. supra* p. 269, not. 9.

858. excolant prata, unde habeant pabula, quatinus non sit vobis necesse per quascunque
 occasionem quorumcunque hortatibus circuire loca episcoporum, abbatum, abbatissarum
 vel comitum et maiores, quam ratio postulat, paratas exquirere⁸⁴ et pauperes eccle-
 siasticos et fidelium vestrorum mansuarios in caricaturis et paraveredis contra debi-
 tum exigendis gravare et peccatum de facultatibus indebite consumptis in animam⁵
 vestram congerere; neque a comitibus vel fidelibus vestris plus studeatis, quam lex
 et consuetudo fuit tempore patris vestri, de hoc, quod de Francis accipiunt, exquirere;
 quin potius habeatis, unde sufficienter et honeste cum domestica corte vestra possitis
 vivere et legationes palatium vestrum adeuntes recipere et, sicut scriptum est, unde⁸⁵
 possitis de iustis laboribus necessitatem patientibus tribuere, quia rex et largus debet¹⁰
 esse et non, quod largitur^b, de iniustitia vel iniquitate debet conquirere. Iudices
 vero villarum colonos dstringant^c, ut non ecclesiasticos homines vel Francos pau-
 periores aut alienos servos propter privilegium regium opprimant aut silvas vel quae-
 que^d aliorum sunt in sua vicinitate devastent; quia rex iustus, qui iustitiam debet
 diligere, ministros ac colonos impios et iniquos non debet habere; sed omnibus in¹⁵
 se et in suis debet imitationem debitam demonstrare, quia, si ipse Deum dilexerit,
 omnes boni diligent illum, et, si ipse Deum timuerit, omnes mali timebunt illum.
 Et rex atque sui ministri per amorem Dei bonum faciant et omnes bona facere
 doceant et^e per timorem Dei mala fugiant et omnes in illis mala fugere discant.
 Missos etiam tales per regnum constituite, qui sciant, qualiter comites et ceteri²⁰
 ministri rei publicae iustitiam et iudicium populo faciant, qui, sicut comitibus prae-
 ponuntur, ita^f scientia et^g iustitia ac veritate eis praeemineant^h.

15. Haec, quia litteris vestris significastis, quod nobiscum de restauratione
 sanctae ecclesiae et statu ac salute populi christiani tractare velletis, dominationi
 vestrae scripto respondereⁱ curavimus, quia et pro inclementia aeris et pro^k incon-²⁵
 venientia temporis et propter^l imminensem diem Domini nostri natalis venire ad
 praesentiam vestram nequivimus. Operamini vos interim ista, quae cum fidelibus
 vestris sine nostra corporali praesentia operari valetis. Et cum tempus congruum
 et sacris canonibus designatum⁸⁶ advenerit, quando et pro^m paganorum infestatione
 et pro exorti tumultus ac depraedationum atque rapinarum miserrima^m nimis con-³⁰
 fusione^m nobis licuerit cum dominis et fratribusⁿ ac comprovincialibus^o archiepiscopis
 et coepiscopis synodum favente Domino celebrare, quae his sunt residua, cum eis,
 sicuti cum magistris et patribus, tractare et vestrae dominationi debitum consilium
 dare studebimus. Et si Deus soliditatem et salutem ecclesiae atque regni in manu
 vestra adunare et prosperari^p decreverit, quae cum archiepiscopis et coepiscopis³⁵
 nostris plus congruere divinis dispositionibus viderimus, agere sub famulatu recti
 regiminis vestri studebimus. Potens est enim Deus minus bonum initium in perfecte
 bonum commutare processum, cui⁸⁷ noscitur esse possibile, quod impossibile solent
 homines iudicare. Si enim^q sapientia vestra dignum iudicat loqui et tractare cum
 vicino rege eiusque fidelibus, secedente^r de ista parte regni domno nostro, fratre⁴⁰
 videlicet vestro, multo magis nos^s oportet expectare tempus canonicum, ut cum
 fratribus^t et comprovincialibus^u archiepiscopis et episcopis loquamur, quia generalis

b) dona scilicet accipiat *add.* 5. c) distinguant 5. d) quaecumque 5. e) ut 5. f) et
 in 5. g) in *add.* 5. h) praemineant 2. i) pandere 5. k) propter inconvenientiam 5. l) pro 2.
 m) propter . . . miserrimam nimis confusionem 5. n) confratribus 1. o) provincialibus 3—5. p) pro-⁴⁵
 perari 2. q) *om.* 2. r) suadente et de 5. s) oportet vos 5. t) confratribus 2. u) pro-
 vincialibus 1.

84) *Cfr. Brunner, RG. II, p. 228 sqq.* 85) *Cfr. Ephes. 4, 28.* 86) *Cfr. Admonit. general.*
 789, tom. I, p. 55, c. 13; *Conc. Vern. 755, l. c. p. 34, c. 4.* 87) *Cfr. Luc. 18, 27.*

causa imminet totius cisalpinae ecclesiae. Maxime autem nobis necesse est loqui 858.
 cum illis archiepiscopis et episcopis, qui consensu et voluntate populi regni istius
 domnum nostrum fratrem vestrum unxerunt in regem⁸⁸ sacro chrismate divina
 traditione quemque sancta^a sedes apostolica mater nostra litteris apostolicis⁵⁷ ut
 5 regem honorare studuit et confirmare. Legite libros regum, et invenietis, quanta
 reverentia reprobatur et abiectum a Domino Saul ducere dignum duxit sanctus
 Samuhel, cuius locum in ecclesia nos licet indigni tenemus. Et attendite, quam
 magni pendit^v sanctus David in loco^w illius electus et unctus a Domino mittere
 manum in christum Domini, cum Saul non solum ex alia progenie, verum^x ex alia
 10 tribu erat^y et illum reiectum^z et se electum a Domino cognoscebat et nihil firmi-
 tatis^a Sauli David fecerat, sed plurimum adiutorium et devotam servitutem ei im-
 penderat^b; et neque bello auferre neque ingenii^c dolo illi regnum subripere ad-
 temptavit; et cum multos ad hoc suasores et auxiliarios^d habuisset, nulli aurem^e,
 ut hoc moliretur, accommodavit, quamvis multas persecutiones et morti proximas ab
 15 eo saepissime sustinuerit; insuper et^f bene scitis, quid de illo iusserit, qui, licet
 mendaciter, pro illius tamen gratia acquirenda se manum misisse in christum, id est
 unctum Domini, nuntiavit; nam si est aliquis, qui haec^g ignoret^h, nos ei dicimus,
 quia gladio eum interficereⁱ iussit. Sic et qui infideliter et contumaciter in unctum
 qualemcumque Domini manum mittit, dominum christorum Christum contemnit, et in
 20 anima procul dubio spiritualis gladii animadversione perit. Haec dicimus, non ut
 exaggerationes contra dominationem vestram incongruas exquiramus, sed ut evidentius
 pro qualitate nostri ministerii, quid excepta debita fide et beneficentia nobis in fratre
 vestro reverendum sit, demonstramus.

Talem nempe vos debemus et volumus credere, ut nec vos regni augmentum
 25 cum animae vestrae detrimento velitis habere neque nos cum tali dedecore ad adiu-
 torium ecclesiastici regiminis et gubernationis recipere, ut sine sacerdotio simus^k, quo
 privati erimus, si contra Deum et rationis auctoritatem nos ecclesiasque nostras vobis
 studuerimus committere. Ecclesiae siquidem nobis a Deo commissae non talia sunt
 beneficia et^l huiusmodi regis proprietas, ut^l pro libitu suo inconsulte illas possit^m
 30 dare vel tollere, quoniam omnia, quae ecclesiae sunt, Deo consecrata sunt. Unde
 qui ecclesiae aliquid fraudaturⁿ aut tollit, sacrilegium secundum sanctam scripturam⁸⁹
 facere noscitur. Et nos episcopi Domino consecrati non sumus huiusmodi^o homines,
 ut^p, sicut homines^p saeculares, in^q vassallatico debeamus nos cuilibet commendare —
 sed ad defensionem et ad adiutorium gubernationis in ecclesiastico regimine nos^f
 35 ecclesiasque nostras committere — aut iurationis sacramentum, quod nos evangelica
 et apostolica atque canonica auctoritas vetat, debeamus quoquomodo facere⁹⁰. Manus^r
 enim chrismate sacro peruncta^r, quae de pane et vino aqua mixto per orationem et
 crucis signum conficit corpus et Christi sanguinis sacramentum, abhominabile est,
 quicquid ante ordinationem fecerit^s, ut post ordinationem episcopatus saeculare tangat
 40 ullomodo sacramentum. Et lingua^t episcopi, quae facta est per Dei gratiam clavis
 caeli, nefarium est, ut, sicut saecularis quilibet, super sacra iuret⁹¹ in nomine Domini

v) pendet 4; pendat 5. w) locum 5. x) sed 5; et add. 2. y) esset 5. z) eiectum 5.
 a) infirmitatis 5. b) impendebat 5. c) ingenti 5. d) consiliarios 5. e) autem 5. f) om. 5.
 g) hoc 2. h) ignorat 5. i) interfici 5. k) om. 2. l) et huiusmodi regis ut 3; et h. reg.
 45 et 4; ut eiusmodi regis et 5. m) possint 5. n) fraudat 5. o) eiusmodi 5. p) ut ... homines
 om. 3-5. q) ut 3-5. r) manui ... perunctae 5. s) fecerat 5. t) linguae 5.

88) A. 848; cfr. *Synod. ap. Saponar.* 859, *infra* nr. 299, c. 3. 89) Cfr. *Act. apost.* 5, 1-11;
Admonit. 857, *supra* p. 289, *lin.* 3 *sqq.* 90) Cfr. *Conc. Tribur.* 895, *supra* p. 224, c. 21. 91) Cfr.
Conc. Meld. 845, *supra* p. 407, c. 38.

858. et sanctorum invocatione, nisi forte, quod absit, contra eum scandalum acciderit ecclesiae suae; et inde sic temperanter agat, sicut Domino docente constituerunt rectores ecclesiae synodali consilio. Et si aliquando^u sacramenta ab episcopis exacta aut facta fuerunt contra Deum et ecclesiasticas regulas, quae Spiritu sancto dictatae et Christi sunt sanguine confirmatae, irrita^v sanctae scripturae paginis declarantur^w, et exigentes atque facientes medicamento exinde salutaris poenitentiae indigent. Propterea expectate, domine, patienter sicut princeps christianus et ecclesiae filius et honorate ecclesiae sanctae rectores, ut vos honoret, qui nobis dixit: 'Qui⁹² vos audit, me audit; et qui vos spernit me spernit', et 'honorantes⁹³ me honorabo; et hi qui temnunt me, erunt ignobiles', et 'qui⁹⁴ vos tangit, tangit pupillam oculi mei', et in psalmo: 'Nolite⁹⁵ tangere christos meos, et in prophetas meos nolite malignari, quoniam^{x96}, qui malignantur', id est maligna^x agunt, 'exterminabuntur, sustinentes autem Dominum ipsi haereditabunt terram', hoc est regnum Dei.

Et cum venerit tempus et locus, sicut superius diximus, loquemur cum nostris confratribus, et, sicut Domini iustis dispositionibus viderimus, sine dubio faciemus. Et non est rationabilis causa, quae contra hoc, quod petimus, vos debeat stimulare; quia non sumus huiusmodi homines, ut, cum cognoverimus voluntatem domini, velimus aut debeamus quoquomodo resultare vel^y rixas et dissensiones seu seditiones, quas vulgus verras^{z97} nominat, debeamus commovere^a, conserere vel tenere, quos Dominus pacis praedicatores et sectatores voluit ordinare et peccata nostra atque nobis commissorum^b et etiam totius populi constituit plangere et curare et bellum cum vitiis et^c pacem cum fratribus iussit habere. Nos et^d quidem pacem et quietem, non rixas et bella^e optamus et quaerimus, quia, sicut dicit^f apostolus, 'non⁹⁸ sunt nobis carnalia arma, sed spiritualia et^c potentia Deo', quibus^g sumus 'calciati⁹⁹ pedes in praeparatione evangelii pacis, induti lorica^h iustitiae et galea salutisⁱ, accincti lumbos in veritate, habentes scutum fidei et gladium Spiritus sancti, quia non est nobis conluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequitiae in caelestibus'. Et non militamus terreno regi, sed caelesti pro salute et nostra et terreni regis et totius populi nobis commissi, quorum officium est nulli nocere, contra neminem infideliter agere, omnibus autem velle prodesse.

Tandem, domine nobis^k rex, contra Deum et contra animam vestram non audiatis illos, qui dixerint, si forte vobis dixerint: Non tibi sit curae, rex, quae tibi referunt illi fellones atque ignobiles; hoc fac, quod tibi dicimus^l, quoniam cum nostris et non cum istorum parentibus tenuerunt parentes tui regnum. Nos autem obsecramus dominationem vestram, adtendite potius, si christianus rex estis, sicut et Deo gratias estis, et in illum creditis et per illum regnare vultis^m, 'per¹⁰⁰ quem', sicut scriptum estⁿ, 'reges regnant' et^c cuius 'est¹ regnum, immo orbis terrae et plenitudo eius', quia idem Deus in carne veniens, qui solus rex fieri potuit et sacerdos, et in caelum ascendens suum regnum, id est ecclesiam, inter pontificalem auctoritatem et regiam potestatem gubernandum disposuit et^c non elegerit^o ad hoc divites et nobiles, sed pauperes et piscatores et, sicut scriptum est, 'ignobilia² et contemptibilia mundi

u) quando 5. v) actae 2. w) declaratur 2. x) et qui maligna 5. y) om. 5. z) modo guerras add. 5. a) et add. 5. b) commissi, om. et, 5. c) om. 5. d) equidem 5. e) bellum 5. f) dixit 5. g) qui 5. h) lorica 5. i) tecti 5. k) noster 5. l) diximus 5. m) et add. 2. 45 n) per me add. 5. o) elegerit 5; ad hoc om. 2.

92) Luc. 10, 16. 93) 1. Reg. 2, 30. 94) Zachar. 2, 8. 95) Psalm. 104, 15. 96) Ibid. 36, 9. 97) Cfr. supra p. 298, not. 10. 98) 2. Corinth. 10, 4. 99) Ephes. 6, 14—17. 12. 100) Proverb. 8, 15. 1) Psalm. 21, 29; 23, 1. 2) 1. Corinth. 1, 27. 28.

elegit, ut confundat fortia'. Et fieri potest, ut^p tales vobis ista dicant, si forte⁸⁵⁹ minus necessario Deum timentes vobis dixerint, cum quorum parentibus diabolus, qui secundum scripturam 'est³ rex super omnes⁴ filios superbiae', regnum Christi, quod est ecclesia, conturbaverit et nunc eos in regno suo, id est in inferno, retineat⁵ et secum in saecula retinebit. Pro certo autem sciatis, quia cum nostris parentibus, id est cum apostolis, Christus rex regum regnum suum, id est ecclesiam, conquisivit, ampliavit et rexit^r; et per nos et nobiscum, utinam non ad iudicium nostrum^s dicamus! eandem ecclesiam, id est regnum suum, quotidie acquirit, auget atque gubernat idem dominus Iesus Christus, sicut dictum est a domino ecclesiae per prophetam: 10 'Pro⁴ patribus tuis nati sunt tibi filii', id est pro apostolis creavit^t tibi episcopos, qui te^u regant et doceant. Cum qua ecclesia nobis a Deo commissa, rex christiane et domine, sicut litteris vestris iussistis, ieiuniis et orationibus ac letaniis Dominum, summum gubernatorem in navi sanctae ecclesiae fluctuante^v in hoc mare, id est saeculo naufragoso, peccatis nostris communibus dormientem pulsare et excitare et 15 pro vobis deprecari studebimus, ut quantotius^w pro sua ineffabili pietate^x evigilet et imperet ventis et mari, id est tempestatibus^y diabolicis et inquietudinibus saecularium hominum, et redeat quantulacunque^z tranquillitas, gratia et misericordia eiusdem Domini nostri Iesu Christi, cui est et sit 'potestas⁵ et honor et gloria' et imperium 'in saecula saeculorum'. Amen.

20 p) quod 2. q) universos 2. r) erexit 5. s) vestrum 5. t) creavi 2. u) om. 2.
v) fluitante 1. w) quanto citius 5. x) dignitate 4. 5. y) tentationibus 3—5. z) quantum-
cunque 5.

3) *Iob* 41, 25. 4) *Psalm.* 44, 17. 5) *Apoc.* 5, 13.

298. SYNODUS METTENSIS.

25 859. Mai. 28—Iun. 4.

Capitula, quae sequuntur, in his libris partim impressis, partim manuscriptis nobis tradita sunt: 1) a Sirmondo, Caroli Calvi Capit. p. 207 sqq.; 2) in Vatic. 4982 fol. 118. 3) in Vallicell. C. 16 fol. 40^v. 4) a Baronio, Ann. eccles. ad a. 859; 5) in Vatic. reg. Christ. 291 fol. 111, qui c. 1—8. excerpta praebet. In 1—3. 5. exstat inscriptio infra edita.
30 *Synodus vero habita est, ut Hludowicus rex Germaniae a Karolo e Francia occidentali repulsus ad concordiam cum fratre et Hlothario nepote revocaretur. Refertur enim in Ann. Bertin. et Fuld.: Karlus rex recuperatis viribus fratrem suum Ludoi- cum necopinantem adgreditur et de regni sui finibus pellit (a. 859, die 15. m. Ian.). Lotharius rex ad Karlum, patruum suum, festinat, et die dominico initii quadragesimae 35 in Arcas palatio, publice sacramentis vicissim per se ipsos datis, sese iterum con- firmant (Ann. Bertin. ad a. 859, ed. Waitz p. 51). Hludowicus rex quasi inchoante verni tempore de Galliis rediens Wormatiam venit. Cum frequentibus legatorum suo- rum discursibus fratris ac nepotis sui sibi animos reconciliare studeret eorumque responsa per internuntios reciproca relatione susciperet, tandem condito tempore 40 singuli . . . iuxta Anternacum castellum in quadam insula Rheni fluminis . . . con- venerunt (Ann. Fuld. ad a. 859, ed. Kurze p. 53). Capitulorum auctor fortasse Hinc- marus Remensis est; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1398a. 1253b.*

(B. II, 121; P. 458.)

859.

(A).

28. *Mai.* Haec capitula tractata et confirmata sunt ab episcopis in synodo habita apud Mettis civitatem^a de indulgentia Hludowici regis pro seditione et excessibus in regno fratris sui Karoli^a perpetratis.

Dilectis in Christo fratribus et consacerdotibus nostris, legatis videlicet divinae 5 pacis ac nostrae unanimittatis, Hinemaro¹, Gunthario², Weniloni³ archiepiscopis et venerabilibus coepiscopis nostris Herluino⁴, Hildegario⁵, Adventio⁶, Abboni^{a*} 7, Hincmaro⁸, Erchanrao⁹ episcopi, quorum nomina subter habentur adscripta¹⁰, qui favente Domino et annuentibus gloriosis principibus nostris Karolo et Hlothario in Mediomatricum civitatem anno incarnationis dominicae DCCCLIX, indictione VII, V. Kal. 10 Iunias synodali decreto convenimus.

1. Nota^b et pro dolor! nimis est nota discordia atque calamitatis perniciēs, quae factione quorundam seditiosorum hominum nuper inter fratres, reges nostros Hludowicum et Karolum accidit; unde tanta ac talia in ecclesia nobis ad regendum divina dignatione commissa et in hoc regno perpere sunt admissa, ut ipso etiam 15 auditu horribilia cognoscantur; et si haec discordiae pestilentia diutius operante humani generis antiquo hoste duraverit, quam exitiabilis et mortifera existat, melius^b ipsi scitis. Qua de re memores, quid veritas missis praedicatoribus iusserit, ut^c divinus Paulus dicit: 'Legatione^{d11} fungimur pro Christo, reconciliamini Deo^d', legatione pro Christo fungentes vos, fratres carissimi, legatos Deo amatae pacis, quoniam 20 exinde iam^e gloriosos principes nostros Karolum et Hlotharium episcopali auctoritate monuimus^f, ad domnum Hludowicum regem gloriosum mediante Domino ordinamus^g, sicut Salvator dicit: 'In¹² quaecumque', inquiens^b, 'domum intraveritis, primum dicite: „Pax huic domui.“ Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos revertetur.' Quia^h aut erit quisque praedestinatus ad 25 vitam et coeleste verbum sequetur, quod audiet, aut si nullus audire voluerit, ipse praedicator sine fructu non fuerit, quoniamⁱ ei a Domino pro labore sui operis merces recompensabiturⁱ.

2. Post praedicatam^k vero et postulata pacem legatio vestrae fraternitatis^l huiusmodi erit conditionis, ut isdem rex nobis et utinam Deo semper amabilis, ad- 30 missorum indulgentiam consequatur.

3. Videlicet si^m se de omnibus, quae perⁿ eumⁿ malitiosorum hominum persuasionem atque seductionem in parochiis nostris fratrumque nostrorum perpetrata sunt, veraciter recognoverit, sicut scriptum est: 'Iuxta¹³ est Dominus his, qui tribulato sunt corde'; et: 'Sacrificium¹⁴ Deo est spiritus contribulatus'; quoniam 'cor contritum 35 et humiliatum Deus non spernit^o'. Et sicut hi, qui fecte Deum quaerunt, invenire^p nunquam merentur, ita 'prope¹⁵ est Dominus^q omnibus invocantibus^r se in veritate.'

4. Et si post veram recognitionem puriter^s confessus fuerit, quia iterum^b dicit scriptura: 'Qui¹⁶ abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur'; et: 'Si¹⁷ confiteamur peccata nostra, fidelis 40 est et iustus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate.'

a) om. 3. a*) Hebboni 4. b) om. 4. c) et 4. d) Legatione ... Deo om. 1. e) vos ad add. 4.
f) non minus 4. g) ordinavimus 4. h) Qua 4. i) quoniam ... recomp. om. 4. k) praedictam 2—4.
l) paternitatis 4. m) se 4. n) cum 4. o) despiciet 4. p) minime inveniunt 4, om. nunquam merentur. q) Deus 4. r) eum pro add. 5. s) pariter 4. 45

1) Remensi. 2) Coloniensi. 3) Senonensi. 4) Constantiensi. 5) Meldensi. 6) Mettensi.
7) Autissiodorensi. 8) Laudunensi. 9) Catalaunensi. 10) Non sunt servata in codicibus.
11) 2. Corinth. 5, 20. 12) Luc. 10, 5. 6. 13) Psalm. 33, 19. 14) Ibid. 50, 19. 15) Ibid. 144, 18.
16) Prov. 28, 13. 17) 1. Ioh. 1, 9.

5. Post puram autem confessionem, si promiserit, quae male gesta sunt, per 859. dignos poenitentiae fructus praeveniente, adiuvante et subsequente divina gratia se pro viribus emendaturum, quia scriptum est: 'Facite¹⁸ fructus dignos poenitentiae', ut tanto maiora quaerat bonorum operum^t quisque lucra per^t poenitentiam^t, quanto
 5 graviora sibi intulit damna per culpam, quoniam et illi 'beati¹⁹, quorum tecta bonis^u operibus sunt peccata', et, ut scriptum est, 'quia²⁰ peccavit, et populum peccare fecit', tanta sint bona, quae tanta operiant mala.

6. Deinde si spoponderit ad pacem et concordiam praesentaliter in^v corde et ore et^b, quantocius rationabiliter et possibiliter atque convenienter ex communi con-
 10 sensu^w fieri poterit, etiam praesentia corporis ad pacem et concordiam cum fratre suo Karolo se rediturum et in pace ac caritate Deo placita cum praefatis principibus nostris Karolo atque Hlothario, si ipsi eandem pacem et concordiam erga eum servaverint, permansurum, et in se peccantibus debita^x dimiserit, sicut sua a Deo debita sibi cupit dimitti; quia itidem scriptura dicit: 'Pacem²¹ sequimini cum omnibus et
 15 sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.' Et cum^y mala cuncta bonis sequentibus diluantur, tantum est discordiae malum, quae, nisi extincta funditus fuerit, bonum nullatenus sequi, evangelio teste, permittat; et caritas est, quae operit multitudinem peccatorum, sine qua, etiamsi quis corpus suum tradat ad ignem, nihil ei nisi ad damnationis iudicium proderit. Et Dominus dicit: 'Si²² non dimiseritis hominibus
 20 peccata eorum, nec pater vester coelestis dimittet vobis peccata vestra.'

7. Post haec si promiserit, quod iam ulterius tale vel simile schisma in hac sancta Dei ecclesia atque in ista christianitate non reiteret^z. Unde scriptum est: 'Qui²³ baptizatur a mortuo et iterum tangit illum, quid proficit lavatio eius?' Baptizatur²⁴ quippe a mortuo, qui mundatur fletibus a peccato; sed post baptismam
 25 mortuum tangit, qui culpas post lacrimas repetit. Et iterum scriptum^a est: 'Canis²⁵ reversus ad vomitum suum, et^b sus lota in volutabro luti'; quia qui peccatum post poenitentiam repetit, quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, quia^c, dum fletibus suis^e vitae munditiam subtrahit, ipsas etiam lacrimas ante Dei oculos sordidas facit.

8. Tunc demum promittat se ab illorum perditorum hominum tuitione atque
 30 favore, per quos tam graviter Deum offendit, disiungere. Et qui quasi ad eius fidem, sed potius infideliter ad eum venerint, ad rectam rationem in proximo placito ante fratrem suum Karolum et nepotem suum Hlotharium, sicut Deo teste iam^b apud Marsnam²⁶ propria manu firmaverat, venire, si potuerit, faciat. Et quemcumque illorum recta ratio dignificaverit^d, digno^e honore suo fruatur. Et qui per rectam
 35 rationem erga^f seniore suum iustificari non potuerit et^g rationabilem misericordiam²⁷ pro eo expetierit, eandem^g rationabilem misericordiam illi obtineat. De illo vero, quem recta ratio et iustum iudicium condemnaverit, et^h rex christianus cum rege regum Christo condemnetⁱ et alienae perditioni se non commisceat^k; quia, ut Paulus dicit, 'non²⁸ solum qui faciunt, sed etiam qui mala facientibus consentiunt,

40 t) om. 4. u) bonis operibus om. 4. et Bibl. v) toto add. 4. w) sensu 1. x) ita add. 4. y) om. 4. z) iteret. Nam 4. a) scriptum est om. 4. b) om. 4. c) quia ... suis om. 2-4. d) significaverit 4. e) digne 2-4. f) ante 4. g) et ... eandem om. 4. h) ut 1-3. i) concordet 1-3. k) commisceat 4.

18) Luc. 3, 8. 19) Psalm. 31, 1. 20) 3. Reg. 14, 16. 21) Ebrae. 12, 14. 22) Matth. 6, 15.
 45 23) Eccles. 34, 30. 24) Cfr. Gregorii I. Registr. lib. XI, ep. 27, Jaffé, Reg. pontif. I², nr. 1817: Mortuum quippe est omne opus perversum, quod pertrahit ad mortem ... Baptizatur ergo a mortuo et iterum tangit eum, qui prava opera, quae se egisse meminit, deplorat; sed eisdem se iterum post lacrimas implicat. 25) 2. Petr. 2, 22. 26) Conv. ap. Marsnam II. 851, supra p. 73, c. 4. 27) Cfr. Conv. ap. Confluent. 860, supra p. 156, c. 7. 28) Rom. 1, 32.

859. digni sunt morte.' Unde sanctus Innocentius dicit: 'Quia²⁹ non multum interest inter committentis animum et consentientis favorem.' Addo amplius, plerumque dediscit errare, cui nemo consentit. Et iterum sanctus Paulus 'cum³⁰ talibus hominibus nec cibum sumere' permittit. Et sanctus David, dum totum se ad foedera pacis internae constringeret, testatur, quod cum malis concordiam non teneret, dicens: 5
'Nonne³¹ qui oderunt te, Deus¹, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Inimicos³² etiam Dei perfecto odio odisse est, ad quod facti sunt diligere et quod faciunt increpare, mores pravorum premere^m, vitae prodesse'. Hinc Finees³³ peccantemⁿ civem coeuntem cum Madianitide percussit et iram Dei iratus placavit. Et Iosaphat, qui tot de anteacta 10
vita praeconiis attollitur, de Achab regis amicitia pene periturus increpatur^o; cui a Domino per prophetam dicitur: 'Impio³⁴ praebes auxilium, et his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Et ideo iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te.' Hinc sacri canones sancto^p promulgati Spiritu dicunt, ut hi³⁵, qui post excommunicationem vel^q interdictum cum excommunicatis communicaverint, 15
condemnati anathema^r habeantur. Et sanctus Cyprianus³⁶ regis ministerium esse dicit, impios de terra perdere, homicidas, periuros, adulteros, veneficos, sacrilegos non sinere vivere. Et in libro regum scriptum est dicente Domino per prophetam: 'Quia³⁷ dimisisti^s virum^s morte dignum, erit anima tua^t pro anima illius, et populus tuus^t pro populo illius.' Et quam noxia sit indebita erga iniquos misericordia, 20
monstratur in opere Saul ac Samuelis; quoniam cui Saul pepercit offendens Dominum, 'Samuel³⁸ propheta in frustra conceidit.' Nam sicut quisque in se peccantibus debet propter Deum dimittere, ita in^u in Deum peccantes et ecclesiam conculcantes et regni pervasores et in^v christianitatis depopulatores et in^v pacis perturbatores et in^v patriae proditores debet minister Domini rex debitam vindictam propter Deum 25
exercere. Quapropter sciat rex nobis amabilis, quia, sicut infirmus sanari^w non potest, qui a medico coquitur, quandiu ferrum ignitum in illius tenetur corpore, ita et nemo sanari potest a peccato, quandiu^x in peccato manserit, vel^y quandiu in peccato manenti^y scienter et libenter communicaverit.

9. Tandem si se promiserit adiutorem et cooperatorem Dei pro viribus de 30
caetero et rationabiliter futurum, qualiter ecclesia Dei, quae in suo regno ac regnis nostrorum principum una est, sicut et unum sacerdotium, secundum qualitatem periculosi temporis in unoquoque ordine restituatur et sacerdotes Dei debita privilegia et ecclesiasticum vigorem obtineant et populus iustitiam et pacem habeat, congregatis 35
vobis et nostro, immo divino spiritu, qui est remissio omnium peccatorum, per ecclesiasticam apostolicae auctoritatis potestatem illi peccata in nostris parochiis per illum et ab illo commissa ecclesiastica pietate et canonico more dimittite, eique indulgentiam postulanti donate atque illum sacrae communioni, qua ipse se privaverat excommunicatis communicans, restituite.

l) Domine 4. m) est add. 4. n) peccantium civium gratia (gratiam 2. 3) cum Madianitis 1—3. 40
o) inculpatur 4. p) om. 2. 3; promulg. a sancto Sp. 4. q) ad 1. r) om. 4. s) dimiserit
reum 4. t) sua, suus 4. u) om. 1; in peccantes in Deum 4. v) om. 4. w) lavari 4.
x) ei qui add. 4. y) vel ... manenti om. 4.

29) *Innocentii epist. ad Conc. Milevit., Mansi III, col. 1077, Jaffé l. c. I², nr. 322.* 30) 1. *Corinth.* 5, 11. 31) *Psalm.* 138, 21. 22. 32) *Gregorii Lib. pastoral. III, c. 22, Opera II, col. 69 sq.; cfr.* 45
Hincmarus, De ordine palatii c. 9, infra in App. ed. 33) *Cfr. Num.* 25, 6—8. 34) 2. *Paralip.* 19, 2. 3. 35) *Conc. Antioc. c. 2, Mansi II, col. 1321.* 36) *Cfr. Cypriani tract. de XII abus. saec. c. 9, Opera ed. Hartel App., p. 166: Iustitia ... regis est ... impios de terra perdere, parricidas et peierantes vivere non sinere.* 37) 3. *Reg.* 20, 42. 38) 1. *Reg.* 15, 33.

10. Et licet multorum annorum secundum praefixos a sacris canonibus gradus 859. poenitentia^z haec perpetrata facinora indigerent, tamen confisi de Dei misericordia, apud quem non sic acceptatur mensura temporis ut doloris nec abstinencia ciborum sicut mortificatio vitiorum, non praeiudicantes patrum sententias^a, quae de huiusmodi 5 decreverunt, sed potius eorum sequentes humaniorem diffinitionem haec scribimus: Ait sancta synodus Africana: 'Poenitentibus³⁹ secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio poenitentiae tempora discernantur'; et sanctus Leo apostolicae sedis pontifex: 'His⁴⁰, inquit, 'qui in tempore necessitatis et in periculi urgentis instantia praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda 10 est nec reconciliatio deneganda; quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras vera confessio^b dicente Dei spiritu per prophetam: "Cum⁴¹ conversus ingemueris^c, tunc salvus eris^d". Et alibi: "Dic⁴² iniquitates tuas prior, ut iustificeris". Et^e item: "Quia⁴³ apud Dominum misericordia est^f, et copiosa apud eum redemptio". In dispensandis itaque 15 donis Dei^f non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus lacrimasque neglegere, cum ipsam poenitendi affectionem ex Dei credamus inspiratione conceptam dicente apostolo: "Ne⁴⁴ forte det illis Deus poenitentiam", et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.' Et sanctus Gregorius in evangelii^f homelia dicit: 'Veniat⁴⁵ foras mortuus, id est, culpam^f confiteatur peccator. 20 Venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores ecclesiae ei poenam debeant amovere^g, quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit.'

11. His perpensis^h, fratres carissimi, siⁱ, utⁱ diximus, iam dictum regem a^f nobis amabilem^k ita contemperatum divinae voluntati et sacrae auctoritati inveneritis, secundum ministerium vobis a Deo traditum cum nostra^l unanimitate absolvite. Sin 25 alias, vos ullo^m modo cum eo, quem absolvere non poteritis, ligare nolite; quoniam nec coram Deo nec in synodo nos inde auctores habebitis, si agere aliter, quod absit, praesumpseritis vosqueⁿ et in synodo et coram Deo pro facto irritio dabit rationes.

12. Et si ipse, quod Deus longe faciat, ea, quae egit, unde illum nunc com- 30 monere vos mittimus, reiteraverit, omnia et ante divinos oculos et ad^o ecclesiastica iudicia redivivo vulnere curanda vel amputanda noverit revenire. Si quid quoque contra sanctam auctoritatem praesumptum vel subreptum sive extortum fuerit, non solum in divinis examinationibus, verum nec in divinis legibus quippiam praevalerebit. Et non sit de caetero immemor idem rex gloriosus, quod dicit sanctus Gregorius: 35 'Sciendum⁴⁶ est', inquiens 'quia, quisquis illicita nulla commisit, huic iure conceditur, ut licitis utatur; sicque pietatis opera faciat, ut tamen, si noluerit, ea, quae mundi sunt, non relinquat⁴⁷. Quilibet vero tanto a se licita⁴⁷ debet abscidere, quanto se meminit et illicita perpetrasse. Neque enim par fructus esse boni operis debet eius, qui minus, et eius, qui amplius deliquit, aut eius^p, qui in nullis, et eius^p, qui

40 z) poenitentiae 4. a) sententiis 4. b) ita omnes codd.; conversio Leo. c) ingemuerit 4.
d) erit 4. e) Item propheta David inquit 4. f) om. 4. g) admovere 4. h) perpetratis 4.
i) sicut 4. k) si add. 4. l) vestra 1. m) nullo 4. n) vos 4. o) ante 4. p) ei 4.

39) Conc. Afric. c. 10, Cod. canon. p. 213; Cod. canon. eccl. Afric. c. 43, Mansi III, col. 735.

40) Leonis I. epist. ad Theodor. c. 4, Mansi VI, col. 210, Jaffé l. c. I², nr. 485. 41) Esai. 30, 15
45 sec. LXX. 42) Esai. 43, 26. 43) Psalm. 129, 7. 44) 2. Timoth. 2, 25. 45) Gregorii Homil. in
evang. XXVI, c. 6, Opera I, col. 1556. 46) Ibid. homil. XX, c. 8, l. c. col. 1519 sq.; cfr. Regino, De
synod. caus. I, 322. 47) At si quis in fornicationis culpam vel fortasse, quod est gravius, in
adulterium lapsus est, tanto a se licita perg. Greg.

859. in quibuslibet facinoribus cecidit⁴⁸. Sed tanto quisque maiora quaerat bonorum operum lucra per poenitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.' Unde a vobis nostra, quin potius Dei voce, commoneatur, ut sic studeat praeteritorum poenitens et imminetia atque futura cavens Deo militare in regno terreno, quatenus mereatur conregnare Christo in regno coelesti.

5

(B). *Episcoporum relatio.*

4. *Iun.* Haec^a, quae sequuntur, peracta legatione renuntiaverunt episcopi.

De indulgentia sua nobis Hludowicus rex pridie Nonas Iunias in Wormatia dixit: 'Volo vos precari, ut, si in aliquo vestros animos offendi, ut hoc mihi perdonetis, ut inantea securus^r vobiscum loqui possimus.' Ad haec Hinemarus, qui primus in ordine ex sinistra parte illius stetit, respondit^s dicens: 'Ista causa cito ad effectum pervenire potest; quia, quod nos offerimus, hoc vos petitis.' Et monente Grimoldo^{t49} ac Theodorico episcopo^{u50} iterum ipse^v Hinemarus dixit: 'Nihil contra me fecistis, unde noxium^v rancorem in mente contra vos teneam; quia, si facerem, ad altare, ut Domino sacrificarem, accedere non auderem.' Iterum monentibus eisdem Grimoldo^{t15} et Theodorico ac Salomone⁵¹ dicente ipso Theodorico haec verba: 'Facite, sicut senior noster precatur; parcite illi,' respondit ipse Hinemarus haec eadem verba: 'Quod in me, id est in mea^w persona, offendistis, et peperi et parco. De hoc autem, quod in ecclesia mihi commissum et in populo male est factum, voluntarie vobis dono consilium, et secundum Deum praesto auxilium, ut inde salvi sitis, si vobis placet.' Et praefati viri responderunt: 'Certe bene dicit^x.' Et caeteri fratres nostri in haec verba et senserunt et prosecuti sunt. Tanta et talis indulgentia illi largita fuit, et non altera neque amplius. De scripto autem, quod confirmatum nobis est traditum, nec ipse^v a nobis quiddam quaesivit^y, nec nos illi aliquid diximus, quoniam necdum cum illo ex huiusmodi in ratione eramus. Ipse autem^z post haec et alia dixit^v nos²⁵ egisse^a, quod non egimus, ex hoc materiam sumens, quod Guntharius illi familiariter, ut eum instrueret et ad satisfactionem provocaret, scriptum relegit ita inquit: 'Vos mihi transmisistis vestram epistolam cum capitulis: vos venistis cum causa facta. Nos non sumus hic nisi duo vel tres, qui sine aliis huc exilivimus: in illas causas intrare non possum^b, antequam cum nostris episcopis inde tractemus; quia, Deo³⁰ gratias, nihil sine illorum consilio feci; et postea inde respondeam.' Nos autem expectabamus, ut consilium a nobis de sua salute oblatum ipse quaereret et tunc ei secundum illud scriptum donarem^{us} consilium. Ipse autem de suo gradu respondit, quod in illud scriptum non intraret, antequam cum suis episcopis consideraret. Et sic quicquid in generali causa ecclesiae et populi egit, penes illum remansit.

35

q) *Hanc rubricam add.* 1. r) securi 4. s) praedicens 4. t) Grimoldo 4. u) episcopis 4.
v) *om.* 4. w) *meam personam* 4. x) dixit 4. y) ipsi quidem quaesivimus 4. z) prius *add.* 4.
a) *suggestit add.* 4. b) possumus 4.

48) et eius, qui in multis est lapsus. Per hoc ergo, quod dicitur: 'Facite dignos fructus poenitentiae', uniuscuiusque conscientia convenitur, ut tanto quisque *perg. Greg.* 49) *Archicapel-*
lano et abbate monasterii Sancti Galli. 50) *Mindensi.* 51) *Episcopo Constantiensi.* 40

299. SYNODUS APUD SAPONARIAS HABITA.

859.

859. Iun. 14.

Canones huius synodi in his libris partim impressis, partim manuscriptis servata
 5 *sunt: 1) a Sirmondo, Concilia Galliae III, p. 138 sqq.; 2) in Vatic. 4982 fol. 121, qui*
omittit c. 13; 3) in Vatic. 3827 fol. 81^v. 4) a Baronio, Ann. eccles. ad a. 859. In
solo codice Escorial. L. III, 8 fol. 188^v leguntur subscriptiones episcoporum infra p. 450.
editae, iuxta quas in margine folii c. 13. quoque invenitur.

De synodo ipsa haec referuntur in Ann. Bertin. ad a. 859, ed. Waitz p. 52:
 10 *Karlus rex per diversa loca conventus episcoporum agit, sed quarto a Tullo Leucorum*
miliario in villa Saponarias cum Lothario et Karlo, nepotibus suis, regibus, sinodo
episcoporum adsistens, libellum accusationis adversus Guanilonem Agedinci Senonum
metropolitanum episcopum porrigit. Quae tamen accio propter absentiam eiusdem
Guanilonis episcopi dilata est; cfr. etiam infra nr. 300. et Böhmer-Mühlbacher nr. 1398 b.
 15 *(B. II, 129; P. 463.)*

Haec ventilata, definita atque obtenta sunt in synodo duodecim pro-
 vinciarum, quae habita est anno incarnationis dominicae DCCCLIX,
 indictione VII, in territorio Tullensi, sub principibus Karolo, Hlothario^a
 et item Karolo.

20 **Cap. 1.** **U**t^b caritas fraterna et concordia pacis reformetur inter fratres, prin-
 cipes scilicet ac gloriosos reges nostros Hludowicum et Karolum^b, qualiter scisma,
 quod ortum est nuper in ecclesia, ad unitatem benignitatis valeat reintegrari et^c
 status ecclesiae pene conlapsus restitui et pax ac iustitia in populo christiano valeat
 procurari, et qui a fidelitate debita defecerant^d, iudicio et iustitia per rectam rationem
 25 et rationabilem misericordiam possint salvari et a perverso conamine ad salubriora^e
 converti.

2. Episcopi namque secundum illorum ministerium ac sacram auctoritatem uniti
 sint^f et mutuo consilio atque auxilio reges regnorumque^g primores atque populum
 sibi commissum in Domino regant et corrigant; et nemo se a^h solatio mutuo sub-
 30 trahat, sedⁱ synodales conventus secundum iussionem canonicam frequentare pro-
 curent, quatenus ordo ecclesiasticus, qui quasi obliterated iam fuerat, quoniam synodi
 propter discordiam regum frequentari non poterant, episcopali collatione ad necessa-
 rium ac debitum statum reduci praevaleat. Unde etiam consensum apud reges ex-
 petitum obtinuerunt.

35 3. Reges nihilominus ac principes nostri Karolus et^c Hlotharius atque item
 Karolus¹ ad Dei voluntatem atque sanctae ecclesiae statum suamque salutem et
 populi salvationem^k, gratias Deo, uniti et in eadem salutari^l unitate firmati sunt^m.

4. Perventum est ante conventum episcoporum quendam diaconum, cui Tortoldus
 nomen est, episcopalem potestatemⁿ in urbe Baiocacensium^o occupasse² et pollicita-

40 a) Lothario ac K. 3. b) Ut . . . Karolum in 4. cum inscriptione coniuncta sunt. c) om. 3. 4.
 d) defecerunt 3. 4. e) salubriorem 4. f) sunt 3. g) regumque 4. h) om. 3. i) et 2. 3.
 k) sublevationem 3. 4. l) salvari 3. m) sint 4. n) dignitatem 4. o) Baiocensium 3. 4.

1) *Rex Provinciae.* 2) *Infra nr. 300, c. 13.*

859. tionibus atque minis sollicitare multos ac perturbare. Unde definivit^p sancta synodus, ut Wenilo Senonum archiepiscopus, cuius diaconus fuit, adiunctis secum tribus aliis memoratum diaconum evocatum audiant et secundum auctoritatem canonicam de eo definiant. Si autem refugerit eorum cognitionem, annitente principali potestate venire ad audientiam compellatur. Quodsi hanc quoque declinaverit, anathemate ⁵ feriatur.

5. De quodam etiam subdiacono Anscario, qui vivo et incolomi episcopo civitatis Lingonum sedem pervasit, simili est sententia definitum. Sed intervenientibus legatis eiusdem subdiaconi, humanior est prolata sententia, videlicet ut sacramento confirmet se numquam talia huiusmodi praesumptione facturum. Cuius sacramenti ¹⁰ tenorem huic capitulo subnectere dignum duximus^q: 'Ego Anscarius subdiaconus confiteor coram Deo^r et sanctis angelis eius reverentiae sanctae paternitatis vestrae contra Dei voluntatem et contra canonica statuta temere me fecisse in Isaac venerabilem pontificem usurpando sedem ecclesiae sanctae sibi commissae Lingonicae et sollicitando clericos et vasallos eius omnemque familiam; atque ideo pro tantae prae- ¹⁵ sumptionis excessu per sacri ministerii^s vestri vobis largitam a Domino potestatem veniam mihi poenitenti largiri suppliciter deprecor. Deinceps vero nec in eundem antistitem nec in alium quemlibet nec in illa nec in alia ecclesia huiusmodi praesumptionem facere temptabo, et neque illi aut alicui suorum clericorum aut laicorum in aliqua re impedimentum faciam^t pro hac causa, in^u qua^u me graviter deliquisse ²⁰ confiteor, neque insidias eis ullius inquietudinis parabo neque per me neque per meorum aliquem propinquorum nec per quemcumque hominem; sed potius^v adiutor pro viribus et intellegentia ipsi suisque ero, prout sibi placuerit. Et qui sibi pro hoc ipso inimici sunt, quos ipse voluerit, si potuero, eidem^w conciliari^w procurabo. Si^x me Deus adiuvet et istae sanctae sanctorum reliquiae.' Statuit^y etiam sancta syno- ²⁵ dus, ut numquam ad eandem Lingonensem ecclesiam sive ad Ianuensem^z³, quam iam pridem pari modo adfixerat, debeat adspirare. Et si ita, ut praemisimus, iussis episcopalibus oboedire refugerit, sententiam superius diacono datam incurrat.

6^a. Deinde gloriosus rex domnus Karolus sacrae synodo libellum appellationis electorumque iudicium^b inter se et Wenilonem Senonum archiepiscopum, qui ab eo ³⁰ defecerat, et proclamationis^c diploma porrexit⁴. Unde secundum sacram auctoritatem et induciae ac dierum dilatio^d est^e concessa, et certa accusatio^e per episcopos et synodicas litteras⁵ praefato archiepiscopo est intimata^f secundum regulas divinitus promulgatas.

7. Mota est etiam quaestio de Attone Virdunensium episcopo, quod oblatione ³⁵ regulari, unde petitio ibidem est praesentata, in monasterio sancti Germani Autisiodorensium extiterit et contra regulas ecclesiasticas inde discedens minus provide, quam sacra auctoritas doceat, ad ordinem episcopalem pervenerit. Unde etiam definitum est dari sibi commeatus veniendi ad aliam synodum, sicut sacra sancit^g auctoritas. ⁴⁰

8. Ad episcopos siquidem Brittonum, qui se^h contra auctoritatem a metropoli sua moliuntur discindere, synodus litteras⁶ secundum auctoritatem sacram direxit,

p) finivit 3. q) existimavimus 4. r) Domino 3. 4. s) misterii 3. t) facere 2.
u) quia 3. 4. v) om. 3. 4. w) configare eidem 3. 4. x) sic 4. y) Incipit. cap. 6. in 3. 4.
z) Ianuacensem 3; Lanuacensem 4. a) Cap. 7. etc. in 3. 4. b) iudicum 1. c) damnationis 4. ⁴⁵
d) prolatio 3. 4. e) est om. 2; est concessa om. 4; est . . . accusatio om. 3. f) atque concessa
add. 3. 4. g) sanxit 4. h) om. 3.

3) Genua?

4) Infra nr. 300.

5) Mansi XV, col. 529 sqq.

6) Mansi XV, col. 532 sq.

quatenus ad suam metropolim redeant eique debito iure se subdant necⁱ a canonica⁸⁵⁹ et episcopali communione^k se segregent. Excommunicatis⁷ etiam, sicut sacrae decernunt regulae⁸, nequaquam^l communicent, et Salomonem commoneant, ut promissam fidem⁹ glorioso regi Karolo observet et ipse¹ et^m Brittones excommunicatisⁿ communicantes ipsi se sacra communione non privent.

9. Ad memoratos quoque excommunicatos sancta synodus litteras¹⁰ direxit^o eisque usque ad proximam futuram synodum corrigendi spatium tribuit monens ecclesiastica pietate, ut convertantur et vivant; quia, nisi se correxerint, in^p futura synodo generali unanimitate anathemate terribili ferientur.

10. Relecta¹¹ sunt denique in eadem synodo quaedam capitula, super quibus quorundam fratrum sensus dissentire probantur^q. Unde convenit inter episcopos, ut Deo favente pace ac tranquillitate recuperata^r simul conveniant et prolatis sanctarum scripturarum atque catholicorum doctorum sententiis, quae saniora sunt, concordii unanimitate sequantur.

11. Tandem postulavit humiliter generalis synodus se ad terram usque prosteruens ante Karolum regem et Rodulfum Biturigum^s archiepiscopum, obsecrans et adiurans per crucem et Christi sanguinem, ut privilegium monasterii sancti Benedicti, quod annuente praefato rege firmaverant^t quodque idem Rodulfus subscripserat, qui^u praefatam abbatiam irregulariter retinebat^u, ratum et inconvulsum servare studerent. Quodsi abbas negligens et sacris regulis inconveniens per directos missos inventus fuerit, ab eadem paternitate removeatur, et alius, qui dignus repertus fuerit, substitutur, et privilegii regularis status^v in eodem monasterio quacumque occasione non destituatur.

12. Haec de praecipuis in eadem sacra synodo fuere statuta. Caeterum specialia de quibusque parroeciis, prout visum fuit, secundum ecclesiasticam auctoritatem definita et episcopis in propriis parroeciis ad exsequendum sunt commissa.

13. Placuit omnibus, ut creditur instinctu divino, qui ad universale concilium in viciniam Tullensium confluxerunt, quoniam calamitatum taedio laborabant, quo invenirent aliquid, ubi consolationis gratia respirarent. Statuerunt itaque, ut pro se invicem omnes, dum adviverent, preces in^w eiusmodi frequentarent, scilicet ut singuli pro cunctis per singulas ebdomadas feria quarta missam celebrarent. Post vocationem autem cuiuslibet eorum superstites obtineant, ut pro eo, qui decesserit, in sedibus septenae missae totidemque vigiliae Domino persolvantur, a presbiteris autem monasteriorum sive villarum tres^x missae^x totidemque^y vigiliae dependantur. Exitus autem uniuscuiusque vicissim piis currentibus litteris innotescat. Praesentes etiam abbates in tam profutura societate recepti eadem se conditione iunxerunt.

i) ne 3. k) congregatione 4. l) nequaquam . . . ipse om. 3. 4. m) a 2. 3. n) om. 3. 4.
o) dirigit 1. 2. p) ad futuram synodum 3. 4. q) probatur 3. r) impetrata 4. s) Bitturicum 3.
t) firmaverat 3. 4. u) qui . . . retinebat om. 3; qui . . . retinebat, ratum et om. 4. v) auctoritas 3. 4.
w) huiusmodi 5. x) om. 4. y) totidem 4.

7) Cfr. c. 9. 8) Conc. Nic. c. 5, Mansi II, col. 679. 9) A. 852; Ann. Bertin. ad a. 852, l. c. p. 41. 10) Mansi XV, col. 534 sqq. 11) Synod. Lingon. 859, Mansi XV, col. 537 sqq.; cfr. Hincmarus, De praedestin. poster. dissertat., Opera I, p. 1 sq.; Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 453.

859. *Nomina episcoporum et abbatum, qui synodo interfuerunt.*

Guntharius Coloniae metropolitanus episcopus.	Aeneas Parisii episcopus.	
Rodulfus Biturigum metropolitanus episcopus.	Gislebertus Carnotensis episcopus.	
Hinemarum Rhemorum archiepiscopus.	Guntbertus Ebrocensis episcopus.	
Herardus Turonorum archiepiscopus.	Ratbertus Valentinensis episcopus.	5
Teutgaudus Treverorum archiepiscopus.	Franco Tungrensis episcopus.	
Remigius Lugdunensium archiepiscopus.	Agius Aurelianorum episcopus.	
Arduicus Vesontionum archiepiscopus.	Hildegarius Meldensis episcopus.	
Wenilo Rotomagensium archiepiscopus.	Hinemarum Laudunensis episcopus.	
Teuramnus Darentasie episcopus.	Erchanraus Catalaunensis episcopus.	10
Immo Noviomagorum episcopus.	Rotbertus Cenomanensis episcopus.	
Ebbo Gratianopolitanus episcopus.	Erloinus Constantiae episcopus.	
Ionas Aeduorum episcopus.	Hildebrandus Sagensis episcopus.	
Ungerus Traiectensis episcopus.	Airardus Lexoviensis episcopus.	
Fredebertus Basiliensis episcopus.	Waltbertus Abrincatensis episcopus.	15
Erpuinus Silvanectensium episcopus.	Godelsadus Cabilonensis episcopus.	
Arnulfus Tullensis episcopus.	Abbo Maurogensis ¹² episcopus.	
Rothadus Suessionum episcopus.	Groidingus ¹³ Madiscensis episcopus.	
Ermenfridus Bellovacensis episcopus.	Isaac Lingonensis episcopus.	
Adventius Metensis episcopus.	Erchambertus Baiocacensis episcopus.	20
Atto Verdunensis episcopus.	Lupus abba ¹⁴ .	
Abbo Autisiodorensis episcopus.	Frodoinus abba ¹⁵ .	
	Everardus abba.	

12) *vel Maurigensis, Mauriennensis (S. Jean-de-Maurienne).* 13) *vel Braidungus Matisconensis.* 2514) *Ferrariensis.* 15) *Monasterii S. Launomari (Saint-Lomer de Moutiers-au-Perche).*300. LIBELLUS PROCLAMATIONIS
ADVERSUS WENILONEM.

859. Iun. 14.

Legitur: 1) *apud P. Pithoeum, SS. coëtan. p. 491 sqq.;* 2) *in Vatic. 3827 fol. 82^v.* 30
3) *apud Baronium, Ann. eccles. ad a. 859; cfr. supra nr. 299.*

(B. II, 133; P. 462.)

Libellus proclamationis^a domni^b Karoli regis adversus Wenilonem archiepiscopum Senonum electis iudicibus Remegio^c Lugdunensium^b, Erardo^d Turonorum^b, Weniloni Rothomagensium^b et Rodulfo^e Bituri- 35
gum^b archiepiscopis in sancta synodo duodecim^b provinciarum^b apud Tullensem parroechiam in^f suburbano eiusdem urbis, quod dicitur Saponarias^f, propria ipsius manu porrectus anno^g incarnationis domi-
nicae DCCCLIX, indictione VII, XVIII. Kal. Iulias.

Cap. 1. Quia, sicut dicit sanctus Gregorius et^h exⁱ consuetudine olitana cogno- 40
scitis, 'in¹ Francorum regno reges ex genere prodeunt', mihi a domno et genitore meo

a) proclamatorius 3. b) *om.* 2. 3. c) Remigio 1. 3. d) Erardo 1. 3. e) Rodulpho 1.f) in ... Saponarias *om.* 2. 3. g) anno ... Iulias *om.* 2. 3. h) *om.* 2. i) *om.* 3.1) *Gregorii Homil. in evang. X, c. 5, Opera I, col. 1470.*

piae memoriae Hludowico augusto pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat tunc pastore metropolis Senonum, quam iuxta consuetudinem praedecessorum meorum regum Weniloni tunc clerico meo in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mihi commendaverat et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandam^k commisi², et apud episcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem archiepiscopum ordinarent obtinui.

2. Post haec de divisione regni inter me et fratres meos ratio¹ est exorta notissima, unde partem divisionis cum mutuis, nostris scilicet nostrorumque fidelium, sacramentis, sicut etiam^m primoresⁿ regni totius invenerant, tenendam et gubernandam suscepi. Quam divisionem inter me et fratres meos de cetero a me substantialiter tenendam, sicut et alii, qui ibi adfuerunt, episcopi, Wenilo mihi fratribusque meis propria manu iuravit, pacem etiam et mutuum adiutorium inter me et^o praefatum fratrem^o Hludowicum Wenilo sacramento firmavit.

3. Sed et post hoc electione sua aliorumque episcoporum ac ceterorum fidelium regni nostri voluntate, consensu et acclamatione cum aliis archiepiscopis et episcopis Wenilo in diocesi sua apud Aurelianis^p civitatem in basilica sanctae crucis me secundum traditionem ecclesiasticam regem consecravit³ et in regni regimine chrismate sacro perunxit et diademate atque regni sceptro in regni solio sublimavit. A qua consecratione vel regni sublimitate subplantari vel proici a nullo debueram, saltem^q sine audientia et iudicio episcoporum, quorum ministerio in regem sum consecratus et qui throni Dei sunt dicti, in quibus Deus sedet et per quos sua decernit iudicia; quorum paternis correptionibus^r et castigatoriis iudiciis me subdere fui paratus et in praesenti sum subditus.

4. Denique cum seditiones in regno nostro per homines inreverentes coeperunt crebrescere, consensu episcoporum ac ceterorum fidelium nostrorum chyrographum^s invicem conscripsimus, qualiter ego erga eos cooperante Domino agere vellem, et qualiter mihi consilio et auxilio idem fideles nostri abinde postmodum solatium ferre debuissent⁴. Cui scripto Wenilo apud^t Baiernam villam⁵ propria manu subscripsit, sicut in praesenti videre potestis.

5. Deinde cum contra paganos ad insulam loci, qui Oscellus⁶ dicitur, cum fidelibus nostris in^u terreno^v ac navigio, sicut scitis, perrexi⁷, quidam a nobis deficientes fuga lapsi sunt; Wenilo^w autem se pro infirmitate sua illuc ire non posse dicens ad sedem suam reversus est. Dum autem in procinctu eo^x infirmi degere-
mus, frater noster Hludowicus, sicut scitis, cum manu hostili et seditiosis hominibus ex regno suo regnum nostrum inrupit^y⁸. Ad cuius colloquium sine mea voluntate atque licentia Wenilo venit, quem supplantatorem meum esse cognovit^z; quod nemo episcoporum ex regno nostro alius fecit.

6. De cetero, cum contra praedictum fratrem meum et inimicos meos ac vastatores ecclesiae et depopulatores regni, qui cum illo erant, cum fidelibus Dei ac nostris

k) gubernandum 3. l) altercatio in *parenthesi* add. 3. m) tum 2; iam 3. n) priores totius regni 2. 3. o) et fratrem meum 3. p) Aurelianos 3. q) om. 2. 3. r) ereptionibus 2. s) chyrographi 2; chirographa 3. t) om. 1. u) et 2. 3. v) itinere add. 3. w) *Abhinc* in 1. 2. *promiscue* Wenilo et Guenilo legitur. x) niti 2; nos et 3. y) invasit 3. z) cognovi 3.

2) A. 840. 3) A. 848; cfr. *Ann. Bertin. ad a. 848, ed. Waitz p. 36; Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 337, not. 3.* 4) Cfr. *Conv. Carisiac. 858, supra nr. 269.* 5) *Brienne-le-Château sur Aube; quo vero anno factum sit, non liquet.* 6) *Oscel prope Bougival; cfr. Dümmler l. c. I², p. 425, not. 3.* 7) A. 858, m. *Iul.*; *Ann. Bertin. ad a. 858, l. c. p. 48. 50; Dümmler l. c.* 8) Cfr. *supra nr. 297.*

859. perrexi, nec per se ipsum nec per debitum solacium, quod antecessores mei reges et ego ipse ex ecclesia illi commissa habere solitus eram, aliquid^a adiutorii praebeuit, praesertim cum hoc devote ab illo petierim.

7. Cum autem ratio et necessitas mihi accidit^b, de villa Breona ut^c a praedicto fratre meo secederem⁹, et ipse frater meus Hludowicus ad hoc rediit in partem⁵ regni mei, ut mihi meum nepotem subriperet et homines meos mihi subtraheret ac fideles meos vastanter inprimeret^d, Wenilo cum quo potuit solatio ad praedictum fratrem meum Hludowicum in meam contrarietatem venit; cum quo erant excommunicati istius regni et seditiosi, de quorum excommunicatione coepiscoporum suorum litteras accepit. Et missas publicas fratri meo, cum quo ipsi seditiosi erant, in¹⁰ palatio meo Attiniaco^e et parroecia et provincia alterius archiepiscopi fidelis nostri sine sua licentia ac coepiscoporum consensu Wenilo excommunicatis vel excommunicatorum participibus caelebravit. Et in eo^f concilio atque consilio fuit, quo¹⁰ nepos meus Lotharius per mendacia, quantum ex deductoribus^g suis^h, subriperetur et debitum ac sacramento promissum solacium atque adiutorium ex illo mihi subtraheretⁱ.¹⁵

8. Praedicti^k nihilominus fratris mei consiliariis et publicis ac secretis tractatibus Wenilo cum specialibus familiaribus et inter priores eius familiariter cum episcopali iudicio, ut diximus^l, excommunicatis et iudicio regni diiudicatis^m interfuit, quatinus partem regni, quam idem frater meus¹¹ et Wenilo mihi iuraverant et in qua Wenilo me regem sacraverat³, saepe fatusⁿ frater meus obtineret et ego illam²⁰ perderem.

9. Wenilo in eo consilio et tractatu^o fuit, ut episcopi, qui mihi fidei^p promissae debitores erant et consilium atque auxilium manu propria confirmatum ferre debuerant, deficerent et ad fratris mei Hludowici obsequium et subditionem se verterent.²⁵

10. De abbazia sanctae Columbae¹² et rebus vel honoribus regni mei apud Hludowicum fratrem meum praeceptum¹³ obtinuit et litteras ad missos, qui^q eandem abbatiam revocarent^r, Ecchardum^s et Teodoricum^t impetravit.

11^u. Sed^v in eisdem litteris ad praefatos missos iussionem fratris mei Hludowici Wenilo obtinuit, ut de muro castelli Meleduni^w¹⁴, quod ius regiae est potestatis,³⁰ petras haberent^x licentiam prendere. Unde constat, quia^y in plebe istius regni mihi a Deo collati eum studebat colere et satagebat tenere.

12. Wenilo in eo consilio et tractatu cum praefatis excommunicatis^z fuit, ubi consideratum est, quatenus illi^a homines, qui mihi fideles erant et mihi sacramento^b fidelitatem promiserant, sive nolentes^c sive volentes, fratri meo Hludowico iurarent^d,³⁵ ut ei adiutorium ferrent, qualiter regnum meum contra me obtinere potuisset. Et non solum consilio^e Wenilo interfuit, sed et ipse hoc idem consilium fratri meo Hludowico^d contra meam fidelitatem, quam mihi promisit sacramento, donavit.

13. Wenilo per se et per familiares suos, supradictos scilicet excommunicatos, apud fratrem meum Hludowicum obtinuit, ut vacans episcopatus, Baiocacensis^f⁴⁰

a) aliquod adiutorium 2. 3. b) ut add. 3. c) ac 3. d) opprimeret coniecit Baluzius.
e) Atiniaco 2. f) om. 3. g) seductoribus 3. h) fuit 3. i) subtraheret 3. k) praedictis 3.
l) dicimus 2. m) om. 3. n) factus 2. o) contractatu 3. p) fidem promissam 2; ob fidem pr. 3.
q) quo 3. r) revocaret 2. 3. s) Ethardum 3. t) Theodericum 1. 3. u) Hoc caput in 1.
et editionibus Sirmondi, Baluzii, Pertzii cum antecedenti in unum coniunctum est. v) et add. 3. w) Melo-⁴⁵
duni 1; Meliduni 3. x) haberet 3. y) quae 1; quod 3. z) excommunicatus 1, fortasse erratum
typographi. a) ille 3. b) iuramento 3. c) volentes sive nolentes 2. 3. d) iurarent ... Hludo-
wico om. 3. e) viam 2. f) Baiocensis 3.

9) A. 858, die 12. m. Nov.; Ann. Bertin. l. c.; Dümmler l. c. I², p. 432. 10) Ann. Bertin. l. c. p. 51.

11) Cfr. Conv. ap. Marsnam II, 851, supra p. 74, Adnunt. Hlud. 12) Senonensi. 13) Deperditum⁵⁰
est; cfr. Böhmer-Mühlbacher nr. 1394 n. 14) Melun.

scilicet civitatis, propinquo suo, clerico meo nomine Tortoldo¹⁵, qui mihi se com- 866.
mendavit et fidelitatem sacramento promisit, donaretur, qui eundem episcopatum in
mea infidelitate et contra fidelitatem mihi promissam consensu Hludowici fratris
mei accepit.

5 14. Tandem postquam mihi Deus vires recuperandi mei^g per solatium fidelium
meorum contra fratrem meum donavit, perrexi prope^h de civitate Wenilonis, qui me
contra fratrem meum ad recuperandum regnum meum pergere scivit et nullum
adiutorium vel per se, promissoⁱ ac subscripto consilio, vel per militiam, quae ex
ecclesia sibi commissa solet exire, adiutorium aliquod praestitit.

10 g) om. 3. h) propere 3. i) promissum vel 3.

15) Cfr. p. 447, c. 4.

301. CORONATIO HERMINTRUDIS REGINAE.

866. Aug.

15 *Coronationis formulam ex editione principi Sirmondi, Caroli Calvi Capit. p. 504 sqq.,
qui adhibuit codicem S. Laurentii Leodiensis nunc deperditum, hic repetimus. Coronata
vero est Hermintrudis a. 866, m. Aug. in synodo Suessionensi. Testantur enim Ann.
Bertin. ad a. 866, ed. Waitz p. 82 sq.: Karolus mense Augusto Suessionis civitatem
adit et synodo a Nicolao papa convocatae considet Sed antequam idem epi-
20 scopi ab ipsa recederent urbe, Karolus eos petit, ut uxorem suam Hyrmintrudem in
regiam sacrarent; quod et ipso adtestante in basilica sancti Medardi fecerunt et una
cum eo illi coronam imposuerunt. (B. II, 313; P. 506.)*

Adlocutio duorum episcoporum in ecclesia sancti Medardi, quando
Hermintrudis fuit consecrata in reginam.

25 *Volumus vos scire, fratres, quia domnus et senior noster Karolus rex gloriosus
nostrae humilitatis petiit devotionem, ut auctoritate ministerii nobis a Deo conlati,
sicut ipse¹ in regem est unctus et consecratus episcopali auctoritate, unctione sacra
et benedictione, veluti in scripturis legimus Dominum praecepisse, ut reges ungerentur
et sacrarentur in regiam potestatem, ita uxorem suam dominam nostram in nomine
30 reginae benedicamus, sicut et a sede apostolica et a nostris decessoribus antea de
aliis factum comperimus. Et ut non vobis sit mirum, quare hoc petat, fraternitati
vestrae rationem reddere maturamus: videlicet quia, sicut multis est cognitum, Deus
omnipotens sua gratia istud regnum in manus suorum antecessorum mirabiliter
adunavit, quod ipsi decessores sui nobiliter gubernaverunt et per successiones sua
35 progenies usque ad haec tempora rexit. Et isti nostro seniori Deus filios, sicut
vobis notum est, dedit, in quorum nobilitate ad sanctam ecclesiam et regnum, quod
Deus illi ad regendum commisit, fideles illius spem maximam se habere sunt gratulati.
De quibus ipse aliquos² Deo obtulit, ut etiam de fructu ventris sui oblationem Deo
offerret; aliquos Deus adhuc aetate immatura sua gratia de hoc seculo rapuit, 'ne³,*

40 1) Cfr. Lib. proclamat. c. 3, supra p. 451; Dümmler, Ostfränk. Reich I², p. 336 sq.; Brunner,
RG. II, p. 21, not. 38. 2) Karolomannum et Hlotharium; cfr. Dümmler l. c. II², p. 320. 3) Sap. 4, 11.

866. ut scriptum est, 'malitia mutaret corda eorum'; aliquibus⁴ autem, quod vos non latet, suo iudicio talem passionem permisit incurrere, sicut fideles illius agnoscuntur dolere. Propterea petit benedictionem episcopalem super uxorem suam venire, ut talem sobolem ei Dominus de illa dignetur donare, unde sancta ecclesia solatium et regnum necessariam defensionem et fideles illius desiderabile adiutorium et ista christianitas⁵ optabilem tranquillitatem et legem atque iustitiam cum illis, quos adhuc habet annuente et cooperante Domino possit habere. Et de hoc in sanctis scripturis habemus auctoritatem, quia, sicut Dominus ad Abraham dixit: 'In⁵ semine tuo benedicentur omnes gentes', cui iam centenario de nonagenaria uxore Isaac filium dedit, ita et ipsum Isaac uxorem sterilem accipere fecit, ut et in hoc, sicut in multis solet facere,¹⁰ misericordiae suae largitatem ostenderet. Et inde dicit scriptura, quia 'deprecatus⁶ est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis', et concepit. Et non sit vobis mirum, cur antea hoc non fecit; quia, sicut sacra scriptura dicit, in primordio coniunctionis masculi et feminae dixit Dominus ad Evam: 'Ad⁷ virum tuum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui.' Et cum iam essent moribus in legitima¹⁵ coniunctione maturi et provectae aetatis Abraham et Sarra et, ut sanctus Petrus dicit: 'Sarrah⁸ obediebat Abrahae dominum eum vocans', dixit Dominus ad Abraham, quod antea nec ipsi nec alio homini legimus illum dixisse: 'Omnia⁹, quae dixerit tibi Sarra, audi vocem eius.' Iam enim et Abraham presbyter merito vocabatur, et defecerant muliebria, id est omnis lascivitas Sarrae, et tunc acceperunt benedictionem²⁰ seminis benedicti a Domino, in quo benedicuntur omnes gentes. Amen.

His ergo fulti auctoritatibus 'in¹⁰ dispensandis Dei donis', qui ab illo ministri eius sumus ad hoc constituti, ut Leo dicit, 'non debemus esse difficiles' nec¹¹ devotorum petitiones negligere, maxime si ipsas petitiones evidentibus indiciis 'ex Dei viderimus inspiratione conceptas'; quia multiplex misericordia Dei ita salutis humanae²⁵ subvenire decrevit, ut praecipue sacerdotum supplicationibus ipsa salus debeat obtineri. Cui operi, ut in sacris literis legimus, ipse salvator intervenit, nec unquam ab his abest, quae ministris suis exequenda commisit dicens: 'Ecce¹² ego vobiscum sum omnibus diebus.' Et 'si¹⁰ quid per servitutem nostram bono ordine et gratulando implemus affectu¹³', ut Leo dicit, 'non ambigamus per Spiritum sanctum nobis³⁰ fuisse donatum.' Et ideo, fratres, quoniam ita est et nostra pro vobis ministratio et vestra erga nos coniuncta devotio, ut una fiat apud Dominum supplicatio, sicut legimus¹⁴, quia ad hoc constituti sunt sacerdotes, ut prius pro suis, deinde pro populi orent peccatis, et 'oratio¹⁵ fiebat sine intermissione ad Deum pro Petro', id est pro omni episcoporum choro, orantibus nobis pro communi nostra, immo pro totius eccle-³⁵siae ac populi necessitate atque salute, commune votum etiam vestra communis prosequatur oratio apud eum, 'qui¹⁶ facit unanimes habitare in domo' et vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

Oratio: Domine sancte, pater omnipotens, aeterne Deus, qui potestate virtutis tuae de nihilo cuncta fecisti et dispositis universitatis exordiis homini ad imaginem⁴⁰ tuam facto inseparabile mulieris adiutorium condidisti ac femineo corpori de virili dedisti carne principium docens, quia, quod ex uno placuit tibi institui, non¹⁷ liceat ab homine separari, respice propitius super hanc famulam tuam maritali iunctam consortio, quae tua se expetit protectione muniri. Sit in ea iugum dilectionis et pacis. Fidelis et casta nubat in Christo imitatrixque sanctarum permaneat feminarum.⁴⁵

4) Hludowico regi Neustriae et Karolo regi Aquitaniae; cfr. Dümmler l. c. II², p. 38 sq.

5) Genes. 22, 18.

6) Ibid. 25, 21.

7) Ibid. 3, 16.

8) 1. Petr. 3, 6.

9) Genes. 21, 12.

10) Supra p. 445, not. 40.

11) Cfr. ibid. lin. 15 sq.

12) Matth. 28, 20.

13) effectus Leo.

14) Cfr. Levit. 9, 7.

15) Act. apost. 12, 5.

16) Psalm. 67, 7.

17) Cfr. Marc. 10, 9.

Sit amabilis ut Rachel viro, sapiens ut Rebecca, longaeva et fidelis ut Sarra. Nihil 866
 in ea ex actibus suis auctor praevaricationis usurpet. Nexa fidei mandatis permaneat,
 uni thoro iuncta contactus illicitos fugiat. Muniat infirmitatem suam robore disci-
 plinae. Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis caelestibus erudita. Sit
 5 foecunda in tibi placita sobole, sit probata et innocens. Percipiat per hanc sacram
 misericordiae et laetitiae et exultationis olei unctionem sanitatem mentis, incolumi-
 tatem corporis, tutelam salutis, securitatem spei, corroborationem fidei, plenitudinem
 caritatis. Corona eam, Domine, corona iustitiae, corona eam fructibus¹⁸ sanctis et
 operibus benedictis. Sit meritis et nomine atque virtute regina adsistens in hoc
 10 seculo fide recta et operibus bonis et in futuro honore et gloria coronata a dextris
 regis, in vestitu bonorum operum, circumdata virtutum varietate. Fac¹⁸ illam talem
 sobolem generare, quae ad paradisi tui pertineat hereditatem. Praesta, Domine,
 huic famulae tuae tantum caritatis affectum et misericordiae studium atque religionis
 augmentum, ut tuum iugiter promereatur auxilium. Callidi serpentis ab ea venena
 15 repelle, et lorica¹⁹ fidei indutam scuto salutis eam defende, actus eius corrige, vitam
 emenda, mores compone et eam in senectute bona ad coelestia regna digneris per-
 ducere. Per eundem Dominum nostrum.

Coronet te Dominus gloria et honore et sempiterna protectione. Qui vivit
 et regnat.

20 Deus omnipotens, qui benedixit Adam et Evam dicens: 'Crescite²⁰ et multipli-
 camini', et patriarcharum benedixit coniugia quique cum Tobia misit Raphael angelum
 suum, cuius ministerio daemonium effugavit a Sarra uxore ipsius, benedicat te et
 illam futuram uxorem tuam, ut secundum praeceptum Domini 'effecti²¹ duo in carne
 una, quod²² Deus iungit, homo non separet', et det vobis benedictionem 'de²³ rore
 25 caeli et de pinguedine terrae.' Benedicimus enim vobis in nomine Domini, qui mittat
 angelos suos bonos, ut vos custodiant semper et omnem phantasiam et nequitiam
 atque versutiam omnium malignorum spirituum et hominum a vobis depellant et ab
 omni inquinamento omnis adulterii omnibusque insidiis humanis et diabolicis protegant,
 muniant et defendant gratia domini nostri Iesu Christi, qui amorem et timorem
 30 suum iugiter cordibus vestris infundat, ut consenesceatis pariter in senectute bona et
 videatis filios filiorum vestrorum florentes in voluntate Domini et pax vobiscum per-
 maneat atque in fide recta ac bonis operibus et concordia bona et amore coniugali
 sincero necnon et in confessione sanctae trinitatis et ecclesiae catholicae communione
 perseverantes ad vitam perveniatis aeternam. Quod ipse praestare dignetur, cuius
 35 regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

18) *Cfr. Coronat. Iudithae, supra p. 426, lin. 16 sqq.* 19) *Cfr. 1. Thessal. 5, 8.* 20) *Genes. 1, 28.*
 21) *Ephes. 5, 31.* 22) *Marc. 10, 9.* 23) *Supra p. 427, not. 9.*

869.

302. ORDO CORONATIONIS KAROLI II. IN REGNO HLOTHARII II. FACTAE.

869. Sept. 9.

Ordinem coronationis debemus Sirmondo, Caroli Calvi Capit. p. 486, qui in editione paranda codice S. Laurentii Leodiensis hodie non iam exstante usus est. 5

De causa et tempore Karoli coronationis cfr. supra nr. 276.

(B. II, 301; P. 514.)

Benedictiones super regem Karolum ante missam et altare
sancti Stephani.

Adventius episcopus Mettensis: Deus, qui populis tuis indulgentia con- 10
sulis et amore dominaris, da huic famulo tuo spiritum sapientiae, cui dedisti regimen
disciplinae, ut tibi toto corde devotus et in regni regimine maneat semper idoneus et
in bonis operibus perseverans ad aeternum regnum te duce valeat pervenire. Per
Dominum etc.

Hatto Virdunensis: Gratiae tuae, quaesumus, Domine, huic famulo tuo 15
tribue largitatem, ut mandata tua te operante sectando consolationem praesentis
vitae percipiat et futurae. Per Dominum etc.

Arnulfus Tullensis: Nostris, quaesumus, Domine, in regimine istius famuli
tui propitiare temporibus, ut tuo munere dirigatur et nostra securitas et devotio
christiana. Per Dominum. 20

Franco Tungrensis: Da, quaesumus, Domine, huic famulo tuo salutem mentis
et corporis, ut bonis operibus inhaerendo tua semper mereatur virtute defendi. Per
Dominum.

Hinemarum Laudunensis: Benedictionem tuam, Domine, hic famulus tuus
accipiat, qua corpore salvatus et mente et gratam tibi semper exhibeat servitutem 25
et propitiationis tuae beneficia semper inveniat. Per Dominum.

Odo Bellovacensis: Conserva, quaesumus, Domine, hunc famulum tuum et
benedictionum tuarum propitius ubertate purifica, ut eruditionibus tuis semper mul-
tiplicetur et donis. Per Dominum.

Benedictio Hinemari archiepiscopi: Extendat omnipotens Dominus dexte- 30
ram suae benedictionis et effundat super te donum suae propitiationis et circumdet
te felici muro custodiae suae protectionis, sanctae Mariae et omnium sanctorum
intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia, quae gessisti, et tribuat tibi gratiam et misericor-
diam, quam humiliter ab eo deprecaris; liberetque te ab adversitatibus cunctis et ab 35
omnibus visibilium et invisibilium inimicorum insidiis. Amen.

Angelos suos bonos semper et ubique, qui te praecedant, comitentur et subse-
quantur, ad custodiam tui ponat; et a peccato seu gladio et ob omnium periculorum
discrimine te sua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatisque benignitatem convertat, et apud odientes te 40
gratosum et amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui insectatione et odio con-
fusionem salutari induat. Super te autem sanctificatio sempiterna effloreat. Amen.

Ad ista verba: 'Coronet¹ te Dominus' inunxit eum Hincmarus archi- 869.
episcopus de chrismate ad dextram auriculam et in fronte usque ad
sinistram auriculam et in capite.

Coronet te Dominus corona gloriae in misericordia et miserationibus suis et
5 ungat te in regni regimine oleo gratiae Spiritus sancti sui, unde unxit sacerdotes, reges,
prophetas et martyres, qui per fidem vicerunt regna et operati sunt iustitiam atque
adepti sunt promissiones; eisdemque promissionibus gratia Dei dignus efficiaris,
quatenus eorum consortio in coelesti regno perfrui merearis. Amen.

Victoriosum te atque triumphatorem de visibilibus atque invisibilibus hostibus
10 semper efficiat; et sancti nominis sui timorem pariter et amorem continue cordi tuo
infundat; et in fide recta ac bonis operibus perseverabilem reddat; et pace in diebus
tuis concessa cum palma victoriae te ad perpetuum regnum perducatur. Amen.

Et qui te voluit super populum suum constituere regem, et in praesenti seculo
felicem et aeternae felicitatis tribuat esse consortem. Amen.

15 Clerum ac populum, quem sua voluit opitulatione tuae subdere ditioni, sua
dispensatione et tua administratione per diuturna tempora te faciat feliciter guber-
nare; quo divinis monitis parentes, adversitatibus omnibus carentes, bonis omnibus
exuberantes, tuo ministerio fideli amore obsequentes et in praesenti seculo pacis
tranquillitate fruuntur et tecum aeternorum civium consortio potiri mereantur. Amen.
20 Quod ipse praestare dignetur.

Ad ista verba: 'Coronet te Dominus' miserunt illi episcopi
coronam in capite.

Coronet te Dominus corona gloriae atque iustitiae, ut cum fide recta et mul-
tiplici bonorum operum fructu ad coronam pervenias regni perpetui ipso largiente,
25 cuius est regnum et imperium in secula seculorum.

Ad ista verba: 'Det tibi Dominus velle' dederunt illi palmam et
sceptrum.

Det tibi Dominus velle et posse, quae praecipit, ut in regni regimine secun-
dum voluntatem suam proficiens cum palma perseverantis victoriae ad palmam per-
30 venias gloriae sempiternae, gratia domini nostri Iesu Christi, qui vivit.

Orationes in missa: Da nobis, omnipotens Deus, ut beati Gorgonii martyris
tui veneranda solemnitas et devotionem nobis augeat et salutem. Per Dominum.

Quaesumus, omnipotens, ut famulus tuus, qui tua miseratione suscepit regni
gubernacula, a te virtutum etiam percipiat incrementa, quibus decenter ornatus et
35 vitiorum monstra vitare et ad te, qui 'via², veritas et vita es', gratiosus valeat per-
venire, qui vivis et regnas cum Deo.

Super oblata. Respice, Domine, munera populi tui sanctorum festivitate
votiva, et tuae testificatio veritatis nobis proficiat ad salutem. Per Dominum.

Munera, quaesumus, Domine, oblata sanctifica, ut et nobis unigeniti tui corpus
40 et sanguis fiant et Karolo regi nostro ad obtinendam animae corporisque salutem
te largiente usquequaque proficiant. Per eundem.

Post communionem. Sacramentorum tuorum, Domine, communio sumpta
nos salvet et in tuae veritatis luce confirmet. Per Dominum.

1) Cfr. Brunner, RG. II, p. 19 sqq. 2) Ioh. 14, 6.

869. Haec, Domine, communio salutaris famulum tuum ab omnibus tueatur adversis, quatenus et ecclesiasticae pacis obtineat tranquillitatem et post istius temporis decursum ad aeternam perveniat haereditatem. Per Dominum.

PACTIONES AQUENSES.

870. Mart. 6.

Vide supra p. 191 sq.

DIVISIO REGNI HLOTHARII II.

870. Aug. 8.

Vide supra p. 193 sqq.

303. SYNODUS ATTINIACENSIS.

874. Iul. 1.

Acta synodi, de qua nihil novimus, nisi quod ex ipsis apparet, nobis tradidit Sirmondus, Caroli Calvi Capit. p. 400 sqq., ex codice ignoto.

Capitula autem non a Karolo rege sunt statuta, ut dicitur in rubrica infra lin. 19 edita, sed ab episcopis in concilio conscripta et regi tamquam consilium tradita (cfr. p. 459, 15 lin. 41: domnus rex commendabit suo marchioni, qualiter eos dstringat atque castiget; p. 460, lin. 26: iussio regia haec per fideles missos diligenter ac veraciter inquirere iubeat). (B. II, 233; P. 522.)

Anno incarnationis dominicae DCCCLXXIV. haec, quae sequuntur, capitula domnus rex Karolus in Attiniaco Kalendis Iulii statuit.

Cap. 1. Episcopus Barcinonensis¹ se reclamavit, quod Tyrsus presbyter Cordubensis in ecclesia intra muros ipsius civitatis sita seorsum conventus agens pene duas partes ex decima ipsius civitatis sibi usurpat et sine illius licentia missas et baptisteria in eadem civitate praesumit celebrare et convocatos ab episcopo ad matrem ecclesiam etiam in solemnitatibus paschae ac nativitatis Domini ad se revocat 25 atque contempto episcopo eis communionem largitur. Unde sacrum Nicaenum concilium dicit: 'Quicumque² temere ac periculose neque timorem Dei prae oculis habentes nec agnoscentes ecclesiarum^a regulam discedunt ab ecclesia presbyteri aut

a) ecclesiasticam Conc. Nic.

1) Johannes; cfr. Gams, Series episc. s. v. Barcelona et diploma infra not. 19. citat. 2) Conc. 30 Nic. c. 16, Mansi II, col. 682.

diaconi vel quicumque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent in aliam 874. ecclesiam recipi; sed omnem necessitatem convenit illis imponi, ut ad suas parochias revertantur. Quodsi non fecerint, oportet eos communione privari.' Hoc de Tyrso, qui irregulariter a sua civitate discessit, decretum est. Ceterum de ipso et de aliis
 5 contemptoribus Antiochenum concilium dicit: 'Si³ quis presbyter aut diaconus episcopum proprium contemnens se ab ecclesia sequestravit et seorsum colligens altare constituit et commonenti episcopo non adqueverit nec consentire vel obedire voluerit semel et iterum convocanti, hic damnetur omnimodo, nec ultra remedium consequatur, quia suam recipere non potest dignitatem. Quodsi ecclesiam conturbare et sollicitare
 10 persistit, tanquam seditiosus per potestates externas opprimatur.' Hinc etiam Africae provinciae canones⁴ decreverunt. Sed tantum hoc capitulum de Antiocheno concilio posuisse sufficiat. De basilicis autem et decimis sacri canones decreverunt: 'Ut⁵ omnes basilicae, quae per diversa loca constructae sunt vel quotidie construuntur, secundum priorum canonum regulam in eius episcopi, in cuius territorio positae
 15 sunt, potestate consistent.' Et sanctus Gelasius in decretis suis: 'Quatuor⁶', inquit, 'tam de redditu quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet ecclesiae facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones: quarum una sit pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda. De quibus, sicut sacerdotis intererit integram ministris ecclesiae memoratam dependere
 20 quantitatem, sic clerus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. Ea vero, quae ecclesiasticis aedificiis adtributa sunt, huic operi veraciter prorogata locorum doceat instauratio manifesta sanctorum; quia nefas est, si sacris aedibus destitutis in lucrum suum praesul impendia his designata convertat. Ipsam nihilominus adscriptam pauperibus portionem, quamvis divinis rationibus se dispense
 25 sasse monstraturus esse videatur, tamen, iuxta quod scriptum est, "ut⁷ videant opera vestra bona et glorificent patrem vestrum, qui in coelis est", oportet etiam praesenti testificatione praedicari et bonae famae praeconiis non taceri.' Et haec quidem de redditibus [et^b] illis oblationibus fidelium decreta sunt, quae specialiter ad episcopos ecclesiarum in illis regionibus pertinent, quae non abundant rebus, sed tantum
 30 de fidelium decimis ac votis subsistunt. Ceterum de rusticanis parochiis, quantum episcopus in partibus Septimaniae atque Galliciae a presbyteris exigere debeat, Bracarense concilium capitulo secundo⁸ et Toletanum concilium capitulo quarto⁹ demonstrant. De his autem, qui contra auctoritatem et Barcinonensis episcopi voluntatem Tyrsum presbyterum in ecclesia Barcinonae civitatis retinent, capitulare augustorum domni Karoli et domni Hludowici decernit hoc modo: 'De¹⁰ his, qui sine
 35 consensu episcopi presbyteros in ecclesiis constituunt vel de ecclesiis eiciunt vel ab episcopo vel a quolibet misso dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum rewadiare cogantur et per fideiussores ad palatium nostrum venire iubeantur; et tunc nos decernamus, utrum nobis placeat, ut aut illum bannum persolvant, aut aliam
 40 harmscaram sustineant.' Quia vero longum est istos ad praesentiam regis adducere vel periculosum est longius a marcha eos abducere, domnus rex commendabit suo marchioni¹¹, qualiter eos dstringat atque castiget. De decimis vero, quae in potestate

b) ita supplevi, om. Sirm.

3) *Conc. Antioc.* c. 5, l. c. col. 1322. 4) *Cfr. Conc. Carthag. II* (a. 390), c. 8, *Mansi III*, col. 695
 45 (Cod. canon. p. 189, c. 10). 5) *Conc. Aurel. I* (a. 511), c. 17, *LL. Conc. I*, p. 6. 6) *Decreta Gelasii*, *Mansi VIII*, col. 45, c. 27. 7) *Matth.* 5, 16. 8) *Conc. Bracar. III* (a. 572), c. 2, *Mansi IX*, col. 839. 9) *Conc. Tolet. VII* (a. 684), c. 4, *Mansi X*, col. 768; *cfr. Cap. Septiman.* 844, *supra* p. 256, c. 2. 10) *Bened. Lev. I*, c. 98 (*Cap. Wormal.* 829, *supra* p. 12, c. 1). 11) *Bernhardo comiti*; *cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II*², p. 360.

874. et dispositione episcopi esse debent, quas illi a matre ecclesia abstrahunt et pro suo libitu alibi donant, idem capitulare dicit: 'Quicumque¹² decimam abstrahit de ecclesia, ad quam per iustitiam debet dari, et eam praesumptiose vel propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occasionem ad aliam ecclesiam dederit, a comite vel a misso nostro distringatur, ut eiusdem decimae quantitatem cum sua lege restituat.' Et item: 'De¹³ his, qui nonas et decimas iam per multos annos aut ex parte aut ex toto dare neglexerunt, volumus, ut per missos nostros constringantur, ut secundum capitularem priorem solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege et insuper bannum nostrum; et hoc eis denuntietur, quod, quicumque hanc negligentiam iteraverit, beneficium, unde haec nona et decima persolvi debuit, amissum se sciat.'

2. De hoc, quod se reclamavit, quoniam castrum Terracinense¹⁴ suae subditum potestati factione Baionis per presbyteri insolentiam suo resultat ministerio, definitio praefati Antiocheni concilii³ sequenda est in causa insolentis presbyteri. Contra factionem autem Baionis sequendum est capitulum Carthaginensis concilii, quo dicitur: 'Visum¹⁵ est universis ab imperatoribus postulari defensores, propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur ecclesia, ut defensores eis adversus potentias divitum cum episcoporum provisione delegentur.' Sequendum est etiam supra positum capitulum ex capitulari augustorum 'de¹⁰ his, qui sine consensu episcopi presbyteros in ecclesiis suis constituunt vel de ecclesiis eiciunt.'

3. De hoc, quod se reclamavit, quia Gotus quidam Madascius fraude atque subreptione per praeceptum ecclesiam sancti Stephani nobilem et antiquam intravit, ubi postposito Dei cultu foeda efficitur conversatio rusticorum, et similiter Ricosindus Gotus fraude et subreptione agrum sanctae Eulaliae¹⁶ per praeceptum obtinuit, iussio regia haec per fideles missos diligenter ac veraciter inquirere iubeat, et ipsam inquisitionem per fidelium custodiam sub sigillo ad notitiam suam perferri faciat. Et si inventum fuerit, quod praedicta ecclesia sancti Stephani et ager sanctae Eulaliae a praefatis Gotis per praecepta obtenta sunt, ipsa praecepta secundum legem sigillentur¹⁷ et una cum ipsa inquisitione ad praesentiam regiam perferantur, ut secundum iura forensia¹⁸, qui in precibus fuere mentiti, non illis prosint, quae impetraverunt, et ibi careant ipso scriptorum beneficio, quo perducentur rescripta, et regia magnificentia recipiat quod est sui iuris Barcinonensis ecclesia¹⁹.

12) *Bened. Lev. Add. IV, c. 100 (Cap. cit. c. 6).* 13) *Ibid. I, c. 276 (Cap. cit. c. 5).* 14) *Tarrasa, ad occidentem Barcinonae versus.* 15) *Conc. Carthag. V (a. 401), c. 9, Mansi III, col. 970:* 35
Ab imperatoribus universis visum est postulandum propter afflictionem etc. 16) *Ecclesiae cathedralis Barcinonensis.* 17) *Cfr. Cap. Tusiac. 865, supra p. 330, c. 6.* 18) *Cfr. Conc. Meld. 845, supra p. 404, c. 22.* 19) *Cfr. diploma Hludowici Balbi a. 878. episcopo Barcinonensi datum, Böhmer nr. 1840: Concedimus ei agrum suum prope civitatem Barchinonam, quem hactenus Gotus, nomine Recosindus, de potestate Iohannis episcopi tulit et absque lege tenuit.* 40

304. ORDO CORONATIONIS
HLUDOWICI BALBI.

877.

877. Dec. 8.

*Exstat haec formula apud Sirmondum, Caroli Calvi Capit. p. 492 sqq., qui ex
5 codice S. Laurentii Leodiensis in lucem edidit.*

De tempore, quo Hludowicus coronatus sit, vide supra nr. 283.

(B. II, 306; P. 544).

Benedictiones super Hludowicum regem factae. Deus¹, qui populis tuis
virtute consulis et amore dominaris, da huic famulo tuo spiritum sapientiae cum regimine disci-
10 plinae, ut tibi toto corde devotus in regni regimine maneat semper idoneus tuoque munere
ipsius temporibus securitas ecclesiae dirigatur et in tranquillitate devotio christiana
permaneant. Per Dominum.

Sacri² olei infusio. Omnipotens sempiterne Deus, creator et gubernator coeli
et terrae, conditor et dispositor angelorum et hominum, qui Abraham famulum tuum
15 de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Iosue populo tuo praelatis multiplicem
victoriam tribuisti, humilem quoque David puerum tuum regni fastigio sublimasti eum-
que de ore leonis et de manu bestiae atque Goliae, sed et de gladio maligno Saul et
omnium inimicorum eius liberasti et Salomonem sapientiae pacisque ineffabili munere
ditasti, respice, quaesumus, ad preces humilitatis nostrae, et hunc famulum tuum
20 virtutibus, quibus praefatos fideles tuos decorasti, multiplici honoris benedictione
condecora, et in regni regimine sublimiter colloca, et oleo gratiae Spiritus sancti tui
perunge, unde unxisti sacerdotes, reges, prophetas et martyres, qui per fidem vicerunt regna
et operati sunt iustitiam atque adepti sunt promissiones. Cuius sacratissima unctio super
caput eius defluat atque ad interiora eius descendat et cordis illius intima penetret
25 et promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua dignus efficiatur;
quatenus et in praesenti seculo feliciter regnet et ad eorum consortium in coelesti regno
perveniat. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui unctus est oleo
laetitiae prae consortibus suis et virtute crucis potestates aerias debellavit, tartara
destruxit regnumque diaboli superavit et ad caelos victor ascendit. In cuius manu
30 victoria omnis, gloria et potestas consistunt, et tecum vivit et regnat Deus in unitate
eiusdem Spiritus sancti per omnia secula seculorum. Amen.

Impositio coronae. Coronet³ te Dominus corona gloriae atque iustitiae, honore et
opere fortitudinis, ut per officium nostrae benedictionis cum fide recta et multiplici bo-
norum operum fructu ad coronam pervenias regni perpetui, ipso largiente, cuius regnum et im-
35 perium permanet in secula seculorum. Amen.

Sceptri traditio. Accipe sceptrum, regiae potestatis insigne, virgam scilicet
rectam regni, virgam virtutis, qua te ipsum bene regas, sanctam ecclesiam, populum
videlicet christianum tibi a Deo commissum, regia virtute ab improbis defendas,
pravos corrigas, rectos, ut viam rectam tenere possint, tuo iuvamine dirigas; quatenus
40 de temporali regno ad aeternum regnum pervenias ipso adiuvante, cuius regnum et
imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

1) Coronatio Karoli II. 869, supra p. 456, lin. 10. 2) Cfr. ibid. p. 457, lin. 4 sqq. 3) Ibid.
p. 457, lin. 23 sqq.

877. **Benedictiones.** Dominus Deus omnipotens, qui dixit ad Moysem servum suum: 'Loquere⁴ ad Aaron fratrem tuum et ad filios eius dicens: Sic benedicetis populo meo et ego benedicam ei', benedicat tibi et custodiat te. Amen.

Illuminet faciem suam super te et misereatur tui. Amen.

Convertat vultum suum ad te et donet tibi pacem. Amen. 5

Extendat⁵ dexteram suae benedictionis et effundat super te donum suae propitiationis et circumdet te felici muro custodiae suae protectionis, sanctae Mariae et omnium sanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia, quae gessisti, et tribuat tibi gratiam et misericordiam, quam humiliter ab eo deposcis; liberetque te ab adversitatibus cunctis et omnibus visibilium⁶ inimicorum insidiis. Amen. 10

Multiplicet in te copiam suae benedictionis et confirmet in spe regni coelestis. Amen.

Actus tuos corrigat, vitam emendet, mores componat et te ad coelestis paradisi hereditatem perducatur. Amen. 15

Talique intentione repleti valeas, quae ei in perpetuum placeat. Amen.

Angelos⁵ suos bonos semper et ubique, qui te praecedant, comitentur et subsequantur, ad custodiam tui ponat; et a peccato seu gladio et ab omnium periculorum discrimine te^a sua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatisque benignitatem convertat et odientibus te gratiosum²⁰ et amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui insectatione et odio confusione salutari induat. Super te autem sanctificatio sempiterna effloreat. Amen.

Victoriosum⁷ te atque triumphatorem de visibilibus atque invisibilibus hostibus Dominus semper efficiat; et sancti nominis sui timorem pariter et amorem continue cordi tuo infundat; et in fide recta ac bonis operibus perseverabilem reddat; et pace in diebus tuis concessa cum²⁵ corona victoriae ad perpetuum te regnum perducatur. Amen.

Et qui te voluit super populum suum constituere regem, et in praesenti seculo felicem et aeternae felicitatis tribuat esse consortem. Amen.

Clerum ac populum, quem sua voluit opitulatione tuae subdere ditioni, sua dispensatione et tua administratione per diuturna tempora te faciat feliciter gubernare; quo divinis monitis³⁰ parentes, adversitatibus cunctis carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo ministerio fideli amore obsequentes et in praesenti seculo pacis tranquillitate fruantur et tecum aeternorum civium consortio potiri mereantur. Amen. Quod ipse praestare dignetur.

a) de *Sirm.*

4) *Num.* 6, 23.

5) *Coron. Kar. supra p. 456, lin. 30 sqq.*

6) et invisibilium *add. l. c. 35*

7) *Ibid. p. 457, lin. 9 sqq.*

XXII.
ACTA DE THEUTBERGA REGINA
EMISSA.
860—865.

5 305. 306. SYNODI AQUENSES 860.

Ex actis, quae de divortio Hlotharii II., de quo cfr. Dümmler, Ostfränk. Reich II², p. 1—20. 31—33. 62—80. 127—138, intra annos 860—865. promulgata sunt, hoc loco utramque synodum Aquensem anni 860. et relationem de Theutbergae reginae receptione a. 865. facta edimus; reliqua inveniuntur apud Mansi XV.

10 *Utriusque synodi acta debemus Hincmaro, qui ea recepit in librum, qui inscribitur: De divortio Hlotharii II, interrog. I (Opera Hincmari ed. Sirmond I, p. 568 sqq.; p. 573 sq.) et nunc servatur in unico codice Paris. 2866. a Sirmondo quoque in editione adhibito.*

Prioris synodi a. 860. die 9. m. Ian. celebratae duplex forma a partibus Hlotharii
15 *scripta exstat: 'libellus¹ octo capitulorum', quem littera A signavimus, et 'libellus septem capitulorum', nobis B. Quarum² forma A ad absentes episcopos regni Hlotharingici, qua ad synodum a. 860. m. Febr. habendam invitarentur, forma B ad optimates vel ad populum directa est. Posterioris synodi m. Febr. habitae Hincmarus initium tantum et capita 15—19. nobis tradidit ex 'tomo quodam, quem ex integro propter sui proxi-*
20 *tatem hic scribere devitavit'.*

305. SYNODUS AQUENSIS I.

860. Ian. 9.

(B. deest; forma B. P. 465.)

A.

B.

25 Cap. 1. Nos episcopi, qui in Aquensi palatio nuper vocati convenimus, quid ibi sensimus, quidve repperimus, ad notitiam

Cap. 1. Postquam dominus noster Hlotharius serenissimus ac gloriosissimus rex Tetbergam³ cum consensu et voluntate

1) Cfr. Hincmarus l. c. 2) Cfr. Sdrolek, Hinkmars Gutachten über d. Ehescheidung Lothars II. p. 61 sq.; Schrörs, Hincmar v. Reims p. 181 sq. 3) Filiam Bosonis comitis, sororem Hucberti abbatis
30 monasterii S. Mauricii.

860.

A.

fratrum et coepiscoporum deducere curamus, ut ipsi aurem cordis et corporis accommodantes discernant et unanimi consilio inveniant, quem exitum et quem finem huiusmodi causae imponent.

Cap. 2. Gloriosus rex Hlotharius familiare et secretum colloquium nobiscum habens humiliter devota puritate suas speciales ac proprias necessitates, consilium et remedium quaerendo, exposuit. Nos quoque suae bonae voluntati congratulantes, lacrimis ipsius et suspiriis invitati et ad compassionem flexi, Domino inspirante, petenti, quaerenti et pulsanti consilium dedimus et medicinale remedium adhibuimus.

Cap. 3. Tunc isdem rex lugubri voce, quod nos quidem non sine merore et dolore prosequimur, coepit nobis dicere de sua uxore, quam desideravit habere, quod ipsa obnixis et continuis precibus postularet, ut vinculis coniugalibus absoluta, maritali videlicet thoro, ut ipsa testabatur, indigna, sacrum velamen suscipere et Christo domino servire mereretur.

Cap. 4. Interea missus ipsius reginae nos accersivit orans, ut illam adire non tardaremus. Ad quam nos accedentes ipsa occurrere festinavit et pene ad pedes nostros devoluta coepit his verbis multum inprecari: 'Propter Deum', inquit, 'et propter ministerium vestrum obsecro vos, ut mihi verum consilium detis.'

B.

fideliū suorum ad coniugium more regali sibi sociavit⁴ et discordiarum querelae inter eos coeperunt exoriri, dictum est eidem principi a quibusdam, quomodo memorata⁵ Tetberga scelus quoddam horribile ac nefas patratum⁵, vulnus occultum in animo sive in corpore haberet, in quo Deum graviter offensum haberet, pro quo etiam illi non esset digna neque liceret vel eum¹⁰ deceret ad coniugium eam amplius habere⁶.

Cap. 2. Ex opinione vero praemissa, quae de illa per ora quorundam volitabat, praefatus rex in conspectu fideliū suorum secrete ac manifeste frequenter con-¹⁵ locutus fuit et cum eis rationes habuit, unde iudicium postea per ipsorum consilium extitit factum⁷, sed non divina pietas indulgens^a rei veritatem manifestare voluit; sed cum postmodum ad fratrem²⁰ suum Hludowicum imperatorem in Italiam devenisset⁸, illuc apertius patratum scelus est illi manifestatum.

Cap. 3. Proinde ne suspicio ista et nequissima fama de uxore diutius regia²⁵ inexaminata aut inprobata maneret, quatenus item dominus noster certior securiorque effectus de hac causa: cum quae illi agenda erant more regali liberius exsequeretur^b, convenerunt iussu eiusdem prin-³⁰ cipis, anno videlicet incarnationis dominicae DCCCLX. et regni eius V, indictione VIII, V. Idus Ianuarii Aquis palatio Guntharius⁹ summus capellanus et Teotgaudus¹⁰

a) indulgente c. b) ita correxi; exequerentur c.

35

4) A. 855. 5) Cfr. *Synod. Aquens. II, infra nr. 306, c. 15; Hincmarus, De divortio, interrog. I, l. c. p. 568*: Uxor domni regis Hlotharii primo quidem reputata est de stupro, quasi frater suus cum ea masculino concubitu inter femora, sicut solent masculi in masculos turpitudinem operari, scelus fuerit operatus et inde ipsa conceperit, quapropter, ut celaretur flagitium, potum hausit et partum abortivit. 6) Cfr. *autem Ann. Bertin. ad a. 857, ed. Waitz p. 47*: Lotharius rex concubinis (*potissimum Waltrada*) abutens, uxorem suam reginam abicit. 7) A. 858; cfr. *Hincmarus l. c.*: Quae (*sc. Theutberga*) ipsa denegans probationis auctore testibusque deficientibus iudicio laicorum nobilium et consultu episcoporum atque ipsius regis consensu vicarius eiusdem feminae ad iudicium aquae ferventis exiit, et postquam incoctus fuerat ipse repertus, eadem femina maritali toro ac coniugio regio... est etiam restituta; *Ann. Bertin. ad a. 858, l. c. p. 50*: Lotharius rex, cogen-⁴⁵ tibus suis, uxorem quam abiecerat recipit, nec tamen ad torum admittit, sed custodiae tradit. 8) A. 859; *Ann. Bertin. ad a. 859, l. c. p. 53*: Lotharius fratri suo Ludoico Italorum regi quandam regni sui portionem adtribuit. 9) *Coloniensis*. 10) *Trevirensis*.

A.

Cap. 5. Cui nos e vestigio respondentes: 'Utinam', aimus, 'Dominus nobis consilium, quod tibi veraciter et salubriter
5 demus, administret! Tantum tu die nobis pura et veraci tuae conscientiae confessione, quid est, unde consilium tam expressa obtestatione requiris, quia aliter tibi, quod petis, praestare non possumus,
10 nisi rei veritatem agnoscamus. Hoc tamen praemonemus, tibi diligenter prohibemus Dei et nostra auctoritate, ut nec alicuius suasionem, immo deceptionem, ad alios honores invitata nec timore cuiuslibet poenae
15 vel mortis aliquod tibi crimen falso confingas et nos, quod absit, in errorem inducas; sed, sicut superius monuimus, rei veritatem, sicuti est nec plus nec minus, pandas, nosque Domino donante consi-
20 lium et auxilium tibi praestare decertabimus, ut nequaquam a tua iustitia in aliquo defrauderis.'

Cap. 6. 'Nequaquam', ait illa, 'teste Deo et propria conscientia, teste etiam
25 meo confessore, aut a dextris aut a sinistris aliter dicam, vel de me fatebor, nisi quemadmodum in veritate est. Recognosco, inquit, et de me ipsa scio, quia non sum digna in coniugali copula per-
30 manere; et inde vobis testem adhibeo praesentem episcopum Guntharium, cui ego confessa fui: ipse enim novit, quia ego non sum digna.' Quae etiam mox se vertens ad ipsum episcopum implorando
35 aiebat: 'Rogo', inquit, 'episcopo, ut istos tuos confratres, sicut melius scis, intelligere facias, quia ita est, sicuti de me testimonium perhibui.' Cui memoratus episcopus: 'Bonum est', inquit, 'ut tu ipsa
40 istis meis confratribus, quod adhuc latet, aperias, quatenus ex tuo proprio ore, quod diiudicent, audiant.' Et illa: 'Quid necesse est', ait, 'ut aliter dicam, nisi sicut tu nosti? propter Deum tibi sit, ut tu eis
45 manifestes meam necessitatem, quo pariter cum seniore meo mihi licentiam detis, ut, quod desidero, faciam; quia, inquit, pro

B.

860.

archiepiscopi, Adventius¹¹ et Franco¹² episcopi, Hegil et Odelingus abbates¹³ sive alii fideles eius. Quibus omnia superius inserta referens iubendo monuit praescriptos episcopos atque abbates dirigens ad illam, ut de praedicta fama apud eam omnem rei veritatem perquirent, sicuti et fecerunt. Nam ipsa confessa est eis coram Deo et angelis eius omnia, quaeque in illa erant, omneque secretum iuxta exortam famam penitus aperuit^c illis, ipsique reversi nuntiaverunt praedicto regi, quod ad uxorem non liceret eam illi habere.

Cap. 4. Primus Guntharius dixit: 'Confessa est Deo et nobis, quod vulnus in se haberet interius, non tamen sua sponte, sed violenter sibi inlatum, pro quo indignam se esse omnino iudicavit ad regalem sive maritalem torum iam ulterius accedere et nullatenus posset pro praedicto scelere, quod turpe est dicere, coniugium famulare cum eo vel cum quolibet amplius habere: et ideo deprecata est licentiam sibi dari mutandi saecularem habitum et a virili commixtione discedendi, nulla interveniente fraude iracundiae, etiam vel voluntate, quam contra eundem regem haberet, sed ut illa discedente ipse animo et corpore solaretur et ipsa, quod inique egit, per Dei misericordiam et eorundem episcoporum orationes deflere potuisset.'

Cap. 5. Adventius dixit: 'Hoc me facinus et factum hactenus latuit, et nefas est illud, ut deinceps more maris et feminae simul conveniatis, et si tamen, ut prius fuit, vobis esset amabilis et dilecta, darem vobis consilium secundum ministerium mihi commissum et probarem omnino, ne ulterius lateri vestro sociaretur sicuti coniunx, sed iuxta petitionem eius velum accipere et habitum mutare hoc permetteretis.'

Cap. 6. Similiter Teotgaudus archiepiscopus dixit atque consensit.

c) apparuit *Sirm.*11) *Mettensis.* 12) *Tungrensis.* 13) *Ignoti.*

860.

A.

toto mundo nolo meam animam perdere. Et ideo rogo vos propter Deum et propter ministerium, quod suscepistis, ut mihi, quod postulo, ad salutem animae meae non denegetis.'

Cap. 7. Tunc nos episcopi tentantes requisivimus, an ipsa ulterius vellet inde aliquam querimoniam movere aut aliquas insidias moliri, si suae petitioni satisfactum fieret. Ad quod illa libera voce: 'Per illam fidem, quam colo', ait, 'vobis coram Deo promitto, quia in aeternum nec per me ipsam nec per meum ingenium ullam inde querelam movebo.'

Cap. 8. Quid denique a saepefato confratre nostro de hac re multum triste et angustiante ac lugente atque, quod unquam illius confessionis conscius extitit, admodum poenitente didicimus, hoc fratribus et coepiscopis iuxta conditionem datae licentiae viva voce narrandum est, ut, sicut in primordio dictum est, cum argumenta hactenus latentis causae perceperint, uno eodemque omnes consilio et consensu errorem expellant et verum statuunt.

B.

Cap. 7. Egil abba vice eiusdem Tetbergae ita faciendum suasit et petiit, ut, quia non sua sponte, sed vi oppressa rem nefandam perpetraverat, tribueretur ei facultas velandi et locus, quo patratum vulnus sanaret, quod vero simpliciter et nullo incumbente timore aut qualibet occasione vel voluntate, sed pro Dei amore et animae suae solutione petebat.

306. SYNODUS AQUENSIS II.

860. Febr.

(B. deest; P. 466.)

Anno ab incarnatione Domini DCCCLX, indictione VIII, mediante Februario mense, decernentibus gloriosis regibus Hludowico, Carolo atque Hlothario iuniore, in generali conventu obtinatum ex regno almi Hlotharii actum est concilium episcoporum Aquisgrani palatio, Guntharii Agrippinensis, Theotgaudi Treverensis, Wenilonis Rotomagensis, Franconis Tungrensis, Hattonis Viridunensis, Hildegarii Meldensis, Halduini^a Aviniensis.

Cap. 15. [Ad¹ locum de femina, unde agitur, ita scriptum repperimus:] Porro illa, nulla securitate hoc celandi aut superandi fulta, primo regi ordinem perpetrati reatus, ut fama fuerat, enarravit. Deinde quibusdam episcoporum simul et laicorum id ipsum enucleavit. Postea quoque cartulam suae confessionis suo rogatu conscriptam in nostra omnium et multorum laicorum praesentia in manu gloriosi regis Hlotharii porrexit moxque coram omnibus palam locuta: 'Domine, mi rex', inquit, 'propter Deum rogo et propter vestram mercedem, ut mihi poenitentiam agere liceat, quoniam et verbis et scripto confiteor me coniugalem copulam non mereri, ideoque prostrata suppliciter expostulo, ut mihi iam nunc et deinceps non denegetis, quod meae saluti posthac succurrere potest.' Textus itaque illius scripturae haec verba et hunc sensum continebat: 'Ego Thietbrihc, quam feminei sexus imprudentia et fragilitas fefellit humana et conscientia delicti mordet, propter spem salutis animae meae et propter fidelitatem erga seniore meum veram confessionem coram Deo et sanctis angelis

a) Hilduini Sirm.

1) Verba uncis inclusa Hincmarus l. c. (cfr. supra p. 463) addidit.

eius ac venerabilibus episcopis sive nobilibus laicis sic profiteor, quia² germanus meus 860.
 Hucbertus clericus me adulescentulam corripit et in meo corpore contra naturalem
 usum fornicationem exercuit et perpetravit. Hoc testificor, teste mihi conscientia
 mea, non aliqua malivola suggestionem persuasa neque violenti necessitate compulsus,
 5 sed simplici voluntate rei veritatem, sicuti est, professa. Sic me adiuvet Dominus,
 qui peccatores salvare venit et peccata simpliciter ac veraciter confitentibus veram
 indulgentiam promisit, si nihil fingo, si vera propria voce pronuncio et litterarum
 cyrographo rem gestam confirmo: quia tolerabilius est mihi imprudenti ac deceptae
 feminae coram hominibus culpam simpliciter confiteri, quam ante tribunal Domini
 10 erubescere atque aeternum vae habere.³

16. Hoc itaque recitato astantium animos horror pariter ac dolor perculit, ac
 de tanta licentia diabolicae fraudis sacerdotum pectora gemitus complevit. Sed quam-
 vis ista eius confessio credibilis appareret, tamen ne forte pro aliqua deceptione aut
 pro timore alicuius saepe dicta mulier mentiretur, denuo memoratum regem alloquentes
 15 magnis eum obtestationibus astrinximus, ut nobis confiteretur, si eam suasionem aut
 comminationem ad se ipsam fallaciter criminandum compulisset. Econtra ipse cum
 maximis attestationibus nobis declaravit solam rei veritatem illam confiteri se per-
 suasisse nec in ea causa industrie aliquid amplius egisse. Referebat etiam nobis
 in ipsa hora, quomodo, postquam primum infandam rem audivit et veram credidit,
 20 quantum inde doluit, quantumque sibi inopinatum malum et minime optata fors
 displicuit; qualiter denique rem fedam patienter ferre et, nisi iam tantum fama
 cucurrisset, occultare voluit et quantum potuit fecit. Unde et falsum iudicium se
 sciente pro verifica examinatione suscepit et toleravit, ut, si fieri posset, tanta turpi-
 tudo incredibilis appareret et sic in mundo evanesceret ipseque coram saeculo in tam
 25 ignominiosa macula et ruinoso offensione non remaneret. Postquam autem revelata
 pestis latere non potuit ac ipse pondus tanti obprobrii ferre nequivit, maxime cum
 partibus Burgundiae atque Italiae discurrens³ nimis diffamatam ac divulgatam fed-
 tatem exhorruit, non est passus hanc causam sine episcoporum examine diutius
 subsilire. Revera lacrimosis suspiriis multipliciter id sibi de memorata femina in-
 30 culcatum et in hoc etiam regno a plurimis affirmatum non sine gemitu repetebat.

17. Nos igitur rursus eandem mulierem, primum secreto, deinde coram laicis
 adivimus eamque cum adiuratione divina monitis pluribus exhortati sumus, ne sibi
 ullo modo falsum crimen inferret, aeternarum quoque poenarum minis, si hoc faceret,
 detertere curavimus, iterumque de nostro consilio et auxilio, tuitione ac defensione
 35 contra omnes insidias vel violentias securam reddidimus, tantum ut nobis iam tunc
 fiducialiter confiteretur, utrum persuasa, an compulsus ad se ipsam criminandum fuisset.
 Ad haec illa aspero intuitu nos redarguens: 'Putatis', inquit, 'ut me ipsam pro aliqua
 re in mundo ita perdere voluissem? Sicut enim confessa fui, sic confiteor, et sic
 confitebor. Tantum obsecro propter Dei amorem, ut meis precibus desideratam
 40 misericordiam iam modo concedatis.' Hinc nostra sollicitudo requisivit, an ipsa ulte-
 rius inde aliquam vellet querimoniam movere aut aliquas aliquando insidias moliri,
 si suae petitioni fieret satisfactum; cuius obligationem et nostra illico unanimitas ita
 prosecuta est: 'Scias, o filia, quia, si nostram in te tuamque confessionem senten-
 tiam expectabis, ut te divinae et canonicae comprehendat auctoritatis censura et
 45 indissolubilis incipiat ligare sacerdotum catena, unde adhuc potes recuperare, si tamen
 potes, ulterius, ut aestimamus, non recuperabis.' Sic et laici plurimum eam admo-
 nuerunt, maxime ipsius familiares et amici admodum illam, ne se deciperet, pulsando
 increpabant. Ipsa tamen, veluti si eius conscientiae secretum intuentium oculis visi-
 biliter appareret, immobilis in sua confessione perduravit.

865. 18. Quid longius immoremur? Iam omni dubietate remota et rei veritate comperta novum auditu scelus nefandaque pollutione horrendum, praesertim cuius fetorem iam diu per innumeros longe lateque fama disperserat, ne praesentibus ac futuris pestiferam corruptionem inferat, nisi severius diligentiusque evellatur, nulla levi cura vel indulgentia tractandum visum est. Non enim dubium est, quia naturalis inter fratrem et sororem concubitus veniam temporalis non meretur honoris, et nihil aliud restat, quam vindicta et poenitentia, nec habet ulterius progrediendi occasionem damnabile crimen, quod statim a praevicatoribus multa, quae fuerant licita, paenitus amputat: ideoque hoc eo rarius a saeculo contigit, quo constat, quia nullus inde exemplum sibi praesumpsit, quod numquam veniale apud mundi gloriam esse potuit. 10 Sed cum quilibet aliquotiens in hanc miseriam lapsi sunt, non de exemplo alterius accidit, sed de antiqua diaboli fraude et simili fragilitatis impulsu ac praecipitio recens et quasi nova ruina fuit. Istud autem contagionis genus, quod nunc incipit esse novum et antea nobis erat inauditum, cavendum est, ne morbosam pestem et incurabilem luem generi transmittat humano, ut ita, videlicet origo perniosa, funditus exstirpetur, quo nullum exemplum nullamque fragilibus relinquat occasionem, ne forte, quod absit, talis consuetudo inoleseat, qua naturalem consanguinitatis concubitus quis devitet, et fornicari contra naturam in proprio genere leve hoc aestimans malum licentius assuescat.

19. His ergo consideratis et diligenter perspectis lugendam incesti pollutionem 20 in publicum exalatam publicae poenitentiae satisfactione purgandam decrevimus.

307. RELATIO DE THEUTBERGAE RECEPTIONE SCRIPTA.

865. Aug. 3.

Tradita est ab Hincmaro in Ann. Bertin. ad a. 865, ed. Waitz p. 77 sq. Qui 25 de illis, quae ante receptionem reginae evenerint, haec verba praemittit: [Arsenius] . . . in Gundulfi-villam ad Hlotharium venit. Cui et episcopis ac primoribus regni sui epistolas papae dedit, continentes, quia, nisi uxorem suam Theodbergam reciperet et Waldradam (quam a. 862, die 29. m. April. in matrimonium duxerat) abiceret, renunciantes sibi Arsenio, illum ab omni christianorum societate debuisset eicere, quem 30 in pluribus epistolis has praecedentibus excommunicatum et a consortio christianorum eiectum multoties praedicaverat . . . Arsenius ad Duciacum obviam Hlothario pergit, ducens Theotbergam, quae aliquamdiu honorabiliter in regno Karoli deguit; et accepto sacramento a duodecim hominibus ex parte Hlotharii, eandem Theodbergam, nulla ecclesiastica satisfactione pro adulterio publico ab eo secundum canones 35 sacros patrata, illi in matrimonium reddidit. Sacramentum autem pro Theodberga praestitum ex parte Hlotharii ita se habet, veluti dictatum et Roma delatum ab ipso Arsenio. (B. deest; P. 503.)

Iurans promitto ego talis per haec quatuor sancta Christi evangelia, quae manibus meis tango, atque istas sanctorum reliquias, quia senior meus Hlotharius 40 rex, filius quondam piae recordationis Hlotharii serenissimi imperatoris, amodo et deinceps accipiet Theodbergam uxorem suam pro legitima matrona et eam sic habebit

in omnibus, sicut decet regem habere reginam uxorem. Et propter iam fatas dissen- 865.
siones neque in vita neque in membris neque a praedicto seniore meo Hlothario
neque a nullo hominum, ipso instigante aut auxiliante vel etiam consentiente, aliquod
malum habebit; sed eam sic habebit, sicut regem decet habere uxorem legitimam;
5 ea tamen ratione, ut sic se amodo custodiat, sicut decet uxorem suo seniori in om-
nibus observare honorem.⁷

Haec sunt nomina eorum, qui hoc iuraverunt: De comitibus: Milo, Ratharius,
Herlandus, Theutmarus, Weremboldus, Rocolfus comes; de militibus: Herleboldus,
Vulfridus, Heidulfus, Bertmundus, Nithardus, Arnostus.

10 Hoc iuratum est super quatuor Dei evangelia atque pretiosissimum lignum
sanctae dominicae crucis et alias sanctorum reliquias in loco, qui dicitur Vindonissa¹,
die tertia mensis Augusti, indictione XIV. Hoc factum est temporibus domni ter
beatissimi et coangelici Nicolai apostolici, [mediante^a et constituente Arsenio venerabili
episcopo², misso et apocrisiario summae sanctae catholicae atque apostolicae sedis,
15 apostolicam habente auctoritatem et legato eiusdem domni Nicolai apostolici^a.]

Nomina episcoporum, in quorum praesentia et qui interfuerunt, haec sunt:
Harduinus archiepiscopus Besintionensis³, Remedius archiepiscopus Laudunensis, Ado
archiepiscopus Biennensis⁴, Rodlandus archiepiscopus Arelatensis, Adventius epi-
scopus Mettensis, Atto episcopus Bardunensis⁵, Franco episcopus Sancti Landberti⁶,
20 Rathaldus episcopus Stratiburgensis, Fulkericus capellanus et missus imperialis. De
regno autem Karoli Ysahac episcopus Linguinensis, Herkanraus episcopus Catalau-
nensis, de quorum manibus ex parte Karoli regis suscepta est Theodberga regina
ab Arsenio venerabili episcopo et legato apostolicae sedis una cum praenominatis
archiepiscopis et episcopis; adstantibus vero in eodem loco de diversis regnis nobilium
25 virorum multitudinem populi publice haec videntibus et audientibus, quorum nomina
per omnia non valuimus huic inferre paginae.

a) *Cfr. Waitz l. c. p. 77, not. c.*

1) *Vendresse.* 2) *Ortensi.* 3) *vel Vesontionensis.* 4) *vel Viennensis.* 5) *vel Virdu-*
nensis. 6) *Leodiensis.*

APPENDIX.

WALAFRIDI STRABONIS

LIBELLUS

DE EXORDIIS ET INCREMENTIS RERUM ECCLESIASTICARUM.

HINCMARUS

DE ORDINE PALATII.

APPENDIX

WILLIAM STRABON

LIBR. 113

DE GEORGIO ET IN REPERTORIO ALIUM EXCELSIORUM

HYGIANUS

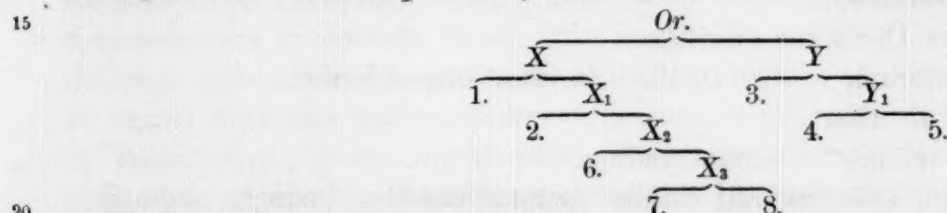
DE GEORGIO ET ALIIS

WALAFRIDI STRABONIS

LIBELLUS

DE EXORDIIS ET INCREMENTIS QUARUNDAM IN OBSERVATIONIBUS ECCLESIASTICIS RERUM.

5 *Walafridi Strabonis abbatis monasterii Augiensis liber de exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum, quem omnibus codicibus, qui supersunt, adhibitis hic edimus, legitur in his libris partim manuscriptis, partim impressis: 1) Sangall. 446 p. 213. 2) Monac. 17184 fol. 1. 3) in editione principi Cochlaei, Speculum antiquae devotionis (Mogunt. 1549) p. 63 sqq., qui adhibuit codicem quendam nunc perditum, archetypo codicum*
10 *4. 5. simillimum; 4) Vatic. 1146 fol. 36. 5) Vindob. 914 fol. 36; praeterea exstant c. 21—25. 28—30. in his codicibus: 6) Ashburnh. Barrois 246 fol. 83^v. 7) Monac. 14581 fol. 65. 8) Bamberg. A. II, 53 fol. 84; c. 32. denique in codice: 9) Paris. 10757, ubi tamquam c. 3. formulis Alsaticis insertum est (cfr. LL. Form. p. 391). Cum codices iam supra accurate descripserimus, satis est hoc loco eorum stemma repetere:*

20 *Editiones priores libelli nostri hae nominandae sunt: 1) Cochlaeus, Speculum antiquae devotionis p. 63 sqq., supra nr. 3; 2) Hittorp, De divinis catholicae ecclesiae officiis (Colon. 1568) p. 382 sqq., qui repetivit editionem Cochlaei; 3) A. Knöpfler, Walafridi Strabonis liber de exordiis etc., Monachii 1890, qui in editione paranda codicem*
25 *nostrum 1. ducem adhibuit et codicum nostrorum 2. 7. lectiones aliquot variantes adnotavit et textum notis perlustravit. Reliquae editiones, Bibliothecae veterum patrum et Migne, Patrologiae cursus Latin. CXIV, col. 919, nullius momenti sunt, cum in illis editio Hittorpii repetita sit.*

Walafridus Strabo, de cuius vita operibusque E. Dümmler in praefatione carminum,
30 *Poetae Latini II, p. 259 sqq., optime disseruit, quo tempore hunc librum composuerit, inde concludi licet, quod auctor in c. 8. de 'temporibus bonae memoriae Ludowici imperatoris' verba facit et secundum prologum tum 'pauper hebesque' erat necdum abbatiam monasterii Augiensis receperat. Hludowicus imperator a. 840. die 20. m. Iun. obiit, Walafridus autem a. 842. in dignitatem abbatis restitutus est, qua de causa libellum*
35 *intra annos 840. et 842. scriptum esse patet; cfr. Dümmler l. c.; Knöpfler l. c. p. IX.*

Incipit^a libellus Walafridi^b Strabonis de exordiis et incrementis
quarundam in^c observationibus ecclesiasticis rerum.

Hoc opus exiguum^d Walafridus^e pauper hebesque
Collegit patrum dogmata lata sequens;
Sed non sponte sua tam magnos venit in ausus,
Dura Reginberti^f iussio adegit^g eum.
Si quid in hoc, lector, placet, assignare memento
Id Domino, quicquid displicet, hocce^h mihi.

Incipiuntⁱ capitula opusculi sequentis.

1. De exordiis templorum et altarium. 10
2. Qualiter religiones diversae se invicem imitatae sunt^k, et quid commune habuerint^l,
quid diversum.
3. De profectu religionis christianae.
4. In quas plagas orantes^m vertantur.
5. De vasis, quae simpliciter signa dicuntur. 15
6. Expositio nominum quorundam sacris rebus adiacentium.
7. Quomodo Theotisceⁿ domus Dei dicatur.
8. De imaginibus et picturis.
9. De templis et altaribus dedicandis.
10. Quid fieri debeat in locis Deo consecratis. 20
11. Quid item^o non debeat^o.
12. De orandi^p modis et distantia vocum.
13. Quibus^q prosit divinus cultus et quibus non.
14. Iustas oblationes et magis virtutes, quam^r corporalia munera Deum^s desiderare.
15. De oblationibus veterum. 25
16. De sacrificiis novi testamenti.
- 17.^t Cur mutata^u sint per Christum sacrificia.
18. De virtute sacramentorum, et cur ab eis criminosi suspendantur.
19. Quid offerendum sit in altari.
20. Non ab aliis, quam ieiunis^v communicandum. 30
21. Quod^w alii rarius, alii crebrius, alii cotidie communicandum dicunt^x.
22. Utrum semel vel saepius in die offerre conveniat et communicare.
23. De ordine missae et offerendi ratione.
24. De tempore missae.
25. De vasis et vestibis sacris. 35
26. De horis canonicis^y, genuum flexione, ymnis^z, cantilena et incrementis eorum.
27. De baptismi incremento et mersione et causis baptizandorum.
28. De decimis dandis.

a) *Inscript. om.* 3. b) *walafredis trabonis* 4; *wulafridis trabonis* 5. c) *rerum in eccles. observat.* 2.
d) *om.* 5; *ex egregium corr. man. altera* 4. e) *Walfredus* 4; *Wulafridus* 5. f) *Regimberti* 4; *Reginbirti* 5. 40
g) *e coegit corr. man. alt.* 4. h) *hoc te* 4. 5. i) *Elenchus capitulorum Walafridi. Praefatio authoris. I.*
De exord. etc. 3; *index titulorum in* 4. 5. *praemissa rubrica: Incipiunt capitula precedentis opusculi sub fine*
libelli positus est. k) *sint* 3. l) *et add.* 4. 5. m) *coeli orationes* 3. n) *theodisce* 4. 5. o) *item*
fieri non deb. 3; *deb. fieri* 4. p) *orandis* 2. q) *modis add.* 4. r) *qua* 5. s) *Domini* 4. 5.
t) *Cap. 17. cum cap. 16. in unum coniunct. in* 3, *add. et.* u) *mutati* 5. v) *ieiuniis* 5. w) *Quid* 2. 45
x) *dicant* 3. y) *et add.* 3—5. z) *de hymnis item et cantilenis et* 3.

29. De laetaniis agendis.

30. De aqua^a sparsionis.

31. De benedictione caerei.

32. Comparatio ecclesiasticorum ordinum et saecularium^b et conclusio libelli.

Finiunt^c capitula^c.

Dehinc^d inprimis incipit prefatio; dein textus sequentis libelli.

In nomine Dei^b Patris et Filii et Spiritus sancti.

A^e et Ω.

De ministris ecclesiae et ministeriis ipsorum necnon et de multiplicibus sacramentorum, officiorum et observationum rationibus multi multa dixerunt, ita ut pauca vel^f paene nulla remanserint, quae non iam per inluminationem Spiritus sancti sint demonstrata, non solum qualiter debeant fieri, verum etiam quomodo singula mystice debeant vel possint intellegi diligenti examinatione discussa^g. Quorum omnium copiam cum secundum sollertissimum in rebus ecclesiasticis studium tuum et libris habeas et memoria^h comprehensamⁱ, venerande in Christo pater Reginberte, salubri curiositate ardens, quaedam non a prioribus penitus omissa, sed brevius, quam volueras, tacta^k, a me addi desideras^k, quasi aliquid illos fugerit^l, quod nos possimus^m inspicere; cum potius vere fateriⁿ debeamus omnia, quae illi inventa nobis scriptis suis reliquerunt, nec ipsa discendi instantia nos assequi posse. Sed est, quod in^o huiusmodi^p coeptis me timidum consoletur, dum considero illos difficilioribus intentos, leviora transisse et putasse nobis aperta^q, quae sibi pro sensus sui^r vivacitate videbantur perspicua. Scribam igitur in quantum Dominus dederit facultatem, sicut ex authenticorum dictis, quae adhuc attigimus^s, addiscere potui, de quarundam ecclesiasticarum exordiis et causis rerum, et unde hoc vel illud in consuetudinem venerit, et quomodo processu temporis auctum sit, indicabo, habiturus et si non pro scientia laudem, tamen pro oboedientia certam mercedem. Et primum de sacris aedibus, in quibus ipsa celebrantur sacra, dicendum videtur.

1^t. Altaria quidem Noe¹, Abraam², Isaac³ et Iacob⁴ Domino, ut legitur, exstruxerunt. Moyses vero primus tabernaculum iuxta exemplar divinitus sibi demonstratum in deserto Synai filiis Israhel de servitute Aegyptia^u liberatis erexit⁵. Salomon quoque longo iam tempore eodem populo in terra repromissionis degente et regiae dignitatis apice gentibus circumpositis praeminente^v templum illud mirificum in Hierusalem, quam David pater eius^w caput regni instituit, magnis aedificavit sumptibus et diversis ditavit^x ornatibus^y. In quorum utroque, tabernaculo videlicet ac templo, et arca testamenti et altaria cum utensilibus suis aliaeque species religioni^z illius temporis^a congruae fuisse leguntur, tam multiplices et tam consulta ratione provisae, ut, quicquid modo spiritalibus ecclesiae celebratur in studiis, totum in illis constructionum figuris pleniter^b et, ut ita dicam, consigneranter deliniatum atque con-

a) aquae sparsione *corr. man. alt. 4.* b) saecul. Eiusdem authoris praefatio. In nomine Dei *etc. 3.*

40 c) *om. 2—5.* d) *om. 4. 5;* Incipit prefatio sequentis libelli. De ministris 2. e) A et Ω *om. 3—5.* f) *om. 5.* g) *excussa 3; sunt add. 5.* h) *illam copiam add. 5; scilicet illam copiam superscr. man. alt. 4.*

i) o *add. 3.* k) *tacta . . . desideras om. 5.* l) *aufugerit 3. 4, ex aufugerit corr. 4; aufugerit 5.*

m) *possumus 5.* n) *fatere 5.* o) *om. 3—5.* p) *in add. 3.* q) *apta 5; operta 3.* r) *integritate*

et add. 5; id est integritate superscr. man. alt. 4. s) *attingimus 2. 4. 5; id est perscrutati sumus superscr.*

45 *man. alt. 4; perscruta . . . mus (duae litterae eras.) attingimus addisc. corr. perscrutans addisc. 5.* t) *In 2—4. hic et ubique rubricae ex indice titulorum additae sunt; in 2. 4. manibus recentioribus in marg. scriptae sunt.* u) *corr. egiptiaca 5.* v) *om. 2.* w) *om. 5.* x) *dotavit 3.* y) *ordinibus 2.* z) *regionis 4. 5, post corr. religionis 4.*

a) *tempori 3.* b) *veluti add. 5.*

1) *Cfr. Genes. 8, 20.*

2) *Cfr. ibid. 12, 7; 13, 18; 22, 9.*

3) *Cfr. ibid. 26, 25.*

4) *Cfr.*

50 *ibid. 33, 20; 35, 7.*

5) *Cfr. Exod. 25, 9 sqq.*

6) *Cfr. 3. Reg. 6—8.*

structum^c videatur. Paganos etiam templa fecisse diis suis vel potius daemonibus seductoribus suis non solum ex ipsorum libris, sed etiam ex divinae scripturae testimoniis agnoscimus, quia et templum Dagon in Samuele legimus⁷ et regem Sennacherib^d in templo Naserach trucidatum⁸, Danihelem quoque in templo Belis^e sacerdotum eius strophas deprehendisse⁹ et Antiochum reliquiarum populi Dei persecutorem⁵ gravissimum et templi, quod post reversionem de captivitate reaedificatum est, violatorem in templo Naniae corruisse cognoscimus¹⁰, et multa alia, quibus approbatur, quod dicimus. Nolumus autem de libris paganorum eiusdem rei testes adsciscere^f, ne inter ecclesiasticae aedificationis eloquia lectoris^g animum inutilibus fabulis occupemus.

2. Et^h primis quidem temporibus tam veros Dei cultores, quam etiam daemonum¹⁰ veneratores in locis congruis suae religionis cultumⁱ sub divoⁱ celebrasse credendum est. Sed quia daemones hominibus persuaserunt in contumeliam creatoris^k imaginem 'incompactibilis¹¹ Dei, in similitudinem corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentum^m commutare et servire creaturae potius quam creatori', consequenterⁿ etiam aedificationem templorum et sanguinis non solum animalis, sed¹⁵ etiam humani immolationem ad maiorem persuasi erroris vindictam sibi fieri exposcebant. Ideoque omnipotens et patiens creator facturae suae volens undecunque^o consulere, quia^p propter fragilitatem carnalium omnes consuetudines pariter tolli non posse sciebat, permisit et iussit quaedam sibi oboedienter a piis exhiberi, quae daemonibus damnabiliter ab impiis solvebantur, sicuti^q sunt aedium constructiones et²⁰ diversorum genera sacrificiorum. Et factum est, ut, quae prioribus propter infirmitatem concessa sunt ad exclusionem erroris, nobis sequentibus per Christi passionem patefacta proficerent ad causam perfectionis^r, dum et in illis materialibus structuris aedificium ecclesiae spiritale et in carnalibus victimis ac sollemnitatibus passionem Christi et virtutum documenta sentimus. Sicut autem quaedam praecepta moralia²⁵ nobis^s et veteribus voluit Deus esse communia, ut sunt ea, quae ad morum honestatem et^t ius inter homines pertinent conservandum, ita quaedam flagitiosa, quae daemonum voluptati^u sunt instituta, et^v illis et nobis statuit omnimodis fugienda, maleficia videlicet ac mendacia, stupra et superstitiosos errores et similia. Haec cum ita sint distincta^w, sciendum est quaedam esse omni religioni communia, ut est:³⁰ 'Quod¹² tibi^x non vis fieri, alii^y ne feceris', et quicquid ex naturali lege divinis congruum invenitur mandatis. Hoc tamen in illis distat, quod quidam illa^z propter honestatem, ut philosophi, quidam propter timorem, ut Iudaei, alii propter dilectionem, ut christiani observant. Ut autem ad proposita revertamur: sicut Deus, ut destrueret opera diaboli, quaedam sibi exhiberi^a voluit a cultoribus suis, quae daemones prius³⁵ persuaserunt errantibus, ita cultum a Deo institutum maxime in sacrificiorum et cerimoniarum multiplicitate sibi deinceps daemones exposcebant, sicut scriptum est de libris legis^b Dei, 'de¹³ quibus scrutabantur gentes similitudinem simulacrorum suorum', ut scilicet, quomodo lex Domino servire praecepit, eisdem ritibus deceptores suos daemones deceptae gentes venerarentur. Nam et temporibus Tiberii et Gai⁴⁰

c) perstructum 1. 2. d) Sennacheribus 1. e) phebis sacerdotem 5. f) adsciscere 4; admiscere (m in ras.) corr. admiscere 5. g) lectoribus 2. h) Ut corr. man. alt. Et 4. i) cultum (sub eras.) diu 5. k) creaturis 4. 5, corr. man. alt. creatoris 4; in superscr. 2. l) incompactibilis 5. m) serpentium 2. 4. n) id est simili modo superscr. man. alt. 4. o) unde 2. p) vero add. 3. q) secuti 4. r) perfectionis 5. s) novis 4. 5, corr. nobis 4. t) ad add. 3; eius corr. et ius 1. u) voluptati- 45 bus 4. 5; voluptate 3; sunt om. 3-5. v) eras. 5. w) dicta 3-5. x) om. 2. y) alio 2; aliis 5. z) scilicet moralia praecepta superscr. man. alt. 4; illa moralia propter praecepti hon. 5; in illa 2. a) exhibere 4. 5, corr. man. alt. exhiberi 4. b) om. 4. 5.

7) Cfr. 1. Reg. 5, 2 sqq. 8) Cfr. 4. Reg. 19, 37. 9) Cfr. Dan. 14. 10) Cfr. 2. Machab. 1, 13-16. 11) Cfr. Rom. 1, 23. 25. 12) Cfr. Luc. 6, 31: Prout vultis, ut faciant vobis homines, 50 et vosfacite illis similiter. 13) 1. Machab. 3, 48.

caesarum idola in templo^d Domini legimus collocata^d. Et Iulianus Apostata totum ecclesiastici ordinem ritus ad idolorum^e honorem detorquere conatus est; et ipse diabolus a Christo se pro Deo voluit adorari¹⁴.

3. Postquam itaque venit tempus, 'quando¹⁵ veri adoratores in spiritu et veritate
5 non in Hierusalem tantum vel^f monte Samariae', id est, non localiter sed spiritualiter^g
coeperunt adorare patrem et in omnes gentes secundum Domini iussionem¹⁶ doctrina
salutaris emissa est, coeperunt fideles loca munda quaerere et a tumultibus ac
negotiis carnaliter conversantium semota^h, in quibus orationes mundas et sacrosancta
mysteria et mutuae aedificationis solatia celebrarent. Quamvis enim secundum
10 evangelistam¹¹⁷ erant discipuli cum credentibus semper in templo vel caenaculo
laudantes Deum et orationi ac ieiunio insistentes, tamen post adventum Spiritus
sancti legimus eos circa domos orationes et fractionem^k panis celebrasse et non
solum intra^l urbium aedificia, verum et extra in locis secretis convenisse. Nam et
Paulus processisse legitur in Philippis^m extra 'portam¹⁸ iuxta flumen, ubi videbatur
15 oratio esse', et ipse cum Ephesiis oravit in litore¹⁹. Cum autem multiplicaretur
numerus credentium, coeperunt domos suas facere ecclesias, ut inⁿ gestis sanctorum
creberrime^o legitur, et privatas habitationes^p ad publicas fidelium contulerunt utilitates.
Saepe etiam persecutorum rabiem declinantes in criptis et^q cymiteriis et speluncis
atque desertis montibusⁿ et vallibus conventicula faciebant. Deinde magisⁿ magisque
20 proficiente christiana religionis miraculo et per lucra Christi damno succedente diaboli
non solum novae ad orandum domus constructae sunt, sed etiam templa deorum
abiectis et exterminatis idolis cum spurcissimis cultibus suis in Dei mutantur^r ecclesias.

4. Et quia diversitas idolatriae diversis modis templa construxerat, non magno-
pere curabant illius temporis iusti, quam in partem orationis loca converterent, dum
25 tantum viderent, ubi eliminatae sunt daemonum sordes, ibi Deum omnium^t creatorem,
qui ubique est, coli et adorari. Quamquam itaque sapiens²⁰ dicat nos ad orientem
lucis adorare Deum, et revera congruum est et salubri more institutum, ut orientem
versus facies orando vertamus, quia, sicut ab oriente lucis adventum suscipimus
corporeae, sic in orationibus inluminari super nos vultum illius^u deposcimus, de quo
30 scriptum est: 'Ecce²¹ vir, Oriens nomen eius', et: 'Visitavit²² nos Oriens ex alto':
tamen, quia et templi et tabernaculi introitus ab oriente fuit, ubi et^v altare et labrum^w
erat et omnes victimarum et sacrificiorum ritus fiebant, certum est in utroque ab
orientem multos orasse contra occidentem. Siquidem et Salomon dedicans templum
'stetit²³ ante altare et extendit manus in caelum' et effudit orationem tamⁿ devotioneⁿ,
35 quam prolixitate mirabilem; priora autem et anteriora templi vel altaris orientem
respiebant, unde et apud veteres orientales partes^v templorum antica, occidentales
postica, aquilonales^x sinistra, meridianae dextra dicebantur; quod et deⁿ templi
Domini latere meridiano sic scribitur: 'Ostium²⁴ lateris^y medii erat in parte domus
dextrae.' Quia igitur^z portae trium atriorum una contra alteram positae recta linea
40 ad orientem patebant, ita ut^a sol aequinoctialis exoriens radios suos per illas aequa-

c) templum 5. d) collata 5. e) diabolorum 3. f) in *add.* 2. g) spiritualiter 3. h) id
est segregata *superscr. man. alt.* 4; conv. id est semota segregata in 5. i) scilicet sic scriptum sit
superscr. man. alt. 4; sic scriptum sit *add.* 5. k) fractiones 3. 5. l) iuxta *superscr.* intra 4;
inter 3. 5. m) scilicet civitate *superscr. man. alt.* 4; legitur civitatem in Ph. 5. n) *om.* 5. o) celebra-
45 rime 2. p) *om.* 2. q) in *add.* 3. r) mutabantur 3. s) videretur 3. t) creat. omn. 3. 5.
u) eius 2. v) *om.* 3. w) candelabrum *corr.* 5. x) ita 1. 2. 4. 5; aquilonares 3, *Knöpfler.* y) lateri 2.
z) ergo 3. a) et 3.

14) *Cfr. Matth.* 4, 9 sq. 15) *Ioh.* 4, 23. 21. 16) *Matth.* 28, 15. 17) *Cfr. Act. apost.* 1,
13. 14. 18) *Ibid.* 16, 13. 19) *Ibid.* 21, 5. 20) *Cfr. Tertullianus, Apologeticus* c. 17, *ed. Beatus*
50 *Rhenanus* p. 558; *Knöpfler* l. c. p. 10, not. 1. 21) *Zachar.* 6, 12. 22) *Luc.* 1, 78. 23) 3. *Reg.*
8, 22 sqq. 24) *Ibid.* 6, 8.

liter contra medietatem^b templi dirigeret eodemque modo per ostia porticus et ipsius templi in ostia sancti sanctorum altrinsecus posita pertenderet^c, sicut traditur a maioribus, illi, qui in exterioribus atriis positi ab introitu interioris quibusdam^d rationabilibus causis prohibebantur, per^e portarum contra se positarum patulum^e prospectum oculos usque ad introitum templi dirigentes, quo pedibus non audebant, precibus et votis et salutationibus accedebant. Sed et ipse Salomon in illa celebri oratione de populo in peregrinationem propter peccata sua venturo dixit^f ad Deum: 'Si²⁵ oraverit^g ad te contra viam civitatis^g, quam elegisti, et templi, quod aedificavi nomini tuo' et reliqua. Quod Daniel quoque propheta et^h talis, in quo suspitio nulla potuit repperiri, legitur²⁶ fecisse; 'apertis²⁷ enim fenestris caenaculi sui contra Hierusalem tribus vicibus oravit per singulos dies.' His et aliis exemplis edocti cognoscimus non errasse illos vel errare, qui inⁱ templis vel noviter Deo constructis vel ab idolorum squalore mundatis propter aliquam locorum oportunitatem in diversas plagas altaria statuerunt vel^k statuunt^k, quia non est locus, ubi non sit Deus. Verissima enim relatione¹ didicimus in ecclesia, quam apud Heliam^m Constantinus¹⁵ imperator cum matre Helena super sepulchrum Domini mirae magnitudinis inⁿ rotunditateⁿ constituit, itemque Romae in templo, quod ab antiquis Pantheon dictum a beato Bonifacio²⁸ papa, permittente Focate^o imperatore, in honorem^p omnium sanctorum consecratum est^q, in ecclesia quoque beati Petri principis apostolorum altaria non tantum ad orientem, sed et^r in^s alias partes esse distributa. Haec cum²⁰ secundum voluntatem vel necessitatem fuerint ita disposita, improbare non audemus. Sed tamen usus frequentior, secundum quod et supra memoravimus, et rationi^t vicinior habet in orientem orantes converti et pluralitatem maximam ecclesiarum eo tenore constitui. 'Unusquisque²⁹ in sensu^u suo abundet; prope³⁰ est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate', et 'longe^v³¹ a peccatoribus salus'; 'adpropinquemus³² Domino, et^w adpropinquabit nobis.' Alioquin peccator, etiam si fugerit eum, qui^x ubique est, evitare non poterit; 'quia³³ neque ab oriente neque ab occidente neque a desertis montibus^x subaudis^y patet locus fugiendi, 'quoniam³³ Deus iudex^z est; hunc humiliat et hunc exaltat'; cui etiam propheta dicit: 'Quo³⁴ ibo a spiritu tuo, et quo fugiam^a a conspectu tuo? Si ascendero in caelum' et^b reliqua.

5. De vasis vero fusilibus vel etiam productilibus, quae simpliciter signa vocantur, quia eorum sonoritate quibusdam pulsibus excitata significantur horae, quibus^c in domo Dei statuta celebrantur officia: de his, inquam, hoc^d dicendum videtur, quod eorum usus non^e adeo^e apud antiquos habitus^f proditur, quia nec tam multiplex apud eos conventuum assiduitas, ut modo est, habebatur. Apud alios enim³⁵ devotio sola cogebat ad statutas horas concurrere, alii praenuntiationibus publicis invitabantur, et in una solemnitate proxime futuras discebant. Apud quosdam tabulis, apud nonnullos cornibus horae prodebantur. Vasorum autem, de quibus sermo ortus est, usum primo^h apud Italos affirmant inventum. Unde et a Campania, quae est

b) meridiem 2. c) perpenderet 5. d) quasi add. 3. e) per patulum port. 4; per patulum port 5. f) dicit 2. 4. g) oraverit contra civitatem 3. h) qui talis fuit 5; et talis, *superscr. man. alt.* scilicet fuit, 4. i) om. 3. k) om. 3—5. l) revelatione. 4. m) Aeliam 3. n) intro . . . ditate *corr. man. alt.* intracillitate 5. o) Foca 2. 3. 5, *e correct.* 2. p) honore 2. 4. 5. q) om. 1. r) etiam 3—5. s) om. 4. 5. t) oratio, om. habet, 5. u) suo sensu 2. 4. 5. v) est add. 4. w) ipse add. 2. x) om. 5. y) subaudi 3. z) vindex 5. a) a facie tua fugiam 3. b) tu ibi es; si descendero in infernum, ades 3. c) quibusdam 2. d) hic 3. e) nādō 4; nā adeo 5. f) non *superscr. man. alt.* 5. g) etiam 4. 5. h) primum 5.

25) *Ibid.* 8, 44: Orabunt te contra viam . . . et domum, quam aedificavi etc. 26) *Dan.* 6, 4. 27) *Ibid.* 6, 10. 28) *Bonifacius IV. a.* 608—615; *cfr. Lib. pontif. ed. Duchesne I, p. 317, § 116.* 29) *Rom.* 14, 5. 30) *Psalm.* 144, 18. 31) *Ibid.* 118, 155. 32) *Iac.* 4, 8: appropinquate Deo et. 33) *Psalm.* 74, 7. 8. 34) *Ibid.* 138, 7. 8.

Italiae^j provintia, eadem vasa maiora quidem campanaeⁱ dicuntur, minora vero, quae et^k a sono tintinnabula vocantur^l, nolas appellant a Nola eiusdem civitate^m Campaniae, ubi eadem vasa primo sunt commentata. Quia vero tubas aereas et argenteas in lege habemus³⁵ et propheta 'quasi³⁶ tuba vocem' praedicationis exaltare iubetⁿ, congrue^o his vasis utimur in convocatione fidelium, ut praedicationis nostra in ecclesia in^p argento pura, in aere significetur durabilis et sonora, id^q est^q, ut nec heretica foedetur rubigine nec neglegentiae lassetur pigredine^r nec humana supprimatur formidine.

6. Haec a nobis, ut potuimus, dicta sint^s; nunc de nominibus, quae ipsis sacris locis vel aedificiis^t non fortuito, sed rationabiliter imposita sunt, pauca dicamus^u, ut
10 lector, dum causas aedificiorum et exordia didicerit, cur etiam ita vel ita dicta sint, possit advertere.

Ecclesia³⁷, quod^v Grecum nomen est et interpretatur convocatio vel conventus, cum sit vel generalis sanctorum unitas in una fide et dilectione coniuncta, unde una et catholica dicitur ecclesia, vel singulorum^w societas sancta locorum, unde et multae
15 dicuntur ecclesiae, tamen etiam ipsa domus, in qua ad divina^x vel discenda vel celebranda convenit multitudo fidelium, ecclesia vocatur a re, quae ibi geritur^y, illud vocabulum mutuans^z. Horum exempla apostolus insinuat dicens: 'Ut³⁸ exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam neque rugam'; et: 'Sicut³⁹ in omnibus^a ecclesiis sanctorum doceo'; et^b: 'Mulieres⁴⁰ in ecclesia taceant', et multa his similia.
20 Unusquisque etiam electorum domus et templum Dei^c dicitur, sicut apostolus et in^d suo et prophetico confirmat exemplo: 'Templum⁴¹', inquit, 'Dei sanctum est, quod estis vos; sicut⁴² dicit Deus^e: quia inhabitabo et inambulabo in illis^f, et reliqua; et Petrus: 'Vos⁴³ tamquam lapides vivi superaedicamini^g domus spiritales', et reliqua. Sicut ergo ecclesia in ecclesia, sic multae domus et templa in domo Dei et templo
25 conveniunt. Domus⁴⁴ autem dicta est a domate, quod Grece tectum vocatur. Dicitur etiam domus familiae totius sub uno tecto commorantis consortium, 'sicut urbs totius populi et orbis totius generis humani est domicilium.'

'Templum⁴⁵ dictum^h est quasi tectum amplum', unde et excellentioribusⁱ aedificiis hoc congruit nomen; sicut Salomon^k rex potentissimus in regia urbe templum,
30 Moyses vero in itinere tabernaculum^l dicitur condidisse. Dictum⁴⁶ est autem tabernaculum a tabulis et cortinis, eo quod 'interstantibus tabulis^m cortinae desuper tenderentur', unde et 'militum tentoria, quibus in itinere solis ardores, tempestates imbrium frigorisque iniurias vitant', tabernacula dicuntur. Aedes⁴⁷ et aedificia ab edendo putant dicta, quasi primitus ad edendum facta, unde Plautus dicitⁿ:

35 "Si⁴⁸ vocassem vos in aedem ad prandium".

Potest enim fieri, ut aedes ad^o edendum in eis, sicut caenacula ad caenandum primo sint facta et postea longo usu in aliud verterentur; sicut tabernae primitus^p plebeiorum^q

i) campana 2. k) om. 4. l) om. 5. m) Camp. civit. 2. n) iubetur 1. 2. o) congruae 1.
p) pura in argento 3. q) om. 2. 5. r) pigritudine 3. s) sunt 2. 3. t) sacrificiis 2. u) dicantur
40 4. 5. v) quidem 3. w) dicitur add. 5. x) misteria superscr. man. alt. 4, add. 5. y) corr.
agitur 5. z) mutuamus 3. a) ecclesiis omnibus (del., man. alt. superer.) 4. b) ut 5. c) om. 5.
d) om. 1. e) Dominus 3. f) vobis 3. g) super superscr. man. alt. 5. h) est dictum 3-5.
i) excellentioribus 5. k) rex S. sapientissimus 3. l) dic. tabernac. 3. m) om. 5. n) dicitur 5.
o) add. man. alt. 5. p) om. 4. 5. q) plebium id est corr. man. alt. 5.

45 35) Cfr. Num. 10, 2. 36) Esai. 58, 1. 37) Cfr. Amalarius, De officiis ecclesiast. lib. III, c. 2 (Hittorp, De divinis catholicae ecclesiae officiis p. 174). 38) Ephes. 5, 27. 39) 1. Corinth. 4, 17: Sicut ubique in omni ecclesia doceo. 40) Ibid. 14, 34. 41) Ibid. 3, 17. 42) 2. Corinth. 6, 16.
43) 1. Petr. 2, 5. 44) Cfr. Isidori Etymol. lib. XV, c. 3, 1, Opera ed. Arevalo IV, p. 216 sqq.; Diemmler in 'N. A' XVII (1892), p. 224. 45) Ibid. c. 4, 7. 46) Ibid. c. 10, 1. 47) Ibid. c. 3, 2.
50 48) Hunc Plauti versum Walafridus non ex ipso poeta (Poenul. III, 1, 26), sed ex Isidoro sumpsit.

domunculae, 'quod⁴⁹ ex^r tabulis ligneis fierent', dicebantur, unde et tabernaculum derivari^s quidam volunt; nunc autem cauponum aediculae^t sic vocantur.

Basilica⁵⁰ Grece, Latine regalis dicitur^u vel regia a basileo, id est a^v rege. Nam et carnalium regum palatia ita dicuntur, sicut scriptum est de Hester: 'Stetit⁵¹ in atrio domus regiae, quod erat interius contra basilicam regis'. Nostra autem orationis^w domus ideo regia dicitur, quia regi regum in ea servitur, vel^x quia reges et sacerdotes, id est summi regis et sacerdotis membra, qui motibus^y corporis imperant et spirituales hostias immolant Deo, ibi^z regenerantur ex aqua et spiritu et saluari nutriuntur doctrina. Absida⁵² Grece, Latine lucida dicitur, quia lumen acceptum per arcum intromittit. Exedra est absida quaedam separata modicum quid^a a templo vel palatio et dicta inde, quod extra haereat; Grece autem cyclon vocatur. 'Aram⁵³ quidam vocatam dixerunt, quod ibi incensae^b victimae arderent, alii a precessionibus, quas Greci aras vocant, unde⁵⁴ et imprecationes antara^c dicuntur.' 'Altare⁵⁵ autem quasi altae arae nominatur.' Porticus⁵⁶ a porta vel quod sit aperta dicitur; ad hoc enim^d maxime sit, ut per eam intretur et transeat. Cymiterium¹⁵ recubitorium vel dormitorium est mortuorum, qui et ideo ab ecclesia dormientes dicuntur, quia resurrecturi non dubitantur. Criptae sunt specus subterranei dictae a profunditate abrupta, sicut et crepidines dicimus abruptas summitates quorumlibet corporum. Martyria⁵⁷ vocabantur ecclesiae, quae in honore aliquorum martyrum fiebant, quorum sepulchris et ecclesiis honor congruus exhibendus in canonibus decernitur; qui et loca, quae sub incertis nominibus et reliquiis^e vel tantum mortuorum appellatione construuntur, nullo honore colenda constituunt⁵⁸; quod beatus Martinus⁵⁹ et Germanus Parisiensis⁶⁰ suis leguntur^f confirmasse exemplis. Sacrarium⁶¹ dicitur, quia ibi sacra reponuntur et servantur; analogium^g, quod in eo verbum Dei legatur et nuntietur^h, logos enim Grece verbum vel ratio dicitur; pulpitu⁶³, quod sit in publico statutum, ut, qui ibi stantⁱ, ab omnibus videantur¹. Ambo ab ambiendo dicitur, quia intrantem^k ambit et cingit. Cancelli videntur dici, quia minoribus columnis fiunt; cancri enim vocantur maiores columnae et maximae quadrae; vel cancelli dicuntur a^l cubito, qui Grece ancus⁶⁴ dicitur. Solent enim plurimi non altius construi, quam ut stantes^m desuper inniti^m cubitis possint. 'Ianuaeⁿ a Iano⁶⁵ quodam dictae, cui gentiles omnem introitum et exitum consecrarunt.' Ostia ab obstando extra positae vel ostendendo aditum vocantur; valvae a volvendo; fores, quod forinsecus^o sint positae; portae, quia per eas portantur quaeque et feruntur. Sunt⁶⁶ autem ianuae proprie primi ingressus in domum, ostia intra ianuam aditus ad loca quaelibet; valvae, quae intro volvuntur, id est vertuntur et complicantur, sicut fores, 'quae foras^p vertuntur; portae autem proprie sunt murorum' et atriorum. Camera⁶⁷ dicitur a curvitate, quae solet in his aedificiis fieri, quae^d cementicio^q opere desuper concluduntur. Haec etiam a concavitate superiori ad similitudinem cuiusdam animalis

r) sex 3. s) quidam derivari 2. t) ecclesiae 3. u) vel reg. dic. 3. v) om. 3. w) dom. orat. 3. x) et 4. 5. y) motis 5. z) ubi 4. 5. a) quidem 3. b) incensa 5. c) ante 40 ara 2; antera 4. 5, corr. antara 4. d) om. 3. e) reliquis 1. f) confirm. leg. 2. g) analogum 5. h) annuncietur 3. i) stat, videatur 5. k) intrante 5. l) ac 1. m) stantes inulti 5. n) ianua 1. o) foris secus 2. p) fores vertunt 5. q) cementino 5.

49) *Isidorus l. c. c. 2, 43.* 50) *Ibid. c. 4, 11.* 51) *Esth. 5, 1.* 52) *Isidorus l. c. c. 8, 7.* 53) *Ibid. c. 4, 13.* 54) unde contra imprecatio *zarápa* dicitur *Isidorus.* 55) *Ibid. c. 4, 14.* 56) *Ibid. c. 7, 3.* 57) *Ibid. c. 4, 12.* 58) *Cfr. Cod. canon. eccl. Afric. c. 83, Mansi III, col. 782 (Conc. African. c. 50, Cod. canon. p. 238).* 59) *Cfr. Vita s. Martini, auct. Venantio Fortunato, lib. I, v. 223-234, AA. antiq. IV, 1, p. 303.* 60) *In vita s. Germani de hac re nihil invenitur.* 61) *Isidorus l. c. c. 5, 1.* 62) *Ibid. c. 4, 17.* 63) *Ibid. c. 4, 15.* 64) vel potius: *ἀγζών.* 65) *Ibid. c. 7, 4.* 66) *Isidori Different. lib. I, 308, Opera V, p. 41.* 67) *Eiusd. Etymol. lib. XV, c. 8, 5.* 50

testudo nominatur⁶⁸; Grece enim camyron curvum dicitur. Lacunaria⁶⁸ et laquearia pendentia sunt templorum ornamenta inde dicta, quod luceant in aëre. Quia vero longum est singulas sacrarum aedium partes exponendo percurrere — multiplex est enim^r in eis aeque, ut in ceteris structuris, nominum et specierum diversitas —, sufficiant
 5 haec de eminentioribus earum partibus dicta. Ad cetera, quae restant, per haec signa ingressuum facilius studiosis patebit introitus.

7. Dicam tamen etiam secundum nostram barbariem, quae est Theotisca, quo nomine eadem domus Dei appelletur^s, ridiculo futurus Latinis, si qui forte haec legerint, qui velim^t simiarum informes natos inter augustorum liberos computare^u.
 10 Scimus⁶⁹ tamen et Salomoni, qui in multis typum gessit Domini salvatoris, inter pavones simias fuisse delatas; et Dominus, qui pascit columbas, 'dat⁷⁰ escam pullis corvorum invocantibus eum.' Legant^v ergo nostri et sicut religione, sic quoque rationabili locutione nos in multis veram imitari Grecorum et Romanorum intellegant philosophiam. Multae res sunt^w apud singulas gentes, quarum^x nomina ante cognitionem ipsarum rerum apud alias incognita sunt; sicque fit saepissime, ut rerum intellectus alii^y ab aliis addiscentes nomina quoque et appellationes earum vel integre vel corrupte cum nova intellegentia in suam proprietatem trahant. Ut ab Hebreis Greci, Latini et barbari amen, alleluia et osanna mutuati sunt, a Grecis Latini et omnes, qui libris Latinorum et lingua utuntur, ecclesiam, baptismum, chrisma et
 20 omnium paene radices dictorum acceperunt; a Latinis autem Theotisci multa et in communi locutione, ut scamel, fenestra, lectar, in rebus autem^w divino servitio adiacentibus paene omnia; item a Grecis sequentes^x Latinos, ut chelih^a a calice, phater^b a patre^c, moter^d a matre, genez^e a genetio, quae Grece dicuntur cylix^f, pater, meter^g et genetion^h, cum in quibusdam horum non solum Latini, ut genitor et genitrix, sed
 25 etiam Theotisci proprias habeant voces, ut atto et ammaⁱ, todoⁱ⁷¹ et toda. Ab ipsis autem Grecis kyrica^k a kyrios^l et papo a papa, quod cuiusdam paternitatis nomen est et clericorum congruit dignitati, et heroro^m ab eo, quod est heros, et mano et manoth a mene⁷² et alia multa accepimus. Sicut itaque domus Dei basilica, id est regia, a rege, sic etiam kyricaⁿ, id est dominica, a Domino nuncupatur, quia Domino
 30 dominantium et regi regum in illa servitur. Si autem quaeritur, qua occasione ad nos vestigia haec Grecitatis advenerint, dicendum et barbaros in Romana republica militasse et multos praedicatorum Graecae et Latinae locutionis peritos inter has bestias cum erroribus pugnatos venisse et eis pro causis multa nostros, quae prius non noverant, utilia^o didicisse, praecipueque a Gothis, qui et Getae^p, cum eo tempore,
 35 quo ad fidem Christi, licet non recto^q itinere, perducti sunt, in Grecorum provinciis commorantes nostrum, id est Theotiscum, sermonem habuerint et, ut historiae⁷³ testantur, postmodum studiosi illius gentis divinos libros in suae locutionis proprietatem transtulerint, quorum adhuc monimenta apud nonnullos habentur; et fidelium fratrum relatione^r didicimus apud quasdam Scytharum gentes, maxime Thomitanos,
 40 eadem locutione divina hactenus celebrari officia. Hae autem permixtiones et trans-

r) om. 3—5. s) appellatur 3. t) velint 3; velut e correct. 5. u) velint add. man. poster. in marg. 5. v) legantur 5. w) om. 2. x) quorum corr. quarum 4. et man. alt. 5. y) alius 2. z) Lat. seq. 2. a) chelihe 2; chelich 3—5; calicem, om. a, 3. b) pater 5. c) pater, om. a, 3. d) mater 5; mater muter 3. e) gener a genero 5. f) calix (callix 4) 3—5. g) moter 1. 2; et
 45 mater 5. h) genecion 3—5. i) ammatodo 4; amatodo 3. 5. k) kirica 5. l) kiricos 4. 5. m) hero 3. n) kirica 4. 5. o) om. 2. p) Grece corr. Greci 2; Gete corr. man. alt. Scite 5. q) in add. 5. r) revelatione 4.

68) Ibid. c. 8, 8. 6. 69) Cfr. 3. Reg. 10, 22. 70) Psalm. 146, 9. 71) vel: toto et tota. 72) vel potius: *μῆρ*. 73) Cfr. Cassiodori Hist. tripart. VIII, c. 13, ed. Bened. p. 328; Isidori Hist. Goth. c. 7. 8, Opera VIII, p. 110 sq.

lationes verborum in omnibus linguis tam^s multiplices sunt, ut propria singularum iam non sint paene^t plura, quam cum aliis communia^u vel ab aliis translata.

8. Nunc iam de imaginibus et picturis, quibus decus ecclesiarum^v augetur, dicenda sunt aliqua, quia et earum varietas nec quodam cultu immoderato colenda est, ut quibusdam stultis videtur, nec iterum speciositas ita est^w quodam despectu calcanda, ut quidam vanitatis assertores existimant. Quis enim sanum^x sapiens contra^y id, quod scriptum est: 'Dominum⁷⁴ Deum tuum adorabis et illi soli servies', et iterum: 'Non⁷⁵ facies tibi omnem similitudinem eorum, quae in caelo vel in terra vel in aquis^z sub terra sunt', putabit^a in tabernaculi vel templi constructione^a fecisse Moysen et Salomonem? cum et ille⁷⁶ secundum divinam iussionem cortinarum varietatem et indumentum sacerdotale diversis ornaverit figuris; et iste secundum sapientiam divinitus sibi attributam picturis et sculpturis, non tantum animalium, sed etiam arborum et herbarum paene omne^b opus templi distinxerit; uterque⁷⁷ insuper Cherubim similitudines^c super arcam et propitiatorium statuerit; cum certum sit et illos ita sensisse et nos ita sentire debere, quod videlicet non sint Deo debitis cultibus et honoribus colenda, quae ab illis vel nobis facta sunt^d vel fiunt^e aut significandi alicuius mysterii causa, ut in^f tabernaculi et templi structura omnia^g, aut^h ob commemorationem rerum gestarum, ut picturae hystoriarum^h, aut ob amorem eorum, quorum similitudines sunt, animis videntium artiusⁱ imprimendum^k, ut imagines Domini et sanctorum eius^b. Neque enim frustra superiori sententiae subiunctum est: 'Non⁷⁸ adorabis neque coles ea', ut^l videlicet intellegamus in his faciendis^m devotionem et utilitatem, qua commoneriⁿ vel instrui appetimus, non esse^b culpandam^o, sed in his colendis superstitionem et hebitudinem, qua spiritalem cultum ad corporalia traducere erronei nituntur^p, esse damnandam^q. Sane, si cui videtur ars pictorum vel fabrorum ob hoc culpanda, quasi ea, quae ab ipsis fiunt, propter artis decorem et convenientiam ad cultum sui inliciant insipientes^r, poterit consequenter et Dei obtrectare^s facturis, quare ipse vel luminaria caeli tanti splendoris vel herbas et holera^t tantae creaverit venustatis et odoris, cum ipsa, sicut et aliae creaturae, a quibusdam errantibus divinis honoribus adorata sint et culta; qui error non auctori^s bonorum ascribendus^t est, sed daemonum persuasioni et hominum consensui iniquo, qui bonis abuti^u in malum didicerunt. Notandum vero, quod, sicut quidam easdem imagines ultra, quam satis est, venerantur, ita alii, dum volunt cautiōres ceteris in religione videri, illas ut quasdam idolatriae species respuunt et praesumptionis fastu simplicium corda scandalizant. Huius⁷⁹ rei questio apud Grecos saepe tantas contentiones excitavit, ut sub Gregorio papa iuniore Constantinus^v imperator⁸⁰ apud Constantinopolim omnes imagines deposuerit⁸¹ et sub Gregorio tertio Romae synodus sit facta⁸² contra supradictam, ut dixerunt, heresim, in qua firmatum est, ut sanc-

s) sunt tam multipl. 2. t) bene 5. u) communalibus ab 5. v) augeatur eccles. 2. w) et add. man. alt. 5. x) sanum contra sapiens id corr. man. alt. insanum contra id 5. y) id contra 4. z) vel add. 4. a) putabit . . . constructione post Moysen posita sunt in 5. b) om. 5. c) similitudinem 3. d) sint 3. e) fuerint 3. 5, corr. man. alt. fiunt 5. f) om. 3. g) omnis 3. h) aut . . . hystoriarum bis script., sed post. del. in 5. i) artius 3. k) imprimenda 3. 5, ex imprimendum corr. man. alt. 5. l) unde 3—5; ut intell. videl. 2. m) faciendi esse corr. man. alt. faciendam esse 5. n) commoveri 3—5. o) culpandum 3. p) inituntur dampnanda esse. Sane sic videtur 5. q) damnandum 2. 4, corr. dampnandum 4. r) ita 1—5; insipientes Knöpfler. s) actori 2. t) ascribendū 45 sed 2. u) in mal. abuti 3. v) Constantius 4. 5.

74) Matth. 4, 10. 75) Exod. 20, 4. 76) Exod. 26, 1; 28.— 3. Reg. 6, 29. 77) Exod. 25, 18; 37, 7. 8.— 3. Reg. 6, 23 sqq. 78) Exod. 20, 5. 79) Cfr. Hefele, Conciliengeschichte III², p. 366 sqq.; Herzog-Plitt, Real-Encyklopädie f. protest. Theologie s. v. Bilderstreitigkeiten. 80) Constantinus V, cognomine Copronymus, a. 741—775. 81) Synod. Constantinop. 754; Hefele l. c. III², p. 410 sqq. 82) A. 731; Jaffé, Reg. pontif. I², nr. 2333.

torum imagines secundum priscum catholicae ecclesiae usum^w restituerentur. Ipsa denique querela Grecorum temporibus bonae memoriae Ludowici imperatoris in Frantiam^x perlata eiusdem principis providentia scriptis synodalibus est confutata⁸³. Quam etiam Claudius quidam Taurinensis episcopus⁸⁴, sed in veritatis itinere nominis sui similitudine nutabundus, inter ceteras vanitatum suarum ineptias cupiens renovare, antequam diversorum contra eum scribentium iaculis perfoderetur⁸⁵, suo iudicio damnatus interiit; et fortasse, qui imperatoris fidelium veluti in^y nummo contempsit imaginem, ante tribunal ipsius protervitatibus suae pariter et inquietudinis poenas exsolvit. Non enim^z levem iniuriam seculi potentes sibi putabant^a inlatam, si imaginem suam vel nomen in quolibet nomismate a subiectis despici^b cognoverint et calcari. Non autem, quia^c86 populus Israel in deserto vel^d Hieroboam^e rex vitulorum fabricatione^f Deum offenderant, serpens aeneus, quem ex iussu Domini Moyses fecit⁸⁷, contemnendus erat, quippe cum percussi a veris^g serpentibus^h imaginarii serpentis contemplatione sanarentur, quem, quia populus semper inⁱ idolatriam proclivis postmodum quadam superstitiosa veneratus est religione, Ezechias rex Iuda religiosissimus legitur⁸⁸ confregisse^k. Ergo cum christianus populus tanta sit in divinis rebus docilitate in interiora sapientiae spiritalis inductus cellaria^l, ut, non dicam picturas^m et imagines, sed ne ipsos quidem sanctos homines, vivos vel mortuos, divinis credat colendos honoribus vel adorandos — rogamus enim sanctos, non ut ipsi praestent per se, quae salutis nostrae necessaria sunt, sed ut ab auctore bonorum, a quo est 'omne⁸⁹ datum optimum et omne donum perfectum', utpote illi proximiores meritis et ideo certius audiendi impetrent, quae salutis petentium oportuna non nesciunt; Deum autem oramus, ut sua bonitate gratuita meritis et intercessionibus sanctorum, quae nobis iudicat commoda, largiatur; et huic quidem ut Deo domino, iudiciⁿ, creatori omnipotenti et salvatori supplicamus, illos vero ut Dei amicos, Domini famulos, patronos vere honoratos et pleniter salvatos in adiutorium invocamus^o; tales esse preces fidelium, qui publicas ecclesiae orationes considerare norunt dubitare non poterunt — cum itaque talis sit christiani perfectio sensus, non sunt omnimodis honesti et moderati imaginum honores^p abiciendi. Si enim^q ideo, quia novimus non adorandas nec colendas^r iconas, conculcandae sunt et delendae picturae quasi non necessariae vel nocivae^s, ergo et, quia credimus, quod creator omnium, qui ubique est et caelum⁹⁰ ac terram implet, 'non⁹¹ habitet^t in manufactis', destruenda sunt templa, ne videamur parietibus et tectis inclusum credere creatorem; sicque poterit evenire, ut, dum cavemus, ne uspiam^u sit aliquid, ubi insipientium mens possit errare, nihil paene habeamus, quo vel devotionem nostram exerceamus vel simplices et ignaros ad amorem invisibilium trahere valeamus. Quantum autem utilitatis ex pic-

w) ritum 3. x) Fanciam 2. y) in uno contempsisset 4; in umo (*e corr. man. alt.*) contempsit 5.
 z) etenim 2. a) putant 4. 5. b) dispici 1. c) quia eras. *man. alt.* 5. d) quia *superscr. man. alt.* 5.
 e) Ieroboam 3—5. f) fabricationem 4. 5; Deo offenderat (*man. alt. corr. ex offenderant*) 5.
 g) severis 2. h) vulnerarentur *add. man. alt.* 5. i) ad 3—5. k) fregisse 3—5.
 l) cellaria *corr. man. alt.* celatas 5; fit vel sequitur *supplendum esse minus recte coniecit Knöpfler, cfr. lin. 28.*
 m) picturam 3. n) ac *add. man. alt.* 5. o) vocamus 3. p) honoris 2. q) om. 1; ideo enim 4. 5.
 r) imagines *add.* 5; id est imagines *superscr. man. alt.* iconas 4. s) nocuae 5.
 t) habitat 3—5. u) adverbium loci est ut *piam sit aliquid* 5; adverbium loci est *add. man. alt. in marg.* 4.

83) A. 825. *synodo Parisiis habita; cfr. Mansi XIV, col. 421—474; Simson, Ludwig d. Fromme I, p. 248 sqq.* 84) A. 815. vel 820—827. vel 832; *cfr. Simson l. c. II, p. 245 sqq.; Herzog-Plitt l. c. s. v. Claudius.* 85) *Scripserunt contra Claudium Dungalus Scotus (Responsa contra perversas Claudii sententias), Theodemirus abbas Psalmodiae, Ionas Aurelianensis (De cultu imaginum).*
 86) *Cfr. Exod. 32, 4 sqq.; 3. Reg. 12, 28 sqq.* 87) *Cfr. Num. 21, 9.* 88) *Cfr. 4. Reg. 18, 4.*
 89) *Iac. 1, 17.* 90) *Hierem. 23, 24.* 91) *Act. apost. 7, 48.*

turae ratione proveniat, multipliciter patet: primum quidem, quia pictura est quaedam^v litteratura inlitterato, adeo^w ut quidam priorum legatur ex picturis didicisse antiquorum historias; deinde, ut brevitatis causa praetermittam plurima, in gestis Silvestri papae legitur⁹² Constantinum imperatorem per thoracidas apostolorum, quod ipsos in visione viderit, cognovisse. Et videmus aliquando simplices et idiotas, qui verbis 5 vix ad fidem gestorum possunt perducere, ex pictura passionis dominicae vel aliorum mirabilium ita compungi, ut lacrimis testentur exteriores figuras cordi suo quasi lituris impressas. Igitur^x sicut^y 'omnia⁹³ munda mundis', coinquinatis autem et infidelibus nihil^z mundum, quia coinquinata^a sunt eorum et^b mens et conscientia, ita malis omnes viae offensionis^c plenae sunt; et sicut boni^d etiam malis^e bene, sic mali^f etiam 10 bonis male utuntur.

Sic itaque imagines et picturae habendae sunt et amandae, ut nec dispectu^g utilitas adnulletur — et haec irreverentia in ipsorum, quorum similitudines sunt, redundet iniuriam — nec cultu immoderato fidei sanitas vulneretur et corporalibus rebus honor nimie impensus arguat nos minus spiritalia contemplari. 15

9^h. Quod templa Dei dedicatione solemni consecranda sint, exemplis antiquorum et congrua ratione docemur, quia et Iacob patriarcha erexisse lapidem legitur⁹⁴ et oleo desuper fuso unxisse eum et vocasse domum Dei itemqueⁱ super altare erectum invocasse fortissimum Deum Israel. Tabernaculum autem Moyses et Salomon templum celeberrimis dedicationibus^k consecrasse leguntur⁹⁵, unde in testimonium divinae ostensionis et visitationis ignis de caelo descendens oblata consumpsit et super^m utramque domum fumus ac nebula divinae protectionis apparuit. Notandum vero, quod non tantum in prima constructione templi dedicatioⁿ est celebrata, sed etiam secundo⁹⁶ vel tercio post eversionem et profanationem eiusdem templi propter peccata populi a^o gentibus perpetrata, cum reaedificatum^p sub Zorobabel sive sub 25 Machabeis fuisset purificatum, iterata dedicatio^q est^a subsecuta. Unde ea, quae novissime facta est^r hiemis tempore, usque ad tempora passionis Christi observata cognoscitur^s, sicut scriptum est in evangelio Iohannis: 'Facta⁹⁷ sunt encenia in Hierosolimis, et hiems erat', et reliqua; nam ceterae duae aliis anni temporibus factae, septimo videlicet et primo mense narrantur. Invenitur etiam concilio Agatensi statutum⁹⁸, ut altare unguatur et benedicatur. Haec quidem et alia exempla dedicandorum habemus templorum et altarium, non minus ad hanc observantiam probabili ratione perducti. Si enim pagani templa et statuas erroris sui testimonia daemoniis deceptoribus suis per quaedam^t potius exsecramenta, quam sacramenta devovere et dedicare noscuntur, ut et^u suam devotionem diis, quibus placere desiderant, artius insinuent et^v ad se invisendos daemonum gratiam hac^v familiaritate sibi concilient, sicut legitur⁹⁹ Nabuchodonosor rex Babylonis fecisse^w dedicationem statuariae, quam erexerat in campo Duram: quare non potius nos templa et altaria 35

v) doctrina add. 5; id est doctrina superscr. man. alt. litteratura 4. w) in tantum superscr. man. alt. 4; add. in contextu 5. x) ergo 3. y) sic 5. z) est add. 2. a) inquinata 3—5. b) om. 5. c) offensionibus 1. 2. 5, corr. man. alt. ex offensionis 1. 5. d) ita add. man. alt. 5. e) mali 5. f) malis 4. 5, corr. mali 4; sic man. alt. add. 5. g) despectu 3. 5, e despectu corr. 2. h) VIII. 2. i) idemque 3. k) dedicationis 5. l) e legitur corr. 1. m) supra 3. n) dedicationem celebrata 5. o) perpetrata a gentib. 3. p) reaedificatam 2. 4, corr. man. alt. reaedificatum 4. q) dedicatione 3—5, corr. man. alt. dedicatio est 5. r) om. 5, man. alt. add. in marg. sunt. s) cognoscuntur 5. t) quaedam exsecr. magis quam 3. u) om. 5. v) hac corr. ac 4. w) fecisse statuam auream quam 2. 40

92) Cfr. *Gesta Silvestri*, ed. Mombricitus, *Vitae Sanctorum* (Mediol. 1497) II, fol. 281. 93) Tit. 1, 15. 94) Cfr. *Genes.* 28, 18 sqq. 95) Cfr. *Exod.* 40; 3. *Reg.* 8. 96) Cfr. 1. *Machab.* 4, 36 sqq.; 2. *Machab.* 10, 1 sqq. 97) *Ioh.* 10, 22. 98) *Conc. Agath.* c. 14, *Mansi VIII*, col. 327. 99) Cfr. 50 *Dan.* 3, 1 sqq.

nostrae religiositatis indicia Deo salvatori nostro per inlibata et vera sacramenta dedicare curemus, ut et cum nostrae devotionis officiis divinae maiestati placeamus et ipse nos semper invisere et mansionem sibi in nobis facere dignetur, qui per prophetam dicit: 'Pavete¹⁰⁰ ad^x sanctuarium meum^y', et reliqua?

10^z. Quid autem fieri debeat in locis Deo consecratis, Dominus per prophetam et per se ipsum manifestat dicens: 'Domus¹ mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus', et psalmista: 'Introibo² in domum tuam, adorabo^a ad templum sanctum tuum^a in^b timore tuo^b', et multa his similia. Angelorum etiam praesentiam^c in locis talibus^d haberi et Iacob agnovit³, quando scala^e in Bethel erecta vidit angelos ascendentes et descendentes, et David testatur dicens: 'In⁴ conspectu angelorum psallam tibi et adorabo ad templum sanctum tuum'. Vota etiam et sacrificia in his Deo offerri debere et lex Moysi pleniter docet, et psalmista commemorat: 'Vota⁵ mea', inquit, 'Domino^f reddam in conspectu omnis populi eius', et cetera. Doctrinae quoque verbum populo in ecclesia dispensari et Moyses ostendit⁶, cum ad ostium tabernaculi mandata Domini populo exposuit, et ipse Dominus 'in⁷ templo duodennis inventus est in medio doctorum sedens' et creberrime in evangelio repperitur in templo sermonem fecisse, sicut et^g in passione sua fatetur 'se⁸ palam in sinagogis docuisse et in templo, quo omnes Iudei conveniunt.' Sed^h et Petrus cum Iohanne in templo oravit, et Paulus vota persolvit, et omnes apostoli docuerunt⁹. Unde cum eadem domus Dei oratorium dicatur, potest et a deprecationibus in ea faciendis et a locutione doctrinae ita dicta putari, quia oratioⁱ estⁱ oris ratio et non tantum humilis postulatio, verum etiam^k rationabilis^l intellegitur hoc^m nomine locutio. Inde est, quod primi ordines in ecclesia utuntur orariisⁿ, quia ad ipsos pertinet docendi officium, et publici declamatores^o ac sapientes dictionum compositores oratores vocantur. Baptismum quoque ibi convenientissime celebratur, quia ante tabernaculum labrum et ante templum mare ac decem luter^p positos legimus¹⁰, in quibus et oblaturi sacerdotes et victimarum carnes lavarentur. Et dignum profecto est, ut in Christi templo christiani regenerentur.

11^q. Alia vero negotiorum carnalium in^m Deo consecratis aedificiis opera fieri non debere, ut non dicam, quae^r nusquam licent, sed et quaedam alia, quae alibi interdum veniabiliter^s exercentur, inde semovenda^t ipse^u Dominus ostendit, cum¹¹ zelo domus Dei ductus vendentes et^g ementes^g eiecit de templo et per prophetam quodam loco queritur^v dicens: 'Dilectus¹² meus in domo mea fecit scelera multa'. Apostolus quoque Corinthios in ecclesia dissensiones habentes itemque convivantes increpat^w dicens: 'Primum¹³ quidem convenientibus vobis audio scissuras esse', et^g reliqua^g, et in sequentibus^x: 'Convenientibus¹³ ergo^y vobis in unum iam non est dominicam caenam manducare. Unusquisque enim suam caenam praesumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius autem^z ebrius est. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut ecclesiam Dei^a contemnitis, et confunditis eos,

40 x) a sanctuario meo 4. y) e tuum corr. 1. z) VIII. 2. a) adorabo a.s.t.e.t. 4. 5.
b) in . . . tuo om. 3—5. c) praesentium 2. d) om. 2. e) scalam . . . erectam (erecta 5) vidit et 4. 5.
f) Deo 2. g) om. 5. h) sicut 4. i) ex orationem corr. man. alt. 5; or. id est 3. k) et 3.
l) rationabili 4. 5. m) om. 4. 5. n) oracioribus corr. man. alt. 5. o) reclamatores 4. 5.
p) licteres corr. literes 5. q) X. 2. r) que corr. man. alt. quod 5. s) venialiter 3; venerabiliter 4. 5.
45 e correct. 5. t) esse movenda 3. 5, corr. man. alt. remov. 5. u) Dom. ipse 3. v) conqueritur corr. man.
alt. 5. w) increpavit 4. 5. x) consequentibus 3. y) om. 3. 5. z) vero 4. a) confunditis add. 2.

100) Levit. 26, 2. 1) Esai. 56, 7. 2) Psalm. 5, 8. 3) Cfr. Genes. 28, 12. 4) Psalm 137, 1. 2. 5) Ibid. 115, 14. 6) Lev. 8, 3 sqq. 7) Luc. 2, 46. 8) Ioh. 18, 20. 9) Cfr. Act. apost. 3, 1; 21, 26. 10) Cfr. Exod. 30, 18 sqq.; 3. Reg. 7, 38 sqq. 11) Cfr. Ioh. 2, 14 sqq. 12) Hierem. 11, 15. 13) 1. Corinth. 11, 18 sqq.

qui non habent?' Et post multa subiungit: 'Itaque¹⁴ fratres mei, cum convenitis ad manducandum^b, invicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non in^c iudicium^d conveniatis.' Et superius de inordinatis orantium gestibus^e praemittit: 'Hoc¹⁵ autem precipio non laudans, quod non^e in melius, sed in deterius convenitis.' Unde beatus pater Benedictus in regula monachorum praecipit, ut 'orationum¹⁶ hoc sit^f,⁵ quod dicitur^g, nec ibi quicquam aliud geratur aut condatur.' Ubi ostenditur culpabiles^h eos esse, qui nulla necessitate coacti indigna ibi committunt vel loca sancta in horrea et apothecas convertunt, cum in canonibus quoque saepius sit interdictum¹⁷, ne in ecclesiis convivia vel prandia fiant, nisi quis itineris necessitate cogatur.

12ⁱ. Qualiter autem orandum sit, idem pater brevibus verbis et maxime istis¹⁰ concludit dicens: 'Brevis¹⁸ et pura debet esse oratio, et non in multiloquio, sed in puritate cordis et compunctione lacrimarum nos exaudiri sciamus', et non in clamorosa voce, sed in lacrimis et intentione cordis; et item: 'Consideremus¹⁹, qualiter in conspectu divinitatis et sanctorum angelorum^k esse oporteat, et sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostrae.' Intellegamus ergo his exemplis, quid¹⁵ Dominus in templis suis fieri^c velit vel quid prohibeat; qui et filios Heli propter scelera circa tabernaculum commissa punivit²⁰ et Annam matrem beati Samuhelis in secreto cordis motu tantum labiorum sine strepitu vocis orantem in filii petitione exaudivit²¹ ipsumque Samuhelem, quia fideliter in domo Domini ministravit, reprobato sene male¹ pio¹ in prophetam^m, sacerdotem et ducem elegit²², de cuius matre²⁰ modestissima et inⁿ oratione discenda est instantia humilis et post orationem perseverantia salutaris. Legitur siquidem de illa, quia 'vultus²³ illius non sunt amplius in diversa mutati.' Qui enim aut in oratione aliut, quam debet, petit aut alio modo, quam magister humilitatis insinuat, deprecatur, vel orare nescit vel minus, quam potuit, proficit. Qui vero peracta oratione vel ad malam consuetudinem vel ad nova²⁵ facinora sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnibus^o pavimentant, caput contundunt, voces muliebri gracilitate summittunt, et in proximo vel verbis vel factis alios conturbare et semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando honorant, moribus pugnant. De vocum autem differentia dicendum^p illam esse divinis laudibus³⁰ aptam, quae, qualitercumque sonuerit, ex bono thesauro cordis profecta internae intentioni concordat. Nam et in bono^q legitur²⁴ vox alta, dum dicitur in dedicatione templi Salomonis vox sacerdotum et levitarum in tubis et hymnis exclamantium longius sonuisse et sancti martires sub ara Dei voce magna clamasse leguntur²⁵. Ubi quamvis intellegi possit, sicut et in aliis multis locis, illam esse^r magnam vocem,³⁵ quae, quamvis sit sono humilis, ex bona devotione procedit — sicut ad Moysen dicit Deus: 'Quid²⁶ clamas ad me?' cum non legatur ibi aliquid clamasse — tamen bonum est et omni quieti praeferendum^s in laude^t Dei^r decenter et simpliciter laborare. Cumque omne genus laudationis divinae secundum rationem exhibitae^u sit laudandum,

b) et bibendum *add.* 4. c) *om.* 5. d) iudicio 4. 5. e) gestis 2. f) ad *add. alt. man.* 5. 40
g) *fc̃m superscr. man. alt.* 5. h) eos (post 4) culpabil. 3–5. i) XI. 2. k) nos *superscr.* 2. l) *om.* 3;
in alepio 5. m) ad *add. man. alt.* 5. n) *corr. man. alt.* eius 5. o) In *cod.* 2. *dimidium folii* 24,
quod continet verba: pugnibus... pecu[nias] (p. 487, lin. 7) *per longitudinem abscisum est.* p) dicentium 2;
est *add. man. alt.* 5. q) neutrum absolutum *superscr. man. alt.* 4; bono neutrum absit vox 5. r) *om.* 5.
s) est *add.* 2. t) laudem 3–5. u) exhibitum sit (*e correct. man. alt.*) laudatio laudandum 5. 45

14) *Ibid.* 11, 33. 34. 15) *Ibid.* 11, 17. 16) *Reg. Benedicti* c. 52, *ed. Martene* p. 666.
17) *Cfr. ex. gr. Conc. Hipp.* c. 29, *Mansi III*, col. 923. 18) *Reg. Benedicti* c. 20, l. c. p. 330.
19) *Ibid.* c. 19, l. c. p. 325. 20) *Cfr.* 1. *Reg.* 2, 12 sq. 21) *Cfr. ibid.* 1, 10 sqq. 22) *Cfr. ibid.*
2, 18; 3, 7. 23) *Ibid.* 1, 18. 24) *Cfr.* 3. *Reg.* 8. 25) *Apoc.* 6, 9. 10. 26) *Exod.* 14, 15.

illud probabilius est dicendum, quod^v habuerit vanitatis et iactantiae minimum. Lege libros^w confessionum sancti Augustini²⁷, et invenies, quantum ille iudicaverit esse periculi in cantilenarum^x melodia^y dulcedine.

13^z. Sciendum sane ita demum^a templorum et officiorum sacrorum Deo uni-
 5 versorum creatori cultus esse acceptos, si hominum pectora^b, quorum^c causa haec sibi exhiberi^b permittit vel iubet, ipsius inhabitatione fuerint digna. In vanum enim ligna et lapides poliunt, qui mores non componunt; frustra dona et pecunias com-
 portant, qui interius divinae subtilitatis oculum non placant. Nam quia Iudaei Dominum
 intus^d non audierunt, exteriora eorum contempsit et abiecit dicens^e per prophetam:
 10 'Reliqui²⁸ domum meam, dimisi haereditatem meam', et^f per se ipsum: 'Re-
 linquetur²⁹ vobis domus vestra deserta.' Ergo propter peccata hominum loca sacra^g
 a Deo neglegi^h testis est arca ab allophilis capta³⁰, templum totiens eversum vel
 profanatum et multae christianorum ecclesiae nunc a barbaris vastatae vel subversae,
 nunc ignibus vel fulminibus desolatae, nunc terrae motibus vel turbinibus dirutaeⁱ.
 15 Unde et^k Dominus per Hieremiam peccatori populo confidentiam vel maximam aufert
 dicens: 'Nolite³¹ confidere in verbis mendacii^l dicentes: templum Domini, templum
 Domini, templum^m Domini est', et cetera. Non solum autem Dei protectionem, sed
 etiam angelorum custodiam et sanctorum curam a locis quondamⁿ sanctis discedere,
 cum prius habitatores vel cultores locorum a Deo discesserint, ex eo certum est,
 20 quod omnis militia sanctorum solio Dei assistit et, ubi Deus non fuerit, ibi esse non^o
 possunt; secundum^p gratiae ostensionem dico, non secundum divinae potentiae immen-
 sitatem^p, qua^q neque infernalibus deest, qui caelum implet ac^r terram^r. Scribit
 etiam^s Iosephus imminente propter peccata urbis excidio auditam fuisse custodem
 invisibilium vocem de interioribus templi: 'Transeamus³² ex his sedibus'. Neque vero
 25 sacra loca illis prosunt, qui sanctitatem proiciunt, sicut nec loca horrida obsunt his,
 qui Domini gratia proteguntur. Nam et in praedicta Hierusalem subversione omni-
 bus malis attriti suffusos^t lacrimis oculos retorquentes ad templum liberari non
 meruerunt, sicut scriptum est: 'Clamaverunt³³, nec erat, qui salvos faceret, ad Domi-
 num: nec exaudivit eos'. Subiungitur enim in eodem psalmo, quo merito: 'filii³⁴
 30 alieni mentiti sunt mihi', et reliqua. Praesumptores ergo^u et negligentes in locis
 sanctis multantur: ut Nadab^v et Abiu 'offerentes³⁵ ignem alienum'; item Chore³⁶
 cum seditiosis ante tabernaculum igne Domini^w devoratur; Heli³⁷ sacerdos in loco^x
 sancto 'fractis cervicibus' expiravit; Bethsamitae^y³⁸ in conspectu arcae damnantur;
 Oza^z³⁹ iuxta arcam perimitur; Ioab⁴⁰ iuxta altare trucidatur; Ozias⁴¹ sacerdotium
 35 indigne usurpans lepra perfunditur. Econtra humiles et Deum timentes in locis infimis
 et^a exitiis iustitia tuente salvantur: Ioseph⁴² in cisterna non perit, in carcere non

v) quid 4. 5, corr. quod 4. w) e librum corr. 4. x) cum add. 3. y) non habere add.
 man. alt. in marg. 5; dulcedinem 4. z) XII. 2. a) om. 2. b) pect. ob quam (add. man.
 alt.) causam haec sibi Deus exhiberi 5. c) scilicet ob superscr. man. alt. 4; ob causam 3.
 40 d) interius 3. e) per proph. dic. 3. f) alibi add. man. alt. 5. g) sacrata 3; sancta, in
 marg. sacra, 4. h) despici superscr. man. alt. 4; Deo despici neglegi 5. i) diruptae 5. k) om. 4.
 l) mendaciis 4. 5. m) templ. (del. 2.) Dom. om. 2-5; est om. 3. 4. n) quodammodo corr.
 man. alt. 5. o) corr. man. alt. illi minime 5. p) Nota: per gratiam discedit Deus, non per poten-
 tiam add. in marg. 4; per gratiam enim (superscr. man. alt.) discedit . . . potentiam add. 5. post immensi-
 45 tatem. q) quia 3. 5. r) om. 2. s) enim 3. t) ita et 1; fusos Knöpfler. u) enim 3-5.
 v) Naab 4. 5. w) Dei 3. x) sancto loco 2. y) Bethsanitae 4. 5. z) om. 3. a) om. 5.

27) Cfr. Augustini Confess. lib. X, c. 33, Opera ed. Bened. I, col. 187. 28) Hierem. 12, 7.
 29) Matth. 23, 38. 30) Cfr. 1. Reg. 4, 11. 31) Hierem. 7, 4. 32) Cfr. Iosephus, De bello
 Iudaico IV, c. 5, 3. 33) Psalm 17, 42. 34) Ibid. 17, 46. 35) Levit. 10, 11. 36) Num. 16, 32.
 50 37) 1. Reg. 4, 18. 38) Ibid. 6, 19. 39) 2. Reg. 6, 7. 40) 3. Reg. 2, 28. 34. 41) 2. Paralip. 26, 19.
 42) Genes. 37, 24 sqq.; 40, 3 sqq.

dimittitur; Moyses⁴³ in fluvio non necatur; Iob⁴⁴ de sterquilinio erigitur; Hieremias⁴⁵ de lacu caenoso sustollitur^b; Danihel⁴⁶ inter leones, tres⁴⁷ pueri inter ignes^c inlaesi servantur; Petrus⁴⁸ liberatur de carcere; Paulus⁴⁹ evadit de mari. Et quid amplius dicam? Iniquitas de caelo angelos deiecit, iustitia de^d inferno homines liberavit.

14^e. Postremo ammonendi sunt^f sacrarum structores aedium vel ornatores, ut 5
suae devotionis affectum rebus iuste acquisitis ostendant, quia Dominus per prophetam
testatur 'se⁵⁰ odio habere rapinam in holocausto', et alibi scriptum est: 'Qui⁵¹ offert
victimam de rapina pauperis, quasi qui mactet filium ante^g patrem'; et in Proverbiis:
'Hostiae⁵² impiorum abhominabiles, quia offeruntur^h a scelere'; itemque: 'Honora⁵³
Dominum de tuis iustis laboribus', et reliqua. Meminerintⁱ etiam David⁵⁴ regem 10
noluisse accipere aream Areuna Iebusei ad aedificandum altare Domino ipso gratis
dare volente, nisi prius^k iusti pretii rependeret quantitatem. Et revera non est
remedium peccati, si contempto salutis praecepto ipsius signa contemptus^l obicias
praeceptori. Deinde qui iuste quidem offert, sed maiora^m et utiliora legis mandata
postponit, audit cum Cain: 'Nonne⁵⁵ si recte offeras, recte autem non divides, pec- 15
casti? quiesce.' Qualibus salvator dicit: 'Vae⁵⁶ vobis, qui decimatis mentam et rutam
et omne holus, et⁵⁷ quae graviora sunt legis praeteritis, misericordiamⁿ, iudicium et
veritatem.' Haec autem dicimus, non quo^o aedificantium et ornantium loca sancta
devotionem culpemus, sed quo^p doceamus elemosinam in pauperes huic^q praeferendam;
quia, ut beatus Hieronimus⁵⁸ ait, superstitiosum est parietes auro fulgere et^r Christum 20
ante ianuas fame et nuditate torqueri^s. Ipse enim ibi nos^t iubet 'thesaurizare⁵⁹, ubi
neque^u tinea^u nec aerugo demolitur, ubi fures non effodiunt nec furantur'; et in
iudicio veniens, non utrum ecclesias aedificassemus, sed utrum membris eius^u minimis
profuissemus⁶⁰ inquisiturus est.

Haec quidem ornamenta 'sanctum⁶¹ saeculare' apostolus nominat, quia sunt alia 25
quasi sancta caelestia, sicuti sunt ornamenta animarum, quae, quo minus apud homines
habent splendoris, tanto plus apud Dominum habent meriti et mercedis. Legitur⁶²
etiam^v de beato Gregorio papa, quod non, sicut alii, in extructione ecclesiarum
laboraverit, sed in doctrina et elemosinarum largitate, quam non solum apud suos,
verum etiam apud longe et^w in exteris provinciis positos exercere curavit. Si ergo 30
in condendis vel ornandis sacris aedificiis summa^x sanctitas esset, debuerunt earun-
dem studiosissimi rerum aliis, qui minus his faciendis institerunt, meritorum praeminere
distantia. Sed quia legimus Moysen⁶³ tabernaculi constructorem ad aquam contradictionis
Dominum offendisse et idcirco ad terram repromissionis non pervenisse, Salomonem⁶⁴
quoque post singularem templi mirabilis extructionem mulierum^y seductum amore 35

b) ex erigitur corr. 4. c) ignem 3. d) homin. de inf. 4. e) XIII. 2. f) om. 3. g) in
conspectu patris 5, Bibl. h) offerunt . . 5. i) meminerit 3. 4. k) primum 3. l) exhibeantur,
om. contemptus . . . praeceptori, 5. m) maiora legis util. 4. n) et add. 4; scilicet add. man. alt. 5.
o) quo 4. 5, corr. quod et iterum quo 4, corr. quod man. alt. 5. p) corr. man. alt. quod 5. q) corr.
man. alt. hinc 5; proferendam 5. r) Christumque 3. s) perire superscr. torqueri 4. t) iubet 40
nos 2. u) om. 2. v) enim 3-5. w) internis et add. 2. x) sanctitas summa 2. y) seduct.
mulier. 2.

43) Exod. 2, 3 sqq. 44) Iob 42, 10. 45) Hierem. 38, 6 sqq. 46) Dan. 6, 16 sqq.
47) Ibid. 3, 24 sqq. 48) Act. apost. 12, 7 sqq. 49) Ibid. 27, 14 sqq. 50) Esai. 61, 8. 51) Eccles.
33, 24: Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. 45
52) Proverb. 21, 27. 53) Ibid. 3, 9. 54) Cfr. 2. Reg. 24, 20 sqq. 55) Genes. 4, 7. sec. LXX.
56) Luc. 11, 42. 57) Matth. 23, 23. 58) Cfr. Hieronymi epist. 128, c. 4, Opera ed. Vallarsius I,
col. 959. 59) Matth. 6, 20. 60) Cfr. ibid. 25, 40. 61) Ebrae. 9, 1. 62) Cfr. Bedae
Historia ecclesiast. lib. II, c. 1, Opera ed. Giles II, p. 164; Knöpfler l. c. p. 35, not. 6. 63) Cfr.
Num. 20, 12. 13. 64) Cfr. 3. Reg. 11, 1 sqq.

Domini incurrisse offensam, unde et regni eatenus uniti potentia a^z semine eius discissa in aliam tribum pernitiōsa divisione partim concessit, intellegimus et omni postposita dubietate fatemur ita constructionem sacrarum aedium ex religiosa devotione laudandam, ut tamen virtutes, quae sunt spirituales structurae et animarum, in
 5 quibus Deus habitat^a, ornamenta^b perennia, his multum praelatas, quia terrena ornamenta, quantalibet formositate fingantur, sine virtutibus Deo vilescent. Virtutes vero, quas et in angelis suis^c diligit, etiam sine materiali compositione semper sibi^d placere demonstrat, dicens per Michaeam prophetam: 'Indicabo⁶⁵ tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus quaerat^e a^f te: utique^g facere iuditium et diligere misericordiam
 10 et sollicitum ambulare cum Deo tuo.' Unde multos^h sanctorum et ante usum templorum sacrorum Deoⁱ placuisse, alios vero, postquam Deo per loca diversa sanctuaria sunt constituta, in desertis et squalentibus locis commorantes scimus omnipotenti Domino solis virtutibus militasse.

15 15^k. Haec de sacrorum fabricis et usibus locorum nos pro modulo tarditatis et ignaviae nostrae commemorasse sufficiat; nunc de sacrificiis et oblationibus, quae in eis Deo exhibentur, quod ipse dederit, adiungamus. Abel et Cain primi Domino munera obtulisse leguntur⁶⁶: ille quidem de naturalibus ovium, quas pascebat, faetibus, iste^l de terrenis, quas arte ei labore adquisivit, frugibus. Sed dona amborum non una dignatione suscepta, quia dispari fuerant ratione oblata, testis est divini
 20 censura respectus et invidentis fraternae felicitati Cain usque ad homicidii reatum prolapsa dementia. Noe⁶⁷ quoque post diluvium de mundis animantibus optulit Domino in odorem suavitatis. Abraham⁶⁸ etiam et Iacob⁶⁹ et patientiae Iob⁷⁰ exemplar sacrificia et holocausta Domino immolasse leguntur. Iam vero in lege quam multiplicia sint^m oblationum praecepta, ex ipsis libris discendum est, ubi
 25 quadrupedum et volucrum carnes et sanguis, terrae fruges et fructus arborum diversis modis offerri iubentur. Quae omnia cum legalium observationumⁿ umbris, licet evangelii veritatem sua praefiguraverint exhibitione, tamen infirmo et quasi carnem et sanguinem sapienti populo imposita sunt eatenus observanda, donec veniret dominus legis et prophetarum et omnia, quae de se fuerant apertis vel mysticis dictis prae-
 30 nunciata vel imaginariis victimarum, sacrificiorum et sollemnitatum ritibus praesignata, compleret; ita sane, ut inlucescente evangelii veritate nec credentes ex Iudeis ab illis observandis quasi rebus sacrilegis et profanis prohiberentur nec de gentibus ad fidem venientes ad ea suscipienda quasi salutis christianorum necessaria cogerentur.

16°. Itaque Christus, qui credentibus 'finis⁷¹ est legis', carnis dispensationem
 35 subiens legis statuta utpote a^p Deo instituta^q non respuit, quin potius in se, ut terminaret, explevit; novi vero testamenti nova mysteria ad instruendum novum hominem tradidit, et morte sua vetera perficiens resurrectione sua nova firmavit. In caena siquidem, quam ante traditionem suam ultimam cum discipulis habuit, post paschae veteris sollemnia corporis et sanguinis sui sacramenta in panis et vini sub-
 40 stantia eisdem discipulis tradidit, et ea in commemorationem sanctissimae suae passionis celebrare perdocuit. Nihil ergo congruentius his speciebus ad significandam capitis atque membrorum unitatem potuit inveniri, quia videlicet^r panis de multis granis aquae coagulo in unum corpus redigitur et vinum ex multis acinis exprimitur,

z) et 2. a) habitant, om. Deus, 2. b) corr. man. alt. ornamentis 5. c) om. 5. d) placere
 45 sibi 4. e) requirat 2, Bibl. f) ad corr. a 4. 5. g) itaque 4; itaquerat 5. h) invenimus
 superscr. man. alt. 4. i) plac. Deo 3. k) XIII. 2. l) om. 5; de terr. iste 3. m) e sunt
 corr. 1. n) observantium 5. o) XV. 2. p) in 2. q) om. 3—5. r) sicut add. 3.

65) Micha 6, 8. 66) Genes. 4, 3 sqq. 67) Ibid. 8, 20 sq. 68) Ibid. 22, 2 sqq.
 69) Ibid. 35, 14. 70) Iob 1, 5. 71) Rom. 10, 4.

sic et corpus Christi ex multitudine sanctorum coadunata completur. Unde consulte a prioribus statutum est⁷², ne vinum in sacrificio sine aquae admixtione offeratur, ut videlicet per hoc indicetur^s 'populos'⁷³, qui' secundum Iohannem 'aquae sunt', a Christo, cuius sanguis in calice est, dividi non debere. Ergo nec vinum sine aqua nec aqua sine vino offertur, quia nec Christus^t aliter, quam pro populo suo passus est nec aliter populus, quam per passionem Christi potest salvari.

17^a. Quia vero Christus sacerdos esse dicitur 'secundum'⁷⁴ ordinem Melchisedec', quod apostolus Paulus copiosissime astruit, salva multiplicium ratione figurarum, quibus idem sacerdos Dei summi Iesum^v Christum filium Dei, qui semet ipsum patri^w pro nobis optulit, praenuntiasset^x cognoscitur, congruum genus sacrificii Dominus¹⁰ noster sacerdos verus in corporis et sanguinis sui mysterium providere dignatus est, ut videlicet, sicut Melchisedec ante circumcisionem et legis ceremonias vivens ex fide panem et vinum legitur optulisse, ita ipse Dominus, pontifex factus secundum ordinem non Aaron, sed Melchisedec, iustus et iustificans eum, qui ex fide est, post expletionem legis easdem species sacrificii fidelibus suis tradidit, ne^y dubitemus nos¹⁵ sine operibus legis iustificari per fidem, dum illos imitamur libertate fidei et devotionis, quos sine servitute legis coactitia^z Deo cognoscimus^a placuisse per fidem. Ergo dum notus esset in Iudea Deus, dumque^b in uno tabernaculi vel templi loco sacrificia deberent offerri, praeceptum est vel potius permissum carnalibus varias et sumptuosas oblationes exhibere, ut^c servilis religio gravibus desudaret obsequiis.²⁰ At vero postquam super omnem terram laudabile nomen Domini inluxit, dumque in omnibus locis et gentibus non speciale, sed generale sacerdotium geritur, tota fidelium unitate^d non in unum corporaliter locum^e, sed in unam spiritaliter^f fidem concurrente, statutum est fidelibus oblationes simplices Domino consecrare, quae et veritatem mysterii containerent et filios adoptionis nulla sumptuum difficultate comprimerent.²⁵ Non est autem discutiendum ratione mortalium, cur haec^g vel illa, isto vel illo tempore quasi diversa et discrepantia ille, qui semper idem⁷⁵ est et mutari non potest, statuerit vel iusserit, cum ipsorum conditor et ordinator temporum, quicquid in tempore fit, non temporali sapientiae suae ratione, sed aeterna iuste, convenienter et utiliter, quamvis saepius occulte, disponat^h. Notandumⁱ tamen, quod non de maioribus,³⁰ fortioribus, sanctioribus, utilioribus ad minora, infirmiora^k, viliora, inutiliora genus humanum vocaverit, sed sicut persona filii servis praemissis, vel angelis videlicet vel hominibus, naturae suae praeminet maiestate, sic ipse in carne adveniens illis maiora instituit, et a carnalibus ad^l spiritalia, a terrenis ad caelestia, a temporalibus ad aeterna, ab imperfectis ad perfecta, ab umbra ad corpus, ab imaginibus ad veritatem³⁵ docuit transeundum.

18^m. Igitur cumⁿ ipse filius^o Dei dicat: 'Caro'⁷⁶ mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus', ita intellegendum^p est eadem redemptionis nostrae mysteria et vere esse corpus ac sanguinem^q Domini, ut illius unitatis perfectae, quam cum^r capite nostro iam spe^s, postea re^t tenebimus, pignora credere debeamus^u. Inde et sacra-⁴⁰

s) iudicetur 1. t) aliter Chr. 2. u) XVI. 2; cum cap. anteced. in unum coniunctum in 3. v) Iesus Christus filius 3. w) pro nobis patri 2. x) pronuntiasset 3. y) nec 3. z) coactiva 3. a) placuisse cog. 4. b) e denique corr. 4. c) et 5. d) unitatem 4. e) sed in unam specialiter locum add. 5, sed postea del. f) specialiter 4. 5. g) hoc 5. h) Quis est homo, qui non est natus et post mortem baptizatus est et in ventre matris suae sepultus est add. 4, sed postea del. i) non⁴⁵ tantum 5. k) om. 5. l) ex a corr. man. alt. 5. m) XVII. 2. 3. n) dum 4. o) Dei filius 2. p) corr. man. alt. intelligenda sunt 5. q) corr. man. alt. sanguis 5. r) om. 4. 5. s) sepe 5. t) retinebimus 2. u) debemus 3—5.

72) Conc. Hipp. c. 28, Mansi III, col. 923. 73) Apoc. 17, 15. 74) Ebrae. 7, 17 sqq. 75) Num. 23, 19. 76) Ioh. 6, 56.

menta a sanctificatione vel secreta virtute dicuntur, unde etiam criminum foeditate capitalium a membrorum^v Christi sanitate^w deviantes ab ipsis sacramentis ecclesiastico suspenduntur iudicio. Qui enim corpus et sanguinem Domini digne manducat et bibit, designat se esse in Deo et Deum in eo; qui vero medicinam vel non habet vel ea indigne utitur, longe se a medico esse languendo testatur; non enim mentitur, qui dicit: 'Nisi⁷⁷ manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis', et reliqua. Sciendum vero^x a sanctis patribus ob hoc vel maxime constitutum⁷⁸, ut mortaliter peccantes a sacramentis dominicis arceantur, ne indigne ea percipientes vel maiori reatu involvantur — ut Iudas^y, quem post panem temere a magistro susceptum diabolus dicitur plenius invasisse, ut crimen, quod prius scelerata praemeditatione^z conceperat, iam sceleratissimo consummaret effectu — vel ne, quod apostolus de Corinthiis dicit⁷⁹, infirmitatem^a corporis et inbecillitatem ipsamque mortem praesumptores incurrant^b; et ut a^c communione suspensi terrore eiusdem^d exclusionis et quodam condemnationis anathemate compellantur studiosius poenitentiae medicamentum appetere et avidius recuperandae salutis desideriis inhiare.

19°. Quamvis autem eorundem sacramentorum usus ab ipso Domino traditus et ab apostolis apostolicisque viris in totam ecclesiae catholicae latitudinem sit transmissus, tamen primis temporibus quosdam alia quaedam genera oblationum offerre solitos intellegimus ex canonibus et maxime apostolorum, in quorum tertio capitulo ita scribitur: 'Si⁸⁰ quis episcopus aut presbyter praeter ordinationem Domini alia quaedam in sacrificio offerat^f super altare, id est aut mel aut lac aut pro vino siceram et confecta^g quaedam aut volatilia aut animalia aliqua aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur'; et in quarto: 'Offerri⁸⁰ non liceat aliquid^h ad altare praeter novas spicas et uvas et oleum ad luminaria et thimiama, id est incensum, tempore, quo sancta celebratur oblatio.' Dum ergo quaedam prohibentur offerri, ostenditur ea a quibusdam, licet extraordinarieⁱ, oblationibus adhibita; unde Euticianus vicesimus octavus⁸¹ sedis Romanae praesul constituit: 'Fruges⁸² super altare tantum fabae et uvae benedici', et haec idcirco fortasse, quia vino sanguinis dominici mysterium celebratur, faba vero abstinentium cibus est. Alias autem diversarum species rerum statutum est ubilibet benedici a sacerdotibus, vel, si ad altare benedicenda quaelibet deferantur, speciali benedictione a consecratione dominicorum sacramentorum omnimodis discernenda, ut, sicut pro innumeris legis mandatis 'breviatum⁸³ evangelii verbum Dominus fecit super terram', ita pro diversis sacrificiorum ritibus simplex oblatio panis et vini fidelibus sufficiat, qui non in multitudine umbrarum apparituram quaerunt veritatem, sed eam in manifestatione factorum tenent perspicuam. Unde quorundam simplicium error de Iudaicarum superstitionum seminario natus et ad nostra usque tempora quaedam vetustatis vestigia^k extendens iam ex magna parte sapientium studio compressus est^h, et, sicubi adhuc perniciosum huius pestis germen revirescere^l fuerit comprobatum, mucrone spiritali radicitus est amputandum, illum dico errorem, quo quidam^m agni carnesⁿ in pascha

v) membris Chr. deviantes 3. w) societate *e corr. man. alt.* 5. x) enim 3—5. y) *corr. man. alt.* Iudam 5, *om. quem.* z) *p̄*meditatione 1. a) infirmitatem ... praesumptio[ne] (*p.* 495, *lin.* 18) *des. in 2, foliis excisis.* b) *corr. man. alt.* incurrunt 5. c) ad communionem 5. d) eius 3—5. 45 e) XVIII. 3. f) *superscr. man. alt.* 4. g) confecta^g 3. h) *om.* 5. i) extra ordinem 4. k) extendens vestigia 3. l) *e* revirescere *corr.* 4. m) quidem 3. n) carnes 5.

77) *Ioh.* 6, 54. 78) *Cfr. ex. gr. Conc. Eliberit., Mansi II, col. 5 sqq.; Hefele, Conciliengesch. I², p. 155.* 79) *1. Corinth.* 11, 29. 30. 80) *Can. apost. c. 3. 4, Mansi I, col. 50 sq.* 81) *Rectius vicesimus septimus; cfr. Knöpfler l. c. p. 43, not. 1.* 82) *Lib. pontif. I, p. 159, § 28.* 83) *Rom.* 9, 28.

iuxta vel sub^o altari eas ponentes^p benedictione propria consecrabant et in ipsa resurrectionis die ante ceteros corporales cybos de ipsis carnibus percipiebant, cuius benedictionis series adhuc a multis habetur. Quod quam sit supervacuum et a^h sacramentis christianae perfectionis abhorrens, facile perspicit, qui veraciter intellegit, quod 'pascha⁸⁴ nostrum immolatus est Christus', et vult epulari 'non in fermento veteri, sed in azimis sinceritatis et veritatis.'

20^a. Hoc quoque commemorandum videtur, quod ipsa sacramenta quidam interdum ieiuni, interdum pransi percepisse leguntur, ut legitur in canonibus, concilii^r Africani, capitulo VIII. his verbis: 'Ut⁸⁵ sacramenta altaris non nisi a ieiunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo caena Domini celebratur', et reliqua. Isti quidem eo die post prandium communicandum esse censebant, quia Dominus post legalis paschae caenam novi testamenti sacramenta legitur discipulis tradidisse. Alii vero secta quadam singulari non semel in anno, sicut superiores, sed crebrius ante sacramentorum perceptionem cibis corporalibus refici debere iudicantes^s post prandia et plenitudinem stomachi quasi confirmaturi^t sacris rebus necessitatem^u corpoream communicabant^v, ut testatur Socrates in historia sua ecclesiastica, ubi de diversis ecclesiarum consuetudinibus faciens mentionem post multas ieiuniorum et solemnitatum varietates haec inter cetera ponit: 'Sed⁸⁶ etiam circa celebritatem collectarum quaedam diversitas invenitur. Nam^w dum per ecclesias in universo terrarum orbe constitutas die sabbatorum per singulas ebdomadas sacrificia celebrentur, hoc in Alexandria et Roma quidam^x prisca traditione non^y faciunt. Aegyptii vero Alexandriae vicini et^z Thebaidis habitatores^z sabbato quidem collectas agunt, sed non, sicut moris est, sacramenta percipiunt; nam postquam fuerint epulati et cibis omnibus adimpleti, circa vesperam oblatione facta communicant', et paulo inferius^a: 'In Antiochia vero Syriae altare non ad orientem ecclesiae, sed magis ad occidentem habent'; de qua re etiam nos quaedam^b superius disseruimus^c 87. Et hoc^d quidem, quod^e in^e singulis sabbatis isti^f post prandium vel caenam communicabant^g, qua^h autoritate facere voluerint, non adeo liquetⁱ. Illud vero, quod superiores in anniversario caenae dominicae pransi communicare permissi sunt, ex^k occasione supra exposita emersisse videtur. Sed a^l sequentibus honesta et rationabili deliberatione statutum esse cognoscitur⁸⁸, ut omni tempore a ieiunis sacrosancta mysteria^m celebrentur. Non enim ideo prius prandere et postea communicare debemus, quiaⁿ Dominusⁿ completor legis et^o auctor gratiae prius legale pascha perfecit, deinde evangelica^p sacramenta instituit, sicut necⁿ prius corporaliter cogimur circumcidi et postmodum baptizari, cum sciamus Dominum nostrum 'factum⁸⁹ ex muliere, factum sub lege' primo^q secundum legis statuta circumciseum ac deinceps ad expletionem omnis iustitiae lavacri^r salutaris subisse nobisque consecrasse primordia. Ergo^s a ieiunis semper celebrari^s debere eadem sacramenta, et generalis totius iam comprobat

o) super 5. p) porrientes *corr. man. alt.* porrigentes 5. q) XIX. 3. r) ita 3; concilio 1. 4. 5. s) indicantes *corr. man. alt.* iudicantes 5. t) confirmati 3. u) necessitate corporea 3. v) e censebant *corr. man. alt.* 4. w) e *corr.* 5. x) ita *codd.*; quadam *Cassiod.* y) *om.* 4. z) et . . . habitatores *om.* 5. a) post 4. b) *superscr. man. alt.* 4; e quidam *corr. man. alt.* 5; quidem 3. c) dixerimus e *corr. man. alt.* 5. d) hi 3; haec 4. 5. e) quod isti in 4; inquit 3. f) *om. hoc loco* 4. g) communicant 4. 5, *corr. man. alt.* communicabant 4. h) quia 5. i) liquet 5. k) et 5. l) *om.* 4. 5. m) celebrentur *myst.* 3. n) *om.* 5. o) *om.* 3. p) sacram. evangel. 3—5. q) postmodum 4. 5. r) lavacris, *om.* salutaris, 5. s) Ergo ieiuni semper celebrare 4. 5.

84) 1. *Corinth.* 5, 7. 8. 85) *Conc. Afric. c. 8, Cod. can. p. 213 (Conc. Hipp. c. 28, Mansi III, col. 923).* 86) *Cassiodorii Hist. tripart. IX, c. 38, Opera I, p. 348.* 87) *Supra p. 477, cap. 4.* 88) *Cfr. Conc. Bracar. III (a. 572), c. 10 Mansi IX, col. 841; Conc. Matic. II (a. 585), c. 6; Conc. Autissiod. c. 19, LL. Conc. I, p. 167. 181.* 89) *Galat. 4, 4.*

usus ecclesiae, et edicta^t synodi Bracarenensis ostendunt⁹⁰, ubi etiam supra^u memorata^u in die caenae dominicae communicatio post solutum ieiunium anathematis interpositione absciditur. Si itaque illo die post prandium^v communicare non licet, cui et exemplum Domini et quorundam assensus suffragari videbatur, multo minus aliis
 5 temporibus licet, quibus horum neutrum cognoscitur attributum. Hoc autem ita fieri, non solum honestas sobrietatis, per quam receptacula pectorum tantae sanctitati percipiendae praeparari convenit, ne, si indigne⁹¹ sumatur, in iudicium transeat medicina, sed etiam ratio necessitatis magna poscebat, quia videlicet^w prandentes ante communicationem proficiente, ut adsolet, in peius mala consuetudine de parvis
 10 refectionibus usque ad ebrietatis ingluviem^x interdum prolapsos credibile est; et quid tam absurdum, quam tunc spiritalem atque vitalem percipere victum, cum ex nimietate ingestorum^y nec corporalia alimenta potest crapulatus honeste tractare? Apostolus autem praecipit dicens: 'Omnia⁹² vestra honeste et secundum ordinem fiant.' Quae moderationes, quamvis in singulis sanctorum operibus necessariae sint,
 15 tamen etiam atque etiam in sanctissima^z corporis et sanguinis Domini veneratione debent servari, ut videlicet honeste, hoc est humiliter, pacem et caritatem in corde tenentes, ieiunia^a et sobrii cum munditia corporis et cordis, quantum fieri potest, ipsa sacramenta contingamus; secundum ordinem autem, ut sanctificationem eorum a cibis ceteris, utpote animae^b vitam significantium^c, longe distare sciamus et primo horum
 20 consolatione refecti, deinde corporis sustentacula capiamus. Quod autem neque^d ante^d neque post communicationem in ecclesiis sit convivendum, et canones discrete et manifeste loquuntur, et nos superius commemoravimus⁹³.

21^e. Quia vero de ratione sacramentorum pauca perstrinximus, videtur^e subnectendum, qualiter ad cotidianam^f celebrationem eorundem^g mysteriorum^h usus
 25 pervenerit. Et quoniam^g multiplex est eiusⁱ rei apud doctores relatio, colligimus^k summatim quae possumus, ita ut nomina singulorum auctorum propter prolixitatem non ponamus. Nihil vero conemur astruere, quod non vel ita legimus vel ex lectione coniectavimus vel veracium verbis percepimus vel usu insinuante cognovimus. Alii, ut ex patrum collationibus^l discimus^m, semel in anno communicandum censebant, ut
 30 videlicet diuturna praeparatione corpus et animam purificantes tandem ad communionem mensae caelestis digne pertingerentⁿ; et quidem horum alii ipsam celebrationem annuam in die caenae dominicae faciebant, ut ibi solum sacramentorum gratia iteraretur^o illorum, ubi primitus est ostensa. Unde et ipsa die solvebant ieiunium^p, sicut in festis actitare solemus^q, et ante meridiem collectas explebant, quod in canonibus
 35 partim ostenditur et penitus prohibetur. Sed aliis cautioribus visum est istos eo indigniores ad annuam suae observantiae^r celebritatem pervenire, quo se putabant longa dilatione defaecatos^s quandoque ad sacrorum perceptionem satis dignos accedere meliusque credebant, quamvis a^t minus dignis, crebrius iterari^u, quae sancta

t) dicta 3. u) predicta *superscr. man. alt.* supra memorata 4. v) prandia 4. 5. w) e *corr.*
 40 *man. alt.* 4. x) ingluviem 1; congluvie 5. y) *corr. man. alt.* digestorum 5. z) sanctissimi corp. et sang. 3. a) ieiunii 5. b) animas 4. c) sanctificantium, *om.* vitam, 4. 5. d) *superscr. man. alt.* 4. e) XX. 3; De eo quod alii rarius, alii crebrius, alii cotidie communicandum dicunt. Videtur nobis subnect. 7; XXVI. Videtur nobis (*om.* 6) 6. 8. f) cottidie, *om.* ad, 8. g) venire debeamus (debemus 6). Quoniam 6—8. h) ministeriorum 3. 4; e mysteriorum *corr. man. alt.* 4. i) huius 7.
 45 k) colligamus 6. 8. l) collectionibus 4. 5. m) *corr. man. alt.* didicimus 5. n) pergerent 4. 5, *corr. man. alt.* pertingerent 4. o) iteratur 6. p) ieiunia 6. 7. q) solebant 7. r) observationis 3. s) defectos 4. 5, *corr. man. alt.* defecatos 4; defessos quoque 7. t) animis 3; annuis 7; animus 5. 8, *corr. man. alt.* animis 5. u) iterare 6. 7.

90) *Cfr. Conc. Bracar. II (a. 563), c. 16, Mansi IX, col. 776.* 91) *Cfr. 1. Corinth. 11, 29;*
 50 *supra p. 491, lin. 4. 5.* 92) *1. Corinth. 14, 40.* 93) *Cap. 11.*

sunt, quia talis est illa spiritalis medicina, ut et sanos^v adiuvet ad perseverantiam sanitatis et vulneratis subveniat^w ad redintegrationem virtutis, et eo^x dignius percipitur, quo percipientes per humilitatis custodiam substrati nunquam se ad eius perceptionem satis dignos arbitrantur. Qui autem tardius secundum iudicium spiritalium medicorum ipsi^y admittuntur medelae, ideo ad tempus abstinere debent, ne praepropere^z incongrua suis valitudinibus ingerentes medicamina gravius aegrotent et, quod aliis^a est reparatio, illis fiat damnatio. Alii omni dominica vel omni sabbato apud Orientem et Hispanias missas facientes commemorationem passionis dominicae, omni septimana si facerent, sufficere credebant. Unde etiam orationem dominicam, quae ab ipsis^b, ut credimus, apostolorum temporibus ante communicationem et panis fractionem dicebatur, quidam illo tantum tempore recitandam crediderunt, quo sacrificia celebrabant, quia panem illum, qui in eadem oratione petitur, supersubstantialem intellegi, non cotidianum voluerunt; et^c sic fiebat, ut, qui semel per ebdomadam communicabant, semel etiam orationem dominicam recenserent. Cyprianus autem cotidie dicendam^d esse ostendit dicens: 'Itaque⁹⁴ in oratione dominica panem nostrum, id est Christum, 15 dari nobis cotidie petimus, ut, qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione et corpore eius non recedamus.' Item Hilarius^e: 'Et⁹⁵ quia cotidiana oratio est, cotidie^f quoque panis vitae, ut detur, oratur.' Sanctus Augustinus dicit: 'De⁹⁶ cotidianis parvisque peccatis, sine quibus vita haec^g non ducitur, cotidiana oratio^h fidelium satisfacit erroriⁱ.' Superioribus quidem, ita ut praedictum est^h, complacuit; aliis vero 20 non solum in dominicis et festis generalibus, ut sunt nativitas, epyphania, pascha, ascensio Domini et^h pentecostes, verum etiam in nataliciis sanctorum divinorum munerum celebranda esse mysteria^k. Legitur enim Felix XXVII.⁹⁷ papa constituisse, ut 'super⁹⁸ memorias martyrum missae caelebrarentur'; sed et^l beatus Gregorius papa in ordine LXVI.⁹⁹ praecepit 'super¹⁰⁰ corpus beati Petri apostoli fieri missas.' His^h 25 ita^m observatis coeperunt iuniores tempore sequentiⁿ ferias ieiuniorum augere^o veraciter intellegentes panem illum^p cotidianum et cotidie petendum et cotidie ab illis, quibus competit, offerendum et accipiendum. Quia^q vero Melchiades^r XXXIII.¹ ordine^s Romae^t praesulatum agens^s statuit, ut: 'nulla^{c2} ratione dominico^u aut V. feria ieiunium quis fidelium ageret', pagani enim^v his diebus quasi ieiunia frequentabant, 30 ideo beatus Gregorius supradictus in dispositione officiorum anni infra quadragesimam^w V. feriam vacantem dimisit, ut, quia festiva^x erat veluti dominica, etiam officio diei dominicae celebris haberetur. Quae V. feria, quoniam postmodum coepit ut caeterae ieiuniis applicari^y, Gregorius iunior statuit³ eam missis et orationibus esse solemnem, et undecumque colligens eiusdem^z diei augmentavit officia. Cum igitur^a Hebrei 35 carnales suas oblationes cotidie ex iussione Domini celebrasse legantur⁴, quare non christiani hostias suas spirituales cotidie offerant et in munimentum^b suae salutis

v) nos add. 5. w) veniat ad redintegrationis virtutem 4. 5. x) ideo 4. 5. y) om. 6.
 z) properent 5. a) est aliis 4. 5. b) illis 3. c) om. 4. 5. d) dicenda 5. e) Ylarius 4. 5.
 f) cotidiane 5; cotidianae vitae panis 4. g) om. 5; superscr. man. alt. 4. h) om. 5. i) ita codd; 40
 corruptelam esse ex verbis Augustini eorum est enim recte coniecit Knöpfler l. c. p. 49, not. 3. k) Cap.
 XXVII. add. hoc loco 8, om. XXVII. post Felix. l) om. 3. m) itaque 6-8. n) secuti 3.
 o) agere 3-5. p) esse add. 4. q) Cap. XXVIII. praemitt. 8, om. XXXIII. post Melchiades. r) e Mil-
 tiades corr. man. alt. 4. s) pp del. et superscr. man. alt. ordine . . . agens 4. t) Romano 7.
 u) dominica 4. 5. 7. 8. v) in add. 6. 7. w) in quadragesima 5. x) festivitas 6. 7. y) applicare 5. 45
 z) eidem 7. a) ergo 3. b) munimentum 4. 5; monumentum 3.

94) Cyprianus, *De dominica oratione* c. 18, ed. Hartel p. 280: Et ideo panem nostrum.
 95) Hilarii fragmentum ex incerto opere, *Opera* ed. Bened. col. 1368. 96) Augustini *Enchiridion de fide, spe etc.* c. 71, *Opera* VI, col. 223. 97) Potius XXVI. 98) *Lib. pontif. I*, p. 158, § 27.
 99) *Rectius* LXIV. 100) *Lib. pontif. I*, p. 312, § 113: Hic fecit, ut super . . . Petri missas celebrarentur. 50
 1) *Rectius* XXXII. 2) *Lib. pontif. I*, p. 168, § 33. 3) *Ibid. I*, p. 402, § 182. 4) *Num.* 28, 3 sqq.

frequentent? Legimus etenim^c beato Gregorio, cuius supra^d fecimus mentionem, testante^e Cassium Narniensem^e episcopum post ordinationem suam omni die sacrae oblationis hostiam Domino immolasse et eum^f divina dignatione, ut solitis instaret operibus^g, commonitum ac magna promissionis gratia ad perseverantiam confortatum.

5 Gennadius^h autem Massiliensisⁱ presbyter in Dogmate ecclesiastico quasi inter veteres et iuniores medius existens, id est cum adhuc alii dominicis tantum, iam quoque nonnulli cotidianis communicarent diebus, huiusmodi libramine sententiam suam temperat^k, ut cotidianam eucharistiae perceptionem nec laudare nec vituperare se dicat; omni vero dominica communicare, si capitalia peccata non prohibeant et

10 mens in delectatione^l peccandi posita non sit^l, hortatur. Apud Grecos quoque illi, qui duas dominicas vel tres sine communione transierint^m, excommunicari dicunturⁿ. Quia vero venerabilis papa Sylvester XXXIV.º a beato Petro ferias habere^o clerum docuit, ut, sicut apud paganos feriae tantum dies aliquibus festis insigniti^o dicebantur, sicut etiam^p per Moysen dicitur^q: 'Hae⁹ sunt feriae Domini', ita christianis et maxime

15 clericis omnes dies in ferias deputentur^r, videtur ratione plenissimum, ut per singulos dies sacris occupemur officiis et, quantum mentis vel corporis graviores maculae non obsistunt, panem et sanguinem dominicum, quibus^s sine vivere non possumus, iugiter^t ambiamus et desiderio illius tuitionis potius, quam praesumptione^u nostrae puritatis sumamus imitantes primitivae ecclesiae studium salutare, de quo in actibus apostolorum ita scriptum est: 'Erant¹⁰ autem perseverantes in doctrina apostolorum^v et

20 communicatione fractionis^w panis et orationibus'; et infra: 'Cotidie¹¹ quoque perdurantes unanimiter in templo et frangentes^x circa domos panem sumebant cybum cum exultatione et simplicitate cordis laudantes Deum'; et iterum: 'Omni¹² autem die in templo et circa domos non cessabant docentes et evangelizantes Christum Iesum^y.'

25 Nota, quod dicit prius eos fregisse panem ac deinde cybum^z sumpsisse.

22^a. Diversitas autem quaedam^b inter sacerdotes oboriri solet: quia^c est talis, qui semel tantum in die missam celebrare velit, nimirum credens idem mysterium passionis Christi cunctarum^d necessitatum esse generale subsidium, quia unus, qui^e dominator^f et iudex est vivorum ac mortuorum, semel pro peccatis nostris mortuus

30 est^g 'ad¹³ multorum exhaurienda^h peccata'; alius vero bis, ter vel quotieslibet eadem mysteria inⁱ die iterare congruum putat credens tanto amplius Deum ad misericordiam flecti, quanto crebrius^k passio Christi commemoratur, et fortasse consuetudinem suam inde^l confirmandam existimat, quia Romanorum usus habet duas vel tres interdum unius solemnitatis facere missas, ut in nativitate Domini salvatoris et aliquorum festis

35 c) enim 4. 5. d) superius 4. 5. e) Narmensem 5. f) om. 3. g) precibus *superscr.* man. alt. vel operibus 4. h) Genadius 4. 5, corr. man. alt. Gennadius 4. i) Marsiliensis 3; Mansiliensis 5. k) temperet 3—5, corr. man. alt. temperat 4. l) om. 7. 8, add. voluntate post sit. m) dimittat add. man. alt. in marg. 4. n) om. 5. 6; clerum habere 3. o) ex insigniri corr. man. alt. 4; insignitis 7. p) om. 7; enim 3. q) dictum est 6. r) deputantur 4. 5. 8. s) sine

40 quibus 4. 7. t) graviter 3—5. u) *Hic incipit iterum* 2. v) om. 5. w) et (om. 5) fractione 4. 5. x) e frangente corr. man. alt. 5. y) om. 7. z) sumpsisse cibum 3. a) XXI. 3; XXVII. 6; om. 7. b) *suppl. man. alt. in marg.* 4. c) quae 3. d) om. 7. 8; omnium 6. e) om. 2; del. 8. f) mediator 7. g) om. 2. 8. h) evacuanda 7. i) in die *superscr. man. alt.* 4. k) amplius 7. l) ex in die corr. 1.

45 5) Gregorii Dialog. lib. IV, c. 56, Opera II, col. 468; Homil. in evang. 37, c. 9, Opera I, col. 1631. 6) Gennadii Liber de dogmate eccles. c. 53, ed. Elmenhorst p. 31: Quotidie eucharistiae communionem percipere nec laudo nec vitupero. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo et hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit. 7) Cfr. Poenit. Theodori I, 12, § 12 (Wasserschleben, Bussordnungen p. 196). 8) Rectius XXXIII. 9) Levit. 23, 2. 10) Act. apost. 2, 42.

50 11) Ibid. 2, 46. 47. 12) Ibid. 5, 42. 13) Ebrae. 9, 28.

sanctorum; siquidem Thelesphorus^m nonus¹⁴ in ordine Romanae episcopusⁿ sedis in natale^o Domini noctu^p missas celebrari^q constituit¹⁵. Et revera non esse^r absurdum crediderim^s, si, dum plures in una die faciendae sunt missae, unus sacerdos^t duas vel tres necessitate vel^u voluntate persuadente celebret potius, quam^v quasdam dimittat^v. Ad hoc accedit^w, quod totius^x usus ecclesiae habet saepius missas agere⁵ pro^y vivis et pro defunctis, pro elemosinis et aliis diversis causis, quod etiam officia his attributa testantur. In diebus itaque publica celebritate conspicuis aut illae diversarum rerum necessitates^z sunt intermittendae aut concurrentibus sibimet publica observatione et privata necessitate utriusque expletio suis est discernenda officiis vel, quod superius commemoravimus¹⁶, una oblatione diversae causae sunt explendae.¹⁰ Fidelium relatione^a virorum in nostram usque pervenit^b notitiam¹⁷ Leonem papam, sicut ipse fatebatur, una^c die^e VII vel IX missarum solemnia saepius^d celebrasse, Bonifacium vero archiepiscopum et martirem semel tantum per diem missas fecisse, qui et non longe ante nostra fuerunt tempora et ambo tam^e scientia, quam gradu praecipui. Itaque 'unusquisque¹⁸ in suo sensu abundet', dum fides concordet, ut nec¹⁵ saepius offerentes aestiment Deum aliter petitiones non posse discernere, nec semel hostias per diem immolantes putent suae fidei subtilitatem potius, quam superiorum devotionem divinis acceptam conspectibus.

23^f. Quoniam igitur, qualiter ad celebrationem cotidianam missarum solemnias pervenerint, qualitercumque monstravimus, hinc de officio missae quid^b, quando et a²⁰ quibus statutum sit, quantum invenire potuimus, exponamus. Quod nunc agimus multiplici orationumⁱ, lectionum, cantilenarum et consecrationum officio^k, totum hoc apostoli et post ipsos proximi, ut creditur, orationibus et commemoratione passionis dominicae, sicut ipse praecepit, agebant simpliciter. Unde circa domos secundum¹ superius¹⁹ commemorata testimonia frangebant panem, quod^m etiam alia sententia^m²⁵ Lucas declarat dicens: 'Una²⁰ autem sabbati cum convenissemusⁿ ad frangendum panem', et reliqua. Et relatio^o maiorum est ita^p primis temporibus missas fieri solitas, sicut modo in parasceue paschae^q, quo die apud Romanos missae non aguntur, ante^r communicationem facere solemus, id est praemissa oratione dominica et, sicut ipse Dominus noster praecepit, commemoratione passionis eius adhibita eos^s corpori³⁰ dominico communicasse et sanguini, quos ratio^t permittebat. Proficiente^{t*} dehinc religione eo^u amplius aucta sunt a Christi cultoribus officia missarum, quo vel pax praestita latius terminos propagavit ecclesiae vel sanctorum copia usu facta est convalescente frequentior. Quod^v et in sacrarum^w aedium constructione^x vel ornatibus ita provenisse^y iam diximus²¹; non quod aliqui sequentium apostolis fuerint scientia³⁵

m) Telesphorus 3. 4. n) sedis episc. 3. 4. o) natali 1. p) tres *add.* 3; *cfr. not.* 15.
q) celebrare 4—7. r) est *superscr. man. alt.* vel esse 4. s) credere *superscr. man. alt.* vel crediderim 4; crediderunt 7; si *om.* 6. t) presbyter *superscr. man. alt.* vel sacerdos 4. u) *corr. man. alt.* non 5. v) quas quamdam *corr. man. alt.* quandoque, *om.* dimittat, 5; dimittat *superscr. man. alt.* 4.
w) accedit 5—8. x) usus totius 4. y) pro (*eras.* 5) unius (*superscr. man. alt.* vel vivis 4) defunctis⁴⁰ (defuncti 5) 4. 5. z) necessitate 5. 8. a) ratione *superscr. man. alt.* vel relatione 4. b) super-
venit 6—8, *corr.* pervenit 8. c) *om.* 3. d) *superscr. man. alt.* 4. e) tam gradu quam scientia
4. 5; scientia tam 2. 6. f) XXII. 3; XXVIII. *corr.* XXVIII. 6; *om.* 7. g) saepius celebrasse *add.* 2.
h) quod 2. 6. 7. i) rationum 6. 7; ratione 8. k) officium 5; tantum *corr.* totum 1. l) sicut 2.
m) quam etiam sententiam 4. n) venissemus frang. 6. o) revelatio 4. 5; maior 5. p) in 2.⁴⁵
q) *eras.* 5; in *add.* 3. r) *om.* 3, *Knöpfler.* s) eius 4. 5. 7, *corr. man. alt.* eos 4. t) oratio
7. 8, *corr.* ratio 8. t*) proficiente 6—8. u) *om.* 3. v) quo 4. 5, *corr.* quod 4; et *om.* 3.
w) sacrum 5; sacra 7. x) instructione 2; consecratione 8. y) pervenisse 5.

14) *Rectius octavus.* 15) *Lib. pontif. I, p. 129, § 9:* Hic constituit, ut . . . natalem Domini noctu missas celebrarentur. 16) *Supra p. 495, lin. 27 sq.* 17) *Quae hic Walafridus de Leone et Bonifatio enarrat, ex traditione, sicut ipse dicit, sumpta sunt neque usquam scripta inveniuntur; cfr. infra not. 75.* 18) *Rom. 14, 5.* 19) *Cfr. not. 10—12.* 20) *Act. apost. 20, 7.* 21) *Supra c. 6. 8.*

vel religiositate maiores, sed quia illi maxime curabant ab infidelitate ad^a fidem, a tenebris homines ad lucem vocare et in veritate stabiles reddere, ipsa facilitate religionis melius, quod volebant, rudibus persuadere potuerunt; unde etiam, sicut legitur²², credentes primo^a de gentibus legalium pondere mandatorum deprimi noluerunt. Multi itaque apud Grecos et Latinos missae ordinem, ut sibi visum est, statuerunt; et Romani quidem usum observationum^b a beato Petro^c principe apostolorum accipientes suis quique^d temporibus, quae congrua iudicata sunt, addiderunt. Quorum morem^e ideo in sacris rebus tam multae gentes imitantur, quia et^f tanti magysterii ex apice apostolico primordiis^g clarent et^h nulla per orbem ecclesiaⁱ aeque^k ut Romana ab omni faece^l hereseon^m cunctis retro temporibus pura permansit. Ambrosius quoque Mediolanensis episcopus tam missae, quam ceterorum dispositionem officiorum suae ecclesiae et aliis Liguribusⁿ ordinavit, quae et usque hodie in Mediolanensi tenetur^o ecclesia. Igitur^p ordinem missae Romanae, ut possumus, exequamur^p.

Antiphonas ad introitum dicere Caelestinus papa XLV.²³ instituit, sicut legitur in gestis pontificum Romanorum²⁴, cum ad eius usque tempora ante sacrificium lectio una apostoli tantum et evangelium legeretur. Laetaniae autem, quae sequuntur, id est Kyrie^a eleison et^r Christe^s eleison a Grecorum usu sumptae creduntur, quia et^t Greca sunt verba et ea ipsi Greci saepius in suis iterant missis. Ymnum autem angelicum, in quo paucis verbis, quae^u ab angelis circa nativitatem dominicam in laude^v Dei sunt prolata, sequentes sancti patres ad communem^w sanctae et individuae trinitatis laudationem dulcissimas et congruentissimas dictiones addiderunt, ut^x, sicut eius principium a caelestibus est ordinatum ministris, ita etiam tota eius series divinis esset plena mysteriis: illum, inquam, ymnum ante^y sacrificium dici, Thelesphorus IX.¹⁴ Romanorum praesul constituit²⁵, ut ad tantae sanctitatis caelebrationem congregatorum animi angelicae modulationis dulcedine^z mulcerentur. Sed in hoc loco quaeri potest, si idem ymnus huius papae temporibus ante^a sacrificium^a coepit dici, cur^b longo tempore post sub Caelestino legatur tantum ante sacrificium lectionem^c apostoli^d et evangelium praecessisse, ut ille necessario de psalmis David antiphonas, quae ante ipsas lectiones cantarentur, praeposuisse videatur. Ubi respondendum est vel constitutum quidem fuisse a Thelesphoro, ut idem ymnus in capite missae diceretur, sed apud posteros ipsam eius constitutionem intermissam, donec a subsequentibus^e plenius totus ordo missae componeretur, vel ita statutum ab eo, ut ipse ymnus in summis festivitatibus et^f a solis episcopis usurparetur, quod etiam in capite libri sacramentorum designatum videtur²⁶ et ideo scriptum esse usque ad tempora Caelestini ante sacrificium lectiones tantum^g habitas, ut subintellegatur, quamvis ille ymnus interdum ante missas diceretur, ut praediximus, non fuisse tamen, quod iugiter in omnibus missis ab omnibus sacerdotibus ante lectiones poneretur, antequam idem Caelestinus antiphonas ad introitum dicendas instituit. Vel ita potuit evenire, ut idem Caelestinus 'Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus^h', et reliqua ante^h sacri-

40 z) a 5. a) primi 3; de gentilibus 6; diligentibus 7. 8. b) observantium 4. 5. c) om. 4. 5. d) quoque 3. e) corr. man. alt. mores 5; morum 2. f) om. 4. g) corr. primordia 5. h) ut 2. i) ecclesiae 2. k) quaeque 4. 5. l) fere 3. m) corr. man. alt. ereseorum 5. n) Luguribus (Veneticis vel ceteris adfinibus glossa) 8. o) tenentur 4; continentur 7. p) Igitur ... exequamur quasi rubr. in 7. q) Kirie 1. 7. r) om. 4. 5. s) Christi 1. t) om. 5; superscr. 4. u) quaedam 3. 45 v) laudem 3. w) communionem 6. x) om. 4. y) antequam 5. z) superscr. man. alt. 5. a) superscr. man. alt. 4. b) cum 5. c) lectionum 2. d) om. 5. e) sequentibus 3, Knöpfler. f) et a solis om. 2. g) om. 2. h) Deus Sabaoth ante 6.

22) Cfr. Act. apost. 15, 24 sqq. 23) Potius XLIII. 24) Lib. pontif. I, p. 230, § 62; cfr. Knöpfler l. c. p. 56, not. 2. 4. 25) Ibid. I, p. 129, § 9: constituit, ut ... ante sacrificium hymnus diceretur angelicus, hoc est: 'Gloria in excelsis Deo'. 26) Cfr. Gregorii I. Liber sacramentorum, Opera III, col. 1.

ficiū dicereⁱ docuerit, quod nihilominus ymnus angelicus dici potest, quia principium eius Esaias²⁷ propheta Seraphim pronuntiasse commemorat, sed ab imperitis quibuslibet^k in eodem loco, ubi Thelesphorus dicitur^l ymnus angelicus ante sacrificium posuisse, additum sit 'Gloria in excelsis Deo' putantibus nullum alium intelligi ymnus angelicus, nisi quem angeli nato Domino cecinerunt; quae verba, id est 5 'Gloria in excelsis Deo', si non essent posita in capitulo Thelesphori, non nasceretur questio suprascripta et intellexeretur ymnus angelicus ille, qui ante actionem^m cantatur. Huic assertioni videtur illud suffragari, quod legiturⁿ Symmachum LIII.²⁸ Romanorum praesulem constituisse, 'ut²⁹ omni dominica vel nataliciis sanctorum "Gloria in excelsis Deo" diceretur': aut enim, sicut praediximus^o, illum ymnus 10 Thelesphorus non apposuit aut, si fecit, statutum illius longo tempore^p imperfectum remansit.

Orationes vero^q, quas collectas dicimus, quia necessarias petitiones^r earum compendiosa brevitate colligimus, id est concludimus, diversi auctores, ut cuique^s videbatur congruum^t, confecerunt. Solebant enim non solum inter officia missae, 15 verum etiam in aliis orationibus, conventibus^u et collocutionibus, qui^v caeteris aderant eminentiores, brevi oratione opus^w concludere; quod et in sanctorum patrum exemplis agnoscimus, dum alii alios honorificentiae causa orationem^x colligere postulabant. Et venerabilis doctor Augustinus in quibusdam sermonibus suis ad populum ita terminavit locutionem, ut diceret extremo: 'Conversi³⁰ ad Dominum', ubi intellegitur 20 oratione subiuncta communem petitionem ad Dominum^y direxisse. Sic^z etiam nunc solent sacerdotes^a in conclusionibus nocturnae vel diurnae synaxeos orationes breves, id est collectas, subiungere. Sunt enim aliae^b tales, ut non alibi, quam circa sacrificii celebrationem sint dicendae, sunt vero aliae, quibus et in officio missae et non minus in aliis locis et^b temporibus^b possumus uti. Crescente autem, sicut prae- 25 diximus³¹, religionis cultu divinae crescebat etiam paulatim orationum et officiorum ecclesiae compositio multis et^{b*} ex summa scientia et ex mediocri et ex minima addentibus^c, quae congrua rebus explicandis videbantur. Ideoque credimus^d conciliis Carthaginensi³² et Melivitano^{e33} statutum, ut preces et orationes a quibuslibet compositae, nisi probatae fuissent^f in concilio, non dicerentur. Nam et^g Gelasius 30 papa in ordine LI.^{h34} tam a se, quam ab aliis compositas preces dicitur³⁵ ordinasse, et Galliarum ecclesiae suis orationibus utebantur, quae et adhuc a multis habentur. Et quia tam incertis auctoribus multa videbantur incerta et sensus integritatem non habentia, curavitⁱ beatus Gregorius rationabilia quaeque coadunare et seclulis his, quae vel nimia vel inconcinna videbantur, composuit librum, qui dicitur sacra- 35 mentorum²⁶, sicut ex titulo eius manifestissime declaratur, in quo, si aliqua inveniuntur adhuc^k sensu claudicantia, non ab illo inserta, sed ab aliis minus diligentibus postea credenda sunt superaddita.

i) docuerit dicere 3. k) quodlibet 5. l) dicit 6. 7. m) orationem, id est 'Te igitur' in actione cantatur 6. n) per *add. man. alt.* 5. o) supra diximus 4. 5. p) in *add.* 4. 5, *del.* 4. 40 q) *om.* 3. r) earum petit. 3. s) cumque 3—5. t) *om.* 2. u) *ita* 1. 5; *convenientibus rell. codd., corr.* conventibus 4. v) quae 4—6; quo 3. w) *om.* 7; *ex operas corr. man. alt.* 4. x) oratione 3. y) Deum 2; dixisse 4. 5. z) sicut 3; sed 4. 5. a) *om.* 2. b) *om.* 3. b*) *om.* 4—7. c) attendentibus 6—8. d) in *add.* 4; concilio 7. e) *ex Elibertano corr.* 4. f) *om.* 6. g) *om.* 5; *superscr.* 4. h) *ita add.* 3; *ei add.* 6. i) cur aut 4. 5; *superscr. man. alt.* curavit 4. k) ad 45 hunc sensum 3.

27) *Esai.* 6, 3. 28) *Rectius LI.* 29) *Lib. pontif. I*, p. 263, § 81. 30) *Cfr. Augustini sermones ex. gr.* 1. 18. 26. 30. 49, *Opera V*, col. 5. 101. 143. 155. 276. 31) *Supra* p. 496, *lin.* 31sq. 32) *Conc. Carthag. III (Hispana c. 23) vel Hipp. c. 21, Mansi III*, col. 922. 33) *Conc. Milev. c. 12 (Hispana) vel Conc. Carthag. XI, c. 9 (Cod. eccl. Afric. c. 103, Mansi III, col. 807).* 34) *Rectius XLIX.* 35) *Cfr.* 50 *Lib. pontif. I*, p. 255, § 74.

Lectiones apostolicas vel evangelicas quis ante celebrationem sacrificii primum statuerit, non adeo certum est. Creditur tamen a primis successoribus apostolorum eandem dispensationem¹ factam ea praecipue causa, quia in evangeliiis³⁶ eadem sacrificia celebrari iubentur et in apostolo³⁶, qualiter celebrari debeant, docetur, et ut ante
 5 sanctissimae actionis mysterium ex evangelio salutis et fidei suae recognoscerent fundamentum^m et ex apostolo eiusdem fidei et morum Deo placentium caperentⁿ instrumentum. Anteponitur autem in ordine, quod inferius est dignitate, ut ex minoribus animus audientium ad maiora sentienda proficiat et gradatim ab imis ad summa conscendat. Statuit autem Anastasius XLI.³⁷ papa, 'ut³⁸, quotiescumque
 10 sanctum evangelium recitaretur, sacerdotes non sederent^o, sed curvi starent', ut videlicet humilitatem, quae a Domino docetur, etiam corpore demonstrarent. Videtur autem non alias lectiones ante evangelium fuisse tunc positas, nisi tantum apostoli Pauli, quas solum nominavit qui gesta pontificum scripsit, cum^p antiphonarum mentioni^q subiunxit: 'Quod³⁹ ante^r non fiebat^s, nisi tantum epistola beati Pauli apostoli
 15 legebatur et sanctum evangelium'; quod etiam^t Damasus papa ad Hieronimum scribens⁴⁰ paene eisdem verbis ostendit. Et fortasse inprimis solius Pauli lectiones eo loci^u legebantur, postea autem omnibus latius augmentatis^v aliae lectiones non tantum de novo, verum etiam de veteri, prout festorum ratio poscebat, intermixtae sunt testamento. Nec mirum videri debet, quod paulatim aucta narrantur officia,
 20 dum adhuc multa in rebus necessariis defuissent, cum videamus usque hodie et lectiones^w et^x collectas et diversas laudum species iam paene abundantibus omnibus superaddi, ut et in hoc illud propheticum videatur impleri: 'Pertransibunt⁴¹ plurimi et multiplex erit scientia.' Sed videndum est, sicut beatus Augustinus ait, 'ut⁴² ea^y cantentur, quae ita scripta sunt, quae autem non^z ita scripta sunt, non cantentur.'

25 Responsoria^a et Alleluia, quae ante evangelium cantantur, deinde adiuncta videntur, postquam antiphonae ad ingressum dici coeperunt^b, quae et videntur prohibita canonibus⁴³ Hispanorum, qui longo post tempore sunt constituti. In illis enim iubetur, ne aliquis ymnus inter lectionem apostolicam et evangelium in ordine missae ponatur; ex quo intellegitur id^c aliquos temptasse tunc temporis, sed propter novitatem rei studium eorum nondum fuisse a quibusdam receptum; quod tamen postea
 30 usu Romano commendatum ad omnes Latinorum pervenit ecclesias.

Symbolum^d quoque fidei catholicae recte in missarum solemniis post evangelium recensetur, ut per sanctum evangelium 'corde⁴⁴ credatur ad iustitiam', per symbolum autem 'ore^e confessio fiat in^f salutem^g'. Et notandum Grecos^h illud symbolum, quod
 35 nos ad imitationem eorum intra missas assumimus, potius quam alia in cantilenae dulcedinem ideo transtulisse, quia Constantinopolitani concilii proprium est et fortasse aptius videbatur modulis sonorum, quam Nicenum, quodⁱ tempore prius^k est, et ut contra hereticorum venena in ipsis etiam sacramentorum celebrationibus medicamenta apud regiae suae urbis sedem confecta fidelium devotio replicaret. Ab ipsis ergo
 40 ad Romanos ille usus creditur pervenisse; sed apud Gallos et Germanos post

1) dispositionem 2. 6—8, *Knöpfler*. m) e sacramentum *corr.* 4. n) capere 5. o) recti 3.
 p) de *add.* 3. q) mentione 3. 5. 6; e mentioni *corr. man. alt.* 5. r) antea 4—8; contra 2. s) faciebat 4. 5, *corr. man. alt.* fiebat 5. t) sanctus *add.* 3; beatus *add.* 4. u) loco 3—6. v) augmentis 4. 5, *corr.* augmentatis 4. w) collectiones 3, *Knöpfler*. x) et collectas *om.* 5; et collectiones 4.
 45 y) *om.* 3. z) ita non 2. 3. a) Cap. VIII. *praemitt.* 7. b) expirarunt 3. c) et 7. d) VIII. *praemitt.* 7. e) ore sit confessio in 2; ore conf. sit in 6. f) ad 3, *Bibl.* g) *om.* 7. h) *om.* 2.
 i) qui 5; in *add.* 2. k) propius 4; proprius 5.

36) *Luc.* 22, 17 *sqq.*; 1. *Corinth.* 11, 24 *sqq.* 37) *Rectius* XXXIX. 38) *Lib. pontif.* I, p. 218, § 56. 39) *Supra* p. 497, not. 24. 40) *Theiner, Disquisitiones criticae in praecipuas collectiones canon.* p. 301; *Jaffé l. c. I^a, nr.* 246. 41) *Dan.* 12, 4. 42) *Ex quonam Augustini opere sumpta sint, nescio.* 43) *Cfr. Conc. Tolet. IV, c. 12, Mansi X, col. 622.* 44) *Rom.* 10, 10.

deiectionem Felicis⁴⁵ heretici sub gloriosissimo Karolo Francorum rectore damnati idem symbolum latius¹ et crebrius in missarum coepit^m officiis iterari. Concilio quoque Toletano statutum est omni dominica idem symbolum 'secundum⁴⁶ morem orientalium ecclesiarum recitari, ut, priusquam dominica dicatur oratio, fides vera manifestius testimonium habeat et ad corpus Christi ac sanguinem praelibandumⁿ 5 pectora populorum purificata accedant.' In eiusdem loci concilio statutum est⁴⁷, ut etiam ymnus trium puerorum⁴⁸ ad missam omni dominica in pulpito cantaretur, quod Romani propter multiplicitatem officiorum non faciunt, nisi quattuor per annum diebus, quibus lectionum XII numerus adimpletur.

Offertorium^o, quod inter offerendum cantatur, quamvis a prioris populi con- 10 suetudine in usum christianorum venisse dicatur, tamen quis^p specialiter addiderit officiis nostris, aperte non legimus, sicut et de antiphona, quae ad communionem dicitur, possumus fateri, cum vere credamus priscis temporibus patres sanctos silentio obtulisse vel communicasse, quod etiam hactenus in sabbato sancti^q paschae obser- 15 vamus. Sed, sicut supra dictum est⁴⁹, diversis modis et partibus per tempora decus processit ecclesiae et usque in finem augeri non desinet. Traditur denique beatum Gregorium, sicut ordinationem missarum et consecrationum, ita etiam^r cantilenae disciplinam maxima ex parte in eam^s, quae hactenus quasi decentissima^t observatur, dispositionem^s perduxisse, sicut et in capite antiphonarii^u commemoratur⁵⁰. Sciendum autem quosdam inordinate offerre, qui attendentes numerum oblationum potius, quam 20 virtutem sacramentorum saepe in illis transeunter^v offerunt missis, ad quas persistere nolunt. Rationabilius siquidem est ibi offerre, ubi velis^w persistere, ut, qui munus Domino optulisti, offeras pariter pro eodem munere^x suscipiendo postulationem devotam. Non enim frustra in actione^y dicitur: 'Qui tibi offerunt', non dicitur: 'Qui optulerunt', ut intellegamus eos persistere debere in offerendo, donec oblata ad hoc 25 perveniant, ad quod oblata sunt. Sed et^z in hoc error non modicus videtur, quod quidam putant^a se non posse aliter plenam commemorationem eorum facere, pro quibus offerunt, nisi singulas oblationes pro singulis offerant, vel pro vivis et defunctis non simul aestimant immolandum, cum vere sciamus unum pro omnibus mortuum et unum panem esse^b ac sanguinem, quem universalis offert^c ecclesia. 30 Quodsi cui placet pro singulis singillatim offerre pro solius devotionis amplitudine et orationum augendarum delectatione, id faciat, non autem^d pro stulta opinione, qua^e putet unum Dei sacramentum non esse generale^f medicamentum. Quodam modo enim in fide imperfectus est, qui putat Deum^g non discernere, cum^h una petitione pro multis rogatur, quidⁱ cui sit necesse, vel fastidire eum estimat, cum eadem 35 oblatio nunc pro uno, nunc pro alio exhibetur. Praefationem^k actionis, qua populi affectus ad gratiarum actiones incitatur^l ac deinde humanae devotionis supplicatio

1) latinum crebrius 4. m) officiis cepisse 7. n) post libandum 2; post libandum et accipiendum pect. 4; potes accipi libandum 5. o) X. praemitt. 7. p) qui 5. q) sanctae 3; sancto 6—8. r) et add. 7. s) ea . . . dispositione 6. 7; eam . . . dispositione e dispositionem corr. man. alt. 5. 40 t) corr. man. alt. decem 5. u) antiphonariorum 4; antiphonarum 7. v) transeuntes 6. 8. w) velit 6. 7. x) munera 2. y) oratione 6. z) superscr. 4; om. 5; in add. man. alt. 5. a) om. 3. b) om. 6; et 3. c) ecclesia offert 3. d) superscr. man. alt. 4. e) quia unum putet 2. f) sacramentum add. 2. g) Dominum 3—5. h) quando 3. i) quod 5. k) XI. praemitt. 7. l) incitantur 7.

45) *Episcopi Urgelitani propter adoptianismi heresim in synodo Franconofurt. a. 794. damnati*; 45 cfr. Simson, *Karl d. Gr. II*, p. 67 sqq.; Hefele, *Conciliengesch.* III², p. 642 sqq. 46) *Conc. Tolet. III*, c. 2, *Mansi IX*, col. 993. 47) *Conc. Tolet. IV*, c. 14, *Mansi X*, col. 623: Ut per omnes ecclesias Hispaniae vel Galliae in omnium missarum solemnitate idem hymnus in pulpito decantetur. 48) Cfr. *Dan.* 3, 52 sqq.; *Knöpfler l. c.* p. 62, not. 5. 49) *Supra* p. 477, c. 3. 50) *In libro Antiphonario Gregorii de hac re nihil commemoratur*; cfr. autem *Vita Gregorii auctore Iohanne Diacono* 50 *lib. II*, c. 6, *Opera Gregorii IV*, col. 47.

caelestium^m virtutum laudibus admitti^m deponitur, vel ipsam actionem, qua conficitur sacrosanctum corporis et sanguinis dominici mysterium, quamqueⁿ Romani canonem, ut in pontificalibus saepius invenitur, appellant, quis primus ordinaverit, nobis ignotum est. Aucta^o tamen fuisse non semel, sed saepius ex partibus additis intellegimus, quia et praefatio in quibusdam^p festis aliter, quam diebus cotidianis dicitur et interdum non ipsa mutatur^q, sed inseruntur in medio speciales quarundam rerum commemorationes. Actio^r vero^s sive canon ex eo cognoscitur maxime per partes compositus^t, quod nomina sanctorum, quorum ibi communio et societas flagitur, duobus in locis posita repperiuntur. Non enim verum est, quod quidam dicunt, ideo duos ordines nominum ibi factos, quia posterius^u positi nondum coronati fuissent, cum priores in illo canone ponerentur, cum sciamus Iohannem baptistam ipsis apostolis non tantum parem tempore, verum et^v priorem, Stephanum vero^w parem et utrumque ante apostolos coronatum, ceteros quoque^x, qui in sequenti ordine numerantur, eisdem fuisse temporibus, quibus fuere, qui prius sunt positi. Unde constat sequentes ecclesiae doctores^y antiquis patrum statutis, quae congrua visa^z sunt, addidisse, ut, sicut religiosorum aucta est multitudo, ita et religionis crescerent instituta. Primam vero partem canonis praedicti ex eo vel maxime antiquam esse cognoscimus, quia in ea^a ordo apostolorum non ita est positus, sicut in emendatioribus evangeliiis invenitur; quod ideo fortasse evenit, quia pars illa prius composita est, quam evangelia ad eam veritatem^b, quae nunc habetur^c apud Latinos, corrigerentur. In prioribus enim editionibus, ut Hieronimus testis est, non solum evangelistarum mutatus^d ordo, sed etiam verborum et sententiarum erat confusa commixtio. Alexander septimus⁵¹ papa^e in numero ‘miscuit⁵² passionem Domini in praedicatione^f sacerdotum, quando missae celebrantur.’ Quod cum ita de eo in pontificalibus scriptum sit, dubium videtur, utrum ille eam tantum partem actionis, qua passio Domini commemoratur, ordinaverit vel totam a capite usque ad ipsum^g locum. Sed huic^h secundae aestimationi videtur contrarium, quod in ea parte sancti nominantur, quiⁱ et ante illum et qui post illius^j tempora^k longe fuerunt, nisi dicamus ab illo eos tantum, qui ante illum fuerunt commemoratos, ceterorum vero nomina suis quaeque^l temporibus ab aliis superinmissa; unde et ipsius nomen Alexandri in sequenti ordine repperitur. Gregorius⁵³ vero, de quo superius^m saepius fecimus mentionem, ‘augmentavit⁵⁴ in praedicationeⁿ canonis “Diesque nostros in tua pace disponas”’; ubi quidam volunt intellegi totam^o ab eo loco canonis consequentiam^p usque in finem per illum fuisse compositam^p, cui sensui^q repugnare videtur, quod passio Domini, quam Alexander eidem praedicationi^r inseruit, post hos versus habetur. Unde nonnulli credunt non amplius Gregorium, quam illas tres petitiones, id est pro pace temporum et ereptione ab aeternis suppliciis et consortio sanctorum optinendo, prioribus superaddidisse statutis. Leo quoque XLVI.⁵⁵ loco apud Romanos pontificatum agens ‘constituit⁵⁶, ut intra actionem sacrificii diceretur: “Sanctum sacrificium”, et reliqua.’ De hoc etiam quaeri potest, utrum^t ab eo loco quae sequuntur addiderit vel ipsa tantum verba, id est: ‘Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam’, eo loco inter-

m) caelestium . . . admitti om. 7. n) corr. quam etiam 5; quam quoque 3. o) auctam 3, Knöpfler. p) specialiter add. 7; festivitatis 5. q) om. 4. 5. r) XII. praemitt. 7. s) mysterii add. 6. t) compositas 7; compositis 8. u) post 4; post tertium 5. v) etiam 7. w) quoque 6. x) vero 6. y) et add. 7. z) superscr. man. alt. 4. a) eo 2. 3. b) virtutem 3—5. c) habentur 7. d) est add. 4; mutatur 7. e) in numero papa 2. f) precatatione 3. 7. 8. g) illum 4. 5. h) hinc 8. i) quia 5; et om. 4. 5. k) tempore 2; longa 4. 5. l) atque aliis in ras. man. alt. 5. m) om. 8. n) precatatione 3. 7. o) tam 1; eam 3—5. p) consequentia . . . composita 5. q) sensu 2. r) precatationi 3. 6. 7. s) XLVII. 3. 6. 7. t) ut utrum 4. 5.

50 51) *Rectius sextus.* 52) *Lib. pontif. I, p. 127, § 7.* 53) *Gregorius Magnus.* 54) *Lib. pontif. I, p. 312, § 113.* 55) *Potius XLV.* 56) *Lib. pontif. I, p. 239, § 66.*

miscuerit, quod, quia manifeste non legimus, nolumus diffinire. Ex hoc tamen apparet Gregorium, qui longe post Leonem fuit, non totum^u canonem ab eo loco, quo sua inseruit, usque in finem composuisse. Gregorius deinde^v tertius eiusdem nominis papa faciens⁵⁷ oratorium in basilica beati Petri^w in honorem omnium sanctorum et cotidiana ibidem officia ac missas^x in eorum venerationem^y constituens caelebrari pariter instituit 'in canone a sacerdote dicendum: "Quorum solemnitas hodie in conspectu tuae maiestatis caelebratur^z, Domine Deus^a noster, toto in orbe terrarum"', quod, quia specialiter ad illam pertinet celebritatem, non est canon, qui generaliter dicitur, adnotatum^b. Actio^c dicitur ipse canon, quia in ea^d sacramenta conficiuntur dominica, canon vero eadem actio nominatur, quia^e ea est legitima et^f 10 regularis sacramentorum confectio. Sequitur^g oratio dominica cum appositionibus congruis: una enim praecedens eam fidutiam praedicat, qua Dominum creatorem patrem dicere praesumamus; altera subsequens explicat, quomodo et a quibus malis per Dominum nos liberari petamus. Quae oratio dominica, qui prius, quam cetera in^h consecratione sacrificiorum assumpta est, in expletionem eiusdem sacratissimae 15 actionis digne ponitur, ut per hanc purificati qui communicaturi sunt, quae sancte confecta sunt, digne ad salutem veram percipiant. Pacemⁱ ante communionem^k dari Innocentius papa decretis suis instituit⁵⁸, scilicet ut, quod in oratione sancta sub sponsione remissionis praemittimus, pacatos nos ipso opere demonstremus. 'Agnus^l Dei' in confractione corporis Domini a clero et populo decantari Sergius LXXXVI.⁵⁹ 20 Romanorum antistes^m constituit⁶⁰, ut, dum praeparaturⁿ ad dispensandum^o corpus dominicum, rogent accepturi, quatenus ille, qui pro eis oblatus est innocens, faciat eos salubriter pignora salutis aeternae percipere. Porro^p quod canones praecipiant eum ad pacem non accedere, qui non communicat, quidam sic intellegunt, quod non debeat pacem accipere quis in aliis missis, nisi in quibus communicat; alii vero volunt 25 illum tantum a pace prohiberi, qui iudicio sacerdotali a communione suspensus est, illum autem, qui^q quadam ratione illo tempore differt communicationem, cum tamen non sit extra communionem, non debere a pacis gratia separari, ne humilitas eius^r graviorum criminum suspitione notetur. Et quia de communicandi varietate quaedam praemisimus⁶¹, hoc addendum videtur esse quosdam, qui semel in die communicare, 30 etiam si pluribus interfuerint missis, pro dignitate sacramentorum sufficere credant^s; esse vero alios, qui, sicut in una, sic in omnibus, quibus affuerint, missis in die communicare velint^t; quorum neutros culpandos existimo, quia, sicut Augustinus ait de his, qui cotidie communicant, et illis, qui rarius: 'Istos⁶² reverentia sanctarum retrahit rerum, illos vero amor salubrium invitat sacramentorum.' Nam^u et ipse 35 sacerdos, quotiens in die missas facit, communicare non omittit^v; quodsi non^w faciat, canonico est feriendus iudicio^x⁶³. Et hoc non est mirum ita de sacerdote intellegi,

u) tantum 4. 5, corr. man. alt. totum 4. v) inde 5. w) apostoli add. 2. x) in missas eorum 3. y) veneratione 5. z) Domine celebratur 2. a) superscr. man. alt. 4. b) ex adnotantum corr. 1; adnotandum 4. 5, ex adnotatum corr. 5. c) vero add. 4. d) eo 3—5, Knöpfler; in eo 40 superscr. man. alt. 4. e) in add. 3. f) om. 2. g) XIII. praemitt. 7. h) in consecratione ... rationem (p. 503, lin. 18) des. in. 6, duobus foliis excisis. i) XIII. praemitt. 7. k) communicationem 7. l) XV. praemitt. 7. m) praesul 4. n) ad disp. praepar. 7. o) dispendendum 7. 8. p) XVI. praemitt. 7. q) om. 4, superscr. 5. r) om. 8. s) credantur 4. 5. t) volunt 4. 5. u) XVII. praemitt. 7. v) obmittit 4. 5. w) om. 2. 7. 8, Knöpfler. x) om. 7. 45

57) Lib. pontif. I, p. 417, § 194. 58) Innocentii epist. ad Decentium, Mansi III, col. 1029, c. 1, Jaffé l. c. I², nr. 311. 59) Rectius LXXXIV. 60) Lib. pontif. I, p. 376, § 163: Hic statuit, ut tempore confractionis dominici corporis 'agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis' a clero et populo decantetur. 61) Supra p. 493 sqq., c. 21. 62) Quo ex opere Augustini haec verba sumpta sint, nescio; in epist. LIV. ad Ianuarium directa, ut dicit Knöpfler l. c. p. 69, c. 5, not. 1, non leguntur. 63) Conc. 50 Tolet. XII, c. 5, Mansi XI, col. 1033.

cum^y conciliis Caesaraugustano⁶⁴ et Toletano⁶⁵ communiter sit statutum de omnibus, ut, qui acceperit eucharistiam et non sumpserit, quasi sacrilegus repellatur. Est autem legitimum tempus communicandi ante ultimam orationem, quae dicitur ad complendum, quia eius petitio maxime pro eis est, qui communicant. Unde etiam
 5 eorum, qui per singulas missas communicare volunt, accendi^z videtur voluntas, quia per totam missam pro eis quam maxime et quasi nominatim oratur, qui ibi offerunt atque communicant. Possumus tamen^a et debemus, ut eadem^b sancta missarum celebratio^c non paucis, sed multis prodesse credatur, dicere ceteros in fide et^d devotione offerentium et communicantium persistentes^e eiusdem oblationis et com-
 10 munionis dici^f et esse participes. Quamvis autem, cum soli sacerdotes missas caelebrant, intellegi possit illos eiusdem actionis esse cooperatores, pro quibus tunc ipsa celebrantur officia et quorum personam in quibusdam responsionibus sacerdos exequitur, tamen fatendum^g est illam esse^h legitimam missam, cuiⁱ intersunt sacerdos^k, respondensⁱ, offerens atque communicans, sicut ipsa compositio precum evidenti
 15 ratione demonstrat. Statutum est autem Aurelianensi concilio⁶⁶, ut populus ante benedictionem sacerdotis non egrediatur de missa, quae benedictio intellegitur illa ultima sacerdotis oratio.

24^l. Tempus⁶⁷ autem missae^m faciendae secundum rationem solemnitatumⁿ diversum est. Interdum enim^o ante meridiem, interdum circa nonam, aliquando ad
 20 vesperam, interdum noctu celebratur. Nam Thelesphorus papa constituit⁶⁸, ut nullo tempore 'ante horae tertiae cursum ullus praesumeret missas^p celebrare, qua hora Dominus noster' secundum Marci evangelium⁶⁹ crucifixus asseritur. Inter haec notandum^q neque ieiunandum^q in dominicis et festis maioribus, ubi non cogit necessitas, sicut et canones ostendunt⁷⁰, nec in diebus ieiuniorum vel umquam post
 25 meridiem ymnum angelicum, id^r est^r 'Gloria in excelsis Deo' vel 'Alleluia' dicendum, nisi in duobus sabbatis paschae^s et pentecostes, quae specialibus mysteriis adornantur.

25^t. Vasa quoque, quibus praecipue nostra sacramenta imponuntur et consecrantur, calices sunt et patenae. Calix dicitur a Greco, quod est cylix^u; patena
 30 a patendo, quod patula sit; ampulla quasi parum ampla. Zepherinus XVI.^v⁷¹ Romanus pontifex patenis vitreis missas celebrare^w constituit⁷²; tum^x deinde Urbanus XVIII.⁷³ papa 'omnia⁷⁴ ministeria^y sacrata fecit argentea et patenas XXV^z.' In hoc enim^a, sicut et in reliquis cultibus, magis et magis per incrementa temporum decus succrevit ecclesiae. Bonifacius martyr et episcopus interrogatus, si liceret in vasculis^b ligneis
 35 sacramenta conficere, respondit: 'Quondam^c⁷⁵ sacerdotes aurei^d ligneis calicibus ute-

y) in *add.* 8. z) accedendi 3. a) autem 3. b) earum 3—5. c) celebrati 2. d) in *add.* 3. e) persistens 4. f) esse dici part. 7; dici esse 8. g) faciendum 8. h) *om.* 2. i) qui inters. cum (*superscr. man. alt.*) sac. respondet (*e* respondens *corr. man. alt.*) 5. k) presbyter 4; sac. offerens 7. l) XXIII. 3. 5 (*cfr. vero supra p. 496*); XVIII. 7. m) faciendae missae 2. n) *Incipit*
 40 *iterum* 6. o) *ex* autem *corr. man. alt.* 4; etiam 7. p) missam 3—5. q) ut (n. iei.) est *add. man. alt.* 5; est non esse iei. *perg.* 6. r) *add. man. alt.* 4. 5. s) scilicet *add. man. alt.* 5. t) XXIV. 3, *corr.* XXV. 5; XVIII. 7; XXX. 6. u) ylix 6. 8. v) Romanus pont. XVI. 3—5. w) celebrari, *om.* constituit, 2. x) tunc 4. 6. 7; dum inde 8. y) mysteria 2. 4, *corr.* ministeria 4. z) *eras. et superscr. man. alt.* atque 5. a) *om.* 3—5. b) vasis 3—5. c) quidam 4. 5. d) aureis 5.

45 64) *Conc. Caesaraug. I, c. 3, Mansi III, col. 634.* 65) *Conc. Tolet. I, c. 14, Mansi III, col. 1000.* Si quis autem acceptam a sacerdote eucharistiam non sumpserit, velut sacrilegus propellatur.
 66) *Conc. Aurel. I (a. 511), c. 26, LL. Conc. I, p. 8.* 67) *Cfr. Amalarius, De ecclesiast. officiis lib. III, c. 42, l. c. p. 209.* 68) *Lib. pontif. I, p. 129, § 9.* 69) *Marc. 15, 25.* 70) *Conc. Caesaraug. I, c. 2, l. c.* 71) *Rectius XV.* 72) *Lib. pontif. I, p. 139, § 16.* 73) *Potius XVII.*
 50 74) *Lib. pontif. I, p. 143, § 18.* 75) *Haec verba nusquam scripta inveniuntur; fortasse autem ab aequalibus Bonifatii memoria tradita sunt; cfr. Conc. Tribur. 895, c. 18, supra p. 223.*

bantur, nunc e contra^e lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus.⁷⁶ Silvester papa constituit 'sacrificium⁷⁶ altaris non in serico, non in panno tincto celebrari, nisi tantum lineo e terra procreato, sicut corpus domini^f Iesu Christi "in⁷⁷ sindone munda" sepultum est^g. Vestes etiam sacerdotales per incrementa ad eum^h, qui nunc habetur^h, auctae sunt ornatum. Nam primisⁱ temporibus communi indumento vestiti missas agebant, sicut et hactenus quidam orientalium facere perhibentur. Stephanus autem XXIV.⁷⁸ papa^k constituit 'sacerdotes⁷⁹ et levitas vestibus sacratis in usu cotidiano non uti, nisi in ecclesia' tantum; et Silvester ordinavit, 'ut⁸⁰ diaconi dalmaticis in ecclesia uterentur et pallio linostimo eorum leva tegetur.' Et primo quidem sacerdotes dalmaticis ante casularum usum induebantur, postea vero, cum casulis uti caepissent, dalmaticas diaconibus concesserunt. Ipsos tamen pontifices eis uti debere ex eo clarum est, quod Gregorius vel alii Romanorum praesules aliis episcopis earum usum permiserunt, aliis interdixerunt, ubi intellegitur non omnibus tunc fuisse concessum, quod nunc paene omnes episcopi et nonnulli presbyterorum sibi licere existimant, id est ut sub casula dalmatica vestiantur. Statutum est autem concilio Bracarense⁸¹, ne sacerdos sine orario^l celebret missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticae significationis expressionem. Quid enim singula^m designent, quibus nuncⁿ utimur, a prioribus nostris satis expolitum^o est⁸². Numero autem suo antiquis respondent, quia, sicut ibi tunica, superhumeralis linea, superhumerale, rationale, balteus^p, feminalia, thyra et lamina^q, sic hic dalmatica, alba, mappula, orarium, cingulum, sandalia, casula et pallium; unde, sicut illorum extremo soli pontifices, sic istorum^r ultimo summi tantum pastores^s utuntur.

26^t. Praemissis his, quae^u de ordine missae videbantur dicenda, de canonicarum statutis horarum, quae^v Dominus dederit, adiungamus. Sciendum est multa post revelationem evangelii tempora transisse, antequam ita ordinarentur quarundam per diem et noctem horarum solemnia, sicuti nunc habentur. In veteri autem testamento legimus⁸³ quasdam certas orationis horas ut tempus matutini et vespertini sacrificii, et quod Danihel legitur⁸⁴ ter in die genu in oratione^w flexisse, non absque ratione fecisse credendus^x est. In novo quoque^y non tantum orandi, sed etiam genua flectendi copiosa repperiuntur exempla: nam dominus Iesus Christus ante passionem suam procidens in faciem suam adoravit patrem⁸⁵, et Stephanus 'positis⁸⁶ genibus' pro lapidantibus exoravit; de Bartholomeo etiam legitur apostolo, quod centies in die, centies in nocte flexerit genu^z. Quamvis autem geniculationis morem tota^a servet ecclesia, tamen praecipue huic operi Scottorum^b insistit natio^b, quorum multi pluribus, multi paucioribus, sed tamen certis vicibus et dinumeratis per diem vel noctem genu flectentes non solum pro peccatis deplorandis, sed etiam pro cotidiana devotionis expletione studium istud frequentare videntur. Quibus autem^c

e) contra non (*add. man. alt.*) ligneis 5. f) nostri *add.* 6—8, *Lib. pontif.* g) *Cetera des. in 6—8.* h) eo que nunc habentur *corr. man. alt.* 5. i) primus 5. k) *om.* 3. l) *corr.* oratione *man. alt.* 5. m) sigulla *corr. man. alt.* cingula 5. n) utimur nunc 3. o) expositum 3—5. p) balteum 4. 5. q) lammina 2. 4. 5. r) illorum 3. s) hiis *add.* 5. t) XXV. 3. u) *om.* 2. v) quod 5. w) orationem 4. x) credendum 3. y) autem 2. z) genua 2. 3. 5. a) tot habeat 5. b) totorum . . . ratio e *correct. man. alt.* 5. c) cum *superscr. man. alt.* 4; que 5.

76) *Lib. pontif. I*, p. 171, § 35. 77) *Matth.* 27, 59. 78) *Potius XXXIII.* 79) *Lib. pontif. I*, p. 154, § 24. 80) *Ibid.* p. 171, § 35. 81) *Conc. Bracar. IV* (a. 675), c. 4, *Mansi XI*, col. 157. 82) *Cfr. Amalarius, De ecclesiast. officiis lib. II.* c. 16—26, l. c. p. 168 sqq.; *Hrabanus Maurus, De institutione clericorum lib. I*, c. 14—23, *ibid.* p. 318 sqq. 83) *Cfr. Exod.* 29, 41; *Levit.* 9, 17; *Num.* 28, 8. 23; *Psalm.* 140, 2; *Dan.* 9, 21. 84) *Cfr. Dan.* 6, 10. 85) *Cfr. Luc.* 22, 41. 86) *Act. apost.* 7, 59.

horis vel temporibus inter publica officia sine^d genuum flexione orandum sit, canones loquuntur⁸⁷, id est in^e dominicis et festis maioribus et^f quinquagesima, iuxta quos^g publice penitentes semper genua flectere debent. Horae igitur canonicae, quamvis omnes rationabili^h auctoritate celebrentur et nihil in eis observetur, quod non exempla
 5 vel dicta sanctorum patrum confirment, tamen quaedam manifestioribus sunt dedicatae documentis: ut ipsum Dominum nostrum in oratione legimus pernoctasse⁸⁸; Paulum quoque et Sylam noctis medio orasse in carcere terrae motus ostendit⁸⁹; circa terciam in apostolos orantes Spiritus sanctus descendit⁹⁰; hora sexta Petrus 'ascendit'⁹¹ in caenaculum, ut oraret', itemque cum Iohanne 'in⁹² templum ad horam
 10 orationis nonam', in qua etiamⁱ oranti^k Cornelio^k angelus apparuit⁹³; testis est etiam Philo primitivam apud Alexandrinos^l ecclesiam inter alia bona ymnos antelucanos^m celebrasse⁹⁴. Ex his itaqueⁿ et similibus intellegimus apud multos horas, quae et nunc celeberrimae sunt, observatas, sed non ea distributione psalmorum vel orationum, qua nunc utimur, quam et^o circa tempora Theodosii senioris^p inchoatam ac deinceps
 15 expletam multis animadvertimus causis. Ambrosius enim Mediolanensis, ut in libris confessionum suarum beatus Augustinus testatur⁹⁵, ymnos divinae laudationis populo componens persecutionem Iustinae augustae rerum novitate lenivit. 'Quo⁹⁶ in tempore', sicut etiam in vita ipsius Ambrosii scribitur, 'antiphonae, ymni et vigiliae in ecclesia Mediolanensi celebrari coeperunt.' Hilarius quoque Pictaviensis ymnos composuit⁹⁷,
 20 et^q de Gelasio papa scribitur⁹⁸, quod tractatus^q et ymnos in morem beati Ambrosii composuerit^r; Damasus vero^s constituit, 'ut⁹⁹ psalmi die noctuque canerentur per omnes ecclesias' vel^t monasteria^t et 'praecepit hoc episcopis et presbyteris.' Deinde Iohannes Constantinopolitanus^u 'primus¹⁰⁰ auxit in nocturnis ymnis orationes ob hanc vel maxime causam: Arriani^v extra civitatem collectas agebant; sabbato autem atque
 25 dominica intra portas et per^w porticus congregati ymnos et antiphonas ex Arriano dogmate compositas decantabant; et hoc maxima noctis parte facientes diluculo cum ipsis antiphonis per mediam civitatem egressi portam ad suam ecclesiam concurrebant. Cumque hoc crebro quasi ad vituperationem orthodoxorum facere non cessarent, frequenter enim etiam hoc cantabant: "Ubi sunt, qui dicunt trina^x virtute unum",
 30 tunc^y Iohannes, ne simplices huiusmodi cantibus traherentur, instituit suum populum, ut et ipsi nocturnis occuparentur ymnis, quatenus et illorum obscuraretur opus et fidelium professio firmaretur. Studium ergo Iohannis nimis utile cum turba periculisque finitum^z est^z.' Haec in decimo libro Historiae ecclesiasticae, quae tripartita dicitur, ita feruntur^a, quibus et hoc subnectitur paulo inferius: 'Dicendum¹⁰⁰ tamen
 35 est, unde sumpsit initium, ut in ecclesia antiphonae decantentur: Ignatius Antiochiae Syriae tercius post apostolum Petrum episcopus, qui etiam cum ipsis degebat apostolis, vidit angelorum visionem, quomodo per^b antiphonas sanctae trinitati dicebant^c

d) corr. man. alt. in 5.

e) corr. man. alt. non in 5.

f) sed e corr. man. alt. 5, add. in.

g) canones add. 3-5.

h) rationali 3-5.

i) in marg. man. alt. 5.

k) ora cornelio corr.

40 oratione 5.

l) Alexandrinam e corr. man. alt. 5.

m) ante galli cantus lucanos 3-5.

n) e quo-

que corr. man. alt. 4.

o) om. 5.

p) principis, superscr. man. alt. vel senioris 4.

q) Gelasius

papa tractatus... composuit 4.

r) composuerat 5.

s) superscr. man. alt. 4, add. papa.

t) superscr.

man. alt. 4.

u) episcopus add. 4.

v) autem add. 4.

w) om. 3.

x) tria 3.

y) episcopus

add. 4.

z) corr. man. alt. revocatur 5.

a) inseruntur 3; in add. 3-5.

b) om. 3. 4.

c) et add. 3.

45 87) Cfr. Conc. Nic. c. 20, Mansi II, col. 684.

88) Cfr. Luc. 6, 12.

89) Cfr. Act. apost.

16, 25. 26.

90) Cfr. ibid. 2, 15.

91) Ibid. 10, 9.

92) Ibid. 3, 1.

93) Ibid. 10, 3.

94) Cfr. Eusebii Hist. eccles., interp. Rufino, II, c. 17.

95) Cfr. Augustini Confess. IX, c. 7, Opera I,

col. 162.

96) Vita Ambrosii, auctore Paulino, c. 13, Opera Ambrosii ed. Bened. II, App. p. 14.

97) Cfr. Gamurrini, Hilarii tractatus de mysteriis et hymni p. XVII sq.; p. 28 sqq.; Knöpfler l. c. p. 76,

50 not. 2.

98) Cfr. Lib. pontif. I, p. 255, § 74.

99) Ibid. p. 213, § 54.

100) Cassiodorii Hist.

tripart. X, c. 8. 9, Opera I, p. 356 sq.

ymnos; isque modum visionis Antiochenae tradidisse probatur ecclesiae, et ex hoc ad cunctas transivit ecclesias.¹ Notandum autem ymnos dici non tantum, qui metris vel rithmis decurrunt, quales composuerunt Ambrosius et^d Hilarius^e, Beda Anglorum presbyter^f et Prudentius Hispaniarum scolasticus et alii multi, verum etiam ceteras laudationes, quae verbis convenientibus et sonis dulcibus proferuntur; unde et liber psalmodum apud Hebreos liber ymnorum vocatur. Et quamvis in quibusdam ecclesiis ymni metrici non cantentur, tamen in omnibus generales^g ymni, id^h est^h laudes, dicuntur. Cantandos etiam illos, qui legitime componuntur, Toletani auctoritas concilii ostendit inter alia sic dicens: 'Et¹ quia a nonnullis ymni^d magno studio in laudem Dei atque apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut suntⁱ hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt, quos tamen quidam specialiter reprobant pro^d eo, quod de scripturis sanctorum canonum vel^h apostolica traditione non existunt: respuant^k ergo et illum ymnum ab hominibus^l compositum, quem cotidie publico privatoque officio^m in fine omnium psalmodum dicimus: "Gloria et honor Patri et Filio et Spiritui sancto in saecula saeculorum, amen." Estⁿ et ille ymnus, quem nato in carne Christo angeli cecinerunt: "Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis"; reliqua, quae ibi sequuntur, ecclesiastici doctores composuerunt. Ergo nec ipsi in ecclesiis canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum libris non inveniuntur? Componuntur² missae sive preces vel orationes sive commendationes seu^o manus impositiones^o, ex quibus, si nulla decantantur in ecclesia, vacant^p officia^q omnia ecclesiastica.' His verbis ostenditur multa in ecclesia noviter componi, quae non sint^r, si a fide veritatis non abhorreant, abicienda. Porro ymni metrici ac rithmici in Ambrosianis officiis dicuntur, quos etiam aliqui in missarum sollempniis propter compunctionis gratiam, quae ex dulcedine concinna augetur, interdum assumere consueverunt.^s Traditur siquidem Paulinum Foroiulensem patriarcham saepius et maxime in privatis missis circa immolationem sacramentorum ymnos vel ab aliis vel^t a se compositos³ celebrasse. Ego vero crediderim tantum tantaeque scientiae virum hoc nec sine auctoritate nec sine rationis ponderatione^u fecisse. In officiis quoque, quae beatus Benedictus abba omni sanctitate praecipuus ordinavit, ymni dicuntur per horas canonicas, quos ipse^v Ambrosianos nominans⁴ vel illos vult intellegi, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos. Sciendum tamen multos putari ab Ambrosio factos, qui nequaquam ab illo sunt editi. Incredibile enim videtur illum tales aliquos fecisse, quales multi inveniuntur, id est qui nullam sensus consequentiam habentes insolitam Ambrosio in ipsis dictionibus rusticitatem demonstrant. Dicendum vero de ymno, qui ob honorem sanctae et unicae trinitatis officiis omnibus interseritur, eum a sanctis patribus aliter atque aliter ordinatum. Nam Hispani, sicut superius commemoravimus⁵, ita eum dici omnimodis voluerunt; Greci autem: 'Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto et^w nunc et semper et in saecula saeculorum, amen^w' dicere cognoscuntur; Latini vero eodem ordine et eisdem verbis hunc ymnum decantant addentes tantum in medio: 'sicut⁶ erat in principio'; pro quibus etiam particulis

d) om. 3. e) et add. 3—5. f) pater 3. g) e generaliter corr. 4. h) om. 5. i) om. 4, 5, Conc. cit. k) respuunt 2. l) omnibus 1—3. 5. m) officioque 2. n) sed 3. o) seu... imposit. om. 5. p) vocant 4. 5. q) omnia officia 3. 4. r) e sunt corr. 4; sint corr. sunt 5. s) consueverunt 3. 4. t) et 4. 5. u) e pondere corr. man. alt. 4. v) Ambros. ipse 3. w) et... amen in marg. 1. x) dicere cognosc. om. 3.

1) Conc. Tolet. IV, c. 13, Mansi X, col. 622 sq.: Et quia nonnulli hymni humano. 2) Componuntur ergo hymni, sicut componuntur missae etc. Conc. cit. 3) Cfr. Poetae Lat. I, p. 124. 136 sqq. 4) Cfr. Reg. Benedicti c. 9. 12. 13. 17, ed. Martene p. 260 sq. 286. 290 sq. 306 sq. 5) Supra lin. 15 sqq. 6) Cfr. Conc. Vas. II (a. 529), c. 5, LL. Conc. I, p. 57; Knöpfler l. c. p. 79, not. 2.

quidam Greci minus sapientes Latinos proximis ante nos temporibus calumniis impetere conati sunt. Intellegimus tamen nos in hoc non errare credita consempternitate^y gloriae Patris et Filii et Spiritus sancti, pariterque scientes, quod Romani firmissimi fidei servatores remotis ceteris compositionibus hunc huius ymni tenorem non aliter suscepissent, nisi eum purum ab omni errore cognoverint^z. Affirmant siquidem^a multi ymnum istum Niceni concilii sacratissima sanctione prolatus⁷, ut omnibus officiis et orationibus intermixtus et fidem coaeternae trinitatis inculcet et in singulis petitionibus ipsa confessio melius^b favorem divinae exauditionis obtineat. Hunc itaque^c ymnum nonnulli omnibus paene psalmis et interdum incisionibus psalmodiarum coaptant, responsoriis vero paucioribus, ut illi, qui statuta^d patris Benedicti in horis sequuntur canonicis; Romani eum in psalmis rarius^e, in responsoriis crebrius iterant. Sane verum, qui in capite omnium praeter missas officiorum, quae horis canonicis exhibentur, dici solet, id est: 'Deus⁸ in adiutorium meum intende', et^f reliqua, patres^g antiqui suis collationibus inveniuntur statuuisse omnibus non tantum officiis, sed etiam operibus praemittendum^h, ut invocatio divinae opitulationis initioⁱ cuiuslibet actionis assumpta faciliorem faciat et postulandi constantiam et optinendi virtutem. In agendis autem mortuorum et circa passionis dominicae solemnitatem inchoationes et explectiones officiorum non ut in^k ceteris fiunt, tristitiae videlicet significandae causa, non^l aliquo graviore decreto.

Quia vero tanta est in ipsis diversitas officii non solum pro varietate gentium ac linguarum, verum^m etiam in una gente vel linguaⁿ pro temporum mutatione vel magistrorum studiosa institutione, ut, si velim cuncta replicare, quae de hac multiplicitate iam legimus, magis onerosus quam profructuosus videar auditoris: omittam^o, quae infinita sunt, hoc tantum^p affirmans, quod plenarius^q officiorum ordo, qui nunc per Romanum orbem servatur, post antiquitatem multis temporibus evolutam^r institutus^s et ad omnem eminentiam sanctae religionis est dilatatus. Crescente enim fidelium numero et heresium^t pestilentia multiplicius pacem^u maculante catholicam necesse erat augeri cultum verae observationis, ut^v et clarior religio accedentium ad fidem animos invitaret et auctior^w cultus veritatis constantiam catholicorum adversus inimicos ostenderet. In tantum denique vel cantilenae vel psalmodiae memoriter exercendae usus erat rarus^x apud priores, ut de novissimis paene Romanorum praesulibus et, qui nec ducentis annis nostra tempora praecesserunt, quasi memorabile quiddam et singulare scribatur, si qui eorum in rebus praedictis eminentiores ceteris viderentur. Hormisda enim^y in ordine LIV.⁹ 'clerum¹⁰ composuit et psalmis erudit', Leo LXXXII.^{x11} et Benedictus^x post eum^y proximus itemque Sergius LXXXVI.^{z12} psalmodia et cantilenae scientia floruisse dicuntur¹³. De Gregorio autem tertio velut inauditum quiddam et novum refertur¹⁴, quod omnes psalmos memoriter tenuerit; ubi intellegi^a datur paucos priorum ita psalterium didicisse. Solebant enim psalmos aequae ut ceteras scripturas partim^b memoriter, partim etiam

40 y) *corr. man. alt.* cum semper eternitate 5. z) *corr. man. alt.* cognovissent 5. a) se quidam 2.
b) medius 4. 5. c) ymnum itaque 2. d) instituta 4. 5. e) et *add.* 2. f) Deus ad adiuvandum me festina. Gloria et *add.* 4. g) e patris *corr. man. alt.* 4. h) praetermittendum 2.
i) Imo 5. k) *superscr. man. alt.* 4. l) et non 5; nisi 3. m) verum ... lingua *om.* 5. n) igitur *add.* 3, Knöpfler. o) tamen 4; tam 5. p) *corr. plenius man. alt.* 5. q) evolutis *corr.* 5. r) institutis 2. s) haeresum 3. t) pene 4. 5, *superscr. man. alt.* vel pacem 4; commaculatam 5. u) *om.* 2; et ut 4. v) *corr. man. alt.* sanctorum 5. w) *om.* 4. 5. x) papa *add.* 4. 5. y) Leonem 4. z) papa (*om.* 5) LXXXIII. 4. 5. a) datur intell. 2. b) partim memorit. *om.* 3.

7) 'Doxologia concilio Niceno multo anterior est', Knöpfler l. c. p. 80, not. 2. 8) Psalm. 69, 2.

9) Rectius LII. 10) Lib. pontif. I, p. 269, § 82. 11) Rectius LXXX. 12) Potius LXXXV.

50 13) Lib. pontif. I, p. 359, § 147; p. 363, § 151; p. 371, § 158. 14) Ibid. p. 415, § 190.

lectitando suis officiis inserere; quod si diligenter advertas, multis scripturarum^e documentis apparet. Ordinem autem cantilenae diurnis seu nocturnis horis dicendae beatus Gregorius plenaria creditur ordinatione distribuisse, sicut et supra de sacramentorum diximus libro¹⁵, cum multi ante sive post eum orationes, antiphonas vel responsoria composuerint^d. Nam et de antiphonarum inchoatione superius diximus¹⁶; et responsoria ab^e Italis^e primum inventa traduntur, vel Ambrosio videlicet vel aliis^f nova^g divinarum laudum augmentatione gaudentibus^f. Et quia Gallicana ecclesia viris non minus peritissimis instructa^h sacrorum officiorum instrumenta habebat non minima, ex eis aliqua Romanorum officiis inmixta dicuntur, quae plerique et verbis et sono se a ceteris cantibus discernere posse fatenturⁱ. Sed privilegio Romanae sedis^k observato et congruentia rationabili^l dispositionum apud eam factarum^m persuadente factum est, ut inⁿ omnibus paene Latinorum ecclesiis consuetudo et magisterium eiusdem sedis praevaleret, quia non est alia traditio aequae sequenda vel in fidei regula vel in observationum doctrina. Est etiam ille^o ordo officiorum laudabilis, quem beatus pater Benedictus monachis constituit observandum¹⁷, scilicet ut, qui proposito^p a ceteris discernuntur, etiam continuae^q servitutis^r penso aliquid amplius ceteris persolvere studeant. Quam dispositionem ideo a pastoribus ecclesiarum non interdici putamus, quia et vicina est auctoritati Romanae, et quia beatus Gregorius vitam egregii^s patris Benedicti describens regulam ab eodem^t conscriptam, in qua idem officiorum ordo habetur, conlaudans¹⁸ sua auctoritate statutis eius favereⁿ videtur. Sunt tamen, qui, nescio qua praesumptione, non ea velint constitutione uti, volentes pigritiam vel protervitatem suam illo excusare permissu, quo sanctissimus vir per humilitatis suae magnitudinem videtur concedere¹⁹, ut, si cui displicuerit distributio eius, quam fecit^w, ordinet, si aliter melius iudicaverit, quasi aliquid^x melius possint^y et suo ordini congruentius invenire, quam ille, qui spiritu omnium sanctorum dicitur plenus fuisse. Psalmos^z autem cum secundum^a LXX interpretes Romani adhuc habeant, Galli et Germanorum aliqui secundum^b emendationem, quam Hieronimus presbyter^c de LXX editione composuit, psalterium cantant, quam Gregorius Turonensis episcopus a partibus Romanis mutuam^d in Galliarum dicitur ecclesias transtulisse²⁰. Cantilenae^e vero perfectiorem scientiam^f, quam iam^g pene tota Francia diligit, Stephanus papa²¹, cum ad Pippinum^h patrem Karoli Magni imperatorisⁱ in Frantiam^k pro iustitia sancti Petri a Langobardis^l expetenda venisset, per suos clericos petente eodem Pippino^h invexit, indeque usus eius longe lateque convaluit.

27^m. De baptismoⁿ etiam dicenda sunt aliqua, quod praefiguratum in transitu maris rubri vel Iordanis manifeste, secretius autem aliis multis figuris praesignatum^o cognoscitur. Hoc Iohannes primus initio novae gratiae ad fidem Christi

c) om. 2. d) composuerunt 4. 5, corr. man. alt. composuerint 4. e) habita ut 5. f) alii... gaudenti 3. g) non iam 4. 5, corr. man. alt. nova 4. h) in marg. man. alt. suppl. 4. i) fateantur 3. k) legis superscr. man. alt. sedis 4. l) rationabilium corr. man. alt. 5. m) e facturum corr. man. alt. 4. n) om. 4. 5. o) ordo ille laudab. 2. p) propositi corr. man. alt. 5. q) continuo 5. r) in add. man. alt. 5. s) egregie 3. t) eo 3; conscriptum 1. u) videtur favere 2. v) quem 2. w) psalmorum add. 3, Knöpfler. x) aliquod 2; quidam 3. y) possit 4. 5; et om. 3. z) De psalmis rubr. in marg. 2. a) om. 2. b) superscr. 1. c) pater 3. d) ammutuatam 5. e) De cantilena rubr. in. marg. 2. f) sententiam 4. 5. g) pene iam 3. h) Pipinum, Pipino 3. 4. i) inprimis 3. k) Franciam 3-5. l) Longobardis 3. 5. m) XXVI. 3. 5, corr. XXVII. 5. n) baptissimo 1. o) praefiguratum 3.

15) Supra p. 500, lin. 16 sqq. 16) Supra p. 497, lin. 14 sqq. 17) Reg. Benedicti c. 65, l. c. p. 847sq. 18) Cfr. Gregorii Dialog. II, c. 36, Opera II, col. 272. 19) Reg. Benedicti c. 18, l. c. p. 318: Ut, si cui forte distributio psalmorum displicuerit, ordinet, si melius aliter iudicaverit. 20) Unde haec sumpta sint, nescio. 21) Cfr. Lib. pontif. I, p. 446, § 241.

conversis ostendit non sua adinventione, sed^p divina constitutione^p provisum, sicut ipse testatur dicens: 'Qui²² misit me baptizare in aqua', et reliqua. Baptizavit autem non in remissionem^a peccatorum, quod Christi baptismo agi^r consuevit, sed in^s paenitentiam, dicens in eum, qui venturus erat, ut crederent, hoc est in Iesum, de quo etiam testimonium perhibuit: 'Ego²³ quidem baptizo^u vos aqua in paenitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare^v, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni^w.' Et plane dignum erat^x, ut in nova generis humani per adventum filii Dei in carne salvatione novum panderetur purificationis mysterium, quatenus, sicut sacerdotes Levitici generis lavari^y consueverant ante oblationem carnalium hostiarum, ita omnes christiani nominis heredes, qui dicuntur 'regale²⁴ sacerdotium', lavacro spiritali a peccatorum labe mundati offerant Deo 'hostias²⁵ spirituales in²⁶ odorem suavitatis.' Sciendum autem primo simpliciter in fluviis vel fontibus baptizatos credentes; ipse enim dominus noster Iesus Christus, ut^a nobis idem consecraret lavacrum, in Iordane baptizatus est a Iohanne, et, sicut alibi legitur, 'erat²⁷ Iohannes baptizans in Enon iuxta Salim, quia^b aquae multae erant ibi'; et Philippus evangelista eunuchum baptizavit in fonte, quem repperit in via²⁸. Sicut autem supra ostendimus²⁹ crescente in^e processu temporum religionis honore institutionum^d ecclesiasticarum usque ad plenitudinem decus crevisse, ita et huius mystici lavacri gradatim per temporum augmenta in^e maius^e celebratio crevit. Addiderunt alii chrismatis unctionem, quam ex veteri sumptam consuetudine nemo qui dubitet, cum primis gratiae^f temporibus impositione manuum baptismas^g confirmari soleret, quod in Samaria fecisse^h Petrum legitur et Iohannem³⁰. Quae confirmatio et tunc ad primos ecclesiae pastores pertinuit et nunc pertinere non dubitatur; unde inⁱ canonibus saepius^k interdicitur presbyteris, ne chrisma conficiant³¹ neque baptizatos in fronte consignent, quod solis debetur episcopis. Testantur hoc decreta Innocentii papae³² et statuta Silvestri, qui^l et ipse constituit^m, 'ut³³ presbyter baptizatum chrismate liniatⁿ propter occasionem transitus mortis.' Quodsi a^o diacono vel quolibet alio homine baptizatus casu ante confirmationem transierit, credendus^p non est perire propter hoc, 'quia³⁴ sub fide, qua credidit, poterit esse salvus', si eum post commissa peccata non perimant; lege concilii Eliberitani decreta. Alii³⁵ addiderunt in baptismatis^r sacramento exorcismos, alii consecrationem fontis, alii salis vel salivae infusionem, alii cathecuminum ordinabilem instructionem, alii scrutinia diligentissime ad tantum mysterium praeparationis statuerunt^s, sed et multa alia^t, quae et exemplis divinatorum actuum vel dictorum inventa sunt et congruentissimis spiritalium profectuum significationibus plena noscuntur, sicut copiosa priorum de his^u rebus documenta demonstrant. Caelebratur autem ipsum^v baptismum verum^w non nisi in nomine summae trinitatis, quod

p) sed ... constit. om. 5. q) remissione 2. r) fieri *superscr. man. alt. 5.* s) om. 2.
 t) dicens *add. 3, Knöpfler, in marg. man. alt. 5.* u) vos bapt. in aqua 3, *Knöpfler.* v) solvere *superscr.*
 40 *man. alt. vel portare 4.* w) igne 3. x) erit 3. y) e levare *corr. 1.* z) spirital. host. 2. a) in
add. 3. b) *superscr. 1.* c) om. 3, *Knöpfler*; autem in 2. d) institutionem 1; institutione 2; in-
 structionum 4. 5. e) imanis 4; in manius 5. f) om. 3. g) baptismum 3; baptismi *corr. man.*
alt. baptism' 5; baptista 4; confirmare 5. h) legitur *sec. Petr. 2.* i) sacris *add. 4.* k) saepe 3.
 l) quia 3. m) instituit 3, *Knöpfler.* n) linat 1. 2. o) om. 4. p) credendum 3. q) ex alia
 45 *man. alt. 4.* r) baptismo 2. s) statuerint 5. t) om. 2. u) eis 1; eisdem 3. v) *superscr.*
corr. man. alt. 4. w) vero 5.

22) *Ioh. 1, 33.* 23) *Matth. 3, 11.* 24) *1. Petr. 2, 9.* 25) *Ibid. 2, 5.* 26) *Num. 15, 7.*
 27) *Ioh. 3, 23.* 28) *Act. apost. 8, 36 sqq.* 29) *Supra p. 507, lin. 26 sqq.* 30) *Act. apost. 8, 17.*
 31) *Cfr. ex. gr. Conc. Carthag. II, c. 3, Mansi III, col. 693.* 32) *Innocentii epist. ad Decent. c. 3,*
 50 *Mansi III, col. 1029, Jaffé l. c. I², nr. 311.* 33) *Lib. pontif. I, p. 171, § 35.* 34) *Conc. Eliberit.*
c. 77, Mansi II, col. 18. 35) *Cfr. Knöpfler l. c. p. 87, not. 2.*

et^x Dominus ipse ostendit³⁶ et canones apostolorum docent³⁷; unde quicumque vel ab hereticis in trinitate baptizantibus vel ab alio quolibet homine sub appellatione^y legitima eiusdem sanctae trinitatis fuerit baptizatus, rebaptizari non debet, ne invocatio summae divinitatis adnullari videatur, sed chrismate et manus impositione, quod imperfectum erat, perfici debet. Hoc in canonibus et decretis patrum frequens habetur. Legitur quoque in ultimo ecclesiasticae historiae libro³⁸, quod Athanasius adhuc puer inter coevos baptismatis similitudinem per ludum exercuerit; Alexandrum etiam Alexandriae praesulem cognita interrogatione baptistae^z et responsione baptizatorum et ceteris, quae quamvis per ludum, tamen iuxta nostram religionem gesta sunt, non rebaptizandos iudicasse, sed usitatis ecclesiae confirmandos mysteriis. Concilio quoque Eliberitano fidelibus plenum baptismum habentibus in necessitate baptizare permittitur³⁹. Victor etiam XV.⁴⁰ Romanorum pontifex constituit, 'ut⁴¹ necessitate faciente, ubi^a et^a ubi inventum fuisset sive in flumine sive in mari sive in fontibus, christianae credulitatis confessione clarificata quicumque ex gentilitate veniens baptizaretur.' In hoc tamen et similibus non tribuitur quibuscumque baptizandi indiscreta licentia, cum in^b concilio Carthaginensi mulieres prohibeantur baptizare⁴². Sed demonstratur per haec, ubi inevitabilis necessitas poscit, melius baptizari ubicumque et a quocumque in nomine trinitatis, quam periclitantem^c sine remedio^d deperire^e. Unde etiam tempora baptizandi legitima in talibus necessitatibus observanda non sunt, sed iuxta decreta Leonis^{f43} aegritudine, persecutione, obsidione et naufragio periclitantibus semper est succurrendum⁴⁴; et concilio Gerundensi unius diei infans, si in discrimine sit, baptizari iubetur⁴⁵. Eos autem, de quibus incertum est, id est qui nullo testimonio probare possunt se esse baptizatos, ex concilio Carthaginensi⁴⁴ et decretis Leonis discimus baptizari debere^{g46}; illos vero, qui baptizatos quidem se^h noverunt, sed in qua professione ignorant, eiusdem Leonis papae decreta sub manus impositione suscipiendos constituunt⁴⁷. Tempora autem baptizandi legitima pascha et pentecostesⁱ praefiguntur secundum decreta Siricii⁴⁸, Leonis⁴³ vel Gelasii⁴⁹ episcoporum, quamvis concilio Gerundensi natalis Domini et pascha ponantur⁵⁰. Alii quoque in epiphania Domini baptizare voluerunt, quia^k eo tempore Dominum nostrum traditur^l baptizatum, quod et ipsum ab^m aliis prohibetur⁵¹. Quia vero secundum apostolum 'in⁵² morte salvatoris baptizamurⁿ' et ipse Dominus intraturos in^o regnum caelorum ex^p aqua et spiritu renasci debere praemonstrat⁵³, congrue a praesulibus Romanorum haec duo tempora sola ad celebrationem praefixa

x) Domin. et 2. y) appellationem legitimam 5. z) baptismi 5. a) liceat 3. b) om. 3.
c) periclitare 4. 5. d) et add. man. alt. 4. e) perire 2; baptismi (in ras. a man. alt.). Ubi 5. 35
f) legionis 5. g) deberi 4. 5. h) om. 3. i) pentecoste 3; pentecosten 4. k) e qui corr.
man. alt. 4; quia corr. man. alt. quoniam 5. l) corr. man. alt. tradunt 5. m) om. 4. 5. n) bapti-
zantur 4. 5, corr. man. alt. baptizamur 4. o) om. 3. p) et 2.

36) Matth. 28, 19. 37) Can. apost. c. 49, Mansi I, col. 56. 38) Cfr. Rufinus, Hist. eccles. I, c. 14, ed. Vallarsius col. 241 sq. 39) Conc. Elberit. c. 38, Mansi II, col. 12: fidelem, qui lavacrum suum integrum habet. 40) Rectius XIV. 41) Lib. pontif. I, p. 137, § 15. 42) Conc. Carthag. IV, c. 100, Mansi III, col. 958 (cfr. Hefele, Conciliengesch. II², p. 68). 43) Leonis epist. ad universos episc. Siciliae, Mansi V, col. 1308 sqq., c. 3. 5, Jaffé l. c. I², nr. 414. 44) Conc. Carthag. V, c. 7 (Hispana) vel Cod. eccl. Afric. c. 72, Mansi III, col. 775. 45) Conc. Gerund. c. 5, Mansi VIII, col. 549. 46) Leonis epist. ad Neonem, Mansi VI, col. 389, c. 1, Jaffé l. c. I², nr. 543. 47) Eiusd. epist. ad Nicetam, Mansi VI, col. 334, c. 7, Jaffé l. c. I², nr. 536. 48) Supra p. 177, not. 34. 49) Gelasii epist. ad episc. per Lucaniam etc., Mansi VIII, col. 40, c. 10, Jaffé l. c. I², nr. 636. 50) Conc. Gerund. c. 4, Mansi VIII, col. 549; Knöpfler l. c. p. 89, not. 5. hunc canonem perperam intellexit. 51) Cfr. Leonis epist. not. 43. cit. c. 6. 52) Rom. 6, 3. 53) Cfr. Ioh. 3, 5.

sunt baptismatis^q, id est pascha et pentecostes, quorum uno passio et^r resurrectio Domini, altero adventus celebratur Spiritus sancti. Alii trinam mersionem^s volunt in similitudinem^t triduanæ sepulturae, ut^u in canonibus apostolorum statutum^v habetur⁵⁴ et Romanorum consuetudo observat; alii unam propter divinitatis unitatem contendunt, ut in concilio Toletano plenissime habetur⁵⁵, ubi etiam commemoratur, quod beatus Gregorius interroganti super hoc Leandro^w inter cetera ita responderit, 'quia in una fide nihil officit ecclesiae consuetudo diversa. Nos autem, quod tertio mergimus, triduanæ sepulturae sacramenta signamus, ut, dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio tridui temporis exprimat^x. Quodsi quis forte etiam pro^y summae trinitatis veneratione existimet fieri, neque ob^z hoc aliquid obsistit baptizandum semel in aquis mergere, quia, dum in tribus subsistentiis^a una substantia est, reprehensibile esse nullatenus poterit infantem baptismate ter vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum trinitas et in una potest^b divinitatis singularitas designari.' Quae singularis mersio quamvis tunc ita Hispanis complacuit dicentibus trinam mersionem ideo vitandam, quia heretici quidam dissimiles in trinitate^c substantias dogmatizantes^d ea usi sint ad consubstantialitatem sanctae trinitatis negandam, tamen antiquior usus praevaluit et ratio supradicta. Si enim omnia deserimus, quae heretici in suam perversitatem traxerunt, nihil^e nobis restabit, cum illi in ipso Deo errantes omnia, quae ad eius cultum pertinere visa sunt, suis erroribus quasi propria^f applicarint. Notandum autem non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo multos baptizatos fuisse et adhuc posse ita baptizari, si necessitas sit; sicut in passione beati Laurentii quendam urceo allato legimus⁵⁶ baptizatum. Hoc etiam solet evenire, cum provectionum granditas corporum in minoribus vasis hominem tingui^g non patitur. Notandum deinde primis temporibus⁵⁷ illis^h solummodo baptismi gratiam dari solitam, qui et corporis et mentis integritate iam adⁱ hoc pervenerant, ut scire et intellegere possent, quid aemolumenti in baptismo consequendum, quid^k confitendum^k atque credendum, quid^l postremo renatis in Christo esset servandum. Refert siquidem venerabilis pater Augustinus de se ipso in libris Confessionum suarum⁵⁸, quod paene usque ad XXX annorum aetatem cathecuminus^m perduravitⁿ, ea videlicet intentione, ut per hanc temporis moram de singulis edoctus ad eligendum quodlibet libero duceretur arbitrio et defervescentibus lubricae aetatis incendiis melius, quod sequendum erat, servare potuisset. Sed augescente divinae religionis diligentia intellegentes christiani dogmatis amatores peccatum Adae originale^o non solos eos^p tenere obnoxios, qui suis operibus praevaricationem auxerunt, sed etiam eos, qui sine suis commissis — quia^q secundum psalmistam 'in⁵⁹ iniquitatibus concepti' et nati sunt — immunes a peccato esse non possunt, dum de polluta radice procedunt, ut merito de omnibus dicatur per apostolum: 'Omnes⁶⁰ enim^r peccaverunt et egent gloria^s Dei.

q) baptizatis 3—5. r) Domini et resurrectio 3. s) immersionem 3; trinamersione *corr. man. alt.* trinam mersionem 4. t) similitudine 5. u) *ex et corr. man. alt.* 4. v) tantum 4. 5. w) Heleandro 4. 5, *corr. man. alt.* Leandro 4. x) *corr. man. alt.* exprimitur 5. y) prae 2. z) *del.* 4; ad *Conc. cit.* a) substantiis, *om.* una, 5; in *corr. man. alt.* una 4. b) divinitatis potest 2. c) trinitatis (*e* trinitate *corr. man. alt.*) substantia 5. d) dogmatizare ausi sint 3. e) *om.* 4. 5; nil *superscr. man. alt.* 4. f) *om.* 5. g) tingi 3. 5, *e* tingui *corr.* 5. h) illi 4. i) ab 2. k) *om.* 4. 5, *superscr. man. alt.* 4. l) quod 2. 5. m) catecuminis 4. 5, *corr.* catecuminus 4. n) perdurari 5; et *add.* 3. o) originales 4. 5. p) esse 5. q) *eras.* 5. r) *om.* 3. s) gloriam 5.

54) *Can. apost.* c. 50, *Mansi I*, col. 56. 55) *Conc. Tolet. IV*, c. 6, *Mansi X*, col. 618 sq. (*Gregorii I. Registr. I*, ep. 41, *EE. I*, p. 57, *Jaffé l. c. I*², nr. 1111). 56) *Gesta Laurentii ed. Surius, Vitae Sanctor. IV*, p. 588. 57) *Knöpfler l. c.* p. 91, not. 2. 58) *Augustini Confess. VI. VIII. IX, Opera I*, col. 119 sqq. 59) *Psalm.* 50, 7. 60) *Rom.* 3, 23. 24.

Iustificati gratis^t per gratiam ipsius^u, et de Adam: 'In⁶¹ quo omnes peccaverunt': hoc ergo sentientes sanae fidei sectatores, ne perirent parvuli, si sine remedio regenerantis^a gratiae defungerentur, statuerunt eos baptizari in remissionem peccatorum; non^v, sicut heretici quidam gratiae Dei repugnantes contendebant nulla necessitate parvulos baptizari, quia nondum peccassent; quodsi verum esset, vel non baptizandi erant, vel, si extra necessitatem baptizarentur, imperfectum et non verum in eis erat baptismi sacramentum, quod in symbolo confitemur dari in remissionem peccatorum. Ergo quia omnes, quos^w gratia^x non liberat^w, pereunt in originali delicto, etiam, qui sui^y sceleris^y non adiecerunt augmenta, necessario parvuli baptizantur; quod et sanctus Augustinus in libro de baptismo parvulorum ostendit⁶² et Africana¹⁰ testantur concilia⁶³ et aliorum patrum documenta quam plurima. Ex^z hac igitur occasione inventum est, ut patrini vel matrinae adhibeantur suscepturi parvulos de lavacro et pro eis respondeant omnia, quae ipsi per aetatis^a infirmitatem confiteri non possunt. Pariterque debet spiritalis pater vel mater ei, quem de fonte regenerationis suscepit, cum ad intellegibilem pervenerit aetatem, insinuare confessionem, quam¹⁵ pro eo fecit, ut, qui aliena^b confessione, sicut paralyticus^c fide portantium⁶⁴, meruit a peccatorum solvi languore, studeat salutis^d praestitae^d vivere non indigne et sua impleat exsecutione, quod illorum confessus est ore, si non vult salvatione carere, quam illorum meruit fide. Non⁶⁵ autem debet^e pater vel mater de fonte suam suscipere sobolem, ut sit discretio inter spiritalem generationem atque carnalem: quodsi casu²⁰ evenierit, non habebunt carnalis^f copulae deinceps ad invicem consortium, qui in communi filio compaternitatis spiritale vinculum susceperunt. Baptizandi sunt itaque non solum per aetatem loquentes et intellegentes, quae aguntur, sed etiam nondum^g per se pro^h se loquentes; sicutⁱ etiam synodus Carthaginiensis⁶⁶ baptizandos statuit aegrotos, qui iam loqui non possunt, 'cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint'²⁵ aut ipsi^k aliquibus^l signis comprobare potuerint. Mortuis vero baptisma vel eucharistiam^m dari supradicti loci prohibetur concilio⁶⁷, quamvis primis praedicationis evangelicae temporibus tanti fervoris quidam in divina credulitate referuntur fuisse, ut pro quibusdam carissimis ante adnuntiationem veritatis vel baptismiⁿ perceptionem defunctis baptizari studerent, quod apostolus Paulus ad astruendam^o resurrectionis³⁰ fidem commemorat⁶⁸, quia, nisi crederentur resurrecturi, stultum erat pro eis, qui iam non existerent, laborare.

28^p. Decimas Deo et sacerdotibus Dei dandas Abraham factis⁶⁹, Iacob promissis insinuat⁷⁰, deinde lex statuit⁷¹, et omnes doctores sancti commemorant. Et profecto dignum^r erat^r, ut Israhelitae decimas pecorum et frugum et omnium³⁵ pecuniarum Domino darent, qui, ut eos liberaret, X plagis percussit Aegyptios et in novissima plaga primogenita cunctorum disperdidit gratiamque suis praestitit, qua^s impetratis pecuniis spoliarent Aegyptum. De quibus decimis Augustinus doctor

t) gratias 5, *add. man. alt. in marg.* agant 5. u) regenerationis 3. v) ne 2. w) quos (*del.*) ... liberat *om.* 4. x) Dei *add.* 3, *Knöpfler.* y) *corr. man. alt.* sceleribus 5. z) et 2. a) infirmit. 40 aetat. 2. b) confess. aliena 4. c) paralyticus 2. d) *corr.* salute prestita 5. e) pater debet 3. f) carnali 2. g) non 4. 5. h) vel pro se 3; pro se *om.* 4, *eras.* 5. i) sic 2; sed 4. k) si 2. l) a quibus 4. 5, *corr. man. alt.* aliquibus 4. m) *corr. man. alt.* eucharistia 5. n) baptissimi 1. o) struendam 2. p) XXVII. 3—5, *corr.* XXVIII. 4; XXXI. 6; XXVI. 8; XX. 7 (*cfr. supra p.* 503, *not. t.*). q) insinuant 5. r) dinumerat 2. s) quo 7; ut 3. 45

61) Rom. 5, 12. 62) Augustinus, *De peccatorum meritis ... et de baptismo parvulorum I*, c. 16—18. 28, *Opera X*, col. 12 sqq.; col. 30 sq. 63) *Cod. canon. eccl. Afric.* c. 110, *Mansi III*, col. 811. 64) *Luc.* 5, 18 sqq. 65) *Cfr. Conc. Mog.* 813, c. 55, *Mansi XIV*, col. 75. 66) *Conc. Carthag. III (Hispana c. 34 (vel Hipp. c. 32, Mansi III, col. 923. 67) Conc. Carth. III (Hispana c. 6) vel Hipp. c. 4, ibid. col. 919. 68) 1. Corinth. 15, 29. 69) Genes. 14, 20. 70) Ibid. 28, 22. 71) Levit. 27, 30.* 50

mirabilis^t dicit: 'Decimae^{u72} ex debito requirunturⁿ. Quid^v si diceret Deus: nempe meus es, o homo! Mea est terra, quam colis. Mea sunt semina, quae spargis. Mea animalia, quae fatigas. Meus est solis^w calor. Et cum mea^x omnia sint^y, tu, qui minus^z accomodas^a, solam decimam merebaris. Sed reservo tibi IX, da mihi decimam.
 5 Si non dederis mihi^b decimam, auferam IX. Si^c dederis mihi decimam, multiplicabo novem^e.' Cum itaque Iudaicus populus praeceptum decimarum tanta diligentia observaret, ut de minimis quibusque^d holusculis, ruta videlicet, menta et cymino, ut ipse Dominus testatur⁷³, decimas daret, cur non maiori studio plebs evangelica eandem impleat iussionem, cui et maior est numerus sacerdotum et sincerior cultus sacramentorum?
 10 Ideo ergo dandae sunt^e, ut hac devotione Deus placatus largius praestet, quae necessaria sunt, sicut superius ostendimus, et ut sacerdotes et ministri ecclesiae cura et sollicitudine necessitatum corporalium, quibus sine haec^f vita transigi non potest, relevati^g liberiores fiant ad meditationem divinae legis et doctrinae amministrationem^h atque spiritalis servitii voluntariam expletionem, et ut munus
 15 populi in cotidiana oblatione Domino immoleturⁱ necnon secundum statuta canonica in sustentationem pauperum et restaurationem ecclesiarum proficiatⁱ. Quattuor enim partes iuxta canones⁷⁴ fieri de^k fidelium oblationibus debent, ut una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta restorationi ecclesiarum servetur^l.

29^m. Laetanas⁷⁵, id est rogationes publicas, quas maiores vocamus, Romani
 20 una die denominata, id est VII. Kal. Maii, annuatimⁿ facere solent, quas Gregorius papa initio ordinationis suae instituit, dum post aquarum inundationem insolitam^o inguinaria lues^p primo Pelagio papa extincto populum vastaret Romanum; qui^q tunc eo modo septenam ordinavit laetaniam, sicut Paulus^r in Gestis Langobardorum commemorat, ut precaturos^s Dominum in septem turmas distribueret, quo^t pietatem
 25 Domini multiplicius implorarent: 'In⁷⁶ primo choro fuit clerus, in secundo omnes^u abbates cum monachis suis, in tertioⁿ omnes abbatissae cum congregationibus suis, in quarto omnes pueri, in quinto omnes laici, in sexto omnes^v viduae, in septimo omnes mulieres coniugatae.' Triduanas^w autem laetaniae, quae proximis diebus ante ascensionem Domini annue per omnes Galliarum vel Germaniae ecclesias celebrantur,
 30 in Galliis sunt constitutae. Temporibus^{x77} siquidem^y Chlodovei^z regis Francorum, qui cum gente sua primus christianus effectus est, dum civitas Viennensium crebro terrae motu subrueretur et^a bestiarum desolaretur^b incursu, sanctus Mamertus eiusdem civitatis episcopus eas legitur pro malis, quae praemisimus, ordinasse, quas Aurelianiensis synodus⁷⁸ et eo tempore fieri^c iubet et ab opere servili, ut plenius celebrentur^d,
 35 omnes vacare. Hispani autem propter hoc, quod scriptum est: 'Non⁷⁹ possunt filii

t) ita *add. man. alt.* 5. u) decimae ... requiruntur *om.* 7. v) quod 2; quasi 6. w) calor solis 3. 4. x) omnia mea 3; mea sint omnia 2. y) sunt 4-7; sed *add.* 2. z) ita *codd.*; manus *Augustin.* a) adimplet 7. b) decimam mihi 3, *Knöpfler.* c) Si ... novem *om.* 4. 5, *suppl. man. alt. in marg.* 4. d) quibuscumque 5. e) decimae *add.* 3. f) hac 4. 5. g) *corr. man. alt.* revera 5; relevari 4. h) *e correct.* 4; ac ministratorem 5. i) immolentur ... proficiant 5. k) *om.* 4. 5, *add. man. alt.* 4. l) *om.* 7. m) XXVIII. 3-5, *corr.* XXVIII. 4; XXXII. 6; XXI. 7; *om.* 8. n) annuationem 2. o) insolita 3. p) aluens 5. q) quia 3. r) paulo post 5. s) praedicaturos 5. t) qui 5. u) abbates omnes 3; omnes ... tertio *om.* 4. 5, *superscr. man. alt.* 4. v) autem 8. w) XXII. *praemitt.* 7. x) tempore 4. y) *om.* 4. 5. z) *e* Clodovei *corr.* 4; Helodovei 5; Glodovei 6. 8. a) et bestiar. desolar. *om.* 5. b) desolaret 2. c) iubet fieri 3. d) celebrantur 2.

72) *Cfr. Conc. Trib.* 895, c. 13, *supra* p. 220, *not.* 88. 73) *Matth.* 23, 23. 74) *Supra* p. 220, *not.* 92. 75) *Cfr. Amalarius, De officiis ecclesiast. lib. I, c. 73, l. c. p. 151.* 76) *Pauli Hist. Langob. lib. III, c. 24, SS. rer. Langob. p. 105; cfr. Vita Gregorii I. auctore Iohanne diacono lib. I, c. 41-43, Opera Gregorii IV, col. 36sq.* 77) *Cfr. Gregorii Turon. Hist. Francor. lib. II, c. 34, SS. rer. Merow. I, p. 97 sq.* 78) *Conc. Aurelian. I (a. 511), c. 27, LL. Conc. I, p. 8.* 79) *Matth.* 9, 15.

sponsi^e lugere, quamdiu cum illis est sponsus', infra quinquagesimam paschae recusantes ieiunare laetantias suas post pentecosten posuerunt V. et VI. et VII. feria^f eiusdem ebdomadis eas^g facientes. Alii eorum Idibus Decembribus^h triduanum statueruntⁱ ieiunium, alii Kalendis Novembribus^k. Notandum autem laetantias non^l tantum dici illam recitationem^m nominum, qua sancti in adiutorium vocantur infirmi-
tatis humanae, sed etiam cuncta, quaeⁿ in supplicationibus fiunt, rogationes^o appellari. Laetantiae^p autem sanctorum nominum postea creduntur^p in usum assumptae^p, quam Hieronimus martyrologium secutus Eusebium Caesariensem per anni circulum conscripsit^q⁸⁰, ea^r occasione ab episcopis Chromatio⁸¹ et Heliodoro⁸² illud opus rogatus componere⁸³, quia Theodosius religiosus imperator in concilio episcoporum laudavit
Gregorium Cordubensem episcopum, 'quod⁸³ omni die missas explicans^s eorum martyrum^t, quorum natalicia essent, nomina plurima commemoraret.'

30^u. 'Aquam⁸⁴ sparsionis cum sale benedici' et⁸⁵ in habitaculis fidelium spargi Alexander papa constituit. Sicut enim populus prior legalibus institutis deserviens sanguine lustrabatur⁸⁶, ita novus christianorum populus baptismi sacramento renatus
digne aqua benedicta aspergitur, ut, sicut sanguis agni in postibus ad repellendum percussorem ponebatur⁸⁷, ita mysterium aquae corpora et loca muniat renatorum^v.

31^w. Cereum autem benedici non solum in^x principalibus ecclesiis, sed etiam in parochiis Zosimus papa constituit⁸⁸; quod ipsum concilio Toletano ostenditur⁸⁹ quosdam Hispanorum observasse, quosdam neglexisse.

32^y. Circa^z harum calcem nugarum^a placet inserere quandam saecularium atque ecclesiasticarum comparisonem dignitatum, quamvis non nesciam ordinationes^b potestatum et officiorum tanta diversitate pro varietate gentium, locorum et^c temporum perplexas, ut de eis vix aliquid certi possit exponi. Quotus^d enim quisque est, qui se^e scire fateatur, quibus non dico Assyriorum, Medorum et Macedonum, sed
vel Romanorum, quod notius et proximius nobis^f est^g, imperium^h distributum fuerit et ordinatum amministrationibus et officiis, cum per longitudinem temporum aliae potestates aliis mutatae sint, aliae additaeⁱ, aliae sublatae^k, ut ipsa instabilitate rerum^f humanum esse et temporarium^l comprobetur^m, quod quadam inconstantia et
in maius extenditurⁿ et in minus contrahitur? Omissis igitur^o incertis, quae notiora
sunt, invicem comparemus, ut ostendamus ordinationes mundanae sapientiae in spiritalem ecclesiae universalis rempublicam sacris distinctionibus commutatas in similitudinem antiquae hystoriae, qua^p vel^p pecuniae Aegyptiorum in usum tabernaculi⁹⁰

e) In litteris spon[si] explicit 6. f) feriis 3. g) om. 5. h) Decembris 4. i) constituerunt 7. 8. k) Decembribus 3—5. l) nunc 2. m) recitationum 2. n) quae in *add. man. alt.* 4; quae *superscr.* 5; in *om.* 3. 5. o) orationes 3. p) litania ... creditur ... assumpta 3. q) scripsit 4. 5. r) et hoc occasione *corr. man. alt.* et hac occasione 5. s) amplicans 5. t) martyrium 5. u) XXIX. 3—5, *corr. XXX.* 4; XXIII. 7; *om.* 8. v) *Finiant* 7. 8. w) XXX. 3; XXVIII. 5. x) *om.* 4. 5, *superscr. man. alt.* 4. y) *om.* 1; XXXI. 3; XXX. 5. z) Comparatio Walahfridi abbatis Augiensis coenobii de mundanis et aecclesiasticis dignitatibus. Feliciter orsus *rubr. in.* 9, *om.* Circa harum ... narrantur (*p.* 515 *lin.* 2). a) rerum 3. b) *ex ordines* *corr.* 4. c) *om.* 2. d) Qd 2. e) si 4. f) *superscr.* 1. g) et *add.* 4. 5. h) *e* distributum fuerit imperium *corr.* 2. i) subditae 3. k) abditae 3. l) *corr. man. alt.* temporale 5. m) *e* comprobatur *corr. man. alt.* 5. n) ostenditur 4. 5, *corr. man. alt.* extenditur 4. o) ergo 3. p) quales in *ras. a man. alt.* 5.

80) *Martyrologium, quod dicitur Hieronymianum* (ed. Florentinius, Lucae 1668), non ab Hieronymo esse conscriptum satis notum est. 81) *Aquileiensi.* 82) *Altino.* 83) *Martyrologii epist.* p. 55. 84) *Lib. pontif. I*, p. 127, § 7. 85) in habitaculis hominum *perg. Lib. pontif.* 86) *Cfr. Exod.* 24, 8. 87) *Ibid.* 12, 22. 23. 88) *Lib. pontif. I*, p. 225, § 59. 89) *Conc. Tolet. IV*, c. 9, *Mansi X*, col. 620. 90) *Exod.* 11, 2; 12, 35.

vel caedri de Libano caesi^a in templi aedificationem profecisse^{r 91}, Raab^{a 92} quoque^t, Ruth⁹³ et Achior⁹⁴ in numerum populi Dei translati narrantur.

Sicut augustiⁿ Romanorum totius orbis monarchiam tenuisse feruntur^v, ita summus pontifex in sede Romana vicem beati Petri gerens totius ecclesiae apice
 5 sublimatur; de quo Sardicensi^w concilio statuitur⁹⁵ cunctorum statuta ad eum referri debere idque observandum, quod ipse statuerit. Sicut vero summus saeculi^x principatus non tantum apud Romanos, verum etiam apud aliarum partium gentes interdum^y fuit, ita et aliae ecclesiae dignitati sedis^z Romanae consotiantur, id^a est Antiochensis in Asia, Alexandrina^b in Africa. In concilio enim Niceno⁹⁶ harum
 10 trium privilegium ecclesiarum ceteris omnibus antefendum ostenditur. Sed potest^c trium locorum eminentia ad unam dignitatem referri, quia in duobus horum ipse Petrus sedit, tertium^d nihilominus, id^e est^e Alexandriam, per Marcum filium suum^f et evangelium, quod ex ore eius ipse Marcus descripserat, suam effecerat sedem. Similiter intellegendum de principatibus saeculi, quod, quamvis in diversis orbis
 15 partibus per tempora sua fulserint, tamen ad^g ius^g Romanum quasi unum apicem postremo omnes paene^h relati sintⁱ. Comparetur ergo papa Romanus augustis et caesaribus, patriarchae vero patriciis, qui primi post caesares in imperiis fuisse videntur, ita et isti, qui satis pauci sunt, primi post trium sedium praesules habentur. Deinde⁹⁷ archiepiscopos, qui ipsis metropolitanis praeminent, regibus conferamus^k;
 20 metropolitanos autem ducibus comparemus, quia, sicut duces singularum sunt^l provinciarum, ita et illi in singulis provinciis singuli ponuntur; unde in Calcedonensi concilio iubetur: 'Ne⁹⁸ una provincia in duos metropolitanos dividatur.' Quod comites vel praefecti in saeculo, hoc episcopi ceteri in ecclesia explent. Ferunt^m enim in Orientis partibus per singulas urbes et praefecturas singulas esse episcoporum gubernationes. Sicut tribuni militibus praerant, ita abbates monachis, athletic spiritalibus, praeesse noscuntur. Quemadmodum sunt in palatiis praetoresⁿ vel comites palatii, qui saecularium causas ventilant, ita sunt et illi, quos summos cappellanos^o Franci appellant, clericorum causis praelati⁹⁹. Cappellani^o minores ita sunt, sicut^p hi, quos vassos dominicos Gallica consuetudine nominamus. Dicti sunt autem primitus cappellani^o a cappa beati Martini¹⁰⁰, quam reges Francorum ob adiutorium victoriae in proeliis solebant secum habere, quam ferentes et custodientes cum ceteris sanctorum reliquiis clerici cappellani^o coeperunt vocari. Porro sicut comites quidam^q missos^q suos praeponunt popularibus^r, qui minores causas determinent, ipsis maiora reservent, ita quidam episcopi chorepiscopos^s habent, qui in rebus sibi congruentibus, quae
 35 iniunguntur, efficiunt^t. Centenarii, qui et centuriones^t vel vicarii, qui per pagos statuti sunt, presbyteris plebium, qui baptismales ecclesias tenent et minoribus presbyteris praesunt, conferri queunt. Decuriones vel decani², qui sub ipsis vicariis

q) cēsi corr. cēse 4; cedi corr. cesi 5. r) demonstrantur add. man. alt. in marg. 5. s) Rahab 4. 5. t) et add. 3. u) autem gens 3. v) fertur 3. w) Serdicensi 1. 4. 5, corr. Sardicensi 1. 40 x) aut add. 9. y) om. 9. z) apostolicae vel add. 9. a) id est om. 4. 5, superscr. man. alt. 4. b) Alexandria 2. c) post 3. d) om. 4. 5. e) i. superscr. man. alt. idem 4; eras. 5. f) eras. 5. g) alius 4. 5. h) om. 9; penelati corr. man. alt. pene prelati 5. i) sunt 2—5, Knöpfler, corr. sint 4. k) hoc est Fariolanum, Lugdunensem, Mogontiacensem add. 9. l) om. 4. m) fertur 3, Knöpfler. n) ita 1. 2; praeceptores rell. et Knöpfler. o) ita 1; capellanos, capellani rell. p) sicuti corr. man. alt. ex 45 sicut hi 5. q) qui at missos (corr. man. alt. quidam missos) 4; qui admissos 5. r) copularibus 5. s) coepiscopos 3—5, corr. corepiscopos 4. t) centenariones 3. 5 (corr. ex centenarios).

91) 3. Reg. 5, 6. 92) Ios. 2, 3 sqq. 93) Ruth 4, 5. 10. 94) Judith 6, 6. 95) Conc. Sardic. c. 3. 4. 7, Mansi III, col. 23 sqq. 96) Conc. Nic. c. 6, Mansi II, col. 679. 97) Cfr. Waitz, VG. III², p. 436 sq. 98) Conc. Chalced. c. 12, Mansi VII, col. 376, rubr. 99) Cfr. infra Hincmarus, De ordine palatii c. 19. 100) Cfr. Waitz l. c. p. 516, not. 1. 1) Cfr. Brunner, RG. II, p. 182. 2) Cfr. Waitz l. c. p. 405; Hincmarus l. c. c. 17.

quaedam minora exercent, minoribus presbyteris titulorum^u possunt comparari. Sub ipsis ministris centenariorum sunt adhuc minores, qui collectarii, quaterniones vel duumviri^v possunt appellari, quia colligunt populum et ipso^w numero ostendunt se decanis esse minores. Sunt autem ipsa^x vocabula ab antiqua^y consuetudine^y mutuata, in qua officia praelatorum dicebantur ex numero subiectorum, ut sunt chiliarchi 5 Grece, Latine millenarii^z, centenarii vel centuriones, pentacontarchi vel quinquagenarii, decani vel decuriones^z, quaterniones, duumviri. Ad horum, id^a est minorum, similitudinem sunt diaconi et^b subdiaconi, presbyterorum adiutores in verbo, baptismo et cottidiano officio. Sunt etiam archipresbyteri in episcopis^c canonicorum curam gerentes. Habent et potentes^d saeculi consiliarios in domesticis et liberorum peda- 10 gogos suorum, habent ipsi procuratores rei familiaris; similiter in quibusdam ecclesiis^e archidiaconos^f familiae respicit gubernatio. Sunt^g in saecularibus questionarii, id^b est^b qui reos examinant^g, sunt in ecclesia exorcistae, daemonum exclusores; habent aulae^h potentium ianitores, habet et domus Dei ostiarios; habetⁱ mundus veredarios³, commentariensesⁱ⁴, ludorum^k exhibitores, carminum pompaticos relatores, habet ecclesia 15 acolitos¹, lectores, cantores^m atque^m psalmistas. Ceterum ex utriusque ordinis conjunctione et dilectione una domus Dei^m construitur, unum corpus Christi efficitur cunctis membris officiorum suorum fructus mutuae utilitati conferentibus, dum oculus est in sapientibus, qui veram lucem et percipiunt et insinuant, os in doctoribus, auris in benivolis auditoribus, nasus in discretionis amatoribus, manus in operatoribus, 20 pedesⁿ in proficientibus^o, venter in compatientibus, umeri^p in laborum toleratoribus et^q cetera^q in ceteris, 'ut⁵ non sit scisma in corpore^q, sed si gloriatur^q unum membrum, congaudeant omnia membra; si contristatur^r unum, cuncta condoleant.' Ista convenientia eo usque tenenda est, 'donec⁶ occurramus^s omnes in virum perfectum, ut⁷ sit Deus omnia in omnibus.' 25

Gravi^t pondere tandem solutus, et utinam tam^u profectuoso quam magno, in fine conclusionis lecturos obtestor^v, ne, quod oboedientiae devotione^w subii^x, tribuant temerariae presumptioni. Fateor etenim^y me nec repperisse cuncta, quae dilucidare^z cupii, nec cuncta posuisse, quae repperi, cum et rerum magnitudo sciendi cupiditatem succenderet et diversitatum confusio fastidii nimietatem preberet. Habebit tamen in 30 his lectoris mei curiosa vestigatio, et si non copiam satietatis, qua delectetur, qualemcumque^a causam inquisitionis, qua melius exerceatur^b. — Finit.

u) om. 4. 5. v) corr. man. alt. dum viri 5. w) ipsos 5. x) ista 4. 5. y) antiquitate 9. z) centuriones 9. a) id est minorum om. 3—5. b) om. 9. c) corr. man. alt. episcopis 5. d) potestates 3—5. e) ad add. 2, Knöpfler. f) quos add. 3; ad quos add. man. alt. 5. g) Sunt ... exami- 35 nant om. 2. h) om. 9. i) habet mundus veredarios om. 5; habet et commentar. 2. k) ludores corr. lusores 5. l) ita 1; acolytos rell. m) om. 2. n) corr. pes 5. o) proficientibus 4. p) corr. umerus 5. q) et cuncta 3; et cetera ... gloriatur man. alt. partim in marg., partim in loco raso supplev. 4; et cetera ... corpore om. 5. r) contristaverit 2. s) Finiunt 2. 9 (add. Amen). t) Conclusio libelli praemitt. 3; Cap. XXXI. praemitt. 5. u) superscr. man. alt. 4; om. 5. v) contestor 5. w) om. 3. 40 x) isti add. 3. y) enim 3. z) lucidare 5. a) tamen add. 3. b) Explicit Walafridi Strabonis liber de ecclesiasticarum rerum exordiis et incrementis add. 3; in 4. 5. sequitur nunc index titulorum, cfr. supra p. 474, not. i.

3) Cfr. Conc. Meld. 845, supra p. 412, c. 57.

4) vel notarios; cfr. Waitz l. c. p. 512, not. 2.

5) 1. Corinth. 12, 25 sq.

6) Ephes. 4, 13.

7) 1. Corinth. 15, 28.

HINCMARUS DE ORDINE PALATII.

Hincmari epistola, quae De ordine palatii inscribitur, nobis tradita est in editione principi Iohannis Busaei, Hincmari Rhemensis archiepiscopi . . . epistolae (Mogunt. 1602),
 5 *p. 16 sqq., qui 'ex ms. membranaceo cod. bibliothecae et cathedralis ecclesiae Spirensis' imprimendam curavit. Quae editio, codice Spirensi hodie non iam exstante neque alio invento, a posterioribus editoribus repetita est, scilicet: 1) a Duchesnio, Recueil des historiens de France (Paris. 1636), II, p. 487 sqq.; 2) a Sirmondo, Hincmari Opera (Paris. 1645), II, p. 201 sqq.; 3) a Drümel, Geschichtsmässige Abhandlungen von dem Gross-Seneschall*
 10 *und Erz-Seneschall des Fränkischen und Teutschen Reiches etc. (Nürnberg 1731), p. 63 sqq.; novissime denique 4) a Mauritio Prou, Hincmar De ordine palatii (Bibliothèque de l'école des hautes études, fasc. 85, Paris. 1885), qui textum notis amplissimis adornavit et versionem gallo-francam adiecit. Reliqui: Bouquet, Recueil des historiens des Gaules IX, p. 263 sqq.; Walter, Corpus iuris Germanici III, p. 761 sqq.; Migne,*
 15 *Patrologiae cursus Latin. CXXV, col. 993 sqq., ex Sirmondo, e contra Gengler, Germanische Rechtsdenkmäler p. 692 sqq., qui c. 1. 6—8. 12—23. 29. notis perlustravit, ex Walter textum sumpserunt. Nos quidem editionem principem, orthographia non mutata, sed locis tantum depravatis correctis, repetimus.*

Scripta vero est epistola a. 882, post diem 9. m. Septembris. Nam cum in c. 11.
 20 *37. concilii apud S. Macram a. 881. celebrati et in c. 37. 'Hludowici regis nuper defuncti', qui obiit a. 882, die 5. m. Augusti, mentio fiat, 'iste iuvenis et modernus rex', ad cuius institutionem, secundum c. 1, litterae destinatae erant, Karolomannus est, qui a. 882, die 9. m. Sept. rex Franciae est creatus¹. Direxit Hincmarus hunc libellum non, ut dicitur in rubrica codicis et apud Flodoardum², ad episcopos et ad regem*
 25 *Karolomannum, sed ad 'bonos et sapientes viros': ad institutionem . . . regis et ad reerectionem honoris et pacis ecclesiae ac regni (cap. 1.).*

Quo in opere componendo Hincmarus Adalhardi abbatis³ libellum De ordine palatii, qui nunc desideratur, adhibuit. Cuius libelli textum ex parte in capp. 13—36. repetitum esse efficitur ex ratione dicendi, quae admodum discrepat ab oratione reliquorum capitum
 30 *aliorumque Hincmari operum. Tamen Hincmarus libellum Adalhardi non ad verbum exscripsit, sed verbis aliis deletis, aliis adiectis sua sponte retractavit; cfr. Brunner, RG. II, p. 96; Prou l. c. p. XVIII.*

1) Cfr. Karolomanni Conv. Carisiae. 882, supra p. 369 sq.; Schrörs, Hinkmar v. Reims p. 440.

2) Flodoardi Hist. eccl. Rem. III, c. 19, SS. XIII, p. 511: Item ad regem Karolomannum adolescentem
 35 et ad episcopos admonitionem de disponendo regali ministerio per capitula. 3) Cfr. infra c. 12.

Admonitio Hincmari Remorum archiepiscopi ad episcopos et ad regem
Karolomannum per capitula^a.

Hincmarus episcopus ac plebis Dei famulus.

Cap. 1. Pro aetatis et sacri ordinis antiquitate posteriores tempore, boni et sapientes viri, rogatis exiguitatem meam, ut, qui negotiis ecclesiasticis et palatinis, quando in amplitudine et unitate regni prospere agebantur, interfui et consilia doctrinaeque illorum, qui sanctam ecclesiam in sanctitate et iustitia rexerunt, sed et eorum, qui soliditatem regni tempore superiore prosperius disposuerunt, audivi, quorum magisterio traditionem maiorum suorum didici, post obitum etiam domni Hludowici imperatoris¹ in eorum obsequio, qui pro filiorum eius, tunc temporis regum nostrorum, concordia sategerunt, pro modulo meo frequentibus itineribus, verbis et scriptis laboravi, ad institutionem istius iuvenis et moderni regis nostri et ad reerectionem honoris et pacis ecclesiae ac regni ordinem ecclesiasticum et dispositionem domus regiae in sacro palatio, sicut audivi et vidi, demonstrem; quatenus in novitate sua ea doctrina imbuatur, ut in regimine regni Deo placere et in hoc saeculo feliciter regnare et de praesenti regno ad aeternum valeat pervenire. Experimento quippe cognoscimus, quia vas novum, quo prius sapore et odore imbutum fuerit, illud in posterum diu retinebit, sicut et quidam sapiens dicit:

‘Quo² semel est imbuta recens servabit odorem.

Testa diu.’

Et legimus³, quomodo Alexander in pueritia sua habuit baiulum nomine Leonidem, citatis moribus et incomposito incessu notabilem, quae puer, quasi lac adulterinum sugens, ab eo sumpsit. Unde in adulta aetate sapiens et rex fortis se ipsum reprehendebat et vitare volebat, sed, ut legitur, cum omnia regna vicerit, in hoc se ipsum vincere non potuit.

Cap. 2. Intellegat igitur dominus rex, ad quod officium est proventus, et obaudiat commonitionem atque comminationem regum regis dicentis ei cum aliis regibus: ‘Et⁴ nunc reges’, inquit, ‘intellegite: erudimini, qui iudicatis terram. Servite Domino in timore et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam ne, quando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta’; sicut multos hanc commonitionem et comminationem neglegentes perisse legimus, audivimus, et etiam nostro tempore scimus⁵. Obaudiat etiam sanctam scripturam sibi praecipientem: ‘Diligite⁶ iustitiam, qui iudicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quaerite illum; quia in malivolam animam non introibit sapientia nec habitabit in corpore subdito peccatis.’

Cap. 3. Ego autem et pro imposito ministerio et pro bona et rationabili vestra iussione aggrediar exequi, quod rogatis, non meo sensu neque verbis meis, sed, ut praemisi⁷, maiorum traditione attendens dicentem Dominum ad prophetam: ‘Tu⁸ autem audiens nuntiabis eis ex me’. ‘Ex me’, inquit, et non ex te, quia, sicut ipse dicit, ‘qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit.’ Sancta scriptura in omni ordine et professione unicuique administratori praecipit, ut intellegat cuncta, quae ait; quoniam, si intellegit, administratio quam gerit, unde exordium caepit, sollicitius satagit, ut de administrationis talento sibi credito rationem redditurus⁹. ‘Omnes¹⁰ enim

a) Rubr.: De ordine palatii adiecit Sirm. Cfr. supra p. 517, not. 2.

1) Hludowici Pii. 2) Horatii Epist. lib. I, ep. 2, v. 69. 3) Quintilianus, De institut. orator. I, c. 1, 9. 4) Psalm. 2, 10 sqq. 5) Sc. Hlotharium II. et Hludowicum III.; cfr. Prou l. c. p. 6, not. 5. 6) Sap. 1, 1. 4. 7) Supra lin. 9. 8) Ezech. 8, 17. 9) Cfr. Matth. 14 sqq. 10) Rom. 14, 10.

astabimus ante tribunal Christi, ut¹¹ referat unusquisque, quae per corpus gessit, sive bonum, sive malum.' Non audiat a iusto iudice, quod Dominus in evangelio servo malo et pigro responsurum se fatetur, sed audire mereatur: 'Euge¹²! serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in
5 gaudium domini tui.'

Cap. 4. Legimus¹³ in sancta scriptura veteris testamenti, quia David rex simul et propheta praefigurans dominum nostrum Iesum Christum, qui solus rex simul et sacerdos fieri potuit, duos in sacerdotibus ordines constituit, in summis videlicet pontificibus et in minoris ordinis sacerdotibus, qui nunc presbyteratus fun-
10 guntur officio; ea videlicet provisione, ut, dum quilibet pontificum vita decederet, quicumque sacerdotum optimus putaretur, ei in pontificatum succederet. Et in novo testamento dominus noster Iesus Christus de multitudine discipulorum suorum, sicut in evangelio legimus, 'duodecim¹⁴ elegit, quos et apostolos nominavit.' Horum in ecclesia locum tenent episcopi, sicut sacra scriptura¹⁵ et catholici doctores¹⁶ ostendunt.
15 'Designavit¹⁷ etiam et alios LXXII', qui sub duodecim apostolis figuram presbyterorum, id est secundi ordinis sacerdotum, praemonstraverunt; ut decedentibus episcopis de his secundi et inferioris ordinis sacerdotibus secundum sacros canones¹⁸ spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos ad summi sacerdotii apicem loco de-
cessorum episcoporum provehantur, sicut sacra scriptura actuum apostolorum patenter
20 ostendit dicente Petro ad confratres suos, quando Iudas, 'qui¹⁹ connumeratus fuerat in ordine apostolorum et sortitus sortem ministerii apostolatus', abiit in locum suum: 'Oportet¹⁹', inquit, 'ex his viris, qui nobiscum congregati sunt in omni tempore, quo intravit et exivit inter nos dominus Iesus, testem resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis.' Et venit electio divina super 'Mathiam²⁰, qui annumeratus est
25 cum undecim apostolis.'

Cap. 5. Et²¹ in sacra regum historia legimus²², quia principes sacerdotum, quando sacra unctione reges in regnum sacrabant, coronam significantem victoriam ponentes super capita eorum legem in manum eius dabant, ut scirent, qualiter²³ se ipsos regere et pravos corrigere et bonos in viam rectam deberent dirigere. Unde,
30 sicut beatus papa Gelasius ad Anastasium imperatorem ex sacris scripturis demonstrat²⁴ et in his, quae nuper apud martyrium Sanctae Macrae in synodo gesta sunt²¹, continetur, 'duo²⁴ sunt, quibus principaliter' unacum specialiter cuiusque curae subiectis 'mundus hic regitur: auctoritas sacra pontificum et regalis potestas'; in quibus personis, sicut ordinum sunt divisa vocabula, ita sunt et divisa in unoquoque ordine
35 ac professione ordinationum officia. Diligenter igitur quisque debet in ordine et professione sua, quo nomine censetur, attendere et magnopere providere, ne a nomine discordet officio. 'Primum²⁵ namque', ut beatus Cyprianus dicit, 'ab episcopo, quid sui nominis dignitas teneat, inquiratur: quoniam episcopus, cum Graecum nomen sit, speculator interpretatur. Quare vero speculator ponitur, et quid a speculatore
40 requiratur, Dominus ipse denudat, cum sub Ezechielis prophetae persona episcopo officii sui rationem denunciatur ita inquit: "Speculatorem²⁶ dedi te domui Israel". Speculatoris officium est, ut commisso sibi populo exemplo et verbo, qualiter vivere

11) 2. Corinth. 5, 10. 12) Matth. 25, 21. 13) Cfr. 1. Paralip. 23-26. 14) Luc. 6, 13.
15) Cfr. Matth. 10, 2 sqq.; Luc. 6, 13 sqq. 16) Cfr. ex. gr. Pseudo-Anacleti c. 28, Decretal. Pseudo-
45 Isidor. ed. Hinschius p. 82; Augustini Enarrat. in psalmos XLIV, c. 32, Opera IV, col. 398; Prou l. c. p. 10, not. 4. 17) Luc. 10, 1. 18) Cfr. Conc. Sardic. c. 13, Mansi III, col. 27. 19) Act. apost. 1, 17. 21. 22. 20) Ibid. 1, 26. 21) Cfr. Synod. ap. S. Macram 881, c. 1, Mansi XVII, col. 538 sq.
22) Cfr. 2. Paralip. 23, 11; Deuter. 17, 18. 23) Cfr. Synod. Carisiac. 858, supra p. 431, c. 5. 24) Supra p. 29, not. 20. 25) Cyprianus, De XII abusib. saec. c. 10, Opera ed. Hartel App., p. 168. 26) Ezech. 33, 7.

debeat, incessanter annuntiet; sicut de Christo, qui sequi se, id est imitari, praecipit²⁷, scriptum est: 'Quae²⁸ caepit Iesus facere et docere.' Et sic vitam ac mores sibi commissorum speculetur attendere et, postquam attenderit, sermone, si poterit, et actu corrigere et, si non poterit, iuxta evangelicam regulam²⁹ scelerum operarios debet declinare.

Cap. 6. Et rex 'in³⁰ semet ipso nominis sui dignitatem custodire debet: nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, ut subiectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, ne iniqui sint, non corrigit? "Quoniam³¹ iustitia regis exaltatur solium" et veritate solidantur gubernacula populorum.' Quae vero sit iustitia regis idem beatus Cyprianus in nono abusionis gradu sufficientissime monstrat³².

Cap. 7. Habet quippe ordo sacerdotalis leges divinitus promulgatas, qualiter quisque ad culmen regiminis, videlicet episcopatus, venire debeat, atque ad hoc recte perveniens qualiter vivat, et bene vivens qualiter doceat, et recte docens infirmitatem suam quotidie quanta consideratione cognoscat, qualiter etiam ministros sibi subpositos regere debeat, quam pura etiam intentione sacros ecclesiasticos ordines dispensare et qua discretione ligare vel solvere subditos debeat. De quibus legibus in eisdem scriptum est ita: 'Nulli³³ sacerdoti suos liceat canones ignorare nec quicquam facere, quod patrum possit regulis obviare.' Quia non minus in sanctarum traditionum delinquitur sanctiones, quam in ipsius Domini iniuriam prosilitur. Quod tale est, quia, ut sacra monstrat auctoritas³⁴, cognata sunt schisma et haeresis, ac, si aliis verbis dicatur, non minus schismaticus delinquit, cum praevaricatione sanctarum regularum per contemptum se ab unitate sanctae ecclesiae, quae corpus Christi est, dividit, quam haereticus, qui de Deo, capite videlicet ipsius ecclesiae, male sentit.

Cap. 8. Et sicut dictum est de legibus ecclesiasticis, quod 'nulli³³ sacerdoti suos liceat canones ignorare nec quicquam facere, quod patrum possit regulis obviare', ita legibus sacris decretum est, ut 'leges³⁵ nescire nulli liceat aut quae sunt statuta contemnere'. Cum enim dicitur: 'Nulli liceat leges nescire vel quae sunt statuta contemnere', nulla persona in quocunque ordine mundano excipitur, quae hac sententia non constringatur. Habent³⁶ enim reges et reipublicae ministri leges, quibus in quacumque provincia degentes regere debent, habent capitula christianorum regum ac progenitorum suorum, quae generali consensu fidelium suorum tenere legaliter promulgaverunt. De quibus beatus Augustinus dicit, quia, 'licet³⁷ homines de his iudicent, cum eas instituunt, tamen, cum fuerint institutae atque firmatae, non licebit iudicibus de ipsis iudicare, sed secundum ipsas.'

Cap. 9. Multo minus autem regi vel cuilibet in quocunque ordine contra leges divinas licet agere per contemptum. Unde principi terrae magnopere providendum atque cavendum est, ne in his Deus offendatur, per quos religio christiana consistere debet et caeteri ab offensione salvari. Et ideo, qui res ecclesiasticas divino iudicio tuendas et defensandas suscepit, consensu eius, electione cleri ac plebis et approbatione episcoporum provinciae quisque ad ecclesiasticum regimen absque ulla vena-

27) *Matth.* 16, 24. 28) *Act. apost.* 1, 1. 29) *Luc.* 13, 27: Discedite a me omnes operarii iniquitatis. 30) *Cyprianus l. c. c.* 9, p. 169. 31) *Proverb.* 16, 12. 32) *Supra* p. 444, not. 36. 33) *Coelestini epist. ad episc. per Apuliam et Calabriam constit. c. 1, Mansi IV, col. 469, Jaffé, Reg. pontif. I², nr. 371.* 34) *Cfr. Hieronymi Commentar. in epist. ad Titum c. 3, Opera VII, p. 738; Augustinus contra Cresconium II, c. 7, Opera IX, col. 413.* 35) *Interpret. ad Cod. Theod. I, 1, 2 (L. Rom. Visig. ed. Hänel p. 16).* 36) *Cfr. Hincmari epist. ad episc. regni pro Karolomanno c. 15, Opera II, p. 224; Waitz VG. III², p. 620.* 37) *Augustinus, De vera religione c. 31, Opera I, col. 768.*

litate provehi debet, quia, sicut Dominus in evangelio dicit, 'qui³⁸ non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro'; ecclesiasticis regulis sine difficultate omnimodis debet favere, si non vult regem regum offendere. Et sicut episcopi ac rex providere debent, ut nullius rei intuitu eligatur episcopus, nisi Dei solius, id est non pro aliquo munere dationis nec pro aliquo obsequio humano vel propinquitate consanguinitatis seu amicitia vel servitio temporali aut aliqua occasione, quae contraria esse possit veritati aut divinae auctoritati, ita rex custodire debet, sicut sanctus Augustinus demonstrat³⁹, ne⁴⁰ muneribus vel blanditiis cuiusquam scelerati pelliciatur et adulationibus decipiatur nec quibuscunque propinquitatis necessitudinibus coniunctis contra Deum sanctamque ecclesiam atque rempublicam perverse agentibus affectu carnali parcat⁴⁰, dicente Dei spiritu per David prophetam: 'Nonne⁴¹ eos, qui oderunt te, Deus, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos; inimici facti sunt mihi. Inimicos⁴² enim Dei perfecto odio odisse, est ad quod facti sunt diligere et quod faciunt increpare, mores pravorum premere, vitae prodesse.'

Cap. 10. Tales etiam comites et sub se iudices constituere debet, qui avaritiam oderint et iustitiam diligant et sub hac conditione suam administrationem peragant et sub se huiusmodi ministeriales substituant. Et quicumque in omni ordine et professione in dominatione constituuntur et domini appellantur, sicut sanctus Cyprianus in sexto abusionis gradu demonstrat, dominationis virtutem auctore et cooperatore Domino teneant; 'quia⁴³ nihil proficit dominandi habere potestatem, si dominus ipse non habeat et virtutis rigorem. Sed hic virtutis rigor non tam exteriori fortitudine, quae et^b ipsa saecularibus dominis necessaria est, indiget, quam animi interiori fortitudine, bonis moribus exerceri debet. Saepe enim dominandi per animi negligentiam perditur fortitudo. Tria ergo necessaria hos, qui dominantur, habere oportet, terrorem scilicet et ordinationem et amorem. Nisi enim ametur dominus pariter et metuatur, ordinatio minime constare illius potest. Per beneficia ergo et affabilitatem procuret, ut diligatur, et per iustas vindictas non propriae iniuriae, sed legis Dei studeat, ut metuatur. Propterea quoque, dum multi pendent in eo, ipse Deo adhaerere debet, qui illum in ducatum constituit, qui ad portanda multorum onera ipsum veluti fortiorem solidavit. Paxillus enim, nisi bene forte firmetur et alicui fortiori adhaereat, omne, quod in eo pendet, cito labitur, et ipse solutus a rigore suae firmitatis cum oneribus ad terram delabitur: sic et princeps, nisi suo conditori pertinaciter adhaeserit, et ipse et omne, quod continet, cito deperit'; et 'sciat⁴⁴, quod, sicut in principatu⁴⁵ hominum primus constitutus est, ita⁴⁶, quoscunque peccatores sub se in praesenti habuit, nisi se et illos correxerit, supra se modo implacabili in illa futura poena habebit.'

Cap. 11. In memoratis namque gestis apud martyrium Sanctae Macrae et de his, quae ad sanctae ecclesiae ac rectorum ipsius honorem et vigorem⁴⁷, et de his, quae ad regis et regni soliditatem atque curam pertinent⁴⁸, necnon et de domus

b) sic corr. Sirm; in Bus.

38) Ioh. 10, 1. 39) Cfr. Augustinus, *De civitate Dei* V, c. 24, *Opera VII*, col. 141. 40) ne muneribus . . . decipiatur et nec quibuscunque . . . parcat ex *Hincmari epistola de regis persona et regio ministerio ad Karolum Calvum directa* c. 21. 29. sumpta sunt, *Opera II*, p. 19. 23. 41) Psalm. 138, 21. 22. 42) Gregorii *Lib. pastoral.* III, c. 22, *Opera II*, col. 69 sq.; cfr. *Synod. Mett.* 859, c. 8, supra p. 444. 43) Cyprianus l. c. c. 6, p. 160. 44) *Ibid.* c. 9, p. 167. 45) in throno Cyprian. 46) sic et in poenis, si iustitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscunque Cyprian. 47) *Synod. ap. S. Macram* 881, c. 3. 4, *Mansi XVII*, col. 540 sq. 48) *Ibid.* c. 5. 6.

regiae dispositione⁴⁹ ex catholicorum⁵⁰ secundum sanctarum scripturarum tramitem promulgationibus atque ex christianorum regum constitutionibus per capitula breviter ac salubriter, si teneantur et exequantur, collecta continentur. Verumtamen quia Samaritanus, verus videlicet custos humani generis, stabulario, id est pontificali ordini, cuius curae vulneratum quemque commiserat ad sanandum, dans duos denarios, vetus scilicet ac novum testamentum, dixit: 'Quod⁵¹ supererogaveris, ego, cum rediero, reddam tibi', eisdem gestis, velut ex supererogatione, quae praemissa sunt in hoc opusculo, et quae sequentur, adicere studeo.

Cap. 12. Adalhardum⁵² senem⁵³ et sapientem domni Caroli magni imperatoris propinquum et monasterii Corbeiae abbatem, inter primos consiliarios primum, in adolescentia mea vidi⁵⁴. Cuius libellum De ordine palatii legi et scripsi, in quo inter caetera continetur duabus principaliter divisionibus totius regni statum constare anteposito semper et ubique omnipotentis Dei iudicio: primam videlicet divisionem esse dicens, qua assidue et indeficienter regis palatium regebatur et ordinabatur; alteram vero, qua totius regni status secundum suam qualitatem studiosissime providendo servabatur.

Cap. 13. In prima igitur dispositione regis palatium in ornamento totius palatii ita ordinatum erat. Anteposito ergo rege et regina cum nobilissima prole sua, tam in spiritalibus quam et in secularibus atque corporalibus rebus per hos ministros omni tempore gubernabatur: videlicet per apocrisarium⁵⁵, id est responsalem negotiorum ecclesiasticorum; cuius ministerium⁵⁶ ex eo tempore sumpsit exordium, quando Constantinus magnus imperator christianus effectus propter amorem et honorem sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum doctrina ac ministerio ad Christi gratiam baptismatis sacramenti pervenit, locum et sedem suam, urbem scilicet Romanam, papae Silvestro edicto privilegii tradidit⁵⁷ et sedem suam in civitate sua, quae antea Byzantium vocabatur, nominis sui civitatem ampliando aedificavit; et sic responsales tam Romanae sedis, quam et aliarum praecipuarum sedium in palatio pro ecclesiasticis negotiis excubabant.

Cap. 14. Aliquando per episcopos, aliquando vero per diaconos apostolica sedes hoc officio fungebatur. Quo officio beatus Gregorius in diaconi ordine functus fuit⁵⁸; et ex aliis praecipuis sedibus per diaconos id officium exequabatur, sicut sacri canones iubent⁵⁹. Et in his cisalpinis regionibus, postquam Hludowicus praedicatione beati Remigii ad Christum conversus et ab ipso cum tribus millibus Francorum in vigilia sancti paschae baptizatus extitit⁶⁰, per successiones regum sancti episcopi ex suis sedibus et tempore competenti palatium visitantes vicissim hanc administrationem disposuerunt. A tempore vero Pippini et Caroli interdum per presbyteros, interdum per episcopos, regia voluntate atque episcopali consensu per

c) conciliorum emendare vult Prou; cfr. vero not. 50.

49) *Ibid.* c. 8. 50) *Ibid.* prolog.: quae a maioribus nostris secundum tramitem sacrarum scripturarum statuta fuere. 51) *Luc.* 10, 35. 52) *Cfr. Wattenbach, Deutschlands GQ. I^o, p. 250 sqq.*; 40 *Simson, Ludwig d. Fr. I, p. 19 sqq.*; *Prou l. c. p. 32, not. 1; p. 98.* 53) *Cfr. Prou l. c. p. 33, not. 2.* 54) *Hincmarus direxit epistolam Adalardo abbati de amicitia inter ipsos, et qualiter debet esse verus amicus, Flodoardi Hist. eccl. Rem. III, c. 24, SS. XIII, p. 535.* 55) *Cfr. c. 16: quem nostrates capellanum vel palatii custodem appellant; c. 13—16. 19. 20. 32; Waitz, VG. III², p. 520 sq.; Brunner, RG. II, p. 116, not. 18.* 56) *Cfr. Hinschius, KR. I, p. 501 sqq.* 57) *Cfr. Constit. Constantini c. 17,* 45 *ed. Zeumer in 'Berlin. Festgab. f. Gneist' p. 58.* 58) *Cfr. Gregorii Dialog. III, c. 32. 36, Opera II, col. 349. 357; Vita Gregorii auctore Iohanne diacono I, c. 26, Opera Gregorii IV, col. 31.* 59) *Cfr. Conc. Sardic. c. 9, Mansi III, col. 25 sq.* 60) *Cfr. Gregorii Tur. Hist. Franc. II, c. 31, SS. rer. Merov. I, p. 93; Hincmari Vita s. Remigii c. 4, AA. SS. Boll. Oct. I, p. 146 sq.*

diaconos vel presbyteros, magis quam per episcopos hoc officium executum extitit; quia episcopi continuas vigiliis supra gregem suum debent assidue exemplo et verbo vigilare et non diutius secundum sacros canones⁶¹ a suis abesse parrochiis.

Cap. 15. Neque iuxta decreta ex sacris canonibus promulgata beati Gregorii⁶² praetoria, quae nunc regia et usitatus palatia nominantur, debent inutiliter observare, ne incurrant iudicium, ut contra placita canonum sibi in ordinatione sua tradita⁶³ facientes ipsi sibi^d honore privent ecclesiastico. Et, ut de licitis exempla ponamus⁶⁴ et de inlicite^e usurpatis non taceamus, tempore Pippini et Caroli hoc ministerium consensu episcoporum per Fulradum⁶⁵ presbyterum, tempore etiam Caroli per Engelramnum⁶⁶ et Hildiboldum⁶⁷ episcopos, tempore denique Hludowici per Hilduinum presbyterum⁶⁸ et post eum per Fulconem item presbyterum, deinde per Drogonem episcopum⁶⁹ extitit hoc ministerium executum.

Cap. 16. Apocrisiarius autem, quem nostrates capellanum vel palatii custodem appellant, omnem clerum palatii sub cura et dispositione sua regebat⁷⁰. Cui sociabatur summus cancellarius⁷¹, qui a secretis olim appellabatur; erantque illi subiecti prudentes et intelligentes ac fideles viri, qui praecepta regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent et secreta illis fideliter custodirent. Post eos vero sacrum palatium per hos ministros disponebatur: per camerarium videlicet⁷² et comitem palatii⁷³, senescalcum⁷⁴, buticularium, comitem stabuli, mansionarium, venatores⁷⁵ principales quatuor, falconarium unum.

Cap. 17. Et quamvis sub ipsis aut ex latere eorum alii ministeriales fuissent, et^f ostiarius⁷⁶, saccellarius⁷⁷, dispensator⁷⁷, scapoardus⁷⁷, vel quorumcunque ex eis iuniores aut decani⁷⁸ fuissent, vel etiam alii ex latere, sicut bersarii⁷⁹, veltrarii⁸⁰, beverarii⁸¹, vel si qui adhuc supererant: verumtamen, quamvis et ipsi singuli iuxta suam qualitatem ad hoc intenti essent, non tamen ad eos, sicut ad caeteros principaliter, ut subter insertum est, totius regni confaederatio [pertinebat^g, sed] in maioribus vel minoribus singulis quibusque quotidianis necessitatibus occurrentibus cum palatio conglutinabantur. Sed nec ipsi superiores omnes aequaliter propter ministeriorum diversitatem, qualitatem vel convenientiam prodesse poterant, cum tamen nullus se propter fidei^h servandam veritatem^h regis et regni, ut praedictum est, subtrahere potuisset vel etiam voluisset. De quorum personis vel ministeriis, quamquam plura sint, quae dicantur, haec tamen praecipue habebantur.

Cap. 18. Imprimis ut iuxta cuiuscunque ministerii qualitatem vel quantitatem minister nobili corde et corpore, constans, rationabilis, discretus et sobrius eligeretur;

35 d) ita Bus.; se corr. Sirm. e) ita corr. Sirm.; inclite Bus. f) ita Bus.; ut corr. Duch. g) ita fortasse supplendum; consideratio in maior. vel minor. [pertinebat], sed singuli quibusque emendare proposuit Gengler l. c. p. 696; confaederatio ... conglutinabantur [pertinebat]. Sed Prou. h) fidem servandam voluntati coniecit Gengler l. c.

61) Cfr. Conc. Sardic. c. 11, Mansi III, col. 26. 62) Cfr. Gregorii Lib. pastoral. II, c. 7, Opera II, col. 24 sqq. 63) Cfr. Hincmari opuscul. LV capitul. prolog., Opera II, p. 389. 64) Cfr. Waitz, VG. III², p. 516 sqq.; Simson, Karl d. Gr. II, p. 540 sqq.; idem, Ludwig d. Fr. II, p. 232 sqq. 65) Abbatem S. Dionysii. 66) Mettensem. 67) Coloniensem. 68) Abbatem S. Dionysii. 69) Mettensem. 70) Cfr. c. 19. 71) Cfr. Sickel, Urk.-Lehre p. 76 sqq.; Waitz l. c. III², p. 513 sqq., p. 524 sq.; Brunner l. c. II, p. 116 sq. 72) Cfr. c. 22. 73) Cfr. c. 21. 74) Cfr. c. 23. 75) Cfr. c. 24. 76) Cfr. Waitz l. c. III², p. 505 sq. 77) Erat minister vel iunior camerarii; cfr. Waitz l. c. p. 508; p. 502, not. 2. 78) Cfr. Walafridus, De exordiis et incrementis rer. ecclesiast. c. 32, supra p. 515. 79) Venatores, 'Schützen'; cfr. Diez, Etym. WB. II c, s. v. bercer 1; Du Cange s. v. bersa. 80) 'Canibus veltricibus praefecti' Du Cange s. v. veltrarius. 81) 'Quibus castorum (Biber) cura et custodia incumbit' id. s. v. beverarii.

sed nec illa sollicitudo deerat, ut, si fieri potuisset, sicut hoc regnum Deo auctore ex pluribus regionibus constat, ex diversis etiam eisdem regionibus aut in primo aut in secundo aut etiam in quolibet loco idem ministri eligerentur⁸², qualiter familiarius quaeque regiones palatium adire possent, dum suae genealogiae vel regionis consortes in palatio locum tenere cognoscerent.

Cap. 19. His ita breviter de eligendis et constituendis ministris praedictis nunc ad eorundem ministrorum et ministrationum ordinem, qualiter currebant, veniendum est. Nam quamvis praefati ministri unusquisque de suo ministerio non sub alio vel per alium, nisi per se ipsum solum regem, vel quantum ad reginam vel gloriosam prolem regis respiciebant, caput ponerent, non tamen omnes aequaliter de caeteris rebus vel caeterorum necessitatibus regem adibant, sed mensura sua quisque contentus erat et, ubi vel ubi ratio poscebat, solatium alterius requirebat. E quibus praecipue duo, id est apocrisiarius⁸³, qui vocatur apud nos capellanus vel palatii custos, de omnibus negotiis ecclesiasticis vel ministris ecclesiae, et comes palatii⁸⁴ de omnibus saecularibus causis vel iudiciis suscipiendi curam instanter habebant⁸⁵, ut nec ecclesiastici nec saeculares prius domnum regem absque eorum consultu inquietare necesse haberent, quousque illi praeviderent, si necessitas esset, ut causa ante regem merito venire deberet; si vero secreta esset causa, quam prius congrueret regi, quam cuiquam alteri dicere, eundem dicendi locum eidem ipsi praepararent introducto prius rege, ut hoc iuxta modum personae vel honorabiliter vel patienter vel etiam misericorditer susci-peret.

Cap. 20. Apocrisiarius quidem de omni ecclesiastica religione vel ordine necnon etiam de canonicaⁱ vel monasticaⁱ altercatione, seu quaecunque palatium adibant pro ecclesiasticis necessitatibus, sollicitudinem haberet, et ea tantummodo de externis regem adirent, quae sine illo plenius definiri non potuissent. Caeterum ut non solum de his, quae ad eos specialiter de omni ornamento vel officio ecclesiastico infra palatium agenda pertinebant, verum quoque et omnem consolationem spiritalem sive consilium totius palatii quicumque quaereret apud eum, ut necesse erat, fideliter inveniret, et qui non quaereret, et tamen ipse apud aliquem necessarium esse sentiret, iuxta personae qualitatem et a perverso sensu vel opere retrahere et ad viam salutis convertere studeret. Et caetera spiritualia, quaecunque palatio tam ab assidue conversantibus quamque et a supervenientibus sive secundum Deum, sive secundum seculum ut providerentur et praeviderentur erant necessaria, quae enumerare longum est, ad eius specialiter curam pertinebant; non ita, ut aliter ullus sive palatinus, sive externus superveniens sapientia et vera devotione per Dei gratiam illuminatus tale aliquid minime ageret, sed maxime consuetudo erat, ut aut eodem apocrisario pariter, aut certe per eius consilium, quod erat agendum, ageret, ne forte quid minus utile aut indignum regi subriperet.

Cap. 21. Comitibus⁸⁶ autem palatii inter caetera paene innumerabilia in hoc maxime sollicitudo erat, ut omnes contentiones legales, quae alibi ortae propter aequitatis iudicium palatium aggrediebantur, iuste ac rationabiliter determinaret seu perverse iudicata ad aequitatis tramitem reduceret⁸⁷, ut et coram Deo propter iustitiam et coram hominibus propter legum observationem cunctis placeret. Si quid vero tale esset, quod leges mundanae hoc in suis diffinitionibus statutum non haberent aut secundum gentilium consuetudinem crudelius sancitum esset, quam christianitatis

i) ita Bus.; canonica vel monastica corr. Prou; supplendum videtur: religionis.

82) Cfr. Waitz l. c. III², p. 503 sq.; Brunner l. c. II, p. 102. 112. 83) Cfr. c. 13. 84) Cfr. c. 21.

85) Cfr. Walafridus l. c. c. 32, supra p. 515. 86) Cfr. 16. 19; Waitz l. c. IV², p. 485 sqq.; Brunner l. c. II, p. 108 sqq.; id., Forschungen p. 141 sq. 282, not. 87) Cfr. Gengler l. c. p. 699, not. 54.

rectitudo vel sancta auctoritas merito non consentiret, hoc ad regis moderationem perduceretur, ut ipse cum his, qui utramque legem nossent et Dei magis, quam humanarum legum statuta metuerent, ita decerneret, ita statueret, ut, ubi utrumque servari posset, utrumque servaretur, sin autem, lex saeculi merito comprimeretur, iustitia Dei conservaretur.

Cap. 22. De honestate vero palatii seu specialiter ornamento regali necnon et de donis annuis militum⁸⁸, absque cibo et potu vel equis, ad reginam praecipue et sub ipsa ad camerarium⁸⁹ pertinebat; et secundum cuiusque rei qualitatem ipsorum sollicitudo erat, ut tempore congruo semper futura prospicerent, ne quid, dum opus esset, ullatenus opportuno tempore defuisset. De donis vero diversarum legationum ad camerarium aspiciebat, nisi forte iubente rege tale aliquid esset, quod reginae ad tractandum cum ipso congrueret. Haec autem omnia et his similia eo intendebant, ut ab omni sollicitudine domestica vel palatina, in quantum rationabiliter et honeste esse poterat, domnus rex omnipotenti Deo spem suam indesinenter committens ad totius regni statum ordinandum vel conservandum animum semper suum promptum haberet.

Cap. 23. Ad tres autem ministeriales: senescalcum⁹⁰, buticularium et comitem stabuli, secundum uniuscuiusque ministerii qualitatem vel quantitatem pertinebat, ut cum communi consensu de suo quisque ministerio admonendi non essent segnes, ut, quantocius^k esse potuisset, omnes actores regis praescirent⁹¹, ubi vel ubi rex illo vel illo tempore tanto vel tanto spacio manere debuisset, propter adductionem vel praeparationem; ne forte tarde scientes, dum inopportuno tempore vel cum nimia festinatione exigeretur, familia regalis per negligentiam sine necessitate opprimeretur. Quae videlicet cura quanquam ad buticularium vel ad comitem stabuli pertineret, maxima tamen cura ad senescalcum respiciebat, eo quod omnia caetera praeter potus vel victus caballorum ad eundem senescalcum respiceret. Inter quos etiam et mansionarius⁹² intererat, super cuius ministerium incumberebat, sicut et nomen eius indicat, ut in hoc maxime sollicitudo eius intenta esset, ut tam supradicti actores, quamque et susceptores⁹³, quo tempore ad eos illo vel illo in loco rex venturus esset, propter mansionum praeparationem, ut oportuno tempore praescire potuissent; ne aut inde tarde scientes propter afflictionem familiae importuno tempore peccatum aut hi propter non condignam susceptionem, ac si bene noluissent, cum certe non volendo, sed non valendo, offensionem incurrerent.

Cap. 24. Similiter quoque quatuor venatores⁹⁴ et quintus falconarius cum eadem unanimitate secundum temporis qualitatem admonere studebant, qualiter ea, quae ad singulorum ministeriorum curam pertinebant, ut opportuno tempore et non tarde considerarentur, quando tanti^l vel quando tanti, quando toti et quando nulli aut in palatio retinerentur aut more solito foris nutriendi usque ad tempus mitterentur aut tempore congruo per denominata loca venandi causa pariter et nutriendi disponerentur. Sed et hoc et illud, id est et intra et extra palatium, ita semper cum mensura et ratione ordinaretur, ut, quantum prodesset, esset, et quantum non prodesset, non esset, quia in ipsis ministeriis non sic facile certus numerus aut hominum aut canum aut avium diffiniri potest: ideo in ipsorum arbitrio manebat, quanti et quales essent.

45 k) ita corr. Sirm.; quando eius Bus. l) sc.: homines, canes, aves; cfr. lin. 42. 43.

88) Cfr. c. 27. 89) Cfr. c. 16. 32; Waitz l. c. III², p. 502 sqq. 90) Cfr. c. 16; Waitz l. c. III², p. 499 sqq. 91) Cfr. Brunner l. c. II, p. 123. 92) Cfr. c. 16; Waitz l. c. III², p. 507. 93) Cfr. Waitz l. c. IV², p. 13, not. 94) Cfr. c. 16. 17; Waitz l. c. III², p. 508.

Cap. 25. Sensus^m autem in his omnibus talis erat, ut nunquam palatio tales vel tanti deessent ministri propter has praecipue inter caeteras necessitates vel honestates^m. Primo, ut sive generaliter maioribus, sive specialiter vel singulariter quibusque minoribus recedentibus omni tempore et multitudine congrua, sine qua rationabiliter et honeste esse non posset, semper esset ornatum palatium et consiliariis condignis nunquam destitutum fuisset; et ut qualiscunque legatio sive speculandi, sive etiam subdendi gratia veniret, qualiter omnes quidem honeste suscipi potuissent. Deinde primus consilii rectitudinem, secundus misericordiae et benignitatis consolationem, tertius vero versutiae seu temeritatis sermo referret medicinam; et ut ex quacumque parte totius regni quicumque desolatus, orbatus, alieno aere oppressus, iniuste calumnia cuiusque suffocatus seu caetera his similia, quae nunc enumerare perlongum est, maxime tamen de viduis et orphanis tam seniorum quamque et mediocrium uniuscuiusque secundum suam indigentiam vel qualitatem, dominorum vero misericordiam et pietatem semper ad manum haberet, per quem singuli ad pias aures principis perferre potuissent.

Cap. 26. Similiter, qui propter diutinum servitium digni erant, ut remunerari debuissent, et locus talis occurrebat, ubi ex praedictis indigentibus nemo sine mensura destitueretur; similiter secundum eorum qualitatem ad memoriam principum revocarentur non tam ipsis urgentibus, quam eorum, de quibus supra dictum est, fidem et debitum exigentibus; ut in eis id fieret primo, propter quod cum iustitia et misericordia Deo placerentⁿ, deinde in militia remanentibus certissimam fideliter servandi^o fidem et constantiam ministrarent, deinde ut etiam longe positis per totius regni ambitum laetitiam et gaudium demonstrarent. Et si aliquis ex ministerialibus vel consiliariis decedebat, loco eius congruus et utilis restituebatur⁹⁵.

Cap. 27. Et ut illa multitudo, quae in palatio semper esse debet, indeficienter persistere posset, his tribus ordinibus fovebatur⁹⁶. Uno videlicet, ut absque ministeriis expediti milites⁹⁷, anteposita dominorum benignitate et sollicitudine, qua nunc victu, nunc vestitu, nunc auro, nunc argento, modo equis vel caeteris ornamentis interdum specialiter, aliquando prout tempus, ratio et ordo condignam potestatem administrabat, saepius porrectis, in eo tamen indeficientem consolationem necnon ad regale obsequium inflammatum animum ardentius semper habebant: quod illos praefati capitanei ministeriales⁹⁸ certatim de die in diem, nunc istos, nunc illos ad mansiones suas vocabant et non tam gulae voracitate, quam verae familiaritatis seu dilectionis amore, prout cuique possibile erat, impendere studebant; sicque fiebat, ut rarus quisque infra hebdomadam remaneret, qui non ab aliquo pro huiusmodi studio convocaretur.

Cap. 28. Alter⁹⁶ ordo per singula ministeria discipulis congruebat, qui magistro suo singuli adhaerentes et honorificabant et honorificabantur locisque singuli suis, prout opportunitas occurrebat, ut a domino videndo vel alloquendo consolarentur. Tertius ordo item erat tam maiorum quam minorum in pueris vel vasallis, quos unusquisque, prout gubernare et sustentare absque peccato, rapina videlicet vel furto poterat, studiose habere procurabant^p. In quibus, scilicet denominatis ordinibus, absque his, qui semper eundo et redeundo palatium frequentabant, erat delectabile, quod interdum et necessitati, si repente ingrueret, semper sufficerent; et tamen semper, ut dictum est, maior pars illius^q propter superius commemoratas benignitates cum iucunditate et hilaritate prompta et alacri mente-persisterent.

m) sic divisit capitula Prou; in omnibus anterioribus edd. verba: sensus . . . honestates cum c. 24. coniuncta sunt. n) sic corr. Prou; placeret Bus. o) serviendi coniecit Bus., corr. Sirm., Prou.

p) ita Bus.; procurabat corr. Prou. q) sc.: multitudinis vel ordinis; illorum emendav. Prou.

95) Cfr. Waitz l. c. III², p. 545. 96) Cfr. c. 33; Waitz l. c. III², p. 542 sq. 97) Cfr. c. 22; Waitz l. c. III², p. 547; Brunner l. c. II, p. 101. 98) Cfr. Waitz l. c. III², p. 529 sq.

Cap. 29. Secunda divisio est, qua totius regni status, anteposito, sicuti semper et ubicumque, omnipotentis Dei iudicio, quantum ad humanam rationem pertinebat, conservari videbatur, haec est. Consuetudo⁹⁹ autem tunc temporis talis erat, ut non saepius, sed bis in anno placita duo tenerentur: unum, quando ordinabatur status
 5 totius regni ad anni vertentis spacium¹⁰⁰; quod ordinatum nullus eventus rerum, nisi summa necessitas, quae similiter toto regno incumberebat, mutabatur. In quo placito generalitas universorum maiorum, tam clericorum quam laicorum, conveniebat: seniores propter consilium ordinandum, minores¹ propter idem consilium suscipiendum et interdum pariter tractandum et non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu
 10 vel sententia confirmandum; caeterum^r autem propter dona generaliter danda.

Cap. 30. Aliud placitum cum senioribus tantum et praecipuis consiliariis habebatur, in quo iam futuri anni status tractari incipiebatur, si forte talia aliqua se praemonstrabant, pro quibus necesse erat praemeditando ordinare, si quid mox transacto anno priore incumberet, pro quo anticipando aliquid statuere aut providere
 15 necessitas esset; verbi gratia: si inter marchisos in qualibet regni parte ad aliud tempus dextrae datae fuissent, quid mox post dextras exactas agendum esset, utrum renovandae an finiendae essent; iuxta, caeterarum partium imminentibus rixa et pace, ut secundum id, quod tunc temporis ratio poscebat, si ex una parte hinc aut inde vel facienda vel toleranda inquietudo necessario incumberebat, ex aliis partibus tran-
 20 quillitas ordinaretur. Et cum ita per eorundem seniorum consilium, quid futuri temporis actio vel ordo agendi posceret, a longe considerarent, et cum inventum esset, sub silentio² idem inventum consilium ita funditus ab omnibus alienis incognitum usque ad aliud iterum secundum generale placitum, ac si inventum vel a nullo tractatum esset, maneret: ut, si forte tale aliquid aut infra aut extra regnum ordi-
 25 nandum esset, quod praescientia quorundam aut destruere aut certe inutile reddere aut per aliquam diversam astutiam laboriosius faciendum convertere voluisset, hoc nullatenus facere potuisset; in ipso autem placito, si quid ita exigeret vel propter satisfactionem caeterorum seniorum vel propter non solum mitigandum, verum etiam accendendum animum populorum, ac si ita prius exinde praecogitatum nihil fuisset,
 30 ita nunc a novo consilio et consensu illorum et inveniretur et cum magnatibus^{s3} ordo Domino duce perficeretur; ita⁴ autem anno priore terminato praefato modo ordinaretur et de secundo.

Cap. 31. Consiliarii⁵ autem, quantum possibile erat, tam clerici quam laici tales eligebantur, qui primo secundum suam quisque qualitatem vel ministerium
 35 Deum timerent, deinde talem fidem haberent, ut excepta vita aeterna nihil regi et regno praeponerent, non amicos, non inimicos, non parentes, non munera dantes, non blandientes, non exasperantes, non sophistice vel versute aut secundum sapientiam solummodo huius saeculi, quae inimica est Deo, sapientes, sed illam sapientiam et intelligentiam scientes, qua illos, qui in supradicta humana astutia fiduciam suam
 40 habuissent, pleniter per iustam et rectam sapientiam non solum reprimere, sed funditus opprimere potuissent. Electi autem consiliarii una cum rege hoc inter se principaliter constitutum habebant, ut, quicquid inter se familiariter locuti fuissent

r) *Apud Busaeum a verbo caeterum cap. 30. incipit; Waitz vero l. c. III², p. 557, not. 1; p. 591, not. 3 (cfr. etiam Brunner l. c. II, p. 131, not. 32) demonstravit verba caeterum ... danda cum cap. 29. coniungenda esse.*
 45 s) ita corr. *Sirm.*; magnanimis *Bus.*

99) *Cfr. Waitz l. c. III², p. 555 sqq.; Brunner l. c. II, p. 130 sqq.* 100) *I. e.: per annum currentem; cfr. Waitz l. c. III², p. 556. 557, not. 1; Prou l. c. p. 73, not. 2.* 1) *Cfr. Waitz l. c. III², p. 582, not. 2; p. 586, not. 4.* 2) *Cfr. c. 31, p. 528.* 3) *Cfr. Waitz l. c. IV², p. 328, not.* 4) *Cfr. ibid. l. c. III², p. 557, not. 1.* 5) *Cfr. c. 30. 32; Waitz l. c. III², p. 530 sqq.; Brunner l. c. II, p. 102 sq.*

tam de statu regni quamque et de speciali cuiuslibet persona, nullus sine consensu ipsorum cuilibet domestico suo vel cuicunque alteri prodere debuisset⁶ secundum hoc, quod res eadem sive die sive duobus sive amplius seu annum vel etiam in perpetuo caelari vel sub silentio manere necesse fuisset; quia saepe in tali tractatu de qualibet persona talis interdum propter communem utilitatem agendam vel caven- 5 dam sermo procedit, qui ab eo cognitus aut valde turbat aut, quod magis est, in desperationem trahit vel, quod gravissimum est, in infidelitatem convertit et ab omni profectu, quem fortasse multipliciter exercere potuit, inutilem reddit, cum tamen nihil ei obesset, si eundem sermonem minime sciret. Quale de homine uno, tale de duobus, tale de centum, tale de maiori numero vel etiam de progenie una vel tota qualibet 10 simul provincia, si magna cautela non fuerit, fieri poterit.

Cap. 32. Apocrisiarius⁷ autem, id est capellanus vel palatii custos, et camerarius⁸ semper intererant, et ideo cum summo studio tales eligebantur aut electi instruebantur, qui merito interesse potuissent. Sed et de caeteris ministerialibus⁹, qui talem se ostendebat, ut ad hoc vel praesens vel futurus nunc discendo, post- 15 modum vero consiliando loco eorundem honorifice substitui potuisset, cum summa intentione mentis intendendo singulis, quae agebantur, interesse iubebatur⁵ salvans credita¹⁰, discens incognita, retinens ordinata et constituta: ut, si forte tale aliquid extra aut infra regnum oriretur aut insperatum^t et ideo non praemeditatum nunciaretur, rarius tamen necesse esset, ut consilium altius tractaretur, et tamen tempus 20 aptum non esset, in quo praefati consiliarii convocarentur, ipsi palatini¹¹ per misericordiam Dei ex eorum assidua familiaritate tam in publicis consiliis quamque ex domestica in hac parte allocutione, responsione et consultatione studium haberent, prout tunc rei vel temporis qualitas exigebat, aut consilium pleniter dare, quid fieret, aut certe, quomodo ad praefinita tempora cum consilio et absque ullo detrimento res 25 eadem expectari vel sustentari potuisset. Haec de maioribus.

Cap. 33. De minoribus vero vel proprie palatinis, ita ut diximus, non generaliter ad regnum pertinentibus, sed specialiter ad personas quasque respicientibus, quae specialiter palatio imminebant, cum eis¹² dominus rerum ita inconfuse ordinare potuisset, ut exinde non solum detrimentum ullum oriretur, verum etiam ortum aut 30 imminens utiliter aut mitigari aut funditus extinguere aut etiam evelli potuisset. Si vero talis esset causa, ut velocitati immineret et tamen aliquatenus usque ad generale placitum quoquo pacto sustentari vel sine peccato aut sine contumelia potuisset, ipsi modum eiusdem sustentationis ex praedicto maiori usu consilium dandi scirent et sapientiam priorum imitati^u placite Deo et utiliter regno interim dare^v 35 potuissent. Praefatorum autem consiliarium intentio, quando ad palatium convocabantur, in hoc praecipue vigeat, ut non speciales vel singulares quascunque vel quorumcumque causas, sed nec etiam illorum, qui pro contentionibus rerum aut legum veniebant, ordinarent, quousque illa, quae generaliter ad salutem vel statum regis et regni pertinebant, Domino miserante ordinata habuissent; et tunc demum, si forte 40 tale aliquid domno rege praecipiente reservandum erat, quod sine eorum certa consideratione determinari a comite palatii vel a caeteris, quibus congruebant, non potuisset.

Cap. 34. Procures¹³ vero praedicti sive in hoc, sive in illo praefato placito, quin et primi senatores¹⁴ regni, ne¹⁵ quasi sine causa convocari viderentur, mox 45

t) ita emend. Sirm.; inperatum Bus. u) ita corr. Prou; imitari Bus. v) consilium suppl. Prou.

6) Cfr. c. 30. 7) Cfr. c. 20. 8) Cfr. c. 22. 9) Cfr. c. 23. 27. 10) 'gardant les secrets' Prou l. c. p. 83. 11) Cfr. Brunner l. c. II, p. 96 sq. 12) Sc.: cum consiliarius. 13) Cfr. c. 35; Waitz l. c. III², p. 584 sq. 14) Ibid. p. 531. 15) Ibid. p. 579, not. 1.

auctoritate regia per denominata et ordinata capitula, quae vel ab ipso per inspirationem Dei inventa vel undique sibi nuntiata post eorum abscessum precipue fuerant, eis ad conferendum vel ad considerandum patefacta sunt¹⁶. Quibus susceptis interdum die uno, interdum biduo, interdum etiam triduo vel amplius, prout rerum pondus
 5 expetebat, accepto ex praedictis domesticis palatii missis intercurrentibus quaeque sibi videbantur interrogantes responsumque recipientes, tam diu ita nullo extraneo appropinquante, donec res singulae ad effectum perductae gloriosi principis auditui in sacris eius obtutibus exponerentur et quicquid data a Deo sapientia eius eligeret omnes sequerentur. Ecce sicut de uno, ita de duobus, vel quotquot essent, capitulis
 10 agebatur, quousque omnia Deo miserante illius temporis necessaria expolirentur.

Cap. 35. Interim¹⁷ vero, quo haec in regis absentia agebantur, ipse princeps reliquae multitudini in suscipiendis muneribus, salutandis proceribus, confabulando rarius visis, compatiendo senioribus, congaudendo iunioribus et caetera his similia tam in spiritalibus quamque et in secularibus occupatus erat; ita tamen, ut, quotiens-
 15 cunque segregatorum voluntas esset, ad eos veniret¹⁸, similiter quoque, quanto spatio voluissent, cum eis consisteret; et cum omni familiaritate, qualiter singula reperta habuissent, referebant, quantaque mutua hinc et inde altercatione vel disputatione seu amica contentione decertassent, apertius recitabant. Sed¹⁹ nec illud praetermittendum, quomodo, si tempus serenum erat, extra, sin autem, intra diversa loca
 20 distincta erant, ubi et hi abundanter segregati semotim et caetera multitudo²⁰ separatim residere potuissent, prius tamen ceterae inferiores personae interesse minime potuissent. Quae utraque tamen seniorum susceptacula sic in duobus divisa erant, ut primo omnes episcopi, abbates vel huiusmodi honorificentiores clerici absque ulla laicorum commixtione congregarentur; similiter comites vel huiusmodi principes
 25 sibimet honorificabiliter a caetera multitudine primo mane segregarentur, quousque tempus, sive praesente sive absente rege, occurreret^w; et tunc praedicti seniores more solito clerici ad suam, laici vero ad suam constitutam curiam subselliis similiter honorificabiliter praeparatis convocarentur. Qui cum separati a caeteris essent, in eorum manebat potestate, quando simul vel quando separati residerent, prout eos
 30 tractandae causae qualitas docebat, sive de spiritalibus, sive de saecularibus seu etiam commixtis. Similiter²¹, si propter quamlibet noscendi^x vel investigandi causam quemcunque convocare voluissent, et re comperta discederet, in eorum voluntate manebat. Haec interim de his, quae eis a rege ad tractandum proponebantur.

Cap. 36. Secunda¹⁷ autem ratio regis erat interrogatio, quid unusquisque ex
 35 illa parte regni, qua veniebat, dignum^y relatu vel retractatu secum afferret, quia et hoc eis non solum permissum, verum etiam arctius commissum erat, ut hoc unusquisque studiosissime, usque dum reverteretur, tam infra, quam extra regnum perquireret, si quid tale non solum a propriis vel extraneis, verum etiam, sicut ab amicis, ita et ab inimicis investigaret, intermissa interim nec magnopere, unde sciret,
 40 investigata persona: si populus in qualibet regni parte, regione seu angula turbatus, quae causaurbationis esset, si murmur populi obstreperet vel tale aliquid inaequale resonaret, unde generale consilium tractare aliquid necessarium esset, et caetera his similia; extra vero, si aliqua gens subdita rebellare vel rebellata subdere, si necdum tacta insidias regni moliri vel tale aliquid oriri voluisset. In his vero omnibus quae-
 45 cumque cuilibet periculo imminerent, illud praecipue quaerebatur, cuius rei occasione talia vel talia orirentur.

w) ita corr. Prou; occurrerent Bus. x) sic coniecit Waitz l. c.; discendi Gengler l. c. p. 704, not. 85; vescendi Bus., Prou. y) ita corr. Sirm.; digna Bus.

16) Cfr. Prou l. c. p. 86, not. 1.

17) Cfr. Waitz l. c. III², p. 589 sq.

18) Ibid. p. 585 sq.

50 19) Ibid. p. 583 sq.; Brunner l. c. II, p. 132.

20) Cfr. c. 29.

21) Waitz l. c. III², p. 585, not. 2.

Cap. 37. Post illa, quae in synodo apud martyrium Sanctae Macrae de maiorum constitutionibus collecta et regi Hludowico nuper defuncto²² fuere directa²³, haec de ordine palatii et dispositione regni vobis ad institutionem istius regis nostri ac ministrorum eius regnique provisorum, sicut scriptis et verbis seniorum didici et ipse adhuc in adolescentia mea vidi, devote iussioni vestrae obediens obtuli. Personas 5 autem hominum et mores ac qualitates illorum, per quos, si aliqua sunt collapsa, restituantur, vestra sollertia providebit; quoniam de his, quos tempore domni Hludowici imperatoris vidi palatii procuratores et regni praefectos, neminem scio esse superstitem; scio tamen de illorum nobilitate natos²⁴ pro patribus filios, licet illorum 10 mores ac qualitates ignorem. Ipsi vero procurent, ut non sint moribus ac virtute atque pro aetatis quantitate vel temporis qualitate sapientia et studiis bonis degeneres; quatenus merito patrum loca et officia suppleant et se in ipsa suppletionem caute custodiant, 'ne', ut sanctus Gregorius dicit²⁵, 'in culmine honoris positi usu gloriae permutentur', sicut Saul, qui prius in electione honoris extitit humilis, postea repro- 15 bari meruit propter elationem tumoris.

22) A. 882, die 5. m. August.

23) Synod. ap. S. Macram 881, c. 5, Mansi XVII, col. 541 sqq.

24) Cfr. Psalm. 44, 17: Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.

25) In Gregorii Commentar. in 1. Reg. c. 15, ut ait Busaeus, haec verba ita non leguntur; cfr. vero lib. VI, c. 29, Opera IV, col. 365.

BALUZIANAE EDITIONIS CAPITULARIA CUM EDITIONE NOSTRA COLLATA.

Baluze
tom. I.
col.

Nostra editio
tom. II.
pag.

653. Capitulare 828.	
Qualiter conventus episcoporum fieri debeat	2.
Haec capitula ab episcopis tractanda sunt	6.
Epistola, quae generaliter populo est legenda	3.
655. Haec sunt capitula de instructione missorum	7.
657. Haec sunt capitula, quae volumus ut diligenter inquirant	8.
657. Epistola generalis 828.	3.
661. Capitulare Wormatiense 829.	
663. Capitula pro lege habenda	11.
666. Item alia capitula	14.
669. Capitula pro lege habenda	17.
671. Capitula, quae ad generalia placita sunt reservata	11.
671. Item alia capitula	11. 9.
673. Capitula: Licet iam pridem; Si quis vero terram; Si quis colonum	25.
675. Praeceptum de ordine monastico restituto in monasterio S. Dionysii 832.	deest.
681. Praeceptum de paganis . . . et de institutione episcopatus Hamma-
burgensis 834.	deest.
685. Charta divisionis imperii 837.	20.
689. Capitula Ludowici Pii excerpta ex Lege Langobardorum	desunt. ¹
693. Ansegisi et Benedicti Levitae ² collectiones; cfr. tom. I, 382.	

Capitula Karoli Calvi.

tom. II.

1. Conventus in villa Colonia 844.	253.
7. Synodus ad Teudonis villam 845.	112.
13. Concilium in Verno palatio 845.	382.
19. Synodus Belvacensis 845.	387.
21. Apud Tolosam civitatem 844.	256.
25. Praeceptum confirmationis pro Hispanis 844.	258.
29. In villa Sparnaco 846.	260.
39. Conventus apud Argentoratum 842.	171.
41. Conventus apud Marsnam I. 847.	68.
45. Conventus apud Marsnam II. 851.	72.
49. Synodus Suessionensis 853.	263.
53. Capitula	266.

1) *A scriba quodam privatim collecta sunt.*

2) *Benedicti collectio in tom. III. edetur.*

| Baluze
tom. II.
col. | Nostra editio
tom. II.
pag. |
|---|-----------------------------------|
| 57. Synodus apud Vermeriam 853. | 421. |
| 61. Apud Valentianas 853. | 75. |
| 63. Apud Silvacum 853. | 270. |
| 69. Apud Attiniacum 854. | 277. |
| 71. Apud Leudicam 854. | 76. |
| 75. Praeceptum confirmationis pro ecclesia Tornacensi | deest. |
| 77. Apud Bonoilum 856. | 424. |
| 79. Ad Francos et Aquitanos missa de Carisiaco 856. | 279. |
| 83. Ad eosdem de Basiu 856. | 282. |
| 85. Ad eosdem per Adalardum abbatem 856. | 283. |
| 87. Ad eosdem per Hincmarum et alios 856. | 284. |
| 87. Synodus Carisiaca 857. | 285. |
| 95. Capitula data in synodo apud Carisiacum 857. | 291. |
| 97. Apud S. Quintinum 857. | 293. |
| 99. Sacramenta apud Carisiacum 857. | 295. |
| 100. Epistola episcoporum ad Ludowicum regem 858. | 427. |
| 121. Synodus Metensis de indulgentia Ludowici 859. | 441. |
| 129. Synodus Tullensis apud Saponarias 859. | 447. |
| 133. Libellus proclamationis adversus Wenilonem | 450. |
| 137. In basilica s. Castoris apud Confluentes 860. | 152. |
| 145. Post reditum a Confluentibus 860. | 297. |
| 151. Edictum in Carisiaco 861. | 301. |
| 153. Synodus Pistensis 862. | 302. |
| 163. Quando Hlotharius ad osculum receptus est 862. | 159. |
| 173. Edictum Pistense 864. | 310. |
| 195. Apud Tusiicum 865. | 329. 165. |
| 203. Apud Compendium 868. | 266. |
| 207. Apud S. Arnulfum 868. | 167. |
| 209. Apud Pistas 869. | 332. |
| 215. Quando Karolus rex Metis coronatus est 869. | 337. |
| 221. Pactio Aquisgranensis 870. | 191. |
| 221. Divisio regni Hlotharii 870. | 193. |
| 225. Apud Gundulfi villam 872. | 341. |
| 227. Apud Carisiacum 873. | 342. |
| 233. Reclamatio episcopi Barcinonensis apud Attiniacum 874. | 458. |
| 237. Synodus Pontigonensis 876. | 99. 348. |
| 251. Acta synodi Romanae 877. | desunt. |
| 257. Exactio Nortmannis constituta 877. | 353. |
| 259. Apud Carisiacum 877. | 355. 362. |

Capitula Ludowici II.

271. Ludowici II. coronatio Compendii 877.	363.
273. Synodus Tricassina 878.	deest.
277. Conventus Furonensis 879.	168.

Capitula Karlomanni.

281. Apud Carisiacum 882.	369.
283. In broilo Compendii 883.	370.

Baluze
tom. II.
col.Nostra editio
tom. II.
pag.

283. Apud Vernis palatium 884.	371.
291. Capitulum Odonis regis 888.	375.

Capitula Karoli III.

293. Constitutio dotis Friderunae reginae 907.	deest.
295. Tungrensis episcopatus controversia 911.	378.
299. Pactum Karoli et Henrici 926.	deest. ¹

Karoli Calvi etc. consecratio.

301. Karoli Calvi coronatio in regno Lotharii 869.	456.
305. Ludowici II. coronatio 877.	461.
309. Iudithae coronatio 856.	425.
313. Hermintrudis coronatio 866.	453.

Capitula Hlotharii imperatoris.

317. Capitulare Romanum 824; cfr. tom. I, 322.	
321. Apud Olonam; cfr. tom. I, 321. 326. 320.	
327. Capitula addita ad legem Longobardorum	59.
331. Capitula excerpta ex lege Longobardorum	desunt. ²
341. Edictum de restitutione Ebbonis 840.	110.

Capitularia Hludowici II. imperatoris.

345. Capitula data in conventu Ticinensi 850.	85.
347. Capitula edita in palatio Ticinensi 854.	90.
349. Capitulare interrogationis ad episcopos 855.	79. 88.
351. Rescriptum consultationis	80.
355. Capitula edita post responsionem episcoporum	91.
357. Constitutio promotionis exercitus 867.	94.
361. Fragmenta capitularium	desunt.

1) *Exstat in LL. Const. I, p. 1 sq. ad a. 921.*

2) *Non ab imperatore, sed a scriba quodam*

privatim collecta sunt.

PERTZIANAE EDITIONIS CAPITULARIA CUM EDITIONE NOSTRA COLLATA.

| Pertzii editio
tom. I.
pag. | Nostra editio
tom. II.
pag. |
|---|-----------------------------------|
| 325. Capitularia Aquisgranensia 828. | |
| 326. Oratorum relatio ad imperatorem; cfr. tom. I, 366. | |
| 327. Constitutio de conventibus habendis | 2. |
| 327. Haec capitula ab episcopis tractanda sunt | 6. |
| 328. Constitutio de missis ablegandis | 11. |
| 328. Haec sunt capitula de instructione missorum | 7. |
| 329. Haec sunt capitula, quae volumus ut diligenter inquirent | 8. |
| 329. Haec sunt capitula, quae ad generale placitum sunt reservata | 11. |
| 329. Epistola, quae generaliter populo Dei est legenda | 3. |
| 331. Constitutiones Wormatienses 829. | |
| 331. Episcoporum relatio | 26. |
| 350. Capitularia generalia | 11. |
| 351. Item alia capitula | 14. |
| 353. Capitula pro lege habenda | 17. |
| 354. Capitula missis data | 9. |
| 355. Hlotharii I. constitutio ecclesiastica 830; cfr. tom. I, 331. | |
| 356. Divisio imperii 830. | 20. |
| 359. Hlotharii I. constitutiones Papienses 832. | 59. ¹ |
| 365. Hlotharii imperatoris conventus Compendiensis 833. | 51. |
| 369. Agobardi cartula 833. | 56. |
| 370. Hludowici I. imperatoris conventus Compendiensis 835. | 57. |
| 370. Capitulum fragmenta | desunt. ² |
| 371. Hlotharii I. imperatoris capitula Langobardica 835; cfr. tom. I, 335, c. 3—5. ³ | |
| 372. Hlotharii I. excerpta canonum 835. | desunt. ⁴ |
| 373. Divisio imperii 839. | 58. |
| 374. Hlotharii I. conventus Ingelheimensis 840. | 111. |

Regum Francorum, imperatorum diviso imperio capitularia.

375. Hludowici II. et Karoli II. pactum Argentoratense 842.	171.
376. Karoli II. conventus in villa Colonia 843.	253.
378. Karoli II. synodus apud Tolosam 844.	256.
380. Hlotharii I., Hludowici II. et Karoli II. conventus ad Theodonis villam 844.	112.
383. Karoli II. concilium in Verno palatio 844.	382.

1) *Capitulare LL. I, p. 362. a G. H. Pertzio editum, compilatio a scriba quodam facta est; cfr. Boretius, Capitularien i. Langobardenreich p. 189 sq.* 2) *Cap. 1. est Grimoaldi c. 4; cap. 2. Augustinus, De civitate Dei XXI, 11; cfr. Boretius l. c. p. 190 sq.* 3) *Cap. 3. est Anseg. I, c. 149; cfr. Boretius l. c. p. 183.* 4) *Sunt capitula concilii Romani 826. a librario privatim collecta; cfr. Boretius l. c. p. 183.*

| Pertzii editio
tom. I.
pag. | Nostra editio
tom. II.
pag. |
|---|-----------------------------------|
| 386. Karoli II. synodus Bellovacensis 845. | 387. |
| 387. Hludowici II. Italiae regis capitulum 844—850. | 78. |
| 388. Karoli II. conventus in villa Sparnaco 846. | 260. |
| 393. Hlotharii, Hludowici et Karoli conventus apud Marsnam I. 847. | 68. |
| 395. Hludowici II. imperatoris conventus Ticinensis 850. | |
| 396. Rescriptum consultationis | 116. |
| 400. Capitula de ordinibus ecclesiasticis | desunt. ¹ |
| 405. Capitula comitibus ab imperatore proposita | 84. |
| 405. Leges ab imperatore promulgatae | 85. |
| 407. Hlotharii, Hludowici et Karoli conventus apud Marsnam II. 851. | 72. |
| 410. Hludowicus Germaniae regis conventus Moguntinus 851. | 184. |
| 416. Karoli II. Synodus Suessionensis 853. | 263. |
| 418. Capitulare missorum Suessionense 853. | 266. |
| 420. Karoli II. synodus apud Vermeriam 853. | 421. |
| 422. Hlotharii et Karoli conventus apud Valentianas 853. | 75. |
| 423. Karoli II. conventus Silvacensis 853. | 270. |
| 427. Hlotharii et Karoli conventus apud Leudicam 853. | 76. |
| 428. Karoli II. conventus Attiniacensis 854. | 277. |
| 430. Hludowici II. imperatoris conventus Ticinensis II. 855. | |
| 430. Capitula | 79. |
| 430. Rescriptum consultationis | 80. |
| 433. Leges ab imperatore promulgatae | 91. |
| 434. Legatio | 93. |
| 434. Institutio imperatoris | 83. |
| 435. Hludowici II. imperatoris conventus Ticinensis III. 855. | 90. |
| 436. Statuta pro lege posita | 88. |
| 437. Hludowici II. imperatoris constitutiones 856. | |
| Capitula | 97. |
| Capitula missis data. | 63. |
| 439. Hludowici II. imperatoris capitula ecclesiastica 856; cfr. tom. I, 362. | |
| 442. Hludowici II. imperatoris capitula excerpta 856. | desunt. ² |
| 444. Karoli II. capitula ad Francos et Aquitanos missa 856. | 279. |
| 447. Procerum Karoli II. consilium 856. | 424. |
| 448. Karoli II. capitula ad Francos et Aquitanos missa 856. | 282. |
| 450. Coronatio Iudithae Karoli II. filiae 856. | 425. |
| 451. Karoli II. conventus Carisiacensis 857. | 285. |
| 454. Missorum capitula 857. | 291. |
| 455. Karoli II. et Hlotharii II. conventus apud S. Quintinum 857. | 293. |
| 457. Karoli II. conventus Carisiacensis 858. | 295. |
| 458. Karoli II. et Hlotharii II. synodus Mettensis 859. | 441. |
| 462. Karoli II. et Hlotharii II. atque Karoli fratrum conventus apud Sapornarias 859. | 450. |
| 463. Capitula | 447. |
| 465. Hlotharii II. regis synodus Aquensis I. 860. | 463. |
| 466. Hlotharii II. regis synodus Aquensis II. 860. | 466. |
| 468. Hludowici, Karoli et Hlotharii conventus apud Confluentes 860. | 153. |

1) *Eadem sunt ac praecedens rescriptum; cfr. Boretius l. c. p. 161 sq. collecta sunt; cfr. Boretius l. c. p. 191 sq.*

2) *A librario privatim*

| Pertzii editio
tom. I.
pag. | Nostra editio
tom. II.
pag. |
|--|-----------------------------------|
| 473. Karoli II. capitula missis contradita 860. | 297. |
| 476. Karoli II. edictum de tributo Nordmannico 861. | 353. |
| 476. Karoli II. edictum Carisiacense 861. | 301. |
| 477. Karoli II. synodus Pistensis 862. | 302. |
| 483. Hludowici, Karoli et Hlotharii conventus apud Sablonarias 862. | 159. |
| 488. Karoli II. edictum Pistense 864. | 310. |
| 499. Hludowici Germ. et Karoli II. pactum Tusiacense 865. | 165. |
| 501. Karoli II. capitula missis data 865. | 329. |
| 503. Hlotharii II. sacramentum de Theotberga recipienda 865. | 468. |
| 504. Hludowici II. imperatoris constitutio de exercitu promovendo 866. | 94. |
| 506. Coronatio Hermintrudis reginae 866. | 453. |
| 508. Hludowici et Karoli conventus Mettis 868. | 167. |
| 509. Karoli II. conventus apud Pistas 869. | 332. |
| 512. Karoli II. coronatio in regno Hlotharii 869. | 337. 456. |
| 516. Hludowici Germ. et Karoli II. pactio Aquensis 870. | 191. |
| 516. Hludowici Germ. et Karoli II. divisio regni Hlotharii 870. | 193. |
| 517. Karoli II. conventus apud Gundulfi villam 872. | 341. |
| 518. Karoli II. capitulare Carisiacense 873. | 342. |
| 522. Karoli II. conventus Attiniacensis 874. | 458. |
| 523. Hludowici II. imperatoris capitula diversa 875; cfr. tom. I. 336, c. 6—13. ¹ | |
| 528. Hludowici II. imperatoris capitula duo 875. | 98, c. 5. ² |
| 528. Karoli II. conventus Ticinensis 876. | 98. |
| 532. Karoli II. synodus Pontigonensis 876. | 347. |
| 536. Karoli II. imperatoris edictum de tributo Nordmannico 877. | 353. |
| 537. Karoli II. imperatoris conventus Carisiacensis 877. | 355. |
| 542. Hludowici II. Karoli f. coronatio 877. | 363. 461. |
| 545. Hludowici iunioris et Hludowici Karoli f. conventus Furonensis 878. | 168. |
| 547. Bosonis regis electio 879. | 365. |
| 549. Karlomanni, Hludowici II. f. Galliae regis promissio apud Carisiacum 882. | 369. |
| 550. Karlomanni capitula in broilo Compendii 883. | 370. |
| 550. Karlomanni capitula apud Vernis palatium 884. | 371. |
| 554. Odonis regis electio 888. | 375. |
| 554. Widonis regis electio 888. | 104. |
| 556. Widonis regis leges 889. | 107. |
| 558. Ludowici regis Arelatensis electio 890. | 376. |
| 559. Arnulfi concilium Triburiense 895. | 196. |
| 561. Arnulfi imperatoris coronatio 896. | 123. |
| 562. Lamberti imperatoris conventus Ravennas 898. | 123. |
| 564. Lamberti imperatoris capitulare 898. | 109. |
| 565. Berengarii pax cum Agiltruda 898. | 126. |
| 565. Karoli III. capitula de Tungrensi episcopatu 920. | 378. |
| 567. Karoli III. et Heinrici I. pactum 921. | deest. ³ |
| 568. Capitula legis Gallorum | desunt. |

1) Capitula a librario privatim collecta sunt; de reliquis hic omissis cfr. Boretius l. c. p. 193 sqq.

2) Caput alterum ex legibus Aistulfi sumptum est; cfr. Boretius l. c. p. 184.

3) Editum est in LL.

Const. I, p. 1 sq.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

TOM. I.

- Nr. 1. Chlodowici regis epistola 507—511. *legitur etiam in cod. Berolin. Hamilton 132, fol. 139.*
 5 p. 2, lin. 3: agnoscitis, vestras epistulas ... signatas sic legendum est (Zeumer).
- Nr. 3. Pactus Childeberti I. et Chlotharii I, 511—558, c. 2. *pro verbis:* Et sic latro redimendi se habeat facultatem, quae falso praebet cod. 4. ponas lectionem codicis 2: Et sic latro redemptus est, si facultatem habet *vel codicum* 5—9: Et si latro redimendi se habeat facultatem, se redimat. Nota m (lin. 27) sic corrigenda est: Et si latro redimendus est, si habet facultatem 3; sic latro reverendus est, si facultatem abit 1.
 10
- Nr. 4. Chilperici edictum 561—584, c. 7. *legendum est:* necesse est ut ad inium fidem faciant *vel* necesse est at (= ad) inium etc.; *cfr. Brunner, Mithio u. Sperantes in 'Festgaben f. Beseler'* p. 25 sq.
 20 Ad c. 9. *cfr. Brunner, RG. II, p. 334.*
- Nr. 5. Guntchramni edictum 585. *legitur etiam in cod. Berolin. Hamilton 132, fol. 169v.*
- Nr. 7. Childeberti decretionem a. 595. Mart. 1. *datam esse vult Krusch, SS. rer. Meroving. II, p. 577.*
 25
- Nr. 9. Chlotharii II. edictum 614, c. 10: Quicumque se incestuoso ordine sociare praesumpserit feliciter coniecit Robertus comes de Nostitz-Rieneck a. 1888. Seminarii iuris Germ. Berol. sodalis (Zeumer).
 30 p. 22, lin. 33. *pro:* 'quadraginta novem lineas' lege: 'undeviginti lineas' (Zeumer).
 p. 23, lin. 33: *post verbum:* Hamingus supple-
 35 dum esse videtur: obtulit; *cfr. Brunner, RG. II, p. 113, not. 5.*
- Nr. 10. Karlmanni capitulare 742. *legitur etiam in codd. Vatic. Palat. 583. et Vallicell. G 94; cfr. Nürnberger in 'NA.' VIII, p. 307 sq. Variantes lectiones codicum 6. 8, qui nunc signantur Monac. 6285. 27246, praebet ibidem W. Wattenbach. His subsidiis parata est editio Epist. III, p. 309 sqq. p. 24. lege: IX, 32 (pro 52).*
 40 p. 24, lin. 28 *pro:* Wintanum lege: Hvitanum *ex cod. 1. (Zeumer).*
 45 p. 25, lin. 36. lege: ignes, quos.
- Nr. 13. Pippini capitulare 754—755. *omniaque capitularia, quae in cod. Monac. 3853 nobis tradita sunt, exstant etiam in codd. St. Crucis 217 et Paris. lat. 3878, apographis codicis Monacensis.*
 50
- Nr. 14. Concilium Vernense 755. *legitur quoque in cod. Monac. Clm. 29085; cfr. Seeliger, Mittheilungen*
- aus einer Münchener Hs. in 'N. A.' XIX (1894), p. 670.*
- Nr. 20. Capitulare Haristallense 779. *servatur etiam in cod. Paris. 4760 fol. 16v.*
- Nr. 22. Admonitio generalis *rectius inscribitur:* Carta de legationis edicto; *cfr. Nr. 23.*
- Nr. 23. Duplex legationis edictum 789 (*potius:* Duplex capitulare missorum). *Verba:* Anno dominicae incarnationis ... Kalendas Aprilis *non esse inscriptionem huius capitularis, sed subscriptionem antecedentis Nr. 22: Admonitionis generalis demonstravit K. Zeumer in 'Waitz, Abhandlungen z. Deutschen Verfassungs- u. Rechtsgeschichte' p. 403 sqq.*
- Nr. 25. Capitulare missorum *nec a. 786. nec a. 792, sed a. 789. vel paulo post constitutum esse recte probavit Brunner, RG. II, p. 59, not. 10; cfr. Richter, Annalen d. Fränk. Reichs II, p. 120, not. 1, ubi etiam de verbis inscriptionis: qui nulla sacramenta etc. agitur.*
- Nr. 30. Karoli epistola generalis 786—800. *edita est etiam a Philippo Jaffé, Bibliotheca rer. Germanic. IV, p. 372 (Dümmler).*
- Nr. 31. Capitulum in pago Cenomannico datum 800. *esse spurium et a Benedicto Levita fictum Simson, Entstehung d. Pseudo-Isidor. Fälschungen in Le Mans p. 124 sqq., demonstrare conatus est; cfr. etiam Seeliger, Kapitularien d. Karolinger p. 30, not. 1.*
- Nr. 32. Capitulare de villis anno 812. *esse constitutum probavit Gareis in 'Abhandlungen f. Konrad v. Maurer' p. 224. 232. Idem vult p. 236. Ansegisum esse auctorem capitularis.*
Novissimam editionem commentario et notis amplissimis perlustratam paravit Gareis, Die Landgüterordnung Karls d. Gr. (Berlin 1895).
Praeter illum egit de hoc capitulari v. Fischer-Benzon, Altdeutsche Gartenflora p. 181 sqq.
H. Bloch sodalis noster mecum communicavit in marginibus codicis ab ipso scriba has additas esse glossas:
 fol. 9. Modius¹ habet libras XLIII. Satum secundum dimidium modium. Est et aliud satum XXII sestariorum.
 fol. 10. Batus² habet sestarios L. Amphora capit modios III. Gomor³ frumenti bilibris est. Gomor olei sextarii sunt V. Gomor maior XV modiorum. Gomor minor sestariorum V.
 fol. 11. Cadus⁴ Greca anfora est: id est modios III, obtinens urnas III. Urna vas est, quae

1) *Cfr. Isidori Etymolog. XVI, 26, § 10 (ed. Arevalo IV, p. 304 sqq.):* Est autem mensura librarum XLIII; § 11: Est et aliud satum mensura sextariorum XXII.
 2) = *Isid. § 12. 13:* Bathus ... capiens L sextarios. Amphora ... recipit ... frumenti modios italicos tres.
 3) *Cfr. Isid. § 17:* Gomor XV modiorum onus appendit.
 4) = *Isid. § 13. 14.*

- pro condendis defunctorum cineribus adhiberi solet. Chorus¹ XXX modiorum mensura.
- fol. 12. Item² Gomor maior.... XV modios; modicus autem Gomor XXII sextarios. Sextarii autem duo libra et dimidium secundum alios.
- fol. 13. Item³ Gomor mensura est attica habens, ut quidam opinantur, cenices III, id est sextarios XII. Alii Gomor dicunt paulo minus (fol. 14) a sextariis V, quod ipse et sequor, eo quod sit decima pars oephi. Gomor cotili emina est in Ezechiele: 'Decem enim inquit cotile sunt gomor.'
- fol. 15. Solidus⁴ sexta pars unciae est, denarii III. Alio nomine sexula vel numisma.... vocatur. Tremissis dicitur, eo quod ter missus solidum facit.
- fol. 15v. Sextula⁵ dicitur, quod his sex uncia compleatur. Sexula⁶ bis adsumpta duellam facit, scripiles (= scrupula) VIII. Ter posita staterem reddit. Stater autem medietas unciae est (fol. 16) adpendens aureos III. Aureus⁷ quattuor continens scripiles, sicut solidus aureus vel argenteus tres scripiles complet.
- fol. 16. Dragma⁸ denarium significat. VIII denarii, id est dragm[ata], efficiunt unciam. VI oboli faciunt dragma....
- Nr. 33. Capitulare missor. generale 802, c. 9, lin. 14. 15. Brunner l. c. II, p. 352, not. 19. proposuit emendandum esse: sive pro cupiditate aliqua vel pro ingenio rationis suae iustum iudicium marrire vel rationem suam minus rationare valente opprimendi studio.
- c. 30, lin. 36. pro: pacem defensionem legendum esse mihi videtur: pacem et defensionem.
- c. 36, lin. 9. pro: qui legendum videtur: quia.
- Nr. 35. Cap. missorum speciale 802 totum legitur in cod. Barrois.
- Nr. 37. Capitula ad lectionem canonum etc. c. 23, p. 108, lin. 34. pro: legatur capitula VII. III. VI. VIII. LIX. LX. et LXI. legendum videtur: legantur capitula VII (i. e. septem): I. II. V. LVIII. LIX. LX et LXI. (Zeumer).
- Nr. 42. Capitula ad Salz data 803—804, c. 7. pro: puellarum aut nutriendum legendum est: puellarum ad nutriendum, uti praebet Palat. 582. et Paris. 9654.
- Nr. 44. Cap. miss. Theod. II, 805, not. 5: Halazstadt = Hallstadt prope Bambergam a sept. exstat etiamnunc.
- Nr. 45. Divisio regnorum 806. Exordium codicum 2. 3. inde a verbis: omnibus fidelibus consentit cum exordio Divisionis 831, tom. II, p. 21.
- c. 8, not. y verba codicum 3. 4. in textum recipienda esse mihi videntur; cfr. tom. II p. 22, lin. 18.
- Nr. 47. Capitula excerpta de canone 806. Nürnberg v. cl. benivolentissime nobis innotuit Capitula excerpta de canone a. 806. composita esse ex his titulis collectionis canonum codicis Andegavensis (cfr. Maassen, Gesch. d. Quellen d. kanonischen Rechts I, p. 821): tit. 2. 3. 5—19. 21. 20. 22—26. et canonem Pseudosilvestri repperiri
- tamquam appendicem collectionis nominatae in cod. Sangall. 675, p. 170.
- c. 14. pro: excommunicatione emendandum est: excommunicato; cfr. Maassen l. c.; Anseg. App. I, c. 18.
- Nr. 64. Cap. missor. Aquisgr. I, 810, c. 8: sic luceant opera usque ad finem = Matth. 5, 16.
- Nr. 67. Capitula per missos cognita facienda 803—813, c. 2, p. 156, lin. 29. secundum plerosque et meliores codices omittenda videtur vox baptiste, itaque legendum: Quicumque post missam sancti Iohannis latroni mansionem dedit. Intelligenda autem haec verba videntur de missa Sancti Iohannis evangelistae (d. 27. Decemb.); quod optime convenit cum verbis, quae in plerisque codicibus ultimum huius capitularis caput sequuntur: Et hoc missi nostri ante nativitatem Domini (d. 25. Decemb.) cognitum faciant. Haec verba, quae in nova editione in Nr. 69. inscriptionis loco leguntur, cum G. H. Pertz huic capitulari attribuenda sunt (Zeumer).
- Nr. 69. Capitulare Baiwaricum c. 810? Delenda est superscriptio p. 158, lin. 24; cfr. Nr. 67 (Zeumer).
- Nr. 77. Cap. Aquisgranense 801—813. anno 813. esse editum probavit Garais l. c. p. 224 sqq.; p. 232.
- De prologo capitularis, qui ab illo separandus videtur, cfr. Brunner, l. c. I, p. 379, not. 17; Conrat, Gesch. d. Quellen des Röm. Rechts i. Mittelalter I, p. 44; Seeliger, Kapitularien d. Karolinger p. 20, not. 1; p. 29, not. 1; p. 38, not. 2.
- c. 13, p. 172, lin. 4. post: ad eum habuit splendendum est: satisfecerit; cfr. etiam G. H. Pertz, LL. I, p. 188, not. g.
- Nr. 78. Capitula e canonibus excerpta c. 2. 3. 5. 6. 17. 23. 26. respondent Statutis Bonifatii c. 6. 7. 14. 15. 5. 9. 8 (ed. d' Achery, Spicilegium IX, p. 63 sq.); cfr. Nürnberger in 'Röm. Quartalschrift' V (1891), p. 35.
- c. 8. pro: expellentur, quod praebet cod. 3, legas: expellantur.
- Nr. 81. Capitula ecclesiastica 810—813, not. b delenda est; cfr. Anseg. I, c. 144 et infra nr. 183.
- Nr. 83. Capitula missorum 813, c. 5, p. 182, lin. 5. pro verbis: sehti morhostis legendum est: sehu (= seu) timor hostis. Nota b delenda est (Zeumer).
- Nr. 85. Capitula a missis directa 801—813. edita sunt a Ph. Jaffé, Bibliotheca IV p. 417 (Dümmler).
- Nr. 91. Pippini Capitulare 782—786, capita 2. 3. leguntur etiam in cod. Monac. Clm. 29084 AI, c. 3. 4. Variantes lectiones: p. 191, lin. 34: ecclesias et monasteria; p. 35: Et si — exercitales desunt; p. 192, lin. 2: mundia episcopalia; lin. 4: fratres vel sorores; possibilitatem et providentia propii episcopi; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 674.
- Nr. 92. 93. Cap. Mantuanum duplex 787. legitur etiam in cod. Vercell. 174 post Ansegisum. Secundum inscriptionem: Capitulare, quod factum est anno domini Caroli (XIII), Bernhard autem regis primo de mense Ianuario, ab incarnatione vero Domini anno DCCCXIII, non a. 787, sed. a. 813, m. Ian.

1) = Isid. § 17: Corus XXX modiis impletur.
 3) Cfr. Isid. § 6: Sextarius... assumptus quater, fit graeco nomine choenix; quinquies complicatus... gomor facit. (§ 5). Cotyla hemina est. — Cfr. Exod. 10, 36: Gomor autem decima pars est ephi.
 4) Cfr. Isid. XVI, 25, § 14: Solidus... nomisma vocatur... Apud latinos alio nomine sextula dicitur, quod iis sex uncia compleatur. Hunc... vulgus aureum solidum vocat, cuius tertiam partem ideo dixerunt tremissem, eo quod solidum faciat ter missus.
 5) Vide lin. 65.
 6) = Isid. § 15. 16.
 7) Cfr. Isid. § 19: Uncia... constat... scrupulis XXIV.
 8) Cfr. Isid. § 13: Drachma octava pars unciae est, et ad denarii pondus argentei tribus constans scrupulis.

- editum est. Capitularia in unum coniuncta sunt; incipiunt a verbis: Placuit primis omnium ut et explicunt: contra ecclesiam satisfaciunt (p. 197, lin. 38); cfr. Patetta in 'Atti della R. Accademia delle Scienze di Torino' tom. XXV, p. 883 sqq.
- Nr. 93. Cap. Mantuan. II, 787, c. 1. 3—6. leguntur etiam in cod. Monac. Clm. 29084, sc. c. 1. in A II, c. 1. et B II tamquam Anseg. IV, c. 71. Quo in loco sub fine haec adduntur: quod si ipse comes adhuc huiusmodi altercationi finem imponere nequiverit, nunciet imperatori vel regi, et eius iudicio terminetur; cap. 3. in A II, c. 15. et B II tamquam Anseg. IV, c. 72; cap. 4—6. in A II, c. 16—18; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 673 sq.; p. 676.
- Nr. 95. Pippini Cap. 790, c. 1. traditum est etiam in cod. Monac. Clm. 29084 A I, c. 5. Variantes lectiones: lin. 30: De quibusdam autem in primo capitulo de senedochio iussit; l. 33: sint gubernandas cum consultu proprii episcopi (cum-episcopi etiam Lib. Pap.) qualiter Deo exinde placeat; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 674.
- c. 6. legitur in cod. Chis.: esse videntur et regalia sunt ut quicumque; cfr. Sickel in 'Wiener Sitzungsber. phil.-histor. Cl.' tom. XLIX, p. 317.
- Nr. 96. Capitula cum episcopis deliberata 790—800, c. 1, post: iudicariam supplendum est: potestatem vel simile.
- Nr. 97. Karoli epistola in Italiam emissa 790—800. edita est a Ph. Jaffé, Bibliotheca IV, p. 371 (Dümmler).
- Nr. 102. Pippini Cap. 801—810, c. 2. exstat etiam in cod. Monac. Clm. 29084 A I, c. 2; cfr. Seeliger Mittheilungen l. c. p. 674.
- Nr. 103. Karoli Epistola 806—810. edita est a Ph. Jaffé, Bibliotheca IV, p. 391 (Dümmler).
- Nr. 104. Capitula Francica, c. 4. non a. 803, sed illo tempore promulgatum est, quo scabini nondum a Karolo Magno constituti erant; cfr. Brunner, Herkunft d. Schöffen (Forschungen p. 254, not. 2).
- Nr. 105. Capitula Italica, c. 9. legitur etiam in cod. Monac. Clm. 29084 B II tamquam Anseg. IV, c. 72; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 674.
- c. 12. legitur ibidem A II, c. 13; cfr. Seeliger l. c. p. 676.
- c. 21. Verba editoris: Fictum est — additis delenda sunt. Caput enim sumptum est aut ex Anseg. II, c. 32. aut ex Conc. Mog. 813, c. 7; cfr. tom. II, p. 180, c. 18. Textus capituli in Lib. Pap. corruptus est: emendandum est lin. 13: sub mala occasione; lin. 14: in publico placito coram; lin. 15: autem aliter inventum.
- Nr. 108. De Indiculo superstitionum egit Saupe in 'Programm des städtischen Realgymnasiums zu Leipzig' 1891.
- Nr. 115. Indiculus obsidum primo a Gerberto, Monumenta veteris liturgiae Alamanniae II, p. 112 sq., non ab Ussermanno editus est (Dümmler).
- Nr. 120. Capitula de presbyteris admonendis, c. 9: Sermo eorum — conditus = Coloss. 4, 6.
- Nr. 121. Missi admonitio 801—812, p. 239, lin. 22: quia fides sine operibus mortua est = Iacob. 2, 26; lin. 27: Diligite proximos — ipsos = Luc. 10, 27; lin. 31: Dimittite vobis — vestra peccata ope Matth. 6, 14. 15. concepta sunt.
- Nr. 123. Ghaerbaldi capitula 802—810. leguntur etiam in cod. Salisb. IX 32, fol. 152v; edita sunt a Ph. Jaffé, Bibliotheca IV, p. 389 (Dümmler).
- Nr. 128. Brevium exempla 810. De glossis marginalibus codicis vide supra p. 537, nr. 32.
- Nr. 130. Capitula non in cod. Monac. 3853, sed in cod. Monac. 6360 fol. 64v leguntur.
- Cap. 1. est Cap. Vernense 884, c. 5, p. 373 = Reg. II, 290, Burch. XI, 13.
- Nr. 142. 143. Capitula legi Salicae addita non a. 819, sed a. 820, Capitula de functionibus publicis non a. 820, sed a. 821, m. Oct. promulgata esse probavit Seeliger, Kapitularien d. Karolinger p. 54, not. 1.
- Nr. 145. Responsa imperatoris 820, c. 2. post: conquisitis est supplendum: est vel simile.
- Nr. 154. Capitula e conciliis excerpta 826. 827, c. 2. pro: fuerit, factum hoc legas: fuerit factum, hoc.
- Nr. 158. Memoria Olonn. 822—823, c. 6. legitur etiam in cod. Monac. Clm. 29084 A I, c. 6; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 675.
- Nr. 163. Cap. Olonn. ecclesiast. primum 825. legitur etiam praeditum inscriptione: Item alia capitula in cod. Vercell. 174, sub fine, in quo deest caput 6; cfr. Patetta l. c. p. 885.
- Nr. 165. Cap. Olonn. mundan. 825. exstat etiam in cod. Vercell. 175, sub fine, in quo inscripta sunt: Item alia capitula domini Hlotharii et caput 14. desideratur; cfr. Patetta l. c. p. 885. C. 1—4. usque ad verbum: concedimus tradita sunt in cod. Monac. Clm. 29084, A; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 672.
- Nr. 166. Capitula de reb. ecclesiast. 825? tradita nobis sunt etiam in cod. Vercell. 175, sub fine, praedita inscriptione: Item alia capitula; cfr. Patetta l. c. p. 885.
- Nr. 167. Capitula Francica, c. 4. tamquam capitulum Hludowici Pii citatur in Conc. Meld. 845, c. 63, p. 413.
- Nr. 168. Capitula Italica, c. 11—13. exstant etiam in L. Rom. Cur. XXIII, 25. 26 (ed. Zeumer LL. V, p. 419 sq.).
- Nr. 170. Cap. monasticum 817, p. 343, lin. 25—30. De ratione, quae est inter Capitulare monasticum et Statuta Murbacensia videas O. Seebass in 'Zeitschr. f. Kirchen-Gesch.' XII (1891), p. 331, qui probavit Statuta in synodo Aquisgranensi anni 816. esse edita et Capitulare ad illorum exemplum conceptum.
- Nr. 171. Notitia de servitio monasteriorum 817. exstat etiam apud Ménard, Histoire de Nîmes I, Preuves p. 2, inscripta: 'Chronique tirée d'un ancien manuscrit de l'abbaye de S. Gilles'. Variantes lectiones: p. 350, lin. 6: DCCCXVIII; lin. 8: seu et senatus; lin. 13: numero XVI; lin. 20. post Stabulaus adduntur: monasterium Prub... Mediolano; monasterium Sancti Iohannis; lin. 21: Fariniacum, ut Bouquetus; notis 12. 13. 21. 22. 27. 28. 44—46. convenit Ménard cum Sirmondo; lin. 23: Maresupium (rectius); lin. 26: Nantuadis (item); p. 351, lin. 3: numero LIV; lin. 6: Ludra (rectius); lin. 11: Saviniaco (item); lin. 16: Schewanc (item); lin. 19: Castelli Malasci (item); lin. 20: Caprariensis (item); lin. 27: Karrofini; lin. 28: Brantosmum (rectius); p. 352 lin. 1: Visciano; lin. 4: His.
- Est autem Notitia non authentica, sed a falsario quodam Septimannico ficta; cfr. Pückert in 'Berichten d. Sächs.-Gesellsch. d. Wissensch., phil.-hist. Cl.' XLII (1890), p. 46 sqq.
- Nr. 173. Hludowici praeceptum 819, quod Böhmer-Mühlbacher nr. 713. a. 821. datum esse vult, ex codice novissime edidit W. Wattenbach in 'N.A.' II (1877), p. 435 sqq. (cf. p. 628). Legendum est lin. 29: Dei salvatoris; p. 356, lin. 7: munus inferret (uti etiam in exemplari Salisburgensi); lin. 20: adnuente adque consentiente; lin. 28: necnon et de iure.

- Praeter illud exemplar nobis tradita sunt exemplaria Vesontionense a. 821 (Böhmer-Mühlbacher nr. 712) et Salisburgense a. 823 (l. c. nr. 749). Praeceptum Adalrammo Salisburgensi datum, quod invenias apud Sybel et Sickel, Kaiserurkunden in Abbildungen XI, 1, compluribus locis a Treverensi (et Vesontionensi) exemplari discrepat. Notanda sunt haec:*
- p. 356, lin. 27: necnon et subfraganeis *desunt*.
 " " lin. 28: de tua parrochia quam de suffraganeorum tuorum.
 " " lin. 29: sive illorum *desunt*.
 " " lin. 31: addictus a iugo servitutis absolvas et perpetuo liberum efficias ea tamen conditione, ut noverit se is, qui libertate donatur, in pristinam servitutis conditionem relapsurum, si sacri ordinis, quem suscepit, praevaricator fuerit comprobatus. Modus etc.
 " " lin. 34: continens, hoc tantum praeter solitum additum habens, ut noverit se libertate cariturum, si gradus sacri praevaricator extiterit et in fine etc.
 " " lin. 40—43: Simili — potestatem *desunt*.
- Nr. 175. Capitula proposita 825. *leguntur etiam in cod. Monac. Clm. 29084, in quo praefixa est rubrica: De monachis et monachabus et c. 2. a verbo: Ubi autem in duo capitula divisum est. C. 2. hac recta forma praebetur: Ubi vero fuerunt et non sunt, vivant canonice; ubi vero fuerunt et*
- non sunt et adhuc ibi aliqui manent et numerus canonicorum in maioribus est, canonice vivant; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 672.*
- Nr. 176. Concilium et capitulare de clericor. percussoribus post Triburiense concilium esse conceptum demonstravit etiam E. Mayer, Entstehung der Lex. Rib., p. 180.
- Nr. 177. Haitonis capitula 807—823. *leguntur etiam in codd. Sangall. 446 fol. 205; Monac. 14581 fol. 119v; Bamberg. A II 53 fol. 76v; Vatic. 1146, fol. 34; Vatic. 1147, fol. 37; Vatic. 1148.*
- c. 12: non solum — facientibus = Rom. 1, 32.
 c. 22: calle sinistro — interitum = Levit. 10, 17; pro reliquis legendum est reliquiis, uti praebent codd. cit.
- Nr. 180. Eugenii conc. Roman. 826. *traditum est nobis etiam in cod. Vatic. 1342, fol. 193.*
 c. 31, lin. 10. 11. *lectiones codicis Guelferbytani in textum recipiendae sunt.*
- Nr. 183. Ansegisi collectio *exstat etiam in cod., quondam Aurelianensi, nunc Paris. lat. nouv. acq. 1632 s. X., de quo cfr. Delisle, Catal. des mssrs des fonds Libri et Barrois p. 111—115.*
Collectionem Ansegisi in Italiam quoque receptam esse probavit Patetta l. c. p. 876 sqq.
- lib. I, c. 144, nota b *delenda est. Codex unus Vatic. Baluzii, qui est noster Palat. 582, non praebet illam lectionem.*
 p. 451, not. 1. Capitulare incerti anni *non idem est ac Statuta Bonifacii (Nürnberg).*

TOM. II.

- Nr. 184. Constitutio de synodis habendis 828. *exstat etiam in cod. Barchinon. archivii coronae Aragoniae 40, fol. 5, qui explicit in verbo conservet (p. 3, lin. 3).*
- Nr. 185. Epistola generalis 828. *forma A. praebetur etiam in cod. Vatic. reg. Christ. 1041, apographo saec. XVII, fol. 59, eodem loco ac in cod. Vatic. 3827.*
- Nr. 193. Cap. pro lege habendum Wormat. 829, c. 8. *exstat etiam in cod. Monac. Clm. 29084, E; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 672.*
- Nr. 194. Regni divisio 831, p. 21, lin. 29. *verba omnibus fidelibus — constitutae sunt ex codicibus 2. 3. Divisionis 806 (tom. I, p. 126, not. a) sumpta sunt.*
- Nr. 196. Episcoporum relatio 829, c. 41. *ex: propter eorum abstinentiam fortasse corrigendum est: propter eorum absentiam, ut legitur in Conc. Paris.*
 c. 54, not. 59. *adde post: p. 382. Waitz, VG. III², p. 530, not.; Prou, Hincmar De ordine palatii p. XXV sq.*
- Nr. 203. Hlotharii capitulare 846. *ex solo codice Novar. XXX impressum est in Spicilegio Casinensi I, p. 334 sqq.; cfr. p. LXXXIII. — c. 1. legitur in cod. XXX: hic tractavimus et definivimus (Dümmler).*
- Nr. 205. Conv. ap. Marsnam II, 851, c. 2: de corde puro — fide non ficta = 1. Thimoth. 1, 5.
- Nr. 207. Conventus Leodii habitus 854. *legitur etiam in cod. Vallicell. C. 16, fol. 15, in quo desideratur sacramentum.*
- Nr. 209. 210, c. 1. *tradita nobis sunt etiam in cod. Monac. Clm. 4774; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 672.*
- Nr. 225. Lamberti capitulare Ravennas 898. *exstat etiam in compluribus codicibus Collectionis¹ canonum Anselmo dedicatae III, tit.: De iudicibus etc., ubi positum est inter Synod. Roman. 895. et Synod. Ravenn. 898. sc. in Vercell.; Moden. II, 2; Vatic. 4899; Vallicell. C. 18. C. 23. C. 24; Corsinian. 4. Cfr. Patetta in 'Rivista italiana per le scienze giuridici' XI, fasc. 3.*
- Nr. 226. Ebbonis restitutio 840, lin. 19: cor contritum — non despicit = Psalm. 50, 19.
 lin. 20: gaudium etiam esse — poenitentiam agente = Luc. 15, 10.
- Nr. 230. Synod. Ravennas 898. *exstat etiam in Collectione canonum Anselmo dedicata, ubi subsequitur Capitulari Ravenn.; cfr. supra nr. 225.*
- Nr. 232, c. 2—4. *non esse originis Visigoticae, sed Italicae probavit Brunner l. c. II, p. 311, not. 63.*
- Nr. 242. 243. 244. *leguntur etiam in cod. Vallicell. C. 16 fol. 47. 55v. 77v.*
- Nr. 248. Conc. Moguntinum 847. *legitur etiam in cod. Ambros. G. 58, fol. 29v.*
 c. 10, *usque ad verbum: dispensentur sumptum est ex Conc. Turon. 813, c. 16 (Mansi XIV, col. 85) et typis minoribus imprimendum erat.*
 c. 18. *exstat etiam apud Anseg. II, c. 32 (tom. I, p. 421).*
- Nr. 249. Conc. Moguntinum 851, c. 25. *sumptum est ex Anseg. I, c. 20 (tom. I, p. 399) et minoribus typis imprimendum erat.*

1) Cfr. Savigny, Gesch. des Röm. Rechts im Mittelalter II², p. 289 sqq.; Conrat, Gesch. d. Quellen des Röm. Rechts im Mittelalter I, p. 212 sqq.

- Nr. 250. Pactiones Aquenses 870. *traditae sunt etiam in cod. Vallicell. C. 16 fol. 85.*
- Nr. 251. Divisio regni Hlotharii 870. *De locis quibusdam hic nominatis egit Pückert in 'Festschrift z. deutsch. Historikertag in Leipzig' p. 91 sqq.*
- Nr. 252. Conc. Tribur. 895. *De quo novissime iterum egit E. Seckel, Zu den Acten d. Triburer Synode II in 'N. A.' XX, p. 289 sqq. Omissis reliquis, quae editioni nostrae nullius momenti mihi videntur esse, haec tantum adnotanda sunt:*
- 10 tab. III. *Canones aliquot ex forma vulgata excerpti inveniuntur etiam in Capitulis Theodori (ed. J. Petit, Dissertationes ad Poenit. Theodori I, p. 33 sqq.), quorum collector fontem collectionem X adhibuit. Ex quibus c. 46. 42. 59. 43. concordant cum c. 4b. 31a (De furibus), 37a. 52a.¹ 53a. Reliquo capitulo, sc. c. 47, adhuc ignotum excerptum formae vulgatae c. 22. praebet. Utrum vero c. 37. 44. ex vulg. c. 5. 11. excerpta sint et in collectione X exstiterint, in dubio relinquendum est; Seckel p. 296 sqq.*
- 20 Extrar. c. 10. *sumptum est ex Coll. Hibernensi XL, c. 15c (Wasserschleben, Die irische Kanonensammlung, ed. alt. p. 157) et ponendum in tab. V; Seckel p. 302.*
- 25 tab. V, nr. 22. *sumptum est ex Cap. Theodori c. 35, non ex Poenit. Vallicell; Seckel l. c. p. 303.*
- tab. V. *sub fine adde: Cod. Guelferbyt. 35 (inter Helmstad. 32) fol. 17v. Ex concilio Triburiensi. Si quis episcopus in aliquibus causationibus = Conc. Antioch. c. 14. ap. Martinum Bracar.; Seckel p. 316.*
- 30 c. 3. *verba: Qui percutit — Domini est desumpta sunt ex Coll. Hibernensi XXVII, c. 8a (Wasserschleben p. 87); Seckel p. 292.*
- 35 c. 5a. *De eodem m. Qui sacerdotem voluntarie occiderit, carnem non comedat et vinum non bibat cunctis diebus vitae suae; ieiunet usque ad vesperam exceptis diebus festis atque arma non sumat, equum non ascendat; ecclesiam per quinque annos ingrediatur, nondum vero communicet, sed inter audientes. Cum autem duodecimi anni cursus finitus erit, communicandi ei licentia concedatur et equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purgari mereatur (= Cap. Theodori c. 37, supra lin. 19).*
- 40 c. 11a. *De continentia sacerdotis. Episcopus aut presbyter aut diaconus, qui in fornicatione aut periurio aut furto lapsus est, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim scriptura: 'Non vindicabit Dominus bis in idipsum' (= c. 44, supra lin. 19).*
- 45 c. 15b. *Item in Triburiensi concilio legitur. Ubi quisque eligere sepulturam sibi debet. Ubi-cunque temporum vel locorum facultas tulerit, apud maiorem ecclesiam, ubi sedes est epi-*
- scopi, sepulturae celebrentur. Si autem propter temporis vel loci asperitatem hoc difficile visum fuerit, apud ecclesiam, quo religiosorum canonicorum vel monachorum vel sanctimonialium religiosa congregatio communiter degerit, sepeliatur. Si autem et hoc ineptum visum fuerit, ubi quis decimas persolvebat vivus, ibi sepeliatur mortuus. *Hoc capitulum invenitur in Corp. iur. can. C. 13, q. 2, c. 6. De origine nihil constat; Seckel p. 307 sq.*
- c. 22a. *De ingenuo fidei accusato. Scelere si quis ingenuus fidelis notatur, liceat ei cum iuramento se expurgare. Quodsi quilibet ingenuus gravi infamia publicetur, ut eum populus superiuravit criminosum haberi, si se excusare voluerit, ferro se examinet (= Cap. Theod. c. 47, supra lin. 17).*
- c. 27a. *fortasse ex Coll. Hibernensi XLII, c. 14b. (Wasserschleben p. 166) desumptum est:*
- Sinodus Nicena dicit: Si quis in monasterio nutritus est et usque ad summum studium auditionis exortus est et postmodum discesserit, nisi de novo revertatur, desertoris et peccatoris crimine condemnandus est; *Seckel p. 294 sq.*
- c. 39. *Quod non — coniugia = Coll. Hib. XLVI, c. 29 (Wasserschleben p. 192); Seckel p. 292 sq.*
- c. 41. *Mulier duorum fratrum — adulterium perpetrabit = Coll. Hib. XLVI, c. 35 (Wasserschleben p. 194); Seckel p. 293.*
- c. 46. *Nam quicquid — nec viris licet Augustini quoque verba sunt. Totus locus sumptus est ex Coll. Hib. XLVI, c. 16 (Wasserschleben p. 189); Seckel p. 294.*
- p. 213, *lin. 37 sqq. verba: capitula magis necessaria — recta via regia coartare, de quibus loco not. 30. citato egi, ita etiam leguntur tom. I p. 53, lin. 42 — p. 54, lin. 1.*
- Nr. 266. *Cap. Carisiac. 857. not. 2. pro: Aurelianensi legendum est: Augustodunensi.*
- Nr. 270. *Capitula missis tradita 860, B ex: leges emendandum videtur: legis, quod praebet Conv. apud Confluentes l. c.*
- Nr. 273. *Edictum Pistense 864, c. 29—33. in Monac. 29084. deficientia exstant in cod. Monac. 4774; cfr. Seeliger, Mittheilungen l. c. p. 672.*
- Nr. 278. *Cap. Carisiac. 873, c. 11. ex: discendam corrigendum est: dicendam, ut legitur in locis not. 35. citatis.*
- Nr. 301. *Coronatio Hermintrudis 866. p. 455, lin. 8: Corona corona iustitiae = 2. Timoth. 4, 8.*
- p. 473. *Walafridi libellus exstat etiam in codd. Vatic. 1147, fol. 39 et Vatic. 1148. Praeterea traditur inde a capite 29 (a verbo annuatim p. 513, lin. 20) in cod. Sangall. 278, p. 3—9. ante Amalarii librum, De ecclesiast. officiis (Dümmler).*
- p. 515, *lin. 26. praetores praebet etiam cod. Sangall. 278.*

1) Cum illud quoque caput in collectione X exstiterit, Regino auctor illius non iam putandus est.

INDEX NOMINUM.

Maior numerus paginam, minor quinas lineas indicat. Uncis quadratis [] locus ex praecedenti repetitus inclusus est.

A.

- Abbo v. Ebbo.
 Abel archiep. Remensis I 29, 20.
 Abrincadinus, Aprincatus pag., *Avranches* I 100, 10. II 275, 15.
 Abrincates, Abrincatas civ. I 13, 10. II 421, 30; Abrincatensis episc.: Ansegaudus, Waltbertus.
 Achistadi monast. v. Eihstatensis.
 Acyronense v. Ancyranum.
Adal-, Athal-, Adel-
 Adalbaldo I 377, 40.
 Adalbero, Adelbero episc. Augustensis II 210, 20. 246, 15.
 Adalbertus episc. Mauriennensis II 349, 35. 369, 5.
 Athalbertus abb. monast. Fabar. I 222, 5.
 Adalbertus com. et missus I 308, 10. 15 [419, 25].
 Adalbertus com. in Baiuvaria (?) II 154, 15.
 Adalbertus com. II 359, 20.
 Adalbertus missus II 68, 1.
 Adalbertus, Adlabertus haereticus I 29, 15. 30, 1.
 Adelperto I 378, 15.
 Athalfridus episc. Noviom. I 221, 25.
 Adalgarius episc. Augustidun. II 350, 1. 369, 1.
 Adalgarius episc. Bremensis II 211, 10. 246, 25.
 Adalgarius com. et missus II 275, 10. 279, 15.
 Adalgaudus episc. Vercell. II 99, 25. 103, 30.
 Adalgaudus presb. II 350, 20—351, 1.
 Adalgaudus I 233, 20.
 Adalgisus missus II 67, 30.
Adalhardus, Adalardus, Adelardus.
 Adalardus, Adelardus episc. Veron. II 99, 30. 103, 30.
 Adelardus episc. et archicanzelarius Berengarii II 146, 45.
 Adalardus abb. monast. SS. Amandi et Bertini et missus II 275, 5. 279, 15. 283, 35. 284, 35.
 Adalhardus abb. Corbeiensis et missus I 183, 30. 35. II 522, 5. 10.
 Adalardus com. pal. Karoli M. I 82, 1.
 Adalardus com. pal. Karoli II. II 359, 30.
 Adalardus senescalcus Hludowici Pii II 154, 10.
Adalhelmus, Adalhelm, Adalelmus, Adelelmus.
 Adalelmus archiep. Burdegal. II 2, 25 [6, 5].
 Adalelmus com. Laudun. II 192, 25. 359, 1. 15. 361, 20.
 Adalelmus com. II 192, 25.
 Adalhelmus missus I 339, 10.
 Adalhelm II 250, 25.
 Adalluiso I 377, 35.
 Adalo I 378, 10.
 Adalprand I 377, 40.
 Adalradus I 233, 10.
 Adalrammus archiep. Salzpurg. (II 540, 1—10).
 Adalulfus episc. Gratianop. II 112, 1.
 Adda fl., *Adda* II 95, 20.
 Addiza fl., *Etsch* II 95, 20.
 Adelmo I 378, 15.
 Adelperto v. Adalbertus.
 Ademarus com. I 169, 10.
 Aderaldo I 378, 5.
 Adertensis, Adertisus pag., *Arras* II 24, 5. 275, 5.
 Adini I 378, 15.
 Adlabertus v. Adalbertus.
 Ado archiep. Vesontion. II 469, 15.
 Ado episc. Valentin. II 112, 5.
 Ado I 233, 15. II 278, 30.
 Adrianae civ., *Adria* I 353, 25.
Adrianus, Hadrianus.
 Adrianus I. pont. Rom. (I 75, 10). 78, 10. 354, 10. 405, 40.
 Hadrianus II. pont. Rom. II 356, 40.
 Adrianus episc. Salatrit. I 371, 10.
 Adrianus episc. Signinae I 371, 10.
 Adrolo I 378, 20.
 Adventius episc. Mettensis II 154, 10. 159, 10. 338, 1. 5. 30. 339, 35. 340, 20. 442, 5. 450, 20. 456, 10. 465, 1. 35. 469, 15.
 Aeduorum, Heduum civ., *Autun* II 417, 25. 421, 30. 450, 15; *cfr.* Augustidunum.
 S. Aegidii in valle Flaviana monast., *St. Gilles* I 351, 10.
 Aegyptii II 386, 10. 514, 30.
 Aegyptus II 115, 15 [401, 35].
 Aelia v. Helia.
 Aeneas episc. Paris. II 429, 5. 450, 1.
 Aetherius, Etherius episc. Vivar. II 349, 30. 369, 10.
 Africa II 459, 10. 515, 5.
 Africanum, Affricanum conc. (synod., canon) I 55, 10. 56, 30—57, 1 [399, 5. 400, 30—401, 1]. 231, 10. 408, 40. II 227, 10. 15. 229, 35. 380, 10. 445, 5. 492, 5. 512, 10; *cfr.* Carthaginense.
 Agaricus, Agericus archiep. Ebredun. II 2, 20 [6, 1].
 Agatense, Agathense (*Agde*) conc. II 181, 25. 30. 187, 35. (188, 5. 10). 224, 40. (417, 15). 484, 30.
 Agathus episc. Monteferet. I 371, 1.
 Agathus episc. Polimart. I 371, 1.
 Ageltruda, Agildruda relicta Widonis imp. II 123, 15. 126, 35.
 Agenulfus, Angenulfus episc. Gaba-lit. II 349, 25.
 Agericus v. Agaricus.
 Agilmarus II 67, 30.
 Agilmarus episc. Arvern. II 349, 30.
 Agildruda v. Ageltruda.
 Agipertus episc. Fanestris I 371, 5.
 Agiprandus archiep. Florentin. I 371, 5.
 Agiulfus, Aiulfus archiep. Bituricensis II 2, 25 [6, 5]. 57, 35.
 Agius episc. Aurelian. II 264, 30. 385, 20. 387, 20. 421, 35. 422, 40. 450, 5.
 Agobardus archiep. Lugdun. II 2, 20 [6, 1]. 56, 10. 57, 15.
 Agrippina civ., *Cöln* II 379, 25. — Agrippinensis, Agripinensis eccl. 210, 15. 246, 10; A. archiep. 466, 25; *cfr.* Colonia.
 Agustodunum v. Augustidunum.
 Ahistulfo v. Aistulfus.
 Ahyto v. Haito.
 Aicharh I 233, 15.
 Ailus II 278, 30.
 Aimarus episc. Ruthenensium II 350, 1.
 Ainau, Hainous pag., *Hennegau* II 24, 5. 195, 10.
 Aino v. Egino.
 Airardus v. Herardus.
 Airboldus com. II 100, 1. 104, 1.

Aistulfus, Ahistulfo, Heistulfus.

Aistulfus rex Langob. II 135, 1.
 Aistulfus, archiep. Mogont. et missus I 308, 10 [419, 20]. 360, 30. 361, 25.
 Ahistulfo I 377, 30.
 Aito v. Haito.
 Aiulfus v. Agiulfus.
 Alabernus I 234, 1.
 Alamannia I 127, 25. 30. 233, 15. 350, 30. II 24, 5. 58, 20; rex: Karolus III.
 Alamannus I 233, 25; A. dominus 206, 5.
 Alaricus II 278, 30.
 Alarinum civ., *Larino* II 67, 5.
 Alasenza villa, *Alsenz* I 253, 30. 35.
 Alatrum civ., *Alatri* I 353, 20.
 Alazstad v. Halazstat.
 Alba civ., *Alba* I 327, 10. — Albensis eccl. II 99, 30. 103, 35; episc.: Hildradus.
 Albanensis eccl., *Albano* I 370, 35; episc.: Benedictus.
 S. Albani claustrum Mogont. II 173, 35.
 Albechowa, *Albegau* II 194, 10.
 Albenganum v. Albinganum.
Alberichus, Albericus, Albricus.
 Albericus episc. Lingon. et missus I 308, 20 [419, 30]. II 7, 5.
 Alberichus chorepisc. Patav. II 185, 10.
 Albericus com. II 68, 10.
 Albericus com. II 99, 35. 104, 1.
 Albericus signifer II 67, 35.
 Albis II 189, 20.
 Albia fl., *Elbe* I 167, 15 [433, 10].
 Albige civ., *Albi* I 13, 10. — Albiensis eccl. II 349, 35; episc.: Lupus.
 Albinganum, Albenganum civ., *Albenga* I 327, 10.
 Albinus praefectus II 127, 20.
 Albiola civ., *Palestrina* II 130, 35. — Albiolenses II 134, 20.
 Albricus v. Albericus.
 Albustus abb. monast. Bethlehem sive Ferrariarum II 350, 1.
 Albwin missus I 289, 30.
 Alchimus v. Avitus.
 Alchvinus v. Aliquinus.
 Alciodrisus pag., *Auxerre* II 276, 10; v. Autissiodorensis.
 Aldaha v. Altahe.
 Aldo I 377, 25.
 Aldricus episc. Cenomann. II 265, 1.
 Aldricus com. II 68, 1.
 Alduinus v. Hilduinus.
 s. Alexander II 423, 5. 15; monast.: Lebbraha.
 Alexander I. pont. Rom. II 218, 25. 30. 219, 35. 223, 30. 501, 20. 30. 35. 514, 10.
 Alexander Magnus II 518, 20.
 Alexandria civ. II 515, 10. — Alexandrini 505, 10; Alexandrina eccl., sedes 515, 5—15.
 Alfard I 378, 1.

Alifredus episc. Balneo-regensis I 371, 1.

Aliquinus, (Alchvinus) abb. monast. S. Martini Turon. I 78, 15.

Alitgarus episc. Camerac. II 38, 10.

Allo I 378, 5.

Alloldd I 377, 25.

Alluido I 377, 25.

Almeprando I 378, 5.

Alpes I 127, 25. 35.

Alprand I 378, 15.

Alsivietensis eccl., *Orvieto* I 371, 1; episc.: Walipertus.

Alsensis pag., *Auxois* I 127, 15.

Altahe, Aldaha monast., *Nieder-Altach* I 222, 5. 350, 25; abb.: Ebarsindus.

Alta-petra abbatia, *Mouthier-Hautepierre* II 194, 5.

Altbertus I 234, 5.

Altembure monast., *Weltenburg?* I 350, 25.

Altinum opp. (*olim in Venetia*); episc.: Heliodorus.

Altmarus missus II 275, 5.

Altum fragitum monast., s. *Sixti de Fagito* I 352, 1.

Altus-mons monast., *Hautmont* II 195, 5.

Amabilis I 169, 10.

Amalbertus II 278, 20.

Amalgisus II 278, 25.

Amalo archiep. Lugdun. II 261, 5.

Amalricus archiep. Turon. II 264, 1. 265, 5. 421, 25. 30. 422, 35.

Amalricus episc. vocatus Comensis II 112, 5.

Amalricus II 278, 20.

Amalricus de Buxido II 278, 25.

Amalwinus archiep. Vesont. II 112, 1.

Amancio I 169, 15.

S. Amandi monast., *St.-Amand (d. Noyon-Tournai)*; abb.: Adalardus.

Amaus, Emaus comit. II 58, 25. 194, 10; cfr. p. 58, not. 18.

Ambianensis, Ambiensis (*Amiens*) eccl. II 349, 20; A. episcopat. I 308, 15 [419, 30]; A. pag. II 24, 1. 275, 15; episc.: lesse, Ragenarius, Hilmeradus, Geroldus. — Ambianenses 421, 30.

Amblinus decanus II 278, 30.

s. Ambrosius II 31, 10. 34, 10. 497, 10. 505, 15. 20. 506, 1. 10. 30. 35. 508, 5. — Ambrosiana officia 506, 20; A. ymni 506, 30.

Ambrosius I 377, 35.

Ameria civ., *Amelia* I 353, 15. 371, 10; episc.: Benedictus.

Amiana, *insula Venetiarum* II 131, 1. — Amianenses 146, 5.

Amo II 250, 20.

Amolo II 67, 30.

Amoriana civ., *Murano* II 130, 35. — Amorianenses 134, 20.

Anacletus I. pont. Rom. II 217, 25. 35. 45. 288, 35. 379, 35 (380, 5).

Anagnia civ., *Anagni* I 353, 20. 370, 30; episc.: Romualdus.

Anastasius I. pont. Rom. II 499, 5.

Anastasius imp. II 29, 20. 519, 30.

Anastasius presbyt. I 371, 15.

Ancona civ., *Ancona* I 353, 30. — Anconenses II 130, 30. — Ancomitana eccl. I 371, 5; episc.: Tigrinus.

Ancyranum, Anciranum, Anchiranum, Anciritanum, Acyronense conc. I 54. 35. 57, 5 [398, 25. 401, 5]. 108, 15. II 45, 5. 181, 10. 25. 182, 1. 241, 20. 242, 1. 35. 384, 40.

Andecavis civ., *Angers* I 222, 1. — Andegavensis pag. II 276, 1. 396, 20. 402, 20; comes: Hrothbertus; episc.: Mauriolus, Dodo.

Andelaum civ., *Andelot* I 12, 30.

Ando I 377, 25.

s. Andreae festivitas, natalis (30. Nov.) I 179, 20 [413, 10]. 245, 10. 312, 20.

Andreas archiep. Florent. II 99, 35.

Andreas archiep. Tarantas. II 2, 20 [6, 1].

Andreas patriarcha Aquileiensis II 80, 35.

Andreas episc. Clusensis I 370, 40.

Andreas missus II 95, 25.

Andreas scavinus I 377, 25.

Andreas, Andreus I 377, 30. 35. 378, 20.

Anesis fl., *Enns* II 251, 15.

Angarii, Angrarii I 71, 15. 234, 1.

Angelinus II 278, 30.

Angenulfus v. Agenulfus.

Angilbertus archiep. Mediol. II 80, 35. 117, 5.

Angilramnus v. Engelramnus.

Anglebertus II 278, 30.

Angli II 506, 1.

Anianum monast., *Aniane* I 351, 10.

Ansbertus, Anspertus, Anseperto.

Ansbertus, archiep. Mediol. II 99, 10. 25. 100, 10. 101, 5. 103, 30.

Ansbertus com. I 233, 10.

Anseperto I 378, 15.

(Anscarius), Ansgarius episc. Hama-burg. II 173, 5.

Anscarius subdiac. II 448, 5—25.

Ansegaudus episc. Abrincat. II 421, 30. 422, 40.

Ansegisus, Ansigisus archiep. Senon. II 349, 5. 350, 25. 352, 10. 365, 5. 10.

Ansegisus abb. Luxoviensis, Fontanellensis ac Flaviacensis coenobiorum I 394, 5. 10.

Ansegiso I 378, 1.

Anselmus episc. Lemovic. II 349, 30.

Anselmus episc. vocatus II 67, 10.

Anseperto v. Ansbertus.

Ansgarius v. Anscarius.

Ansigisus v. Ansegisus.

Anso filius Andrei I 377, 35.

- Anso I 378, 15.
 Ansolo I 378, 5.
 Anspertus v. Ansbertus.
 Anthanachum, Anthonagum v. Antonacum.
 Antiochensis eccl., sedes II 515, 5—15.
 Antiochenum, Antiocenum conc. I 54, 15, 30. (35. 55, 1—10) [398, 5, 20—399, 1]. II 32, 25. 214, 25. 217, 40. (444, 10). 459, 5, 10. 460, 10.
 Antiochus rex II 476, 5.
 Anto I 378, 15.
 Antonacum, Anthonagum, Anthanachum civ., *Andernach* I 15, 15.
 Antonii monast. (*d. Rodez*) I 351, 5.
 Antonium monast., *Antoing* II 195, 5.
 Aotolfus v. Audulfus.
 Apolenare I 377, 30.
 s. Apollinaris episc. Valent. II 417, 10.
 Appo I 378, 10.
 Aprincatus pag. v. Abrincadinus.
 Aptensis eccl., *Apt* II 369, 5; episc.: Richardus.
 Aquileiensis eccl., *Aquileia* II 117, 5; episc.: Chromatius; patriarchae: Andreas, Theodemarus.
 Aquilenses v. Equilo.
 Aquinum civ., *Aquino* I 353, 40.
 Aquinus II 67, 30.
 Aquinus signifer II 68, 20.
 Aquis, Aquisgrani palat., *Aachen* I 62, 30. 71, 10. 117, 10. 134, 15. 148, 5. 149, 35. 152, 35. 169, 40. 170, 30. 263, 5. 264, 20. 270, 30. 280, 30. 298, 5. 339, 1. 344, 1. 35. 350, 5. 405, 40. II 191, 35. 380, 1. 464, 30. 466, 25; abbatia de Aquis 194, 5. — Aquense districtum 194, 5; A. palatium I 463, 25.
 Aquis civ., *Aix* I 75, 10. — Aquensis eccl. II 369, 1; archiep.: Benedictus, Rotbertus.
 Aquis civ., *Acqui* I 327, 10. — Aquensis eccl. II 99, 30; episc.: Bodo.
 Aquitani II 279, 15—282, 15. 283—285, 15. 433, 15.
 Aquitania, Aquitanea, Equitania I 65, 10. 73, 25. 127, 10. 128, 15. 157, 5. 261, 15 [II 258, 35]. I 271, 20. 272, 30. 351, 20. II 24, 1. 58, 30. 70, 15. 265, 5. 10. 348, 25; reg.: Pippinus I. II; princ.: Waifarius. — Aquitanicus, a, um II 277, 35. 360, 25.
 Araualdus I 378, 15.
 Arausicensis eccl., *Orange* II 369, 10; episc.: Germardus.
 Arbo marchio II 250, 15—25.
 Arbo II 250, 20.
 Arces civ., *Arce ad Neapolim* I 353, 40.
 Arcisisus pag., *Arcis-sur-Aube* II 276, 5.
 Ardaricus I 169, 15.
 Ardemanne, Ardemanno I 377, 25. 30.
 Ardenna v. Arduenna.
 Ardeperto I 378, 5.
 Arderigo I 377, 25.
 Ardobertus archiep. Senon. I 29, 20.
 Arduenna, Ardenna pag., *Ardennengau* II 24, 5. 194, 15. 195, 10; A. silva 361, 16. — Arduennensium comitat. 58, 20.
 Arduicus v. Harduinus.
 Arduiso I 378, 1.
 Arelatense (*Arles*) conc. I 313, 40—314, 1; A. eccl. 75, 5. II 349, 15. 369, 5. 417, 15. 469, 15; A. urbs I 377, 10; archiep.: s. Caesarius, Elifantus, Noto, Iohannes, Rodlandus, Rostagnus.
 Aretina eccl. v. Aritium.
 Argentaria civ., *Strassburg* II 171, 15. — Argentinensis eccl. 210, 25; cfr. Strazburg.
 Aribertus I 30, 20.
 Arilianensis v. Aurelianensis.
 Ariminum civ., *Rimini* I 353, 30. 370, 35; episc.: Stefanus. — Ariminenses II 130, 30.
 Aripaldo I 378, 5.
 Aristallium pal., *Herstal* II 361, 15.
 Aritium civ., *Arezzo* II 95, 25. — Aretina eccl. I 370, 30. II 99, 25. 103, 30. 349, 5. 351, 10. 352, 5. 353, 1; episc.: Lampertus, Petrus, Iohannes.
 Arlon pag., *Arlon* II 195, 10.
Arnaldus, Arnoldus.
 Arnaldus archiep. Ebredun. II 377, 10.
 Arnoldus episc. Tull. II 360, 25.
 Arnaldus episc. Tungr. II 349, 35.
 Arnaldus notarius I 264, 20.
 Arnigauso I 377, 25.
 Arno archiep. Salzpurg. I 338, 35.
 Arnostus miles II 469, 5.
 s. Arnulfus II 340, 30; s. Arnulfi monast. Mett. 167, 30.
 Arnulfus, Arnulphus, Arnolfus rex II 206, 5. 207, 40. 209, 35—210, 1. 25—35. (211, 10—20. 212. 213. 214, 15. 35—215, 20). 221, 40. 45. 227, 40. 229, 40. 232, 35. 234, 45. 237, 40. 238, 30. 241, 1. 242, 40. 243, 40. 244, 30. 245, 30—40. 246, 5. 35. 247, 35. 45. 248, 30. 40. 249, 1. 10. 377, 30. — imperator 123, 15; filius: Hludowicus IV.
 Arnulfus episc. Tull. II 338, 1. 339, 40. 450, 15. 456, 15.
 Arnulfus com. II 68, 10. 154, 15. 359, 1. 20.
 Arnulfus signifer II 68, 15.
 Arnustus com. II 154, 10.
 Arpinum civ., *Arpino* I 353, 40.
 Arsenius episc. Ortensis et apocriarius II 469, 10. 20.
 Artaxerses rex II 175, 1.
 Artemius, Arthemius archiep. Senon. II 417, 25.
 Arthemius episc. Asolensis (?) et missus II 95, 20.
 Arvernense (*Clermont*) conc. II 418, 30; A. eccl. II 349, 30; comes: Bernardus; episc.: Agilmarus.
 Asbania v. Hasbania.
 Asclapiodorus recognovit I 17, 25.
 Asia II 515, 5.
 Asilium, Asilum v. Asylum.
 Asilo monast., *Mas d'Azil* I 351, 25.
 Asinarius abb. monast. Novalic. I 222, 5.
 Asinarius I 169, 10.
 Asnapium fiscus, *Gennep* (? *prope Cliviam*); *Annappes* (? *arr. Lille*) I 254, 1; cfr. *Bourdot de Richebourg, Coutumier général* II, p. 917, *Coutumes d'Anapes* (H. Brunner).
 Asolensis v. Asylum.
 Aschrich II 250, 20.
 Assisiensis eccl., *Assisi* I 371, 1; episc.: Magnus.
 Assyrii II 514, 25.
 Aste civ., *Asti* I 327, 10. — Astensis eccl. II 99, 30. 103, 35; episc.: Hilduinus.
 Astenidum palat. *Astenet ad Eupen* (K. Plath) II 361, 15.
 Asylum, Asilium, Asilum civ., *Asolo* I 327, 15; episc.: Arthemius.
 Athal- v. Adal-
 s. Athanasius, Athenasius I 235, 10. 363, 10. II 510, 5.
 Atila I 169, 10.
 Atoariae v. Hatuarii.
 Attela com. II 276, 10.
 Attiniacum, Atiniacum palat., *Attigny* I 140, 35. 221, 10. 304, 15 [415, 50]. 357, 10. II 277, 20. 361, 15. 427, 30. 452, 10. 458, 20.
 Atto v. Hatto.
 Attostus I 233, 30.
 Audax II 67, 30.
 Audax archiep. Tarantas. II 112, 1.
 Audefredus I 377, 35.
 S. Audomari monast., *St.-Omer*; abb.: Hilduinus, Folco.
 Audracus com. I 233, 25.
 Audradus I 233, 15.
Audulfus, Aotolfus, Odulfus, Ottulfus.
 Ottulfus episc. Trecass. II 349, 35.
 Audulfus com. et missus I 123, 15.
 Aufredo I 377, 35.
 S. Augentii monast., *St.-Claude* II 195, 1; cf. S. Eugendi monast.
 Augia, Augiense monast., *Reichenau* I 362, 35. II 514, 40; abb.: Waldo, Haito, Walafridus.
 Augusta civ., *Aosta* I 128, 5. — Augustana eccl. II 99, 30; episc.: Rathornus. — A. vallis I 127, 35. II 58, 15.
 Augustkirche capella in *Theodonisvilla sita* II 194, 5; cfr. *Pückert l. c. p. 93*.
 Augustensis, Augustitudunensis eccl. (*Augsburg*) II 210, 45. 246, 15; A. episcopat. I 252, 30; episc.: Sinbertus, Lanto, Witgarius, Adelbero.

Augustidunum, Augustudunum, Agustodunum civ., *Autun* I 100, 10. 221, 25; A. pag. II 276, 10. — Augustidunensis, Augustodunensis, Augustudunensis comitat. I 271, 20; A. eccl. II 350, 1. 369, 1; episc.: Syagrius, Hiddo, Modoinus, Ionas, Adalgarius; *cfr.* Aedui.

s. Augustinus II 34, 10. 221, 25. 231, 35. 240, 5. 289, 15. 319, 35. 380, 5. 487, 1. 494, 15. 498, 15. 499, 20. 502, 30. 505, 15. 511, 25. 512, 10. 35 [220, 25]. 520, 30. 521, 5.

Augustitudunensis eccl. v. Augustensis.

Aurelianorum civ., *Orléans* I 100, 10. II 264, 30. 315, 10. 450, 5. 451, 15. — Aurelianenses 421, 35. 432, 30. — Aurelianensis, Arilianensis civ. I 100, 5; A. conc. (canon.) II 227, 45; A. I. conc. I 1, 5. II 459, 10. 503, 15. 513, 30; A. III. conc. I 36, 5. II 418, 20; A. IV. conc. I 231, 10; A. V. conc. II 403, 5. 408, 15; A. eccl. 349, 15. 385, 20. 25; episc.: s. Eucherius, Agius, Walterus; A. pag. 276, 1; comes: Mahtfridus.

Aurelianus archiep. Lugdun. II 349, 10. 369, 1. 377, 10.

Ausari I 377, 25.

Ausimum, Ausimana civ., *Osimo* I 353, 30. 370, 35; episc.: Germanus.

Auspertus episc. Populon. I 370, 35.

Austerban pag., *Ostrevant* II 24, 5.

Austrasii II 58, 20.

Austrefuso I 378, 10.

Austria I 127, 30. 175, 15. 193, 10.

Autcarius, Autgarius v. Otgarius.

Autharius com. I 314, 15 [449, 35].

Autisiodorensium civ., *Auxerre* II 448, 35. — Autisiodorensis eccl. 349, 40. 450, 20; episc.: Abbo, Christianus, Wala; monast.: S. Germani; comes: Chuonradus.

Autramnus, Ottramnus.

Ottramnus archiep. Viennen. II 349, 10. 369, 1.

Autramnus com. et signifer II 68, 5.

Ottramnus com. II 68, 5.

Avalensis, Avalisus pag., *Avallon* I 127, 15. 271, 20. II 276, 10.

Avari, Havari I 123, 10 [426, 5]. 271, 20.

Avaria I 136, 1.

Avenionensis, Avinionensis, Aviniensis eccl., *Avignon* II 349, 25. 369, 10. 466, 25; episc.: Haldunus, Ratfridus.

s. Avitus archiep. Vienn. II 417, 10.

Azo episc. Epored. II 99, 25. 103, 30.

Azo II 250, 25.

B.

Badaradus, Baturatus episc. Padarbrunn. II 57, 35. 112, 5. 173, 20. 185, 5.

Bagensonis pag., *pays de Binson* II 275, 1.

Bagisinus pag., v. Baiogae.

Baierna, Breona villa, *Brienne-le-Château* II 451, 25. 452, 1.

Baio II 460, 10. 15.

Baioaria, Baiovaria, Baiwaria, Bavaria I 74, 1. 127, 20. 30. 271, 20. 350, 15. 25. 351, 15. II 24, 5. 185, 5; dux: Tassilo; reges: Karlo-mannus, Hludowicus III.

Baioarica lex II 235, 30—236, 5; B. mulier 235, 30.

Baioarii, Baiuvarii, Baiuvarii, Baiarii, Bawarii II 250, 10. 251; B. ducatus I 74, 10; B. eva, lex 157, 30. 159, 1.

Baiogae civ., *Bayeux* I 222, 1. — Baiocacensis, Baiocensis civ., II 447, 35. 452, 40; Baiocacenses 447, 35; B. eccl. 349, 30. 450, 20; episc.: Leodeningus, Baltfridus, Erchambertus. — Baiocasinus, Bagisinus pag. I 100, 10; II 275, 15.

Baldeberhtus episc. Basil. I 221, 20.

Baldemarus episc. II 369, 5.

Baldrammus episc. Strazburg. II 210, 25. 246, 20.

Baldricus I 233, 20.

Baldrih I 253, 25.

Balduinus I. com. Flandriae II 160, 30. 359, 15.

Balna monast., *Baume-les-Dames* I 350, 20. II 194, 1.

Balneum regis, *Bagnorea* I 353, 35. — Balneo-regensis eccl. 371, 1; episc.: Alifredus.

Baltfridus episc. Baiocac. II 421, 30. 422, 40.

Barcinona, Barchinona civ., *Barcelona* I 264, 10. II 258, 35. 40. 259, 1. 459, 30; comes: Berana. — Barcinonensis eccl. 458, 20. 459, 30. 460, 30; episc.: Iohannes.

Bardaenowic, Bardenwi, Bardanwih, Bardenwih, Bardaenowio, Bardenwio, Bardowich, Bardenwich, Bardunwih, *Bardowiek* I 123, 10 [426, 5].

Bardunensis v. Virdunensis.

Barrensis, Barrisus pag., *Bar-le-Duc* II 195, 15. 275, 1.

Bartholomeus apost. II 504, 30.

Bartolomaeus archiep. Narbon. II 2, 20 [6, 5].

Basalchowa, *Easelgau* II 194, 10.

Basela, Basula civ., *Basel* I 221, 20. II 193, 35. — Basileensis, Basiliensis eccl. I 362, 35. II 210, 30. 246, 20. 450, 15; episc.: Baldeberhtus, Haito, Fredebertus, Iringus.

Basiniacus pag., *Bassigny* II 194, 10.

Basiu villa II 283, 1.

Basula v. Basela.

Batavorum, Batua comitat., *Batua, Betuwe* II 58, 25. 194, 5.

Batto II 189, 25.

Batua v. Batavi.

Baturatus v. Badaradus.

Baugulfus abb. Fuld. I 79, 5.

Bavaria v. Baioaria.

Bawarii v. Baioarii.

Bebbo signifer II 67, 35.

Bebo II 68, 5.

Beda presbyt. Anglor. II 225, 1. 506, 1.

Bedagowa, Bedensis pag., *Bidgau* II 194, 10. 15. 195, 15.

Begora civ., *Tarbes* I 13, 40.

Beheim, *Böhmen* I 136, 1. — Beheimi 271, 20; v. Boemani.

Beieri com. II 68, 10.

Beieri signifer II 68, 15.

Belgica regio II 339, 30.

Belgivaci v. Belvacus.

Bellovacensis, Bellovaci v. Belvacum.

Belnisus pag., *Beaune* II 276, 10.

Belvacus civ., *Beauvais* I 308, 15 [419, 25]. II 256, 5. 387, 10. 396, 30. 403, 1. — Belvacenses, Bellovaci, Belgivaci 349, 20. 351, 20. 421, 30. — Bellovacensis, Belvacensis eccl. 450, 20. 456, 25; episc.: Yrminfridus, Odo; B. pag. 275, 10.

Benarno civ., *Béarn* I 13, 40.

s. Benedictus II 412, 1; nativitas (21. 3) I 346, 40; regula, statuta 26, 5. 28, 1. (63, 5—20). 67, 1. 75, 30. 35. 76, 5. (108, 30—109, 5). 162, 1. 164, 15. 228, 25. (229, 5. 10). 234, 35. 236, 10. 251, 30. 344, 5. 10. (345, 15. 346, 1. 10. 15. 348, 20). 369, 20. 30. II 80, 1. 82, 25. 174, 10. 179, 25. 265, 15. 486, 5. 10. 506, 25. 507, 10. 508, 15; s. Benedicti monast., *Floriacum*, *St.-Benoît-sur-Loire*, *Fleury* I 350, 10. II 449, 15.

Benedictus II. pont. Rom. II 507, 35.

Benedictus III. pont. Rom. II 424, 10.

Benedictus archiep. Aquensis (*Aix*) II 2, 20 [6, 1].

Benedictus episc. Alban. I 370, 35.

Benedictus episc. Amerin. I 371, 10.

Benedictus episc. Cremon. II 99, 25. 103, 30.

Benedictus presbyter I 371, 15.

Benedictus I 314, 15 [449, 35].

Benenatus episc. Eugub. I 371, 5.

Beneventum I 201, 35. II 67, 1. 10. 20. 94, 20. 96, 35; duces: Sigenulfus, Radalgisus. — Beneventanum patrimonium I 353, 40; B. regnum II 67, 15.

Benninc I 233, 30.

Berana com. Barchinon. I 169, 10.

Berardus episc. Viridun. II 349, 35.

Berardus com. II 104, 5.

Berch abbatia, *Berg* II 193, 35.

Berch monast., *Haindlingberg* I 351, 15.

Berecarius II 278, 30.

Berengarius, Beringarius, Verengarius.

Berengarius rex Italiae II 126, 35. 143, 15. 20. 144, 25. 146, 15.

Berengarius com. et missus I 308, 20 [419, 30].

Berengarius com. et missus II 275, 10. 286, 30.

- Berengarius com., filius Gebehardi comitis II 154, 15.
 Verengarius com. Spolet. II 95, 25.
 Berengarius missus II 279, 15. 283, 33. 284, 35.
 Beringarius II 67, 30.
 Bergamum civ., *Bergamo* I 327, 10; episc.: Hagano.
Bernhardus, Bernardus, Bernarius.
 Bernhardus rex Italiae II 538, 55.
 Bernardus archiep. Viennen. II 2, 20 [6, 1].
 Bernarius episc. Gratianop. II 349, 25. 369, 1.
 Bernhardus marchio Septiman. II 459, 40.
 Bernardus com. Arvern. II 359, 1. 20. 361, 1.
 Bernardus com. Odorn. II 194, 10.
 Bernardus com. II 100, 1. 104, 1. 5.
 Bernardus signifer II 67, 35.
 Bernoinus, Bernuinus archiep. Vesontion. et missus I 308, 10 [419, 20]. II 2, 20 [5, 40].
 Bernoinus archiep. Viennen. II 376, 30. 377, 10.
 Bernoldus com. II 154, 15.
 Bernulfus I 233, 30.
 Bertaldus com. I 233, 30. 35. II 377, 30.
 Berterigo I 378, 5.
 Berthana regina, uxor Pippini reg. I 101, 30. 102, 1.
 S. Bertini monast., *St.-Bertin*; abb.: Adalardus.
 Bertmundus archiep. Ebredun. II 349, 10.
 Bertmundus miles II 469, 5.
 Bertoaldus episc. Lunensis I 371, 1. 5.
 Bertricus II 278, 30.
 Berulfus II 278, 25.
 Besintionensis v. Vesontium.
 Bethlehem monast. II 350, 1; v. Ferrarias.
 Bethsamitae II 487, 30.
 Betto II 283, 1.
 Biennensis v. Vienna.
 Biraco, Birico episc. Vapinc. II 349, 25. 369, 5.
 Birniho I 253, 10.
 Birtilo I 233, 30.
 Bisentionum, Bisintionum civ. v. Vesontium.
 Bislanc civ., *Besslingen* II 194, 15. 195, 10.
 Biso episc. Padarbrunn. II 210, 40. 246, 30.
 Bissancion villa v. Vesontium.
 Biterrae civ., *Béziers* I 264, 20.
 Bithinia II 209, 40.
 Biturica civ., *Bourges* II 397, 5. 417, 25. — Bituriges 449, 15. 450, 1. 35. — Bituricensis eccl. 57, 35. 349, 10; archiep.: Remedius, Agiulfus, Hrodulfus, Frotarius.
 Blera, Bleda, *Bieda* I 353, 15. 370, 30; episc.: Passivus.
 Blesius pag., *Blois* II 276, 1.
 Blesitchowa, *Bliesgau* II 194, 10.
 Bobium civ., *Bobbio* I 353, 25.
 Bodo episc. Aquensis (*Acqui*) II 99, 30.
 Bodolonus I 233, 10.
 Bodonis - monasterium, *Val-de-Bon-Moutier* II 194, 1.
 Bodradus com. pal. II 100, 1. 104, 1.
 Bodradus II 68, 5.
 Boemani, *Böhmen* II 251, 20; v. Beheimi.
 Boemica silva II 251, 1. 30.
 Bolensis pag., *Boulogne-s.-mer* II 24, 5; cfr. Bononia.
 s. Bonifacius, Bonifacius, Bonifatius archiep. Mogont. I 24, 25. 30. 25, 5. II 187, 30. 433, 1—10. 496, 10 [224, 5]. 503, 30. 35 [223, 20].
 s. Bonifacii monast., *Fulda* I 350, 25.
 Bonifacius I. pont. Rom. II 380, 25.
 Bonifacius IV. pont. Rom. II 478, 15.
 Bonoilum civ., *Bonneuil ad Sequanam* II 424, 5.
 Bononia civ., *Boulogne-s.-mer* I 166, 15; cfr. Belensis.
 Bononia civ., *Bologna* I 353, 25.
 Bortrini, *Westfahali* I 72, 35. — Bortrensis solid. 72, 35.
 Boso com. Viennen. II 154, 15. 359, 20. 361, 5; dux et missus Italiae 99, 35. 104, 1; rex Burgund. 366, 25—367, 45. 368, 25—35. 377, 25; uxor: Hyrmengardis; filius: Ludovicus.
 Boso com. II 160, 45.
 Boso I 314, 25 [450, 5]. 377, 25. II 67, 35.
 Bota fl., *Bode* I 168, 15.
 Bracarense, Bracharense (*Braga*) II. conc. II 493, 1; B. III. conc. 256, 25. 459, 30; B. IV. conc. 504, 15.
 Brabantum, Bragmentum pag., *Brabant* II 24, 5. 195, 10.
 Braidingus, Groidingus episc. Matiscon. II 421, 35. 422, 40. 450, 15.
 Brantosmum, Brantosmuri monast., *Brantôme* I 351, 25. II 539, 55.
 Breemberg, Breemberg, Breemberg, *Bremburg* I 123, 15 [426, 10].
 Bremensis, Brumensis eccl., *Bremen* II 211, 10. 246, 25; episc.: Adalgarius.
 Breona villa v. Baierna.
 Brionisus pag., *Brienne et Margerie* II 276, 5.
 Britcio I 377, 30. 40. 378, 10.
 Brittanni, Brittones II 70, 1. 25. 273, 25. 277, 35. 360, 20. 448, 40. 449, 1; dux: Salomo. — Britannica marcha 58, 25.
 Brixia civ., *Brescia* I 327, 10; episc.: Rambertus.
 Brumensis v. Bremensis.
 Brunardus I 233, 20.
 Brundulo civ., *Brondolo* II 131, 1.
 Brunechildis, Brunichildis, Brunechilda, Brnehilda reg. I 12, 30. 13, 30. 40. 14, 1. 5. II 416, 30; maritus: Sigiberthus; liberi: Childebertus II., Chlodosinda; soror: Gaillesoinda.
 Brunherus I 234, 5.
 Bruno I 377, 30.
 Bunia (?) I 377, 35.
 Bunun filius Theotaker I 234, 1.
 Buoto II 250, 25.
 Buraburg civ.; episc.: Hvitanus.
Burchardus, Burcardus, Burghardus, Burgehardus, Purchardus.
 Burchardus episc. Carnot. et missus II 264, 25—40. 276, 1.
 Purchardus episc. Patav. II 250, 20. 25.
 Burchardus episc. Wirzburg. I 24, 25.
 Burchardus com. II 154, 15.
 Burdegala civ., *Bordeaux* I 13, 40; archiep.: Sicharius, Adalelmus.
 Burgundia I 100, 10. 127, 20. 30. 128, 15. 271, 20. II 24, 5. 58, 15. 25. 67, 1. 329, 15. 20. 348, 25. 467, 25; dux: Richardus; reges: Boso, Hludowicus, Rudolfus.
 Buria monast., *Benedictbeuern* I 350, 30.
 Burianum, Buriana civ., *Burano* II 131, 1.
 Busbrunnum monast., *ignot.* I 222, 5; abb.: Fabigaudus.
 Byzantium civ. II 522, 25; cfr. Constantinopolis.

C.

- Cabillio, Caballio, Cavalonum, Cavillonum, Cavillonis civ., *Chalon-s.-Saône* I 116, 25 [448, 15]. II 315, 10. — Cabillonenses, Cavillonenses 421, 30. — Cabilionensis, Cabilonensis, Cabillonensis, Cavallonensis, Cavallonensis comitat. (pag.) 58, 25. 276, 10; C. eccl. 349, 15. 369, 5. 450, 15; episc.: Godelsadus, Gerboldus; C. conc. I 312, 30—313, 20.
 Cadurcorum civ., *Cahors* I 13, 40. 14, 1; C. eccl. II 349, 35; episc.: Willelmus.
 Caelestinus, Celestinus I. pont. Rom. I 372, 35. II 232, 5. 497, 10—35.
 Scelestino I 378, 10.
 Caenomanicus pag. v. Cenomanensis.
Caesar-, Cesar-.
 Caesaraugustanum conc. II 503, 1.
 s. Caesarius episc. Arelat. II 417, 15.
 Caesarius episc. Ostiensis I 370, 35.
 Caesariensis episc. Eusebius II 514, 5.
 Caesariense conc. v. Neocaesariense.
 Calabria I 353, 40.
 Calapodius I 169, 10.
 Calcedonense, Calcidonense, Chalcedonense conc. (synod.) I 35, 30. 36, 15. 20. 54, 10. 15. 55, 10. 25—56, 10 [398, 1. 399, 1. 15—400, 10]. 111, 1. 227, 25. 228, 15. 278, 35 [408, 15].

- 369, 30. 372, 20. II 30, 10. 42, 35. 191, 15. 221, 5. 226, 1. 228, 20. 25. 229, 20. 30. 309, 25. 380, 15. 384, 30. 515, 20.
- Calistus pont. Rom. II 214, 30.
- Callis, Calliensis civ., *Cagli* I 353, 30. 370, 40; episc.: Pasivus.
- Calmontis monast., *Chaumont* II 195, 5; C. pag. 194, 10. — Calmontensium comitat. 58, 15.
- Cameracum civ., *Cambrai* II 195, 1; — Cameracensis, Camaracensis, Camalacensis eccl. 349, 20; C. episcopat. I 308, 20 [419, 30]; episc.: Alitgarus, Iohannes; C. pag. II 24, 5. 195, 10.
- Camerinum civ., *Camerino*; comes: Wito.
- Camizisus pag. II 275, 25; *cf. not.* 36.
- Campania I 353, 20. 40. II 478, 35. 479, 1.
- Campita monast., *Kempton* I 350, 25.
- Cano I 378, 10.
- Caprariensis, Capariensis Mariae monast., *Cabrières* I 351, 20. II 539, 55.
- Caprulas civ., *Caorle* II 131, 1. — Caprisani 135, 10.
- Capua civ. I 353, 40. II 96, 35.
- Caput Argeles, Argeris civ., *Cavarzere* II 131, 1. 142, 15.
- Carcassona civ., *Carcassonne* I 264, 10. — Carcassensis comitat. 271, 20.
- Carentani, *Kärnthen* I 271, 20.
- Carentinus v. Carnutum.
- Carisiacus palat., *Quierzy* II 279, 15. 285, 30. 286, 5. 291, 35. 296, 10. 301, 20. 307, 1. 15. 309, 30. 342, 35. 343, 1. 355, 30. 356, 35. 361, 10. 362, 1. 364, 30 [365, 1. 370, 1. 10]. 427, 30.
- Carl- v. Karl-.
- Carnutum, Carnotum civ., *Chartres* II 264, 25. 35. 285, 5. — Carnotensis, Carnotinsis, Carnotina, Carentina eccl. 349, 15. 450, 1; episc.: Helias, Burchardus, Gislebertus; C. pag. I 13, 5. 100, 5. II 276, 1.
- Carol- v. Karol-.
- Caronna fl., *Garonne* I 8, 10.
- Carroffinii, Karroffini monast., *Charroux* I 351, 25. II 539, 55.
- Cartaginense, Carthaginense conc. I 36, 25. 56, 10—25 [400, 10—25]. 108, 25. 227, 40. 279, 15. 20. 408, 50. II 178, 20. 30. 187, 30. 219, 10. 227, 10. 232, 5. 460, 15. 498, 25. 510, 15. 20. 512, 20. 25; *cf. Africanum*.
- Cassiodorius II 492, 15. 20. (505, 20—30).
- Cassius episc. Narniensis II 495, 1.
- Castellanus I 169, 15.
- Castellum abbatia, *Kievermunt* II 193, 35.
- Castellum Carnones abbatia, *Chateau-Chalon* II 194, 5.
- Castellum Felicitatis civ., *Città di Castello* I 353, 35. 371, 1; episc.: Stabilis.
- Castelli Malasci monast., *Montis Oliveti* I 351, 15. II 539, 55.
- s. Castoris basilica Confluentina II 154, 5; monasterium 154, 10.
- Castrensis, Castricius pag., *Mézières* II 24, 10. 195, 10.
- Castrisus pag., *Arpajon* II 276, 5.
- Catalaunorum civ., *Châlons-s.-Marne* II 349, 25. — Catalaunensis eccl. 427, 30. 450, 10. 469, 20; episc.: Lupus, Erchanraus, Willebertus. — Catolonis comitat. I 308, 15 [419, 25]; Catalonis, Catalaunius pag. II 24, 1. 275, 1.
- Catervio I 377, 25. 30.
- Caunas monast. (*d. Narbonne*) I 351, 15.
- Causia silva, *la forêt de Cuise (dép. Oise)* II 361, 15. (*K. Plath*).
- Cavallenses v. Gabelum.
- Cavallon-, Cavellon-, Cavillon- v. Cabillio.
- Cazerellus I 169, 15.
- Celestinus v. Caelestinus.
- Cella fraxillii monast., *Serres* I 352, 1.
- Celmanis civ., *Le Mans* I 221, 25. — Cenomanensis, Cenomanica, Cenomannica, Caenomanica civ. II 265, 1. 5; C. eccl. 450, 10; episc.: Gaudicenus, Aldricus, Rotbertus; C., Cinnomannius pag. I 81, 20. 100, 10. II 276, 1.
- Ceneda civ., *Ceneda* I 327, 17; episc.: Haiminus (?). — Cenetenses II 130, 30.
- Centula monast., *St. Riquier* I 222, 5; abb.: Witmarus.
- Centumcellae civ., *Civitavecchia* I 353, 15. — Centumcelensis eccl. 371, 1; episc.: Petrus.
- Cerensis eccl. v. Chere.
- Cesar- v. Caesar-.
- Cesena civ., *Cesena* I 353, 25. — Cesentenses, Cesenetenses II 130, 30.
- Chalcedonense conc. v. Calcid.
- Charibertus I. rex, fil. Chlotharii I. I 13, 1—10.
- Chere civ., *Cervetri* I 353, 15. — Cerenis eccl. 370, 35; episc.: Romanus.
- Childeberthus, Childebertus, Hildebertus, Heldeberto.**
- Childeberthus I. rex, fil. Chlothovechi I 2, 25. 4, 30. 35. (7, 5. 15). II 416, 30. 417, 30.
- Childebertus II. rex, fil. Sigiberthi I 12, 30—14, 10. 35. 15, 10. 15; uxor: Faileuba.
- Heldeberto I 377, 30. 378, 5.
- Childericus III. rex, fil. Chlothovechi II. I 29, 1.
- Chilpiricus, Chilpericus, Hilpericus, Hilpricus, Hilperichus.**
- Chilpiricus I. rex, fil. Chlotharii I. I 8, 10. (19, 15. 20). 22, 5. 20; filius: Chlotharius II.
- Hilpericus signifer II 68, 5.
- Hilpericus, Hilpricus II 68, 5. 278, 25.
- Chletgowe, Chletgaoui, *Kletgau* I 127, 25.
- Chlodechilda, Chlothielda, filia Gunthramni I 13, 15.
- Chlodosinda, Chlodesuinda, filia Sigiberthi I 13, 30.
- Chlodoveus v. Chlothovechus.
- Chlotharius, Chlotarius, Clotharius, Chlothacharius, Clodacharius, Hlotarius, Lotharius.**
- Chlotharius I. rex, fil. Chlothovechi I 4, 30—40. 5, 20. (8, 20. 10, 20). 14, 10—20. (19, 15. 20); filii: Sigiberthus I., Chilpiricus I., Charibertus I., Gunthramnus.
- Chlotharius II. rex, fil. Chilperici I. I 18, 25. 20, 30—23, 35.
- Chlothovechus, Chlodoveus, Hludowicus rex I 1, 15. (10, 20). II 340, 25. (434, 1). 513, 30. 522, 30; filii: Chlotharius I., Childebertus I.
- Christianus episc. Autissiod. II 154, 10. 159, 15.
- Christianus com. II 154, 15.
- Christianus, Cristiano I 169, 10. 378, 15.
- Christus caput ecclesiae II 29, 5—15; Christi corpus est ecclesia I 356, 10. II 418, 20. 516, 15. 520, 20. — Chr. baptismum 509, 1; Chr. corpus et sanguis; Christi nomen; Christi vicarii; *cf. Dominus*.
- (Chrodegangus), Hrodegangus episc. Mett. I 221, 20.
- Chromatius episc. Aquileiensis II 514, 5.
- Chuonradus com., frater Iudithae imperatricis II 154, 10. 422, 40. 423, 10—30; filius: Chuonradus.
- Chuonradus, Chuanradus com., filius Chuonradi II 154, 15.
- Chuonradus com. Paris. II 359, 1. 15.
- Cimorra monast., *Simorra* I 352, 1.
- Cinisius mons, *Mont-Cenis* I 127, 15.
- Cinnomannius pag. v. Celmanis.
- Cisalpini II 348, 20. 40.
- Civitas nova, *Eraclea* I 128, 5. II 131, 1. 135, 1. 142, 15. — Civitatini novi 135, 1. 10.
- Claudius episc. Taurin. II 483, 1.
- Clemens I. pont. Rom. II 218, 5. 25. 232, 30.
- Clinga monast., *Klingenmünster* I 351, 10.
- Clugia, Cluia, Cluga civ., *Chioggia* II 131, 1. — Clugienses, Clugenses 135, 20.
- Clusium civ., *Chiusi* II 95, 25. — Clusensis eccl. I 370, 40; episc.: Andreas.
- Codemundus episc. Tuscan. I 371, 5.
- Coeradiddo = Coera (Curia) et Diddo, *nomen episcopi*; *cf. Mabillon, Annales* II, p. 207.
- Colonia civ., *Cöln* I 17, 1. 25. 308, 15 [419, 25]. II 193, 35. 450, 1. — Coloniensis eccl. 246, 10; archiep.: Hildeboldus, Hadaboldus, Guntharius, Herimannus; *cf. Agrippina*.
- Colonia villa, *Coulaines* II 253, 10. 262, 20. 398, 1. 424, 25.

- Coloprinus II 148, 30.
 s. Columbae monast. Senon. I 222, 5.
 II 452, 25; abb.: Widradus, Welpho.
 Comensis eccl., *Como* II 99, 30; episc.: Amalricus, Eilbertus; *cfr.* Cuma.
 Comiacum civ., *Comacchio* I 353, 25.
 — Comaclenses II 130, 30.
 Commanences, Commanenses II 134, 20.
 Compendium palat., *Compiègne* I 37, 35. 301, 5 [437, 10]. II 52, 25. 53, 40. 56, 10. 267, 1. 354, 1. 356, 5. 358, 40. 360, 35. 361, 10. 363, 20. 25. 365, 5. 370, 35; monast.: s. Mariae.
 Condatum monast., *Condé* II 195, 5.
 Condorusto, Condrusto, Condrust comitat., pag., *Condroz* II 58, 20. 194, 20. 195, 10.
 Confluentes civ., *Coblentz* II (154, 5. 10). 157, 5. 159, 35. 297, 25. 30. 298, 1. 30. 299, 1. 162, 20. 163, 5. 35. 164, 5. 166, 10. 307, 15; eccl.: s. Castoris.
 Conquas monast., *Conques* I 351, 5.
 Consorannis civ., *Conserans* I 13, 10.
 Constantia civ., *Constantz* I 221, 30. — Constantiensis eccl. II 210, 20. 246, 20; episc.: Iohannes, Egino, Salomon I., Salomon III.
 Constantia civ., *Coutances* II 421, 30. 450, 10. — Constantiensis eccl. 349, 30; episc.: Herluinus, Sigenandus; *cfr.* Constantinus.
 Constantiniana eccl. Rom. II 125, 35.
 Constantinopolis civ. I 73, 30. II 482, 35. — Constantinopolitanum conc. 499, 35; C. patriarcha Iohannes I. 505, 20; *cfr.* Byzantium.
 Constantinus Magnus imp. I 247, 35; II 35, 40. 175, 15. 416, 5. 478, 15. 484, 1. 522, 20.
 Constantinus V. Copronymus imp. II 482, 35.
 Constantinus episc. Praenest. I 370, 35.
 Constantinus pag., *Coutances* I 100, 10. II 275, 15; *cfr.* Constantia.
 Corbeia monast., *Corbie* I 222, 5. 350, 15. II 522, 10; abb.: Leodharius, Adalhardus.
 Corbonis pag., *Corbonnais* II 276, 1.
 Cordubensis eccl., *Cordova* II 458, 20. 514, 10; episc.: Gregorius.
 Corilis pag., *Cotentin* II 275, 15.
 Cornelius centurio II 505, 10.
 Cornitulum I 378, 15.
 Corsica ins. I 318, 35. 325, 5. 353, 35.
 Cosmas episc. Human. I 371, 10.
 Cotedanchus v. Gotethancus.
 Crailine I 233, 15.
 Cremisa monast., *Kremsmünster* I 350, 25.
 Cremona civ., *Cremona* I 327, 10. — Cremonensis eccl. II 99, 25. 103, 30; episc.: Benedictus.
 Crisientius presbyter I 371, 15.
 Crisiacus palat., *Crécy-s.-Canne (départ. Nièvre)* aut *Cressy (départ. Seine-In-*
férieure) II 361, 20; *cfr.* Longnon l. c. p. 176.
 Crispinum monast., *Crespin* II 195, 5.
 Cristiano v. Christianus.
 S. Crucis monast. Leodefredi, *La Croix St.-Leufroy* I 350, 15.
 S. Crucis monast. Pictav. I 302, 5. 30. 351, 30.
 Crudatis monast., *Cruas* I 351, 10.
 Culdini monast. v. Gildini m.
 Cuma civ., *Como* I 327, 10; *cfr.* Comensis.
 Cunibertus com. II 100, 1. 104, 1.
 Cunibertus II 68, 1.
 Curia, Coera civ., *Cur* I 222, 1. II 58, 20. — Curienensis ducat. I 127, 30; C. eccl. II 210, 30. 246, 20; episc.: Tello, Esso, Ruodharius, Theodulfus.
 Curtricus pag., *Courtrai* II 275, 5.
 s. Cyprianus II 444, 15. 494, 10. 519, 35. 520, 10. 521, 15.
- D.**
- Dadanus episc. Traiect. (?) I 24, 25.
 Daddo missus II 276, 10.
 Dado, Dedo episc. Virdun. II 211, 10. 246, 25.
 Damasus I. pont. Rom. II 499, 15. 505, 20.
 Dantagus I 234, 10.
 Danubius fl., *Donau* I 127, 25. II 251, 20.
 Darentasia civ. v. Tarantasia.
 David episc. Lausann. II 112, 5.
 David II 68, 5.
 Dedo v. Dado.
 S. Deodati abbatia, *St.-Dié* II 194, 1.
 Deodericus v. Teudericus.
 Deonant civ., *Dinant* II 195, 5.
 Deormarus cancellar. II 260, 30.
 Desiderius rex Langobard. I 188, 15.
 Deusdedit missus Venet. II 137, 20.
 Deusdedi I 377, 35.
 Diatmarus chorepisc. Mogont. II 185, 10.
 Diddo episc. I 222, 1; *cfr.* Coeradiddo.
 Diensis eccl., *Die* II 350, 1. 369, 5; episc.: Hemico.
 S. Dionysii, Dionisii, Dyonisii monast., *St.-Denis* I 222, 1. II 340, 35. 358, 40. 361, 1. 382, 20. 423, 1. 5. 15; abb.: Fulradus, Magenarius, Farulfus, Hilduinus, Hludowicus.
 Diotrich II 250, 20.
 Ditmannus I 234, 5.
 Divionensis pag., *Dijon* II 276, 10.
 Dodilo II 278, 25.
 Dodo episc. Andegav. et missus II 276, 1.
 Dodo I 233, 30. II 278, 25.
 Dominicus episc. Pisaur. I 371, 5.
 Dominicus presbyter, episc. Mada-
 mauc. II 147, 15. 148, 30.
- Dominicus presbyter I 371, 15.
 Dominus: Domini adventus II 405, 30;
 D. natalis, nativitas I 3, 1. 179, 15 [413, 5]. 226, 35. 227, 10. 312, 25. 344, 35. 345, 15. 346, 35. 348, 10. 40. 363, 35. II 245, 20. 25. 269, 15. 325, 5. 494, 20. 495, 30. 496, 1. 510, 25; D. octavae, octava I 179, 20 [413, 5]. 312, 25. 346, 35. 363, 35; D. epiphania; D. pascha; D. resurrectio 363, 25. 30. II 41, 25. 325, 5. 30; D. ascensio, ascensa I 179, 20 [413, 10]. 312, 20. 363, 35. II 325, 5. 10; *cfr.* Christus, dominicus.
 Donatus episc. Gallens. I 371, 5.
 Donatus com. et missus I 308, 20 [419, 30].
 Donatus com. Milidun. et missus II 276, 5.
 Donesdei I 377, 25.
 Dono I 378, 1.
 Dorestado, (*Wijk bij Duurstede* II 58, 25.
Drogo, Druogo, Truogo.
 Drogo episc. Mett. II 112, 1. 25. 385, 25. 523, 10.
 Druogo, episc. Mimid. II 211, 1. 246, 30.
 Drogo II 278, 25.
 Druhtgangus abb. Gemed. I 222, 1.
 Dulmensis pag., *le Dormois* II 195, 10.
 Dungalus Scottus I 327, 10.
 Dunum cast., *Châteaudun* I 13, 5. — Dunis pag. II 276, 1.
 Durandus cancellar. I 263, 1.
 Durcasinus pag., *Dreux* II 276, 1.
 Durgowe, Durgaoi, *Thurgau* I 127, 30.
 Durinc vicarius II 250, 20.
 Durinc II 250, 25.
 Dusera monast., *Donzère* I 351, 10.
 Dusmis pag., *Duesme* II 276, 10.
- E.**
- Ebarsindus abb. Aldah. I 222, 5.
Ebbo, Ebo, Hebbo, Abbo.
 Ebbo archiep. Rem. et missus I 308, 15 [419, 25]. 360, 35. II 2, 20 [6, 1]. 57, 30. 58, 5. 264, 1. 5; episc. Hiltinesheim. 173, 20.
 Ebbo episc. Gratianop. II 450, 10.
 Abbo abb. monast. S. Germani Autissiodorensis et missus II 276, 5; episc. Autissiodor. 442, 5. 450, 20.
 Abbo episc. Maurogensis II 450, 15.
 Abbo episc. Nevernensis II 349, 20.
 Ebo II 68, 5.
 Eberdunum civ. *Embrun* I 75, 10. — Ebredunensis, Ebrodunensis eccl. II 349, 10. 377, 10; archiep.: Agaricus, Bertmundus, Arnaldus.
Eberhardus, Ebrardus, Everardus, Evrardus, Heverardus.
 Everardus abb. II 450, 20.
 Everardus com. et marchio Foriulii II 136, 15. 137, 15.

- Evrardus com. II 154, 10.
 Ebrardus missus II 67, 30.
 Eberhardus II 67, 30.
 Ebo v. Ebbo.
 Eboracas civ., *Evereux* I 221, 20. —
 Ebrecinus, Ebricinus pag. 100, 10.
 II 276, 1. — Ebrocenses 421, 30. —
 Ebrocensis eccl. 450, 1; episc.:
 Maurinus, Guntbertus.
 Eboreia v. Eporegia.
 Eboresheim, Eborreheim monast.,
Ebersheim I 351, 5. II 194, 1.
 Ebrardus v. Eberhardus.
 Ebrecinus pag. v. Eboracas.
 Ebredunensis v. Eberdunum.
 Ebricinus, Ebrocensis v. Eboracas.
 Ebrodunensis v. Eberdunum.
 Ebroinus episc. Pictav. II 382, 15.
 Ebroinus II 278, 25.
 Ecchardus missus II 452, 25.
 Echa monast., *Alden-Eyk* II 195, 5.
 Eddanus, Eddo episc. Strazburg. I
 24, 25. 221, 20.
 Edelulfus rex Anglorum II 425, 30.
 426, 5—20.
 Edoldus episc. Regensis II 369, 10.
 Eemundus com. et missus I 308, 15
 [419, 25].
 Egil, Hegil abb. II 465, 1. 466, 1.
 Egila I 169, 10.
 Egilmarus v. Engilmarus.
 Egino, Aino episc. Constant. (*Con-*
stanz) I 233, 10. 15. 234, 10. 249, 10.
 Egloin I 233, 15.
 Egubium v. Eugubium.
 Eicardus II 68, 15.
 Eigil vicarius II 250, 25.
 Eigilo II 250, 25.
 Eihstatensis, Ethstetensis eccl., *Eich-*
stätt II 210, 20. 246, 15; episc.:
 Wilbaldus, Olgarius, Erchanbaldus.
 — Achistadi monast. I 221, 30.
 Eilbertus episc. Com. II 99, 30.
 Einhartus I 234, 10.
 Einmenulfus II 278, 30. 35.
 Eirardus v. Herardus.
 Elehenwanc monast., *Ellwangen* I
 350, 30.
 Eleutherius episc. Privinat. I 371, 10.
 Eliberitanum, Eliberritanum (*Elvira*)
 conc. II 181, 15. 30. 509, 30. 510, 10.
 Elifantus, Eliphantus archiep. Arelat.
 I 75, 5.
 Elipandus, Eliphandus archiep. To-
 letan. I 73, 25.
 Elisatia, Elisatium (*Elsass*) comit.
 II 194, 10; ducatus 58, 20.
 Elischowe, *Elzgan* II 194, 10.
 Ellinger II 250, 25.
 Elpericus I 169, 10.
 Emaus pag. v. Amaus.
 Emico v. Hemico.
 Emilia prov. I 193, 10. 353, 25.
 Emilo II 250, 25.
 Emmenulfus II 278, 30. 35.
 Emmo I 233, 10.
 Empuria civ., *Ampurias* I 264, 10.
Engelramnus, Engilramnus, Ingel-
ramnus, Angilramnus.
 Engelramnus capellanus, episc. Mett.
 I 78, 10. 15; II 523, 5.
 Engelramnus com. Flandriae II 192,
 1. 25. 275, 5. 297, 1.
 Engilramnus com. II 68, 15.
 Engi, Enge, *Engen prope Schaff-*
hausen I 127, 25.
 Engilenheim v. Ingelheim.
 Engilmarus, Egilmarus episc. Osne-
 brugg. II 211, 1. 246, 30.
Engilscalcus, Engilscalcus, Engil-
schalh, Engiscalcus, Engiscal-
chus, Ingilscalcus.
 Engilscalcus com. et missus II 275, 10.
 Engilscalcus missus II 275, 1. 297, 1.
 286, 30.
 Engilschalh II 250, 25.
 Engiltrudis reg., uxor Bosonis II
 160, 20. 25.
 Eogendi monast. v. Eugendi monast.
 Eoriches I 234, 10.
 Epaoense, Epanense conc. I 231, 20.
 (II 417, 10).
 Eperaspurch vic., *Ebersburg* II 251, 30.
 Ephterniacum, Ephternacum monast.,
Echternach II 193, 35.
 Eporegia, Eboreia civ., *Ierea* I 128, 5.
 327, 10. — Eporediensis eccl. II
 99, 25. 103, 30; episc.: Ioseph, Azo.
 Equilo, *Equilio vel Jesolo* II 131, 1.
 — Equilenses, Aquilenses 134, 25.
 Equitania v. Aquitania.
 Erardus v. Herardus.
Ercam-, Ercham-, Ercan-, Erchan-,
Herkan-.
 Erchanbaldus episc. Eihstat. II 210, 20.
 246, 15.
 Ercambaldus archicancell. I 169, 35.
 Ercambaldus notarius II 137, 1.
 Erchambertus episc. Baiocac. II 349, 30.
 450, 20.
 Erchanfridus episc. Ratisbon. II
 185, 10.
 Erchanraus episc. Catalaun. II 167,
 10. 427, 30. 35. 442, 5. 450, 10. 469, 20.
 Erchanradus episc. Paris. II 387, 20.
 Erembertus missus II 95, 20.
 Erenstein monast., *Erstein* II 194, 5.
 Eriulfus missus II 95, 20.
 Erivaldus I 233, 25.
 Eriwardus I, 233, 25.
 Erkingarius com. Alamann. II 154, 15.
 Erlardus II 68, 1.
 Erlinus, Erloinus v. Herloinus.
 Ermamenarius I 233, 30.
 Ermenfridus episc. Bellovac. II, 450, 20.
 Ermeffridus missus II 95, 25.
 Ermenfredus missus I 339, 5.
 Ermengarius com. I 169, 10.
 Ermengaudus II 278, 25.
 Ermenoldus com. II 68, 5.
 Ermenoldus missus II 68, 15.
 Ermenulfus II 278, 25.
 Ernaldus seniscalcus (?) I 298, 10.
 Erpesfurt, Erpifurt, Erphesfurt,
 Erpesford, Herpesfurd, Herbisfurt
 civ., *Erfurt* I 123, 15 [426, 5].
 Erpoinus, Erpuinus episc. Silvanect.
 II 387, 20. 421, 30. 422, 40. 450, 15.
 Ervigo I 377, 25.
 Ervin I 233, 15.
 Esperandei I 169, 10.
 Esso episc. Curiensis II 185, 5.
 Etherius v. Aetherius.
 Ethi v. Hetti.
 Ethstetensis eccl. v. Eihstatensis.
 Euaristus pont. Rom. II 218, 30. 223, 35.
 225, 10. 30.
 s. Eucherius episc. Aurelian. II 432,
 30—433, 5.
 S. Eugendi, Eogendi monast., *St.-*
Claude I 221, 25. 350, 10; episc.:
 Yppolitus; cfr. S. Augustii monast.
 S. Eugeniae monast. (*d. Narbonne*)
 I 351, 20.
 Eugenius II. pont. Rom. I 322, 20. 323.
 324, 5—15. 370, 30. 371, 20. 35. 377, 5.
 Eugerius missus I 65, 10.
 Eugubium, Egubium civ., *Gubbio* I
 353, 30. 371, 5; episc.: Benenatus.
 s. Eulaliae ager Barcinon. II 460, 25.
 s. Eusebius episc. Caesar. II 514, 5.
 Eusebius episc. Turon. I 222, 1.
 Eustorgius episc. Tolonensis II 369, 5.
 Euticianus pont. Rom. II 491, 25.
 Eutyches II 265, 20.
 Everardus, Evrardus v. Eberhardus.

F.

- Fabariae monast., *Pfäfers* I 222, 5;
 abb.: Athalbertus.
 Fabigaudus abb. Busbrunn. I 222, 5.
 Failleuba reg., uxor Childeberti II.
 I 13, 30.
 Fanum civ., *Fano* I 353, 30. — Fa-
 nestris eccl. 371, 5; episc.: Agi-
 pertus. — Fanenses II 130, 30.
 Farago I 377, 40.
 Fardulfus abb. S. Dionysii et missus
 I 100, 5.
 Fariniacum v. Faverniacum.
 Farulfus signifer II 68, 5.
 Fastrada reg., uxor Karoli M. I 225, 15. 30.
 Faustinus diac. I 371, 20.
 Faventia civ., *Faenza* I 353, 25.
 Faverniacum, Fariniacum monast.,
Favernay I 350, 35. II 194, 1.
 Felix I. pont. Rom. II 494, 20.
 Felix episc. Urgellit. I 73, 25. II 500, 1.
 Feltria civ., *Feltre* I 327, 15.
 Ferentinum civ., *Ferentino* I 353, 20.

- Ferentum civ., *Ferento* I 353, 35.
 Fermenses v. Firmum.
 Ferrara civ., *Ferrara* I 353, 25. —
 Ferrarienses II 138, 20.
 Ferrariæ, Ferrara monast., *Ferrières*
 I 350, 15. II 350, 1. 370, 5. 15; abb.:
 Lupus, Albustus.
 Fesulensis eccl., *Fiesole* I 370, 35;
 episc.: Grasulfus.
 Ficausto I 378, 5.
 Fidentius II 278, 25.
 Fines civ., *Fine* II 131, 1.
 Firmum civ., *Firmo* I 327, 15. — Fir-
 menses, Fermenses II 130, 30.
 Finhetinwanc monast., *Feuchtwangen*
 I 350, 20.
 Flandria, Flandra, Franderes pag.,
Flandern I 301, 5 [437, 15]. II 24, 5.
 275, 5; com.: Engelramnus, Bal-
 duinus I.
 Flaviana vallis I 351, 10.
 Flavinicum, Flaviacense monast.,
Flavigny I 222, 5. 350, 20. 394, 40;
 abb.: Manase, Ansegisus, Warinus.
 S. Flodoaldi monast., *St.-Cloud* I
 222, 1; abb.: Iohannis.
 Flodoinus II 278, 30.
 Florentia civ., *Florenz* I 327, 15. II
 95, 25. — Florentina eccl. I 371, 5.
 II 99, 35; archiep.: Agiprandus,
 Petrus (?), Andreas.
 Florus I 323, 15.
 Flotharius episc. Tull. II 112, 5.
 Focas imp. v. Phocas.
 Folchardus chorep. Mogunt. II 185, 10.
 Folco abb. monast. S. Audomari II
 359, 15.
 Folcoinus episc. Tervan. et missus
 II 275, 10.
 Folericus episc. Tungrensis I 221, 25.
 Fontanellense, Fontinellense, Funta-
 nellæ monast., *St.-Wandrille* I 394,
 40; abb.: Withleus, Ansegisus.
 Foracheim, Forahheim, Forcheim,
Forchheim I 123, 15 [426, 10].
 Formosus episc. Portuensis II 342, 5.
 351, 10. 352, 15; pont. Rom. 123, 10.
 125, 5.
 Forosemproniatas v. Forumsimpronii.
 Forum Iulii civ., *Cividale* I 327, 15.
 II 95, 20. — Foroiulienses, Foro-
 iuliani 130, 30. 135, 10. — Foro-
 iulianus finis 135, 15. — Foro-
 iulensis patriarcha Paulinus 506, 25;
 Furiolanus metropolitanus 515, 40.
 Forumlivii civ., *Forlì* I 353, 25.
 Forumpopuli civ., *Forlimpopoli* I
 353, 25.
 Forumsimpronii civ., *Fossombrone* I
 353, 30. 370, 30. — Forosemproniatas
 eccl. II 351, 35. 352, 1. 30; episc.:
 Leopardus, Petrus.
 Fossas monast., *Fosses* II 195, 5.
 Fossatus monast., *St.-Maure-des-*
Fossés I 351, 5.
 Fossiones, Fossones civ., *Fossone* II
 131, 1.
 Franci, *Franken* I 71, 15. 20. 166, 30
 [432, 40]. 191, 25. 192, 30. 193, 5. 268,
 45. 275, 25. 354, 40. 394, 35. II 125, 25.
 207, 10. 279, 15. — 282, 15. 283—285,
 15). 340, 30. 345, 35. 434, 1. 515, 25.
 522, 30. — Francorum apostolus
 340, 25; F. bannus I 94, 15; F. co-
 mites 29, 5; F. consensus 72, 20;
 F. consuetudo 192, 25; F. dux 24, 25.
 29, 1. II 187, 30; F. exercitus I 52,
 5. 20; F. gens 193, 25; F. grex et
 populus 225, 20; F. infidelis 156, 30
 [428, 10]. F. iudicium (?) 148, 10
 [430, 35]; F. ius II 236, 1; F. lex I
 205, 15. II 207, 10. 235, 30. 35. 236,
 1. 5. 259, 20; F. maiores I 4, 40; F.
 obtimates 29, 5—15; F. populus
 225, 20; F. princeps 24, 25. 29, 1.
 II 187, 30. 432, 30; F. rector 500, 1;
 F. regina 416, 30; F. regio I 13, 30;
 F. regnum 44, 20. 53, 20. 25 [397, 5.
 10]. 73, 20. 74, 5. II 450, 40; F. rex
 I 4, 40. 14, 1. 15, 15. 18, 25. 29, 1.
 33, 20. 42, 5. 79, 5. 80, 20. 126, 30.
 168, 15. 169, 10. 203, 15. 211, 30. 213,
 10. 219, 1. 241, 15. 246, 30. 355, 1.
 II 340, 25. 378, 25. 389, 40. 416, 30.
 432, 30. 434, 1. 513, 30. 515, 30; F.
 senatus I 350, 5; F. servi 17, 15;
 F. terra II 211, 1. — Francus Salicus
 cum Saxone et Frisone litigans
 I 268, 30 [446, 1]; F. de Saxonia,
 Baioaria uxorem ducens II 207, 10.
 235, 30. 236, 20; F. dominus I 206, 5;
 F. pontifex 192, 10.
 Francia, Frantia I 13, 40. 100, 30.
 104, 20. 127, 30. 169, 40. 198, 30. 199,
 30. 204, 30. 205, 35. 268, 25 [445, 40].
 272, 30. II 24, 10. 65, 25. 67, 1. 100, 25.
 348, 35. 101, 10. 112, 10. 137, 1. 143,
 10. 207, 10. 221, 45. 348, 25. 370, 35.
 483, 1. 508, 30; F. orientalis 185, 5.
 — Francilis bannus 302, 5. 15. —
 Franciscus, a, um: Fr. comes I 192,
 20; Fr. scara II 68, 10.
 Franconadal villa, *Frankenthal* I
 253, 10.
 Franco episc. Tungrensis II 154, 10.
 211, 10. 338, 1. 339, 40. 349, 35. 359,
 1. 20. 450, 5. 456, 20. 465, 1. 466, 25.
 469, 15.
 Franderes pag. v. Flandria.
 Fredebertus episc. Basil. II 450, 15.
 Fredegarius I 234, 1.
 Fredeger I 233, 30.
 Fredemirus I 169, 10.
 Fredred I 233, 15.
 Fredricus com. pal. II 359, 30.
 Fresia v. Frisia.
 Fricco I 97, 35.
 Fridamundus I 234, 10.
 Fridileih I 234, 5.
 Friduricus I 253, 25.
 Frigisingae civ., *Freising* I 229, 25. —
 Frigisingensis, Frisingensis eccl.
 II 210, 30. 246, 15; episc.: Waldo.
 Frisia, Fresia, *Friesland* I 127, 30.
 II 24, 5. 58, 20. 194, 10. 195, 15.
 Frisiluna civ., *Frosinone* I 353, 20.
 Frisingensis v. Frigisingensis.
 Frisones I 136, 5. 268, 30 [445, 40.
 446, 1]. 270, 1.
 Frodoinus abb. monast. S. Launo-
 mari II 450, 20.
 Froimundo I 377, 35.
 Frotarius archiep. Bituric. II 349, 10.
 Fructuosus episc. II 218, 35.
 Fulco capellanus, presbyt. II 523, 10.
 Fulco missus II 329, 20.
 Fulcradus v. Fulradus.
 Fuldense monast., *Fulda*; abb.:
 Bangulfus, Hanto.
 Fulgentius II 29, 25. 47, 1.
 Fulkericus capellanus et missus im-
 perialis II 469, 20.
Fulradus, Fulcradus.
 Fulradus abb. S. Dionysii et capel-
 lanus I 222, 1. II 423, 5. 15. 433, 5.
 523, 5.
 Fulradus abb. S. Quintini et missus
 I 168, 15. 183, 30.
 Fulcradus com. II 68, 5.
 Fulcradus missus II 68, 10.
 Fulcradus II 67, 35.
 Funtanellæ v. Fontanellense
 monast.
 Furiolanus v. Forum Iulii.
 Furonis villa, *Fouren* II 169, 1.

G.

 Gabalitanensis eccl., *Cavaillon* II 349,
 25; episc.: Agenulfus.
 Gabelum civ., *Gavello* I 353, 25. —
 Gavalenses, Cavallenses, Kavalenses
 II 130, 30.
 Gabinensis eccl., *olim Gabii* II 351,
 35. 352, 1. 30; episc.: Leo.
 Gabinus I 169, 15.
 Gabrihel archangelus I 55, 5 [399, 10].
 365, 10.
 Gadericus, Gaudericus episc. Veliter.
 II 342, 5. 351, 10.
 Gaerbodus episc. I 75, 25.
 Gaido I 377, 35.
 Gaius imp. II 476, 40.
 Galesoinda soror Brunechildis I
 13, 40.
 Gallensis eccl. v. Gallis.
 Galli II 499, 40. 508, 25.
 Gallia I 161, 1. 164, 15. 359, 20. 25. 360,
 35. 362, 10. 20. 352, 10. 15. 385, 25. —
 Galliae 33, 25. 80, 30. II 368, 25.
 377, 5. 498, 30. 508, 25. 513, 25. 30. —
 Gallica consuetudo 515, 25. — Gal-
 licanus, a, um: G. cantus 61, 5
 [404, 15]; G. ecclesia II 508, 5.
 Gallicia II 459, 30.
 S. Galli monast., *St.-Gallen*; abb.:
 Grimoldus.
 Gallis castellum, *Gallese* I 353, 15.
 — Gallensis eccl. 371, 5; episc.:
 Donatus.
 Gamundias monast., *Hornbach* I
 221, 25; episc.: Iacob.

- Gangrense, Gangarense (*Gangra*) conc. I 57, 5 [401, 1]. 227, 35. II 241, 40 (289, 15 [308, 10]). 385, 5.
- S. Gangulfi abbatia II 194, 1.
- Garibaldus, Ghaerbaldus, Gerbaldus, Girbaldus, Gerboldus.**
- Girbaldus, Gerboldus episc. Cabillon. II 349, 15. 369, 5.
- Ghaerbaldus episc. Tungr. I 241, 15. 242, 1. 35. 245, 1.
- Garimaro notar. I 378, 10.
- Gaucilenus, Gauslinus, Gauzlenus, Gauzlinus, Gauscelinus.**
- Gaucilenus episc. Cenoman. I 221, 25.
- Gauzlenus abb. S. Germani et cancellar. II 350, 5. 359, 1. 15. 362, 1. 364, 30 [365, 5. 370, 5. 15].
- Gauscelinus com. I 169, 10.
- Gauslinus missus II 329, 20.
- Gaudericus v. Gadericus.
- S. Gaugerici monast., *St.-Gery* II 195, 5.
- Gaurentius I 377, 25.
- Gauscelinus v. Gaucilenus.
- Gauseprando, Gausprando I 377, 35. 378, 15.
- Gauslinus v. Gaucilenus.
- Gauso I 377, 35.
- Gausprando v. Gauseprando.
- Gauzlenus v. Gaucilenus.
- Gauzmarus II 361, 1.
- Gavalenses v. Gabelum.
- Gebehartus, Gebehardus episc. Spirensis II 154, 10. 173, 25. 185, 5.
- Gehirfredus episc. Muntgarduv. I 314, 15 [449, 35].
- Geilo abb. II 369, 10.
- Gelasius I. pont. Rom. I 57, 30 [401, 30]. 227, 30—228, 5. 279, 5 [408, 30]. 405, 45. II 29, 20. 42, 35. 220, 35. 225, 25. 227, 25. (384, 35). 459, 15. 498, 30. 505, 20. 510, 25. (513, 15). 519, 30.
- Gemedicum monast., *Jumièges* I 221, 1; abb.: Druhtgangus.
- Genavensis comitat., *Genf* II 58, 25.
- Genbaudus episc. Laudun. I 221, 20.
- Gennadius Massil. II 495, 5.
- Gentionis fossa II 134, 25.
- Genua v. Ianua.
- Georgius episc. Ostiensis I 38, 35. 45. 39, 15. II 433, 10.
- Georgius episc. Vellatr. I 370, 35.
- Georgius presb. I 371, 15.
- Georgius vesterarius II 352, 20.
- Gerardus episc. Laudensis II 99, 25. 103, 35.
- Gerardus com. II 67, 35. 275, 10.
- Gerardus com. pal. II 359, 30.
- Gerardus missus II 68, 10.
- Gerardus I 233, 20. II 278, 30.
- Geraus abb. Niviell. I 222, 5.
- Gerbaldus v. Garibaldus.
- Gerbertus I 253, 30.
- Gerbaldus v. Garibaldus.
- Geremannus com. I 233, 20.
- Gerimfrid I 233, 15.
- Gerlegius II 278, 25.
- Germani II 499, 40. 508, 25; *cfr.* Theotisci.
- Germania I 359, 20. 25. 360, 35. 362, 10. 20. II 185, 5. 352, 10. 15. 385, 25. 513, 25.
- s. Germanus Parisiensis II 480, 20; S. Germani monast. I 221, 1; abb.: Lantfridus.
- S. Germani Autisiodorensis monast. II 448, 35; abb.: Abbo.
- Germanus episc. Ausiman. I 370, 35.
- Germardus episc. Arausic. II 369, 10.
- Geroldus episc. Ambian. II 349, 20.
- Gerolt II 250, 20. 25.
- Gerpreht II 250, 20.
- Gerunda civ., *Gerona* I 264, 10. — Gerundense conc. II 510, 20; G. eccl. 350, 1; episc.: Theotarius.
- Geti II 481, 30.
- Gildini, Culdini monast., *Calmoutier* (?) II 195, 1; *cfr.* *Pückert* I. p. 541, 1. c. p. 93.
- Ghaerbaldus v. Garibaldus.
- Girbaldus v. Garibaldus.
- Gisclafredus com. I 169, 10.
- Giselbertus, Gislebertus.**
- Giselbertus episc. II 112, 5.
- Gislebertus episc. Carnot. II 349, 5. 359, 20. 450, 1.
- Gislebertus com. II 359, 20.
- Gislebertus com. Masuar. II 154, 15.
- Gislardus II 278, 30.
- Giselprando I 378, 1.
- Gislebertus v. Giselbertus.
- Gislinus II 278, 25.
- Gislulfus II 278, 25.
- Giso I 377, 25.
- Gisulfo I 378, 10.
- Godefredus, Godefridus com. et missus I 100, 10.
- Godelsadus episc. Cabillon. II 421, 30. 422, 40. 450, 15.
- Goderamnus II 278, 25.
- Godobertus abb. Rasbac. I 222, 5.
- Gombata v. Gundobada.
- Gomis I 169, 15.
- Gomoldus I 253, 15.
- s. Gorgonius II 457, 30.
- Gotbertus com. II 359, 20.
- Gotethancus, Cotedanchus episc. Spirensis II 210, 25. 246, 20.
- Gothi, Goti I 1, 20. II 258, 35. 460, 20. 25. 481, 30.
- Gothia, Gotia I 127, 20. 128, 15. II 24, 10; marchio: Hunfridus.
- Gotlandus II 278, 25.
- Gotselmus v. Gozselmus.
- Gozbaldus episc. Wirzburg. II 173, 20. 185, 5.
- Gozprahtus, Gozbractus, Gozpertus episc. Osnebrug. II 173, 20. 185, 5.
- Gozselmus decan. II 278, 30.
- Gozselmus, Gotselmus missus II 275, 10.
- Gozso missus II 276, 10.
- Gradus, Gradensis civ., *Grado* II 131, 1. 135, 15.
- Graeci v. Greci.
- Graffilado I 378, 5.
- Graman II 250, 25.
- Grandivallis monast., *Granfelden* II 194, 5.
- Graolfus I 253, 15.
- Grasulfus episc. Fesul. I 370, 35.
- Gratianopolitana eccl., *Grenoble* II 349, 25. 369, 1. 450, 10; episc.: Adalulfus, Ebbo, Bernarius.
- Gratiosus episc. Nepessin. I 371, 10.
- Greci I 73, 30. II 480, 10. 481, 10—35. 482, 30. 483, 1. 495, 10. 497, 5. 15. 499, 30. 506, 35. 507, 1. — Grecus, a, um 479, 10. 25. 480, 1—10. 25. 481, 1. 20. 30. 497, 15. 503, 25. 516, 5. 537, 50.
- Grecitas II 481, 30.
- Gregorius I. pont. Rom. I 75, 5. (235, 25). 251, 30. 279, 30 [409, 10]. (371, 40—372, 15). 25. II 29, 35. 30, 20. 25. 34, 1. 10. 46, 35. 49, 35. 52, 5. 160, 25. 30. 161, 25. 176, 1. 180, 5. (215, 30). 222, 35 — 223, 1. 230, 15. 243, 5. 287, 30. 324, 10. 326, 20. 335, 20. 35. 379, 10. 405, 1. 408, 1. 409, 1. 5. 410, 5. 412, 30. 415, 25. 416, 30. 417, 1. 422, 10. 430, 20. (444, 5). 445, 30. 450, 40. 488, 25. 494, 20. 30. 495, 1. 498, 30. 501, 30. 35. 502, 1. 504, 10. 508, 1. 15. 511, 5. 513, 20. (521, 10). 522, 30. 523, 1. 530, 10.
- S. Gregorii monast., *Münster im Gregorienthal* I 351, 5. II 194, 1.
- Gregorius II. pont. Rom. II 414, 10. 482, 35. 494, 30.
- Gregorius III. pont. Rom. II 482, 35. 500, 15. 502, 1. 507, 35.
- Gregorius episc. Cordub. II 514, 10.
- s. Gregorius episc. Lingon. II 417, 10.
- Gregorius episc. Turon. II 508, 25.
- Gregorius nomenclator II 352, 15.
- Gregorius presbyt. I 371, 15.
- Grimoldus, Grimaldus, Grimoaldus abb. S. Galli et archicapellanus II 185, 10. 446, 10—20.
- Grimoaldus I 377, 30.
- Grisio villa, *Griet* I 254, 30.
- Groidingus v. Braidingus.
- Grozmannus II 68, 10.
- Gualafridus v. Walafridus.
- Gudiperto I 378, 10.
- Guenilo v. Wenilo.
- Guidbertus, Witherius cancellar. I 169, 35.
- Gumprand, Gumprando I 378, 10.
- Gunbaldus, Gunboldus v. Guntboldus.

Gundalperht II 250, 20.
 Guntbodingi v. Guntbadingi.
 Gundobada, Gombata lex I 370, 30. 40.
 Gundpold v. Guntboldus.
 Gundulfi- villa, *Gondreville* II 342, 1. 356, 35.
 Gunfredo I 377, 30.
 Guntardus episc. Matiscensis II 369, 5.
 Guntbadingi, Guntbodingi, Guntbodingi I 58, 35. 77, 35.
 Guntbertus episc. Ebroc. II 421, 30. 422, 40. 450, 1.
 Guntbertus decan. II 278, 30.
Guntboldus, Gunboldus, Gundpold, Gunbaldus.
 Guntboldus archiep. Rotomag. II 261, 5. 397, 25.
 Gundpold II 250, 25.
 Guntchramnus, Gunteramno v. Gunthramnus.
 Guntharius archiep. Colon. II 154, 10. 442, 5. 446, 25. 450, 1. 464, 30. 465, 15. 30. 35. 466, 15. 25.
Gunthramnus, Gunteramno, Gunthchramnus.
 Gunthramnus rex, fil. Chlotharii I. I 10, 35. 11, 5. 12, 20. 30. 13. 14. 22, 5. 20; filia: Chlodechilda.
 Gunteramno I 378, 5.
 Guntulo I 377, 35.
 Gunzo princeps equorum I 298, 10.

H.

Hadabernus I 234, 10.
 Hadaboldus, Hadabaldus, Hadebaldus archiep. Colon. et missus I 308, 15 [419, 25]. 360, 30. II 2, 20 [5, 40].
 Hadabrannus II 283, 1.
 Hadalhardus v. Adalhardus.
 Hadamarus I 134, 5.
 Hadebaldus v. Hadaboldus.
 Hadebertus episc. Silvanect. II 349, 20.
 Hadebertus aurifex II 361, 1.
 Hadrianus v. Adrianus.
 Hagano episc. Bergom. II 112, 5.
 Haiminus v. Heiminus.
 Haimiricus II 278, 25.
 Haimuinus v. Heiminus.
 Hainous v. Ainau.
Haito, Heito, Aito, Ahyto.
 Haito episc. Basil. I 233, 10. 362, 35.
 Aito com. et missus I 123, 15.
 Halazstat, Halazstad, Halaxstat, Halastat, Chalazstat, Alazstad, *Hallstadt* I 123, 15 [426, 5]. II 538, 45.
 Halduinus v. Hilduinus.
 Halitgarus v. Alitgarus.
 Halvarastatensis, Halvarastetensis eccl., *Halberstadt* II 210, 35. 246, 30; episc.: Hemmo, Sigimundus.
 Hamaburgensis eccl., *Hamburg*; episc.: Anscarius.
 Hamarlant comitat., *Hamaland* II 58, 20.

Hamingus referendarius I 23, 30.
 Hanto abb. Fuld. II 185, 10.
 Hardingus com. II 100, 1. 104, 5.
 Harduicus II 67, 30.
 Harduinus, Arduicus archiep. Vesont. II 450, 10. 469, 15.
 Harduinus, Hardoinus com. et missus II 275, 15.
 Harifeus episc. Vesont. I 221, 30.
 Hartbertus II 68, 5.
 Hartgarius episc. Tungrens II 112, 5.
 Hartmannus com. II 154, 15.
 Harthwigus episc. Patav. II 185, 10.
 Hartwic presbyter II 252, 35.
 Hasbanium, Asbania pag., *Haspengau* II 24, 5. 195, 10.
Hatto, Hattho, Hatho, Atto.
 Hattho archiep. Mogont. II 210, 10. 246, 10.
 Hatto episc. Viridun. II 154, 10. 159, 10. 338, 1. 339, 40. 448, 35. 450, 20. 456, 15. 466, 25. 469, 15.
 Atto com. II 154, 15.
 Hatuarii, Hatoarii, Hattuarii, Atoariae comitat. II 24, 25. 58, 25. 194, 5. 276, 10; cfr. p. 58, not. 19.
 Havari v. Avari.
 Haymo v. Heimo.
 Hazarieda, Nazaruda monast., *Hasenried* I 350, 20.
 Hebbo v. Ebbo.
 Hebrei I 259, 1. II 481, 15. 494, 35. 506, 5; v. Iudei.
 Hecilo II 278, 35.
 Hecti v. Hetti.
 Hecto II 278, 30.
 Hedenulfus episc. Laudun. II 349, 30.
 Hedui v. Aedui.
 Hegil v. Egil.
 Hegowe, Hegaoi, *Hegau* I 127, 25.
 Heico II 278, 25.
 Heidulfus miles II 469, 5.
 Heimericus II 67, 30.
Heiminus, Haiminus, Haimuinus.
 Haiminus episc. Cened. (?) II 112, 5.
 Heiminus episc. et missus I 308, 10 [419, 20]. 314, 25 [450, 1]. 315, 1 [450, 10].
 Heiminus II 67, 30.
 Haimuinus II 278, 25.
Heimo, Haymo.
 Haymo missus I 339, 5.
 Heimo II 250, 25.
 Heinrichus, Henricus I. rex Germaniae II 379, 5. 20. 25.
 Henricus abb. et missus II 276, 1.
 Heirardus v. Herardus.
 Heirbertus v. Heribertus.
 Heistulfus v. Aistulfus.
 Henricus v. Heinrichus.
 Heito v. Haito.
 Helbuneus archicancell. II 148, 15.
 Helde- v. Hilde-

Helena imp. II 478, 15.
 Helia, Aelia civ., *Jerusalem* II 478, 15; cfr. Hierusalem.
 Helias episc. Carnot. II 387, 20.
 Helias episc. Vasensis II 369, 1.
 Heliodorus episc. Altinus II 514, 5.
 Helisachar archicancell. I 263, 1. 264, 20. 315, 1 [450, 10].
 Helmigaudus I 30, 20.
 Helmwin II 250, 20.
 Hemico, Emico episc. Diensis II 350, 1. 369, 5.
 Hemmo episc. Halvarast. II 173, 20. 185, 5.
 Hepfanheim, *Heppenheim ad Wormatiam* I 253, 40.
Herardus, Erardus, Eirardus, Airardus, Heirardus.
 Herardus archiep. Turon. II 450, 5. 35.
 Eirardus episc. Lexov. et missus II 275, 15. 349, 30. 421, 30. 422, 40. 450, 10.
 Airardus II 278, 25.
 Herbisfurt v. Erpesfurt.
 Herbipolensis v. Wirziburgensis.
 Heriando I 378, 15.
 Heribertus, Heirbertus II 67, 30. 278, 25.
 Heribodesheim monast., *Herbitzheim* II 194, 5.
 Heribrandus signifer II 68, 5.
 Herigildus I 233, 25.
 Herigis I 253, 35.
 Herilo II 278, 25.
 Herimannus, Heremannus archiep. Colon. II 210, 15. 246, 10. 379, 20. 25. 380, 20. 25.
 Herimannus episc. Nevern. II 264, 15. 20. 422, 1—30.
 Herimannus com. II 154, 15.
 Herkanraus v. Erchanraus.
 Herlandus com. II 469, 5.
 Herleboldus miles II 469, 5.
Herloinus, Herluinus, Erlouinus, Erlinus.
 Herluinus episc. Constant. (*Coutances*) II 421, 30. 422, 40. 442, 5. 450, 10.
 Herloinus missus II 275, 10. 15. 297, 1.
 Erlinus com. I 169, 10.
 Hermintrudis, Hyrmentrudis regina, uxor Karoli II. II (313, 15). 365, 15. 453, 20. 25. 454, 1. 40—455.
 Hermulo I 378, 10.
 Hernaldus I 233, 25.
 Herpesfurd v. Erpesfurt.
 Heruwincus decanus II 278, 30.
 Hesis civ., *Jesi* I 353, 30. — Hesinatis eccl. 371, 10; episc.: Iohannes.
 Hessi com. II 154, 15.
 Hessi pag., *Hessen* II 58, 20.
 Hessiheim, Hessihaim, Hessicheim, Hessichaim, *Hessheim ad Frankenthal* I 252, 40. 253, 5.
 Hetti, Heti, Hethi, Hecti, Ethi archiep. Trever. et missus I 308, 10

[419, 25]. 355, 30. 356, 25—40. 360, 35.
II 2, 20 [5, 40]. 112, 1.
Hettus I 234, 5.
Heverardus v. Eberhardus.
Hiddo episc. Augustid. I 221, 25.
Hieremias archiep. Senon. et missus
I 308, 20 [419, 30].
s. **Hieronimus** I 251, 30. II 30, 25. 31, 40.
44, 1. (215, 10). 406, 30. 488, 20. 499,
15. 501, 20. 508, 25. 514, 5. 541, 25.
Hieronimus episc. Lausan. II 369, 5.
Hierusalem civ. 154, 1 [447, 20]. II
475, 30. 487, 20. 25; *cfr.* **Helia**.
Hilardense, Hilerdense v. Ilerdense.
s. **Hilarii** monast. I 351, 20.
Hilarius pont. Rom. II 215, 35. 216, 5.
404, 20.
Hilarius episc. Pictav. II 494, 15.
505, 15. 506, 1. 10.
Hildebaldus v. Hadaboldus.
Hildebertus v. Childebortus.
Hildebaldus, Hildibaldus, Hiltibal-
duus, Hildebaldus.
Hildebaldus archiep. Colon. I 78, 15.
II 174, 1. 523, 10.
Hildebaldus episc. Suession. II 349, 15.
359, 15.
Hildebrandus, Hildebrannus, Hel-
deprando.
Hildebrandus episc. Sagensis II 349,
25. 421, 30. 422, 40. 450, 10.
Hildebrandus com. I 315, 1 [450, 10].
Heldeprando I 377, 25. 378, 15.
Hildegarda, Hildecarda, Ildicarda,
Ildegarda reg., uxor Karoli M. I
201, 30. 314, 30 [450, 5].
Hildegarius episc. Meld. II 429, 5.
442, 5. 450, 5. 466, 25.
Hildigangus episc. Suaseon. I 221, 25.
Hilradus episc. Albensis II 99, 30.
103, 35.
Hilduinus, Halduinus, Alduinus.
Hilduinus episc. Astensis II 99, 30.
103, 35.
Hilduinus episc. Avenion. II 349, 25.
466, 25.
Hilduinus episc. Tungrens. II 378, 40.
379, 20. 25. 35. 380, 1. 10. 20. 25.
Hilduinus abb. monast. S. Audomari
II 350, 1.
Hilduinus abb. S. Dionysii et archi-
cane. II 523, 10.
Hilduinus abb. et archicap. II 296, 35.
Hildulo I 378, 10.
Hilmeradus episc. Ambian. et missus
II 275, 10. 421, 30. 422, 40.
Hilperichus, Hilpericus, Hilpricus
v. Chilpricus.
Hilpert I 378, 15.
Hiltibaldus v. Hildebaldus.
Hiltinesheimensis, Hiltineschinensis
eccl., Hildesheim II 210, 35. 246, 25;
episc.: **Ebbo, Alfridus, Wig-**
bertus.
Hincmarus, Igmarus archiep. Re-
mensis et missus II 154, 10. 159, 15.

167, 30. 261, 5. 264, 1. 10. 30. 275, 1.
284, 35. 296, 35. 338, 1. 339, 30. 35.
341, 5. 348, 40. 349, 10. 359, 1. 363, 20.
382, 20. 387, 20. 397, 5. 25. 421, 25.
422, 35. 429, 5. 433, 10. 442, 5. 446,
10. 15. 450, 5. 456, 30. 457, 1. 518,
1—10. 35. 522, 10. 530, 1. 5.
Hincmarus episc. Laudun. II 159, 15.
167, 30. 296, 35. 338, 5. 442, 5. 450, 5.
456, 20.
Hismundus episc. et missus II 95, 25.
Hispani I 169. 261, 15—262 [II 258,
35—260]. I 263, 15—264, 15. II 499,
25. 506, 35. 511, 10. 513, 35. 514, 20.
Hispania, Ispania, Spania I 127, 15. 20.
128, 15. 136, 1. 167, 15. 169, 30. 261,
15. 20 [II 258, 35]. I 262, 1 [II 259,
15]. I 263, 30. 433, 15. II 494, 5. 506, 1.
Histrienses v. Istrienses.
Hisus I 233, 20.
Hitto com. I 233, 10. II 297, 1.
Hittun I 234, 5.
Hlotharius, Hlotarius, Chlotharius,
Chlotarius, Lotharius, Lotarius,
Lodharius, Leodharius, Lottarius,
Ilutharius, Liutharius, Liut-
herus.
Hlotharius I. imp., fil. Hludowici I.
I 270, 10. 35. 271, 5. (15. 35—273, 15).
287, 40. 316, 10. 318, 1. 322, 20. 324, 10.
325, 1. 326, 10. 15. 328, 5. 329, 5. 25.
359, 25. 370, 15. 30. 394. 413, 25. 424, 1.
435, 1. 5. 449, 30. II 4, 5. 12, 35.
(35, 25). 52, 20—30. 53, 5. 15. 25. 55,
30. 56, 15. 60, 1. 62, 25. 65, 25. 66,
35. 68, 30. 70, 5. 30. 72, 10. 74, 10.
75, 5. 15. 76, 30. 77, 1. (82, 20. 30. 83,
25. 85, 25). 86, 1. 88, 35. (90, 35. 95, 5).
111, 15. 112, 10. 25. 116, 35. 117, 1.
(121, 15). 124, 20. 130, 15. 20. 35. 132, 1.
135, 5. 136, 1. 10. 137, 1. 153, 5. 171,
20. 271, 1. 15. 277, 20. 293, 25. (35.
294, 5). 307, 1. (334, 5). 338, 5. (424,
25. 30. 428, 15. 430, 5. 434, 5. 15. 435, 1.
451, 1—10). 468, 40. 539, 25; filii:
Hludowicus II., Hlotharius II.,
Karolus.
Hlotharius II. rex, fil. Hlotharii I.
II (153, 45). 154, 10. 20. (156, 25.
157, 15. 20). 158, 30. 159, 10. 15. 160, 1.
(15—25). 161, 1—10. (35. 40. 162,
5—35. 163, 5. 15—30. 164, 10). 25
—165, 10. 167, 1. (10. 15. 168, 5).
169, 5. 192, 5. 15. 194, 10. 293, 15. 20.
294, 1—25. 40. (297, 30). 307, 20. 338,
5. 25. 354, 5. 356, 35. (438, 40). 442,
5. 20. 443, 10. 30. (444, 30). 447, 15. 35.
452, 10. 463, 25. (464, 5—465, 10. 20.
30). 466, 25—40. (467, 10—30). 468, 40.
469, 1; uxor: Tetberga; avun-
culus: Liutfridus.
Leodharius abb. Corbei. I 222, 5.
Liutharius com. II 154, 15.
Liutherus I 234, 5.
Hludowicus, Hludawicus, Hludu-
wicus, Hluduius, Hluthowicus,
Hlodowicus, Hlodowicus, Hlodui-
wicus, Chluduius, Cludowicus,
Clodowicus, Chlothovechus, Lu-
dowicus, Ludowicus, Luduvicus,

Luodowicus, Lûdewicus, Lodoi-
cus, Lodhuwicus.

Hludowicus I. imp., fil. Karoli M.
I 127, 1. 20—128, 20. (129, 35. 45. 130,
5—15. 131, 15). 165, 15. 169, 25.
185, 20. 258, 15. 261, 15. 263, 1. 5. 15.
264, 15. 20. 267, 40. 269, 15. 270, 10. 25.
273, 35. 275, 25. 35. 280, 30. 281, 35. 40.
287, 40. 291, 40. 302, 5. 303, 5. 324, 10.
329, 5. (330, 25). 338, 30. 344, 1.
350, 5. (352, 1). 353, 5. 355, 10. 25.
357, 1. (358, 25). 359, 25. 366, 20.
368, 15. 20. 369, 20. 370, 1. 30. 394,
5—40. 413, 25. 424, 1. 435, 1. 5. 449, 30.
II 2, 5. 15. 4, 5. 12, 35. 21, 25—24. 27.
(28, 1. 5. 15. 33, 15. 25. 34, 40. 35, 25. 30.
36, 25. 40. 37, 15—35. 38, 1—15. 35.
39, 1—20. 42, 20. 46, 10—25. 48, 10—
51, 15). 52, 35—55, 35. 56, 20—57, 15.
60, 1. 62, 20. 25. 69, 20. (25. 70, 35. 74,
20). 75, 30. (77, 10. 83, 10. 91, 1).
100, 25. 101, 5. (30. 103, 5. 15. 112, 10.
115, 20 [402, 1]). 124, 20. (158, 20
[299, 35]. 171, 20). 253, 10. (254, 1.
255, 1 [333, 1. 356, 1. 362, 5. 398, 5]).
258, 35. 263, 30. 265, 5. 268, 20. 30.
(272, 5 [312, 20]. 273, 1 [343, 15].
273, 15. 274, 1. 30. 277, 30). 278, 15.
(283, 15. 20). 289, 25. (293, 25. 298, 10).
30. 300, 5. (302, 1. 307, 25. 308, 15.
318, 1. 321, 25. 323, 5. 25. 330, 5. 30.
331, 5. 334, 15—40. 335, 10. 15). 340,
25. 30. (343, 35. 345, 20—35. 346, 20—
35. 360, 15. 388, 5. 15. 20 [403, 1. 15.
404, 25]). 383, 1. 396, 5. (403, 20.
408, 30). 411, 5. 413, 10. 15. 420, 15.
(421, 5. 430, 1. 5. 431, 35. 40). 433, 25.
(434, 35. 437, 30. 438, 5). 451, 1. 459, 35.
483, 1. 518, 10. 523, 10. 530, 5; uxor:
Juditha; filii: Hlotharius I.,
Pippinus I., Hludowicus II., Ka-
rolus II.

Hludowicus II. imp., fil. Hlotharii I.
II (65, 35. 67, 1—20). 79, 30. 80,
25—30. 83, 40. 86, 1. 88, 25. 30. 90,
20. 92, 1. (97, 25). 116, 30. 117, 5. 10.
(121, 15). 124, 20. 137, 10. 15. 35. 154,
20. (157, 15. 20. 168, 5). 169, 10. (297,
30). 342, 1. 351, 5. 377, 5. 464, 20;
uxor: Ingelberga.

Hludowicus II. rex Franciae orient.,
fil. Hludowici I. I 270, 10. 35. 271, 5.
15. 20. (25—273, 15). II 21, 30—24
(54, 30. 55, 10. 68, 30. 70, 10. 72, 10.
74, 15. 30. 77, 1. 15—35. 78, 1—10. 112,
25. 153, 5. 40. 154, 5. 157, 5. 158, 15—
25. 159, 10. 15. 40. (160, 1—15. 161, 35
—162, 5). 163, 5. (164, 5—15. 25—35.
165, 5). 20. 167, 30. 168, 15. 169, 1. 171,
15—172, 15. 173, 5. 15. (25. 30. 174, 30.
35. 175, 15—30. 184, 10). 15. 185, 1. 191,
35. 192, 5. 10. 20. 193, 10. 35. 250, 30.
(283, 5. 287, 25). 293, 25. 294, 5. (295,
5. 10. 297, 30. 298, 5. 15. 299, 30). 307,
15. (334, 5. 25). 342, 1. 350, 5. 10. 351,
15—35. 352, 20. (357, 1. 35. 360, 30.
424, 25. 30). 427, 30. 428, 10—25. (429,
430, 1. 5. 20—432, 20. 434, 1—25. 35.
435. 436, 1—25. 437, 20—35. 438.
439, 1—25. 440, 5. 15. 30. 35. 441, 1—10).
442, 1. 10. 20. (30—443, 25. 444, 25—35.
445, 20—30). 446. 447, 20—30. 451,
1—10. 35. 40. 452, 5—453, 5. 466, 25;

- fili: Karlomannus, Hludowicus III., Karolus III.
- Hludowicus III. iunior, rex Franciae orient., fil. Hludowici II. II (77, 20). 169, 1. 25. 350, 10. 356, 40. (357, 35. 40. 359, 5. 360, 30; filius: Hludowicus.
- Hludowicus, filius Hludowici III. iunioris II 169, 25.
- Hludowicus IV. rex Germ., fil. Arnulfi II 250, 15.
- Hludowicus II. Balbus, rex Franciae occid., fil. Karoli II. II 169, 1. (331, 35. 356, 5. 10—40 [362, 10]. 357, 358, 10—40 [362, 30—40]. 359, 5—30. 360, 5. 15. 25. 361, 10—20. 35. 40). 363, 20. 25. 364. 365. 368, 10. 25. (370, 5. 10). 461, 5—462; filii: Hludowicus III., Karlomannus, Karolus III. Simplex.
- Hludowicus III. rex Franciae occid., fil. Hludowici Balbi II 169, 30. (370, 10).
- Ludowicus III. rex Provinciae., fil. Bosonis II 377, 5. 15—25.
- Hludowicus abb. S. Dionysii et missus II 275, 10. 382, 15. 20. 423, 10.
- Hludowicus archicane. II 260, 30.
- Hodo v. Odo.
- Hoenschirke *ad Aquas sita*? II 194, 5; *cfr. Pückert l. p. 541, 1. c. p. 92*
- Hoinowa monast., *Hohenangia vel Honau* II 194, 1.
- Holonna v. Olonna.
- Homburch, Homburg monast., *Odi-
lienberga* II 194, 1.
- Homodei I 169, 10.
- Honorifico I 378, 15.
- Hormisda pont. Rom. II 507, 30.
- Horrea monast., *Ören* II 193, 35.
- Horta civ. v. Orta.
- Hostiensis eccl. v. Ostiensis.
- Hoxonensis pag., *Exmes* I 100, 10.
- Hredi, Heredi, Redi com. et missus I 123, 15.
- Hrenus fl. v. Rhenus.
- Hrocculfus v. Rocolfus.
- Hrodegangus v. Chrodegangus.
- Hrod-, Hruod-, Hrot-, Hruot- v. Rod-, Rot-.
- Hucbertus episc. Meldensis II 421, 30.
- Hucbertus abb. monast. S. Mauricii, frater Tetbergae reg. II 467, 1.
- Hucboldus signifer II 68, 15.
- Hucboldus II 67, 35.
- Hugo, Ugo rex Italiae II 150, 5—151, 20.
- Hugo abb. S. Martini Turon. II 350, 1. 359, 20.
- Hugo com. II 154, 15.
- Hugo missus II 276, 10.
- Humana civ., *Umana* I 353, 30. — Humanenses II 130, 30. — Humanata eccl. I 371, 10; episc.: Cosmas.
- Hunfridus episc. Teruan. II 286, 30.
- Hunfridus marchio Gothiae II 154, 15. 297, 1.
- Hunfridus II 67, 30.
- Hungarius missus II 275, 10. 297, 1.
- Humperht, Hunbertus I 253, 25; II 250, 20. 25.
- Hunulfurt monast., *Honnecourt* II 195, 5.
- Hwitanus, Wintanus episc. Buraburg. I 24, 25. II 537, 40.
- Hyrmentrudis v. Hermintrudis.
- Hymengardis reg., uxor Bosonis II 377, 20.
- I.**
- Iacentius I 169, 10.
- Iacob episc. de monasterio Gamundias I 221, 25.
- Ianua, Genua civ., *Genua* I 327, 10. — Ianuensis, Ienuensis eccl. II 99, 30. 104, 1. 448, 25; episc.: Sabatinus.
- Ianus II 480, 30.
- Ienuensis v. Ianua.
- Iesus Christus v. Christus.
- Iesse episc. Ambian. I 120, 40.
- Igmarus v. Hinemar.
- Ildegarda, Ildicarda v. Hildegarda.
- Ilerdense, Hilardense (*Lerida*) conc. II 181, 20. 188, 10.
- Immo, Ymmo episc. Noviomag. et missus II 275, 5. 296, 35. 387, 20. 421, 30. 422, 40. 450, 10.
- Immola civ., *Imola* I 353, 25.
- Inda monast., *Inden vel Corneli-
münster* II 193, 35.
- Ingelberga imp., uxor Hludowici II. imp. II 342, 5.
- Ingelgerus com. II 359, 20.
- (Ingelheim), Engilenheim palat., *Ingelheim* II 112, 25.
- Ingelramnus v. Engelramnus.
- Ingelwinus, Ingilwinus episc. Paris. II 349, 20. 359, 15.
- Ingilwinus missus II 275, 10.
- Ingiscalcus v. Engilscalcus.
- Ingobertus com. et missus I 308, 20 [419, 30].
- Ingobertus II 278, 30.
- Ingoldestat, Ingoldesstat, *Ingolstadt* I 127, 20. 271, 25.
- Ingrimus v. Iringus.
- Innocentius I. pont. Rom. I 55, 5. 56, 1. 57, 15. 20 [398, 35. 400, 1. 401, 15]. 227, 35. II 232, 5. 233, 5. (236, 10. 322, 20). 384, 35. 409, 15. (414, 25). 444, 1. 502, 15. 509, 25.
- Inquirinus notar. II 143, 10.
- Iohannes, Iohannis, Iohanne, Iohanes, Ioannes.**
- s. Iohannes apost. II 288, 25. 485, 15. 505, 5. 509, 20; s. I. festivitas, natalis (27. Dec.) I 179, 20 [413, 5]. 346, 35. 363, 35.
- s. Iohannes bapt. II 501, 10. 508, 35. 509, 15; s. I. festivitas, natalis, nativitas (24. Jun.) I 179, 20. [413, 10]. 227, 10. 312, 20. 346, 35. 363, 35. II 245, 20.
- S. Iohannis monast., *Moutiers-St.-Jean* I 222, 5; abb.: Waldo.
- S. Iohannis monast., *ignot.* II 539, 50.
- Iohannes VIII. pont. Rom. II 99, 15 [348, 15]. 101, 15. 347, 15. 348, 20. 349, 5. 351. 352. (356, 10). 368, 25.
- Iohannes IX. pont. Rom. II 124, 1—15. 125, 10—126, 15.
- Iohannes archiep. Arelat. I 169, 25.
- Iohannes archiep. Pissan. I 371, 5.
- Iohannes archiep. Rotomag. II 349, 10.
- Iohannes episc. I 360, 35.
- Iohannes episc. Aretin. II 99, 25. 103, 30. 349, 5. 350, 25. 351, 10. 30. 352, 5. 30. 353, 1.
- Iohannes episc. Barchinon. (II 458, 20. 460, 10. 20).
- Iohannes episc. Camerac. II 349, 20. 359, 20.
- Iohannes episc. Constant. (*Constan*) I 221, 30.
- Iohannes episc. Constantinop. II 505, 20. 30.
- Iohannes episc. Hesinat. I 371, 10.
- Iohannes episc. Silvae-candidae I 370, 35.
- Iohannes episc. Ticin. II 99, 25. 103, 35.
- Ioannes episc. Torton. et missus II 95, 25.
- Iohannes episc. Tudertin. I 371, 10.
- Iohannes episc. Tuscan. II 349, 5. 350, 25. 351, 30. 352, 1. 30. 35.
- Iohannis abb. S. Flodoaldi I 222, 1.
- Iohannes archipresb. I 371, 15.
- Iohannes presbyt. I 371, 15.
- Iohanes dux Veneticor. II 142, 5. 10.
- Iohanes Fabicianus legatus Veneticor. II 150, 15.
- Iohannes sacellarius I 38, 35.
- Iohannes I 169, 10. 378, 1. 15.
- Ionas episc. Augustidun. et missus II 276, 5. 286, 35. 421, 30. 422, 40. 450, 15.
- Ioseph episc. Epored. et archicap. II 80, 35. 112, 1. 117, 5.
- Iosephus histor. II 487, 20.
- Ioseph II 67, 35.
- Iotselmus missus II 95, 20.
- Iringus, Ingrimus episc. Basil. II 210, 30. 246, 20.
- Isaac, Ysahac, Ysac episc. Lingon. II 349, 15. 448, 10. 15. 450, 15. 469, 20.
- Isembardus com. et missus II 276, 5. 10. 286, 35. 297, 1.
- Isidorus, Ysidorus episc. Hispal. II 46, 30. 47, 10. 216, 15. 229, 20. (479, 25—481, 1. 537, 45—538, 20).
- Ispani, Ispania v. Hispani, Hispania.
- Israel II 483, 10.
- Israeliticus populus II 426, 35.

Israhelitae II 512, 35.

Istrienses, Histrienses II 130, 30.

Itali II 478, 35. 508, 5.

Italia I 73, 20. 127, 20. 35. 128, 5. 169, 40. 191, 30. 199, 10. 15. 201, 1. 204, 30. 205, 30. 206, 1. 211, 20. 272, 30. 318, 1. 407, 25. II 37, 30. 67, 1. 5. 25. 85, 5. 10. 137, 1. 35. 138, 15. 143, 10. 150, 1. 169, 10. 357, 40. 368, 25. 464, 20. 467, 25. 479, 1; Italiae missus 104, 1; I. provinciae I 204, 25. 30; I. reges 205, 1; I. regnum 216, 10. 273, 10. II 60, 1. 62, 20; reges et imperatores: Liuthprandus, Aistulfus, Desiderius, Karolus M., Pippinus, Bernhardus, Hludowicus I., Hlotharius I., Hludowicus II., Karolus II., Karolus III., Berengarius I., Wido, Lambertus, Arnulfus, Rodulfus, Hugo; *cfr.* Langobardia. — Italicus, a, um: I. exercitus II 96, 35; I. litus 95, 25; I. montes I 127, 15; I. regnum II 88, 35. 97, 15. 99, 10. 20 [348, 15]. 101, 10. 105, 40. 348, 10. 25.

Itherius abb. S. Martini Turon. et missus I 353, 35.

Iudaeus, Iudeus, Iudea.

Iudea II 490, 15.

Iudaei I 3, 10 [II 416, 30. 417, 30]. I 22, 5. 152, 20. 25. 230, 15. 258, 25 — 259, 20. II 41, 25. 97, 15. 20. 122, 35. 40. 320, 25. 389, 35. 416 — 419, 10. 476, 30. 487, 5. 489, 30. — Iudaeus, a, um: I. mercator II 252, 5; I. negotiator I 131, 25 [410, 25]. 298, 10. II 361, 10; I. testis I 152, 20. — Iudaicus, a, um: I. populus II 513, 5; I. superstitiones 491, 35.

Iudas apost. II 288, 10. 433, 30. 491, 5. 519, 20.

Iudicium villa, *Yütz prope Theodonis-villam* II 112, 25. 424, 25. 434, 15.

Iudith, Iudit, Iuditha, Iudiththa.

Iudit imp., uxor Hludowici I. II 278, 15; frater: Chuonradus; filius: Karolus II.

Iudith filia Karoli II. II 160, 30. 425, 30 — 427, 10.

Iulianus imp. II 477, 1.

Iulius I 177, 10 [434, 5].

Iupiter I 223, 5. 20. II 324, 20. 325, 10.

Iustina imp. II 505, 15.

Iustinianus I. imp. I 247, 35. II 127, 20.

Iustinna, Iustina monast., *Jussan* (?) II 194, 5.

K.

Karlomannus, Carlomannus, Karlmannus, Karolomannus, Carolo-mannus, Karalmanus.

Karlmannus dux et princeps Francor. I 24, 20. (28, 5 — 20). II 187, 30; frater: Pippinus.

Karlomannus frater Karoli M. I 128, 1.

Karlomannus rex Baiuvariae, fil. Hludowici II. II 170, 5. 10. 250, 30. (357, 35. 40. 359, 5. 360, 30); filius: Arnulfus.

Karlomannus rex Neustriae, fil. Hludowici Balbi II 169, 30. 370. 371, 15. 518, 1. 10. 20. (530, 1).

Carlomannus fil. Karoli II., abb. S. Medardi II 344, 35.

Karolus, Carolus, Karulus, Karrulus, Karlus, Carlus.

Karolus Mart. I 129, 25 [II 23, 15]; I 355, 1; II 432, 30 — 433, 15; filii: Karlmannus, Pippinus.

Karolus Magnus rex I 44, 20. 47, 15. 53, 20 [397, 5]. 63, 25. 66, 30. 71, 10. 73, 20. 25. 74, 1. 5. 15. 79, 5. 80, 20. 81, 20. 193, 25. 194, 35. 198, 20. 25. 199, 25. 203, 15. 213, 10. 225, 15. 226, 5. II 500, 1; imperator I 91, 40. 100, 40. 101, 30. 102, 1. 109, 30. 112, 1. 15. 113, 1. 117, 15. 20. 120, 20. 40. 126, 5. 30. 130, 25. 152, 35. 156, 35. 157, 30. 168, 15. 169, 5. 170, 25. 204, 25. 211, 20. 30. 213, 5. 241, 10. 245, 1. 246, 25. 247, 25. 258, 15. 259, 10. (272, 30. 273, 10). 288, 5. 10 [442, 30. 35]. 290, 40. 291, 20 [445, 10]. 296, 25. 30. 297, 1. 5. (306, 10. 40. 307, 5. 30 [417, 45. 418, 30. 35. 419, 20]). 314, 15 [449, 35]. (333, 10). 353, 25. 30. 354, 5. 10. 355, 1. 359, 15 — 25. 394, 10 — 30. 397, 1. 45. 405, 40. 413, 25. 424, 1. 5. 435, 1. 5. 446, 20. 447, 30. II (13, 5. 15. 10. 17, 5). 19, 15. 23, 15. (33, 25. 37, 25. 38, 5. 50, 40). 52, 35. 40. 60, 1. 62, 20. 25. (69, 25). 75, 30. (77, 10). 91, 1. (101, 30. 103, 5. 15). 124, 20. (115, 20 [402, 1]). 136, 20. 173, 35. 188, 40. (253, 25). 258, 35. 259, 20. 268, 20. 30. (272, 5 [312, 20]). 273, 1 [343, 15]. 273, 15. 274, 1. 30. 277, 30). 289, 25. 300, 5. (302, 1. 307, 25. 308, 15. 318, 1. 322, 10. 323, 5. 20. 25. 330, 5. 30. 331, 5. 333, 20. 334, 5 [362, 25]. 334, 15 — 40. 335, 10. 15. 343, 35. 345, 20. 25. 35. 346, 20 — 35. 360, 15). 384, 1. (388, 5. 15. 20 [403, 1. 15. 404, 25]). 389, 35. (403, 20). 413, 10. 420, 15. (431, 35. 432, 10). 433, 20. (434, 35). 459, 35. 508, 30. 522, 5. 35. 523, 5. 538, 55; uxores: Hildegarda, Fastrada; filii: Karolus, Pippinus, Hludowicus; *cfr.* I 129, 35. 139, 5. 155, 25. 208, 25. 225, 15. 227, 10.

Karolus fil. Karoli M. I 127, 1 — 15. 30. 35. 128, 1 — 20. (129, 35. 45. 131, 15). 141, 15. 20.

Karolus II. rex, fil. Hludowici I. II 21, 30 — 24. (54, 30. 55, 10). 68, 30. 70, 15. 30. 71, 5. 72, 10. 74, 30. 75, 5. 25. 76, 30. 77, 15. 112, 25. 153, 5. 40 — 154, 5. 20. (157, 15. 20). 158, 10 — 30. 159, 10 — 20. 35. (163, 15 — 30). 164, 5. 30. 35. 165. 167, 30. 168, 15. 169, 1. 5. 171, 15 — 172, 15. 191, 35. 192. 193, 10. 195, 1. 253, 10. 256, 5. 258, 25. 260, 30. 261, 5 — 15. 263, 10. 30 — 264, 5. 15. 25. 265, 10. 30. 266, 10. 20. 267, 1. 5. 270, 30. 271, 1. 10. 277, 20. 278, 15. 279, 15 — 282, 15. 283 — 285, 15. 30. 286, 1. 291, 30. 293, 15. 20. 294, 20. 25. 295, 1. 10. 296, 15. 297, 25. 298, 30. 299, 30. 301, 20. 25. 303, 15. 20. 311, 5. 15. 312, 1. 329, 15. 20. 333, 15.

337, 1. 338, 1. 5. 339, 5. 35. 40. (340, 20). 342, 5. 35. 343, 1. 364, 15. 30 [365, 1. 370, 1. 10]. 365, 10. 15. 368, 25. 382, 15. 383. (384, 1 — 20. 385. 386, 35. 40). 387, 15. (35 — 388, 25 [403, 1 — 15. 404, 20. 25]). 389, 40. (396, 25). 397, 10. 15. 25. (398, 1. 403, 15 — 30. 405, 15 — 25. 408. 411, 5 — 15. 415, 15. 419, 25. 30. 420. 1. 5. 30 — 421, 5). 422, 1. 35. 423, 10. 25 — 35. 424, 5 — 425, 1. (428, 15. 429, 5. 430, 5. 431, 35. 40. 434, 5 — 15. 435, 1. 438, 40. 439, 1. 20). 442, 1. 5. 10. 20. 443, 10. 30. (444, 30). 447. 448, 25. 449, 1. 15. 450, 30. 453, 25 — 454, 5. 456 — 458, 1. 20. (459, 40). 466, 25. 469, 20; imperator 99, 10 [348, 10]. 100, 25 [348, 35]. 101, 5. 105, 40. 348, 25 — 349, 1. 350, 5 — 15. 351, 10 — 30. 352, 10. 354, 5. 355, 30. 361, 35. 362, 1; uxores: Hermintrudis, Richildis; filii: Hludowicus II. Balbus, Carlomannus; filia: Iudith.

Karolus III. rex Alamanniae, fil. Hludowici II. II 170, 5. 10. (357, 35. 40. 359, 5. 360, 30); imperator 138, 15. 141, 1. 143, 5. 376, 35. 377, 30.

Karolus rex Provinciae, fil. Hlotharii I. II 154, 20. (157, 15. 20. 168, 5. 297, 30). 447, 15. 35.

Karolus III. Simplex, rex Franciae occid., fil. Hludowici II. Balbi II 378, 25 — 381.

Karrofini monast. v. Carroffinii.

Kavalenses v. Gabelum.

Kozperht II 250, 25.

L.

Ladini I 377, 25 — 35. 378, 5.

Lagiperto I 378, 5.

Laibulfus com. I 169, 10.

Lambertus, Lampertus, Lantbertus, Lantpertus, Landbertus, Landebertus, Landeperto.

S. Lamberti eccl. Tungr. II 380, 1. 469, 15.

Lambertus imp. II 123, 15. 25. 124, 1. 126, 15. 25.

Lampertus episc. Aretin. I 370, 30.

Lantbertus episc. Matiscon. II 349, 15.

Landebertus missus II 95, 20.

Landeperto notar. I 377, 30.

Landeperto I 378, 1.

Lampulo I 378, 10.

Landari I 377, 35.

Land-, Lande-, Lan- v. Lamb-, Lant.

Langob-, Langub-, Languv-, Longob-.

Langobardi I 169, 10. 15. 191, 25. 30. 193, 5. 199, 20. 30. 200, 1. 5. 205, 5. 216, 25. 218, 25. 219, 1. 353, 35. 354, 10. 40. II 62, 35. 125, 25. 508, 30. — Langobardorum consuetudo I 319, 15. 320, 25. 30. 321, 10; L. edictus 219, 5; L. gens 191, 25. 193, 25; L. lex 204, 40. 317, 1. 319, 5. 15. II 90, 25. 91, 5. 106, 35. 134, 15; *cfr.* I 204, 35; 205, 1; L. rex I 79, 5.

- 80, 20. 126, 30. 168, 15. 169, 10. 191, 25. 193, 25. 203, 15. 211, 30. 219, 5. 241, 15. 246, 30. 354, 5. II 135, 1. — Langobardus mulierem Romanam habens I 319, 20; L. dominus 206, 5; L. liber 200, 1; L. pontifex 192, 10. — Langobardiscus 191, 5. 10. 192, 25; L. lex 204, 35. 205, 1.
- Langobardia I 127, 20. 157, 5. 278, 5 [407, 25]; *cfr.* Italia.
- Lantbertus *v.* Lambertus.
- Lantfridus, Lantfredus, Landefredo, Lanfredo, Lanfred.**
- Lantfridus episc. Sabion. II 185, 10.
- Lantfridus abb. S. Germani I 222, 1.
- Lantfredus I 233, 25.
- Landefredo, Lanfredo, Lanfred I 377, 30. 378, 10. 15.
- Lanto episc. Augustensis II 173, 25. 185, 5.
- Lantpertus *v.* Lambertus.
- Lantramnus, Landramnus archiep. Turon. et missus I 308, 20 [419, 30]. II 2, 20 [6, 1].
- Lantvinus missus II 329, 20.
- Laodicenum, Laudacense, Laudicense conc. I 55, 10—25 [399, 5—15]. II 241, 35. 418, 25.
- Lapurdo civ., *Bayonne* I 13, 10.
- Lateranis domus *Aquisgrani pal.* I 344, 1.
- Latini I 247, 5. II 481, 5. 15. 20. 497, 5. 499, 30. 501, 20. 506, 40. 507, 1. 508, 10. — Latinus, a, um I 363, 5. II 480, 1. 5. 481, 30. 516, 5.
- Laubias, Laubicis monast., *Lobbes* I 221, 25. II 195, 5; episc.: Theodolfus.
- Laudacense, Laudicense conc. *v.* Laodicenum.
- Laude civ., *Lodi* I 327, 10. — Laudensis eccl. II 99, 25. 103, 30; episc.: Gerardus.
- Laudunum civ., *Laon* I 221, 20. 308, 15 [419, 25]. — Laudunensis: L. eccl. II 349, 30. 456, 20; L. pag. 24, 10. 361, 10; Laudunus pag. 275, 5. — Lugdunenses 264, 30. 421, 30. 450, 5; comes: Adalelmus; episc.: Genbaudus, Symeon, Pardulus, Hincmarus, Hedenulfus.
- Laudunensis = Lugdunensis *v.* Lugdunum.
- Launif palat., *ignot.* II 361, 20.
- S. Launomari monast., *St.-Lomer*; abb.: Frodoinus.
- s. Laurentius II 511, 20; s. L. nativitas (10. Aug.) I 346, 35.
- S. Laurentii monast. Leudense (*Lüttich*) II 195, 5; *aliter Pückert l. p. 541, i. c. p. 97.*
- S. Laurentii monast., *St.-Chignan* I 351, 20.
- Laurentius episc. Olivol. II 142, 5.
- Lauretum civ., *Loreo* II 131, 1.
- Lauriacum, Lauriagum, Loriacum civ., *Lorch* I 123, 15 [426, 10].
- Lauriacus villa, *Loire* II 306, 20. 402, 20.
- Lausannensis eccl., *Lausanne* II 369, 5; episc.: David, Hieronimus.
- Lebbramonast., *Leberau* II 423, 5—20; abb.: Fulradus.
- Ledi monast., *Lierre* II 195, 5.
- Lemovicas civ., *Limoges* I 13, 40. 351, 1. — Lemovicensis eccl. II 349, 30; episc.: Anselmus; monast.: S. Mariae.
- Lens (= *Lennis*?) palat., *Lens (départ. Pas-de-Calais)* II 361, 15.
- Leo I. imp.: Leoniana constitutio I 311, 1 [421, 5].
- Leo I. pont. Rom. I 54, 25. 55, 30. 57, 25. 30 [398, 10. 399, 25. 401, 20. 25]. 75, 5. 228, 1. 277, 40. 376, 15. II 176, 15. 189, 30. 219, 35. 228, 20. 230, 1. 15. 235, 10. 25. 324, 10. 384, 30. 414, 5. 445, 5. 454, 20. 30. 496, 10 [224, 1]. 501, 35. 502, 1. 510, 20. 25.
- Leo II. pont. Rom. II 507, 35.
- Leo III. pont. Rom. II 188, 35.
- Leo IV. pont. Rom. II (66, 30). 67, 20. 85, 25.
- Leo episc. Gabinensis et apocris. II 350, 20. 351, 35. 352, 1. 30.
- Leo diaconus I 371, 20.
- Leo legatus Veneticor. II 142, 5.
- Leo I 372, 40. 377, 30. 35. 378, 1.
- Leoboinus corepisc. II 369, 10.
- Leodac I 233, 10.
- Leodeningus episc. Baiocac. I 222, 1.
- Leodharius *v.* Hlotharius.
- Leodicum *v.* Leucorum civ.
- Leodoinus episc. Massil. II 369, 10.
- Leodoinus episc. Mutin. II 99, 30.
- Leomallo I 377, 35.
- Leoninus episc. Tribustabernae I 371, 10.
- Leonis II 518, 20.
- Leontius diac. I 371, 20.
- Leopardus episc. Forosempron. I 370, 30.
- Leoperto I 378, 1.
- Leoprando *v.* Liutbrandus.
- Letardus com. II 359, 20.
- Leucorum, Leudica, Leodicum, Leudensis civ., *Lüttich* II 76, 30. 195, 5. 349, 35. 424, 30; monast.: S. Laurentii; *cfr.* Tungris civ., Liugas.
- Leut- *v.* Liut-.
- Lexoviensis, Lixoviensis eccl., *Lisieux* II 349, 30. 450, 10. — Lixovienses 421, 30. — Lisuinus, Livinus pag. I 100, 10. II 275, 15; episc.: Eirardus.
- Liftinas, Liptinas, Listinas, *Lestinnes* I 27, 40. II 433, 10.
- Ligeris fl., *Loire* I 100, 10. 127, 15. 167, 10. 15 [433, 10. 15]. 301, 20 [437, 30]. II 21, 1. 58, 25. 361, 1.
- Ligures II 497, 10.
- Ligurium silva, *forêt de Trois-Fontaines* II 361, 15.
- Lingones civ., *Langres* II 421, 30. 448, 5; Lingonis pag. I 100, 5. 10. — Lingonensis, Linguinensis, Lingonicus: L. comitat. II 58, 25; L. eccl. 349, 15. 417, 10. 448, 10. 25. 450, 15. 469, 20; episc.: s. Gregorius, Albericus, Teutboldus, Isaac.
- Lintza civ., *Linz* II 251, 1.
- Liptinas, Listinas *v.* Liftinas.
- Lisga silva, *Lesges (départ. de l'Aisne)* II 361, 20. (*K. Plath*).
- Lisuinus pag. *v.* Lexoviensis.
- Liugas pag., *Lüttichgau* II 194, 5. 195, 10; *cfr.* Leuci.
- Liupalde I 377, 35.
- Liupramnus archiep. Salzpurg. II 185, 5.
- Liut-, Liud-, Luit-, Leut-**
- Liutardus *v.* Liuthardus.
- Liutbertus, Liutpertus archiep. Mogont. I 359, 20. II 167, 30. 192, 20. 211, 40. 221, 45. 225, 45. 226, 35. 227, 40. 231, 40. 234, 40. 241, 40. 242, 45.
- Liutbertus episc. Mimigernaford. II 154, 10.
- Liutbrandus, Liuthprandus, Liuprande, Leoprando.**
- Liuthprandus rex Langobard. II 135, 1.
- Liutbrandus episc. II 185, 10.
- Liuprande I 378, 5.
- Leoprando I 378, 1.
- Liutfridus com., Hlotharii II. avunculus II 154, 15.
- Liutfridus com. II 99, 35. 192, 10. 25.
- Liutfridus missus II 67, 30.
- Liutfridus II 67, 30.
- Liudefredo I 378, 15.
- Liuthardus, Liutardus.**
- Liutardus episc. Nucet. I 371, 1.
- Liuthardus com. II 154, 15.
- Liutharius, Liutherus *v.* Hlotharius.
- Liutpirga reg., uxor Tassilonis I 159, 10.
- Liutrigus com. I 314, 15 [449, 35].
- Leutulfus, Leutolphus com. vel dux Saxoniae II 154, 15.
- Liutwardus archicancell. II 143, 10.
- Livinus, Lixoviensis *v.* Lexoviensis.
- Lomensis pag., *Lommegau* II 195, 10.
- Lomprandus episc. Pistur. I 371, 5.
- Longobardi *v.* Langobardi.
- Lorenzenvillare, *Lorenzweiler apud Mogontiam* I 253, 40.
- Lorwim monast., *ignot.* I 351, 10.
- Lubianus presbyt. I 371, 15.
- Luca civ., *Lucca* II 95, 25. — Lucana eccl. I 371, 1; episc.: Petrus.
- Luceolis civ., *hodie Cantiano* I 353, 30.
- Luceria civ., *Lucera* II 96, 35.
- Luciano I 378, 20.
- Lucius pont. Rom. II 289, 10.

Luda, Ludra monast., *Lutera?*, *Inda?* I 351, 5. II 539, 55.

Lugdunum civ., *Lyon* I 308, 20 [419, 30]. II 2, 20 [6, 1]. 195, 1. — Lugdunenses 450, 5. 30. — Lugdunensis, Laudunensis: L. comitat., pag. I 127, 15. II 58, 15. 25. 195, 15; L. eccl. 56, 10. 349, 10. 369, 1. 377, 10. 417, 10. 25. 469, 15; L. metropolitanus 515, 40; archiep.: s. Vivenotius, Priscus, Agobardus, Amalo, Remigius, Aurelianus.

Lugdunensis = Laudunensis v. Laudunum.

Luit- v. Liut-

Lullus archiep. Mogont. I 42, 5. 221, 20.

Lunis civ., *olim Luni* II 95, 25. — Lunensis eccl. I 371, 5; episc.: Bertoaldus.

Lupus archiep. Senon. I 221, 20.

Lupus episc. Albiensis II 349, 35.

Lupus episc. Catalaun. II 387, 20.

s. Lupus episc. Trecensis II 418, 20.

Lupus episc. Turcun. I 371, 5.

Lupus abb. Ferrariensis II 450, 20.

Lutera abbatia, *Lure* II 194, 1.

Lutrahahof, Luthraof, *Lauterhofen* I 127, 20. 271, 25.

Luttosa monast., *Leuze* II 195, 5.

Luxovium, Luxoviense monast., *Luxeuil* I 394, 40. II 194, 1; abb.: Ansegisus.

M.

Maalinas monast., *Mecheln* II 195, 5.

Macco I 233, 20. 30.

Macedo missus II 95, 25.

Macedones II 514, 25.

S. Macrae martyrium, *St.-Macre*, *Fimes* II 519, 30. 521, 35. 530, 1.

Macrinus I 234, 10.

Madalfeus episc. Virdun. I 221, 30.

Madalgaudus, Madelgaudus, Madalgoz com. et missus I 100, 10. 123, 15.

Madamauco civ., *Malamocco* II 130, 35. — Madamaucenses, Methamaucenses, Metamaucenses 134, 20. 138, 25. 148, 30; episc.: Dominicus; *cfr.* Metamauri fossa.

Madascius II 460, 20.

Madelgaudus v. Madalgaudus.

Madergaudus decan. II 278, 30.

Madiscensis eccl. v. Matisconensis.

Madrecisus, Madricinsis pag., *Merey* (*pays de Madrie*) I 100, 10. II 276, 5.

Magadoburg civ., *Magdeburg* I 123, 15 [426, 5].

Magenardus, Magnardus archiep. Rotomag. et missus I 75, 25. 100, 10.

Magenarius abb. monasterii S. Dionysii et missus I 353, 35.

Maginarius com. I 315, 1 [450, 10].

Magnilocum monast., *Manlieu* I 351, 5.

Magnus archiep. Senon. et missus I 100, 10. 338, 30.

Magnus episc. Assis. I 371, 1.

Magont-, Magunt-, Magonc-, Magunc- v. Mogontia.

Mahtfridus v. Matfridus.

Maingis I 233, 25.

s. Mamertus archiep. Viennen. II 513, 30.

Mamfredo I 378, 1.

Mananse monast., *Mondsee* I 350, 20.

Manase abb. Flaviniac. I 222, 5.

Mancio missus I 65, 10.

Manno praepositus II 369, 10.

Mano- v. Mono-

Mantala civ., *Mantaille* II 368, 1. 35. — Mantalensis synod. 366, 20.

Mantua civ., *Mantua* I 190, 5. 327, 15. 25. II 137, 35. 143, 10.

Manturanum civ., *Martarano, hodie Barbarano apud Viterbium* I 353, 15. — Mantutriensis eccl. 371, 10; episc.: Theodosius.

Maraenses, Marahi, *Mährer* II 189, 20. 252, 5.

S. Marcelli monast., *apud Cabillonum* II 195, 5.

Marcellus magister militum Veneticor. II 135, 1.

Marchatellus I 169, 15.

Marcus v. Martius.

Marcradus I 233, 10.

s. Marcus apost. II 515, 10.

Maresci primi, Maresupium v. S. Michael.

s. Mariae missa I 230, 10; M. festivitas, nativitas (8. Sept.) 227, 10. 230, 10; M. conceptio (25. Mart.) 230, 10; M. purificatio (2. Febr.) 179, 20 [413, 5]. 230, 10. 321, 25. 363, 35. II 325, 5; M. assumptio (15. Aug.) I 179, 20 [413, 10]. 230, 10. 312, 20. 363, 40. — s. M. petendum I 223, 15.

S. Mariae monast. Capariense, Capariense, *Cabrières* I 351, 20. II 539, 55.

S. Mariae monast. Compendiense II 356, 4. 358, 40.

S. Mariae monast. in Deonant (*Dinant*) II 195, 5.

S. Mariae monast. Lemovic. I 351, 1.

S. Mariae monast. ad Orubionem, *de Crassa* I 351, 20.

S. Mariae altare Remi II 340, 35.

S. Mariae monast. (basilica) Suession. I 350, 15. II 53, 20; *cfr.* S. Medardi monast.

S. Mariae monast. Vesontion. II 195, 1.

Marilias monast., *Maroilles* II 195, 5.

Maringo I 377, 35.

Maringo curtis, *Marengo* I 325, 1.

Marisga villa, *Moersch apud Frankenthal* I 253, 10.

Marsna, *Meersen* II 68, 30. 72, 10. 163, 35. 295, 5. 424, 30. 434, 15. 443, 30.

Marta civ., *Marta* I 353, 35. 45.

Martianus imp. I 247, 35.

s. Martinus I 164, 15. II 237, 40. 480,

20. 515, 30; M. festivitas, natalis, nativitas (10. Nov.) I 179, 20 [413, 10]. 227, 10. 312, 25. 346, 40. 364, 1.

S. Martini abbatia Mett. II 194, 15.

S. Martini monast. Turon.; abb.: Itherius, Alchvinus, Hugo.

S. Martini monast. Vesontion. II 195, 1.

Martinus episc. Dumiensis II 212, 30.

Martinus presbyt. I 169, 10.

Martius, Marcius mensis I 15, 15. 16, 5. 17, 1. 25.

Masau pag., *Maasgau* II 194, 5. 195, 10.

Masonis-monasterium, *Maasmünster* II 194, 1.

Massiliensis eccl., *Marseille* II 369, 10; M. presbyter Gennadius 495, 5; episc.: Leodoinus.

Mastracurii (= *Masciacus*) monast., *Massai* I 351, 5.

Matfridus, Mahtfridus, Matfredus com. Aurelian. II 10, 5.

Matfridus com. II 359, 20.

Mathaseo monast., *Mattsee* I 350, 30.

Matisconensis, Matisconensis, Matisconensis eccl., *Mâcon* II 349, 15. 369, 5. 421, 35. 450, 15; M. pag. I 127, 15. II 276, 10. M. I. synod. (417, 25); II. synod. I 12, 20. 231, 15; episc.: Braidungus, Lantbertus, Guntardus.

s. Matthias apost. II 519, 20.

Mauri II 67, 5; *cfr.* Sarraceni.

Mauri-monasterium, *Maursmünster* I 351, 5. II 194, 1.

s. Mauricii festivitas (22. Sept.) I 364, 1; S. Mauricii monast., *St.-Maurice* I 221, 25; abb.: Williharius, Hucbertus.

Mauritius legatus Venetic. II 147, 15.

Mauriennensis eccl. v. Morienna.

Maurinus episc. Eborac. I 221, 20.

Maurinus episc. Urbinat. I 371, 10.

Maurinus presbyt. I 371, 15.

Mauriolus episc. Andecav. I 222, 1.

Mauritius v. Mauricius.

Mauro I 169, 15. 377, 30.

Maurogensis eccl. v. Morienna.

S. Maxentii monast., *St.-Maixent* I 351, 25.

S. Maximini abbatia Trever. II 193, 35.

S. Medardi monast. Suession. II 53, 20. 263, 10. 30. 265, 15. 20. 267, 5. 453, 20; *cfr.* S. Mariae monast. Suession.

Medenenti pag., *Menin* II 24, 5.

Medi II 514, 25.

Mediolanum civ., *Mailand* I 327, 10. II 539, 50. — Mediolanensis eccl. I 247, 25. II 99, 25. 101, 5. 117, 5. 497, 10. 505, 15; archiep.: s. Ambrosius, Odilbertus, Angilbertus, Ansbertus; monast.: Prub...

Mediomatricum civ., *Metz* II 442, 5; *cfr.* Mettis.

- Megenensium pag., *Meiengau* II 194, 10.
 Megingozus episc. Wirzburg. I 221, 25.
 Meginhartus I 253, 30.
 Megitodus I 234, 10.
 Megus I 234, 5.
 Meieni-monasterium, *Moyenmoutier* II 194, 1.
 Meinardus II 68, 10. 278, 30.
 Melaredum monast., *cella monasterii S. Germani Autissiodorensis* I 351, 1; *cfr. Pückert l. p. 539, 60. c. p. 54, not. 19.*
 Melchiades, Melciades pont. Rom. II 242, 50. 494, 25.
 Meldis civ., *Meaux* I 13, 10. 221, 20. II 311, 30. — Meldenses 421, 30. — Meldensis eccl., urbs 349, 25. 30. 397, 5. 404, 25. 450, 5. 466, 25; M. synod. 388, 30. 389, 25. 40; episc.: Wulframnus, Huebertus, Hildegarius, Ragenfridus. — Melcianum, Meltianum I 100, 5. II 24, 1. 275, 10.
 Meledunum castell., *Melun* II 452, 30. — Melidunensis, Milidunensis pag. I 100, 5. 276, 5.
 Mempiscon, Menpiscum pag. I 301, 5 [437, 15]. II 24, 5.
 Menadinii monast., *Menat* I 351, 5.
 Mercurius I 223, 5. 20.
 Merrebecchi monast., *Meerbeck* II 195, 5.
 Metamauri, Methamauri fossa, *Malamocco?* II 134, 25.
 Methamaucenses, Metamaucenses v. Madamauco.
 Methema monast., *Metten* I 351, 20.
 Mettis, Metis civ., *Metz* I 121, 25. 221, 20. II 167, 30. 194, 15. 338, 1. 5. 442, 1. — Mettensis eccl. 112, 1. 25. 211, 10. 246, 30. 450, 20. 456, 10. 469, 15; episc.: Chrodegangus, Engelramnus, Drogo, Adventius, Ruodbertus; monast.: S. Arnulfi, S. Martini, S. Petri; *cfr. Mediomatricum.*
 Metullum civ., *Melle* II 315, 10.
 Michahel archang. I 55, 10 [399, 10]. 365, 10; M. festivitas, dedicatio (29. Sept.) 227, 10. 312, 25 [422, 5]. 363, 40.
 S. Michaelis Maresci primi, Maresupium I 350, 20. II 539, 55.
 S. Michahelis monast., *St.-Mihel* II 195, 1.
 Milevitanum (*Mileve*) conc. II 498, 25.
 Milidisa, Milidissa, Millidissa, Mili-dissa II 142, 15.
 Milidun- v. Meledun-.
 Milo com. II 276, 10. 469, 5.
 Milo II 67, 30.
 Mimidensis eccl., *Minden* II 211, 1. 246, 30; episc.: Theodoricus, Druogo.
 (Mimigernafordensis), Muntgarduvirensis eccl., *Münster* II 211, 5; episc.: Gehirfredus, Lintbertus, Wolfhelmus.
 Miro rex II 212, 30.
Modoinus, Motwinus.
 Modoinus episc. Augustudun. II 57, 35.
 Motwinus I 253, 5.
 Mogontia, Magontia, Maguntia, Mogontiacum, Magontiacum, Maguntiacum, Magunciacum civ., *Mainz* I 116, 25 [448, 15]. 221, 20. 234, 15. 308, 10 [419, 20]. 312, 1. 359, 20. II 2, 20 [5, 40]. 173, 25. 185, 5. 210, 10. 211, 40. 221, 45. 241, 40. 242, 45. — Mogontiensis, Mogontiacensis, etc.: M. conc. I 312, 1—30. II 229, 20. (248, 40); M. eccl. I 360, 30. 361, 25. II 173, 5. 20. 184, 15. 246, 10; M. metropolitanus 519, 40; archiep.: Bonifatius, Lullus, Rihcolfus, Aistulfus, Otgarius, Rabanus, Hattho; chorepisc.: Diatmarus, Folchardus, Reginharius; monast.: S. Albani.
 Molburium monast., *Maubeuge* II 195, 5.
 Monogoldus, Manogoldus, Monoaldus, Manoaldus com. et missus I 308, 10 [419, 20]. 314, 25 [450, 5].
 Montemfalconis civ., *Montfaucon* II 195, 1.
 Montemferetri civ., *Montefeltre* I 353, 30. — Monteferetrana eccl. 371, 1; episc.: Agathus.
 Montessilicenses, Montesilicenses, Montesilienses, *Monselice* II 130, 30.
 Morbach abbatia, *Murbach* II 194, 1.
 Morienna, *St.-Jean-de-Maurienne* I 127, 15. — Morinensis, Maurien-sensis, Maurogensis eccl. II 349, 35. 369, 5; episc.: Abbo, Adalbertus.
 Morontius presbyt. et notarius II 148, 15.
 Morvis pag. II 276, 5.
 Mosa fl., *Maas* II 58, 20. 25. 193, 10. 194, 15. 195, 10. 15. 359, 20.
 Moseburch monast., *Mosburg* I 351, 20.
Moselli, Mosellici, Moslensis.
 Mosellorum pag. II 24, 10.
 Mosellicorum ducat. II 58, 20.
 Moslensis comitat. II 194, 15.
 Mosminis pag., *Mouzon* II 195, 10.
 Motwinus v. Modoinus.
 Muntgarduvirensis v. Mimigernafordensis.
 Musciacum monast., *Moissac* I 351, 10.
 Mutarun, *Mautern* II 251, 35.
 Mutina civ., *Modena* I 128, 5. 327, 15. — Mutinensis eccl. II 99, 30; episc.: Leodoinus.

N.

 Namnatense (*Nantes*) conc. II 239, 45.
 Nantuadis, Natradis monast., *Nantua* I 350, 25. II 539, 55.
 Narbona civ., *Narbonne* I 264, 10. II 315, 10; archiep.: Bartolomaeus.
 Narnia civ., *Narni* I 353, 15. — Narniensis eccl. II 495, 1; episc.: Cassius.
 Natradis v. Nantuadis monast.
 S. Nazarii monast., *Lorsch* I 350, 15.
 Nazaruda v. Hazarieda.
 Neapolitanus, a, um: N. patrimonium I 353, 45; N. magister militum Sergius.
 Neocaesariense, Neocesariense, Cesa-riense conc. I 57, 10 [401, 10]. 108, 15. 20. II 32, 25. 41, 1. 182, 35. 238, 40. 239, 1. 35.
 Nepe civ., *Nepi* I 353, 15. — Nepes-sinis eccl. 371, 10; episc.: Gratiosus.
 Neustria, Niustria I 127, 30. 193, 10. II 24, 10. 348, 25.
 Nevernensis v. Nivernis.
 Nicea civ. II 209, 40. — Nicenum, Nicaenum, Nicoenum conc. I 29, 5. 54, 10 — 30 [398, 1—20]. 108, 10—20. (207, 25). 228, 20. 243, 1. 364, 5. II 214, 25. 218, 35. 229, 25. 232, 5. 233, 5. 318, 30. 379, 30. 411, 20. 458, 25. 499, 35. 507, 5. 515, 5. 541, 15.
 Nicolaus, Nicholas I. pont. Rom. II (160, 15. 161, 10. 15. 162, 5). 234, 35. 40. 247, 20. (434, 10. 439, 1). 469, 10. 15.
 Niella v. Niviella.
 Nielfa villa, *Neufle* II 283, 10.
 Nigelli monast., *Nesle la Reposte* I 350, 15.
 Nitachowa, *Niedgau* II 194, 10.
 Nithardus miles II 469, 5.
 Niumaga pal., *Nymwegen* I 130, 35.
 Niu-monasterium, *Münstereifel* II 193, 35.
 Niustria v. Neustria.
 Nivernis civ., *Nevers* I 127, 15. — Nivernensis, Nevernensis eccl., urbs II 264, 15. 20. 349, 20. 442, 1. 15. 20. 30; episc.: Herimannus, Abbo. — Nivernisus pag. I 127, 15. 271, 20. II 276, 10.
 Niviella, Niella monast., *Nivelles* I 222, 5. II 195, 5; abb.: Geraus.
 Nivilungus com. et missus II 276, 10.
 Nola civ., *Nola* II 479, 1.
 Nomenoius dux Brittonum II 70, 1.
 Nord- v. Nort-.
 Noricae Alpes I 127, 35.
 Northgowe, Northgow, Nortgowi, Nortgaue, *Nordgau* I 127, 25. 30. 271, 25. II 58, 20.
 Nortmanni, Northmanni, Nordmanni, Normanni II 70, 1. 25. 76, 15. 267, 30. 268, 30. 273, 25. 277, 35. 301, 40. 303, 15. 311, 30. 313, 25. 321, 5 — 15. 323, 20. 25. 354, 5. 361, 5. 40. 377, 1. 396, 30; *cfr. pagani.*
 Nordemanne I 377, 25.
 Noto, Notho archiep. Arelat. II 2, 20 [6, 5].
 Notho missus I 339, 45.

Novalicium monast., *Novalese* I 222, 5. 350, 15; abb.: Asinarius.
 Novaria civ., *Novara* I 327, 10.
 Novionis civ., *Noyon* I 221, 25. —
 Noviomagi, Noviomagenses II 421,
 30. 450, 10. — Noviomacensis epi-
 scopat. I 308, 15 [419, 30]; episc.:
 Athalfridus, Ragnarius, Immo. —
 Noviomisus pag. II 275, 5.
 Nuceriensis eccl., *Nocera* I 371, 1;
 episc.: Liutardus.

O.

Odalricus, Odelricus, Odolricus.
 Odalricus com. et missus II 275, 5.
 297, 1.
 Odolricus com. II 68, 15.
 Odelingus abb. II 465, 1.
 Odesindus I 169, 15.
 Odilbertus archiep. Mediol. I 246, 30.
 247, 25.
 Odilo com. I 169, 10.
Odo, Hodo.
 Odo rex Franciae II 376, 1—15.
 Odo episc. Bellovac. II 159, 15. 167,
 30. 192, 25. 338, 5. 349, 20. 351, 1. 20.
 359, 1. 15. 456, 25.
 Odo com. Trecensis et missus II 276, 5.
 297, 1.
 Odo buticularius I 314, 25 [450, 5].
 Odo I 233, 10.
 Odolricus v. Odalricus.
 Odornense pag., *Ornois* II 194, 10.
 195, 15.
 Odra villa, *Orville* (dép. Pas-de-
 Calais) II 361, 15.
 Odulfus v. Audulfus.
 Offonis-villa abbatia, *Enfonvelle* II
 194, 1.
 Offunwilarii monast., *Schuttern* I
 350, 15.
 Ofilo I 169, 10.
 Olivoli, Oliboli castrum, *Olivolo* II
 130, 35. — Olivolenses 140, 35;
 episc.: Laurentius.
 Olonna, Ollonna, Olona, Holonna
 curtis reg., *Corteolona* (ad Papiam) I
 316, 10. 318, 1. 326, 20. 329, 5. II
 60, 5. 82, 20. 83, 25. 143, 25.
 Orclas civ., *Orchia* I 353, 35.
 Orgellitana eccl., *Urgel* I 73, 25;
 episc.: Felix.
 Oric rex Nortmannorum II 70, 1.
 Oriens II 494, 5. 515, 20.
 (Orta), Hortem civ., *Orte* I 353, 15.
 — Ortensis eccl. 370, 40; episc.:
 Stefanus, Arsenius.
 Ortgrimo gastaldus I 377, 25.
 Ortimuot II 250, 25.
 Orubio fl., *Orb* I 341, 20.
 Osbertus com. et missus II 276, 1.
 297, 1.
 Oscellus insula, *Oscel* II 451, 30.
 Osmannus I 234, 5.

Osnebruggensis, Osneburgensis eccl.,
Osnabrück II 211, 1. 246, 30; episc.:
 Gozprahtus, Egilmarus.
 Ostfahali, Oostfalahi, Osterfali, *Ost-
 falen* I 71, 15. 233, 20.
 Ostiensis, Hostiensis eccl., *Ostia* I
 370, 35; episc.: Georgius, Caesa-
 rius.
**Otgarius, Otkarius, Otacharius,
 Autearius, Autgarius.**
 Otgarius archiep. Mogont. II 2, 20
 [5, 40]. 7, 1. 112, 1.
 Otgarius episc. Eichstat. II 173, 20.
 185, 5.
 Otacharius com. et missus II 250,
 20. 30.
 Otiant II 250, 25.
 Otlingua Saxonia pag. II 275, 15.
 Otperht II 250, 25.
 Ottenburanum monast., *Ottobeuren*;
 abb.: Witgarius.
 Ottradus decan. II 278, 30.
 Ottramminus v. Autramnus.
 Ottulfus v. Audulfus.
 Oxmisus pag. II 275, 15.
 Ozias II 278, 30.

P.

Padarbrunnensis, Paderbrunnensis
 eccl., *Paderborn* II 210, 40. 246, 30;
 episc.: Badaradus, Biso.
 Padus fl., *Po* I 128, 5. II 95, 20.
 Pantheon II 478, 15.
 Papia palat., *Pavia* I 128, 5. 198, 1. 10.
 327, 10. II 60, 1. 67, 5. 88, 30. 104,
 10. 25. 106, 5. 116, 30. 130, 25. 138, 40.
 148, 15. 150, 1. 151, 20. — Papienses
 denarii 146, 30. 149, 30; cfr. Ticina
 civ.
 S. Papulimonast., *St.-Papoul* I 351, 25.
 Paraparius I 169, 15.
 Pardulus episc. Laudun. et missus
 II 264, 30. 275, 5. 421, 30. 422, 40.
 Parisius civ., *Paris* I 13, 5. 20, 30.
 23, 35. 112, 15. II 2, 20 [6, 1]. 71, 5.
 315, 10. 361, 1. 396, 30. 397, 25. 450, 1.
 — Parisiensis, Parisiacensis: P.
 conc. (483, 1); P. eccl. 349, 20.
 480, 20; Parisiacus pag. I 100, 5.
 II 275, 10; episc.: s. Germanus,
 Erchanradus, Ingilwinus; com.:
 Stephanus, Chuonradus.
 Parma civ., *Parma* I 327, 15.
Paschalis, Pascales.
 Paschalis I. pont. Rom. I 353, 10.
 25. 45—355, 5.
 Pascales I 169, 15.
Passivus, Pasivus.
 Passivus episc. Bleran. I 370, 30.
 Pasivus episc. Calliensis I 370, 35. 40.
 Patavorum civ., *Padua* I 327, 15. —
 Patavienses, Padavenses, Padua-
 nenses II 138, 20.
 Pataviensis (*Passau*) eccl. II 250, 20.
 30; episc.: Harthwigus, Burchar-
 dus; chorepisc.: Alberichus. —
 Patavica silva II 250, 30. 251, 35.

Patrichus II 189, 20.
 Patricum civ., *Patrica* I 353, 20.
 Patritius missus Veneticor. II 136, 15.
 Paulinus patriarcha Foroiul. I 405,
 40. II 506, 25.
 Paulinus episc. Senogall. I 370, 35.
 Paulinus episc. Triviensis I 371, 1.
 Paulutio, Paulutius dux Veneticor.
 II 135, 1. 10.
 s. Paulus apost. II 41, 10. 288, 20
 [308, 1]. 477, 10. 485, 15. 488, 1. 499,
 10. 505, 5. 522, 20; cfr. Petrus.
 Paulus archiep. Rotomag. et missus
 II 275, 10. 421, 25. 422, 35.
 Paulus episc. Placentin. II 99, 35.
 Paulus diaconus I 81, 1. 5. II 513, 20.
 Pazrich II 250, 20.
 Pelagius I. pont. Rom. II 513, 20.
 Pentapolis I 108, 30. 201, 35. 353, 25.
 II 67, 20.
 Peredeus archiep. Senensis I 370, 35.
 Peredeo I 378, 15.
 Perrunas civ., *Péronne* I 12, 20.
 Pertefuso I 377, 25. 35.
 Pertisus, Portensis pag., *Perthes* II
 195, 15. 275, 1.
 Perusium civ., *Perugia* I 353, 15. —
 Perusina eccl. 371, 5; episc.:
 Theodericus.
 Petronacius archiep. Ravennat. I
 370, 30.
 s. Petrus apost. I 353, 10. 25. 30. II
 30, 5. 485, 15. 488, 1. 497, 5. 505, 5.
 509, 20. 515, 10. 522, 20. — s. Petri
 basilica, ecclesia 66, 30. 67, 1. 125, 5.
 478, 15. 495, 10. 502, 1; P. corpus I
 324, 10. 371, 15; P. sancta ecclesia
 129, 25 [II 23, 10]. I 354. II 101, 25;
 P. iustitia 508, 30; P. limina I
 322, 20; P. termini, territoria 128, 5.
 II 101, 20. 125, 30; P. vicem gerere
 35, 35. 515, 1. — Petri et Pauli inter-
 ventio 99, 15 [348, 15]; P. et P.
 natalis (29. Jun.) I 179, 20 [413, 10].
 312, 20. 363, 40; P. et P. terminus
 II 101, 20; P. et P. vicarius 99, 15
 [348, 15].
 S. Petri in Lunate monast. (*d. Béziers*)
 I 351, 15.
 S. Petri abbatia Mettensis II 194, 15.
 Petrus episc. Aretin. vel Spoletin.
 et missus II 67, 10.
 Petrus episc. Centumcel. I 371, 1.
 Petrus episc. Florentin. vel Aretin.
 et missus II 95, 20.
 Petrus episc. Forosempron. II 350,
 20. 351, 35. 352, 1. 30.
 Petrus episc. Lucan. I 371, 1.
 Petrus episc. Virodun. I 75, 10.
 Petrus episc. Voluterr. I 371, 5.
 Petrus I. dux Veneticor. II 67, 20.
 130, 15. 25. 35. 136. 137, 10. 15.
 Petrus II. dux Veneticor. II 143, 15.
 25—35. 147, 5. 15—148, 5.
 Petrus cancellar. II 146, 45.
 Petrus princeps pistor. I 297, 30. 298, 10.

Petrus scavinus I 377, 25.
 Petrus, Petro I 377, 30. 378, 1. 5. 15. 20.
 S. Philiberti monast. I 351, 25.
 s. Philippus apost. II 509, 15.
 Philo Alexandrinus II 505, 10.
 (Phocas), Focas imp. II 478, 15.
 Piciano, Visciano monast., *Pessan* I 352, 1. II 539, 60.
 Pictavi civ., *Poitiers* I 13, 10. II 382, 15. — Pictavensis, Pictaviensis eccl. 505, 15; P. urbs I 302, 5; episc.: Hilarius, Ebroinus.
 Pilicho I 378, 5.
 Pincesisus, Pinciensis pag., *Poissy* I 100, 5. II 276, 5.
 Pinenses, Quinenses, *Penne* II 130, 30.
Pippinus, Pipinus.
 Pippinus Haristall. (I 28, 20).
 Pippinus dux et princeps Francor. I 29, 1. 30, 10. 15; rex Francor. 31, 10. (20—32, 10). 33, 20. 35. 40, 5. 42, 5. 30. 43, 1—25. 50, 10. 61, 5 [404, 15]. 65, 15. 74, 5. 80, 30. 101, 30. 104, 1. 115, 30 [448, 5]. 129, 25 [II 23, 15]. I 176, 15 [433, 25]. 284, 35 [441, 15]. (296, 30. 35. 333, 10). 353, 20. 354, 5. 355, 1. II 413, 10. 432, 30. 433, 5—20. 508, 30. 522, 35. 523, 5; uxor: Berthana; filii: Karolus M., Karlo-mannus.
 Pippinus rex Italiae, fil. Karoli M. I 127, 1—15. 30—128, 20. (129, 35. 45. 131, 15). 165, 15. 191, 25. 198, 10. (207, 1. 10). 211, 20. 30. (212, 1. 20). 329, 1; filius: Bernhardus.
 Pippinus I. rex Aquitaniae, fil. Hludowici I. I 270, 5. 10. 271, 5. 25. (35—273, 15). 301, 20 [437, 30]. 302, 5. 15. 20. 30. II 21, 30—24. (54, 30. 55, 10); filius: Pippinus II.
 Pippinus II. rex Aquitaniae II (70, 15). 265, 5—15.
 Pirinaei, Pirinei montes I 167, 15 [433, 15].
 Pisa civ. II 95, 25. — Pissan. eccl. I 371, 5; archiep.: Iohannes.
 Pisaurum civ., *Pesaro* I 353, 30. — Pisau-rensens eccl. I 371, 5; episc.: Dominicus.
 Piscaria civ., *Pescara* II 96, 35.
 Pistis, *Pitres* II 303, 15. 311, 5. 15. 312, 5. 333, 15.
 Pisturia, Pistoris civ., *Pistoja* I 371, 5. II 95, 25; episc.: Lomprandus.
 Placentia civ., *Piacenza* I 327, 10. II 99, 45. 338, 5. — Placentini I 201, 35. — Placentina eccl. II 99, 35; episc.: Paulus.
 Plautus II 479, 30.
 Plavis maior fl., *Piave* II 135, 10.
 Plavis sicca fl., *Monticano* II 135, 10.
 Polemniacum abbatia, *Poligny* II 194, 1.
 Polimartium civ., *Bommarzo* I 353, 15. — Polimartiensis eccl. 371, 1; episc.: Agathus.

Pons-curved, *Pontecorvo* II 96, 35.
 Pontigonis villa, *Ponthion* II 347, 15. 348, 20. 25. 350, 20. 351, 5. — Pontigonensis synod. 350, 5. 20.
 Pontius pag., *Ponthieu* II 24, 1. 275, 15.
 Populonium civ., *Piombino* I 353, 35. — Populoniensis eccl. 370, 35; episc.: Auspertus.
 Portensis pag. v. Pertisus.
 Portianus pag., *Porcien* II 24, 10. 275, 5.
 Portisiorum comitat., *Le Portois* II 58, 15.
 Portus civ., *Porto* I 353, 15. — Portuensis eccl. 370, 35. II 351, 10. 352, 15; episc.: Stephanus, Formosus.
 Postfredo I 378, 5.
 Poto II 250, 25.
 Praenestensis eccl., *Palestrina* I 370, 35; episc.: Constantinus.
 Priscus archiep. Lugdun. II 417, 20.
 Privinata eccl., *Piperno* I 371, 10; episc.: Eleutherius.
 Provincia, Provintia, *Provence* I 73, 25. 127, 10. 128, 10. 15. 261, 15. II 24, 10. 58, 30. 67, 1. 348, 25; reges: Karolus, Ludowicus III.
 Prosper II 31, 10. 36, 5.
 Provinensis, Provinisus pag., *Provins* I 100, 5. II 276, 5.
 Prub... monast. Mediolano II 539, 50.
 Prudentius Hispaniarum scolasticus II 506, 1.
 Prumia abbatia, *Prüm* II 194, 20; abb.: Richerus.
 Psalmodium monast. I 351, 10.
 Pulvensis insula, *Polvese* I 353, 15.
 Purchardus v. Burchardus.

Q.

Quentovicum, Quantovicum civ. II 24, 5. 315, 10.
 Quinenses v. Pinenses.
 S. Quintini monast., *St.-Quentin* II 293, 20; abb.: Fulradus.
 Quintila I 169, 10.

R.

Rabanus, Rabonus archiep. Mogont. II 173, 5. 20. 175, 30. 184, 15. 185, 5.
 Rachiperto I 378, 1.
 Radabodus v. Ratbodus.
 Radalgisus dux Beneventi II 67, 15.
 Radasbonensis, Radasponensis eccl. v. Ratisbonensis.
 Rado com. et missus I 183, 30. 35.
 Radulfus com. II 192, 20.
 Rafahel v. Raphahel.
 Raffoltestetun, *Raffelstetten* II 250, 30.
 Ragamfridus diaconus II 265, 30.
Ragenarius, Ragnarius, Ragen-garius, Ragingarius, Rantgarius,

Reginarius, Reginharius, Raginerius, Reginerius.

Ragenarius episc. Ambian. II 387, 20.
 Ragnarius episc. Noviomac. et missus I 308, 20 [419, 30]. II 38, 10.
 Reginharius chorepisc. Mogont. II 185, 10.
 Ragingarius abb. Utic. I 222, 5.
 Raginerius abb. II 99, 35.
 Reginarius com. II 275, 10.
 Ragenelmus, Reinelmus episc. Tornac. II 349, 10. 359, 15.
Ragenfridus, Regenfridus, Reginfridus, Reginfredus.
 Regenfridus archiep. Colon. I 24, 25.
 Ragenfridus episc. Meldensis II 349, 25. 30.
 Ragenisburg v. Reganesburg.
 Ragimbodo I 378, 1.
 Raginaldo I 378, 15.
 Raginaldo I 377, 30.
 Ragingarius, Ragnarius v. Ragenarius.
 Ragipertus episc. Rosell. I 371, 5.
 Ragnowardus, Ragnoardus, Rainowardus, Rainoardus archiep. Rotomag. II 2, 20 [6, 1].
 Rago I 378, 5.
 Rainerus com. II 359, 20.
 Rainoardus, Rainowardus v. Ragnowardus.
 Rambertus episc. Brix. II 112, 5.
 Ramnulfus missus I 302, 30. 35.
 Ranoidus I 169, 15.
 Rantgarius v. Ragenarius.
 Rantolf II 250, 25.
 Ranus I 233, 15.
 Raphahel, Rafahel archang. I 55, 15 [399, 10]. 365, 10. II 455, 20.
 Rasbacia monast. v. Resbacense.
 Rataldus v. Rathaldus.
 Ratbertus episc. Valentin. II 349, 20. 369, 1. 450, 5.
 Ratbertus actor reg. I 298, 5.
Ratbodus, Ratbotus, Radobodus, Ratptho.
 Ratbotus archiep. Trever. II 210, 15. 246, 15.
 Ratbodus com. II 154, 15. 297, 1.
 Radobodus I 30, 15.
 Ratbornus episc. Augustan. II 99, 30.
 Ratfridus episc. Avenion. II 369, 10.
 Rathaldus, Ratoldus episc. Strazburg. II 112, 5. 469, 20.
 Rataldus II 67, 25.
 Ratharius com. II 469, 5.
 Rathleihus abb. Seligenstat. II 185, 10. (Ratisbonensis), Radasbonensis, Radasponensis eccl., *Regensburg* II 210, 30. 246, 15; episc.: Erchanfridus, Tuto; cfr. Reganesburg.
 Ratoldus v. Rathaldus.
 Ravenna civ. I 108, 30. 353, 25. II 96, 30. 131, 15. 138, 15. 144, 5. — Ra-

- venenses, Ravennates 130, 30. —
Ravennas: R. eccl. I 370, 30. II
142, 35; R. exarchatus I 353, 20;
archiep.: Petronacius.
- Reatinum territorium, *Rieti* I 353, 35.
- Rebellis I 169, 10.
- Recchus I 234, 10.
- Redi v. Hredi.
- Redonis civ., *Redon* II 396, 20.
- Reganesburg, Regenisburg, Ragenis-
burg civ., *Regensburg* I 123, 15
[426, 10]; cfr. Ratisbonensis eccl.
- Regenfridus v. Ragenfridus.
- Regia civ., *Reggio (Emilia)* I 327, 10.
— Regenses 128, 5. — Regensis
eccl. II 369, 10; episc.: Edoldus.
- Reginarius v. Ragenarius.
- Reginbertus, *magister Walafridi Stra-*
bonis II 474, 5. 475, 10. 15.
- Reginerius, Reginharius v. Ragenar-
ius.
- Reginfridus, Reginfredus v. Ragen-
fridus.
- Reinelmus v. Ragenelmus.
- Reinolt II 250, 25.
- Remboldus II 67, 30.
- Remedius archiep. Bituric. II 417, 25.
- Remedius archiep. Rotomag. I 221, 20.
- Remis, Remorum, Rhemorum civ.,
Reims I 308, 15 [419, 25]. II 278, 20.
315, 10. 340, 35. 356, 40. 357, 10; R.
diocesis 428, 10; R. eccl. 264, 1. 30.
339, 35. 340, 10. 382, 20. 385, 10. 15.
397, 5. 421, 25. 450, 5; R. provincia
339, 40. — Remensis, Remegensis:
R. eccl. 261, 10. 265, 30. 339, 30.
340, 1. 30. 350, 5—20. 429, 5; R.
pag. 24, 10; R. parrochia 266, 1;
R. provincia 427, 30; R. urbs 111,
25; Remitianus pag. II 275, 1. —
archiep.: s. Remigius, Abel,
Ebbo, Hincmarus.
- Remigius, Remegius.**
- s. Remigius archiep. Rem. II 340,
25. 434, 1. 522, 30; R. festivitas,
natalis (1. Oct.) I 312, 25 [422, 5].
364, 1.
- Remigius archiep. Lugdun. II 450,
5. 30. 469, 15.
- Remigius II 68, 10.
- Remitianus pag. v. Remis.
- Reoculfus episc. II 377, 30.
- Reodarii, *'Bewohner der Umgegend*
von Ried' II 251, 20.
- (Resbacense), Rasbaci monast., *Re-*
bais I 222, 5; abb.: Godobertus,
Vulfadus.
- Rhenus, Renus, Hrenus fl., *Rhein*
I 127, 25. 135, 10. 167, 10. 15 [433, 10].
350, 15. 20. 351, 15. II 379, 1.
- Rhispaio monast., *Reisbach* I 229, 25.
- Rhodanum mare, *Genfer See* II 58, 15.
- Rhodulfus v. Rodulfus.
- Ribuariae, Ripuariae II 24, 5. 194, 5.
— Ribuariorum ducat. 58, 20. —
Ribuarie, Ribuariensis, Ripuarien-
sis lex I 117, 20—118, 20. 273, 5.
- Richardus, Ricchardus, Rihhar-**
du, Ricardus.
- Richardus episc. Aptensis II 369, 5.
- Richardus dux Burgundiae II 377, 20.
- Rihhardus com. et missus I 308, 20
[419, 30].
- Richardus com. II 99, 35. 104, 1.
- Ricchardus, Richardus I 233, 35. II
68, 10.
- Richerus abb. Prumiensis, episc.
Tungrens II 381, 5.
- Richildis imp., Karoli II. uxor (II 354,
30. 356, 40. 357, 20. 25. 359, 1. 360, 5.)
- Richuinus, Ricuinus, Richoinus.**
- Richuinus com. in Alsatia II 154, 15.
- Richuinus com. et missus II 275, 1.
279, 15. 283, 35. 284, 35.
- Richoinus I 233, 15.
- Rihcolfus, Richulfus archiep. Mo-
gont. I 249, 10. II 174, 1.
- Riconsindus II 68, 10. 460, 25.
- Rimmo missus II 95, 25.
- Riperto I 377, 30.
- Ripoinus com. I 233, 25.
- Ripuarie v. Ribuarie.
- Rivo altum, *Rialto* II 130, 35. — Ri-
voaltenses, Rivoltenses 134, 20.
- Rocolfus, Hrocculfus.**
- Hrocculfus com. et missus I 183,
30. 35.
- Rocolfus com. II 469, 5.
- Rodlandus archiep. Arelat. II 469, 15.
- Rodingus episc. II 112, 5.
- Rodoinus II 278, 25.
- Rodoma v. Rothomagum.
- Rodselmus missus II 95, 25.
- Rodulfus, Rodolphus, Ruodulfus,**
Rhuodulfus, Ruadolfus, Hrodul-
fus, Hruodulfus.
- Rodulfus rex Italiae II 148, 25—150, 1.
- Rodulfus archiep. Bituric. II 397, 5.
25. 449, 15. 450, 1. 35.
- Ruodulfus episc. Wirziburg. II 210,
30. 246, 25.
- Rodulfus com. et missus, frater Iu-
dithae imp. II 154, 15. 279, 15—25.
283, 35. 284, 35.
- Hrodulfus com. et missus II 276, 1.
297, 1.
- Hruodulfus com. II 154, 15.
- Roipert I 377, 40.
- Roma urbs I 32, 5. 35, 15. 128, 10.
134, 5 [411, 35]. 193, 20. 324, 5. II
65, 25. 67, 1. 84, 35. 86, 1. 96, 35. 123,
15. 348, 20. 359, 10. 361, 35. 478, 15.
482, 35. 494, 25.
- Romanus I 17, 20. 19, 1. 43, 15. 356,
30; R. dominus 206, 1; R. mulier
319, 20. — Romani 218, 25. 219, 1.
230, 10. 15. 323, 5. 20. 354, 40. 45. II
124, 25. 125, 25. 481, 10. 496, 25.
497, 5. 499, 40. 500, 5. 501, 1. 35. 507,
1. 10. 508, 25. 513, 15. 515, 5. —
Romanorum, Romanus, a, um:
Romanorum antistes II 502, 20;

Romana auctoritas 508, 15; Ro-
manor. augustus 515, 1; Romanor.,
Romanus cantus I 61, 5 [404, 15].
80, 30. 235, 20; Romana civitas
353, 10 (cfr. II 351, 15; 522, 25);
Romanus clerus I 323, 5; Romana
consuetudo 230, 15. II 511, 1 (cfr.
I 64, 5. 80, 30. II 497, 5. R. usus);
Romana ditio I 310, 35 [420, 45];
Romanus ducatus 353, 10; Romana
ecclesia 75, 10. 121, 25. 355, 5. 364,
30. 366, 1. 377, 5. II 65, 35. 66, 1. 101,
10. 15. 104, 35. 40. 106, 10. 125, 1.
5. 40. 126, 1. 149, 25. 168, 10. 351,
35. 352, 1. 10. 30. 35. 353, 5. 497, 10
(cfr. R. sedes); Romanus episco-
pus I 38, 35 (cfr. R. papa); Ro-
manum imperium 126, 30. 169, 5.
204, 25. 211, 30. 241, 10. 246, 30. 267,
40. II 351, 15; Romanum ius 515,
15; Romana lex I 145, 15. 170, 30.
204, 35. 218, 25. 219, 1. 335, 5. 369, 5.
II 231, 10. 315, 25. 316, 35. 319, 1.
320, 20. 322, 30. 324, 15. (326, 10.
327, 5.) 15. 330, 30; Romanae leges I
19, 1. 25. II 123, 25. 127, 20. 416, 15;
Romana lingua 158, 10. 15. 30. 171,
15. 20. 172, 10. 25. 176, 15; Romana
missa 497, 10; Romanus mos I 64, 5.
II 497, 5 (cfr. R. consuetudo); Ro-
manor. officia 508, 5; Romanus
orbis 507, 25; Romanus ordo I 234,
30. II 176, 15 (cfr. I 234, 30); Ro-
manus papa II 340, 30. 515, 15 (cfr.
I 38, 35. II 368, 25. R. pontifex, prae-
sul); Romanor. patricius I 79, 5.
193, 25. 203, 15. 213, 10; Romanus
pontifex 364, 30. II 168, 10. 247, 20.
497, 15. 503, 30. 510, 10 (cfr. R. papa);
Romanus populus I 218, 25. 219, 1.
323, 5. 25. 30. 324, 15. II 513, 20;
Romanor. praesul 497, 20. 498, 5.
504, 10. 507, 30. 510, 30 (cfr. R. papa);
Romana respublica 481, 30; Ro-
manor. rex I 80, 20; Romanor.
ritus 234, 30 (cfr. II 176, 15); Ro-
mana sedes I 324, 15. II 29, 20. 209,
40. 210, 1. 230, 25. 231, 1. 336, 35.
350, 20. 379, 35. 491, 25. 496, 1. 508,
10. 515, 1. 5. 15. 522, 25 (cfr. R. eccle-
sia); Romana synodus 230, 35. 236,
10. (408, 10. 412, 30). 414, 10. 482, 35.
541, 25; Romanor. testamentum I
216, 20; Romana traditio 80, 30
(cfr. R. consuetudo); Romana urbs
II 351, 15. 522, 25 (cfr. I 353, 10);
Romanus usus 64, 5. 110, 5. 230,
15. 364, 30. II 495, 30. 499, 30
(cfr. R. consuetudo). — Romensis
apostolicus 368, 25; pontif.: Ana-
cletus I., Clemens I., Euaristus,
Alexander I., Thelesphorus, Victor
I., Zepherinus, Calistus I., Urbanus
I., Lucius, Stephanus I.,
Euticianus, Melchades, Silvester I.,
Felix II., Damasus I., Siricius,
Anastasius I., Innocentius I., Zosi-
mus, Bonifacius I., Caelestinus I.,
Leo I., Hilarius, Gelasius I., Sim-
machus, Pelagius I., Gregorius I.,
Bonifacius IV., Leo II., Bene-
dictus II., Sergius I., Gregorius II.,
Gregorius III., Stephanus II., Ste-
phanus III., Adrianus I., Leo III.,
Stephanus IV., Paschalis I., Euge-

- nus II., Leo IV., Benedictus III., Nicolaus I., Adrianus II., Iohannes VIII., Stephanus V., Iohannes IX.; episc.: Georgius.
- Romania prov., *Romagna* I 201, 35. 330, 10. II 67, 5.
- Romanus episc. Cerensis I 370, 35.
- Romerici-mons abbatia, *Remiremont* II 194, 1.
- Romoldus com. II 276, 10.
- Romualdus episc. Anagninae I 370, 30.
- Roncariolus I 169, 15.
- Roprande I 377, 25.
- Rosciliona civ., *Roussillon* I 264, 10.
- Rosdorf, *Rosdorf* II 250, 30.
- Rosellae civ., *Roselle* I 353, 35. — Rosellensis eccl. 371, 5; episc.: Ragipertus.
- Roselmi I 378, 1.
- Rossotinse civ., *Ressons-sur-le-Matz* (dép. Oise) I 14, 10.
- Rostagnus archiep. Arelat. II 349, 15. 369, 5. 377, 10.
- Rotalarii, 'Bewohner des Rothales' II 251, 20.
- Rot-, Ruot-, Ruod-, Ruad-, Ruot-, Hrot-, Hruot-, Hruat-.**
- Rotbertus, Ruodbertus, Ruadpertus, Ruatpertus, Hrotbertus, Hruotbertus, Hruodbertus.**
- Rotbertus episc. Aquensis II 369, 1.
- Rotbertus episc. Cenoman. II 450, 10.
- Ruodbertus episc. Mett. II 211, 10. 246, 30.
- Hrotbertus com. Andegav. et missus II 276, 1.
- Ruodbertus com. et missus I 308, 10 [419, 25].
- Hruodbertus com. et missus I 308, 20 [419, 30].
- Rotboldus II 278, 20.
- Rotchildo I 378, 5.
- Hruotfridus com. et missus I 308, 15 [419, 25].
- Hrotfridus II 67, 35.
- Rotgerus I 233, 20.
- Rothadus, Hrothadus, Ruothadus, Hruotadus, Hruatchadus, Rothaus.**
- Rothadus I. episc. Suession. et missus I 308, 15 [419, 25].
- Rothadus II. episc. Suession. II 265, 20. 387, 20. 421, 30. 422, 40. 450, 20.
- Rothaus II 278, 30.
- Ruodharius episc. Curiensis II 210, 30.
- Ruadharus I 234, 10.
- Ruadhartus I 234, 10.
- Rothmundus, Rotmundus, Ruotmundus, Hruotmundus.**
- Hruotmundus com. I 314, 20 [450, 1].
- Rotmundus II 278, 25.
- Ruothoh II 250, 25.
- Rothomagum, Rotomagum, Rodoma civ., *Rouen* I 221, 20. 308, 20 [419, 30]. II 315, 10. — Rothomagenses 421, 25. 450, 10. 35. — Rothomagensis, Rotomagensis: R. eccl. 349, 10. 397, 25. 427, 30. 429, 5. 466, 25; R. diocesis 428, 10; R. provincia 427, 30. — Rodomensis, Rotmensis pag. I 100, 10. II 275, 15; archiep.: Remedius, Magenardus, Willibertus, Ragnowardus, Guntboldus, Paulus, Wenilo, Iohannes.
- Ruadharus v. Rotharius.
- Ruadhartus v. Rothadus.
- Ruadpertus v. Rotbertus.
- Rufinus II 35, 45. 510, 5.
- Rugi, *Russen* II 251, 20.
- Rugitusit silva, *ignot.* II 361, 20.
- Ruod-, Ruot v. Rot-.
- Ruthensium eccl., *Rodez* II 350, 1; episc.: Aimarus.
- S.**
- Sabbatinus episc. Ianuensis II 99, 30. 104, 1.
- Sabinensis, e: S. territorium I 353, 30. 35; S. eccl. 351, 10; episc.: Samuhel.
- Sabinus subdiac. II 412, 30.
- Sabionensis eccl., *Säben (Brixen)*; episc.: Lantfridus.
- Sablonarias v. Saponarias.
- Saboia pag., *Savoyen* I 127, 15.
- Sagorum civ., *Séaz* II 421, 30. — Sagensis eccl. 349, 25. 450, 10; Sagi- sus pag. 276, 1; episc.: Hildebrandus.
- Sala curtis reg., *Salo* II 147, 1.
- Salacho II 250, 20.
- Salaman II 250, 20.
- Salatritana eccl., *ignot.* I 371, 10; episc.: Adrianus.
- Salernitanum patrimonium, *Salerno* I 353, 40.
- Saliburch monast. v. Salzpurgensis.
- Salicus I 17, 20. 43, 15. 268, 30 [446, 1]. 270, 1. — Salica, Salicha, Saliga lex 5, 10. 8, 15. 111, 45. 112, 1. 20. 114, 20 [429, 15]. 145, 15. 170, 30. 268, 25 [445, 40]. 270, 1. 280, 30. 281, 35. 40. 292, 10 — 293, 30. 295, 5. 15. 394, 35. 413, 40. 424, 45. 425, 45. II 326, 1.
- Salmonciacus palat., *Samoussy* (dép. de l'Aisne) II 361, 15.
- Salmoringus pag., *Sermorens* II 195, 15.
- Salodorum civ., *Solothurn* II 194, 5; monast.: S. Ursi.
- Salomon I. episc. Constant. II 154, 10. 159, 10. 173, 25. 185, 5. 446, 15. 20.
- Salomon III. episc. Constant. II 210, 20. 246, 20.
- Salomo presbyt. I 169, 15.
- S. Salvii monast., *St.-Saulve* II 195, 5.
- Salz, Sal curtis reg., *Salz (super Salam fl.)* I 119, 5.
- Salzpurgensis eccl., *Salzburg* I 338, 35; archiep.: Arno, Adalrammus, Liuprammus, Theotmarus. — Saliburch monast. I 229, 25.
- Samuhel, Samuel.**
- Samuhel episc. Savin. I 371, 10.
- Samuel episc. Wormat. II 112, 5. 173, 20.
- Saponarias, Sablonarias villa, *Savonnieres (olim apud Tullum)* II 163, 40. 165, 10. 450, 35.
- Saraceni v. Sarraceni.
- Sarachowa, *Saargau* II 194, 10.
- Sardicense conc. (synod.) I 54, 15. 55, 5. 20. 35. 57, 25 [398, 1. 35. 399, 15. 35. 401, 20]. 108, 25. 373, 1. II 229, 35. 515, 5.
- Sardinia insula I 353, 35.
- Sarraceni, Sarrazeni, Saraceni I 261, 20 [II 259, 1]. I 263, 15. II 4, 45. 67, 5. 15. 20. 377, 1; cfr. Mauri.
- Sasprando I 377, 35.
- Satanas I 163, 35. 247, 10; cfr. diabolus.
- S. Saturnini monast. Tolosan. II 260, 35.
- Savinensis eccl. v. Sabinensis.
- S. Savini monast., *St.-Savin (d. Poitiers)* I 351, 25.
- S. Savini monast., *St.-Savin (d. Tarbes)* I 352, 1.
- Saviniacum, Saviniciacum monast., *Savigny* I 351, 10. II 539, 55.
- Sax I 377, 30.
- Saxones, Saxoni, Saxani, *Sachsen* I 69, 5. 40. 70, 30. 71, 10 — 72, 30. 100, 30. 104, 20. 116, 20 [448, 15]. 136, 1. 160, 25. 30 [449, 5. 15]. 268, 25. 30 [445, 40. 446, 1]. 270, 1. II 207, 10; Saxonum consensus I 72, 20. 30; S. ewa 72, 10. 15. 25; S. lex 70, 30. II 207, 10. 235, 30. 35; S. solidi I 72, 30 — 40. — Saxonica lex II 235, 30. 35; S. mulier 235, 30. 236, 20.
- Saxonia, *Sachsen* I 68, 15. 123, 10 [426, 5]. 127, 30. 167, 15 [433, 10]. 168, 15. 225, 35. II 24, 5. 58, 20. 185, 5. 207, 10. 221, 40; dux vel comes: Leutulfus.
- Scadebolt silva, *ignot.* II 361, 20.
- Scarponinsis pag., *Serpagne vel Charpeigne* II 195, 10.
- Scelestino v. Caelestinus.
- Schewanc, Scewanc monast., *ignot.* I 351, 15. II 539, 55.
- Schezla, Skaesla, Schesla, *Schessel* I 123, 15.
- Sciltung I 234, 5.
- Selavi I 123, 10 [426, 5]. 271, 20. II 132, 5. 251, 10. 20. 25.
- Sconenauva monast., *Schönau* I 351, 20.
- Scotti, Scothi, Scoti II 408, 5. 434, 30. 504, 35.
- Seudingus, Seudingius comitat., pag., *Salins* II 58, 15. 194, 10.
- Seulturbura monast., *Schlüchtern* I 351, 15.
- Scythae II 481, 35.
- S. Sebastiani monast. Suession. II 53, 25. 263, 30.

Sebastianus episc. Ticin. I 371, 5.
 Segnia civ., *Segni* I 353, 20. — Signina
 eccl. 371, 10; episc.: Adrianus.
 Segonna fl. v. Sequana.
 Segusia civ., *Susa*. — Segusiana
 vallis I 127, 15, 35.
 Seligenstatense monast., *Seligenstadt*;
 a b b.: Rathleibus.
 Seline pag., *Salingowe* II 194, 10.
 Sena civ., *Siena* II 95, 25. — Senensis
 eccl. I 370, 35; episc.: Peredeus.
 Senogallia civ., *Sinigaglia* I 353, 30. —
 Senegalenses, Senegallenses II
 130, 30. — Senogalliensis eccl. I
 370, 35; episc.: Paulinus.
 Sennones monast., *Senones* II 195, 5.
 Senones civ., *Sens* I 221, 20. 308, 20
 [419, 30]. II 2, 20. 264, 1. 20. 315, 10.
 349, 5. 352, 10. 382, 15. 421, 25. 448,
 1. 30. 450, 30. 451, 1. 453, 5. — Se-
 nonicus: S. eccl. 6, 1. 417, 25; S.
 pag. 276, 5; S. sedes 397, 5; S.
 urbs I 338, 30. II 264, 15; archiep.:
 Artemius, Ardobertus, Lupus, Mag-
 nus, Hieremias, Wenilo, Ansegisus;
 monast.: S. Columbae.
 Septimania I 127, 20. 128, 15. 261, 15.
 20 [II 258, 35]. I 351, 10. II 58, 30.
 256, 15. 348, 25. 459, 30.
 Sequana, Segonna fl., *Seine* I 100,
 5. 10. 134, 25. 135, 10. 301, 25 [437,
 35]. II 24, 1. 58, 25. 303, 15. 327, 35.
 354, 5. 359, 20. 361, 1.
 S. Sequani monast., *St.-Seine* I
 350, 25.
 Sergius I. pont. Rom. I 38, 30. II
 502, 20. 507, 35.
 Sergius presbyt. I 371, 15.
 Sergius magister militum Neapolit.
 II 67, 20.
 Sergius I 323, 15.
 S. Servatii eccl. Traiect. II 195, 5.
 Siagrius, Syagrius episc. Augusti-
 dun. II 417, 25.
 Sicbertus v. Sigebertus.
 Sicharius archiep. Burdegal. I 338, 30.
 Sicilia insula I 353, 35.
 Sidugath I 233, 30.
 Sierus I 233, 25.
Sige-, Sigi-, Syghi-, Sic-
 Sigewardus, Sigardus v. Sigehardus.
 Sigibaldus I 233, 25.
Sigebertus, Sigiberthus, Syghiber-
tus, Siebertus.
 Sigiberthus rex Francor., fil. Chlothar-
 ri I. I 13, 1—10. 14, 10. 15. 22, 5. 20;
 liberi: Childeberthus II., Chlo-
 dosinda.
 Sicbertus decan. II 278, 30.
 Sigebertus II 278, 25.
 Sigehardus, Sigewardus, Sigardus com.
 II 154, 15.
 Sigenandus episc. Constant. (*Cou-*
tances) II 349, 30.
 Sigenulfus dux Benevent. II 67, 15.
 Sigeri com. II 154, 15.

Sigiricus signifer II 68, 20.
 Sigericus II 67, 10.
 Sigimar, Sigimarum I 234, 5. II
 250, 20.
 Sigimundus episc. Halvarastat. II
 210, 35. 246, 30.
 Signina eccl. v. Segnia.
 Silva-candida I 370, 35; episc.: Io-
 hannes.
 Silvacum, Silvaticum palat., *Servais*
 II 270, 30. 277, 25. 361, 10. 424, 30.
 Silvanectis civ., *Senlis* I 13, 10. 14, 5.
 308, 15 [419, 25]. II 315, 30. — Sil-
 vanectenses 421, 30. 450, 15. — Sil-
 vanectensis: S. eccl. 349, 20; S.
 pag. 275, 10; episc.: Erpoinus,
 Hadebertus.
 Silvester, Sylvester I. pont. Rom. I
 133, 40 [411, 25]. II 484, 1. 495, 10.
 504, 1. 5. 509, 25. 522, 25.
 Simmachus, Symmachus I. pont.
 Rom. I 75, 5. II 408, 10. 412, 30.
 498, 5.
 Simeon, Symeon episc. Laudun. II
 387, 20.
Simon, Symon.
 Simon presbyt. I 371, 15.
 Simon magus I 55, 30. 372, 20. 399,
 25. II 30, 5. — Simoniaca haeresis,
 pestis I 37, 10. 358, 10. 364, 15. II
 29, 35. 30, 5. 114, 5 [399, 20]. 206, 1.
 262, 10. 335, 20. 408, 35.
 Simplicio I 169, 15.
 Sinbertus, Sindbertus episc. Augu-
 stensis I 133, 20. 234, 5.
 Sindefredo I 378, 15.
 Siricius, Syricius pont. Rom. I 57, 15
 [401, 15]. 413, 35. II 177, 1. 219, 35.
 225, 45. 226, 5. 228, 20. 30. 510, 25.
 Socrates histor. II 492, 15.
 Solocensis pag., *Le Soulossois* II
 194, 10.
 Sora civ., *Sora* I 353, 40.
 Sorabi, Surabi, *Sorben* I 136, 1.
 Spania v. Hispania.
 Sparnacum villa, *Epernay* II 261,
 10. 424, 25.
 Sperohgouwi, *Speiergau* II 58, 20.
 Spirensis, Spirinsis (*Speier*) eccl.
 210, 25. 246, 20; Sp. pag. I 253, 40;
 episc.: Gebehardus, Gotethancus.
 Spiritus sancti donum II 39, 30; Sp.
 tradere 40, 30. 35. 409, 10. 15.
 Spoletum civ., *Spoletto* I 201, 35. —
 Spoletinae civitates 327, 15; Sp.
 ducatus 128, 10. 354, 10. 15; episc.:
 Petrus; com.: Wido, Berengarius.
 Stablis episc. Castelli Felicitatis I
 370, 40. 371, 1.
 Stabulaus monast., *Stablo* I 350, 20.
 II 194, 20.
 Stampinsis, Stampisus pag., *Estam-*
pes I 13, 5. 100, 5. II 276, 1.
 Staphinseie, Staphinsere insula,
Staffelsee I 250, 30.
 Starasfurt civ., *Stassfurt* I 168, 15.

Stephanus, Stefanus.

s. Stephanus I 64, 10. II 501, 10. 504,
 30; St. festivitas, natalis (26. Dec.)
 I 179, 20 [413, 5]. 346, 35. 363, 35. —
 St. eccl. Barcinon. II 460, 25; eccl.
 Mett. 338, 5. 30. (339, 35). 340, 35.
 456, 5; monast. Strazburg. 194, 1. 5.
 Stephanus I. pont. Rom. II 504, 5.
 Stephanus II. pont. Rom. II 508, 30.
 Stephanus III. pont. Rom. II 423,
 5. 15.
 Stephanus IV. pont. Rom. II 340, 30.
 423, 5. 15.
 Stephanus V. pont. Rom. II 376, 35.
 377, 1. 15.
 Stephanus episc. Arimin. I 370, 35.
 Stefanus episc. Ortensis I 370, 40.
 Stephanus episc. Portuensis I 370, 35.
 Stephanus com. Paris. et missus I
 100, 5. 112, 15.
 Stephanus secundicerius II 352, 20.
 Stephanus Coloprinus II 148, 30.
 Stephanus I 169, 10. 378, 10.
 Stivagium abbatia, *Étival* II 194, 1.
 Strazburg, Stratsburch, Stratsburch,
 Stradburgium civ., *Strassburg* I
 221, 20. II 171, 15. 193, 35. — Straz-
 burgensis, Stratiburgensis eccl.
 246, 20. 469, 20; episc.: Eddanus,
 Rathaldus, Baldrammus; monast.:
 S. Stephani; *cfr.* Argentaria.
 Suana civ., *Sovana* I 353, 35. — Sua-
 nensis eccl. 371, 1; episc.: Vesti-
 anus.
 Suarizaha monast., *Schwarzach* I
 350, 25.
 Suaseonis civ. v. Suessionis civ.
 Suentisius, Suentisiorum pag., *Le*
Saintois II 58, 15. 194, 10.
 Suessionis, Suessiones, Suaseonis
 civ. *Soissons* I 29, 5. 34, 1. 221, 25.
 308, 15 [419, 25]. 350, 15. II 263, 10.
 30. 265, 20. 267, 5. 421, 30. 422, 1.
 423, 30. 450, 20. — Suessionensis,
 Suessionicus, Suessionicus: S. eccl.
 II 349, 15; S. pag. 275, 5; S. synod.
 424, 30; episc.: Hildigangus, Ro-
 thadus I., Rothadus II., Hildebol-
 dus; monast.: S. Mariae, S. Me-
 dardi et S. Sebastiani.
 Suestre abbatia, *Süsteren* II 193, 35.
 Suigant I 233, 20.
 Suithardus I 233, 25.
 Sunicfredus I 169, 15.
 Sunniacum monast., *Soignies* II
 195, 5.
 Suppo com. II 100, 1. 104, 1.
 Surabi v. Sorabi.
 Suricinum monast., *Sorèze* I 351, 25.
 Sutrium civ., *Sutri* I 353, 15. — Sutri-
 ensis eccl. 370, 35; episc.: Vale-
 rinus.
 Swalafelda, *Schwalefeld* II 58, 20.
 Sy- v. Si-

T.

Tachiperte I 378, 5.

Tachiprando I 378, 5.

Tagulo I 378, 10.

Tarantasia, Tarentasia, Darentasia civ., *Tarantaise* I 75, 10. 127, 15. 308, 20 [419, 30]. II 450, 10. — Tarantasiensis eccl. 369, 1; archiep.: Andreas, Audax, Teutrannus.

Tardanis pag., *Tardenois* II 275, 1.

Tarro I 377, 35.

Tarvanensis v. Tervanensis.

Tarvisium civ., *Treviso* I 327, 15. — Tarvisanenses, Tarvisianenses II 130, 30. — Tarvisianus finis 134, 25.

Tasprand I 378, 15.

Tassilo, Tasilo dux Baioariae I 74, 1—15. 127, 20. 25. 159, 10; uxor: Liutpirga.

Tatastat villa, *Dannstadt apud Mutterstadt* I 253, 40.

Taurinorum civ., *Turin* I 327, 10. — Taurinensis eccl. II 483, 1; episc.: Claudius.

Taventrensis eccl., *Deventer* II 211, 5; episc.: Vodebaldus.

Teatina eccl., *Chieti* I 371, 10; episc.: Walanus.

Tegerinseo monast., *Tegernsee* I 350, 20.

Tellaus pag., *Le Talou* II 275, 15.

Tello episc. Cur. I 222, 1.

Tento II 250, 25.

Teod-, Teot- v. Theod-.

Terracium, Terracinense castell., *Tarrasa* II 258, 35. 460, 10.

Tertona, Terdonensis v. Tortona.

Tervanensis, Tarvanensis, Turrovanensis (*Théroutanne*) diocesis I 308, 15 [419, 30]; T. pag. 8, 10. II 24, 5; episc.: Folcoinus, Hunfridus.

Testebant, Testebant, Testrabant, Tretebant, Testrabanticus pag., *Teisterbant* II 58, 25. 194, 5.

Tet-, Teud-, Teut-, Teu- v. Theod-. Texandrus comitat., *Toxandrien* II 195, 5.

Theanum civ., *Teano* I 353, 40.

Thelesphorus pont. Rom. II 496, 1. 497, 20—30. 498, 1—10. 503, 20.

Theod-, Theot-, Teod-, Teot-, Teud-, Teut-, Teu-, Tet-, Thet-, Thiet-, Tit-, Deod-, Thind-, Thut-, Theodo-, Theode-, Teodo-, Teode-

Theodacrus missus II 275, 5.

Teudacrus II 278, 20.

Theotaker I 234, 1.

Theodaldus, Teudaldus I 169, 15. II 278, 30.

Theotarius episc. Gerund. II 350, 1.

Theodar, Theodoar I 233, 15.

Teutbaldus v. Teotbaldus.

Theodberga, Teutberga, Tetberga, Thietbrihc reg., Hlotharii II. uxor II (161, 10. 162, 10). 463, 25—466, 15. 30—467. 468, 40—469, 5. 20.

Theodebertus, Theodobertus II. rex Francor., fil. Childeberthi II. I 13, 25. II 416, 30.

Teutboldus episc. Lingon. et missus II 276, 5. 421, 30. 422, 40.

Teotboldus, Teutbaldus, Titbaldus I 233, 25. II 67, 35. 278, 25.

Theodericus v. Theodoricus.

Teotgaudus archiep. Trever. II 450, 5. 464, 30. 465, 45. 466, 25.

Teotgaudus II 68, 10.

Teutgriminus II 278, 25.

Theodisci, Theotisci, Theothisci, Teodisci, Teotisci, Theudisci, Teudisci, Teutisci, Thiudisci, Thutisci II 481, 20. 25. — Theudisca lingua, sermo I 205, 20. II 16, 25 [324, 30]. 157, 5. 158, 15. 30. 171, 15. 20. 172, 15. 25. 176, 15. 272, 10. 299, 40. 309, 40. 474, 15. 481, 5. 35.

Teudelasio I 377, 30.

Theotelaus, Thietelohus episc. Wormat. II 210, 25. 246, 25.

Theodemarus, Theotmarus, Theutmarus, Tetmarus, Thetmaer.

Theodemarus patriarcha Aquil. II 117, 5.

Theotmarus archiep. Salzpurg. II 250, 20. 25.

Theutmarus com. II 195, 15. 469, 5.

Thetmaer I 233, 15.

Teutmundus missus II 95, 25.

Teudo I 378, 15.

Theodoar v. Theodar.

Teodoldus decanus II 278, 30.

Teodoldus missus II 95, 20.

Theodulfus v. Theodulfus.

Theodonis-, Teodonis-, Teotonis-, Teudonis-villa, palat., *Diedenhofen*, I 120, 20. 280, 30. 359, 15. 25. 360, 30. 361, 40. 362, 20. II 112, 25. 137, 1. 256, 5. 396, 20. 399, 1. 424, 25. 434, 15.

Teutrannus, Teuramnus archiep. Tarantas. II 369, 1. 450, 10.

Theodericus, Theodericus, Teodericus, Teodericus, Teudericus, Deodericus.

Theodericus II. rex Francor., fil. Childeberthi II. I 13, 25. II 416, 30.

Theodericus archiep. Vesontionensis II 369, 5. 449, 35. 40.

Theodericus episc. Mimidensis II 154, 10. 446, 10. 20.

Theodericus episc. Perusin. I 371, 5.

Teodericus abb. et missus II 275, 15.

Theodericus com. II 192, 20. 25. 359, 15.

Teodericus missus II 452, 25.

Teodericus II 278, 25.

Theodorus diacon. I 371, 20.

Theodorus nomenclator I 355, 5.

Theodorus primicerius I 323, 15.

Theodosius I. imp. I 247, 35. II 505, 10. 514, 10.

Theodosius II. imp. II 127, 20. 416, 10.

Theodosius episc. Mantutrienensis I 371, 10.

Theodulfus, Theodolfus, Theudolphus, Teudulfus.

Theodulfus episc. Aurel. II 222, 30.

Theodulfus episc. Curiensis II 246, 20.

Theodolfus episc. monasterii Laubicis I 221, 25.

Theudolphus episc. Torton. II 99, 25. 103, 35.

Theot-, Thet-, Theut-, Thi- v. Theod-. Thomitani II 481, 35.

S. Tiberii monast., *St.-Tiberi* I 351, 15.

Tiberius imp. II 476, 40.

Tibur civ., *Tivoli* I 353, 20.

Ticina civ., *Pavia* II 80, 35. 90, 20. 117, 5; Ticinum palat. 347, 15. — Ticinensis, Tycinensis, Tycynensis: T. aula 104, 25; T. civ. 92, 1. 107, 10; T. eccl. I 371, 5. II 99, 25. 103, 35; T. palat. 100, 25. 101, 10. 348, 35; T. pons 84, 10. 85, 10. 88, 35; episc.: Sebastianus, Iohannes; *cfr.* Papia.

Ticinus fl., *Ticino* II 95, 20.

Ticivinni monast., *Dickelvenne* II 195, 5.

Tigrinus episc. Anconit. I 371, 5.

Titbaldus v. Teotbaldus.

Todis civ., *Todi* I 353, 15; *cfr.* Tuder-tina eccl.

Toletana sedes, *Toledo* I 73, 25; archiep.: Elipandus. — Toletanum conc. II 237, 30; I. conc. 288, 30 [308, 5]. 503, 1; III. conc. 500, 1; IV. conc. 418, 35. 419, 5. (499, 25). 500, 5. 506, 5. 511, 5. 514, 15; VI. conc. 310, 1; VII. conc. 256, 25; IX. conc. I 364, 30.

Tolosa civ., *Toulouse* II 2, 20 [6, 1]. 256, 5. 260, 35. — Tolosana, Tolonensis: T. eccl. 369, 5; T. marka I 271, 20. 351, 25; episc.: Eustorgius.

Torcelum, Torcellum civ., *Torcello* II 131, 1. — Torcelenses, Torcellenses 134, 20.

Toringia v. Turingia.

Tornacensis eccl., *Tournai* II 349, 10; episc.: Ragenelmus.

Tornedrisus pag., *Tonnerre* II 276, 10.

Toronis v. Turones.

Torro I 233, 30.

Tortoldus diacon. II 447, 35—448, 5. 453, 1.

Tortona, Tertona civ., *Tortona* I 327, 10. II 95, 25. — Terdonensis eccl. 103, 35; episc.: Iohannes, Theudolphus.

Tragulfo I 377, 25.

(Traiectum), Treiectum civ., *Maas-tricht* I 15, 30. II 68, 30. 72, 10. 153, 5. — Trectis districtum 194, 5. — Treiectinsis, Traiectensis: T. eccl. 450, 15; T. pag. 153, 5; episc.: Dadanus, Ungerus; eccl.: S. Servatii.

Transpadana regio I 128, 10.

Trebia fl., *Trebbia* II 95, 20.

Trecas, Tricas civ., *Troyes* I 100, 5.
— Trecasseni II 418, 20. — Tre-
cassinus, Trecasinus, Tricassinus:
T. eccl. 349, 35; T. pag. I 100, 5.
II 276, 5; episc.: s. Lupus, Ot-
tulfus.

Trectis, Treiectum v. Traiectum.

Treola fiscus, *ignot.* I 256, 25.

Tresegus signifer II 68, 10.

(Tres Tabernae), Tribustabernae, *Tre
Taverne, hodie Cisterna* I 371, 10;
episc.: Leoninus.

Trestebant v. Testebant.

Treverorum (*Trier*) civ. I 308, 10
[419, 25]. II 193, 35. 339, 40. 450, 5.
T. pag. 24, 40. — Treverensis eccl.
210, 15. 246, 15. 339, 30. 340, 1. 466,
25; archiep.: Hetti, Teotgaudus,
Ratbotus.

Triburia, Triburiae, Triburae villa,
Trebur I 359, 25. 361, 35. 362,
10. II 209, 30. 40. 210, 1. 211, 1.
35. 213, 5. 215, 40. 216, 30. 231,
40. 237, 35. 40. 238, 35—45. 239,
40. 247, 45. — Triburiense conc. I
349, 20. II (206, 5). 207, 30—45. 208,
45. 213, 40. 214, 40. (215, 40. 216, 30.)
35. 217, 45. 221, 40. 50. 222, 35. 225,
30—40. 226, 10. 35. 40. 227, 15. (40.) 45.
228, 35—45. (229, 40). 231, 40. 232, 40.
234, 40. 45. 236, 40. 237, 40. (238, 40.
45. 239, 40). 241, 45. 242, 45. 50. (244,
40. 245, 35. 45). 247, 30—40. 248, 20—
40. 249, 1—15. 541, 25. 55.

Tribustabernae v. Tres Tabernae.

Tricas v. Trecas.

Trientum, Tridentum civ., *Trient*
I 327, 15.

Triviensis eccl., *Trevi* I 371, 1; episc.:
Paulinus.

S. Trudonis monast., *St. - Trond* II
432, 35.

Trungowe, *Traungau* II 251, 20.

Truogo v. Druogo.

Tudertina eccl., *Todi* I 371, 10;
episc.: Iohannes; *cfr.* Todis.

Tullum civ., *Toul* II 195, 1. — Tul-
lenses II 58, 25. 449, 25. — Tullen-
sis: T. eccl. 339, 40. 450, 15. 456, 15;
T. pag. 58, 25. 195, 15; T. parro-
chia 450, 35; T. territorium 447,
15; episc.: Flotharius, Arnulfus,
Arnoldus.

Tumbae fl., *Thommen* II 194, 15.
195, 15.

Tungris civ., *Tongern* I 221, 25. II
195, 1. — Tungrensis, Trugrensis:
T. civ. 339, 40; T. eccl. 211, 10.
349, 35. 379, 20. 380, 1. 10. 381, 1.
450, 5. 456, 20. 466, 25; T. episco-
pium 380, 20; episc.: Folericus,
Ghaerbaldus, Hartgarius, Franco,
Arnaldus, Hilduinus, Richerus;
eccl.: S. Landberti.

Tunzili II 250, 20.

Turcunensis eccl., = *Tarconensis?*,
Tarchina? I 371, 5; episc.: Lupus.

Turingia, Toringia, *Thüringen* I 127,
30. II 24, 5. 58, 20. 221, 40.

Turones, Turonus, Toronis, Turoni
civ., *Tours* I 13, 10. 222, 1. 308, 20
[419, 30]. II 264, 1. 421, 30. 450, 5.
35. — Turonensis, Turonicus: T.
conc. I 313, 30—40; T. eccl. II 508,
25; T. pag. I 127, 10; II 276, 1;
T. urbs 265, 1; archiep.: Gre-
gorius, Eusebius, Lantramus,
Ursmarus, Amalricus, Herardus;
monast.: S. Martini.

Turrovaninsis v. Tervanensis.

Tuscania civ., *Toscanello* I 353, 35.
— Tuscanensis eccl. 371, 5. II
349, 1. 352, 1. 353, 1; episc.:
Codemundus, Iohannes.

Tuscia, Tustia, Tussia, *Toscana* I
193, 10. 327, 15. 335, 30. 353, 15. 35.
354, 10. — Tuscanus ducatus 128, 10.
354, 10. 15. — Tuscani II 96, 35.

Tusiaceum villa, *Tusey (départ. Meuse)*
II 160, 15. 165, 25. 329, 20.

Tuto episc. Ratisbon. II 210, 30.
246, 15.

Tuto I 234, 1.

Tyrus presbyt. II 458, 20—459, 1. 30.

U.

Ucetia, Uccecia, Uccium civ., *Uzès*
II 195, 1. 15. — Uzeziensis eccl.
369, 10; episc.: Gualafrius.

Ugo v. Hugo.

Ungensis pag. II 24, 10.

Ungerus episc. Traiect. II 450, 15.

Unrocius com. I 233, 20.

Unrocius com. et missus I 183, 30.

Unroh I 253, 5.

Unvanus I 233, 35.

Urbanus I. pont. Rom. II 289, 5.
503, 30 [233, 25].

Urbium civ., *Urbino* I 353, 30. —
Urbinata eccl. 371, 10; episc.:
Maurinus.

Urbivetum civ., *Orvieto* I 353, 35; *cfr.*
Alsibivetensis eccl.

Urcisus pag., *Orcois, Orceois* II
275, 5.

Ursmarus archiep. Turon. II 261, 5.

Ursus, Ursius, Ursio, Urso.

S. Ursi abbatia in Salodoro (*Solo-
thurn*) II 194, 5.

Ursio archiep. Vienn. I 75, 5.

Ursus presbyt. I 371, 15.

Ursus I. dux Veneticor. II 138, 15.
25. (143, 1).

Ursus II. dux Veneticor. II 148, 25. 30.

Urso notarius I 377, 35.

Urso gastaldus I 377, 30.

Urso I 377, 30—378, 15.

Urta fl., *Ourthe* II 194, 15. 20. 195, 10.

Urula fl., *Url* II 251, 20.

Uticum monast. S. Ebrulfi, *St.-Evrout
(d. Lisieux)* I 222, 5; abb.: Ragin-
garius.

Utrecht civ., *Utrecht* II 193, 35.

Utriculum civ., *Otricoli* I 353, 15.

Uzeziensis eccl. v. Ucetia.

V.

Vadi civ., *Vado* I 327, 10.

Vadus pag., *Valois* II 275, 5.

Vagionensis eccl., *Worms* II 210, 25;
cfr. Wormacia.

Valentia civ., *Valence* II 377, 10. 30. —
Valentina, Valentinensis eccl. 349,
20. 369, 1. 417, 10. 450, 5; episc.:
s. Apollinaris, Ado, Ratbertus.

Valentianas, Valentinas, Valentini-
anas palat., *Valenciennes* II 75, 10.
271, 1. 15. 35. 293, 15. 307, 1. 309, 30.

Valentinianus III. imp. II 127, 20.
416, 10.

Valentinus archidiaconus. I 371, 20.

Valerinus episc. Sutriensis I 370, 35.

Vallavensis eccl. v. Vellavensis.

Valle-Asperii monast., *Valespin* I
351, 20.

Vallisiorum comitat., *Wallis* II 58, 15.

Vallis-Clusae abbatia, *Vauchuse* II
194, 5.

Valvense territorium, *Vallombrosa* I
353, 30.

Vapincensis, Wapincensis eccl., *Gap*
II 369, 5; episc.: Biraco.

Vasensis eccl., *Vaison* II 369, 5;
episc.: Helias.

Vellatriensis, Veliternensis eccl.,
Velletri I 370, 35. II 351, 10; episc.:
Georgius, Gadericus.

Vellavensis, Vallavensis eccl., *Le
Puy en Velay* II 349, 25; episc.:
Wido.

Venercha monast., *Venerque* I 351, 25.

Venetia, Venecia, Veneciae civ.,
Venedig II 67, 20. 130, 15. 131, 1. 5.
136, 1. 5. 137, 10. 142, 5. 25. 143, 15.
147, 5. 148, 25. 149, 35. 40; duces:
Petrus I., Ursus I., Petrus II., Ur-
sus II.

Venetici II 130, 25. 30. 135, 25. 136,
15. 142, 10. 35. 143, 5. 20. 146, 25. 149,
30. 151, 10. 15.

Veosatum civ., *Visé* II 195, 10.

Verbodo I 378, 1.

Vercellae civ., *Vercelli* I 128, 5. 327,
10. — Vercellensis eccl. II 99, 25.
103, 30; episc.: Adalgaudus.

(Verdensis), Wardanensis eccl., *Ver-
den* II 221, 5; episc.: Waltgarius,
Wicpertus.

Vermendisus, Virdomadensis pag.,
Vermandois II 24, 5. 275, 5.

Vermeria palat., *Vermerie* I 40, 5. 140,
35. II 238, 40. 45. 281, 25. 30. 283, 10.
421, 25. 35. 422, 35. 423, 35.

Vernum, Vernis palat., *Ver* I 33, 15. 25.
II 256, 5. 361, 15. 371, 20. 382, 15.
383, 15. 396, 25. 424, 25.

Verona civ., *Verona* I 327, 15. —
Veronensis eccl. II 99, 35. 103, 30;
episc.: Adelardus.

Vesontium, Bissancium, Vesontio-
num, Bissintionum, Bisentionum
civ., *Besançon* I 100, 10. 221, 30.
308, 10 [419, 20]. II 195, 1. 349, 35.

- 450, 10. — Vesontionensis, Besintionensis eccl. 349, 35. 369, 10. 469, 15; archiep.: Harifeus, Bernoinus, Amalwinus, Arduicus, Theodoricus; monast.: S. Mariae, S. Martini.
- Vestianus episc. Suanensis I 371, 1.
- Victor I. pont. Rom. II 510, 10.
- Vicus Iulii, *Aire en Gascogne* I 13, 10.
- Vienna civ., *Vienne* I 308, 20 [419, 30]. II 195, 1. — Viennenses 513, 30. — Viennensis, Biennensis: V. eccl. I 75, 5. II 349, 40. 369, 1. 377, 10. 417, 10. 469, 15; V. pag. 195, 15; V. sedes 376, 30; V. territorium 366, 20. 368, 1; archiep.: s. Mamertus, s. Avitus, Bernardus, Ado, Ottramnus, Bernoinus.
- Vigilius legatus Veneticor. II 142, 5.
- Villamagna monast., *Villemagne* I 351, 15.
- Vincentia civ., *Vicenza* I 327, 15. — Vincentenses, Vincentinenses II 130, 30.
- Vindocinus, Vindusnisus pag., *Vendôme* I 13, 5. II 276, 1.
- Vindoilissus pag., *Vendeuil* II 275, 10.
- Vindonissa civ., *Vendresse* II 469, 10.
- Vindusnisus pag. v. Vindocinus.
- Vintimilium civ., *Ventimiglia* I 327, 10.
- Vircasinus pag., *Vexin* II 275, 10.
- Virdomadensis pag. v. Vermendisus.
- Viridunum, Wirdunum civ., *Verdun* I 221, 30. II 195, 1. — Viridunenses 448, 35. — Viridunensis, Wirdunensis, Bardunensis: V. eccl. II 211, 10. 246, 25. 339, 40. 349, 35. 450, 20. 456, 15. 466, 25. 469, 15; V. pag. 195, 10; episc.: Madalfeus, Petrus, Atto, Berardus, Dado.
- Virtudisus pag., *Vertus* II 275, 1.
- Visciano monast. v. Piciano.
- Vitalis legatus Veneticor. II 147, 15.
- Viterbum castrum, *Viterbo* I 353, 35.
- Vitnaus pag. II 275, 15.
- Vivarias civ., *Viviers* II 195, 1. 15. — Vivariensis eccl. 349, 30. 369, 10; episc.: Aetherius.
- s. Viventiolus archiep. Lugdun. II 417, 10.
- Vodebaldus episc. Taventrensis II 211, 5.
- Volterra civ., *Volterra* II 95, 25. — Voluterrensis eccl. I 371, 5; episc.: Petrus.
- Vonzisus pag., *Voncq* II 275, 1.
- Vulfadus abb. Resbac. II 154, 10.
- Vulfaldus com. I, 233, 30.
- Vulvaldus I 234, 1.
- Vulfardus abb. II 350, 5.
- Vulfarius II 278, 30.
- Vulferus I 233, 25.
- Vulfericus missus II 95, 25.
- Vulframnus episc. Meld. I 221, 20.
- Vulframnus II 361, 1.
- Vulfridus miles II 469, 5.
- Vulfridus II 278, 25.
- Vulvaldus v. Vulfaldus.
- W.**
- Waifarius princeps Aquitanor. II 433, 15.
- Wala episc. Autissiodor. II 349, 40. 359, 20. 360, 25.
- Wala II 278, 25.
- Walah I 234, 1.
- Walafridus, Walahfridus, Gualafridus, Walfridus, Walfredus.**
- Gualafridus episc. Uzez. II 369, 10.
- Walafridus Strabo abb. Augiensis II 474, 1. 40. 475, 15—25. 514, 35. 516, 25. 30. 40.
- Walfridus com. II 99, 35.
- Walanus episc. Teatinus I 371, 10.
- Wald I 169, 15.
- Waldensis comitat., *Waadtland, pays de Vaud* II 58, 15.
- Waldo episc. Frising. II 210, 30. 246, 15.
- Waldo abb. Augiensis I 233, 25. 234, 5.
- Waldo abb. S. Iohannis monast. I 222, 5.
- Waldo I 234, 5.
- Walipertus episc. Alsibivet. I 371, 1.
- Walprandus, Walprando I 377, 35. 378, 1.
- Walpulo I 378, 10.
- Waltarius, Waltheri, Waltherus, Waltherus.**
- Waltherus episc. Aurelian. II 349, 15. 359, 20.
- Waltarius missus II 329, 20.
- Waltheri I 253, 35. 40.
- Waltbertus episc. Abrincat. II 450, 15.
- Walcaudus com. et missus II 275, 5.
- Waltgarius episc. Verdensis II 173, 20.
- Waltheri, Waltherus v. Waltarius.
- Walto vicarius II 250, 20.
- Wandrebertus II 278, 30.
- Wanesheim villa, *Wonsheim apud Bingen* I 253, 25. 30.
- Wanilo v. Wenilo.
- Waningus com. I 233, 15.
- Waningo I 378, 5.
- Wapincensis eccl. v. Vapincensis.
- Wara palat., *ignot.* II 361, 15.
- Warasch pag., *Le Varais, Varasques* II 194, 10; cfr. Wirasci.
- Wardanensis eccl. v. Verdensis.
- Warensis pag. v. Wavrensis.
- Warinus abb. Flaviniac. II 253, 10.
- Warmuntus I 234, 10.
- Warnarius, Warinarius, Werinheri.**
- Warnarius com. et missus I 123, 15.
- Warnarius com. II 154, 15.
- Wasco I 169, 15.
- Wasconia, *Gascogne* I 127, 10. 128, 15. 271, 20. 352, 1. 360, 35. II 58, 20.
- Wasloi monast., *Walers* II 195, 5.
- Wastenisus pag., *Le Gâtinais* II 276, 5.
- Wavrensis, Warensis pag., *Woerre* II 24, 10. 195, 10.
- Weizzenbrunno monast., *Wessobrunn* I 351, 20.
- Welpho abb. S. Columbae Senon. II 359, 15.
- Wendulfus I 233, 30.
- Wenilo, Wenelo, Wanilo, Guenilo.**
- Wenilo archiep. Rotomag. II 427, 30. 35. 429, 5. 450, 10. 35. 466, 25.
- Wenilo archiep. Senon. et missus II 261, 5. 264, 1. 15. 25. 40. 276, 5. 382, 15. 385, 20. 387, 20. 397, 5. 25. 421, 25. 422, 15. 20. 35. 442, 5. 448, 1. 30. 450, 30. 451—453, 5.
- Weremboldus com. II 469, 5.
- Werinheri v. Warnarius.
- Westfahali, Westfalahi, Westerfali, *Westfalen* I 71, 10. 233, 10; cfr. Bortrini.
- Wiebald, Wieboldus, Wingboldus.**
- Wiebald missus I 289, 30.
- Wieboldus II 278, 25.
- Wicfredus com. et signifer II 68, 5.
- Wicharius I 234, 1.
- Wichartus I 234, 1.
- Wicpertus v. Wigbertus.
- Wido, Wito.**
- Wido imp. II 104, 25. 30. 105, 30. 35. 106, 1—15. 30. 107, 5. 10. 125, 15. 126, 35. 147, 5. 10. 148, 10. 15.
- Wido episc. Vellav. II 349, 25.
- Wito comes marchio Spoletin. II 67, 10. 95, 25.
- Wido com. II 361, 5.
- Widratus abb. S. Columbae Senon. I 222, 5.
- Widricus com. II 359, 20.
- Wigbertus, Wicpertus.**
- S. Wigberti monast., *Hersfeld* I 350, 30.
- Wigbertus episc. Hiltinesheim. II 210, 35. 246, 25.
- Wicpertus episc. Verdensis II 211, 5.
- Wigricus com. II 154, 15.
- Wilbaldus, Willabaldus v. Willibaldus.
- Wilbernus I 234, 5.
- Willebertus v. Willibertus.
- Willelmus episc. Cadure. II 349, 35.
- Wilelmus II 67, 35.
- Willibaldus, Willipaldus, Willabaldus episc. Eihstat. I 24, 25. 221, 30.
- Willibertus, Willebertus.**
- Willibertus archiep. Rotomag. et missus I 308, 20 [419, 30].
- Willebertus episc. Catalaun. II 349, 25. 360, 25.
- Williharius episc. de monasterio S. Maurici I 221, 25.

Wingboldus v. Wicbaldus.
 Winolfesheim villa, *Weinolsheim apud Mogontiam* I 253, 40.
 Wintanus v. Hwitanus.
 Wippilo I 378, 10.
 Wirascorum comitat. II 58, 15; *cfr.* Warasch.
 Wirdunum v. Viridunum.
 Wirziaburgum civ., *Würzburg* I 221, 25. — *Wirziburgensis* eccl. II 210, 30. 246, 25; *episc.*: Burchardus, Megingozus, Gozboldus, Rodulfus.
 Wisisus I 169, 15.
 Wiso villa, *Wiesen apud Alzei* I 253, 15.
 Witericus I 169, 15.
 Witgarius *episc.* *Augustensis* II 167, 30.
 Witgarius abb. *Ottenbur.* II 154, 10.
 Witherius v. Guidbertus.

Withlecus abb. *Fontanell.* I 222, 1.
 Witmarus abb. *Centul.* I 222, 5.
 Wito v. Wido.
 Witradus I 234, 10.
 Wizemburch monast., *Weissenburg* I 252, 35—253, 20.
 Wolfhelmus *episc.* *Mimigernaford.* II 211, 5.
 Wolfker II 250, 25.
 Wolfoltus I 234, 5.
 Wolfurichus I 234, 10.
 Wormacia, *Wormatia* civ., *Worms* II 225, 45. 446, 5. — *Wormacensis*, *Wormacinsis*: *W.* eccl. 246, 25; *W.* pag. I 252, 35. 253; *episc.*: Samuhel, Theotelaus; *cfr.* *Vagionensis* eccl.
 Wormazfelda pag., *Wormsfeld* II 58, 20.

Y.

Ymmo v. Immo.
 S. Yppoliti cella, *St.-Pilt* II 423, 5.
 Yppolitus *episc.* de monasterio *Eogendi* I 221, 25.
 Yrminfridus *episc.* *Bellovac.* et *missus* II 275, 10. 284, 35. 296, 35. 421, 30. 422, 40.
 Ys- v. Is-.

Z.

Zaraldo I 378, 10.
 Zate I 169, 15.
 s. Zenonis ripa II 134, 25.
 Zepherinus *pont. Rom.* II 503, 30 [223, 25].
 Zoleiman I 169, 15.
 Zosimus *pont. Rom.* I 75, 5, 227, 30. II 514, 15.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

a.

abbas, abba I 28, 1. 47, 20. 50, 25. 67, 1. 71, 10. 109, 30. 112, 20. 161, 10. 162, 15. 25. 165, 1. 170, 25. 191, 25. 203, 25. 225, 15. 230, 35. 267, 40. 274, 35. 275, 25. 344, 1. 347, 10. 350, 5. 355, 5. 10. 356, 15. 405, 40. 45. II 56, 15. 99, 10 [348, 10]. 173, 25. 174, 1. 5. 185, 10. 211, 5. 213, 5. 228, 15. 250, 15. 265, 15. 291, 30. 35. 303, 15. 348, 25. 350, 1. 5. 356, 15. 371, 15. 449, 35. 515, 25. 529, 20; locum abbatis tenere I 113, 10 [428, 25]; a. venerabilis I 71, 10. 92, 1. 280, 30. 355, 5. II 371, 15. 423, 5. 30; abbatem eligere I 76, 5. 195, 5. 276, 25 [406, 10]. 369, 25; a. ordinare I 63, 20; a. qualis debeat esse, qualis constituendus sit I 108, 35. 375, 20. 25; a. non tondeatur nobilis I 230, 20; a. episcopo oboediat, subiectus sit I 74, 40. 94, 1. 214, 10; abbates episcoporum consilio et documento omnia peragant et eorum admonitionem audiant et oboediant I 305, 1 [416, 25. 30]; a. ad episcopum rationem faciat I 36, 35; abbates ad synodum episcoporum conveniant I 34, 5; abbates conventui episcoporum interesse debent I 366, 30; a. suscipiat episcopum I 29, 30; a. non sit absolutus sine magisterio episcopali I 110, 30; abbates, qui non sunt episcopi I 221, 15; a. qualiter vivere debeat I 162, 20; a. sub ordine sancto vivat I 43, 1. 65, 20; a. in ordine suo se custodiat I 95, 20; a. a recto tramite non deviet I 226, 20; a. canones discat, intellegat, observet, I 93, 30. 100, 15. 103, 30; abbates canonicam normam debentes I 209, 25; a. secundum regulam vivat I 93, 30. 100, 15. 103, 30; a. regulam legat et cum monachis impleat I 344, 5; abbates interrogare, si regulam sciant *etc.* I 234, 35; a. qualiter suum habeat officium prae paratum I 110, 1; a. qualiter cum monachis conversari debeat I 369, 30; a. subiectis cum veneratione presit *etc.* I 93, 30. 100, 15. 103, 30; a. regat vitam monachorum I 60, 15 [403, 40]; a. monachos regat et doceat secundum regulam Benedicti I 236, 10; a. admoneat monachos II 66, 10; a. clericos instruat I 209, 25; a. in doctrina sua aposto-

licam formulam debet servare I 348, 15. 20; a. monasteria commoneat I 141, 30; a. nullum de fratribus plus amet quam alium I 230, 25; a. non viliozem diligat neque ordinandum ducat I 94, 15; a. in coena Domini pedes fratrum lavet *etc.* I 345, 20; a. monachos non coecet *etc.* I 76, 5; a. villas monachis custodiendas non committat I 345, 25; a. monachos in missaticis non transmittat II 411, 30. 412, 1; a. lectoribus benedictionem tribuat I 347, 20. 25; a. sportolas non accipiat I 37, 10; a. praemium pro susceptione monachi non quaerat I 63, 20. 76, 1. 5; a. dormiat cum monachis I 75, 35; a. ea, quam monachi habent, mensura contentus sit in manducando, bibendo *etc.* I 345, 25. 30; a. ad portam monasterii cum hospitibus non reficiat I 345, 30; a. cum episcopis, abbatibus, canonicis, nobilibus unde reficiuntur causa caritatis sumat I 345, 40; a. ospitalem faciat I 210, 10; a. abstineat se de quadrupedia carne I 229, 10; a. se abstinens de volatilibus I 348, 10; a. habeat cellas I 346, 30; a. plurima monasteria aut cellas non habeat I 133, 20 [447, 1]; a. monasterium suum frequentet I 209, 25; a. villas frequenter non circum-eat *etc.* I 345, 25. 30; a. non vadat per casas miscendo I 64, 10; abbates in propria villa morantes in suis maneant domibus *etc.* II 92, 20. 25; a. rebus, negotiis secularibus se inserens I 161, 20. 25; a. venationem non faciat I 195, 15. 20; a. cupplas canum nec falcones *etc.* non habeat I 64, 20; a. canes, acceptores *etc.* non habeat I 95, 20; a. peculium et res monasterii ordinet I 94, 30; a. consideret thesauros ecclesiasticos I 131, 20 [410, 25]; a. ecclesias restauret I 42, 30; a. monasterium emendet I 209, 25; a. res ecclesiarum possideat I 43, 1; a. res ecclesiae inter parentes et proximos non amplius dividat I 229, 40; super abbatem clamare I 165, 1; clamor super abbatem I 64, 15; a. remissus vel negligens I 35, 20. 321, 35. 369, 30. II 449, 20; a. pravus I 124, 45; a. sine regula vivens abiciatur I 195, 5; abbati oboedientia exhibetur I

63, 5; extra abbatis preceptum nihil facere I 240, 15; cum abbate suo proterve non contendere I 348, 25; a. fideliter vivat I 94, 1; abbatis sacramentum fidelitatis I 66, 30; a. in suum ministerium bannum vel decretum conservet I 98, 30; a. capitula transscribat I 307, 25. 30 [419, 15]; a. capitula nota faciat et observare studeat I 141, 10; a. iustitiam faciat, adimpleat I 190, 10. 193, 20; a. iustitiam facere nolens vel prohibens I 291, 5 [444, 35]; a. pauperibus *etc.* consolationem et defensionem det I 94, 1; a. indigentibus adiuvet I 141, 15; a. res pauperum *etc.* nec emat nec vi tollat I 220, 10. 312, 15 [421, 40]; a. res nobilium non atrahat I 227, 40; a. res tributarium regis non atrahat I 229, 15; a. res et libertates iniuste auferens I 289, 5 [443, 1]; a. de latronibus et malefactoribus habeat providentiam I 141, 25; a., in cuius potestate denarius merus reiectatus fuerit et non emendaverit, honore privetur I 151, 10; abbates cum laicis confirmati II 281, 20; abbas pacem et concordiam habeat cum episcopis et comitibus *etc.* I 58, 5 [401, 35]. 103, 25; abbates, episcopi adque abbatissae comitesque unanimi sint I 94, 1. 101, 15; a., comites *etc.* se adunent II 331, 25; abbates, comites *etc.* communiter decertent ad ecclesiae et regni honorem *etc.* I 336, 25 [337, 15]; abbates comitibus adiutores sint I 305, 5 [416, 30. 35]; abbates adiuvent comitibus II 16, 1; abbates missis adiutores existant II 329, 20. 25; a. missos non tardet I 213, 20; a. ad placitum missorum veniat aut vicarium mittat I 291, 25 [445, 15]; abbates conveniant cum missis I 310, 5 [420, 30]; a. cum misso consideret de opere et restauratione ecclesiarum I 287, 30 [442, 20]; a. ad placitum missi non veniens I 145, 25; a. semper ad placita imp. venire debet II 9, 10; a. ad palatium veniat II 262, 15; a. ad palatium veniens aut inde vadens *etc.* I 198, 30—199, 10; abbates consilarii regum II 165, 10; a. ad placitum imp. non veniens I 116, 5; a. pleniter cum hominibus suis ar-

matis veniat I 168, 20; a. cum excarritis hominibus ad imperatorem esse debeat I 141, 15; a. hostem non faciat I 29, 25; a. plenissime homines suos dirigat II 96, 1; a. homines suos transmittat cum hostili apparatu I 29, 25. II 331, 30; a. homines habeat, qui praevideant de praeparato exercitu I 171, 25; a. duos de casatis et laicis hominibus suis dimittat I 137, 30; a. liberos homines suos in nomine ministerialium dimittens I 165, 5; a. non habeat potestatem (dimittere) tonsos clericos et reliquos homines I 164, 35; a. bruniam vel gladium non det aut venundet I 167, 25; a., quot denarios donare debeat II 354, 10. 15; a. quot solidos accipiat II 354, 20; a. libram de argento in elemosinam donet I 52, 10; a. familiam nutriat, nutriet I 132, 25 [411, 5]; a. IV pauperes nutriat I 52, 10. 15; per abbates oratio pro rege fiat II 173, 30; abbates eligere et dirigere in universum regnum I 92, 1; abbates directi monasteria et senodochia circumeant etc. II 94, 1. 5; a., qui missus est I 291, 30 [445, 20]; abbates ab episcopis electi ad conspiciendum regulae observationem in monasteriis, quae facere debeant I 321, 30—322, 5; abbates secularis rei altercationem inter se habentes I 226, 30; a. ad regem faciat rationem I 36, 35. 124, 45; abbates de personis suis ad publica vel secularia iudicia non traantur vel distringantur I 196, 10; a. advocatum habeat I 214, 15. 319, 1; a. advocatum bonum habeat I 93, 30. 101, 25. 104, 35; a. duos advocatos habeat I 326, 35; a. centenarium comitis non habeat advocatum I 290, 30. 35 [444, 25]; a. suum notarium habeat I 121, 30; a. de saeculo migrans I 221, 15. 230, 35; a. defunctus I 348, 1; a. obiens II 358, 10. 362, 45; a. in ecclesia sepe-liatur I 174, 25. — a. canonicus I 103, 30. 347, 20. 366, 30. II 38, 30—40; a. monasticus I 366, 30; a. regularis I 103, 30. 209, 20. II 38, 30—40; a. legitimus I 29, 25; a. mediocris, minor I 52, 10; cfr. archimandrita.

abbatis I 271, 25. II 70, 35 [170, 20]. 105, 10. 268, 1. 354, 10. 20. 358, 25. 400, 35. 449, 15. 452, 25; a. comitis II 354, 15; a. episcopi II 354, 10; cfr. monasterium.

abbatiola II 268, 10.

abbatissa I 50, 25. 67, 5. 230, 35. 405, 40. 45; abbatissae locum tenere I 113, 40. II 317, 20; abbatissam eligere I 195, 5; a. bonam constituere II 48, 30; abbatissae quales monasteriis praeferendae vel creandae sint I 313, 20. 25 [423, 5. 10]; a. subiecta sit episcopo I 214, 10; a. ordinationem vel receptionem in monasterio cum episcopo suo retractet I 95, 30; a. rationem faciat ad episcopum I 36, 35; a. sub ordine sancto vivat I

43, 1; a. canones discat et observet I 93, 30; a. sec. canones vivat I 103, 30; a. sec. regulam, regulariter vivat I 93, 30. 103, 35; a. institutionis formam teneat, sec. institutionis formam vivat I 341, 10—20; a. subiectis cum veneratione presit I 93, 25; a. subditas in religionis proposito constringat, subiectas gubernet I 341, 15. 20; a. bonum exemplum praebeat etc. et congregationes gubernet II 38, 30—40; a. praevideat de feminis velatis I 34, 30. 35; a. subditis foras evagari aut per villas residere non permittat I 341, 15—25; a. sanctimonialem non dirigat absque licentia episcopi I 95, 25; a. benedictionem viris non det I 60, 25 [404, 1]; a. non velet virgines cum benedictione sacerdotali I 60, 25 [404, 5]; a. viduis et puellis virginibus velum non inponat II 42, 15. 20; a. dua monasteria non habeat I 34, 15. 20; a. in suo monasterio resedeat I 47, 30. 35. 341, 15. 20; a. infra claustrum se custodiat I 95, 25; a. extra monasterium, claustrum non exeat I 34, 15. 20. 63, 30. 95, 25. 229, 1. 5. II 180, 10. 15; a. cupplas canum nec falcones etc. non habeat I 64, 20; a. consideret thesauros ecclesiasticos I 131, 20 [410, 25]; a. studium habeat in aedificando et restaurando II 180, 15; a. res ecclesiarum possideat I 43, 1; clamor super abbatissam I 64, 15; a. canonicæ aut regulariter non vivens honore privetur I 77, 40; a. sine regula vivens abiciatur I 195, 5; a. fideliter vivat I 94, 1; a. pauperibus etc. consolationem adque defensionem det I 94, 1; abbatissae, episcopi, abbates etc. unanimi sint I 94, 1. 101, 15; abbatissae missis adiutores existant II 329, 20. 25; a. ad regem veniat iussa I 34, 15. 20. 341, 15; a. plenissime homines suos dirigat II 96, 1; a. homines suos transmittat cum hostili apparatu II 331, 30; a. liberos homines suos in nomine ministerialium dimittens I 165, 5; a. bruniam vel gladium non det aut venundet I 167, 25; a. libram de argento in elemosinam donet I 52, 10; a. familiam nutriat, nutriet I 132, 25 [411, 5]; a. pauperes IV nutriat I 52, 10. 15; a. rationem faciat ad regem I 36, 35; a. advocatum habeat I 214, 15. 319, 1; a. advocatum bonum habeat I 93, 30. 101, 25. 104, 35; a. duos advocatos habeat I 236, 35; a. centenarium comitis non habeat advocatum I 290, 30. 35 [444, 25]; a. obiens II 358, 10. 362, 45. — a. canonica I 103, 30; a. regularis I 103, 35; a. mediocris, minor I 52, 10; cfr. archimandritissa.

abducere: a. in praesentia regis I 67, 15; a. a marcha II 459, 40; cfr. ducere. — a. (= *abstrahere*) res regni II 379, 35.

aberrantes equi vel eque II 133, 5.

abicere: a. concubinam II 189, 30

(cfr. *dimittere*); a. falsatorem II 170, 1; a. de hereditate parentum, de causa sua quaerenda I 126, 1 [427, 30]; a. de testimonio I 126, 1 [427, 30]. II 19, 30; cfr. *proicere*. — a. = *deponere*: a. abbates, abbatissas I 195, 5; a. clericum I 340, 35; a. sacerdotem I 373, 40.

abiecticum, abiectire I 91, 10; cfr. *iectivus*.

aborsus, abortivus = *abortus* II 181, 20. 40.

abrenuntiare, abrenunciare: a. in baptismo I 161, 25. 163, 30; a. diabolo I 229, 35. 40. 366, 10. II 40, 10. 15. 25; a. mundo I 94, 35; cfr. *renuntiare*.

abrenuntiatio, abrenunciatio I 161, 25. 163, 30. 35; a. Satanae, diaboli I 247, 10. 366, 10; cfr. *renuntiatio*.

abrotanum I 90, 1. 256, 35.

abscidere linguam, manus, oculos, pedes, testiculum, virgam I 205, 30; cfr. *amputare*. — a. insanum a rege II 178, 5 [186, 25]; a. superflua I 54, 1 [397, 25]. II 213, 35; cfr. *proicere*.

abscondere: non a. fugitivos I 150, 10 [448, 30]. 152, 1; non a. latronem I 70, 1; non a. sementia I 88, 5; cfr. *celare*.

in abscondito non fiant traditiones I 151, 10.

absconse poenitere II 184, 1; cfr. *occultus*.

absentes damnare, morti adiudicare II 54, 30.

absentia, absencia: a. domini I 168, 30; a. episcopi I 373, 1. II 265, 1. 385, 10.

absida II 480, 5. 10.

absitates = *mansi absi* II 336, 40; cfr. *absus*.

absolutio criminum II 53, 35. — a. = *manumissio* I 356, 30. 35. II 540, 10.

absolutus, a, um: a. ingenuitas I 356, 30; non a. esse sine magisterio episcopali I 110, 30. — absolute: a. facere I 205, 5; a. non ordinare.

absolvere: a. de obligatione I 14, 30; a. a subditiōe, iuramento II 172, 5; a. presbyteros II 258, 5; absolvi a peccatis I 84, 25. II 437, 20. 25. 445, 20. 25; absolvere se per confessionem et penitentiam II 190, 5. — a. = *manumittere* I 356, 20. 30. — a. aliquid in concilio II 184, 10.

abstinencia I 438, 40. II 118, 30. 445, 1; a. presbyterorum II 40, 40. 540, 45.

abstinere se: a. se a coniugio etc. I 40, 15. 41, 10. 374, 5. II 189, 1. 5. 15. 30. 247, 15. 25. 413, 25; cfr. *continere*. — a. se a coitu pregnantium II 46, 1; a. se a communione, missarum sollempniis I 229, 40. 231, 25. 243, 35. II 401, 10; a. se ab ingressu ecclesiae II 189, 15; a. se ab illicitis nuptiis I 228, 35; a. se ab operibus carnis I 313, 5. 10 [422, 30. 35]; a. se a saecularibus curis, negotiis I 108, 1. II 179, 15; a. se a turpibus lucris et usuris I 312, 35

[422, 15]. — abstinere se = *ieiunare*, *poenitere* II 184, 5. 189, 25; a. se a carne, caseo, cervisa, medone, milschida, ovo, piscibus, potu, sagimine, vino, volatilibus.

abstrahere aliquid I 43, 1. 10. 65, 20. 92, 40. 76, 25. 169, 20. 183, 5. 203, 25. II 13, 15. 412, 20. 460, 1. — a. aliquem I 92, 40. 113, 20 [411, 40]. 199, 40; *cfr.* abducere, alienare, attrahere, auferre, avertere, invadere, pervadere, privare, rapere, removere, segregare, separare, sollicitare, submovere, subtrahere, suspendere, tollere, usurpare.

absumere superpositum II 388, 10 [403, 1]. — absumpta II 403, 20. 25.

absus mansus = *mansus colono non vestitus* I 89, 30. 252, 30. 253, 10. 25—40.

acaptare II 280, 25. 282, 1. 5.

accedere: non a. ad altare I 364, 35; a. ad baptismum II 39, 25; a. ad communionem I 367, 10. II 288, 10; non a. ad convivia laicorum I 228, 35; non a. ad feminam, propriam uxorem II 243, 15; non a. ad secularia iudicia I 107, 10. 226, 25. 228, 40; a. ad sacrum ordinem I 229, 20. II 335, 20; a. ad sedem episcopalem II 264, 10; a. ad torum II 465, 20; non a. ad virgines et viduas II 292, 20. — a. in hereditate I 292, 30; a. super res venditas I 187, 25; a. in rebus eccl. I 19, 15; a. ad terram possidendam I 8, 20.

acceptare capitula II 154, 10. 261, 15. 299, 1. 424, 30. 434, 15; *cfr.* accipere, recipere, suscipere.

acceptio: a. munerum I 276, 5 [405, 35]. 304, 30 [416, 10]. 358, 10. II 46, 5. 10; a. pecuniarum II 82, 1; a. personarum I 231, 15. 276, 5 [405, 35]. II 224, 25. 306, 35; *cfr.* respectus.

acceptor: a. rerum oblatarum I 277, 15 [406, 45]; a. sponsae alterius II 414, 25.

acceptor *v.* accipiter.

accersire: a. episcopos, abbates, canonicos *etc.* I 274, 35; a. episcopos et praelatos I 339, 20; a. regem I 272, 25; *cfr.* convocare.

accessibilis rex II 366, 35. 367, 30.

accio *v.* actio.

accipere I 403, 45; a. aliquid ad operandum et restaurandum I 287, 30. 35 [442, 20]; a. aliquid de scriptis II 62, 10; a. de Francis II 438, 5; non a. plus a. pauperibus II 319, 20. 25; nihil a. I 299, 30. 304, 10 [415, 45]. 331, 15; nihil a. pro ordinatione II 335, 25. 35; a. legaliter II 325, 35; a. alodes II 330, 35; a. annonam vel vinum II 318, 20; a. argentum I 307, 10 [418, 40]. II 62, 10; a. beneficium I 38, 15. 287, 25 [442, 15]; a. capitale I 5, 25; a. census I 367, 20; a. compositionem I 5, 1. 6, 1. 15; a. coniectum I 138, 5. 10. 291, 15 [445, 5]. II 11, 1. 5. 25. 301, 40. 354, 30. 35; a. debita I 313, 15 [422, 40]; a. decimas; a. denarios

II 354, 15; a. dispensam I 291, 30 [445, 20]. II 256, 25. 257, 20. 40; non a. dona a familia I 83, 5; a. duplum II 404, 1; a. ecclesiam I 45, 35. 243, 25; a. eleemosinam II 386, 1. 415, 30; a. exenia I 195, 30; a. hereditatem I 8, 10; a. heribannum I 125, 25 [427, 15]; a. iustitiam; a. loca deserta I 263, 30; a. mansiones II 87, 5; non a. mansionaticum II 360, 5; a. munera; a. oblata I 364, 35; a. paravaredos I 211, 35. II 88, 1. 259, 20; a. pignus II 132, 25; a. porcos et feramina II 361, 15. 20; non a. praemium, pretium; a. provendam I 88, 1; a. pulveraticum I 144, 20; a. res I 188, 10. 277, 10 [406, 40]. 311, 25 [421, 25]. 337, 5. II 346, 15. 423, 10; a. res accusati I 9, 30; a. de rebus latronis I 181, 15; a. rodaticum I 144, 20; a. solidos II 354, 20. 25; a. solutionem banni I 155, 20; a. stipendia II 87, 10. 88, 1; a. sportolas I 37, 10; a. teloneum; a. terras I 8, 15. 20. 264, 5; a. tertiam I 301, 15 [437, 25]; a. traditionem I 282, 10 [439, 5. 380, 35]; a. tributa I 313, 15 [422, 40]; non a. usuras; a. veredos II 259, 20; *cfr.* I 211, 35. II 88, 1; a. vestituras I 314, 25 [450, 5]; non a. viles personas in iudicio *etc.* I 334, 35; non a. clericum alterius I 158, 10; accipi in monasterio I 60, 10 [403, 30]; accipi in communionem I 54, 10 [398, 1]; *cfr.* ex-, per-, recipere, exigere, revocare. — a. feminam, maritum, sponsam alterius; non a. uxorem patris I 15, 20; non a. sibi de propinquitate usque in quintum genu I 365, 20; non a. alteram I 38, 40. II 235, 20. 240, 40; non a. alterum I 38, 40. — accipere = *capere* II 272, 20. 25. 343, 30. — accipere = *acceptare* II 316, 5; a. capitula imperatoris.

accipiter, acceptor I 86, 15; a. non habere, non portare I 25, 15. 29, 25. 45, 5. 64, 20. 95, 20. 231, 20. 364, 10. II 117, 35. 187, 30; a. in compositione wirgildi non detur I 282, 25 [439, 20]; *cfr.* avis.

acclamare II 257, 35. 339, 20; *cfr.* collaudare.

acclamatio II 340, 35. 40. 451, 15; *cfr.* collaudatio.

accognitare *v.* adcognitare.

accusare I 210, 35. 290, 20 [444, 10]; a. nolle nec audere II 344, 1; a. non debet vilis persona I 57, 1 [400, 40]. 334, 40; a. criminaliter aut civiliter I 262, 5. — non a. clericum I 56, 10 [400, 5], diaconum II 127, 20, episcopum I 56, 10. 20 [400, 5. 20]. 77, 10. II 127, 20, presbyteros II 127, 20; a. maiores natu I 56, 20 [400, 20]. 77, 10; a. ingenuum II 541, 10; a. liberum clamodicum II 344, 15; a. servum I 181, 25. — a. adulterii II 414, 35; a. de causis criminalibus I 22, 25; a. de crimine I 18, 35. 19, 1. 196, 35; a. de furto I 284, 15. 20 [440, 45—441, 5]; a. de

infidelitate I 129, 20 [II 23, 10]; a. servitii de uno manso exacti II 12, 35. — a. apud regem I 10, 15; a. in synodo II 225, 5; *cfr.* appellare.

accusatio I 334, 35; a. adversus episcopum, presbyterum, diaconum, subdiaconum, acolitum, exorcistam, lectorem I 134, 1 [411, 30]; accusationem intimare archiepiscopo II 448, 30.

accusator I 49, 5. 75, 1. 124, 20 [426, 35. 448, 20]. 217, 5. II 249, 15; a. presbyteri I 77, 20. II 188, 20.

accusatus I 75, 1. 130, 1.

acetum I 86, 10. 87, 10. 89, 10.

acolitus = *acolithus* I 134, 1. 5 [411, 30. 35]. II 516, 15.

acqui- *v.* adqui-.

acrimonia I 256, 35.

acroma II 117, 30.

acta: a. imperatoris, regis II 56, 30. 352, 20; a. pravorum corrigere II 5, 30. — actis confirmare I 311, 10 [421, 15].

actio, accio = *actus* I 368, 35. II 423, 20. 25. 430, 15. 527, 20; actiones conversationis religiosae II 413, 25; actio fidelium II 254, 25; a. populi II 396, 5; a. illicita et indecens presbiterorum II 30, 35. — a. = *causa* I 9, 20. 35. 19, 20; a. criminalis I 210, 30. 262, 10 [II 259, 25]. 415, 1; a. ecclesiastica I 374, 25. II 406, 30; a. episcopi I 374, 25; a. legitima I 300, 30 [437, 1]; a. sacerdotis I 374, 25; a. secularis I 36, 15. — a. publica = *munus* I 22, 5. — a. synodi, synodalis II 173, 25. 176, 1. 262, 20. 266, 5. — a. = *canon* II 406, 30. 498, 5. 499, 5. 500, 20. 35. — 501, 5. 25. 35. 502, 5—15.

actionarius I 193, 20.

actor imperatoris, regis II 16, 5. 525, 20. 25; actoris ministerium I 298, 5; actores malivolos non habere I 206, 30; a. dominicus res et libertates iniuste auferens I 289, 5 [443, 1]; a. in rebus ecclesiae non accedat I 19, 15; a. villae, in quam mancipia confugerunt I 288, 5 [442, 30. 35]; a. fisci, in quem servi confugerunt I 300, 30 [436, 40]; a. fugitivos reddat II 132, 15. 20; actores servos denarium merum recipere nolentes praesentent missis vel comitibus II 15, 30. 16, 1; a. publicus widrigildum non exigat II 108, 15.

actus = *officium*, *munus*: a. vassi dominici I 48, 35; *cfr.* honor. — a. = *actio* I 246, 1. II 232, 1. 400, 5. 436, 5. 520, 1; a. archiepiscoporum II 2, 30 [6, 10]. 28, 15; a. comitum II 83, 10; a. diabolicus II 231, 35; a. imperatoris, regis I 272, 25. II 4, 25. 56, 35. 384, 1. 462, 10; a. illiciti II 49, 35; a. monachorum I 230, 25; a. Nortmannorum II 396, 30; a. reginae II 426, 45. 455, 1. 15.

actum = *edictum* I 20, 30. 208, 1.

acupictile I 61, 15 [404, 30].

adbreuiare I 254, 1; *cfr.* breuiare, inbreuiare.

adcognitare II 293, 30. 298, 25. 311, 20. 35; a. capitula II 298, 1; a. constitutionem II 302, 30; a. voluntatem *etc.* II 281, 30; *cfr.* notum facere.

adcognitatio II 164, 1; *cfr.* adnuntiatio, cognitatio.

addere decretis, legibus I 130, 5 [II 23, 40]. I 198, 1. 275, 5; a. pactioni I 14, 30; a. capitula; *cfr.* adiungere, adnotare, inserere, superaddere. — a. censum I 22, 1. 367, 25.

addicere: addictum esse dominatui I 356, 30.

adducere: a. dominum II 89, 1. 5; non a. mancipia christiana venundanda II 131, 20; a. rachymburgiis I 9, 25; a. testes; a. testimonii causa I 356, 35; a. ad audientiam II 105, 30; a. ad praesentiam, malum, placitum comitis I 205, 35. 284, 20 [441, 1]. 293, 5. II 78, 30. 91, 5. 344, 15. 20; a. ad praesentiam ducis, loci servatoris I 205, 35; a. ad regem, ad praesentiam regis, imperatoris I 10, 5. 15. 89, 30. 123, 5 [425, 45]. 157, 5. 193, 15. II 319, 20. 320, 10. 371, 5. 372, 35. 459, 40; a. ad audientiam palatinam II 372, 30; a. in medium II 299, 20; a. in mercatum I 298, 25; a. ad palatium I 298, 30; a. ad synodum II 257, 5. 10; a. ad fidelitatem II 330, 15; a. ad iustitiam faciendam, reddendam II 313, 30. 330, 15; a. ad poenitentiam vel rationem atque satisfactionem II 269, 30. 35; a. ad emendationem et poenitentiam II 308, 40; *cfr.* ducere. — a. res aliunde I 301, 20 [437, 25]; a. res de longe I 306, 15 [418, 1]; non a. venientem ad palatium I 298, 30.

adductio II 525, 20.

adeptus I 348, 40; *cfr.* pinguedo.

adesse conventui, synodo *etc.* I 191, 25. 215, 1. 244, 5. 366, 30. II 163, 5. 263, 35. 293, 30. 333, 15. 338, 5. 339, 35. 40. 340, 40. 350, 10. 365, 5. 396, 20. 428, 10. 451, 10; *cfr.* astare.

adfannire II 71, 35.

adfi-, adffi- v. aff-.

adgravare II 85, 5; *cfr.* opprimere.

adgregare, aggregare: a. concilium, episcopos I 339, 1. II 352, 30; *cfr.* convocare.

adhortatio regis II 293, 25; *cfr.* monitio. — a. = *praedicatio* I 11, 40. 53, 30 [397, 15].

adhramire, adramire, aramire, afrahmire I 70, 25. 149, 25 [431, 30]. 284, 10—20 [440, 40. 441, 1]; *cfr.* stabon.

adiacentiae I 353, 35. II 260, 5.

adinventiones I 330, 5. II 301, 30. 302, 15; a. usurarum II 43, 20; *cfr.* novitates.

adipisci aliquid II 324, 1; a. ecclesiam II 179, 10; *cfr.* accipere.

adiudicare I 196, 15; a. morti II 54, 30.

adiungere legem I 219, 5; *cfr.* addere.

adiurare per Deum, Christum I 259, 5. II 125, 15; a. regem per crucem II 449, 15.

adiuratio divina II 467, 30.

adiurnare I 81, 20; *cfr.* bannire.

adiutor = *complex* I 124, 10 [426, 25. II 61, 5]. — a. episcopi = *minister* II 8, 30. 373, 35. 374, 1. — a. esse comiti I 210, 1. 305, 5 [416, 35]. II 15, 5; a. Dei II 444, 30; a. esse ecclesiae Dei I 53, 20 [397, 5]. II 184, 10. 213, 10. 30; a. esse episcopo I 210, 1. II 39, 5. 101, 35—102, 1. 224, 15. 312, 10. 448, 20; a. esse imperatori, regi I 303, 30. 40. 304, 30 [415, 20. 30. 416, 10]. II 48, 35. 49, 20. 25. 73, 30 [156, 25. 334, 1. 362, 20]. 105, 35. 155, 1 [298, 40]. 164, 15. 35. 166, 35. 168, 5. 280, 25. 296, 20. 342, 10. 365, 15. 368, 25. 370, 15 [376, 10]; a. esse ministris eccl. I 307, 20 [419, 5]; a. esse missis II 4, 35. 329, 25; a. esse pupillis, pauperibus *etc.* I 304, 30 [416, 15]; a. esse seniori II 100, 1. 365, 15; *cfr.* auxiliator.

adiutorium: a. praebere contra adversarium I 172, 25; a. praestare ad latronem accipiendum II 272, 20. 25 [343, 30]; a. non praestare malefactori I 150, 20; a. facere ad domos eccl. aedificandas, ecclesias restaurandas I 210, 5. II 411, 15. — a. impendere civibus I 98, 35; a. ferre, praestare comiti I 161, 10. 305, 5 [416, 35]. II 76, 1. 108, 1; a. ecclesiastici regiminis, gubernationis II 439, 25. 30; a. praestare *etc.* episcopo I 190, 25. 304, 20. 25 [416, 5]. 367, 30. II 48, 20. 76, 1. 334, 15. 415, 20; in a. imperatoris pergere, venire II 358, 1. 360, 30; a. regni II 51, 15; a. praestare *etc.* regi, II 70, 10. 76, 15. 77, 5—25. 159, 35. 172, 5. 293, 30. 294, 20. 295, 5. 10. 299, 5. 311, 20. 328, 5. 10. 329, 30. 333, 30 [339, 25]. 356, 15. 357, 35. 40; a. missorum I 308, 25. 309, 5 [419, 40. 420, 1]; a. principum, regum II 51, 5; a. regis II 172, 5. 454, 5; *cfr.* adminiculum, auxilium, iuvamen. — a. = *Beisteuer* I 25, 20. 151, 5; a. exercitus I 28, 10. 137, 10. 138, 1. 5. 325, 20. 330, 1. II 20, 1. 80, 15; *cfr.* collectio.

adiuvare: si adiuvet me Deus I 101, 35. 102, 5. 118, 20. 259, 1. II 100, 10. 30. 155, 5. 168, 15. 274, 20. 30. 278, 20. 298, 30. 448, 25. 467, 5. — a. viduas, pupillos, pauperes I 192, 5. 281, 30 [438, 25]. 289, 15 [443, 10]; non a. altercantem in iudicio I 113, 25 [428, 40]; a. centenario aut iudice ad malefactorem I 17, 5; a. suum parem ad resistendum in-

fideli II 330, 1; a. ad ecclesias restaurandas I 175, 1. — a. se mutuo II 357, 15; a. comitem I 304, 35 [416, 20]. II 16, 1. 108, 1; a. episcopum I 257, 30. 103, 1; a. episcopalem auctoritatem II 374, 10. 15; a. fideles II 372, 40. 374, 25; a. oppressis I 239, 30; a. regem; a. sacerdotes I 239, 35. — a. suos indigentes de famis inopia I 123, 1 [410, 1]. 141, 15; a. subiectos de necessitatibus I 375, 20; non a. homicidae ad solutionem I 16, 15; a. in hostem pergentem I 137, 10. 20. 325, 15. II 7, 10 [321, 30]. 10, 15; *cfr.* auxiliari, praeparare, subvenire.

admallare I 9, 1. 10, 10; a. ad sacramentum I 148, 40; *cfr.* mallare.

adminiculum I 228, 5. II 177, 20 [185, 25]; a. imperatoris II 51, 10; *cfr.* adiutorium.

administrare: a. dignitatem rei publicae II 120, 15; a. officium I 310, 1. 15 [420, 25. 40]; a. officia domestica, rem familiarem I 355, 35; a. religionem II 35, 10; a. utilitatem regni II 377, 25. — a. indumenta sacerdotalia II 42, 30; a. obsequia II 93, 35. 94, 5; a. paraveredos II 93, 35; a. stipendia II 38, 40.

administratio, amministratio: a. iudicariae potestatis II 122, 40; a. ministerii imperatoris I 303, 40 [415, 30]; a. regni, reipublicae I 274, 10. 303, 20 [415, 10]. II 52, 35. 86, 20. 339, 10; a. rei familiaris, privatae I 356, 1. II 120, 20; a. regis II 457, 15 [462, 25]; a. scolae I 357, 40. — a. = *officium* II 514, 25. 521, 15. 522, 35.

administrator: a. muneris publici II 86, 30; a. muneris secularis II 88, 15; a. rei publicae II 255, 5 [356, 5. 362, 10. 398, 10].

admittere: a. ad clericatum I 373, 15; a. ad communionem II 182, 1; a. ad electionem II 82, 5; a. ad episcopatum I 368, 25; non a. ad iuramentum II 225, 10.

admonere, ammonere *passim*, *ex. gr.* I 57, 35. 58, 25 [402, 10]. 59, 30 [403, 10]. 209, 15. 210, 40. 226, 20. 227, 20. 228, 35. 239, 1. 5. 295, 5. 304, 45 [416, 25]. 307, 35 [419, 20]. 303, 15. 25. 30. [415, 1. 10. 20]. 324, 5. 357, 20. 401, 30. 425, 35. II 27, 30. 31, 30. 36, 25. 38, 35. 39, 25. 41, 35. 44, 15. 71, 20. 76, 1. 271, 15. 281, 10. 301, 5. 424, 15; a. aliquid I 54, 5 [397, 30]. 115, 15. II 37, 10. 50, 40. a. prima et secunda vice I 307, 20 [419, 5]. II 312, 10; a. usque ad tertiam vicem I 197, 25. II 186, 5. — a. episcopos synodali conventu I 249, 15. II 34, 35; a. imperatorem, regem; a. presbyterum II 188, 20; a. principem I 361, 35; *cfr.* monere. — a. = *praedicare* I 53, 35 [397, 20]. 59, 20 [402, 40]. 62, 1 [405, 10]. 153, 10. 15 [413, 10. 20]. 174, 20. 237, 30—238, 25. 240, 10. 376, 30. II 35, 25. 40, 10. 45,

- 30, 46, 20. — a. = *bannire*, *man-
nir*: a. ex iussione imperatoris
I 288, 15 [442, 45]; a. ad perse-
quendum latronem, ad vestigium
I 5, 20, 7, 15. II 108, 1; a. ad pa-
triam defendendam I 319, 25 (*cfr.*
vocare); a. dominum ad presen-
tandum servum I 6, 15.
- admonitio, ammonitio: a. abbatum
I 322, 1; a. archiepiscopi, metro-
politani I 342, 15—25, 374, 1; a. epi-
scopi I 21, 15, 227, 20, 305, 1 [416, 30].
328, 35, 373, 25, 374, 1. II 12, 20.
82, 35, 120, 20, 121, 30, 122, 10, 262, 1.
273, 10—25; a. episcoporum II 38, 40.
41, 20, 44, 25, 46, 25, 53, 10, 15, 40, 213,
10, 261, 10, 385, 30; a. episcopalis II
122, 15, 397, 25; a. fidelium I 270, 35;
a. imperatoris, regis I 11, 25, 53, 40.
[397, 25], 57, 40, 78, 20, 239, 1, 272, 25.
306, 15, 35, 307, 5 [418, 5, 20, 25, 40].
312, 10 [421, 35], 324, 5, 339, 15.
342, 15, 35, 415, 20, 35, 416, 1, 20—35.
II 82, 20, 83, 15, a. missorum I 308,
30 [419, 40], 342, 20, 25, II 8, 25; a.
presbyteri II 432, 10; a. sacerdotis
I 312, 40, 313, 30 [422, 20, 25, 433, 15].
II 120, 20, 121, 30, 183, 10, 214, 35;
a. sacerdotalis II 50, 25, 116, 15
[402, 10]; *cfr.* monitio. — a. =
praedicatio I 53, 30 [397, 15], 243, 40.
413, 10, 20, II 176, 10. — a. = *ban-
nitio*, *mannitio* I 118, 5, 261, 30 [II
259, 15], I 268, 30 [446, 5], 284, 1
[440, 30], II 344, 1.
- admonitorium I 309, 35 [420, 15].
- admonitum, admonitus, admonita: a.
doctorum I 372, 30; a. metropoli-
tani II 264, 25.
- adnectere (*sc.* capitulum) I 405, 45;
cfr. addere.
- (adnitere), annitere II 265, 30, 385, 20.
448, 1; *cfr.* consentire.
- adnotare, annotare I 275, 10, 276, 25
[406, 15], II 9, 10, 46, 20, 301, 5,
331, 20, 416, 5; a. capitula impera-
toris; a. capitulis I 275, 10, 278, 1
[407, 20], II 28, 15; a. capitulatim
II 124, 5; a. sententias II 286, 20, 25;
cfr. addere, notum facere.
- adnuere, annuere et consentire I
356, 20, II 104, 30, 263, 30, 432, 20,
442, 5, 449, 15.
- (adnullare), annullare aliquid I 22,
15, II 38, 5; a. aedificia ecclesiastica
II 413, 1; a. capitula II 371, 25; a.
hospitalitatem II 406, 5; a. loca
sacra II 268, 35.
- adnuntiare, annuntiare, annunciare
I 82, 1, 139, 5, II 46, 20, 76, 30, 158,
10, 30, 165, 10, 25, 294, 40, 297, 35,
407, 25; a. generaliter II 361, 35;
a. potestative I 155, 10; a. capitula
imperatoris; a. hostem II 312, 30;
a. iustitiam I 97, 1, 101, 10, 104, 30;
a. placitum I 48, 20; a. sunniam I
9, 5, 10. — a. archiepiscopo I 95,
30; a. imperatori, regi I 67, 20, 77,
40, 89, 35, 147, 20, 155, 20, 298, 1,
306, 30 [418, 15], II 4, 20, 121, 20;
cfr. notum facere. — a. = *prae-
dicare* I 2, 35, 46, 15, 237, 30, 242,
5, 20, 279, 30 [409, 10], 520, 1.
- adnuntiatio, annuntiatio, annun-
ciatio: a. episcopi II 338, 30, 339,
30; a. episcopalis II 75, 30; a. im-
peratoris, regi I 97, 40, 136, 10, II
68, 30, 70, 5, 10, 71, 5, 72, 10, 74, 10,
15, 30, 75, 15, 25, 76, 30, 77, 1, 15, 153,
40, 157, 5, 158, 30, 163, 5, 164, 5, 25,
165, 1—10, 293, 20, 294, 20, 25, 40,
295, 10, 299, 15, 311, 15, 337, 1, 434, 15,
435, 1; a. missorum I 116, 20 [448,
10]; *cfr.* adnuntiatio. — a. = *prae-
dicatio* I 242, 25.
- adolatio v. adulatio.
- adolescens, adulescens: a. Deo ser-
viens II 227, 10, 35; adulescentes
conubio copulentur II 122, 30; *cfr.*
adultus.
- adolescentula Deo serviens II 227,
10, 15, 35.
- adoptare locum episcopi I 21, 5; *cfr.*
usurpare.
- adorare: a. Deum I 78, 5, 106, 30, II
477, 5, 25; a. iconas II 483, 25, 30; a.
imagines I 73, 30, II 483, 15; a.
picturas, sanctos, II 483, 15; *cfr.*
orare.
- adoratio imaginum I 73, 30, 74, 1.
- adp- v. app-.
- adquiescere: a. se nolle II 107, 30;
a. consiliis II 52, 40, 53, 15, 387, 1;
non a. consiliis episcoporum II 210, 10;
non a. iudicium scabinorum I 123,
20 [426, 15]; a. petitionem II 136,
25. — a. = *admittere*, *concedere* I
16, 20.
- adquirere, acquirere I 140, 30, 148, 10
[430, 40], 163, 15, II 86, 25, 342, 20;
a. post consecrationem, ordina-
tionem I 178, 30 [412, 30], 277, 1
[406, 30]; a. civitates I 13, 40, 14, 1;
a. ecclesiam II 441, 5; a. feminam
II 235, 25, 30; a. proprietatem, res;
a. regnum II 115, 25 [402, 5]; non
a. temporalia I 237, 35; a. aliquem
I 89, 30, 206, 5, 276, 35 [406, 25], II
11, 25. — a. iudicium I 153, 5
[448, 40]; a. iustitiam I 308, 30, 309, 1
[419, 45]. — a. causam I 226, 25,
431, 45; *cfr.* quaerere.
- adquisitio I 213, 10, II 436, 35.
- adquisitor rerum alienarum II 108, 20.
- adquisitus I 136, 10; *cfr.* conquisitio.
- adramire v. adhramire.
- adripi I 90, 5.
- ads-, adt- v. ass-, att-.
- adtrutio v. antrustio.
- adulatio, adolatio I 94, 15, 96, 15, II
521, 5; a. muneris I 93, 5; in adola-
tione non iudicare *vel similiter*
I 58, 15, 20 [402, 1, 5], 92, 20, 35,
93, 20.
- adulescens v. adolescens.
- adulter, adultera II 46, 1; adulter
cum adultera comprehensus I 317,
1, 5; adulteram matrimonio sibi
non associare II 236, 35; adulteros
non celare I 96, 10; a. examinare
et investigare II 66, 20, 25; a. in-
breviare II 292, 30; a. sub distric-
tione corripere I 159, 1; a. extra
- ecclesiam facere II 292, 30; a. ad
praesentiam episcopi deducere II
292, 30; a. non sinere vivere II
444, 15. — a. clericus I 25, 5, 28, 1;
a. cognata I 232, 15; a. diaconus I
25, 5; a. sanctimonialis II 73, 15
[155, 30]; a. socrus I 232, 15; a.
soror I 41, 15; *cfr.* fornicator.
- adulterare: a. cum alia I 202, 25; a.
cum duabus sororibus I 41, 15; a.
uxorem alienam I 318, 30, II 414,
35, 415, 5; a. cum muliere fratris I
38, 25; a. uxorem vassalli I 215, 15;
a. nurus suas II 122, 25; adulterans
ancilla I 215, 40; *cfr.* fornicare. —
a. argentum, aurum II 320, 20; a.
mensuram II 318, 15—25; a. panem
II 319, 5; *cfr.* falsare.
- adulterator monetae I 285, 10 [441,
30]; *cfr.* falsator.
- adulterium I 100, 25, 170, 30, 207, 25,
315, 25, II 55, 5, 177, 5, 236, 40, 237, 5,
350, 15, 351, 25, 372, 15, 373, 5,
419, 20, 455, 25; a. prohibere et
emendare I 28, 15; a. non concealare
I 192, 35; adulteria quadragesimale
facere II 96, 20; propter a. ad pala-
tium venire I 298, 15, 20; adulterio
prius polluta in matrimonio non
uti II 237, 5, 241, 15; in adulterio
filios gignere II 240, 25; ex a. filios,
faetus necare II 181, 15, 20; adulterii
compositio, poenitentia. — a. cle-
rici I 28, 5; a. sanctimonialis I
215, 30, 319, 1; a. servi liberti I 40,
40, 41, 1; a. perpetrare cum filia
uxoris I 40, 15, cum sorore uxoris
39, 5, cum muliere fratris 38, 25,
cum matre et filia 39, 1; *cfr.* for-
nicatio.
- adulterinus thorax II 236, 35.
- adultus, adulta: a. femina puero non
iungatur II 122, 25, 30 (*cfr.* matura
aetas); a. puer et puella parvula
I 232, 15; *cfr.* adolescens.
- adunare: a. se = *conungere se* II
74, 15, 30, 157, 15, 166, 15, 20, 281,
5, 20, 284, 5, 331, 25, 357, 15; a. se =
convenire I 16, 5, II 173, 25. — a.
capitula I 394, 10—30; a. ecclesiam
Dei; a. soliditatem regni II 438, 35;
a. regnum II 166, 20, 453, 30; *cfr.*
colligere, unire. — a. conventum
populi I 356, 15; a. synodum I
20, 30; *cfr.* convocare.
- adunatio II 157, 15. — a. = *coniur-
ratio* I 318, 35.
- advena I 131, 25 [427, 35], II 273, 25,
277, 35, 323, 25—324, 15; a. vadat
sub defensione regis I 193, 20; *cfr.*
adventitius.
- advenire: a. de uno pago in alium
II 237, 25; a. de alia provincia I
43, 15, 193, 5; a. terras I 8, 20; a.
facere in praesentiam imp. I 282,
35 [439, 30]; *cfr.* venire. — a. =
convenire II 377, 30.
- adventantes II 105, 25, 30.
- adventitius, adventicius I 157, 1, 5
[447, 35], II 323, 20—324, 15; adven-
ticia mancipia I 211, 10; *cfr.* ad-
vena.

- adversari alicui I 296, 1; a. ecclesiae II 213, 15.
- adversarius I 114, 5 [429, 1]. 172, 25; a. capitulis II 184, 10; adversario satisfacere I 268, 25 [445, 35]; adversarii = *hostes* II 85, 15. — adversarii (= *diaboli*) opera, pompa.
- advocare: a. comitem in auxilio II 107, 35. 224, 15; a. sacerdotes a suis ecclesiis I 367, 20.
- advocatio II 302, 20. 25; per a. ab hoste relaxatum esse I 326, 35; per a. non excusatum esse II 95, 10.
- advocatus I 67, 1. 185, 15. 300, 30 [436, 40]. II 16, 10. 15; advocatos eligere, constituere I 115, 20 [429, 25]. 124, 25 [427, 1]. 149, 10 [431, 25]. 151, 1. 210, 15. 20. 319, 5; advocatum non habere centenarium comitis I 290, 35 [444, 25]; advocatus habeat propriam hereditatem in illo comitatu I 172, 5; a. in aliis comitatibus rationes habens II 324, 20. 25; advocati potestas I 48, 30; advocati ministerium; advocatus legem sciat et iustitiam diligit *vel similiter* I 93, 30—40. 101, 25. 104, 35. 214, 15; a. res et libertates iniuste non auferat I 289, 5 [443, 1]; a. non iustus I 163, 15; a. pravus I 185, 10. 206, 30; advocatum pravam tollere I 124, 25 [427, 1]; advocatus pro omnibus de sua advocacy bannum componat II 302, 15—25; a. servos distringat I 211, 1; a. servos comiti praesentet I 285, 5 [441, 25]. II 316, 25; a. praesentet colonum fugientem II 344, 25. 30; a. latrones ad comitum placitum praesentet I 48, 20—35; a. latronem reddat et praesentet contententes latronem II 273, 15; advocati duo episcopi, abbatis, abbatissae ab hoste relaxati sint I 326, 35; advocati ad placitum missorum veniant, cum missis conveniant I 295, 30. 310, 5 [420, 30]; advocati beneficium I 151, 1; advocati ministerialis I 302, 20. — a. abbatissae I 93, 30—40. 101, 25. 104, 35. 137, 25. 164, 35. 165, 1. 172, 5. 214, 15. 295, 30. 319, 1. 326, 35; a. abbatissae I 93, 30—40. 101, 25. 104, 35. 295, 30. 319, 1. 5. 326, 35; a. casae Dei II 344, 25. 30; a. comitis I 190, 20; a. episcopi I 93, 30—40. 101, 25. 104, 35. 137, 25. 164, 35. 165, 1. 172, 5. 192, 15. 196, 15. 35. 283, 10 [440, 1]. 295, 30. 319, 1. 5. 326, 35. 374, 25. 30; a. immunitatis I 48, 20; a. rectoris ecclesiae I 283, 10 [440, 1]; a. pontificis I 192, 15; a. sacerdotis I 201, 1. 374, 25—35; a. sanctimonialium I 302, 35.
- aedes, edes I 336, 20. II 479, 30. 35; a. sacrae II 475, 25. 476, 20. 481, 1. 488, 5. 489, 1; *cfr.* aedificium.
- aedicula II 480, 1.
- aedificatio ecclesiastica II 476, 5; aedificationis solatium II 477, 5.
- aedificium I 251, 35. II 479, 30; a. facere in desertis locis I 262, 25 [II 260, 20]; a. emendare I 172, 15; in aedificiis operare facere I 212, 1; aedificia antepone I 188, 5. — a. intra curtes regis I 86, 30. 87, 25; a. sacra, Deo consecrata II 485, 25—486, 5. 488, 30; a. ecclesiae, ecclesiastica II 388, 10. 413, 1. — aedificium spiritale ecclesiae II 476, 20; *cfr.* aedes, domus.
- aedoniare *v.* idoneare.
- aeducere *v.* educere.
- (aegritudo), egritudo: egritudinis causa baptizare II 410, 10.
- (aegrotans), egrotans: aegrotantem parvulum baptizare, ungere II 190, 30; *cfr.* infirmans.
- aegrotus, a: aegrotum baptizare II 512, 25; a. curare I 311, 20 [421, 20].
- aelemosina *v.* eleemosyna.
- aequalis, e: a. mensura; a. modius I 132, 35 [411, 15]; a. pondus; *cfr.* aequus.
- (aequaliter), equaliter dividere I 219, 10. II 109, 1. 5.
- aequitare *v.* equitare.
- aequitas, equitas I 11, 40. 12, 5. 10. 18, 30. 148, 20 [430, 45]. 333, 20 [422, 45]. II 47, 20. 255, 1 [333, 25]. 255, 20. 30 [398, 25. 30]. 425, 5. 436, 10. 15. 437, 15. 524, 40; aequitatem servare, conservare I 11, 40. II 367, 25; a. pro pecunia non mutare I 240, 15; secundum a. definire I 301, 15 [437, 25]. 315, 1 [450, 10]. II 69, 30. — aequitas fidelium I 305, 20 [417, 1].
- aequus, a, um: a. denarius I 108, 25; a. mensura I 108, 25. 132, 35. [411, 15]; a. modius; a. sextarius II 318, 10; *cfr.* aequalis, iustus.
- aer: aeris inaequalitas I 122, 30 [410, 1]; a. intemperies I 245, 35; aera conturbare II 45, 1.
- aera I 231, 1. 370, 15.
- aeramentum I 125, 25 [427, 15].
- aereus, a, um: a. caldarium, caldera, conca, pocularis; a. vasa I 87, 1.
- aerimanni *v.* arimanni.
- aes: aere alieno oppressus II 526, 10.
- aestimare, estimare: a. damnum I 160, 20 [432, 15]; a. res I 187, 30; *cfr.* appretiare.
- aestimatio, estimatio: a. compositionis I 72, 40; a. damni I 206, 1. 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 10]; a. operis I 197, 15. 287, 35 [442, 25]; a. rei I 152, 20; a. telluris I 82, 1; a. usus I 294, 20; *cfr.* existimatio.
- aetas, etas II 302, 10; a. non permittens ieiunare I 245, 15; infra aetatem puerum vel puellam in matrimonium non sociare I 232, 10; aetas tenera I 232, 15; a. imperfecta II 122, 30; a. infantula I 112, 10 [409, 40]; a. iuvenalis I 124, 5 [426, 20]; a. legitima I 240, 5; a. idonea II 122, 30; a. nubilus II 119, 20; a. rationabilis I 58, 35 [402, 20]; a. matura I 232, 15; a. provecta II 39, 25; a. perfecta I 60, 5; a. maior I 269, 30; a. fortior II 227, 10. — a. = *proles* I 330, 35.
- aethimologia *v.* ethymologia.
- affatomie I 293, 25.
- affectus: a. carnalis II 521, 10; a. propinquitatis I 316, 25; a. sacerdotalis II 368, 5; *cfr.* respectus.
- (affinitas), adfinitas I 129, 5 [II 22, 40]; *cfr.* propinquitas.
- affirmare, adfirmare II 23, 25. 118, 1. 467, 30; a. veraciter I 293, 35; a. cum XII coniuratoribus I 281, 5 [437, 45]; a. per testes I 190, 15; a. sub sacramentum II 96, 10; a. in manu imperatoris I 298, 45; *cfr.* firmare.
- affirmationis sermo I 346, 30.
- afflictare regnum II 377, 1.
- afflictio, adflictio I 320, 30. II 431, 35; a. familiae II 525, 30; afflictionem non inferre populo II 8, 10; *cfr.* molestia. — afflictionis ultione plecti II 420, 30.
- affligere, adfigere: non a. advenas II 277, 35; non a. ecclesiam II 448, 25; non a. fideles indebitis machinationibus II 73, 25 [156, 20. 333, 40. 362, 20]; non a. pauperes II 43, 20. 44, 20. 85, 1; non a. populum II 19, 15. 83, 10. 87, 5; non a. presbyteros II 257, 20; non a. sacerdotes aut viros ecclesiasticos II 412, 20; non a. servos regios II 437, 35; non a. subditos I 110, 20; *cfr.* opprimere.
- aframire *v.* adhramire.
- agenda II 507, 15.
- agentes I 18, 25. 203, 15; a. ecclesiarum I 22, 30. 23, 1; a. episcopi I 23, 20; a. imperatoris I 298, 40; a. potentum I 22, 30. 23, 1. 20; a. publici I 19, 15. 22, 30. — agens = *graphio* I 10, 5. 15.
- ager I 2, 30. 13, 15. 30; agros incolere in desertis locis I 262, 25 [II 260, 20]; in agris episcopum non constituere I 55, 25 [399, 15]; agrum perdere II 413, 5. — a. cultus II 221, 1; a. dominicus II 14, 5. 10; a. ecclesiasticus, ad locum venerabilem pertinens I 311, 1 [421, 1. 5]; 333, 25. 30. II 460, 25; a. fiscalis I 13, 20. 35.
- agere I 313, 35 [423, 20]. II 46, 30. 528, 15. 529, 10; a. cum aliquo iuxta aestimationem usus I 294, 20; a. cum rege fratre II 161, 35; a. capitula imp.; a. causam I 268, 15. 283, 15 [440, 1]; a. de causa I 210, 25; a. de communi correctione II 4, 10; a. rescriptum II 116, 30; a. de venditione I 188, 5. — a. concilium II 466, 25; a. synodum II 125, 5. 347, 15. — actum I 62, 30. 169, 40. 263, 5 [II 260, 35]. I 264, 20. II 112, 10. 137, 35. 143, 10. 147, 1. 148, 15. 150, 1. 151, 20. 368, 35.
- aggeres iuxta Ligerim facere I 301, 20 [437, 30].
- agnatio, agnitio = *liberi* I 113, 30 [447, 40]; a. hominis denarialis, cartularii I 118, 15; *cfr.* cognatio.
- agnellus I 83, 10. 252, 1.

agnoscere, agnoscere ad integrum I 1, 25; a. cartulam veram I 319, 20; a. epistulas regis I 2, 1.
 agnus I 254, 25. 255, 30. 256, 5. 25. II 11, 5. 83, 20; agni carnes benedicere II 491, 40. 492, 1; a. anniculus I 255, 30. 256, 5. 25; a. annotinus I 254, 25.
 agraria I 19, 15.
 alba I 243, 35. 251, 15. II 504, 20.
 albergare II 108, 40.
 albus, a, um: a. vestimenta I 247, 10.
 aldio, ones I 201, 35. 331, 20; a. per XXX annos liber fieri non potest II 62, 10; aldionis dominus, patronus I 196, 35. 205, 30; a. terram ecclesiae colens I 196, 30. 35; a. ad ius publicum pertinens I 205, 30. — aldia I 207, 25. — aldiana = aldia I 205, 31.
 aleas non amare II 179, 25.
 alere subiectos I 375, 20; *cfr.* nutrire.
 alia *v.* allium.
 alienare: a. res suas I 188, 15. 205, 5. 319, 5; non a. rem immobilem ecclesiae *etc.* pertinentem I 310, 35. 311, 1. 10. 15 [421, 1—20]. — non a. aliquem I 96, 35; *cfr.* abstrahere.
 alienatio I 311, 1—10 [421, 5—15].
 alienigenae I 127, 10 [II 21, 35]. — alienigenam in coniugium ducere II 235, 30—236, 20.
 alienus, a, um: a. ancilla I 292, 25. 30; a. clericus I 108, 1; a. colonus II 26, 5; a. dominium I 143, 20; a. domus I 160, 10 [432, 5]. 205, 40; a. ecclesia I 107, 1; a. fines I 56, 15 [400, 15]; a. gens II 235, 30; a. mancipium I 5, 15. 292, 20; a. parrochia I 244, 10; a. patria I 268, 15 [445, 25]; a. potestas I 330, 20. 436, 45; a. provincia I 268, 20 [445, 30]; a. regio I 268, 20 [445, 30]; alienae res I 262, 5. II 19, 1. 66, 25. 108, 15. 20; a. servus I 292, 15. 25. 30. II 438, 10; a. sponsa I 315, 20; a. terra I 268, 45; a. terrae II 14, 10. 43, 25; a. uxor I 292, 35. 318, 30. — aliena non rapere II 292, 1.
 alimentum servorum Dei et pauperum II 385, 35.
 alimonia I 123, 1 [410, 1]; a. servorum Christi ac pauperum I 195, 35. II 433, 1; *cfr.* eleemosyna.
 alleluya I 346, 1. II 481, 15. 499, 25. 503, 25.
 allevare faidam II 212, 20.
 allium, alium I 90, 10. 255, 5. 256, 35.
 allocutio domestica II 528, 20; a. episcoporum II 453, 20.
 alloqui II 387, 1; a. episcopos, abbates, comites I 161, 10. 15; a. plebem II 171, 20; a. regem II 467, 10.
 almitas = *episcopi* I 59, 40 [403, 15]; = *papae* I 225, 30.
 alodis, alodum, allodium I 132, 30 [411, 10]. II 66, 35; alodes habere velle, petere II 298, 5. 330, 35; a. concedere, dare II 158, 20. 25 [299, 35]. 298, 5. 10; a. reddere II 298, 5. 10; a.

accipere II 330, 35; in alodis consistere II 285, 10; in alodo suo vivere II 358, 35; alodes in compluribus comitatibus habere II 319, 25; a. infra parrochiam non habere II 373, 20. — in alodem sibi comparare beneficium, alodem restaurare ex beneficio *vel similiter* I 100, 25. 104, 20. 131, 35 [428, 1]. 136, 15. 20. 153, 30 [449, 5]. 177, 1 [433, 45]; in alode absumere II 403, 20; allodium sibi emere de rebus ecclesiae I 238, 15; in alodem dare monasteria II 268, 5. 408, 20, res ecclesiast. II 268, 20. 278, 5. 408, 30. — alodem in bannum mittere I 362, 15; a. tollere II 273, 10; a. in fiscum, dominicatum recipere, ad fiscum redigere I 48, 5. 362, 15. II 330, 15. 20. 343, 15. 345, 1; cum alode distringere II 75, 20; *cfr.* proprium.
 altare I 121, 20 [446, 30]. 250, 30. II 475, 25. 35. 477, 35. 478, 10. 20; a. construere, conservare, statuere I 178, 20 [412, 15]. II 257, 30. 35; a. destructum iterum construere I 232, 30; a. sacrare, consecrare I 178, 25 [412, 20]. 232, 35. II 41, 40; altaris consecratio I 178, 25 [412, 20]; altare lapideum consecrare I 133, 30 [447, 10]; a. dedicare, unguere et benedicere II 484, 30—485, 1; a. induere, vestire I 251, 15. 20; super a. teguria vel laquearia fiant I 64, 25; altari lintamina praeparare I 178, 25 [412, 20]; altaris palla I 364, 35; altaris unius IV partes fiunt II 186, 30. — altaris minister I 59, 40 [403, 20]; altaris ministerio non intermiscantur Deo dicatae I 364, 35; ad altare non ingrediantur, accedant mulieres I 55, 20 [399, 10]. 102, 30. 364, 35. II 42, 30. 35; altari uno una die plus quam tres missae non superponantur II 224, 1. 5. — altaria venerentur, non sint pervia canibus I 59, 30. 35 [403, 10]. 103, 35; altari sacrilegium componere II 216, 1—10. 217, 15; altari partem compositionis presbyteri solvere II 215, 25. 216, 1. 5; de altari census exigere I 367, 25; in altare periurium cavere I 58, 25 [402, 10]. 104, 1; desuper a. manum retraere I 180, 25; iuxta a., ante cornu altaris dimittere, libertatem consequi I 158, 5. 277, 5 [406, 35]. — ad altare offerre fanones I 251, 15; ad a. offerre puerum I 346, 10; ad a. deferre oblata I 364, 35; altaribus restituere II 246, 1. 5.
 altea I 90, 35. 256, 40; *cfr.* mismalva.
 altercari I 77, 1; a. iniuste I 113, 25 [428, 40]; *cfr.* quaerere.
 altercatio I 75, 5. II 524, 20; in altercatione venire II 89, 15; altercatio clericorum II 539, 10; a. inter clericum et laicum I 77, 5; a. rei secularis I 226, 30; a. inter virum et feminam I 230, 30; *cfr.* causa. — a. = *disputatio* II 529, 15.
 amandalaris I 91, 1.
 amatoria pocula II 45, 1.

ambasiatus I 84, 25; *cfr.* legatio.
 ambigare I 369, 30.
 ambiguitas I 92, 15. 97, 25. 276, 15 [406, 1]. 354, 45. 356, 35. II 52, 15. 368, 40; *cfr.* dubietas.
 ambitio I 227, 40. II 30, 5. 37, 10. 40, 20. 81, 40; a. muneris I 316, 25.
 ambitiose aspirare ad maiorem ecclesiam II 406, 15.
 ambitus secularis II 66, 10.
 ambo II 480, 25; in ambone I 277, 5 [406, 35]. II 230, 10. 480, 25.
 ambulare I 63, 1; a. pacifice II 282, 10; a. sine litteris I 133, 25 [447, 1]; non a. aliubi I 63, 1; a. per patrias I 41, 15; a. per regnum I 14, 25; a. per terram II 133, 20; a. per villas I 3, 1. — a. ad casam, res debitoris I 9, 20, latronis I 17, 5; a. ad locum sanctum I 232, 30; a. ad potentiores I 21, 10; a. ad regem, principem I 21, 10. 34, 20. II 282, 5—15; a. ad sortem I 5, 15. 30; *cfr.* pergere.
 amen II 481, 15.
 amens I 90, 1.
 amicitia I 355, 1. II 255, 30 [398, 30]; propter amicitiam a statu rectitudinis non deviare I 304, 30 [416, 10]; propter a. iniuste non iudicare II 15, 5; amicitiae causa nihil prebere I 358, 10; propter amicitiam decimam ad alteram ecclesiam non dare II 13, 15. 20; amicitiae causa senodochia *etc.* non dare I 316, 30; pro amicitia episcopum non eligere II 521, 5; propter amicitiam non relaxare incestuosos I 122, 15 [409, 45]; pro amicitia latronem non celare II 272, 20; a. inter episcopos, abbates, comites *etc.* I 101, 20; a. regis II 162, 35; a. regum II 169, 15. 170, 15; amicitiae locum apud regem non habere II 166, 40.
 amictus I 251, 15.
 amicus I 58, 20 [402, 5]. II 126, 35. 164, 15. 35. 165, 5; amici res conferentes I 301, 20 [437, 30]; ab a. stipendia accipere II 87, 10; domestici aut amici II 257, 20; a. et fideles II 162, 10. 367, 15; gasindii et a. I 192, 25; parentes aut a. I 16, 15. 192, 25. 195, 25. 278, 25 [408, 5]. 346, 40. II 372, 40. 374, 20. 35; pares vel a. II 285, 10; propinqui vel a. II 34, 15. 86, 35; proximi et a. II 222, 25. — amici clerici I 195, 25; a. comitis I 192, 25; a. defuncti II 182, 20. 222, 25; a. episcopi II 34, 15. 257, 20; a. feminae, viduae I 278, 25 [408, 5]; a. homicidae I 16, 15; a. latronis II 86, 35; a. occisi II 327, 40. 374, 20. 35; a. presbyteri I 195, 25; a. regis II 162, 10. 367, 15.
 amissarius I 190, 30.
 amita I 15, 15; cum amita incestum committere, amitam mechari I 31, 20. 143, 15; cum filia amitae concumbere, filiam a. polluere II 237, 25. 30. 247, 15. — amita clerici I 207, 25. 228, 20; a. diaconi, epi-

scopi I 207, 25; a. presbyteri I 207, 25. 243, 1; a. sacerdotis I 237, 1.
amittere servos fugitivos I 206, 5;
cfr. dimittere.

ammin-, ammon- v. adm-.

amor: per amorem amici non declinare a iudicio I 58, 20 [402, 5]; pro amore latronem non celare II 272, 20; amorem illicitum aliis non inmittere II 122, 30; amor coniugalitatis II 455, 30.

amphora, anfora II 537, 45. 50.

ampliare ecclesiam II 255, 1 [356, 1. 398, 5]. 441, 5; *cfr.* augere.

amplificare: a. ecclesiam II 223, 30; a. ministerium episcoporum II 212, 5.

ampulla I 179, 10 [412, 45]. II 503, 30; a. cuprina, stagna, vitrea II 251, 10. 15.

amputare: a. manum; a. testiculos I 205, 25; *cfr.* abscidere, castrare. — a. commissa I 375, 25; a. exenia I 195, 30; a. illicitas causas I 189, 20; a. intentiones I 188, 20; a. mala I 279, 15 [408, 40]; a. peccata I 348, 20.

amputatio membrorum I 262, 5.

anachoritus I 63, 1.

analogium II 480, 20.

anantes I 254, 30. 255, 30. 256, 25.

anathema I 73, 30. II 120, 25. 214, 20. 289, 20. 25. 411, 25. 491, 10; a. sine consensu archiepiscopi nulli imponere II 411, 20; anathemate subito aut incaute non damnare II 262, 1; anathemate excommunicationis percelli et ad poenitendum non inclinari II 215, 10. 15. — anathematis vindicta ferire transgressorem II 292, 5; a. interpositione abscidere communicationem post solutum ieiunium II 493, 1; anathemate ferire, qui contra conciliorum statuta venire audeat I 57, 35; anathematis vinculo constringere decimas non dantes II 186, 5. 292, 5; periculum interdicti anathematis ex decimis praesumptis incurrere II 419, 30; anathemate ferire diaconum II 448, 5; a. ferire excommunicatos II 449, 5; anathematis vinculo innodare incestum I 377, 1; anathemate ferire necatorem pauperum II 408, 10, res sacras rapientem II 292, 5; a. ecclesiastico ferire raptorem *etc.* sacratae II 292, 25; a. ferire raptoris puellae participes I 278, 40 [408, 20]; a. praecidere ab ecclesiae corpore sanctimoniale sumentem habitum virilem II 385, 5; anathema est, pecularia sibi usurpare I 230, 5; anathematis vinculo ligare non venientem ad synodum *etc.* II 249, 10; *cfr.* excommunicatio.

anathematizare: non a. absque metropolitani cognitione et episcoporum iudicio II 120, 30; a. clericum profugum II 229, 20; a. concubium moechi et moechae II 236, 30. 237, 1; a. episcopalibus monitionibus *etc.* non obtemperantem

II 402, 25. 35; a. monachum suscipientem obedientiam regularem per laicum II 401, 1; a. poenitentiam non suscipientem II 120, 20—30; a. raptorem puellae *etc.* eiusque complices I 278, 40 [408, 20]. II 119, 45. 414, 10; a. raptorem sanctimonialis II 414, 20; a. raptorem sponsae alienae I 279, 5 [408, 30]. II 414, 30; a. contra regiam dignitatem dolose satagentem II 402, 30; a. regiae potestati contradicentem II 402, 30; a. sanctimoniale raptam II 414, 20; a. Simoniacam heresim II 206, 1; *cfr.* excommunicare.

anceps I 334, 20.

ancilla I 146, 1. 5. 207, 25; ancillam ecclesiae tribuere I 69, 20; de ancilla una tremisam I persolvere II 251, 25; ancillam flagellis verberare et occidere II 181, 30. 182, 1; ancillae fugaces I 193, 10. 15; a. inter partes confugientes II 132, 10; ex ancilla liberam fieri I 41, 30. II 235, 20; a. vestem religiosam suscipiens et adulterans aut maritum ducens I 215, 35; ancillae regis velentur secundum mensuram I 122, 5 [409, 30]; ancilla ab ingenuo uxor accepta I 41, 15. 292, 25. 30; ancillam uxorem pro ingenua accipere I 40, 25; ancilla concubina servi I 40, 35; cum a. manere I 41, 30; a. a servo accepta I 40, 35. 40. 41, 25. 145, 10; ancillae aliorum de congregatione eiciantur I 95, 20. — ancillae Dei II 304, 35. 334, 10; ancillarum D. ordo secundum regulam sanctam stabilis permaneat I 29, 20; a. D., monasteriales iuxta regulam Benedicti vivant I 26, 5. 29, 20; a. D. secundum ordinem vivant II 434, 25; ancillarum D. conversatio I 164, 15; ancilla D. velata in monasterio sit I 35, 30; ancillarum D. monasterium; ancilla Christi in crimen fornicationis lapsa I 25, 35; ancillarum Dei stipendia II 432, 20; ancillae D. honorem atque immunitatem habeant II 333, 25. 334, 10. 15; *cfr.* sanctimonialis.

andedus, andeda I 87, 1. 254, 10. 255, 15. 256, 10.

anesum v. anisum.

anetum I 90, 5.

anfora v. amphora.

angariae I 196, 30. 375, 15. II 437, 35.

angelicus, a, um: a. hymnus; a. modulatio II 497, 25.

angelus: angelorum custodia II 487, 15; a. nomina ignota nec fingantur nec nominentur nec colantur I 55, 15 [399, 10]. 102, 30. 365, 5. 10.

angustare clericum II 224, 15; *cfr.* opprimere.

anima: pro animarum salute congregari I 221, 10; propter animae salutem iterare I 96, 20; pro anima res tradere, conferre I 113, 35 [411, 40]. 220, 1. 282, 5 [438, 35. 380, 1]. II 82, 40; animae commendatio I

235, 15; animarum remedium I 226, 35; animarum redemptio II 386, 5. 433, 1; animas redimere II 386, 10.

animadversione imperatoris, regis puniri, plecti II 81, 20. 87, 1. 88, 15.

animalia I 81, 30. 172, 20. 255, 25. 256, 5. 428, 20; a. minora I 251, 1; animalium cerebrum I 223, 15; a. mortalitas I 154, 10. II 4, 30. — cum animalibus suis prata aliorum decerpere II 85, 1; cum a. suis seniori arare I 81, 25; in animalia negotiare I 142, 20; in animalia heribannum exactare I 166, 25 [432, 30]; de animalibus nonas et decimas persolvere I 287, 30 [442, 15]. II 102, 30.

animositas I 61, 40 [405, 5].

(anisum), anesum I 90, 1.

anniculus, a, um: a. agnus I 255, 30. 256, 5. 25; a. hedus I 255, 30. 256, 5. 25; a. poledrus I 256, 20; a. pultrilla I 256, 5. 20; a. vitulus I 256, 25; *cfr.* annoticus, annotinus.

annitere v. adnitere.

anniversarium officium I 348, 1.

annona I 72, 40. 85, 10. 141, 15. 171, 20. 237, 35. 250, 30. 251, 40. 252, 10. II 11, 5. 257, 10; a. nova, vetus I 89, 10; a. publica regis I 74, 25; a. ad caballos I 291, 30. 35 [445, 20. 25]. II 83, 20; annonam colligere I 152, 15 [448, 40]; a. comparare I 132, 20 [411, 1]; a. vendere I 152, 15 [448, 40]. II 318, 20; annonae venundatio I 142, 25; annonam non vendere I 258, 30. 35; a. carius non vendere I 74, 20. 123, 1 [410, 1]. 132, 30 [411, 10]; annona in hoste rapta *etc.* in triplum componatur I 160, 20 [432, 15]; de a. nona et decima persolvatur II 13, 35; annonam in ecclesiam non mittere I 178, 20 [412, 15].

annotare v. adnotare.

annoticus bos I 72, 30; *cfr.* anniculus.

annotinus, a, um: a. agnus, hedus I 254, 25; a. poledrus I 254, 25. 255, 25; a. pultrilla I 255, 25; a. vitulus I 254, 25; *cfr.* anniculus.

annu- = adnu- v. *ibidem*.

annualia dona II 93, 35. — annualiter inferre, persolvere libras XXV denariorum II 146, 25. 30. 149, 30; *cfr.* annuus.

annuatim: a. dationes in palatium inferre I 354, 5. 10; a. renuntiare imperatori I 323, 25.

annus: per anni circulum sermones congruere I 81, 5; per anni circulum homelie I 363, 20; anni officia II 494, 30; annis singulis censum persolvere I 354, 10. 15; annis singulis de unaquaque casata solidum reddere I 28, 10; omni anno fructa ad curtem venire facere I 84, 35; per singulos annos duae partes ad servitium regis veniant I 87, 10; per singulos a. reddere pullos et ova I 86, 25; unoquoque a. separare, quod ad providendarios *etc.* dari debet I 86, 1; singulis annis

curare plateas vel cloacas I 216, 10; in anno quater elemosynas facere I 226, 35; in a. bis aut ter placitum tenere I 214, 5; in a. placita II tenere II 527, 1; in a. III placita tenere I 290, 20 [444, 5]. 320, 30; in a. IV mensibus placitum habere I 177, 10 [434, 5]; per a. singulos synodum congregare, renovare I 25, 5. 29, 10; annis singulis cum metropolitano convenire I 366, 25. 30; in anno bis vel semel concilia celebrare I 108, 10. 133, 10 [411, 15]. 227, 25. II 37, 15; in a. bis aut semel synodice convenire II 406, 20; per annum parrochias circuire II 247, 25—248, 1; in anno semel circumtitionem facere II 257, 15. 20; intra anni circulum infantes baptizare I 69, 30; ante a. spatium vestem mutare velumque suscipere II 90, 25. 30; a. probationis I 346, 10; anno uno in civitate immorari II 410, 35. — annos constituere II 131, 5; a. legales II 142, 35. — infra annum ad mallum non venire I 118, 5 [430, 25]; a. integrum silere, non contradicere I 331, 5. 10; infra a. spatium ad vindictam non tradere I 320, 25. II 62, 35; a. et diem tacere II 226, 25—227, 5; a. et diem cum servo stare II 63, 1; a. et diem in banno esse I 268, 35 [446, 5]. 283, 20 [440, 10]. 362, 15; de annis III nonam et decimam persolvere II 14, 10. — annum vertentem poenitere I 26, 1; annorum multorum poenitentia II 445, 1; annos II in carcere permanere I 26, 1; a. III in poenitentia exigere II 189, 1; per a. V ecclesiam ingredi II 541, 40; annorum VII poenitentia II 182, 1. 189, 15—25. 242, 10—246, 5. 247, 25; annor. X poenitentia II 181, 15. 217, 5. 10; annor. XII poenitentia II 182, 5; annos XII poenitere I 361, 15; anni XII cursu finito communicare II 541, 40; annis XXI poenitere I 438, 40. — annorum praescriptio I 206, 5; per X a. possidere I 15, 30; per a. XX possidere I 16, 1. 65, 15; per XXX a. possidere, habere I 19, 20. 107, 10. 169, 30. II 13, 25. 26, 5; annor. XXX praescriptio I 219, 5; per XXX a. vestitura I 169, 20. 30; ultra XXX a. non licet interpellare I 405, 45 (*cfr.* tricennalis); per XXX a. servus, alio liber fieri non potest I 335, 10. II 62, 10; in annos XXX capulum facere, reaperire flumina II 134, 20. 25; annorum XL curricula terminare I 219, 10; in annos legales requirere iustitiam II 142, 35. — anni curricula inter duos fratres non computentur I 219, 10. 15; anni pubertatis I 232, 10; puerilitas XII annorum I 67, 5; annus duodecimus I 92, 25; anni legitimi I 282, 20 [439, 10. 381, 25]; annos legitimos necdum habentes non tradere II 19, 5; infra XII a. res alterius sibi iniuste non usurpare I 293, 1. 5; ante XII a. velamen sibi imponere, assumere II 226, 25.

227, 5; a. legitimi iuxta legem Ribuarum I 273, 5; ante XXV annos virgines, puellas non velare I 57, 1 [404, 1]. 77, 40. 103, 5. 279, 15—25 [408, 40—409, 1]; ante XXX a. presbyterum non ordinare I 57, 10 [401, 10]. 78, 1. 103, 10. — annus consulatus I 204, 30; a. imperii, imperatoris I 20, 30. 112, 5. 10. 117, 15. 120, 20. 134, 15. 149, 25. 152, 35. 154, 5. 164, 25. 169, 40. 173, 5. 188, 20. 263, 5. 264, 20. 270, 15. 30. 274, 35. 280, 30. 316, 10. 318, 1. 325, 1. 326, 15. 329, 5. 344, 1. 370, 30. 394, 5. II 2, 15. 12, 15. 56, 15. 62, 25. 88, 35. 90, 20. 100, 25. 101, 10. 107, 10. 130, 25. 137, 1. 35. 143, 10. 148, 15. 335, 10. 348, 20. 35. 40. 351, 5. 355, 35. 538, 55; a. principatus I 73, 20; a. principis II 52, 20; a. regni, regis I 12, 20. 14, 35. 15, 15. 17, 25. 20, 30. 23, 35. 29, 1. 33, 35. 47, 15. 62, 30. 71, 10. 166, 15. 169, 40. 204, 30. 269, 15. 356, 35. II 100, 25. 101, 10. 112, 25. 138, 15. 143, 20. 150, 1. 151, 20. 167, 30. 185, 1. 191, 30. 35. 193, 10. 209, 35. 40. 210, 35. 253, 10. 256, 5. 260, 30. 263, 30. 267, 1. 296, 10. 15. 303, 20. 312, 1. 321, 25. 333, 20. 343, 1. 348, 25. 35. 351, 5. 355, 35. 370, 35. 371, 20. 383, 1. 387, 15. 397, 10. 538, 55; a. incarnationis, Domini I 24, 25. 29, 1. 62, 30. 71, 10. 112, 5. 120, 20. 204, 25. 270, 15. 30. 275, 25. 344, 1. 350, 5. 394, 5. II 52, 20. 56, 10. 68, 30. 72, 5. 75, 5. 76, 30. 90, 20. 92, 1. 100, 25. 101, 10. 117, 1. 130, 20. 143, 10. 147, 1. 148, 15. 150, 1. 151, 20. 153, 1. 154, 5. 159, 10. 165, 10. 20. 167, 25. 169, 1. 185, 1. 191, 30. 193, 10. 209, 35. 40. 210, 35. 213, 5. 261, 5. 263, 10. 25. 267, 5. 277, 20. 278, 20. 279, 15. 293, 20. 296, 10. 15. 301, 20. 303, 15. 312, 1. 329, 20. 333, 15. 338, 1. 5. 342, 1. 30. 343, 1. 347, 15. 348, 35. 349, 1. 351, 5. 354, 1. 355, 30. 363, 20. 366, 1. 368, 35. 40. 370, 1. 35. 371, 20. 376, 30. 387, 10. 15. 397, 10. 25. 402, 20. 404, 25. 421, 25. 35. 424, 5. 427, 30. 442, 10. 447, 15. 450, 35. 458, 15. 464, 30. 466, 20. 538, 60.

annuus, a, um: a. census I 108, 25; a. dona II 525, 5; annua mysteriorum celebratio II 493, 30. 35; *cfr.* annualis.

anser I 89, 10.

antecessores I 293, 20. 25; a. episcopi I 327, 25. 30. II 370, 20 [376, 10]. 379, 25; a. fidelium II 74, 35. 77, 10. 254, 10. 255, 20 [398, 25]. 281, 15. 40. 299, 25. 30. 311, 20. 328, 5. 337, 10. 339, 25. 370, 20; a. imperatoris, regis I 115, 40. 126, 1 [427, 30]. 204, 35. 289, 30 [443, 25]. II 74, 35. 75, 35. 76, 10. 77, 10. 115, 35. 125, 30. 157, 25—35 [299, 25]. 158, 5. 163, 35. 168, 10. 170, 30. 174, 30. 250, 10. 255, 10 [333, 30. 339, 25. 398, 15]. 272, 20. 281, 15. 40. 287, 15 [310, 1]. 294, 35. 295, 15. 299, 25. 30. 311, 20. 313, 15. 319, 1. 328, 5. 330, 10. 334, 15. 337, 5. 10. 20. 343, 5. 345, 30. 360, 10. 371, 20. 372, 30. 373, 1. 374, 30. 376, 10. 379, 5. 387, 40. 434, 30. 452, 1. 453, 30;

a. pontificis Romani II 168, 10; *cfr.* decessor, praedecessor, progenitor.

antefonarius v. antiphonarius.

antelucani hymni II 505, 10.

anteponere vassos regis I 321, 1. — a. = *excipere* I 188, 1. 192, 5. 196, 20. II 89, 35.

antidota II 307, 10.

antiphonae I 345, 20. II 497, 10. 25. 35. 499, 10. 25. 500, 10. 505, 15. 35. 508, 1. 5.

antiphonarius, antifonarius, antefonarius liber I 251, 30. 363, 20. II 500, 15.

antiquitas: a. apparatus sumptus II 85, 25; a. census constitutus I 367, 35; a. census exeuntes I 177, 15 [434, 10]. II 331, 5; a. clausae apertae II 277, 25; a. constitutum est I 206, 5. 269, 35; a. consuetudo est I 284, 10 [440, 35]. 319, 15. 323, 20; a. consuetum esse I 85, 20; a. domus publicae constructae II 87, 30; a. institutum est I 83, 25; a. iura statuta II 406, 20; a. mercatus est I 149, 5; a. naves ordinatae II 85, 15; a. pontes constructi I 144, 20. 301, 25 [437, 35]. 306, 40 [418, 30]; a. redditum dare II 135, 15; a. telonea exigere I 294, 15.

antiquus, a, um: a. constitutio I 166, 30 [432, 40]; a. consuetudo; a. definitio II 181, 15; a. dispositio II 87, 35; a. donatio vel devotio I 119, 20; a. ecclesia; a. ius I 18, 30. 19, 30; a. leges II 327, 5; a. libellarii I 196, 30; a. loca legitima I 190, 35. II 318, 1. 5; a. mensura II 63, 30; a. mos; a. patres; a. pons I 145, 30; a. privilegia II 410, 15; a. sententia II 414, 20; a. status I 290, 1 [443, 35].

antistes: a. = *archiepiscopus* II 6, 1; a. = *episcopus* I 362, 35. II 377, 5. 385, 25. 448, 15; a. = *pontifex Romanus* II 502, 20.

antrustio, antrutio, adtrutio I 8, 10. 9, 20. 10, 5.

anulus II 426, 5; anulo episcopi signare I 2, 1; anuli imperatoris, regis impressione signare, adsignare, insignire, anulo sigillare, roborare I 169, 35. 204, 1. 263, 1 [II 260, 30]. I 264, 15. 352, 5. II 136, 35. 143, 5. 149, 40. 151, 15.

aperire et interpretari I 177, 25 [434, 35]. II 465, 10. 40; a. sacramenta divina I 284, 40.

apertus, a, um: a. convictio II 422, 30; a. depraedationes II 84, 35; a. infidelitas II 419, 15; a. violentiae I 306, 1 [417, 30]. — aperte: a. convinci II 336, 1; a. ingerere inquietudinem II 256, 20; a. prodere II 255, 15 [398, 15]; *cfr.* manifestus. — aperti honores II 358, 1.

apex: a. apostolicus II 497, 5; apicis imperialis dignitas II 177, 15 [185, 20]. — apices = *litterae*: a. episcoporum II 422, 25; a. impera-

- toris, imperiales I 246, 35. II 27, 35. 136, 25. 259, 5.
- apis I 84, 30. 172, 20; apium vasa I 252, 1. 255, 30.
- apium I 90, 5. 255, 5. 256, 35.
- apocriphus rector II 400, 25.
- apocrisarius II 469, 10. 522, 20—523, 15. 524, 10. 20—35. 528, 10.
- apostoli: apostolorum canones; a. capitula I 231, 5; a. festi, festivitates I 227, 10. 346, 35. 363, 40; a. lectio II 497, 15. 25. 499, 10. 15; a. limina; a. ordo II 501, 15; a. successores II 397, 30; a. symbolum.
- apostolicus, a, um: a. apex II 497, 5; a. auctoritas; a. disciplina II 384, 15; a. formula I 348, 15; a. lectio II 499, 1. 25; a. mater II 377, 10; a. mores II 264, 25; a. oracula II 29, 5; a. ordo II 406, 10; a. pagina I 365, 40; a. patres II 234, 25; a. regulae II 404, 30; a. sermo II 29, 35; a. symbolum. — apostolicus: = *pontifex Romanus* II 469, 10. 15; a. et imperator missos constituent I 323, 25; apostolico fidem repromittere I 324, 10; a. oboedientiam observare I 323, 10; ab apostolico falsam epistolam non deferre II 230, 25. 231, 5. 10; apostolici commendatio II 161, 15; a. consilium II 162, 5; a. consultus II 376, 35; a. defensio specialis I 323, 10; a. decreta II 209, 40. 210, 1; a. duces I 323, 25; a. epistola II 160, 15. 161, 10. 424, 10; a. hortatus II 377, 5; a. iudices I 323, 25; a. legatio II 231, 10; a. missus II 85, 25. 347, 15; a. monita II 377, 15; 424, 15; a. notitia I 323, 25; a. scripta II 377, 5. 15; a. voluntas II 377, 15; *cfr.* papa, pontifex. — apostolicus, a, um = *pontificalis*: a. adtestationes II 364, 20; a. auctoritas; ad a. culmen provehi II 125, 35; a. ecclesia; a. decretum; a. largitas II 111, 25; a. licentia I 78, 15; a. litterae II 439, 1; a. mandata I 368, 25; a. monita II 351, 25; a. sanctiones II 352, 20; a. sedes; a. sententia II 217, 30; a. sublimitas II 231, 10; a. voluntas II 125, 25. 30. — a. = *episcopalis*: a. pontifex I 11, 35; a. sacerdotes II 217, 1; a. sedes I 1, 15. 2, 5.
- apostolium I 2, 1.
- apotheca II 486, 5.
- apparatus: a. hostilis II 96, 10. 331, 30; a. legationi delegatus II 85, 25.
- apparitio Domini I 241, 25; *cfr.* epiphania.
- appellare = *invocare*: a. comitem I 291, 15 [445, 1]; a. ministros rei publicae II 374, 15; a. synodum II 214, 10. — a. = *accusare*: a. per furtum, in furto I 4, 45. 5. 30; a. de statu, libertate, hereditate I 268, 20 [445, 30]; a. de servitio II 89, 10; a. cartam falsam II 91, 10. 108, 25; *cfr.* appellare, conpellare, inculpari, interpellare, pulsare.
- appellationes et nomina II 481, 15. — appellatio = *accusatio* II 448, 25.
- appendere: a. cartas I 64, 25; a. homines propter leves culpas I 138, 35; *cfr.* pendere.
- appenditiae, appendiciae I 136, 10. 254, 5.
- appetere: non a. indebita II 274, 15. (appetitor), adpetitor rerum ecclesiasticarum I 297, 5.
- applicare: applicet id est albergat II 108, 5. 40.
- (apprehendere), adprehendere mancipia christiana venundantem II 131, 20; *cfr.* comprehendere.
- (appretiare), adpretiare res I 187, 25. 188, 5; *cfr.* aestimare.
- approbare, adprobare I 2, 1. 74, 35. 160, 5 [432, 1]. 188, 10; a. crimen I 215, 10; a. hereditatem II 345, 40. 346, 5; a. homicidia, furta *etc.* I 192, 35. 40. 193, 1; a. latronem I 180, 20; a. periurium I 49, 20; a. testimonium II 62, 5. — a. canonicum II 414, 30; a. apud iudicium Dei I 49, 5; a. cum iuramento II 251, 5; a. cum testibus I 152, 20. II 278, 15; *cfr.* probare. — a. = *confirmare*: a. capitula II 112, 30; a. episcopum I 371, 35; a. subscriptionem II 247, 1.
- approbatio episcoporum II 520, 40.
- aprisio, adprisio I 169, 30. 262, 10. II 259, 30. 40. 260, 1. 5.
- aptificare et consentire I 71, 15. 20.
- aqua: super aquas commanentes II 332, 5; aquarum ductus I 260, 10; a. ripae I 294, 5; per aquas viae II 277, 25; aquam non denegare I 96, 20. II 93, 1; a. praendere I 43, 10; preter a. nihil tangere I 168, 30. — aquae ferventis iudicium I 281, 10 [438, 1]; ad aquam ferventem se idonare, se expurgare I 160, 30 [449, 10]. II 225, 10; aquae frigidae examen, iudicium II 7, 5. 16, 20. — aquam bibere II 242, 15. 243, 5; aqua sola uti I 167, 5 [433, 1]; in aqua et pane poenitere, satisfacere, contentum esse I 25, 40. 438, 40. II 189, 1. 5. 15. 25. 218, 15. 242, 15. 401, 5; aqua et panis in parascue sumatur I 347, 1. — aquam benedicere II 514, 10. 15; aqua aspergere II 514, 15; aquam in calice miscere I 244, 1; a. vino permiscere II 223, 30—40; a. solam, sine vino non offerre II 223, 30. 35. 490, 1. 5.
- aquamanile I 251, 10.
- ara II 480, 10.
- arabilis terra I 251, 35. II 60, 10; *cfr.* aratoria.
- aramire v. adhramire.
- arare I 83, 20. 88, 40. 252, 15—25; non a. die dominico I 61, 10 [404, 20]; a. in campo dominico I 81, 25. 30; a. non exigere I 197, 5.
- arata: de a. abstinere die dominico I 36, 10.
- aratoria terra I 172, 20; *cfr.* arabilis.
- aratura I 252, 25; in a. obsequium non facere I 144, 5.
- arbitrium: a. liberum II 511, 30; suo arbitrio non dispensare decimas II 121, 25. 30; secundum arbitrium non iudicare I 96, 15. II 98, 5. 10; a. iurandi II 135, 30. 146, 40. — a. abbatis I 348, 10; a. episcopi I 2, 1. II 230, 25. 243, 25; a. imperatoris, regis I 13, 20. 35. 32, 20. 204, 35; a. iudicium I 205, 1; a. monachorum I 348, 10; a. prioris I 344, 15. 345, 1; a. provisoris I 369, 15; a. venatorum II 525, 40.
- arbor I 89, 5. 90, 10—91, 1. 254, 10. 30. 35. 255, 5. 15. 256, 10. 35; ad arbores votum *etc.* non facere I 69, 35; arbores, ubi luminaria *etc.* fiunt I 59, 1 [402, 30]. 104, 5; a. destruere I 77, 35; a. capulare, delere, succidere II 134, 25. 30. 207, 5. 234, 15—25; arboris casura, casus, pressura II 234, 15. 25; arbores non cadere die dominico I 61, 10 [404, 25].
- arca regis II 437, 35; *cfr.* fiscus, thesaurus.
- archicancellarius, archicanzellarus II 143, 10. 146, 45. 148, 10. 350, 5.
- archicapellanus II 80, 35. 117, 5.
- archidiacon, archidiaconus I 51, 10. 66, 30. II 265, 20. 516, 10; a. non sit laicus I 122, 15 [409, 40]; de archidiaconis inquirere, quale studium et qualem famam habeant II 8, 30. 35; super archidiaconum curam adhibere II 33, 1; archidiaconus avaritiam non exerceat II 32, 30—33, 1; a. de mansis ad luminaria datis nihil accipiat I 304, 10. 15 [415, 45]; a. pravus I 185, 10; a. ad vicem episcopi II 369, 1; a. episcopi presbyteros et clericos ad synodum commoneat I 31, 30.
- archiepiscopus I 75, 15. 95, 30. II 2, 25 [6, 5]. 28, 10. 349, 10. 377, 5. 378, 25. 438, 30. 40. 439, 1. 451, 15. 515, 15; a. sanctissimus ac reverentissimus II 100, 10. 101, 5. 422, 15; a. venerabilis I 246, 30. 338, 30. 35. 355, 30. II 185, 5. 359, 1. 376, 30. 377, 10. 379, 25. 380, 20. 388, 25; archiepiscopum ordinare II 451, 5; archiepiscopos constituere super episcopos I 25, 5. 29, 20; archiepiscopi in regno constituti II 378, 25; a. per provincias constituti I 277, 5 [406, 30]; archiepiscopi provincia, diocesis, parrochia; archiepiscopi sedes, ecclesia; archiepiscopus honorem atque immunitatem habet II 333, 25; archiepiscopi ministerium; archiepiscopus suffraganeos admo- neat I 173, 25; a. cum suis suffraganeis conveniat II 2, 20 [5, 40]. 4, 15. 20; a. sine coepiscopis non debeat praesumere aliquid II 428, 15. 20; a. sedi episcopali visitatorem deputet II 358, 5; archiepiscopi officium visitatorium II 422, 20; archiepiscopus formulam institutionis canonicae praelegat *etc.* et praevidet, ut congregationes sec. for-

- mam inst. vivat *etc.* I 339, 20—30. 341, 10. 15. 30—40. 342, 15—25; a. monachos se non emendantes ad sinodum convocet I 94, 10; a., qualiter servum ecclesiae ordinet I 277, 5 [406, 30. 35]; a. capitula accipiat et transscribi faciat et relegat I 307, 25. 30 [419, 10. 15]; archiepiscopi obediant potestati regiae II 334, 35; archiepiscopi honorem regum atque adiutorium *etc.* exhibeant II 333, 25. 30; archiepiscopos convocare II 379, 15; cum archiepiscopis familiare conloquium habere I 246, 30; archiepiscoporum consilium II 379, 15. 381, 5; archiepiscopi consultus II 423, 10; archiepiscopos eligere missos et dirigere in universum regnum I 92, 1; archiepiscopi missus I 342, 5. 10; archiepiscopi familia II 379, 25; archiepiscopi obitus II 358, 5; *cfr.* antistes, metropolitanus, praesul.
- archimandrita, archimandritissa I 310, 35 [421, 1]; *cfr.* abbas, abbatisa.
- archiminister palatii II 99, 35. 104, 1. (archieconomus), archyconomus I 311, 5 [421, 10].
- archipresbyter I 230, 1. II 516, 5; archipresbyterum constituere I 230, 1. II 256, 30; de archipresbyteris inquirere, quale studium *etc.* habeant II 8, 40 (*cfr.* II 82, 10—20); a. avaritiam non exercent II 32, 30—33, 1; a. singulis plebibus praesint *etc.* II 110, 20—30. 120, 30—40; archipresbyteri presbiteros perquirant ac perscrutentur I 230, 1; a. constringant facientes maleficia I 228, 10. 15; a. unumquemque patrem familias conveniant II 118, 10. 15; presbyteri archipresbyteris dispensam episcopalem convehant II 256, 30; archipresbyteri fruges vel alios ecclesiarum redditus ad proprias domos non abducant *etc.* II 82, 10—20; archipresbyteris layci non dominantur II 82, 5; archipresbyteros episcopi non gravent II 83, 20; archipresbiter municipalis II 118, 25.
- archivum palatii I 262, 40. 264, 10; a. publicum I 275, 10; *cfr.* armarium, scrinium.
- archyconomus *v.* archieconomus.
- arcus I 89, 25. 168, 25. 171, 25. 172, 10.
- argentarius I 87, 15. 255, 1.
- argenteus, a. um: a. busta I 251, 5. 10; a. calix I 251, 5; a. corona I 251, 1; a. denarius; a. lammina I 251, 1; a. ministeria II 503, 30 [223, 25]; a. offertorium I 251, 5; a. solidus II 538, 20; a. turabulum I 251, 10; a. vasa I 142, 20.
- argentum I 125, 25 [427, 15]. 129, 1 [II 22, 35]. I 250, 30. 251, 1. II 526, 25; nomisma mero argento I 74, 30; in argento XII denarii solidum faciunt II 72, 40; argenti libris XII vendere auri libram II 320, 30; a. purgare, purificare II 315, 15. 320, 5—15; argenti purgatio II 315, 20; argentum misculare, miscere II 320, 10. 20. 25; argenti mixtura II 320, 5; argentum non adulterare II 320, 20; a. concambiare II 316, 5; argenti concambium II 315, 20; argentum monebare II 316, 1; a. munidatum I 251, 5; in argento heribannum exactare I 166, 25 [432, 30]; in argento nihil recipere in wadio aut pro debito I 258, 25; argenti libras XXX persolvere II 107, 40. — argentum donare pro opere faciendo I 287, 35 [442, 25]; de argento in elemosinam donare I 52, 10. 15; argentum accipere pro nona et decima I 307, 10 [418, 40]; a. accipere pro iudicato aut scripto II 62, 10. — a. ecclesiae I 334, 5; a. rerum ecclesiasticarum II 315, 25; a. rei publicae II 315, 20; a. de laboratu regis I 85, 25; *cfr.* pecunia.
- argumentum I 354, 20. II 63, 30. 123, 15. 466, 15; a. ad detrimentum populi pertinentia agere II 80, 15.
- aries I 254, 25.
- arimanni, aerimanni II 108, 5—15. 109, 35. 110, 1. 5.
- arioli II 44, 35. 40; ariolos non sciscitari I 58, 40 [402, 25]; 104, 5.
- aripennis I 6, 20. 254, 35.
- arivannus *v.* haribannus.
- arma I 129, 1 [II 22, 25]. I 167, 10 [433, 10]. 168, 20. 25. II 5, 10; cum armis contendere I 148, 15 [430, 40]; cum armis venire super missum, vassum imperatoris I 160, 5. 10 [431, 45—432, 5]; in armis heribannum exactare I 166, 25 [432, 30]; arma habere posse I 67, 5; a. non portare infra patria I 123, 1 [425, 40]. 156, 25 [428, 10]; a. non tollere II 96, 20. 25; a. deponere, non portare, relinquere II 18, 30. 57, 10. 217, 5. 242, 15. 20. 243, 5. 45. 541, 35. 40 (*cfr.* cingulum); armorum depositio II 16, 25; arma militaria non portent clerici, diaconi, monachi, presbyteri, sacerdotes I 41, 20. 59, 30 [403, 5]. 103, 40. 107, 15. 163, 5. 243, 15. II 102, 20. 262, 5. 407, 10; a. non baiulare II 106, 30; a. foris regno non vendere, venundare I 123, 15 [426, 10]. 190, 30. II 321, 1—15; a. non commendare infra monasteria puellarum I 120, 1.
- armatura I 25, 10. 123, 5 [426, 1].
- armatus: armatum non incedere II 407, 10; a. venire I 334, 20; a. venire contra missum dominicum I 160, 10 [432, 1]; armatus homo I 163, 25. 168, 20.
- armarium palatii I 339, 40. 45. II 274, 35; *cfr.* archivum.
- armentum ablatum reddere II 133, 5; *cfr.* iumentum.
- armiscara *v.* harmiscara.
- ars: artium officinae I 344, 10. — artes liberales I 80, 25. 376, 25; ars magica II 122, 30; a. medicinalis I 121, 15 [446, 30].
- artifex I 87, 15.
- ascalonica I 90, 10.
- ascensio Domini *cfr.* Dominus.
- ascia I 254, 10. 255, 15.
- ascribere, asscribere, adscribere: a. nomina II 442, 5; a. portionem regni I 127, 30; ascriptum esse castris dominicis II 229, 10. 230, 15; *cfr.* subscribere.
- asinus I 254, 25. 255, 25.
- (aspirare), adspirare: a. ad ecclesiam II 406, 15. 448, 25; a. ad gradum presbyterii I 356, 20.
- (assalire), adsalire cum collecta I 51, 5.
- assaltura, adsaltura II 272, 15. 274, 20. 25. 309, 20. 343, 35.
- assensus, adsensus: assensum non praebere voluntati malorum, malefactoribus I 210, 20. II 86, 10. 105, 20; a. praebere patrono II 227, 1; assensus sanctae ecclesiae II 377, 10; a. imperatoris, regis I 276, 5 [405, 30]. II 51, 5. 53, 10. 177, 35 [186, 20]; a. omnium, populi II 82, 1. 377, 15; a. regum II 73, 25 [156, 20]; *cfr.* consensus. — a. non dare iussionibus episcopi I 326, 25.
- (assentatio), adsentatio II 404, 10.
- assentire II 112, 1. 283, 15; *cfr.* consentire.
- assertio veritatis II 425, 10.
- assia, ae I 168, 25.
- assignare, adsignare: a. anuli impressione II 136, 35; assignata vestigia minare I 7, 5; *cfr.* signare.
- assistentes diaconi, presbyteri II 112, 5; *cfr.* astantes.
- associare se II 77, 20; a. sibi adulteram II 236, 35; *cfr.* sociare.
- assumere, adsumere: a. in testimonium I 114, 25. — a. decimas I 121, 20; a. monasterium II 423, 20; a. superpositum II 388, 25 [403, 35]; *cfr.* abstrahere.
- assumptio s. Mariae *v.* Maria.
- astantes, adstantes II 467, 10. 469, 20; a. clerici II 53, 25. 212, 20. 213, 30; a. diacones I 371, 15; a. missi II 213, 35; a. presules II 111, 25; a. testes II 43, 10. 15; *cfr.* adesse, assistentes, circumadstare, circumstare.
- (astipulatio), adstipulatio fidei II 387, 15.
- astringere obtestationibus II 467, 15; *cfr.* constringere.
- astus II 254, 30.
- astutia I 92, 5.
- atrahere *v.* attrahere.
- atrium ecclesiae: in atrio iudicia secularia non facere I 182, 10; in a. placita, malla non facere, habere, tenere I 174, 30. 284, 10 [440, 40]. II 269, 5. 347, 1; atrium gladio evaginato non intrare, in

atrio non pugnare II 217, 10—20; in a. homicidium non perpetrare, committere, facere I 281, 15. 20 [438, 5. 10]. II 18, 1. 20. 217, 10. 15; in a. presbyterum vulnerare II 216, 1. 5; in a. sacrilegium perpetrare II 216, 1. 10. 217, 15. 20; in atrium confugere I 182, 10; in atrio pacem habere I 113, 20 [411, 35]; de atrio non extrahere, abstrahere I 6, 20. 113, 20 [411, 35]; de atriis servitium non facere I 277, 25 [407, 5].

attendere et consentire I 101, 35; a. et observare II 283, 40. — a. ad gasindios vel parentes et amicos I 192, 25.

attestatio, adtestatio II 467, 15; a. canonicorum ac laicorum II 385, 20; adtestationes apostolicae II 364, 20.

attingere, adtingere: non a. mulierem II 237, 35; non a. viduam raptam I 281, 35 [438, 30]; *cfr.* contingere.

(attondere), adtondere: non a. crines II 385, 1; *cfr.* tondere.

(attractus), adtractus: adtractu acquirere I 321, 10.

(attrahere) adtrahere, adtraere, atrahere: a. alios homines I 262, 10. 15 [II 259, 30. 35]. 22, 20; non a. res nobilium I 227, 40; non a. res tributarium regis I 229, 15; a. ad Dei servitium et fidelitatem II 284, 40; *cfr.* abstrahere, convertere.

auca I 84, 30. 35. 86, 25. 89, 10. 172, 20. 252, 1. 254, 25—35. 255, 30. 256, 5. 25.

aucellator I 87, 15.

auceps I 87, 15.

auctor I 251, 30. 376, 10. II 445, 25; auctorum vocabula I 80, 35; auctorum sanctorum dicta I 60, 35 [404, 15]. — auctor cartulae II 108, 20; a. legitimus libertatis, cartae ingenuitatis I 215, 1—10 [430, 5. 10]. 293, 30; a. rerum delegatarum II 78, 30; a. rei interciatae I 118, 10 [430, 30]; a. regni II 377, 30; a. senodochii I 369, 15. — a. damni I 305, 30 [417, 15]; a. facti I 124, 10 [426, 25]. II 16, 10; a. falsitatis II 316, 30; a. mali I 278, 40 [408, 20]. II 345, 15; a. praevaricationis II 455, 1; a. rixae II 18, 5. 15 (*cfr.* commotor). — auctor = *tutor* I 192, 40. — auctores (= *actores*) publici I 124, 40.

auctorabilis firmitas II 336, 40; *cfr.* auctoritativus.

auctoritas I 23, 1. 55, 15 [399, 10]. 374, 20. 40. II 162, 30. 255, 5 [356, 1. 362, 10. 398, 10]. 257, 30. 40. 268, 20. 312, 10. 379, 25. 404, 10. 15. 423, 25. 424, 15. 425, 5. 448, 40. 454, 5. 20. 459, 30; a. et dignitas II 36, 20; a. et ratio II 73, 20. 25 [156, 20. 333, 35. 40. 362, 20]. 114, 15 [399, 25]. 346, 45. 357, 5. 402, 30; a. antiqua II 404, 15. 413, 1; a. apostolica I 279, 35 [409, 15]. II 41, 15. 161, 15. 30. 218, 10. 286, 20. 308, 25. 367, 1. 30. 439, 35. 444, 35; a. apostolica (= *pontificalis*) I 73, 20. 377, 1. II

101, 20. 217, 30. 35. 351, 15. 352, 5. 353, 1. 424, 10. 469, 15; a. archiepiscoporum II 379, 15; a. canonum I 195, 1. 20. 203, 20. 241, 15. 333, 25. II 114, 5 [399, 15]. 178, 15 [185, 25]. 243, 50. 257, 45. 258, 5. 309, 20. 384, 15. 406, 30. 410, 15; a. canonica I 31, 30. 77, 25. 35. 106, 25. 119, 35. 122, 10 [409, 40]. 125, 15 [446, 35]. 237, 40. 278, 5. 40 [407, 25. 408, 20]. 366, 30. 368, 1. 5. 25. 373, 5. 374, 10. II 32, 10. 33, 25. 34, 20. 37, 20. 35. 39, 5. 35. 54, 30. 58, 1. 102, 10. 114, 5. 10 [399, 20]. 161, 15. 30. 182, 20. 224, 15. 226, 15. 229, 5. 238, 1. 243, 10. 262, 15. 268, 15. 20. 287, 10 [309, 35]. 350, 10. 410, 30. 411, 25. 412, 1. 25. 414, 25. 419, 30. 420, 1. 422, 25. 434, 35. 439, 35. 448, 1. 467, 40; a. civilis II 403, 35; a. comitis II 374, 15. 379, 15; a. conventus sacri II 53, 5; a. Dei II 465, 10; a. divina I 278, 35. 279, 15 [408, 10. 40]. 303, 25 [415, 15]. 365, 5. II 2, 25. 30 [6, 5. 10]. 4, 20. 28, 10. 15. 30, 1. 38, 25. 48, 30. 50, 20—35. 115, 10 [401, 30]. 162, 1. 286, 30. 412, 10. 420, 5. 423, 15. 25. 425, 1. 467, 40. 521, 5; a. ecclesiastica II 41, 15. 42, 15. 53, 5. 177, 25. 287, 10 [309, 35]. 339, 35. 391, 5. 402, 30. 403, 35. 449, 25; a. episcopalis II 12, 30. 48, 15. 213, 15. 249, 10. 254, 35. 255, 15 [398, 20]. 266, 5. 286, 30. 292, 15. 307, 25. 308, 25. 374, 10. 20. 379, 15. 420, 30. 423, 20. 442, 20. 453, 25. 465, 10; a. episcopi, episcoporum I 277, 20 [406, 45]. 304, 1. 15 [415, 35. 50]. 322, 5. II 38, 10. 232, 30. 233, 30. 374, 15. 383, 30. 411, 25. 30. 412, 5. 15; a. evangelica I 153, 15 [413, 20]. II 218, 10. 286, 20. 308, 25. 367, 1. 30. 439, 35; a. generalis I 18, 30; a. humana I 278, 35. 279, 15 [408, 10. 40]. II 162, 1; a. imperialis I 356, 25. II 5, 30. 38, 15. 49, 30. 84, 10 (*cfr.* a. regalis, regia); a. imperatoris, regis I 53, 40 [397, 25]. 81, 5. 128, 20. 205, 10. 262, 35 [II 260, 25]. I 263, 20. 264, 5. 15. 278, 30 [408, 5]. 289, 35. 304, 25. 35. 305, 10 [416, 5. 20. 40]. 307, 25 [419, 5]. 310, 20 [420, 45]. 314, 20 [449, 40]. 339, 20. 25. 356, 40. 367, 1. II 4, 30. 8, 35. 37, 25. 30. 38, 1. 15. 46, 10. 64, 10. 86, 1. 87, 35. 88, 5. 91, 5. 116, 5. 121, 10. 184, 10. 215, 10. 255, 25 [398, 25]. 258, 35. 267, 30. 268, 10. 287, 15 [310, 1]. 298, 15. 312, 15. 317, 15. 318, 1. 5. 331, 5. 360, 15. 374, 15; a. iudiciaria II 82, 20; a. iudicis I 376, 45; a. marchionum II 379, 15; a. ministerii (episcopalis) II 48, 15; a. missatici II 103, 10; a. optimatum II 379, 15; a. papae I 354, 10; a. pastoralis II 32, 40; a. paterna II 55, 10; a. paterna (= *pontificalis*) II 228, 1. 235, 20; a. patrum I 218, 1. 332, 1. 365, 5. II 233, 10. 406, 25; a. pontificalis II 114, 1 [399, 15]. 255, 40 [398, 40]. 345, 20. 440, 40; a. pontificalis (= *episcopalis*) I 304, 5 [415, 40]. II 420, 25; a. pontificum II 29, 20. 25. 519, 30; a. pontificis (= *episcopi*) I 232, 35; a. praecepti, praeceptionis impe-

ratoris, regis I 263, 25. 35. 283, 35 [440, 25]; a. principalis I 247, 35; a. procerum II 379, 15; a. prophetica II 286, 20; a. publica I 197, 30; a. rationis II 439, 25; a. regalis I 262, 35 [II 260, 25]. I 264, 15; a. regia I 19, 5. 205, 1. 10. 15. 356, 25. II 83, 15. 149, 30. 258, 1. 269, 30. 326, 25. 330, 30. 371, 25. 372, 30. 40. 374, 25. 375, 1. 529, 1 (*cfr.* a. imperialis); a. regulae I 321, 35. 322, 1; a. Romana II 104, 35. 508, 15; a. sacerdotialis consilii II 115, 40; a. sacra II 83, 5. 161, 5. 286, 1. 423, 25. 437, 25. 445, 20. 477, 25. 448, 30—40. 520, 20; a. sancta II 445, 30. 525, 1; a. scripturarum sanctorum II 183, 30; a. sedis apostolicae II 124, 25; a. synodalis II 242, 5. 256, 5. 420, 25; a. synodica II 82, 35; a. vicorum II 410, 15. — a. = *diploma, praeceptum* II 415, 15. 423, 1; a. regis I 12, 20. 18, 30. 19, 1. 10. 23, 30. 277, 5 [406, 35]. II 136, 35; a. regis maneat stabili firmitate nec vacuetur I 19, 10; auctoritatem regiam ostendere II 331, 5. — a. rerum II 345, 30—346, 5.

auctoritativus, a. um: a. interpositio II 423, 20; a. status II 400, 35. — auctoritative habere II 412, 5; *cfr.* auctorabilis.

audientia = a. iudicis I 14, 20. 22, 15—25; audientias tenere I 88, 15; ad a. venire nolle I 330, 25; audientia publica I 21, 20. 22, 30. — a. legitima episcoporum II 81, 20. 451, 20; ad audientiam palatinam, regis adducere II 105, 30. 372, 30; audientia synodi II 265, 20. 448, 5.

audientiale opus II 420, 10.

audientes: inter a. stare, esse II 217, 5. 541, 40.

audire II 36, 35; a. causas; a. clamantes I 122, 30 [425, 40]; a. consiliarios I 208, 25; a. diaconum evocatum II 448, 1; a. querelam, querimoniam I 333, 15 [421, 45]. II 93, 35; a. rationem I 301, 15 [427, 20]. 333, 15 [421, 25]; a. sacramenta I 66, 25. — a. = *oboedire* II 255, 40 [398, 40]; non a. comitem II 13, 20. 25. 374, 25; non a. episcopum; non a. missum comitis II 374, 25.

auditorium monasterii II 43, 5.

auditus: a. populi II 230, 35; a. principis II 529, 5.

auferre aliquid iniuste, male I 22, 15. 169, 35. 280, 30. II 122, 5; a. per virtutem, vim ex domo aliena I 160, 15 [432, 5]; a. per vim vel furtu de ecclesia I 68, 25. — a. beneficium I 172, 30; non a. equos, equas, armentum *etc.* II 133, 5; a. fructus et lac II 45, 1; non a. libertates I 289, 5 [443, 1]; non a. monasterium a dominio constructoris I 374, 35; non a. oblationes I 19, 10; non a., quae sunt pagensium II 436, 30; non a. partem regni II 78, 5; non a. res alicuius I 23, 20. 289, 5 [443, 1]; non a. res ecclesiae, ecclesiasticas I 68, 25.

- 279, 45 [409, 25]. II 67, 20. 102, 25. 115, 20 [402, 1]. 217, 25—218, 1. 388, 5 [403, 1]. 433, 15; a. rem interciatam I 118, 20, 25; non a. res monasterii I 302, 20; non a. res plebium I 374, 10; non a. res sanctorum II 432, 35; non a. res venientis ad imperatorem II 125, 1; a. publice uxorem alterius II 189, 20; a. substantiam Iudei I 258, 25. 35; a. substantiam negotiatorum I 123, 15 [426, 10]; non a. votum alterius II 386, 5; *cfr.* abstrahere, discindere. — ablata: a. in triplum componere I 160, 15 [423, 5]; a. emendare II 345, 1. 374, 20; a. pacificare II 280, 30; a. recipere I 14, 20. a. requirere II 181, 1; a. restaurare I 22, 15; a. restituere I 169, 35. II 17, 5. 87, 15; a. in duplum restituere II 131, 10. — a. et degradare clericos, diaconos, presbyteros falsos I 25, 5; *cfr.* deponere. — a. = *offerre* I 9, 1. 10, 1.
- augere: non a. censum I 367, 35; a. ecclesiam sanctam II 441, 5.
- augmentare: a. possessionem I 13, 35; a. res ecclesiarum II 376, 5; a. sua II 178, 5 [186, 25]; *cfr.* ampliare.
- augmentum regni II 439, 20.
- auguria I 223, 10; a. non facere, ab auguriis se abstinere, ad auguria non intendere I 58, 50 [402, 25]. 104, 5. 110, 40. 228, 5; auguria prohibere I 25, 30. 45, 25.
- auguriari I 58, 40 [402, 25].
- auguriatrix I 96, 15.
- augustalis, e: a. aula II 92, 1; a. decretum II 125, 30; a. sanctio II 93, 5; *cfr.* imperialis.
- augustus I 112, 1. 117, 15. 120, 40. 261, 15. 263, 15. 270, 30. 273, 35. 338, 30. 353, 5. 355, 30. 394, 5. 449, 30. II 4, 5. 53, 15. 88, 30. 90, 35. 100, 25 [348, 35]. 101, 5. 111, 15. 130, 20. 136, 15. 137, 15. 142, 1. 147, 10. 258, 35. 348, 25. 30. 351, 20. 451, 1. 459, 30. 460, 15; a. perpetuus II 99, 10 [348, 10]. 351, 5; semper a. II 351, 30. 352, 10; a. clarissimus II 132, 1; a. clementissimus I 112, 15; a. divinus, divus II 396, 5; a. gloriosissimus I 424, 1. II 137, 35; a. invictissimus II 27, 25; a. magnificentissimus II 92, 1; a. pius II 268, 20. 340, 25. 30. 420, 15; a. piissimus I 263, 5. 264, 20. 370, 30. 394, 10. 435, 1. II 92, 15. 117, 5. 137, 1. 265, 5; a. praecellentissimus I 394, 10; a. religiosissimus II 263, 30; a. serenissimus I 126, 30 [II 21, 25]. I 152, 35. 168, 15. 169, 5. 170, 25. 204, 25. 211, 30. 241, 10. 245, 1. 246, 25. 267, 40. 350, 5. II 86, 1. 97, 25. 137, 1. 35. 143, 5. 148, 10. 15. — augusti Romanorum II 515, 1. 15. — augusta celsitudo I 369, 35; a. gloria I 368, 20; *cfr.* imperialis.
- aula: a. augustalis II 92, 1; a. regia II 104, 25. 106, 5; *cfr.* palatium.
- aureus, a, um: a. inauris I 251, 5; a. solidus II 538, 20; a. vasa I 142, 20.
- aurifex I 87, 15. 255, 1. II 361, 1.
- aurum I 125, 25 [427, 15]. 129, 1 [II 22, 35]. I 250, 30. 251, 1. 20. 258, 25. II 526, 25; auri libram libris XII argenti vendere II 320, 30; auri solidus II 131, 10. 132, 10. 15; aurum purgare II 320, 15; a. purificatum II 320, 5. 10; a. misculare II 320, 20; a. mixtum II 320, 10. 25; auri mixtura II 320, 5; a. coctum II 320, 30; a. obrizum II 149, 40; a. adulterare II 320, 20; in auro heribannum exactare I 166, 25 [432, 30]; auri solidos CCC componere II 134, 1; auri solidos D componere II 131, 10. 132, 10. 15; auri libras X, V, III poenam dare II 128, 1. 5; aurum libre X componere II 63, 5; auri libras L componere II 109, 10; auri libras C componere II 143, 1. 5. 149, 40. — a. ecclesiae I 334, 5.
- auscultare: a. sacramenta II 324, 25; *cfr.* inquirere. — a. (= *oboeidire*) missis secundum legem et iustitiam I 184, 25.
- austaldi: a. abbatis, episcopi I 325, 10; a. imperatoris, regis I 210, 15. 325, 5; *cfr.* vassallus.
- ausus, ausum II 105, 30; a. inlicitus I 367, 15; ausu temerario I 16, 15. II 45, 5. 321, 35. 372, 35. 374, 20. 400, 10. 407, 20. 415, 25.
- authenticus, autenticus, a, um: a. formula institutionis I 340, 5. 10; a. potestas II 210, 20. — authenticorum dicta II 475, 20.
- auxiliari, auxiliare II 469, 1; a. sibi mutuo II 69, 15; a. ecclesias I 375, 15; *cfr.* adiuvere.
- auxiliator: a. regis fratris II 168, 10; a. rerum ecclesiasticarum II 212, 10; *cfr.* adiutor, cooperatore.
- auxilium II 339, 10; a. et consilium v. consilium; a. vicissim sibi ferre I 310, 15 [420, 40]; a. raptori feminae non praeberere II 119, 45; a. ferre, in auxilio adiutorem esse *etc.* regi, fratri regi I 127, 35. 128, 25 [II 22, 5]. I 129, 15 [II 23, 1]. 7 271, 40. II 70, 10. 72, 35 [155, 15]. 14, 25. 77, 25. 100, 5. 113, 40. 155, 1 [298, 40]. 161, 35. 168, 1. 5. 169, 25. 30. 255, 15 [398, 20]. 294, 20. 295, 10. 296, 15. 328, 5. 342, 10. 15. 365, 15. 376, 15. 446, 20. 447, 25. 451, 25. — in auxilio advocare comitem vicinum II 107, 35; auxilium comitem II 83, 10; a. episcopi II 239, 30; a. episcoporum II 370, 15 [376, 10]. 376, 15. 446, 20. 447, 25. 451, 25. 452, 20. 465, 20. 467, 30; a. fidelium II 73, 30 [156, 25. 334, 1. 362, 20]. 73, 40 [156, 35]. 74, 35. 100, 5. 162, 1. 166, 5. 30. 35. 255, 15 [398, 20]. 280, 40. 294, 20. 296, 15. 328, 5. 342, 10. 15. 359, 15. 361, 35. 365, 15. 376, 15; a. missorum I 309, 1 [419, 45]. 310, 15 [420, 40]. II 298, 30; a. regis, fratris regis, imperatoris I 127, 35. 128, 25 [II 22, 5]. I 129, 15 [II 23, 1]. I 271, 40. II 70, 10. 72, 35 [155, 15]. 74, 25. 77, 25. 113, 40. 155, 1 [298, 40]. 168, 1. 5. 169, 25. 30. 281, 1. 295, 10. 356, 30; auxilio reg. emen-
- dare II 429, 10; auxilio regio nefas compescere II 104, 30. 35; auxilio (*pro consilio*?) imperatoris offerre II 98, 15; *cfr.* adiutorium.
- avaritia, avaricia I 59, 15 [402, 45. 434, 25]. 104, 10. 132, 15 [410, 40]. 149, 15 [448, 25]. 312, 40 [422, 20]. II 30, 5. 31, 1. 15. 25. 32, 10. 34, 20. 40. 175, 20. 316, 5. 335, 20. 366, 35; avaritiam cavere I 59, 10 [402, 40]. 237, 35; ab avaritia se cohibere II 31, 1; ab a. se custodire I 240, 1; avaritiam devitare I 94, 35; a. non diligere II 437, 30; a. odisse II 436, 30. 521, 15; a. postponere II 31, 35; a. prohibere I 56, 15. 77, 10; a. non sectari I 237, 5. II 30, 30. 35. — a. abbatis I 340, 35; a. archidiaconi II 33, 1; a. episcopi II 248, 1; a. ministrorum episcopi II 33, 35. 40; a. presbyteri II 33, 15; *cfr.* cupiditas.
- avellanarius, avelanarius I 90, 10. 255, 5. 256, 40.
- avena I 72, 35. 74, 20. 25. 132, 30 [411, 10]. 254, 15. 256, 1.
- avenatius panis I 74, 25.
- avertere: non a. a recta credulitate II 241, 5; non a. hominem a domino II 22, 20; *cfr.* abstrahere.
- aves II 525, 40; avium anguria I 223, 10; aves capere I 87, 20; a. non sequi II 179, 25; cum a. usum non habere II 188, 25; *cfr.* accipiter.
- aviaticae res I 15, 15.
- avunculus I 15, 15; a. uxorem nepotis corrumpens II 207, 35; avunculum interficere, occidere I 98, 10. 113, 30 [447, 40]. 143, 15; avunculi filia II 183, 20. 237, 15. 247, 30; avunculi relicta II 183, 20.
- avus servi ab alia patria in aliam migrans I 276, 35 [406, 20].
- axila I 89, 5.
- b.**
- baccinus I 255, 15.
- bacco I 171, 30. 252, 1. 254, 20. 255, 20. 25. 256, 1. 20.
- baculus: baculum in hoste non habere I 172, 10; cum baculo caedere vassallum I 172, 10; baculis inter se configere I 346, 20.
- baiulare arma II 106, 30.
- baiulus II 518, 20.
- balare I 376, 30.
- balneae I 344, 15.
- balsamus I 251, 15. II 207, 30.
- balteus II 504, 20.
- bancalis I 87, 1. 256, 30.
- bannire, banniare I 17, 1. 97, 20. 98, 20; b. bannum I 101, 15. 104, 35. 146, 15. 214, 20; b. de banno Dei et verbo regis II 158, 1 [300, 1]; b. ex Dei et regis verbo II 158, 10; b. hostem, in hoste, in hostem I 137, 15. 158, 1. 166, 15. 30 [432, 20. 35]. 171, 20; b. per comitem, non mannire I 284, 1 [440, 25]; b. se-

- cundum legem, legibus ad domos II 313, 30. 314, 1; b. ad placitum, ad mallum I 116, 15 [429, 40. II 19, 40]. I 118, 30. 145, 25. II 218, 30. 343, 40; non b. liberos per placita I 207, 5; *cfr.* adiurnare, admonere, coercere, cogere, mannire.
- bannitio II 313, 30; b. secunda II 344, 10; b. prima, secunda, tertia, quarta I 118, 30; *cfr.* admonitio, mannitio.
- bannus, pannus, bandus, pandus dominicus, Francorum, Francilis, imperatoris, regalis, regis I 71, 15. 20. 146, 15. 157, 30—158, 1. 171, 1. 214, 20. 224, 20—30; bannum, per b. bannire I 101, 10. 104, 35. 145, 25. 146, 15. 171, 20. 214, 20; b. facere II 307, 20; ad banno concedere I 94, 15; cum b. emendare II 107, 30; per b., ex b. praecipere II 218, 20. 269, 5. 301, 5. 307, 30; ex b. prohibere II 286, 30. 309, 20. 322, 10; per b. promulgare capitula I 205, 15; b. conservare I 98, 30. 40; b. non adimplere I 165, 10; b. contempnere I 98, 20; II 218, 5; contra b. facere I 71, 15. 123, 25. 160, 20 [432, 15]. 199, 10. II 302, 5—30. 322, 10. 15. 371, 1; b. inrumpere I 157, 30. 214, 20; b. marnire I 93, 5; b. transgredi I 71, 15. 97, 40; de b. inculpabilem reddere non posse II 302, 20; b. componere, solvere, persolvere I 48, 25. 49, 1. 51, 10. 70, 1. 5. 15. 94, 10. 97, 5. 101, 15. 104, 35. 123, 5 [426, 1]. 140, 5. 144, 20. 146, 20. 152, 5. 153, 20 [431, 35]. 155, 20. 157, 30—158, 1. 160, 10—20. 35 [432, 1—15. 449, 15]. 166, 20 [432, 20]. 167, 20 [449, 20]. 186, 1. 190, 30. 191, 1. 5. 199, 10. 20. 200, 5. 207, 30. 211, 5. 214, 20. 216, 10. 219, 20. 257, 10. 281, 5. 20. 25. 35. 282, 1. 35. 285, 1. 5 [437, 45. 438, 15—30. 439, 25. 441, 20—30]. 287, 35 [442, 25]. 296, 1. 300, 20 [436, 30]. 301, 10 [437, 20]. 318, 35. 40. 326, 25. 329, 35. 330, 20. 25. 331, 10. 334, 25. 335, 20. II 12, 20. 13, 1. 19, 25. 89, 5—15. 25. 91, 5. 108, 20. 224, 20. 269, 25. 272, 30 [343, 30]. 273, 20. 278, 1. 292, 5. 15. 302, 5. 15. 318, 20. 319, 15. 320, 25. 35. 322, 15. 325, 25. 327, 10. 363, 1. 5. 372, 30. 373, 1; banni solutio I 155, 20; plus non accipere, quam b. levet II 319, 20; decima pars banni ecclesiis reddatur I 69, 20; pro banno disciplina corporali subiacere I 160, 25 [432, 15]; b. unum integrum componere II 302, 20; b. fortiolem statuere, b. multiplicare I 72, 20. 25; b. dupliciter componere I 208, 1. 10. II 307, 15; b. tripliciter componere II 101, 25. 102, 1. 30. 103, 25; banni imperatoris ad opus imperatoris veniant I 171, 10; b. componere non posse I 318, 40. II 319, 25. 30; b. rewadiare II 12, 15. 319, 15. 20; b. concedere I 96, 30; b. perdonare II 319, 15; b. = *forbannus* I 70, 10. 172, 1. 5; in bannum mittere alodem, beneficium, domum, proprietatem, res I 118, 5. 10 [430, 25. 30].
- 165, 15. 268, 35 [446, 5]. 283, 20. 30. 284, 1 [440, 10. 20. 30]. 362, 15. II 78, 30. 307, 25. 314, 1. 344, 1; in banno annum ac diem esse I 268, 35 [446, 5]. 283, 20 [440, 10]. 362, 15; in banno missum esse et peius facere II 278, 5; b. = *haribannus*: b. resisus II 16, 25; b. componere, persolvere I 137, 25. 35. 153, 25. 30 [449, 1]; de b. obnoxium non fieri I 166, 35 [432, 25]. II 71, 30; b. rewadiare I 137, 25—40. 153, 30 [449, 1]; b. exigere, exactare I 153, 30 [449, 1]. 166, 25 [432, 25]. 334, 35. II 110, 5; *cfr.* solidi LX. — b. christianitatis II 188, 15; b. comitis I 70, 25. 104, 35. II 252, 1; b. Dei II 158, 1. 301, 5; b. episcopalis, episcopi I 361, 5—15. II 214, 35. 217, 30—218, 10. 224, 15; b. iudicis I 104, 35.
- bansatrix I 3, 1.
- baptisma, baptismum I 133, 35 [447, 10]. 363, 15. II 481, 15. 508, 35—512, 25; in baptismum remissionem peccatorum suscipere I 239, 15; baptismi sacramentum in remissionem peccatorum celebratur II 220, 15. 512, 5; baptismum in nomine trinitatis caelebretur II 509, 35; in baptismum trinitatem invocare I 38, 30; ad b. accedere II 39, 25; in baptismate pactum cum Deo facere II 40, 5—25; in b. promittere vel abrenunciare, confiteri, credere I 161, 15. 163, 30. 35. 239, 35. II 511, 25; baptismatis sacramentum secundum Romanum ordinem celebratur II 176, 15—177, 1; baptismum loco mundo celebratur II 220, 20; infantem ad b. intra circulum anni offerre II 69, 30; baptismum pascha et pentecosten celebratur I 106, 35. 363, 25. 367, 1. II 40, 1. 35. 219, 30—220, 10. 511, 1; b. infirmitatis causa tribuere I 106, 35; b. periculo praeoccupatis omni tempore tribuendum est I 363, 30. II 220, 20; in baptismate mersio I 363, 25. II 511, 1—15; post b. dies VIII observare II 220, 20; in baptismate suscipere filios et filias spiritales I 366, 10; de b. alios suscipere II 39, 30 (*cfr.* fons, lavacrum); ad b. non venire I 69, 5; sine b. mori I 34, 40. 367, 1. 20; ante b. infans oppressus II 189, 5; baptismatis sacramentum pretio non vendere I 106, 40; pro b. nihil exigere II 206, 1. 207, 1; baptismatis sacramento fideles instruere II 39, 25; baptismi sacramentum presbiteris tradere II 177, 1; baptismatis sacramentum docere presbyteros I 173, 25. 247, 5; baptismum a presbytero factum discutere I 59, 20. 25 [403, 1]. 103, 20; de b. rationem reddere I 25, 20; baptismatis officium in ecclesiam episcopi transferre I 317, 1; baptismate usi ecclesias restituant I 185, 30; baptismum percipientes decimas dent II 83, 1; *cfr.* baptisterium.
- baptismalis: b. ecclesia; b. plebs I 373, 10.
- baptisterium: b. legale I 229, 25; b. publicum I 34, 35. — b. audire I 64, 5; b. discere, memoriter tenere, intellegere I 234, 35. 236, 30. 363, 20. — b. (= *baptisma*) celebrare II 458, 20.
- baptizare II 509, 1—10. 25. 510, 1—25. 511, 20; b. in nomine trinitatis I 108, 10; b. secundum morem Romanum I 64, 5; b. in vicis *etc.* II 410, 10; b. infantes infra annum I 69, 30; b. parvulos II 512, 1. 5; b. in pascha et pentecosten I 237, 5. 363, 25. II 40, 1. 510, 15. 25—511, 1; b. statuto tempore, nisi causa infirmitatis eveniat seu timor hostis I 182, 1; b. pro infirmitate aut necessitate I 34, 40. II 510, 10—20. 511, 20; b. aegrotos II 512, 20. 25; b. infirmum I 41, 20. 237, 5. 243, 30; II 190, 30; non b. sine iussione episcopi I 35, 1; ad baptizandum cum crismate et oleo proficisci I 244, 15; non b. de vetere chrismate I 45, 30; baptizari a presbytero non baptizato I 38, 30; pro baptizandi causa pretium non exactare I 243, 15. 20; baptizati in ecclesia restaurant eam II 64, 25; non baptizatus Saxonus I 69, 5.
- barbam non nutrire II 229, 40.
- barbari II 481, 15. 30.
- barbarice (= *theotisce*) discere orationem dominicam et symbolum apostolorum I 363, 5.
- barbaries II 481, 5.
- barcaniare II 302, 10.
- (bardana), parduna, 'Klette' I 90, 5; *cfr.* Gareis l. p. 537, lin. 35. cit. p. 63.
- bargildus, barigildus, bharigildus, bargildio I 185, 10. 325, 15. II 324, 25.
- barnatus II 295, 10.
- barones II 424, 25.
- barriclus I 89, 35.
- basilica I 94, 5. 10. 164, 10. 242, 15. II 41, 40. 53, 20. 211, 35. 212, 35. 451, 15. 459, 10. 480, 1. 481, 25; basilicae secretarium II 154, 5; b. dedicatio I 363, 45; in basilicis fabulis otiosis *etc.* non sit vacandum, negotia secularia *etc.* non habeantur II 46, 5; in basilicis mortuos non sepelire I 314, 1 [423, 30]; basilicam petere super alium I 243, 25; b. novam construere I 163, 20; basilicae laicorum II 83, 1; basilicas iuxta domos habere II 81, 25; basilicae tributarium regis I 229, 15; *cfr.* ecclesia.
- bassall-, bassus v. vassall-, vassus.
- basterna I 89, 20.
- batlinia I 87, 1.
- battere, batere: b. in scuria II 323, 5; b. linum I 61, 15 [404, 30]; b. monetam I 299, 35 (*cfr.* monetare).
- batus II 537, 45.
- bauga, bauca, pauga I 115, 25 [448, 5].

beatitudo vestra (*episcopi*) I 1, 20. 339, 5. 35. II 352, 35.
 beatus rex I 2, 25; beatissimus papa.
 beboraniae I 169, 20.
 bellicum instrumentum I 168, 20.
 bellum: b. suscipere I 372, 1. 5; in bello mortuus clericus II 248, 20.
 benedicere aliquid II 491, 30; b. altare II 484, 30; b. aquam II 514, 10. 15; b. basilicas I 229, 15; b. cereum II 514, 15; b. fabas II 491, 25. 30; b. regem II 365, 5. 455, 20; b. reginam II 426, 1. 10. 427, 1. 453, 30. 455, 20. 25; b. salem II 514, 10; non b. servum alterius ministrum ecclesiae I 229, 20; b. uvas II 491, 25. 30.
 benedictio II 454, 20. 461, 20. 462, 10; b. a sacerdote dicatur I 347, 1; benedictionem super capita virorum non det abbatissa I 60, 25 [404, 1]; cum benedictione sacerdotali abbatissa non velet virgines I 60, 25 [404, 5]; benedictionem lectoribus tribuere I 347, 25. 30; ante b. sacerdotalem non exire I 59, 35 [403, 15]. II 503, 15. — cum benedictione iungere I 98, 1; benedictione sacerdotali cum sponso initiare II 119, 40; corruptae benedictionem non percipiant II 119, 30. — benedictio episcopi I 2, 5; b. episcopalis II 454, 1. 461, 30; b. super regem, reginam II 425, 30. 426, 1. 15. 20. 427, 1. 453, 25. 456, 5. 461, 5. 462, 1; b. propria II 492, 1; b. specialis II 491, 30.
 beneficia v. veneficia.
 beneficiare: b. capellas II 186, 10; b. res I 50, 30. II 433, 20; b. villas I 127, 25.
 beneficiarius I 253, 20; b. ius II 357, 20. 403, 10. 20. 423, 15; b. servus I 281, 10 [438, 5]. 293, 15.
 beneficium imperatoris I 320, 25. — beneficium = *'Lehen'* I 268, 15 [445, 25]. II 439, 25; b. accipere I 38, 15; b. tenere I 67, 5; de b. IV mansos habere I 137, 5; prope suum b. esse I 291, 15 [445, 1. 5]; de b. obsequium seniori exhibere I 262, 30 [II 260, 25]; nullus comitum arimannos in beneficia hominibus suis tribuat II 109, 35; in b. non tribuere plebes aecclesiasticas II 110, 15; beneficium facere de proprio II 404, 5. — b. dominicum I 443, 35; b. ecclesiasticum I 175, 1. 297, 1. II 270, 1; b. ecclesiarum I 203, 25; b. ecclesiae habere I 42, 30. 76, 20. 25. 175, 1. 179, 15 [413, 5]. 197, 1; b. ecclesiae non destruere I 104, 20. 146, 20; in beneficium, beneficio ecclesiam dare I 170, 35. II 8, 35. 82, 35; in b. dare cappellas et abbatias II 268, 10; in beneficium, beneficio habere res ecclesiae I 50, 15. 104, 30. II 13, 30. 411, 15; b. habere de rebus ecclesiae I 132, 20 [411, 5. 10]. 210, 5; b. ex rebus ecclesiasticis II 300, 45; in beneficiis basilicas habere II 82, 45. 83, 1; ad b. imperatoris pertinentes

ecclesiae II 12, 25; b. imperatoris, regis II 12, 25; b. imp. habere I 43, 5. 15. 65, 25. 74, 25. 84, 5. 88, 1. 132, 30 [411, 5. 10]. 134, 25. 136, 5. 15. 128, 35 [II 22, 20]. I 137, 35. 167, 1 [432, 40]. 167, 5 [433, 5]. 192, 30. 272, 15. 287, 25 [442, 15]. 301, 20 [437, 25]. 325, 10. II 16, 1. 66, 40. 67, 25. 319, 25. 30; b. imp. in longinquis regionibus habere I 300, 35 [437, 5]; b. imp. in comitatu habere II 316, 1; b. imp. in compluribus comitatibus habere II 319, 25; b. imp. infra parrochiam habere II 373, 20. 25; sine beneficiis imp. esse et alodos habere II 66, 35. 67, 25; beneficia imp. describere I 177, 1. 5 [433, 45]; b. imp. perquirere II 64, 20; b. imp. immeliorare I 171, 5; in beneficio imp. conlaborare I 301, 15 [437, 25]; b. imp. conditum I 43, 5. 64, 25. 65, 25. 100, 30. 104, 20. 136, 20. 177, 1 [433, 45]; b. imp. non bene conditum I 150, 15 [448, 35]. 152, 10. 154, 20; b. imp. non destruere, deserere I 93, 1. 100, 25. 104, 20. 136, 10—20. 146, 20. 153, 30 [449, 5]. 287, 15. 20 [442, 5]. 290, 1 [443, 35]. II 14, 35. 92, 25. 30. 94, 1. 300, 45; de b. imp. alodem sibi non comparare *vel similiter* I 131, 30. 35 [427, 40. 45]. 136, 15. 153, 30 [449, 5]. 177, 1 [433, 45]; de b. imp. census exigere I 367, 25; de b. imp. pauperem nutrire I 132, 1 [410, 30]; b. imp. perdere, amittere I 14, 30. 43, 5. 48, 20. 25. 35. 123, 10 [426, 5]. 167, 1 [432, 45]. 284, 30 [441, 10. 15]. 287, 20. 288, 1 [442, 5. 25]. 362, 15. II 96, 1; b. imp. contradicere I 192, 30; b. imp. auferre I 172, 30; b. imp. in bannum mittere I 118, 10 [430, 30]; b. non perdere I 151, 1; beneficio imp. absque legali sanctione non privari II 92, 25; beneficium habere de monasterio I 253, 20—35; per b. monasteria et senodochia habere I 201, 10; b. principis I 167, 1 [432, 40]; b. regale I 132, 30 [411, 10]. 427, 40. 45; b. ex re publica II 300, 45. — b. dominici gisindii II 94, 1; servi honorati b. tenentes I 67, 5; beneficia cum imperatore vadentium II 360, 10; in beneficiis vassallorum esse II 403, 20.
 benignitas II 447, 20. 526, 5; b. domini II 526, 25. 40; b. episcoporum II 334, 20; b. fidelium II 254, 25; b. imperatoris, regis I 357, 25. II 350, 15. 360, 35.
 berbex, berbix I 61, 15 [404, 30]. 83, 5. 86, 10.
 berbicitia I 85, 5.
 bersarius II 523, 20.
 bestia I 172, 10.
 beta I 90, 5. 256, 35.
 beverarius II 523, 20.
 bibere I 87, 15. 107, 15. 109, 5. 345, 25; non cogere, rogare ad bibendum I 116, 5 [412, 5]. 167, 1 [433, 1]; non bibant monachi, clerici, presbyteri

in tabernis I 55, 10 [399, 5]. 76, 10. 102, 30. 237, 5. 238, 5. 243, 15; bibendi causa laici in refectorium non ducantur I 347, 5; non bibere ante statutam horam I 245, 25; b. post refectorem vespertinam I 344, 25. — b. aquam II 242, 15. 243, 5; non b. vinum I 361, 20. II 217, 5. 541, 35; non invitare vinum bibere I 179, 1 [412, 30]; b. quodcumque libeat II 245, 25.
 bibliae libri I 251, 20. 25.
 bibliotheca I 345, 1.
 bibliothecarius I 355, 10. II 350, 5.
 biduana ieiunia v. ieiunia.
 bimus, a, um: b. poledrus I 254, 25. 255, 25. 256, 5. 20; b. pultrilla I 255, 25. 256, 5. 20.
 blandientes II 527, 35.
 blandimentum I 210, 25.
 blanditia personae I 125, 20 [427, 15]; blanditiis non pellici II 521, 5.
 blasphemare iudicium scabinorum I 123, 20 [426, 15].
 blasphemia I 98, 5. 153, 25 [431, 40].
 blasphemus II 344, 30.
 (blitum), blida I 90, 5.
 bona: b. temporalia II 371, 35; b. vicinorum non diripere II 92, 25; *cfr.* res.
 bonitas I 183, 30. II 49, 20. 295, 5. 15. 436, 5. 437, 15; b. regis II 295, 5. 15.
 bonus, a, um: b. conversatio; boni credentes I 9, 20; b. fama I 181, 1; bonae fidei homines I 16, 25; boni homines I 113, 25 [411, 40]. 152, 15 [448, 40]. 180, 30. 215, 1—10 [430, 5. 10]. II 28, 5; bona opera; b. opinio; b. persona I 31, 25; b. testes; b. testimonium. — bene vivere.
 bos I 83, 5. 88, 40. 125, 25 [427, 15]. 252, 1. 15. 20. 254, 25. 255, 25. 256, 5. 25. II 251, 10; bovem comparare, vendere I 157, 1 [428, 20]; unum bovem componere I 70, 10; cum bubus iter agere I 36, 5; in bovis non pignerare I 320, 30; bovem non tollere II 96, 20. 25; bovum stercora I 223, 10. — b. annoticus I 72, 30; b. cloppus I 85, 5; b. saginatus I 86, 10.
 bracijs, brace I 86, 10. 88, 35. 252, 1. 30.
 brephotrophium I 310, 35. 311, 20 [411, 1. 25].
 brevium missorum I 65, 10.
 brevis, brebe I 201, 30; b. capitulorum I 137, 5. 162, 15; breves tres ex hoc capitulo uno tenore conscripti I 74, 15; b. centenarii II 274, 30; b. comitis I 67, 10. 15. 190, 20. II 318, 5; b. iudicis villae I 87, 10. 88, 15; b. missorum I 67, 10. 92, 15. 116, 20 [448, 10]. 136, 15. II 10, 15. 267, 25. 269, 5.
 breviare I 252, 30. 253, 20. 254, 1; *cfr.* inbreviare.
 britlas, brittolos I 90, 5. 256, 35.
 broilum, broilus, brolius, brogilus I 87, 20. 140, 35. 295, 5. II 370, 35.

brunaticus (= *festos brumaticos*) colere I 202, 15.

brunia, brunea I 123, 10 [426, 5]. 125, 25 [427, 15]; brunias foris regno non vendere, venundare, dare negotiatoribus I 51, 15. 115, 25 [448, 5]. 123, 15 [426, 10]. 167, 25. II 321, 1—15; brunias infra monasteria puellarum non commendare I 120, 1.

bubulcus I 88, 40.

bullae: b. imperialis, metropolitani, pontificis I 374, 25.

bunuarium II 60, 10.

busta argentea I 251, 5. 10.

buticula I 83, 10.

buticularius, buthicularius I 84, 20. 87, 25. 314, 25 [450, 5]. II 523, 15. 525, 15. 20.

buttes ex coriis facere I 89, 35.

butyrum, butirum I 86, 10. 87, 10. 248, 35. 252, 5. 254, 20.

c.

cabalarius I 136, 5. 168, 25. 30.

caballus, cavallus I 83, 5. 85, 10. 252, 1. 291, 30. 35 [445, 20. 25]. II 83, 20. 251, 10. 257, 10. 274, 15 [300, 40]. 525, 25; caballi pastus II 331, 10; caballos habere I 67, 5. II 321, 20; c. comparare I 157, 1 [428, 20]; c. vendere I 157, 1 [428, 20]. II 251, 25; c. extraneo non venundare II 321, 1—15; in caballos in nocte non negotiare I 142, 20; caballum non tollere II 96, 20. 25. 321, 20; cum caballis non vastare messes, prata aliorum I 160, 20 [432, 15]. II 85, 1; caballum in sua messe invenire I 160, 30 [449, 15]; in caballis heribannum exactare I 125, 25 [427, 15]; caballos in dona regia praesentare I 144, 15; *cfr.* equus.

caciare II 361, 15. 20.

cadus II 537, 50.

caecare monachos I 76, 10; *cfr.* excaecare.

caecus: caecis tuitionem atque adminiculum impertire I 228, 5; caecum efficere presbyterum II 214, 10.

caedere, cedere: c. legatos I 306, 1 [417, 30]; c. presbyterum II 215, 20; c. cum baculo vassallum I 172, 10. — c. arbores I 61, 10 [404, 25]; c. ligna II 260, 10; non c. materia I 83, 5; *cfr.* capulare, delere, percutere, succidere.

caementarium opus II 420, 10; *cfr.* cementicium opus.

caen- v. coen-.

caesar, cesar I 92, 25. 369, 20. 394, 5 —15. 30. 413, 25. 424, 1. 435, 1. 5. 449, 30. II 12, 35. 112, 10; caesares II 515, 15; *cfr.* imperator.

caesarea epistola II 3, 40; *cfr.* imperialis.

calamus I 251, 35.

calciamenta, caltiamenta, calceamenta I 64, 5. 223, 20. 345, 10. 347, 10. II 248, 15. 305, 25; c. rursus sumere II 244, 10.

caldarium, caldaria, caldera I 252, 5. 254, 10. 255, 15. 30. 35. II 234, 35. 235, 1—10.

calix I 243, 35. 244, 1. II 223, 30—40. 481, 20. 503, 25—504, 1 [223, 20. 25]; c. argenteus I 251, 5.

calumnia, calumpnia II 526, 10; calumniam peregrino non facere I 32, 5; c. in sacerdotes, presbyteros peragere I 360, 40. II 211, 25. — c. = *querela* I 333, 20 [422, 45]. 334, 5.

calumniare, calumniari: c. diaconum I 361, 10. 40; c. presbyterum I 361, 15. II 215, 40; c. subdiaconum I 361, 1. 40.

calumpniosa contradictio II 136, 30.

camactos XV accipere I 190, 25.

camba I 254, 20.

cambiare II 302, 5; *cfr.* commutare.

camera I 87, 1. 5. 254, 5. 255, 10. 30. 35. 256, 10. 25. II 480, 35. — c. imperatoris, regis I 172, 25. II 64, 15; camerae medietatem componere II 109, 10. 149, 40; de camera argentum accipere II 316, 1. 5; *cfr.* fiscus.

camerarius II 523, 15. 525, 5. 10. 528, 10.

caminata I 255, 30. 256, 25.

camisia I 345, 10.

camisilis, camisilus I 172, 25. 252, 10. 25.

campanum II 479, 1.

campio, campio I 268, 5. 283, 5 [439, 35].

campus I 89, 1. 223, 25; in campis non arare *etc.* die dominico I 61, 10 [404, 20]; in c. operare non facere I 212, 1; in c. teloneum non exigere I 149, 5 [431, 20]. 294, 15; campus dominicus I 81, 25. 30; c. ducis, iudicis I 15, 30; c. regis I 86, 15. 20; c. senioris I 81, 25. 30. — ad campum iudicare I 208, 10; campum ad examinationem non iudicare I 129, 20 [II 23, 5]; in campum exire cum fustibus I 180, 25; in campo contendere I 118, 10 [430, 30]. 160, 25 [449, 10]. 217, 20. 284, 20 [441, 5]; in campo decertare cum sentis et fustibus I 268, 5. 10. 283, 1. 5 [439, 35. 40].

canabis v. cannabis.

canalis = *via publica* I 108, 25.

canava v. cannabis.

cancellarius, canzelarius I 145, 15. 215, 5 [430, 5. 10]; 319, 10—20. II 62, 10. 15; c. regis, palatii I 138, 15. 307, 25. 30 [419, 10. 15]. II 146, 45. 274, 5. 301, 35. 362, 1; summus c. II 523, 15.

cancellus I 364, 35. II 480, 25.

cancer II 480, 25.

canere V psalmos I 348, 30. 35. 349, 1; *cfr.* cantare.

canis I 64, 20. 84, 5. 85, 35. 89, 40. II 525, 40; c. in dextro armo tunsus I 116, 10; canes ex decimis non pascere II 420, 1; canes non sint in ecclesia I 59, 35 [403, 10]. 103, 35; canes non habeant episcopi, clerici *etc.* I 25, 15. 29, 25. 95, 20. 231, 15. 20. 364, 10. II 117, 35. 179, 25. 187, 5. 25—35. 188, 25.

(cannabis), canabis, canava I 89, 5. 256, 30.

canon = *actio* II 501, 1—15. 30. 502, 1—10. — c. = *sacra scriptura* I 235, 15—25. — canones ecclesiastici, sacri, sancti I 33, 30. 47, 25. 35. 77, 1. 40. 121, 30. 133, 1. 10. 174, 10. 182, 30. 191, 35. 195, 15. 20. 237, 40. 243, 10. 276, 40. 277, 1 [406, 25. 30]. 278, 5. 35. 279, 15 [407, 25. 408, 10. 40]. 328, 35. II 37, 15. 38, 35. 60, 20. 82, 40. 181, 10. 186, 5. 187, 30. 227, 25. 228, 20. 289, 15. 307, 20. 308, 5. 331, 15. 333, 25. 334, 30. 335, 25. 40. 358, 5. 380, 5. 382, 15. 409, 15. 411, 1. 432, 10. 433, 25. 438, 25. 444, 10. 445, 1. 459, 10. 480, 20. 486, 5. 493, 20. 30. 502, 20. 503, 20. 509, 20. 510, 5. 519, 15. 522, 30. 523, 1; c. discere I 110, 30; de canonibus doctum esse I 237, 1; canones non ignorare II 520, 10. 25; c. intellegere I 100, 15. 103, 15. 234, 25. II 257, 45. 258, 1; c. legere atque perscrutari II 174, 5; c. recipere II 176, 5; c. observare I 103, 30. II 257, 45. 258, 1; secundum canones vivere I 93, 25. 103, 30. 209, 15. 234, 35. 236, 10; secundum c. ministerium peragere II 101, 35; cum canonibus concordare I 276, 30 [406, 15]; secundum canones discernere I 25, 15. 30; secundum c. diffinire II 239, 10; secundum c. statuere II 230, 5; secundum c. iudicare I 208, 1. 15. 237, 10; iuxta c. distringere I 21, 15; secundum c. emendare I 34, 20. II 334, 35; canonibus ferire I 6, 40. II 380, 25; canonibus punire I 11, 15; secundum canones excommunicare, II 160. 30. 308, 30; secundum c. poenitere I 175, 1. 361, 15. 40. 362, 5. II 190, 1. 336, 10. 15; contra canones agere, facere II 272, 10 [312, 25]. 339, 30. 409, 25; canonibus contrarium I 189, 25. II 83, 1; canonibus non obedire II 307, 20; canonibus obviare I 45, 10. — canonum auctoritas; c. concilia II 176, 5; c. contemptor; c. constitutio II 379, 20. 385, 15; c. constituta II 230, 1; c. decreta; c. institutio II 183, 30; c. instituta; c. interdicta II 33, 20; c. iura; c. iussa II 248, 10; c. liber I 251, 30; c. norma I 374, 35; c. ordo II 184, 5; c. placita II 523, 5; c. praestituta II 227, 5; c. regula I 163, 40; c. sanctiones; c. severitas II 265, 20. 25; c. statuta; c. tempora II 40, 1. — canones antiqui II 119, 45. 183, 30; c. apostolor. I 54, 25. 55, 30 [398, 10. 15. 399, 20]. 108, 1—10. II 209, 35. 214, 25. 219, 15. 491, 20. 510, 1. 511, 1; c. patrum I 28, 1. II 175, 20. 182, 5;

canon penitentialis I 363, 20 (*cfr.* liber); canones sanctorum I 33, 25. *canonicus*, a, um: c. abbas; c. abbatissa I 103, 30; c. altercatio II 524, 20; c. auctoritas; c. capitula I 280, 1; c. cautela I 25, 25; c. clericus I 103, 30; c. communio II 39, 30. 449, 1; c. consilium II 257, 40; c. constitutio; c. custodia; c. decreta; c. definitio II 406, 15; c. disciplina; c. electio pontificis I 324, 15; c. epistolae I 251, 25; c. excommunicatio I 77, 15. II 336, 5; c. forma II 114, 30 [401, 10]; c. fundamentum fidei I 368, 25; c. horae; c. institutio; c. instituta I 57, 35. 40; c. inpositio II 240, 30; c. invectio I 278, 10 [407, 30]. 332, 25; c. iudicium; c. ius; c. iussio II 447, 30; c. iussum II 182, 30; c. lex; c. liber; c. licentia; c. litterae; c. mandata I 368, 25; c. ministerium I 210, 1; c. monasterium I 369, 35; c. mos; c. norma; c. observantia I 59, 40; c. observatio I 77, 35; c. ordinatio I 75, 25; c. ordo; c. patres I 332, 1; c. poenitentia; c. praedicatio I 12, 5; c. privilegium II 364, 30 [365, 5. 370, 5. 15. 376, 1]; c. professio; c. propositum II 43, 1; c. regula; c. remedium II 189, 5; c. restitutio II 264, 5; c. sanctimonialis I 103, 30; c. sanctio; c. sarculum II 124, 5; c. scripturae II 118, 5; c. sententia; c. severitas I 12, 1; c. statuta; c. susceptio I 60, 20 [403, 40]; c. tempus II 438, 40; c. ultio II 401, 5; c. vicus I 144, 15; c. vindicta II 294, 35; c. vita; non canonica non praedicare I 61, 25 [404, 35]. — *canonice*: c. approbati II 414, 30; c. arcere a coniugio II 236, 20; c. coercere II 229, 10; c. constituere II 218, 15. 30; c. constringere II 218, 1; c. construere monasterium, oratorium I 374, 35; c. se custodire I 95, 25; c. dampnare II 388, 1; c. decimas dispensare II 102, 35; c. definire II 352, 10; c. degere in uno collegio I 276, 15 [406, 5]. 339, 30. 341, 10. 369, 1. II 406, 5; c. deponere archiepiscopum II 264, 1; c. dignitatem conferre I 339, 20; c. diiudicare II 102, 1; c. distringere I 191, 35; c. emendare I 189, 20; c. examinare I 122, 15 [409, 40]; c. eligere subditos episcopi I 77, 1; c. facultatem attribuire I 373, 15; c. iubere II 249, 10; c. iudicare I 373, 25. 374, 5. 45; c. in suas ecclesias manere, non migrare I 75, 5; c. officio fungi II 186, 35; c. ordinare et disponere II 411, 15; c. ordinare episcopum II 264, 40. 409, 20; c. peragere II 125, 10; c. pergere II 411, 30; c. poenitere I 61, 1 [447, 30]. II 247, 5; c. praeiudicare II 240, 25; c. se purgare II 351, 1; c. recipere episcopos II 114, 10; c. reconciliationem requirere I 56, 15 [400, 15. 20]; c. restitui II 264, 1; c. sacerdotem habere II 186, 40; c. sacrari I 189, 30; c. suscipere aliquem I 213, 15; c. vestiri II 411, 5; c.

vivere; c. vocare raptorem II 373, 10. — *canonici* I 60, 30 [404, 10]. 140, 25. 345, 40. II 323, 10. 385, 20; *canonicorum ordo*; *canonicorum religio* I 305, 1 [416, 30]; *canonici*, qualiter vivere debeant I 95, 35—96, 5. 183, 1. II 411, 15; c. vitam canonicam observent, secundum ordinem canonicum, secundum canones, canonicè vivant I 92, 10. 173, 35. 175, 20. 209, 15. 234, 35. II 179, 15—180, 1; *canonicorum vita*, conversatio; *canonici in castitate permanant* I 240, 10; c., qualiter suum habeant officium praeparatum I 110, 1; c. ecclesiastica exerceant I 240, 10; c. librum pastorem atque librum officiorum discant I 235, 25; c. lectionem scripturarum sanctorum amoneant I 240, 10; *canonicus psalteria* III cantet I 52, 5; c. biduana ieiunia faciat I 52, 10; *canonici in cellis sint* I 346, 30; c. infra dormitorium dormiant II 262, 10; c. gira non sint de loco ad locum I 240, 10; c. monasteria sanctimonialium inconsulto episcopo non adeant II 42, 35—43, 5; c. negotiis saecularibus se non implicant, a negotiis saecularibus se absteineant I 240, 10. II 179, 15—180, 30; *canonicorum regula* I 276, 10 [406, 1]; *canonicorum congregatio* I 163, 40. II 222, 1. 5. 541, 1. 5; *canonicorum monasterium*, *claustrum*; *canonicorum habitationes* I 327, 15. 340, 30; *canonicorum numerus* I 358, 35. II 267, 25. 30. 540, 1; *canonicorum vitam regat episcopus* I 60, 15 [403, 40]. 240, 10. II 34, 30; *canonicorum praepositus* I 277, 20 [406, 40]; *canonicorum praelati* I 340, 10. 15; *canonicorum cura* II 516, 5; *canonicos accersire* I 274, 35; *canonicorum sacramentum fidelitatis* I 66, 30; *canonicus in sua professione bannum vel decretum conservet* I 98, 30; *canonicos in parrochiis tonsoratos etc. rex sine auctoritate non recipiat* II 412, 5. 10. — *canonicae* I 276, 10 [406, 1]. II 43, 1. 5.

cantalena v. cantilena.

cantare I 79, 40. 121, 25. 164, 1. 5. 365, 5. II 180, 20. 228, 25. 229, 1. 15; c. alleluia II 499, 25; c. antiphonas II 497, 25; c. 'Gloria Patri' I 59, 25 [403, 5]. 347, 30; c. hymnum II 500, 5. 506, 5; c. missam; c. offertorium II 500, 10; c. responsoria II 499, 25; c. psalmos, psalteria; *cfr.* canere, decantare.

cantica, canteca I 2, 40. 96, 5; c. inlecebrosa I 229, 30; a canticis obscenis turpibusque se cavere II 45, 25.

cantilena, cantalena I 231, 20. II 487, 1. 496, 20. 499, 35. 500, 15. 507, 30—508, 1. 30.

cantor I 121, 25. II 516, 15.

cantus I 121, 10 [446, 25]. 131, 20 [410, 20]. II 508, 10; *cantum emendare* I 60, 1 [403, 25]; c. discere I

121, 25; c. scire I 237, 1. — *cantus Gallicanus* I 61, 5 [404, 15]; c. Romanae ecclesiae, Romanorum, Romanae traditionis I 61, 5 [404, 15]. 80, 30. 121, 25. 235, 20.

canzelarius v. cancellarius.

capella, capellanus v. capp.

capere: non plus capere vel exigere I 195, 15. — c. confugientem ad ecclesiam I 6, 20; c. conspirantes inter se II 86, 15; c. fures I 5, 20; c. cum furtu I 6, 5; c. latrones; c. hominem latrones sibi conciliantem II 86, 30; c. homines missos in banno I 362, 15. II 278, 5; *captus a paganis* II 326, 20. — *capere aves* I 87, 20; c. feramina I 89, 1; *cfr.* captivare, comprehendere.

capillus: capillos vicissim sibi detundere I 124, 10 [426, 30]; c. incidere II 244, 10; c. radere I 26, 1; c. non nutrire II 229, 1; *cfr.* coma.

capitale I 5, 20. 25. 7, 5. 30. 292, 20; c. componere I 9, 10; c. exigere I 6, 1; c. restituere I 6, 15. 7, 35. 17, 10. 15.

capitalis, e: c. crimen; c. peccata II 495, 5; c. sententia.

capitaneus I 135, 5; c. ministerialis II 526, 30; c. villa I 84, 35.

capitulatio I 68, 15.

capitulare, kapitulare, capitularis, capitularius regis I 82, 5. 142, 25. 156, 35. 180, 15. 196, 35. 199, 25. 200, 25. 203, 25. 206, 10. 241, 30. 307, 25 [419, 10]. 310, 20 [420, 45]. 320, 30. 327, 25. 330, 25. II 13, 1. 5. 30. 14, 35. 15, 25. 18, 1. 19, 20. 20, 1. 60, 5. 82, 25. 213, 10. 216, 10. 247, 5. 357, 5; *capitularii* IV exemplaria scribantur I 138, 10; *capitularia antecessorum, praedecessorum etc.* I 361, 35. II 13, 5. 19, 15. 62, 20. 95, 5. 124, 20. 268, 20. 272, 5 [312, 20]. 273, 1 [343, 15]. 273, 15. 277, 30. 302, 1. 312, 10. 15. 314, 15. 30. 316, 15. 30. 317, 5. 15. 322, 10. 323, 20. 330, 30. 331, 5—15. 343, 35. 344. 346, 25. 360, 10. 15. 373, 1. 374, 30. 379, 5. 30. 459, 30. 460, 1. 15. 538, 55; *capitulare dominicum* I 91, 5. 120, 20. 331, 15. II 180, 30; c. regium II 317, 15. 320, 25. 321, 25; c. legationis I 420, 20. — *capitulare dare* I 310, 1 [420, 25]; c. facere I 47, 15. 204, 1. 302, 5. II 62, 25. 538, 55. 60; c. instituere I 52, 5. 198, 10; *capitularium statuta* I 361, 35; *capitulare observare* I 302, 5. II 83, 10; *capitularis contemptor* II 62, 45; *capitularia relegere* I 184, 10. — *secundum capitulare agere* I 330, 25; *iuxta c. castigationem adhibere* II 63, 25; *in capitulare commendare* I 123, 5 [426, 1]. 125, 35 [447, 35]; *in c. constituere* I 331, 15. 336, 25; *secundum c. diffinire* II 212, 1. 5; *secundum c. emendare* II 65, 1. 103, 5. 15. 158, 10. 360, 10; *in c. inserere* I 189, 35; *in, per c. mandare* I 147, 10. 15; *in, per c. ordinare* I 306, 10 [417, 45]. 307, 5. 15 [418, 40. 419, 1]; *in c. praecipere* I 125, 1. 15 [410, 5. 15]; *in c. statuere* II 215, 1. — c. episcoporum II 396, 15.

capitulatim: c. annotare II 124, 5; c. inserere II 381, 5; c. praelegere I 339, 25; c. referre II 268, 1.
 capitulum, *passim ex. gr.* I 33, 30. 108, 20. 145. 279, 40 [409, 20]. 263, 20. 339, 20. II 433, 25. 446, 35. 518, 1. 522, 1; capitula offerre, proferre II 35, 30. 399, 1. 5. 421, 5. 10. 424, 20. 25; c. agere II 112, 25. 402, 20. 404, 25; c. tractare II 442, 1; c. conferre II 387, 15; c. examinare II 124, 5; c. facere II 387, 10; c. statuere, constituere, instituere II 117, 5. 209, 40. 351, 5. 458, 20; c. probare, approbare II 112, 30. 213, 15; c. acceptare II 261, 15. 434, 15; c. suscipere II 424, 25. 30; c. confirmare II 434, 15. 442, 1; c. roborare II 124, 5; c. subscribere II 213, 35; c. colligere II 46, 25. 261, 10; c. conscribere II 124, 10. 15; c. congerere, digerere II 45, 30. 213, 15; c. titolare II 212, 30; c. edere II 261, 5; c. denuntiare II 338, 5. 10. 339, 35. 40; c. promulgare II 212, 30. 213, 15; c. propalare II 397, 15; c. praenotare I 227, 25; c. legere, relegere II 112, 30. 124, 5—15. 261, 1—10. 449, 10; c. tradere II 424, 25. 30; c. memoriae praescribere II 397, 15. 20; c. servare, conservare, observare II 105, 35. 112, 30. 387, 10. 15. 424, 25; c. firma consistant II 124, 5; c. excerpere II 261, 1. 5; capitula apostolorum I 231, 5; c. canonica I 280, 1; c. concilii I 312, 1. 30. 313, 30. 40. II 184, 10. 208, 45. 213, 40; c. episcopi I 242, 35. 362, 35; c. episcoporum II 35, 30. 45, 30. 46, 25. 105, 35. 338, 5. 10. 339, 35. 40; c. episcopalia II 298, 1. 424, 25; c. pontificis I 371, 35; c. presbyterorum I 179, 5 [412, 40]. 236, 25; c. synodalia II 306, 40; c. synodi I 31, 10. 227, 25. II 387, 10. 388, 20. 25. 403, 1. — capitula imperatoris, regis I 43, 20. 25; 76, 20. 81, 20. 100, 40. 115, 5. 117, 10. 130, 25. 141, 5. 150, 25. 175, 25. 191, 35. 198, 20. 258, 15. 267, 40. 275, 35. 326, 10. 328, 5. 329, 25. 357, 1. 368, 15. 370, 15. II 9, 20. 46, 10. 50, 30. 63, 10. 78, 15. 80, 25. 116, 35. 289, 25. 293, 15. 413, 15. 539, 25. 30; c. sensum plenum non exhibentia I 446, 20; capitulorum brevis I 137, 5. 162, 15; capitulorum breves tres uno tenore conscribantur I 74, 15; c. liber II 433, 20. 25; c. plenitudo II 262, 20. 301, 5; c. primordium I 73, 25; capitula antecessorum, decessorum, praedecessorum etc. I 360, 45. 394, 35. II 71, 35. 156, 10. 158, 5. 165, 20. 211, 30. 35. 294, 35. 306, 40. 308, 15. 309, 1. 312, 30. 35. 313, 10. 315, 1. 10—25. 317, 1. 318, 5—15. 319, 10. 320, 1. 25. 321, 1. 322, 1. 15—25. 324, 30. 325, 20. 326, 1. 327, 10—25. 328, 25. 330, 5. 332, 15. 334, 15—40. 335, 10. 15. 343, 5. 40. 345, 20. 35. 40. 346, 5. 20—35. 347, 1. 372, 30. 432, 10. 434, 35; c. regia II 286, 30. 287, 1. 307, 5. 316, 10; c. et leges II 286, 30. 287, 1. 299, 10. 300, 1. 520, 30 (*cfr.* I 112, 10. 278, 20—30 [408, 1. 5]). II 294, 35. 301, 1; c. legalia II 332, 15.

420, 15. 20; c. generalia, specialia II 361, 40; c. mundana I 394, 30. 447, 30; c. ecclesiastica I 275, 30. 35. 359, 20. 25. 394, 25. 413, 25. 424, 1. 435, 1. 446, 20. 449, 30. II 12, 40. 420, 15; c. legibus addere, superaddere, c. legibus addenda I 112, 5. 116, 10. 130, 35. 142, 5. 157, 30. 204, 35. 205, 1. 5. 268, 1. 269, 15. 280, 30. 281, 1. 285, 25. 295, 5. 15. 424, 45. 425, 45. II 107, 10. 303, 25; c. in legem dare, mittere I 111, 40. 112, 1. 20. II 88, 35; c. pro lege tenenda I 112, 1. 212, 10. 280, 35. 293, 35. 295, 5. 10. 394, 10. 15. II 18, 1. 62, 20. 25. 90, 25. 345, 35. 40; c. per se scribenda I 287, 5; c. ad legationem missorum pertinentia, de instructione missorum I 289, 1. 309, 35 [420, 20]. II 7, 30. 10, 10; c. memorabilia, memoriae causa scripta I 289, 1. 446, 20. II 277, 20; c. offerre, proferre II 35, 30. 398, 5; c. proponere II 266, 10. 423, 30; c. ad notitiam imperatoris deferre II 12, 15; c. insinuare I 368, 20; c. dictare II 159, 40; c. agere II 68, 30. 72, 5. 253, 10. 256, 5; de capitulis agere II 529, 5. 10; de c. loqui I 212, 10; de c. respondere II 355, 30. 35; capitula tractare II 6, 40; c. conferre I 138, 25. II 529, 1; c. considerare I 271, 10. II 12, 40. 79, 30. 35. 295, 5. 10. 529, 1; c. inquirere II 8, 25; c. reservare II 11, 5; c. facere I 112, 15. 278, 30 [408, 5]. 405, 40. 435, 5. II 101, 5. 10. 267, 1. 5. 285, 30. 307, 1. 311, 5. 362, 1; c. statuere I 317, 40. 318, 1. II 163, 10. 303, 20. 319, 1. 343, 1; c. constituere I 50, 10. 112, 1. 147, 35. 148, 5. 149, 35. 166, 15. 170, 30. 176, 15. 278, 20. 25 [408, 1]. 281, 35. 293, 35. 306, 25. 35 [418, 10. 20]. 307, 25 [419, 10]. 316, 10. 359, 25. II 39, 20. 82, 20. 117, 5. 163, 35. 263, 10. 267, 1. 307, 25. 309, 25. 30. 311, 5. 312, 1. 5. 319, 1. 333, 15. 334, 5 [362, 25]. 334, 25. 355, 30; capitulorum constitutio II 322, 5; c. instituere I 42, 30. 322, 15. 20. 325, 1. 326, 15. 20. II 60, 35. 97, 25. 107, 5. 127, 5. 209, 40; c. discernere II 256, 15. 342, 35. 421, 1. 424, 20—30; c. definire I 74, 1. II 355, 30. 35. 358, 30; c. disponere II 358, 30. 361, 40; c. ordinare II 12, 40. 529, 1; c. praecipere I 126, 5. 135, 35. 317, 40; c. commendare I 207, 30; c. admonere, commonere I 152, 35. 209, 10; c. acceptare II 154, 10. 299, 1; c. accipere I 307, 25. 30 [419, 10. 15]. II 274, 15. 30. 35. 297, 35. 423, 30. 35; c. suscipere II 423, 30. 35. 529, 1; c. conlaudare II 310, 15. 356, 5; c. sancire I 275, 25. 30; c. firmare I 112, 20. 116, 10. 15. 170, 30. 271, 10. II 74, 5. 10 [157, 5]. 90, 25. 153, 5; c. confirmare II 246, 35. 253, 10. 266, 10. 291, 35. 295, 5. 10. 343, 1. 5. 348, 40. 398, 1. 421, 1. 5. 424, 20—30. 425, 5. 434, 15. 20; c. manufirmare I 116, 10. 15; c. roborare I 170, 30; c. subscribere II 72, 10. 246, 35. 307, 1. 5. 310, 10; c. consignare I 112, 15; c. scribere, conscribere, describere,

transscribere I 113, 1. 271, 10. 307, 25. 30 [419, 10. 15]. 340, 1. 5. 394, 20. II 12, 40. 50, 25. 90, 25; c. adunare I 394, 10—30; c. colligere II 307, 5. 309, 25. 30; c. congerere, digere I 394, 30. II 28, 5. 213, 15. c. edere I 394, 15. 25. 413, 25. 414, 1. 5. 435, 1. II 2, 5. 10. 261, 5. 270, 30. 271, 1. 277, 25; c. dare I 134, 15. 309, 35 [420, 20]. II 12, 35. 361, 40; c. nota facere I 141, 10. 190, 5. 212, 10. 15. 281, 1. 309, 10. 334, 30. 35. II 311, 35; c. manifesta facere I 112, 15; c. notare I 54, 5 [397, 30]; c. adnotare I 207, 30. 271, 10. II 90, 25. 301, 1. 5. 309, 25. 30; c. innotescere II 266, 10; c. cognita facere I 156, 25; c. adnotare II 298, 1; c. ostendere II 294, 35; c. promulgare I 205, 15. 280, 30. II 370, 35. 420, 15; c. adnuntiare II 75, 5. 158, 30. 159, 40. 270, 30. 271, 1. 297, 35. 301, 5. 362, 1; c. denuntiare II 271, 35. 291, 35. 307, 1. 5. 333, 15. 338, 5. 339, 35. 342, 35. 364, 30 [365, 1. 5. 370, 1—15]; c. legere I 112, 15. II 124, 5. 15. 328, 10. 363, 5. 364, 30 [365, 1. 5. 370, 1—15]; c. relegere I 307, 25. 30 [419, 10. 15]. 334, 30. II 74, 40. 112, 30. 159, 40. 261, 10. 307, 1. 5. 310, 15. 311, 35. 40. 423, 30. 35. 424, 20—425, 1; c. recitare II 362, 1; c. perdocere I 275, 30. 35; c. secum portare II 361, 40; c. mittere, transmittre, dirigere I 157, 5. II 50, 25. 159, 15. 279, 15. 283, 1. 291, 35. 298, 1. 25. 300, 30. 329, 15; c. inserere II 35, 30; c. subiungere I 53, 40. 54, 5 [397, 25. 30]. 57, 40. II 307, 25; c. repetere II 299, 40; c. renovare II 371, 20; c. excerpere I 120, 40. 133, 1. II 60, 1. 62, 20. 261, 1. 5. 300, 30. 35. 362, 1. 433, 25; c. servare, conservare, observare I 50, 10. 141, 10. 142, 25. 271, 15. 275, 30. 35. 287, 5. 291, 40. 299, 25. 303, 20 [415, 5. 10]. 344, 1. 5. II 60, 1. 5. 62, 20. 25. 72, 10. 75, 5. 10 [157, 5]. 88, 20. 25. 154, 10. 156, 15. 158, 30. 159, 40. 163, 10. 164, 25. 165, 1. 261, 10. 15. 266, 10. 270, 30. 271, 1. 291, 35. 298, 1. 301, 5. 307, 1. 5. 25. 309, 25. 30. 311, 40. 312, 1. 5. 333, 15. 20. 334, 5. 10 [362, 25]. 342, 35. 345, 35. 40. 356, 5. 387, 10—20. 398, 1. 5. 420, 15. 20. 421, 1. 5; capitulorum observatio II 75, 30. 295, 5; capitula custodire I 106, 10. 291, 40; c. adimplere, explere, implere I 65, 10. 106, 10. 212, 10. 15. II 421, 1. 5; c. exercere II 266, 10; c. exequi II 277, 20. 307, 1. 329, 15. 20; de capitulis non inobedientem esse I 203, 30; capitula non oboedire nec consentire I 212, 10; contra c. agere, facere II 330, 1. 388, 25. 425, 1. 5; capitulorum contemptor II 62, 25; c. contemptus I 205, 15; capitulis adnotare II 275, 10. 278, 1 [407, 20]. II 28, 15; iuxta capitula determinare I 360, 45. II 211, 30. 35; secundum c. emendare II 158, 5. 10 [300, 1]. 274, 35. 286, 30. 287, 1. 299, 10. 307, 5; per c. ad finem causam perducere non posse II 332, 15; per c. innotescere II 28, 5. 283, 35. 40; capi-

- tulis inserere I 275, 5. 278, 1. 30 [407, 20. 408, 5]; per capitula iubere I 153, 20 [431, 40]; in capitulis mandare I 139, 35. II 283, 35; in c. ordinare I 132, 5. 138, 10; capitulis praecipere I 66, 25; per capitula punire II 28, 5; per capitula rationem reddere I 290, 15 [444, 5]; per c. statuere I 309, 10 [420, 5. 10]; in capitulis tractare II 50, 20. — c. = *causa*, *res* I 31, 20. 71, 15. 20. 158, 1. 215, 10. 15. 330, 35. II 133, 10. 134, 30; capitula maiora, minora I 69, 15. — ad capitulum martyrologium legatur, lectio tradatur I 347, 30. 35.
- cappa I 344, 25. 345, 10. 347, 20. II 248, 15; c. s. Martini II 515, 30.
- cappella, capella I 183, 5. 210, 10. 255, 35. II 110, 10. 15; c. beneficiata, in beneficium data II 186, 10. 268, 10. — c. dominica II 6, 40. 186, 10; c. imperatoris, regis I 77, 15. 83, 30. II 451, 1; c. palatii I 74, 15; c. palatina II 39, 5; capellae villarum regis II 419, 25. 30. 420, 1; capellae potentum II 419, 20.
- cappellanus, capellanus I 25, 10. 199, 35. II 469, 20. 515, 25. 30. 523, 10. 524, 10. 528, 10; summus c. II 382, 15. 433, 5. 464, 30. 523, 15.
- cappus II 361, 10.
- capra I 89, 30. 252, 1. 254, 25. 255, 30. 256, 5. 25.
- capraritia I 85, 5.
- capsa I 243, 35. 250, 35.
- captivationes christianorum II 5, 1. 5.
- captivitas I 1, 25. II 131, 20.
- captivare extra pace I 2, 1; *cfr.* capere.
- captivi: captivos fraudare II 386, 1; c. redimere I 239, 20. 277, 35 [407, 15]; captivorum redemptio II 385, 35; captivos non transponere II 131, 25. — captivos christianos interficere II 233, 25; captivus laicus I 1, 30.
- capulare I 86, 15. II 134, 20. 25. 135, 10; non c. die dominico I 61, 15 [404, 25]; *cfr.* concapulare, caedere. — c. *pro* compellere II 62, 40.
- capulum, capula II 134, 20. 135, 15.
- capus II 117, 35; *cfr.* falco.
- caput, capud: c. crismate perunguere I 247, 15; in capite inunguere II 457, 1; caput feminae tondere I 336, 20; c. servi tondere, tundere I 150, 20. 284, 30 [441, 15]. 335, 20. — de capite census debere II 322, 5. 325, 35; in, per caput componere I 83, 10. 197, 30; capite punire I 68, 30. 69, 1. — c. = *Oberhaupt* II 70, 35 [170, 20]; a capite dissidere II 352, 20. — in capite esse ad malitiam faciendam II 131, 10. — caput tenere ad regem I 207, 1. II 524, 10. — caput = *capitale* I 5, 45.
- carcer I 171, 35. 346, 40; carceris custodia I 142, 15; in carcerem non mittere, in carcere non ponere clamatores I 123, 40. 124, 1 [426, 15]; in c. mittere, recludere clericum falsam epistolam deferentem II 231, 1. 10, incestos I 31, 25, ludeum I 258, 35, malefactores I 141, 25, tempestates *etc.* facientes I 228, 10; in carcere poenitere I 25, 40. 26, 1; *cfr.* inclusio.
- carcerare homines iniuste agentes I 171, 35.
- cardinalis, e: c. ecclesia I 195, 20; cardinales tituli II 411, 15.
- cardo urbis Romae I 134, 5 [411, 35].
- cardo = *Dipsacus fullonum* I 87, 5. 90, 10.
- careium I 90, 1.
- carigare v. caricare.
- caritas (*opp.* *abundantia*) I 74, 20. — c. = *amor*: cum caritate et concordia requirere I 226, 30; in caritate et pace vivere I 92, 10; caritatem et pacem, concordiam ad invicem habere I 305, 5 [416, 40]. II 36, 40. 49, 20; caritas et pax inter regem et fideles II 255, 35. 40 [398, 35. 40]; c. et pax inter imperatorem et Romanos I 355, 1; caritatem et fidem conservent sibi reges I 13, 1; caritas inter fratres reges I 127, 10 [II 21, 35]. 49, 30. 35. 69, 15. 72, 30 [155, 10]. 113, 30. 35 [399, 10]. 153, 45. 162, 15. 443, 10. 447, 20; c. fraterna II 77, 20. 447, 20. — c. vestra I 62, 5 [405, 15].
- caritativa interpositio II 423, 20.
- carminum relator II 516, 15.
- carnalia v. carnalia.
- carnalis, e: c. affectus II 521, 10; c. commercium I 40, 15; c. commixtio I 230, 30. II 45, 40; c. concupiscentia II 179, 20; c. coniunctio II 183, 15; c. copula II 512, 20; c. desideria II 42, 15; c. generatio II 512, 20; c. negocia II 485, 25; c. proximitas II 240, 15; c. victimae II 476, 20; c. voluptates II 37, 1. — carnaliter ministrare I 209, 20.
- carnaticos exactare I 212, 1.
- caro I 85, 5; carnem vendere II 319, 5; c. non comedere, manducare, a carne se abstinere I 68, 25. 30. 84, 25. 166, 30 [432, 35]. 179, 1 [412, 30]. 227, 5. 229, 10. 245, 15. 249, 25. 346, 15. 361, 20. II 97, 30. 35. 189, 15. 20. 217, 5. 242, 25. 244, 15. 245, 20. 25. 40. 45. 541, 35; carne uti, vesci II 242, 30. 244, 25—245, 1. — carnis opera I 313, 10 [422, 30].
- carpentarius I 87, 15.
- carpentarium opus II 420, 10.
- carrada I 251, 35. 40. 252, 15—25. 253. II 83, 20.
- carralia, carnalia I 32, 5.
- carraria opera I 61, 15 [404, 25].
- caricare, carigare I 85, 35. 197, 5. II 323, 1. 5.
- carricatura II 438, 1.
- carropera II 323, 1. 5.
- carruca I 85, 5. 10; c. indominicata II 337, 1.
- carrus, carrum I 168, 25. 30. 171, 25. 253, 1; cum carra venire ad placitum I 135, 5; carrum in hostem caricare I 85, 35. 89, 20. 25; cum carris et victualibus *etc.* praeparatum esse II 5, 10; de carris theloneum non exigere I 32, 5. 294, 25. 30. — carrum ostilium I 61, 15 [404, 25]; c. regis I 89, 20. 25; carra salinaria II 251, 15.
- carta, cartula: cartulae auctor II 108, 20; cartas scribere, conscribere I 179, 1 [412, 35]. 235, 25. 319, 10. 336, 1; cartam falsam non facere I 143, 15; c. subscribere I 215, 5 [430, 5]. II 108, 30; cartae testes II 108, 25; cartam ostendere I 114, 5 [429, 1]. 145, 35. 319, 20. 335, 15. II 108, 25—35; c. inspicere I 314, 30 [450, 10]; c. probare, comprobare I 145, 35; c. veracem et legitimam confirmare I 215, 5—20 [430, 5. 10]; c. veram agnoscere I 319, 20; c. falsam appellare, efficere, deprehendere, c. falsare I 145, 35. 215, 5 [430, 10]. 293, 30. II 91, 10. 108, 25—35; c. frangere I 187, 20. 188, 1. 10; c. facere de rebus venditis I 337, 1; per cartam res non alienare I 205, 5 [II 108, 15. 20]; per c. dimittere I 158, 5. 215, 1 [430, 1]; cartas per perticas non appendere I 64, 25. — carta confessionis II 466, 30; c. donationis I 188, 5. 15. 205, 5; c. ingenuitatis, libertatis I 22, 1. 114, 5. 10 [429, 1. 5]. 145, 35—146, 5. 158, 5. 215, 10 [430, 15]. 293, 30. 335, 15. II 230, 10; c. obligationis I 187, 20; c. publica I 179, 1 [412, 35]; c. reatum II 54, 1. 55, 25. 30; c. regis I 2, 30. 62, 30; c. traditionis I 314, 30 [450, 10]. II 108, 20; c. venditionis I 187, 25. 188, 1. 15; *cfr.* conscriptum, instrumentum, scriptio, scriptum.
- cartularius, cartolarius, cartellarius I 50, 35. 118, 15; c. cum ancilla manens I 41, 30.
- carius non vendere I 74, 20. 123, 1 [410, 1]. 132, 30 [411, 10]. II 93, 1. 96, 30. 107, 25. 375, 10.
- carvitae I 90, 5.
- casa I 87, 30. 254, 5. 255, 10. 35; casam praevidere I 136, 10; intra casam servire I 167, 5 [433, 5]; per casas non vadere I 64, 10; in casa sua non recipere hominem Langubardiscum I 191, 5; infra casam pignerare II 133, 30; casam wiffare I 197, 30; ad casam alterius male facere I 141, 20. 25; casam alterius frangere, incendere I 224, 25. 30. — casa abbatis I 141, 10. 165, 10; c. accusati I 9, 20; c. comitis I 51, 15. 141, 10. 165, 10; c. dominicata, indominicata I 251, 25. 252, 40. 253. 256, 25; c. episcopi I 141, 10. 165, 10; c. latronis I 17, 5; c. rebellis I 72, 15; c. regalis I 255, 30; c. regis I 85, 20 (*cfr.* palatium); c. vassi dominici I 51, 15; *cfr.* causa, domus. — casa Dei II 268, 10. 30. 323, 10. 15. 411, 10. 423, 10; casae Dei iustitiam habeant II 436, 35; casae Dei

- mundeburden et honorem habeant II 157, 25 [299, 20, 25]; casae Dei legem et honorem habeant II 163, 30; ad casam Dei res tradere I 113, 35 [411, 40]. 220, 1. II 322, 10, 20. 331, 1; ad casam Dei se tradere II 322, 5, 10; ad casam Dei commendare, facere commutationes II 330, 20, 25; casae Dei advocatus II 344, 25, 30; *cfr.* ecclesia, monasterium.
- casata, casatum = *casa* I 52, 10; census de casata I 28, 10. 50, 15, 20. II 433, 20. — casatus homo I 137, 30. 177, 1 [433, 45]; c. servus I 129, 1 [II 22, 30]; c. vassallus I 167, 5 [433, 5]; non c. mancipium I 129, 5 [II 22, 35].
- caseus: a c. se abstinere II 244, 15. 245, 15.
- cassare sacerdotali ac regali rigore II 400, 35.
- castaldus, castaldius, castaldehys v. gastaldus.
- castanea planeta I 251, 15.
- castanearii I 90, 10.
- castellum I 272, 5. 296, 30. 353, 10—20. 354, 1, 25; castella non facere II 328, 20; c. instaurare II 361, 1; c. perficere II 360, 35; in castella residere II 95, 25.
- casticia II 269, 1. 437, 35.
- castigare I 287, 35 [442, 25]. II 157, 25 [299, 20]. 287, 25. 302, 15. 316, 20, 25. 459, 40; se c. II 181, 10; non se c. II 60, 30. 302, 10; c. clamatores I 154, 20; c. contumacem I 284, 5 [440, 35]; c. fures, latrones *etc.* I 96, 15; c. iudicem I 19, 5; c. presbyterum II 335, 1; c. regem fratrem I 272, 25; c. sanctimoniales II 385, 5; c. stupratorem II 207, 25. — c. per harmiscaram II 319, 20; c. ictibus, virgis II 302, 10; c. poenitentia II 181, 10. 207, 25.
- castigatio I 284, 30 [441, 10]. II 316, 20. 319, 35; castigationis signum II 302, 15; castigatio et poenitentia II 217, 1. 218, 10. 238, 30. 239, 20. 242, 5; castigationem imponere factori II 97, 30; c. exhibere ministris episcoporum II 256, 35; c. reietoribus denarii adhibere II 63, 25. 319, 30; castigatio verberum vel corporis I 348, 20.
- castigatoria iudicia II 451, 20.
- castimonia I 341, 5.
- castitas I 62, 1 [405, 10]. 240, 10. II 28, 30. 404, 35. 435, 40; in castitate uxores diligere II 45, 40; c. cleri I 279, 30 [409, 10]; c. monachorum I 95, 1, 5; c. presbyterorum I 25, 25. 110, 15. II 406, 5; c. sacerdotum I 237, 35.
- castra I 354, 20; c. dominica I 276, 35 [406, 25]. II 229, 10. 230, 15; a castris militaribus sequestrari II 39, 35; *cfr.* cingulum.
- castrare I 205, 25; *cfr.* abscidere.
- castratio II 135, 40.
- castus, a, um I 79, 30. 96, 1; c. coniugium I 376, 45; castam nubere in Christo II 454, 45. — caste: c. regere II 362, 35; c. vivere.
- casula I 26, 5. 223, 1. II 504, 10—20.
- casura arboris II 234, 15.
- casus: casu irrumpere statuta I 129, 35 [II 23, 20]; casu occidere ancillam II 182, 1, episcopum I 361, 20, filium II 241, 30; *cfr.* sponte.
- catalogus concilii II 235, 20.
- cataroe I 108, 20.
- catellus I 88, 25.
- catena I 87, 1.
- cathecuminus, catecuminus, cati-cuminus I 247, 5, 10. II 509, 30; cathecuminum instruere I 110, 5; super c. exorcismus I 235, 15; c. oleo inungere I 179, 10 [412, 45].
- cathedra principalis I 56, 30 [400, 30]; *cfr.* sedes.
- catholici I 348, 30—349, 1. II 177, 25. 236, 25. 507, 25. 522, 1.
- catholicus, a, um: c. baptisma I 59, 25 [403, 1]; c. doctor II 449, 10. 519, 10; c. ecclesia; c. fides; c. liber I 60, 1 [403, 25]; c. pax II 507, 25; catholici patres; c. populus I 126, 40 [II 21, 30]; c. praedicatio II 340, 30; c. provisor I 369, 15; c. sedes II 469, 10, c. tractatus I 60, 35 [404, 15]. — catholice: c. agere I 339, 1; c. hereditare I 77, 30; c. instruere I 174, 25. 312, 30 [422, 10].
- cauclearius, coclearius I 55, 20 [399, 25].
- (caucula), coclea I 223, 20.
- cauculator I 59, 1 [402, 25]. 104, 5.
- caulis, cauli I 90, 5. 255, 5. 256, 35.
- caupo II 480, 1.
- causa: sine causa non convocare proceres II 528, 40; sine c. non detrahere episcopos II 36, 30, 35; sine c. non eicere advenas I 131, 25 [427, 35]; sine c. non excommunicare I 115, 20 [412, 1]. II 335, 40—336, 10. 411, 20; sine c. iniuriam non facere I 309, 35 [420, 20]; sine c. non mittere hominem in iudicio I 115, 30 [429, 35]; sine c. non occidere I 16, 15. II 292, 10; sine c. non scandalizare infirmos II 37, 5; ex c. levi aut sine c. hominem in ecclesia interficere I 281, 1 [437, 40]; sine c. pignus non tollere II 133, 1; c. rationabilis II 15, 15; c. rebellis II 15, 15, 35 [346, 10, 35]. — c. = *res*, *negotium*, *passim ex. gr.* I 50, 10. 98, 35. 131, 25 [427, 35]. 141, 25. 142, 25. 189, 35. 200, 25. 211, 10. 212, 10, 15. 219, 1. II 446, 10, 25. 448, 20. 464, 5, 25. 466, 15. 467, 15, 25; c. ante regem veniens II 524, 15; causam ad notitiam missorum perferre I 310, 15 [420, 40]; causam regi recitare I 169, 25; in causas intrare II 446, 25, 30; causae ad correctionem pertinentes II 4, 25; causae clericorum II 515, 25; c. ecclesiae I 55, 10 [399, 1]. 239, 35. II 350, 5. 439, 1.
- 446, 35; c. ecclesiastica II 12, 40. 50, 35 (*cfr.* 2, 25 [6, 5. 28, 10]); c. exercitales I 207, 5; c. generalis II 162, 10. 361, 35. 40. 439, 1. 446, 35; c. illicita I 100, 25. 104, 10. 189, 15; c. levior I 272, 10; c. maior I 72, 20. 272, 5. II 350, 5; c. minor II 80, 10; c. monachorum I 276, 20 [406, 10]; c. oportuna I 47, 20. 268, 35; c. pagania I 146, 25; c. populi II 446, 35; c. ad populi dampnum *etc.* pertinens II 8, 20; c. presbyteri II 374, 5; c. provinciae II 339, 30; c. publica, privata I 14, 25; c. regis I 83, 20, 25. 88, 20. 89, 20. II 111, 25. 162, 15. 163, 20, 25; c. (regni) II 529, 30; c. ad inhonorationem regni aut commune damnum pertinens I 305, 20, 25 [417, 10, 15]; c. ad religionem christianam pertinens II 2, 25 [6, 5. 28, 10]; c. rei publicae I 272, 5, 10. II 80, 10. 361, 35. 40. 363, 5. 432, 15; causae saecularium II 515, 25; causa saecularis II 524, 15; c. secreta II 524, 15; c. singularis II 528, 35; c. specialis II 361, 35. 40. 363, 5. 528, 35. — c. = *res*, *Sache* I 83, 10; causam non tollere I 199, 1. 200, 5; c. requirere I 17, 10; causas male interciatas amittere I 16, 30; de causa nutrire catellos I 88, 25; causa servi furantis I 181, 15. — c. = *res*, *Process*, *Processsache* I 18, 30. 32, 1. 58, 40 [402, 25]. 104, 1. 259, 10; causam habere I 172, 1. 176, 20 [433, 30]. 210, 25. 218, 25. 236, 5. 262, 40. II 109, 10. 133, 25. 30. 134, 10, 20; c. non habere I 214, 5; causas non movere I 176, 15 [433, 25]; causarum iurgia diebus dominicis non moveantur I 11, 35; in causa esse I 226, 30; de causa contentionem habere I 268, 1. 282, 40 [439, 30]; causam suam quaerere I 116, 15 [439, 40]. 117, 30. 126, 1 [427, 25]. 148, 20 [431, 5]. 150, 20. 159, 5. 281, 30 [438, 20]; 295, 30. 296, 1; c. acquirere I 226, 25. 431, 5, 45; c. conquirere I 116, 5 [429, 35]; c. requirere I 201, 5, 10. 226, 30. II 132, 20, 25. 133, 35. 148, 1; c. mallare I 10, 10; de c. mallare I 9, 35; causae prosecutor I 5, 5; causam agere I 268, 40. 283, 15 [440, 1]; de c. agere I 210, 25. 289, 1 [442, 45]; per c. rationem reddere I 93, 15. 268, 30 [446, 1]. 284, 1 [440, 25]; in causam intrare II 19, 5; ad c. venire I 210, 25; causam comperire I 210, 25; de causa interpellari I 268, 15 [445, 30]; causam audire (*de iudicibus dicitur*) I 9, 30. 37, 5. 58, 20 [402, 10]. 63, 25. 103, 40. 115, 15. 122, 35. 281, 30 [438, 20]. 367, 40. II 4, 40. 16, 30; c. tenere II 359, 30; c. deliberare I 209, 35. 229, 1. II 89, 30. 124, 30; c. declarare I 129, 15 [II 23, 5]; c. discutere I 176, 15 [433, 25]; c. examinare I 55, 1 [398, 30]. 367, 40. II 69, 30. 93, 35. 265, 15; causae examinatio II 249, 10; causam inquirere I 124, 20 [426, 40. 448, 25]. 212, 5; c. investigare II 93, 30. 423, 10; c. reservare usque ad interrogationem imperatoris I 176, 15 [433, 25]; c.

ad palatium ad definiendum producere I 71, 30; c. definire, finire I 37, 5. 71, 25. 77, 5. 129, 15 [II 23, 5]. I 190, 20. 196, 20. 210, 25. 228, 40. 262, 5 [II 259, 30]. I 281, 30 [438, 20]. 314, 20. 30. 315, 1 [449, 40. 450, 10]. 333, 15 [421, 45]. II 69, 30. 89, 15. 25. 35. 132, 25—133, 1. 148, 1. 328, 25. 332, 10. 15; c. pacificare I 71, 25; c. discernere I 58, 20 [402, 10]. 103, 40. 124, 25 [427, 1]; c. iudicare, diiudicare I 21, 20. 37, 5. 74, 40. 103, 40. 114, 25 [429, 20]. 185, 5. 210, 30. II 16, 30. 120, 15; c. perficere I 172, 5; c. terminare I 124, 25 [427, 1]. 176, 15 [433, 25]. II 85, 30; *causarum terminus* I 176, 15 [433, 20]; *causam iudicatam repetere, remove* I 114, 20 [429, 15]; *causa manens, remanens* I 7, 5. 201, 10. II 133, 30; c. cotidie non cessans I 150, 5 [448, 30]. 152, 1; *causam perdere* I 10, 10. II 133, 10; c. non perdere I 337, 5; c. emendare I 68, 20. 70, 30. 199, 5. 236, 10; de causa una fideiutores plures dare I 337, 5; ad causam testes habere I 283, 20 [440, 5]; *causam iurare* I 49, 15; *causa ad iuramentum veniens* II 148, 1; *causam innotescere ad comitem* I 32, 20; *causa veniat ante comitem vel iudicem* I 196, 15; c., quae adhuc coram comite non fuit, comiti commendetur I 291, 10. 15 [444, 45. 445, 1]; de causis ad imperatorem se reclamare II 17, 1; pro causa sua ad palatium venire I 32, 15—25; pro c. sua in palatio demorari II 328, 30; *causam notare episcopo* I 228, 40; *causam deferre ad metropolitanum* I 226, 35; *causa civilis* I 21, 15. II 122, 40; c. criminalis I 22, 25. 376, 5. II 122, 40; c. maior, minor I 49, 5. 10. 20. 70, 25. 262, 1. 5. II 515, 30; c. potentior I 176, 20 [433, 30]; c. levior I 210, 30; c. abbatis I 176, 20 [433, 30]; c. clerici I 21, 10. 55, 1 [398, 30]; c. clericorum I 36, 30; c. comitis I 176, 20 [433, 30]; c. dominica I 295, 20. 25 (cfr. 185, 5. 333, 15 [421, 45]); c. ecclesiae I 36, 15. 37, 5. 192, 15. 333, 15 [421, 45]. 367, 40. II 135, 15; c. ecclesiastica I 283, 10 [439, 40]; c. inter aeclesiasticos ordines I 226, 25—35; c. inter personam publicam et homines ecclesiae I 21, 20; *causas habere cum sacerdotibus ecclesiarum* II 134, 10; *causa episcopi* I 55, 1 [398, 30]. 176, 20 [433, 30]; c. imperatoris I 185, 5 (cfr. 295, 20. 25. 333, 15 [421, 45]); c. impotentis I 295, 25; c. miserorum II 85, 30 (cfr. c. pauperum); c. monasterii I 135, 15; c. orfanorum, pauperum, pupillorum, viduarum I 36, 15. 37, 5. 63, 25. 122, 35. 209, 35. 281, 30 [438, 20]. 295, 25. 333, 15 [421, 45]. 367, 40. II 47, 25. 69, 30. 93, 30. 272, 1; c. potentum, potentiorum I 176, 20 [433, 30]. 333, 15 [421, 45]; c. presbyteri II 460, 10; c. regia I 333, 15 [421, 45] (cfr. I 185, 5. 295, 20. 25); *negotia causarum inter Romanos* I 19, 1; *causa saecularis*

I 268, 10. 283, 5 [439, 40]; c. servi I 9, 10; cfr. altercatio, lis. — *causam (casam?) incendere* I 72, 15; *causa (casa?) censata* I 65, 30. *causari* I 333, 20 [422, 45]. II 207, 10. *causatio* I 161, 15. *causator* I 124, 20 [426, 35. 448, 20]. 320, 30. 330, 20; contra *causatorem* iectiscere II 325, 5. *causidicus, causedicus* I 123, 20 [426, 10]. *cautela* II 261, 40; c. canonica I 25, 25; c. generalis II 124, 15. *cautio* II 134, 15. 140, 30. 146, 40; c. confirmationis II 425, 10. *cavallus v. caballus*. *cavare* I 216, 25. *cedere v. caedere*. *celare* I 92, 40. 228, 15. II 207, 25. 238, 25. 466, 30. 528, 1; non c. adulteros, auguriatrices I 96, 15; non c. contra capitula facientem II 330, 1; non c. fugitivum fiscalem I 92, 40; non c. furantem feramina imperatoris I 98, 30; non c. furem; non c. furtum I 5, 25; non c. homicidas, incantatores I 96, 15; non c. infidelem II 103, 25; non c. latronem; non c. reicientes denarium merum II 314, 25; non c. scacheatorem II 274, 20. 25; non c. telonea non solventem I 294, 25; cfr. abscondere, concealare, occultare, recelare, recipere, suscipere. *cella* I 133, 20 [447, 1]. 346, 30. II 423, 5; c. hospitum I 346, 5. *cellarinsem exigere* I 23, 25. *cellarium* I 243, 1. 254, 5. 255, 30. 256, 10. 25; c. regis I 83, 40. *cellarius, cellarius* I 86, 25; c. monasterii I 63, 5. 75, 35. 230, 5. 347, 15; c. regis I 84, 1. *celsitudo = titulus imperatoris, regis* I 81, 1. 367, 30. 370, 5. II 28, 5. 15. 36, 25. 37, 25. 39, 1. 20. 142, 10. 383, 25. 384, 20; c. augusta I 369, 35; c. imperialis II 136, 15; c. regalis II 148, 30. 150, 10. *cementicium opus* II 480, 35; cfr. *caementarium opus*. *cenix v. coenix*. *censata causa (?)* I 65, 30. *censitus (?) presbyter* I 67, 1. *censalis, censualis terra* II 331, 1. 336, 40. *censura* II 85, 10; c. anathematis I 57, 35; c. auctoritatis II 467, 40; c. ecclesiastica II 272, 10 [312, 25]. 286, 10. 15. 407, 20. 422, 30; c. episcopalis II 102, 15; c. papae II 352, 20. 384, 35; c. patrum II 406, 25; c. synodalis I 364, 30; c. synodi I 75, 20; c. vindictae I 365, 10. *census, censum* I 88, 40. 93, 15. 254, 20. 255, 25. 256, 1. 20. 30; *censum debere* II 318, 15. 322, 5—15. 325, 35; c. reddere I 203, 35; c. exsolvere II 331, 1; *census in eodem loco persolvatur, ubi pater et avus solvere consueverunt* I 295,

30; *censum non marrire* I 93, 10; c. non negligere II 413, 5; *censa ad opus regis veniant, exeant* I 171, 10. 177, 20 [434, 15]. II 333, 1. 5; *censum perquirere* I 177, 15 [434, 10]; c. exigere, exactare I 86, 20. 171, 10. 272, 30; c. non exigere ab advenis II 273, 35. 277, 35. 278, 1. 323, 30; c. non exigere ab Hispanis I 262, 1. 20 [II 260, 15]; c. non superponere I 169, 30; c. non addere, augere I 22, 1. 367, 35; c. levare I 29, 25; sub censu retinere pecuniam ecclesiam I 28, 10; sub censu recipere res ecclesiis delegatas I 330, 5; *census de capite, de propria persona* I 125, 30 [427, 25]. II 322, 5—15. 325, 35; *census de suis rebus* I 125, 30 [427, 25]. 169, 30. 177, 20 [434, 15]. 287, 25 [442, 15]. II 322, 5—15. 323, 15; *census de ecclesia* I 367, 20. 25; *censum non persolvere, exigere de agro, manso ecclesiastico* I 333, 30. II 272, 1. 5 [312, 20]. 323, 10. 20. 331, 10. 15; *census de rebus ecclesiarum* I 50, 10—25. 76, 15. II 272, 5 [312, 20]; c. de cappellis etc. in beneficium datis II 268, 10; c. de decimis et oblationibus I 367, 25; c. de Tuscia etc. I 354, 5. 10. 20. 25; c. de vino I 83, 40; c. annuus I 108, 25; c. Dei I 364, 25; c. dominicatus, indominicatus II 354, 15. 20; c. ecclesiae I 203, 25. 334, 5. 10. II 259, 20; c. ad fiscum pertinens I 69, 20; c. regis I 86, 20; c. regalis I 125, 30 [427, 25]. 434, 10; c. regius I 295, 30. II 325, 35. — c. = *teloneum* I 289, 15 [443, 15]; *censum exigere* I 144, 30; c. maiorem non exigere I 295, 1; sine censu transire II 251, 20.

centena, centina I 5, 20. 17, 10. 15. 67, 10. 89, 1. II 19, 35; c. vicina I 283, 15 [440, 5]. 426, 40.

centenarius I 17, 5. 10. 51, 10. 137, 20. 25. 138, 5. 203, 15. 211, 35. 290, 30. 35 [444, 25]. 310, 10 [420, 35]. II 16, 10. 15. 515, 35—516, 5; *centenarium constituere, eligere* I 7, 5. 124, 25 [427, 1]. 149, 10 [431, 25]. 151, 15; *centenarii ministerium; centenarius iuret* I 67, 1; *centenarii sacramentum* II 274, 25; *centenarius bannum vel decretum conservet* I 99, 1; c. ad iustitias faciendas compellat et bonos iuniores habeat I 96, 10. 15; c. legem sciat et iustitiam diligat I 93, 30—40; c. diligat legem vel iustitiam I 214, 15; c. legem discat I 147, 10; c. munera non accipiat I 291, 1 [444, 30]; c. sub mala occasione res pauperum non emat nec vi tollat I 174, 30 (cfr. 165, 5); *super centenarium clamare* I 165, 1; *centenarius pravus* I 185, 5. 10. 206, 30; *centenarium pravum tollere* I 124, 25 [427, 1]; *centenarii placitum* I 290, 20 [444, 10]; *centenarius generalem placitum frequentius non habeat* I 214, 1. 5. II 19, 15—25; *coram centenario omnis controversia definiri*

- potest excepto redditione terrae et mancipiorum I 315, 30; ante centenarium de proprietate aut libertate *etc.* iudicium non terminetur I 153, 5 [448, 40]. 154, 25; in placito centenarii neque ad mortem neque ad libertatem suam amittendam *etc.* iudicetur I 176, 30 [433, 40]; centenarius fures et latrones non celet aut defendat I 290, 35 [444, 25]. II 274, 25; c. maleficia facientes non remittat I 228, 10; c. a servo regis mancipia non emat I 171, 5; c. feramina imperatoris non furet I 98, 25; c. praevi-deat missis I 96, 25, 30; c. missis coniectum det I 138, 5; centenarii adiuvent episcopos II 374, 10, 15; *cfr.* vicarius.
- centurio II 515, 35. 516, 5.
- cepa I 90, 10. 255, 5. 256, 35.
- cera I 86, 10. 87, 10. 88, 30. 89, 5. II 83, 20. 251, 25; *cfr.* cereus.
- cerarius I 50, 35.
- cercata *v.* circata.
- cerebrum animalium I 223, 15.
- ceresarius, cerisarius I 91, 1. 256, 40.
- cereus, ceria: cereum benedicere II 514, 15; cerias incendere I 202, 20; *cfr.* cera.
- cerfolium I 90, 10. 256, 35.
- cerimoniae II 476, 35.
- cerisarius *v.* ceresarius.
- cervisa, cervisia I 86, 10. 87, 15. 88, 35. 89, 10. 345, 15. II 11, 5; a cer-visa se abstinere I 249, 25; a c. mellita se abstinere II 189, 15. 242, 25. 244, 15. 20. 245, 15. 20.
- certamen agere contra adversarium I 172, 25; *cfr.* lis.
- cespitiaticus, cepstatiaticus I 132, 5. 144, 30.
- cessio I 5, 10. 6, 15.
- chirographum, cirographum, cyro-graphum regis II 255, 35 [398, 35]. 434, 15. 451, 25. 467, 5.
- chiliarchus II 516, 5.
- chorepiscopus, corepiscopus I 108, 15. II 173, 25. 515, 30; chorepiscopi speciem LXXII discipulorum gerunt II 32, 15—25; chorepiscopus modum cognoscat et nihil absque licentia episcopi faciat I 54, 40 [398, 25]; ch. ultra modum suum non progrediatur *etc.* II 32, 15—30; ch. modum suum teneat II 409, 10—20; de corepiscopis inquirere, quale studium et qualem famam habeant II 8, 30. 35; chorepiscopus avaritiam non exerceat II 32, 30—33, 1.
- chorus I 376, 30; ch. episcoporum II 454, 35. — chorus = *modius* II 538, 1.
- chrisma, crisma I 179, 10 [412, 45]. 244, 15. II 481, 15. 510, 1; ch. vetus I 45, 30; chrisma conficere II 409, 30; chrismatis confectio a presbiteris non fiat II 118, 40. 509, 25; chrisma quaerere, petere I 25, 25. 29, 30. 45, 30; ch. accipere ab epi-scopo I 278, 10. 15 [407, 30. 35]; ch. non tradatur a chorepiscopo II 409, 10. 15; ch. sub sigillo custodire I 174, 20. 244, 20; chrismatis unctio II 509, 20; crismate caput perunguere I 247, 15; confirmatio cum chrismate I 133, 30 [447, 10]; chrismate perunguere et in regem sacrare II 340, 30. 439, 1. 451, 15. 457, 1; chrismate peruncta manus II 439, 35; chrisma non dare ad aliquam nimietatem, pro necessitate I 142, 15. 237, 10; ch. non sub praetextu medicinae vel maleficii donare I 174, 20; ch. non dare ad iudicium subvertendum I 149, 10 [431, 20]. 150, 30; pro chrismate nihil exigere II 206, 1. 207, 1; propter chrisma munus non accipere II 409, 25; *cfr.* oleum sanctum.
- christianitas II 171, 20. 272, 15. 283, 15. 284, 1. 432, 25. 433, 20. 454, 5; ch. una est II 167, 10; christianitatis bannus II 188, 15; christianitatis caput II 66, 1; christianitatis defensio II 328, 10. 436, 10; christi-anitatis depopulator II 444, 20; christianitatis despectus I 68, 25; christianitatis expositor II 321, 15; christianitatis opera I 197, 35; christianitatis persecutores II 396, 30; christianitatis rectitudo II 524, 45. 525, 1; christianitatis regula I 366, 30; christianitatis salus I 226, 20; christianitatis salvatio II 104, 25; contra christianitatem agere II 161, 5.
- christiani *passim, ex. gr.* I 35, 10. 69, 10. 96, 35. 110, 35. 161, 20. 30. 163, 30. 170, 35. 238, 25. II 28, 35. 45, 20. 25. 46, 1. 5. 233, 15. 20. 321, 10. 419, 15. 420, 10. 15. 431, 15. 476, 30. 494, 35. 495, 10; christianos non emere nec vendere II 131, 15. 20. 139, 1; christianorum captivationes II 5, 1; christianorum coetus II 287, 10 [309, 35]. 379, 20; christianorum communio, consortium II 373, 15. 379, 20; christianorum sanguis I 45, 5. 10; christianorum societas II 309, 25; christianorum usus II 500, 10; christiani et Iudei I 22, 5. 152, 20. 25. 258, 25—35. 259, 10. 15. II 122, 35. 40. 416, 1—419, 10.
- christianus, a, um: ch. captivi II 233, 25; ch. communio II 122, 40; ch. devotio II 456, 20. 461, 10; ch. disciplina I 164, 10; ch. doctrina II 53, 20; ch. dogma II 511, 30; ch. ecclesia; ch. fideles; ch. imperator I 247, 35; ch. lex I 259, 15. II 156, 10; ch. mancipia; ch. mercator; ch. negotiator; ch. populus; ch. religio; ch. Saxani I 69, 40; ch. testes I 152, 20; christianissimus imperator, princeps, rex.
- christus = *unctus* II 439, 5. 15.
- cibariae res I 376, 1.
- cibus, cybus I 344, 20. II 525, 5; in cibo communionem non habere II 242, 25. 35. 243, 10; cibum non sumere cum christiano I 35, 10; c. non donare I 31, 20; cibis mentes inficere II 45, 1; ciborum abstinencia II 445, 1; cibum moderare II 179, 30. — cibi mensura I 340, 1. 5. 345, 5. 15. 30. 348, 5; cibi penuria II 385, 40; cibi quadragesimales I 227, 15; cibi statuti I 245, 20; ciborum utensilia I 168, 25.
- cicerum italicum I 90, 1.
- ciminum I 90, 1.
- cimiterium, cymiterium I 69, 40; II 477, 15. 480, 15.
- cingulum II 504, 20; c. militare, militiae deponere I 361, 20. 25. II 55, 25. 182, 10. 189, 25; c. militare non sumere II 181, 10; cingulo militiae non uti II 120, 15; *cfr.* arma, castra.
- cippaticus I 83, 35.
- cippus I 141, 25. 298, 20.
- circare parrochiam I 195, 15; *cfr.* circumire.
- circata, cercata facere I 190, 25.
- circavicius II 96, 30; *cfr.* vicinus.
- circumadstare II 41, 15; *cfr.* astare.
- circumire, circuire I 85, 15; c. per comitatus II 86, 15; c. episcopatum II 218, 15; non c. loca episcoporum, abbatum, abbatissarum, comitum II 438, 1; c. monasterium; c. parrochiam; c. senodochia II 94, 5; c. urbes I 111, 5; c. villas I 345, 25; *cfr.* circare, peragrarare, visitare.
- circumitio parrochiae II 257, 1. 15. 20.
- circummanentes I 139, 35. 186, 1. 300, 25 [436, 35] II 87, 1. 158, 1 [300, 1]. 328, 20. 412, 25; *cfr.* vicini.
- circumspectio II 110, 25. 120, 30.
- circumstare II 41, 15. 246, 35. 247, 1; *cfr.* astare, interesse.
- cirographum *v.* chirographum.
- cisalpina ecclesia II 439, 1.
- civilis, e: c. adiutorium II 415, 20; c. auctoritas II 403, 35; c. causa I 21, 15. II 122, 40; c. concordia II 384, 5. 10; c. ius II 402, 30; c. iudicium I 36, 25; c. negotium I 111, 5. II 412, 1; c. panes I 311, 1 [421, 1]. — civiliter accusari I 262, 5.
- civis I 98, 35. II 405, 20; c. Romanus I 356, 30.
- civitas I 74, 30. 114, 25 [429, 20]. 192, 30. 216, 10. 272, 5. 288, 15 [442, 40]. 353, 10. 354, 1. 20—30. 40. II 102, 5. 125, 25. 302, 5. 10. 314, 15. 316, 20. 319, 1. 5. 354, 35; civitatis exactor, procurator I 216, 15; in civitatibus relegere constitutionem II 302, 30; in unaquaque civitate tres descriptiones constitutionis sint I 262, 35; ad civitates sua deferre et vendere II 405, 20. 25; per omnes c. legitimus forus et mensuras facere I 30, 1; in civitatibus aequales mensurae *etc.* sint I 60, 15 [434, 30. 403, 45]; in c. iustus modus sit II 318, 10; per civitates mensuram inquirere II 63, 30; civitatis moneta I 299, 25. 300, 1; civitatis nomen in denario habeatur II

315, 5; per civitates inquirere palatia vel publicas domus II 64, 15. 87, 30; in civitatibus beneficia perquirere II 64, 20; in c. stipendia vel paravaredos accipere II 88, 1; in c. rapinam non exercere II 105, 25; civitates per transitum regis non deprædari II 405, 20; ad civitates operari, in civitatibus wactas facere II 322, 1; per civitates diversas possessiones habere et publice scelus perpetrare II 120, 1. 5. — civitas episcopi I 278, 10. 15 [407, 35]. 307, 25 [419, 10]. II 64, 30. 66, 35. 120, 1. 5. 256, 25. 30. 267, 15. 397, 5. 405, 5. 411, 1; per civitates episcopi sint I 33, 25; per c. episcopos ordinare I 25, 1. 29, 20; in una civitate non sint II episcopi I 133, 15 [411, 20]; a civitate digredi II 373, 35; civitatem non relinquere, deserere II 34, 40. 406, 1; a civitate non discedere II 459, 1; de civitate in civitatem non transmigrare I 55, 35 [399, 35]. 75, 1. 102, 35; per civitates non vagari II 122, 20; in civitatibus suis canonice degere II 406, 1. 5; in civitate uno anno immorari II 410, 35; in c. monasterium habere II 180, 10; in civitatibus claustrum instituere II 102, 5; per civitates monasteria praevidere, commonere I 131, 15 [410, 20]. 141, 30; in duas civitates non ministrare I 133, 20 [447, 1]; in civitatibus cultum instaurare II 265, 30; in c. teneantur festivitates I 133, 35 [447, 15]; civitatis decima II 458, 20. — c. regia II 88, 30.

clamare = *quaerere* I 122, 30 [425, 35]. 196, 15. 214, 5; c. super episcopos, abbates, comites *etc.* I 165, 1; c. super latronem II 278, 1; c. regalem dignitatem I 55, 1 [398, 30]; c. ad palatium II 61, 1; *cfr.* reclamare.

clamator I 85, 25. 123, 20 [426, 10]. 190, 10. 305, 15 [416, 45]; c. in palatio I 153, 1 [431, 30]. 154, 20. 298, 35; *cfr.* reclamator.

clamodicus II 343, 35; *cfr.* clamosus.

clamor I 171, 15. 172, 1; c. super abbatem I 64, 10. 196, 15; c. super abbatissam, comitem I 64, 10; c. super diaconum I 196, 15; c. super episcopum I 64, 10; c. super ministros rei publicae II 318, 35; c. super presbiterum, subdiaconum I 196, 15; clamores ad notitiam apostolici deferre I 323, 25; c. ad seniores veniens II 96, 25; *cfr.* querela. — c. et questus I 333, 20 [421, 50]. II 17, 1. 225, 20. 250, 10. 318, 35.

clamosus II 344, 30; *cfr.* clamodicus.

claudicans II 207, 1.

claudus I 228, 5. II 233, 5. 10.

clausa, clusa I 127, 15. II 277, 25.

claustrum: claustra monasterii non egredi I 248, 25. — c. = *monasterium* I 76, 1. II 173, 35; c. iuxta ecclesiam constituere, construere

I 277, 35. 278, 1 [407, 20]. 340, 25. 30. 373, 5; c. in civitatibus instituere II 102, 5. 10; claustrum locum non habere II 411, 5—15; ad claustra loca dare I 289, 25 [443, 20]; infra claustrum se custodire neque foris ire I 95, 25; in claustris degere II 411, 5; super claustra ministros eligere I 373, 10; claustra laici non intrent I 228, 20. — c. abbatissae I 63, 30. 95, 25; c. canonicorum, clericorum I 277, 35. 278, 1 [407, 20]. 289, 25 [443, 20]. 340, 30. 373, 5. II 102, 5. 331, 5. 411, 5—15; c. puellarum I 95, 15. 25. 100, 20. 103, 35.

clavigeri regni caelorum II 51, 35.

clavis ecclesiae II 395, 40; c. domus I 6, 1.

clementissimus augustus I 112, 15; c. imperator, rex.

clementia: clementia divina favente imperator, rex II 142, 1. 378, 25 (*cfr.* gratia); c. imperatoris, regis I 68, 25. 75, 20. 96, 35. II 264, 25; c. principalis I 18, 25. — c. = *titulus imperatoris, regis* I 211, 30. 248, 20. 312, 10 [421, 35]. II 37, 35. 142, 5.

clericalis, e: c. ordo; c. reverentia II 101, 30.

clericatus I 227, 20. 403, 30. II 219, 1. 229, 10; ad clericatum provehi, promoveri I 56, 1 [400, 1]. 57, 25 [401, 25]. 103, 15; ad c. accedere I 60, 15 [403, 35]; in clericatu esse et comam sibi crescere dimittere II 66, 25.

clericus, clerecus I 12, 15. 19, 20. 28, 1. 55, 20. 25. 60, 30. 61, 45. 164, 35. 189, 35. 231, 10. 302, 30. 332, 5. 341, 25. 363, 10. II 53, 25. 81, 15. 117, 5. 174, 1. 5. 232, 20. 233, 15. 282, 10. 318, 30. 356, 35. 448, 15. 515, 25. 527, 5; c. non fiat invitatus I 163, 40; clericum ordinare I 48, 5. 54, 15 [398, 5]. 57, 25 [401, 20]. 102, 25. 373, 15. II 35, 1. 5. 81, 35. 268, 15; clericus a laico non habeatur neque ordinetur absque licentia episcopi I 110, 35; clericum ad ordinandum offerre I 277, 20 [407, 1]. II 35, 5. 410, 25. 30; c. per pecunias non ordinare I 55, 25 [399, 20]. 102, 30; propter clericorum ordinationes vel consecrationes praemia non accipere I 195, 25; clerici ordo II 219, 20; clericorum ordinem disponere I 195, 1; clericus in ordine suo se custodiat I 95, 20; c. ordinem suum custodiat I 209, 25; c. in suo proposito et voto permaneat I 56, 1 [399, 35]. 76, 15. 102, 35; ex clericis seculares vel laici effecti II 65, 5; clericus secundum canones, canonice vivat, degat I 103, 30. 191, 35. 236, 10. 369, 1; c. secundum normam patrum vivat I 189, 10; c. iuste et beate vivat I 164, 1; clericorum conversatio; clericorum officium I 209, 25; clerici disciplinis ecclesiasticis vacent I 373, 5; clerici ad ecclesiam militent II 106, 30. 35; clericus

in duas civitates non ministret I 133, 20 [447, 1]; c. non transmigretur de civitate in civitatem, de ecclesia ad aliam ecclesiam I 55, 35 [399, 35]. 76, 25. 30. 102, 35; clerici gira non sint de loco ad locum I 240, 10; clericus non de uno loco ad alium transeat I 133, 25 [411, 25]; c. non militetur in alterius ecclesia *etc.* I 35, 30; c. vagans I 196, 20. II 121, 30—40. 122, 20; c. fugitivus I 54, 15 [398, 5]. 102, 25. 125, 1 [410, 5]. 174, 35. 290, 30 [444, 20] (*cfr. infra* c. peregrinus, alterius); c. fuga lapsus II 37, 30. 35; c. ecclesiae suae desertor II 384, 30. 35; c. in monasterio, ecclesiastice nutritus egrediens vel profugus II 228, 25—229, 20; c. non sit praepositus monachorum I 122, 15 [409, 40]; c. inferioris ordinis non sit rector ecclesiae baptismalis I 328, 15; c. absque examinatione missas non celebret II 81, 35; c. non det chrisma ad aliquam nimietatem pro necessitate I 142, 15. 237, 10; c. abstrahat pallas altaris I 364, 35; c. L psalmos cantet I 245, 25. 249, 25. 30; c. lectionem scripturarum sanctarum ammoneat I 240, 10; per clericos oratio pro rege fiat II 173, 30; clericus clementer agat et misericorditer tractet subditos I 313, 15 [422, 40]; c. emendanda emendet I 189, 35; clerici et populus episcopum eligant I 372, 35. 40; clerici loci et presbyteri sibi rectorem eligant II 82, 1; clericus oboediat episcopo I 74, 40; clerici episcoporum obediunt mandatis I 240, 10 (*cfr.* 47, 35); clericus coram diacono non sedeat II 191, 10; c. in monasterium puellarum non intret I 119, 30. 175, 25. 228, 30; c. brunias aut arma infra monasteria puellarum non commendat I 120, 1; c. non cum muliere habitet, nullam mulierem in domo habeat *vel similiter* I 30, 5. 54, 20 [398, 10]. 102, 25. 207, 25. 30. 228, 20. 336, 20. 369, 1; per clericorum domus feminae non discurrant I 175, 30; in clericorum mansiones introitus feminarum prohibeatur II 405, 5; a clerici mansionem ancillae et libertae removeantur II 188, 10; clericus extraneae mulieri non iungatur II 188, 5. 10; c. uxorem non habeat II 229, 5—20; c. fornicationem non faciat I 29, 25; c. fornicator, incestuosus I 25, 5. 26, 1. 28, 1. 35, 5; c. adulter I 28, 1; c. conhibens raptori puellae I 278, 40 [408, 15]; c. in secularia negotia non transeat I 55, 30 [399, 25]. 102, 35; c. negotiis secularibus se non implicet I 240, 10; c. negotia secularia non agat II 106, 30. 35; c. non habeat actiones seculares I 36, 15; c. non conveniat ad iudicia publica I 36, 20; c. non sit conductor I 36, 15. II 122, 1; c. non sit fideiussor I 108, 5; c. non defenset episcopum aut presbyterum vagantem I 36, 1; c. non

figat habitu vel nomine se monachum esse I 60, 30 [404, 5]; c. habitum laicorum non portet I 29, 25; c. laicis indumentis non utatur II 248, 15; c. comam non laxet II 180, 10; c. arma non portet *etc.* I 41, 20. 103, 40. II 262, 5. 407, 10 (*cfr.* I 120, 1); c. in seditione arma non suscipiat, arma non baiulet II 106, 30. 35; c. conspirationes vel insidias non faciat I 56, 5 [400, 5]. 102, 40; c. in bello aut in rixa *etc.* mortuus II 248, 20; c. tabernas non ingrediatur I 55, 10 [399, 5]. 76, 10. 102, 30; c. spectaculis non intersit II 191, 15; c. venationes non faciat I 29, 25; c. canes, accipitres non habeat, portet I 29, 25. 95, 20; c. usuras non accipiat, exigat I 108, 15. II 122, 10; c. usuras vitet I 369, 1; c. usuris pauperes non affligat *etc.* II 43, 20. 25; c. sportolas non accipiat I 37, 15; c. episcopo falsam epistolam de sede apostolica portans II 230, 25—231, 5; c. in periculum se non mittat I 208, 10; c. homicidium non faciat II 219, 15—30; c. criminatus II 410, 20; c. a laico non accusetur I 56, 5 [400, 5]; c. ab episcopo distringatur I 47, 45. 191, 35; c. non a iudice distringatur I 21, 15. 46, 15; c. ab episcopo diiudicetur I 31, 30. 32, 1. 56, 5 [400, 1]. 102, 35. 183, 1; c. apud ecclesiasticos indicetur I 56, 25 [400, 25]. 103, 1; c. ad principem non ambulet I 21, 10. 15; c. regalem dignitatem non clamet I 55, 1 [398, 30]; clerici, qui passim palatium adeunt et auribus imperialibus molestiam ingerunt II 37, 20. 35; clerici inter se negotium habentes, ad invicem altercantes I 56, 5 [400, 1]. 77, 1. 102, 35; clericus contra clericum querens II 81, 15. 20; c. contra episcopum agens, querens I 77, 1. II 81, 15. 20; inter clericum et laicum altercatio I 77, 1. II 81, 20; clericos congregare I 373, 15; clericorum congregatio I 341, 30; clericorum claustra I 373, 5. II 411, 10; clericos non plus quam sufficiat ordinare I 373, 15; clericorum numerus plus quam XXX non augeatur I 302, 30; de clericis episcopi potestatem habeant I 47, 35 (*cfr.* 74, 40. 240, 10); clericis providere I 209, 25; clericos gubernare I 340, 35. 341, 35; c. instruere, docere I 209, 25. 339, 20. 340, 25. 35. 372, 30. II 410, 25. 30; clericis sanctarum litterarum thesauros aperire II 118, 5; clericos examinare II 121, 30. 35; clericorum usus II 33, 15; clericorum usibus decimationem distribuere II 121, 25; clericis una pars decimarum applicetur I 228, 1; clericus contentiosus decimam intendens I 364, 30; clericorum stipendia I 195, 20. 276, 20 [406, 5]. II 126, 1; clericis panem et potum tribuere I 342, 25; clerici possessio propria I 196, 15; clerici proprietates I

252, 35. II 106, 30. 35. 178, 20—30; clerici beneficia II 64, 20; clericorum honores I 376, 15; clerici munde burdem et honorem habeant II 157, 25 [299, 20. 25]; clericis honorem *etc.* conservare II 334, 20; clericorum dehonorationes II 301, 5; clericis iniuste non facere II 334, 30 (*cfr.* 224, 15. 20); clericus violentiam vel damnum non patiat I 1, 20—2, 1; clericos obprimere II 413, 1; clericis requirere functionem I 19, 15; a clerico dationes exigere *etc.* I 375, 15; clericum spoliare, exspoliare II 216, 15; c. verberare vel debilitare *etc.* II 247, 5; c. cum fuste vel gladio icere, percutere I 281, 25 [438, 15]. II 216, 5; clericorum percussor I 359, 15; clericum vulnerare II 216, 15; c. vulneribus vel iniuriis angustare II 224, 15. 20; clericorum homicidium, occisio I 113, 1 [428, 20]; clericus promittat fidelitatem I 67, 1; c. advocatus I 192, 15; c. in capella regis I 77, 15; c. consiliarius II 527, 30; c. senior II 529, 20. 25; clericum alterius non ordinare I 48, 5. 54, 15 [398, 5]. 57, 25 [401, 20]. 102, 25; c. alterius ad se non sollicitare, usurpare, sibi privare I 57, 25 [401, 20]. 203, 20. II 190, 40. 229, 30. 230, 1; c. alterius sine formata *etc.* non recipere, suscipere I 21, 10. 15. 48, 5. 76, 25. 30. 108, 1. 5. 146, 25. 150, 15. 158, 10. 210, 10. 244, 10. II 81, 35. 190, 40. 229, 30. 230, 1. 410, 20. 25; c. peregrinum non recipere I 54, 15 [398, 5]. 102, 25. 108, 35. 133, 25 [447, 1] (*cfr.* c. vagans); clerici dimissoria I 374, 20. — clericus liber, colonus, servus I 302, 30. II 451, 1; c. abbatis I 76, 25. 30. 209, 25. II 335, 5; c. abbatissae II 333, 5; c. canonicus I 103, 30. II 323, 10; c. comitis II 335, 5; c. hominis regis II 331, 15. 335, 5; c. laici I 76, 30. 277, 20 [407, 1]. II 35, 1. 5. 83, 1. 410, 25. 30; c. regis I 83, 25. 30. II 453, 1; c. in capella regis serviens II 451, 1; c. saecularis I 346, 25; c. vassi regis II 331, 15. 335, 5. clerus I 27, 45. 56, 1. 371, 20. II 211, 15. 212, 20. 213, 30. 228, 25. 264, 30. 35; clerum componere II 507, 30; claudicans in clero gradum mereatur II 207, 1; clerus canonice vivat I 96, 5; c. Deo militet II 102, 10; c. proprio fungatur ministerio II 92, 15; c. ferias habeat II 495, 10. 15; c. abstinence a carne et vino IV. et VI. feria I 227, 5; c. cantum Romanum discat *etc.* I 61, 5 [404, 15]; c. et populus eligat episcopum I 21, 1; cleri et populi electione episcopus eligatur I 276, 5 [405, 30]. II 520, 40; clerus et populus episcopum revocent II 264, 25; c. et populus, ad quos electio pontificis specialiter pertinet I 323, 5; qui in clero sunt, mulierem non habeant in domo sua I 54, 20 [398, 10]; ex clero nullus feminam in domo habitare permittat I 228, 20;

quicumque ex clero est, arma militaria non sumat II 407, 10; ex clero nullus usuram exigat I 227, 35; quilibet de clero de personis suis ad publica vel secularia iudicia non traantur vel distringantur I 196, 10; quilibet ex clero regalem dignitatem non clamet I 55, 1 [398, 30]; ex clero nullus regem inquietet I 228, 40; cleros episcopus dstringat I 191, 35; de clero episcopus potestatem habeat I 33, 40; clerum gubernare II 457, 15 [462, 25. 30]; c. regere I 21, 5; c. ordinare et disponere II 8, 30; c. secundum institutionis normam informare I 340, 30. 35; c. in sobrietate et castitate nutrire divinisque officiis imbuiere I 279, 30 [409, 10]; cleri correctio II 397, 1; clerum non neglegere II 34, 45; inter clerum et pauperes res ecclesiae collatae dividantur I 276, 20 [406, 10]; ex clero cuilibet iniuriae non fiant I 438, 10; cleros ad secularem habitum non pertrahere I 191, 35; in clero certo immorari II 410, 30. 35; coram clero legere vel cantare II 229, 5; coram clero et plebe servus ecclesiasticus liber efficiatur I 356, 30; clerus et populus unanimes sint II 214, 1. 5. — c. palatii II 523, 10; c. presbyteri I 96, 5; c. Romanus I 323, 5.

clientulus familiaris I 81, 1.

cloaca, coclea I 216, 10. 15.

clocca I 64, 25.

cloppus bos I 85, 5.

clusa v. clausa.

coadunare se II 232, 10; *cfr.* coniungere.

coartare, cohartare: c. recta I 54, 1 [397, 25]. II 213, 35; c. monachos I 375, 30; c. canonica auctoritate I 374, 10; c. iudiciaria auctoritate II 82, 20; c. in custodia I 98, 15; c. iniqua muta II 250, 15; *cfr.* constringere.

cociones, cocciones, cotiones, cottiones I 60, 40 [447, 25]. 104, 15.

coclea v. cloaca.

coclea, coclearius v. caucula, cauclearius.

codex I 64, 1; c. monachorum, nemo-canonum II 127, 5. 10; *cfr.* liber.

coemptio I 149, 25.

coena, caena, cena dominica, Domini I 3, 10 [II 416, 30]. I 230, 15. II 492, 25; in coena dom. paschalia sacramenta celebrare II 54, 20; in die caenae dom. facere annuam celebrationem communionis II 493, 30; in cena dom. ieiunium non solvere I 237, 5; communicationem in die caenae dom. post solum ieiunium anathematis interpositione abscidere II 493, 1; in coena dom. abbas pedes fratrum lavet et poculum eis porrigat I 345, 20; in c. dom. conficere chrisma II 409, 30; in c. dom. novum crisma quaeratur I 25, 25. 29, 30. 278, 10

- [407, 35]; in c. dom. duas ampullas secum deferre I 179, 10 [412, 45]; in c. dom. rationem et ordinem ministerii sui reddere I 29, 30; in c. dom. placitum generale non habere II 54, 20; *cfr.* mensa caelestis.
- (coenaculum), caenaculum II 479, 35.
- (coenix), cenix II 538, 5.
- coenobium, cenobium I 362, 35. 375, 20. II 92, 15. 265, 15. 423, 1; c. sub ordine sancto sit I 65, 20; coenobia monasteriorum Venetiarum iustitiam requirant, sec. quod Ravennas habet ecclesia II 142, 30. 35. 149, 25; *cfr.* monasterium.
- coepiscopus I 79, 40. 370, 30. II 81, 10. 173, 5. 20. 264, 20. 339, 30. 373, 20. 377, 15. 397, 5. 25. 428, 15. 438, 30. 35. 442, 5. 452, 5. 10. 464, 1. 466, 15; coepiscoporum consensus II 411, 20. 25. 523, 5; coepiscoporum consilium II 410, 10.
- coercere, cohercere: c. clericum II 180, 10. 229, 1. 10; c. diacones II 60, 30; c. ecclesiasticum II 88, 15; c. faidam II 20, 1; c. flagitiosum II 237, 30. 238, 1; c. homicidas I 313, 30 [423, 15]; c. incestuosos I 313, 30 [423, 15]. II 183, 15; c. laicos II 82, 10; c. latrones I 290, 5 [443, 40]; c. mercatores II 419, 15; c. monachos I 348, 20. II 228, 15; c. parricidas I 313, 30 [423, 15]; c. patratores scelerum II 384, 15; c. presbyteros II 33, 30. 60, 30; c. raptores rerum ecclesiae II 218, 1; c. transgressores II 33, 25. 121, 10; c. auctoritate imperatoris II 121, 10; c. disciplina ecclesiastica II 266, 15; c. secundum disciplinam gradus proprii II 88, 15; c. disciplina regia II 82, 10; c. per disciplinam secularis potentiae I 313, 30 [423, 15]. II 183, 15; c. poenitentia I 401, 5; c. verberum castigatione, verberibus I 348, 20. II 60, 30; *cfr.* constringere. — non coercere populum ad placitum I 233, 35; *cfr.* cogere.
- coercitio publica II 52, 15.
- coetus: a coetu christianorum alienum effici, pelli II 287, 10 [309, 35]. 379, 20; c. sacerdotum II 212, 20; *cfr.* communio.
- cofinus I 89, 10.
- cogere: c. auctoritate episcopali II 415, 10; c. auctoritate, iussione, potestate regia I 333, 30. II 180, 40. 312, 15. 411, 15. 412, 30. 415, 10; non c. familiam regis I 83, 5; non c. ad angaria I 196, 30; non c. ad bibendum I 116, 5 [412, 5]; non c. inebriari I 107, 5 (*cfr.* 167, 1 [433, 1]); non c. bannum solvere II 302, 15; non c. census persolvere I 333, 30; non c. exsolvere amplius II 251, 20. 30. 252, 5; non c. operari ad brollos I 295, 5; non c. pontaticum persolvere I 294, 35; c. ad placitum I 148, 25 [431, 5]. 150, 20. 214, 5. 320, 30. II 110, 5; non c. ad pontem ire I 149, 5 [431, 15]. 150, 40. 284, 35 [441, 20]; non c. precariam facere II 404, 5; coactum homicidium facere II 219, 15. 242, 20. 243, 35; non coactum morti tradere sacerdotem II 217, 1 (*cfr.* sponte); *cfr.* bannire, constringere.
- cogitatus I 246, 1.
- cognatio: a cognatione propria mulierem non adsumere, in coniugio non copulare I 182, 5. 377, 1; cognatio fiscalini, coloni, servi I 143, 20; *cfr.* affinitas. — c. = *agnatio* I 118, 30. 447, 45.
- cognatus, a II 234, 25; cognatum non adsumere I 182, 5; cognatam in coniugio non copulare I 377, 1; cognata adultera I 232, 15. — cognati hominis interfecti II 215, 20; *cfr.* parentes.
- cognitamentum II 298, 1. 5. 299, 5. 10.
- cognitatio II 164, 1; *cfr.* ad cognitatio.
- cognitio: c. episcoporum II 448, 1; c. metropolitani II 120, 30; c. regia II 215, 1.
- cognitor et adiutor II 224, 15.
- cognoscere: c. nominatim auctorem damni I 305, 30 [417, 15]; c. servum suum I 193, 15; c. suos pergentes in suo obsequio I 305, 30 [417, 15. 20]; c. per brebe I 190, 20. — cognitum esse homicidia, furta, adulteria I 192, 35; cognitum facere capitula I 144, 1. 156, 25. 158, 20; *cfr.* notum facere. — c. (= *confiteri*) crimina II 57, 5.
- cohabitare: non c. cum presbyteris I 328, 25. 332, 1; non c. sub uno tecto II 225, 25 [240, 35]. 226, 15. 20.
- cohabitatio II 259, 5.
- cohercere v. coercere.
- coheredes: c. ecclesiam obsidentes II 232, 10—30; c. ecclesias dividentes I 279, 45 [409, 20]. II 12, 20; c. hominis in bannum missi I 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 15]; c. liberi res tradentis I 282, 15. 20 [439, 5. 10. 381, 1—20].
- cohibentia, cohibere v. conniventia, connivere.
- coire non posse II 207, 15. 30; *cfr.* concumbere.
- coitus: a coitu pregnantium uxorū se abstinere II 46, 1; *cfr.* concubitus.
- colere: c. Deum II 477, 25; non c. facta II 482, 15; non c. falsa nomina angelorum I 365, 10; c. imagines, iconas et picturas II 483, 15. 30; non c. loca incerta I 223, 15; c. sanctos. — c. agrum II 221, 1; c. terram ecclesiae I 196, 30; c. vineam I 61, 10 [404, 20]; *cfr.* ex-, incolere.
- coliandrum v. coriandrum.
- coll-, conl-.**
- conlaborare: c. dirutum, novale II 221, 5. 10; c. in beneficio I 301, 15 [437, 25]; *cfr.* comparare.
- conlaboratio II 412, 25; conlaborationis tertia pars I 301, 15 [437, 25]; conlaborationum decimae II 102, 30; conlaboratio regis I 88, 40.
- conlaboratus I 83, 25. 86, 5. 254, 15. 255, 20. 40. 256, 15; de conlaboratu nonae et decimae persolvantur I 307, 10 [418, 40]; c. hominum regis I 85, 35.
- collatio, conlatio: c. pecuniae II 66, 30—40. — c. = *collocutio*, *deliberatio*: c. religionis et ecclesiastici ordinis I 310, 10 [420, 35]; c. episcopalis II 447, 30. — c. = *lectio post coenam habita* I 347, 35. II 180, 20. 507, 10. — c. = *comparatio*: c. cartae I 215, 5. 10 [430, 10]; c. manus II 108, 35.
- collaudare, conlaudare capitula; *cfr.* ac-, conclamare, laudare.
- conlaudatio capitulorum I 362, 10; *cfr.* acclamatio.
- collecta = *trustis*: collectae non fiant II 16, 10. 15. 272, 10. 309, 15; cum collecta non adsalire I 51, 1. 5. 66, 1; per collecta, collecta (multitudine) vim non facere, inferre I 175, 35. 205, 40. 300, 20 [436, 30]; cum collecta non venire super missum, vassum dominicum I 160, 5. 10 [431, 45. 432, 1. 5]; cum c. in placito comitis non venire I 318, 40; collecta (manu) non resistere comiti I 113, 15. 20 [428, 35. 40]. — ne collectam faciant quam vulgo geldam vocant II 375, 15. — collecta = *oratio missae* I 230, 15. II 493, 30. 498, 10. 20. 499, 20.
- collecti latrones II 86, 5.
- collectarius II 516, 1.
- collectio et adiutorium I 25, 20; collectiones vel redibutiones non exigere I 197, 1; collectiones frugum non exigere I 197, 5. — collectio = *lectio* II 499, 40.
- collegium II 104, 30. 174, 1; in uno collegio canonice degere I 339, 30. 341, 5; collegium abbatum et comitum II 56, 15; c. episcoporum II 124, 5; c. sacerdotum II 212, 5. 406, 20. 25.
- conligare iuramento II 226, 15 [240, 30]; *cfr.* constringere.
- colligere II 289, 25; c. annonam I 152, 15 [448, 40]; c. capitula II 46, 25. 261, 10; c. capitula regis II 307, 1. 309, 30; c. constitutiones maiorum II 530, 1; c. formulam I 339, 5. 10; c. fructum, fruges I 151, 5. 291, 23 [445, 10]; c. messes I 83, 20; non c. sibi peculiaris I 230, 5. 25; c. populum II 516, 1; c. solatium I 16, 10. 23, 20; c. testimonia II 48, 10; c. vasa, sacrificia I 59, 35 [403, 10]; c. vinum I 152, 15 [448, 40]; *cfr.* congerere, convocare, digerere.
- collocare, conlocare: c. aliquem in suo opere I 152, 25; c. hominem in sua portione I 262, 15 [II, 259, 35]; c. mancipia I 89, 35; c. Saxo-nem infra regna aut in mare I 72, 30.
- collocutio, conlocutio II 498, 15; c. fraterna, regum II 76, 15; ad con-

locutiones secretas sanctimonialium se non divertere II 43, 1. 10; *cfr.* colloquium.

colloqui, conloqui: non conloquantur separati coniuges II 226, 5; c. cum sanctimoniali II 43, 5; c. in synodo I 29, 5. II 269, 20; c. in conspectu fidelium II 464, 15; *cfr.* loqui.

colloquium, conloquium: colloquio familiari non perfruantur separati coniuges II 225, 25 [240, 35]. 226, 15. 20; colloquium familiare habere cum episcopis I 246, 30. II 464, 5. — c. = *conventus* II 106, 5; c. commune, mutuum regum fratrum II 65, 35. 77, 1. 159, 10. 20. 271, 20. 351, 20; ad colloquium imperatoris properare II 109, 30; c. regis II 451, 35; c. synodale II 212, 5. 214, 1; *cfr.* collatio, collocutio.

conlucare I 89, 30.

colludium, conludium, conludius I 5, 20. 6, 5. 10. II 319, 20; colludium vel falsitatem non scribere II 64, 5.

collum: in collo portare, deportare malefactorem I 298, 20.

colonia II 125, 25.

colonus I 67, 5. 313, 15 [422, 40]; coloni carropera debentes II 323, 1. 5; colonus aliubi traditiones non faciat I 115, 30 [429, 30]; c. hereditatem non vendat II 323, 10. 15; a colonis iniuste nihil tollere II 318, 35; colonos per dolos non condemnare II 437, 35; colonus in alienum dominium commorans I 143, 20; c. infamis confugiens II 344, 20—30; c. criminosus II 269, 20. 25; coloni ecclesiasticos homines *etc.* non opprimant *etc.* II 438, 10. 15; colonus rapiens II 373, 1. 5; c. adiutorium ad accipiendum latronem non praestans II 272, 30 [343, 30]; c. denarium bonum reiciens II 302, 5. 15—25. 316, 15. 25 (*cfr.* 319, 25); c. consentiens falso monetario II 317, 1. 5. 320, 25; c. modium iustum non habens II 318, 25; c. aliqua adiectione vel fraude amplius vendens II 320, 35; colonos distringere II 269, 25. 438, 10; c. flagellare II 269, 20. 25. 319, 25. 320, 25. 40. — colonum alienum in re sua XXX annos habere II 26, 5; colonus clericus I 302, 30. — colona I 145, 5.

coloquentidae I 90, 1.

coltile = *cortile* I 336, 25.

columba I 86, 30.

coma: comam deponere I 116, 1 [412, 5]; c. tondere I 375, 35; c. sibi crescere non dimittere, non laxare, non nutrire II 66, 25. 180, 10. 229, 15; *cfr.* capillus.

comburare igni Iudeum I 259, 20; *cfr.* incendere.

comeatus, commeatus, comiatus II 448, 35; c. episcopi I 35, 5. 36, 5; c. senioris I 199, 10. II 282, 5; c. viri I 38, 5. 40. 39, 10. 201, 25; *cfr.* licentia.

comedere, commedere: ad comedendum non urgere II 117, 25; com-

edere in refectorio II 411, 1; c. ad honorem daemonum I 69, 40; non c. carnem; c. homines I 68, 30; c. lunam I 223, 30; non c. volatilia, poma et lactucas I 344, 15. 20. 348, 10; *cfr.* manducare.

comes, comis I 18, 35. 27, 40. 29, 5. 30, 15. 95, 35. 112, 20. 113, 25 [428, 45]. 170, 25. 185, 10. 188, 10. 191, 25. 200, 5. 203, 15. 204, 25. 210, 1. 15. 262, 25. 40 [II, 260, 20]. I 263, 20. 268, 1. 280, 30. 285, 5 [441, 25]. 287, 15 [442, 5]. 298, 10. 317, 40. 318, 25. 319, 10. 20. 336, 20. 355, 10. II 16, 25. 56, 15. 62, 15. 99, 10 [348, 10]. 211, 5. 250, 15. 303, 15. 348, 25. 354, 10. 15. 356, 15. 360, 1. 371, 15. 515, 20. 30; comes inluster vir I 47, 20. 71, 10; c. inluster II 67, 10. 286, 35; comitem constituere II 328, 25. 436, 25. 521, 15; comes, qualis esse debeat II 436, 25—35; c. officia sua non violet II 103, 5; de comitibus inquirere, quale studium de suo habeant ministerio *etc.* II 9, 1. 5. 80, 10. 15; de vita et actibus comitum quaerere II 83, 10. 15; comitis ministerium; comitis terminus II 92, 35. 107, 25; comitis potestas; comes sacramentum fidelitatis iuret I 67, 30; comitum fidelitas I 329, 35; comes fideliter vivat I 94, 1; comites memores sint fidei imperatori promissae in pace scilicet et iustitia faciendae I 304, 25 [416, 5]; comites adiutores imperatoris et populi conservatores sint I 304, 25—35 [416, 5—20]; comites semper ad placita, palatium imp. venire debent I 116, 5. 198, 30—199, 10. II 9, 10; comites convenire facere, congregare, convocare I 275, 25. II 291, 30. 35. 379, 15; comites separare, segregare I 161, 10. II 529, 20. 25; c. consulere II 85, 15; comitum consilium; comitum consultus II 85, 20; comites interrogare, inquirere I 161, 15. 305, 15. 20 [417, 1. 5]. II 85, 5—30; per comites scire II 85, 1. 10; per comites ad notitiam imp. perveniat II 85, 25; per comitem providentia missorum et obedientia populi appareat II 4, 40; comes ad notitiam regis deferat, regi notum faciat I 283, 35 [440, 20]. 301, 1 [437, 5]. II 313, 1. 5. 321, 25—35; 328, 20. 25. 539, 10; comes vassallis regis honorem exhibeat II 313, 10. 15; c. beneficium imperatoris habens et de ipso proprietatem sibi comparans I 131, 30 [427, 40]; c. qui missus est I 291, 10. 15. 30 [444, 45. 445, 1. 20]. II 11, 5; comites, qui actores non sunt I 298, 10; a comitibus plus non exquirere II 438, 5; comites pacem et concordiam ad invicem habeant I 70, 20; c. causam inter se habentes ad imp. praesentiam venire iubeantur I 176, 20; c. cum fidelibus concorditer vivant I 305, 5 [416, 35]; c. pacem et concordiam habeant cum episcopis, abbatibus *etc.* I 58, 5 [401, 35]. 103, 25; c. episcopi, abbates *etc.* unanimi sint

I 94, 1. 101, 15; c., episcopi, abbates *etc.* se adunent II 331, 25; c., episcopi, abbates *etc.* communiter decertent ad ecclesiae et regni honorem *etc.* II 336, 25 [337, 15]; c. et episcopi concordiam inter se habeant, concorditer vivant et sibi adiutorium ferant I 209, 35—210, 1. 304, 20. 25 [416, 5]. 305, 5 [416, 35]; comitis et episcopi concordia et mutuum auxilium II 76, 1; inter comites et episcopos pax et concordia sit II 177, 5 [185, 20]; inter comites et episcopos unanimitas et concordia sit II 219, 1; comites stent cum episcopis I 158, 30; c. et episcopi uniti sint pro pace et salvatione II 107, 20; comes atque episcopus habeant inter se conversationem I 214, 10; comites episcopos, presbyteros *etc.* honorent et venerentur *vel similiter* II 103, 1. 5. 334, 25; c. episcopis obediens, consentientes sint I 174, 5. 184, 5. II 178, 40 [185, 30]; comes episcopum adjuvet, episcopo adiutorium praebeat, episcopo adiutor sit I 189, 20. 190, 25. 210, 1. 257, 30. 367, 30; comites episcopis auxilium fulciant II 83, 10. 103, 1. 5. 224, 15. 312, 10. 374, 10; comitis consensus I 189, 20. 326, 20; cum comite advocatum episcopi elegere I 319, 5; cum c. sedem archiepiscopi praevidere II 358, 5; cum c. ecclesiam episcopi, monasterium custodire II 358, 5. 10; comes et episcopus praevideant episcopatum et abbatiam defuncti II 358, 25; comites veniant ad iudicium episcoporum I 74, 40; c. conventui episcoporum interesse debent I 366, 30; comes et episcopus conveniant et causam diffiniant I 77, 5; c. et episcopus eadem die placita condicentes II 218, 15—219, 5; c. legationem episcopi non impediat II 219, 1; c. simul cum episcopo circumeunte sit II 269, 30; de comitibus testimonium episcoporum I 305, 15 [417, 1]. II 80, 10. 15; comes ministris ecclesiae adiutor fiat I 307, 20 [419, 5]; c. reverentiam et honorem ecclesiae exhibeat, ecclesiae vel servorum illius honorator sit I 304, 20—35 [416, 5—15] (*cfr.* 184, 20. 190, 10. 209, 30); c. presbyteris subtractum restituat II 12, 35; c. presbyteros et clericos absque licentia episcopi non recipiat nec missas sibi celebrare faciat II 81, 35; c. consideret de opere et restauratione ecclesiarum I 287, 30 [442, 15. 20]; c. in ecclesiastica negotia non se inserat I 161, 20; comites adjuvare I 305, 5 [416, 35]. II 16, 1. 108, 1; comiti inoboedientem, contumacem non esse I 162, 25. 184, 25. 284, 5. 10 [440, 35]; comiti non impedimentum esse I 304, 35 [416, 15]; comiti non contradicere II 316, 25. 328, 20; comitem audire II 13, 20. 25; comitis contemptor II 13, 20. 25. 14, 10; comitem interficere I 70, 20; comitibus episcopi paternam

benignitatem et debitum honorem *etc.* impendant II 334, 20; comitibus adiutores sint episcopi, abbates *etc.* I 305, 5 [416, 35]; comitibus adiuvent episcopi et abbates et reliqui II 16, 1; comitibus episcopi consentientes sint II 178, 15; comitum testimonium de episcopis I 305, 15 [417, 1]; comites confiteantur, qua lege vivere debeant et secundum ipsam iudicent I 104, 20; comes legem sciat, discat I 144, 10. 147, 10; c. bannum vel decretum conservet I 99, 1; c. decreta imp. perficiat I 304, 20. 25 [416, 5]; c. constitutionem imp. non neglegat II 16, 1; c. capitula habeat, accipiat et nota faciat, relegat I 141, 10. 281, 1. 307, 25. 30 [419, 10. 15]. II 307, 1. 5. 321, 15; c. exemplar capitularii habeat I 138, 10; c. descriptionem constitutionis habeat I 262, 40; c. de mandato imp. dubitans I 184, 30; c. iustitiam diligat I 209, 30. 305, 15 [417, 1]; c. ad iustitiam faciendam compellat I 96, 10; c. iustitiam, iustitias faciat I 51, 15. 70, 30. 135, 35. 177, 10 [434, 5]. 184, 35. 192, 20. 25. 193, 20. 214, 10. 240, 15. 291, 5 [444, 40]. 301, 5 [437, 10]. 304, 20. 25 [416, 5]. 305, 5 [416, 35]. 305, 15 [417, 1]. II 17, 1. 92, 20. 331, 20. 25. 336, 20. 343, 20. 25. 438, 20; per comites iustitiae studendae II 76, 5; comes contra legem non faciat I 67, 20; c. sciens aut nesciens aliquid iniuste factum habens II 9, 5; c. iniusta, non secundum legem faciens II 301, 5. 375, 1; c. iustitiam non dilatet I 149, 1 [431, 15]; c. pro pecunia non mutet aequitates I 240, 15; c. nulla causa aut munerum acceptione aut amicitia *etc.* a statu rectitudinis non deviet I 304, 25. 30 [416, 5. 10]; c. munera, praemia non accipiat I 70, 15. 149, 1 [431, 15]. 174, 5. 291, 1 [444, 30]; c. et episcopus ab incestuosis *etc.* wadios accipientes inter se pecuniam non dividant I 312, 35. 40 [422, 20]; c. sportolas non accipiat I 37, 15; c. pauperibus, viduis, orphanis et peregrinis consolationem atque defensionem det I 94, 1; c. viduas, pupillos, pauperes adiuvent I 281, 30 [438, 25]; c. pupillorum et viduarum et pauperum adiutor ac defensor sit I 304, 25. 30 [416, 5—15]; c. pupillos et viduas protegat II 92, 20; c. iustitias ecclesiarum, viduarum *etc.* faciat I 184, 20. 190, 10. 209, 30; c. praevideat, ne praedae et devastationes fiant II 103, 10. 15; c. depraedationes prohibeat II 286, 30—287, 25 [309, 30—310, 1]; c. in propria sede *etc.* residens, cuius homines depraedationes fecerint II 97, 25. 30; c. provideat, ne molestentur incolae II 92, 30. 35; c. sublevet oppressos pauperes *etc.* II 292, 10; c. pauperinos pro concessio banno non constringat I 96, 30; c. liberos non opprimat I 201, 30. 270, 5; c. oppressiones legaliter

emendet II 105, 20; c. sic vivat, qualiter vicini ac pauperes non opprimantur II 76, 1; comites in propria villa, in suis ministeriis morantes in suis maneant domibus *etc.* II 92, 20. 25. 103, 10; comes inter honores rapinam non exercent II 109, 30; c. ab arimannis aliquid per vim non exigit *etc.* II 108, 5. 10; c. ultra quam legibus sancitum est non exigit *etc.* II 105, 20; c. servos, aldiones, libellarios ad angaria *etc.* non cogat I 196, 30; c. maiorem modium non exigit II 318, 10. 15; c. Hispanos sibi vel hominibus suis mansionaticos parare *etc.* aut ullum censum *etc.* praestare non cogat I 262, 20 [II 260, 15]; comitibus nullum obsequium in prato *etc.* facere nec coniectum aut residuum resolvere I 144, 5; comes sub mala occasione res pauperum non emat nec vi tollat I 165, 1. 174, 30. 220, 10. 312, 15 [421, 40]; c. res et libertates iniuste non auferat I 289, 5 [443, 1]; c. Francis res aut caballos non tollat II 321, 20. 25; comiti proprium dare nolle I 165, 1; comes arimannos in beneficia suis hominibus non tribuat II 109, 35; c. pravus I 124, 25 [427, 1]; c. negligens I 197, 20. 308, 30 [419, 40]. II 9, 5. 312, 10. 328, 25; comitis negligentia; super comitem clamare I 165, 1; clamor super comitem I 64, 15; comes excommunicatus se non corrigens I 326, 25. — c. ad placitum imp. bene praeparatus veniat I 136, 5; c. cum excarritis hominibus ad imperatorem esse debeat I 141, 15; c. cum hostili apparatu occurrat II 331, 30; c. domi remanens homines suos dirigat I 137, 35; c. infirmitate non defensus non remaneat *etc.* II 96, 1—10; c. de herba duas partes defendat ad opus hostis et habeat pontes bonos et naves bonas I 171, 30. 35; c. homines habeat, qui praevideant de praeparato exercitu I 171, 25; c. de singulis capitulis consideret, quae in hoste faciendae sint I 135, 35; c. omnibus hostem denuntiet II 359, 35; c. unumquemque hominem in hostem banniat I 171, 20; liber a comite admonitus, ut eat ad patriam defendendam I 319, 25. 30; c. ad defensionem patriae aerimannos hostiliter properare monens II 108, 10; comiti pagenses obediant et bannum adimpleant I 165, 10; comis dstringat exercitales I 191, 35; c. dstringat homines pro scubia publica I 319, 5; c. dstringat liberos hostem facere nolentes I 330, 5—15; c. non heribannum exactet de wacta, scara *etc.* I 166, 25 [432, 25]; c. de liberis hominibus haribannum aut coniectum non recipiat aut requirat I 207, 5; c. widrigildum (*bannum exercitus*) non exigit II 108, 15; contra comitem pro heribanno

rationem reddere I 165, 15; comes describat, quanti sint in suo comitatu, qui per se hostem facere non possunt *etc.* II 71, 35; c. inquirat de hominibus hostem facientibus II 321, 25—35; c. eligat inter II aut III seu IV mediocres liberos, qui hostem facere possit I 329, 35. 330, 1; c. nullum de his, qui hostem facere debiti sunt, dimittat *vel similiter* I 93, 5. 164, 35. 167, 20 [449, 20]. II 95, 10. 15. 30; c. quot homines de hoste dimittere debeat I 137, 25. 30. II 95, 10. 15. 30; c. scusatos, excusatos habeat I 319, 15. 325, 20; c. liberos homines suos in nomine ministerialium dimittens I 165, 5; c. aerimannos dimittat II 108, 15; comite iubente propter se redimendum pretium dare I 138, 1; cum comite ire in hostem I 167, 5 [433, 5]. 261, 25 [II 259, 15]. I 325, 10. II 321, 20; comes de expeditione hostili reversus II 16, 25; c. ad custodiam maritimam deputatus I 301, 1. 5 [437, 5. 10]. — c. placitum, mallum habeat, teneat I 70, 30. 301, 5 [437, 10]. II 89, 20—35. 286, 15. 294, 30. 359, 35; c. III placita generalia in anno teneat I 290, 35. 40; comites et missi convenient et communia placita faciant I 177, 20 [434, 20]; comes placitum ceteris mensibus habeat I 177, 10 [434, 5]; c. placita minora habeat I 284, 15 [440, 40]; c. diebus dominicis *etc.* placitum non habeat I 304, 45 [416, 25]. II 233, 30. 35. 234, 10; c. post IV. feriam placitum non teneat II 420, 5; c. locum malli consideret II 269, 10; c. placitum in ecclesia *etc.* non teneat I 196, 25. II 110, 15. 20; c. in loco malli domum construat I 284, 15 [440, 40]; c. restauret locum placiti I 151, 15; c. placitum ieiunus habeat I 116, 5 [429, 35]; c. placitum non dimittat I 135, 35; c. die placiti nec in venationem nec ad pastum vadat I 63, 25; c. potestatem habeat in placito suo facere, quae debet I 296, 5 (*cfr.* mallus, placitum); comitis scabini; comitis iudex; comes banniat et manniat II 313, 30; per comitem banniri I 284, 1 [440, 25]; a comite ad mallum adduci I 293, 5; comitis admonitio secunda I 268, 30 [446, 5]. 284, 1 [440, 30]; comes pauperes non semper per placita opprimat I 270, 5; c. arimannos ad placitum frequentius non cogat II 110, 5; c. poenitentem ad placitum non compellat II 234, 10; ante comitem in mallum venire I 281, 30 [438, 20]; ante c. iustitias recipere et reddere, facere I 191, 10. 302, 20. 319, 5; ante c. causa veniat I 196, 20; ad c. innotescere causam I 32, 15. 20; comiti causa, quae adhuc coram ipso non fuit, commendetur I 291, 10. 15 [444, 45. 445, 1]; ad comitem se proclamare I 190, 10—20; comes altercationi finem imponere nequiens II 539, 10; in praesentia

comitum de proprietate aut libertate iudicium terminetur I 153, 10 [448, 45]; ante comitem veniant res proprias I 159, 1; coram comite redditio terrae et mancipiorum definiatur I 315, 30; coram c. traditionem facere I 118, 15; comes coheredes convocet et cum eis divisionem faciat I 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 15]; in praesentia comitis mancipia vendere I 51, 5, 10; ad comitis examen reserventur criminales actiones I 262, 10; comes Hispanos pro criminalibus actionibus iudicet II 259, 25, 30; ante comitem iudicetur ad mortem I 171, 40 (cfr. praesentia); comes primitus causas orfanorum, viduarum etc. audiat et definiat I 37, 5, 63, 25, 209, 35; comites non sint tardi ad iudicandum causas regis I 185, 5; comitis iudicium I 189, 25; comes per veraces homines per sacramentum inquirat, inquisitionem faciat I 139, 30, 318, 35, II 87, 1, 312, 20; c. in causa pauperis aut inpotentis sine sacramento inquirat I 295, 25; c. homines causam scientes ad causam venire faciat I 210, 25; c. testes necessarios adducere faciat I 317, 15; c. testes eligat I 176, 25 [433, 35]. 210, 20, 269, 30; c. provideat testes imperatoris I 297, 1; in manus comitis dextrare, (detestare) I 193, 5; comes homini testimonia non tollat aut abstrahat I 199, 40; c. falsos testes non accipiat I 174, 5; c. testimonium testium malam famam habentium perhibeat I 210, 20; c. non invenientem fideiussorem sub custodia teneat I 330, 20; c. causam impediens foras exire iubeat I 296, 1; comiti satisfacere I 172, 1, 268, 25 [445, 35]; contra comitem componere I 197, 35; comites tertiam partem compositionis ad eorum opus recipiant I 201, 5, 10, 268, 40, 283, 40; comes de notitia solidum I accipiat I 145, 10; comitis districtio; c. distringat II 312, 20, 374, 30; c. distringat abstrahentem decimam de ecclesia etc. II 13, 20; c. comprehendat anathemate percussos II 215, 10, 15; c. distringat angustantes clericum II 224, 15, 20; c. distringat clericos et presbyteros I 31, 30, 32, 1, 191, 35; c. distringat coheredem I 282, 15 [439, 10, 381, 5, 10]; c. distringat, comprehendat contumacem, contemptorem I 326, 20, 25, II 19, 1; c. distringat pontificem I 192, 10; c. distringat usuram facientem I 326, 25; c. homines filiorum ac filiarum regis distringere non audeat I 139, 5; c. libellarios non distringat I 199, 20; c. de latronibus et malefactoribus habeat providentiam I 141, 25; c. de raptoribus et malis hominibus praevideat II 359, 35; c. latrones perquirat I 191, 5, II 86, 5, 10; c. malefactorem fugientem notum faciat II 294, 40, 295, 1; c. non permittat morari in

suis honoribus praedonem, raptorem vel incestum II 107, 20—35; c. latronem non abscondat I 70, 1; c. vindictam et iudicium in latrones faciat I 49, 25—50, 5; c. de latronibus iustitiam faciat et malefactores et fures infestet I 210, 30; c. fures et latrones et raptores compescat I 304, 35 [416, 15]; c. latrones etc. exturbet, comprehendat II 343, 20, 25; c. distringat, coerceat, constringat raptores etc. II 75, 20, 218, 1, 292, 15; c. vassallum regis deprædationes facientem constringat I 217, 10; c. vassallos dom. prædas agentes ad emendationem vocet II 374, 25; c. curet, ut raptores etc. emendant etc. II 306, 35; c. latronem in forbanno mittens I 148, 25 [431, 1]. II 273, 10 [343, 10]. 314, 1—10, 343, 5—15, 344, 20; c. non recipiat hominem ab alio comite forbannitum I 150, 15; comiti confugientem in immunitatem reddere, praesentare I 113, 5—15 [428, 25, 30]. II 344, 25—35; comes homicidam compositionem solvere et fœdam pacificare faciat I 284, 5 [440, 30]; c. facientes adunationem in exilio mittat I 318, 35; c. perquirat et comprehendat maleficos etc. II 345, 10, 15; c. maleficia facientes non remittat I 228, 10; c. pro poena praepositum operis pigneret I 197, 15; per comitem debitum exsolvere I 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 10]; comitis licentia non est vitam concedere I 172, 1. — comes pravam actum emendet II 287, 1, 5; c. patricidas etc. in custodia coartet I 98, 15; c. carcerem habeat I 171, 35. — c. describat adventitios etc. II 323, 20, 25; c. missos transmittat contra mentiendo vadentes I 153, 5 [431, 35]; c. rationem reddat de pagensibus pontes non reparantibus II 16, 20; c. disfaciat firmitates et hias II 328, 20; c. palatia restauret II 92, 20; c. domos publicas restauret II 85, 20, 87, 30, 110, 15, 20; c. mercata inbrevari faciat II 317, 35—318, 5; c. mercata die dominico prohibeat I 304, 45 [416, 25]; c. mensuram de palatio accipiat II 318, 10, 15; c. provideat iustum modium etc. II 318, 10; c. iussionem imp. de moneta adimpleat I 306, 20—35 [418, 5—20]; sub custodia comitis moneta fiat I 299, 25—300, 1; comes provideat, ne occulta vel fraudulenta moneta fiat II 317, 1, 5; c., in cuius comitatu denarius merus reiectus fuerit, et non emendaverit, honore privetur I 151, 10; c. accipiat argenti meri libras quinque II 315, 30, 316, 1; c. provideat de auro II 320, 30; c. fidelitatem promittere faciat II 344, 35, 40, 345, 5; c. nomina et numerum eorum, qui iuraverunt, in brebem adportet etc. I 67, 10, 15. — c. freda exactet I 282, 35 [439, 35]; c. census non exigat I 262, 1 [II 259, 25]; c. ra-

tionem reddat de iniustis theloneis II 16, 20; c. villas regales salvet II 313, 15, 20; c. forestem noviter non instituat I 291, 1, 5 [444, 30, 35]; si c. feramina imperatoris furaverit I 98, 25; c. pastum imp. solvat II 110, 5; c. alodes in fiscum recipiat II 345, 1; c. hereditatem ingenui ad opus imp. revocet I 171, 10; c. res rei publicae cuiquam non concedat I 217, 25; c. non consentiat se tradentibus II 322, 10; per licentiam comitis consedere et agros incolere I 262, 25 [II 260, 20]. — comes et populus eligat indices, advocatos, praepositos, centenarios etc. I 149, 25, 151, 1; comitis centenarius, vicarius, vicecomes; comitis notarius I 121, 30; comitis praeco I 214, 15; comitis missus; comitis advocatus; comitis ministri; comitis ministeriales; comitis iuniores; comitis subiecti I 135, 35; comiti in vassaticum se commendare I 262, 30 [II 260, 25]. I 264, 1, 5; comitis senioratus II 259, 35; comitis homines; comitis domus; comitis servus II 316, 15, 25; comitis familia I 132, 25 [411, 5]; comites pertinentia comitatus non habentes II 64, 20; comitis honor; comitis bannus I 70, 25, 104, 35; comites missis adiutores existant II 329, 20, 25; c. missos non tardent I 213, 20; comes praevideat missis I 96, 25, 30; c. missos soniare faciat I 85, 20; c. coniectum missis det I 138, 5; c. ad placitum missorum veniat aut vicarium mittat I 291, 25 [445, 15]. 295, 25; c. ad missos recurrat I 308, 25 [419, 35, 40]; comites conveniant cum missis I 177, 10 [434, 5]. 310, 5 [420, 30]; sine comite legationem non perficere I 67, 25; cum comite emendare I 92, 15; cum c. compleat missus iustitias I 199, 35; comes et missus ad casam vassi dominici iustitiam non facientis sedeant I 51, 15; cum comitibus missi ordinent II 332, 5, 10; cum comite missus homines eligat I 288, 15 [442, 40]; comes obiens, defunctus II 358, 10, 15 [362, 30—40]. 362, 45, 363, 1. — c. fortior, mediocris, minor I 52, 15, 20; c. Franciscus, Langubardiscus I 192, 20, 25; c. provincialis I 92, 15; comites vicini I 148, 25 [431, 5]. 315, 5 [450, 15]. II 107, 35, 324, 15. — comes palatii, palatinus II 359, 30, 432, 15, 515, 25, 523, 15, 528, 40; c. pal. de saecularibus causis vel iudiciis curam habeat II 524, 10, 15; c. pal. causas teneat II 359, 30, 35; c. pal. contentiones legales palatium aggressas determinet II 524, 35—525, 5; c. pal. potentiores causas non finiat, sed ad pauperum et minus potentium iustitias faciendas vacet I 176, 20 [433, 30]; coram comite pal. causam quaerere I 295, 30, 296, 1; ante comitem pal. rationem reddere I 302, 20; comes pal. diligentiam adhibeat, ut clamatores

in palatio non remaneant I 298, 35.
— c. stabuli II 523, 15. 525, 15, 20;
cfr. agens, graphio.
comessatio, comessatio I 61, 40
[405, 5]. 94, 35. 238, 1. 239, 30. II 33,
30. 45, 15, 20. 179, 25; *cfr.* convivium.
comiatu *v.* comeatus.
comitalis, comitalis fiscus II 110, 5.
comitatus I 124, 20 [426, 40. 448, 25].
128, 5, 10. 135, 10. 136, 15. 152, 5.
171, 20—35. 172, 5. 192, 15. 201, 40.
271, 20. 282, 5 [438, 35. 380, 15]. 283,
15 [440, 5]. 290, 40. 296, 1. 305, 20.
306, 25. 307, 30 [417, 5. 418, 10. 419,
15]. II 7, 5 [321, 30]. 10, 15. 15, 1. 19,
35. 64, 10. 70, 15. 71, 35. 89, 20. 30. 35.
95, 10. 107, 20. 108, 1. 250, 20. 25. 259,
25. 40. 274, 25. 30. 286, 15. 287, 15
[309, 40]. 294, 30. 301, 5. 306, 35. 311,
40. 313, 15. 25. 314, 1. 315, 30. 317, 1.
318, 1. 320, 10—20. 323, 25. 328, 20. 25.
331, 1. 332, 15. 343, 25. 345, 1—10.
359, 35. 374, 20. 403, 20; c. comitis
defuncti I 358, 15, 20 [362, 35. 40];
comitatus ministeriales II 358, 15
[362, 35. 40]; comitatus pertinentia
II 64, 20; de comitatu villa II 314,
20; comitatus homines meliores I
295, 30. II 10, 1; per comitatus
meliores et veratiores eligere II
8, 15; de comitatu iuratores eligere
II 148, 1; de comitatu testes con-
gregare, quaerere I 268, 15. 283, 15
[440, 1]; in comitatu tortum facere
II 321, 25; in comitatibus com-
pluribus beneficia vel alodes habere
II 319, 25; comitatus diversos cir-
cumire et praedas facere II 86, 15;
in comitatibus aliis depraedatio-
nes *etc.* facere II 314, 5, 10; de
comitatu uno ad alium c. fugitare,
fugere I 67, 10. 70, 1. II 343, 10, 15;
in comitatibus aliis refugium ha-
bere II 314, 10; de comitatu uno
in alio scriptum non facere II 62,
15; in comitatibus aliis rationes
habere II 324, 25.
commaculare: c. uxorem alicuius
II 236, 30; c. se cum fornicatore
sororis II 339, 15; *cfr.* fornicare.
commaculatio fraterna II 237, 15.
commater: commatres sibi facere I
344, 30; commater in matrimonium
non coniungatur I 31, 15. 365, 25.
II 240, 15; commatris spiritalis filii
II 240, 20.
commeatus *v.* comeatus.
comedere *v.* comedere.
commemoratio: commemorationes ex-
cerptare II 262, 20; commemora-
tio ad missorum legationem per-
tinet I 308, 20 [419, 35].
commendare = *praecipere* (*empfehlen*,
anbefehlen) I 83, 35. 123, 5 [426, 1].
125, 35 [447, 35]. 155, 10. 181, 5.
184, 10. 25. 30. 207, 30. 211, 10. II 75,
25. 268, 10; commendare aliquid II
271, 25. 272, 10 [312, 25]. 272, 15. 25.
273, 20. 298, 20. 25. 301, 25. 319, 15.
320, 10. 324, 1. 331, 20. 337, 20. 340,
25. 341, 1. 356, 15. 358, 40. 360, 30.
432, 15. 459, 40; c. filios ac filias in

misericordia regis I 74, 10. — c. =
tradere: c. se (in vassallatico) I 67,
10. 125, 30 [427, 20]. 200, 1. 5; non
commendent se clerici II 102, 10;
c. se non debent episcopi II 439, 30;
c. se comiti I 262, 30 [II 260, 25]. I
263, 30; c. se imperatori, regi I
321, 1. II 365, 10. 370, 1. 451, 1.
453, 1; c. se paribus I 264, 5; c. se
ad seniores I 165, 20; c. manus in
senioris manus I 215, 15; c. se vasso,
vassallo comitis I 263, 30, dominico
I 263, 30. 264, 1. 5. 321, 5. 325, 5;
non c. arma aut brunias infra
monasteria puellarum I 120, 1;
c. causam comiti I 291, 15 [445, 1];
c. ecclesiam regi II 365, 10; non
c. filium in monasterio puellarum
I 119, 40; c. monasterium vel ora-
torium presbitero I 374, 40; non
c. obsidem in villa regis I 84, 10;
c. pecuniam ecclesiae I 28, 20; c.
puellas gravioribus feminis I 77,
25; c. res ad casam Dei II 330,
20. 25; c. res ecclesiae I 231, 5; c.
res episcopo II 34, 15; c. res pa-
rentibus aut amicis I 346, 10; c.
vaccas I 85, 5. — *commendatus* =
mandatus I 230, 35.
commendatitiae, commendaticiae
litterae I 35, 30. 54, 20 [398, 5]. 76,
25. 102, 25. 108, 1. 210, 10. 229, 1. II
121, 35.
commendatio = *iussio*: c. apostolici
II 161, 15; c. regis II 301, 35. 320,
35. 337, 25. 423, 20; c. vel consilium
commune missorum et fidelium II
332, 5; c. et consuetudo II 413, 5.
10. — c. = *traditio* II 134, 15. 140,
30; commendationem non facere
ad monachos I 213, 10; commen-
datio ecclesiae I 173, 30; c. vel
beneficium ecclesiasticum I 197, 1;
c. episcopi II 365, 5; commenda-
tiones iniustae facultatum vel
pecuniarum II 330, 20. 25; per com-
mendationem regis dare II 267, 30.
— commendationem animae di-
scere I 235, 15.
commendator (clerici) I 94, 20.
commentariensis II 516, 15.
commercium, commertium I 294, 15;
c. carnale I 40, 15; c. maritale I
39, 15; *cfr.* coniugium.
comessatio *v.* comessatio.
commixtio: c. carnalis I 230, 30. II
45, 40; c. turpium feminarum I
334, 40; c. virilis II 465, 25; *cfr.*
coniugium.
commodare: c. pecuniam; non c.
utensilia I 87, 5.
commoditas: commoditate locum re-
giminis non obtinere II 409, 1;
commoditas fidelium II 254, 35; c.
privata II 255, 25 [398, 30]. 301, 30;
c. regni et regis II 56, 25.
commonere I 78, 15. 341, 45. II 84,
15. 85, 10; c. legaliter II 161, 30;
c. de pace II 158, 30; c. ad syno-
dum I 31, 30; c. capitula I 152, 35;
c. abbates I 162, 20. 321, 35; c.
archiepiscopum I 246, 35. 248, 20;

c. comites I 304, 20 [416, 1]; c. do-
minum servi II 344, 30; c. epi-
scopos I 162, 20; c. fideles II 92, 5.
311, 25. 424, 15; c. iudices II 84, 10;
c. monachos I 322, 1; c. monasteria
I 141, 30; c. peccantem II 155, 40.
336, 1; c. populum I 242, 15; c.
regem; c. subditos II 84, 1; *cfr.*
monere.
commonitio: c. regis II 81, 10; c.
sacerdotis I 3, 1; *cfr.* monitio.
commonitorium regis II 81, 1.
(commonitorii), communitorii missi
II 107, 25.
commorari: non c. in pauperioris
domo II 103, 10; *cfr.* morari.
commoratio potentum, regis, secu-
larium II 405, 10; *cfr.* conversatio.
commotionem facere I 175, 15. 217,
15. II 96, 15.
commotor rixae II 18, 30; *cfr.* auctor.
commovere: c. causas I 201, 5; c.
trustes II 292, 10.
communicare: c. clericis II 102, 15;
c. cum clericis in palatio habi-
tantibus I 77, 15; non c. cum
anathematizato, damnato, excom-
municato I 35, 5. 10. 54, 30. 35 [398,
20]. 56, 20 [400, 25]. II 120, 10. 25.
160, 20. 410, 25. 444, 35. 449, 1. 5; c.
manenti in peccato II 444, 25. —
c. (eucharistiam) I 133, 40 [411, 25].
179, 10 [412, 40]. 182, 25. 313, 40
[423, 25]. 367, 10. II 217, 10. 492, 10
— 493, 15. 25—495, 15. 496, 30. 500,
10. 502, 15. 25—503, 10; non c. I 54,
25. 30 [398, 15]. II 120, 10. 217, 5.
243, 20. 502, 20. 25. 541, 40.
communicatio: communicatione ex-
communicati infectum esse II 437,
25. — communicatio eucharistiae
I 411, 25. 423, 25. II 493, 1. 5. 20. 494,
10. 496, 25. 502, 25.
communio: communionem non ha-
bere II 226, 20 [240, 30. 35]; c. non
habere in cibo et potu II 242, 20
— 243, 10; communionem ecclesiae
suae contentum esse II 401, 10; a
communionem episcopali se non se-
gregare II 449, 1; communio sacer-
dotii II 385, 30; *cfr.* coetus, consor-
tium. — communio ecclesiastica,
christiana, ecclesiae, fidelium,
sancta I 239, 10. II 404, 10. 455, 30.
457, 40. 458, 1; communione se non
privare II 449, 5; c. se privat com-
municans excommunicatis II 444,
35; c. non privare sine certa causa
II 155, 40. 156, 1. 411, 20; a c. suspen-
dere, alienare, segregare peccantes
II 155, 40. 156, 1. 491, 10; communione
privare abbatem negligentem I
369, 30; a communionem alienus sit
coniungens in quarto geniculo I
232, 20; a c. summovere coniura-
tiones facientes II 177, 25. 30; a c.
detrudere in coniugium ducentem
consecratam, sociantes se virgini-
bus sacris, miscentes se cum
sanctimonialibus I 279, 10 [408, 35].
II 225, 30. 384, 35; communionem
privare contentiosum de decimis,

decimas et nonas non persolventem I 364, 30. II 121, 30. 413, 5; c. privare exigentem de agro ecclesiae I 333, 30; a communione submovere falsos testes II 181, 25; a c. submovere homicidas II 181, 25. 190, 5; a c. VII annos remove interfectorem in ecclesia I 438, 40; communionem denegare interfectores sacerdotum II 182, 15; a communione pellere aliquem iudicariae potestatis II 122, 40; c. privare pervasorem rerum eccl. II 412, 35; c. privare populum I 232, 25; c. privare raptorem II 373, 15; c. privare retinentem clericos I 21, 15; c. privare scelus committentem II 120, 5. 10; in communionem non recipere excommunicatum, a communione suspensum I 54, 10 [398, 1]. 365, 1; communioni restituere II 444, 35. — communio eucharistiae, altaris, corporis et sanguinis Chr., canonica II 457, 40. 458, 1. 493, 30. 500, 10. 502, 15. 503, 5. 10; c. viatici, communionis viaticum I 179, 10 [412, 45]. II 120, 1. 182, 25; communionem largiri II 458, 25; c. dare, tribuere infirmis I 107, 20. II 182, 25; c. dare digne penitentibus II 182, 30; c. furibus et raptoribus vel latronibus tribuere, impendere II 120, 1. 231, 20. 232, 1; sine communione mori I 179, 20 [412, 45]; pro communione pretium non exactare, nihil exigere I 243, 15. 20. II 206, 1. 207, 1; communionem subsequi I 438, 40; c. obtinere, mereri II 119, 15. 35; c. accipere, percipere II 182, 1. 246, 1. 5. 336, 15; c. digne excipere I 110, 45; ad communionem reverenter accedere I 367, 10. II 288, 10; sine communione transire II vel III dominicas II 495, 10; a communione suspensum esse II 502, 25; a c. suspendere, se abstinere I 231, 25; communionem incesto non tribuere I 377, 1; a communionis gratia sequestrare retinentem res alterius I 46, 25; communionem privati ab ecclesiarum liminibus et a castris militaribus sequestrentur etc. II 39, 30. 35. 120, 15; *cfr.* excommunicatio.

communis, e: c. adiutorium II 76, 15. 293, 30. 329, 30; c. animus II 368, 30; c. bonum I 334, 5. 10; c. christianitas II 161, 5; c. collegium II 174, 1; c. colloquium II 65, 35. 77, 1; c. commendatio II 332, 5; c. commertia I 294, 15; c. concilium I 55, 1 [398, 30]; c. confirmatio II 313, 5; c. consensus; c. consilium; c. consultus I 307, 20 [419, 1]. II 124, 1; c. correctio II 4, 10. 31, 25; c. damnum I 305, 20 [417, 5]; c. decretum I 221, 10. II 73, 40. 74, 1 [156, 40. 157, 1]. 241, 15; c. deliberatio II 383, 25; c. devotio I 271, 15; c. donatio II 240, 30; c. ecclesia II 232, 25; c. emendatio I 33, 30; c. fideles; c. honor; c. hostis I 167, 1 [432, 40]; c. indemnitas II 161, 40; c. infans II 240, 30; c. in-

firmas II 254, 10; c. interitus II 55, 15; c. iudicium II 120, 30; c. lex I 219, 1; c. missi II 194, 15; c. necessitas; c. observatio pacis II 70, 1; c. opera II 88, 1; c. oratio II 454, 35; c. pax; c. pecuniae II 225, 30; c. placitum; c. profectus; c. prosperitas II 385, 20; c. provincia I 7, 5; c. regnum II 71, 1; c. res I 330, 30. II 226, 5. 15; c. rex II 368, 10; c. salus, salvamentum, salvatio; c. sententia I 272, 25. 277, 1. 5 [406, 30]; c. silva I 253, 25 — 35; c. societas et status I 305, 20 [417, 1]. II 307, 25; c. synodus II 214, 10; c. terrae II 225, 30; c. testimonium I 305, 15 [416, 45]; c. tranquillitas II 254, 20; c. ultio II 69, 20; c. usus I 294, 15; c. utilitas; c. vestimenta I 227, 35; c. voluntas II 174, 1; c. votum. — in commune admonere I 301, 30; in c. censere II 33, 25 (*cfr.* II 30, 35); in c. comperire II 77, 40; in c. emendare II 73, 40 [156, 35]; in c. iudicare II 30, 35 (*cfr.* II 33, 25); in c. persequi II 73, 5 [155, 25. 170, 25]; in c. placuit, statuere, visum est II 32, 5. 35. 41, 15. 374, 10. — communiter: c. abicere mendacem II 170, 1; c. cavere II 425, 5; c. certare II 310, 5; c. condicere placitum II 71, 5; c. confirmare II 161, 1. 309, 30. 311, 20. 328, 35; c. se coniungere II 170, 5. 10; c. consentire II 73, 35 [156, 30]. 157, 35; c. consilium dare II 424, 5; c. consilium inire II 254, 30; c. constituere II 334, 5 [362, 25]; c. conversari I 289, 40; c. decernere II 255, 1 [398, 5]. 421, 1; c. decertare II 49, 20; c. degere II 289, 40. II 222, 10. 541, 5; c. dirigere, mittere missos II 70, 25. 30. 170, 1; c. facere II 73, 35 [156, 30]; c. indicare ieiunia I 304, 40 [416, 20]; c. infensos habere reges II 70, 1; c. intellegere II 7, 35; c. paratum esse II 328, 10; c. pergere II 71, 25; c. quaerere II 280, 35; c. statuere II 306, 30; c. vivere in hereditate I 330, 30.

communitorii v. commonitorii.

commutare: c. homines, mancipia, ecclesiasticos II 270, 5. 10; c. res suas I 205, 5. II 109, 5; c. res, terram ad claustra I 289, 25 [443, 25]. II 411, 10; c. res ecclesiasticas II 266, 20. 346, 15; *cfr.* cambiare, concambiare, mutare.

commutatio: c. ad casas Dei, ecclesiis facta II 15, 10. 330, 25. 30; c. rerum ecclesiasticarum I 231, 10. 334, 10. II 270, 5. 346, 15. 20. 403, 35. 404, 15. 20; *cfr.* concambium.

comp-, comp-.

compar, compar I 172, 25; c. servi I 40, 35; *cfr.* par.

comparare, comparare = *emere* I 149, 15 [448, 30]. 157, 1 [428, 20]. 199, 1; c. precio iusto II 87, 10; c. adulteros I 318, 30; c. sibi alodem I 131, 35 [428, 1]. 177, 5 [433, 45]; c.

hominem I 211, 5; c. sibi proprietatem I 131, 30 [427, 40]; c. res I 301, 20 [437, 25]. 311, 5 [421, 5]. II 19, 1. 34, 25; c. res pauperum I 174, 30. 220, 10. 312, 15 [421, 40]. II 180, 35; c. vinum I 83, 35; *cfr.* emere.

comparatio, comparatio I 77, 25; comparationem non facere dolose cum paupere I 151, 10; *cfr.* emptio.

comparatus I 86, 5.

compaticipes ecclesiae II 232, 15.

compater I 174, 25. 312, 30 [422, 10]; compatres sibi non facere I 344, 10; compater in matrimonium non coniungatur I 365, 25; compatris spiritalis vidua II 240, 15.

compaternitas II 512, 20.

compellari de statu, libertate, hereditate I 268, 30 [446, 1]. 284, 1 [440, 25]; *cfr.* appellare.

compellere: compelli potestate regia II 413, 5; compellere episcopum I 196, 35; c. suos, subditos I 304, 40 [416, 25]. II 84, 5; non c. servos ad angaria etc. I 196, 30 (*cfr.* 197, 15); non c. census reddere I 367, 25; non c. ad placitum II 234, 10; non c. ad opera I 197, 15 (*cfr.* 196, 30); *cfr.* cogere, constringere.

compensare, compensare: c. inter freto et faido I 6, 15; c. res ecclesiae II 346, 15; c. tertiam I 14, 10. — c. = *deliberare* I 188, 10.

compensatio rerum ecclesiae II 346, 15.

compescere, conpescere: c. falsos testes, periuria I 290, 5 [443, 40]; c. perturbantes communem pacem I 304, 35 [416, 15]; c. rapinas etc. II 307, 25; c. suos a rapina II 192, 5; c. usuras accipientes II 411, 20; c. vindictam facientem II 86, 35; *cfr.* constringere.

competens: c. honor II 334, 40; c. horae I 106, 30. 228, 30; c. iudices I 373, 40; c. iura II 310, 15; c. iustitia II 296, 25. 30 [100, 15]; c. lex; c. misericordia II 281, 15; c. ordo II 66, 20; c. potestas II 255, 10 [398, 10]; c. religio II 101, 30; c. tempus I 238, 10. II 522, 35. — competenter: c. admonere II 255, 30. 35 [398, 35]; c. implere II 67, 20; c. ministerium exequi II 255, 5 [398, 10. 356, 5]; c. opus peragere II 82, 1; c. ordinare II 138, 20; c. satisfacere II 266, 1.

competentia salutis et religionis II 414, 25.

competere: c. puellam et viduam religiosam et sanctimoniam I 23, 10; non c. res alterius I 46, 20; *cfr.* petere.

competitio I 19, 10; *cfr.* petitio.

compilare: c. lectiones I 80, 30; c. praecepta regio nomine II 265, 30.

(compilatio), compelatio II 134, 10.

complacere se cum propinquis occisi I 97, 25; *cfr.* pacificare.

completorium I 347, 1. II 180, 20; completorii lectio I 344, 25.

complices II 82, 15. 350, 10. 352, 20, 25; c. maleficorum II 345, 15; c. raptoris virginis II 414, 10; c. sceletorum II 86, 40; *cfr.* adiutor, conscius, consensor, cooperans, cooperator, fautor, interventor.

componere, componere I 10, 1. 15. 98, 25. 180, 25; c. solutionem atque compositionem per XII denariorum solidos I 268, 25 [445, 40]; c. crimen I 75, 20; c. damnum; c. denarialem regi I 158, 5; c. furtum I 5, 5. 30; c. immunitatem violatam I 281, 20 [438, 10]; c. rapinam sponsae alienae II 414, 30; c. res ecclesiasticas ablatas II 218, 1; c. la tronem sine culpa pensum I 139, 25; c. occisum I 97, 25; c. occisum post pacificationem I 123, 5 [426, 1]; c. servum morditum I 257, 10. — c. nihil pro morte rebellis II 374, 20; c. duplum, in duplum I 72, 10. II 131, 10. 134, 15; c. tripliciter, in triplum, triplo I 43, 10. 72, 10. 160, 15. 20 [432, 5. 15]. 213, 15. 257, 10. 281, 20. 25. 35. 282, 1 [438, 10—30]. 285, 20 [441, 40]. II 96, 20. 25. 101, 25. 216, 10. 217, 30. 35. 360, 10. 373, 1. 5; c. libras X auri II 63, 5; c. libras L auri II 109, 10; c. C libras auri II 143, 1. 5. 149, 40; c. bannum dominicum; c. bannos comitum et iudicum I 104, 35; c. bannum episcopalem I 361, 5—15; c. bovem unum I 70, 10; c. capitale et delatura I 9, 10; c. in caput I 83, 10; c. census II 322, 15; c. compositionem, cum compositione; c. debitum I 290, 25 [444, 15]; c. fredam, fredum I 114, 20 [429, 15]. II 17, 5; c. haribannum; c. legem, secundum, iuxta legem; c. legaliter II 307, 20. 414, 30; c. solidos; c. tertiam partem ex suis mobilibus II 108, 5; c. de vita; c. weregeldum. — c. de dorsum I 17, 20; c. penitentiam I 97, 25; *cfr.* solvere. — c. campos et culturas I 86, 20; c. legem I 58, 20 [402, 5]; c. mendacia II 72, 35 [155, 15]; c. mores II 455, 15. 462, 10; c. negotia ecclesiastica II 264, 20; c. vitam I 369, 20.

compositio, compositio I 16, 40. 72, 40. 89, 1. 269, 1. 5 [446, 10. 15]. 283, 25 [440, 15]. II 319, 30. 326, 25; c. legalis II 310, 20. 325, 30. 372, 30; compositiones solidis XII denariis solvantur I 114, 20 [429, 15]. 268, 25 [445, 40]; ad compositionem vocare II 373, 10. 25; compositionem componere I 193, 20. 268, 25 [445, 40]. 361, 20. 362, 5; secundum compositionem componere I 281, 20. 25 [438, 15. 20]. II 216, 10; cum compositione componere I 361, 5—15; compositionem solvere, exsolvere, persolvere I 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 20]. 284, 5 [440, 30]. 290, 25 [444, 15]. II 215, 25. 216, 5. 224, 20; c. facere, perficere I 72, 5. 97, 25. 160, 15. 20 [432, 10]. II 18, 35. 96, 25; c. dare I 215, 30; c. reddere I 330,

40; in compositione emendare I 97, 20. II 299, 15; in compositione offerre I 117, 35 [430, 15]; ad compositionem revenire II 295, 1; compositionis partes I 201, 5. 10. 268, 40. 281, 20. 25 [438, 10—20]. 283, 5 [439, 40]. II 215, 25. 216, 5; compositionem accipere, suscipere, recipere I 5, 1. 6, 1. 15. 97, 20. 284, 5 [440, 35]; c. clerico persolvere II 224, 20; c. mundoaldo dare I 215, 30; compositiones ad palatium pertinentes I 201, 5 (*cfr.* 72, 5); compositionem presbytero persolvere II 215, 25. 216, 5; compositionem emendare ad propinquos extincti I 97, 20; c. in publico dare I 215, 30; c. ad partem regis facere I 72, 5 (*cfr.* 201, 5); c. non requirere II 107, 35; absque compositione iacere I 281, 5 [438, 1]. II 18, 10. 215, 10. — compositio adulterii I 215, 30. 35; c. damni I 298, 30; c. homicidii I 193, 20; c. clerici II 216, 10; c. diaconi I 281, 20 [438, 15]. 361, 10; c. presbyteri I 361, 15. 20. 362, 5. II 215, 25. 216, 5; c. subdiaconi I 281, 20. 25 [438, 15. 20]. 361, 5; c. integra I 6, 1. 7, 10; c. plena I 160, 20. 330, 40; c. tota I 290, 25 [444, 15]. II 215, 25. 216, 5; compositionis medietas I 293, 10; compositio media I 6, 1; c. tripla, triplex I 72, 5. 160, 25. 35 [432, 15. 449, 15]. 212, 15. 20. 361, 5—20. 362, 5. II 372, 30; secundum compositionem in triplo componere I 281, 20. 25 [438, 15. 20]. II 216, 10; compositio wirgildi I 282, 25 [439, 20]. II 215, 20; *cfr.* solutio.

compositor dictionum II 485, 20.

conpotus v. computus.

comprehendere, comprehendere, comprehendere, conprehendere, conprehendere = *caper* II 279, 30; c. contumacem II 19, 1; c. depraeditores II 314, 10; c. episcopum I 361, 20. 362, 5; c. excommunicatos II 215, 15; c. furonem, furem I 205, 35. 206, 1. II 231, 45; c. hominem absque furto I 160, 25 [449, 5]; c. ludeum II 97, 20; c. latronem; c. lupos I 89, 35. 40; c. malefactorem aut infidelem I 141, 25. 354, 35. II 343, 25; c. maleficos *etc.* II 345, 15; c. facientes predaciones II 97, 5; c. raptos II 231, 45. 278, 10; c. servum I 257, 5; c. servum absque comprobatione I 160, 30 [449, 10]; c. vagum I 326, 40. — c. = *invenire*: c. adulterum cum adultera I 317, 1; c. episcopum, presbyterum, diaconum in fornicatione *etc.* I 108, 5; c. in, cum furto I 108, 5. 181, 15. II 343, 35; c. in latrocinio I 180, 20. 205, 25; c. cum malefacto II 344, 1; c. in periurio I 108, 5; *cfr.* apprehendere, deprehendere, prendere.

comprimere, comprimere: c. depredationes II 84, 35; c. mala II 211, 10; c. praesumptores II 406, 35; c. transgressores legis II 105, 5; *cfr.* constringere.

comprobare, comprobare aliquid I 32, 10. 114, 5 [429, 1]. 129, 20 [II

23, 10]. I 180, 20. II 266, 1; c. aliquem I 75, 30. 166, 30 [432, 35]. 180, 20. 285, 10 [441, 30]. 293, 35. 331, 10. 335, 20. 374, 40. II 15, 15. 313, 30. 315, 20. 317, 5. 318, 20. 320, 20. 321, 25. 344, 25. 30. 345, 15. 373, 5. 402, 25. 30. 540, 20. — c. cartam I 145, 35; c. causam II 336, 10; c. damnum I 160, 30 [449, 15]; c. latrocinium I 4, 30. 180, 20; c. in periurio I 336, 15. II 314, 30; c. testium diversitatem I 268, 10. 283, 5 [439, 40]; c. vestigium I 5, 25. — c. campo I 268, 10. 283, 5 [439, 40]; c. per testes II 345, 15; *cfr.* probare.

comprobatio, comprobatio: absque comprobatione comprehensus I 160, 30 [449, 10]; comprobationem dare I 77, 20; *cfr.* probatio.

comprovincialis, comprovincialis, e II 432, 15. 438, 30. 40; c. ecclesia II 339, 35; c. episcopus.

computare I 83, 30.

(computus), conpotus: conpotum discere I 121, 15 [446, 25]. 235, 20. 363, 20; c. emendare I 60, 1 [403, 25]; c. scire I 237, 1.

conca aerea I 254, 10. 255, 15. 35. 256, 10.

concambiare: c. argentum II 316, 5; c. denarios II 315, 20; c. res II 260, 1; *cfr.* commutare.

concambium argenti II 315, 20; *cfr.* commutatio.

concapulare I 91, 10; *cfr.* capulare.

concedere I 23, 5. 92, 1. 320, 25. 30. 353, 5. II 37, 15. 90, 35. 91, 10. 109, 5. 149, 30. 35. 228, 10. 259, 40. 270, 1. 279, 30. 283, 10. 285, 1. 10. 376, 5; c. ad banno I 94, 15; c. in immunitate II 272, 5 [312, 20]; c. per praecepta II 357, 20. — c. omnia adducta II 131, 25; c. advocatos I 326, 35; c. agraria I 19, 15; c. alodes II 158, 20. 25 [299, 35]; c. bannum I 96, 30; c. cohabitationem II 259, 5; c. colonum I 143, 20; c. consuetudinem I 323, 20; c. decimas I 336, 25; c. decimas porcorum I 19, 15; c. fiscalinum I 143, 20; c. fiscum comitalem in ius ecclesiasticum II 110, 10; c. heribannum I 167, 20 [449, 25]; c. homines seniores I 167, 20 [449, 25]; c. honorem II 374, 35; c. inducias II 448, 30; c. indulgentiam I 227, 15. II 444, 10; c. iustitiam II 366, 30; c. iustitiam requirendam II 142, 30; c. legem; c. licentiam distringendi I 330, 15; c. loca (= monast.) II 38, 35 (*cfr.* 313, 15. 423, 10); c. mallum proximum I 292, 15; c. membra I 68, 20; c. misericordiam II 280, 10; c. monasteria II 313, 15. 423, 10 (*cfr.* 38, 35); c. monetam I 300, 1. II 149, 30; c. pascuaria I 19, 15; c. peculiare servo I 277, 1 [406, 30]; c. pecuniam ad defensionem I 361, 1. 362, 25; c. petitiones II 90, 30. 91, 15; c. portionem regni I 127, 30; c. potestatem I 316, 30. 356, 25; c. praeceptalia II 126, 35; c. privilegium I 321, 1; c. rebus

(= reipus?) leodibus I 8, 15; c. rectum II 366, 30; c. res ad claustra I 289, 25 [443, 25]; c. res gastaldiis I 321, 10; non c. res ecclesiae, rei publicae I 217, 25; c. res servo I 277, 1 [406, 30]; c. servum I 143, 20; c. solidos XII pro wargida I 71, 25, 30; c. XXX solidos I 32, 10; c. territorium I 353, 30; c. vitam; *cfr.* adquiescere. — concessa ecclesiis in usus clericorum *etc.* deveniant II 33, 15.

concelare: non c. homicidia, furta, adulteria, illicitas coniunctiones I 192, 35; non c. fugaces servos aut ancillas I 193, 15; *cfr.* celare.

concertatio II 433, 15.

concessio: c. episcopi II 110, 10; c. imperatoris, regis I 169, 5 263, 35. II 149, 35. 156, 10. 157, 35 [299, 30]. 174, 35. 177, 35 [186, 20]. 362, 40. — c. indulgentiae II 157, 35 [299, 30]; c. proprietatum II 156, 10.

conciliari II 448, 20; c. sibi latrones II 86, 25.

concilium I 33, 40. 226, 20. 279, 25 [409, 1]. 359, 15. 360, 30. 364, 5. 372, 20. 373, 1. II 184, 10. 233, 30. 261, 10. 265, 5. 40. 266, 1. 309, 25. 350, 25. 379, 30. 452, 10; c. sacrum, sanctum, sacrosanctum, venerabile I 74, 1. 227, 5. 228, 10. 338, 35. 339, 5. 15. 20. 45. 340, 1. 15. 20. 341, 5. 342, 15. 356, 20. II 221, 1. 10. 246, 5. 265, 5; c. agere II 466, 25; c. facere I 29, 5; c. congregare, adgregare I 24, 25. 338, 35. 339, 1; conciliorum conventus I 249, 15; concilia bis in anno celebrantur I 55, 10 [399, 5]. 108, 10. 227, 35. II 37, 15; in concilio generaliter dicere I 340, 15. 20; in concilio constituere, prohibere II 41, 20. 42, 1; ad concilium intrmittere II 264, 35; in concilio causam examinare I 55, 1 [398, 30]; concilii unanimitas I 356, 20; concilii consensus I 341, 5; concilii diffinitio II 218, 10. 229, 20; concilii iudicium II 265, 35; concilii sanctio II 507, 5; concilii capitula; concilii canones II 382, 15; concilii decreta II 208, 45; concilii statuta; concilii catalogus II 235, 20; concilii institutio II 236, 20; concilia canonum legere et intellegere II 176, 5. 10. — c. episcopi I 35, 1; c. imperatoris I 241, 15; c. provinciale II 40, 30; c. synodale I 23, 25. 47, 15. 73, 25. 328, 30. 332, 5; c. universale I 53, 35 [397, 20]. 57, 35. 77, 20. II 246, 5. 449, 25; *cfr.* synodus.

conclamare I 362, 15. II 341, 5; *cfr.* collaudare.

concordare II 177, 15. 228, 15; c. cum canonibus sacris I 276, 30 [406, 15]; c. iustitiae II 224, 20; *cfr.* consentire.

concordia: c. pacis, c. et pax I 12, 5. 98, 5. 131, 15. 226, 30. 312, 5 [421, 30]. 334, 20. 394, 15. II 47, 20. 177, 10. 20 [185, 15. 20]. 215, 20. 372, 25. — c. cleri et populi II 214, 1; c. comitum I 70, 20; c. inter comites

et episcopos v. conc. episcopi; c. coniugum II 455, 30; c. discordantium II 269, 15; c. episcoporum I 226, 15; c. inter episcopos, abbates, abbatissas, comites, iudices *etc.* I 58, 5 [401, 35]. 94, 1. 101, 20. 103, 25. 174, 5. II 336, 30; c. inter episcopos et comites I 209, 35. II 76, 1. 177, 15 [185, 20]. 219, 1; c. inter episcopum et laicum II 35, 5; c. ecclesiae I 61, 5 [404, 20]; c. fidelium I 150, 10 [447, 30]. 152, 1. 206, 20. 305, 20 [417, 1]. II 254, 20; c. inter fideles et regem II 255, 35 [398, 35]. 336, 25 [337, 20]; c. litigantium II 436, 35; c. inter ministros imperatoris II 49, 30; c. inter pastores et gregem Christi II 36, 40; c. populi II 51, 5; c. populi et cleri II 214, 1; c. inter presbyterum et seniore II 335, 1; c. regum fratrum I 14, 25. II 49, 35. 63, 15. 153, 45. 299, 5. 383, 15. 390, 25. 443, 10. 15. 447, 20. 518, 10; c. Romanorum I 354, 45; *cfr.* unanimitas.

concors I 310, 15 [420, 40]. II 74, 20. 377, 5; c. devotio II 348, 30; c. dilectio II 336, 25 [337, 15]; c. mens II 99, 20; c. pax II 232, 20; c. sanctimonia II 210, 5; c. unanimitas; concordii voce profiteri II 126, 5. — concorditer: c. custodire constituta II 340, 1; c. degere II 94, 5; c. eligere episcopum II 381, 5; c. existere II 49, 25; c. vivere; *cfr.* unanimis.

concredere se II 280, 1.

concubina I 202, 25. 376, 40. II 45, 35. 189, 30. 190, 25. 235, 25. — concubina ancilla I 40, 35.

concubinarius I 334, 40.

concubinariae luxuriae II 419, 20.

concubitus: c. consanguinitatis II 468, 15; c. consecratarum II 225, 25; c. inter fratrem et sororem II 468, 5; concubitu relictæ sive filiae avunculi aut patris filiae vel privignæ se pollueri II 183, 20; *cfr.* coitus.

concumbere: c. non valere II 237, 5; c. cum muliere fratris II 238, 40; c. cum filia materteræ, avunculi, amitæ, patris II 247, 15; *cfr.* coire, fornicare.

concupiscentia I 59, 10 [402, 40]. 94, 30. 35; c. carnalis II 179, 20; *cfr.* avaritia.

concutere: non c. subiectos II 432, 5; *cfr.* opprimere.

condcernere II 352, 10; *cfr.* statuere.

condemnare, condemnare I 29, 15. II 132, 30. 443, 35; non c. per se clericum I 46, 15; c. centenarium I 17, 5; non c. colonos II 437, 35; c. deprædationes facientem I 323, 15; non c. per se diaconum I 46, 15; c. excommunicatum I 35, 15; non c. inauditum I 18, 35; c. iudicem I 17, 5; non c. per se iuniorem ecclesiae I 46, 15; non c. pauperes, pauperiores I 165, 5. 207, 5; non

c. per se presbyterum I 46, 15; c. sacerdotem Simoniacum I 372, 20. II 335, 25; non c. sanctimoniales I 302, 15; non c. iniusta occasione subditos I 313, 35 [423, 20]. — c. exilio I 35, 15; c. V solidos I 5, 25. 7, 15; c. LX solidis I 17, 5; c. ad supplicium I 6, 20. — c. se per iudicium Dei II 344, 25. 35. 345, 15; c. per iudicium episcoporum II 335, 25; c. iudicio regis I 35, 15; condemnare legali sententia I 323, 15; *cfr.* damnare.

condemnatio, condemnatio II 166, 1; c. sacerdotis I 373, 40; c. perennis I 15, 25; *cfr.* damnatio.

condicere: c. domino cum testibus I 6, 10; c. causam ad notitiam I 212, 10; c. conventum I 198, 1; c. locum II 160, 5. 163, 15; c. placitum; c. sinodum I 182, 30; c. tempus II 163, 15; *cfr.* indicare.

condicio v. conditio.

condirigere, condirigere = *procurare*, *colere* I 43, 5; conditum, condirectum beneficium imperatoris; condirigere villas dominicas I 83, 35.

conditio, condicio I 13, 10. 25. 28, 10. 264, 5. II 34, 25; condiciones pacis II 67, 15. — c. = *praestatio* II 64, 15. 105, 10. — c. = *conditio status* I 186, 35. 196, 35. 205, 25. 313, 10 [422, 35]. II 87, 1; c. servilis I 60, 1 [403, 25]. 356, 15. 20. II 230, 5. 13; c. servitutis II 540, 15. — c. = *lex* I 271, 10. 273, 15. 330, 35. II 133, 15. — c. = *occasio* I 14, 1. — c. = *causa, negotium* I 15, 15. 16, 1. 229, 15. — condicione pari, simili convenit I 1, 20. 8, 30. 16, 5. 17, 10.

conditor monasterii, senodochii II 63, 20.

condonare: c. civitatem II 259, 1; c. ecclesiis res I 297, 5; *cfr.* donare.

condictus v. condirigere.

conducere: c. praemio, munere testes I 148, 30 [431, 10]. 276, 30 [406, 20]; c. praecio ad periuriam et falsa testimonia I 163, 15.

conductor non sit clericus, presbyter I 36, 15. 179, 1 [412, 35]. II 122, 1. 179, 20.

conductus II 273, 30. 324, 5; c. presbyteri II 221, 5.

confabulari II 529, 10.

confaederatio v. confoederatio.

conferre = *tradere* I 13, 15. 20. 35. 19, 20. II 256, 35; c. beneficium I 14, 30; c. cohabitationem et auxilium II 259, 5; non c. decimationem ad suam capellam II 110, 10; c. donationes I 354, 5; c. res II 34, 20. 37, 10; c. res ecclesiis I 326, 30. II 82, 40. 222, 5. 376, 5; c. thesauros ecclesiae II 380, 5. — c. = *tractare* I 370, 5. II 51, 10. 56, 20; c. capitula episcoporum II 387, 15; c. capitula regis I 138, 25. 359, 25. II 529, 1. — c. = *percensere* I 339, 50.

confessio: c. fidei II 512, 15; c. peccatorum I 61, 5 [405, 15]. 64, 20. 69, 15.

- 110, 10. 175, 15. 237, 30. 239, 15. 240, 25. 244, 5. II 53, 35. 55, 25. 56, 35. 57, 35. 182, 15. 25. 30. 306, 30. 443, 1. 455, 30. 465, 5. 466, 15. 30—40. 467, 10. 40. 45; peccatorum confessionem in domo facere II 43, 15; per confessionem se absolvere II 190, 5; per c. se reparare II 306, 5; sine confessione mori I 367, 15. 20; confessio manifesta II 422, 30; c. occulta II 118, 25. 189, 5.
- confessor II 57, 35. 182, 20. — c. = *martyr* I 25, 35; confessorum festivitates I 312, 25 [422, 5]; confessorum ossa et reliquiae I 163, 20.
- confinales, confinales I 206, 25. 208, 30.
- confinium, confinia I 127, 25; c. duorum comitatum I 283, 15 [440, 5]; c. regnorum I 129, 15 [II 23, 5]. I 272, 10. 324, 1.
- confinus v. cofinus.
- confirmare I 247, 35. 276, 25 [406, 15]. 346, 15. 354, 1. 362, 5. 409, 45. II 67, 1. 73, 1 [155, 20]. 161, 1. 166, 10. 25. 177, 25. 218, 10. 266, 15. 281, 25. 40. 309, 30. 351, 15; se c. II 159, 35. 281, 20. 294, 10. 329, 30. 357, 15; c. auctoritate regia II 371, 25; c. per pontificalem auctoritatem et regiam maiestatem II 420, 25; c. cyrographo II 467, 5; c. manibus propriis II 74, 40. 452, 20; c. subscriptione II 64, 1; c. iuramento, sacramento II 54, 10. 67, 15. 226, 1. 10. 228, 5. 236, 30. 238, 10. 360, 20. 448, 10; c. per praeceptum II 142, 35; c. et subscribere II 246, 5. 35; non c. alienationes I 311, 10 [421, 15]; c. capitula II 434, 15. 442, 1; c. capitula regis; c. cartam idoneam II 108, 30; c. cartam veracem I 215, 5. 20 [430, 5. 10]; c. consilium II 527, 10; c. manu propria consilium et auxilium II 452, 20; c. convenientiam II 281, 30; c. dicta sua II 118, 1; c. electionem imperatoris II 348, 10; c. subscriptione iudicatum II 64, 1; c. pactum per sacramentum II 54, 10; c. pacem II 311, 20. 312, 30. 328, 35; c. possessionem I 107, 15; c. praecepta; c. privilegium II 356, 10; c. iuramento regnum II 360, 20; c. regem II 439, 5; c. scriptum II 370, 10. 446, 20; c. sacramento securitatem et consensum II 67, 15; c. auctoritate regia statuta canonum II 371, 25; c. subscriptionem II 247, 1; c. synodum II 347, 15; c. testamentum I 216, 25. — c. et concedere I 23, 5. — c. corpore et sanguine dominico I 247, 15; c. baptisma II 509, 20; c. filium, filiam I 218, 20; c. populum, plebem; *cfr.* constringere, firmare.
- confirmatio: c. electionis II 348, 20; confirmationis imperatoris auctoritas II 136, 30. 35, decretum I 354, 5. 15, pactum I 353, 5. 355, 5, praeceptum II 136, 20, privilegium II 136, 1. 137, 10. 141, 30. 147, 5. 148, 25. 150, 5; confirmatio regis II 298, 30. 312, 35. 313, 5; confirmatione regis corroborare II 258, 30; confirmationes regis infringere II 405, 20; confirmatio praeceptorum II 115, 20 [402, 1]. 357, 25; confirmationis praeceptum II 270, 1. — confirmatio baptismatis I 38, 35. 209, 15. 363, 15. 407, 40. II 405, 30. 425, 10. 509, 20. 25; confirmationem accipere I 314, 25 [450, 5]; confirmatio cum chrismate I 133, 30 [447, 10].
- confiteri I 104, 20. 113, 25 [411, 40]. 347, 25. II 55, 20. 207, 20. 225, 10. 238, 5. 10. 265, 20; c. nolle II 190, 1; c. sacerdoti peccata, crimina, delicta, errata, mala *etc.* I 25, 15. 107, 20. 228, 10. 365, 5. II 43, 10. 15. 53, 25. 35. 57, 10. 118, 15. 183, 30. 231, 45. 232, 1. 336, 1. 10. 442, 35. 448, 10. 20. 465, 5. 15. 30. 467, 1. 5. 15. 35; c. homicidium I 243, 35; c. fidem II 511, 25. 512, 10. 15; *cfr.* cognoscere.
- configere inter se pugnis baculisve I 346, 20; *cfr.* decertare.
- confluere II 449, 25; c. ad fidem imperatoris, regis I 262, 25 [II 260, 15]; *cfr.* convenire.
- (confoederatio), confaederatio regni II 523, 25.
- confoederatus II 73, 35 [156, 35].
- confrater II 340, 15. 422, 15. 438, 45. 440, 15. 465, 35. 40. 466, 15.
- confugere: c. ad, in atrium ecclesiae I 6, 20. 182, 10; c. ad ecclesiam I 6, 25. 48, 15; c. ad episcopum II 239, 30; c. in fiscum I 300, 30 [436, 40]. II 317, 10. 344, 20; c. ad honoratos homines I 128, 30 [II 22, 10]; c. in immunitatem II 317, 10. 15. 344, 25; c. ad imperatorem I 261, 20; c. ad loca sancta I 128, 30 [II 22, 10]; c. in potestatem, proprietatem potentis II 317, 10—20; c. ad alium regem I 128, 30 [II 22, 10]; c. in aliud regnum II 69, 30; c. ad sacerdotem I 69, 15; c. in villam dominicam I 288, 1. 5 [442, 30]; *cfr.* fugere. — confugientes advenae II 273, 30. 323, 25; confugientes servi aut ancillae II 132, 10. 15; *cfr.* fugitivus.
- confugium facere I 201, 35. II 131, 15. 30; c. facere de uno comitatu ad alium I 70, 1; c. facere ad, in ecclesiam I 16, 10. 68, 20. 113, 20 [411, 35]; c. facere ad imperatorem, ad regiam potestatem I 72, 25. II 259, 1; *cfr.* fuga.
- confundere vel destruere villas II 323, 15.
- congerere: c. capitula I 275, 10. II 45, 30; c. capitula regis; c. dicta patrum I 276, 10 [406, 1]; c. formulam I 339, 5. 10; *cfr.* colligere.
- congregare: se congregare II 444, 30; c. abbates et clericos II 529, 20; c. concilium, conventum, synodum, synodali conventu *etc.* I 24, 25. 27, 40. 47, 15. 71, 10. 221, 10. 236, 5. 270, 30. 308, 25 [419, 35]. 356, 15. II 80, 35. 104, 30. 351, 15. 366, 20. 421, 35. 433, 10; c. ecclesiam II 213, 25; c. fideles II 291, 35; c. plebem I 11, 35; c. Saxones de verbo regis I 70, 30; c. testes I 268, 15; *cfr.* convocare. — c. monachos, clericos I 122, 5 [409, 35]. 373, 15.
- congregatio = *synodus* I 226, 15. — c. monachorum, canonicorum, clericorum I 79, 5. 225, 15. 347, 40. II 265, 20. 541, 5; c. propositi monachici I 59, 40; c. regularis I 63, 30; c. sanctimonialium I 34, 35. 95, 15. 20. 302, 25. 30. 341, 30. 35. II 222, 5; c. non fiat de nolentibus aut invitatis aut vilibus I 163, 40; congregationis ordo I 228, 25; in congregationem recipere I 34, 35. 95, 15. 20; in congregatione permanere I 63, 1; congregationem aliam non quaerere II 228, 15; congregationes a clericis et laicis habitae I 341, 30. 35; c. gubernare II 34, 30. 35. 38, 35. 40; congregatio absque abbate eiusdem ordinis esse non potest I 369, 25; de ipsa congregatione abbas vel abbatissa eligatur I 195, 5; in congregatione abba non elegatur, ubi iussio regis fuerit I 76, 5; ad congregationem sepelire II 222, 5; congregatio superflua I 122, 5 [409, 35].
- conhibere v. connivere.
- coniectare V solidos I 135, 1.
- coniectores somniatorum II 44, 35.
- coniectus II 301, 40. 354, 35. 361, 5; coniectum facere ad haribannatorem I 115, 25 [429, 30]; c. comitibus aut vicariis resolvere I 144, 5; c. non recipiant comites I 207, 5. — coniectus episcopi II 257, 5. 10; c. missorum I 138, 5. 10. 291, 15 [445, 5]. II 11, 1. 5. 25.
- coniugalis, e: c. amor II 455, 30; c. coniunctio, consortium II 426, 5. 15; c. copula II 465, 25. 466, 35; c. copulatio I 230, 30; c. lex II 119, 25; c. opus II 413, 25; c. velatio vel violatio I 413, 35; c. vincula II 464, 20; c. vita I 129, 40.
- coniugatus: coniugatum esse publice I 163, 5; c. esse et fornicari II 247, 15; coniugatus advena I 131, 25 [427, 35]; coniugati raptor et rapta II 414, 10; *cfr.* coniungere.
- coniugium I 129, 40. II 426, 1. 464, 1. 10; c. a Deo constitutum est II 45, 35; c. non causa luxuriae, sed causa filiorum appetendum est II 45, 35—46. 1; c. benedicere II 455, 20; c. castum custodire I 376, 45; c. in Domino II 237, 10; c. raptoris et raptae II 413, 20—414, 5; c. servorum I 218, 10. 15. II 324, 10; c. legale I 218, 15. II 324, 10; c. legitimum I 278, 40 [408, 20]. II 167, 5. 207, 25. 237, 15. 239, 15. 240, 20. 324, 10. 414, 5; c. licitum II 207, 20; in coniugium ducere alienigenam II 235, 30—236, 20 (*cfr.* I 129, 5 [II 22, 35]); in c. accipere

ancillam alienam I 292, 25. 30; ad c. accipere feminas inter partes et regna I 129, 5 [II 22, 35] (*cfr.* II 235, 30—236, 20); in c. ducere filiam commatris spiritalis II 240, 20; coniugio se iungere cum libero servitio se subdente I 317, 10 (*cfr.* I 292, 25. 30. 320, 25); in coniugium ducere raptam II 413, 20. 414, 1 (*cfr.* I 278, 40 [408, 20]); in coniugio sibi copulare servum I 320, 25 (*cfr.* I 317, 10); in coniugium accipere ancillam alienam, servum alienum I 292, 25. 30; in c. accipere, sumere viduam I 293, 15. 20; c. illicitum II 226, 1. 10; c. prohibitum vel illicitum sibi non sortiri I 69, 35; in coniugio non accipere propinquas I 336, 30; in coniugio non copulare consobrinam, neptem *etc.* I 377, 1. II 183, 30; coniugio non copulari in quarta generatione II 183, 25; coniugio non sibi sociare incestuosum I 15, 20; in coniugium non ducere prius per adulterium pollutam II 241, 15; coniugio non copulare pollutos II 183, 20; in c. sibi non sociare, accipere, ducere sanctimoniale, consecratam, sacramentum I 19, 10. 23, 10. II 66, 25. 225, 25. 292, 25. 414, 15; ad coniugium raptam non vindicare I 278, 40 [408, 20] (*cfr.* II 413, 20. 414, 1); absque spe coniugii manere I 361, 25. II 189, 25. 207, 45. 238, 50. 414, 15. 415, 1; a coniugio se abstinere II 189, 1. 5. 30. 247, 15. 25; coniugio privari II 239, 20; coniugiis non copulari II 181, 10; coniugium non habere I 38, 25. II 465, 20. 25; c. non accipere I 39, 15; c. non contrahere II 119, 35; ad c. non pervenire I 41, 10; coniugii aditum claudere II 241, 35; coniugium non iterare II 414, 10. 20; in coniugio permanere I 40, 35; coniugium accipere II 238, 20; c. habere II 239, 15; coniugio sociari II 414, 5; coniugio uti II 415, 5; coniugium permittere, indulgere II 207, 25. 30; c. non negare II 207, 20. 247, 25; coniugio non privare II 247, 20; ad coniugium recipere mulierem I 38, 5; coniugio priori sociari I 376, 35; coniugium dissolvere, discedere II 207, 25. 30. 226, 1. 10. 324, 10; *cfr.* coniunctio, commixtio, coniunctio, consortium, conubium, copula, copulatio, genuclum, matrimonium, nuptiae.

coniunctio: c. et societas II 437, 25; c. consanguinitatis, familiaritatis, amicitiae II 255, 30 [398, 30]; c. indubitata II 255, 10 [398, 15]. 280, 15; c. regum II 77, 5. 15. 169, 15. 299, 5; *cfr.* adunatio. — c. = *coniugium* I 98, 1; coniunctionis coniugalium vinculum II 426, 5; coniunctio raptoris et raptae II 413, 25. 414, 5; c. legitima II 239, 20; coniunctiones incestae, inutiles, illicitae I 376, 45; c. illicitas prohibere II 125, 25. 30; c. illicitas non conelare I 192, 35; c. illicitas, incestas emendare I 15, 25. 189, 15; coniunctionibus illicitis

reprehensi I 98, 15 (*cfr.* II 183, 20); a coniunctionibus illicitis separare I 202, 10. 20; coniunctionem sanctimonialium atque propinquarum seu sponsarum aliorum cavere II 76, 5; coniunctione carnali non violare relictam fratris II 183, 15. 20; coniunctio parentelae I 232, 20; c. quarta (= c. in quarto genu) I 40, 5; coniunctionis (in quarto genu factae) cunctis diebus in penitentia perseverare I 365, 20. 25; *cfr.* coniugium.

coniungere: se c. = *se adunare* I 67, 30. II 70, 5. 77, 5. 10. 25. 163, 10. 15. 170, 10. 15. 271, 20. 280, 15. 284, 5. 342, 1; non se c. infideli, in damnum regis II 329, 35. 330, 5—15. — c. in matrimonium, matrimonio: c. mancipium II 324, 15; c. legaliter virgines aut viduas II 292, 25; coniunctum esse in IV. progenie I 37, 35. 38, 1. 40, 5; non coniunctum esse in IV. nec in V. genculo I 40, 10. 232, 20; non coniunctum esse in III. progenie I 37, 40. 38, 1. 40, 5; coniungentium consanguinitas I 98, 1; non coniungere in matrimonium incestuosos I 365, 25; non c. adulteros I 317, 5. 318, 30; non c. matrimonio adulterio pollutam II 241, 15; c. se aliis I 40, 5; c. se aliis non posse I 40, 10; *cfr.* adunare, associare, coadunare, consociare, reconiungere, simul esse, sociare.

coniurare aliquid I 136, 15; c. apud locum I 193, 10; non c. sacramenta per gildonia I 51, 1.

coniurationes: c. non facere I 77, 5. II 177, 25. 299, 35—300, 1. 301, 1; a coniurationibus se cavere II 299, 10; coniurationes per s. Stephanum aut per regem aut per eius filios non facere I 64, 10; c. servorum non fiant I 301, 5. 10 [437, 15. 20]; c. prohibere II 309, 20; *cfr.* adunatio, conspiratio, convenientia.

coniurator I 91, 10. 268, 20 [445, 30]; cum coniuratoribus XII legitimis iurare *vel similiter* I 281, 5 [437, 45]. 315, 25. 30; liberi, qui proprium non habent, coniuratores esse possunt II 19, 30; *cfr.* iurator.

coniux: coniugis consensus II 247, 15; coniugem legitimam dimittere II 236, 5; a coniuge secunda separari II 207, 15; coniugem priorem resumere, recipere II 207, 15. 236, 5; c. mariti viventis adulterare et eo defuncto sumere II 414, 35—415, 5; a coniuge se abstinere II 189, 40. — coniux comitis I 291, 20 [445, 10]; c. imperatoris, regis II 35, 25. 173, 30. 313, 10—20; *cfr.* uxor.

conlimitanei comites II 324, 15.

conniventia, conhibentia, cohibentia II 119, 25; c. regis II 266, 20; *cfr.* licentia.

connivere, conhibere, cohibere et consentire II 339, 40. 352, 10. —

conhibentes et participes I 278, 40 [408, 15. 20].

comp- v. comp-.

conquestus saecularis II 179, 20; *cfr.* quaestus.

conquirere II 438, 10; c. causam II 279, 35; non c. causam, ebrum II 116, 5 [429, 35]; c. sanctam ecclesiam II 441, 5; c. hominem in servitio I 210, 35; c. hominem occidentem parentes *etc.* I 165, 25; c. suam libertatem I 114, 10 [429, 5]; c. res et mancipia I 154, 25; c. servum suum I 215, 10 [430, 10]; *cfr.* quaerere. — conquirere atque rogare testimonia I 200, 1.

conquisitus, conquesitus: de conquisitu interpellari I 268, 45 [445, 30]; de c. alodes habere II 158, 20 [299, 35]. 298, 10; conquisitus foris ductorum I 140, 30; *cfr.* adquisitus.

conregnare II 446, 5.

consacerdos I 11, 35. II 442, 5; consacerdotibus oneri non existere II 32, 5; pro consacerdotibus preces fundere II 117, 20; consacerdotum correctio II 35, 15; consacerdotum plenitudo II 51, 5.

consacramentalis I 149, 20 [431, 30]. 151, 20; *cfr.* iurator.

consanguineus, a: consanguineam polluere I 237, 25; consanguineus parens I 15, 20; *cfr.* propinquus.

consanguinitas I 130, 1; consanguinitatis liniamenta II 207, 35; consanguinitatem se coniungentium exquirere I 98, 1; consanguinitatis concubitus II 468, 15; per consanguinitatis defensionem recta iustitiae via non impediri I 92, 20; propter consanguinitatem, consanguinitate familiaritatis, pro consanguinitatis propinquitate nihil facere I 94, 15. 358, 10. II 255, 25. 30 [398, 30]. 521, 5; consanguinitatis propinquitas II 240, 15; *cfr.* propinquitas. — consanguinitas = *consanguinei* I 113, 30 [447, 40]; contra consanguinitatem agere II 161, 5.

conscientia II 207, 5. 257, 40. 465, 5. 20. 466, 40. 467, 1. 45. — sine conscientia aut voluntate factum I 118, 1 [430, 20]. 118, 25. II 132, 20; conscientia domini I 8, 30; c. episcopi I 76, 25. 111, 5. 182, 10. 285, 25. 364, 20. 376, 40. II 331, 15. 400, 10; c. metropolitani I 54, 35 [398, 25]; c. pontificis I 46, 15; c. senioris fratris, regis I 272, 5.

consciis mali II 345, 15.

conscribere: c. breves I 74, 15; c. cartas publicas I 319, 10; c. capitula II 124, 10. 15; c. capitula regis; c. chyrographum II 451, 25; c. instrumenta, strumenta I 311, 10 [421, 10]. 319, 20; c. legem I 18, 25; c. pactionem I 13, 5; c. thesaurum ecclesiae II 93, 30; c. in breve I 88, 15; se c. I 316, 30; *cfr.* scribere.

conscriptio: c. librorum II 79, 40; c. litterarum I 171, 10. — conscriptiones = *scripta* I 79, 20. — conscriptio = *carta*: conscriptiones facere I 219, 1; conscriptio regia II 377, 35.

conscripta testatoris I 332, 10; *cfr.* scriptum.

consecrare: c. ad ordinem ecclesiasticum II 412, 10; c. se Domino II 228, 1; c. aliquem nihil habentem I 277, 1 [406, 30]; c. archiepiscopum II 58, 1, 379, 25; c. clericos I 277, 20 [407, 1]. II 219, 30. 224, 15; c. episcopum I 371, 40. 372, 35, 40; consecrati Domino episcopi II 439, 30; c. pontificem I 324, 15. 354, 45; c. presbyteros I 41, 20. II 81, 35; c. unctione regem, in regem II 341, 1. 451, 15. 20. 453, 25; c. in reginam II 453, 20; c. sacerdotes I 372, 15. 30. II 519, 15; non c. servum II 230, 10; c. virgines; *cfr.* ordinare, sacrare, velare. — consecrata sunt Deo omnia, quae ecclesiae sunt II 439, 30; consecratae Dei possessiones II 177, 30; consecrare aedificia Deo II 485, 25; c. altare; c. carnes agni II 492, 1; c. ecclesiam; c. fontes in ecclesia I 317, 1; c. loca Deo II 485, 5; c. mensam lapideam I 46, 5; c. oratorium I 144, 15; c. templa II 484, 15. 20.

consecratio: consecrationis propositum I 59, 45 [403, 20]; consecratio clericum I 195, 25; c. presbyteri I 178, 30 [412, 30]. 195, 25; per consecrationem presbyterum interrogare II 224, 25; consecratio puellarum II 118, 40; c. regis II 451, 20. — consecrationes II 496, 20. 500, 15; consecratio altaris I 178, 25 [412, 20]; c. ecclesiae I 178, 25 [412, 20]; c. ecclesiae baptismalis I 332, 1; c. fontis II 509, 30; c. oraculi I 332, 1; c. sacramentorum II 491, 30; c. senodochii I 332, 1; *cfr.* sacratio.

consecrator solitarius corporis et sanguinis II 41, 10.

consempiternitas II 507, 1.

consensare I 65, 30; *cfr.* consentire.

consensor II 408, 35. 414, 30; *cfr.* complices.

consensus I 170, 30. II 219, 25. 234, 25. 308, 35. 413, 25; c. communis I 170, 30. 275, 5. 360, 35. II 33, 1. 54, 10. 74, 5 [157, 1]. 164, 1. 168, 5. 174, 1. 232, 25. 310, 10. 15. 312, 30. 352, 5. 377, 30. 443, 5. 525, 15; c. par II 33, 35. 35, 1. 20. 40, 25. 106, 15. 348, 30. 351, 15; c. omnium I 295, 5. II 307, 20; c. unanimis II 340, 1; c. unus II 368, 30 (*cfr.* c. populi); c. abbatis II 267, 15; c. abbatum I 203, 30; c. antistitem II 385, 25; c. archiepiscopi II 410, 5. 411, 20. 428, 20 (*cfr.* I 226, 25); c. clericorum I 372, 40; c. coepiscoporum II 411, 20. 25. 452, 10; c. comitis I 189, 20. 326, 20; c. concilii I 341, 5; c. coniugis II 247, 15; c. consiliariorum II 527, 30.

528, 1; c. episcopalis II 179, 1. 523, 1; c. episcopi I 34, 15. 35, 20. 76, 5. 94, 30. 108, 5. 119, 20. 158, 10. 173, 30. 178, 15 [412, 10]. 196, 20. 203, 20. 30. 229, 1. 316, 30. 326, 20. 358, 5. 369, 25. 374, 20. 40. II 12, 15. 124, 20. 179, 10. 180, 5. 221, 5. 256, 25 (?). 272, 1 [312, 20]. 292, 1. 5; c. episcoporum I 29, 1. 10. 52, 5. 203, 30. 277, 20 [406, 45]. 341, 5. 360, 35. II 33, 1. 15. 35. 35, 1. 20. 40, 25. 101, 5. 10. 118, 20. 125, 5. 10. 174, 1. 212, 5. 333, 15. 334, 5 [362, 25. 30]. 340, 1. 348, 30. 351, 15. 352, 5. 368, 30. 385, 25. 398, 1. 411, 20. 25. 451, 5. 15. 25. 452, 20. 466, 15. 523, 5; c. fidelium I 245, 5. 289, 20 [443, 20]. II 12, 35. 28, 1. 54, 10. 60, 1. 101, 5. 10. 161, 1. 266, 10. 268, 35. 269, 10. 281, 25. 297, 30. 303, 20. 307, 1. 311, 35. 312, 5. 313, 30. 316, 15. 321, 10. 325, 15. 326, 25. 327, 5. 333, 15 [362, 25. 30]. 334, 10. 343, 1. 355, 30. 398, 1. 451, 15. 25. 463, 25. 464, 1. 520, 30; c. Francorum I 72, 20; c. habitantium I 373, 15 (*cfr.* 372, 40); c. heredum II 232, 25; c. imperialis II 125, 5. 10; c. imperatoris, regis II 270, 5. 281, 20. 397, 10. 25. 398, 1. 453, 1. 520, 40 (*cfr.* I 29, 15. 30, 10); c. levium hominum II 167, 1; c. metropolitani I 226, 25 (*cfr.* II 410, 5. 411, 20. 428, 20); c. metropolitano- rum II 385, 25; consensus monachorum II 423, 10; c. optimatum I 29, 1. 10. II 101, 5. 10. 125, 5. 10. 253, 10. 15; c. parentum I 293, 20. II 414, 20; c. plebis I 372, 40 (*cfr.* 373, 15); c. populi I 29, 15. II 15, 1. 313, 35. 439, 1 (*cfr.* c. communis *etc.*); c. principis I 29, 15. 30, 10 (*cfr.* c. imperatoris); c. regis fratris I 272, 1. 35; c. regum fratrum II 112, 30. 164, 1. 168, 5. 254, 5. 447, 30; c. regis nepotis II 294, 20; c. sacerdotum I 29, 1. 10. 203, 30. II 42, 10; c. Saxonum I 72, 20. 30; c. seniorum II 527, 30. 528, 1; c. servorum Dei I 29, 1. 10. 34, 10. — consensum honoris sacramento confirmare II 67, 15; *cfr.* voluntas, votum, vox.

consentire I 23, 15. 24, 30. 38, 35. 45. 39, 15. 69, 15. 71, 15. 72, 15. 74, 1. 15. 78, 15. 20. 95, 35. 101, 35. 112, 15. 116, 15. 118, 25. 128, 20 [II 22, 1]. 129, 45. 131, 15. 138, 5. 163, 25. 174, 5. 196, 25. 226, 30. 239, 30. 35. 315, 20. 25. 324, 15. 336, 20. 356, 20. 30. 376, 40. II 9, 5. 33, 25. 37, 1. 5. 56, 25. 57, 15. 69, 35. 73, 35 [156, 30]. 157, 35. 158, 30. 168, 5. 169, 1. 178, 15 [185, 25]. 221, 10. 222, 30. 226, 25. 227, 5. 228, 10. 15. 265, 5. 349, 1. 5. 352, 10. 20. 364, 30 [365, 1. 370, 5. 10]. 377, 5. 384, 25. 385, 10; non c. I 324, 10. II 181, 10. 214, 10. 232, 30. 423, 10. 424, 10. 465, 45. 469, 1. 525, 1; c. nolle I 113, 10 [428, 30]. 284, 5 [440, 30]; c. non debere I 162, 30; non c. aliquid alicui iniuste I 93, 20; non c. iniqua I 239, 30; c. alienationi rerum ecclesiasticarum I 311, 10 [421, 10]; c. consilium contra regem vel gentem christianorum I 69, 10 (*cfr.* II 100, 10); non

c. vanae contentioni I 301, 25 [437, 35]; c. corepiscopis modum transcendentibus II 409, 20; c. corruptioni filiarum II 119, 30. 35; c. crimini I 279, 5 [408, 25]; c. falsatori monetae, mensurae I 285, 10 [441, 30]. II 315, 15. 317, 1—15. 318, 20. 319, 10. 320, 5. 25; c. farfatio I 16, 20; non c. hominibus suis ad male faciendum I 206, 35 (*cfr.* 12, 10. 95, 5. 96, 1. 144, 10); non c. hominibus suis hominem recipientibus I 128, 35 [II 22, 15]; c. incesto I 365, 30. 35; non c. infidelitati I 92, 30. 146, 35; c. ingenuare se volenti per ingenia vel iniuste I 185, 10 (*cfr.* 145, 20); non c. latroni I 48, 25. II 274, 20. 25. 344, 5. 20. 370, 40; c. se liberanti cum falsis testibus I 145, 20 (*cfr.* 185, 10); non c. machinanti contra honorem regis II 100, 10 (*cfr.* I 69, 10); non c. malignos I 154, 1 [447, 20]; c. malis operibus I 12, 10; non c. in mala I 95, 5. 96, 1. 144, 10 (*cfr.* 206, 35); c. matrimonio I 232, 15; c. missis I 98, 5; non c. monacho aliquid peculiaris colligenti I 230, 25; non c. periurio I 29, 30. 336, 15; c. praesumptioni II 401, 1—10; c. raptori suo I 16, 10; c. raptori sponsae I 282, 35 [439, 25]; c. nolle scabineis I 123, 40; non c. subtrahentibus res I 354, 20; non c. se tradenti in servitio pro furto I 172, 5 (*cfr.* 185, 15). II 322, 10; c. venditioni mulieris I 40, 30; c. auctoritatem II 367, 1; c. nolle capitula I 212, 10; c. decreta I 27, 40. 47, 20; c. mandatis et praeceptis imperialibus I 153, 35 [431, 45]; c. iudicium I 97, 35; 98, 15; c. iustitiam I 101, 40. 189, 15. 214, 10. II 224, 20; c. legem I 94, 1. 214, 10; c. rectum I 189, 15. II 71, 15. 20; c. pacem I 214, 10; c. regnum II 78, 5. 192, 5. 15; c. nolle symbolum et orationem dominicam I 257, 30; *cfr.* adnuere, annitere, aptificare, concordare, connivere, consensare, consonare. — c. = *constituere* I 43, 20.

consequi I 9, 15; c. furto I 181, 15; c. legibus I 10, 1. 5.

conservatio I 324, 15; c. sanctae ecclesiae II 156, 15; c. regalis II 259, 5; c. rerum II 357, 25.

conservatores populi I 304, 30 [416, 10].

considerare I 108, 25. 132, 25 [411, 5]. 135, 35. 163, 30. 199, 25. 208, 25. 287, 25. 30 [442, 10. 15]. 325, 5. 377, 5. II 4, 15. 25. 12, 20. 51, 5. 70, 20. 71, 5. 74, 40. 91, 15. 125, 40. 166, 25. 30. 167, 10. 256, 25. 271, 15. 30. 35. 286, 5. 294, 30. 40. 312, 5. 320, 1. 337, 5. 338, 35. 358, 1. 452, 30. 468, 20. 525, 35. 527, 20; c. cum consiliariis I 53, 25 [397, 10]; c. cum episcopis II 268, 5. 446, 30; c. cum episcopo parochiae I 201, 15; c. cum fidelibus I 79, 5. 297, 10. II 15, 15. 20. 74, 15. 268, 5. 287, 20; c. cum rege fratre I 158, 25; c. cum sacerdotibus I 53, 25 [397, 10]; c. capitula regis;

- c. speciales causas II 363, 5; c. firmitatem II 154, 5; *cfr.* tractare. — c. semetipsos I 230, 1; c. loca convenientia II 257, 1; c. thesauros ecclesiae I 131, 20 [410, 25]; c. vassallum dominicum I 135, 5; *cfr.* inspicere.
- consideratio I 135, 5. 287, 30 [442, 20]. 290, 25 [444, 15]. II 51, 1. 5; c. comitis I 325, 20; c. consiliarium II 528, 40; c. episcopi I 95, 15. II 373, 5; c. episcoporum I 229, 10. II 413, 10; c. imperatoris I 312, 10 [421, 35]. II 301, 35; c. metropolitani I 367, 1. — c. vitae vel morum I 161, 30; in consideratione personae non iudicare I 58, 15 [402, 1].
- considerare in concilio, synodo II 173, 35. 174, 5. 213, 35. 246, 5; *cfr.* sedere.
- consignare: c. baptizatos II 509, 25. — c. = *signare*: c. capitula I 112, 15; c. sigillo ostia ecclesiae II 232, 25. — c. (= *attribuere*) portionem regni I 127, 20.
- consignatio baptizati II 303, 40.
- consiliari, consiliare II 528, 15; c. mortem viri I 40, 25; c. in regno I 75, 15; c. in vita, mortem regis I 66, 30. 75, 15; c. in vita vassalli I 215, 15.
- consiliarius I 53, 25 [397, 10]. II 165, 10. 281, 35. 429, 25. 452, 15. 516, 10. 522, 10. 526, 5. 20; consilarii quae facere debeant I 208, 25. II 49, 15—25. 527, 10. 30—40. 528, 20—529, 30; *cfr.* proceres, senior.
- consilium = *'Beratung'* I 12, 30. II 464, 1; *cfr.* consultatio. — c. = *placitum*: c. imperatoris, regis I 113, 1. II 98, 10. 452, 10—35; c. generale, publicum II 528, 20. 529, 40. — c. = *'Beschluss, Entschluss, Verabredung, Zustimmung'*: c. acapitare II 280, 25; c. communiter inire II 254, 30; c. inire cum paganis adversus christianos I 69, 10; c. adunationis incoare I 318, 35; c. abbatis II 267, 15; c. amicorum I 278, 25 [408, 5]; c. archiepiscopi I 95, 30 (*cfr.* 54, 35 [398, 25]). 55, 1 [398, 30]. 226, 35. 229, 1; c. canonicum II 257, 40; c. coepiscoporum II 410, 10 (?); c. commune I 72, 15. II 189, 20. 271, 15; c. domini I 8, 30; c. episcopi I 34, 25. 48, 10. 94, 30. 95, 30. 144, 15. 226, 30. 35. 229, 10. 278, 25 [408, 5]. 305, 1 [416, 30]; c. episcoporum I 54, 35. 55, 1 [398, 25. 30]. 361, 20. II 387, 1 (?). 466, 15; c. episcopale II 179, 5; c. fratris senioris I 272, 1. 35; c. heredum II 186, 40; c. magistrorum I 245, 15; c. metropolitani I 54, 35 [398, 25]. 55, 1 [398, 30]. 226, 35. 229, 1 (*cfr.* 95, 30); c. parentum I 278, 25 [408, 5]; c. plebis I 232, 30; c. Romanorum I 354, 45; c. sacerdotis I 69, 35. 278, 25 [408, 5]; c. synodale II 440, 1. — c. = *'Rat'*: c. quaerere, requirere II 84, 35. 161, 10. 446, 30. 464, 10. 465, 5. 524, 25; c. dare, donare I 25, 1. II 161, 35. 438, 30. 445, 15. 446, 30. 452, 35. 464, 15. 30. 465, 1. 5. 40. 524, 20. 30; c. mandare, remandare II 167, 10. 15; c. praestare II 468, 15. 20; c. ordinare II 527, 5; c. proferre II 420, 35; c. promittere ac subscribere II 453, 5; c. tractare II 527, 5; 528, 20; c. accipere, suscipere II 160, 15. 527, 5; c. abbatum I 170, 30; c. apocrisiarii II 524, 35; c. apostolici II 162, 5; c. archiepiscoporum II 379, 15. 381, 5; c. bonorum II 52, 40; c. coepiscoporum II 410, 10 (?); c. comitum I 29, 5—15. 170, 30. II 84, 35. 379, 15. 381, 5; c. commune I 271, 5. 344, 1. II 54, 10. 73, 25 [156, 20]. II 159, 35. 163, 40. 281, 1. 332, 5. 364, 20. 367, 20. 25. 370, 40; c. consiliarium I 208, 25. II 526, 5; c. ducum I 170, 30; c. episcopi II 453, 5; c. episcoporum I 25, 1. 170, 30. II 53, 5. 15. 57, 5. 76, 5. 10. 80, 5. 160, 15. 161, 10. 189, 20. 265, 10. 267, 30. 333, 15. 334, 5 [362, 25. 30]. 370, 15 [376, 10]. 387, 1. 388, 25. 420, 35. 424, 5. 428, 25. 432, 1. 436, 30. 438, 30. 446, 30. 447, 25. 451, 25. 464, 10. 15. 30. 466, 15 (*cfr.* 265, 10). 467, 30; c. episcopale II 162, 5; c. fidelium I 170, 30. 245, 5. II 4, 5. 54, 10. 70, 20. 25. 73, 25. 30 [156, 20. 25. 334, 1. 362, 20]. 73, 40 [156, 35]. 75, 35. 100, 5. 154, 5. 157, 10. 35. 159, 35. 161, 1. 162, 1. 163, 10. 40. 166, 5. 10. 30. 35. 255, 15 [398, 15. 20]. 267, 30. 279, 20. 35. 280, 20. 35. 40. 281, 1. 283, 35. 284, 1. 285, 5. 294, 15. 296, 15. 303, 20. 311, 35. 312, 5. 25. 313, 30. 316, 15. 321, 10. 325, 15. 326, 25. 327, 5. 332, 5. 333, 15 [362, 25. 30]. 342, 10. 15. 35. 344, 35. 40. 356, 15. 360, 20. 361, 35. 364, 20. 365, 15. 367, 20. 25. 370, 40. 403, 25. 424, 5. 451, 25; c. imperatoris, regis II 295, 10. 356, 30. 429, 10; c. marchionum II 379, 15. 381, 5; c. missorum I 309, 5 [420, 1]. II 332, 5; c. missorum maiorum II 298, 30. 301, 5; c. nefandum II 52, 45; c. optimatum I 24, 25. 25, 1. 29, 5—15. 30, 10. 280, 35. II 379, 15. 381, 5 (*cfr.* c. procerum, seniorum); c. palatii II 524, 25; consilia perversorum II 386, 35; c. pontificum II 265, 10 (*cfr.* c. episcoporum); c. pravorum II 54, 20; c. principum II 377, 20; c. procerum II 265, 10. 377, 25. 379, 15. 381, 5 (*cfr.* c. optimatum, seniorum); c. regis fratris II 70, 10. 72, 35 [155, 15]. 74, 25. 113, 35. 40. 155, 1 [298, 35. 40]. 161, 35. 167, 10. 15. 168, 15. 169, 25. 30. 293, 25; c. regum fratrum II 70, 20. 271, 15; c. sacerdotum I 25, 1. II 4, 5; c. sacerdotale II 115, 40. 116, 15 [402, 10]; c. seniorum II 74, 5 [157, 1]. 527, 20. 30 (*cfr.* c. optimatum, procerum); c. servorum Dei I 24, 25. 28, 5. 29, 5—15; *cfr.* consultum, consultus. — c. = *consolatio, subsidium* I 112, 10 [409, 35]. 200, 30. — c. habere in villis regis I 87, 25; salvare et cum consilio habere liberos fratris regis I 273, 1.
- consimiles: de suos c. tres dare I 5, 5.
- consistere: c. in suis domibus II 103, 19; c. cum pace II 71, 10. 158, 1 [300, 1]; *cfr.* morari.
- consobrinus, a: consobrinus uxorem consobrini corrumpens II 207, 35; consobrini uxorem non ducere uxorem I 202, 20; consobrinam in coniugio non copulare I 376, 45. 377, 1; cum consobrina incestum committere, consobrinae impudice se sociare I 31, 20. II 183, 20; cum consobrina uxoris manere I 41, 25.
- consociare, consociare: c. se II 77, 20; c. sibi latrones II 86, 25; *cfr.* coniungere.
- consolacio v. consolatio.
- consolare monachos et ancillas Dei I 29, 20.
- consolatio I 207, 1. 5. 320, 20. II 526, 5. 30; c. paterna I 208, 25; c. et auxilium II 376, 15; c. et defensio I 94, 1; c. atque sublevatio II 38, 5. 436, 10. 15; *cfr.* consilium. — consolationes aecclesiasticae II 182, 25; c. spirituales II 524, 25.
- consolator II 436, 25; c. sanctae ecclesiae II 213, 30.
- consonare = *consentire* II 57, 15. 317, 40. 341, 1.
- consors: c. episcopi I 110, 20; c. genealogiae vel regionis II 524, 1; c. imperii I 271, 5; c. regni I 127, 5.
- consortium II 82, 5. 285, 15. 386, 25. 479, 25; c. catholicorum, christianorum, ecclesiae, ecclesiasticum, veniae: ex consortio alienum fieri II 182, 20; a consortio alienus sit adulter I 232, 20; a consortio summovere coniuratores II 177, 25. 30; a c. alienum efficere contemptorem auctoritatis ecclesiasticae et regiae potestatis II 287, 10 [309, 35]; a c. pellere infideles II 379, 20; in consortio non recipere sacerdotem ab officio motum I 227, 40. 228, 1. — consortium coniugale II 426, 15; c. maritale II 454, 40; c. mulierum declinare I 237, 40; *cfr.* communio, coniugium. — consortium = *'Totenbund'* I 78, 15. 20.
- consociare v. consociare.
- conspectus: ante conspectum imperatoris quaestiones discutere I 204, 30; in conspectu regis rationem deducere I 204, 1; *cfr.* praesentia.
- conspicere I 163, 35; *cfr.* tractare. — c. observationem regulae I 321, 30; *cfr.* inspicere.
- conspirare inter se II 86, 15. 20.
- conspiratio II 265, 20; conspirationes non facere I 56, 5 [400, 5]. 77, 5. 124, 5. 15 [426, 25. 30]. II 156, 10. 158, 10 [299, 35—300, 1]. 177, 25. 301, 1; a conspirationibus se cavere II 299, 10; conspirationes prohibere II 309, 20. 25; de conspirationibus inquirere II 65, 1; *cfr.* coniuratio.
- constituere aliquid *ex gr.* I 7, 15. 29, 15. 43, 1. 92, 1. 289, 20 [443, 20].

331, 15. 336, 25. II 9, 35. 15, 25. 18, 1. 108, 5. 307, 10. 311, 35. 312, 5. 527, 40; c. adiutorium I 138, 5; c. annos II 131, 5; c. bannum I 70, 25; c. capitula II 117, 5; c. capitula regis; c. causas I 50, 10. 291, 20 [445, 10]; c. censum I 287, 25 [442, 15]. 367, 35; c. condicionem I 271, 10; c. constitutionem I 314, 1 [423, 30]. II 343, 5; c. curiam II 529, 25; c. decretalia I 57, 30 [401, 25]; c. decretum I 30, 10; c. diem; c. disciplinam I 64, 1. II 319, 15; c. edictum II 301, 20; c. exactionem II 354, 5; c. expensam I 305, 45 [417, 30]; c. fidem catholicam I 29, 5; c. horam I 344, 10; c. ieiunia I 401, 5; c. iussionem I 138, 10; c. legem II 326, 10; c. locum; c. loca I 271, 5. 10. II 312, 30; c. mercata; c. monetam II 316, 5; c. pactum II 130, 25; c. placitum; c. regulam I 228, 1; c. servitium I 314, 20 [450, 1]; c. synodos II 258, 5; c. tempus. — c. aliquem I 306, 15 [417, 45]. 310, 15 [420, 35]. 327, 5. II 47, 25. 313, 5. 314, 20. 25. 432, 15. 454, 20. 30; c. abbates I 375, 20; c. abbatissas II 48, 30; c. in vice abbatissae II 180, 15; c. advocatum I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; c. archiepiscopum; c. archipresbiterum I 230, 1. II 256, 30; c. centenarium I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; c. clericos I 277, 20 [407, 1]; c. comites; c. conductores II 122, 1; c. consortem et successorem imperii I 271, 5; c. diaconum I 134, 5 [411, 35]; c. doctores I 376, 25; c. episcopum; c. exactores II 122, 1; c. imperatorem, regem; c. iudicem; c. magistros I 298, 35. 376, 25; c. metropolitanum I 34, 5; c. ministros comitis II 437, 15; c. ministrum ecclesiae I 229, 20; c. ministros episcopi II 32, 40; c. ministros palatii II 436, 25. 524, 5; c. ministros rei publicae II 436, 25. 30; c. missos; c. monachos II 268, 35; c. monachum proviso loco I 376, 40; c. monachum in titulo II 180, 5; c. notarios II 64, 5; c. oeconomum II 103, 20. 410, 1; c. duos ordines II 519, 5; c. pastores II 2, 25 [6, 10. 28, 15]. 48, 25; c. pontifices I 11, 5; c. praepositum I 149, 10 [431, 25]. 151, 15. 346, 5; c. presbyterum; c. procuratores II 122, 1; c. rectorem I 310, 1 [420, 25]. II 48, 25. 82, 5; c. sacerdotes; c. sanctimoniales in monasterio II 180, 15; c. scabinos I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; c. vicarium I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; c. vicedominum I 151, 1; c. vassos dominicos ad marcā custodiendam I 300, 35 [437, 1]; *cfr.* ponere, statuere.

constitutio, constitutio: c. antiqua I 166, 30 [432, 40]; c. banni II 327, 10; c. canonica I 33, 40. 94, 5; c. canonum II 379, 20. 385, 15; c. capitulorum II 322, 5; c. episcoporum II 42, 1. 5. 414, 5; c. episcopalis II 179, 1 [185, 35]; c. formatae I 375, 10; c. imperatoris, regis I 18, 25. 19, 15. 20, 20. 130, 5 [II 23, 35];

I 192, 15. 306, 25 [418, 10]. 311, 1. 15 [421, 5. 15]. 333, 25. II 94, 15. 302, 1. 30. 313, 35. 336, 10. 343, 5. 411, 5. 522, 1; constitutionem imp. subscribere et signare I 262, 45—263, 1 [II 260, 30]; c. imp. subfirmare et signare I 264, 15; constitutionis imp. descriptiones tres I 262, 35. 40; constitutionis imp. praecepta septem I 264, 10; constitutionem imp. promulgare I 289, 10 [443, 10]; c. imp. relegere II 302, 30; c. imp. adimplere II 16, 1; c. imp. conservare, observare, tenere I 262, 35. 45. 263, 1. 264, 15. 272, 45. 290, 15. 20 [444, 5]. 323, 25. II 130, 25; constitutionum imp. observatio II 130, 25; constitutionem imp. negligere II 16, 1; c. imp. transgredi I 298, 15. 20; constitutionis imp. transgressor I 19, 25; constitutionis imp. praevaricator II 177, 35 [186, 15]; constitutio antiqui iuris I 19, 30; c. Leoniana I 311, 1 [421, 5]; c. legis I 117, 20. 268, 30 [446, 1]. 284, 1 [440, 25]. 291, 1 [444, 30]; c. legis Romanae II 327, 15; c. maiorum II 530, 1; c. patrum I 314, 1 [423, 30]. 323, 5. 20. II 397, 20. 402, 25. 420, 5; constitutionem patrum constituere I 314, 1 [423, 30]; constitutionibus patr. contradictor II 402, 25. — c. (= *Einsetzung*) imperatoris I 415, 5.

constituta: c. retinere II 528, 15; c. canonum II 230, 1; c. concilii II 228, 20; c. imperatoris, regis observare, exequi I 135, 10. 139, 5. II 301, 25; c. imp. temerare aut negligere II 88, 10; constitutis imp. resultare et negligere II 257, 45; constitutis imp. percilli II 124, 20; constituta papae II 225, 25. 30; c. patrum II 209, 40; *cfr.* statuta.

constrictio II 251, 15. 252, 1; *cfr.* districtio.

constringere I 181, 1. 218, 5. 330, 15. II 520, 30; c. homines in banno missos II 278, 5. 10; c. clericum I 191, 35. II 229, 5. 15. 40; c. contumacem I 362, 15; c. decimas dare nolentem II 13, 1. 110, 15. 186, 5; c. denarium mixtum proferentes II 316, 30. 317, 10; c. devastationes facientem II 103, 15; c. ecclesiasticum I 110, 5; c. ementem extra loca praedicta I 294, 20; c. excedentes I 12, 5; c. excommunicatum I 326, 25; c. familiam I 291, 25 [445, 10]; c. feminas I 257, 30; non c. festinantes ad imperatorem I 96, 35; c. fugientem II 73, 15 [155, 35]; c. homines suos I 305, 35. 306, 5 [417, 20. 25]; c. incantatores I 228, 10; c. incestuosum I 122, 15 [409, 45]; c. latronem II 75, 20. 273, 10 [343, 10]; c. malefactores II 75, 20. 273, 25. 295, 1; c. monetarium falsum II 317, 10; c. oppressores pauperum, viduarum *etc.* II 292, 10; c. homines in paenitentia missos II 278, 5. 10;

non c. pauperinos I 96, 35; non c. pauperiores I 165, 10; c. peccatorem II 156, 1. 336, 5; c. pontem non reparantes II 16, 20; c. populum I 257, 30. 35; c. praedatores II 75, 20. 103, 15; c. presbyterum I 77, 20. 374, 15; c. protervum II 224, 15; c. raptam et raptorem I 278, 35 [408, 10]; c. raptorem II 218, 1. 292, 15; c. rebellem I 122, 30 [425, 35]; c. reiectores bonorum denariorum II 319, 15; c. sacerdotes I 191, 35. II 102, 10; c. sanctimoniales subditas I 341, 20; c. servos I 300, 20 [436, 30]. 301, 10 [437, 15]. II 251, 10; c. transgressorem II 292, 5; c. vassallum I 217, 10. 305, 35 [417, 20]; c. vassallum dominicum I 326, 40; c. vendentes vinum et annonam I 448, 45. — c. anathematis vinculo II 186, 5; c. auctoritate canonica et saeculari potentia II 224, 15; c. auctoritate humana et divina I 278, 35 [408, 10]; c. canonice II 218, 1; c. secundum canonicam institutionem I 77, 20; c. disciplina II 319, 15; c. disciplinis I 181, 1; c. districtione comitis II 292, 5; c. examinatione I 228, 10; c. excommunicatione episcopali II 110, 15; c. flagellis aut ieiuniis I 257, 30; c. legaliter II 292, 15; c. legibus publicis et canonicis II 41, 5; c. iniusto theloneo et iniqua muta II 250, 15; c. saeculari potentia et auctoritate canonica II 224, 15; c. satisfactione I 110, 5; non c. servitio I 96, 35; c. vinculis I 326, 25; *cfr.* coartare, coercere, compellere, compescere, comprimere, distringere, opprimere, reprimere. — c. = *conligare, confirmare*: c. banno II 188, 15; c. iuramento, sub iuramento I 313, 1 [422, 25]. II 3, 1 [6, 15]. 188, 15. 215, 20. 225, 25. 226, 30; c. laicum praeiuramento II 224, 25; c. se monachi voto I 228, 30.

constructiones templi II 475, 35.

constructor: c. ecclesiae I 317, 1; c. monasterii vel oratorii I 374, 35.

construere: non c. domos die dominico I 61, 10 [404, 25]. — c. alodem I 136, 20; c. beneficium I 136, 20. 150, 35; non c. propriam ex beneficio I 93, 5; *cfr.* condigere, restaurare.

constuprare uxorem alterius II 236, 25. 239, 30; *cfr.* stuprare.

consubstantialitas II 511, 15.

consuescere I 146, 15. 214, 20. 295, 30. II 115, 35. 255, 10 [398, 15]. 333, 30; consuetum esse antiquitus I 85, 20. — consueta aelemosina II 386, 1; consuetus mos II 149, 30.

consuetudo I 8, 20. 10, 20. 57, 10 [401, 10]. 71, 25. 144, 20. 147, 15. 161, 10. 189, 30. 191, 30. 192, 15. 195, 30. 199, 20. 201, 35. 218, 25. 284, 35 [441, 15]. 295, 1. 302, 25. 307, 10 [418, 40]. 319, 15. 355, 1. II 10, 10. 71, 15. 114, 15 [399, 25]. 134, 25. 158, 1. 272, 20. 273,

35. 277, 25. 287, 15 [310, 1]. 312, 30. 313, 10. 315, 5. 10. 320, 25. 328, 5. 356, 45. 357, 5. 468, 15. 524, 35. 527, 1; c. apostolicae et ecclesiasticae auctoritati refragans II 41, 15; c. et lex II 157, 35. 438, 5; c. non superponatur legi I 201, 20; c. pro lege servetur I 220, 20; per consuetudinem pro lege tenere II 158, 1; consuetudo et rectum II 280, 30. — c. antecessorum II 76, 10. 158, 5. 337, 5. 20 (cfr. 315, 5. 320, 25. 405, 5. 451, 1); c. antiqua I 66, 25. 123, 20 [426, 15]. 132, 5. 145, 30. 167, 10 [433, 5]. 180, 20. 190, 35. 192, 5. 195, 15. 197, 15. 284, 10 [440, 35]. 295, 5. 323, 5. 20. 325, 20. 327, 20. 331, 5. 332, 1. II 84, 5. 87, 25. 40. 102, 35. 105, 10. 25. 110, 5. 20. 116, 10 [402, 10]. 133, 15. 135, 15. 260, 10. 315, 10. 318, 10. 15. 321, 20. 322, 1. 5. 323, 1. 25. 324, 15. 325, 30. 340, 1. 404, 15. 413, 1; c. ecclesiastica I 356, 40. II 183, 30; c. Francorum I 192, 25; c. Gallica II 515, 25; c. gentilium II 524, 45; c. inolita II 135, 20; c. iudicii II 98, 10; c. iusta I 197, 15. II 334, 25—40; c. Langobardorum I 319, 15; c. longa I 293, 25; c. melior II 413, 5. 10; consuetudines noxiae I 322, 5; consuetudo olitana II 450, 40; c. ordinata I 177, 25 [434, 25]; c. patrum II 399, 5; c. praecedens II 125, 20; c. praedecessorum II 315, 5. 320, 25. 405, 5. 451, 1 (cfr. 76, 10. 158, 5. 337, 5. 20); c. prava I 313, 30 [423, 15]. 356, 15. II 82, 10. 183, 15; c. rationabilis II 334, 25—40; c. religionis christianae II 400, 5; c. reprehensibilis I 356, 15. II 406, 10; c. Romana I 230, 15; c. sedis Romanae II 508, 10; c. Romanorum II 511, 1; c. temeraria II 41, 35. 40; c. terrae II 107, 30. — in consuetudinem aliquid non praesumere I 262, 20 [II 260, 15]; pro consuetudine neque placitum neque opitium vindicare II 110, 20; consuetudines iniustas non imponere, non exactare I 284, 30—285, 1 [441, 15. 20]. 289, 15 [443, 10]. II 322, 25. 388, 10. 15 [403, 10. 15]; consuetudinem novam non imponere I 65, 20.

consulatus (= *imperii*) annus I 204, 30.

consulere: c. comites II 85, 15; c. vicinos episcopos II 118, 20; c. regem II 325, 35. — c. ecclesiae II 350, 15; c. unicuique ordini communi voto et consensu I 274, 35. 275, 5; c. salutis populi II 32, 35; cfr. cura.

consultatio II 528, 20; c. episcoporum II 27, 20. 80, 30. 116, 30. 368, 15; cfr. consilium.

consultum: consulta episcoporum II 178, 35 [185, 30]; cfr. consilium.

consultus II 219, 30; c. abbatum I 274, 35; c. apocrisarii II 524, 15; c. archiepiscopi II 423, 10; c. canonicorum I 274, 35; c. comitum II 85, 20; c. comitis palatii II 524, 15; c. communis I 307, 20 [419, 1].

II 124, 1. 235, 30; c. episcopi II 412, 15. 423, 10. 539, 20; c. episcoporum I 44, 15. 274, 35. II 72, 10. 124, 1. 266, 10; c. fidelium I 44, 25. 81, 20. 275, 5. 280, 1 [409, 26]. 307, 20. 25 [419, 1. 10]. II 5, 35. 40. 46, 10. 55, 10. 72, 10. 270, 30. 286, 10; c. monachorum I 274, 35; c. nobilium II 90, 20; c. optimatum I 274, 35; c. primatum II 211, 1; c. propinquorum II 235, 30; c. sacerdotum I 44, 25. II 5, 40; c. synodalis II 423, 30; c. synodi II 423, 10; cfr. consilium.

consurgere in contrarietatem imperatoris I 297, 1. — consurgat actio I 19, 25.

contactus illicitos fugere II 455, 1.

contagio II 468, 10.

contaminare: c. fornicatione I 97, 30; contaminatam invenire uxorem I 38, 20; cfr. fornicare.

contaminator locorum sacrorum II 175, 20.

contemnere, contempnere: c. admonitionem episcopi I 328, 35. II 262, 1. 373, 15. 25; c. auctoritatem ecclesiasticam II 287, 10 [309, 35]; c. bannum I 98, 20. II 218, 5; c. dispositionem episcopi II 83, 1; c. episcopum II 387, 1. 458, 25; c. edictum regis I 16, 10; c. iussionem imperatoris, regis; c. mandatum regis II 316, 25. 325, 25; c. ministerium episcopi II 36, 25; c. ministerium sacerdotale II 34, 20; c. regulas patrum II 124, 20; c. statuta II 520, 25; c. synodum I 34, 10; c. vigorem ecclesiasticum II 38, 1; cfr. despiciere.

contemptive violare defensionem I 323, 10.

contemptor I 197, 30. 326, 20. 25. II 353, 1 [352, 5]; c. benevolentiae regis II 177, 35; c. canonum I 46, 10. 278, 10 [407, 30]. II 121, 40. 407, 15; c. capitulorum I 147, 20. II 62, 25; c. comitis II 13, 20. 25. 14, 10; c. disciplinae apostolicae II 384, 15; c. episcopi I 327, 1. II 13, 20. 25; c. iussionis imperatoris II 19, 10. 15; c. legum II 312, 25; c. legis divinae II 402, 25; c. missorum II 14, 10; c. praecepti regis II 332, 10; c. sanctionum divinarum II 121, 30; c. senioris I 305, 40 [417, 25]; cfr. rebellis.

contemptus, contemtus, contentus I 23, 20. 35, 5. II 413, 1. 520, 20; pro contemptu excommunicatione dignum haberi I 326, 20; contemtus capitulorum I 205, 15; c. decimarum I 186, 1; c. episcopi II 34, 35; c. legum divinarum II 520, 35; c. servitutis divinae II 34, 40; c. regis II 312, 35—313, 5. 374, 35; cfr. despectus.

contendere = *contradicere*: non e. aliquid I 43, 20; c. de iniustitia I 217, 10; non e. pastum I 144, 5. — c. cum abbate suo I 348, 25; c. cum armis I 148, 15 [430, 40]; c. in campo

I 118, 10 [430, 30]. 160, 25 [449, 10]. 180, 25. 217, 20. 284, 20 [441, 5]; c. ad crucem I 49, 5. 118, 10 [430, 30]. 160, 25 [449, 10]; c. in iudicio I 160, 25 [449, 10]; c. per pugnam II 62, 5; cfr. decertare. — c. = *recipere suum*: c. colonos II 269, 25; c. latronem II 273, 15; c. mancipium alienum II 292, 20.

contentio = *discordia* I 61, 40 [405, 5]; contentiones movere, amare vel similiter I 94, 35. 95, 10. 98, 5. 230, 25. 243, 15. 20. II 15, 20. 45, 15. 20. 179, 20; contentiones inter coheredes et clericos II 232, 20; c. inter reges seminare II 169, 30. 35; contentio indebita II 336, 25. — c. = *causa* I 151, 20. 268, 1. 282, 40 [439, 30]; c. legalis II 524, 40; c. rerum aut legum II 528, 35; contentionibus terminum inponere I 283, 15 [440, 1]; contentio in confinio duorum comitatum exorta I 283, 15 [440, 5]; contentiones et lites diebus dominicis etc. non habere II 233, 35—234, 5; propter contentionem pugnare I 331, 15; contentio abbatis I 176, 20 [433, 30]; c. clericorum I 196, 15; c. comitis I 176, 20 [433, 30]; c. episcopi I 176, 20 [433, 30]; c. heredum II 186, 35; c. potentiorum I 176, 20 [433, 30]; contentio inter Saxones et Frisiones orta I 268, 25 [445, 40]; c. de decimis orta II 337, 1; c. de ecclesia surrigens II 186, 35; c. de pigneribus orta II 135, 30. 146, 40; c. de possessionibus orta I 196, 15; c. de proprietatibus orta II 147, 45. 148, 1; cfr. lis.

contentiosus I 364, 30. — contentiose agere I 171, 10.

contentus v. contemptus.

contestari, contextari I 63, 25. 95, 1. 242, 10; c. coram Deo et angelis I 75, 10; cfr. testari.

contestatio, contextatio = *admonitio* I 97, 5; c. episcopi I 327, 1. 328, 25. 30. 332, 5; c. generalis II 396, 20; c. missorum II 8, 25. — contestatio prima et secunda II 132, 20. 133, 5.

contextari v. contestari.

continere = *conservare*, 'erhalten': c. legitime mancipia fugitiva I 288, 5 [442, 35]; c. palatia vel publicas domus II 64, 15; c. regnum; c. res ecclesiasticas II 9, 35. 13, 25; c. res fisci II 9, 35. 10, 1. 13, 25; cfr. tenere. — c. se = *abstinere*: c. se non posse, valere I 40, 10. 15. 30. II 237, 20. 238, 15. 239, 1. 247, 25; continentem et innuptam permanere II 238, 20. 239, 5. 15.

continentia I 243, 25; c. sacerdotis II 541, 45; cfr. abstinencia.

contingere mulierem II 237, 15; cfr. attingere.

contractor I 9, 25.

contractus I 311, 15 [421, 15]; c. emphitheuseos I 311, 1 [421, 5]. 316, 30; c. nuptialis I 232, 15.

- contradicere I 73, 25. 113, 10 [428, 30]. 160, 30 [449, 10]. 181, 5. II 12, 20. 230, 10. 260, 10; c. comiti II 328, 20; c. convenientiae II 74, 1 [156, 40]; c. communi decreto II 73, 40. 74, 1 [156, 40. 157, 1]; c. episcopo I 204, 1; c. episcopis II 101, 35; c. regi II 73, 25 [156, 25]; c. regiae potestati II 402, 30; c. regulam I 276, 15 [406, 1]; c. = *vetare* I 98, 20. 296, 5. II 124, 25; c. auctoritate canonica II 243, 10; *cfr.* contraire. — c. = *recusare*, *negare*: c. beneficium I 192, 30; c. decimam I 336, 25; c. denarios novos I 74, 30; c. homines comiti vel misso II 316, 25; c. mancipia fugientia I 287, 10. 288, 5. 10 [441, 45. 442, 30. 35]; c. mansionem I 116, 10 [429, 40]; c. missaticum I 160, 5 [432, 1]; c. servum, terminum, terram imperatoris I 92, 35; c. viam ad regem I 70, 5. 88, 20. II 124, 25. — c. per violentiam presbyterum aut clericum aut incestuosum I 32, 1.
- contradictio I 128, 40 [II 22, 25]. I 262, 10 [II 259, 35]. I 354, 45. II 70, 35 [170, 20]. 97, 20. 292, 20; c. calumpniosa II 136, 30; c. prima I 113, 10 [428, 30]. 181, 5; c. rationalis II 268, 30; *cfr.* contradictus, interdictum, interpellatio.
- contradictor I 181, 5. 197, 30. 35. II 273, 20. 402, 25; *cfr.* rebellis.
- contradictus II 336, 40; *cfr.* contradictio.
- contrahere: c. iura matrimonii II 236, 10; c. permutationem I 311, 25 [421, 25].
- contraire II 88, 10. 420, 25; c. episcopis II 101, 35; c. ex authentica potestate II 210, 20; *cfr.* contradicere.
- contrarietas II 54, 10. 72, 25. 30 [155, 5. 10]. 133, 15. 136, 20; contrarietatem non facere II 147, 30. 149, 5; in contrarietatem imperatoris non consurgere I 297, 1; in contrarietatem regis esse, venire II 70, 30. 329, 30. 452, 5; contrarietas fidelium I 320, 1; c. iudicium I 21, 20; *cfr.* inimicitiae.
- contrarius I 123, 5 [425, 40]; contrarii regis II 329, 30; contrarium esse voluntati vel praeceptis imperatoris I 93, 10; contrarius sacerdos I 373, 30; sanctimoniales contrariae I 95, 10. — contrarium: c. corrigere II 35, 10; c. facere presbytero eiusque hominibus I 72, 5; c. divinae legi et canonibus II 83, 1; *cfr.* adversarius, rebellis.
- contrastare II 84, 10.
- controversia: c., quae coram centenario definiri potest I 315, 30; c. inter partes regni orta I 129, 15 [II 23, 5]; c. inter presbyterum et laicum II 224, 25; c. de rebus ecclesiasticis II 187, 1; *cfr.* lis.
- contubernium II 399, 35.
- contumacia, contumacia I 291, 15 [445, 1]; per contumaciam a potestate episcopi non dissilire II 102, 10; per c. vim inferre I 300, 20 [436, 25. 30].
- contumax I 205, 20. II 18, 30. 19, 1. 420, 25; c. et rebellis II 281, 15; c. comiti I 284, 5 [440, 35]; c. episcopo I 326, 25; c. episcopis I 362, 10; c. contra regiam potestatem II 262, 1. 402, 30; c. presbyter I 77, 15. — contumaciter transgressorem existere II 42, 5; *cfr.* rebellis.
- contumeliae: contumelias ingerere clerico II 224, 20; contumeliis dehonestare presbyterum II 215, 25; *cfr.* convitium.
- conturbare: c. ecclesiam II 215, 1; non c. legationem episcoporum II 219, 1; c. regnum I 128, 25 [II 22, 5]; *cfr.* perturbare.
- conturbatio I 151, 10; *cfr.* lis.
- conturbium I 66, 25; c. et discordia inter comites I 70, 20.
- conubium: c. legitimum II 122, 30; conubia iniusta prohibeantur I 59, 15 [402, 45. 449, 30]. 104, 10; conubium moechi et moechae, fornicatoris et adulterae II 236, 30. 237, 1; *cfr.* coniugium.
- convellere I 13, 20.
- conveniens: c. locum II 256, 30. 257, 1. 269, 10; c. salubritas et honestas II 254, 30.
- convenientia, convenientia I 241, 30. II 396, 20. 411, 5; c. clericorum I 231, 10; c. episcoporum cum laicis II 178, 10; c. episcoporum cum rege II 388, 25; c. fidelium II 254, 25. 255, 25 [398, 30]; c. fidelium cum rege II 281, 30; c. priorum vel missorum I 93, 20; c. regum fratrum II 73, 40. 74, 1 [156, 35. 40]; c. synodi I 228, 20; *cfr.* unanimitas. — convenientiae et statuta imperatoris I 129, 35 [II 23, 20]. — c. (= *licentia*) viri I 40, 20. — convenientia loci II 411, 5; c. ministeriorum II 523, 25. — convenientias (= *adunationes*) facere de elemosinis vel de incendio vel de naufragio I 51, 1; *cfr.* coniuratio. — convenientia atque conditio I 264, 5. II 159, 15. 302, 20.
- convenire: c. cum rege fratre, cum fidelibus I 12, 30. II 68, 30. 72, 10. 75, 10. 77, 15. 106, 5. 112, 25. 157, 10. 160, 5. 10. 162, 10. 15. 163, 10. 40. 164, 30. 166, 1. 5. 169, 15. 171, 15. 172, 1; non c. ad iudicia laicorum I 36, 20; c. ad placitum I 61, 10 [404, 25]. 440, 45. II 286, 20. 294, 35; c. ad placitum generale, ad regem, imperatorem I 71, 10. 206, 25. 272, 40. II 52, 25. 74, 5 [157, 1]. 77, 35. 99, 10 [348, 10]. 104, 25. 105, 25. 162, 10. 169, 15. 286, 5. 303, 15. 311, 25. 341, 1. 348, 25. 30. 358, 35. 371, 20. 377, 10. 435, 40. 527, 5; c. ad placita missorum I 177, 10. 25 [434, 5. 20]. 291, 10 [444, 40]. 310, 5. 10 [420, 30]. II 286, 20. 294, 35; c. ad synodum I 34, 1. 5. 35, 1. 366, 25. II 2, 20 [5, 40. 6, 1]. 4, 20. 174, 1. 246, 5. 263, 30. 286, 5. 352, 25. 368, 1. 397, 5. 10. 30. 422, 1. 35. 427, 30. 449, 10. 463, 25. 464, 30; c. synodali decreto II 442, 10; c. synodice II 406, 20; *cfr.* venire. — c. in locis secretis II 477, 10; c. more maris et feminae II 465, 35. — convenit atque placuit I 6, 20. 8—10. 12, 1. 15. 35. 14, 1—10. 25. 15. 16, 5. 15. 20. 17, 1—10, *saepius*; convenire de precium servi I 7, 1. — c. = *admonere*: c. consecratorem II 41, 10; c. ministros rei publicae II 415, 15.
- conventiculum II 477, 15.
- conventio = *conventus*, 'Zusammenkunft': c. episcoporum I 227, 25. — c. = *convenientia*, 'Übereinkunft' I 448, 30. II, 23, 35. 169, 1; c. dubia I 398, 40. 45.
- conventus II 498, 15; c. conciliorum I 249, 15; c. ecclesiae I 69, 30; c. episcoporum I 20, 30. 340, 5. 10. II 2, 15—25 [5, 40—6, 5]. 3, 1 [6, 15]. 11, 10. 28, 10. 33, 25. 35, 20. 39, 15. 41, 20. 45, 30. 46, 20. 25. 52, 15. 53, 5. 10. 40. 56, 10. 20. 25. 57, 1. 187, 35. 211, 35. 368, 1. 447, 35; c. episcoporum singulis annis fiat I 366, 30—367, 1. II 88, 30. 90, 20 (*cfr.* c. sacer etc.); c. fidelium I 275, 25. 350, 5. II 286, 1. c. Galliae Germaniaeque II 385, 25; c. generalis, imperatoris, regis I 198, 1. 241, 15. 280, 35. II 39, 20. 253, 10. 254, 25. 371, 1. 398, 1. 428, 20. 429, 15. 466, 25; c. missorum I 308, 25 [419, 35]. 310, 10 [420, 35]; c. obtinatum II 466, 25; c. patrum sanctorum II 187, 35; c. populi I 356, 15. II 219, 1; c. popularis II 120, 15; c. presbiterorum II 188, 20. 458, 20; c. publicus I 317, 15. II 62, 1; Saxones generaliter conventus publicos non faciant I 70, 30; conventus publici diebus dominicis non fiant I 69, 25; in conventu primo causae et querelae viduarum, pupillorum, orphanorum, pauperum audiantur et diffiniantur I 333, 15 [421, 45]; conventus regum II 166, 5. 293, 25; c. sacer I 241, 35. 270, 30. 276, 10. 15 [405, 35. 406, 1]. 278, 30. 279, 1 [408, 5. 25]. 338, 35. 339, 5—25. II 34, 40. 213, 25. 228, 1. 265, 40. II 396, 25. 422, 1. 423, 30; c. sanctus I 73, 25; c. synodi II 173, 25; c. synodalis I 27, 40. 221, 10. 322, 1. II 34, 35. 447, 30; *cfr.* colloquium, concilium, placitum, synodus.
- conversari, conversare I 189, 35 (?). II 81, 5. 87, 15; c. in palatio II 524, 30; c. secundum auctoritatem apostolicam I 279, 35 [409, 15]; c. religiose I 305, 15 [417, 1]. II 38, 35; non c. cum feminis I 328, 25. 332, 5. 374, 5; c. in episcopis aut in monasteriis I 373, 20. II 229, 20; c. nomine monachorum I 67, 1; c. communiter I 289, 40; c. cum fratribus, monachis I 321, 35. 369, 30.
- conversatio = *vita* I 161, 30. 162, 20. 237, 30. II 415, 20; conversationis bonae non esse I 56, 20 [400, 20]; c. praecipua I 11, 20; c. prava I

334, 40; c. religiosa II 413, 25. 434, 25. 30; c. religionis I 79, 10; c. reprehensibilis II 407, 5; c. sancta II 117, 35; c. abbatis I 162, 25; c. archiepiscopi II 2, 30 [6, 10. 28, 15]; conversationem canonicorum prae-
parare I 327, 15. 20, inquirere, per-
quirere II 64, 30. 267, 15; conver-
satio clericorum I 369, 1. II 79,
35. 81, 5. 10; c. episcopi I 162, 25.
304, 10 [415, 40]. 368, 35. II 8, 30.
33, 35. 34, 10. 35, 15. 79, 35. 81, 5. 10.
117, 10. 15. 118, 5. 404, 30. 35; c. gra-
dum amittentium II 41, 1; c. mo-
nachorum I 63, 15. 95, 20. 161, 35.
II 400, 10. 434, 30; conversationem
monachorum cognoscere I 321, 30;
de conversatione monachorum in-
quirere I 131, 20 [410, 20]. 199, 40.
II 267, 15; conversatio monachi
eiectionis II 412, 15; c. ordinandi II
410, 35; c. poenitentis II 239, 5;
c. potentium II 405, 10; c. presby-
terorum I 332, 10. II 79, 35. 81,
5. 10; de conversatione presby-
terorum examinare I 110, 15; c.
religiosorum II 400, 10; c. regis,
secularium II 405, 10; c. sacerdotis
I 59, 40 [403, 20]. 237, 35. 374, 30; c.
sacerdotalis II 33, 35; c. sacra II
227, 30; c. sanctimonialium et an-
cillarum Dei I 164, 15. II 7, 1; de
conversatione sanctimonialium in-
quirere I 131, 20 [410, 20]. 199, 40.
II 267, 5. — conversationem inter
se habere I 214, 10; conversatio
pastoris vel magistri venerabilis
loci I 164, 1. — c. = *commoratio*:
c. in domo episcopi II 405, 10;
c. rusticorum II 460, 20. — c.
= *conversio* I 365, 25.
conversio libri hominis I 412, 5; *cfr.*
conversatio.
convertere: converti I 377, 1. II 166,
35. 255, 15 [398, 15]. 447, 25. 449, 5;
c. ad correctionem II 384, 10; c.,
convertere se ad Deum, ad divinum
servitium I 121, 20 [446, 30]. 240, 30.
II 35, 25. 322, 20; c. se ad ecclesiam
I 239, 15; c. se ad fidelitatem II
329, 35.
convicinantium parrochiae, mis-
satice, ministeria I 141, 15.
convicini I 71, 35; *cfr.* vicini.
convicium, convitium I 110, 45. 238,
15; convicia inferre iudicibus in
iudicio residentibus II 109, 5; *cfr.*
contumelia.
convictio aperta II 422, 30.
convictus I 313, 25 [423, 10]; c. epi-
scopi II 117, 25.
convincere aliquem I 140, 5. 153, 5
[431, 35]. 315, 25; c. comitem I
32, 20; c. iudicem I 17, 1; c.
leudes I 14, 10. 15; c. presbyte-
rum I 328, 25. 332, 5; c. racem-
burgios I 32, 20; c. falsos testes I
210, 25. 282, 40 [439, 30]; convinci
I 14, 10. 17, 15. 19, 1. 21, 15. 114, 20
[429, 20]. 156, 30 [428, 10]. 206, 1.
259, 15. 268, 5. 283, 40. 330, 40. 337, 1.
II 15, 20. 182, 10. 265, 20. 302, 1. 306,
40. 316, 15. 318, 25. 35. 336, 1; non

convinci posse testibus probatis II
415, 5; c. manifestum I 21, 15; c.
publico crimine I 175, 1; c. de
crimine capitali I 21, 15; c. de
falsitate I 269, 35; c. de latrocinio
I 156, 35 [428, 15]; c. periurii I
124, 20 [426, 40. 448, 25]. 269, 35.
283, 40. 330, 40; *cfr.* evincere, re-
vincere.
conviva episcopi II 117, 15.
convivare: non c. in ecclesia II 493,
20; *cfr.* manducare. — convivare
ignem in silvam I 335, 20.
convivium I 98, 5. 238, 5. 243, 20; con-
vivium festis diebus non facere I
376, 25. 30; convivii secularibus
usum non habere I 96, 5; ad con-
vivium laicorum non accedere I 228,
35; convivium in ecclesia non fiant
II 486, 5; *cfr.* comessatio.
convocare II 458, 20; c. archiepiscopos,
proceres, marchiones, comites,
optimates II 379, 15; c. coheredes
I 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 15];
c. consiliarios II 528, 20. 35. 45; c.
conventum fidelium II 90, 20; c.
generaliter fideles II 281, 30. 294, 30;
c. presbyteros ad civitates I 278,
15 [407, 40]; c. proceres, senatores
II 528, 45; c. seniores II 529, 28;
c. suffraganeos I 339, 15. — c.
= *vocare*: c. ad se comparem I 172,
25; c. ad se milites II 526, 35; non
c. vicinos ad pastum II 257, 25. —
c. = *citare* II 529, 30; c. iterum ad
palatium I 72, 1; c. ad synodum I
94, 10. II 180, 5; *cfr.* accersire, ad-
gregare, adunare, congregare, evo-
care.
cooperantes rapinae I 278, 40 [408,
15]; *cfr.* complices.
cooperator: c. Dei II 444, 30; coope-
ratorem raptoribus feminarum non
existere II 120, 1; cooperator regis
II 73, 30 [156, 25. 334, 1. 362, 20].
168, 10; *cfr.* complices.
copertorium I 256, 30.
copulae v. cupulae.
copula: c. coniugalitatis II 465, 25. 466,
35; c. maritalis I 365, 35; c. nupti-
alis II 236, 5; *cfr.* coniugium.
copulare: copulari legitimo conubio
II 122, 30; copulare sibi feminam
liberam I 318, 30. 320, 25. II 62, 30;
c. sibi viduam I 281, 35 [438,
25]; c. sibi uxorem parentem I 202,
25; c. in coniugio consobrinam *etc.*
I 377, 1; copulatos esse proximis
vel Deo sacratis II 83, 5; pollutos
copulare coniugio II 183, 20. 25; c.
aliam uxorem I 376, 35; copulari
priori uxori II 236, 20; copulare
se cum servo II 62, 35; c. se mari-
tos I 202, 10; c. se viris I 215, 30;
copulari legitime I 315, 20. — c. se
in pacis concordia II 254, 20; *cfr.*
coniungere.
copulatio: c. coniugalitatis I 230, 30; c.
illicita I 377, 5; c. non rata I 365,
30; sine copulationis uxoreae spe
manere II 414, 15; copulatio vir-

ginum sacrarum I 279, 10 [408, 35];
cfr. coniugium.
coquina I 86, 30. 254, 5. 255, 10. 35.
256, 10. 340, 10.
corbis, corbus I 84, 1. 254, 15. 255, 20.
40. 256, 15. 40.
corepiscopus v. chorepiscopus.
coriandrum, colliandrum I 90, 10.
255, 5. 256, 35.
corium I 89, 5. 20. 35; c. hircinum I
252, 5. — c. in dorso ferire I 299,
35; corio nudo vapulare II 318, 40.
cornu I 89, 5. 30. 223, 20. II 478, 35;
cfr. tuba. — cornu altaris I 277, 5
[406, 35].
corona II 340, 40. 461, 30. 519, 25; c.
argentea I 251, 1. 5; c. de racemis
I 85, 1.
coronare: c. imperatorem, regem;
c. reginam II 426, 45. 455, 15. — co-
ronatus a Deo, divino nutu au-
gustus, imperator I 126, 30. 168, 15.
169, 5. 170, 25. 204, 25. 211, 30. 241,
10. 245, 1. 246, 30. 267, 40.
coronatio reginae II 426, 45.
(corporale), corporales I 251, 20.
corporalis, e: c. disciplina I 142, 15.
152, 5. 160, 10—35 [432, 5—20. 449,
20]; c. infirmitas II 242, 30; c. opus
I 11, 35; c. res II 522, 15; c. sub-
stantia I 357, 40.
corpus: c. purificare I 313, 10 [422,
30]; corporis incolumitas II 455, 5;
corporis castigatio I 348, 20; cor-
pore nudo vapulari II 318, 25;
corpus defuncti I 69, 1. 40; c. eccle-
siae I 246, 10; per corpus Petri
promittere I 324, 10; corpora sanc-
torum I 63, 10. 76, 1; per corpora
sanctorum festinare I 193, 20. —
corpora (*opp.* res) I 13, 15. — corpus
et sanguis Christi, Domini, domini-
cus I 363, 15. II 457, 35. 40. 489,
35. 490, 10. 25. 35; corporis veneratio
II 493, 15; corpus conficere, prae-
parare II 223, 30. 439, 35. 501, 1.
502, 20; corporis sacratio I 244, 1;
corporis solitarius consecrator II
41, 10; corporis mysteria celebrare
II 41, 10. 15; corporis confractio II
502, 20; corpus a feminis non
porrigatur II 42, 30. 35; corpus per-
cipere, corpori communicare II
491, 1. 5. 496, 30; corporis perceptio,
communio I 313, 1 [422, 25]. 367, 10.
II 39, 15. 41, 40. 119, 15. 288, 10;
corpore confirmare I 247, 15; a cor-
pore excommunicatio I 347, 25; a
corpore excommunicare II 160, 20;
a corpore separare II 401, 1; *cfr.*
panis. — corporis facultas *i. q.*
corpus (= *universitas*) *facultatis*
I 13, 30.
correctio II 4, 10. 20. 25. 5, 30—35. 31,
25. 37, 15. 44, 15. 288, 25. 396, 10.
405, 30; ad correctionem redire II
336, 40; ad c. converti II 384, 10;
ad c. perducere non posse II 156, 1;
correctio clerici II 397, 1; c. con-
sacratum II 35, 15; c. episcopo-
rum II 4, 20. 36, 25. 46, 15. 397, 1;
c. imperatoris II 36, 25; c. maiorum

- II 12, 40; c. ministrorum episcopi II 35, 15; c. praesulum II 397, 1; c. sacerdotum II 46, 15; c. subiectorum episcopi II 36, 15. 46, 15. — c. = *districtio* I 159, 1. 306, 40 [418, 25]. II 8, 15; correctionis modus II 47, 25. 118, 25; correctio monachi I 348, 25; c. pastoralis I 11, 40; c. sinodalis II 33, 1.
- correctores II 33, 25.
- corruptio = *disciplina* I 202, 15. II 302, 10; correptionibus corrigere I 342, 15; ad correptionem redire II 336, 1; corruptio episcopi I 227, 20. 328, 30; correptiones paternae episcoporum II 451, 20.
- corrigere I 12, 1. 53, 40 [397, 25]. 212, 5. 274, 45. 303, 15 [415, 1]. 309, 10 [420, 10]. II 50, 30. 40. 51, 1. 52, 30. 66, 1. 93, 10. 116, 5. 231, 10. 281, 5. 287, 15 [310, 1]. 408, 30. 425, 1. *saepius*; corrigenda inquirere, discutere et diiudicare canonice II 101, 40. 102, 1; corrigere non posse, valere I 75, 1. II 115, 40. 265, 35. 406, 1; se corrigere I 31, 20. 154, 15. 204, 1. 244, 1. II 30, 35. 66, 25. 83, 15. 411, 25 ff. 449, 5; non se c. I 57, 30 [401, 25]. 94, 10. 278, 10 [407, 30]. 342, 20. 307, 20 [419, 5]. 326, 25. 40. II 81, 15. 82, 15. 20. 35. 83, 15. 93, 5. 124, 25. 161, 30. 175, 25. 188, 20. 308, 25. 35. 312, 10. 401, 1; c. abbatem I 369, 30; c. actus II 455, 15. 462, 10; c. clericos I 60, 30 [404, 5]; c. consuetudinem episcoporum II 406, 10; c. conversationem et vitam canonicorum etc. II 267, 15; c. contrarium ecclesiae I 33, 25; c. depravata II 8, 5; c. in episcopis reprehensibile II 35, 10. 406, 10; c. errata I 54, 1 [397, 25]. 369, 25. II 213, 35; c. errata populi II 257, 5; excommunicati non corriguntur II, 308, 35; c. familiam suam I 154, 15; c. flagitia II 46, 10; c. in persona et ministerio imperatoris II 27, 40 (cfr. 447, 25); c. inordinatum II, 94, 5; c. libros I 80, 30. 279, 35 [409, 15]; c. ministros comitis II 83, 15; c. monasteria; c. populum; c. prava; c. prava II 5, 25; c. primores, reges II 447, 25; c. sacerdotes exemplo conversationis I 304, 10 [415, 40]; c. viduas I 48, 1; c. vitam ac mores II 520, 1; c. ex auctoritate imperatoris I 310, 20 [420, 45]. II 4, 30. 46, 10; c. secundum consilium et iudicium episcoporum II 76, 10. 367, 25; c. consilio, consultu fidelium II 46, 10. 280, 40. 403, 25; c. mutuo consilio II 388, 25; c. disciplina et vigore principis II 45, 5; c. absque dolo cum recta intentione II 425, 5; c. emendatione II 16, 10; c. mutua exhortatione II 30, 5; c. iuste legitimeque II 250, 20; c. legaliter II 274, 1. 5; c. per missos; c. in sua parrochia secundum ordinem canonicam, praedicatione I 11, 20. II 101, 35. 432, 10; c. potestate imperatoris I 305, 25 [417, 5. 10]; c. prudenter et rationabiliter II 375, 20; c. rationabiliter II 255, 35 [398, 35]; c. per regulam I 322, 1; c. secundum regulam christianitatis I 366, 30; c. regulariter II 94, 5; c. satisfactione II 412, 35; cfr. pacificare. — c. = *corripere* I 98, 20 (?). 342, 25; c. correptionibus I 342, 15; canonica praedicatione corrigi I 12, 5; corrigere comitem I 308, 30 [419, 40]; c. criminosos II 269, 20; c. decimas non dantem II 83, 5. 84, 10; c. severius divinatores etc. II 45, 10; c. episcopum I 308, 30 [419, 40]; c. homines suos II 308, 25. 30; c. plebem imperio regis I 2, 30; c. vassum I 305, 40 [417, 25].
- corripere II 175, 25; c. abbates, abbatissas I 195, 5. II 114, 25 [399, 35]; c. adulteros I 159, 1; c. archipresbyteros II 82, 15; c. bannum episcopi corrumpentes castigatione XL dierum II 218, 10; c. christianum I 152, 25; c. clericum, ecclesiasticum I 227, 20; c. episcopum II 264, 15; c. homicidas I 159, 1; c. imperatorem II 53, 40. 43; c. incestuosos I 97, 30. 159, 1; c. latrones I 159, 1; c. monachos; c. negligentes et contemnentes I 348, 15; c. presbyterum degradatum I 35, 5; c. tonsoratos, velatas I 35, 25. 30. — c. pro capitali et publico crimine II 73, 10 [155, 30]; c. pro culpis atque criminibus I 326, 20.
- corroborare II 211, 20; c. confirmatione II 258, 30; cfr. roborare.
- corroboratio imperatoris II 136, 35.
- corrumpere: c. munere testes I 276, 30 [406, 20]. — c. = *vitiare*: c. filias II 119, 20—35; c. sororem II 467, 1; c. raptas II 119, 40; c. uxorem fratris II 207, 15. 35; cfr. fornicare.
- corruptela filiarum II 119, 25.
- corruptio II 113, 30; c. filiarum II 119, 30.
- corruptores filiarum II 119, 25.
- corvada I 83, 5.
- costum I 90, 1. 255, 5. 256, 35.
- cotidianus, quotidianus, a, um: c. celebratio mysteriorum II 493, 20; c. devotio II 504, 35; c. missae II 502, 5; c. oblatio II 513, 15 [220, 30]; c. officia II 502, 5; c. oratio I 106, 15. II 436, 15; c. panis II 494, 10. 25; cotidiana eucharistiae perceptio II 495, 5; c. sacrificia II 117, 20; c. victus I 348, 5. — cotidianis diebus communicare II 495, 5.
- cotidie: c. dicere orationem dominicam II 494, 10. 15; c. offerre hostias II 494, 35; c. petere et offerre panem II 494, 25.
- cotilis, cotyla II 538, 10.
- cotiones, cottiones v. cociones.
- cotoniarius I 90, 10. 255, 5. 256, 40.
- cottum = *culcita* II 248, 15.
- coturnosae voces II 117, 40.
- cotzus I 227, 35.
- cramaculus v. gramaculum.
- cramalius v. gramalius.
- creare abbatissas I 313, 25; cfr. eligere.
- credentia I 129, 10 [II 22, 40].
- credere fidem, in Deum etc. I 61, 25 [404, 40]. 110, 25. 161, 25. 234, 25. 236, 25. 239, 5—20. 247, 5. 248, 10. 363, 1. II 28, 20. 25. 177, 1. 511, 25; c. iudicium Dei I 150, 30; credentes II 477, 10. 15; 'Credo in Deum' I 238, 1. — credentes homines I 9, 20. 192, 30. 193, 5. — homo bene creditus I 83, 20.
- credibilis fideiussor II 374, 30; credibilior homo II 374, 35.
- creditor I 311, 1 [421, 1. 5].
- credulitas fidei I 242, 25. 247, 5. 40. 248, 10; a credulitate avertere II 241, 5; cfr. fides.
- crepido II 480, 15.
- crevedella I 91, 1.
- crimen I 61, 35 [405, 1]. II 259, 30; c. publice perpetrare II 83, 5. 118, 15; c. committere foris emunitatem I 113, 5 [428, 25]; c. committere in alio episcopatu II 237, 30; c. facere ante excommunicationem II 73, 10 [155, 30]; crimini consentire I 279, 5 [408, 25]; pro criminibus totiens corripere aliquem, ut excommunicatione dignus habeatur I 326, 20; ob crimen proprietatem in bannum mittere I 268, 35 [446, 5]. 283, 30 [440, 5]; pro criminibus colonos flagellare II 269, 20; propter crimen servitio se subdere I 317, 5. II 63, 1; propter c. ad palatium venire I 298, 15. 20; c. componere I 75, 20; c. non emendare I 203, 1; in criminibus perdurare I 313, 30. 35 [423, 15]; pro criminibus incorrigibilem esse II 214, 20; de criminibus inquirere II 65, 1; crimen indicere, obicere, ingerere, imponere I 114, 25 [429, 25]. 217, 20. II 89, 10. 264, 35; de crimine suspectum esse I 6, 10; crimine infamari, deputari etc. II 225, 5; in crimine accusari I 18, 35. 19, 1. 196, 35; crimen probare, approbare I 215, 10. II 188, 20. 25; criminibus deprehensus II 9, 10; criminum manifestatio II 56, 35; in crimine primo victus I 57, 1 [400, 40]; crimina confiteri I 107, 20; a crimine se expurgare, absolvere II 188, 25. 190, 5. — crimen diaconi, presbyteri II 188, 15—25. — c. capitale I 21, 15. 61, 1 [447, 30]. 367, 30. II 73, 10—20 [155, 30—40]. 491, 1; c. maius I 313, 40 [423, 25]; c. manifestum II 402, 20; c. mortale I 69, 15. II 411, 25; c. ostensum I 376, 10. 15; c. publicum I 175, 1. 374, 25. II 73, 10—20 [155, 30—40]. 83, 5. 118, 15; cfr. scelus.
- criminalis, e: c. actio I 210, 30. 262, 10 [II 259, 25]. 415, 1; c. causa I 22, 25; 376, 5. II 122, 35. 40; c. iudicium I 36, 25; c. negucium I 21, 15; c. opus I 77, 20; c. peccatum II 318, 30. 412, 30; criminalia sec-

- lera inquirere, discutere et diiudicare canonice II 101, 40. 102, 1. — criminaliter: c. facere depravationes et malefacta II 307, 15; c. accusari I 262, 5.
- criminare II 238, 1; se c. II 467, 15. 35; c. periurii I 49, 20; criminati presbyteri, clerici II 410, 20.
- criminosus I 15, 35. 16, 25. 45, 35. II 238, 1; criminosum suspicari II 225, 5. 10; criminosum haberi II 541, 1; criminosos examine perscrutari II 225, 20; criminosus non habeat vocem accusandi meliores natu aut episcopum suum I 77, 10; c. in accusatione et iudicio et testimonio non se exhibeat I 334, 40. — criminosi coloni II 269, 20; criminosus latro I 17, 5; c. servus I 17, 10; *cfr.* malus, sceleratus.
- crines non adtondere II 385, 1; *cfr.* capilli.
- cristallinus, a, um: c. gemma I 250, 35; c. pomum I 251, 1.
- cruciare pauperes II 17, 1; *cfr.* opprimere.
- cruciculae per parrochiam plantatae I 30, 1.
- crux I 243, 35. II 315, 5; crucis signaculum I 60, 25 [404, 5]; per crucem Iesu Christi promittere I 324, 10; super crucis lignum iurare II 469, 10; crucis iudicium I 129, 20 [II 23, 45]. I 230, 30. 268, 10 [439, 45]; ad crucem iudicare I 208, 10; ad c. exire I 41, 25; ad c. stare I 49, 5. 15. 269, 30; ad c. contendere I 118, 10 [430, 30]. 160, 25 [449, 10]; cruce decertare I 117, 30; ad crucem examinare I 269, 30; crucis examinatio non facienda I 279, 25 [409, 5]; crucis vexillum II 23, 5. — crux cuprina I 251, 1; c. reliquiarum I 250, 35. 251, 1.
- (crypta), cripta II 477, 15. 480, 15.
- cuculla I 228, 30. 345, 5. 10. 346, 10.
- cucumeres I 90, 1.
- cucurbitae I 90, 1.
- cucurum I 89, 25.
- culcita I 87, 1. 252, 5. 256, 15. 30.
- culleus parricidalis I 259, 5.
- culpa: culpam committere I 293, 1. 354, 30. 35; culpis deprehensum esse II 9, 10; culpa noxae teneri I 348, 1; in culpa implicari I 329, 35; culpam incurrere I 56, 25 [400, 25]. 103, 1. 183, 1; c. subiacere I 6, 15; c. confiteri II 467, 5; culpa modus I 6, 10. 346, 45. 365, 10. 374, 35. II 358, 25 [363, 5]. 414, 30; culpa qualitas I 14, 25. 143, 10; culpa vindicta II 401, 1; culpam perpendere II 233, 30; propter culpas appendi I 138, 35; pro culpis corripi I 326, 20; pro culpis degradari de officio sacerdotali I 133, 25 [447, 5]; pro culpa senioremi dimittere I 199, 10; pro culpis excommunicari I 54, 10 [397, 40]; pro culpa flagellari I 344, 30; propter culpas ad mortem diiudicari I 148, 5 [430, 35]; pro culpa satisfactionem reddere I 218, 5; pro culpa testimonium proferre I 347, 25; sine culpa hominem diffamare I 50, 1; sine c. advenae non fiant eiecti I 131, 25 [427, 35]; sine culpa interficere uxorem II 18, 25; sine c. pendere I 139, 25. 30; sine c. tollere res I 14, 20; culpa focum construentis II 235, 5. 10; c. latronis I 6, 15. 51, 25; c. senioris II 280, 15. — culpa faidae I 201, 1; *cfr.* reatus.
- culpabilis I 347, 25. II 256, 40; culpabilem de atrio non extrahere I 6, 20; culpabiles ad praesentiam imperatoris venire debentes II 9, 10; culpabilis negligentiae iussionis regalis I 306, 40 [418, 25]; c. servus I 9, 5. 211, 1; culpabilem iudicari I 9, 5. 10. II 315, 25. 319, 10. 320, 15. 20; c. iudicari solidis, solidos; culpabilem esse de vita I 9, 20; culpabilem non esse de causa I 259, 10.
- culpare contra aliquem I 201, 5.
- cultor I 247, 40; cultores Dei II 476, 10. 35.
- cultura indominita II 336, 40; c. regis I 86, 20. — cultura = *cultus* I 373, 1; c. idolorum I 2, 25.
- cultus I 369, 1. II 503, 30 [223, 25]; c. christianitatis I 106, 20; c. Dei, divinus I 184, 1. 274, 25. 356, 1. 5. II 33, 10. 40, 30. 60, 10. 175, 15. 255, 1 [333, 5. 355, 35. 362, 5. 398, 5]. 339, 20. 372, 25. 383, 35. 433, 1. 460, 20. 507, 25. 511, 15; cultum reddere Deo in sacerdotibus, in ecclesiarum privilegiis *etc.* II 436, 10; cultum Dei instaurare II 265, 30; cultus divini destitutio II 35, 1; c. ecclesiarum II 261, 35. 339, 20. 431, 40; c. imaginum II 484, 10; c. officiorum sacrorum II 487, 5; c. religionis I 238, 15. II 476, 10. 35; c. sanctitatis I 369, 10; c. sacramentorum II 513, 5; c. senodochorum I 195, 10; c. templorum II 487, 5. — c. frugum II 259, 40; *cfr.* cultura.
- cunias I 87, 1. 168, 25.
- euperculum I 251, 10.
- cupiditas I 132, 20 [411, 1]. 149, 15 [448, 25]. 272, 20. II 18, 25. 318, 35. 335, 20. 366, 35. 384, 25. 523, 15; cupiditatem vitare II 32, 35; cupiditas indebita II 166, 5; c. iniusta, reicienda II 255, 20. 25 [398, 25. 30]; c. pretii II 321, 5; *cfr.* avaritia.
- cupplae, copplae canum I 64, 20.
- cuprinus, a, um: c. ampulla I 251, 10; c. capsula I 250, 35; c. circulus I 251, 15; c. crux I 251, 1; c. lamina I 251, 30; c. turabulum I 251, 10; c. urceus I 251, 10.
- cura: curam adhibere super archidiaconum II 33, 1; cura cleri palatii II 523, 10; curam diaconis non implicare I 231, 10; c. domestica I 330, 30; curam habere, gerere ecclesiae I 75, 1. 303, 20 [415, 5]. II 376, 35; curam suscipere ecclesiae s. Petri I 129, 25 [II 23, 10]; cura monachorum I 375, 30; c. monasteriorum II 411, 25; curae mundanae II 35, 15. 39, 10; cura pauperum I 312, 10 [421, 40]; c. populi, omnium I 304, 5 [415, 35. 40]. II 2, 25 [6, 5. 28, 10]. 5, 30. 232, 15; curam presbiteris non implicare I 231, 10; cura rei familiaris I 231, 10; c. regis II 384, 5. 521, 40; c. regni I 303, 20 [415, 5]. II 214, 35. 521, 40; c. sacerdotum I 304, 5 [415, 35. 40]; curae saeculares I 108, 1. 231, 5. II 263, 30; cura sanctimonialium II 180, 15; c. spiritualium II 523, 10; curam subiectorum postponere II 35, 1. — cura abbatisae II 180, 15; c. apocriarii II 523, 10. 524, 30; c. apostolici II 376, 35; c. buticularii vel comitis palatii II 525, 20; c. episcopi I 75, 1. 231, 10. 304, 5 [415, 35. 40]. 312, 10 [421, 40]. 375, 30. II 33, 1. 73, 15 [155, 35]. 384, 5; c. imperatoris, regis I 92, 35. 129, 25 [II 23, 10]. I 303, 20 [415, 5]. II 2, 25 [6, 5. 28, 10]. 5, 30. 39, 10. 214, 35; c. ministeriorum II 525, 35; c. monachorum II 411, 25; c. pastoralis II 101, 15. 213, 5. 10. 234, 5; c. presbyterorum I 304, 5 [415, 35. 40]. II 232, 15; *cfr.* sollicitudo.
- curia clericorum et laicorum II 529, 25.
- currentes litterae II 449, 35.
- cursores pedites II 360, 25.
- cursus: c. paganus I 223, 20. — c. diurnus vel nocturnus I 110, 5.
- curticula I 254, 5. 255, 15. 30.
- curtis I 192, 35. 193, 15. 254, 5. 30. 35. 255, 1. 10. 35. 256, 10. 30; c. dominica I 85, 20; c. ecclesiae I 69, 20; c. indominita I 251, 35. 252, 10. 30; c. palatii I 201, 35; c. regia, regis, imperatoris, imperialis I 82, 5. 84, 35. 85, 1. 20. 86, 30. 131, 30 [427, 40]. 321, 10. II 62, 35. 64, 10. 143, 25. 147, 1. — c. regis = *palatium*: ad curtem mittere I 123, 40; ad c. venire, pergere I 124, 45. II 158, 5 [300, 5]. 343, 10. 373, 20; ad curtem esse II 244, 20. 25; in curte vivere I 75, 35; de curte indiculum portare I 123, 40; ad curtem monetam percutere I 140, 10. — c. domestica regis (= *familia et domus regis*) II 438, 5.
- custodia I 141, 25; c. carceris I 142, 15; custodiis constituere I 376, 10; in custodiam detrudere II 231, 1. 10; in custodiam mittere I 197, 35. 216, 5. II 19, 1; in custodia coartare I 98, 15; sub custodia habere II 343, 15; in custodia recludere I 123, 20 [426, 15]; sub custodia retinere I 76, 30; sub c. servare I 56, 30 [400, 30]. 67, 15. 191, 5; sub c. tenere I 330, 20; cum custodia in pulsatorio habitare I 34, 30; sub custodia vitam custodire, vivere I 92, 10. 95, 40; cum custodia mittere, remittere ad palatium I 123, 40. 124, 1 [426, 15]; custodia

canonica II 411, 5. — sub custodia comitis moneta fiat I 299, 25; c. episcopalis II 422, 30. — custodias praetermittere I 5, 20; custodia clericorum II 81, 15; c. canonica ecclesiae II 422, 10; c. filii regis II 356, 15; c. littoris II 85, 15; c. maritima I 301, 1 [437, 5]. II 95, 1. 25. 277, 25; c. monasterii I 346, 5; c. patriae II 95, 1. 25; c. vel salvatio populi I 184, 1.

custodire aliquem I 298, 1. II 344, 15; c. in exilio I 362, 15; c. se invicem I 103, 5; c. aedificia I 86, 30; c. bestias et pisces I 172, 15; c. brogilos I 87, 20; c. comitatum II 95, 10; c. coniugem ac domum comitis I 291, 20 [445, 10]; c. ecclesiam II 358, 5; c. episcopum II 422, 15; c. farfalium I 16, 20; c. feramina, forestes regis I 86, 15; c. iumenta regis I 84, 15; c. lucos I 87, 20; c. marcham I 139, 1. 159, 10; c. ministerium comitis I 137, 30; c. monasteria I 77, 5. II 358, 5. 10; c. obsides I 129, 10 [II 22, 40]. I 207, 1; c. portas, vias I 201, 35; c. prata regis I 86, 25; c. silvas I 86, 15. II 437, 40. — custodire se = *manere*, *persistere* I 469, 5; c. se in servitio Dei I 98, 40; c. se infra claustra I 95, 25; c. se canonice vel regulariter I 95, 25; c. se in suo ministerio II 8, 15.

custos: c. ecclesiae I 167, 25. 232, 30. II 404, 10 (*cfr.* rector); custodes imperatoris II 49, 20; custos heribergi II 328, 1. 5; c. palatii II 523, 10. 524, 10. 528, 10; c. rerum divinarum II 178, 5; c. thesaurorum I 131, 20 [410, 25]; custodes titulorum II 82, 10.

cybus *v.* cibus.

cyclon II 480, 10.

cylix II 481, 20. 503, 25.

cymiterium *v.* cimiterium.

d.

dadsisa I 223, 1.

daemones, demones I 76, 20. II 408, 1. 476, 477, 25. 482, 30. 484, 35; daemum exclusor II 516, 10; idola dedicata daemoni I 2, 30; daemionibus offerre I 69, 5; ad daemum honorem comedere I 69, 40.

daemonia II 484, 30.

(daemoniacus), demoniacus I 235, 15.

dalmatica I 251, 15. II 504, 10—20.

damnabiliter agere II 166, 40.

damnare, dampnare: d. et opprimere II 292, 10; d. aut dehonore fideles II 73, 20 [156, 20. 333, 35. 362, 20]; d. silvas I 86, 15. — d. = *condemnare*: non d. crudeliter II 302, 10; non d. iniuste, innocentes I 19, 5. 240, 15; d. absentes II 54, 30; d. calculatores *etc.* I 59, 1 [402, 30]. 104, 5; non d. per se clericum I 21, 15; d. ecclesiasticum II 321, 35; d. episcopum II

388, 1; d. notarios II 64, 5; d. latronem I 156, 35 [428, 15]; d. non obedientem monitis sacerdotalibus II 52, 25; d. paganas observationes facientem I 28, 20; d. praesulem I 134, 1 [411, 30]; d. presbyterum I 134, 5 [411, 35]; d. raptores puellarum I 278, 40 [408, 20]; d. raptores virginum aut viduarum II 292, 25; d. Deo sacramentum II 321, 35; d. transgressorem capitulorum I 294, 25. II 292, 5; d. anathemate II 262, 1; damnari a synodo vel suo episcopo I 54, 30 [398, 20]; d. exilio II 321, 35; damnari publico iudicio II, 292, 25; damnari ab officio I 133, 30 [447, 5]; d. summa LX solid. exactione banni I 294, 25. II 292, 5. — damnatae nuptiae II 183, 15; damnata iuramenta I 226, 30; *cfr.* condemnare.

damnatio, dampnatio: absque damnatione conservare fideles II 296, 25 [100, 15]; d. aut dehonore episcopi II 388, 5. — damnatio et perditio (*sc. aeterna*) II 34, 30. 264, 10; damnationem adquirere II 294, 35; d. legibus prefixam sustinere II 86, 30; latronem occidens nulla damnatione multetur II 86, 35; *cfr.* condemnatio.

(damnetas): dampnietatem emendare I 335, 20; *cfr.* damnum.

damnosus II 87, 20.

damnum, dampnum = *afflictio*, *detrimendum* I 51, 20. 284, 10 [440, 35]; damna sustinere I 320, 30; damnum pati I 1, 25. 153, 25 [431, 40]; d. commune I 305, 20 [417, 5]; d. ecclesiae I 217, 25. 311, 5 [421, 10]. 335, 5. II 102, 25; d. populi II 8, 20; d. regis II 330, 5. — d. facere I 114, 15 [429, 10]. 160, 15 [432, 10]. 160, 25 [449, 10]. 206, 30; d. facere in emunitatem I 113, 5. 20 [428, 25. 40]; d. facere in palatio I 298, 25. 30; d. facere in regno II 282, 1. 5; damnum inlatum a servo I 117, 30 [430, 15]; servum propter d. a se dimittere 143, 10; damni auctor I 305, 30 [417, 15]; damnum incurrere I 70, 10; d. perferre I 7, 10; d. conprobare I 160, 30 [449, 15]; d. aestimare I 160, 20 [432, 15]; damni aestimatio I 206, 1. 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 10]; damnum componere I 143, 10. 205, 25. 206, 1. 298, 35; d. restituere I 160, 25 [432, 15]; d. solvere, persolvere I 113, 10 [428, 30]. 114, 15 [429, 10]. II 251, 10; d. sarcire I 330, 25; sine dampno restituere I 118, 25. — d. = *poena* I 95, 25. 329, 35.

dare I 403, 45; d. specialiter I 276, 20 [406, 10]; d. per commendationem regis sive sine c. II 267, 30; d. minus, quam ipsa carta scriptum fuerit I 337, 5; d. alodes II 298, 10; non d. baugas, brunias, arma *etc.* negotiatoribus *etc.* I 115, 25 [448, 5]. 167, 25. II 321, 5; d. beneficium I 172, 30; d. cappellas et abbatias II 268, 10; d. suam causam I 199, 1;

d. ecclesias I 316, 30. II 8, 35. 439, 30; d. forestem I 172, 15; d. hereditatem I 8, 10; d. loca exulta I 263, 30; d. X. mancipium et X. virgam hereditatis fisco regis I 171, 15; d. mansum ad ecclesiam; d. monasteria et senodochia I 316, 30. II 121, 15. 268, 5. 408, 20; d. predia locorum venerabilium II 386, 10; d. proprium suum I 165, 5; d. res suas I 201, 15. 282, 5 [438, 30. 379, 45]. 326, 35. II 109, 1. 357, 25. 30. 404, 1; d. res alienas II 19, 1; d. res ecclesiasticas II 268, 20. 25. 278, 5. 378, 35; non d. rem litigiosam I 337, 1; d. silvam I 172, 20; d. thesauros ecclesiae II 380, 10; d. terram censalem I 287, 20; d. terrulas ac vineolas II 331, 10; d. in alodem II 268, 5. 20. 25. 278, 5. 408, 20 (*cfr.* II 386, 10); d. in beneficio II 8, 35. 268, 10; d. in elemosyna I 201, 15. 347, 1. II 267, 30; d. per enfiteuseos contractus I 316, 30; d. in hereditatem II 386, 10 (*cfr.* d. in alodem); d. in suo nomine II 404, 1; nihil dare ad usuram I 54, 25 [398, 15]; nihil dare pro ordinatione II 335, 25. 35; d. epistolam I 2, 25; data, datum I 12, 20. 17, 25. 23, 35. 33, 35. 62, 30. 263, 5 [II 260, 30]. I 264, 20. 329, 5. II 137, 1. 35. 143, 10. 147, 1. 148, 15. 150, 1. 151, 20; d. fidem I 8, 30; d. iudicium I 12, 10; d. fidei iussores I 2, 30; d. iuratores I 4, 35. 5, 10. 15; d. rachymburgios I 9, 30; *cfr.* donare. — d. = *tradere*: d. ad negociandum II 134, 15. 140, 35. — d. feminam in matrimonium, ad coniugium I 38, 5. 129, 5 [II 22, 40]; d. servum ad vindictam I 6, 15. 8, 30; d. (= *reddere*) servum fugitivum I 7, 1; d. se in wadio I 160, 20 [432, 10].

datio II 409, 1. 521, 5; dationes annuatim in palatium regis inferre I 354, 5. 10; dationes non exigere a sacerdote aut clerico aut piis locis I 375, 15. 20; *cfr.* donatio, donum.

dator I 276, 20 [406, 10].

deambulare I 3, 10 [II 416, 30]; *cfr.* ambulare.

deaurare I 250, 35. 251, 1—15. 30.

deauratura II 320, 30.

debere I 205, 25; d. fisco I 16, 15; d. carropera et manopera II 323, 1. 5; d. censum; d. hostem II 359, 35; d. ius regium II 322, 25; d. vinum I 83, 40; debitum esse praevidere missis I 96, 30.

debilitare: d. clericum II 247, 5; d. subdiaconum I 361, 1.

debitor I 70, 10. 15. 117, 25. 184, 15. 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 10]. 303, 25 [415, 10]. 337, 1. II 121, 20. 234, 5; debitoribus debita dimittere I 62, 5 [405, 15]; debitor ex beneficiis et rebus ecclesiarum I 76, 15; debitores fidei II 452, 20; debitores itineris exercitales II 5, 10; debitor paraveredorum I 315, 5 [450

- 15]; debitorem seniori esse II 365, 15.
- debitum I 269, 1 [446, 10]. 283, 20, 25 [440, 10]. 285, 25. 348, 10. II 133, 30. 438, 1. 526, 20; debita a subditis reddenda non impie ac crudeliter exigere I 313, 40 [423, 20]; debitis contentum esse II 274, 15; debita non exigere diebus ieiuniorum II 234, 5; debito negare I 337, 1; debitum solvere, exsolvere, persolvere I 205, 25. 269, 1 [446, 10]. 269, 35—270, 1. 281, 25 [438, 20]. 283, 20. 25 [440, 10, 15]; d. ante solis occasum persolvere I 331, 1; propter d. servitio se subdere I 317, 5; d. accipere I 313, 15 [422, 40]; d. perdere I 114, 15 [429, 10]. 258, 30; pro debito alterius pecuniam reddere I 219, 20; debitum pauperum I 151, 5; d. ad partem imperatoris solvendum I 114, 20 [429, 15]; d. ad opus dominicum rewadiatum I 290, 25 [444, 10, 15]; d. imperatoris non marrare I 93, 10. — d. = *culpa* I 93, 15. II 443, 10; d. maius I 97, 5; *cfr.* reatus.
- debitus, a, um: d. adiutorium II 166, 30. 328, 5. 333, 30 [339, 25]. 452, 10, 15; d. animadversio II 81, 20; d. bannus II 224, 20; d. census II 323, 10; d. compositio II 224, 20; d. consilium II 438, 30; d. cura II 39, 10; d. custodia II 422, 10; d. decima II 221, 10; d. disciplina I 368, 20. II 273, 15; d. dispensa II 256, 30. 257, 40; d. dispensatio II 422, 5; d. emendatio II 73, 5. 335, 15; d. fidelitas II 283, 20. 378, 35. 381, 5. 447, 20; d. fides II 439, 20; d. fraternitas II 162, 35; d. honor I 443, 45. II 45, 40. 71, 1. 74, 35. 80, 10. 85, 25. 163, 30. 166, 15. 168, 10. 254, 20. 280, 25. 296, 30. 303, 20. 313, 15. 20. 334, 15. 20. 337, 5. 342, 10; d. humilitas II 437, 20; d. ius II 310, 15. 432, 10. 449, 1; d. iustitia II 364, 30; d. lex II 281, 15. 40. 364, 30; d. ministerium I 372, 35. II 36, 30. 410, 1; d. oboedientia I 328, 30. 332, 20. II 101, 20. 143, 5. 333, 30 [352, 25]; d. obsequium II 94, 5. 162, 35. 164, 30. 419, 30; d. obtemperantia II 255, 10 [398, 15]; d. officium I 209, 25. 373, 30. II 410, 1; d. ornatus II 267, 20; d. pactum II 281, 10; d. paraveredi II 321, 20; d. poenitentia II 73, 10. 15 [155, 30, 35]; d. potestas II 102, 15; d. praedicationes II 286, 25; d. privilegia II 255, 5 [398, 10. 356, 1]. 410, 15. 431, 35. 434, 5. 444, 30; d. religio II 101, 30; d. res I 14, 20. 23, 5. II 136, 20; d. reverentia I 367, 5. II 33, 10. 105, 1. 281, 10. 313, 15. 327, 25. 334, 25. 40; d. salvamentum II 166, 30; d. sepultura II 222, 15. 25; d. servitium I 277, 25 [407, 5]. II 63, 1; d. solacium II 452, 1. 10. 15; d. sollicitudo II 126, 5. 437, 40; d. status II 303, 20. 447, 30; d. stipendia II 102, 30; d. susceptio II 405, 5; d. teloneum I 294, 20. 25; d. vigor II 101, 15. 166, 15. 20. 30.
- 296, 20. 384, 15; d. vindicta II 328, 5. 444, 25. — debite: d. admonere II 74, 5 [157, 1]; d. amittere hereditatem I 312, 5 [421, 30]; d. invigilare necessitatibus II 419, 35; d. obtinere honorem II 72, 35. 40 [155, 20]; d. offerre decimas I 106, 25; d. restituere II 422, 30.
- decania II 256, 30.
- decantare: d. antiphonas I 345, 20; d. hymnum I 362, 20. II 506, 40; d. officium divinum I 234, 35; d. 'Sanctus' I 59, 25 [403, 5]; d. verba turpia I 376, 30; *cfr.* cantare.
- decanus I 88, 25. 193, 10. II 515, 35—516, 5. 523, 20; d. monasterii I 63, 5. 165, 10. 230, 5. 347, 10—25; d. regis I 84, 1.
- decedere: d. intestatum I 21, 20; decedens episcopus I 21, 1. II 449, 30; *cfr.* defungi.
- decennii praescriptio I 219, 5.
- deceptio II 100, 5. 166, 1. 168, 10. 296, 25 [100, 15]. 467, 10; deceptiones agere I 61, 1 [447, 25]. 104, 15; *cfr.* fraus.
- decernere I 2, 30. 4, 30. 5, 20. 11, 30. 12, 20. 15, 20. 16, 25. 20, 35. II 12, 20. 273, 20 *etc.*; d. specialiter I 278, 30 [408, 10]; d. et confirmare II 67, 1; d. cum consensu episcoporum sive sacerdotum et optimatum consilio I 29, 5. 10; d. pari consensu II 40, 25; d. pari voto parique consensu II 35, 20; d. communi sententia I 272, 25. 277, 5 [406, 30]; d. legibus sacris II 520, 25; d. capitula regis; d. iudicium II 436, 35; d. placitum II 218, 15. — regem d. pari consensu II 106, 15; *cfr.* statuere.
- decerpere prata aliorum II 85, 1; *cfr.* depascere.
- decertare: d. aut cruce aut scuto et fuste II 117, 30; d. in campo, cum scutis et fustibus I 268, 5. 269, 30. 283, 5 [439, 35]; *cfr.* contendere. — d. = *decernere* I 61, 5 [404, 15].
- decessor: d. episcopi II 264, 1. 386, 1. 404, 20. 453, 30. 519, 15; d. imperatoris, regis II 149, 30. 313, 10. 314, 30. 320, 1. 322, 20. 325, 20. 327, 10. 20. 25. 453, 30; *cfr.* antecessor.
- decessus viri I 278, 25 [408, 1]; *cfr.* obitus.
- decidere: servus decimat I 9, 10.
- decimare II 221, 1.
- decimatio II 110, 10. 121, 15. 25. 222, 1.
- decimatur (= *decimator*) I 19, 15.
- decimus, a, um: d. partem de omnibus in eleemosynam datis dare pauperibus I 347, 1; d. mancipium et d. virga (*sc. terrae*) hereditatis fisco detur I 171, 15; d. pars de censu, fredo, banno, substantiae et laboris ecclesiis et sacerdotibus reddatur, donetur I 69, 25. — decima, decimae I 140, 30. 174, 1. 277, 35 [407, 20]. II 75, 30. 220, 35—221, 35. 258, 1. 512, 35—513, 15 [220, 25. 30]; decima est Dei census I

364, 25; decimam offerre I 106, 25. 189, 30. 195, 30. II 102, 30. 35; d. donare, dare, reddere, solvere, persolvere, exsolvere I 42, 15. 48, 10. 65, 30. 101, 10. 104, 30. 119, 15—25. 146, 20. 150, 35. 182, 1—30. 186, 1. 5. 197, 20—35. 203, 35. 288, 1 [442, 25]. 289, 25 [443, 20]. 312, 40. 313, 1 [422, 20, 25]. 327, 25. 336, 25. 364, 25. 30. II 13, 1. 64, 25. 83, 1. 84, 5. 121, 30. 124, 20. 179, 1 [185, 35]. 186, 5. 268, 30. 292, 1. 331, 10. 433, 15. 20. 541, 5; ubi decimam persolvebat vivus, sepeliatur mortuus II 222, 15; decimam dent iudaei negotiatores II 361, 10; d. ad capellas dominicas dare II 6, 40; d. ex proprietate conferre I 76, 20; d. de frugibus terrae et animalium nutrimento persolvere I 287, 30 [442, 15]; decima totius facultatis I 106, 25; decimas de omni conlaboratu et vino et foeno persolvere I 83, 25. 307, 5. 10 [418, 35. 40]; d. ex beneficiis et rebus ecclesiarum donare I 50, 10. 76, 15. 119, 20. 179, 15 [413, 5]. 183, 5. 210, 5. II 266, 5. 268, 25—269, 1. 413, 1; d. persolvere de agris dominicatis II 14, 10; de terris censualibus et potestate ecclesiae suae et culturis indominicatis et absitibus et manufirmatis maior ecclesia decimam recipiat II 336, 40—337, 1; decima de dominico I 183, 5; decimas de villis novis conferre I 277, 30 [407, 10]; d. non redimere II 13, 20; d. accipere, recipere, suscipere I 106, 25. 178, 30 [412, 30]. 210, 5. II 32, 10. 15. 336, 40. 337, 1. 419, 35. 420, 1; d. habere I 183, 15; d. non abstrahere, adsumere I 121, 20 [446, 20]. 183, 5. 203, 25. II 458, 20. 459, 40—460, 10; d. laici non accipiant II 420, 1; d. non contingere II 262, 15; d. non retinere vel tollere I 186, 1. II 216, 15; d. in suos usus non convertere II 6, 40; ex decimis praesumptis periculum interdicti anathematis incurrere II 419, 30; d. ad alterum pertinentem non recipere I 178, 30 [412, 25]; decimis non privare ecclesias antiquitus constitutas *etc.* I 174, 25. 312, 30 [422, 10]. 314, 1 [423, 30]; decimas antiquis ecclesiis conservare II 221, 1—10. 335, 10; decimae de ecclesia abstractae et ad alteram datae II 13, 15. 20; d. in plebibus vel baptismalibus aecclesiis oblatae maiori aecclesiae vel episcopo non inferendae I 195, 30; d. non propriis basilicis vel clericis tribuendae II 83, 1; decimae in potestate episcopi sint I 178, 20 [412, 15]; decimas dispensari, distribuere, dividere I 48, 10. 65, 30. 178, 20 [412, 15]. 182, 35. 336, 25. II 82, 40. 45. 102, 35. 178, 35 [185, 30. 35]; decimae in III partes dividantur I 106, 25. 30; decimarum III. pars I 364, 30; decimae in IV partes dividantur I 228, 1. II 178, 35—179, 1 [185, 35]; decimarum IV. pars I 364, 30. II 32, 10. 15. 220, 35;

- ex d. IV portionibus una ad suspensionem episcopi pertineat II 186, 5. 10; de decimis fidelium subsistere II 459, 30; ex decimis quae provideantur II 419, 35. 420, 1; de decimis census non persolvatur nec quicquam subtrahatur aut temporale lucrum exigatur I 333, 30. 367, 25. II 331, 15; de decimis non servitium facere I 277, 25 [407, 5]. — decimae dominicae II 394, 45. 419, 30; d. legitimae I 76, 20; d. novae II 221, 10. 15; d. parochianae II 419, 30; d. porcorum I 19, 15. 86, 20; *cfr.* nonae.
- declamator II 485, 20.
- declarare causam I 129, 15 [II 23, 5]; *cfr.* deliberare.
- declinare: d. a recto iudicio I 58, 20 [402, 5]; *cfr.* deviare. — d. audientiam synodi II 448, 5; *cfr.* despicere.
- decretalis, e: decretalia constituta I 57, 30 [401, 25]; d. diffinitio II 408, 10; d. epistolae II 422, 10; d. statuta I 227, 40. — decretalia I 57, 15 [401, 15].
- decretio regis I 5, 20. 15, 10.
- decretum, decretus, decreta: decreta apostolica II 101, 20. 210, 1. 286, 20. 423, 15. 459, 15 (*cfr.* d. papae); decretum augustale II 125, 30; decreta caesaris I 369, 20; d. canonum I 25, 5. 28, 15. II 213, 10. 406, 20; d. canonica II 286, 20. 404, 20; d. concilii, synodi, synodalia, episcoporum I 27, 40. 30, 10. 37, 35. 40, 5. 133, 20 [411, 25]. 226, 5. 221, 10. II 52, 15. 185, 10. 187, 30. 208, 45. 237, 45. 241, 15. 509, 30; decretum episcopale II 414, 30. 415, 15. 442, 10; d. episcopi II 110, 30. 120, 40; decretum imperatoris, imperiale, regis I 5, 40. 7, 15. 15, 30. 47, 20. 69, 30. 98, 30. 111, 1. 130, 5 [II 23, 35]. I 259, 10. 264, 5. 354, 5. 15. 362, 10. 369, 20. II 125, 30. 136, 20. 30. 258, 1. 356, 10 (*cfr.* I 369, 20. II 125, 30); d. regum I 11, 30. II 73, 40. 74, 1 [156, 40. 157, 1]. 213, 10. 269, 10; decreta maiorum II 264, 10; d. papae I 54, 25. 55, 5. 30. 56, 1. 57, 25. 30 [398, 10. 35. 399, 25. 400, 1. 401, 20. 30]. 227, 30—228, 1. 279, 5 [408, 30]. 376, 15. 377, 5. 405, 45. II 34, 1. 42, 35. 176, 15. 20. 180, 5. 189, 30. 227, 25. 230, 1. 15. 233, 10. 235, 10. 25. 324, 10. 384, 30. 404, 20. 502, 15. 509, 25. 510, 20. 25. 523, 1 (*cfr.* 101, 20. 210, 1. 286, 20. 423, 15. 459, 15); decreta patrum II 230, 5. 10. 242, 5. 400, 5. 510, 10; decretum sanctorum II 73, 35 [156, 30]; d. synodale v. d. concilii.
- decurio II 515, 35. 516, 5.
- dedicare: d. altaria II 484, 30—485, 1; d. idolum I 2, 30; loca Deo dedicata I 56, 10 [400, 10]. 102, 40; d. monasterium I 183, 1; d. templa II 484, 30—485, 1; d. statuas II 484, 35; *cfr.* sacrare.
- dedicatio ecclesiae, oraculi, senodochii etc. I 322, 1. 363, 40; d. statuae II 484, 35; d. templi II 484, 15—25.
- deducere: d. in alterius centenam I 5, 20. 45; d. ad praesentiam episcopi II 266, 20; d. ad praesentiam imperatoris, regis I 115, 25 [429, 30]. 443, 45. II 19, 1. 63, 30. 86, 40; 97, 20. 278, 10. 292, 15; d. ad metropolitanum II 122, 20; d. ad praesentiam missorum II 273, 20; d. ad audientiam synodi II 265, 20; d. ad rationem II 157, 35 [299, 30]. 306, 35; *cfr.* ducere. — d. sacramento I 192, 15; d. rationes I 84, 25.
- deductores II 452, 10; *cfr.* seductores.
- defendere II 142, 40. 339, 1; se defendendo occidere, interficere I 40, 25. 281, 5. 10 [437, 45. 438, 1]; se defendendo occidi, interfici II 97, 10. 212, 15. 372, 35. 40 (*cfr.* repugnare); d. concessa II 342, 20; d. divina II 178, 5; d. ecclesiam Dei, Christi; d. ecclesiam s. Petri I 129, 25 [II 23, 15]. I 354, 25. II 67, 1; d. ecclesias II 174, 35; d. res et facultates ecclesiasticas II 432, 20; d. fures et latrones I 290, 35 [444, 25]; d. marcam I 206, 35; d. falsum monetarium II 317, 5; d. patriam I 136, 1. 319, 30; d. populum II 461, 35; d. regni fines I 127, 10 [II 21, 35]. 274, 1; d. religionem christianam II 175, 15; d. salutem et pacem II 328, 1; d. terram II 71, 25. 332, 1. 5; d. viduas et orphanos I 239, 30. — d. in placito I 148, 10 [430, 40]; d. alteri contra iustitiam I 155, 20; se d. I 217, 30; se d. secundum suam legem I 201, 5. 259, 10. 293, 25; se d. testimonio bonorum hominum I 215, 1 [430, 5]; se d. non posse I 224, 25; d. ingenuitatem I 315, 30; d. res I 210, 15; d. res ecclesiasticas I 297, 5. 335, 5. — d. forestes I 172, 15. 291, 1 [444, 30]; d. herbam I 171, 30; d. prata II 437, 40. 438, 1; *cfr.* defensio, defensoria prata.
- defensare = *defendere*: se defendendo occidi II 86, 35; d. ecclesiasticas res II 115, 20 [402, 1]. 520, 40; d. episcopum, presbyterum I 36, 5; d. libertum I 22, 1; d. regnum II 333, 30; d. sacerdotes contra canonicas leges etc. II 102, 15. — d. in placito I 22, 15; se d. non posse I 22, 25; d. viduas et orphanos I 192, 5.
- defensio: d. consanguinitatis, propinquitatis I 92, 20. 93, 5. 20; d. patriae I 161, 10. II 71, 25. 108, 10. 322, 1. 5. 337, 20. 358, 35; d. regni I 330, 15. II 166, 20. 35. 303, 30. 356, 15. 40. 454, 5. — defensionem et patrociniū eligere I 158, 10; defensio specialis I 323, 10; d. Dei I 158, 30; sub defensione ecclesiae esse II 121, 5; d. ecclesiastica I 94, 5; d. episcoporum II 467, 30; d. et tuitio imperatoris, regis, regia I 13, 20—30. 96, 35. 40. 101, 5. 104, 25. 129, 40. 193, 20. 261, 25 [II 259, 20]. I 323, 10. II 77, 30. 78, 5. 366, 40. 538; d. (regia) ecclesiae et christianitatis II 328, 10. 436, 10, ecclesiae I 303, 20 [415, 10]. II 154, 20 [298, 35]. 166, 20. 168, 1. 213, 1. 284, 5. 328, 10. 337, 25. 339, 10. 436, 10. 439, 30, ecclesiae s. Petri I 129, 25 [II 23, 10], ecclesiae Romanae I 168, 10; defensio (regia) ecclesiae et episcopo exhibita II 364, 30. 35 [365, 5. 370, 5. 15. 376, 1. 5]. 365, 10. 388, 15. 432, 25; regia immunitatis defensio II 177, 30. 178, 1 [186, 15. 20]. 259, 5. 268, 5; defensionis causa monasteria suscipere II 408, 20; defensionem reg. habeant pauperes II 157, 35; defensio palatii II 121, 15; d. senioris I 215, 15. — defensio in placito I 92, 20. 93, 5. 10. 20. 94, 5. 361, 1. II 179, 20. — herbam defensionis tempore tollere I 51, 5. 66, 5; prata d. t. devastare II 97, 25; *cfr.* defendere.
- defensor II 99, 20 [348, 20]. 105, 35. 348, 25; d. ecclesiae Dei I 25, 30. 44, 20. 53, 20 [397, 5]. II 173, 20. 351, 10; d. ecclesiarum, viduarum, orphanorum, pauperum etc. I 93, 1. 304, 30 [416, 15]. II 47, 20. 178, 1 [186, 25]. 212, 10. 214, 15. 404, 20; d. imperatoris II 368, 25; defensores regis II 303, 35. — d. = *tutor*: d. filii II 19, 5; d. sponsae raptae I 282, 30. 35 [439, 25]. — d. = *advocatus*: d. ecclesiae I 297, 5. II 128, 1; d. presbyteri I 31, 30. 35, 1.
- defensoria prata II 292, 15; *cfr.* defendere.
- deferre: d. aliquid ad notitiam pontificis I 323, 25; d. rem ad iudicium Dei II 171, 25; d. causam ad metropolitanum I 226, 35; d. aliquid, rem ad imperatorem, regem etc. I 113, 20 [428, 40]. 177, 15 [434, 10]. II 10, 15. 12, 15. 87, 15; d. secum res II 132, 10; *cfr.* nuntiare, portare.
- deficere a rege II 430, 5. 434, 5. 448, 30. 451, 30. 452, 20; d. a fidelitate debita II 447, 20; *cfr.* desciscere, deviare, exorbitare.
- definire, diffinire: d. secundum aequitatem I 301, 15 [437, 25]. 315, 1 [450, 10]. II 69, 30; d. auctoritate apostolica II 353, 1 [352, 5]; d. secundum auctoritatem canonicam II 448, 1; d. ex auctoritate imperatoris I 314, 20. 30 [449, 40. 450, 10]; d. secundum capitularia II 212, 5; d. consilio I 12, 35; d. secundum consuetudinem antecessorum II 76, 10; d. secundum potestatem episcoporum, iudicio episcoporum I 360, 40. 361, 1. II 211, 25; d. coram episcopo I 77, 20; d. actionem I 210, 30; d. causam; d. controversiam I 315, 30; d. iudicia II 259, 30; d. iustitias I 262, 10; d. querelam; d. querimoniam populi II 93, 35; d. non posse questionem de capitulo regulae I 322, 5; d. rationem; *cfr.* deliberare, determinare, discernere, discutere,

- finire, pacificare, terminare. — d. = *constituere* I 12, 20. 14, 30. 38, 20. 74, 1. 75, 1—10. 25 etc.; definiri non posse II 524, 25; d. humanius II 181, 15; d. unanimiter II 402, 35; d. capitula regis; d. tempus I 205, 10; *cfr.* statuere.
- definitio, diffinitio: d. litis I 262, 40; d. legalis, iudicialis, iudicis II 108, 20. — d. = *constitutio* I 108, 40. II 524, 40; d. canonica II 406, 15; d. concilii, synodi, synodalis I 28, 5. II 42, 15. 182, 5. 218, 10. 222, 30. 229, 20. 231, 30. 234, 25. 30. 350, 20. 414, 10. 421, 25. 460, 10; d. decretalis II 408, 10; d. generalis I 11, 30; d. sanctorum patrum I 107, 25. II 445, 5; d. regis I 21, 1. 23, 30. II 269, 1; *cfr.* statutum.
- defraudare II 334, 5; *cfr.* fraudare.
- defunctus I 223, 1; d. si intestatus decesserit I 21, 20; defunctorum oblationes I 19, 10; defuncti elemosina II 415, 30; pro defunctis immolare II 500, 25; pro d. missas agere I 110, 10. II 496, 5; pro d. psalmos speciales cantare I 347, 5; pro d. psalmos V canere I 348, 35. 349, 1; pro d. psalmum invitatorium et 'Gloria' non cantare I 347, 30; defuncti corpus flamma consumi facere I 69, 1; defuncti heredes I 166, 20 [432, 25]. II 415, 30; defuncti orphani I 301, 20 [437, 30]; defuncti parentes II 222, 5; defuncti proximi et amici II 222, 25. 415, 30; defuncti uxor I 301, 15. 20 [437, 25. 30]. — defunctus abbas I 348, 1; d. comes, vassallus imperatoris, laicus II 363, 1; *cfr.* mori.
- degener II 530, 10.
- degere: d. canonicæ; d. in canonica vita I 226, 20; d. in claustris, monasteriis II 267, 15. 411, 5; d. communiter I 289, 40. II 222, 5. 10. 541, 5; d. concorditer II 94, 5; d. sub silentio I 228, 20; d. sub velamine II 415, 5; *cfr.* vivere. — d. = *morari*: d. infra palatium etc. II 327, 35; d. in regno fratris I 129, 40.
- degradare: d. de officio sacerdotali I 133, 25 [447, 5]; d. clericum I 25. 237, 10; d. diaconum I 237, 10; d. presbyterum; d. sacerdotem I 364, 25. II 182, 10; *cfr.* deponere.
- dehonestare I 361, 20. 362, 5. II 109, 5. 215, 25. 432, 5. 436, 30; *cfr.* dehonore.
- dehonestatio regis II 55, 15; *cfr.* dehonore.
- dehonore II 167, 5. 256, 35. 292, 1. 412, 20; non d. fideles II 73, 20 [156, 20. 333, 35. 362, 20]; *cfr.* dehonestare.
- dehonoratio II 41, 15; dehonoratio-nes clericorum II 301, 5; dehonoratio episcopi II 388, 5; d. locorum sanctorum II 66, 15; d. regis eiusque fidelium II 285, 5; *cfr.* dehonestatio.
- dei II 476, 1. 477, 20. 484, 35.
- deiudicare *v.* diiudicare.
- delatura, dilatura I 7, 10. 9, 10. 292, 20.
- delegare aliquid I 368, 1. II 85, 25; d. proprietatem I 331, 5; d. res. — d. legatos II 28, 5.
- delere: d. arbores II 134, 30. — d. = *expellere*: d. aliquem de regno II 73, 10 [155, 30. 170, 25].
- deliberare aliquid II 56, 25. 353, 5 [352, 5]; *cfr.* declarare, discutere, examinare, inquirere, investigare. — d. (= *definire*) causam I 209, 35. 229, 1. II 89, 30.
- deliberatio I 209, 35; d. communis episcoporum et fidelium II 383, 25; d. regis I 23, 25. 188, 20; d. regum I 13, 5; d. unanimis I 11, 40; discussio, examinatio, inquisitio, investigatio.
- delictum II 57, 35. 81, 15. 466, 40; delictorum remissio II 222, 10; delictum originale II 512, 5; delicta regis, regni II 428, 35.
- delinquere I 348, 15. 375, 25. II 5, 5. 44, 25. 52, 5. 10. 53, 45. 55, 20. 189, 10. 207, 25. 237, 30. 367, 30. 448, 20; d. in sanctiones II 520, 20; cupiditate d. II 122, 5; ignorantia d. II 42, 10; occulte d. II 118, 15; temeritate d. II 42, 10; voluntate d. I 322, 1; *cfr.* peccare.
- demandare I 169, 25. 198, 25. 199, 25. 35; nominative d. I 158, 5; *cfr.* mandare.
- deminoratio I 210, 5. II 105, 5. 136, 25; *cfr.* minoratio.
- deminutio, diminutio II 69, 25; d. de titulis I 195, 10.
- demittere: d. hominem in placito I 114, 15 [429, 10]. — d. = *dimittere*: d. circumtione II 257, 20; d. iter I 137, 25; d. placita I 69, 30; d. res I 36, 35; d. regis solatium vel perfectum (= profectum) I 70, 20.
- demon- *v.* daemon-.
- demorari, demorare: d. in palatio II 328, 30; d. per villas et loca I 34, 20; *cfr.* morari.
- denarialis homo I 118, 15. 158, 5.
- denarius, dinarius I 7, 35. 74, 20. 25. 132, 20—35. 271, 5. 292, 15. 35. II 248, 15. 315, 20. 316, 5. 538, 10. 20; denarios non accipere propter chrisma II 409, 25; de denariis providentiam habere II 314, 20. 25. 317, 35. 318, 15; denarii XII faciunt I solidum I 28, 10. 72, 40. 114, 20 [429, 15]. 268, 25 [445, 40]. 270, 1. 347, 15. II 433, 20; d. XL faciunt I solidum I 268, 30 [446, 1]. 270, 1; d. novi, d. novae monetæ I 74, 30. II 315, 1. 316, 10. 320, 30; d. modo monetati, si pensantes et meri sunt, habeantur I 125, 20; denarios (antiquos) post Kalendas Augusti non dare aut recipere I 191, 1; denarium alium non proferre I 306, 30. 35 [418, 20]; denarios meros tantum accipere II 314, 20. 25. 315, 1; de-
- narii boni, meri, bene pensantes non reiectionentur I 152, 5. 10. 285, 1. 5 [441, 25]. II 15, 20—30. 301, 25. 302. 314, 15—25. 316, 10. 15. 317, 35. 319, 15; denariorum honorum reiectio II 319, 15. 25; denarium argenteum recipere II 63, 25; denarii aequi habeantur I 108, 25; denarius mixtus, falsus II 315, 15. 20. 316, 30. 35. 317, 1. 10. 35; d. palatinus I 140, 10; d. Papiensis II 146, 30. 149, 30; denarios donare, accipere pro exactione Nortmannorum II 354, 10—25; denario uno redimere poenitentiam II 244, 20. 25. 245, 25—246, 1; denarios unum vel duos dare pro poenitente I 179, 1 [412, 35]; d. VI donet in unoquoque die mediocris I 249, 25; d. VI accipere II 256, 25. 257, 10; d. XII de unaquaque casata dare I 28, 10. II 433, 20; *cfr.* pecunia.
- denegare I 192, 35. 193, 1. II 132, 15; *cfr.* negare. — d. = *recusare*: d. hospitium, tectum, focum, aquam etc. I 96, 20. 144, 5. II 93, 1; d. pacem I 97, 20.
- denerata II 319, 5.
- denominare socios missorum II 8, 5; *cfr.* nominare.
- denominatio regni I 127, 5.
- denotare II 255, 15; denotari reprehensione II 31, 30; denotari suspitione I 278, 10 [407, 30]; *cfr.* notare.
- denuntiare, denunciare aliquid I 46, 5. 197, 20. 323, 30. 417, 15. II 13, 1. 45, 30. 52, 30. 77, 40. 88, 10. 97, 15. 108, 5. 268, 15. 269, 20. 30. 270, 5. 271, 25. 272, 15. 25. 273, 15. 35. 297, 30. 428, 15; d. iudici regis I 83, 30; d. scabinis II 15, 5; d. ex verbo regis II 269, 15; d. capitula II 338, 5. 10. 339, 35. 40; d. capitula regis; d. hostem II 5, 15. 359, 35; d. ieiunium I 46, 1. 364, 1; d. iudicium II 133, 35; d. loca II 257, 1; d. placitum I 171, 20. 25; *cfr.* nuntiare. — d. = *praedicare* I 245, 20. 365, 1. 35. 366, 5. II 39, 25. 41, 25. 35. — d. (= *prodere*) latronem I 48, 25.
- denuntiatio, denunciatio: d. episcoporum II 82, 20; d. imperatoris, regis I 46, 1. 417, 15; *cfr.* adnuntiatio.
- depannata calciamenta II 305, 25.
- depascere prata II 87, 15. 292, 15; *cfr.* praedari.
- depellere aliquem a locis I 263, 25; *cfr.* expellere.
- deperire I 5, 20.
- deponere: d. arma II 18, 30. 57, 10; d. cingulum militiae I 361, 20. II 55, 25; d. habitum saecularem I 57, 15; d. velamen II 228, 5; *cfr.* dimittere. — d. archiepiscopum II 264, 1; d. clericum I 55, 25 [399, 20]; d. diaconum; d. episcopum; d. a gradu episcopatus I 75, 30; d. monachos II 265, 25; d. presbyterum; d. ab honore presbyteratus I 243, 1; d. sacerdotem I 373, 45;

- d. sacerdotem et ordinatorem I 364, 15; d. servum, qui calliditate vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit I 276, 30, 35 [406, 20]; *cfr.* abicere, auferre, degradare, eicere, expellere, propellere, removere.
- depopulari: non d. populum II 87, 15; d. regnum fratrum II 351, 25; non d. res ecclesiasticas II 412, 25.
- depopulatio II 286, 5; depopulationes interiores II 305, 10.
- depopulator: d. christianitatis II 444, 20; depopulatores regni II 451, 40.
- deportare malefactorem in collo usque ad cippum I 298, 20. — deportare in exilio I 23, 15.
- depositio armorum II 16, 25. — d. archiepiscopi II 264, 5; d. episcopi II 352, 15.
- depositum II 412, 20.
- depraecari *v.* deprecari.
- depraedari, depraedare II 86, 15; d. infra regnum, in parochia II 373, 1, 10; d. christianos II 321, 10; d. ecclesiam II 284, 5; non d. homines imperatoris sive alios II 360, 5; non d. res pauperum *etc.* II 292, 10; non d. res venientis ad imperatorem II 124, 30; non d. vicinos II 274, 15 [300, 40]; *cfr.* praedari.
- depraedatio, depredatio I 262, 1. II 103, 10. 105, 20, 25. 371, 25. 405, 20. 431, 30. 438, 30; depraedationes criminaliter et publice facere II 307, 15; depraedationes non facere, exercere I 217, 10. 323, 15. 324, 1. II 5, 1, 5. 97, 25. 105, 25, 30. 156, 10. 158, 1, 5 [299, 35—300, 1]. 286, 30—287, 25; a depraedationibus se cavere II 299, 10; depraedationes sustinere II 328, 20; d. interdicere II 69, 25, 30. 286, 30. 294, 25, 30; d. inquirere II 125, 10, 15; d. conprimere II 84, 35; depraedationes in rebus ecclesiasticis factae II 64, 35; d. in termino Petri et Pauli factae II 101, 25; d. in villas episcoporum, abbatum vel fidelium factae II 360, 10; d. in aliis comitatibus factae II 314, 5; d. in missatico factae II 274, 5 [300, 35]; d. infra parochiam alterius factae II 373, 20. 374, 5; *cfr.* praedatio.
- depraedator II 287, 20. 306, 35. 376, 1; d. ecclesiarum, rerum eccl. II 388, 15 [404, 20]; *cfr.* praedator.
- depravare I 339, 40. II 7, 40. 8, 5. 376, 15; non d. beneficium II 92, 25, 30; non d. legem II 178, 15; *cfr.* deteriorare.
- depravatio textus I 339, 10, 15, 35, 40.
- deprecatio finalis I 133, 40 [411, 25]; *cfr.* oratio.
- deprecari, depraecare: d. misericordiam Dei I 122, 35 [410, 1].
- deprehendere, depraehendere: d. aliquem dicentem aliter, quam se veritas habeat I 8, 25; d. scabios iniuste iudicasse II 15, 5; d. adulteros I 232, 15; deprehendi in criminali opere, culpis et criminibus I 77, 20. II 9, 10; deprehendi denarium reicere II 302, 5, 15; d. in facinore II 86, 30. 143, 1; d. in fornicatione I 30, 10; d. cum furto I 23, 20; d. in furto aut periurio *etc.* II 225, 5; d. in incantationibus, auguriis *etc.* I 228, 10; d. in malo ingenio I 184, 35; d. moecham I 317, 10. — d. cartam falsam I 145, 35; d. negligentiam II 42, 10; *cfr.* comprehendere.
- deputare = *attribuere* II 103, 20; d. mensuram restaurandi I 196, 25; d. oblationes ecclesiae I 19, 10; d. portionem operis I 197, 15; deputari in clero II 228, 25; d. monasterio I 373, 20. — d. = *destinare*: d. comites ad custodiam maritimam I 301, 1 [437, 5]; d. custodes II 328, 5; d. homines I 84, 30; d. ministros II 43, 10; d. missos II 271, 20; d. visitatorem II 358, 5; d. hospitalia II 434, 35; d. res ad stipendia II 88, 5. — d. (= *mittere*) in exilio I 16, 35. — deputari (= *inculpari*) crimine aut infamia II 225, 5.
- derelinquere terras posteritati I 264, 5; *cfr.* relinquere. — d. uxorem propriam II 18, 25.
- derogare licentiam I 18, 35.
- desciscere a rege II 279, 15; *cfr.* deficere.
- describere aliquid I 130, 5 [II 40, 1]. I 177, 1 [433, 40]. 289, 5 [443, 5]. II 3, 1 [6, 15]. 15, 15. 268, 30. 280, 35. 40. 330, 30—331, 1; d. adventitios I 157, 5 [447, 35]. II 323, 25; d. numerum canonicorum *etc.* II 267, 25; d. capitula regis I 394, 10, 20, 30; d. ecclesias II 12, 25; d. fideles II 281, 25; d. fiscos I 177, 5 [434, 1]; d. liberos II 19, 35; d. monasteria in proprietatem data II 268, 5; d. pactum II 130, 25; d. pauperes II 71, 35; d. res I 201, 30; d. res ecclesiae II 278, 10; d. res ecclesiasticas in alodem datas II 268, 25; d. thesaurum ecclesiae II 93, 30; *cfr.* scribere. — d. portionem regni I 127, 10 [II 21, 35].
- descriptio: descriptiones constitutionis imperatoris I 262, 40; descriptio missorum II 433, 40; d. alodum II 330, 20.
- deserere: d. dominum I 6, 25. — d. beneficium imperatoris; d. curtes imperatoris I 131, 30 [427, 40]; d. ecclesiam I 42, 30. — desertum locum I 262, 25 [II 260, 15, 20]. I 263, 20—35. 264, 1; *cfr.* relinquere, destruere.
- desertare: d. beneficium I 93, 1; d. villas I 122, 20; *cfr.* destruere.
- desertor exercitus I 205, 20.
- deservire: d. Christo, Deo I 2, 25. 69, 30. II 175, 30. 227, 1; d. altari II 215, 25; d. partibus fisci I 89, 1; d. in palatio I 87, 25. 294, 30. 298, 15; d. regi I 83, 5. II 105, 25. — mansa deservire II 323, 20; *cfr.* servire.
- desidia I 276, 10 [405, 35]. II 66, 5. 87, 25, 30; d. comitis II 9, 5; d. imperatoris II 5, 35; d. rectorum II 174, 10; d. subditorum II 80, 1; *cfr.* negligentia.
- desidiosus I 110, 5. 227, 20; *cfr.* neglegens.
- designare: d. episcopum II 114, 10 [399, 20]; d. regem II 357, 10. — d. comitatus II 70, 15; d. loca regni II 321, 1; d. portionem regni I 127, 10 [II 21, 35]; *cfr.* nominare.
- desinhonorantia II 280, 20, 25.
- desolare II 526, 10; d. villas I 122, 5 [409, 35]; *cfr.* destruere.
- desolatio regis, regni, primorum II 400, 25.
- despectus, dispectus: d. christianitatis I 68, 25; in dispectum habere iussionem regis I 208, 1; d. litterarum dominicarum I 284, 25 [441, 5]. 290, 5 [443, 40]; sacerdotes despectui habere I 367, 15.
- desperatis omni tempore baptismi sacramentum est tribuendum II 220, 15, 20.
- despicere, dispicere: d. admonitionem episcopi II 373, 15; d. clamantes I 122, 30 [425, 35]; d. dicta, epistolam, litteras *etc.* regis I 284, 25, 30, 45 [441, 5, 10]. II 360, 15. 374, 35. — d. = *considerare* I 161, 30; *cfr.* contempnere.
- despondere II 426, 5; *cfr.* desponsare.
- desponsare, dispensare II 413, 20; d. legaliter, rite II 189, 30. 292, 25; d. non legitime II 189, 30; d. lege uxoris II 207, 10. 236, 5; d. puellam, virginem, uxorem *etc.* I 278, 35. 279, 1 [408, 15, 20]. 413, 35, 40. II 189, 30. 207, 15, 30. 292, 25. 384, 40; *cfr.* despondere.
- desponsio II 414, 1.
- destinare: d. legatos II 93, 10; d. missos; d. obsides per diversa loca I 129, 10 [II 22, 40]; destinare mulierem II 240, 10. — d. et instituere vicarium I 12, 10.
- destructio ecclesiarum II 12, 45.
- destruere = *extrudere, strudem facere* I 9, 25.
- destruere, distruere: d. altare I 232, 30; d. beneficium; d. ecclesias; d. heribergum II 327, 25. 328, 1; non d. loca sacra II 38, 35; d. monasteria I 328, 35. II 268, 35; d. officinas II 267, 20; d. palatia II 64, 15; d. senodochia I 195, 10. 328, 35; d. simulacra I 2, 30; d. villas II 323, 10, 15; *cfr.* confundere, deserere, desertare, desolare, praedari. — d. emphyteusim I 335, 5; d. teloneum novum I 132, 5.
- detenere *v.* detinere.
- deteriorare emendata II 434, 10; *cfr.* depravare.
- determinare II 352, 35. 353, 5 [352, 10]. 528, 40; d. iuxta capitula regum I

- 361, 1. II 211, 35; d. iudicio episcoporum I 360, 40. II 211, 25; d. causam per evangelia II 133, 35; d. contentiones legales II 524, 40; *cfr.* definire.
- detestari, detestare II 30, 5; d. heresim II 206, 1.
- detestatio II 32, 5.
- detinere, detinere = *retinere*: non d. aliquem per fortia I 43, 15; non d. aliquem ad pontem *etc.* I 32, 5; d. clericos vagantes II 122, 20; d. fugitivos I 153, 20 [431, 35]; d. latrones VII noctes I 70, 1; d. legatarios et epistolarios II 133, 25; d. monachos monasteria dimittentem I 198, 30; detentum esse infirmitate I 67, 25. II 96, 1. 10. 242, 30. 244, 1. 20. 25. 271, 25; detentum esse servitio regis I 366, 30. II 271, 25; detentum esse ad dominicam curtem II 244, 20. 25; detentum esse sunni I 7, 30. 118, 1 [430, 20]. II 108, 15. — d. = *possidere* I 16, 5; d. provincias, urbes et civitates *etc.* in suo iure, principatu ac ditione I 354, 5; d. facultates ecclesiae usu saecularium II 385, 40; d. res ecclesiasticas II 268, 30; d. res et mancipia regis II 345, 25; d. villas et cortes regis II 64, 10; *cfr.* tenere.
- detondere, detundere I 285, 15 [441, 40]; d. sibi vicissim capillos I 124, 10 [426, 30]; detonderi iterum II 229, 5. 15; *cfr.* tondere.
- detractio II 229, 40. II 32, 5. 20. 34, 35; detractioes non committere II 45, 15. 20; detractioem cavere II 46, 10; detractioes non acceptare II 72, 35 [155, 15].
- detractor II 169, 30.
- detrahere = *rapere*: d. puellam, viduam I 23, 10. — d. = *detrectare* II 30, 35. 52, 15; non d. episcopum II 33, 40. 36, 30; d. ministerium sacerdotale II 34, 20; *cfr.* contemnere.
- detricare, detrigare I 5, 5. 9, 30.
- detrimentum I 342, 30; d. animarum II 45, 25; d. ecclesiae II 102, 25. 305, 5; d. populi II 8, 20. 80, 15; d. regni II 305, 5. 321, 10; *cfr.* damnum.
- detundere v. detondere.
- devastare: d. pauperes, vicinos, circummanentes II 412, 25; d. fruges aliorum II 292, 15; d. messes, prata, vineas *etc.* II 97, 25. 436, 30; d. silvas aliorum II 438, 10; d. terram II 323, 20.
- devastatio II 110, 15; devastatio regni II 331, 25.
- devastator regni II 287, 10 [309, 40].
- deviare II 166, 35. 296, 35; d. a sua cognitione II 164, 1; d. a commendatione regis II 301, 35; d. a fidelitate II 379, 15; d. a professione II 356, 45. 357, 1. 384, 20; d. a suo proposito II 66, 10; d. ab statu rectitudinis I 304, 30 [416, 10]; d. a recto tramite I 226, 20; II 2, 30 [6, 10. 28, 15]. 50, 30; d. a regulis patrum II 124, 15; d. a sacramentis II 356, 45; 357, 1; *cfr.* declinare.
- devotio, divutio I 18, 30. 360, 40. II 48, 10. 255, 45 [399, 1]. 457, 30. 524, 35; d. christiana II 456, 15. 20. 461, 10; d. communis I 271, 15; d. concors II 348, 30; d. ecclesiastica II 116, 10 [402, 10]; d. fidelis II 339, 10; d. unanimis II 348, 25; d. episcoporum II 50, 40. 339, 10; 348, 25. 30. 454, 30; d. fidelium I 271, 15. II 266, 1. 281, 30. 366, 25. 367, 5; d. pastoris I 369, 5; d. populi I 273, 10. II 383, 25; d. principum II 266, 1; d. regis regum II 113, 5. 15. 254, 30. 263, 35. 301, 30. 436, 15; d. sacerdotum II 51, 5. — devotio religiosa I 11, 35. 119, 15. 20; 125, 5 [410, 5]. II 489, 1; d. cotidiana II 504, 35. — devotio tua, vestra (*episcopi*) I 246, 35; 453, 25. (*fidelium*) I 303, 15 [415, 1]. II 65, 35. 77, 30. 35. 254, 25. 255, 35 [398, 35]. (*imperatoris, regis*) II 38, 1. 48, 10. 405, 15. 420, 35.
- devotus, a, um: d. meus II 339, 15; d. monachus I 79, 35; d. puritas II 464, 5; d. rex II 456, 10. — devotum permanere in sua ecclesia I 107, 1. 5; devotorum petitiones II 454, 20. — devote: d. obedire, parere I 81, 1. II 530, 5; d. petere II 452, 1. — devotior commendatio II 413, 5; devotiorem se exhibere I 342, 45. — devotissimi famuli et oratores II 46, 15; devotissimus princeps II 266, 20. 397, 15. — devotissime: d. adiutorium ferre II 48, 20; d. corrigere et emendare II 406, 1; d. obsecrare II 115, 10 [401, 35]; d. reverentiam exhibere II 41, 35.
- devovere se in religione I 1, 20; *cfr.* vovere.
- dexter, a, um: d. brachium I 258, 35; d. manus I 9, 1. 258, 25. 30. 268, 10. 269, 35. 283, 5 [439, 35]. 283, 40. 336, 15; dexteras dare II 527, 15; per dexteras conspirationem firmare I 124, 10 [426, 30]. 25; a dextris dicere II 465, 25.
- dextrare in manus comiti I 193, 5.
- diabolicus, a, um: d. actus II 231, 35; d. astus II 29, 15; d. calliditas II 307, 5; d. fraus II 467, 10; d. insuliones II 45, 1. 241, 5; d. insidiae II 455, 25; d. instinctus II 177, 5. 379, 20; diabolicum I 239, 35.
- diabolus: diaboli opera, pompae; diaboli fraus II 468, 10; diaboli insidiae, servitium I 179, 5 [412, 40]; contra diabolum se defensare I 242, 20; hominem diabolo sacrificare I 69, 5; diaboli servitium I 179, 5 [412, 40]; d. membrum se facere II 29, 15; diabolo se mancipare II 34, 30; diabolo servire II 45, 5; diabolo abrenuntiare, renuntiare I 229, 35. 366, 10. II 40, 10. 15. 177, 5; diaboli abrenuntiatio I 247, 10. 366, 10.
- diaconus, diacon I 27, 45. 371, 20. II 53, 25. 112, 5. 185, 10. 191, 5. 10. 246, 35. 247, 1. 516, 5. 522, 30. 523, 1; diaconum ordinare I 75, 25. 227, 30; diacones ante XXV annos non ordinentur I 103, 5; diaconem ad ecclesias suas ordinare absque licentia episcopi I 110, 35; diaconus per pecunias dignitatem non obtineat I 399, 20; d. in ordine suo se custodiat I 95, 20; d. sobrie, caste atque cum pudicitia vivat I 230, 5; d. nullus sit absolutus sine magisterio episcopali I 110, 30; d. in sua ecclesia maneat I 75, 1; diaconum transferre II 229, 30; diaconus non sit rector ecclesiae baptismalis I 328, 15; d. chrisma ad aliquam nimietatem, pro necessitate non det aut accipiat I 142, 15. 237, 10; d. peccantes non percutiat I 108, 10; d. in potestate episcopi sit I 47, 45; d. oboediat episcopo I 74, 40; d. contra episcopum non superbiat I 56, 40; d. coram presbytero non sedeat II 191, 5; d. adversus presbyterum non det accusationem I 133, 40 [411, 30]; d. in monasteria puellarum non intret I 119, 30; d. in sua domo mulierem habitare non permittat *vel similiter* I 26, 5. 54, 20 [398, 10]. 96, 5. 102, 25. 207, 25. 30. 336, 20; d. fornicator I 25, 5 [cfr. I 108, 5. 374, 1. II 541, 50]; d. seculares curas non adumat I 231, 5; diaconis tutelam aut curam non implicare I 231, 10; diaconus casula utatur, non sago I 26, 5; diaconibus dalmaticae concessae sunt II 504, 10; diaconus arma non portet I 59, 20 [403, 5]. 103, 40; d. tabernis non ingrediatur I 76, 10; d. de rebus ecclesiarum praedia sibi non emat II 34, 25; d. venationem non faciat I 195, 15; d. canes, acceptores *etc.* non habeat I 95, 20. 231, 20. 25. II 188, 25; d. falsam epistolam ab apostolico deferens II 231, 5. 10; d. in fornicatione aut periurio aut furto lapsus, comprehensus I 108, 5. II 541, 50 [cfr. I 25, 5]; d. de quacumque femina crimine fornicationis suspicatus I 374, 1; d. faciens homicidium II 219, 15; d. crimine accusatus II 188, 15—25; diaconum impetire II 265, 30; d. evocare II 448, 1; d. accusare II 127, 20; subdiaconus adversus diaconum non det accusationem I 134, 1 [411, 30]; diaconus manifestus convictus I 21, 15; d. non a iudice distringatur I 46, 15; d. de persona sua ad publica vel secularia iudicia non trahatur I 196, 10. 15; diaconi excusatio, purgatio II 188, 15. 265, 35; diaconus cardine constitutus urbis Romae nisi in XXXVII testimonia non dampnabitur I 134, 5 [411, 35]; diaconum degradare I 25, 5. 237, 10; d. deponere I 108, 5. 231, 5. 336, 20. II 219, 5—15. 541, 50; diaconus ecclesiastico honore privatus II 60, 20—30;

diaconum docere I 372, 30; diaconi possessio propria I 196, 15; diaconi proprietates post ordinationem adquisitae II 178, 20—30; diaconum calumniare I 361, 10, 40; d. plagare, cum fuste icere, percutere I 212, 20. 281, 20. 25 [438, 15]. II 128, 1; d. interficere, occidere I 68, 30. 113, 5 [428, 20]. 212, 20; diaconi ministerium, professio I 98, 30; diaconus liber, servus I 212, 20.

diadema II 340, 40. 451, 15; d. imperiale I 271, 5. II 351, 10.

dicare Deo II 37, 5; d. propositum I 279, 10 [408, 30]. — Deo dicata (*sc. virgo*) I 243, 10. 363, 10. 400, 30; dicata Deo in matrimonium non coniugatur I 365, 25; dicatae Deo in ministerio altaris non intermiscantur I 364, 35; dicata basilica II 46, 5; dicata loca; *cfr. sacrare*.

dicere: d. imperatori, regi I 67, 20. 86, 1. 88, 20. 131, 25 [417, 25]. 217, 20. II 51, 10. 318, 1; d. episcopis II 464, 20; d. missis I 184, 25; d. populo II 17, 1; d. super aliquem de homicidiis, furtis, adulteriis, praeda I 192, 35, 40; aliquem dicere latronem I 180, 20; dicere nominatum I 193, 5. — d. = *constituere* I 30, 5; — d. = *iudicare* I 292, 20. 293, 25; — d. = *testari* I 9, 15. 57, 1 [400, 40].

dictare capitula II 159, 40.

dictio *v. ditio*.

dictiones II 485, 20.

dictum II 429, 1—10; dicta et exempla II 31, 5. 35, 20. 25; dicta auctorum sanctorum I 60, 35 [404, 15]; d. patrum I 81, 1. 276, 10 [405, 35]. 341, 5. II 31, 25. — dictum (= *edictum*) legale et antiquum II 413, 5.

dies: diei nomen I 356, 35; annus et dies II 63, 1; dies placiti I 63, 25. 171, 25; diem placiti *etc.* constituere, statuere, ponere I 70, 10. 25. 193, 15. 197, 15. 347, 5. II 53, 10. 226, 5. 281, 25; per diem iudicii iurare I 14, 35; vicini comites in una die mullum non teneant II 324, 20; dies quos servire debet homo I 85, 30; diem I arare I 81, 25. 30; diem I opera manuum facere I 81, 30; in diebus II arare II 81, I 25; dies III manibus operari I 81, 30; diebus III abstinere a vino et carne *etc.* I 245, 15. II 189, 25. 217, 10; dies III per hebdomadam in observationibus manere II 541, 45; dies III redimere II 242, 30; infra dies VII pignerare II 133, 30; ad diem VIII regeneratio celebrabitur II 220, 20; infra dies XIV iustitiam facere II 133, 30; dies XV sint inter primum et secundum placitum II 89, 20. 30. 35; diebus XX in anno ecclesiae servire II 413, 10; dies XX sint inter primum et secundum placitum II 89, 20. 35; dies et noctes XXX abstinere a vino et carne II 97, 35; dies

XXX post decessum viri expectare I 278, 25 [408, 1]; dies quadragesimus II 325, 1—15. 30; diebus XL abstinere ab ecclesia et a comunione I 243, 35; dies et noctes XL abstinere a vino et carne II 97, 30; dies XL penitere in pane *etc.* II 189, 1. 5. 15; dierum XL castigatio, poenitentia II 218, 10. 233, 25. 242, 10—244, 10; infra dies XL reddere mancipia aliena I 5, 15; XLII dies II 325, 15. 20; intra dies LX tradere malitiam facientem II 131, 10; d. Lunis, Iovis II 324, 20—35. 325, 10. — dies (*opposit. nox*) I 106, 20; numerare dies et non noctes II 325, 5; negotium in die exercendum I 142, 20. — dies consecrati II 269, 15; d. feriati *v. feriare*; d. feriatici I 175, 20; d. festi *v. festus*; d. festiva II 269, 5. 494, 30; d. festivitatum I 110, 30; dies VIII festivitatis paschalis II 420, 10. 15; d. sacri I 3, 1. 376, 25, 30; d. sollemnes II 39, 10. — d. dominicus, dominica I 3, 1. 133, 35 [447, 10]. 363, 20; d. dominicum observare, celebrare, colere *etc.* I 10, 35. 36, 5. 10. 55, 15 [399, 5]. 76, 10. 104, 15. 146, 30. 304, 40. 45 [416, 25]. II 41, 25—35; diei dominici observatio, veneratio II 39, 10. 41, 30. 35; in die dominica a curis mundanis se exuere II 39, 10; die dom. currere, recurrere ad ecclesiam I 69, 30. 376, 1. 5. 35; die dom. vacare orationi I 181, 35. 182, 25; die dom. vigiliis et orationibus insistere *etc.* II 233, 35. 234, 1; die dom. communicare I 182, 25. II 495, 5. 10; diei dom. officium II 494, 30; die dom. praedicare I 106, 20. 235, 20. II 118, 10; die dom. populum instruere II 249, 1. 5; die dom. fidem s. Athanasii recitare I 363, 15; die dom. missas facere, mysteria celebrare II 494, 5. 20; in dominicis orare sine genuum flexione II 505, 1; die dom. non abstinere, non ieiunare II 217, 5. 242, 25. 244, 20. 503, 20; in diebus dom. a corporali opere suspendi, opera non facere *vel similiter* I 11, 30. 17, 20. 61, 10. 15 [404, 20—30]. 104, 15. 152, 20. 25. 174, 15. 181, 35; die dom. negotia, laborationes, operationes, mercationes non peragere I 376, 1; diebus dom. conventus et placita publica non fiant *vel similiter* I 69, 25. 174, 15. 182, 1. II 233, 30. 35. 234, 10. 266, 5. 10. 269, 5; diebus dom. mercatus non habeatur I 149, 5 [412, 5]. 150, 30. 174, 15. 182, 1; diebus dom. expectacula non fiant I 182, 1; diebus dom. lites et contentiones non frequentare II 233, 35—234, 1; diebus dom. commotiones non facere I 175, 20; die dom. culpa noxae teneri I 348, 1; die dom. criminales causae et furta inventa, facinora commissa I 376, 5. 10; diem dom. paschae venerari I 312, 20 [422, 1]; *cfr. dominica*.

diffacere *v. disfacere*.

diffamare I 207, 25; d. ecclesiam II 189, 20.

differentia: sine differentia caricare II 323, 5.

differre aliquid I 307, 1. 5 [418, 35]; d. iussionem imperatoris I 306, 35 [418, 25]; d. iustitiam I 192, 10. 20. II 64, 1.

difficultas I 304, 1 [415, 35]. 340, 35. 40.

diffin- *v. defin-*.

digerere II 6, 15; d. capitula II 28, 5. 213, 15; d. sententias I 339, 5. 10.

dignificare II 443, 30.

dignitas I 13, 20. 333, 30. II 36, 20. 255, 20. 25 [334, 1. 339, 20. 362, 20. 398, 20. 25]. 333, 30 [339, 25]. 334, 20. 336, 20. 420, 25; dignitate cedere I 311, 10. 15 [421, 15]; dignitas ecclesiarum II 69, 20; d. ecclesiastica I 339, 1. II 32, 35. 413, 30; dignitates ecclesiasticae II 177, 25. 514, 20; dignitas episcopi II 219, 5; d. episcopalis II 118, 5; d. imperatoris, regis II 48, 10. 255, 30. 403, 15. 405, 15; d. imperialis apicis II 177, 15 [185, 20]; d. regalis I 55, 1 [398, 30]. II 255, 10 [398, 10]. 412, 5. 10; d. regia II 212, 30. 301, 30. 377, 30. 402, 25. 35. 405, 1. 30. 419, 25; d. imperii I 247, 25. 30; d. magnificentiae, nominis regii II 403, 10. 25; d. ordinis II 333, 25. 35 [362, 15]; d. regiminis I 274, 1; d. rei publicae II 120, 15; d. sacerdotalis II 30, 5. 35, 35; d. sacerdotii I 276, 40 [406, 25]. 339, 1. II 230, 15; dignitates saeculares II 514, 20; d. saecularis potentiae I 53, 20 [397, 5]. II 210, 25; dignitas sedis metropolitanae I 339, 20; d. sedis Romanae II 515, 5. 10. — dignitas vestra (*imperatoris*) II 49, 20.

diindicare, deindicare I 148, 20 [430, 50]. 362, 5. II 234, 20. 465, 40; d. causam I 74, 40; d. causam levio-rem I 210, 30; d. contentionem I 176, 20 [433, 30]; d. clericos I 56, 5 [400, 5]. 102, 35; d. presbyterum aut clericum I 31, 30; d. religiosos II 400, 10; d. vicarios et centenarios I 290, 35 [444, 25]; d. cano-nice II 102, 1; d. iuxta canonicam auctoritatem I 31, 30; d. secundum canonicam institutionem I 35, 15; d. iudicio II 452, 15; d. iterum ad palatium I 72, 1; d. censura synodali I 364, 30; d. secundum voluntatem et potestatem regis I 285, 15 [441, 35]; d. ad mortem I 148, 5 [430, 35]. 172, 1. 181, 10. II 415, 25; *cfr. iudicare*.

diindicatio synodalis II 258, 1; *cfr. iudicium*.

dilatate = *differre*: d. iustitiam; d. regnum II 51, 1. 52, 35.

dilatatio = *dilatio* I 48, 30. 209, 35. 210, 5; d. iniusta II 97, 30.

dilatio I 1, 30. 129, 35 [II 23, 20]. I 184, 20. 198, 25. 307, 1 [418, 30]. II 86, 20. 87, 25. 89, 5. 90, 30. 259, 20. 271, 20. 286, 20. 328, 15. 403, 10;

- d. dierum II 448, 30; d. IV mensium II 350, 25.
- dilatūra v. delatūra.
- dilectio II 454, 40. 476, 30. 526, 30; d. inter episcopos et comites etc. I 209, 35. II 336, 25. 337, 15. — dilectio tua, vestra I 212, 5. 10. 245, 1.
- dimin- v. demin-.
- dimissoriae litterae I 48, 5. 198, 30. 210, 10.
- dimittere: d. homines suos II 332, 5; d. indemnem furonem vel latronem I 205, 35; d. incantatores I 202, 15; d. servum interfectorem I 293, 15; d. servum propter damnum ab illo cuilibet illatum I 117, 30 [430, 15]. — d. exercitum I 205, 20; d. de hoste I 93, 5. 137, 25—35. 165, 5. 10. 291, 20. 25 [445, 10. 15]. II 95, 30. 108, 10; d. ancillam I 41, 1. 30; d. concubinam I 40, 35; d. maritum I 39, 5. 40, 30; d. mulierem, uxorem; d. virum I 38, 40. — d. = *manumittere*: d. servum alienum I 292, 15. 20; d. per cartam I 158, 5. 215, 1 [430, 1]; d. per cartam in ecclesia I 158, 5; d. in ecclesia I 356, 40. — d. = *relinquere*: res in hereditatem d. II 345, 25; d. aliquem cum rege II 360, 15; d. vassallum I 38, 15. — d. = *deserere*: d. beneficium I 43, 5; d. dominum I 128, 30. 45 [II 22, 15]; d. exercitum I 185, 15; d. forestes I 288, 10 [442, 35]. 291, 5 [444, 35]; d. monasterium I 198, 30; d. parem I 167, 1 [432, 40]. II 281, 20; d. purpuris II 169, 5; d. saeculum I 163, 5; d. seniore; d. senodochia I 200, 30. — d. = *tradere*: res emptas ad utendum d. I 330, 10; res proprias ad praesens d. II 404, 1. — d. = *neglegere* I 84, 20. 25. 85, 30. 184, 5. 10. II 2, 25 [6, 5. 28, 10]. 50, 30. 284, 10. 331, 25; d. circumtionem II 257, 45; disciplinas constitutas d. I 64, 5; d. hostem II 322, 1; d. placitum I 135, 35. II 283, 5; d. tonsuram II 229, 20; d. velamen II 227, 25; *cfr.* demittere.
- dinarius v. denarius.
- dinoscentia imperatoris I 304, 1 [415, 35]. 342, 10.
- diocesanus episcopus II 406, 20.
- diocesis, dioecesis, diocesia: d. archiepiscopi I 308, 10. 15 [419, 20—30]. 339, 15. 20. 340, 5. 15. 341, 10. 30. 40. 342, 5. 15. 356, 25. II 111, 25. 173, 20. 358, 5. 428, 10 (*cfr.* provincia); d. episcopi I 56, 30 [400, 30]. 76, 25. 94, 25. 95, 15. 228, 10. 229, 25. 230, 20. 35. 276, 5 [405, 35]. 339, 20. 342, 5. 356, 25. 362, 35. 374, 35. 375, 1. 10. 30. II 216, 1. 238, 1. 257, 15. 410, 30. 451, 15; *cfr.* parrochia.
- diploma II 421, 11. 448, 30.
- diptamnus I 90, 5.
- directo ordine tenere II 425, 1.
- directum, dritum, drectum = *'droit'* I 10, 1. 37, 10. 101, 35. 104, 1.
- direptio II 86, 20; d. civium II 405, 25; direptiones pauperum II 55, 5; d. rerum collecta multitudine factae I 300, 20 [436, 30].
- dirigere aliquid I 2, 1. 11, 20. 34, 25. 79, 40. 183, 35. 203, 30. 211, 20. 212, 5. 230, 35. 246, 15. 284, 25 [441, 5]. 339, 15. 341, 1. 342, 25. II 50, 25; d. aliquem I 83, 20. II 264, 35; d. ad praesentiam regis I 17, 5. 229, 1. 257, 30; d. in exilium I 51, 20; d. abbates II 94, 1; d. clericum I 228, 40. 229, 1; d. fratrem monachum I 63, 20; d. homines suos in hostem I 137, 30. II 96, 1; d. legationem I 91, 40. 305, 40 [417, 30]; d. legatos I 272, 5. 355, 1. II 92, 30. 93, 35. 265, 30; d. mediatores II 212, 5; d. missos; d. sanctimoniales I 95, 30; d. viros religiosos II 384, 20; d. visitationes I 84, 35.
- dripere aliquem II 86, 5. 405, 25; d. bona, propria II 86, 5. 92, 25. 35. 381, 1; d. pecora vel friskingas pagensium II 436, 30; d. facultates praesulis II 103, 20; d. res vel facultates ecclesiasticas II 358, 25 [363, 1]. 433, 25; d. thesaurum ecclesiae II 93, 30; d. res legatorum I 306, 1 [417, 30]; d. res regni II 379, 35.
- dirutum conlaborare II 221, 10.
- discedere a civitate II 459, 1; d. ex monasterio II 448, 35.
- disceptatio II 232, 15.
- discere aliquid I 79, 10—35. 147, 15. 278, 15 [407, 35]. 327, 10. 358, 1. II 40, 10; quae discant omnes ecclesiastici I 235, 10—25. 363, 20; d. iuxta praeceptum episcopi I 46, 10. 15; d. canones I 110, 30; d. cantum I 61, 5. 121, 25. 235, 20; d. compotum I 121, 30. 235, 20. 363, 20; d. disciplinas I 121, 30; d. fidem Athanasii I 235, 10. 363, 10; d. homelias I 110, 30. 235, 20. 363, 20; d. Kyrieleyson I 229, 30. 35; d. legem I 58, 20; *cfr.* 402, 5. 121, 20 [446, 30]. 147, 10; d. librum pastorem I 110, 30. 235, 25; d. litteras I 235, 1; d. medicinalem artem I 121, 30; d. orationem dominicam; d. regulam I 121, 35. 344, 5; d. responsiones I 363, 10; d. scripturas sanctas I 162, 30; d. signaculum I 257, 30. 35; d. symbolum.
- discernere causas I 58, 20 [402, 10]. 103, 40. 124, 25 [427, 1]. II 464, 1; d. legibus I 18, 30; d. legem I 402, 5; *cfr.* definire.
- discidium (sc. coniugii) II 225, 25.
- discindere illicitum concubitus II 225, 25; d. illicitum coniugium II 226, 1. — d. se a metropoli II 448, 40; d. res ab ecclesiis II 432, 20.
- disciplina I 12, 5. 17, 1. 64, 1. 83, 10. 97, 15. 147, 20. 180, 20. 202, 15. 368, 20. II 16, 5. 273, 15. 319, 15. 455, 1; disciplinae modus II 316, 15. 20; d. regimen II 456, 10 [461, 5]; disciplina et cura I 92, 35; d. et pax I 22, 10. 25; d. et magistrum I 96, 1. 110, 30; d. vel plaga I 212, 15. 20; disciplina corripere I 230, 25; d. macerare II 122, 25; d. constringere I 181, 1; disciplina latronis I 140, 30; d. novitiorum I 108, 35; d. apostolica II 384, 15; d. canonica I 95, 40. 373, 30. II 236, 5; d. corporalis I 142, 15. 152, 5. 160, 10. 15. 25 [432, 5—15]. 160, 35 [449, 20]. II 316, 15—25; d. ecclesiastica I 164, 10. II 88, 10. 15. 102, 15. 105, 15. 121, 10. 179, 10. 265, 10. 266, 15. 420, 20; d. episcopi II 121, 35; d. gradus proprii II 88, 10. 15; d. militaris II 265, 10; d. misericordissima I 313, 20 [423, 1]; d. principis II 45, 5; d. regia II 82, 10; d. regularis I 63, 20. 76, 10. 93, 40. 346, 20. 348, 25. II 228, 10. 15; d. saecularis I 63, 20. 76, 10; d. saecularis potentiae I 313, 30 [423, 15]. II 183, 10. — disciplinas discere I 121, 15 [446, 25]; disciplina cantandi vel legendi I 164, 5; d. christiana I 164, 10; disciplinae ecclesiasticae I 373, 5; d. officii ecclesiastici I 369, 35. 40; d. ecclesiasticae regulae I 131, 20 [410, 20]; d. sancta I 95, 35.
- discipulus I 108, 35.
- discooperire II 329, 30.
- discordare I 164, 35. 269, 15. 289, 10 [443, 10]. II 269, 15.
- discordes II 15, 35.
- discordia II 29, 1. 162, 25. 169, 30. 170, 1. 383, 15. 431, 10. 443, 10; discordiae I 272, 15. 35. II 15, 20. 49, 25. 103, 10. 464, 1; discordia civilis I 384, 10; d. inter comites I 70, 20; d. inter episcopos, abbates, comites etc. I 101, 20; d. heredum II 186, 35; d. regum fratrum II 113, 25. 40. 114, 5. 116, 15 [402, 15]. 442, 10. 15. 447, 30.
- discretio, discrecio I 180, 15. 241, 30. 245, 10. 371, 35. 373, 15. II 269, 20. 306, 40. 319, 15. 320, 1. 322, 1. 437, 40. 520, 15; discretionis modum tenere II 34, 15; discretio incauta I 274, 45; d. moderata II 301, 35. 302, 10. 25; d. regis, regia II 319, 30. 404, 15; d. salubris II 336, 15. — d. = *decretio* I 5, 20.
- discretus II 336, 15. 523, 30; discretissima moderatio II 52, 5. — discrete corrigere I 274, 45.
- discubitus I 346, 40.
- discupere II 72, 35 [155, 15]. 169, 20.
- discurrere, decurrere I 140, 10. 175, 30. 300, 5. II 86, 5. 411, 25. 467, 25; d. per mercatus II 33, 30; d. per patrias I 132, 1 [410, 30]; d. per territoria I 211, 35; d. ad placita etc. II 60, 25; discurrentes (decurrentes) missi I 165, 25. 309, 1 [420, 1]. 342, 5. II 163, 30. 164, 20. 40. 297, 30. 301, 5.
- discursores missi I 23, 15.
- discus I 87, 1. 254, 10. 255, 15. 35; d. regis I 85, 10.

103, 35; clerum d. II 8, 30; clericorum ordinem d. I 195, 1; d. custodiam II 277, 25; d. domum II 434, 40. 436, 1; ecclesias d. I 191, 30. II 8, 30; harmiscaram d. II 335, 15; locum d. II 357, 35; monasteria d. I 195, 5. II 80, 1. 82, 25; negotia d. II 105, 5; palatium d. II 523, 15; poenitentiam d. I 97, 25, 35; d. provisores I 116, 5; d. regnum II 518, 5; senodochia d. I 332, 10.

disponare *v.* desponsare.

disponere II 87, 35. 177, 25; d. abbas I 75, 35; d. apocrisiarii II 523, 10; dispositiones divinae II 438, 35; d. Domini II 440, 15; dispositio episcopi I 75, 35. II 32, 15. 82, 40. 83, 1. 121, 25. 268, 15. 20. 412, 15. 432, 20. 460, 1; d. imperatoris, regis I 128, 20. 323, 15. 35. 327, 5. II 82, 30. 88, 10. 356, 20. 30. 357, 5. 358, 1; d. regum II 88, 5. 116, 10 [402, 10]; d. regalis II 400, 35; d. institutoris senodochii II 121, 5; d. pontificis I 323, 35; d. presbyterorum I 369, 5; d. prioris I 345, 1; d. sacerdotalis II 400, 35. — dispositio rei I 309, 30 [420, 15]. II 522, 15; d. domus regiae II 518, 10. 522, 1; d. ecclesiae II 422, 20; d. imperii, regni I 350, 5. II 210, 1. 356, 40. 530, 1; d. monasterii II 423, 1; senodochii I 332, 10. 15.

disputare II 434, 15; d. in placito I 296, 1. II 179, 20.

disputatio II 529, 15.

disrumpere sacramenta II 342, 1.

dissensio I 61, 40 [405, 5]. II 325, 20. 440, 15; dissensiones committere II 45, 15. 20; d. dirimere II 49, 25.

dissentire I 268, 5. 283, 1 [439, 35]. II 62, 5. 449, 10.

dissidere: d. a capite II 352, 20; dissidentes episcopi II 261, 10.

dissilire a potestate episcopi II 102, 10.

dissociare II 78, 10. 284, 5.

dissolvere: d. commutationes II 15, 10; d. coniugium II 207, 30. 324, 10; d. precarias I 327, 25.

distinctio II 12, 40.

distribuere, destribuere: d. decimas I 336, 25. II 82, 45; d. honores I 271, 25; d. plebes II 64, 30; inrationabiliter d. res ecclesiae I 327, 30.

districtio I 71, 15—25. 159, 1. 171, 35. 211, 1. 228, 10. 270, 5. 325, 1. II 183, 20. 292, 5; d. gravis I 97, 30; d. maior II 301, 5; d. saevissima I 97, 15.

districtum = *regio* II 194, 5.

districtus, a, um: d. examinatio I 228, 15; d. inclusio I 3, 5. — d. penitentia I 57, 5 [401, 5]. II 181, 10. — districte: d. coercere II 33, 30; d. ferire I 277, 15.

distringere I 12, 5. 32, 1. 196, 15. II 259, 30. 459, 40; d. agentes I 23, 1; homines qui res suas alienant distringat comes pro scubia pub-

lica I 319, 5; *cfr.* 330, 5. 10. II 330, 25; distringere austaldos episcopi et abbatis I 325, 10; *cfr.* II 16, 1; censa persolvere detractantes d. II 272, 5 [312, 20]; d. clericum; d. clerici I 191, 35; d. coheredem I 282, 15 [381, 10. 439, 10]; d. colonos II 269, 25. 438, 10; d. conciliantem sibi latrones II 86, 30; d. conspirantes inter se II 86, 15; d. contemptorem episcopi I 326, 20. 25; *cfr.* II 83, 30; d. decimas dare nolentes, abstrahentes I 197, 30. 327, 25. 330, 25. II 13, 20. 25; d. diaconum I 196, 15; d. faidosum I 123, 5 [425, 40]; d. filios ecclesiae plebes restaurare nolentes I 327, 20; d. forbanitum II 314, 5. 343, 40. 344, 10; d. fratrem hereditatem non suscipientem I 330, 15; d. fugitivos ac peregrinos I 115, 25 [448, 1]; d. homines liberos contra legem II 91, 5; d. homines in aprisione habitantes I 262, 10; d. homines episcopi, abbatis *etc.* II 16, 1; *cfr.* I 325, 10; d. homines regis I 139, 10; *cfr.* II 374, 30; homines liberi commendati non distringantur, quousque de servitio regis reversi fuerint I 321, 5; d. malefactores II 75, 20. 273, 25; d. monasteria I 192, 1; d. monachos II 66, 10; d. iuniores suos I 153, 35 [431, 45]; d. latrones; d. libellarios I 199, 20; d. liberum fraudolenter res delegantem I 330, 5. 10; *cfr.* 319, 5. II 330, 25; d. non obtemperantes sacerdotibus II 83, 30; *cfr.* I 326, 20. 25; d. pontificem I 192, 10; d. praedatores II 75, 20; d. presbyterum I 31, 30. 47, 45. 196, 15; d. raptores II 75, 20; d. rebellem I 72, 15; d. sacerdotes I 242, 25; d. seniores I 321, 5; d. servos I 211, 1; d. subdiaconum I 196, 15; d. traditores rerum II 330, 25; *cfr.* I 319, 5. 330, 5. 10; d. usuram facientem I 327, 1; d. vassos dominicos II 374, 30; *cfr.* I 139, 10. — d. iuxta canones I 21, 20; d. potestate ducis II 142, 35; d. legaliter I 321, 5. II 320, 15; d. per res ecclesiis delegatas, per res venditas I 330, 5. 10; d. per res et mancipia vel mobile II 314, 5; 343, 40. 344, 10; d. per mobile II 320, 15. — d. ad constitutionem adimplendam II 16, 1; d. ad fidelitatem et ad pacem ecclesiae ac regni I 123, 5 [425, 40]. II 330, 25; d. ad hostem et reliquas publicas functiones I 325, 10; 330, 5. 10; *cfr.* 206, 35; d. ad iudicium I 196, 15; *cfr.* II 91, 5; d. ad iustitias faciendas I 262, 10. 321, 5; d. ad marcam defendendam I 206, 35; d. ad placita contra legem II 91, 5; *cfr.* I 196, 15.

distruere *v.* destruere.

disvestire I 65, 25.

ditare ecclesias II 255, 5 [333, 25. 356, 1. 398, 5].

ditio, dicio, dictio: d. clerici, ecclesiae I 19, 20; d. episcopi II 422, 25. 30; d. imperatoris (regis) II 86,

20. 255, 1 [355, 35. 362, 5. 398, 5]. 403, 10. 404, 25. 457, 15 [462, 25]; d. regia II 310, 15; d. imperii, regni II 136, 20. 141, 30. 142, 15. 147, 10. 148, 35. 149, 5; d. papae I 353, 10. 40. 354, 5. 15. 25. 30; d. provincialis I 19, 20; d. Romana I 310, 35 [420, 45].
- ditiores I 197, 10.
- diurnus cursus I 110, 5.
- diuturnum officium I 76, 1.
- diversitas: d. mensurarum I 367, 35; d. testium I 268, 10. 283, 5 [439, 40].
- diversus, a, um: d. mensurae II 44, 15. — diversa non sentire in iudiciis poenitentium I 365, 10; per diversa non mitti II 40, 35. 42, 25. — diverse sentire II 240, 20.
- divertere I 376, 40.
- dives: divitibus hospitium non denegetur I 96, 20; divitem sub nomine Dei rebus suis expoliare I 163, 10.
- dividere I 219, 10; d. ecclesias inter heredes, coheredes I 279, 45 [409, 20]. II 12, 20. 25. 186, 30. 35; d. decimas I 106, 25. 228, 1; d. episcopia I 405, 40; d. hereditatem I 219, 10. II 109, 5; d. monasteria I 405, 40. II 268, 5; d. parrochias II 257, 30. 40; d. pecuniam I 312, 40 [422, 20]; d. predia locorum sanctorum II 386, 10; d. potestatem inter filios I 272, 40; proprium cum coheredibus nondum divisum habere I 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 15]; d. provinciam I 133, 15 [411, 20]; d. regnum I 127, 5. 40—128, 5 [II 22, 1]. II 115, 25 [402, 5]. 168, 5. 169, 5; *cfr.* I 272, 40; d. res cum coheredibus I 282, 15 [381, 5. 439, 5]; d. res communes II 226, 5. 15. 20; d. res ecclesiae I 229, 40. 276, 20 [406, 10]. II 432, 30. 35; d. res ecclesiasticas I 276, 1 [405, 25]; d. res paternas vel maternas cum parentibus I 292, 30; d. substantiam I 330, 30; d. usum fructuarium II 109, 5; d. ab illicita copulatione I 377, 1. 5.
- divinationes I 64, 1. 202, 15. 228, 5. II 45, 5. 10.
- divinus vel sortilegus I 25, 30. 45, 25. 69, 40. 223, 10. II 44, 35.
- divinus, a, um: per omnia divina iurare I 14, 35; d. auctoritas; d. cultus; d. examinationes II 445, 30; d. institutio; d. iudicium II 172, 1; d. lex; d. mandata I 376, 25. II 476, 30; d. negotium II 405, 30; d. officia; d. opus I 367, 15. II 110, 25 [120, 35]; d. res I 246, 35. II 178, 1; d. scriptura; d. sanctiones II 121, 30; d. scripta II 52, 5; d. sententiae II 286, 30; d. verbum I 279, 30 [409, 10]. 358, 5.
- divisio II 522, 10. 527, 1; d. hereditatis, proprii I 171, 15. 269, 5 [446, 15]. 282, 15 [381, 10. 439, 10]. 283, 30 [440, 15]; d. imperii I 127, 10 [II 21, 35]. I 270, 10. 35. II 55, 10. 58, 15; d. regni I 127, 10 [II 21, 35].
- 128, 5. II 21, 30. 35. 168, 5. 169, 10. 35. 193, 10. 35. 194, 10. 195, 1. 254, 5. 451, 5. 10; d. regnorum I 46, 20. 126, 5; d. rerum basilicae I 94, 10; d. rerum ecclesiasticarum I 276, 5 [405, 30]. II 409, 20.
- divisor I 292, 30; d. ecclesiarum I 272, 20.
- divortium II 247, 10.
- divus augustus II 396, 40.
- divutio *v.* devotio.
- docere I 79, 10. 93, 25. 174, 20. 248, 20. 327, 5. 358, 1. 363, 5. 372, 20. 35. 376, 25. II 31, 25. 520, 10; d. secundum canonicam regulam I 158, 25; d. monachos secundum regulam I 209, 20. 236, 10; d. plebem I 45, 20. 153, 15 [413, 15]. 247, 5; d. populum I 161, 30. 175, 5. 228, 15; d. presbyteros, sacerdotes I 173, 25. 247, 5. II 406, 15; d. regem II 441, 10; d. subditos I 77, 1. II 406, 15; d. suos I 304, 40 [416, 20]. II 39, 15; d. fidem I 110, 25. 236, 25. 241, 15. 20. 242, 10; d. scripturas sanctas I 162, 30.
- doctor I 53, 45 [397, 40]. 372, 25. 30. 374, 15. 397, 40. II 45, 35. 501, 15; doctores pro studio litterarum constituere I 376, 25; doctoribus scolarum deputare I 369, 40. — doctores catholici II 449, 10. 519, 10; d. sancti II 512, 30. 35. — doctores legis I 440, 45.
- doctrina I 246, 35. 339, 35. 348, 15. 357, 25. 30. 358, 1. II 8, 35; d. praedicationis II 407, 1; d. clericorum II 81, 15; d. vestra (*sc. imperatoris*) I 248, 40; d. populorum I 110, 10; d. in populo II 79, 40. 81, 20. — d. = *scientia* I 21, 5. 28, 1. 327, 1. 5. 357, 40. II 35, 15. 406, 5. 410, 35; d. clerici probabilis I 277, 20 [407, 1]; d. ecclesiasticorum I 109, 30; d. ministrorum I 373, 10; d. presbyteri I 25, 25. — d. = *Lehre*: doctrina caelestis II 455, 1; d. christiana II 53, 20. 477, 5. 513, 10; d. ecclesiastica I 78, 20. II 37, 20.
- doctus I 357, 30. II 29, 40. 30, 20; doctum esse de scriptura divina I 236, 25, de canonibus I 237, 1; d. abbas I 375, 25; d. frater I 347, 25.
- documentum et consilium I 305, 1 [416, 30]; documenta ecclesiastica II 409, 1; documenta spiritalia I 340, 35.
- dogma I 109, 35; d. christianum II 511, 30; d. ecclesiasticum II 174, 5. 176, 5; d. sacrum, sanctum II 118, 5. 367, 15. — dogmata liberalium artium I 376, 25.
- dogmatizare II 511, 15.
- dolaturium, dolatura, dolatoria I 87, 1. 168, 25. 171, 30. 252, 5. 254, 10. 255, 15. 40. 256, 15.
- dolose: d. agere II 53, 40; d. amittere res ecclesiasticas II 102, 25; d. comparationem facere I 151, 10; d. satagere contra regiam dignitatem II 402, 25.
- dolositas II 100, 5. 168, 10. 296, 15.
- dolus II 296, 25 [100, 15]. 425, 5. 437, 35; d. malus I 14, 35.
- domesticus, a, um: d. allocutio II 528, 20; d. cura I 330, 30. II 432, 5; d. curtis II 438, 5; d. domus; d. lumen II 384, 1; d. necessitates II 120, 20; d. officium I 355, 30; d. sollicitudo II 525, 10. — domestica II 516, 10. — domesticus I 132, 30 [411, 5]. II 528, 1; d. episcopi II 257, 20; d. palatii II 529, 5; d. presbyteri I 238, 20; d. regis II 403, 30.
- domina, domna I 69, 15; d. ancillam occidens II 181, 30; d. regina I 12, 30. 13, 30. 40. 14, 1. 5. 225, 15. II 357, 25. 453, 25.
- dominari II 82, 5; d. ecclesiam, res episcopi II 409, 30.
- dominatio I 13, 10. 20. II 377, 1. 521, 15. 20; dominationem habere in ecclesiis baptismalibus I 191, 30; dominatio extraordinaria in ecclesiis non exercenda II 82, 5; d. potentia I 93, 25; dominationis ius non exercere in servum liberum I 229, 20; dominatio imperatoris, regis I 14, 1. 354, 15. II 254, 25; d. regum II 113, 10. 116, 5. 10 [402, 10]; d. regalis atque imperialis II 23, 25. — d. (*titulus imperatoris, regis*) I 248, 20. II 131, 15. 356, 35. 405, 20. 428, 10. 429, 1. 15. 20. 438, 20. 30. 439, 20. 440, 35. — d. = *territorium dominationis* II 44, 20.
- dominatus II 431, 25; d. regalis atque imperialis I 130, 10 [II 23, 25]. — dominatui addictus servus I 356, 30.
- dominica = *ecclesia, basilica* II 481, 25. — d. = *dies dominica* I 85, 25. II 494, 5. 20. 503, 20. 505, 1.
- dominicalis villa I 271, 25.
- dominicum regis = *fiscus* II 330, 20.
- dominicus, a, um: d. agri II 14, 5; d. casa I 252, 40. 253. 256, 25; d. census II 354, 15; d. mansionis I 254, 30. 35. 255, 1; d. villae II 194, 15. 20.
- dominicum = *fiscus* I 101, 1; nona et decima de dominico I 183, 5.
- dominicus, a, um = *regius*: d. actor I 289, 5 [443, 1]; d. bannus; d. beneficium; d. campus I 81, 25; d. capella II 6, 40. 186, 10; d. capitulare I 91, 5. 120, 20; d. causae I 295, 25; d. curtis I 85, 20. 88, 1. II 244, 20. 25; d. edictum I 122, 40; d. fiscus; d. forestis I 211, 5. 444, 30; d. fredus I 101, 5; d. gisindius II 94, 1; d. iussio; d. litterae I 284, 25 [441, 5]; d. ministerialis I 291, 40; d. missi; d. moneta I 151, 10; d. opus I 85, 5. 444, 10; d. pars; d. placitum I 116, 35; d. porcellus I 252, 25; d. praeceptum I 431, 35. 443, 25; d. pratum I 252, 15—25; d. proprium I 285, 10 [441, 30]; d. servitium I 121, 35. 122, 1 [446, 35]; d. terra I 252, 20. II 19, 30; d. trustis II 360, 10; d. vassallus, vassus; d.

verbum I 50, 25; d. vestitura I 443, 45; d. villa I 83, 35. 288, 1. 5 [442, 30]; d. vinea I 256, 30. — dominicus, a, um = *Dei*: d. castra; d. coena II 492, 25. 493, 1. 30; d. corpus et sanguis; d. decimae; d. dies; d. nox I 109, 5; d. oratio; d. panis II 495, 15; d. passio II 494, 5; d. plebs I 371, 20; d. praeceptio II 43, 20; d. res II 177, 35. 178, 1 [186, 20. 25]; d. resurrectio I 363, 30. II 41, 25; d. sanguis; d. substantia II 121, 25.

dominium: d. constructoris monasterii vel oratorii I 374, 35; d. imperatoris, regis I 195, 1. 261, 25 [II 259, 1]. 283, 35 [440, 25]. 300, 30 [436, 40]; d. senioris I 262, 15 [II 259, 35]. — d. = *territorium domini* I 143, 20. — d. = *dominus* II 376, 35. 377, 15.

dominus, domnus: d. servi, ancillae, mancipiorum etc. I 40, 35. 40. 41, 30. 67, 5. 114, 5 [429, 1]. 145, 40—146, 5. 150, 30. 196, 35. 205, 30. 216, 25. 229, 20. 232, 25. 276, 30—277, 1 [406, 25. 30]. 293, 30. 356, 35. 357, 35. 40. II 89, 1—10. 131, 20; domini filiam rapere I 69, 10; dominum interficere I 69, 15. 257, 5; dominus fugitivi I 140, 5. 143, 20. 206, 1. 5. 287, 10. 288, 5 [441, 45. 442, 30. 35]. 300, 30 [436, 40]. 331, 15. II 132, 15. 292, 20; dominum fugere (dimittere, deserere) I 6, 25. 7, 1. 128, 45 [II 22, 15]. I 197, 10. 276, 30 [406, 20]. 287, 5 [441, 40]; in domini potestate et servitio reverti I 320, 25; dominus servum quaerens (adquirens) I 145, 35. 276, 35 [406, 25]; servus iniuste venditus etc. domino pristino restituatur I 292, 20; d. res servi reserventur I 181, 10; ad dominum perveniant res ingenuae (Franci) servum (ancillam) in coniugium accipientis I 292, 30; sine domini conscientia et consilio etc. I 8, 30. 118, 1 [430, 20]; sine domini voluntate et licentia I 55, 35 [399, 30]. 57, 25 [401, 25]. 76, 15. 103, 15. 133, 20 [446, 40]. 229, 20. 232, 25. II 323, 15; domino permittente I 31, 25; cum voluntate domini I 215, 40. 218, 15; convenientibus utrisque dominis I 365, 30; ex iussione domini I 74, 35; d. de servo suo iustitiam faciendi potestas I 181, 15. 25; dominus servum distringat et inquirat I 211, 1. 5; d. pro servo respondeat I 117, 30 [430, 15]. 143, 10. 181, 20. 284, 20 [441, 5]. 335, 25; d. pro servo rationem reddat I 211, 1; d. pro servo componat (solvat etc.) I 5, 10. 9, 10. 49, 35. 74, 35. 143, 10. 181, 20. 211, 5. 215, 40. 281, 10 [438, 1]. 284, 20 [441, 5]. 293, 10. 15. 335, 20. II 96, 25. 251, 10. 373, 5; d. servum in malum praesentet etc. I 5, 5. 6, 10. 9, 5. 17, 10. 335, 25. II 344, 30; d. servum in compositione aut ad poenam offerat I 117, 30 [430, 15]; d. servum ad mortem etc. tradat I 181, 20. 281, 10 [438, 1]. 335, 20; d. ser-

vum non praesentans II 316, 25. 344, 35; d. persolvat LX sol. I 31, 25. 300, 20. 301, 10 [436, 30. 437, 15. 20]. II 316, 25. 344, 35; domino satisfacere II 132, 15; domino precium servi reformare I 6, 5. 7, 1; d. weregildum servi solvere I 139, 30; dominus legitimus I 287, 10 [441, 45]. 356, 35; d. Francus, Alamannus, Langobardus, Romanus I 206, 5. — d. clericus I 78, 30. 150, 15; d. domus I 6, 1. 25. 7, 1; d. hominis (vassalli) I 23, 5. 101, 35. 104, 1. 128, 30—40. 129, 20 [II 22, 10—25. 23, 10]. I 137, 35. 40. 138, 15. 150, 15. 165, 20. 168, 30. 272, 15. II 22, 20. 526, 10. 25 (cfr. senior); d. immunitatis I 181, 1. 5; d. loci II 216, 5. 10. 217, 15; d. monasterii (oratorii) I 374, 35; d. rerum I 358, 1. II 99, 20 [348, 20]. 528, 25 (cfr. rex); d. subditorum I 313, 35. 40 [423, 20]; d. vassalli v. d. hominis. — d. (*titulus*): d. apostolicus, pontifex, papa I 323, 10. 25. 324, 10. 15. 353—355. II 99, 15 [348, 15]. 101, 15. 160—162. 347—349. 351—353. 356, 10. 35. 367, 35. 368, 25. 376, 35. 377, 1. 424, 10. 469, 10. 15; d. apostolicus (= *episcopus*) I 108, 20. 30; d. archiepiscopus II 438, 30; d. episcopus I 1, 15. 2, 5. 42, 5. 108, 20. 30. II 224, 15. 340, 15. 20; d. imperator (rex) *passim*, ex gr. I 4, 30. 8, 10. 12, 20—14. 17, 25. 22, 5. 20. 25. 91, 40. 92, 20. 25. 35. 93, 1. 5. 94, 15.

domuncula II 480, 1.

domus I 7, 1. 85, 35. 124, 30 [427, 5]. II 85, 1. 479, 25; in domibus propriis residere (manere, consistere) I 23, 10. II 42, 20. 92, 25. 30. 97, 25. 103, 10. 331, 40; domui infantes nutrire I 119, 35; in domo confessio peccatorum facienda II 43, 15; in domibus missae non celebrantur I 64, 10. 106, 35. 364, 25. II 102, 5. 191, 15; in domibus misteria divina non exercentur II 121, 35; iuxta domos basilicas habere II 81, 25; foris domus praesentare I 23, 1; ad domos manere et bannire II 313, 30; domum in forbanno (in bannum) mittere I 70, 10. 165, 15; domum wiffare I 197, 30; domos construere die dominico I 61, 10 [404, 25]; domos aliorum inhoneste ac impudice frequentare II 33, 30. 109, 35; in domo alterius male facere I 141, 25; hostiliter quaerere alium in propria domo I 214, 20; domos aliorum per vim invadere II 93, 35; in d. adsaluturas facere II 272, 15. 309, 20; d. alienam infringere I 160, 10. 15 [432, 5]. II 292, 10; domus alienae incendium I 205, 40; in domo alterius furtum invenire I 6, 1; in domum suam excommunicatum recipere II 161, 25; d. in loco mali construere I 284, 15 [440, 40]; iudices domos in rebus publicis restituant, in quibus placitum teneant et hospitentur II 110, 20; domus semota (in monasterio) his, qui fu-

gere aut pugnis inter se voluerint configere etc., habeatur I 346, 20; d. arimannorum II 109, 35; d. claustrii II 411, 10. 15; d. clerici I 1, 25. 30, 5. 54, 20 [398, 10]. 102, 25. 175, 30. 228, 20; d. coltilis I 336, 25; d. Dei I 28, 15. II 177, 30. 35 [186, 15]. 479, 20. 481, 5. 25. 482, 5. 10. 485, 20. 516, 15; d. diaconi I 26, 5. 54, 20 [398, 10]. 96, 5. 102, 25; d. ecclesiae, ecclesiarum I 76, 20. 131, 15 [410, 20]. 174, 30. 243, 10. 277, 25 [407, 5]. 334, 5. II 110, 15. 20; d. episcopalis I 95, 35. 230, 35. 231, 15; d. episcopi II 404, 30—405, 1. 10; d. feminae vel Deo dicatae vel laicae I 243, 10; d. feminarum II 102, 20; d. fiscalis I 7, 1; d. imperatoris (regis) I 215, 15. 30. 363, 40. II 49, 25. 367, 5. 30. 403, 30. 436, 1; d. regalis I 255, 10. 256, 10; d. regia II 518, 10. 521, 40. 522, 1; d. incolarum II 93, 35; d. Iudei I 258, 30; d. ad locum venerabilem pertinens I 310, 35. 311, 1 [421, 15]; d. missorum II 11, 5; d. monachorum II 434, 25; d. orationis II 480, 5; d. oratorii I 111, 5; d. pauperum II 85, 1. 87, 10; d. pauperioris I 103, 10; d. presbiteri I 26, 5. 54, 20 [398, 10]. 96, 5. 102, 25. II 33, 20. 257, 10—20; d. potentium II 419, 20; d. publicae II 64, 15; d. privatorum II 85, 20. 87, 15. 30. 110, 20; d. religiosa I 219, 5; d. rei publicae II 109, 35; d. sacerdotum II 102, 15; d. saecularis I 373, 20. II 121, 35; d. servorum I 298, 5. — d. = *familia*: d. suam gubernare etc. I 240, 5. II 435, 35. 40; d. domestica regis II 403, 30. 435, 40. — d. = *patria*: domi traditionem facere I 113, 35 [411, 40]; domi dimittere I 137, 30. 35. 138, 1. 5. 15. 167, 20 [449, 20. 25]. 291, 20 [445, 10]; domi remanere (residere) I 137, 15. 30—40. 165, 5. 20. 167, 5 [433, 5]. 205, 15; domum reverti I 205, 20.

donare: d. ad provendarios I 86, 1; d. decimas I 83, 25. II 460, 1; d. episcopatum II 451, 1; d. honores II 285, 10; d. loca sacra II 434, 5; d. monasteria II 313, 15; d. possessiones II 260, 1; d. proprietatem I 331, 20; d. proprietates ad monasterium I 252, 35; d. res suas I 201, 25. II 109, 5; d. res ecclesiis I 330, 40; non d. res ecclesiasticas in alodem II 408, 30; d. sogales I 84, 5; d. solidum I 249, 25; d. gratis II 222, 25. — d. (= *tradere*) ad servitium ecclesiae I 69, 40; d. arma Nortmannis II 321, 10. 15; d. argentum pro opere faciendo I 287, 35 [442, 25]; d. pretium II 326, 25. 335, 35.

donatio, donacio I 311, 1 [431, 5]. II 409, 35; d. est munus a manu II 436, 25; donationis carta, cartula I 188, 5. 10. 205, 5; donationis pagina I 353, 25; donationis scriptum I 353, 30; donationis praeceptum I 169, 5; donationem monumentis intimare I 311, 10 [421, 15]; donationes non

exigere a sacerdote vel clerico et piis locis I 375, 15; donationes duae de eadem re factae I 205, 10; donatione communi tradere proprietatem aut pecuniam II 240, 30; d. paterna II 431, 40; d. regis II 149, 35. 158, 20. 25 [299, 35]. 298, 10. 431, 40; donationes regum I 119, 15. 353, 25. 30. 354, 5. 10; d. rei ecclesiasticae I 231, 10. II 403, 25; d. rerum ad episcopiam seu monasteria I 119, 15. 20; d. in loca venerabilia I 188, 10.

donitum = *donatio*: d. imperatoris I 169, 20.

donum I 37, 10; d. matutinale I 13, 40; dona annua, annualia, regia I 135, 5. 144, 15. 168, 35. 350, 10. 20. 351, 1. II 93, 35. 94, 1. 363, 5. 525, 5. 527, 10; dona legationum II 525, 10; dona regum fratrum I 271, 30—40. 272, 35; d. familiae regis I 83, 5. — dona (= *oblaciones*) fidelium I 365, 10. 15.

dormire: d. cum aliquo II 243, 35; d. in loco convivii I 238, 5; dormientes monachi I 344, 10. 345, 25; d. post nocturnas I 109, 5; d. post sextam I 346, 15. 347, 35; d. cum monachis suis I 75, 30; d. in dormitorio I 347, 15. 375, 35. II 180, 20. 262, 10. 411, 1. — d. = *fornicari, concumbere*; d. cum noverca, filiastra, duabus sororibus I 41, 5. 10; d. cum sorore uxoris I 41, 10. II 239, 10.

dormitorium I 175, 20. 347, 15. 373, 5. 375, 35. II 180, 20. 262, 10. 411, 1.

dorsum: ad d. sellam portare II 96, 20; [fer]iatur corium in dorso I 299, 35; in d. recipere sententiam I 84, 25; in d. accipere fredo dominico I 101, 5; de d. componere I 17, 20; in d. servi hasta frangatur I 123, 25.

dos I 8, 25. 13, 40. II 426, 1. — ecclesia sine dote I 232, 25. II 60, 5.

dotalicium II 413, 20. 414, 1.

dotare II 207, 15. 30. 426, 1; d. lege uxoris II 207, 10.

dragantea I 90, 1.

dragma II 538, 10.

drappus I 87, 1. 254, 10. 255, 15. 35. II 305, 25.

drudi II 429, 30.

dubietas I 5, 5. II 468, 1.

dubitare I 10, 10. 125, 1. II 118, 15; d. de mandato imperatoris I 184, 30.

dubius, a, um: II 132, 15; d. conventio I 398, 40; d. res I 129, 20 [II 23, 5]. 205, 1.

ducatus, duchatus I 41, 1. 74, 10. 127, 25. 128, 10. 353, 10. 354, 10. 15. II 58, 20. 130, 15. 131, 1. 20. 25. 136, 1. 20. 25. 141, 30. 146, 25. 147, 10; ducatus honor II 142, 40.

ducere: d. ad episcopum I 77, 20; d. ad praesentiam, in praesentia imperatoris, regis I 68, 25. 171, 35; d. ad palatium bracios I 88, 35.

II 97, 10 (*cf.* adducere, deducere); d. homines foris regno I 140, 30; mancipia in aliam regionem d. I 211, 10; d. arma et brunias ad venundandum I 123, 15 [426, 10]; d. se foris loca I 6, 20. — d. uxorem, in coniugium *v.* uxor, coniugium; d. in matrimonium II 235, 20. 236, 25; d. = *ducere in matrimonium*: d. novercam II 183, 20; d. nurum II 183, 35; d. puellam desponsatam II 189, 30; d. sponsam raptam I 315, 20; d. viduam invitam I 281, 35 [438, 25]. — d. maritum I 40, 30.

duella II 538, 10.

dulgere: dulgat servum I 8, 30.

duodenarius numerus scabinorum I 295, 30.

duplex: duplices mensurae II 44, 20; d. poenitentia II 241, 5. 10. — dupliciter componere bannum I 208, 1. 10. II 307, 15, weregildum I 257, 10; dupliciter punire II 241, 1.

duplum, dublum: d. accipere, recipere I 149, 15 [448, 30]. II 404, 1; d., in duplum componere, persolvere I 72, 10. 337, 1. II 131, 10. 134, 15; in duplum multiplicare I 72, 25; d., in duplum restituere, reddere I 70, 15. 337, 5. II 131, 10. 133, 1.

duumviri II 516, 1. 5.

dux I 170, 25. 204, 25. 205, 35. 211, 30. 240, 15. 268, 1. II 67, 20. 99, 35. 104, 1. 130, 25. 137, 15. 377, 20. 515, 20; duces provincie II 149, 30; ducis campus I 15, 30; ducum iuniores I 211, 30; ducis missus II 136, 15; ducis res, servus I 15, 30; duces apostolici I 323, 15. 25. 30; dux Baioariae I 74, 1; d. Brittonum II 70, 1; d. Francorum I 24, 20. 29, 1. II 187, 30; d. Venetiae *v.* Venetia.

e.

ebrietas I 2, 40. 61, 40 [405, 5]. 64, 10. 94, 35. 95, 5. 98, 5. 107, 5. 110, 40. 154, 15. 230, 20. 238, 20. 239, 30. 243, 30. 244, 30. II 33, 30. 45, 10. 20. 177, 5. 179, 25. 373, 5. 493, 10; seniores ebrietatem devitent I 153, 15 [413, 15].

ebriosus I 96, 1. 237, 5.

ebrius I 238, 5; e. in exercitu inventus I 167, 5 [433, 1]; nullus e. causam in mallo possit conquirere nec testimonium dicere I 116, 5 [429, 35. II 60, 30].

ecclesia, ecclesia, aecclesia, aecclesia *passim*: e. sancta (Christi, Dei *etc.*) I 41, 25. 73, 30. 93, 35. 126, 35. 246, 10. II 364, 20, *saepius*; e. primitiva I 495, 15; e. catholica I 33, 20. 247, 10. 356, 10. 377, 5. 394, 15. II 334, 30. 35. 455, 30. 479, 10. 483, 1. 491, 15; e. universalis I 29. 101, 15. 120, 25. 167, 5. 514, 30; e. una I 239, 10. II 167, 5. 10. 444, 30; e. unum corpus eiusque caput Christus II 29, 5—25; e. est corpus Christi

I 356, 10. II 418, 20. 520, 20; e. mater nostra I 313, 15 [423, 1]. 356, 10. II 27, 25. 30. 177, 10 [185, 15]; e. Romana I 75, 10. 121, 25. 355, 5. 364, 30. 366, 1. II 65, 35. 101, 10. 104, 35. 149, 25. 351, 35. 352, 1. 30. 35. 353, 5 [352, 10]. 515, 10; e. catholica atque apostolica Romana I 377, 5; e. Galliarum, Gallicana II 508, 5. 513, 25; e. Germaniae II 513, 25; e. cisalpina II 439, 1; ecclesiae Latinorum II 508, 10; e. s. Petri I 129, 25 [II 23, 10]; e. Petri apost. I 354. II 66, 30. 67, 1. 101, 25. — ecclesiae aedificia II 388, 5. 10. 413, 1; e. pulchra sint aedificia I 164, 5; e., ecclesiarum domus I 76, 20. 131, 15 [410, 20]. 243, 10. 277, 25 [407, 5]. 334, 5; e. fabrica I 228, 1; e., quomodo structae aut destructae sint in tectis, in maceris sive parietibus sive in pavimentis nec non in pictura etiam et in luminariis sive officiis I 136, 10; e. altare I 232, 30; ecclesiae ita constitutae, ut altaria in orientem disposita sint II 478, 20; e. atrium; e. aurum, argentum I 334, 5; fontes e. I 317, 1; e. fores I 217, 5. 232, 15; e. ianua I 182, 10. II 243, 35; e. libri II 267, 25; ecclesiarum limina II 39, 35; ecclesiae luminaria I 119, 15. 182, 1. 35. 304, 10. 15 [415, 45]. II 33, 10. 267, 20; e. ornamentum I 106, 25. 131, 15 [410, 20]; e. ornatus I 243, 30. II 267, 20; e. ostium I 438, 40. II 232, 25; e. parietes I 136, 10. 367, 25; e. porticus II 347, 1; e. reliquiae II 232, 15. 25; ecclesiarum signa I 106, 30; 228, 35. II 478, 30; ecclesiae tectum I 182, 1. 35. 196, 25; e. sarta tecta II 413, 1; e. tegumentum I 76, 20; e. thesaurus I 174, 10. II 64, 30. 93, 30. 267, 25. 379, 20. 380, 1. 10; e. vasa I 277, 30 [407, 15]; e. vestes I 334, 5; e. vestimenta II 267, 25; cimiteria ecclesiarum I 69, 40; iuxta ecclesiam claustra constituantur I 373, 5; mansio presbyteri iuxta e. II 346, 30. 35. — ecclesiae antiquae, antiquitus constitutae nec decimis nec aliis possessionibus priventur I 174, 25. 312, 25. 30 [422, 10]. 314, 1 [423, 30]. II 179, 5. 186, 10; *cf.* II 221, 1. 10. 335, 10; e. novae I 174, 25. II 179, 5. 221, 10. 15; e. noviter inventae I 125, 15 [446, 35]; e. in villis novis noviter constructae I 277, 30 [407, 10]; ecclesia maior I 195, 30. II 81, 25. 30. 336, 40; ecclesiae minores II 9, 1; de ecclesia minore ad potiore aspirare II 406, 15; ecclesia metropolis II 397, 5; e. metropolitana II 142, 30. 35. 149, 25; e. mater civitatis II 458, 25. 460, 1; e. matrix (= *episcopalis*) II 110, 25; e. principalis II 257, 30. 514, 15; e. cardinalis I 195, 20. 25; ecclesia baptismalis I 119, 15. 191, 30. 195, 10. 30. 199, 20. 200, 30. 35. 246, 15. 316, 30. 319, 30. 328, 15. 332, 1. 15. 358, 5. 369, 10. II 102, 35. 124, 20. 410, 10. 515, 35; ecclesias baptismales laici

non teneant I 200, 30; e. baptismales plebes appellantur II 102, 35; ecclesiarum baptismalium restauratio II 84, 5; ecclesias baptismales restaurare I 191, 30. 196, 20. II 64, 25; ecclesia, ubi baptismum percipitur II 83, 1; e. archiepiscopi I 356, 35; e. episcopi, pontificis I 77, 30. 191, 30. 316, 30. 317, 1. 356, 40. 372, 40. II 66, 35. 105, 1. 5. 358, 5. 409, 30; e., ubi sedes est episcopi II 221, 15; 222, 1, 10; e., cui episcopus praest II 34, 25; e. presbyteri I 173, 35. 175, 25. 182, 5. 243; e. sacerdotis I 106, 15. 365, 45. II 33, 5; presbyter ad ecclesiam ordinatus I 108, 5; e. presbytero dare II 179, 10; in ecclesia, ecclesiis presbyteros (sacerdotes) constituere I 277, 20 [407, 1]. 358, 10. 373, 20. II 12, 15. 232, 20; *cfr.* II 331, 15; ecclesia unaquaeque suum (proprium) presbyterum habeat I 277, 30 [407, 10]. II 41, 20; ecclesiam occupare per munera I 364, 15; e. per pretium adipisci II 179, 5. 10; munera exigere a presbyteris propter ecclesiae commendationem I 173, 30; presbyteri de ecclesiis non eiciantur sine consensu episcopi I 173, 35. II 12, 15. 232, 30. 331, 15; ecclesiae desertae I 42, 30; ecclesia viduata I 362, 25. II 403, 35; e. monachorum II 186, 10; e. monasterii puellarum I 175, 25; e. imperatoris, regis I 201, 15. II 354, 25. 30; ecclesia (auctoritate) imperatoris in beneficio data I 170, 35. II 8, 35; ecclesiae ad beneficium imperatoris pertinentes II 12, 25; e. non beneficia et regis proprietates II 439, 25; e. sub ditione et tuitione regis consistentes II 255, 1 [355, 35. 362, 5. 398, 5]; ecclesiae ad mundio palatii pertinentes I 189, 15; e., quae in fisci regis sunt I 83, 25; ecclesiam regi commendare II 365, 10; ecclesias regi committere II 439, 25. 35; ecclesiae comitum, iudicum, vassorum regis *etc.* I 203, 20; e. comitum, vassallorum dominicorum (imperialium) II 354, 25. 30; pro ecclesiis senioribus honorem tribuere I 178, 20 [412, 15. II 335, 10]; ecclesiae laicorum I 110, 35. II 35, 5. 186, 10. 410, 15; e. saecularium hominum iure constitutae I 375, 5; e. proprio iure (= iuri) subiectae I 375, 5; e. in rebus propriis constitutae II 186, 30; ecclesiam in proprietate aedificare, construere I 119, 20. 316, 30. 317, 1; ecclesiae ab ingenuis constructae tradantur, vendantur, tantummodo ut non destruantur I 78, 10; ecclesia a compluribus coheredibus obsessa II 232, 10—30; ecclesiae inter coheredes divisae I 279, 40. 45 [409, 20. 25]. II 12, 20. 25; si heredes contenderint de communi ecclesia II 232, 25; ecclesia per heredes dispartita II 232, 10—20; ecclesiae inter heredes non dividantur II 186, 30—40; ecclesiae comparticipes

II 232, 15. — de ecclesia census exigere I 367, 20. 25; aecclesiis exenia inponere I 195, 30; ab ecclesia indebitas consuetudines exactare II 388, 10. 15 [403, 10. 15]; in ecclesiis mansionaticos et parvaredos accipere I 211, 35; ecclesiae nullam requirere functionem I 19, 15; *cfr.* ecclesiae immunitas; confugere ad (in) ecclesiam I 16, 10. 48, 15. 281, 5 [437, 45]; in ecclesia coniugium (*lege*: confugium) facere I 23, 10; ad ecclesiam confugium facere I 113, 20 [411, 35]; in ecclesia pacem custodire I 227, 30; in e. hominem interficere I 281, 1—15 [437, 40—438, 5]. II 18, 1—15; in ecclesiis sanguinis effusio facta I 281, 20. 25 [438, 10. 25]; in ecclesiis homicidia commissa II 18, 1; ad ecclesiam homicidio pollutam solidos DC solvere I 281, 5 [437, 45]; persolvere virgildum interfecti I 281, 10 [438, 5], tradere servum interficientem hominem I 281, 10 [438, 10]; in ecclesia clericum percutere II 216, 5; in ecclesia placita publica non teneantur I 196, 25; in ecclesia mallus non habendus I 284, 10 [440, 40. II 346, 30]. II 347, 1; nullus in atrio ecclesiae secularia iudicia faciat I 182, 10; in ecclesia sacramentum iuretur I 118, 20; iuramentum intra vel extra e. I 58, 35 [402, 20]; in e. periurium I 29, 30; sacramentum ad ecclesiam adframire ad diem statutum I 70, 25; in ecclesia mortuos sepelire I 174, 25. 179, 5 [412, 35]. II 222. 415, 20; infra ecclesiam sepulturae II 262, 15. — extra ecclesiam excommunicari I 186, 5; ab (de) e. expellere I 133, 30 [447, 5]. 174, 1. II 183, 10; ab e. separare II 66, 25, sequestrare I 46, 20, secludere II 433, 30, alienare II 155, 40, remove II 181, 15. 422, 25. 30; ab ecclesiae consortio alienum efficere II 287, 10 [309, 35]; extra ecclesiam facere malefactores II 292, 30; ab ecclesiae corpore dissecari II 120, 25, praecidere II 385, 5; ab unitate ecclesiae se dividere II 520, 10. —

ecclesiam aedificare I 232, 25. 35; ecclesiarum agentes; ecclesiae agraria, pascuaria vel decimas porcorum concedere I 19, 15; ecclesiae antistes I 362, 35; e., ecclesiarum beneficia; capellae et abbatiolae ecclesiae in beneficium datae II 268, 10; e. causa; ad ecclesias censa persolvere II 272, 5 [312, 20]; ecclesiarum census; ecclesiam claudere I 232, 25. II 232, 25; ecclesiae claves II 395, 40; e. alterius clericus I 35, 30; clerici nequaquam de ecclesia ad aliam ecclesiam transmigrantur I 76, 25; ecclesiae commoda II 411, 10; e. res commendatae I 231, 5; e. communio II 373, 15; commutationes ecclesiis factae II 15, 10; e. concessa in usus clericorum *etc.* deveniant II 33, 15; e. concessio-

nem conferre II 174, 35; e. res condonare I 297, 5; ecclesiae aliquid conferre I 14, 15. 276, 20 [406, 5]; ecclesiam consecrare, ecclesia consecrata, sacrata I 178, 25 [412, 20]. 232, 25. 364, 25. II 409, 15; ecclesiae consecratio I 178, 25 [412, 20]; constituere ecclesiam I 174, 25. 312, 30 [422, 10]. 314, 1 [423, 30]. 407, 10. II 179, 5; construere e. I 78, 10. 115, 15 [447, 15]. 119, 10. 178, 20 [412, 15]; in e. credere I 247, 10; ecclesiarum cultus; ecclesiae custodia II 422, 10; ecclesiae custos; ecclesiae decima I 119, 20. 178, 30 [412, 25]. 189, 30. II 13. 216, 15; decima pars ecclesiis redita I 69, 30; nona et decima ecclesiae donatae I 179, 15 [413, 5. II 13, 5]; ecclesias defendere, defensare; ecclesiam sanctam defendere II 461, 35; e. Christi, Dei defendere I 239, 35. II 212, 10. 15. 274, 1. 286, 5; ecclesiarum defensio; ecclesiae, ecclesiarum defensor; ob vitandam rei publicae utilitatem res suas ecclesiis delegare I 330, 5; ecclesias destruere I 115, 15 [447, 15. II 60, 5]. 136, 10. 332, 20. II 60, 10; ecclesiae destructae I 277, 35 [407, 20]. 279, 35 [409, 15]. 375, 10. II 12, 25; in ecclesia liberum dimittere I 356, 40; in e. per cartam dimittere I 158, 5; disciplina ecclesiae I 121, 30; ecclesiam ditare II 255, 1. 5 [333, 20. 25. 355, 35. 356, 1. 362, 5. 398, 5]; ecclesia divisionem aut iacturam non patitur I 276, 5 [405, 30]; ecclesia sine dote, nihil dotis habens I 232, 25. II 60, 5; ecclesiae in elemosynam dare I 347, 1; ecclesias emendare I 115, 15 [447, 15. II 60, 5]. 121, 35. 131, 20 [410, 20]. 170, 35. 189, 15. 203, 25. 210, 10. 279, 35 [409, 15]. II 12, 30; ecclesiae exitus II 269, 5; ecclesiae facultas, facultates I 341, 35. II 34, 25. 41, 20. 386, 5; e. familia I 277, 5 [406, 35]. 277, 10 [406, 40]. II 92, 10. 15. 102, 30; ecclesiae fideles; e. filii I 327, 20. II 52, 20. 105, 15; ad ecclesiam frudum persolvere I 281, 20. 25 [438, 15. 20]; ecclesiarum fruges vel redditus II 82, 15; aecclesiam in honore sancti fundare I 363, 40; in ecclesia in gradu aliquo promoveri I 357, 35; ecclesiae gubernacula I 364, 20; ecclesiam gubernare II 113, 25. 30. 114, 1 [399, 15]. 115, 25 [402, 1]. 166, 30. 440, 40. 441, 5; ecclesia pontificali auctoritate et regali potestate gubernatur II 114, 1 [399, 15]; *cfr.* II 440, 40; ecclesiarum homines I 21, 20. 22, 25. 212, 1; ecclesiae, ecclesiarum honor I 68, 15. 129, 30 [II 23, 15]. 276, 5 [405, 30]. 303, 15 [415, 1]. 303, 20 [415, 10]. 304, 20 [416, 5]. II 69, 20. 154, 20 [298, 35]. 166, 20. 168, 1. 261, 35. 339, 20. 431, 35. 40; ecclesiae sine honore manentes absque offitiis et luminaribus I 121, 15 [446, 30]; ecclesia Dei suum habeat honorem, non

sit domus Dei et altaria pervia canibus ... et ut secularia negotia vel vaniloquia in ecclesiis non agantur I 59, 30. 35 [403, 10. 15]. 103, 35. 40; in ecclesiis convivare II 493, 20; in ecclesiis convivia vel prandia non fiant II 486, 5; annonam vel foenum in ecclesia non mittere I 178, 20 [412, 15]; ecclesias honorare II 174, 20. 255, 1. 5 [333, 20. 25. 355, 35. 356, 1. 362, 5. 398, 5]; ecclesiae immunitas, immunitas, emunitas I 22, 5. 36, 30. 282, 20 [439, 15. 381, 30]. II 92, 10. 15. 101, 25. 156, 15. 265, 40. 266, 1. 268, 15. 20. 272, 5 [312, 20]. 291, 35—292, 1. 333, 20. 25. 334, 15. 431, 35; ecclesiae habeantur immunes II 403, 30; ecclesiarum infracturae II 301, 1; ecclesiam infringere I 216, 5. II 412, 20; ecclesiae ingressus II 189, 15. 242, 10; e. introitus I 178, 15 [412, 10]. 197, 25. II 244, 15; e. iunior I 46, 15; e. iura I 25, 5. II 34, 25; ecclesiae iuris aliquid defraudare I 334, 5; ecclesia suum ius praeter mobilem possessionem non amittere debet I 334, 5; ecclesiae, ecclesiarum iustitia, iustitiae I 92, 5. 15. 101, 10. 25. 104, 35. 146, 20. 184, 20. 190, 10. 209, 30. II 93, 30; ecclesiae leges antiquae I 369, 20; ecclesiarum mancipia I 201, 25. II 269, 1. 345, 25; ecclesiae mansus I 277, 25 [407, 5]. II 331, 10; unus mansus ecclesiae adtributus, datus I 277, 25 [407, 1. 5]. II 12, 30. 60, 5. 10; ad ecclesiam militare II 106, 30; ecclesiae militia II 453, 5; e. milites I 79, 35. II 35, 15; e., ecclesiarum ministerium I 1, 20. 29, 35. 196, 25; ecclesiae ministri; ecclesiarum mundebrudis, mundebrudium I 98, 35. 101, 15. 146, 15. 214, 20. II 157, 25 [299, 20]; ecclesiae necessitates; ecclesiae negotia; e. catholicae normae I 33, 20; ecclesiis depotare oblationes defunctorum I 19, 10; ecclesiae oeconomus (hyconomus) I 311, 5 [421, 5. 10]. II 103, 20; ecclesiis res offerre I 229, 40; in ecclesia offerre in elemosina II 415, 30; ad ecclesiam panem offerre I 202, 20; ecclesiae officia II 498, 25; e. opus I 287, 30. 35; ecclesias ordinare I 191, 30. 195, 1. 20. 232, 35. II 8, 30; ecclesiarum ordo II 211, 30; e. omnis ordo secundum legem Rom. vivat I 335, 5; e. parochiae II 180, 5; e. pastores I 61, 20 [404, 35]. 162, 25. II 27, 30. 36, 40. 48, 25. 50, 25. 246, 5. 432, 1. 508, 15; ecclesiarum pax I 171, 1. 205, 15. 212, 5. II 330, 25. 374, 15; ecclesiae pacem habeant I 71, 15. 154, 1 [447, 25]. 157, 30; *cfr.* II 175, 15; ecclesiae pecora I 334, 5; ecclesiarum pecunia I 25, 5. 28, 10. 15; e. possessio, possessiones I 28, 15. 129, 30 [II 23, 20]. II 386, 5; ecclesiae possessionem per XXX annos tenere I 107, 10; e. mobilis possessio I 334, 5; e. potestas = *districtus* II 336, 40; ecclesiarum praecepta

II 336, 35. 388, 20 [404, 25]. 431, 35; e. praecepta regalia II 115, 25 [402, 1]; ecclesiae praedia I 334, 5; episcopi et ceteri e. praelati I 339, 20; praelatus praelationem e. suscipiens I 267, 25; e. praepositus I 21, 20. 22, 1; e. praesul II 103, 20; ecclesiarum privilegia II 366, 20. 30. 431, 35. 436, 10; in ecclesiae providentiam ordinati I 369, 5; e. rector I 61, 20 [404, 35]. 167, 25. 197, 15. 272, 30. 283, 10 [439, 45]. 287, 35 [442, 25]. 316, 30. 356, 15. II 48, 25. 70, 35 [170, 20]. 92, 10. 15. 102, 25. 105, 5. 330, 20. 346, 15. 432, 1. 25. 440, 1. 5; ecclesiam regere I 21, 5. 242, 1. II 178, 15 [185, 25]. 218, 15. 441, 5. 518, 5; ecclesiae regimen I 354, 30; e. res proprias relinquere I 178, 30 [412, 30]; e. relinquere tertiam partem peculiaris II 248, 10; e. res; e. res per XX annos habitae I 65, 15; res ab ecclesiis illicitorum preceptorum confirmatione auferre II 115, 20 [402, 1]; ecclesiis pertinentes res inquirere II 64, 20; ecclesiae res vota sunt fidelium, pretia peccatorum *etc.* I 275, 35 [405, 25]; quae e. sunt, Deo consecrata sunt II 439, 30; ecclesiarum restauratio I 65, 15. 104, 30. 119, 15. 142, 25. 189, 20. 192, 5. 206, 20. 287, 30. 35 [442, 15. 25]. 304, 10 [415, 45]. 307, 15 [418, 45]. II 33, 10. 64, 25. 79, 40. 80, 1. 82, 20. 84, 5. 168, 1. 513, 15 [220, 30]; restorationes e. facere de rebus ecclesiarum II 13, 30; restorationem ecclesiae ex decimis exhibere II 420, 1; ecclesias restaurare I 42, 30. 76, 20. 119, 10. 131, 20 [410, 20]. 150, 5. 152, 1. 154, 1 [447, 20]. 175, 1. 189, 15. 210, 5. 287, 30 [442, 20]. II 12, 30. 292, 5; ecclesias baptismales restaurare I 191, 30. 196, 20. 25. II 64, 25; *cfr.* I 185, 30; ecclesiae satisfacere I 362, 15. II 307, 20. 358, 25 [363, 5]. 373, 15. 437, 20; ecclesiae senior; ad ecclesiae servitium donare I 69, 40; e. servitus II 270, 10; e. servus I 1, 25. 6, 5. 17, 15. 277, 1 [406, 30]. 303, 20 [415, 10]. 304, 30. 35 [416, 15]; ecclesiis servientes liberi II 432, 20; ecclesiae, ecclesiis servire I 211, 35—212, 1. 238, 15. II 413, 10; ecclesiae silva I 23, 20; e. status; e. terminus I 178, 30 [412, 25]; e. terra I 196, 30. 216, 25. 334, 5. II 269, 1; e. terrula II 331, 10; ad ecclesiam terram censalem dare I 287, 20 [442, 10]; ecclesiae titulus I 107, 1. 195, 10; ecclesiarum titula I 369, 10; ecclesiae, ad ecclesiam res tradere I 230, 20. 293, 5. 10; ad e. terram tributariam tradere I 287, 10 [442, 1]; ecclesiae tradere hereditatem I 282, 20 [439, 10. 381, 15]; ad ecclesiam se tradere in servitium I 281, 25 [438, 20]; res in vestitura ecclesiarum II 345, 30; *cfr.* 268, 10; ecclesiae usus II 32, 15. 178, 35 [185, 30]. 432, 30; ecclesiae usus = *consuetudo* II 493, 1. 496, 5.

ecclesialis pecunia I 28, 10.

ecclesiasticus, aecclesiasticus, ecclesiasticus, aecclesiasticus, a, um: e. actio I 374, 25; e. aedificatio II 476, 5; e. aedificia; e. ager I 333, 25; e. anathema II 292, 25; e. ancilla I 193, 15; e. auctoritas; e. beneficia; e. canones II 335, 40; e. causae I 283, 10 [439, 40]; e. censura; e. commendatio I 197, 1; e. communio; e. consolationes I 182, 25; e. consortium I 232, 20; e. consuetudo I 356, 40. II 183, 30; e. defensio I 94, 5; e. devotio II 116, 10 [402, 10]; e. dignitas; e. disciplina; e. discussio I 122, 20; e. dispensatio I 432, 25; e. doctrina I 78, 20. II 37, 20; e. documenta II 409, 1; e. dogma II 176, 5; e. elemosynarius, erogatarius II 103, 20; e. excommunicatio; e. facultates; e. femina I 314, 25 [450, 5]; e. gradus; e. gubernatio II 439, 25; e. habitus II 435, 1; e. homo v. ecclesiasticus; e. honor; e. institutiones II 509, 15; e. iudicia; e. ius; e. lex; e. mancipia; e. mansus I 333, 25; e. milicia I 330, 15; e. minister; e. ministerium; e. monita II 402, 25; e. mos II 52, 15; e. necessitas II 432, 15. 524, 20; e. negotium; e. officium; e. ordinatio I 206, 20; e. ordo; e. ornamentum II 524, 25; e. pax II 122, 25. 177, 30; e. placitum II 218, 15; e. plebes II 110, 15; e. poenitentia II 53, 30; e. possessiones; e. potestas I 94, 5. II 444, 35; e. praeceptum II 336, 40; e. praestaria II 270, 1; e. precaria II 404, 10; e. ratio II 231, 1; e. rector II 404, 10; e. regimen II 439, 25. 30. 520, 40; e. regula; e. religio II 524, 20; e. res; e. sanctio II 119, 30. 120, 10; e. satisfactio II 310, 20; e. servitium I 277, 25 [407, 5]; e. servus; e. societas II 307, 25; e. sollicitudo; e. statuta II 417, 25; e. thesaurus I 131, 20. 25 [410, 25]; e. tuitio II 160, 30; e. utilitas; ecclesiastica exercere I 240, 10. — ecclesiasticus v. homo e. — ecclesiasticus = *clericus* I 320, 20. II 115, 30. 211, 5. 524, 15; ecclesiasticum ordinare I 196, 25; ecclesiasticum extra canonicam vel regularem licentiam nihil agat I 110, 45; ecclesiastici laici in vita sua exemplum praebere debent I 163, 30; ecclesiastici et laici I 161, 15; ecclesiastici officium I 110, 1; ecclesiasticus excommunicatum in communionem non accipiat I 54, 10 [397, 40]; e. res a personis non accipiat, quarum liberi *etc.* hac oblatione possent exheredari I 277, 10. 15 [406, 40]; e. feminam secum non habeat I 336, 15; e. incestuosus I 31, 25; e. arma *etc.* non vendat II 321, 35; e. secularibus negotiis se non ingerat I 162, 25; e. ab usuris se compescat II 411, 15. 20; e. non carius vendat annonam I 74, 20; ecclesiastici ante episcopis iudicentur I 183, 1;

ecclesiasticorum studium I 341, 40; ecclesiastici quae discere debeant I 235, 10—25; ecclesiasticos de eruditione et doctrina examinare I 109, 30, 35; ecclesiasticos non gravare II 438, 1, 5; e. fidelitatem imperatori promittat I 92, 20; ecclesiastici ministerium I 98, 30. — ecclesiastice: e. agere I 339, 1; e. nutrire II 229, 5.

ecclesiola II 257, 1.

echonomus v. oeconomus.

edere: e. capitula; e. legem I 205, 1; e. libellum II 56, 35.

edes v. aedes.

edictum, edictus: e. dominicum I 122, 35 [410, 1]; e. imperatoris, regis I 8, 10, 12, 20, 20, 35, 74, 30, 125, 15 [427, 10]. II 101, 30, 326, 1; edicti tenor; edictum instituere, constituere, facere I 65, 15. II 301, 20, 433, 20; e. subscriptionibus revocare I 23, 30; e. conservare et implere I 65, 15; e. non contempnere, contra e. non agere I 16, 5. II 149, 35. — e. legale et antiquum II 413, 30; e. legationis I 62, 30; edictus legis Langobardicae, Langobardorum I 193, 10, 205, 1, 219, 5, 317, 1; edictum synodale I 54, 30 [398, 20]. 61, 10 [404, 20].

edocere presbyteros, sacerdotes etc. I 279, 35 [409, 15]. 304, 5, 15 [415, 40, 50]. 339, 20, 372, 35; e. exemplo suos II 39, 35.

educare milites ecclesiae II 35, 15, 40, 25.

educere, aeducere se I 9, 1, 10.

effugere: e. iudicium comitis I 218, 5; e. de ministerio episcopi, missi, comitis II 295, 1. — mancipia effugientia I 287, 10 [441, 45]; cfr. fugitivus.

effusio sanguinis II 38, 15; e. sanguinis in ecclesia facta I 281, 20, 25 [438, 10, 15]. II 216, 10.

egritudo, egrotans v. aegr-.

eicere: non e. advenas I 131, 30 [427, 35]; e. ancillas, feminas de congregatione I 95, 20; e. hominem suum II 310, 20; e. latronem de emunitate I 181, 1, 5; e. de fisco, immunitate, potestate aliena mancipia (servos fugitivos) I 287, 10 [441, 45]. 288, 5 [442, 30]. 300, 30 [436, 40]. II 292, 20; e. presbyteros vel clericos criminosos II 410, 20; e. foras regno remanentes II 95, 15, 30. — e. = *deponere*: e. presbyteros, sacerdotes de ecclesia I 182, 5. II 12, 15, 272, 1 [312, 20]. 292, 5; e. scabios malos II 15, 1; e. vicarios malos I 144, 10. — missi eiciant(?) populum II 95, 25.

elatio II 40, 20, 177, 5.

elatus I 96, 1.

electi (sc. iuratores) II 146, 40; medii e. I 4, 35, 5, 15; tres e. I 5, 10, 6, 5; quinque e. II 131, 25; sex e. I 5, 15, 118, 20; cum duodecim electis

iurare vel similiter I 4, 35, 118, 20, II 132, 20, 135, 20, 25.

electio: e. archiepiscopi II 451, 15; e. episcopi I 276, 5 [405, 30]. II 264, 40; e. imperatoris, regis I 271, 5, 273, 15. II 348, 10, 368, 35, 377, 10; e. papae, pontificis I 323, 5, 20, 324, 15, 354, 40; e. rectoris plebis II 82, 5; e. sacerdotum II 29, 30, 30, 5; e. cleri et populi I 276, 5 [405, 30]. II 82, 5, 364, 15, 409, 30, 35, 520, 40.

elector II 408, 35.

elemosyna, elemosyna, elemosina, elemosina, elymosyna, elymosina, helemosyna, aelemosyna, aelemosina I 62, 5 [405, 15]. 240, 25, 271, 1. II 35, 25, 182, 20, 267, 30, 306, 5, 436, 15, 488, 25; e. facere, (dare, tribuere) I 42, 15, 153, 10 [413, 10]. 201, 15, 239, 25, 240, 1, 25, 245, 20, 249, 25. II 234, 1, 358, 25 [363, 1]; elemosinis inservire II 413, 25; de e. convenientias facere I 51, 1; elemosynas facere quater in anno I 226, 35; e. ex rapina facere II 372, 10; in elemosina dare brunias aut arma I 120, 1; pro elemosinis distribuere decima I 336, 25; in elemosina donare libram de argento, mediam libram, V solidos I 52, 10; in elemosyna dare res I 201, 15; elemosynarum decimae I 347, 1; elemosinas pauperibus dare, distribuere vel similiter I 195, 10, 347, 1. II 126, 1, 386, 1, 488, 15; e. mittere ad Hierusalem I 154, 1 [447, 20]; per elemosinas se purgare II 189, 10; elemosynis peccata redimere II 81, 30; e. delicta redimere II 122, 5; e. ieiunia redimere I 245, 15; elemosinae pretio diem redimere II 242, 30; pro elemosinis missas agere II 496, 5; in elemosina defuncti aliquid offerre II 415, 30; e. pro fure vel latrone dare II 231, 35; e. imperatoris II 358, 40; e. imperatricis II 359, 1; cfr. alimonia. — e. (= *miser cordia*) imperatoris, regis I 34, 30, 37, 5, 96, 30, 97, 1, 189, 20.

elemosynarius, elemosinarius I 347, 5, 348, 30, II 363, 1; e. ecclesiasticus II 103, 20; e. imperatoris II 358, 40.

eligere, elegere I 192, 15; e. abbatem; e. abbatissam I 195, 5; e. bonos adiutores imperatoris II 48, 35; e. advocatum; e. cancellarios I 319, 10, 15; e. cellerarios I 75, 35; e. centenarios I 7, 5, 124, 25 [427, 1]. 149, 20, 151, 1; e. clericos II 35, 5; e. episcopum; e. graphionem I 10, 1; e. homines regis, qui pontes emendent I 288, 15 [442, 40]; e. imperatorem II 348, 20—30, 351, 10; e. indices; e. iuratores (cfr. electi); e. meliores et veratores I 124, 40. II 8, 15, 15, 5, e. ministros episcopi I 373, 10; e. rei publicae ministros II 48, 35; e. missos I 91, 40, 287, 30 [442, 20]; e. notarium I 115, 20 [429, 25]. II 3, 1 [6, 10]; e. pontificem I 323, 20,

324, 15, 354, 45; e. praepositum I 149, 20, 151, 1; e. rectorem plebis II 82, 1; e. regem; e. sacerdotem; e. scabios I 115, 20 [429, 25]. 149, 20, 151, 1; e. testes; e. vicarios; e. vicedominos I 124, 25 [427, 1]. 151, 1; e. vilicum I 172, 15. — e. canonice I 77, 1.

elemosina v. eleemosyna.

elitigare rem litigiosam I 337, 1.

eloquia sacra II 44, 25; cfr. scriptura.

elymosina v. eleemosyna.

emendare = *corrigere, passim, ex. gr.*

I 19, 5, 20, 35, 67, 20, 98, 35, 40, 101, 25, 104, 40; emendanda innotescere II 163, 30, 164, 10, 20, 40; emendanda corrigere, emendare II 116, 5, 164, 10, 20, 40, 307, 5; emendandis spatium tribuere II 81, 15, 83, 15; e. non posse I 35, 15, 20, 92, 15, 101, 30, 104, 40, 209, 20, 236, 10, 305, 25 [417, 10]. 308, 30, 309, 5, 10 [419, 40, 420, 1, 10]. II 103, 15, 287, 20; e. secundum canones I 34, 20; e. secundum canonicam constitutionem I 33, 40; e. canonice I 189, 20; e. iuxta capitulare II 65, 1; e. secundum consilium episcoporum II 80, 5; e. imperiali auctoritate II 84, 10; e. consilio et auxilio regis II 429, 10; e. per iussionem regiam I 312, 15 [220, 15, 421, 45, II 180, 35]; e. secundum iustitiam I 129, 35 [II 23, 20]; se emendare I 32, 1, 35, 10, 25, 93, 40, 94, 10, 98, 20, 195, 5, 197, 30, 348, 25, II 186, 5, 188, 20, 231, 20; se emendare nolle I 12, 1, 31, 20, 231, 20, 292, 30; e. aedificia I 172, 20; e. beneficium I 287, 15 [442, 5]; e. capitula et proclamationes II 274, 35; e. cappellas I 210, 10; e. calculatores, incantatores etc. I 59, 1 [402, 30]. 104, 5; e. conversationem I 162, 20; e. criminas I 203, 1; e. domus et tegumenta ecclesiarum I 76, 25; e. in domibus aeccliesiarum et ornamentis aeccliesiae I 131, 20 [410, 20]; e. ecclesias; e. in ecclesiis locisque sacratis II 66, 5; e. in statu ecclesiae II 163, 10; e. de episcopatibus II 71, 1; e. feminas turpes I 375, 40; emendare fures, latrones etc. I 96, 15; e. furta I 193, 5; e. incestuosos I 48, 1; e. inopiam II 66, 10; e. libros I 60, 1 [403, 25]; e. lucos (brogilos) I 87, 20; e. male actum (gestum) II 300, 45, 443, 1; e. monachos I 322, 1, II 66, 10, 15; e. monasteria I 34, 5, 10, 209, 25; e. necessitates I 323, 30, 366, 35; e. necessaria I 174, 20; e. neglegentiam I 306, 1 [417, 35]; e. pontes; e. sacerdotem I 374, 35; e. scolae I 357, 35; e. vias, portoras I 199, 30; e. vicia I 208, 5; e. vitam II 455, 15, 462, 10. — e. = *componere* I 51, 5, 25, 181, 20, 201, 30, 217, 1, 10, II 19, 15, 278, 1, 308, 30, 334, 30, 35; e. secundum capitula II 158, 5, 10 [300, 1]. 286, 30, 287, 1, 299, 10, 307, 5; e. secundum capitularia II 65, 1, 103, 5, 15,

158, 10. 360, 10; e. per legalem compositionem et poenitentiam II 310, 20; e. legaliter I 323, 20. 333, 30. II 64, 35. 92, 30. 103, 15. 105, 20. 107, 30. 125, 10. 274, 25. 287, 20. 300, 45. 344, 10. 374, 20; e. secundum legem, leges I 32, 20. 35. 49, 35. 160, 35 [449, 15]. 199, 5. 201, 5. 294, 25. 320, 1. II 108, 10. 158, 10. 287, 1. 299, 10. 300, 1. 35. 306, 35. 371, 5; e. cum lege, per legem, ad legem II 91, 5. 247, 5. 278, 1. 310, 20; e. sicut lex est I 211, 5. II 97, 30. 337, 15; e. legem suam I 49, 5. 199, 10; e. secundum rationem et auctoritatem atque consuetudinem II 356, 45. 357, 5; e. sicut ratio et iustitia est II 337, 15; e. compositionem I 97, 20; e. pretium I 49, 10; e. alicui aliquid cum sua lege II 278, 1; e. ablata II 345, 1. 374, 20. 35; e. causam I 68, 20. 70, 30. 199, 5; e. in clericos perpetrata II 216, 20; e. damnum tripla compositione I 160, 35 [449, 15]; e. damnum iuxta qualitatem rei I 114, 15 [429, 10]; e. dampnitatem I 335, 20; e. depredationes I 323, 20. 324, 1. II 64, 35. 105, 30. 125, 10. 15. 287, 1. 300, 35. 360, 10; e. in ecclesiis, in ecclesias facta II 76, 10. 216, 20; e. furtum pro servo I 284, 20 [441, 5]; e. homicidium I 281, 15 [438, 10]; e. pro immunitate violata II 217, 15; e. incendia II 125, 10. 15; e. iniustitias I 324, 1; e. male acta, male facta II 287, 20. 306, 35. 307, 20. 310, 20. 344, 10; e. mala II 75, 20. 78, 30. 131, 5. 273, 15 [343, 10]; e. presbyterum tripla compositione I 212, 15; e. praedas II 374, 25; e. rapinas II 105, 30. 125, 10. 15. 300, 35. 371, 1. 5. 373, 30; e. rapta II 107, 30; e. subreptum II 296, 35 [100, 20]; e. tractationes et violentias II 125, 10. 15.

emendatio I 97, 35. 99, 1. 274, 20. 30. 279, 45 [409, 25]. 328, 30. 332, 5. 367, 5. 368, 5. II 4, 20. 16, 10. 28, 5. 80, 10. 160, 10. 186, 5. 280, 1. 367, 30; e. ecclesiae sanctae I 357, 30; e. episcoporum, sacerdotum, subiectorum episcopi II 46, 15; e. morum I 164, 10; e. peccatorum I 228, 10; e. regis I 272, 20. — emendatio = *compositio* I 205, 30. II 278, 1; ad emendationem constringere I 110, 5. II 103, 15; ad e. vocare II 373, 10. 25. 374, 25; ad e. adducere, perducere II 73, 5 [155, 25. 170, 25]. 308, 30. 40. 371, 1. 5; ad e. recurrere I 97, 20; ad e. redire II 155, 40. 156, 1. 336, 1. 5; e. facere I 97, 30. II 273, 15; usque ad e. distringere I 171, 40; usque ad e. excommunicari I 36, 5; usque ad e. separari a communione II 373, 15; emendatio banni I 70, 10; e. debita II 335, 15; e. legalis II 16, 10. 15. 318, 25. 371, 1. 5; e. legitima II 16, 15; e. simplex II 248, 10. 15.

emere I 43, 10. II 251, 15. 25. 30. 251, 1; e. aliter, amplius I 140, 1. 146, 30;

e. ad mensuram antiquam II 63, 30; e. sine theloneo II 251, 10. 15; e. extra mercata I 294, 20; e. adulteros marito ad vindictam traditos I 317, 5; e. animalia I 248, 20; e. communia commercia I 294, 15; e. homines Christianos II 131, 15. 139, 1; e. mancipia I 171, 5. 211, 10; e. necessaria II 96, 30. 105, 25; e. proprietatem alterius I 330, 10; e. res I 321, 10. 428, 20; e. sibi de rebus ecclesiae allodium, praedia etc. I 238, 15. II 34, 15. 25; e. res pauperum I 174, 30. 312, 10. 15 [220, 10. 421, 35. 40. II 180, 30]; e. servos II 419, 15; e. victualia II 251, 10; e. vinum I 83, 35; *cfr.* comparare.

emina I 345, 15.

eminentia regis, sacerdotalis II 212, 15.

emissarius = *admissarius* I 84, 10. 254, 25. 255, 25. 256, 5. 20.

emittere: e. cartam I 2, 30; e. pactum I 4, 35.

emolumenta I 311, 5 [421, 5].

emphyteusis, emphyteusis, enfiteusis I 311, 1 [421, 5]. 316, 30. 335, 5.

emphyteuticarium, enfiteuticarium ius II 102, 25.

emptio I 74, 30. 140, 1. 411, 1. II 15, 25.

emptor I 294, 15. 20. 331, 10; e. rerum alienarum II 19, 10.

empturium I 74, 30.

emunitas *v.* immunitas.

eneca I 86, 30.

eneus = *aeneus*: ad eneam provocare I 5, 5.

enucleare II 466, 30.

enucleatim: e. excerpere I 341, 5; e. legere II 41, 10. — enucleatius II 422, 35.

eoā, eouā, eowā *v.* ewā.

epiphania, epyphania I 179, 20 [413, 5]. 227, 10. 312, 25. 346, 35. II 494, 20. 510, 25.

episcopalis, e: e. admonitio II 397, 25; e. adnuntiatio II 75, 30; e. auctoritas; e. bannus; e. collatio II 447, 30; e. capitula II 298, 1. 424, 25; e. censura II 102, 15; e. consensus II 179, 5. 523, 1; e. consilium II 162, 5. 179, 5; e. constitutio II 179, 1 [185, 35]; e. custodia II 422, 25. 30; e. decretum II 414, 30. 415, 15; e. dignitas II 118, 5; e. domus; e. excommunicatio I 326, 20. II 110, 15. 437, 20; e. gradus II 264, 25; e. gravitas II 264, 25; e. habitaculum II 405, 5; e. habitatio I 231, 20; e. iudicium; e. iussa II 448, 25; e. libertas II 51, 10; e. magisterium I 110, 30; episcopales manus II 57, 10. 303, 40; e. minister II 33, 15; e. ministerium; e. monasterium I 36, 35; e. monitiones II 402, 25; e. mundum I 192, 1; e. ordo II 305, 5. 405, 1. 448, 35; e. potestas II 447, 35; e. sedes II 38, 5. 262, 10; e.

sententia II 286, 30; e. statuta II 395, 10; e. vicus I 36, 35; e. vindicta II 272, 10 [312, 25]; e. voluntas I 307, 15 [418, 45]. — episcopalia consequi I 75, 25. — episcopaliter tractare II 257, 35. 40.

episcopatus = *officium episcopi* I 75, 30. 189, 30. II 34, 20. 410, 5. 439, 35. — e. = *episcopium* I 37, 1. 369, 1. II 70, 35 [170, 20]. 71, 1. 244, 20. 354, 20; e. accipere II 453, 1; e. non sit sine pastore I 36, 20; in episcopatibus ordo ecclesiasticus teneatur I 271, 25; episcopatum circumire II 218, 15. 30; in episcopatibus violentia aut gravamina II 105, 10; de uno episcopatu in alium transmigrare I 237, 25; episcopatus caput II 337, 1; e. defuncti II 358, 25; e. vacans II 452, 40; episcopatus Venetiarum II 142, 30. 35. 149, 25.

episcopium I 60, 1 [403, 25]. 79, 5. 100, 25. 119, 15. 369, 5. 373, 20. II 103, 5. 237, 45. 242, 15. 45. 244, 15. 378, 35. 379, 5. 35. 380, 20. 405, 1. 10. 411, 5. 516, 5; in episcopis magistris et doctores constituentur I 376, 25; episcopia dividere I 405, 40.

episcopus: e. Romanus II 223, 25; e. sedis Romanae II 29, 20; episcopi Galliae et Germaniae I 360, 35; e. Galliarum I 33, 25; e. in Langobardia constituti I 278, 5 [407, 25]; e. Italiae I 407, 25; episcopus vicarius Dei II 421, 10; episcopi vicarii Christi (et clavigeri regni caelorum) II 51, 35. 113, 15; e. vicem Petri gerunt II 35, 35; e. vicem apostolorum tenentes II 118, 40; e. successores apostolorum II 32, 20. 35, 10; e. speculatores Domini II 27, 35; e. Domino consecrati sunt II 439, 30; venerabilis episcopus I 71, 10. 280, 30. 355, 5. II 67, 10. 101, 5. *saepius*; e. venerandus II 352, 5; e. reverentissimus II 56, 10. 352, 1. 385, 25; e. reverendissimus II 385, 25; e. civitatis I 111, 5. 221, 10—222, 1. 262, 40. 369, 25. II 120, 5. 186, 35. 409, 15. 20; episcopi debeant esse per singulas civitates I 33, 35; e. duo non sint in una civitate I 133, 15 [411, 20]; episcopus loci I 76, 5. 191, 25. 322, 1. 369, 30. II 122, 20; e. metropolitanus I 35, 15. 47, 20. 54, 35 [398, 25]. 229, 1. 411, 15. II 406, 20; episcopi in vicem metropolitanorum constituti I 33, 35; episcopus = archiepiscopus I 100, 10. II 56, 10. 57, 15. 30. 58, 5. 261, 5; e. vicinus sedem archiepiscopi praevideat II 358, 5; e. suffraganeus, suffraganeus I 47, 20. 54, 35; e. provincialis I 21, 1. 55, 10 [399, 1]. 340, 5. 10. 342, 5. II 120, 30. 438, 40; episcopi provinciae I 75, 30. 94, 10. II 339, 30. 40. 340, 15. 347, 15. 427, 25; e. conprovinciales I 75, 30. 339, 30. 35. 341, 10. 361, 20. II 393, 30. 406, 20. 438, 40; episcopus parrochiae I 201, 15;

episcopus dioceseos II 428, 10; e. diocesanus II 406, 20; episcopum eligere I 21, 1. 5. 368, 25. 372, 35. 40. II 381, 5; nullus episcoporum se vivente eligat successorem I 21, 5; episcopi per electionem cleri et populi eligantur I 276, 5 [405, 30. 35]; episcopum regulariter designare II 114, 10 [399, 20]; episcopi ordinatio I 75, 25. 133, 15 [411, 20]; episcopum, episcopos ordinare I 21, 1. 5. 25, 5. 29, 20. 36, 20. 47, 30. 55 [399, 1. 20]. 77, 30. II 264, 40. 432, 5; e. canonicè ordinare II 409, 20; episcopus approbatus ordinetur I 371, 35. 372, 15; e. per pecunias, muneribus non ordinetur I 55, 25 [399, 20]. 372, 15. 20. II 380, 15; e. ordinatus nec receptus I 133, 15 [446, 40]; episcopus non in villulis, agris, vicis constituatur vel ordinetur I 55, 20 [399, 15]. 76, 15; episcopum invitum non ordinare I 372, 35; e. consecrare I 371, 40; e. a clericis et populo postulatum consecrare I 372, 35; legitimos episcopos constituere I 29, 15. 20; episcopus vocatus I 221, 20. II 67, 10. 112, 5; episcopum deponere I 108, 5. 228, 20. 231, 5. 336, 20. II 219, 5. 10; episcopi in civitatibus canonicè degant II 406, 1. 5; episcopus principalem cathedram non neglegat I 56, 30 [400, 30]; nullus e. propriam sedem amittat aliubi frequentando I 77, 25; episcopi propriam sedem negligentes remotiora loca non frequentent II 34, 40; e. ultratium hebdomatarum spatium a propriis ecclesiis non morentur I 373, 1; episcopus de civitate in civitatem non transmigratur I 55, 35 [399, 35]. 75, 1; episcopus non de uno loco ad alium transeat I 133, 20 [411, 25]; episcopum non transferre II 229, 30; episcopus proprius I 365, 5; episcopi vicini II 118, 20; episcopus extraneus I 365, 5; e. ambulans I 41, 15; e. hospes I 345, 40; e. peregrinus I 133, 25 [447, 1]; episcopi vagantes I 35, 40; episcopus de aliis regionibus superveniens I 29, 35; episcopum suscipere I 25, 20. 29, 35. II 186, 10; vivente episcopo adoptare locum eius I 21, 5; a nullo sedes episcopalis episcopo infirmante usurpetur II 262, 10; episcopus taliter affectus, ut ecclesiam... nec clerum regere possit I 21, 5; e. decedens I 21, 1; episcopi obitus I 77, 30. II 358, 5. 362, 45; e. exitus II 449, 35; episcopus in ecclesia sepeliatur I 174, 25; episcopum comprehendere vel dehonestare I 361, 20. 362, 5; episcopum insidias ponere I 361, 20. 362, 5; episcopum interficere, occidere I 68, 30. 113, 5 [428, 25]. 212, 15. 361, 10. 20. —

episcopi et abbates, abbatissae I 58, 5 [401, 35]. 77, 40. 94, 1. 5. 95, 30. 101, 15. 214, 10. 321, 30. II 358, 10; episcopus a presbytero non accuse-

tur I 133, 40 [411, 30]; episcopi advocatus I 93, 30. 101, 25. 104, 35. 137, 25. 164, 35. 172, 5. 196, 15. 35. 214, 15. 319, 1. 5. 374, 25. 30; episcopi cum comitibus advocatum elegant I 319, 5; episcopus duos advocatos habeat I 236, 35; e. centenarium comitis non habeat advocatum I 290, 30. 35 [444, 25]; episcopi agens I 23, 20; e. archidiaconus I 31, 30; episcopus super archidiaconum suum curam adhibeat II 33, 1; episcopi et archipresbyteri I 230, 1. II 82, 15. 110, 30. 118. 120, 35. 40; episcopus bannum conservet I 98, 30; episcopo bannum persolvere II 217, 35; episcopus et canonici I 60, 15 [403, 40]. 95, 35. 183, 1. 327, 15. 20. II 179, 15; episcopi prepositos cardinalium ecclesiarum non expellant I 195, 20; e. titulos cardinales ordinent II 411, 15; e. centenarius I 93, 30. 101, 25. 104, 35; e. in civitatibus suis claustrum instituant II 102, 5. 10; *cfr.* 411, 5; episcopus parrochiam circumeat, circumiens I 25, 20. 29, 30. 45, 20. 170, 30. 174, 20. II 9, 1. 32, 1. 10. 101, 35. 247, 25—248, 1. 406, 1. 432, 10; e. parrochiam circans I 195, 15; e. per sua parrochia cercata faciens I 190, 25; e. episcopatum circumiens II 218, 15; episcopi semel in anno circumitionem faciant II 257, 15; e. greges, plebes, suas visitent II 248, 1. 5. 406, 10; episcopus et clerici I 47, 35. 56, 5 [400, 5]. 76, 30. 102, 35. 174, 35. 228, 40. 229, 1. 277, 20 [407, 1]. 374, 20. 375, 15. II 35, 5. 118, 5. 10. 331, 15; e. et clericus alterius I 57, 25 [401, 20]. 108, 5; clericus profugus II 229, 1—15; episcopi se non debent in vassallitico commendare II 439, 30; episcopus et comitatus II 358, 15. 20 [362, 35. 40]; episcopi et comites I 77, 5. 94, 1. 101, 15. 189, 20. 214, 10. 228, 15. 312 [422, 20]. II 80, 10. 15. 103, 1. 107, 20. 30. 178, 15. 218, 15—219, 5. 312, 15. 331, 25. 358, 25; inter episcopos et comites concordia, pax I 58, 5 [401, 35]. 209, 35—210, 1. 304, 20 [416, 5]. 305, 5 [416, 35]. II 76, 1. 177, 15 [185, 20]. 219, 1; episcopi comitibus adiutores I 209, 40—210, 1. 305, 5 [416, 30. 35]. II 16, 1; comites episcopis adiutores I 304, 20. 25 [416, 5]. 367, 30. II 312, 10; episcopi comitum auxilio fulciantur II 83, 5. 10; episcopus adiutus a gravione I 25, 30; episcopi et comites vicissim sibi adiutorium ferant I 305, 5 [416, 35]; episcopi et comitis mutuum adiutorium II 76, 1; testimonium episcoporum de comitibus, comitum de episcopis I 305, 15 [417, 1]; *cfr.* II 83, 10. 15; episcopi cum comitibus stent I 158, 30; episcopus per suam monitionem et per iudicium comitis homicidia *etc.* emendet I 189, 25; episcopo componere subdiaconum I 361, 5. 40; diaconum I 361, 10. 362, 1; presbyterum I 361, 15. 362, 5; e.

tertia pars compositionis (*weregelti*) presbyteri solvenda II 215, 25. 216, 1. 5; episcopus neminem sine certa causa communione privet *etc.* II 411, 20; *cfr.* 155, 40. 335, 40; commune episcoporum concilium I 55, 1 [398, 30]; ab episcopis bis in anno concilia celebrentur I 108, 10; episcopi provinciales cum suo metropolitano bis in anno concilia celebrent I 55, 10 [399, 1]; episcopus ad provinciale concilium veniens II 40, 30; omnes presbyteri ad concilium episcopi veniant I 35, 1; episcopus confirmet populum I 29, 30. 45, 20. II 257, 5; *cfr.* I 218, 20; episcopi praedicationem et confirmationem expleant I 209, 15; episcopi nolentes ad praedicandum vel firmandum suas parrochias circuire II 247, 25—248, 1; ad episcopum confugere II 239, 30. 240, 1. 10; episcopos congregare I 24, 25. 47, 15. 356, 15. II 104, 25. 30. 291, 30. 35; e. Galliarum adgregare I 33, 25; episcopi evocati II 383, 10. 15; e. coniectus II 354, 25—35; episcopo coniectum facere II 257, 5. 10; episcopi convenientes I 34, 1. 5. II 104, 25. 263, 30. 303, 15. 427, 25. 30; e. convenient cum suo metropolitano annis singulis I 366, 25. 30; episcoporum conventus I 20. 30. 350, 5. II 2, 15—25 [5, 40—6, 5]. 3, 1 [6, 15]. 11, 5. 10. 211, 35; episcopus conventum habeat cum sacerdotibus I 241, 35; episcopi conversatio, vita I 43, 1. 65, 20. 93, 25. 100, 15. 103, 15. 161, 30. 162, 20. 279, 30—40 [409, 5—15]. 303, 35. 40 [415, 20—30]. 305, 15 [417, 1]. 357, 25. II 35, 10. 81, 5. 117. 405, 30; e. venationem non faciant, exerceant I 195, 15. II 117, 35. 181, 1. 187; e. canes, accipitres non habeant I 95, 20. 231, 20. 25. II 187; e. cupplas canum non habeant nec falcones nec accipitres nec ioculatores I 64, 20; episcopus de femina crimine fornicationis suspicatus I 374, 1; e. feminam secum habens I 336, 20; e. introductam non habeat mulierem nec ancillam aut aldiam I 207, 25. 30; episcopi mater soror, amita I 207, 25; e. cubiculo sacerdotes et clerici assistant II 117, 15; episcopi criminalia scelera *etc.* inquirent *etc.* II 101, 40. 102, 1; criminosus contumax ab episcopo excommunicetur I 326, 25; episcopus rei familiaris curam ad se non revocet I 231, 20; e. seculares curas non adsumat I 231, 5; e. dispenset decimam I 182, 35. II 102, 35; episcopi nonas et decimas accipientes I 210, 5. II 336, 40; episcopus argentum pro nona et decima accipiens I 307, 10 [418, 40]; episcopi prohibeant, ne decimae redimantur II 13, 20; episcopo quarta pars decimarum applicetur I 228, 1. 364, 30; *cfr.* II 32, 10. 15; e. de decimis in plebibus oblati nulla pars inferatur I 195, 30; episcopis

decimationem praebere II 110, 10; episcopus et diaconi I 47, 35. 231, 10; episcopi dimissoria I 48, 10; e. dioecesis I 76, 30; e. doctrina I 357, 25; episcopi res ecclesiarum potestatem habeant I 182, 30, res ecclesiasticas praevideant, regant II 178, 10 [185, 25]; episcopus rebus ecclesiae commendatis non tanquam propriis utatur I 231, 5; *cfr.* II 34, 15; episcopi res ecclesiae inter parentes *etc.* dividentes I 229, 40; episcopus rem ecclesiae alienans I 311, 10 [421, 10]; inrita erit episcopis donatio, vindictio, commutatio ecclesiasticae rei absque convenientia vel scriptione clericorum I 231, 10; episcopus res immobiles de subiectis plebibus *etc.* in proprio usu non habeat I 374, 5. 10; per episcopum servus ecclesiasticus liber efficitur I 356; episcopus reconcilians excommunicatos I 243, 35; episcopi familia II 448, 15; e. et feminae velatae I 34, 30, feminae se velantes II 42, 25; e. heredes I 77, 25. 30; e. homines I 67, 5. 137, 30. 165, 5. 171, 25. II 331, 30; episcopus honorem perdat I 95, 20. 25; episcopi honor II 157, 25 [299, 25]. 333, 25. 334, 15; e. de incestuosis potestas I 48, 5; *cfr.* II 107, 20. 25. 183, 10. 237, 25—238, 1; e. indulgentia II 414, 10; e. iudex I 23, 15; episcopus et imperator *v.* e. et rex; episcopi, episcoporum iudicium I 28, 15. 48, 5. 49, 40. 74, 40. 97, 35. II 74, 5 [157, 1]. 451, 20; episcopi praesentia I 22, 1. 51, 5; e. iudicantes I 30, 15. 183, 1; episcopus deiudicans I 31, 30; e. super sacra non iuret II 407, 15. 20; e. iustitiam facit I 74, 35. 291, 5 [444, 35]; episcopi et latrones I 49, 25. 141, 25; e. litterae commendatitiae I 76, 25; episcopus et malefactores I 141, 25. 294, 40. 295, 1; episcopi ministerium I 101, 15. 357, 25; e. ministri I 241, 20. II 118, 25. 411, 15; e. et missi I 53, 40 [397, 25]. 183, 1. 213, 20. 287, 30 [442, 15]. 288, 15 [442, 40]. 308, 25. 30 [419, 35. 40]. 310, 5 [420, 30]. 329, 5. II 12, 25. 329, 20. 25. 332, 5. 10. 334, 20; episcopus ad placitum missi (non) veniens I 145, 25. 291, 25 [445, 15]; e., qui missus est I 291, 15 [445, 1]. 291, 30 [445, 20]; episcopi in suo episcopio missatici potestate fungantur II 103, 5. 10; e. missus I 32, 1; e. missi discursores I 23, 15; episcopus et monachi, regulares I 94, 5. 10. 183, 1. 236, 10. 344, 15. 373, 30. II 179, 15; episcopi et monasteria I 34, 5. 30. 95, 30. 141, 30. 158, 25. 209, 15. 303, 35. 40. 373, 20. 415, 20—30. II 82, 30. 35. 120, 40. 121, 1. 358, 10. 401, 5. 10. 434, 35; e. munera, pretium non accipiant I 278, 5 [407, 25]. 332, 1. II 409, 25; e. notarius I 121, 30; episcoporum nuntii I 360, 35; e. officia II 117. 118; episcopi ad palatium venientes aut inde vadentes I 198, 30

—199, 10; e. parrochia I 25, 20. 30. 29, 35. 30. 1. 33, 40. 34. 36, 1. 5. 42, 15. 47, 35. 48. 54, 35. 40 [398, 25. 30]. 119; episcopus et pauperes I 94, 1; episcopi res pauperum non emant nec vi tollant I 220, 10. 312, 15 [421, 40]. II 180, 30; episcopus per pecunias ordinatus I 55, 20. 399, 20; e. disponat, ordinet poenitentiam *etc.* I 97, 25. 35. II 18, 25. 83, 5. 10. 120, 5. 10. 241, 20. 25. 243, 1. 25. 244, 5. 299, 15. 306, 35. 40. 319, 10. 413, 25. 414, 15; *cfr.* II 239, 5; episcopi, quibus iudicium poenitentiae iniunctum est I 57, 10 [401, 5]; episcopus reconciliationem poenitentium faciat II 118, 35. 40; potestas (= *districtus*) episcopi I 151, 10; episcopus praedicet, episcopi praedicatio I 58, 1 [401, 30]. 61, 25 [404, 35]. 103, 20. 209, 15. 241, 15. 305, 15 [417, 1]. 404, 30. II 35, 1. 66, 35. 83, 25. 102, 1. 5. 118, 5. 10. 257, 5; e. populi verbum annuntiant I 279, 30 [409, 5. 10]; episcopus omelias habeat II 176, 10; episcopus et presbyteri I 29, 35. 34, 35—35, 10. 47, 35. 95, 30. 150, 30. 174, 35. 231, 10. 375, 5. 10. II 40, 35. 118, 5. 10. 177, 1. 224, 25. 256, 25. 257. 258, 5. 335, 1. 407, 1. 5; episcopus rapinas emendet II 287, 20; e. et raptores II 306, 30. 35. 373; e. constituat rectorem plebis II 82, 1. 5; episcopi res, proprietates I 77, 25. 30. II 34, 20. 25. 178, 20—30; episcopis iniuncta oboedientia rei publicae I 328, 20. 332, 20; episcopi et rei publicae ministri II 415, 15. 20; episcopus et rex, senior, imperator II 365, 15; *cfr.* I 55, 1 [398, 30]; e. ad placitum imperatoris veniens I 116, 5. II 9, 10; e. et sacerdotes I 278, 15 [407, 35]. 304, 5. 10 [415, 35. 40]. 372, 30. 374. 375, 15. II 102, 5. 10; episcopi sacramentum I 1, 25. 2, 5. 66, 30. II 439, 30—440, 5; episcopi scholas habeant *etc.* I 357, 35. 40. II 35, 15. 40, 25. 30; episcopus rebus secularibus se inserens I 161, 20; e. negotiis secularibus se inserens I 162, 25; e., abbas, presbyter secularis rei altercationem inter se habentes I 226, 30; e. alterius servum ad clericatum sine domini voluntate promovens I 57, 25 [401, 25]. 103, 15; *cfr.* 76, 1; episcoporum synodus I 34, 1. 5. II 214, 10. 406, 25. 432, 15. 20; episcopi a presbiteris synodos non exigant nisi duos II 258, 5; decretum synodale episcoporum I 226, 5; episcopis tradere usuras exercentes II 63, 30; episcopi vassallus I 167, 25. II 448, 15; vicarii episcoporum I 133, 15; episcopi vicarii I 279, 30 [409, 10]; episcopi vicedominus I 93, 30. 101, 25. 104, 35. 214, 15.

epistola, epistula, aepistola II 6, 40; epistulas scribere I 235, 25; epistola apostolici, papae II 225, 20. 160, 15. 161, 10. 351, 15. 20. 30. 352, 20. 422, 10. 424, 10; e. falsa apostolici II 230, 25. 231, 5; e. caesarea

II 3, 40; epistolae canonicae I 251, 25; epistola comitis I 192, 10; epistolae decretales II 422, 10; epistola ducis I 24, 30; e. episcopi, episcoporum I 2, 1. 5. II 427, 30. 446, 25; e. imperatoris (regis) I 2, 25. 67, 30. 79, 40. 141, 20. 201, 35. 211, 20. 225, 30. 342, 35; epistolam imp. suscipere I 248, 20; e. imp. relegere, tradere I 242, 5. 246, 25; e. imp. generaliter populo legere II 3, 40; per epistolam imp. praecipere II 101, 30; e. imp. dispicere I 284, 30 [441, 10]; epistola iudicis II 133, 25. 30; e. missi I 184, 1. 40; e. papae *v.* e. apostolici; e. pastoralis Gelasii I 235, 25; e. prae loquutiva II 209, 30. 213, 40; e. principis I 21, 10; e., quam dicebant, quod de celo cecidisset I 60, 35 [404, 10].

epistolarius II 133, 25.

equitare, aequitare I 252, 15. 20. II 217, 10. 242, 25.

equitas *v.* aequitas.

equitatio II 243, 45.

equites I 360, 25.

equus I 445, 40. II 5, 10. 85, 1. 87, 5. 10. 133, 5. 525, 5. 526, 25; episcopus equorum curam contemnat II 117, 35; equorum auguria I 123, 10; equus emissarius I 84, 10. — equa II 133, 5. 134, 5. 251, 25; *cfr.* caballus.

eremus, heremus I 169, 20. 30. II 259, 40.

ergastulum II 228, 20. 384, 25. 401, 5.

eribannus *v.* heribannus.

erogare nutrimentum I 174, 10.

erogarius ecclesiasticus II 103, 20.

erogator I 201, 20.

errare I 60, 35 [404, 10]. II 476, 35. 482, 25. 511, 15. — errata: e. inquirere II 257, 5; e. corrigere I 54, 1 [397, 25]. II 213, 35. 257, 5; e. confiteri II 53, 35; e. delinquentium II 52, 5.

erratus II 214, 15.

error II 476, 15. 491, 35. 40. 511, 15; ab erroris macula liberare I 247, 35; in errorem non mittere populum I 60, 35 [404, 10]; errores superstitiosi II 476, 25.

eruca alba I 90, 5.

erudire: e. canonicos I 95, 35. 40. II 412, 5; e. filios I 313, 45 [423, 25]. II 49, 30. 35; e. inperitos I 234, 30; e. populum I 106, 25. 30; e. presbyteros I 95, 30; e. sacerdotes in monasterio I 60, 10 [403, 35]. — legibus eruditus II 64, 5.

eruditio I 203, 30. 367, 5; e. ecclesiasticorum I 109, 30; e. filiorum I 423, 25; e. populi I 110, 30.

escavinus *v.* scabinus.

estimare, estimatio *v.* aesti-

etas *v.* aetas.

eucharistia I 179, 5 [412, 40]. II 495, 1. 503, 1. 512, 25.

eulogiae I 63, 10. 347, 30; e. voluntariae II 409, 30.
 eunuchus II 135, 20.
 evangelicus, a, um: e. lectiones II 499, 1; e. pagina I 365, 40; e. plebs II 513, 5; e. sacramenta II 492, 30; e. scriptura I 365, 10.
 evangelistarum ordo II 501, 20.
 evangelium II 501, 15, 20; e. legere (perlegere) I 109, 5. 234, 30. II 249, 5. 497, 15, 25. II 499, 5—30; e. intellegere I 235, 20; e. alios erudire I 234, 30; per evangelia promittere I 324, 10; per e. determinare II 133, 35; per, super e. iurare II 468, 35. 469, 10; periurium in evangelio cavere I 58, 25 [402, 10]. 104, 1; in evangelio crimen periurii perpetrare I 365, 40; absque evangelii testari I 75, 15; in evangelio sortire I 64, 1; evangelium scribere I 60, 5 [403, 30].
 evictus de latrocinio II 273, 5.
 evindicare: e. libertatem suam I 440, 45; e. servos ad possessionem regis I 300, 35 [437, 1]; *cfr.* vindicare.
 evocare: e. episcopos et fideles II 383, 15; e. synodum II 352, 10. 353, 1 [352, 5]; e. diaconum II 448, 1.
 ewa, euua, eva, ewwa: e. Baiuvariorum I 159, 1; e. Saxonum I 72, 10. 15. 25. 160, 15. 35 [432, 5. 449, 15]; *cfr.* lex.
 exactare, exactare I 169, 30; nihil e. pro banno I 153, 30 [449, 1]; non e. carnaticos I 212, 1; e. censa I 86, 20; e. indebitas consuetudines et iniustas exactationes II 388, 15 [403, 15]; e. freda I 282, 35 [439, 25]; e. heribannum I 125, 20 [427, 10]. 166, 25 [432, 30]; e. pretium I 243, 20; e. teloneum; e. vinum I 212, 1.
 exactatio II 273, 30. 388, 10. 15 [403, 15] 405, 20.
 exactio II 301, 30. 323, 30. 354, 5. 10; exactiones iniustae II 388, 25 [403, 40]; exactioem requirere a colonis II 319, 25; e. a presbyteris tollere II 257, 25; exactio banni II 292, 5; exactiones depredationum II 405, 35; exactio precii II 222, 5.
 exactor I 197, 15; e. civitatis I 216, 15; e. fiscalium rerum II 122, 1; e. rei publicae I 92, 20.
 examen II 93, 10. 225, 20; e. comitis I 262, 10; e. episcopi II 266, 20; e. imperatoris I 204, 35; e. palatinum II 212, 15; e. aquae frigidae interdicatur II 16, 20. 25; *cfr.* iudicium.
 examinare I 230, 20. 241, 25. 242, 1. II 19, 35; e. capitula II 124, 5; e. causam; e. pauperum querelas *etc.* II 69, 30; e. rem ambiguam II 118, 20; e. aliquem de fide I 110, 25; e. aliquem ad iustitias faciendum I 270, 5; e. clericum I 21, 20. 229, 35; e. clericos aut sacerdotes II 121, 35; e. clericos et monachos

peregrinantes II 122, 20; e. ecclesiasticos I 109, 30; e. flagitiis publicis inretitos II 66, 20. 25; e. incestuosos I 122, 15 [409, 40]; e. latrones I 180, 15; novatianos secundum regulam pleniter e. I 228, 25; e. presbyteros I 115, 20 [412, 1]. 190, 25. 234, 25. — se e. (= *expurgare*) II 188, 25; e. se iudicio, ad iudicium Dei II 315, 20. 318, 25. 344, 30; examinari iudicio, ad iudicium Dei I 113, 30 [448, 1]. 148, 40. 151, 10. 365, 20. II 190, 10. 345, 15; e. iudicio aquae ferventis I 281, 10 [438, 1]; e. in campo I 289, 10 [443, 10]; e. ad crucem I 269, 30; e. ferro candenti II 225, 10.
 examinatio, examinatio rei I 129, 20 [II 23, 5]. 130, 1. 336, 10. II 120, 25. 249, 10. 467, 20; e. damni I 269, 10 (*cfr.* aestimatio); e. clerici (presbyteri) I 108, 15. 110, 35. II 81, 35; e. ecclesiasticorum et laicorum I 109, 30; e. incantatorum *etc.* I 228, 10. 15; e. maleficorum II 122, 35. — examinatio crucis I 279, 25 [409, 5]. — examinationes divinae II 445, 30.
 exarchatus Ravennas I 353, 20.
 exartum = *roncale* I 36, 10.
 excaecare I 130, 1. II 214, 10.
 excaecatio presbyteri II 214, 10; e. munus II 384, 15.
 excarpsum *v.* excerptum.
 excarriti homines I 141, 15.
 excedere: e. contra confirmationem II 312, 35; e. in refectorio I 346, 25; e. animo contra quemlibet II 367, 25. — excedentes I 11, 40. 12, 5.
 excellentia II 34, 40. 35, 30. 136, 25. 257, 45. 385, 30; e. imperialis II 350, 10.
 excellentissimus imperator, rex.
 exceptio personae, personarum II 272, 15. 20. 286, 15. 294, 30. — e. (= *receptio*) hospitum II 385, 35.
 excerptum I 33, 30. II 46, 20; e. enucleatim I 341, 5; e. capitula; e. commemorationes II 262, 20. — excarpsum capituli I 120, 40.
 excessus I 12, 1. II 448, 15; e. regis II 442, 1.
 excipere: e. homines de banno I 137, 25. 35. — e. = *recipere*: e. leudes alterius I 14, 25. — e. = *accipere*: e. sententiam ultionis I 19, 1.
 excludere: e. presbyteros vel clericos criminosos II 410, 20; e. raptos a societate ecclesiasticorum et fidelium II 307, 25; excludi a regni finibus II 93, 5 (*cfr.* exilium). — excludit lex tricenaria I 16, 1.
 exclusa, selusa I 32, 5.
 exclusio a communione II 491, 10.
 excolentia rerum communium I 330, 30.
 excolere I 263, 25; e. de deserto (de inculto) I 263, 30—264, 1; non e. agros dominicos II 14, 5; e. prata II 438, 1; e. res ecclesiae II 346,

15; e. terras et vineas II 437, 40; e. terras alienas II 14, 10.
 excommunicare I 15, 25. 34, 10. 35. 36, 5. 186, 5 [433, 1]. 313, 1. 35 [422, 25. 423, 5]. 326, 40. 364, 15—25. II 73, 10 [155, 30]. 105, 20. 30. 107, 30. 121, 40. 122, 1. 155, 50. 160, 30. 177, 35 [186, 15]. 216, 20. 308, 30. 309, 1. 335, 35. 373, 30. 374, 5. 410, 20. 412, 5. 420, 15; in exercitu ebrius inventus ita excommunicatur, ut in bibendo sola aqua utatur I 167, 5; excommunicatus I 218, 1. II 452, 10; excommunicatus, cum e. communicare *etc.* I 35, 5. 10. 54, 10 [397, 40]. 56, 20 [400, 25]. II 120, 10. 379, 30. 410, 25. 444, 35. 449, 1. 452, 15; excommunicatus ad satisfactionem veniens I 213, 15; e. se non corrigens, emendans I 326, 25. 348, 25. II 214, 20. 215, 1. 308, 25.
 excommunicatio I 35. 133, 30 [447, 5]. II 73, 1 [155, 30]. 182, 20. 212, 10. 373, 15. 30. 413, 5. 452, 5. 10; e. canonica I 77, 15; e. ecclesiastica II 266, 15. 269, 25. 385, 1. 437, 20; e. episcopalis I 326, 20. II 437, 20; e. sine causa non fiat I 115, 20 [412, 1]; excommunicationem merere II 437, 20; excommunicatione dignum haberi I 326, 20; excommunicationi subiacere II 124, 25. 413, 5; excommunicatione constringere II 101, 10. 15; excommunicatio a corpore et sanguine Christi fiat de furto incerto I 347, 25; excommunicationis sententia II 373, 15; e. anathema II 215, 5—15; ab excommunicatione solvere II 309, 1; excommunicationes neglegere I 213, 25; excommunicationem parvipendere II 336, 5. 385, 1; *cfr.* II 269, 30.
 excondicere = *excusare, educere*: se e. II 344, 10. 15; se e. iuramento II 373, 5.
 excubiae I 261, 30 [II 259, 15]. II 65, 5.
 excusare: e. se de ignorantia II 321, 15; excusatus clericus I 21, 15; excusatus leudes I 14, 30; excusatus servus I 6, 25; se excusare I 181, 20. II 437, 20; se e. non posse I 70, 1; se e. sacramento (iuramento) I 117, 35 [430, 20]. 118, 25. 225, 5; e. homicidas, reos I 48, 15; excusari de morte I 69, 15; servum sacramento e. I 284, 20 [441, 5]. — se e. de publicis functionibus I 295, 5; non excusatum esse de hoste per praeceptum neque per advocacy II 95, 10. 30; se e. de iustitia facienda I 301, 1 [437, 10]; excusatum habere I 325, 20.
 excusatio I 190, 20. 193, 1. 217, 20. 291, 25 [445, 15]. 306, 20 [418, 5]. 327, 10. 334, 35. II 73, 35 [156, 30]. 144, 30. 286, 15. 294, 30. 319, 20. 322, 1. 411, 20; e. difficultatis I 340, 40; e. de ignorantia I 157, 10; e. homicidae I 48, 15; e. presbyterorum, diaconorum II 108, 15.
 excussio (sc. frumenti) I 36, 10,

excutere alterum pitto I 7, 35.

exdicere = *excondicere*, *excusare*: e. hominem I 315, 35.

exedra II 480, 10.

exemplar: e. auctoritatis regis I 277, 5 [406, 35]; capitularii quattuor exemplaria scribantur I 138, 10; e. descriptionis, constitutionis in archivo palatii reponatur I 262, 40. 264, 10; exemplaria epistolae regis I 79, 40; e. institutionis canonicae in armario palatii recondatur I 339, 40. 45.

exemplum: e. bonum dare (praebere, tribuere) I 161, 30. 163, 30. 342, 40. II 34, 1. 38, 35; exemplo innocentiae suae alios ad bene vivendum provocare I 279, 40 [409, 15]; exemplo subiectis prodesse I 276, 10 [405, 35]; exemplo et verbo populis prodesse I 304, 5 [415, 40]; exemplis et dictis incitare plebes II 35, 20. 25; exemplo propriae conversationis corrigere sacerdotes I 304, 10 [415, 40]; exemplo et verbo praedicare I 364, 40; exemplo instruere II 39, 15. 20. — exemplum (= *exemplar*) institutionis canonicae I 339, 45.

exenia: e. ad introitum ecclesiae non donanda I 178, 15 [412, 10]; e. maiora non accipienda I 195, 30; e. indebita II 9, 1.

exercitalis, e: e. causa I 207, 5; e. expeditio II 7, 10. 10. 15. 20, 1; e. iter I 138, 10. 305, 25 [417, 10]. II 5, 10; e. oboedientia I 164, 35; e. opus II 7, 15; e. placitum; exercitales distinguere I 191, 35. — exercitaliter ire I 168, 20.

exercitare I 134, 25. 206, 30.

exercitus I 1, 20. 28, 10. 84, 25; super exercitum missos constituere I 138, 15; e. promovere I 137, 5; exercitus promotio II 94, 20; exercitum dimittere I 185, 15. 205, 20; in e. ire (exire, pergere) I 25, 10. 100, 30. 138, 15. 141, 15. 20. 165, 20. 167, 1 [432, 40]. 205, 10. 261, 25 [II 259, 15]; de exercitu nullus remaneat I 71, 20; exercitum fugere (vitare) I 125, 5 [410, 10]. II 110, 1; e. praetermittere II 110, 5; in exercitu esse I 141, 25. 282, 5 [439, 1. 380, 15]; armatura in e. I 123, 5 [426, 1]; in exercitu quoscunque secum ducere II 308, 15; ebrius in exercitu inventus I 167, 5 [433, 1]; in exercitum substantiam ducere I 125, 1 [427, 10]; exercitus superveniens I 319, 30; e. Francorum I 52, 5. 20; e. Italiae II 67, 1. 5; e. Italicus I 96, 35; e. navalis I 132, 5.

exeredare v. exheredare.

exfortiare aliquid I 43, 10. 65, 25.

exheredare, exeredare, exhereditare I 125, 10 [410, 15]. 277, 15 [406, 45]; e. legitimos heredes I 163, 10. — exheredati I 312, 1 [421, 30].

exheredes fieri I 312, 5 [421, 30].

exhortari, exortari I 184, 1. II 31, 30; e. potestate regia II 412, 30.

exhortatio, exortatio: e. episcoporum II 27, 20. 30, 35. 44, 25. 80, 30. 116, 30; e. presbyteri I 243, 40; e. regis II 80, 35.

(exhortator), exortator comitis I 210, 1.

exigere II 525, 25; e. amplius II 332, 20; e. ultra quam legibus sancitum est II 105, 15; e. maiorem modium II 318, 15; nichil amplius e. de navibus salinariis II 251, 30; plus e. a parrochia I 195, 15; amplius e. a presbyteris II 256, 25. 257, 15. 25. 335, 15. 459, 30; e. a servis regiis ultra quod soliti fuerunt reddere II 437, 30; e. aliquid per vim ab arimannis II 108, 5; nihil e. a presbyteris II 247, 10; nihil e. pro baptismo, chrismate, communionem, ordinationem II 207, 1; *cfr.* I 278, 5 [407, 25]. II 409, 25; nihil e. pro sepultura II 207, 1. 222, 10. 416, 1; e. bandum exercitus II 110, 5; e. capitale I 6, 1; e. caricaturas II 438, 5; e. cellarinsem I 23, 25; e. censum; e. coniectum II 354, 35; e. iniustas consuetudines II 391, 20; e. dationes I 375, 15. 20; e. debita I 313, 40 [423, 20]. II 234, 5; e. decimas I 197, 20; e. dispensam II 257, 20; e. donationes I 375, 15. 20; e. dona annualia II 94, 1; e. exactionem II 323, 30; non e. indebita exsenia II 9, 1; e. fredam I 153, 30 [449, 5]. 154, 25; e. haribannum; e. locationem II 256, 35; e. lucrum temporale de agro ecclesiastico I 333, 30; e. metalla I 272, 30; e. numerum monetam II 149, 35; e. munera I 173, 30. 278, 5 [407, 25]; e. munuscula II 409, 25; e. opera I 313, 15 [422, 40]; e. operationes II 278, 1; e. paraveredos; e. pretium II 257, 20; e. redibitionem I 197, 5. II 259, 25. 413, 20; e. sacramenta; e. sibi servitium II 12, 35; e. solidos I 125, 25. 30 [427, 20]; e. stipendia II 88, 5; e. synodos II 258, 5; e. teloneum, tributum, usuras; e. vectigalia II 122, 35; e. widrigildum II 108, 15.

exiliari I 171, 35.

exilium I 129, 15 [II 23, 1]. 323, 20. II 54, 30; in e. mittere adulterum I 189, 20; in exilio mittere adunationem facientes I 318, 35; in exilium religare (exilii ultione plectere) contumacem I 284, 10 [440, 35]. 362, 15. II 420, 30; *cfr.* I 35, 15. 186, 5. 329, 35; in exilium mittere decimas dare nolentem I 186, 5; exilio dampnare ecclesiasticum II 321, 35; e. condemnare excommunicatum I 35, 15; in exilium mittere homicidam I 282, 35 [439, 15]; in exilio mittere hostem facere nolentem I 329, 35; e. retrudere interfectorem senioris sui II 143, 1; in e. transmittere (deportare) raptorem et raptam I 16, 10. 23, 15; in exilium mittere raptorem

sponsae I 282, 35 [439, 30]; exilio dampnare Deo sacratam II 321, 35; e. tradere tabellionem I 311, 10 [421, 10].

exire: e. in hostem (in exercitu) I 141, 20. II 5, 15; e. ad iudicium Dei I 75, 20. 180, 20; e. in campum I 180, 25; e. ad crucem I 41, 25; e. ad sortem I 5, 30; e. iubere foras iudicii I 296, 1. — exire de convenientia II 73, 40. 74, 1 [156, 35. 157, 1].

existimatio = aestimatio: e. rerum I 330, 25; *cfr.* I 56, 10 [400, 5].

existimator I 187, 25.

exitus: in exitibus ecclesiae placita non tenenda II 269, 5. — e. = *mors*: in exitu reconciliari II 122, 35; in exitu non communicari II 120, 25; exitus uniuscuiusque litteris vicissim innotescat II 449, 30. 35.

exlex II 249, 15.

exmerare argentum II 315, 20.

exoniare = *purgare*: se e. I 259, 10. 15.

exorare Deum II 46, 5; e. pro imperatore (rege) II 51, 15. 334, 15; e. pro stabilitate imperii II 51, 15.

exorbitare: e. a fidelitate II 378, 35; e. a ministerio II 34, 30.

exorcismus I 235, 15. II 509, 30.

exorcista I 134, 1. 5 [411, 30. 35]. II 516, 10.

(exorcizare), exorzizare I 247, 10.

exort- v. exhort-.

expect- v. expect-.

expeditio, e. exercitalis (hostilis) II 96, 5. 385, 5; expeditionem facere II 7, 5. 10 [321, 30]. 10, 15; expeditio in diebus quadragesimae facta II 54, 20; e. sine consilio et utilitate facta II 55, 1; de expeditione reverti II 16, 25; expeditio navalis II 67, 20.

expellere: e. latronem ad alia centena I 17, 15; e. praepositum cardinalis ecclesiae ab utilitatibus I 195, 25; e. de fisco servos fugitivos I 300, 30 [436, 40]; de ecclesia e. confugientem I 68, 20; e. ab ecclesia (= *excommunicare*) I 133, 30 [447, 5]. 174, 1; e. ex fisco I 169, 20; e. ex locis excultis I 263, 30; e. ex palatio I 298, 30; e. de regno II 170, 25. 281, 15; e. a societate (consortio) omnium I 281, 15. 285, 15. — e. = *deponere*: e. presbyteros I 277, 20 [407, 1]. 358, 10. II 232, 30.

expensa I 89, 20. 305, 45 [417, 30]. II 64, 10.

expilationis socius II 82, 20.

explorationes facere I 261, 30 [II 259, 15].

expoliare v. exspoliare.

exponere: e. divinas scripturas II 406, 30; e. fidei sponsonem et abrenuntiationes I 366, 10; e. necessitates II 464, 10.

expositio: e. orationis dominicae I 235, 10; e. psalmodum I 251, 30.

expositor christianitatis II 321, 15.
 exprobratio II 72, 30 [155, 10]. 256, 20.
 expurgare: se e. a crimine II 188, 25;
 se e. iuramento II 225, 5; se cum
 XII e. II 86, 3. 225, 5, 40; se e.
 aqua ferventi, ferro candenti II
 225, 10.
 exquirere = *inquirere* I 92, 1. 95, 15.
 175, 20; e. consanguinitatem con-
 iungentium I 98, 1. — e. = *exigere*:
 e. a comitibus vel fidelibus II
 438, 5; e. a presbyteris II 335, 15;
 e. paratas II 438, 1; e. servitium
 I 81, 35.
 exsolvere: e. census II 331, 1; e. com-
 positionem; e. debitum; e. iniustitiam
 II 318, 35; e. multam I 205,
 15. 215, 10 [430, 15]; e. paraveredos
 II 321, 20. 331, 1; e. XL sol. in
 bannum, sol. XX e. I 140, 1; e. the-
 loneum II 251, 20. 30. 252, 5. —
 exsolvi = *liberari* I 8, 35.
 (exspectacula), expectacula = *specta-
 cula*: e. diebus dominicis non fiant
 I 182, 1.
 exspoliare, expoliare: e. aliquem
 rebus suis I 181, 1. 10. II 37, 10; e.
 circummanentes II 412, 25; e. cle-
 ricum II 216, 35; e. ecclesias II
 33, 10. 34, 30; e. facultates eccle-
 siae II 412, 25; e. pauperes; e. vi-
 cinos II 412, 25.
 exterminare a regno II 287, 10 [309, 40].
 externae gentes II 87, 30. — *externi*
 II 524, 35; *externa* II 524, 25.
 exterus, a, um: e. gentes I 272, 40;
 e. nationes; e. provinciae II 105,
 25. — *exteri* transeuntes II 107, 25.
 — *exteriores* incursiones II 28, 1;
exteriora peragere I 367, 15; im-
 perium interius exteriusque cla-
 dibus attritum II 27, 30.
 extorquere aliquid contra sanctam
 auctoritatem II 445, 30.
 extraneus, a, um: e. episcopus I
 365, 5; e. gentes II 327, 10; e. mu-
 lier; e. sacerdos I 365, 5. — *extra-
 neus* I 167, 25. II 529, 35; *extra-
 neum* esse de palatio I 15, 25.
 extraordinaria dominatio II 82, 5. —
 extraordinarie ministrare II 121, 40.
 extrudere I 9, 30.
 exuere (= *purgare*) se sacramento
 I 17, 15.

f.

faba I 90, 10. 254, 15. II 491, 30.
 faber I 89, 10. II 320, 20; f. ferrarius,
 aurifex, argentarius I 87, 15; f.
 falsarius II 278, 5.
 fabricae ecclesiarum I 228, 1. II
 489, 10.
 fabricare auro vitroque I 251, 1.
 fabricinium II 320, 10. 15.
 fabrile opus II 420, 10.
 fabulae otiosae II 46, 5.
 fabulari cum femina I 374, 1.
 facinus I 305, 35 [417, 20]; f. non
 propalatum II 86, 30; facinora die

dominico commissa I 376, 5; pro
 facinoribus in exilium mittere I
 129, 15 [II 23, 1]; facinora perpe-
 trantibus poenitentiam imponere
 II 104, 30.
 factio II 261, 10. 409, 1. 437, 35. 442, 10.
 factum II 373, 5; auctor facti I 124,
 10 [426, 25]. II 16, 10; facti emen-
 datio I 205, 30; facta mala compo-
 nere I 10, 1.
 factus = *mansus* I 81, 25.
 facula I 89, 1.
 facultas, facultates = *res, bona* I
 333, 15 [421, 50]. II 330, 20; facultas
 corporis I 13, 35; f. substantiae
 I 325, 15; facultates hereditario
 iure alicui pertinentes I 261, 20;
 f. sibi emere de rebus ecclesiae I
 238, 15; f. suas ad loca sanctorum
 tradere II 433, 1; facultatibus
 cedere I 311, 15 [421, 15]; facultates
 amittere (acquirere) parentibus et
 fisco I 15, 40. 16, 10. 15; facultatem
 heredibus sociare I 23, 15; facul-
 tates ad sumptum et apparatus
 legationis delegatae II 85, 25; fa-
 cultatis decimae I 106, 25; de fa-
 cultatibus coniectum exigere II
 354, 35; ex f. propriis pontem
 emendare vel reficere I 295, 1; fa-
 cultas clericorum II 381, 1; facul-
 tates alicuius defuncti, comitis
 defuncti II 363, 1; f. ecclesiae I
 341, 35. II 34, 25. 41, 20. 385, 35. 40.
 412, 25; f. ecclesiasticae II 321, 10.
 358, 25 [362, 45. 363, 1]. 422, 5. 432,
 20—30. 433, 25; f. ecclesiasticorum
 II 438, 5; f. incestuosi I 15, 40; f.
 intestati I 21, 25; f. laicorum II
 381, 1; f. latronis I 7, 10; f. magi-
 stratus I 311, 15 [421, 15]; f. man-
 suarii II 354, 15. 20. 438, 5; f. pau-
 perum II 315, 25; f. praesulis mor-
 tui II 103, 20; f. raptae I 23, 15;
 f. raptoris I 16, 10. 23, 15; f. regni
 II 321, 10; f. vassalli imperatoris
 defuncti II 363, 1.
 facundia = *facultas* II 89, 25.
 faetus = *foetus*: f. ex adulterio ne-
 care II 181, 20.
 fagidus v. faidosus.
 faida I 201, 1. 440, 30. 45. 443, 40. 45.
 II 336, 10. 344, 1; propter faidam
 fugere I 39, 15; pro faida precium
 recipere nolle I 51, 20; de faida
 bannum mittere I 70, 25; propter
 faidam bannum fortiolem statuere
 I 72, 20; faidam non portare I
 217, 15. II 272, 30 [343, 30]. 372, 40.
 374, 20. 25. 35; f. non allevare II
 212, 20; faida non crescat II 107,
 35; faidam iurare II 372, 40. 374,
 25. 35. 375, 1; f. coercere II 20, 1;
 f. pacare I 290, 5 [443, 40]; f. paci-
 ficare I 284, 5 [440, 30]. II 336,
 10. 15.
 faidosus, fagidus I 175, 15; faidosum
 distringere ad pacem I 123, 5 [425,
 40]; fagidis commotionem non
 facere II 96, 15.
 (faidus?), faido, feitum, fedo I 6, 15. 35.
 falcicula I 252, 5. 254, 10. 255, 20.

falco, falcones I 25, 40. 45, 5. 64, 20.
 95, 20. 364, 10. II 117, 35; *cfr.* walco.
 falconarius I 87, 25. 165, 10. 211, 35.
 II 523, 20. 525, 30—40.
 faldo I 251, 35.
 fallere in aliquo II 261, 40; f. prin-
 cipem I 19, 1.
 falsare: f. cartam; f. monetam I
 299, 35.
 falsarius faber II 278, 5.
 falsator monetae II 63, 30.
 falsidicos dicere iudices pro iudicio
 II 109, 10.
 falsitas (*opp. veritas*) I 2, 5; falsi-
 tatem sequi I 268, 5. 283, 5 [439,
 35]; de falsitate convinci I 269, 35.
 — falsitas monetae II 316, 30. 317,
 15; falsitatem non scribere II 64, 5.
 falsus, a, um: f. carta; f. crimen II
 467, 30; f. denarius II 317, 1. 10;
 f. epistola II 230, 25. 231, 5; f. in-
 scriptio I 108, 25; f. iudicium II
 54, 30. 467, 20; f. moneta; f. mone-
 tarius I 116, 25 [448, 15]. II 315, 25.
 317, 5. 10; falsa nomina angelo-
 rum I 365, 5; f. nomina martyrum
 I 56, 30 [400, 35]; f. praeceptum II
 265, 30; f. presbiter I 25, 5; f. sacer-
 dos I 25, 1. 29, 15; f. sacramentum
 I 148, 15 [430, 40]; f. scriptum II
 62, 15; f. suspitio II 36, 30; f. testi-
 monium; f. testis. — falsum di-
 cere I 57, 1 [400, 40].
 falx I 252, 5. 254, 10. 255, 20.
 fama II 87, 1; famam habere in po-
 pulo II 8, 35; f. bona I 181, 1;
 famam mali habere II 87, 10; fama
 malae opinionis II 102, 15; f. si-
 nistræ opinionis II 36, 35; f. mala
 I 200, 20. 243, 5. 305, 40 [417, 30].
 364, 5. 374, 25; famam purgare II
 350, 25. 415, 5. 15.
 famelicus pauper I 52, 10. 20.
 fames I 40, 30. 74, 25. 76, 20. 96, 35.
 122, 30 [409, 45]. 123, 1 [410, 1].
 132, 25 [411, 5]. 134, 25. 141, 15.
 151, 5. 174, 10. 188, 229, 10. 245, 35.
 II 4, 30. 43, 25. 44, 20. 325, 35. 326,
 15. 25. 413, 1.
 familia I 81, 35. 108, 40 (?). 132, 1
 [410, 30]. II 479, 25; familiam suam
 corrigere I 154, 15; f. propriam de
 proprietate nutrire I 132, 30 [411,
 10]; f. archiepiscopi II 379, 25; f.
 beneficii I 74, 30. 132, 30 [411, 10];
 f. captivi II 131, 25; f. ecclesiae I
 277, 5. 10 [406, 35. 40]. 291, 25 [445,
 10]. II 92, 15. 102, 30. 269, 5. 516,
 10; f. episcopi II 448, 15; f. impe-
 ratoris (regis) I 83. 88, 10. 15. 30.
 II 437, 35. 40. 525, 20. 30; f. male-
 factoris I 72, 30; f. monasterii
 I 141, 30. 291, 25 [445, 10]; f. mu-
 lieris II 109, 5; f. regalis I 525,
 20. 30; f. sacerdotis II 105, 15.
 familiaris, e: familiaris II 164, 15. 35.
 358, 10 [362, 30]; pro familiaribus
 psalmos canere I 348, 30; familiares
 suos gubernare I 174, 10; fami-
 liares archiepiscopi II 452, 35; fa-
 miliares speciales regis II 452, 15.

- familiaris clientulus I 81, 1; familiare colloquium; f. res. — familiariter: f. admonere II 53, 45; f. loqui II 527, 40; f. porrigere capitula II 46, 25; familiarius adire palatium II 524, 5.
- familiaritas = *propinquitas* II 43, 1. 81, 40. 82, 1. 255, 25. 30 [398, 30]; familiaritatis consanguinitas I 358, 10. — f. = *amicitia* I 243, 5. II 166, 40. 526, 30. 528, 20. 529, 15.
- famosus I 180, 20.
- famulari imperatori, regi I 307, 30 [419, 15]. II 39, 20. 313, 10; f. coniugi regis II 313, 10.
- famulatus regiminis II 438, 35.
- famulus: f. episcopi II 257, 20; f. presbyteri II 256, 30; famuli fideles imperatoris II 46, 10.
- fano I 229, 5; f. lineus I 251, 15.
- fanum I 223, 1; *cfr.* vanum.
- farfalius, faravalius, farefalius, farefallos = *fratilius*, 'Frevel' I 16, 20; *cfr.* Brunner, *RG. II*, p. 331, not. 7.
- farina I 85, 15. 86, 10. 89, 25. 171, 30. 223, 25. 254, 15. 255, 20. 40. 256, 15. 40.
- farinaria I 84, 30.
- farisaica (= *pharisaica*) superstitio I 58, 30 [402, 15].
- farus I 254, 10. 255, 15.
- fasciola I 252, 10. 345, 10.
- (faseolus), fasiolus I 90, 1.
- fasianus I 86, 30.
- fasiolus *v.* faseolus.
- fastidium generare in auribus regis I 88, 20.
- fastus II 177, 5.
- fatigare aliquem I 132, 1 [428, 5]; f. regem I 85, 30.
- fautor II 408, 35; fautores acceptoris sponsae alienae II 414, 30; fautores sceleratorum II 86, 40.
- favere facinori II 160, 20.
- febreugia I 90, 5.
- fedus, feitus *v.* faidus.
- fellones II 440, 30.
- femare *v.* fimare.
- femina: feminae confessio et conversatio I 237, 30; feminas flagellis aut ieiuniis constringere ad symbolum et orationem dom. discendum I 257, 30; *cfr.* 238, 1; de feminis pignatio non fiat II 134, 5; feminae lunam comedentes, corda hominum tollentes I 223, 30; f. indiculos afferentes I 314, 25 [450, 1]; de feminis et viris est una lex I 38, 5. 15; feminae per domos clericorum non discurrant I 175, 30; femina in domo clerici non habitat I 228, 20; f. ad secretum cubiculi vel cellarium presbyteri non adeat I 243, 1; f. cum sacerdote (presbytero) non habitat I 237, 1. 278, 5 [407, 30]. 328, 25. 332, 1; *cfr.* 336, 15. 20. II 33, 20; in feminarum domos sacerdotes non intrent II 102, 15. 20; feminarum accessum vitare I 369, 1; feminarum accessus illicitus non fiat II 42, 30; a femina se abstinere I 374, 5; cum f. fabulari, conversari I 374, 1. 5; feminarum diversoria II 405, 5; feminas osculari I 344, 30; nullus presbyter ad domum feminae sanguinem minuere praesumat I 243, 10; feminae indumenta sacerdotalia non administrent II 42, 30; feminae sacrata vasa non contingant II 42, 30; feminae corpus et sanguinem Domini non porrigant II 42, 30. 35; feminae lintamina altaribus praeparent I 178, 25 [412, 20]; feminarum mansiones I 255, 35 (*cfr.* genetium); ad feminam misceri, accedere (feminae iungi) II 242, 20. 35. 243, 15. 45; feminarum raptus; feminam trahere I 224, 25; feminam stuprare II 207, 25. — femina adulta II 122, 25. 30; alienigena, h. e. alienae gentis f. II 235, 30; f. Deo dicata (sacrata), ecclesiastica, religiosa, sanctimonialis, velata I 30, 5. 34, 30. 230, 35. 319, 1. II 43, 5. 114, 20. 25 [399, 30. 35]. 435, 1. 436, 10; feminae sine consensu sacerdotum velum sibi non imponant II 42, 10; femina velum accipiens I 40, 20. 278, 25. 30 [408, 1. 5]. II 7, 1. 42, 20. 35. 90, 25. 30; feminae in sancta congregatione viventes I 95, 20; f. habitum religiosum aut velamen suscipientes viros sociari non permittantur I 375, 40; f., quae se Deo voverant et postea se maritos copulaverunt I 202, 10; femina veste mutata moecha deprehensa I 317, 10; feminae quales monasteriis praeferendae sint I 313, 20. 25 [423, 5. 10]; *cfr.* 40, 20. 95, 20. 202, 10. 313, 20. 25 [423, 5. 10]; 317, 10. 375, 40; feminarum monasteria; feminae ecclesiasticae, fiscales I 314, 25 [450, 1. 5]; f. Franca, ingenua, libera I 38, 10. 15. 125, 35 [427, 25]. 145, 35. 224, 25. 293, 40. 320, 25. II 62, 30. 35; f. fugitiva I 125, 1 [410, 5]; f. gravior I 77, 25; f. incestuosa I 35, 5. 10. 97, 35; f. ingenua *v.* f. Franca; f. inservita I 40, 25; f. libera *v.* f. Franca; feminae potentes II 419, 20; f. regis I 172, 20; feminae religiosae, sacratae Deo, sanctimoniales *v.* f. dicatae Deo; f. sanctae II 454, 45; f. turpes I 334, 40; f. velatae *v.* f. dicatae. — femina = *uxor* I 38, 1; feminam accipere I 315, 20. 25; femina advena maritum accipiens II 324, 10; f. inter partes et regna postulata I 129, 5 [II 22, 35]; *cfr.* II 235, 30; cum f. manere I 39, 10; f. altercationem cum viro de coniugali copulatione habens I 230, 30; feminae amissis viris velum accipientes I 278, 25. 30 [408, 1. 5]. II 7, 1. 42, 20. 25. 90, 25. 30; femina potestatem habet per comitum viri res suas vendere, donare I 201, 25; f. filiastram aut filiastrum ad confirmationem tenens I 38, 40; feminam alterius adulterare II 415, 1. 5; cum femina fratris adulterium perpetrare I 38, 25; f. leprosi viri I 39, 10; f. libera I 114, 15 [429, 10]. 318, 25. 30. II 327, 10; nobiles feminae amissis viris velatae et in propriis domibus residentes II 42, 20. 25.
- feminalia II 504, 20.
- femineus, a, um: f. opus I 302, 20; f. vestimenta I 229, 5.
- femorale I 345, 10. II 242, 15. 243, 15. 45.
- feniculum I 90, 5.
- fen- *v.* foen-.
- feramen II 361, 15. 20; f. imperatoris (regis) I 86, 15. 88, 40. 98, 20. 25. 172, 10.
- ferbatutus *v.* forbatutus.
- feria II 243, 20. 495, 10. 15; f. II. I 229, 30. II 245, 25. 30; f. III. I 229, 30. II 244, 25. 245, 25; f. IV. I 227, 5. 230, 15. 345, 1. II 245, 30. 325, 30; f. V. I 229, 30. II 244, 25. 245, 25. 325, 10. 494, 30. 35; f. VI. I 227, 5. 229, 30. 230, 15. 345, 1. 15. 348, 10. 40. II 245, 30. 246, 1; feriae ieiuniorum II 494, 25; f. legitimae II 189, 1. 20; feria IV., quam caput ieiunii nuncupant I 230, 10. II 420, 5; IV. feria ante initium quadragesimae I 230, 10. II 269, 15; feria IV. ante nativitatem Domini II 269, 15. — feriae, quas faciunt Iovi vel Mercurio I 223, 20.
- feriare: f. dies I 363, 35. 40. II 269, 20. 420, 10; f. festivitates I 364, 1; f. tempora I 363, 30—40.
- feriatici dies I 175, 30.
- ferire: f. anathemate II 448, 5; f. canonibus I 6, 40; f. invectione canonica I 278, 10 [407, 30]. 332, 25; f. periculo vitae I 16, 5. 15; f. capitali sententia I 23, 10; f. synodali vel imperiali sententia I 277, 15. 20 [406, 45]; *cfr.* II 82, 20.
- ferramentum I 87, 5.
- ferraricia fossa I 89, 10.
- ferrarius: f. faber I 87, 15. 89, 10. 255, 1.
- ferre: lata praeceptio I 2, 1.
- ferrebannitus *v.* forbannire.
- ferreolum (*vas vinarium*) I 256, 30.
- ferreus, a, um: f. caldarium (caldera) I 252, 5. 254, 10. 255, 15; f. luminare I 252, 5; f. pala I 168, 25; f. vasa I 87, 1.
- ferrum I 89, 35. 252, 5. 254, 10. 255, 20. 256, 15; ferro vincere II 19, 1; ferro ignito (candenti) se exoniare (se expurgare) I 259, 15. II 225, 10; nudi cum ferro vagantes I 61, 1 [447, 25]. 104, 15.
- festivitas I 3, 1. 110, 30. II 457, 35. 494, 35. 45; festivitates summae II 497, 30; f. in anno venerandae I 179, 15. 20 [413, 5]. 227, 10. 312, 20 [422, 1]. 346, 35 (*cfr.* 363, 35. 40); f. martyrum vel confessorum obser-

vare I 312, 25 [422, 5]; f. ab episcopo praedicatas observare II 83, 25, 30; f. parochiae I 227, 10, 312, 25 [422, 5]. 346, 40; ut f. praeclaras in civitates aut in vicos publicos teneantur I 133, 35 [447, 15]; festivitatibus populum erudire, instruere I 133, 35 [447, 10]. II 249, 1, 5; festivitatibus aptae homeliae I 363, 20; festivitati congruens lectio I 81, 5; festivitatibus praeclaris saecularia placita demittantur I 69, 30; festivitatibus praecipuis non ieiunare II 189, 25. — festivitas s. Andreae; f. s. Iohannis apost.; f. s. Iohannis baptistae; f. s. Stephani; f. XII apostolorum I 227, 10; cfr. 363, 40; f. paschalis II 420, 10.

festivus, a: f. dies II 494, 30; festivis diebus malla non tenere II 269, 5.

(festuca), fistuca I 9, 1, 20.

festus (sc. dies), festum: festi generales II 494, 20; f. maiores II 503, 20, 505, 1; f. dies celebrandi I 312, 20, 25 [422, 1, 5]. 363, 35, 40; dies festi, qui in civitatibus sunt II 102, 5; d. f., qui per episcopatum publice celebrantur II 242, 25, 30, 244, 20; diebus festis ad ecclesiam venire I 64, 5; d. f. ad publicas stationes occurrere II 102, 5; d. f. evangelium praedicetur I 106, 20; d. f. praedicationem impendere II 118, 10; f. d. convivia non facienda etc. I 376, 25, 30; f. d. non ieiunare II 189, 15, 217, 5, 242, 25, 30, 244, 15, 20, 493, 30, 503, 20, 541, 35. — f. apostolorum I 346, 35; f. sanctorum II 191, 10, 233, 35, 234, 1, 495, 30, 496, 1; festis sanctorum placitum non habere II 233, 35, 234, 10, lites et contentiones non frequentare II 234, 1.

ficus I 91, 5.

fideiussio: fideiussionem facere I 282, 15 [439, 5, 380, 40, 45]; sub fideiussione ad palatium venire II 15, 15.

fideiussor I 241, 30, 313, 45 [423, 30]. 366, 10, II 39, 30; fideiussores dare, donare I 2, 30, 154, 25, 282, 10 [439, 1, 380, 30]. 284, 20 [441, 1]. 330, 15, 337, 5; f. praesentare I 70, 10; f. habere II 344, 15; f. non habere, non invenire I 67, 15, 70, 10, 117, 25, 330, 20, 343, 15, 344, 15; per fideiussorum manus tradere I 132, 1 [428, 5]; per fideiussores constringere II 343, 10; per f. ad mallum adducere II 344, 15; per f. remittere in praesentiam comitis I 210, 45; per f. deducere ad praesentiam missorum II 273, 20; per f. ad praesentiam regis (imperatoris) adducere (deducere, perducere) I 115, 20 [429, 30]. II 86, 35, 40, 272, 5—30 [343, 30]. 307, 20, 320, 10, 345, 1; per f. ad regem mittere I 67, 15, 153, 30 [449, 5]; per f. ante regem venire facere I 32, 1; per f. ad praesentiam (palatium, placitum) imperatoris

(regis) venire II 12, 15, 20, 14, 10, 15, 5, 20, 16, 15, 19, 10, 15, 287, 5, 330, 10, 374, 30; per f. servare latrones I 191, 5; clericus, presbyter, sacerdos non sit fideiussor I 107, 10, 108, 5, 244, 10, 364, 10.

fidelis, e: fidelem esse domino suo I 101, 30, 35, 102, 1; f. esse imperatori (regi) I 63, 25, 169, 30, 324, 10, II 123, 10, 15, 156, 5, 278, 15, 20, 280, 25, 452, 30; f. esse in servitio regis I 321, 10; f. esse seniori (= imperatori, regi) II 100, 1, 296, 20, 342, 10, 15, 357, 10, 365, 15; fidelis abbas I 162, 15; fideles adiutores esse regi II 73, 25, 30 [156, 25, 334, 1, 362, 20]; fidelis advocatus, centenarius I 214, 15; fideles clerici II 282, 10; f. comites I 325, 20; fidelis devotio II 339, 10; f. episcopus I 162, 15; fideles famuli II 46, 15; fidelis homo I 83, 25; fideles laici; f. legati I 272, 20; f. missi I 271, 40, 272, 5; f. optimates I 274, 35; f. oratores II 46, 15; fidelis populus I 247, 30, II 339, 15, 340, 35, 40; f. praeco I 214, 15; f. rex II 296, 30 [100, 15]; fideles seniores II 74, 5 [157, 1]; f. vicedominus I 214, 15. — fideliter: f. adiutorium exhibere regi II 339, 25; f. servire I 239, 35; fideliter vivere I 94, 1. — fideles = 'Getreue': f. imperatoris, regis I 17, 15, 23, 5, 126, 30, 170, 30, 191, 25, 208, 10, 225, 25, 30, 261, 15, 262, 35, 45, 263, 1, 15, et saepius; f. capitanei I 135, 5; f. communes II 159, 40, 160, 10, 166, 5, 30, 168, 5, 169, 1, 10, 35, 192, 5, 15, 293, 30, 294, 10, 297, 35, 334, 5 [362, 25]. 334, 25; f. paris II 169, 20, 438, 40; f. regum fratrum II 69, 71—74 [155, 156]. 299, 1, 438, 40, 452, 5; f. utriusque regis I 14, 15—25; f. saeculares, spirituales I 245, 1, 5; fidelium magnitudo (tit. comp.) II 136, 15; fideles habeant ad invicem pacem et concordiam I 206, 20; fidelium aequitas, pax, concordia I 305, 20 [417, 1]; f. concordia I 150, 10 [447, 30]. 152, 1; cum fidelibus concorditer vivere I 305, 5 [416, 35]; fideles episcopo oboediant I 203, 30, 35; f. contra episcopos scandalum non sumant II 36, 25, 30; f. res ecclesiarum pie tractent II 37, 5; f. tantum ad sacramentum recipiantur I 182, 15; fidelium homines I 138, 15, II 330, 10, 358, 20 [362, 45]; fidelium mansuarii II 438, 1; fidelium villae II 360, 10; fidelium fidelitas I 320, 20, II 284, 20; f. firmitates II 431, 40; f. professio II 356, 35, 40; f. sacramentum II 296, 15, 20, 356, 35, 451, 5; f. devotio; fideles regi debitum honorem et fidelitatem conservent I 320, 20, 25, II 284, 20; f. honorem regium atque adiutorium etc. exhibeant II 333, 25, 30 [339, 20, 25]; fidelis unusquisque in suo loco et ordine adiutor imperatoris I 303, 30 [415, 15, 20]; fideles non sint regi contradicentes et resistentes, sed oboedientes ac veri

adiutores etc. II 73, 25, 30 [156, 20, 25, 334, 1, 362, 20]; f. parati sint regem adiuvare II 294, 15; f. regis solatium ferant II 451, 25; f. adunati cum rege II 281, 5, 20; f. regi occurrant II 283, 10; fidelium adiutorium; f. auxilium et consilium; f. consolatio I 320, 20, II 376, 15; f. bona voluntas I 320, 20, II 311, 20, 25; f. obsequium II 311, 20; f. dona I 365, 10, 15; fideles legationes suscipiant I 306, 5—15 [417, 40—418, 1]; fidelium honor; f. indemnitas II 161, 40; f. salvatio, salvamentum, salus; fidelium solatium II 453, 5. — fideles regia auctoritate adiuvare II 374, 25; fideles beneficio privare II 92, 25; fideles convocare (congregare, evocare) II 90, 20, 281, 30, 291, 30, 35, 294, 30, 383, 15; f. ex nomine describere II 281, 25; fideles convenientes II 77, 35, 254, 10, 303, 15, 358, 35; fidelium conventus; cum fidelibus placitum, conventum habere II 4, 5, 15, 28, 1, 88, 30, 90, 20; cum f. commune colloquium habere etc. II 77, 1, 5; cum f. ad placitum convenire II 162, 10; cum f. adunatum esse II 74, 15, 30; in fidelium conspectu colloqui II 464, 10, 15; fidelibus adnuntiare, (denuntiare, innotescere) II 4, 20, 39, 25, 45, 30; ante fideles demonstrare II 280, 15; coram fidelibus relegere capitula II 423, 30, 35; cum fidelibus considerare I 271, 10, 297, 10, II 4, 15, 15, 15, 20, 74, 10, 15, 268, 5, 271, 15, 30, 287, 20, 294, 30, 337, 5; cum fidelibus deliberationem instruere I 23, 25; fidelium deliberatio II 383, 25; cum fidelibus tractare I 245, 1, 5, II 126, 1, 326, 1, 428, 10; cum f. invenire II 9, 35, 280, 1, 283, 5, 15, 293, 30, 294, 10, 326, 1; cum f. constituere II 9, 35, 326, 1; cum f. ordinare II 358, 10, 15 [362, 30, 40]; cum f. praecipere I 82, 1; per f. disponere II 356, 15; cum f. confirmare capitula II 424, 20, 25; fideles monere (admonere, commonere) I 209, 10, II 36, 25, 39, 25, 40, 10, 41, 35, 76, 1, 328, 15, 424, 15; f. instruere II 36, 25, 40, 5; fideles quaerant et inveniant II 280, 35, 40; f. imperatorem, regem ammonentes I 270, 35, II 255, 35 [398, 35]. 281, 5, 20; f. respondentes II 355—358, 5, 30; f. conlaudantes II 356, 5; f. consentientes II 157, 35, 364, 30 [365, 1, 370, 5, 10]; f. consilium dantes II 294, 15; fidelium consilium, consultus; f. commendatio II 332, 5; f. consensus et acclamatio; f. voluntas II 451, 15, 464, 1; fideles constituentes I 139, 5; f. decernentes II 345, 40; f. disponentes II 358, 35, 40; fidelibus placitum est, placuit I 208, 1, 361, 25, 30, 373, 1, 20, 374, 5, 10, 375, 10; fideles capitula suscipientes II 423, 30, 35; fidelium subscriptio II 253, 10, 254, 35; ante praesentiam f. in rationes venire II 429, 10; ante fideles rationem rectam precare

II 279, 30, 35; fidelium indicium II 287, 1, 5 [309, 35]. 287, 20, 346, 15; in praesentia fidelium culpabilem indicari II 320, 20. — fideles ecclesiae I 126, 30 [II 21, 25]. 170, 25. 225, 25. 261, 15. 262, 35 [II 258, 30. 260, 30]. 262, 45. 263, 1, 15. 264, 15. 274, 20. 276, 20 [406, 5]. 334, 20. 355, 1. II 4, 5. 62, 20. 283, 20. 284, 5; f. papae I 225, 25. — f. seniorum II 74, 1 [156, 40]. — fideles = 'Gläubige' I 108, 1. 133, 40 [411, 25]. 238, 25. 243, 20. 365, 1. 371, 25. II 36, 25. 40, 5, 10. 41. 46, 5. 477, 5, 15; f. christiani I 249, 20. 349, 1; f. loci I 368, 25; fidelium convocatio II 479, 5; f. oblationes; f. redditus I 195, 20; f. votum; quae dant fideles, redemptio peccatorum est I 365, 10, 15; fidelium societas II 307, 25.

fidelitas: f. fidelium II 54, 25. 279, 20, 25. 283, 20. 284, 20. 311, 20; fidelitatis sacramentum; fidelitatem scriptam dare II 344, 40; f. imperatori (regi) iurare (promittere) I 66, 30. 67, 1. 92, 20, 25. 98, 20, 25. 100, 15. 104, 15. 124, 5, 40 [426, 20. 427, 45, 50]. 131, 15. 177, 25 [434, 25]. 377, 25. II 8, 20. 10, 10, 20. 20, 1. 54, 15. 55, 10. 171, 15. 172, 5. 272, 15. 278, 15—25. 330, 5, 10. 342, 5. 344, 40. 345, 5. 451, 1, 5. 452, 35. 453, 1; f. repromittere I 131, 15; f. promittere et iurare proprio seniori I 124, 5 [426, 20]; in fidelitate permanere I 172, 30; fidelitatem servare I 92, 15. 98, 20, 25. 177, 30 [434, 25]. 320, 20, 25. II 254, 15, 20. 284, 20; f. explorare II 283, 20; f. non infringere I 146, 35; a fidelitate deficere, (deviare, exorbitare) II 378, 35. 379, 15. 447, 20; ad fidelitatem se convertere II 329, 35; ad f. venire II 281, 35; ad f. reverti II 284, 25. 330, 25; ad f. exhortari II 284, 10; ad f. adtrahere, adducere II 284, 40. 330, 15; ad f. revocare II 103, 25; de fidelitate subtrahere II 285, 15; pro f. adiuvere episcopos II 374, 15; propter fidelitatem adiuvere regem II 381, 5; fidelitatis servitium II 284, 35; fidelitas erga seniore II 466, 40; f. comitis I 329, 35. — f. imperatoris II 356, 10. 357, 15; f. regis II 284, 5. 329, 25, 30. 330, 1. 332, 1, 5; f. Romanorum erga papam II 123, 10; f. senioris (= regis) II 279, 25; fidelitatem regis mereri II 295, 10, 15. — fidelitas = *fideles* I 304, 25 [416, 5]. II 77, 1. 92, 5. 153, 45. 286, 1. 328, 15; f. sacerdotalis, laicalis II 367, 1.

fides = 'Treue' I 273, 10, 15. II 526, 20; fidem sibi conservare I 13, 1; fides centenarii I 7, 5; f. episcopi II 365, 15. 439, 20; f. regis II 387, 15; fidem apostolico repromittere I 324, 10; f. imperatori, regi debita II 365, 15. 439, 20; fidem promittere imperatori, regi I 131, 35 [428, 1]. 304, 25 [416, 5]. II 449, 1. 452, 20; f. regi deferre II 254, 10, 15; f. servare (conservare, observare) I

23, 5. II 69, 25. 73, 1 [155, 20]. 166, 30. 449, 1. 523, 30; f. salvare II 8, 20, 25; fidei promissae debitor II 452, 20; fidem promissam custodire I 131, 35 [428, 1]; fidei fraudator I 74, 5; ad fidem imperatoris, regis venire, (confluere, se conferre) I 159, 10. 262, 25 [II 260, 15]. 263, 15. 264, 5. II 158, 15. 443, 30; f. seniori non mentiri I 41, 1. — fides = 'Vertrauen, Glaubwürdigkeit': fidei bonae homines I 16, 25. — fides = 'Sicherheit': fidem dare (facere) I 8, 30. 9, 1, 15. 70, 25. 88, 40. 97, 20, 30. 137, 20, 40. II 282, 5, 10; f. exigere II 526, 15; per fidem remittere in praesentiam comitis I 210, 35. — fides = 'Glauben': f. catholica (christiana) I 60, 35 [404, 10]. 62, 1 [405, 10]. 239. 248, 5, 20. 363, 5, 15. II 28, 20—29, 5. 176, 1—10. 366, 25. 367, 15, 20; f. recta I 242. 247, 40. 248, 10. II 455, 10, 30. 457, 10, 20 [461, 30]. 462, 10; f. recta et catholica II 241, 5; fidei rectitudo I 237, 30; fides pura II 436, 10; f. vera II 241, 10; f. orthodoxa I 247, 30; f. Athanasii I 235, 10. 363, 10, 15; f. trinitatis I 236, 25. 368, 25. II 507, 5; f. bonis operibus exornetur II 28, 30; per fidem iustificari II 490, 15; fidei symbolum I 77, 10. 241, 20, 25. II 499, 30; fidem constituere I 29, 5; f. discere I 235, 10. 363, 10, 15; f. credere (tenere, intellegere) I 234, 25. 236, 25. 237, 30; f. denuntiare (praeedicare etc.) I 29, 5. 56, 10. 58, 1 [400, 10. 401, 30]. 77, 10. 103, 20. 237, 30; f. docere (de fide instruere) I 110, 5, 25. 174, 25. 236, 25. II 39, 25. 406, 15. 407, 1; in fide confirmare II 166, 25; fidei corroboratio II 455, 5; f. documenta I 371, 35; f. regula II 508, 10; f. sponsor, sponsio I 366, 10; fides ordinandi I 54, 15 [398, 1]. 102, 25; f. presbyteri, sacerdotis I 25, 20, 25. 59, 20 [403, 1]. 103, 15, 20. 110, 25. 234, 25. 235, 10. 363, 1.

fiducia: ad fiduciam, in fiducia (regis) venire I 169, 30. II 86, 10.

figurare monetam II 63, 25.

filiaster I 38, 35. — filiastra I 38, 35. 40, 10. 41, 10. II 183, 15; f. Franca I 38, 5.

filiolus I 236, 25; filiulus aut filiola spiritalis in matrimonium non coniungantur I 365, 25.

filius: f. legitimus I 272, 40; f. non legitimus II 413, 45; f. ex adulterio natus II 181, 15; f. in adulterio genitus II 240, 25; f. ante coniugium procreatus II 413, 25. 414, 1; f. in alia patria genitus I 276, 35 [406, 20]; filii terram habeant, si f. defuncti fuerint, filia accipiat I 8, 15; filii defuncti filii cum patris suis hereditatem dividant II 109, 1, 5; filium erudire I 313, 40. 45 [403, 25]; f. ad discendum litteras mittere I 235, 1; f. masculum in monasterio peccellum ad nutriendum commendare I 119, 40; f. Deo offerre I 63, 15. 108, 35; f.

confirmare I 218, 20; filio proprios iustitiae tollendae causa tradere II 19, 5, 10; filius a patre instructus pergat II 95, 5; filium in servitio tradere I 187, 20; f. vendere II 326, 15; f. casu (non sponte) occidere II 241, 30. 243, 25; f. necare II 181, 15; in filii loco suscipere I 272, 40. II 164, 25; filius cum noverca dormiens I 41, 5; f. sponsam a patre oppressam uxorem accipiens I 38, 30, 35; f. stuprans mulierem a patre stupratam II 207, 20. 238, 5; *cfr.* 183, 15; filii clericorum I 1, 20. II 106, 35; f. ecclesiae I 327, 20. II 395, 35; f. hominis Franci vel ingenuae in servitio se implicantis I 293, 10; f. ingenui I 60, 1 [403, 20]; *cfr.* f. liberi; f. imperatoris (regis) I 63, 25. 64, 10. 116, 20. 139, 5. 155, 25. 208, 25. 227, 10. 236, 5. 276, 1 [405, 25]. 298, 5. 303, 20 [415, 5]. 350, 10. 351, 1. 354, 15. 355, 10. II 23, 30. 35, 30, 35. 55, 10. 313, 15, 20. 453, 35; f. liberi, qui se loco wadii commiserunt I 114, 15 [429, 10]; f. liberi, qui in servitio fuerint II 327, 10; f. liberarum cum servis se copulantium II 62, 35. 63, 1; *cfr.* f. ingenui; f. raptoris et raptae II 413, 30. 414, 1; f. servi I 276, 35 [406, 20, 25]; f. servi et Francae I 145, 40. 146, 1, 5; f. spirituales I 174, 25. 312, 30 [422, 10]. 366, 5, 10. II 351, 30. — filia: filia nuptias providere, ne in paterna domo corrumpantur II 119, 20—35; filiam Deo offerre I 119, 35; f. in servitio tradere I 187, 20; filia, si filii defuncti fuerint, terram accipiat I 8, 15; f. in tertiam portionem de servis liberis factis introeat I 201, 20; cum f. incestum committere I 31, 20. 365, 35; f. et mater adulterantes cum eodem I 39, 1; f. amitae II 237, 25, 30. 247, 15; f. avunculi I 183, 20. 237, 30. 247, 15; filiam commatris spiritalis in coniugium ducere I 240, 20; f. domini rapere I 69, 10; filia filiastrae I 40; f. hominis Franci vel ingenuae in servitio se implicantis I 293, 10; *cfr.* 146, 1, 5. II 62, 35. 63, 1; f. imperatoris (regis) I 129, 35, 40. 139, 5. 155, 25. 225, 15. II 313, 15, 20. 357, 30, 35; filiae liberarum cum servis se copulantium II 62, 35. 63, 1; *cfr.* I 146, 1, 5. 293, 10; filia materterae II 237, 25, 30. 247, 15; f. patrii II 237, 25, 30. 247, 15; f. servi et Francae I 146, 1, 5; *cfr.* 293, 10. II 62, 25. 63, 1; f. sororis I 237, 25, 30; f. spiritalis I 366, 5, 10; f. uxoris I 40, 10; f. vassi I 172, 10.

fimare, femare = *stercorare*: femare terram aratoriam I 172, 20; f. iurnalem I de terra dominica I 252, 20.

fines I 353, 15—30. II 260, 5; fines alienos usurpare I 56, 15 [400, 15]; fines imperii II 54, 20; f. regni I 127, 10 [II 21, 35].

ingere: sanctos sibi f. I 223, 25.
 finire = *definire* I 13, 5. 176, 20.
 190, 20. 196, 20.
 finitiva sententia I 159, 1.
 firmamentum recipere II 298, 5.
 firmare I 94, 15. 130, 5. II 163, 35.
 351, 15. 353, 5 [352, 10]. 352, 25;
 claustra sint bene firmata I 63, 30;
 firmare auctoritate imperatoris,
 regis II 86, 1. 184, 10. 268, 10; f. iura-
 mento II 360, 20; f. manu propria
 I 271, 10. 352, 5. II 58, 5. 74, 10
 [157, 5]. 136, 35. 143, 5. 260, 30.
 364, 25. 396, 20. 433, 20. 443, 30;
 firmare sacramento (per sacra-
 mentum) I 124, 10 [426, 25. 30].
 190, 20. II 272, 20. 451, 10; f. aucto-
 ritatem II 136, 35; f. auctoritatis
 litteras II 260, 30; f. capitula I
 170, 30; f. cartam I 215, 5 [430, 5];
 f. concordiam pacis I 226, 15; f.
 convenientiam II 388, 25; f. de-
 cretum imperiale II 356, 10; f.
 decreta synodi I 27, 40; f. dona-
 tiones I 354, 5; f. edictum II 433,
 20; f. emunitates I 199, 25; f. prae-
 ceptionem I 2, 1; f. praecepta II
 388, 20 [404, 25]. 404, 10; f. privi-
 legium II 125, 1. 449, 15; f. pro-
 missionem II 364, 25; f. regnum
 II 360, 20; f. sacramenta I 5, 10.
 — firmare (= *confirmare*) suas par-
 rochias II 247, 25.
 firmitas I 19, 10. 20. 275, 10; f. auctora-
 bilis II 336, 40; firmitatem obte-
 nere I 18, 30. — firmitas = *fides*,
 'Sicherheit': firmitatem de rege
 quaerere II 282, 10. 357, 5. — fir-
 mitas = *sacramentum* II 158, 20
 [299, 35]. 298, 1—10. 30. 431, 40; f.
 regum fratrum II 154, 5. 157, 15.
 192, 10. 15. 293, 30—294, 25. 297, 30.
 299, 15. 431, 40. — firmitas = *aucto-
 ritas*: firmitatem de parte domi-
 nica habere I 287, 15 [442, 1]. —
 firmitates = 'Befestigung' II 311,
 30. 328, 15.
 fiscalinus, fiscilinus, fiscalina I 67, 5.
 81, 20—35. 88, 1. 205, 30; fiscalina
 regia I 125, 35 [427, 25]; fiscalinus
 aliubi traditiones non faciat I
 115, 30 [429, 30]; f. in alienum do-
 minium commorans I 143, 20; f.
 infamis in fiscum confugiens II
 344, 20; f. servus furtum admittens
 I 17, 35; fiscalini homines repro-
 bati I 180, 30; fiscalinus servus,
 qui hominem in ecclesia inter-
 fecit I 281, 10 [438, 5]; fiscalini
 homicidia vel iniustitias facientes
 II 16, 5; fiscalinus interfectus C
 solidis componatur I 117, 25.
 fiscalis, fescalis, e: f. ager I 13, 20.
 35; f. domus I 7, 1; f. femina I
 314, 25 [450, 5]; fiscales hereditates
 II 323, 10. 15; f. porcarius I 23, 20;
 fiscales res II 122, 1; fiscalis servus
 I 17, 35. — fiscalis I 7, 25. 88, 5. II
 323, 1. 10; f. fugitivus I 92, 40.
 fiscus: f. (regis, imperatoris) I 289,
 25 [443, 25]. II 345, 35. 346, 5. 411,
 10; ad fiscum (fisci ius) perti-
 nentes res (conditiones) II 9, 35.

10, 1. 64, 15; res et mancipia a
 fisco occupata I 300, 20 [436, 35];
 fisco solidi CXX componantur I
 69, 35; f. detur decimum manci-
 pium et decima virga I 171, 15;
 in fiscum recipere alodes II 345, 1;
 fiscus acquirat res vagi I 326, 40;
 fisco sociare proprietatem in banno
 missam I 268, 35—269, 5. 283, 20—
 30 [446, 10. 15. 440, 10—20]; ad fiscum
 alodes in bannum missos redigere
 I 362, 15; in f. recipere alodem
 forbanniti II 343, 15; in f. res in
 exilium missi redigere I 186, 5;
 in fisco sociare res desertoris I
 205, 20; fiscus recipiat alodem in-
 cestuosi I 48, 5; fisco redigere
 possessionem feminae moechae I
 317, 10; f. sociare res sanctemoni-
 alis adulterae I 319, 1; in fiscum
 redigere hereditatem interfectoris
 II 18, 25; in fisco cadant res et
 mancipia latronis I 139, 30; fisco
 acquirere res raptoris et raptae
 I 16, 15; fiscus acquirat in adul-
 terio coniunctos I 317, 5; fisco
 sociare servum et liberam in con-
 iugio sibi copulantes I 320, 25;
 census ad fiscum exiens I 69, 20. —
 fiscus = *villa regis* I 83, 15. 25. 88, 5.
 89, 1; f. dominicus I 254, 1. 255,
 10. 30. 256, 10; f. regalis I 433, 45.
 436, 30. 35; fisci actor I 300, 30 [436,
 40]; f. servus I 6, 5. 17, 15; fiscos
 describere I 177, 5 [434, 1]; fiscum
 sibi testificare ad proprietatem
 I 169, 15; de fisco pontes facere
 I 294, 35; in fiscum confugere I
 300, 25. 30 [436, 40]. II 292, 20. 317,
 10. 344, 20; de fisco eicere (ex-
 pellere) servos fugitivos I 300, 30
 [436, 40]. — fiscus comitalis II
 110, 5.
 fistuca v. festuca.
 flagellare II 346, 35; f. colonos II
 269, 20. 25. 319, 25. 320, 25. 40; con-
 iuratores se invicem flagellent I
 124, 10. 35 [426, 25. 30]; flagellare
 liberum I 335, 25; f. meretricem
 I 298, 25; f. monachum nudum I
 344, 30; f. presbyterum, sacerdotem
 I 26, 1. II 11, 20. 272, 1 [312, 15].
 292, 1; f. servum I 74, 35. 124, 15
 [426, 30]. 298, 25. 335, 20. II 96, 25.
 320, 25. 40.
 flagellum: flagellis constringere femi-
 nas I 257, 30; flagellorum ictus
 C suscipere I 3, 5; flagellorum
 ictus CCC accipere I 5, 10. 35.
 flagitiosus II 238, 1.
 flagitium: flagitia publica II 66, 20. 25.
 flamma consumere corpus defuncti
 I 69, 1.
 flebotomia I 344, 20.
 flumen: flumina aperire, reaperire
 II 134, 20. 25; per flumina transire
 II 133, 20; per flumina capulare
 II 134, 20; fluminum transiturae
 II 133, 15; tributa et telonei in
 medio flumine instituta auferantur
 I 289, 20 [443, 15].
 focus I 85, 20. 223, 15; focum non de-
 negare I 96, 20. 144, 5. II 93, 1; iuxta

f. infantem, parvulum collocare
 II 234, 35. 235, 5.
 fodrum I 142, 20. II 274, 15 [300, 40].
 foedus: f. concordiae II 255, 35 [398,
 35]; foedera fraterna II 351, 10. 25;
 foedera incesta, sacrilega I 279, 10
 [408, 35].
 (foeneralia), feneralia ministeria I
 373, 25.
 foenum, fenum I 89, 1. 251, 35. 252,
 15. 25. II 83, 20; f. secare I 83, 20;
 f. die dominico non secandum I
 61, 10 [404, 25]; f. in ecclesia non
 mittatur I 178, 20 [412, 15]; in
 foeno depraedari II 292, 5. 10; de
 f. nonas et decimas persolvere I
 307, 10 [418, 40].
 (foenum graecum), fenigrecum I
 90, 1.
 foenus, fenus I 132, 20 [410, 45].
 373, 30.
 fondibula v. fundibula.
 fons: fontes, ubi luminaria vel aliae
 observationes fiunt I 59, 1 [402, 30].
 104, 5; ad fontes votum facere, ali-
 quid offerre I 69, 35; f. sacrificio-
 rum I 223, 10. — fons baptismatis
 I 363, 30. 365, 25; fontem aedificare
 I 229, 25; fontes consecrare I 317, 1;
 fontis consecratio II 509, 30; de
 fonte sacro (baptismatis, lavaeri)
 suscipere I 110, 40. 241, 20—30.
 313, 45 [423, 25]. II 39, 25. 30. 512,
 10. 15.
 foras, fores, foris: de foris accusare
 I 181, 25; f. exire iubere I 296, 1;
 f. ducere I 140, 30; f. patriam
 eicere, facere remanentes I 72, 30.
 II 95, 15. 30; f. per curtes vel vi-
 coras manere I 192, 35; f. manere
 (= *remanere*) I 325, 10.
 forbannire, ferrebannire I 9, 25. II
 371, 5; f. infidelem II 343, 10. 20;
 f. latronem I 148, 20. 25 [431, 1. 5].
 150, 35. II 272, 35. 273, 10 [343, 10.
 15]. 343, 20; f. malefactorem II
 343, 10. — f. rapinas et malefacta
 II 307, 20; f. theloneum I 51, 5.
 forbannus: in forbannum mittere
 latronem I 148, 25 [431, 1]. II 344,
 20; in f. mittere res I 70, 10. II
 314, 1; *cfr.* meziban.
 forbatutus, ferbatutus I 16, 10.
 forcapium, forcaphium, furcapium
 I 287, 5 [441, 40]; f. non recipere
 I 211, 10.
 forcia v. fortia.
 forconsiliare v. forsconsiliare.
 forensis, e: f. presbiter I 158, 25;
 forensia iura II 460, 30; forense
 opus II 420, 10.
 fores II 480, 30. 35; f. ecclesiae sigil-
 lare II 232, 15; ante fores ecclesiae
 stare II 217, 5; *cfr.* foras.
 forestarius I 84, 1. 172, 10.
 forestis imperatoris (regis, domini-
 cus) I 84, 10. 86, 15. 172, 20; forestes
 II 361, 10—20; intus foreste am-
 plius feramina non prendere I
 89, 1. 172, 15; in forestes feramina

furare I 98, 20; in foreste pedicas tendere I 211, 5; forestes noviter instituere I 288, 10 [442, 35, 40]. 291, 1. 5 [444, 30, 35]; forestes inquirere I 291, 1 [444, 30]; de foreste inquirere, interrogare I 314, 15—25 [449, 35—450, 5].

forfactae res I 201, 15.

foris v. foras.

forma: f. canonica II 114, 30 [401, 10]. 115, 40; f. institutionis canonicae I 341, 1. 20—35; f. iuris I 18, 35; cfr. formula.

formata = *epistola formata* I 375, 10. II 410, 20, 25.

formaticus = *caseus, fromage* I 86, 10. 87, 10. 252, 5. 254, 20. 255, 25.

formula: f. apostolica I 348, 15; f. institutionis canonicae I 339, 340, 1—15. 341, 1—10. 342, 1—15.

fornicari, fornicare I 96, 1. 108, 20. II 237, 45; f. cum filiastra I 41, 10. II 183, 15; f. cum muliere a patre, fratre stuprata II 207, 40. 238, 5. 10; f. cum muliere, quam frater duxit uxorem II 238, 20, 25; f. cum duabus sororibus II 239, 20. 247, 20; f. cum uxore alterius II 241, 15. — f. cum fornicatore sororis II 239, 25; f. cum patre et filio II 183, 15; f. contra naturam II 468, 15.

fornicarius, a I 95, 40. II 160, 20, 25. 207, 45.

fornicatio I 29, 25. 61, 40 [405, 5]. 110, 40. 232, 15. 240, 1. 5. II 177, 5. 373, 5; f. servorum Dei vel ancillarum Christi, clericorum, monachorum, episcopi, presbyteri, sacerdotis, diaconi, I 28, 5. 29, 25. 94, 40. 95, 10. 108, 5. 374, 1; f. in primo vel secundo vel tertio genu perpetrata I 365, 25, 30; fornicationis crimen facere cum muliere, quam frater duxit uxorem II 238, 25; fornicationis opere uxorem alicuius commaculare II 236, 30; f. vindicta II 207, 20; fornicationem vindicare II 247, 20; fornicatione contaminatum corripere I 97, 30; fornicationis causa mulierem, uxorem relinquere, dimittere I 30, 10. 376, 35. II 46, 1. 235, 20, 35; fornicationem contra naturalem usum exercere II 467, 1.

fornicator adulteram sibi associans matrimonio II 236, 30, 35; f. clericus I 25, 5. 28, 1.

fornicatrix II 207, 25.

forsconsiliare, forconsiliare II 72, 35 [155, 15]. 155, 5 [299, 1]. 169, 20. 192, 5. 15. 298, 30.

fortia, forcia I 43, 15. 71, 15. 119, 20. II 108, 5. 142, 20. 308, 30, 35. 374, 25.

fortior: f. comes I 52, 15, 20; f. vassus I 197, 1.

forum, forus: per forum deambulare I 3, 10 (II 416, 30); f. = *mercatus*: per omnes civitates forus legitimus et mensuras facere I 30, 1.

fossa I 89, 40; f. ferraricia, plumbaricia I 89, 10.

(fossorium), fussorium, fosorius I 168, 25. 255, 20.

fovere latrones II 86, 25.

Francus, a, um = *ingenuus*: F. advocatus II 302, 25; F. femina I 145, 35; F. filiastra I 38, 5; F. homo; F. latro I 17, 5; Franci pagenses II 321, 20. — Franci I 38, 10, 15. 45. 156, 30 [428, 10]. 292, 30. 293, 5. 10. II 259, 15. 260, 25. 274, 20—30. 278, 15, 20. 302, 1—5. 313, 35. 324, 20. 344, 5. 374, 10, 15. 438, 5; F. in fiscis aut villis regis permanentes I 83, 15; F. census debentes II 331, 1; F. census de suo capite vel de suis rebus debentes II 322, 5—25. 325, 35. 326, 1; F. pauperes (pauperiores) II 71, 30, 35. 438, 10.

frangere: f. sepem, portam, casam cum virtute I 224, 30; frangere cartulas I 187, 20. 188, 1. 10.

frater: inter fratres curricula anni non computentur, sed equaliter dividant I 219, 10; fratres paternae seu maternae hereditati succedentes I 330, 10, 15; fratres in paterna seu materna hereditate viventes et substantiam dividere nolentes I 330, 30, 35 [436, 45. 445, 45]; fratres indivisi II 95, 5, 10; inter fratrem et sororem concubitus II 468, 5; frater feminam ab fratre stupratam uxorem accipiens II 207, 25. 238, 25, 30; cfr. 238, 10; fratrem occidere, interficere I 97, 25. II 18, 25; frater arbore oppressus II 207, 5. 234, 15, 20; f. mortuus I 8, 20; fratris uxor, mulier; fratris relicta II 183, 15; fratris germana II 183, 15; fratribus duobus nubere II 183, 15; in fratris loco suscipere I 272, 40; fratres reges v. rex. — f. = *monachus* I 63, 10. 76, 5. 79, 20. 109, 5. 192, 1. 227, 15. 230, 25. 321, 30—322, 1. 344—348. II 228, 15. 375, 25; fratres in via directi I 63, 20. 344, 30; fratres docti I 347, 25. — f. = *archiepiscopus* II 438, 30, 40; f. = *coepiscopus* II 438, 30; f. = *episcopus* II 182, 25. 340, 15, 20. 406, 25. 421, 25. 438, 40. 442, 5, 20, 30. 445, 20. 446, 20. 449, 10. 453, 25. 454, 30. 461, 1; f. = *presbyter* I 236, 25.

fraternitas II 49, 30. 162, 35. 168, 1. 171, 20. 172, 1; f. tua, vestra (*sc. episcopi*) I 249, 15. II 421, 35. 442, 25. 453, 30.

fratricidium I 98, 10. 170, 30.

frauda v. fredus.

fraudare, fraudari I 181, 15; f. captivos II 386, 1; f. commendationem II 320, 35; f. aliquid ecclesiae II 439, 30; f. oblata I 57, 5 [401, 1]. f. opus regis I 171, 5; f. pecunias, res ecclesiae I 25, 5. II 217, 35. 218, 1.

fraudator fidei I 74, 5.

fraudulentus, fraudolentus: f. moneta II 317, 5. — fraudulenter: f. admittere II 19, 10; f. delegare res ecclesiis I 330, 5; f. distri-

buere res ecclesiae I 327, 35; f. se ingenuare I 140, 25; f. ingredi regnum I 128, 25 [II 22, 5]; f. vendicare res delegatas I 331, 5.

fraus I 14, 5. 69, 10. 92, 93, 5. 218, 20. II 192, 5. 345, 30, 35. 460, 20, 25; fraudem facere I 83, 10. 93, 1. II 315, 20; fraus in donationibus inventa II 403, 25; sine fraude tam in pensa quam in purgatione denarios concambiare II 315, 25; sine fraude exonerare argentum II 315, 20, 25; sine (absque) fraude fidelem esse I 63, 20. 101, 30. 324, 10. II 100, 5; fraude ad gradus ecclesiasticos pervenire I 276, 30 [406, 20]; pro f. se de publico subtrahere, vendere II 320, 35; f. monetas vitare II 63, 25.

fredus, fretus, freta, freda, fridus, frauda I 6, 15. 83, 10, 15. 88, 40. 114, 20 [429, 15]. 155, 20. 319, 35; f. exigere I 153, 30 [449, 5]. 154, 25; f. exactare a raptore sponsae alienae I 282, 35 [439, 25]; f. non requirere a puero I 293, 1; f. dare I 155, 20; f. componere I 114, 20 [419, 15]. II 17, 5; pro fredo tertiam partem compositionis solvere I 268, 40. 283, 5 [439, 40]; f. dominicum in dorso accipere I 101, 5; pro frauda (*l.*: freda) vapulari I 83, 15; fredum perquirere I 177, 15 [434, 10]; f. inferre ad imperatorem I 155, 20; fredi decima pars ecclesiis reddatur I 69, 20; fredus ad ecclesiam persolvatur I 281, 20 [438, 15]; f. iudici reservetur I 7, 10.

frequentare: non f. aliubi I 77, 25; f. ecclesiam I 56, 30 [400, 30]; f. monasteria I 209, 25; f. palatium II 526, 40; f. synodales conventus II 447, 30.

friskinga, friskingia, friskingua, frisinga, frischinga, freschinga, frisinga I 252, 10, 25. 291, 30, 35 [445, 20, 25]. 294, 25, 30. II 11, 5. 83, 20. 96, 20, 25. 256, 25. 257, 10. 436, 30.

fructus: f. ad curtem venire facere I 84, 35; f. et lac auferre II 45, 1. — f. et emolumenta I 311, 5 [421, 5]; fructuum satisfactio I 46, 25; fructus ecclesiae rapere II 292, 1; in senodochiis quinta pars fructuum pauperibus detur I 332, 10.

fruges I 89, 5; frugum collectiones non exigere I 197, 5; in frugibus non depraedari, fruges non devastare II 292, 5, 15; de frugibus terrae nonae et decimae persolvantur I 287, 30 [442, 15]; fruges ecclesiarum II 82, 15.

frumentum I 74, 20, 25. 132, 35 [411, 15]. 254, 15. 256, 40. II 256, 20.

frustrari I 340, 5, 10.

fuga: per fuga a dominis vel patronibus labi I 197, 10; fuga labi de emunitate I 113, 15 [428, 35]; monachus fuga disciplinae elapsus II 228, 10, 15; sacerdotes et levitae et sequentis ordinis clerici fuga lapsi II 37, 30.

fugare (?) I 428, 5.

fugax: fugaces ancillae, servi I 193, 10. 15. 206, 1.

fugere, fugire I 113, 15 [428, 35]; f. seniores I 206, 30; f. a paganis II 431, 25. 30; f. in alium ducatum seu provinciam I 41, 1; f. ad, in ecclesiam I 6, 35. 238, 25. 281, 5 [437, 45]; f. infra emunitatem, immunitates I 113, 5 [428, 25]. 181, 1. II 292, 20; f. in fiscum II 292, 20; f. in alium locum II 41, 5; f. de uno missatico vel comitatu in aliud missaticum vel comitatum I 75, 20. 273, 10. 343, 10. 15; f. in alias patrias I 39, 15; f. in alienam potestatem I 287, 5 [441, 40]. II 292, 20; f. de uno regno in aliud II 73, 15 [155, 35]. 75, 20. 295, 1. 373, 25; f. in villam alicuius II 273, 15. — hominem fugientem non suscipere I 161, 15; fugientes monachi I 346, 20; fugientes obsides I 207, 1; fugiens servus I 7, 1. 117, 35 [430, 20]. 270, 30 [406, 20].

fugitare de comitatu ad aliud comitatum I 67, 10.

fugitivus I 125, 1 [410, 5]. 138, 35. 142, 25; fugitivi partibus Ravennae et Pentabolini I 108, 30; f. partibus Beneventi sive Romaniae vel Pentapoli I 201, 35; fugitivos requirere II 132, 25; f. retinere, recipere, abscondere I 140, 5. 150, 10 [448, 30]. 152, 1. 153, 20 [431, 35]; f. reddere I 201, 35. 331, 15. II 132, 10—20. 133, 10; f. nuntiare regi I 67, 15; f. ad placitum imperatoris adducere I 157, 5; f. distringere I 115, 25 [448, 1]. — fugitivus clericus I 54, 15 [398, 5]. 102, 25. 125, 1 [410, 5]. 174, 35. 290, 30 [444, 20]; f. fiscalis I 92, 40; f. homo I 140, 5; f. latro I 131, 30 [427, 35]; f. mancipia I 211, 10; f. monachus I 290, 30 [444, 20]; f. presbiter I 174, 35; f. servus I 128, 45 [II 22, 15]. 131, 30 [427, 35]. 206, 1. 290, 30 [444, 20]. — fugitivus = *iektivus* II 324, 40.

functio, funcio: functionem requirere I 19, 15; functiones publicae I 295, 5. 330, 5. II 150, 35; functionem regalem fugere I 125, 5 [410, 10].

fundare ecclesiam I 363, 40.

fundibula, fondibula I 171, 30.

funes: telonea iniusta, ubi f. tenduntur I 124, 30 [427, 5].

fur, furo I 16, 25. 95, 40. 138, 35; f. nocte ac die veniens I 213, 10; fures capere I 5, 20; f. celare I 96, 10. 98, 30. 290, 35 [444, 25]; f. comprehendere I 205, 35. 206, 1; f. infestare I 210, 30; f. praesentare I 6, 15; fur vulneratus II 231, 15. 20. 231, 1; f. in ipsa praeda occisus I 231.

furare, furari I 5, 35. 6, 15; f. per virtutem ex domo aliena I 160, 15 [432, 5]; f. feramina imperatoris I 98, 20. 25; f. in hoste messem aut

annonam I 160, 20 [432, 15]; f. viduam in uxorem II 160, 30; furando occidi I 231, 40; *cfr.* involare.

furtum, furtus; *pl. num.*: furta, furtus, furtae I 49, 10. 98, 5. 110, 40. 160, 25 [449, 5]. 239, 35. 240, 5. 262, 5. 304, 35 [416, 15]. II 526, 40; f. facere, perpetrare, admittere, exercere I 17, 10. 15. 25. 181, 25. 284, 20. 25 [441, 5]. II 231, 30. 35; furta quasi necessario exercere I 163, 10; furtum foris emunitatem commissum I 113, 5 [428, 25]; furta die dominico inventa I 376, 5; furta concelare I 192, 35; furta prohibere I 59, 15 [402, 45. 449, 30]. 104, 10; furta reprimere II 85, 5. 10; in furtum inculpari, appellari I 5, 5. 10. 6, 5. 10; de furto accusari I 284, 15. 20 [440, 45—441, 5]; furci reus II 82, 20; de furto se excusare I 118, 25; de furto incerto primum oratio et postea excommunicatio fiat I 347, 25; cum furto capi, in furto, cum furto comprehendi, deprehendi I 6, 5. 23, 20. 108, 5. 181, 15. II 225, 5. 343, 35; furto rem interciatam auferre I 118, 20; furto auferre aliquid ex ecclesia I 68, 25; furto subripere aliquid legationibus I 306, 1 [417, 30]; furto consequi I 181, 15; furtum mancipiorum I 211, 10; f. componere I 5, 30; f. emendare I 193, 5; f. in quadruplum restituere II 132, 10; furtum unum, furta duo, tria I 49, 30. 35. 50, 1. 51, 20. 25; furtum perferre I 7, 30. 9, 5; in furto mancipia emere I 211, 10; homo propter furtum ab ipso perpetratum ad palatium veniens I 298, 15. 20; per furtum ligare ingenuam personam I 4, 35; pro furto in servitio se tradere I 172, 5. II 322, 10. — f. = *res furata*: f. invenire in alterius domum I 6, 1; f. invenire et occulte accipere I 5, 1.

fusilia vasa II 478, 30.

fussorium v. fossorium.

fustis I 334, 20; cum fustibus exire in campum I 180, 25; cum fuste (et scuto) decertare, contendere, pugnare I 117, 30. 207, 20. 268, 5. 269, 30. 283, 1 [439, 35]. 284, 20 [441, 5]. 331, 15; cum fuste in ecclesia sanguinis effusionem facere I 281, 20 [438, 10]; fuste percutere clericum II 216, 5; cum fuste grosso vapulare II 316, 15.

futura praedicere II 45, 1.

G.

gadalys I 298, 25.

galea I 171, 25.

gamati, gamaiti *cfr.* camacti.

garum I 86, 10.

gasindius, gisindius I 192, 25; gisindii dominici beneficia II 94, 1.

gastaldus, gastaldus, castaldus, castaldus, castaldehyus I 192, 20. 25. 204, 25. 210, 40. 211, 30. 321, 10. 325,

25. 377, 25. 30. II 95, 10; gastaldi minister II 95, 10. 30.

gelda II 375, 15.

geldonia, gildonia, gildunia, ghildunia, gellonia I 51, 1. 66, 1.

gemma I 129, 1 [II 22, 35]. 131, 20 [410, 25]; g. cristallina, vitrea I 250, 35. 251, 1; gemmas in die negotiare I 142, 20.

genealogia I 165, 25. 30. II 524, 1.

generalis, e: g. auctoritas I 18, 30; g. capitula II 361, 40; g. consilium II 529, 40; g. contestatio II 396, 20; g. conventus; g. decretum ac definitio I 11, 30; g. expeditio II 54, 20; g. ieiunium II 4, 5. 5, 1; g. iudicium II 242, 5; g. iussio I 305, 10 [416, 40]; g. iustitiae I 425, 40; g. mensura II 256, 25; g. necessitas II 66, 10. 376, 35; g. petitiones II 396, 10; g. placitum; g. salus II 92, 5; g. synodus; g. utilitas. — generaliter I 320, 20. II 80, 10. 526, 1. 528, 25. 35; g. admonere I 153, 15 [413, 20]. 295, 5; g. adnuntiare II 361, 35; g. acta II 396, 20; cartam g. per omnia loca emittere I 2, 30; g. convenire II 52, 25; g. conventus publicos facere I 70, 30; g. convocare II 281, 30; g. ieiunia celebrare observare *etc.* I 245, 5. 246, 10. 364, 1. II 5, 5. 27, 35; g. indicare I 363, 40; g. populo legere epistolam II 3, 40; g. notum facere I 308, 25 [419, 35]; g. placitum habere I 448, 15; g. praecipere I 23, 5; g. statuere I 309, 10 [420, 10]; g. venire hostiliter, in hostem I 67, 30. 136, 1. 5. ad placitum I 136, 1. 5.

generalitas II 103, 1; g. populi I 67, 5. 303, 25 [415, 10]. II 52, 25. 53, 25. 116, 10 [402, 10]. 131, 1 [138, 30. 143, 35]. 256, 5; generalitatem populi congregare I 270, 30; generalitas missos non tardet I 213, 20; g. maiorum II 527, 5.

generatio II 259, 30; generationes futurae I 355, 5; generationum successiones I 127, 1; generationes in Italia commanentes I 201, 1; generationes Sclavorum II 132, 5. — g. tertia I 118, 15; g. quarta I 40, 10. II 183, 25; g. sexta I 182, 5 (*cfr.* genu). — g. carnalis II 512, 20; g. spiritalis II 240, 15. 512, 20.

genetium, genitium I 86, 1. 87, 5. 30. 252, 5. 317, 10. II 481, 20; *cfr.* gynaeceum opus.

genicariae II 420, 1.

geniculatio II 504, 30.

genitor II 481, 20; genitoris res I 201, 40.

genitrix II 481, 20.

gens I 19, 25. 126, 40 [II 21, 30]. I 354, 40. II 87, 1. 138, 35. 148, 1; lex gentis II 236, 5; gens christianorum I 69, 1; g. Francorum I 193, 25 (*cfr.* grex); g. Langobardorum I 191, 25. 193, 25; g. Sarracenorum I 261, 20 [II 259, 1]; g. Saxonorum I 69, 5; gentes exterae, externae,

- extraneae I 272, 40. II 87, 30. 327, 10. — gentes = *pagani*, *gentiles* I 28, 5. 232, 15. 245, 35.
- gentiles: gentiliū consuetudo II 524, 45; g. error II 321, 35; g. ludi II 248, 20; g. mos I 69, 35; g. ritus II 44, 30; g. spurcitiae I 45, 25.
- gentilitas II 175, 1. 321, 15; gentilitatis spurcitiae I 25, 30.
- genu: genu, genua flectere I 347, 5. 348, 1. II 504, 25—505, 1; genuum flexio, genuflexio I 230, 15. II 505, 1; *cfr.* geniculatio. — genu = *gradus*: g. primum, secundum, tertium I 365, 25. 30; g. quartum, quintum I 365, 20.
- genuclum = *genu*, *gradus*: g. tertium I 40, 5; g. quartum, quintum I 232, 20.
- genuflexio *v.* genu.
- genus: g. nobile I 69, 35. II 235, 20; reges ex genere prodeunt II 450, 40; generis boni homines I 171, 35.
- germanitas I 7, 5.
- germanus I 7, 25. 19, 30. — germana I 13, 30. 40. II 183, 15.
- gerontochomium I 310, 35. 311, 20 [421, 1. 20].
- gesta: g. episcoporum II 422, 35; g. regum II 364, 25; g. synodalia II 185, 10.
- ghildunia, gildonia, gildunia *v.* gildonia.
- girim *v.* gyr.
- gisindius *v.* gasindius.
- git I 90, 5.
- gladiolus I 90, 1.
- gladius: gladium dare, venundare I 167, 25; gladio evaginato atrium intrare II 217, 15; g. evaginato occidere vassallum I 215, 15; gladio percutere clericum II 216, 5.
- gloria vana II 40, 20. 117, 5.
- gloriosus, gloriosissimus, a: gloriosissimus augustus I 424, 1. II 137, 35; g. caesar I 369, 20; g. dux II 130, 25; gloriosus, gloriosissimus imperator, rex; g. princeps; gloriosissima regina I 12, 30. II 377, 20.
- gradale officium I 61, 5 [404, 15].
- gradus: g. diaconi I 142, 15; g. ecclesiasticus I 48, 5. 64, 15. II 408, 35. 414, 30; in aliquo gradu in ecclesia promoveri I 357, 35; gradum in clero mereri II 207, 1. 5; ad gradus ecclesiasticos indiscrete *etc.* non promoveri I 276, 25. 277, 10 [406, 15. 35]. II 230, 35; ad gradus per pecunias accedere I 37, 5; gradus vendere II 335, 35; gradus proprii disciplina II 88, 10; gradum amittere I 142, 15. 276, 40 [406, 25]. II 41, 1. 5. 318, 10; gradus amissio II 407, 15. 420, 25; g. honore carere II 120, 1; a gradu decidere I 278, 5 [407, 25]. 278, 40 [408, 5]. II 230, 10. 15; gradus proprii periculum sustinere II 122, 10; gradu privari II 401, 5; a gradu repellere II 414, 30; a gradibus arceri II 40, 1; gradus honorare II 103, 5; gradus episcopalis II 264, 25. 35; g. episcopi II 409, 25; g. episcopatus I 75, 30; g. presbyteri I 40, 15. 20. 142, 15. 149, 10 [431, 20]. 243, 5. 20. 328, 30. 332, 5. II 41, 40. 42, 5. 248, 5; gradus sacerdotalis I 64, 15; g. sacerdotis I 46, 10. — de gradu suo respondere II 446, 30; gradus poenitentiae II 445, 1. — gradus = *g. propinquitatis*: gradus tertius I 219, 15.
- gramaculum, cramaculus = *gramalius* I 87, 1. 252, 5.
- gramalius, cramalius = *'crémaillère'* I 254, 10. 255, 15. 256, 10.
- grammaticam emendare I 60, 1 [403, 25].
- grandines inmittere II 45, 1.
- graneca I 255, 10.
- graphio, gravio I 9, 15—30. 10, 1. 25, 30; *cfr.* comes.
- gratia: propter gratiam a statu rectitudinis non deviare, pro gratia iustitiam non pervertere I 290, 10. 15 [444, 1]. 304, 30 [416, 10]. II 64, 1; gratia non defraudare I 334, 5; absque gratia heribannum exactare I 125, 20 [427, 15]; ad sacros ordines gratia accedere II 335, 20; gratia Dei II 512, 5; gratia Dei rex, imperator I 42, 5. 44, 20. 53, 20. 79, 5. 203, 15. II 88, 30. 137, 15. 138, 15. 147, 10. 150, 10. 258, 25. 271, 10. 301, 25. 303, 15. 312, 1. 329, 20. 371, 15; gratia regis, imperatoris I 79, 40. 95, 35. 96, 25. 168, 35. 169, 35. 257, 35. 324, 5. II 17, 1. 70, 30. 96, 15. 315, 15. 328, 35. 363, 5; gratiam regis concedere, conferre I 74, 10. 75, 20; a gratia imperatoris extorres I 428, 45; per gratiam imperatoris iurare II 118, 1.
- gratis: g. accipere, gratis dare I 243, 20. II 222, 25; g. liberum fieri II 326, 25.
- gravamen I 328, 35. II 142, 20; g. facere II 133, 15. 20; gravamina novae conditionis imponere II 105, 10.
- gravare I 321, 35. 367, 35. II 83, 20, *saepius*; g. testes I 197, 25; g. transeuntes II 84, 15.
- gravedo I 328, 20. 332, 20.
- gravidam reddere uxorem fratris II 207, 15. 237, 10.
- gravio *cfr.* graphio.
- gravior femina, persona I 56, 30 [400, 30]. 77, 25.
- grex: de gregibus equarum vel porcorum indomitum nulla pignatio fieri debeat II 134, 5; grex pultrellarum I 84, 15. — grex = *populus*: g. Francorum I 225, 20.
- grossus fustis II 316, 15.
- gubernaculum: g. ecclesiae, plebis I 364, 20; g. regni I 274, 10. II 106, 15. 457, 30.
- gubernare II 136, 30. 339, 10; g. secundum ministerium regale II 105, 35; g. regaliter II 106, 5; g. canonicos II 34, 30; g. clericos I 340, 35. 341, 35; g. clerum ac populum II 457, 15 [462, 30]; g. congregationes II 34, 20; g. domum suam I 240, 5; g. ecclesiam; g. familiares suos II 174, 10; g. imperium; g. metropolim II 451, 5; g. monachos II 34, 30; g. palatium II 522, 20; g. potestatem II 296, 20; g. plebem; g. populum; g. regnum; g. sanctimoniales II 34, 30; g. senodochia I 200, 30; g. subiectas I 341, 20; g. vasallos II 526, 40.
- gubernatio II 339, 20; g. ecclesiastica I 313, 20 [423, 1]. II 439, 25. 30; gubernationes episcoporum II 515, 20. — g. ecclesiae II 422, 30.
- gue-, gui- *v.* we-, wi-.
- guntfanonarius II 331, 30.
- gurges: in gurgite proicere Iudeum I 259, 20.
- gurpire (= *verpire*, *dimittere*) iustitiam et res proprietatis I 74, 10.
- gynaeceum opus II 420, 10; *cfr.* genetium.
- gyr-, gir-.
- gyrovagus monachus I 63, 1.
- girim: clerici gira non sint de loco ad locum I 240, 10.

h.

- habitaculum: h. episcopale II 405, 5; h. servorum Dei II 411, 10; h. saeculare I 56, 10 [400, 10]. 102, 40. 183, 1.
- habitatio I 261, 20; h. canonicorum I 327, 15. 340, 30; h. episcopalis I 231, 20; h. monachorum I 199, 35.
- haborator II 130, 35 [138, 25. 143, 35]. 138, 30. 303, 20. 304, 15.
- habitus I 285, 20 [441, 40]. 313, 25 [423, 10]. II 102, 20. 434, 25; h. clericatus II 229, 10; h. laicalis nobilis II 254, 10; h. laicorum I 29, 25; h. monachicus II 265, 10. 15; h. monachi I 60, 30 [404, 5]. 111, 5. 375, 30. 35. II 65, 1. 384, 25; h. poenitentis II 25, 25. 57, 15; h. religionis II 227, 35. 414, 15; h. religiosus I 375, 40. II 407, 15. 434, 1. 25. 435, 1; h. sacer II 114, 20. 25 [399, 30]; h. saecularis I 60, 10 [403, 35]. 191, 35. II 219, 1. 420, 25. 30; h. saeculi II 55, 25. 57, 15; h. sanctimoniae II 228, 5; h. sanctus II 226, 30. 227, 1; h. virilis II 385, 1.
- haereditare, haeres *v.* hereditare, heres.
- haeresis, heresis, eresis I 61, 40 [405, 5]. II 40, 5. 497, 10. 520, 20; h. Adalberti I 29, 15; h. Elipandi et Felicis I 73, 25; h. Simoniaca *v.* Simon magus.
- haereticus, hereticus II 210, 1. 265, 20. 335, 20. 35. 510, 1. 511, 15. 512, 1. 520, 20.

- haia II 328, 20.
hamedii I 91, 10.
hamus I 89, 40.
haribannator, haribannitor, heribannitor I 115, 25 [429, 30]. 144, 10.
haribannus, aribannus, arivannus, agribannus, heribannus, eribannus, hairibannus, heiribannus, hiribannus, heirbannus I 131, 25 [427, 35]. 153, 25 [449, 1]; h. legitimus I 125, 25 [427, 15]; de haribanno obnoxium fieri I 166, 20 [432, 25]; haribannum exactare, exigere *etc.* I 125, 20, 25 [427, 10—20]. 154, 20, 166, 25 [432, 25]. 167, 20 [449, 20]. 207, 5, 10, 334, 30, 35 [436, 45, 445, 40]; h. solvere, componere *etc.* I 115, 25 [429, 30]. 166, 15 [432, 20]. 167, 20 [449, 20]. 205, 10, 15. II 322, 5; h. persolvere non posse II 71, 30; h. rewadiare I 137, 20, 138, 15, 291, 20 [445, 10]; pro haribanno contra missos rationem reddere I 165, 15; haribannum concedere I 167, 20 [449, 25].
harizhut, heriszuph, herizuph, herizup, herizup I 224, 25. II 272, 10, 309, 15.
harmiscara, armiscara, harmiscara II 12, 20, 96, 20, 25, 269, 25, 287, 20, 299, 15, 319, 20, 335, 15, 358, 25 [363, 5]. 371, 1.
hasta frangatur in dorso servi I 123, 25.
hediculus I 252, 1.
hedus I 254, 25, 255, 30, 256, 5, 20.
heirbannus *v.* haribannus.
heirbergare *v.* heribergare.
henium *v.* eneum.
herba I 43, 10, 51, 5, 66, 5, 168, 30, 171, 30, 294, 20; herbae hortulanae I 90, 1—10, 255, 5, 256, 35; ad herbam caballos mittere II 274, 10, 15 [300, 40]; veneno vel herbis quempiam perdere II 241, 1, 10.
herbula I 87, 10.
hereditare, haereditare I 77, 30. II 260, 1; h. in agnationem I 118, 15.
hereditarius, a, um: h. ius; h. manus II 337, 1; h. spes II 408, 20; h. successio II 34, 20.
hereditas I 146, 20, 282, 15, 20 [439, 10, 381, 15, 20]. II 386, 10; h. legitima II 19, 10, 345, 40—346, 5; h. paterna vel materna I 293, 5, 312, 5 [421, 30]. 330, 15, 30—40 [436, 45, 445, 45]; h. rerum paternarum I 292, 30; h. parentum I 125, 35 [427, 25]; hereditatem dare I 8, 10; h. accipere *etc.* I 8, 10. II 71, 30; in h. venire I 15, 30; h. non amittere *etc.* I 125, 35 [427, 25]. 312, 5 [421, 30]. 317, 1; hereditati succedere I 330, 15; hereditatem dividere II 109, 5; *cfr.* I 292, 30; hereditatis divisio I 171, 10, 15; hereditatem nolle dividere I 330, 30; hereditates vendere II 323, 10; hereditate privari, hereditatem amittere I 97, 30, 98, 10, 143, 15; hereditas contentiosa I 171, 10; de hereditate appellari, interpellari *etc.* I 268, 20, 30 [445, 30, 446, 1, 283, 35 [440, 25]; de h. mannire I 270, 5; de h. auctoritatem requirere II 345, 40, 346, 5.—hereditas propria advocati I 172, 5; h. diaconi I 96, 10; h. ecclesiae I 219, 10; h. a litterarum conscriptione ingenui I 171, 10; h. illius, qui comitem interfecerit I 70, 20; h. illius, qui patrem aut matrem *etc.* interfecerit II 18, 25; h. liberi ad mortem iudicati I 281, 15 [438, 5]; h. pauperum II 386, 5; h. presbiteri I 96, 10; h. defuncti in servitio I 166, 20 [432, 25]; h. servi regis I 171, 5; h. vassalli I 128, 40 [II 22, 25]. 172, 10, 272, 15; h. regis II 178, 1 [186, 20]; alodes de hereditate et de conquisitu II 158, 20 [299, 35]. 298, 5, 10. — hereditas regni I 128, 20 [II 21, 40]. II 69, 35; hereditate relinquere regnum II 115, 25 [402, 5].
heremus *v.* eremus.
heres, haeres II 11, 20, 25, 415, 30; heredes legitimi I 114, 5 [412, 1]. 281, 15 [438, 5]. II 18, 25, 339, 5; heredes legitimos exheredare I 163, 10; heredes propinqui I 23, 15, 181, 10; heredibus res traditas reddere, tradere I 177, 20 [434, 15]; haeredem sibi facere quemlibet I 118, 10; heredes contentiose de hereditate agentes I 171, 10; h. ducis II 143, 1; h. ecclesiastici I 181, 10; h. episcopi I 77, 25, 30; h. exheredatorum I 125, 10 [410, 15]; h. ingenui (ingenuae) ancillam alienam (servum alienum) in coniugium accipientis I 292, 30; h. institutoris synodochii II 121, 5, 10; h. interfecti iudicis II 109, 10; h. interfecti patris, matris *etc.* II 18, 25; heres invasoris I 374, 45; heredes liberi ad mortem deiudicati I 181, 10, 281, 15 [438, 5]; h. liberi traditionem facientis I 114, 5 [412, 1]. 282, 10, 15 [439, 5, 380, 35, 45]; heredes pauperum in servitium regis se tradentium II 71, 30; *cfr.* I 166, 20 [432, 25]; h. raptoris et raptae I 23, 15; h. reginae I 14, 5; h. defuncti in servitio I 166, 20 [432, 25]; *cfr.* II 71, 30; h. servi regis I 171, 5; h. eorum, a quibus usurae exactae sunt II 122, 5; h. ecclesiae II 186, 30, 35, 232, 10—25; h. regni II 339, 5.
heresis, hereticus *v.* haeresis, haereticus.
heribannitor, heribannus *v.* haribannator, haribannus.
heribergare, heirbergare I 166, 25 [432, 25].
heribergum II 327, 35, 328, 1.
herisliz, herisciz I 153, 30 [449, 5]. 154, 25, 166, 30 [432, 40]. 205, 20.
heristiura I 444, 45.
heriszuph *v.* harizhut.
hircaritia I 85, 5.
hircinum corium I 252, 5.
hircus I 89, 30, 252, 1, 254, 25, 255, 30, 256, 5, 25.
histrio I 334, 40.
holera, olera II 189, 1—25, 242, 20, 243, 30, 45.
holocausta II 489, 20.
holusculum II 513, 5.
homelia, omelia I 234, 30. II 176, 10; homelias discere I 110, 25, 235, 20, 363, 20; homeliam legere I 347, 35; omelias transferre II 176, 15; omeliarum liber Gregorii I 251, 30.
homicida I 95, 40. II 189, 15, 190, 1, 217, 35, 372, 20, 444, 15; h. ad ecclesiam confugiens I 48, 15; homicidas non celare, sed prodere I 96, 10; h. corripere I 159, 1; h. per secularis potentiae disciplinam coercere I 313, 10 [423, 10, 15]; h. examinare et investigare II 66, 25; h. inbreviare II 292, 30; h. ad praesentiam episcopi perducere II 292, 30; homicida consilio episcoporum poeniteat I 361, 20; homicidae poenitentia I 367, 30. II 66, 25, 181, 25, 189, 15, 241, 5, 292, 30; homicidam servum parentibus occisi tradere I 293, 10.
homicidium I 16, 15, 61, 40 [405, 5]. 83, 10, 97, 5—20, 100, 25, 110, 40, 150, 10 [448, 35]. 152, 5, 192, 35, 240, 5, 262, 1 [II 259, 25]. 270, 1, 330, 35, 40. II 177, 5, 219, 15, 30, 372, 15, 373, 5; h. perpetrare, facere I 97, 15, 20, 243, 35. II 104, 30, 134, 1, 5, 190, 1, 272, 15; h. indiscrete facere II 96, 30; h. publice perpetrare II 83, 5; h. voluntarie, sponte facere, committere II 181, 25, 241, 20—246, 5; h. non sponte facere, committere II 182, 5, 241, 20—30, 242, 20, 243, 25, 35; h. foris emunitatem committere I 113, 5 [428, 25]; h. de infra inmonitate I 65, 30; h. in ecclesia, in atrio ecclesiae facere I 281, 5, 15, 20 [437, 45, 438, 5, 10. II 18, 1, 20, 217, 15; h. facere collecta multitudine I 300, 20 [436, 30]; h. propter pulverem mortalem agere I 153, 10 [448, 45]; homicidia a fiscalinis facta II 16, 5; h. necessitate cogente committere I 284, 5 [440, 30]; h. concelare I 192, 35; h. prohibere I 282, 20 [439, 15]. 290, 5 [443, 40]; h. vindicare I 59, 10 [402, 45, 434, 25]. 104, 10; homicidii reus II 235, 35; ab homicidio se absolvere II 190, 1, 5; de h. cum XII iuratoribus iurare II 91, 5, 10; homicidium confiteri I 243, 35; h. emendare, componere I 189, 25, 281, 15, 20 [438, 10]; homo propter h. ad palatium veniens I 298, 15, 20. — h. advenarum et peregrinorum I 193, 20; h. clericorum I 113, 1 [428, 20]; h. episcoporum et reliquorum ordinum I 359, 20; h. mariti II 415, 5; h. plurium hominum II 189, 10; h. propinquorum II 18, 35.
homo: hominem in servitio (ad servitium) conquirere (quaerere) I

210, 30. II 11, 20, 25; h. comedere I 68, 30; hominis defuncti corpus flamma consumi facere I 69, 1; hominis onus II 251, 25; homines christianos non emere nec venundare etc. II 131, 15, 20, 139, 1; h. in comitatu manentes, circummanentes I 139, 35, 186, 1, 208, 5, 315, 1, 5 [450, 15]; h. boni I 113, 25 [411, 40], 180, 30; h. meliores I 295, 30; h. veraces I 76, 25, 139, 35; h. credentes I 192, 30, 193, 5; homo bene creditus I 83, 20; homines bonae fidei I 16, 25; h. mali I 10, 1, 15, 22, 10; h. boni generis I 171, 35; h. nobiliores I 186, 1; homo vulgaris I 153, 10 [448, 45]. — homo alicuius I 48, 40, 118, 10 [430, 30], 136, 10, 150, 30, 157, 1 [428, 20]. II 324, 15, 525, 40; homines in aprisione habitantes I 262, 10, 15 [II 259, 30, 35]; h. denarium merum reicientes II 316, 25; h. se ingenuantes et facientes se bargildiones I 185, 10; h. malum non perpetrent I 193, 1; h. homini alicui causam non tollant etc. I 199, 1; h. rapinam (depraedationes) non perpetrent (faciant) II 93, 1, 5, 97, 25, 30, 274, 10, 15 [300, 40], 287, 25, 306, 35, 371, 1, 5; h. in exercituali itinere pacem non violent I 305, 30—40 [417, 20, 25]; cfr. II 109, 30, 35; homo latronem celans II 272, 25; homines depraedari II 360, 5; h. domi remanere iussi in exercitum ire non compellantur I 138, 15; h. propter utilitatem imperatoris iter agentes I 116, 10 [429, 40]; homo de XII mansis bruneam habeat I 123, 10 [426, 1]; homines ad placita convenient II 286, 15, 20; hominem vendere aut comparare I 211, 5; homo fidelis II 330, 10; h. fidelis domino suo I 101, 35, 104, 1, II 280, 25; cfr. 278, 20; homines de beneficio senioribus officium exhibeant I 262, 30 [II 260, 25]; homo cum seniore in hostem vel aliis suis utilitatibus pergat I 137, 5—15, 165, 20, II 71, 20, 25; h., qui cum seniore suo in hoste non fuit I 167, 15 [449, 20]; cfr. dimittere de hoste; h. seniore sine iusta ratione non dimittat I 128, 30 [II 22, 15], 199, 10, 15, 206, 25, 215, 20, II 71, 15; h. seniore pro rapina dimittens II 93, 1, 5; h. propter mala facta seniore dimittens II 310, 20; h. seniore acceptum non habere II 344, 35—345, 1; hominibus suis rectum consentire etc. II 71, 20; homini suo contra rectum et iustitiam facere II 337, 15; hominum suorum sollicitudinem gerere II 93, 1; pro hominibus suis iurare II 87, 10; homines suos in potestate habere II 274, 15 [300, 45]; h. suos corrigere etc. II 308, 25, 30, 40; h. suos constringere I 306, 1, 5 [417, 35]; h. suos castigare II 287, 25; hominibus suis consentire ad male faciendum I 206, 35; h. suis mansiones in domibus pauperum dis-

percire II 87, 10—20; homines suos comiti vel misso contradicere II 316, 25; hominem alterius recipere (suscipere) I 128, 25, 35 [II 22, 10, 15], 146, 25, 161, 15, 199, 10, 15, 206, 25, II 71, 15, 93, 5, 310, 20; h. Langobardicum in vassatico vel in casa sua recipere I 191, 5; h. alterius sacramentum fidelitatis sibi promittere facere, ad se adtrahere II 22, 20; homines alterius confugientes restituere II 131, 15; h. alieni in exercituali itinere pergentes I 305, 30 [417, 20]. — homo Francus, liber I 38, 15, 128, 30—40 [II 22, 15—30], 137, 5—15, 167, 15 [449, 20], 272, 15, 284, 30 [441, 10], 321, 5, II 19, 30, 71, 10, 91, 1, 5, 278, 20, 345, 5; homines meliores II 373, 10, 374, 30, 35; h. maiores II 298, 5; h. abbatis I 29, 25, 137, 30, 35, 138, 1, 141, 15, 164, 35, 165, 5, 168, 20, 30, 171, 25, 199, 1, 325, 10, II 96, 1, 331, 30, 337, 15, 343, 25, 358, 20 [362, 45]; h. abbatissae I 67, 5, 165, 5, II 96, 1, 331, 25, 30, 337, 15, 343, 25; h. capitaneorum I 135, 5; homo cartularius I 118, 15; h. casatus I 52, 10, 15, 137, 25—35, 177, 1 [433, 45]; h. centenarii I 137, 20; homines comitis I 67, 5, 137, 20—30, 141, 15, 165, 5, 171, 25, 199, 1, 262, 20 [II 260, 15], 307, 20 [419, 5], II 16, 1, 97, 25, 30, 109, 35, 334, 20, 337, 15, 358, 20 [362, 45]; homo denarialis I 118, 15; homines episcopi I 67, 5, 75, 15, 20, 137, 30, 35, 138, 1, 141, 15, 164, 35, 165, 5, 167, 25, 171, 25, 195, 15, 199, 1, 325, 10, II 97, 25, 30, 331, 30, 337, 15, 343, 25, 358, 20 [362, 45]; homo ecclesiae I 21, 20, 22, 25, 212, 1; h. ecclesiasticus I 32, 25, 38, 5, 81, 20—35, 117, 25, 180, 30, 181, 1—20, 197, 5—15, 211, 25, II 270, 10, 323, 1—15, 438, 10; homines excarriti I 141, 15; homo fiscalinus I 81, 20—35, 143, 20; homines Hispanorum I 263, 35, II 259, 25, 30; h. maiorum hominum II 298, 5; h. imperatoris, regis I 84, 10, 30, 85, 25, 88, 10, 128, 35 [II 22, 15], 131, 30, 35 [427, 40, 45], 136, 10, 20, 137, 35, 138, 1, 145, 25, 155, 25, 165, 15, 166, 30, 262, 30 [II 260, 25], 288, 15 [442, 40], 307, 20 [419, 5], II 13, 20, 25, 16, 15, 22, 20, 70, 30, 272, 30, 274, 10, 15 [300, 40], 313, 20, 314, 20, 330, 10, 331, 15, 343, 25, 360, 5, 452, 5, 30; homo imperialis II 109, 30; homines regis fratris I 128, 25, 129, 1 [II 22, 10, 30], 272, 40, II 158, 15, 20 [299, 30], 163, 35, 164, 20, 165, 1, 287, 25; h. filii (coniugis) imperatoris I 139, 5, 155, 25, II 313, 20; h. libellarii I 199, 20; h. maiorum I 86, 20; h. ministerialis palatini I 298, 1, 5; h. missi dominici I 72, 10, 116, 25 [448, 10]; h. potentis I 22, 25, 155, 25; homo regius I 117, 25, 172, 20; h. presbyteri I 72, 5; h. rectoris ecclesiae I 167, 25; cfr. h. episcopi; h. vassi I 168, 30; h. vassi dominici I 306, 1, 5 [417, 35], 321, 5, 325, 5, II 328, 30, 334,

20, 373, 10, 374, 30, 35; h. vicarii I 127, 20.
honestas I 271, 25, II 255, 45 [399, 1]; h. ecclesiastica II 39, 5; h. imperatoris II 49, 20; h. palatii II 525, 5, 526, 1; h. regni II 7, 40; h. regis II 280, 40.
honeste ac rationabiliter II 525, 10, 526, 5; h. suscipere II 526, 5.
honor I 13, 20, II 67, 15, *saepius*; honoris causa omittere aliquid I 290, 10, 15 [444, 1]; honorem congruum unicuique impendere II 174, 10, 15; honore suo frui II 443, 30; honor ancillarum Dei II 333, 25, 334, 15; h. archiepiscoporum II 333, 25; h. austaldi I 210, 15; h. casarum Dei II 157, 25 [299, 20, 25], 163, 30; h. clericorum I 157, 25 [299, 25], 334, 20; h. comitis I 262, 20 [II 260, 10], II 334, 20; h. communis II 77, 5, 157, 10, 161, 40, 162, 20, 311, 35; h. ecclesiae Dei I 59, 30 [403, 10], 103, 35, 276, 5 [405, 30], 303, 15, 20, *saepius*; h. ecclesiae Romanae II 104, 35; h. ecclesiarum I 68, 15, 78, 10, 121, 15 [446, 30], 129, 30 [II 23, 15], 278, 1 [407, 20], 279, 45 [409, 25], 281, 1 [437, 40], 289, 20 [443, 15], 312, 25 [422, 10], II 69, 20, 157, 25 [299, 20, 25], 163, 30, 164, 20, 40, 255, 1 [333, 5], 355, 35, 362, 5, 398, 5, 261, 35, 272, 1, 307, 25, 312, 5, 334, 15, 339, 20, 431, 35, 40; h. ecclesiasticus I 201, 1, 304, 40 [416, 20], II 37, 20, 39, 5, 20, 74, 35, 101, 30; h. episcopi, episcoporum I 98, 1, 189, 5, 328, 20, 332, 20, II 157, 25 [299, 25], 261, 40, 333, 25, 334, 15, 337, 5; h. fidelium II 77, 5, 157, 10, 162, 20, 166, 30, 255, 20 [398, 25], 283, 15, 311, 35; h. imperatoris, regis I 115, 40, 126, 1 [427, 30], 272, 40, 45, 305, 10, *saepius*; honorem debitum exhibere regi II 74, 35, 40; honor imperialis II 101, 30; h. regalis II 372, 25; h. regius II 72, 35 [155, 15, 20], 73, 25 [156, 20], 156, 15, *saepius*; h. filii imperatoris II 23, 30, 35; h. filiarum imperatoris II 357, 30; h. imperatricis II 357, 20, 25; h. laicorum II 334, 20; h. missorum I 305, 10 [416, 40], II 334, 20; h. monachorum, nonnarum I 157, 25 [299, 25]; h. papae, pontificis II 101, 15, 20, 105, 1, 123, 10; h. pontificum I 189, 5; h. presbyteri I 98, 1, II 432, 10; h. publicus II 12, 40; h. rectorum ecclesiae II 521, 35; h. regni I 101, 30, 305, 25, 306, 5, 10 [417, 10, 35, 40], II 4, 35, 7, 40, 49, 15, 169, 20, 336, 25 [337, 15], 518, 10; h. sacerdotum II 75, 30, 80, 10, 15, *saepius*; h. saecularis II 123, 15; h. senioris I 178, 20 [412, 10], II 100, 5, 10, 334, 40; h. servorum Dei I 303, 20, II 163, 30, 164, 20, 40, 307, 25, *saepius*; h. uxoribus debitus II 45, 40; h. vassallorum episcopi II 334, 25; h. vassorum, vassallorum dominicorum I 207, 1, 210, 15, 272, 15, 307, 30 [419, 20], 321, 1, II 313, 15, 334, 20, 374, 30, 35, — honor = *munus*, 'Amt' I 21, 10,

- 291, 5 [444, 35]; honorem perdere I 167, 1 [432, 45]; honore privari II 420, 30; honorem abbatis perdere I 95, 25. 151, 10; h. abbatissae perdere I 77, 40; h. advocati perdere I 48, 35; honor clerici I 376, 15; honorem clerici perdere I 95, 25; honor comitis II 105, 20; honorem comitis perdere I 49, 30. 50, 5. 70, 1. 15. 151, 10. 192, 20. 25. II 95, 30. 107, 35. 108, 10; h. diaconi perdere I 95, 25. 96, 10; honor ducatus II 142, 40; h. ecclesiasticus I 37, 5. II 401, 5; honore ecclesiastico privari II 60, 20. 523, 5; honor episcopi I 75, 20; honorem episcopi perdere I 34, 10. 95, 25. 151, 10. II 523, 5; h. iudicis perdere I 48, 25. 35. 216, 5; honore locopositi privari I 107, 35. 108, 10; honor presbyterii I 108, 15; ab honore presbyteratus deponi I 243, 1. 5; honorem presbyteri perdere I 95, 25. 96, 10. 174, 20. 243, 40; honor sacerdotalis I 375, 25; h. sacerdotis I 376, 15; h. sacerdotis I 372, 20; honore sculdassii privari II 108, 10; honorem vassi dominici perdere I 48, 25. — honores = *beneficia*: h. distribuere, dare I 271, 25; honorum largitio II 156, 10; honores concedere II 158, 25; h. suos filio, propinquo placitare II 358, 30; h. tenere II 277, 30; h. donatos habere II 285, 10; in honoribus consistere II 285, 10; honores imperatoris, regis I 166, 30 [432, 35]. 306, 1. 5 [417, 30. 35]; h. de regno habere II 431, 25; h. non habere II 285, 10; h. amittere, perdere I 284, 25 [441, 5]. 284, 30 [441, 10. 15]. II 96, 1; ab honoribus propriis extorris I 428, 45; honoribus propriis privari II 93, 10; honores aperti II 358, 1; in honoribus legem et iustitiam habere II 163, 35. 164, 25. 165, 1; inter honores rapinam exercere II 109, 30; de honoribus pontes facere II 277, 30; honores abbatissae II 96, 1. 354, 10. 358, 1. 20; h. abbatissae II 96, 1; h. archiepiscopi II 358, 1. 5; h. comitis I 95, 35. II 96, 1. 107, 25. 40. 320, 35. 354, 10. 358, 1. 10. 20. 361, 5. 362, 35. 40; h. episcopi II 354, 10. 358, 1. 5. 20; h. regni II 452, 25; h. vassi dominici II 96, 1. 354, 10. 358, 1. 20.
- honorabilis II 284, 15. — honorabiliter suscipere II 524, 20.
- honore: h. ecclesias II 12, 20. 174, 20. 255, 1. 5 [333, 20. 25. 356, 1. 362, 5. 398, 5]; h. filium comitis II 362, 35. 40; h. fideles II 296, 25. 30 [100, 15. 333, 35. 339, 20. 362, 15]; h. ministros Dei II 174, 30; h. monasterium II 356, 10; h. nepotes imperatoris I 130, 1; h. parentes I 59, 20 [404, 40]; h. rectores ecclesiae II 440, 5; h. regem II 439, 5; h. sacerdotes II 174, 20; h. ordine ecclesiastico II 420, 25. — honorati 128, 30 [II 22, 10]. 309, 35 [420, 20]. II 87, 5. 20. 313, 10; h. servi I 67, 5. — honoratior persona I 3, 5.
- honorificentia regis II 213, 1.
- hora: horas significare, prodere II 478, 30. 35; horae canonicae I 366, 1. II 180, 20. 504, 25—505, 10. 506, 30. 507, 10; h. diurnae, nocturnae I 366, 1. II 508, 1; h. competentes I 106, 30. 228, 30; hora constituta I 344, 10; h. statuta I 245, 25. 478, 35; h. prima I 348, 30. 363, 15; h. tertia I 238, 10. 347, 20. II 180, 20; h. quinta I 245, 15; h. nona I 227, 5. 245, 15. 20. 249, 25. 345, 1. 346, 20. 347, 20.
- horreum I 255, 35; in horrea convertere loca sancta II 486, 5.
- hortamentum indebitum II 296, 35 [100, 20].
- hortator regis II 429, 25.
- hortatus II 377, 5. 25. 438, 1.
- hortulanae herbae I 255, 5. 256, 35.
- hortulanus I 90, 10.
- hortus, ortus I 83, 40. 89, 5. 90, 1. 172, 20. 254, 30. 35. 255, 1. 15. 256, 10; in horto laborare die dominico I 61, 10 [404, 25]; horti ecclesiae I 277, 25 [407, 5]; hortum ad locum venerabilem pertinentem alienare, creditoribus obligare I 311, 1 [421, 1. 5].
- hospes II 87, 10. 405, 20; hospitibus tectum, focum *etc.* denegare II 93, 1; hospes ecclesiae, monasterii I 238, 25. 345, 30. 346, 5. II 386, 1; hospitum susceptio, receptio, exceptio, hospitalitas I 60, 20 [403, 40]. 63, 10. II 267, 20. 385, 35. 404, 30. 420, 1. 434, 30.
- hospitalia, hospitales II 262, 5. 408, 1. 5. 434, 30. 35; h. restaurare II 94, 5; *cfr.* senodochium.
- hospitalis I 238, 25. II 375, 5. 10.
- hospitalitas, ospitalitas I 60, 25 [404, 1]. 77, 10. 152, 15 [448, 35]. 231, 15. 341, 35. II 31, 30. 40. 267, 20. 375, 5. 406, 5; hospitalitatem negligere II 35, 1; hospitalitatis officium II 408, 5.
- hospitari II 407, 5; h. in domibus publicis II 110, 20.
- hospitium, ospitium, ospicium: h. non denegare I 96, 20. 144, 5; hospitium exposcere II 85, 5; hospitium in domibus ecclesiarum non vindicare II 110, 20; ospitii occasione in pauperioris domo commorari II 103, 10; sub obtentu hospitii vicinos opprimere II 92, 25; latronem in hospitio suscipere I 156, 30 [428, 15].
- hostia: hostias offerre, immolare I 226, 20. II 117, 20. 25. 494, 35. 495, 1. 496, 15; hostia immolantia I 25, 30; in hostiam daemonibus offerre I 69, 5.
- hostilis, e: h. apparatus II 96, 10. 331, 30; h. bannus I 93, 5; ostilia carra I 61, 15 [404, 25]; h. expeditio II 16, 25. — hostiliter: h. praeparatum, paratum esse I 136, 5. 171, 30. II 328, 15; h. venire, pergere, properare I 43, 5. 65, 25. 67, 30. II 108, 10; h. in propria domo alium quaerere I 214, 20.
- hostilitas I 34, 15. 69, 30.
- hostis, ostis II 131, 30; h. communis I 167, 1 [432, 40]; timor hostis I 182, 5; ostium insurgentium impetus I 272, 1. — hostis = *expeditio exercitatis* I 188, 15; hostem adnuntiare, denuntiare II 312, 30. 359, 35; h., in hostem bannire I 137, 15. 158, 1. 166, 15. 30 [432, 20. 35]; ad h. praeparatio I 167, 10 [433, 5]; utensilia in hostem necessaria I 168, 25; armatura in hoste habenda I 426, 1; in hoste non baculum, sed arcum habere I 172, 10; hostis opus I 171, 30; in hoste bovem dare I 252, 15; in hostem carra carigare I 85, 35; in h. ducere ferramenta I 87, 5; in h. mittere barriculos I 89, 35; hostem debere II 359, 35; h. facere I 93, 5. 137, 15. 230, 20. 330, 5; in hostem pergere, ire, proficisci, vadere, venire I 25, 10. 51, 5. 89, 20. 114, 1 [411, 45]. 134, 25—135, 10. 136, 1. 137, 5. 10. 30. 35. 138, 1. 5. 141, 20. 166, 15 [432, 20]. 168, 20. 220, 5. 330, 30. II 71, 20. 25. 94, 35—95, 10. 321, 20. 451, 30. 452, 1; in hostem pergentes teloneum non dent I 285, 1 [441, 20], trasturas non solvant I 290, 25; in (ad) h. cum pace venire II 158, 1. 5 [300, 1. 5]. 312, 30—313, 5; quidam pleno ventre rapina in h. proficiscentes II 372, 5; in h. dirigere, ire facere I 137, 30. 165, 5. 10; h. non facere I 29, 25. 153, 25 [449, 1]. 329, 30. 35; de hoste negligens I 330, 10; in hostem non pergere, proficisci, vadere, venire I 138, 5. 165, 25. 166, 15 [432, 20]. 171, 15. 20. 224, 30. 250, 30. 252, 15; in hoste non fuisse I 167, 20 [449, 20]. 291, 20 [445, 10]; hostem per se facere non posse I 329, 35. 330, 1. II 71, 35. 321, 20. 35; de hoste remanere I 330, 30. 35; *cfr.* II 95. 96; hostem dimittere II 322, 1; ab h. relaxare advocatos I 326, 35; in h. esse I 65, 25. II 244, 20; in h. constitutus I 227, 15. traditiones in h. factae I 114, 1 [411, 45]; infra patriam vel foras patriam in hoste faciendum I 135, 40; in hoste rogare ad bibendum I 167, 1 [433, 1]; in hoste litigatio aut scandalum orta I 334, 15; in hoste messem aut annonam rapere, pascere *etc.* I 160, 20 [432, 15]; in hoste pax I 334, 15. 425, 45. 434, 35; de hoste reverti, redire I 87, 5. 114, 1 [411, 45]. 290, 25 [444, 15]; de h. reverti absque licentia I 166, 30 [432, 40].
- humanus a, um: h. favor II 52, 10; h. lex; h. respublica II 415, 25. — humanior diffinitio II 445, 1; h. sententia II 448, 5.
- humiliare: se h. II 280, 1. — humiliare (= *adulterare*) uxorem fratris II 237, 15.
- humilitas II 57, 5; h. regis II 113, 15; h. episcopi II 453, 25. 461, 15.
- huticus I 89, 10.

hycononus v. oeconomus.

hymnus, ymnus I 231, 20. II 499, 25. 506. 507, 1. 5; ymnos componere II 505, 15. 20. 506, 1—15. 25; ymni Ambrosiani II 505, 15. 506, 30; ymnus angelicus II 497, 15—498, 10. 502, 25. 503, 25. 506, 15; ymni antelucani II 505, 10; y. generales II 506, 5; y. nocturni II 505, 20; y. metrici, ritmici II 506, 1. 5. 20; ymnus trium puerorum II 500, 5. — 'Agnus Dei' II 502, 15; 'Benedicamus Domino' II 249, 5; 'Christe eleison' II 497, 15; 'Gloria Patri et Filio' etc. I 59, 25 [403, 5]. 347, 30. II 506, 35; 'Gloria et honor Patri etc.' II 506, 15. 35; 'Gloria in excelsis Deo' II 498, 1. 5. 10. 503, 25. 506, 15; 'Kyrieleyson' I 229, 30. II 497, 15; 'Sanctus, Sanctus, Sanctus' I 59, 25 [403, 5]. 348, 1. II 497, 35; 'Te Deum laudamus' I 362, 20. II 212, 20. 213, 30. 341, 5. hypotheca specialis I 311, 1 [421, 1].

i.

iacere: iaceat forbatutus I 16, 10; i. incompositus I 217, 10; i. absque compositione I 281, 5 [438, 1]. II 18, 10. 215, 10. iactantia II 177, 5. iactare I 171, 30; i. (= *eicere*) latronem de potestate, de ministerio I 48, 30. iactivus v. iectivus. iactura I 276, 5 [405, 30]. ianitor II 516, 10. ianua II 480, 30; i. ecclesiae I 182, 10. II 243, 35. ibischa I 90, 35. 256, 40. icona II 483, 30. ictus: ictu percutere ingenuum I 117, 20; ictus sine sanguinis effusione clerico datus I 281, 25 [438, 15]. II 216, 10; ictibus castigare II 302, 10; ictus flagellorum accipere, ictibus vapulari etc.: i. XV I 114, 20 [429, 20]; i. XL II 108, 5; i. LX I 285, 5. 10 [441, 25. 30]. 318, 40. II 63, 25. 272, 30 [343, 30]. 316, 15. 373, 5; i. C I 3, 1; i. CXX I 150, 15; i. CCC I 5, 10. idola I 2, 30. II 477, 1. 20. 478, 10; idolorum cultura I 2, 25; i. servitus I 61, 40 [405, 5]; i. vana I 68, 20. idoneare, idoneare, aedonare: i. se per sacramentum I 180, 25; i. se cum iuratoribus I 160, 10 [432, 1]. 160, 30 [449, 10]. 284, 20 [441, 1]; i. se ad aquam ferventem aut ad aliud iudicium I 160, 30 [449, 10]. idoneus, a, um: i. aetas II 122, 30; i. clerici II 35, 5; i. fideiussores II 86, 35; minus i. iudices II 64, 5; i. iuratores I 124, 15 [426, 30]; i. missi II 69, 30; i. sacramentales II 108, 35; i. sacramentum II 132, 15; i. testes, cartam veram et idoneam facere, efficere II 91, 10. 15. 108, 30. 35; idoneum se reddere, facere sacramento I 334, 20. 25. 335, 25.

II 266, 1. 318, 20; idoneus exivit (*a iudicio Dei*) I 75, 20; inde homines idoneos (*sc. testes*) habeat I 190, 15; idonei ad sacerdotium promoveantur II 29, 40. 30, 40. iectiscere II 325, 15. iectitio, iectio II 325, 30. iectivus, iectus, iactivus I 9, 10. 70, 30. II 324, 25; *cfr.* abiecticum. ieunare I 249, 25. 257, 30. 345, 1. 347, 5. 35. II 217, 5. 234, 1. 242, 30. 245. 503, 20. 514, 1. ieunium I 133, 35 [447, 10]. II 477, 10. 494, 30; ieunii dies II 347, 5; ieuniorum feriae II 494, 25; ieunium solvere I 237, 5. II 493, 1; ieunia ecclesiastica solvere I 57, 5 [401, 5]. 103, 10; i. redimere I 52, 15. 245, 15; ieuniis constringere feminas I 257, 30; per ieunia se purgare II 189, 10; i. indicare, indicare I 42, 15. 304, 40 [416, 20]. 363, 40. 364, 1. II 5, 5. 126, 10; ieunium generale II 4, 5. 5. 1. 5; ieunia biduana I 52, 10. 15; i. tri-duana I 162, 20. 245. 246, 10. 249, 15. 271, 1. II 5, 1. 5. 27, 35. 67, 20. 173, 25. 211, 15. 514, 1; ieunium quadragesimale I 68, 25; i. quadragesimae II 325, 1. 25; ieunia quatuor temporum I 46, 1. II 269, 15; caput ieunii I 230, 10. II 325, 30. 420, 5; ieuniorum dies II 234, 1. 503, 20; nullus comes ieuniorum diebus placitum habere praesumat etc. II 233, 35. 234, 1. 10. ieunus: i. index I 58, 20 [402, 10]. 103, 40; ieunum iurare I 58, 35 [402, 20]. 104, 1; ieunus tantum ad iuramentum vel ad testimonium admittatur I 124, 20 [426, 35. 448, 20]; ieunum testimonium dicere et sacramentum iurare I 148, 30 [431, 10]. 150, 25; ieunum sacramenta percipere II 492, 5. 30. 35. 493, 15; episcopi ieuni s. Spiritum tradant II 40, 30. 35. ignis: igne cremare ecclesiam I 68, 25; igni comburere Iudeum I 259, 20; ignem in silvam convivare I 335, 20. 25; ignis sacrilegus I 25, 35; i. fricatus de ligno I 223, 15; prope ignem infantem collocare II 235, 1. — per ignem examinari II 225, 10; ad i. incendere manum I 5, 30. ignitus, a, um: i. ferrum I 259, 15; igniti vomeres I 113, 30 [448, 1]. ignobiles, innobiles I 36, 15. 313, 15 [422, 35]. II 440, 30. ignoranter peccare I 290, 25 [444, 15]. ignorantia I 276, 10 [405, 35]. II 45, 30. 301, 35. 321, 15; excusatio de i. I 157, 10; ignorantia delinquere II 42, 5. 10; i. imperatoris II 5, 35; i. iudicis I 58, 20 [402, 5]; i. sacerdotum II 50, 35. igrotus (= *aegrotus*?) homo I 298, 1.

ill-, inl-

inlegitimae commutationes II 15, 35. inlicitus, a, um: i. accessus feminarum II 42, 30; i. actio II 33, 35;

i. amor II 122, 30; i. aditus coniugii II 241, 15; i. causae I 100, 25. 104, 10. 189, 15; i. concubitus II 225, 25; i. coniugium I 69, 35. II 226, 1. 10; i. coniunctiones; i. copulatio I 377, 1. 5; i. dationes I 375, 20; i. loca II 41, 40; i. nuptiae I 228, 35; i. perpetratio I 202, 25; i. praecepta II 115, 20 [402, 1]. 125, 20. 388, 10 [403, 10]; i. praesumptio I 212, 15; i. telonea I 145, 30; inlicita in missatice facere II 274, 5 [300, 35]. — inlicite ministrare II 121, 40. illusio diabolica II 45, 1. 241, 5; i. emptoris I 331, 10. illuster, inluster: i. comes II 67, 10. 286, 35; i. episcopi, missi II 286, 35; i. optimates II 101, 5; i. viri; i. viri. imagines sanctorum, Dei I 73, 30. II 482. 483, 1. 15. 25. 484, 10. imbreviare v. inbreviare. imm-, inm-. immeliorare: i. beneficium I 171, 5; i. servitium regis I 172, 20. immobilis res; immobilia I 320, 30. immolatio hostia I 25, 30. immunditia I 61, 40 [405, 5]. 94, 40. 97, 30. 238, 20. immunis II 434, 20; i. = *liber* I 232, 20. II 405, 10. 20; immunem se ostendere II 308, 40; immunes ecclesiae II 403, 30. immunitas, inmunitas, emunitas I 22, 25. 192, 5. 289, 30 [443, 30]. 330, 5. II 174, 30. 405, 10; immunitatem merere I 19, 15; i. habere II 333, 25; immunitate perfrui II 266, 1; sub i. consistere, esse II 313, 15. 432, 30; sub i. manere, permanere II 333, 25. 360, 10. 376, 5; in i. concedere II 272, 5 [312, 20]; immunitatum praecepta I 319, 10; immunitatis defensio II 177, 30 [186, 15]. 268, 5; i. tuitio II 92, 15. 259, 5; immunitatem observare, conservare I 32, 15. 36, 30. 199, 25. 289, 25 [443, 25]. 326, 30. II 83, 25. 177, 35 [186, 20]. 334, 15. 335, 10. 431, 35; immunitatem violare I 281, 20 [438, 10]. II 217, 15; cum emunitate emendare II 64, 35; inmunitas ecclesiae I 282, 20 [439, 10. 15. 381, 30]. II 101, 25. 156, 15. 431, 35; i. rerum ecclesiasticarum II 177, 30. 312, 5; sub inmunitate episcopi permanere II 268, 15. 20. — emunitatis dominus I 181, 1. 5; inmunitatis iudex, advocatus I 48, 20; in emunitatem damnum facere I 113, 5—20 [428, 25—35]; in immunitatem frangere I 425, 45; immunitates infringere II 272, 15. 292, 1. 405, 20; immunitatum infractiones II 309, 15; in immunitatem fugere, confugere I 113, 5 [428, 25]. 181, 1. II 292, 20. 317, 10. 15. 344, 25; qui pontes faciunt de immunitatibus I 294, 35; villae, quae de immunitate sunt II 314, 20.

immutare: i. commendationem II 320, 35; i. iustitiam II 84, 10; i. traditionem I 282, 15 [439, 5. 380, 45]; i. vestimenta pristina I 346, 10.

imp-, imp-

inparatum esse I 97, 40.

impedimentum I 153, 5 [431, 35]. 262, 10 [II 259, 35]. II 285, 5; impedimenta sustinere II 328, 20; impedimentum esse comiti I 304, 35 [416, 15]; impedimento esse quærenti causam I 296, 1. — impedimenta legibus contenta II 108, 15.

impedire: i. causam I 296, 1; i. iustitiam I 314, 15 [449, 35]; i. opus imperatoris I 93, 10.

imperare I 370, 25; i. et regnare II 112, 10.

imperator I 100, 35. 118, 25. 130, 15. 146, *passim*; imperatorem eligere II 348, 25. 30. 351, 10; (in) i. coronare II 340, 35. 351, 10; i. constituere II 348, 25; imperator ad quid constitutus sit II 47, 1—15; i. augustus I 126, 30 [II 21, 25]. 170, 25. 261, 15. 263, 15. 270, 30. 273, 35. 355, 30. II 4, 5. 99, 10 [348, 10]. 111, 15. 130, 20. 136, 15. 137, 15. 142, 1. 147, 10. 340, 25; i. christianissimus I 91, 40; i. clementissimus II 57, 1. 122, 15; i. a Deo coronatus II 99, 10 [348, 10]; i. excellentissimus II 126, 15; i. gloriosus II 79, 30. 82, 20. 83, 25. 86, 1. 105, 40. 307, 1. 348, 25. 352, 10. 355, 30; i. gloriosissimus I 112, 1. 126, 5. 185, 20. 316, 10. II 52, 20. 56, 15. 99, 10 [348, 10]. 124, 1. 20. 376, 35. 377, 5; i. invictissimus I 247, 25. II 351, 5; i. magnus I 100, 40. 113, 1. 126, 30. 168, 15. 169, 5. 170, 25. 184, 10. 211, 30. 241, 10. 246, 30. II 99, 10 [348, 10]. 258, 35; i. nominatissimus II 326, 15; i. orthodoxus II 258, 35; i. pacificus I 126, 30. 168, 15. 169, 5. 170, 25. 211, 30. 241, 10. 246, 30. II 99, 10 [348, 10]; i. pius II 340, 25. 30; i. piissimus I 101, 30. 102, 1. 247, 25. II 35, 25. 86, 1. 125, 1. 20; i. praestantissimus II 52, 35. 377, 30; i. sacratissimus II 121, 10; i. serenissimus I 91, 40. 126, 30. 157, 30. 170, 25. 242, 5. 263, 1. 264, 15. II 56, 15. 60, 1. 77, 1. 143, 5. 148, 10. 15; i. sublimissimus II 125, 40; i. venerabilis II 53, 10. — imperator caesar I 126, 30; dominus, domnus i. I 94, 15. 40. 120, 40. 167, 5 [433, 5]. 183, 30. 35. 184. 211, 10. — imperatoris annuntiatio I 97, 40; i. anulus; auctoritas i.; qui ad aures i. impedimentum faciunt I 153, 5 [431, 35]; auribus i. quaerimoniam deferre I 263, 20; *cfr.* II 34, 40. 39, 1; i. bannus I 93, 5. 94, 10. 97, 40. 101, 10. 104, 35. 146, 15. 155, 20. 165, 15; i. beneficium; i. capitula; i. clementia; ante i. conspectum quaestiones discutere I 204, 30; i. curtis; i. defensio; i. donitum; i. elymosina I 96, 30. 97, 1; i. fiducia; i. fiscus; i. gratia I 95, 35. 96, 25. 168, 35; i. honores I 166, 30

[432, 35]; i. intercessio I 354, 35; i. iudicium; i. iussio I 97, 40. 100, 25. 104, 25. 115, 5. 165, 20. 168, 20; i. iussum I 97, 1. 109, 30; i. iustitia I 97, 1. 101, 10. 104, 30; i. iustitiae I 122, 35; *cfr.* iustitiae regales; i. legati II 92, 20; i. litterae; i. mandatum I 97, 40; i. mansuetudo I 204, 25; i. manus I 170, 30; i. missi; i. palatium; i. placitum; i. praeceptum; i. praesentia I 94, 15. 96, 10. 97, 35. 296, 5; *cfr.* praesentia; i. rectum I 102, 1; rectum i. dicere I 146, 25; i. regnum I 101, 30. 102, 1; i. res familiaris; i. salus I 350, 10. 351, 1; i. servitia I 356, 20; i. transitus; i. utilitas; i. vassi I 160, 10 [432, 5]; i. vestitura; i. voluntas I 93, 10. — imperatorem admonere I 270, 35. 312, 10 [421, 35]. II 38, 10, *saepius*; ad i. caput tenere I 207, 1; imperatori fidelem esse I 324, 10. II 123, 15. 362, 25; pro imperatore orare; pro i. et filiis eius orationem facere I 236, 5; coram i. poenas persolvere I 305, 35 [417, 20]; ad imperatorem proclamare II 126, 25; imperatori, ad imperatorem querelam deferre I 264, 15. 87, 15; imperatori rationem reddere I 290, 15 [444, 5]; imperatorem et legatos eius recipere II 92, 20; ad i. (se) reclamare I 309, 1 [419, 45]. II 17, 1; imperatori renuntiare II 12, 25. 358, 15 [362, 35]; qui veniunt ad imperatorem, ut iustitiam accipere mereantur I 354, 35; venire in praesentiam imperatoris I 296, 5.

imperatoria potestas II 124, 30.

imperatrix II 354, 30. 357, 20. 25. 359, 1. 360, 5.

imperfectus, a, um: i. etas II 122, 30; imperfectum remanere I 309, 10 [420, 10].

imperialis, e: i. anulus I 352, 5; i. apex II 177, 15 [185, 20]. 259, 5; i. auctoritas I 356, 25. II 5, 30. 38, 15. 49, 30. 84, 10; i. aures II 37, 20. 35; i. bulla I 374, 25; i. decretum II 356, 10; i. dominatus, dominatio I 130, 10 [II 23, 25]; i. diadema I 271, 5. II 351, 10; i. edictum II 258, 30; i. excellentia II 350, 10; i. homines II 109, 30; i. honor II 101, 30; i. maiestas II 124, 25; i. mandatum I 153, 35 [431, 45]; i. missus II 99, 35. 110, 5; i. pars I 216, 15; i. potentia I 272, 25; i. potestas I 271, 15. II 38, 10. 53, 1; i. praeceptum I 153, 35 [431, 45]. II 108, 10; i. prosapia II 377, 20; i. sacramentum I 93, 25; i. sententia I 277, 15 [406, 45]. 277, 20; i. servitium I 366, 30; i. stipendium II 110, 10; i. vassallus II 354, 20; i. villae et curtes I 82, 5; i. voluntas II 125, 25. 30.

imperium I 106, 10. 124, 40. 130, 10 [II 23, 25]. 272, 1. 275, 25. 276, 20 [406, 5]. 294, 10. II 5, 40. 21, 30. 37, 25. 30. 52, 20. 30. 114, 15 [399, 20]. 125, 5. 143, 1. 340, 40; i. Romanum I 126, 30. 169, 5. 204, 25. 211, 30.

241, 10. 246, 30. 267, 40. II 351, 5. 10. 514, 25; i. Karoli I 152, 35; i. vel regnum I 350, 5; i. atque regnum I 353, 45; i. regere I 267, 40. II 214, 35; i. gubernare I 169, 5. 211, 30. 241, 10. 246, 30. II 214, 35; per i. capitula dirigere II 50, 25; per i. missos dirigere I 340, 20; foris i. vendere I 123, 1 [410, 1]; imperii annus; imperium cladibus attritum II 27, 30; imperii consors et successor I 271, 5; ad i. culmen provehi I 274, 25; i. dictio II 136, 5. 20. 147, 10; i. ditio II 142, 15; i. dignitas I 247, 30; i. dispositiones I 350, 5; i. divisio I 127, 10. 270, 10. 35. II 55, 10. 58, 15; i. fines II 54, 20; i. gloria I 248, 45; i. heredes I 127, 5; i. ordines II 27, 40; i. partes I 272, 40. II 28, 10. 359, 5; i. pax II 54, 10. 92, 5. 101, 10; i. potestas II 136, 25; i. provinciae I 272, 30. 367, 35; i. regiones I 272, 30; i. salus II 54, 10; i. stabilitas I 237, 10. 350, 10. 351, 1. II 35, 25. 30. 51, 15. 126, 1; i. subiecti II 49, 25; i. unitas I 270, 35. 273, 15. II 4, 40; i. utilitas I 270, 30. 271, 10.

imponere: i. per violentiam I 195, 25; i. iniustas consuetudines II 322, 25; i. crimina II 89, 10; i. exenia I 195, 30.

impositio manus, manuum I 38, 30. 60, 25 [404, 1]. 356, 25. II 32, 20. 40, 30. 83, 1. 118, 40. 303, 40. 409, 15. 412, 10. 420, 5. 10. 509, 20. 510, 1. 25; i. canonica, synodalis II 240, 30.

impossibilitas II 12, 30; i. iussionem regis adimplendi I 306, 30. 307, 5 [418, 15. 35]; i. comitis I 308, 30 [419, 45]; i. evidens II 406, 25.

impotentes = *pauperes* I 189, 20. 295, 25.

improperium II 72, 30 [155, 10].

inpudicitia II 404, 35.

inanis I 18, 35. II 62, 20.

inauditus: inauditum condemnare I 18, 35; i. interficere I 23, 25.

inaures aurei I 251, 5.

inbreviare, imbreviare II 319, 30. 403, 1. 20; i. aliquem I 184, 25. II 298, 10. 20; i. apparatus hostilem II 96, 10; i. bannum I 153, 30 [449, 1]; i. libros ecclesiae II 267, 25; i. malefactores II 292, 30; i. mercata II 318, 1; i. res ecclesiae, ecclesiasticas II 267, 25. 408, 30; i. senodochia I 329, 5; i. thesaurum, vestimenta ecclesiae II 267, 25.

incantatio I 25, 30. 45, 25. 110, 40. 202, 15. 223, 10. 228, 5.

incantator I 55, 20 [399, 25]. 59, 1 [402, 25]. 96, 15. 104, 5. II 44, 35.

incantatrix I 55, 20 [399, 25].

incarnationis annus I 29, 1. 204, 30. 270, 30. 275, 25. 344, 1. 350, 5. 394, 5. II 52, 20. 56, 10.

incendere: i. casam I 224, 25; i. cerias I 202, 20; i. manum I 5, 5; i. scuriam I 224, 25; i. strigam I 69, 1.

- incendium** I 71, 15. 72, 10. 20. 157, 35. 205, 40. 262, 1 [II 259, 25]. II 96, 20. 125, 10. 272, 15. 309, 20. 373, 5; incendia ecclesiarum II 5, 1. 5; incendium collecta multitudine factum I 300, 20 [436, 30]; i. facere infra patriam I 224, 25; bannus de incendio I 214, 20; qui in testimonium de incendio non recipiantur I 330, 35; convenientias facere de incendio I 51, 1.
- incestuosus**, a, um: i. scelus prohibere I 97, 30. — incestuosi: incestuosos investigare II 183, 10; i. canonicè examinare I 122, 15 [409, 40]; i. cohercere I 313, 30 [423, 10. 15]. II 183, 10. 15; i. corripere I 159, 1; i. emendare I 48, 1. 5; i. ad placitum episcopi venire facere II 432, 10. 15; incestuosum contradicere I 32, 1; i. paenitentia multare I 312, 40 [422, 20]; i. ab ecclesia expellere I 174, 1; ab incestuosis wadios accipere I 312, 40 [422, 20]; incestuosum coniugio sibi sociare I 15, 20.
- incestus**, a, um: i. adulteria II 419, 20; i. coniunctio I 15, 25. 98, 15. 376, 45; i. foedera I 279, 10 [408, 30. 35]; i. matrimonia II 83, 5; i. nuptiae I 98, 1. 110, 40. 279, 40 [409, 20]; i. propinqua II 73, 10. 15 [155, 30. 35]. — incesti I 45, 35. II 66, 20. 266, 20. 292, 30.
- incestum**, i. incestum I 28, 15. 35, 5. 48, 5. 170, 30. 179, 25 [447, 20]. II 46, 1. 5. 189, 5. 237, 45; incesti crimen, quid sit I 365, 20—35; incestum cum commatre, matrina spiritali, matre et filia, duabus sororibus, fratris filia etc. I 31, 15. 20; i. cum Deo sacra, consecrata I 31, 15. II 225, 25; i. in sanctimoniali I 97, 35; in incestu deprehendi II 225, 40; propter incestum res proprias amittere I 301, 5 [437, 10].
- inclitus**, inclutus: i. princeps I 20, 30; i. vir II 422, 40.
- inclusio** districta I 3, 5.
- incolae** II 92, 35. 314, 20. 431, 30.
- incompetentia** II 405, 15.
- incompositus** iaceat I 217, 10. II 97, 10.
- inconcussus**, a, um: inconcusso iure I 15, 30. 19, 20; inconcusso ordine I 15, 45.
- incontinentia** II 414, 5.
- incorectores** II 33, 25.
- incorrectum** II 434, 10.
- incorrigibilis**, e II 74, 5 [157, 1]. 155, 40. 214, 20. 336, 1.
- increpare** monachos I 344, 25. 348, 15.
- increpatio**: i. publica II 188, 20; increpationem rependere I 184, 5; i. mereri II 8, 15.
- inculcare** II 41, 35.
- inculpabilis**, e I 219, 25; inculpabilem se reddere II 135, 20. 25; i. reddere aliquem sacramento II 302, 20.
- inculpate** I 5, 5—15. 6, 5.
- incuria** II 37, 25. 234, 20. 25; i. comitis I 308, 30 [419, 45]; i. episcopi II 34, 35. 41, 5; i. missorum II 8, 5; i. sacerdotum II 81, 25.
- incursiones**: i. exteriores II 28, 1; i. repentinae I 272, 1.
- indebitus**, a, um: i. consuetudines II 388, 10 [403, 10]; i. exsena II 9, 1; i. hortamentum II 296, 35 [100, 20]; i. machinationes II 73, 20. 25 [156, 20. 333, 40. 362, 20]; i. ministerium II 38, 25; i. occasio II 269, 20.
- indicare**: i. ieiunium II 5, 5; i. praeparationem ad hostem faciendam I 167, 10 [433, 5]; i. rixantes I 298, 30; i. imperatori I 298, 40. 45. 309, 10 [420, 10].
- indicere**: i. crimen I 114, 25 [429, 25]; i. ieiunium.
- indicium**: per indicia (indiciis) compere I 305, 15 [416, 45]. II 268, 20; indicio veraci ostendere I 288, 10 [442, 35]; indicis manifestis probare II 190, 1.
- indictio** I 356, 35.
- indiculum**, indiculum I 149, 20 [431, 30]. 151, 20. 221, 15. II 62, 30; i. afferre I 314, 25 [450, 1]; i. transmittre II 75, 20; i. a comite palatino accipere I 298, 35; i. de curte portare I 123, 40; i. imperatoris dispicere I 284, 45; i. sacramenti I 323, 5.
- indigenae** II 93, 1.
- indigentes** II 436, 15. 526, 15; indigentium defensor II 47, 20; indigentibus adiuvare I 141, 15.
- indigentia** II 75, 35.
- indignatio** imperatoris, regis II 86, 10. 87, 20. 177, 35 [186, 15]; i. imperialis ultionis II 125, 1; i. regia II 266, 5.
- indisciplinatio** II 229, 15.
- indisciplinatus** I 348, 15. — indiscipline vivere I 313, 20 [423, 1].
- indiscretio** II 267, 30.
- indiscretus** II 316, 15. — indiscrete: i. non accipere corpus et sanguinem dominicum I 313, 5 [422, 30]; i. discurrere per mercatus II 33, 30; i. intrare in domos feminarum II 102, 20; i. per diversa mittere II 40, 35; i. vivere II 42, 25.
- indivisi** fratres II 95, 5.
- indoctus** clericus, diaconus etc. I 372, 30.
- indominicatus**, a, um: i. carruca II 337, 1; i. casa I 251, 35; i. census II 354, 15; i. cultura II 336, 40; i. curtis I 251, 35; i. mansus II 354, 10. 15; i. villa II 313, 15. 314, 15. — indominicatum regis II 330, 5.
- inducias** postulare I 225, 40.
- induere**: i. virilia indumenta I 229, 5; i. vestibus lineis II 242, 15; i. se veste monachica I 202, 10.
- indulgentia** II 414, 25. 421, 5; indulgentiam agere II 233, 30; i. concedere I 227, 15. II 414, 10; i. im-
- petrare** II 56, 30. 35; i. merere II 239, 25; indulgentia imperatoris, regis II 96, 20. 156, 5. 157, 35 [299, 30]. 239, 1. 280, 5. 299, 5. 306, 35. 385, 5.
- indulgere** I 22, 25. II 242, 20. 243, 35. 299, 30.
- indumenta**: i. laica II 248, 15; i. sacerdotalia II 42, 30; i. virilia I 229, 5.
- industria**: per industriam episcopum occidere I 362, 10.
- inebriari** I 107, 5.
- inemendatae** praesumptiones II 16, 10. — inemendatum II 434, 15.
- inevitabilis** necessitas I 310, 5 [420, 30]. II 43, 5. 89, 20. 35.
- inexcusabiliter** parere I 342, 35. 40.
- infamari** crimine II 225, 5; infamatus presbyter II 350, 20.
- infamia** II 225, 5. 344, 25.
- infamis** I 334, 40. II 343, 35. 344, 20. 25.
- infans**: dominus infans I 257, 5; i. servilis conditionis I 60, 1 [403, 20]; i. infra XII annos res alterius iniuste sibi usurpans I 293, 1; infantes, qui antea non potuerunt iurare, modo fidelitatem reprobant I 124, 5 [426, 20. 427, 45]; i. artem medicinalem discentes I 121, 30; infantem incaute opprimere II 189, 1. 5; infans iuxta focum (prope ignem) collocatus et aqua superfusus II 234, 35—235, 5; i. infra annum baptizetur I 69, 30; infantes suscipere de fonte baptismatis I 110, 40. 241, 25; i. sine baptismo morientes I 367, 15. 20; i. domui nutrire I 119, 35; locus venerabilis, in quo infantes aluntur I 311, 20 [421, 25]; i. obliti I 346, 15; *cfr.* 119, 35. — infantium natalis I 346, 35; *cfr.* innocentes. — infans = *filius, filia*: vir et uxor infantes inter se non habentes I 8, 25; infans communis adulterorum II 240, 30; infantes imperatoris, regis I 124, 40 [427, 50]; i. fratris regis II 73, 1 [155, 20]; i. hominis liberi, qui se servitio alterius subdidit I 317, 5. 318, 25; i. colonae et servi I 145, 5; i. matrem sequantur II 324, 15; uxor et i. non fiant dispoliati de vestimentis I 125, 25 [427, 15]; i. ad mortem deinducati I 181, 10.
- infantia** I 249, 25.
- infantulae** aetatis puellulae I 122, 10 [409, 40].
- inferenda**: tributum, quod i. vocatur II 17, 5.
- inferior**: inferioris ordinis clerici I 328, 15; i. gradus ordines I 280, 30; i. ordinis homines I 155, 10. — inferiores I 334, 40. II 529, 20.
- inferre**: i. annualiter XXV libras II 146, 25. 30; i. solutionem banni vel fredii ad imperatorem I 155, 20; *cfr.* inferenda.
- infestare**: i. malefactores, fures I 210, 30; i. regnum II 5, 5.

infidelis: i. regis, i. regi I 66, 25. 69, 10. 75, 15. II 113, 35 [399, 10]. 329, 30—330, 10. 20. 331, 25. 35. 332, 5. 10; pro infideli teneri I 285, 15 [441, 35]; inter infideles reputari II 8, 25; infidelis est latro I 156, 30 [428, 15]; infidelem forbannire II 343, 10—20; i. celare aut suscipere etc. II 103, 25. 343, 20. 25. — infideles = *pagani* II 66, 1. 67, 5. 419, 15.

infidelitas I 131, 35 [428, 1]. II 123, 15. 280, 20. 25. 330, 15. 528, 5; pro infidelitate computare I 217, 25; infidelitati alterius consentire I 92, 30; de infidelitate accusari I 129, 20 [II 23, 10]; de infidelitate infamis, clamodici II 343, 35; de infidelitate cum fustibus non pugnetur I 331, 15. — infidelitas = *paganismus* II 40, 5.

infirmare: i. statum et utilitatem regni I 330, 5; i. commendationem II 320, 35. — infirmare = *aegrotare* I 179, 5. 10 [412, 40. 413, 1]; infirmatus oleo unguatur I 107, 25. II 119, 5. 10.

infirmas: infirmitate detineri I 67, 25. 227, 15. 364, 25. II 96, 1—10. 242, 30. 243, 1. 244, 1. 5. 20. 25. 245, 1. 271, 25; i. occupari II 220, 20; in infirmitate positus I 243, 40; infirmitate prohiberi, impediri, prepediri I 221, 15. 241, 35. 245, 15. 249, 25. 291, 25 [445, 15]. II 43, 15. 189, 20. 25; de infirmitate mori I 220, 5; infirmitatem considerare II 242, 20. 243, 30. 302, 10; pro infirmitate baptizare I 34, 35. 106, 40. 182, 5; infirmitas episcopi II 264, 15. 20.

infirmus, a: i. abbas vel monachus vel monacha I 229, 10; i. parvulus I 179, 10 [412, 40]. — infirmi I 93, 15. II 411, 1; infirmus, qui pugnare non valet I 268, 10 [439, 45]; ad infirmos venire et instrumenta conscribere I 319, 15. 20; infirmos pascere, curare I 311, 15. 20 [421, 20. 25]; infirmum baptizare I 41, 20. 237, 5. 243, 30. 367, 1; circa infirmos ministerium implere I 244, 5. 20; infirmorum visitatio I 228, 30; infirmorum confessio II 182, 15. 20; infirmos unguere, inunguere oleo I 179, 10. 15 [413, 1]. 244, 15. II 119, 15; infirmus sine olei unctione et viatico non deficiat I 45, 40; infirmis viaticum et communio tribuatur I 107, 20; infirmi cum unctione olei communionem viatici reficiantur II 182, 20. 25; infirmis Spiritum sanctum tradere II 40, 35. — infirmiores = *inferiores*, *pauperiores* I 263, 25.

infirmare res I 330, 20. II 321, 35.

infirmare I 340, 20. 341, 15; i. clerum I 340, 35; i. presbiteros II 407, 1.

infractio immunitatum II 309, 15.

infracturae ecclesiarum II 301, 1.

infringere, **infrangere**: i. domum alienam I 160, 10. 15 [432, 5]. II 292, 10; i. ecclesiam I 216, 5. II 412, 20; i. immunitates II 186,

15. 272, 15. 292, 1; i. loca sacrata, monasteria II 412, 20; i. possessiones Dei II 177, 35 [186, 15]. — i. instituta regis II 149, 35; i. pacem I 157, 30; i. praeceptum II 272, 10 [312, 25]; i. sacramentum II 78, 1.

ingeniosus, a, um: i. machinationes II 335, 15. — ingeniose: i. res ecclesiis delegare I 330, 5; i. se in servicio tradere I 331, 1.

ingenium I 14, 5. 67, 10. 92, 5. 35. 40. 93, 10. 149, 1 [431, 15]. 188, 15. 312, 5 [421, 30]. II 70, 30. 131, 15. 132, 10. 171, 20. 320, 35. 321, 15; ingenium facere II 89, 10; i. adulationis I 93, 20; i. fraudis I 14, 35; i. iustum II 323, 30; i. malum I 49, 30. 63, 30. 101, 30. 113, 25 [428, 40]. 125, 10. 30 [410, 10. 427, 20]. 174, 30. 184, 20. 35. 40. 185, 10. 15. 196, 30. 220, 10. 285, 15 [441, 35]. 312, 15 [421, 40]. 324, 10. II 19, 5. 100, 5. 180, 35. 315, 15. 20. 318, 35. 321, 20. 335, 25. 376, 15. 436, 30. 437, 35.

ingenuare: i. se fraudulenter I 140, 25; i. se per ingenia vel iniuste I 185, 10.

ingenuilis mansus I 252, 10. 20. 30. 253, 25. 40. II 354, 15.

ingenuitas: ingenuitatis status I 49, 10. 201, 5; i. perfecta I 356, 30. II 230, 10; de ingenuitate manere I 270, 5; ingenuitatem defendere I 315, 30; ingenuitatis carta; ingenuitatis libellus I 356, 30.

ingenuus, a: ingenuus, i. vir, homo I 3, 5. 4. 45. 5. 35. 17, 20. 22, 1. 38, 5. 69, 20—40. 78, 10. II 266, 15; i. Saxo I 71, 25. 72, 5; ingenua persona I 4, 35; ingenua, i. mulier, femina I 38, 10. 15. 40, 25; de ingenuo patre vel matre nati I 335, 10; ingenui filius I 60, 1 [403, 20]; ingenui lex I 5, 15; ingenuus tria custodiat placita I 210, 55; i. mallatus I 9, 35; i. in synodo accusatus II 225, 5. 10; i. in furtum inculpatus I 5, 5; i. cum furto non deprehensus I 23, 20; ingenuus ingenuum ictu percutiens I 117, 20; ingenuus multa solvere nequius I 117, 25; i. novum denarium contradicens I 74, 35; i. pedicas tendens I 211, 5; cum ingenuis XII se expurgare II 225, 40; ingenuum occidere I 293, 10; ingenuus homo a servo occisus I 8, 30; ingenuam feminam trahere contra voluntatem parentum I 224, 25; ingenuus ingenuam uxorem accipiens et servum se faciens II 247, 10; ingenuus ancillam alienam, ingenua servum alienum in coniugium accipiens I 292, 25. 30; ingenuus ancillam uxorem accipiens pro ingenua I 40, 25; ingenua servum maritum accipiens pro ingenuo I 40, 30; ingenua femina in servitio se implicans I 293, 40; *cfr.* Francus homo; ingenuus a litterarum conscriptione I 171, 10; i. per cartam dimissus, ad servitium interpellatus I 215, 1 [430, 1]; ingenuum dimittere servum alienum I 292, 15. 20.

ingerere crimen I 217, 20.

ingredi: i. ecclesiam II 243, 20. 245, 35; non i. ecclesiam I 182, 10; i. ad altare II 42, 35. — i. in patria Gotorum I 1, 20; i. fraudulenter terminos regni I 128, 25 [II 22, 5]; i. in regnum II 5, 1.

ingressus: ab ingressu ecclesiae se abstinere II 189, 15, arceri II 242, 10.

inhonoratio, **inonoratio** II 376, 5; i. imperatoris II 8, 25; i. regni I 305, 20. 40 [417, 5. 30].

inimicitia, **inimicitiae**, **inimicitiae** I 61, 40 [405, 5]. 72, 15; propter inimicitiam iniuste iudicare II 15, 5; inimicitias committere II 45, 15. 20. — **inimicitiae** = *faida*: inimicitiarum vindictae II 38, 30; inimicitias movere, facere I 97, 1. 15. 20. 30; i. a parentibus latronis sustinere II 86, 35.

inimicus, a, um: inimicae nationes I 272, 1. — **inimicus**, **inimici**: inimicorum commotio II 4, 10; inimicorum adventus I 320, 1; inimicum in regnum inducere I 92, 30; inimicorum insidiae II 85, 15; inimicis insidias facere I 208, 30; inimici Christi nominis II 4, 40. 283, 20; raptor, inimicus Dei I 16, 5; inimici ecclesiae II 5, 5. 69, 20; inimicus regis et populi I 217, 15; inimici regis I 128, 25 [II 22, 10]. II 331, 40. 332, 1. 337, 20. 378, 35. 379, 1. 5. 380, 5; i. regum fratrum II 69, 20; inimicus terrenus II 77, 25.

iniquitas I 365, 40. II 56, 30.

iniquus, a, um: i. cupiditas II 103, 25; i. inquietudo II 136, 25; i. machinatio I 354, 30. II 101, 25. — **iniquorum potestas** I 262, 25 [II 260, 15]. — **iniquus agere** I 171, 35.

iniungere = *mandare* I 305, 10 [416, 40]; i. aliquid missis I 183, 30. 213, 20. II 8, 5; i. legationem I 183, 30.

iniuria I 226, 30; iniuriam pati II 186, 10; iniurias saecularium pati I 373, 30; iniuriam vindicare I 2, 35; iniuriae cuilibet ex clero factae I 438, 10; iniurias agere contra clericum II 216, 15; *cfr.* 224; iniuriam inrogare ecclesiae I 46, 20; i. facere ecclesiis, viduis etc. I 93, 1; i. facere honoratis I 309, 35 [420, 20]; iniuriam machinare annuntiantibus iustitiam imperatoris I 97, 1; iniuriis dehonoreare presbyterum II 215, 25; iniuriae sacerdotum in ecclesiis factae I 281, 20 [438, 10].

iniuriare presbyterum II 216, 1.

iniustitia: iniustitiam facere II 47, 20. 298, 20; i. reclamare I 92, 10; iniustitias pacificare II 298, 15; i. emendare I 324, 1; iniustitiam exsolvere II 318, 35; de iniustitia contendere I 217, 10; iniustitiae in aliis comitatibus factae II 314, 5. 10; i. fiscalinis factae II 16, 5.

iniustus, a, um: i. consuetudines; i. commendationes II 330, 20; i. commutationes II 330, 25; i. conu-

- bium I 59, 15 [402, 45. 449, 30]. 104, 10; i. dilatatio II 97, 30; i. exactationes II 388, 10 [403, 10]; i. inquietudo I 272, 15; i. mensura II 179, 25; i. modii II 44, 15; i. munerum II 179, 20; i. negotium II 179, 25; iniusta occasio I 50, 5. 313, 35 [423, 20]; i. occasiones I 289, 15 [443, 10. 15]; i. pondera II 179, 25; i. pretium I 184, 20; i. ratio I 64, 1; i. sestarii II 44, 15; i. teloneum; i. traditiones II 330, 10; i. vexatio II 105, 5; iniusta facere II 301, 5. — iniuste: i. agere I 171, 35. 224, 20. II 9, 10; i. altercari I 113, 25 [428, 40]; i. amittere I 314, 30 [450, 10]; i. auferre I 169, 35. 289, 5 [443, 1]. II 66, 15. 20. 161, 1. 280, 30. 374, 20; i. calumnia suffocatus II 526, 10; i. consentire I 93, 20; i. damnare I 19, 5; i. disputari I 296, 1; i. facere I 49, 30. 50, 5. II 9, 5. 279, 25. 334, 30; i. se ingenuare I 185, 10; i. inservire I 114, 5 [429, 1]; i. interpellare I 217, 5; i. invadere res I 323, 35; i. iudicare I 144, 10. II 15, 1. 5. 98, 5. 10; i. opprimere pauperes etc. I 289, 15 [443, 10]. 302, 15; i. pati I 214, 5. II 47, 30; i. praesumere II 102, 30; i. querelas facere I 333, 20; i. in servitio redigere I 215, 10; i. superponere II 17, 5; i. tenere I 5, 15; i. tollere I 155, 15. 191, 1. 292, 35. 313, 40 [423, 20]. II 318, 35; i. usurpare res I 293, 1; i. vendere res alienas II 19, 10.
- inl- v. ill-.
- inm- v. imm-.
- innobilis v. ignobilis.
- innocens I 75, 15; contra innocentem surrigere I 180, 30; super i. munera accipere I 70, 15; i. opprimere II 234, 30; i. occidere I 154, 20; se i. exuere I 17, 35; i. de morte fratris videri, diiudicari II 207, 5. 234, 20. — innocentum natalis I 179, 20 [413, 5]. 363, 35.
- innotescere: i. causam ad comitem I 32, 15; i. episcopo II 335, 1; i. fidelibus imperatoris II 45, 30; i. imperatori, regi I 34, 30. 92, 5. 189, 20. 326, 30. II 28, 5. 287, 25; i. metropolitano I 34, 10; i. posteribus (?) regis I 189, 20.
- innovare I 147, 15.
- innuptam permanere I 41, 5. II 238, 20.
- inoboediens, inobediens: i. abbati I 348, 20; i. abbatissis I 95, 10; i. comiti I 165, 25. 184, 25. 284, 10 [440, 35]. II 287, 5 [309, 30]; i. episcopo I 203, 30. 362, 10. II 155, 40. 287, 5 [309, 30]. 336, 1; i. imperatori I 160, 35 [449, 15]. II 360, 15; i. magistris I 95, 10; i. missis I 165, 25. II 287, 5 [309, 30].
- inoboedientia I 364, 25.
- inonoratio v. inhonoratio.
- inopia I 96, 35. 163, 10. 229, 10. II 66, 10.
- inops: inopem expoliare I 150, 20.
- inordinata monasteria et senodochia I 328, 30. II 94, 5. — inordinate vivere I 195, 5.
- inp- v. imp-.
- inquietare: i. episcopos II 432, 5; i. fratres monachos I 228, 20; i. libellarios I 199, 20; i. regem I 228, 40; i. venientes ad imperatorem II 124, 30.
- inquietudo I 165, 5. 264, 1. II 86, 20. 136, 25. 256, 20. 285, 5. 527, 15; i. iniusta I 272, 15; inquietudines saecularium II 441, 15; inquietudinem Hispanis inferre II 260, 5; i. regi facere I 36, 30; i. in territoriis ingerere II 136, 25.
- inquilini I 313, 15 [422, 40]. II 26, 10.
- inquirere I 66, 30. 67, 25. 104, 30. 125, 30. 145, 20. 147, 15. *passim*; i. per optimos, meliores I 289, 10 [443, 5]. 335, 20. 25; i. per populum II 87, 1; i. per testes cum iuramento I 317, 15; i. per sacramentum I 139, 35; i. pagenses per sacramenta in causis dominicis tantum I 295, 20. 25; i. cum iuramento II 62, 1. — inquirere clericos I 174, 35; i. comites II 85, 5. 10. 20. 30; i. latrones. I 180, 15; i. presbiteros I 174, 35. 190, 25; i. servos I 211, 5; i. testes I 124, 15 [426, 35. 448, 20]. 210, 20; episcopi circumeant parrochias et ibi inquirant de incestu, de patricidiis etc. I 170, 30; missi inquirant de monasteriis etc. II 63—65; *cfr.* II 278, 5; inquirere de censibus II 331, 1; i. de iniustis commutationibus II 330, 25. 30; i. de heribanno I 153, 25 [449, 1]; i. de hoste I 137, 15; i. de iustitiis imperatoris, ecclesiarum etc. I 101, 25. 104, 40; i. de moneta, monetis I 299, 35. 300, 5. 306, 25 [418, 10]. II 63, 25. 278, 5; i. de paraveredis I 315, 5 [450, 15]. II 331, 1; i. de statu et cognatione I 143, 20; i. de statu rei publicae II 93, 35. — inquirere actum I 208, 5; i. capitula II 8, 25; i. causam, causas I 124, 20 [426, 40. 448, 25]. 201, 40. 212, 5; i. veritatem I 129, 20 [II 23, 5]. 268, 10 [439, 45]. 314, 20 [449, 40]; i. iustitiam ecclesiarum II 93, 30; i. iustitiam regis, regalem I 122, 30 [425, 40]. 208, 5; i. scelera, violentias etc. II 102, 1. 125, 10; missi inquirant mensuram antiquam etc. II 63. 64; inquirere villas, cortes regales, palatia, publicas domus, comitatus pertinentia II 64, 10—20; i. forestes I 291, 4 [444, 30]; i. res ecclesiis pertinentes II 64, 20; i. res ecclesiasticas I 335, 5; i. monasteria et senodochia II 94, 5.
- inquisitio, inquaesitio I 22, 5. 210, 25. 248, 35. 270, 5. 318, 35. II 15, 5. 62, 1. 82, 25. 87, 1; i. prima I 113, 15 [428, 35. II 317, 25]; i. secunda, tertia I 113, 10 [428, 30. II 317, 25]; i. secunda I 181, 5; inquisitione investigare I 274, 35; i. discutere I 298, 1; inquisitio missi I 433, 40; inquisitionem facere per domos, mansiones I 298, 10; inquisitio, quo modo fiat II 8, 15—25; inquisitiones superfluae non fiant II 90, 35. 91, 1; inquisitio rerum I 163, 15; i. de possessione I 107, 10. 15; i. de rebus fisci I 300, 25 [436, 35]. II 10, 1; i. de ecclesiis destructis II 12, 25; i. de rebus ecclesiarum I 186, 1.
- inreligiositas II 404, 35.
- inreligiosius vivere II 38, 40.
- inreprehensibilis I 312, 35 [422, 15].
- inscribere = *accusare* I 215, 5.
- inscriptio: cartas vel quascunque inscriptiones falsas appellare II 108; inscriptio temporum II 25, 15.
- inserere I 201, 20. II 46, 10; i. capitula I 33, 35. II 35, 30; i. in apicibus II 27, 35; i. in capitulare I 189, 35; i. capitulis, in capitulis I 275, 5. 278, 1. 30. 35. 279, 15. 280, 1 [407, 20. 408, 5. 10. 40. 409, 30]; i. in cartulis II 55, 30; i. decretis I 69, 30.
- inservire aliquem I 40, 25. 30. 114, 5. 10 [429, 1. 5]; i. advenas II 273, 35.
- insidiae II 279, 30. 529, 40; i. adversariorum, inimicorum II 85, 15; insidias ponere episcopo I 361, 20. 362, 5; i. facere inimicis I 208, 30; i. contra pastorem facere I 56, 5 [400, 5].
- insidiationes malorum II 91, 15.
- insidiatores vitae II 242, 25. 244, 1.
- insignire impressione anuli II 149, 40.
- insinuare alicui I 340, 10; i. dinoscantiae imperatoris I 304, 1 [415, 35].
- insobrinus I 202, 20.
- inspectio descriptionis I 262, 40.
- inspicere I 274, 45. II 298, 25; i. cartam traditionis I 314, 30 [450, 10]; i. commutationes II 404, 20.
- instituere aliquid I 49, 15. 198, 25. 199, 25. 201, 20. 203, 25. 318, 25. 339, 5. II 259, 20. 351, 15; i. sinodaliter I 42, 30; i. capitulare I 52, 5. 198, 10; i. capitula; i. edictum I 65, 15; i. placitum; i. tributum, teloneum I 289, 15 [443, 15]; i. forestes I 288, 10 [442, 35. 40]. 291, 5 [444, 35]; i. monasteria I 111, 5; i. plebes I 312, 35 [422, 15]; i. senodochia I 195, 35. — i. aliquem I 339, 40; i. iudicem I 12, 15. 23, 15; i. missum I 23, 15; i. vicarium I 12, 10; v. institutum.
- institutio: i. canonica I 33, 35. 34, 45. 35, 1. 15. 36, 1. 53, 40 [397, 25]. 77, 20. 93, 35. 95, 35. 100, 15. 103, 15. 106, 35. 119, 25. 30. 122, 1. 5 [446, 35]. 133, 25 [447, 5]. 190, 30. 195, 15. 243, 5. 339, 5—340, 15. 30. 35. 341, 1—35. 342, 1—15. 369, 35. II 42, 30. 213, 35. 236, 10. 240, 20. 409, 10. 411, 30; i. canonum II 183, 30; i. concilii II 236, 20; i. divina II 411, 5; i. ecclesiastica II 509, 15; i. episcopi II 237, 20; i. imperatoris I 211, 20. II 83, 40. 95, 15; institutiones papae II 351, 10; institutio regularis I 93, 35. 122, 1. 5 [446, 35]. II

- 411, 30; i. synodalis II 238, 1; i. testatoris II 121, 10; i. vitae canonicorum I 367, 40. 368, 1. — institutio = *instructio*: ad institutionem regis ac ministrorum eius etc. II 530, 1.
- institutor synodochii II 121, 5.
- institutum: instituta canonica I 33, 25. 57, 35. 40. II 242, 1; instituta canonum I 57, 20 [401, 20]. 76, 10. 78, 5. 103, 10. II 81, 40. 118, 35. 241, 15. 263, 30; i. papae II 410, 5; i. patrum I 35, 40. 119, 35. 373, 30. II 212, 1; i. regis I 52, 10. 203, 30. II 149, 35.
- instructio I 340, 20; i. missorum II 7, 30.
- instruere aliquem I 61, 25 [404, 40]. 79, 35. 40. 234, 30. 235, 1. II 39, 20; i. catecuminos I 110, 5; i. clericos; i. fideles; i. feminas nobiles II 42, 25; i. filios spirituales I 174, 25. 312, 30 [422, 10]; i. filios et ministros ecclesiae I 304, 15 [415, 50]; i. homines suos I 306, 5 [417, 35]; i. meliores et veratiores electos II 8, 20; i. missos II 8, 10; i. parochias II 45, 30; i. plebem I 247, 5; i. populum II 249, 5; i. presbyteros; i. procuratorem rerum I 306, 5 [417, 40]; i. sacerdotes I 247, 5; i. subditos I 77, 1; i. viduas I 279, 35 [409, 15]. — instruere (= *armare*) utiliore II 94, 35—95, 5.
- instrumentum, strumentum: i. bellicum I 168, 20. — instrumentum = *carta* I 311, 10 [421, 10. 15]. 319, 20. 373, 35; i. imperatoris I 369, 25. — instrumentum (= *testamentum*) vetus ac novum I 80, 25.
- insufflare I 247, 10.
- insurgere contra regem II 360, 30.
- integer, a, um: i. libertas I 229, 20; i. possessio I 28, 15. — ad integrum agnoscere I 1, 25; in integrum redhibere I 13, 1.
- integritas I 13, 5. 18, 25; sub integritate concedere I 353, 20—35; sub i. permanere II 376, 5; in i. tenere I 14, 5.
- intentio: i. malivola I 72, 20; i. recta II 425, 5. — intentio = *contentio* I 188, 20. 213, 10. 336, 20; i. inter partes regni orta I 129, 15 [II 23, 5].
- intercedere pro aliis II 366, 35.
- intercessio I 128, 30 [II 22, 10]; i. imperatoris, beati Petri I 354, 35. 45.
- interciare I 16, 1. 118, 10—25 [430, 30].
- interdicere I 17, 35. 205, 10. 207, 25. 243, 1. 10. II 42, 5. 43, 1; i. strumenta I 311, 10 [421, 10. 15].
- interdictum, interdictus II 407, 10. 410, 20; i. anathematis II 419, 30; interdicta canonum II 33, 20; interdictum episcopi I 327, 1; i. regis I 4, 30. — interdictum = *contradictio* II 212, 15.
- interfector I 281, 5. 10 [438, 1]; i. christiani captivi II 233, 25; i. rebellis repugnantis II 215, 20; i. sacerdotis degradati II 182, 15; interfectoris hereditas II 18, 25; *cfr.* homicida.
- interficere II 38, 25; i. inauditum I 23, 25; i. hominem ex levi causa aut sine causa I 282, 25 [439, 15]; i. aliquem in propria domo I 214, 20; i. in ecclesia I 281, 1—15 [437, 40—438, 5]. II 18, 1—15; se defendendo interficere I 281, 5 [437, 45]. II 18, 10. 97, 10. 215, 10; i. auctores facti I 124, 10 [426, 25]; i. avunculum I 143, 15; i. christianos captivos II 233, 25; clericus in bello aut in rixa interfectus II 248, 20; interficere comitem I 70, 20; i. diaconum I 68, 30; i. dominum vel dominam I 69, 15; i. episcopum I 68, 30; i. fratrem II 18, 25; i. hominem regium, ecclesiasticum, litum I 117, 25; i. iudicem II 109, 10; i. malefactorem I 72, 25; i. malum hominem I 10, 15; i. maritum II 190, 5; i. matrem I 143, 15. II 18, 25; i. missum regis I 72, 10; i. nepotem I 143, 15. II 18, 25; i. parentes I 97, 20; i. patrem I 143, 15. II 18, 25; i. poenitentem I 282, 1 [438, 30]; i. presbyterum I 68, 30; i. propinquos I 97, 20. 25. II 18, 25; i. repugnantem II 215, 15; i. seniore II 142, 40; i. servum iudicio aquae ferventis examinatum I 281, 10 [438, 1]; i. uxorem II 18, 25. 190, 5; i. vassallum depradationes facientem I 217, 10.
- interpellare I 118, 5 [430, 25]. 152, 20. 217, 1. 5; i. invasorem rerum alterius I 293, 25; i. rectorem ecclesiae I 197, 15; i. de causa I 268, 15 [445, 30]. 268, 45 [445, 35]; i. de conquisto vel de mancipiis I 268, 45 [445, 30]; i. de conventionem I 398, 40; i. de hereditate paterna vel materna I 293, 5; i. de libertate I 113, 30 [447, 35]. 215, 1. 5. 20 [430, 1. 10; *cfr.* I 315, 35. II 11, 35; i. de proprietate in bannum missa I 283, 35 [440, 20]; i. de statu, ad servitium I 215, 1. 5. 20 [430, 1. 10]. 315, 35. II 11, 25; *cfr.* I 113, 30 [447, 35]. — interpellare apostolicam sublimitatem, sedem II 231, 1. 10; i. ad palatium I 365, 1; i. ad regem II 328, 25. 30.
- interpellatio I 107, 10. II 13, 25. 58, 1; i. de hereditate facta II 345, 5.
- interpellator I 215, 10 [430, 10]. II 108, 30.
- interpretes I 246, 15; LXX interpretes II 508, 25.
- interpretatio symboli secundum Latinos I 247, 5.
- interregnum, interrignum I 14, 20. 23, 5.
- interrogare I 161, 15. 20. 162, 30. 234, 25. 35. 235, 1. 305, 20 [417, 5]. 309, 30 [420, 5]. II 10, 5. 224, 25; i. testes I 210, 40; i. iuratos I 210, 40; interrogetur Romanus populus, quae lege vult vivere I 323, 30; populus i. de capitulis, quae in lege noviter addita sunt I 116, 10; buticularius de foreste sua interrogandus est I 314, 25 [450, 5].
- interrogatio: i. imperatoris, regis II 529, 30; i. missorum II 12, 40; i. synodalis II 209, 45. 214, 5. — ad interrogationem imperatoris, (regis) reservare I 176, 20 [433, 25]. 293, 15. II 359, 5.
- intervenire et discutere I 161, 15.
- interventio Petri et Pauli II 99, 15 [348, 15].
- interventor II 414, 30.
- intestatus defunctus I 21, 20.
- intimare = *inserere*: i. donationes monumentis I 311, 10 [421, 15]. — intimare = *nuntiare*: i. apostolico I 108, 20; i. fidelibus II 65, 35; i. imperatori I 342, 10.
- intrare in causam II 19, 5.
- introire in tertiam portionem I 201, 20.
- inultum I 98, 40; inultum remanere II 47, 25.
- inunguere oleo I 179, 10 [413, 1].
- invadere per vim domos II 92, 35: i. ecclesiam II 409, 30; i. facultates praesulis mortui II 103, 20; i. iustitiam II 181, 1; i. res alienas II 19, 10; alteri res suas aut alia causa sine iudicio tollere aut invadere I 200, 5; i. res alienas sine lege II 108, 20; i. res defuncti II 363, 1; i. res ecclesiasticas I 323, 35. II 102, 25; i. res episcopi II 409, 30; i. res venientis ad imperatorem II 124, 30; i. terminos vel regni limites I 128, 25 [II 22, 5].
- invasio: i. alienarum rerum I 262, 5; i. regni II 71, 20.
- invasor: i. domus Dei II 177, 35 [186, 15]; i. ecclesiae I 374, 40. 45; i. rerum alterius I 293, 25.
- invectio canonica I 278, 10 [407, 30]. 332, 25.
- invenire: i. caballos in sua messe I 160, 30 [449, 15]; i. fugitivum I 7, 1. 140, 5. 287, 5 [441, 45]; i. furtum I 5, 1. 6, 1; i. latronem; i. hominem foras sermone regis missum I 10, 15; i. mancipia, servum I 6, 15. 7, 1. 287, 5 [441, 45]; *cfr.* 140, 5; i. thesaurum sub terra I 216, 25. — invenire aliquid (*sc. deliberatione*) II 2, 25—3. 1. 4, 20. 25. 80, 5. 170, 30, *saepius*; i. in conventu (placito), cum fidelibus II 9, 35. 56, 25. 70, 20. 71, 5. 84, 5. 157, 10. 15. 168, 5. 169, 10. 283, 5. 15. 293, 30. 294, 10. 313, 1. 326, 1. 359, 5.
- investigare *ex gr.* I 45, 30. 109, 35. II 66, 20; i. causam II 93, 30. 423, 10; i. res ecclesiasticas II 408, 30; i. ad iura thelonica II 250, 15.
- investigatio I 296, 30. 310, 15 [420, 40]. 368, 5.
- investitura v. vestitura.
- invidia I 49, 25. 50, 1. 59, 5 [402, 30]. 61, 40 [405, 5]. 110, 45. II 28, 40. 40, 10. 45, 15. 20. 375, 1.

invitare: i. graphionem I 9, 15—30. 10, 1; i. ad placitum II 218, 15.

invitatio: i. graphionis I 10, 5; i. episcopi II 373, 15.

invitatorius psalmus I 347, 30.

invitus, a I 227, 20; invitum clericum, monachum facere *etc.* I 63, 15. 163, 40. 376, 10. 15; i. episcopum ordinare, consecrare I 372, 35. 40; i. tondere I 130, 1; invitam velare I 40, 20; i. viduam sibi copulare, ducere I 281, 30 [438, 25].

involare = *furari* I 5, 10. 17, 1.

ioculator I 64, 20. II 179, 20.

iocus I 135, 35. 195, 20. II 187, 5. 188, 25; ioca saecularia II 179, 20—35.

Iovis barba = *sempervivum tectorum* I 90, 10.

ira I 61, 40 [405, 5]. 72, 10. 180, 20. II 45, 15. 20.

iracundia I 72, 20. 180, 30. 182, 5. II 375, 1.

iracundus I 95, 40.

ire: in eundo pacem servare II 328, 20; in eundo vastationem *etc.* facere I 101, 20. 25; eundo fagidis commotionem facere I 96, 15; ire in hostem, in exercitum I 138, 5. 15. 165, 5. 10. 167, 1 [432, 45]. 220, 5. 325, 10—20. II 71, 25. 95, 1; i. in exercitalem expeditionem II 20, 1; i. exercitaliter I 168, 20; i. cum exercitu II 67, 5. 10; i. cum comite I 167, 5 [433, 5]; i. ad patriam defendendam I 319, 30; i. facere populum II 95, 35; i. ad obsequium, servitium imperatoris, regis I 165, 20. II 92, 30. 124, 30; i. ad palatium II 526, 40; i. cum rege II 359, 30; i. ad Dei iudicium I 75, 15; i. in servitium Dei I 220, 5; i. in trustem I 7, 25; i. ad vestigium I 7, 30.

irr- v. inr-.

iter I 229, 15. II 62, 15. 92, 20. 93, 35; in itinere esse, iter facere *etc.* I 36, 1. 142, 20. 178, 25 [412, 25]. 227, 15. II 41, 40. 244, 20—245, 1. 10; iter facientibus hospitalitatem praebere, mansionem non denegare II 375, 5. 10; in itinere pergens nulla super suum pare praendat I 43, 5; in i. nihil tollere II 87, 10; *cfr.* 374, 20; in iter agendo onerosum et damnosum existere II 87, 20; in itinere rapinam facere II 292, 25. 30. 373, 20; in i. missam celebrare I 46, 5. 178, 30 [412, 25]; in i. mortuus I 220, 5; itinera agere die dominico I 36, 5; i. agere propter utilitatem imperatoris I 116, 10 [429, 40]; iter exercitale I 138, 10. 167, 15. 168, 30. 35; i. demittere I 137, 25; in itinere exercitali pax sit I 305, 30. 35 [417, 10—20]. II 5, 10; in itinere pergere aut hostiliter vel ad placitum I 43, 5.

iterare aliquid II 13, 1. — iterare = *itinerari* I 124, 30 [427, 5]. 376, 1; iteranti hospitium denegare I 96, 20. 144, 5; ad iterantes mansionem

vetare I 199, 1; iterantium susceptio I 152, 15 [448, 35]; iterantes adsalire I 51, 1. 66, 1; i. depraedationes et rapinas non faciant II 287, 15.

iubere I 15, 25. 16, 15. 18, 30, *passim*; i. per bannum episcopi II 224, 15.

Iudaismus I 363, 35.

iudex, iudices I 7, 15. 11, 5. 12, 10. 16, 10. 20. 15, 30. 17, 5. 10. 18, 35. 19, 25. 113, 40. 151, 10. 192, 30. 193, 5. 196, 15. 20. 203, 15. 204, 40. 207, 15. 210, 35. 319, 20. 367, 40. 373, 40. 376, 10. II 15, 30. 62, 10. 64, 1. 5. 89, 5. 250, 15. 314, 20. 344, 25. 30. 371, 15. 395, 1; iudex publicus I 21, 20. 22, 25. 216, 5. 320, 30. II 266, 20; iudex publicus compescat vindictam facientem II 86, 35; iudices boni et idonei I 104, 35; iudex pravus I 206, 30; iudices domni apostolici I 323, 15. 25. 30. 324, 1; iudex comitis I 51, 10. 124, 40. 210, 20. 25; i. episcopi I 23, 15; i. immunitatis I 48, 20; i. loci I 11, 35. 16, 35. II 133, 1; i. a metropolitano probatus I 56, 35 [400, 40]; i. potentis I 23, 15; iudices constituere I 149, 10 [431, 25]. II 64, 1. 5. 521, 15; i. sibi constituere II 57, 35; i. in regione constituti I 11, 5; i. cum comite et populo eligere I 151, 15; i. electi de utriusque partibus I 77, 35; iudicem instituere I 12, 15; i. ordinare II 133, 30; iudices de aliis provinciis non ordinandi, instituendi I 22, 10. 23, 15; presbyter ad iudicem manu perdat I 150, 30; ante iudicem I 6, 10. 15. 159, 1. 5; coram iudicibus increpatus I 113, 25 [428, 45]; in praesentia iudicium I 205, 35; sine iudice compositionem accipere I 5, 1. — iudex esse non potest accusator II 249, 15; i. homicidium vindicet I 59, 15 [402, 45. 434, 30]; i. ieiunus causas audiat et discernat I 58, 20 [402, 10]. 103, 40; i. inauditum non interficiat I 23, 20; i. rationetur pro infirmo I 93, 15; i. iustitiam non dilatet I 149, 1 [431, 15]. 209, 35; iudices iustitiam non immutent II 84, 10; iudex legem discat I 58, 20; i. confiteatur, qua lege vivere debeat, et secundum ipsam iudicet I 104, 20; i. secundum scriptam legem iudicet I 96, 15; iudices secundum scripturam, non secundum arbitrium iudicent II 98, 5—15; iudex contra legem iniuste damnans I 19, 5; iudices munera, praemia non accipiant I 149, 1 [431, 15]. 174, 5; iudex ponat rationem I 193, 30; iudices testes falsos non accipiant I 174, 5; i. testimonium testium mala fama habentium prohibeant I 210, 20; iudicium arbitrium I 205, 1; iudicis bannus I 96, 30. 104, 35; i. campus I 15, 30; iudicium contrarietas I 21, 25; iudicis diffinitio II 108, 40; iudicium ecclesiae I 203, 20; iudicis epistola II 133, 30; iudici fretus conservetur I 7, 10; iudices falsidicos dicere II 109, 10; iudicis honor

I 48, 25. 35. 216, 5; i. ignorantia I 58, 20 [402, 5]; i. iudicium II 98, 5; i. iussio II 132, 20; i. ministerium I 48, 30. 192, 30. 324, 5; i. missus I 193, 30. 196, 15; i. pagus I 16, 10; iudex patibulum habeat I 171, 35; iudicis placitum I 37, 5; iudex placitum in ecclesia non teneat I 196, 25; *cfr.* II 110, 15. 20; iudicis potestas I 48, 30; iudicis res I 15, 30; i. sacramentum II 64, 5. 131, 25; i. sententia I 18, 30; i. servus I 15, 30; i. subscriptio II 64, 1; iudicum ultio I 12, 5. — iudex clericum per se non distringat I 21, 15. 46, 15; iudex et comes II 344, 25. 30; iudices et episcopi I 58, 5 [401, 35]. 103, 25. 174, 5. II 178, 15. 40 [185, 30]. 219, 1. 266, 20; iudex et fugitivi, fugaces I 193, 18. II 132, 10—20. 344, 20. 25; iudices et latrones I 7, 10. 17, 1. 5. 181, 15. 216, 5; iudex et orfani I 37, 5. 192, 10. 209, 35; i. et pauperes I 96, 30. 100, 30. 165, 5; i. res pauperum non emat nec vi tollat I 174, 30. 220, 10. 312, 15 [421, 40]. II 180, 30. 35; iudices testes inquirant, eligant I 210, 20; *cfr.* 174, 5. — iudicem interficere II 109, 10; iudicibus minas aut convicia inferre II 109, 5. 10; licentia pignerare iudicem II 133, 30; iudicibus satisfacere I 268, 25 [445, 35]. — iudex = *iudex fisci, actor dominicus, villicus* I 83—90; iudices villarum regiarum II 437, 30—438, 1. 10; iudicis ministerium I 84, 1. 87, 15. 88, 15; si iudex intra patriam non fuerit, in exercitu, wacta, ambasiato fuerit I 83, 20. 84, 25; iuniores iudicis I 84, 25. 88, 20. 25. 89, 15; iudicis missus I 83, 20.

iudicare I 25, 15. 68, 20. 71, 35. 72, 1. 115, 30 [429, 35]. 118, 5 [430, 25]. 148, 15 [430, 40]. 152, 20. 176, 30 [433, 40]. 200, 1. 201, 30. 257, 5. 292. 293. II 56, 25. 57, 15. 170, 30. 189, 30. 207, 5. 217, 30. 225, 20. 247, 10. 435, 25. 30; iudicandi potestas I 58, 15 [402, 1]. 103, 40. 354, 30; iudicare iuste I 58, 15 [402, 1]. 96, 15. 103, 40. 159, 5. 304, 30 [416, 10]. II 336, 20; i. per iustitia I 37, 5; i. iustum iudicium I 72, 1. II 46, 5; i. legaliter II 313, 30; i. legitime I 32, 15; i. legem, secundum legem I 32, 20. 100, 40. 104, 20. 180, 30. 181, 5. 192, 25; i. recte II 64, 1; i. veraciter II 84, 10; i. iniuste I 144, 15. II 15, 1. 5. 98, 5. 10; i. contra rectum iudicium I 146, 25; i. perpere I 19, 5; i. secundum arbitrium I 96, 15. II 98, 5. 10; i. in muneribus, consideratione personae I 58, 15 [402, 1]. 103, 40; i. secundum personam II 212, 20; i. aliud, quam ut praeceptio continet I 19, 25; i. secundum consuetudinem et constitutionem capitulorum II 322, 5; iudicandi aequitas I 12, 10; i. canonice, secundum canones *etc.* I 35, 1. 208, 1. 15. 237, 10. 373, 25. 374, 5. 45; i. episcopali auctoritate II 292, 15. — i. causam; i. facinora licitis

diebus I 376, 10; i. iudicia II 316, 35, 319, 1; i. clericos et ecclesiasticos I 56, 25 [400, 25]. 103, 1. 183, 1; i. conspiracyem facientes I 124, 10 [426, 25]; i. episcopos II 36, 35; i. Hispanos eorumque homines II 259, 30; i. latronem I 171, 40. 172, 1. 180, 5. 20; iudicari quasi latro et infidelis I 156, 30 [428, 15]; iudicare libertum I 22, 1; i. poenitentes I 179, 25 [447, 20]; i. populum II 48, 35; i. praesulem I 134, 1 [411, 30]; i. presbiteros II 407, 10; i. de vassis dominicis I 160, 10 [432, 5]. — iudicari apud ecclesiasticos, non apud saeculares I 56, 25 [400, 25]. 103, 1; iudicari ante episcopis I 183, 1; iudicari a principe vel episcopis seu comitibus I 30, 10; iudicari ad regem vel ad principem I 113, 20 [428, 40. 317, 30]; ad iudicandum non se exhibeant viles et infames I 334, 40; Iudei nullas civiles aut criminales causas inter christianos iudicandi locum habeant II 122, 40. — iudicare anathema I 73, 30. 74, 1; i. bannum I 172, 1; i. ad campum I 208, 10; *cfr.* 331, 15; i. capitali sententia I 23, 30; iudicari culpabilem; i. ad crucem I 208, 10; i. ad excusandum aut ad emendandum I 181, 20; i. ad mortem I 148, 5. 10. 20 [430, 35. 50]. 151, 10. 171, 40. 172, 1. 182, 10. 281, 15 [438, 5]. II 346, 35; *cfr.* I 23, 30; iudicare ad poenam vel ad mortem diebus dominicis I 174, 15; i. poenitentiam I 40, 10. II 239, 15; i. pugnam I 331, 15; *cfr.* 208, 10; i. ad sacramentum I 148, 15 [430, 40]; i. sacramenta ad palatium I 151, 15. — iudicans I 290, 20 [444, 10]. II 54, 30. — iudicatum = *iudicium* II 62, 10. 524, 40.

iudicialis: i. diffinitio II 108, 20; i. potestas II 374, 10; i. sententia I 204, 35.

iudiciarius, a, um: i. auctoritas II 82, 20; i. potestas I 192, 25. 202, 10. 324, 5. II 259, 25. 420, 5; iudiciariae potestatis administrationem Iudeus non tractet II 122, 40. — iudiciaria (= *iudicia*) tenere I 79, 45.

iudicium, iuditium = *conventus iudicialis, placitum* I 336, 15; in iuditio residere II 109, 5; in i. venire I 181, 1; iuditium incedere II 134, 15; in i. mittere I 115, 30 [429, 35]; ad i. mittere servum I 335, 25; in i. testes mittere I 139, 30; in i. proferre advocatum I 374, 30; in iudicio adiuvere aliquem I 113, 25 [428, 40]; in i. lex discernatur I 402, 5; iudicium habere II 133, 1; i. archiepiscoporum I 29, 20; i. comitis I 218, 5. II 85, 30; i. ecclesiasticum I 36, 25; i. episcopi I 74, 40. II 216, 20; i. imperatoris, regis I 12, 10. 92, 20. 97, 30. 35. 98, 10. 143, 10. 289, 5 [443, 5]. 329, 1; i. publicum I 36, 20. 25. 122, 30 [425, 35]. 196, 10. 197, 35. 232, 20. II 266, 5. 10. 292, 25; i. saeculare I

107, 10. 121, 35. 182, 10. 196, 10. 210, 30. 226, 25. 228, 40. — iudicium et iustitiam populo facere II 438, 20; i. atque iustitiam conservare II 383, 35; in iudicio et iustitia regere II 338, 40; pro ingenio rationis iustum iudicium mittere I 93, 15; *cfr.* 149, 10 [431, 20]. 150, 40. — iudicium = *causa iudicii*: i. criminale, civile I 36, 25; i. saeculare II 524, 15. — iudicium = *iudicatum* I 6, 25. 16, 25. 139, 25. 30. 148, 20 [430, 45]. 172, 1. 176, 15 [433, 25]. 200, 5. 229, 35. 268, 35. 282, 40 [439, 30]. 334, 35. 346, 45. II 98, 5. 10. 109, 10. 132, 25. 30. 334, 30. 523, 5; i. reservare ad examen comitis I 262, 10; i. iudicare I 72, 1. II 46, 5. 316, 35. 319, 1; i. dare I 12, 1; i. statuere, decernere I 201, 40. II 436, 35; i. terminare, exercere, perficere I 93, 40. 94, 1. 148, 5 [430, 35]. 153, 5 [448, 40]. 172, 10. II 259, 30. 315, 25. 316, 35. 320, 20; i. cum misericordia reddere II 436, 15; i. denuntiare II 133, 35; pro iudiciis munera accipere I 174, 5; iudicia vendere II 15, 10; iudicium blasphemare I 123, 20 [426, 10]; i. subvertere I 149, 10 [431, 20]. 150, 40; *cfr.* 92, 5. 93, 15; i. aequitatis II 524, 40; i. falsum II 54, 30; i. iustum I 12, 10. 72, 1. 93, 40. 94, 1. 98, 15. 172, 10. 188, 10. 20. II 15, 10. 46, 5. 279, 25. 30. 280, 10. 281, 15. 20. 436, 35; i. iustitiae II 255, 20 [398, 25]; i. legale II 160, 30. 372, 30; i. legibus consentaneum II 98, 10; i. rectum I 58, 20 [402, 5]. 146, 25. 185, 10; i. apostolicae sedis I 124, 25; i. canonicum I 29, 5. 189, 35. 281, 5 [438, 1]. II 42, 20. 84, 10. 175, 25. 502, 35; i. comitis I 189, 25; i. concilii II 265, 35; iudicia ecclesiastica II 217, 25. 402, 25. 406, 30. 491, 1; iudicium episcopi I 48, 5. 97, 35. 98, 10. 226, 25; i. episcoporum I 28, 15. 49, 25. 40. 360, 40. 361, 1. II 53, 15. 74, 5 [157, 1]. 76, 5. 10. 120, 30. 182, 15. 211, 25. 35. 215, 15. 20. 236, 10. 242, 5. 243, 1. 335, 25; *cfr.* II 265, 35; i. episcopale I 317, 10. II 315, 25. 318, 25. 325, 25. 404, 15; i. fidelium II 287, 1. 5 [309, 30]. 287, 20. 346, 15; i. Francorum I 13, 40. 148, 10 [430, 35]; i. imperatoris, regis I 13, 40. 35, 15. 189, 35. 326, 25. II 93, 10. 103, 30; i. metropolitani I 328, 30. 332, 5; i. missorum II 103, 15; i. poenitentiae I 57, 10 [401, 5]. 179, 25 [447, 20]. II 190, 1; i. poenitentium I 365, 10; i. presbiterorum I 98, 10; i. sacerdotum II 235, 5. 249, 15; i. sacerdotale II 53, 20. 235, 5. 502, 25; i. scabinorum I 123, 20 [426, 10]. 148, 15 [430, 45]. II 314, 1; i. synodi I 28, 5; i. synodale II 241, 15. 340, 1. 401, 10. — iudicium, i. Dei, i. divinum = *examen* I 160, 25 [494, 10]. 208, 10. II 172, 1. 344, 25—35. 345, 15; ad i. rem deferre II 171, 25; iudicio reservare II 190, 1; ad iudicium ire, exire *etc.* I 75, 15. 20. 148, 40. 151, 10. 180, 20; apud i.

adprobare I 49, 5; per i. reprobare I 181, 1; iudicio se examinare, purgare II 113, 30 [448, 1]. 365, 20. II 190, 10. 315, 20. 318, 25. 344, 25. 30. 345, 15; ad iudicium se idoneare I 160, 30 [449, 10]; i. aquae ferventis I 281, 10 [438, 1]; i. aquae frigidae II 7, 5; i. crucis I 129, 20 [II 23, 45]. I 230, 30. 268, 10 [439, 45]; *cfr.* examen, examinatio, crux. — ad iudicia Dei (= *evangelia*) iurare I 192, 30; *cfr.* 'Z. f. Rechtsgesch.' XI. p. 35; iudicium Dei credere (?) I 150, 30.

iumentum I 172, 20. 254, 25. 255, 25. 256, 5. 20; i. comparare, vendere I 157, 1 [428, 20]; iumenta pacem habeant I 171, 1.

iungere (*sc. matrimonio*) I 179, 25 [447, 20]; i. cum benedictionem I 98, 1; non iungant se raptor et rapta I 279, 5; puero adulta femina non iungatur II 122, 30; mancipia diversae potestatis iuncta I 365, 30.

iuniores I 153, 35 [431, 45]. II 523, 20; i. centenarii I 96, 15; i. comitis I 96, 15. 169, 15. 25. 35. 184, 15. 20. 197, 1. 199, 20. 40. 262, 1 [II 259, 25]; i. ducum I 211, 30; i. ecclesiae I 46, 15; i. iudicis I 84, 25. 88, 20. 25. 89, 15; i. mansionarii I 298, 10; i. senioris I 153, 15 [413, 15].

iuramentum I 58, 30. 35 [402, 15. 20]. 107, 15. 124, 5 [426, 20]. 186, 1. 197, 20. 226, 30. 346, 30. II 140, 35. 148, 1; testes ad i. admittere I 124, 15. 20 [426, 35. 448, 20]; ad i. non admitti II 225, 5. 10; iuramento constringere I 313, 1 [422, 25]. II 3, 1 [6, 15]. 188, 15. 215, 20. 225, 25. 226, 15; iuramento conligare II 226, 15 [240, 30]; iuramento firmare, confirmare II 226, 1. 10. 238, 10. 360, 20; cum iuramento adprobare II 251, 5; iuramento se excusare, expurgare II 225, 5; iuramento se excondicere II 373, 5; cum iuramento inquirere I 317, 15. II 62, 1. 250, 25; a iuramento periculoso, noxio se cavere II 45, 25; iuramenti usum devitare, prohibere I 228, 15. 336, 40; iuramentorum confusio II 407, 20; iuramentum II hominum II 135, 25; i. VI hominum I 8, 30; i. hominum meliorum II 373, 10; i. Iudeorum I 259, 5. — i. fidelitatis II 54, 10; i. fidelitatis papae I 324, 15; i. fidelitatis regum fratrum II 172, 5.

iurare: i. sacramentum I 48, 25—35. 49, 5. 15. 113, 15 [428, 35]. 148, 15 [430, 40]. 151, 10. 180, 20. 25. 193, 15. 217, 5. 258, 35. 282, 30 [439, 20]. 331, 1. II 62, 1. 5. 15. 64, 1. 89, 5. 108, 30. 133, 10. 250, 20. 274, 20. 25. 278, 15. 313, 35. 314, 25. 315, 15. 318, 15. 319, 10; i. iuxta suam legem I 219, 1; i. sacramenta legalia, legitima I 268, 20 [445, 30. 35]. II 324, 25—325, 1. 25; iurandi arbitrium tribuere II 135, 30. 146, 40; iurare contempnere I 70, 25; sacramentum manu propria i. II 374, 35; i. pro suis hominibus II 87, 10; i. facere homines I 192, 30. 193, 5; i. facere

scabios electos II 15, 1; i. non debere I 51, 1. 58, 35 [402, 20]. 107, 15. II 224, 25; i. ieiunium I 58, 35 [402, 20]. 104, 1. 148, 30 [431, 10]. 150, 25; sacramenta ubi iuranda sint I 284, 10 [440, 35, 40]; sacramentum in ecclesia iuretur I 118, 20; iurare in patria I 268, 20. 25 [445, 35]; i. in palatio I 314, 20 [450, 1]; i. per caritatem et veritatem I 58, 25 [402, 15]; i. per Dei nomen et trinitatem etc. I 14, 30; i. per Dei mysteria II 123, 10; i. in sanctis I 58, 35 [402, 20]. 104, 1; i. supra reliquias I 118, 20; i. super sacra II 380, 20. 407, 15. 439, 40; i. ad Dei iudicia I 192, 30 (cfr. iudicium); i. per gratiam imperatoris II 118, 1; i. per vitam regis et filiorum eius I 116, 20; i. solum I 156, 35 [428, 15]; i. cum duobus aut tribus aut cum suo archiepiscopo I 75, 10. 15; i. cum iuratoribus, coniuratoribus, sacramentalibus I 124, 15 [426, 30]. 268, 20 [445, 30]. 336, 5; i. cum VI electis I 118, 20; i. cum XII coniuratoribus, Francis etc. I 117, 30. 118, 20. 156, 30 [428, 10]. 315, 30. II 91, 10. 108, 30. 182, 10. 344, 5. 15; cum LXXII i. II 182, 40. — i. faidam II 372, 40. 374, 25. 375, 1; i. fidelitatem.

iurationis sacramentum II 439, 35.

iurator I 49, 5. 58, 40 [402, 25]. 104, 1. 124, 15 [426, 30]. 160, 25 [449, 10]. 180, 25; iuratores de illo comitatu eligantur, ubi causa requiritur II 148, 1; iuratores singillatim iurent I 331, 1; iuratores tanti sint, quanta sint librae II 135, 30; i. sex I 5, 15; i. duodecim I 4, 35. 160, 10 [432, 1]. II 91, 10. 15. 135, 25. 148, 1.

iurgia causarum I 11, 35.

iurnalis I 251, 35. 252, 15. 20.

ius I 9, 5. II 302, 1; i. conservare I 226, 15. II 476, 25; in ius et potestatem pervenire I 283, 35 [440, 25]; in iure suo habere, detinere I 220, 5. 354, 5. 358, 5; in iure permanere I 13, 5. 20. 354, 15; ad iura alicuius pertinere I 328, 35; ad ius suum transferre facultates praesulis mortui II 103, 35; intra iuris proprii terminos redigere II 82, 5; iure gubernare II 136, 30; i. honorare II 174, 20; i. possidere I 15, 30. 19, 20. 107, 10; i. ad gradus ecclesiasticos promoveri I 277, 1 [406, 30]; iure vendere I 74, 30; i. vindicare I 278, 10 [408, 20]; ius antiquum I 18, 30. 19, 30; i. baptismatis I 106, 35; i. beneficiarium II 357, 20. 403, 10. 20. 423, 15; i. canonicum I 25, 20. 29, 30. 33, 30; iura canonicum II 416, 5; ius civile II 402, 30; i. constructoris ecclesiae I 317, 1; i. dominationis I 229, 20; i. ecclesiae I 25, 5. 327, 30. 334, 5. 375, 5. II 34, 25; i. ecclesiae Romanae II 101, 15; i. ecclesiasticum, iura ecclesiastica I 28, 1. II 34, 15. 37, 20. 102, 25. 106, 10. 110, 5. 211, 15. 213, 10. 214, 35. 376, 5. 387, 35—388, 1.

404, 10; ius emphyteuticarium II 102, 25; i. episcopi II 34, 20. 238, 1; i. fisci II 10, 1; i. Francorum II 236, 1; i. hereditarium I 261, 20. II 169, 25. 415, 20; i. integritatis I 13, 15; i. iustitiae I 11, 10; i. legis, legum II 310, 15. 416, 5; i. legitimum II 69, 20. 174, 20; i. libellarium II 102, 25; i. maternum I 312, 5 [421, 30]; iura, ius matrimonii I 365, 30. II 236, 5. 10; i. monasterii I 356, 25; iura pactionis, pacti II 40, 25; ius papae I 354, 5. 15; i. paternum I 312, 5 [421, 30]; i. possessoris I 19, 25; i. potestativum I 92, 35; i. precarium II 423, 15; i. presbyteri II 432, 10; i. propinquorum II 34, 15; i. publicum I 205, 30; i. regis I 70, 20. II 310, 15; iura regum II 416, 5; ius regium II 322, 25; iura regni II 104, 25; ius regnorum II 351, 20; i. Romanum II 515, 15; i. secularium hominum I 375, 5; iura synodalia II 210, 5; iura thelonica II 250, 15.

iusiurandum II 87, 1; i. episcoporum atque abbatum vel optimatum I 355, 5; i. notarii II 64, 5; i. fidelitatis I 100, 15.

iussio: i. abbatis I 213, 10. 348, 30; i. centenarii I 137, 20. 25; i. comitis I 137, 20. 25. 317, 15. II 61, 35; i. domini I 74, 35; i. dominica I 149, 20 [431, 30]. 151, 20. 334, 30. 434, 10. 436, 45. 445, 40 (cfr. i. imperatoris); i. episcopi I 35, 1. 36, 1. 20. 48, 10. 65, 30. 133, 25 [411, 25]. 326, 20. 25; i. imperatoris, regis I 34, 20. 63, 30. 67, 30. 76, 5. 97, 40. 100, 25. 104, 25. 115, 5. 30 [448, 5], *passim*; i. regalis II 180, 10; i. regia I 158, 1; iussionem imperatoris non adimplere I 309, 5 [420, 5]; i. imperatoris non servare I 298, 20; i. imp. contempnere I 205, 10. 298, 20. II 16, 15. 20. 19, 10. 15; i. imp. negligere I 305, 10. 306, 25. 35. 40. 307, 5. 15 [416, 40. 418, 15. 25. 35. 419, 1]. 330, 5. II 19, 10; i. imp. postponere II 143, 1; iussioni imp. non obtemperare, non obedire I 340, 40. 45. 341, 1; iussione imp. in dispectum habere I 208, 1; iussionem imp. irritam facere I 138, 10; i. imp. inrumperere I 158, 1; de (ex) iussione imp. praecipere et commendare I 155, 10. 207, 30. 315, 5 [450, 15]; ex iussione imp. commendatio II 413, 10; ex iussione imp. admonere I 288, 15 [442, 45]; iussio iudicis II 132, 20; i. metropolitani I 373, 1; i. missorum II 372, 30; i. papae II 352, 20; i. principis I 373, 1. 5 (cfr. i. imperatoris); i. sacerdotis I 107, 5; i. senioris I 67, 5; i. vicarii I 137, 20. 25.

iussus, iussum: i. archiepiscopi II 428, 20; i. canonum II 248, 10; i. canonicum II 182, 30; i. episcopi II 265, 20; i. imperatoris, regis I 109, 30. 284, 30 [441, 10]. II 169, 5. 189, 20. 348, 30. 372, 35. 422, 35; iussa imperatoris disponere (= *dispicere*?) I 97, 1; i. imperatoris negle-

gere I 330, 5; i. metropolitani I 226, 35; i. presbyteri II 375, 15.

iustificari per fidem II 490, 15.

iustificatio II 73, 35 [156, 30].

iustitia, iusticia, iustitiae *passim*, *ex. gr.* I 14, 15. 18, 25. 19, 10. 142, 25; iustitia sancta I 109, 35; per (secundum) iustitiam *ex. gr.* I 14, 20. 22, 25. 23, 1. 129, 35; contra iustitiam *ex. gr.* I 9, 25. 30. 72, 10. 125, 10. 15; iustitia et aequitas I 11, 40. 12, 5; iustitiae aequitas II 255, 20 [398, 25]; iustitia aequitatis II 437, 15; iustitiam cum aequitate reddere II 436, 15; in iustitia et iudicio regere II 338, 40; iustitiae iudicium II 255, 20 [398, 25]. 281, 15; i. iura I 11, 10; iustitia et lex II 71, 1. 74, 35, *saepius*; i. et lex unicuique competens II 296, 25. 30 [100, 15. 333, 35. 339, 25]; i. et lex docet II 345, 15; i. et pax I 153, 20 [431, 40]. II 290, 30. II 75, 15. 336, 20. 25 [337, 15. 20]. 343, 25; i. et rectitudo II 364, 25. — iustitiae generales I 425, 40; iustitia, iustitiae imperatoris, regis I 101, 25. 125, 30 [427, 20]. 184, 15. 189, 15. 208, 5. 297, 5. 319, 25; iustitiam imperatoris annuntiantes I 97, 1. 101, 10. 104, 30; iustitiae regales I 122, 30 [425, 40]. II 272, 1 [312, 15]. 292, 25; iustitia populi I 305, 25 [417, 10]. II 156, 15. 157, 30 [299, 30]. 334, 5 [362, 25]. 436, 10; iustitiae vassorum regalium I 191, 10; iustitia vassi, austaldi regis I 210, 15; i., iustitiae ecclesiae, ecclesiarum I 101, 10. 119, 25. 122, 30 [425, 35]. 129, 25. 30 [II 23, 15]. 146, 20. 184, 20. 190, 10. 209, 30. II 93, 30; iustitia viduarum, orfanorum, pauperum etc. I 101, 25. 104, 35. 122, 30 [425, 35]. 158, 30. 176, 20. 25 [433, 30]. 184, 20. 190, 10. 20. 192, 5; iustitiae ecclesiarum, sinodochorum, pauperum, viduarum, orfanorum I 198, 25. 209, 35. 333, 20; iustitiam suam per manus fideiussorum tradere I 132, 1 [428, 5]; omnem i. et res proprietatis gurgivit atque proiecit I 74, 10; iustitiae de temporibus Tassilonis seu Liutpurgae I 159, 10; i. in capitulo scriptae I 362, 5. — iustitiam accipere I 189, 25. 193, 25. 305, 30 [417, 15]. 321, 1. 354, 35; i. adimplere I 193, 25. 30; i. acquirere I 308, 30. 309, 1 [419, 45]; i. auferre I 150, 25; iustitia carere I 268, 10 [439, 45]. II 9, 5; iustitiam conculcare II 89, 10; (ad) i. consentire I 101, 40. 189, 15. 214, 10. II 224, 20; i. conservare I 11, 40. 303, 25 [415, 10]. II 131, 5 [138, 35. 144, 1]. 163, 35, *saepius*; (a) iustitia declinare II 9, 10; iustitiam deferre II 64, 1; iustitias definire I 262, 10; iustitiam differre I 330, 25; i. dilatare I 48, 25. 149, 1 [431, 15]. 159, 5. 209, 35. 428, 5. II 89, 10; iustitiae dilatio II 89, 5; iustitiam disfacere I 113, 15 [428, 35. II 317, 30]; i. exequi I 98, 5; i. explorare I 209, 30; iustitiam facere = *iudicio parere*, *alii iure debitum facere*, 'Recht geben' I 32,

15. 51, 15. 20. 70, 1. 72, 1. 15. 96, 10. 118, 5 [430, 25]. 181, 15. 192, 10. 196, 35. 210, 15. 40. 217, 10. 268, 20. 35 [445, 30. 446, 5]. 283, 20 [440, 10]. 284, 1 [440, 30]. 291, 5 [444, 35]. 302, 35. 323, 15. 333, 20. II 78, 30. 89, 5. 10. 25. 92, 20. 133, 20. 30. 134, 15. 272, 5 [312, 20]. 313, 30. 314, 5; *eadem significatione*: iustitias facere I 49, 30. 193, 1. 196, 15. 197, 1. 262, 10. 319, 5. II 135, 15; advocatus iustitias faciat et suscipiat I 192, 15; si habens beneficium iustitias facere noluerit I 192, 30; iustitias facere = *ius dicere, reddere, 'Recht pflegen, Gericht halten'* I 37, 10. 48, 30. 51, 15. 70, 30. 35. 118, 15. 147, 35. 170, 30. 174, 5. 176, 15. 25 [433, 30]. 177, 25 [434, 5. 20]. 181, 20. 184, 20. 40. 190, 20. 192, 10. 20. 25. 198, 25 [262, 10]. 270, 5. 291, 5 [444, 40]. 305, 5 [416, 35]. II 15, 5. 17, 1. 75, 25. 76, 1. 135, 5. 178, 15 [185, 30]. 331, 10; pignerare pro iustitias faciendas I 192, 15; si castaldius... iustitias... non fecerit (?) I 192, 25. 30; *eadem significatione*: iustitiam facere I 155, 15. 20. 181, 25. 190, 10. (?) 15. 20. 210, 30. 289, 5 [443, 1]. 291, 10 [444, 40]. 296, 5. 301, 15 [437, 10]. 304, 25 [416, 5. 10]. 305, 15 [417, 1]. 321, 5. 323, 25. II 19, 15. 331, 20. 438, 20; iustitiam fugere II 155, 50. 371, 5; i. non posse habere I 190, 15. 193, 25. II 331, 20; si missi invenerint eum i. habere I 314, 15 [449, 35]; i. habere ad repetendum aliquid I 288, 5 [442, 30]; i. causandi vel reclamandi non habere I 333, 20; i. immutare II 84, 10; i. impedire I 92, 20. 314, 15 [449, 35]; i. iustitias inquirere I 92, 15. 101, 25. 104, 35. 40. 122, 30 [425, 40]. 208, 5; iustitiam invadere II 181, 1; i. marrire I 92, 5. 93, 20; i. negligere II 80, 10; de iustitias negligentiam habere I 190, 20; iustitiae obedire II 156, 5; ad iustitiam oboediens I 101, 40; iustitias ordinare II 271, 35; de iustitiis ordinare I 274, 40; iustitiam peragere I 226, 30. 35. II 132, 25; i. percipere I 23, 15. II 88, 35; i. unicuique perdonare II 435, 1; i. perficere I 49, 30. 92, 15. 93, 20. 35. 101, 35. 104, 35. 40. II 292, 25; i. pervertere I 291, 1 [444, 30]; iustitias procurare II 84, 1. 5; iustitiam protelare II 273, 15; i. iustitias quaerere I 124, 35. 148, 5 [430, 35]. 192, 20. 30. 305, 30 [417, 15]. II 88, 30; de iustitiis rationem reddere II 19, 10; iustitiam, iustitias recipere I 190, 10. 191, 10. 196, 15. II 135, 5; iustitiam, iustitias reclamare I 70, 5. 192, 35; iustitiam, iustitias reddere I 23, 1. 15. 148, 15. 20 [430, 45]. 191, 10. 302, 25. II 170, 20. 295, 1. 313, 35—314, 5. 330, 15. 344, 1; iustitiae remanentes I 176, 20 [433, 30]. 177, 5 [434, 1]. 184, 35; i. per negligentiam aut malitiam retractae I 184, 40; iustitiam requirere I 148, 5. 20 [430, 35. 50]. 192, 10. II 142, 35; iustitiae per episcopos et missos

ac comites studendae II 76, 5; iustitiam subterfugere II 73, 5 [155, 25. 170, 25]; i. subvertere II 180, 40; iustitias suscipere I 192, 15. 20; iustitiam tollere II 19, 5; iustitia venalis II 304, 40; iustitiam vendere II 80, 10. 304, 40.

iustus, a, um: i. adtractus I 321, 10; i. advocatus I 163, 15; i. consuetudo I 197, 40. II 334, 25—40; i. defensio I 323, 10; i. deliberatio I 209, 35; i. discussio atque examinatio I 130, 1; i. electio pontificis I 324, 15; i. ingenium II 323, 30; i. iudicium; i. lex II 367, 1. 30; i. mensura I 174, 15; i. modius II 318, 10. 319, 5; i. oboedientia I 323, 10. 15; i. occasio II 78, 5; i. pax I 71, 15; i. pondus; i. praepositus I 163, 15; i. pretium I 187, 25; i. ratio; i. telonea I 294, 20; i. vestitura I 296, 30; i. vindicta I 305, 40 [417, 20]. — iustum est I 209, 35. 295, 1. 300, 25 [436, 35]; iustum invenire I 314, 20 [449, 40]. — iuste: i. accedere ad ministerium I 303, 35. 40 [415, 25. 30]; i. in ministeriis agere II 9, 5; i. causas perficere I 172, 5; i. constituere I 92, 1; i. conservare emunitates I 326, 30; i. deputare II 103, 20; i. determinare contentiones I 524, 40; i. excommunicare I 218, 1; i. exigere censum I 289, 15 [443, 15]; i. iudicare; i. iustitias facere I 184, 20; i. invenire II 279, 30. 35; i. postulare II 283, 10. 15; i. ad coniugium quaeri I 129, 40; i. regere I 362, 35. II 102, 30; i. tenere servos I 300, 30 [436, 40]; i. vivere; iustissime perquirere II 84, 10.

iuvenus I 254, 25. 256, 25.

I.

labor I 83, 20. 188, 5. II 328, 1; laboris decima pars I 69, 25.

laborare I 61, 1 [447, 30]. 86, 5. 88, 10. 132, 5 [410, 30]. 237, 35; l. ad medietatem I 179, 15 [413, 5]; l. die dominico I 61, 10 [404, 25]; l. facere fideles II 359, 25; l. in operibus II 327, 35; l. terras et vineas II 437, 40; l. villam I 169, 20—30; bene l. in beneficiis regis I 43, 5.

laboratio I 85, 25. 376, 1.

laboratum: l. salvare et dispensare II 437, 40.

laboratus I 85, 25. 136, 10; laboratum tollere I 199, 1.

laboricare loca erema I 169, 30.

lacterida I 90, 10.

lactuca I 90, 5. 344, 20.

lacunar II 481, 1.

(laedere), ledere: l. iudicem II 109, 10.

laesio, lesio II 131, 30—132, 5. 285, 1; l. inter partes non eveniat, non proveniat II 131, 5 [138, 30. 143, 40]. 133, 20; lesiones machinare annuntiantibus iustitiam imperatoris I

97, 1; l. patrare in clericum II 247, 5.

laetania v. litania.

laicalis, e: l. fidelitas II 367, 1; l. ordo I 330, 10; l. habitus II 254, 10; laicalia vestimenta II 248, 45.

laicus, a, um: laica femina I 243, 10; laica indumenta II 248, 15. — laicus, laici *passim, ex. gr.* I 29, 25—30, 35. 163, 30. II 122, 5. 10. 334, 20. 30. 363, 1; l. consiliarii II 165, 10; l. fideles I 277, 5 [406, 35]. 305, 5 [416, 30. 35]. II 336, 25; l. nobiles ac fideles II 154, 5—15; l. fugitivus I 125, 1 [410, 5]; l. in pace regis I 2, 1; l. in perurium se mittens I 208, 15; l. religiosus I 92, 1; l. testis I 346, 15; laicorum testimonium II 264, 35; l. convivia I 228, 35; l. habitus I 29, 25; l. iudicia publica I 36, 20; l. mos I 26, 5; capitula ad l. fidelium observationem et salutem pertinentia II 45, 35; l. ordo I 274, 35. — laici recte legibus utantur et in pace vivant I 92, 10; laicos interrogare, quomodo legem sciant vel intellegant I 235, 1; laici praeepto et voluntati imperatoris oboedientes sint I 98, 35; l. imperatori fidelitatem promittant I 92, 20; laicorum sacramentum II 342, 5. 15; laici hostem facientes I 230, 20; episcopi (*in expeditione*) nullum laicum relinquant II 95, 15. — laici et clerici II 356, 35; l. et saeculares ex clericis et monachis effecti II 65, 5; laicorum et canonicorum attestatio et petitio II 385, 20; altercatio inter laicum et clericum I 77, 1; quaerimonia inter l. et presbyterum II 224, 25; laici contra episcopum aut clericum querentes II 81, 15. 20; l. honorem ecclesiasticum conservent et venerationem episcopis exhibeant I 304, 40 [416, 20]; l. dividere volentes episcopia et monasteria I 405, 40; l. oboediant episcopis II 178, 15 [185, 25]; l. episcopum aut presbyterum vagantem defendentes I 36, 1; l. episcopos aut clericos accusantes I 56, 5 [400, 5]; l. episcoporum admonitionem audiant et oboediant I 305, 1 [416, 25. 30]; l. symbolum et orationem dominicam discant I 147, 15; l. diem dominicum honorent et colant I 304, 40. 45 [416, 20. 25]; l. diebus festis ad publicas stationes occurrant II 102, 5; l. ad praedicationem cum suis occurrant I 304, 40 [416, 20]; l. ieiunia indicta observent et suos observare compellant I 304, 40 [416, 20. 25]; l. ter in anno communicent I 313, 40 [423, 25]; l. chrisma ad aliquam nimietatem accipientes et dantes I 142, 15; l. in ecclesia non sepe liantur II 222, 30; l. excommunicatus I 35, 5. 10; *cfr.* 228, 1; l. excommunicatum in communionem accipiens I 54, 10 [397, 40]. — laici archipresbyteris non dominantur II 82, 5. 10; l. presbiteros vilica-

- tioni et seculari negotiationi non implicent II 410, 15; l. presbiteros per diversa non mittant II 40, 35; l. ecclesias baptismales non teneant I 200, 30; l. clericos episcopis consecrandos etc. offerrentes I 277, 20 [407, 1]. II 35, 1. 5; laicus presbiterum vel diaconem seu clericum secum non habeat neque ad ecclesias suas ordinet absque licentia episcopi I 110, 35; quos laici de familia ecclesiae ad sacros ordines promovere volunt I 277, 10 [406, 40]; laici non sint praepositi monachorum nec archidiaconi I 122, 15 [409, 40]; laicis capellae in villis regiis non committantur II 419, 25—420, 35; laicorum clerici II 82, 45. 83, 1; l. ecclesia II 35, 1. 5. 186, 10; *cfr.* I 200, 30; monasteria propter rei publicae necessitatem interim laicis committuntur II 115, 45; laicus rector monasterii I 35, 20; laicorum curae et potestati loca venerabilia non committantur II 114, 15—25 [399, 25—400, 1]; laici monasteria habentes I 341, 25. II 38, 30—40; l. loca venerabilia possidentes II 386, 10; l. iuxta domos, in propriis vel in beneficiis basilicas habentes II 81, 25. 82, 45—83, 1; l. in monasteriis regularibus non resideant II 400, 5. 30—401, 10; l. ad missas in presbiterio non consistant I 376, 15. 20; l. in monasteria puellarum non intrent I 119, 30. 175, 25. 228, 30; l. in claustra monachorum non intrent I 228, 20; l. brunias aut arma infra monasteria puellarum non commendent I 120, 1; l. causa manducandi ac bibendi in refectorium non ducantur I 347, 5; l. presbyteros non eiciant de ecclesiis nec mittant sine consensu episcoporum I 173, 30. 178, 15 [412, 10]; l. munera a presbyteris non exigant I 173, 30; l. decimas de ecclesiis non contingant II 262, 15; *cfr.* I 364, 30; l. de ecclesia sacra portionem non quaerant I 232, 25; l. de substantia presbiterorum morientium partes sibi non vendicent II 248, 5. 10; l. ecclesiae beneficium habentes ecclesias restaurent I 42, 30; l. res ecclesiae tenentes precarias inde accipiant I 43, 20.
- lamina II 504, 20; l. argentea I 251, 1; l. cuprina I 251, 30.
- lana I 87, 5. 89, 5. 172, 25. 251, 15; lanam carpere die dominico I 61, 15 [404, 30].
- lancea I 67, 5. 89, 25. 123, 1 [425, 40]. 123, 25. 168, 25. 171, 25; lanceam non portare infra patria I 156, 25 [428, 10].
- laneae vestes II 243, 45.
- lanina pectinus I 87, 5.
- lantweri II 71, 20. 25.
- lapideus, a, um: lapidea porta I 254, 5; lapideum altare I 133, 30 [447, 10].
- lapis I 254, 1. 255, 10. 35. 256, 25. 30.
- laquear I 64, 25. II 481, 1.
- lardum, lartum I 86, 10. 252, 1. 254, 20. 255, 20. 256, 1. 20.
- largiri: l. per praecepta II 125, 25; l. terram II 411, 10.
- largitas: l. apostolica II 111, 25; l. imperatoris, regis I 19, 20. 112, 1. 305, 1 [416, 30]. II 115, 15 [401, 35]. 142, 25. 333, 25. 357, 20; l. regalis I 416, 25.
- largitio: l. elemosinarum I 271, 1. II 35, 25; l. regalis II 235, 20.
- lartum *v.* lardum.
- Latinitas I 259, 1.
- latro *passim, ex. gr.* I 5, 20. 6. 7, 5—15. 17, 5. 49, 30. 35. 50, 1. 51, 20. 25. 88, 10. 125, 10 [410, 15. II 61, 20. 180, 30]. 125, 35 [447, 35]. 138, 35. 180, 15—25. II 86, 30. 87, 1. 273, 10. 15. 277, 20; l. est infidelis I 156, 30 [428, 15. II 273, 5. 343, 20]; l. in emunitatem fugiens I 181, 1. 5; l. de uno comitatu ad alium confugium faciens I 70, 1; l. ante comitem iudicatus ad mortem I 171, 40. 172, 1; latronis casa I 17, 5; l. res I 181, 15; latroni consentire I 48, 25; l. mansionem dare I 156, 25. 30 [428, 10. 15]; latrones in emunitatibus correpti ab earum iudicibus ad comitum placita praesententur I 48, 25. 30; l. ante missos non venientes I 191, 5; l. accipere, capere II 272, 20. 25; l. annuntiare, denuntiare I 48, 20. 25; l. celare, defendere I 96, 10. 146, 25. 290, 35 [444, 25]. II 272, 15. 20. 274, 20—30. 344, 5. 20; l. coercere, punire I 290, 5 [443, 40]; l. comprehendere I 6, 1. 17, 1. 153, 25 [431, 40. II 344, 10]. 180, 20. 205, 35. 206, 1. II 86, 30. 273, 10. 344, 10. 15; l. sibi conciliari atque consociare II 86, 25—87, 1; l. distringere I 139, 25. 154, 25. 177, 25 [434, 20]. II 86, 5; l. expellere I 17, 15; l. forbannire II 272, 30. 35. 273, 10—20 [343, 10]; l. in forbanno mittere I 148, 25 [431, 1]; l. forbannitos non recipere, suscipere I 148, 20. 25 [431, 1. 5]; *cfr.* 150, 15. 35; l. inbreviare, extra ecclesiam facere et ad praesentiam episcopi deducere II 292, 30; l. inquirere I 180, 15; l. invenire I 7, 1. 17, 30. 180, 15; l. laxare, relaxare I 17, 1. 25; l. manifestare I 175, 15; l. in custodiam mittere I 216, 5; l. occidere II 86, 30. 35. 272, 30; l. perquirere II 86, 5. 10; l. reddere I 17, 15; l. ad occidendos traditos servare I 205, 20. 25; l. in ospicio suscipere I 156, 30 [428, 10. II 273, 1. 343, 20]; latronum pax I 150, 10; de latronibus iustitiam facere I 210, 30; de l. providentiam habere I 141, 25.
- latrocinari I 59, 15 [402, 45. 434, 25]. 104, 10.
- latrocinium I 4, 30. 83, 10. 181, 25. 262, 5. 304, 35 [416, 15]; latrocinia emendare I 193, 5; l. necessario exercere I 163, 10; de latrocinii infamem vel clamodicum esse II 343, 35. 344, 5. 15; de l. convictus, revictus I 156, 35 [428, 15]. II 343, 35; in latrocinio comprehensus I 205, 25.
- latus: a latere regis II 384, 15; ex latere ministrorum sacri palatii II 523, 20; de latere iudicum I 12, 10.
- laudare unanimiter II 352, 15.
- laudatio divina II 505, 15. 506, 5.
- laudator regis II 429, 25.
- laudes II 499, 20. 506, 5. 508, 5.
- launegild, launichil I 188, 5. 10.
- laurus I 91, 1.
- lavacrum = *baptismus*: l. mysticum II 509, 15; l. spiritale II 509, 10; de lavacri fonte, de lavacro suscipere I 313, 45 [423, 25]. II 512, 10.
- lavare: l. sibi vicissim pedes I 345, 20; l. vestimenta I 61, 15 [404, 30]. 344, 10.
- laxare latronem I 17, 25.
- lectar I 87, 1. II 481, 20.
- lectarium I 87, 1. 256, 30.
- lectio I 80, 30—81, 5. 121, 10 [446, 25]. 131, 20 [410, 20]. 238, 15. 240, 10. II 117, 30. 180, 1. 496, 20. 497, 25. 35. 499, 10—20. 500, 5; l. apostoli II 497, 15. 25. 499, 10. 15; l. evangelica II 499, 1; l. sacra = *Biblia* I 368, 35; l. completorii I 344, 25; l. ad conlationem I 345, 35. 347, 35; lectiones libri Comitatus (= *lectionarium per circulum anni*) discere I 235, 20; l. vacare I 231, 15; lectioni insistere I 411, 5.
- lectionarius I 243, 35. 251, 25. 30. 279, 35 [409, 10]; lectionarium discere I 363, 20.
- lector I 134, 1. 5 [411, 30. 35]. 346, 1. II 516, 15; l. stando benedictionem postulet I 347, 30; lectorem percutere II 128, 5; lectoribus benedictionem tribuere I 347, 20. 25.
- lectus I 254, 10. 255, 15. 35. 256, 15. 349, 5; in lecto legere I 346, 15; ad lectos redire I 344, 10.
- ledus *v.* litus.
- legalis, e: legales anni II 142, 35; legale baptisterium I 229, 25; legalia capitula II 332, 15. 420, 20; legale coniugium I 218, 15. II 324, 10; legalis contentio II 524, 40; l. compositio; legale dictum, edictum II 413, 5; legalis diffinitio II 108, 20; l. emendatio; l. iectio, iectitio II 325, 30; legale imperium II 291, 35; l. iudicium II 160, 30; legalis iustitia II 92, 20; legale placitum II 306, 35; legalis poena I 12, 1. II 86, 20; l. sanctio II 92, 25; legale sacramentum II 324, 25; legalis sententia; l. ultio I 12, 5. — legaliter: l. commonere II 161, 30; l. componere II 307, 20. 414, 25. 30; l. constringere II 292, 15; l. corrigere II 274, 5; l. definire II 93, 35; l. desponsare II 292, 25; l. dis-

- ponere II 274, 5; l. distringere I 321, 5. II 320, 15; l. se excondicere II 344, 10; l. iudicare II 313, 30; l. iustitiam reddere II 170, 20; l. sacramenta accipere I 325, 20, 25; l. sacramenta iurare I 324, 30, 325, 20; l. faidam pacificare II 336, 10, 15; l. perducere II 312, 25; l. perficere II 325, 35; l. persolvere II 292, 20; l. possidere II 136, 30; l. capitula promulgare II 520, 30; l. punire II 69, 35, 170, 20; l. famam purgare II 415, 5, 15; l. raptam restituere II 414, 5; l. retinere II 376, 5.
- legatarius II 133, 20.
- legatio I 75, 10, 85, 20, 101, 5, 272, 10, II 213, 25; l. maior, minor II 11, 25; l. episcoporum II 53, 5, 219, 1, 442, 25, 446, 5; legationes gentium externarum II 87, 30; legatio papae II 231, 10, 351, 30, 352, 5; legationum dona II 525, 10; servitium ad ducentes legationem pertinens I 144, 10; legationem dirigere I 91, 40; legatione fungi I 138, 5; legationem iniungere I 183, 30; l. perficere I 67, 25; l. recipere, suscipere I 284, 25 [441, 10], 305, 40—306, 10 [417, 30—45]; l. soniare I 85, 25; in legatione sibi adiungere I 183, 35. — legatio missorum I 62, 30, 96, 25, 155, 10, 177, 10, 25 [433, 5, 20], 183, 35, 289, 1 [442, 45], 308, 20, 35 [419, 20, 35], 309, 25, 35 [420, 15, 20], II 3, 5, 8, 1—10, 10, 11, 5, 93, 30. — legatio = *districtus missi* I 177, 5 [434, 1], 289, 20 [443, 20], 308, 25 [419, 35], 309, 1, 5 [420, 1, 5], 310, 5 [420, 30], II 7, 1.
- legatum ecclesiae I 219, 10.
- legatus, legati: l. Hispanorum I 262, 1 [259, 15]; l. imperatoris, regis I 271, 35, 272, 20, II 70, 1, 92, 20, 93, 35, 101, 30, 377, 30; l. nationum exterarum I 272, 5; l. papae, sedis apostolicae, ecclesiae Romanae I 349, 5, 350, 20, 25, 351, 35, 355, 5, II 342, 5, 364, 30 [365, 1, 370, 5, 10], 433, 10, 469, 20, 25; l. Romanorum I 354, 45, 355, 1; l. subdiaconi II 448, 5; l. synodi II 442, 5, 20; l. Veneticorum II 142, 5; legatis paratas facere et veredos donare I 262, 1 [II 259, 15]; legatos recipere II 92, 20, 93, 35. — legati = *missi dominici* II 28, 5, 93, 10, 265, 30, 35, 384, 15; legatos delegare II 28, 5; l. destinare II 93, 10; l. dirigere II 92, 30, 93, 35, 265, 30.
- legere I 60, 1, 5 [403, 25], 79, 40, 164, 1, 5, II 180, 20; l. admonitiones II 165, 10; l. cartam libertatis II 230, 10; l. capitula; l. epistolam imperatoris II 3, 40; l. epistolam missi I 184, 40; l. evangelium I 109, 5, 234, 30; l. fidem catholicam I 58, 1 [401, 30], 103, 20; l. homeliam I 347, 35; l. lectiones I 81, 5; l. libros canonicos; l. martyrologium I 347, 30; l. regulam I 344, 5, 347, 35; l. tractatus catholicos I 60, 35 [404, 15]; l. in ecclesia I 346, 15, 365, 5, II 228, 25, 229, 1, 15; *cfr.* I 81, 5; l. in lecto I 346, 15; legendi tempus I 346, 15.
- legiloquus liber I 394, 1.
- legislatores I 204, 35.
- legitimus, legitimus, a, um: l. abbas I 29, 25; l. accusator II 188, 20; l. actio I 300, 30 [437, 1]; l. aetas I 240, 5; l. anni I 273, 5, 282, 20 [381, 25, 439, 10], II 19, 5; l. antecessor II 379, 25; l. auctor I 215, 1 [430, 5], 293, 30; l. audientia II 81, 20; l. carta I 215, 5 [430, 5]; l. census I 125, 30 [427, 25]; l. commutationes II 15, 10; l. coniugium; l. coniunctio II 239, 20; l. coniuratores I 281, 5 [437, 45], 315, 25; l. coniux II 236, 5; l. conubium II 122, 30; l. decima I 76, 20; l. dispositio II 177, 25; l. divisio I 269, 5 [446, 15], 283, 30 [440, 15]; l. dominus; l. emendatio II 16, 15; l. episcopus I 29, 20; l. feriae II 189, 1, 20; l. filii I 272, 40, II 413, 45; l. forus I 30, 1; l. haribannus I 125, 25 [427, 15]; l. hereditas; l. heres; l. ius II 69, 20, 174, 20; l. liberi I 273, 1, 15; l. libertas II 230, 10; l. loca antiqua I 190, 35; l. maritus II 236, 25, 30; l. matrimonium; l. matrona II 468, 40; l. mensura II 256, 25; l. mercator II 252, 10; l. mercatus I 149, 5, II 251, 5; l. missa II 503, 10; l. mulier I 38, 25, 35, 40; l. navis II 251, 30; l. parentes I 15, 25, 16, 15; l. poena I 155, 25; l. portura I 319, 25; l. pretium I 87, 25, 319, 15; l. propinquus II 19, 5; l. sacramentales II 108, 25; l. sacramentum, l. sacramenti locus I 268, 20 [445, 30, 35]; l. solidus II 252, 5; l. strata II 251, 15; l. tempus; l. terminus I 283, 10 [440, 1]; l. testes I 114, 1 [411, 40], 398, 45; l. theloneum I 145, 30; l. traditio I 282, 5 [380, 10, 438, 35]; l. uxor; l. vestitura I 296, 30, 297, 1, II 108, 20; l. vir II 119, 25. — legitime: l. res ablatas componere et restituere II 218, 1; l. ad coniugium postulare I 129, 5 [II 22, 35]; l. continere I 288, 5 [442, 35]; l. copulari I 315, 20; l. desponsare II 189, 30; l. hereditatem habere I 128, 40 [II 22, 25]; hereditas l. veniens II 19, 10; l. iudicare I 32, 15; l. iurare II 108, 30; l. libertatem consequi I 114, 5 [429, 1]; l. in matrimonium ducere II 235, 20; l. nubere II 238, 45, 239, 35; l. poenitentiam peragere II 73, 10, 20 [155, 30, 35]; l. precari I 319, 30; l. ad gubernandas plebes provecum esse II 82, 10; l. reddere I 43, 5; l. uxorem adquirere II 235, 20; l. vivere I 29, 25; l. ymnos componere II 506, 5.
- legumen I 87, 10, 89, 5, II 243, 45; de legumine indulgere II 242, 20, 243, 30; in leguminibus penitere II 189.
- lenticulus I 252, 10.
- leodis, leudis, liudis = *homo* I 8, 15, 20, 14, 10, 25, 15, 20, 23, 5. — leodis = *compositio hominis interfecti* I 193, 20; l. servi I 193, 30; leodem componere, solvere I 143, 10, 293, 15, II 18, 5, 272, 30 [343, 30].
- leprosus I 39, 10, 64, 15, 25.
- lesio *v.* laesio.
- letania *v.* litania.
- leudis *v.* leodis.
- levigatio poenitentiae I 360, 45, II 211, 30.
- levis, e: l. causa I 282, 20 [439, 15]; l. culpa I 138, 35; leviores causae I 210, 30, 272, 10.
- levisticum, livestockum, libesticum I 90, 5, 255, 5, 256, 35.
- levita II 37, 30, 35, 400, 5.
- lex *passim*: l. fit consensu populi et constitutione regis II 313, 35; legis capitula II 294, 35; capitula legibus, in lege, in legem addere, dare I 116, 10, 275, 5, 280, 30, 281, 1, 285, 25, II 88, 35; capitula inter alias leges ponere I 113, 1; in lege capitula scribere I 212, 10; capitula pro lege habere, tenere I 212, 10, 293, 35, 295, 10, 394, 10, 15, II 18, 1, 62, 20, 90, 25, 345, 35, 40; in lege aut in capitulis scriptum II 71, 30; lex et consuetudo II 157, 35, 438, 5; ubi l. est, praecellat consuetudinem, et nulla consuetudo superponatur legi I 201, 20, 25; pro lege servetur longa consuetudo I 220, 20; rapinas quasi pro l. per consuetudinem tenere II 158, 1; lex et iustitia I 14, 20, II 331, 20, 437, 20; *cfr. infra*: legem et iustitiam conservare; legum statuta II 371, 5; *cfr.* 110, 5; statuta pro lege posita II 88, 25; leges et statuta servare II 364, 20. — legis aequitas II 69, 30; legum auctoritas I 203, 30; l. conditores II 325, 15; legis constitutio I 268, 30 [446, 1], 284, 1 [440, 25], 291, 1 [444, 30]; l. doctores I 440, 15; l. modum excedere I 18, 30; l. iugum refugere II 437, 15; l. ordo I 22, 15, 145, 20, 334, 20. — legem concedere et servare II 77, 10, 366, 30; l. consentire I 94, 1, 214, 10; l. conservare, observare I 49, 20, 67, 20, 210, 35, II 69, 25, 77, 10, 15, 157, 30 [299, 30], 255, 20, 25 [333, 40, 334, 1, 339, 25, 362, 20, 398, 25], 281; l. et iustitiam conservare II 74, 35, 156, 15, 157, 30 [299, 30], 299, 10, 364, 30 [365, 5, 370, 5, 15, 376, 1], 367, 20; *cfr.* 331, 20; l. conservare regi I 210, 40, II 74, 35; legibus constitui II 108, 5; legibus contineri II 108, 15; legem diligere I 214, 15; l. discere I 58, 20 [402, 5], 121, 20 [446, 30], 147, 10, II 98, 10, 15; l. edere I 205, 1; l. exhibere populo I 92, 15, seniori II 281, 10; legem facere I 10, 5; l. habere de hereditate I 282, 20 [439, 10, 381, 15, 20], adversus petitores I 297, 5; l. incurrere I 22, 10; l. infringere II 272, 10 [312, 25]; l. intelligere, scire I 93, 30, 144, 10, 235, 1, 293, 15; l. irrumpere I 30, 10; l. iudicare I 148, 15 [430, 40], 192, 25; *cfr.* 32, 20; l. mutare I 144, 15; l. nescire I

281, 30 [438, 20, 25]; l. observare, servare I 93, 35. 96, 10. 115, 20 [429, 25]; l. legi subiacere I 6, 5. II 109, 30; *cfr.* 108, 5. 10; una lex est de viris et feminis I 38, 5. 15. — legibus causam finire I 190, 20; l., secundum leges consequi I 10, 1. 5; l. discernere I 18, 30; l., secundum legem iudicare I 180, 5. 30; l. iustitiam recipere I 131, 40 [428, 5]; l., secundum leges manire et bannire I 118, 1 [430, 20]. II 313, 30. 314, 1; l., secundum leges mori I 17, 25. 48, 15; l. pertinere I 193, 20. 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 20]. 312, 5 [421, 30]; *cfr.* II 292, 20; l., secundum legem servum acquirere I 276, 35 [406, 25]. 288, 5 [442, 30]; l., secundum legem tenere I 287, 20 [442, 10]. 293, 10; l. res tradere I 293, 10; secundum legem adprobare I 180, 20; secundum l. componere I 160, 15. 20 [432, 5. 15. II 290, 35. 40]. 191, 1. 290, 25 [444, 15]; *cfr.* I 192, 25. 290, 25 [444, 15]; iuxta legem cui malum factum est componere I 219, 1; pro lege disciplinam recipere I 83, 10; secundum legem emendare I 32, 20. 160, 35 [449, 15]. 201, 5; ad (per) l. emendare II 247, 5. 310, 20; cum lege emendare II 91, 5; emendare ut lex est II 97, 30. 35; legibus emendare I 49, 30. 35. 50, 5; secundum legem exsequi II 74, 1 [156, 40]; secundum l. defendere I 148, 10 [430, 35]; secundum l. facere II 375, 1; secundum l. instrumenta conscribere I 319, 15. 20; secundum l. punire II 319, 10; secundum l. se purgare I 230, 30; secundum l. ad praesentiam regis venire II 320, 15; cum lege nonam et decimam solvere II 13, 1. 14, 10; de legem solvere I 9, 15; secundum l. solvere I 50, 1. 287, 10 [441, 45]; iuxta, secundum l. vindicare I 59, 15. 293, 25; contra l. facere I 67, 20. 217, 10. 293, 15. II 260, 5. 281, 20; contra leges officia violare II 103, 5; contra legem pignerare II 91, 5; contra l. ad placita adduci, protrahi II 91, 1. 5; sine lege res alienas invadere II 108, 20; sine l. mori I 17, 1.

lex = *lex nationis, l. personalis* I 67, 35. 188, 15. 20. 192, 5—30. 193, 5. 206, 5. 323, 35. II 123, 10. 235, 25; lex propria I 107, 10. 330, 35; leges proprias subditis concedere II 106, 10; legem suam conservare I 67, 20; l. suam habere I 43, 15; l. unicuique competentem perdonare II 435, 1; l. profiteri I 323, 30. 35; sua vel mulieris lege uxorem acquirere II 235, 30; *cfr.* 236, 5; lege, secundum legem vivere I 43, 15. 100, 40. 104, 20. 205, 30. 219, 1. 282, 10 [380, 20. 439, 1]. 297, 5. 323, 30. II 336, 15; legibus suis uti I 92, 10. II 105, 15; *cfr.* 207, 10; banni, quos comites aut indices faciunt, secundum legem uniuscuiusque componantur I 104, 35; cum lege sua componere I 293, 1; secundum suam legem componere I 43, 10. 212, 15; secundum suam

l. compositionem facere I 160, 15 [432, 10. II 290, 35]; iuxta suam l. conscriptiones facere I 219, 1; secundum l. suam se defendere I 201, 5; *cfr.* 297, 5; cum lege sua emendare II 278, 1; secundum legem (suam) emendare I 83, 15; secundum l. suam se idoneum reddere II 318, 20; iuxta suam l. iurare I 219, 1; in aliena patria secundum l. suam iustitiam facere I 268, 20 [445, 30]; secundum suam l. proprium suum et hereditatem possidere I 272, 15; cum lege sua restituere I 288, 1. II 12, 35. 13, 20. 17, 5 (?); secundum legem suam restituere I 160, 25 [432, 15. II 290, 40]. 160, 35; iuxta suam l. successionem habere I 218, 25—219, 1; contra l. populi Romani facere I 323, 35. — lex = '*Wergeld*': legem suam componere I 124, 15 [426, 30. II 61, 10]. 190, 15. 281, 35; medietatem ingenui legem componere I 5, 15; wadium pro lege sua donare I 296, 1; legem suam emendare I 49, 5; l. suam persolvere I 49, 20; triplicem legem et triplicem bannum regis exsolvere, persolvere II 102, 1. 30; *cfr.* I 113, 20; cum lege reddere I 292, 35. — lex Baioarica, Baivariorum I 157, 30. II 235, 30—236, 5; l. Francorum I 71, 20. 205, 15. II 207, 10. 235, 35. 236, 1. 5. 259, 20; l. Gombata, Gundobada I 170, 30; l. Hispanorum II 259, 30. 260, 1; l. Iudeorum I 258, 30. 35. 259, 10; l. Langobardica, Langobardorum I 204, 35. 40. 205, 1. 317, 1. 319, 5. 15. 320, 25. 30. 321, 10. II 90, 25. 91, 5. 106, 30. 134, 15; *cfr.* edictus legis Langobardicae; lex Moysi data I 259, 1. 5; l. Moysi II 485, 10; l. Ribuarica, Ribuariensis, Ripuarianensis I 117, 10. 20. 273, 5; l. Romana, leges Romanae I 19, 1. 25. 145, 15. 170, 30. 204, 35. 335, 5. 369, 5. II 123, 25. 30. 127, 20. 213, 10. 315, 25. 316, 35. 319, 1. 320, 20. 322, 30. 324, 15. 326, 10. 327, 5. 15. 330, 30; l. populi Romani I 219, 1; l. Salica I 5, 10. 8, 15. 111, 45. 112, 1. 20. 114, 20 [429, 15]. 170, 30. 268, 25 [445, 40]. 270, 1. 280, 30. 281, 35. 40. 292, 10—25. 293, 20. 30. 295, 5. 15. 394, 35. 413, 40. 424, 45. 425, 45. II 326, 1; l. Saxonica, Saxonum I 70, 30. II 207, 10. 235, 35. — lex = '*Busse*': triplici lege componere II 96, 20.

lex canonica I 231, 1. II 41, 5. 102, 15. 225, 25. 376, 5. 387, 35—388, 1. 405, 5; l. Christi II 247, 10; l. Christiana I 259, 15; l. christiano regi conveniens II 162, 10; l. coniugalis II 119, 25; l. Dei, Domini I 25, 1. 29, 10. 46, 15. 54, 25. 58, 5. 25. 40. 59, 5—15. 60, 20. 61, 5 [398, 10. 401, 40. 402, 10. 25—50. 403, 45. 404, 20. 434, 25. 30. 449, 30]. 356, 5. 367, 35. II 38, 20. 44, 15. 105, 5. 175, 1. 512, 30. 525, 1; l. digito Dei scripta II 326, 10; l. divina II 39, 35. 42, 30. 44, 20. 35. 54, 25. 30. 83, 1. 118, 10. 160, 30. 162, 10. 167, 1. 178, 40 [185, 30]. 187, 1. 209, 35. 224, 20. 300, 1. 301, 1. 309, 20.

312, 25. 313, 1. 358, 25 [363, 5]. 402, 20. 25. 405, 15. 415, 25. 428, 15. 430, 40. 513, 10; l. divinitus inspirata II 340, 5; l. ecclesiastica I 369, 20. II 156, 1. 10. 299, 10. 314, 30. 333, 35 [339, 25. 362, 15]. 334, 15. 20. 335, 1. 358, 25 [363, 5]; l. evangelica II 207, 15; l. humana II 54, 25. 30. 110, 10. 162, 10. 224, 20. 300, 1. 309, 20. 312, 25. 313, 1. 358, 25. 367, 1. 405, 15. 415, 25. 430, 40; l. loci I 49, 10; l. mundana I 100, 20. 275, 5. 278, 1. 5 [408, 1. 5]. 394, 30. 424, 5. 435, 5. II 122, 10. 160, 30. 299, 10. 301, 1. 314, 30. 333, 35 [339, 25. 362, 15]. 334, 15. 20. 363, 1. 374, 10; l. naturalis II 428, 30. 476, 30; l. nuptiarum II 183, 25; l. pacis II 67, 15. 69, 20; l. penitenciae II 57, 5. 306, 40; l. publica II 41, 5. 344, 5; l. sacra II 333, 25. 334, 15. 20. 30—40; l. secularis II 247, 10. 385, 1; l. tricennaria, tricennalis I 16, 1. 405, 45.

libellarium ius II 102, 5.

libellarius I 196, 20.

libellus I 279, 35 [409, 10]. II 56, 35; l. ingenuitatis I 356, 30. 35; l. proclamationis II 350, 5.

liber, libera: liber homo de furto accusatus I 284, 15. 20 [440, 45. 441, 1]; l. uxorem fiscalinam regiam, libera femina hominem fiscalinum regium accipiens I 125, 35 [427, 25]; l. adulteratori monetae, falso monetario consentiens I 285, 10 [441, 30]. II 317, 1. 5. 320, 25; l. clericus I 302, 30; l. libertam in matrimonium ducens II 235, 20; l. maritus II 247, 15; poledrarii, qui liberi sunt I 88, 1; l. presbyter I 212, 15; libera femina, mulier I 114, 15 [429, 10. II 326, 5]. 318, 25. 30; liberae feminae cum servis se copulantes II 62, 30—64, 1. 320, 25; l. uxor I 317, 5. II 63, 1. 5; liberae potestatis civis Romanus I 356, 30; liberi heredes, hereditas I 281, 15 [438, 5]; liberorum hominum possibilitas I 206, 30; liberi, liberorum hominum res I 289, 25 [443, 25]. II 108, 20; liberi non sint, nisi de ingenuo patre vel matre nati sunt aut cartam libertatis ostendunt I 335, 10. 15; l. sint, qui se et uxores, filios vel filias in servitio tradiderunt I 187, 20; liberum esse per cartam I 146, 5; liberum dimittere I 356, 40; l. dimittere per cartam (ingenuitatis) I 158, 5. 215, 1 [430, 5]; homines christianos, qui liberi sunt, emere, venundare II 139, 1; liberum efficere servum ecclesiasticum I 356, 30; liberi facti servi I 201, 20; liberam facere familiam II 109, 5; liberum gratis fieri II 326, 25; l. per manumissionem et regalem largitionem fieri II 235, 20; l. permanere I 114, 5 [429, 1]. 139, 30. 145, 20. 146, 1. 293, 10; pro libero pretium dare II 326, 25. 30; liberos in servos susceptos vendere etc. II 327, 5. 10; liberi ecclesiam in proprietate construunt I 316, 30. 317, 1; homo liber res

suas pro salute animae dare volens I 282, 1—20 [438, 30—439, 15. 379, 45—381, 30]; liberi collectam facientes II 16, 10; l. per dextras conspirationem firmantes I 124, 10 [426, 30. II 61, 10]; l. pontes facientes I 294, 35; liberis hominibus traditiones vel venditiones de regno alterius non interdicanter I 129, 5 [II 22, 35]; liber denarium merum etc. non recipiens I 152, 5. 285, 1. 5 [441, 25]. II 15, 25; liberi fraudolenter res ecclesiis delegantes easque sub censu utendas recipientes I 330, 1. 5; l. proprium (non) habentes, in terra dominica residentes II 19, 30. 35; l. homines partibus fisci deservientes I 89, 1; l. comam deponentes et res suas delegantes I 116, 1 [412, 5]; l. ad servitium Dei se tradere volentes I 125, 5 [410, 5]. — super liberos homines mansionaticos et paraveredos accipere I 211, 35; liber homo de publicis functionibus se non excuset I 295, 5; prae liberis ceteris vassi regis omni honore digni I 321, 1; liberi homines, qui fidelitatem nondum promissum habent II 10, 10. 20. 20, 1; liberos homines ad opus servile comites non opprimant I 201, 30; liberi pauperes saepius non fiant manniti I 125, 15 [410, 15. II 180, 30]; liberi pauperes non opprimantur I 25, 10 [410, 10. II 61, 15. 180, 25]. 100, 30. 104, 25; l. homines pauperiores I 207, 5; liber homo ad brolios non operetur I 295, 5; l. in bovis non pigneretur I 320, 30, l. quomodo in hostem pergere et quid in hoste agere debeant I 134, 25—135, 1. 137, 5—15. 160, 20 [432, 15. II 290, 40]. 166, 15 [432, 20]. 206, 30. 261, 25—262, 1 [II 259, 15]. 319, 25—320, 1. 329, 25—330, 1. II 7, 5. 10 [321, 30]. 10, 15. 19, 35. 20, 1; de liberis hominibus haribannum, coniectum recipere, requirere I 207, 5; l. homines III placita generalia in anno observent I 290, 15. 20 [444, 5. 10]. 320, 30; cfr. 148, 25 [431, 5]. 150, 20; liberi homines per placita banniti I 207, 5; liberi comitibus aut vicariis nullum obsequium in prato etc. faciant et coniectum vel residuum resolvant I 144, 5; l. homines ab adiutorio comitis se non subtrahant II 108, 1. 5; liberis nihil superponatur, nisi sicut lex est etc. I 319, 5. 10; liberi austaldi I 325, 10; l. homines quos vocant bharigildi I 325, 15; liberorum hominum ordo secundus I 325, 15. 20. — liberi in aliena potestate I 436, 45. 445, 50 [330, 20]; l. qui se loco wadii in alterius potestatem commiserunt I 114, 10 [429, 5. II 326, 5]; l. mobilem in aliena potestate transferentes, ut causator eos pignerare non possit I 330, 20. 25; liber uxorem liberam habens et servitio alterius se subdens I 317, 5. II 63, 1. 5; l. homo, dum in servitio fuerit, de libera

femina filios habens II 327, 10; l. homo ad servitium se implicans I 318, 25; l. ingeniose se in servitio tradens I 331, 1. 5; liberi homines ecclesiae servientes II 432, 20; l. homines commendationem vel beneficium aeclesiasticum habentes I 196, 35. — liber homo = *vassus* I 165, 5. 321, 5. II 91, 1. 96, 20; l. homo seniore accipiat II 71, 10; l. homo epistolam regis dispiciens I 284, 30 [441, 10]; l. infidelis II 330, 10; liberi Langobardi licentiam habeant se commendandi I 200, 1; liber homo, qui cum seniore suo non in hoste est I 167, 15 [449, 20]; l. homo fidelitatem promittat II 345, 5.

liber = *'Buch'* I 238, 15. 243, 35. 345, 1. II 79, 40. 267, 30. 481, 35; libri canonici I 55, 25 [399, 15]. 60, 35 [404, 15]; liber capitulorum II 316, 10. 433, 20. 25; libri catholici I 60, 1. 5 [403, 25]; liber comitis (= *lectionarius per circulum anni*) I 235, 20; libri imperatoris II 358, 40; l. veteris ac novi instrumenti (= *testamenti*) I 80, 25; cfr. 251, 20—30; liber officiorum I 235, 25; l. pastoralis I 110, 30. 235, 25; l. sacramentorum I 235, 15.

liberales artes I 376, 25.

liberalitas imperatoris, regis I 262, 35. 289, 25 [443, 25]. 320, 25. II 255, 5 [356, 1. 362, 5. 398, 5]; l. regia I 411, 10.

liberare: l. se de servitio I 145, 20; l. servum I 5, 35; liberari per iudicium Dei II 344, 35. 345, 15. — liberare = *tradere, 'livrer'* II 363, 5.

liberi = *filii*: l. oblatione exheredati I 277, 15 [406, 40. 45]; l. hominis liberi servitio alterius se subdantis I 317, 5. II 63, 5; l. imperatoris, regis I 273, 1. 5. 15. II 49, 30. 35; l. legitimi I 273, 1. 5; liberorum pedagogi II 516, 10.

libertas: l. episcopalis II 51, 10; l. integra I 229, 20; l. legitima II 230, 10; l. sacerdotalis II 35, 20; libertatis auctor I 215, 1—10 [430, 5. 10]; l. carta, l. status I 166, 20 [432, 25]; l. statutum non amittere I 317, 5. II 63, 5; libertatem accipere I 10, 40. 41, 30; l. approbare, probare II 89, 20—30; l. opportuni temporis concedere II 37, 15; l. per praeceptum regis conquirere I 114, 10 [429, 5]; l. consequi I 277, 5 [406, 35]; l. per cartam ingenuitatis consequi I 114, 5 [429, 1]; l. a propriis dominis consequi I 276, 30 [406, 20]; l. per falsos testes consequi I 145, 15; l. dare I 276, 35 [406, 25]; l. evindicare, vindicare I 315, 30 [440, 45]; l. perdere I 166, 20 [432, 25]; libertate notabilis II 225, 5; l. donari I 277, 1; l. perpetua frui II 270, 10; l. propria uti II 42, 25; libertates in vestitura regis I 289, 10 [443, 5]; ad libertatem mancipia commutare II 270, 5; de libertate sacramenta

adhramire vel iurare I 284, 10 [440, 35. 40]; de l. appellari, compellari, interpellari I 113, 30 [447, 35]. 268, 20. 30 [445, 30. 446, 1]. 283, 35 [440, 25]; de l. nihil habentes in testimonium non recipiantur I 330, 35. 40; de l. in praesentia missorum aut comitum iudicium terminetur I 153, 5 [448, 40]; ad libertatem amittendam in placito centenarii non indicetur I 176, 30 [433, 40]; de libertatibus iniuste ablati iustitiam facere I 289, 5 [443, 1]; in libertate conservare I 261, 25; in l. esse I 293, 10; in l. permanere I 293, 5. 318, 25. II 426, 25; in l. perseverare I 215, 1 [430, 5]; in l. residere I 262, 25; in l. tenere I 148, 10 [430, 40].

libertus, a I 22, 1. 31, 25. 232, 25. II 235, 20. 25.

libesticum v. levisticum.

libitus II 255, 20 [398, 20]. 439, 25.

libra I 32, 10. 74, 20. 25. 251, 1. 256, 30; quantae sint librae, tanti sint iuratores II 135, 25. 30; qui habent libras sex, tres, duas, unam I 125, 25. 30 [427, 15. 20]; l. quinque I 135, 15; de ripatico quadragesimam libram tollere II 145, 20; dimidiam libram argenti accipere II 62, 10; libram de argento in elemosinam donare I 52, 10. 15; libras quinque de mero argento accipere II 316, 1; librae duodecim argenti unam libram auri faciunt II 320, 30; libras triginta argenti persolvere II 107, 40; tres, quinque, decem libras auri poenam dare II 128, 1. 5; decem l. auri componere II 63, 5; quinquaginta l. auri componere II 108, 10. 109, 10; centum l. auri componere II 143, 1. 5. 149, 40; libras tres, sex de cera dare I 88, 30; viginti quinque l. de denariis Papiensibus annualiter inferre, persolvere II 146, 30. 149, 30; libra panis I 347, 15.

librarius I 80, 25.

licentia *ex. gr.* I 8, 30; licentiam derogare I 18, 35; l. abbatis I 54, 20 [398, 5]; l. abbatissae II 228, 10; l. apostolica I 78, 10. 15; l. archiepiscopi II 452, 10; l. canonica I 96, 10. 110, 45. 219, 40; l. comitis I 172, 1. 262, 25 [II 260, 20]. II 62, 15; l. domini I 55, 35 [399, 30]. 76, 15. 150, 15. II 323, 15; l. episcopi I 54, 20. 40 [398, 5. 25]. 94, 30. 95, 30. 110, 35. 158, 10. 229, 1. 243, 25. II 43, 5. 60, 30. 81, 35. 102, 5. 179, 10. 180, 10. 458, 20; l. imperatoris, regis I 16, 1. 84, 25. 125, 5 [410, 5]. 166, 30 [432, 35]. 169, 20. 30. 205, 20. 262, 25 [II 260, 20]. II 90, 30. 270, 5. 322, 5. 10. 451, 35; post lecta capitula rex dedit omnibus licentiam sua redeundi ad propria II 363, 5; licentia magistri II 323, 15; l. pontificis I 323, 35; l. principis I 166, 30 [432, 35]. II 53, 5; l. regularis I 110, 45; l. sacerdotis I 69, 35; l. vicarii I 172, 1.

lidus v. litus.

- ligare II 445, 25; l. aut solvere I 365, 5; l. homicidam II 134, 1; l. latronem I 17, 5. — l. (= *appellare*) ingenuam personam per furtum I 4, 35.
- ligatura I 223, 10.
- lignamen ecclesiae abstractum I 76, 25; l. facere II 134, 30.
- lignarium I 89, 1.
- ligneus, a, um: l. calix II 503, 35 [223, 25]; l. casa I 255, 35; l. manus I 223, 25; l. pes I 223, 25; l. porta I 255, 10, 35. 256, 10; l. utensilia I 254, 10. 255, 20. 40. 256, 15; l. vasa I 87, 1; l. vasculum II 223, 30. 503, 30 [223, 20].
- lignum I 252, 20. 254, 5. 255, 10. 256, 10, 30; praeter ligna nihil prendere, tangere (lignis uti) I 43, 10. 168, 30. 294, 20; ligna caedere II 260, 10; lignum commodare II 257, 15.
- lilium I 90, 1. 255, 5. 256, 35.
- limen: limina apostolorum, Petri I 322, 20. II 351, 10; ad l. apostolorum migrare, pergere I 365, 1. 5; a liminibus ecclesiarum secludere, sequestrare II 39, 35. 433, 20.
- limes regni I 127, 25. 128, 25 [II 22, 5].
- liminium = *postliminium*; cfr. *L. Rom. Vis. Nov. Val. c. 12. Int. (Zeumer)* I 16, 30.
- linea superhumeralis II 504, 20.
- lineus, a, um: l. fano I 251, 15; l. pallium I 251, 20; l. vestimentum II 243, 15; l. vestis II 242, 15.
- lingua: linguam abscondere I 205, 30. — lingua = *dialectus*: l. inerudita I 79, 25; l. Romana II 158, 10. 15. 30. 171, 15. 20. 172, 10. 25. 176, 15; l. rustica II 176, 15; l. Theotisca II 16, 25. 157, 5. 158, 15. 30. 171, 15. 20. 172, 15. 25. 176, 15. 272, 10. 299, 40. 309, 15.
- liniamenta consanguinitatis II 207, 35.
- linire pectus et scapulas I 247, 10.
- linteamen I 251, 20; linteamina altaribus praeparare I 178, 25 [412, 20].
- linteum, linteus I 256, 15. 30.
- linum I 87, 5. 89, 1. 172, 25. 252, 10; l. battere I 61, 15 [404, 30].
- liquamen I 87, 15.
- lis I 176, 15 [433, 20. 25]. 262, 40; litem non amare, devitare I 98, 5. II 179, 20; l. commovere, excitare I 107, 15. 230, 25; lites diebus dominicis non habere II 233, 35—234, 5; l. neque infra neque foris monasterio movere I 94, 35; l. inter reges seminare II 169, 30. 35.
- litania, laetania, letania I 42, 15. 133, 35 [447, 10]. 227, 5. 229, 30. 230, 10. 245, 20. II 126, 10. 173, 25. 211, 15. 497, 15. 513, 15—514, 5; l. maior I 179, 20 [413, 10].
- litigare I 268, 20. 30 [445, 35. 446, 1]. II 436, 25; litigans testes adhibeat I 289, 10 [443, 10]; l. ad placitum centenarii veniat I 290, 20 [444, 10].
- litigatio in hoste aut infra regnum I 334, 15. 25; litigationes movere I 95, 10.
- litigator I 176, 30 [433, 35].
- litigiosus I 95, 40.
- litigiosa res I 337, 1.
- litis v. litus.
- litterae = *epistola* I 230, 35; l. apostolicae II 439, 1; l. archiepiscopi II 428, 20; l. canonicae II 410, 30; l. commendatitiae I 35, 30. 54, 20 [398, 5]. 76, 25. 102, 25. 108, 1. 133, 25 [447, 1]. 210, 10. 229, 1. II 121, 35; l. dimissoriae I 210, 10; l. episcopi I 55, 1 [398, 30]. 230, 40. II 422, 25. 429, 5; l. imperatoris, regis I 87, 25. 204, 1. 212, 5. 306, 5 [417, 40]. 339, 15. II 66, 30. 428, 10. 438, 20. 441, 10. 452, 25; l. metropolitani I 75, 1; l. synodi II 448, 30. 40. 449, 5; a litterarum conscriptione ingenui I 171, 10. — litterae = *carta*: l. imperatoris, regis I 169, 25. 262, 35 [II 260, 25]. 356, 25; litteras regis de palatio deferre I 124, 1 [426, 15]; l. dominicas dispicere I 284, 25 [441, 5]. 290, 5 [443, 40]. II 360, 15. — litterarum studium, litteras discere I 79, 10. 30. 35. 80, 25. 235, 1. 376, 20. 25; litterae sanctae II 118, 5.
- littoralia, littoraria maris I 100, 35. 193, 10.
- litus, littus maris I 193, 30. 353, 10. 40; l. Italicum II 95, 25; litoris custodia II 85, 15.
- litus, litis, lidus, lidis, liddus, ledus I 5, 15. 101, 1. 117, 25. 205, 30; l. Saxo I 69, 20—40. 71, 25. 72, 5.
- locatio II 256, 35.
- locipositus, locopositus I 192, 20. 25. 193, 10. II 108, 5. 10.
- locus; plur. num.: loca: loci episcopus; locus mali, placiti I 149, 15 [431, 25]. 151, 5. 284, 15 [440, 40]. II 269, 10; l. placiti generalis II 160, 5. 162, 15. 281, 25; l. sacramenti legitimus I 268, 20 [445, 35]. II 325, 20; loci index I 11, 35. 16, 35; nomen loci in fine libelli I 346, 35; l. paupertas II 411, 10; l. servator I 205, 35; locum condicere II 160, 5; l. constituere I 232, 35. 299, 30. II 43, 5. 60, 30. 162, 15. 281, 25; l. denuntiare II 257, 1; loca dicitura, minora I 276, 20 [406, 5]; l. deserta, inculta I 262, 25 [II 260, 20]. 263, 20—30. 264, 1; l. locare I 172, 15; l. maritima I 100, 35. 301, 10 [437, 15]; l. remotiora frequentare, ad l. remotiora secedere II 34, 45. 406, 1; l. secreta II 477, 10; l. transmarina II 327, 10; l. ubi via et mansionatici ordinati sunt I 306, 10 [417, 40. 45]; loca, ubi pontes facti sunt I 306, 40—307, 1 [418, 30]; loca, ubi thelo-neum exigitur I 22, 5. 294, 25; ad locum proprium, ad loca sua redire, reverti I 131, 30 [427, 35]. 143, 20. 174, 35. 201, 35. 290, 30 [444, 20]. II 273, 30; in alium locum fugere I 41, 5; in locis congruis scholas or-
- dinare I 304, 15 [416, 1]. — locus = *pagus*? I 22, 10. 23, 15. — locus = *locus sanctus* I 95, 15. 119, 35. II 267, 20—268, 1. 15. 30. 384, 15; loca constituere I 341, 30; l. ab imperatore concessa destruere II 38, 35; l. locare I 170, 35; l. restaurare II 268, 15; per loca monastica provisos disponere II 116, 5; loca semel Deo dedicata monasteria maneat I 56, 10 [400, 10]. 102, 40; locus Deo dicatus I 46, 5; loca Deo dicata fideles adeant II 46, 5; locis Deo dicatis res conferre I 326, 30; loca pia I 129, 30 [II 23, 20]. 374, 5. 10. 45—375, 15; locus religiosus II 410, 30; loca sacra spurcicia foedata I 290, 1 [443, 30. 35]; l. sacra donare II 434, 5; in locis Deo consecratis quid fieri debeat II 485, 5—25; in l. sacris cultum Deo reddere II 436, 10; loca sacra infringere II 412, 20; l. sacra religiosa tractare II 419, 30; locis Deo sacratis violentia aut gravamina non imponantur etc. II 105, 10; in l. sacratis neglecta emendare II 66, 5; in l. sacratis iudicia publica non exercenda II 266, 5. 10; locum sacrosanctum procurare II 232, 30; locus sanctus I 167, 25. 232, 30; locum sanctum conquinare I 28, 1; loco sancto rem immobilem praestare et ab eo aliam accipere I 311, 20. 25 [421, 25]; loca sancta in horrea et apothecas convertere II 486, 5; locorum sanctorum dehon-oratio II 66, 15; l. sanctorum restauratio II 116, 1; ad loca sancta confugere I 128, 30 [II 22, 10]; in locis sanctis negligentes II 487, 30; ad loca sanctorum tradere res et facultates II 433, 1; locus venerabilis I 164, 1. 5. 188, 10. 282, 5 [438, 35. 380, 1]. 311, 5—20 [421, 5. 20. 25]; loci venerabilis pastor atque rector I 129, 30 [II 23, 20]; loca venerabilia, sacra laicorum curae non committantur II 114, 15—25 [399, 25—400, 1]; l. venerabilia a laicis possessa etc. II 386, 10; l. sub incertis nominibus et reliquiis etc. constructa II 480, 20; loca pro sanctis culta I 223, 15. — nullus ordinetur sine pronuntiatione et stabilitate loci I 55, 40 [399, 35]; locum abbatis, abbatissae, episcopi tenens I 113, 10. 40 [428, 25]; l. domini emunitatis tenens I 181, 1. — locus = *gradus cognationis* I 38, 1.
- locutio II 360, 20. 481, 20. 30—40. 498, 20.
- loquax homo I 438, 45.
- loquella communis I 58, 25 [402, 10]. 104, 1.
- loqui: nihil l. II 251, 5; l. pro viduis, pupillis, pauperibus I 281, 30 [438, 25]. — loqui = *tractare*: l. cum comprovincialibus, archiepiscopis et episcopis etc. II 438, 40. 439, 1. 440, 10. 15. 446, 10; l. cum imperatore, rege I 212, 10. II 360, 20; l. familiariter cum imperatore

II 527, 40; l. cum rege fratre II 160, 15. 271, 15. 35. 307, 5. 438, 35. 40. lorica I 123, 1 [425, 40]. 171, 25. 334, 20. lucida II 480, 5.

lucrum I 311, 5 [421, 10]; l. temporale de agro ecclesiastico et manso exigere etc. I 333, 30; l. turpe I 92, 10. 95, 40. 132, 15. 25 [410, 45. 411, 5]. 240, 15. 244, 10. 312, 35 [422, 15]. II 33, 30. 43, 20. 319, 35; luci causa placita tenere II 436, 35.

lucus: lucos custodire I 87, 20; l. destruere I 77, 35; ad l. vota etc. facere I 69, 35.

ludus: ludi licentiam non habere I 364, 10; l. gentilius II 248, 20; ludorum exhibitores II 516, 15; ludis delectari I 373, 20. 25.

lumen accendere I 228, 35.

luminare = *candelabrum*: l. ferreum I 252, 5. — luminaria = *candelae* I 45, 30. 119, 15. 121, 15 [446, 30]. 136, 10. 182, 1. 35. 189, 10. II 433, 1; l. ecclesiae ordinare II 267, 20. 268, 15; in luminaribus studium non habere II 33, 10; ad luminaria ecclesiae mansos dare I 304, 10 [415, 45]; l. praebere I 210, 10; l. providere II 419, 35; l. ex decimis exhibere II 420, 1; sacerdos decima dispenset pro luminaria I 336, 25; l. ad arbores, petras, fontes facere I 59, 1 [402, 30].

luna: lunae defectio I 223, 20; dies lunae, lunis II 324, 20. 25. 35; lunam comedere I 223, 30.

luparius I 171, 15.

lupellus, lupus I 89, 35. 171, 15.

lusus I 96, 15; l. saecularis I 229, 30.

lutrinus roccus I 140, 1.

luxoriari I 96, 1.

luxuria I 61, 40 [405, 5]. 238, 20; l. concubinatae II 419, 20.

luxoriosus I 96, 5.

m.

maceria I 256, 30; m. ecclesiae I 136, 10.

machinari, machinare: m. laesiones vel iniurias I 97, 1; m. contra regem fratrem II 166, 40; m. contra seniores etc. II 100, 10.

machinatio I 197, 5. 354, 20. II 77, 30. 113, 35. 136, 30. 147, 30; m. indubitata II 73, 25 [156, 20. 333, 40. 362, 20]; m. ingeniosa II 335, 15; m. iniqua I 354, 30. II 101, 25; m. mala II 72, 25 [155, 5].

maculare uxorem, filiam vassi I 172, 10.

magica ars II 122, 30.

magister I 196, 25. 245, 15. 357, 35. 376, 20. 25. II 526, 35; magistri, qui cervisam facere debent I 88, 35; magister vel pastor loci venerabilis I 164, 1; m. mansi II 323, 15; m. militum II 67, 20. 135, 1; m. puellarum I 95, 10; m. servorum, hominum I 85, 30. 88, 20. 285, 5

[441, 25]. II 316, 25; magistros super mendicos et pauperes constituere I 298, 35. — magistra regula I 348, 20.

magisterium, magysterium I 96, 1. II 497, 5. 518, 5; m. episcopale I 110, 30; m. pastorale II 31, 25. 52, 5; m. paternum II 350, 5; m. sedis Romanae II 508, 10.

magistratus I 311, 10. 15 [421, 10. 15]. magnates II 527, 30.

magnificencia = *titulus imperatoris, regis* II 81, 1. 258, 30. 398, 25. 403, 15. 25. 405, 5. 25.

magnificentissimus imperator II 92, 1; magnificentissimi viri illustres II 56, 10.

magnipotencia II 259, 1.

magnitudo = *titulus fidelium* II 136, 15. — m. = *titulus imperatoris, regis* II 48, 25. 405, 15. 408, 1.

magnus imperator; magni viri I 23, 25.

magus II 44, 35. 40.

maiestas II 83, 10. 90, 35. 125, 25. 136, 20. 384, 5. 386, 35; m. divina II 44, 30; m. imperialis II 124, 25; m. regia II 82, 40. 404, 10. 408, 20. 412, 10. 420, 5. 25. 30; maiestatis reus I 205, 20.

maior, us: m. census I 295, 1; m. ecclesia I 195, 30. II 81, 25. 30; maiores causae I 262, 1. 5. II 350, 5; m. res I 49, 5; maiora II 258, 25; m. capitula I 68, 15; m. crimina I 313, 40 [423, 25]; m. negotia II 350, 5. — maiores = *potentiores* I 263, 25. II 12, 40. 130, 30. 366, 35. 368, 20. 526, 1. 35. 527, 5; m. homines II 298, 5; m. missi II 298, 25. 301, 5; m. personae I 32, 20. 58, 5 [401, 35]. 102, 35. 228, 25. 334, 15. II 142, 35; m. vicini II 274, 10 [300, 40]; maior in unoquoque die donet solidum unum I 249, 25. — maiores natu Franci I 4, 40. 275, 25; m. natu accusare I 56, 20 [400, 20]. 77, 10; cum maioribus natu placitum tenere I 214, 5. — maiores = *'Vorfahren'*: maiorum constitutiones II 530, 1; m. desidia I 80, 25; m. traditio II 518, 5. 35. — maior = *maior villae, agens* I 84, 15. 85, 15. 86, 20. 88, 35; maioris ministerium I 254, 1. — maior domus I 30, 15.

malbergus I 7, 35.

maledictio II 45, 20. 25.

malefactor I 16, 25. 17, 5. 30. 125, 10 [410, 15]. 141, 25. 210, 30. II 86, 25. 214, 35. 313, 10—30; m. iustitiam faciat II 78, 30; m. de uno comitatu ad alium confugium faciens I 70, 1; m. de uno missatico ad aliud fugiens II 75, 15. 20; m. ad regiam potestatem confugium faciens I 72, 25; m. de uno regno in aliud fugiens II 273, 20. 25. 294, 40. 295, 1; m. in ecclesiam introiens I 48, 15; malefactoribus assensum praebere II 86, 10; malefactores inbreviare,

extra ecclesiam facere, ad praesentiam episcopi perducere II 292, 30; m. ad iudicium episcopi vocare II 216, 20; m. comprehensos in cippo et in carcere mittere I 141, 25; m. in collo ad cippum portare I 298, 20.

malefactum I 218, 10. II 307, 15. 20. 344, 1.

maleficium I 88, 5. 110, 40. 228, 10. 402, 25. II 345, 10. 476, 25; m. contra christianam legem aut Christianum facere I 259, 15; sub praetextu maleficii crisma donare I 174, 20; maleficiis aëra conturbare etc. II 45, 1. 5; m. perdere quempiam II 241, 1—10.

maleficus, malificus I 55, 20 [399, 25]. 59, 1 [402, 25]. 88, 10. 96, 15. 104, 5. II 308, 40. 309, 1. 345, 10. 15; malefica II 122, 30.

malignus I 154, 1 [447, 20].

malitia I 184, 40. 218, 10. II 72, 30 [155, 10]. 314, 5. 10. 335, 1. 388, 20; nulla m. inter partes proveniat II 131, 5. 10; malitiam imperiali auctoritate comprimere II 49, 30.

malivolentia II 296, 30.

malivulus, a, um: m. actor I 206, 30; m. cupiditas, m. intentio I 72, 15. 20.

mallare I 9, 55. 10, 5. 10. II 302, 15 —25; m. ad, in servitium II 89, 1. 15. 25. 30.

mallatio II 301, 30.

mallus, mallum: m. comitis I 262, 5. 292, 10. 15. 293, 5; m. proximus I 9, 15. 292, 15; m. publicus I 112, 15. 149, 15 [431, 25]. 283, 10 [440, 1]. II 269, 15; in legitimo suo a (?) mallo I 268, 45; m. quartus I 10, 5; malli tres I 5, 1. 10, 1; mallum habere, tenere I 292, 10. II 269, 10. 324, 15. 20. 359, 35; mallus non in ecclesia neque in atrio neque in porticibus neque in mansione presbyteri habeatur I 284, 10 [440, 40]. II 269, 5. 346, 30—347, 1; m. quo tempore non habeatur II 269, 5. 15. 420, 10; ad mallum, in mallo adduci, perducere, produci I 114, 15 [429, 10]. 293, 5. II 344, 15. 20; ad m. legibus manire, bannire I 118, 1. 30 [430, 20]; ad m. occurrere II 324, 20. 25; ad m. arma non portare I 156, 25 [428, 5]; ad m. venire I 46, 1. 262, 5. 270, 5. 281, 30 [438, 20]. 283, 10 [440, 1]. II 343, 40. 344, 10; ad m. venire non cogi I 148, 25 [431, 5]. 150, 20; ad m. venire non posse I 9, 30; ad m. non venire I 118, 1. 5 [430, 20, 25]. 268, 30. 35 [446, 5]. 283, 20. 284, 1 [440, 10. 30]; in mallo se adhrare I 284, 15 [441, 1]; in m. causam conquirere I 116, 5 [429, 35]; in m. causam innotescere I 32, 15; in m. causam iudicatam repetere I 114, 20 [429, 20]; in m. fidelitatem iurare II 278, 20; in m. farfalium minare I 16, 20; in m. servum etc. praesentare I 5, 5. II 344, 25—35; in m. constitutionem relegere II 302, 30; in m. capitula manifesta facere I 112, 15; nullus monachus

- per mallos et publica placita per-
gat I 79, 45.
- malus, a, um: m. conversatio I 374,
30; m. dolus I 14, 35; m. fama; m.
ingenium; m. machinationes, mo-
litiones II 72, 25 [155, 5]; m. occasio;
m. opinio; m. presbyter, sacerdos
I 374, 35, 40; m. scabinus II 15, 1;
m. sors I 5, 10, 6, 5; m. suspicio I
228, 20; m. voluntas I 290, 45 [444,
15]; mali, mali homines I 10, 1, 15, 20.
210, 20. II 359, 35; malorum flagitia
II 28, 5; m. insidiationes II 91, 15;
m. insullentia I 22, 10; m. oppressi-
ones I 192, 5. — malum: m. inter
partes commissum II 131, 5 [138, 30,
144, 1]; m. ad notitiam regis per-
veniens II 47, 25; mali auctor I 278,
40 [408, 20]. II 345, 15; m. conscii et
complices II 345, 15, 20; aliquid m.
consentientes vel facientes I 144,
10; m. famam habere II 87, 10; malum,
mala agere, facere etc. *passim, ex gr.*
I 10, 1, 22, 15, 124, 10 [426, 25].
148, 15 [430, 45]. 160, 35 [449,
10]. II 16, 10, 75, 20, 170, 20; m., mala
emendare I 97, 20, 189, 20. II 78,
30, 97, 30; m. non merere I 259, 1;
mala ex ritu gentilium remanentia
II 44, 30; malorum patratores II
44, 20; mala compescere II 307, 25;
m. comprimere II 211, 10; m. con-
fiteri I 228, 10; m. inquirere I 170,
30; m. pati I 131, 30 [427, 40]; m.
suspiciari de presbytero II 188, 15;
a malis se cohibere II 35, 25; in
mala non consentire I 95, 5. — male:
m. facere I 10, 1—15, 141, 20, 148,
20 [430, 45]. 150, 20, 206, 35. II 16,
10, 344, 10; m. praesumere II 101,
25; m. ab ecclesiis subtrahere II
82, 15; male plebes tractare II 82,
10; m. presbyterum tractare I
362, 1.
- malva I 90, 5, 256, 35.
- mancare aliquem membris I 130, 1.
- mancatio I 63, 20, 205, 25.
- mancipium I 89, 30, 134, 35, 139, 20,
211, 10, 237, 35, 330, 35. II 131, 25, 30,
240, 35, 313, 25, 314, 1, 5, 316, 1, 320,
10, 15, 343, 40, 344, 5; mancipia ad-
ventitia I 211, 10; m. aliena I 5,
15. II 292, 20; mancipium non ca-
satum I 129, 1 [II 22, 35]; mancipia
christiana I 28, 10, 190, 30. II 131,
20; m. diversae potestatis iuncta
I 365, 30; *cfr.* II 324, 10; m. eccle-
siae, ecclesiastica I 201, 25, 333,
25, 30. II 269, 1, 5, 270, 5; m. in
ecclesiastica vestitura II 345, 25, 30;
m. pro ecclesiastico data II 270,
5, 10; m. duo ecclesiae dentur II
60, 10; m. fugitiva, fugientia, con-
fugientia I 211, 10, 288, 1—10 [442,
30, 35]; *cfr.* 287, 5, 10 [441, 40, 45]. II
292, 20; m. pagana I 190, 30. II
419, 10; m. in regia vestitura II
345, 25, 30; m. a fisco occupata I
300, 20 [436, 30, 35]; mancipium de-
cimum fisco regis detur I 171, 15;
mancipia palatii, palatina I 201,
25; m. ad regis beneficium perti-
nentia I 74, 25; m. a servo regis
emere I 171, 5; m. rustica I 311, 1
[421, 1]. — per mancipia distringere
II 314, 1, 5, 343, 40, 344, 5, 10; man-
cipia emere I 171, 5. II 34, 15; m.
in furto emere I 211, 10; de man-
cipiis forcipium non recipere I
211, 20; de m. heribannum non
exactare I 166, 25 [432, 30]; de m.
interpellari I 268, 45 [445, 30]; man-
cipia ante vicarios et centenarios
non conquirantur I 154, 25; ad m.
reddenda in placito centenarii
non indicetur I 176, 30 [433, 40];
redditio mancipiorum non nisi
coram comite (non coram cen-
tenario) fieri potest I 315, 30; de
mancipiis theloneum solvere II
252, 5; *cfr.* 251, 1; mancipia ven-
dere I 51, 5. II 251, 25; mancipium
foris marca nemo vendat I 51, 10;
m. foris regno non vendantur I
190, 30; *cfr.* II 131, 20.
- mancusus II 135, 25.
- mandare *passim, ex gr.* I 61, 10 [404,
20]. 113, 5 [428, 25]. 147, 10, 15, 181,
1, 5, 225, 20, 30. II 274, 30, 280, 5—20,
283, 1—15, 35—284, 1—20, 35, 312, 5, 10,
328, 1, 20, 25; m. regi II 331, 35; m.
scripto et verbo II 163, 20; m. cum
auctoritate II 424, 10; m. ex verbo
regis II 314, 5; m. in capitulis I
139, 35; m. per litteras et missos
II 66, 30; m. per missum I 301, 20
[437, 30]; m. specialiter II 332, 1.
- mandatum: in mandatis dare I 188,
15, 192, 35, 193, 10, 20; mandatum
apostolicum, apostolici, papae I
368, 25. II 160, 20, 161, 15; mandata
Dei II 407, 1; m. divina II 476, 30;
m. episcopi II 409, 15, 425, 10, 15,
429, 1; m. imperatoris, regis I 59,
15 [402, 45, 434, 30]. II 132, 1, 313,
35, 328, 25; m. imperatoris, regis
contemnere, praeterire, transgredi
I 72, 25, 97, 40. II 316, 25, 325, 20, 25,
428, 20; mandatis imperialibus
oboedire et consentire I 153, 35
[431, 45]; de mandato imperatoris
dubitare I 184, 30; mandatum mis-
sorum II 132, 1. — 'mandatum'
post coenam fiat I 345, 20.
- manducare I 17, 20, 345, 25, 347, 5;
m. carnem I 179, 1 [412, 30]. II
217, 5; m. panem I 313, 5 [422, 30].
II 242, 10; m. salem II 242, 10; m.
feria III. et V. et sabbato II 245,
25; non m. ante statutam horam
I 245, 25.
- manere: m. foris I 325, 10; m. cum
imperatore II 363, 5; m. in pro-
prietate I 325, 5; episcopus in pro-
priis rebus amplius quam tres
ebdomadas non maneat I 77, 25;
m. in statutis iuxta domibus II
92, 30; m. sub canonica vel regu-
lari vita I 230, 20; manentes seu
vagantes latrones II 86, 30; m. in
parrochia decimam donent I 336,
25; circa manentes per sacramen-
tum inquirere I 139, 35. — manere
= *concumbere*: m. cum ancilla I 41,
30; m. cum consobrina uxoris I
41, 25; m. cum filia et matre I
39, 1, 5; m. cum filiastra I 40, 10;
m. cum sponsa filii I 38, 35; m.
cum uxore sua I 39, 10.
- mango I 60, 40 [447, 25]. 104, 15.
- manica I 345, 10; m. sericea I 251, 20.
- manifestare I 188, 1; m. homicidium
II 190, 1; m. latronem I 175, 15. II
272, 20, 274, 20—30.
- manifestus, a, um: manifesta causa
II 336, 1—10, 411, 20; m. confessio
II 422, 30; manifestum crimen II
402, 30; m. indicium II 188, 25,
190, 1; m. convinci I 21, 15; m. in
facinore esse II 86, 30; m. aliquid
imperatorii facere II 8, 15, 25; im-
peratoris manifestam voluntatem
facere II 5, 35; manifesta facere
capitula I 112, 15.
- mannina I 270, 5; *cfr.* mannitio.
- mannire I 292, 10, 293, 1. II 314, 1;
m. secundum legem ad domos II
313, 30; m. ad placitum, ad mal-
lum I 72, 5, 118, 1 [430, 20]. II 19,
20; m. de statu I 268, 30 [446, 1].
270, 5, 284, 1 [440, 25]; m. prima,
secunda, tertia vice I 145, 20;
pauperes non saepius ad placita
fiant manniti I 125, 15 [410, 15].
- mannitio II 313, 30; m. prima, se-
cunda, tertia, quarta I 118, 30 [430,
25]; mannitionis spatium I 292, 10.
- manopera v. manuopera.
- mansio I 256, 10, 305, 40 [417, 30]; m.
abbatum, actorum I 298, 10; m.
arimanni II 108, 5; m. capitaneo-
rum II 526, 30; m. clericorum II
405, 5; m. comitum, episcoporum
I 298, 10; m. feminarum I 255, 35;
m. negotiatorum I 298, 10; m. pres-
byteri I 238, 20. II 269, 5, 346, 30,
347, 1; m. regis II 305, 25; m. vas-
sorum I 298, 10; m. virorum I 256,
25; mansionum praeparatio II 525,
30; dare mansionem latroni I 156,
25, 30 [428, 10, 15]; mansionem vetare,
contradicere, denegare iter fa-
cienti I 43, 10, 50, 40, 116, 10 [429,
40]. 144, 5, 199, 1. II 375, 10; man-
siones accipere II 87, 5; m. contra
voluntatem privatorum hominibus
disperire II 87, 15; m. parare de-
bere, redimere II 248, 1.
- mansionarius I 298, 10, 355, 10. II
523, 15, 525, 25, 30.
- mansionaticus, mansionatica: man-
sionaticos accipere, prendere I
84, 5, 85, 20, 211, 35. II 360, 5; m.
dare vel persolvere I 306, 10, 15
[417, 45, 418, 1]; m. parare, ordinare
I 262, 20 [II 260, 15]. 306, 10 [417, 45].
- mansionilis I 84, 35, 254, 30, 35, 255, 1.
- mansuarius I 86, 25. II 318, 15, 354,
15, 438, 1.
- mansuetudo; m. comitis I 262, 15
[II 260, 10]; m. imperatoris I 262,
35. II 93, 10; m. imperatoris, regis
(*titulus*) I 204, 25, 313, 35 [423, 15].
II 254, 25, 256, 15, 258, 1, 259, 1,
384, 20.
- mansus, mansum I 84, 5, 254, 30, 314,
15 [449, 35]. II 323, 10—20; m. absus
I 89, 30, 252, 30, 253, 10, 25—40; m.

- ecclesiasticus I 333, 25. 30; mansus unus ecclesiae absque alio servitio adtribuatur, detur etc. I 277, 25 [407, 5]. 333, 25. 30. II 12, 30. 35. 60, 10. 331, 5; *cfr.* 335, 10; m. hereditarius II 337, 1; m. indomnicatus II 354, 10, 15; m. ingenuilis I 252, 10. 20. 30. 253, 25. 40. II 354, 15; m. regalis I 172, 20; m. servilis I 252, 25. 30. 253. II 354, 15. 20; m. vestitus I 137, 5. 10. 252, 10—30. 253; duos mansos ad unamquamque ecclesiam pagenses condonent I 69, 20; mansos habentes in hostem veniant I 134, 25—35; de manso censum exigere II 272, 1. 5 [312, 20]. 323, 20; de duodecim mansis omnis homo bruneam habeat I 123, 10 [426, 1]; de m. ad luminaria datis nihil accipiat I 304, 10. 15 [415, 45].
- mantellum, mantile I 256, 15. II 248, 15.
- manualis, e: m. cubitus I 259, 15; m. servitium I 81, 25.
- manufirmata cultura II 336, 40.
- manufirmatio I 116, 15.
- manumissio II 178, 30. 235, 20; manumissionis modus I 356, 30. 35.
- manumittere servum ecclesiasticum I 356, 35.
- manuopera, manopera I 84, 5. II 323, 1. 5.
- manus: m. fideiussoris I 70, 10; m. lignea I 223, 25; m. mortua II 15, 10. 330, 30; cartae manus conlatione a notario descriptae II 108, 35; m. signaculum I 355, 5. 10; m. subscripcio I 23, 30. II 55, 35; manum abscidere, amputare I 205, 30. 258, 30. 268, 10. 283, 5 [439, 35]. 283, 40. 285, 10 [441, 30]. II 317, 5; m. amittere, perdere, redimere I 49, 1. 10. 98, 10. 123, 5 [426, 1]. 124, 20 [426, 40. 448, 25]. 139, 35. 142, 20. 143, 15. 149, 10 [431, 20]. 150, 35. 160, 35 [449, 15]. 268, 10. 269, 35. 336, 15. II 108, 30. 315, 25. 317, 1. 320, 25; m. incendere I 5, 5; m. desuper altare retrahere I 180, 25; manu propria se excondicere II 373, 5; m. propria cum sacramento se idoneum facere I 334, 20; m. propria sacramentum iurare II 374, 35; m. cancellarii cartam firmare vel subscribere I 215, 5 [430, 5]; m. propria ecclesiasticorum et laicorum firmare II 396, 20; m. propria (episcopi) roborare, signare, subscribere, subterfirmare II 57, 15. 58, 1. 377, 35. 402, 35. 422, 35; m. propria (omnium) firmare etc. I 112, 20. II 124, 5; m. propria (regis, imperatoris) firmare etc. I 170, 30. 263, 1 [II 260, 30]. 264, 15. 271, 10. 352, 5. II 72, 10. 74, 10. 40 [157, 5]. 136, 35. 143, 5. 149, 40. 310, 10. 312, 30. 364, 25. 370, 5. 396, 20. 421, 1. 424, 25. 30. 425, 5. 433, 30. 434, 15; manibus laborare, operari I 34, 35. 81, 30. 132, 5 [410, 30]. 344, 10; in manu imperatoris adfirmare I 298, 40. 45; in m. eius tradi, cui malum factum est I 10, 5; in m. pontificis tradi I 232, 25; in manus comiti dextrare, detestare I 193, 5; in m. mariti tradi I 318, 30; in m. senioris manus commendare I 215, 15. — manus (= 'Schaar') minor I 135, 5; m. collecta I 113, 15 [428, 35].
- manzeres I 334, 40.
- mappa I 256, 15.
- mappula II 504, 20.
- marascalcus, marascalcus, marascalchus I 171, 30. II 274, 15 [300, 40].
- marca, marka, marcha I 139, 25. 167, 10. 15 [433, 10. 15]. 206, 25. 245, 35. 305, 30 [417, 15]. II 58, 20—30. 74, 15. 322, 1; m. Tolosana I 271, 20; marcam ampliare I 208, 30; m. custodire I 139, 1. 159, 10. 300, 35 [437, 1]; m. defendere I 206, 35; m. non minuire I 128, 25 [II 22, 5]; m. ordinare I 206, 35; in marca Saxonem collocare I 72, 30; in m. explorationes et excubias facere I 261, 25. 30 [II 259, 15]; in m. adiutorium praestare I 161, 10; in m. residere II 96, 5; foras marca bauga et brunias negotiatoribus non dentur I 115, 35; foris marca mancipia non vendantur I 51, 10.
- marchio I 206, 25. 261, 20. 314, 25 [450, 5]. II 379, 15.
- marchisus II 527, 15.
- mare: m. australe I 128, 10; m. mediterraneum I 127, 20; negotium suum infra mare exercere I 319, 25; per m. capulare II 134, 20; per m. ambulandi licentiam habere II 133, 20.
- margarita I 251, 5. 20.
- margila II 323, 1.
- maria = *admundatio* I 10, 10; *cfr.* Brunner, *RG. II*, p. 334, not. 13.
- maritalis, e: m. commercium I 39, 15; m. consortium II 454, 40; m. copula I 365, 35.
- maritimus, a, um: maritima custodia; m. loca I 100, 35. 301, 10 [437, 15].
- maritus: m. advena feminam accipiens II 324, 10; m. adulterae I 317, 5; m. uxoris adulteratae, concupratae I 318, 30. II 239, 30—240, 10; m. defunctus I 8, 25. 301, 15 [437, 25]; m. uxorem interficiens II 190, 5. 10; m. vivente muliere aliam non accipiat I 30, 5. 10. II 240, 10; m. vivente uxore non coniungatur I 365, 25; mariti societas I 129, 10 [II 22, 40]; uxor marito vivo subtracta I 292, 35; maritum accipere I 38, 10. 15. 40. 40, 30. 41, 15. II 247, 15; m. dare I 38, 10; m. dimittere I 38, 10. 39, 5. 40, 30; m. ducere I 40, 30. 215, 40; m. habere I 39, 10; m. legitimum supervivere II 236, 25. 30; maritos se copulare I 202, 10.
- marka v. marca.
- marrire I 92, 5. 93, 10—20.
- marritio II 282, 5.
- martrinus, marderinus roccus I 140, 1. 10.
- martyr I 25, 35. 163, 20; martyrum ecclesiae, sepulchra II 480, 15. 20; m. festivitates I 312, 25 [422, 5]; m. falsa nomina non venerentur I 56, 30 [400, 35]. 103, 5; m. sanctuaria II 407, 25.
- martyrium II 480, 15.
- martyrologium I 243, 35. II 514, 5; m. legere I 347, 30.
- masculus: masculum filium aut nepotem vel parentem in monasterio puellarum non commendare I 119, 40; cum masculis peccare I 57, 10 [401, 5]; cum m. pollutiones admittere II 44, 25.
- massa I 251, 35. II 125, 25.
- massiola II 251, 25.
- mater: m. ingenua I 335, 10; m. spiritalis II 512, 10; m. puerum tempore oblationis ad altare offerat etc. I 346, 10. 15; m. sobolem suam de fonte non suscipiat II 512, 15. 20; matris negligentia II 235, 1. 5; m. potestas II 357, 30; matrem sequi II 324, 15.
- materia I 83, 5. 153, 35. 288, 1 [442, 25].
- materiales structurae II 476, 20.
- materiamen I 89, 5. 449, 5.
- maternus, a, um: materna hereditas I 293, 5. 330, 15. 30 [445, 15]; materni iuris hereditas I 312, 5 [421, 30]; materna pars I 315, 25; maternae res I 292, 30.
- matertera: m. presbyteri I 243, 1; cum filia matertera concumbere (filiam m. polluere) II 237, 30. 247, 15; cum matertera incestum committere I 31, 20; materteram occidere I 165, 25.
- matrimonium: m. pro religiosa vita non solvatur I 376, 40; m. incestum II 83, 5; ius matrimonii II 236, 5. 10; m. iura ad alios non negentur I 365, 30; alterius m. iura perdere I 365, 30; matrimonium viduae vel puellae expedire I 19, 5; m. non legitimum prohibere et emendare I 28, 15; m. legitimo consolari, uti II 237, 20. 238, 15. 239, 1; in matrimonium, qui non coniungantur I 365, 25; in m. libertam ducere II 235, 20; in matrimonium puerum vel puellam infra aetatem non sociare nec in dissimili aetate I 232, 10; matrimonio legitimo adulteram sibi associare II 236, 35; m. pollutae prius adulterio non coniungi II 241, 15; in matrimonio femina adulterio polluta uti II 237, 1; sub matrimonio legitimum moecham ducere II 236, 30. 35.
- matrina II 512, 10; m. spiritalis I 31, 5.
- matrix (sc. ecclesia) II 110, 25. 120, 35.
- matutinale donum I 13, 40.
- matutinus, a, um: m. hora II 180, 20; m. sacrificium II 504, 25.
- mediare I 12, 35.

- mediator I 55, 30 [399, 20]. II 163, 20. 164, 15. 30. 212, 10. 335, 25; m. inter Deum et homines I 367, 15. 374, 15. medicina I 174, 20.
- medicinalis ars I 121, 15 [446, 30].
- medietas I 7, 10. 101, 1. 252, 40; m. banni II 302, 5; m. compositionis I 293, 10; m. damni I 205, 25; m. dotis I 8, 25; m. substantiae I 123, 20 [426, 10. II 321, 5]; medietatem legem componere I 5, 15; m. wirigildi componere, solvere I 205, 30; m. heredibus interfecti iudicis et alteram m. camerae imperiali componere II 109, 10; m. palatio, m. duci suisque heredibus componere II 143, 1; m. camerae et m. duci componere II 149, 40; m. usurarum refundere II 122, 5; ad m. laborare I 179, 15 [413, 5].
- mediocris I 249, 25. II 526, 10; m. abbas, abbatisa, episcopus I 52, 10; m. comes I 52, 15. 20; mediocres liberi I 329, 35; non de potentioribus, sed de mediocribus maiores fiant I 88, 35.
- medius, a, um: m. compositio I 6, 1; iuratores medios electos dare I 4, 35. 5, 15.
- medum, medo I 86, 10. 89, 10; a medone se abstinere I 249, 25. II 189, 15. 242, 25. 244, 15. 245, 15. 20; medone uti II 242, 30. 244, 25—245, 1.
- mel I 72, 35. 86, 10. 87, 10. 89, 5. 252, 5. II 83, 20.
- meliorare I 92, 5.
- meliores: m. homines comitatus I 295, 30; m. homines (sc. vassi) II 373, 10. 374, 30. 35; m. testes I 268, 5. 282, 10 [380, 25. 439, 1]. 283, 1 [439, 30]; meliorum testimonium II 10, 1; meliores eligere I 124, 10. II 8, 15. 15, 1. 5; per m. inquirere I 289, 10 [443, 5]. 295, 25. 335, 25.
- mellita cervisa II 189, 15. 242, 25. 244, 15. 20. 245, 15. 20.
- melodia II 487, 1.
- membranula I 394, 15.
- membrum: membra concedere I 68, 20; membrorum amputatio I 262, 5; m. debilitatem ingerere I 76, 10; membrum mancare I 130, 1.
- memorabilis, e: m. convenientia II 255, 25 [398, 30]; m. capitula II 277, 35.
- memoratorium I 134, 25.
- memoria: capitula ob memoriae gratiam congesta I 275, 10, ad legationem ob m. causam pertinentia I 289, 1, m. causa scripta I 446, 20; memoriae novorum sanctorum per vias non erigantur I 77, 30; m. incertae sanctorum non venerentur I 56, 35 [400, 35]; orationem dominicam et symbolum in memoriam habere, retinere I 241, 25. 242, 20. — memoria = *memoriale* I 318, 25.
- memorialis, e: m. convenientia II 255, 45; m. capitula II 277, 20. — memoriale missorum II 331, 20.
- memoriter: m. discere, tenere, recitare I 236, 25. 30. 241, 20. 25. 344, 5.
- mendacium, mendatium I 156, 35 [428, 15]. II 345, 30; mendatia non acceptare II 72, 35 [155, 15]; m. cavere I 154, 20. II 45, 25; m. dicere I 180, 30; m. fugere II 476, 25.
- mendicare, mendicari I 132, 5 [410, 30]. II 277, 35. 408, 10.
- mendicus I 125, 10 [410, 15]. 132, 1 [410, 30]; super mendicos magistros constituere I 298, 35.
- mensa: m. caelestis II 493, 30; m. lapidea I 46, 5; ad unam mensam simul non esse II 226, 1. 5. 15; ad mensam regis servire I 85, 15.
- mensis: nomen mensis habeatur in fine libelli manumissionis I 356, 35; mensium IV dilatio II 350, 25; m. VI spatium II 132, 25—133, 1; mensibus tribus, duabus, uno a communionem suspendi I 231, 20. 25; m. IV in anno missi legationes exercent I 177, 10 [434, 5].
- mensura I 108, 25. 150, 15 [448, 35]. 152, 10; m. aequa I 132, 35 [411, 15]; m. aequalis I 60, 15 [434, 30. 403, 45]. 104, 10. 115, 30 [448, 5]. 174, 15. 367, 35; m. antiqua II 63, 30; m. diversa II 44, 15. 20; m. generalis, legitima, probata, publica II 256, 25; m. iniusta II 179, 25; m. legitima I 30, 1; m. manca II 319, 10; m. minor I 254, 20. II 318, 20; mensuram accipere (habere), sicut in palatio est I 84, 1. 255, 1. 318, 10. 15; m. adulterare II 318, 15—25; m. inquirere II 63, 30; de mensura providere II 318, 15. 319, 10; mensurarum diversitas, inaequalitas I 367, 35. II 44, 15.
- mensurabilis panis II 319, 5.
- mensurare I 146, 30.
- menta I 90, 5. 255, 5. 256, 35.
- mentastra, mentastrum I 90, 5. 255, 5. 256, 35.
- mentiri: m. fideri I 41, 1; mentiendo vadere I 116, 20 [448, 15]. 153, 5 [431, 35].
- mercari I 140, 10. II 251. 302, 5.
- mercatio II 252, 5; mercationes die dominico non peragere I 376, 1.
- mercator II 252, 5; m. christianus sive Iudeus II 419, 10. 15; m. legitimus II 252, 10.
- mercatorium opus II 420, 10.
- mercatus, mercatum I 88, 10. 89, 1. 298, 10. II 33, 30. 84, 35. 250, 30. 251, 5. 15. 252, 5. 302, 5. 15. 319, 1. 375, 10; m. palatii I 139, 1; m. salinarum II 251, 35; m. die dominico non fiat I 149, 5 [412, 5]. 150, 30. 174, 15. 182, 1. 304, 45 [416, 25]. 318, 1. 5; de mercatibus telonea exigere I 124, 30 [427, 5]. 294, 15. 20. II 251, 5; in mercatu flagellari I 298, 20. 25; in mercatis constitutionem relegere II 302, 30.
- mercenarius II 273, 35.
- merces I 93, 20; m. regis I 201, 15.
- meretrix I 298, 1. 5. 25. 400, 45.
- mersio triana, trina I 363, 25. II 511, 1—15.
- merus, a, um: m. argentum I 74, 30; m. denarius.
- mespilarius I 90, 10.
- messis I 52, 15. 88, 5. 132, 20 [411, 1]; messes colligere I 83, 20; messes contendere I 144, 5; m. devastare II 97, 25. 436, 30; m. in hoste rapere etc. I 160, 20 [432, 15]; liberi homines comitibus nec vicariis in messe obsequium non faciant I 144, 5; caballos in m. sua invenire I 160, 30 [449, 15].
- metallum I 272, 30.
- metani I 91, 10.
- metere: non m. in campis die dominico I 61, 10 [404, 25].
- metrici ymni II 506, 5. 10.
- metropolis II 349, 5. 397, 5; m. Germaniae II 185, 5; m. Remensis II 340, 30.
- metropolitanus I 33, 35. 34, 1. 5. 35, 15. 47, 20. 56, 35 [400, 35]. 75, 25. 30. 133, 15 [411, 15]. 226, 35. II 5, 40. 6, 1. 264, 265, 1. 340, 15. 406, 20. 515, 15. 20; m. episcopum indoctum admonere I 372, 30; m. causam clericum deliberet I 228, 40. 229, 1; m. causam inter episcopum et abbatem etc. diiudicare I 74, 40. 75, 1; m. nihil sine consilio suffraganorum faciat I 54, 35 [398, 25]; m. episcopum ordinare debet I 21, 1; metropolitani admonitio I 374, 1; m. bulla I 374, 25; absque m. cognitione non anathematizari II 120, 30; m. conscientia et consilium I 54, 35 [398, 25]; m. consensus I 226, 25. II 385, 25; m. consideratio I 367, 1; m. consilium I 55, 1 [398, 30]. 226, 35. 229, 1; m. iudicium I 328, 30. 332, 5; m. iussio, iussus I 226, 35. 373, 1; m. litterae I 55, 1 [398, 30]. 75, 1; m. missi I 368, 5; m. populus, m. provincia II 340, 10; m. sententia II 118, 20; m. suffraganei I 368, 1; m. voluntas I 226, 35; metropolitano curam institutionis vitae canonicorum delegare I 368, 1. 5; ad metropolitano deducere II 122, 20; ad m. causam deferre I 226, 35; provinciales episcopi bis in anno cum metropolitano suo concilia celebrant I 55, 10 [399, 10]; cfr. 366, 25; metropolitanorum nomina II 264, 1. — metropolitana ecclesia II 142, 30; m. sedes I 339, 20.
- metrum II 506, 1.
- metus II 269, 20; metum habere I 94, 35. 95, 25. 97, 30. 117, 20. 230, 25. 348, 30. II 273, 20; m. inponere II 231, 40.
- meziban I 150, 15.
- migrare I 75, 1. 276, 35 [406, 20]. 293, 20. 364, 40. 365, 1. II 87, 20. 121, 35.
- milicia v. militia.

milio I 87, 10. 89, 5.
 militare II 432, 30; m. Deo I 161, 20. 163, 1. 312, 35 [422, 15]. II 102, 10. 407, 15. 408, 10; m. saeculariter, saeculo I 330, 15. II 407, 15; clerici ad ecclesiam seu ad episcopum non militantes II 106, 30.
 militaris, e: militaria arma II 102, 20. 262, 5; m. castra II 39, 35; militare cingulum I 361, 20. II 189, 25; militaris disciplina II 265, 10; m. res II 385, 10.
 milites II 525, 5. 526, 25; m. Christi, ecclesiae I 79, 35. II 35, 15. 40, 25; magister militum II 67, 20.
 militia, milicia II 526, 20; m. Christi I 340, 35; m. ecclesiastica I 330, 15; m. regularis II 229, 25; militiae cingulum deponere II 55, 25. 182, 10; m. saecularis cingulo non uti II 120, 15; ad militiam saecularem non redire II 55, 20; m. regni augere II 432, 25; m. facere I 350, 10—20. 351, 1.
 millenarius II 516, 5.
 milschida I 249, 25.
 minae: minas indicibus inferre II 109, 5.
 minare: m. farfalium I 16, 20; m. vestigia I 7, 5.
 minimare res ecclesiarum I 65, 20.
 minister: m. centenarii II 516, 1; m. comitis I 196, 25. 30. 217, 10. 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 10]. 306, 35 [418, 20]. 319, 25. 30. II 9, 5. 17, 5. 80, 10. 15. 83, 10. 15. 95, 10. 30. 332, 15. 20. 344, 15. 374, 15. 375, 15. 432, 10. 437, 15; m. episcopi I 241, 20. 361, 35. II 9, 1. 32, 30—33, 1. 35, 15. 41, 1. 118, 25. 156, 1. 256, 35. 257, 15. 269, 20. 311, 40. 316, 20. 335, 20. 336, 5. 10. 374, 15. 409, 25. 411, 15. 20. 419, 25; m. episcopalis II 33, 15; m. fidelis I 306, 15 [418, 1]; m. gastaldii II 95, 10. 30; m. imperatoris, regis II 49, 15—25. 116, 10 [402, 10]. 317, 10. 344, 5. 437, 30. 438, 15. 530, 1; m. iudicariae potestatis II 259, 25; m. monasterii I 230, 5. 373, 10; m. palatii II 436, 25. 522, 20. 523. 524, 10. 526, 1; m. palatinus II 39, 10; m. publicus I 211, 25. 320, 30. II 86, 10. 15; m. regni II 334, 10. 15. 344, 20; m. rei publicae I 197, 1. 20—35. 327, 20. 331, 15. 431, 25. II 8, 20. 48, 35. 64, 25. 73, 15 [155, 35]. 83, 30. 91, 1. 97, 5. 10. 269, 5. 10. 30. 273, 30. 277, 35. 286, 15. 20. 312, 10. 314, 20. 25. 316, 20. 317, 1. 20. 318, 10. 20. 30. 319, 1. 320, 10. 15. 35. 321, 20. 374, 10. 15. 396, 15. 415, 15. 20. 420, 5. 436, 30. 438, 20. 520, 30; m. sacerdotum II 43, 10. — m. altaris, Christi, Dei, ecclesiae, ecclesiasticus I 59, 40 [403, 20]. 226, 20. 229, 20. 307, 20 [419, 5]. 371, 35. 374, 5. II 179, 30. 229, 35. 323, 15. 334, 5 [362, 25]. 374, 15. 409, 25. 410, 5. 524, 10; m. altaris de secularibus curis se absteineat I 108, 1; m. Christi sub potestate episcopi permaneat II 105, 10. 15; ministros Dei dehonore, flagellare II 292, 1; m. Dei

honorare II 174, 30; *cfr.* 105, 10. 15; m. ecclesiae instruere I 304, 15 [415, 50]; m. ecclesiae regere II 520, 15; in ministros Domini crassare I 360, 40. II 211, 30.
 ministerialis, ministeriales I 87, 20. 211, 35. 217, 25. 255, 1. II 286, 30. 523, 20. 525, 15. 526, 20. 528, 10; m. abbatis I 137, 40. 165, 10. II 319, 5; m. abbatissae I 165, 10; m. advocati II 302, 20; m. capitaneus II 526, 30; m. comitis I 137, 40. 138, 1. 165, 10. 262, 1 [II 259, 25]. 284, 30 [441, 10]. II 319, 5. 521, 5; m. comitatus II 358, 15 [362, 35. 40]; m. dominicus I 84, 1. 5. 20. 86, 30. 291, 30; m. episcopi I 137, 40. 165, 10. II 319, 5; m. imperatoris, regis I 98, 25. 99, 1. 137, 40. 291, 15. 30 [445, 5. 20]. 298, 40. II 323, 15; m. iudicis II 521, 15; m. missorum II 332, 20; m. palatii, palatinus I 298, 1. 5. II 523, 20. 525, 15. 526, 20. 528, 10; m., qui in palatio deserviunt I 87, 25; m. regni II 336, 20.
 ministerium = *servitium*, 'Dienst' I 28, 1. II 257, 15; m. altaris I 59, 40 [403, 20]. 364, 35; m. baptismatis I 367, 1; m. divinum I 25, 10. II 76, 5; m. Domini I 313, 25 [423, 5]; m. ecclesiae I 1, 20. 29, 35; m. ministro- rum dominationis regiae II 116, 10 [402, 10]; m. sacrum I 367, 15. II 232, 25; m. fenerale I 373, 25. 30; m. rusticum I 373, 25. 30; ministeria fidelibus exhibere II 407, 5. — m. = *officium*, 'Amt' I 67, 5. II 84, 1. 100, 5. 296, 15. 334, 1 [362, 20]. 342, 10. 365, 15. 401, 5. 432, 15. 523, 25. 30. 524, 5. 526, 25. 30; m. abbatis I 98, 30. 101, 20. 321, 35. 375, 20; m. abbatissae I 101, 20; m. advocati I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; m. ancillarum Dei II 334, 10; m. apocrisiarii II 522, 20. 523, 5. 10; m. archiepiscopi I 339, 25. 342, 35. II 4, 20. 57, 35. 334, 35. 518, 35; m. canonicum I 210, 1; m. cellararii I 347, 15; m. centenarii I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; m. cleri II 92, 15; m. clerici I 47, 35; m. comitis I 85, 20 (?) 101, 20. 158, 30. 184, 1. 210, 1. 304, 20. 25. 35. 305, 5 [416, 1—10. 20. 35]. 308, 25. 30. 310, 15 [419, 40. 420, 40]. II 9, 1. 103, 10. 15. 108, 10; m. consiliarii II 527, 30; m. decani I 347, 15; m. diaconi I 98, 30; m. ecclesiasticum I 25, 25. 161, 15. II 84, 5. 103, 1; m. episcopale, episcopi I 98, 30. 101, 20. 158, 25. 30. 184, 15. 190, 25. 203, 30. 35. 209, 15. 278, 20 [407, 40]. 303, 35. 40 [415, 25. 30]. 304, 20. 305, 5 [416, 5. 35]. 308, 25. 30 [419, 40]. 310, 15 [420, 40]. 357, 25. II 8, 30. 35, 10. 36, 25. 30. 48, 15. 51, 35—52, 25. 53, 1. 30. 101, 35. 103, 1. 10. 15. 114, 5. 231, 5. 257, 15. 258, 5. 262, 5. 334, 10. 20. 35. 335, 1. 384, 5. 387, 1. 404, 30. 405, 25. 406, 1. 409, 20. 415, 20. 420, 30. 421, 10. 432, 5. 434, 40. 437, 20. 439, 20; m. falconarii II 525, 35. 40; m. imperatoris, regale, regis I 303, 25. 30. 40. 304, 25. 305, 10 [415, 15. 30. 416, 5. 45]. 367, 40. 416, 45. II 27, 40.

46, 25. 47, 15—48, 5. 52, 45. 53, 30. 105, 35. 113, 30. 116, 5. 280, 35. 334, 35. 345, 10. 350, 15. 376, 5. 388, 15 [404, 20]; m. iudicis I 149, 10 [431, 25]. 151, 15. 324, 5; m. locopositi II 108, 10; m. mansuarii II 525, 25; m. ministerialium I 84, 5. II 525, 15; m. ministrorum, missorum comitis II 9, 5. 17, 5. 95, 30. 35; m. monasterii I 60, 10 [403, 35]. 121, 35; m. mone- tarii II 315, 15; ministeria palatii II 522—527; ministerium papae II 101, 20. 351, 20; m. poledrarii I 88, 1; m. portarii, portararii I 347, 40; m. praelatorum I 340, 25; m. praepositi I 149, 10 [431, 25]. 151, 15. 347, 15; m. presbyteri I 25, 20. 29, 30. 47, 35. 98, 30. 238, 15. 243, 10. 244, 5. 20. II 34, 30. 334, 40. 406, 5. 410, 15. 25; m. sacerdotale, sacer- dotis I 46, 10. 241, 35. 372, 35. II 28, 25. 33, 5. 35. 34, 20. 52, 25. 186, 40. 212, 15. 213, 15. 334, 10; m. sacrum I 229, 35. II 36, 20. 256, 15. 428, 40; m. scabinii I 149, 10 [431, 25]. 151, 15; m. sculdarii II 108, 10; m. ser- vorum Dei II 334, 10; m. vassi I 101, 20; m. venatoris II 525, 35. 40; m. vicarii I 149, 10. 25 [431, 25]. II 17, 5; m. vicedomini I 151, 1; m. adimplere, exequi, peragere *vel similiter* I 46, 10. 149, 10 [431, 25]. 151, 1. 15. 278, 20 [407, 40]. 304, 20. 35. 305, 5 [416, 5. 20. 35]. 310, 15 [420, 40]. 340, 25. II 92, 15. 103, 1. 255, 5 [356, 5. 362, 10. 398, 10]. 257, 15. 334, 10. 405, 25. 410, 1. 25. 415, 20, *saepius*; m. amittere (perdere, a ministerio removeri, de m. remo- veri) I 347, 15. II 17, 5. 95, 30. 35. 108, 10; m. fideliter facere II 315, 15; m. impedire I 161, 15; m. implere non posse I 308, 25. 30 [419, 40]; m. negligere, neglegenter agere, tractare I 321, 35. II 52, 45. 53, 30. 406, 1. 410, 15; m. suscipere I 303, 35. 40 [415, 25. 30]. II 428, 40; m. tenere I 67, 5; ad m. foras mitti I 121, 35; ministerio publico ful- ciri II 38, 25; a m. exorbitare II 34, 30; a m. recedere II 57, 35; de m. studium habere II 9, 1; de m. rationem reddere II 47, 30; in m. se custodire II 8, 15. — ministe- rium = *districtus* I 210, 40. 309, 1 [420, 1]. II 93, 35. 178, 15 [185, 25]. 318, 35. 320, 20. 321, 25; m. actoris I 298, 5; m. advocati I 48, 30. 214, 15; m. agentium I 203, 25; m. austaldi I 210, 15; m. centenarii I 96, 10. 30. 203, 25. 214, 15. II 274, 25. 30; m. comitis I 51, 15. 70, 25. 30. 85, 20 (?) 95, 35. 96, 10. 30. 135, 5. 137, 25. 30. 138, 10. 141, 15. 169, 10. 176, 25 [433, 35]. 184, 35. 199, 35. 203, 25. 209, 35. 210, 30. 283, 35. 284, 5 [440, 20. 30]. 291, 5. 10 [444, 40. 45]. 301, 1 [437, 5]. 304, 25 [416, 5]. 305, 20 [417, 1]. 306, 25 [418, 10]. 307, 20 [419, 5]. II 92, 20. 95, 25. 103, 10. 269, 30. 287, 1. 294, 40. 295, 1. 317, 5. 336, 20; m. episcopi II 103, 10. 287, 1. 294, 40. 295, 1; m. exactoris II 92, 20; m. iudicis I 83, 30. 84, 1. 30. 87, 15. 88, 10. 15. 192, 30. 203, 25; m. maioris

- I 85, 15. 254, 1; m. ministerialium regni II 336, 20; m. ministri rei publicae II 269, 30. 317, 5; m. missi dominici I 67, 25. 30. 203, 25. 334, 30. II 287, 1. 294, 40. 295, 1. 336, 20; m. praecoris I 214, 15; m. presbyteri I 237, 30; m. vassi dominici I 203, 25. 210, 15. II 336, 20; m. vicarii I 136, 15. 171, 15. 20. 203, 25; m. vicedomini I 214, 15. — ministeria = *vasa sacra*: ministeria sacra argentea II 503, 30 [223, 25].
- ministrare: feminae presbyteris non ministrent II 33, 20; carnaliter et spiritualiter subiectis ministrare I 209, 20. — m. = *praebere* I 254, 10. 255, 40; m. expensam regis, necessaria II 64, 10; m. victum et vestimenta II 60, 25. — m. = *celebrare* I 54, 30 [398, 20]. II 121, 40; m. sacra II 428, 40; in duas civitates non m. I 133, 20 [447, 1]; in alterius parrochia non m. I 36, 1. II 410, 20. 25.
- ministratio II 524, 5.
- minor, minus: m. abbas, abbatissa, comes, episcopus I 52, 10. 20; m. ecclesiasticus I 31, 25; m. minister II 516, 1. 5; m. populus II 87, 15; m. presbyter II 515, 35. 516, 1; minores causae; m. ecclesiae II 9, 1; m. Hispani I 263, 25; m. personae, minores I 58, 5 [401, 35]. 103, 25. 334, 15. II 130, 30. 142, 35. 366, 35. 368, 20. 419, 25. 526, 1. 35. 527, 5; m. vicini II 274, 10 [300, 40]; minora II 516, 1. 528, 25; m. capitula I 69, 15; m. placita I 284, 10. 15 [440, 40]; m. vitia I 179, 5.
- minoras I 354, 30. II 319, 5; m. res publicae II 110, 10; m. utilitatem publicam I 330, 10; m. vaccaritas vel carrucas I 85, 5. 10.
- minoratio II 260, 5.
- minuere: m. opus imperatoris I 93, 10; m. placita I 135, 35; m. potestatem papae I 354, 20.
- minutia, minucia I 87, 10. 252, 1. 254, 20. 255, 25. 256, 1. 20.
- miscere: ad feminam, uxorem misceri II 242, 20. 243, 45; sanctimonialibus misceri II 384, 35; episcopi vel abbates non vadant per casas miscendo I 64, 10.
- misculare aurum vel argentum II 320, 20.
- miser cordia II 526, 5. 10. 20; m. imperatoris, regis I 74, 10. 116, 5. 367, 20. 368, 1. II 38, 10. 95, 15. 125, 1. 280, 1—10. 281, 15; misericordiae opera I 365, 40; misericordiam adhibere, facere, impertire etc. I 116, 5. II 237, 10. 243, 1. 244, 5. 383, 35; m. consequi II 266, 10. 269, 10; m. rationabilem exhibere, impendere II 156, 5. 296, 30 [100, 15. 20]; cum misericordia iudicium reddere II 436, 15; pro m. indulgere II 242, 20. 243, 30. 35.
- miser cordis II 336, 15; m. consideratio II 301, 35; misericordissima disciplina I 313, 20 [423, 1]. — miseri-
- corditer: m. agere I 273, 5. 287, 25 [442, 15]. 313, 35 [423, 20]. II 233, 25; m. emendare I 22, 5; m. pecuniae quantitatem interponere I 360, 45. II 211, 30; m. suscipere II 524, 20; m. tractare I 313, 15 [422, 40].
- misfacere II 158, 20. 25 [299, 35]. 298, 1.
- mismalva I 90, 5. 256, 35.
- mispilarius I 255, 5. 256, 35.
- misprendere II 299, 5. 30.
- missa I 84, 15. 95, 15. 173, 35. 189, 10. 257, 5. 230, 10. 346, 20; m. non in domo fiat I 64, 10. 106, 35. II 191, 15; *cfr.* 41, 35. 40. 102, 5; missae cotidianae II 502, 5; missa legitima II 503, 10; m. primorum temporum II 496, 25. 30; m. privata II 506, 25; m. pro defunctis, pro elemosinis, pro vivis etc. II 496, 5; m. pro suspensis II 182, 30; m. specialis I 110, 10. 221, 15. 20. 235, 15; missae caput II 497, 30; m. ordo I 25, 20. II 497, 5—503, 15; *cfr.* I 234, 20; m. tempus II 503, 15. 20; missam audire I 245, 20; m. cantare I 52, 5. 228, 30. 245, 25. II 191, 15; m. in alterius parrochia non cantare I 178, 25. 30 [412, 35]; m. celebrare I 25, 10. 35, 1. 46, 5. 119, 30. 175, 25. 190, 25. 229, 40. 242, 15. 243, 25. II 43, 10. 117, 20. 186, 35. 494, 5. 495, 25—496, 15; m. absque examinatione episcopi non celebranda II 81, 35; m. non celebret vagans I 364, 20; m. presbyter solus non celebret II 41, 10—20; m. patenis vitreis celebrare II 503, 30 [223, 25]; m. sine oratio celebrare II 504, 15; m. celebrare et non communicare interdictum est I 54, 25 [398, 15]; *cfr.* II 503, 5; m. discere I 235, 15. 20; m. intelligere, nosse I 59, 20. 25 [403, 15]. 103, 20. 234, 30; missarum numerus II 224, 1. 5; missarum numero redimere diem II 242, 30; a m. sollemniis se abstinere II 401, 10; ad m. sollemnitate oblationes omnium recipere I 374, 15; in m. sollemniis pax praebetur I 78, 1; m. celebrationes II 41, 40; missis sollemnis dies II 494, 30; m. pluribus interesse II 502, 30. 35; ad missas laici in presbyterio non consistant I 376, 15. 20; ad m. currere, procedere, venire I 59, 35 [403, 15]. 61, 20 [404, 30]. II 39, 10. 234, 1; ad m. 'Sanctus' dicatur etc. I 348, 1; ad m. perstare, perexpectare I 133, 40 [411, 25]; ex missa ante completionem benedictionis non exire I 59, 35 [403, 15].
- missale I 230, 15. 243, 35. 279, 35 [409, 10]; m. scribere I 60, 5 [403, 30].
- missaticum = '*Botschaft*' II 154, 1. 283, 30. 284, 35. 356, 35. 40; in missaticis monachos non transmittere II 412, 1. — missaticum = *officium missi*: m. agere II 360, 1; m. contradicere I 160, 5 [431, 45]; missatici potestate et auctoritate fungi II 103, 5. 10. — missaticum = *districtus* I 131, 10 [427, 30]. 157, 5 [447, 35]. 177, 1 [433, 40]. 177, 15. 25 [434, 10. 20]. 308, 10—20 [419, 20—30]. II 7, 5. 270, 5. 271, 20. 274, 5. 10 [300, 35. 40]. 275. 276. 277, 20. 286, 15. 291, 35. 295, 1. 297, 30. 298, 25. 306, 30. 331, 25—35. 343, 25; in missaticum dirigere I 291, 10 [444, 45]; per m. pergere II 11, 1. 5; per m. transire II 274, 5 [300, 40]; de uno missatico in aliud fugere II 75, 20. 273, 10 [343, 10]. — missaticum (*pro ministerium*) comitis I 141, 15.
- missus, missi I 93, 20. 131, 10—25 [410, 20. 427, 30. 35]. 135, 5. 208, 10. II 17, 5. 19, 25; m. dominicus I 118, 15. 137, 5. 160, 5. 10 [431, 45]. 432, 1. 201, 10. 308, 35 [419, 20]. 309, 15 [420, 5]. 427, 30. 35. 429, 25. 40. 434, 15. 442, 45. 443, 45. 444, 40. 45. 445, 1. 15. 20. II 12, 15. 374, 10; m. imperatoris I 141, 20. 155, 10. 172, 15. 183, 30. 35. 184, 5. 261, 30—262, 1 [II 259, 15]. 368, 1; m. imperialis I 153, 5 [448, 40]. II 99, 35. 110, 5; m. filii imperatoris (?) I 261, 30; missus de palatio imperatoris II 108, 15; m. palatinus I 289, 5 [443, 1]; m. regalis I 71, 25. 30. II 292, 10; m. regis I 43, 20. 65. 70, 30. 197, 20. 203, 15; m. regis interfectus in triplum componatur I 72, 10; m. regius II 308, 35; m. filii regis I 207, 10; m. rei publicae II 302, 5. 10. 308, 30. 35. 323, 30; missi communes (regum) II 194, 15; m. decurrentes, discurrentes I 116, 10 [429, 40]. 165, 25. II 297, 30. 301, 5; m. non sine causa huc illucque discurrant I 309, 1 [420, 1]; m. inter reges discurrant II 163, 30. 164, 20. 40; missi = *legati* I 272, 5. II 70, 15. 25. 30. 154, 1. 167, 10. 15. 170, 5. 10. 213, 35; m. maiores II 298, 25. 301, 5; m. transeuntes I 184, 35. II 64, 10. 88, 1. — missos addere et supplere II 277, 20; m. ammonere II 271, 15; m. constituere I 308, 25. 30. 309, 5 [419, 35. 40. 420, 5]. 309, 35 [420, 25]. 323, 25. II 69, 30. 103, 15. 271, 10. 20. 298, 30. 360, 1. 438, 20; m. destinare I 274, 40. 340, 20. 368, 5; m. dirigere I 53, 40 [397, 20]. 96, 25. 98, 30. 101, 5. 157, 5. 199, 35. 305, 10 [416, 40]. 306, 25 [418, 10]. 323, 30. 340, 15. 20. 341, 40. II 8, 10. 75, 15. 262, 5. 331, 35. 391, 20. 408, 25. 30; missos instruere II 8, 10; m. interrogare I 309, 30 [420, 15]. 314, 25 [450, 1]; m. mittere I 152, 15 [448, 40]. 239, 1. 261, 30—262, 1 [II 259, 15]. 410, 20. II 4, 25; m. ex utroque ordine mittere II 403, 20; m. obaudire II 272, 20; m. ordinare I 118, 15. 301, 20 [437, 30]. 305, 15 [416, 45]. II 95, 15. 271, 1. 30. 275, 1; missos recipere, suscipere I 104, 25. 165, 10. 284, 25 [441, 5. 10]. 291, 25 [445, 10]. 306, 5. 10 [417, 40]; *cfr.* 116, 10 [429, 40]. 152, 15 [448, 35]. — missum aggeribus faciendis praepone I 301, 20 [437, 30]; missos super exercitum constituere I 138, 15; missum ad divisionem heredi-

tatis transmittre I 171, 10. — missorum admonitio I 239, 240, 308, 30 [419, 40]. 342, 20; m. adiutorium I 308, 25, 309, 5 [419, 40, 420, 1]; m. aequalitas I 427, 35; m. auxilium I 309, 1 [419, 45]. 310, 15 [420, 40]; m. consilium I 309, 5 [420, 1]; m. conventus I 308, 25 [419, 35]. 310, 5—15 [420, 30—40]; m. descriptio I 433, 40; m. dispensa I 291, 30, 35 [445, 20, 25]; m. inquisitio I 433, 40; m. iudicium II 103, 15; m. legatio I 177, 10 [434, 5]. 289, 1 [442, 45]. 289, 20 [443, 20]. 308, 20, 25 [419, 35]. 309, 1, 5 [420, 1, 5]. 309, 25, 35, 310, 5 [420, 15, 20, 30]. II 3, 1, 5, 7, 1, 11, 5; m. mandatum II 132, 1; m. memoriale II 331, 20; m. ministerium I 67, 25, 30, 203, 25, 334, 30, II 287, 1, 294, 10, 295, 1, 336, 20; m. negligentia I 309, 5 [420, 5]; m. notitia I 310, 15 [420, 40]; m. observatio I 443, 40; missorum placita I 177, 10, 20, 25 [434, 5, 20]. 291, 10 [444, 45]. 291, 25 [445, 15]. 295, 25, 300, 35, 301, 1 [437, 5]. II 110, 15, 20, 286, 15, 294, 30; *cfr.* I 125, 1; m. praesentia I 153, 5 [448, 40]. 176, 30 [433, 40]. 211, 10, 309, 5 [420, 1]; m. procuratio I 309, 10 [420, 10]; m. relatio, relatus I 309, 10 [420, 10]. 332, 20; *cfr.* 155, 10, 20, 177, 15 [434, 10]. 181, 5, 184, 5, 290, 15 [444, 1]. 300, 25 [436, 35]. 308, 30 [419, 40]. 323, 25, 341, 45, II 4, 25, 30, 7, 5, 10 [321, 25—35]. 64, 20, 30, 65, 5, 271, 20, 274, 5—15 [300, 35, 40]. 319, 30; missorum scara I 213, 20; m. scriptum I 342, 10; m. sinceritas II 301, 30, 35; m. socii I 116, 25 [448, 10]. 213, 20; m. stipendia vel paravaredi II 88, 1, 5; m. tractoria I 291, 15 [445, 5]. — missi acceptum restitui cogant II 319, 25; m. adventicios et fugitivos ad placitum imperatoris adducant I 157, 5; m. ad placitum imperatoris venientes habeant descriptum, quanti adventicii sunt *etc.* I 157, 1 [447, 35]; m., qui breves de adnuntiatione detulerunt, breves de opere adducant I 116, 20 [448, 10]; m. descriptionem alodum regi adportent II 330, 20; m. ex auctoritate imperatoris corrigant, definiant I 310, 20 [420, 45]. 314, 20, 30 [449, 40, 450, 10]; m. ex banno, ex iussione, ex verbo imperatoris praecipiant I 315, 5 [450, 15]. II 269, 5—15; m. solutionem banni et fredii accipiant et ad imperatorem inferant I 155, 20; m. pauperiores pro concessio banno non constringant I 96, 30; m. bandum pretermisisti exercitus exigant II 110, 5; m. de banno rewadiato requirant II 319, 20; m. beneficia regis, quomodo sunt condita, provideant I 64, 25; m. et beneficia habentes I 171, 5, 287, 15 [442, 5]; m. de beneficiis inquirant I 136, 5—15, 177, 1 [433, 40, 45]. II 403, 20; m. loca ad claustra canonicorum reddant I 289, 35; m. de cappellis *etc.* in beneficium datis requirant II 268, 10; m. causam pupillorum et

viduarum investigent et examinent II 93, 30, 35; m. census imperatoris perquirant I 177, 15 [434, 20]; m. colonos et servos cuiuslibet potestatis non mallent, sed advocatus eorum malletur II 302, 15; m. legatione fungentes coniectum accipiant I 138, 5, II 11, 1, 5; m., qui vassi et ministeriales sunt, coniectum accipiant I 291, 15 [445, 5], quantum accipiant I 291, 30, 35 [445, 20, 25]; m., qui episcopi vel abbates vel comites sunt, coniectum accipiant I 291, 15 [445, 1, 5], quantum accipiant I 291, 30 [445, 20]; missi depraedationes prohibeant II 286, 30—287, 25 [309, 20—310, 1]; m. indicent dominis servorum coniurationes facientium, ut eos constringant I 301, 10 [437, 15]; m. de ecclesiis inquirant I 104, 35, 136, 10, 289, 20 [443, 20]. 332, 20, 25, II 8, 35, 12, 25, 93, 30, 408, 25, 30; m. ordinent, ut omnes ecclesiae et presbyteri sub immunitate *etc.* permaneant II 268, 15; m. de rebus ecclesiarum in alodem datis inquirant II 278, 5, 10; *cfr.* 267, 15—268, 1; m. de rebus ecclesiarum iniuste invasis emendent I 323, 35; m. denuntient, ne quilibet praelatus commutationes rerum ecclesiasticarum sine consensu regis faciat II 270, 5; *cfr.* 330, 25, 30; m. mandent, ut in ecclesiis libri canonici veraces habeantur I 147, 10; missus in rebus publicis domos restituat II 110, 15, 20; missi emendanda emendent *vel similiter* I 290, 10 [443, 40, 45]. 323, 25, 30, II 4, 25, 30, 8, 5, 46, 10, 307, 1, 5; m. examen aquae frigidae interdicant II 16, 20, 25; missi, quae facere debeant II 297, 30—298, 30, 330, 30—331, 35, 332; m. de feminis inquirant, quarum mariti in Francia sunt I 199, 30, 35; m. sacramentum fidelitatis explicent et iurare faciant I 66, 25, 67, 10, 15, 92, 20, 177, 25 [434, 20]. II 278, 15, 344, 35, 40; *cfr.* 10, 10; m. de rebus et mancipiis a fisco occupatis inquisitionem faciant I 300, 25 [436, 35]; m. forbannientes II 272, 35, 273, 10 [343, 5, 10]. 344, 20; m. de foreste inquirant I 314, 20 [449, 40]; *cfr.* 291, 1, 5 [444, 30, 35]; m. freda perquirant I 177, 15 [434, 10]; m. heribannum exactent, exigant *etc.* I 51, 5, 125, 20—30 [427, 10—20]. 166, 25 [432, 30]. 334, 30, 35; *cfr.* 165, 15; m. de heribanno inquirant I 153, 25 [449, 1]; m. homines filiorum ac filiarum regis distringere non audeant I 139, 5; m. de hoste bannito inquirant I 137, 15; m., quid inquirant II 8, 10, 25—9, 10, 63, 20—65, 5; m. inquirant ab universis *etc.* I 310, 10 [420, 35]; m. inquirant, si praecepta ad proprium sint facta II 262, 5, 10; m. iustitiam et pacem faciant *vel similiter* I 92, 10, 15, 101, 25, 104, 40, 149, 1 [431, 10]. 315, 1 [450, 10]. II 15, 5, 17, 1, 75, 25, 76, 5, 135, 5, 271, 30, 331, 20, 336, 20, 343, 20; m.

alias iustitias non faciant, nisi quemadmodum illis iussum est I 181, 20; m. de rebus et libertatibus iniuste ablatis iustitiam faciant I 289, 5, 10 [443, 1, 5]; m., qualiter de latronibus agere debeant I 180, 15, 181, 1, 191, 5, II 272, 20, 274, 20—30, 277, 20, 343, 20, 25; m. inquirant, quanti liberi maneant, qui per se possint expeditionem facere *etc.* II 7, 5, 10 [321, 25, 30]. 10, 10, 15, 19, 35, 20, 1; missus malefactorem fugientem notum faciat II 294, 40, 295, 1; missi alterius regni malefactorem fugientem constringant II 295, 1; m. marcam custodiant I 159, 10; m. missos in banno et peius facientes capiant et constringant II 278, 5; m. de monasteriis inquirant II 8, 35, 267, 15—268, 1, 5, 278, 10; m. de moneta inquirant I 306, 25 [418, 10]. II 278, 5; m., quantum moram faciant I 116, 25 [418, 10]; *cfr.* 85, 20; m. describant et ad notitiam imperatoris perferant, ubi mortua manus interiaceat *etc.* II 15, 15; m. de nonis et decimis inquirant II 13, 1, 268, 25—269, 1; m. proprium remanentium ad opus imperatoris recipiant et eos foras eiciant II 95, 15, 30; m. pagenses admoneant, ut pontes restaurent I 301, 25, 30 [437, 35, 40]; m. cum episcopo et comite homines eligant, qui pontes emendent I 288, 15 [442, 40]; m. de pontibus restaurandis renuntient I 307, 5 [418, 35]; m. populo oneri non sint II 8, 5, 10; m. populum eiceant (?) et custodiam praevideant *etc.* II 95, 25; m. proclamationes populi emendent II 274, 35; m. querelas pauperum *etc.* examinent et secundum aequitatem definiant II 69, 30; m. querimoniam populi audiant et definiant II 93, 35; m., qualiter de rapinis et raptoribus agere debeant II 75, 15, 274, 5—15 [300, 35—45]. 278, 10, 294, 35, 40, 306, 30, 35, 372, 35; m. de statu rei publicae *etc.* inquirant II 93, 35, 94, 1; m. sacerdotes *etc.* fuga lapsos perquirant II 37, 30; m. senodochia imbrevent I 329, 5; m. inquisitionem faciant de iniuste teloneis I 306, 35 [418, 25]; m. antiqua tributa et teloneos ad notitiam regis deferant I 289, 20 [443, 15]; m. vassos regis placita non custodientes notos faciant I 301, 1 [437, 5]; missus widrigildum exigat II 108, 15. — missi et abbates I 214, 10, 287, 30 [442, 20]. 291, 5 [444, 35]; missi de rebus abbatibus, comitis, episcopi *etc.* iustitiam facere nolentis vivant I 51, 15, 291, 5 [444, 35]; m. advocatos, iudices, notarios, scabinos elegant I 115, 20 [429, 25]. 124, 40, II 15, 1, 64, 1, 5; m. et archiepiscopi I 341, 40, 342, 1, 5; m. et comites I 51, 15, 92, 15, 176, 25 [433, 25]. 287, 30 [442, 20]. 288, 15 [442, 40]. 290, 35, 291, 1—10 [444, 30—40]. 308, 30 [419, 40]. 315, 1, 5 [450, 15]. II 9, 1, 5, 331, 20; m.

sine comite legationem non perficiant I 67, 25; m. comites negligentes iudicent, ad notitiam regis perferant I 197, 20. II 16, 1. 5. 312, 15; m. sciant, qualiter comites et ceteri ministri rei publicae iustitiam et iudicium populo faciant II 438, 20; m. imperatori renuntient, qualiter duces et iudices pontificis iustitiam faciant I 323, 25; m. et episcopi I 183, 1. 201, 15. 257, 30. 287, 30 [442, 20]. 288, 15 [442, 40]. 308, 30 [419, 40]. II 8, 30. 35. 9, 1. 12, 25. 38, 10. 268, 20. 269, 20. 30. 334, 25. 374, 10; m. scire debent, qualiter episcopus et comes inter se habent conversationem etc. I 214, 10. 15; m. curam habeant, quatinus rector populi officium administret I 309, 35. 310, 1 [420, 25]. II 8, 10. 15. — missi capitula de scrinio, armario accipiant II 274, 1. 5. 35; missis capitula dare II 277, 20; per missos capitula dirigere II 50, 25; missi capitula exequantur II 307, 1; m. capitula exsequi procurent I 309, 35—310, 5 [420, 25. 30]. II 277, 20; m. brevem capitulorum habeant ad exercitum promovendum I 137, 5; m. exemplar capitularii habeant I 138, 10. 15. 157, 5; m. capitula cognita faciant I 156, 25. 281, 1. 309, 10 [420, 5. 10]. 334, 30. II 271, 1. 35. 286, 25. 291, 35; m. capitula omnibus ostendant II 294, 35; m. capitula relegant II 307, 1. 5; m. per capitula verbis et scriptis rationem reddant I 290, 15 [444, 5]. — ad missos bannum regis componere I 191, 1; ad m. querelam deferre I 308, 30. 309, 1 [419, 45]; ad m. recurrere I 308, 25 [419, 40]; ante m. firmitatem facere II 298, 5. 30; ante m. res propterea veniant I 159, 1; coram missis commendationes sigillare II 330, 25; coram m. factum frustrari I 340, 5. 10; coram m. institutionem canonicam percensere I 339, 25—40; coram m. poenas persolvere I 305, 35 [417, 20]; coram m. traditionem facere I 118, 15; per missos causas deliberare II 124, 30; per m. dirigere commendationem II 301, 35; per m. et exercitus auxilium ferre I 271, 40; per m. servos distringere I 211, 1. — missus alicuius I 199, 15; m. abbatissae I 34, 20. II 100, 5; m. apostolici II 85, 25. 347, 15; m. archiepiscopi I 307, 25 [419, 10]. 342, 5. 10; m. comitis I 141, 25. 153, 5 [431, 35]. 184, 30. 192, 10. 193, 15. 205, 35. 211, 10. 262, 25 [II 260, 20]. 282, 15 [381, 10. 439, 10]. 366, 30. II 9, 5. 95, 25. 108, 10. 313, 30. 324, 20. 25. 374, 25. 515, 30; missi communitorii comitis et episcopi II 107, 25; missus ducis II 136, 15; m. ecclesiae Romanae II 351, 35. 352, 1. 30; m. episcopi I 32, 1. 184, 15. 358, 25. II 95, 25. 96, 10. 225, 10. 323, 25. 354, 20. 375, 15. 432, 15; missi discussores episcopi I 23, 15; m. fidelium I 306, 10 [417, 45]; missus habentis beneficium I 192, 30; m.

Italiae II 104, 1; m. iudicis I 83, 20. 193, 30. 196, 15; m. metropolitani I 368, 5; m. missi dominici II 274, 30; m. monasterii I 34, 25; missi papae I 225, 20. II 351, 30; missus s. Petri I 25, 5; missi discussores potentum I 23, 15; missus rei publicae, id est minister comitis II 432, 10; missi sacerdotum I 364, 5; m. vilici I 172, 25. — missi: Abbo, Adalardus, Adalbertus, Adalgarius, Adalgisus, Adalhardus, Adalhelmus, Aito, Albericus (Albricus), Albwin, Altmarius, Andreas, Anselmus, Arthemius, Audulfus, Autgarius, Berengarius, Betto, Burcardus, Daddo, Dodo, Donatus, Ebo, Ebrardus, Ecchardus, Eemundus, Eirardus, Engiscalcus, Erembertus, Eriulfus, Ermefridus, Ermenfredus, Ermenoldus, Eugerius, Fardulfus, Folcoinus, Fulco, Fulcradus, Fulradus, Gauslinus, Gerardus, Godefredus, Gotselmus, Gozso, Hadaboldus, Hadabranus, Hadalhardus, Hardoinus, Haymo, Heiminus, Heistulfus, Henricus, Herloinus, Hetti, Hieremias, Hilmeradus, Hincmarus, Hiseilmundus, Hludowicus, Hredi, Hrocculfus, Hrodulfus, Hruodbertus, Hrotbertus, Hruotfridus, Hugo, Hunfridus, Hungarius, Immo, Ingilwinus, Ingiscalcus, Ingobertus, Ionas, Ioannes, Iotselmus, Isembardus (Isimbardus), Itherius, Landebertus, Landramnus (Lantramnus), Lantvinus, Liutfridus, Macedo, Madalgaudus, Magenardus, Magenarius, Magnus, Mancio, Manoaldus, Manogoldus (Monogoldus), Nivilungus, Notho, Odalricus (Odelricus), Odo, Osbertus, Pardalus, Paulus, Petrus, Ragnarius, Richuinus (Ricuinus), Rihardus, Rimmo, Rodselmus, Rodulfus, Ruodbertus, Ruothadus, Stephanus, Teodericus (Teodoricus), Teodoldus, Teutboldus, Teutmundus, Theodacrus, Unroch, Vulfericus, Waltarius, Walcaudus, Warnarius, Wenilo, Willibertus, Wito, Yrminfridus.

mitio: nec colonus nec fiscalinus foras mitio possint aliubi traditiones facere I 115, 30.

mittere: m. electos viros II 359, 30; m. missum I 184, 30. 262, 1 [II 259, 15]. 410, 20; m. presbiteros per diversa II 40, 35; m. testes I 197, 25; m. testimonia I 115, 30 [448, 5]; m. bannum de faida etc. I 70, 25; m. in bannum I 118, 5. 10 [430, 25. 30]. 165, 15. 268, 35 [446, 5]. 283, 20. 30 [440, 10. 20]. 284, 1 [440, 30]. 362, 15. II 78, 30. 278, 5. 307, 25. 314, 1. 344, 1; m. in cippo et in carcere I 141, 25; m. in custodia I 197, 35; m. in districtionem I 211, 1; m. in divisione aut in sorte I 94, 10; m. in ecclesiam I 182, 10; m. in exilium I 51, 20. 68, 25. 129, 15 [II 23, 1]. 186, 5. 282, 25 [439, 15]. 284, 10 [440, 35]; m. in forbannum I 148, 25

[431, 5]. II 314, 1. 344, 20; m. in iudicium I 115, 30 [429, 35]. 335, 25; m. capitula in lege I 116, 35; m. capitula in lege Salica I 111, 45. 112, 1. 20; m. constitutionem in lege Ribuarum I 117, 20; m. ad ministeria I 121, 35; m. in monasterium I 122, 20. 174, 1. 375, 35. II 60, 25; m. ad negotia I 121, 20 [446, 35]; familiam regis in paupertate m. I 83, 5; m. se in perjuriam I 208, 10; m. ad regem I 153, 30 [449, 5]. II 15, 5; m. ad sortem I 9, 5; cfr. 94, 10; m. foras sermone regis I 10, 15; cum fistuco super se m. I 9, 20.

mixtura auri vel argenti II 320, 5.

mobilis, e: m. possessio I 334, 5; m. res I 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 10]. II 102, 25. — mobile, mobilia: m. habere II 320, 15; m. recipere I 330, 25; m. tollere II 96, 20. 25; m. transferre I 330, 20; de mobilibus widrigild, solidos X habere II 94, 35—95, 1; ex m. tertiam partem componere II 108, 5; per mobile distringere II 320, 15. 343, 40. 344, 5. 10.

moderatio I 202, 25. II 52, 5; m. regis II 525, 1.

modernum tempus II 242, 5.

modius I 74, 25. 104, 10. 132, 10. 25—35 [410, 35. 411, 1—15]. 171, 20. 250, 30. 252, 1—10. 254, 15. 20. 255, 20. 40. 256, 1. 15. 30. 291, 30. 35 [445, 20. 25]. II 11, 5. 83, 20. 256, 20. 257, 10; m. aequalis I 132, 35 [411, 15]; m. iniustus I 44, 15; cfr. II 318, 15. 20; m. iustus II 318, 10. 319, 5; m. publicus et noviter statutus I 74, 20; cfr. 104, 10; mensura modiorum I 84, 1. 150, 15 [448, 35]. 152, 10. 255, 1.

modulare psalmos I 59, 25 [403, 1]. 103, 20.

modulatio angelica II 497, 25.

moechari, mechari I 143, 15. 317, 10.

moechus, mechus, a II 207, 20; moechus moecham sub matrimonio ducens II 236, 25; moecham deprehendere I 317, 10.

mola I 171, 30.

molestare II 77, 35. 92, 35.

molestatio II 142, 20.

molestia II 101, 35; molestiam auri-
bus imperialibus inferre, ingerere II 34, 40. 37, 20. 35.

molina, molinum I 89, 1. 172, 20. 252, 10. 253, 30. 35. 254, 20.

moliri contra regem II 166, 40. 255, 15 [398, 15].

molitio II 72, 25 [155, 5].

momburgium v. mundeburdum.

monacha, monachae I 36, 30. 52, 5. 10. 229, 10; m. cum licentia abbatissae ad aliud monasterium pergere possunt II 228, 10; monacharum monasteria II 42, 35—43, 5; monachae in suo proposito maneat I 358, 25; m. regulariter vitam degant I 189, 10.

monachus, a, um: m. habitus II 265, 15; m. ordo I 55, 35 [399, 30]; m. professio I 56, 1 [400, 1]. II 384, 25; m. propositum I 59, 40. 103, 35. II 265, 15; m. vestis I 202, 10; m. vita I 60, 5 [403, 30]. 226, 25; m. votum I 228, 35. 40. — monachice vivere I 60, 5 [403, 30]. 358, 30.

monachus, monachi I 26, 1. 28, 5. 36, 30. 52, 5. 10. 55, 25. 60, 30 [404, 5]. 74, 40. 94, 5. 111, 5. 140, 25. 164, 1. 245, 25. 344, 10. 346, 30. 347, 20. 368, 25. II 173, 25. 174, 5. 10. 185, 10; m. defunctus, de saeculo migrans I 230, 35. 349, 1; ex monachis seculares vel laici effecti II 65, 5; monachi monasteria dimittentes I 198, 25; m. fugitivi I 290, 30 [444, 20]; m. regulariter exientes sive fuga regularis disciplinae elapsi II 228, 10. 15; m. in solo habitu existentes I 375, 30. 35; m. gyro-vagi vel sarabaiti I 63, 1; monachus, missus regis I 199, 35; monachi peregrini I 108, 35; m. ad clericalium proveci I 56, 1 [400, 1]; m. habitum relinquentes II 65, 1. 5. 384, 25. 30; m. cum abbatibus residentes et capitula decernentes I 344, 1. 5; m., qui vicibus ordinantur praepositi, decani, portarii, cellerarii I 230, 5; m. supervenientes I 347, 15; m. per manum laici obedientiam suscipientes II 401, 1. 5; m. vagantes, peregrinantes I 196, 20. II 122, 20. 384, 25. 30; *cfr.* I 35, 15. — monachorum claustra I 228, 20. II 331, 5; m. congregatio I 163, 40. 369, 25. II 222, 1. 5; m. consensus II 423, 5. 10; m. conversatio, victus, vita I 161, 35. 199, 35. 40. II 174, 10. 179, 15—180, 1. 267, 15. 434, 25; m. domus II 434, 25; m. ecclesiae II 186, 10; m. genera I 108, 35; m. habitus I 375, 30. 35; m. monasterium I 310, 35 [421, 1]. II 267, 15. 434, 1; m. numerus I 358, 30. 35. II 267, 25. 30; m. ordo I 274, 35. 275, 5. II 66, 5. 10. 364, 20; m. praepositus I 122, 15 [409, 40]. 277, 10 [406, 40]. 346, 5; m. professio I 346, 10; m. propositum I 276, 25 [406, 10]. II 66, 10; m. religio I 305, 1 [416, 30]; m. servitores II 434, 25; m. stipendia I 276, 20 [406, 5]. II 434, 25; m. turma II 174, 15; m. vestitus II 434, 25; m. votum I 228, 30. II 180, 1. — monachi ex se ipsis sibi eligant abbates I 276, 20. 25 [406, 10]; m. a quadrupedia carne se abstineant I 229, 10; m. a saecularibus negotiis se abstineant I 55, 30 [399, 25]. 64, 15. 75, 30. 102, 35. 111, 1—10. 162, 25. II 179, 15—180, 30; m. ad convivia laicorum non accedant I 228, 35; m. parrochias ecclesiarum non accipiant II 180, 1. 5; m. monasteria sanctimonialium inconsulto episcopo non adeant II 42, 35—43, 10; m. cantum Romanum peragant I 404, 15; m. foras monasterio non habitent I 170, 40; m. per consensum episcopi de monasterio in alterum migrantes I 35, 20; m. mundeburden et honorem

habeant II 157, 25 [299, 25]; m. officium celebrent I 344, 10; m. ordinem suum deserentes II 66, 5; per monachos oratio pro rege fiat II 173, 30; monachi palatium non adeant II 37, 35. 262, 10. 411, 25; m. pecularia sibi non usurpent I 230, 5; m. ad saecularia placita non vadant I 60, 10 [403, 35]. 75, 30. 79, 40; m. propositum suum observent *vel similiter* I 56, 1 [399, 35]. 57, 15 [447, 25]. 76, 15. 276, 20. 25 [406, 10]. 358, 25. 30. II 228, 20. 229, 20. 25; m. nihil proprietatis habeant et res seculares sibi non usurpent II 180, 1. 5; m. regulam et canonem discant I 235, 25; m. regulariter, iuxta regulam s. Benedicti vivant I 26, 5. 28, 1. 29, 20. 63, 20. 76, 10. 93, 30. 94, 20—95, 1. 100, 20. 103, 30. 170, 35. 175, 20. 189, 10. 235, 25. 236, 10. 344, 5—349, 5. II 92, 15. 179, 15—180, 1; *cfr.* I 164, 5; m. tabernas non ingrediantur I 55, 10 [399, 5]. 76, 10. 102, 30; m. venationes non faciant I 195, 15; m. diutius villicationibus non inserviant II 412, 1; monachi villas custodiendas committere I 345, 25; monachi vocum novitates non proferant II 406, 30. 35. — monachos accersere I 274, 35; m. corripere I 94, 10. 35. 230, 25. 348, 25; m. deponere II 265, 25; m. secum in itinere ducere I 347, 20; m. eicere, proicere II 265, 15. 20. 384, 25. 412, 15; m. gubernare II 34, 30; m. occidere I 113, 5; m. depositos in monasteria relegare II 265, 25; m. in missaticis non transmittere II 411, 30—412, 1; m. tundere I 109, 5. 346, 10; ad monachos commendationem non facere I 213, 10.

monarchia II 515, 1.

monasterialis ancilla I 26, 5.

monasteriolae II 7, 1. 5.

monasterium I 23, 10. 28, 15. 47, 35. 56, 10 [400, 10]. 76, 1. 79. 94, 15. 20. 95, 40. 102, 40. 122, 15 [409, 40]. 133, 20 [447, 1]. 221, 25—222, 5. 228, 25. 230, 25. 30. 303, 35 [415, 25]. 328, 30. 35. 346, 1. 374, 35. 40. 375, 20. 403, 45 [60, 15]. II 265, 30; monasteria in proprietatibus aedificata et in proprietatem, alodem data II 268, 5. 408, 20; m. habitacula secularia non fiant I 183, 1; monasterium canonicorum I 174, 1. II 115, 40. 267, 15. 434, 1; m. episcopale I 36, 35; m. episcopi II 60, 25; m. in mundo episcopali I 192, 1; m. sub potestate episcoporum II 121, 1; *cfr.* I 182, 30; monasteria feminarum in canonico vel regulari ordine constituta I 369, 35; *cfr.* II 80, 1. 82, 25; m. in mundo hominum I 192, 1; m. ex largitate imperatoris habita I 305, 1 [416, 25. 30]; m. laicorum I 35, 20. 25. II 38, 30; m. monachorum I 310, 35. 311, 1 [421, 1. 5]; m. in mundo palatii I 189, 15; *cfr.* II 121, 15. 192, 1; m. ad palatium vel ad quorumcumque iura pertinentia II 328, 30.

35; m. regalia I 36, 35. 195, 5. 201, 10; *cfr.* II 313, 15; monasteria sub regis regimine sita I 195, 1; m. regularia I 47, 30. 116, 1 [412, 5]. 195, 1. 209, 20. 319, 30. 35. 369, 20. 35. II 400, 5; m. puellaria, puellarum I 34, 5. 47, 30. 95, 10. 15. 100, 20. 25. 119, 30. 131, 15 [410, 20]. 141, 30. 158, 25. 173, 35. 174, 1. 175, 25. 192, 1. 195, 1. 199, 35. 211, 35. 313, 20. 25 [423, 5. 10]. 319, 35. 341, 10. 25; m. sanctimonialium I 310, 35 [421, 1]. II 42, 35—43, 5. 115, 40. 45. 267, 15. 434, 1; monasterium speciale I 373, 20; m. virorum I 34, 5. 100, 20. 25. 131, 15 [410, 20]. 141, 30. 158, 25. 192, 1. 195, 1. 199, 35. 211, 35. 319, 35. 341, 25. II 80, 1. 82, 25. 120, 40. — monasterii advocatus I 93, 35; m. causa II 135, 15; m. cellarius I 63, 5. 75, 35. 230, 5; monasteriorum coenobia II 142, 35; monasterii claustra I 348, 25; m. conditor II 63, 20; m. cura II 411, 25; m. custodia I 346, 5; m. decanus I 230, 5; m. dispositio II 423, 1; m. dominus I 374, 35; m. ingressus I 346, 5; m. ius I 356, 25; m. ministeria I 60, 10 [403, 35]; m. ministri I 230, 5; m. munera I 34, 35; m. necessitas I 34, 25; m. ordo I 34, 30. II 82, 25. 30; m. patres I 162, 25; m. paupertas I 34, 30; m. porta I 345, 30; m. portarius I 230, 5; m. praelatus II 268, 20. 25. 270, 1; m. praepositus I 93, 35. 230, 5; m. privilegium II 434, 5; m. propositi et missi I 34, 25; m. qualitas et professio II 8, 35; m. res I 199, 40. 302, 20; m. rector, rectrix II 82, 35. 434, 1. 25. 35; m. status II 82, 30. 424, 20. — monasteria aedificare, construere I 111, 5. II 268, 5; m. circumire I 346, 5. II 94, 1. 5. 278, 10; m. coinquinare I 28, 1; m. corrigere II 82, 35. 384, 20. 424, 20; m. curare I 209, 15; m. custodire II 358, 10; m. per enfiteuseos contractus dare I 316, 30; m. non deserere I 111, 10. II 229, 15; m. dimittere I 198, 30; m. dividere I 405, 40. II 268, 5; m. emendare I 209, 25; m. frequentare I 209, 25; m. gravare I 321, 25; m. in civitate habere II 180, 10; dua m. abbatis non habeat I 34, 15; m. honorare II 356, 5. 10; m. infringere II 412, 20; m. instituere I 111, 5; inconvenientes personas, res m. introducere II 434, 30; m. sub defensione palatii ponere II 121, 15; m. regere II 434, 35. 40; m. relinquere II 43, 15; m. destructa restaurare II 120, 40—121, 1; m. privilegio restituere II 434, 1. 5; m. retinere II 267, 15; m. causa defensionis suscipere II 408, 20; monasterio suo exire et aliud intrare II 228, 10; m. invitum sine crimine ostenso non intromitti I 376, 10. 15; ad monasterium res delegare, donare, tradere I 119, 20. 230, 20. 252, 35—253, 15; ad m. solidum reddere I 28, 10; ad m. redire, reverti I 198, 30. 345, 30. 375, 35. II 228, 20. 229, 1. 10. 15; ad m. ali-

quem tradere II 229, 10, 15; ad m. proprii servi et ancillae non supra modum mittantur I 122, 10; ad m. venientes regulam discant I 121, 35; ad m. venientes in pulsatorio probentur I 60, 10 [403, 35]; de monasteriis emendare II 71, 1; *cfr.* 384, 15, 20; de m. beneficium habere I 253, 20; de m., per monasteria inquirere II 8, 35. 63, 20. 267, 15; extra monasterium, foras monasterio egredi, exire *vel similiter* I 34, 15. 25. 63, 30. 94, 25. 30. 95, 40. 229, 1. 5. 341, 20. 25. 376, 10. II 180, 10; foras monasterium mittere I 121, 35; in m. conversari II 229, 20. 25; in m. scola non habeatur nisi oblatores I 346, 30; in m. habitare I 108, 35. II 412, 1. 5; *cfr.* I 170, 40. 346, 25; in m. nutrire II 228, 25; in m. permanere I 63, 15; in m. recipere I 348, 5; in m. residere I 47, 35. 341, 20. II 406, 30. 411, 30; in monasteriis regularibus laici non resideant II 400, 5. 30—401, 10; in m. nullus proprii cordis voluntatem sequatur I 348, 20. 25; in m. aequales mensurae *etc.* sint I 60, 15 [434, 30]; in m. litis et contentio tollatur I 230, 25; *cfr.* 94, 35. 348, 25; in monasterio vivere I 215, 35. 303, 35. 40 [415, 25. 30]; canonici in monasteriis viventes II 411, 1; in monasteria mansionaticos et parvaredos accipere I 211, 35; in m. puellarum nullus masculum filium *etc.* ad nutriendum commendet I 119, 40; infra m. puellarum nullus brunias aut arma commendet I 120, 1; in monasterium intrare, introire I 76, 1. 215, 30. 228, 30; in m. mitti II 60, 25; in monasteria relegati II 265, 25; infra m. Deo servire I 38, 40; per monasteria epistolam imperatoris dirigere I 246, 15; per m. psalmos, notas *etc.* emendare I 60, 1 [403, 25]; per m. ospitalem facere I 210, 10. — nomina monasteriorum, quae dona et militiam facere debent, quae tantum dona dare debent sine militia, quae nec dona nec militiam dare debent I 350, 10—352, 1.

monasticus, a, um: m. abbas I 366, 30; m. loca II 116, 5; m. meditatio I 369, 20; m. ordo II 114, 10. 20 [399, 20. 30]; m. professio II 38, 1; m. propositum II 43, 1; m. religio II 114, 30 [401, 15]. 524, 20; m. vita I 129, 40.

monere, munire I 7, 30. 9, 25. 271, 35, *passim*; m. auctoritate imperiali II 87, 35; m. in conventu et concilio I 241, 15.

moneta I 138, 40. 150, 15. 152, 5. 191, 5. II 317, 5. 361, 5; m. publice, constituto loco fiat I 299, 25. 30; m. in libra nisi XXII sol. non habeat I 32, 10; m. in nullo loco nisi ad curtem percutiatur I 140, 10; m. una teneatur I 306, 15—30 [418, 5—20]. II 315, 1—317, 10; m. nova I 290, 5 [443, 40]. II 315, 1. 5. 316,

10; monetam battere I 299, 35; m. figurare II 63, 25; m. percutere I 285, 10 [441, 30]. 306, 25 [418, 10]. II 317, 5. 10; m. falsa I 125, 15 [427, 10]. 140, 30. 285, 10 [441, 30]. 290, 5 [443, 40]. II 317, 35. 320, 25; m. fraudulenta vel occulta II 317, 5. 10; monetae adulterator, falsator I 285, 10. 299, 40. II 63, 30; m. falsare, vitiare I 299, 35. II 63, 15; de monetis inquirere II 63, 25. 278, 5. — moneta = *fabrica monetae* II 63, 25. 314, 15. 315, 30. 316, 5; m. in palatio sit I 125, 20 [427, 10]. II 315, 10; monetam concedere I 300, 1. II 149, 30; m. Iudeus in domo sua non habeat I 258, 30.

monetare I 125, 20. II 315, 15. 20. 316, 1. 5; *v.* munitatum.

monetarius I 299, 25—35. 300, 1. II 315, 15. 25. 316, 1. 5. 35. 317, 5. 10; m. accipiat I solidum I 32, 10; m. falsus I 116, 25 [448, 15].

monetator II 316, 35.

monitio, munitio: m. episcopalis, episcopi I 189, 25. 35. II 396, 10. 397, 25. 402, 25. — monitio = *banitio*: m. tertia I 181, 5.

monitum II 414, 20; m. apostolici, apostolicum II 351, 25. 424, 15; m. ecclesiasticum II 402, 25; m. episcopi II 52, 25. 53, 10. 212, 10. 424, 15. 20; m. legatorum papae II 351, 25; m. sacerdotale II 52, 25.

monogramma II 315, 5.

monumentis donationes intimare I 311, 10 [421, 15].

mora I 96, 30. 184, 20. II 5, 15; moram, moras facere I 116, 25 [448, 10]. 291, 10 [444, 40]. II 97, 5.

morari II 73, 15 [155, 35]. 105, 30. 360, 5; m. in dioecesi archiepiscopi I 342, 5; m. in ministerio comitis I 291, 10 [444, 40]; m. in regio obsequio II 105, 20; m. in palatiis II 361, 10; non m. extra parrochiam I 373, 1; m. in propria villa II 92, 20; in morando vastationem *etc.* non facere II 101, 25; in m. non inquietare II 124, 30.

morarius I 91, 1. 255, 5. 256, 40.

moratum I 86, 10. 40. 89, 5.

mordridare I 360, 35.

mordritus I 257, 10.

morganegiba I 13, 40.

mori, morire I 220, 5; m. sine baptismo I 34, 40; m. sine communione I 179, 10 [412, 45]; m. sine unctione et reconciliatione *etc.* I 45, 40. — mori = *occidi* II 189, 15. — mori = *supplicium subire* I 48, 15. 49, 35. 50, 1. 51, 25. 68, 25. 69, 5—15. 113, 30 [447, 40]. 216, 5; m. sine culpa I 139, 25. 30; m. sine lege I 17, 1; qui novit occidere, discat morire I 16, 20.

mors: m. tridua I 363, 25; mortis periculum I 41, 20. II 182, 15; morte periclitari II 40, 35. — mors = *occisio* I 40, 25. II 217, 1. 231, 35. 234, 25; in mortem regis consiliare

I 75, 15; de morte comitis consilium dare I 70, 20; de m. excusari I 69, 15; pro m. rebellis nihil componere II 374, 20. — mors = *supplicium* I 50, 1; mortis periculum incurrere I 15, 25. 16, 30; mortis reus II 415, 25; morti absentes non adiudicare II 54, 30; m., ad mortem tradi I 181, 10. 220, 5; morte dignum esse I 180, 25. 181, 20; m. mori I 68, 25. 69, 5—15; ad mortem iudicari, diudicari I 148, 5. 10. 20. 35 [430, 35. 50]. 151, 10. 172, 1. 181, 10. 182, 10. 281, 15 [438, 5]. II 346, 35; ad m. diebus dominicis non iudicetur I 174, 15; ad m. in placito centenarii non iudicetur I 176, 30 [433, 40].

mortalis, e: m. crimen I 69, 15. II 411, 25. — mortaliter peccare II 491, 5.

mortuus: m. diaconus, presbyter, subdiaconus I 361, 5—15. 40. 362, 1; m. praedo II 107, 30; m. iustitiam reddere non debet I 148, 15 [430, 45]; mortui in ecclesiis non sepe liantur I 174, 25. 179, 5 [412, 35]. 314, 1 [423, 30]. II 415, 20; mortuorum agenda II 507, 15; m. officium I 344, 25; m. ossa de sepulcro eicere II 415, 20; m. sacrificia I 25, 30; sacrilegium ad m. sepulchra I 223, 1; mortuis baptisma vel eucharistiam non dare II 512, 25. — mortua manus interiacens II 15, 10. 330, 30.

mos I 11, 30. 189, 30; m. antiquus I 319, 25. II 260, 10. 350, 10; m. canonicus I 354, 45. II 103, 20; m. consuetus II 149, 30; m. ecclesiae Romanae I 60, 25 [404, 1]. 121, 25; m. ecclesiasticus II 52, 15; m. gentilius, paganorum I 68, 30. 69, 5. 35; m. parentum I 270, 35. 273, 1; m. paternus II 37, 25. 38, 5; m. priscus I 319, 25. II 260, 10. 350, 10; m. praedecessorum II 301, 25. 307, 10; m. sollemnis I 271, 5; m. solitus I 71, 25. 270, 30. 278, 15 [407, 35]. — mores II 530, 10; m. apostolici II 264, 25; m. boni I 59, 40 [403, 20]; m. pastorum I 161, 30. II 2, 30 [6, 10. 28, 15]; m. reginae II 455, 15; m. regis II 462, 10; m. religiosi, reprobi II 407, 5. 10; morum consideratio I 161, 30; m. emendatio I 164, 10; m. improbitas II 33, 1; m. probitas I 348, 5. II 23, 30. 35, 15; m. ornatus I 164, 5.

motus regis sentire II 256, 40.

muffula vervicina I 345, 10. 348, 10.

mulier: m. Baioarica, m. Saxonica II 235, 30. 236, 20; m. Romana virum Langobardum habens I 319, 20; m. sanctimonialis I 215, 30; m. a fornicatione et veneficiis se custodiat I 240, 1; cum muliere fornicari *etc.* II 207, 20—40. 238, 5—20. 25. 239, 1. 5; mulieres fornicantes et partus suos necantes II 181, 10. 15; mulier extranea, m. introducta in domo clerici *etc.* non habitet I 26, 5. 30, 5. 54, 20 [398, 10]. 96, 5. 102, 25.

107, 5. 108, 10. 207, 25. 228, 20. 237, 40. 243, 1. 5. 364, 1. 5; *cfr.* 373, 20. II 407, 10; m. ingenua I 40, 30; mulierem accipere I 30, 5. 38, 10. 35. 40. 39, 1—10; m. a propria cognatione non adsumere I 182, 5; m. de beneficio dare I 38, 15; m. dimittere I 30, 10. 38, 10. 39, 1; mulier vivente viro alium non accipiat I 30, 10; mulieris caput vir est I 39, 15; *cfr.* 240, 1; m. lex I 319, 20. II 235, 30; mulier legitima I 38, 25. 35. 40; m. leprosi I 39, 10; m. raptoris I 16, 10. 15; m. mortem viri consilians I 40, 25; m. sine comaeatu viri se velans I 38, 5. 40, 20; m. virum pro religionis causa dimittens I 38, 40; m. viri cum consobrina manentis faciat quod vult I 41, 25; m. se reclamans, quod vir numquam cum ea mansisset I 41, 20; m. filium vel filiam per fraudem ad confirmandum tenens I 218, 20; mulieres ad altare non accedant I 55, 20 [399, 10]. 102, 30. 364, 35. II 42, 35; m. festis ac sacris diebus verba turpia non decantent *etc.* I 376, 30; m. res suas commutare, donare venundare, familiam suam liberam facere valent II 109, 5; mulierum oblata I 364, 35; m. purgatio II 54, 35; mulieribus traditiones iniustas non facere II 330, 15; de mulieribus pigneratio non fiat II 134, 5.

multa: multam sponso componere II 415, 25. 30; m. exsolvere (persolvere) I 205, 15. 215, 10 [430, 15]. 278, 20. 25 [408, 1]; m. in carta scriptam solvere I 114, 10 [429, 1]; m. solvere non posse I 117, 25.

multare: m. latronem I 6, 1. — multari: m. sicut in capitulari continetur II 360, 15; m. amissione gradus II 407, 15. 420, 25; m. damnatione II 86, 35; m. legitima emendatione II 16, 15; m. inrefragabiliter II 103, 25; m. iudicio legali II 372, 30; m. poenitentia I 279, 1. 5 [408, 25. 30]. II 18, 15; m. XV solidis I 28, 20; m. pena LX solidorum I 205, 40.

multiplicare: m. servitium vel noctes I 83, 30; m. pultrellas I 84, 15.

multitudo II 16, 15. 53, 20—54, 5. 529, 10. 20. 25; m. clericorum II 53, 25; m. collecta I 205, 40. 300, 20 [436, 30]; m. sacerdotum II 51, 5; multitudinem convenire facere I 291, 10 [444, 40].

multo I 250, 30. 255, 30. 256, 5. 25.

mulus II 117, 35.

mundanus, a, um: m. capitula I 447, 30. 449, 30; m. cupiditas *etc.* II 35, 15; m. cura II 39, 10; m. lex; m. ordo II 520, 25; m. res I 94, 35.

mundeburdum, mundepurdium, mundeburdus, mundoburgium, momburgium imperatoris, regis I 98, 35. 101, 15. 104, 25. 146, 15. 158, 30. 214, 20. II 157, 25 [299, 25]. 160, 30. 168, 10. 366, 40. 367, 20; monasteria

mundiburdi causa suscipere II 408, 20.

mundialis (= *mundanus*) timor II 52, 10.

mundiburdus (= *mundoaldus*) virginis II 226, 25.

mundium: m. episcopale I 192, 1; m. palatii, regis I 189, 10. 192, 1. 201, 25.

mundoaldus I 215, 30. 25.

mundoburgium v. mundeburdum.

municipalis archipresbiter II 118, 25.

municipium II 68, 30. 72, 10.

munidatum (= *monetatum*) argentum I 251, 5.

munimen ecclesiae II 334, 5 [362, 25].

munitio v. monitio.

munus = *officium*: m. publicum II 86, 30; m. saeculare II 88, 15. — m. = *donum*, *redditus* II 384, 15. 436, 20. 521, 5; m. excommunicati I 35, 10; m. populi II 513, 10. 15 [220, 30]; m. regis I 225, 35; muneri adolatio I 93, 5; m. ambitio I 316, 25; munus propter chrisma non accipere II 409, 25; m. super innocente non accipere I 70, 15; munera propter iustitiam pervertendam non accipere *vel similiter* I 58, 15 [402, 1]. 103, 40. 291, 1 [444, 30]. II 15, 5. 64, 1. 180, 40; *cfr.* 304, 40; m. pro latrones non accipere I 171, 40; m. ad palatium dare I 34, 25; m. diligere II 436, 30; m. propter commendationem ecclesiae non exigere I 173, 30; m. suscipere II 529, 10; munere testes conducere vel corrumpere I 276, 30 [406, 20]; muneribus episcopum, sacerdotem ordinare I 372, 15. 20. II 521, 5; per munera ecclesiam occupare I 364, 15; m. ab ordinandis accipere, exigere I 278, 5 [407, 25]; pro munere nullum in monasterio recipere I 348, 5; pro m. sacerdotem eligere II 30, 1; sine m. reddere mancipium II 292, 20.

munusculum II 409, 25; munuscula regis I 225, 35.

murmur: m. fratrum I 230, 25; m. populi, plebis I 229, 40. II 529, 40.

murmurare I 344, 35.

murmuratio populi II 54, 20.

murus: murum construere, facere II 66, 30. 67, 1.

muta II 250, 15.

mutare: m. constituta I 198, 1; m. contractus I 316, 30; m. legem I 144, 15; m. placitum II 89, 25; m. vestem religionis II 90, 30.

mutatio decanorum et praepositorum I 63, 5.

mutuare solidos II 134, 15. 140, 35.

mutuus, a, um: m. adiutorium II 76, 1; m. caritas II 49, 30; m. colloquium II 106, 5. 351, 20; m. reconciliatio II 53, 20.

mysterium, misterium: m. caeleste (divinum, sacrum *etc.*) I 25, 40.

248, 5. 15; m. actionis II 499, 5; m. aquae II 514, 15; m. baptismi II 219, 30. 509, 30; m. corporis et sanguinis I 363, 15. II 41, 10. 15. 490, 10. 25. 35. 501, 1; m. olei II 119, 5. 15; m. passionis II 495, 25; m. purificationis II 509, 5; m. sanguinis II 491, 30; mysteria specialia II 503, 25; m. scripturarum divinarum I 79, 30; m. novi testamenti II 489, 35; m. celebrare (exercere, exhibere) I 364, 25. II 121, 35. 407, 5. 477, 5. 492, 30. 494, 20; *cfr.* I 372, 30. 35. II 493, 20. 30. 35; m. conficere I 78, 1. II 223, 20. 30. 40; m. in die iterare II 495, 30; m. percipere II 64, 25; mysteriis se reconciliare II 232, 1; per mysteria Dei iurare II 123, 10. mysticus, a, um: m. lavacrum II 509, 15; m. sermo I 11, 40; m. significatio II 504, 15; m. velamen I 247, 15; m. veritas I 134, 5 [411, 35].

n.

napis, napus I 87, 10. 89, 5.

nares: n. sibi invicem praecidere I 124, 10 [426, 25]. 124, 35; n. tangere I 247, 10.

nasturtium I 90, 5.

nasus: nasum cappillare, capulare, abscidere I 49, 30. 35. 51, 25. 30.

natalis: n. s. Andreae; n. Domini; n. infantium, innocentum; n. s. Iohannis apost.; n. s. Iohannis bapt.; n. ss. Petri et Pauli; n. s. Stephani I 179, 20 [413, 5]. 346, 35. 363, 35.

natalitiae, nataliciae: n. sanctorum I 376, 30. II 494, 20; natalicias celebrare I 346, 40. II 191, 10.

natare I 89, 20.

natio I 206, 5. 319, 25; legem ex natione habere I 67, 35; nationes I 126, 40 [II 21, 30]. II 124, 10; n. exterae I 128, 25. 271, 40—272, 5. 305, 40 [417, 30]. II 49, 20. 25. 371, 35; n. inimicae I 272, 1.

nativitas presbyteri I 212, 20; nativitatis terra II 324, 5. — nativitas = *natalis dies*: n. s. Benedicti; n. Domini; n. s. Iohannis baptistae; n. s. Laurentii; n. s. Mariae; n. s. Martini.

natura: contra naturam fornicari II 468, 15; contra n. peccare I 57, 10 [401, 5].

naturalis, e: n. concubitus II 468, 5. 15; n. lex II 428, 30. 476, 30; n. servitium I 302, 30; n. usus II 467, 1.

natus: natos suos extinguere II 181, 20.

naufragari I 83, 35.

naufragium I 51, 1.

navalis, e: n. exercitus II 132, 5; n. expedicio II 67, 20.

navigium I 32, 5. 66, 1. 144, 20; telonea de navigiis I 124, 30 [427, 5]; navigia mittere I 167, 30 [449, 25]; n. praeparare I 100, 35. II 84, 15.

navis I 89, 1. II 250, 30. 251, 1. 20. 252, 5; naves bonae I 171, 35; na-

vis legitima, salinaria II 251, 30; navis gubernator II 251, 5; navium compositio II 301, 40; naves custodire II 332, 10; n. facere I 139, 1. 153, 35 [449, 5]; n. reparare II 85, 15; n. tollere II 251, 5; de navibus sub pontibus transeuntibus theloneum exigere I 124, 30 [427, 5]. 284, 35 [441, 15. 20]. 289, 15 [443, 15]. 294, 30. II 277, 30; in navibus pergere I 167, 30 [449, 25].

necare: n. partus, filios ex adulterio II 181, 15.

necare pauperum II 408, 10. 433, 30.

necessarius, a, um: n. causa I 291, 20 [445, 10]; n. stipendia II 38, 40; n. testes I 317, 15; n. testimonia I 214, 5. — necessaria fratribus dare I 347, 10; n. emere II 96, 30. 105, 25; n. ministrare II 64, 10; n. soniare I 85, 20. 25; n. vendere I 50, 45. II 107, 25.

necessitas *saepius, ex. gr.* I 34, 35. 40, 35. 41, 1. 20. 77, 15. 88, 30. 89, 20. 142, 30. 237, 20. II 410, 10. 510, 10. 15. 20. 511, 20. 512, 5. 525, 20. 526, 40; n. vix habet legem I 363, 30; n. inevitabilis I 271, 30. 310, 5 [420, 30]. II 43, 5. 89, 20. 35; n. rationabilis I 57, 1. 5 [401, 1. 5]. 77, 40. 103, 10; ex necessitate ad palatium venire I 88, 25; n. cogente homicidium committere I 284, 5 [440, 30]. — necessitas, necessitates = *'Bedürfnis'* I 245, 5. 30. 35. 323, 30. 366, 30. 35. II 42, 20. 291, 30. 294, 10. 405, 15. 524, 10. 526, 1; necessitas comitum II 76, 1; n. communis II 77, 5. 10. 373, 35. 454, 35; necessitates domesticae II 120, 20; necessitas ecclesiae I 274, 20. II 166, 10. 373, 35. 376, 35. 396, 10. 414, 1; n. ecclesiastica II 432, 15. 524, 20; n. episcopi II 108, 10; n. fidelium II 76, 1. 279, 20. 399, 5; necessitates generales II 376, 35; n. imperatoris, regis II 464, 10; n. monasterii I 34, 25. 119, 30; n. populi I 18, 25. II 419, 30. 454, 35; necessitates quotidianae II 523, 25; necessitas regni I 272, 10. II 166, 10. 286, 5. 373, 35. 376, 35. 527, 5; n. rei publicae II 115, 40; n. regum fratrum I 272, 35; n. subiectorum II 255, 30 [398, 35]; n. temporalis II 116, 1. — necessitas et paupertas II 280, 15. 20. 384, 20; n. ecclesiae, pauperum *etc.* II 396, 10; n. generalis II 66, 10; necessitatem pati I 207, 1.

necessitudo propinquitatis II 521, 10.

necestuosus = *indigens, a necesse (Ducange)* II 436, 25.

negare I 4, 45. 7, 1. 9, 25. 77, 20. 113, 30 [448, 1]. 160, 5 [432, 1]. 192, 40. 230, 30. 336, 1. II 135, 20. 182, 5. 188, 25. 190, 10. 225, 5. 344, 1. 373, 5. 415, 1. 5; n. non posse I 113, 25 [428, 45]. — negare apostolium I 2, 1; n. debito I 337, 1.

negator I 4, 35.

neglectus I 244, 20. II 331, 1. 332, 10.

neglegentia, negligentia I 85, 30. 168, 35. 184, 10. 200, 35. 201, 5. 304, 1

[415, 30]. 332, 15. II 12, 25. 42, 10. 66, 5. 85, 15. 87, 25. 259, 20. 525, 20; neglegentiam iterare II 13, 1; n. ad notitiam regis perferre I 307, 20 [416, 5]; pro neglegentiis correctionem et increpationem mereri II 8, 15. — neglegentia abbatis, abbatissae I 304, 1 [415, 30]. II 38, 35; n. advocati I 190, 20; n. comitis I 184, 15. 40. 190, 20. 201, 10. 304, 1 [415, 30]. 306, 30 [418, 15]. 308, 30 [419, 5]. II 9, 5. 16, 10. 17, 1. 312, 10; n. contemptoris I 305, 40 [417, 25]; n. custodum I 131, 20 [410, 25]; n. domini servorum I 300, 20 [436, 30]; n. ducum I 323, 25; n. episcopi I 242, 5. 327, 20. II 33, 10. 45, 30. 81, 10—20. 248, 1; n. fratrum (monachorum) I 375, 25; n. honores regis habentium I 305, 40—306, 1 [417, 30. 35]; n. imperatoris II 7, 40—8, 5. 52, 40. 53, 30. 65, 10. 56, 20. 35; n. iudicis I 84, 20; n. iudicum I 323, 25; n. matris II 235, 1. 5; n. ministrorum episcopi II 32, 35; n. missorum I 309, 5 [420, 5]. II 7, 40—8, 5. 17, 1; n. populi II 81, 20; n. praelatorum II 66, 10. 15; n. praepositorum II 80, 1; n. presbyteri I 242, 10. 312, 40 [422, 20]; n. rectorum II 174, 10; n. sacerdotum II 50, 35; n. senioris I 305, 40 [417, 25]; n. servi I 181, 15; n. vassi dominici I 304, 1 [415, 30].

neglegere, negligere *passim, ex. gr.* I 305, 10. 25. 306, 5. II 50, 25. 30. 55, 25; n. admonitionem I 5, 25; n. capitula I 189, 35; *cfr.* II 312, 5. 10. 15; n. census II 413, 5; n. constitutionem, constituta imperatoris II 16, 1. 88, 10. 257, 45; n. de decimis II 84, 5; n. ecclesias in restauratione aut in luminariis I 304, 10 [415, 45]; n. hospites II 336, 1; n. iussa de hoste I 330, 5; n. presbyteros I 230, 1; n. res ecclesiae II 346, 15; n. vicos canonicos I 144, 15. 20; n. vocationes (?) I 213, 15. — negligens I 147, 20. 348, 15. II 93, 10; n. de hoste I 330, 10; n. in locis sanctis II 487, 30. — negligenter: n. agere I 307, 15 [419, 1]. 369, 30; n. iustitiam facere I 291, 10 [444, 40]; n. ministerium tractare II 52, 45; n. molestare II 77, 35; neglegentius agere I 308, 30 [419, 40]. — de neglecto fraudem facere I 83, 10; neglecta fratrum I 375, 25; n. corrigere, emendare II 74, 35. 84, 5. 93, 5. 10. 406, 1. 413, 5.

negotiar, negociari I 124, 30 [427, 5]. 298, 10. 306, 35 [418, 20]. II 86, 5. 10. 134, 15. 140, 35. 316, 30. 317, 10; n. in nocte nullus audeat I 142, 20.

negotiatio secularis II 410, 15.

negotiator, negociator I 115, 25 [448, 5]. 129, 5 [II 22, 35]. 300, 1. II 133, 15. 321, 1. 5; negotiatores partibus Sclavorum et Avarorum pergentes I 123, 10—20 [426, 5. 10]; n. christiani I 298, 10. II 361, 10; n. Iudaei I 131, 25 [410, 25]. 298, 10. II 361, 10; n. Venetici II 149, 10. 150, 30. 35; de negotiatoribus con-

iectum exigere II 354, 35; a n. telonea exigere I 124, 25 [427, 5].

negotium, negocium I 32, 5. 55, 5 [398, 35]. 92, 10. 121, 20 [446, 35]. 123, 10 [426, 5]. 132, 25 [411, 5]. 331, 5. II 133, 15. 142, 20; n. in die coram testibus exerceatur I 142, 20; n. infra mare non exerceatur I 319, 25; n. iniustum non exerceatur II 179, 25; negotia die dominico non facienda I 376, 1; n., antequam fructum collegatur, cavenda I 151, 5. — negotium carnale II 485, 25; n. civile I 111, 5. II 412, 1; n. divinum et officiosum II 405, 30; negotia ecclesiae Dei II 271, 15. 368, 1. 397, 1; n. ecclesiastica I 111, 5. 161, 20. 268, 10. 274, 30. 279, 40 [409, 15]. 283, 10 [439, 40]. II 105, 5. 249, 15. 264, 20. 286, 5. 412, 1. 422, 1. 423, 1. 518, 5. 522, 20. 25. 524, 10; negotium emptionis vel venditionis I 74, 30. 35; n. palatinum II 518, 5; n. principatus II 271, 15; n. regale II 368, 30; n. regni I 271, 15. 286, 5; n. saeculare I 55, 30 [399, 30]. 59, 35 [403, 15]. 64, 15. 75, 30. 94, 25. 102, 35. 103, 40. 111, 1. 10. 161, 20. 162, 25. 163, 1. 240, 10. 283, 10 [439, 40]. 312, 25 [422, 15]. 373, 25. II 8, 30. 46, 5. 50, 35. 106, 30. 179, 15—30. 228, 25. 229, 1. — negotium = *causa iudicialis* II 89, 1; n. causarum inter Romanos I 19, 1; n. Christiani contra Iudeum, Iudei contra Christianum I 259, 10. 15; n. clericorum I 56, 5 [400, 5]. 102, 35; n. orfanorum, pupillorum, viduarum I 122, 35; n. criminale I 21, 15.

nepos = *'Neffe'* I 15, 20. 330, 35; n. regis II 69, 35; nepos masculus I 119, 40; nepotem interficere I 143, 15. II 18, 25. — nepos = *'Enkel'* I 15, 15. 282, 20 [381, 25. 439, 10]. 287, 20 [442, 20]. II 260, 1.

nepta = *Nepeta cataria* I 90, 5. 256, 35.

neptis, nepta: n. clerici I 30, 5; n. presbyteri I 40, 15; neptam Deo offerre I 119, 35; cum nepta incestum committere, neptam mechari, n. in coniugio copulare I 31, 20. 143, 15. 376, 45. 377, 1. II 183, 30.

nesciens I 39, 1—10. 49, 5. II 9, 10. 238, 5—25. 239, 45.

nied fyr v. nodfyr.

nimida (?) I 223, 5.

nitor I 86, 10; *cfr.* 85, 10. 86, 30. 87, 30.

nusaltus I 86, 10. 89, 30.

nobilis, e: n. genus II 235, 20; n. habitus laicalis II 254, 10. — nobilis, nobiles I 227, 40. 313, 15 [422, 35]. II 225, 5. 10. 250, 25. 305, 5. 469, 20; nobiles feminae II 42, 20; n. Franci I 394, 35. II 207, 10; nobilis hospes I 345, 40; n. iudex II 64, 1; n. laicus II 154, 5. 246, 35. 247, 1. 467, 1; n. Saxo I 69, 20—40. II 207, 10; n. testis I 107, 15; nobiles iuxta domos suas basilicas habentes II 81, 25; n. legem dis-

cant I 147, 10; n. publicas nuptias faciant I 36, 15; nobilium consultus II 90, 20; n. filii oblato I 63, 15. 108, 35; nullus de nobilibus neque abbas neque presbiter tondeatur, antequam examinentur I 230, 20. — nobiliores I 186, 1. II 368, 15; nobilior Saxo I 71, 25. 72, 5. — nobilissimus vir II 422, 40. 423, 30. nobilitas II 453, 35. 530, 5. — nobilitas = *persona nobilis* II 397, 15. 423, 25. nocere aliquem I 146, 25. nocimenta v. nocumenta. nocturnale officium I 61, 5 [404, 15]. 80, 30. nocturnus, a, um: n. cursus I 110, 5; n. hora I 109, 5. 366, 1; n. vigilia I 5, 20; n. ymnus II 505, 20. nocumenta, nocimenta II 72, 25 [155, 5]. nodfyr, nied fyr, neidfyr, nied feir I 25, 35. 223, 15. nola II 479, 1. nomen I 356, 35; nomina angelorum, martyrum, sanctorum I 55, 15 [399, 10]. 56, 30 [400, 35]. 57, 20 [401, 15]. 78, 5. 102, 30. 103, 5. 365, 5; nomen regium II 48, 5. 157, 30. 162, 30. 296, 20. 403, 10. 433, 20; nominibus regis insigniri I 271, 5; nomen regis in denariis novae monetae ex una parte habeatur in gyro etc. II 315, 5; cfr. I 74, 30; nominis regis auctoritate missi corrigenda corrigant I 53, 40 [397, 25]; nomine regis fratres reges censentur I 271, 25; n. regis falsa praecepta compilare II 265, 30; n. filii regis litteras signare II 360, 15; nomen sacerdotale II 35, 35; qualis lex ex nomine (?) I 67, 25. — nomine alterius, n. suo res comparare, emere II 34, 15. 25; in n. ministerialium liberos homines ad casam dimittere I 165, 10; in n. suo res dare, fructuario usu sumere II 404, 1. 5. — in nomine Dei etc. I 29, 1. 5. 259, 10. 261, 15. 263, 15. 270, 25. 273, 35. 338, 30. 353, 5. 355, 25. II 4, 5. 21, 25. 56, 10. 92, 1; per nomen Dei iurare I 14, 30; in nomine Domini I 40, 1. 198, 20. 292, 10. 325, 1; in n. Iesu Christi I 12, 30. 23, 30. 24, 20. 47, 40. 191, 25. 204, 25. 267, 40. 370, 25. II 111, 15. 130, 20. 136, 10. 137, 15. 148, 25. 150, 10. 421, 35; in n. Patris etc. I 126, 30. 168, 15. 169, 5. 211, 30. 241, 10. 245, 1. 246, 25. II 101, 5. 422, 35; in n. Trinitatis I 29, 1. II 88, 30. 90, 20. 138, 15. 142, 1. 143, 20. 147, 10. 209, 35. 258, 25. 271, 10. 286, 1. 301, 25. 303, 15. 329, 20. 371, 15. 378, 25. nomenclator I 355, 5. II 352, 15. nominatim auctorem damni cognoscere I 305, 30 [417, 15]. nominative: n. demandare I 158, 5; n. dicere I 193, 5. nominatus maleficus necdum probatus II 345, 15. nomisma v. numisma.

nomocanon II 127, 5. 10. nona, nonum I 101, 40. 140, 30. 146, 20. 277, 35 [407, 20]. II 75, 30; n. de omni conlaboratu et de vino et foeno persolvatur I 307, 5. 10 [418, 35. 40]; nonae de frugibus terrae et animalium nutrimine persolvantur I 287, 30 [442, 15]; n. de rebus ecclesiarum solvantur I 50, 10. 15. II 266, 1. 5; nonam dent, qui per beneficium imperatoris ecclesiasticas res habent I 104, 30; cfr. 179, 15 [413, 5]. 183, 5. 210, 5; n. donent, qui debitores sunt ex beneficia et rebus ecclesiarum I 76, 15; de nono precarias renovare I 65, 30; nonas de ecclesiis abstrahere I 203, 25; n. dare, persolvere, reddere, solvere I 203, 35. 238, 10. 288, 1 [442, 25]. 289, 25 [443, 20]. II 13, 1. 14, 5. 10. 268, 30. 292, 1. 331, 10. 413, 1. 433, 15. 20; n. recipere II 336, 40; cfr. decimae. nona hora v. hora. nonna I 26, 1. 28, 5. II 158, 10 [299, 40]; nonnae mundeburden et honorem habeant II 157, 25 [299, 25]. nonnanes, de nonnanis I 55, 20. 63, 30. 142, 15. 249, 25. 30. nonni I 347, 10. norma II 367, 15; n. canonica I 78, 1. 93, 40. 209, 25; n. canonum I 374, 35; n. ecclesiae catholicae I 33, 20; n. institutionis I 340, 30; n. iuris antiqui I 18, 30; n. patrum I 189, 10; n. regularis I 79, 10. 93, 40. 302, 15; n. religionis II 92, 5; n. vitae I 28, 1. noscere causam II 529, 30. nosochomium I 310, 35. 311, 15 [420, 45. 421, 20]. nostrates I 262, 30 [II 260, 25]. II 523, 10. notabilis libertate II 225, 5. notae: notas emendare I 60, 1 [403, 25]. notare I 72, 30. 230, 20; n. capitula I 54, 5 [397, 30]; n. causam episcopo I 228, 40; n. nomina comitum et episcoporum I 307, 30 [419, 15]; n. sacerdotem I 227, 40; n. scripto, scriptis I 290, 10 [443, 45]. 342, 10. notarius I 121, 15 [446, 25]. 377, 30. 35. 378, 10. II 174, 5; notarios constituere, eligere I 115, 20 [429, 25]. II 3, 1 [6, 10. 15]. 64, 5; notarii legibus eruditi et bonae opinionis II 64, 5; notariorum iusiurandum II 62, 15. 64, 5; unusquisque episcopus aut abbas vel comes suum notarium habeat I 121, 30; comes notarium suum scribere faciat, quanti ad se proclamassent etc. I 190, 15; notarii cartam, quae falsa appellata est, veram faciant II 91, 10. 15. 108, 25—35; n. cartulas ad scribendum recipiant neque perdant I 336, 1. 5. notitia I 212, 10. 216, 15. 25 [II 259, 10]. II 3, 1. 11, 5; n. episcopi I 95, 15. II 384, 20; ad notitiam episcopi deducere II 463, 25. 464, 1, perve-

nire I 243, 20; ad n. missorum perferre I 310, 15 [420, 40]; ad n. imperatoris, regis deferre, deducere vel similiter I 283, 35 [440, 20]. 289, 20 [443, 15]. 300, 25 [436, 35]. 307, 20. 30 [419, 5. 15]. 308, 30 [419, 40]. II 4, 30. 7, 10 [321, 30]. 12, 15. 15, 15. 16, 5. 10. 19, 1. 80, 10. 103, 15. 116, 5. 312, 15. 346, 15. 460, 25; ad notitiam imperatoris, regis pervenire, venire I 153, 30 [449, 1]. II 47, 25. 85, 25. 87, 5. 358, 5—15 [362, 35]; ad n. regis fratris perferre I 272, 10; ad n. papae referre II 352, 15; ad n. senioris pervenire I 305, 40 [417, 25]. — notitia = *scriptum* I 145, 10; n. deliberationis I 188, 20. notus, a, um: notam facere causam I 10, 10; n. facere firmitatem regum II 297, 30; n. facere iussionem dominicam I 334, 30 [436, 45]; n. facere ordinationem et voluntatem imperatoris I 307, 30 [419, 15]; notum facere capitulum I 120, 40; n. facere nomen et tempus I 230, 40; n. testimonium I 51, 10. — notum efficere, facere I 289, 20 [433, 20]. II 321, 15. 325, 35; n. facere comitibus I 148, 25 [431, 5]. 177, 20 [434, 20]. II 16, 25; n. facere imperatori, regi I 85, 30. 89, 15. 155, 10. 290, 15 [444, 1]. 304, 35 [416, 15]. II 28, 15. 73, 15 [155, 35]. 287, 5. 15 [309, 30. 310, 1]. 287, 20. 25. 328, 5. 25; n. facere ministris rei publicae II 314, 25; n. facere missis II 295, 1. 319, 30. 332, 5; n. facere missis alterius regni II 273, 25; n. facere paribus II 332, 5; n. facere populo II 16, 25; n. sit omnibus I 190, 20. novalia rura II 221, 1. 5. novatianus v. novitius. noverca I 41, 5. 365, 35. 377, 1. II 183, 15. 35. novitates II 80, 15; n. vocum II 406, 30. noviter: n. ad conversationem venire I 63, 15; cfr. 121, 20 [446, 30]; n. instituta consuetudo I 289, 15 [443, 15]; n. inposita exenia I 195, 30; n. institutae forestes I 288, 10 [442, 35]; n. statutus modius I 74, 20; n. inventi sancti I 125, 15 [446, 35]; n. instituta senodochia I 195, 5. 35; n. inceptum teloneum I 284, 35 [441, 15]. novitius, novatianus I 108, 35. 228, 25. 346, 5. 10. novus, a, um: n. annona I 89, 10; n. basilica I 163, 20; n. census I 22, 1; n. conditio II 105, 10; n. consuetudo I 65, 20; n. ecclesia; n. moneta I 290, 5 [443, 35]. II 315, 5; n. oratorium; novi sancti I 77, 30; novum teloneum I 132, 5; n. vinum I 89, 10; episcopi nihil novi faciant in parrochiis I 54, 35 [398, 25]; nova populo non praedicanda I 61, 25 [404, 35]. nox I 2, 40. 142, 20; horae, vigiliae noctis I 106, 15. 30; noctes dominicae I 109, 5; n. multiplicare I 83, 30; n. numerare II 325, 5; VII

- noctes I 9, 15. 70, 1. 118, 5 [430, 25]. 292, 15; X n. I 9, 5; XIV n. I 9, 15. 118, 5 [430, 25]. II 133, 30; XV n. I 5, 30; XX n. I 5, 5. 6, 10; XXI n. I 118, 5 [430, 25]; XXX n. I 201, 15; XL n. I 199, 15. 292, 10. II 16, 25. 324, 30. 325, 15. 30; XLII n. I 9, 5—25. 118, 5 [430, 25]; LXXXIV n. I 9, 10. 10, 5.
- nox: noxae culpa teneri I 348, 1.
- noxius I 326, 25.
- nubere: n. alii, alteri I 40, 15. 279, 5 [408, 25]. 315, 20. II 119, 40; n. duobus fratribus, duabus sororibus II 183, 15; nubendi licentia II 238, 45. 239, 25. 35; n. potestas II 207, 30. 238, 40; n. tempus I 272, 35; nubere in Domino, in Christo II 237, 35. 238, 10—25. 425, 30. 454, 45; nuptae sanctimoniales II 262, 15.
- nubilis aetas II 119, 20.
- nucarius I 91, 1. 255, 5. 256, 40.
- nudus: nudum flagellare, vapulare I 74, 35. 284, 30 [441, 15]. 344, 30. II 316, 15. 317, 1. 5. 318, 25. 320, 25. 35. 40.
- nugator I 334, 40.
- numisma, nomisma I 74, 30.
- nummi, numi: n. boni II 15, 40; nummorum moneta II 149, 30; nummos pro perceptione chrismatis, baptismo et communione dare II 206, 1.
- nuntiare, nunciare: n. hostem II 337, 20; n. sunniam I 9, 10; n. episcopo I 322, 1; n. imperatori, regi I 67, 15. 84, 10. 89, 35. 96, 35. 124, 25 [427, 1]. 137, 40. 138, 5. 184, 10. 245, 35. 247, 15. 326, 25. II 16, 20. 121, 10. 313, 1. 316, 25. 317, 15. 332, 1; n. iudici I 84, 20; n. synodali conventui, synodo I 322, 1. 5. — maris qui nuntiabantur ecclesias I 10, 10.
- nuntius: n. episcopi I 360, 35; n. imperatoris, regis I 100, 35. II 250, 20. 328, 15.
- nuptiae: n. damnatae II 183, 15; n. incestae I 98, 1. 110, 40. 279, 40 [409, 20]; n. illicitae et sceleratae I 228, 35. II 414, 30; nuptiarum auctor et sanctificator II 426, 10; n. foedera cum sanctimonialibus non fiant II 384, 35; eadem, quae in viri, in uxoris parentela de lege nuptiarum regula custodienda est II 183, 25; nuptias filiabus providere II 119, 25; n. publicas nobiles et innobiles faciant I 36, 15; usque ad n. virginitas custodienda II 45, 35; a nuptiis prohiberi I 315, 25.
- nuptialis contractus I 132, 15. — nuptialiter coniungere II 262, 25.
- nurus II 122, 25. 183, 35.
- nutricare familiam I 132, 30 [411, 10].
- nutrimentum I 255, 25. 256, 1. 20. 307, 10 [418, 40].
- nutrimentum I 174, 10. II 283, 15. 437, 40.
- nutrire: n. catellos I 88, 25. 30; n. familiam I 132, 30 [411, 10]; n. familiam monasterii I 141, 30; n. filios I 240, 1; n. infantes domini I 119, 35; n. pauperinos I 215, 35. — nutrire ecclesiastice, in monasterio I 94, 20. 119, 35. 40. II 228, 25. 229, 5.
- nux maior vel minor I 89, 5.
- o.
- obitus: o. abbatis, abbatissae, archiepiscopi, comitis, vassalli II 358, 5. 10. 362, 30—363, 10; o. episcopi I 77, 30. II 358, 5; o. imperatoris II 358, 35; post obitum maritorum uxores tertiam partem conlaborationis accipiant I 301, 15 [437, 25]; obitus patris I 8, 15.
- obiurgatio I 11, 25.
- oblata I 57, 5 [401, 1]. 364, 5. 35. II 500, 25; *cfr.* 457, 35.
- oblatae II 227, 25. 248, 15.
- oblatio I 277, 15 [406, 45]. 374, 10. 15. II 228, 1. 5. 500, 20. 25; o. pro clerico in bello *etc.* mortuo II 248, 20; o. defunctorum I 19, 10; o. fidelium I 195, 20. II 178, 40—179, 1 [185, 35]. 459, 25. 513, 15 [220, 35]; *cfr.* 32, 10; de oblationibus fidelium census non persolvatur I 333, 30. 367, 25, servitium non fiat I 277, 25 [407, 5]; oblatio pueri I 346, 10; o. regularis II 448, 35; o. pro suspensis II 182, 30; oblationibus abuti II 115, 5 [401, 25]; o. dispensari I 78, 1; cum o. ad missas currere II 234, 1. — oblatio = *sacrificium* I 78, 5. II 436, 15. 489, 15. 20. 490, 20. 491, 25; o. carnalis II 494, 35; o. cottidiana II 513, 15 [220, 30]; o. panis et vini II 491, 35. 503, 5. 10; oblationis hostia II 495, 1.
- obligare: poena aliquem o. I 215, 35. 327, 25. — o. creditoribus specialis hypothecae titulo I 311, 1 [421, 5].
- obligatio: o. imperatoris I 309, 30 [420, 15]; o. reginae II 467, 40; o. sacramentorum I 14, 30; per obligationem adunatio non fiat I 318, 35. — cartulae obligationis de hominibus factae, qui se et uxores *etc.* in servitio tradiderunt I 187, 20.
- obligator I 59, 1 [402, 25]. 104, 5.
- obmalare: se o. I 293, 15.
- obnoxius I 5, 15; o. de heribanno I 166, 20 [432, 25]; o. de libertate et banno II 71, 30.
- oboedientia, oboedientia I 323, 10. 15; o. abbatum episcopis debita I 94, 5; o. archiepiscoporum, episcoporum, fidelium regi debita II 333, 25. 30 [339, 25]; o. discipulorum I 108, 35; o. episcoporum rei publicae debita I 328, 30. 332, 20; o. monachorum abbatibus debita I 35, 20. 63, 5. 15. 346, 5. 10; o. monachorum episcopis debita I 94, 5; o. populi II 4, 40. 51, 5; o. presbyterorum rei publicae et episcopis exhibenda I 328, 20. 332, 20; o. regis sedi apostolicae debita II 352, 25; oboedientiam apostolico, pontifici observare I 323, 15. 324, 10; o. decretis papae conservare II 101, 20; o. sacerdotibus impendere II 80, 10. 15. — oboedientia exercitales I 164, 35; o. regularis II 401, 1. 412, 1.
- obp- v. opp-.
- obrizum aurum II 149, 40.
- obsceus, a, um: o. canticae II 45, 25; o. sermonicationes II 46, 5.
- obsequium: o. regi exhibere II 162, 35. 164, 30. 311, 20. 419, 30; ad o. regis fratris se vertere II 452, 20. 25; obsequii gratia comiti quippiam exhibere I 262, 15. 20 [II 260, 10]; o. causa aliquid prebere I 358, 10; pro obsequio humano episcopus non eligatur II 521, 5. — obsequium = *servitium* I 255, 5; o. administrare II 93, 35. 94, 5; o. comitibus aut vicariis a liberis hominibus non faciendum I 144, 5; o. imperatoris, regis I 71, 10. II 51, 15. 92, 30; o. regale I 125, 10 [410, 15]. II 526, 30; o. regium II 105, 20; obsequia religionis II 421, 10; obsequium ad rempublicam pertinens II 410, 1; o. seniori exhibere, impendere I 262, 30 [II 260, 25]. II 334, 40; *cfr.* I 277, 25; o. senioris I 305, 30 [417, 20]. II 308, 30. 309, 1.
- observantia: o. canonica I 59, 40 [403, 20]; o. ecclesiae Romanae I 364, 30; o. religionis II 226, 30.
- observare: o. emphyteusim I 335, 5; o. hominem in palatio I 298, 5.
- observatio: o. canonica I 77, 35; observationes episcoporum II 428, 25; o. paganae, paganorum I 25, 35. 28, 20. 45, 20; o. ad arbores, petras, fontes I 59, 5 [402, 30]. 104, 5; o. in foco vel in incoatione rei I 223, 15.
- obses I 207, 1; nullus index obsidem regis in villa commendare faciat I 84, 10; obsides propter credentias dati et per diversa loca ad custodiendum destinati I 129, 10 [II 22, 40].
- (obtemperantia), optemperantia seniori debita II 255, 10 [398, 10].
- obtemperare I 98, 20. 203, 20. 35. 340, 30. 40.
- obtimates v. optimates.
- obtinere: obtenta in synodo II 447, 15.
- occasio, occansio = *causa, praetextus, passim, ex. gr.* I 32, 5. 130, 1. 263, 30. 277, 20. 289, 40; o. exercitus aut placiti vitandi II 110, 1; o. hospitii II 103, 10; per occasionem immunitatis iustitiam non facere I 289, 30 [443, 30]; occasio iniusta I 50, 5. 313, 35 [423, 20]; o. iusta et rationabilis II 78, 5; o. mala I 49, 25. 65, 30. 174, 30. 220, 10. 312, 10. 15 [421, 35. 40]; utrum ex necessitate an ex occasione I 88, 25. — occasiones (= *tributa qualibet occasione exacta*) et consuetudines in-

- iustae I 289, 15 [443, 10]. — occasio = *excusatio* I 192, 5. II 132, 5; *cfr.* 144, 30. — occasio = *exceptio* II 269, 20. 284, 40. 285, 1.
- occasus solis I 331, 1.
- occidentales partes II 250, 30. 477, 35.
- occidere: o. casu I 361, 20. II 241, 30; o. sine causa I 16, 15. II 292, 10; se defendendo o. I 40, 25; se defendendo occidi II 18, 30. 86, 35. 372, 40; occidere se defendentem II 212, 15; o. per industriam I 362, 10; o. lege iubente I 59, 15 [402, 45. 434, 30]. 104, 10; o. alterum post pacificationem I 123, 5 [426, 1]; o. sponte I 361, 20. II 242, 15. — non o. accusatum sine iusta discussione I 130, 1; o. hominem iustitiam imperatoris adnunciantem I 101, 10. 104, 30; o. ancillam II 182, 1; o. avunculum I 98, 10. 113, 30 [447, 40. 448, 1]; o. per adulterium conceptos II 181, 15; o. denarialem I 158, 5; o. diaconum I 113, 1 [428, 20]. 212, 20; o. dominos suos infantes, pueros I 257, 5; o. episcopum I 113, 1 [428, 20]. 212, 15. 361, 20. 362, 10; o. epistolarium II 133, 25; o. filium II 241, 30; o. fratres I 97, 25; o. fures II 231, 15; o. quemlibet de genealogia I 165, 25; o. V homines II 189, 30; o. ingenuum I 8, 30. 293, 10; o. latronem I 205, 20. II 86, 35. 272, 30; o. legatarium II 133, 25; o. malefactorem II 343, 30; o. materteram I 165, 25; o. matrem I 113, 30 [447, 40. 448, 1]. 165, 25; o. monachum I 113, 1 [428, 20]; o. parentes I 165, 25; o. patrem, patruelem I 113, 30 [447, 40. 448, 1]. 165, 25; o. patrum I 98, 10; o. peregrinos I 193, 20; o. pergentes II 86, 5; o. presbyterum I 113, 1 [428, 20]. 212, 15. 361, 20. 362, 5. 435, 40. 438, 45. II 182, 5. 10. 248, 10; o. propinquum I 97, 25. 98, 10. 113, 30 [447, 40. 448, 1]; o. raptorem I 16, 10. II 231, 15; o. rebellem II 374, 20. 35; o. sacerdotem I 212, 15; o. Salicum I 270, 1; o. servum I 292, 15. II 181, 30; o. subdiaconum I 113, 1 [428, 20]; o. uxorem constupratam II 240, 1; o. vassallum suum I 172, 10. 215, 15; o. virum suum II 415, 1.
- occisio clericorum I 113, 35.
- occultare: o. confugientem II 317, 15; o. fugitivos I 153, 30 [431, 35]; o. latronem I 6, 40; o. rem foedam II 467, 20; o. scelera subiectorum I 12, 15.
- occultus, oculus, a, um: o. confessio II 118, 25; o. moneta II 317, 5; o. penitentia II 189, 10; in occulto notarius scriptum non faciat II 62, 15; *cfr.* I 319, 10. — occulte: o. compositionem accipere de furto invento I 5, 5, de re sibi furata I 6, 15; o. confessionem agere II 189, 5; o. mancipia ducere I 211, 10; o. monetam percutere II 317, 10.
- occupare: o. locum desertum ad habitandum I 263, 20. 264, 1; o. sibi partem (terrae) I 262, 10; o. villam alterius I 293, 20. — res et mancipia per fiscum occupata I 300, 20 [436, 35].
- occurrere: o. ad ecclesias I 245, 20; o. imperatori, regi cum hostili apparatu II 328, 20. 331, 30. 35. 360, 30; o. ad missos regis *etc.* II 332, 1; o. ad placitum regis II 428, 15; o. super vassallum I 215, 15.
- octavae, octabae: o. Domini; o. epiphaniae I 179, 20 [413, 5]. 227, 10; o. paschae I 344, 15. II 269, 15.
- oculus: oculum componere I 205, 30; latro de furto probatus oculum perdat I 49, 30. 35. 51, 25.
- odium I 59, 5 [402, 30]. 110, 45. 239, 35. II 29, 1. 444, 5. 521, 10; o. aliis inmittere II 122, 30; per o. hominem diffacere I 49, 30; per o. innocentes damnare I 240, 15; odii causa missi regis nihil omittant I 290, 10. 15 [444, 1]; *cfr.* 304, 30 [416, 10].
- oeconomus, echonomus, hyconomus ecclesiae I 311, 5 [421, 5. 10]. II 103, 20. 410, 1. 422, 20.
- offendiculum II 77, 20.
- offensa I 360, 45. II 211, 30; offensam Dei incurrere I 270, 40—271, 1; o. regis incurrere II 335, 15.
- offensio I 323, 30.
- offerre: o. capitula imperatori II 35, 30; o. clericum ad ordinandum II 35, 5; o. latronem tribus mallis I 5, 1; o. sacramentum I 268, 20 [445, 35]; o. servum in compositione aut ad poenam I 117, 35 [430, 15]. — ad altare o. fanones I 251, 15, puerum I 346, 10; o. basilicis, ecclesiis res I 94, 10. 229, 40; o. Christo hostias I 226, 20. II 494, 35; o. decimas; o. daemonibus hominem I 69, 5; o. Deo filiam, neptam, parentem I 119, 35; *cfr.* 108, 35. 346, 15. II 453, 35; o. Domino II 488, 10. 15. 489, 15—25. 491, 25. 496, 15. 500, 10—30. 503, 5. 10; o. in ecclesia in elemosina defuncti II 415, 30; o. ad ecclesia panem I 202, 20; *cfr.* II 494, 25; o. more gentilium I 69, 35. 40.
- offertorium = *cantus* II 500, 10. — offertorium (= *vas sacrum*) argenteum I 251, 5.
- officiales, qui operam dant, ut monumentis intimentur donationes *etc.* I 311, 10 [421, 15].
- officina: officinae artium I 344, 10; o. ad usus clericorum necessariae I 373, 5. II 267, 20.
- officiosum negotium II 405, 30.
- officium II 514, 20. 25; o. administrare I 310, 1. 15 [420, 25—40]; o. supplere II 530, 30; officio cessare I 231, 25; ab o. damnari I 133, 30 [447, 5]; ab o. removeri, sequestrari II 39, 30. 35; ab o. suspendi I 36, 1; officium abbatis I 110, 1; o. apocri-siarii II 522, 30. 523, 1; o. canonici I 110, 1; o. clericatus I 227, 20; ad o. clericatus servus non promoveatur I 57, 25 [401, 25]. 103, 15; o. clerici I 209, 25; officio clerici aut sacerdotis usurpativo frui II 121, 40; officium comitum, vasallorum imperatoris violare II 103, 5; o. domesticum I 355, 30. 35; o. ecclesiastici I 110, 1; o. ecclesiastici ordinis I 226, 20; o. episcopi I 110, 1. 312, 10 [421, 35]. 368, 35. II 118, 10. 264, 30. 406, 1. 410, 1; ab officio episcopi cessare II 406, 25; officium imperatoris, regis I 367, 40. II 48, 5. 367, 10. 518, 25; o. ministerialium I 86, 30; o. monachi I 110, 1; o. ordinationis II 519, 35; o. pastorale I 303, 40 [415, 25]; o. pontificale II 57, 35; o. pontificum I 11, 20; o. praedicandi, praedicationis I 110, 10. 174, 15; o. praedicationis implere I 358, 5; o. praetorum I 340, 30; o. presbyteri I 35, 5. 110, 1. 243, 30. 369, 5; ab officio presbyteri suspendere II 188, 20; officium sacerdotale II 117, 35; de officio sacerdotali degradare I 133, 25 [447, 5]; officium sacerdotis I 227, 40. 236, 25. 373, 20. 30. II 186, 35; ab officio sacerdotis remove-re, submovere, amovere *etc.* I 46, 10. 15. 57, 30. 277, 40. 372, 35. II 54, 20; officium visitatorium II 412, 20. — officium = *officium divinum* I 369, 10. 375, 5. II 116, 1; o. celebrare, persolvere I 238, 5. 10. 344, 10; officiorum cultus II 487, 1. 5; o. dispositio II 497, 10; o. liber I 235, 25; o. multiplicitas II 500, 5; o. ordo II 507, 20. 508, 10. 20. 25; officia Ambrosiana, s. Benedicti, Romanorum II 506, 20. 25. 508, 5; o. anni II 494, 30; officium anniversarium I 348, 1; o. baptismatis in ecclesiam episcopi transferre I 317, 1; o. cantilenarum, consecrationum *etc.* II 496, 20; o. cottidianum II 502, 5. 516, 5; o. diei dominici II 494, 30; o. diuturnum I 76, 1; o. divinum I 106, 15. 234, 30. 279, 30 [409, 10]. 341, 35. II 35, 15. 38, 40. 60, 10. 81, 25. 420, 10; *cfr.* I 356, 1. 5. II 411, 5; o. ecclesiae I 119, 15. 121, 15 [446, 30]. 136, 10. 189, 10. II 40, 40. 498, 25; o. ecclesiasticum II 186, 10; o. ecclesiasticum reformare I 369, 35. 40; o. festivitatum I 133, 35 [447, 15]; o. gradale I 61, 5 [404, 15]; o. missae I 133, 30 [447, 5]. II 102, 5. 496—503. 506, 35. 507, 5—20. 508, 1. 5; o. mortuorum I 344, 5; o. nocturnale I 61, 5 [404, 15]. 80, 30; o. peculiare I 76, 1; o. plenarium I 346, 40; o. publicum II 102, 5. 505, 1; o. sacrum I 80, 35. 106, 30. 374, 35. II 232, 20. 495, 15. 508, 5; o. sacrum pro aliquo pretio non vendatur I 106, 40.
- olera v. holera.
- oleum I 29, 30. 179, 10 [412, 45]. II 83, 20; o. consecratum, sacratum, sanctum I 244, 15; oleo ungere, olei unctio I 45, 40. 107, 25. 179, 15 [413, 1]. 244, 15. 247, 20. II 182, 25

- [*cfr.* 119, 1—15]. 426, 30; olei unctio reginae II 455, 5; regem oleo unguere II 457, 5 [461, 10]; *cfr.* 461, 10.
- olisatum I 90, 5.
- olla vitrea I 251, 10.
- omelia *v.* homelia.
- opera, ae I 6, 20. 174, 15. 210, 5. 212, 1. 344, 30. II 337, 20; o. carroperae, manoperae II 323, 5; o. communi populi pontem construere II 88, 1; operas exigere I 197, 5.
- operari, operare I 212, 1. 245, 25. 252, 15—25. 345, 25. 346, 20. 25; o. manibus I 34, 35. 81, 30. 344, 10; o. in beneficio I 136, 15; o. ad brolios I 295, 5; o. ad civitates et pontes *etc.* II 322, 1; o. ad ecclesias I 287, 30 [442, 20]; o. ad opus domini I 150, 30; o. sabbatum I 363, 35.
- operarii: operarios conducere I 287, 35—288, 1 [422, 25].
- operatio: operationes de advenis non exigendae II 277, 35—278, 1; o. die dominico non peragendae I 376, 1.
- operculus I 89, 20.
- opinio: o. adulterii I 207, 25; o. bona II 49, 20. 25; advocatus bonae opinionis I 192, 15. 374, 30; notarii bonae opinionis II 64, 5; opinio mala I 94, 30. 278, 10 [407, 30]. II 102, 15; o. sinistra II 36, 35; opinionis suae famam purgare II 415, 5. 15.
- oppidum I 353, 15. 20. 354, 1. 20. 25; per oppida presbiteros curam gerere oportet II 118, 30.
- opponere, obponere: o. necessitates II 42, 20; o. decennii, vicennii, XXX annorum praescriptionem I 219, 10; o. testes meliores I 268, 5. 283, 1 [439, 30].
- (opportunitas), oportunitas: o. ecclesiastica aut publica I 305, 10 [416, 40]; presbyter ad domum ecclesiae oportunitatem suam agat I 243, 10.
- oppositio difficultatis I 340, 35.
- oppressio, obpressio: o. comitum eorumque iuniorum I 169, 15; *cfr.* II 85, 1; o. episcopi I 195, 15; *cfr.* II 256, 30; o. a ministris publicis *etc.* inlata I 211, 25; *cfr.* II 273, 30; o. Nortmannorum, Britannorum II 273, 25; o. potentium, potentiorum I 354, 35. II 85, 5; o. Sarracenorum I 261, 20.
- opprimere, obprimere I 93, 15. 146, 30. 239, 30, *saepius*; propter privilegium regium ecclesiasticos homines *etc.* non o. II 438, 10. — oppressus aere alieno II 526, 10. — opprimere = *constringere*: o. praesumptores II 69, 30; *cfr.* 75, 20. — o. = *interficere*: o. infantem II 189, 1. 5. — o. = *stuprare*: o. sponsum filii I 38, 10.
- optemp- *v.* obtemp-.
- optimates, optemates, obtimates I 16, 5. 91, 40. 111, 1. 132, 25 [411, 5]. 171, 30. II 52, 25; o. regni Italici II 99, 10 [348, 15]; o. accersere I 274, 35; o. convocare II 379, 15; o. ad synodum dirigere II 213, 25; optimatibus dicere II 92, 5; cum o. deliberationem instruere I 23, 25; cum o. pertractare I 8, 10. 15, 15; optimatum consensus, consilium, consultus; o. conventus II 466, 25; o. iusiurandum, promissio et subscriptio I 355, 5.
- optimi I 197, 40; o. in pago, o. in pago vel civitate in testimonium adsumantur I 114, 25 [429, 20], testes eligantur I 176, 25 [433, 35]; per optimos inquirere I 289, 10 [443, 5].
- opus, opera = *labor, labores* I 17, 20. 81, 25—82, 1. 83, 5. 88, 30. 152, 25. 181, 35. 245, 25. 299, 30 (?). 313, 15 [422, 40]. 345, 1. II 311, 25. 327, 35; opus audientiale II 420, 10; o. caementarium II 420, 10; o. carpentarium II 420, 10; o. carrarium I 61, 15 [404, 25]; o. coniugale II 413, 25; o. corporale I 11, 35; o. ecclesiarum I 287, 30. 35 [442, 15—25]. II 13, 30; opera in restauratione ecclesiarum facere sive redimere I 307, 15—25 [418, 45—419, 10]; o. per ecclesiasticos facienda I 197, 10. 15; opus exercitiale II 7, 15; o. fabrilis II 420, 10; o. femineum I 302, 20; o. forense II 420, 10; o. gynaeceum II 420, 10; *cfr.* I 87, 5. 30; o. mercatorium II 420, 10; opera palatii I 140, 35; opus pictorium II 420, 10; o. rurale I 36, 10. 61, 10 [404, 20]. II 41, 30. 420, 10; o. servile I 61, 10 [404, 20]. 152, 25. 201, 30; o. textile I 61, 15 [404, 25]; o. uxorium II 237, 10; o. venatorium II 420, 10; operis prepositus I 197, 15; operi missum praeponere I 301, 20 [437, 30]. — opus = *actum, passim, ex. gr.*: opera adversarii, diaboli, Satanae I 163, 35. 239, 40. 247, 10. II 40, 10. 15. 177, 5. 476, 35; o. benedicta II 455, 5; o. bona I 53, 25. 231, 20, *saepius*; o. carnis I 313, 10 [422, 30]; o. iusta I 69, 30; o. iniquitatis I 365, 40; o. legis II 490, 15; o. mala I 12, 10; o. misericordiae I 365, 40. II 122, 35; ad opus pium res tradere II 115, 10 [401, 30]. — opus = *profectus, utilitas*: o. abbatis, abbatissae, episcopi *etc.* I 43, 1; o. domini I 150, 30; o. dominicum I 85, 5; o. regis, imperatoris I 83, 1. 15. 84, 30. 85, 35. 88, 15. 93, 10. 171, 10—20. 172, 15; debitum ad o. imp. rewadiatum I 290, 25 [444, 10. 15]; feminae ad o. imp. servientes I 172, 20; *cfr.* 87, 5. 30; forestes ad o. imp. pertinentes I 288, 10 [442, 40]; hereditatem, proprium ad o. imp. recipere, revocare I 171, 5. 10. II 95, 15; ad o. regis componere I 74, 35; familia ad eorum opus bene laboret I 88, 10; opus iudicis I 84, 5.
- oraculum = *verbum, oratio*: o. apostolicum II 29, 5; o. divinum I 375, 5. II 31, 25. — oraculum = *aedes sacra, in qua oratur* I 11, 30. 191, 30. 332, 1.
- orare, o. Deum I 63, 10. 78, 5, *saepius*; o. pro ecclesiae et populi necessitate II 454, 35; o. pro imperatore, rege I 2, 5. 106, 5. 247, 15. 342, 45. 356, 40. II 102, 30; o. pro regno II 102, 30; o. pro seniore II 335, 1; o. pro hominibus I 239, 35.
- orarium = *stola* I 251, 20. II 248, 10. 485, 20. 504, 15. 20.
- oratio I 66, 1. 107, 25, *saepius*; orationis domus II 480, 5; o. hora II 504, 25. 505, 10; o. loca II 477, 20; o. gratia civitatem ingredi II 405, 5, ad limina apostolorum migrare I 365, 1. 5, Romam proficisci II 84, 35. 86, 1. 10; orationes facere de furto incerto I 347, 25; o. pro imperatore (rege) et filiis eius et populo (fidelibus, imperio) I 46, 5. 225, 25. 30. 236, 5. 350, 10. 351, 1. II 173, 30. 212, 25; o. propter diversas plagas populi I 153, 10 [413, 10]; per orationes se purgare II 189, 10. — oratio dominica II 496, 25. 502, 10. 15; orationem dominicam discere, praedicare *etc.* I 59, 25. 106, 20. 110, 25. 35. 147, 10, *saepius*.
- orator II 485, 20; o. imperatoris, regis I 79, 5. 247, 25. 367, 35. II 46, 15.
- oratorium I 63, 10. 76, 1. II 485, 20; o. novum I 312, 30 [422, 10]. II 179, 5 [186, 10]; o. villare I 133, 30 [447, 5]; o. a dominio constructoris non auferatur I 374, 35. 40; o. consecrare I 144, 15; oratorii dedicatio I 363, 40; o. domus I 111, 5; iuxta oratorium dormitorium constituitur I 347, 15.
- orbare: o. monachos I 63, 20. — orbatus II 526, 10; orbatos pueros pascere I 311, 20 [421, 20].
- ordeaceus panis I 74, 25.
- ordeum, ordium I 72, 40. 74, 20. 25. 132, 30 [411, 10]. 254, 15. 256, 1. 15. II 256, 20; o. novellum I 255, 20.
- ordinare = *constituere, instituere, passim*: o. comitem I 191, 35; o. qui comitatum praevideat II 358, 10 [362, 30. 40]; o. consilium II 527, 5; o. gentia I 87, 30; o. iudicem II 133, 30; o. iudicem de aliis provinciis *etc.* in alia loca I 22, 10; o. missos; o. clericos, clerum II 8, 30. 268, 15; o. ecclesias; o. hospitalia, hospitalitatem II 267, 20. 434, 35; o. legatos ad regem II 442, 20; o. mansionaticos I 306, 10 [417, 45]; o. marcam I 206, 25; o. monasteria II 63, 20; o. naves II 85, 15; o. palatium II 522, 10. 15; o. plebes; o. receptionem pauperum II 267, 20; o. res locis Deo dicatis I 326, 30. 35; o. scaram II 357, 35. 40; o. scholas I 304, 20 [416, 1]; o. senodochia; o. statum regni II 525, 15. 527, 1—10; o. titulos cardinales II 411, 15; o. tranquillitatem II 527, 20; o. viam I 306, 10 [417, 45]; o. victum ac potum *etc.* II 267, 20; o. canonicorum vitam et conversationem I 26, 5. II 64, 30. — ordinare = *consecrare* I 54, 15 [398,

1. 5]. 94, 20. 25. 102, 25. 229, 35; ordinare absolute I 55, 35 [399, 35]. 76, 35. 102, 35. 133, 20 [446, 40]. II 410, 30. 411, 1; o. per pecunias I 55, 25. 30 [399, 20]. 102, 30. 278, 5 [407, 25]. 364, 15. 372, 15. 20. II 82, 1. 380, 15; o. ad titulum II 410, 30; o. abbatem I 63, 20; *cfr.* II 116, 5; o. archiepiscopum II 451, 5; o. canonicos II 412, 5. 15; o. clericos; o. diaconos; o. ecclesiasticos I 196, 25; o. aliquem de familia ecclesiae I 277, 5 [406, 35]; o. episcopum; o. monachos I 230, 5; o. presbyteros; o. sacerdotes; o. servum nesciente domino I 133, 20 [446, 40]. — ordinare = *inbere* I 10, 5. 78, 1. 84, 20. 25. 125, 20. 177, 15, *saepius*; o. capitula I 362, 35. II 12, 40. 529, 1; o. capitulis, in capitulari, per capitularia I 138, 10. 307, 10. 20 [418, 40. 419, 1]; o. cum consiliariis II 528, 25; o. cum fidelibus, cum consensu (consilio) fidelium II 75, 35. 77, 5. 268, 35; *cfr.* 527, 5. 20. 30; o. per praeceptionem regis I 22, 15; o. de verbo regis I 42, 15. 84, 20.

ordinatim adnotare II 46, 20.

ordinatio, ordinacio = *'Ordnung'* I 95, 30. II 514, 30. 519, 35; o. ecclesiastica I 206, 20; o. humana I 303, 25 [415, 15]; o. plebium II 80, 1; o. potestatum et officiorum II 514, 20; o. regni I 127, 10. 130, 10. II 21, 35. 40. 23, 25; o. rerum episcopii I 369, 5. 10; o. rerum locis Deo dicatis conlatarum I 326, 30; o. senodochii I 322, 15. II 80, 1. — ordinatio = *consecratio* I 94, 15. 365, 1; o. canonica I 75, 25; o. illicita II 335, 25; ordinationem non facere in alterius parrochia I 36, 1. 55, 5 [398, 35]; propter o. praemia non accipere, nihil exigere I 195, 25. II 206, 1. 207, 1; ordinatio diaconi I 75, 25; o. episcopi I 35, 40. 75, 25. 133, 15 [446, 20]. II 380, 10. 439, 35. 523, 5; o. presbyteri I 41, 15. 75, 25. 108, 20. 238, 10. 15. 412, 1; o. sacerdotis II 30, 5; o. servorum I 276, 25. 277, 1 [406, 15. 30]. II 230, 35. — ordinatio = *iussio*: o. archiepiscopi II 410, 1. 10; o. comitis I 261, 25 [II 259, 15]; o. episcopi II 114, 5 [399, 15]. 268, 15. 20; o. imperatoris, regis I 75, 20. 85, 25. 120, 40. 137, 15. 245, 1. 307, 30 [419, 15]. II 46, 15. 431, 25; o. principis I 21, 1.

ordinator: o. senodochii I 332, 15. — o. = *consecrator* I 364, 15. II 121, 35. 408, 35.

ordo *passim*: omnis o. ecclesiarum secundum legem Romanam vivat I 335, 5; o. rei publicae II 86, 10; o. et stabilitas ecclesiarum II 211, 30. — ordo palatii. — ordo = *modus* I 328, 20. 332, 20. II 66, 20. 80, 1; inconcusso ordine possidere I 15, 40—16, 1; o. quieto et pacifico res tenere II 102, 25. — ordo = *canon, regula*: o. apostolicus II 406, 10; o. baptismatis II 176, 15; o. canonicus I 33, 40. 45. 35, 25. 191, 30. 200, 35. 209, 20. 25. II 29, 35. 403, 15; ordines

canonicae observantiae I 59, 40; *cfr.* 403, 20; in ordine canonico monasteria feminarum constituere I 369, 35; ordinem canonicum servare I 276, 15 [406, 1]; secundum o. canonicum vivere I 173, 35. II 179, 15; *cfr.* I 175, 20; secundum o. vitam canonicam conservare I 226, 25; ordo canonum II 184, 5; o. clerici I 95, 20. 209, 25. II 219, 20; o. clericorum I 195, 1; o. congregationis I 228, 25; o. bonae conversationis II 7, 1; o. coronationis II 338, 1. 363, 20; o. ecclesiasticus I 133, 30 [447, 5]. 271, 25. 276, 5 [405, 30]. 394, 25. II 114, 30 [401, 10]. 406, 10. 420, 30. 447, 30; ordinis ecclesiastici et religionis conlatio I 310, 10 [420, 35]; ordo honoris ecclesiastici II 37, 20; o. legis I 22, 15. 145, 20. 334, 20; o. ministerii I 25, 20. 29, 30; o. missarum I 25, 20; o. monasteriorum I 34, 30. II 82, 30; *cfr.* 434, 25; utriusque ordinis monasteria II 265, 30; ordo et lex poenitentiae II 57, 5; o. rationis I 20, 35; o. regularis I 35, 25. 60, 10 [403, 35]. 173, 35. 228, 25. 302, 20. 369, 25. 370, 1. II 92, 15. 174, 10. 179, 15; *cfr.* 34, 5. 175, 20; monasteria feminarum in ordine regulari constituta I 369, 35; ordo vitae regularis I 79, 10; o. Romanus, ecclesiae Romanae I 121, 25. 234, 30. II 176, 15; ordinem sanctum custodire I 47, 30; sub ordine sancto esse, vivere I 43, 1. 65, 30; ordo senodochiorum I 369, 15. — ordo = *'Stand'* I 240, 1. 275, 5. 303, 30. 310, 1. 359, 20. II 27, 35. 47, 30. 72, 20. 30. 105, 35, *saepius*; o. uterque II 2, 30 [6, 10. 28, 15]; ex utroque ordine missos mittere II 403, 20; ordines tres I 368, 25; ordines omnes imperii II 27, 40; o. populi superioris et inferioris gradus I 280, 30; ordinis inferioris homines I 155, 10; auctoritas, iustitia, lex unicuique ordini competens II 425, 5. 434, 40. 435, 1; in ordine et persona conservare II 357, 5—15; secundum ordinem et personam honorare *etc.* II 296, 25. 30 [100, 15. 333, 15. 339, 20. 25. 362, 15]; *cfr.* 105, 10. — liberorum hominum ordo secundus I 325, 15. 20; o. ministrorum episcopi I 241, 20; o. laicalis, laicorum I 274, 35. 275, 5. 330, 10. II 108, 1. 396, 20; o. saecularis II 87, 5; o. subditorum II 73, 40 [156, 35]. — ordo abbatis I 95, 25; *cfr.* 369, 25; o. ancillarum Dei I 29, 20; o. canonicorum I 274, 35. 275, 5. 369, 15. 20. II 66, 15. 364, 20; o. clericalis I 55, 35 [399, 30]. 120, 1. II 114, 20 [399, 30]. 120, 1. 254, 10. 412, 10; o. clericatus I 227, 20; o. clerici I 245, 25. 281, 25 [438, 15]. 328, 15. II 81, 20; o. diaconi I 95, 25. 336, 20; ordines in ecclesia primi II 485, 20; ordo ecclesiasticus, ordines ecclesiastici I 27, 45. 227, 20. 339, 20. 362, 20. 371, 35. 373, 40. 45. II 48, 25. 73, 35 [156, 30]. 74, 35. 87, 5. 88, 10. 114, 20 [399, 30].

116, 10 [402, 10]. 173, 25. 185, 10. 397, 15. 414, 1. 420, 25; ordines ecclesiasticae pietatis, sublimitatis I 53, 20 [357, 5]. II 210, 25; capitula ad o. ecclesiasticos pertinentia I 275, 30. 35; ad ordinem ecclesiasticum consecrare II 412, 10; ordines ecclesiastici apud ecclesiasticos iudicentur I 56, 25 [400, 25]. 103, 1; *cfr.* 226, 25; ad o. ecclesiasticos rite promoveri I 279, 35 [409, 10]; o. ecclesiastici per impositionem manus tribuuntur II 409, 15; ordo episcopalis, episcopi I 95, 25. 336, 20. 368, 25. II 305, 5. 364, 20. 388, 1. 5. 405, 1. 448, 35; ordinis episcoporum socii II 30, 30—31, 5. 30. 34, 40; ordo monachicus, monachorum I 29, 20. 55, 35 [399, 30]. 274, 35. 275, 5. II 66, 5. 10. 364, 20; o. monasticus II 114, 10. 20 [399, 20. 30]; o. pontificatus I 354, 15; o. presbyteri, presbyteratus I 95, 25. 336, 20. 243, 20. 356, 20. 25; o. rectoris ecclesiastici II 404, 10; o. sacer, ordines sacri I 96, 1. 133, 10. 15. 229, 20. 303, 40 [415, 25]. 356, 40. II 114, 20 [399, 30]. 229, 5. 15. 233, 15. 335, 20. 367, 25; ordines sacros committere II 102, 15; *cfr.* 114, 25 [399, 35]; ad o. sacros promoveri I 276, 30. 277, 10 [406, 15. 20. 40]. II 230, 5; ordo sacerdotalis, sacerdotis I 153, 15 [413, 15]. II 122, 15. 364, 20. 406, 15. 520, 10; o. sacratissimus II 264, 15; o. sanctimonialium II 66, 15. 364, 20; in ordine sancto fratres suscipere I 76, 1. 5.

oriens II 477, 25—40. 478, 20.

orientalis, e: o. Francia II 185, 5; o. partes II 250, 15; o. partes templorum II 477, 35. — orientales II 504, 5.

orfanus v. orphanus.

originalis, e: o. delictum II 512, 5; o. peccatum II 511, 30.

ornamentum II 526, 25; o. ecclesiae, ecclesiasticum I 131, 15 [410, 20]. II 524, 25; ad o. ecclesiae primam partem decimarum suscipere I 106, 25; o. regale II 525, 5.

ornatus: o. ecclesiae I 243, 30. II 267, 20; domus ad ornatum rei publicae constructae II 87, 30; ornatus sacerdotalis I 373, 30.

orphanotrophium I 310, 35. 311, 20 [421, 1. 20].

orphanus, orfanus I 16, 1. 301, 20 [437, 30]. II 526, 10; de orphanis cancellarius pro iudicato aut scripto nihil accipiat II 62, 10. 13; orphanorum causae I 36, 15. II 272, 1 [312, 15]; o. causae, querelae primum audiantur I 37, 5. 63, 25. 122, 35. 209, 30. 35. 333, 15 [421, 45]; o. clamores II 372, 10; orphanos defendere, defensare I 192, 5. 239, 30. II 178, 15 [185, 25]; orphanorum defensio I 94, 1. II 179, 20; o. defensor I 93, 1. II 47, 20; o. iustitia I 101, 25. 104, 35. 40. 122, 30 [425, 35]. 158, 30. 184, 20. 189, 20. 190, 10. 192, 5. 198, 25; o. iustitia a iudici-

- bus non dilatetur I 209, 35; orphani sub mundeburdo regis pacem et eorum iustitia habeant I 158, 30; orphanorum mundeburdis I 98, 35; o. mundeburdem irrumpentes ban- num dominicum componant I 101, 15. 146, 15. 20. 214, 20; orphanos opprimere II 122, 10. 15. 292, 5. 10; orphanorum oppressio I 192, 5; o. oppressor II 80, 10. 122, 10. 15; or- phani pacem habeant I 71, 15. 154, 1 [447, 25]; orphanorum pax, si infrangatur, sexaginta solidis com- ponatur I 157, 30. 205, 15; *cfr.* 224, 20; orphanis tuitionem impertire I 228, 5; orphanorum tutela II 122, 10; o. tutor I 192, 5. II 122, 10. 15.
- orthodoxus, a, um: o. augustus II 27, 20. 25; o. fides I 247, 30; orthodoxo- rum patrum auctoritas I 365, 5, homelie I 234, 30.
- ortus *v.* hortus.
- os: (ex) ore proprio (imperatoris) dicere *etc.* I 145, 30. 151, 5. 15.
- osanna I 85, 25. II 481, 15.
- osculari: o. feminas I 344, 30; o. fra- tres I 345, 20.
- osculum I 35, 10. II 159, 10. 20; o. pacis concedere II 245, 35.
- osp-, ost- *v.* hosp-, host-.
- ossa: o. ad cinerem reddere I 69, 1; o. sanctorum transferre I 163, 20.
- ostendere I 188, 1; o. auctoritatem II 345, 35; o. auctoritatem regiam II 331, 5; o. cartam; o. praecepta imperatoris II 298, 10.
- ostensor cartae II 108, 25—35.
- ostiarus, hostiarus I 355, 10. II 523, 20; o. ecclesiae I 134, 1 [411, 30]. II 516, 10.
- ostium II 480, 30; o. ecclesiae clau- dere et sub sigillo consignare II 232, 25; ad o. ecclesiae satisfacere I 483, 40.
- ovum I 83, 10. 86, 25. 89, 10. 252, 10. 25. 291, 30. 35 [445, 20. 25]. II 11, 5. 83, 20. 257, 10; ab ovo se abstinere II 245, 40. 45.
- p.**
- pabulari, pabulare II 134, 30.
- pabulatio II 142, 20.
- pabulum II 438, 1. — p. vitae ovibus Christi ministrare II 52, 1.
- pacare faidam I 290, 5 [443, 40].
- pacificare: p. aliquid I 75, 1. II 280, 30; p. causam I 71, 25; p. conten- tionem I 196, 15; p. ecclesiam I 246, 10; p. faidam; p. rapinas II 298, 15; p. regnum II 52, 45; p. aliquem II 55, 10. 67, 15; p. faidosos I 123, 5 [425, 40]; p. rixantes in palatio I 298, 25. 30; se p. I 283, 10 [439, 45]; se p. nolle I 71, 35. 72, 1. 176, 20 [433, 30].
- pacificatio I 123, 5 [425, 45]. II 254, 5. 269, 15. 298, 15. 20.
- pacificus, a, um: p. concordia I 61, 5 [404, 20]; p. imperator; p. regnum II 52, 35; p. unitas I 57, 40; paci- ficum esse I 96, 1. II 156, 5. 158, 20. 299, 5; pacifico ordine tenere II 102, 25. — pacifice I 135, 10. II 92, 30. 105, 20. 107, 25. 282, 10; p. convenire II 162, 15; p. vivere I 320, 35. II 372, 30.
- pactio I 13, 1. 5. 14, 10. 20. 35. II 40, 25. 167, 30. 191, 35.
- pactum, pactus I 334, 10; p. cum Deo in baptismo factum II 40, 5. 25; p. imperatoris, regis II 54, 10. 130 *sqq. passim*; p. imperatorum cum ecclesia Romana factum I 353, 5. 355, 5. II 125, 15—25; p. regis et fidelium II 281, 5. 10; p. pro tenore pacis I 4, 25.
- paganiae I 25, 30.
- paganiae, paganicae causae I 146, 35. 40.
- paganismus I 30, 1. 20.
- paganus, a, um: p. cursus I 223, 20; p. mancipia I 190, 30. II 419, 10; p. observationes I 28, 20. 45, 20; *cfr.* 25, 35. 223, 15; p. reges II 175, 1; p. ritus I 25, 30. 223, 25; *cfr.* 68, 30—69, 5. — pagani I 28, 20. 45, 5. 10. 69, 10. 96, 35. 223, 30. 376, 30. II 41, 25. 66, 1. 30. 169, 20. 233, 15—25. 284, 5. 286, 5. 294, 25. 303, 25. 430, 35. 40. 431, 20. 25. 494, 30. 495, 10; paganismum permanere I 69, 5; *cfr.* 30, 1; paganismum de fonte sacro suscipere I 110, 40; cum paganis consilium adversus christi- anos inire I 69, 10; paganorum bella I 245, 35; p. infestatio II 438, 25; p. mos, ritus I 68, 30—69, 5; *cfr.* 25, 30. 223, 25; p. obser- vationes I 25, 35. 223, 15; *cfr.* 28, 20. 45, 20; p. superventio II 293, 35; p. tumulus I 69, 40.
- pagensis I 67, 10.
- pagenses I 67, 5. 69, 20. 72, 15. 164, 35. 165, 20. 25. 167, 5 [433, 5]. 169, 15. 192, 25. 200, 35. 210, 20. 215, 5 [430, 10]. II 16, 25. 321, 20. 436, 30. 437, 15; p. comiti, episcopo obediant I 165, 10. 184, 15; p. solidos XII pro districtione et wargida recipiant I 71, 25. 30; p. paraverda dantes I 315, 1 [450, 10]; p. pontes restau- rent I 301, 25 [437, 35]; *cfr.* II 16, 20; p. dominicis tantum causis per sacramenta inquirendi I 295, 20. 25; de pagensibus testes adhibere I 282, 10 [439, 1. 380, 20].
- pagina donationis I 353, 25.
- pagus I 7, 30. 10, 15. 67, 10. 25. 136, 5. 157, 1. 5 [428, 20. 447, 35]. 299, 30. II 237, 25. 256, 25; p. iudicis I 16, 10; pagi homines veratiores I 300, 25 [436, 35]; optimus quisque in pago in testimonium adsumatur I 114, 25 [429, 20]. 176, 25 [433, 35]; de ipso p. testes elegantur I 124, 20 [426, 40. 448, 25]; per pagos statuere vicarios II 515, 35.
- pala ferrea I 168, 25. 254, 10. 255, 20. 256, 15.
- palatinus, a, um: p. audientia II 372, 30; p. cappella; p. comes;

- p. denarius; p. examen; p. man- cipia; p. ministri; p. ministe- rialis; p. missus; p. negotium; p. res I 296, 30; p. secreta II 213, 40; p. sollicitudo II 525, 10. — proprie palatina, non generaliter ad regnum pertinentia II 528, 25. — palatini II 105, 20. 25. 524, 35. 528, 20.
- palatium, p. imperatoris, regis I 22, 15. 40, 5. 71, 10. 78, 10. 15. 84, 1. 15. 91, 30. 105, 1. 120, 30. 147, 35. 148, 5. 149, 35. 152, 35. 153, 1. 5 [431, 35]. 201, 15. 227, 15. 234, 25. 265, 45. 270, 30. 280, 30. 298. 328, 35. 334, 40. 344, 1. II 56, 10. 72, 15. 90, 20. 101, 1. 10. 108, 15. 130, 25. 191, 35. 256, 5. 271, 1. 279, 15. 281, 25. 30. 295, 35. 296, 5. 10. 315, 10. 321, 5. 342, 35. 343, 10. 347, 15. 35. 354, 1. 363, 20. 25. 370, 35. 371, 20. 372, 25. 382, 15. 421, 25. 35. 422, 35. 424, 25. 425, 25. 427, 30. 431, 1. 463, 25. 464, 30. 466, 25. 480, 1. 10. 518—528; p. publicum I 33, 25. 62, 30. II 112, 10; p. regale, regium I 169, 40. 263, 5. 264, 20. II 60, 1. 35. 137, 1. 5. 35. 211, 25; p. sacrum I 74, 15. 203, 1. II 104, 1. 518, 10. 523, 15; p. debet esse sa- crum, non sacrilegium II 431, 1; palatii archiminister; p. archivum; p. armarium; p. cancellarius; p. clerus; p. comes; p. consilium; p. consolatio II 524, 25. 526, 30; p. curtis; p. custos; p. defensio; p. domestici; p. necessitates vel ho- nestates II 525, 5. 526, 1; p. man- cipia; p. mercatus; p. ministri; mensura in palatio; moneta in p.; palatii mundium I 188, 35. 189, 15. 192, 1; p. ordo II 518, 40. 522, 10. 530, 1; p. opera I 140, 30; p. pars; p. praetor II 515, 25; p. presbyter II 385, 20; p. procures I 4, 40; p. procurator II 530, 5. — in palatio, ad palatium bannum (LX solidos) componere I 193, 20. 199, 10. 266, 10; *cfr.* 201, 5. 10. II 143, 1; ad palatium barriculos mittere I 89, 35; ad p. bracios ducere I 88, 35; in palatio brevem retinere I 74, 15; in p. ad causas audiendas sedere II 4, 40; ad palatium causam per- ducere I 71, 30; in palatio com- mendationem regis retinere II 301, 35; in p. constitutionem rele- gere II 302, 30; ad palatium gene- raliter convenire II 52, 25; ad p. convocare I 72, 1. II 281, 30. 528, 35; in p. dationes annuatim inferre I 354, 5. 10; ad p. dispensam in- ferre I 294, 30; p. disponere II 523, 15; in palatio pro ecclesiasticis necessitatibus aliquem constituere II 432, 15; *cfr.* I 78, 10. 15; in p. pro ecclesiasticis negotiis excubare II 522, 25; episcopus, si de p. eligitur I 21, 5; in p. esse, morari *vel similiter* I 78, 15. 282, 5 [380, 15. 439, 1]. 298, 35. 334, 40. II 328, 1. 30. 361, 1. 10. 372, 30. 35. 524, 30. 526, 25; de p. extraneus I 15, 25; penes palatium formulam institutionis scribere I 339, 15; p. frequentare II 526, 40; p. gubernare, regere et

ordinare II 522, 10—20; circa p. hominem portare I 298, 30; a palatio ieiunium denuntiare I 363, 40. 364, 1; palatium inquirere II 64, 15; ad p. munera dare I 34, 25; in palatio observare I 298, 5; in p. pacem exequi II 372, 25—35; ad palatium aliquem perducere I 97, 40; de palatio praeceptiones requirere I 22, 15; ad palatium se proclamare, clamare, reclamare I 88, 20. 124, 1 [426, 15]. 190, 15; *cfr.* 199, 15; p. reficere, restaurare II 64, 15. 85, 15. 20. 87, 25. 92, 20. 94, 1; a palatio remanere I 217, 10; de p. redire I 290, 25; ad palatium remittere II 61, 5; ad p. res forfactae pertinere I 201, 15; in palatio rixari I 298, 25—30; in p. sacramentum iurare I 314, 20 [450, 1]; ad palatium sacramenta adhramire, iudicare I 149, 20 [431, 30]. 151, 15; ad p. scriptorem mittere II 274, 30; in palatio servire, deservire I 87, 25. 294, 30. 298, 15. 300, 35 [437, 5]. 325, 5. 433, 1; ad palatium substantiam ducere I 125, 1 [427, 10]; *cfr.* 123, 20 [426, 10]; ad p. venire, p. adire, aggredi *vel similiter* I 32, 15—25. 51, 1. 71, 35—72, 5. 84, 25. 85, 20. 88, 20. 25. 149, 20 [431, 30]. 151, 20. 198, 15. 30. 35. 201, 10. 227, 15. 285, 1 [441, 20]. 290, 30. 298, 15. 30. 301, 15. 30. II 12, 15. 20. 15. 5. 35. 37, 35. 60, 25. 85, 5. 97, 30. 372, 35. 411, 25. 438, 5. 524, 1. 20. 40; ad p. venire per fideiussores, sub fideiussione II 14, 10. 15, 15. 20; de palatio venire I 207, 10; palatium visitare II 522, 30; in palatio widrigildum componere I 203, 1.

palea II 93, 1.

palla altaris I 364, 35.

palleum *v.* pallium.

palliare II 31, 5.

pallium, palleum I 166, 25 [432, 30]. II 504, 20; p. ad altare induendum I 251, 15. 20. — p. archiepiscopi II 111, 25.

palmae I 226, 35; dominica in palmis, quae Osanna dicitur I 85, 25.

palus: ad palum flagellare, vapulare I 74, 35. 284, 30 [441, 15]. 336, 20.

palus: paludium transitus II 322, 1.

pangere et confirmare II 434, 20.

panicum, panigum I 87, 10. 89, 5.

panis I 74, 20. 291, 20. 35 [445, 20. 25]. 342, 25. 347, 15. II 11, 5. 83, 20. 257, 10; p. civilis I 311, 1 [421, 1]; p. de frumento, sigalatus, ordeaceus, avenatus I 74, 20. 25; panem coquere I 252, 30. II 319, 1. 5; p. ad ecclesiam offerre I 202, 20; p. et aquam sumere, manducare I 347, 1. II 242, 15. 243, 5; pane et aqua contentum esse II 401, 5; in p. et aqua poenitere I 25, 40. 438, 40. II 189, 1. 5. 15. 25. 218, 15. 242, 15. — panis = *corpus dominicum* II 489, 35. 40; p. supersubstantialis II 494, 10; panem frangere II 495, 25. 496, 25; panis fractio II 477, 10. 494, 10;

panem manducare I 313, 5 [422, 30]; panis oblatio II 491, 35; panem petere, ambire II 494, 25. 495, 15.

pannus I 125, 25 [427, 13]. 223, 20. 25; *cfr.* 166, 35.

papa I 225. 405, 40. 45. 413, 35. II 481, 25. 503, 30 [223, 25]. 515, 15; *cfr.* I 354, 30; p. beatissimus I 370, 30; *cfr.* II 469, 10; p. sanctissimus I 370, 30; p. universalis I 353, 10. 354, 1. 355, 5. 370, 30. II 99, 15 [348, 15]. 101, 20. 348, 20. 349, 5. 351, 5. 352, 15; papae auctoritas; p. censura; p. constituta; p. decretum; p. decretales epistolae II 422, 10; p. diffinitio II 408, 10; p. ditio; p. electio; p. epistola; p. fideles; p. fidelitas II 123, 10; p. honor; p. institutiones; p. iuramentum; p. ius; p. iussio; p. legatio; p. legatus; p. mandatum; p. ministerium; p. missi; p. notitia; p. orationes I 225, 25. 30; p. pars I 354, 15; p. populus I 225, 20; p. potestas; p. principatus; p. sententia II 380, 25; p. statuta II 379, 35; p. successores; p. territoria II 125, 10; p. vicem tenere II 352, 10; p. vocatio II 351, 1. 5. — papa = *episcopus* I 2, 5.

papaver I 90, 5.

papo II 481, 25.

par: p. conditio I 13, 10; p. consensus II 35, 1. 20. 40, 25. 106, 15. 212, 5. 348, 30. 351, 15; p. consilium I 245, 5; p. votum II 35, 20. 186, 40. 212, 5. 368, 30. — pariter convenire I 272, 40. — par, pares I 43, 10. 161, 15. 167, 1 [433, 1]. 176, 30. II 281, 10. 20. 284, 10. 285, 1. 10. 323, 10. 331, 30. 332, 1. 5; pares comitis I 300, 1; p. ministerialis palatini I 298, 1; parem adiuvere I 137, 15. II 329, 30. 330, 1; p. dimittere I 167, 1 [432, 40]; p. nocere II 76, 10; de pretio paris sui liberari I 40, 35; paribus se commendare I 264, 5; pro paris suos sunia nuntiare I 9, 30. — pares = *reges paciscentes* II 72, 30. 35 [155, 15]. 77, 30. 169, 5. 20. 25. 170, 15. 299, 1.

parabolare II 271, 30. 294, 1. 5. 429, 35.

paradisus, paradysus II 161, 20. 288, 20.

parare: p. mansionaticos I 262, 20 [II 260, 15]; p. mansiones II 248, 1. — paratum esse I 97, 40. 100, 25. 104, 25, *saepius*; p. esse ad defensionem patriae II 337, 20, ad hostem (hostiliter) I 171, 25. 30, ad libertatem probandam II 89, 20, ad officium explendum I 243, 30, cum testibus II 89, 35.

parascene I 230, 15. 347, 1.

paratae: paratas maiores exquirere II 438, 1; p. facere I 262, 1 [II 259, 15].

paraveredus, um; parvaredus, um; parafidus I 85, 20. 252, 25. II 438, 1; parvaredos accipere I 211, 35. II 88, 1; p. administrare II 93, 35; p. dare I 305, 45 [417, 30]; p. exigere

II 85, 25. 88, 5. 438, 5; p. exsolvere II 321, 30. 331, 1; p. recusare I 315, 1 [450, 10]; p. a presbyteris tollere II 257, 25.

parduna *v.* bardana.

parens I 30, 5. 119, 35; p. consanguineus I 15, 20; p. masculus I 119, 40; parentem uxorem sibi copulare I 202, 25. — parentes I 22, 5. 20. 23, 1. 38, 10. 41, 5. 165, 25. 174, 25. 192, 25. 220, 1. 240, 5. 292, 30. 313, 40. 45. 346, 5. 10. 357, 35. 40. II 119, 20. 30. 35. 121, 45. 344, 1; p. foris ducti I 140, 30; p. exhereditati, exhereditati I 125, 10 [410, 15. II 61, 15. 180, 25]; p. legitimi I 15, 25. 16, 15; p. proximi I 215, 25. 282, 40; parentibus proximis componere aliquem I 139, 25; *cfr.* II 215, 15. 216, 1. 5; parentes abbatis I 229, 40; p. adolescentis Deo servientis II 227, 10; p. clerici, episcopi I 229, 40; p. feminae incestuosae I 97, 35, ingenuae I 224, 25, liberae cum servum se copulantis II 62, 35, virum amittentis I 278, 25 [408, 5]; p. homicidae I 16, 15; p. (hominis) defuncti II 222, 5, ingenui I 8, 30. 293, 10, interfecti I 97, 20, ligati I 5, 1, mali I 10, 1. 15, occisi II 133, 25. 212, 15. 372, 40. 374, 20. 35; p. imperatoris I 270, 35; p. latronis II 86, 35; p. mariti defuncti, mulieris defunctae I 8, 25; p. presbyteri I 195, 25. 229, 40. II 215, 25. 216, 1. 5; p. puellae velandae I 279, 20 [409, 1]. II 227, 5—15; *cfr.* I 285, 20 [441, 40]; p. raptae II 119, 40. 414, 5; p. senioris mortui I 38, 20; p. testium I 269, 30; p. viduae I 293, 20. — parentum consensus I 293, 20; p. hereditas I 125, 35 [427, 25]; p. honor I 192, 25; p. mos; p. successio, successio I 18, 30. II 19, 10; p. voluntas I 38, 5. 278, 20 [407, 45]. II 119, 40.

parentela, parentella: p. uxoris, viri I 336, 30. II 183, 25; parentelae coniunctio I 232, 20; propter parentellam veritatem obfuscare I 208, 5.

parietes ecclesiae I 6, 20. 136, 10; de parietibus ecclesiae census exigere I 367, 25.

parricida II 181, 5. 10; parricidas canonicae penitentiae subdere I 367, 30; p. sacerdotum admonitionibus inobedientes per secularis potentiae disciplinam coercere I 313, 30 [423, 10. 15].

parricidalis culleus I 259, 15.

parricidium II 181, 1.

parochia, parrochia, parroechia, par-raechia I 30, 1. 35, 40. 36, 1. 5. 107, 10. 118, 15. 154, 15. 162, 1. 196, 20. 198, 30. 228, 35. 346, 40. 357, 40. 364, 20. II 180, 5. 286, 15. 20. 294, 30. 384, 20, *saepius*; parochia archiepiscopi I 356, 25. 35; p. episcopi I 25, 20. 30. 33, 40. 42, 15. 54, 35 [398, 25]. 119, 15. 25. 30. 174, 35. 210, 1. 10. 249, 15. 319, 1. 356, 25. II 8, 35. 32, 30—40. 33, 20. 41, 35. 60, 25. 306, 30. 373, 10,

- saepius*; p. presbyteri I 178, 25. 30 [412, 20, 25]. II 257, 25—40. 292, 30; p. sacerdotis I 365, 20; parochiae cathedra principalis I 56, 30 [400, 30]. — parochiam circare; p. circumire I 25, 20. 29, 30. 45, 20. 170, 30. 174, 20. II 9, 1. 83, 20. 101, 35. 218, 30. 406, 1. 432, 10, *saepius*; parroechias admonendo instruere II 45, 30; p. peragrarare II 32, 5; p. pertransire II 430, 35; p. servare II 335, 10; p. visitare II 247, 40; infra parrochiam beneficia et alodum habere II 373, 20, 25; in parrochiis cereum benedicere II 514, 15; per parroechias festivitates observare II 83, 25; de parrochia sua migrare ad aliam I 364, 40. 365, 1; *cfr.* 373, 1; in alterius parrochiam presbyteri *etc.* sine formata non recipiantur II 410, 20, 25.
- parochianus, a: p. decima II 419, 35; p. presbyteri II 334, 40. 419, 25. — parochianus, parochiani I 178, 25 [412, 20]. II 340, 10. 373, 20. 374, 5. 375, 10.
- pars: p. compositionis I 201, 5. 10. 268, 40. 283, 5 [439, 40]. II 215, 25. 216, 5; *cfr.* 108, 5; p. tertia conlaborationis I 301, 15 [437, 25], heribanni I 166, 25 [432, 30]; p. imperii I 272, 40. II 359, 5; p. regni I 127, 40. 128, 1 [II 22, 1]. 128, 45 [II 22, 30]. 129, 5 [II 22, 35. 23, 5]. 245, 35. II 5, 15. 78, 1. 5. 169, 10. 357, 10. 359, 20, 25. 360, 5. 438, 40. 527, 15. 529, 35, 40; *cfr.* I 14, 15. 25. 30. — pars dominica I 287, 15 [442, 1]. 302, 20. II 323, 20; p. ecclesiae I 50, 15. 30. 374, 40; p. episcopi I 216, 25; partibus fisci deservire I 89, 1; pars imperatoris, regis I 13, 1. 63, 25. 71, 30. 35. 72, 1. 5. 101, 30. 354, 15. 287, 10. 15 [442, 1]. 321, 10; a parte regis I 2, 1; ad partem regis banum componere I 199, 20. 200, 5. 207, 30. 208, 1. 334, 25; debita ad p. regis solvenda I 114, 20 [429, 15]; ad p. regiam censum debere II 322, 5. 15. 331, 5; *cfr.* I 177, 15. 20 [434, 10]; partibus regis deservire, fraudem facere de latrocinio I 83, 5. 10; ad partem regis persolvere widrigild I 208, 15; ad p. imperatoris recipere I 71, 30. 166, 25 [432, 30]. II 135, 5; ad p. regis venire I 70, 20. II 298, 15; ex parte imperatoris iubere I 184, 1; pars imperialis I 216, 15; p. palatii I 123, 20 [426, 10. II 321, 5]; ad partem palatii persolvere pandum I 216, 10; pars papae I 354, 15; p. paterna sive materna I 315, 25; p. publica I 197, 35. 318, 30. II 105, 15. 20. 108, 1; parte (?) sua I 96, 35. — pars = *pars litigans in iudicio* I 176, 15. 187, 25. 268, 5. 10. 269, 30. 283, 1—10. 284, 5. II 62, 5, *saepius*; p. utraque I 6, 5. 21, 20. 270, 1; ex parte utraque testes adhibere I 289, 10 [443, 10]; partes iudices electos non spernant I 77, 35; de partibus duabus inquisitio facta II 62, 1; p. procedat iustum iudicium I 188, 10. — pars = *partes*, 'Rolle, Obiegenheit': partem aut potestatem disponendi vel iudicandi *etc.* sibi vindicare I 354, 30.
- partus necare II 181, 15.
- parvipendere II 88, 10. — parvipendens non sit pastor animarum I 63, 1.
- parvitas: p. archiepiscopi I 249, 20; p. episcoporum II 51, 1. 385, 15.
- parvulus, a: p. filius II 122, 25; p. filius comitis II 358, 15 [362, 35]; p. puella II 232, 15. — parvulus, parvuli I 179, 10 [412, 40]. II 39, 25. 190, 30. 235, 5. 512, 1—10; parvulo res iustitiae tollendae causa tradere II 19, 5. 10; parvuli iurare non cogantur I 58, 35 [402, 20]; p. ad sacramentum non trahantur I 77, 35.
- pascere II 87, 20; p. fratres, francos in senodochiis I 192, 1. 40; p. in hoste messem aut annonam I 160, 20 [432, 15. II 290, 10]; p. pauperes I 42, 15. 52, 25. 200, 30; p. peculia II 134, 30. 135, 5. — pastus, a, um: p. auca, p. pullus I 86, 25.
- pascha, pasca I 3, 1. 133, 35 [447, 10]. 179, 20 [413, 5]. 227, 10. 241, 35. 312, 20. 344, 35. 346, 35. 348, 10. 363, 35. II 40, 35. 245, 15. 324, 20. 25. 325, 20. 35. 494, 20. 510, 25—511, 1; p. primum I 3, 10 [II 417, 30]; paschae octava I 344, 15. II 269, 15; p. pasceue II 496, 25; p. quinquagesima II 514, 1; p. sabbatus II 500, 10. 503, 25; p. sabbato baptizetur I 363, 25; *cfr.* II 522, 30; in pascha baptizare I 237, 5. II 219, 30—220, 1.
- paschalis festivitas II 420, 10.
- pascua II 142, 15. 260, 10.
- pascualia II 259, 20.
- pascuaria I 19, 15.
- passio I 23, 25; p. dominica, Christi II 476, 20. 25. 494, 5. 495, 25. 30. 496, 20. 501, 25. 30. 507, 15.
- (pastinaca), pastenaca I 90, 5.
- pastio I 85, 15. II 437, 40.
- pastor I 48, 15. 85, 35. 369, 5. 375, 30. II 30, 20. 48, 25. 52, 5. 15. 428, 35; p. ecclesiae I 53, 30 [397, 15]. 162, 25. II 27, 30. 36, 40. 50, 25. 114, 35 [401, 20]. 213, 5. 432, 1. 508, 15. 509, 20; p. loci venerabilis I 129, 30 [II 23, 15]. 164, 1; p. populi II 2, 25 [6, 5. 28, 10]. 81, 15; p. sanctus I 12, 15. — pastor = *episcopus* I 56, 5 [400, 5]. 61, 20 [404, 35]. 102, 40. 161, 30. II 187, 30. 242, 5. 246, 5. 264, 15. 385, 10.
- pastoralis, e: p. auctoritas II 32, 40; p. correctio I 11, 40; p. cura II 101, 15. 213, 5. 234, 5; p. epistola Gelasii I 235, 25; p. liber; p. magisterium; p. officium I 303, 40 [415, 25]; p. provisio II 104, 30; p. regula II 29, 35. 30, 1; p. sarculum II 52, 10; p. studium; p. virga II 373, 15.
- pastus I 63, 25. 85, 10. 144, 5. 197, 5. 367, 25. II 257, 25. 331, 10; p. imperatoris II 110, 5.
- patella I 255, 35. 256, 10. 30.
- patena I 243, 35. 251, 5. II 503, 25. 30 [223, 20, 25].
- pater *passim*, *ex. gr.* I 15, 20. 30. 38, 30. 35. 130, 1. 10. 140, 30. 156, 30; p. aldionis II 62, 10; p. familias II 118, 15. 119, 25—35; p. ingenuus I 335, 10; p. liberi res tradentis I 282, 20 [381, 25. 439, 10]; p. parvuli filii, cui res traditae sunt II 19, 5; p. servi II 62, 10; p. spiritalis II 512, 10; p. sponsae raptae I 282, 30 [439, 20]; p. servos liberos faciens I 201, 20; patri in hereditate succedere I 128, 20 [II 21, 40]; *cfr.* 268, 20. 25 [445, 30. 35]; patris traditio I 312, 5 [421, 30]; patrem interficere, occidere I 113, 30 [447, 10]. 143, 15. II 18, 25. — patres = *abbates*: p. monasteriorum I 162, 25; p. = *archiepiscopi et coepiscopi* II 438, 30; p. = *episcopi* I 42, 5. 60, 30 [404, 5]. 278, 35 [408, 15]. II 39, 15. 84, 5. 213, 20. 30. 40. 246, 5. 368, 1. 5. 371, 25. 432, 1; *cfr.* I 73, 25. 74, 1. II 103, 1; pater spiritalis, spiritalis = *papa* I 354, 1. II 99, 15 [348, 15]. — patrum auctoritas; p. concilium I 372, 20; p. constitutio; p. consuetudo; p. decreta; p. documenta II 512, 10; p. instituta; p. norma; p. regulae II 124, 15. 20. 520, 25; *cfr.* 364, 20; p. statuta I 369, 5. 371, 35. 372, 30. 375, 15. II 119, 35. 182, 25. 222, 30. 379, 5. 501, 15; p. terminos transcendere I 56, 15 [400, 15]. — patres antiqui II 507, 10; patrum antiquorum canones I 28, 1, constitutio I 314, 1 [423, 30]; patres apostolici II 234, 25; p. canonici I 332, 1; p. catholici I 81, 1. 5. II 406, 30. 407, 1. 522, 1; p. orthodoxi I 234, 30. 365, 5; patres sancti I 107, 25. 108, 30. 218, 1. 248, 10. 346, 30. 367, 1. II 29, 20. 230, 5. 233, 10. 399, 35. 497, 20. 500, 10. 506, 35; patrum sanctorum canones II 175, 20, constituta II 209, 35. 40. 212, 1, (*cfr.* 340, 1. 491, 5), constitutiones I 323, 5. 20. II 402, 25, conventus II 187, 35, decreta II 230, 10. 242, 1. 5, dicta I 276, 10 [405, 40]. 341, 5. II 31, 25. 505, 5, edicta I 54, 30 [398, 20], exempla I 248, 35. II 33, 35. 498, 15. 505, 5, instituta (canonica) I 57, 35. 119, 35, opuscula II 174, 5, regulae I 163, 40, (*cfr.* II 180, 20), sententiae I 339, 5. 10. 341, 5, statuta I 361, 35. II 230, 25. 233, 30. 414, 35, traditio I 275, 35 [405, 25]. — 'Pater noster' I 238, 1. 242, 15. 348, 1.
- paternitas I 225, 40. 339, 5. II 512, 20.
- paternus, a, um: p. admonitio II 49, 35; paterno affectu gubernare congregationes II 38, 40; p. auctoritas II 55, 10. 235, 20; p. donatio II 431, 40; p. hereditas; p. honor I 272, 40; p. mos; p. pars I 315, 25; p. regnum II 169, 25. 30. 254, 5; p. res I 292, 30; p. reverentia I 347, 10.

II 430, 5; p. sanctio; p. sententia II 228, 1; p. sollicitudo II 434, 40; p. traditio I 53, 35 [397, 20].

patibulus I 171, 35. II 182, 25.

patrator malorum, pollutionum II 44, 25.

patria I 59, 10 [402, 45. 434, 25]. 83, 20. 104, 10. 123, 1 [425, 40]. 128, 25. 157, 35. 206, 35. 224, 25. II 74, 25. 96, 15. 308, 15, *saepius*; p. Gotorum I 1, 20; patriae ac provinciae regni II 142, 10. 33; p. custodia II 95, 1. 25; p. defensio I 161, 10. II 71, 25. 108, 10. 322, 1. 5. 337, 20. 358, 35; patriam defendere I 136, 1. 319, 30. 320, 1; patriae lex I 43, 15; p. proditor I 321, 15. II 332, 10; p. seniores I 43, 20. 65, 30; infra patriam arma portare I 156, 25 [428, 10]; infra p. pax I 67, 30. 140, 25. 153, 20 [431, 40. II 290, 30]. 334, 15. 25. 425, 45. 434, 35. II 158, 1. 312, 30—313, 5. — patria = *pagus, comitatus, districtus iudicis ordinarii*: mallus vel placitum infra patriam I 156, 25 [428, 10]; placitum infra patriam (*opp.*: in palatio) I 314, 20; causa infra patriam (*opp.*: in presentia missorum, regis) I 71, 25; fraudulenter admissa infra patriam (*opp.*: in presentia regis) emendare II 19, 10; iustitiae infra patriam faciendae I 147, 35. 176, 15; in aliena patria interpellatus ibi iustitiam faciat I 268, 15 [445, 35]; de libertate sua vel de hereditate liceat sacramentum in patria, i. e. in legitimo (sui) sacramenti loco I 268, 20 [445, 35]; sacramentum in patria sua in legitimo suo amallo iurare I 268, 45; alium sequi in patriam suam ad recipiendum sacramentum I 268, 25 [445, 35]; capitula cognita facere in omnes patrias (*ita pro partes praebet cod. bibliothecae comitis de Solms-Baruth in castro Klitschdorf. Zeumer*) I 156, 25.

patriarcha II 80, 35. 117, 5. 426, 1. 455, 20. 515, 15; p. Venetiarum II 136, 20. 30; patriarchae sancti II 407, 15.

patriarchatus Venetiarum II 143, 35.

patricidium I 98, 10. 170, 30.

patricius II 366, 35. 515, 15; p. Romanorum I 79, 5. 80, 20. 193, 25. 203, 15. 213, 10.

patrimonium I 353, 40. 45. 354, 1. 20. 25. II 125, 25; p. pauperum I 275, 35. II 386, 5; patrimonia quadripartita I 369, 10.

patrinus I 313, 45 [423, 25]. II 512, 10.

patrocinium I 21, 10. 158, 10. II 226, 25; p. principis, potentioris I 21, 10; p. sanctorum I 25, 10. 101, 35. 102, 5. II 100, 10. 30.

patronus I 197, 10. II 39, 30. 60, 25; p. aldionis, libellarii I 196, 35; p. liberorum hominum II 91, 5; p. virginis II 227, 1.

patruelis I 113, 30 [447, 40]. 165, 25.

patruus I 15, 20. 98, 10. 128, 20 [II 22, 1]. 130, 1. II 237, 35. 247, 15; cum patruis hereditatem, usumfructuarium dividere II 109, 5; nepotes p. obediens II 69, 35.

pauper, pauperes I 43, 5. 64, 20. 65, 20. 57, 5. 136, 5, *saepius*; pauperes Franci heribannum non persolventes et in servitium regis se tradentes II 71, 30; pauperes liberi I 100, 30. 104, 25. 125, 10. 15 [410, 10. 15. II 61, 15. 180, 25. 30]; p. populi I 310, 10 [420, 35]; p. presbyteri I 238, 15; p. usuris adfligere II 43, 20. 25; p. adiuvere; pauperum alimentum II 385, 35; p. alimoniae, helemosynae I 195, 10. 249, 25. II 433, 1; de pauperibus cancellarius nihil accipiat II 62, 15; pauperum causa I 209, 35. 281, 30 [438, 20]. 295, 25. 333, 15. 367, 40. II 47, 25; pauperibus censum augere I 367, 35; *cfr.* 108, 25; pauperum clamores II 17, 1. 372, 10; cum pauperibus conspirationem facere I 151, 10; pauperum debita I 151, 5; pauperibus una pars decimarum applicetur I 106, 30. 228, 1. II 32, 15; *cfr.* I 347, 1; pauperum defensio II 157, 30. 35; p. defensor; p. direptiones II 55, 5; p. domus II 85, 1. 87, 15; *cfr.* 103, 10; pauperes ab episcopis *etc.* consolationem adque defensionem habeant I 94, 1; *cfr.* 165, 1; p. exspoliare I 150, 20. 163, 10. 165, 1. II 372, 15. 412, 25; pauperum facultas II 315, 25; pauperibus V. partem fructuum dare I 332, 10. 15; pauperum hereditas II 386, 5; p. hospitales II 94, 5; pauperibus hospitium non denegetur I 96, 20; pauperum iustitia I 92, 5. 15. 155, 15. 176, 20. 25 [433, 30]. 189, 25. 198, 25. 209, 35. 333, 15. 20; super pauperes magistros constituere I 298, 35; pauperum necessitas II 396, 10; pauperes nutrire *etc.* I 42, 15. 52, 10. 20. 132, 1 [410, 30]. 141, 30. 200, 30. 311, 15 [421, 20]. II 244, 25; *cfr.* I 174, 10; p. per placita opprimere I 270, 5; *cfr.* 214, 5; p. pacem habeant I 154, 1 [447, 25]; pauperum patrimonium; p. querela, querimonium I 209, 30. II 69, 30. 85, 30. 92, 10; p. receptacula I 340, 30. 35; p. receptio, susceptio I 60, 20 [403, 40]. II 267, 20. 404, 30. 434, 30; pauperes reficere I 195, 10; pauperum res I 22, 25. 174, 30. 220, 10. 312, 10. 15 [421, 35. 40]. II 180, 35. 288, 15. 292, 5; p. spoliator II 315, 25; pauperibus stipendia erogare II 102, 30; pauperum sustentatio II 513, 15 [220, 30]; p. usus I 78, 1. 276, 20 [406, 5]. II 33, 15. 178, 35 [185, 30]. — pauperiores Franci II 438, 10; p. condemnare I 207, 5; p. constringere et in hostem ire facere I 165, 10.

pauperini I 96, 30; p., qui dicuntur unvermagon I 224, 25.

paupertas I 34, 30. 196, 30. 327, 10. 330, 1. II 89, 30. 280, 15. 301, 40; p. ecclesiae, monasterii I 28, 15; pro

paupertate in hostem ire non posse I 325, 15; familia regis a nemine in p. mittatur I 83, 5.

paupertinus vir I 215, 35.

pausare I 344, 30. II 244, 30.

pavido (?) I 10, 15.

pavimentum ecclesiae I 136, 10.

pavo I 86, 30. 254, 25. 255, 30.

pax I 12, 5. 22, 10. 78, 5. 226, 30. II 336, 25 [337, 15. 20]. 339, 10. 359, 35; p. communis II 55, 10. 70, 25. 301, 10. 311, 35. 328, 10; p. a Deo concessa I 270, 35; p. ecclesiae, ecclesiastica II 122, 25. 177, 30. 330, 25. 374, 15. II 518, 10; p. ecclesiarum et illarum servientium I 212, 5; pacem habere in atrio, ante ianuam ecclesiae I 113, 20 [411, 40]. 182, 10; p. ecclesiarum, viduarum, orfanorum et pupillorum ac minus potentium inrumpere I 205, 15; pax sit inter episcopos *etc.* I 58, 5 [401, 35]. 103, 25. 174, 5. II 177, 15 [185, 20]; *cfr.* 36, 40; p. fidelium I 206, 20. 305, 20 [417, 1]; p. in hoste infra patriam I 334, 15. 25. 425, 45. 434, 35; p. in itinere exercituli I 305, 30. 35 [417, 10—20]; p. imperii II 54, 10. 92, 1. 101, 10; p. latronum I 150, 10; p. infra patriam; p. populi I 271, 15. 30. 304, 25 [416, 15]. 305, 25 [417, 10]. II 4, 40. 73, 25 [156, 20]. 74, 35. 90, 20. 25. 95, 30. 154, 20 [298, 35]. 157, 10. 168, 1. 334, 5 [362, 25]. *cfr.* 177, 10. 15 [185, 10. 20]. 177, 20; p. recta I 157, 30; p. regis I 2, 1; p. inter patres reges I 128, 20 [II 22, 5]. 271, 10. II 69, 15. 153, 45; p. regni II 73, 5 [155, 25. 170, 20. 25]. 330, 25. 518, 10. — ad pacem accedere II 502, 20; p. accipere II 70, 25. 502, 25; p. ad cognitare II 311, 20; pacis auctor II 67, 20; propter pacem bannum fortiores statuere I 72, 20; pace carere II 9, 5; pacis concordia; p. condiciones II 67, 15; pacem confirmare I 49, 30. II 311, 20. 312, 30. 328, 35; p. conligare I 272, 40; p. consentire I 214, 10; p. conservare, observare, servare I 291, 20 [445, 10]. 303, 25 [415, 10]. II 35, 5. 70, 1. 159, 35. 215, 20. 285, 15. 298, 25. 311, 20. 35. 328, 35. 351, 20; pacis observatio II 70, 1. 75, 30; cum pace consistere II 71, 10. 158, 1 [300, 1]; pacem custodire II 106, 15; p. custodire in ecclesia I 227, 30, cum fratre I 127, 10 [II 21, 35]; pacis custodia II 255, 35 [398, 35]. 410, 5; pacem deneigare I 97, 20; ad p. distingere I 123, 5 [425, 40]; p. donare I 274, 20; p. facere I 22, 25. 48, 15. 50, 5. 272, 5. 304, 25 [416, 5. 10]. II 242, 30. 336, 20. 431, 5; p. habere I 68, 20. 70, 20. 71, 15, *saepius*; pacis leges II 67, 15. 69, 20; p. ordo II 372, 25; p. osculum II 245, 35; pacem in palatio exequi, corrumpere II 372, 25. 30; cum bona pace pergere I 168, 30; pacis perturbator II 54, 10; cum pace ad placitum venire II 71, 10. 311, 25. 312, 30

- 313, 5; *cfr.* 158, 1. 5 [300, 1. 5]; pro pace praeceptum statuere I 160, 35 [449, 15]; de p. praevidere II 359, 35; paci rebellis I 122, 30 [425, 35. II 290, 30]. 142, 25; pacem reddere I 97, 20. II 244, 1; p. reformare II 106, 15; p. sociare I 355, 1; pacis studium I 203, 35; pacem suscipere I 272, 1; pacis tenor; cum pace summa transire II 87, 20; pacem violare, pacis violator I 305, 35 [417, 20]. — cum pace regum dicere II 113, 25. — pax = *osculum pacis*: pacem dare I 57, 15 [401, 15]. II 502, 15.
- peccare I 57, 10 [401, 5]. 215, 35; p. ignoranter, mala voluntate I 290, 25 [444, 15]; p. mortaliter II 491, 5; p. in ecclesiam, in reges II 156, 5; p. contra naturam II 44, 30. — peccantes I 348, 40. II 83, 5. 155, 40. 237, 45. — peccatum I 110, 10. 228, 10. 239, 15. II 53, 35. 118, 25. 304, 40. 411, 20, *saepius*; p. criminale II 318, 30. 412, 30. 495, 5; p. originale II 511, 30; p. publicum II 412, 30; p. confiteri I 25, 15. 365, 5. II 43, 10. 15; p. dissimulare I 348, 15; p. redimere II 81, 30; p. relaxare I 374, 15; p. remittere II 119, 20.
- peccator II 156, 1. 336, 5—15. 521, 35.
- pecora, peccora I 85, 10. II 44, 25; p. ecclesiae I 334, 5; p. pagensium II 436, 30; in pecoribus heribannum exactare I 166, 25 [432, 30].
- pectinus lanina I 87, 5.
- pectus unguere oleo, linire I 247, 10.
- peculare I 230, 5. 25; p. sacerdotum II 248, 10; p. eorum, qui a propriis dominis libertate donantur I 276, 40. 277, 1 [406, 30].
- peculiaris, e: p. officium I 76, 1; p. vinum I 84, 35. — in peculiariis locis II 136, 25.
- peculium I 85, 15. 94, 30. 125, 25 [427, 15]. 254, 1. 25. 255, 25. 256, 5. 20. II 134, 30. 135, 5; in peculio emendare I 83, 15.
- pecunia I 31, 20. 35, 25. 149, 15 [448, 25]. 196, 25. 360, 45. II 66, 35. 40. 179, 10. 211, 30. 225, 30. 240, 30. 330, 20; p. Christi II 217, 25; p. ecclesialis, ecclesiae I 25, 5. 28, 10. 15. 158, 25; p. ab imperatoribus ad defensionem concessa I 361, 1. 362, 25; p. regia II 437, 30; pecuniam accipere I 56, 25 [400, 45]. 103, 1; de pecunia cartas conscribere I 319, 10; pecuniam commendare, commodare I 28, 10. 56, 25 [400, 45]. 103, 1. 244, 5; p. congregare per turpe lucrum I 244, 10; p. dividere I 312, 40 [422, 20]; p. ad usuram donare I 244, 5; per p. ordinare I 55, 25. 30 [399, 20]. 102, 30. 364, 15. II 82, 1. 380, 15; *cfr.* I 37, 5. 76, 5; p. perdere I 31, 20; p. reddere, restituere I 25, 5. 219, 20.
- pedagogus II 516, 10.
- pedestres I 84, 25.
- pedicas tendere I 211, 5.
- pedites: cursores p. II 360, 25.
- pedules I 345, 10.
- peledrus v. poledrus.
- pellicia I 345, 10.
- pellis I 89, 5. 30. 35. II 45, 35; pelles luporum I 171, 15; pellis ovina II 231, 15; p. vervicina I 252, 5.
- pendere: p. hominem I 139, 25; p. latronem I 17, 5; p. servum I 139, 30.
- pensa I 254, 15. 20. 255, 20. 25. 40. 256, 15. 40. II 315, 20. 316, 1. 5.
- pensare I 74, 25. 30. — denarius pensans I 125, 20. 152, 5. 10. 285, 5 [441, 25]. II 301, 25. 302, 5. 20.
- pensio I 354, 5. 20. 25.
- pentacontarchus II 516, 5.
- pentecoste I 179, 20 [413, 10]. 226, 35. 237, 10. 241, 35. 312, 20. 346, 35. 347, 5. 363, 35. II 40, 35. 269, 35. 494, 20. 503, 25. 514, 1; in pentecosten baptizare I 237, 5. II 219, 30—220, 10. 510, 25—511, 1; p. sabbato baptismi celebretur I 363, 30.
- pepo I 90, 1.
- perambulare I 96, 20.
- perariciis (?) I 91, 1.
- percensere I 339, 25. 30. 340, 10.
- perceptio corporis et sanguinis dominici I 313, 1 [422, 25]. II 39, 15. 41, 40.
- percipere: p. iusticiam I 23, 15; p. in potestate I 14, 1; p. sacramentum I 313, 10 [422, 35].
- percussio I 285, 20. 344, 40; percussioibus CXX vapulare I 148, 25 [431, 1].
- percussor clericorum I 359, 15.
- percutere II 216, 5; p. ictu ingenuum I 117, 20; p. presbiterum, sacerdotem *etc.* I 108, 10. II 63, 5. 128, 1. 5; p. monetam.
- perdere I 5, 20. 25. 7, 5; p. beneficium I 123, 10 [426, 5]. 167, 1 [432, 45]; p. bruniam I 123, 10 [426, 5]; p. causam I 10, 10. 337, 5; p. debitum I 114, 15 [429, 10. II 326, 5]; p. dies I 85, 30; p. honorem I 167, 1 [432, 45]; p. manum I 123, 5 [426, 1]. 269, 35.
- perditio II 282, 5.
- perdix I 86, 30.
- perdonare: p. bannum II 319, 15; p. legem II 77, 10. 435, 1; p. tributum I 287, 15 [442, 1]; p. vitam II 343, 35. 40. — perdonare = *ignoscere* II 158, 20. 298, 15. 306, 35.
- perdonatio imperatoris, regis II 281, 30. 356, 35. 435, 1.
- perducere: p. ad iudicium publicum I 297, 35; p. ad mallum II 344, 15; p. ad palatium; p. ad poenitentiam II 308, 30; p. ad praesentiam episcopi II 292, 30; p. ad moderationem regis II 525, 1; p. ad praesentiam imperatoris, regis I 97, 35. 98, 15. 25. II 272, 10 [312, 25]. 272, 25. 30 [343, 30]. 307, 20. 345, 1; p. ad
- rationem II 73, 5. 10 [155, 25. 170, 25]. 169, 35.
- peregrinantes clerici, monachi II 122, 20.
- peregrinus: p. clericus I 54, 15 [398, 5]. 102, 25. 108, 35. 133, 25 [447, 1]; p. episcopus I 133, 25 [447, 1]; p. monachus I 108, 35; p. vagus I 150, 10 [448, 30]. 152, 5. — peregrini I 32, 5. 37, 1. 60, 20 [403, 40]. 93, 1. 94, 1. 96, 20. 106, 30. 115, 25 [448, 1]. 193, 20. 311, 15 [421, 20]. 345, 40. II 434, 30. 435, 1. — ad peregrina (sc. loca) migrare II 121, 35.
- perfectus = *profectus* I 70, 20.
- perfectus, a, um: p. aetas I 60, 5 [403, 30]; p. ingenuitas I 356, 30.
- pergamena II 62, 30. 274, 30.
- pergere I 94, 30. 123, 10. 155, 15. 167, 10. 15. 168, 30. II 292, 25. 30. 330, 5, *saepius*; p. canonicè ac religiose II 411, 30; p. ad curtem II 373, 20; p. ad custodiam maritimam vel patriae II 95, 1; p. ad defensionem patriae II 358, 35; p. in exercitum I 25, 10. 141, 15. 165, 20. 167, 1 [432, 40]. 205, 15. 261, 25 [II 259, 15]; *cfr.* 305, 30 [417, 20]; p. hostiliter, in hostem; p. in itinere I 43, 5; p. per mallos et publica placita I 79, 45; p. per missaticum II 11, 5; p. in navibus I 167, 30 [449, 25]; p. ad palatium; p. ad placitum; p. cum rege II 328, 30; *cfr.* 354, 30. 358, 1. 360, 1; p. per regnum I 199, 1; p. Romam, ad limina apostolorum I 365, 5. II 86, 1; p. cum seniore I 165, 20. II 354, 30; p. in terreno ac navigio contra hostes II 451, 30.
- periclitantes II 219, 30.
- periculum I 56, 15 [400, 15]. 363, 30. II 40, 1. 45, 30. 118, 35. 40. 220, 15. 20. 290, 20. 412, 5. 529, 45; p. interdicti anathematis incurrere II 419, 30; p. animae II 8, 20; p. gradus I 46, 10. 328, 30. 332, 5. II 41, 40. 42, 1. 5. 122, 20. 409, 25; p. honoris I 243, 40; p. mortis I 15, 25. 16, 30. 41, 20. II 182, 15. 20; p. periurii I 313, 1 [422, 25]; p. temporale II 48, 15; p. vitae I 4, 30. 6, 10. 7, 15. 16, 5. 15. 25. 72, 25. 205, 20. 323, 10. II 96, 15. 20. 30.
- periurare, periurari I 49, 5. 15. 20. 58, 25 [402, 10]. 146, 25. 208, 10. 217, 20. 219, 25. II 314, 30; p. manum I 123, 5 [426, 1]; se p. I 139, 35; periuratus nec testis sit nec ad sacramentum accedat nec iurator existat I 58, 35 [402, 20]. 104, 1.
- periurium I 29, 30. 49. 98, 5. 100, 25. 138, 35. 139, 35. 140, 25. 154, 20. 313, 1 [422, 25]. 365, 40. II 54, 15. 35. 55, 5. 178, 15 [185, 30]. 392, 30. 407, 20; p. in sancto euangelio, altare, sanctorum reliquiis, communi loquella I 58, 25 [402, 10]. 104, 1; de periuriis, ut caveantur I 124, 15 [426, 35. 448, 20]; periuria compescere I 290, 5 [443, 40]; ad p. conducere I 163, 15; periurium declarare I 208, 10;

- de periuriis emendare I 189, 25; in periuria se mittere I 208, 10; p. parvipendere I 163, 15; periurium perpetrare I 217, 20. II 55, 1; in p. testes scienter inducere II 15, 15. — periurii, propter periurium convictus I 124, 20 [426, 40. 448, 25]. 268, 5; in periurio deprehensus II 225, 5; de (in) p. probatus I 49, 5. 98, 10; propter periurium victus I 268, 40. 283, 5 [439, 35].
- periurus I 70, 30. 336, 15. II 65, 1. 314, 30. 407, 25. 408, 1.
- permissio: p. episcopi I 243, 25. 364, 20. 365, 1; p. principis I 166, 30 [432, 40]; p. regalis I 433, 15; p. regis I 288, 10 [442, 35].
- permissum imperatoris I 89, 1. 167, 25.
- permutatio I 311, 1. 25 [411, 5. 25].
- perpere II 434, 15. 442, 15.
- perpetuus, a, um: p. contractus emphiteuseos I 311, 1 [421, 5]; perpetuo iure possidere I 107, 10.
- perpetrare: p. aliquid mali I 22, 15; p. periurium; p. sacrilegium I 3, 1.
- perquirere I 92, 10. 296, 30. 340, 25. 368, 5. II 84, 10. 90, 25; p. beneficia II 64, 20; p. de canonicorum vita et conversatione II 64, 30; p. census, freda I 177, 15 [434, 10]; p. conspirantes inter se II 86, 15; p. de ecclesiae thesauro II 64, 30; p. fugientem II 73, 15 [155, 35]; p. latronem I 7, 10. 191, 5. II 86, 5; p. maleficos etc. II 345, 15; p. de plebibus episcoporum II 64, 30; p. presbiteros I 230, 1; p. infra et extra regnum II 529, 35; p. servos et ancillas fugaces I 193, 10.
- perscrutari presbiteros I 230, 1.
- persecutio II 86, 35. 343, 30.
- persequi: p. saeculari potestate II 215, 5; p. infidelem II 343, 25; p. latronem I 6, 1. 7, 5—15. II 273, 10; p. malefactorem I 17, 30. II 86, 10. 343, 25; p. raptorem I 16, 5; p. vagos II 73, 10 [155, 25. 170, 25].
- persicarius I 90, 10. 255, 5. 256, 40.
- persolvere I 69, 40. 70, 10; p. argentum, in argento I 287, 35 [442, 25]. 307, 10 [418, 40. 45]; p. bannum; p. census I 177, 20 [434, 15]. 287, 25 [442, 15]. 295, 30. 333, 30. II 272, 5 [312, 20]; p. dampnum II 251, 10; p. debitum in dubium I 337, 1; p. decimas I 327, 25; p. heribannum I 166, 15 [432, 20]. 167, 20 [449, 20]. II 71, 30. 322, 5; p. legem I 49, 20; p. annualiter XXV libras II 149, 30; p. mancipia II 292, 20; p. mansionaticos I 306, 15 [418, 1]; p. multam I 278, 25 [408, 1]; p. nonam et decimam I 287, 30 [442, 15]. 307, 10 [418, 40. 45]; p. opera in restauratione ecclesiarum I 307, 15 [419, 1]; p. poenas I 305, 35 [417, 20]; p. pontaticum I 294, 35; p. sacrilegium II 216, 10. 217, 15; p. teloneum I 294, 20. 25. II 252, 1; p. tributum I 287, 15 [442, 1]; p. wirgildum proximis interfecti I 282, 1 [438, 30], ad partem regis I 208, 15.
- persona I 6, 5. 94, 30. 125, 20 [427, 15]. II 212, 20. 296, 25 [100, 15. 333, 35. 339, 20. 362, 15]. 357, 10. 15. *saepius*; p. abbatis etc. I 196, 10. 20; p. episcopi II 388, 1; p. imperatoris II 27, 40. 46, 25; p. sanctimonialis feminae I 319, 1; p. bona I 31, 25; p. condigna I 21, 1; p. debilior I 17, 5; p. ecclesiastica I 320, 20; p. gravior I 56, 30 [400, 30]; p. honorator I 3, 5; p. inferior II 529, 20; p. ingenua I 4, 35; p. libera I 180, 15; p. maior I 32, 20. 228, 25; p. minor I 31, 25; p. potentior I 21, 10; p. propria I 92, 30; census regalis de propria p. I 125, 35 [427, 25]; p. publica I 21, 20. II 108, 10; p. regalis II 29, 20. 30; p. sacerdotalis II 29, 20. 30; p. secularis II 120, 40; p. servilis I 3, 1; p. vilis I 276, 40 [406, 25]. II 230, 10; personarum acceptio; personae conditio I 196, 35. 205, 25; p. exceptio II 272, 20. 286, 15; p. meritum I 21, 5; p. qualitas I 365, 10. II 255, 40 [339, 1]; p. respectus II 298, 25. 384, 15.
- pertica I 64, 25.
- pertinere I 15, 30. 74, 10; p. ad imperatorem I 297, 1; *cfr.* 288, 10 [442, 40]. II 521, 40. 528, 35. 40; p. ad palatium I 201, 15; p. ad potestatem alicuius I 287, 20 [442, 10]. — res ecclesiis pertinentes II 64, 20. — pertinentia comitatus II 64, 20. — heredes vel pertinentes (?) institutoris II 121, 5.
- pertractare I 2, 35. 8, 10. 11, 10. 15, 15. 273, 1. II 106, 5; p. ecclesiasticas vel imperii utilitates I 270, 30.
- pertransire: p. parrochias II 430, 35. — pertranseuntes rapinam non exercent II 105, 25.
- perturbare pacem I 304, 35 [416, 15].
- perturbator pacis II 122, 25.
- perunguere crismate I 247, 15. II 340, 30.
- pervasor alienarum rerum II 66, 25; p. rerum ecclesiasticarum II 115, 5 [401, 25]. 412, 25.
- pervertere iustitiam II 64, 1.
- pervium I 13, 5; p. denegare I 14, 25.
- pes II 217, 5. 242, 15. 243, 5; pedes lignei I 223, 25; p. abscidere I 205, 30; p. sibi vicissim lavare I 345, 20; pedibus vindemiam premere I 87, 30.
- pestilentia I 122, 30 [410, 1]. 245, 35. II 4, 30. 44, 20.
- petenstro (?) I 223, 40.
- petere I 59, 25 [403, 5]. 97, 20. 103, 25. 243, 25. 356, 20. II 270, 1. 415, 30. 416, 1; p. a rege, regem, imperatorem I 2, 5. 118, 25. II 35, 30. 81, 15. 83, 10. 25. 90, 30. 116, 10 [402, 10]. 125. 174, 30. 184, 10. 296, 30 [100, 15. 20]. 298, 5. 15. 363, 20. 25. 364, 30. [370, 1]. 384, 20. 386, 35. 429, 5. 440, 15.
- petitio I 312, 5 [421, 30]. 346, 10. 15. II 35, 30. 136, 25. 270, 1. 284, 1. 498, 10. 20. 501, 35. 507, 5; p. canonicorum II 385, 20; p. episcoporum II 364, 25. 370, 1. 10. 396, 10; p. generalis II 396, 10; p. laicorum II 385, 20; p. populi II 90, 25. 30. 91, 15; p. specialis II 396, 10.
- petitor I 117, 35 [430, 15]. II 434, 5; p. ecclesiae I 297, 5; p. puellae velandae I 279, 10 [408, 45].
- petitoria suggestio II 396, 15.
- petra I 59, 1 [402, 30]. 61, 10 [404, 25]. 76, 25. 104, 5. 171, 30. 223, 5.
- petresilus I 90, 5. 255, 5.
- pharetra I 168, 25.
- philosophus II 476, 30.
- phitones v. pithones.
- phylacterium, filacterium I 25, 30. 45, 15. 25. 223, 10. II 45, 1.
- pictorium opus II 420, 10.
- pictura I 253. II 482, 1. 483, 15. 30—484, 10; p. ecclesiae I 136, 10.
- pietas = *titulus imperatoris, regis* I 367, 1. II 36, 25. 40. 37, 15. 30. 35. 38, 35. 39, 20. 46, 20. 48, 20. 49, 15; p. imperii I 248, 20. 30; p. principis I 360, 40. 361, 1. II 211, 30; p. regia II 180, 25. 385, 25.
- pigneratio II 132, 25. 133, 5. 134, 1.
- pignerare, pignorare I 70, 5. 192, 15. 320, 30. 330, 20. II 132, 20—133, 1. 10. 134, 15; p. liberos homines II 91, 1. 5; p. liberos homines vassorum regis I 321, 5; p. iudicem II 133, 30; p. pro pignere II 132, 25. 133, 1; p. pro poena I 197, 15.
- pignus I 70, 5. 114, 15 [429, 10. II 326, 10]. 259, 10. II 132, 25. 133, 1. 30. 135, 30. 140, 35. 146, 40; p. accipere II 132, 25; p. antestare II 133, 30; in p. dare vasa ecclesiae I 277, 30. 35 [407, 15]; p. ponere II 134, 15. 135, 30. 140, 35. 146, 40; p. recipere II 132, 30; p. reddere, restituere II 132, 25. 133, 1. 5; p. tollere II 133, 1. 10. 256, 35.
- pinguedo I 345, 15. 348, 5.
- pinus I 91, 1.
- pirarius I 90, 10. 255, 5. 256, 35.
- piratium I 87, 15.
- pisa I 252, 10; *cfr.* pisile.
- piscari I 87, 20. 252, 5.
- piscatio II 142, 15.
- piscator I 87, 15. 89, 10.
- piscatum I 87, 10.
- piscis I 89, 25. 30. 172, 10. 20. 255, 15. 256, 10. II 244, 40. 245, 15. 20. 45.
- pisile, pisla (?) = *'phiesal, phiesel', caminata* I 87, 30. 254, 5. 255, 10. 35. 256, 30.
- pistor I 87, 20. II 319, 5.
- pistrinum I 86, 30. 254, 5. 255, 10. 35. 256, 10. 344, 10.
- (pisum), pisus I 254, 15; pisi Maurisci I 90, 10.
- pithones, phitones I 59, 1 [402, 25]. 104, 5.

pittus I 7, 35.

pius, a, um: p. loca I 374, 5. 10. 375, 1—15; pia recordationis genitor imperatoris I 274, 25. — piissimus augustus; p. Hludowicus II 2, 5; p. imperator I 275, 25. 302, 5. 394, 25. 435, 1; *cfr.* imperator; p. princeps II 81, 1. 5; p. rex.

placere: terra ad tenendum placita I 287, 25 [442, 10]. — placet I 184, 5. 362, 15. II 279, 25; placuit I 13, 15. 14, 30. 15, 20. 17, 20. 68, 15. 69, 20. 30. 71, 20. 78, 15. 187, 20. 194, 35. 199, 30. 40. 201, 20. 25. 30. 203, 1. 208, 1. 215, 30. 218, 1. 10. 227, 5. 228, 10. II 120, 40. 259, 40. 373, 1. 374, 5. 375, 10. 449, 25; p. atque convenit I 8, 15. 30. 12, 35. 198, 25; iuxta quod placuerit I 116, 5 [448, 5]; quomodo regi aut reginae placuerit I 84, 30; ut placuerit II 358, 25 [363, 5]. — placitum est I 208, 1; *v.* placitum.

placitare I 135, 35; p. honores suos II 358, 30.

placitum I 5, 5. 30. 93, 10. 15. 114, 35. 131, 35 [427, 45]. 151, 5. 168, 25. 174, 20. 217, 20. 270, 5. II 83, 10. 161, 40. 250, 30; inter placitum et placitum sint XV vel XX dies II 89, 15. 20. 30. 35; p. primum, secundum, tertium II 89, 15. 30; p., quando non fiat I 61, 10 [404, 25]. 69, 25. 30. 174, 15. 182, 1. 304, 45 [416, 25]. II 233, 35. 234, 10. 269, 5. 15; *cfr.* 54, 20. 420, 10; p., ubi non fiat I 174, 30. 196, 25. II 46, 5. 110, 20. 269, 5. — p. centenarii; p. comitis; p. commune I 72, 15. II 70, 15. 307, 10; placita communia inter missos et comites I 177, 25 [434, 20]; placitum dominicum; p. ecclesiasticum; p. episcopi I 374, 40. II 218, 15. 20. 30. 432, 15; p. exercitale I 98, 35. 101, 15. 146, 15. 214, 20; p. generale I 116, 25 [448, 15]. 145, 15. 25. 168, 15. 190, 5. 326, 20. II 4, 10. 9, 35. 10, 5. 27, 40. 54, 20. 342, 1. 343, 1. 345, 40; *cfr.* 527, 1—30. 528, 30; placita generalia III in anno observentur I 290, 15. 20 [444, 5]; ad p. generalia capitula reservare II 11, 15; p. imperatoris, regis I 50, 10. 116, 5. 136, 5. 139, 5. 157, 1 [447, 35]. 157, 5. 209, 10. 301, 5 [437, 10]. 301, 15 [437, 20]. 303, 25 [415, 10]. 307, 5 [418, 40]. II 38, 35. 76, 15. 84, 5. 169, 15. 170, 5. 10. 311, 5. 25. 312, 1. 30. 334, 10 [362, 30]. 337, 5. 428, 15; ad p. regis brevem adportare II 318, 5; ad placita imperatoris venire debent episcopi, abbates, comites II 9, 10; ad placitum imperatoris sub fideiussoribus, sub fideiussione venire II 15, 20. 35; p. iudicis I 37, 5; p. legale II 306, 35; placita minora comitis I 284, 15 [440, 40. II 347, 1]; placitum missorum; m. publicum I 69, 25. 79, 45. 174, 30. 196, 25. 220, 10. 312, 15 [421, 40]. II 46, 5. 180, 35. 269, 15; p. saeculare I 60, 10 [403, 35]. 196, 25. 364, 10. II 179, 20. 218, 15; p. vicarii I 171, 15. 20. II 19, 15. 20. 25. — ad placitum adducere II 78, 30. 91, 5; ad p. arimannos cogere

II 110, 5; ad p. arma portare I 156, 25 [428, 5]; *cfr.* 318, 40; ad p. bannire I 116, 15 [429, 40. II 19, 20]. 145, 25. 207, 5; in placito causam quaerere I 295, 30; ad placitum cogere I 150, 20. II 110, 5; p. condicere I 135, 5. 166, 30 [432, 35]. 206, 25. II 71, 5. 218, 20. 30. 219, 5. 283, 5; ad placitum compelli II 78, 30; p. constituere II 89, 5. 218, 15. 283, 5; in placitis constitutionem relegere II 302, 30; ad placitum convenire I 206, 25. II 105, 25. 162, 10; p. custodire I 171, 15. 20. II 283, 1. 294, 30; placita tria custodire I 210, 35; placitum decernere II 218, 15; in placito defendere I 155, 20; placitum denunciare I 171, 20. 25; p. dimittere II 383, 5; ad p. dona presentare I 168, 35; ad p. exire I 75, 30. II 97, 15; p. facere I 70, 30; p. habere I 116, 5 [429, 35. II 60, 35]. 178, 25 [412, 25]. 214, 1. 217, 20. II 4, 15. 28, 1. 210, 1; p. instituere I 98, 35. 101, 15. 146, 15. 210, 35. 214, 20; p. intendere in LXXXIV noctes I 9, 10; in placito invenire II 84, 5; ad placitum manare I 72, 5. 116, 15 [429, 40. II 19, 20]. 125, 15 [410, 15. II 180, 30]; p. mutare II 89, 25; p. observare I 149, 15 [431, 25]. 151, 15. 314, 20 [450, 1]; ad p. pergere I 43, 5. 51, 25; p. ponere II 89, 1; ad placita contra legem protrahere II 91, 1; ad placitum praesentare I 68, 20; per placita sacramenta firmare I 5, 10; placitum tenere I 214, 5. 291, 10 [444, 45]. 301, 5 [437, 10]. II 19, 15. 20. 25. 108, 5. 110, 20. 420, 10. 436, 35; ad placita vagari, discurre II 60, 25; ad (in) p. (placitum) venire I 46, 1. 5. 67, 5. 135, 5. 139, 5. 145, 25. 148, 25 [431, 5]. 150, 20. 25. 166, 30 [432, 35]. 171, 20. 25. 214, 5. 262, 5. 270, 5. 291, 25 [445, 15]. 295, 25. 30. 301, 1 [437, 5]. 321, 1. II 71, 10. 78, 30. 158, 5 [300, 5]. 218, 20. 234, 10. 312, 30. 35; ad p. venire per banum praecipere II 218, 20; ad placita venire ter in anno I 320, 30; in placitis tribus venire negligens II 89, 20. 35; placitum vitare II 110, 1; ad p. vocari I 46, 1. — placitum = *praeceptum* I 84, 20 (?); placita canonum II 523, 5. — placitum *pro* palatium I 149, 25. 151, 20.

plaga I 31, 25. 153, 10 [413, 10]. 154, 10. 212, 15. 20. II 189, 15; plagae in libero, in servo peractae II 134, 5.

plagatus diaconus, presbiter I 212, 15. 20.

plana I 254, 20. 255, 20. 40.

planeta I 243, 35; p. castanea I 251, 15.

plantare vineam I 172, 20.

platea I 3, 10 [II 417, 30]. 64, 20. 216, 10. 15. II 251, 15.

plebeius, plebei I 319, 35. 346, 25. II 105, 15. 479, 35.

plebium, plivium = *obligatio*, *Pflicht*, *Verantwortung*, *Haftung* I 305, 35

[417, 20]; = *cura*, *Pflege* I 85, 10. 87, 5; = *securitas*, *fideiussio* I 6, 5 (*Zeumer*).

plebs I 20, 30. 289, 5 [443, 1]. 312, 35 [422, 15]. 319, 20. II 171, 20; p. christiana II 174, 1. 5; p. Dei II 518, 1; p. dominica I 371, 20; plebem imperio corrigere I 2, 30. — plebs, plebes = *plebs ecclesiastica*, *Gemeinde* I 11, 35. 46, 1. 195, 15. 197, 20. 211, 35. 229, 40. 312, 35 [422, 15]. 336, 25. 356, 30. 364, 1. 373, 1. 376, 25. II 35, 1; p. archiepiscopo commissa I 247, 5; p. baptismalis I 373, 10; ecclesiae baptismales plebes appellatae II 102, 35; plebs ecclesiastica II 110, 15; p. episcopi I 374, 5. II 64, 30. 118, 10. 367, 45; p. parochiae II 32, 35; p. presbyteri II 257, 5. 10; p. sacerdotis I 153, 15 [413, 15]. 312, 35 [422, 15]. 374, 30; p. subdita, subiecta II 35, 25. 81, 10. 257, 40; p. et clerici episcopum eligant I 372, 35. 40; *cfr.* II 520, 40. — plebium archipresbiteri II 110, 20—30. 118, 10. 15. 120, 30. 35; plebis consilium I 232, 30; p. gubernacula non suscipiat vagans I 364, 20; p. populus I 375, 15. II 82, 1; decimae a populo in plebibus *etc.* oblatae I 195, 30; plebium presbiteri II 407, 1; *cfr.* 118, 10; plebis querimonia II 247, 25; plebium sollicitudo II 81, 15; plebem in religione confirmare I 362, 35; plebes contra rationem destitutae II 64, 30; p. docere, instruere *vel similiter* I 45, 20. 153, 15 [413, 15]. 247, 5; p. gubernare II 82, 10. 110, 25. 120, 35; p. ordinare II 64, 30. 81, 40. 82, 1; *cfr.* 80, 1; p. restaurare I 327, 20; p. male tractare II 82, 10; p. visitare II 406, 10; in plebe habitare II 60, 25, ad publicum officium festinare II 102, 5.

plenarium officium I 346, 40.

plenitudo: p. actionum synodali II 262, 20; p. consacerdotum II 51, 5; p. capitulorum II 262, 20. 301, 5; p. edicti II 433, 20; p. hominum II 331, 30. 332, 1.

plenus, a, um: p. compositio I 160, 15. 20 [432, 10. II 290, 35. 40. 300, 30]. 330, 40; p. iustitia I 88, 5. 10; p. leudis, liudis hominis liberi I 143, 10. 20.

plivium *v.* plebium.

plumacium, plumatium I 87, 1. 251, 20. 252, 5. 256, 15. 30.

plumbaricia fossa I 89, 10.

plumbeus, a, um: p. patella I 256, 30; p. vasa I 87, 1.

plumbum I 251, 35.

pocularis I 254, 10. 255, 15. 35; p. aereus I 256, 10.

poculum I 345, 20; p. amatorium II 45, 1.

poena, pena I 49, 30. 50, 5. 117, 30 [430, 15]. 205, 40. 335, 5. II 134, 30; p. castrationis II 135, 20. 25; p. le-

- galis I 12, 1. II 86, 20; p. legitima I 155, 25; p. in legibus posita II 86, 5. 10; p. LX solidorum I 294, 30; poenam conscribere I 316, 30; p. X, V, III libras auri dare II 128, 1. 5; p. iudicare I 174, 15; p. mundo alio obligare I 215, 35; p. persolvere coram imperatore sive misso I 305, 35 [417, 20]; p. sustinere I 17, 15; successor in antecessoris poena non sit obligatus I 327, 25; pro poena pignerare I 197, 15.
- poenitentia, penitentia I 25, 40. 26, 1. 202, 10. 25. 361, 1. 365, 20—30. II 28, 25. 83, 30. 188, 1. 236, 10. 20. 278, 5. 294, 35. 440, 5; p. biennii II 181, 30; p. quinquennii II 182, 1. 5. 189, 5. 217, 1. 5. 241, 25; p. VII annorum, septennis II 181, 20. 182, 15. 189, 15—25. 241, 25. 242, 10—246, 5; p. X annorum II 181, 15. 217, 5. 10; p. XII annorum I 361, 15. II 182, 5; p. XL dierum II 218, 10. 233, 25. 242, 10—244, 10; p. acerrima II 122, 35; p. canonica I 361, 40. 367, 30. II 41, 1; p. composita I 97, 25; p. debita II 73, 10. 20 [155, 30. 35]; p. digna II 55, 25; p. districtior II 207, 25; p. duplex II 241, 5. 10; p. ecclesiastica II 53, 30; p. occulta II 189, 10; p. publica I 175, 1. 278, 30 [408, 5]. 279, 1—10 [408, 25. 30]. 282, 1 [438, 30]. 367, 30. II 18. 55, 20. 57, 5. 10. 66, 25. 83, 5. 10. 119, 10. 15. 35. 181, 1. 307, 20. 314, 30. 315, 25. 319, 10. 373, 1. 5. 412, 30. 413, 20. 25. 414, 5—15. 35; poenitentiae publicae subacti alios de baptismo non suscipiant, ab ecclesiarum liminibus et a castris militaribus sequestrentur II 39, 30. 35; p. publicae subiugatus nullam rei publicae debet administrare dignitatem, nullo militiae cingulo utatur II 120, 15; *cfr.* 55, 30; sub poenitentia publica redigere usuras exigentes II 63, 35; p. praedura II 238, 30. — p. acceptoris sponsae alienae II 414, 25; p. adulteri II 189, 25; p. fornicatoris II 247, 20; *cfr.* I 97, 35. II 238, 25. 239, 35; p. homicidae II 189, 15; p. homicidii sponte facti II 241, 25. 242, 10—246, 5; p. in ecclesia interficientis I 438, 1. 40; p. malefactorum II 292, 30; p. mariti cum sorore uxoris dormientis II 239, 15; p. iurantis in quadragesima II 325, 25; p. sacrilegi II 217, 25; p. viri et mulieris occidentis maritum II 415, 1. — per poenitentiam se absolvere II 190, 5; p. accipere I 281, 10 [438, 1]. II 18, 5. 10. 325, 30; ad p. adducere, perducere II 308, 30. 35; ad p. auctoritate regia adducere II 269, 30. 35; p. agere I 26, 1. 34, 25. 39, 5. 10. 40, 5. 61, 1 [447, 30]. 69, 15. 174, 1. 202, 15. 218, 20. 219, 25. 282, 1 [438, 30]. II 161, 1. 292, 30. 336, 10. 372, 20; ad p. cogere I 25, 10; ad p. cohercere II 237, 30. 238, 1; p. constituere I 40, 40; p. differre II 242, 25. 244, 1; per p., in poenitentia emendare II 299, 15. 310, 20; p. exposcere II 286, 20. 25; p. exsolvere II 182, 15; p. facere II 345, 1; p. facere in pane et aqua I 25, 40; p. indicare I 25, 15. 107, 20; poenitentiae impositio II 409, 15; poenitentiam imponere I 25, 40. 61, 1 [447, 30]. II 104, 30. 215, 20; poenitentiae iudicium I 57, 10 [401, 10]. 179, 25 [447, 20]. II 190, 1; poenitentiam iudicare I 40, 10. II 239, 15; poenitentiae levigatio; p. lex; p. locus II 414, 15; *cfr.* 60, 30; p. modus II 43, 15. 182, 20. 373, 5; p. modus in episcopi arbitrio sit II 241, 20. 25; p. modus tempusque II 183, 30. 184, 1; poenitentia multare I 312, 40 [422, 20]; poenitentiae opera II 122, 35; in poenitentia ad finem vitae perseverare II 189, 30; poenitentiae pondus sublevare II 182, 20; poenitentiam quaerere II 294, 35; iuxta qualitatem poenitentiae denarios dare I 179, 1 [412, 35]; p. quantitas II 182, 20; ad poenitentiam redire II 155, 40. 156, 1. 336, 1. 5; in (ad) p. redigere I 3, 5. 28, 5; sub p. redigere presbiteros et diacones II 60, 20—30; poenitentiae satisfactio II 27, 35. 35, 25. 39, 30. 83, 30; per poenitentiam satisfacere II 307, 20; poenitentiae subicere, subigere, submittere I 377, 5. II 119, 30. 207, 15; poenitentiam suscipere II 120, 5. 336, 15; p. suscipere nolens II 120, 20. 25. 30; poenitentiae tempus II 29, 15. 242, 5; p. vacare II 420, 10; p. vindicta II 272, 10 [312, 25]; ad poenitentiam vocare II 373, 10. — post poenitentiam coniugium accipere, coniugio non privari II 238, 20. 247, 20; *cfr.* 207, 20. 25; post p. matrimonio uti, consolari II 237, 20. 238, 15; post p. nubere II 238, 10. 15.
- poenitentialis, penitentialis, e: p. canon I 363, 20. — poenitentialis, e = *liber poenitentialis* I 179, 25 [447, 20]. 234, 30. 235, 15. 237, 1. 243, 35.
- poenitere, paenitere, penitere I 246, 1. 361. 362, 1. 5. 10. II 55, 20. 214, 20. 215, 15. 225, 10. 235, 1. 5. 238. 239. 242—246. 280, 5. 414, 30; p. absconse II 184, 1; p. in aqua, pane *etc.* II 189. 218, 15. 242, 15; p. canonicæ, digne II 247, 5. 25; p. iuxta (secundum) homicidia non sponte, sponte commissa II 241, 30. 35; *cfr.* I 361, 20; p. publice II 118, 15. 184, 1. 325, 30. — poenitens, poenitentes I 45, 40. 179, 1 [412, 30]. 244, 10. II 118, 30. 182, 30. 184, 5. 231, 20. 239, 5; p. publice coniugium non contrahat II 119, 35; poenitentes inpositionem manus in feria IV. accipiunt II 420, 5. 10; poenitens ad placitum non veniat II 234, 10; poenitens habitus II 55, 25. 57, 15; p. mos II 53, 20; poenitentium iudicia I 365, 10; *cfr.* 179, 25 [447, 20]; p. reconciliatio II 409, 15; p. reconciliatio non a presbiteris, sed ab episcopis fiat II 118, 35. 40.
- poenitudo, paenitudo, penitudo II 116, 15 [402, 15]. 118, 35. 120, 5. 351, 30.
- poledrarius I 84, 1. 88, 1.
- poledrus, peledrus I 84, 15. 87, 35. 89, 10; p. anniculus, annotinus, bimus I 254, 25. 255, 25. 256, 5. 20.
- polluere: p. adulterio I 215, 30. II 236, 40. 237, 5. 241, 15; p. concubitu II 183, 20; p. coniugium II 237, 15; p. filiam amitae, avunculi *etc.* II 237, 25. 30; p. per fornicationem II 238, 25; p. se cum muliere a fratre stuprata II 238, 10. 15; p. cum duabus sororibus II 239, 10.
- pollutiones cum masculis et pecoribus admittere II 44, 25. 30.
- polypticum II 323, 1.
- pomarium, pomerium I 172, 20. 255, 15.
- pomarius I 90, 10. 255, 5. 256, 35.
- pomatium I 87, 15.
- pompae adversarii, diaboli, Satanae I 163, 35. 247, 10. II 40, 10. 20. 177, 5.
- pompaticus relator II 516, 15.
- pomum I 83, 10. 344, 20. II 242, 20. 243, 30; p. crystallinum I 251, 1.
- pondus: pondera iusta, aequalia I 60, 15 [403, 45. 434, 30]. 104, 10. 174, 15.
- ponere: p. centenarium I 7, 5; p. diem I 193, 15; p. per fideiussores I 32, 1; p. pignus II 134, 15. 135, 30. 140, 35. 146, 40; p. placitum II 89, 1; p. ad sortem I 5, 5; p. in vestigia I 17, 10; p. vicarios I 144, 10.
- pons I 32, 5. 89, 1. 171, 30. 254, 20. 284, 35 [441, 15. 20]; p. antiquus I 145, 30; pontes publici II 16, 15. 65, 5. 15; p. publici per bannum fiunt I 290, 30 [444, 20]; p. super Sequanam I 301, 25 [437, 35]; theloneum de pontibus I 66, 1. 124, 30 [427, 5]. 149, 5 [431, 15]. 150, 30. 294, 15. 30. — pontes construere I 144, 20. II 84, 10. 15. 88, 1; p. emendare I 199, 25. 288, 15 [442, 40. 45]. 295, 1; p. facere I 192, 5. 197, 10. 301, 25. 30 [427, 35. 40]. II 277, 30; p. facientes pontaticum de eodem ponte non persolvant I 294, 35; sub pontibus ire, transire, vadere *vel similiter* I 124, 30 [427, 5]. 144, 30. 284, 35 [441, 15]. 289, 15 [443, 15]. 294, 15. II 277, 30; ad pontes operari II 322, 1; p. reficere, reparare, restaurare *vel similiter* I 290, 30 [444, 20]. 301, 25. 30 [437, 35. 40]. 306, 40. 307, 1 [418, 30]. II 16, 15. 94, 1, *saepius*.
- pontaticum persolvere I 294, 35.
- pontifex = *episcopus* I 11, 15. 21, 20. 23, 25. 106, 15. 162, 1. 192, 10. 203, 20. 25. II 32, 20. 40, 35. 53, 25. 35. 101, 35. 265, 10. 35. 309, 20. 367, 35. 414, 25. 448, 10. 15. 504, 20; pontifices apostolici I 11, 35; p. sacrosancti I 11, 20; p. Venetiarum II 136, 20; pontificis admonitio I 21, 15; p. advocatus I 192, 15; p. auctoritas

- I 232, 35; p. conscientia I 46, 15; p. conversatio II 33, 35. 34, 10; *cfr.* I 189, 5, 35; p. honor I 189, 5; p. iussio I 48, 10; in p. manus servum tradere I 229, 20. 232, 25. — pontifex altaria sacrans I 232, 30, 35; pontifices ecclesias suas ordinent I 191, 30; p. sacerdotes, clericos constringant I 191, 35; in pontificem consecrare II 379, 25. — pontifex = *archiepiscopus* II 379, 25. 381, 5. — p. = *papa* I 323, 15. 324, 5. 371, 20. 35. II 510, 10; p. ecclesiae Romanae I 75, 10; p. Romanus I 354, 25. 364, 30. II 168, 10. 247, 20; p. summus I 353, 10. 354, 1. II 99, 15 [348, 15]. 101, 15. 105, 1. 349, 5. 515, 1. 519, 5; p. universalis I 374, 25; pontificum auctoritas II 29, 25. 519, 5; p. decreta II 210, 1; pontificis dispositio; p. licentia; p. potestas; p. sepultura I 354, 45; pontificum Romanorum usus I 364, 30; pontificem consecrare I 324, 15. 354, 45; p. eligere I 323, 20. 354, 45; *cfr.* 323, 5; pontifex electus I 324, 15.
- pontificalis, e: p. auctoritas; p. ministerium, officium II 57, 35; p. ordo II 522, 1; p. potestas II 105, 5; p. sedes II 212, 1. — pontificale II 501, 1. 20.
- pontificatus I 354, 45. 501, 35; in pontificatum succedere II 519, 10.
- pontificum = *dignitas, officium pontificum* II 381, 5. — p. = *libera potestas* I 22, 20.
- popularis, e: p. conventus II 120, 15. — populares II 515, 30.
- populus *passim, ex. gr.* I 2, 5. 11, 10. 13, 5. 14, 1. 22, 1. 53, 25 [397, 10]. 129, 5 [II 2, 40]. II 17, 1. 42, 35. 435, 40; p. catholicus; p. christianus I 2, 25. 25, 1. 28, 5. 29, 10. 15, 30. 1. 97, 5. 35. 98, 5. 10, *saepius*; p. Dei I 53, 30. 397, 25; p. fidelis; p. Francorum I 225, 20; p. metropolitani II 340, 10; p. minor; p. papae I 225, 20; p. pauperior II 83, 10; p. plebis I 375, 15; p. Romanus I 218, 25. 323; p. subiectus I 11, 30; populi subiecti I 18, 25; populus terrae II 107, 30; p. Venetiarum II 136, 20. 30; p. vulgaris I 153, 35 [431, 40]. 174, 35. — populi acclamatio II 340, 40; p. adiutorium I 25, 20; populum admonere I 62, 1 [405, 10]. 376, 30; *cfr.* 244, 1; p. affligere; populo legere adnuntiationes II 165, 10, auctoritatem regis I 277, 5 [406, 35], epistolam (caesaream) II 3, 40; populus ad archiepiscopi iudicium recurrat I 29, 20; populi assensus II 82, 1; p. auditus II 230, 35; populum bannire, banno distringere *etc.* II 118, 15. 218, 20. 30; populo capitula denuntiare, recitare *vel similiter* I 334, 30. 362, 1. II 271, 35. 338, 5; populus de capitulis interrogetur *etc.* I 116, 10; populum in castella residere facere II 95, 25. 30; populi clamor II 225, 20; populum colligere; p. a communione privare I 232, 25; ad p. com-
- ponere I 101, 1. 5; populi concordia; populum confirmare I 25, 20. 29, 30. 45, 20. II 83, 20; populi coniectus II 11, 25; p. consensus; p. conservatores; p. conspectus II 74, 40; populum constringere; populi conventus; populum corrigere I 11, 20. 25. 40. II 257, 5. 447, 25; populi custodia; p. damnum; p. decimae I 106, 25. 182, 1. 30. 228, 1. II 13, 20; p. detrimentum; p. devotio; populum docere; in populo doceat et regat episcopus I 158, 30; doctrina populorum, in populo; populum eicere (?) II 95, 25; populi electio; populus et clerus elegant episcopum I 21, 1. 372, 35. 40; *cfr.* II 264, 25; p. et comes elegant advocatos, iudices *etc.* I 149, 25. 151, 1; p. eligens regem I 128, 15 [II 21, 40]. 272, 40; *cfr.* 271, 1; populi eruditio; a populo exigere redibutiones, collectiones I 197, 5; *cfr.* II 17, 5; populus festivitates observet II 83, 25. 30; populum fidelitatem promittere facere I 177, 25 [434, 20]; populis fidem sermone annuntiare I 237, 30; populi generalitas; populum gubernare I 11, 20. II 47, 15. 48, 35; per p. inquisitionem facere II 87, 1; populus ad invasionem repellendam pergat II 71, 20. 25; p. iuramento constrictus II 188, 15; populi iustitia; p. lex; p. munus; p. negligentia; p. oboedientia II 4, 40. 51, 5; populus oboediens sit episcopo I 174, 5, imperatori I 130, 10 [II 23, 30]; populi opera communis II 88, 1; p. oppressio II 274, 10 [300, 35]; pro populo orationem facere I 236, 5; populi ordines I 280, 30; p. pastores II 2, 25 [6, 5. 68, 10]. 81, 15; p. pauperes I 310, 10 [420, 35]; p. pax; p. petitio; populum ad placitum invitare, cum populo placitum condicere II 218, 15. 20; p. diebus dominicis ad placitum non coercere II 233, 35. 234, 10; populi praedatio II 67, 10; populo praedicare I 54, 5 [397, 35]. 58, 1 [401, 30]. 61, 20. 25 [404, 35]. 103, 20. 106, 20. 227, 20. 25; *cfr.* II 118, 5; populi proclamatio; p. profectus I 247, 30. II 254, 20; p. querimonia II 93, 35; p. rector I 310, 1 [420, 25]. II 8, 20; populum regere I 61, 20 [404, 35]. 97, 15. II 8, 10. 9, 5. 177, 15 [185, 20]; populi sacramentum II 172, 20; *cfr.* 54, 35. 55, 10; p. salus I 2, 25. 227, 10. 357, 30. II 32, 35. 92, 5. 397, 1. 5, *saepius*; p. salvamentum II 154, 20 [298, 35]. 160, 10. 170, 10; p. salvatio I 11, 20. 25. 184, 1. II 90, 20. 25. 113, 10. 168, 1; p. sapientes I 58, 20; p. seniores I 98, 1; p. status II 428, 15. 25. 435, 5. 438, 20; p. tranquillitas; p. unanimitas II 177, 10 [185, 15]. 339, 20. 340, 35. 341, 1; p. unitas II 430, 10; p. utilitas I 204, 35. 310, 1 [420, 25]. II 4, 35. 49, 15. 90, 25; p. voluntas II 439, 1; p. vota I 271, 1.
- porcaritiae I 85, 5.
- porcarius fiscalis I 23, 20.
- porcellus I 83, 10. 252, 1. 25. 254, 25. 291, 30. 35 [445, 20. 25]. II 11, 5. 83, 20.
- porcus I 23, 25. 83, 5. 86, 10. 20. 172, 20. 252, 1. 254, 25. 255, 30. 256, 5. 25. II 361, 15. 20; porcorum decimae I 19, 15; p. greges II 134, 5.
- porrus I 90, 10. 255, 5. 256, 35.
- porta I 87, 30. 201, 35. 224, 20. II 480, 30. 35; p. ecclesiae reliquiis consecrata I 281, 15 [438, 5]; p. lapidea I 254, 5. 256, 20; p. lignea I 255, 10. 35. 256, 10.
- portarius, portararius I 230, 5. 347, 40.
- portare: p. arma I 123, 1 [425, 40]. 123, 15 [426, 10. II 321, 15]. 123, 25. 243, 10; p. faidam I 217, 15. II 372, 40. 374, 25. 35; p. verba II 157, 20 [299, 20].
- porticus I 254, 5. 255, 30. 256, 25. II 346, 30. 347, 1. 480, 10.
- portio I 13, 1. 10. 179, 15 [413, 5. II 13, 5]. 216, 25, *saepius*; p. regni I 127, 5. 10. 20 [II 21, 35]. 127, 30. 128, 1. 10. 20. II 69, 35. 192, 5. 15; *cfr.* 23, 35; p. tertia de servis I 201, 20; in portione sua habitare facere, conlocare hominem I 262, 10. 15 [II 259, 30. 35].
- portora, portura I 199, 25. 30; ad p. legitima tantum negotium exerceatur I 319, 25.
- portus I 32, 30. 353, 10. 40; per p. ripaticum tollere II 133, 15.
- possessio I 135, 1. 163, 5. II 82, 15. 136, 25. 260, 1; possessionem ecclesiae per XXX annos sine interpellatione tenere I 107, 10; possessio XXX annorum I 335, 10; *cfr.* I 19, 20; possessiones per diversas provincias et civitates habere II 120, 5; qui in possessionibus sunt II 102, 5; possessionem in bannum mittere I 118, 5 [430, 25]; possessiones Dei II 177, 30. 35 [186, 15]. 386, 20; p. duchatus II 136, 25; p. ducis II 147, 45; possessio ecclesiae votum est fidelium II 386, 5; p., possessiones ecclesiarum, ecclesiasticae I 129, 30 [II 23, 20]. 174, 25 [II 179, 5. 186, 10]. 196, 15. 312, 30 [422, 10]. 314, 1 [423, 30]. II 105, 1. 174, 30. 35. 221, 5. 266, 1. 5; p. ecclesiae integra I 28, 15, mobilis I 334, 5; quidquid ecclesia, clerici *etc.* intercedente iusto possessionis initio per XXX annos possedissee probatur I 19, 20; possessio feminae veste mutata moechae deprehensae I 317, 10; ad possessionem regis evindicare servos I 300, 35 [437, 1].
- possessor: possessoris ius I 19, 25; p. voluntas I 23, 20.
- possibilitas I 52, 15. 128, 25 [II 22, 10]. II 164, 15. 35; p. liberorum hominum I 206, 30; p. presbyteri II 256, 15.
- possidere I 6, 10. 8, 20. 14, 20. 23, 15. 163, 15. 264, 1. 5. II 259, 35. 40, *saepius*; p. per XXX annos I 19, 20. II 13, 25; p. sine contradictione II

70, 35 [170, 20]; p. cum (sub) honore etc. I 13, 20. 272, 15; p. ex integro II 386, 10; p. iure (ordine) inconcusso per X annos I 15, 30. 45. 16, 1; p. iure legitimo II 69, 25; p. iure perpetuo I 107, 10; p. legaliter II 136, 25. 30; p. cum (sub) securitate I 13, 35. 14, 20; p. sub soliditate I 13, 30. — possidentium usus II 388, 5 [403, 1].

posteriores regis I 189, 20. 25. 40.

posteriores II 260, 1; p. regis I 13, 15.

posteritas I 127, 1. 169, 30. 264, 1. 5.

posticum II 477, 35.

potare: ad potandum urgere II 117, 25; *cfr.* bibere.

potationes I 238, 1.

potens, potentes I 22, 25. 358, 5. II 81, 30. 85, 1. 5. 87, 5 — 20. 308, 25 — 309, 1. 419, 20; p., qui per diversa possident I 6, 10, qui in alias regiones possident I 23, 15; p. saeculi II 437, 15. 516, 10; potentum agentes I 22, 30. 23, 1. 20; p. basilicae II 81, 25; p. capellae II 419, 20; p. commoratio; p. conversatio; p. homines I 22, 25. 155, 25; p. hominum causa I 333, 15; p. iudex, missus I 23, 15; p. necessitas II 396, 10; p. potestas, proprietas II 317, 10 — 20. 30; p. presbyteri II 419, 20; *cfr.* I 358, 5. 10; p. servus I 6, 10; p. timor I 58, 20 [402, 5]. 92, 20. — potentior persona I 21, 10. — potentiores I 88, 35. 125, 10 [410, 10. II 61, 15. 180, 25]. 197, 10; p. Hispani I 263, 25; potentiorum causa, contentio I 176, 20 [433, 30]; p. quaerimoniae II 85, 30. — minus potentes pacem habeant I 71, 15. 157, 30. 158, 30; minus potentium iustitiae I 176, 20. 25 [433, 30]. 190, 10; minus p. mundeburdus I 101, 15. 146, 15. 214, 20; *cfr.* 158, 30; minus p. res I 220, 10 [421, 40. II 180, 35]. 312, 10. 15. — minimum potentes I 98, 35.

potentatus II 435, 30.

potentia: p. imperialis I 272, 25; p. saecularis I 53, 20 [397, 5]. II 216, 20. 224, 15; potentiae saecularis dignitates II 210, 25, disciplina I 313, 30 [423, 15]. II 183, 10; potentia tyrannica I 110, 20.

potestas *passim*, *ex gr.*: p. rerum propriarum I 296, 30. 35; p. rerum ad loca pia pertinentium I 129, 30 [II 23, 20]; *cfr.* 272, 30; in potestatem recipere, transferre, in potestate habere aliquid, aliquem I 14, 1. 70, 1. 146, 25. 330, 20; *cfr.* 436, 45; se loco wadii in potestatem alterius committere, tradere I 114, 10 [429, 10. II 326, 5]; servi in potestate domini I 320, 25; cuiuslibet potestatis colonus, servus II 302, 5. 15, homo, mancipium II 324, 10. 15; servi, qui in una potestate sunt I 181, 25; mancipia diversae potestatis I 365, 30; civis Romanus liberae potestatis I 356, 30; puer vel puella iam suae potestatis aut in alterius

potestate I 285, 20 [441, 40]; capitis sui potestatem habere *ibid.*; filia in matris potestate II 357, 30. — quaecumque potestate (= *officio*) praeditus, sublimatus II 409, 35. 420, 25; potestas authentica II 210, 20; p. abbatis I 346, 1; p. advocati, comitis I 164, 35; p. domini I 320, 25; in potestate domini beneficium habere I 272, 15; potestas ducis II 142, 10. 35; ius et p. ecclesiae Romanae II 101, 15; p. episcopi *ex gr.* I 178, 20. 182, 30. 232, 25; p. imperatoria; p. imperatoris, regis *ex gr.* I 285, 15. 304, 5. 305, 25; homo sub potestate imperatoris constitutus I 354, 40; potestas imperialis; p. regis inter filios non dividenda etc. I 272, 40. 273, 1. 10; potestati regis vindicare, in potestatem regis redigere aliquid I 13, 10. 283, 30 [440, 20]. 289, 5 [443, 1]; potestas iudicandi, iudicialis, iudiciaria; p. pontificalis; p. pontificis I 203, 25. 323, 35; praepositus post abbatem maiorem potestatem habeat I 346, 1; p. principalis; p. regalis, regia I 72, 25. 271, 10. 333, 30. II 29, 25, *saepius*; ad potestatem regiam exsolvere censum etc. II 331, 1; contra p. regiam contumax II 262, 1; p. regiam stabilire II 254, 20; p. regis *v.* p. imperatoris; p. saecularis II 215, 5; p. sacerdotalis II 35, 35. 52, 25. — potestas = *magistratus* II 404, 5. 413, 5. 514, 20. 526, 25; potestates regni II 212, 15; potestas rei publicae II 155, 40. 156, 1. 177, 25. 336, 5. 10; p. saecularis II 102, 10 (?). 401, 5; *cfr.* 409, 35. 420, 25; p. sublimior II 408, 35. — potestas = *districtus* II 315, 10; p. abbatis I 152, 5. 10; p. advocati, iudicis I 48, 30; in potestatem alicuius fugere I 287, 5 [441, 40] (?). II 292, 20; potestas comitis I 152, 5. 10. 284, 15 [440, 40. II 347, 1]. II 103, 15. 374, 25; p. ecclesiae II 336, 40; p. episcopi I 152, 5. 10. II 103, 15; in potestate territorii episcopi I 362, 1; potestas regum I 271, 25. 272, 30; p. imperatoris II 131, 15; infra potestatem imperii II 136, 25; potestas papae I 353, 40. 354; *cfr.* 353, 10; in potestatem potentis confugere, intrare II 317, 15. 20. 30. — per potestatem = *vi* I 23, 20.

potestativus, a, um: p. ius I 92, 35. — potestative: p. annunciare I 155, 10; p. docere et regere I 158, 25; p. faidam iurare facere II 372, 40. 374, 25. 375, 1.

potus I 35, 10. 84, 20. 25. 291, 30. 35, *saepius*; p. quadragesimalis I 227, 15; p. mensura I 340, 1. 5. 342, 25. 345, 5. 15. 20. 348, 5; p. penuria II 385, 40.

(praebendarii), prebendarii I 254, 20; *cfr.* provendarii.

praecare I 43, 10.

praecellentissimus augustus I 394, 10; p. rex I 12, 30. 71, 10. 189, 25.

praeceptalia II 126, 35.

praeceptio, preceptio I 19, 25. 22, 15; p. dominica II 43, 20; p. imperatoris, regis I 2, 1. 10, 35. 192, 10. 193, 25. 263, 30. 327, 20.

praeceptum = *mandatum*, *iussio* I 22, 15. II 273, 30; p. auctoritatis (imperatoris) I 339, 25. 356, 40; *cfr.* 283, 35 [440, 25]; p. Dei I 161, 25; p. dominicum I 431, 35. 443, 25; p. ducis II 142, 35; p. imperatoris, regis I 3, 1. 97, 40. 98, 35. 130, 5 [II 23, 40]. 153, 20 [431, 35]. 160, 35 [449, 15]. 228, 5. 289, 25 [443, 25]. 294, 25. II 185, 1. 215, 20. 332, 10. 423, 10; p. imperatoris marrire I 93, 5; p. imperiale I 153, 35 [431, 45]. II 108, 10; p. regium infringere II 272, 10 [312, 25]; praecepta regis ad proprium facere II 262, 5; praeceptum sacerdotis, sacerdotale I 2, 30. II 249, 10; p. sacrum II 102, 30; p. synodalicum I 362, 1. — praeceptum = *carta*, *diploma* I 201, 35 (?); p. falsum II 265, 30; p. illicitum II 115, 20. 125, 20. 25. 388, 10 [403, 10]; p. concessionis atque donationis I 169, 5; p. confirmationis II 136, 20; *cfr.* 142, 35; p. confirmationis super beneficia ecclesiastica vel prestarias II 270, 1; p. immunitatis I 319, 10; praecepta VII de constitutione conscribere I 264, 10; per praeceptum non excusatum esse II 95, 10; praecepta firmare II 404, 10; quasi per p. patrimonialia etc. largiri II 125, 25; per p. in proprium concedere II 357, 20; p. signare II 330, 30. — praeceptum auctoritatis (papae) I 354, 10; p. auctoritatis regiae II 149, 30; p. imperatoris, regis I 23, 10. 263, 20. 35. 264, 1. II 105, 5. 330, 35; per p. regis libertatem conquirere I 114, 10 [429, 5]; p. imperatoris ostendere II 298, 10; p. regale I 263, 25; praecepta regalia ecclesiarum conservare ac confirmare II 115, 25 [402, 1]; *cfr.* 336, 35. 388, 20 [404, 25]. 431, 35; p. regalia super precariis ecclesiasticis II 404, 5. 10; praeceptum regium petere II 404, 10; p. regium scribere II 523, 15.

praecipere I 2, 30. 18, 30. 19, 1. 23, 5. 28, 5. 15. 20. 264, 10. 280, 30. 35, *saepius*; p. per bannum, ex banno II 218, 20. 269, 5. 301, 5. 307, 30; p. de (ex) verbo regis I 87, 25. 135, 5. II 269, 15; p. per epistolam seu per legatos imperatoris II 101, 30; p. exercitui I 1, 20.

praecipui consilarii II 527, 10.

praeclearus caesar I 394, 10. 15; p. imperator I 394, 30. — praeclearissimus augustus I 435, 5; p. princeps I 449, 30.

praeco: praekonis comitis ministerium I 214, 15.

praeda I 192, 35. 193, 5. 305, 35 [417, 25]. II 86, 15. 20. 103, 15. 107, 25. 30. 231, 15. 374, 25. 30.

praedari II 257, 1. 288, 15. 436, 30;
 praedando occidi II 231, 45.
 praedatio II 67, 10. 97, 5. 285, 20.
 praedator II 75, 15. 20. 286, 15. 288, 15.
 praedicare *passim*, *ex. gr.* I 11, 25.
 40, 20. 41, 25. 56, 10. 59, 5. 61, 25—40.
 77, 10; p. canonem I 235, 20; p.
 festivitates II 83, 25; p. gentibus
 I 248, 5; p. legem Dei I 46, 15; p.
 nova et non canonica I 61, 25 [404,
 35]; p. orationem dominicam I 59,
 25 [403, 5]. 103, 20; p. populo; p.
 scripturas divinas II 406, 30; p.
 sermonem II 384, 15; p. verbo et
 exemplo I 364, 40. — officium
 praedicandi I 110, 10.
 praedicatio I 11, 20. 40. 154, 15. 209,
 15. 231, 15. 241, 15. 246, 35. 279, 30
 [409, 10]. 357, 30. 372, 25. 413, 15. II
 35, 1. 79, 40. 81, 20. 115, 10 [401, 30].
 118, 10. 119, 5. 286, 25. 405, 30. 420,
 15. 479, 5. 501, 35. 522, 30; p. ita fiat,
 ut vulgus intellegere possit I 174,
 13; p. canonica sacerdotum I 12, 5;
 p. catholica; p. episcopi; p. pres-
 byteri; p. sacerdotis I 313, 1 [422, 25];
 de doctrina praedicationis pres-
 byteros instruere II 407, 1; p. offi-
 cium I 358, 5; p. sermo II 43, 5;
 praedicationem audire II 81, 30;
 p. exercere II 102, 1; p. percipere
 II 83, 1; ad p. occurrere I 304, 40
 [416, 20]; ad p. venire I 358, 5. II
 80, 10. 81, 25; *cfr.* 43, 1. 5.
 praedicator II 40, 10. 15. 440, 20. 481,
 30.
 (praediolum), prediola sacerdotum
 II 33, 10.
 praedium: praedia ecclesiae ad pro-
 prietatem alicuius non transferan-
 tur I 334, 5. 10; p. de rebus eccle-
 siarum emere II 34, 15. 25; p. loco-
 rum sanctorum II 386, 10.
 praedo, predo II 66, 25. 107, 25. 30. 35.
 108, 5. 231, 40. 288, 35.
 praefatio I 394, 5. 30. 397, 1. 35. 413,
 40; p. sinodi I 227, 35.
 praefatiuncula I 413, 20. 435, 1.
 praefectura II 515, 20.
 praefectus I 25, 15. 27, 40. II 515, 20;
 p. regni II 530, 5.
 (praegnans): pregnantes uxores II
 46, 1.
 praeiudicare II 233, 30; p. canonice
 II 240, 25.
 praeiudicium I 14, 20. 279, 25 [409, 5].
 II 54, 30.
 praeiuramentum II 224, 25.
 praelatio II 66, 15. 385, 25; p. ecclesiae
 II 267, 25.
 praelatus, praelati I 369, 10. II 367, 1.
 412, 5; p. abbatium II 268, 1; p.
 canonicorum I 340, 10—25. 342, 1;
 p. ecclesiae I 339, 20. II 267, 25. 30;
 p. ecclesiarum, clerici sive laici I
 313, 15 [422, 40]; p. monasterio-
 rum II 268, 20—30. 270, 1. 5; p. prae-
 latorum ministerium I 340, 25; p.
 officium I 340, 30. II 516, 5; p.
 duricia, negligentia II 66, 10. 15. —

praelati congregationes suas ne-
 glegentes II 34, 35; p. inopiam non
 emendantes II 66, 15; p. presbi-
 teros per diversa non mittant II
 40, 35. — praelati et praelatae I
 342, 1.
 praelocutio imperatoris ad episcopos
 et populum I 303, 5.
 praelocutiuncula I 424, 1.
 praeloquiva epistola II 209, 30.
 praemium, premium I 70, 15. 92, 20.
 35. 93, 20. 96, 15. 149, 1 [431, 15]. 150,
 25. 176, 30 [433, 35]. 192, 25. 208, 5.
 228, 10. 263, 30. 287, 5 [441, 45];
 propter p. dimittere disciplinam
 I 64, 5; propter p. a iudicio decli-
 nare I 58, 20 [402, 5]; per p. legem
 non depravare II 178, 15 [185, 30];
 p. pro susceptione monachi I 63,
 20. 76, 1; premiis consecrare sacer-
 dotem I 372, 15; *cfr.* 195, 25. II
 335, 20. 35; praemio conducere testes
 I 148, 30 [431, 10].
 praenotare capitula I 227, 25.
 praenuntiatio publica II 478, 35.
 praeoccupare I 116, 25 [448, 15].
 praeparare (*sc. ad exercitum, in
 hostem*): p. alium I 134, 30—135, 1.
 136, 1. 5. II 7, 10 [321, 30]. 10, 5; se
 p. I 137, 5. 20; bene praeparati cum
 equis, armis *etc.* II 5, 10; homi-
 nes bene armati et praeparati I
 168, 20; bene praeparati hostiliter
 veniant I 136, 5; (hostiliter) prae-
 parati ad Dei servitium et nostram
 (regis) utilitatem, ad Dei et
 nostrum servitium et publicam
 utilitatem *vel similiter* I 125, 30
 [427, 20]. 141, 20. II 273, 35. 274, 1.
 328, 15. — duo tertio adiutorium
 praeparant II 20, 1.
 praeparatio ad hostem I 167, 10
 [433, 5].
 praeponere I 228, 25. 301, 25 [437, 30];
 qui praeponuntur nonni vocentur
 I 347, 10.
 praepositum (= *munus praepositi*):
 a praepositum remove I 93, 40.
 praepositus I 93, 35. 149, 10 [431,
 25]. 151, 1. 163, 15. 165, 10. 185,
 10. 217, 25. 327, 5. 347, 10. 15. II
 16, 10. 15. 80, 1; p. canonicorum
 I 277, 10 [406, 40]; p. claustrum I
 289, 40; p. ecclesiae I 21, 20. 22, 1.
 II 369, 10; p. ecclesiae cardinalis
 I 195, 20. 25; p. monachorum I 277,
 10 [406, 40]; p. monachorum laicus
 non sit I 122, 15 [409, 40]; p. mo-
 nasterii I 93, 35. 40. 170, 35. 230, 5;
 p. post abbatem maiorem potesta-
 tem habeat I 346, 1; p. lectoribus
 benedictionem tribuat I 347, 20. 25;
 p. monachus monachis constituatur
 I 346, 5; praepositorum mutatio
 secundum regulam fiat I 63, 5;
 praepositus operis I 197, 15; p. rei
 publicae I 204, 25.
 praereptor II 403, 20.
 praescribere formam institutionis I
 341, 1. 5. 10.
 praescriptio: p. annorum I 206, 5; p.

decennii, vicennii, XXX annorum
 I 219, 5; p. temporum II 25, 25.
 praescientia II 527, 25.
 praesens: praesente rege (nobis prae-
 sentibus) I 9, 30. 10, 5. II 529, 25.
 praesentaliter II 95, 15. 30; p. dam-
 nare II 64, 5; p. emendare I 199, 5.
 217, 1; p. persolvere I 69, 40; p.
 reddere II 330, 20; p. restituere II
 388, 5 [403, 1]; p. reverti I 198, 30;
 p. sacramentum reddere I 217, 1;
 p. inter se wadiare II 89, 15.
 praesentare I 218, 10. II 273, 15; p.
 caballos; p. dona I 168, 35; p. fide-
 iussorem; p. forbannitum II 371, 5;
 p. furem; p. hominem I 23, 1;
 p. homines misso II 316, 25; p.
 latronem I 48, 20—30. 70, 1; p.
 in mullum I 5, 5. 10; p. in mallo
 fiscalinum, colonum, servum II
 344, 25—35; p. presbyterum epi-
 scopo I 203, 20; p. ad placitum I
 68, 20; p. regi, in praesentia regis
 I 89, 35. 199, 15. II 272, 25; p. in
 obtutibus regis I 2, 35; *cfr.* II 212,
 15; p. servum I 5, 5. 10. 6, 10. 17, 10.
 285, 5 [441, 25]; p. venientem ad
 palatium I 298, 35.
 praesentia, presentia I 10, 5; p. archi-
 diaconi, centenarii, vicedomini I
 51, 10; p. archiepiscopi I 356, 35;
 p. comitis I 51, 5. 153, 5. 10 [448, 30].
 205, 35. 210, 15. 35. 211, 5. 283, 10
 [440, 1]; ad praesentiam comitis
 se adhrare I 284, 15 [441, 1]; in
 praesentia comitis iudicare I 176,
 30 [433, 40]; p. ducis I 205, 35; p.
 episcopi I 22, 1. 51, 5. 218, 1. 230,
 20. 365, 1. II 400, 10. 412, 15. 438, 25;
 praesentiae, ad praesentiam epi-
 scopi deducere, perducere I 158,
 10. II 266, 20. 292, 30; in praesentia
 fidelium iudicari II 320, 20; ante
 praesentiam fidelium venire II
 429, 10; praesentia fratris senioris
 I 272, 5; p. imperatoris, regis I
 34, 1. 71, 30. 72, 15. 84, 25. 96, 10. II
 422, 1; in p. regis abducere I 67, 15;
 ad (in) praesentiam imperatoris,
 regis adducere, deducere, per-
 ducere I 68, 25. 71, 30. 97, 5. 35. 98,
 15. 25. 101, 30. 104, 40. 115, 20 [429,
 30]. 123, 5 [425, 45]. 171, 35. 443, 45.
 II 63, 30. 86, 40. 97, 5. 10. 20. 272, 5.
 10 [312, 25]. 272, 25. 30 [343, 30]. 278,
 10. 292, 15. 307, 20. 320, 10. 345, 1.
 319, 20. 371, 1. 5. 372, 35; praesen-
 tiam imperatoris adire I 341, 15;
 ad p. regis deferre I 330, 30. 331, 5;
 ad p. regis dirigere I 17, 5. 257,
 30; ante p. regis distringere II
 374, 30; p. regis exhibere II 424,
 30; in praesentia regis firmitatem
 facere II 298, 5; in p. regis iudi-
 cari II 320, 20; in p. regis praesen-
 tare; ad praesentiam imperatoris
 properare II 87, 5; a praesentia
 regis se subtrahere; in (ad, ante)
 praesentiam imperatoris, regis ve-
 nire I 10, 5. 94, 10. 116, 10. 159, 5.
 196, 25. 171, 1. 176, 20 [433, 30].
 200, 1. 258, 35. 282, 35 [439, 25. 30].
 284, 5 [440, 35]. 296, 5. 306, 25. 40
 [418, 15. 25]. 324, 5. 329, 5. 341, 15.

- 342, 20, 25. II 9, 10, 13, 20, 25, 16, 15, 37, 30, 170, 30, 269, 1, 281, 35, 287, 5 [309, 35]. 320, 15, 330, 10, 35, 429, 10, 438, 25; ad p. imperatoris venire per fideiussores, sub fideiussoribus II 15, 5, 16, 15, 19, 10, 15; in p. regis aut reginae venire I 84, 25; praesentia iudicis comitis I 51, 10; p. iudicium I 205, 35; p. missi, missorum I 71, 25, 145, 20, 153, 5 [448, 40], 176, 30 [433, 40], 309, 5 [420, 1], 324, 15, II 273, 20, 330, 20; p. missorum comitum I 211, 10; p. populi I 324, 15; p. praepositi I 22, 1; p. reginae I 84, 25; p. servatoris loci I 205, 35; in praesentiam synodi venire II 423, 1. — presencia = *statim* I 6, 1, 25.
- praeses = *graphio* I 9, 30.
- praesidere II 56, 15, 185, 5, 246, 5, 263, 35, 382, 15; p. synodo II 112, 30, 117, 5.
- praesidium = *peculium, res mobilis* I 13, 20, 35.
- praestare: p. census, tributum I 262, 20 [II 260, 15]; p. epistolam I 2, 5; p. obsequium I 262, 10; p. servitium II 260, 15. — praestare = *concedere* I 19, 15.
- praestigiae, prestigiae II 45, 1, 117, 30.
- praestituta canonum II 227, 5.
- praesul = *episcopus* I 358, 1, 369, 5, II 103, 20, 111, 25, 178, 40 [185, 30], 250, 20, 25, 263, 35, 264, 5, 15, 35, 367, 35, 397, 1; non damnabitur p. sine LXXII testes neque p. summus (= *papa*) a quemquam iudicabitur I 134, 1. — praesul = *archiepiscopus* II 385, 15; archiepiscopi praesules XVI regni II 379, 15. — praesul = *papa* II 497, 20, 498, 5, 507, 30, 510, 30; *cfr.* I 134, 1, II 515, 15.
- praesulatus II 494, 25.
- praesumptio I 203, 20, II 16, 10, 307, 25; p. incauta II 91, 5; p. indebita II 298, 20; p. illicita I 202, 15; p. in sacerdotes I 360, 35.
- praesumptiose I 227, 40, 228, 1, II 13, 15.
- praesumptor II 69, 30, 328, 5, 406, 35, 487, 30.
- praetermittere I 21, 1, 10, 135, 5, 180, 15, *saepius*; p. bannum ostile I 93, 5; bannus praetermissi exercitus II 110, 5; praetermittere custodias I 5, 20.
- praetextus I 174, 20.
- praetor II 515, 25.
- praevericari, praevericare I 328, 25, 332, 5; p. capitula II 391, 15; p. constitutionem II 42, 1.
- praevericatio sanctorum regularum II 520, 20.
- praevericator publicus legis divinae II 402, 20.
- praevidentia I 77, 25.
- praevidere: p. acceptores, spervarios I 86, 15, 20; p. alodes, beneficia, casas I 136, 5—20; p. apes I 84, 30; p. de clamatoribus I 85, 25; p. clericis I 209, 25; p. cleros I 96, 5; p. equos emissarios I 84, 10; p. de maleficiis I 88, 5; p. marcham I 139, 25; p. ministeria I 84, 5; p. per monasteria I 199, 35.
- pragmatica sanctio I 311, 25 [421, 25].
- prandium II 486, 5.
- pratum I 86, 20, 212, 1, 251, 35, 253, II 87, 15, 97, 25, 142, 15, 292, 5, 10, 436, 30, 438, 1; p. defensorium II 292, 15; p. dominicum I 252, 15, 20, 25; comiti in prato obsequium non fiat I 144, 5.
- pravus, a, um: p. advocatus, archidiaconus *etc.* I 185, 10; p. conversatio I 334, 40; p. consuetudo I 313, 30 [423, 15]; p. homines I 88, 5; p. index *etc.* I 206, 30. — pravi II 431, 5, 461, 35, 519, 25; p., qui brunaticus colunt I 202, 15; pravorum acta II 5, 30; p. consilium II 54, 20. — prava II 5, 25.
- precaria, praecaria II 262, 1, 403, 35; precariae ab episcopis factae II 433, 15; *cfr.* I 50, 25; p. a rectoribus ecclesiarum factae I 327, 25; p. de rebus proprie Deo *etc.* dicatis non fiant II 404, 5; p. cum auctoritate ecclesiastica vel civili fiendae II 403, 35; p. de rebus ecclesiasticis II 404, 1; p. de rebus ecclesiarum I 50, 20, 203, 25; praecepta regalia super precariis ecclesiasticis II 404, 5, 10; precariae de verbo regis I 50, 20, 25; precarias renovare I 50, 20, 65, 30, 203, 35; precariae de quinquennio in quinquennium renovantur II 404, 15; precarias rescindere II 403, 35; p. scribere I 50, 15, 25; in precariam monasterium concedere II 423, 10; per p. usum fructuum possidere I 205, 10; quod tradidit in diebus vitae suae habeat in p. I 253, 1, 5.
- precarium: p. renovare, p. novum rescribere, in precario praestare, sub p. retinere I 28, 10, 15.
- precarium ius II 423, 15.
- precatio I 16, 10, II 437, 35.
- preciare cartam I 319, 30.
- prendere, praendere, prindere I 9, 20, 17, 30, 172, 15, 216, 5; p. mansionaticos I 84, 5, 10, 85, 20; p. aliquid super suum parem I 43, 10; p. sortem I 5, 10, 15; p. malam sortem I 6, 5.
- presbyter, presbiter *passim, ex. gr.* I 24, 25, 27, 45, 237, 5, 30—238, 25; presbyteri mediatores Dei hominumque I 374, 10, 15; presbyter tondetur I 230, 20; presbyteri adstantes, assistentes II 53, 25, 112, 5; presbyter adulter I 25, 5; p. non baptizatus I 38, 30; p. capellanus I 25, 10, 15; p. fore censitus (?) I 67, 1; presbyteri circumstantes et confirmantes II 246, 35, 247, 1; presbyter criminatus; p. falsus; p. forensis; p. fugitivus; presbyteri per minores titulos habitantes II 110, 25, 120, 30; presbyter ignotus I 25, 25; p. indoctus I 372, 30; p. infamatus; p. iunior II 374, 1; p. liber, servus I 212, 15, 20; p. palatii II 385, 20; p. parrochianus II 334, 40, 419, 25; *cfr.* 190, 35, 40, 257, 25—40, 292, 30; presbyteri plebium II 407, 1; p. potentum; presbyter vagans I 36, 5; p. villanus II 323, 10. — presbyteri et clerici I 244, 10, 332, 5, 10, II 82, 1; p. et diaconi I 134, 1 [411, 25]. II 191, 5; p. et episcopus I 25, 15, 20, 29, 30, 31, 30, 34, 40, 35, 1, 47, 35, 56, 20 [400, 25], 59, 20, 30 [403, 1, 5], 74, 40, 77, 15, 95, 35, 102, 40, 103, 15, 108, 1, 110, 15, 20, 119, 25, 133, 40 [411, 25], 150, 30, 203, 20, 221, 15, 20, 227, 20 [407, 1], 243, 35, 40, 328, 15—30, 332, 358, 5, 10, II 12, 15, 42, 5, 81, 35, 179, 10, 232, 30, 256, 25, 30, 257, 268, 15, 30, 354, 20, 373, 10, 25, 374, 1, 375, 15, 409, 25, 30; p. et laici I 110, 35, II 214, 10, 224, 25; p. et seniores II 178, 20 [412, 10, II 335, 5], 179, 1 [412, 35], 277, 35 [407, 5], II 334, 40, 335.
- presbyterum absolvere; presbyter absolutus non sit sine magisterio episcopali I 110, 30; presbyteros accusare; p. admonere I 236, 10, II 188, 10; presbyteri admonitio; presbyteros affligere; presbyter de agro ecclesiastico *etc.* census non persolvat I 333, 30; p. altare ad pontificem ad sacrandum deferat I 232, 30; presbyteri amici; p. amita; presbyter ampullas secum deferat I 179, 10 [412, 45]; p. arma non portet I 59, 30 [403, 5], 103, 40, 243, 10, 15; presbyterorum avaritia I 237, 5, II 33, 15; presbyter baptismatis sacramentum pretio non vendat I 106, 40; *cfr.* 243, 15, 20; presbyteris baptismi sacramentum tradatur II 177, 1; presbyteri baptizent I 34, 35, 35, 1, 237, 5; p. baptizent secundum morem Romanum I 64, 5; ubi et quando p. baptizent II 410, 10; p. basilica I 243, 25; presbyter benedictionem lectoribus tribuat I 347, 20, 25; presbyterum caedere; p. calumniare; presbyter capitula habeat de maioribus vel de minoribus vitiis I 179, 5 [412, 40]; presbyteris capitula ordinare I 362, 35; p. capellas regis dare II 419, 30—420, 1; presbyter cartas non scribat I 179, 1 [412, 35]; p. casula utatur, non sago I 26, 5; *cfr.* II 248, 10; p., quomodo catechuminos instruat I 110, 5; presbyteri cellarium I 243, 1; p., qualiter chrisma accipiant I 278, 10, 15 [407, 30, 35]; p. confectionem chrismatis non faciant II 118, 40; presbyter chrisma custodiat I 174, 20, 244, 20; p. chrisma ad aliquam niemitatem (necessitatem) dans aut accipiens I 142, 15; *cfr.* 237, 10; p. chrisma donans ad iudicium subvertendum I 149, 10 [431, 20], 150, 30; p. chrisma quaerat I 25, 25; presbyteri compositio; p. non sint conducto-

res I 179, 1 [412, 35]. II 121, 40. 122, 1. 179, 20; p. conductus; presbyter consanguinitatem coniungentium exquirat I 98, 1; presbyterum consecrare; presbyteri consecratio; presbyterum constituere I 277, 25 [407, 5]. 358, 10. 375, 5. 10. 412, 10. II 12, 15. 40, 35. 40. 232, 30. 374, 1; presbyterorum conventus; presbyterum corripere; presbyteri crimen; p. cubiculum I 243, 1; presbyterum damnare; presbyter decimam accipiat, recipiat I 178, 30 [412, 25]. II 419, 25—420, 1; p. parrochiae decimam consequatur de mansis hereditariis II 337, 1; p. admoneat decimam dare negligentes I 197, 25; p. decimas dispenset I 178, 20 [412, 15]. II 182, 35 [185, 30. 35]; presbytero decimas donare I 179, 15 [413, 5. II 13, 5]; presbyteri de decimis *etc.* census et pastus reddere compelluntur I 367, 25, de decimis *etc.* servitium faciant I 277, 25 [407, 5]; p. defensor; p. degradatio II 182, 10; presbyterum degradare I 35, 5. 41, 20. 150, 30. 237, 10. II 182, 10; p. dehonore, dehonore II 215, 25. 256, 35; p. deponere I 231, 5. II 179, 10. 219, 5—15. 265, 25; p. deprædare II 257, 1; presbyter dignitatem obtinens per pecunias I 399, 20; presbyteri dimissoria I 374, 35. 40; p., quid discant *vel similiter* I 110, 5. 25. 30. 234, 25—35. 237, 30. 238, 15. II 8, 35. 406, 5; *cfr.* 118, 5; p. discendi gratia ad civitates convocentur I 278, 15 [407, 35]; p. dispositio; presbyterum distringere; p. docere I 173, 25; presbyteri domestici; p. domus; presbyter ab ebrietate se caveat I 243, 30; *cfr.* 238, 1. II 33, 30; presbyteri ecclesia; presbyter una sit contentus ecclesia II 41, 20; *cfr.* I 277, 30 [407, 10]. II 232, 15—25; p. ecclesiam per pretium non adipiscatur II 179, 5. 10; p. ad introitum ecclesiae exenia non donet I 178, 15 [412, 10]; presbyteri de rebus ecclesiarum prædia ementes II 34, 25; p. res ecclesiae inter parentes et proximos dividentes I 229, 40; p. rem ecclesiae vendentes II 178, 25. 30; presbyterum eligere II 232, 20. 30; presbyter eulogias in refectorio det I 347, 30; presbyterum examinare; presbyteri excusatio; presbyterum expellere; presbyter nullam feminam (mulierem) in domo habeat *vel similiter* I 54, 20 [398, 10]. 97, 5. 102, 25. 207, 25. 30. 243, 1. 278, 5. 10 [407, 30]. 328, 25. 30. 332, 1. 5. 336, 15. 20; *cfr.* II 33, 20. 42, 30; p. fideiussor non existat I 244, 10; presbyteros flagellare I 26, 1. II 272, 1 [312, 15]; presbyteri gradus; p. honor; p. hospitales sint I 238, 25. II 375, 5; presbyteros hospitari II 407, 5. 10; presbyteri infamia II 188, 15; p., qualiter de infirmis agant I 179, 10. 15 [413, 1]. 243, 40. 244, 5. 15. II 119, 10. 182, 15. 20; presbyterum iniuriare; p. in-

quirere; p. instruere II 102, 5. 407, 1. 410, 25. 30; p. interficere; presbyteros investigare I 173, 25; presbyteri ius; p. iussus; p. mansio; p. mater I 54, 20 [398, 10]. 207, 25. 243, 1; p. matertera; p. per mercatus discurrentes II 33, 30; p. ministerium; p., qualiter missas celebrent I 35, 1. 53, 5. 54, 25 [398, 15]. 64, 10. 110, 10. 119, 30. 173, 35. 175, 25. 178, 25. 30 [412, 20. 25]. 190, 25. 229, 35. 238, 30. 245, 25. 249, 25. 374, 10. 15. II 41, 5—20. 40; a presbyteris munera, munuscula exigere I 173, 30. II 407, 25; *cfr.* 9, 1. 248, 10. 256, 25. 257, 15. 25; presbyterorum negligentia; presbyteri oblata mulierum accipiant *etc.* I 364, 35; presbyterum occidere I 113, 1 [428, 20]. II 182, 5. 10. 248, 10 (*cfr.* occidere); presbyteri officium I 35, 5. 110, 1. 243, 30. 369, 5. II 188, 20; presbyterum ordinare I 25, 40. 40. 75, 25. 107, 1. 108, 5. 227, 30. 369, 5. 373, 10. II 81, 35. 257, 35; presbyter non ordinetur, priusquam examinetur I 115, 20 [412, 1]. 234, 25; p. non ordinetur ante XXX. annum I 57, 10 [401, 10]. 78, 1. 103, 10; presbyteri ordinatio I 41, 15. 75, 25. 108, 20. 195, 25. 238, 10. 15. 412, 1; presbyteri orationem peragant I 374, 10. 15; p. ad palatium venientes, palatium adeuntes I 198, 30—199, 10. II 37, 35; p. parentes I 195, 25; *cfr.* 229, 40; presbyterum percutere; presbyteros perquirere; presbyteri, qualiter de poenitentibus agant I 179, 1 [412, 30]. 244, 5. 10. II 83, 30. 118, 30—40. 182, 15. 20; p. possessio I 196, 15; p. possibilitas; p. prædicatio, presbyter prædicet I 58, 1 [401, 30]. 61, 20. 25 [404, 35]. 103, 20. 110, 10. 178, 25 [412, 20]. 404, 30. 412, 40. II 102, 1. 5; presbyterum probare; presbyteri procuratio; p. propositum; p. proprietates post ordinationem adquisitae II 178, 20—30; presbyterum providere, prospicere II 221, 5. 10; presbyteri puellarum consecrationem non faciant II 118, 40; presbyter in puellarum monasterium cum testimonio intret I 95, 15; presbyterorum reclamatio II 256, 15. 20. 40; presbyter saeculares curas non adsumat *vel similiter* I 231, 5. 399, 25. 30; *cfr.* 226, 30; presbyteri saepes II 257, 15; p. satisfactio II 188, 20—35; p. scholarii I 238, 10. 20; p. servientes; p. socius I 278, 15 [407, 35]. II 188, 25; p. solutio I 435, 40. 438, 45; presbyterumolvere tripla compositione I 212, 20, simplici emendatione (tripliciter) II 248, 10. 15; presbyteri soror I 54, 20 [398, 10]. 207, 25. 243, 1; presbyterum spoliare II 248, 10; p. statuere II 232, 25; presbyterorum morientium substantia II 248, 5. 10; presbyteri ad synodum conveniant *vel similiter* I 31, 30. 34, 1. 182, 30. 237, 10; a presbyteris duo synodi tantum exigendi II

258, 5; cum p. synodos habere II 432, 20; presbyteri tabernis non ingrediantur I 76, 10. 107, 15. 237, 5. 243, 5; *cfr.* II 33, 30; presbyterum transferre II 229, 30; presbyter usuram non exigit I 227, 35. 244, 5. 10; *cfr.* II 33, 30; p. uxorem habens I 40, 15. 191, 5; p. venationem non faciat I 195, 15; *cfr.* 95, 20. 231, 20. 25. II 188, 25; presbyteri viduas instruant I 279, 35 [409, 10. 15]; p., qui villici fiunt II 33, 30; presbyterorum vita, conversatio I 110, 15. II 79, 35. 81, 5. 10. 110, 25. 120, 30. 35; presbyteri, qualiter vivant I 93, 25. 175, 5. 236, 10. 279, 35 [409, 10. 15]. II 81, 5. 10; presbyterum vulnerare II 215, 20—216, 5. 248, 10; presbyteri werregeldum II 216, 1.

presbyteratus I 37, 10. 243, 1. 5. 356, 15. 25. 30. II 519, 5. 10.

presbyterium, presbiterium = *dignitas presbyteri* I 108, 15. 356, 20. — p. nuncupatur locus, ubi sacerdotes vel reliqui clerici consistunt I 376, 20.

prestaria II 270, 1.

pretium, precium, præcium I 9, 25. 51, 10. 72, 40. 125, 25 [427, 15]. 131, 35 [428, 1]. 135, 1. 137, 40. 138, 1. 149, 15 [448, 30]. 163, 15. 175, 15. 188, 1. 243, 20. 331, 5. II 335, 35. 392, 45; p. dispensae II 257, 20; p. iniustum; p. iustum; p. legitimum; p. pro libero datum II 326, 25. 30; pretia peccatorum II 304, 40; pretium redemptionis I 16, 15; p. proprium I 321, 10; p. paris, viri I 40, 30. 35; p. servi I 6, 5. 7, 1; p. werregeldi II 216, 1. — pretio defraudare I 334, 5; pretium accipere de consecratione *etc.* ecclesiae I 332, 1; per p. ecclesiam adipisci II 179, 5. 10; p., in pretio emendare I 49, 10. 83, 15; p. facere I 9, 20; p. pro faida recipere,olvere I 51, 20; pretio (de hoste) se redimere I 137, 35; pretium de latronibus prendere I 216, 5; p. perdere I 318, 30; p. reddere I 188, 1; sine pretii exactione sepelire *vel similiter* II 222, 5—15. 415, 25. 30.

(prex), precis *etc.*; preces: prece aut pretio I 334, 5; preces ad adiutoria faciendae II 80, 15. — preces = *orationes* I 25, 20. 356, 5. II 117, 20. 367, 40. 498, 25. 30. 503, 10; ante precem sacerdotalem I 57, 20 [401, 20]; preces pro regibus II 117, 20, pro vita *etc.* imperatoris *etc.* I 106, 10. II 35, 30.

primariae rationes I 398, 40.

primates II 53, 15. 131, 1 [138, 30. 143, 35]. 209, 40. 211, 1. 366, 40. 367, 1. 35; p. Galliae et Germaniae I 362, 10.

primatus: p. Galliae et Germaniae II 352, 10. 15; p. regni II 434, 1.

primitiva mala I 91, 1.

primogenitus I 271, 5.

primus, a, um: p. hora I 348, 30.

- 363, 15. II 180, 20; p. senatores II 528, 40. — primi I 138, 25; p. Galliae et Germaniae I 359, 20, 25.
- primores II 366, 25. 367, 5; p. regni II 160, 5. 261, 10. 351, 15.
- princeps = *imperator, rex* I 19, 20. 22, 5. 23, 1. 45, 1. 311, 20. 360, 40, *passim*; p. christianissimus II 115, 10 [401, 30]. 266, 20. 415, 15; p. christianus II 416, 1; p. devotissimus II 266, 20; p. gloriosissimus I 344, 1. 394, 5. 20; p. gloriosus II 387, 15. 422, 35. 529, 5; p. inclytus I 20, 30. 396, 20; p. piissimus et sapientissimus II 81, 5; p. pius II 265, 20. 419, 15; p. praeclarissimus I 449, 30; principes praeteriti, priores I 25, 1. 29, 10; princeps religiosus II 265, 40; p. serenissimus II 185, 1; p. terrae II 520, 35; principis beneficium I 167, 1 [432, 40]; p. disciplina, vigor II 45, 5; p. epistola I 21, 10; p. iussio I 373, 5; p. licentia, permissio I 166, 30 [432, 40]; p. ordinatio I 21, 1; p. patrocinium I 21, 10; p. sententia I 375, 10; in p. servitium se tradere I 166, 15 [432, 20]; ad principem ambulare I 21, 10; ad regem vel ad principem deferre ibique iudicari I 113, 20 [428, 40]; p. supplicare I 360, 40. — princeps Aquitanorum II 433, 15; p. et dux Burgundiae II 377, 20; princeps Wido II 104, 30. 106, 1. 5. — dux et princeps Francorum I 24, 20. 29, 1. II 187, 30; *cfr.* 432, 30; princeps *eadem significatione* I 25, 15. 28, 10. 30, 15; principis consensus I 29, 15. 30, 10. — principes = *optimi, primi* I 361, 25. II 41, 30. 35. 50, 20—30. 51, 1. 261, 5. 262, 20. 368, 5; comites vel huiusmodi principes II 529, 20; p. Galliae et Germaniae I 362, 20; p. regni II 211, 5. 377, 20; p. sacerdotum II 519, 25; p. saeculares II 391, 40; principum adiutorium, assensus II 51, 5.
- principalis, e: p. cathedra; p. ecclesia. — p. = *regalis, imperialis*: p. auctoritas I 247, 35; p. clementia; p. potestas; p. venator. — principaliter II 29, 15. 20. 519, 30. 522, 10. 523, 25. 527, 40.
- principare II 45, 35.
- principatus I 354, 5. 15. II 271, 15. 366, 25. 40. 368, 25. 387, 15. 388, 5 [403, 1]; p. hominum II 521, 35; p. papae I 354, 5. 15; p. saeculi II 515, 5. 10; annus principatus.
- prindere v. prendere.
- prior (sc. monasterii) I 344, 15. 25. 345, 1. 346, 25. 349, 1.
- pristinus, a, um: p. dominus I 292, 20; p. ius II 102, 25.
- privatus, a, um: p. amor II 435, 30; p. causae I 14, 25; p. commoditas; p. gratia I 334, 5; p. missa; p. res; p. servitium I 196, 30; p. suasiones II 396, 10. — privatus, privati: privatorum domus II 87, 15; privati res I 46, 20; p. silva I 23, 20. —
- privatus = *familiaris* II 163, 20. 164, 15. 35. — private venire contra Romanos I 354, 40.
- privilegium II 92, 15. 105, 10. 119, 20. 255, 5 [356, 1. 362, 10. 398, 10]. 340, 1. 522, 25; p. canonicum; p. confirmationis; p. ecclesiae, sedis Romanae II 104, 35. 125, 1. 336, 35. 508, 10; p. ecclesiarum Romanae, Antiochensis, Alexandrinae II 515, 10; privilegia ecclesiarum II 105, 1. 179, 5. 366, 30. 367, 20. 431, 35. 436, 10; p. episcoporum II 431, 35; sub privilegio episcoporum permanere II 268, 15. 20; privilegium honoris I 321, 1; p. monasterii II 356, 10. 434, 5; p. papae II 423, 5; p. regium II 438, 10; privilegia vicorum II 410, 15.
- probare = *comprobare* I 19, 20. 40, 25. 124, 20 [426, 35. 448, 25]. 192, 20. 25. 268, 45 [445, 35]. 335, 20. 339, 45. II 108, 5. 190, 1. 415, 1; p. cartam; p. crimina I 215, 10. II 89, 10. 188, 25; p. hereditatem II 345, 35; p. legibus II 292, 20; p. libertatem II 89, 20. 30; p. per sacramentum I 330, 25; p. per securitatem II 239, 10. 15; p. testimonium II 62, 5. — probare = *approbare* I 125, 15 [446, 35]; p. capitula II 213, 15. — probare = *prüfen*: p. causam II 335, 40; p. episcopum, presbyterum I 29, 35; p. iudicem I 56, 35 [400, 35]; p. in pulsatorio I 60, 10 [403, 35]; *cfr.* 34, 35; p. secundum regulam I 63, 15; p. servos iudicio I 6, 30. — probare = *convincere* II 81, 20. 251, 5; probari de furto I 49, 30; p. de (in) periurio I 49, 5. 98, 10. — probati I 6, 10; *cfr.* probatus.
- probatio: p. novitii I 346, 5. 10; p. synodalis I 25, 25; p. III testium II 91, 5.
- probatus, a, um: p. episcopus I 368, 25; p. mensura; p. monachus II 174, 5. 10; p. poenitentia I 279, 10 [408, 35]; p. testes II 415, 5. — probatissimi patres II 406, 30.
- probitas: p. morum; p. regis II 383, 30.
- procaspis (?) II 193, 10.
- procedere I 123, 10 [426, 5]. II 39, 10; p. letania, cum laetaniis I 229, 30. 245, 20; procedat iustum iudicium I 188, 10—20.
- proceres II 53, 25. 265, 10. 379, 15. 20. 385, 35. 528, 40. 529, 10; p. median-tes I 12, 35; p. palatii I 4, 40; p. imperatoris, regis I 189, 35. 40. II 35, 30. 35. 39, 10; p. regni II 377, 25; *cfr.* posteres.
- procinctus I 315, 25. 30.
- proclamare I 199, 5. 10. II 374, 30; p. se II 226, 30; p. se ad comitem, palatium, placitum I 190, 10—20. 35; p. ad imperatorem, se per misericordiam imperatoris II 124, 25. 125, 1; p. ad regem I 85, 30; *cfr.* 88, 20.
- proclamatio I 88, 20; p. super liberum hominem veniens I 207, 5; p. ad palatium I 199, 5; p. populi II 274, 35. — proclamationis diploma II 448, 30; p. libellus II 350, 5. 450, 30.
- procreatio: p. filiorum aut filiarum I 145, 40—146, 1; p. liberi servitium alteri se subdantis II 63, 1; *cfr.* I 317, 20; p. servi cum ancilla alterius sociati I 145, 10.
- procurare I 19, 5. 356, 1. 5. II 74, 35; p. ecclesiam II 232, 15. 20. 30; p. officium rectoris II 520, 5; p. regnum I 273, 5; p. reliquias II 232, 20.
- procuratio: p. missorum I 309, 10 [420, 10]; p. presbyteri II 220, 20.
- procurator I 334, 5. II 122, 1; p. civitatis I 216, 15; p. palatii II 530, 5; p. rei familiaris II 516, 10; p. rerum I 306, 5 [417, 40]; p. rerum saecularium II 179, 20; p. scholae I 357, 40.
- prodere II 255, 15. 528, 1; p. fures, latrones I 96, 15.
- proditor patriae II 321, 15. 332, 10.
- producere: p. in mallo I 114, 15 [429, 10. II 326, 5]; p. testes I 268, 1. 25. 282, 40 [439, 30]. II 10, 1; p. testimonia I 293, 35. II 88, 35. 89, 1.
- productilia vasa II 478, 30.
- profanus, a, um: p. sacrificium I 45, 15.
- profectus II 528, 5; p. communis, omnium I 208, 25. II 70, 10. 20. 25. 71, 5. 74, 15. 77, 5. 170, 5. 172, 5. 284, 1. 15. 293, 30. 294, 10. 339, 1. 10. 20; p. communis populi II 254, 20, regum II 168, 1; p. ecclesiae I 62, 10 [405, 20]. II 27, 25. 99, 15. 20 [348, 15]; p. imperii II 101, 10; p. multorum I 304, 20 [416, 1]; p. plebis II 174, 1. 5; p. regis et ecclesiae I 43, 20; p. regis I 86, 15. 89, 30; p. regni II 49, 20; p. temporalis II 37, 5. — ad profectum (= *perfectum*?) venire I 83, 25.
- professio I 92, 5. 289, 40. 303, 35. 40 [415, 25. 30]. II 38, 35. 246, 5. 247, 1. 356, 35—357, 1. 384, 20. 510, 25. 521, 15; p. ac ordo II 338, 40. 518, 40. 519, 30. 35. 521, 15; p. canonica I 276, 10 [405, 35—406, 1]. 277, 15. 399, 25; p. canonici, monachi, sanctimonialis I 98, 30; p. clerici II 407, 10; p. episcoporum II 342, 5. 10. 365, 10; p. monachica; p. monachorum; p. monasterii II 8, 35; p. monastica; p. regis II 364, 15; p. regularis I 277, 15; p. sanctimonialis I 95, 20; p. vitae I 245, 15.
- proficisci I 167, 15 [433, 15]. 373, 5. II 84, 35; p. cum exercitu II 67, 5; p. in hostem I 137, 30.
- profiteri I 75, 25. 165, 15. II 53, 40. 55, 25; p. legem I 323, 30. 35.
- progenies II 528, 10; p. tertia, quarta I 37, 35—38, 1.
- progenitores I 274, 25. 276, 1. II 113, 5. 166, 20. *saepius*; p. imperatoris, regis I 303, 15 [414, 45]. II 38, 5. 50, 40. 103, 30. 258, 35. 298, 1. 425, 1.

520, 30; progenitorum capitula II 520, 30; p. decreta II 213, 10; p. emunitates II 83, 25.

prohibere: p. ex banno II 322, 10; p. iustitiam I 291, 5 [444, 35]; p. sacerdotibus I 2, 30. — prohibitum coniugium I 69, 35.

proicere omnem iustitiam et res proprietatis I 74, 10.

proles II 426, 10; p. imperatoris, regis I 225, 30. II 35, 25. 173, 20. 30. 522, 15. 524, 10.

prolixitas II 29, 15. 45, 35.

prolongare iustitiam II 89, 5. 20.

promissio I 116, 1 [412, 5]. 163, 30. 35. 354, 45. II 8, 25. 155, 5. 409, 1; p. episcoporum, abbatum, optimatum I 355, 5; p. regis II 77, 40. 364, 25. 365, 1. 370, 10. 376, 1; in promissione retinendus, qui pro alterius debito se pecuniam suam promiserit redditurum I 219, 20.

promittere I 63, 15. 219, 20. 304, 15 [415, 50]. II 100, 1. 105, 30. 126, 35. 421, 5; p. in baptismo I 163, 30; p. fidelitatem; p. fidelitatis sacramentale I 101, 30. 40. sacramentum II 22, 20. 64, 10; *cfr.* I 63, 25; p. fidem Deo I 2, 25, imperatori I 131, 35. 304, 25, *saepius*.

promovere: p. exercitum I 137, 5; promovere ad clericatum; p. ad gradus ecclesiasticos I 276, 25. 30. 35. 277, 1. 5. 10 [406, 15. 25. 35]. II 230, 5; *cfr.* I 357, 35; p. ad ministerium sacrum I 229, 35; p. in ordine clericali II 412, 10; p. ad ordines ecclesiasticos I 279, 35 [409, 10]; p. ad ordinem sacrum I 96, 1. 276, 30. 277, 10 [400, 15. 20. 40]. II 230, 5. 335, 20. 25; p. ad sacerdotium I 232, 30. II 29, 40. 30, 40; p. ad sortem, plebium I 6, 5.

promulgare II 93, 5. 246, 5; p. capitula; p. constitutionem; p. decretum I 377, 5; *cfr.* II 523, 1; p. invectionem canonicam I 332, 25; p. sanctionem I 311, 25 [421, 25]; p. statuta canonum II 371, 25. — promulgatae divinitus leges II 520, 10.

promulgationes catholicorum II 522, 1.

pronuntiatio loci I 55, 40 [399, 35].

propalare: facinus non propalatum II 86, 30.

properare: p. hostiliter II 108, 10; p. ad imperatoris colloquium II 109, 30, obsequium II 92, 30, palatium, praesentiam II 87, 5, servitium II 109, 30.

propheta II 518, 35. 519, 5. 40.

propheticus, a, um: p. auctoritas; p. scriptura I 365, 10.

propinquitat I 93, 5. 20. 113, 30 [447, 40]. 316, 25. II 43, 1. 240, 15. 272, 20. 415, 1; p. consanguinitatis II 521, 5; de propinquitatē nullus sibi accipiat usque in quintum genu I 365, 20; ob propinquitatem non ordinare II 81, 40. 82, 1. — propinquitat = *propinqui* II 408, 20.

— propinquitat = *vicinitas* II 256, 30.

propinquus, propinqui I 91, 10. 97, 20. 25. 98, 10. 113, 30 [447, 40]. 156, 30 [428, 10. II 273, 1. 343, 20]. 188, 5. 217, 15. 277, 15 [406, 45]. 282, 5 [380, 5. 438, 35]. 315, 35. II 18, 25. 119, 40. 207, 35. 358, 30; propinqui episcopi I 77, 25. 30. II 34, 15. 25; p. heredes I 23, 15. 181, 10; propinquus Caroli imperatoris II 522, 5. 10; propinqui Hludowici imperatoris II 54, 5; p. intestati I 21, 20; p. latronis II 86, 35. 40; propinquus legitimus; propinqui sex sacramentales II 108, 35; p. succedentes II 260, 1; propinquarum coniunctio II 76, 5; p. consultus; p. homicidia. — propinqua (sc. femina) I 336, 30. II 73, 10 [155, 30]. — propinquiore comitis II 358, 10 [362, 30].

proponere II 66, 5. 263, 35; p. capitula; p. vestigium I 5, 45. — propositus monasterii I 34, 25. — propositum I 56, 1 [399, 35]. 57, 15 [447, 25]. 92, 5. 20. 358, 30. II 508, 15; p. canonicum II 43, 1; p. clerici II 179, 25; p. consecrationis I 403, 20; *cfr.* 59, 45; p. Deo dicatum I 279, 10 [408, 30]; p. monachicum, monachorum, monasticum; p. presbyteri I 369, 5; p. religionis I 341, 20. II 384, 25; p. sanctitatis II 228, 15; p. sanctum II 226, 40. 227, 1. 5; p. velatarum II 227, 30.

proprietat I 76, 20. 165, 1. 169, 20. 218, 5. 329, 30. 330, 35. 40. II 135, 10. 147, 45. 156, 10. 180, 1. 330, 10. 345, 5. 30; p. (*opp.*: beneficium) I 131, 30. 35 [427, 40. 45]; p. donatione tradita II 240, 30; proprietatis res I 74, 10; p. qualitas I 206, 30; proprietatem adquirere II 80, 15. 178, 20; p. in bannum mittere I 269, 1 [446, 5. 10]. 283, 20. 25 [440, 5. 10]. 35; proprietates delegare et postea alii venundare I 331, 5. 10; proprietatem alterius, qui hostem facere potest, emere eique ad utendum dimittere I 330, 10; p. ad monasterium donare et ad usum fructuarium recipere I 252, 35; p. perdere II 170, 30; p. in indominicatum recipere II 330, 5. 10; p. tultam recuperare II 95, 15. 20; ad p. terras etc. ecclesiae transferre I 334, 5. 10; de proprietate familiam propriam nutrire I 132, 30 [411, 10]; de p. in praesentia missorum aut comitum iudicium terminetur I 153, 5 [448, 40]; in proprietate communionem non habere II 240, 30. 35; in p. ecclesiam, monasterium aedificare *vel similiter* I 119, 20. 317, 1. II 268, 5. 408, 20; in p. (ecclesiam?) habere I 336, 25; in proprietatem monasteria dare II 268, 5; in proprietatibus legem et iustitiam habere II 163, 35. 164, 20. 165, 1; in p. manere I 325, 5; in p. percipere I 14, 1. 35. — proprietat clerici, diaconi etc. II 178, 20; p. potentis II 317; p. regis II 439, 25.

proprindere: p. de fisco vel de rebus ecclesiae II 345, 35; p. loca erema I 169, 30; p. res I 159, 1.

proprius, a, um *passim*: p. actiones I 374, 25; p. ancilla I 122, 5 [409, 30]. 145, 10; p. carta I 145, 35; p. cognatio I 182, 5; p. diocesis I 276, 5 [405, 30]; p. dominus I 276, 30. 40 [406, 20. 30]. II 230, 10; p. domus I 23, 10. 214, 20. II 42, 20; p. ecclesia I 173, 35. 175, 25; p. episcopus I 54, 10 [397, 40]. 174, 35. 365, 5. II 102, 10; p. facultates I 295, 1; p. familia I 132, 30 [410, 30. 411, 10]. 295, 1; p. filius II 19, 5; p. gradus I 278, 5 [407, 25]. 278, 40 [408, 15]. II 122, 10; p. habitationes I 261, 20; p. habitus II 65, 1; p. heredes I 177, 20 [434, 15]; p. hereditas I 98, 10. 143, 15. 172, 5; p. honor I 279, 45 [409, 25]. 428, 45. II 86, 10. 15. 87, 20; p. intellectus II 527, 10; p. lex; p. lex sacerdotis I 107, 10; p. libertas II 42, 25; p. locus; p. manus; p. monasterium I 111, 10; p. mores II 520, 5; p. negotium I 74, 35; p. opus I 263, 30; p. os; p. pecunia I 28, 10; p. persona I 92, 25; census regalis de p. persona I 125, 35 [427, 25]; p. possessio I 135, 1. 196, 15; p. prediola II 33, 10; p. presbyter I 179, 15 [413, 5. II 13, 5]. II 41, 20; p. res; p. sacerdos I 365, 5; p. sacramentum I 335, 25; p. sedes I 77, 25. II 34, 40; p. sedes aecclisae I 107, 1; p. senior I 124, 5 [426, 20]; p. servus I 122, 5 [409, 30]. 145, 10. 281, 10 [438, 1]; p. solum I 428, 45; p. terra II 43, 25; p. uxor II 18, 25; p. usus I 294, 30. 35. 374, 10; p. vicinantes I 71, 25. — proprii vel extranei II 529, 35. — propria = *alodis*: propriam ex beneficio construere I 93, 1; in propria sua residere I 230, 20. — proprium, propria *eadem signif.* I 165, 1. 5. 208, 25. 287, 25 [442, 10]. 296, 30. 35. II 19, 30. 35. 106, 30. 411, 10; p. dominicum; p. liberi, hominis regis, episcopi, abbatis I 137, 5. 10. 35; propria ecclesiae Romanae II 101, 25; p. incolarum II 92, 35; proprium vasalli I 272, 15; p. amittere, perdere II 91, 10. 95, 30. 35. 96, 1; p. in bannum mittere I 283, 20 [440, 5]; p. in bannum missum non divisum habere I 269, 5 [446, 15]. 283, 30 [440, 15]; in propriis basilicas habere II 82, 45. 83, 1; proprii occasione beneficium deserere I 287, 15 [442, 5]; de proprio beneficium facere II 404, 5; propria cavare I 216, 25; de proprio suo cum lege componere I 285, 15 [441, 35]; in proprium per praecepta concedere II 357, 20; in propria dare I 216, 25; ex proprio dare II 404, 1; ad propria dimittere I 165, 10; ad proprium facere loca erema I 169, 30; p. ad opus imperatoris recipere II 95, 15. 30; ad p. suum protrahere I 283, 40; ad propria redire II 363, 5; p. retinere I 163, 25; ad p. venire II 126, 10. — ad proprium facere

- praecepta II 262, 10. — proprie: p. suum habere I 296, 35.
- prosapia imperialis II 377, 20.
- prosecutor causae I 5, 5.
- prosperitas: p. communis; p. regia II 72, 35 [155, 15, 20]; p. regni II 74, 35. 169, 20.
- protectio: p. ecclesiae II 126, 15; p. imperatoris, regis I 261, 25 [II 259, 10]. 262, 25 [II 260, 20].
- protector II 99, 20 [348, 20]. 348, 25; p. ecclesiae II 263, 35; p. ecclesiarum, viduarum etc. I 93, 1.
- protegere: p. ecclesiam I 246, 10, ecclesiam Romanam II 125, 5; p. pupillos et viduas II 92, 20.
- proterrarium I 89, 5.
- protestamentum (?) I 209, 40.
- protestatio II 43, 25.
- protractatus (?) I 209, 40.
- provehere: provehi ad clericatum I 56, 1 [400, 1]; p. ad ecclesiasticam dignitatem II 413, 30; p. ad ecclesiasticum regimen II 520, 40 — 521, 1; p. ad plebes gubernandas II 82, 10; p. ad presbiteri honorem I 108, 15; p. ad regis officium II 518, 25; p. ad sacerdotium II 30, 20; p. ad summi sacerdotii apicem II 519, 15. — provecta aetas II 39, 25.
- provenda I 88, 1.
- provendare: provendati I 251, 40.
- provendarii I 86, 1. 251, 40; *cfr.* praebendarii.
- providentia I 141, 25. 206, 20; p. abbatissae I 175, 30; p. comitis II 62, 15; p. divina I 261, 15. 263, 15; p. divina ordinante I 273, 35. 338, 30. 350, 5. 355, 30. II 4, 5. 21, 25. 111, 15. 130, 20. 136, 15; p. episcopi I 175, 30. 210, 5. 327, 25. 373, 40. 45. 375, 40. II 12, 20. 115, 45. 121, 35; p. fidelium I 297, 1; p. imperialis I 329, 1; p. missorum II 4, 40; p. missi (?) I 297, 1; p. sacerdotalis I 438, 40.
- providere I 19, 25. 171, 45. 173, 35. 175, 20, *saepius*; p. causas regis I 83, 20. 25; p. utilitatem ecclesiae II 28, 5.
- provincia, provintia I 22, 10. 23, 15. 41, 1. 43, 15. 118, 15. 153, 20 [431, 35]. 268, 20 [445, 30]. 276, 35 [406, 20]. 305, 20 [417, 5]. 354, 1. 20. 25. II 42, 30. 44, 15. 87, 40. 104, 25. 265, 10. 303, 15. 520, 30. 528, 10; provinciae communes I 7, 5; p. imperii I 272, 30. 367, 35; p. Italiae I 204, 25. 30; provincia iudicis I 7, 10; p. regni II 142, 10; duces provinciae II 149, 30. 515, 20; provinciarum sequestratio I 46, 20; per provincias diversas possessiones habentes II 120, 1. 5. — provincia = *provincia ecclesiastica* I 109, 30 (?). 198, 35. II 122, 20. 410, 45; p. archiepiscopi II 339, 30. 340, 15; *cfr.* I 277, 5 [486, 30]; p. metropolitani II 340, 10; p. inter duos metropolitanos non dividatur I 133, 15 [411, 15]. II 515, 20; p. Remensis, Rotomagensis II 427, 25. 30; p. Treverorum II 339, 40; provinciae episcopus I 75, 30. 94, 10. II 340, 15. 347, 15. 427, 25. 30. 520, 40; per provinciam concilium semel in anno celebretur II 37, 15; *cfr.* 406, 20.
- provincialis, e: p. archiepiscopus II 438, 45; p. comes I 92, 15; p. concilium II 40, 30; p. episcopus; p. synodus II 118, 20. 392, 10. — provinciales = *Romani* I 18, 25. 19, 20.
- provisio: p. pastoralis II 104, 30. 35; p. regum I 360, 45. II 211, 30.
- provisor II 116, 5; p. catholicus; p. regni II 530, 1; p. rei publicae II 83, 15.
- provocare ad eueum I 5, 5.
- proximitas II 234, 25; p. carnalis.
- proximi I 174, 25. 282, 1 [438, 30]. 312, 30 [422, 10]. II 83, 5. 215, 20; p. episcopi, abbatis, presbiteri I 229, 40; p. (hominis) defuncti II 222, 25. 415, 30; p. parentes I 139, 25. 215, 35.
- prunarius I 90, 10. 256, 40.
- psallere I 221, 20. 245, 20.
- psalmista II 516, 15.
- psalmodia II 507, 30. 35.
- psalmus I 110, 5. 245, 25. 249, 25. 30; p. invitatorius I 347, 30; psalmi II 505, 10. 15. 506, 5. 507. 508, 25; p. David II 497, 25; p. speciales I 347, 5; psalmorum celebratio II 180, 20; p. expositio I 251, 30; p. initia I 348, 30. 35. 349, 1. II 426, 30. 507, 10; psalmos emendare I 60, 1 [403, 25]; p. modulare I 59, 25 [403, 1]. 103, 20.
- psalterium I 52, 5. 64, 1. 221, 15. 20. 243, 35. 347, 5. 363, 20. II 507, 35. 508, 25; p. scribere I 60, 5 [403, 30]; p. memoriter tenere I 236, 25.
- pseudochristiani II 169, 20.
- pseudodoctor I 62, 5 [405, 15].
- pseudografia I 60, 30 [404, 10].
- ptochotrophium I 310, 35. 311, 15 [420, 45. 421, 20].
- pubertas: pubertatis anni I 232, 20.
- publicari crimine II 225, 5.
- publicus, a, um: p. actio; p. actor; p. agentes; p. annona; p. archivum; p. auctores; p. auctoritas; p. audientia; p. baptisterium; p. carta I 179, 1 [412, 35]. 319, 10; p. causae; p. coercitio; p. consilia; p. conventus; p. crimen; p. domus; p. excubiae II 65, 5; p. flagitia; p. functiones; p. honor; p. increpatio; p. iudices; p. iudicium; p. ius; p. lex; p. mallus; p. mensura; p. mercatum I 182, 1; p. minister; p. ministerium II 38, 25; p. modius; p. munus; p. nocturnae; p. officium; p. palatium; p. partes; p. peccatum; p. persona; p. placitum; p. poenitentia; p. pontes; p. praenuntiatio; p. praevaricator; publicae res I 204, 30. 279, 45 [409, 25]. II 110, 10. 20; p. rogationes II 513, 15; p. scholae II 37, 25; p. scriptor II 110, 1; p. scubia I 319, 5. 10; p. servitium I 196, 30; p. stationes II 102, 5; p. suasiones II 396, 10; p. synodus I 34, 10; p. tributa II 93, 35. 94, 1; p. utilitas; p. viae II 65, 5; p. vicus I 133, 35 [447, 15]. 182, 30; p. villa I 221, 10. — publici et ecclesiastici iustitiam faciant I 32, 15. — publicum: libertus ad p. non revocandus I 22, 1; in publico I 331, 5; in p. cellarinsem exigere I 23, 25; in p. colloqui II 225, 30 [240, 35]. 226, 5. 15. 20; in p. compositionem dare I 215, 30; in p. perducere I 113, 25 [411, 40]; in p. res vocare, revocare I 148, 10. 35 [430, 35]; in p. uxorem accipere I 39, 5; in p. vestimenta lavare etc. I 61, 15 [404, 30]; de p. se subtrahere I 196, 30. — publice I 299, 25. II 368, 35; p. adnuntiare I 82, 1. II 159, 40; p. assistere II 112, 5; p. capitula denuntiare II 338, 10. 339, 40; p. cartam libertatis legere II 230, 10; p. coniugatum esse I 163, 5; p. crimina perpetrare II 118, 15; *cfr.* 83, 5. 120, 5; p. depredationes et malefacta facere II 307, 15; p. dies festos celebrare II 244, 20; p. distringere I 336, 25; p. iudicari I 175, 1; p. legere vel cantare II 228, 25; p. orare II 227, 25; p. peccare II 83, 5. 184, 1; p. poenitere II 118, 15. 184, 1. 325, 30; p. precipere I 216, 15; p. recitare I 57, 20 [401, 15]; p. venire contra Romanos I 354, 40; p. uxorem alterius auferre II 189, 20. — publiciter I 29, 15.
- pudicitia I 230, 5; p. virginalis I 279, 20 [408, 45].
- puella I 77, 20. 232, 15; p. desponsata I 278, 35 [408, 15]. 279, 1 [408, 20]. 413, 35. 40. II 384, 40; p. regularis I 95, 10; p. religiosa I 23, 5; p. sponsa II 119, 40; puellam rapere I 19, 10. 23, 15. 278, 35. 279, 1 [408, 15. 20]. II 76, 5. 119, 40. 384, 40; *cfr.* 158, 10 [299, 40]. 272, 1 [312, 15]; p. infra aetatem in matrimonium sociare I 232, 10; p. tradere I 92, 25; p. velare I 278, 20 [407, 45]. 279, 15 [408, 40]. 285, 20 [441, 40]. II 41, 15. 20. 42, 5; *cfr.* 227, 5; puellarum claustrum; p. consecratio II 118, 40; p. magister; p. monasterium; p. monasteriolae; de puellis pignatio non fiat II 134, 5.
- puellare monasterium I 313, 20 [423, 5]. 341, 10. II 43, 10.
- puellula I 122, 10 [409, 40].
- puer I 232, 15. 20. 238, 1. 311, 20 [421, 20]. II 518, 20. 526, 35; p. infra XII annos culpam committens I 293, 1; p. infra aetatem in matrimonium non sociandus I 232, 10; puero imperfectae etatis adultam feminam iungere II 122, 30; puerum ad altare offerre I 346, 10. 15; p. tondere, tonsorare I 278, 20 [407, 45]. 285, 20 [441, 20]; puerorum legentium scholae, pueros legendo

vel scribendo corrumpere I 60, 1. 5 [403, 25]. — dominos pueros occidere I 257, 5.

puerilitas XII annorum iuret I 67, 5.

pugna I 268, 10. 283, 5 [439, 35]. 346, 20; p. ad examinationem non iudicetur I 129, 20 [II 23, 5]; *cfr.* 331, 15; pugnam contra adversarium agere I 172, 25; p. in atrio committere II 217, 45; per p. testimonium approbare II 62, 5.

pugnare I 25, 10. 268, 20 [439, 45]. II 217, 10; p. cum fustibus I 331, 15.

pugnator I 331, 25.

puledium I 90, 5.

pullus I 83, 10. 84, 30. 35. 86, 25. 89, 10. 172, 20. 252, 1. 10. 25. 254, 30. 35. 255, 30. 291, 30. 35 [445, 20. 25]. II 11, 5. 83, 20. 257, 10.

pulmentum I 348, 40.

pulpitum II 480, 25. 500, 5.

pulsare I 122, 10 [409, 35]. 187, 25; p. signum I 228, 35. 238, 10. — pulsatus de statu I 315, 25 [440, 45].

pulsatorium I 34, 30. 60, 10 [403, 35].

pultrellae, putrellae I 84, 15. 89, 10; p. anniculae, annotinae, bimae, trimae I 255, 25. 256, 5. 20.

pulveraticus I 144, 20.

pulvis: p. mortalis I 153, 10 [448, 45]; pulvere lupellos comprehendere I 89, 35. 40.

punire I 166, 35 [432, 40]. 290, 5 [443, 40]. II 314, 30. 317, 10. 319, 10. 320, 20; p. animadversione debita I 81, 20; p. capite, capitali sententia I 68, 30. 69, 1. 10. 15; p. intractabiliter II 44, 35; p. legaliter.

pupillus I 16, 30. 228, 5. II 92, 20; pupillos adiuvere, relevare I 289, 15 [443, 10]; p. testes non habentes vel legem nescientes comes adiuvet I 281, 30 [438, 20. 25]; pupillorum adiutor, defensor I 304, 30 [416, 10. 15]; p. causae I 122, 35. II 93, 30. 35; p. causae primum audiantur I 63, 25. 281, 30 [438, 20]. 333, 15; p. clamores *etc.* II 372, 10; p. iustitia, iustitia et lex I 92, 5. 15. 101, 25. 104, 40. 122, 30 [425, 35]. II 436, 35; p. pax I 171, 1. 205, 15; p. quaerimoniae II 85, 30; p. rationem tenere et pro eis loqui I 281, 30 [438, 20. 25].

purgare: p. secundum statuta patrum II 414, 35; p. argentum II 315, 15; p. famam II 350, 25. 415, 5. 15; p. infamiam ad iudicium Dei II 344, 25; se p. II 264, 35. 351, 1; se p. per ieiunia et elemosinas *etc.* II 189, 10; se p. secundum legem; se p. per XII vomeres ferventes II 182, 10.

purgatio: p. argenti II 315, 20; p. mulierum II 54, 35. — p. = *excusatio* II 265, 35.

purificare corpus et animam I 313, 10 [422, 30].

purificatio II 217, 10. 325, 5.

purprindere II 169, 5.

putrellae v. pultrellae.

q.

quadragesima, quadragesimum I 85, 25. 133, 35 [447, 10]. 348, 40. II 325, 30. 405, 25. 494, 30; quadragesimae ieiunium; q. initium I 230, 10. II 325, 15. 20; in quadragesima bibere I 344, 25; in quadragesimae diebus expeditionem facere II 54, 20; ante quadragesimam laetantias facere I 229, 30; in quadragesima libros accipere I 345, 1; in q. natalicia vel festa sanctorum non celebranda II 191, 10; in q. ministerii rationem reddere I 25, 20; in q. pedes lavare I 345, 20; in q. usque ad nonam operari I 346, 20; quadragesimae diebus placitum non habendum II 233, 35; *cfr.* 234, 10. 269, 15; quadragesimas III poenitere (ieiunare, observare) II 189, 1. 20. 25. 243, 20. 245, 15—25; q. V, VI, VII, X poenitere I 361, 5—20; *cfr.* II 234, 1. 325, 1. 25; quadragesimae tempore presbyteri ad civitatem non convocentur I 278, 15 [407, 35]; in quadragesima non radere I 344, 15. — quadragesima medians I 88, 30. 35.

quadragesimalis, quadragesimalis, e: q. cibus, potus I 227, 15; q. ieiunium. — quadragesimale (*sc.* nutrimentum) I 87, 10; q. (*sc.* tempus) II 96, 15. 20.

quadripertita patrimonium I 369, 10.

quadrupedius, a, um: q. caro I 229, 10. — quadrupedia I 57, 10 [401, 5]. II 133, 5.

quadruplum: in q. restituere furtum II 132, 10.

quadrivium I 64, 20.

quaerere, querere = *adquirere* I 306, 15 [418, 1]. 321, 5; q. hostiliter in domo propria I 214, 20; q. cartam traditionis I 314, 30 [450, 10]; q. causam suam; q. hominem ad servitium II 11, 20. 88, 30; q. iustitiam; q. licentiam absolventi a rege I 84, 25; q. mancipia fugitiva I 288, 5 [422, 30. 35]; q. portionem ecclesiae sacratae I 232, 25; q. possessionem ecclesiae I 107, 10; q. proprium dominicum I 285, 10 [441, 35]; q. rem, res I 268, 25 [445, 35]. 283, 35 [440, 25]. 293, 25; q. servitium I 302, 15. 20; q. servum I 145, 35; q. testes. — quaerere = *queri* I 116, 15 [429, 40]. 161, 15. 210, 15. 282, 35 [439, 25]. 292, 30. 293, 25. 30. 35. 302, 25. 321, 1; quaerens in tribus placitis non veniens II 89, 20. 25. 35. — quaerere = *interrogare, inquirere* I 162, 20. 25. 30. 275, 1. II 2, 25 [6, 5. 28, 10]. 4, 20. 36, 30. 56, 25. 80, 5. 10. 81, 5. 83, 10. 113, 15. 280, 35. 40. 281, 25. 40. 464, 15; q. consilium II 84, 35.

quaerimonia, querimonia I 2, 35. 263, 20. II 466, 5. 467, 40; quaerimoniae pauperum II 92, 10; q. pupillorum, viduarum *etc.* II 85, 30; q. populi.

quaesitor I 330, 25.

quaestio, questio I 114, 1 [411, 45]. 204, 30. 302, 25. II 345, 30. 448, 35; q. de capitulo regulae I 149, 15; q. ultra XII librarum II 135, 30. — quaestio = *quaestus* I 149, 15.

quaestus saecularis I 94, 30.

qualitas II 526, 5. 527, 30. 530, 5; q. culpa I 143, 10; q. damni I 117, 30 [430, 15]; q. disciplinae I 212, 15; q. facinoris I 305, 35 [417, 20]; q. farinarii I 84, 30; q. infirmi II 119, 15; q. ministerii II 525, 15; q. monasterii II 8, 35; q. personae I 365, 10. II 242, 20. 243, 30; q. plagiarum I 212, 15; q. plebis I 197, 20; q. proprietatis; q. rei II 525, 5. 528, 20; iuxta rei qualitatem (*regi, iusta qualitatis legem*) emendare I 114, 15. 30 [429, 10]; q. temporis II 525, 35. 528, 20. 530, 10.

quantitas: q. aetatis II 530, 10; q. disciplinae I 212, 15; q. ministerii II 525, 15; q. operis I 197, 15; q. plagiarum I 212, 15.

quaternio II 516, 1. 5.

querela, querella, quaerela I 201, 5. 334, 20. II 143, 5. 466, 10; q. domini servi I 145, 30; q. Iudei I 152, 20; q. orphanorum, pauperum *etc.* I 209, 35. 333, 15. II 69, 30; querelas definire I 209, 35. 264, 15. 309, 1 [420, 1]. 315, 1 [450, 10]. 333, 15 [421, 15]. II 69, 30; q. iniuste facere I 333, 20 [422, 40]; q. inquirere I 315, 1. 5 [450, 10. 15]; q. imperatori deferre I 264, 15. II 87, 15; *cfr.* 39, 1; q. ad missos remittere, deferre I 308, 30. 309, 1 [419, 45. 420, 1]. 315, 1 [450, 10].

queri contra episcopum aut clericum II 81, 20.

questionalis ratio II 422, 1.

questionarius II 516, 10.

questus clamorque II 250, 10.

quies: q. et pax regni II 73, 5 [170, 20. 25]; q. senioris ac ecclesiae atque regni II 100, 5.

quietus, a, um: quietus II 156, 5; quieto ordine tenere II 102, 25; q. pax I 71, 15. — quiete possidere I 13, 35.

quingagenarius II 516, 5.

quingagesima I 345, 15. 348, 10. II 505, 1. 514, 1.

quingennium II 189, 5; precariae de quingennio in quingennium renovandae II 404, 15; quingennii poenitentia.

quotidianus v. cotidianus.

r.

rachymburgii, rachemburgii, racinburgi, racemburgii I 9, 15—30. 10. 1. 10. 32, 15. 20.

racemus I 85, 1.

radere I 344, 15; r. capillos I 26, 1.

radices I 87, 10. 90, 10. — r. dictorum II 481, 20.

rapacitas I 98, 5. II 75, 30. 406, 5; r. episcopatum ministrorum II 33, 15;

- de rapacitatibus infames vel clamodici II 343, 35.
- rapax: r. comites, ministri comitum II 80, 10. — rapaces II 262, 5. 288, 15. 372, 20. 412, 25; r. imbreviare etc. II 292, 30; rapacibus poenitentiae leges iniungere II 306, 40.
- rapere I 57, 5 [401, 1]. II 217, 25—35. 292, 1. 375, 15; r. ex domo aliena per virtutem I 160, 15 [432, 5]; r. in hoste messem aut annonam I 160, 20 [432, 15]; r. filiam domini I 69, 10; r. puellam; r. sacratam Deo I 279, 10 [408, 35]. II 292, 25; r. sanctimonialis II 73, 15 [155, 30]. 76, 5. 414, 15; r. sponsam alienam; r. viduas; r. virgines II 292, 20. 414, 1—10; r. virgines sacras I 279, 10 [408, 35]. II 292, 25. — rapta I 280, 30 [408, 10]. II 76, 5.
- rapina I 304, 35 [416, 15]. II 71, 10. 288, 20. 307, 25. 371, 25. 372, 5—20. 375, 5. 10. 385, 35. 438, 30. 526, 40; bannus de rapina I 98, 35; cfr. II 307, 15. 20; a r. se abstinere, cavere I 110, 45. II 299, 10; a r. suos compescere II 92, 5; per rapinam depraedare res pauperum II 292, 10; r. eliminare II 92, 10; r. emendare II 371, 1; r. emendare nolle II 307, 15. 20; r. exercere, facere *vel similiter* I 93, 1. II 93, 5. 105, 25. 109, 30. 156, 10. 158, 1. 5 [299, 35—300, 1]. 231, 30. 35. 287, 15. 25. 292, 25. 30. 298, 20. 344, 5. 370, 40. 371, 1; r. in missatico facere II 274, 5 [300, 35]; r. in palatio exercere II 372, 30. 35; r. infra parrochiam alterius facere II 373, 20. 30; r. exercere intra patriam II 292, 10; r. exercere infra regnum II 105, 25. 30. 107, 30; cfr. 373, 1; r. facere per viam ad palatium II 97, 30; r. per villas et vias vel silvas facere II 86, 15. 20; r. de regno extirpare II 106, 15; de rapinis, rapinas inquire II 65, 1. 125, 10. 15; rapinas interdicere II 69, 25. 30. 294, 25. 35; de rapinis penitudinem gerere II 116, 15 [402, 15]; cfr. 104, 30; rapinas pacificare; r. sedare II 286, 5. 10; rapina vivere I 238, 15.
- raptor I 16, 5. 10. 95, 40. II 75, 15. 107, 25. 231, 15. 287, 30—289, 25. 292, 30. 306, 35. 359, 35; r. in ipsa praeda occisus II 231, 15. 30. 35; r. puellae (sanctemonialis, viduae, virginis) I 278, 30—279, 1. 20 [408, 10—25. 45]. II 119, 35—45. 272, 1 [312, 15]. 413, 20. 414, 1. 15; r. puellae desponsatae, sponsae alienae I 282, 35 [439, 25. 30]. 315, 10. 25. II 384, 40. 385, 1; r. rerum ecclesiasticarum II 288, 35.
- raptus, raptum I 262, 1 [II 259, 25]; bannus de raptu I 101, 15. 146, 15. 214, 20; cfr. II 309, 20; rapta emendare II 97, 35. 107, 30; raptum facere I 16, 5. 71, 15. 157, 35. 205, 40. 224, 25. II 69, 35. 278, 10; raptus feminarum II 90, 30. 156, 10. 158, 10 [299, 40. 300, 1]. 299, 10. 301, 1. 309, 20; r. sponsarum I 282, 30 [439, 20]; r. viduarum I 281, 30 [438, 25].
- ratio, ratio *passim, ex. gr.* I 129, 30. 183, 35. II 335, 1; r. iusta I 332, 15. II 73, 20. 74, 1. 108, 30; r. iniusta I 64, 1; r. recta II 155, 1. 280, 1. 10. 20. 281, 15. 20. 40. 333, 35; absque ratione I 110, 20; contra rationem II 114, 15 [399, 25]; contra r. facere II 71, 15. 20; contra r. largiri II 125, 25; cum ratione I 220, 15 [II 180, 35]. II 302, 10; cum r. res pauperum etc. comparare I 312, 15 [421, 40]; iuxta, secundum rationem I 128, 5 [II 22, 10]. 196, 35; sicut ratio est, emendare II 337, 15; triplici ratione indicare I 124, 10 [426, 25. II 61, 5]. — ratio ecclesiastica II 230, 25—231, 1; r. humana II 527, 1; r. pacti II 130, 30 [138, 20. 143, 25]; r. primaria I 398, 40. — ratio = *'Rechenschaft, Verantwortung'*: rationem habere de suis paribus II 331, 30; r. reddere I 93, 15. 268, 30 [446, 5]. 284, 1 [440, 25]. 314, 25. II 518, 40; r. episcopo reddere I 25, 20; r. reddere, facere etc. ad regem, imperatorem *vel similiter* I 36, 35. 84, 25. 88, 20. 89, 30. 193, 30. 204, 1. 290, 15 [444, 15]. 306, 25. 30. 40 [418, 15. 25]. II 16, 15; cfr. I 172, 25; r. reddere ante regem aut ante comitem palatii I 302, 20; r. misso dominico reddere I 172, 15; r. pro filio reddere II 19, 5 [346, 1]; r. pro malefactis reddere I 218, 10; r. de pagensibus reddere II 16, 20; r. pro servos reddere I 211, 1; r. de theloneis iniustis reddere II 16, 20. — ratio = *causa, quaestio* I 93, 10. 15. II 374, 30; r. quaestionalis II 422, 1; rationem audire I 301, 15 [437, 20]. 333, 15 [421, 45]; r. ad concilium universale deferre I 77, 20; r. diffinire I 71, 30. 333, 15 [421, 45]. II 328, 30; r. contra comites habere I 184, 40; r. in aliis comitatibus habere II 324, 25; r. rectam habere II 10, 5; r. rectam contra regem habere II 279, 30. 35. 280, 1; r. viduarum etc. tenere I 281, 30 [438, 25]. — ratio = *iudicium*: ad rationem adducere, deducere etc. I 98, 30. 35. II 157, 25. 169, 35. 269, 30. 35. 306, 35; ad r. rectam deduci, perducere II 73, 5 [155, 25. 170, 25]. 157, 35 [299, 30]; r. rectam precare II 279, 35. 280, 5; r. rectam subterfugere II 73, 5 [155, 25. 170, 25]; in (ad) r. reitionem venire II 279, 25. 30. 35; in r. ante pares venire II 281, 10; in rationes venire II 429, 10. — ratio = *causa, occasio*: r. certa II 35, 5; r. ex-postulans II 43, 5; r. iusta I 195, 25. II 71, 15; per rationem facere II 279, 35.
- rationabilis, e: r. aetas I 58, 20 [402, 20]; r. causa II 15, 15; r. commutationes II 15, 10; r. concessio II 157, 30 [299, 30]; r. consuetudo; r. contradictio; r. dispositio I 332, 15; r. licentia II 102, 35; r. minister II 523, 30; r. necessitas; r. occasio II 78, 5; r. possibilitas II 156, 10. 164, 15. 35; r. status I 369, 15; r. voluntas I 129, 45. — rationabiliter I 200, 5, *saepius*; r. cognoscere II 88, 1; r. corrigere; r. determinare II 524, 40; r. disponere I 332, 10. II 81, 40; r. iudicare I 37, 5.
- (ratiocinari), ratiocinare coram Deo I 174, 25.
- rationale II 504, 20.
- rationari, rationare I 93, 10. 15.
- ravacauli, ravacauli I 90, 5. 255, 5.
- reatus I 376, 10. II 54. 57, 35. 82, 10. 182, 15. 219, 30. 234, 25; r. imperatoris II 53, 5. 30. 54, 1. 55, 20; reatum cognoscere et emendare I 46, 20; r. confiteri II 238, 35; r. incurrere II 121, 25.
- rebaptizare II 510, 1.
- rebellare subdita r. vel rebellata subdere II 529, 40.
- rebellio II 177, 25.
- rebellis, e: r. animus II 255, 35 [398, 35. 40]. 420, 25; r. causa II 15, 15. 35 [346, 35]. — rebellis, revellus I 22, 10. 72, 15. 122, 30 [425, 35]. 184, 25. II 212, 10. 215, 15. 281, 15. 374, 20; r. super wiffam intrans I 197, 30. 35.
- rebus = *reipus* I 8, 15.
- recapitulare II 158, 15.
- receptacula pauperum I 340, 30. 35.
- receptio I 95, 30; r. pauperum, hospitum II 267, 20. 404, 30. 420, 1.
- receptum invenire II 294, 5.
- recipere = *rursus accipere*: r. ablata I 14, 25; r. ancillam adulteratam I 41, 1; r. hereditatem II 71, 30; r. mancipium II 324, 10; r. possessa II 69, 25; r. proprietatem II 170, 30; r. res beneficiatas I 50, 30; r. res debitas I 14, 20; r. res traditas (delegatas, donatas, venditas) I 114, 5 [412, 1]. 188, 1. 10. 220, 5. 330, 5. II 15, 10; r. rem interciatam I 118, 10 [430, 10]; r. terram venditam II 323, 15. — recipere = *accipere, passim, ex. gr.*: r. alodem I 48, 5; r. capitale I 5, 20; r. denarium argenteum II 63, 25; r. nolle bonos denarios II 15, 20. 25; r. hereditatem, proprium ad opus regis, imperatoris I 171, 5. 10. II 95, 15; r. haribannum I 207, 10; r. iudicium I 32, 20; r. iustitiam I 131, 40 [428, 5] (cfr. iustitia); r. res; r. sacramentum I 268, 25 [445, 35]; r. ad sacramenta fideles I 182, 10; r. sententiam I 84, 25; r. testes, testimonia I 116, 15 [429, 45]. II 13, 25. 89, 1. 35; r. in (ad) testimonium I 182, 10. 330, 35. II 62, 5. — recipere = *suscipere* I 133, 15. 233, 10. 354, 35. II 284, 15. 25. *saepius*; r. advenam II 273, 30; r. canonicos; r. clericum; r. excommunicatum I 218, 1. 365, 1. II 161, 1. 373, 20. 30; r. forbannitum I 148, 25 [431, 5]. 150, 15. II 272, 30 [343, 15]. 344, 20. 371, 5; r. fugitivos; r. hominem alterius, Langobardiscum; r. incestuosum I 31, 20; r. latronem I 70, 1. II 272, 30; r. legationem; r. legatos; r. mancipia

adventicia et fugitiva I 211, 10; r. missos; r. monachos II 384, 25; r. presbyteros II 272, 1 [312, 20]; r. alterius presbiterum I 190, 25. 198, 30; r. raptorem II 373, 20. 30. r. reiectum, remotum II 422, 25; r. sacerdotem I 227, 40. 364, 20. II 102, 10. 292, 5; r. servos alienos, fugitivos I 76, 15. 128, 45 [II 22, 15]. 300, 30 [436, 40]; r. supervenientes II 408, 5; r. susurrones II 169, 35; r. vagos II 73, 5 [155, 25. 170, 25]; r. vassallum alterius I 150, 15. — recipere communione I 268, 1. 365, 1; r. in congregatione I 34, 35. 95, 15; r. ad coniugium I 38, 5; *cfr.* II 236, 5; r. in consortio I 227, 40; r. in consortio sive in orationibus I 78, 20; r. in hospitalitate I 231, 5; r. in monasterio I 346, 25. 348, 5; r. ad osculum atque colloquium II 159, 10. 20. 162, 15; r. in palatio I 298, 15. 20. 30; r. in regno II 161, 1; r. in servitio II 322, 15; r. sub tuitione *etc.* regis I 13, 25. 30; r. in vassatico et casa I 191, 5. — recipere = *probare* I 41, 25; r. canones; r. regulam s. Benedicti I 28, 1.

recitare I 169, 25. 229, 5. II 529, 15; r. capitula II 362, 1; r. fidem s. Athanasii I 363, 15; r. nomina I 57, 20 [401, 15]. 78, 5; r. orationem dominicam et symbolum I 241, 20. 25; r. sententiam I 204, 35.

recitatio nominum sanctorum II 514, 5.

reclamare I 22, 1. 333, 20. II 90, 35; r. iniustitiam; r. iustitiam; r. se I 35, 10. 40, 20. 41, 20. 165, 1. 262, 40. 291, 10 [445, 1]. II 279, 25. 331, 20; r. se super pontificem I 192, 10; r. (se) ante regem, ad palatium I 32, 20. 25. 43, 10. 124, 1 [426, 15]. 309, 1 [419, 45]. II 17, 1. 174, 30. 256, 20. 40. 334, 35. 337, 15.

reclamatio ad regem I 81, 20. 314, 15 [449, 35]. II 256, 15. 320, 20.

reclamator II 61, 1.

recludere in monasterium I 75, 30. II 60, 30.

reclusio: reclusionis locus I 75, 35.

recognoscere (sc. cartam) I 17, 25. 169, 35. 263, 1 [II 260, 30]. 264, 20. II 143, 10. 146, 45. 148, 10. — se recognoscere II 156, 5 [299, 30]. 280, 5. 299, 5.

recolligere: r. ad se dimidiam dotis I 8, 25; se r. II 412, 5.

reconciliare: r. poenitentem II 118, 35. 40; r. se II 159, 35. 232, 1; reconciliari I 35, 10. 56, 15 [400, 20]. 77, 15. 243, 35. 40. 367, 15. II 122, 35. 246, 1.

reconciliatio I 45, 40. II 118, 35. 40. 409, 15; r. tempore necessitatis I 77, 15; reconciliationem merere II 39, 35. 119, 35; r. percipere II 336, 15; r. requirere I 56, 15 [400, 15].

rectitudo: r. itineris I 168, 30. 35. — rectitudo christianitatis; r. consilii II 526, 5; r. ecclesiastica I

203, 25; r. fidei. — rectitudo = *iustitia* I 77, 5. 149, 1 [431, 15]. 304, 30 [416, 10]. 319, 10. II 28, 1. 157, 30. 364, 25. 431, 5.

rector II 40, 30. 174, 10. 400, 25. 520, 5; r. ecclesiae I 327, 25. 332, 25. 356, 15. II 64, 20. 70, 35 [170, 20]. 117, 20. 411, 10. 521, 35 (*cfr.* ecclesia); r. ecclesiae baptismalis I 328, 15; r. ecclesiasticus; r. hospitalis II 434, 35; r. loci venerabilis; r. monasterii; r. plebis I 371, 20. II 82, 1. 5; r. populi I 310, 1 [420, 25]. II 8, 20. 81, 15; r. regni Francorum I 44, 20. 53, 20 [397, 5]; r. religionis II 173, 20; r. tituli I 369, 10; r. senodochii II 434, 35. — rectrix monasterii.

rectus, a, um: advocati recti sint I 172, 5; r. intentio; r. iudicium; r. lex I 92, 1. II 281, 10; r. mensura I 60, 15 [434, 30]. 104, 10; r. pax I 157, 30; r. potestas II 157, 30 [299, 25]; r. ratio; r. regimen II 438, 35; r. sapientia II 527, 40; r. testimonia I 185, 10; a recto tramite deviare I 226, 20. II 2, 30 [6, 10. 28, 15]. 50, 30; r. via II 519, 25. — rectum = *directum*, '*droit*' II 71, 15. 20. 280, 30. 296, 30 [100, 15]. 337, 15. 366, 30. 367, 20; r. imperatoris, regis I 102, 1; r. regis consentire I 189, 15; r. imperatoris dicere I 146, 25; sicut rectum est, sicut per r. esse debet II 70, 5. 73, 30 [156, 25. 334, 5. 362, 25]. 74, 25. 153, 45. 157, 15. 163, 20. 25. 30. 164, 15—35. 165, 5. 168, 10. 278, 20. 280, 25. 281, 40. 294, 15. 357, 10. 364, 35 [365, 5. 370, 5. 15]. 436, 35; *cfr.* 62, 10. — recta coartare; r. suggerere II 366, 35. — recte I 209, 35. II 520, 10; sicut r. esse debet I 101, 40. II 126, 35; r. causas perficere I 172, 5; r. constitutum I 92, 1; r. indicare; r. iustitias facere I 184, 20; r. legibus uti I 92, 10; r. loqui I 79, 15; r. praedicare I 61, 20 [404, 35]. 303, 35. 40 [415, 25. 30]; r. vivere I 79, 10. 88, 15. II 81, 5.

recuperare I 330, 1; r. iura ecclesiastica I 28, 1; r. proprietatem II 95, 20; r. legem Dei et ecclesiasticam regulam I 29, 10.

recuperatio: r. proprietatis II 95, 20; r. regni II 54, 25.

recurrere: r. ad ecclesiam I 69, 20. 30; r. ad iudicium I 29, 20; r. ad missos.

redarguere aliquem censura II 85, 10.

redargutio sacerdotalis II 434, 10.

reddere = *restituere* I 181, 15. II 132, 25. 133, 10; r. ancillas confugientes II 132, 10. 15; r. captivos I 1, 30; r. captivos transponentem II 131, 25; r. clericum alienum I 108, 1; r. equos vel equas *etc.* ablata II 133, 5; r. fugitivos; r. latronem I 17, 15. II 273, 15; r. launegild I 188, 10; r. leudes I 14, 30; r. malefactorem I 72, 25; r. mancipia I 5, 15. 176, 30 [433, 40]. 287, 10 [441, 45]. 288, 5 [442, 35]. II 292, 20; *cfr.* 131, 20; r. pecuniam I 219,

20; r. pecunias ecclesiarum I 25, 5; r. pignus II 132, 25. 133, 1. 5; r. possessionem I 28, 15; r. pretium I 7, 1. 187, 30. 188, 1; r. raptorem I 16, 10; r. res I 176, 30 [433, 40]. 282, 30 [439, 25]. 293, 25. II 133, 10; r. res ecclesiarum, ecclesiasticas I 45, 1. 177, 20 [434, 15]. 289, 25. 311, 5 [421, 5]. II 403, 5. 433, 15; r. res fisci II 10, 1; r. reum I 113, 10 [428, 30]; r. servum I 6, 25. 7, 1. II 132, 10. 15; r. sponsam raptam I 282, 30 [439, 25]; r. sublata I 155, 20. II 372, 20; r. terram II 411, 10; r. uxorem I 292, 35. II 240, 1. 10; r. veredos II 259, 20. — reddere = *dare* I 86, 25; r. beneficium in proprietatem I 131, 35 [427, 45]; r. iustitiam, iustitias; r. rationem. — reddere = *olvere* I 43, 5. II 437, 30; de casata solidus ad ecclesiam *etc.* reddatur I 28, 10.

redditio terrae et mancipiorum coram comite definita I 315, 30.

redditus, reditus I 13, 20. 30. 334, 5; r. ecclesiae I 369, 10. II 32, 10. 15. 82, 15. 412, 25; r. fidelium I 195, 20. II 178, 40. 179, 1 [185, 35]; redditum facere, dare II 135, 10. 15; reddituum exactor II 122, 1.

redebere, redhibere I 14, 20; r. in integrum I 13, 1.

redemptio I 16, 15. 49, 1. II 108, 30; r. captivorum II 385, 35; *cfr.* 321, 15; r. animarum II 386, 5. 433, 1; r. peccatorum I 365, 10. 15.

redemptor capti II 326, 25.

redibitio, redibutio I 197, 1; r. ad regem pertinens I 69, 20; r. temporalis II 413, 20.

redimere II 122, 5; r. animas II 386, 10; r. captivos, captos I 277, 35 [407, 15]. II 326, 20. 25; r. decimas II 13, 20; r. feminam inservitam I 40, 25; r. ieiunia (*cfr. etiam* II 242, 30. 245, 1. 25—246, 1); r. malum hominem I 10, 5; r. mansiones; r. manum; r. opera I 307, 15 [418, 45]; r. peccata II 81, 30; r. poenitentiam I 179, 1; r. regnum contra paganos II 431, 25; se redimere I 5, 1. 16, 15. II 135, 20; se r. de hoste I 137, 35. 138, 1.

redire: r. cum pace, pacifice II 92, 30. 158, 5 [300, 5]; r. ad casam I 141, 10; r. ad domum suam II 158, 5 [300, 5]; r. ad ecclesiam suam I 76, 30; r. ad episcopum proprium I 174, 35; r. ad imperatorem, regem I 342, 10. II 328, 35; r. ad regem cum misso II 287, 20; r. ad loca sua I 174, 35. 290, 30 [444, 20]. II 273, 30; r. ad monasterium I 345, 30; r. ad palatium I 72, 1. 85, 20. 25; de palatio vel de hoste rediens I 290, 25 [444, 15]; redire in patriam I 129, 10 [II 23, 1]. II 161, 5; r. de placito II 312, 30; r. ad propria II 133, 25. 363, 5. — redeundo fagidis commotionem facere II 96, 15; r. aliquem inquietare II 124, 30; eundo vel r. palatium frequentare II 526, 40; *cfr.* 97, 30;

in r. vastationem facere II 101, 20, 25.
 reducere: r. ad aequitatis tramitem II 524, 40; r. ad emendationem etc. II 308, 30; r. ad iustitiam I 92, 15.
 refectio I 345, 35; r. vespertina I 344, 20.
 refectorium I 175, 20. 345, 30. 346, 25. 347, 5. 30. 373, 5. 375, 35. II 411, 1.
 referre: r. de aliqua re imperatori, regi I 145, 25. 30. 35. 341, 45. II 267, 25. 268, 1. 379, 25. 529, 15; r. ad notitiam papae II 352, 15. — referre = adducere: r. ad iudicium imperatoris I 92, 20; r. ad missos maiores II 298, 30; r. causas maiores ad sedem apostolicam II 350, 10.
 reficere = restaurare: r. pontem I 295, 1; r. ruinas ecclesiae II 413, 10. — r. = nutrire: r. pauperes I 195, 10. — reficere, refici = cibum sumere I 345, 35. 40. 346, 20. 40; r. ad portam monasterii I 345, 30.
 reformare II 376, 15; r. disciplinam officii ecclesiastici I 369, 40; r. lectiones I 81, 1; r. loca sacra I 290, 1 [443, 35]. — reformare = reddere: r. capitale I 7, 5; r. servum vel precium I 6, 5. 7, 1.
 refragatio II 136, 20. 414, 30. 421, 5.
 refugium: r. in aliis comitatibus habere II 314, 10; r. invenire II 431, 25.
 rega facere I 84, 5.
 regalis, e *passim*: r. auctoritas; r. bannus; r. beneficium; r. casa; r. census; r. debitum I 429, 15; *cfr.* 114, 20; r. domus; r. familia; r. fiscus; r. functio; r. honor I 432, 35. II 372, 25; r. iussio; r. iustitia; r. largitas; r. largitio; r. mansus; r. ministerium; r. missi; r. negocium; r. obsequium; r. ornamentum II 525, 5; r. palatium; r. persona II 29, 20. 30; r. potestas; r. praeceptum; r. praesentia II 292, 15; r. sala; r. servitium II 259, 40; r. solium II 211, 25; r. statuta II 395, 10; r. torus II 465, 20; r. vassus; r. villa; r. vindicta II 294, 35. — regaliter gubernare II 106, 5. — regalis = *basilica* II 480, 1.
 regeneratio sacra usque ad octavum diem celebranda II 220, 20.
 regere II 46, 35. 338, 40. 519, 25. 520, 30; r. clerum; r. clerum palatii II 523, 10; r. ecclesiam I 200, 35. 246, 10. II 218, 15 (*cfr.* ecclesia); r. gregem I 34, 15; r. imperium, regnum I 127, 5. 204, 25. 257, 40. II 35, 40. 52, 40. 214, 35; r. ministeria I 158, 25; r. ministros subpositos II 520, 15; r. monachos I 236, 10; r. palatium II 522, 10; r. plebem I 362, 35; r. populum; r. senodochia I 195, 10. 200, 30; r. viduas I 48, 1. 40; r. vitam I 60, 15 [403, 40].
 regimen: r. abbatis I 170, 35. 234, 35. 313, 25 [423, 10]; r. imperatoris, re-

gis I 130, 10. 195, 1. 320, 35. II 73, 10. 114, 35. *saepius*; regiminis dignitas I 274, 1; r. disciplina I 368, 20. — regimen ecclesiae; r. ecclesiasticum; r. regni v. r. imperatoris; regiminis culmen II 520, 10; r. locus II 408, 35. 409, 1.
 regina I 84, 20. 30. 101, 30. 102, 1. 201, 30. 225, 15. II 522, 15. 524, 5. 525, 5. 10; r. gloriosissima I 12, 30. II 377, 20; reginae, super reginam benedictio II 425, 30. 426, 20; reginam coronare; reginae iussio I 85, 20. 88, 25; *cfr.* 84, 25. 30. 87, 25; r. ministeriales I 298, 5; in praesentia r. venire I 84, 25; r. res tradere I 314, 30 [450, 5]; de verbo r. ordinare I 84, 20.
 regio I 12, 10. 22, 10. 23, 15. 29, 35. 111, 5. 211, 10. 272, 30. 375, 1. II 251, 10. 15. 265, 10. 320, 25. 325, 15. 336, 15. 524, 1. 529, 40; r. aliena I 268, 30 [445, 30]; regiones longinquae I 300, 35 [437, 1]; r., in quibus secundum legem Romanam iudicia terminantur II 315, 25. 318, 35—319, 1. 320, 20; r., quae legem Romanam sequuntur II 324, 15. — regio Belgica II 339, 30; r. cisalpina II 522, 30; r. Transpadana I 128, 10. — regio = *regnum* I 8, 10. 15. 11, 5. 10. 12, 5. 29, 5; r. Francorum I 13, 30.
 regius, a, um: r. aspectus II 212, 15; r. auctoritas; r. auxilium; r. bannus II 286, 30. 327, 10; r. capitula; r. capitulare; r. causa I 333, 15 [421, 45]; r. census; r. civitas; r. cognitio; r. conscriptio; r. curtis; r. defensio; r. dignitas; r. disciplina; r. discretio; r. ditio; r. domus; r. dona; r. fiscalinus, fiscalina; r. fiscus II 345, 35. 346, 5; r. homo; r. honor; r. indignatio II 266, 15; r. ius; r. iussio; r. liber II 316, 10; r. liberalitas II 411, 10; r. magnificentia II 405, 25; r. magnitudo II 408, 1; r. maiestas; r. mandatum II 313, 35; r. missi; r. mundeburdus II 160, 30; r. nomen; r. obsequium; r. officium II 48, 5; r. palatium; r. pars; r. pecunia; r. pietas II 180, 25; r. potestas; r. praeceptum; r. privilegium II 438, 10; r. prosperitas, salus II 72, 35 [155, 15. 20]; r. sedes; r. servitium; r. servus; r. sigillum; r. sollertia; r. sublimitas; r. urbs II 80, 35. 117, 5; r. vestitura II 345, 25. 30; r. via (?) coartare II 213, 35; r. villa; r. vigor; r. voluntas II 522, 35. — regium = *palatium* II 523, 5. — regia = *basilica* II 480, 1. 5. 481, 25.
 regnare I 33, 35. 71, 10. 128, 20 [II 22, 1]. 176, 15 [433, 25]. II 2, 15. 113, 25 [399, 5]. 115, 15 [401, 35]. 518, 15; r. et imperare II 112, 10; regnandi facultas I 11, 30.
 regnum *passim*, *ex gr.* I 13, 16, 1. 30. 20, 35. 127—129. II 4, 40. 360. 518, 15. 527, 20. 35. 528; r. vel (atque) imperium I 350, 5. 353, 45; r. christianum II 158, 25; r. commune II 71, 1; r. fraternum, fratris I 129, 40.

273, 5. II 23, 35. 294, 40. 295, 1. 351, 25. 442, 1. II 69 *sqq.* 155, 5 *sqq. passim*; r. paternum, patris II 77, 30. 169, 25. 30. 254, 5; r. regis mortui I 13, 15; r. utriusque regis I 14, 15. 25; r. totum, universum I 92, 1. 20. 98, 30. 212, 15. II 4, 25. 522, 10. 15. 523, 25. 525, 15. 526, 10. 20. 527, 15. — regnum acquirere II 115, 25 [402, 5]. 168, 5; regni adiutores II 49, 25; r. adiutorium II 51, 15; r. administratio; regnum adunare II 166, 20. 453, 30; regni ambitus II 526, 20; r. amplitudo II 384, 1. 518, 5; r. angula II 529, 40; r. annus; r. augmentum I 128, 10. 15. II 439, 20; r. comites II 215, 10; r. confederatio; regnum confirmare, firmare II 360, 20; regni consortes; regnum continere, obtinere II 77, 30. 155, 1 [299, 1]. 280, 25. 294, 10. 15. 299, 1. 333, 30 [339, 25]. 342, 10. 15; r. conturbare; regni corona II 340, 40; r. corpus dividere I 127, 5 [II 21, 35]; r. culmen II 435, 5; r. cura; regnum defendere, defensare II 274, 1. 333, 30 [339, 25]; regni defensio; r. delicta; r. desolatio II 399, 35. 400, 25; r. detrimentum; regnum devastare II 332, 10; regni devastatio; r. devastator; r. diadema II 340, 40; regnum dilatare; per r. discurre II 86, 5; regni dispositio; r. ditio; regnum dividere; regni, regnorum divisio; r. episcopia II 378, 35; a regno expellere, exterminare; regni facultates; r. fautor II 377, 30; r. fideles II 287, 10 [309, 40]. 291, 30; a r. finibus excludi II 93, 5; regnum forconsiliare, werrire II 298, 30; regni gubernaculum; regnum gubernare I 273, 5. II 166, 30. 214, 35; regni habitatores II 303, 20; r. hereditas I 128, 20 [II 21, 40]. II 69, 35; *cfr.* I 13, 15. II 115, 25 [402, 5]; r. heres; r. honestas; r. honor; de regno honores habere II 431, 20; per regnum celebrare generale ieiunium II 4, 5; r. infestare; regni inonoratio; regnum inquietare II 356, 20. 30; in regno inreptionem facere II 351, 20; regni interitus II 53, 20; r. invasio; r. ius; r. limites; r. loca II 321, 1; r. marcae II 74, 15; r. militia; r. minister; r. ministeriales; per regnum missos dirigere II 75, 15; regni necessitas; r. negotia II 271, 15. 286, 5; in regno libere negotia sua peragere II 142, 20; regni obtentus II 341, 1; pro regno orare II 102, 25. 30; regni ordinatio; regnum pacificare; regni pars; r. patriae ac provinciae II 142, 10; r. pax; regnum perdere II 434, 5; per regnum pergere I 198, 35; regni periclitatio II 55, 15; *cfr.* 44, 20; r. periculum II 56, 15. 283, 20; r. perturbatio II 376, 35; r. populus II 71, 20. 435, 40. 439, 1; r. portio I 127, 5 [II 21, 35]. II 69, 35. 192, 5. 15; r. potentes II 308, 25; r. potestas II 149, 25; r. potestates II 212, 15; in regno praedas facere I 305, 35 [417, 25]; regni praefectus

II 530, 1; r. primatus II 434, 1; r. primores II 74, 5 [157, 1]. 261, 10. 351, 15. 400, 25; r. princeps II 211, 15; r. principes II 211, 5. 377, 20; r. procures II 377, 25; regnum procurare I 273, 5; regni profectus II 49, 20; de uno regno in aliud proficisci I 128, 30 [II 22, 15]; regni provisor II 530, 1; r. prosperitas II 169, 20; r. quies II 73, 25 [170, 25]. 100, 5. 286, 5. 334, 5 [362, 25]; a regno rapinas eliminare *vel similiter* II 92, 10. 105, 30. 106, 15; a r. recedere II 354, 5. 10; regnum recipere II 360, 20; regni recuperatio; regnum redimere; in r. reges sacrare II 519, 25; r. regere; regni regimen; regni regio II 320, 25. 529, 40; r. res II 378, 35. 379, 35; r. salubritas; r. salus; r. salvamentum; r. salvatio; r. senatores; r. soliditas; r. spatia I 11, 10; regnum stabilire II 173, 35; regni stabilitas; r. status; in regno succedere II 295, 5; regnum tenere II 440, 35; regnorum termini aut confinia I 129, 15 [II 23, 1]; regni territoria II 147, 45; r. tranquillitas II 100, 10. 155, 25; ad regnum transire II 332, 5. 10; r. a tributo eripere II 431, 25; regni tuitio II 356, 15; r. tutor II 212, 30; r. unitas; r. utilitas; r. vastatio I 319, 30. 320, 1. II 107, 25; regnum vincere II 518, 20. — regnum Aquitanicum II 360, 25; r. Beneventanum II 67, 15; r. Burgundiae II 329, 20; r. Francorum I 44, 20. 53, 20 [397, 5]. 73, 20. 74, 5; r. Italiae, Italicum I 216, 10. 273, 10. II 58, 15. 60, 1. 62, 20. 88, 30. 97, 15. 99, 10. 20 [348, 15]. 101, 10. 105, 40. 169, 10. 348, 10. 25; r. Saxoniae II 58, 20; Hlotharii I. r. II 66, 1. 25. 35. 67, 25; Lotharii II. r. II 194, 10; r. Karoli I 66, 30; Karoli II. r. II 153, 45.

regula I 93, 40. 164, 15. 322, 5. II 116, 5. 400, 10; r. s. Benedicti *v.* s. Benedictus; r. canonica I 158, 25. 372, 35. II 102, 10. 228, 35; r. canonicorum et canonicarum I 276, 15 [406, 5]; r. canonum I 163, 40; r. christianitatis; r. divina II 2, 30 [6, 10. 28, 15]; r. ecclesiastica I 29, 30. 131, 20 [410, 20]. II 179, 10. 322, 20. 326, 15. 406, 20. 440, 1. 521, 1; r. Innocentii papae I 227, 35; r. pastoralis; r. patrum I 33, 20. 520, 15. 25 (*cfr.* pater); r. sacra II 336, 15. 432, 15; r. sancta II 520, 20; r. sanctimonialium II 180, 20. — regulae auctoritas I 321, 35. 322, 1; regulam constituere; per r. corrigere; d. discere, intelligere, scire I 100, 15. 103, 30. 121, 35. 234, 35. 40. 325, 25. 344, 5; secundum r. disciplinam facere I 121, 30; secundum r. docere; secundum r. evangelium legere I 109, 5; secundum r. examinare; r. legere; in regula permanere I 121, 15; promissionem secundum regulam factam tenere I 116, 1 [412, 5]; secundum r. pulsari I 122, 10 [409, 35]; sine regula sedere I 63, 30; regulam servare,

observare I 95, 10. II 364, 20. 415, 1; *cfr.* I 321, 30; regularum statuta delinquere I 375, 25; secundum regulam vivere I 29, 20. 47, 30. 60, 15 [403, 40]. 93, 30. 94, 20. 100, 15. 20. 103, 30. 195, 1. 5. 199, 35. 209, 15. 20.

regularis, e: r. abbas; r. abbatisa; r. congregatio; r. disciplina; r. institutio; r. licentia; r. militia; r. modulus I 369, 35; r. monachus I 103, 30; r. monasterium; r. norma; r. oboedientia; r. ordo; r. professio I 277, 15; r. puella, sanctimonialis I 95, 10. 103, 35; r. susceptio I 60, 20 [403, 40]; r. vindicta I 348, 30; r. vita. — regulares I 33, 40. 95, 10. 103, 30. 35. 183, 1. 209, 15. 344, 5. — regulariter: r. corrigere II 94, 5; r. se custodire I 95, 25; r. deducere II 412, 15; r. episcopum designare II 114, 10 [399, 20]; r. in monasterio habitare II 412, 1. 5; r. recipere II 384, 25; r. vitam degere I 189, 10; r. vivere.

reicere: r. clericos a laicis oblatos, clericum laici I 277, 20 [407, 1]. II 35, 5; r. consiliarios I 208, 25; r. indices II 64, 5; r. uxorem I 40, 15. — reiectum esse ab episcopo II 422, 25.

reiectare denarium merum I 152, 5. 10.

reiecte (?) I 9, 35.

reiectio bonorum denariorum II 319, 15. 25.

reictor monetae II 63, 25.

relatio missorum I 332, 20.

relator: relatoris querela I 309, 1 [420, 1].

relatus II 529, 35; r. episcoporum et comitum I 305, 15. 20 [417, 1]; r. missorum I 309, 10 [420, 10].

relaxare I 97, 30. 98, 25; r. ab hoste I 326, 35; r. aliquod de percussione I 344, 40; r. incestuosum I 122, 15 [409, 45]; r. latronem.

relegare monachos II 265, 25.

relegere: r. adnuntiationes II 165, 10; r. capitula; r. capitularia; r. cartam I 114, 30; r. commonitorium II 81, 1; r. constitutionem imperatoris; r. epistolam; r. notitiam I 188, 20; r. sententias et decreta II 286, 20.

religio, relegio I 313, 25 [423, 5]. II 101, 30; r. Christi II 175, 15; r. christiana I 25, 5. 238, 25. 279, 15 [408, 35]. 310, 10 [420, 35]. II 2, 25 [6, 5. 28, 10]. 29, 35. 39, 15. 41, 25. 48, 25. 54, 15. 477, 20. 520, 35; r. christiana per successores apostolorum administrari *etc.* debet II 35, 10; religionis christianae consuetudo II 400, 5; r. christianae fundamentum est fides catholica II 28, 20; r. christianae norma II 92, 5; religio divina I 362, 35. II 421, 10; r. ecclesiastica I 25, 1. II 524, 20; religionis competentia; r. cultus; r. studium I 106, 20. II 116, 1. — religio, r. monastica I 1, 20. 38, 40. II 39, 1. 114, 30 [401, 15];

cfr. I 305, 1 [416, 30]; religionis habitus, vestis II 90, 30. 227, 35; sub religione militare II 408, 5. 10; religionem observare I 303, 35. 40 [415, 15. 20]. II 408, 20. 25; religionis observantia II 226, 30; r. propositum I 341, 20. II 384, 25; r. pudorem postponere II 42, 35. — religio sacerdotalis II 38, 1. — religio regis = *rex* II 421, 5.

religiositas I 375, 30. 40. II 227, 1.

religiosus, a, um: r. conversatio II 413, 25. 434, 25. 30; r. devotio; r. domus; r. feminae; r. habitus; r. locus; r. monasteria II 434, 30; r. mores II 407, 10; r. princeps I 248, 10; r. puella, vidua I 23, 5; r. rector II 434, 30; r. rex; r. testes II 33, 35; r. vestis I 215, 40; r. viri; r. vita I 376, 40. — religiose: r. conversari, vivere I 303, 35. 40 [415, 25. 30]. 305, 15 [417, 1]. II 38, 35; r. residere II 406, 30. 411, 30. — religiosius tractare loca sacra II 419, 30.

relinquere: r. filios vel filias II 109, 1; r. laicum de hoste II 95, 10. 15; r. possessiones posteris II 260, 1; r. regnum posteris I 13, 15; r. res proprias ecclesiae I 178, 30 [412, 30]. — relinquere = *deserere*, *dimittere*: r. ecclesias suas II 102, 10; r. seculum I 122, 1 [446, 35]. 163, 1. 15. 25; r. uxorem I 376, 35; r. virum I 38, 10. — relicta = *uxor dimissa*: r. sacerdotis I 40, 15; r. = *vidua*: r. avunculi, fratris II 183, 15. 20.

reliquiae I 170, 35. 250, 35. 251, 1. II 12, 25. 232, 15—25; r. incertae II 480, 20; r. sanctorum I 106, 15. 133, 30 [447, 5]. 163, 20; in reliquiis sanctorum periurium cavendum est I 58, 25 [402, 10]. 104, 1. 365, 40; supra reliquias sacramentum iuretur I 118, 20; *cfr.* II 155, 5. 274, 20. 30. 278, 20. 298, 30; absque reliquiis testari I 75, 15.

remanere cum imperatore, rege I 167, 5 [433, 5]. II 328, 30. 360, 20. 361, 40; r. domi I 137, 15. 25—40. 138, 5. 15. 167, 5 [433, 5]; r. in militia II 526, 20; r. in patria I 328, 35; r. in regno I 358, 1; r. de defensione patriae II 108, 10; r. de exercitu, de hoste I 71, 20. 165, 20. 325, 5. 10. 330, 30. 35. II 9, 5—25. 96, 1. 5. 10. 354, 30. — remanere = *r. in suspensio, non finitum* II 4, 15; remanentes causae I 210, 10; *cfr.* 7, 5; r. iustitiae I 176, 20 [433, 30]. 177, 5 [434, 1]. 184, 35; praesumptiones inemendatae r. II 16, 10.

remedium: r. animarum I 226, 35; r. peccatorum I 110, 10.

rememorare I 187, 25. II 98, 5. 166, 10.

remissio: r. delictorum II 222, 10; r. iniquitatum II 56, 30; r. peccatorum II 53, 35. 509, 1. 512, 1. 5.

remittere I 238, 15. 354, 35; r. per fidem, fideiussores in praesentiam comitis I 210, 35. 45; r. ad missos I 309, 1 [420, 1].

- removere = *deponere*: r. abbatem de paternitate II 449, 20; r. episcopum ab ecclesia II 422, 25, 30; r. praepositum etc. de ministerio I 347, 15; r. presbyterum ab officio I 46, 15. — r. = *repetere*: r. causam iudicatam I 114, 35.
- remunerare II 526, 15.
- renovare: r. capitula II 371, 20; r. dextras II 527, 15; r. pactum II 138, 20; r. pontes I 307, 1 [418, 30]; r. precariam; r. precarium; r. statuta canonum, ecclesiastica II 371, 20, 417, 25.
- renuntiare, renunciare: r. episcopo II 110, 25, 120, 35, 384, 20; r. imperatori, regi I 64, 15, 25, 67, 15, 101, 25, 177, 15 [434, 15], 184, 5, 209, 20, 307, 5 [418, 35]. II 12, 25, 64, 20, 30, 65, 5, 80, 5, 268, 5, 10, 25, 269, 5, 271, 20, 274, 10, 15 [300, 40, 45], 278, 10, 298, 10, 20, 25, 319, 30, 330, 30, 331, 1, 30, 332, 10, 358, 15 [362, 35], 384, 20, 403, 25; r. imperatori annuatim I 323, 25; r. missis II 103, 15. — renuntiare = *abrenuntiare*: r. diabolo in baptismo I 163, 35, II 177, 1, 5; r. saeculo, in saeculum I 163, 25, II 358, 30.
- (renuntiatio), renunciatio: r. vel abrenunciatio I 161, 25.
- reparare: r. domus I 340, 35; r. pontes publicos II 16, 15.
- repetere: r. civitates I 14, 5; r. mancipia fugitiva I 288, 5 [442, 30]; r. monetam concessam II 149, 35; r. possessionem I 107, 10, 15; r. res datas II 10, 5; r. servum I 7, 1, 300, 30 [436, 40]; r. uxorem II 240, 1, 10; r. velatam II 227, 5. — *repetere* = *renovare*: r. causam iudicatam I 114, 20 [429, 20]; *cfr.* *removere*.
- repetitio, repeticio = *requisitio* I 19, 25, 74, 10, II 58, 1; r. de rebus traditis non facienda I 282, 10 [380, 40, 439, 5]; iudicatus ad mortem nullam potest facere repetitionem (*sc.* rerum suarum) I 148, 10 [430, 35].
- repositor servorum fugitivorum I 300, 30 [436, 40].
- replicare: r. exhortationem II 80, 35. — r. aliquem ad servitium II 89, 10.
- repraesentare ad placitum generale I 145, 25.
- reprimere II 527, 40; r. farfalium I 16, 20; r. furta II 85, 10; r. insultantiam I 22, 10; r. malos I 10, 20.
- reprobare II 530, 10, 15; r. latronem I 180, 15, 25, 30, 181, 1.
- repromittere I 13, 25; r. ad invicem II 131, 5, 15 [138, 35, 144, 1], 139, 1; r. beneficium I 14, 30; r. fidem, fidelitatem I 131, 15, 324, 10.
- reputare = *imputare*, *accusare* II 159, 40, 160, 1, 163, 25, 164, 5, 10, 280, 25, 30, 284, 20, 315, 20, 318, 15.
- requirere: r. actionem (?), agentes I 22, 30, 40; r. causam; r. iustitiam I 148, 5, 20 [430, 35, 50], 192, 10. —
- r. = *postulare* I 89, 15, II 519, 40; r. auctoritatem II 345, 40—346, 5; r. praeceptiones I 22, 15; r. volatilia I 348, 10. — r. = *exigere* II 95, 1, 132, 10, 358, 35; r. censum II 331, 10; r. compositionem II 107, 35; r. exactionem II 319, 25; r. fretum I 7, 10, 30, 293, 1; r. functionem I 19, 15; r. haribannum I 207, 10; r. pastum II 331, 10; r. servitium I 81, 25, 30. — *requirere* = *inquirere* I 77, 40, 116, 25 [448, 15], 241, 25, II 268, 10, 25, 319, 20; r. veritatem rei I 242, 1. — *requirere* = *repetere*: r. ablatum II 181, 1; r. clericum suum I 76, 30; r. colonum, fiscalinum, servum I 143, 20; *cfr.* II 132, 20, 25; r. equos vel equas etc. ablata II 133, 5; r. mancipia II 131, 25; r. mansum I 314, 15 [499, 35]; r. monetarium confugientem II 317, 10; r. partem regni II 169, 10, 15; r. rem I 268, 25, 45; r. uxorem II 240, 1.
- res: r. cibariae; r. corporalis; r. divinae; r. ecclesiasticae I 204, 30, 279, 45 [409, 25], II 82, 20, 187, 1, 212, 10, 475, 20, 520, 35; r. litigiosa; r. militaris; r. mundana; r. nefanda I 189, 15; r. privata I 204, 30; r. publicae; r. sacra; r. saecularis; r. spiritalis II 8, 30, 522, 15. — *res*, *n. pl.* *res* = *'Vermögen, Gut'* I 9, 25, 30, 35, 25, 65, 25, 98, 15, 129, 1, 160, 25, 183, 5, *saepius*; r. accipere; r. (sibi) adquirere I 77, 25, 237, 35, 321, 10, II 10, 5, 408, 5; r. adpretiare; r. aestimare; r. alienare, vendere, venundare I 187, 25, 30, 188, 1, 5, 15, 201, 25, 205, 5, 258, 35, 319, 5, 337, 1, II 109, 5, 110, 1, 322, 20, 25; rerum amissio II 108, 30; res amittere I 15, 25, 282, 25 [439, 15]; r. in bannum, in forbanno mittere I 70, 10, 118, 5 [430, 25], 268, 30 [446, 5], 284, 1 [440, 30], 330, 25, II 78, 30, 314, 1, 344, 1; de rebus censum regalem debere, solvere I 125, 35 [427, 25], 177, 20 [434, 15], II 322, 5, 10, 15; res commutare II 109, 5; r. sibi in alodem comparare I 131, 35 [428, 1]; r. conquirere I 154, 25; de rebus debitum exsolvere I 269, 1 [446, 10], 283, 25 [440, 10]; de r. decimam in ecclesiam concedere I 336, 25; res dispensare; per r. distringi II 314, 1, 5, 343, 40, 344, 5, 10; r. cum coheredibus, parentibus dividere I 282, 15 [381, 1, 439, 5], 292, 30; r. donare; r. emere; (de) rebus exspoliare I 163, 10, 181, 1, 10; res in fiscum redigere I 186, 5; *cfr.* 326, 40; r. in fisco sociare I 205, 20, 319, 1; r. infiscare I 330, 30, II 321, 35; *cfr.* I 139, 30, 300, 20 [436, 30, 35] (*cfr. infra* res fiscales, fisci); r. non habere II 313, 25, 30; non habentes r. aut substantiam, pro quibus constringi possint I 218, 5; qui r. non habet, unde sua mala facta componat I 10, 1, 15; de rebus legationes suscipere I 284, 25 [441, 10]; res quaerere, requirere; r. possidere etc. II 136, 20, 30; rerum procurator I 306, 5 [417, 40]; res

in publico vocare I 148, 10 [430, 35]; r. recipere I 14, 20, 114, 5 [412, 1], 188, 1, 10, 220, 5; r. repetere II 10, 5; r. reddere I 176, 30, 282, 30, 35 [439, 25], II 133, 10; r. restaurare I 336, 1; de rebus revestiri I 23, 5; res tradere (commendare, conferre, dare, delegare) I 125, 10 [410, 15], 201, 30, 205, 5, 10, 293, 5, 10, 314, 25, 30 [450, 5], 331, 5, 10, 346, 5, 10, II 10, 5, 19, 5, 37, 10, 70, 25, 30, 108, 20, 322, 10—25, 357, 25, 423, 5; r. tradere pro salute animae I 220, 1, 5, 282, 5, 10 [380, 1, 5, 30, 438, 30, 35, 439, 45]; r. tradere ad novam basilicam I 163, 20; r. ad causam Dei tradere, delegare I 113, 35, 114, 1 [411, 40, 45], 220, 1, 5, II 322, 10—25, 331, 1, 423, 10; r. ad ecclesiam tradere (condonare, offerre, commendare) I 177, 20 [434, 15], 229, 40, 230, 20, 231, 5, 282, 20 [381, 25, 30, 439, 10, 15], 297, 5; r. ecclesiis fraudolenter delegare I 330, 5; r. episcopo, episcopio commendare, delegare I 119, 20, II 34, 15; res locis Deo dicatis conferre I 326, 30; r. ad sanctorum loca tradere II 433, 1; r. ad loca venerabilia tradere I 282, 5 [380, 1, 5, 438, 35]; r. ad monasterium tradere, delegare I 116, 1 [412, 5], 119, 20, 230, 20; r. tradere ad opus pium II 115, 10 [401, 30]. — *res aliena* I 262, 5, II 19, 1, 5, 15, 66, 25, 108, 15, 20; *res alterius* I 65, 25, 293, 25; r. alterius auferre, invadere, usurpare I 23, 20, 200, 5, 289, 5 [443, 1], 293, 1, 20, 25, II 124, 30, 125, 1, 363, 1; r. alterius interciare I 16, 1, 118, 10—25 [430, 30]; super r. alterius residere II 91, 1; r. alterius retinere I 46, 20; propter r. alterius ad testimonium non recipi II 19, 30; r. basilicae I 94, 10; r. clerici I 19, 20; r. comitis defuncti II 363, 1; r. communes I 330, 30, II 226, 5, 15; r. Deo consecratae II 432, 20; r. diaconum II 60, 25; r. ducis I 15, 30; r. ecclesiae, ecclesiasticae I 182, 30, 219, 10, 272, 30, 275, 35 [405, 25], 289, 25 [443, 25], 296, 30, II 9, 35, 13, 25, 37, 5, 105, 15, 108, 20, 315, 25, 345, 25, 30, 35, 432, 20, 25, 30; r. eccl. abstrahere, subtrahere I 29, 20, 43, 1, 65, 20, II 82, 35; in rebus eccl. accedere I 19, 15; res eccl. alienare I 311, 15 [421, 15, 20]; r. eccl. in alodem dare, donare II 268, 20, 25, 278, 5, 408, 30; de rebus eccl. allodium etc. emere I 238, 25, II 34, 25; ex r. eccl. alodes restaurare I 100, 30, 104, 20; res eccl. auferre I 279, 45 [409, 25], II 102, 25, 30, 115, 20 [402, 1], 217, 25—218, 1, 388, 5 [403, 1], 433, 15, 20; r. eccl. augmentare II 376, 5; r. eccl. beneficiatae I 50, 30, II 433, 20; r. eccl. in beneficium habere I 50, 10, 15, 100, 30, 104, 20, II 13, 30, 82, 35, 411, 15; r. eccl. per beneficium imperatoris habere I 104, 30; ex rebus eccl. beneficia habere I 132, 30 [411, 5], 210, 5, II 300, 45; r. eccl. commutare II 266, 20, 346, 15; re-

rum eccl. commutatio I 231, 10. II 270, 5. 404, 15; res eccl. competere I 46, 20; r. eccl. tripliciter componere II 217, 30. 35; r. eccl. concedere I 217, 25; r. eccl. defendere I 297, 5; r. eccl. non depraedari, sed defendere II 432, 20; *cfr.* 64, 35; rerum eccl. depraedator II 388, 15 [404, 20]; res eccl. diripere, depopulari, praedari II 288, 15. 358, 25 [362, 45. 363, 1]. 412, 25; *cfr.* 288, 35; rerum eccl. dispensatio II 422, 5; res eccl. distribuere I 327, 30; r. eccl. dividere I 229, 40. 276, 1 [405, 25]. II 432, 30; rerum eccl. divisio I 276, 1. 5 [405, 25]. II 409, 20; r. eccl. donatio I 231, 10; r. eccl. emphyteusis I 335, 5; *cfr.* II 102, 25; res eccl. fraudare II 218, 1; res eccl. habere I 50, 10—25. 76, 20. 358, 5. II 272, 5 [312, 20]; r. eccl. habentes nonam et decimam persolvant I 50, 10. 65, 30. 76, 20. 179, 15 [413, 5]. 183, 5. II 268, 25—269, 1. 413, 1; r. eccl. habentes ecclesias restaurent I 65, 15. 287, 30. 35 [442, 20]. II 12, 30. 13, 30; r. eccl. habentes sarta tecta restaurent II 413, 1; rerum eccl. immunitas II 177, 30. 312, 5; res eccl. sub integritate et immunitate permaneant II 376, 5; *cfr.* 432, 25. 30; cum rebus eccl. sub immunitatis tuitione permanere II 92, 15; res eccl. inquirere I 335, 5. II 64, 20; de rebus eccl. inquisitio I 186, 1; res eccl. invadere, pervadere I 323, 35. II 102, 25. 30. 115, 5. 10 [401, 25. 30]; *cfr.* 412, 25; r. eccl. investigare ac inbreviare II 408, 30; r. eccl. neglegere II 346, 15; rerum eccl. oppressio II 75, 30; r. eccl. oppressores II 376, 1. 388, 15 [404, 20]; in rebus eccl. pignorat non fiat II 134, 10; res eccl. possidere II 70, 35 [170, 20]; r. eccl. per XXX annos possidere I 19, 20; de rebus eccl. praecepta facere II 262, 5. 10. 388, 10 [403, 10]; res eccl. praevidere, regere *etc.* II 178, 10 [185, 25]; precariae de rebus eccl. factae I 43, 20. 50, 20. II 404, 1. 5; de r. eccl. precarias accipere I 203, 25; res eccl. rapere II 217, 25—228, 1; *cfr.* 288, 35; de rebus eccl. testimonia non recipiantur II 13, 25; res eccl. per testes tollere I 216, 20; r. eccl. pie tractare II 37, 5; r. eccl. usu fructuario tenere II 404, 1; r. eccl. usurpare II 433, 25; r. episcopi I 46, 20. 25. 77, 25. 30. II 34, 20. 25; *cfr.* 409, 30; de rebus episcopi *etc.* iustitiam non facientis vivere I 291, 5 [444, 35]; res episcopii I 369, 5; r. episcopali sedium II 38, 5; r. familiaris I 231, 10. 355, 30. 356, 1. II 516, 10; r. feminae I 129, 10 [II 22, 40]. 201, 25. 215, 30. 35; r. (feminae) ingenuae I 292, 30. 293, 5. 40; r. fiscales II 122, 1; r. fisci I 289, 25 [443, 25]. II 9, 35. 10, 1. 13, 25. 346, 5; r. forfactae I 201, 15; r. Franci I 292, 30. 293, 5. II 321, 20; r. furata I 6, 15; r. genitoris I 201, 40; r. immobiles I 129, 1 [II 22, 30]. 269, 1

[446, 10]. 283, 25 [440, 15]. 310, 35 [421, 1]. 311, 25 [421, 25]. 320, 30. 374, 10. II 102, 25; r. iudicis I 15, 30. 22, 15; r. latronis I 181, 15; r. legatorum I 306, 1 [417, 30]; *cfr.* II 85, 25. 88, 5; r. liberorum I 289, 25 [443, 25]; r. locorum piorum I 129, 30 [II 23, 20]; r. loci venerabilis I 310, 35. 311, 1. 5. 10. 25 [421, 1. 5. 10. 25]. 374, 10; r. maternae I 292, 30; r. mobilis; r. monasteriorum I 36, 35. 94, 30. 199, 40. 302, 20. 341, 30. II 423, 15; r. mulieris II 109, 5; r. nobilium I 227, 40; r. parentum I 10, 1; r. paternae I 163, 45. 292, 30; r. pauperum I 125, 10 [410, 5] (*cfr.* pauper); r. plebium I 374, 10; r. presbyteri I 178, 30 [412, 30]. II 60, 25; r. privata I 374, 40. II 120, 20; r. privati I 46, 20; r. propria I 22, 15. 98, 15. 296, 30. II 186, 30; r. proprias propter incestum amittere I 301, 5 [437, 10]; r. proprias ad ecclesiam dimittere II 404, 1; r. proprias in longinquis regionibus habere I 300, 35 [437, 5]; in rebus propriis manere I 77, 25; de r. propriis largiri ad oratorium I 144, 15; de r. propriis pontem emendare *etc.* I 295, 1; r. propriis privari II 54, 25; res proprias habere, tenere I 43, 5. 65, 25. 118, 10 [430, 30]. 284, 15. 20 [441, 1]; r. proprias usu fructuario tenere II 404, 1; r. proprietatis gurgire *etc.* I 74, 10; r. provincialis I 19, 20; r. publicae II 110, 10. 20; r. reginae I 201, 30; r. in vestitura regis I 289, 10 [443, 5]. 296, 30. 297, 1. II 345, 30; r. regni II 378, 35. 379, 35; r. sacras rapere II 292, 1; r. sanctimonialis I 319, 1; r. sanctorum II 134, 10. 404, 5. 432, 35; r. servi I 181, 15. 276, 40. 277, 1 [406, 25. 30]; r. servorum Dei II 288, 15; r. tributum regis I 229, 15; r. uxoris I 41, 5; *cfr.* II 109, 1. 5; r. vassalli defuncti II 363, 1; r. viri I 215, 30. 35. — res publica. II 115, 30. 300, 45. 322, 10. 358, 30. 403, 20. 30. 420, 30. 521, 10; r. publica humana II 415, 25, spiritalis II 514, 30; rei publicae: administratores II 255, 5 [365, 1. 5. 362, 10. 398, 10]; causa II 432, 15; dignitas II 120, 15; domus II 109, 35; exactores II 92, 20; ministeriales I 217, 25; ministri; missi; necessitas; oboedientia I 328, 20. 332, 20; obsequium II 410, 1; ordo II 86, 20; ornatus II 87, 5; potentes II 396, 15; potestas; praepositus; provisores; res I 217, 25; salus II 397, 15; solaciatores II 254, 5; status; utilitas. — res = *causa iudicialis*: r. ambigua II 118, 20; r. austaldi, vassi I 210, 15; r. dubia I 129, 20 [II 23, 5]. 205, 1; r. ecclesiarum, pauperum, sacerdotum I 29, 20. 25; r. maior I 49, 5; rei aestimatio I 152, 20; rerum contentiones II 528, 35; de re interpellari I 118, 5 [430, 25]; rem investigare et describere *etc.* I 289, 5 [443, 1. 5]; r. retro tractare, ad effectum deducere I 155, 15; r. terminare I 204, 30; rei veritatem

inquirere, invenire I 289, 10 [443, 5. 10]. 314, 20 [449, 40]. II 62, 1; *cfr.* I 163, 15; de omnibus rebus XII dinarii per solidum solvantur I 270, 1; re vinci (?) I 333, 20.

rescella = *recula* II 325, 35.

rescire I 238, 10. II 170, 10. 207, 20. 239, 25.

rescribere: r. precarium I 28, 15. — rescriptum consultationis sive exortationis II 27, 20. 80, 25. 30. 116, 30.

reservare I 7, 10. II 51, 10. 135, 15. 528, 40; r. capitula ad generalia placita II 11, 15, regibus I 158, 1; r. causam (rem) ad interrogationem imperatoris I 176, 20 [433, 25]. 293, 15, ad iudicium imperatoris I 289, 5 [443, 5]. 329, 1; r. iudicia ad examen comitis I 262, 15; r. res diiudicati ad mortem domino *etc.* I 181, 10; r. sibi ius vendendi *etc.* I 205, 5, portionem I 314, 30 [450, 10], usumfructum et ordinationem rerum conlatarum I 326, 30.

residere, resedere = *sedere*: r. separatim (*sc.* in placito) II 529, 20. 25; r. in iudicio II 109, 5. 133, 35. 250, 30. 397, 10; r. cum iudicibus I 210, 35; r. in sede pontificis I 354, 25; r. in synodo I 344, 1. 371, 15. II 212, 30. — residere = *morari* I 262, 25 [II 260, 15]. 284, 25 [441, 10]. II 87, 25; r. in aula II 92, 1; r. in castella II 95, 25; r. domi, in propriis domibus I 23, 10. 165, 5. 20. 205, 15. II 42, 20. 97, 25. 219, 1. 331, 40; r. in domibus arimannorum II 109, 35; r. in domo presbyteri II 257, 10—20; r. in marcha II 96, 5; r. in monasterio I 47, 35. 301, 1 [437, 5]. 341, 20. II 406, 30. 411, 30; r. intra patriam II 292, 10; r. in propria sua, in propriis suis I 230, 20. II 106, 30; *cfr.* 97, 25; r. super res suas alienatas I 319, 5; r. super res alterius II 91, 1; r. in medio sacerdotum *etc.* II 390, 35. 400, 5. 10; r. in terra dominica II 19, 30. — r. in libertate I 262, 25; r. quietum I 210, 30; r. in unitate fidei et pacis tranquillitate II 260, 20.

residuum I 144, 5.

resistere: r. convenientiae II 74, 1 [156, 40]; r. comiti collecta manu I 113, 15. 20 [428, 35. 40]; r. imperatori, regi I 296, 35. II 73, 25 [156, 25]; r. missis dominicis I 155, 20. 160, 5. 10 [432, 1].

resisus bannus II 16, 25 [324, 40].

resolvere: r. coniectum vel residuum I 144, 5. 10.

respectus: r. personae II 100, 5. 298, 25. 384, 15.

respondere II 519, 1; r. in iudicio I 148, 30 [431, 5]. 150, 35. 292, 30. II 380, 25; *cfr.* 89, 1; r. pro servo I 117, 30 [430, 15]. 143, 10. — respondere in placito generali imperatori I 309, 30 [420, 15]. II 355, 35. 356. 357. 358, 5. 30. — responsum regis II 529, 5. — respondere in missa I 363, 10. II 503, 10.

- responsalis II 522, 25; apocrisiarius, i. e. r. negotiorum ecclesiasticorum II 522, 20.
- responsio: r. circumstantium II 247, 1; r. palatinorum II 528, 20; r. regis ad populum II 339, 15. — r. = *responsorium* I 363, 10.
- responsorium II 499, 25. 507, 10. 508, 5.
- restaurare: r. alodem; r. beneficia I 136, 10; r. decreta canonum et ecclesiae iura I 22, 5; r. ecclesias; r. loca pia I 375, 10, 15; r. locum placiti I 151, 5; r. mansos II 323, 20; r. oraculas I 191, 30; r. palatia vel publicas domos II 64, 10; r. plebes I 327, 20; r. pontes; r. res I 187, 25. 188, 5; r. senodochia; r. stratas; r. tecta I 175, 1. II 413, 1. — restaurare = *reddere* I 72, 10; r. ablata I 14, 20. 22, 15. 76, 25. 329, 1; r. res I 336, 1; r. veredos II 259, 20.
- restauratio: r. sanctae ecclesiae II 428, 10. 25. 434, 10; r. ecclesiarum; r. locorum sanctorum II 115, 45. 116, 1; r. tectorum ecclesiarum II 433, 15.
- restituere = *restaurare*: r. ecclesias I 185, 30; r. monasteriorum statum II 424, 20; r. pontes I 307, 1 [418, 30]; r. se II 29, 15. — r. = *reddere*: r. duplum, in duplum I 70, 15. 72, 10. 337, 1. II 131, 10; r. tripla compositione, in triplum I 160, 25. 35 [432, 15. 449, 20]; r. in quadruplum II 132, 10; r. ablatum, subtractum I 46, 25. 72, 10. 289, 5 [443, 1]. II 12, 35. 17, 5. 66, 20. 87, 10. 15. 101, 25. 102, 30. 103, 25. 131, 10. 218, 1; r. accepta II 319, 20. 25; r. caballum sublatum I 160, 35 [449, 20]. II 96, 25; r. capitale I 6, 15. 7, 35. 17, 10. 15; r. caput I 5, 45; r. christianum in wadium missum I 258, 30; r. clericum I 76, 30; r. damnum; r. debitum I 337, 1; r. decimas et nonas I 287, 35 [442, 25]. II 13, 20. 25; r. exarchatum I 353, 20. 25; r. furtum II 132, 10; r. homines confugientes II 131, 15; r. libertates I 289, 5 [443, 1]; r. monasteria II 434, 5; r. pecuniam I 25, 5; r. pignorationem II 134, 10; r. pignus II 133, 1. 10. 134, 15; r. possessiones ecclesiasticas II 266, 5; r. male (iniuste) praesumpta II 101, 25. 102, 30. 103, 25; r. raptam II 414, 5; r. rem interciatam I 118, 25; r. res propter incestum amissas I 301, 5 [437, 15]; r. res ecclesiasticas II 66, 20. 82, 40. 266, 5. 388, 5 [403, 1]. 433, 15; r. sacerdotes etc. fuga lapsos II 37, 35; r. servum iniuste venditum etc. I 292, 20; r. sedem ac diocesim II 111, 25; r. terram venditam II 323, 20; r. usuras II 122, 5; r. veredos II 259, 20. — restitui altaribus et communioni II 246, 5; r. imperio II 340, 40; r. potestati suae II 422, 20. 25. 30; restituere aliquem loco ministerialis vel consilarii decedentis II 526, 20.
- restitutio: r. ecclesiae Dei II 73, 25 [156, 20]; r. canonica II 264, 5.
- retacere infidelitatem I 92, 30.
- rete I 87, 20.
- retiator I 87, 20.
- retinere I 113, 10 [428, 30]; r. ablata II 17, 5; r. brevem I 74, 15; r. clericum I 21, 15. 76, 30; r. decimas I 186, 1. II 216, 15; r. fugitivum; r. hominem alterius I 128, 35 [II 22, 15]; r. loca ad opus proprium I 263, 30; r. ordinata etc. II 528, 15; r. pecuniam ecclesiae I 28, 10; r. res ecclesiasticas II 412, 25; r. res alterius I 46, 15; r. vagos II 73, 5 [155, 25. 170, 25]; r. vassallos casatos I 167, 5 [433, 5]. — retinere = *recipere*: r. pristinam dignitatem etc. II 69, 20. — r. = *tenere, possidere*: r. beneficia II 64, 20. 403, 25; r. res ecclesiarum II 64, 20; r. res traditas I 177, 20 [434, 15].
- retornare II 158, 25. 282, 10.
- retractatio II 325, 20. 397, 20. 407, 20. 409, 25. 411, 15. 420, 30.
- retractatus II 529, 35.
- retractio II 102, 35. 321, 15.
- retrahere: r. de eremo I 169, 20; r. se de convenientia II 73, 40. 74, 1 [156, 40. 157, 1]. — retractae iustitiae I 184, 40.
- retribuere malum II 155, 10.
- retributio I 184, 25. II 72, 30.
- retundere = *tondere* I 108, 20.
- retro agere I 323, 15.
- reus I 208, 1. II 266, 10. 269, 10. 516, 10; r. ad ecclesiam, infra emunitatem confugiens I 48, 15. 113, 10. 15 [428, 30. 35]. 182, 10; r. adulterii I 315, 25; r. publico crimine convictus I 175, 1; r. debiti maioris I 97, 5; r. fornicationis I 97, 35; r. furti II 82, 20; r. homicidii I 97, 20. 25. II 415, 5; r. maiestatis I 205, 20; r. mortis II 415, 25.
- revellus v. rebellis.
- revenire ad compositionem aut ad vindictam II 75, 20. 273, 10. 25 [343, 10. 15]. 295, 1.
- reverendissimus, reverentissimus: r. archiepiscopus; r. episcopus; r. patres II 213, 30.
- reverentia I 165, 15. 367, 5. II 88, 10. 313, 15. 519, 15; r. clericalis II 101, 30; reverentiam diei dominicae exhibere II 41, 30. 35; reverentia ecclesiae I 68, 20. 304, 20 [416, 5]; r. episcopi I 374, 40; cfr. II 334, 25; r. paterna I 347, 10. II 430, 5; reverentiam pontifici praestare I 324, 5. II 105, 1; r. presbyteris impendere II 334, 25; reverentia regis II 116, 1. 173, 20; r. sacerdotalis, sacerdotis I 201, 1. II 101, 30. 105, 15; reverentiam exhibere sedibus metropolitanis II 406, 20; reverentia seniori (= *regi*) debita II 281, 10; reverentiam senioribus exhibere II 33, 10. 333, 40. — reverentia vestra = *episcopi* I 59, 30 [403, 10].
- reverti I 115, 20 [429, 25]. 191, 5. 193, 20; r. ad dominationem I 14, 5; r. ad dominum I 140, 5; r. domum; r. ad episcopum I 21, 15; r. de expeditione hostili, de hoste I 266, 30 [432, 40]. II 16, 25; r. ad priorem locum I 143, 20; r. ad proprium locum II 201, 35; r. ad monasterium I 34, 20. 198, 30; r. de palatio II 70, 20. 87, 10. 529, 35.
- revestire I 23, 5. 28, 10.
- revinci I 333, 20 (?). II 319, 10. 343, 35. 40.
- revocare: r. compositionem etc. I 7, 10; r. ad se mediam dotem I 8, 25; r. hereditatem ad opus regis I 171, 10; r. libertum ad publicum I 22, 1; r. mancipia vendita I 190, 30; r. regnum ad se I 13, 5. 15; r. res ecclesiarum ad ecclesias, ad ius ecclesiae I 50, 15. 327, 30; r. thesaurum inventum ad partem episcopi I 216, 25.
- revolvere oblatum I 94, 10.
- rewadiare I 116, 1 [448, 5]; r. bannum; r. debitum I 290, 25 [444, 15]; r. haribannum.
- rex *passim, ex. gr.* I 1, 15. 8, 10. 31, 25. 128, 35. II 46, 30—47, 15. 431, 5. 438, 10. 15. 518 *sqq.*; r. pater patriae II 310, 5; r. accessibilis; reges antiqui et moderni II 104, 35; cfr. 518, 10; r. christianus II 162, 10. 15. 430, 40. 440, 35. 441, 10. 520, 30. 522, 1; r. christianissimus II 173, 20. 266, 5. 339, 15; r. clarissimus II 386, 35; r. clementissimus et beatus I 2, 25; r. communis; r. devotus II 215, 5. 456, 10; r. excellentissimus I 191, 25. 219, 1. II 106, 15. 377, 25; r. gloriosus I 13, 40. 211, 30. 302, 5. II 75, 35, *saepius*; r. gloriosissimus I 10, 35. 47, 15. 194, 35. II 77, 15, *saepius*; r. gloriosissimus et religiosus I 33, 20. 35; r. inclytus II 383, 10; r. insignis II 104, 25; r. invictissimus II 150, 1; r. magnificus II 106, 10; r. magnus II 213, 20; r. orthodoxus II 185, 1; r. pius II 212, 10. 263, 35; r. piissimus I 73, 20. 74, 5. 15. 189, 10. II 138, 25; r. praecellentissimus I 71, 10. 189, 25; r. prudentissimus II 213, 35; r. religiosus I 33, 20; r. sapientissimus II 210, 1. 30. 211, 10; r. serenissimus II 149, 40. 212, 25; r. venerabilis II 153, 5. — dominus rex, domnus r. I 31, 10. 20. 32, 1. 33, 35. 34. 36, 30. 35. 40, 5. 47, 15. 20. 50, 10. 15. 52, 5. 20. 65, 10. 66, 25. 30. 67, 189, 15. 25. II 519, 25. 524, 15. 525, 10. 528, 40; cfr. 441, 10; r. et princeps II 376, 35; r. et senior II 280, 25. — regis absentia I 19, 5. II 529, 10; r. actor; r. admonitio; r. adnuntiatio; r. annona; r. annus; r. arbitrium; r. auctoritas; r. aures I 88, 20. 189, 20. 25; r. bannus; r. beneficium; r. benignitas; r. bonitas; r. cancellarius; r. capitula; r. cappella; r. carta; r. celsitudo; r. clementia; r. commoratio; r. consilarii; r. conspectus; r. con-

versatio; r. cura; r. curtis; r. defensio; r. dehonestatio; r. dehonoriatio; r. denunciatio; r. donatio; r. edictum; r. eleemosyna; r. emunitas I 22, 25; r. epistola; r. fideles; r. fidelitas I 434, 20; r. filii; r. fiscus; r. gratia; r. homines; r. imperium I 2, 30; r. indiculus; r. infidelis; r. inimicus; r. institutio; r. interrogatio; r. iudicium; r. iussio; r. iustitia II 520, 5. 10 (*cfr.* iustitia); r. litterae; r. mandatum; r. ministerialis; r. misericordia I 116, 1 [448, 5]; r. missus; r. moderatio; r. mors; r. motus; r. mundeburdum; r. munus; r. munusculum; r. necessitas; r. nepos; r. nomen; r. nomine fidelitatem promittere I 92, 25; r. obtutus I 2, 35; r. officium; r. obsequium; r. opus; r. orator I 79, 5; r. ordinatio; r. palatium; r. pars; r. posterius; r. praeceptum; r. praesentia; r. protectus; r. progeniti; r. proles; r. sacellum; r. servi, ancillae; r. servitium; r. solatium; r. soliditas; r. subscriptio; r. synodus; r. transitus I 13, 20. 14, 5. 10. 20; r. tuitio I 13, 20. 25. 30; r. utilitas; r. vassus I 48, 25. 35. 51, 15; r. verbum I 50, 10—25. 64, 30; r. verbum et voluntas I 34, 10. 67, 20; r. veritas (?) II 523, 30; r. vice, ad vicem regis I 82, 1. 152, 15 [448, 40]. — cum rege accusare I 10, 15; regi, ad regem adducere I 10, 5. 193, 15; regem adire II 524, 25; r. adiuvere II 75, 25. 153, 15. 158, 25. 294, 15. 381, 5; r. admonere, commonere, monere II 82, 40. 115, 10 [401, 30]. 255, 30. 35 [398, 35]. 281, 5. 20. 367, 25. 408, 1. 25. 424, 15. 20. 445, 25. 446, 1. 449, 1; regi adnuntiare; contra regem agere, facere II 158, 20. 161, 5. 388, 25; *cfr.* 255, 15 [398, 15]. 298, 1; ad r. ambulare; r. benedicere; capitula regibus reservata I 158, 1; regi se commendare; r. componere I 158, 5. 10. II 107, 35; regem confirmare II 439, 5; regi consilium dare II 438, 30; contra regem consilium consentire I 69, 10; *cfr.* II 177, 25; r. constituere I 273, 15. II 364, 15. 377, 5. 15; r. consulere; r. contemnere II 372, 35; regi contradicere; ad regem convenire; regem, in r. coronare II 359, 10. 363, 20; regi damnum emendare I 114, 30; regem decernere; comes hoc ad r. deferat ibique iudicetur I 113, 20 [428, 40]; regi deservire; regem designare; regi dicere; ad regem dirigere I 2, 1. 229, 1; (in) regem eligere I 128, 20 [II 21, 40]. 272, 40. 273, 15. II 99, 20. 105, 35. 106, 5. 368, 30. 35. 377, 25; ante r. excommunicatos perferre II 215, 15; r. expetere II 83, 5; regi fidelitatem iurare, promittere; de rege firmitatem quaerere; regem honorare II 439, 5; *cfr.* 255, 10 [333, 25. 30. 339, 25. 398, 15]; r. implorare II 82, 40; pro rege implorare II 420, 1; regi innotescere, notum facere, nuntiare; regem inquietare I 228, 40. II 524,

15; r. interrogare I 118, 5. 10 [430, 25. 30]. 145, 10. 167, 25. II 529, 5; cum rege ire; ad regem mittere; r. orare II 104, 35; pro rege orare, orationes facere (dicere); ad regem pergere I 43, 5. 65, 25; cum rege pergere II 328, 30; a r., apud regem, regem petere II 116, 10 [402, 10]. 298, 5. 15. 363, 20. 25. 384, 20. 386, 35; regi ad placitum occurrere II 428, 5. 15; pro rege psalmum canere I 348, 35; *cfr.* II 117, 20; ante regem rationem reddere; contra r. rectam rationem habere; coram rege ad rationem perducere II 169, 35; ad (ante) regem (se) reclamare; redibutio ad regem pertinens I 69, 20. 25; regi referre; cum rege remanere II 328, 30; regi renuntiare; regem, in regem sacrare II 340, 30. 453, 25. 519, 25; ante r. satisfacere II 375, 1; regi subiunctionem exhibere I 130, 15 [II 23, 30]. 271, 15; regem sublimare; ad r., regi suggerere; coram rege traditionem facere I 118, 15; ad regem transmittere I 51, 20; (in) regem unguere II 377, 25. 426, 35. 439, 1. 453, 25; ad (ante) r. venire I 32, 1. 34, 15. 20. 43, 10. 50, 40. 70, 5. 75, 1. 85, 30. 136, 15. 169, 25. II 279, 30. 298, 5. 372, 35. 374, 30; regi tertiam partem weregeldi componere I 114, 10 [429, 5]. — frater rex, fratres reges I 127—130 [II 21, 40—23]. 271. 272. 273, 1. 5. 15. II 23, 35. 68, 30. *passim*; nepotes, patru reges II 442, 10. — regum historia II 519, 25.

rigor: r. disciplinae ecclesiasticae II 420, 20; r. regalis; r. sacerdotalis.

ripa: in ripis aquarum telonea non exigantur I 294, 15.

ripaticum II 133, 15 [145, 20]. 142, 20.

rite I 46, 10; r. desponsare II 189, 30.

rithmici ymni II 506, 20.

rithmus II 506, 1.

ritus II 476, 35; r. ecclesiasticus II 477, 1; *cfr.* I 26, 5; r. gentilium, paganorum, paganus I 25, 30. 69, 1. 223, 25. II 44, 30; r. Romanorum I 234, 30; r. sacrificiorum II 491, 35.

rixa I 61, 40 [405, 5]. II 179, 20. 248, 20. 527, 15; rixae auctor, commotor; rixam committere, commovere II 18, 5—15. 45, 15. 20. 440, 15. 20.

rixari I 281, 1 [437, 40. 45]. 298, 25. 30. II 18, 5. 189, 15.

roborare, rovorare: r. bulla I 374, 25; r. manu, scriptione, subscriptionibus I 354, 15. 355, 5. II 55, 30. 35. 149, 40. 349, 10; r. sigillo regio II 415, 15; r. auctoritatem I 23, 30. II 415, 15; r. capitula I 170, 30. II 124, 5; r. conscriptionem II 377, 35; r. definita II 402, 35; r. edictum I 23, 30; r. instrumenta I 319, 20; r. litteras regis I 204, 1; r. synodum.

roccus, rochus I 139, 1. 229, 5. 345, 10; r. matrinus, lutrinus, sismusinus I 140, 1.

rodaticum I 144, 20.

rogare = *interrogare*: r. testimonia I 200, 1. — rogare = *precari* I 16, 30. II 518, 5. 35; r. Deum I 60, 5 [403, 25]. 249, 15; r. imperatorem, principem I 354, 30. 361, 25. II 49, 15. — r. = *admonere*, *poscere* I 17, 10. 53, 30 [397, 15]. 59, 15 [402, 45. 449, 30]. 60, 5 [403, 30]. 95, 1. 303, 40 [415, 25]. 361, 35; r. aliquem bibere I 167, 1 [433, 1]; *cfr.* 107, 5. 116, 5 [412, 5]. — r. = *queri* I 9, 15.

rogationes I 363, 35. II 269, 15; r. publicae II 513, 15. 514, 5.

ros marinum I 90, 1.

rosa I 90, 1.

rubus: circulus, virga ex rubo I 259, 15.

rumica I 258, 35.

runcare I 197, 5.

runcina I 254, 10. 255, 20.

rura novalia II 221, 1. 5.

rurale opus II 420, 10.

rusticitas II 506, 35.

rusticus, a, um: r. lingua II 176, 15; r. mancipium I 311, 1 [421, 1]; r. ministerium I 373, 25. 30. — rusticus II 122, 25; rusticorum substantia II 248, 5. — rustice clamare I 229, 35.

ruta I 90, 1. 255, 5. II 513, 5.

S.

sabbatus II 492, 25. 494, 5; s. natiuitatis Domini I 226, 35; s. ante palmas I 226, 35; s. paschae I 363, 25. II 500, 10. 503, 25; s. pentecostes I 226, 35. 363, 25. 35. II 503, 25; s. sanctus I 344, 15; s. septimi mensis I 226, 35; sabbato manducare et bibere II 245, 25; sabbatum operari; s. redimere II 244, 25. 245, 1. 10.

(sabina), savina I 90, 5. 255, 5. 256, 25.

sacellarius, saccellarius I 38, 35. II 523, 20.

sacellus regis I 32, 1. 10.

sacer, a, um: s. auctoritas; s. canones I 78, 5. 189, 25 (*cfr.* canon); s. conventus; s. dies; s. historia regum II 519, 25; s. lex II 520, 25 (*cfr.* lex); s. loca; s. ministerium; s. officium; s. ordo II 397, 15. 518, 1. 520, 15 (*cfr.* ordo); s. palatium; s. regula; s. res II 121, 25; s. sacrificium; s. scriptura; s. unctio II 519, 25; s. vestis II 504, 15. — sacra II 493, 35; s. celebrare II 475, 25; super s. iurare; s. reponere et servare II 480, 20; s. Mercurii vel Iovis, silvarum I 223, 5. — sacrior sensus I 322, 5.

sacerdos, sacerdos *passim*, *ex. gr.* I 11, 5. 15. 25. 54, 20. 25. 35. 189, 35. 356, 5. 10. 365 *sqq.* II 395, 25—396, 5; sacerdotes mediatores inter Deum et homines I 367, 15; s. in ecclesiis sponsi facti sunt I 365, 45. 366, 1; s. imperatorem, principem

ammonentes I 361, 30. 35. II 53, 45; s. diffinientes I 247, 35; sacerdos falsus I 25, 1. 29, 15; s. fuga lapsus II 37, 30; sacerdotes in ecclesiis vel monasteriis non habitantes I 373, 15. 20; s. indocti I 372, 30; sacerdos loci I 377, 5; sacerdotes mediantes I 12, 35; sacerdos monasterii vel oratorii I 374, 40; s. migrans, vagans I 364, 40. 365, 1. II 121, 30. 35. 40; s. proprius I 365, 5; s. sanctus II 36, 20. 236, 25; s. venerabilis I 27, 40. — sacerdotes et episcopus I 304, 5 [415, 35. 40]. 372, 30. 35. 374, 20. 30. 45. 375, 15. II 33, 5. 102, 10. 15. 105, 10. 15. 121, 30. 35. 40; s. et sanctimoniales II 43, 10. 15; s. et seniores II 33, 5. 10. — sacerdotem abicere; sacerdotis actio; sacerdotem admonere I 11, 45. 46, 10. 237, 30—238, 25. 365, 10. 35. 45; sacerdotis, sacerdotum admonitio; sacerdotis advocatus; sacerdotes alienatione absterneant I 311, 1 [421, 5]; sacerdos arma non portet I 107, 15. II 102, 20; *cfr.* I 120, 1; sacerdotis basilica I 242, 15; sacerdotum castigatio I 36, 15; s. coetus; s. collegium; sacerdotis commonitio; sacerdotem a communione suspendere I 365, 1; ad sacerdotem confugere; s. consecrare; sacerdotum consensus; cum sacerdotibus considerare; sacerdotis consilium, consultus; sacerdotes constituere I 373, 10. 20. 374, 25; s. constringere, distringere; cum sacerdotibus conventum habere I 241, 35; sacerdotes corrigere I 304, 10 [415, 40]; *cfr.* II 46, 15; sacerdos de curis secularibus se absterneat I 108, 1; *cfr.* II 50, 35; sacerdotes, qualiter de decimis agant I 69, 25. 106, 25. 30. 336, 25; *cfr.* II 121, 25; sacerdotem degradare; s. deponere; sacerdotes, quid discant et sciant I 57, 20 [401, 20]. 78, 5. 103, 10. 236, 25—237, 1. 363, 365, 5. 10. 20. II 176, 5. 10; s. docere; s. eicere; sacerdotem eligere, sacerdotis electio I 106, 10. II 29, 30—30, 30; sacerdotis eloquium II 117, 40; sacerdotes examinare; s. feminas, mulieres secum habitare non faciant *vel similiter* I 107, 5. 237, 1. 40. 364, 1. 5. II 102, 15. 20; *cfr.* I 374, 1; sacerdotes feneralia non exerceant I 373, 25. 30; sacerdos fideiussor non sit; sacerdotum fides; sacerdotem flagellare; sacerdotis gradus; sacerdotes habitum non decentem non assumant II 102, 20; sacerdotum honor; sacerdotes honorem atque immunitatem habeant II 333, 25. 334, 10. 15; s. hospitalitatem sectentur II 31, 30. 35; s., qualiter de ieiunio agant I 46, 1. 401, 5; s., qualiter de infirmis agant I 107, 20. 25; *cfr.* 106, 35; sacerdotum ignorantia; s. incuria; s. iniuria; s. iudicium; sacerdos non iuret I 107, 15. II 224, 25; sacerdotis iussio; sacerdotis lex propria I 107, 10; coram sacerdotibus libertatem consequi I 277, 5 [406, 35]; sacerdos defenset libertum I

22, 1; sacerdotis licentia; s. ministerium I 367, 15 (*cfr.* ministerium); sacerdotum ministri; s. missi; sacerdotes, qualiter missas celebrent I 46, 5. 106, 35. 364, 25. II 43, 10. 224, 1. 5. 502, 35. 504, 15; sacerdotis monita I 313, 35 [423, 15]; sacerdos de monogamia vel virginibus requiritur I 368, 30; s. mysterium in ligneis vasculis non conficiat II 223, 30; sacerdotum negligentia II 50, 35. 81, 20; sacerdotis officium; s. oratio ultima II 503, 15; sacerdos oret pro vita imperatoris, pro pontifice I 106, 10. 15; sacerdotem ordinare I 336, 25. 364, 15. 40. 365, 1. 372, 15. 20; sacerdotum ordinatio; s. ordo II 105, 10 (*cfr.* ordo); sacerdotes sine ornatu sacerdotali extra domos non appareant I 373, 30; sacerdotis parrochia; s. peculiare II 248, 10; sacerdotis periurii crimen devitent I 365, 40; *cfr.* 208, 5. 10; s. placita saecularia non observent I 364, 10; *cfr.* 107, 10; s., qualiter de plebe, de populo agant I 106, 20. 25. 30. 153, 10 [413, 10]. 238, 1. 376, 30. 35 (*cfr.* sacerdos praedicet); s., qualiter de poenitentibus agant I 107, 20. 365, 10. 377, 5. II 183, 30. 184, 1; s. seculari potestati se non commendent II 102, 10. 15; sacerdotis praeceptum; sacerdos praedicet, sacerdotis praedicatio I 12, 5. 106, 20. 153, 15 [413, 15]. 242, 10. 15. 313, 1 [422, 25]; sacerdotum promotio II 29, 30; sacerdotes recipere II 102, 10. 15. 292, 1. 5; sacerdotis relicta I 40, 15; sacerdos reliquias sanctorum conservet I 106, 15; sacerdotum res I 22, 25; sacerdoti respondere, responsum offerre I 363, 10; sacerdotes sanguinem non fundant I 45, 5; sacerdotum sententia II 217, 1; s. studium II 406, 25; sacerdotem submovere ab officio I 57, 30 [401, 25]; sacerdotes tabernas non ingredientur I 364, 5 (*cfr.* taberna); sacerdotis testimonium I 69, 25; *cfr.* 356, 35; sacerdos, si testimonium dicat I 373, 35. 40; sacerdotes usuris absterneant *vel similiter* I 312, 30. 35 [422, 10. 15]. 364, 40. II 122, 10; *cfr.* I 361, 1. 373, 25. II 31, 1. 5; s. plures uxores habentes I 45, 10; s. uxores non habeant I 374, 5; s. venationem non exerceant II 102, 20; *cfr.* I 364, 10. 373, 25. 30; sacerdotis verbum I 2, 35; sacerdotem vincere II 11, 20; sacerdotes, qualiter vivant I 100, 15. 103, 15. 189, 10. 237, 35. 304, 5 [415, 35. 40]. 364, 40. 365, 45. 366, 1. II 31, 25. 30. 33, 40. 34, 1. sacerdotalis, e: s. admonitio; s. affectus; s. benedictio I 59, 35 [403, 15]. II 119, 40; s. chorus II 395, 25; s. consilium; s. conversatio; s. dignitas; s. dispositio; s. eminentia; s. fidelitas; s. gradus; s. honor; s. indumenta; s. iudicium; s. libertas; s. mater II 231, 1; s. ministerium II 341, 1 (*cfr.* ministerium); s. monitum; s. nomen; s. officium; s. ordo; s. ornatus; s. persona II

29, 20. 30; s. praeceptum II 249, 10; s. potestas II 35, 35. 52, 25; s. prex I 57, 20 [401, 20]; s. providentia I 438, 40; s. religio II 38, 1; s. reverentia II 101, 30; s. rigor II 400, 35. 402, 35; s. salutatio; s. vestes II 504, 1; s. vigor II 35, 35. 52, 25. 121, 30.

sacerdotium I 276, 40 [406, 25]. 342, 40. II 102, 40. 230, 10. 365, 15. 385, 30. 439, 25; s. generale, speciale II 490, 20; s. summum II 407, 30. 519, 15; sacerdotio privari I 45, 10; ad sacerdotium promoveri, provehi, venire I 133, 10. 232, 30. II 29, 40. 30, 20.

sacramentale (*sc.* fidelitatis) I 101, 30. 102, 1.

sacramentales: cum XII sacramentalibus legitimis cartam veram facere II 108, 25. 30. 35; cum s. iurare I 336, 5.

sacramentare I 208, 5.

sacramentarium I 363, 20.

sacramentum, sacramentum = *ius-iurandum*, *iuramentum* I 14, 30. 92, 25—93, 25. 124, 5. 15 [426, 25. 30. II 5, 15]. 283, 40. 323, 5. II 54, 10. 15. 30; s. centenarii II 274, 25; s. episcopi I 1, 25. 2, 5; s. fidelitatis I 63, 25. 65, 10. 66, 25. 30. 67, 10. 15. 101, 20. 131, 15; s. fidelitatis iurare, promittere I 323, 5. II 22, 20. 54, 15. 64, 10. 278, 15. 330, 5; *cfr.* 10, 20. 20, 1; s. fidelitatis irritum facere I 285, 15 [441, 35]; s. fidelium II 296, 15. 20; *cfr.* I 182, 10; s. per gildonia I 51, 1; s. hominis vassalli dominici II 374, 30; s. V aut VII hominum I 16, 25; s. XII hominum I 117, 30; *cfr.* II 132, 20; s. hominum Francorum II 274, 20; s. imperiale I 93, 25; s. Iudeorum I 258, 35. 259, 15; s. iudicis II 64, 5. 131, 25; s. iurationis II 439, 35; s. laicorum II 342, 5. 15; s. legale, legitimum; s. populorum II 172, 20; s. regis II 296, 25. 30. 35; s. regum II 78, 1. 171, 15. 20. 172, 5; s. saeculare II 439, 40; ad s. accedere, venire I 58, 35 [402, 25]. 336, 15; s. accipere I 278, 5 [407, 25]. II 67, 15. 324, 30. 325; s. admirare I 70, 15. 149, 20 [431, 30]. 151, 15; ad s. admallare; per s. adunationem facere I 318, 35; per s., sub sacramento affirmare I 281, 5 [437, 45]. II 96, 10; sacramentum audire I 66, 25. II 325, 5; s. auscultare II 324, 25; cum sacramento bannum componere I 334, 25; s. cartam veram facere II 108, 35; s., per sacramentum (*se*) confirmare II 54, 10. 67, 15. 159, 35. 228, 5; sacramenta dare de observandis constitutionibus II 130, 25 [138, 20. 143, 25]; sacramentum alicui debere I 70, 25; sacramento deducere I 192, 15; sacramentum falsum dicere I 148, 15 [430, 40]; sacramento (*se*) excusare I 117, 35 [430, 20]. 118, 25. 284, 20 [441, 5]; sacramentum exigere I 278, 5 [407, 25]. II 420, 10.

- 440, 1. 5; per s. se exoniare I 259, 10. 15; sacramento se exuere I 17, 15; sacramentum facere regi etc. II 356, 35—357, 5; *cfr.* 342, 1. 5; s. facere pro servo I 335, 25; contra s. facere II 315, 20; per s. faidam pacificare I 284, 5 [440, 30]; s. firmare I 5, 10; per s. firmare I 190, 20. II 272, 20; per s., (cum) sacramento se idoniare, idoneum facere, reddere I 180, 25. 284, 20 [441, 1]. 334, 20. 25. II 318, 20; sacramento inculpabilem reddere II 302, 20; sacramentum infringere II 78, 1; per s. inquirere *vel similiter* I 139, 35. 295, 20. II 87, 1; sine sacramento inquirere *vel similiter* I 295, 25. 300, 25 [436, 35]; sacramentum iurare I 48, 35. 49, 5. 102, 1. II 324, 20—325, 1. 25 (*cfr. supra* s. fidelitatis); s. offerre; de sacramento periurari II 314, 30; sacramentum ante solis occasum persolvere I 331, 1; s. praebere I 14, 10. 15. II 89, 5. 134, 15; per s. probare I 330, 25; s. recipere II 135, 25; ad s. recipere I 151, 10. 182, 10; s. reddere presentaliter I 217, 1; per s. satisfacere II 132, 15; *cfr.* 133, 10; s. servare I 177, 30 [434, 25]; ad s. trahere I 77, 35. — sacramentum = *mysterium* I 367, 5. II 490, 40. 491, 1. 15. 492, 1; s. baptismatis, baptismi I 106, 40. 173, 25. 247, 5. II 39, 25. 30. 176, 15. 177, 1. 220, 15. 20. 509, 30. 512, 5. 522, 20; s. baptismatis et confirmationis I 363, 15; s. Christi I 57, 20 [401, 15]; s. divinum II 121, 40; s. dominicum II 491, 5. 30. 502, 5. 10; s. evangelicum II 492, 30; s. fidei II 39, 25; s. olei II 119, 1. 5. 10; s. sanguinis Christi II 439, 35; s. sanguinis et corporis II 489, 35; sacramentorum cultus; s. immolatio II 506, 25; s. liber I 235, 15. 251, 30. II 497, 30. 498, 35. 508, 1; s. vasa II 503, 25. 40; a sacramento arceri, suspendi II 491, 1. 5; sacramentum celebrare II 492, 35; s. conficere II 502, 5. 10. 503, 35 [223, 20]; s. contingere II 493, 15; s. imponere vasis II 503, 25; s. interdicere penitenti II 119, 15; s. percipere I 57, 20 [401, 10]. 313, 10 [422, 35]. II 83, 1. 492, 5. 10; s. tribuere I 248, 5.
- sacrare I 189, 30; s. altare, ecclesiam I 232, 25. 30. 35; s. regem, in regem; s. servos I 76, 15. — *sacrat*, a, um: s. altaria I 59, 35 [403, 10]; s. arma I 321, 35; s. loca; s. vasa I 59, 35 [403, 10]. II 42, 30. — *sacrata*, s. Deo I 31, 15. 245, 25. II 292, 25; s. Deo femina I 30, 5; s. Deo mulier II 83, 5; s. virgo I 56, 30. 103, 5. — *sacratissima* tempora II 405, 35.
- sacrarium II 400, 10. 480, 20.
- sacratio I 75, 15. 244, 1.
- sacrificare II 117, 25.
- sacrificium I 223, 5. 244, 20. 356, 5. 376, 20. II 476, 20. 489, 15. 20. 490, 1. 10. 497, 15—498, 1. 20. 499, 1; s. cotidianum II 117, 20; s. matutinum et vespertinum II 504, 25; s. mortuorum I 25, 30; s. sanctificatum I 403, 10; s. sacrum I 244, 20; s. celebrare II 494, 10. 504, 1; sacrificiorum consecratio II 502, 15; s. fontes I 223, 10; s. multiplicitas II 476, 35; s. ritus.
- sacrilegium I 2, 35. 3. 1. 110, 40. 189, 25 (?). 217, 25. 223, 1. 5. II 104, 30. 216, 1. 10. 217, 15. 25. 439, 30.
- sacrilegus, a, um: s. foedus I 279, 10 [408, 35]. II 384, 35; s. ignis I 25, 35; s. temeritas II 82, 20. 121, 25. — *sacrilegus*, i: I 186, 5. 189, 25 (?). II 315, 25. 412, 20. 35. 433, 30. 503, 1; s. et homicida II 217, 35; *sacrilegos* celare, prodere I 96, 15; s. examinare, investigare etc. II 66, 25.
- saecularis, secularis, e: s. actio; s. ambitus; s. arma II 242, 15. 243, 5. 45; s. causa; s. clericus; s. conquestus; s. convivium; s. cura; s. dignitates; s. disciplina; s. domus; s. habitaculum; s. habitus; s. homines I 243, 15. 375, 5. II 318, 30; s. honor; s. ioca; s. iudicium; s. lex; s. lusus; s. militia; s. munus; s. negotiatio; s. negotium; s. ordo; s. personae II 120, 40; *cfr.* I 373, 35; s. placitum; s. potentia; s. potestas; s. principes II 391, 40; s. quaestus I 94, 30; s. res I 161, 20. 226, 30. II 86, 1. 179, 20. 522, 15; s. sacramentum II 439, 35. 40; s. sollicitudines II 50, 35; s. voluntates I 209, 30. — *saecularis*, saeculares I 11, 45. 33, 40. 46, 20. 60, 10. 92, 10. *saepius*; saeculares et clerici, presbyteri I 56, 5. 25 [400, 5. 25]. 102, 40. 103, 1. II 65, 1. 5. 121, 40. 122, 1; s. res ecclesiae tenentes precarias accipiant I 43, 20; saecularis res ecclesiarum in beneficium habens I 50, 10; *cfr.* II 385, 40; saecularium causae; s. iniuriae I 373, 30; s. inquietudines II 441, 15. — *saecularia* II 516, 10. 529, 10. — *saeculariter* militare I 330, 15.
- saeculum, seculum II 236, 1. 5. 518, 1. 5; saeculi habitus II 55, 25. 57, 15; s. homines et potentes II 437, 15; s. lex II 525, 1; s. negotia II 228, 25; s. principatus; s. sapientia II 527, 35; secundum saeculum I 184, 30. II 154, 1. 240, 1. 334, 5 [362, 25]. 524, 30; secundum s. adiutorem esse II 370, 15 [376, 10]; secundum s. consilium invenire II 420, 35; secundum s. converti I 239, 1; ad s. egredi, redire, regredi II 229, 10. 25. 35; s. dimittere I 163, 5; coram saeculo honoratum esse II 167, 10; saeculum relinquere I 122, 1 [446, 35]. 163, 1. 15. 25; in s., saeculo renuntiare I 163, 25. II 358, 30; s. sectari I 163, 5. — *de saeculo* migrare, transire = *mori* I 221, 15. 230, 35. 279, 10 [408, 35]; *cfr.* 13, 15. II 293, 25.
- (saepes), sepes I 36, 10. 86, 30. 87, 30. 254, 30. 35. 255, 1. 35. 256, 10; s. presbyteri II 257, 15; sepe frangere I 224, 30; s. non ponere die dominico I 61, 10 [404, 25].
- sagellum I 140, 1.
- sagena I 252, 5.
- sagimen II 245, 45.
- saginare I 23, 25. 86, 20. — *saginati* boves I 86, 10.
- sagitta I 168, 25. 171, 25.
- sagmarius, saugumarius I 294, 25. 40.
- sagum I 26, 5. 139, 1.
- saiga, seiga I 252, 10. II 251, 25.
- saio I 169, 20.
- sal I 252, 5. 254, 20. II 251, 1. 5. 30. 252, 1. 509, 30; salem accipere I 247, 10; s. benedicere II 514, 10; s. facere I 301, 15 [437, 20]; s. manducare, sumere II 242, 15. 243, 5; castigatio in pane, sale et aqua II 218, 15.
- sala regalis I 254, 1.
- salinarius, a, um: s. carra, s. mercatus, s. navis II 251, 15. 30. 35.
- saliva II 509, 30.
- saltarius I 193, 10.
- salubritas regis, regni II 397, 1.
- salus I 367, 5. II 118, 25. 255, 45 [399, 1]. 414, 25. 524, 30; s. animae I 205, 5. 282, 1 [380, 1. 438, 35]; s. christianitatis II 397, 15; s. communis, omnium, universorum I 247, 30. 273, 10. 309, 30 [420, 15]. II 4, 35. 35, 20. *saepius*; s. ecclesiae II 77, 10. 339, 10. 438, 30; s. fidelium II 36, 25. 30. 399, 5; s. imperatoris, regis, regia I 350, 10. 351, 1. II 46, 25. 49, 15. 72, 30. 35 [155, 15]. 255, 10 [398, 15]. 280, 40. 334, 15. 385, 20. 528, 35; s. filiorum imperatoris I 350, 10. 351, 1; *cfr.* 227, 10; s. regum fratrum II 154, 20 [298, 35]; *cfr.* 161, 40; s. imperii, regni I 227, 10. II 55, 10. 169, 20. 438, 35. 40; s. laicorum II 45, 35; s. plebis II 257, 40; s. populi; s. principis II 397, 15. 399, 5; s. rei publicae II 397, 15.
- salutare I 35, 10. 225, 15; s. proceres II 529, 10.
- salutatio sacerdotalis I 363, 10.
- salvamentum II 157, 30 [299, 25]. 313, 15. 20; s. commune II 73, 25 [156, 20]; s. ecclesiae II 295, 10; s. fidelium II 166, 30. 293, 30. 294, 10. 295, 10. 329, 25. 30. 357, 15; s. imperatoris, filiarum imperatoris II 357, 25. 30; s. populi; s. regni II 293, 30. 302, 1; s. regum fratrum II 160, 10. 166, 30. 168, 1.
- salvare I 86, 5. II 51, 10. 284, 15. 285, 1. 338, 40. 520, 35; s. credita II 528, 15; s. fidelem II 164, 1. 296, 25. 30 [100, 15. 333, 35. 339, 20. 362, 15]; s. regem II 165, 5. 167, 1; s. se invicem II 294, 15. — *salvari* in carcere I 228, 10.
- salvatio II 86, 20; s. communis, omnium II 107, 20. 113, 10. 124, 10. 336, 25 [337, 15]. 339, 10. 20; s. ecclesiae II 170, 5; s. fidelium I 320, 20. II 161, 40. 162, 20. 279, 25. 296, 20. 342, 10; s. populi; s. regionis I 11, 10; s. regis, imperatoris II 54, 25.

- 105, 40. 161, 1. 15. 162, 20. 296, 20. 342, 10. 15. 356, 30; s. regni I 320, 20. II 105, 40. 167, 10.
- salvia I 90, 1. 255, 5. 256, 35.
- salvus, a, um: s. causa I 176, 15 [433, 25]; s. pignatio, s. pignus II 134, 10. 15; salvas habere res ecclesiasticas II 269, 1; saluum esse I 83, 20. 85, 20. 89, 20. II 167, 10. 284, 35; s. vadere *etc.* sub defensione regis I 193, 20.
- sancire, sancire I 41, 35. 205, 30. 276, 35 [406, 25]. 277, 25. 30 [407, 1. 10]. 278, 10 [407, 35]. 279, 25 [409, 5]. 401, 20. II 101, 20. 524, 45; s. capitula I 275, 25. 30; s. legibus II 105, 15. — sancita II 12, 45; s. imperatoris II 124, 20.
- sanctimonia I 95, 5. II 210, 5; sanctimoniae habitus II 228, 5.
- sanctimonialis, sanctemonialis: s. femina I 319, 1; s. mulier I 215, 30; s. vidua, virgo II 414, 15; s. canonica, regularis I 103, 30. 35; s. nupta II 262, 15; *cfr.* 384, 35. 40; sanctimonialis, sanctimoniales I 1, 20. 23, 5. 95, 25. 226, 20. 228, 35. 229, 5. 230, 5. 341, 15. 342, 25. 369, 35. II 38, 30. 42, 15. 180, 15. 20. 228, 35. 385, 1; sanctimoniales ante comitem vel vicarios iustitiam reddant et accipiant I 302, 25; s. in coniugium accipere II 66, 20. 25; *cfr.* I 19, 10; s. gubernare II 34, 30; s. opprimere I 302, 15. II 292, 5. 10. — sanctimonialium advocatus I 302, 35; s. congregatio I 34, 35. 95, 15. 341, 30. II 222, 1. 5; s. coniunctio II 76, 5; s. conlocutio II 43, 10; s. conversatio, vita I 164, 15. II 267, 15; *cfr.* I 92, 10. 181, 1; s. monasterium; s. numerus II 267, 25. 30; s. ordo; s. professio I 98, 30; s. raptores II 272, 1 [312, 15]; *cfr.* 73, 10. 15 [155, 30. 35]; s. regulae II 180, 20; *cfr.* I 276, 10. 15 [406, 1. 5]; s. religio I 305, 1 [416, 30]; s. stupratores II 66, 20; *cfr.* I 97, 35.
- sanctio I 279, 25 [409, 1]. II 520, 20; s. apostolica II 352, 20; s. auctoritatis I 339, 20; s. auctoritatis regiae I 205, 1; s. augustalis II 93, 5; s. canonica I 53, 35 [397, 20]. II 211, 20; s. canonum I 362, 10. II 221, 1. 243, 1; s. concilii II 507, 5; s. decreti imperatoris I 362, 10; s. divina II 121, 30; s. ecclesiastica II 119, 30. 120, 10; s. imperatoris, regis I 340, 35. II 372, 25. 35; s. imperialium apicum II 259, 5; s. legalis; s. paterna I 53, 35 [397, 20]; s. pragmatica I 311, 25 [421, 25]; s. synodi II 124, 25.
- sanctitas I 313, 25 [423, 5]. II 408, 5. 488, 30. 518, 5; s. ecclesiastica II 407, 15; sanctitatis propositum II 228, 15; sanctitatem proicere II 487, 25. — sanctitas (= *titulus*) I 53, 35 [397, 20]. 54, 5 [397, 25]. — s. = *archiepiscopus* I 246, 35. 339, 5. 15. 341, 40. 342, 35. 356, 25. — s. = *episcopus* I 42, 10. 241, 15. II 352, 30. 378, 40. — s. = *papa* I 225, 30. 35. 40.
- sanctuarium martyrum II 407, 25.
- sanctus, a, um: s. apostoli II 522, 20; s. auctores; s. canones; s. communio I 232, 20; s. concilium; s. conventus; s. doctores; s. dominus I 1, 15. 2, 5. 42, 5; s. ecclesia; s. episcopi II 522, 30. 35; s. evangelia I 75, 15; s. feminae; s. habitus; s. homines II 408, 5; s. locus; s. oleum; s. ordo; s. pastor; s. patres; s. patriarchae II 407, 15; s. propositum II 226, 40. 227, 1; s. regula; s. sacerdos; s. scriptura; s. synodus; s. traditio II 520, 15. 20. — sanctissimus, a, um: s. concilium I 74, 1; s. papa I 370, 30; s. patres I 73, 25. 74, 1. — sanctus, sancti I 223, 5. 346, 40. 363, 40. II 168, 15. 483, 15. 20. 25; sancti cum Deo in caelo regnantes *etc.* II 433, 30; s. pro peccatis intercessores II 115, 1 [401, 20]; s. novi, noviter inventi I 77, 20. 125, 15 [446, 35]; s. electi I 77, 20; sanctos coronare II 501, 5. 10; s. fingere I 223, 25; s. nominare, commemorare II 501, 20; sanctorum canones I 33, 25; s. coenobia I 65, 20; s. communio II 501, 5; s. consortium II 501, 35; s. copia II 496, 30; s. corpora I 63, 10. 76, 1. 193, 20; s. cura II 487, 15; s. decreta II 73, 35 [156, 30]; s. festi, festivitates I 346, 35. II 191, 10. 233, 35. 496, 1; s. honor I 68, 20; s. imagines; s. invocatio II 440, 1; s. loca; s. memoriae; s. militia II 487, 30; s. natales, nataliciae I 179, 20 [413, 5. 10]. 312, 20. 25. 363, 35. 40. 364, 1. 376, 30. II 191, 10. 494, 20; s. nomina II 501, 5. 10. 25; *cfr.* 514, 5; s. ossa I 163, 20; s. patrocinium; s. pignora I 259, 10; s. reliquiae; s. res II 432, 35; *cfr.* 404, 5; in s. rebus pignatio non fiat II 134, 10; s. societas II 501, 5.
- sandalia II 504, 20.
- sanguis II 216, 5; sanguinis effusio I 281, 20. 25 [438, 10. 15]. II 38, 15. 216, 10; sanguinem christianorum *etc.* fundere I 45, 5. 10; s. minuere I 243, 10; sanguinis minutio I 63, 35. — sanguis Christi, dominicus I 247, 15. 347, 25. II 42, 30. 35. 489, 35. 493, 15. 495, 15; sanguinis Christi communio I 367, 10. II 119, 15; *cfr.* 288, 10. 496, 30; s. Domini mysterium I 363, 15. II 41, 10. 15. 223, 30. 490, 10. 35. 491, 5. 30. 501, 1; s. dominici perceptio I 313, 1 [422, 25]. II 39, 15. 41, 40; s. Domini sacratio I 244, 1; a sanguine Christi separare II 401, 1.
- sapiens: sapientes barones II 424, 25; s. (homines) populi I 58, 20 [402, 5]; s. iudices II 64, 1. — sapientissimus princeps II 81, 5.
- sapo I 87, 5. 10. 88, 30. 89, 5. 252, 5. 345, 15. 349, 1.
- saponarius I 87, 15.
- (sarabaita), sarabaitus I 63, 1. 96, 1.
- sarcilis, sarcillus I 172, 25. 30. 252, 10. 25.
- sarcire: s. dilaturam I 7, 10. — sarta tecta I 189, 35. II 413, 1. 419, 35.
- sartago I 254, 10. 255, 15.
- satisfactio I 376, 10.
- satisfacere I 113, 15 [428, 35. II 317, 30]. 266, 1. 308, 40. 402, 30; s. iuramento II 135, 25; s. secundum leges ecclesiasticas II 358, 25 [363, 5]; s. in pane et aqua I 438, 40; s. per poenitentiam publicam II 307, 20. 412, 30; s. VI solidis I 297, 30. 35; s. comiti *etc.* I 268, 25 [445, 35]; s. dominis servorum II 132, 15; s. ecclesiae I 362, 15. II 55, 20. 373, 15. 437, 20; s. episcopo II 308, 35. 406, 25; s. missis regis II 308, 35; s. parti II 133, 5. 35; s. animo regis I 284, 25 [441, 10]; s. ante regem II 375, 1; s. sacerdoti I 186, 5.
- satisfactio I 31, 25. 46, 25. 82, 1. 110, 5. 376, 45. II 27, 35. 35, 25. 39, 30. 42, 20. 83, 30. 186, 5. 188, 30. 35. 527, 25; s. digna II 5, 35; s. ecclesiastica II 310, 20; s. hominis I 201, 1; s. presbyteri II 188, 20. 30. 35; ad satisfactionem regia auctoritate adducere II 269, 30. 35; s. adimplere II 133, 5. 10; s. agere in synodo II 214, 10; satisfactione corrigere II 412, 35; usque satisfactionem excommunicari II 105, 20; *cfr.* 373, 15. 20; s. facere II 160, 1. 5. 163, 25; s. reddere pro culpa I 218, 5; ad s. venire I 213, 15.
- satureia I 90, 5. 255, 5. 256, 35.
- sauma I 32, 5. 171, 30.
- savina v. sabina.
- savirum: iuxta savirum fidelem esse II 278, 20; *cfr.* 172, 10.
- scabinus, scabineus, scabinus, scavinus, escavinus I 112, 15. 114, 20. 35 [429, 20]. 123, 40. 148, 15 [430, 40]. 151, 10. 172, 1. 207, 5. 377, 25. 440, 45; s. bonus II 15, 1. 346, 20; s. malus, pravus I 185, 5. II 15, 1. 30; VII scabini I 116, 15 [429, 40. II 19, 20]; XII s. I 295, 25; ante scabinis cartas conscribere I 319, 10. 30; scabini comitum adiutores II 15, 1. 5; *cfr.* I 301, 5 [437, 10]; scabinos constituere, eligere I 115, 20 [429, 25]. 149, 10 [431, 35]. 151, 15. II 15, 1. 5; scabinorum iudicium I 123, 20 [426, 15. II 61, 1]. 148, 15 [430, 45]. II 15, 5. 10. 314, 1; *cfr.* I 149, 1 [431, 15]; scabini de notitia solidum I accipientes I 145, 10; s. ad placitum (mallum) veniant I 148, 25 [431, 5]. 150, 20. 210, 35. 320, 30; s. sententiam dantes I 145, 35; coram scabinis traditionem facere I 118, 15.
- scach, scah II 274, 20. 25. 40.
- scachcator II 274, 20. 25.
- scafilus, scafil, scapilus I 72, 35. II 251, 1. 20. 30. 252, 1.
- scaftlegi, scaft legi, scaftleg, scaft legi, scaftlei, scat legi, scat legii, cast legi, casolegi II 16, 25. 35. 40. 324, 30. 40.
- scalonia I 255, 5. 256, 35.
- scalpri I 87, 1. 254, 10. 255, 15. 40. 256, 15.

- scamera II 131, 30.
 scandalizare II 33, 5. 37, 5. 241, 5; s. ecclesiam II 53, 1. 10. 30. 55, 20.
 scandalum I 8, 15. 12, 30. 128, 35 [II 22, 25]. 270, 40. II 4, 35. 33, 5. 35. 34, 30. 54, 10. 55, 20. 69, 15. 162, 25. 226, 20 [240, 35]. 409, 20. 410, 10; s. ecclesiae II 52, 30. 440, 1; s. contra episcopos II 36, 30; s. in hoste aut infra regnum I 334, 15; in s. corruere II 33, 20; s. movere II 100, 10; s. pati II 188, 20; s. vitare II 35, 5.
 scapoardus II 523, 20.
 scapula I 247, 10.
 scapularis I 345, 35.
 scapulum (?) I 213, 10.
 scara = *exercitus*, *manus*, '*Schar*' I 166, 20 [432, 25] (?). II 67, 30. 68, 1. 10; s. missorum; scaram ordinare II 357, 35. 40. — scara = *servitium itineris faciendi* I 166, 20 [432, 25] (?). 252, 15. 20. 25.
 scarire I 159, 10. 344, 40; scaritum esse cum comite palatii II 359, 30; scariti II 92, 30.
 scedula I 276, 25 [406, 15].
 scedum I 198, 20.
 sceleratus, a, um: s. nuptiae I 228, 35. — sceleratus, scelerati II 86, 40. 521, 5.
 scelus I 12, 15. 98, 5. 122, 30 [425, 35. II 290, 30]. 373, 40. II 384, 10. 520, 1; s. criminale II 101, 40; s. fornicationis I 365, 25. 30. II 238, 25; s. incestuosum I 97, 30; scelere criminari II 238, 1; scelus committere in alio episcopatu II 237, 25; ad s. compellere I 163, 10; s. exercere I 5, 20; de sceleribus inquirere II 65, 1; scelus palam, publice perpetrare II 120.
 sceptrum II 377, 30.
 schema I 79, 30.
 schisma, scisma II 40, 5. 520, 20.
 schismaticus, scismaticus II 210, 1. 520, 20.
 scholarius I 238, 10. 20.
 scholasticus v. scolasticus.
 (scilla), squilla I 90, 1.
 scindere coniugium II 226, 10.
 scire I 8, 30. 85, 35. 87, 15. 102, 1, *saeptus*; s. causam ad populi dampnum etc. pertinentem II 8, 20. — sciens I 49, 15. 160, 5 [432, 1]. 241, 35. 317, 10. II 9, 5. 63, 5. 239, 15. 25. 525, 20. 30; scientem celare I 98, 25; s. periurare I 49, 15. 20. — scienter I 285, 15 [441, 35]; s. cum excommunicato communicare I 35, 5; s. iniuste iudicare II 15, 1; s. testes in periurium inducere II 15, 15.
 sclareia I 90, 10. 256, 35.
 esclusa, esclusa I 32, 5. 30.
 scola: scholae publicae in tribus locis imperii fiant II 37, 25; s. puerorum I 60, 1 [403, 25]; ad scolam convenire I 327, 15; s. doctoribus deputare I 369, 40; s. emendare I 357, 35. 40; s. habere I 346, 30. II 35, 15; s. ordinare I 304, 15. 20 [415, 50. 416, 1]; s. reparare I 376, 20.
 scolasticus, scholasticus I 79, 35. 327, 5. II 40, 30.
 scorticare = *excorticare*, *excoriare*, i. e. *proprie corticem vel cutem detrahare* (cfr. *Glossam ad L. Rib. 86*: *excorticaverit* = 'biscindit'), *hoc loco, ut videtur* = *cutem flagellis vel virgis contundere* (Zeumer) I 26, 1.
 scotus II 251, 1. 25.
 screona I 87, 30.
 scriba I 121, 10 [409, 30].
 scribere I 79, 25. 121, 10 [409, 30]. 146, 1. 184, 15. 30. 45. 202, 25. II 62, 30. 64, 5. 520, 5. 522, 5; s. capitula; s. capitula in lege I 212, 10; s. cartam, cartulam; s. evangelium etc. I 60, 5 [403, 30]; s. formulam institutionis I 339, 15; s. precarias. — scribentes pueri I 60, 5 [403, 25]. — scripta lex I 336, 10. 15. II 98, 10. 15. — scriptum II 518, 10. 530, 1; scripta absque mense et die mensis vigorem non habeant I 335, 30; s. divinarum scripturarum I 106, 10; scriptum donationis I 353, 30; s. falsum II 62, 15; s. fiduciationis II 140, 35; s. synodale II 483, 1; scripta testamentorum I 328, 25. — scriptum episcopi I 247, 1. 15. II 396, 10—30. 429, 1. 5. 438, 25; s. imperatoris, regis II 8, 10. 27, 30. 370, 5. 15; s. monachorum I 79, 20. — pro scripto aliquid accipere II 62, 10; scriptis et verbis commonere II 424, 15; s. consilium proferre II 420, 35. 421, 1; s. decreta committere II 52, 15; scripto demonstrare II 157, 35; scriptis confirmare I 409, 45; scripto denuntiare, renuntiare II 331, 30. 338, 5; scriptum facere II 62, 15. 254, 30; scripto mandare II 163, 20. 165, 1. 283, 10; s. notare I 290, 10 [443, 45]. 342, 10; cfr. II 311, 35; s. ostendere II 157, 15; scriptis praecipere II 344, 35; s. rationem reddere I 290, 15 [444, 5]; per scriptum res dare II 109, 1; s. roborare II 254, 30. 35.
 serinium I 89, 10. II 274, 5.
 scrippa, schirpa, scirpa, stirpe I 32, 5. 30.
 scriptio I 217, 35; s. clericorum I 231, 10; s. falsa II 108, 40; scripture roborare II 55, 30.
 scriptor I 339, 40. 409, 30. II 274, 30; scriptores publici res arimannorum transcribant II 110, 1.
 scriptura: s. canonica II 118, 5; s. divina I 79, 30. 236, 25. 237, 40. 238, 25. 248, 25. II 406, 30; s. prophetica et evangelica I 365, 10; s. sacra, sancta I 79, 25. 162, 30. 248, 25. 274, 15. II 48, 5. 183, 30. 518, 30. 40. 519. 522, 1; secundum scripturam iudicare II 98, 5. 10.
 scroba I 89, 10.
 scrua I 298, 10.
 scrutinium I 247, 5. II 176, 15. 509, 30.
 scubia (= *excubia*) publica I 319, 5. 10.
 sculdasijs, sculdassus, sculdais, sculdaissihus, sculdahis, sculdaz I 190, 25. 35. 192, 20. 25. 40. 193, 10. II 86, 5. 108, 5.
 scura, scuria I 84, 35. 88, 30. 224, 30. 254, 5. 30. 35. 255, 1. 256, 10. 30. II 323, 5.
 scurra I 334, 40.
 scurriles praestigiae II 117, 30.
 scurrilitas I 2, 40. II 45, 20.
 seusati = *excusati* I 319, 15.
 scutarius I 89, 10.
 scutum I 67, 5. 89, 25. 123, 1 [425, 40]. 156, 25 [428, 10]. 168, 25. 171, 25. 334, 20; (cum) scuto et fuste decertare, contendere I 117, 30. 268, 5. 269, 30. 283, 1 [439, 35]. 284, 20 [441, 1. 5]; cum scutis in placito comitis non veniendum I 318, 40.
 secare I 197, 5. 252, 15. 20. 25; s. fenum I 61, 10 [404, 25]. 83, 20.
 secretarium basilicae II 154, 5.
 secretus, a, um: s. causa II 523, 15; s. conlocutiones II 43, 10; s. loca II 477, 10. — secretum cubiculi I 243, 1; secreta palatina II 213, 40; s. custodire II 523, 15; a secretis appellatus II 523, 15.
 secta I 61, 40 [405, 5]. II 492, 10.
 sectio I 36, 10.
 secundicerius II 352, 20.
 securis I 87, 1. 171, 30. 252, 5. 254, 10. 255, 15. 35. 256, 10.
 securitas I 309, 30 [420, 20]. II 135, 10. 357, 30; securitatem accipere II 70, 15; s. sacramento confirmare II 67, 15; s. facere II 133, 10. 284, 10. 285, 5; cum securitate facere II 282, 15; cum (sub) s. possidere I 13, 35. 14, 20. 272, 15; per securitatem probare II 239, 10. 15.
 securus, a, um: s. crimine II 234, 30; securum esse, permanere, persistere I 331, 1. II 73, 20 [156, 15. 333, 30. 362, 15]. 235, 1. 5. 356, 20. 25. 30. 357, 5. 10. 20; s. facere II 284, 20. 285, 15; s. fieri II 214, 10; s. possidere I 13, 25; s. ad propria redire II 133, 25.
 secus (= *secundum*) constitutionem iuris antiqui I 19, 30.
 sedere I 9, 15. 20. II 87, 35; s. et mercari II 250, 30. 251, 1. 30; s. ad casam vassi dominici I 51, 15; s. in palatio ad causas audiendas II 4, 40. 16, 30. — sedit, placuit etc. I 12, 35.
 sedes: s. propria I 77, 25. II 34, 45. 97, 25; s. vacans, viduata II 114, 5 [399, 20]. 264, 35. 390, 30. 391, 25; s. Alexandrina, Antiochensis II 515, 5; s. apostolica I 75, 10. 78, 10. II 161, 15. 25. 230, 25. 231, 1. 5. 35. 368, 30. 376, 35. 434, 10. 439, 1. 522, 25; sedis apostolicae auctoritas II 124, 25, consuetudo II 508, 10, decretum II 423, 15, hortatus I 44, 20, iudicium II 124, 25, legatus

II 342, 5. 349, 5. 350, 20. 25. 351, 35. 364, 30 [365, 1. 370, 5. 10]. 433, 10, magisterium II 508, 10, privilegium II 423, 5. 508, 10, unanimitas I 61, 5 [404, 20], vicarius II 349, 5. 350, 10. 25; s. apost. vices tenere I 405, 40; sedi apost. obedientiam exhibere II 352, 25; ad sedem apost. referre maiores causas II 350, 10; sedes apostolica = s. *episcopalis* I 1, 15. 2, 5; s. archiepiscopi II 358, 5. 376, 30. 377, 10; s. ecclesiae I 107, 1; s. *episcopalis*, episcopi I 73, 25. 357, 30. II 38, 5. 262, 10. 358, 5. 522, 35; *cfr.* 264, 25; sedium episcoporum stabilitas II 114, 5; sedes imperatoris II 522, 20; s. metropolitana I 339, 20. II 406, 20; s. pontificalis II 212, 1. 213, 25; s. regia I 350, 5; s. Remensis urbis II 111, 25; s. Romana I 324, 15. II 29, 20. 210, 1. 336, 35. 350, 20. 25. 379, 35. 515, 1. 5. 15. 522, 25; *cfr.* I 354, 25. 40; s. Senonica II 397, 5; s. suffraganea I 75, 5.

seditio II 102, 20. 156, 10. 309, 20. 430, 5. 442, 1; sine seditione ambulare II 282, 10; a seditionibus se cavere II 299, 10; seditiones commovere *etc.* II 440, 15.

seductio: absque seductione fidelem esse *etc.* II 100, 5. 296, 15.

seductor II 452, 40.

segregare I 86, 5. 88, 30. II 529, 15. 20. 25; s. iumenta, poledros, pultrellas I 84, 15; s. servitium I 85, 30.

seiungere iunctos in adulterio II 240, 25.

sella = *'Sattel'*: cum s. ad dorsum ante regem dirigi II 96, 20. — s. = *sedes*, *casa* II 323, 10.

sellarius I 89, 10.

sementare I 197, 5.

sementis, sementia I 86, 1. 88, 5. 252, 10. 255, 20.

semidragma II 251, 1.

semimodius II 251, 1.

seminare I 83, 20. 86, 5. 252, 15. 20. 25. 254, 15. 255, 40. 256, 1. 15.

(semispathium), semispatum, senispatum, senespasio I 67, 10. 168, 25. 40.

senatores regni II 528, 45.

senatus II 124, 25; s. Francorum I 350, 5.

senescalcus, sinescalcus, siniscalcus I 84, 20. 87, 25. II 523, 15. 525, 15. 25.

senespasio *v.* semispathium.

senilis (*sc.* pars populi) iuret I 67, 5.

senior = *maior natu* I 153, 15 [413, 15]. II 529, 10. 530, 1; s. decanus I 347, 10; s. frater regum I 271. 272. 273, 1. 5. 15; seniores (*sc.* monachi) I 346, 5. — senior = *dominus* I 67, 5. 157, 1 [428, 20]. 167, 30 [449, 25]. 199, 5. 208, 5. 217, 15. 298, 15. 325, 5. II 71, 20. 73, 40. 74, 1. 5 [156, 40. 157, 1]. 96, 20. 25. 97, 5. 259, 40. 308, 25—309, 1. 310, 20. 337, 10. 345, 1. 526, 10. 527. 529, 20. 25; seniores

patriae, populi I 43, 20. 65, 30. 98, 1; senior advenae, adventicii I 157, 5 [447, 35]. II 273, 30. 323, 25. 324, 5; s. clerici I 76, 30. II 410, 25; s. coloni II 269, 25; s. ecclesiastici, fiscalini I 32, 25. 81, 25. 30. 35; s. ecclesiae I 11, 35 (?). 178, 20 [412, 15. II 335, 10]; s. hominis Franci I 38, 15; s. hominis liberi I 137, 5. 167, 15 [449, 20]. 321, 5; *cfr.* 200, 10. 272, 15; s. hominis in exercituali itinere pacem violentis I 305, 30. 35. 40 [417, 15. 20. 25], latronem celantis II 272, 25; s. latronis II 86, 35; s. ministri (comes) II 437, 15; s. presbyteri I 179, 1 [412, 35]. 277, 25 [407, 5]. II 331, 10. 15. 334, 40. 335, 1. 10. 15. 410, 25; s. raptoris II 372, 35. 373, 15. 30; s. sacerdotis II 33, 10; seniore accipere II 71, 10. 15; ad s. se commendare I 165, 20; *cfr.* 215, 15; s. dimittere I 135, 5. 172, 10. 199, 10. 215, 10. 15. 20. II 71, 15. 93, 5. 310, 20; in seniore emendare II 274, 15 [300, 45]; seniori fidelitatem promittere I 124, 5 [426, 20]; seniore fugere I 206, 25; s. interficere II 142, 40; seniori de beneficio obsequium exhibere I 262, 30 [II 260, 25]; *cfr.* II 308, 30. 309, 1; seniore sequi I 41, 1; ad s. alium venire, acaptare II 282, 1. 5. — senior = *imperator*, *rex* II 105, 40. 192, 5. 10. 15. 271, 30. 35. 272, 15. 273, 20. 30. 279 *sqq.* 291, 30. 292, 15. 298, 30. 299, 1. 30. 338, 35. 354, 30. 357, 5. 10. 423, 25; s. et rex II 104, 25. 105, 35. 106, 5. 15. 365, 15; episcopus recte seniori suo debitor est II 365, 15; s. fidelem esse *vel similiter* II 73, 30 [156, 25. 334, 5. 362, 25]. 100, 1. 5. 10. 255, 10 [398, 15]. 296, 20. 342, 10. 15. 357, 10. 365, 15. — senior = *pater* II 158, 20. 166, 25. 293, 25. 294, 20. 295, 5. 298, 10. — s. = *maritus* II 469, 5.

senioralis, e: s. reverentia II 422, 15; s. vigor II 113, 30 [399, 5].

senioratus II 282, 1. 284, 25. 324, 5; s. comitis, hominis, vicarii, vicecomitis II 259, 35.

senodochium, senedochium, synodochium, synodochium, xenedochium, exenodochium, cenodochium I 170, 30. 192, 1. 195, 15. 198, 25. 211, 35. 310, 35. 311, 1. 15 [420, 45. 421, 1. 20]. 319, 35. 328, 30. 35. 329, 1. 332, 1. 374, 45. II 105, 10; s. sub defensione ecclesiae, in potestate episcopi II 121, 5; s. ad mundum palatii pertinens I 189, 15. 328, 30. 35; *cfr.* II 121, 15; s. regale, regis I 195, 5. 201, 10; senodochia testamentorum scripta sequantur I 328, 25; *cfr.* 332, 10. II 121, 10; senodochii auctor, conditor I 369, 15. II 63, 20; senodochia circumire *etc.* II 94, 1. 5; s. per enfitheuseos contractus dare I 316, 30; s. dimittere I 200, 30; s. gubernare, regere I 195, 5. 10. 200, 30; *cfr.* II 434, 35; s. imbreviare I 329, 5; de senodochiis inquirere II 63, 20; synodochia instituere II 121, 5. 15;

s. ordinare I 195, 5. 10. II 63, 20; *cfr.* I 332, 10. 15. II 80, 1. 82, 25; senodochiorum ordinem servare I 369, 15; per senodochia ospitalem facere I 210, 10; s. restaurare I 191, 10; s. ad statum pristinum revocare II 94, 5.

senpectae = *sympactae* I 109, 1.

sententia = *opinio* II 527, 10; s. apostolica I 179, 10 [413, 1]; s. episcopi I 362, 1. II 118, 20. 241, 20. 244, 5; s. Gregorii II 30, 25; s. metropolitani, synodi provincialis II 118, 20; sententiae sanctorum patrum I 339, 5. 10. 341, 5. — sententia = *'Urteil, Spruch'* II 520, 25 (?); s. apostolica (= *papae*) II 217, 30; s. apostolicorum, sacerdotum II 217, 1; s. canonica II 411, 20; s. communis, unanimis I 272, 25. 277, 15 [406, 20]. II 249, 10; s. doctoris proprii constringi I 374, 15; s. episcopalis II 286, 30; s. finitiva I 159, 1; s. iudicialis I 204, 35; s. iudicis I 18, 30; s. papae II 380, 25; s. paterna (= *papae*) II 228, 1; s. principis I 375, 10; s. sinodalis, imperialis I 277, 15 [406, 45]. 277, 20; aliquid ex Romana seu Langobardica lege competenti sententia terminare I 204, 35; sententiam accipere a scabineis I 145, 35; s. dare, proferre I 290, 35 [444, 25]. 297, 5. II 225, 15. — sententia = *sententia poenalis, poena* I 41, 10. II 52, 25; s. canonica I 22, 10. 34, 10. 312, 40 [422, 20]. 360, 40. 362, 15. II 211, 30. 408, 10. 409, 20. 412, 15. 20; s. capitalis I 23, 10. 30. 69, 1. 10. 166, 30. 35 [432, 40]. 205, 25. 320, 1. II 239, 30; s. divina II 286, 30; s. excommunicationis II 373, 15. 25; s. humana II 215, 15; s. legalis I 211, 10. 323, 15. II 286, 15. 25; s. synodalis II 82, 20. 414, 20; s. ultionis I 19, 1; sententiam accipere, recipere I 36, 1. 84, 25. 160, 15 [432, 10. II 290, 35. 300, 30]. 200, 1; s. relegere II 286, 20; sententiae subiungere I 49, 15. 35. 54, 35 [398, 20]. 211, 10. 228, 1. 328, 30. II 81, 15; sententiam sustinere I 49, 15. II 287, 15 [310, 1].

sentire II 520, 20. 524, 30; s. cum synodo II 367, 40; s. diversa in iudiciis poenitentium I 365, 10.

separare = *disiungere* I 86, 1. II 529, 25; s. episcopos, abbates et comites I 161, 10; s. testes I 124, 15 [426, 35. 448, 20]; s. testimonia I 210, 25. — s. coniuges I 37, 35. 40. 38. 40, 5. 10. 30. 41, 25; s. a secunda coniuge II 207, 15; s. coniugium II 226, 15; s. a coniunctione (illlicita) I 202, 10. 25. 30. II 414, 5; non separantur in quarto genu I 365, 20; *cfr.* II 183, 25; s. iunctos in adulterio II 240, 25; s. mulierem a viro I 218, 20; s. uxorem alienigenam II 235, 35. 236, 10. 15; s. uxorem a fratre humiliatam II 237, 15. — separare = *excludere*: s. a Christianorum societate II 309, 25; s. a comunione ecclesiastica II 373, 15.

- 413, 5; s. ab ecclesia II 66, 25.
— separare (= *expellere*) raptorem ex ecclesia I 16, 10.
- separatim I 348, 5. II 529, 20; s. in pulsatorio habitare I 34, 30; s. discutere testes I 148, 30 [431, 10]. 150, 35.
- sepelire II 221, 25. 222; mortui in basilica, ecclesia non sepeliendi I 174, 25. 179, 5 [412, 35]. 314, 1 [423, 30]. II 415, 20.
- sepes v. saepes.
- seponere I 89, 10.
- septemtrionales Saxones I 72, 35.
- septimana II 325, 10. 20; s. maior II 409, 30.
- septuagesima I 245, 30. 346, 1.
- septuaginta interpretes II 508, 25.
- sepulcrum, sepulchrum I 61, 15 [404, 25]. 223, 1. II 415, 20. 25.
- sepultura I 412, 35. II 222, 1—15. 248, 20. 415, 25; s. in basilicis, infra ecclesiam I 423, 30. II 262, 15; s. pontificis I 354, 45; pro sepulturae loco terrulas ac vineolas dare II 331, 10; *cfr.* I 333, 25; pro s. loco pretium non querere *etc.* II 415, 25—416, 1; *cfr.* 207, 1.
- sequestrare I 23, 15. 88, 15; s. a communionis gratia I 46, 25; s. ab ecclesia I 46, 20; s. ab ecclesiarum liminibus et a castris militaribus II 39, 35.
- sequestratio provinciarum I 46, 20.
- sequi I 10, 20; s. maritum, seniore I 41, 1. 5; s. vestigium I 17, 30.
- serenitas (*titulus imperatoris*) II 27, 30. 28, 1. 5. 38, 15. 35. 42, 20. 350, 15; (*titulus regis*) I 11, 20.
- serenus: serenissimus augustus; s. dominus II 173, 20; s. imperator; s. princeps; s. rex.
- sericea manica I 251, 20.
- sericus = *siricus* I 251, 15. 20.
- series legum Romanorum I 19, 25.
- sermo II 520, 1. 526, 5; sermone aperto capitula tradere II 311, 40; s. aperto innotescere II 286, 20. 25; sermo incultus I 79, 20. 25; s. otiosus II 45, 20. 47, 30; s. vivus I 237, 30; s. adhortationis I 11, 40; s. affirmationis aut iuramenti I 346, 30; s. praedicationis II 43, 5; *cfr.* 384, 15; s. apostolicus II 29, 35; s. doctorum I 372, 25; sermones patrum I 81, 5; sermo serenitatis regiae I 11, 20. — foras sermone regis mittere I 10, 15.
- sermonicatio II 46, 5.
- servare: s. latronem I 191, 5. 205, 25; s. vasa, sacrificia I 59, 35 [403, 10]. — s. = *protegere*: s. populum II 8, 20. — s. = *observare* II 525, 1; s. conditionem I 13, 10; s. consuetudinem longam pro lege I 220, 20; s. legem II 77, 10; s. normam iuris I 18, 30; s. praeparationem ad hostem I 167, 10; s. regulam; s. sacramentum et fidelitatem I 177, 30 [434, 25]; s. statuta I 14, 35; s. veritatem (?) II 523, 30.
- servatoria I 91, 1.
- servilis, e: s. condicio; s. conditionis homo I 74, 35, infans I 60, 1 [403, 25]; s. mansus; s. opus I 104, 15 (*cfr.* opus); s. persona.
- servire I 61, 1 [447, 30]. 85, 5. 30. 86, 5. 25. 88, 30. 35; s. de beneficio I 131, 30 [427, 40]; s. Deo I 38, 40. II 227, 10. 15. 35; s. dominis I 218, 15; s. ecclesiae II 432, 20 (*cfr.* ecclesia); s. in imperatoris transitu II 64, 10; s. in palatio; s. intra casam I 167, 5 [433, 5]; s. ad mensam regis; s. ad opus regis I 83, 1. 85, 35. 88, 15. 172, 25; s. seniori II 324, 5. — *servientes ecclesiae* I 211, 35. 212, 1. 5; s. imperatoris I 131, 30 [427, 40]; *cfr.* 86, 25; s. presbyteri I 238, 20.
- servitium I 255, 20. 262, 10 [II 259, 35]. 332, 20. 356, 20. II 89, 35. 260, 1. 323, 30; s. adimplere I 84, 5; de servitio appellare; in servitium cadere I 113, 30 [447, 35. 40]; in servitio aliquem conquirere; s. aliquem constringere; in s. defungi I 166, 20 [432, 25]; in s. esse, permanere I 146, 5. 292, 25. 30. 318, 30. II 327, 10; servitium exigere; in servitio habere II 322, 15; servitium impendere II 283, 15; s. impendere imaginibus I 73, 30, senioribus presbyterorum I 277, 25 [407, 5]; ad s. se implicare, in servitio implicari I 292, 25. 30. 293, 5. 318, 25; s. iniungere I 328, 20. 332, 20; ad s. interpellare; de servitio se liberare; ad servitium mallare; servitium multiplicare; s. perficere I 83, 30. 85, 5. 172, 10; s. praestare II 260, 15; ad s. quaerere II 11, 20. 88, 30; in s. recipere II 322, 15; in s. redigere vassallum I 215, 10; ad s. redire, restitui I 292, 20; ad s. replicare II 89, 10; s. segregare I 85, 35; ad s. subicere I 263, 25; ad s., servitio alterius se subdere, tradere I 172, 5. 187, 20. 317, 5. 331, 1. 3. II 63, 1. 5. 322, 10 (*cfr. infra* servitium Dei, ecclesiae, principis, regis); ad s. se vendere II 326, 1. — servitium Dei, divinum I 60, 1 [403, 20]. 92, 30. 95, 15. 119, 35. 193, 20. 209, 25. 225, 20. 340, 35. II 322, 20; ad s. Dei innovare I 147, 15; in s. Dei ire I 220, 5; s. Dei minuere II 232, 15; s. Dei peragere II 51, 10; ad s. Dei se praeparare I 125, 30 [427, 20]. 141, 20; ad s. Dei se tradere I 125, 5 [410, 5]; s. diutinum II 526, 15; s. domini I 138, 15. 320, 25; ad s. domini ire I 165, 20; s. dominicum; s. ad dominicum opus I 85, 5; ad s. ecclesiae donare, ad ecclesiam in s. se tradere; s. ecclesiasticum; s. episcopi II 376, 10; s. iudicis I 85, 15; in s. iudicis familia regis non ponenda I 83, 5; s. manuale; s. naturale; in s. principis se tradere I 166, 15. 20 [432, 20. 25]; s. privatum I 196, 30; s. proprium I 358, 5; ad s. publicum cogi I 196, 30; s. regis, imperatoris I 137, 30. 138, 15. 184, 1. 209, 30. 271, 35. 314, 20 [450, 1]. 356, 20. II 89, 20. 25. 280, 15. 30. 284, 20. 35. 328, 15. 339, 10. 15; *cfr.* I 67, 25. 144, 10; in servitio regis esse I 321, 5; s. regis, imperiali detineri I 366, 30. II 271, 25; servitium imperatoris facere I 264, 1. 330, 1; in servitio regis fidelem esse I 321, 10; servitium regis immelinare I 172, 20; servitio regis se mancipare II 412, 10; servitium imperatoris peragere I 263, 20; in s. imperatoris pergere II 360, 1; ad s. regis praeparatum esse II 274, 1; ad s. imperatoris properare II 109, 30; a (de) servitio regis se subtrahere II 279, 30. 280, 20. 284, 15; in servitium regis se tradere II 71, 30; ad (in) s. regis venire I 87, 10. II 281, 35. 331, 40. 337, 25; villae ad s. imperatoris II 361, 15; s. regium, regale II 259, 40. 403, 20; s. spiritale; s. temporale I 302, 15. II 521, 5.
- servitor I 345, 35; servitores monachorum II 434, 25.
- servitus I 276, 35 [406, 25]. 317, 10. 356, 20. 30; servituti uxorem ingenuam subicere II 247, 10. — servitus = *servitium* I 74, 1; s. divina II 34, 40; in servitute dominorum aldi ones *etc.* vivant I 205, 30; servitus ecclesiae.
- servus I 5, 5. 10. 6, 25. 30. 8, 30. 17, 20. 38, 5. 15. 69, 20. 101, 5. 151, 5. 160, 35 [449, 20]. 146, 1. 5. 185, 10. 212, 20. 298, 20. 302, 30. 313, 15 [422, 40]. 323, 20. 334, 40. II 108, 1. 5. 134, 5. 318, 25. 35. 438, 10. 519, 1; s. beneficiarius I 281, 10. 15 [438, 5]. 293, 15; s. casatus I 129, 1 [II 22, 30]; s. comitis I 285, 5 [441, 25]. II 316, 5; s. ducis I 15, 30; s. ecclesiasticus, ecclesiae I 1, 25. 6, 5. 17, 15. 67, 5. 181, 20. 206, 1. 277, 1 [406, 30]. 281, 1 [438, 5]. 285, 5 [441, 25]. 293, 15. 300, 25 [406, 35]. 303, 20 [415, 10]. 304, 35 [416, 15]. 356, 20—40. II 316, 15. 413, 5; s. fiscalis, fiscalis, fisci I 6, 5. 17, 15. 281, 10 [438, 5]; servi Francorum I 17, 15; servus hominis liberi I 300, 25 [436, 35]; s. iudicis; s. paganus II 419, 15; s. potentis; s. regis, regius, imperatoris I 85, 5. 30. 88, 5. 20. 92, 35. 122, 5 [409, 30]. 171, 5. 206, 1. 298, 5. II 437, 30; s. vassalli regis I 285, 5 [441, 25]. II 316, 15. — dominus servi I 6, 25. 40, 35. 40. 128, 45 [II 22, 15]. 196, 35. 206, 1. 5. 232, 25. 257, 5. 276, 30 [406, 20]. 300, 20 [436, 30] (*cfr.* dominus); domini diversi servorum I 218, 10. 15; magister servorum. — servus ancillam concubinam habens *vel similiter* I 40, 35. 40. 145, 10; *cfr.* 41, 25; s. feminam Francam, liberam accipiens, sibi copulans I 145, 35. 320, 25. II 62, 30; *cfr.* I 218, 10. 15. 292, 25. 30; s. beneficia et ministeria tenens *etc.* I 67, 5; s. cartam ostendens I 145, 35; s. cartam ingenui-

tatis adferens I 293, 30; s. clamorosus II 344, 30, 35; servi collectam facientes II 16, 15; *cfr.* I 160, 10 [432, 5]. 300, 20 [436, 25, 30]; s. coniurationes, conspirationes facientes I 124, 15 [426, 30 II 61, 10]. 301, 5, 10 [437, 15, 20]; servus criminis; s. damnum inferens I 117, 30—118, 1 [430, 15, 20]; s. denarium bonum reiiciens *vel similiter* I 152, 5, 285, 5 [441, 25]. II 302, 316, 15, 25; s. in dominio alieno commorans I 143, 20; s. domum alienam infringens I 160, 15 [432, 10, II 290, 35, 300, 30]; s. epistolam regis dispiciens I 284, 30 [441, 15]; s. fugax, fugiens, fugitivus; s. ignem in silvam convivans I 335, 20, 25; s. ingenuum, presbyterum occidens I 293, 10, 15. II 182, 10; *cfr.* I 281, 10 [438, 1]. II 18, 10, 15; s. lanceam non portet *etc.* I 123, 25; s. latronem forbanitum suscipiens I 148, 25 [431, 1]. 150, 15; s. mercatum transiens *etc.* II 251, 10; s. monetario falso consentiens *vel similiter* I 285, 10 [441, 30]. II 317, 1, 5, 320, 25; s. morditus I 257, 10; s. rapiens I 160, 25 [432, 15, II 290, 40]. II 373, 1, 5; *cfr.* 96, 25; s. terram ecclesiae colens I 196, 30, 35. — servum accusare; s. adiuvare de famis inopia I 151, 5; s. acquirere I 276, 35 [406, 25]; de servo cessionem facere I 5, 10; servos coercere disciplina ecclesiastica II 266, 15; servum comprehendere; s. cum (de) furto comprehendere, deprehendere, probare I 23, 20, 49, 35, 50, 1, 181, 15; *cfr.* 284, 20 [441, 5]; s. conquirere; s. deindicare ad mortem I 181, 10; s. dimittere I 143, 10; s. distringere; s. se facere I 185, 15, occasione divortii II 247, 10, 15; s. flagellare; servos inquirere I 211, 5; s. iudicare ad excusandum *etc.* I 181, 20; s. liberare; servus per XXX annos liber fieri non potest, si pater servus, mater ancilla fuerit II 62, 10; s. ecclesiasticus ad presbyteratus ordinem electus quomodo liber fiat I 356, 25; liberos homines necessitate cogente in servos suscipere II 327, 5; *cfr.* 326, 30; servum mallare II 89, 1, 15; s. manumittere; s. mittere in districtiorem I 211, 1, ad iudicium I 335, 25; s. occidere II 181, 30; s. occidere, vendere, ingenuum dimittere I 292, 15, 20; s. ordinare I 133, 20 [446, 40]. 277, 1, 5 [406, 30, 35]. II 230, 10; *cfr.* I 276, 25 [406, 15]; s. pendere; s. ponere ad sortem I 5, 5; s. praesentare; s. promovere ad clericatum *vel similiter* I 57, 25 [401, 25]. 103, 15, 232, 25, 276, 25, 30, 35 [406, 15, 20, 25]; *cfr.* 229, 20, 397, 40; s. quaerere I 145, 35; pro servo rationem reddere I 211, 1; s. requirere I 5, 5. II 132, 20; de servo saigam I persolvere II 251, 25; servum sollicitare ad clericalem *etc.* ordinem I 55, 35 [399, 35]. *cfr.* 76, 15; s. tradere in manus pontificis I 229, 20, 232, 25; pro servo in wadio se dare, do-

nare I 51, 10, 160, 20 [432, 10, II 290, 40, 300, 30]. — servi Christi II 433, 1; s. Dei I 24, 25, 30, 25, 10, 15, 35, 30, 10, 361, 35, II 224, 10, 255, 5 [356, 1, 362, 10, 398, 10]. 261, 40, 337, 5, 385, 40, 386, 1, 434, 25; servorum Dei alimentum II 385, 35, consensus I 34, 10, consilium I 28, 5, 29, 5, 10, defensor II 47, 20, habitacula II 411, 10, honor II 163, 30, 164, 20, 40, 166, 15, 20, 307, 25, 312, 5, honor atque immunitas II 333, 25, 334, 10, 15, interfectio II 5, 1, res II 288, 15, stipendia II 432, 20. — servus servorum Dei (*titulus archiepiscopi*) I 247, 25. severitas: s. anathematis II 385, 5; s. canonica; s. canonum II 265, 20, 25; s. potestatis II 383, 35; s. regalis II 420, 30. severiter coercere II 33, 30. sexta = *officium ecclesiasticum sexta hora celebratum* I 346, 15, 347, 15, 20; sextam persolvere I 238, 10. sextarium, sextarius, sistarium I 88, 30, 252, 10, 15, II 11, 5, 83, 20; s. aequus; s. iniustus; s. maior II 318, 20; sextarium mensura I 84, 1, 150, 15 [448, 35]. 152, 10, 255, 1; per sextaria vendere II 319, 5. sexcupla accipere I 364, 40. sextus, a, um: s. feria; s. hora II 180, 20; v. horae canonicae. sexus I 19, 25 (?). II 302, 10, 434, 25; s. utriusque monasteria II 265, 30; secundum utrumque sexum missas commutare I 110, 10. siccamen I 86, 10. sicera II 11, 10. sicerator I 87, 15. siclus, siclus I 72, 35, 252, 5. sigalatus panis I 74, 20. sigale, sigalum, sigla, sigula I 72, 35, 40, 74, 20, 25, 132, 35 [411, 10]; v. sigillis. sigilis (?) I 254, 15, 255, 40. sigillare I 169, 35, II 143, 5; s. anulo imperiali; s. commendationes II 330, 25; s. fores, ostia ecclesiae II 232, 15, 35. sigillum I 149, 20 [431, 30]; s. regis, regium I 201, 35, II 415, 15; sub sigillo consignare ostia ecclesiae II 232, 25; sub s. custodire I 174, 20, II 330, 25. signaculum: s. crucis I 60, 25 [404, 5]; s. manus I 355, 5, 10. — s. = *symbolum* I 236, 30, 257, 30. signare: s. epistolam de anulo I 2, 1; s. litteras II 360, 15; s. praecepta II 330, 30; s. anuli impressione (*cfr.* anulus); s. manu propria II 57, 15. — s. scapulas I 247, 10. — signatus mentiendo vadens I 116, 20 [448, 15]; *cfr.* sinnadus. significatio II 100, 5. signifer II 67, 35, 68, 5—20. signum = *scriptio* I 30, 15, 20, II 99, 35, 100, 1, 104, 1, 5; s. imperatoris, regis I 263, 1 [II 260, 30].

264, 15, II 137, 1, 35, 143, 5, 148, 10, 149, 40, 151, 15. — signum = *campana* I 251, 15, II 478, 30; s. (ecclesiae) pulsare, sonare I 106, 30, 228, 35, 238, 10, 347, 20. silentium: s. solvere I 347, 30, 35; sub silentio manere II 527, 20, 528, 1. silere I 331, 5; s. de reclamazione I 314, 15 [449, 35]. silum I 90, 1. silva I 61, 10 [404, 25]. 86, 15, 20, 129, 1 [II 22, 30]. 172, 20, 223, 5, 335, 20, II 86, 15, 300, 45, 438, 10; s. Boemica, Patavica II 250, 30, 251, 1, 30, 35; s. communis I 253, 25, 30, 35; s. ecclesiae, privati I 23, 20; s. pagensium II 436, 30; silvam custodire; in silva pignationem facere II 134, 1; in s. teloneum non exigendum I 294, 15; homo, qui per silvas vadit I 10, 15. silvatica vagatio I 25, 15. simila I 87, 20. similis, e: cum XII similibus Francis (suis) iurare I 156, 30, 40 [428, 10, II 273, 1, 343, 20]; latroni similem esse I 5, 1. simplicitas II 91, 5, 10. simulacrum I 2, 30; s. de conspersa farina *etc.* I 223, 25. simulator I 298, 40. simultas II 186, 30, 35. sinape I 86, 10, 87, 10, 90, 5. sinaxis v. synaxis. sinceritas seniori debita II 255, 10, 15 [398, 10, 15]. sinescalcus v. senescalcus. sinister, senexter, a, um: s. manus I 9, 1. — s. opinio II 36, 35; s. tergiversatio II 136, 30. sinnadus = *signatus* I 116, 35. sinod- v. synod-. sirica I 251, 15. sisimbrium I 90, 5. sismusinus roccus I 140, 1. sistarium v. sextarium. situla I 84, 1. siu I 89, 5. sobrietas I 153, 15 [413, 15]. 237, 35, 245, 20, 279, 30 [409, 10]. 312, 20 [422, 1]. II 117, 25, 406, 5. (sobrina), subrina I 31, 20; *cfr.* consobrinus. sobrius I 96, 1, II 493, 15, 523, 30. — sobrie vivere I 95, 10, 230, 5. socciare, sociare I 86, 10, 15, 35. soccia, socia I 86, 10, 35. soccus I 345, 15. socer I 232, 15, II 122, 25. sociare II 523, 10, 15; s. se I 22, 10, 129, 5 [II 22, 40]. 279, 5 [408, 30]. II 183, 20; s. sibi aliquem, aliquam I 145, 10, II 236, 5; s. sibi (in) coniugio, in coniugium I 15, 20, 19, 1, 320, 35, 376, 35, II 292, 25, 414, 5; s. in matrimonium I 232, 10. — s. se ad hostem praeparandum I

134, 30; s. sibi aliquem I 155, 15; s. sibi filios ingenuorum I 60, 1 [403, 25]; s. res in fisco I 205, 20.

societas II 170, 1. 281, 15. 35. 437, 25; in societate canonicè vivere I 341, 5; de s. et statu communi ab imperatore interrogatus I 305, 20 [417, 5]; a s. ecclesiastica, christianorum excludere, separare II 307, 25. 309, 25; societas mariti I 129, 10 [II 22, 40].

socius II 82, 20; socii episcoporum II 30, 30. 35. 31, 30; s. imperatoris I 303, 20 [415, 5]; s. missorum I 116, 25 [448, 10]. 155, 10. 213, 20. II 8, 5; s. presbyteri; socio in hostem pergenti adiutorium facere, dare I 138, 1. 5; cum sociis sex se expurgare II 188, 25.

sodomita I 95, 1.

sogales I 84, 5. 88, 40.

sogma II 251, 25; *cfr.* sagmarius.

sol: solis occasus I 331, 1.

solaciator rei publicae II 254, 5.

solarium I 254, 5. 255, 10. 35. 256, 30.

solatium, solacium = *auxilium*: s. dare II 86, 35; s. ferre I 136, 1; s. praebere I 328, 20. 332, 20. II 77, 20. 25. 431, 20; s. praestare I 197, 10. II 132, 5; s. requirere II 524, 10; s. transmittere II 331, 35. — s. regis demittere I 70, 20; in solatio regis hostiliter venire I 67, 30. — solatium collectum = *trustis*, *agmen* I 16, 10. 23, 20.

solem- v. sollem-.

soliditas: s. ecclesiae II 100, 10. 438, 30; s. regis II 56, 25. 521, 40; s. regni II 56, 25. 100, 10. 166, 20. 35. 254, 35. 255, 10 [398, 15]. 286, 5. 329, 25. 384, 1. 438, 30. 518, 5. 521, 40; s. senioris II 100, 10; cum soliditate reverti I 14, 5; sub s. possidere I 13, 25. 30.

solidus I 135, 1; s. XII denariorum, per XII denarios I 114, 20 [429, 15]. 268, 25 [445, 40]. 270, 1. 347, 15; *cfr.* 28, 1; s. XL denariorum I 268, 30 [446, 1]. 270, 1; solidi Saxonum I 72, 30. 35. 40; solidos pro exactione accipere II 354, 25; s. mutuare. — solidum medium dare, reddere I 50, 15. 20; I sol. I 172, 10; s. I de casata I 52, 20; s. I de notitia I 145, 10; sol. I accipere I 32, 10; s. I componere I 72, 5; s. I culpabilem iudicari I 215, 40; s. I in unoquoque die donare I 249, 25; s. I de navi exsolvere II 252, 5; s. I recipere II 132, 10; II solidi I 254, 20. II 17, 5; sol. II accipere II 256, 25; s. II componere I 72, 5; III solidi I 251, 5; sol. III culpabilis I 7, 35; s. III reddere I 17, 20; s. IV componere,olvere I 5, 10. 71, 35. 72, 5; V solidi I 52, 10. 15. 251, 10; sol. V componere I 71, 25; s. V condemnari I 5, 25. 7, 15; s. V coniectare I 135, 1; s. V exigere I 125, 30 [427, 20]; VI solidi I 251, 5. 10; sol. VI componere I 197, 30; s. VI culpabilis I 186, 1. 5; s.

VI satisfacere I 197, 35; s. VII et dimidium componere I 17, 20; X solidi I 132, 5 [410, 35]. 140, 1. II 95, 1; sol. X componere I 70, 10. 101, 5; s. X exigere I 125, 25 [427, 20]; XI solidi I 254, 20; sol. XII componere I 9, 10. 71, 25. 30. II 133, 30; s. XII concessos habere I 71, 30; s. XII recipere I 71, 25. 30; XV solidi I 251, 5; sol. XV componere,olvere I 9, 10. 16, 1. 25. 17, 20. 69, 35. 40. 70, 25. 71, 20. 74, 35. 101, 1. 5. 114, 20 [429, 20]. 117, 20. 148, 20 [431, 1]. 150, 15. 181, 5. 190, 25; s. XV culpabilis I 7, 30. 113, 10 [428, 30. II 317, 20]. 113, 25 [428, 45]. 118, 1 [430, 20]; s. XV multari *etc.* I 28, 20; XX solidi I 140, 1; sol. XX componere, exsolvere I 101, 1. 140, 5; de s. XXII monetarius I sol. accipiat I 32, 10; s. XXIV componere I 72, 1; XXX solidi I 32, 10. 251, 5; sol. XXX componere I 69, 35. 40. II 134, 5; s. XXX culpabilis I 113, 10 [428, 30. II 317, 25]. 181, 5. 215, 35; s. XXX exigere I 125, 25 [427, 20]; s. XXXV culpabilis I 292, 20; s. XL componere, exsolvere I 140, 5. 158, 5. 10; s. L componere II 134, 5; LX solidi I 104, 35. 171, 20. 224, 20. 25. 30; sol. LX componere,olvere *vel similiter* I 31, 20—32, 1. 10. 69, 35. 40. 70, 25. 71, 15. 20. 72, 20. 157, 35. 158, 1. 166, 15 [432, 20]. 193, 20. 205, 15. 40. 281, 35 [428, 25]. 282, 35 [439, 25]. 285, 10 [441, 30]. 296, 1. 300, 20 [436, 30]. 301, 10 [437, 20]. 329, 35. 331, 10. II 62, 25. 63, 25. 107, 35. 292, 15. 317, 1. 5. 318, 20. 320, 25. 35. 322, 15. 325, 25; s. LX condemnari I 17, 5; *cfr.* 294, 25. 30; s. LX multiplicare I 72, 25; s. LXXII componere II 132, 15; s. C componere I 117, 25. 213, 10. II 134, 30; s. C sive usque ad M componere I 72, 25; s. CXX componere I 69, 35; s. CC culpabilis I 292, 35; s. CCVI (CCIII) poenam dare II 128, 5; s. CCC componere I 113, 1 [428, 20]. 361, 5. 40. II 133, 25. 134, 1; s. CCC culpabilis I 292, 35. 40; s. CCCLX (CCCXL) poenam dare II 128, 1. 5; s. CCCC componere I 113, 5 [428, 20. 25]. 361, 5. 10. 40. 362, 1; s. D componere II 131, 10 [138, 40. 144, 5]; s. DC componere I 113, 5. 20 [428, 25. 40. II 317, 35]. 117, 30. 361, 10. 15. 362, 1; s. DC ad ecclesiamolvere I 281, 5 [437, 45]; s. DCCXX poenam dare II 128, 1; s. DCCCC componere I 113, 5 [428, 25]. 361, 15. 362, 5; s. M componere II 133, 25; *cfr.* I 72, 25.

solitarius consecrator II 41, 10.

solitudo: in solitudinem terram redigere I 197, 10. 261, 20.

solitus mos I 71, 25. 85, 20. 25. 270, 30. 278, 15 [407, 35]. II 525, 35. 529, 25.

solium regale II 211, 25.

sollemnis, sollempnis, solemnus, e: s. dies II 39, 10; s. mos I 271, 5. — sollempnia: s. horarum canonicarum II 504, 25; s. missarum I 78, 1. 173, 35. 175, 25. 227, 5. 229, 40.

242, 15. — sollempniter I 356, 15. 20.

sollemnitas, solemnitas I 11, 30. 175, 20. 235, 20. 346, 35. 40. II 476, 20. 478, 35. 503, 30; s. statuta I 234, 30; solemnitatibus iudicia publica non exercenda II 266, 5. 10.

sollertia, solertia (*titulus*): s. imperatoris II 39, 5. 46, 25; *cfr.* 530, 5; s. regia II 408, 25; s. fidelium II 4, 15. 21, 30. 77, 40.

sollicitare: s. fideles II 282, 10. 284, 15; s. leudes I 14, 25. — s. = *trahere*: s. ad se clericum alterius I 57, 25 [401, 20]. — s. = *incitare*: s. ad clericalem *etc.* ordinem I 55, 35 [399, 30].

sollicitudo I 11, 30. II 126, 5. 376, 35. 437, 40. 524, 1. 20. 40. 525, 5. 25. 526, 25; s. centenarii I 7, 5; s. episcopi I 374, 45. 375, 1; s. paterna (= *episcopi*) II 434, 40; s. regis II 81, 5. — s. domestica, palatina II 525, 10; s. ecclesiastica II 110, 30. 120, 35. 122, 15; s. mundana II 35, 15. 39, 10; s. plebium II 81, 15; s. saecularis II 50, 35.

soloecismus I 80, 35.

solsaticum I 91, 10.

solsatire I 91, 10.

solsequia I 90, 1. 256, 35.

solum: a solo proprio extorris I 428, 45.

solutio, solucio I 7, 10. 16, 15; s. banni vel fredii I 155, 20; s. debiti II 15, 25; s. legis Salicae I 268, 25 [445, 40]; s. poenae I 316, 30; s. presbyteri.

solvere = *persolvere* I 9, 30. 154, 25. 268, 30 [446, 1]; s. de legem, secundum legem; s. secundum legale placitum II 306, 35; s. banum dominicum; s. census I 108, 25. 125, 30 [427, 25]. 295, 30; s. compositionem I 114, 20 [429, 15]. 268, 40. 283, 5 [439, 40]; s. medietatem compositionis I 293, 10; s. damnum; s. debitum; s. haribannum I 137, 20 (*cfr.* haribannus); s. homicidia et iniustitias a fiscalinis facta II 16, 5; s. leodem I 293, 15; s. multam I 114, 10 [429, 5]. 117, 25; s. poenam I 335, 5; s. presbyterum; s. promissa I 337, 5; s. III, IV *etc.* solidos; s. theloneum II 252, 5; *cfr.* 251, 1. 5. 25; s. trasturas I 290, 30 [444, 20]; s. vinum; s. weregildum I 139, 30; s. medietatem wirigildi I 205, 30; solvi werigeldo II 18, 35. —olvere = *absolvere*: s. aut ligare I 365, 5. II 520, 15; s. ab excommunicatione II 309, 1. — s. = *dissolvere*: s. matrimonium I 376, 40. — s. = *finire*: s. ieiunia I 57, 5 [401, 5]. 103, 10.

somnia observare I 58, 40 [402, 25]. 104, 5.

somniatorum coniectores II 44, 35.

somnolentus I 237, 5.

sonesti, soniste I 117, 30. 40.

sonia v. sunnis.

soniare, sonare I 51, 15. 30. 85, 20.

- sonitum neglegenter facere I 346, 25.
 sonus II 499, 35. 506, 5. 508, 10. — s. = *clamor*, '*Gerüst*' II 272, 25.
 sophisticæ II 527, 35.
 sorbarius I 90, 10.
 soror I 8, 20. 13, 30. 15, 35. II 237, 25, 30; sororem interficere II 18, 25; s. mechari I 143, 15. — soror clericus I 30, 5. 54, 20 [398, 10]. 207, 25. 228, 10; s. diaconi I 54, 20 [398, 10]. 207, 25; s. episcopi I 207, 25; s. presbyteri I 54, 20 [398, 10]. 207, 25. 243, 1; s. sacerdotis I 237, 1; s. uxoris I 15, 20; cum sorore uxoris dormire I 41, 10. II 239, 10. 15; cum duabus sororibus fornicari, pollui, dormire I 41, 10. 15. II 239, 247, 20; *cfr.* 183, 15.
 sors I 9, 5; s. mala I 5, 10. 15. 6, 5; ad sortem adiacere, iacere I 5, 35; ad s. ambulare I 5, 15. 30; ad s. exire I 5, 30; ad s. mittere I 9, 5; *cfr.* 94, 10; ad s. ponere I 5, 5; ad s. promovere I 6, 5; ad s. venire I 6, 5. 9, 5.
 sortiariae II 345, 10. 15.
 sortilegus I 25, 30. 45, 25. 223, 10. II 44, 35; divini et sortilegi I 69, 40. (sortiri), sortire in psalterio vel in evangelio I 64, 1.
 sparvarius, sparavarius, spervarius I 86, 15. 95, 20. 364, 10.
 spassare I 361, 15. 362, 1. II 215, 40.
 spata I 67, 10. 115, 35. 168, 25; s. in compositione virgildi non detur I 282, 25 [439, 20].
 spatharius II 136, 15.
 spatium II 525, 20. 529, 10; ad anni vertentis spacium II 527, 5; ad s. XII annorum expectare I 293, 5; s. manitionis I 292, 10. 15; spatia noctium I 292, 15; spatium temporis II 51, 5. 10; s. dare I 64, 20. 306, 20 [418, 5]. II 307, 20; s. habere II 307, 15; s. largiri II 93, 10; s. poscere II 53, 10.
 specialis, e: s. adiutorium, consilium II 356, 15; s. capitula II 361, 40; s. causa II 340, 15 (*cfr.* causa); s. defensio; s. hypotheca; s. missa; s. monasterium; s. persona II 528, 1; s. petitio; s. psalmi I 347, 5; s. synodus. — specialiter I 11, 25. 13, 15. 67, 1. 85, 20, *saepius*; s. capitula facere I 278, 30 [408, 5]; s. constituere I 306, 10 [417, 45]; s. decernere I 278, 30 [408, 10]; s. inungere II 39, 1. 5; s. inquirere II 327, 15; s. instruere I 306, 5 [417, 40]; s. mandare II 332, 1; s. missus I 302, 35.
 species I 13, 20. 35. 22, 5. 72, 40. 45; s. ad negotiatores pertinentes I 129, 5 [II 22, 35]; speciem commodare, accipere I 56, 25 [400, 45]. 103, 1; *cfr.* 364, 40; in specie heribannum exigere I 166, 25 [432, 30].
 spectaculum I 364, 10. II 117, 30.
 spesa = *expensa* I 89, 25; s. abbatis, comitis, episcopi, optimatum, regis I 171, 25.
 spelta I 132, 35 [411, 10]. 254, 15. 255, 20. 40. 256, 15. 40.
 spelunca II 477, 15.
 spernere iudicem I 56, 35 [400, 40]. 77, 35.
 spicarium I 254, 5. 255, 1. 10. 35. 256, 10. 30.
 spinae I 255, 10.
 spirauca I 91, 1.
 spiritualis, spiritalis, e: s. commater; s. consilia II 432, 1; s. consolatio II 524, 25; s. documenta, exercitia I 340, 35; s. filia, filiola I 365, 25. 366, 5; s. filius, filiulus I 174, 25. 312, 30 [422, 10]. 365, 25. 366, 5. 422, 10. II 125, 1. 126, 15. 351, 25. 30; s. generatio; s. lavacrum; s. mater; s. medici II 53, 35; s. pater; s. paternitatis vinculum II 512, 20; s. res; s. res publica; s. servitium II 513, 10 [220, 30]; s. studia II 475, 35; s. vitia II 28, 40. 40, 10. — spiritalia II 524, 30. 529, 10. — spiritualiter, spiritaliter: s. gubernare II 38, 35. 40; s. ministrare I 209, 20; s. parcere II 73, 40 [156, 35].
 spoliare II 86, 15; s. clericum, presbyterum II 216, 15. 248, 10; s. domum alienam I 160, 15 [432, 5. II 290, 35. 300, 30].
 spoliator pauperum II 315, 25.
 spolia iniqua I 12, 10.
 spondere II 131, 30. 132, 5; s. Deo II 384, 25; s. pro aliquo I 366, 10. II 39, 30. — sponsus II 119, 40. 414, 25; s. puellae raptae I 279, 5 [408, 25]; s. raptae sponsae I 282, 35 [439, 25]; sponsa II 76, 5. 262, 15; s. filii a patre oppressa I 38, 30; sponsam alterius accipere I 57, 15 [401, 15]. II 414, 20. 25. 421, 5; s. alienam rapere I 282, 30 [439, 20]. 315, 20. 25. II 119, 40. 414, 20; sponsae raptae defensor, pater, sponsus I 282, 30. 35 [439, 25].
 sponsio I 92, 30. II 425, 5; s. fidei I 366, 10.
 sponsor fidei I 366, 10.
 spontanea voluntas I 199, 1. — spontanea (= *ex spontanea voluntate*) I 331, 5.
 sponte: s. confessionem dare I 69, 15; s. homicidium committere, interficere, occidere I 281, 10 [438, 1]. 361, 20. II 241. 242, 10. 15. 20. 243, 25. 35; s. velum accipere I 38, 35.
 sportolas accipere I 37, 10.
 spurcilia I 223, 1.
 spurcitia I 290, 1 [443, 35]; spurcitiae gentilitatis, gentiliū I 25, 30. 45, 25.
 squilla v. scilla.
 stabilitas: s. ecclesiarum II 211, 30; s. regis II 254, 20. 397, 1; s. regni I 11, 10. II 49, 15. 254, 20. 258, 30. 295, 5. 334, 15. 397, 1 (*cfr.* imperium).
 stabularius II 522, 1.
 stabulum, stabulum I 86, 30. 87, 35. 254, 5. 255, 10. 35. 256, 10; comes stabuli.
 stagna ampulla I 251, 10.
 staminia (?) I 213, 10.
 stare I 347, 30. 348, 1; s. inter audientes II 217, 5; s. in banno I 172, 1; s. ad crucem, ad iudicium crucis I 49, 5. 15. 230, 30. 269, 30; s. cum pari I 167, 1 [432, 45]; s. cum rege II 158, 5 [300, 5]. 328, 30; s. sanum II 70, 20. — s. = *valere* I 7, 35. 40, 30. 41, 10. — stetit = *placuit* I 199, 10. 20. 35. 200, 1. II 133, 10. 15. 134. 135, 15. 20. 140, 20.
 statio: s. malli II 269, 10; s. publica II 102, 5.
 statua II 484, 30. 35.
 statuere I 7, 15. 20, 35. 22, 15. 25, 5. 25. 35. 28, 5, *saepius*; s. bannum fortorem I 72, 20; s. per capitula I 309, 10 [420, 5. 10]; s. in commune II 32, 5. 35; s. in communi consensu II 33, 1; *cfr.* I 72, 20; s. communi decreto I 221, 10; s. praeceptum I 160, 35 [449, 20]. — s. = *instituere*: s. vicarios per pagos II 515, 35. — statutus, a, um: s. cibis I 245, 20; s. damnum I 329, 30. 35; s. dies I 70, 10. 15. II 226, 5; s. hora I 245, 25; s. iudicium I 201, 40; s. modius I 74, 20; s. sollemnitates I 234, 30; s. tempus I 182, 5; s. viae, loca II 92, 30. — statutum, statuta I 129, 35 [II 23, 20]. 185, 20. II 11, 30. 327, 10; statuta servare I 14, 30. 35; s. populo servare II 364, 20; s. transcendere, transgredi I 14, 30. II 412, 15; s. s. Benedicti II 508, 20; s. canonica II 513, 15; s. canonum I 21, 1. 276, 5 [405, 30]. 361, 35. 362, 5. II 12, 30. 45. 33, 30. 189, 15. 25. 220, 30. 371, 20. 406, 25. 412, 35; s. capitularium I 361, 35; s. concilii I 54, 30 [398, 20]. 57, 35. II 380, 10. 385, 40. 411, 20; s. decretalia; s. ecclesiastica; s. episcopalia; s. horarum canonicarum II 504, 25; s. legis Romanae I 369, 5. 10; s. legum, legum humanarum II 371, 5. 525, 1; s. imperatoris, regis, regalia II 88, 25. 124, 20. 379, 5. 395, 10; s. papae II 379, 35. 509, 25; s. patrum, patrum sanctorum; s. priorum II 182, 40. 247, 15; s. regularum I 375, 25; statutum synodale I 360, 40. II 211, 25. — statutum = *statum* v. *status*.
 status II 403, 25; s. anni futuri II 527, 10; s. auctoritativus II 400, 35; s. communis I 305, 20 [417, 5]; s. ecclesiae, ecclesiarum I 80, 25. 189, 5. 248, 20. 274, 40. 394, 20. II 44, 20. 74, 10, *saepius*; s. ecclesiae Romanae II 104, 35; s. episcopatum *etc.* II 105, 10; s. locorum sacrorum (sanctorum) I 290, 1 [443, 35]. II 265, 35. 384, 20; s. ministrorum ecclesiae II 334, 5 [362, 25]; s. monasteriorum II 82, 30. 424, 20; s. populi II 428, 10. 15. 25. 435, 5. 438, 20; s. regis II 336, 25 [337, 15]. 528, 35; s. regni I 270, 35. 303, 15 [415, 1]. 330, 5. 370, 1. II 50, 40. 51, 1. 56, 15, *saepius*; s. rei publicae I 274, 30. 370, 1. II 85, 20.

- 93, 35; s. religionis II 174, 1; s. senodochii I 332, 10. 15. 369, 15. — status = 'Stand': s. et ordo II 299, 10. 303, 25; quisque in quolibet statu vel ordine II 116, 15 [402, 15]; fideles, unusquisque in suo ordine et s. II 73, 20. 30 [156, 15. 25. 334, 5. 362, 25]; *cfr.* 281, 5; aliquis de subditis, in quocumque ordine et s. II 73, 40 [156, 35]; status coloni, fiscalini, servi I 143, 20; s. hominis I 268, 15. 283, 15 [440, 5]; s. ingenuitatis I 49, 5. 10. 201, 5; s. libertatis I 317, 5; statutum (*corr.* statum) libertatis amittere II 63, 5; ad statum libertatis reverti I 166, 20 [432, 25]; dominus status servi I 6, 10; de statu appellari, compellari I 268, 20. 30 [445, 30. 446, 1]. 283, 35 [440, 25]; de s. interpellari, pulsari I 315, 25; *cfr.* 440, 45.
- stercora bovum I 223, 10.
- sterilitas: s. frugum II 4, 30; s. terrae I 245, 35.
- sternutatio I 223, 10.
- stipendium I 138, 1. II 87, 10. 88, 5. 102, 30. 105, 25. 109, 30; s. clericorum, monachorum I 195, 20. 276, 20 [406, 5]. 340, 30. II 126, 1. 434, 25; *cfr.* 432, 20; s. congregationibus administrare II 38, 40; s. imperiale II 110, 10; stipendia missorum.
- stipulatio I 398, 45.
- stirpare = *exstirpare* I 86, 5; s. silvam, in silvis I 61, 10 [404, 25]. 172, 20.
- stirps I 172, 20.
- stola II 248, 10. 15.
- strata: s. legitima; stratas restaurare I 192, 5; in stratis telonea exigere I 294, 15.
- (strenuitas), strinuetas iudicium I 19, 25.
- striga I 68, 30.
- stringere I 191, 40. 192, 40. — strictus necessitate famis I 188, 1. 10.
- structurae materiales II 476, 20.
- struere: s. alodem I 177, 5 [433, 45]; s. ecclesias I 136, 10.
- studium II 4, 25. 5, 35. 526, 35. 528, 10; s. archiepiscopi, ecclesiasticorum I 341, 40; s. comitis II 9, 1; s. episcopi I 304, 15 [415, 50]. II 38, 40. 40, 30. 42, 25; s. imperatoris, imperiale, regis I 339, 1. 10. 357, 20. II 38, 15. 47, 20. 48, 25. 50, 30. 125, 40; s. imperatoris populo nuntiare II 8, 10; s. palatinorum II 530, 10; s. progenitorum II 113, 5; s. sacerdotum II 51, 5. 406, 25. — studium artium liberalium I 80, 25; s. doctrinae I 357, 40; *cfr.* II 8, 35; s. litterarum I 79, 30. 376, 20. 25; s. pastorale I 11, 20; s. praedicationis II 35, 15; s. religionis I 106, 20; s. religionis et officii II 116, 1; *cfr.* I 369, 40; s. sanctum I 369, 25; s. spiritale II 475, 35.
- stultiloquium II 45, 20.
- stultus = *superstitiosus* I 59, 1 [402, 30]. 104, 5.
- stuprare: s. feminam, mulierem II 207, 20. 25; s. sorores duas II 247, 20.
- stupratores sanctimonialium II 66, 20.
- stuprum II 236, 25. 476, 25.
- suasio I 312, 5 [421, 30]; suasiones publicae episcoporum II 396, 10.
- subc- v. succ-.
- subdere II 526, 5; s. se dominio imperatoris I 261, 25, servitium alterius II 63, 1. 5. — subditus, a, um: s. gens II 529, 40; s. monachus II 412, 5; s. plebs II 81, 10. — subditus, subditi I 77, 1. 179, 5 [412, 40]. 313, 35. 40 [423, 20]. 340, 15. 20. 25. 346, 1. II 31, 5. 34, 20. 73, 40. 74, 1 [156, 35. 40]. 80, 1. 84, 1. 367, 1. 400, 25; subditi abbas I 369, 25. II 82, 35; s. episcopi I 110, 20. II 334, 20. 406, 15. 410, 5; s. iudicis II 437, 30; s. regis I 436, 10. 15. — subditae I 341, 20; s. abbatissarum I 63, 30. — res monasterio subditae II 423, 20. — subditi (= *interiacentes*) anni I 361, 5—20.
- subdiaconatus II 409, 15.
- subdiaconus I 74, 40. 119, 30. 196, 15. 372, 30. II 191, 10. 516, 5; s. ab acolito non accusandus, nisi in septem testimonia non damnandus I 134, 1. 5 [411, 30. 35]; s. de femina crimine fornicationis suspensus I 374, 1; s. ad publica *etc.* iudicia non trahendus I 196, 10; subdiaconum calumniari *etc.* I 361, 1. 5. 40; s. occidere, percutere I 113, 1 [428, 20]. II 128, 1; *cfr.* I 281, 20. 25 [438, 15].
- subditio: a subditiōne regis absolvere II 172, 5.
- subf- v. suff-.
- subiacere I 192, 20; s. correctioni sinodali II 33, 1; s. culpam I 6, 15; s. damno statuto I 329, 35; s. disciplinae, vindictae regulari I 348, 25. 30; s. iudicio I 317, 10. 346, 45; s. iudicio metropolitani I 332, 5; s. legem I 6, 5; s. sententiae.
- subicere: s. se dominio regis II 259, 1; s. ad servitium I 263, 25. — subiectus, a, um: s. frater I 375, 15; s. plebes (baptismales) I 373, 10. 374, 5. 10. 376, 25. II 35, 25; s. populus I 11, 30. 18, 25. II 51, 10. 53, 1. 54, 15; s. sacerdos I 372, 30. 373, 5. 374, 20. 375, 15. — subiectum esse episcopo I 25, 20. 29, 30. 95, 35. 111, 5. II 102, 10. 434, 35 (*cfr. infra* subiecti episcopi), metropolitano I 47, 25. — subiecti I 93, 25. 276, 10 [405, 35]. 368, 20. II 5, 40. 176, 10. 519, 30; s. abbas I 209, 20; s. comitis I 135, 35; s. episcopi I 328, 20. 332, 20. II 35, 15. 46, 15. 432, 5; s. imperii II 49, 25; r. regis II 383, 35; subiectis capitula perdocere I 275, 35; subiectorum cura II 35, 1; s. necessitates II 255, 30 [398, 35]; s. numerus II 516, 5; s. scelera I 12, 15. — subiectae I 341, 20.
- subiectio I 130, 1. 10 [II 23, 30]. 203, 35. 271, 15. 354, 15; s. presbyterorum I 400, 25.
- subire ordinata in capitulari I 307, 15. 25 [419, 1. 10].
- subiungere capitula I 53, 40 [397, 25]. 57, 40.
- sublevatio II 38, 5; s. indigentium II 436, 10. 15; *cfr.* 292, 10.
- sublimare: s. personam potestate vel dignitate II 420, 25; s. regem II 357, 10. 366, 25.
- sublimiores potestates II 408, 35.
- sublimitas: s. apostolica II 231, 10; s. ecclesiastica II 210, 25; s. regis, regia, regalis II 83, 15. 116, 15 [402, 10]. 254, 35. 255, 30. 40 [398, 35. 40]. 380, 1. 385, 10. 15. 428, 20.
- submissus II 88, 30.
- subnectere capitulo sacramentum II 448, 10.
- subreptio II 192, 5. 15. 388, 20. 25. 403, 15. 408, 30.
- subreptitius, a, um: s. suggestio I 19, 10. — subreptitiae I 19, 1.
- subreptive I 19, 30.
- subripere I 1, 20. 2, 1; s. furto I 306, 1 [417, 30].
- subrogare I 93, 40. II 58, 1.
- subsannator II 402, 25.
- subscribere I 23, 30. 355, 10. 359, 20. 25. 361, 25. 362, 10. 20. II 99, 25. 30. 35. 103, 30—104, 1. 246, 10. 15. 35; s. propria manu I 263, 1 [II 260, 30]. II 57, 15. 58, 1. 5; s. capitula II 72, 10. 213, 35. 307, 5. 310, 10; s. cartam; s. conscriptionem II 377, 35; s. decretum I 377, 5; s. foedus II 255, 35 [398, 35]; s. perdonationem, professionem II 356, 35. — subscribentes abbates, archiepiscopi, episcopi II 348, 40. 349, 5—350, 5.
- subscriptio I 116, 15. II 55, 35; s. abbatum, episcoporum, optimatum I 355, 5; s. episcoporum II 246, 5. 247, 1. 253, 10. 254, 35. 368, 35; s. fidelium II 253, 10. 254, 35; s. iudicis II 64, 1; s. principis II 253, 10. 254, 35; s. principum II 262, 20; s. regis I 12, 20. 22, 30. II 262, 20.
- subsellium II 529, 25.
- subsidiū temporalis necessitatis II 116, 1.
- substantia, substantia I 218, 5. 325, 15. 330, 15; s. corporalis; s. dominica II 121, 25; s. ecclesiae I 158, 25; s. Iudei I 258, 25. 35. II 97, 20; s. negotiatorum I 123, 15 [426, 10. II 321, 5]; s. pontificis (= *episcopi*) I 192, 15. 20; s. presbyterorum, rusticorum II 248, 5. 10; substantiae modus I 245, 25; s. decima pars I 69, 25; s. quantitas I 358, 30; substantiam suam amittere I 329, 35; s. alicui auferre, tollere I 299, 30. 300, 5. II 251, 5; s. dividere I 330, 30; s. suam ducere ad domum aut ad palatium aut in exercitum I 124, 30 [427, 5].
- substantiolarum subditorum I 313, 40 [423, 20].
- substituere II 110, 10. 114, 25 [399, 35]; s. aliquem episcopo I 21, 5; s. ministeriales II 521, 15.

- subtalaris I 345, 15.
 subterfirmare manu propria I 264, 15. II 422, 35.
 subtractio II 136, 30.
 subtradere I 29, 20.
 subtrahere I 195, 5. 354, 20. 30. II 82, 15; s. de fidelitate II 285, 15; s. res ecclesiarum II 82, 35. 40; *cfr.* I 333, 30; s. substantiam dominicam II 121, 25; s. uxorem marito I 292, 35; s. se I 196, 25. II 107, 35. 108, 1. 30. 118, 10; s. se ad defensionem regni I 330, 15; s. se de ditione et potestate papae I 354, 30; s. se ab operibus I 81, 35; s. se a praesentia et servitio regis II 279, 30. 280, 20. 284, 15; s. se de publico I 196, 30; subtractum presbyteris restituere II 12, 35. — subtrahere = *minuere*: s. iustitiam regis I 125, 30 [427, 20].
 suburbanum I 128, 5. 353, 10. II 125, 25; in suburbanis episcopus ministros procuret II 118, 25.
 suburbium II 411, 15.
 subvectio legatorum, missorum I 262, 1 [II 259, 15].
 subvertere: s. iudicium I 149, 10 [431, 20]. 150, 40; s. iustitiam II 180, 40.
 succedere I 77, 30. 273, 15; s. in episcopatu, in pontificatu II 410, 5. 519, 10; s. in facultatem intestati I 21, 25; s. hereditando II 260, 1; s. hereditati paternae seu matris I 330, 15; s. patri in regni hereditate I 128, 20 [II 21, 40]; *cfr.* II 295, 5.
 successio, subcessio I 218, 25; s. hereditaria II 34, 20; s. generationum I 126, 35; s. parentum; successiones regum II 522, 30.
 successor I 273, 10. 274, 20. 275, 10. 15. 276, 1. 25 [405, 25. 406, 15]. II 281, 30. 35; s. apostolorum II 397, 30; s. archiepiscopi I 356, 25; s. comitis I 262, 20 [II 260, 15]; s. ducis Veneticorum II 149, 35; s. episcopi I 21, 1. 5. 316, 30. 327, 25. 334, 5; *cfr.* II 404, 20; s. hyconomi I 311, 5 [421, 10]; s. imperatoris, regis I 263, 15. 354, 15. 45. II 136, 35. 310, 10. 433, 20; successorem imperii constituere I 271, 5; successor papae I 353, 10. 354, 1. 15. 20; s. praesulis II 103, 20.
 succurrere I 101, 1.
 suffocare: s. infantem II 189, 1. — suffocatus calumnia II 526, 10.
 suffraganeus, subfraganeus, suffraganeus, suffraganeus, a: s. episcopus I 47, 20. 54, 35 [398, 25]; s. metropolitanus I 74, 40. II 264, 15; s. sedes I 75, 1. — suffraganeus I 368, 1. II 261, 5; s. archiepiscopi I 173, 25. 277, 5 [406, 35]. 356, 25. 40. 360, 30. 35. II 2, 20. 25 [5, 40—6, 5]. 4, 20. 385, 20. 397, 5; s. dioeceseos I 339, 15; s. episcopi I 247, 1. 369, 25.
 suffragans I 79, 40.
 (suffragium), subfragium I 97, 1.
 suggestio I 19, 10; *v.* suggestio.
 suggerere I 169, 15. II 366, 35; s. imperatori, regi II 36, 25. 37, 5. 25. 38, 15. 48, 20. 25. 255, 30 [398, 30]; s. ad regem vel sinodum I 34, 25.
 suggestio episcoporum *etc.* II 101, 5. 10; *cfr.* 348, 35; *v.* suggestio.
 sulci circa villas I 223, 20.
 sulcia I 86, 10.
 summa = *numerus*: s. liberorum expeditionem facientium II 7, 10 [321, 30. 35]. 10, 15. — s. = *summa pecuniae* I 166, 15 [432, 20].
 sumptus I 229, 15; s. legationi delegatus II 85, 25.
 sunnis, sunnia, sunia I 5, 5. 7, 30. 118, 1 [430, 20]. II 108, 15; s. certa I 9, 30; sunniam adnuntiare, nuntiare I 9, 5. 10. 30.
 superabreptio II 168, 10.
 superbia I 217, 10. II 28, 40. 40, 10. 15. 20. 177, 5. 30 [186, 15]. 436, 30; per superbiam iurare I 67, 15.
 superbire contra episcopum I 56, 25 [400, 25]. 102, 25.
 supererogatio II 522, 5.
 superflua abscidere I 54, 1 [397, 25]. II 213, 35.
 superfluitas II 40, 20.
 superhumeralis linea II 504, 20. — superhumale II 504, 20.
 superior gradus I 280, 30. — superiores II 523, 25.
 superiurare II 225, 10.
 superponere I 319, 5. II 17, 5; s. beboranias, censum I 169, 20. 30. — superpositum I 195, 10. 375, 15. II 388, 5 [403, 1].
 supersedere res venditas II 110, 1.
 superstes, superstitus I 8, 15. 20. 25. 13, 10. 15. 25. 14, 5; s. fratri I 128, 15 [II 22, 1]; s. pari II 77, 30.
 superstio I 279, 35 [409, 15]. II 83, 25; s. Iudaica II 491, 35; s. pharisaica I 58, 30 [402, 15]; *cfr.* stultus.
 superstitiosi errores II 476, 25.
 superstitus *v.* superstes.
 supersubstantialis panis II 494, 10.
 superveniens II 408, 5. 524, 30; s. vagans clericus I 196, 20; s. exercitus, hostis I 319, 30. 320, 1; s. externus II 524, 35; s. monachus I 347, 15. 25; s. praedo II 108, 1.
 supervivere: s. fratrem regem II 78, 5; s. maritum II 236, 30.
 supplantatio II 72, 25 [155, 5].
 supplantator II 451, 35.
 supplere I 205, 1; s. debitum de rebus immobilibus I 269, 1 [446, 10]. 283, 25 [440, 15]; s. loca *etc.* patrum II 530, 10.
 suppletio II 530, 10.
 supplicium, subplicium I 6, 20; ad s. tradere I 281, 15 [438, 5]. 284, 25 [441, 5].
 suppressores II 367, 35.
 susceptacula seniorum II 529, 20.
 susceptio II 294, 5; s. episcopi II 186, 10; s. hospitum I 63, 10. II 434, 30; s. iterantium I 152, 15 [448, 35]; s. regis II 405, 5; *cfr.* 525, 30; s. regularis et canonica I 60, 20 [403, 40]; s. monachi I 63, 20; s. pauperum; libellus ad sacri ordinis susceptionem perveniens I 356, 40.
 susceptor: s. clerici I 35, 30; s. regis II 525, 25.
 suscipere I 213, 15. 330, 15. II 510, 25. 524, 20. 526, 5. 529, 1; s. clericum I 35, 30. 35. 108, 1. 5; *cfr.* 19, 20; s. declinantem telonea solvere I 294, 20; s. electum I 272, 40; s. episcopum I 25, 20. 29, 35. II 186, 10; s. fugitivos I 153, 20 [431, 35]; *cfr.* 128, 45 [II 22, 15]. 193, 15; s. hominem I 128, 30. 35 [II 22, 10. 15]. 161, 15; s. latronem; s. legationem; s. missum; s. monasteria munde burdi causa II 408, 20; s. nepotem regem II 294, 5. 20; s. novitios I 108, 35; s. obsides propter credentias datos I 129, 15 [II 23, 1]; s. peregrinos I 311, 15 [421, 20]; s. res ecclesiasticas tuendas *etc.* II 520, 35. 40. — suscipere de baptismo, fonte, lavacro *vel similiter* I 110, 40. 241, 20. 25. 30. 313, 45 [423, 25]. II 39, 25. 30. 512, 10. 15; s. ad conversationem I 63, 15; s. in ministerio ecclesiae I 29, 35; s. in monasterio I 119, 40; s. in sancto ordine I 76, 1. 5; s. in loco wadii I 114, 15 [429, 10. II 326, 5]. — s. = *accipere*: s. compositionem I 284, 5 [440, 35]; s. ictus I 3, 5; s. litteras I 230, 35; s. munera II 529, 10, velamen II 464, 25. — s. = *recipere*: s. canones I 28, 1.
 suspectio I 6, 5. 335, 25.
 suspectus, a: s. advocatus I 374, 30; s. maleficus II 345, 15; s. persona I 376, 10; s. sacerdos I 374, 1; s. de crimine servus I 6, 10.
 suspendere: s. in patibulis II 182, 35. — s. = *removere*: s. a communione, sacramentis I 231, 15. II 491, 10; s. ab officio II 188, 20; suspensus ab omnium caritate I 46, 25. — suspendere = *in suspensio relinquere* I 188, 10.
 suspicari, suspicari I 328, 25. II 188, 15. 225, 10; s. dimissorias I 374, 20. — sacerdos crimine fornicationis suspicatus I 374, 1.
 suspicio, suspitio I 208, 10. 228, 20. II 86, 30. 225, 30 [240, 35]. 226, 15. 20; s. falsa, inanis II 36, 30; s. mala I 94, 30; s. malae famae, opinionis I 278, 10 [407, 30]. 364, 5; s. verisimilis II 414, 30; per suspicionem iudicari II 36, 35.
 sustentare = *sublevare*: se s. I 287, 25 [442, 15]; sustentari in invicem solatio II 77, 20. 25. — s. = *differre*: s. causam, rem II 528, 25. 30.
 sustentatio = *sublevatio*: s. infideli non praestanda II 103, 25; s. pauperum. — s. = *dilatatio* II 528, 30.
 sustinere: s. quidquid indicaverint I 32, 15. 180, 30; s. iudicium I 28, 5;

s. periculum vitae I 16, 25; s. sententiam I 49, 15.
 susurro II 72, 35 [155, 15]. 169, 30.
 sutor I 87, 15. 89, 10.
 symbolum I 247, 5, 10; s. apostolicum I 235, 10. 363, 5; s. fidei I 77, 10. II 499, 30—500, 1; s. discere, scire *vel similiter* I 110, 35. 40. 147, 10. 234, 25. 241, 20. 25. 35. 242, 5. 20. 257, 30. 35; s. populo insinuare I 106, 20; *cfr.* 110, 25; s. presbytero reddere I 110, 40; s. tenere II 419, 25.
 synaxis, sinaxis I 109, 1. II 498, 20.
 synodalia (?) praecepta I 362, 1.
 synodalis, sinodalis, e: s. actio; s. auctoritas; s. capitula; s. censura; s. colloquium; s. concilium; s. consilium; s. consultus; s. conventus; s. correctio; s. decretum I 226, 5. II 187, 30. 237, 45; s. definitio; s. diiudicatio; s. edictum; s. gesta II 185, 10. 264, 10; s. institutio; s. interrogatio; s. iudicium; s. iura; s. ordo II 397, 5, 10; s. probatio I 25, 25; s. scripta II 483, 1; s. sententia I 277, 15 [406, 45]. 277, 20. II 82, 20; s. statutum; s. tempora. — synodaliter: s. capitula proferre II 424, 25; s. congregare II 421, 35; s. instituere I 42, 30; s. statuere II 125, 30.
 synodicus, a, um: s. auctoritas II 82, 35. — synodice bis aut semel in anno convenire II 406, 20.
 synodus, sinodus I 20, 30. 24, 30. 25, 35. 29, 10. 31, 10. 36, 20. 30. 37, 1. 43, 1. 50, 10. 54, 20. 30 [398, 5. 20]. 55, 35 [399, 35]. 78, 10. 15. 20. 133, 40 [411, 25]. 188, 10. 208, 1. 236, 5. 10. 15. 359, 20. 362, 5. II 161, 40. 249, 10. 264, 35. 265, 30. 267, 5. 269, 20. 270, 1. 519, 30. 530, 1; synodi bis in anno fiant I 34, 1. 133, 1 [411, 15]; *cfr.* II 258, 5; synodus comprovincialis II 432, 15; s. episcopi II 214, 10. 216, 35; s. episcoporum II 104, 10. 286, 1. 294, 30; s. generalis I 347, 20. II 256, 15. 396, 20; s. magna I 117, 15; s. provincialis II 118, 20. 392, 10; s. publica I 34, 10; s. regis I 64, 20; s. sacra II 119, 20. 120, 40; s. sacratissima II 367, 5; s. sancta I 12, 20. 74, 15. 35. 75. 76, 1. 78, 15. 230, 30. 35. 278, 40 [408, 15]. II 117, 10. 122, 20. 124, 10. 206, 1. 207, 15. 215, 5. 219, 5. 223, 20. 40. 226, 15. 227, 30. 230, 20. 236, 5. 247, 10. 25. 248, 1. 5. 265, 30; s. specialis II 432, 20; s. universalis II 219, 5. — synodi actio; s. audientia; s. consultus; s. conventus; s. decreta I 27, 40; s. definitio; s. iudicium; s. praefatio; s. sanctio II 124, 25; s. tractatus; synodum absolvere II 397, 25; in synodo accusari II 225, 5; s. adesse II 263, 30. 35; synodum agere, facere, habere I 29, 5. 33, 15. II 65, 25. 112, 25. 185, 5. 209, 30. 35. 347, 15. 396, 20. 399, 1. 402, 20. 404, 25; in synodo capitula constituere, edere II 261, 5. 263, 10; s. capitula proponere II 266, 5. 10; synodum celebrare II 263, 30. 438,

30; ad s. commonere I 31, 30; s. confirmare, firmare II 347, 15. 396, 20; s. congregare; ad s. convenire, venire, ire I 31, 30. 34, 10. 36, 1. 182, 30. 237, 10. II 180, 5. 214, 10. 215, 1. 249, 10. 380, 25. 422, 1. 35. 423, 1. 448, 35; *cfr.* 264, 1. 5; ad s. convocare, vocare I 97, 10. II 180, 5. 214, 35. 215, 1. 380, 25. 406, 25. 463, 25; ad s. dirigere II 213, 25; s. evocare II 352, 10. 353, 1 [352, 5]; s. instituere II 352, 15. 20; ad s. canonice iubere II 249, 10; synodo nuntiare I 322, 5; in s. praecepta terminare II 125, 20; s. praeesse, praesidere II 112, 25. 30. 117, 5. 263, 35. 350, 10; synodum roborare ac servare II 125, 5. 10; s. solvere I 362, 20; ad s. suggerere I 34, 25.

t.

tabellio I 311, 10 [421, 10].
 taberna I 55, 10 [399, 5]. 76, 10. 102, 30. 107, 15. 237, 5. 243, 15. 364, 5. II 33, 30. 479, 35.
 tabernaculum I 46, 5. II 475, 25. 30. 477, 30. 479, 30. 480, 1. 482, 5. 15. 484, 15.
 tabulae II 478, 35; t. de plumbo I 251, 35; tabulas vel codices requirere I 64, 1.
 tabularius I 50, 35.
 tacere: t. annum integrum I 331, 10. — tacitum permanere de servitio alicuius II 89, 35.
 talentum administrationis II 518, 40.
 tanazita, tanezatum I 90, 5. 255, 5. 256, 35.
 taradrus, tarratrus, taretrus I 87, 1. 168, 25. 171, 30.
 taurus I 252, 1. 254, 25. 255, 25. 256, 25.
 tectum I 256, 30. II 225, 25 [240, 30]. 226; t. ecclesiae I 136, 10. 175, 1. 182, 1. 35. 189, 10. 196, 25; *cfr.* II 433, 15; sarta tecta; tectum dene-gare I 96, 20. II 93, 1; t. constituere in locis, ubi mallus habetur I 149, 15 [431, 25].
 tegula ecclesiae I 76, 25.
 tegumenta ecclesiarum I 76, 20.
 tegurium I 87, 30; teguria super altaria I 64, 25.
 tellus: telluris estimatio I 82, 1.
 (telonica), thelonica iura II 250, 15.
 telonarium = *teloneum* II 142, 20. 25. 30.
 telonearius, telonarius, tolonearius I 84, 1. 165, 10. 190, 35.
 teloneum, teloneus, telloneus, the-loneum, theloneus, toloneum, tol-loneum, tholoneum I 289, 15 [443, 15]. 441, 15. 20. II 250, 30—252, 5; t. iniustum, illicitum I 64, 15. 145, 30. 284, 30—285, 1 [441, 15. 20]. 306, 35. 40 [418, 20. 25]. II 16, 20. 250, 15. 20; t. iustum, legitimum I 145, 30. 294, 20; t. accipere I 144, 20. 150, 30 [431, 15. 20]; t. exigere, tollere I 22, 5. 32, 5. 10. 37, 1. 5. 51, 5. 124, 25. 30 [427, 5]. 132, 5. 149, 5. 10. 190, 30. 191, 1. 294. II 259, 25. 277, 30.

temerare II 420, 15; t. deliberationem I 23, 25.
 temerario ausu I 16, 15.
 temerator I 374, 15; t. sanctionum divinarum II 121, 30.
 temeritas, temeretas I 19, 30. 304, 35 [416, 15]. II 42, 5. 10. 526, 5; t. sa-crilega II 82, 20.
 tempestarius I 59, 1 [402, 25]. 104, 5.
 tempestates facere I 223, 20. 228, 5.
 templum I 369, 10. II 476, 1. 5. 477, 20. 478, 10. 479, 20. 25. 480, 10. 481, 1; t. Salomonis II 475, 30. 35. 476, 5. 477, 10. 30. 35. 478, 1. 5. 479, 25. 484, 15. 20. 487, 10; templorum cultus II 487, 1. 5; t. dedicatio II 484, 15. 20. 25; t. instauratio II 385, 35; t. oracula I 11, 30; t. partes II 477, 35.
 temporalis, e: t. commodum II 335, 35; t. honor II 468, 5; t. hostis I 171, 25; t. lucrum I 333, 30; t. ne-cessitas; t. periculum; t. profectus II 37, 5; t. redibitio II 413, 20; t. servitium. — temporalia I 237, 35. — temporaliter gubernare II 38, 40.
 tempus *passim, ex. gr.* I 21, 1. 83, 20. 84, 10. 15. 209, 30. II 25, 15. 51, 5. 10. 405, 25; t. constituere, statuere I 6, 10. 182, 5. 344, 30. II 3, 1 [6, 10]. 40, 1. 160, 5. 162, 15. 281, 25. 384, 20. 410, 10. 432, 15; t. canonibus de-signatum, canonicum, canonum II 40, 1. 438, 25. 40; t. diffinitum I 205, 10; t. legitimum I 227, 30. 363, 25. II 219, 35. 503, 1. 510, 15. 25; t., tempora baptismatis I 106, 35. 182, 5. 363, 25. 367, 1. II 40, 1. 219, 35. 410, 10. 510, 15. 25; t. communi-candi II 503, 1; t. conventus ge-neralis II 160, 5. 162, 15. 281, 25; t. feriandi I 363, 30. 35. 40; t. legendi I 344, 30; t. ordinationis I 108, 20. 227, 30; t. pausandi I 344, 30; t. synodi, tempora synodalia II 397, 10. 432, 15. 438, 25. 40. — IV tem-pora I 46, 1. 182, 25. II 269, 5.
 tenere: t. filium vel filiam ad con-firmandum I 218, 20; *cfr.* 38, 35. — t. et possidere II 259, 40. 260, 5. 10; t. in integritate I 14, 5; t. legibus I 293, 35; t. in libertate I 148, 10 [430, 40]; t. in potestate et ditione I 353, 10; t. ecclesias I 46, 15. II 12, 20; t. locum I 262, 15; t. mi-nisteria I 67, 5; t. potestatem regi-am II 296, 20; t. regnum II 21, 35. 451, 10; t. res traditas, villam aut res alterius I 293, 10. 25; t. res in hereditatem II 345, 35; t. terram censalem I 287, 20. 25 [442, 10]. — t. = *retinere*: t. mancipia aliena I 5, 15; servos t. ad regis domi-nium I 300, 30 [436, 40].
 tenor, tinor I 94, 15. 145, 40. 262, 35 [II 260, 25]; t. disciplinae I 12, 5; t. edicti I 12, 20. 20. 35. II 149, 35; t. pacis I 4, 25. 7, 1. 15. 8, 35; t. sa-cramenti II 448, 10; uno tenore conscriptum I 74, 15. 264, 10.
 terebrus I 87, 1. 254, 10. 255, 15. 40. 256, 15.

- terminare I 204, 35. II 527, 30; t. annorum XL curricula I 219, 10; t. causas I 124, 25 [427, 1]. 176, 15 [433, 25]; t. facinora I 376, 45; t. iudicia; t. lites I 176, 15 [433, 25]; t. negotia I 19, 1; t. praecepta II 125, 20; t. quaerimonias II 85, 30.
- terminatio II 135, 1.
- terminus I 13, 5. 10. 14, 1. 127, 25. 30. 128, 25 [II 22, 5]. 129, 15 [II 23, 5]; t. vel proprietas II 135, 10; t. comitis, episcopi II 92, 35. 107, 25; termini fidelium I 17, 30; t. Hispanorum II 259, 20. 260, 5; terminus imperatoris I 92, 35; termini montium Italicorum I 127, 15; t. patrum I 56, 15 [400, 15]; t. s. Petri I 128, 5; cfr. II 101, 20. 25; criminas emendare de terminibus sibi commissis I 203, 1. — terminus caesarum, litium I 176, 15 [433, 20]; t. legitimus contentionibus imponendus I 283, 10. 15 [440, 1]. — t. = *tempus statutum* I 178, 30 [412, 25]; t. annorum praefixus iuxta Ribuarum legem I 273, 5.
- terra I 88, 5. 216, 25. 301, 15 [437, 20]; t. mortuis non vendenda II 222, 20. 25. — t. = *ager* I 8, 15. 20. 81, 35. 92, 35. 129, 1 [II 22, 30]. 135, 1. 264, 5. 330, 35. 353, 30. II 411, 5. 10; terrae redditio I 315, 30; t. sterilitas I 245, 35; in terras heribannus non exactandus I 166, 25 [432, 30]; terram in solitudinem redigere I 197, 10; terra aliena II 14, 10. 43, 25; t. arabilis; t. aratoria; t. censalis, censualis I 287, 20 [442, 5]. II 331, 1. 336, 40; terrae communes II 225, 30; terra dominica; t. ecclesiae I 196, 20. 334, 5. 10. II 269, 1. 5; terrae de singulis mansis II 323, 10. 15. 20; terra tributaria. — terra = *patria*, *regio* I 8, 20. II 316, 35; terram adquirere II 71, 25; per t. ambulare, vadere I 60, 40 [447, 25]. II 133, 20; t. defendere II 71, 25. 331, 40—332, 5; terra aliena I 268, 45; t. comitis, episcopi II 107, 25. 30; t. Francorum II 211, 1; t. natiuitatis II 324, 5. 10.
- territorium I 128, 5. 211, 35. 353, 354. II 366, 20. 368, 1. 447, 15; t. episcopi I 362, 1; t. montanum ac maritimum I 353, 10. 40; territoria papae, s. Petri II 125, 10. 30; t. parrochiarum II 120, 10; t. regni II 147, 45; t. Veneticorum II 136, 25.
- terror I 125, 20 [427, 15]. 306, 40 [418, 25]. 341, 1. II 38, 30; t. imperatoris II 92, 15.
- terrula ecclesiae II 331, 10.
- tertia (sc. hora) v. hora.
- tertia, t. pars I 14, 5; t. pars collaborationis I 301, 15 [437, 25]; t. pars heribanni I 166, 25 [432, 30]; t. pars de mobilibus componenda II 108, 5.
- tesceia, testeia II 274, 20. 25. 343, 35. 344, 5. 15.
- testamentum I 328, 25. II 423, 1. 5. 15; t. per quinque aut per septem confirmare I 216, 20; t. auctoris senodochii I 332, 25. 369, 15; t. Romanorum I 216, 20. — t. novum, vetus I 80, 25. 164, 10. II 519, 5. 10. 522, 5.
- testari I 114, 35. 268, 40. 283, 5 [439, 40]. II 172, 10. 15. 20. 214, 10; t. absque reliquiis et sanctis evangeliiis I 75, 15.
- testator senodochii I 332, 10. 25. II 121, 10.
- testeia v. tesceia.
- testiculos abscidere, amputare I 205, 25. 30.
- testificari, testificare I 114, 35. 290, 20 [444, 10]. II 10, 1. 467, 1; t. sibi fisci ad proprietatem I 169, 20; t. testimonia I 185, 10.
- testimoniari, testimoniare I 114, 25 [429, 20]. 269, 15.
- testimonium I 129, 15 [II 23, 5]. 268, 40. 283, 5 [439, 35]. 317, 15 [II 61, 35]. 356, 35. II 48, 5. 422, 25; de testimonio abicere I 126, 1 [427, 25]; ad testimonium adducere, admittere, producere I 124, 20 [426, 35. 448, 20]. II 88, 35; t. approbare per pugnam II 62, 5; ad t. conducere praemio I 148, 30 [431, 10]; t. dicere ieiunum I 148, 30 [431, 10]. 150, 25; cfr. 116, 5 [429, 35]; t. facere I 334, 40; t. perhibere I 290, 20 [444, 10]; t. proferre I 347, 25; t. recipere II 13, 25. 89, 1; ad (in) t. recipere, suscipere I 148, 15 [430, 40]. 182, 10. II 19, 30. 62, 5. — testimonium accusatorum II 249, 15; t. bonorum, meliorum et veraciorum hominum I 181, 1. 215, 1. 5. 10 [430, 5. 10]. 268, 5. 283, 1 [439, 35]. II 10, 1; cfr. I 114, 25 [429, 20]. 124, 40; t. cleri II 264, 35; t. commune comitum de episcopis etc. I 305, 15 [416, 45. 417, 1]; t. episcoporum I 49, 25; t. falsum I 29, 30. 59, 15 [402, 45. 449, 30]. 139, 35. 140, 25. 143, 15. 145, 20. 146, 25. 189, 25. 330, 40. II 46, 10. 225, 40; ad t. falsum conducere I 163, 15; per t. falsum lex non depravetur II 178, 15 [185, 30]; t. Francorum II 344, 5; t. laicorum II 264, 35; t. de libertate vel hereditate I 330, 35; t. rectum, verum I 185, 10. 305, 20 [417, 5]. II 62, 1; t. sacerdotis I 69, 15. 373, 35; t. religiosorum virorum et feminarum II 43, 5; t. testium malam famam habentium I 210, 20. — testimonium = *testis* I 94, 30. 95, 15; V vel VII testimonia I 216, 20. 25; VII, XXXVII, XLIV t. I 134, 5 [411, 35]; t. conquirere, rogare, tollere I 199, 40. 200, 1; t. mittere I 115, 30 [448, 5]; t. producere I 293, 35. II 89, 1; t. separare I 210, 25; t. inter se discordantia I 269, 30; cfr. II 62, 1. 5; testimonium falsum I 116, 15. 35; t. malum I 185, 5; t. necessarium I 214, 5; t. bene notum I 51, 10. — testimonia = *sacramentales* I 9, 1. — testimonium = *fama*: t. bonum I 210, 20. 332, 5.
- testis I 6, 10. 106, 25. 114, 20 [429, 20]. 142, 20. 150, 25. 190, 25. 197, 20. 25. 215, 1 [430, 5]. 216, 20. 244, 5. 317, 15. 319, 20. 346, 15. II 33, 35. 34, 10. 43, 10. 15. 91, 10. 108, 25. 35. 117, 15. 132, 20. 278, 15. 415, 5; t. non sit mala fama I 210, 20; t. non sit iudicatus ad mortem I 151, 10; t. non sit periuratus I 58, 35 [402, 20]. 104, 1; cfr. 77, 35. II 15, 15; II vel III testes II 187, 1. 188, 20; III testes I 152, 20. II 91, 5; III usque ad VII testes I 328, 25. 332, 5; IV aut VIII t. I 152, 20; LXX t. I 134, 1 [411, 30]; t. boni I 297, 1. 5; t. dissentientes, discordantes I 268, 5. 10. 30. 283, 1. 5 [439, 35. 40]. II 62, 5; t. falsi I 116, 15 [429, 45]. 138, 35. 145, 15. 20. 174, 10. 176, 30 [433, 35]. 268, 1. 10. 40. 210, 25. 282, 40 [439, 30]. 283, 1. 5 [439, 30. 40]. 290, 5 [443, 40]. II 65, 1. 181, 25; t. idonei I 152, 20. 220, 15. 259, 10. 15. 282, 10 [380, 25. 439, 1]. 297, 1. 328, 25. 332, 5; t. imperatoris I 297, 1; t. legitimi; t. meliores; t. necessarii I 317, 15. 320, 30. II 61, 35; t. peiores I 268, 5; t. veraces I 107, 15. 268, 40. 283, 1 [439, 35]. 297, 5. II 345, 15; t. adducere I 124, 20 [448, 25]. 176, 30 [433, 35]. 317, 1. 5. II 61, 35. 62, 1; t. adhibere de pagensibus I 282, 10 [380, 25. 439, 1], ex utraque parte I 289, 10 [443, 10]; t. conducere munere I 148, 30 [431, 10]. 276, 30 [406, 20]; t. congregare I 268, 10. 15. 283, 15 [440, 1]; t. separatim discutere I 124, 15 [426, 35. 448, 20]. 148, 30 [431, 10]. 150, 35. 40; t. eligere I 176, 25 [433, 35]. 197, 20. 268, 5. 269, 30. 283, 1 [439, 30]; t. eligere de ipso pago aut de vicinis centenis I 124, 20 [426, 40. 448, 25]; cfr. 283, 20 [440, 5]; t. habere I 281, 5. 30 [437, 45. 438, 20]. II 61, 35. 91, 10; t. inquirere I 210, 20. 40; t. mittere in iudicium I 139, 30; t. producere I 268, 1. 25. 282, 40 [439, 30]; t. quaerere I 176, 25 [433, 35]; t. recipere II 89, 35; t. non recipere, t. refutare I 124, 20 [426, 35. 448, 25]; t. suscipere I 333, 10.
- testudo II 481, 1.
- textus: t. formulae canonicae institutionis I 339, 10; t. lectionum I 81, 5.
- theologia II 213, 1.
- theophania I 363, 35; cfr. epiphania.
- thesaurus I 216, 25; t. ecclesiae, ecclesiasticus I 131, 20. 25 [410, 25]. 174, 10. II 379, 20. 380, 1. 10; thesaurum eccl. conscribere, inbreuiare II 93, 30. 267, 25; de thesauro eccl. perquirere II 64, 30; thesaurus imperatoris II 358, 40; t. palatii II 380, 1.
- thorus, torus II 426, 1. 455, 1; t. regalis II 465, 20.
- (thronus), tronus regis II 213, 25.
- thyara II 504, 20.
- tilli (?) I 8, 35.
- timiama I 251, 10.

timor I 290, 10. 15 [444, 1]. 304, 30 [406, 10]. II 272, 20. 467, 10, *saepius*; t. hostis I 182, 5; t. mundialis II 52, 10; t. potentum; t. regis II 301, 25. 35. 302, 10. 436, 20.

tina I 251, 35. 252, 5.

tinor v. tenor.

tintinnabulum II 479, 1.

titulare capitula II 212, 30.

titulus, titulum: t. (sc. legis) I 18, 25. 120, 20. 25. — t. = *titulus iuris* I 13, 20. — t. = *instrumentum*: t. hypothecae I 311, 1 [421, 1. 5]; t. scriptionis I 217, 25. — t. = *ecclesia* I 195, 10. II 82, 10. 516, 1; in titulo constitutum esse II 108, 5; sub t., in titulum ordinatum esse I 107, 1. II 410, 30; titulus cardinalis II 411, 15; t. minor II 110, 25. 120, 30. — t. = *altare* I 369, 10.

toacla I 254, 10. 255, 15. 35. 256, 15.

tollere I 9, 20. 25. 72, 10. 214, 20. 216, 25. II 372, 20; si aliquid sine causa tultum est I 14, 20; tollere iniuste I 155, 15. II 126, 35; t. per vim, violenter II 87, 5. 10. 20; t. cum virtute I 155, 15; t. alodem II 273, 10; t. annonam et vinum II 318, 20; t. argentum, aurum II 320, 10; t. caballos II 321, 20; *cfr.* 96, 20. 25; t. causam, laboratum I 199, 1. 5. 200, 5; t. decimas II 216, 5; t. ecclesias II 439, 30; t. herbas I 51, 5; t. hereditatem vassalli I 172, 10; t. obsides I 129, 10 [II 23, 1]; t. pignus; t. proprietatem, proprium II 95, 15. 20. 30; t. res alicuius I 200, 5. II 321, 20; t. res comprehensi cum furto I 181, 15; t. res ecclesiae I 216, 20. II 439, 30; t. res pauperum *etc.* I 174, 30. 220, 10. 312, 15 [421, 40]; t. substantias subditorum I 313, 40 [423, 20]; t. testimonia; t. uxorem I 292, 35; t. vestituram imperatoris I 169, 20. — tollere = *exigere* I 43, 5. II 318, 35; t. paraveredos aut alias exactiones II 257, 25; t. ripaticum, transitorias II 133, 15; t. teloneum; t. tributum II 17, 5. — t. = *deponere*: t. advocatos, centenarios *etc.* I 124, 25 [427, 1]; t. clericos I 28, 5.

tolon- v. telon-.

tondere, tundere: t. berbices I 61, 15 [404, 30]; t. capud feminae I 336, 20; t. caput servi I 284, 30 [441, 15]; *cfr.* II 96, 25; t. dimidium caput servi I 150, 20. — t. = *tonsurare* I 110, 30. 130, 1. II 229, 10. 30; t. monachum I 109, 5; *cfr.* 375, 35; t. nobilem I 230, 20; t. novitium I 346, 10; t. puerum I 285, 20 [441, 40]. 407, 45; t. servum (regis) I 122, 5 [409, 30]. — tonsus clericus I 164, 35.

tonsura II 229, 10. 15. 20.

tonsurare, tonsorare: t. aliquem propter res adipiscendas I 277, 15; t. canonicos II 412, 5; t. nobilem I 230, 20; t. puerum I 278, 20 [407, 45]; t. se I 35, 25. — tonsorati I 64, 20.

torcularium, torcolarium I 86, 30. 87, 30. 256, 25.

tornator I 87, 15. 89, 10.

tortum = *iniustitia, franco-gall. 'tort'* II 318, 35. 320, 20. 321, 25.

tractare I 18, 25. 108, 30. II 8, 1. 56, 15, *saepius*; t. capitula, epistolam II 6, 40. 442, 1; t. consilium II 528, 20; t. episcopaliter; t. cum episcopis II 326, 1. 428, 15. 438, 20. 446, 30; t. cum fidelibus I 245, 5. II 126, 1. 326, 1. 428, 15; t. cum rege vicino eiusque fidelibus II 438, 35. 40; t. statum anni futuri II 527, 10. — tractare neglegenter ministerium II 52, 45. 53, 30; t. officia domestica, rem familiarem I 355, 35; retro t. res I 155, 15; t. res ecclesiarum, ecclesiasticas pie (sacrilega temeritate) II 37, 5. 82, 20. — t. misericorditer homines ecclesiae I 313, 15 [422, 40]; male t. plebes II 82, 10; male t. presbyteros I 362, 1. II 258, 5.

tractatio II 125, 10.

tractatus II 428, 25. 452, 20. 30. 528, 1; t. fidelium II 281, 25; t. publici ac secreti regis II 452, 15; t. synodi II 256, 15. — tractatus catholici I 60, 25 [404, 15]; t. patrum I 81, 5.

tractoria missorum I 284, 25 [441, 5]. 291, 15 [445, 5]. II 332, 15. 20. 415, 15; *cfr.* 11, 5. 10.

tractura, tracturia v. transitura.

tradere: t. se alteri I 125, 30 [427, 20]; t. se in potestatem, in servitium alterius I 187, 20. 331, 1. 5. 429, 5. II 322, 10; t. se ad (in) servitium Dei, ecclesiae I 125, 5 [410, 5]. 281, 25 [438, 20]; t. se in servitium principis, regis I 166, 15. 20 [432, 20. 25]. II 71, 30; t. adulteros in manus mariti I 317, 5. 318, 30; t. ecclesiam I 78, 10; t. hereditatem I 282, 20 [381, 15. 439, 10]; t. homicidam, interfectorem parentibus occisi *etc.* I 293, 10. 15. II 133, 25. 134, 1; t. iustitiam I 132, 1 [428, 5]; t. latronem ad occidendum I 205, 20. 25; *cfr.* 281, 10 [438, 5]; t. libertum in manus pontificis I 232, 25; t. loca I 289, 35; t. malum in manus eius, cui malum fecit I 10, 5; *cfr.* II 13, 10; t. mancipia paganis I 28, 20; t. monasteria regibus II 268, 5; t. ad mortem, supplicium I 181, 10. 20. 220, 5. 284, 25 [441, 5]; t. proprietates *etc.* II 240, 30; t. proprietates ad monasterium I 252, 35—253, 15; *cfr.* II 229, 10. 15; t. proprium suum I 165, 5; t. servum ecclesiae I 281, 10 [438, 5], in manus pontificis I 229, 20. 232, 25; t. servum ad flagellandum I 335, 20, ad mortem I 181, 20, ad vindictam I 320, 25; t. s. Spiritum II 40, 35. 409, 10. 15; t. terram censalem, tributariam I 287, 10. 20 [442, 10]; t. urbem Romanam edicto privilegii II 522, 20. 25. — t. se (= *transire*) in partem aliam I 14, 10. — tra-

dere = *docere, nuntiare*: t. publice I 92, 25; t. dicta auctorum sanctorum I 60, 35 [404, 15]; t. epistolam I 246, 15; t. placita canonum II 523, 5.

traditio I 115, 30 [429, 30]. 171, 10. 312, 5 [421, 30]; t. iniusta II 330, 10. 15; t. rerum I 77, 25. 30. 128, 45. 129, 1 [II 22, 20]. 293, 25. 331, 10. II 423, 10; traditionem facere coram rege *etc.* I 118, 15; t. facere coram testibus legitimis I 113, 35. 114, 1 [411, 40. 45. 412, 1]. 282, 5. 10. 15 [380, 30—381, 1. 438, 35—439, 5]; *cfr.* 151, 10; traditionis carta I 314, 30 [450, 10]. — traditio s. Spiritus II 40, 35; t. conciliorum I 53, 35 [397, 20]; t. ecclesiastica II 451, 15; t. maiorum II 518, 5. 35; t. patrum sanctorum; t. Romana I 80, 30. II 508, 10; t. sancta II 520, 15. 20.

traditor II 330, 15.

trahere, traere II 528, 5; t. ad iudicia publica I 196, 10; t. ad sacramentum I 77, 35. — t. = *rapere*: t. feminam I 224, 25; t. puellas, vi-
duas I 23, 10; t. servos ecclesiae de ecclesia I 1, 25.

trames: a recto tramite deviare II 2, 30 [6, 10. 28, 15]; trames scripturarum sanctorum II 522, 1.

tranquillitas II 449, 10. 457, 15 [462, 30]. 458, 1. 461, 10; t. christianitatis II 432, 5. 454, 5; t. ecclesiae I 273, 15. II 54, 10. 100, 10. 175, 15. 339, 10. 402, 30. 436, 10. 15; t. populi II 166, 35. 167, 10. 254, 20; t. regni II 100, 10. 155, 25. 527, 15. 20.

transcendere: t. terminos patrum I 56, 15 [400, 15]. — t. edictum, statutum regis I 14, 30. 16, 30.

transcribere: t. capitula I 307, 30 [419, 15]. 340, 1. 5; t. formulam institutionis I 339. 340, 10. 15. 341, 10. 342, 15; t. res arimannorum II 110, 1.

transcriptio II 110, 1.

transferre: t. ecclesias II 33, 10; t. liberos ad extraneas gentes II 327, 10; t. mobilem in alienam potestatem I 330, 20; t. officium baptismatis I 317, 1; t. ossa et reliquias sanctorum I 163, 20; t. presbyterum; t. res ecclesiae ad proprietatem alicuius I 334, 10. — se transferre = *transire* I 14, 15. — transferre libros divinos in suae locutionis proprietatem II 481, 35; *cfr.* 482, 1.

transgredi I 97, 1. II 87, 20. 103, 25. 292, 5. 25. 407, 20. 412, 5; t. bannum episcopalem II 218, 5; t. bannum regis I 71, 15. 97, 40; t. capitula regis I 71, 20; t. mandatum regis I 72, 25. II 316, 25; t. modum disciplinae II 316, 20; t. statuta II 412, 15.

transgressio: t. clerici I 12, 15; t. presbyteri II 33, 20. 25.

transgressor I 373, 25. 376, 35. II 82, 15. 120, 1. 121, 10. 158, 5. 407, 10; t. banni II 218, 35; t. constitutionis

- imperatoris II 19, 25. 42, 5; t. disciplinae canonicae II 236, 5; t. legis Dei, evangelicae II 105, 5. 207, 15; t. propositi sui II 265, 15.
- transire I 89, 20. 184, 35. II 64, 10. 88, 1. 251, 252, 5. 361, 15. 419, 15; t. cum pace, pacifice II 87, 20. 107, 25; t. de ecclesia ad aliam I 45, 35; t. per flumina, mare II 133, 20; t. de uno loco ad alium I 133, 20 [411, 20]; t. mercatum II 251, 5; t. per missaticum II 274, 5 [300, 35]; t. sub pontibus I 124, 30 [427, 5]. 144, 30. 298, 15 [443, 15]. 294, 15; t. ad regnum II 332, 10; t. per terminum II 92, 35; non transiebat hereditas Caronna fluvium I 8, 10. — transeuntes II 84, 15. 292, 25. 375, 10. 15.
- transitura, transtura, trastura, tractura, tractura I 290, 30. 40 [444, 20. 45]. II 133, 15. 40.
- transitus I 67, 30; t. imperatoris, regis II 64, 10. 361, 20. 405, 5. 15. — t. paludium II 322, 1.
- translatio verborum II 481, 35. 482, 1.
- transmarina loca II 327, 10.
- transmigrare: t. de civitate in civitatem I 55, 35 [399, 35]. 75, 1. 102, 35; t. de ecclesia ad ecclesiam I 76, 25; t. de episcopatu in alium II 237, 25.
- transmittere: t. in exilio I 16, 10; t. in hostem I 29, 25; t. ad palatium, ad regem I 32, 25. 51, 20. 83, 25. 86, 25; t. legatos I 262, 1 [II 259, 15]; t. missum I 34, 20. 171, 10. 15; t. presbyterum I 232, 35; t. sal ad domum propriam II 251, 5; t. uxorem confugientem II 240, 1.
- transponere homines christianos, captivos II 131, 20. 25. 30. 139, 1.
- trastura v. transitura.
- treiectus = *traiectus* I 149, 5 [431, 20].
- trembilus I 227, 35.
- tremissis, tremisa I 5, 10. 50, 15. 20. II 251, 25.
- tribuere I 132, 5 [410, 30]; t. exactionem II 354, 10; t. expensam I 305, 45 [417, 30]; t. ecclesiae servum et ancillam I 69, 20; v. tributum.
- tribulatio I 122, 35 [410, 1]. 154, 10. 249, 20.
- tribunus militum II 515, 25.
- tributales regis I 229, 15.
- tributarius, a, um: t. terra I 287, 10 [442, 1]. — tributarius I 89, 10.
- tributum I 272, 30. 289, 15 [443, 15]; t. accipere I 313, 15 [422, 40]; t. exigere II 17, 5. 273, 35; t. praestare; t. paganorum II 431, 25; t. publicum II 93, 35. 94, 1; t. ad partem regis exiens I 287, 10. 15 [442, 1]; cfr. inferenda, transitura.
- tricare opus imperatoris I 93, 10.
- tricennalis, tricenaria lex I 16, 1. 405, 45.
- triduanus, a, um: t. ieiunium; t. laetania II 513, 25; t. mors domini I 363, 25; t. preces II 367, 40.
- triduum I 271, 1. II 529, 1.
- trinitas I 108, 30; t. deifica I 73, 30; trinitatis confessio II 455, 30; t. consubstantialitas II 511, 15; t. fides I 77, 10. 236, 25. II 507, 5; t. laudatio II 497, 20; in t. nomine baptizare I 108, 10. II 509, 35. 510, 1. 15 (cfr. nomen); t. ymnus II 506, 35; trinitatem invocare I 38, 30; per t. iurare.
- triplex: t. bannus episcopalis I 361, 5. 10. 15; t. bannus imperatoris II 102, 1. 30. 103, 25; t. compositio presbyteri I 361, 15. 20. 362, 5; t. lex; t. weregildus I 257, 5. — tripliciter: t. componere; t. restaurare I 72, 10; t. solvere presbyterum.
- triplus, a, um: t. compositio. — triplum: in triplo componere; triplum recipere I 149, 15 [448, 30]; in t. restituere I 160, 35 [449, 20]; t. sumere ex rebus ecclesiasticis II 404, 5.
- tronia (?) I 10, 20.
- tronus v. thronus.
- tropus I 79, 30.
- trustis = *comitatus*: t. dominicus. — t. = *manus*, *turma* I 5, 45. 6, 1. 7, 5. 10. 25; trustem facere, commovere I 50, 35. 66, 1. II 292, 10.
- tuba II 479, 1.
- tugurium I 364, 25.
- tuitio: t. ecclesiastica; t. rerum ecclesiasticarum II 432, 30; t. episcopi I 228, 5. II 467, 30; t. immunitatis II 92, 15. 259, 5; t. regis I 13, 20. 25. 30. II 77, 30. 166, 20. 255, 1 [355, 35. 362, 5. 398, 5]; t. regni II 356, 15.
- tumulus paganorum I 69, 40.
- tundere v. tondere.
- tunica I 345, 10. II 504, 20.
- tunimus I 254, 5. 255, 10. 15. 30. 256, 10. (turibulum), turabulum I 251, 10.
- turma clericorum, monachorum II 174, 1. 5.
- turpis, e: t. canticae; t. femina; t. lucrum; t. sermonicationes II 46, 5; t. verba I 243, 15. 376, 30.
- turtur I 86, 30.
- tutamen ecclesiae I 271, 10.
- tutela I 129, 40; t. presbyteris vel diaconis non implicanda I 231, 10; t. viduarum, orphanorum II 122, 10.
- tutor: t. ecclesiae II 351, 10; t. regni II 212, 30. — t. = *Vormund*: t. filii II 19, 5; t. orphanorum, viduarum I 192, 5. 10. II 122, 15; t. puellae II 227, 5.
- typus I 247, 40.
- tyrannicus, a, um: t. consuetudo II 73, 5 [155, 25. 170, 20]; t. nomen II 46, 35; t. potentia.
- tyrannis I 93, 25. 109, 1. 272, 20.
- tyrannus I 360, 35. II 4, 35. 46, 30.
- u.
- ultio I 59, 15 [402, 45. 434, 25]. 104, 10. — u. = *poena* I 19, 1. 95, 5. II 287, 5 [309, 35]. 313, 5; u. afflictionis, exilii II 420, 30; u. canonica II 401, 5; u. communis regum II 69, 20; u. imperialis II 125, 1; u. legalis iudicium I 12, 5.
- unanimis, unianimis, e: u. consensus; u. consilium II 464, 1; u. deliberatio; u. devotio; u. populus II 339, 15; u. sententia II 249, 10; u. voluntas II 336, 25 [337, 15]; unanimem esse I 94, 1. 310, 15. II 49, 25, *saepius*. — unanimiter: u. consentire I 71, 15. 72, 15; u. decernere II 352, 25; u. diffinire I 77, 5. II 402, 35; u. eligere II 99, 20 [348, 20]. 368, 30; u. laudare.
- unanimitas, unianimitas I 356, 20. II 213, 20. 25. 232, 15. 30, *saepius*; u. episcoporum II 211, 15. 340, 35. 442, 5. 445, 20. 449, 5. 10. 467, 40; cfr. I 57, 35; u. inter episcopos, comites etc. I 58, 5 [401, 35]. 103, 25. II 219, 1; u. fidelium II 255, 15 [398, 20]. 284, 5. 287, 10 [309, 40]; u. imperii II 54, 10; u. populi; u. regum fratrum II 49, 30. 35. 69, 15. 293, 25.
- uncia I 52, 15. 20.
- unctio: u. baptizati II 509, 20; u. infirmi II 182, 25; u. morientis I 45, 40; u. regis, imperatoris II 341, 1. 348, 25. 461, 20. 519, 25; u. reginae II 426, 30. 35. 455, 5; u. sacerdotis II 426, 30; cfr. *chrisma*, *oleum*.
- unctum, unctus I 87, 5. 89, 5. 252, 1. 254, 20. 255, 25. 256, 1. 20.
- unctura I 345, 15. 349, 1.
- undecimam dare II 361, 10.
- ungere, unguere: u. altare II 484, 30; u. baptizatum I 247, 10; u. infirmantem, infirmum I 107, 25. 179, 15 [413, 1]. 244, 15. II 119, 5. 15; u. reges; u. reges, sacerdotes, prophetas, martyres II 426, 30. 35. 457, 5 [461, 20]; cfr. *chrisma*, *oleum*.
- unio I 90, 5.
- unire II 69, 15. 74, 20. 447, 25. 35; u. regnum II 52, 35.
- unitas I 246, 10. II 447, 20; u. cleri et populi II 214, 5; u. ecclesiae II 340, 10. 15; u. episcoporum I 57, 40; u. fidelium II 284, 5; u. populi; u. regni, imperii I 270, 35. 273, 15. II 4, 40. 518, 5; u. regum II 447, 35; cfr. 167, 10.
- universalis, e: u. concilium; u. ecclesia; u. papa; u. pontifex; u. populus I 192, 20.
- universus, a, um: u. populus I 280, 30; u. regnum I 92, 1. II 4, 25.
- urbs I 204, 30. 353, 20. 354, 1. 20. 25. u. regia II 80, 35. 117, 5; u. Romana II 351, 15. 522, 20. 25; urbes circumire I 111, 5; in urbibus titulos cardinales ordinare II 411, 15; urbium vici et suburbana II 118, 25.

urceus I 251, 10. II 511, 20.

urna I 445, 40. 45.

usura I 132, 5 [410, 35]. 237, 40; *usuris* abstinere I 312, 35 [422, 15]; *cfr.* II 411, 20; *usuras* accipere I 108, 15. 183, 10. 364, 40; ad u. dare I 54, 25 [398, 15]. 244, 5; u. exigere I 219, 15. 227, 35. II 122, 5. 10; u. exercere II 63, 30; u. facere I 327, 1. II 43, 20. 25. 437, 20; de *usuris* inquirere II 63, 30; u. inservire II 7, 5. 33, 30; *usuras* vitare I 369, 1.

usurpare II 523, 5; sibi u. aliquem servitio I 96, 35; u. clericos aliorum I 203, 20; sibi u. decimam II 458, 20; u. fines alienos I 56, 15 [400, 15]; u. pecuniaria I 230, 5; u. res alterius I 293, 1; u. res defuncti II 363, 1; u. res ecclesiasticas II 433, 25; u. sedem episcopalem II 262, 10. 448, 10.

usurpativum officium II 121, 40.

usus I 294, 20. II 6, 40. 103, 20; u. clericorum II 33, 15; u. communis I 294, 15; u. ecclesiarum II 32, 15. 178, 35 [185, 30. 35]; u. episcopi II 32, 10; u. imperatoris II 87, 30; u. pauperum I 106, 25. 30. 276, 20 [406, 5]. II 33, 15. 178, 35 [185, 30. 35]; u. pauperum; u. proprius I 294, 35. 374, 10. — *usus* = *consuetudo*: u. antiquior II 511, 15; u. Christianorum II 500, 10; u. ecclesiae II 493, 1. 496, 5; u. Graecorum II 497, 15. 499, 40; u. inolitus II 42, 10; u. laetaniarum II 514, 5; u. naturalis; u. observationum II 497, 5; u. pessimus et execrabilis I 59, 5 [402, 30]; u. pontificum Romanorum I 364, 30; u. Romanorum, Romanus I 64, 5. 110, 5. 230, 15. II 495, 30. 499, 30; secundum usum et consuetudinem terrae II 107, 30.

usus fructuarius, ususfructuarius I 252, 35. II 109, 1. 5. 404, 1. 5.

ususfructus I 205, 40. 326, 30. II 109, 1.

utensilia I 87, 1. 168, 20. 171, 30. 254, 10. 255, 15. 35. 256, 10. 30. II 257, 15; u. ciborum I 168, 25; u. lignea I 255, 20. 40. 256, 15.

utilis, e: u. clericus II 35, 5; u. commutationes II 15, 10. — *utilior* (in expeditionem) pergat II 94, 35—95, 10.

utilitas I 161, 10. 271, 25. 274, 10. 304, 20 [416, 1]. II 254, 35. 255, 45 [399, 1]. 403, 25. 404, 5. 405, 15; utilitates I 195, 25. 375, 1. II 84, 35; utilitas communis I 162, 20. 208, 25. II 36, 40. 70, 20, *saepius*; u. ecclesiastica, ecclesiae I 78, 10. 15. 274, 25. 30. 40. II 28, 5. 37, 15. 40, 25, *saepius*; u. generalis II 52, 15. 92, 30. 301, 25. 30. 302, 1; u. imperatoris, regis, senioris I 62, 25. 67, 25. 87, 25. 116, 10 [429, 40]. 124, 5. 125, 30 [426, 20. 427, 20]. 141, 20. 147, 15. 204, 35. II 71, 20. 254, 20. 359, 20; u. imperii, regni I 270, 30. 271, 10. 272, 10. 319, 10. 330, 5. II 254, 20. 301, 25. 30. 302, 1. 329, 30. 356, 30. 357, 15. 377, 20. 25; u. plebis II 257, 40; u. po-

puli; u. provinciarum I 204, 30; u. publica I 220, 20. 284, 15 [405, 40. II 347, 1]. 305, 10 [416, 40]. 330, 10. II 54, 15. 20. 301, 25. 30. 302, 1; u. rei publicae I 330, 5. 367, 30. II 114, 25 [399, 35]. — *utilitas* (*titulus*) I 203, 20.

uxor I 125, 25 [427, 15]. 240, 5. 365, 25. 376, 40. II 45, 40. 190, 5. 469, 5; uxoris consobrina I 41, 25; u. filia I 40, 10; u. lex II 207, 10; u. parentela; u. soror I 15, 20. 41, 10. II 239, 10; ab uxore se abstinere II 189, 15; *cfr.* 46, 1. 207, 15. 30. 237, 5. 10. 242, 20. 35. 243, 15; uxorem accipere I 38. 39, 1. 40, 25. 40. 41. 108, 15. 145, 10. II 46, 1. 183, 15. 207, 10. 15. 25. 236, 20. 238, 25. 30. 240, 10. 247, 10; u. adquirere II 235, 25; u. sibi desponsare II 236, 5; u. dimittere, amittere I 38, 40. 39, 15. 40, 15. 25. 40. 41, 1. 30. 56, 35 [400, 35]. 103, 10. 376, 35. II 18, 25. 46, 1. 182, 10. 207, 10. 229, 20. 236, 5. 247, 10; u. dotare II 207, 10. 15. 30; (in) u. ducere I 145, 5. 202, 25. II 240, 15; uxores ducant, ubicunque inter partes regni elegerint I 272, 40; negare aliquam ad uxorem fecisse I 230, 30; u. habere I 116, 20 [448, 15]. 202, 25. 374, 5. II 45, 35. 190, 25; u. interficere *vel similiter* I 18, 25. II 239, 30—240, 10; u. rapere, furari II 119, 45. 160, 30; u. reicere I 40, 15; uxori res ad usumfructum dare II 109, 1; ab uxore separari I 38, 40; uxorem in servitium tradere I 187, 20. — *uxor* aliena, u. alterius I 38, 1. 141, 20. 292, 35. 318, 30. 365, 25. II 189, 20. 236, 25. 30. 239, 30—240, 10. 241, 15; u. clerici, presbyteri, sacerdotis I 40, 15. 41, 1. II 229; u. compatriis spiritalis II 240, 15; u. consobrini, insobrini I 202, 20; u. defuncti, mortui I 8, 25. 301, 15. 20 [437, 25. 30]. II 363, 1; u. fiscalina regia I 125, 35 [427, 25]; u. fratris I 15, 20. 38, 20. 232, 15. 20. 377, 1. II 207, 15. 30. 35. 237, 5. 10. 15; u. fugientis in alium ducatum *etc.* I 41, 1; u. legitima I 38, 20. II 109, 1. 119, 45. 236, 15. 237, 10. 240, 5; u. libera liberi servitio alterius se subdantis I 317, 5. 10. II 63, 1. 5; u. malefactoris I 72, 30; u. mediana, tertia I 38, 25; u. parentis consanguinei I 15, 20; u. patris I 15, 20. 41, 5; u. patris I 15, 20; u. regis I 272, 35. II 173, 20; u. regis fratris II 166, 25; u. cultoris mansi servilis I 252, 25; u. Saxonica II 207, 10. 235, 30; u. vassalli I 172, 10; *cfr.* 41, 1.

uxorius, uxoreus, a, um: u. copulatio II 414, 15; u. opus II 237, 10.

V.

vacans episcopatus II 452, 40.

vacare *v.* vagari.

vacca I 83, 5. 85, 5. 10. 125, 25 [427, 15]. 252, 1. 254, 25. 255, 25. 256, 5. 25. II 17, 5.

vaccaritia I 88, 5. 10.

vacuare auctoritatem I 19, 10.

vacuus, a, um: vacuum apparere, haberi I 18, 35. II 62, 20.

vadere I 10, 15. 60, 40 [447, 25]. 104, 15. 116, 20 [448, 15]. 153, 5 [431, 35]; v. per casas I 64, 10; v. ad custodiam II 95, 1; v. propter Deum, in servitio Dei I 32, 5. 37, 1. 150, 35. 193, 20; v. in hoste I 224, 30; v. in hostem I 325, 10. 330, 30; v. cum imperatore II 360, 10; v. ad iudicia, placita saecularia I 60, 15 [403, 35]. 121, 35; v. de palatio I 198, 35; v. sine praedatione populi II 67, 10. — *novi denarii* vadant et accipiantur I 74, 30.

vagabundus I 60, 40 [447, 25].

vagari, vacare I 32, 15. 61, 1 [447, 25]. 76, 30. 104, 15; v. per diversa II 42, 25; v. per mercata I 88, 10; v. ad placita *etc.* II 60, 25. — *vagans*: v. canonicus I 95, 40; v. clericus I 76, 30. 196, 20. 364, 20. II 121, 40. 122, 20; v. episcopus I 35, 40—36, 5; v. latro II 86, 30; v. monachus I 94, 25. 196, 20. II 122, 20. 384, 25; v. presbyter, sacerdos I 36, 1. 5. II 121, 40; v. puella, virgo sacrata I 95, 10. 103, 5.

vagatio silvatica I 25, 15.

vagus I 326, 40; *cfr.* II 73, 5 [155, 25. 170, 20]; v. peregrinus I 150, 10 [448, 30]. 152, 5.

valva II 480, 30. 35.

vaniloquium I 59, 35 [403, 15]. 103, 40.

vanus, a, um: v. gloria II 40, 20. 177, 5. — *vana* idolorum I 68, 15.

vapulare I 32, 20. 25. 257, 30; v. clericum I 228, 20. 336, 20; v. familiam regis I 83, 10. 15; v. gadales *etc.* I 298, 25; v. libertum I 31, 25; v. servum I 31, 25. 284, 30 [441, 15]; v. servum XL ictibus II 108, 5; v. servum LX ictibus I 285, 5 [441, 25]. II 316, 15. 317, 1. 5. 318, 25; v. servum CXX percussionebus I 148, 25 [431, 1].

vas I 363, 30. II 518, 10; vasa aerea, ferrea, lingnea, plumbea I 87, 1; v. apium I 252, 1. 255, 30; v. argentea, aurea I 142, 20; v. ecclesiae I 277, 30 [407, 15]; v. minora II 511, 20; v. sacra, sacrata I 59, 35 [403, 10]. 131, 25 [410, 25]. II 42, 30. 503, 35 [223, 10]. — *vasa* = *signa* II 478, 30—479, 5.

vasallus *v.* vassallus.

vasculum I 83, 35. 87, 5. II 223, 30. 503, 30. 35 [223, 20].

vassallaticum, bassallaticum I 67, 5. 10. II 439, 30.

vassallus, vasallus, bassallus, basallus I 38, 15. 150, 15. 199, 5. II 194, 15. 20. 432, 30. 526, 35; v. casatus I 167, 5. 433, 5; v. liber II 96, 20. 25; v. in manus seniores manus commendat I 215, 15; v., quibus de causis seniore dimittere possit I 172, 10. 215, 10. 15. 20. — *v. abbatis, abbatis* I 167, 20. II 96, 1. 337, 10. 15;

- v. comitis II 95, 30. 103, 10. 337, 10. 15. 354, 15; v. custodis ecclesiae I 167, 25; v. dominicus I 325, 5. 10. II 354, 25. 358, 20 [362, 45]. 363, 1. 374, 25—375, 1. 403, 20; v. episcopi I 167, 25. II 86, 5. 10. 96, 1. 103, 10. 110, 15. 334, 25. 337, 10. 15. 354, 15. 448, 15; v. imperatoris, regis I 135, 5. 136, 5. 167, 30. 272, 15. 285, 5 [441, 25]. 291, 35 [445, 25]. 306, 1. 5 [417, 35]. 326, 25. II 64, 20. 103, 1. 313, 10. 316, 15. 328, 30. 334, 20; v. imperialis II 354, 30; v. vassalli dominici I 167, 5 [433, 5]. II 337, 10. 15.
- vassaticum I 191, 5. 199, 10. 262, 30 [II 260, 25].
- vassus, bassus: v. abbas, abbatissae I 291, 20 [445, 5. 10]; v. comitis I 148, 25 [431, 5]. 150, 35. 197, 1. 263, 30. 291, 20 [445, 5. 10]; v. dominicus I 48, 25. 35. 52, 15. 167, 5 [433, 5]. 198, 30—199, 10. 437, 1. 445, 5. II 81, 35. 286, 15. 20. 354, 10. 15. 373, 10. 374, 30. 35. 515, 25; v. episcopi I 291, 20 [445, 5. 10]; v. imperatoris, regis I 51, 15. 66, 30. 98, 25. 101, 20. 160, 10 [432, 5]. 203, 15. 20. 210, 15. 20. 213, 20. 264, 1. 5. 287, 35 [442, 20]. 291, 15 [445, 5]. 298, 10. 300, 35 [437, 1]. 305, 5 [416, 30. 35]. 307, 30 [419, 15]. 310, 5 [420, 30]. 321, 1. 5. 336, 20. II 96, 1. 5. 10. 103, 1. 321, 25. 30. 332, 5. 10. 334, 20. 25. 335, 5. 336, 20. 25. 337, 10. 15. 429, 30; v. regalis I 191, 10. 207, 1.
- vastanter II 452, 5.
- vastare: v. domum etc. presbyteri II 257, 15; v. messem etc. in hoste I 160, 20 [432, 15].
- vastatio II 101, 25. 305, 10; v. regni I 320, 1. II 107, 25.
- vastator ecclesiae II 451, 35. 40.
- vectigalia II 122, 1. 25.
- vehiculum I 36, 5. 294, 30. II 242, 20. 243, 5.
- velamen: v. mysticum I 247, 15; velamine consecrata in coniugium non ducenda II 225, 25—226, 15; velamen assumere, sibi imponere, suscipere I 375, 40. II 7, 1. 226, 25. 30. 227, 20. 25. 228, 1. 5. 464, 25; v. dimittere II 227, 25.
- velamentum II 227, 40.
- velare: se v. I 38, 40. 41, 30. 278, 25 [408, 1]. II 466, 5; v. ancillam I 122, 5 [409, 30]; v. feminam I 40, 20; v. puellam, virginem I 57, 1 [401, 1]. 60, 25 [404, 25]. 77, 40. 103, 5. 278, 20 [407, 45]. 279, 15. 20 [408, 40. 409, 1]. 285, 20 [441, 40]. II 41, 20. 42, 5; v. viduam I 57, 30 [401, 30]. II 41, 20. 42, 1. 5. — velata II 226, 30. 227, 228, 1. 5; v. in coniugium non ducenda II 225, 20—226, 15; v. femina I 34, 30; v. nonna I 26, 1.
- velatio (?) coniugalis v. violatio.
- veltrarius II 523, 20.
- velum I 38, 5. 35. 40, 20. II 42, 10. 15. 90, 30. 465, 40.
- venalis, e: v. ecclesia II 416, 1; v. iustitia II 304, 40.
- venalitas I 12, 10. II 520, 40. 521, 1. 523, 15.
- venari I 87, 20. 95, 20. 231, 20. 255, 5. 364, 10. II 179, 25. 525, 35.
- venatio I 63, 25. 135, 35. II 142, 20. 361, 10; v. die dominico non exercenda I 61, 10 [404, 25]; venationem clericis interdicare *vel similiter* I 25, 15. 29, 25. 195, 20. 231, 15. 373, 30. II 102, 20. 117, 35. 187, 1. 35.
- venator I 165, 10. 170, 40. 211, 35; v. regis I 87, 25; venatores regis principales II 523, 15. 20. 525, 30.
- venatorium opus II 420, 10.
- vendere, vindere II 252, 1. 405, 20. 25; v. aliter, carius, plus carum I 74, 20. 123, 1 [410, 1]. 132, 30 [411, 10]. 140, 1. 146, 30. II 93, 1. 96, 30. 107, 25. 375, 10. 15; v. foris imperium, foris regno I 51, 5. 10. 15. 123, 1 [410, 1]. 190, 30; v. libere I 74, 30; v. ad mensuram antiquam II 63, 30; v. se I 40, 30. II 326, 1; v. aliquem I 96, 40. 211, 5; v. annonam; v. aurum II 320, 30. 35; v. caballos II 251, 25; *cfr.* I 157, 1 [428, 20]; v. carnem II 319, 5; v. donum et gratiam Dei I 243, 20; v. ecclesiam I 78, 10; v. filios II 326, 15; v. gradus ecclesiasticos II 335, 35; v. hereditates II 323, 10; v. iudicium iustum II 15, 10; *cfr.* 304, 40; v. mancipia II 251, 25; v. necessaria; v. officium sacrum etc. I 106, 40; v. panem II 319, 5; v. possessiones II 260, 1; v. proprium I 165, 5; v. rem litigiosam I 337, 1; v. roccum, sagellum etc. I 140, 1; v. sepulturam, terram II 222, 15. 20. 25; v. servum alienum I 292, 15. 20; servos in alias partes v. II 327, 5; v. servos paganos II 419, 15; v. silvas II 300, 45; v. terras II 323, 15; v. vinum I 152, 15 [448, 40]. II 319, 5; *cfr.* I 258, 30. 35.
- vendicare v. vindicare.
- venditio, vendicio I 74, 30. 140, 1. 187, 30. 188, 10. 311, 1 [431, 5]; v. armorum etc. II 321, 35; v. rei ecclesiasticae I 231, 10; v. rerum immobilium I 128, 45. 129, 1; v. servi, ancillae I 41, 25.
- venditor armorum etc. II 321, 25.
- veneficium I 61, 40 [405, 5]. 240, 1.
- veneficus II 44, 35. 345, 10. 444, 15.
- venenaria femina II 122, 30.
- venenum: veneno perdere II 241, 1. 5. 10.
- venerabilis, e: v. abbas; v. antistes II 377, 5; v. archiepiscopus; v. coepiscopus II 339, 30; v. comes I 280, 30 (?); v. episcopus; v. locus; v. pastor, rector I 61, 20 [404, 35]. II 246, 5; v. pontifex II 448, 10. 15; v. sacerdos I 27, 40.
- venerari, venerare = *colere, honorare*: v. ecclesias I 125, 15 [446, 35]; v. episcopos II 352, 5. 409, 30; v. imagines II 482, 30; v. sanctos electos I 77, 30; *cfr.* 56, 35 [400, 35]. 103, 5. 125, 15 [446, 35]; venerandum concilium II 265, 5. — venerari = *celebrare*: v. diem dominicum I 312, 20 [422, 1]; v. festivitates I 179, 15 [413, 5].
- veneratio: v. episcoporum, sacerdotum, servorum Dei I 304, 40 [406, 20]. II 261, 40; v. regis II 212, 20. — v. diei dominici II 39, 10.
- venia II 57, 5; v. episcopi II 448, 15; v. honoris temporalis II 468, 5; v. prioris I 344, 25. 346, 25. 348, 1; veniam regis expetere I 21, 10.
- venialis, e: v. culpa I 354, 35. — veniale II 468, 10.
- venire I 72, 15. II 107, 30. 169, 10; v. cum collecta I 160, 5. 10 [431, 45. 432, 1]; v. in fiducia imperatoris II 86, 10; v. ad audientiam I 330, 25. II 448, 5; v. ad causam I 210, 25; v. ante comitem, ad praesentiam comitis I 196, 20. 283, 10 [440, 1]. II 374, 25; v. ad conversationem I 63, 15; v. ad culmen regiminis II 520, 10; v. ad emendationem II 374, 25; v. ante (ad) episcopum, in praesentiam episcopi I 74, 40. 218, 5. II 224, 15. 20. 437, 20; v. in hostem, hostiliter; v. ad imperatorem, regem, ad praesentiam imperatoris, regis; v. ad imperialem maiestatem II 124, 20; v. ad adiutorium imperatoris II 360, 30; v. ad curtem regis; v. ad opus regis I 83, 15; v. in (ad) servitium regis I 87, 15. II 331, 40. 332, 1. 337, 25; v. in villas regis I 89, 30; v. ante iudicem I 196, 20; v. in (ad) iudicium I 74, 40. 181, 1; v. ad litigationem mitigandam I 334, 20. 25; v. ad mallum; v. ad marcham I 139, 25; v. ad metropolitatum I 34, 5. 74, 40; v. ante missos *vel similiter* I 145, 20. 25. 191, 5. 310, 5 [420, 30]; v. ad monasterium I 121, 35; v. ad palatium; v. ad patriam defendendam I 320, 1. II 337, 20; v. ad placitum; v. ad propria II 126, 10; v. in regnum fratris II 73, 10 [155, 25. 170, 25]; v. ex parte regni II 529, 35; v. ad sacerdotium etc. I 133, 10; v. ad sortem I 6, 5. 9, 5; v. ad synodum; v. ad vestigium. — v. contra Romanos I 354, 40; v. contra statuta conciliorum I 57, 35.
- venna I 172, 20.
- ventilare II 238, 1; v. in conventibus II 42, 20; v. in synodo II 447, 15.
- venundare I 86, 5. 294, 15. 35; v. annonam I 74, 25. 132, 25. 30 [411, 1. 10]. II 318, 20; v. arma, brunias etc. I 123, 15 [426, 10]. 167, 25. II 321; v. homines christianos II 131, 15. 20. 139, 1; v. liberos II 327, 10; v. pisces I 89, 25. 30; v. pullos, ova I 86, 25; v. vinum II 318, 20.
- venundatio annonae I 142, 15.
- verax I 76, 25; cancellarius v. I 319, 10. 15; carta v. I 215, 5 [430, 5]; indicium v. I 288, 10 [442, 35]; testes v. — veraces in testimonium colligere, recipere I 114, 35. 182, 10; *cfr.* II 8, 15. 10, 1; per veraces

- inquirere I 139, 30; *cfr.* 300, 25 [436, 35]. II 15, 1. 5. — veraciter: v. adfirmare I 293, 35; v. iudicare II 8, 10; v. scire I 190, 15; v. vivere I 303, 35. 40 [415, 25. 30].
- verbera I 348, 20. 25. II 60, 30.
- verberare I 331, 10. II 247, 5.
- verberatio clericici *etc.* I 26, 1.
- verbex *v.* vervex.
- verbum II 518, 10. 35. 519, 40. 520, 20. 523, 1. 530, 1; v. de altario facere I 2, 35; verbis audire II 429, 5; per verba commendare I 184, 10; verbis commonere II 424, 15; v. se confirmare II 357, 10. 15; v. consilium proferre II 420, 35. 421, 1; v. denuntiare II 338, 5; v. dicere I 184, 15. II 357, 10; v. mandare II 163, 20. 165, 1. 283, 10; v. praecipere II 344, 35; verbo et exemplo praedicare I 364, 40, populis subiectis prodesse I 276, 10 [405, 35]. 304, 35; verbis rationem reddere I 290, 15 [444, 5]; verbum Dei, divinum I 69, 30. 279, 30 [409, 10]. 358, 5; v. turpe; v. vitae aeternae I 247, 1. — v. episcopi I 170, 35; v. imperatoris, regis, dominicum I 86, 5. 216, 25. 242, 15. II 328, 20; ex verbo regis et Dei bannire II 158, 1. 10; de v. reg. congregare I 70, 30; per verbum reg. docere I 64, 30; per v. reg. episcopum constituere I 34, 10; ex verbo reg. mandare II 314, 5; de v. reg. ordinare I 42, 15. 84, 20; de (ex) v. reg. praecipere I 87, 25. 135, 5. 290, 35. II 269, 10. 15; per verbum reg. precarias facere I 50, 10—25. — verbum (= *promissionem*) alicuius habere II 158, 15.
- veredarius II 412, 1. 516, 10.
- veredus I 262, 1. 20 [II 259, 15. 260, 15]. II 259, 20; *cfr.* paraveredus.
- verifica examinatio II 467, 20.
- veritas I 156, 35 [428, 15]. 268, 5. 283, 5 [439, 35]. II 36, 35. 45—37, 5. 521, 5; veritatem attollere I 373, 40; v. cognoscere I 268, 15. 283, 15 [440, 5]. 310, 15 [402, 40]; v. comprobare I 293, 35; v. declarare, dicere I 193, 5. 208, 5. 10. II 15, 5; a veritate declinare II 9, 5. 10; *cfr.* 8, 25; veritatem inquirere I 129, 20 [II 23, 5]. 268, 10 [439, 45]. 314, 20 [449, 40]. 317, 15. II 62, 1; v. invenire I 289, 10 [443, 10]; v. obfuscare I 208, 10; v. occultare I 373, 40; v. proferre I 317, 15. II 61, 35. 62, 1; v. scire I 193, 1. 5; quicumque mallatus in v. testimonia non habuerit I 9, 1; v. ventilare II 238, 1. — fidei veritas regis et regni II 523, 30.
- vermiculus I 87, 5.
- verres I 252, 1. 254, 25.
- versus II 507, 10; versum dicere, quo silentium solvatur I 347, 30. 35.
- vertere: anni vertentis spatium II 527, 5.
- verus, a, um: veram facere, comprobare cartam I 145, 30. II 91, 10.
15. 108, 25. 30. 35; v. agnoscere cartulam I 319, 20; v. testimonium. — veriores pagenses I 295, 25.
- vervex, verbex I 252, 1. 254, 25. 255, 30. 256, 5. 25; v. berbex.
- vervicinus, a, um: v. muffula; v. pellis.
- vesper, vespera I 76, 10. 81, 30. 238, 10.
- vespertinus, a, um: v. hora II 180, 20; v. reflectio I 344, 20; v. sacrificium II 504, 25.
- vesterarius II 352, 20.
- vestigium, vestigijs I 5, 25. 45. 17, 10. 15; v. minare I 7, 5. 30; ad v. venire I 7, 15.
- vestimentum I 167, 10 [433, 10]. 168, 25. 229, 15. 254, 10. 255, 15. 256, 15. 30. II 96, 15. 244, 10. 384, 20. 386, 1; vestimenta fratribus dare I 347, 10; v. lavare; v. ministrare; v. ordinare II 267, 35; cum vestimentis *etc.* praeparatum esse II 5, 10; vestimenta abbatissarum I 144, 25; v. alba I 247, 10; v. communia I 227, 35; v. ecclesiae II 267, 25; v. feminea; v. laicalia; v. linea; v. mediocria I 345, 5; v. monachorum I 63, 10. 227, 35. 344, 10. 347, 10. II 267, 35. 384, 20; v. pristina inmutare I 346, 10; v. uxorum, infantium I 125, 25 [427, 15].
- vestire I 345, 25. — vestitus I 61, 15 [404, 25]; vestitura vestitum esse I 169, 20. — mansus vestitus.
- vestis I 129, 1 [II 22, 35]. 313, 25 [423, 10]. II 96, 20; v. ecclesiae I 334, 5; v. lanea II 242, 15. 243, 45; v. monachica; v. preciosa I 117, 35; v. religionis II 90, 30; *cfr.* I 317, 10; v. religiosa I 215, 40; v. sacerdotalis, sacra II 504.
- vestitura I 282, 10. 15 [380, 30—45. 439, 1. 5]; vestituram accipere I 314, 25 [450, 5]; v. habere II 108, 20; vestitura ecclesiae, ecclesiastica II 268, 10. 345, 25. 30; v. imperatoris, regis, regia I 289, 10 [443, 5]. II 345, 25. 30; v., qua per XXX annos vestiti fuimus (*sc. imperator*) I 169, 20; v. Karoli I 285, 10 [441, 35]. 288, 5. 10 [442, 35]. 296, 25. 30. 297, 1. 314, 15 [449, 35]. 333, 10; v. Pippini I 115, 30 [448, 5]. 333, 10.
- vestitus II 267, 20. 526, 25; v. monachorum.
- veteranus equus emissarius I 84, 10.
- vexillum crucis II 23, 5.
- via I 144, 30. 150, 30. 289, 15 [443, 15]. 306, 10 [417, 45]. II 277, 25; viam ad regem contradicere I 70, 5; v. custodire I 201, 35; in via depraedationes facere *vel similiter* I 217, 10. II 86, 15. 97, 30; vias emendare I 169, 25; via publica II 65, 5; v. statuta II 92, 40. — v. salutis II 524, 30.
- viaticum I 45, 40. 107, 20. 243, 40. 279, 10 [408, 35]. II 182, 35.
- vicarius: v. Christi, Dei II 51, 35. 397, 15. 30. 421, 10. 432, 1; v. Petri I 353, 10. 354, 1. II 99, 15 [348, 15]; v. episcopi I 133, 15. 279, 30 [409, 10]. II 180, 5. 214, 15. 412, 15. 418, 20; v. sedis apostolicae II 349, 5. 350, 10. 25; v. maioris (villae) I 84, 5. — vicarius, v. comitis I 67, 1. 137, 20. 25. 144, 5. 172, 5. 203, 15. 211, 35. 310, 10 [420, 35]. 319, 10. 20. II 11, 25. 259, 35. 322, 10. 374, 10. 515, 35; v. de beneficiis praevideat I 136, 15; v. coniectum missis det I 138, 5; vicarium eicere, tollere I 124, 25 [427, 1]. 144, 10. 206, 30; v. eligere, constituere, destinare, instituire I 12, 10. 115, 35. 124, 25 [427, 1]. 149, 20. 25 [431, 25]. 151, 1; vicarius fures *etc.* non celet I 290, 35 [444, 25]; *cfr.* 172, 1; v. hereditatem liberti sibi non societ I 171, 10; vicarii iudicium I 210, 30; *cfr.* 302, 20; ante vicarium iudicium de proprietate *etc.* non terminetur I 153, 5 [448, 40]; *cfr.* 154, 25; v. legem sciat I 144, 10; v. luparios habeat I 171, 15; v. mancipia non emat a servo regis I 171, 5; vicarii ministerium; vicarius munera non accipiat I 171, 40. 291, 1 [444, 30]; v. patibulos habeat I 171, 35; vicarii placitum; vicarius res pauperum non emat *etc.* I 174, 30. 220, 10. 312, 15 [421, 40]; *cfr.* 289, 5 [443, 1]; v. tributum maioris pretii a populo non exigit II 17, 5.
- vice, vicem *v.* vicis.
- vicecomes I 185, 10. II 259, 35. 315, 30. 374, 10.
- vicedominus, vicedomnus: v. abbatis, abbatissae, ecclesiae, episcopi I 66, 30. 93, 30. 35. 40. 101, 25. 104, 35. 113, 5 [428, 25]. 124, 25 [427, 1]. 151, 1. 185, 10. 206, 30. 214, 15. 310, 5 [420, 30]. II 8, 35; v. comitis I 51, 10.
- vicennii praescriptio I 219, 5.
- vicinans I 71, 25. 131, 30 [427, 40].
- vicinitas II 256, 25. 273, 10.
- vicinium, vicinia I 67, 15. 289, 10 [443, 5].
- vicinus, a, um: v. centena; v. comites; v. ecclesiae I 245, 15; v. episcopus II 118, 20. 358, 5. 25. — vicinus, vicini I 8, 15. 20. 50. 45. 238, 5. 262, 5. 363, 40. II 76, 1. 92, 25. 93, 1. 96, 30. 103, 10. 257, 25. 274, 10. 15. 328, 20. 412, 25; ante vicinos causam notam facere I 10, 10; vicinis componere I 71, 30; per vicinos veritas cognosci potest I 268, 15; *cfr.* 283, 15 [440, 5]. — viciniore I 268, 45. 283, 15 [440, 5].
- vicijs *v.* vitium.
- vicis, vicem, vice, vices: vice I. et II. admonere I 307, 30 [419, 5]. II 312, 10; ad vicem II. negligere II 273, 20; ad v. III. admonere I 197, 25; v. III. ad comitem se proclamare I 190, 10; vice III. praecipere I 155, 15; v. III. ad palatium remeare I 72, 5; per vices tres I 84, 35. — vice abbatis I 221, 15; v. abbatissae II 180, 15; ad vicem archicancellarii recognoscere I 169, 35. 263, 1 [II 260, 30]. 264, 20; vice comitis I

- 366, 30; v. episcopi II 352, 5. 373, 25. 374, 1; ad vicem episcopi II 369, 1; vice episcopi agere *vel similiter* I 360, 20. II 43, 5. 180, 10; vicem imperatoris agere I 306, 1 [417, 30]. II 47, 25; ad v. imp. missos mittere I 152, 15 [448, 40]; vice imp. in legationem ire I 183, 35; v. imp. populum regere *etc.* II 48, 35; v. imp. praecipere I 82, 1; in vicem metropolitanorum constituere I 33, 35. 34, 1; vice missi dominici I 308, 15 [419, 25]; vicem papae, s. Petri, sedis apostolicae agere, tenere I 405, 40. II 35, 35. 352, 10. 515, 1; vicibus praepositi *etc.* ordinari I 230, 5.
- vicora (?) I 192, 35; *cfr.* vicus.
- victima I 445, 45; v. carnalis II 476, 20.
- victualia I 32, 5. II 96, 15. 251, 10; v. ducere licet die dominico I 61, 15 [404, 25]; v. ad tres menses I 167, 10. 15 [433, 10]; cum (in) victualibus praeparatum esse I 168, 20. II 5, 10.
- victus I 11, 35. 36, 5. 48, 15. 20. 167, 10 [433, 10]. 171, 30. 357, 35. II 60, 25. 267, 20. 384, 20. 526, 25; v. caballo- rum II 525, 25; v. cottidianus; v. monachorum II 267, 20. 384, 20. 434, 25.
- viculus I 353, 10. 35. 354, 1. 20.
- vicus I 96, 1. II 314, 15. 316, 20. 318, 10. 319, 1. 410, 15; in vicis bapti- zare II 410, 10; in v. episcopi non ordinandi I 76, 15; in v. presbyteri constituendi II 374, 1; vicus cano- nicus; v. episcopalis; v. publicus I 133, 35 [447, 15]. 182, 30; v. regalis I 36, 40; vici urbium II 118, 25; *cfr.* vicora.
- videre *fortasse pro vide*[redum do- na]re I 9, 5.
- videredum I 10, 10.
- vidua I 1, 20. 48, 1. 94, 1. 224, 20. 228, 5. 279, 35 [409, 15]. II 372, 10. 526, 10; viduarum causae I 36, 15. II 93, 30. 35. 272, 1 [312, 15]; v. causae primum audiantur *etc.* I 37, 5. 122, 35. 209, 30. 35. 281, 30 [438, 20]. 333, 15 [421, 45]; viduam sibi co- pulare *vel similiter* I 281, 30. 35 [438, 25]. 293, 15. 20. II 240, 15; *cfr.* I 19, 5. II 292, 20. 25; v. defendere, defensare *vel similiter* I 192, 5. 239, 30. II 92, 20. 178, 15 [185, 25]; viduarum defensio, defensor I 93, 1. 304, 30 [416, 10]. II 47, 20. 179, 20; v. iustitia I 92, 5. 15. 101, 25. 104, 40. 122, 30 [425, 35]. 158, 30. 184, 20. 189, 20. 190, 10. 192, 5. 198, 25. 209, 35. II 436, 35; v. munde burdis I 98, 35. 101, 15. 146, 15. 158, 30. 214, 20. II 160, 30; viduas opprimere I 289, 15 [443, 10]. II 122, 10. 15. 292, 5. 10; viduarum oppressio, oppressor I 192, 5. II 80, 10. 122, 10. 15; v. pax I 71, 15. 154, 1 [447, 25]. 157, 30. 158, 30. 171, 1. 205, 15; viduas ra- pere I 19, 10. 281, 45. II 119, 40. 292, 20. 414, 1—15; *cfr.* I 23, 5. II 160, 30; viduarum raptor, raptus I 281, 30 [438, 25]. II 158, 10 [299, 40]. 272, 1 [312, 15]; viduas regere I 48, 40; v. velare I 57, 20 [401, 30]. II 41, 1—20; *cfr.* 227, 20—228, 5; vidua religiosa, sanctimonialis I 23, 5. II 414, 15.
- viduatus, a, um: v. ecclesia I 362, 25. II 403, 35; v. sedes II 390, 30; sedes rebus propriis viduata II 38, 5.
- viduitas I 281, 30 [438, 25].
- vigilare vigiliis II 523, 1.
- vigilia = custodia I 5, 20; v. super gregem II 523, 1; v. nocturna. — v. = officium sacrum I 106, 15. 344, 10. II 189, 10. 233, 35. 505, 15; v. pro defuncto II 449, 30. — vigilia = dies ante festum: v. paschae II 522, 30.
- vigor II 296, 20. 384, 15; v. decreti *etc.* I 11, 30; v. ecclesiae, ecclesiasticus II 38, 1. 255, 1 [356, 1]. 362, 10. 444, 30. 521, 35; *cfr.* 101, 15. 116, 10; v. iustitiae *etc.* I 12, 5; v. principis, regius, senioralis II 45, 5. 113, 30 [399, 5]. 156, 15. 213, 15; v. sacer- dotalis II 35, 35. 52, 25. 121, 30.
- vilis, e: v. iudex II 64, 5; v. pro- fessio monachica, religio sacer- dotalis II 38, 1. — vilis, viles I 163, 40; v. accusandi, dicendi po- testatem non habeat I 56, 40. 57, 1 [400, 40]; *cfr.* 334, 40; v. ad ordinem presbyteratus *etc.* non admittatur I 356, 15. 20; *cfr.* 276, 40 [406, 25]. II 230, 10. — viliores I 94, 15. II 419, 25.
- villa I 3, 1. 34, 20. 122, 5 [409, 30]. 183, 5. 223, 20. 254, 35. 255, 1. 293, 20. 25. 341, 20. 25. 345, 25. II 92, 20. 97, 25. 118, 15. 30. 323, 10. 15; de villis decimas conferre, recipere I 178, 30 [412, 30]; in villam fugere II 273, 15; per villas luxoriari I 96, 1; in villis presbyteros consti- tuere II 374, 1. 449, 30; per villas rapinas facere *vel similiter* II 86, 15. 105, 25. 360, 10; per v. teloneum non recipiatur I 144, 30. — villa abbatis II 360, 10; v. capitanea; villae, quae de comitatibus, de immunitate, hominum regis sunt II 314, 15. 20; villa dominica; v. dominicalis; v. dominicata, indo- minicata; v. ecclesiae I 334, 5. 10; v. episcopi II 360, 20; villae Hispa- norum I 169, 20. II 259, 25. 260, 5; villa imperatoris, regis I 83—91, 10. 287, 20. 288, 1. 5 [442, 10. 30]. II 64, 10. 313, 15. 314, 15. 360, 5. 361, 15. 419, 25. 437, 35; v. impe- rialis; v. regalis II 313, 40; v. regia II 211, 1. 437, 30. 438, 10; villae de monasteriis reginae concessae II 313, 15; villa publica I 221, 10; villae vassallorum II 194, 15. 20; *cfr.* 314, 15. 20.
- villanus, a, um: v. presbyter. — vil- lani II 375, 15.
- villare oratorium I 133, 30 [447, 5].
- villaticis commodis uti I 294, 20.
- villicatio, villicatio II 410, 5. 412, 1.
- villicus, vilicus I 172, 15. 20. 25; pres- byteri non fiant villici II 33, 30.
- villula, villola II 102, 5; in v. epi- scopus non constituendus I 55, 25 [399, 15]. 76, 15; villulae impera- toris ad Aquis pertinentes I 298, 5.
- vincere II 518, 20. 25; v. campionem I 268, 40. 283, 5 [439, 35]; victus in campo I 180, 25. 30. — vincere = convincere I 215, 10 [430, 10]; vinci in crimine I 57, 1 [400, 40]; re v. (?) I 333, 20 [422, 45].
- vincire: v. contumacem II 19, 1; v. sacerdotes II 11, 20.
- vinculum: vinculis contumacem con- stringere I 326, 25. 30.
- vindemiare I 83, 20.
- vindemium I 87, 20.
- vindere v. vendere.
- vindicare, vendicare: v. civitates potestati suae I 13, 10; v. sibi co- lonum alienum II 26, 5; v. liber- tatem I 315, 30; v. sibi loca vene- rabilia II 386, 10; v. sibi medie- tatem (compositionem) I 7, 10. 30; v. oblata I 94, 10; v. sibi potesta- tem I 354, 30; v. sibi propria ecclesiae Romanae II 101, 25; *cfr.* I 107, 15; v. sibi raptas ad con- iugium I 278, 40 [408, 20]; v. sibi res I 293, 25. II 108, 20; v. sibi res *etc.* servi I 277, 1 [406, 30]; v. servum fugitivum I 206, 1. — vin- dicare = punire II 216, 20; v. for- nicationem II 274, 20; v. homicidia I 59, 15 [402, 45. 434, 30]. 97, 15; v. iniuriam I 2, 20; v. in ministro regis II 317, 15. — v. = ulcisci: v. interfectum II 215, 20; v. proximos II 38, 25.
- vindicta = poena I 305, 40 [417, 25]. 365, 10. II 286, 25. 295, 1. 468, 5; vindictam retorquere II 266, 15; v. suscipere II 287, 1. 292, 15; ad v. adulteros tradere I 317, 5; *cfr.* II 239, 15; v. coloni exercere II 269, 25; ad v. feminam liberam cum servo se copulantem tradere II 62, 35; v. in latrones facere I 49, 25. 65, 30; vindicta monachi I 348, 25. II 401, 1. 10; v. in perva- sores regni II 445, 30; v. prae- sumptoris II 328, 5; v. raptorum sanctimonialium *etc.* II 414, 20; v. servi I 6, 15. 8, 30; *cfr.* 320, 25. — v. anathematis II 292, 5; v. cano- nica; v. episcopalis; v. regularis I 348, 30; v. regalis II 294, 35; v. verberum I 348, 25. — v. = ultio II 38, 25. 30; v. pro occiso II 86, 35.
- vinea I 85, 1. 89, 1. 144, 5. 129, 1 [II 22, 30]. 212, 1. 253. 254, 35. II 142, 15. 324, 1; v. die dominico non colenda I 36, 10. 61, 10 [404, 20]; v. non devastanda II 436, 30; vineam laborare; v. plantare I 172, 20; vinea dominica; v. regis I 83, 30. 40.
- vineola II 331, 10.
- vinum I 83, 40. 89, 25. 237, 35. 252, 20. 256, 30. 345, 15. II 11, 5. 83, 20. 256, 20. 257, 10; a vino se abstinere, vinum non bibere I 166, 30 [432, 35]. 179, 1 [412, 30]. 227, 5. 245, 15.

- 249, 25. 361, 20. II 97, 30. 35. 189, 15. 217, 5. 242, 25. 244, 15. 245, 15. 20; vinum colligere I 152, 15 [448, 40]; v. comparare I 132, 20 [411, 1]; v. exactare I 212, 1; de vino nonae et decimae persolvantur I 307, 10 [418, 40]; vinum solvere; vino uti II 242, 30. 244, 25—245, 1; vinum vendere, venundare; v. coctum I 86, 10. 89, 5; v. novum et vetus I 89, 10; v. peculiare. — vinum = *sanguis Domini* II 489, 35. 40. 491, 30. 35; vino aquam permiscere, vini et aquae commixtio II 223, 30. 35. 40. 490, 1. 5.
- violare I 22, 15 (?); v. decretum regis I 7, 15; v. defensionem apostolici seu imperatoris I 323, 10; v. immunitatem I 281, 20 [438, 10]; v. instituta regis II 149, 35; v. pacem I 305, 35 [417, 20]; v. praecepta imperatoris II 101, 30; v. sepulturam II 415, 25. — v. = *stuprare* II 238, 40; v. relictam fratris II 183, 15; v. sacratam II 292, 25; v. sponsam alterius I 315, 20; v. uxorem alterius II 236, 25. 237, 10. 15. 35.
- violatio (?) coniugalis I 413, 35; v. velatio.
- violator: v. domus Dei II 177, 35 [186, 15]; v. pacis I 305, 35 [417, 20]; v. sepulcrorum II 415, 25.
- violenter: v. opprimere II 115, 15. 20; v. tollere II 87, 10.
- violentia I 195, 25. 304, 35 [406, 15]. 306, 1 [417, 30]. II 85, 1. 105, 10. 125, 10. 15. 133, 15. 179, 25. 321, 20; per violentiam auferre II 436, 30; per v. contradicere I 32, 1; per v. de ecclesia expellere, ecclesiam intrare I 68, 20. 25; v. facere, inferre II 54, 25. 133, 20. 298, 20. 363, 1; v. facere arimanno II 108, 10; v. pacificare II 298, 15; v. pati I 1, 25, ab episcopis I 195, 10, a ministro rei publicae II 273, 30; pati v. potentiorum I 354, 35.
- vir I 60, 25 [404, 5]. 61, 10 [404, 20]. 237, 30. 238, 1. 256, 30; v. in monasterium puellarum non intret I 95, 15; de viris et feminis una lex est I 38, 5. 15; *cfr.* II 240, 5; viri ecclesiastici II 115, 30. 254, 5. 281, 20. 396, 20. 412, 20. 419, 30. 436, 10; vir inluster I 15, 15. 30, 15. 33, 20. 42, 5. II 378, 25; viri inlustres I 47, 20. 71, 10. II 56, 10. 254, 10. 255, 5 [356, 1. 362, 10. 398, 10]. 397, 15. 424, 25; vir inclitus et nobilissimus II 422, 40. 423, 30; *cfr.* 397, 15; viri magni I 23, 25; v. magnificentissimi I 8, 10; v. potentes II 419, 20; v. prudentes II 523, 15; *cfr.* 518, 1. 5; v. religiosi II 43, 5. 114, 20 [399, 30]. 384, 20. 400, 5. 435, 1. 436, 10 (*cfr.* monasterium virorum). — vir = *maritus* I 38. 39, 1. 40, 15. 25. 30. 41, 5. 20. 218, 20. 230, 30. 240, 5. 365, 25. 376, 35. 40. 45. II 46, 1. 239, 5. 240, 1. 10; v. caput mulieris I 39, 15; *cfr.* 240, 1; v. uxorem dimittens aliam non accipiat vivente priore uxore I 56, 35 [400, 35]; *cfr.* 30, 10; v. ingenuus I 38, 5; v. Langobardus I 319, 20; v. legitimus II 119, 25. 207, 15; viri commeatus I 38, 5. 40. 39, 10. 201, 25; v. coniunctione uti II 239, 20; v. convenientia I 40, 20; v. decessus I 278, 25 [408, 1]; *cfr.* 8, 25; v. lex I 319, 20; v. parentela; virum amittere I 278, 25. 30 [408, 1. 5]. II 42, 20; v. occidere. virga I 259, 15; v. decima hereditatis fisco danda I 171, 15; virgis castigare, flagellare II 269, 20. 302, 10. 316, 15. 317, 5. 318, 25. 320, 25. 40. — virga pastoralis. — virga = *penis* I 205, 30.
- virginalis pudicitia I 279, 20 [408, 45].
- virginitas II 45, 35.
- virgo II 227, 15. 292, 20; virginem ordinare I 108, 25; v. velare, consecrare I 57, 1 [401, 1]. 60, 25 [404, 25]. 77, 40. 103, 5. 279, 20. 25 [408, 40. 409, 1]. II 41, 15. 20. 42, 5; *cfr.* 226, 25—227, 20; virgo sacra, sacrata I 56, 30 [400, 30]. 57, 15 [447, 25]. 103, 5. 279, 5. 10 [408, 30. 35]. II 228, 35. 40; v. sanctimonialis II 414, 15. — virgo de viro dicitur I 38, 25.
- virilis, e: v. commixtio II 465, 25; v. habitus II 385, 1; v. indumentum I 229, 5.
- virtus II 530, 10; v. regia II 461, 35. — v. = *vis*: per virtutem auferre I 160, 10 [432, 5]; per v. detrahare I 23, 10; cum virtute sepe frangere I 224, 30; cum v. tollere I 155, 15. — virtutes (= *reliquias*) collocare I 232, 35.
- vis I 9, 35; vim per collectam facere I 157, 35; *cfr.* 300, 20 [436, 30]; v. inferre I 279, 1 [408, 25]; v. pati, perferre I 315, 20. II 384, 40. 385, 1; per v. abstrahere I 113, 20 [411, 40]; vi ad praesentiam regis adducere II 372, 35; per vim auferre I 68, 25. 432, 45; per v. exigere II 108, 5; per v. domos invadere II 93, 35; vi subditos opprimere I 313, 35 [423, 20]; vi, per vim tollere I 174, 30. 220, 10. 312, 15 [421, 40]. II 87, 5. 20. 180, 35.
- visitare I 271, 1. 30; v. episcopos II 409, 30; v. greges II 248, 1; v. infirmos I 239, 25. 364, 25; v. parochias, plebes II 247, 40. 406, 10.
- visitatio I 84, 35; v. infirmorum I 95, 15. 228, 30.
- visitator II 358, 5.
- visitatorium officium II 422, 20.
- vita I 9, 25. 97, 1. II 242, 25. 244, 1; periculum vitae; vitam suam amittere; v. perdere I 17, 1. 228, 10. II 318, 30; vita carere I 5, 1; de v. componere I 5, 25. 6, 5. 160, 5 [432, 1]. 281, 1. 5 [437, 40. 438, 10]. 428, 50. II 321, 15; vitam concedere, perdonare I 68, 20. 148, 5. 10. 15 [430, 35. 40. 45]. 172, 1. 205, 25. II 343, 35. 40; de vita culpabilem esse I 9, 20; v. decedere II 519, 10; in v. regis, vassalli consiliari I 66, 30. 215, 15; per vitam regis *etc.* iurare I 116, 20; pro vita regis *etc.*
- orare I 227, 10. II 35, 25. — vita = *conversatio* I 161, 30. 245, 15. 341, 20. II 415, 20. 520, 1; v. accusabilis I 56, 20 [400, 20]; v. bona I 54, 5 [397, 30]; v. canonica, canonicorum I 60, 15 [403, 40]. 92, 10. 95, 35. 110, 30. 161, 35. 226, 20. 25. 230, 20. 367, 40. 369, 15. 20. II 64, 30. 267, 15; v. comitum II 83, 10. 15; v. coniugalis; v. ecclesiasticorum I 163, 30; v. episcopi I 357, 25. 369, 5. II 33, 35. 34, 10. 35, 10. 81, 5; v. imperatoris, regis, reginae II 455, 15. 462, 10; v. ministrorum episcopi I 373, 10; v. monachica; v. monachorum I 60, 15 [403, 40]. 199, 40; *cfr.* II 412, 15; v. monastica; v. ordinandi I 54, 15 [398, 1]. 102, 25. II 410, 35; v. pastorum I 161, 30; v. praesulis I 369, 5; v. presbyteri I 25, 25; v. probabilis I 277, 20 [407, 1]. II 33, 35. 34, 10; v. regularis I 28, 1. 79, 10. 110, 30. 228, 25. 230, 20. 375, 35; *cfr.* 189, 10; v. religiosa I 376, 40. — vita aeterna II 527, 35.
- vitare = *adulterare*: v. uxorem fratris II 237, 10; v. monetam II 63, 25.
- vitium, vicium I 154, 15. 179, 5 [412, 40]. 194, 35. 208, 5. 238, 20. II 45, 10. 15. 50, 25; v. spirituale II 28, 40. 29, 1. 40, 10. 20.
- vitreus, a, um: v. ampulla I 251, 15; v. gemma I 250, 35. 251, 1; v. olla I 251, 10; v. patena II 503, 30 [223, 25].
- vitrum I 250, 1. 35.
- vittonica = *Betonica officinalis* I 255, 5. 256, 35.
- vivanda = *victualia* I 142, 20.
- vivarium, vivarius, viuarium I 85, 1. 89, 5. 25. 172, 20. 255, 15. 256, 10.
- vivere *passim*: v. bene, recte I 79, 10. 35. 88, 15. 175, 5. 239, 1. 279, 40 [409, 15]. 303, 35 [415, 25]. II 81, 5. 10. 520, 10; v. de beneficiis, mansis I 88, 1; v. canonicis, secundum canones *vel similiter* I 60, 15 [403, 40]. 77, 40. 93, 25. 96, 5. 100, 15. 20. 103, 15. 30. 122, 1. 5 [446, 35]. 173, 35. 175, 20. 189, 10. 191, 35. 234, 35. 236, 10. 341, 10. 358, 30. II 179, 15; v. in caritate I 92, 10; v. communiter in hereditate I 330, 30; v. in congregatione sancta I 95, 20; v. iuxta constitutionem I 19, 30; v. in curte regis II 75, 35; v. sub custodia I 95, 40; v. sub defensione fratris regis I 129, 40; v. secundum formam institutionis I 341, 20. 35; v. legitime I 29, 25; v. lege, secundum legem I 43, 15. 92, 1. 100, 40. 104, 40. 205, 30. 297, 5. 323, 30. II 106, 30; v. lege communi I 219, 1; *cfr.* 282, 10 [380, 25. 439, 1]. II 336, 15; v. secundum legem Romanam I 335, 5. II 327, 15; v. lege Salica I 293, 30; v. monachice; v. in monasterio I 215, 35; v. secundum normam patrum, religionis I 189, 10. II 92, 5; v. secundum ordinem II 434, 25; v. sub ordine sancto I 43, 1; v. secundum regulam, sub

- regula, regulariter *vel similiter* I 29, 20. 34, 5. 30. 36, 35. 47, 30. 93, 30. 94, 20. 170, 35. 192, 1. 199, 35. 209, 15. 20. 302, 15. 369, 25. 375, 40. II 179, 15, *saepius*; v. sine regula I 195, 5; v. de rebus iustitiam non facientis I 291, 5 [444, 35]; *cfr.* 51, 15; v. cum salvatione II 86, 20.
- vivus: pro vivis immolare II 500, 25; pro v. missas agere II 496, 5.
- vocabula ordinum II 519, 30.
- vocare II 343, 30; v. ad emendationem *etc.* II 373, 10. 25. 374, 25; v. ad mansiones II 526, 30; v. ad patriam defendendam I 320, 1; v. ad placitum I 46, 1; v. ad poenitentiam; v. ad synodum; v. ad testimonium I 290, 20 [444, 10]. — vocatus episcopus I 221, 20. II 67, 10. 112, 5.
- vocatio: v. episcopi II 373, 25; vocationes, quas faciunt episcopi, negligere I 213, 15; vocatio papae II 351, 1. 5. — v. = *obitus* II 449, 30.
- volatilia I 344, 15. 348, 10.
- volumen I 251, 20. 25; volumina lectionum I 81, 5.
- voluntarie: v. ancillam accipere uxorem I 41, 15; v. homicidium facere II 242, 1. 5; v. super aliquem occurrere I 215, 15.
- voluntas I 13, 35. 348, 25. 356, 20. II 41, 15. 529, 15; v. bona I 274, 45. 320, 20. 348, 5. II 23, 20; v. mala I 290, 25 [444, 15]. II 465, 25. 466, 5; v. saecularis I 209, 30; v. simplex II 467, 5; v. apostolica II 101, 25. 125, 30; v. domini ancillae I 215, 35; v. domini rei interciatae I 118, 25; v. domini servi; v. episcopalis, episcopi I 119, 20. 226, 35. 307, 15 [418, 45]. II 409, 35. 410, 1. 459, 30; v. fidelium I 356, 20. II 343, 1. 451, 15. 463, 25. 464, 1; v. filiastrae I 38, 5; v. imperatoris, imperialis, regis, regia I 34, 10. 67, 30. 83, 35. 40. 93, 10. 98, 35. II 4, 5. 8, 10. 125, 30. 522, 35, *saepius*; v. malorum I 210, 20; v. matris I 38, 5; v. metropolitani I 226, 35; v. parentum I 224, 25. 293, 20. II 413, 20. 414, 1 (*cfr.* parentes); v. pontificis II 101, 25. 125, 30; v. populi; v. possessoris; v. puellae I 19, 10; v. senioris I 199, 45; v. testatoris I 332, 25; v. viduae I 19, 10. 281, 45. — voluntate, per voluntatem = *voluntarie* I 197, 10. 199, 1. 216, 25. 322, 1. II 234, 25. 242, 10.
- voluptas I 341, 25; v. carnalis II 37, 1.
- vomeris ferventes, igniti I 113, 30 [448, 1]. II 182, 10.
- votiva munera populi II 457, 35.
- votum I 92, 20. 202, 20. 374, 15; v. ad fontes facere I 69, 35; v. clerici, monachi, vitae monachicae I 56, 1 [399, 25]. 60, 5 [403, 30]. 228, 30. 35. II 180, 1; *cfr.* 226, 25; v. fidelium I 275, 35. II 304, 40. 386, 5. 408, 25. 459, 30. — v. = *voluntas*: v. commune I 271, 5. 15. 275, 5. II 212, 5; v. imperatoris, populi I 271, 1. 5. — v. = *oratio*: v. commune episcoporum II 454, 35.
- vovere I 202, 20; v. se Deo I 23, 5. 202, 10. 375, 35. II 229, 20; v. vitam monachicam I 226, 25.
- vox II 486, 30. 35; voce una condemnare I 29, 15; v. concordii profiteri II 126, 5.
- vulgare = *promulgare* I 12, 20.
- vulgaris, e: v. homo I 153, 10 [448, 45]; v. populus.
- vulgigina I 90, 5.
- vulgus I 98, 25. 174, 15. II 368, 5. — quod vulgo nominatur I 227, 35; *cfr.* 87, 20. 345, 10.
- vulnerare I 91, 10. II 189, 15; v. clericum II 216, 15; v. furem, latronem, raptorem II 231, 15. 232, 1; v. pergentes II 86, 5; v. presbyterum.
- vulnus: vulneribus angustare clericum II 224, 15.
- W.**
- wacta I 84, 25. 85, 20. 261, 30 [II 259, 15]. II 322, 1; de w. heribannus non exigendus I 166, 20 [432, 25].
- wadia, wadium: wadium dare, donare I 296, 1. II 89, 1. 25. 30; in wadio se dare, donare *vel similiter* I 51, 10. 114, 10. 15 [429, 5. 10]. 117, 25. 160, 20 [432, 10]. 166, 15 [432, 20]; in wadium christianus non mittendus I 258, 30; in wadio de ecclesia nihil recipere I 258, 25.
- wadiare I 116, 1 [448, 5]; w. inter se II 89, 15; w. debitum ad opus regis I 290, 25. 40.
- wadius I 312, 40 [422, 20]. II 298, 15. 20.
- waisto I 87, 5.
- walco I 25, 15; *cfr.* falco.
- wanto = *manica* I 345, 10.
- waranio I 84, 10.
- warda I 166, 20 [432, 25].
- warentia I 87, 5. 90, 10.
- wargida I 71, 25. 30.
- warnire = *instruere* II 158, 5 [300, 5]. 360, 30.
- weregeldum, werigeldum, werigildus, wirigildum, wirgildus, wedregildum, widrigildum, widrigild, gueregildum, guidrigild, werdum I 91, 10; w. componere, persolvere, solvere I 16, 20. 17, 10. 114, 10 [429, 5]. 190, 30. 205, 25. 30. 218, 15. 282, 1. 25 [438, 5. 30. 439, 40]. II 18, 30. 35; w. suum componere I 203, 1. 208, 15. II 108, 15. 35. 109, 5. 10; werigeldi compositio I 228, 25 [439, 20]. II 215, 20; w. medietatem componere I 205, 30; werigeldum triplex componere I 257, 5; sine werigeldo iacere II 18, 30; werdum tradere I 438, 40. 45; werigeldum medium II 94, 35; w. presbyteri; w. servi I 139, 30.
- (werpire) v. gurple.
- werra, guerra II 360, 1. 361, 40. 440, 15. 40.
- werrire II 298, 30.
- wiffa, guiffa I 197, 30. 40.
- wiffare, wifare, guiffare I 197, 30. 40.
- wir- v. wer-.
- wiw- v. viv-.
- X.**
- xenodochium v. senodochium.
- Y.**
- ymnus v. hymnus.
- yriæ (?) I 223, 20.

GLOSSARIUM LINGUARUM VERNACULARUM.

(Verba sine numeris inserta in superiore indice inveniuntur. — Ex capitibus Theotisce scriptis I 222, 224, 379—381. II 172, ex glossis Theotiscis mutilatis II 186, 40. 45 et ex capite Francogallice scripto II 172 non omnia verba hic recepta sunt.)

- adfannire.
adhramire.
adiudha, aiudha = *adiutus*, 'aide'
II 172, 10. 25.
adiurnare.
admallare.
affatomie.
alamehtic = *omnipotens* I 222, 20.
albergare.
aldia.
aldiana.
aldio.
alodis.
amallus = *hamallus*, *anthmallus*: in
legitimo suo amalio, quod pro a
mallo legendum est (*Zeumer*) I 268,
45.
ambasiatus.
amma = *mater* II 481, 25.
amur II 172, 10.
antrustio.
aprisio.
arimanni.
atto = *pater* II 481, 25.
austaldi.

bancalis.
bannire.
bannitio.
bannus.
barcaniare.
barchardus (*banchardus*?) = 'bank-
hard', *filius naturalis* I 400, 45.
bargildus.
barnatus.
barones.
batlinia.
beborania.
beholdan = *observare* I 381, 25.
bekêren = *immutare* I 380, 45.
bethingan = *distringere* I 381, 10.

bodo = *missus* I 381, 10.
broilum.
brunia.
bruodher = *frater* II 172, 20.
burigeo = *fideiussor* I 380, 30. 40.
bursa = *bora* (?), 'Bohrer' (?) I 255,
45; cfr. *Gareis*, *Landgüterordnung*
Karls d. Gr. p. 48.
buttes.

caciare.
camphio.
chara = *poenitentia* I 438, 50.
chelih, chelihe, chelich = *calix* II
481, 20. 40.
cit = *tempus* I 380, 5. 10.
conserver II 172, 25.
corvada.
cosa = *causa* II 172, 10.
crevedella.
cunias.
cuppla.

dadsisa.
dag = *dies* II 172, 20.
denerata.
di = *dies* II 172, 10.
diabol = *diabolus* I 222, 15.
diabolgêld I 222, 15.
dreit = *directum*, 'droit' II 172, 10.
drudi.

eid = *sacramentum* II 172, 30.
ein uigi fortasse pro einwig = 'Einzel-
kampf' ponendum II 191, 20.
êraftlichiu stat = *locus venerabilis*
I 380, 1.
eruetha = *hereditas* I 381, 15.
erve = *hereditas* I 381, 20.
etlehas (?) I 86, 30.

fader, vader = *pater* I 222, 20. 381, 25.
faida.
faidosus.
(faidus?), faido.
farfalius.
fellones.
ferit = *navigium* I 441, 45.
fodrum.
folch = *populus* II 172, 15.
follust = 'volleist', *auxilium* II 172, 30.
forbannire.
forbannus.
forbatutus.
forbrêchan = *violare* II 172, 30.
forestarius.
forestis.
forgêban = *perdonare* I 224, 5.
forheo = *concupulavit*, a verbo Theo-
tisco 'forhouwan' I 91, 10.
forsachan = *abrenuntiare* I 222, 15.
fradre = *frater* II 172, 10. 15. 25.
fredus.
frido = *fredus* I 440, 45 (ubi glossa-
tor, ut videtur, per errorem opina-
tus est vocem faida pro frido posi-
tam esse).
friskinga.

gadalîs.
galaupa = *credulitas* I 224, 5.
gasindius.
gâst = *spiritus* I 222, 20.
gastaldius.
gasuntî = *prosperitas* I 224, 5.
(gawizzi), gawitzi, gewizci = *sapien-
tia* I 224, 5. II 172, 20.
geanervo = *heres* I 380, 35. 40. 381,
1. 5. 20.
geendit = *defunctus* I 381, 15.
gefreman = *perficere* I 381 1
gehaltneissî = *salvamentum* II 172, 15.

geidon = *coniuratores* I 91, 10; *cfr.* hamedii.

gelandeo = *pagensis* I 380, 20.

gelda.

geldonia.

gelēgen = *propinquus* I 380, 5.

geleistjan = *conservare* II 172, 30.

gelobjōn = *credere* I 222, 20.

genōt = *socius* I 222, 20.

geroldinga I 91, 1.

gesat = *positus* I 380, 10.

gesunduruth = *divisus* I 381, 5.

gevehida = *faida* I 443, 45.

gewalt = *potestas* I 279, 45.

gewerī = *vestitura* I 380, 30. 45.

gozmaringa I 91, 1.

graphio.

grāscaff = *comitatus* I 380, 10. 15.

grāvo = *comes* I 381, 10.

guntfanonarius.

gurple.

haia.

hālog = *sanctus* I 222, 20.

hamedii; *cfr.* geidon.

har-, her-.

heri = *exercitus* I 380, 15.

haribannator.

haribannus.

heribergare.

heribergum.

herisliz.

heristiura.

harizhut.

harmiscara.

heilī = *sanitas* I 224, 5.

hēlpan = *adiuvare* I 224, 5.

heri v. hari.

hērro = *dominus* II 172, 30; *cfr.* sendra.

huldī = *gratia* I 224, 5.

ibischa.

irvangida = *repetitio* I 380, 40.

irwēndan = *prohibere* II 172, 30.

iurer = *iurare* II 172, 25.

kiricha = *ecclesia* I 381, 20; *cfr.* samonunga.

lantweri.

launegild.

leodis.

litus.

lucta(?), liuta(?) = *liuhta*, 'Leuchte' I 255, 40.

mahd = *potestas* II 172, 20.

maida(?) I 202, 20.

malbergus; *cfr. infra* pittus.

mallare.

mallatio.

mallus.

man = *homo*: m. frier I 379, 45.

mannina.

mannire.

mannitio.

manoth, mano = *mensis* II 481, 25.

marca.

marchio.

marchisus.

margila.

maria.

marrire.

marritio.

marscalcus.

medum.

meziban.

milschida.

minna = *dilectio* I 224, 5. II 172, 15.

mitio.

mordridare.

mordritus.

morganegiba.

mundeburdum.

mundiburdus.

mundium.

mundoaldus.

muta.

mûzzunga = *immunitas* I 381, 30; *cfr.* Brunner, *D. R.G.* II, p. 291, n. 24.

nēvo = *nepos*, 'Neffe' I 381, 25.

niusaltus.

noil = *runcina* I 255, 45.

nodfyr.

nōt = *necessitas* I 381, 1.

obmalare.

palica = *palatium* I 380, 20.

pisile.

pittus: si quis alterum pitto excuserit, malb. wistritto I 7, 35; *cfr.* Hessels et Kern, *Lex Salica* p. 560, § 295.

plaid = *placitum* II 172, 15.

plebium.

poble = *populus* II 172, 10.

podir = *posse* II 172, 10. 25.

prindre = *franco-gall.* 'prendre' II 172, 15.

rachymburgii.

rebus = *reipus*.

rega.

returner = *prohibere* II 172, 25; *cfr.* irwēndan.

rewadiare.

roccus.

sacha = *res* I 379, 45. 380, 1. 10. 30. 40. 381, 1. 30.

sagrament = *sacramentum* II 172, 25.

saiga.

saio.

sala = 'Saal': s. regalis ex lapide facta I 254, 1.

sala = *traditio* I 380, 35. 45; wizzatehtia (= *legitima*) s. I 380, 10.

sâlichêd = *salus* I 380, 1.

salunga = *traditio* I 380, 30.

salvament = *salvamentum* II 172, 10.

salver = *salvare* II 172, 10.

samant nēman = *adhibere* I 380, 20.

samonunga, samununga = *ecclesia* I 381, 15. 30; *cfr.* kiricha.

savir = *sapere*, 'savoir' II 172, 10; iuxta savirum II 278, 20.

Saxnôt I 222, 15.

scabinus; *cfr.* scephenen.

scach.

scachcator.

scadho = *damnum* II 172, 20.

scafilus.

scaftlegi.

scamel II 481, 20.

scamera.

scapoardus.

scara.

scarire.

scephenen = *scabini* I 437, 45.

screona.

scrippa.

scroba.

scrua.

scura.

sela = *anima* I 380, 1.

sēllan = *tradere* I 380, 15. 381, 20.

sendra = *senior* II 172, 25; *cfr.* hērro.

senescalcus.

siu.

soccia.

socciare.

sogma.

solsaticum.

solsatire.

sonesti, soniste = *furtum in gregem pecorum commissum*; *cfr.* Brunner, *D. R.G.* II, p. 645.

soniare = *franco-gall.* 'soigner'.

sparvarius.

spiraunca.

stābon = *adhramire* I 440, 45; *cfr.* Brunner, *D. R.G.* II, p. 367, n. 6.

stat, stedi = *locus* I 380, 1. 20.

sulcia.

sun, sunu = *filius* I 222, 20. 381, 25.

sundruna = *divisio* I 381, 10.

sunnis.

svaran = *iurare* II 172, 30.

tanir(?) = *tenere* II 172, 25.

taradrus.

tesceia.

Theodisci, theudisca lingua v. indicem nominum.

thing = *placitum* II 172, 20; cfr. plaid.

Thunaer I 222, 15.

tilli (?); cfr. *Hessels et Kern, Lex Salica* p. 409.

(tota), toda = *mater* II 481, 25.

(toto), todo = *pater* II 481, 25.

tortum.

trembilus = *trabea, pallium*.

tremissis.

tronia(?).

truhtin god = *dominus Deus* I 224, 5.

trustis.

ungevuorsamitha = *impedimentum* I 381, 5.

unhold I 222, 15.

unvermagon = *pauperini* I 224, 25.

urkundo = *testis* I 380, 25.

ursach = *occasio* I 380, 45.

urteili = *iudicium* I 55, 40.

vërsëllan = *tradere* I 380, 5; cfr. sëllan.

videredum = *wedredus*, 'Voreid'.

vol = *voluntas* II 172, 15.

vorst = *forestis* I 444, 15.

w-, uu-, vu-

wacta.

wadia.

wadiare.

wadius.

waisto.

wanto.

waranio = *admissarius*.

warda.

warentia.

wargida.

warnire.

uerc = *opus* I 222, 15.

weregeldum.

werra = *discordia*, 'guerre'.

werrire = *bellum inferre*.

wiffa.

wiffare.

willeo = *voluntas* I 224, 5. II 172, 20.

winileodos, winileodes, venileodus I 63, 30. 35. 40.

wistritto v. *supra* pittus.

wizzetahlichu jâr = *legitimi anni* I 381, 30.

wizzetahtia sala = *legitima traditio* I 380, 10.

vuizzidi, vuizzut = *lex*: thie theru selueru vuizzidi leuen = *qui eadem lege vivunt* I 380, 20. 25; then vuiz-zut bit theru kirichun haue = *eam legem cum illa ecclesia habeat* I 381, 20.

uuort = *verbum* I 222, 15.

zol = *teloneum* I 441, 45.

INDEX INITIORUM.

- A vobis perdonare II 370, 1.
 A vobis perdonari II 364, 30.
 Ab hodierna die II 78, 1.
 Abbates qui ab episcopis I 321, 30.
 Ad locum de femina *cfr.* Porro illa nulla securitate.
 Adiuro te per Deum I 259, 5.
 Admonendum est ut populi I 181, 35.
 Adquisitionem autem facta I 213, 10.
 Ammonere vos cupio I 236, 25.
 Ammonitionem domini Caroli I 239, 1.
 Amodo et deinceps II 168, 1.
 Amodo et quamdiu vixero II 154, 20.
 Anno inc. dom. DCCCXC. *etc.* religiosus atque satis venerabilis Bernoinus II 376, 30.
 Anno sexto decimo regnante domno nostro Hludowico II 2, 15.
 Apostolicae sedis hortatu I 44, 20.
 Auditum comperimus in finibus I 335, 30.
- Bene igitur recordari I 241, 15.
 Benedictus de sua reclamatione I 314, 15.
- Capitula quae volumus *cfr.* Ut indigentibus adiu-
 vare.
- Cognitum scimus sanctitati I 42, 10.
 Cognoscat utilitas vestra I 203, 20.
 Coloniam, Treveris, Utrech II 193, 35.
 Comuni fidelium nostrorum II 370, 40.
 Coniungentibus Deo favente I 73, 20.
 Considerans pacifico piae I 53, 25.
 Constituimus ut si in hoste I 334, 15.
 Constitute sunt primum *cfr.* Hoc placuit omnibus
 ut ecclesiae.
 Constitutum habemus ut omnes I 323, 10.
 Continebatur namque in primo I 145, 5.
 Crebro vestram fidelitatem II 92, 5.
 Credimus hoc Deo propitio I 2, 25.
 Cuius divisionis formula II 58, 15.
 Cum ad palatium Vernis II 371, 20.
 Cum constet omnibus II 209, 35 (*Prol. conc. Trib.
 formae vulgatae*).
 Cum convenissent sancti patres II 368, 1.
 Cum enim in tam parvo *cfr.* Ut si cuiuscumque
 servus.
 Cum in Christi nomine I 12, 30.
 Cum in Dei nomine I 15, 15.
 Cum in nomine sancte II 209, 35 (*Prol. conc. Trib.
 collectionis Diess.*).
- Cum Italiam propter utilitatem I 204, 30.
 Cum nos divina I 80, 20.
 Cum nos in Dei nomine I 270, 30.
- De adnuntiatione episcopali II 75, 30.
 De banno domini imperatoris I 214, 20.
 De baptismo ut unusquisque episcopus I 173, 25.
 De beneficiis destructis II 14, 35.
 De cancellariis qui veraces I 319, 15.
 De clamatoribus qui magnum I 153, 1.
 De clericis et laicis I 142, 15.
 De clericis qui in quacumque seditione II 107, 30.
 De conversatione episcoporum, presbyterorum II
 79, 35.
 De decimis quae ad capellas II 6, 40.
 De ecclesiis emendandis et ubi I 115, 15.
 De ecclesiis emendandis volumus II 60, 5.
 De ecclesiis non bene restauratis I 152, 1.
 De ecclesiis nondum bene restauratis I 150, 5.
 De episcopis, presbiteris I 207, 25.
 De fidelitatis iusiurandum I 100, 15.
 De his feminis I 202, 15.
 De his personis qui res II 78, 25.
 De his qui sine consensu II 12, 15.
 De his vero personis I 217, 10; *cfr.* II 97, 5.
 De hoc capitulo iudicatum I 292, 10.
 De homicidiis in ecclesiis II 18, 1.
 De homine libero I 379, 45 (*Broweri editio*).
 De homine qui comprehendit I 257, 5.
 De honore et cultu Dei II 333, 20. 355, 35. 362, 5;
cfr. 398, 5.
 De honore et cultu ecclesiarum II 261, 35.
 De illis hominibus qui iniuste I 333, 20.
 De illo edicto quod dominus I 65, 15.
 De illorum concordia et fraterna II 299, 5.
 De indulgentia sua nobis II 446, 5.
 De is vero personis II 97, 5; *cfr.* I 217, 10.
 De iudicio autem iudicis II 98, 5.
 De iustitiis ecclesiarum Dei I 190, 10.
 De latronibus et furibus I 138, 35.
 De latronibus (qui) in custodiam I 216, 5.
 De lectionibus I 121, 10.
 De marcha ad praevidendum I 139, 25.
 De metropolitanis (episcopis) ut (eorum) suffra-
 gani(i) I 47, 20.
 De ministris ecclesiae et ministeriis II 475, 5 (*Wa-
 lafridus de exord. rer. eccl.*).
 De missis directis II 75, 15.

De missis pro latronibus II 277, 20.
 De monachis gyrovagis I 63, 1.
 De necessitate episcoporum conveniendi I 366, 25.
 De notariis qui cartulas I 336, 1.
 De ordinatione ecclesiastica I 206, 20.
 De pace et concordia II 69, 15.
 De pace infra patriam I 140, 25.
 De pace ut omnes I 122, 30.
 De propinquas non accipiendas I 336, 30.
 De sacrilegio ad sepulchra I 223, 1.
 De sacerdotibus a laicis II 11, 20.
 De statu ecclesiae et honore I 189, 5.
 De termino causarum I 176, 15.
 De tribulatione generali I 154, 10.
 De vocationibus quas faciunt I 213, 15.
 De Westfalahis istos recipiet I 233, 10.
 Decrevit sancta synodus II 117, 10.
 Dei igitur omnipotentis inspiratione II 357, 20.
 Deo gratias agere I 236, 5.
 Deus omnipotens nobis II 295, 10.
 Deus qui populis tuis indulgentia II 456, 10.
 Deus qui populis tuis virtute II 461, 5.
 Dicendum est illis quia II 7, 35.
 Dictum est solere II 206, 1 (*Iudicia conc. Trib.*).
 Dignissimae reverentiae vestrae II 173, 20.
 Dignum est ut celsitudo II 136, 15. 137, 15. 142, 1.
 147, 10. 148, 5. 150, 10.
 Diligendo nobis in Domino I 183, 30.
 Dishonoratio sanctae ecclesiae I 224, 20.
 Dominante per saecula infinita I 394, 5 (*Ansegisi coll.*).
 Dum conventum fidelium II 90, 20.
 Dum enim superno nutu *cfr.* Si quis aliquem de aliquo mallaverit.
 Dum relegissemus aliquibus capitulis II 127, 20.
 Ecclesiarum Dei iustitia inquiratur II 93, 30.
 Ego Agobardus Lugdunensis II 56, 10.
 Ego Ebo indignus episcopus II 57, 30.
 Ego ille adsalituram II 274, 20. 25.
 Ego ille sic profiteor II 365, 15.
 Ego Hludowicus imperator augustus statuo I 353, 10.
 Ego Hludowicus misericordia domini II 364, 15.
 Enuntiante fama quod actum I 1, 20.
 Episcopi, abbates, comites II 354, 10 (*B.*).
 Episcoporum, presbiterorum aut diaconus I 231, 5.
 Episcopus Barcinonensis II 458, 20.
 Episcopus in cuius parrochia I 257, 20.
 Et centenarii generalem placitum I 214, 1.
 Et ego quantum sciero II 100, 10. 296, 25.
 Et per consilium sacerdotum I 25, 1.
 Et quia sunt nonnulli I 218, 5.
 Et si excursus II 131, 5; *cfr.* 138, 35. 144, 1.
 Felicitatem regni nostri I 20, 35.
 Fidem catholicam I 235, 10.
 Forsáchistu diaboli I 222, 15.
 Gratias omnipotenti Deo referimus II 383, 10.
 Haec missi nostri *cfr.* Omnibus in suo missatiko.
 Haec quae sequuntur capitula *cfr.* Ut episcopi nullam inquietudinem.

Haec sunt quae dona I 350, 10.
 Hanc siquidem coniunctionem II 77, 15.
 Hoc placuit omnibus ut ecclesiae I 68, 15.
 Hoc quod dilectus frater II 164, 5.
 Hoc sancimus ut in palatiis I 334, 40.
 Homo de statu suo pulsatus I 315, 25.
 Iam quia divina pietas II 99, 15. 348, 15.
 Ideoque convenit supradictam congregationem I 226, 15.
 Igitur immensae omnipotentis I 247, 25.
 Illud preterea per omnia I 232, 10.
 Immensas Deo salvatori II 124, 10.
 In concilio apud Theodonis I 360, 30.
 In nomine domini *etc.* imperantibus I 370, 25.
 In nomine *etc.* Karolus *etc.* dilectis et fidelibus missis *cfr.* Nostri seniores sicut audistis.
 In Parisiaco, Melciano *cfr.* De fidelitatis ius-
 iurandum.
 In primis de banno I 146, 15.
 In primis discordantes I 164, 30.
 In primis instituit I 318, 25.
 In primis omnium iubendum I 158, 20.
 In primis quicumque beneficia I 134, 25.
 In primis separare I 161, 10.
 In primitus constituimus I 29, 5.
 In tertio genuclum I 40, 5.
 In Vesontio quae est diocesis I 308, 10.
 Incomparabilis augustae gloriae *cfr.* Sanctae trinitatis fides.
 Increpatio quam in epistola II 424, 10.
 Inter duos fratres I 219, 10.
 Interrogo vos presbiteri I 234, 25.
 Inventus fuerit in terra I 216, 20.
 Item placuit de sanctimonialibus I 215, 30.
 Iubemus ut baptismalium aeccliarum I 328, 15.
 Iurans promitto ego talis II 468, 35.
 Iuro per haec omnia II 123, 10.
 Iussit ut quicumque senodochia I 200, 30.
 Licet iam pridem a nobis II 25, 15.
 Litteras dominationis vestrae II 428, 10.
 Mandat vobis noster senior II 279, 20.
 Mandat vobis senior noster II 283, 1. 35. 284, 35.
 Me ac ecclesiam mihi commissam II 365, 10.
 Mentio etenim facta est I 217, 20.
 Modo autem in hoc synodali conventu I 27, 35.
 Monemus fidelitatem vestram II 328, 15.
 Multas gratias vobis agimus II 311, 20.
 Navis sanctae ecclesiae II 113, 5.
 Ne alicui forte II 339, 30.
 Neminem in genere humano I 355, 30.
 Nemini liceat servum I 143, 10.
 Nemo Iudeus praesumat I 258, 25.
 Neque decennii neque vicennii I 219, 5.
 Nobis et fratribus II 70, 5.
 Nomina episcoporum seu abbatum I 221, 10.
 ... non pergit, duos annos I 250, 30.
 Nos episcopi qui in Aquensi II 463, 25 (*forma A.*).
 Nos famuli vestri II 27, 25.

- Nos quidem in Dei nomine Angilbertus II 80, 35.
 Nosse vos credimus I 309, 25.
 Nostri seniores sicut audistis II 271, 30.
 Nota et pro dolor nimis II 442, 10.
 Notum fieri volumus omnium II 21, 25.
 Notum fraternitati vestrae fieri II 421, 35.
 Notum igitur sit Deo placitae devotioni I 79, 5.
 Notum sit dilectioni I 245, 1.
 Notum sit fidelitati II 286, 1.
 Notum sit fraternitati I 249, 15.
 Notum sit omnibus I 263, 15.
 Notum sit tibi quia placitum I 168, 15.
 Notum sit vobis quia isti Ispani I 169, 10.
 Noverit omnium fidelium II 250, 10.
 Nubas in Christo II 425, 30.
 Nulla sub Romana ditione I 310, 35.

 Obeunte Hludowico qui Romani II 351, 5.
 Omnes ecclesiasticos de eorum eruditione I 109, 30.
 Omnibus in christiana religione II 51, 35.
 Omnibus in suo missatiko II 297, 30.
 Omnibus vobis aut visu I 303, 10.
 Omnis controversia coram centenaro I 315, 30.
 Ortgrimo gastaldo iuravit I 377, 25.

 Paternis magisteriis instruimur II 350, 5.
 Per hoc supernae maiestatis I 11, 5.
 Per viam quoque ad palatium II 97, 30.
 Pertractantes in Dei nomen I 8, 10.
 Pervenit ad aures I 211, 30.
 Pervenit ad nos quia II 301, 25.
 Perventum est ad nos II 86, 1.
 Placuit nobis atque convenit I 198, 25.
 Placuit nobis de illis hominibus I 335, 10.
 Placuit nobis eciam summopere II 107, 20.
 Placuit nobis et fidelibus *cfr.* Ut si quis subdiac-
 num.
 Placuit nobis Karolo gloriosissimi I 194, 35.
 Placuit nobis secundum sanctorum I 218, 1.
 Placuit nobis ut nullus episcoporum I 332, 1.
 Placuit nobis ut si pro quibuslibet culpis I 326, 20.
 Placuit omnibus ut creditur II 449, 25.
 Porro illa nulla securitate II 466, 30.
 Post bella horribilia II 104, 25.
 Post obitum recordandae memoriae II 105, 40.
 Posteaquam proxime apud Confluentes II 159, 35.
 Postquam dominus noster Hlotharius II 463, 25
 (*forma B*).
 Postquam iste patruus II 164, 25.
 Praecipimus ut nemo usuras I 219, 15.
 Pridie idus Iulii II 350, 20.
 Primis omnium placuit I 187, 20.
 Primo capitulo continetur ut vos moneamus II
 291, 35.
 Primo commemorandum est I 162, 20.
 Primo consideravimus de honore II 312, 5.
 Primo omnium admonendi I 237, 30.
 Primo omnium discutienda I 363, 1.
 Primo ut sicut iam aliis missis I 289, 5.
 Primum omnium de illis causis I 148, 10.
 Primum vestrae sincerissimae II 367, 5.

 Pro aetatis et sacri ordinis II 518, 1 (*Hincmarus
 de ord. pal.*).
 Pro nimia reclamazione I 81, 20.
 Promitto ego Berengarius rex II 126, 35.
 Promitto et perdono unicuique II 376, 1.
 Promitto et perdono vobis II 365, 1. 370, 10.
 Propter cognititas vobis necessitates *cfr.* Primo ca-
 pitulo continetur ut vos moneamus.
 Propter istius itaque pacis I 312, 5.
 Providimus de Iudeis II 97, 5.

 Qualibet persona de hoc I 217, 1.
 Qualiter admonendum est I 182, 15.
 Quam ob rem istam sacramenta I 66, 25.
 Quantum sciero et potuero II 296, 15. 342, 10. 15.
 Qui sponsam alienam I 315, 20.
 Quia confessio delictorum II 111, 15.
 Quia divina inspirante misericordia II 124, 1.
 Quia divina pietas nos II 65, 35.
 Quia divinae propitiationis II 378, 30.
 Quia dominus noster Iohannes II 352, 30.
 Quia generis humani II 395, 15.
 Quia iuxta apostolum I 273, 35.
 Quia iuxta sanctorum I 275, 35.
 Quia necesse est II 343, 5.
 Quia secundum quod in praedicta firmitate II 299, 15.
 Quia sicut dicit s. Gregorius II 450, 40.
 Quia sicut isti venerabiles episcopi II 339, 15.
 Quicumque de mobilibus widrigild II 94, 35.
 Quicumque enim liber homo I 319, 25.
 Quicumque homo alteri debitor I 337, 1.
 Quicumque liber homo in hostem I 166, 15.
 Quicumque res suas I 220, 1.
 Quod ad Dei voluntatem II 298, 35.
 Quod Deo miserante filii I 208, 25.
 Quodsi excursus II 138, 35. 144, 1; *cfr.* 131, 15.
 Quotiens Lodharius me II 171, 20.

 Recordari vos credimus II 4, 5.
 Reges et episcopi II 303, 20.
 Regnante in sempiternum domino II 263, 25.
 Res litigiosa nullathenus I 337, 1.

 Sacra synodus Mantalensis II 366, 20.
 Sacratissimae synodo et cunctis *cfr.* Primum
 vestrae sincerissimae.
 Sacrum et venerabile concilium I 338, 35.
 Salubre et decens esse II 404, 30.
 Salutat vos dominus vester I 225, 15.
 Sancta ecclesia navis more II 253, 20.
 Sancta synodus quae in nomine *cfr.* Obeunte
 Hludowico qui Romani.
 Sanctae trinitatis fides I 368, 25.
 Sanctus Gregorius in libro II 287, 30.
 Sane opus est ut pax II 185, 15.
 Sciatis etiam quia II 294, 40.
 Sciatis quia dilecti fratres II 71, 5.
 Sciatis quia et nos II 74, 30.
 Sciatis quia fratres nostri II 70, 15.
 Scire debent missi I 214, 10.
 Scire volumus vestram omnium fidelitatem II 77, 1.

- Sepius tecum I 246, 30.
 Serenissimus igitur et christianissimus I 91, 40.
 Si aeclesiae aliquid I 334, 5.
 Si aliquis Saxo I 161, 25.
 Si de una causa I 337, 5.
 Si duo testimonia I 269, 30.
 Si ecclesiae aliquid *cfr.* Si aeclesiae aliquid.
 Si enim ea quae ob utilitatem II 258, 25.
 Si homo incestum I 31, 15.
 Si in quarta progenie I 37, 35.
 Si Iudeus contra Iudeum I 259, 10.
 Si mancipia dominos I 287, 5.
 Si qua mulier I 218, 20.
 Si quis aliquem de aliquo mallaverit II 89, 1.
 Si quis aut ex levi I 281, 1.
 Si quis cum altero I 268, 1.
 Si quis episcopus I 316, 25.
 Si quis infra regnum II 300, 10.
 Si quis ingenuus I 117, 20.
 Si quis lectorem II 128, 5.
 Si quis per cartam I 215, 1.
 Si quis percusserit II 128, 1.
 Si quis praepositus I 217, 25.
 Si quis pro alterius debito I 219, 20.
 Si quis publicus II 402, 20.
 Si quis sanctorum II 124, 20.
 Si quis seniore I 215, 10.
 Si quis subdiaconum I 113, 1.
 Si quis super missum I 160, 5.
 Si quislibet episcopus II 97, 25.
 Si quoque qualibet persona *cfr.* Qualibet persona de hoc.
 Si servi per contumaciam I 300, 20.
 Sic promitto ego II 100, 1. 348, 30.
 Sic promitto ex parte senioris II 192, 5. 10.
 Sic quoque qualibet persona *cfr.* Qualibet persona de hoc.
 Sicut consuetudo nostrorum I 218, 25.
 Sicut dominus Iohannes II 348, 20.
 Sicut ego verbis II 165, 1.
 Sicut inter patrem II 169, 5.
 Sicut meus avunculus II 294, 20.
 Sicut meus frater II 74, 20.
 Sicut nullius vestrum I 261, 15.
 Sicut omnibus vobis I 126, 35.
 Sicut sancta synodus Nicena I 243, 1.
 Sicut scitis qui II 163, 5.
 Sicut vobis notum II 271, 10.
 Sicut vobis nuperrime I 338, 35.
 Sicut vos et plures II 166, 1.
 Similiter et ille homo I 337, 1.
 Statuimus de decimis I 336, 20.
 Statuimus ut liberi I 329, 30.
 Suffecerant quidem priscorum I 33, 20.
 That ein ionuelich (ionuelihc) man I 379, 45.
 Thruhtin god thiū I 224, 5.
 Ubi telonea exigi *cfr.* Volumus firmiter omnibus.
 Unusquisque episcopus qui habet abbatiam II 354, 10 (A).
 Unusquisque ministerialis palatinus I 298, 1.
 Usus est clementiae I 18, 25.
 Ut a nemine praedictae sanctimoniales I 302, 15.
 Ut abbates mox ut ad monasteria I 344, 5.
 Ut aeclesiae, viduae I 157, 30.
 Ut aperte depraedationes II 84, 35.
 Ut caritas fraterna II 447, 20.
 Ut civitatis illius moneta I 299, 25.
 Ut comes inter honores II 109, 30.
 Ut comites pupillorum I 63, 25.
 Ut coniugia servorum I 218, 10.
 Ut cuncti sacerdotes I 106, 10.
 Ut de eo qui se periuraverit I 219, 25.
 Ut de illis capitulis I 71, 15.
 Ut domnici vassalli I 325, 5.
 Ut ecclesiae Dei I 119, 10.
 Ut ecclesiae, viduae *cfr.* Ut aeclesiae, viduae.
 Ut ecclesias baptismales I 191, 25.
 Ut ecclesias restituant I 185, 30.
 Ut eorum qui ad ordinandum I 102, 25.
 Ut episcopi circumeant parrochias I 170, 30.
 Ut episcopi nullam inquietudinem II 256, 15.
 Ut hoc inquiratur si de partibus Austriae I 175, 15.
 Ut illas ecclesias I 42, 30.
 Ut indigentibus adiuvare I 141, 10.
 Ut infra regna I 144, 5.
 Ut in primo conventu I 333, 15.
 Ut inquirant de singulis monasteriis II 63, 20.
 Ut ius ecclesiasticum II 387, 35.
 Ut longa consuetudo I 220, 20.
 Ut missi nostri et unusquisque I 334, 30.
 Ut missi nostri per civitates II 267, 15.
 Ut missi nostri una I 213, 20.
 Ut mulier Romana I 319, 20.
 Ut nec episcopi nec abbates I 220, 10.
 Ut non sint comites I 185, 5.
 Ut nullus ad mallum I 156, 25.
 Ut nullus ecclesiasticus I 336, 15.
 Ut nullus negotium I 319, 25.
 Ut nullus presbyter I 178, 15.
 Ut nullus testis I 333, 10.
 Ut omnimodis diligentissima I 336, 10.
 Ut omnis homo liber potestatem I 379, 45 (*Jacobi Grimm recensio*); *cfr.* De homine libero.
 Ut omnis liber homo I 137, 5.
 Ut omnis ordo ecclesiarum I 335, 5.
 Ut omnium preteritorum malorum II 72, 25. 155, 5.
 Ut pagenses per sacramenta I 295, 20.
 Ut per singulos annos I 133, 10.
 Ut quia firmitas II 169, 15.
 Ut quia multorum insaniae I 4, 30.
 Ut res ecclesiasticae II 403, 1.
 Ut sacerdotes et ministri I 108, 1.
 Ut sancta Romana ecclesia II 101, 10.
 Ut secundum canonum auctoritatem I 333, 25.
 Ut si cuiuscumque servus I 320, 25.
 Ut si quis clericum II 247, 5 (*Canones extravag. conc. Trib.*).
 Ut si quis subdiaconum I 361, 40.
 Ut tales sint missi I 155, 10.

- Ut ubicumque eos repperirent I 180, 15.
Ut unusquisque episcopus I 52, 5.
Ut unusquisque in suo missatiko I 131, 10.
Ut unusquisque missus in suo missatiko II 300, 35.

Vestitura domni et genitoris I 296, 25.
Videtur nobis si domino I 358, 25.
Videtur nobis si feliciter II 399, 5.
Vobis vero comitibus II 289, 30.
Volumus atque ammonemus ut episcopi I 209, 15.
Volumus atque iubemus ut comites I 135, 35.
Volumus et expresse praecipimus II 329, 20.
Volumus et ita missis I 147, 10.
Volumus etiam et statuimus de plateis I 216, 10.
Volumus firmiter omnibus I 294, 10.
Volumus primo ut neque abbates I 196, 10.
Volumus ut omnes res ecclesiasticae II 9, 35.

Volumus ut qui aliqui I 216, 20.
Volumus ut singuli comites *cfr.* Ut domnici vassalli.
Volumus ut si quaelibet persona I 335, 20.
Volumus ut tale coniectum II 11, 1.
Volumus ut unusquisque II 84, 1.
Volumus ut villae nostrae I 83, 1.
Volumus ut vos sapiatis II 74, 10.
Volumus vos scire fratres II 453, 25.
Volumus vos scire quia propter istas rapinas II 294, 25.
Volumus vos scire quia secundum consuetudinem II 337, 5.
Volumus vos scire quod fuit II 293, 25.
Vos scitis et multis II 338, 30.
Vos scitis quid in isto regno II 157, 10.
Vos scitis quomodo aliquanti II 153, 40.
-

